IK D SYRENNIVSA

BIBLIOTEKA
Zakł. Nar. im. Ossolińskich
XVII 15823

1613
3005
Dubl.

E.XXX. 172/124

Zielnik

Herbarzem z ięzyká Łácinskiego zowią. To iest

Opisanie własne imion, kształtu, przyrodzenia, skutkow, y mocy Ziół wszelakich Drzew, Krzewin y korzenia ich, Kwiatu, Owocow, Sokow, Miazg, Zywic y korzenia do potraw zaprawowania. Także Trunkow, Syropow, Wodek, Lektwarzow, Konfektow, Win rozmaitych, Prochow, Soli z ziół czynionych, Maści, Plastrow. Przytym o Ziemiach y Glinkach rozmaitych: o Kruszcach Perłach y drogich Kamieniach. Tezo zwierzętach czworonogich, Czołgaiących, Ptactwie, Robach, y tych wszystkich rzeczach ktore od nich pochodzą, od DIOSCORIDA z przydaniem y dostatecznym dokładem z wielu innich o tey materiey piszących, z położeniem własnych figur dla snadnieyszego ich poznania, y używania, ku zachowaniu zdrowia tak ludzkiego iako bydlęcego, chorob przypadłych odpędzenia, z wielkim uważeniem y rozsądkiem Polskiem ięzykiem zebrany y na ośmiero ksiąg rozłożony.

Księga Lekarzom, Aptekarzom, Cyrulikom, Barbirzom, Rostrucharzom, Końskiem lekarzom, Masztalerzom, Ogrodnikom, Kuchmistrzom, kucharzom, Szynkarzom, Gospodarzom, Mamkom, Paniom, Pannom, y tym wszytkim ktorzy się kochaią y obieraią w lekarstwach

pilnie zebrane a porządnie zpisane przez

D. SIMONA SYRENNIUSA.

In suum suorumq hortorum
Waltoniesz medicus physicus

Wórot
3005

XVII-15823-V

NAIASNIEYSZEY PANNIE

IEY KROLEWSKIEY M.

A N N I E

Z LASKI BOZEY

SZWEDZKIEY/ GOTSKIEY/ WANDAL: KROLEWNIE/ XIEZNIE FINLANDSKIEY/ etc.

DOBRODZIEYCE M.

PAmiatkę ku ozdobie y pomocy narodu Polskiego/ dobrodzieystwem y hoyną ręką W. K. M. od iednego z nászey Akádemiey Krákowskiey Doktorá vczyniona/ y ná niey przezacne krolewskie imię W. K. M. wyrysowáne/ oddáie W. K. M. Słusznie się to káżdemu przyznawáć ma/ co iego ábo pracą ábo nakłádem iest wystáwiono. Syrenius Doktor w náuce lekárskiey/ około trzydziestu lat strawiwszy/ tę był o ziołách kśięgę/ ná pożytek pospolity z niemáłym kosztem/ y prawie ostátnią máietnośći swey odwagą/ dał do druku. Ze go stárego śmierć wzięłá/ niż sobie mogł życzyć: pewnie y praca iego y nakłády wniwecz by się były obroćić muśiáły. Spráwiło to krolewskie serce do wielkich rzeczy ná pospolity pożytek prędkie W. K. M. żeś W. K. M. ten nakład dla pospolitego dobrego náśię wźiąć raczyłá/ y tę ginącą wielkiego czásu pracą/ wydźwignąć/ y ták pięknie raczyłás wystáwić. Cieszyć się wiem pewnie W. K. M. raczysz z tego tráfunku sczęśćia swego/ żeś ták piękną do okázánia ná potomne czásy/ niezmierney y vprzeymey swey ku narodowi Polskiemu/ (z ktorego W. K. M. po zacney liniey maćierzyńskiey idźiesz/) chęći y miłośći/ pogodę vpátrzyłá. Ale się y narod Polski ćieszyć spolnie z tego muśi/ iż tákie serce W. K. M. ku sobie w tym vpátruie: co iemu bárzo iest y ozdobno y pożyteczno. Bo táki kleynot iescze w Polscze widźian nie iest/ z ktorego dla doskonáłośći/ ozdobá: dla pożytku/ podporá/ káżdemu bydź może. W wielu rzeczách pokazáły się iák gwiazdy w mroźney nocy/ álbo iáko diámenty we złoćie/ wielkie cnoty spániáłego sercá/ niepospolite przymioty głębokiego dowćipu W. K. M. W rozmowách o wielkich rzeczách táka się mądrość pokázuie/ że wydołá biegłemu/ á trudność zádá/ śiłá czytáiącemu. Więc y tá vmieiętność ięzykow/ naprzod nászego Polskiego/ iákby swego wrodzonego: nuż inszych obcych/ Niemieckiego/ Włoskiego/ Fráncuskiego/ y vczonego Láćińskiego poczęśći/ nic inszego iedno ostrość dowćipu W. K. M. pokázuie. Z ktorą gdybyś W. K. M. z młodu do wysokich y trudnych náuk/ do ktorych się W. K. M. sámá z przyrodzenia miáłá/ przypuszczona byłá/ pewnie byś im byłá ták W. K. M. iáko Kásándrá Neápolitánská/ ábo Kornelia y Hortensya Rzymská/ ábo Sábá krolowa wschodnia/ dobrze podołáłá.

Jednák z teyże mądrośći/ wynikłá chęć do tey Philosophiey ktora się koło zioł/ ziolek/

INSTYTUT OSSOLINSKIEGO.

lek / drzewek / kámieni drogich / obiera: że się w niey takeś W. K. M. wprawiłá / iż y wiádomośćią przyrodzenia ich / y vmieiętnośćią przygotowánia dźiwnie przodkuiąc / masz to sobie zá dźiełó krolewskie / rękámi swemi rozmáite y wstawione iuż v wielu / y doświádczone lekárstwá robić. A to więtsza / że z nich sobie W. K. M. czynisz częśćią skarb v Bogá zá sczodrobliwośćią y dobroczynnośćią ku vbogim / ktora iest Boskiey náturze własna / á Krolom naprzod vżyczona cnotá: częśćią wieczna v ludźi pámiątkę. Wielka będźie w Historyach pámięć / cnéy mądrośći w zátrudnionych Krolá Je^o M. Páná nászego M. Brátá W. K. M. Páństwá Szweckiego / nieżyczliwośćią Stryiowską rzeczách / w ktorych sposoby dobre do vłácnienia / ostrożne do ochronienia pokázowáłáś / wielką miłość ku brátu / żeś Oyczystego páństwá odiecháłá: wielkie męstwo y státeczność / żeś się nie tylko nie vstrászyłá surowośćią niemiłośiernego Stryiá: áleś iescze przykre spráwy iego wolnymi słowy / twarzą nielękliwą / y sercem nie vstrászonym strofowáłá. Co rzekę o miłośierdźiu przećiwko ránnym Zołnierzom po Linkopinskiey potrzebie pokazánemu / przed tym między sámymi wielkimi Hetmány niesłychánym? Abowiem obaczywszy raz W. K. M. w ćiągnieniu iednego schorzáłego háyduká y pozostawáiącego / áby był w ręce do nástępuiącego nieprzyiaćielá nieprzyszedł / roskazáłáś W. K. M. swéy słudze koniá vstąpić / á iego nań wsádzonégo vwodźić / zdrowie bliźniego w niesczęśćiu wielce sobie poważáiąc. Ná innych wielu wiązánie ran / chust swych białych nieżáłowáłáś: ná ich karmienie / godźin: ná rátunek / wczasow swych: ná porátowánie / lekarstw. Ale y tá spráwá z wielkimi zrowna / żeś W. K. M. stáránie vczyniłá / y nakłádu nieżáłowáłá / aby ten Syreni Polski był czytan / aby mieli Polacy z dobrodźieystwa W. K. M. czymby się domá / kiedy Doktorow mieć niemogą / léczeli / áby źiołká poznawáć / y one do lekarstw przyprawiáć vmieli. Zna Polski narod krew y miłość ku sobie cnych Jágiełow / przodkow / rozmnożyćielow / dobrodźieiow swoich w Wászey K. M. z ktorey się ćieszy / y áczkolwiek Oyczystego páństwá w ręku nieprzyiaćielskich nierad widźi: ále tu corkę onéy Kátárzyny świątobliwéy Krolowey Szweckiéy / w trudnośćiách y chorobách do ćierpliwośći wyćwiczoney: ále śiestrzenicę oney Anny świętéy Krolowéy Polskiey / dźiwney ludzkośći y ku wszystkim skłonnośći Pániey / ktore cnoty W. K. M. do żywego wyrażasz: ále wnęczkę Zygmuntá Pierwszego Krolá Polskiego ták záchowáłego ku tym co mu służyli / że mo:li mowić iáko y ći co W. K. M. służą: Niemoże mię niepámiętáć sługá moy: ále śiostrę Krolá Je. M. Zygmuntá trzećiego Páná N. M. przy wielkiéy pobożnośći y krwie nieprágnieniu / w niewypowiedźiánych trudnośćiách zá osobliwą opátrznośćią Boską záwsze więtszego / rad widźi / y oną się iáko kleynotem iedynym tey korony / nie pompą y kosztownych kleynotow / szat ozdobą: ále dobroćią / skłonnośćią / ludzkośćią / ku Zakonnikom y Zakonniczkom nászym sczodrobliwośćią / y wszystkiemi páńskimi cnotámi / známienićie sczyći. Sczyći się też teraz y Akádemia nászá Krákowska / pierwéy od Kázimierzá Krolá ná Kázimierzu / áż potym od prádźiádá W. K. M. w Krákowie záłożona / tą W. K. M. skłonnośćią ku Syreniuszowi Collegiatowi / y zá dobry znák / záwźiętéy ku sobie chęći / poczyta. Zwał tę Akádemią ná obrzędách żáłobnych Krolowéy Jey M. Szweckiey Mátki W. K. M. przed Krolową Jey M. nászą ćiotką W. K. M. w Krákowie ná zamku / trzydźiesty temu rok / kaząc X. Skárzyński / Kánonik Wárszáwski / Mátką y mistrzynią cnot / náuki y wszelkiey godnośći / przez ktorąśmy do tego przyszli / że o nas wiedźieć y ważyć nas mądre narody obce poczęły. Byłá téy wagi tá Akádemia przesławna / że Krol Jágiełło o swych iey zwyćię-

stwách

ſtwách liſtámi znáć dawał / á czáſu pokoiu / y żwierzyną ią obſyłał : á zátym on ſam y drudzy / ná kościelne Prelátury / ná Senatorſkie mieyſcá nie tylko tych co śiebie ſámi ále co y drugich vczyli / z Kollegium brali. Szánowałá y świetey pamieci Ciotká W. K. M. Anná Krolowa / (ktoréy ſłodſza ieſt nád miod y cukier v nas pámieć) Akádemią / y dla tego do Szweciey do śioſtry Krolowéy Kátarzyny / mátki W. K. M. X. Janá Herbeſtá Kaznodźieie Swietéy Anny / człeká vczonego / bogoboynego / y wiele w kośćiele Bożym prácuiącego / ná zbáwienną tám poſługe / poſyłáłá. Wráca ſie nam oná brátá naſzego poſługá / nágradzaſz ią nam W. K. M. od mátki ſwéy iáko wdźieczna Corká / y w tym co ſie teraz do reki nágodźiło / raczyſz to pokázowáć / że nas W. K. M. iáko dźiedźictwo ſwe ſzánuieſz. Dźiekuiemy Syreniuſzowi że táką prácą przedśię wziął : dźiekuiemy ſczesciu / że tego piſmá domieściło tákiey opieki : dźiekuiemy W. K. M. że vboſtwo iednego Profeſſora náſzego (á tácy ieſteſmy wſzyſcy) máćierzynſkim ſercem á Krolewſkim nákłádem podeymowáć raczyſz. Już tedy te kśiege do rąk W. K. M. oddáiąc / tego W. K. M. życze od páná Bogá / iáko oczywiſty też tego wiela / co o W. K. M. piſze / świádek / áby on ták dobrey duſzy / ták hoynéy rece / ták wielkiemu rozumowi / ták ſercu nie vſtráſzonemu / to dáć raczył / czego W. K. M. nawiecey potrzebuieſz / Amen.

W Krákowie / Roku Páńſkiego / 1613.

Wáſzéy Krolewſkiey M.

nániſzy ſługá

D. Gábriel Joánnicy.

Post Obitum Perillustris Olim Joannis Michaelis Maruchowicz Decani S. Michaelis in Arce Cracoviensis Plebani in [illegible] Ligęza Do[illegible] Servitus [illegible] Charitatis Congregationis Cracoviensis Executor. R. S. I. Z. C.

Decanus Ligęza [illegible] S. Stabus[illegible] [illegible]

1725

Do Czytelniká.

Kogo nátyrá słába o łoże vderzy:
Ná kogo śie śmierć bládá rekomá zámierzy:
Komu febrá wydźiera gwaltem zdrowie blogie:
Komu gorączká śiárką pali członki drogie:
Kogo powodź zálewa/ y wnetrznośći topi:
Komu krew zepsowána korálmi twarz skropi:
Kogo złotém niebieskä tęczą vfárbuie:
Kogo zbytek y słodka swawola nápsuie:
Naydźiesz tu swe lekárstwo/ naydźiesz tu ochłodę/
Czym żołądek/ czym znowu/odnowisz vrodę.
Tylko w nádźieie tych źioł/ nie psuy zdrowia márnie.
Bo zá iedną chorobą śiláć śie ich wgárnie.
A iáko z żelázá rdzę z trudnośćią wypráwi/
Ták śie też kto raz skáźi/ nie rychło nápráwi.
A ták iesli chcesz zdrow bydź/ pokić nići Kloto
Nie vrznie: miey te kśięgę zá przednieysze złoto.
Bo kto masz zá co/ rátuy zdrowia vlomnego/
Tedy wieku dopedźisz Orłá stoletnego.

AN ACHACY KMITA.

REIESTR
Lekarſtw: y Rzeczy innych wiela: w Zielniku
D. SYMONA SYRENIVSZA/
Medyká Akádemiey Krákowſkiey/
opiſánych.

ACz w kożdym Rozdźiale pięciorga tych Kśiąg [...] iáwnia wydánych/ przy wßyſtkich niemal Ziołách / przydany ieſt Reieſtr pobrzeżny / ktory doſtátecznie vkázuie tychże Ziol/moc/ przyrodzenie/ własność y ſkutek: nie zdáło ſie iednák bydź od rzeczy/ drugi także Reieſtr oſobny nákoncu położyć : dla tego nawięcey / aby w nagłych y w nieſpodźianych przypadkách/ nie czyniło ſie po wßyſtkich kśięgách, z przekładániin kart ná tę y ná owę ſtronę/ ßukánia: ále nátychmiaſt z Reieſtru gotowego brálá ſię wiádomość y náuká : czym? álbo iakim lekárſtwem? záchorzáłego rátowáć/y od boleśći oſwobodźić/ á zwłaſzczá gdy Lekarz y Doktor opodal/ abo go też trudno dla iákichkolwiek przyczyn doſtáć. Reieſtr wprawdźie ze wciornaſtkich ziol wybrány/ y wypiſány nie ieſt/ boby praca wielka byłá/ y ſnadź niepotrzebna/ dla pobrzeżnego Reieſtru/ w ktorym/ wiedźiawßy tylko przemianek źiela/ doſtánie tego kożdy czego iedno będźie potrzebował/ ábo do podźwignienia vpádłe° zdrowia/ ábo do zábieżenia náſtępuiącym chorobom. Wßakże gdy potym da Pan Bog wynidą drugie kśięgi nágotowáne z Druku/ ponowić ſie będźie mogł tenże Reieſtr ze wßyſtkim dokłádem. Ná ten czás/ w łáſce Bożey vżywaymy tego/ áż ſie potym doſtátecznieyßy zgotuie y nápiße.

A

AGáriku ſpoſob vżywánia/ y miárá brá-nia/ Fol. 638
Apoplexiey/ to ieſt/ Nagłey śmierći/ 43 367. 465 753 1528.
Aquáwita z Krwawniku wielkiey mocy/ 605
Arteriey zerwáney / to ieſt / Zyłe pulſowey/ 314
Artetyce/ to ieſt / łamániu w ſtáwiech / ábo w członkách/ 43. 53. 243. 309. 342 346. 391. 484. 538. 690 820. 823. 924 939. 974. 1402. 1414. lekárſtwá.

B

BAniom y Ogurkom ßkodzi / gdy ich opátruie białeygłowy/ ćierpiące niemoc przyrodzoną/ 1181
Barſcz pokarm przyiemny y zdrowy ludziom/ 673
Bedłkámi ſtrutemi/ 341. 531. 690. 1394
Bielmo z oczu śćiera/ 8. 21. 46. 92.
Biegunce / 16. 168. 170. 290. 405. 408. 417. 430. 472. 488. 529. 532. 604 676. 771. doświádczone / 915. 924 967. 973. 1002. 1032.
Biſzkokt z Hányżem / zdrowiu vżyteczny/ 404
Boleniu v ſercá/ 1161
Bolaczce w pierśiách/ 972
Bolom wnętrznym/ 478. 794
Bolom wßelákim/ 424. 799
Bolaczkom/ 424. 542. 677. 852 972 974. 675. 1096.
Bolaczkom twárdym y zákámiáłym / 512 933 939. 575.
Bolaczkom morowym/ 1267
Bokow boleniu/ 677. 794. 1507
Bokow kłoćiu/ 796. 924 972
Brahá / álbo piwo dla vbogich ludźi/ 919. 926
Brzemiennym ßkodźi/ 1. 12. 478
Brzemiennym pomaga/ 392

Brzydliwość odpadzą/ 40
Brodawkom/ 539. 895
Brodzie áby gesto rosłá/ 369
Brodzie oblázley/ 369
Bydlu ná żábe pod iezykiem/ 532. Ná Czerw/ 710. Ná káßel/ 722. Dychawi=cznemu/ 722 807. Ná biegunke/ 823. Jtem/ 990. Ná Kupie/ 823. Ná zimnice/ 850. Ná Bielmo/ 896. Ná rány y wrzody/ 54. Ná párchy/ 466. Układzonym od weżá/ 459. Ná wzrok iasny/ 524
Bydło tuczyć/ 969
Bydlu gdy potraw niezátrzymawa/ 969

C

CAchexiey / ktora iest bládośćia sprosna/ y trawieniem wßytkiego ćiáłá/ 278. 348
Cáncerowi/ 69. 70. 924 1131. 1426
Cátárusowi/ 404
Ciekaczce/ 1351
Ciáłá wzdećiu/ 346
Ciáłu odbitemu od kośći/ 1018
Colerze/ 6. 342. 349
Colerycznemu żołądkowi/ 968. 989
Condilomatum / to iest / bebelom rury stoleczney/ 425

Confecty.

COnfekt Koßacowy álbo Fiołkowego korzenia/ 9. Tátárskiego zielá/ 22. Szpikonárdy/ 41. Láwendy/ 43. Ománu/ 60 Biedrzencá/ 66. Dzieglu/ 93. Rozmárynu/ 169. Lubszczyku/ 245. Srebrniku/293 Tormentille/ ábo Kurzego zielá/ 315. Piołynu/ 349. Bożegodrzewká/ 371. Cyprusu/ 373 Kopru Włoskiego/ 396. Cáruiu 418. Jzopu/ 466. Szálwiey/ 486. Máieranu/ 513. Rućiány/ 546. Pszczelnikowy/ 691. Bylice/ 727. z łaki/ 754. z Grzybienia/ 772. z Piwoniey/ 787. z Rumienku/ 799. z Rucmerki/ 1061. Podrożniku/ 1161. Podrożnik iáko w cukrze wárzyć/ 1162. z Bukwice / 1251. z Boráku / 1291. z Fiołkow/ 1449.
Checi do iádłá napráwá / 64. 72. 241. 338. 340. 341. 348. 380. 414. 421. 430 485. 487. 1050.
Checi fałßywey ná stolce/ 536
Chirágrze/ 42. 44. 1042
Chromoćie y vłomności członkow / 538
Chrobáctwu w vßách/ 341. 343. 349.
Chrobáctwu w ránách/ 539
Chorobom przymiotnym/ 88
Chłodne do sadzełow/ ran / 971. 975. 990. 997 1008. 1403. Pátrz miedzy Ognistym przymiotem/ y Ogniu piekielnemu.
Chlebá rżánego przyrodzenie/ 920. Jáki zdrowy/ támże. Jáko vznáć wypiekły / 921. Skutki iego / támże. z niego biermuská// potráwá/ fámulá/ sálßá / 922. Jáko záczyniáć y kwaśić chleb pßenny/ 937. Wybor iego / przyrodzenie y skutki/ 938. Potráwy: támże.
Czerstwośći/ 386
Członkom odziebionym pomoc/ 925
Człowieká záchowuie w dobrym zdrowiu/ 645
Członkom nárußonym powietrzem/ 538
Członkom stwárdniáłym/ 576. 819
Członkom pogniećionym/ 364. 924
Członkom słabym/ 798
Czárow nágana/ 124
Czárowánym/ 850
Czwártacce / 46. 90. 341. 346. 532. 547. 644. 940. 1130 1289.
Czerwonce/ 771. 988. 1130. 290. 310. 348. 484.
Czuchnieniu z vst/ 914. 923
Czczeniu z wod morskich/ 349
Czerwiu w pálcu záległemu/ 924. 933.
Czopek ná zápieczenie żywotá/ 915. 932

Cukry.

CVkier ná Biedrzencowym korzeniu/ 74 Ná iegoż nasieniu/ támże. Ná Dzieglu / 94. Ná Koprze Włoskim/ 391. Ná Hányżu/ 410. Ná Cáruiu/ to iest/ polnym Hányżie / 417. Ná Koryándrze/ 455. Ná Rucmerce/ 1061. Ná Podrożniku/ 1162. Ná Bániách/ 1180. Ná Gwoździkách / 1245. Ná Dryakwie/ polney kwiatkách / 1269: Ná Swieczkách/ 1335. Roźey opisáney w tym Zielniku nie mamy/ ktorą ták możeß w Cukrze przyprawiáć/ y inne ziołká/ Szálwia/ Mietke/ etc. z Listkow chedogich czerwoney Roży funt. Cukru Kánáru ábo Fariny dobrze obráney / funtow dwá ábo trzy. zmießay/ w moździerzu kámiennym vtłucz/ ábo w donicy dobrze vgnieć : bedzieli słonce/ włożywßy w sklence/ wystaw/ nákrywßy pápierem złotym/ dla wyśćia párey: ábo też przysmaż ná pátelli mosiądzowey / ábo rynce ná weglu / maß Rożą w cukrze / co w Aptekách zowa/ Conseruam Rosarum.

D

DEcoct Kopru Włoskiego/ 395. Hányżu/ 411.
Dychawicy/ 9. 21. 51. 54. 59 60. 61. 65. 66. 72. 88. 94. 95 96. 243. 280. 390. 405. 406 432. 466. 474. 477. 638 652. 668. 847.
Dimienicom/ 54. 347. 370. 895. 924 933. 974.
Dimum z żołądká do głowy idącym przeßkadzá/ 341. 342

Dowćip

Dowcip y rozum obostrza/ 691
Duchy serdeczne otrzeźwia/ 690
Duszności w piersiach broni/ 87. 367. 432. 644.
Dziąsłom bolesnym/ 168. 369
Dziąsłom z mięsa opadłym/ 1322
Dziegnom/ 291. 313. 1321
Dzieciom przepukłym/ 631
Dziatki często rodzącym/ 488
Dziurom na podniebieniu w vściech/ 1332
Dziurom y ránom w członkach wstydliwych/ 1269
Drżącym członkom/ 169
Drżeniu serdecznemu/ 690
Drzewu robáctwo nie szkodzi/ 538
Dziwnemu mięsu/ 639. 687

E.

Electuarze.

Electuarz Kopru Włoskiego/ 381. Kminu/ 429. Ruciány barzo zdrowy/ 527. Szánty/ 688. z Bukwice/ 1251.
Extrákty z Rostku/ 55. Biedrzencá/ 72. Dzięglu/ 96. Lubszczku/ 244. Cypressu/ 373. Kopru Włoskiego/ 396. Háyzyu/ 412. Bylice/ 726. Piwoniey/ 781 Podrożniku/ 1161.

F

Farbá zielona/ 540
Febrom/ 45 46. 54. 90. 312. 343. 368 370. 386. 408. 644. 687. 794. 807 849 916. 1069. 1249. 1290.
Febrom káżdego dniá/ 532
Febrom morowym/ 1096
Fistulom/ 7. 244. 291. 314. 644. 700 852. 895. 1008. 1112. 1132.
Flágme gęstą z piersi y płuc wywodzi/ 6. 406.
Flagmistym/ 489. 506
Flussy w głowie wysusza/ 42. 422
Flussowi nosem ciekącemu/ 996
Flussom z głowy ná piersi spádáiącym/ 753. 1031.
Fráncowátym ránom y dziuram/ 990
Fráncowátym/ 68. 97. 309. 348. 837. 849.
Fráncowátym wrzodom/ 895. 1265
Frásowliwym potrawá/ 1289
Flancowánia w tym zielniku czyni się częsta wzmiánká: Nic tedy inszego nie iest flancowánie/ iedno sádzenie ziół bez korzenia do ziemie/ rosczepiwszy rosczkę od dołu/ do kolanká álbo sączká/ gliny dobrze vczynioney włożywszy gałeczkę máluczką w rosczepienie/ y ták w ziemię wsádzić/ ocisnąć y skropić: á żeby słonce nie vsuszyło/ gárncámi bezdennemi nákrywáć. Tákowe flancowánie bywá Máierunu/ Láwendy/ Cyprissu/ Rozmárinu/ Liliey/ Száłwiey/ Ruty/ Gwoździkow/ etc. O czym pátrz ná swym mieyscu.

G

Gadziny broni/ 370
Gasienice gubi/ 538
Gárdłu opuchłemu/ 432
Gárdłu ránnemu/ 85
Gárdłá vschnieniu/ 1290
Gárłowym spadkom z głowy/ 851
Gęsi tłuste czynić/ 996. 970
Glistom/ 7. 41. 60. 66. 89. 242. 249 311. 341. 345. 349. 368. 370. 430 433. 461. 465. 488. 512. 538. 535 644. 793. 811. 916. 1037.
Gołębie zátrzymawa w gniazdách/ 853
Gorączkom suchotnym/ 1290
Goleniom zágniłym/ 917
Głowie bolącey lekárstwá/ 7. 40. 42. 43 46 53. 243 291. 309. 369. 382. 422 459. 509. 571. 532. 533 724. 793 795. 796. 850. 1251. 1402.
Głownym wilgotnościom/ 87. 348 488 1249.
Głowie od słońcá przepaloney/ 1290
Głowie z rymy pełney/ 87
Głownym dolegliwościom/ 753. 847 1248.
Głowney mdłości z záziębienia mozgu/ 169
Głowy broni od náziębienia/ 477
Głownemu zawrotowi/ 43. 405. 415 430. 485. 690.
Głownym spadkom/ 484
Głownemu szumieniu/ 431
Głowie zimney y osłabiáłey/ 512. 523
Głowie bolesney od melánkoliey/ 512
Głowie bolesney od flegmy/ támże.
Głowie bolącey w gorączkách/ 970
Głowny bol w połowicy vśmierza/ 1223
Głownym ránom/ 1244
Głowie rospaloney/ 1146. 1161
Głowy boleniu z winá/ 532
Glitwássrowi/ 70. 312. 725. 917. 1332
Gleyćie srebrney/ y żywemu srebru zádánemu w trunku/ 343
Glisty z ziemie wywodzi dla Rybitwow/ 823.
Glist y chrobactwá broni/ 405
Głuchoćie/ 344. 526. 1223
Głod odpadza/ 652
Głosowi/ 382
Gnilce w vściech leczy/ 8. 20. 244. 291 488. 1133.
Gnicá opisánie/ 617. 1274
Gnidom/ 539
Gryzieniu/ 20. 89. 598. 602. 786.

Gruczołom/ 578
Gruczoły zbiegłey krwie rozbiia. 512. 917 924.
Grzybámi stążonemu. 435. 1204
Goraczce dźiećinskiey/ 725
Goraczce/ 292. 346. 700. 968. 1130 1161. S. Ambrożego ná toż lekárstwo/ 1006
Goracośći żołądkowey y zápaleniu/ 652
Gornikom robiacym około kruszcow/ 242
Guzum y mußkułom pogniecionym/ 346
Gwáiákowi przyrownánie Piołynu/ 348
Gwoyscowi/ 873
Gwozdźiki ogrodne ná kożdy rok odmieniáia swa bárwe/ 1247
Gołebie powabiáć/ 435
Goriczká ná kaßel bydłu dobra/ 645

H

Harkáiacym krwia / 59. 314. 319. 487 668. pátrz/ Krwia.
Háwtowáć rány máść/ 993
Hemoroidem / to iest / złotym żyłkom w stolcu/ 319. 370. 425. 799. 1321.
Hypochondriáce/ to iest/ Ośierdźiu y słábiznom/ 795
Historia niclubzkośći Máchometá wtorego Carzá Tureckiego/ 125
Huczeniu y grzmotowi w żywoćie/ 417

I

Iadom lekárstwá przećiwne/ 6. 60 64 89. 93. 694. 722.
Iadłu Száleiu/ Koriándru / y Ciemierzyce/ 408.
Iadłá kto niemoże zátrzymáć/ 1248. 1251
Ieczmienna potráwá zdrowa/ 966
Iáycá iáko swieże chowáć/ 917
Iáśney slepoćie / 313
Iezyczká zápalenie leczy/ 7
Iezykowemu párálizowi / 20. 461. 466 512. 1209
Iezyczká wilgotnośći / 169. 369. 474 488.
Iezyczkowi gniiacemu / 291. Spádłemu / 896. 344. 485. Owrzedziáłemu/ 894 1132. Zranionemu/ 534. Nápuchłemu/ 916.
Iurnośći pozbywáć/ 848 852
Iulepek Fiołkow Márcowych/ 1449

K

Kadukowi/ 42. 59. 91. 93. 309. 466 523. 532. 533 540. 602. 638. 645 677. 753. 786. 787. 793. 914. 1244
Kámieniowi / 8. 52. 54. 59. 64. 66 72. 89. 243. 343. 385. 406. 407. 423. 478. 509. 602. 722. 786. 797 848. 881. 924. 991. 1007. 1009.
Kápluny karmić/ 995
Kárbunkuły leczy/ 933. 1071. 1375
Kaßlowi/ 6. 20. 46. 51. 54. 59. 65 88. 96. 241. 369. 382. 405. 472 429. 509. 526. 640. 678 710. 1002.
Karmiacym dźiatki/ 70. 380
Káncerowi/ 896. 1018
Kárćiochy iáko śiać / 670
Kile leczy / 606. 895. 292. 314. 370
Kichániu/ 409
Kichánie czyni / 512
Kißce wychodzacey stolcem / 799. 852 896.
Kißkom zránionym/ 969
Kolerze/ 527
Kolerze czarney/ 477
Kolce/ 67 89. 158. 242. 345. 370. 390. 407. 416. 430. 434. 507. 538. 639. 797 895. 989. 1007.
Koleanum Ruskim / 674. pátrz / Gwoźdźieć.
Kokoßom potráwá/ 823. 995
Kokoßy áby cáła źime iáycá niosły/ 925
Kośćiom złamánym/ 975. 994
Kośći z ran pokrußone wyćiaga/ 1244
Komory wygubiáć/ 435
Kordiáke leczyć/ 169. 534. 698. 1182
Kołaczki Biedrzencowe/ 74. Hanyżowe/ 412.

Koniom.

Koniom wzrok leczy/ 54. Koniowi wiátry nádetemu/ 69. Konskim rupiom/ 69 348. Koniowi dychawicznemu / 710. 812. Párßywemu/ 347. Konskiemu morzysku/ 369. 386. Oczom plynacym/ 416. Ochwátowi/ 431. Bielmu/ 540. Oku obráżonemu/ 925. Gdy z obrokiem pierze zie / 891. Nogom spuchłym / 895. Kaßlacemu / 915. 969. Purgácya/ 915 Czerwiom/ 915. Krwia mokrzacym/ támże. Gdyby páiaká álbo Niedźwiadká ziadł / támże. Chudniacemu/ támże. Zbiegłemu/ 916 Ná sádno/ 918. 926. Ná rány/ 928. Zábićiu záżywe Hufnalem / 918. Wytárgnieniu/ támże. Zábie konskiey/ 926. Kopytowi kruchemu / 435. Szalonemu/ 969. Gdy ieść nlechce/ 976. Aby mokrzył/ támże. Lekárstwá ná wiele konskich niedostátkow / 990. 1161. Puchlinie w nogách/ 998. 999. Ochwátowi / 998. Rogowi / 1008. Aby był wesoły / 1070. Gdyby záziabł / 532 krwáwemu moczu/ 532. Slinogorzowi/ 969. Konskiey chorobie skrytey/ 532.

Koriándru przypráwá do vżywánia żeby nie ßkodził/ 451
Kłóciu w bokách/ 676
Krochmal iáko robić/ 957. Moc iego y ſkutek/ támże. Iáko z niego robić w formách zwierzętá/ 960.
Kliſtery/ ná ſcyátiki łupánie/ 915. Ná gliſty/ támże. Ná żywotá odmiekczenie/ támże. Item/ 968. Ná pleure/ támże/ y 974. Ná ćieżkość ſtolcow/ 995. Na gryzienie w trzewách y zránienie ich/ 1131. Ná czerwona ćiekaczkę/ 1132. Kolkę/ 430. Drugie/ 429.
Kłóciu około ſercá/ 71
Kre leczy/ 45. 1507
Krew ſpalona náprawia/ 7
Krew w ránách ſtánowi/ 485. 1131. 1023
Krew z noſá hámuie/ 313. 319. 432. 533 851. 1250. 1331.
Krwią charkáiącym/ 484. 541. 602 676. 1248. [illegible]
Krwią pluiącym/ 653. 676
Krwie mokrzeniu/ 603
Krwi zsiádłey w żołądku/ ábo gdźie indziey/ 241. 243. 343. 368. 390. 1197.
Krwi ſkrzepłey z ſtłuczenia/ 807. 1068
Krew przez ſtolce wywodzi/ z ktorey obfitośći oczy bolą/ 1250
Krzyżow bol vkłáda/ 8. 54. 63. 368. 391. 931.
Krtußeniu/ 312. 313. 345. 380. 410. 432. 488. 923.
Kwártánie/ 63. 371. 459. 603
Kroſtom/ 59. 341. 391. 424. 454 975. 991.
Kroſtom czerwonym/ 532. 539.
Kroſtom ogniſtym/ 933
Kurczowi/ 59. 71
Kurczeniu/ 65. 97. 244
Kurom ná ćiekaczkę/ 969
Kwintá/ o ktorey częſta tu wzmiánka rozumieć ſie ma/ czwierć od łotá/ 837. 845.
Kwaſu mąki pßeniczney ſkutki/ 941

Kuchenne rzeczy.

Krupy prażmá żytnego/ 914. Szálßá do przyſmakow/ támże. Przypráwá krup owśiánych/ 987. Zołnierſka potráwá/ 988. Grucá/ y drugie potráwy/ támże. Polewki/ 994. 995. Ryżowa/ 1001. Káßá Ryżowa/ Przypiekánki/ Torty/ támże. Ryżowe potráwy/ 1002. Tátárczáne krupy/ 1004 Iágły/ 1006. Rzepna potráwá/ 1042. Páſternaku/ 1055. Kucmerki/ 1060. Marchwie/ 1062. Pietruſczána chorym potráwá/ 1067. Przyſmak pietrußczány/ 1069 Przypráwá Podrożniku/ 159. Moſtárdy/ 1203. 1205. Pożimek/ 1330 Grzybow/ 1395. Chmielu młodego/ 1459. Rápárow/ 870. Kopr czyni ſmák/ 421. y Máćierzanká/ 509.

L

LAmániu w ſtáwiech/ 860. 933. 1466 1506.
Lamániu w członkách/ 387. 862. 1509
Láſkę/ miłość/ y wdźięczność v ludzi iedna/ 594
Lędźwiom/ 160. 230. 446. 1141.
Lekko purguiące lekárſtwo/ 198
Lekkiemu rodzeniu pomaga/ 70. Pátrz/ Rodzeniu ćieżkiemu.
Lekliwym y boiázliwego ſercá/ 504. 1290
Lewartowym iádom/ 1227
Lekárſtw purguiących popráwiánie/ 2181
Łyśinie y pleßowátośći/ 983
Łyśinę prędko czyni/ 2241
Lißáiom/ 184. 300. 642. 658. 1663 716. 749. 860. 875. 878. 894. 896 897. 1016. 1024 1109. 1131.
Liliowe kwiećie świeże przez cáły rok czynić/ 582.
Łono białogłowſkie vkłáda/ 319
Łono białogłowſkie ſcieśnia/ 255
Łonom záwrzedźiáłym/ 717. 1024. 1147
Łonu ſpuchłemu/ 1439. 1460
Łopátkom/ 1507
Łożyſku/ 7. 70. 91. 155. 156. 194. 204 211. 221. 227. 228. 230. 407. 477. 500. 507. 521. 527. 591. 625. 633. 645. 660. 668. 693. 704. 731. 735. 736. 916.
Ludźiom ſtárym máiącym ćieżką chorobę/ 180.
Ludźiom czáſu morowego powietrza/ 166
Ludźiom zimnego przyrodzenia/ 208
Ludźiom ſtárym pámięć oſtrzy/ 606
Ludźiom ſłábego przyrodzenia niebeſpiecżno ciemiężycę dawáć/ 1469.
Lunátikom/ ktorzy ſpiąc porwawßy ſię chodzą/ 875 1244.
Łupieżom ná twarzy/ 602. 573. 587. 590. 796. 862. 894. 1018. 1119. 1466.
Łupinom od kośći w ránách odſczepionym/ 208.
Łuſkom oczowym/ 892
Łzámi płynące oczy wyſußa/ 678. 1433
Łzy z mozgu wywodzi/ 6.

M

MAćicy białogłowſkiey boleśćiom/ 24 31. 117. 119. 120. 131. 139. 155. 186. 421. 423. 724. 798. 806. 844. 1134.
Máćicy záźiębioney/ 37. 41. 105. 107. 134. 140. 156. 436. 511. 723.
Máćicy gryźieniu y ſtrzekániu/ 89. 95. 96. 538.

Máćicy zátwárdziáłey/ 7. 806
Máćicy wychodzacey/ 416. 690. 1068
Máćice chedoży/ 8. 11. 169. 345. 489
Máćicy zadußoncy/ 148. 193 239. 242. 346. 368. 407. 436. 535. 542. 638. 709. 710. 724. 786. 801. 813. 1132. 1248. 1428.
Máćice wyſußa/ 312
Máćicznym wrzodom/ 368. 908
Máćicy zámuleniu/ 1244
Máćicy czyſczeniu/ 1390
Máćicy winney/ dobre lekárſtwo/ 1476
Mágneſſowi moc odeymuie czoſnek/ 1229
Mák ſmáżony w miedźie/ 1360
Mágia/ 97
Małżenſtwu zepſowánemu przez czáry/ 181.
Málony wodniſte nieſtráwne/ 1188
Mámkam dla mleká/ 244. 405. 406 432. 459. 677. 1070. 1147.
Mamkom mleko tráći/ 1079. 1026
Martwieniu/ 104
Martwym koſtkom/ 190
Máſtok Turecki/ 136. 1362
Maśćia ßára przemázánym/ 68

Máśći.

Máśći z Tátárſkiego źiela/ 22. z Dźiegglu/ 92. z Lubſczyku/ 244. z Kośćiwału/ 259. z Cáruiu/ 419. Ná rány świeże/ 917. Ná rány/ Wrzody/ Sadzele/ 976 Ná pierśi ſpuchłe/ 980. Ná pagi krwią záćiekłe/ 424. Ná lißáie/ 454. Ná rány/ 579. 604. Ná máćice zázie biona/ 674. Przepukłym/ potłuczonym/ opárzonym/ pokurczonym/ 674. Ná bolaczki/ 974. Ná rány wielkie y głebokie/ 993. Ná kroſty w kroku/ y ná háwtowánie/ 994. Ná kośći złamáne/ támże. Ná głowy zbićie/ 996. Ná zbieránie bolaczek/ 999. Ná morowki/ y morowe dymienice/ támże y 1267. Ná párchy/ 1092. 1268. Ná kroſty wßytkiego ćiáłá/ 1092. Rány dźiwnie leczac/ 1180. Ná krzyże boleiace w grzbiećie białogłowſkie/ 1246. Ná głowy potłuczoney kośći/ 1252. Ná ſtrupy/ 1266 Spuchłemu korzeniowi meſkiemu/ y mośnom/ 1267. Ná kile/ támże. Ná lißáie/ 1268. Ránom wrzedliwym/ 1298. Ná wßelákie rány y ſadzele/ 1414. Dźiećiom ná ſtrupy y lißáie/ 1433. Pátrz/ Rány.
Máść koßtowna do wychedożenia wrzodow/ 1080
Melánkolikom/ 806
Melánkoliey/ 48. 141. 145. 156. 165 186. 472. 1290.
Mecherzowe dolegliwośći leczy/ 864
Meſkim iadrom opuchłym/ 8
Myſlom weſołym/ 177. 1469
Myſlom vtrapionym/ 745
Myßy morzy/ 861. 1465. 1506
Myßy áby w ſtodole nie były/ 1223
Myßy ná polu gubi/ 1393
Myßy zdycháia od kurzu ćiſowego/ 1391
Myśliwcy ćiemierzycą zwykli ſie purgowáć/ 1466
Mieſu dźiwemu w ránách/ 1176
Mieſo od chrobáctwá broni/ 1245
Mieſo dźiwe trawi 8. 25. 222. 224. 1437 1465.
Mieśiace pobudza pániom/ 7. 24. 41. 48. 100. 107. 109. 117. 120 133. 143 155. 156. 162. 174. 230. 512. 1160.
Item/ Wywodźi mieśiace/ 690 710. 720 723. 1103.
Mieſo twarde kruchkie czyni/ 1093. 1187 Nieſtátecznym/ 423.
Moczu ćiężkiemu/ 24. 27. 29. 36. 48 100. 104. 109. 120. 131. 148. 186. 652
Moczu záhámowániu/ 107 120. 131. 274.
Moczu goracemu á kropiámi odchodzacemu/ 654. 968.
Mocz wywodźi/ 131. 139. 140. 155. 162.
Moczowi krwáwemu/ 297
Mocz záwśćiaga zbytni/ 303. 488.
Moczem ſmrodliwym złe wilgotnośći wywodźi/ 669
Moczu niezátrzymániu/ 973. 1141
Moczu kápániem odchodzacemu/ 858. 1141. 1160.
Molom niedopuſzcza ßat pſowáć/ 1439. 1460.
Mdłe bierze/ 1421. 1423
Mośnom opuchłym/ 214 578
Moſtárdá/ 1203. 1205
Morowego powietrza gdy kto záchwyći/ 1244. 1245.
Morowi ſprzećiwia ſie/ 52. 64. 67. 70. 71. 88. 89 91. 95. 241. 242. 309. 310. 369. 543. 710. 849. 1428 1437. 1473.
Morowkom/ 999. 1267. 1303. 1403.
Morowym powietrzem zárázonym/ 131. 134 153. 272. 363. 1097. 1246. 1255 pátrz/ Powietrze morowe.
Morzyſku/ 6. 107. 156. 164. 208. 526 542. 638. 644. Item/
Morzeniu w żywoćie/ 43. 87. 290. 292 349. 386. 421. 459. 865. W biegunce/ 603. 915. 1068. W kißkách/ 328.
Morzyſká y dárćia vśmierza/ 912
Mowe przywráca vtrácona/ 41. 43. 91. 169. 342 513. 534. 866. 1223. 1377 1424.
Mowie z ćiężkośćia przychodzacey. 162. 533

Mowe

Mowe bespieczna czyni/ 866
Mozgowi/ 40. 41. 42. 43 51. 87. 169 405. 460. 484 511.
Mozgu y sercu/ 744
Mozgu wilgotnemu/ 1073
Mozg y pámięć posila/ 1071
Mozgowi zążiebionemu/ 364
Mozgowi y glowie/ 31. 104. 116. 152. 153. 198 103. 268. 606.
Mulisku w pecherzu/ 1127. 1138. 1138. 1278.
Muchy wygania/ 212. Truie/ 1465 1469
Mulowi płaszczystemu/ 607
Muskulom/ 122. 124. 148. 152. 156. 193. 100.
Mdlość odpadża/ 489. 534
Mdlościam serdecznym/ 104. 136. 181. 268
Mdlościom częstym/ 136
Mdlości y zámierzchnieniu w oczách/ 867
Mdlościom położnic/ 134
Mdlościom z purguiacych rzeczy tamże.
Mdlemu y ciemnemu wzrokowi/ 163
Mleku w piersiach zśiadlemu/ 117. 120. 189. 194. 219 229.
Mleku w piersiach zakámiálemu/ 410. 488. 534. 1032.
Mleká mámkom obfitość dáie/ 166. 231. 1147. 1440.
Mleká bydłu obfitość dáie/ 166
Mleko nie zśiedzie sie/ 1136
Mleká kozom wiele dáie/ 297
Mleko z miecká vżywáne/ nie szkodzi żołądkowi/ 488
Młodziencom dycháwicznym/ 146
Młodość záchowuie/ 867
Mnożenie wszy/ 1050
Mucilago/ to iest/ Slamowátość/ 820
Miody/ sa też tu opisáne ná tych kártkách: Tátárskiego ziela/ 21. Biedrzency/ 73 Dzieglu/ 96. Kopru Włoskiego/ 397. Anyżu/ 411. Kopru swoyskiego/ 426 Coriándru/ 456. Krwawniku/ 607. Jeczmienia/ 978 Pożimek/ 1333.

N

Nábrzmiáłości/ 101. 153. 155. 176 186. 307 761 909.
Nadymániu w pochodowániu/ 1093. 1228
Nagley śmierci broni/ 1528
Nápuchnieniu y ociekłości/ 766
Nápuchlinom z przymiotem/ 609
Nápuchnieniu żołądká/ 794
Nápuchnieniu w stolcu/ 799
Nápuchnieniu członkow wstydliwych oboiey płci/ 924
Nápuchłym mieyscom z ogniśtemi przymioty/ 292. 454
Ná przymioty ogniste świeże/ 860
Ná zastonę wszeláką oczu/ 860
Ná zbicie/ 861
Ná wywinienie/ 881
Ná zadánie toku krwáwego białogłowskiego/ 645
Ná goleni / y ná członkow wstydliwych bol/ 910
Ná Niedźwiadki y Węże truciżná/ 1050
Ná vkaszona ránę/ 1514
Ná goleniách sádzelom/ 781
Ná kádłuk/ 675
Ná mieyscá spuchłe/ 667
Ná vścżknienie gádziny/ 681
Nápuchlinom stárym/ 1245
Nasienia meskiego płynieniu/ 7. 41. 408 430. 529. 603. 771.
Nasieniu meskiemu/ 120. 121. 153
Naśienie przyrodzone mnoży/ 1223. 1274
Náróślinom ná kościách/ 176
Nátárgnionym/ 247
Nieczuiacym sie/ 745
Niechęć do iadłá oddala/ 44. 477. 506 1195.
Niechęći żołądkowey/ 1103
Niedźwiadkowe vścżknienie leczy/ 6. 576
Niedźwiadki wygania/ 212. 1048
Niedźwiadkowi iad odeymuie/ 576. 860 1315.
Niedostyszeniu/ 1114
Niespániu/ 772
Niepłodnym/ 53. 117. 169. 197. 269. 291. 313. 484. 723. 1071.
Niepłodne białegłowy czyni/ 1524
Niepotężnym do Wenusá/ 1136 902
Niestowicom / to iest / Krostom białym iatrzacym/ 1119
Niesposobności zdrowia/ y niechęći do picia y iadła/ 602
Niestráwności żołądká/ 638
Niesworne woły w iárzmie czyni zgodne/ 1258.
Niepowśćiagliwym/ 529
Niezátrzymániu iadłá/ 140. 148. 1248.
Niezátrzymániu moczu/ 274
Nerwom/ to iest/ suchym żyłom/ 24. 40 46. 122. 148. 153. 160. 198. 215. 346 723. 932. 991.
Nerkom bolesnym/ 676. 628. 793
Nerkom owrzedziáłym/ 297. 1315
Nerkow niedostátkom/ 24. 27. 29 31. 40 42. 52. 64. 100. 119. 131. 139. 140. 143. 153. 156. 162. 186. 384 409. 414. 526. 798. 997. 1007.
Nerki wyczyśćia/ 670. 1055. 1059
Nerkom zámulonym/ 815. 1280
Nerkom zátkánym/ 1080
Nocnicom dżiecinskim/ 1360
Nogom nápuchłym/ 345. 723. 798. 1127
Nogom opuchłym z podágry/ 1306
Nogom sprácowánym/ 277. 1421

Nogom dziurawym zodmrożenia/ 278
Nogom końſkim y bydlecym / 909
Nozdrzá záttkáne otwiera/ 369. 509. 512. 744.

O

Obłázło ſierść zbydłá czyni porosłá/ 861
Obrážonym od pſá/ 558. 862. 1013. 1186. Od wśćiekłego záś pſá obrážonym/ 560. 1087. y od żáby iádowitey/ 825. od Zmiie/ 1114. od párchátey żáby tákże obrážonym/ 1134. Od pſczoł/ 1136. 1152. od Jáſczurki/ 1218. od páiaká/ 684. 685. od Smoká morſkiego/ 297. od Wężá / 521. 863. 1055. Pátrz wiecey w literze P. tákże w W.
Oblicza cudność czyni/ 545. 579
Oczom mdłym / 42. 43. 55. 64. 66. 72. 88. 93. 168. 342. 381. wiele tego tám. 387. tákże y tu / 392. 393. 524. 525. wiele tám o tym/ 891. y tu / 1070 tákże y tu / 1096. 1334.
Oczu zámierzkłnienie y záćmienie oddala / 20. 33. 51. 344. 404.
Oczu záſtone ſpadza / 46. 53. 313. 342. 541. 545. 891.
Ocznych ſpadkow broni/ 851
Oczy iáſne czyni / 443. 523. 524. 525. 541. 851. 1335.
Ocznym słoneczniczom/ 51. 431
Oczow żołtości/ 422. 795
Oczom zápalonym / 55. 370. 393. 512. 644. 678. 755. 1018. 1070. 1132. 1161. 1291. 1448.
Oczom czerwonym / 364. 443. 564. 893. 1038.
Oczom bolacym / 344. wiele tám ná to/ 348. 380. 691. 795. 1161. 1249.
Oczom zápuchłym / 443 1506. 1266
Oczom swierzbiacym/ 432 564. 565. 851
Oczom ſłużace wodki / 545. 854. 892. 1333. 1335.
Oczom krwawym / 51. 298. 344. 379. 431. 576. 795. 847.
Oczow ślepoćie/ 838
Oczom płynacym/ 168. 293. 314. 379. 425. 489. 524. 525. 606. 850. 893. 1132. 1332. 1403. 1420.
Oczom płynacym czerwonośćia/ 500
Oczow czerwonośći bez zápalenia/ 443
Oczow ſtrzekániu y rzezániu/ 293
Oczom záćiekáiacym łzámi / 1120
Oczom ropiſtym/ 379
Oczom vderzonym/ 409. 970
Oczom mgła záchodzacym/ 896
Oczne wrzedzienice gubi/ 1403
Oczom bielmiem záſzłym/ 602
Oczom błyſkáwym/ 856
Oczow od bolenia cáły rok záchowuie/ 904
Oczom ćiekacym/ 1026
Oczom ſkánceroẃánym/ 1207
Oczom krwia záćiekłym z vderzenia/ 277
Oczom záćmionym/ 207. 516. 574 1103
Ocznym doległiwośćiam/ 332
Oczow oczerſtwienie/ 1207
Oczom bydlecym boleiacym / 1057
Ocet prędko vczynić / 976. 999. 1119. Mocny czynić/ 1305.
Oćiekłośći y opuchnieniu członká/ 501. 1249
Od chorob záchowuie/ 278. 558
Od gádziny obrážonym / 24. 131. 1049
Odbiciu ćiáłá/ 22
Od bolaczek y od puchliny záchowuie/ 184
Odchodzacym od rozumu/ 500. 501. 504 540. 558. 567. 850. Odeſzłemu/ 509 1248.
Odziebłym członkom/ 54. 990. 1205
Od chrobáctwá broni/ 1051
Od vpićia broni/ y piiáne wytrzeźwia/ 1111
Odgnieciónym członkom / 22. 1222
Odpadza iádowite beſtie/ 109
Ogorzelinie/ 184. 623
Ogniu piekielnemu/ 45. 454. 520. 564 808. 847. 917. 980. 1073. 1096. 1114. 1119. 1132.
Ogniſtym przymiotom/ 477. 709. 819 823. 917. 925. 933. 975. 1021. 1267 1274 1360. 1506.
Ochrápiáłośći/ 652

Oleyki.

Rozſacowy / 10. Spikonárdy / 41. Lá-wendowy/ 43. Kopetnikowy/ 46. Biedrzencowy/ 74. Dzieglowy/ 94. Rozmárinowy/ 170 Lubſczykowy / 245. Piolunkowy / 456. Bożegodrzewká / 371. Kopru Włoſkiego / 397. Hánýżu/ 413. Kopru ſwoyſkiego / 426. Kminu/ 436. Jzopu/ 467. Lebiotki/ 474 Mierczány/ 490. Czabru/ 507. Máćierzeduſzki/ 509. Máieronowy/ 513. Ruciány/ 546. Liliowy / 579. Bylice/ 727. Skopkow białych/ 753. Gryzbienia/ 772. Rumienkowy/ 800. Márunkowy/ 809. Hypericy/ 828. Zytny/ 919. polney Ruty/ 1435. ꝛc.

Octy.

Láwendowy / 43. Gwoździkowy / y iáko go czynić/ 1246. Bukwicowy/ 1251. Fiołkowy / 1450. Pſczelnikow / 691.
Omdlewáiacym/ 477
Omienieniu/ 429
Opaleniu y opárzeniu/ 136. 152. 153. 578 823. 828.
Opaleniu od słoncá/ 377
Opadániu dziąſł / 649
Opárzonym vkropem/ 990

Opetánym od ßátáná/ 331
Opium/ 1361. ieſt to mákowy ſok.
Opium pitemu/ 722
Opium ſtrutym/ 825
Opuchłym / 45. 46. 52. 91. 292. 342. 348. 350. 379. 384. 434. 546. 644. 722. 794. 807. 811. 1248. 1507
Opuchłych prágnieniu/ 653
Opuchłym nogom/ 538
Opußeniu/ 7. 31. 36. 43. 59. 64. 89. 118. 189. 405. 447. 534. 1134.
Oſłábiáłym z choroby/ 1290
Oſádnieniu ábo ſtárciu/ 239
Ośierdziu/ 288
Ośierdziu owrzedziáłemu/ 1048
Oſpáłym/ 1138
Oſpicom/ 145. 1042
Ośiwienia broni/ 1205
Oſtrości iezyká/ 679
Oſtrości brwi/ 218
Oſtrości ćiáłá/ 184. 1028
Otokom/ 1208. 1401. 1403
Otworu łoná białogłowſkiego zbytnie zieiacemu/ 328
Owocow broni od ptáſtwá/ 1229
Owcom/ 908
Owcom zdycháć poczynáiacym/ 1082
Owce tuczy/ 840
Owcom y bydłu káßlacym/ 369
Owcom gádziná nießkodzi/ 371
Owcom y bydłu ná bielmo/ 896
Owrzedziáłość leczy/ 247

P

Paćierzy w grzbiećie bol vkłáda/ 164. 103. 1249.
Padáiacey niemocy/ 648
Pagom z bićia krwáwym/ 538
Pámieći ſtráconey/ 27
Pámieć przywraca/ 33. 207
Pámieć pośila/ 121
Pámieć czyni/ 122
Pámieć oſtrzy/ 215
Pámieći dopomaga/ 40. 88
Pániom niepłodnym/ 296. 327
Pániom obumárłym z zádußenia máćice/ 174. 199.
Pániom poronienia broni/ 312
Pániom płod wywodzi/ 242. 477. 483. 644. 720. 849.
Páráliżowi/ 20. 32. 33. 40. 42. 43. 59. 60. 87. 97. 109. 121. 168. 170. 405. 511. 811. 917. 1202. 1223.
Páprzyſkom ná głowie / 8. 347. 796. 996.
Párchy záſtárzáłe ná głowie leczy / 990
Párchom/ 65. 347. 387. 465. 471. 488. 533. 538. 894.
Párchom ciekacym/ 284
Párßywości głowy/ 120. 212. 277. 657
Párk kozłowy oddala/ 8. 1071
Párćiu w bokách/ 527
Paleniu w gárdle / 652
Páznokćiom chropowátym/ 204
Pecherzowi/ 53. 54. 64. 67. 385. 434. 1130.
Pepku wypukłemu/ 221. 446
Pepku przepukłemu/ 781
Peta/ kłotki/ y zamki odmyka/ 769
Petoćiom ábo przyſtudzienicom/ 554
Piwo trwá długo/ 455
Piwo gdzieby kwáśnieć poczeło / 726. 934. 990.
Piwo żeby nie wietrzáło/ 934
Piwu beczka tracacemu/ 812. 934
Piwá ſpoſob wárzenia/ 944
Piwo czemu chmiela/ 945
Piwá rożne/ 946. Skutki piwá / 948. Drożdży piwnych pożytek/ 949. Piwny ocet iáko czynić/ támże. Miotá pożytek/ támże.
Piwo ßkodzi / ktorym y iákie/ támże.
Piwo ſmáczne y długo trwáłe czynić/ 277
Piwo pośiłek ćiáłu czyni/ 21
Piiawkom wypitym/ 461
Piegom / 7. 64. 432. 687. 895.
Pierśiom/ 8. 21. 22. 51. 54. 61. 64. 65. 87. 309. 369. 370. 406. 459. 526. 797. 1070.
Pierśiom białogłowſkim / 808. 916. 923. 972. 997.
Piersi białogłowſkie ſkromne czyni / 328. 433. 488. 1161.
Piersiom záziebionym/ 422. zápalonym/ 652.
Pierśi roſprzeſtrzenia/ 1042
Pierśi boleniu/ 21. 103
Pierśiom y płucom zátkánym/ 24. 158
Pierśiom y płucom ßtychem przebitym/ 82. ćieżkim/ 323
Pierśiom y płucom oziebłym/ 119
Pierśiom záwrzedziáłym/ 82. 328
Pierśi chedoży z flágmy/ 646
Piſczałce w gárdle y odetchom/ 176
Piiawkom w gárdle/ 190. 193
Piiawkámi ſtrutym/ 117
Piiawkom wypitym/ 531
Piekielnemu ogniu/ 190. 152
Podágrze/ 11. 18. 454. 465. 795. 532. 924. 932. 939. 1332.
Podágrze gruczołowátey/ 218
Podágrze ieſcze/ 32. 113. 118. 120. 122. 163. 193. 204. 208. 213. 233.
Podkowy odziera/ 769
Pokrzywionym y pokurczonym/ 20. 116. 140. 163. 189. 103. 204. 207. 488. 812. 1243.
Pokuſom ábo czárom/ 145
Pokármy zátrzymawa/ 415
Połamánym y potłuczonym/ 247. 327. 509. 812.
Popádlinom y roſpádlinom w nogách/ 214

pulglownemu bolu/ 160. 174. 212. 213
Postrzalom/ 110. 189. 329
Postrzaly y inne rzeczy tkwiace z ciáłá wyciaga/ 118
Poty czyni/ 8. 53. 64. 710
Polypum/ to iest/ wrzod w nosie leczy/ 991
Potluczonym z wysoká/ 603
Potráwy/ 380
Potraw záprawowániu sluzy/ 506
Poty wzbudza/ 120. 131. 141. 160. 163. 180
Powietrzu morowemu/ 121. 536. 891. 895. 1290. 1434.
powieki záwrzále otwiera/ 1403
powiekom wywroconym/ 419
Powietrzem náruszonym/ 465. 484
powłoki y zastony z oczu sciera/ 119
Puchlinie/ ktora Grecy/ Anásarcam zowia/ 64
Puchlinie wietrzney/ 924
puchlinie z zámulenia watroby/ 1432
Puchlinie wodney/ 997
puchline wywodzi/ 676. 1505
Puchlinie z goracey máteriey/ 1132. 1147
puchnieniu/ 473. 511
puchlinie/ 48. 119. 120. 189. 208 1029 Nog/ 424.
puchliny rospadza pokrzywionych członkow/ 163
Puchlinie wodnistey/ 164. 282
puchlinie swiezey/ 602. 560
Puchlinie w członkách/ 299
purguie/ 12. 45. 241. 349. 463. 638. 784. 793.
Purguie flágme y Kolere/ 173
plánom ábo zmázom/ 145. 163. 186
Plány białe y czarne leczy/ 207
pleurze/ 7. 52. 54. 61. 88. 473. 484. 526. 534. 654. 677. 722. 923 931 1071. 1264.
Plesniwatosci/ 184. 189. 587. 856
plod martwy wywodzi/ 7. 721
plodu martwemu/ 109. 117. 118. 211. 221
płodu mdlemu/ 365
Plod zábiia/ 621. 627
płodu w zywocie ociagáiacemu sie/ 212
Plod wyciaga/ 633
plucom/ 8. 59. 61. 65. 87. 92. 241. 368. 382. 383. 415. 425. 465. 526. 820.
Pluc zápaleniu/ 996
Plucom zránionym y nápsowánym/ 82. 84. 112. 256. 265. 685.
Plucá goi/ 84
plucom poczynáiacym gnic/ 685
Plucom ropistym/ y ropa pluiacym/ 731
plucom zápalonym/ 256
Plucom zroplonym/ 258
prágnieniu/ 652
Prágnieniu vstáwicznemu/ 1195. 1290
prágnieniu w puchlinie/ 405
Prágnieniu z zápálenia wnetrznosci/ y rozgrzania zbytniego/ 679
prágnieniu w goraczkách morowych/ 1153
Przepuklym/ 46. 52. 65. 368. 508. 638. 677. 734. 849.
przepuklym iesćze/ 20. 163. 189. 215. 255. 297. 299. 564.
Przepuklym dziatkom/ 199
przepiorkom/ 587
Przechodom moczu/ 587
przeciwko páráliżu/ 296
Przeczosom/ 305
przeciw nieprzyiacielom/ 332
Przeciwko czárom/ támże.
przezieblym/ 1250
Przeciw powietrzu morowemu/ 530. 531
psá wściekłego vkasonym/ 537. 540. 1091. 1197. 1250.
Psá vkaszeniu/ 1131
pszenicá/ 928. z niey potráwy/ támże. Jáko nia karmić konie/ wieprze/ woły/ cieletá/ kokoszy/ káplony/ etc. 939. Otrab pszenicznych pożytki/ 936
Psom párszywym/ 215
psczoły nie wykradáia sie/ 21
Psczoły zátrzymawáia sie/ 391
Psczołom piołyn niesprzyiáie/ 35
Psom szkodzi Coriánder/ 451. truie ich/ 1392
Psow chrobáctwo wywodzi/ 369
Psom párszywym/ 215. Skasánym od psczoł/ 540
Pryscżyć ciáło/ 524
Przymiotom ognistym/ 323 328. 329. 1019. Pátrz literá O.
Przymiotom niegwałtownym/ 1019
Proso/ do chowánia miesá że sie nie záśmierdzi/ dobre/ 1008
Ptisánne czynić/ 981. iey skutki/ támże.
Pchły trácić/ 435. 454
Pluskwy gubić/ 370
Płći cudney/ 1046
Przelewániu y kruczeniu w żywocie/ 1102

Q

Qvártánie/ álbo febrze czwártodniowey/ 371. 459. 603.
Quotidiánie/ albo febrze kożdegodniowey/ 386. 424. Pátrz w literze F. y G.
Quinta essentia Roris Solis, bárzo misternie robiona/ 332

R

Rak trzesieniu/ y ciáłá drżeniu pomaga/ 43. 300.
Ránom lekárstwá/ 45. 54. 55. 70. 71. 90 92. 168. 242 244. 291. 312. 313. 348. 391 539. 579. 603. 605. 631. 644. 725. 784 812. 819. 847. 849. 852. 1131. 1132. 1245 1248. 1332.
Ránam bálsam/ 605

Ránam

Ránom zágniłym/ 28. 278. 1131
Ránnym trunek/ 69. 90
Rány glebokie záwiera y goi/ 820. 828
1258. 1262. 1265. 1296.
Rány chedoży/ 484
Ránni wárowáć ſie máia mietki/ 489
Ran puchlinie/ 604. 608
Ránnym od poſtrzału/ 722. 1316
Ránom y ſadzelom/ 84. 104. 163
Ránom y wrzodom/ 104. 214
Ránom wnetrznym/ 107. 247. 702.
828. 1256. 1257.
Ránom ćietym/ 109
Ránom od beſtiy iádowitych zádánym/ 109
Ránom świeżym/ 109. 110. 198. 214 828
Ránom ſtárym/ 113
Ránom iádowitym/ 119. 152
Ránom w vśćiech/ 263
Ránom ćietym/ ßtychowym/ y poſtrzałowym/ 248. 276. 278. 327. 1315
Ránom zwierzchnym y ſadzelom/ 283.
303. 702. 1283.
Ránom w gárdle/ 298. 716. 851. 1255
Ránom glebokim/ 658
Ránom do kośći rozßerzonym/ támże.
Ránom od oſczepu/ 659
Ránom ná podniebieniu/ 679
Rány ſpaſabia do goienia/ 784
Ránom y wrzodom zágniłym/ 1089
Ránom w kißkách/ 1240
Ránom ſkánćerowánym/ 1245
Rány goi/ 1261
Rekom pokurczonym/ 538
Rekom ſpuchłym/ 538. 975
Rece bielić/ 940. 1003
Ropa pluiacym/ 540. 1182. 1264. 1249.
Ropa mokrzacym/ 1341
Ropiſtym ſtolcom/ 1122
Rodzeniu ſnádnemu/ 107. 199. 706. 721
Rodzeniu ćieżkiemu/ 346. 407. 455. 483.
579. 721. 724. 849. 1047. 1069. 1103.
Roſpaleniu ćiáłá/ 36
Roſpádlinom/ warg/ 679
Roſpádlinom w ſtolcách/ 1123
Roſpadliny goi/ 865
Rozlázłym pierśiom białogłowſkim/ 415
Rożey piekielney/ 244. 539. 578. 700
925. 939. 960. 1152.
Rożey kwiećie długo świeże chowáć/ 976
Rozum trácacym/ 455. 850
Rozum oſtrzy/ 744
Rymie/ 9. 11. 32. 40. 119. 422. 459.
460. 466. 474. 488. 745. 754. 795. 873
Ryby chwytáć rekomá/ 938
Rybom chorym y námdlálym/ 1081
Ryb wielki połow czynić/ 976. 980
Rybámi ſtrutym/ 117. 179
Rupiom końſkim/ 83. bydlecym/ 823
Rzeczy w ćiele tkwiace wyćiaga/ 583. 909
Rzezáwicy w żywoćie/ 697
Rzygániu/ 409. 429. 476. 538. 716. 1248
Rzygánie czyni/ 1050. 1238

S

SAdnu końſkiemu/ 271. 278. 650. 1409
Szalonym/ 145. 480. 512
Szaleńſtwo czyni mierne/ 1366
Sálſá zdrowa/ 381
Száty od molow broni/ 538
Sadzelom ſtárym/ 292
Sápce/ 168. 478. 512
Szátom dla moli/ 8. 43. 53. 341. 370
Sen przywodzi/ 6. 45. 343. 349. 421. 424
796. 968. 1360.
Sen ſtráßliwy oddala/ 690. 422
Seneſu pożyteczne vżywánie/ dla ſmyſłow/ głowy/ płuc/ pierśi/ ſercá/ watroby/ ślezyony/ żoładká/ fránce/ gwoyśćá/ páráliżu/ ślepoćie/ 837
Ser áby ſie nie pſował/ 489
Ser álbo gomołká/ áby miáłá zapách/ kłáść Czábr/ 507
Ser od ſkázy záchowuie/ 627. 628. 633
Sercu lekárſtwá/ 40. 41. 43. 59. 87. 169.
309. 753. 847. 1289.
Serdecznemu drżeniu/ 383. 923. 972. 1096
1244. 1289.
Sercu ſmutnemu/ 87. 98. 690. 1290
Serce y mozg zapáchem leczy/ 753
Sercu kołácacemu/ 1084
Sercu mdłemu y kolerze w nim/ 1293
Sercá mdłośći/ 477. 509. 700. 1182. 1244
z goracośći/ 1162
Serce vweſela/ 106
Serce pośila/ 136. 177
Serdecznym dolegliwośćiam/ 141. 155.
232. 560
Sercu fráſowliwemu y ſmetnemu/ 177
Sercu boiázliwemu/ 100. 839
Serce záchawywá od zarázy/ 555
Sercá boleśći/ 527
Serwatke z polna Ruta przyprawiáć/ 1433
Szerokie gliſty w żywoćie morzy/ 1296
Sześćniedziałkom/ 242
Siły oczerſtwia/ 122. 136

Syropy.

Z Roßaccá/ 9. z Tátárſkiego źiela/ 22. Biedrzencá/ 73. Dzieglu/ 94. Rozmárinu/ 169. Piołynku/ 351. Cypriſſu/ 373 Kopru Włoſkiego/ 396. Izopu/ 466 Mietki/ 489. Pſczelniku/ 691. Grzybienia/ 772 Rumienku/ 800 Máruny/ 809. Podrożniku/ 1161. Gwoźdźikowy/ 1245. Bukwice/ 1251. Driakwie polnev/ 1269. Boraku/ 1291 Poziminek/ 1333. Ruty polney/ 1434. Bzu/ 1507. &c.

Szyßkom w stolcu/ 370. 624
Szyi máciczney/ 148
Szyi y kárku bolnemu/ 1122
Sol z Rozitá/ 55. z Biedrzencá/ 75. Dzie glu/ 94 Piolynu/ 455. Cypressu/ 374 Kopru Włoskiego/ 396. Hanyżu/ 412. Cárwiu/ 419. Alkáli/ 437. Bukwice/ 1251. z Dziákwie polney/ 1270. ec.
Soki/ z Roßzécu/ 9. Biedrzencá/ 73. Dzie glu/ 92. Lubsczyku/ 243. Piolynku/ 350. Włoskiego kopru/ 395. Jzopu 456 Lebiotki/ 473 Szálwiey/ 485. z Go reczki/ 645. Lákricyey/ 652. z Szánty/ 687. Fiolkow Mircowych/ 1448 ec.
Swetowi/ to iest/ spiacey niemocy/ 40. 42. 369. 387. 506. 509. 512. 533. 1204. 1244. 1248.
Suchość w piersiách leczy/ 678
Suche żyły ostábiále/ y władza swa strácone leczy/ 671
Suchotom/ 66. 82. 84. 185. 296. 309. 363. 408. 484. 653. 845.
Suchotom y plucom zránionym/ 446. 602
Suchotnym goraczkom/ 1290. 1368
Surowośći/ 1122.
Surowych y zimnych potraw vżywáiacym (272
Szumieniu w vßách/ 440. 496. 526. 501. 623. 624. 826.
Swierzbowi/ 341. 342. 472
Swierzbowi suchemu/ 562. 624
Swiniey ślezionie/ 600
Swiniom zdycháiacym/ 646. 1082
Swinim wrzodom/ 218. 299. 860. 1091. 1315.
Scyátice/ 7. 11. 32. 45. 60. 65. 113. 119. 103. 211. 228. 346. 368. 478. 496. 532. 676. 708. 722. 798. 808. 1056. 1068. 1325.
Sczkawce/ 340. 405. 406. 414. 421. 440. 485. 488. 534. 641. 649. 923. 1069. 1275. 1279.
Skrzepley krwi/ 117
Skurczonym/ 677. 1882
Szlamowátośći w kißkách/ 121
Sleżienie spuchley/ 972
Sleżienie lekárstwá/ 7. 20. 21. 22. 29. 31. 41. 45. 52. 65. 90. 118. 122. 136. 211. 228. 343. 345. 349. 430. 459. 465. 489. 493. 509. 538. 535. 578. 694. 808. 847. 870. 989. 1047. 1071. 1112. 1160. 1248
Sleżione śćiencza nábrzmiáła/ 216
Sleżienie bolesney z zátkánia/ 217
Sleżionie zámuloney/ 217. 232
Sleżionie zátwárdziáley/ 217. 219. 220. 231
Sleżione trawi/ y stolcem y moczem ia wywodźi/ 625
Sleżionie owrzedziáley/ 931
Slinom z vst ćiekacym/ 1003
Slinogorzowi/ 131. 219. 228. 242. 345. 369. 422. 432. 461. 465. 534. 851. 971. 996.
Slepoćie iásney/ 313. 838. (1267
Sleponocnym/ 199
Sluchowi/ 343. 512. 1070
Sluch vtrácony przywrácá/ 563
Smáczną polewkę miesną czynić/ 137
Smrod z nosá odpadza/ 1477
Smrodliwym vßom/ 32
Smrod z vst leczy/ 658. z Czosnku/ 91
Smierć przywodźi/ 208
Smystom/ 118
Smáłośći krwi zá skore zástoczoney/ 1080
Sniáłośći pod oczymá/ 862
Snom stráßliwym/ 332
Spadkom Colery/ 321
Spánie przywodźi/ 277. 481
Spániu glebokiemu/ 173. 215. 228. 226
Spádnienie iezyká leczy/ 658
Spadkom z głowy/ 736
Spadkom w zeby/ 744
Spárnym wrzodom/ 1131
Spárzeline leczy/ 633. 855
Sprácowánym chodem/ 1258
Sprośnosć twarzy leczy/ 633
Sposob czynienia soku z suchey Ruty/ 1433
Spuchnieniu łoná białogłow. 715. 852
Stárćiu y przeczosom członkow wstyd: 716
Stáwy pośila/ 834
Sztychowym ránom/ 104
Stolcom ropistym/ 146
Stolce czyni/ 997. 1101
Stráchy oddala/ 650
Strzały iádem nápuscza/ 1383. 1387
Stretwiáłym członkom/ 33. 160
Strutym od czegokolwiek/ 117. 119
Wapnem/ 1369
Strupom słodkim/ 701. 896. 990
Strupom/ 343. 416. 533. 894 975. 1146
Strupom ćiekacym/ ná twarzy/ 851
Swierzb w oczách leczy/ támże.

T

TArnie wyćiaga/ 70
Teskność oddala/ 59. 1241. 1369
Timpánity/ to iest/ puchlinie wietrzney/ 345
Toku krwie z nosá zbytniemu. 277. 297
Toku krwie/ z vßu/ 1341
Tok krwie z nosa hámuie/ 1341. 1349. 1359
Tyriáká Antiochá kroià/ 422
Tragea/ żołądkowi zimnemu/ 645
Tradowi/ 193. 208. 283. 321. 390. 539. 621. 848. 989. (644
Trawienie czyni/ 87. 122. 145. 406. 419
Trawieniu grubych potraw/ 1205
Trawieniu wilgotnemu/ 117
Trawieniu ćiáłá/ 282. 1067
Trzećiaczce/ 722. 828. 1069
Trzesieniu członkow/ 649
Trzewom/ 740. 429
Tretwieniu ćiáłá/ 91. 168
Trocißki z Agáriku/ 639

Trunek

Trunek mdlym y ſłábym/ 940
Trucizny ábo iádu ſpoſob zbywánia/ 995
Truie kury/ 1367. (1069
Truciznie zimney/ 153
Truciznie dla świniey wßy/ 136. 140
Truciznie/ 68. 71. 89. 91. 241. 245. 309. 314. 343. 349. 367. 422. 459. 530. 645. 687. 712. 849. 853. 1248.
Trucizny y iády z ciáłá wßelákie wywodzi/ 229
Twardym bolaczkom/ 633. 852
Twárdości ślezjony/ 1048
Twarzy lupieże ſpadzą/ 971
Twarzy piegom/ y kroſtom/ támże
Twarz cudna czyni/ 292. 633. 679. 933. 1092. (1205
Twarzy w tył obroconey lekárſtwo/ 672.
Tkwiącym rzeczom w ciele/ 107. 156. 157
Tchnieniu ćieżkiemu/ 241. 305
Trunek koſztowny ránnym/ 270 610

W

Wáſatowi ktory w krzyżách łupa/ 425
Wątrobie/ 7. 9. 20. 21. 22. 40. 41. 45. 52. 65. 90. 338. 341. 405. 700. 858. 1058.
Wątrobie gniiącey/ 528
Wątroby zapaleniu/ 509
Wątrobie záckáney/ 7. 9. 40. 41. 45. 487
Wątrobie záziębley/ 20. 117
Wątrobie zátwardziáley/ 24. 2 9
Wątrobie oſłabiáley/ 37
Wątrobie y zámuleniu żył w niey/ 268
Wątrobnemu wrzodowi/ 345
Wegrowátości/ 64
Wężom wypitym/ 91
Węże z domu wygania/ 165. 198
Wężowi ktory w vſtá wlazł/ 1229
Wiátrom/ 20. 21. 40 41. 52. 406. 485. 507
Wiátry około ślezjony zámknione/ 20
Wietrznośći roſpadzą/ 21. 27. 59. 71
Wietrznośći z żołądká wypądzą/ 155
Wydymániu kiſzki ſtolcowey/ 32
Wydymaniu y omylney chuci do ſtolcow/ 932. 224.
Wydymániu w biegunkách/ 292
Wybićiu z ſtáwow/ 1018
Wydymániu lekárſtwá/ 292. 346. 434 474 1103.
Wino wzburzone nápráwia/ 540 (1205.
Wino żeby bárwy y ſmaku nie tráćiło/ 917
Wino żeby ſie niepſowało/ 605. 917.
Wino gromem ſie nie pſuie/ 918
Winu názbyt siárczyſtemu/ 925
Winu nákáżonemu/ 271 925. 984
Wino ſmákowite czyni/ 925
Winu záráżonemu/ támże
Winá ſmrod ábo pleśń odgániáć/ 934 976. Włoczki/ 934
Wino włoczkowáte/ metne/ bárwy ſerwáczáney nápráwiáć/ támże
Winá kwáſkowátość odpadzą/ támże
Wino gdy bárwe vtráći/ támże
Wino clárowne czynić/ 319. 990
Wino moene/ y iáko Málmázya czyni/ 271
Wino Láwendowe/ 43. Kopytnikowe/ 46. Omankowe/ 60. Biedrzencowe/ 72. Dzieglowe/ 95. Rozmárinkowe/ 169. Tormentille/ 314. Piołunkowe/ 352 454. Bożegodrzewká/ 371. Cyprisſowe/ 373 Kopru Włoſkiego/ 394 Hányżowe/ 410. Caruiowe/ 418 Kopru ſwoyſkiego/ 426. Kminu kramnego/ 435. Jzopu/ 466. Lebiotki/ 474 Szálwiowe/ 485. Czabru/ 507. Máćierzeduſzki/ 509 Máteruny/ 513. Krwawnikowe/ 606. Bylicowe/ 726 Márunkowe/ 809. Borakowe/ 1201 ꝛc.
Wilgotnośći w ciele zgnoione wychodzą/ 1018.
Wilgotnośći moczem wyćiąga/ 27. 160
Wilgotnośćiam flegmiſtym/ 116
Wilgotnośćiom dziećinnym/ 197. 275
Wilgotnośćiam vſt/ 478. 796. 1132
Wilgotność vſt chędoży/ 369
Wilkom wrzodnym/ 644. 917. 1096. 1112
Wyprzálinie dziećinſkiey od moczu/ 716 960
Wywinieniu 277. 512. 933 974
Wodom do pićia złym/ 478
Wodom záráżonym/ 1227
Wode do pićia dobrą vczynić/ 976
Wodki dyſtillowáne clárowne czynić/ 960
WODKI. Tátarſkiego zielá/ 22. Spikonárdy/ 41. Láwendy/ 43. Kopytniká/ 46 Kosłká/ 54 Omanu/ 60 Biedrzencu/ 72. 73. Dzieglá/ 98. Rozmárinu/ 170 Lubſczyku/ 245. Srebrniku/ 293. Ruſkiego zielá/ 314. Piołunkowa/ 455. Bożego drzewká/ 371. Cypriſſowa/ 373 Kopru Włoſkiego/ 392. Hányżu/ 410 Kárwiu/ 418. Kopru ſwoyſkiego/ 925 Jzopu/ 466. Lebiotki/ 474 Szálwiey/ 485. Mietczárá/ 490. Czabrowa/ 507. Máćierzeduſzki/ 509 Máteruny/ 512. Ruciána/ 543 Krwawniku/ 605. Gorczkowa/ 645. Szánty/ 688. Pſczelnikowa/ 691. Jeleniego ięzyká/ 694. Bylice/ 726. Láki/ 753. Grzybienia/ 771. Pirwemowa/ 787. Rumien[illegible] 797 Márunkowa/ 808 Wrotyczowa/ 812. Hyperici/ 828. Koſzyſkowa/ 853. Celidoniowa/ 896. Zrętna/ 918. Jeczmienna/ 976. Wárzona ieczmienna/ 977. Owsiáney trawy/ 991. Preſá/ 1009. Pietruſczána/ 1072 Bábczána/ 1133. Endiwiowa/ 1152. Podrożnikowa/ 1162. przy niey nauká/ wiele bráć funtow zielá/ wiele też kwarta wody ſtudziennej/ y wiele zás bráć.

Nádto/ przytym przeſtrogá ieſt/ iż wodki z ziol chłodzacych abo zimnych raz máia bydź lutrowáne ábo przepaláne : A iż nie z Bálneum maris.
Wodká z Podrożnikowego kwiećia/ 1161. z Trzebule / 1198. z Rzeżuchy / 1209. Gwozdźikowa/ 1244. Bukwice/ 1250 Driakwie polney/ 1268. y iáko ia palić/ támże. Borakowa/ 1290. Pożimkowa/ 1332. y 333. Swieczkowa / 1335. Fiołkowa/ 1449. ꝛc.
W oczách zámknieniu/ 20
W oczách kaſániu/ 443
W oczách wrzody y fiſtuły goi/ 277
Womity czyni/ 7. 45. 46
Womitom ćieżkim/ 12
Womitom kolerycznym/ 1160
Womitom flegmiſtym/ 345
Womity brzemiennym czyni/ 365
Womity záſtánawia/ 441. 477
Womitom dźiećinnym/ y niezátrzymaniu pokármow/ 932
Womitow broni/ 40. 88. 90. 168. 312. 421. 430. 433. 477. 488. 509. 542 722 Lekkim/ 1048.
Womity koleryczne záwśćiaga/ 84. 323
Wonnośći vtráconey/ 460. 489. 533
Wonnosć przywráca/ 409
W oſpicách żeby oczu nie oślepiły/ 536
Vczárowánym do miłośći/ 812
Vdreczeniu od kámienia/ 407
Vkąſzonym od gádźiny/ 6. 20. 45. 52. 59. 60. 64. 68. 89. 90. 319. 342. 367. 397. 409. 472. 478. 484. 508. 531. 543. 644 690. 723. 795. 849. 1426.
Vkąſzonym od pſá wśćiekłego/ 21. 241. 342 644. 687. 690.
Vkąſzonym od Jáſczurki/ 60
Vkąſzeniu od beſtiy iádowitych/ 116. 118. 152. 176. 180. 297.
Vkąſzonym od węzá/ 6. 20. 61. 64. 208
Vkąſzonym od Niedźwiadká y Páiaká/ 7 27. 130. 153.
W krzyżách boleśćiom zátrzymánym choroby mieśieczney/ 574
Vkropem opárzonym/ 990
Włoſy czarno fárbuie/ 483
Włoſy cudne y geſte czyni/ 587
Włoſy zátrzymuie áby nie roſły/ 587. 888
Włoſom kędźierzáwym/ 174
Włoſow opádánia broni/ 1018
Włoſow w powiekách/ támże
Włoſom pod powieki podwinionym/ 1168
Włoſow opierzchnieniu/ 578. 850
Włoſy żołte czyni/ 894
Włoſy cudne czyni/ 916. 930
Włoſow leżieniu/ 1070
Włoſom opádłym z párchow/ 484
W máćicy gryzieniu/ 120
Wnetrznośći zámulenia otwiera/ 99. 241
Wnetrznym y zwierzchnym dolegliwośćio ſłuży/ 302
Wnetrznośćiom zimnym/ 64
Wnetrznośćiom owrzedźiáłym/ 19
Vpłąwy wywodźi/ 20. 45. 52. 53. 54. 59. 64. 67. 71. 92. 169. 241. 367. 368. 405 472. 477. 483. 506. 508. 535. 537. 542. 828.
Vpłáwy ſtanowi/ 16. 168. 290. 291. 312. 319. 345. 445. 452. 484. 489. 512. 543. 603. 691. 694
Vpłáwom czerwonym/ 84
Vpłáwom białym/ 168. 312
Vpłáwom máćice záplugáwioney/ 405
W pálcu ránnym záległe robáctwo zámarzá/ 933.
W pierśiach białogłowſkich tárgániu y kłoćiu/ 269
Vrázom y vtrześieniu/ 21. 211. 261. 816. 1248. 1249.
Vryne pędźi/ 7. 22. 41. 42. 45. 52. 53. 54 59. 61. 64. 66. 67. 90. 92. 95. 189. 345 349. 367. 368. 370. 385. 405. 414. 423 425. 459. 478. 483. 485. 506. 508. 526 535. 723. 787. 793. 828. 808.
Vrynie zátrzymáney/ 1069
Vryne vſtáwiczna ſtánowi/ 312
Vryny ćieżkiemu puſczániu/ 430. 538 529. 602
Vryne wywodźi/ 891. 1047. 1290
Vrokom/ 99. 725. 787
Vſtō od fránce popſowánym płokánie/ 700
Vſt wilgotnośćiam: pátrz Wilgotnośćiam
Vſtnym wrzodom/ 277. 808. 996
Vſtom zapách czyni/ 7. 20
Vſtom zákrzywionym/ 122. 739
Vſtom żołądkowym źieiacym/ 145. 164
Vſtá máćice wolne czyni/ 234
Vſzom/ 344. 525. 796. 1132. 1250 Dźwiękowi/ 970. 996
Vſznym robakom/ 823
Vſzom záwrzedźiáłym/ 224. 323
Vſzom záwrzedźiáłym y chrobácżliwym/ 460. 491.
Vſzom ropą ćiekacym/ támże
Vſzow boleść vkłáda/ y záwrzedźiáłość leczy/ 409 (525
W ſtup oczom poſzłym / ábo ſtretwiáłym/
w ſtáwiech łupániu/ 932
w ſtáwách boleśćiom/ 253
Wſzom/ 455. 808
wſzom zá ſkorę w ćiele zálázłym/ 123
wſzy tráći/ 133
Vsikáiacym ſie w pośćieli w ſpiączki/ 249
Wrzody leczy/ 7. 9. 65. 292. 314. 484 710. 799. 828. 847. 1131
Wrzodom ocznym/ 293. 658
Wrzodom ćiáło wyiadáiacym/ 292. 519
Wrzodom ná męſkim członku/ 653
Wrzodom vſznym/ 658
Wrzodom w nośie/ támże
Wrzodom w vśćiech/ támże
Wrzodom ogniſtym á morowym/ 884
Wrzodom ná pępku/ 933
Wrzodom w nośie ſmrodliwym/ 12

Wrzody plugáwe chedożý/ 9
Wrzodom zágniłym/ 11. 28
Wrzodom spárnym/ 179
Wrzodom wydrożonym/ 224
Wrzodom pomykáiacym sie/ 65
Wrzodom czerwonym/ 139
Wrzodom máćicznym twárdym/ 148
Wrzodom wnetrznym/ 156
Wrzodom otworzystym y záplugáwionym/
Wrzedzienicom ognistym/ 533. 590. (163
Wrzedziennicom w oczách/ 163. 344
Wzrok posila/ 18. 64. 485
Wzrok ostry czyni/ 51. 66. 72
Wzrokowi mdlemu/ 33. (891.
Wzrok ćiemny / swiátły y bystrym czyni /
W vszách blonkom przepukłym/ 408
W vszách szumieniu/ 1047

Z

Zabie pod iezykiem bydlu rogátemu/ 532
Zábie pod iezykiem dzieciom/ 744
Zábiciu zá żywe koniowi/ 1162. 1421(652.
Záchorowánie długi czás bez iedzenia y picia /
Zágniłym w ćiele wilgotnosciam/ 741
Záległości w głowie/ 218
Zámierzchnieniu przed oczymá/ 469
Zámuleniu watroby/ 26
Zámuleniu wnetrznośći/ 22
Zanokćicom/ 8. 299. 1131
Zápaleniu ćiemiaczká dźiećinnego/ 1185
Zápaleniu gárdłá/ 231
Zápaleniu vst żołądkowych/ 277
Zápaloney watrobie/ 26. 105
Zápominániu/ 506
Zápámietániu nád przyrodzenie/ 28. 168. 174. 199. 214. 230. 233.
Zápuchnieniu gárdłá/ 105
Zapách vstom wdźieczny dáie/ 268
Zásiniáłośći pod oczymá y gdźiekolwiek / 21. 185. 341. 347. 391. 410. 432. 511. 1266.
Zásniátowi/ 91. 433. 529. 723.
Zásniát y zápárzysko leczy/ 211. 214. 222
Zástonom krwáwym w oczách / 46. 883
Zástárzáłe bole w głowie leczy/ 388
Zástárzáłym bolaczkom watroby/ 409
Zástrupienie spadza/ 11
Zátwárdziáłośći wypełákiey/ 7. 701
Zátwierdza żywot/ 673
Zauśnym wrzodom/ 588
Záwrzedzeniu/ 8
Záwrotu głowy/ 33. 94. 117. 121. 212. 293
Zászkodne vżywánia tych ziół z słuszney przyczyny/ o czym ná mieyscách pomienionych pátrzyć trzebá / iest: Biedrzeneá/ 75. Dyptanu/ 109. Lubśczyku/ Dźięglu/ 245. Piołynu/ 351. Bożegodrzewká/ 371. Cáruiu/ 417. Kopru swoyskiego/ 425. Coriándru / 450. Izopu / 466. Bazyliey / 481. Szálwiowego winá/ 486. Mietki/ 489. Czabru/ 507. Ruty/ 530. 543. Gorczyki/ 645. Piwoniey/ 788. Maruny/ 808. Szoczowice / 1033. Rzodkwie / 1050. Pietruszki/ 1071. &c.
Záziebieniu w członkach/ 989
Záziebłośći nog/ 1043
Zebom lekárstwá/ 7. 21. 43. 60. 70. 91. 313. 319. 346. 390. 432. 461. 465. 534. 602. 604. 676. 819. 851. 996. 1151. 1245. 1403
Zeby chwieiace vtwierdza / 1103. 1321
Zebowániu dźiećinskiemu/ 8. 796
Zebom czarnym/ 971. (228
Zebom boleiacym/ 21. 119. 159. 163. 193
Zebom wyprochniáłym/ 119. 159. 190. 212. 228.
Zeby boleiace wyprochniáłe bez boleśći wyćiaga/ 219
Zeby od nárusżenia bolu zachowuie/ 298
Zebom osłábiáłym/ 136. 277
Zerwániu wnetrznemu/ 55. 90. 244
Złotrzeniu iezyká/ 733
Złotrzeniu vst/ támże
Ziół y látorośli od chrobáctwá broni/ 347
Żyłom flágmistym/ 8
Żyłom suchym flágma ogárnionym/ 8. 163. 207. 243.
Żyłom suchym cánnym/ 1414. Tymże perkurczonym/ 7. 11
Żyłom w kupę zbiegłym/ 176
Żyłom od płuc pochodzacym/ 364
Żyłom w kupę zbieżonym ná nogách / y ná żywoćie pániom / 365. y z pusżczánia krwie/ 539. 933.
Żyłom pulsowym do wstydliwych członkow idacym/ 365
Żyłom pietym/ 194. 332
Żył záplugáwieniu/ 59
Żyłe wielkiey pod páćierzmi/ 136
Zimnicom ábo febrze/ 7. 64. 68. 84. 91
Zimnym chorobom/ 64. 116. (343
Zimnicy czwartodniowey/ 68
Zimnicy káżdegodniowey/ 789. 853
Zimnicom dawnym y zástárzáłym/ 160
Zimnicy trzećiodniowey/ 299. (233
Żywot zátwárdziáły odmiekcza/ 7. 341. 1111. 1201. 1412.
Żywot purguie/ 8. 12. 20. 87. 155. 1245. 1248. 1249. 1289. 1431. 1506.
Żywota boleśćiom/ 439. 459. 848
Żywotowi spuchłemu/ 1007
Żywot zátwárdziáły/ 190
Żywotowi zmarszczonemu białogłowskiemu/ 588.
Z oczu zmázy wszeláki ściera/ 53. 218. 225
Żołądkowi lekárstwá/ 2. 40. 58. 66. 241. 406. 407. 416. 429. 485. 534. 793. 923. 1068. 1162
Żołądek zágrzewa/ 20. 21. 32. 36. 40. 41. 42. 43. 45. 59. 60. 64. 168. 242. 339. 368. 383. 405. 414. 452. 512. 644.
Żołądkowi prosżek/ 644

Żołądkowi

Zoladkowi siekanká/ 87
Zoladká nádetośći/ 653
Zoladká obrzydzenie oddala/ 1195
Zoladkowi záźiabionemu/ 923
Zoladkowi źimnemu/ 20. 24. 27. 29. 41. 43. 56. 107.
Zoladkowi námdlonemu po krztuſzeniu/ ábo womitách/ 527
Zoladek posila/ 42. 88. 487. 527
Zoladkowym vſtom/ 241. 1290
Zoladká nadeciu/ 1071
Zoladká kwáſzeniu y rzygániu/ 410
Zoladká gryźieniu/ 433. 477
Zoladkowi wilgotnemu/ 465
Zoladek do trawienia ſpoſobny czyni/ 29
Zoladek odmiekcza ná ſtolce/ 948. (487
Zoladkowym vſtom zápalonym/ 972
Zoladká ábo kiſzek bolacżke leczy/ 219
Zoladek záwiera/ 29
Zoladkowi bolnemu/ 9. 24
Zoladek y trzewá chedoży/ 8. 20
Zoladek pſuie/ 10
Zoladkowi ſtuży/ 22
Zoladkowi oſtábiálemu/ 24. 37
Zoladkowey chęći do iedzenia/ 118
Zoltácce/ 21. 45. 64 168. 241. 292. 341 348. 379. 405 466. 472. 512. 638 644. 722. 793. 848. 890. 895. 1068 1160. 1249. 1290. 1334 1431.
Zoltey niemocy z trućizny/ 311
Zoltácce z zapuchliną/ 8. 31. 45. 52. 120. 207
Zolć y flágme wywodźi/ 45
Zolta y czarna Colere wywodźi/ 184
Zolzom zá vſzymá/ 1016. 1246
Zolzom lekárſtwá/ 7. 174. 213
Z vſt ſmrod odgania/ 408
Z wyſoká potłuczonym/ 261. 291
Zwierzchnim niedoſtátkom/ 100. 122
Zwiaſkom máćice/ 148
Z wieczorá ábo w nocy nic niemogacym widźiec/ 524
Zbytniemu purgowániu/ 323
Zbytniey goracośći ſerdeczney/ 18
Z ćiálá wywodźi ſtrzały/kulki/y trzaſki 649
Zgáge odpadza/ 652. 1332. 1449
Z gmachow iad wywodźi/ 924
Z głowy fluxi ściaga/ 159
Zkrzywieniu członká iákiegokolwiek/ 174
Złamániu goleni/ 975
Złamániu chrząstká w nośie/ 658
Złote żyłki záwsciaga/ 129
Złote żyłki w ſtolcu wyſuſza/ 139
Zmázom ná twarzy/ 9. 30. 541
Zmázom ná ciele/ 59
Zmartwieniu ćiálá/ ábo też ogniu piekielnemu/ 1021
Zmiie vkaſzeniu/ 462.
Z nerek y z pecherzá mul wywodźi/ 1027
Zrzenicy/ 244
Zrzenicy mgła záſzley/ 893
Zrzenicy wpádley w głowe/ 1122
Z ruſznice poſtrzelonym/ 327
Ztrutym bdlámi iádowitemi/ 531.

Przeſtrogá.

☞ Ná niektorych mieyſcách/ liczbá kśiąg ieſt mieſzána/ Czytelnik to baczyć może ſtoſuiac Reieſtr/ y popráwić łátwo.

Sit DEO gloria.

D. SIMONA SYRENNIVSA

KSIĘGI PIERWSZE,

O Ziołách Rozmáitych.

O KOSACV ROZDZIAŁ I.

Iris Cęleste lilium.

KOſáćiec ieſt ziele wielom znáiome. Ten ácz rozmáity/ iednák dwoy napoſpolićiey przychodźi do vżywánia lekárſkiego. Ogrodny/ álbo ſwoyſki ieden: drugi polny/ ábo dźiki. Swoyſki/ ktory nietylko w ogrodách/ ále ná łąkách y

Blawgilgen. Blawschwertel. Zum

łąkách y w łęgách rośćie/ (bo y ten zá Swoyski abo ogrodny po-
czytamy) ma kilká rodzáiow. Jáko Kosáćiec kwiátu błękitne- mel schwertel.
Kosáćiec błękitny. go/ białego/ żołtego. Kosáćiec Słowieński/ Kosáćiec Kálcedoń-
ski/ Niemiecki/ Węgierski/ y niektore ine. Z tych zá pierwszy ro- Himmel
dzay tu kłádziemy/ ktory się napospolitszy w Ogrodách flancowá- schwertel.
ny znáyduie/ kwiatu błękitnego/ y rozmáićie fárbiste°. Ten liśćia tel. Wegelwurzel.
Liśćie. iest Mieczykowego/ z obu stron kráie śćienczone y záostrzone má-
iac/ ieno więtszego/ szyrszego/ Grubszego/ przez wszystek list stryfy
ćienkie máiac/ iáko laskowánie iákie. To záraz się ná wiosnę z zie-
mie gęsto/ iáko y innych Kosacow liśćie pusżcza/ Kłacze álbo
Kłącze. pręt gładki/ obły/ kolankowáty/ z ktorego przy wierzchu odnoszki
pochodzą/ z tych każdey z osobná kwiát bronatny w sámym wierz-
chu pochyły rozkwita/ iedne od drugiego iednostayne położenie
máiac/ w śrzodku rozmáićie fárbiste/ żołto/ zielono/ z bládá bia-
Kwiát. łe/ szárłatno/ błękitno. Ták iż od tey rozmáitośći farb/ ktora do
Tęcze nieiákokolwiek ma podobna/ od Grekow y Łáćinnikow
Nasie- Iris, to iest/ Tęcza iest názwány: Nasienie ma wielkośći Łogo-
nie. wey/ w głowkách obdłużnych/ iáko w nieiákich strąkách ábo pa-
łeczkách/ tym sposobem y ksztáłtem iáko Mieczykowe ziele/ ieno
głowki więtsze y mięższeysze. Mylą się tedy ktorzy twierdzą/ żeby
Kosáciec żadnego nasienia niemiał. Korzeń ma zupełny/ knodo-
wáty/ biały/ od spodku drobne/ á ćienkie korzonki pusżcząiac ná
ksztáłt włoskow/ podobieństwem wielkieg Kozłká. Zapáchu przy
iemnego y wdzięcznego/ á smáku gorzkáwego.

Temu Kosacu wszytkie ine/ zwłasczá swoyskie/ ták sa podobne/
iż kto tę zna/ snádnie wszytkie ine znáć może/ á ile z kwiećia/ ktorym
sobie sa podobne/ okrom bárwy/ y farb przyrodzonych: W liśćiu
też máia nieiáka miedzy soba rożnosć/ bo iedē wiersze y szersze/ drugi
węższe y sczupleysze nieśie. O czymśię w opisániu káżde° przypomni.

Kosáćiec żołtego kwiátu.

Geelgilgen Gelschwertel.

Kosáćiec białego kwiátu.

weisschwertel.

Sa ine dwá Rosace / ále kráinom nászym do znáiomośći rzadkie. Jeden Kwiátu zołtego / ktory drudzy Sámcem zowią / Korzenia przylisowátszym álbo rusę° : Liśćiem podobnego pierwszemu : tákże y Klaczem / kwiátu zołtego. W tym Czechowie sie bárzo kocháią / y w Ogrodách swych nawiecey go flancuią / dla tego od niektorych Czeskim iest názwány. Nieżeby tylko w Czechách rosł / ieno że sie w nim nawiecey kocháią.

Zás Rośáćiec Kwiátu białego / ktory Láćinnicy dźiśieyszy Florenckim miánuią / álbo Włoskim / drudzy Sámica / Korzeń ma białáwy / Rozgę y Liśćie pierwszemu podobne / ksztáłt y wyobráženie kwiátu tákże / ieno blädszego. Tego Korzeń / wonnośćią y mocą niemal sie rowna Rosacowi Słowieńskiemu / ktory Fiołkowym korzeniem zowiemy / rośćie ná wielu mieyscách w Hetruryey.

O Kosacu Słowieńskim / álbo Korzeniu Fiołkowym.

Iris Illyrica. Iris Dalmatica — Dalmatysch weilwurtz.

Kosáćiec Słowieński záras / iáko y drugie / z korzenia liśćie ná Wiosne wypuszcza žiobrowáte / iedno wedle drugiego iákoby skrzydłá / álbo Pawi ogon rozpuszczony : Klacze czcze we wnątrz máiąc / á ná káżdey rośćce wiele kwiećia wielkiego bronátnego / ktore tákże iáko inych Kosacow / pospolićie z sześci listkow bywa złożone : Kwiát otworzysty y rozłożysty : Korzeń biały / zapáchu Fiołkow bronátnych / dla ktorego korzeniem Fiołkowym go miánuiemy. Láćinnicy Radicem Iridis Illyricæ. To iest / Korzeń Kosacu Illiryckiego álbo Słowieńskiego. W Aptekách Radicem Ireos zowią / przeto że iest wyobráženiem Kosacu nászego / ále dobroćią przechodzi. Wszákże iż y ten Słowieński ná rozmáitych mieyscách rośćie / á kremu iest dwoiáki : przeto sie też nie iednákiey dobroći znáyduią obádwá. O czym Theophrástus pisząc w Kśięgách 9. w Rozdźiale 7. ták mowi : W Europie niemász nic / okrom Kosacu / ktory v Słowakow nawybornieyszy rośćie : wszákże nie ten co przy morzu / ále ktory w polách od morzá nie blisko odległych znáyduie sie / á nawybornieyszy ku pułnocnym stronom położonych bywa kopány. Tákże też Nicander y Plinius od tegoż Theophrástá wźiąwszy / we dwudźiestych pierwszych kśięgách / w rozdźiale śiodmym / tymi słowy pisze : Kosáćiec z korzeniem swym tylko ma zálecenie do Máśći y lekárstw / á nalepszy Słowieński / nie ten ktory nád morzem / ále ktory w Drylu y w Náronie ná łąkách rośćie. Tákże máło co niżey rozdźiał kłádźie dwoiáki tegoż Kosacu Słowieńskiego. Jeden / ktory zowie Raphanites, to iest / Rzodkiewka / álbo Fiołkowa Lilia / korzenia białego / od podobieństwá / ktore ma z Rzodkwią / á ten Sámico możemy názwáć. Drugi Ryzothomos, ktory ma korzeń rumienieyszy / zupełny y gęsty / od czego też ták iest rzeczony : Ten / iáko Dioscorides świadczy / iest naprzednieyszy / y Sámcem w swym rodzáiu. Co też Plinius w tychże pomienionych kśięgách / w rozdźiale dwudźiestym pisze : Ze Kosáćiec korzenia przyrumienieyszego / álbo przylisowátszego / lepszy iest niżli biały. Choćia w Rozdźiale śiodmym tychże kśiąg opácznie mowi.

Raphanicos. Rhyzothóos.

Jeśli tedy

Wybor.

JEsli tedy Theophráſtowi y Pliniuſowi wierzemy / tedy toż z nimi rozumieć bedziemy / że nie káżdy Kosáciec Słowieńſki ieſt dobroći przedniey / tylko ten ktory dáleko od morza / we śrzodku ladu w Legách Polnych / ku pułnocy w Drylu y w Naronie rośćie. Bo ten co nád morzem / ma zbytnią wilgotność w ſobie / dla ktorey rychło wiednieiąc / butnieie y pſuie ſie.

Wtore mieyſce ma Mácedoinſki / iáko Plinius ná mieyſcu przerzeczonym piße. Ten nabielßy / nićieńßy / y nawyżßey rośćie.

Trzećie ma mieyſce od Słowieńſkiego / ktory rośćie w Africe / miedzy wßyſtkiemi nabuynieyßy y nagorzknieyßy.

Ma też przodek ten ktory ieſt miąższy / zupełny / twárdy / geſty / á do przełomienia bárzo trudny / knodowáty / bárwy ćieliſtey / zapáchu Fiołkowego / ſmáku oſtrego / y ßczypiącego.

Mieyſce.

POwiedziáło ſie trochę wyżßey / że w Polách Legowych rad rośćie / y w nich ſie bárzo kocha / iednák y w Ogrodách ſádzony bywa / ieno nie ták buyny / iáko ná mieyſcách ſwych przyrodzonych y włáſnych. Náß też poſpolity w Ogrodách bywa ſlancowány / iáko ine cudzoziemſkie.

Czás zbieránia.

KOſace wßyſtkie kwitną śrzod látá. Ktorych korzenie tylko do lekárſtw wchodzi. Ták Swoyſkiego / iáko Słowieńſkiego / y inych cudzoziemſkich. Máią bydź kopáne ná końcu Wioſny / ábo we śrzodku / to ieſt w Máiu / pierwey niżliby w liśćie wyroſły: ábo pod źimę ná końcu Wrześniá / gdy liſt z nich opádnie. Korzeń pokráiawßy w tálarki y ná nić powdziewawßy / ma bydź w ćieniu ſußony / gdzieby go słońce nie dochodziło. Mocy ſwey nie tráći do dwu lat / ále ma bydź chowány w mieyſcu áni zbytnie ſuchym / áni wilgotnym / ieno miedzy tymi w pomiernym.

Przyrodzenie wßytkich Koſacow wobec.

WSzytkich wobec Koſacow przyrodzenie y złożenie z żywiołow ieſt ćieple y ſuche / ná końcu wtorego ſtopniá / álbo ná początku trzećiego / oprocz Koſacu żołtego leśnego / o ktorym ſie niżey zoſobná powie. Otwieráią rzedzą / rozpadząią / rozśiekuią / chedożą / y bole vkłádáią.

Miárá y wagá / pod ktorą korzeń Koſacowy y Fiołkowy / tákże Sok y iuchá z wárzonego ma być vżywány.

KOſacowy korzeń / tákże Fiołkowy prochem vżywány od ćwierći łotá / áż do pułłoćia z miodem przewárzonym / ábo z pitym może bydź vżywány. Tákże miárá iuchy álbo polewki z korzenia Koſacu wá-

cu wárzoneğ / może bydź od ośmiu łotow álbo łyżek / áż do dźieśiąci álbo dwunastu/ trunkiem dawaná/ iáko Aben Mesua vczy.

Moc y skutki wszystkich.

Iż wszystkie/ okrom polnego żołtego/ iednákowych skutkow y władzy są/ ták ten nász prosty/ iáko Słowieński. Przetośmy ie też tu pod iednym rozdźiałem położyli. Iednák wiedźieć potrzebá / iż Kosáćiec Słowieński / álbo Fiołkowy Korzeń / tákże Kosáćiec Włoski / álbo Florencki / dáleko w skutkách swych są potężnieysze/ od násego Ogrodnego pospolitego / y tych w lekárskich potrzebách/ ktorym właśnie należą/ mamy vżywáć. Ale w niedostátku / zwłasczá gdy Soku z Korzenia świeżego potrzebuiemy / á sámego korzenia mieć nie możemy / pospolitego naszego vżywáć możemy/ ábowiem y ten / iáko y wszystkie ine/ moc y przyrodzenie rozgrzewánia / y wysuszánia máią / choćia nie ták potężnie.

Podmiot.

Kászlu flegmistemu.

Kászel z Flusów źimnych ná płucá spádáiących vśmierza Sok z Korzenia iego/ tym sposobem/ iáko z Piołynu wyćiagniony/ á z winem słodkim / álbo z miodem pitym nie przebránym / álbo z cukrem zwárzony/ á náczczo y ná noc po łoćie ná raz z łyszki lizány.

Item.

Bywáią też kołaczki z Korzenia Fiołkowego z Drágákántu z Cukru y z niektorych inych rzeczy / do tego przydánych przećiwko temuż czynione. A te w Aptekách Diáiris zowią.

Item.

Toż czyni Korzeń Kosácowy / z grubá przetłuczony w miodowey sycie / álbo w wodźie przewárzoney/ przydawszy Lacrycyey / Poleiu / Izopu / Lepieżniku/ álbo szerokiego Podbiału / káżdego z tych po łoćie / do dwu łotow Fiołkowego korzenia / Fig suchych mięsistych cztery/ Drágákántu z łot. Do tego wszystkiego Cukru/ álbo miodu chędogieğ białego ile potrzebá. To wespoł wárzyć / áż trzećia część wywre / á przecedźiwszy / poránu y ná noc ćiepło teğ dawáć pić po kwáterce.

Może y ták kto chce vczynić.

Item.

Wźiąć Korzenia Kosácowego/ Izopu/ Lacrycyey/ Korzenia y naśienia Pietruszcżánego / naśienia Kopru Włoskiego/ Anyżu / Korzenia y liśćia Slazowego / po gárśći káżdego / to wszystko z pięknym miodem odszymowánym wárzyć / áż trzećia część wywre / przecedźić / y ták wiele iáko sie wyszey powiedźiáło/ poránu y ná noc ćiepło pić (Diosc) (Aben)(Mesue) (Egineta) (Mesua) (Platear) y wiele inych zgodnie piszą.

Flágmę gęsto z płuc y pierśi wywodźi.

Flágmę gęstą / Lipką á kliowátą ktora sie w pierśiách y w płucách zástánawia y śiadźi / á z ćięszkośćią bywa odmiátána / te przerzeczone lekárstwá rozprawuią / śiecką / rozrzedzáią / y wolno wywodzą. Do czegoż też sáme korzenie z miodem pitym vżywáne/ iest vżyteczne. Toż iuchá iego czyni.

Táż iuchá z korzenia wárzonego w wodźie/ á miodem ábo Cukrem osłodzona / ná noc y poránu piiąc / (o czym wyszey pomienieni Lekárze zgodnie świádczą) iest temuż Kászlowi wielkim rátunkiem.

Kolerę

Kolerę z Flegmą zmieszána/ Sok Korzenia Kosácowego z Cukrem pożywány wywodźi.

Tákże Kászel Flágmisty vśmierza.

Z Flegmą zmieszáną wywodźi Kászlu.

Item.

Albo ták. Wźiąć Korzenia Kosácowego / co nasubtelniey vtártego / z śiedm ćwierći łotu / á z miodową Sytą ćiepło dáć pić (Dios) (Egine) (Mesu:) (Plin: Aben: (Mesua:)

Sen przywodźi.

Tym ktorzy sypiáć nie mogą / dla zbytniey Flágmy słoney / przy mozgu będącey / iest rátunkiem / przemywáiąc tą wodą głowę / w ktoreyby Korzeń Fiołkowy był wárzony / tákże ią też piiąc.

Item.

Toż czyni proch iego z Topolową máśćią zmieszány/ álbo iáko Mesua pisze / Oleykiem ieğ námázuiąc skronie.

Item.

Też tenże przywodźi sam zapach Korzenia Fiołkowego.

Łzy z mozgu wywodźi.

Łzy ktore mozg śćiskáią/ á gorzkośćią swą obrażáią/ y bolenie czynią/ wywodźi.

Morzeniu około pępká.

Dárćie y morzenie około pępká vśmierza / w Winie álbo w polewce mięsney miáłko vtártegoğ korzenia z pułtory ćwierći łotá piiąc. (Dios:)

Iádu sie sprzećiwia.

Tym sposobem vżywány/ iádu wszelákiemu sie sprzećiwia.

Vkąszonę od węzá y gádźiny.

Vkąszonym od węzá / puł łotu tegoż prochu z octem ćiepło dáiąc pić / iest lekárstwem. (Dios :)

Vkąszeniu od Niedźwia

Od Niedźwiadká vkąszonym.

Od Páiaká / y od inego iádowitego chrobáctwá vkąszonym / y iádem ich zá-

rážonym

dká/ y od pátoká. rażonym / iest osobliwym rátunkiem / tegoż prochu dáiąc po pul łoću w chlebie ieść / álbo z wodą pić / ábowiem iad odpadza. Przeto Andromachus, miedzy inemi rozmáitemi rzeczámi / do swey Dryakwie przydáie Korzeń Fiołkowy. (Plin:)

Wątrobie zátkáney / y Sleziona zámuloney. Wątrobę zátkána z winem vżywány. Sleżionę zámuloną z miodowym octem pijąc / otwiera y leczy.

Pokurczonym żyłom suchym. Pokurczonym nerwom álbo żyłom suchym náparzánie wárzeniu Korzenia Fiołkowego / álbo Kosácowego / iest osobliwym rátunkiem / á potym oleykiem z korzenia iego y z kwiátu nácieráiąc. Náwet Korzeń iego vtłukszy plastrowáć dobrze.

Item. Toż czyni Fiołkowy Korzeń z octem á z miodem pijąc / ábo w occie á w miedźie wárzony / y trunkiem vżywány. Mesue.

Zimnicę. Zimnice odpadza / z octem á z miodem náczczo vżywáiąc.

Płyniemu násienia mezkiego. Płynienie Násienia Męskie° záwściąga / proch korzenia tego z octem piiąc náczczo poránu y ná noc álbo z miodem troche przylawszy octu. Bo náśienie przyrodzone niszczy. (Plin:) (Mesue:)

Krew spáloney y melánkoliczney. Krew spáloną Melánkoliczną wywodźi / korzenie iego wárząc / álbo proch z czymkolwiek piiąc.

Miesięczną wzbudza páníom. Miesięczną chorobę białogłowską / nád przyrodzenie záwściągnioną / wzbudza / y potężnie wywodźi / z winem go vżywáiąc. (Mes.)

Boleniu máćice. Bolenie Máćice vśmierza / tákże go z winem piiąc. Toż też kapánie z niego czyni / po Pępek w nim śiedząc ná korzeniu iego. (Hai.)

Máćicy zátwárdźiáłey. Item. Máćice zátwárdźiáłośći odmiękcza. Żyły iey odwilża y otwiera / kápánie tákże sobie z niego po pępek czyniąc. Toż też otwor łoná nim plástruiąc czyni.

Zátwárdźiáłośći wszeláKiey. Zátwárdźiáłośći wszeláKie odmiękcza. (Plinius.)

Żywot odmiękczy z twárdźiáły. Żywot stwárdniáły miękczy / dáiąc go z pułłotá z iákakolwiek przynależącą polewką w trunku.

Scyátyce. Sciátice / to iest / bolenia y łupániu w biodrách / iest rátunkiem / korzenie Kosácowe wárząc / z tey polewki Klistery dáiąc. Albo też sam Korzeń z żywicą plastrowány. (Plin:) (Mesu:)

Fistule. Ránó brzezystym / y zápluga-wionym. Fistuły to iest: dźiury w ćiele głębokie / á zwierzchu wąskie. Tákże Rány brzezyste / y zágniłe wychędaża y czyśći / wymywáiąc ie táż iuchą korzenia wárzonego / y zdrowym ćiałem wypełnia / prochem tegoż korzenia ie zásypuiąc.

Ięzyczká zápaleniu. Wrzodó. Zápalenie ięzyczká / álbo czopká w gárdle iuchą iego płokánie czyniąc / leczy.

Wrzody ná głowie ćiekące / prochem tegoż korzenia zásypuiąc goi. (Plin:)

nágłowie. Womity czyni. Womity czyni / dawszy go ćwierć łotá z pułkwárćiem wody ćiepłey pić. (Plin:)

Płod martwy y łożysko wywodźi pániom. Item. Płod martwy z żywotá wywodźi.

Łożysko tákże po porodzeniu pozostáłe / z prochu korzenia Fiołkowego / á z miodu czopek vczyniwszy / w łoná otwor wpuszczony. Toż czyni sam korzeń wárzony / á ná otwor łoná plastrowány.

Opuchnieniu. O puchnieniu / piiąc go / iest vżyteczny. (Plin:)

Zołzom. Gruczołom. Wolom. Zołzy.

Gruczoły.

Wola y

Zátwárdźiáłośćiom zástárzáłe. Zátwárdźiáłośći stáre odmiękcza / y rozpadza plastr z niego / á z miodu ná nie przykłádáiąc.

Płodu martwemu łożysko. Proch korzenia Fiołkowego dáiąc z winem pić / Płod martwy / tákże łożysko pozostáłe pániam po porodzeniu wywodźi. (Fernel:)

Wrzodó / Ránom smrodliwym. Wrzody y rány smrodliwe zágniłe wychędaża / przemywáiąc ich często wodą / tegoż korzenia wárzonego. Tákże máśćia z niego / á z miodu vczyniona nápełniáiąc ie. Albo inym máśćiam przymieszány. (Egineta.) (Mesua.)

Kośći ćiałem obnażone okrywa. Kośći z ćiała obnażone / y opádłe rychło zdrowym ćiałem okrywa / prochem ie tego korzenia zásypuiąc.

Głowy boleniu. Bolenie głowy predko vśmierza z octem proch miáłko z niego vtárty / á z Rożánym oleykiem zmieszány / y ná czoło plastrowány. To iáko / y ktorym sposobem / troche sie niżey pokaże. Toż czyni korzeń iego z Pigwámi vtárty / á ná skronie y czoło plastrowány. (Plin.)

Piegi y zmázy ná ćiele. Piegi / y inne zmázy ná ćiele y ná twárzy będące / śćiera proch tegoż korzenia / z rowną częśćią ćiemierzyce białey / á ze dwiemá częśćiámi miodu zmieszány / tym ná noc nácieráiąc.

Ogorzeliznie. Ogorzelinę od Słońcá toż spadza. Albo iáko (Mesue) pisze: Sok iego z maką Bobową á z popiołem zmieszány / wszelkie zmázy y ogorzeliny z twarzy y z ćiáłá śćiera.

Glistom. Glisty y ine chrobáctwo z żywotá wywodźi / Korzeń Fiołkowy w wodźie wárząc y pijąc.

Mocz pędźi z bolenia zębów. Mocz potężnie pędźi / też iuchę piiąc. Toż Zebow bolenie vśmierza / często ie nią ćiepło płocząc.

Vstom zapách czyni. Zuchaiąc go / vstom przyiemny zapách dáie. (Mesua.)

Głowę chędoży. Głowę przez kichánie wychędaża / prochem iego nozdrza zádmucháiąc.

Pleurze. Pleurze y kłoćiu w bokách z prochem y z oleykiem tegoż Fiołkowego Korzenia ćiepło námázuiąc / iest lekárstwem. Toż

Item. czyni iuchą z wárzonego ćiepło vżywána.

Krzyżom bolesćym. W Krzyżách bolenie vkłáda / oleykiem Rosácowym ie námázuiac.

Suchośći Suchość Pierśi odwilża.

Boleniu. Boleśći w nich vśmierza.

Záwrzedźieniu. Zdawná záwrzedźiáłym płucom / y

Ropę pluiacym. Ropę pluiacym iest rátunkiem.

Zátkánym Pierśiam y płucom Tákże Płucom zátkánym y zámulonym: Tym wszystkim iest lekárstwem / wárząc korzeń Fiołkowy / á w niedostátku iego / korzenie Rosácu swoyskiego / w wodźie álbo w Syćie miodowey / á ráno y ná noc po dobrym trunku ćiepło pić dáiac.

Pierśiam zásschłym. Też pierśi zásschłe odwilża Rosáciec ták Słowieński / iáko nász pospolity / z Káczym sádłem vmieszány / tym ie námázuiac. (Plin:)

Jadrom meskim opuchłym Jadrom meskim opuchłym z bolem / iest rátunkiem plastr tym sposobem z niego czyniac y obkłádáiac. Wźiać prochu miáłko vtłuczonego Korzenia Fiołkowego / ábo z Rosácu Swoyskiego / lot / Cynámonu / Nasienia Kopru Swoyskiego po puł łotu / Száfránu trzećia część od ćwierći łotá. To z winem biáłym mocnym zmieszáć / á ná suknie szárlatnym rozmázawszy przykłádáć.

Złote żyłki otwiera. Złote żyłki zástánowione y záwárte / iucha tego Rosácu wárzone náparzáiac / otwiera. Toż czyni pod czás korzeń iego / miásto czopká w stolec w prawiony / (Mesue.)

Mozg z flágmy chedoży. Mozg z Flágmy osobliwie czyśći / Sok iego puszczáiac w nozdrzá.

Kámień w nerkách Kámień w Nyrkách łamie y wywodźi w Cukrze zyprawiony / á po dwu łotow ná raz vżywány.

Zołtaczce y z puchliną. Zołta niemoc spadza / wárzony w winie / álbo w wodźie / á trunkiem vżywány / choćiaby puchliná przy tym byłá.

Item. Abo tym sposobem: wźiać korzenia Rosácu Swoyskiego / á wárzyć go z Mlecżem / z Lákrycyą / z Jelenim iezykiem / z nasieniem Ogorczánym / z nasieniem Dyniowym / y Málinnowym / áż trzećia część / álbo połowicá winá / álbo wody / wywre / á przecedźiwszy / znowu z cukrem przywárzyć / y pić.

Item. Toż w konfekcie przerzeczonym vżywány czyni.

Swinim wrzodom Záuszne / álbo świnie wrzody / ktore Łáćinnicy Scrophulas zowia / korzeń Rosácowy w Winie Włoskim wárzony / á z mąká Jecżmienna vtárty / y ciepło plastrowány rospadza.

Gnilcu w vśćiech. Gnilec w vśćiech leczy / z Mirrha w winie wárzony / á tym ćiepło płokány.

Żyłom suchym flágma ogárnionym. Żyły Flágma gesta á lipka ogárnione / y zátkáne / otwiera korzeń Fiołkowy w winie wárzony / á trunkiem vżywány. Abowiem flusy geste rozrzedza / rospráwia y rospedza. Z miodem też pitym vżywány do tegoż dobry / iáko (Aben Mesua) vczy.

Truciznie wszelákiey. Truciznie wszelákiey / korzeń Fiołkowy z winnym octem vżywány / iest osobliwym rátunkiem.

Poty przywodźi. Poty wzbudza y czyni.

Száty od molow záchowuie. Száty od Molow záchowywa / y dáie im wdźieczny zápach / kłádac miedzy nie Fiołkowy korzeń.

Bolu w głowie zástárzáłemu. Bol zástárzáły w głowie vkłáda / á zwłaszczá plastrem przykłádány / á Sok iego w nos puszczány. Abowiem kichánie czyni / ktorym wiele plugástwá z głowy odchodźi.

Máćicy boleiacey y záplugáwioney. Máćice záplugáwiona / y boleiaca wychedaża y leczy / czopek z Rosácowego korzenia vczyniwszy / w otwor łoná biáłogłowskiego włożyć.

Item. Abo plastr z niego vczynić / á ná prog łoná / álbo ná wszytko łono ćiepło przyłożyć.

Zołądek y trzewá wychedaża. Zoladek y kiszki wychedaża Sok / álbo proch iego poł łotá z miodowa syta piiac. (Eginet.) (Plinius)

Kurcz odpędza. Rosáciec Swoyski / ktoby przy sobie nośił / ten od Kurczu záwsze wolny bydź może.

Od toku krwáwego záchowuie. Tákże też od zbytnieg toku krwáwego záchowuie / iáko Pandectarius pisze.

Dźiećinnym chorobom rozmáitym. Rosácowy korzeń ná szyice dźiećiom záwieszony / ich chorobom rozmáitym iest vżyteczny.

Zebowániu dźiećinnemu Dźiećiom ktorym zabki poczynáia wyrastáć / korzeń Rosácowy do głodzenia iest vżyteczny. Tákże też ná szyice noszony.

Páprzyskom ná głowie. Páprzyská ná głowie dźiećiom leczy woda / w ktoreyby korzenie Rosácowe wrzáło / przemywáiac á prochem ie posypuiac.

Item. Toż czyni Sok iego / głowe nim námázuiac.

Piiáństwá broni Od piiáństwá zátrzymawa / ná czczo go gryząc. Plinius.

Kośći pokruszone z ćiáłá wyćiaga. Kośći w ćiele połamáne y pokruszone / Rosácowy korzeń z miodem plástrowány ná wierzch wyćiaga.

Zánokćicam. Tenże plastr Zanokćice leczy.

Párkiem cuchniacym. Párkiem Kozłowym cuchniacym / álbo smrod z pod pásza odtraca / y przyiemny zápach czyni korzeń Fiołkowy miáłko vtárty / w woreczkách pod pachámi nosząc.

Mieso dźiwe trawi. Mieso dźiwe / ná ktorymkolwiek mieyscu národle trawi / prochem Rosácowym zásypuiac. Plate.

Boleśći w trzewách y w stolcu vśmierza. Trzewom y kiszkom boleiacym / tákże w Stolcu boleśći vkłáda / Klistery z niego dáiac.

Bielmo ná oczách. Bielmo z oczu śćiera proch korzenia Fiołkowego miáłko vtárty / á z Rożána wodka w oczy bielmem zásłe puszczány.

Item. Albo wźiać Soku Rosácu swoyskieg / Soku Kopru Włoskiego po sześći łotow Prochu miáłko vtártego kámieniá / ktory Calaminarem zowia / połtory ćwierći

łotá /

lotá/ Tucyey/ Zelenki bronatney/ po poł łoćiu: To wszytko co násubtelniey vtárszy ná Porfirze/ á niemożeli bydź/ tedy w możdżerzu/ z Sokámi przerzeczonymi zmieszáć/ á potym przy wolnym ogniu troche przywárzywszy/ pioro w tym máczáiac/ Bielmo pomázowáć. Albo po trosze tego ná nie pusczáć. Aben Mesua.

Zołądko. wi boleiącemu. Zołądkowi boleiącemu/ z wietrznośći zimnych y ostrych iest lekárstwem/ Korzeń w Winie wárząc/ á piiąc.

Nyrkom. Nyrkom zátkánym.

Pęchyrzowi. Slezionie. Wątrobie. Pecherzowi/ Slezionie/ y wątrobie zámulonym korzeń w Winie wárzony/ iest bárzo vżyteczny dáiąc go pić. Abowiem wietrznośći w nich zimne rozpądza/ zamulenia otwiera/ wilgotnośći w nich grube y kliiowáte rozrzedza y rozprawuie.

Syrop z Rośacu.

Syrup de Ireos. Syrop z korzenia kośacowego/ ták z swoyskiego iáko y Slowieńskiego/ tym sposobem może bydź czyniony. Wziąć Kośacu ochędożonego z ośm lotow/ á vtłukszy/ przez trzy dni w Winnym occie moczyć go/ przydáć do tego Rheypontiku dwá lotá/ Lákryciey/ Anyżu po poł lotu/ Kwiátkow Borakowych/ Jezyczkow Jelenich/ kożdego po poł gárśći/ Rozynkow świeżych lot: To wszystko przetłukszy wárzyć w pultoru kwart wody żeby trzećia część wywrzáłá/ A przecedziwszy Cukru włożyć według potrzeby y vpodobánia/ znowu przywárzyć/ A tego po ránu y ná noc po poł kwáterki ábo po cáłey pić/ Tákowy syrop:

Flegmistym. Flágmistym/ y

Melánkolicznym. Melánkolicznym wilgotnośćiam zbytnim służy.

Wątrobie. Wątrobie.

Slezionie. Slezionie zámulonym/ zátwárdziáłym/ iest bárzo vżyteczny/ ábowiem otwiera/ rozprawuie/ wychedaża/ vżywáiąc go przerzeczonym obyczáiem. A po czwartym dniu wziąć Pigułki/ ktore zowią Ex lapide Lazuli, ábo Lapide Armeno, z Rheubarbarum po poł ćwierći lotá/ vtoczywszy ich z śiedm/ ábo dźiewięć/ stymże przerzeczonym Syropem. Znowu drugie cztery dni tenże Syrop bráć/ á potym też Piguły pomienione. Ná ostátku dla posilenia Zołądká vżywáć kołáczkow/ ktore (Diagalangam) zową/ ábo (Diaboraginatum.)

A koniec dla odwilżenia y odmiękczenia Sleziony zátwárdziáłey/ Dyáltea lewy bok námázowáć.

SOK

Succus Iridis. Sok z korzenia Kośacowego/ ma być wyćiągniony tym sposobem/ iáko z Piołynu. Drudzy z korzenia świeżego tłukąc go w Możdżerzu wyżymáią/ álbo prasámi wyprászuią. Tákże z korzenia Fiolkowego Sok/ ktory przodek ma przed pierwszym.

W nos pusczány/ kichánie czyni/ zá czym Mozg chedoży/ nosem Flusy wodniste wywodząc/ o czym sie też wyższey przypominálo. Mozg chedoży.

Zmázy wszelákie z twarzy/ y ze wszytkiego ćiáłá ściera/ Sok z miodem á z Bobową mąką záczyniony. (Taber) Zmázom ná twarzy.

Tenże Sok Wrzody/ Sádzele/ rány plugáwe wychedaża y czyśći/ á czyszcząc goi. (Mesue.) (Fernel.) Wrzody plugáwe chedoży.

Fistuły wychedaża/ á zdrowym ćiáłem czyni nárośle/ y záwiera/ do czego może miodu przyłożyć. Fistułom.

Melánkolią vskramia z miodem pity. Melánkolicy.

Puchline prętko y wolno z ćiáłá wywodzi/ Sok z korzenia Fiolkowego z winem piiąc. Ale iż Fiolkowego korzenia świeżego tu mieć nie możemy/ tedy bespiecznie miásto niego Soku Kośacu swoyskiego vżywáć możemy. Abowiem y ten dostátecznie wywodźi z ćiáłá puchli ne moczem/ biorąc go ná raz od dwu lotow áż do czterech/ Cynámonu troche przydawszy/ Spikánárdy/ Kopytniku y Syropu z Podrożniku ze dwie łyszce. (Fernel) (Taber.) Puchlinie.

Toż w Winie wárzony/ poránu y ná noc piiąc czyni. (Plat:) Item.

Sápke/ y w głowie záległość z zimnych Flusow wywodzi/ Sok tenże/ álbo iuchá/ z wárzonego przez trzy dni/ porządnie w nos pusczáiąc/ zá czym też bol w głowie vśmierza/ (Aben) (Mesua:) Rymie leczy.

COnfekt.

Cōfectio Iridis. Może też Konfekt z Kośacowego korzenia tym sposobem vczynić. Wziąć korzenia Fiolkowe°/ álbo Kośacu swoyskiego trzy ćwierći lotu/ Gálganu/ Cytwaru/ kàżdego po poł lotá/ Cynámonu/ Gwozdźikow po poł tory ćwierći lotá/ Kápusty zámorskiey lot. To wszystko miálko vtłukszy z miodem pieknym białym odszymowánym vmieszáć/ á tego po łoćie káżdego dniá vżywáć.

Ten Confekt pomienionym sposobem vżywány/ ludźiom opuchłym dźiwnym sposobē puchline z ćiáłá wywodzi. (Mesue.) Plin. (Bedigoras) (Aben) (Mesue) y wiele inych. Opuchłe.

Dycháwicznym Korzeń Fiolkowy w Cukrze przyprawiony/ á po dwu lotow ná raz vżywány/ iest rátunkiem. (Plin:) Dycháwicy.

Szkodzi.

Nocet. Przyrodzone naśienie Męskie niszczy

ták Ko-

ták Korzeń iáko y Sok Kośacowy / álbo Fiołkowy sam przez się vżywány. (Plin:)

Káßlu suchemu / álbo z gorącey przyczyny pochodzącemu / ßkodliwy.

Żołądek psuie. Żołądkowi y innym wnętrznośćiom / tegoż Soku sámego vżywánie iest obrázą. Przeto opátrzni Lekárze ßczególnego nie máią przez vstá dawáć / ieno z miodem / á z trochą Spikánárdy / álbo z Serwatką / ábo z miodem á z Mástyką.

Correctiuum.

Teskliwe y smętne czyni. Teskliwym á smętnym człowieká czyni swym vżywániem ßczególnym. Przeto z winem álbo z miodem ma być dawány.

Brzemiennym pániom ßkodźi. Poronienie płodu czyni / iáko (Mesue) piße / gdźieby tákże sam przez się był vżywány / ták Sok / iáko korzenie. Przeto Pánie brzemienne máią się go wiárowáć náwet y zapáchu iego.

Oleiek Kośacowy.

Oleũ Iridis. Oley Kośacowy rozmáićie bywa czyniony. Dioscorides bierze do czynienia iego łupin / álbo odźiecek z świeżego á iesżcze nie zotworzonego owocu Pálmowego / ktore Grekowie Spathen / álbo Elaten zowią / ośm funtow / y łotow ßesnaśćie / á co namieley vtłukßy / sypie do śiedmidźieśiąći y poł czwártá funtá Oliwy (ini do trzech á śiedmidźieśiąći funtowy łotow dźieśiąći) przylewáią pięć kwart wody y dobrze vmießawßy / w miedźiánym naczyniu wárzą / do tąd poki wśie zapáchu tych odźiecek nie weźmie. Potym w naczyniu miodem we wnątrz oblánę przecedźić / y korzenia Kośacowego miáłko vtártego funtow czternaśćie / do tego sypáć zágęßczáiąc go / á to moczyć przez dwie nocy y dwá dni / potym w práśie wypráśowáć / y ták będźie pierwßy oley Kośacowy / temi rzeczámi wonnemi zápráwiony / y zágęßczony. (Dios:)

Jesżcze iest iny sposob / v tegoż Dioscoryda, tego oleiu czynienia. Biorą oliwy funtow śiedmdźieśiąt / y łotow dźieśięć (alias) puł funtá: Drzewá Bálsámowego miáłko vtártego funtow pięć y cztery łoty / to wßytko sypią w oliwę onę y wárzą. Potym sypią drzewá Bálsamowego / Trzćiny wonney miáłko vtłuczoney / dźiewięć Funtow / y łotow dwádźieśćiá / Mirry dobrą ßczypte / w stárym pachniącem winie pierwey rostártey. Potym ták przyprawnego oleiu biorą funtow czternaśćie / y ták wiele korzenia Kośacowego tłuczonego / y mießáią co nalepiey / á przez dwá dni y dwie nocy moczą / á potym práśą co nalepiey wygniátáią. A iesliże chcą ten oley potężnieyßy mieć / powtore y trzećie / ták wiele iáko pierwey / tegoż tłuczonego Kośacu w tenże pierwßy oley sypią y moczą / á potym wyżawßy / álbo práśą wypráśowawßy / do niżey opisánych potrzeb pilnie chowáią / y vżywáią.

Iny sposob z kwiátu iego / Mesue każe wźiąć korzenia Kośacowego funt / Kwiátu iego dwá funty / wody z wárzonego świeżego co potrzebá / Oliwy słodkiey / z dozrzáłych Oliwek / álbo Oleiu Sesámowego / to iest / z naśienia Logowego / po dwu funtow / álbo ileby dosyć było / á to w Balneum maris, to iest / w kotle wody wrzącey / Alembik wstáwiwßy wárzyć / przecedźić / y znowu inego korzenia Kośacowego / z kwiećim iego / włożyć pierwße wyrzućiwßy. To y trzeći kroć może vczynić / iżby był potężnieyßy y mocnieyßy w swych skutkách.

Drudzy tym sposobem czynią / biorą oliwy funtow ßeść. Winá białego dobrego puł kwarty / oliwę trzy kroć płoczą w ćiepłey wodźie / á potym wodę od niey odlawßy / Wino leią / y przydáią kwiátu Mu-

tu Mußkátowego ośm łotow/ Cárdámomu/ Cytwaru po cztery łoty/ á w mieyscu ciepłym mocza przez ośm dni/ dobrze nákrywßy/ żeby párá by namniey nie odchodźiłá. Potym wstáwiwßy z naczynim/ w ktorym iest/ w vkrop wrzacy wárza/ áż winá wywre polowicá. Toż przecedźić y mocno wyżać/ dopieroż do niego wsypáć Fiołkowego korzenia miáłko vtártego dwá funty. To przez ośm dni tákże w ćiepłym mieyscu moczyć/ á potym przecedźiwßy y mocno wytłoczywßy/ znowu inego korzenia Fiołkowego/ tákże wiele iáko pierwey wsypáć/ y tydźień tákże moczyć/ przecedźić y wyżać. Toż do trzećiego rázu vczyniwßy/ w Balneum maris wárzyć y z Rosacem/ á przecedźiwßy y mocno wypráśowawßy/ do potrzeb niżey opisánych chowáć.

Przyrodzenie Oleyku z Kwiátu Rosacowego. Mesue.

Z Kwiátu Rosacowego Oleiek/ vczy Mesua, tym sposobem czynić/ iáko z kwiátu Liliowego/ Przyrodzenia iest ćiepłego y suchego/ bárziey niżli Liliowy. Przeto też głębiey przenika/ y potężniey rospadza. Liliowy záś bárziey vśmierza bole y vkłáda. Oley kwiátu Rosacowego wyćiera/ śćieńcza/ zwárza/ trawi/ potężnie rozpadza/ rospráwuie/ rozrzedza/ odmiekcza. Tákże y ine tego źiela Oleyki. Dioscorides, Mesua.

Wybor.

TEn naprzednieyßy y nalepßy iest/ ktory sámego Rosacu zapách ma/ iney niemáiac w sobie obcey wonnośći álbo zapáchu/ táki iest/ ktory w Párdźie mieśćie Pámphiluskim/ y w Elidźie Acháyskim czynia.

Moc y Skutki.

Zástrupienie ćiáłá/ po wypaleniu żelázem ognistym/ spadza/ y wychedaża pomázuiac. — *Zástrupienie z ognia spadza.*

Wrzody zágniłe y smrodliwe wychedaża y leczy. — *Wrzodo zágniłym.*

Máćicznym wßelákim niedostátkom iest pożyteczny. Dioscorides. — *Máćicznym niedostátkō.*

Przymioty ogniste/ Máćice y Łoná białogłowskie leczy. [Tenże.] — *Przymiotu ogniste mu wmáćicy.*

Łoná otworu śćiśnienie otwiera/ wolnieyßym czyniac/ zá námázániem. Tákże. — *Łono śćiśnione ro[z]przestrzenia p.*

Złote żyłki otwiera mázac/ álbo Klistere z niego dáiac. — *Złote żyłki otwiera.*

Vßu dźwiek y ßumienie vśmierza y vkłáda/ z Octem/ z Ruta/ á z Oleykiem Migdałow gorzkich nápuszczáiac. (Dioscorides.) — *Szumy y dźwiękowi w vßu.*

Zdawná záwźietemu spadku flusow z głowy/ iest vżyteczny/ nozdrzá nim we wnatrz námázuiac/ álbo go nosem sarkáiac/ ábowiem ie zástánawia. — *Spadkō záwźiętē.*

Slinogorz leczy/ gárło nim námázuiac/ ábo go z miodowa syta gárgáryzuiac. (Dioscorides.) — *Slinogorzu.*

Ochrapieniu y zostrzáłośći gárłá/ płokánie z niego iest vżyteczne. (tenże.) — *Ochrapieniu.*

Swinia wßa/ Źielim: Koryándrem. Tákże — *Swinia wßa/ Koriandrem.*

Bdlámi iádowitymi strutym/ iest lekárstwem/ vżywáiac go przez vstá. (Dioscorides.) — *strutym Bdlámi.*

Vßu bolenie z źimná leczy/ pusczáiac go w nie ćiepło. Mesua. — *Vßu boleniu.*

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi. — *Mocz pędźi.*

Watroby. — *Watrobie.*

Sleźiony/ bóle z źimnych wilgotnośći vskramia/ y wychedaża/ rozgrzewáiac ie. — *Sleźionie boleiacej.*

Nyrkom tákże boleiacym iest lekárstwem/ námazuiac nim. — *Nyrkō boleiacym.*

Żyłom suchym pokurczonym dobry. — *Nerwō pokurczonē.*

Podágrykom z źimney przyczyny/ iest rátunkiem nieposlednieyßym. — *Podágrze knodowá[t]ey.*

Sciátyce tákże z źimnych flusow czyniac Kli- — *Scyátyce.*

niac Kliſtery z niego/ ieſt pomocą.

Gruczołom twárdym odmiekczenie.
Gruczoły twárde náćieráiac nim rozpadza/ á zwłaßczá ná ſuchych żyłách y ná ſtáwiech z Sokiem Cwikłánym zmießány/ ábo z ſokiem czarney kápuſty/ ábo z miodem/ z winem/ y z Rumienkowym Oleiem.

Wolom ná gárdle
Wole ná ßyi/ nim máżac/ roſpadza. (Taber.)

Wrzodóm w nośie ſmrodliwym.
Wrzodom w nośie ſmrodliwym/ ktore Grekowie Polypum y Ozenā zowią/ ieſt rátunkiem/ ábowiem ſmrod ich nietylko odtrąca/ ále y goi námázuiac/ álbo noſem ſarkáiac (Dios:)

Zywot purguie.
Zywot purguie y chedoży/ w trunku ſ vżywáiąc trzecią część kwáterki ná raz.

Stolce vśiy komuby ſie obroćiły.
Layná komuby vſty ßły/dla zbytniego zápieczenia/ álbo záwinienia kißek/ záczym morzyſko ćießkie idźie/ ieſt wielkim lekárſtwem/ trunkiem/ Kliſterą/ y mázánim zwierzchu vżywány.

Womitóm ćießkim.
Womity ktorym z ćießkośćią przychodzą/ tylko pálec ábo dwá w nim obmáczáć/ y w vſtá kłáść/ álbo go do tych rzeczy przymießáć/ ktore womity pobudzáią. (Dios:)

Flágmie w pierśiách y w płucách.
Flegmę w pierśiách/ y w płucách rozgrzewa/ ćienczy/ rzedźi/ y roſpráwuie/ á przez vſtá ſnadnie wywodźi. Meſuá:

Artetice.
W ſtáwiech y w członkách boleśći vśmierza námázuiąc. (tenże).

Swinim wrzodom
Swinie wrzody zá vßymá twárdé odmiekcza tákże námázuiac nim.

Máćicznym bolom.
Máćicznym boleśćióm z zážiebienia/ ieſt oſobliwym rátunkiem.

Kurczom pokurczonym.
Kurczom/ y pokrzywionym ieſt lekárſtwem nim náćiéráiac.

Dycháwicznym.
Dycháwicznym dobrze go czeſto ćiepło gárgáryzowáć. (Nicol:)

Pleurze.
Pleurze/ y nieżmiernemu kłoćiu w bokách dobry. (Taber:)

Sen przywodźi.
Spánie przywodźi/ ſkrónie nim námázuiac.

Kolice.
Kolice y dárćiu w trzewách/ z źimnych przyczyn/ ieſt rátunkiem/ ták przez vſtá/ iáko przez Kliſtere dány. (Taber:)

Kißki chedoży.
Kißki chedoży/ z pitym miodem vżywány.

Odźiebionym członkom.
Odźiebionym członkóm vżyteczny/ pomázuiac ie nim/ álbo w oliwie korzeń ſmáżac y plaſtruiąc. (Plin:) [Tákże]

Od pſá obrážonym
Od pſá obrážonym/ tenże plaſtr ſłuży. (Plin:)

Smrodt z noſá.
Smrod z noſá pochodzacy oddala/ máżac nozdrzá/ álbo ſárkáiac noſem.

Szkodźi.

Szkod. Brzemiennym płod z żywotá wyćiaga
Brzemiennym pániom ßkodliwy/ ábowiem płód z żywotá wyćiaga/ iákokolwiek bądź mázánim/ bądź przez vſtá vżywániem.

SA ieſcze ine ſpoſoby czynienia tego oleiu Roſacowégo/ v inych lékárzow/ iáko v Æginety, ktory każe wźiać korzenia Roſacu tłuczonego/ Aſpálátu/ Oſtryżu wonnego/ káżdego po pięći funtow/ Opoponaku łotow ßeść: Czerwonego Wolowégo iezyká (Anchuſam Grekowie zowią) cztery łoty/ oliwy kwart trzydźieśći/ wody pietnaśćie. Przydáią drudzy kwiátu wonnego Situ łotow dwánaśćie/ Szpiki Celtyckiey/ álbo Fráncuſkiey ták wiele. To wßyſtko przetłukßy/ cáły dźień moczyć w wodźie/ potym przez pięć dni w oliwie. Ná koniec przez godźin ßeść wárzyć áż ſie wßyſtká wilgotność wodniſta ſtrawi.

Auctaurius do tego przydáie náśienia Włoſkiéy wierzby/ pieprzu/ Omanu/ rozney wagi/ á w ſáméy oliwie każe to moczyć.

Nicolaus Alexandrinus, połowicę tylko tych rzeczy od Æginety opiſánych bierze/ przydáiac Omanu pierwey w wodźie námoczonego/ y nieco w mocy ſwéy zemdlonégo. A Opoponak każe moczyć w winie y roſpuśćić. Ale w texćie Láćińſkim iny ſpoſob pokázuie ſie czynienia tego oleiu/ gdźie dźieśieć kwart każe wźiąć oliwy/ wody trzy/ korzenia pachniącego/ oſtrzyżu dwánaśćie łotow/ Ománu łotow ßeść/ Czerwonego Wołowego iezyká cztery łoty/ Cynámonu/ Aſi/ ábo Belzuinu/ Szpiki/ káżdego po dwu łotu. To weſpoł vtłukßy/ moczyć w oliwie y w wodźie przez pięć dni ná ſłońcu/ álbo w piecu po wypaleniu/ dobrze náczynić nákrywßy/ żeby namniéy pára nie wychodźiłá. Potym ná węgliſtym ogniu/ w ſowitym naczyniu wárzyć/ áż wodá pára wynidźie. A

gdy przechłodnie / co nalepiéy wyżać / zléwáiac z fuſu co ſie podſtoi. Tákowy oléy rozgrzéwa / odmiekcza / vtwiérdza / pośila / ściéncza / potężnie rozpadza / wyciéra / trawi / zwarza / w glebokości przenika. A wſzelákim dolégliwośćiom przerzeczonym ieſt rátunkiem.

Rozſadek.

Wiele ieſt ſpoſobow czynienia Koſácowego Oleyku: ále ten od Dioſcorydá opiſány ieſt naprzednieyſzy y nalepſzy / ktory ſámego Koſácu ma zapách. Tego tedy rádniey proſtego vżywáć mamy do potrzeb lekárſkich / niżli wonnymi rzeczámi záprawionego y zágeſczonego / ktory niema w ſobie żadnego ſkutku Oleiu Koſácowego. Wtore mieyſce ma / ktory Paulus Egineta opiſuie / y tego málo nie wſzyſcy nawiecey w Aptekách vżywáia.

Też to wiedźieć potrzebá / zwłaſzczá Aptekárzom / że nie z Koſácu Słowieńſkiego / ktory korzeniem Fiołkowym zowiemy / áni z kwiátu iego / ále z Koſácu iworſkiego / ten Oley ma być czyniony: ktory iednák nie w káżdey ſie Aptece znáyduie. Acz nie wſpomina Dioſcorides / z ktorey częśći ma być czyniony: wſzákże snadnie baczyć możemy / że tylko z ſámego korzenia ogrodnego Koſácu / iáko z tego / ktory ma zapách / á kwiát ſmrodliwy. Ale Meſua więcey z kwiecia / niżli z korzenia / vczy go czynić.

O Koſácách Leśnych.

Iris Syluestris. maior. Gros ſchwertel.

Iris Syluestris minor odora. Klein Felde himel ſchwertel.

Koſáčiec Leśny / Więtſzy.

Koſáčiec Leśny / Mnieyſzy wonny.

Iris Syluestris. Willd Hünel ſchwertel.

Koſáčiec tákże polny álbo dźiki / dwoiáki ſie naydnie: Jeden ná ſkáłách y mieyſcách kámieniſtych / ogrodnemu Koſácu we wſzem podobny / okrom tego / że ieſt liſtu mnieyſzégo / y wſzyſtek drobnieyſzy y ſubtelnieyſzy / ták w Kłączu / iáko w korzeniu. Drugi ma liśćié ſzerſzé y dłużſze / á niżli ziele Mieczykowe / korzeń

BIBL. Z. N. IM. OSSOLIŃSKICH

ćienki/zdrewniáły/knodowáty/Rusy/ ábo przylisowátszym/ á bezzapáchu Kłaczá gládkiégo á krotkiégo/ kwiátu nácz iné mniey⸗szego: zapách máiąc Morelli/ z dźiewiąci lisskow modrych złożony/ á po kráiách ku wiérzchu żołté strysiy máiący.

Mieysce.

PIerwszy/ iáko sie naprzod powiedźiáło/ rośćie ná gorách y źiemiách skálistych/ á pospolićie ná kákách.

Przyrodzenie.

ROzgrzewáią y śćieńczáią w pierwszym stopniu ná końcu/ álbo we wtorym ná początku: á zwłaszczá pierwszy/ ktory rośćie ná skálách.

Moc y Skutki.

Piersiom białogłowskim

Bywa Oleiek z mnieyszego Kosáćcá Leśnego od niektorych/ ále z kwiećia czyniony/ bárzo użyteczny/ przećiwko nábrzmieniu białogłowskich Piersi/ po porodzeniu/ przymiot ognisty z nich wyćiąga/ nim námázuiąc.

Z Moszen/ y

Z Iadr Męskich puchlinę/ z przymiotem ognistym wyćiąga.

Moszno opuchłym

O inych Kosacách Dźikich.

Kosáćiec poźiemny/ ábo naniższy dźiki.

Iris Syluestris pumilla. Aliis Chamæiris dicta. An Iris Astragalitis.

Klein blaw Wasser schwertel

WIele sie inych znáydnie Kosácow dźikich/ ták bronátnych/ iáko kwiátu żołtego: ále máło nie wszytkie są iednákich skutkow: wszákoż nie ták potężnych/ iáko ogrodne.

Miedzy temi znáydnie sie Kosáćiec poźiemny/ ktore sie wyobrá⸗

żenie

żenie wyßey od nas położyło. Ten miedzy ine bywa poczytány / listu dáleko od inych mnieyßego y węższego/ Kłącza ledwie nádłoń álbo ná kroczek zwyß / y dáleko krotßego / ániżli liście iego / ná ktorych kwiatki nie iedne po drugich / iáko v drugich Kośacow idą / ále tylko ná sámym wierzchu Kłącza zosobná káżdy ná swym prąćiku wyrasta. Te máią zapach iákoby Sliwa doyzrzáła / tákże y bárwy nie iákokolwiek Sliwobronatney / álbo brunátno Fiołkowey / iedno dobrze węższe niśli Kośacu pierwßego. Iednák kßtałtem są sobie podobne / á ku dołu odwieśistße. Korzonki we dwoy nasob cienße niśli máły pálec / zwierzchu Lisowáte y rumienne / we wnątrz białe / twárde / smáku ostrego y vstá rozpaláiącego.

Mieysce.

TEn Kośaćiec bywa pospolićie w ogrodách sadzony / we Włoßech tákże y w Niderlándźie / we Fráncyey / w Niemcech. Kwitnie w Máiu / ná zimę liśćia ostrada / znowu odrasta ná Wiosnę.

Przyrodzenie.

IEst przyrodzenia gorącego w trzećim stopniu / skutkow tychże ktorych są ine Kośace.

Rozsądek.

HErmolaus Bárbárus rozumie być ten Kośaćiec / Słowieńskiem Kośacem : ále śie bárzo y sprośnie myli / co śie snádnie báczyć może ze kßtałtu y z opisánia oboiego.

Kośaćiec Dźiki Kwiátu Zołtego.

Iris Sylueſtris Lutea.
Iris Paluſtris Lutea.
Pſeudo acorum,

Gel Lilgen.
Trachen wurtz
Acker wurtz.
waßer ſchwertel.
Gel waßer gilgen.

KOsáciec płonny kwiátu żołtego / ktory drudzy żołtym Kosácem wodnym miánuią. Drudzy fałßywym y omylnym. Ini Koińskim korzeniem: Liśćie ma prawdziwego Kosácu podobne / ieno dłużße y węzße. Ziobrá álbo grzbietu z obu stron wyniesionego. Kłacza gládkiego / nic rożnego od Kosácu własnego / Dwułokietny / ná tym bywa kwiecia niemáło żołtego / iáko ná inych Kosácách. Tylko że listeczki ma v wierzchu máłe y drobne farb nie mienionych iáko v włásnego Kosácu kwiećie / ále żołte. Jednák iákożkolwiek kwiátu Kosacowe^y iákimiś znákámi / zda śię bydź podobny / z ktorego potym strącze trzy gránowite pochodzi miąższe / w tym wiele naśienia płáskiego / iákoby zgnieciónego / rownego rzędámi wedle śiebie położenia / chrzestkowátego / wietßego á nisli Szocowice źiárná. Korzenia niemáłego / długiego / knodowátego / ná vkos w ziemie pochodzącego. álbo poprzec przy sámym wierzchu ziemie zmarßczonego kosmátego / á bez zapáchu / ná wyskoczkách rozdzielone / bládo rumienne / smáku cirpkiego y śćiągáiącego álbo stwirdzáiącego.

Mieysce.

NA mieyscách bágnistych y łąkách wilgotnych pospolićie rośćie / nie tylko w obcych kráinách / ále y w nászych obfićie / w Litwie w Rusi / w Zmodzi / ná Podolu / ná Pokućiu / etc. w Máiu y w Czerwcu pospolićie kwitnie.

Przyrodzenie.

TEN Kosáciec / iáko niektorzy twierdzą / iest przyrodzenia suchego we wtorym stopniu / á máło rozgrzewáiącego / á iáko chcą niektorzy chłodnego. Stwierdza y záwśćiąga swą cirpkośćią / (Fuchs) śćięnsza / vtwierdza / rozpráwuie y rozgania (Matthiol)

Moc y skutki.

Czerwonce. Czerwoną niemoc y ine biegunki záståánawia / korzenie iego wárząc / á iuchę iego piiąc. Albo z wodą proch korzenia iego dáiąc po puł łotá pić. (Fuchs)

Vpłáwo. Vpłáwy Białogłowskie záwśćiąga tákże go przerzeczonym sposobem vżywáiąc. Toż czyni sok z korzenia iego.

Item. Krew skądkolwiek płynącą záwśćiąga piiąc go / álbo iákimkolwiek inym sposobem vżywány. Twierdzą niektorzy / że toż czyni nosząc go ná gołym ciele. Toku krwi skąd kolwiek

Mozgu y Zył suchych wßelákim niedostátkom iest vżyteczny (Matth) Mozgu żyłom suchym.

Rozsądek.

STárodáwni Aptekárze Tátárskiem źielem ten Kosáciec názywáli / y miásto onego / tego vżywáli w lekárstwách / nie bez wielkiego błedu. Bo ácz po nieiákiey częśći może mu bydź podobny kßtałtem / ále skutkámi by namniey. Z tąd niektorzy zowią go po dźisieyße czásy fałßywym źielem Tátárskiem / iáko y Łáćinnicy Acorum falsum. á Grekowie Pseudo Acorum. Z nászych też niektorzy miánuią go Koińskim korzeniem / od podobieństwá. Niektorzy Mieczykiem Leśnym / álbo płonnym Zołtym.

Kosaćiec zolto rozmáitych farb.
Iris lutea variegata.

Kosaćiec dwákroć kwitnacy.
Iris biflora Lusitanica. Astragalites Aetij.

Kosaćiec Kálcedoński.

Iris Chalcedonica maior variegata.

Znáyduią sie iescze ine cudzoziemskie Kosace / iáko Lusitáiński dwá kroć do roku kwitnacy: Kosaćiec Kálcedoiński / Kosaćiec zoltorozmáitych barw / y inych niemáło. Tych przyrodzenia y skutki że sie do pierwszego ściagáią / tu istności y mocy ich opisáć baczylismy rzecz niepotrzebną.

Kosaćiec wodny ábo plonny.
ROZDZIAŁ II.

Spatula frentida Xiris.

Wandtleußkrant.

Kosaćiec wodny álbo smrodliwy y płonny / ma liśkie podobne drugim Kosacom / ieno trochę ćiemnieyszey zieloności / do tego szersze / á ku wierzchu záostrzone y śpiczáste / z ktorych środku pręt iáko w drugich Kosacách dosyć miąższy / á wzwysz ná

łokieć wyraſta / puſzcżáiąc z śiebie gáłąſki w wierzchu / tych kwie-
ćie żołte / po ktorych okwitnieniu trzy gránjſte ſtrącże wyraſtá
podobne ſtrącżu Piwoniey ſámice : w tych naśienie nákſztałt bo-
bowego / okrągłe / płáſkáte / rumienne / y oſtro gorzkie / korzeń
dosyć miąższy / podługowáty / á gęſto knodowáty / iáko końſki ko-
rzeń / bárwy liśowátey / wiele odnożek od śiebie nie bárzo ćienkich
wydáiąc.

Mieyſce.

ROśćie w wodźie / w ſtáwiech / y przy groblách w bágniſkách / Jeziorách ſtoiących ná mieyſcách wilgotnych.

Przyrodzenie.

GAlenus w śiodmych kśięgách o ziołách piſze / że ma w ſobie cząſtki ſubtelne y przenikáiące / przyćiągáiąc / rozpráwuiąc / á znácznie wyſuſzáiąc y rozgrzewáiąc / á to w trzećim ſtopniu / zwłaſzczá korzeń / á ieſzcze więcey naśienie iego. Ták / iż zuchánę vſtá y ięzyk rozpala / do tego rozśiekuie / otwiera potężnie / wyćiera y rozpráwuie.

Moc y ſkutki.

Tego ziela bárzo rzadko przez vſtá vżywamy / dla przykrego ſmrodu iego.

Naśienia iego puł Quinty co záważy / w iákimkolwiek trunku biorąc / mocż potężnie wywodźi y żenie / to korzeniu iego drudzy przypiſuią. *(Mocż wywodźi.)* Przeto mocżu z ćiężkośćią y kápániem odchodzącemu / ieſt wielkim rátunkiem z miodem go piiąc (Dioſcorides) (Gal) *(Mocżu kápániu odchodzącemu.)*

Pokurczonym. *(Pokurczonym.)*

Przepukłym. *(Przepukłym.)*

Scyátyczným / y w biodrách bolenie ćierpiącym. Tákże. *(Scyátyce.)*

Biegunkom biáłym y żołtym / ieſt lekárſtwem pewnym / pułtorá ſkrupułu korzenia iego / z Muſzkátellą ábo z miodem pitym vżywáiąc (Dios :) *(Biegunkō.)*

Rány ná głowie lecży. *(Ránō głowným.)*

Kośći potłucżone y połamáne w głowie ſpaia. Odſzcżepione wyćiąga. *(Kośći połamáne ſpaia y odſzcżepione wyćiąga.)*

Wzrok mdły á bárzo oſłábiáły / dla zbytnich źimnych wilgotnośći / pośila z korzenia proch z winem piiąc. *(Wzrok pośila.)*

Poſtrzały ták z ruſznice iáko y z łukow. *(Poſtrzały y inym rzecżom w ćiele tkwiącym.)*

Trząſki / Szkłá / Ćiernie / y ine rzecży w ćiele tkwiące / bez wſzelákiego bolu wyćiąga / iáko y gniecżyk / przydawſzy do tego miedźiánego wytrzyſku / ábo piány miedźiáncy / trzećią część / á piątą prochu z korzonkow Centuryey / to miodem záczyniwſzy plaſtrowáć (Dios)

Ktoregokolwiek członku oćiekłość / z ogniſtym przymiotem / rozpądza korzeń tego ziela z octem plaſtrowány (Dioſc) *(Oćiekłośći z przymiotē ogniſtey.)*

Sleźione nábrzmiáłą y twárdą zmiekcza y krawi / z octem naśienie tego ziela puł kwinty piiąc / y zwierzchnie námázuiąc álbo plaſtruiąc (Dios) (Gal) *(Sleźienie zátwárdźiáłey y nábrzmiáłey.)*

Kroſty y świerzb z ćiáłá ſpądza / y ćiáło zwierzchu chędoży / ſokiem tegż ziela á miodem náćieráiąc. *(Swierzb ſpądza.)*

Dymienice twárde / w dymionách / y pod pacháml rozgánia. (Plin: lib: 21. capite 20. *(Dymienicom twárd dym.)*

Pluſkwy tráći y morzy / ſokiem z tego go ziela wſzyſtkiego / śćiány y łożá máżąc álbo nápruſzczáiąc. *(Pluſkwy tráći.)*

Żywot wychędaża / rownie iáko Koſaćiec / korzeń mocżąc w winie / álbo wárząc y piiąc. (Durant) *(Żywot wychędaża.)*

Suchotnym vżytecżne ziele / piiąc go z kozim mlekiem / bądź prochem / bądź wárzony korzeń. (Durant) *(Suchotō.)*

Wrzody świnie álbo zołzá zá vſzymá y po ſzyi rozćiągnione / tymże ſokiem námázowáć dobrze / álbo wſzyſtkim tym zielem plaſtruiąc. *(Swinim wrzodom.)*

Liſzáie ná ćiele ſpądza ſokiem ze wſzytkiego ziela wyżętym námázuiąc. *(Liſzáiom.)*

Podágrykom ieſt niemáłym rátunkiem. *(Podágrze.)*

O Zielu Tátárskiem / Rozdział 3.

Acorum & Acorus verus. Piper apum

Kalmus acker wurtz.

Ziele Tátárskie iestto / ktore Łácinnicy właśnie Acorum zowią / Liśćia Kosacowemu podobnego / ieno węższe y dłuższe / własną wonność korzenia swego zachowuiąc. Korzeń podobny Kosacowemu / tákże gęsto knodowáty y fałdzisty / ktory nie prosto w głębią ziemie / ále poprzec pod sámym wierzchem się rozpuszcza / od spodku gęsto włoskowáty álbo włocháty / wdźiecznie pachniący / Biáłáwy / smáku ostrego / á iáko Galenus dokłáda / trochę gorzkiego. Ten dwoiáki się znáyduie iáko ine ziołá / Sámiec y Sámicá oboie iednákiego liśćia. Sámiec trochę przyrumienniey-szym ma korzeń / Sámicá biały. Tá kłącze / álbo pręt ma gładki / od ktorego w sámym wierzchu rośćzki pochodzą / ná ktorych kwiát rząśe Leśczynowey álbo Olszowey nieiáko podobney wyrastá. A przeto Theophrastus Tátárskie ziele kłádźie miedzy te ziołá / ktore záraz z naśieniem kwiát miewáią.

Sámiec y Sámicá.

Mieysce / Wybor / y Czás.

NAprzednieysze y nawybornieysze miedzy inemi / ktore w Pončie rośćie / álbo w Kolchis, przy Rzece Phasim rzeczoney / ná mieyscách wilgotnych. Wtore mieysce ma / to co się w Gálácyey znáyduie. Trzečie co w Krečie / w Polszcze / w Niemcech y ná Podolu. Ktemu przodek ma / gęste / biáłe / zupełne / nie sprochniáłe / wonne / od czerwiu nie wytoczone: Do trzech y do czterech lat w swey mocy może bydź chowány. (Plin)

Przyrodzenie y czás.

TAtárſkie Ziele ieſt ćiepłego przyrodzenia y ſuchego / w trzećim ſtopniu / iáko Dioſcorides, Galenus, Plinius / y ini piſzą / Rozrzedza / rozpráwuie / otwiera / wywodźi.

Ná poczatku látá / tego źiela korzeń / ma bydź kopány / á z włochaćin co nalepiey ochędożony / y ná słońcu dla wilgotnośći ſwey ſuſzony / liśćie iego bárzo máłego ieſt vżytku.

Moc y ſkutki.

Do lekárſtw wchodźi.
Korzeń tego źiela tylko do lekárſtw bywa od nas vżywány / á nie do potraw / iáko Tátárowie dla ćieleſney żądze / ktorzy nietylko ſurowego z chlebem / ále też miáſto iárzyny wárzonego vżywáią.

Wątrobie záźiębioney.
Wątrobę záźiębioną oſobliwie rozgrzewa / wárząc korzenie w wodźie / do wywárzenia trzećiey częśći / á tę wodę ráno y ná noc przez kilká dni piiáć.

Bokom boleniu.
Bolenie bokow z roſpieránia z wietrznośći / wewnątrz záwártymi. Tákże.

Morzyſku álbo Kolice.
Gryźieniu y morzyſku w żywoćie / z wilgotnośći álbo z wietrznośći źimnych / też wodę ráno y ná noc ćiepło piiąc / roſpądza.

Nárwániu członká.
Nátárgnieniu / nárwániu / ktoregokolwiek członká w ſwym ſtáwie / leczy / náparzáiąc go tąż wodą / ábowiem ſuche żyły poſila / vtwierdza y vmacnia.

Kurczom pokrzywionym.
Kurcze / y członkow pokrzywienie roſpraſza y leczy / też wodę piiąc / y vłomnośći nią náparzáiąc.

Przepukłym.
Przepukliny leczy / Tátárſkie źiele wárzone / Trunkiem vżywáne. Ktemu / kąpánie y náparzánie z niego czyniąc / y ſam Korzeń pláſtruiąc.

Vkąſzonym od węzá.
Vkąſzonym od węzá / y od inych beſtiy iádowitych / Sok z Tátárſkiego źiela korzenia / z winem ſtárym mocnym pić dobrze.

Mieśięczną wzbudza.
Mieśięczną chorobę białogłowſką wzbudza / kąpánie po pás z niego czyniąc: ábowiem żyły otwiera.

Item.
Z sámego korzenia tákże czopek vſtrugány / á w otwor łoná wpráwiony / toż czyni. Tákże też wárzony z Kopytnikiem / á z Bożym drzewkiem w winie / ráno y ná noc ćiepło dobrze go pić / korzeniem iego / tákże wárzonym / łono ćiepło obkłádáiąc.

Máćicznym dolegliwośćiom.
Boleśći máćiczne vkłáda:

Záźiębłą rozgrzewa / mdłą poſila / toż czyniąc.

Łożyská.
Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu wywodźi / tymże łono wſzytko / y otwor iego náparzáiąc.

Mocz wywodźi.
Moczu ćięzkiemu puſczániu / ábo nád przyrodzenie zátrzymánemu / ieſt oſobliwym lekárſtwem / wárząc go w wodźie / do wywrzenia trzećiey częśći / á tę wodę przez trzy dni piiáć. (Dioſc:) (Gal:)

Máćicy boleiącey.
Toż też boleśći w máćicy / z źimnych wietrznośći / odpądza.

W oczách zámknieniu.
Oczu zámierzknienie y zaćmienie oddala / Sokiem ie tego źiela pomázuiąc: Tákże y iuchę iego piiąc ná czczo. (Gal) (Plinius.)

Sleźionie y wątrobie zátwárdźiáłym.
Sleźiony zátwárdźiáłość odmiękcza y leczy / tákże y Wątroby / vżywáiąc go / bądź w cukrze czynionym / ábo y w miedźie ſmáżonym / bądź trunkiem vżywány / wárząc go w miodowym Occie / á ná czczo y ná noc piiáć. Zwierzchu też nim náparzáiąc bok lewy / álbo pláſtruiąc / dobrze czyni. (Gal:)

Vſtom zapách.
Smrod z vſt pochodzący / y cuchnienie przykre odpądza / á zapách wdźięczny dáie / ſam korzeń gryźiony y żucháný.

Kászlu z źimnych przyczyn.
Kászel z Fluſow źimnych záſtánawia wárząc go w wodźie / á párę ćiepłą przez lijek vſty w śię puſczáiąc: Polewkę też iego ráno y ná noc ćiepło piiąc.

Item.
Tákże w cukrze ſmáżonego często vżywáć dobrze.

Żołądku źimnemu.
Żołądek záźiębiony rozgrzewa.

Żołądek wychędaża.
Tenże z flágmy wychędaża / wyćiera / poſila / y vtwierdza / tym ſpoſobem: Wźiąć źiela Tátárſkiego / Galgánu / Cynámonu / káżdego po czwierći lotá / ieſli tylko ná raz / á to w winie Piołynkowym wárzyć / y ná czczo pić.

Item.
Albo Siekánkę z niego y z Pieprzu vkrążáć / á po połtory kwinty ná noc bráć / y winem popić dobrym.

Trzewom záźiębionym.
Trzewá záźiębione táż iuchá rozgrzewa / vżywáiąc iey trunkiem. Toż

Wiátry około Sleźiony zámknione.
Wietrznośći około Sleźiony záwárte roſpądza. (Meſua.)

Języku Páráliżem zárażonemu.
Językowi Páráliżem nárvſzonemu / y ćięſzko mowiącemu / ieſt wielkim rátunkiem / często ćiepło iego iuchą płocząc y gárgáryzuiąc. Tákże ią też ćiepło piiąc.

Item.
Też korzeń Tátárſki ſam / álbo z Muſzkátowym orzechem máſtykuiąc / y

pod ięzy-

pod ięzykiem trzymáiąc.

Bielmo ná oczu ſpądza.

Bielmo z oczu ściera tym ſpoſobem: Wźiąć źiela Tátárſkiego / Soku kopru Włoſkiego / káždego zárowno / temu dáć ták długo ſtać ná iárkim słońcu / áż wilgotnosć wßyſtká wyſchnie. Potym przydáć miáłko vtártey czarney Helenki / y zwárzyć / á przecedźiwßy w naczyniu Miedźiánym chędogim / do potrzeby chowáć / y po troße też w pioro biorąc ná bielmo w oczy puſczáć.

Ktorym ſie zda / że mußki przed oczymá latáią.

Ktorym mußki / álbo Páięczyny / álbo iákiekolwiek ine ćienie / przed oczymá latáć ſie zdádzą. Co poſpolićie bywa ze mdłośći wzroku. Toż przerzeczone lekárſtwo bárzo ieſt vżyteczne.

Pęchyrzowym niedoſtátkō źimnym

Pęcherzowe choroby / y dolegliwośći wßelákie / Sok pijąc z korzenia Tátárſkiego źiela leczy. Toż czyni / w węzełku drobno go pokraiawßy / á moczony w piwie. Abowiem záźiebienie Pęchyrzá rozgrzewa / trunkiem piwá tego vżywáiąc.

Item.

Mosznō ſpuchłym

Z moßen męſkich puchline wypądza / wárząc / y co naciepley pláſtruiąc.

Twárdość y oćiekłość wilgotnośći źimnych rozpędza.

Twárdość y oćiekłość wßeláką ná ćiele / z źimnych wilgotnośći zgromádzoną roſpądza / iuchą iego ćieplo náparzáiąc / chuſtámi álbo piáty pilśniánymi w niey moczonymi przykłádáiąc.

Potłuczonym y vráżnym.

Vrázom / potłuczeniu / proch Korzenia iego / co czwierć łotá záważy / z kwaterką miodu pitego vżywány / ieſt lekárſtwem.

Roie Pczoł w vlach zátrzymawa

Roie Pczoł nie wykrádáią ſie z ſwych Vlów / y indźie ſie nie przenoßą / gdźieby nać źiela Tátárſkie° w vlách byłá záwießona miedzy nimi. A przeto go Apuleius zowie Piper Apium, to ieſt: Pczelnym Pieprzem.

Zołtei niemocy.

Zołtą niemoc leczy / wárząc korzeń / w ktorego polewce czerwoną Ciećiorkę wárzyć / y choremu dáć ieść / á tę polewkę pić. Tylko żeby gorączki nie było: ktora ieſliby nie gwałtowna byłá / tedy tylko kąpánie álbo obmyćie z tego źiela może czynić. A gdźieby więc z potrzebę korzenia być nie mogło / tedy iegoż prochu / ile być może / wźiąć / á w worku álbo w węzle do kąpieli włożyć / máło przed weśćiem do niey. Gdźieby go też mogł doſtátek mieć / tedy wźiąwßy go nie máło / w wodźie wárzyć / á w tey potym chorego / dobrze zewßąd okrywßy / kąpáć / żebyſie poćił: ábowiem tákowy pot oſobliwie wyćiąga żołtość z ćiáłá. Też z kąpiele wyßedßy / ieſliby ſie w niey / álbo nád iey párą chory poćić niemogł / w pośćieli go nákryć co nalepiey.

Gmách

W gmáchu powietrze oſobliwie chłodźi / czáſow gorących / po źiemi liśćie rośćiłáiąc / á wodą źimną pokrapiáiąc.

chłodny czyni.

Pierśi boleniu.

Bolenie ćiężkie w Pierśiách / Syrop álbo wodá z wárzonego / Trunkiem vżywána vkłáda.

Zębō boleiącym.

Zębom boleiącym ieſt lekárſtwem / wárząc go z Jágodámi Jáłowcowemi w wodźie / przyláwßy troche octu winnego / á tym ćiepło y częſto vſtá płokáć.

Dychawicy y dußnośći.

Dychawice y dußność w Pierśiách leczy / korzeń w pitym miedźie / álbo w wodźie / cukrem oſłodzoney / wárzony. To vſtáwicznie ćiepło pijąc / ábowiem wilgotnośći źimne y lipkie w Zołądku y w Pierśiách rozgrzewa / roſpráwuie / rzedźi / y łacno chárkánim wywodźi.

Sercu mdłemu.

Serce mdłe poſiła / z przednim Cynámonem / á z winem białym ſtárym korzennym / porániu y ná noc ćiepło pijąc.

Zołądek rozgrzewa.

Zołądek źimny rozgrzewa.

Chęć do iedzenia czyni.

Chęć do iedzenia czyni / Prochu źiela Tátárſkiego z Piołynkowym winem vżywáiąc.

Piwo poſilne ćiáłu czyni

Piwo poſilny pokarm ćiáłu dáie / w ktorymby korzeń iego miáłko vtłuczony w woreczku był moczony.

Męchyrzowi záźiębion:

Toż Piwo Męchyrz záźiębiony rozgrzewa.

Wietrznośći roſpądza / rzygánie czyni.

Wietrznośći w ćiele záwárte roſpądza / y odmiátánim pozbywa / gryząc go / álbo iuchę z wárzonego pijąc.

Záśiniálośći roſpądza.

Záśiniáłośći z zbićia álbo z potłuczenia roſpądza / Chuſtę álbo gąbkę w ćiepley iuße tego maczáiąc / y mieyſce záśiniáłe náparzáiąc.

Bládym cudną Cerę dáie.

Bládym Cerę cudną y rumienną czyni / iákimkolwiek ſpoſobem vżywány.

Lißáie ſpądza.

Lißáie ſpądza / obmywáiąc ie wodą / álbo iuchą iego / y prochem iego záraz poſypuiąc: álbo ie też máśćią námázuiąc / do ktoreyby Proch tegoż korzenia był przymießány.

Item.

Też iuchá z wárzonego / álbo wino / z ktorymby było przyprawione / niepomáłu do tego pomaga pijąc.

Item.

Zadzą y chćiwość ćiele ſtá do Venuſá pobudza / iákimkolwiek ſpoſobem vżywány.

Miodek.

Czynią Miod kwáśny / álbo Ocet miodowy / z miodu / z octu / á z korzenia źiela Tátárſkiego / przećiwko Wątrobie y Sleźionie / z oźiębłośći zátwárdźiáley / tym ſpoſobem: Biorą korzenia Ziela Tátárſkiego ochędożonego funt / á przetłukßy z hrubá / moczą przez trzy dni y trzy nocy w mocnym Occie winnym. Czwartegō dniá przy wolnym ogniu wárzą / áż trzecia część wywre. Potym przecedźiwßy przydáią Miodu chędogiego ile potrzebá / y ták długo znowu wárzą /

miod

miod ßymuiąc / áż wßytek ocet wywre: ktorego miodu przeciwko pomienionym niedostátkom śleziony y wątroby / káżde° dniá ná czczo co dwá loty záważy / to iest / lyżek dwie / z iuchą tegoż zielá Tátárskiego vżywáć dáią.

Syrop.

Syropꝰ de Acoro.

Syrop z Tátárskiego Zielá tym sposobem ma być działány / iáko z inych ziol / Korzenia iego z Funt wziąwßy / drobno pokráiáć / y przetluc / wárzyć áż do polowice wywre / przecedźić. Cukru potrzeb według vpodobánia przydáć / znowu wárzyć ßymuiąc / áż do zgęßczenia syropu. Cynámonu tákże według vpodobánia przydáć / y do przerzeczonych potrzeb chowáć.

Wątrobie / Sleżionie bolącym.

Wątroby y
Sleziony bole vkláda / po dwu lyżkách náraz go biorąc / poránu sámego álbo z iuchą iego. Wino też w ktorym by było wárzone / ieno bez gorączki toż czyni.

Zolądkowi y
Piersiom zázięblonym bárzo vżyteczny.

Zámulenia w wnętrznośćiách pomienionych otwiera.

Moczu nád przyrodzenie zátrzymánemu iest lekárstwem / ábowiem go pędząc spiesznie wywodźi.

Miesięczną chorobę záwśćiągnioną Pániom wzbudza.

Wodká álbo Distyllatum Tátárskiego Zielá.

Distyllatũ Acori.

Tych czásow czynią wodke álbo Distyllatum nietylko w Aptekách / ále y nabożne biáłegłowki y Gorzalnice / z Tátárskiego Zielá / ieno rożno / iedni w winie / drudzy w Gorzałce go mocząc / iedni sámo tylko / drudzy z przydánim inych ziol y korzenia. Tá vżyteczna tym wßytkim wnętrznym niedostátkom przerzeczonym / skromnie iey ná czczo vżywáiąc.

Przyprawá w Cukrze / álbo w miedźie.

Cõditũ Acori.

Ziele Tátárskie rozmáićie bywa przyprawione / y rozmáitym sposobem vżywáne / w pomienionych przypadkách: w Soku / w Polewce / w Syropie / w Cukrze / álbo w miedźie smážone, Tákże y sáme przez sie gryzione. Przypráwuią go w Cukrze álbo w miedźie / tym sposobem / iáko Imbier álbo Omán.

Zolądkowi zimnemu / y w trawieniu potraw osłábiáłemu bárzo służy. — Zołądkowi służy.

Chęć do iedzenia wzbudza. — Apetit wzbudza.

Vstom wdźięczny zapách dáie.

Zámulenia w wnętrznośćiách otwiera. — Zámuleniu wnętrznośći.

Mozgu y
Nerwow doległiwośćią / z zimnych Flusow pochodzącym / iest bárzo vżyteczny. (Mesua.) — Mozgu / Nerwom

Moczu nád przyrodzenie zátrzymánemu. — Moczu.

Miesięczney tákże chorobie / nád zwyczay záwśćiągnioney / bárzo vżyteczny / iedząc. — Miesięczney.

Máść z Zielá Tátárskiego.

Vnguẽtum de Acoro. Slezionie / Wątrobie zátwárdzeniu.

Máść z Tátárskiego Zielá / ná zátwárdzenie Sleziony y Wątroby / tym sposobem może być działána: Wziąć Soku z korzenia Tátárskieg zielá z poltorá Funtá / Oliwy trzy loty / octu winnego kwarte / Ammoniaku cztery loty / Serapinum dwá loty. To wßystko przez noc w wolnym Occie winnym moczyć / potym przydáć korzenia Zielá Tátárskiego / co namieley vtártego / ileby było potrzebá / á wespoł co nalepiey vmießawßy / tą máśćią práwy y lewy bok nácieráć. A gdźieby chćiał plastr mieć / przydáć wosku do tego ile potrzebá.

Plastr z Tátárskiego Zielá.

Exẽplũ ex Acoro.

Plastr bárzo vżyteczny / może być też czyniony z tegoż korzenia / tym sposobem: Wziąć korzenia Diptánowego ile sie podoba. To miálko vtluc / y z Oliwą záczynić / że będzie kształt plastru. Ten bárzo vżyteczny bywa.

Łamániu w goleniách. — Łamániu w goleniách.

Rázom tłuczonym. — Rázo tłuczonym.

Odbiciu ciáłá od kośći. — Odbiciu ciáłá.

Zył suchych odgnieciéniu. — Nerwom odgnieciónym.

Wchodźi też do głownych plastrow / sam korzeń / wárząc w winie z nasieniem Opichowym / y Chebdowym / to piiąc ráno y ná noc. — Wchodźi do głow: plastrow.

Puchlinę z ciáłá wywodźi. — Puchline wywodźi.

Rozsądek.

Mylili sie niepomáłu stárzy Aptekárze / ktorzy Konski korzeń Pseudoacorum Láćinnicy zowią / o ktorych sie przed tym rozdźiałem powiedźiáło / zá istotne Tátárskie Ziele rozumieli. Tákże też Gálgan.

ROZDZIAŁ III.

Meu, & Meum. Anethum. Sylueſtre. Anethum tortuoſum Fœniculum porcinum. Atalãticum Meum.

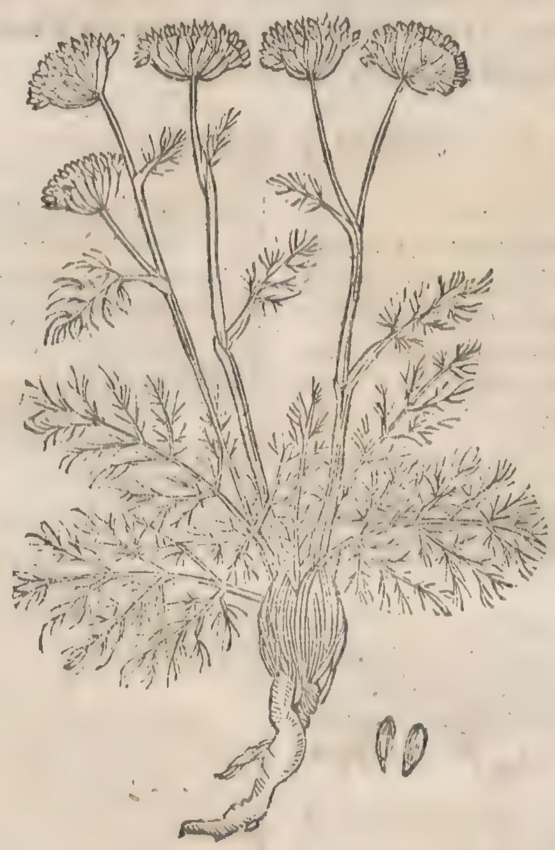

Beer wurtz. Baer wurtz. Hertz wurtz. Eber wurtz. Beeren Dill. Beeren Fenchel. Hausmarck. Multter wurtz. Wilder dill. Beer mutter wurtz.

Liśćie. Pręt. Kwiát. Naśienie. Korzeń

OLeśnik ma liśćie y pręt/ Koprowi ſwoyſkiemu álbo Hányżowi podobny / tylko nać grubſza / więtſza / á więcey Gromowe^v źielu podobna/ Pręt ná dwá łokćiá zwyſz/ ktore^o w wierzchu ćienkie y drobne ſzypułki w krąg roſtoczone / ná kſztałt Ciennika / iáko v Kopru Włoſkiego y ſwoyſkiego: Ná tych kwiatki białe drobne/ iáko ná Anyżu / Czerwcá y Lipcá kwitnie: Naśienie ma węgliſte / iáko Kopr álbo Kmin / tylko więtſze y pachniące: Smáku oſtrego y gorzkáwego: Korzeń z wierzchu czárnáwy / we wnątrz biały/ ćienki / podługowáty / odnożyſty / y ſám y tám wzdłuż y wſzerz roſpuſczony. Bárzo wonny/ ſmáku tákże iáko y Naśienie oſtrego / Język ſczypiąc / y vſtá roſpaláiąc.

Mieyſce y czás do bránia.

ROśćie nietylko w Hiſzpániey y w Mácedoniey/ iáko Dioſcorides piſze/ ále w tych kráinách náſzych ná gorách y Págorkách/ słońcu otworzyſtych/ znáyduie ſie obfićie. Pod Jeśień ma być kopány/ álbo rádniey gdyby poczynał klącze wypuſczáć. Może być chowány do dwu lat/ nie vtrácáiąc ſwey mocy y pory.

Przyrodzenie.

OLeśnik / iáko Dioſcorides, Galenus, Egineta, y ini Ziołopiſowie ſtárodawni piſzą / ieſt przyrodzenia w trzećim ſtopniu rozgrzewáiącego / á we wtorym wyſuſzáiącego. Korzeń iego nacześćiey do

ściey do lekarſtw wchodzi / máiąc moc roſpráwowánia / rozgrzewánia / trawienia / y otwieránia. Naśienie tákże iego rozgrzewa y wyſuſza / ktore do niektorych lekarſtw wchodzi / ale nie ták często / iáko korzenie. Nać niekiedy do kąpiele y do nápárzenia vżywamy. Kwiát żadnego vżytku nie ieſt.

Moc y Skutki.

Nyrkom / Pęchyrzowi.

Nyrkom y Pęchyrzowi zámulonym / korzenie w winie álbo w wodzie wárzone / tákże y ſuche / miáłko vtárte / pijąc / otwiera / Flágmę z nich wywodzi moczem / y bole vśmierza. (Dioſcorides.)

Moczu ćięſzkiemu puſzczániu.

Moczu ćięſzkiemu puſczániu / tymże ſpoſobem vżywany / ieſt oſobliwym rátunkiem.

Zołądkowi zimnemu.

Zołądek zimny / y wietrznośći pełny / rozgrzewa / wiátry w nim vkłáda y roſpądza.

Wietrznośćiam.

Rzygánie częſte y grube záſtánáwia.

Zołądkowi boleiącemu.

Zołądká boleśći / z wilgotnośći zimnych w nim będących / vſkramia.

Kolice.

Kolice y Dárćiu w żywoćie / y w kiſzkách / z zimnych wilgotnośći / tenże trunek vkłáda.

Máćicznym doległiwośćiam z zimna.

Máćiczne doległiwośći wſzelákie / z zimnych przyczyn / vſkramia / poránu y ná noc / wyżſzey pomienionym ſpoſobem / vżywány. Też w nim ſię kąpiąc / álbo párę w łono puſczáiąc. Toż czyni

Rzezáwicom dziećinnym / y ćięſzkiemu puſczániu moczu ich.

Rzezáwicom dziećinnym / z zátrzymánia moczu / álbo z ćięſzkośći odbywánia ktoreby były / ieſt wielkim á prędkim rátunkiem / wárząc go z Romonicą / z Kumnem y z Pietruſzką / vwierćieć / Oliwy przylać / y tym łonko áż do ſámych moſzenek ćiepło okłádáć.

Wątrobie y Slezionie zátwárdziáłym.

Wątroby y Slezíony zátwárdziáłość / z zámulenia y z zátkánia / odmiękcza y otwiera / z korzenia wárzonego iuchę pijąc: wſzákoż bácznie ma być vżywány: Lećie z wodą ludziom młodym: w Zimie z winem. (Plat:)

Zołądek do trawienia ſpoſobnym czyni.

Zołądek mdły / y do trawienia gnuſny / poſila / y ſpoſobnym do powinnośći czyni / ták nim náparzáiąc / iáko z Koprem włoſkim vżywáiąc. Abowiem rozgrzewa / y wietrznośći w nim roſpądza.

Mieśięczne zbudzą Pániom.

Mieśięczną chorobę Pániam wzbudza / y wywodzi / á to nietylko przez vſtá iákimkolwiek ſpoſobē vżywány / ále też nád wárzonym korzeniu iego śiedząc / párę przez lijek wotwor łoná puſczáiąc.

Od Gádźiny obráżonym.

Od Gádźiny iádowitey vkąſzonym / iákimkolwiek ſpoſobem vżywány / bądź zwierzchu pláſtrowány / bądź trunkiem vżywány / ieſt wielkim lekárſtwē / y przeto do Dryiákwie też wchodzi.

W członkách Boleniu.

Boleśći w członkách / w ſtáwiech / z zimnych Fluſow Flegmiſtych / ták przez vſtá vżywány / iák zwierzchu przykłádány / nim ie náparzáiąc vśmierza.

Wydymániu w ſtolcu.

Wydymánie w ſtolcu z zimney przyczyny leczy / Proch korzenia iego z naśieniem Kopru Włoſkiego / w Trunku Polewki iego / vżywány. Toż nać iego w winie wárzona czyni / nád nią ſię náparzáiąc. A potym czopek z prochu korzenia iego z miodem vczyniwſzy w ſtolec wprawić.

Konfekt.

Electuarium.

Może Konfekt z niego wdźięczny y vżyteczny być vczyniony / tym ſpoſobem: Wziąć ćzwierć korzenia Oleśnikowego ochędożonego / Miodu chędożnego we troy náſob: To ſpołem coſ nalepiey vmieſzáć. Służy

Zołądkowi oſłábiáłemu.

Zołądkowi oſłábiáłemu / z zimnych przyczyn.

Kolice.

Kolice y gryźieniu w żywoćie z wietrznośći zimnych.

Máćicy.

Máćicy zádußoney / y wzgorę wſtąpioney.

Nerwom.

Nerwom boleiącym.

Spadkō z głowy.

Spadkom z głowy ná doł śćiekáiącym / vżywáiąc tego Konſektu / ták wiele ná raz / iáko Káſztanowy Orzech / poránu.

Pierśiom y Płucom zátkánym.

Pierśi y Płucá zátkáne / y flágmą gęſtą á lipką obćiążone / tenże Konfekt wychędaża / ná czczo vżywány.

Mleká obfitość Krowam dáie / w páſzy go dáiąc: Z ktorego koſztowne ſyry y bárzo ſmáczne bywáią. (Tab.)

Jádem zárażonym / korzeń miáłko vtárty / kwinte / álbo połtory / z białym winem ćiepło dáć pić / ieſt wielkim rátunkiem. Albowiem iad potem wywodzi y moczem.

Cuchnieniu z vſt zapách przyiemny dáie / w vśćiech go trzymáiąc.

Boleśći zębow / tákże w vśćiech trzymány y żuchány / vśmierza / bo wiele ſzlámowátośći flágmiſtych wyćiąga. Toż czyni w winie wárzony / y co naćiepley często y długo trzymány.

Szkodzi.

Korzenie Olesnikowe częſto vżywáne / czyni bolenie głowy / dla zbytniey á ſurowey ſwey y gorącey wilgotnośći / ktorą w kurzáwy y w páry obráca / á do głowy puſzcza. (Gal: Egineta.)

Oleiek / álbo Bálſam z Olesniku.

Oleiek bywa od vczonych Cyrulikow z tego źiela czyniony / ktory Bálſámem dla oſobliwośći iego miánuią. Ten / tym ſpoſobem bywa robiony: Biorą korzenia y liśćia Olesnikowego swieżo źielonego / poki w kłącze nie wyrośćie / łotow ßeſnaśćie: Zánklu ośm łotow / Oleiu Lniánego kwarte / Bobkowego poł kwarty / źiele y z korzeniem pokráiawßy / w pomienionych Oleykách ták długo wárzą / áż ſie w źiołách wßyſtká wilgotnosc ſtrawi. Potym przecedzáią y mocno práſuią / á Terpentyny ośm łotow przydáią / Gálganu w winie roſpuſczonego łot / Mirrhy co namieley vtártey / Máſtyki po łoćie / to długo y pilnie mießáią / y zá koßtowny Bálſam do ran wßeláki máią. Ránom. A gdźie go chcą / do ran y Sádzeli záſtárzáłych / ságniłych / y mieſem dźiwym zárosłym vżywáć / przykłá- Mieso dźi ve trawi dáią do tego Gryßpanu łot / Koperwáſeru poł łotá / co namieley vtárßy. (Tab:)

Wodká z Olesniku.

Ácż nie ieſt wodká z Olesniku w obecnym y poſpolitym vżywániu / iednák ieſt y być może wielkim y koßtownym rátunkiem zdrowiu ludzkiemu. Tá ma być w Kwietniu z Balneũ Maris diſtilowána / biorąc korzenie / liśćie / kwiećie / y z naśieniem nápoły doyzrzáłym. A potym ią na Słońcu wyſonowáć.

Vpławy Pániom białe záſtánawia y leczy / długi czás iey vżywáiąc po trzy liſty z winem / ráno y na noc.

Zołądkowi.
Wątrobie.
Nyrkom.
Pęchyrzowi.

Przechodom moczu zámulonym y záſpánym ieſt oſobliwym lekárſtwem / otwieráiąc y wychedażáiąc ie.

Puchline z ciáłá wywodźi.

Zołtey niemocy ieſt lekárſtwem.

Kolice y w Kißkách morzeniu.

Máćicznym rozmáitym doległiwośćiam / z źimney przyczyny / ieſt rátunkiẽ.

Kámień krzy / y wywodźi moczem.

Moczu ćieβkiemu odchodzeniu / y tỹ wßytkim pomienionỹ doległiwosćiom ieſt oſobliwym lekárſtwem / po trzy łyßki iey ná czczo z winem vżywáiąc.

Rozſądek.

Myla ſie niektorzy z Ziołopiſow / Leśnym go kminem názywáiac / álbo też Czyſcem / ktory Czarnogłowym miánuiemy. Drudzy go chcą mieć Rozmárynem włáſnym. Nie tym / z ktorego wieńce wiią / ále inym Cudzoźiemſkim. Ini Jelenim korzeniem / ktory Tordilium Láćinnicy zówią. Ale ſie ći wßyſcy w mnimániu ſwym oßukáli / y inych zwodzą.

O Wonnym Oſtrzyżu / Rozdźiał 4.

Cype-rus Galã-ga Syl: Eriſi-ſceptrũ 1. WÓdny Oſtrzyż wonny / ktory Eriſiſceptrum Grekowie / to ieſt / Koßowym álbo Koßykowym źielem / drudzy polnym álbo dźikim Gálganem / zowią. Dwoiáki ieſt. Jeden okrągłego / drugi obdłużonego korzenia / Liśćie ma ná kßtałt Luczká ogrodnego / ieno ćieńße y dłużße: Pręt álbo kłącze nieco podobne wonnemu Situ: ktorzy Herbularze náßy Ráyſką / álbo Wielbłądową trawą y śiánem zowią: Od ziemie na łokieć wzwyß / álbo wyżßey wyraſta / gránowity / we wnątrz máiąc drzeń biały / iáko Syth / álbo Bez / w wierzchu ktorego kiſteczki wąſkie / drobne / ná kßtałt Promieniow gwiazdecznych roſpuſczáiące ſie. Miedzy ktoremi naśienie kłoſowáte / gránowite. Korzẽ ktory poſpolićie do lekarſtw wchodźi / czárnáwy / podługowáty / ná podobieńſtwo Gałganu / y przeto gõ niektorzy polnym álbo dźikim gałgánem zowią. wilder Galgã Lãge vnd Runderwil der galgan.

2. Znáyduieſie też korzenia okrągłe° / ná podobieńſtwo Oliwek czarnych / weſpoł ſie dotykáiących: Zapáchu wdźięcznego / y ſiná-

ku gorzkiego. Rozgá tego Ostryżu wonnego znáyduie sie nietylko trzygránista/ ále y czworogránowita. A przeto Celsus w trzecich Księgách swych / we dwunastym Rozdźi: zowie go czworogránowitym Ostryżem/ ktorzy tylko z tey miáry so sobie rozni/ moca y skutkámi rowni y podobni. Przeto Dioscorides (ktory ma przed inymi w tey mierze przodek) obudwu tych Ostryżow te roznice spolwszy / nie názwał go áni trzygránowitym / áni czworogránistym / ále zgolá Gránowitym.

Mieysce.

POspolicie rośćie ná mieyscách wilgotnych y wodnistych/ iezierzystych / tákże w łegách wyprawnych á wilgotnych w Syryey/ w Alexándryey / w Egipcie/ w Cylicyey. Rośćie też y w nászych stronách/ ále bez zapáchu y woniey. Przeto też dáleko podleyszy iest w skutkách.

Czás zbieránia.

POd Ieśień ma być kopány / á iáko niektorzy chcą / káżdego czásu. Ale nalepiey przy końcu wiosny / álbo ná początku látá/ á ochedożony ma być przez trzy dni ná słońcu suszony/ Potym w cieniu ná mieyscu suchym chowány. Ktemu ktory z Syryey/ álbo z Cylicyey świeżo przywożą / może być do dwu lat záchowány w swey mocy y w porze. Ale nász / álbo y Włoski / że iest w skutkách swych mdleyszy / tylko do roku.

Wybor.

NAlepszy gládki nie sękowáty / áni biały / álbo száry / álbo blády / nie kru-

nie kruchy. Bo iáko piszą / że tákowy do lekarstw nie może wchodzić / tylko ktory iest gęsty / pełny / smáku ostrego y korzennego / zápachu przyiemnego z nieiáką korzennością. We wnątrz żołtáwy / á do przetłuczenia trudny. Táki rośćie w Syryey / w Alexándryiey / w Egiptcyey / w Cylicyey / y ná Ostrowách Cikláckich.

Przyrodzenie.

Ostryż wonny wodny rozgrzewa y wysusza we wtorym stopniu / bez szczypánia / y owszem posila / vtwierdza y vmacnia / śćiąga / rospráwuie / otwiera / wychędaża y wywodźi.

Moc y skutki.

Żył zámknieniu.

Ostryż prochem w trunku vżywány / zátkánie y zámdlenie żył otwiera.

Moczu ćiężkiemu pusczániu.

Moczu ćiężkiemu pusczániu iest lekárstwem / smážąc go w Oliwie / á co nacieplcy przykłádáiąc. (Dioscorides.)

Wilgotnośćiámi zem wyćiąga.

Wilgotnośći złe / źimne / moczem wywodźi / wárząc go / y te iuche piiąc / też z iuchą Opichową / álbo z Pietruszczáną wodką pić go dobrze. (Dioscor: Gallen: Mesue.)

Puchnieniu.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi / poł funtá go wziąwszy / y Bobku ták wiele miáłko vtłuczonego: To oboie vmieszáć z moczem chłopięćia zdrowego. Toż czyni iuchá wárzonego Ostryżu / álbo proch z winem piiąc. Bo ią wywodźi Moczem. (Plin:)

Vkąszonym od Niedźwiadká.

Vkąszenieniu od Niedźwiadká w trunku vżywany / álbo y ná rány plastrowány / iest wielkim rátunkiem.

Kámieniu w Mechyrzu.

Kámień w Nyrkách. Tákże

W Mechyrzu krzy / wárzonego wodę piiąc álbo go z prochem y z wodą Pietruszczáną álbo z Opichową vżywáiąc Też z iuchą naśienia Opichowego / álbo Pietruszczanego dawáć go dobrze.

Biegunce.

Biegunkę zástánawia. Naśienie Ostryżu / sucho z wodą Babczáną piiąc. (Plinius.)

Vpłáwom białym.

Tym sposobem vżywáne vpłáwy białe Pániom záwśćiągá. (Plin:)

Máćicy záźiębiey.

Máćice záźiębieniu y záwárćiu / bárzo vżyteczny / kąpániem náparzáiąc ią. Tákże Páry w otwor łoná pusczániem y plastrowániem.

Mieśiecznę.

Mieśieczną chorobę białogłowską zátrzymáną wzbudza y wywodźi / przerzeczonym sposobem vżywány. (Gal:)

Wrzodom plugáwym / y goić sie niechcącym.

Wrzody / ktore dla zbytniey wilgotnośći goić sie niechcą / wárzonego iuchą przemywáć dobrze / á Prochem ieg zásypowáć / też do máśći przymieszany osobliwie ie wysusza y goi.

Gnilcu y záwrzedźiáłośći w vśćiech.

Záwrzedźiáłośći w vśćiech / y Gnilec leczy / płocząc ie tą naprzod wodą / w ktoreyby był wárzony / á potym prochem ieg zásypuiąc y wyćieráiąc. (Gal: Egineta) A iáko Damascenus pisze: z miodem vmieszawszy / tym námázuiąc.

Nyrkom y Pęchyrzowi zámulonym.

Nyrki zátkáne.

Pęchyrz zamulony.

Żyły tákże zácpáne grubemi źimnemi á flágmistemi wilgotnośćiámi otwiera y wychędaża / wárzony w wodźie / á trunkiem vżywány / álbo Proch iego z Winem / bądź z miodem / bądź z Opichową álbo Pietruszczáną wodką piiąc / moczem wywodźi.

Item.

Toż czyni z Mástykowym oleykiem ćiepło ná łono plastrowány.

Wietrznośćiom.

Wietrznośći z żołądká / ktore opuszenie czynią / rospądza / wárząc / á iuchę iego piiąc.

Kolice.

Gryźienie y Morzyská / co kolikę drudzy zowią / vśmierza / przerzeczonym sposobem vżywány.

Do máśći y plastrow wchodźi.

Wchodźi korzenie Ostryżowe do plastrow y máśći rozgrzewáiących.

Pámięći vtráconey.

Pámięć vtráconą przywraca / swą wonnośćią / też woreczki álbo czapeczkę nim nápełniwszy / w tyle głowy noszac.

Żołądkowi oźiębłemu y boleiącemu.

Żołądek źimny y wilgotny wysusza y rozgrzewa: boleiący leczy / mdły posila / y do trawienia sposobnym czyni / piiąc iuchę iego / ábo Sok z winem.

Item.

Toż czynią woreczki z niego w Winie gorącym / ábo ná Cegłách gorących zágrzewáne / á przykłádáne. (Aben, Mesue.)

Cerę cudną czyni.

Cerę cudną y rumienną czyni.

Vstom zapách cudny dáie / trzymáiąc go w nich y żucháiąc.

Złotę żyłkom.

Złote żyłki otwiera / swym náparzániem w stolcu. Tenże.

Trzewom záźiębionym.

Trzewá to iest: Żołądek y kiszki / z záźiębienia boleiące / swym plastrowániem leczy iáko sie wyszey powiedźiáło / o ćiężkim pusczániu Moczu.

Item.

Albo w winie wárzony / przydawszy Mástyki / á piiąc.

Item.

Też Wino / z sokiem korzenia iego / álbo z iuchą wárzonego / rostwarzáiąc / y trunkiem vżywáiąc / czyni.

Zápámiętániu nád przyrodzenie.

Zápámiętáiącyſie nád przyrodzenie/ Lætargũ Grekowie y Láćinnicy zowią/ ieſt vżyteczny Proch z korzenia miálko vtarty/ á w Oliwie ſmáżony/ do wyſmáżenia iey/ á to co zoſtánie/ ná węgle ogniſte kłáść/ á dym ten w nos y w vſtá puſzczáć choremu.

Wrzodom złym Sádłom. Ránom zágniłym.

Wrzody złe zágniłe.

Rány plugáwe wychędaża/ prochě ież záſypuiąc. Jeno po wychędożeniu/ nie máią więcey nim być záſypowáne/ boby ie wyiádał: Ale rádniey ná to iney máśći goiącey przykłádáć.

Kámień w pęchyrzu.

Kámień w Pęchyrzu krzy przetłukſzy goi/ y w oleyku/ ktory Muſcelinũ zowią/ ſmażony/ á przecedźiwſzy ſpryccá w Pęchyrz ćiepło puſzczány. (Plate:)

Szkodzi.

Krew wyżega. Trąd czyni. Głowy bolenie.

Częſte Oſtryżu vżywánie/ ták bárzo wyżega y wyſuſza krew/ że Trąd záczym przychodźi.

Głowy bolenie czyni.

Rozſadek.

Oſtryż Włoſki od Syryiſkiego/ Alexandryiſkiego/ tákże od Cylickiego/ w ſwych ſkutkách dáleko mdleyſzy ieſt. Są y w naſzych tu kráinách Oſtryże wodne/ kſztáltem tylko wonnemu podobne/ á nie ſkutkámi: Miedzy temi ieſt też fałſzywy/ o ktorym Plinius zmiánkę czyni w 17. Kśięgách/ w Rozdźiale 13.

Oſtryż Indyiſki. Rozdźiał 5.

Curcuma, Cyperus Indicus. Terra merita. Crocus Indicus.

Gilbwurtz/ Geelſucht wurtzel.

INdyiſki Oſtryż/ ktory my Żołćieniem Indiáńſkim/ ábo Száfráńcem zowiemy/ ieſt Ziele cudzoziemſkie/ liśćia ſtulonego/ kłączá liśćiánego/ korzeń podobny kſztáltẽ Imbirowẽ/ tákże zapáchem y ſmákiem/ iednák poki świeży/ niema żadney w ſobie gorzkośći y oſtrośći/ dla zbytniey ſwey wilgotnośći. Ale ſuchy oſtrzeyſzy/ wſzákoż nie ták bárzo/ iáko Imbier. Ten Aptekárze/ Maurow náśláduiąc/ Curcuma zowią/ przeto że Curcuma ma w ſobie wſzyſtkie okolicznośći y znáki/ ktore Oſtryżowi Indiánſkiemu Dioſcorides przypiſuie: żuiąc puſzcza z śiebie fárbę/ iáko Száfran. Przeto też od nas Száfráńcem/ álbo żołćienicą y Żołćieniem Indiáńſkim názwány.

Przyrodzenie.

Ostryż Indyáński / álbo Száfránicá / iest przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysuszáiącego / w trzećim Stopniu.

Moc y Skutki.

Zoltey niemocy. Zoltą niemoc leczy / dáiąc go po trzy poránki z Száfránem y z kádźidlem kramnym porządnie. (Tabe.)

Zolądkowi. Zolądek do trawienia pokarmow sposobnym czyni / rozgrzewáiąc oźiebłość iego.

Wietrznosciom. Wietrznosci w niem y w kiszkách záwárte rozgánia. A przytym

Zolądek záwiera. Tenże záwiera / y páry z niego do glowy pochodzące tlumi. Rzezánice álbo Siekanke z niego tym sposobem czyniąc: Wźiąć korzenia tey Zolćienice / álbo Indyáńskiego Ostryżu / trzy czwierci lotá / Lakrycyey swieżey skrobáney / álbo drobno pokraiáney / dwá loty / Imbieru / źiela Tátárskiego / po trzy czwierci lotá / Gwoźdźikow / Gálganu / Cytwaru / po pultory czwierci lotá. Kopru Włoskiego / Anyżu / Koryándru w Occie moczonego / po dwu lotu / Kminu kramnego lot. To pomieszawszy po pul lociu / káżde° poránku tegó vżywáć. (Tabe)

Wlosy wygala. Do máśći przydány / wlosy wygala / dla gorącośći swey.

Cere cudną czyni. Cere cudną bládym dáie.

Konfekcie. Konfekt álbo Lekarz / ktory Diacurcumą w Aptekách zowią.

Ten.

Dlugim chorobom / Trawieniu ciálá. Dlugim chorobom osobliwie służy / á zwlaszczá / w ktorych sie trawi ciálo.

Puchlinie. Puchlinie iest wielkim lekárstwem.

Wątrobie. Wątrobie wszelákie niedostátki y dolegliwości wykorzenia / by nástárśze.

Tymże sposobem.

Slezienie. Sleziony záwźięte zdawná / y zástárzále choroby / á práwie zákámiále leczy.

Zolądkowi. Zolądkowi oźiebionemu z zbytnich wilgotności źimnych á grubych / iest rátunkiem. (Mesue.)

Nyrkom. W nyrkách bolesći vśmierza. Tákże

Pechyrzowi. W Pechyrzu zámulistá y záćkánia z wilgotnośći Flegmistych wychędaża.

Mocz pędźi. Mocz ćiężko kápánim odchodzący pędźi (Mesue) Owá chorobom wszelákim Flegmistym / wielkim iest rátunkiem.

KONFEKT.

Ten Konfekt ták dźiáláią:

Biorą tegó Ostryżu korzenia dwá loty / (ácz te° Mesua nie kłádźie / ále práwdźiwie ma być. Od tegó ábowiem Diacurcuma iest rzeczona / á nie od Száfrnu sámego) Repytniku / Száfránu / Mácedońskiey Pietruszki / Pásternaku polnego / Anyżu / nasienia Pietruszczánego y Opichowego / po loćie káżdego Rheubarbarum / Olesniku / Szpiki Indyáńskiey / po pultorá lotá. Dźiegielu zámorskiego / álbo kosztownego źiela / álbo Cytwaru / Mirrhy / Cynámonu dobrego / Situ pachnącego / Bálsámu práwdźiwego nasienia / ktorego iż już tych czásow niemamy / ná to mieysce Kubeb / álbo Galganu / álbo Lentyszkowego nasienia / Márzány wielkiey / ábo Rety / Piolynowego Soku / Koniego trudu soku / oleyku gwoźdźikowego / po pul lociu / wonney Trzćiny / Cynámonu przedniego / po pultory czwierći lotá. Czosnkowegó źiela / álbo gęsiegó / Polciu / Stonogowcu / Soku Lakrycyowego / po pol czwierći lotá / Cukru Kánaru / álbo Miodu odszymowánego ileby potrzebá: Y to wespol dobrze vmieszáć / á przećiw pomienionym chorobom / po trzy czwierći lotá vżywáć.

Rozsądek.

Znáyduiemy v Serápioná ina Curcume / álbo Száfránice / od tey dáleko rozną. Ten álbowiem / álbo rádniey Przekłádácz iego / Curcume zowie Celidonią / álbo źiele Jáskolcze wielkie / ktore / iáko Curcuma, puszcza z śiebie żolty Sok. Z kąd rozumieć możemy / że ten Tlumácz iego / tym sokiem żoltym vwiedźiony Celidoniey / rozumiał być Curcume własną. A ktemu bácząc iż áni v Maurow / áni Arabow / nigdźiey sie nie znáydowáło własne o Curcumie opisánie / áni rozdźiał. Przeto niektorzy ták z Lekárzow / iáko z Aptekárzow byli / ktorzy nie vważáiąc pilnie y rostropnie / iákiegó by źiela ten korzeń był / ktory by Ostryżowi Indyáńskiemu podobny był. Vdáli sie zá tym zdániem Tlumáczá Serápionowego / własną Curcume twierdząc Jáskolczego źiela korzenie. A Serápion / náśláduiąc Dioskorydá / nápisał własny Rozdźiał o Ostryżu. Z kąd sie znáczy / że Serápionowi źle Curcumá przypisána iest / ktorą bez wątpliwośći Aptekárze zwáli Ostryżem Indyáńskim. Y ták z tąd báczyć możemy / że áni Ostryż Indyáński / áni źiela Jáskolczego korzenie / nie iest własną Curcuma. Indy-

ámi / Perſowie / y Arabowie / do ktorych obfićie z Indyey przywożony bywa / do fárbowánia / y do záprawiánia pokármow / częśćiey go vżywáią. Nieżeby Száfránu niemieli / ieno że táńßy ieſt / á niż Száfran.

O Nárduśie / ábo Spikánárdźie Indiyſkiey / y Syráſteńſkiey.

ROZDZIAŁ VI.

Nard⁹ Indica
Nardus Syraſtenica.
Nardus Gangetica.
Nardo ſtachis.
Spica Indica.

Indianiſch Spicanarde.

Dwoy rodzay pokázuie ſie tego Nárduſá. Jeden Indyáńſki. Drugi Syráſteńſki. Nie żeby ſie w Indiey/ ábo w Syráſtenie rodźił: ále że iedná częśc gory/ ná ktorey rośćie/ do Syráſteny/ druga do Indyey ſie obroćiłá. Drugi Nárdus Indiyſki / co go Gángetyckim zowią/ od rzeki Gánges/ ktora pod gore/ ná ktorey ten Nárdus rośćie/ bieży: od pierwßeg wzroſtem wyżßy/ geſte korzonki z korzenia iednego kośmáte wydáiac/miedzy ſoba poplećione/ zapáchu przykrego: ále ktory przy wierzchu tey gory rośćie/ ieſt zapáchu wdźiecznieyßego/ Kłoſu krotkiego: á iákoby w źiemi przyćietego/ wonią Oſtryżu pachniacemu podobny. Teyże mocy/ y ſkutkow tychże/ ktorych Syráſteńſki. Jeſt y trzeći Nárdus/ albo Spikánárdá / ktory od mieyſcá / ná ktorym rośćie / Sámphoretycki imie ma: wzroſtu krotßego/ Kłoſu dłużßego/ śrzodkiem biały: niekiedy puſczaz śiebie pręt / przykro / iáko Kozłim párkiem / pachniacy. A ten w lekárſtwie pożytku żadnego nie czyni.

1.

2.

3.

Fałßowánie.

Nardus Indyáńſki / Fałßyrzey y oßuſtowie / niekiedy w wodźie wymoczony przedáią. Ale tego możemy ſnádnie doyść y poznáć. Bo tákowy ma kłos zbieláły / zágniły / á z kośmáćin ſwych obláźły/

goły y

goły y lisowáty. Bywa też przez Spiśglas od nich fałszowány / w wodźie rostárty / álbo winem Pálmowym zvśt śprycowány / dla ſtulenia y zgęſczenia iego / y dla ćiężſzey wagi : Korzonki álbo kłośie iego nawierzchu przodek máią. Te z błotnego prochu przez przeták wyśiewáią / ktory proch do wyćierania rąk vżyteczny bywa.

O mieyſcách gdźie ſie mnoży iuż ſie powiedźiáło.

Wybor.

NArdus Syráſteńſki / ma przodek przed Jndyáńſkim / co naświeżſzy / lekki / gęſty / y bárzo kośmáty / żołty y wdźięcznie pachniący / zapáchem Oſtryżu wonnego / kłoſu krotkiego / śmáku gorzkiego / ięzyk wyſuſzáiący / y zapach ſwoy wdźięczny długo záchowuiący. Nárdus Gángitycki / dla wilgotnośći mieyſca / ná ktorym rośćie / w ſwych ſkutkách ieſt mdleyſzy / y przeto też podleyſzy.

Trzeći / ktory Sámphorotyckim zowią / dla przykrego zapachu ſwego do lekarſtw nie wchodźi.

Moc y Przyrodzenie z Skutkámi.

TEN Nárdus ieſt ćiepłego przyrodzenia / ná końcu pierwſzego ſtopniá / ſuchego ná końcu wtorego / álbo ná początku trzećiego. Galenus w oſmych kśięgách / o ziołách piſząc / troiákie im przyrodzenie przypiſuie / powiádáiąc: że naprzod złożony ieſt doſtátecznie z iſtnośći ćirpnącey / potym / zoſtráſzczypiącey. Nawet / miernie ćiepley / y nieco gorzkiey / z tych rzeczy korzeń Nárduſow / álbo kłos / ma złożenie / y przeto Wątrobie / y Zołądkowi zimnemu przynależy / bácznie ták w trunku / iáko zwierzchownie vżywány : śćiencza / rozpráwuie / y zlekká ſtwierdza.

Moc y ſkutki.

Mozgu. Zołądkowi. Wątrobie. Sleziónie. Nyrkom. Pęchirzowi. Mácicy.

W Mozgu.
W Zołądku.
W Wątrobie.
W Sleziónie.
W Nyrkách.
W Pechyrzu.
W Mácicy.

} Zimnym wietrznośćiom bárzo vżyteczny / piiąc y náparzáiąc nim.

Moczu ćiężkiemu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / álbo z ćięſzkośćią puſczány / potężnie pędzi / w wodźie wárzony / á trunkiem vżywány / á zwłaſczá korzenie iego. (Dioſcorides) (Gal:)

Biegunkom.

Biegunki záſtánawia / tymże ſpoſobem z winem czerwonym ćirpkim pity.

Vpłáwom białym álbo rumienym / tákże ropiſtym.

Vpłáwy białogłowſkie ták białe / iáko rumienne y ropiſte / bądź wárząc go y piiąc / bądź prochu iego w trunku vżywáiąc : tákże ſie też w nim náparzáiąc y kąpiąc / záſtánáwia.

Kordyáce. Gryźieniu w Zołądku.

Kordyácznym / y

Gryźienie w żołądku máiącym pić go dobrze z zimną wodą. (Gal:)

Opuſzeniu.

Opuſzeniu żywotá z wietrznośći.

Zołtaczce.

Zołtą chorobę ſpądza.

Nyrkom.

Bolenie Nyrek vſkrámia / z wodą zimną go piiąc.

Mácicá.

Przymiot ogniſty w Mácicy leczy / wárząc / á w nim ſie kąpiąc.

Brwiom błázłym.

Brwi obłázłe y obłyśiáłe czyni poroſtáiące / wárząc go / y ná nie pláſtruiąc / á potym prochem iego poſypuiąc / ábo popiołem z niego náćieráiąc.

Ciáłu wilgotnośći wyſuſza.

Ciáłá wilgotne wyſuſza / prochem iego poſypuiąc ie.

Ná dodáni do Dryákwie / y do Mitrydatu / y do inych.

Do tych lekarſtw wchodźi / ktore przećiwko truciznam y iádom bywáią czynione / iáko do Dryiákwie / do Mitridatum, y do inych tym podobnym.

Oczom.

Oczu rozmáite bolenia leczy Popioł w polewánym gárncu palony / y co namieley vtárty. Toż czyni ſurowy Nárdus / nie palony / tylko co namieley go vtrzeć / y winem záczynić / Trochiſki z tego poczynić / á w naczyniu te nie poſmolonym wewnątrz chowáć / á gdy potrzebá / w winie rozetrzeć / y oczy tym pomázowáć.

Bywa też z tego Nárduſu lekárſtwo

Mdłości serdeczne. przeciwko serdeczney mdłości / ktora z niespospobności y záplugáwienia vśt żołądkowych pochodzi / w wodźie źimney rostárty / y trunkiem vżywány.

Mozg posila. Mozg mdły y zádźiebiony rozgrzewa y posila swym zapáchem. Tákże iego proch w nozdrzá puszczáiąc. Toż czyni / do ługu go kłádąc / á głowę przemywáć.

Do Rheubarbarum moczonego bywa trochę korzenia ie° przydano / dla więtszey potężności w skutkách iego.

Dźiegnie. Gnilcu Dźiegnę y Gnilec w vśćiech leczy / ieg prochem zásypuiąc ie.

Máćice do płodu sposabia / źimną rozgrzewa / wilgotn: wysusza / plugáwą wychędaza. Máćice do płodu sposobną czyni / zaźiebioną rozgrzewáiąc / wilgotną wysusáiąc / záplugáwioną wychędażáiąc czopek álbo wezełek / ná ksztalt pálcá / z iego prochu / subtylnie vtártego / vczyniony / w Oleyku Piżmowym / álbo w Oliwie dobrze warzony / á w otwor łoná Białogłowskiego ćiepło puszczány. (Plat:) Tákże sie w nim kąpiąc y nápárzáiąc.

Item. Czyszczeniu Miesiecznemu Toż też czyśćienie Mieśieczne Pániom wzbudza.

Wydymániu kiszki stolcowey Wydymániu y wychodzeniu kiszki stolcowey iest lekárstwem osobliwym / prochem iego miałko vtártym / w Báwełnę / álbo w owczą wełnę nábiwszy / ná nie przykłádáć / á zwlaszczá z przyczyny źimney.

Scyátyce Scyátyce / y boleniu w biedrách / iest rátunkiem wielkim / sam tylko Nardus rospárzáiąc / á co náciepley przykłádáiąc. (Math:)

Rámieniu Nyrkowemu. Rámień w Nyrkách krzy / wárząc g / y iuchę te piiąc.

Wnętrznościo ná mdłonym Wnetrzności wszytkie / z przyczyny źimney námdlone / posila / iákimkolwiek obyczáiem vżywány.

Rymie. Ryme / z źimney przyczyny / leczy / w Piżmowym Oleyku / álbo tylko w Oliwie wárzony / y tę Nozdrzá we wnątrz pálcem pomázowáne. (Plat:)

Głuchoćie. Głuchoćie / ktora tákże z wielkieg náźiebienia głowy przypada / tenże Oleiek / ćiepło w nie puszczány / iest rátunkiem. Tákże smrod / z zágniłości wrzodu w vszách / tenże Oleiek odpądza / ćiepło go w nie puszczáiąc. (Plat:)

Smrodliwym v szó

Żołądek źimny rozgrzewa. Żołądkowi záźiebionemu / y do trawienia leniwemu / iest vżyteczny / námázuiąc go nim. Tenże.

Oleum Nardinum.

Oleiek Nárdusá Indyyskiego.

Oleiek z Nárdusá Indyyskiego / álbo z Syrásteńskiego / bywa przećiwko ćięszkim y rozmáitym chorobom / tym sposobem czyniony: Wźiąć tego Nárdusu szesć łotow / winá y wody po pięći łotow: Oliwy płokáney pułtorá funtá. Posiekawszy Nardus co nadrobniey / moczyć go w tym. Potym to w sowitym naczyniu wárzyć / áż Wino z wodą wywrze / á przecedźiwszy chowáć. Mesua każe miásto oliwy Sesámoweg oleiu wźiąć / ále że nie záwsze tego mieć możemy / ile w tych tu stronách (bo sie tu Logowá nie rodźi) Oliwy przepłokáney tyle wźiąć możemy.

Albo ták:

Wźiąć Szpiki Indiyskiey łotow szesć / Máieranu łotow czterey / Ráyskiego álbo Orlego Drzewá / Omanu / listu Indyyskiego / álbo miásto niego / korzenia Szpikánárdy Rzymskiey / wonney Trzćiny / Liśćia bobkowego / Ostryżu wonnego / Situ pachnącego / Kardamonu / po trzy łoty / winá białego práwie dobrego / wody / oboygá ile potrzebá. Oleiu Sesámowego szesć funtow. Te przerzeczone źiołá y korzenia w tym winie / w wodźie y w Oleiu moczyć. Potym wárzyć w naczyniu sowitym / przy ogniu wolnym / przez godźin szesć / zámieszuiąc co godźiná.

Albo ták:

Jny. Wźiąć Szpiki Indyyskiey łotow ośm / Styraku / Gwozdźikow / po szesći łotow / Orzechá Muszkátowe° / dźieśieć łotow / Oleiu Bálsámoweg łotow dwánaśćie / álbo ná mieysce iego Jálowcowego / ták wiele. Oleiu Sesámowego czterey funty. To wszystko wárzyć przerzeczonym sposobem / przez pieć godźin.

Moc y skutki tego Oleiu.

Wszelákim chorobom / z źimnych wilgotności pochodzącym / iest vżyteczny / iáko

Mozgu:	
Nerwom /	Nyrkom:
Żołądkowi /	Mechyrzowi:
Wątrobie /	Máćicy:
Slezionie:	

Mozgu. Nerwom. Żołądkowi. Nyrkom wątrobie. Męchirzowi. Slezionie Máćicy.

Głowy bolenie. Głowy bolenia ták w połowicy / iáko vszystkiey / iákimkolwiek sposobem vżywány.

Cere ćiału dáie. Zapách ćiáłu dáie. Cere ćiáłu piękną dáie. Tákże temuż ćiáłu zapách wdźięczny czyni. (Mesue.)

Párálizy. Scyátyce. Podágrze. Chyrágrze. Artetyce. Rádukn. Párálizem álbo Szlákiem náruszony.

Scyátyce y łamániu w biodrách.

Podágrze:

Chyrágrze: z źimnych flusow.

Artetyce / álbo w stáwiech boleniu.

Padáiącey niemocy. Tym wszytkim chorobom Oleiek Nárdusowy iest bárzo vżyteczny / ták go przez vstá vżywáiąc / iáko mieyscá boleiące námázuiąc.

Aqua styllaricia Nardi.

Wodká Szpiki Indiyskiey.

Bywa z Nárdusu Indiyskiego bárzo kosztow-

zo kosztowna wódká palona/ tym sposobem: Wźiąć suchego korzenia Nárdusowego/ ile kto chce/ nálac na niewiná przednie°/ żeby zágrząznelo dobrze/ y dáć mu przez kilká dni ná Słońcu gorącym moknąć. Potym przez Balneum maris, álbo z kotłá vkropu wrzącego/ dystylowáć/ á wyżonowawszy ią ná słońcu/ do potrzeb/ niżey pomienionych/ chowáć.

Moc y skutki.

Mozg ziębny rozgrzewa/ mdły posila.

Głowie álbo mozgu záźiębionemu służy/ y wszystkim iego chorobom/ z tegoż pochodzącym.

Páráliżowi.

Páráliżem nárusżony/ ták we wszytkim ciele/ iáko w połowicy/ pić/ y nią członki nácieráć dobrze.

Subetu.

Od Szpiku/ álbo Subetu wzbudza/ tymże sposobem vżywána.

Pámięć przywraca.

Pámięć vtrácona przywraca/ námdloną posila y vtwierdza.

Záwrotu głowy.

Záwrot głowy leczy/ piiąc/ y głowe nią nácieráiąc.

Stretwiáłym członkom.

Członkom tretwieiącym iest rátunkiem.

Drżącym.

Tákże członkom drżącym/ álbo trzesącym sie.

Rádunku.

Padáiącey niemocy.

Mdłości serdeczney.

Mdłości serdeczney/ y wielu iny niedostátkom/ piiąc/ iest wielkim lekárstwem. (Matth:)

Item.

Wzroku mdłemu.

Bywa ina wodká z tegoż Nárdusá Indyáńskieg czyniona/ przeciwko wszeląkim niedostátkom wzroku/ z flusow źimnych przypadáiącym/ ktorą Vigo ták opisuie: Wźiąć każe co naświeższego Nárdusu Indyáńskiego/ Alenki/ ktorą Aloe Epaticam zowią: Tucyey/ Gwoźdźikow kramnych/ káżdego po rowney częśći. To wszytko wárzyć w Różáney wodźie/ Kopru Włoskiego/ y w Swieczkowey. A gdy trochę wezwre/ przecedźić/ y w oczy potrosze pusczáć. (Vigo) (Plat:)

Rozsadek.

Jest omylenie niemáłe w tym słowie: Ostrzyż Syriyski: gdyż nie rodźi sie w Syryey/ ále w Syrástenie/ przez tysiąc mil Niemieckich/ od Syryey odlegley/ ná gorze iedney przy rzece Gángos/ przećiwko Syrástenie położoney.

Drugi błąd/ co sie też tu o kłośie te° Nárdusá wspomina/ rozumieć mamy nie kłos ktoryby wierzchē z nie° wyrastáć miał/ iáko bywa ná Szpikánárdźie náshey ogrodney/ álbo ná Láwendźie/ ále rádniey korzeń iego/ ktory ma ná ksztalt kłosá/ z ktorego liśćie kosmáte y z kęczem swym pochodźi/ á od niego spodkiem korzonki włoskowáte gęsto. Co znáczniey báczyć możemy w Celtyckim Nárduśie/ o ktorym sie niżey powie/ z położeniem Figury iego włáśney. Ták Galenus w osmych Kśięgách o źiołách/ y o tym kłośie Nárdusu Indyyskiego rozumie/ włásny o nim Rozdźiał vczyniwszy. W Dźiewiątych kśięgách tákże/ o czynieniu Lekarstw według mieyscá. Złe tedy y nieprzystoynie iest od niektorych Galenus náygániony/ iákoby nie rozumiał/ co iest Kłos Nárdusowy. Gdyż w pierwszych kśięgách/ de Antidotis/ o Szpikánárdźie Indyyskiey/ iákowa ma być/ álbo ktora częśc iey ma być brána do Dryákwie/ mowi tymi słowy: Każe Andromachus przydáć kłosu Nárdusá Indyiskiego/ ktory ták miánuia: że ma ksztalt kłosá/ choćia iest Korzeń. Z ktorych słow pokázuie sie/ że Galenus wiedźiał y znał/ co iest Kłos w Nárduśie Indyyskiem. A w dźiewiątych kśięgách o czynieniu Lekarstw/ według mieyscá/ ták pisze: Rowszem ták rozumie (to iest Philo, bo tám Philoná wspomina) żeby czwarta częśc totá/ kłosu Nárduskiego/ byłá przydána/ ktora nieprzystoynie korzeniem názwał: gdyż ią iednák kłosem Nárdusowym miánuią. To ták Galenus. Z kąd podobno Manardus wźiął przyczynę/ że korzenie Nárdusowe włosowáte nád kłos/ ktory tákże iest Korzeń/ przekłáda w osmych kśięgách swych/ w pierwszym liśćie. Ale gdźieby sie był pilniey przypátrzył/ gdźie Galenus w osmych kśięgách o źiołách pisząc/ y Rozdźiał o kłośie Nárdusowym czyniąc/ názwał go Rozdźiałem o Nárdusowym kłośie/ iáko ten/ ktory iest naprzednieyszy we wszystkich częśćiách swych/ ináczeyby był rozumiał. Bo gdźieby był Galenus niewiedźiał ten Kłos być od korzenia Nárdusowego rożnym/ nie czyniłby był o nim osobnego rozdźiału/ iáko o niepotrzebney rzeczy/ áleby był rádniey nápisał y tytuł dał. Rozdźiał o Nárduśie/ álbo tylko o korzeniu iego/ iáko o tym/ ktoryby miał moc naprzednieysza do lekarstw.

Brasauolus tákże / in suo Examine Simplicium, w tymże błedźie iáko y Manardus leży / rozumiejąc Kłos w Nárduśie / nie Korzeń kłosowáty / ále Kłos ná wierzchu tego źiela wyrastájący. Słowá iego są: W Wenecyey Szpikánárde z iey źielmi álbo z bylim y z korzeniem kupić naydźieß / choćiaż ią też oni falßuią. Ja iednák (mowi Brasauolus) Korzeń y z bylim kupowáć rádze / ábowiem to oboie bywa od Dyoskorydá y Gálenusá do lekarstw vżywáne rádniey / niżli sámá Szpiká / to iest / Kłos y z liśćiem: bo Dioscorides liśćie precz odrzuca. A wßákoż tu do nas áni Kłos / áni liśćie bywa przywożone / tylko Korzeń. To ták Brásáwolá piße. Ktory potym w ostátnim wydániu tychże ksiąg swoich / o ziołách niejákokolwiek sentencyą swą odmienił: Gdźie wrzeczy z stárcem rozmawiájąc ták mowi: Nie ßukay tu ná tych gorách Nárdusu / ále w Wenecyey Kłos źieline / y korzenie iego kupuy. A máło potym zápomniawßy sie ták mowi: Inßa iest rzecz Nárdusow Kwiát y Kłos / ktorego tu do nas nie przywożą. Z ktorych słow iego znáczy sie / że nietylko te o Nárduśie Historyią pomierzwił y popsował / ále y tego Stárcá / z sobą rozmawiájącego / álbo rádniey sámego śiebie oßukał. Bo naprzod piße / że w Wenecyey naydźie Nárdusow Kłos źieline y Korzeń kupić. A zás máło potym piße: że Kłos iego nie bywa do nas przywożony. Coby był sam do Wenecyey iechał / v Máteryálistow nálazłby był / y od nich sie náuczył / ináczey sie te rzecz mieć / niżli on o nich rozumiał y pisał.

W tym niemal błedźie Ruellius y Hermolaus Barbarus tkwią / iáko Brazauola y Manardus, á ći wßyscy zwiedźieni od Pliniusá / ktory w kśiegách swych / y w Rozdźiale dwunastym / o Nárduśie pißąc / iest bárzo od Dioskorydá y Gálenusá rozny / gdy ták mowi: Nardus iest źiele / májąc korzenie ćießkie y miąższe / ále krotkie: czárne y mdłe / choćia tłuste / nápleśniáłe / zapáchu Ostrzyżowego / smáku ostrego / listu máłego y gestego / ktorego wierzchołki w włośienki sie rozchodzą: y przeto powiádáią / że dwoy z niego pochodźi vżytek / y z kłosu / y z liśćia. To Plinius ták piße / ktory tákże kłośie Nárdusowe rozumie wyrastáć ná wierzchu rozg / ále to falß: bo sie żaden Nardus nie znáyduie / ktoryby ná wierzchu prąćia swego kwiećie y Kłos wydawáć miał. Y z tąd sie znáczy że Plinius / y iego násládowcy / nigdy nie widźiał Nárdusu Indyyskiego.

Rozumiałem tu obßyrnymi słowy o tym przypomnieć / żeby snadź Czytelnik ná pomienione pisarze przypadßy / nie vdał sie zá ich omyłkámi / álbo w wątpienie iáku o tym nie przyßedł. Gdyż widźiemy / że ludźie vczeni o rzeczách rozmáitych pißąc / álbo z domysłu y mniemánia własnego / álbo z omylnego podánia od drugich / w wielkie omyłki przyßli / tákże y sámych śiebie / y wielu inych w błąd przywiedli.

Ruellius y Brasauola, przećiw Dioskorydowi y Gálenowi / to co Nárdusowi Celtyckiemu własna iest / to Indyáńskiemu y Syráseńskiemu vpornie y falßywie przywłaszczyli.

Nárdus Celtycki /

ROZDZIAŁ VII.

Nard. Celtica. Gallica. Romana. | Celtischer Nard.

NARDVS Celtycki / Fráncuski / ábo Rzymski / dwoiáki sie znáyduie. Pierwßy ktory zowiemy Fráncuskim / álbo Rzymskim. Wtory kwiátem Máryey Mágdáleny miánuią / oboygá figury / álbo wyobráżenie / tuśmy położyli. Pierwßy rośćie nisko y krzewisto. Listeczki ma obdłużne żołtáwe. Kwiátki w okołku ogánistym rzadkim / ná długim prątiku. Tego kłácze á korzenie tylko do vżywánia lekárskie° przychodźi / y to tylko sámo dwoie zálecenie ma / dla osobliwey á wdźieczney woniey. Bywa pod czás w nim falß / gdy miásto niego vdáią ine źiele / iemu bárzo podobne / ktore Hyrculus / to iest koźielek / dla przykre° iego zapáchu zowią / drudzy go Pizmárią názywáią. Ale ten falß snádnie rozeznáć / bo Koźielek źiele iest bielße / bez głębin.

Hyrculus Pisinaria.

Liścia krotszego / korzenia áni gorzkiego / áni pachniącego / bez czego prawdziwy Nardus Celtycki nie iest.

Mieysce.

ROście we Włoszech / ná gorách Ligurskich. A zowią go Włoszy swym ięzykiem Aliunga. Znáyduie się też ná Koryntiáńskich gorách. Tákże w Tyrolu / w Styryey / y w Istryey. W nászych kráinách / moią wiádomością / niewiem by rosł / dla zimná.

Wybor / czás kopánia / y sposob chowánia.

PRzodek ma ten / co naświeższy iest / zapáchu wdzięczneg / máiąc wiele korzonkow spoionych / á do przełomienia trudnych. W ten czás ma być kopány y zbierány / gdy poczyna kwitnąć / iáko w Czerwcu / w Lipcu / y w Sierpniu. Abowiem w Jesieni korzeń iego mdły / y skutkow nie ták potężnych. A gdy práwie okwitnie / w máłe wiązanki bywa wiązány / dźień przed tym wodą go skropiwszy / ziemię / ktoraby przy korzonkách byłá / z niego pierwey ochędożyć / á ná wilgotnym Páwimenćie rozesłáć / podłożywszy podeń pápieru / álbo co inego nie miąższego. Názáiutrz go ochędożyć / áby to co w nim iest dobrego y pożytecznego / z tym co iest plewistszego y niepotrzebnego / precz nie odeszło. W niedostátku iego / do potrzeb lekárskich możemy wziąć Indyyskiego Nárdusu. Zámiáná.

Przyrodzenie.

NArdus Celtycki / Fráncuski / álbo Rzymski / rozgrzewa we wtorym stopniu / á w trzećim wysusza / otwiera / ćieńczy / rospądza / rozsiekuie. Jest trochę gorzki y ostry á pachniący. A iáko Galenus pisze: Szpikánárdom poniekąd podobny w skutkách / ieno mdleyszy / okrom do pędzenia moczu / bo nád ine więcey rozgrzewa / á namniey nie zwiera / áni stwierdza. (Dioscorides) (Galen:)

Moc y Skutki.

Mocz pedźi.

Nardus Celtycki tym wszystkim chorobom służy/ ktorym Nardus Syráſteński. Jeno mocz poteżniey pedźi / nád przyrodzenie zátrzymány. (Diosc:)

Zołądek źimny rozgrzewa.

Zołądkowi tákże źimnemu/ więcey niźli Syráſteński/ ieſt vżytecznieyszy/ piiąc w winie / álbo w wodźie wárzony. Tákże zwierzchownie nim náparzáiąc.¡ (Dioſcor:) (Galenus.)

Roſpaleniu ćiáłá/ Zołtey niemocy. Zámuleniu wątroby y Sleziony. Zápaloney Wątrobie. Nábrzmiáłey Opuszeniu. Puchlinie

Roſpalenia ćiáłá/ álbo twarzy/ z zápalenia Wątroby/ leczy/ przerzeczonym obyczáiem vżywány. (Dioſcor:)

Zołtą niemoc ſpądza.

Sleźionie y

Wątrobę zámuloną otwiera y wychędaża.

Zapaloney ieſt ochłodá.

Nábrzmiáłey tymże ſpoſobem ieſt lekárſtwem / y rátunkiem oſobliwym.

Tákże Sleźienie.

Częſtemu opuszeniu Zołądká vżyteczny/ z wodą piołynu wárzonego piiąc.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi / inym źiołom/do tegó służącẏ/ przydány. (Durã)

W żywoćie morzyſko vkłáda / w winie wárzona/ y trunkiem vżywána. *Morzyſkom.*

Vpłáwy białogłowſkie záwśćiąga / tymże ſpoſobem vżywána. (Dutand:) *Vpłáwó.*

Nyrkom zámulonym y oźiebionym. *Nyrkom.*

Męchyrzowi zátkáne° y zááźiebionemu *Męchyrzowi.*

Jádowitemu vkąszeniu/ bądź od człowieká / bądź od beſtyey / tákże z winem go pić dobrze. *Jádowitemu vkąszeniu.*

Do lekarſtw odmiękczáiących zwirzchownych / y do trunkow. Tákże. *Do lekarſtw.*

Do máśći rozgrzewáiących wchodźi/ z wielkim vżytkiem. *Do máśći*

Ná chowánie długie.

Dla dálszego záchowánia w ſwych ſkutkách káże Dioſcorides kłącze y korzenie iego (iáko to / ktore ma przodek do lekarſtw) miáłko vtłuc / y z biáłym winem przednie dobrym kołaczki/ álbo Trociszki płáſkie poczynić/ vſuszyć / y w gárncu nowym polewánym / álbo w naczyniu poſmolonym chowáć do potrzeb lekárſkich. (Dioſcorides)

Rozſądek.

Mylą ſie ći / ktorzy ſpuśćiwszy ſie ná lekkomyślny rozum ſwoy / biorą zá Szpikę Celtycką Szpikánárdę ogrodną / álbo Láwendę. A ieſzcze bárziey ći / v ktorych ten Nard° naprzednieyszy w obfitośći rośćie / á miáſto nie° vżywáią przedśie teyże Szpikánárdy ogrodney/ álbo Láwendy: gdyż te źiołá y kształtem/ y inymi okolicznośćiámi ſą od śiebie dáleko rozne/ iáko ſie może ſnádnie / z opiſánia káżdego z nich báczyć. Aczkolwiek Láwendá/ y Szpikánárdá ogrodna / podług poſpolitego zdánia / ſkutkámi ſwymi bliſko przyſtępuie do káżdego Nárduſu. Jednák to zátym nie idźie / áby Láwendá / álbo Szpikánáodá / miáłá być Nárduſem Celtyckim / álbo miáſto niego do lekarſtw miáłá być vżywána. Ale choćiaż to ieſt niemáły błąd y omyłká / co ſie iuż powiedźiáło/ dáleko ieſzcze więtszy tych/ ktorzy zá tenże Nardus Celtycki / Bábi mur źielie/ ktory ſie pnie po drzewie/ y obtacza ie prętem ſwym długim : około ktorego ſą obroſłe drobno gęſte żołtáwe liſteczki/ że rádniey mchem wźdźi ſie obroſłe drzewo/ á niżli co inego po ſobie być pokázuie. A iż gęſte około śiebie ma odnoszki/ że máło nie wyobráženie y kształt kłoſá pokázuie. Przeto go szálbierze zá Nardus Celtycki / niektorym Aptekárzom/ źioł nie znáiącym/ w Niemcech y we Włoszech przedáwáią. Ale ſnádnie rozeznáć ieden od drugiego / bo to źiele ktore vdáia zá Celtycki Nardus, niema żadney w ſobie gorzkośći/ áni zapáchu przyiemnego / iáko ma Nardus.

Spiká álbo Kłos Celtycki/ ktory drudzy kwiátem Máryey Mágdáleny miánuią.

ROZDZIAŁ VIII.

Spica Celtica altera. Flos M Magdalenæ

Druga Spiká Celtycká/ ktora ini zowią kwiátem Máryey Mágdáleny/ rozna od pierwszego Nárdu Celtyckiego wzroſtem. Tá z korzenia gęſto włoſionkowátego / obdłużne kłośie wydáie / z nieiákimi ośćiámi miękkimi / z ktorych wierzchow liśćie obdłużne / wąſkie v ſpodku / v wierzchu obdłużne y obszyrne wychodźi. *Marie Mag dalene blum.*

Przyrodzenie.

JEst przyrodzenia ćiepłego y rozgrzewáiącego/ zátwárdza/ záwśćiąga.

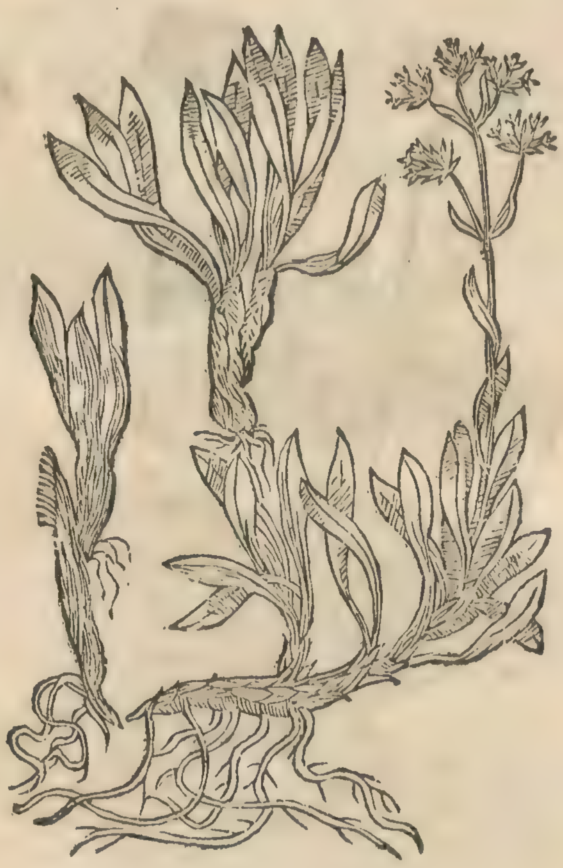

Moc y Skutki.

Żołądkowi mdłemu/ y do trawienia niepotężnemu służy.

Z osobliwośći swey/ czerwoney Biegunce/ w winie Czerwonym ćirpkim wárzona/ á trunkiem vżywána/ iest osobliwym rátunkiem.

Máćice záźiębioną rozgrzewa/ náparzáiąc nią/ y trunkiem vżywáiąc.

Czyśćieniu mieśięcznemu białogłowskiemu/ nád przyrodzenie záwśćiągnionemu służy/ tákże wárząc w winie/ á piiąc/ y nápárzenie z niey czyniąc/ bo máćice bárzo posila.

Wątrobę mdłą/ y w swych spráwách przyrodzonych osłábiáła posila/ wárząc ią w białym winie/ á piiąc. (Tabe.)

Nyrkom boleiącym to źiele iest vżyteczne/ wárząc go z włoskim Koprem y z Anyżem w winie białym/ á piiąc. (tenże)

Cuchnienie z vst odpądza/ á zapách wdźięczny czyni/ w vśćiech go trzymáiąc.

Żołądko(wi) osłá(białemu.)
Czerwończe
Máćicy záźiębioney.
Czyśćieniu Mieśięcznemu Pániom.
Wątrobie osłábiáłey.
Boleniu Nyrek.
Cuchnieniu z vst.

Máść Spikánárdowá.

Máść Szpikánárdowá/ przed czásy bywáłá rozmáitym sposobem czyniona/ zwłaszczá dla zacnieyszych y máietnieyszych Pań/ niekiedy z Indyyskiem listem/ ktory Malabatrum zowią/ niekiedy bez niego: pospolićie iednák bywáłá robiona z Mirobalonowym oleykiem/ álbo z Oliwą kwáśną/ przydáiąc Situ okrągłego wonnego/ dla zágesczenia/ y zapáchu wdźięcznego/ Kosztowego drzewá/ Amomu/ Szpikánárdy/ Mirrhy/ y Bálsámu. Te nalepsza być rozumieią/ ktora iest zapáchu wolnego y wdźięcznego/ nie ostra/ nie przykra.

Przyrodzenie/ Moc/ y Skutki tey máśći.

Jest przyrodzenia rozgrzewáiącego/ y wysusżáiącego. Mocy śćieńczáiącey. Jest ostra/ wyćiera/ wychędaża/ Wilgotnośći gęste á lipkie rzedźi/ rozspráwia/ y rośćieńcza.

Tá máść iest rzadka/ nie zágęszczona/ okrom żeby w nię Żywicá wchodźiłá.

Nárdus Gorny/ álbo Skálny.

ROZDZIAŁ IX.

Nardus Montana.
Tylacitis orea.
Niris.

Zwifel Nard
Bergnard.

NARDVS Gorny/ álbo Skálny/ rozgi y liście ma podobieńſtwem Mikołáykowe/ ieno mnieyſzy/ y nie kolący/ iáko Mikołáiek: korzonki dwá/ pod czás wiecey pod nim ſie náyduią/ czárnáwe y pachniące/ máiące kſztałt Złotogłowu/ ieno mnieyſze y cieńſze. Nie przychodzi do potrzeby lekárſkiey/ áni kwiát tego Nárduſu/ áni kłácze/ áni naśienie/ tylko korzenie y z liściem. Tych ſkutkow y mocy ieſt/ ktorych Nárduſá Celtyckiego korzenie/ ieno mdleyſzy.

Mieyſce.

W Syryey y w Cylicyey ten Nardus naoſiciey rośćie: w náſzych kráinách nie znáiomy/ iednák náyduie ſie ná gorách Chárwáckich.

Przyrodzenie.

PIſze Galenus w oſmych Kśiegách o ziołách/ że ieſt przyrodzenia rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego/ ále dáleko ſłábiey/ niżli ini Nárduſowie. Rośćieńcza/ zwarza/ y w kupę śćiąga.

Moc y ſkutki.

Mocz wywodźi. Żołądku. Sleźionie. Nyrkom. Pęchyrzowi. záźiębłym

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ álbo kąpániem odchodzący/ potężnie wywodźi/ w winie go wárząc/ á piiąc.

Żołądkowi. Sleźionie. Nyrkom. Pęchyrzowi — Z przyczyny źimney choremu ieſt rátunkiem wárząc go/ á piiąc.

Wątrobie zápaloney y nábrzmiáłey/ z Piołynem w wodźie álbo w winie wárzony/ á trunkiem vżywány/ ieſt lekárſtwem.

Owa tychże ſkutkow ieſt/ ktorych Nárdus Fráncuſki.

Wątrobie zápaloney y ná puchłey.

Spikánárdá Ogrodna.

ROZDZIAŁ X.

Spicanarda. Pſeudonardus. Spica horteñ alba. Nardus Italica.

Spikánárdi.

Spikánárdá Swoyſka/ albo ogrodna/ ktora drudzy Włoſką zowią/ ieſt dáleko rozna od Nárduſá/ álbo Spikánárdy Indyiſkiey/ Syráſteńſkiey/ Celtyckiey/ y gorney/ nietylko ſkutkámi/ ále też wyobráženiem y kſztałtem/ y zowią ią niektorzy Láwendą Sámcem. Liśćia ſzyrſzego/ dłużſzego/ miąžſzeyſzego/ mocnieyſzego/ y bielſzego niżli Sámicá. Ziele ieſt krzakowáte/ máiąc liśćia ná ſobie wiele/ iáko y Láwendá/ z ktorego śrzodku pochodzą pręćiki czworogránowite ćienkie/ dłużſze niżli ná trzy dłonie ná wierzchu/ ktorych kłośiſte kwiatki modre/ y ták bárzo pachniące/ że ſwoią pornośćią przykrzy ſie nozdrzom/ máło nie wſzyſtkich źioł kwiećie/ ſwą wonnośćią oſtrą przewyżſzáiąc. To źiele Zimie/ iáko y Lećie źielone/ ná końcu Wioſny śiwieie/ iáko y Láwendá. W Czerwcu/ y w Lipcu obfićie kwitnie.

Mieysce.

NAwiecey sie kocha w Págorkách / w mieyscách kámienistych y rumistych / ku słońcu położonych. V nas w ogrodziech tylko bywa sádzona y ſláncowána. Indzie / á ile w kráinách ciepłych / ſámá przez sie roście / ná kámienistych wyſpách.

Przyrodzenie.

NAſzá Spikánárdá Ogrodna ieſt przyrodzenia rozgrzewáiącego / y wyſuſzáiącego / ná końcu wtorego ſtopnia / álbo ná poczatku trzeciego / otwiera / ścieńcza / trawi / máiąc cząſtki w ſobie ſubtelne y przenikáiące.

Moc y Skutki.

Mozgu niedoſtátkom z zimná. Páráliżu. Rádnku. Subetu.

Mozgu wſzelákim dolegliwościom z zimná pochodzącym ieſt vżyteczna. Jáko Nerwom álbo Piętym żyłom.

Slákiem álbo powietrzem náruſzonym Pádáiącey niemocy.

Spániu nád przyrodzenie / ktore ini Spikiem / drudzy Subetem z Arábſkiego zowią / tym ſpoſobem vżywány.

Wziąć kwiatkow Spikánárdowych / Szalwiiey / Cynámonu / Kwiátu Muſzkátowego / Kárdámomu / Koczankow zamorſkich / álbo Syſzkowey Láwendy / Stræchas Grekowie zowią / Gwoździkow / Rożey ſucháy czerwoney / Kubeb co ſie zda / káżdego zárowno. To w winie álbo w wodzie vwárzyć / á pić przez kilká dni.

Sláku.

Przećiwko powietru náruſzeniu ták vczyń : Weźmi Spikánárdowego kwiećia / álbo Láwendowego dwá łoty / Kubeb łot. Piwoniowych ziarnek po pełni Kśieżycá zbieránych ćwierć łotá / Muſzkatu trzy łoty / Cynámonu dwá łotá / Gálganu łot. To wſzyſtko przetłukſzy / pułtory kwarty Winá dobrego ná to wlać. Wody ziela powietrznego / wodki Máieranowey po puł kwarty. To wſzyſtko w konwi Cynowey / álbo w inym naczyniu dobrze nákrywſzy / ná mieyſcu ćiepłym / álbo ná ſłońcu iárkim przez cáły Kśieżyc moczyć / káżdego dniá raz kilká wzruſzáiąc / potym przecedziwſzy w sklenice / przydáć Ambry czwierć łotá / Piżmá dobrego trzy quinty / á záwiązawſzy ią w rzadką chuſteczkę / w ono puśćić / y dáć temu ieſzcze ná ſłońcu álbo w ćieple chwilę ſtać / káżdego dniá często zámieſzáiąc. A gdy potrzebá / bráć z tego káżdy poránek / po puł łyżki / álbo po pełney. Ludźiom ſtárym to lekárſtwo ieſt bárzo vżyteczne. Abowiem Rozum oſtrzy.

Ludźiom ſtárym ſłuży. Rozum Oſtrzy.

Pámięć záchowywa.

Pámięć záchowywa. Páráliżem náruſzonym. Głowę ná zięb ione rozgrzewa.

Fernelius y Rondolecius z tego Pigułki każą czynić y tym dáwáć do vżywánia ktorzy ſą powietrzem náruſzeni / ták we wſzyſtkim ćiele iáko w połowicy.

Wilgotności zimne w głowie rozgrzewa y wyſuſza / w vśćiech ią trzymáiąc (Fuchs)

Spadkom z głowy. Zawrotu głowie. Pokurczeniu. Trzęſzeniu członkow. Zdretwiáłym. Wątrobie zámulonej.

Spadkom z głowy broni ſpadáć / ná pierśi tákże ią w vśćiech trzymáiąc. (Fernel)

Zawrotu głowie.

Kurczom álbo pokurczonym.

Trzęſącym y drżącym ćiáłom álbo członkom.

Zdretwiáłym y zdrewniáłym nápárzáiąc y piiąc ieſt vżyteczna pomienionym dolegliwośćiom (Fernel) (Taber)

Wątrobę zámuloną y oziębłą rozgrzewa y otwiera / tym ſpoſobem. Wziąć Spikánárdy / Kopytniku / po puł gárśći / Tátárſkiego ziela / Wątrobnego ziela / Liſzaycu / álbo ſtudzieńniku po gárśći / Cynámonu ćwierć łotá / Rozynkow łot. To wſzyſtko w winie białym dobrym wárzyć w pułtoru kwart / nákrywſzy álbo zálepiwſzy dobrze / á ráno y ná noc po dobrym trunku vżywáć. (Taber)

Zołądek zimny rozgrzewa. Zołtaczce. Wnętrznośćiom.

Toż też żołądek zimny rozgrzewa y posila / piiąc.

Zołtą niemoc ſpądza. (Tenże)

Wietrzności w ćiele rozpądza y vkłáda.

Serce weſołe czyni. (Macer) wárząc á piiąc.

Nyrkom.

Nyrki wychędaża. (Tenże)

Zołądek do trawienia oſłábiáły posila.

Brzydliwość odpądza.

Brzydliwość / niechęć / y womity odpądza / ták wárząc go w winie / y piiąc / iáko nim náparzáiąc.

Mieśieczne czyśćienie páńiē wzbudza: Mieśieczne wzbudza páńiē
tákże go w trunku vżywáiąc. (Macer.)
Slezione zátkáną wychedaza/ wárzona w winie/ á pita. Sleziōnie
Máćicę záźiebioną rozgrzewa. Máćicy záźiebley
Łożyſko po porodzeniu wywodźi. Łożysku
Tákże
Mocz nád przyrodzenie zátrzymány pedźi/ wárząc go w winie/ á próg łoná tym náparzáiąc. Mocz pędźi.
Toż też
Opuſzenie żywotá z wietrznośći rozpędza. Opuſzeniu.
Wątroby zámulenie wychedaza/ żyły w niey otwieráiąc/ wárzyć kwiatki Spikánárdowe z Szánta á z korzeniem Włoſkiego Kopru w winie/ y pić dawáć ráno y ná noc. Wątrobie záczká ney.

Confekt.

Conſerua.

Bywa Confekt z kwiećiá Spikánárdowego czyniony/ rownie tym obyczáiem/ iáko Fiołkowy/ álbo z Rożey/ ktory przećiwko chorobom przerzeczonym ieſt vżyteczny/ tym ſpoſobem: Wźiąć kwiatkow Spikánárdowych puł funtá Cukru Kánáru połtorá funtá/ rozpuśćić go w Spikánárdowey wodce/ y wárzyć ták długo odſzymuiąc áż wodká wywre/ á kiedy przechłodnie/ ná przewiedłe kwiećie wlać/ y do piecá po pieczywie/ álbo ná słońce gorące wyſtáwić/ że ſie przyſmáżą. Ten
Żołądek pośila ſłáby y vtwierdza. Żołądkowi
Zámuloną Wątrobę otwiera. Wątrobie
Sleziōnę zátkáną wychedaza. Sleziōnie
Máćicę záźiebioną rozgrzewa. Máćicy.
Mocz zátrzymány nád przyrodzenie wywodźi.

Wodká Spikánárdowa.

Aqua ſtyllaticia.

Tym ſpoſobem wodká Spikánárdowa bywa diſtilowána/ iáko Láwendowa. Nákłáść kwiátu w wino przez noc żeby moknął/ názáiutrz dyſtylowáć. Drudzy tylko ſkrapiáią wodą álbo winem kwiećie/ y dyſtyluią. Tá
Mowę vtráconą przywraca piiąc iey po łyżce álbo po dwu. Mowie vtráconey

Mdłość ſerdeczną odgánia/ tákże ią piiąc y woniáiąc. Toż czyni/ ná pulſy ćiepło ią przykłádáiąc. Mdłośći ſerdeczney
Serce mdłe y fráſowliwe pośila/ y weſołe czyni/ piiąc ią. Serce vweſela.
Sercá kołátánie y drżenie vſpakaia/ po dwu łyżek/ álbo po trzy/ ná raz iey pić dáiąc. Sercá kołátániu y drżeniu.
Mozg názbyt źimny. Tákże Mozgu źimnemu.
Żołądek chłodny rozgrzewa/ piiąc y nią náćieráiąc. (Tabe.) Żołądkowi źimne.

Oleiek Spikánárdowy.

Oleum Nardi.

Oleiek Spikánárdowy tym ſpoſobem bywa czyniony. Biorą nowy gárniec polewány/ w ktorego dnie byłyby dźiury poczynione/ y ſypią weń kwiećie Spikánárdowe/ ſtáwiáiąc go ná drugim gárncu nowym polewánym/ álbo ná Cynowym naczyniu/ nákryć ono kwiećie/ y ćiáſtem álbo gliną obmázáć/ á po pieczywie/ álbo po wypaleniu/ do piecá wſtáwić. Ták będźie śćiekał Oleiek ná doł bárzo pachniący/ ktory wonią ſwą przewyżſza wſzytkie ine pachniące rzeczy/ ták/ że go w Aptekách muſzą ná vſtroniu chowáć/ by ſnadź Piżmu/ Ambrze/ Zybetu wonnośći nie odiął/ álbo ráczey niezátłomił. Drudzy to kwiećie moczą w dobrym winie/ potym dyſtyluią z Alembiká. A ten nie ieſt ták mocny/ iáko pierwſzy.
Vżywamy poſpolićie tego oleyku/ z wierzchu máżąc/ do chorob źimnych y záźiębienia/ bo im ieſt nie wymownym ratunkiem/ y wielkiey á ſkrytey w ſkutkách táiemnośći/ á ile pierwſzy/ przeto też nád ine droższy. Rozgrzewa záźiębłośćimá żąc nim.
Płynienie przyrodzonego naśienia Mężczyznom záſtánawia/ Nyrky nim námázuiąc. Płynieniu naśieniu Męſkiemu.
Gliſty y ine chrobáctwo z żywotá wypędza/ kropię álbo dwie z winem go piiąc. Gliſtom.
Owa wielom y rozmáitym niedoſtátkom w ćiele/ á zwłaſczá z źimnych przyczyn ieſt bárzo vżyteczny. (Enon:)

O Láwendźie/ Rozdźiał 11.

Láwendá Podobna ieſt Spikánárdźie/ ieno że liſtu węższego y krotſzego/ do tego ćienſzego/ máiąc kwiateczki błádo błekitne/ kłośiſte ziáiące y rozłożyſte/ zapáchu nie ták przykrego/ iáko Spikánárdá/ áni ták oſtrego/ ále wdźięcznego.

Mieyſce.

Rośćie sáma przez śię w ćiepłych ſtronách/ ná págorkách kámie-

niſtych/ á ku słońcu wyłożonych/ vnas w Ogrodziech tylko bywa ſádzona y ſláncowána.

Lauenda.
Lauendula.
Saliunca Pli.
Pſeudo Nardus.
Fœmia.

Láwendel.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa Láwendá/ wyſuſza y ściencza/ ále lżey niżli Spikánárdá/ we wtorym ſtopniu.

Moc y ſkutki.

Mozgu zbytnie zimnemu.
Mozg z zimnych wilgotności wyſuſza/ kłádąc Láwende w ług/ z Szałwią y z Máieraně/ tym głowe przemywáiąc.

Głowie vſtáwicznie boleiącey.
Głowie mdłey á vſtáwicznie boleiącey/ vczynić woreczek/ álbo rádniey czapeczke z kitáyki/ y nápełnić ią kwiećim Láwendowym. Agdźieby go do tego niemogł mieć doſyć/ tedy przydáć Rozmárynu/ Máieranu/ kwiatkow Runienkowych/ Szałwiey y z kwiećiě. To wßyſtko miáłko vtłukßy/ Báwełne tym nabić/ y w woreczku záßyć/ á ná głowie vſtáwicznie noſić.

Rádunku.
Pádáiącey chorobie Láwendá ieſt bárzo vżyteczna/ ták trunkiem vżywána/ iáko ná głowie/ á zwłaßczá w tyle przerzeczonym ſpoſobem noßona.

Wzroku mdłemu.
Kto wzroku mdłego/ dobrze mu iey vſtáwicznie waniáć.

Mocz pędźi.
Kwiát Láwendowy/ iáko y Spikánárdowy w winie wárzony y pity/ Mocz pędźi.

Zołądek poſila.
Zołądek poſila/ á od zákáżenia wielkiego y iádowitego záchowywa. Też

Rozgrzewa.
Rozgrzewa zážiębłości ieǧ/ y wietrznośći w nim zámknione rozpądza pijąc wárzoną w winie/ y tym go náparzáiąc.

Nyrkom y Slezionie zámulonym.
Nyrki zámulone otwiera.
Slezionie tákże záłkáney/ ieſt rátunkiem/ otwieráiąc y poſiláiąc.
Zátwárdźiáłośći iey odmiękcza.

Chyrágrze. Podágrze.
Chyrágrze/ to ieſt/ boleniu y łamániu rąk/ álbo pálcow/ ieſt lekárſtwem/ náćieráiąc ie nią/ wźiąc do tego Szałwiey tákże wiele/ to ieſt puł gárśći/ Jáłowcowych iágod ßeść łotow/ y w winie to wßyſtko białym wárzyć/ á ręce álbo pálce tym náćieráć. (lod)

Subetu.
Od Subetá/ to ieſt/ od ſpánia głębokiego/ nád przyrodzenie zbudza/ pod noſem ią trzymáiąc.

Párálizowi.
Słákiem álbo powietrzem nárußonym ieſt vżyteczna.

Mdłość ſerdeczną.
Mdłość ſerdeczną odpądza/ pić ią dáiąc/ y ná pulſy przykłádáiąc.

Głowe wyſuſza.
Fluſy zbytnie w głowie wyſuſza y trá-

wi/m yiąc

wi / myiąc głowę ługiem / w ktorymby długo Láwendá / Bukwicá / Bobkowe liśćie / y Czárnuchá moknełá.

Od Molow szat broni.
Od molow száty záchowuie / kłádąc ią miedzy nie (Tabe)

Owa tym wszystkim niedostátkom y chorobom / z źimnych wilgotnośći pochodzącym służy / ktorym Spikánárdá.

Mozgu y Nerwom.
A zwłasczá mozgu y Nerwom od niego pochodzącym / wźiąwszy iey według vpodobánia. Szálwiey / Szyszkowey Láwendy / Rozmárynu / Kwiátu Muszkátowego / Cynámonu / Gwoźdźikow / Cardamonu / Máieránu / Bukwice / y inych do tego służących rzeczy zárowno / y to wszytko w winie ábo w wodźie wárzyć / á káżdego dniá po dobrym trunku pić. O czym sie też w spikánárdźie powiedźiáło.

Cōserua.

Konfekt Láwendowy.

Konfekt ták z kwiecia Láwendowego iáko Spikánárdowego / ábo z Kwiecia gwoźdźikow ogrodnych pełnych / á z cukru bywa czyniony. Biorąc do iednego funtá kwiátkow cztery funty Cukru / y wespoł vtłuc / á ná słońcu smáżyć.

Ten Konfekt Mozg y
Mozgu. Nerwom. Żyły suche oźiębłe rozgrzewa y posila.
Záwrotu. Záwrotu głowie służy.
Páráliżu. Slákiem ábo powietrzem náruszonym /
Odrętwiáłośći. Zdrewniáłośći członkow.
Trzesieniu ciáłá. Trzesieniu y drżeniu ciáłá / álbo ktore goko lwiek człon / iáko rąk / głowy / Nog.
Mowie vtráconey. Vtráconą mowę przywraca / długo w vśćiech go trzymáiąc.
Żołądku źimnemu. Żołądká wszelákim doległiwośćiom / z źimnych wilgotnośći służy / vżywáiąc go.
Opuszeniu y nádećiu żołądká. Nádećiey opuszenie z wiátrow wnim zámknionych rozpądza (Tabe)
Kolice. Kolice ábo gryźieniu wżywoćie z przyczyny źimney bárzo vżyteczny.
Wzroku mdłemu. Wzrok mdły posila (Tenże)
Spadkom źimnym. Spadkom źimnym / ná pierśi spadáć broni.
Wątrobie Sleźionie. Wątrobiey
Sleźionie zátwárdźiáłym / vżywáć go dobrze.
Mácicy. Mácicę rozgrzewa záźiębioną / y mdłą posila.
Apoplexiey. Apoplexiey / to iest / we wszystkim ćiele náruszeniu powietrzem / bárzo iest vżyteczny.

Aqua Lauendula stillaticia.

Wodká Láwendowa.

Wodká z Láwendy / tym sposobem bywa wypalona / iáko spikánárdowa / tá do wielu rozmáitych lekarstw przychodźi. Iáko

Páráliżu.
Páráliżem náruszonym do náćierá-nia / przydawszy Rozmárynu / Máieranu / Bobku po gárśći / mydłá Weneckiego ták wiele / iáko żołtek iáiowy / do tego przydáć wodki Láwendowey / Bobkowey / y gorzałki co namocnieyszey po dwánaśćie łotow / álbo łyżek / to wespoł co nalepiey w Moźdźerzu vtrzeć / y ták temu dáć przez cáły dźień stać / potym przez chędogą chustę przecedźić / y mocno wyżąć / á tym náćieráć członki / álbo y wszystko ćiáło páráliżem náruszone. (Tabe)

Item.
Toż też sámá wodká / przez przysády wszelákiey czyni / członki nią náćieráiąc vłomne / dla rozgrzewánia y posilenia ich. (Tenże)

Mowie vtráconey.
Mowę vtráconą przywraca / z wodką Konuáliową / ábo z Lánkową / w vśćiech trzymána (Tenże)

Bolu w głowie.
Boleśći w głowie vśmierza / chustę w niey maczáiąc / á ná czoło y skronie ćiepło przywiiáiąc.

Zębom bolącym.
Zębom bole vskramia / w vśćiech ią ćiepło trzymáć (Tenże)

Vinum Lauendæ.

Wino Láwendowe.

Wino Láwendowe ták pospolićie czynią / nápełniáią woreczek kitayczány / álbo Cyndalinowy Láwendowemi kwiatkámi / y záwieszuią w fásce álbo w Báryle winá. To
Mozgu. Mozg źimny rozgrzewa mdły posila.
Záwrotu. Záwrot głowy oddala.
Żołądkowi. Żołądek oźiębły rozgrzewa.
Morzysku Kolice. Morzysko w żywoćie vkłáda.
Páráliżu. Páráliżem zárażonym / y tym wszystkim niedostátkom / o ktorych sie powiedźiáło w Konfekćie Láwendowym / iest vżyteczny trunkiem.

Acetū Lauendulæ.

Ocet Láwendowy.

Ocet Láwendowy tym sposobem iáko Rożány bywa czyniony / álbo Gwoźdźikowy / suche kwiatki Láwendowe do winá álbo do winnego octu kłádąc. Ten
Serce posila. Serce posila bárzo prędko y osobliwie / Pulsy nim náćieráiąc. Tákże
Mdłośći serdeczne. Mdłość serdeczną odpądza / pulsy nim náćieráiąc / álbo chusteczkę w nim maczáiąc / ná pulsy przywiiáć / też gębkę w nim maczáiąc / á pod nosem trzymáć / y w śię z niego wonność ciągnąc.

Oleum Lauendæ.

Oleiek Láwendowy.

Oleiek Láwendowy / tym sposobem bywa czyniony / Kwiecie Láwendowe w Oliwę kłádą / y ná słońcu smáżą / iáko Gwoźdźikowy / álbo Rożány.

Artetice.
Artetice, to iest / łamániu w człōkách.

Podagrze. Chiragrze.

Podágrze.

Chirágrze z zimnych flusow vżyteczny/ wosku do niego troche przydawszy/ tym náćieráć; á to po náparzeniu ćiáłá w łáźni.

Oleũ Alchimico distillato opere.

Może też być ten oleiek Alchimistkiem obyczáiem czyniony y distillowány/ tym sposobem/ iáko piołunowy. Ten

Członkom oziębłym.

Członkom oźiębionym iest vżytecznieyszy dáleko niżli pierwszy/ Tákże inym niedostátkom w ćiele / z flusow zimnych.

Tęż też przez vstá vżywáć może/ bądź z wodką przynależącą/ álbo z konfektem.

Też zwierzchownie nim mążąc/ álbo inym oleykom y máśćiom przydány / oźiębłym częśćiom ćiáłá iest vżyteczny (Tabe)

O Kopytniku/ Rozdźiał 12.

Asarum Nardus Rustica.

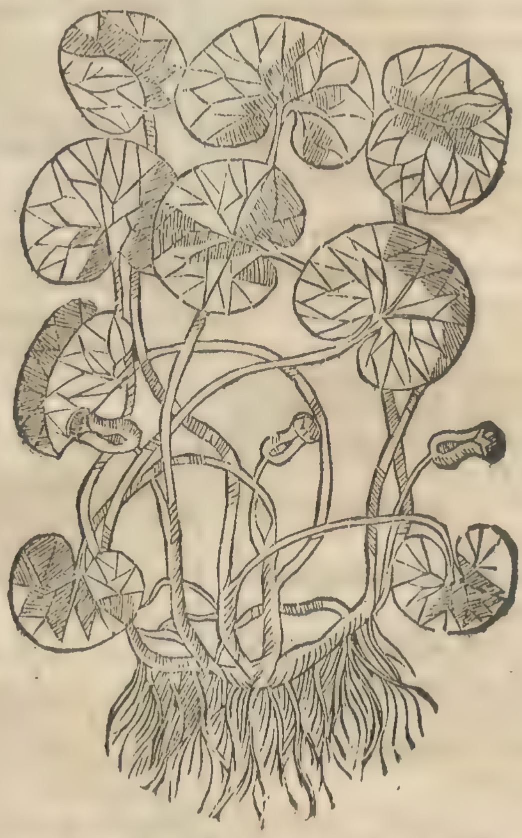

Haselwurtz.

Liśćie. KOpytnik/ ktory drudzy Leśnym/ álbo Wieyskim Nárdusem zowią. Liśćie ma Bluszczowemu podobne/ ieno dobrze mnieysze/ miękczeysze y okrągleysze/ kwiát bronatny Bielunowemu papiu kształtem podobny/ ktory záras z liśćiem z korzenia pochodźi/ ná obwyższey á ćienkiey stopce/ wdźięcznie pachniący/ w tym nasienie drobne / iąderkom iagod winnych podobne / przyostrzeyszym / dla gránowitośći tu y owdźie kończystey. Nasienie. Pracik na gránowity á miękki/ Pracik. korzonkow wiele knodowátych álbo kolankowátych krzywych / drobnych / ćienkich/ trawie podobnych: Korzonki. wonne y vstá rozpaláiące/ á w iezyk bárzo szczypiące / dwá kroć w roku/ ná Wiośnie y w Jeśieni kwitnie.

Mieysce/ Wybor/ y Czás zbierániá.

W Cieniách pospolićie rad rośćie / w Leśiech ná gorách/ y ná inych mieyscách ćienistych. Naprzednieyszey dobroći iest z Pontu/ z Frygiey/ z Illiriku / y Włoski ná Justymonckiem grunćie/ ále nam nász przynależetszy / ktory tákże v nas w obfitośći rośćie. Ten ma bydź zbierány / od piętnastego dniá Sierpniá/ áż do osmnastego Wrześniá. (Fuchs)

Przyrodzenie.

KOpytnik rozgrzewa we wtorym ſtopniu / w trzećim wyſuſza / á zwłaſzczá korzenie / otwiera / śćienia / rozrzedza y rozprowádza / do purgowánia dolem / nie ma bydź miáłko tárty / boby womity rychley vczynił / nizliby ſtolcem wywiodł.

Miárá y wagá do vżywánia.

DO wymocżenia korzenia / á ile cudzoźiemſkiego / łot cáły może bydź bráne / Prochu od ćwierći lotá / áż do pół łotia.

Moc y Skutki.

Mocz pędzi.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi / Kopytnikowe korzenie wárząc á piiąc. Toż wodká iego czyni (Meſue.)

Puchlinie.

Puchline z ćiáłá wywodźi / w winie wárzony / á trunkiem vżywány.

Sciátyce.

Scyátyke y bole záwźięte zdawná y zá ſtárzáłe w biodrách leczy.

Mieśięcżney.

Mieśięczne czyśćienie záſtánowione wzbudza Pániom / dáiąc połtorá łotá korzenia Kopytnikowego / nieprawie miáłko vtártego z pitym miodem / ktory ták czyśći / iáko Ciemierzycá biała. Może go też vżywáć z wodką Bylicową / iáko y Ciemierzyce. (Fuſchs, Tab:)

Wchodźi też to korzenie do máśći.

Puchlinie.

Potężnie z ćiáłá puchline wywodźi / trzy czwierći łotá prochu / korzenia iego miáłko vtártego / do ſześći kwart Moſztu wſypawſzy / á w nowym gárncu dobrze nákrywſzy ćiáſtem zálepić / á przez dwá / álbo trzy Xiężyce moczyć. Potym przez chędogą chuſtę przecedźić / á poránu ná czczo y ná noc po kwaterce rowney ćieplo káżdego dniá pić. Jeſzcze to potężniey vczyni / gdźie połtorá kroć więcey Tátárſkiego źiela do niego przyda. (Aben, Meſue, Fuchs.)

Purguie dołem y gorę.

Purguie / y ſtolcem wywodźi wilgotnośći / ták prochem miáłkim / w miedźie ćiepło / iáko wárzonego iuchę piiąc.

Żółtaczce.

Zołtą niemoc ſpądza / w pitym miedźie wárzony / álbo rádniey moczony / á przywárzony / trunkiem vżywány. (Aben, Meſue.)

Febrze záſtárzáłey.

Febry záſtárzáłe leczy / tymże go ſpoſobem vżywáiąc.

Sciátyce.

Bywa też moczony / álbo y wárzony w koźiey ſerwatce / przećiwko łamániu w lędźwiách y w biodrách.

Zołądek rozgrzewa.

Zołądek źimny rozgrzewa / mocząc go w winie / przydawſzy do tego Goźdźikow kramnych / Tátárſkiego Ziela / á piiąc.

Wątrobie zátkáney.

Toż Wino / zátkáną y oźiębłą wątrobę otwiera / rozgrzewa / odmiękcza / wychędaża / y od wielu inych złych przypadkow záchowywa. Które poſpolićie z tąd przypadáią / iáko Puchliná / Zołta niemoc. (Meſue.)

Sleźienie zámuloney.

Sleźione tákże zátkána otwiera / oźiębłą rozgrzewa / záplugáwioną wychędaża.

Krę leczy.

Krę / álbo twárdość z nábrzmienim iey / iáko y wątroby / ktorą Scirhrū Grekowie zowią / leczy / przerzeczonym ſpoſobem vżywáiąc go.

Nyrkom.

Nyrki.

Pęchirzowi.

Pęchyrz poſila y vtwierdza. (Meſu)

Kolice.

Kolikę y dárćie w żywoćie vśmierza.

Febrze káżdego dniowey.

Zimnice z Gorączką káżdegdniową / z wilgotnośći flegmiſtych / grubych / odpądza / liśćia Kopytnikowego garść w winie / álbo w miodowey ſyćie wárząc / á poránu przez kilká dni piiąc / przydawſzy Cynámonu / y Muſzkátowego Kwiátu troche.

Od beſtyy vkąſzone.

Od beſtyy iádowitych vkąſzonym / z winę Kopytniku dawáć dobrze. (Fuchs)

Rány y Wrzody wychędaża.

Rány wychędaża / iuchą iego wymywáne.

Tákże wrzody y ſádzele záplugáwione. (Plat:)

Zołć y Flágme wywodźi.

Zołć y
Flágme z ćiáłá ſtolcámi wywodźi: Tákże womitámi: iednák flágme więcey ćiągnie / dáiąc go po czwierći łotá / z grubá przetłuczonego / z ćiepłą wodą / álbo z piwem / álbo z miodem pić: ieno by potrzebá wzawod biegáć potym. A gdźieby zátym niechćiał być womit / tedy mu pomoc / pálcē iezyczká siągáiąc.

Febrom zágniłym.

Tym ſpoſobem też Febry zágniłe / y dawne leczy.

Pierśiom białogłowſkim.

Pierśiom białogłowſkim / w połogu nábrzmiáłym ſłużi.

Ogniu piekielnemu.

Ogniu piekielnemu liśćie Kopytnikowe rozćieráne / á przykłádáne / ieſt rátunkiem.

Do tych

Oczy ábo wrzod wychędaża. Do tych lekárstw/ ktore bywáią w oczy pusczáne/ dla wyczyszczenia wrzodu/ wchodzi/ á zwłaszczá Sok z Tucyą zmiessány.

Zásłone z oczu spądzą. Sok sam z Kopytniku blonke zwierzchnią/ wzrok záslámáiącą/ z oczu spądza/ pusczáiąc go w nie. (Tabe.)

Mozgu y Nerwom boleścę. Mozg y Zyly suche posila/ w lugu wárzony/ álbo w winie długo moczony/ tym głowe przemywáiąc/ á zwłaszczá gdzieby z zimná iáki niedostátek głowá cierzpiáłá.

Lug pożyteczny do głowy wilgotney. Jeszcze lug lepszy będzie/ gdzieby do tego przydał Szałwiey/ Máieranu/ Kopytniku/ Bukwice/ Rumienku/ po gárśći. Liśćia Bobkowego/ Rozmárinu/ Láwendy po poł gárśći/ Rożey czerwoney/ Piołunu po dobrey szczypćie. To wszystko w lugu długo wárzyć/ á tym cżekło głowę przemywáć. (Tabe:)

Przepukłym. Przepukłym iest lekárstwem/ swym plástrowániem. (Iodoc Harchius.)

Káduku. Padáiącey chorobie iest vżyteczny/ trunkiem vżywány. (Iodoc Harchius.)

Kászlu zástárzáłemu. Kászlu zástárzáłemu z zimnych flusow iest lekárstwem/ piiąc go ná czczo poránu w miedźie/ wespoł z korzenim swym wárzony.

Tchnieniu. Tóż też ćieszkiemu tchnieniu służy.

Bolom wnętrznē. Arztusseniu. Wszelákie boleśći wnętrzne leczy y vspakáiá/ Wodkę álbo suche iego często piiąc.

Womity pobudzą. Womity bez obráżenia y szkody wzbudza/ zá ktoremi flágme z żołądká wywodźi/ dáiąc go trzy czwierći łotá z ciepłą wodą. Albo czwierć łotá z Cynámonem y z Cukrem. Albo też ze trzydźieśći listkow Kopytnikowych wźiąć/ y w białym winie przez noc moczyć: Potym w onymże winie názáiutrz ie rozetrzeć/ dawszy pierwey Kápusty z Słoniną sie náieść/ y winá białego nápić/ ále to tylko mocnemu chłopskiemu przyrodzeniu. Mdłemu wźiąć mniey tego liśćia. (Mar: Aemili.)

Febrze Czwartaczce. Czwartaczkę odpądza/ dáiąc go pić czwierć łotá z winem/ tey godźiny/ ktorey ma przyść.

Głowy boleniu. Głowy boleniu. Item:

Oczu zápalonym. Oczu zápaleniu. Item:

Oczo bło kazástym. Oczom błonką záchodzącym/ liśćie świeże Kopytnikowe rozćieráć/ á ná nie przykłádáć/ dobrze.

Spánie czyni. Wierzchołki/ álbo kieliszki/ w ktorych nasienie rostárte/ á tym czoło/ skronie námázáne/ spánie przywodźi.

Flegmę y kolerę wywodźi. Pisze Mesua: Kopytnik być przynależący/ do wywiedźienia flagmy y kolery z biodr/ z bárkow/ y z stáwow/ ták stolcy/ iáko y womitámi. Jednák więcey flágmy/ niżli kolery wywodźi. O czym sie też wyszey przypomniáło: A to mogąc korzenie iego/ álbo wárząc/ ábo go prochem w trunku vżywáiąc.

Wodká z Kopytniku.

Aqua stillaticia.

Oczom mdłym. Wódká z Kopytniku wydystyllowána/ oczóm mdłym/ z Alenką w nie pusczáiąc/ iest vżyteczna.

Febrom. Febry wszelákie odpądza.

Krew spaloną poleruie. Krew koleryczną spaloną w wątrobie wychędaża.

Oleiek z Kopytniku.

Oleum Phil:

Kopytnikowy Oleiek ták bywa czyniony: Wźiąć korzenia iego/ Ládanu/ álbo Przyskirzyce/ ile kto chce/ y nálać ná to Oliwy/ żeby dobrze zágrząznęło/ y to przez długi czás ná Słońcu iárkim moczyć/ często wzruszáiąc. Może go też przywárzyć/ ále bárzo krotko/ dla vtrácenia mocy. Tenże:

Febrom długim y zástárzáłym. Febry długie á zástárzáłe leczy/ Páćierze y grzbiet wszystek nim náćieráiąc/ Ták by nadawnieysze y zástárzálsze źimnice/ prędko odpądza. (Mesue.)

Nasieniu męskiemu. Nasienie przyrodzone męskie mnoży. Tenże:

Poty wzbudza. Poty wzbudza/ páćierze w grzbiećie nim náćieráiąc. (Mesue.)

Wino Kopytnikowe.

Vinum Asar.

Wino Kopytnikowe tym sposobē bywa czynione/ iáko Piołunkowe/ ktore iest wielkiego vżytku.

Zołądkowi. Wątrobie. Slezionie. Drżeniu. Opuchłē.

Zołądek: Wątrobę. Slezionę: iest osobliwym rátunkiem/ piiąc go.

Drżeniu y kołátániu sercá/ dobrze.

Opuchłym iest lekárstwem/ moczem wode zaskorną z nich wywodząc. (Tab)

Zołtacce. Zołtą chorobę spądza.

Flágmę y kolerę wywodźi. Wilgotnośći Flegmiste y koleryczne moczem wywodźi.

Mozg y głowę rozgrzewa. Głowę y Mózg záziebiony rozgrzewa.

Szkodźi.

Pániom brzemiennym. Ták sam Kopytnik/ iáko iego Oleiek y Wodká/ Pániom brzemiennym szkodźi/ bo swym vżywániem plod z żywotá wyćiąga.

Womity pobudza. Womity czyni/ iáko sie wyszey powiedźiáło.

Rozsądek.

Nakázone ... o Kopytniku mieysce/ v Gálenusá w szostych Kśięgách/ o źiołách być baczymy/ g... ie ták czytamy: Korzonki Kopytnikowe są vżyteczne/ y skutkámi

podobne korzeniu źiela Tátárſkiego: wßákże potężnieyße/ to ieſt/ Ziele Tátárſkie/ y co o nim rzeczono/ to o Kopytniku rozumieć ſie może. Te ſą ſłowá Gálenuſowe/ ktory iáko przyſtoynie ten Kopytnik źielu Tátárſkiemu przyſtoſował/ káżdy snádnie obaczyć może/ by ieno oboie w znáiomośći miał. Gdźie ináczey rozumieć niemożemy/ ieno álbo Piſarz/ álbo Drukarz/ to mieyſce pomáchlował: bo niepodobna rzecz/ żeby Galenus, ták Kopytniku/ iáko źiela Tátárſkiego przyrodzenia/ y właſnośći znáć y wiedźieć niemiał: gdyż w opiſániu Ziół Dioſkorydá náśládował. Do tego baczemy/ że ſie w Tátárſkim korzeniu/ álbo źielu/ żadna moc purgowánia nie znáyduie/ iáko w Kopytniku: O czym Dioſcorides piße/ Meſuc świadczy/ y my tego doznawamy że wywodźi z ciáłá Kolere/ á Flegme ieſzcze lepiey/ ták górą/ iáko y dołem/ rownie iáko Ciemierzycá biała. Nie może tedy być Kopytnik porownány w ſkutkách źielu Tátárſkiemu.

Niektórzy też/ tych czáſow/ żadney rożnice w Aptekách niemáią miedzy Kopytnikiem/ á miedzy wonną Obłápą/ która Baccaram Łáćinnicy zowią: y owßem wßyſcy iákmiarz/ iednoſtáynym głoſem/ Kopytnik názywáią wonną Obłápą: á Obłápę Kopytnikiem/ ták iż y imioná ich poodmieniáli/ y ſkutki pomießáli. Ale iáko te źiołá oboie ſą od śiebie rożne kßtałtem/ znákámi/ przyrodzeniem/ y ſkutkámi/ ten niechay da rozſądek o tym/ który Hiſtoryą y opiſánie/ od Dioſkorydá/ oboygá dobrze wybaczy. Dáleko ábowiem ſą od siebie/ Kopytnik y Obłápá: O czym w Kśiegách w Rozdźiale o Obłápie ßerzey ſie/ da Pan Bog/ powie.

Nie słußnie Bráſáwolá Pliniuſá ſtrofuie/ powiádáiąc go z tymi być w tymże błedźie/ którzy Obłápę Kopytnikiem być mienią. Jeno z kąd to Bráſáwoli mnimánie omylne o nim przyßło/ báczyć niemożemy: gdyż Plinius we dwudźieſtych pierwßych Kśiegách/ w Rozdźiale ßoſtym/ tych niepomáłu gáni/ którzy Obłápę y Nardus polny/ to ieſt/ Kopytnik/ iedno źiele być powiádáią/ gdy ták tymi ſłowy mówi: Potrzebá popráwić tych ludźi błedu y omyłki/ którzy Obłápę wonną Nárduſem leśnym być mienią. Abowiem ine ieſt źiele/ tym imieniem Obłápá názwáne/ ine Kopytnik/ o którego kßtałćie powiedźieliſmy miedzy Nárduſem/ rożnego rodzáiu. Z tych ſłow Pliniuſowych iáśnie báczyć możemy/ że ſie ſam Plinius przećiw Bráſáwoli broni.

Omylnik. Rozdźiał 13.

Aſarina.

1. 2. DWoiáki znáyduiemy Omylnik. Jeden Leśny/ álbo dźiki: Drugi iáłowy/ dźiki álbo polny/ ma Liśćie Kopytnikowemu podobne/ ieno okragleyße/ chropowátße y koſmátße/ á w okręgu ſwym zlekká kárbowáne/ przy źiemi ſie pniące: Rożdżek koſmát-

Liśćie. Roſzki.

Kwiát.

ßych/ kwiátu białe° Rumiẽkowe°/ ieno mnieyßeğ/ korzõki po wierzchu ziemie puſcza/ cienkie/ długie/ ſmáku oſtrego/ z nieiáką gorzkościa máłą. Drugi Omylnik Jáłowy/ rozny od tego/ kwiátu bládo modrego/ ná kßtałt ziemnego Bluſczá/ ieno wietßego y dłużßeğ.

Korzonki

Mieyſce.

ROśćie to ziele poſpolićie ná gorách/ á ile Omylnik polny. Ten drugi ná ſkáłách.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wyſußa/ cienczy/ rozrzedza/ otwiera/ y zlekká wyciera.

Moc y Skutki.

Melánkolii.
Flágme kliiowáte wywodzi

Melánkolią y kolere ſpaloną. Tákże Flágme grubą/ klijowátą/ lipką/ y ine wilgotnosci zbytnie wywodzi dołem. Liscie z korzeniem ſwym vtárte miáłko/ coby z czwierć łotá záważyło/ z kwáſkowátym miodem álbo z winem pijąc. (Math:)

Lamániu w ſtáwách

Lamániu w ſtáwiech/ y dárćiu po kośćiách/ ieſt lekárſtwem/ vżywáiąc go przerzeczonym ſpoſobem. (Math:)

Fráncowátẽ boleśćiom.

Fráncowátym boleśćiom/ ktore bez przeſtánku łamią y drecżą/ bárzo ieſt vżyteczny/ tákże go trunkiem dáiąc.

Puchlinę

Puchlinę z ćiáłá wywodzi/ w winie go wárzyć/ y pić. Tenże

Gliſtom.

Gliſty/ y wßeláki czerw/ z żywotá wypądza/ y morzy.

Zołtaczce.

Zołtą niemoc ſtolcy y moczem z ćiáłá wywodzi/ przerzeczonym obyczáiem w trunku vżywány. Tenże

Zálecáią go niektorzy/ á ſłußnie/ przećiwko pádáiącey chorobie.

Rádukn.

Párálizem/ álbo Szlákiem nárußonym/ ieſt oſobliwym rátunkiem/ ták trunkiem/ iáko kąpániem y náparzániem.

Mocz pędzi.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány lekko wywodzi/ w pitym miedzie/ álbo w ſycie wárząc/ á pijąc. (Mauch:)

Mieśiecżną pánią wzbudza.

Czyſczenie mieśiecżne białogłowſkie/ nád przyrodzenie záwśćiągnione/ wzbudza y wywodzi/ ále w winie wárzony/ y trunkiem vżywány.

O Kozłkách/ Rozdział 14.

Valeriía Phu maius.
Baldzrian.

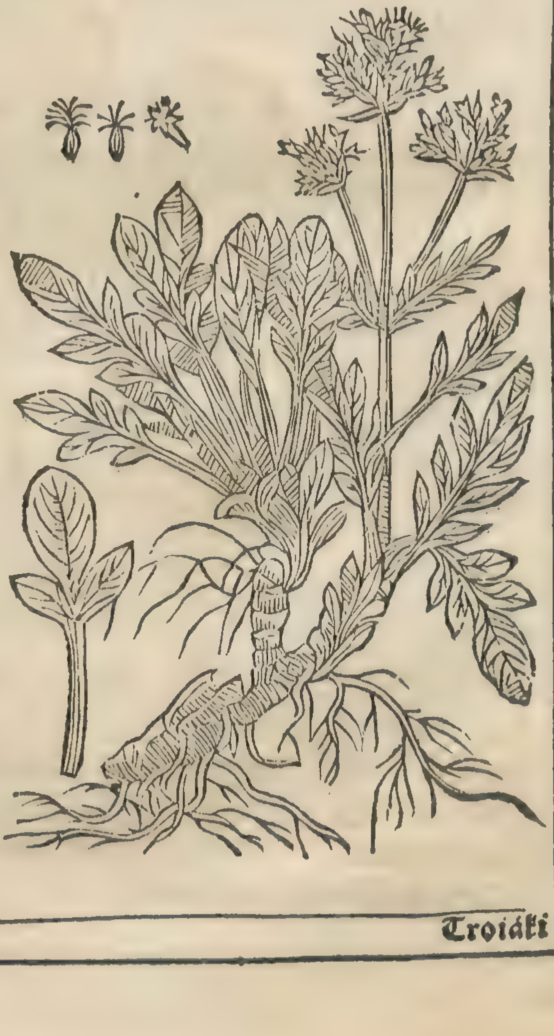

Valeriãa vera Phu, verũ & legitimũ Thyriacaria.
Tyriacks kraut.

TRoiáki álbo czworáki rodzay Kozlkow znáyduie ſie. Wielki / Wietſzy / Sredni / Máły. Wielki / ktory drudzy zowią Nardusem leśnym / máiąc liśćie máło niepodobne Łániey broni: Prętá gládkiego / ná łokieć zwyſz / álbo wyżſze: we wnątrz czczego / lekkiego / miękkiego / á bládo rumiennego: ná wierzchu okołek tákieyże bárwy. Korzeń od ſpodku vkoſzony / áż do wierzchu / od ktorego pochodzą ná vkoś ćienkie włośienkowáte korzonki / poplećione y powikłáne / rownie iáko v Ciemierzyce / álbo v Situ wonnego / żołtáwe: zapáchu przyiemnego y pornego / iáko Szpikánárdá / dla czego też drudzy zowią go Nárdusem Leśnym.

Tego Kozłku / álbo rádniey drugiego / korzeń bywa fałſzowány / korzeniem ziela Iglice Włoſkiey / ktorą Myſza wiechą / á Łáćinnicy Ruscū zowią. Ale to snádnie poznáć: bo korzenie tey Iglice ieſt twárde: ku przełomieniu trudne / zapáchu żadnego niemáiące.

Mieyſce.

ROśćie ná gorách y ná págorkách: rośćie też w rowninách / ná mieyſcách wilgotnych / á zwłaſzcżá w Pontie: z kąd nalepſzy pochodzi.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa w pierwſzym ſtopniu / iáko Galenus piſze: wyſuſza ná końcu wtorego / álbo ná początku trzećiego.

2. Kozlek naprzednieyſzy / y Nawietſzy Dryáwnik.

IEſt ieſzcze pierwſzy y naprzednieyſzy Kozłek wielki / ktory Dryáwnikiem / dla oſobliwych ſkutkow iego / zowią / przećiwko wſzelákiemu iádu / y morowemu powietrzu. A ten ieſt prawdziwy Kozłek / ktory Dioſcorides, Galenus, y ini ſtárodawni Ziołopiſowie naprzednieyſzy rozumieli / Korzeń ma ná pálec miąższy / fałdziſty / iáko końſki korzeń / álbo Tátárſkie ziele / máiąc zapách Indyáńſkiego Nárduſá. Liśćie ná wioſnę z ziemie obſzyrne wypuſzcza / ná kſztałt Bárwinkowego / ciemno zielone. Záś ktore ſie po rozgách puſzczáią / ſą wykrawáne lábrowáte / máło nie podobne liśćiu polney Dryakwie. Dwie álbo trzy rozgi z korzeniá puſzcza / z ktorych przy wierzchu tákże po trzy / z káżdey ćienkie gáłązeczki ná krzyż wypuſzcza: ná ktorych okołki iáko kropidłká / we trzy ſtopy mnieyſze rozdzielone / ná tych kwiateczki drobne białe / chebdowym podobne. Z tych okwitłych naśienie drobne.

Mieyſce.

TEn ná gorách wyſokich rad rośćie / w ogrodźiech bywa ſzczepowány od tych / ktorzy ſie w rozmáitośći ziół kocháią. W leśiech też rad ſie kocha / y buyniey / á niżli w ogrodźiech ſláncowány / rośćie: Iednák gdźie raz bywa ſláncowány / ſam z śiebie prędko ſie rozkrzewi / część z korzenia / część z naśienia / ktore gdy doyźrzeie / ſnádnie wiátr wytrześie.

Przyrodzenie / Wybor.

ROzgrzewa y wysusza w wtorym stopniu Dryáwnik. A ten miedzy inymi Kozłki przodek ma: po nim / ktorysmy naprzod położyli / to iest / pospolity wielki.

Kozłek Sredni. Kozłek namnieyszy.

Phu Medium.

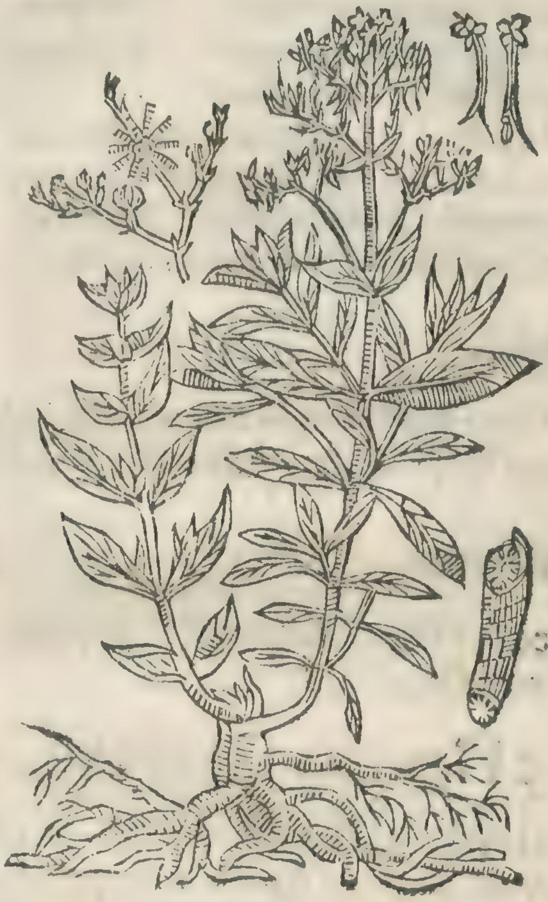

Valeria, seu Phu minimū.

3. Liście. SRedni Kozłek Liście ma podobne liśćiu Jásieniowe° drzewá álbo Járzebinie / ieno ciemnieysze / á po ziemi rozłożone / á gdy
Pret. doyzrzeie białáwe / álbo popieláte / iáko Srzebnik: Pretá obdłu-
Korzeń. żnego / ná wierzchu ktorego okołek rowny / korzonkow ma wielkość białáwych cienkich: zapáchu mocnego / z nieiáka przyiemnośćią. We wszytkiey postáći swey / to iest / korzeniem / rozga / liśćiem / y kwieciem / od przednieyszych dwu / mnieyszy / Kwiećie bárwy cielistey / pachniace / iáko y Korzeń iego.

Mieysce.

TEn rośćie ná mieyscách wilgotnych / ná łakách mokrych / przy wodách / y nád przykopámi. Rośćie też w lesiech y ná gorách / ná porebách y wyśieczonych lesiech.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wysusza poteżniey / niżli pierwszy Kozłek wielki.

Kozłek namnieyszy / álbo Czwarty.

4. Liście. KOzłek namnieyszy ma liśćie podobne wietsze° / ieno drobnieysze: Pretu nápiadz / ábo nápołtory zwysz gránowite° / ná wierzchu Pret.

Korzeń. máiąc okolek ogániſty máluchny/ bronátny/ korzenia cienkiego/ dlugiego/ włośienkowátego/ zapáchu wdzięcznego.

Mieyſce.

ROśćie ná gorách/ y mieyſcách mokrych/ w Legách/ y ná Lákách wilgotnych.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wyſuſza/ ále mniey niżli pierwſze.

Czás kopánia/ ſuſzenia/ y chowánia Kozlkow.

CZás nalepſzy do kopánia tych Kozlkow ieſt pod Ieśień. A z ziemie ochędożone/ máią być w ćieniu ſuſzone/ przeſtrzegáiąc tego w ſuſzeniu/ żeby kotowie y kotki ich nie dochodźiły/ ktore ſie bárzo rády po nim trą y waláią śliniąc go: Tákowy nie ieſt dobry/ áni beſpieczny do lekarſtw.

Moc y Skutki.

Te wſzyſtkie Kozlki iednoſtáynych ſą ſkutkow/ iednák wielki ieſt potężnieyſzy/ y silnieyſzy w rozgrzewániu.

Wſzyſcy tákmiarz Kozlkowie máią wielkie zálecenie/ przećiwko ćiemnemu wzroku/ y nápoly vtráconemu/ vżywáiąc ich ták w potráwách/ w polewkách/ w iáiu miękkim/ ná grzance w winie álbo w Málmázyey ćieplo obmaczáney/ iáko też z trúńkiem y z lekárſtwem/ á miánowićie Korzenia Kozlku poſpolitego wielkiego/ po pól lotá/ miálko vtárſzy/ álbo po czwierci lotá/ co trzeći dźień/ z trochą winá bialego pijąc. Ták ábowiē wſzelákie záwády do wzroku oddala: iáſny y byſtry wzrok czyni/ do ſkończenia żywotá. — *Oczom wzroku ćiemnego/ y nápoly vtráconego.*

Tegoż też Prochu/ z ſolą pomieſzawſzy/ przy Stole z potrawámi vżywáć może. — *Item.*

Z bialym winem przednim/ káżdy poránek/ po pól czwierći lotá/ kilkánaśćie dni porządnie go pijąc/ oſtry wzrok czyni. — *Wzrok oſtry czyni.*

Kozlek ták wielki/ iáko máły/ z korzeniem y z náćią w bialym winie wárzyć/ á tym oczy czeſto wymywáć dobrze. Pod czás też po kropce tego winá w nie wpuſzczáć. — *Item.*

Slonecznicom w oczách/ to ieſt/ gdy kto ná świátło pátrzyć niemoże: Wźiąć Kozlkowego Soku ze dwie lyſzce/ Soku z Opichu/ z Bárwinku/ Przeklaryſikowánych po lyſzce dobrey/ w tych chuſteczkę chędogą niekrochmálną maczáć/ y ná oczy przykłádáć: á ſkoro vſchnie/ znowu zmaczáć/ y ták długo czynić/ áżby wolny wzrok był. — *Slonecznicom w oczách.*

Oczóm krwią záſzłym y záćiekłym doświádczone lekárſtwo: Wźiąć Soku Roſchodnikowego/ Kozlkowego/ Opichowego/ Podrożnikowego/ po dwie lyſzce/ ośrzodki/ z Pſzenicznego chlebá/ nieſoloney/ żeby do vczynienia pláſtru przygeſtſzego było doſyć/ y to ná oczy/ miedzy dwie chędogie chuſteczki ćienkie ná noc przykłádáć. — *Oczom krwią záſzłym.*

Mozg pełny/ z wilgotnośći zbytnich y z źimnych/ wyſuſza/ woniáiąc korzenia iego. — *Mozg z wilgotnośći czyśći.*

W pierśiách wſzyſtkim niedoſtátkom/ z źimnych fluſow pochodzącym/ ieſt lekárſtwem w ſłodkiem bialym winie álbo w Sycie miodowey/ korzeń iego wárząc á pijąc. — *Pierśiom wilgotnē.*

Káſzel záſtárzáły y zdawná záwźiety. — *Káſzlu dawnemu.*

Ciáſność w pierśiách. — *Pierśiom ćiáſnym.*

Dycháwice y ćiężkość tchnienia leczy/ wárzyć korzenie wielkiego Kozlku poſpolitego trzy loty/ Lákrycyey świeżey/ Omanowego korzenia po poltorá lotá/ korzenia Pokrzywiánego/ Florenckiego Fiołkowego korzenia/ po łoćie/ Fig ſuchych mięsiſtych oplokánych czternaśćie lotow/ Rozynkow mięsiſtych álbo Cybeb ſlodkich/ koſteczki álbo iaderká z nich wyiąwſzy/ ze cztery loty/ Anyżu/ Kopru Włoſkiego naśienia/ Lepiężnikowego korzenia/ álbo wyſokiego podbialu po łoćie/ Dryakwie Polney/ Izopu ſuchego/ Rzepiku/ Włoſkow Mátki Bożey/ Weroniki álbo Przetárżnice po pól lotá/ álbo po gárśći. To wſzyſtko drobno pośiekáć/ y w Cynową konew wſypáć/ przydáć Cu- — *Dycháwicy.*

ku ciągnionego álbo kręconego/ Cukru lodowátego po ßeśći lotow/ ná to nálać dobrego białego winá / y wody ſtudzieney po trzy kwarty/ zálepić/ á w kotle vkropu wrzącego / przez pięć álbo ßeść godzin wárzyc. A gdy powoli przechłodnie / przecedźić / y chorym ráno y ná noc po ośmi álbo po dźieśiąći łyżek ćiepło pić dawáć. Item, korzenie Kozłkowe/ z naśieniem Kopru Włoſkiego y Anyżowego/ z Lákrycą y z drobnemi Rozynkámi w białym winie á w wodźie wárzyć / do tego Cukru álbo miodu odßymowánego/ według vpodobánia przydáć / á przez kilkánaśćie dni / káżdy poránek y ná noc ćiepło / po kwaterce rowney pić dawáć.

Pleurze y kłoćiu w bokách.

Pleurze y kłoćiu w bokách/ ieſt osobliwym rátunkiem. Wźiąć korzenia tego Kozłku / ktory Dryawnikiem zowią/ garść dobrą/ drobno pokrájawßy/ wárzyć w pułtrzeći kwarty wody ſtudźiáney do wywrzenia trzećiey częśći / potym przecedźić/ y miodu puł Quarty Járzecego przydáć / á znowu przywárzyć odßymuiąc miod chędogo / y po ośmi álbo po dźieśiąći łyżek tego ćiepło ráno y ná noc pić dawáć.

Teyże Pleurze y w bokách kłoćiu/ korzeń Kozłkow w winie wárzyć / á ráno y ná noc po dźiewiąći łyżek pić/ y mieyſce kłoćia náparzáć.

Wieirzności...

Wierzchnośći w ćiele zámknione rozpądza.

Moczu zatrzymániu.

Zatrzymániu moczu nád przyrodzenie tenże trunek ieſt lekárſtwem.

Mieśięczney.

Mieśięczne czyßczenie Pániom záwśćiągnione wzbudza y wywodźi / tegoż trunku vżywáiąc.

Item.

Proch Kozłkowego korzenia z trunkiem winá ćiepłego/ po quinćie/ z wodką tegoż Kozłku wárzonego piiąc / ieſt tákże vżytecznym wßyſtkim chorobom przerzeczonym. (Dioſcorides)

Wątrobie.

Wątrobie.

Ślezionie.

Ślezionie.

Moczu.

Przechod Moczu.

Nyrkom.

Nyrki.

Pęchyrzowi.

Pęchyrz / zámulone y zátkáne otwiera / tákże nábrzmiáłą y nápuchłą Ślezionę odmiękcza.

Kámień.

Piáſek y kámień moczem wywodźi.

Zołtaczce.

Zołtą chorobę ſpądza / wárząc go á piiąc / álbo ćwierć lotá prochu iego z białym winem vżywáiąc. (Dioſco:)

Puchlinie.

Puchlinie tymże przerzeczonym ſpoſobem vżywáiąc go ſłuży.

Przepukłym.

Przepukłym ták ſtárym/ iáko młodym ludźiom/ też y máłym dźiatkom/ ieſt doświádczonym lekárſtwem / prochem go biorąc z mlekiem/ álbo z żołtkiem świeżym kokoßego iáiá / porządnie dźień wedle dniá/ przez kilkánaśćie dni / ſtárym po ćwierći lotá/ młodßym po puł ćwierći lotá / á dźieciom máłym / po trzećiey częśći ćwierći lotá/ ábo Quinty.

Kámień w Nyrkach krzy.

Kámień w nyrkách.

Nyrkom bolącym.

Nyrkom bolącym/ z zámulenia piáſczyſtego ieſt rátunkiem/ wźiąwßy korzenia Kozłkowego / Olesniku/ Kopytniku / Spiki Celtyki / káżdego po rowney częśći/ to co namieley vtłuc/ y po ćwierći lotá/ z pitym miodem/ dawáć chorym pić ráno y ná noc.

Moczu ćięzkiemu puſczániu.

Ciężkiemu puſczániu moczu z rzezániem / okrom tego/ co śie wyżßey powiedźiáło/ prochem go vżywáiąc/ álbo wárzonego iuchę piiąc/ ále też liśćie y z kłączem wárząc / ná próg łoná przykłádány ćiepło / ieſt lekárſtwem / (Plat:)

Vſczknieniu iádowitemu.

Wßelákiemu vſczknieniu iádowitemu od beſtyy / ieſt wielkim rátunkiem/ w trunku winá vżywáiąc go. (Matth.) Przeto też wchodźi do Dryakwie.

Morowemu powietrzu.

Przećiwko Morowemu Powietrzu proch korzenia Kozłkowego z winem pić álbo sámo korzenie gryść / y woniáć dobrze.

Item.

Drudzy biorą korzenie Kozłku wielkiego / Liśćia Bukwicowego y z kwiećiem / naśienia Ruty polney po rowney częśći / to wßyſtko co namieley vtłukßy po ćwierći lotá/ álbo po pułtory ná raz/ z białym winem pić dáią.

Item.

Proch známienity przećiwko morowemu powietrzu. Wźiąć korzenia Kozłku/ ktory Dryawnikiem zowiemy/ Máſtyki wyborney po dwu lotu / Glinki Ormiáńſkiey / Ziemie álbo Glinki pieczętowáney / Kwiátu Mußkátowego / Biedrzeńcu białego / Korzenia Kokoryczki/ Kurzego źiela / Omanu/ Czártowego źiobrá / Miarzu álbo Miſtrzownику/ Wężownику/ álbo Diablіku / Diptanu białego/ tych wßyſtkich korzenia wźiąć / y drobno pośiekawßy/ z inemi rzeczámi miáłko vtłuczonemi pomießáć / y w naczyniu drzewiánym/ zwierzchu ośmolonym / álbo w ſkorzánych woreczkách pilnie chowáć. Tego prochu po ćwierći lotá / z Dryakwią Wenecką przednią álbo z Mitrydatum/ po ćwierći lotá/ áż wodką kozłká wárzoneo/ ábo z wodką ieo dawáć pić/ dla vwiárowánia powietrza morowe°. A gdźieby iuż kto záchwyćił/ tedy wźiąć teyże iuchy z pięć łyżek/ á łyżkę octu z polnych goździkow/ pod tąż wagą przerzeczoną prochu y Mitrydatū/ álbo Dryakwie wźiąwßy / dáć ćiepło wypić / y pośćielą go dobrze nákryć / żeby śie przynamniey ze trzy godźiny pocił.

ny pocił.

ny pocił. Doświadczone lekárſtwo ludźiom powietrzem morowem záráżonym: Bo iad ten częśćią potem/ częśćią moczem potężnie wywodźi. (Tabe.)

Item. Dla vſtrzeżenia záráży morowey.

Z tegoż prochu może kolaczki/ álbo morſzele porobić/ y vżywáć ná czczo/ pokiby z domu niewyſzedł/ á to dla vſtrzeżenia záráży morowey.

Item. Proch iny

Może też tym ſpoſobem iny proch/ przećiwko teyże záráźie/ y wſzelákiemu iádu vczynić: Wźiąć Kozłku wielkiego pierwſzego korzenia trzy loty/ korzenia Koźiey brody álbo Diabliku/ ktory też obraſkámi zowiemy/ lót/ Czoſnkowego źiela/ álbo Szalby pachnącey/ álbo Wilczego Czoſnku/ Scordium łácinnicy zowią/ lót/ Glinki Ormiáńſkiey/ Ziemie álbo Glinki pieczętowáney/ po trzy ćwierći lótá/ Goryczki/ Biedrzeńcu/ Diptanu Kreteńſkieg po pół ćwierći lótá/ Wierzcholkow Mátki Bożey/ Dzwonkow ćwierć lotá. To wſzyſtko co naſubtelniey vtluc/ y przeſiać/ á tego przerzeczonym ſpoſobem czáſu potrzeby vżywáć/ bądź w trunku do poćenia/ bądź w konfekćie/ w morſzelách/ álbo w kolaczkách.

Kozłek wielki y máły.

DRVGI KOZLEK wielki/ y ine mnieyſze/ ſnádnieyſze ku doſtániu/ máłko vtluczone/ á po ćwierći lótá z białym winem ćieplem/ álbo z wodką ſwoią/ álbo z ják ą iną przynależącą vżywáne/ potężnie poty wzbudzáią/ záczym ſie wiele złych wilgotnośći pozbywa z ćiáłá.

Poty wzbudza.

Przeto nie rychło ſie w łáźni pocącym/ dobrze go z trunkiem winá białego/ álbo w konfekćie vżywáć. (Tabe.)

Zołądkowi.

Zołądek do trawienia ſpoſobny czyni. Boleśći w nim z záźiebienia/ álbo z wietrznośći zburzone vkłáda/ zwłaſzczá z naśieniem Kopru Włoſkiego/ á z Máſtyką w winie wárząc á pijąc/ (Plat:)

Rzezániu w mechyrzu.

W Pechyrzu rzezánie vśmierza/ wſzelákie w niem niedoſtátki y dolegliwośći vkłáda/ zwłaſzczá z flegmiſtych wilgotnośći zimnych pochodzące/ wárząc á pijąc ráno y ná noc. (Matth:)

Z oczu zmázy wſzelákie zgánia.

Zmázy wſzelákie y zaſłony ná oczách/ ktore wzroku wádę czynią/ záćmiewáiąc go śćiera y ſpądza: Wźiąć korzenia Kozłkowego y z naćią ze dwie gárśći/ Podrożnikowego źiela y z kwiećim/ Bázyliki/ Bárwinku/ Ruty ogrodney/ Kopru Włoſkiego źielonego/ Ośrzodki chlebá rzánego chedogieg po gárśći/ co nadrobniey Ośrzodkę podrobić/ źiołá y z ich korzeniámi drobno pośiekáć/ á włożywſzy w miedźiáne naczynie/ nálać ná to winá dobrego ſtárego białego/ żeby práwie doſtátecznie zágrzazneło/ y ták przez trzy dni y nocy moczyć/ Czwártego dniá z Balneum maris, álbo z kotłá vkropu wrzącego/ diſtyllowáć/ tey wodki po trzy y cztery kropie cztery kroć przez dźień w oczy puſzczáć/ ták długo to czyniąc/ áż ſie zaſłoná wſzyſtká z oczu ſpędźi. (Tabe.)

Strzekániu w glowie.

Strzekánie w głowie vśmierza/ y bóle wſzelákie w niey/ z wilgotnośći zimnych vkłáda/ wárząc Kozlek z korzeniē y z naćią/ á potym vwierćiawſzy dobrze/ miáſto plaſtru/ ná głowę przykłádáć. (Matth:)

Artetice.

Artetice, y łamániu w ſtáwiech/ w członkách oſobliwym ieſt rátunkiem/ nákráiáć co nadrobniey korzenia iego/ y vtłuc/ potym ná nie nálać Oleyku Rumienkowego/ żeby dobrze w nim zágrzazneło/ to ná ſłońcu iárkim przez trzy Niedźiele moczyć w ſzklánym naczyniu/ potym ná ogniu węgliſtym/ ták długo wárzyć/ áż co nanniekcey rozewre/ potē mocno wyżąć álbo wypráſowáć/ y tym vlomne członki/ zá dawną chorobą/ káżdego dniá/ ráno y ná noc/ náćieráć. (Tabe.)

Mieśiecznemu czyśćieniu.

Mieśieczne Pániom czyśćienie/ nád przyrodzenie záwśćiągnione/ wzbudza y wywodźi/ korzenie ieg pośiekawſzy wárzyć/ á párę ćiepłą w otwor łoná leykiem puſzczáć. Też kąpánie po pás z niego czynić dobrze.

Máćicy záźiebioney.

Máćice wilgotną wyſuſza/ záźiebłą rozgrzewa/ w wodźie wárząc/ á próg łoná náparzáiąc: álbo ſie w nim kąpiąc. Toż też

Niepłodnym.

Niepłodnym Pániom/ dla pomienionych Máćicznych niedoſtátkow/ ieſt vżyteczne nágrzewánie y náparzánie.

Tákże proch z korzenia iego w Báwełnę záwiniony/ y dobrze nábity/ á w Piżmowym Oleyku/ álbo w ſámey Oliwie obmaczány: ná kſztałt czopká/ álbo wezełká zwinąć/ y w otwór łoná wpráwić. (Plat:)

Mocz wywodźi y Kámień.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ tákże Kámień z Pechyrzá wywodźi/ ſtruſzywſzy go/ korzenie y z naćią pośiekawſzy vtłuc/ y w troſze winá przyſmáżyć/ á tym próg łoná/ co naćiepley może zćierpieć/ okłádáć/ ná kſztałt woreczká vczyniwſzy.

Do zwłá rowánia czáſu morowego powietrza.

Czáſu morowego powietrza pod noſem go mieć vſtáwicznie/ y woniáć dobrze/ álbo w mocnym winnym occie moczyć/ á w drzewiáney gałce/ álbo w wezełku pod noſem trzymáć. Abowiem ſwą pornośćią záráźliwe iádem powietrze odpądza.

Szátom zapách wdźięczny dáie. Y

Od molów záchowywa/ ná Wioſnę

kopány y ſußony/ á miedzy nie do ſkrzynie kłádzίony.

Febrze káżdego dniowey.

Twierdzą niektorzy/ że káżdegodniową Febrę odpądza/ Korzeń Kozłków świeży ná ßyi noßąc/ ták długo/ áż zeſchnie.

Dymienicom powietrznym morowym.

Dymienicom powietrznym/ plaſtr z korzenia Kozłkowego czynią tym ſpoſobem: Wziąć go ze dwánaście łotow/ Żebdowego korzenia młodego ßeść łotow/ Lubſczyku świeżego/ z naćią y z korzeniém/ po dwá łóty. To wßytko poſiekáć y vtluc/ ábo vrwiércieć/ y w wódce Máieranowey ſmáżyć/ przylawßy oleyku Rumienkowego z ośm łyżek dobrych. To ná Dymienice ćiepło pláſtrowáć/ raz y trzy przez dźień odnawiáiąc: tákże w nocy co vſchnie/ znowu przyłożyć. (Tabe)

Drudzy do tych przerzeczonych rzeczy/ zárowno wźiętych/ dwá cáłe korzenie białey Liliey przydáią/ vpiekßy ie pierwey/ y drobno pokraiawßy tłuką/ á potym w ługu iárkim wárzą/ áż ná káßę/ álbo Máść rozewre: á przydawßy według potrzeby wieprzoweg Sádłá/ plaſtr z tego czynią/ á ná morowe bolączki/ álbo Dymienice/ ćiepło przykłádáią.

Kárbunkul. Morowkom.

Kárbunkul Wrzód ogniſty. Tákże Morowki leczy Kozłek/ z korzeniem y z naćią/ drobno pokráiány/ vtłuc/ y przywiiáć. Abowiem vmarza Kárbunkul/ y morowy iad wyćiąga z ćiáłá.

Rános ćietym/ ßtychowym.

Rány ćięte/ ßtychowe/ y poſtrzáły/ w ktorychby żeleſcá/ álbo kule tkwiáły/ wyćiąga y leczy/ maczáiąc w ſoku tego źiela Fláytuch/ y w rány kłádąc/ á vtłukßy korzeń/ miáſto pláſtru zwierzchu przykłádáć. Albo też wźiąć naći świeżego Kozłku ze czterdźieśći łotow/ Zánklu świeżeg źieloneg funt/ wieprzoweᵒ ſádłá świeżeg/ łoiu Jeleniego/ po trzydźieſtu y po dwu łotow: Zioła drobno pokráiáć/ y vtłuc/ á z tłuſtośćiámi pomienionemi ná wolnym ogniu węgliſtym ſmáżyc/ mießáiąc vſtáwicznie/ żeby nie przygorzáło. Potym gdy wßyſtká wodność z źiół wywre/ przecedźić/ y wypráſowáć w Pátele/ do tego przydáć dwánaśćie łotow woſku/ Terpentyny/ Żywice Soſnowey/ álbo Jodłowey po ośmi łotow. To weſpoł ná wolnym ogniu ſpuśćić/ á mießáć/ áż przechłodnie.

Odźiebłonym częśćiom ćiáłá.

Odźiebionym członkom wárzyć go z korzeniem/ przydawßy mu Podrożniku tákże z korzeniem/ áż trzećia część wywre/ á w tey wodźie káżdego dniá dwákroć odmrożone członki kąpáć/ po godźinie/ po pułtory/ á prochem z Wánſtynu záſypowáć. (Tabe.)

Wrzodom zágniłym.

Rány zágniłe/ álbo wrzody/ y ſádżele chrobáczliwe wychędaża Kozłek/ y goi/ z korzeniem iegoż wárząc go/ y tą wodą ćiepło y częſto wymywáiąc. Tákże

Bydlące wrzody leczy.

Bydlęce rány/ y wrzody zágniłe leczy/ wychędażáiąc ie. Tenże

Brodawki ſpądza.

Brodawki ſpądza/ tą wodą częſto ie obmywáiąc.

Sczurki truie.

Sczurki y Myßy tym ſpoſobem wygładza: co namieley Kozłkowe korzenie vtłuc z białą Ciemierzycą/ á z mąką pßeniczną: náczynić gałek álbo kołaczkow/ y po kąćiech ie rozłożyć.

Rány wnętrzne goi.

Rány wnętrzne goi/ wárząc go/ y piiąc.

Tákże Prochu z korzenia ieg vżywáiąc.

Jądrom męskim opuchłym.

Jądrá y Moßná męſkie ſpuchłe leczy/ korzenie średniego Kozłká wárząc w winie/ y párą ćiepłą ie nágrzewáiąc. (Matth:)

Ciężkiemu puß: moczu.

Ciężkiemu puſczániu moczu ieſt rátunkiem/ nać iego w winie wárzyć/ á ćiepło tym łono okłádáć.

Oczom końskim płynącym.

Koniom wzrok ſłáby/ y oczy płynące leczy/ záwieśiwßy go im nád oczymá: á korzenie iego dáiąc im w obroku.

Kozłek.

Kozłek Nárduſowi Jndyáńſkiemu we wßytkim ieſt podobny/ ieno do wielu rzeczy ſłábßy/ niżli Nardus. (Gal:)

Wodká z Kozłku.

Nalepßy y naprzyſtoynieyßy czás/ do palenia tey wodki z Kozłku/ w Máiu/ biorąc go ze wßyſtkim/ y drobno poſiekawßy dyſtyllowáć w Balneū maris. Potȳ do káżdeg poł gárncá tey wodki przydáć ośm łotow Prochu ſuchego/ tegoż korzenia Kozłku/ y poſtáwić z naczyniem w kotle wody ćiepłey/ przez dwádźieśćiá cztery godźin znowu ią przelutrowáć/ y długo ná ſłońcu zonowáć. Tá wielkiego ieſt w lekárſtwiech vżytku.

Pierśiom Káßlu. Dycháwicy.

Pierśi záźiębione rozgrzewa. Przeto Káßel leczy/ z źimnicy przyczyny.

Ciężkiemu tchnieniu ieſt lekárſtwem.

Wnętrznośći.

Wnętrznośći wßyſtkie rozgrzewa/ y Zámulenie ich otwiéra/ y wychędaża.

Zámulen: Moczu.

Mocz zátrzymány wywodźi.

Mieśięczney.

Mieśięczną záwśćiągnioną Pániō wzbudza.

Plec bolenie.

W Plecách bole wnętrzne vkłáda. Tákże

Krzyżom.

W Krzyżách boleśći vśmierza.

Kámień.

Kámień Nyrkowy/ y w Pęchyrzu kruszy/ y moczem wywodźi.

Nyrkom.

Nyrki zátkáne y zámulone wychędażą.

Pęchyrzowi.

Przechody moczu wychędaża.

Pleurze.

Pleurze y boleśćiom w bokách vżyteczna.

Męchyrz.

Męchyrz z wilgotnośći Flegmiſtych

wychędaża/

wychodzą / z ktorych się pospolicie kámień zámnaża y czyni. (Tabe)

Złomkom Złomki wszelákie/ y zerwánia wnętrzne leczy / káżdego dniá ráno y ná noc po sześći łyżek ná raz piiąc/ Wino tákże nią do pićia rostwarzáiąc.

Item. Złomki w rękách y w nogách leczy/ tymże sposobem iey vżywáiąc / poránu y ná noc.

Ránom. Rány y wrzody ták zwierzchnie/ iáko y wnętrzne z gruntu leczy/ w trunku iey vżywáiąc.

Od morowego powietrza. Ktoreżby dniá tá wodká byłá po łyżce/ álbo po pięći vżywána/ czásu morowego powietrza/ tego dniá od tey záráży iádowitey záchowywa.

Truciznie y iádu. Trucizná iákakolwiek / komuby byłá zádána/ bądź w trunku / bądź w iádle/ dobrze tey wodki po pięći/ álbo po sześći łyżek dáć pić / z czwiercią łotá prawdziwey Dryákwie Weneckiey/ á potym záras co nalepiey się poćić.

Wzroku. Wzrok mdły osobliwie ostrzy/ y bystry czyni / piiąc ią ná poly z winem káżdego dniá / miásto trunku pospolitego.

Oczy od wszelkich chorob záchowuie. Oczy záchowywa od niedostátkow y dolegliwośći wszelákich / y iest naprzednieyszym lekárstwem wszystkim chorobom ocznym.

Febre káżdego dniowe. Febrę káżdegodniową odpędza / po pięći álbo sześći łyżek/ káżdym rázem przed przyśćiem / może y po ośmi łyżek iey bráć/ ieno prawdziwey / nie fałszywey/ niemieszáney / przydawszy czwierć łotá Dryákwie przedniey dobrey / álbo Mitrydatum prawdziwego / to czyniąc przez kilká dni.

Glistom dźiećinnym. Glisty máłym dźiećiom/ ktore inych lekarstw vżywáć nie mogą / wywodzi/ y morzy ie / dáiąc iey pić po łysce.

Oczom zápalonym. Oczom zápalonym / bądź od zbytniego vpalenia słonecznego/ bądź z gorącey łáźnie/ ábo z kurzáwy / álbo od ogniá płomienistego y gwałtownego/ álbo od dymu / bárzo iest vżyteczna wymywáiąc ie często / álbo chędogą chusteczkę w niey maczáiąc / ná oczy przykłádáć / ábowiem przymiot ognisty / z nich wyciąga / y wzrok posila. Tákże

Oczom ćiekący. Oczy z zbytniey wilgotnośći w głowie płynące wysusza / káżdego dniá kilká kroć po trzy álbo cztery kropki w nie pusczáiąc.

Wyćiągnienie istnośći z Kozlku.

Extract. Bywa z Kozlku/ od vmieiętnych y pilnych Lekárzow istność/ iáko z inych ziół wyciągniona w Máiu / z korzenia iego suchego y z naći/ tym sposobem / iáko y z Piołynu. Tá

Ocznym chorobom wszelákim. Nád wszystkie ine lekárstwá/ chorobom wszelákim ocznym/ iest vżyteczna.

Item. Oczom záśłym błonką / álbo wrzedźienicom ná bielmie oká / y ná zrzenicy záśiádłem/ wielkiem iest lekárstwem.

Omdlewániu. Tákże mdlemu y ćiemnemu wzroku / známienitem iest rátunkiem / biorąc iey ná raz po trzećiey częśći czwierći od łotá / z iedną łyżką wodki / tegoż Kozlku distyllowáney/ álbo z iáką iną przynależącą/ álbo z inemi/ do tego tákże przynależącemi lekárstwy.

Sol z Kozlká czyniona.

Sal. Wziąć Kozlkowego korzenia suchego y z náćią co może bydź nawięcey / y spalić ná popiół / z popiołu tego kálkus vczynić / y ták / iáko się o soli z Piołynu powiedźiáło / Sól vczynić/ ktorey skutki są te.

Ocznym niedostátkom. Ocznym niedostátkom/ iáko extract iest vżyteczna / vżywáiąc iey po pięći gran z wodką/ álbo z sokiem tegoż Kozlku.

Morowemu powietrzu. Czásu morowego powietrza / dobrze iey vżywáć / iákimkolwiek sposobem.

Truciznie. Przećiwko wszelákiey truciznie y iádu / iest niewymownym vżytkiem y lekárstwem / z przynależącemi lekárstwy iey vżywáiąc. (Tabe:)

Rozsądek.

Náyduią się ine Kozlki w cudzych stronách / iáko w Grecyey Greckim názwány. Tákże Kozlek Czerwony / ktory chcą niektorzy być Condurdum Pliniusowe/ ále że nam stárodawni Ziołopisowie o nich nic nie podáli: á poślednieyszy tylko mnimániem / á nie skutkámi/ być ie Kozlkámi dochodzą. Nam też w tych kráinách nászych/ iż nie są znáiome / rozumieliśmy prozno co o nich pisáć.

Kozlkow Slad / Rozdział 15.

Carpesium.

GALENVS piſząc o Kozłku/ przyrownywa mu ziele nieiákie/ ktore Carpeſium zowią/ á iż Dioſcorides żadney wzmianki o nim nie czyni/ nie od rzeczy mi ſie zdáło/ z tegoż Galenuſá kſztałt/ moc/ przyrodzenie/ y ſkutki ieğ opiſáć/ żebyſmy pewną wiádomość też o nim mieli/ co to zá Carpeſium v onych ſtárodawnych Grekow było. Piſząc tedy Galenus o kſztałcie/ przyrodzeniu y mocy tego ziela/ ták w 7. Kśiegách o ziołách mowi:

Carpeſium podobne ieſt zielu/ ktore Kozłkiem zowią/ nie tylko w ſmáku/ ále y w przyrodzeniu/ y w ſkutkách/ ieno że ma większą ſubtelność przenikáiącą w ſobie/ niżli Kozłek/ y prędzey wyciera wnętrzności z zámulenia y z zátkánia ich/ Mocz wywodzi/ Nyrki kámieniem obćiążone wyprażnia y wychędaża/ wſzákże przecię nie ták dálece ieſt ſubtelnych ſkutkow/ żeby ſie nam godziło w niedoſtátku/ miáſto niego/ Cynámonu vżywáć/ iáko czynił Quintus. O tymże Galenus w pierwſzych Kśięgách/ o czynieniu lekarſtw/ temi słowy piſze: Quintus, iáko o nim powiádáią/ ilekroć mu Cynamonu nie oſtawáło/ Carpeſium (iáko to ktore ſkutkámi y mocą nic nie vchodziło/ od przedniey káſsiey/ to ieſt Cynámonu teráznieyſzego) do czynienia Dryakwie przydawał. Y mowi dáley tenże Galenus: A przeto y ia przywiozłem go niemáło/ z támtego pielgrzymowánia mego/ gdziem mogł dość do tych tám kráiow wſchodnich/ y náchowawſzy go/ ieſzcze go mam do tego czáſu nie máło/ ktory y teraz ma w ſobie ſmák y wonność/ ácz nie ták iáko záświeżá/ wſzákże ieſzcze nie wywietrzáłe.

Jeſt tedy Carpeſium ziele Kozłkowi podobne rodzáiem (dlaczegoſmy go też Kozłkowem ślądem názwáli) ieno potężnieyſze/ zapách máiąc w ſobie przyiemny. Y máło potym przydáie: Ocinki álbo odnożki iego (rozumie o korzeniu/ á nie o rozgách kłącza) ſą podobne ocinkom Cynámonowym. Rodzay iego dwoy/ ieden Láercki/ á drugi Poncki/ ktorego żem miał niemáło/ przymieſzowałem go do wielu lekarſtw/ á zwłaſzczá do ktorych Kozłek miał wchodzić/ bo Carpeſium Kozłkowi ieſt bárzo podobne/ ieno mocnieyſze/ y w ſkutkách potężnieyſze/ y w ktorym/ iákom powiedział/ nieco Kozłkowego ſmáku y zapáchu czuiemy. To ták o Carpeſium Galenus.

Mieyſce.

Carpeſium/ iáko tenże Galenus piſze/ rośćie obfićie w Sydzie y w Pámphiliey/ á przeto tám bywa tanie/ rośćie y w Poncie prawie dobre.

Wybor y Czás do Chowánia.

Naprzednieyſzey dobroći Carpeſium/ álbo Kozłkow ślad/ ktore z Pontu pochodzi/ po nim Láerckie/ wſzákże iednak mocą nie ieſt porownáne Cynámonowi/ y owſzem Cynámon dáleko od niego podleyſzy. Ma názwiſko Carpeſium ták Láerckie/ iáko Ponckie/ od niektorych gor Pámphiliſkich/ ná ktorych obfićie rośćie. My dla wielkiego podobieńſtwá z Kozłkiem/ ták kſztaltem/ iáko przyrodzeniem y ſkutkámi/ názwáliſmy go Kozłkowym ślądem/ z Pámphi-

liey do Syryey obfićie przychodzi. Może być / iáko Galenus piſze / przez długi czás bez náruſzenia y wywietrzenia przechowány.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa w pierwſzym ſtopniu / wyſuſza ná końcu wtorego / iáko Crateuas piſze.

Moc y Skutki.

Carpeſium teyże mocy y ſkutkow ieſt / co y Kozlek / ieno że Kozłkowy ślad ſubtelnieyſzy / w wycierániu wnetrznośći. (Galenus)

Mocz wywodzi. — Mocz nád przyrodzenie zátrzymány potężnie wywodzi / w trunku go vżywáiąc (Galenus)

Zámulonym wnetrznośćiō. — Zámulenia we wnetrznośćiách wſzyſtkich otwiera y wychedaża.

Głos gládki y wdzięczny czyni. — Kozłkow ślad w vśćiech trzymány / Głos gládki / krzykliwy / y przyiemny czyni (Bernardus Iuſtinian)

Kámień w nyrkách krzy. — Kámień w Nyrkách krzy / ták przez vſtá vżywány / iákimkolwiek ſpoſobem / iáko z wierzchu nim náparzáiąc. (Gal:)

Rozſądek.

Czáſow teraznieyſzych / co Carpeſium / álbo Kozłkow ślad ieſt / trudno záiſte nam y tſz / ktorzy o tey máteryey lekárſkiey piſzą pokazáć. Aczkolwiek Hermolaus, Ruelius, Fuſchius, y wykłádácz Meſue / zá pewną rzecz twierdzą / ſpieráiąc ſie y polegáiąc ná Auktuáriuſowey Auiceny / Serápionowey powáżnośći y dowodzić podobny Pieprzowi owoc / ktory poſpolićie Kubebámi zowią / właſnie bydź Carpeſium, álbo Kozłkow ślad twierdzą / ponieważ y Serapiō, (to co Galenus Carpeſiū zowiemy) pod imieniem Kubeb / zá świádectwem ſámegoż Galenuſa ták opiſuie: Kubeby ſą lekárſtwem mocą y ſkutkámi nie rozne od Kozłku / ácz dáleko ſubtelnieyſze / y przeto wſzelákie zácpánia y zámulenia we wſzyſtkim ćiele otwieráią. Mocz potężnie záſtánowiony nád przyrodzenie wywodzą / kámień Nyrkowy łamią y pedzą. Tegoż też niemał Auicena ieſt mnimánia / zowiąc Kubeby Carpeſium, iáko y Auctuarius / ktory Mauritáńſkich nazwiſk náſláduiąc / w niektore lekárſtwá Carpeſium kłádzie / Kubebám go z grubá od niektorych miánowáć powiáda. Ale przypátrzywſzy ſie pilnie roznym mieyſcom / ná ktorych Carpeſium y Kubeby rosną / snádnie obaczemy / że żadnym ſpoſobem to bydź nie może / á żeby Carpeſium y Kubeby miáło bydź iedno. Bo Galenus opiſuiąc Carpeſium powiáda: że nalepſze y naprzednieyſze w Pončie / w Syryey w Láercyey / w Pámphiliey / á oſobliwie w Sydzie: Zás o Kubebách piſząc mowi: że tylko w Indyey wſchodniey / y to nie ná káżdym mieyſcu / nawiecey w Iáoi / á potym w Máláoi. Roznosć tedy tych mieyſc / ná ktorych roſtą / pokázuie: że nie iedno z drugiego pochodzi / to ieſt / Kubeby z Carpeſium.

Ktemu / ieſliby Kubeby były Carpeſium, álbo Kozłkowym śládem. Czemu ich Turcy y Syryiczycy z Indyey / z koſztem niemáłym doſtáwáią? Gdyżby przywoźnych nie vżywáli / w ſwey źiemi máiąc roſnące. Z tych tedy przyczyn Kubeby nie mogą być Carpeſium, áni Carpeſium Kubebámi / áni iedno z drugiego pochodzi / ták Maurytáńſkie álbo Arabſkie / iáko te / ktorych w Aptekách poſpolićie vżywáią dziśieyſzych czáſow / ktore Pieprzu źiárniſtemu ſą podobne. Bo koſztuiąc tych Kubeb náſzych / żadnego ſmáku nie czuć w nich / ktoreby mogły iákokolwiek namnieyſzą rzeczą bydź podobne / y porownáne z ſmákiem Kozłkowym / ktoremu Carpeſium / y Kubeby Arabſkie y Maurytáńſkie / iáko Serapion, Auicena y Auctuarius świádczą / miáłyby bydź podobne.

Iacobus Siluaticus, człowiek miedzy Lekárzmi / teraznieyſzych czáſow / wielce vczony / ácz wiedział te Kubeby náſze nie bydź Carpeſium / iednák w tym ſie nie poſtrzegł / że też nie ſą Kubebámi Serápionowemi.

Amatus Luſitanus rozumie / y ták twierdzi / że Kubeby ſą owocem / álbo rádniey korzenie drzewá Kárpeſyowego / ále y to błąd. Bo by to bydź ták miáło / nie opuśćiłby był Galenus tego / gdyż on wiecey korzenie w Carpeſium opiſuie / niżli ſámo iego źiele. Skądby tedy tá roznicá / miedzy ták zacnemi y vczonemi ludźmi / o Carpeſiū á Kubebách vroſłá / inácżey nie rozumiem / ieno nie z pilnego vważenia ſtárych Ziołopiſow / á zwłaſzczá Greckich / ktorzy opiſuiąc ziołá / Drzewá / Krze / Szczepy /

Ktore

ktore z śiebie owoc álbo naśienie wydáią / częstokroć o tychże owocách / álbo naśieniách / żadney wzmianki przytym nie czynią / iáko tu o Carpesium y Kubebách. A ták potym drudzy z tąd przyszli w rozne mniemánia o tych rzeczách.

Oman / Rozdział 16.

Helenium.
Enula Campana.
Inula Campana.

Aland.
Alandwurtz.

Liśćie. OMan iest ziele / liśćie do Dziewánny węższey máiąc podobne / ieno ostrzeysze y dłuższe / ná niektorych mieyscách bez kłącza / w nászych ziemiách kłącze z śiebie wydáie miąższe / kosmáte / wzwysz ná łokieć ná dwá / niekiedy wyższe gránowite / kwiátu żołtego niemáłego / w nim Naśienie Dziewánnowemu podobne / ktore zá dotknieniem ćiáłá świerz wzbudza / korzeń we wnątrz biały / zwierzchu rumiány / wielki / miąższy / miękki dla ślozowátośći / przy ostrzeyszym / pachniący / z tego wyrastáią korzonki rozsadzone / iáko Liliowe / álbo Obrastkowe.

Kłącze. Kwiát. Naśienie.

Mieysce.

ROśćie ná Polách / w Ogrodách / w Rowách / ná Łąkách / w Rowninách / przy Mokrádłách / y ná wśiách / przy Płotách.

Czás Kopánia y Trwáłośći.

MA bydź kopány Lećie / pierwey niżliby okwitnął / y w głąb wyrosł / á w tálarki pokráiány / y suszony. Trwa w swych skutkách do trzech lat. (Gal. 6. Simpl:)

Przyro-

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wysusza z nieiáka slozowátośćia y slamowátośćia/ otwiera/ pobudza/ trawi/ rozpráwuie/ rozrzedza/ ktemu rozśiekuie/ śćieńcza.

Moc y Skutki.

Mocz pędzi.
Mocz zátrzymány nád przyrodzeni pobudza y wywodźi/ wárząc go w wodźie y piiąc.

Dychawicznym. Item.
Dychawicznym iest osobliwym lekárstwem/ tymże sposobem vżywány. Albo z miodem miálko záczyniony y vtárty/ że kształt Konfektu będzie miał/ y z łyszki częstokroć lizány.

Item.
Korzenie iego pokráiáć/ á z Páprotką/ z Izopem/ w pitym miedźie wárzyć/ y pić/ choćia też miásto pospolitego trunku. Toż

Swizdżotchniącym.
Swizdżotchniącym/ to iest/ ßyie wyćiągnawßy/ á vstá otworzywßy powietrza chwytáiącym/ iest lekárstwem.

Kászlu.
Kászel y ine niedostátki w pierśiách leczy.

Páráliżem nárußonym.
Páráliżem w polowicy nárußonym/ vżywáć go dobrze/ ták w miedźie smáżonego/ iáko trunkiem wárzonego. (Rond:)

Rádnku.
Padáiącey niemocy smáżony Oman w miedźie/ iest vżyteczny. (Dioscor:)

Przepukłym.
Przepukłym iest rátunkiem.

Opußonym.
W opußeniu tákże/ piiąc go.

Vsczknionym od bestyy.
Vsczknionym od bestyy iadowitych pić dawáć/ y ráne tąż polewką wymywáć/ liśćie iego w winie wárząc.

Miesięczną P.
Miesięczną Pániom nád przyrodzenie zátrzymáną/ wzbudza y wywodźi.

Kámień w nirkách krzy.
Kámień ták w Nyrkách/ iáko w Pęchyrzu/ krzy y moczem wywodźi/ często á gęsto go vżywáiąc. (Fernd)

Scyátyce
Scyátyce y łamániu w biodrách/ liśćie iego w winie wárzone/ á z świniem Smálcem plástrowáne iest lekárstwem. (Dioscorides)

Żołądkowi oźiębłemu.
Żołądkowi źimnemu Omanowe korzenie w Málmázyey/ álbo w winie z Rozynkow wygniećionym/ wárzyć y to pić dobrze/ Wino tákże Omankowe iest mu vżyteczne.

Krwią chárkániu
Krwią chárkáiącym/ proch z Omanowego korzenia suchego/ miálko vtárty á w trunku vżywány/ iest rátunkiem. (Dioscorides)

Gniewu. Bolowźu pámiętánie czyni.
Gniew y Boleśći w zápámiętánie przywodźi Soku Omanowego z winem vżywáiąc. (Hunaim Arab:)

Teskności.
Teskność y smętek odpądza/ tymże przerzeczonym sposobem vżywáiąc. Ale to o Egiptckim rozumieią.

Płucom.
Płucá Flágmą grubą y lipką zátkáne wychędza/ z czego Galenus bárzo go zálecá/ á zwłasczá soku co naswieżßego z miodem vżywáiąc. Tákże wodkę iego piiąc/ flágme rospędza.

Rozgrzewa częśći ćiáłá.
Rozgrzewa te częśći ćiáłá/ ktore oźiębły/ zá vtrapieniem długiey choroby/ iáko są w biodrách boleśći/ ktore Scyátyką zowią. Tákże członki/ ktoreby z stáwow swych/ dla zbytnich wilgotnośći lipkich á źimnych/ wyśliznęły: álbo zá wybićiem y wywinieniem/ rozgrzewa y wysusza. (Galenus.)

Żył záplugáwienie. Item.
Plugáwośći wßelákie w żyłách/ ze krwią zmießáne/ moczem/ álbo przez Miesięczną chorobę białogłowską/ wywodźi y czyśći/ á zwłasczá Pániom. Toż czyni wino Omanowe. (Hunaim.)

Swierzbu y krostom.
Swierzb y krosty nietylko z rąk/ ále y ze wßystkiego ćiáłá spądza/ w syćie miodowey/ álbo w wodźie wárzony/ miodu przydawßy/ w gárncu dobrze záßpontowány/ á tey iuchy przez kilká dni pić: á potym ono korzenie wywárzone vćierćiec/ y tym sie raz y trzy w ćiepłe natrzeć/ potym sie w łáźni wypoćić y obmyć. Albo też w mleku go vwárzyć/ áż rozewre ná Máść/ Soli trochę przydáć/ y tym Swierzb náćieráć.

Nerwo obrázonym
Żyłom piętym álbo suchym/ z źimney przyczyny obrázonym vżyteczny. (Plat.)

Żołądkowi.
Żołądkowi boleiącemu z záźiębienia/ álbo z wietrznośći źimnych iest osobliwym lekárstwem/ Wino/ w ktorymby Oman wrzał. Tákże Proch korzenia iego z winem piiąc. (Plat:)

Sercu smętnemu.
Serce frásowliwe y smętne vwesela/ iákimkolwiek sposobem vżywány.

Zmázom ná ćiele.
Zmázy wßelákie z twarzy śćiera wodká z korzenia iego dystyllowána/ vmywáiąc sie nią. (Matth:)

Kurczom
Kurczom/ y pokurczonym członkom/ iest lekárstwem/ iákimkolwiek obyczáiem vżywány/ bądź trunkiem wárzonego/ bądź smáżonego. Tákże náćieráiąc nim mieysca. Też miálko tłuczony z miodem piiąc.

Wietrznośćiom
Wietrznośći w żywoćie záwárte rozpądza/ Korzeń miálko vtárty/ á z Cynámonem pity. (Plat:)

Boleśćiō wnetrznē. Boleśći wnetrzne z wietrznośći vśmierza/ przerzeczonym ſpoſobem vżywány. Tenże

Dychawicznym. Dycháwice z zimney przyczyny leczy/ Jeczmień ták długo wárząc/ áż oná wodá zgeſtnieie/ potym korzeń Omanowy miáłko vtárty w niey wárzyć/ y to ná czczo y ná noc po dobrym trunku ciepło pić.

Item. Wodki też z korzenia iego wyciągnioną/ ná toż dobrze vżywáć.

Zębom chwieiącē. Zęby osłábiáłe/ y chwierocące ſie/ vtwierdza ná czczo gryziony/ iedno żeby ſie po wykopániu/ ziemie nie dotknął. (Plin)

Gliſtom. Gliſty ze wnątrza wypądza/ iuchę z wárzonego korzenia pijąc. (Gal:)

Sok też iego pijąc toż czyni. (Tabe)

Scyátyce. Scyátyce y w biodrách boleniu/ ieſt lekárſtwem/ nácieráiąc ie nim y pláſtruiąc/ á to ták liśćiem/ iáko korzeniem. (Galenus)

Jádu w żyłách. Jad z żył wyćiąga/ korzeń Omanowy drobno vsiekány/ á w winnym occie mocnym moczony/ á tym ćiáło w łáźni náćierác.

Mozgu zbytnie zimnemu. Mozg zbytnie zimny rozgrzewa/ korzeń iego wárzyć y tȳ głowę przemywáć.

Nyrkom pęchyrzowi. W Nyrkách y

W Pęchyrzu boleśći vkłáda y leczy/ Proch korzenia iego/ z Opichowym naśieniem/ z Spárágowym/ y z Koprem Włoſkim/ á z wodą ćiepłą piiąc. (Apul)

Vkąszonym od Jászczurki. Vkąsznionym od Jászczurki/ álbo Lbieńcá: Tákże od wężow mych/ z winem go dáiąc/ ieſt oſobliwym lekárſtwem. (Apul:)

Myśliwcy y Łowcy sokiem Omanowym ſtrzáły námázuią/ miáſto iádu/ do bićia zwierzá. Ale to tylko w Chárwáckiey ziemi ieſt prawdá/ á nie indziey.

Omanowá Wodká.

Aqua Enulæ. W Máiu/ poki nie wyrośćie w klacze/ bywa ták z liśćia/ iáko z korzenia iego/ Wodká dyſtyllowána: ták z oſobná/ iáko społecznie tłuczone y ziuſzone/ á z Alembiku palona.

Ktora te ma ſkutki:

Mocz pędźi. Mocz z ćieſzkośćią odchodzący pędźi.

Pęchyrz. Pęchyrz z zámuliſká wychędaża.

Nyrki. Tákże Nyrki.

Kámień. Kámień y Piaſek z nich wywodźi moczem/ piiąc ią.

Mozg y

Zołądek/ zimne rozgrzewa/ á mdłe pośila. Też toż może y czyni/ iuchá z wárzonego korzenia pita.

Omankowe Wino.

Vinum Enulatū. Wino Omankowe rozmáićie bywa czynione: Jedni Moſzt przewarzáią/ y Omanowe korzenie ſuche/ w kęſy ćienko pokraiawſzy weń kłádą/ y znowu ták długo wárzą/ áż gorzkośći pozbędźie. Drudzy tylko korzenie ſuche záwieſzuią w winie/ y odnawiáią go po niektorym czáśie. A co też winá vtoczą/ inym doléwáią. Jni tylko to korzenie w Moſzt kłádą/ áż wykiśnieie dobrze. Potym ſtaczáią/ y w onymże naczyniu pierwſzym/ korzenie precz odrzućiwſzy/ y ſzpont dobrze obwarowawſzy chowáią.

Skutki tego winá.

Głowie y Mozgu. Głowę y Mozg zimny rozgrzewa y pośila/ piiąc.

Żyłom ſuchym. Żyłom pietym álbo ſuchȳ/ z zbytniey flágmy osłábiáłym vżyteczne.

Pierśiom y płucom. Pierśiom y

Płucom záziębłym y záplugáwionym ieſt bárzo vżyteczne/ ábowiem rozgrzewa/ pośila/ rozpráwuie y wychędaża.

Kászel. Kászel zimny leczy.

Mocz pędźi. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi.

Záwrot głowy. Záwrot głowy máiącym dobrze go vżywáć. Także

Szláku. Slákiem álbo powietrzem nárusżonym ieſt lekárſtwem.

Głowy boleniu. Głowy boleniu. Y tym/ ktorym głowá ćierpnie/ vżyteczne bárzo.

Zołądku zimnemu. Zołądek zimny rozgrzewa.

Máćicy záziębłey. Máćicy záziębłey bárzo vżyteczne.

Mieśięczney. Mieśięczną chorobę Pániō wzbudza.

Członkō. Członki do rodzenia/ od przyrodzenia dáne/ pośila.

Vrynie. Przechody vryny zátkáne wychędaża.

Piaſek z Nyrek. Piaſek ták z Nyrek/ iáko z Pęchyrzá moczem wywodźi.

Oman w Cukrze.

Conſerua Enulæ. Smáżą nietylko Aptekárze/ ále y báby Oman/ ták w Cukrze/ iáko w Miedźie/ tym ſpoſobem: Ná wioſnę/ gdy poczyna z ziemie liśćie puſczáć/ kopáią go: á oſkrobawſzy y ochędożywſzy zwierzchu/ kráią go w tálarki/ álbo w kośćiki pomierne/ áni zbytnie ćienko/ áni názbyt miąższo: y odwarzáią we dwoiey wodźie/ żeby zbytnią z niego gorzkość odeſzłá. Potym ná przetak/ ábo ná chuſty wykłádáią/ żeby przecuchnął z zbytniey wilgotnośći wodniſtey/ y ták potym ná on Cukier/ álbo Miod przewárzony przygeſtſzym/ nie gorąco leią/ y niechaią go ták ſtać/ od godźiny/ do godźiny/ áż on Cukier/ álbo Miod/ oſtátek z nieg wilgotnośći wyćiągnie. Ktory potym odlawſzy/ znowu go przewarzáią/ żeby ſie w nim oná wodność ſtrawiłá: y dopieroż znowu nań leią. Toż powtorze y po trzećie czyniąc/ áż práwie

doſtáte-

dostátecznie pozbędzie wilgotności.

Moc y Skutki.

Tym wszytkim niedostátkom przerzeczonym służy/ vżywáiąc go. Osobliwie Piersi. (Piersiom.)

Plucá rozgrzewa. (Plucom.) Przeto

Dychawicznym y Gwizdżotchniącym z ßyią wyciągnioną/ iest bárzo vżyteczny. (Dychawicznym.)

W pleurze dobrze go vżywáć. (Pleurze.)

Krwią chárkáiącym potrzebny. (Krwią chárkánie.)

Plucá wychędaża/ flágmę z nich snádnie wywodząc. (Plucom.) Tákże

Mocz pędzi/ z ciężkością odchódzący. (Mocz pędzi.)

Chorobę miesięczną Pániom wzbudza. (Miesięczną wzbudza.)

Drudzy go tym sposobem przypráwuią/ iáko Jmbier/ álbo Tátárskie źiele/ v Cukrze álbo w miedźie.

Oman Egyptcki/ Rozdźiał 17.

Helenium Ægyptium, Nepentes.

Egyptysch Alant wurtz.

Oman Egyptcki/ iáko Crateuas pisze/ Rozgi ná łokieć po źiemi rospuszcza: po ktorych listeczki/ podług opisánia Dioscorydowego/ ná kształt Szocowicznych. A iáko Plinius mieć chce/ ná kształt Máciérzeydußki/ ieno troche obdłużnieysze y gestsze. Korzeń we wnątrz biały/ ná pálec wzmiąß: po wierzchu skorę czarną máiąc: Sok iego bárzo słodki. (Plinius.)

Mieysce.

Rośćie w Egyptćie/ y przeto z tąd Egiptskim rzeczony: Rośćie też ná Wyspie morzá Greckiego/ Heleny ták rzekącey: Rośćie y przy morzu/ ná págorkách.

Wybor.

Egyptcki/ y ten ktory ná Ostrowie Heleny rośćie/ iest nawybornieyßy.

Moc y Skutki.

Vsczknionym od wężow/ z winem piiąc/ iest osobliwym lekárstwem. (Vkąßonym od wężow.)

Człowieká wdźięcznego/ miłego y przyiemnego czyni/ ktory go vżywa. (Plin:) (Czyni wdźięcznim człowieká.)

Wesołe czyni z winem korzeń piiąc. (Vwesela.)

Frásunek. (Frásunek.)

Zal. (Zal.)

Gniew. (Gniew.)

Kłopot odpądza/ y w zápominánie przywodźi/ iáko Homerus pisze/ á zwłasczá Sok iego z winem piiąc. (Kłopot.)

Myßy truie/ miáłko vtárty/ á z kásżą álbo z czymkolwiek zmießány/ á im do iedzenia rozłożony. (Plin:) (Truie myßy.)

Wodká z niego palona/ płeć cudną y gládką czyni/ vmywáiąc sie nią. (Pli:) (Cerę cudną czyni.)

Do Wenu sá pobudza/ vżywáiących go. (Do Venu sá pobud.)

Artetice/ y w członkách łamániu/ iest lekárstwem/ piiąc y náćieráiąc sie nim/ tákże y pláſtrem go kłádąc/ ná chore członki.

Dychawicznym iest lekárstwem/ ná czczo z wodą go piiąc. (Plinius) (Dychawicznym.)

Rozsądek.

Oman Egyptcki nie iest nam znáiomy/ bo nie bywa w te tu kráiny przywożony. Ten Poetowie/ y z Oycem swym Homerusem/ báią/ żeby sie z łez Heleny wszczął/ y

vroſt. Dla ktorych iego oſobliwych ſkutków / zowie go ten Homerus Nepenthen, to ieſt / bez żalu y ſmutku / iáko ten ktory ſmetne y fráſowliwe vweſela / á w zápomnieniе przywodzi żal / fráſunek / y ſmetek. Ale to drudzy Borakowi przypiſuią. Drudzy náßemu Omanowi / ktory dla tego Helennium zowią / ód Heleny.

Biedrzeniec / Roſpikámień / Rozdział 18.

Tragoſelinum.
Pimpinella.
Saxifragia hircina.

Bibernell.

BIedrzeniec właſny ieſt troiáki. Wielki / Máły álbo ſámicá. 1.
Trzeci namnieyßy kryſpowáty / álbo kedzierzáwy. Pierwßy
ma korzeń długi / gládki / ná kßtałt Pietrußki ogrodney / ná pálec Korzeń.
wzmiąß / zwierzchu popieláty / we wnątrz bládożołtáwy / ſmáku
Sok. vſtá roſpaláiącego / y oſtrego iáko Imbier / Soku żołtáwego. Li- Liśćie.
śćia / ktore z korzenia záraz pochodzi / y po ziemi ſie roſkláda / geſto
ná iedney ßypułce / po obu ſtronách pochodzącego párámi / około
kárbowánego / ćiemno zielonego: ktore ná ſwych ſtopkách áż do po-
łowice pręćia pochodzi. Pręt czworogránowity łokietny / pod- Pręt.
czás dłużßy / wewnątrz cżczy / odnoßki z śiebie puſczáiący / ná kto-
Naśie- rych okołki z kwiátkow drobnych białych. Z tych potym Naśienie
nie. pachniące / Pietruſczánemu podobne / zlekả rumienne / w ięzyk ſczy-
piące. Drugi Biedrzeniec mnieyßy / álbo średni / ktory ſámicą zo-
wią / ieſt pierwßemu we wßem rowny y podobny: tylko że we w- 2.
ßyſtkich okolicznośćiách ſwych mnieyßy y drobnieyßy. Pręćia ru- Pręt.
Korzeń. mienieyßeº. Liśćia mnieyßego y drobnieyßego. Korzenia też ćień- Liśćie.
ßego / gládkiego / bez odnożek / zapáchu iednegoż z pierwßym / y
Kwiát. ſmáku tákże. Kwiátu w okołku białego / ieno drobnieyßego. Na- Naśie-
śienia mnieyßego / ále bárziey niżli pierwßy w ięzyk ſczypiący / y nie.
vſtá roſpaláiący. Trzeći wtoremu ieſt podobny / kłączem / kwie-

ćiem / na-

ćiem / naśieniem / zapáchem y smákiem podobny / tylko że nád te obádwá iescze smáku ostrzeyßego / y bárziey vstá rospaláiącego. Liśćie też dáleko glebiey y drobniey wykrawáne / ná kßtałt Pietrußki kedzierzáwey. List.

Mieysce.

ROsną pospolićie wßystkie trzy ná skałách / miedzy rospádlinámi skálnemi: miedzy kámieńmi. Bywáią też niegdzie w ogrodziech / ták z korzenia sádzone / iáko z naśienia śiane: ná gorách / ná págorkách / ná miedzách / ná Łąkách / y ná spráwionych ziemiách / á zwłascza bywa wietßy znáydowány. Pusczá sie z ziemie ná przodku Kśieżycá Máiá: kwitnąć poczyna z Látá / áż do Jeśieni. Zás mnieyßy / álbo średni / w Gáiách / y w mieyscách ćienistych.

Czás kopánia Korzenia / zbieránia Naći iego y Naśienia.

KOrzenie Biedrzencowe ma być kopáne dniá dwunastego / trzynastego / y czternastego / w Kśieżycu Lipcu. Zás z liśćiem y z klaczem iego / ßostego / śiodmego / y osmego dniá Sierpniá / gdy Słońce w ßostym á dwudźiestym / w śiodmym y osmym á dwudźiestym stopniu Lwá przebywa / á Mieśiąc w domu dźieśiątym y w iedenastym: A to ráno / poki z rosy nie oschnie.

Tákże Naśienie Dźiegielowe ma być zbieráne: á ile przećiwko kámieniowi w nyrkách y w pechyrzu / gdy Słońce w Niedźwiadku / znáku niebieskim będźie. Mieśiąc w Domu śiedmnastym. A Mars w Wadze.

Przy korzeniu Biedrzeńcowym znáyduią sie / w Kśieżycu Máiu / ziarnká czerwone / ktore Czerwcem zowią: z ktorych Kármázynowá śliczna bárwá bywa / te też ná końcu Máiá máią być zbieráne. O czym ná swym mieyscu / o Czerwcu y Kármázynie pißąc / ßyrzey sie powie.

Przyrodzenie.

KOrzeń / w ktorym wßystká moc y śiłá zależy / iż ma w sobie znákomitą ostrość / rozgrzewa y wysußa / ná koncu wtorego stopniá / álbo ná początku trzećiego / rośćieńcza / otwiera / wyćiera / śćieńcza / pobudza y pośila / rozpráwuie / rozśiekuie. Mnieyßy ze wßech naśilnieyßy y napotężnieyßy / bo ostrzeyßy. Wtore ma po nim mieysce średni. Pośledni pierwßy.

Podmiot.

W Niedostátku korzeniá Biedrzeńcowego / możemy Mácedońskiego Opichu / álbo Pietrußki vżywáć: ták też ná mieysce iey Biedrzeńcu / ták korzenia / iáko naśienia.

Moc y Skutki.

Do potrawwchodzi.

Korzenie tych náßych Biedrzencow / áile do záprawienia potraw miásto pieprzu / pospolitemu człowiekowi iest bárzo dobry / vsußywßy go y miáłko vtłukßy. Abowiem

Zołądek. Wątrobie Nyrki. Pechyrz.

Zołądek / Wątrobę / Nerki / Pecherz / — Rozgrzewa y posila / z zamulenia ich otwiera y wychedaża.

Piersiom ciásnym.

Ciásnosci w piersiách.

Opuchłym.

Opuchłem zwłaszczá tą puchliną / ktorą Anasarcam Grekowie zowią: To iest gdy wßytko ciáło spuchnie / wárząc z mięsem / miásto pietrußki.

Zimnym chorobó.

We wßytkich chorobách źimnych / y wilgotnych / to źiele iest bárzo vżyteczne ták w pokármiech / iáko w trunkách zwłasczá Jesieni / w źimie / y ná wiosnę: Lecie nie ták dla znácznego iego rozgrzewánia y rospalenia.

Pechyrzowi. Nyrkom.

Pechyrzowi.

Nerkom źimnym iest bárzo vżyteczny korzeń: Abowiem potężnie w nich

Kámień w Nyrkách y w Pechyrzu krzy.

Kámień krzy / y moczem wywodźi.

Zimne wilgotnośći / z ktorych się kámień ták w pechyrzu iáko y w nyrkách spieka rospráwuiąc.

Moczu cieżkiemu.

Moczu ćięßkiemu y z okrutnym rzezánim pusczániu / iest wielkim lekárstwem. wárząc korzenie Biedrzeńcowe z liśćim y z nasienim iego w winie / y piiąc ćiepło náczczo po kwáterce: mnieyßym mniey: wießym wiecey: Toż proch z korzenia álbo z nasienia iego czyni / piiąc go w pitym miedźie / álbo w winie / álbo y w stárym piwie.

Item. Kámień w Nyrkách.

Sok z korzenia iego toż czyni.

Kámień w nyrkách y w Pechyrzu krzy / y moczem potężnie wywodźi.

Zołądkowi.

Zołądek źimni rozgrzewa.

Chęć do iedzenia.

Chęć do iedzenia vtráconą przywráca / vżywáiąc liśćia iego pokármem / ábo ßáłáte z niego / ábo Salse czyniąc / zwłasczá z młodego / gdy się ná wiosnę z źiemie pusczа / y poki w pręt niewyrośćie: A nie tylko żołądkowi tym sposobę vżywány iest lekárstwem / ále y pechyrzowi / Nerkom / rozgrzewáiąc ie y wilgotnośći źimne / lipkie, kłowáte: Tákże piasek z nich moczem / wywodząc y kámień. (Tabe:)

Nyrkom. Pechyrzowi. Kámień wywodźi.

Jádom. Truciznąm.

Jádom y trucíznom nie tylko się sprzećiwia y znáczny odpor czyni / Ale

Też od powietrza morowégo záchowywa y broni / Sok korzenia iego náczczo káżdy dźień piiąc: Tákże korzeń w vśćiech trzymáiąc. Toż y nasienie iego czyni / ná Cukrze vżywáne.

Tákże Korzeń z Rożánym Cukrem / miásto Konfektu vżywány. (Turch:)

Suchotnym.

Suchotnym y w piersiách wilgotnośći flegmiste máiącym: ten korzeń z Rożánym Cukrem bárzo vżyteczny / káżdego poránku ná czczo vżywáiąc / (Turch:) á ze cztery łyżki z tegoż korzenia wodką distyllowáną / ktoreyby rok nie przeßedł / záwße popiiáiąc. Tenże

Serce.

Serce czásu morowego powietrza posila / y broni go od zárázy. Tákże od trucizny y od iádu / nie dopuszczáiąc do niego.

Wnętrznośćiom. Kißkom. Zołądku. Nyrkom. Wątrob. Pechyrz. Członkō Máćicy.

Wnętrznośćiom wßystkim / z wilgotnośći źimnych / Flágmistym / zámulonym / y boleiącym. Jáko

Kißkom y Trzewom.

Zołądkowi. Nyrkom.

Wątrobie. Pechyrzowi.

Członkom do rodzenia sposobnym.

Máćicy záźiebioney / y inym / iákimkolwiek sposobem vżywány / ták korzeń / iáko liśćie álbo nasienie / bądź w iedzeniu / bądź w trunku / álbo w prochu / w Konfekcie / w Wodce / iest bárzo vżyteczny. (Tabe.)

Opuszeniu.

Opußenie żywotá z wnętrznośći / ktore z źimnych wilgotnośći pochodzą / rospadza / z winem Korzeń iego piiąc.

Miesięczney.

Mieśięczną chorobę Białogłowską / nád przyrodzenie zástánowioną / potężnie wywodźi / piiąc Wodkę z korzenia Biedrzeńcowego dystyllowáną / poránu y ná noc / po kwáterce ná raz / ábo po połowicy / przydawßy trochę Száfránu y Cukru.

Poty obfite czyni.

Poty obfićie wzbudza / wywodząc nimi wilgotnośći w ćiele zágniłe.

Ciepłu przyrodzonemu.

Ciepło przyrodzone wzbudza y pokrzepia / w ktorym zdrowie náße należy. (Tabe.)

Opłáwom.

Vpłáwy białe Pániom leczy / z záźiebienia znácznego Máćice.

Zmázom ná twarzy.

Krostky po twarzy / y zmázy wßelákie.

Wrzedźienice po licu.

Węgrowátośći.

Węgrowátośći.

Piegom.

Piegi ná twarzy / námázuiąc tego korzenia Sokiem / y ráno wodką iego omywáiąc.

Wzrok słáby posila.

Wzrok słáby posila y ostrzy / táż wodká z korzenia iego oczy wymywáiąc.

Zołtacce.

Zołtą chorobę z ćiáłá spądza / z winem vżywány korzeń.

Vkąßonym od Węzow.

Vkąßniony od iádowitych bestiy / dobrze go vżywáć / y ná ránę przykłádáć.

Położnicom.

Położnice po porodzeniu / nie dobrze wyćisczone / vwierćiány z migdałámi á w trunku vżywány wychedaża.

Pokurczeniu członkow.

Pokurczonym z winá wapiennego vżywánia / Węgrowie to Cemerem zowią / niemáß nic lepßego nád ten plastr

ábo máść /

ábo máść z Biedrzeńcowego korzenia y z źiela / wziąwſzy Soku z tego wſzytkieg źiela / Octu Rozánego po rowney częśći / y wárzyć to w polewánym gárncu / áż do polowice: á przecedźiwſzy chędogo / przydáć woſku nowego trzy częśći / Sádlá Jázwcowego pięć częśći / Sádlá Káplunięgo / Szpiku wołowego po trzy: Ták wiele pśiego ſádlá / Oleiu ſoſnowego dwie częśći / Szpiku z końſkich gnatow ſtárych y wyſchłych ſześć częśći / Oleyku z Siarki częśc iedne / to weſpoł złączywſzy / nád wolnym ogniem máść vczynić / y tą ćiáło pokurczone / pierwey w łáźni dobrze rozgrzane / náćierać rece / nogi / żyły pięte / w krotkim czáśie członki pokurczone / do pierwſzey władze przyidą. (Parac:)

Temuż pokurczeniu iny plastr / álbo máść / ktorego mi moy dobry przyiaćiel vżyczył: Wźiąć Prochu / álbo ſpecies Mitridati / Czáſzki z Trupiey głowy człowieczey / Łáien Pawich / Soku kożiey Ruty / ktorą też Rutewką zowiemy / kámienia Gágátku Czarnego / Soku korzenia Biedrzeńcoweg / zárowno káżdego / Miodu we czworo náſob / y to co nalepiey weſpoł vmieſzáć / á ná słońce iárkie / ile Lecie / Zimie w piecu / po pieczywie vſmáżyć / káżdego dniá raz / álbo y dźieśieć mieſzáć / y tym ſkurczone członki mázáć co namocniey: Abowiem przez tákowe mázánia / te miąższe / grube / źimne / y kliiowáte wilgotnośći bywáią rośćieńczone / rozrzedzone / y przez pory ku wykurzeniu y wyśćiu ſnádne.

Płucom nádętym. Płucom nádetym z záplugáwienia / y zátkánym wilgotnośćiámi flegmiſtymi.

Slezionie. Slezionie nábrzmiáley / y zátwárdźiáley.

Wątrobie. Wątrobie / tákże krą y twárdośćią ośiádłey y źiętey / ieſt bárzo vżyteczna / náćieráiąc nią: ieſli dla Płuc / tedy y Pierśi / poczawſzy od roſoſzki pod gárłem / áż do połowice źiobr / ku bokom: Jeſli z ſtrony wątroby / tedy práwy bok od poł łopátecza ku Żołądkowi y Pępku. A z ſtrony Slezyony / bok lewy / od połowice źiobr ná doł / ku progu y ledźwiom / tákże ku Pępkowi.

Potłuczonym. Táż Máść potłuczonym y zbitym krzyżom. Oſobliwie służy

Scyátyce. Scyátyce / biodrá mázac y náćieráiąc / bárzo ieſt vżyteczna: Abowiem Krew ſtrzepłą / y Fluſy flágmiſte rozgrzewa / y rozrzedza.

Wrzodom pomykáiącym śie. Wrzodom pomykáiącym śie / y ćiáło wyiadáiącym / iádowitym. Też

Fráncowátym wrzodom. Wrzodom Fráncowátym / ćiáło pſuiącym / bárzo kosztowna ieſt / przymieſzawſzy do niey Magiſterium veneris, ktore zowią Flegma vitrioli, á potym weſpoł ie zmieſzawſzy / tym ie náćieráć y pláſtrowáć.

Ránom w głowie. Párchom. Rány niebeſpieczne w głowie. Tákże Párchy / Sok z korzenia tego źiela / leczy / wymywáiąc ie nim / álbo Fláytuch w nim mączáiąc / kłáść ná nie.

Toż Oleiek z tego źiela czyni / pomázuiąc nim. Tákże Wodká z korzenia iego / wymywáiąc ie nią. (Turn.)

Przepukłym. Przepukłym / Korzenie Dźięgielowe tłuc / á ile świeże: y przykłádáć ná mieyſce náruſzone.

Mocz wywodźi. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi / ná Pępek Korzeń tákże tłuczony przywiiáiąc. (Turn:)

Biegunkom. Naśienie iego teyże mocy ieſt / ktory y Korzeń: To biegunki wſzelákie záſtánawia / z winem go pijąc.

Dycháwicznym. Dycháwicznym / á ile ludźiom ſtárym.

Kászlącym. Kásżlącym / y w Pierśiách duſzność máiącym: Korzenia Biedrzeńcowego z Jmbierem á z Omanem / drobno nákráiawſzy / ná kſztałt Siekanki / álbo Rzezanice / po czwierći łotá / ná czczo y ná noc dobrze pożywáć.

Pierśiom oźiębłym. Pierśi oźiębłe rozgrzewa. Tákże

Kásżlom z záźiębienia / álbo z Flágmiſtych y kliiowátych wilgotnośći / ieſt vżyteczny / miáłko vtłuczony / z winem ćiepło vżywány. Abowiem wolne odbyćia czyni Flágmy z Pierśi. Abo tym ſpoſobem:

Item. Wźiąc korzenia tego miáłko vtártego dwá łoty / Naśienia Włoſkieg Kopru / Kminu kramnego / naśienia Ruty / Lákrycyiey / po poł łoćiu káżdego. To wſzyſtko co namieley vtłuc / y z miodem odſzymowánym / wźiąwſzy go ze cztery dwádźieśćiá łotow / Konfekt vczynić / á tego ná raz / iáko Orzech Káſztanowy / w vśćiech trzymáć / á co śie roſpuśći / połykáć ná czczo y ná noc.

Z płuc flágmę wywodzą. Kásżlącym. Ten Konfekt Płucá oźiębłe / z nápełnienia flágmą / y z zátkánia ich wychędza y rozgrzewa.

Kásżle vśmierza.

Konfekt do tegoż iny / ále tychże ſkutkow: Wźiąć korzenia tego źiela poł trzećia łotá / Bobku ochędożonego / Jáłowcu po połtorá łotá / Omanowego korzeniá poł łotá: A to wſzytko miáłko vtárſzy / z odſzymowánym miodem / Konfekt vczynić / ktoreg przerzeczonym ſpoſobem vżywáć.

Pierśiom záwrzedźiáłym. Pierśiom zránionym / záwrzedźiáłym y zropionym płucom: Weźmi korzenia teg źiela

źiela pokraiáne° co nadrobniey/ trzy loty y warz we dwu kwartách wody ſtudzienney/ áż do polowice/ przecedź/ przyday kwarte álbo z poltory winá dobrego białego/ dwádźieśćiá y ośm lotow miodu chedogiego/ znowu warz y pilnie zbymuy/ á gdy ſie chedogo odbymuie/ znowu przecedź/ tego choremu ráno y ná noc po kubku/ co naćiepley day pić/ Abowiem wßelákim/ Pierśi y Pluc/ nie doſtátkom z źimna/ ieſt lekárſtwem oſobliwym. Jáko

Káßlom. Káßlom záſtárzálym.

Dychawicznym. Dychawicy y ćiężkiemu tchnieniu z wyćiągániem ßyie/ to ieſt gwizdzocztchniącym.

Item. Też przećiwko tymże dolegliwośćiom weźmi korzenia Biedrzeńcowego trzy loty/ Dźięgielu/ korzenia pokrzywiánego po loćie/ Bożego drzewká Zywiolki/ Ziela powietrznego/ Szalwiey liſtu wąſkiego álbo vſkowánego po polowicy lotá. To wßyſtko poſiekay/ á w fláße Cynową álbo w Konew włożywßy/ dwie kwarćie miodu ná to náley zálep wierzch dobrze/ przez godźin cztery w kotle vkropu goracego warz vſtáwnie/ A gdy przechlodnie przecedź/ y po trunku dobrym tego ráno y ná noc day choremu pić.

Suchotom. Suchotom też Konfekt doświadczony/ z tegoż źiela tym ſpoſobem może być czyniony: Wźiąć korzenia Biedrzeńcowego/ miálko vtártego/ cztery loty/ Miodu lotow dwánaśćie odbymowánego/ zmießáć dobrze/ á ná czczo po pol loćiu vżywáć też/ á wodkę tegoż korzenia diſtyllowáną z ßeśćią lyżek popiiáć. Albo iáko ini czynią/ y dobrze: biorąc po pol lotá prochu Biedrzeńcowego/ czynią Lektwarz álbo Konfekt z Rożánym Cukrem/ ktorego poránu ná czczo po pol lotá każą vżywáć/ á wodkę z korzenia ośmią lyżek popiiáć. (Matth Syluaticus. Marc: Gattenaria.)

Item. Wźiąć Soku z korzenia Biedrzeńcowego/ z korzenia Diablikowego/ álbo Obráſkowego po loćie/ Cukru Rożánego trzy loty/ to weſpol ná iárkie ſlońce wyſtáwić/ áż ſie vſmáży y zgęſtnieie/ iáko lektwarz/ tego ná czczo po pol loćiu bráć/ á lyżkę ábo ßeśćią wodki Biedrzeńcowey popiiáć.

Kłoćiu okolo ſercá. Przećiwko kłoćiu okolo ſercá/ bądź z zbytniey krwie ábo z wilgotnośći inych bądź z vderzenia ábo ſtłuczenia. Weźmi Biedrzeńcu z liśćiem y z korzeniem warz/ á te iuche poránu y ná noc ćieplo piy.

Wzrok oſtrzy. Wzrok ſláby y ćiemny/ iáſny czyni/ Biedrzeńcu ták liśćiá iáko korzenia iego iákimkolwiek ſpoſobem vżywáiąc/ bądź w trunku wárzonego ábo prochem/ bądź w potráwách.

Zołądek. Zołądek do trawienia náprawuie/ wźiąwßy go ſiedm lotow. Wielblądowego śiáná ábo Trawy Káſkiey lotow cztery/ liśćia potrzyw paláiących/ korzenia Fiolkowego Florentſkiego/ Oſtrzyżu wonnego ábo wielkiego/ Gálganu po trzy loty/ Omanu/ Pieprzu białego po dwu lotu. To co naſubtelniey vtłuc/ y z polpiętą kwarty miodu odbymowánego záczynić/ á przez kilká dni dwie godźinie przed obiádem/ miáſto przyſmaku przy iedzeniu może go vżywáć/ wźiąwßy tego przerzeczonego Konfeku lyżkę/ roſtworzyć go winem ábo octem/ oſobliwie ſpráwuie do trawienia żołądek. Toż czyni wźiąwßy dwá loty miálko vtártego/ korzenia Biedrzeńcowego/ Pieprzu tluczonego lot/ to zmießáć weſpol/ á po kwinćie ná raz z trunkiem winá ćiepłego ná czczo pić. Do záprawienia potraw/ ábo inym przyſmákiem może go vżywáć.

Scyátyce. Scyátyke y boleśći w ledźwiách y w biodách vśmierza/ wárząc go w winie/ á piiąc. Toż też

Káßlu ćiężkiemu. Káßel ćiężki vśmierza y leczy.

Pierśi wychedza. Pierśi rozgrzewa/ y flágme z nich wychedza.

Glisty w żywoćie. Czerw z żywotá ábo gliſty wypędza proch tego korzenia z winem ábo z octem piiąc.

Kámień w nyrkách y w pęchyrzu. Kámień ták z nyrek iáko z pęchyrzá ſrząc/ moczem wywodźi/ wźiąwßy go ze wßyſtkim z dobrą garść/ á drobno pokraiawßy w pol gárncu winá dobrego námoczyć/ z wierzchu dobrze zálutowáć á w kotle ábo w panwi vkropu wrzącego wárzyć przez trzy godźiny/ y tey po lewki ráno y ná noc ćieplo po kubku pić káżdego dniá.

Item. Ćwierć lotá prochu z winem ćieplym piiąc toż czyni. Też lekárſtwá przerzeczone ćießkie[b] moczu puſczániu ſą vżyteczne.

Moczu zátrzymánemu. Weźmi korzenia Biedrzeńcowego/ naśienia Pietruſczánego po ßeśći lotow/ y warz to w gárncu wody chedogiey/ ábo we trzech kwartách do wywrzenia trzećiey częśći. Potym do iuchy przecedzoney włoż funt miodu chedogiego/ y warz znowu zbymuiąc pilno/ áż trzećia część vwre/ przecedź/ á ná czczo y ná noc po trunku záwße ćieplo piy. Doświadczony trunek.

Item. Przećiw temuż wßyſtkiemu proch ko-

ßtowny

ßtowny: Wźiąć Biedrzeńcowego korzenia/ Prochu z kámykow Rákowych po dwu lotu/ Nasienia Lamikámienia lot/ Nasienia proſá Wroblego poltorá lotá/ tego po ćwierci lotá ná raz/ ábo troche wiecey/ z cieplego winá trunkiem vżywáć.

Item. Weźmi tego źiela korzenia cztery loty/ korzenia Pietruſczánego trzy loty/ Lamikámieniá/ Wroblego Proſá/ korzenia ßpáragowego po poltorá lotá/ winá dobrego bialego/ y wody ſtudziennéy po kwarcie: to pokráiawßy drobno warz w konwi cynowey/ ábo we fláßy zálutowawßy w kotle vkropu wrzącego przez godźin cztery. Tego ráno y ná noc po kwaterce cieplo daway pić/ Albowiem kámień krzy/ y mocz kąpániem od chodzący/ ábo też zgolá nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi.

Pechyrzowe boleśći. W pechyrzu boleśći ćiężkie vkláda

Mocz wywodźi. Mocz kąpániem odchodzący wywodźi/ wźiąwßy nasienia Biedrzeńcowego pieć lotow/ Fengreku cztery loty/ ßeż kwinty/ tych dwu nasienia przypraż ná żeláżney panewce/ áż ſie zárumienieią. Potym przyday Mirhy wyborney kwinte iedne/ Pieprzu pelnego dwánaśćie ziarn. To wßyſtko co namieley vtrzeć/ y pomießáć/ á tego po kwinćie w ćieplym winie pić do kąpiele idąc/ ktora bywa dla tego po pás czyniona.

Pechyrzá zátkánie. Pechyrz zátkány y zámulony otwiera/ y wyprążnia. Wźiąć Biedrzeńcowego korzenia cztery loty/ korzenia Pietruſczánego/ Lamikámieniowego po dwu lotu. To pokráiáć/ y przydáć Cukru biale° osm lotow/ á w kwarcie wody ſtudzienney/ y winá drugiey/ záßpuntowawßy w konwi/ ábo w fláßy Cynowey/ w kotle vkropu wrzącego/ przez godźin cztery wárzyć/ á ráno y ná noc choremu ćieplo po dobrym trunku dawáć.

Pechyrzowi boleſnemu. Pechyrzowi boleſnemu.

Moczu zátrzymániu. Moczu zátrzymánemu Proch bárzo koßtowny: Wźiąć Biedrzeńcowego korzenia y nasienia/ ziarnek z Fig po locie/ Mirhy wyborney pol kwinty/ Pieprzu pelnego ziarn z dźiesieć/ Nasienia Pietruſczánego lot/ co násubtelniey wßyſtko vtluc/ á po ćwierći lotá/ ábo co czerwony zloty záważy/ z winem dáć ćieplo pić/ w kąpieli po pás z cieplęy wody.

Moczu zátrzymániu. Moczu zátrzymánie z záleglośći kámienia w pechyrzu/ ieſt rátunkiem/ korzenie toż w winie wárzone/ á czeſto trunkiem vżywáne.

Kolice y gryźieniu w kißkách. Kolice y gryźieniu w kißkách ieſt lekárſtwem: Wźiąć korzenia y nasienia Biedrzeńcowego/ Bobku/ po locie/ to vtlukßy z funtem miodu odßymowánego/ vczynić lektwarz/ y z trunkiem niżey opiſánym vżywáć/ do ktorego wźiąć korzenia Kopru Wloſkiego/ Biedrzeńcowe°/ Korzenia Myßey wiechy Poleiu Ruty po locie: to wßytko w pol kwarćiu wody wárzyć/ przylawßy winá dobreg kwaterke/ áż trzecia część vbywie. Tey iuchy wźiąć ná raz z ßesć dobrych lyżek w lektwarzu wyßßey opiſánego z pol kásztanowego orzechá/ y to dac cieplo pic ilekroć będźie potrzebá.

Mieśięczną P. wzbudza. Mieśięczną chorobę Pániom zátrzymána/ nád przyrodzenie wzbudza Biedrzeńcowe źiele y z korzeniem w winie wárzone/ y vſtáwicznie ráno y ná noc trunkiem cieplo vżywáne po kwáterce ná raz. Toż też

Máćicy záduſzone. Máćicy zádußoney/ ieſt doświadczonym lekárſtwem. Toż czyni Proch korzenia Biedrzeńcowego/ piiąc go ná raz/ co czerwony zloty záważy z cieplym winem.

Przećiwko morowey zaráźie. Czáſu morowego powietrza ná czczo go gryść/ ábo y w vśćiech vſtáwicznie go trzymáć/ bárzo dobrze. Albowiem powietrze záráżone odpędza.

Item. Wárząc w winie korzeń iego/ á piiąc ná czczo/ toż czyni. Też záwieſiwßy go w winie/ á to miáſto trunku poſpolitego piiąc/ broni y záchowywa od morowego powietrza.

Weźmi Biedrzeńcowego korzenia dwá loty/ korzenia kurzego źiela/ Dyptanowego po locie/ to co namieley vtluc/ á czáſu powietrza morowego/ iáko láſkowy Orzech ná ſkibce chlebá w winie obmaczáney/ ná czczo káżego dnia vżywáć.

Item. Tegoż też prochu Biedrzeńcowego ćwierć lotá/ ze trzemá ábo z pięćią lyżek wodki Sczawikowey/ á z dwiemá lyßkomá winá dobrego ná czczo pić dobrze.

Tegoż korzenia miálko vtártego prochu z pol kwinty/ z Dryákwie przedniey/ z ćwierćią lotá zmießawßy/ rozetrzec w pieći lyßkách dobrego octu winnego/ przylawßy lyßke ábo trzy tegoż korzenia Biedrzeńcowe° wodki/ y ćieplo dáć wypić/ tym ktorzyby iuż záchwyćili powietrza iádowitego/ ále ſie im potrzebá záraz potym godźin ze trzy co nalepiey pocić/ nákrywßy ich/ áby ſie iad przez ćialo potem wyćiągnął.

Koßtowne á doświadczone lekárſtwo przeciwko záráźie morowym powietrzem: Wźiąć korzenia Biedrzeńcowego miálko vtártego trzy czwierci lotá / Dźięgielu pol lotá/ Cardámonu trzecią cześć kwinty / Cynámonu pol kwinty / Kámphory / Jednorożcu prawdźiwego / ábo miáſto niego Bezoaru práwego po dźieśiąć gran / Dryiákwie y Mitrydatum naprzednieyßych po dwá loty / Oleyku z Jágod Jálowcowych kwinte A to wßyſtko co nalepiey w Możdżerzu vmießáć: á po pol kwinty tego Konfektu / z octem gwożdźikowego kwiecia álbo z Dźięgielową wodką / po cztery lyßki káżdeº wźiąwßy / dáć pić ćieplo: á ile dużych sil czlowiekowi / y kazáć mu śię przynamn iey trzy godźiny poćić. To lekárſtwo iad z ćiálá potem y moczem pocżnie wywodźi: Slábßym w śilách po kwinćie / á Octu y z wodką przerzeczoną po trzy lyßki.

Trućizny zádáney.

Przećiwko trućiznie / y iádu wßelákiemu / korzenia Biedrzeńcowego / po ześćiu Miesiącá kopánego / wźiąć korzenia Kurzego źiela / Cynámonu po loćie Drzewá Orlego / álbo Ráyſkiego prawdźiwego / Jmbieru po kwinćie / kwiat Muszkátowego pol kwinty. To wßyſtko miálko vtrzeć / y do potrzeby chowáć. A gdyby komu trućizna bylá zádána / ábo żeby tylko rozumial śię być ſtrutym tego mu prochu z pol lotá / co z naprzednieyßym winem ćieplo dáć wypić / pewne y doświadczone ieſt lekárſtwo.

Przećiwko vśćzknieniu wężowemu / korzeń Biedrzeńcowy świeży w kámiennym możdżerzu tluczony z ſtárym przednim winem / á przecedźiwßy y mocne wyżąwßy / vkąßonemu dáć z ośm / ábo z dźieśiec lyżek pić.

Przećiwko wßelákiemu vkąßeniu iádowitemu / od iákichkolwiek beſtyy trunek bárzo koßtowny y doświadczony Wźiąć korzenia y z liśćiem Biedrzeńcowego pośiekánego / ze dwie gárśći / y w pol gárncu winá biálego przedniego do polowice wywárzyć / á z prochem niżey opiſánym vżywáć / wźiąć Goryczki / Zywiczki máley ábo Jwinki pachnącey korzenia po loćie / y to wßyſtko miálko vtrzeć. A gdyby kto byl od iádowitey beſtyey obráżony / wźiąć wyßey opiſánego trunku z ßeść lyżek / á tego prochu z kwinte / y dáć obráżonemu ćieplo pić przez kilká dni / wßytek iad z niego wywiedźie.

Przemázány ßárą máśćią.

Ktorychby przemázáno ßárą máśćią ná Fránce / tym tylko Biedrzeniec y z liśćiem wárzyć w winie / á po trunku ráno y ná noc ćieplo pić dáwáć / przez kilkánaśćie dni. Abowiem żywe ſrebro w żylách / tákże w innych wnetrznośćiách biegáiące wywodźi. Doświadczone ná wielu lekárſtwo.

Item.

Prochu kwinte / korzenia ſuchego Biedrzeńcowego z winem tákże piiąc / toż czyni. Też w winie moczone y z liśćiem / do powßechneº picia dobre. Toż lekárſtwo tym ieſt bárzo vżyteczne / ktorzyby żywe ſrebro pili.

Item.

Zlotnikō.

Zlotnikom / ktorychby dym z żywego ſrebrá przy pozloceniu zárázil / tego prochu y trunku dobrze vżywáć: y przed zloceniem / y po pozloceniu.

Fráncowátym miáſto Sálſy ábo drzew.

Fráncowátą chorobą zárážonym miáſto Sálſy Páryle ábo Drzewá / ieſt vżytecznieyßy dáleko niżli te cudzoźiemſkie lekárſtwá / tymże go ſpoſobem wárząc y przyprawuiąc iáko Sálſe / y przez pięć ábo ßeść Niedźiel piiąc / pirwey ćiálo przechedożywßy lekárſtwy przyſtoynymi / wedlug zwyczáiu. Tákże miáſto trunku poſpolitego y prágnienia tym ſpoſobem go wárzyć / iáko Drzewo ábo Sálſe. Doświadczone lekárſtwo.

Zimnicō.

Febre ábo źimnice z ßeść ábo z ośm lyżek ſoku tego dáiąc pić / a potym śię poćić / odpądza. Tákże w trzećiacce y w innych źimnicách trzykroć dáiąc káżdego dniá / ieden po drugim tegóż Soku / pod táż miárą / przed przyßćiem / pić / á żeby śię poćil / rychlo ią odgánia. A czáſu Zimy gdźieby o Sok trudno bylo / tedy wźiąć ſuchego y z liśćiem / ábo tylko ſámego korzenia Biedrzeńcowego ze dwie gárśći pokráiáć drobno / warz w winie do polowice / á miáſto przerzeczonego Soku vżywáć Abo prochu tego korzenia kwinte ná raz z ßeśćią lyżek wodki z tegoż Biedrzeńcá / toż vczyni.

Trzećiacce.

Trzećiodniową Febre odpądza / trzy liſteczki Biedrzeńcu ná proch miálko zetrzeć / y z ßeśćią lyżek wodki Cárdobenedyctowey / przed ſámym przyßćiem / ábo chocia iuż nádyydźie / dáć wypić.

Item: Wźiąć ták korzenia iáko liśćia świeżego Biedrzeńcu / vwiercić ábo w Możdżerzu z winem vtrzeć / y ſok wyżąć / á dáć go w ten czás práwie wypić / gdy źimna nádchodźi / do trzećiego ábo wtorego rázu to vczyniwßy przepádnie.

Doświadczone też w Kwártanie ieſt toż lekárſtwo.

Item. Zimnicy czwartodniowey.

Trunek oſobliwy y bárzo vżyteczny

miáſto

Piwo káżdey gorączce náleżące.

miáſto piwá/ przy iedzeniu / y w káżdey Febrze: Wźiąć ze cztery cáłe korzenie Biedrzeńcowe ochedożone/ Korzenia Podrożnikowego dwá/ korzenia Kopru Włoſkiego/ y z naśieniem iego / Lakrycyey ſkrobáney po dwá loty / Jeczmienia ná wybor obráneg cztery loty/ Jezyczkow Jelenich ze cztery. To weſpoł pośiekawſzy w Konew/ álbo w Fláſze wſypáć/ y ná to nálać gárniec ſtudźienney wody/ zálepić / w kotle vkropu wrzącego/ przez pięć godźin wárzyć bez przeſtánku/ á tego miáſto trunku poſpolitego/ w Febrze vżywáć/ przy obiedźie y wieczerzy. Ale gdźieby iuż Febrá nádeſzłá/ nietylko od tego/ ále od wſzelákiego trunku zátrzymáć ſie/ áże práwie opuśći.

Trunek rannym

Ránnym trunek bárzo vżyteczny: Wźiąć liśćia Biedrzeńcowego dwie gárśći/ Prośiáney włoći/ ktorą też Trankiem zowią/ Zánklu po gárśći: to pośiekawſzy/ w winie álbo w piwie ſtárym/ w Fláſzy/ álbo w Cynowey konwi zálutowawſzy/ w kotle vkropu wrzącego wárzyć/ przez godźin cztery/ á tęż ná czczo y ná noc/ po pięći álbo ſześći łyżek ránnemu káżdy dźień ćiepło dawáć.

Item.

Albo weźmi korzenia świeżego Biedrzeńcowego/ drobno pokráiánego/ vwiercć/ álbo w możdżerzu vtłuc/ á winem zlewáy/ y wyżąwſzy co namocniey ten Sok/ day po pięći álbo ſześći łyżek ćiepło pić/ ráno y ná noc.

Item.

Weźmi Biedrzeńcowego liśćia połtory gárśći/ Jezyczkow Bábczánych ábo Bábki wąſkiey po gárśći/ Tránku/ y Cwikły czerwoney/ kwiećia y liśćeczkow Pánny Máryiey/ Dzwonkow/ Wołowego ięzyká/ Ziela kwiátu wątrobnego/ ábo dźiewięćiornika/ liśćia Conwáliowego/ ábo Lánkowego/ Podeżrzału/ Powoiu pachnącego/ ábo koźiego powoiu/ Wrotycy/ Sadźu ábo Siwcu/ ktory Eupatorium zowią/ Jáſkołczego źiela álbo Celidoniey/ Bárnádynku/ Cardobenedyktu/ Tredownıku/ Kurzego źiela/ Pięćiornıku wielkiego po gárśći. To wſzyſtko co nadrobniey pośiekawſzy/ połowice tego w konew Cynową álbo w fláſze wſypáć/ y nálać ná to winá przedniego kwarte/ wody tákże wiele ſtudźienney/ ábo miáſto winá/ piwá dobrego ſtárego: á záſzpontowawſzy dobrze y zalepiwſzy/ w kotle vkropu wrzącego/ przez godźin cztery wárzyć. Tego ránnemu káżdeg dniá ráno y ná noc/ po pięći álbo ſześći łyżek dawáć/ chowáiąc to w mieyſcu chłodnym ábo w piwnicy. A gdźie tego dopiie/ znowu świeżo nágotowáć drugiey połowice/ onegoż źiela.

Ránionym ſzkodliwie w głowie.

Ránionym ſzkodliwie w głowe/ trunek bárzo oſobliwy: wźiąć Biedrzeńcu śrzedniego/ álbo wtorego gárśći dwie/ Bukwice czerwoney y białey liśćia y z kwiećiem po połtory gárśći/ Koſzyſczká/ Podrożniku/ Przywrotu/ Tráncu/ Jáłowcowych Jágodek przetłuczonych z grubá/ Stokroći/ Leſczynowey Jemioły y z liśćiem/ Benedyktu/ Zánklu po gárśći/ Kwiećia z Trzemchy/ álbo ze Smrodynie/ Centuryey máley/ kwiećia Konwáliowego/ álbo Lánkowego/ po poł gárśći/ Dźięgielu/ korzenia Benedyktowego/ po łocie/ to wſzytko pokráiáć/ y kwarte winá dobrego/ á wody chędogiey drugą/ ná to nálać/ á w konwi Cynowey/ w vkropie wrzącym wárzyć przez cztery godźiny/ tego ná czczo y ná noc/ po trunku/ dawáć ćiepło.

Item. Ráncer y Fiſtuły leczy.

Przećiwko Fiſtułom y wrzodowi/ ktory Cancer, to ieſt/ Rák zowią/ trunek bárzo oſobliwy: Wźiąć liśćia Biedrzeńcu średniego / z połtory gárśći liśćia Bukwice Czerwoney/ Rzepiku/ Sporyſzu/ liśćia Biedrzeńcá wielkiego po gárśći: Pośiekáć drobno/ wárzyć w połtoru gárncu wody ſtudźiáney/ áż trzećia część wywre/ potym przecedźić y wyżąć mocno: do tey iuchy przyday trzy funty/ álbo połtory kwarty miodu chędogiego/ y znowu warz co napilniey ſzymuiąc/ á temu co Ráncer/ álbo Fiſtułe ma/ po ſześći łyżek dobrych ćiepło ráno y ná noc pić daway/ dokądby nie ozdrowiał.

Item.

Trunek oſobliwy przećiwko Fiſtułō: Wźiąć liśćia mnieyſzego álbo średniego Biedrzeńcá/ tákże drugiego/ ktory námnieyſzym álbo kędźierzáwỹ zowią/ po połtory gárśći/ Kozłku/ Rzepiku/ Kár duſu/ álbo Tureckiego Czubku liśćia / Kurzego źiela liśćia y korzenia/ Wrotycze po gárśći/ Naśienia Biedrzeńcowego/ Anyżowego/ po połtorá łotá/ Konopi źielonych liśćia młodego y z bylim ośm łotow/ wſzyſtko pokráiáć/ y w gárncu Winá dobrego białego wárzyć/ przydawſzy wody ſtudźienney poł gárncá/ áż do trzećiey częśći wywre: wyżąć álbo wypráſowáć co namocniey/ y przecedźić/ przydáć funt miodu chędogiego/ y znowu wárzyć pilnie odſzymuiąc/ á ſtrzedz by namniey nie vkipiáło. Tego Trunku choremu ráno y ná noc dawáć pić ćiepło/ po ſześći łyżek/ trzy godźiny przed oboiem iedzeniem.

Koniom.

Koniowi bárzo brzuchátemu/ ábo wiátry nádetemu. Tymże

Item.

Koniom Kupie máiącem/ wźiąć tego korzenia/ Fengreku/ ſoli proſtey

po dwu

po dwu á trzydzieśći lotów / Gorzczki lotów ſzesnaśćie: To drobno vtlukſzy w wodźie wárzyć / że tylko pięć kwart zoſtánie / álbo więcey trochę. Tego po kwarćie do dźiewięći kroć dáy co náćierp'ey ścierpieć może / á zoſtánieli ná dźiesiąty dźień co więcey / y to mu dáć á będźie zdrow.

Zmázom ná twarz

Zmázy wſzelákie z twarzy ſpądza / y ściera / Sokiem Biedrzeńcowym / ták z źiela ſámego / iáko z korzenia twarz mázáć / á nie oćieráć / áż ſámo oſchnie / czyn ąc to częſto.

Bolenie żebow.

Żebow boleniu / korzeń bárzo ieſt vżyteczny / zwlaſzczá z źimnych á kliozyzych fluſow / żucháiąc go dlugo. Ták ábowiem ſlámowátośći flegmiſte wyćiągą. Toż czyni w winie wárzony pokráiawſzy go / á tym winem co naczeſćiey y náćiepley vſtá plókáć / co nadłużey w nich trzymáiąc.

Dźiegnom boleiące.

Toż też dźiegne léczy.

Námkom mleká obfitość dáie.

Námkom Pániom / dźiatki máłe pierśiámi karmiącym / gdźieby przyſſáły y mleko w pierśiách tráćily: tylko Biedrzeńcowe° źiela ná pierśi przylożyć á zwlaſzczá námnieyſzégo ábo kryſpowátégo Biedrzeńcu / ták obfitość im w ieśći godźinách mleká przyćiągnie / że ie potym muſzą / przeſtrzekowáć.

Porodzeniu letkiemu.

Pániom brzemiennym czyni rodzenie lekie / świeżo vtluczone źiele / á plaſtrem ná pępek przyłożone.

Łożysko wywodzi

Łożyſko po porodzeniu pozoſtálé / bezćimiedźielnicom wywodźi / tóż liśćie Biedrzeńcowe tluząc / y ná pępek przyklád áiąc.

Powietrzu morowemu.

Korzeń záwieſzony ná gołym ćiele / no śić dobrze / przećiwko powietrzu morowemu / broni ábowiem od záráży. A choćiaby go iuż záchwyćił / tedy go záraz záwieśić ná ſzyi / żeby ná pierśiách álbo ná lewey pierśi leżał / á potym dác záraz pić trunek / przećiwko temuż iádu / ktoryśie wyżſzéj opiſał / godźinę ábo trzy potym śie poćić. Doświádczoné ieſt lekárſtwo / á nie zabobon żaden: gdyż wiele táiemnych rzeczy nátura w káżdéy niemal rzeczy ma / ktorych rozumem dośiąc nie możemy.

Morowe powietrzney.

Morowká gdźieby śie komu pokazálá: Wźiąć Biedrzeńcu z liśćiem y z korzenim / Lnice / ktorą Linariam zowią / ták wiele á co nalepiéy vtlukſzy weſpol / ná morowkę przywiązáć / ábowiem ią otwiera y iad przez to wyćiągą / ná koniec y goi.

Ránom ćiętym.

Też Rány ćięte / y ſadzele / ſok z niego w żerę goi / puſczáiąc go w nie / ábo fleytuch w nim máczáć á w rány kláść y zwierzchu tegoż źiela liśćie vtlukſzy pláſtrowáć.

Glidwaſer záſtánawia.

W ránách Glidwaſer záſtánawia / ſok w nie puſczáiąc / á zwierzchu toż liśćie przykładáiąc / doświadczono wiele kroć.

Ránom klotym / świeżym.

Ránom świeżo ćiętym ábo klotym / Wźiąć liśćia świeżego Biedrzeńcu / że trzydźieśći y dwá loty / Zanklu / Przetárznikú / ktory y Weroniką zowiemy / oboygá liśćia świeżego po lotow ſzesnaśćie. To wſzytko co nalepiéy vtluc álbo vwiercieć / przyłożyć do tego kozlowego łoiu trzydźieśći y dwá loty / ſmalcu wieprzowégo ſzesnaśćie lotow / To weſpoł vſmáżyć ná wolnym węgliſtym ogniu / żeby námniey nie przygorzáło / y ták długo ſmáżyć áż śie wodność źiol ſtrawi / potym w práśie wypráſowáć / y przydáć do tego nowego woſku ſzesnaśćie lotow / Żywice Soſnowey álbo Iodłowey / Terpentyny po dwunaśćie lotow / znowu z tym przyſmáżyć / á ná koniec / gdy trochę przechłodnie / korzenia tegoż Biedrzeńcu / co naſubtelniey vtártego / cztery loty wmieſzay. Ták będźieſz miał koſztowną máść / do wſzelákich ran świeżo ćietych / ábo ſzykowych.

Tarnie, postrzáły, Kule zćiáła wyćiągá.

Wſzelákie rzeczy w ćiele tkwiące / iáko ſtrzały álbo żeleſcá / Kule / Kośći / drzazgi / Tarnie / wyćiągą / vtlukſzy korzeń Biedrzeńcowy ná ráne álbo poſtrzal przyłożyć. (Tabe.)

Ogniem opaloné.

Opalonym od ogniá plaſtr oſobliwy / korzeń tenże vtluc miálko z liśćiem / z Sokiem iego / y z białkiem iáiowym / y przyłożyć.

Fiſtułom. Ráncer.

Fiſtuły y
Ráncer leczy / ſok z liśćiá y z korzenia iego w nie puſczáiąc / á liśćiem iego vtártym zwierzchu plaſtruiąc.

Item.

Ráncer leczy / wźiąć korzenia biedrzeńcowego y z liśćiem dwie częśći / czarney Ciemierzyce część: To co namieley y naſubtylniey vtluc / z Oliwą záczynić. A tego poránu y ná noc ná wrzod przykláday / ták długo / áż zbieleie. Potym wźiąć łoiu Kozłowego / woſku / po dwie częśći / roſpuśćić / y Rádźidłá krámnego miálko vtártego przydáć / ileby śie doſyć zdáło. To dwá kroć ná dźień ták długo przykládáć / áż śie ten wrzod zły zgoi.

Ráncer ná członkách mężſkim y białogłowſkim.

Ráncer ná członkách wſtydliwych / oboiey płći leczy: wźiąć liśćia Biedrzeńcowego dwie częśći / Iezykow pśich / Rzepiku po częśći / vtluc / y ſok wyżąć / Fláytuchy w nim maczáć / y weń wpuſczáć / á vtárte liśćie z wierzchu plaſtrowáć.

dáć. Też tyż źiolá w winie y w wodźie wárząc / dwákroć przez dźień tym przemywáć.

Do ran glownych bátzo ſluży.

Mamy wiedźieć / że Biedrzeniec nie tylko ieſt lekárſtwem oſobliwym ránom świeżym / máść z niego przerzeczonym ſpoſobem czyniąc / ále y ránom ſtárym y ſádzelom / iákokolwiek zowiącym / ze wßech nagorßym. Jednák ránom w glowie ieſt naoſobliwßym / tákże iáko ieden zacny Chyrurg świadczy / by do mozgu ſámego bylá ráná / ieno ſokiem tego źiela zákrápiáć ią / bez wßelákiey ßkody zágoi ſie. Co ſnádnie tego doświádczyć. Przebić glowe kokoßy / álbo káplunowi / áż do mozgu / ieno mozgu namniey nie rußyć / y zákropić kilká kroć one ráne tego źiela Sokiem. Zgoi ſie bez pochyby.

Wodká z Biedrzeńcu.

Aq̃a ſtillaticia.

Czás do diſtyllowánia ztego źiela wodki napizyſtoynieyßy w Czerwcu / kiedy nalepiey kwitnie / w ten czás ábowiē ſoku naiwiecey ma w ſobie: Wźiąc tedy ze wßytkim tego źiela / z liściē / z korzenim / y z kwiećiem / á drobno poſiekawßy / przez Balneum maris wyćiągnąć wodke / y ná ſłońcu ią wyſonowáć / ták bedźieß miał wodke proſtą / ktorą chceßli mieć mocnieyßą / weźmi korzenia ſuchego tego źiela / y naśienia iego po cztery loty / á przetlukßy z grubá / w ſkláný Alembik wſyp / á tey proſtey wodki pierwßey ná to náley / co nalepicy z wierzchu zálutowawßy / przez dźień ieden y noc w Balneum maris álbo w kotle goracey wody temu dáć ſtáć / á kolbe z noſem álbo z Rurą wſtáwiwßy / wolnym ogniem znowu przećiągnąć: Ták bedźieß miał wodke potężną / do wiele potrzeb lekárſkich.

Moc y Skutki tey wodki.

Kámiē w Nyrkách y w pęchyrzu kruszy.

Kámień y piaſek / ták z nyrek iáko z pęchirzá moczem wywodźi / po piąci álbo ßeśći lyżkách iey náczczo ćieplo pijąc.

Slámowátośći wywodźi.

Też wywodźi y wychędaża wßelákie ſlámowátośći y wilgotnośći z tychże tám mieyſc / w ktorych ſie kámień mnoży.

Máćicy záźiebłey.

Máćice záźiebłą rozgrzewa / tym ſpoſobem iey vżywáiąc.

Gryźienie w máćicy.

Gryźienie w niey vśmierza.

Mieśiecżney.

Mieśieczną chorobę białoglowſką / nád przyrodzenie zátrzymáną wzbudza.

Sciátyce.

Sciátyczne w biodrách boleśći vkláda.

Klóćiu.

Klóćie w boku vśmierza.

Pierśiom.

Pierśi ćiáſne rozprzeſtrzenia.

Krwi.

Krew polerwie w ćiele.

Sercu.

Od ſercá wßeláką ćießkość oddala.

Wietrznośćí.

Wietrznośći w ćiele rozgánia.

Trućiznie.

Trućiznie y iádu ſie przećiwi. A to pijąc iey lyßke / álbo ßeść ná raz.

Od powietrza morowego.

Od zarázy powietrza morowego / tego dnia záchowuie / gdźieby iey z lyßke / álbo ze trzy ná czczo ćieplo vżywał. Może teyże y po obiedźie vżywáć / owßem gdy żołądek od pokármu trawienia / iuż by był wolnieyßy / dla vſtrzeżenia y vwárowánia morowey zarázy / á potym przynamniey ſie ze dwie godźinie poćić / ták y iad ieſliby iáki był w ćiele / przez pot y vryne wywodźi / y od zárázy záchowuie / po ßeśći lyżek iey biorąc.

Sercu.

Serce poſila y wnętrznośći ine.

Podágrze y Cyrágrze.

Podágre y chyrágre / z mieyſcá ná mieyſce przechodzącą odpądza / wárząc w niey troche Bobrowych ſtroiow / á tego trunkiem vżywáiąc. Albo wźiąć trzećią część Quinty Bobrowych ſtroiow miálko vtártych / á z piąćią álbo ßeśćią lyżek tey wodki Biedrzeńcowey / pić / toż czyni. Tákże

Czlōkom pokurczonym.

Członkom pokurczónym y pokrzywionym / toż też ieſt oſobliwym lekárſtwem.

Klóćiu około ſercá.

Klóćiu około ſercá z iákieykolwiek przyczyny / bądź ze zbytniey krwie / bądź z inych wilgotnośći / wiátry álbo páry złe z śiebie puſczáiące / álbo z rázow y potluczenia / ieſt lekárſtwem pewnym / pijąc iey z lyßke álbo ßeść ćieplo / ráno y ná noc / przez trzy álbo cztery dni porządnie.

Mieśiecżney.

Mieśieczną chorobę przyrodzoną pániom záwśćiągnioną wywodźi / wźiąwßy tey wodki z kwarte / Cukru białego / Kánáru lot / Száfránu tłuczonego ze dwie gráni / to dáć białeyglowie ná czczo ze trzy godźiny przed iedzeniem / ćieplo pić / tákże ná noc kládąc ſie do łożá / czynić to dźień trzy álbo cztery.

Kámień w ledźwiách.

Kámień ták w nyrkách / iáko w pęchyrzu kruſzy y wywodźi / wźiąć wierzchołkow Biedrzeńcowych z kwiećiem y z naśieniem / naśienia Pietruſczánego y Opichowego / Liśćia Opichowego / Podbiału ßerokiego y z korzeniem po funcie / krwie ſinoczey dwá loty / Száfránu quinte / naśienie z grubá przetłuc / źiele drobno pokráiáć / y nálać ná to wßytko winnego octu / żeby przez ośm dni w nim mokneły / potym z ſklánego Alembiku diſtillowáć / á tego po piąci ábo ßeśći lyżek / dawáć choremu ná czczo pić.

Item.

Kámień kruſzy y potężnie wywodźi.

Czáſu powietrza morowego.

Czáſu powietrza morowego / trunek bárzo koßtowny y vżyteczny. Wźiąć Biedrzeńcu korzenia dwá loty / Dźięgielu lot / Drzewá Orlego / Kádźidłá / Mirry po Quinćie / Kwiátu Mußkatowego polowice Quinty / Dryakwie / Mitrydatum po loćie / Málmázyey álbo w niedoſtátku iey / winá przednie dobrego

białego

białego łyżek dwánaście / álbo piętnaście / Wodki Centuryey máłey / Kárdusowey / Wodki Dziegielowey / Wodki Ruty polney / po sześci łyszkách álbo po ośmi / korzenie y ine rzeczy suche z grubá przeráżić / á potym w wino y w one wodki w sypáć y zámieszáć dobrze / á dáć temu moknąć przez ośm dni / potym z sklánego Alembiku distylowáć / á tego po kwaterce / morowym powietrzem záráżonym ná raz ciepło dáć pić / pół Quinty w tym rostárszy Dryakwie prawie przedniey / á dáć sie im przez trzy godziny pocić.

Kámień. Kámień z nyrek y z pęchyrzá wywodzi Wziąć Biedrzeńcowego nasienia dwie części / nasienia Opichowego y Pietruszczánego / Gorczyce / korzenia Benedyktowego po iedney części / to zgrubá przetłukszy pokropić trochą winnego octu / potym pomieszac ie z dostátkiem Koźley krwie co naświeższey / y to distyllowáć z Balneum maris z Alembiká sklánego / Tey wodki po cztery łyszki ná raz choremu pić dawáć.

Ránnym. Ránnym trunek bárzo osobliwy / ktory cáły rok bez skázy / y wywietrzenia chowáć może / miásto Syropu ránnym należącego: Wziąć ziela Biedrzeńcowego sześć gárści / Zánklu cztery / Gęsiego poleiu álbo Pieniężniku / Tranku álbo Prosiáney włoci / Bárwinku / po trzy gárści / Náparstnice / Kosztywálu / Muszetrza álbo Muscu błękitnego kwiátu / to iest sámcá po dwu gárści / Kurzego ziela y z korzeniem / Języczkow álbo Bábki wąskiey / Násięźrzału ziela sámego bez korzenia / Pięciornik wielkiego y mnieyszego po połtory gárści / Pigwowego drzewá liścia Roczankow żołtych po gárści / Gwaiaku drobno ráspplowánego sześć łotow / korzenia Dziegielu leśnego / álbo polnego / to iest / mnieyszego / korzenia Kozłkowego po trzy łoty. A te ziołá y korzenia máią być świeże / y posiekáć drobno / á z drzewem ráspplowánym pomieszáć / nálać ná to ze cztery gárnce wody studzienney / y połtorá gárncá z tego wyciągnąć wodki / Tey zráná y w wieczor ránnym / po ośmi álbo dziesiąci łyżek / dawáć ciepło pić / áż sie im rány pogoią.

Zmázom ná twarzy. Z twarzy wszelákie zmázy wodká Biedrzeńcowá spądza / vmywáiąc sie nią / nic nie ścieráiąc / áżby wyschłá w ciáło. Ták płeć chędogą y gládką vczyni / często sie nią vmywáiąc.

Ręce biáłe czyni. Ręce tákże zgrubiáłe y czarne / ogorzáłe / czyni białe / y miękkie / nią vmywáne.

Wzroku. Wzrok iásny y ostry czyni / wymywáiąc nią oczy / pod czás krople álbo trzy pusczáiąc w nie.

Biedrzeńcowe Wino.

Vinum. Pīpin el: Biedrzeńcowe Wino tym sposobem / iáko z Dziegielu / bywa czynione z Mosztem / álbo z młodym winem przewárzonym / álbo z nieprzewárzonym: iáko sie o tym często kroć / ná wielu mieyscách / powiedziáło.

Skutki.

Morowemu powietrzu. Czásu zimy / gdzieby morowe powietrze moc miáło / á do tego powietrze pospolite / y wilgotności przyrodzone znáczne zágniłe miáło / vżywáć go dobrze. Abowiem y tym ktorzy iuż go záchwycili / y tym / co iesscze są od tego wolni / iest wielkim rátunkiem: Tym do vwárowánia / onym do pozbycia złego.

Dycháwicznym. Dycháwicznym / y ciężko tchniącym dobrze czyni.

Płucó y piersiom. Płucá y piersi záziębione rozgrzewa.

Zołądkowi. Zołądkowi zimnemu bárzo vżyteczne

Chęć do iedzenia. Chęć vtráconą do iedzenia wzbudza.

Krew. Krew poleruie w ciele.

Moczu ciężkiemu. Mocz z ciężkością odchodzący wywodzi.

Vżywáiącym wiele rzeczy wilgotnych. Tym ktorzy rádzi wiele Ryb / Málonow / Ogorkow / Dyń / Owocow surowych / y inych rzeczy grubych y do strawienia trudnych / vżywáią / iest osobliwym rátunkiem.

Też chorobom wyższey pomienionym wnętrznym iest bárzo potrzebne.

Dioscorides w księgách o winách / nie z korzenia Biedrzeńcowego / ále z iego nasienia każe to wino czynić / biorąc nasienia świeżego Biedrzeńcowego práwie doyrzáłego / miálko go vtárszy / y w węzeł záwiązawszy ośmnaście łótów / włożyć to w półtrzeciá gárncá Mosztu świeżego. To wino po wykiśnieniu

Chęć do iedzenia. Chęć do iedzenia vtráconą przywodzi.

Zołądkowi. Zołądek do trawienia náprawia y boleści w niem vkłáda.

Moczu ciężkiemu pusczániu dobre.

Drugi sposob tego winá czynienia Biedrzeńcowego.

Biorą korzenia Biedrzeńcowego suchego sześć łotow / nasienia tegoż trzy łoty / korzenia Omanowego / Lubszczykowego po łocie / Pieprzu / Miry po pół łociu / to zgrubá przetłukszy / przydáią do tego dwá funty Cukru przedniego / Miodu chędogiego iárzeczego / od młodych Pczoł funt / y to z trzaseczkámi heblowánemi z leszczyny suchey / do ośmgárcowey kłádą Bárylki mosczem ią nápełniwszy / áż wykiśnie státecznie / zá pięć

ábo ſześć Miesiecy / potym ſtaczáią / á cáły rok do potrzeb lekárſkich chowáią.

Dychawicznym.

Dychawicznym y ćiężko tchnącym ieſt bárzo vżyteczne. Tákże y przerzeczonym niedoſtátkom.

Miod Biedrzeńcowy.

Mulſa Pinpinellata.

Może tákże miod do picia z korzeniem Biedrzeńcowym przypráwić / dla wielu rozmáitych potrzeb / y niedoſtátkow ćieleſnych / iáko

Pierśiom záſchłym. Kászlu zimnemu. Cięż: tchn: Nyrkom. Przechod Moczu.

Pierśiom záziębionym.
Kászlu z zimney wilgotnośći.
Dychawicy y ćiężkiemu tchnieniu.
Nyrkom. Pęchyrzowi.
Przechodom moczu zámulonym.
Piaſek ták z Nyrek / iáko z Pęchyrzá wywodźi moczem.

Tym ſpoſobem ten Miod do picia przypráwuią / iáko z Dźięgielu.

Sok z Biedrzeńcu wyżęty Suchy.

Succus Pim. exſicatus.

Może też Sok ze wſzyſtkiego źiela / ták z korzenia / iáko z liśćia / z kwiećia / y z naśienia być wyżęty / y zgęſczony / do tychże wyżſzey pomienionych potrzeb / do ktorych ſam bywa vżywány / ták ſam przez śię / iáko z inemi lekárſtwy zmieſzány. Ten do roku tylko może być chowány w ſwych ſkutkách: A czynią go tym ſpoſobem iáko Piołunowy: Nalepſzy z ſuchego źiela / y ſkutkow potężnieyſzych / niżli ze świeżego.

Extrakt z Biedrzeńcá.

Extract.

Z ſuchego źiela / y z korzenia Biedrzeńcowego / bywa Extrakt bárzo koſztowny / tym ſpoſobem / iáko z piołunu czyniony / do tych wſzytkich lekárſtw y potrzeb / do ktorych ſam Biedrzeniec / biorąc go ná raz Skrupuł / to ieſt / trzećią częśc kwinty / z winem álbo z iegoż wodką / álbo z iáką iną / do tego przynależącą / álbo z Sokiem iákim inym / według potrzeby tey choroby / ktorey zábiegáć chcemy. Z inymi tákże lekárſtwy bywa chorym dány / podług przynależnośći / y zdánia Doktorow bácznych y vmiejętnych.

Tercyanie.

Oſobliwie źimnicy trzećiedniowey.

Zimnicy czwartodniowey ieſt pewnym lekárſtwem: Wźiąwſzy go Skrupuł / to ieſt / trzećią częśc kwinty / y ze dwiemá álbo trzemá łyżkomá wodki / tegoż Biedrzeńcu / dáć kiedy ma przyść. To raz álbo trzy vczyniwſzy / przepádnie.

Nyrkom. Pęchyrzowi. Przechodō moczu

Nyrkom y Pęchyrzowi. Tákże

Przechodom moczu ieſt bárzo vżyteczny: Abowiem nietylko kámień w nich krzy y wywodźi: ále y ine máterie lipkie / kliiowáte / flágmiſte w ćiele / z potraw rozmáitych y grubych / tákże z trunkow zámnażáiące śie / y ſpiekáiące: Z ktorych iedne w kiſzkách tkwiące / zámulenia y zátkánia czynią. Drugie w mieśiſtych częśćiách ćiáłá / ktore Muſzkułámi zowią / á te pokurczenia czynią. Trzećie we krwi będące / á te zágnoienie czynią: Z kąd / iáko ze źrzodłá / wſzyſtkiemu ćiáłu choroby pochodzą. Od tych tedy wilgotnośći ćiáło wolne záchowuie ten Exrract. Tákże od kámieniá / y záłągnienia iego / przyſtoynie go vżywáiąc.

Syrop z Biedrzeńcá.

Syrupu extractus

Bywa też Syrop wyćiągniony z Biedrzeńcu korzenia ſuchego / tym ſpoſobem / iáko śie powiedźiáło o czynieniu Syropu z Cynámonu. Ten ſłuży wſzyſtkim tym niedoſtátkom wnętrznym / ktorym ſam Biedrzeniec. Tego ná raz nic więcey / tylko łot / álbo łyżkę dobrą / z wodką tegoż Biedrzeńcu / ábo ſámego bez wodki dáć może: Albo inym lekárſtwom przymieſzány.

Fráncowátym. máiącym w ſobie wiele trztći.

Miánowićie Fráncowátym / ktorzy przez mázánie / álbo przez Turbity / żywego Srebrá ſą nákármieni od Bárwierzow / bárzo wielkim ieſt rátunkiem / vżywáiąc go przez kilká dni po łoćie / ze trzemá łoty / álbo łyżek / wodki tegoż źiela / ná czczo y ná noc / áż rátunek poczuią. Tákże ktorzyby Trztęć pili ieſt vżyteczny.

Trztęć piiącym

W Cukrze Biedrzeńcowe Korzenie czynione.

Conditũ radici Pimpinellæ.

Korzenie Biedrzeńcowe / á ile w doſtátnich y w porządnych Aptekách / bywa w Cukrze czynione / álbo ſmáżone / tym ſpoſobem: Biorą co nazdrowſze / nie zdrewniáłe korzenie / á Drzeń z niego wyiąwſzy iáko Márchew pokráią / y wárzą w Winie álbo w wodźie / żeby zmiękneły troche / á oſtrośći gorzkiey y przykrey nieiáko pozbyli. Potym czynią Syrop z Miodu álbo z Cukru / z wodą świeżą ſtudźienną wárząc / áż do zgęſzczenia przyſtoynego / y kłádą w to ono korzenie / przywarzáiąc ná wolnym ogniu troche / y do potrzeby w gárncách polewánych chowáią. A kto chce mieć przyiemnieyſzy / może Cynámonu / Gwoźdźikow / Muſzkátowego Orzechá / drobno pokraiawſzy do tego przyrzućić. Może ie y tym ſpoſobem przypráwić / iáko śię powie w przypráwie Korzenia polnego Kminu / álbo Anyżu / y to nalepſzy ieſt ſpoſob do záczynienia / z Cukrem álbo z miodem / káżdego korzenia z źioł: Bo tá wſzyſtká moc przy korzeniu zoſtánie.

Pierśiom

Pierśiom y Płucom záziębłym.

Zolądkowi oźiebłemu/ y do trawienia gnuśnemu/ dla záplugáwienia iego ſłá- mowitośćiámi flágmiſtemi/ bárzo vżyteczny: ábowiem rozgrzewa/ rośćieńcza w nim grube wilgotnośći/ y do trawienia ſpoſobny czyni. | Zolądkowi.

Dárćie y boleśći ták w żolądku/ iáko y we wßyſtkim żywoćie vśmierza/ zwłaſzcza z wilgotnośći źimnych flágmiſtych. | Dárćie w Zolądku.

Przeto też w káżdych chorobách/ z tych źimnych ſłámowátośći pochodzących/ do vżywánia ieſt vżyteczny. | W chorobách źimnych.

Pániom záźiebłość Mácice rozgrzewa. | Mácice.

Zoſobna czáſu powietrza morowego ieſt bárzo dobre/ ráno y ná noc/ po łoćie/ álbo po połowicy vżywáiąc: Abowiem broni od zárazy iádowitey z powietrza. | Czáſu powietrza.

Konfekt Biedrzeńcowy.

Cōſerua

Konfekt z korzenia Biedrzeńcowego bywa tym ſpoſobem robiony/ iáko z Dźięgielu/ korzenie co nalepiey ochędożyć/ y w tálarki ćieńkie pokráiáć/ á w wodźie vwárzyć/ áżby zmiekneły/ y wyćiągnąć z wilgotnośći/ á potym Cukru co naprzedniego trzy częśći do tego dáć/ y ták iáko ine Konfekty vczynić.

Tym wßyſtkim przerzeczonym niedoſtátkom/ ktorym ſam Biedrzeniec ſłuży/ ieſt vżyteczny/ á zwłaſzcza wnetrznym.

Cukier ná Biedrzeńcowym Korzeniu.

Conditum.

Tego Cukru ná korzeniu Biedrzeńcowym rzadko w ktorey Aptece náleść/ iednák od doſtáteczniyeyßych Cukiernikow álbo y Aptekárzow bywa robiony/ tym obyczáiem/ iáko ná Jmbierze/ álbo Cynámonie/ y inym korzeniu.

Tym przerzeczonym chorobom w ćiele źimnym ieſt vżyteczny. A zwłaſzcza

Pierśiom. | Pierśiom

Płucom. | Płucom.

Zolądkowi. | Zolądkowi.

Nyrkom. | Nyrkom.

Pęchyrzowi. | Pęchyrzi

Przechodom moczu. | Przechodom moczu.

Członkom/ oboiey płći/ do rodzenia/ od przyrodzenia przyſpoſobionym/ z iákieykolwiek przyczyny oźiebłym.

Cukier ná Biedrzeńcowym Naśieniu.

Ná naśieniu Biedrzeńcowym bywa tákże Cukier robiony/ właśnie iáko ná Włoſkim Koprze/ álbo ná Anyżu/ y ná inych naśieniách: A ten bywa z żolądkowym prochem vżyteczny/ y z inemi Konfekty vżywány/ przećiwko niedoſtátkom żolądkowym/ y inych członkow wnetrznych. Sam też przez śię vżywány

Wnetrznośći w ćiele zámknione rozpądza. Oſobliwie | Wnetrznośćiom.

W Zolądku boleśći vkłáda. | Zolądkowi.

Wßelákim dolegliwośćiom flegmiſtym ſłuży.

Kolice y dárćiu w kißkách rátunkiem | Kolice.

Nyrek boleśći z źimnych przyczyn vkłáda. Tákże | Nyrkom.

W Męchyrzu: z ktorych | Męchyrzowi.

Piaſek y Kámień potężnie z moczem wywodźi. | Piaſek wywodźi.

Mácice y męſki członek do rodzenia/ od przyrodzenia dáne/ oźiebłe zágrzewa. | Mácicey.

Czáſu iádowitego powietrza ieſt oſobliwym lekárſtwem/ záchowuiąc od zárázy morowey/ ráno go vżywáiąc: tákże z domu wychodząc/ pod táki czás niebeſpieczny/ w vśćiech trzymáiąc/ y żuchàiąc: ábowiem powietrze zárázliwe odraża. | Czáſu morowego powietrza

Kołaczki Biedrzeńcowe.

Tabula.

Bywáią podczás Kołaczki ábo morßele z Biedrzeńcowego korzeniá robione tym ſpoſobem: Wźiąć ſunt Cukru białego/ y roſpuśćić go w wodce tegoż źiela/ á wárzyć do przyſtoynego zgęſzczenia: W tym záczynić trzy loty prochu tego korzeniá/ á vmießawßy dobrze/ náczynić Morßeli/ álbo kołaczkow. Te ſą vżyteczne. Przećiwko

Morowemu powietrzu/ ráno y w wieczor/ tákże z domu wychodząc vżywáć/ y w vśćiech trzymáć. | Morowemu powietrzu.

Cuchnienie z vſt odpądzáią/ y wdźięczny zapách vſtom dáią. | Cuchnieniu z vſt.

Tym wßyſtkim dolegliwośćiom/ ktorym Korzeń Biedrzeńcowy ſłuży/ á ile wnetrznym ſą vżyteczne.

Oley z naśienia Biedrzeńcowego.

Oleū ex ſemine.

Wybiiáią z naśienia Biedrzeńcowego Oley/ tym ſpoſobem: Wſypáć naśienia tego w czerwone Wino dobre/ y moczyć w nim przez kilká dni/ potym go vſußyć/ vtłuc/ y wybić/ álbo w práśie wypráſowáć/ á będźie Oley z tego koßtowny.

Kámień nyrkowy y Pęchyrzowy kruszy/ y Piaſek z nich moczem wywodźi/ z iákieykolwiek przyczyny zámnożony/ piiąc go ná czczo. | Kámień w nyrkách y w pęchyrzu.

Członki/ nim námázáne/ czyni lekkie y wolne. (Raimundulus.) | Członki lekkie y wolne czyni.

Oley z Biedrzeńcu/ Alchimiſkim ſpoſobem dyſtyllowány.

Oleū diſtillatum.

Alchimiſtowie dyſtylluią z Biedrzeńcowego

corego korzenia/ z liſcia/ z kłącza/ z naſienia. Owa ze wſzyſtkiego cálego/ ſuchego Biedrzeńcu/ Olieiek właśnie iáko z Bielunu/ álbo z Dzięgielu/ bárzo vżyteczny.

Chorobō wſzeláKim

WſzeláKim wnętrzny̅ chorobom y niedoſtátkom tym/ ktorym ſam Biedrzeniec ſłuży.

Spoſob vżywánia

Też po dwie y po trzy kropie/ ze dwiemá álbo ze trzemá łyżkomá/ wodki tego źiela/ álbo z winem/ álbo z iáką iną przynależącą wodką/ álbo z Sokiem/ trunkiem ná raz dáią. Też z Pigułámi/ z Syrupy/ z Konfektámi/ z Lektwarzem/ y z inemi lekárſtwy bywa vżywány/ ná wiele chorob rozmáitych/ z źimnych przyczyn pochodzących.

Błonce Periton:

Błonce/ ktora wnętrzności wſzyſtkie okrywa/ Peritoneum zowią/ z iáką drugą máśćią zmieſzány/ ieſt vżyteczny/ máząc zwierzchu: Tákże go przez vſtá dáią. (Para:)

Pęchyrzowi.

W Pęchyrzowych dolegliwośćiách ieſt wielkim rátunkiem. (Para:)

Sal Pim:

Sol z Biedrzeńcá.

Sol z cálego źiela tego/ to ieſt/ z korzenia/ z liśćia/ z kłącza/ z kwiećia/ y z naśienia ſuchego/ á ná popioł ſpalonego/ bywa robiona/ tym właśnie ſpoſobem/ iáko z Piołunu/ y z inych źioł.

Tey Skrupuł/ to ieſt/ trzećią część kwinty z wodką Dźięgielową dáną/ od powietrza morowego záchowuie/ á záráżone do zdrowia przywraca: gdźieby ſię przynamniey ze trzy godźiny potym poćili.

Przećiw morowemu powietrzu.

Ciáło od wſzeláKiey puchliny/ od kroſt/ y bolączek też wnętrznych/ ktore bywáią ráde/ czáſu morowego powietrza záchowuie/ biorąc iey pod przerzeczoną miárą ná raz/ to ieſt/ trzećią część kwinty/ ze trzemá łyżkámi tegoż źiela wodki/ káżdy Mieśiąc: A to trzy dni przed náſtániem Kśiężycá/ y trzy dni tákże po Pełni/ ná czczo y ná noc kłádąc ſię. Od trućizny też beſpieczne czyni/ tymże ſpoſobem vżywána. (Parac:)

Odpuchliny y bolączek morowych.

Szkodźi.

Biedrzeniec iáko ma ſwe oſobliwe ſkutki/ zwłaſzczá w tych chorobách/ ktore z źimnych wilgotności pochodzą/ ták y ſzkody/ to ieſt/ w gorących náturách y w niemocách tákże podobnych.

Przeto gorącym nyrkom/ wątrobie/ nie ma być z káżdey miáry vżywány/ bo w tákich krew zápala/ wyżega/ á gęſtą y czarną czyni.

Rozſądek.

Źle rozumieią/ ktorzy ten Biedrzeniec Ożanką być twierdzą: gdyż y kſztałtem/ y inymi okolicznośćiámi/ nie ieſt mu podobny.

Biedrzeniec mnieyſzy poſpolity/ Rozdźiał 19.

Pimpinella ſecūda.
Pimpinel: minor.
Pimpinel: fœña.
Tragoſelinum ſecundum, vel minus.
Pampinnulla vera.

Klein Bibenell.
Klein Bockspeterlein. Oder.
Kleiner/ſtein peterlein. Oder.
Stein pfeffer.
Vnt ēd[illegible] n[illegible] chen der bibenell.

BIedrzeniec náß poſpolity / ktory mnieyßym / álbo ſámicą / względem pierwßego zowiemy : ieſt korzeniá długiego / głádkiego / rownego / białego / ſmáku oſtrego / y zapáchu przykrego. Ten w srodku Kśiężycá Kwietniá z ziemie liśćie z śiebie wypuśćiwßy / *Pret.* Pręt wydáie : podczás ná cztery / podczás ná pięć / niekiedy ná ßeść piędzi wzwyß / we wnątrz czczy / gáłąſkowáty. Liśćia nieiákokolwiek okrągłego / á około wyſtrzyzonego. *Liśćie.* Ná końcu Lipcá okołek ná wierzchu czyni / białymi kwiatkámi drobnymi y bárzo *Kwiát.* pachniącemi kwitnący. Z tego naśienie potym / Pietruſczánemu podobne / tylko że to więtße y okrągleyße / á dozrzawßy wykrußa śię. *Naśienie.*

Czás kopánia y bránia.

Korzeń. KOrzeń ma być kopány czwartego / ßoſtego / oſmego y dźieśiątego dniá Sierpniá : gdy Mars przyidźie w piętnaſty / w śiedmnaſty / y w dźiewiętnaſty ſtopień Pánny : Słońce też w tymże znáku niebieſkim będąc / á Mieśiąc we dwunaſtym domu. Tákowe zbieránie tego źiela będźie służyło bárzo przećiwko kámieniu. *Liśćie.* Liśćie dniá dwudźieſtego trzeciego / dwudźieſtego czwártego. Naśienie *Naśienie.* w Páźdźierniku dniá piątego / śiodmego / dźiewiąteg : gdy w trzećim ſtopniu Słońce Wagi będźie / á Mieśiąc w piętnaſtym / Venus w domu ſwym / w Wadze będąca.

Mieyſce.

ROśćie poſpolićie ná mieyſcách ſuchych / ná gorách / págorkách / y polách rownych przyſußßych : Rośćie y w gorách / y ná Łąkách ziemie wyſchłey.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt rozgrzewáiącego y wyſußáiącego / ná początku w trzećim ſtopniu : roſpráwuie / przenika / wywodźi / śćieńcza.

Moc y Skutki.

Tychże ſkutkow ieſt / ktorych wielki / z oſobliwośći iednák przyrodzenia ſwego to ma / że Mámkom y Pániom / *Mleká pániom obfitość czyni.* ktore Dźiateczki pierśiámi karmią / á mleká máło máią / obfitość im go dáie / gdźieby go ná pierśiách do ßeśći godźin trzymáły.

Cerę cudną czyni. Cerę y płeć Pánnom y Białymgłowom śliczną czyni / wodká z niego diſtyllowána / przydawßy do tego Kámphory trochę.

Ręce białe czyni. Ręce także im białe y miękkie czyni.

Plány. Plány iákiekolwiek ná ćiele.

Zmázy z twarzy śćiera. Zmázy wßelákie ná twarzy śćiera / á tąż śię wodką vmywáiąc.

Przećiw powietrzu. Táż ná czczo y ná noc vżywána / od zárázy morowego powietrza záchowuie. (Turn.)

Trućiznom. Trućiznom y iádom wßelákim / ieſt wielkiem pewnym y doświadczonym lekárſtwem / w winie wárząc korzeń y z naśieniem iego / á ná czczo przed trućizną / álbo też po trućiznie przyiętey piiáć.

Pußeniu. Toż też opußeniu y wietrznośćiom w ćiele zámkniony m / ieſt rátunkiem.

Máćicy. Máćiczne bolesći / y ine niedoſtátki z zimnych słamowátośći odpądza.

Mieśięczney. Mieśięczną Białogłowſką chorobę zátrzymáną wzbudza / toż piiąc ráno y ná noc.

Kámień w Pęcherzu. Kámień ták Nyrkowy / iáko w Pęchyrzu pótężnie wywodźi / tegoż źiela dáiąc dwá kroć ná dźień w trunku.

Zámuleniu. Ciáło wßyſtko od zámulenia / y żył w nim zátkánia wychędaża y otwiera / po śiedmi łyżek tey wodki Biedrzeńcowey przez kilká dni piiąc ráno y ná noc.

Mieśięczną

Miesięczną chorobę Paniom zmiecą y boleśći zimne swym rozgrzewániem vspokáia.

watrobie zátkáney. Korzeń / Wątrobie zátkáney / y bárzo chorey / iest lekárstwem / wárząc go y pijąc wyższey opisanym sposobem. Tákże

Zołądkowi. Zołądkowi zimnemu iest vżyteczny.

Puchlinie wszelákiey. Puchlinę wszeláką / ktora z znácznego zámulenia wątroby pochodźi / iest wielkiem á známienitym lekárstwem; Abowiem swym rozgrzewániem / oźiębłość iey rozgrzewa z Soku korzenia iego Syrop vczyniwszy / y z iegoż wodką pić każdego dnia dawáć / doświadczone lekárstwo ná káżdą puchlinę. Syrop z Biedrzeńcu.

Chęć do iedzenia. Chęć do iedzenia vtrácona wznieca y przywodźi / pierwey przechędożywszy żołądek y kiszki lekárstwem przystoynym.

Z ktorych ćiáło gnie. Tym ná ktorych ćiáło niszczeie / y gnie dla znácznego żył zátkánia / ten Syrop iest vżyteczny / ábowiem odżywienie prędko im czyni y dáie.

Poty czyni. Poty potrzebne wilgotnym ćiáłom snádnie wznieca.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány obficie wywodźi.

Krew poleruie. Krew we wszystkiem ćiele náprawia y poleruie.

Korzeń surowy ná ćiele bárzo wilgotny / záwieszony z suchym iego źielem / wyćiąga wilgotnośći ná tym mieyscu / gdźie leży: ták iż potym oná suchość źiela odwilżeie. A ztąd ma niemáłe zálecenie przećiwko puchlinie.

Ránom y wrzodom zágniłym. Rány bárzo wilgotne / y spadki do nich spádáiące wysusza y leczy / korzeń drobno pokráiány / á w máiowym máśle smážony / ták długo áż poczernieie / á przecedźić / y tym ie mázáć.

Toż wrzody y sadzele ćiekące leczy / może też miásto másłá / smalcu wieprzá w Máiu bitego wźiąć.

Oleum. Oleiek z tego Biedrzeńcu.

Tym sposobem ten Oley bywa z Biedrzeńcu tego robiony / iáko y z pierwszego. Ten nawiecey służy wilgotnośći w ćiele przyrodzoney y krwi. Abowiem wilgotnośći grube / kliowáte / lipkie rozczynia / rozrzedza / wywodźi / y pędźi. Przeto puchlinie ták wietrzney / ktorą Timpanitem Láćinnicy / iáko z máłszych wilgotnośći kliowátych y lipkich z ktorych iedne Anasarcam, drugą wodnistą / Asscites Grekowie zowią / bárzo vżyteczny. Wilgotnośći przyrodzoney. Wilgotnośći grube. Puchlinie.

Mozg wychędaża. Mozg tákże z flágmy kliowátey / grubey y lipkiey wychędaża: Flágmę słoną wywodźi / oddechy iego otwieráiąc / y slepy wychedażáiąc.

Extract. Extractum.

Extract ábo wyćiągnienie, istnośći z tego iáko y z pierwszego vczynić może / ktory / Sleźienie / Zołći / Wątrobie chorey / y w spráwách swych bárzo osłábiáley iest ratunkiem wielkim. Sleźienie wątrobie zołći.

Zátwárdzenie wątroby. Zátwárdzenie iey odmiekcza / gdźieby przez dni sześćdźiesiąt / vstáwnie ná káżdy dźień trzykroć ráno po południu y ná noc po kwinćie / ze trzema łyszkomá wodki skálney rząsy / ktorą Callitrychon Grekowie zowią / ábo z włoskow Mátki Bożey był trunkiem vżywány.

Pániom brzemiennym. Pániom przy porodzeniu / gdźieby ćięzkie á ostre bole y gryźienie w żywocie ábo morzenie przyszło / w tym Extrakcie obmaczáć lniány plát máiący szyrokość ná dobrą dłoń / y przyłożyć ćiepło / poczawszy od krzyżow przez krok áż do progu łoná.

Máćicy. Máćiey zádußeniu ábo wzgorę zstąpieniu broni.

W Máćici teyże bole vśmierza.

Sal. Sol z tego Biedrzeńcá.

Sol z Biedrzeńcu wysszey sie powiedźiáło / iáko ma być robiona. Tá pod miárą przerzeczoną bywa vżywána.

Vnetrznośći. Wnetrznośćiom iest wszytkim vżyteczna / á nawiecey żołądkowi.

Zołądkowi / Kiszkom. Pechyrzowi. Trzewom / kiszkom y Pechyrzowi / Tey ktoby przez wszystek czás żywotá swego / co trzeći miesiąc / przez trzy dni porządnie miásto soli pospolitey vżywał. Ten záchowa sie. Od puchliny wszelákiey. Puchlini Suchotó Od sláku Od powietrza.

Od suchot.

Od sláku y náruszenia powietrza.

Zołądkowi. Zołądkowi w trawieniu osłábiálemu y chęći do iedzenia vpádłey / iest bárzo osobliwa / przez dni dźiewięć porządnie po kwinćie z dźieśiąćią gath ábo kropli Oleyku słodkiego z kopru wáseru w kwáterce Málmázyey bierąc.

Krew. Krew poleruie y chędoży w ćiele.

Porom płuc y Wątrob. Piśczałki ábo żyły / przez ktore Duchowie ćiáło ożywiáiące przechodzą / zwłaszczá płucne y wątrobne przechedaża / y zámulone otwiera.

Kámień w nyrkách y w pechyrzu. Kámień w Nyrkách / w Pechyrzu / leczy y wywodźi / á cáły Rok od tego wolne czyni.

Miesięczney. Miesięczną chorobę Białogłowom nád przyrodzenie zátrzymáną wzbudza / á nie swych czásow przychodzącą w swoy tryb przywodźi.

Prágnienie nocne Białogłowskiemu. Prágnienie zbytnie Pániam Brzemiennym gdźieby vstáwicznie w nocy bywáło / oddala / tedy plát ábo chustę / w wodce Swiniego mleczu macząc / Soli trzy w niey rospuśćiwszy / przykłádáć w nocy ná práwy bok. Toż y

W gwáltownych gorączkach toż czynić może/ á owszem w suchotnych.

Gorączki suchotney. Gorączkę suchotną/ ktorą Grekowie Hecticam zowią wychładza/ zmieszána z wodką/ Świniego mleczá/ á w nocy ná bok práwy przykłádana.

Condi- tum. Korzenie Biedrzeńcowe w Cukrze.

Korzenie Biedrzeńcowe nietylko ná nim Cukier robiony/ ále w Miedzie y w Cukrze może być czynione tym sposobem/ iáko Imbier/ Oman/ ábo ziele Tátárskie/ ktore tychże skutkow iest/ iáko sámo korzenie.

Biedrzeniec Czarny/ Rozdział 20.

Bibenalla nigra. & Pimpinella hirsuta.

Schwartz Bibenell.

Korzeń. Biedrzeniec czarny/ korzenia iest mocnego/ ná pálec wzmiosz/ z wierzchu czarnego/ we wnątrz białego/ Soku pełnego/ ktory gdy z niego wyżmą/ żołtawy bywa: smáku ostrego. Rozgá ma wełnistą y kosmátą/ we wnątrz czczą: kolankowátą y mocną. Liście Łábrzystego/ y głęboko wykrawánego: á do środku listu práwie zielone/ ná stopkách rowno pára á pára pochodzące: zapáchu wdzięcznego: Ná wierzchu rozg okołki pełne kwiecia białego/ iáko ná Kminie: W Lipcu/y w Sierpniu kwitnie. Z tych potym nasienie podobne Pietruszczánemu.

Korzeń. Klącze. Rozgá. Liście. Kwiát. Nasienie.

Mieysce.

TO ziele máło nie wszędy rośćie/ iednák w pustych mieyscách y niewypráwnych: á w wyschłych y w piaszczystych bárzo się kocha/ miedzy inemi ziołmi.

Przyro-

Przyrodzenie.

ROzgrzewáiącego ieſt przyrodzenia/ w wtorym ſtopniu/ wyſußáiącego w pierwßym.

Czás kopánia y zbieránia.

Korzeń. Liśćie. KOrzenie ma być kopáne Wrześniá/ gdy znák Niebieſki Niedźwiadek wſchodźi/ á Mieśiąc w Wadze będźie. Liśćie y z młodym klączem w Máiu/ gdy pocznie dobrze z źiemie wychodźić. Słońce będąc w Wadze/ á Mieśiąc w trzećim ſtopniu Niedźwiadká/ w domu piątym/ y w śiodmym/ y w dźieśiątym przebywáiąc. Náśienie. Náśienie záś ma być zbieráne w Wrześniu/ dniá śiedmnaſtego/ dźiewiętnaſtego/ dwudźieſtego pierwßego: gdy Słońce w dźieśiąty ſtopień Wagi/ á Mieśiąc w dwudźieſty oſmy/ w dwudźieſty dźiewiąty/ y w trzydźieſty Stopień Niedźwiadká będźie wchodźił: pokiby rosá z niego nie oſchłá/ okrom deżdżá/ ktorego czáſu niema być zbieráne.

Moc y Skutki.

Plucom. Płucá zámulone y záckáne wychędáżá z winem w trunku vżywáiąc/ ábo ſuche z wárzonego nápoły z winem piiąc.

Krwi. Krew zјádowiczoną z iádu wychędáżá/ tymże ſpoſobem vżywány.

Káſzlu. Káßel vśmierza y leczy/ toż piiąc.

Poty wywodzą. Przez poty ktore czyni/ złe y iádowite wilgotnośći wywodźi/ przymieſzawßy do teyże ſuchy octu y gorczycznego naśienia.

Febry y źimnice. Febry y źimnice odpądza/ Sok tego źiela piiąc. (Turn.)

Kámień. Kámień w pęcherzu leczy y wywodźi/ korzeń bądź ſurowo vżywány/ bądź wárzony (tenże.)

Wodká.

Bywa z tego źiela wodká dyſtyllowána tym ſpoſobem/ iáko śie ná wielu mieyſcách powiedźiáło. Tá ma tákże oſobliwe ſkutki ſwe.

Pokurczenie żył ſuchych. Pokurczeniu żył ſuchych y ſtáwow ieſt oſobliwym lekárſtwem/ wźiąwßy tey z oſm ábo z dźieśięć łyżek/ á lot Bobrowych ſtrojow/ y to dáć ćiepło pić raz y kilká.

Spánie. Spánie przywodźi/ vćißywßy boleśći.

Sercu mdłemu. Serce zemdlone y ſtrudźáłe pośila.

Sercu melánkolicznemu. Melánkolicznemu ſercu/ y obćiążonemu/ ieſt rátunkiem wielkim/ z ßáfránem ią piiąc.

Spadek dźieci. Rymie. Dźieciom ſpadki ná pierśi. Tákże Rymy y ſápki leczy korzeń/ ná ßyice im záwießony.

Kámieniu. Kámień wywodźi/ źiele y z korzeniem iego vtłuc/ á ná pępek y krzyże przyłożyć.

Lißáiom. Lißáie ſuche złe/ á po ćiele śie rozßerzáiące ſpądza/ y oſtrość ich giádźi pomázuiąc ſokiem iego/ z białkiem od iáiá zmießánym.

Żołądkowi. Żołądek ſpráwnie/ y do trawienia ſpoſobny czyni/ rozdźiáłuiąc y rozczyniáiąc w nim wilgotnośći grube/ kluowáte/ korzeń pod tym czáſem/ iáko śie wyßey opiſáło/ kopány/ w iedwab obwiniony ábo w táwtę zaßyty/ ná żołądku przez noc trzymány.

Wrzodom. Ránom. Plagom. Vdáią zápewne Miſtrzowie zabobonow/ żeby wßelákie wrzody/ rany y plagi ná ćiele/ czynił do goienia ſpoſobne/ korzeń ná ßyi noßąc/ álbo miedzy ßáty záßyty: ále tá prawdá y wiárá przy nich.

Czáry. Czáry dla nierządney miłośći odpądza.

Od powietrza. Od záráży morowego powietrza záchowuie.

Kroſty. Kroſty/ iáko iágły po ćiele/ zowią Láćinnicy Herpes miliaris.

Item. Tákże kroſty y wrzody Fráncowáte leczy.

W zapáchu iego Konie/ Pśi/ Kotowie/ y inne beſtyie bárzo śie kocháią.

Lekárſtwom śilnym y gwałtownie purguiącym/ iáko zamorſkiemu iábłku Ciemierzycy/ Sośnce/ ábo Románowemu źielu/ Kurzemu źielu: y innym tym podobnym gdźieby było przydáne/ źiela ſczá pod ten czás zbieráne/ gdy znák Niedźwiadká Niebieſkiego wchodźi/ nietylko iad/ y zbytnią moc purgowánia im odeymuie: ále ieſzcze wietßey/ bez wßeláktey zdrowia obrázy y moleſtyey/ im dodáie.

Extráct tego źiela.

Extractum ſeu Elixis. Jádom y trućiznom wßeláktm/ ieſt doświadczonym rátunkiem dáiąc go z octem pić/ tym/ ktorychby trućizna we wnętrznośćiách paliłá/ á ktorychby źiębiłá/ z winem.

Podágrze.

Podágrze známienitym iest lekárstwem/ zwlasczá pálcom ták w reku iáko w nogách od niey pokurczonym/ pod tąż miárą biorąc go ze trzydźiestą cześcią oleyku z koperwáseru/ ktory Oleum Veneris Alchimistowie zowią: y Soli z tegoż źiela zrowną cześćią/ to z winem czerwonym przednim/ po wieczerzy dáiąc pić. Toż też

Pálcom w rekách.

Guzy ná pálcách/ w rekách y w nogách z podágry wyrosłe/ spądza y rozgánia.

Przepuklinie dźiecinney.

Przepukliny dźieciom leczy/ dáiąc tegó Extráctu po dwu kwintách/ według wagi przez dni trzydźieśći/ káždego dniá dwakroć z wodką z Przerwipepu/ wiązánie bindáni y przystoynie czyniąc przepuklinie y z pokoiem leżąc; á płáczu y krzyku sie strzedz.

Kámień leczy y wywodźi/ á przytym broni mu sie mnożyć wiecey tymże przerzeczonym sposobem vżywány. (Turn.)

Członkō polámánym.

Członkom polamánym iest vżyteczny máżąc y náćieráiąc tym Extráktem/ álbo też Fláytuch w nim macząc y przykłádáć.

Bole vkłáda.

Boleśći w nich vśmierza/ y vkłáda/ nimi tákże námázuiąc.

Przymiotom ognistym.

Od przymiotow ognistych członki záchowywa y broni. Tákże od innych przypadkow złych.

Ránom y sadzelom.

Rány y sadzele záplugáwione wychędaża.

Kolice y morzyskū.

Gryzawki y morzyská/ tákże kolike w żywoćie vkłáda/ námázuiąc nim/ á tegoż źiela Oleykiem náćierác żywot.

Bolączkō źiádowiczonym.

Bolączki źiádowiczone y morowe/ bez szkody leczy/ y iad w nich mdli/ y wypądza/ z oleykiem tegoż źiela Extráct zmieszány/ á w nie pusczány.

Slezionie zátkáney.

Sleźiony zátwárdźiáłość zmiekcza/ y Boleśći lewego boku vśmierza/ máżąc y przykłádáiąc ćiepło.

vpaleniu sercá w bolách.

Gorącość sercá w gorączkách/ wychładza y odpądza: płát w nim macząc y ná serce letnio kłáść.

Glowie boleiącey.

Głowy boleśći / ták w połowicy/ iáko we wszytkiey vkłada/ toż czyniąc.

Rymie.

Ryme álbo Sápke odpądza/ z głowy ią wywodząc nosem ábo vsty.

Sol z czarnego Biedrzeńcu.

Wrzodō złym.

Wrzody y Sadzele wszeláki/ otworzyste y ćiáło wyiadaiące/ wychędaża y goi

Czerwiu w ránách.

Chrobáctwu y czerwiu broni sie w ránách/ y w złych á zágniłych wrzodách záłągnąć.

Dźiwemu mieśu.

Dźiwemu mieśu nie dopuscza w nich nárastác.

Smrod odpądza.

Smrod odgánia / z záplugáwionych wrzodow/ z ran/ y z sadzeli zágniłych.

Oley z czarnego Biedrzeńcu dystyllowány.

Zyłom pietym.

Zył suchych ábo pietych stárgnienie/ álbo przez wybicie z stáwu pokurczenie.

Wybićiu z stáwow.

Tákże wywinieniu y wybićiu członkow z swych stáwow/ y kliiem záćiekłym odmiekcza/ y ná swe mieysce przywodźi.

Rozsądek.

Myla sie ktorzy ten Dźiegiel czarny chcą mieć Pietrusznikiem/ ábo y Polną Márchwią: gdyż áni postácią/ áni skutkámi námniey nie są podobni sobie.

Sowiastrzáłá Wielka y Máła / álbo Rożyczká Pánny Máryey.

ROZDZIAŁ XXI.

Korzeń.

ZIele / ktore zowiemy Pánny Máryey Rożyczka/ álbo Sowia strzáła / dwoiákie iest. Wielka y Máła. Wielka korzeniá iest długiego/ krzywego/ zdrzewniáłego / rumiennego: smáku cierpkiego y stwierdzáiącego.

Liśćie.

Liśćia obdłużnego / ná szypułkách długich / po pięći / á niekiedy y po sześći/ z obu stron rowno pará rozdźielenie pochodzącego / około kráiow drobno ząbkowánego:

Kłącze.

Kłącza ná łokieć/ podczás ná dwá zwyż / zá buynośćią mieyscá / ćienkiego/ obłego/ y rumiennego: wiele gáłązek od śiebie pusczáiąc wszystkich / y miekko kosmátych: Ná wierzchu kłącza miásto kwiećia/ wyrastáią głowki dźikáwey álbo ćiemno rumienney bárwy/ łuskáte/ pełno w sobie máiąc komorek/ álbo dźiurek: ktore sie w Xieżycu Czerwcu otwieráią y źieią / pusczáiąc z śiebie kwiatećzki źielone / dro-

Kwiát.

Náśienie. bniuchne / máiac w śrzodku iáko włoski iakie żołte. Tedy okwitną / bywa z nich naśienie gránistę / száráwe / zlekká wełniste: Z ktorego potym znowu wschodzi ná wiosnę.

Korzeń. Druga mnieysza / korzenia drobnieyszego / bládo żołtego: iednák nie mniey vstá śćiagáiącego / iáko y pierwsza gryziona. Wietszey Rożycce / ták korzeniem / iáko liśćiem / náśieniem / y kwiátem podobna / ieno we wszytkim mnieysza y drobnieysza / do pozoru wdzięcznieysza. Oboiá zapáchu iest ogurczánego / iednák Mnieysza przyiemnieyszego y wdzięcznieyszego / niżli wietsza.

Sowia strzáłá wielka. Sowia strzáłá máła.

Ságui-sorba. Sorba-strella. Pim-piñella Italica.

Sanguisorba minor. Sperberkraut. Welscher Bibernellen. Groß vndkle in. blut kráut. Groß kolber kráut. Groß vndklein blut rössen. Wurm wurtz.

Mieysce.

Wietsza rośćie ná Łąkách / ná Páśtwiskách / y ziemiách wyprawnych. Mnieysza ná rolách długo odłogiem leżacych: W sádách y w ogrodách trawnych: ná págorkách trawistych / słońcu wyłożystych / á zwłaszczá kámienistych. Bywa też tá mnieysza w ogrodziech sádzona y śiána / dla przyiemnośći iey / y do vżywánia w Sálatách / w polewkách: Rośćie y ná ziemiách piaszczystych.

Przyrodzenie.

Korzenie oboiey / ktore do potrzeb lekárskich pospolićie przychodzi / rozgrzewa. Drudzy twierdzą / że miernie chłodzi / y wysusza ná końcu wtorego stopnia / álbo ná początku trzećiego. Co smák

iey

iey cierpki/ ſuchości tey znákiem ieſt. Ten w ściech długo zuchány/ puſzcza z śiebie lipkość/ ſpaia/ záwściąga/ ściēńcza ſluſy y wilgotności zimne ſwą przenikáwością.

Moc y Skutki.

Obie Sowieſtrzały/ iednoſtáynych ſą ſkutkow.

Dowżywánia wchodi, d,i. Oboie to źiele/ áile gdy ſie dobrze z źiemie ná Wioſnę puſzcza/ przychodźi do ſtołowego vżywánia: iednák nacześciey mnieyſze/ iáko do ſálat/ do iárzyn/ do polewek. Ale to tylko v Włochow y Niemcow.

Spadkō z głowy. Vſtáwicznym ſpadkom z głowy/ ná Pierśi y Płucá/ ieſt oſobliwym lekárſtwem lecie/ świeże źiele w wino kłádąc/ y mieſto poſpolitego trunku piiáć: Abowiem nietylko ſmáczny y przyiemny trunek czyni ále też záchowywa człowieká/ y ſtrzeże od ſuchot.

Smętnym. Toż wino/ w ktorymby źiele mokneło/ ſmętne y fráſowliwe vweſela.

Pierśiom záwrzedźiałym. Płucá okroſtáwiáłe/ záwrzedźiáłe/ y zránione leczy wárząc go w miodowey śiſie ábo w winie słodkim/ á kto tego nie ma/ tedy w wodźie. Záledwie może ſie temu źielu podobne drugie ználeść/ ktoreby Płucá y Pierśi we wnątrz zránione y nápſowáne rátowáć doſkonále/ y leczyć mogło/ iáko to. Jeno w wychedożeniu y w wywiedźieniu ſlámowátośći lipkich/ flegmiſtych z nich to nic nie ieſt/ Rádniey Biedrzeniec poſpolity to czyni. Przeto źle czynią niektorzy praktyktánci/ kiedy do wywiedźienia z płuc flágmy/ tego źiela á nie Biedrzeńcu vżywáią. Tákże do zránienia tychże/ rádniey Biedrzeńcu/ á nie Sowieyſtrzały vżywáią/ opácznie czyniąc. Prawdá/ gdźieby płucá zránione były/ y ſlámowátośći/ álbo rádniey ropy pełne/ tám oboygá/ to ieſt/ ták Sowiey ſtrzały/ iáko Biedrzeńcu vżywáć możemy. Abowiem ták iedno będźie wychedażáło/ á drugie ſpaiáło y goiło.

Suchotō. Suchotnym chorobom ieſt pokármem bárzo vżytecznym/ liśćia wźiąwſzy drobno poſiekánego dobrą gárść/ á łyſzkę chędogiey mąki owśiáney/ to w polewce mięśney wárzyć/ á káżdego poránku tego vżywáć. Tákowa polewká ábo potráwá nietylko ſuchotnego pośila/ ále y záwrzedźiáłość Płuc goi. Toż miáſto iárzyny wárząc/ ábo iákimkolwiek ſpoſobem przyprawiona á vżywána czyni. (Tabe.)

Płucom zránionē y nápſowánym. Tákże w lekárſtwie iákimkolwiek obyczáiem vżywána/ Płucá zránione y záwrzedźiáłe goi/ y od ſuchot broni dźiwnym ſpoſobem (tenże)

Zránieniá wſzelákie we wnętrznośćiách goi/ á zwłaſzczá w kiſzkách y w przechodách ich/ wyſzey pomienionym obyczáiem vżywáiąc.

Pierśiom y płucom ſztychem przebitym. Ránnym ieſt bárzo vżytecznym lekárſtwem/ á ile tym ktorzyby przez pierśi y płucá ſztychowe rány mieli/ bądź od kopiiey/ álbo od mieczá/ ábo puginału. Wźiąc Sowiey ſtrzały mnieyſzey ze dwie garśći/ liśćia y z iágodámi/ Jemioły Soſnowey ábo Świrkowey połtory garśći/ Zánklu/ Głowienek/ Dźięgielu/ Podbiału wyſokie°/ ábo Lepieżniku/ Gęśiego poleiu po gárśći/ Przetarzniku/ Leczywrzodu (Stuliſem inni zowią/ Herbam Sophiam Alchimiſtowie) Polney Dryákwie/ Polney ſzálwiey/ Bukwice/ Stokroći po poł garśći/ Jáłowcu zgrubá przetłuczonego połtorá łotá/ korzeniá Dźięgielowego łot. To wſzyſtko drobno pośiekáć/ y połowice tego wźiąwſzy/ poł gárncá wody ſtudźienney/ á winá białego przedniego kwarte ná to nálać/ y w Cynowey konwi/ ábo we Fláſzy co nalepiey zálepiwſzy/ przez cztery godźiny w kotle wrzącego vkropu wárzyć. Potym gdy powoli przechłodnie/ przecedźić/ y dobrze nákrytym y obwárowánym w naczyniu ſklánym chowáć/ dáiąc z tego Ránnemu rano/ y wieczor po ſześći ábo oſmi łyżek ćiepło pić/ przynamniey dwie godźinie przed oboim iedzeniem. Zátym dwákroć ráne káżdego dniá opátrzyć/ Szrychflaſtr ná nie kłádąc/ á w ráne ſáme ſztychową/ Bálſamu/ niżey opiſánego/ z Biedrzeńcu w puſzczáć.

Bálſam ten ták vczyniſz:

Weźmi świeżego źiela Sowiey ſtrzały mnieyſzey/ poki w kłącze chropowáte nie wyrośćie z ſzeſnaśćie łotow/ białey álbo Máiowey Miodunki/ ktorą też Płucznikiem y Wątrobnym źielem zowiemy/ oſm łotow/ Leczywrzodu/ Stokroći/ Przetarzniku/ Głowienek/ Gęśiego poleiu/ po cztery łoty/ Zanklu/ Podbiału ſzerokiego po dwu łotu: to wſzyſtko w Możdżerzu co nalepiey vtłuc/ ábo w donicy vwierćieć/ á Oliwy do tego funt kupiecki/ álbo trzydźieśći y dwá łotow przydáć. Máſtá Máiowego oſm łotow/ Winá dobrego białego ſzeſnaśćie łotow to ieſt/ kwáterkę. To weſpoł nád ogniſtym węglem wárzyć/ áż wino y wodność z onych źioł wywre/ y pára wynidźie. Po-

tym w Práśie wypráſowáć w Miedźiáną pátellę/ y przydáć dwánaśćie lotow/ do tego Terpentyny/ Oleyku z Jálowcu dyſtyllowánego dwá loty/ y dáć temu w oneyże pátelli przez ośm dni ſtać/ dobrze nákrywßy. Ták bedźieß miał koßtowny Bálſam do ran w plucách wychedożenia y zágoienia. Ktorego do wßelákich ran ßtychowych ná ktorymkolwiek mieyſcu bedacych/ vżywáć możeß.

Syrop.

Gorącce ſuchotney Suchotney Gorącce/ ieſt lekárſtwem tym ſpoſobem: wźiąć dwie garźci świeżego liśćia tego źiela/ Jezyczkow pśich/ Jeczmieniu ochroſtálego po garźci/ Żywice Trágántowey lot/ to weſpoł warz w połtoru kwarty wody/ áż trzećia część wywre: Potym przecedźiwßy/ przydáć Cukru Kánáru białego funt/ znowu wárzyć do zgeſczenia Syropu/ ktorego choremu dawáć po dobrey łyżce we trzy á we trzy godźiny z wodką tegoż źiela/ álbo z iuchą iego.

Czerwonce. Czerwoną niemoc/ y ine biegunki záſtánawia: wźiąwßy tey Rożyczki Pánny Máryey ze dwie gárśći/ warz w poł gárncu wody dżdżowey/ áż trzećia część wywre: á tey iuchy day po piąći łyżek pełnych choremu ráno y ná noc/ ze trzemá łyßkámi Syropu z ſuchey Roży.

Biegunkom zárázliwẽ/ czáſu morowego powietrza. W biegunkách/ czáſu morowego powietrza/ ieſt bárzo vżytecznym lekárſtwem/ vżywáiąc tego źiela iákimkolwiek ſpoſobem/ według vpodobánia/ bądź miáſto iárzyny/ bądź w polewce/ wyżßey pomienionym obyczáiem. Tákże w trunkách/ w lekárſtwách. Dobrze też dźiateczki máłe zwyczáiáć do vżywánia tego/ ábowiem ich záchowuie od tákowych ßkodliwych biegunek.

Czáſu morowego powietrza/ vżywáć go dobrze/ ták wielkiey/ iáko mnieyßey Sowiey ſtrzały/ iákimkolwiek ſpoſobem pomienionym.

Przećiw morowemu powietrzu. Przećiwko powietrzu morowemu/ proch z korzenia tego źiela/ á ile z mnieyßego/ wźiąć lot/ korzenia Koźłkowego/ Cynámonu przedniego/ Jálowcu/ Skorek iábłká Cytrynowego/ korzenia Dyablikowego/ álbo Obrázkowego/ Dyptánu Cretenſkiego/ Kurzego źiela korzenia/ Korzenia źiela czarneg(o) y Korzenia dobrego Mnißká/ Dźiegielu korzenia/ Glinki Ormieńſkiey/ Glinki pieczetowáney po poł lotá/ Korzenia Biedrzeńcu ſwoyſkiego/ Sandałow wßyſtkich trzech/ Dźiewieśiłu/ Rutewki/ Korzenia Miarzowego/ Żywiczki máłey/ álbo Jwinki pachniącey/ Zwyćiężyiádu/ álbo Toieśći/ źiela czoſnkowego/ Pſzczelniku/ Rádźidłá polnego/ Ziarnek Czyrwcowych/ álbo Kármázynowych/ y Fárbiećkich po kwinćie: To wßyſtko co namieley vtrzeć/ á w woreczku ſkorzánym do potrzeby chowáć. Tego prochu/ czáſu powietrza morowego po poł kwinty vżywáć/ záchowywa od zarázy te° dnia. A gdźieby wiec iuż záchwyćił powietrza/ wźiąć tego prochu poł kwinty. Dryákwie cáłą kwintę/ Octu winnego oſtrego dwie łyßce/ z Przetárznikową wodką álbo Kárduſową álbo z Dźiegielową ktora z tych być może/ cztery łyßki przydawßy ćiepło dáć pić záráżonemu/ nákrywßy go co nalepiey/ dáć mu ſie ze trzy godźiny dobrze poćić. Ták on iad potem ſie z ćiáłá wyćiągnie. (Tabe.)

Fiſtule. Fiſtuły záwiera y goi/ leiąc w nie Sok Sowiey ſtrzały mnieyßey/ á zwierzchu źiele ſámo vtłukßy/ przykłádáć. Al**Item** bo tym ſpoſobem trunek czyniąc: wźiąć Rożyczki P. Máriey garzść/ Bábki ták wąſkiey/ iáko ßyrokiey: Piołunu/ Bukwice/ Tarnkowego álbo Ciernioweg(o) kwiećia/ po gárśći. Wßytko to pokráiawßy drobno/ w poł gárncu winá do połowice wárzyć/ przecedźić/ y kwartę Miodu do tego włożyć/ á z tego káżdego dnia/ trzy godźiny przed obiádem y wieczerzą/ po ßeśći ábo po ośmi łyżek/ ćiepło pić dawáć/ to ták długo czynić/ áżby popráwá ná zdrowiu byłá.

Kupkom Końskim Koniom Kupie y chrobaki ze wnetrza wywodźi/ zwłaſzczá wietßa Rożyczká P. Máryey/ záwieśiwßy mu ná ßyi korzeń/ á ſámo kłącze y z liśćiem pośiekáć/ á miedzy obrok mu pomießáć. Tákże mu go kłáść w wodę do pićia/ Albo **Item.** też kłącze z liśćiem ná proch vtłuc/ y po cztery loty káżdego dnia trzykroć mu z ćiepłą wodą dawáć/ ábo mu w gębę láć. Owa iákokolwiek może go dawáć/ ták mu ieſt vżyteczne. Doświádczone lekárſtwo w tym przypadku Końſkim.

Vpłáwõ ták białym iáko krwáwym. Vpłáwy białogłowſkie/ ták białe iáko rumienne záſtánawia y leczy/ dáiąc im go miáſto potráwy y iárzyny/ álbo z potráwámi wárząc. Tákże go w wino kłáść może. Nád ktore lekárſtwo niemáß nic pewnieyßego.

Záśniatu Brosn. Od záśniatu álbo zaporzyſká Białegłowy záchowuie/ przerzeczonym obyczáiem vżywáiąc oboygá.

Toku wßelákie(m). Tok wßelaki krwie/ ták z otworzenia zbytniego złotych żyłek/ iáko z krwáwey/ álbo Czerwoney biegunki/ wßelákim ſpoſobem vżywáne/ oſobliwie w winie moczone/ ieſt pewnym y doświadczonym rátunkiem. Tákże

Krwią pluiącym. Krwią pluiącym/ ieſt lekárſtwem/ ták piiąc z nim y iedząc.

Toku zbytniemu.

Z noſá zbytni Tok krwáwy záwśćiągá/ korzeń w nozdrzá włożony/ álbo nać iego ná czoło przykłádána. Toż korzeń iego w ręku trzymány czyni.

Ráncer. Fiſtule.

Ráncer wrzod goi.

Fiſtuly y wrzody.

Ránom y ſądzelom.

Rány wßeląkie y ſądzele Sokiem tego źiela zákrapiáiąc/ á ſámo źiele zwierzchu pláſtruiąc leczy.

Womitō. Biegūce. Krwi z ran ćiekącey.

Womity koleryczne záwśćiąga.

Biegunki wßeląkie záſtánawia.

Tok krwie zbytni z ran záwśćiąga/ záſypuiąc ie prochem z korzenia iego.

Vpław czerw. Złotym żyłkom.

Vpławy czerwone y

Złote żyłki/ zbytnie płynące záwiera/ po pás kąpiel ſobie czyniąc/ z oboygá tego źiela.

W máśći wchod.

Wchodźi vżytecznie do máśći/ dla ran/ á zwłaſzczá w głowie.

Do piwá y winá dla ſmáku.

Korzenia oboygá tego źiela/ kłádą rádo do piwá y winá/ dla przyiemnieyßego ſmáku.

Kármeſynowe źiarnká mieywa.

V nas w Polſzcze/ tákże w Ruśi/ y ná Podolu/ znáyduią ſie źiarnká okrągłe/ ná tym źielu rumieniuchne/ ſmáku kwáśnego/ podczás ćiemno rumienne/ zwłaſzczá gdy przeyźrzeią/ zapáchu mocnego. Te w Ruśi/ w Litwie/ y ná Podolu zbieráią/ do fárbowánia Tolſtek. V poſtrōnych ſą w cenie/ dla Jedwabiow fárbowánia. Abowiem bárzo śliczną fárbę Kármázynową im dáią. W inych kráinách te źiarnká nie znáyduią ſie/ tylko v nas/ y w Pułnocnych kráinách.

Aqua ſtillat.

Wodká z Rożyczki Pánny Máryey.

Bywa z tego źiela w porządnych Aptekách Wodká/ z Balneū maris, w Czerwcu diſtyllowána: ktorey wźiąwßy pułgárncá/ y wſypáć w nie tegoż źiela korzenia przeßrotowánego z ośm łotow/ y w Alembiku bez rury/ w Balneum maris, álbo w kotle gorącey wody/ przez cztery dwádźieśćiá godźin moczyć/ zwirzchu dobrze zálutowawßy. Potym znowu przediſtyllowáć/ y do potrzeby pilnie chowáć. Tá

Płucō zránionym. Kißkom wnętrzn záwrze.

Płucá zránione y owrzedźiáłe leczy.

Kißki tákże. Y

Wnętrznośći zránione y záwrzedźiáłe potężnie goi.

Suchotnym.

Suchotnym wielką pomocą ieſt: Wźiąwßy tey wodki kwartę/ do tego Cukru przynamniey trzyletniego czerwoney Rożey łotow ßeſnaśćie/ á przecedźiwßy/ káżdy poránek y ná noc/ Suchotnym po ßeśći/ álbo po ośmi łyżek/ ćiepło pić dáway.

Zimnicō.

W źimnicách morowych wielkim ieſt lekárſtwem/ piiąc.

Syrop Rożyczki Pánny Máryey.

Z tego źiela może być Syrop czyniony bárzo vżyteczny/ tym ſpoſobem: Wźiąć Soku wyżętego trzy funty/ Cukru białego dwá/ zwárzyć to weſpoł/ áż do zgęſzczenia/ chędogo ßymuiąc/ y kláryfikuiąc go białkiem od iáiá. Tego Syropu Suchotnym/ y Płucá zránione máiącym/ dawáć ná raz/ bądź ſámego przez ſię/ bądź też z wodką tegoż źiela/ po cztery łyßki ćiepło/ poránu ná czczo y ná noc. Abowiem wielkim y doświadczonym ieſt w tákich przypadkách lekárſtwem.

Suchoty leczy. Płucá zwárzone goi.

Biegūce czerwo.

Biegunce czerwoney ieſt wielkim rátunkiem. Tákże y inym Ciekączkom.

Złotym żyłkom.

Złotym żyłkom/ zbytnie płynącȳ/ ieſt lekárſtwem/ tákże go vżywáiąc.

Conſerua.

Konfekt z liſteczkow Pánny Márycy Rożyczki.

Wźiąć co namłodßych liſtkow/ ná Wioſnę z źiemie puſzczáiących ſie/ poki w kłącze nie wyrośćie/ ktoregokolwiek z tych dwu/ bądź więtßego/ álbo mnieyßego: A choćia y oboygá/ ile ſie zda y podoba/ vkrąząć ie co nadrobniey/ potym Cukru chędogiego białego we troy náſob przydáć/ y weſpoł vtłuc w Moźdźerzu/ á w ſklánę naczynie włożyć/ y ná ſłońce wyſtáwić/ álbo w piec po pieczywie.

Skutki tego Konfektu.

Do tego wßyſtkiego ſłuży/ z wielkim rátunkiem/ do czego Syrop/ vżywáiąc go przynamniey trzy kroć ná dźień/ iáko Orzech Káßtanowy ná raz.

Rozſądek.

To oboie źiele/ Rożyczki Pánny Máryey/ bywa w ogrodźiech śiane/ dla Sálat/ y lekárſkiego vżywánia. V nas ſámá przez śię w obfitośći rośćie/ ták mnieyßa/ iáko więtßa/ ná przerzeczonych mieyſcách. Źiele godne wielkiego zálecenia/ dla oſobliwych y doświadczonych ſkutkow iego/ w przerzeczonych niedoſtátkách. Mnieyßa podoba ſie nam Krewnikiem náзwáć/ dla potężnego záſtánowienia Toku krwie z kądkolwiek.

Dziegiel nász/ Rozdział 22.

Angelica vulgaris.
Radix Spiritus Sancti.
Costus niger.
Panaces Angelicum,

Angelick/ Heyligegeist wurtz.
Engel wurtz.
Brust wurtz.
Geyst wurtz.

Dziegiel swoyski czworáki sie v nas znáyduie. Pierwszy ogro-
dny/ álbo śiany Wielki. Wtory mnieyszy / polny álbo wo-
dny. Trzeći máły gorny y dźiki. Czwarty nam niepráwie znáio-
my / Łáćinnicy Archangelicam, drudzy Angelicam Scandiacam, zo-
wią/ my/ po nászemu/ Gołebimi Pokrzywámi/ álbo korzenim Ar-
chángelskim y Archangelica názywamy.
1. Dziegiel wielki/ ktory Sámcem zowiemy/ rozgę ma kolankowá- Rozgá.
tą/ ktorą drugiego roku po wśianiu wypuszcza/ trzćinę mocną / we
wnatrz czczą/ sękowátą / miąższą/ strzypiástą álbo laskowána/ dwu
łokietną/ podczás trzy łokietną / y niekiedy wyższą / iáko Lubszczyk.
Od kolanek pochodzą gáłąski/ przy wierzchu żłobkowáte: Ná kto- Gáłąźki
Liśćie. rych liśćie długie/ około kráiow wystrzyżone y ząbkowáne / á krzy-
żem przeciw sobie pochodzące / pięć y sześć po obu stronách prętá /
krom poślednięgo: zielone á pachniące: w wierzchu rozg wycho-
dzą/ iákoby iákie pęchyrzyki: Z ktorych potym wirzchołki okołkiem/ Wierzchołki.
Kwiát. właśnie iáko v Kopru włoskiego wychodzą: Pełne kwiatkow biá-
Nasienie. łych. Z tych po okwitnieniu naśienie cienkie/ iáko Barszczowe/ pa-
chniące/ ieno drobnieysze: á tylko we trzy látá/ we dwie rzadko/ w
rok nigdy naśienia nie wydáie. Korzeń wielki / miąższy / długi ná Korzeń.
piądź / podczás dłuższy / biały / nie zdrewniáły / od ktorego wiele
odnożek niemáłych pochodźi : zapáchu bárzo wdźięcznego / smáku
pieprznego / trochę gorzkiego. Korzeń soku żołtáwego: ktory gdy
zráni / wypuszcza z śiebie żołtą żywicę / bárzo gorzką / ostrą/ y vstá
rospaláiące.

Mieysce y Wybor.

W Ogrodźiech bywa pospolicie śiany/ á zwłaszcza w Niemcech/ gdźie sie bárźiey/ niźli v nas/ w ziołách kocháią. Nabuyniey y naprzedniey dobroći w Fráyburku/ w Brysgoiey/ v Kártuśiánow rośćie/ od ktorych nietylko sámi Niemcy/ ále y ine narody obfićie go kupuią. Z kąd wielki zysk ći Mniszy máią.

2. Dziegiel wtory/ ktory polnym y mnieyszym/ álbo sámicą zowiemy/ we wszem wielkiemu iest podobny/ ieno we wszytkim mnieyszy. Listu mnieyszego. Rozgi krotszey y ćieńszey/ rumienney/ mocney/ kolankowátey. Korzenia tákże mnieyszego y twárdego/ ktory nie ták wiele odnożek z śiebie pusczá/ iáko pierwszy. Ten przy sámym wierzchu/ gdy go nárznie/ wydáie z śiebie sok żołtogorącey bárwy/ smáku bárzo ostropieprznego/ że kosztuiącym z oczu łzy wywodźi/ y stąd sie znáczy/ że ten iest gorętszego y suższego przyrodzenia/ od pierwszego iednym stopniem.

Mieysce.

NA wysokich pospolićie gorách/ słońcu wyłożonych y otworzystych rad rośćie. Rośćie też ná łąkách y ná pástwiskách/ á mieyscách wesołych/ nie ćienistych/ áni páćiepnych. Ale gorni iest naśilnieyszy: Przeto do lekarstw Alchimistom/ y nam zwyczáynieyszy bydź ma.

Czás do kopánia tego wtorego Dziegielu korzenia/ bránia źiela/ y naśienia.

KOrzeń wtorego Dziegielu ma być kopány w Máiu/ gdy Mieśiąc we Lwie/ w domu iedenastym/ á Merkuryusz tákże w domu iedenastym będą. Liśćie y z kłączem w Lipcu zbieráć/ kiedy słońce będźie w dwudźiestym ośmym stopniu Lwá: Mieśiąc w tymże znáku/ á Merkuryusz w Pánnie. Naśienie w Wrześniu dniá dźieśiątego/ iedenastego/ dwunastego: gdy Mieśiąc będźie we Lwie/ w domu dźieśiątym.

3. Trzeći Dziegiel polny/ álbo wodny: tákże we wszystkim wielkiemu iest podobny/ okrom tego/ że podczás żołto/ podczás biało kwitnie: á ktemu w káżdey rzeczy/ w Liśćiu/ w Kłączu/ w Korzeniu mnieyszy. Liśćia iásno zielonego/ nie iáko ogrodny/ ćiemnozielonego. Korzeń też bielszy/ niźli w wielkim. Tákże smáku y zapáchu wolnieyszego od pierwszego.

Mieysce.

ROśćie rad w páćiepnych y w ćienistych mieyscách przy wodách/ y mieyscách wilgotnych pod drzewy: w sádách y w ogrodách/ tákże ná łąkách trawistych y wilgotnych. Y z tąd go drudzy wodnym Dziegielem zowią.

4. Czwarty Dziegiel ma korzenie miąższe y długie/ z wiela odnożek. Ten zowią Archángelikę. Ten ná swym mieyscu osobnym będźie opisány: Wdźięcznie pachniący/ ále nie ták mocno/ iáko

ogrodny: iednák liſtu ieſt wierßego y ßerßego / ćiemno zielonego / po ziemi ſie rozśćieláiącego / od ſpodku ſą ßáro blekitne / iáko liśćie Cynowodowe / álbo Orlikowe. Agdy ná Wioſnę z ziemie ſie pokázuią / bywáią rumiennáwe. Pretu wielkiego czczego / knodowátego / álbo kolánkowátego / iáko Trzćiná / Trzy łokietny wzwyß / rumienny / wiele tákże odnog / iáko pierwßy z śiebie wydáiący / ná ktorych ſie okołki ſowite á ßerokie pokázuią / ná pozor bárzo piekne y wdźięczne: Te kwiatkámi żołtemi kwitną: Z ktorych zá czáſem naśienie niemále á ćienkie bywa / iáko liſteczki iákie / podobne naśieniu Dźięgielá ogrodnego / ieno nie ták okrągłe y obłe.

Mieyſce y Wybor.

W Ogrodźiech bywa śiany: lubi ziemię wypráwną y chłodną: Rośćie obfićie w Norwey / yná Pomorzu. Ale z tych wßyſtkich płonny ieſt naprzednieyßy / y w ſkutkách śilnieyßy.

Przyrodzenie.

KOrzeń / ktory do lekárſkiego vżywánia przychodźi / ieſt oſtrokorzenny y pieprzny / á do tego troche gorzki: y ztąd ſie znáczy / że ieſt w trzećim ſtopniu rozgrzewáiący / á we wtorym wyſußáiący. Iednák wtory Dźięgiel przewyżßa iednym ſtopniem pierwßy. Naśienie oboygá podobne ieſt ſwemu korzeniowi przyrodzeniem. Záś te dwá oſtátnie / Trzeći y Czwarty wolnieyßego ſą przyrodzenia: ábowiem nád wtory ſtopień nie rozgrzewáią / áni wyſußáią. Nać oboygá ieſzcze mniey / niżli korzenie. Tákże pierwßych dwu.

Moc y Skutki.

Skutki.

Dźięgiel ták pierwßy / iáko wtory / trzeći / y czwarty / wßyſtkie ſą iednych ſkutkow y mocy / ále iedne potężniey / drugie ſłábiey czynią y ſpráwuią.

Wilgotnośćiom wgłowie.

Wonnoscią ſwą wilgotnośći w głowie grube y kluowáte / zimne: iáko ſą flegmiſte / rośćieńczáią / roſpráwuią / rzedzą / y noſem ie wywodzą. (Turn.)

Surowośći.

Surowośći z Zołądká wyprowadza. (tenże.

Mozg wyczyśćia. Item.

Głowe kto ma z Rymy pełną / á noſem nic nie odchodźi: rozerznąć korzeń / á ſokiem iego żołtym nozdrzá námázáć: Ták ábowięm mozg wyczyśći. Toż czyni

Korzeń w vśćiech żucháný.

Głowy Bolenia.

Bolenie głowy vkláda / tákże go żucháiąc álbo y Sok w nozdrzá puſczáiąc.

Odetchő. Sklepy w mozgu.

Oddechy y

Sklepy w mozgu zátkáne / otwiera / y wychedaża. Przeto

Páráliżowi.

Páráliżem nárußonym / álbo do niego ſkłonnym / ieſt bárzo vżytecznym vżywániem.

Chrobáctwu wgłowie.

Chrobáctwo w mozgu zálągłe / zapáchem ſwym morzy y wywodźi.

Wßom.

Wßy w głowie zábiia y wytráca. (Turn.)

Sercu ſmetnemu

Serce ſmetne / żucháiąc go / vweſela / y w vśćiech długo trzymáiąc / á podczás połykáiąc.

Cuchnieniu z gár.

Romuby zgorzeliná / iáko ſpalony śćierw: ábo ludy ná nitkách kogo świecámi / álbo roſpalonymi bláchámi / y ßynámi żelá[z]nymi palą / z gárłá cuchnelátego korzenia żucháć / y w vśćiech trzymáć dobrze.

Niektorzy / á zwłaſczá Anglicy z liśćia zielonego czynią Sálße y polewki / oſobliwego ſmáku / ktore w częſtym vżywániu máią / dla tych wßyſtkich przerzeczonych niedoſtátkow.

Zołądek czyśći.

Wilgotnośći w żołądku grube rozśiekuie y wywodźi.

Trawienie czyni.

Do trawienia potężny czyni.

Smrodő.

Smrod z vſt ábo ze wnetrznośći pochodzący odpądza / żucháiąc go.

Pierśiom y Płucom

Pierśi y Płucá z grubych wilgotnośći wychedaża.

Mdłośći.

Sercu mdłemu álbo mdłośći ſerdeczney / proch z korzenia z winem vżywány / ieſt pośiłkiem wielkim. Albo iákimkolwiek inym ſpoſobem dány / toż czyni

Pierśiom

Pierśiom zámulonym.

Płucom.

Płucom zátkánym.

Kaßlu.

Káßlu záſtárzáłemu.

Dußnośćiom

Dußnośćiom w pierśiách.

Zołądkowi.

Zołądkowi nie trawiącemu / Flágmą y grubemi wilgotnośćiámi nápełnionemu. Też Rzezánicá táka / álbo śiekanká bárzo vżyteczna bywa: Wźiąć korzenia

iego/ Jmbieru/ ziela Tatárſkieğ/ Bobku/ Cytwaru/ Dyptanu: A z tego Siekanke vczynic/ á po ſczypcie/ to ieſt/ co we trzy pálce nábráć może/ ná káżdą noc pożywáć/ á winem álbo piwem popijáć. *Item.* Kto też chce/ z prochu tegoż Dziegielu Lektwarz y Konfekt vczynić może/ wziąwſzy go do iedney cześci miodu odßymowáneğ cztery cześci/ y vmießáć dobrze. Tyż też lekárſtwá ſłużą niechęci do iedzenia/ y żołądkowi nie trawiącemu.

Womitō. Womitō y niezátrzymániu pokármow/ vżywáiąc ich ná czczo y ná noc/ dobrze.

Może też trunek przeciwko tymże nie doſtátkō táki vczynic: Wárzyć korzenie Dziegielowe w winie/ á miodem przyſłodźić odßymowánym/ y po kieliſzku nie wielkim/ ráno ná czczo y ná noc pić: Abowiem táki trunek

Krwi w ciele. Krew w ciele wychedaża/ á oziębłą rozgrzewa/ y dobrą czyni. (Turn.)

Chrobáctwu wſzelkiemu. Chrobáctwo ktore zeby toczy/ zábija. (tenże.)

Płucom y piersiom Płucá y piersi wychedaża z lipkośći flegmiſtych.

Dycháwicznym. Dycháwicznym y ćiężko tchniącym/ bárzo vżyteczny/ czyniący wolne odrzucánie wilgotnośći grubych y kliowátych/ záczym wolny oddech mieć mogą. Tákże

Káßlu. Káßel z zimney przyczyny záſtánawia y leczy/ bo Płucá y piersi oſobliwie rozgrzewa y czyśći.

Item. Jny trunek przećiwko dycháwicy y Gwiżdżotchnieniu/ káßlu z záziebienia/ tym ſpoſobem: Wziąć dwá loty korzeniá Dziegielowego/ Biedrzeńcu lot/ korzeniá Fiiołkowego trzy czwierci lotá/ Ożanki/ wierzchołkow ſuchego Jzopu/ Bożego drzewká/ nasienia Kopru włoſkiego/ Anyżu/ korzeniá Obraſkow/ álbo Diablikowego/ Lebiodki gorney/ po poł lociu káżdego. To wßyſtko we fláße wielką włożyć/ y dwie kwarćie wody ſtudzienney ná to nálać/ á Miodu chedogo odßymowáneğ dwánaśćie lotow do tego przydáć/ y wárzyć przez godzin cztery w kotle vkropu wrzącego/ á tego ná czczo y ná noc/ ze dwie godźinie przed oboiem iedzeniem/ po ośmi ábo po dźiewiąći łyżek dawáć ćiepło pić.

Item. Trunek tym pomienionym dolegliwośćiom/ y inym niżey opiſánym chorobom/ może być vczyniony: Wziąć Dziegielu korzeniá przetłuczonego dwá loty/ winá dobrego białego/ wodki z Jzopu/ po kwarćie/ Cukru Lodowátego lotow dźieśięć. To wßyſtko/ przerzeczonym obyczáiem/ w kotle vkropu wrzaceğ wárzyć/ á po ośmi álbo dźiewiąći łyżek poránu y ná noc ćiepło pić.

Tē trunek wßelákie dolegliwośći w piersiách/ z zimnych fluſow flágmiſtich leczy.

Pleurze y kłoćiu w pierśiách Pleurze y kłoćiu ieſt rátunkiem.

Bolączkō Bolaczki flágmiſte tákże y kroſty leczy.

Boleniu żołądká y zápaleniu w nim. Bolenie Żołądká. A

Zápalenie wilgotnośći w nim gáśi.

Odpowietrza morowego. Wchodźi dźiśieyßych czáſow do wielkich y rozmáitych lekárſtw: A zwłaſzczá do tych/ ktore bywáią przećiw morowemu powietrzu/ tákże przećiwko iádom y truciznom czynione. Przeto

Od zárázy powietrza morowego. Ktoregoby dniá Korzeń Dziegielowy gryźiony/ álbo z ćiepłym winem był pity ná czczo/ tegoż dniá może ſie od zárázy morowego powietrza záchowáć y vſtrzedz. Abowiem iad wßytek moczem y potem z ćiáłá wywodźi: Zimie doſyć go wźiąć w prochu z winem/ iáko wielkie grochowe ziárno. Lecie tákże wiele/ ále z Rożáną wodką.

Wzroku. Wzrok oſtrzy á wilgotnośći w oczách wyſußa Korzeń. (Turn:) (wia.

Pámięći. Pámięć vtrácona przywraca y náprá-

Zimnicy. Zimnice y bolączke morowa leczy.

Chorobō przymiotnym, Tyże ſpoſobē choroby wßelákie przymiotne y zárázliwe odpądza: Wziąć poł ćwierci lotá korzeniá tego źiela/ Dryakwie práwie przedniey czwierć lotá/ y z wodką tegoż źiela dáć pić. A po wypićiu záraz żeby ſie w vbierze poćił co nalepiey: potym znowu w śiedmi godźin tákże go wźiąć. Tákowym lekárſtwem wiele ſie ich/ zá pomocą Bożą/ rátowáło/ czáſu morowego powietrza.

Item. Proch. Albo też ták: Wziąć tegoż prochu/ pod tąż przerzeczoną wagą/ Dryákwie/ Soku Pigwowego/ troche przewárzonego bez Cukru/ y rozmießáć ze trzemá álbo z pięćią łyżek wodki Dziegielowey/ przylawßy dobrą łyßke octu gwoździkowego kwiecia/ álbo w niedoſtátku ták wiele proſtego octu winnego/ y dáć wypić co naćiepley/ nákrywßy dobrze chorego/ żeby go ſurowe powietrze nie dochodźiło/ á ze trzy godźiny żeby ſie poćił. Gdźieby też ná ten czás Dryákwie mieć niemogł/ tedy ſámego tego korzeniá miáłko vtártego cáłą czwierć lotá/ ze czteromá łyßkomá wodki Dziegielowey/ á ze trzemá octu winnego dáć pić/ á kázáć mu ſie co nalepiey przez trzy godźiny poćić.

Item. Gdźieby też pomienioney wodki mieć niemogł/ tedy ná to mieyſce wźiąć Kárdobenedykt: ábo Miodunkowey/ álbo z kądźidłá polneº/ ábo wodki Przetacznikú

Item. A gdźieby y tych wodek nie było tedy prochu z korzeniá tegoż źiela wźiąć co złoty czerwony záważy/ á z oątem Gwoździkowym álbo z winnym/ co naćiepley wypić/ y potym ſie poćić.

Dla vwlátowánia powietrza morowego.

Tym ktorzy ieſzcze iádem powietrza morowe° nie ſą záráženi/ dla vſtrzeżenia y záchowánia od niego/ dobrze go káždy poránek/ poki ſie z domu nie rußa/ w vſtá bráć/ á žuchájąc go/ zniená glá polykáć.

Albo gdy z domu chce wynisć/ korzenia tego žiela miálko vtluczonego wźiąć iáko žiárno Bobowe/ y z winem ćieplym co naprzedniey ßym wypić. A to Zimie. Zás Lećie z przednie dobrą wodką Rožáną/ ábo Szczawikową: y kto tákowego lekárſtwá poránu ná czczo vžywa/ ten zá láſką y pomocą miłeg° Bogá vſtrzedz ſie może zarázy.

Item. Toż czyni/ mocząc go w mocnym winnym occie przez noc/ á poránu/ niżli z domu wynidźie/ ćiepło pić/ y gębkę ábo chuſtkę w tym obmaczawßy pod noſem trzymáć.

Tegoż prochu z połćwierćią lotá z kęſem chlebá w occie obmaczánym vžywáiąc/ toż czyni.

Konfekt. Przećiwko temuž Konfekt doświadczony ták vczynić może: Wźiąć lot prochu korzenia Dźiegielowego/ Jálowcu przetłuczonego/ Drzewá Jndiyſkiego/ Cynámonu/ Galgánu/ Korzenia Gwoźdźikow ogrodnych pełnych po poł łociu/ Winá práwie przednie dobrego białeg°/ Octu winnego mocnego/ Wodki Dźiegielowey z liscia y z Korzenia dyſtyllowáney káždego po trzy kwáterki/ Korzenia Biedrzeńcowego w Cukrze ßesć lotow: to wßyſtko w fláßy záßrobowáney/ przez trzy godźiny wárzyć w kotle wody wrzącey. Potym gdy przeſtydnie/ przecedźić/ y w fláßy wſkláney chowáć dobrze zátkawßy. A gdźieby kto morowego powietrza iuž záchwyćił/ dáć mu z śiedm ábo z ośm łyżek tego pić/ á žeby ſie potym záraz poćił godźinę ábo trzy.

Może też tego trunku po łyßce káždy poránek ćiepło pić/ dla vſtrzeżenia y vwárowánia tey morowey zarázy.

Proch bárzo koßtowny przećiwko temuž powietrzu: Korzenia Dźiegielowe° weźmi z połtorá lotá/ Miárzowego korzenia/ Goryczki/ korzenia Kurzego žiela/ Diptanowe°/ Biedrzeńcowe°/ Koźlkowego/ Piołunu gornego: glinki Ormieńſkiey po poł lotá. To wßytko co namieley vtłuc/ y prześiać/ á w ſkorzánych woreczkách chowáć/ do przerzeczoney potrzeby: ktorego prochu po ćwierći lotá ná raz/ z wodką Bernádynkową/ álbo Kárduſową/ dawáć pić/ álbo z wodką Przetárznikową/ przylawßy ktemu octu dobrego łyßkę/ á záraz kazáć ſie poćić co nalepiey/ przez trzy godźiny/ dobrze go nákrywßy.

Item. *Konfekt.* Też Konfekt tákim ſpoſobem może vczynić/ przećiwko teyže zárážie: Wźiąć Dźiegielowego korzenia poł trzećia lotá/ Kurzeg° žiela/ Dyptanu białego po dwu lotách/ korzenia Diablikowe°/ álbo Obraſkow/ połtorá lotá/ glinki prawdźiwey pieczętowáney/ álbo tey/ ktora z Sląſká pochodźi/ Glinki Ormieńſkiey po połtorá lotá/ Biedrzeńcu białego/ Miſtrzowniku po poł lotá. To wßytko co namieley vtłuc/ y z ßesćią lotow Driákwie przedniey Weneckiey zmießáć/ przydawßy do teg° ſyropu z Dźiegielowey iſtnośći wyciągnioney/ ile potrzebá/ y vmießáć/ žeby Konfekt był gęſty/ iáko iáie złote/ przećiwko temuž morowemu powietrzu. Może też Dźiegielowego oleyku diſtyllowánego troche przydáć w vmießániu te° wßytkieg°/ to ieſt/ trzećią część ćwierći od lotá/ y poczynić z tego Morßele/ ktorych ćwierć lotá/ álbo co Czerwony złoty záważy/ przećiwko tey złey zárážie vžywáć/ ktorąkolwiek wodką pomienioną popijáiąc/ á poćić ſie co nalepiey potym.

Item. Proch doświadczony przećiwko temuž złemu/ korzenia Dźiegielowe° dwá loty/ Lebiodki gorney álbo białey/ Korzenia Miárzowego/ Mordu wężowego/ álbo Kurzeynyry po łoćie. To co naſubtelniey vtrzeć/ á z wodką ledá ktorą pomienioną/ po czwierći lotá tego vžywáć.

Chorobō wnetrzn: Pleurze. Proch z korzenia Dźiegielowego wßytkim wnetrznȳ chorobō ſłužy/ á zwłaſzcza: Pleurze/ zrázu go ná przodku vžywáiąc.

Plucō nárußonym. Słužy też y plucō nárußonȳ/ z ktorych *Káßlu.* Káßle y Dychawice pochodzą.

Kolice. Gryźienie/ álbo Kolikę w kißkách vśmierza.

Moczu ćiężkiemu. Vrynie z ćięßkośćią y kápániem odchodzącey. (wywodźi.

Miesiączney. Mieśięczną záſtánowioną Pániom

Ciężkiemu rodzeniu. Ciężkiemu rodzeniu ieſt rátunkiem.

Puchlinie. Puchliny wnetrzne leczy. (pądza.

Opußeniu żywot. Opußenia z wietrznośći záwárte roz-

W mácicy bolenie. Gryźienie y ſtrzekánie w mácicy vkłáda

Gryzawkō popor. Bole y gryzawki Położnicom/ záraz po porodzeniu wſczęte/ vśmierza/ vžywáiąc go po czwierći lotá/ ná te pomienione dolegliwośći/ z winem ćiepłym/ álbo z wodką iákąkolwiek przynależącą.

Item. Ná tyż choroby. Juchá z tegoż korzenia wárzonego w winie álbo w miedźie/ ábo w wodce przynależącey/ według potrzeby káždey choroby pomienioney ieſt trunkiem.

Gliſtom. Albowiem Gliſty we wnetrznośćiách morzy y wypędza.

Truciznie. Jad y truciznę z ćiáłá wywodźi.

Vſieknionym od wężow. Rány vśieknione od Niedźwiadká/ od wężá/ y od inych iádowitych beſtiy/ leczy y goi/ ćwierć lotá z winē dobrȳ go pijąc.

Kámień. Kámień w nyrkách/ w Pęchyrzu kruszy y moczem wywodźi. (Turn.)

Strutym. Truciźná gdyby komu byłá iákąkolwiek

 zádána:

źádána: wźiąć połtorá łota Dźiegielu/ Dyptánu Cretenſkiego/ Dyptanu białe-go/ Biedrzeńcu białego/ Rozłku/ Miſtrzowniku po ćwierći łotá/ Glinki Ormieńſkiey/ Glinki właſney pieczętowáney po poł łotá. To co naſuptylniey vtłuc/ á do potrzeby pomienioney w ſkorzánych woreczkách pilnie chowáć. A gdy ſkrutemu potrzebá/ dáć go czwierć łotá z Dryákwią przednią Wenecką/ z połowicą winá dobrego/ á z połowicą wodki polney Dryiákwie/ przez dni kilká to czyniąc.

Przećiwko morowemu pow.

Tegż też prochu morowym powietrzem náruſzonym/ vżytecznie dawáć z winem pić/ álbo z wodką polney Dryákwie/ ábo z iáką iną przynależącą/ pokiby 12 god: zárázie nie minęło/ á przez kilká god: kazáć ſie im poćić. Ták ábowiem przez pot iádowita zárázá z ćiáłá ſie wyćiągnąć może.

Wnetrzn: zránion.

Wnetrznośći zránione y náruſzone/ bądź przez ſtłuczenie y rázy/ bądź z iákiego inego przypadku/ dźiegielowy korzeń ábo liśćie w wodźie ná poły z winē wárzone/ leczy y goi/ piiąc ćiepło przez kilká dni.

To też krew zbiegłą y ſkrzepłą we wnętrznośćiách roſprawia y wywodźi.

Krwi zbiegłey. Mleko w żołądku y w pierśi: białogłow: roſpędza. Mocz wywodźi.

Proch tego korzenia ćwierć łotá z winem álbo z wodką/ w ktoreyby byłá Bylicá wárzona/ dáiąc pić ćiepło. Nietylko krew zbiegłą y ſkrzepłą we wnetrznośćiách/ ále y mleko w pierśiách białogłowſkich zśiádłe/ w żołądku tákże rozprawuie y wywodźi.

Mocz zátrzymány z źimney przyczyny wywodźi/ rozgrzewáiąc/ korzenie w winie wárzyć/ á przez trzy ábo cztery dni ráno y ná noc po dobrym trunku ćiepło pić.

Przebitym. Przeſtrzel.

Przebitym/ bądź mieczē ábo ſpiſzē/ bądź z Ruſznice przeſtrzelonym/ gdźieby tylko wnetrznośći/ zwłaſzczá płuc/ ſercá/ álbo kiſzek nie náruſzono/ doświadczony trunek: Wźiąć liśćia Dźiegielu ogrodnego y polnego po połtory garśći/ Koźiey ſtopki/ ktorą Podagrariā Láćinnicy zowią: my też Podágrycznikiem/ Lubſczykowego liśćia y z kłączym/ Zánklu po garśći/ Zywokoſtu/ Głowienek źiela/ Orliku ktory też Cynowodem zowiemy/ Głowienek żołtych źiela/ Przywrotu/ koſmaczku źiela/ ábo Niedoſpiałku po garśći/ Niumiey/ Lubſczykowego korzeniá/ Korzeniá Dźiegielowego/ Kurzego źiela korzeniá po poł łotá: To wſzyſtko drobno pokráiáć/ w fláſy Cynowey/ náławſzy ná to towá z wodą ſtudźienną nápoły po kwarćie/ záſzrobowáć/ y w kotle vkropu wrzącego przez godźin cztery wárzyć/ á tego káżdy dźień ráno y ná noc po ſześći álbo śiedmi łyżkách pełnych/ ćiepło ránnemu pić dawáć. Też záwſze rácy w poſpolitym ſwym trunku/ bądź w winie álbo w piwie/ máią mieć źielone liśćie ktoregokolwiek Dźiegielu/ álbo ſuche/ czáſu Zimy. A gdźieby gi y w potráwách ſwych álbo w polewkách vżywáli/ tym ieſzcze ryc hleyby ſie im rány goiły.

Przechodō moczu.

Przechody moczu z zbytniegō zátkánia nábrzmiáłe otwiera y wyćiera. (Turn.)

Womity rzeczámi nieprzyrodzonymi/ iáko wężámi y innymi rzeczámi.

Tym ktorzyby z śiebie krztuſzeniem y womitámi rzeczy ſproſne y nieprzyrodzone wymiátáli/ iáko myſzy/ Jáſzczurki/ Nietoperze/ Węże/ Záby/ álbo żelázá iákiekolwiek/ igły/ noże/ gwoźdźie/ brzytwy/ y ine rzeczy przez czáry y ſpráwy ſzátáńſkie/ coſie niemáło teo tráfiáło/ y ieſzcze przygadza/ nietylko w cudzych kráinách/ ále y v nas. Tedy trunek przećiwko tákowym womitō może być vczyniony: Wźiąć liśćia Dźiegielu ogrodnego/ y dźikiegō/ Czártowego źiobrá liśćia/ Dzwonkow Mátki Bożey/ Bárwinku po garśći/ Zánklu/ Skálney Rząſy/ álbo czerwonych włoſkow P. Már. Záięczego vſzká/ Bylice po poł garśći/ Cukru białegō oſm łotow Włoſkow Mátki Bożey żołtych ábo złotych/ wody ſtudźienney chędogiey poł gárnca/ Winá dobrego kwarte: To wſzyſtko co nadrobniey pokráiáć/ y we fláſy záſzrobowawſzy w kotle vkropu wrzącegō przez cztery godźiny wárzyć/ á tego po ſześći ábo ośmi łyżek ćiepło ráno y ná noc pić choremu dawáć. A przytym plaſtry przyſtoynie ná rány kłáść/ Doświadczone lekárſtwo.

Przećiwko Czárom. Ránō záplugáwionym.

Też ná tákowe przerzeczone czáry/ ktorąże trzy łoty Dźiegielowego korzeniá/ Jemioły możeli być z Leſzczyny łot/ Bylice/ P. Már: Włoſk: czerwonych po poł garśći: A to w napoiu chorego moczyć: Abowiem wſzytkim przerzeczonym czárom/ y krztuſzeniu rzeczámi nieprzyrodzonemi/ ieſt oſobliwym rátunkiem/ ktore idą ze wnetrznośći bądź vſty/ bądź ſtolcem.

Wątrobie nábrzmiáłey. Slezienie.

Wątrobie nábrzmiáłey z zátkánia ćwierć łotá korzeniá tego z winem białym dáiąc pić/ rozgrzewa ią/ otwiera y leczy.

Toż też ſleźienie zámulon: ſłuży. Tákże Zyłom we wſzytkim ćiele zátkánym.

Ránō záplugáwionym y ſmrodliwym.

Vkąſzony od beſtiy.

V kąſzonym od beſtiy iádowitych/ Sokiem z cáłego y zupełnego źiela wyżętym/ wymywáiąc y w nie puſzczáiąc/ ábo do inych máśći y plaſtrow go przydáiąc/ ieſt wielkim lekárſtwem.

Zimnicy czwarto.

Zimnice leczy ćwierć łotá dawſzy korzeniá z winem białym pić: á zwłaſzczá czwártaczkę: raz y kilká to czyniąc. Drudzy do ćwierći łotá tegō prochu/ nie winá biorą/ ále z wodki Pięćperſtowey/ álbo iákiey iney przynależącey/ á zwłaſzczá po przepurgowániu ćiáłá.

Febrze káżdey.

Toż káżdego dniowey źimnicy ieſt lekárſtwem. (Tabe.)

W gorączkách ćiężkich ná wirzchu gło

wy przykłádáne świeżo zielone liście/ iest rátunkiem. Abowiem gorączkę wyciąga. (Fuchs.)

Żáby. Páiąki. Sálámándry. Węże wypite w wodzi.

Żáby. Páiąki.

Sálámándry wodne.

Węże tá/álbo chrobáctwo iákie ine iádowite/ gdyby sie w kim zálęgły/ bądź z picia wod od nich zárážonych y ziádowiczonych/ bądź z zádánia od złego człowieká/álbo w spániu żeby vsty wlazły/iáko sie podczás przytráfia/ álbo zá iáką iną przyczyną: Wziąc korzeniá Dziegielowego/ Chrzanu/ oboygá zárówno/ y vtłuc to co namieley/ á po dobrey łyżce tego/ przez cztery poránki/ porządnie z winem cieplym dáć pić ná czczo/ ze cztyry godziny przed obiádem: wypędzi bądź węże/ bądź ine iákiekolwiek iádowite chrobáctwo y gádzinę/vsty álbo stolcy.

Łożysku

Łożysko pozostáłe. R

Zaśniátu

Zásniat wywodzi/ dawszy go pol lotá białeygłowie z winem ciepło pić.

Morowe mu powietrzu.

Tenże proch iest wielkim rátunkiem y lekárstwem/ tym ktoryby morowego powietrza záchwycili/by go tylko im z rázu po záchwyceniu z trunkiem winá lot był dány. Tákże dla vwárowánia iego ná czczo/ niżby z domu wyszedł. Też ná gołym ciele nosić go dobrze. (Tab)

Tretwieniu ciáła

Przeciwko tretwieniu y zmartwieniu ciáłá dobrze go vżywáć/ ták w prochu/ iáko wárzonego w trunku.

Ná czczo korzeń gryziony/álbo w Cukrze y w miedzie smážony/ á vżywány/ zárázliwe powietrze odpądza.

Chorobom zięłákim zimnych wilgotn

Proch korzeniá Dziegielowego bywa bárzo vżyteczny/ we wszytkich chorobách zimnych z wilgotności pochodzących/ vżywány bądź w potráwách/ w polewkách/ bądź w winie/ álbo w iákim inym trunku.

Od psá wściekłego vkąszonym.

Od Psá wściekłego obrážonym y od inych bestyy iádowitych vkąszonym/ iest wielkim á doświádczonym lekárstwem/ ták przez vstá ráno y ná noc vżywány iákimkolwiek sposobem/ iáko z wierzchu ná ránę/ z Rutą vtłuczony/ á z miodem przykłádány/troche go winem stárym pokropiwszy zwierzchu. Też z smołą proch Dziegielowy záczyniony/ ná ránę/ od wściekłego psá/ przykłádáć dobrze.

Strutym.

Strutym iákąkolwiek trucizną/ doświádczonym iest lekárstwem/ wárząc Korzeń Dziegielowy z Kokornakiem/ z Dyptanem y z Rutą/ á z nasieniem Anyżowym piiąc.

Pádaniu. Mowie vtráconey.

Pádáiącey tákże niemocy. R

Mowy vtráceniu iest wielkim rátunkiem: Wziąć Dziegielu/ Olesniku/ ziela Zębnego/ ktore Piretrum Łácinnicy zowią: Czárnuchy/ Pieprzu Ruty/ bobrowego stroiu/ przetłukszy zgrubá/ to wszystko w máłe y w wąskie woreczki/ ná pálec wszerz/ násypáć/ przeszyć/ á po iednemu w vściech obrácáć. Ták ábowiem vstáwicznie śliny będzie wywodził/ záczym głowá będzie y Mozg wyczyszczony/á zátym y chorobá padáiąca vstánie.

Smrodu z czosnku.

Smrodliwy zapách z Czosnku zátłumia y odgánia/ w vściech go trzymáiąc álbo żucháiąc.

Mowie náruszon.

Náruszeniu mowy iest vżyteczny korzeń wárząc á piiąc/ álbo proch iego z winem y z inym przystoynym trunkiem/ z wodką też do tego służącą: tákże y sam gryziony.

Nyrkom. Pęchyrzowi.

Nyrki/

Pęchyrz zimnemi wilgotnościámi záwulone wychędáża/ wárząc go y piiąc.

Opuszeniu

Od opuszenia żołądek z odbywániem wiátrow/ ták dołem iáko gorą/ wolny czyni.

Puchlinie

Puchlinę z ciáłá wywodzi.

Potj czyni

Poty czyni/ wárząc á iuche piiąc.

Chęć do Venusá zátłumia.

Chęć y wzbudzenie do Venusá tłumi y odeymuie/ ná czczo go vżywáiąc.

Sprácowánym.

Sprácowáne otrzeźwia y posila.

Dziegiel mnieyszy

Tychże iest skutkow Dziegiel mnieyszy/ álbo płonny/ ieno że gorętszy/ silnieyszy/ y potężnieyszey mocy. Przeto go mniey do potrzeb lekárskich bráć potrzebá. Abowiem bárzo ciáło rozgrzewa: co sie z tąd baczy/ iż gdy go żucha/ álbo tylko w vściech trzyma/ięzyk y vstá bárzo rospala.

Przeciwko Czárom.

Czáry żeby nie szkodziły/ rádzą go niektorzy przy sobie nosić. Tákże

Stráchom nocnym. Sny.

Stráchy/ y nocne cienie.

Sny strászliwe odpądza.

Zębom wyprochniáłym boleiącym. Item.

Zębom dziorawym y wyprochniáłym/ ktemu boleiącym/ Korzeń Dziegielowy żuchány ná nie włożywszy/ lekárstwem bywa. Abowiem

Boleści w nich vśmierza: Też Sok sam/ z tegoż korzeniá/ w nie pusczáiąc/ toż czyni.

Vszu boleiącym.

Vszom boleiącym tenże Sok/ z oleykiem Kopru ogrodnego y Rumienkowe go zmieszány/ á ciepło w nie pusczány: vkłáda bole w nich z zimná.

Odziębionym członkom. Nápuchłym.

Odziębionym członkom y omartwionym iest lekárstwem.

Nábrzmieniu y opuchnieniu tychże członkow z odmorzenia/ iest rátunkiem rozgrzewáiąc y odżywiáiąc ie.

Nerwom.

Nerwy oziębłe otrzeźwia/ rozgrzewa y posila. (Turn.)

Wzroku.

Tenże Sok z sokiem klárifikowánym Kopru Włoskiego/álbo z wodką dystyllowáną iego/á po kropce álbo trzech w oczy pusczány/trawi plány ná źrzenicy/ y bystry wzrok czyni.

Zębow bolenia.

Zębow bolenie vkraca/korzeń wárząc w winie/

wwinie/ á te iuche cieplo po tey stronie po ktorey bolą/ w vściech trzymáiąc.

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ wolno wywodzi: Liście Dziegielowe smáżąc w oliwie/á w winie/ á miedzy dwie chustce włożywßy/ ná prog łoná co naciepley przykłádáć. Toż vrynie kápániem odchodzący/ iest lekárstwem.

Vkąßone od bestiy.

Vkąßonym od bestiy iádowitych/ iáko od wężá/ jásczurki/y innych/ tenże plastr przykłádáć/co ná ráne od psá wściekłego vczyniona: Z tych ták wielkich á zacnych iego skutkow/zá Dryákiew może bydź poczytány.

Plastr Anyelski.

Ránō kłotym y postrzelonē.

Nárány z postrzelenia.

Ránom ßtychowym/ y iákąkolwiek bronią vczynionym.

Sądzelō.

Sadzelom sprosnym/wiecey z czásow nizli ze złych wilgotności pochodzącym/ iest lekárstwem: ktory tym sposobem ma być czyniony: Wziąć liscia Dziegielu ogrodnego álbo siánego swieżo zielonegō dwie garzci/Dziegielu płonnego/liscia/ Włoskow czerwonych P. Már. Bylice/ Kozicy stopki/Wirzchołkow dzwonkow Mátki Bożey/Czártowego ziebrá/Bárwinku/po garzci káżdego/liscia Jemioły brzozowey/Ruty ogrodney po garzci/ Tráku álbo Prosiánęy włoci/Zátęczych vßek/ Lebiotki po garzci/ á te wßytko swieżo zielone/drobno posiekáne y przetłuczone/á do przetłuczenia ich/ przydáć másłá swieżegō bez soli trzydzieści y dwá loty/ Oliwy prawie dojrzáłey słodkiey dwá funty/Winá białego przedniegō funt. To wßytko wespoł w gárncu glinianym/ przez dwie Niedzieli ná iárkim słońcu moczyć/ potym w kotle wody wrzącey ták długo wárzyć/ ażby sie wino y z sokię strawiło/ á w máśle y w oliwie przesmáżyć/ potym przez sitko/ álbo przez chuste przebić/ y w prásie wyprásowáć. To vczyniwßy/ Gleyty złotey y srebrney co namieley vtártey iżeby sie dosyć zdáło/ przez gęste sitko przesiać/ y znowu ná węglistym ogniu wolnym wárzyć áż do zgęszczenia plastru. Toż dopiero przydáć Opoponaku/ Zywice trzy loty/ Serápinu/ Amoniáku/ Gálganu/po dwu lotu/ktore w occie rospuściwßy/ wespoł zmießáć/ y znowu wárzyć/ á mießáć do zgęszczenia. Potym wosku żołtego obyczáynie przyłożyć/ Terpentyny po lotow dwánaście/ Sosnowey álbo Jodłowey Zywice/ Smoły miękkiey álbo Máżi/po ośmi lotow. A pomießawßy to wespoł co nalepiey/ przylać oleyku dystyllowánego z Jáłowcu/álbo wybitego z iágod iegō cztery loty/ á miáłko vtártym korzeniem Dziegielowym potrząść/wziąwßy go cztery loty/ Burztynu tákże miáłko vtłuczonego trzy loty/Burstynu białegō dwá loty/ Máßtyxu/Rádziłá białego/ Aleopátyku po połtoru lotu/P. M. włoskow żołtych/Korálow białych y czerwonych po locie. To z przerzeczonymi rzeczámi co napilniey pomießáć/ y w koty stoczyć/pomázuiąc rece oleykiem z dzwonkow P. Már. Ták będzieß miał máść kosztowną do ran wyßey pomienionych.

Swinim wrzodom

Swinie wrzody ábo gruczoly zá vßymá rozpądza sok w vßy cieplo leiąc. (Tur.)

Oczō bielmem záßłym.

Oczom bielmem zwirzchu záßłym/ álbo łuską/ iest lekárstwem doświadczonym/ Sok ná nie pusczáiąc.

Płucom.

Płucá z flágmy wychędaża/korzeń wárzony trunkiem ná czczo vżywány. Toż

Wrzodō.

Wrzodō zástárzáłȳ złȳ/ktore zow: Cācer

Fistułom

Fistułom iest vżytecznym lekárstwem/ liście oboygá Dziegielu w winie ná poły z wodą wárzyć/ á tą wodą ie wymywáć. Ták nietylko będą wychędożone/ ále y zdrowym ciáłem nárosłe.

Poty wzbudzą

Są też obá Dziegielowie do potu wzbudzenia sposobni/ wárząc/ y przy ich párze ciáło grzeiąc.

Mácicy záziębioney.

Mácice záziębioną párą tákże swą rozgrzewáią/ y kápániē po pás w nim siedząc

Bole y strzelánia w niey vkłáda.

Miesięczney.

Miesięczną Pániom zástánowioną/ pobudzą y wywodzi.

Sok z Dziegielu wyciągniony.

Sok z korzeniá swieżegō Dziegielu/ tȳ sposobē bywa/ álbo może byc wyciągniony/iáko z piołynu/ ktory z inymi lekárstwy bywa vżywány/ podczás y sam bez przysády inych doprzerzeczonych vłomności.

Też z korzeniá suchego może tenże sok być wyciągniony Alchimiskim sposobē/ iáko z Piołynu suchego/ktory dálcko iest poteżnieyßy w skutkách swych/nizli pirwßy z korzeniá swieżego.

Wodká z Dziegielu.

Wodká z Dziegielu rozmáitym sposobem bywa dystyllowána. Pospolity sposob do dystyllowánia iey iest ten: Dziegielu wziąć swieżego y z korzeniem/ á drobno posiekáwßy/ w sklánym naczyniu in Balneo maris wolnym ogniem dystyllowáć/potym przez czás niemáły ná słońcu iárkim wyzonowáć. Ten iest pospolity sposob tey wodki czynienia. 1.

Tá naprzednieyßa.

Ktora gdy kto chce miec silnieyßą y mocnieyßą: Wziąć korzeniá suchego Dziegielu z ośm lotow/zgrubá przetłuc/ y nálać poł gárncá pierwßey wodki prostym á pospolitȳ obyczáiem wyciągnionej/ nákrywßi dobrze przez 24. god. w Bal: maris, álbo w mieyscu cieplȳ postáwić. Potym ią wolnȳ ogniem z Balneū maris 2.

álbo w

ábo w popiele przelutrowáć. Ták tym sposobem będźie potężnieysza y mocnieysza.

Drudzy biorą toż źiele z korzeniem drobno

3. usiekáne/ y przez kilká dni pirwey w dobrym białym winie moczą/ potym distylluią. Ale tá przednia lepsza y silnieysza.

Inni biorą korzenie suche/ y zgrubá

4. przetłukszy/ w stáre przednie wino sypią/ żeby ná dwá pálcá w nim zágrząznęło/ á ták przez niemáły czás moczą. Potym wyciągáią iáko Aquauite. Táka wodká nie ma być używána do lekárstw/ iáko támtá przednia tylko miásto aquauity/ ábo gorzałki/ bo też własny smák ma Aquauity.

Moc y skutki wodki Dźięgiel.

Wodká dwakroć lutrowána.

Kolice. Kolike y żárćie w kiszkách uśmierza/ z źimney przyczyny pijąc ią.

Kászlu. Kászlu zástárzáłemu z źimnych wilgotnośći w piersiách/ iest lekárstwem.

Moczu kápáiącemu. Moczu ćięzkiemu puszczániu/ ábo záwśćiągnionemu y kapániem odchodzącemu iest wielkim rátunkiem.

Miesięczney. Miesięczną chorobę zástánowioną/ wzbudza y wywodźi Pániam.

Máćicy. W Máćicy boleśći ukłáda.

Łożysko. Łożysko pozostáłe po porodzeniu wyrzuca.

Położnicom. Tákże zásniát z położnic wymiáta/ y záchowywa ie od niego.

Od gryzawek. Od gryzawek y mczyská wolne czyni.

Zębo bolącym. Zębow bolenie ukłáda / w naczyniu nákrytym/ w ukropie co nagorętcey zágrzana/ y w uśćiech trzymána.

Znáki z krost śćiera. Znáki pozostáłe z krost/ náćieráiąc nią/ y plámy ná ćiele sprosne zćiera.

Flágmie Wietrznośćiom. Flágmę we wnetrznośćiach rozrzedza Wietrznośći rospadza.

Krwi. Krew zsiádłą rozczynia y rospráwuie.

Jádu y truciźnie. Jádu y truciznie do serca broni/ sprzećiwiáiąc sie iey/ po pięći ábo sześći łyżek iey pijąc.

Wzroku. Wzrok słáby y ćiemny posila/ á bystry czyni/ puszczáiąc w nie. (Tabe.)

Od powietrza morowego. Czásu morowego powietrza/ dla ustrzeżenia zarázy/ dobrze iey używáć ná czczo / pierwey niżliby z domu wyszedł.

Tákże Dźiatkom máłym pod tákimże czásem/ może iey dawáć / osłodźiwszy ią Cukrem Fiołkowym ábo gwozdźikowym y rożánym. Albo wźiąć wodki Dźięgielowey ze trzy kwáterki/ Cukru ledá ktorego z przerzeczonych osm lotow/ to we flászy Cynowey álbo w konwi wárzyć w kotle ukropu wrzącego/ że raz álbo dźieśięć wezwre. Potym przecedźić/ y w sklenicy dobrze obwárowawszy/ do tey potrzeby chowáć. Tego dźiećięciu w pięći lat może ráno po łyżce dawáć: Stárszym po dwu.

Czwarta wodká / ktora sie Aquauićie rowna/ wyszey pomienionym niedołężliwośćiom służy/ ále nád dwie łyżce nie godźi sie iey używáć/ dla gorącośći iey zbytniey.

Podágre { ustramia/ chusty w niey — Podágrze.
Scyátyke { maczáiąc/ á ćiepło kłádąc — Sciátyce.
Artetyke { (Tabe.) — Artetyce.

Dla ustrzeżenia słáku álbo páráliżu/ co tydźień dobrze iey używáć/ á zwłaszczá ná kwadrách Miesiącá/ ná Pełni y ná Nowiu po dwu łyżkách ráno/ przedtym wźiawszy iey ná noc łyżkę álbo połtory/ názáiutrz dwie. Ták sie ustrzedz może tego złego/ álbo tylko użyć boleśći. — Słáku álbo páráliżu ustrzeżeniu.

Przećiwko padáiącey chorobie wodká: Wźiąć Dźięgielu y z korzeniem/ Láwendowego kwiećia zárowno oboygá/ y drobno posiekáć á przez dni dźieśięć/ w dobrym stárym winie moczyć w sklenicy/ dobrze obwárowawszy/ żeby nie wywietrzáło: potym to przelutrowáć w Balneū maris/ á po dwu ábo po trzy łyżki tego ná raz używáć. Albo wźiąć korzenia Dźięgielowego lotow szesnaśćie/ Biedrzeńcu lotow osm pokráiáć y utłuc/ á wpoł gárncu winá stárego dobrego przez osm dni moczyć/ dobrze zátkawszy wierzch sklenice/ á potym przelutrowáć in Balneo maris, y ná słońcu gorącym przez długi czás wyzonowáć/ álbo przepráżyć/ Dáiąc choremu tego po dwu łyżkách kiedy Xiężyc nástáie/ y w Pełnią. Tákże ná kwadrách iego. Gdźieby wiec chćiał mieć wodkę te potężnieyszą w skutkách swych/ do tey choroby Padáiącey / tedy przyday osm lotow/ świeżo źieloney Jemioły z Leszczyny / álbo Lipowey / y wespoł to moczyć/ á potym przelutruy / y używay wyszey opisánym obyczáiem. — Káduku.

W Cukrze smázony Dźięgielowy Konfekt.

Korzenie Dźięgielowe bywa w Cukrze przypráwione/ ćienko pokráiawszy go/ w dostátku wodźie odwárzyć/ á gdy uwre y zmięknieie/ co nalepiey ná kászę utłuc/ y przebić przez chustę/ ábo gęste sitko/ á Cukru tyle czworo przydáć/ y wárzyć do zgęszczenia Konfektu. Tego / czásu powietrza morowego/ dobrze ná czczo używáć po poł lotá: ábowiem tego dniá záchowywa od zarázy. — Conserua Angelice.

Serce nietylko posila / ále y od iádu záchowywa. — Serce od iádu.

Też przećiwko wyszey pomienionym chorobom iest użyteczny / ták sámego przez sie używáiąc/ iáko z lekárstwy inemi. — Chorobom z źimnych wilgotnośći.

Dźięgielowy korzeń w Cukrze.

Tym sposobem korzenie Dźięgielowe w Cukrze bywa przypráwione/ á zwłaszczá świeże/ iáko Oman/ álbo Tátárskie źiele/ uży-

le/ uży-

le: vżywáiąc go przeciwko morowe[o] powietrzu ná czczo / niżliby z domu wyszedł.

Żołądek zimny. Tákże

Serce oziębłe y mdłe rozgrzewa.

Boiącym się náruszenia od Páráliżu / álbo iuż náruszonym Szlákiem / dobrze go vżywáć.

Stárym oziębłym. Ludziom zeszłym w lećiech / y máło ćiepłá przyrodzonego máiącym / dobrze go pożywáć często. W inych tákże chorobách zimnych iest vżyteczny / do ktorych sam Korzeń przychodzi.

Syrop z dzięgielu wyćiągniony

Syrup[o]. W Aptekách porządnych y dostátecznych bywa z tego korzenia Syrop tym sposobem wyćiągniony / iáko z Cynámonu: Ktorego do tych wszytkich chorob sczęśliwie y z wielkim vżytkiem może vżywáć / do ktorych sámego Dzięgielu / biorąc go nie więcey tylko po loćie: A ma być czyniony z suchego korzenia / dla więtszey potężnośći iego w skutkách.

Oleiek z Dzięgielu dystyllowány Alchimistkim sposobem.

Oleum. Z dzięgielu tym sposobem oley bywa wyćiągniony: wziąc funt świeżo suche[o] dzięgielu / pokráiáć y zgrubá przetłuc: náláć náń gárniec wody ábo dwá studzienney á nákrywszy zwierzchu / pilno przez pięć ábo sześć dni moczyć: Potym z piásku náprzod wolnym ogniem distyllowáć / podstáwiwszy naczynie szkláne / dobrze do Rury Alembikowey przystosowáne y obwárowáne / żeby nie wietrzáło. A gdy się kwartá álbo dwie wody wydistylluie / odláć ią / á co nalepiey zátkáć / dla wywietrzenia. Ták będzie oleiek y wodká bárzo osobliwa / iáka być może. Znowu podstáwić do onego dystillowánia pierwszey sklenice / á gdy się ostátek wypali osobno schowáć / áż Oley wzgorę wspłynie. Ktory potym odłączyć od wody / ták pierwszey iáko ostátniey. Y będzieszmiał Oleiek y wodkę ktore dobrze obwárowawszy / oboie pilnie do potrzeb lekárskich chowáć Jednák tá ostátnia wodá nie iest ták dobra y mocna / iáko pierwsza: wszákże może vść zá pierwszą pospolitą. Też chowáć ią może do drugiego dystyllowánia oleyku / ktora do infusiey może przydáć. Może też być bárzo kosztowny Oleiek z korzenia Dzięgielowego co nastárszego / y czerwiem stłoczonego / ále wodá od niego odegnána / y do niczego przygodna.

Skutki tego Oleyku.

Czásu morowego powietrza. Záchowuie od záráży morowego powietrza / dáiąc go ze dwie / á nawięcey ze trzy kropie z Konfektem Sezáwikowym / álbo z kwiátkow Wołowego Języczká / álbo z Borákowych / ná czczo.

Tákże do wszelákich chorob / do ktorych sámego korzenia Dzięgielowego vżywamy. Może być dawany nawięcey ze trzy kropie z winem / álbo z iáką przynależącą wodką: álbo z sokiem przystoynym tey chorobie / ktorą leczyć chcemy. Może go też z pigułámi / z lektwarzámi / z konfektámi vżywáć.

Kolice. Kolice y dárćiu w kiszkách / álbo morzysku / wziąwszy go kropl z dzieśięć / y ták wiele oleyku Koperwásserowego / w trunku ćiepłego winá pić dawáć. Toż

Żołądek. Żołądek y kiszki wychędaża. Tákże Wietrzności w nich záwárte rospądza.

Mozg. Mozg párámi wilgotnemi nápełniony wyczyśćia / ná noc go po dwunaśći kropli ná raz biorąc. (Turn:

Wzrok. Wzrok iásny y bystry czyni / vżywáiąc go pod tąż miárą. (Turn:)

Szum wvsz. Szum y dźwięk w vszách vkłáda.

Záwrot głowy. Záwrot głowy. Y

W oczách ámierzk. W oczách zámierzkánie vśmierza.

CVKIER NA KORZENIV Dziegielowym.

Comditum Rad: Angel. Cukier ná Dzięgielu robiony / do tegoż wszystkiego służy / do cze[o] w Cukrze smáżony / álbo Konfekt iego.

KOLACZKI Z DZIEGIElu á z Cukru.

Niektorzy dáią sobie z Cukru á z Dzięgielu Koláczki czynić / dla wdzięcznieyszego vżywánia: Biorą Cukru funt / y wárzą go w wodce dzięgielowey do wywrzenia wody. Potym dwá łoty prochu / z korzenia Dzięgielowego / do niego sypią / y vmieszawszy co nalepiey / ná Mármurowy kámień leią / odwilżywszy pierwiey mokrą gębką kámień.

Tych tákże ná czczo vżywáią / przećiwko morowemu powietrzu / y inym wyższey pomienionym chorobom.

Kászlu. Kászlom zástárzáłym są vżyteczne.

Dycháwi. Dycháwicznym.

Ciężko tchniącym.

Piersiom plucom. Piersiom y

Plucom zátkánym Flegmą / są rátunkiem: Abowiem rozgrzewáią / y snádne odbyćie flágmy czynią.

SOL Z DZIEGIELV.

Sol z Dzięgielu do wielu rozmáitych lekarstw bywa vżywána / tym sposobem robiona / iáko z piołunu / ná przodku Sierpnia / gdy nánawiętsze kwitnie / y naśienie nápoły doyźrzáłe miewa / á ma być ze wszystkim wźięty / z kłączem / z korzenim / z liśćiem / z kwiećiem / y z naśieniem / ná słońcu vsuszony. Potym ná popioł spaliwszy / Kalkus álbo ług z niego vczynić / y ták dźiáłáć / iáko się w piołynie opisáło.

Od zárázy powietrza morowego.

Przećiwko záráźie morowego powietrza y wszelákiemu iádu bárzo iest vżyteczna/ vżywáiąc iey po szostey cześći od ćwierći lotá. Dorosłeyszy y stárszy mogą po pollotá/ to iest/ po trzećiey cześći ćwierći/ náraz bráć z wodką Cárdusową/ ábo z wodką z Kurzomiry/ á począć sie potym co nalepiey.

Dycháwicznym. Dycháwicznym iest osobliwym lekárstwem.

Plucom. Plucá od zápalenia záchowuie. tákże

Pleurze. Od Pleury/ rospuśćiwszy iey z dźiewieć gran w Esencyiey z Siarki/ á z winem dobrym białym dáiąc pić. (Turn :)

Krwi. Mozgu. Krew w ćiele polepsuie / zwłaszczá Mozg/ w oleyku Kopru Włoskiego rospuśćiwszy iey dwánaśćie kropli/ á ná ostátniey kwadrze Xiężycá bráć ná noc/ często kroć to powtarzáiąc. Tenże

Wielom chorobom. Jnym też wielom chorobom iest bárzo vżyteczna/ ták sáma przez się/ iáko z Pigulámi/ z Konfektem iákim/ álbo z czymkolwiek inym.

Wino z Dźięgielu.

Bywa wino z Dźięgielem przyprawione bárzo vżyteczne/ do wielu rozmáitych zimnych chorob. A to rozmáitym sposobem.

1. Jedni biorą ośm lotow korzenia Dźięgielowego suchego/ drobno pokraiánego/ á z grubá przetłukszy/ w worku płoćiennym zászywáią y z trzásczkámi z Lesczyny/ do ośmi gárncowey báryły kłádą/ Moszczu dobrego ná to nálawszy: á gdy wykiśnie dostátecznie/ w pol roká w inne naczynie sączáią/ trzásczki one y z korzeniem precz odrzucáiąc/ Báryłe wypłokuią/ á znowu do niey onoż wino leią/ y do potrzeby chowáią/ dobrze záspontowawszy. Do roku trwa.

Dycháwicznym. Dycháwicznym dobre. Y tym ktorzy gwizdząc tchną/ to iest/ szyie wyćiągnąwszy wzgorę/ á vstá otworzywszy ćiężko y gwizdząc tchną/ bárzo vżyteczne.

Piersiom. Oźiębłośći piersi y pluc/ rozgrzewa.

Kolice. Pleurze y kłoćiu w bokách dobre.

Moczu. Moczu zátrzymánemu nád przyrodzenie służy.

Miesięczney. Mieśięczney chorobie/ tákże nád zwyczay przyrodzony zátrzymáley Pániom/ piiąc/ iest lekárstwem. Oboie ábowiem to wzbudza y wywodźi.

Bolem máćiczy nym. Bole w máćicy/ y gryźienie vśmierza/ y od tychże przypadkow záchowuie.

Tákże tym wszystkim chorobom/ wyszey pomienionym/ ktorym sam korzeń służy/ wino to iest lekárstwem.

2. Jni zás biorą tegoż korzenia według vpodobánia/ iáko chcą mieć wino Dźięgielowe mocne/ ábo słabe/ wiele ábo máło. Y wárząc go w Mosćie do wywrzenia trzećiey cześći/ vstáwnie szumuią: á gdy sámo przez sie przestygnie/ náząutrz przez sukno geste przecedzáią/ y do báryły leią/ przylawszy do tego tyle troie álbo czworo Moszczu słodkiego/ á gdy wykiśnie/ zászpuntuią/ á co vćiecze do potrzeby/ tyle innym dolewáią. Do roku w swej mocy może być chowáne

3. Drudzy nápełniwszy suchym korzenim Dźięgielowym worek/ do beczołki kłádą z trzásczkámi heblowánymi Jásienowymi álbo z Lesczyny: ták żeby w trzećiey cześći nie byłá pełna/ potym przewárzonym Mosztem dolewáią/ á gdy dobrze wykiśnie/ szpuntuią/ á co vćieczą/ innym dolewáią.

4. Przećiw morowemu powietrzu. 4. Hieronymus Tragus przećiwko morowemu powietrzu y wszelákim inym iádom każe wziąć świeżo suszonego korzenia Dźięgielowego lotow sześć/ Biedrzeńcu białego korzenia poltrzećia lotá/ korzenia kurzego źiela/ korzenia Mistrzownika/ po połtora lotá/ Kárdusu ábo Bernardynku dwá loty/ korzenia Dyptanu białego pięć ćwierći lotá/ Wierzchołkow P. Már. Zwonkow/ Jáłowcu zgrubá przetłuczonego/ Bukwice/ Cytwaru po loćie/ Lepieżniku/ Koszyszká/ Tátárskiego źiela/ Gálganu/ kwiećia wołowego iezyká/ Ruty/ Borákowego kwiećia po pol lotá: Korzenia wszytkie pokráiáć drobno/ y z wietsza przetłuc/ Ziele posiekáć/ kwiećie cále. To wespoł wszystko do pol báryły z Trzásczkámi z Lesczyny/ álbo Jesieniowymi wsypáć/ ná to Moszczu dobrego słodkiego pełno nálać: á gdy wykiśnie stocżyć/ ony źiela w pol roká precz wyrzućić/ y znowu w toż naczynie wychędożone wlać zászpontowawszy/ á do potrzeb niżey opisánych chowáć.

Winá tego po kieliszku dobrym káżdego dniá przy obiedźie y wieczerzy pirwszy trunek piiąc. Nietylko od morowego powietrza/ ále y od wszelákiego iádu záchowáć y vstrzedz sie może.

Pokármy zimne. Ryby. Zadne pokármy y zimne/ zdrowia nie obráżáią/ iáko Ryby ná zimno/ Ogurki/ Málony/ Grzyby/ Bedłki/ Rydze/ Bob: y ine tym w źiebieniu podobne szkodźić nie mogą.

Trucizny. Ktoby sie iákieykolwiek trucizny od kogo obawiał/ Cáły rok to wino przerzeczonym sposobem piiąc/ iad żadny áni trucizná szkodźić mu nie będźie mogłá.

Zámulenia wnetrznośći. Zámulenia w wnetrznośćiách otwiera y wychędaża.

Moczu. Mocz zátrzymány nád wolą wywodźi

Nyrki. Nyrki.

Pechyrzowi. Pechyrz.

Moczu. Przechody moczu zámulone przechędaża.

Krwi melankolicz. Fráncy.

Krew plugáwą Melankoliczną poleruie y záchowuie ią od ſkáźy y zágniłości.

Fránce ziádowiczoną/ po wielkiey częśći leczy. Tákże

Pozbytym Fránce.

Tym ktorzy Fránce pozbyli/ záraz po lekárſtwie/ tego winá dáwáć im pić dobrze. Może też tym obyczáiem być czynione/ á zwłaſczá dla niedoſtátkow białogłowſkich:

5\. *Iny ſpoſob tego winá czynienia.*

Wziąć Dźiegielu korzeniá trzy loty/ Pietruſczánego naśienia lot/ Lebiodki czerwoney/ álbo rześiſtey/ Dyptanu Kreteńſkiego/ Poleiu po poł łotu/ Dźiećeliny álbo Szmeru Włoſkiego/ ktory też Cząbrem Włoſkim zowiemy/ Suchotnego źiela álbo Iwinki po ćwierći lotá/ Cynámonu przedniego/ Spiki Indiyſkiey po poł ćwierći lotá/ Dźiegiel pokráiáć y przetłuc zgrubá/ á wſzyſtko weſpoł pomieſzawſzy z heblowánymi trząſczkámi Leſczyny/ álbo Iáśienowymi/ w báryłkę śiedmi gárncową wſypáć/ á Moſztem ią dobrym nápełnić/ gdy wykiśnie w inſze naczynie ſpuśćić/ á wyrzućiwſzy wymokłe źiołá/ Báryłkę wypłokáć/ znowu w nie ono wino wlać/ záſzpontowáć/ á do potrzeb niżey opiſánych chowáć.

Moc y Skutki tego Winá.

Pániom.

Pániom ktore czyſczenia Mieśiecznegŏ ſwym trybem y zwyczáiem nie miewáią/ álbo nie dobrze bywa/ to wino ieſt im wielkim rátunkiem. Tákże

Morzyſká w żywoćie.

Ktorym ciężkie/ ſrogie morzyſko/ y gryźienie w żywoćie/ ábo w Máćicy/ tego czáſu bywa/ winá tego pić dáwáć dobrze.

6\. Ieſt ſzoſty ſpoſob z Dźiegielem winá przypráwowánia: Wziąć korzeniá Dźiegielowego drobno pośiekánego cztery loty/ P. Már: włoſkow/ ſkorek z Támáryſzkowe° drzewá álbo z Wrześnie po cztery loty/ korzeniá Kápárowego/ Stonogowcu/ Fiołkowego korzeniá po dwá loty/ Cynámonu lot/ Gwoźdźikow poł lotá: To wſzyſtko co nadrobniey pokráiáć y z trząſczkámi heblowánymi z Ieśionowego/ álbo z Leſczynowego drzewá/ w báryłkę ośm gárncową wſypáć/ y moſztem dobrymi nápełnić/ á dáć mu wykiſnąć. Do potrzeb niżey opiſánych chowáć y vżywáć.

Slezionie boleiącey.

Sleźienie boleiącey y nábrzmiáłey/ ieſt lekárſtwem doświadczonym/ vżywáiąc go w trunku.

Nyrki.

Nyrek y

Pęchyrz.

Pęchyrzá zátkánia y zámulenia otwiera y wychędza.

Mocz.

Mocz y

Kámień.

Kámień/ ták z nyrek/ iáko z pęchyrzá pędźi.

Miod z Dźiegielem przyprawiony.

Do przyprawienia pitego Miodu z Dźiegielem: Wziąć korzeniá pokráiánego/ y zgrubá przetłuczonego dwá loty/ y we Fláſzy ſzrobowáney/ nálawſzy trzy kwarty wody ſtudzienney chędogiey/ przez cztery godźiny vkropu wrzącego w kotle wárzyć. Potym nie odſzrobuiąc dáć przechłodnąć/ á przecedźiwſzy/ włożyć miodu chędogiego do tego połtory kwarty/ ábo ráczey cztery kwarty/ áż ośm gárncy ſtudźienney wody źimney/ To w kotle wárzyć ná wolnym ogniu/ (bo miod gwałtownego ogniá nie lubi) vſtáwnie ſzymuiąc: A gdy iuż máło nie do połowice wywre/ onę wodę z Dźiegielem wárzoną/ dopiero wlać przecedźiwſzy ią/ y znowu wárzyć/ áż tylko ośm gárncow wſzyſtkiego zoſtánie. Dobrze nákryć y dáć powoli przechłodnąć: potym mu łyżkę drożdży piwnych chędogich zádáć do wykiśnienia/ á gdy śie wytrybuie/ w ſáſkę wlać/ y chowáć: może też w poſpolitą Syte woreczek z Dźiegielowym korzeniem wpuśćić/ przydawſzy miodu chędogiego według vpodobánia ſłodkośći/ y dáć mu wykiſnąć.

Pierśiom. *Pierśiom.*

Plucom záźiebionym ieſt błogosłáwionym lekárſtwem. *Plucom.*

Dycháwicznym y gwiżdżotchniącym. *Dycháwicznym.*

Káſzlącym lećie y źimie/ bárzo vżyteczny *Káſzlącē.*

Odetchij zámulone wychędza/ y wolne czyni z ſlámowátośći grubych y lipkich. *Oddechō zámulonē.*

Ale ieſcze dáleko lepſzy będźie/ gdźieby Omanowegŏ korzeniá lot/ Miſtrzowniku poł lotá/ Fiołkowego korzeniá ćwierć lotá przydał. To wſzyſtko co nadrobniey pokráiawſzy/ cztery kwarty miodu práſnego chędogiego/ á wody ośm gárncy wziął y ták vczynić/ iáko śie wyſzey opiſáło. Do przerzeczonych chorob dáleko od pierwſzegŏ potężnieyſzy y pożytecznieyſzy/ w trunku vżywáiąc ná czczo y ná noc ćiepło. Tákże przy iedzeniu miáſto trunku poſpolitego.

Extráct/ To ieſt wyćiągnienie Duſze/ álbo Iſtnośći.

Wyćiągánie Iſtnośći z Dźiegielu ſuchego tym ſpoſobem bywa/ iáko śiny powiedźieli o Extrákćie y Iſtnośći z piołynu/ ábo z inſzego korzenia. Drudzy biorą świeżą nać weſpoł z korzeniē/ ktore wyćiągnienie Iſtnośći ieſt bárzo dobre: Iednák z ſuchegŏ korzeniá/ dáleko lepſze y potężnieyſze. Ten

Ieſt bárzo vżyteczny do wſzelákich chorob wyżſzey opiſánych/ dáiąc ſzpo ſkrupule/

to iest po trzećiey części od ćwierći łotá z winem/ álbo z wodką tego Dźięgielu/ álbo z Sokiem/ y z inną wodką przynależącą/ tákże z Sokámi. Też z inemi lekárstwy może być vżywána/ iáko z pigulámi/ z konfekty/ z Lektwárzmi.

Secretum.

Párálizem záráżonym. Párálizem záráżonym/ kosztowne y doświadczone lekárstwo y Secret. Przed wschodem słońcá/ gdy zarze wznidą/ Dźięgielowe pączki/ ktore sie iescze nie rozkwitnęły/ nożyczkámi zstrzygnąć (rękomá sie ich nie dotykáiąc) w báńkę álbo w Alembik sklány ślepy/ poki rosá z nich nieopádnie/ á wierzch naczynia záraz dobrze zálepić/ áby párá nie vchodźiłá precz. Te pączki máią bydź strzyżone/ gdy Sáturnus w Kozorożcu álbo w Wodniku/ w szosty stopień przychodźi/ y przez dni trzydźieśći w Balneum maris moczyć/ w tym álbowiem czáśie wydádzą z siebie nieiáką lipkość iákoby miod iáki/ do ktorego dźieśiątą część Kámfory przymieszáć/ y przez Alembik dysztylowáć. Poydźie wodká bárzo śliczna iáko złoto/ Tey Párálizem náruszeni/ wychędożywszy sobie pierwey vstá/ po dwunaśćie kropek ná czczo co naraniey/ ná iezyk káżdego dniá pusczáć máią/ iest doświadczonym rátunkiem.

Trąd Żydowski. Trąd słoniowy. Trąd ták własny Żydowski/ iáko też Trąd słoniowy dźiwnym sposobem spadza. Tákże

Plessowátośći. Plessowátośći głowy/ y obnáżeniu z włosow iest lekárstwem.

Máść.

Pokurczeniu rąk y nog. Czemer. Pokurczeniu rąk y nog/ z zátkánia pietych żył/ wilgotnośćiámi zimnymi/ flegmistemi/ Máść ná wielu doświádczona: Wźiąć korzenia Dźięgielu polnego drobno posiekánego funtow dźieśieć/ y wárzyć go ták w winie dobrym y mocnym/ áż lipkość y kliiowátość z siebie puśći: to przecedźić y wyprásowáć. Potym wźiąć mydłá/ bądź Greckiego/ bądź Weneckiego/ álbo Fráncuskiego ćieniuchno pokráiánego/ álbo ćienko skrobánego dwá funty/ Gorzałki przedniey czterey kwarty/ á zgrzawszy ią w polewánym gárncu/ żeby co nagoretszą byłá/ onomydło w niey rozetrzeć álbo záraz przy wolnym ogniu we glistym/ wespoł do poczęćia wrzenia zwárzyć/ mieszáiąc áż sie rozetrze: potym one lipkość z korzenia Dźięgielowego do tego wlać/ y wárzyć do połowice wywrzenia: Toż dopiero Oliwy świeżey dwá funty przylać/ y znowu wárzyć/ á pilnie mieszáć áż zgeśnieie iáko máść/ y tą pokurczonych ćiáło wszystko mázáć/ á mocno náćieráć po wypoceniu w suchey łáźni/ ćiáło dobrze z potu wytárszy: to co dźień trzeći powtarzáć/ ták poceniem iáko mázániem. A to w Mężczyznách tylko/ w białychgłowách gdźieby tákże człōkow pokurczenie było/ tedy do trzech funtow tey máśći trzy ćwierći łotá/ Kámfory w Aquáwićie rospuśćić pierwey niżliby mydło w niey było roztárte. Też ták mężczyznie/ iáko białeygłowie w tym náćierániu dobrze káżdego dniá oleyku z tegoż korzenia Dźięgielowego z czymkolwiek dawáć pić. (Theopch.)

Magia, álbo Zabobony Mátemátyckie.

1. Korzeń świeżo wykopány tego źiela/ wyrzezáć ná nim (każą Mátemátacze) Káká/ pod Sáturn: w Káku niebieskim bedącym álbo wchodzącym: y to ná wrzody iádowite/ á ćiáło wyiádáiące y psuiące każą przykłádáć/ twierdząc/ że to sámo bez wszelkich máśći y plastrow/ bez oleyku prochu y wodek/ tákie złe y iádowite wrzody osobliwie goi. Ale potrzebá ie pierwey moczem tegoż chorego przemywáć dwákroć káżdego dniá/ ná świtániu y ná noc. Toż dopiero ten korzeń ná ktorym iest Kák wyryty przyłożyć y przywiązáć.

2. Drugi Zabobon z tego korzenia Dźięgielowego ći Mistrzowie czynią y czynić vczą/ wźiąwszy świeżo kopánego/ ná ten czás gdyby Sáturnus w swym domie/ to iest w Kozorożcu był/ á Skop by nástępował álbo wchodźił/ w tálárki ćienkie záraz pokráiáć y z niego Sok wyżąć: dobrze nákryć y wárzyć/ áżby go dźieśiąta część wywrzáłá/ do tego Arsenicum sublimatum przydáć/ á z tego kołaczki ná wielkość Tálerá poczynić/ y Ambrą ie potrząść/ á w Báwełnę obwinąć/ y w Cyndelin/ álbo w Táwtę ćienką záwiązáć ná szyi nośić. Zá doświadczoną rzecz y lekárstwo vdáią/ nietylko przećiwko morowe^v powietrzu/ ále przećiwko wszelákim záráźliwy y iádowitȳ smrodō/ być rátunkiem. A nie dźiwowáć śie te^v/ ponieważ sam Arszenik swą iádowitośćią wszystkie ine iády zátłumia/ y odbiia.

Fráncowátym chorobom. Fráncowáta choroba złożonym/ tenże Sok z Dźięgielu/ kopánego pod Marsem z Kozorożcem wstępuiącym w znák Skopu niebieskiego/ á cū Mercurio sublimato záczyniony/ y tákże w Kołaczki tworzony/ w Báwełnę y w Táwtę obwiniony/ y ná szyi noszony/ Fránce w nich leczy.

Ludźiōw. Owa pod ktorym znákiem/ ktoremu człowiekowi służący/ korzeń ten bedźie

kopány/

Dolegliwośći. kopány/ temu też w doległiwośći y chorobie/ álbo w iákimkolwiek przypadku złym/ ſłuży.

Frásuiącym ſię. Z przypadku iákiego nieſczęśćia frásuiącym ſię/ y bárzo troſkliwym: korzeń zbierány pod wſchodem Lwá niebieſkiego/ y záraz ná ſzyie záwieſzony/ frásunek odpadza/ y ſerce weſołe czyni.

Potężne do małżeńſkiego ſkutku czyni/ Pod Bykiem niebieſkim kopány/ á przy ſobie noſzony. Potężne do Małżeńskiego skutku czyni.

Do wywiedzienia flágmy z Płuc/ pod Skopem. Ale tá prawdá przy tych zábobonnikách zoſtawa. Flágmie.

Rozſądek.

Ziołopiſom ſtárodawnym to źiele/ ieſliże było w znáiomośći/ y iákoby go miánowáli do tych czáſow nie mamy nic pewnego/ chcą niektorzy żeby miáło być Smirnium ſtárożytnym Piſárzom/ ktore Dźięgielem Włoſkim ábo Arábſkim zowiemy: Ale chociaſz iedno do drugiego bliſko kſztałtem przyſtępuie/ y w wielu ſkutkách ſą ſobie podobne: iednák inſzy ieſt Dźięgiel náſz ták ogrodny/ iáko polny/ iny Dźięgiel Włoſki/ o ktorym záraz mowić będźiemy. Niektorzy rozumieią/ że ieſt właſny Pának ſtárych Ziołopiſow/ dla podobieńſtwá Soku/ y zapáchu: ále y ten nie ieſt.

Archánieliká/ Rozdział 23.

Archangelica Angelica Scādiaca.

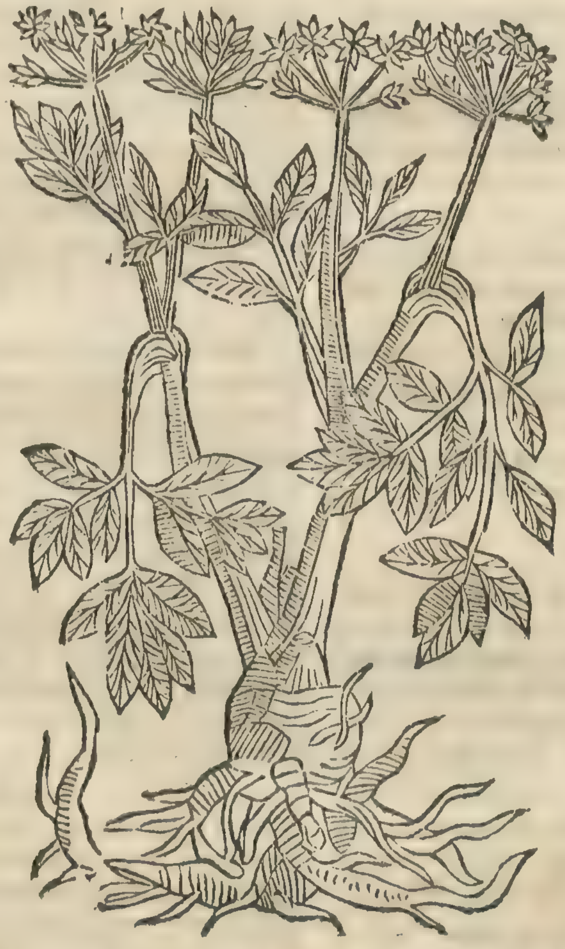

Nordtweiſch vnd Pomeryſch Angelik.

Korzeń: Czwarty rodzay Dźięgielu Archangelica/ iákoby Arcydźięgiel/ że ieſt korzenia więtſzego/ mięſzſzeyſzego nád inne Dźięgiele/ y dłuższego z wielą odnożek: wſzákże nie ták gęſto iáko ogrodny. Zapáchu przyiemnego/ ſmáku tákże nie ták oſtrego/ iáko inne. Liśćia

Liśćie. więtſzego/ ſzyrſzego/ ćiemnozielonego/ po źiemi ſię rozkłádáiącego. Od ſpodku ſzároblękitne/ iáko liśćie Cynowodu/ álbo Orlikowe: á ná Wioſnę z źiemie pokázuie ſię rumiánáwe.

Kłącze. Kłącza mięſzſzego/ czczego/ kolánkowátego/ iáko trzćiná/ wzwyſz ná trzy łokćie/ rumienne: wiele tákże odnog y gáłązek/ iáko y pierwſzy z śiebie wydáiąc. R

Ná tych iáko ná kłáczu sámym/ ogániſte okołki ſowite/ kwiećia żołtego/ niekiedy białego/ z ktorych potym naśienie pláſkoßerokie/ ćienkie: iednák mieżßeyße nizli Dźiegielu ogrodnego/ y okrągleyße. Korzeń zapáchu słábego/ wßákże więtßego ániż liśćie y kłácze/ ktore żadnego/ álbo bárzo nieznácznego ſą. — *Kwiát.* *Naśienie.* *Korzeń.*

Mieyſce.

Nawdátnieyße y nabuynieyße w Norweiey rośćie. Zimne kráie lubi: Tákże ziemię wypráwną y tłustą miłuie. Znáyduie ſie też obſićie ná Pomorzu. W ogrodách bywa z naśienia śiane/ y z korzenia ſláncowáne.

Przyrodzenie.

Ciepłego y ſuchego ieſt przyrodzenia w wtorym ſtopniu ná końcu/ álbo w trzećim ná początku/ otwiera/ zćieńcza/ roſpráwuie/ trawi: Wßákoż ſkutkámi y mocą náßym nie może byc porownány.

Moc y Skutki.

Wnetrznośćiom zámulonym. Wnetrznośći zámulone y zátkáne otwiera y wyćiera. (Rouil.)

Poty wzbudza. Poty wzbudza.

Trućiznom y Febrom. Jádom y Trućiznam ſie ſprzećiwia.

Gorączki/ y Zimnice morowe leczy/ wczás/ pokiby iad do ſercá nie doßedł/ dáiąc go prochem ná raz po kwinćie z białym winem/ wolnym/ nie z korzennym/ zwłaſczá gdźieby gorączká gwałtowna y śilna nie byłá: Ale gdźieby śilnieyßa byłá/ z wodką ráczey Kárduſową álbo z Kurzego źiela/ á z trochą winnego octu/ álbo z Dryákwią. Albo z tymi wodkámi wypiwßy/ Dryákwie práwie przedniey dáć troche w vſtá trzymáć y máßtykowáć.

Item. Zimnicom korzeń w winie wárzony/ á trunkiem przed przyßćiem dány ieſt lekárſtwem.

Flágmie w pierś. Flágmę gęſtą/ lipką/ y kliiowátą w pierśiách roſpráwuie/ rzedźi y z płuc wywodźi ſnádnie.

Wątrobie. Wątrobę.

Slezionie. Slezionę zámulone otwiera.

Mieśięczno wzbudza Pániom. Pániam czyſczenie Mieśięczne záſtánowione wzbudza.

Łożysku. Łożyſko po porodzeniu ßeśći Niedźiel nicom pozoſtáłe wywodźi.

Vrokomy czárom. Czáry/ Vroki/ odpądza/ korzeń przy ſobie álbo ná ßyi noßony. (Fuſch.)

Toż tym wßyſtkim chorobom ſłuży/ ktorym y Dźięgiele/ ieno nie ták potężnie.

Dźięgiel Arabſki/ Rozdział 24.

Dźięgiel Włoſki álbo Arábſki/ (bo ták my poſpolićie źiołá cudzoźiemſkie zowiemy Włoſkiemi.) Kłącze ma Opichowemu podobne/ ieno Soku pełnieyße/ y obfitße/ roſochá te y gáłęziſte/ czerſtwe. Liśćia ßerßego/ mocnego/ miąßßego/ lipkiego/ á ku źiemi odwiſłego: Zapáchu oſtrokorzennego/ wdźięcznego. Bárwy z żołtá źieloney. Ná wirzchu kłącza okołek iáko v ſwoyſkiego kopru. Naśienie kápuſtnemu podobne/ okrągłe/ czarne/ oſtrego y przykrego/ á do Mirhy podobnego ſmáku/ ták iż iedno miáſto drugiego vchodźi. Korzeń tákże pachniący/ oſtropieprzny vſtá roſpaláiący/ y ſzmiący/ miętki/ Soku pełny: Z wierzchu poczerniáły/ we wnątrz biáławy/ niekiedy bládożołtáwy. — *Kłącze.* *Liśćie.* *Naśienie.* *Korzeń.*

Mieyſce.

Roście ná gorách skálistych y kámienistych/ ná págorkách/ Miedzách y gránicách. Bywa też w ogrodách śiany y sádzony z korzenia.

Przyrodzenie.

TEgoż przyrodzenia iest/ ktoreg/ iáko Galenus świadczy/ Opich álbo Pietruszká/ iákoż go też w Cyliciey Pietruszka názywáia. Jednák w rozgrzewániu ćiepleyszy/ nizli Opich/ á słábszy nizli Pietruszká. Owa rozgrzewa y wysusza w trzećim stopniu/ zćienca/ rospadza/ otwiera/ wywodzi: Tákże nasienie iego.

Smyrnium.
Petroselinum
Cylicium.

Smirnenkraut.
Myrrhenkraut.

Moc y Skutki.

Potrawę/ Zywot zátwirdza. — Ziela álbo náći/ niekiedy vżywáią miásto iárzyny zá potráwę iáko y Gru/ Ale tá potráwá żywot zátwirdza: Tákże nasienie ie° w trunku vżywáne. (Plin.)

Przysmák — Liśćie też iego miedzie kwászą/ iáko kopru Włoskieg/ do przysmákow stołowych. (Dios.)

Od gádziny vkąszonym. — Od Gádziny vkąszonym iest rátunkiem/ Korzeń iego z winem piiąc/ Tenże też kászel vśmierza z miodem vżywány.

Kászlu. Gwizdotchnącym. — Gwizdzotchniącym/ iest lekárstwem/ Korzeń w wodzie ábo w piwie wárzony á pity. Tákże teg nasienie. (Dios.)

Moczu — Moczu ćiężkiemu pusczániu tenże trunek przystoyny. Albowiem potężnie go pedzi. (Gal.)

Gruczołi — Gruczoły y twárdośći káżde rospądza plastrowány.

Ránom. — Rány stula/ záwiera/ y goi/ tákże go plastruiąc. (Dios.)

Bolączkom. Słeziennie — Toż też o Bolączkách y wrzodách rozumieć. Śleziony zátkánie.

Nyrkom. Pęcherzowi. — Nyrek y (dza. Pechyrzá zámulenie otwiera wychedza.

Kámień. — Kámień krzy y moczem wywodzi/ Nasienie/ liśćie/ y korzeń/ bądź prochem/ bądź wárzonego iuchy vżywáiąc.

Miesiecz. — Miesieczną Pániom zátrzymáną wzbudza.

Płodu. — Płodu rychło ná świát dopomaga.

Łożysko. — Łożysko pozostáłe po porodzeniu wywodzi/ liśćia/ nasienia/ y korzenia/ álbo Soku iego w trunku dáiąc. (Gal.)

Scyátyk. — Scyátykę y bolenie w biodrách vśmierza z Bábią solą/ álbo z Koprem morskim/ ktory Critmum Łáćinnicy zowią/ piiąc.

piiąc. (Dios. Plin.)

Opuszen: Potom. Rzygánie

Opuszenie żołądká rospądza/ odmiátowániem y rzygániem.

Poty wzbudza. A z osobnośći swey

Puchlinie

Puchline z ciáłá wywodźi/ ćwierć łotá korzeniá tego źiela z winem piiąc przez kilkánaśćie dni. Tákże też nasienia iego pod tąż wagą dáiąc. A zwierzchu Sokiem z liśćia y z korzenia wyżętym námázuiąc. (Dios.) (Plin.)

Żołądkowi. Kolice.

Żołądek do trawienia sposobny czyni.

Kolikę flágmistą y wietrzną w żywoćie vkłáda.

Źimnicy.

Źimnicy/ z winem go dáiąc/ iest lekárstwem: ále sie po nim trzebá poćić. Toż nasienie iego czyni co y korzeń.

Wszelákim niedostátkom około sercá.

Przećiwko wszelákim niedostátkom około sercá/ Nasienie tego Dźięgielu bywa dawáne. Toż Sok z korzenia iego pity czyni. Przeto

Wchodźi do lekarstw Wzroku.

Korzeń y nasienie wchodźi do lekarstw serdecznych.

Wzrok iásny y bystry czyni z miodem nasienie często piiąc. (Gal.)

Wrzodom

Wrzody wilgotne wysusza y goi/ korzeń plastrowány.

Nábrzmiáłośći

Nábrzmiáłośći y nápuchnienia w ktoreykolwiek części ciáłá/ twárde: choćiaż też z przymiotem ognistym/ korzenie iego plastruiąc rozgánia.

Ćiężkość w pierśi:

Ćiężkość z pierśi oddala/ wárząc go z liśćiem y z nasieniem/ á ráno y ná noc po trunku ciepło piiąc. (Plin.)

Vżywánie

Niektorzy vżywáią go/ ták liśćia/ iáko korzeniá/ z sáłatą/ przypráwuiąc go z solą/ z oliwą/ á z octem. Też indźie miásto Pietrusżki kłádą go ná mięso.

Vściekniónym od Páiączego gonu.

Od Páiączego gonu/ to iest/ od Páiąká ná długich nogách vkąszonym/ iest lekárstwem: wźiąwszy ćwierć łotá korzeniá iego miáłko vtártego/ przydáć nasienia Rozmárynowego/ ktore Cachry Łáćinnicy zowią/ álbo przedniey mąki Pszeniczney/ álbo Koiownikú/ álbo Miodunki/ á z winem trunek vczynić.

Przepukłym. Pokurczonym.

Przepukłym.

Pokurczonym/ korzeń bárzo iest vżyteczny/ wárzony piiąc y plastruiąc.

Szkodźi.

Womitom.

Gdźieby też źiela álbo korzeniá sámego vżywał. Krztuszenie y womity rádo czyni. Przeto ma być z Rutą vżywáne.

Poronienie pán:

Poronienie płodu Pániom czyni/ korzeń wárzony/ á w otwor łoná pusczony. (Dios.)

Rozsądek.

Mylą sie/ ktorzy ten Dźięgiel Włoski álbo Arábski Lubsczykiem zowią. Tákże ći/ ktorzy go Marzem ábo Misirzownikiem mieć chcą. Niemniey y oni/ ktorzy pospolitym Dźięgielem rozumieią go y vdáią. Ale y ći są w błedźie/ ktorzy Girem nászym/ álbo Alexándriyską Pietrusżką być go rozumieią. Co sie snádnie z opisánia káżdego z osobná baczyć może.

Przewłoká/ Rozdział 25.

Kłącze. Liśćie.

PRzewłoká iest źiele máiąc kłącze strzyśiáste/ mocne/ odnożyste/ y gáłęziste. Liśćie ktore z korzeniá pochodźi/ mieszeysze od własnego Dźięgielu/ ná iedney stopce po pięći podługowáte/ rozdźielne listeczki/ około ząbkowáte: ále co ná kłączu okrągłe iest/ przez ktorych środek pręt przechodźi/ iák w Pepowniku baczymy/ ząbkowánia żadnego około kráiow nie máią. Pod tymisz listeczkámi pręt kolankowáty/ máiąc ná wierzchu ogániste okołki/ iáko v Kopru Włoskiego/ z tych kwiatki białe wykwitáią/ z ktorych potym nasienie obłe y kończáste/ smáku ostrego/ y trochę gorzkiego.

Nasienie.

Tego rodzáiu iest źiele drugie/ ktore Dźięgielem Włoskim álbo Kreteńskim zowiemy/ że sie w Krećie tylko znáyduie. Tychże skutkow ktorych Przewłoká. Możemy go też Przewłoką Kreteńską názwáć/ bo ták że przez listeczki/ ktore ku wierzchowi ma/ kłącze przechodźi. Ale ktore od korzeniá pochodzą/ iny kształt máią/ po piąci ná iedney stopce mieszeysze/ niżli ná nászey/ około ząbkowáne/ iáko to.

Mieysce.

ROśćie Przewłoká ná mieyscách kámienistych/ ná gorách/ págorkách/ ná miedzách/ y źiemi nie wypráwney. Bywa y w ogrodźiech

Fláncowána. Kreteński rośćie w Krecie álbo w Kándycy. A tá śilnieysza.

Przyrodzenie.

NIe iest roznego przyrodzenia y skutkow od Dźięgielu Arábskiego. Przeto szerzey o niey pisáć/ zdáłá mi śie rzecz nie potrzebna.

Smyrnium verũ Dioscor:

Smyrnen von Candia. Kandiotisch. Smyrnêkraut

Rozsadek.

Są ktorzy Przewloke z Dźięgielem Arábskim mieszáią/ y iedno źiele być mienią/ ále źle y nieprzystoynie. Albowiem choćia przyrodzeniem y skutkámi we wszystkim sa sobie podobne y rowne/ iednák ksztáltem/ á ile w liśćiu z klącza wyrastáiącym/ rozne.

Dźięgielnicá/ Rozdźiał 26.

ROzmáite názwiská tá Dźięgielnicá/ nietylko v Grekow y Láćinnikow/ ále y v nas odnośi. Lubscza od Lubsczyku/ do ktore° iescze podobnieysza / álbo rádniey od lubośći / ktorą białegłowy zá vżywániem korzenia ie° máią do mężczyzny. Zowią go pożądną/ od żądze tychże/ do swych mężow : Zowią y Sylfą / z greckieg Sylphiũ od wyspy morskiey/gdźie naprzednieysza rośćie: my ğ zowiemy Dźięgielnicá/ od podobieństwá Dźięgielu. To źiele ma korzeń wielki / miąższy / odnog niemáią miąższych. Z wierzchu czarny / we wnątrz biały / w źiemi y tám y sám krzewiący śie. Klącza po wśianiu nie miewa áż we trzy látá/ ktore Dźięgielowemu iest podobne/ ieno dobrze wietsze/ dłuższe/ mocne/ y zdrewniáłe/ ná ksztáłt Trzćiny kolankowáte/ po wierzchu kosmáto wełniste / á we wnątrz

Korzeń.

Klącze.

Liśćie. częe. Ten w Páździerniku wiednieie/ á w Listopadzie niscżeie/ y ginie/ potym sie záś znowu z korzeniá ná Wiosne pusczá y odrasta. Liśćia wietßego nizli Dzięgiel/ ná kßtałt chmielowego/ około kráiow zabkowáneg: miekkośćią Rozdzieńcowi podobne/ á żołtáwe.

Angelica magna Fœmina.
Maſpeton, Sylphium.

Groſſ Angelik weyble.

śćia zielu Jáſkołce/ ktore Chelidonia zowiemy. Owo Lubſczykowemu liśćiu kßtałte y bárwa napodobnieyße. Ná końcu Máiá/ z człon:kow iego klacza wyrastaia/ iáko iáki z mießeczki y tám y sám wiiące sie/ z wierzchu stryṅáste/ ktore zá czásem otworzywßy sie gáłaſki z siebie wydáia. Naśienie Kopru ogrodnemu podobne/ kwiátu żoł:táwego/ z ktorego naśienie Lubſczykowemu rowne. (margin: Klacze. Kwiát. Naśienie.)

Mieysce.

ACzkolwiek wßedy ziemie lubi/ y w ogrodách Niemieckich/ Niderlándckich/ tákże y ná Wśiách máło nie wßem poſpolite: iednák nabuyniey w Egipćie y w Armeniey/ wßákże skutkow iednostáynych wßedzie.

Czás do bránia.

KWiát ma być zbierány wtorego dniá Sierpniá/ tákże czwartego y osmego: To ieſt/ gdy Słońce y Mieśiąc w znáku Lwim bedzie/ Merkuryuß w piątym stopniu Wagi/ Liśćie y z klaczem ma bydź rwáne y zbieráne/ pierwey nizliby okwitło/ dniá wtorego Czerwcá czwartego y ßostego/ gdy słońce w pierwßym Stopniu/ álbo w czwartym y ßostym y w osmym bedzie Bliźniąt: Merkuryuß w Byku/ á Mieśiąc w Ráku bieg swoy odpráwuie. Korzeń ma być kopány w ten czás/ gdy w liśćie troche odrośćie. Co byc może około czwartego/ ßostego y osmego dniá Máiá/ To ieſt gdy słońce w Byku/ Merkuryuß w swym własnym domie/ w pierwßym Stopniu Bliźniąt bedzie. (margin: Kwiát. Liśćie. Korzeń.)

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt ćiepłego y suchego w trzećim stopniu/ á ile korzeń/ zcieńcza/ otwiera y trawi.

Jádu y trućiznie. Wßyſcy ktorzy o tym zielu piſáli/ zgodnie świadczą go być známienitych y wielkich ſkutkow/ á zwláſzczá przeciw trućiznom y iádom.

Mozg y głowę. Mozg y głowę práwie wßyſtkę z wilgotnośći zimnych rozgrzewánim ſwym wyſuſza.

Boleśći wnętrzne. Boleśćiom wßyſtkim wnętrznym zimnym á wilgotnym/ wielkim ieſt rátunkiem.

Pierśiom. Pierśiom tákże boleiącym z przerzeczonych ná nie ſpadáiących fluſow.

Ropę pluiącym. Ropę zágniłą pluiącym.

Pleurze. Pleurze y kłoćiu zbytniemu w bokách.

Moczu. Moczu zátrzymánemu/ álbo z ćiężkośćią odchodzącemu ieſt rátunkiem.

Kolice. Kolikę/ y gryzienie w kißkách vſkramia/ w winie go wárząc á pijąc.

Odmiátániu żołądká. Womity y odmiátánia gorące/ álbo koleryczne z żołądká vſpokaia.

Mdłośći ſercá. Twierdzą/ że y mdłe ſerce poſila.

Czáſu morowego powietrza. Octem w ktorymby korzeń tego źiela moknął/ czáſu powietrza morowego/ ſkronie/pod noſem/pod pachámi ſłábizny/y członki wſtydliwe náćierác dobrze: álbowiem odráża morowe powietrze/ y od zarázy człowieká záchowuie.

Kolice. Kolice y dárćiu srogiemu w kißkách/ proch z korzenia ieg/ á z wyprotkow Łániczek ieſzcze nie donoßonych/ w żywoćie mátek ich/y ná popiół ſpalonych/po rowney częśći pić z wodką tegoż źiela/álbo z Dźięgielową/ ieſt lekárſtwem. (Lăg:)

Vſzkniońym od beſtyy. Vſzknieniu iádowitemu od beſtiy iádowitych. Tákże

Ránom y wrzodom. Rány y wrzody záſtárzáłe leczy/ Korzeń miáłko vtárßy/ y z Żywicą z Smrekową álbo z Soſnową/ z woſkiem/ z oliwą y ſmalcem/z łoiámi z tłuſtośćiámi/ y z inymi rzeczámi przynależącymi/ według potrzeby/ y iádowitośći wrzodu y rány/ zmießáć y pláſtrowáć.

Członkom obrážon: Członkom ktoreby álbo z zbytniego zimná/ álbo z Podágry/ álbo z iákiey iney przyczyny władzą przyrodzoną vtrácily/ á k temu boleśći w ſobie miáły. Tákże

Martwieniu. Martwieniu ich y ćierpnieniu/wárzyć to źiele/ á chuſtámi álbo plátámi maczáiąc w tym/nágrzewáć y nápárzáć dobrze.

Sadzełom. Sadzele y wrzody brzeżyſte/zálomione á wiele dziur w ſobie máiące y płynące/ tąż wodą wymywáiąc wychędaża y goi.

Ránom y wrzodom iádowićzonym. Rány y wrzody iádowite záwiera/ kwiát tego źiela w Oliwie/á ieſzcze lepiey w ſwym własnym oleyku ſmáżony/áż do wyſmáżenia y przypalenia/ á przecedźiwßy/ tym pomázowáć/ álbo Fláytußek w tym maczáć/ á w nie kłáść. Toż

Item. Vkąßone od beſtiy. Ránom wßelákim od beſtiy vſzknionym álbo vkąßonym ſłuży.

Broniá ćietym. Ránom bronią ćietym iádem nápuſczoną. Ránom ßtychowym/ álbo poſtrzałmi ziádowiczonemi vczynionym/ niemáß nic lepßego nád ten Oleiek/ do wyćiągnienia iádu z nich/ y do zágoienia.

Rádukſ. Padáiącey chorobie/ tym ſpoſobem ieſt lekárſtwem oſobliwym: Wźiąć liśćia tego źiela/ gdy w kłączę poczyna wyráſtać/ álbo iáko ſię wyßcy opiſáło o zbieraniu iego/ á poſiekawßy drobno/nálać ná to wodki iegoż własney/żeby zágrązło/ y przez dwánaśćie dni moknęło/ dobrze zwierzchu nákrywßy/ potym z proſtego Alembiku dyſtyllowáć/iáko Aqnáwite/ obwárowawßy dobrze/żeby nigdźiey pará nie vchodźiłá/ znowuß one wodkę dyſtyllowáną w retorćie przećiągnąć/ á po łyßce tego choremu dawáć/ w ten czás kiedyby go Rádukſ nápadł.

Podágrze. Podágrze ieſt doświadczonym lekárſtwem/świeżo go biorąc ze wßyſtkim/ to ieſt korzenie/ Nać z kłączem/ z kwiećiem/y z naśieniem/zwłaſzczá w ten czás gdyby Sáturnus w dźieśiątym domu Wagi/ á we dwunaſtym ſtopniu był/ w minućie trzydźieſtey y pierwßey/ Mars w Ráku niebieſkim/ w oſmym á dwudźieſtym ſtopniu/ y w czterdźieſtey minućie/ á Jowiß in oppoſito, to ieſt/ przećiwny. To bywa gdy w pierwßym domu Kozorożcá/ w trzećim Stopniu w minućie piątey bieg ſwoy odpráwuie/ y w oſmy ſtopień w minutę dwudźiaſtą w Strzelcá wnidźie. To źiele świeżo/ pod tymi znákámi niebieſkimi biorąc/ (co w Kśiężycu Wrześniu bywa) drobno poſiekáć/ y Sok z tego wyżąć/ oſobno go odłączyć y ſchowáć/ á wygniotki w gárniec włożyć/ y dobrze zálutowáć/ ná popiół ſpalić/ ná ktory vtárßy go miáłko/ onego Soku wlać dwá funty. Spiſgláſu doſtátecznie ſkálcinowánego álbo ſpalonego/ Hálunu tákże palonego/Smárágdu práwego/álbo Eſſentiey iego/Siárki ſublimatum álbo Oleyku z niey dyſtyllowáneg/ po czterech á dwá dźieśćiá łotow: to wßyſtko weſpoł złożywßy dyſtyllowáć/ á tym nogi podágryczne námázowáć/ pierwey ie chuſtámi rozgrzawßy.

Item. Sok z naśienia/ z náći/ y z korzenia wyżęty/ y z wodą lodową z dawnych czaſow zmárzłą ná poły zmießány: Okrutne bole Podágryczne vśmierza tym mążąc:

Podágrze	ieſt wielkim y doświadczonym lekárſtwem proch	Podágrze
Chirágrze		Chyrágrze
Scyátyce	z korzenia teg źiela/z mál mázyą ſczerą/ á nie máchlowáną pláſtrowány/ pierwey go w niey przez dźiewięć dni mocząc.	Sciátyce.
Artetyce		Artetyce.

Ćiężkie boleśći vkłáda/ zwłaſzczá z zimnych

á flegmiſtych fluſow pochodzące. (Tur.)

Krwi oziębieywnych członkách. Zyły rozgrzewa.

Krew w przerzeczonych członkách oziebłą: Tákże Zyły piete/ álbo Nerwy/ y ine Zyły oziebłe rozgrzewa/ przywracáiąc im przyrodzone ciepło/ á precz z nich oddaláiąc boleści.

Wrzodō złym.

Wrzody źle płynące goi/ Oleiek z cáłego tego źiela wyćiągniony/ ták ſam iáko z kámforowym oleykiem ná poły zmießány/ tym te nápuſczáiąc/ álbo ſláytuchy w tym maczáć/ á w ſtáre złe wrzody kłáść.

Opaleniu y opárzeniu.

Ogniem opalonym.

Vkropem opárzonȳ/ ábo oleiem wrzącym/ wodká tego źiela dyſtyllowána bez przeſtánku chuſty w niey maczáiąc á przykłádáiąc/ niedopuſcza pryſczenia y iątrzenia. Co ſie z tąd pokázuie/ że nie záwßè rzeczy chłodzące bywáią vżyteczne ná ſpárzeliny/ y przymioty ogniſte przykłádáne. Abowiem iáko przyrodzony ogień gorącość członkow opalonych/ álbo opárzonych wyciąga: ták tá wodká choćia ieſt gorącego przyrodzenia/ przećie przymioty ogniſte z opárzenia wychładza. (Turn)

Serce posila.

Serce mdłe znácznie posila ſámo źiele w iegoż wodce wárząc/ á ná ſerce ciepło kłádąc. (Turn)

Kászlu.

Kászel zimny/ z ſpadkow ná płucá leżący.

Zátkánia piersi.

Zátkánia y zámulenia Pierſi/ z ſpadkow flegmiſtych/ ſwȳ rozgrzewániem otwiera/ y wolne czyni.

Extract.

Extrákt álbo wyćiągnienie Iſtności z Lubſczey.

Iáko z inych źiol/ ták y z tego korzeniá bywa Extrákt wyćiągniony. Ktory

Sercu.

Sercu y żyłom pulſowym od niego pochodzącym bárzo ſłuży.

Dla vwiárowánia powietrza morowego.

Czáſu powietrza morowego z octem Bzowym/ álbo z Tinktura z korali czerwonych káżdego dniá trzykroć ráno/ w południe/ y ná noc po dźieśiąći kropli dáiąc/ vſtá pierwey ſobie wychędożywßy/ wielkim ieſt rátunkiem y obroną/ od záráży powietrzem morowym.

Truciznie zimney.

Zimna trucizná komuby byłá zádána/ iáko z Swiniey wßy z ßláywáyſu/ z Trzteći/ álbo z żywego ſrebrá/ z Pokrzyku/ y ine tym podobne/ tákże go pod tąż miárą biorąc z oleykiem śiárczánym/ ieſt lekárſtwem doświadczonym.

Oleum.

Oleiek z Dźięgielnice.

Oleiek tym ſpoſobem z korzeniá bywa wyćiągniony iáko z inych źiol. Ten

Zołądkowi.

żołądkowi/ tißkom y częśćiom ich/ Pęchyrzowi/ y kißce ſtolcowey nabárźiey ſłuży.

Lipkiey flagmie.

Lipkości wßelákie flágmiſte/ z mózgowa Syta w członkách będące/ wywodźi/ pijąc go.

Item.

Flágme z wnetrzności wyrzuca/ z dźieśiec kropek dáiąc go z Oleykie z Koperwáſeru.

Kámień.

Kámień w Nyrkách y w Pęchyrzu/ krzy.

Máćicy záźiebioney.

Máćice záźiebioną y ſlámowátośćiámi flegmiſtemi nápełnioną rozgrzewa/ wychędaża/ y do płodu ſpoſobną czyni.

Sal.

Sol z korzeniá/ y ze wßyſtkiego źiela Sylſy.

Tákowa Sol ſłuży bárzo mozgu y członkom iego. Tákże y częśćiom przyległym.

Powietrz. morow.

Tym ktorzyby powietrzem morowym byli záráżeni/ bądź zboiáźni/ bądź z powietrza poſpolitego zepſowánia/ wielkim ieſt lekárſtwem/ roſpuśćiwßy ią w oleyku ze złotá/ biorąc iey ná raz czternaśćie kropek/ po ktorym gdźieby ſie poćił dobrze/ wynidźie z niebeſpieczeńſtwá śmierći: Co iesliby ſie poćić nie mogł/ rzadki táki vydźie śmierći.

Zapáloney wątroby.

Zápaleniu wnetrznemu/ zwłaſczá wątroby/ ieſt vgáßeniem.

Zapachu otrácone mu.

Zapáchu vtrácone[v]/ dla zátkánia odetchow/ w vßu záleżeniu y głuchoćie/ ieſt lekárſtwem/ dwádźieśćiá gran tey Soli w Rożánym Occie roſpuśćiwßy/ dáć ná noc pić/ ná zchodźie Xiężycá.

Wzroku.

Wzrok oſłábiáły oſtrzy/ ſpoſobem przerzeczonym vżywána.

Magia.

Miſtrzowie Zabobonow vdáią/ że kłącze tego źiela (gdźieby ſłońce w piętnaſtym Stopniu Pánny/ bieg ſwoy odpráwiáło. Co bywa około dwudźieſtego ßoſtego dniá Sierpniá) w trzećim członku od korzeniá/ gdyby było vrznione/ á potym drugie dwá członki tegoż kłącza żelázem długim były wzdłuż przewierćiane/ żeby wßyſtek prec był czczy y wolny/ á przez tę treść trunek piwá/ álbo czegokolwiek inego był czeſto vżywány od ślinogorzu/ y od bolączek w gárle/ od zápuchnienia gárlá/ od omienienia y ochrapienia czyni wolne. Czopek w gárle ſpadáiący ná ſwe mieyſce przywodźi.

Zápuchnienie gárla.

Padáiącey chorobie/ y wßelákim inym niedoſtátkom w mozgu/ twierdzą bydź bárzo vżytecznym. Gdźieby korzeń był kopány/ będąc Merkuryuß w śiodmym ſtopniu Bliźniąt/ y wolny od złych Plánet Aſpektu/ noßąc go ná ßyi.

Subet álbo ßpik. Zápamietáiącym ſie.

Tákże Oleiek z naśienia pod tymże czáſem zbieránego/ Subet álbo ßpik/ y nád przyrodzenie zápámietáiącym ſie/ ieſt vżyteczny/ námázuiąc nim ſkronie/ żyły pulſowe v pieśći/ y nozdrzá.

Paciorki

Paciorki.

Gdźieby źiele to było zbieráne tego czáſu/ gdy Słońce w pirwßy punkt Lwá niebieſkiego wchodźi/ vſußone y miáłko vtárte/ á z pitym miodem záczynione/ y w gałki potoczone/ á ná gołym ćiele noßone/ Serce vweſela/ Smetne tákże/ y z ſámey melánkoliey fráſowliwe/ weſole czyni. A gdźieby czáſu pomienionego Słońce w Bliźnietá álbo w Strzelcá weßło/ á te Paciorki były z niego czynione/ y przyſtoynie noßone/ Czáry wßelákie y guſłá/ ták ludźiem/ iáko bydłu kążdemu/ nie będą mogły ßkodźić. Ale ieſli to ták ieſt/ niech kto chce ſprobuie: Ja ták wielkiey nie ieſtem wiáry.

Serce vweſelá/ y — Melánkolis oddadźa. — Przećiwko Czárom.

Dyptan náß poſpolity/ Rozdźiał 27.

Dictamnum Album.
Fraxinella.
Fraxinus pumila.
Tragum.
Polemonia.

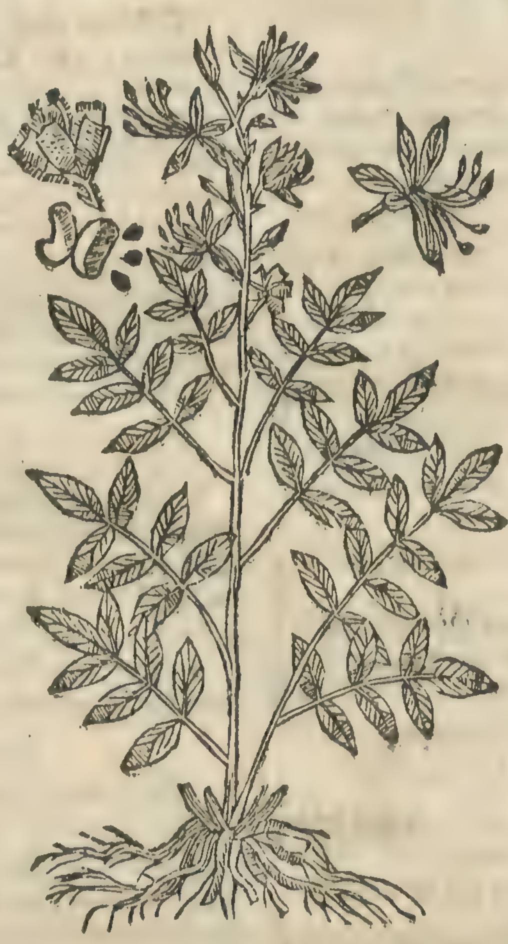

Weyß Dyptan.
Eſcherwurtz.

TO źiele ná pozor ieſt bárzo piekne y wdźieczne. Liśćie ták ma do Jáśienowego drzewá podobne/ że od niektorych Jeśieńcem/ álbo Jeśionką/ y máłym á niſkim Jeśieniem bywa miánowáne. Pret ná połtorá łokćiá/ podczás y ná dwá wzwyß/ obły. Ná wierzchu ktorego kwiećie ozdobne/ woniey przyiemney y porney/ ku Cytrynowemu podobney/ białobronatne/ iáko w proſtym Ślązu być baczemy/ álbo zbłękitná biáławe. Korzeń ma podczás ieden tylko/ podczás ná kilkoro rozdźielony/ wzdłuß ná piądź / niekiedy dłużßy/ biały. We wnątrz drzeń ćienki/ czerſtwy / bárzo przykro y párkiem kozłowym pachniący/ ſkąd niektorzy z Łáćinnikow názwáli go Tragum/ iákoby Kozłowe źiele/ to ieſt Kozłem trącące. Smáku gorzkiego. Wykwitá w ſtroczki trzy gránowite / zwierzchu chropowáte/ w tych naśienie w przegrodkách.

Liśćie. — Pret. — Kwiećie. — Korzeń. — Naśienie.

Mieyſce.

ROśćie w Podolu ná págorkách/ y mieyſcách gorzyſtych ſuchych/ á

iálowych

iálowych y wypráglych. Rośćie w rowách miedzy gorámi / y w trawiſtych wálech / tákże ná mieyſcách ſkáliſtych. A iż korzenie iego tylko do potrzeb lekárſkich przychodźi / tedy ten ma być kopány ná Wioſnę pirwey niżliby w twárde klącze wyroſł / álbo w Jeśieni.

Przyrodzenie.

KOrzeń Dyptanu tego / ieſt przyrodzenia rozgrzewáiącego w trzećim ſtopniu / zćieńcza / otwiera / wyćiąga / zćiera / iádom y truciznom ſie ſprzećiwia.

Moc y Skutki.

Przećiwko iádom. Przećiwko iádō y truciznie / bywa korzeń z wielkim vżytkiem / trunkiem vżywány. Wchodźi do Dryákwie.

Vkąſzonym od beſtyy. Tymże ſpoſobē vkąſzony od beſtiy iádowitych z wielkim rátūkiē bywa dány.

Od morowego powietrza. Wchodźi też do tych lekarſtw / ktore bywáią czynione przećiwko iádu morowego powietrza.

Item. Ten wárzony z Kokornakiem okrągłym / á z bálſamem w trunku vżywány / przećiwko zarázie morowego powietrza / ieſt lekárſtwem.

Item. Przećiwko temuż powietrzu / miáſto Dryákwie / tym ſpoſobem lekárſtwo czynić może: Wziąć korzenia białego Dypanu / Kokornaku okrągłego / Goryczki / Dębianek z młodego Dębu / każdego zárowno / co namiłey vtłuc weſpoł / y będźie proch czarny ktory w winie przednim wárzyć / y tego ná czczo vżywáć.

Mieśięczney. Z tegoż prochu czopek ábo węzełek vczynić / y w otwor łoná białogłowſkiego wpuśćić / záwściągnioną chorobę Mieśięczną wzbudza y wywodźi.

Item. Toż czyni z winem go piiąc.

Máćicy záziębioney. Záziębioney máćicy / y inym iey przypadkom z źimney przyczyny / w trunku vżywány / ieſt vżyteczny.

Morzyſka. Morzyſko w żywoćie piiąc go / z winem vśmierza.

Kámieniu. Kámień nyrkowy krzy / y moczem wywodźi.

Kádufu. Przećiwko pádáiącey niemocy / korzeniá tego ćwierć łotá miáłko vtártego / z ták wiele Bobrowego ſtroiu wźiąć / y z Sokiem Ruty ogrodney záczyniwſzy / w nos puſzczáć / álbo noſem ſarkáć.

Item. Też w trunku dawáć go dobrze.

Gliſtom. Gliſty w żywoćie morzy y wyrzuca / ćwierć łotá z białym winem.

Dychawicznym. Dycháwicznȳ wárzony w miedźie / ábo miáłko vtárty korzeń. Tákże w Cukrze ſmáżony / ieſt lekárſtwē / vżywáiąc go.

Rodzeniu. Pániom / ktore ſie ćieżko y długo prácuią dźiatkámi z winem białym dawáć pić dobrze.

Zaśniátu. Záśniat z żywotá pędźi.

Łożyſkó. Łożyſko / po porodzeniu pozoſtáłe / ſzcinię dźiatkom wywodźi / dáiąc im go w ćiepłȳ winie białym / álbo z żuwką. Też podkurzáiąc ie nim / álbo z Poleiē vtárſzy korzeń / w otwor łoná węzełkiē kłádąc.

Płod martwym z żywotá wywodźi / poł łotá z białym winem go piiąc / Albo węzełkiem tákże w łono puſzczáiąc / álbo z Poleiem podkurzenie czyniąc. *Płodu martwemu.*

Wchodźi bárzo vżytecznie do tych lekárſtw / ktore rány wnętrzne leczą. *Ránom wnętrznē.*

Korzeń z winem ſtárym ćwierć łotá pić dáiąc / wſzelákim niedoſtátkom żołądkowym z źimnych przyczyn / ieſt wielkim rátunkiem. *Żołądkowi źimn:*

Wchodźi też vżytecznie do tych lekárſtw / ktore bywáią czynione przećiwko wrzodom złym / iádowitym / á ćiáło roziadáiącym y pſuiącym. *Wrzodō ćiáło pſuiącym.*

Bywa z drzewem Jndyiſkim wárzony korzeń / przećiwko Dworſkiey niemocy / ktora Fráncą zowią / á przez czterdźieśći dni z wielkim rátunkiem y pomocą vżywány. *Fráncy.*

Kule
Strzały
Trzaſki
Tarnie
Gwoździe
Skło
Kości

{ y ine rzeczy w ćiele tkwiące ſpieſznie wyciąga / korzeń z Liliaſtka / ktorą też złototogłowem miánuiemy / Grekowie Martagon / z Kokornakiem długim / á z Záieczym ſádłem vtárſzy / przywiiáć ná ránę. *Tkwiące rzeczy w ćiele.*

Może też máść vczynić ná toſz przydawſzy z Sagápenu ſoku / á trochę woſku.

Mocz záhámowány pędźi / iákimkolwiek ſpoſobem vżywány. *Moczu.*

Owa ten Dyptā do wielu rozlicznych chorob / ieſt bárzo vżytecznȳ ratunkiem.

Wodká.

Aq̄a ſtillat.

Głowę z wilgotnośći źimnych wyćiąga wodká z kwiecia tego Dyptanu palona / noſem ią ſarkáiąc. Tákże

Záziębłość głowy rozgrzewa.

Szkodźi.

Kwiát y ſtrące ſámym dotknieniem ćiáłá / świerzb wzbudzáią. A w ſtronách gorących ćiáło pryſzczą.

Rozſadek.

Zle rozumieią/ ktorzy Tragium powiadaią być białym Dyptanem/ o ktorym da Pan Bog w czwartych Xiegách będzie ſię mowiło.

Drudzy tenże Dyptan biały właſnym Dyptanem chcą mieć. Ale Dioſcorides to zbiia/ opiſuiąc właſny Dyptan Kreteńſki: iednák y tego niechce mieć zá fałſzywy y omylny.

Dyptan Kreteńſki pierwſzy/ Rozdział 28.

Diptamnũ Creticum primum.

DYptan álbo Trzemdálá Kreteńſka / ziołko ieſt cudzoziemſkie/ w te tu ſtrony bywa z potrzebę z Krety przywożone. To z korzeniá iednego wiele kłącza puſzcza. Poleiowi málo niepodobne/
Kłącze. tylko więtſzego y ſzerſzego liſtu y mieſzſzeyſzego / koſmáto wełniſte/
Rożdżki zbiáłáſiwe. Rożdżek cienkich/ w wierzchu ktorych kwiátki bronatne kłoſiáte/ kſztałtem coś ku chmielu pochodzące: Z ktorych potym
Naſie-nie. Naſienie bywa. Korzonkow drobniuchnych y tám y ſám rozpierzchłych ma wiele. To ziele ile go ieſt/ we wſzyſtkich ſwych częściách pachnie/ iáko Poley. Ale y w Krecie od ktorey názwiſko wzięło/ Korzónki
zrzadká ſię znáyduie.

Mieyſce y Czás.

ROście w Krecie tylko ná iednym mieyſcu/ y to bárzo máłym: zbieráią go Lecie y w Ieśieni ná ſkáłách y kámieniſtych gorách. Korzeń y liście bez kłącza do lekárſkiego vżywánia przychodzi. Przez dwie Lecie w ſwoiey mocy korzeń trwáć może. Liście do Roku/ iáko inych ziół.

Przyrodzenie.

WYſuſza y rozgrzewa we środku trzeciego ſtopniá. Iſtności ieſt

ſubtylnieyſzey/ niźli Poley/ w inych rzeczách ieſt mu podobny y rowny/ okrom że ten potężnieyſzy.

Moc y Skutki.

Dyptan Kreteńſki/ dla ſwey potężney Iſtnośći/ bárźiey przenika/ niźli Poley. Przeto do wſzyſtkiego ieſt potężnieyſzy. (Gal.)

Płodu martwemu. Płod martwy z żywotá wyćiąga y wywodźi/ ták podkurzeniem ſwym/ iáko náparzániem otworu łoná. Albo y w trunku vżywány. (Dios.)

Jelenie tego źiela vżitek pokazáli. Piſzą/ że w Krećie Kozy dźikie álbo Łánie y Jelenie/ ſtrzałámi od Myśliwcow poſtrzelone/ pozbywáią z śiebie poſtrzałow/ tym ſie Dyptanem páſąc. (Dios.)

Purguie żywot. Purguie żywot y czyśći/ sámym ſokiem żywot náćieráiąc/ álbo też z ięczmienną mąką záczyniony pláſtruiąc.

Sámo źiele ziużone/ á ná rány w ćiele będące przykłádáne/ w ktorychby álbo ule/ żeleźcá/ Szkło/ Tarń/ y Drzazgá/ álbo cokolwiek inego tkwiáło/ wyćiąga. (Dios.)

Sleźienie boleiącey. Sleźienie boleiącey ieſt osobliwym lekárſtwem/ piiąc go z winem/ álbowiem ią zćieńcza. Też przykłádániem álbo pláſtrowániem ſwym toż czyni. (Dios.)

Korzeń. Korzeń Dyptanu Kreteńſkiego zużywány roſpala vſtá.

Dźiatkámi ſie pracuiącym. Brzemiennym Pániom/ ktore ſie długo prácuią dźiatkámi/ prędkie rodzenie czyni/ dáiąc im go w vſtá do żuchánia. (Dios.)

Toż boleśći rodzącym vkłáda.

Vſzkniony od węża y gádźiny. Vſzknionym od węzá y gádźiny/ ſok Dyptanowy/ álbo proch korzeniá iego z winem dobrym biáłym piiąc/ ieſt lekárſtwem/ á zwłaſzczá ieſliby przytym Febry nie było/ ktora gdźieby byłá/ tedy z wodą. (Dios.)

Odpądza beſtye iádowite. Ránom ćiętym. Ták wielkiey mocy ieſt to źiele/ iż zápáchem ſwym beſtye iádowite odpądza. Rány bronią iákąkolwiek iádem nápuſczoną ćiete/ od poſtrzału iádem przypráwne goi/ iad z nich wyćiągnąwſzy/ á to pićiem y przykłádániem ſwym. (tenże.)

Ránō od beſtyy iádowitych zádánym. Tákże rány od beſtiy iádowitych zádáne Dyptanowym Sokiem ie wymywáiąc leczy. (Dios.) A ieſzcze rychley to czyni/ y lepiey piiąc go z winem. (idem)

Mieśieczney. Pániom chorobę Mieśieczną záſtánowioną nád przyrodzenie wywodźi/ prochu z korzeniá iego dáiąc po czwierći łotá/ z iuchą wárzonego Dyptanowego liśćia pić.

Kámień. Zámulenie. Kámień krzy/ trunkiem vżywány.

Zamulenie wnętrznośći otwiera.

Moczu. Mocz z ćiężkośćią á kápániem odchodzący/ z Rzepikiem wárzony/ przydawſzy Cukru álbo miodu/ á trunkiem vżywány leczy.

Kroſtom ná twarzy. Kroſty y wrzedźienice ná twarzy.

Zmázom. Zmázy y blizny z ćiáłá. Tákże

Piegi. Piegi.

Węgrowátośći. Węgrowátośći/ y ine ſproſne plámy ſpądza y śćiera/ Sok Dyptanowy z ięczmienną mąką zmieſzány/ tym poćieráiąc.

Dychawicznym. Dychawicznym/ z zátkánia płuc Flágmą gęſtą ieſt rátunkiem wielkim/ w winie ſuche Figi wárząc/ przecedźić y mocno wyżąć/ á z tą iuchą po Skrupule/ to ieſt po dwu częśći czwierći od łotá prochu korzeniá Dyptanowego pić dawáć. (Plat.)

Wrzodō zágniłym. Wrzody zágniłe/ ktore Grekowie Nomas zowią/ wychędáżą/ y ćiáłem zdrowym wypełni/ záſypuiąc ie nim/ álbo świeży tłukąc y przykłádáiąc. (Apul.)

Mieśieczney. Mieśieczną Pániom záwśćiągnioną nád przyrodzenie wywodźi.

płodu. Płod martwy z żywotá wyrzuca.

Łożysko. Tákże Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu Położnicom wywodźi/ korzeń Dyptanowy Sokiem ſwym/ ábo z Bylice záczyniony/ á w otwor łoná węzełkiem álbo czopkiem wpráwiony. (Plat.)

Káduku. Pádáiącą chorobę leczy/ dáiąc miáłko vtártego z Bobrowym ſtroiem á z Rućiánym Sokiem pić.

Toż czyni ſurkáiąc go noſem/ álbo w nozdrzá lany. (tenże.)

Páráliżē náruſzon. Tymże mázáć y náćieráć dobrze te ktorzy Páráliżem álbo powietrzem ſą náruſzeni (tenże.)

Ránom świeżym. Swieże rány dźiwnie prędko leczy z Páłecznikiem álbo z Poſypkiem/ ktory Ambroſiam Łácinnicy zowią/ tłukąc/ á z młodym máſłem pláſtruiąc/ bez Soli. (Apul.)

Szkodźi.

Szkodźi. Brzemienne niemáią go przy ſobie nośić/ zwłaſzczá ná gołym ćiele. Albowiem poronienie czyni. (Dios.)

Pláſtr Dyptanowy.

Opiſuie ten Pláſtr Galenus y ſkutki iego/ o ktorych ſie niżey powie. Każe wźiąć Oliwy co naſtárſzey poł trzećiá funtá/ Gleyty funt y łot ieden/ Rdze z miedźi álbo Gryſzpanu dwá łoty/ Luſki z miedźi obitey poł torá łotá/ Smoły Greckiey/ ktorą żołtą zowią/ poł trzynaſtá łotá/ Mąki álbo prochu miáłkiego

z kádźidlá kramnego trzy loty/ Zywice Amoniáckiey cztery loty / Miedźi paloney dwá loty / Goryczki/ Kizu kámienia po poltorá lotá/ Aloes/ Vlicznikù od Pczol Propolis Láćinnicy zowią/ po dwu lotu/ Kokornaku okrąglego/ Dyptanu Kreteńſkiego po poltrzećia lotá / woſku ßesć lotow y ćwierć/ Gleyts w oliwie ták dlugo wárzyć/ że ſie oboie dobrze złączy y ſpoi/ vſtáwnie mießáiąc/ á luſkę Miedziáną y Gryßpan wſypawßy/ dáć niemálą chwile temu wrzeć/ Potym ziąwßy z ogniá / przydáć do onych rzeczy wrzących/ Smołę żoltą/ Gálban/ y Amoniák w oććie roſpuſczony / y ták ie weſpol mießáć / áż przeſtydnie. Potym ine rzeczy miálko vtárte/ pierwey woſk y z ſpaloną miedźią włożywßy / znowu wárzyć/ dotąd áż ſie reku nie imie/ dopieroż te drugie rzeczy / miálko vtárte wſypáć/ y potoczyć w koty.

Skutki tego Plaſtru.

Rány świeże goi. Ránom świeżym.
Przećiete ſuche żyly ſpaia y leczy. Zylō ſuch.
Wrzodom y Sadzelom záſtárzálym / ktore ſie goić niechcą / bárzo vżyteczny. Wrzodō.
Zolzy y Zolzy.
Gruczoly. Y wßelákie Gruczoly
Twárdośći odmiekcza y roſpądza. Twárdośći.
Ránie wßeláktiey iádem záráżoney z broni iádowitey / bárzo ieſt vżyteczny. (Gal.) Ránom.
Bolączkom wzdetym potrzebny. Bolaczkō
Ćwieki álbo Brodawki twárde pod pálcy w nogách/ Láćinnicy Furunculos zowią/ ſpądza. Ćwieki.
Poſtrzaly iákiekolwiek w ćiele tkwiące y ine Bolączki. Tákże Poſtrzaly
Kośći w glowie odſczepione wyćiąga ná wierzch. (Gal.) Kośći w glowie.

Rozſadek.

Ten iſtotny á prawdźiwy ieſt Dyptan / ktoryſmy tu opiſáli z świádectwá Dioſcoridowego/ y z inych ſtárych Ziolopiſow. A ten tylko w Krećie rośćie/ iáko ſie wyßey powiedźiálo. Záraz go po zbieraniu w wiązánki máłe wiążą / y miedzy trzćiną álbo rozgámi chowáią żeby nie wywietrzał.

Ten Dyptan Kreteńſki/ z náßym Dyptanem Podolſkim álbo z białym w niczym ſpolecznośći niema/ áni kßtaltem áni ſkutkámi. Ten rány iádowite od broni iádowitych goi/ poſtrzały y wßeláktie rzeczy w ćiele tkwiące wyćiąga. Náß tákowych ſkutkow by namniey nie ma. Tákże y w inych rzeczách ieſt mu bárzo rozny. Mylili ſie/ ktorzy to mieyſce Dioſcoridowe zfalßowáli/ mieniąc/ żeby Dyptan Kreteńſki áni kwiátu/ áni naśienia nie miewał.

Dyptan Drugi Kreteńſki/ Rozdźiał 29.

Diptamnū Creticum ſecūdum.

Ein ander Aeſcherwurtz.

Drugi

Liście. Kwiát. DRugi Dyptan bywa przywożony z Krety/ Liścia Mietczánego/ ále gáłozek wietszych y dłuższych / Ná ktorych kwiecie Lebiotczánemu podobne/ zwłasczá polney Lebiotki/ ciemno brunátne á miękkie: zapáchu mieszánego z Szálwiey á z Miety wdzięcznego.

Mieysce.

W Krecie tákże iáko y pierwszy rośćie.

Przyrodzenie/ Moc y skutki.

TEgoż przyrodzenia/ y tychże skutkow iest co y pierwszy/ y do tegoż wszystkiego iest przygodny/ ieno nie ták potężnie: Bo y zapáchu dálekoo mdleyszego niżli pierwszy. A Theofrástus pisze/ że sie z żadney miáry nie zgodzi do tych chorob / do ktorych Dyptan własny/ Wchodzi do máśći y do plastrow/ wchodzi też y do tych lekarstw/ ktore czynią przećiwko iádom y truciznom/ iáko do Dryákwie/ y ktore Dryákwiánymi zowią. (Diosc.)

Rozsądek.

Przećiwnym obyczáiem Theophrástus od Dioscoridá / o skutkách tego Dyptanu pisze / powiadáiąc że tylko sámo imie y názwisko ma Dyptanowe/ nie przyrodzenie áni skutki. Zás Dioskorides twierdzi być go teyże mocy y przyrodzenia ktorego Dyptan prawdziwy/ ieno nie ták potężnie y silnie. My iż go w tych stronách rosnącego áni inad przywożnego nie mamy. Przeto o skutkách y przyrodzeniu iego Rozsądku dostátecznego dáć nie możemy.

Omylny Dyptan/ Rozdział 30.

Pseudo Dictamnũ. Aeschwurtz.

TEn Dyptan omylny y fałszywy / kłącza álbo rozg łokietnych Byle.
Liśćie. wzwyż/ z białá kosmatych/ z ktorych po parze liśćkow rownio iedne zá drugiemi áż do wierzchu pochodźi/ przyokregleyszym. Ten z pierwszym ma wielkie podobieństwo/ ieno liśćia mnieyszego/ przy ktorych kwiećie gromadkámi/ iáko w Szánćie przez wszytek pręt pusczá. Z tych potym Nasienie bywa: kwitnie bronatnym kwiátem/ Nasie-nie. smáku Poleiowego/ ieno nie ták gorzkiego iáko Poley: w skutkách iest dáleko mdleyszy od Kreteńskiego: Abowiem prawdziwy Dyptan/ iáko Plinius w 25 Xięgách pisze w Rozdz: 8. y 14. Czásu zbierania by go namniey trzymał/ rozgrzewa człowieká: y przeto gdy bywa zbierány/ wiążą go we Trzćine/ álbo w co tákowego inego/ żeby z pory y z mocy swey nie wywietrzał.

Mieysce.

ROśćie tákże iáko y pirwszy w Krećie po polách/ łąkách/ y po inych rozmáitych mieyscách płonnych/ ná ziemiách iáłowych: znáyduie sie tych czásow w ogrodách Włoskich / w Czeskich / w Niemieckich stronách/ gdźie sie w rozlicznych kocháią Cudzoziemskich ziołách: w nászey Polscze nigdźieym go nie baczył / áni o nim czuł.

Przyrodzenie/ Moc y skutki.

JEst tákże rozgrzewáiącego y wysuszáiącego przyrodzenia/ y tych że skutkow iáko pierwszy/ ále mdleyszych do wszystkiego. Przeto w niedostátku prawdźiwego Dyptanu / we dwoy násob może go do potrzeb lekárskich bráć.

Rozsądek.

Mylą sie/ ktorzy ten Dyptan omylny y fałszywy zá nász Dyptan Podolski/ y pospolity być rozumieią/ á fałszywym go miánuią: Gdyż iednák iest Dyptan biały/ choćia wszystkim kształtem y skutkámi od Kreteńskiego rozny/ iáko sie wyższey z opisánia iego baczyć może.

Podágrycznik/ Rozdział 31.

POdágrycznik álbo Kozia stopká / iest korzonkow drobnych/ białych/ y tám y sám w ziemi rozłożonych y rozpierzchłych:
Pręt. do tego prędko y bárzo roskrzewistych / ták że w krotkim czáśie po wszystkim sie ogrodźie roskrzewia / á gdźie będźie raz wsádzony/
Kłącze. potym trudno go stámtąd wyplenić y pozbydź: Kłącza iest obłego/
Rozgi. we wnątrz czcego/ ná łokieć wzwyż: Z tego rożdżki wyrastáią ine/ rownie iáko w Dźięgielu / w wierzchu okołki gęste/ ná ktorych kwiátki białe/ kłącze y z liśćiem tego źiela zapáchu mocnego y przykrego/ iednák nie ták mocnego/ iáko Dźięgiel/ smáku ostrego y gorzkiego.

Mieysce.

Rośćie poſpolićie w Sádách y w Ogrodźiech trawnych/ w źiemi tłuſtey y wilgotney/ przy płoćiech y ná zapłotách.

Ægopodium.
Podagaria.
Pes Capræ.
Podagraria.

Geyß fuß.
Geyß fußel.
Zipperlein kraut.
Podagreins kraut.
Hinlauff.
Hinfuß.
Witſcherlein weitſch.

Przyrodzenie.

Smák iego nam podáie być go przyrodzenia rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego we wtorym ſtopniu.

Moc y Skutki.

To źiołko dla poſpolitośći ſwey/ ácz od wſzytkich niemal ieſt w pogárdzeniu/ iednák w ſkutkách ſwych nie mnieyſzey zacnośći ieſt nád ine. Albowiem przećiwko

Podágrze. Podágrze.
Scyátyce. Scyátyce/ y w biodrách łamániu.
Artetici. Artetyce tákże/ boleniu w członkách/ y w ſtáwách ieſt oſobliwym rátunkiem/ wárząc go/ á ná czczo y ná noc po kwáterce ćiepło piiąc. Albo miáſto trunku poſpolitego/ z inym pić mieſzáiąc. Też náparzáiąc tym źielem álbo plaſtruiąc/ toż czyni. (Tab.)

Item. Tákże poćić ſie w tym/ pierwey wźiąwſzy go z ćiepłym winem z kwinte/ záchowuie od Podágry/ Scyátyki/ y Artetyki/ czyniąc to kilkákroć/ á co nadłużey ſie pocąc. (Tab.)

Febrō zágniłym. Febrom z zágniłych wilgotnośći/ przez kilká dni porządnie/ piiąc go po kwinćie z ćiepłym winem/ w ktorymby to źiele było wárzone. (Tab.)

Rány y Sádzele. Ránom y Sadzelom ſtárym bárzo vżyteczne/ wárzone/ y nim wymywáne. Tákże z wierzchu plaſtruiąc/ álbo do inych máśći przynależących przykłádáiąc. (Tab.)

Miarz/ álbo Miſtrzownik/ Rozdźiał 32.

Miſtrzownik álbo Miarz ma liśćie podobne náſzemu/ álbo wodnemu Barſzczu/ ieno mnieyſze ná troie rozdźielone/ lábrzyſto

wykrawáne/ około ząbkowáne. Ciemno zielone/ kosmáte y ostre/ á po ziemi sie rozkłádáiące. Klącze według buyności ziemie/ ná ktorey rośćie/ podczás ná wzwyż człowieká obwyższe/ podczás ná dwá łokćiá: niekiedy mnieysze/ obłe/ kolankowáte/ mocne/ kosmáte/ we wnątrz pełne: Ku wierzchowi w gáłąźki wyrastáiące. Po tych listeczki tegoż kształtu drobne/ w wierzchu tych okołki białymi kwiatkámi kwitnące: Z ktorego potym bywa naśienie obszyrne/ we środku Miesiącá Sierpniá/ pachniące/ y smáku ostrego/ bárwy ciemno popielátey/ cienkie/ y ná wierzchu kończysto záostrzone: Korzeniá knodowátego/ fałdziśtego y pomarszczonego/ rownie iáko Wężownikow korzeń/ wiele z śiebie odnożek puszczáiąc: Sa mierno miąższy ná wielki pálec/ y tám y sam w ziemi/ nie w głębią/ ále poprzek rozkrzewiony y rozpierzchły: Zwierzchu czarny/ álbo ciemno

Klącze. Kwiát. Listeczki. Nasienie. Korzeń.

Imperatoria. Magistrant.

popieláty: we wnątrz bládo zielonáwy: Soku żołtego iáko Zołć: Smáku ostro korzennego y gorzkiego/ w vstá y w iezyk szczypiący/ pachniący. Piszą niektorzy/ iż w Księżycu Sierpniu/ gdy Słońce w znáku niebieskim Pánnie pierwszych dziesięć stopni wznidzie. Liśćie/ Klącze/ y z swymi gáłąźkámi/ tákże drzeń ktory w klączu iest/ ma obfitość w sobie Soku lipkiego/ y iáko kádźidło kramne pachniącego. Y przeto niektorzy z vczonych (ále omylnie y źle) rozumieli go być. Leczy wrzodem Herkulesowym álbo Herkules. O czym sie szyrzey przypomni w opisániu Soku iego.

Mieysce.

ROśćie pospolićie ná gorách wysokich/ y nád potokámi z gor spadáiącymi/ iednák w ogrodźiech sádzony/ álbo naśieniem śiany/

nie gár-

nie gárdźi ziemią/ zwłaszczá czarną/ ktorą bárzo lubi. W Grudniu bywa śiany w mieyscách ćienistych/ w ktorych śie bárziey/ á niżli słońcu/ otworzystych kocha. W Máiu weßłe Sośiki przesadzáią ná dobrą stopę ieden od drugiego. Pączki tákże/ gdy ná wiosnę z śie bie pusczą/ álbo korzonki młode porozrywáne/ ále te dáley niżli ná stopę od śiebie máią być flancowáne y rozsadzáne: bo w krotkim czáśie niemáło mieyscá swym rozkrzewieniem okrywa.

Czás do kopánia korzenia/ y bránia liśćia z kłá-czem/ tákże y naśienia iego.

Powiedźiáła śie w Przemowie ná przodku tych kśiąg przyczyná/ miedzy inymi: dla cze° nie záwße pożądánych y obiecowánych skutkow z Ziół dochodźimy/ ktore nam Ziolopisowie obiecuią y opisuią. Miedzy ktoremi tę iedną/ á práwie przednieyßą/ powiedźieliśmy/ że nie według własnego czásu ich/ pod pewnemi niebieskiemi znákámi ktorym podlegli/ bywáią bráne/ kopáne/ y zbieráne. Przeto chcemyli dostąpić/ co nam o nich obiecuią/ y uczynić doskonále mogą/ to záchowáć pilnie mamy. Tákże w tym Miarzu/ ktorego korzeń ma być kopány dwudźiestego pierwßego dniá/ álbo dwudźiestego wtorego/ dwudźiestego trzeciego Kśiężycá Lipcá/ á nie Sierpniá/ iáko drudzy omylnie uczą/ kiedy Słońce z dźieśiątego w iedenásty stopień Lwá poczyna wchodźić. A Kśiężyc w tymże znáku Lwá niebieskiego/ w stopniu ßesnástym/ álbo w dwudźiestym/ w dwudźiestym ßostym/ w domu dźieśiątym będźie. Albo w Skopie niebieskim w pierwßym/ w trzećim/ w śiodmym/ we dwudźiestym stopniu/ w domu pierwßym. Albo też w pierwßym domu Ráká niebieskiego/ w czwártym/ w osmym/ w ßesnástym stopniu: á choćiaż w śiodmym domu będźie/ by tylko te Plánety pomienione sobie przećiwnych y złych Aspektow niemiáły. Korzeń też ktory kopáć chcemy/ niema być názbyt młody/ áni stáry/ ále średniego wieku. To iest/ trzyletni/ co nie z wielkośći/ áni z miąßośći bywa poznány/ iáko z Sośikow/ ktore śie ná wiosnę z ziemie pusczáią z korzeniá/ bo tego czásu soku obfitßego/ do skutkow potężnieyßych/ ták chorobom/ iáko inym rzeczom/ używáią. To iest: poki dostátecznie w kłącze y w drewniáłość korzeniá nie wyrośćie. Po wykopániu zárazz ochędożony ma być suszony ná tákim mieyscu/ gdźieby go promienie słoneczne/ áni wiátry y powietrze surowe y wilgotne nie dochodźiło/ nie w wilgotnym mieyscu/ nie w smrodliwym/ áni w zátęchłym/ ále w suchym á ćienistym.

Toż potrzebá záchowáć w zbieraniu liśćia/ y drzeniá z iego kłącza: co być ma/ gdy Rák w dwudźiesty stopień (ktory iest własny dom Mieśiącá) wchodźić będźie. A to bywa ná początku Paźdźierniká. Ktorego czásu naśienie iego właśnie doyzrzawßy/ poczyna śie wykrußáć y opádáć: Kśiężyc też ná ten czás będźie we dwudźiestym stopniu Ráká niebieskiego/ w domu osmym/ gdźie Mars od słonecznych promieni/ dla bliskośći sąśiedztwá/ nie będźie upalony: álbo wiec obá będą od złych y przećiwnych Aspektow wolni.

Naśienie też Miarzowe swego czásu przystoynego ma być zbierane:

ráne. To ieſt: kiedy Słońce z Marſem / Trzeciakiem ná ſie poglądáią / álbo Słońce będzie w Szoſtaku: álbo gdy Mars będzie w iákim znáku Męſkim bieg ſwoy kończył / y w piąty ſtopień Skopu / Strzelcá álbo Lwá / álbo w ſzoſty ſtopień Ráká / álbo w Wodniká przyidzie. Co będzie od ſzoſtego dniá Sierpniá począwſzy / áż do dzieśiątego: ktore° czáſu Krolik Gwiazdá / ktorą też ſercem Lwim zowią / poczyna wſchodźić / y vkázowáć ſie / pierwiey nizliby Słońce w Znák niebieſki Pánny weſzło.

Dobrze też to Naśienie zbieráć / gdy Kśiężyc w pierwſzy ſtopień Lwá wnidzie / á w oſmym domu ſtánie: Albo w dzieśiątym ſtopniu Ráká / w południu. Tymi ſpoſobámi ten Korzeń kopány / nietylko do lekárſtw / iákoſmy wyſzey námienili / ále y do inych rzeczy / o czym ſie nizey powie / będzie bárzo vżyteczny.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt rozgrzewáiącego / w końcu trzećiego ſtopniá / álbo ná przodku czwartego / á wyſuſzáiącego w trzećim / á zwłaſzczá Korzeń y ſok iego. Tákże naśienie y liśćie. Rozpráwuie / ćienczy / rozśiekuie / otwiera / ćiągnie / pobudza.

Moc y Skutki.

Do záprawienia ryb.

Korzenie y Naśienie Miarzowe do záprawiánia potraw dáleko lepſze y zdrowſze ieſt / nizli korzenie kramne / á ile do Ryb / ktorym wilgotnoſć flágmiſta y ſłámowátosć ziebiąca odeymuie.

Jádom y truciznom.

Jádom y truciznom wſzelákim zimnym / Korzenie / Naśienie / Liśćie / y Sok wielkim ieſt lekárſtwem / wywodząc ie potem y moczem / á to vżywány iákimkolwiek ſpoſobem przez vſtá: też Sokiem ćiáło / zwłaſzczá żołądek y ſerce náćieráć w tákim przypadku dobrze.

Skutki.

Miſtrzownik tych ieſt ſkutkow y mocy / ktorych Cytwar.

Czáſu morowego Powietrz.

Czáſu morowego powietrza / wielkim á doświadczonym ieſt lekárſtwem / do vwiárowánia zárázy iádowitey. O czym nizey ſzerzey ſie będzie mowiło.

Wilgotnośćiom flegmiſtym.

Wilgotnośći zbytnie w ciele / á ile flegmiſte ſwym vżywániem trawi.

Káſzlu.

Káſzlom z zimney przyczyny ſłuży.

Plucom y pierśiom.

Plucá / Pierśi / grubemi / lipkiemi / y kliiowátymi wilgotnośćiámi nápełnione / y zátkáne rozgrzewáiąc / y roſpráwuiąc / wychędaża.

Mozg rozgrzewa y wychędaża.

Mozg / y wſzyſtkę głowę / z zimnych á flegmiſtych wilgotnośći / trzymáiąc á zucháiąc / w vśćiech korzeń wyprażnia. Albowiem ie śćiąga y vſty wywodźi.

Páráliżem náruſzonym / ieſt doświadczonym rátunkiem / po ćwierći łotu álbo po połtoru z ſzáłwiową wodką / przez kilká czáſow ráno y ná noc ćiepło trunkiem vżywáiąc prochu korzeniá tego ziela. Może° też po 2. Skrupułách ná raz / to ieſt po dwu częśćiách kwinty z tąż wodką vżywáć / álbo z winem białym ćiepłym / w krotkim czáśie do pierwſzego zdrowia chory przyidźie.

Zimnę chorobo wſzelakim.

Wſzelákie zimne choroby wnętrzne leczy proch tegoż korzeniá / pod przerzeczoną wagą z winem piiąc.

Trucizno iádom.

Truciznom y iádom nietylko z wężow / y z beſtiy iádowitych zádánym / ieſt wielkim y doświadczonym lekárſtwem: ále y tym ktore pochodzą z kruſzcow / z ziol iádowitych / y zbytnie ziebiących rzeczy / bądź w pokármie álbo w trunku przyiętym / bądź námazániem / álbo powietrze puſczonym / ćwierć łotá z winem piiąc.

Vſczknionym od beſtiy iádowitych.

Vſczknionym y vkąſzonym od pſá wśćiekłego. Także od Páiaká / Záby ziemney y párchowátey / Nietoperzá / od Pczoł / Syrſzeni / od Os / Mrowek / Gąśienic / y od inych beſtiy iádowitych / ieſt rátunkiem pewnym y doświadczonym / wárząc liśćie y z kłączem w winie / álbo w wodźie / y piiąc. Albo korzeń miałko vtárſzy / ćwierć łotá z winem pić dáiąc. Też Oleyku z cálego y ze wſzyſtkiego ziela tego / to ieſt z korzenia / z liśćia / z kłącza / z naśienia wyćiągnionego / káżdego dniá po dźiewiąći kropek piiąc toż może. Abowiem iad Moczem wywodźi.

Rádoku. Pokurczonym.

Chorobę padáiącą zdawna zárźiętą / leczy. Pokurczonym y pokrzywionym tákże ieſt wielkim rátunkiem.

Krrczu /

Kreciu szyie.

Krzczu/ to iest szyi zákręconey z Szálwiową wodka / álbo z iáką iną przynależącą/ ták Naśienia / iáko korzenia vżywáiąc/ iest lekarstwem.

Zawrot głowy.

Zawrot głowy oddala/ z ćiepłym winem go piiąc ná czczo.

Z vst cuchnieniu.

Smrodliwe cuchnienie z vst zástánawia/ á zapách wdźieczny czyni/ korzeń żucháný á podczás połykány.

Struté od czegokol.

Gdyby sie kto rozumiał być strutym/ bądź pićiem / bądź potráwą iáką nie dowárzoną / záczymby mu ohydzenie przyszło oney rzeczy/ álbo w żołądku nie strawienie/ tylko mu tego korzenia drobno pokráiánego z ćwierć lotá z ćiepłym winem raz y dwá pić dáć.

Slákie ná ruszonym.

Slákiem álbo powietrzem náruszonym.

Kurczom.

Kurcz często ćierpiącym.

Mocz wywodźi.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi/ piiąc go po czwierci lotá z iegoż wodka/ álbo z iną iáką przynależącą: Albo z Szálwiowym winem.

Kámień nyrk.

Kámień Nyrkowy krzy/ y moczem wywodźi.

Miesiącz

Miesięczną záwśćiągnioną Pániom wzbudza.

Plodu martw.

Plod martwy z żywotá wywodźi.

Łożysko wywodźi.

Łożysko pozostáłe po porodzeniu wypądza.

Zásniat z żywotá wyćiąga.

Podágrze/ Chyrágrz. Scyátyce. Potom. Puchlinie.

Podágrze/ Chirágrze/ Scyátyce/ — z źimnych flusow iest lekárstwem.

Poty wzbudza.

Puchline wodnistą wywodźi.

Do Venusá wzbu.

Mężczyźnie potężnosć do Wenusá czyni.

Dycháwicznym.

Dycháwicznym iest wielkim rátunkiem/ wárząc to źiele z korzeniem / z liśćiem/ z kłączem/ y z nasieniem w białym winie á káżdy dźień po trunku ráno y ná noc ćiepło piiąc. Toż przerzeczonym chorobom iest lekárstwem.

Tenże trunek Máćice záźiebłą rozgrzewa/ y do płodu sposobną czyni.

Rybámi strutym.

Strutym rybámi nie dowárzonymi/ álbo nie dopieczonymi/ iest lekárstwem/ ćwierć lotá / álbo tylko dwie częśći od kwinty/ z ták wiela Przestępu białego korzeniem/ á z winem ćiepło pić dáiąc.

Piiawká strut.

Komuby sie z nieobaczenia przytráfiło/ żeby piiawkę z wodą wypił/ y tym sie strół/ korzeń tego źiela w winie nápoły z octem wárzony ćiepło dáć pić. Albo tylko korzeń miáłko vtárty/ z winem á z octem pić.

Skrzepłey krwi.

Krew skrzepłą w ćiele z iákieykolwiek przyczyny. Tákże

Mleko zśiádłemu.

Mleko w żołądku zśiádłe/ korzeń Miarzá z winę piiąc/ rozwodnia y wywodźi.

Zołtaczce.

Zołtą niemoc z źimney przyczyny spądza y leczy/ pół lotá tego korzenia/ w połtory kwarty winá wsypawszy/ y w panwi vkropu wrzącego/ cáłą godźinę warzyć/ nakrywszy dobrze/ á połowicę tego ráno ná czczo dáć pić/ drugą/ dwie godźinie przed wieczerzą.

Wątrobie oźiębley.

Wątrobie oźiębley y nábrzmiáłey/ Sok z źielonego liśćia káżdego dniá ráno y ná noc/ po piąći álbo sześći łyżek/ piiąc/ iest osobliwym rátunkiem.

Trawieniu wilgotnemu.

Zołądek źimny rozgrzewa y posila/ á do trawienia sposobny czyni. Tákże wilgotnośći w nim zbawiá zá gniłe/ trawi z winem/ álbo iákim inym sposobem korzeń vżywány.

Z solą korzeń trzy godźiny przed obiádem biorąc/ toż czyni.

Z málmázyą go piiąc/ boleśći y kłoćia z źimnych wietrznośći w nim vkłáda.

Máćicy zádusz.

Máćicę zádussoną oczerstwia/ dawáiąc tego korzenia z ćiepłym winem ćierpkim pić od ćwierći lotá / áż do cáłego. Przeto

Niepłod: dla źim: náć.

Niepłodnym białymgłowym/ dla záźiębioney Máćice/ iest bárzo vżyteczny/ z winem álbo z málmázyą go piiąc.

Morowemu powie.

Przećiwko morowemu powietrzu/ korzeń gryść ábo z winem go piiąc ná czczo dobrze. W konfekćie vżywány/ toż czyni. Albo Dryákwie dobrey wźiąć ćwierć lotá/ á korzenia tego miáłko vtártego pół ćwierći z piąćią álbo sześćią łyżek/ z tegoż źiela wodka dáć pić/ y co nalepiey godźinę álbo trzy potym sie poćić. Ták záraz iad wszystek morowy wypędźi z ćiáłá potem y moczem.

Item.

Jescze potężniey to czyni/ gdźie łyszkę octu winnego mocnego do tego przyleie. To czynić poki iad morowy do sercá nie doydźie. Sámego też korzenia Miarzowego/ z solą ná czczo vżywáć dobrze/ álbowiem od morowey zarázy záchowywa y strzeże.

Item.

Też y to przećiwko morowemu powietrzu doswiadczone lekárstwo: Wźiąć z kłącza drżeniu białego / co namieley vtártego/ łotow sześć/ liśćia y z kłączem iego cztery łoty/ Oleyku vczynionego z tegoż wszytkiego źiela sześć łotow/ Cukru co naprzednieyszego Kánáru osmnaśćie łotow/ z tego kołaczki poczynić/ y ná czczo ich vżywáć/ pierwey niżliby z domu wyszedł.

Może też z tych prochow iábłko / do woniánia vczynić/ przydawszy Styraku y Bálsamu trochę. (Turn.)

Zárázonem.

A gdźieby iuż kto záchwyćił morowego iádu/ záraz wźiąć pół ćwierći łotá prochu tego korzenia/ Mitrydatu tákże prawdźiwego

dźiwego

dziwego pol lotá/ álbo ćwierć lotá/ octu winnego dobrego z pięć łyżek/ y cieplo to wypiwßy/ przez trzy godziny ſie pocić.

Item. Do vſtrzeżenia morowego powietrza.

Doświadczone lekárſtwo zá Bożą pomocą do vſtrzeżenia morowego powietrza: Wziąć korzenia Miarzowego pultorá lotá/ Kurzego ziela korzenia lot/ Korzenia Wężownikowego/ Biedrzeńcu po pol lotá. To wßyſtko miálko vtárßy/ po ćwierći lotá náczczo z wodką tegoż ziela/ álbo z iáką iną przynależącą/ á z łyßką winnęg octu dawác cieplo pić.

Proch do roku chowáć.

Przerzeczony proch może w ſkorzánych woreczkach być do roku chowány.

Item.

Iny proch nie poślednieyßy od pierwßego: Wziąć Miarzowego korzenia z poltrzećiá lotá/ Dyptanu białego korzenia/ Kurzeg ziela po połtorá lotá/ Kwiecia Centurzyey máley/ Korzenia białey Firletki/ Goryczki po łoćie/ Korzenia dobrego Mniſzká/ Antoram Łácinnicy zowią/ Jednorożcu prawdziwego/ Jácynktu kámienia co naſubtelniey vtártego/ Glinki pieczętowáney/ Glinki Ormieńſkiey po pol lotá. To wßyſtko co namieley vtrzeć/ y tym ſpoſobem iáko pierwßego vżywáć.

Item.

Iny proch koßtu mnieyßego: Wziąć korzenia Miarzowogo cztery loty/ Kurzey nyry pol lotá/ Naśienia Sezawikowego trzy ćwierćilotá. To miálko vtárßy/ vżywáć przerzeczonym ſpoſobem.

Bydło od morowey zárázy záchowuie.

Bydło wßeláקie od zárázy morowey záchowywa: Korzenia Miarzowego wziąć z lot álbo z poltorá/ według bydlęciá/ y tyle czworo ſoli do tego przydawßy/ káżdego dniá dáwáć im tego lizáć.

Bydłu dycháwiczemu y Koniom dycháwicznym.

Dycháwicznemu bydłu toż czynić dobrze.

Koń ktoryby był dycháwiczny/ dla ćiáſnych pierśi/ może wielkie mieć porátowánie tym ſpoſobem: Wziąć korzenia Miarzowego/ Imbieru białęg/ Cytwaru/ Piołynu/ Gálganu/ Lebiodki/ Fengrekowego naśienia/ Konopnego naśienia/ Bobku po dwá loty. To wßytko vtłukßy/ dawáć mu z obrokiem przed wodą ráno/ á ná wieczor po nápoieniu.

Poſtrzały y ine rzeczy tkwiące z ciáłá wyćiąga.

Poſtrzały z Rußnic/ z Łukow/ tákże ine rzeczy w ćiele tkwiące wyćiąga/ y rány goi/ trunek tym ſpoſobem przyprawiony: Wziąć Miarzu korzenia lotow czterzy/ liśćia/ álbo ze wßyſtkiem tego ziela/ Bylice po dwu gárśći. To wßytko drobno pokraiawßy/ ná to pol gárncá winá białęg nálać/ y w konwi Cynowey álbo w fláßy/ w kotle vkropu wrzącego/ przez cztery godziny vſtáwicznie warzyć/ á po pięći álbo po ßeśći łyżek poſtrzelonemu ná czczo cieplo pić dawáć. Tedy dniá drugim rázem we dwie godzinie po południu: Po trzećie kłádąc ſie ſpáć. A ná rány Sztychflaſter przykłádáć. Ták y rzeczy tkwiące w ćiele wyciąga/ y rány doſkonále goi. A przytym ich broni y záchowywa od przymiotu ogniſtego. Gdzieby ſie też gorączká do tego przymießálá/ iáko ſie to częſtokroć przytráfia/ tedy nie w winie/ ále w ſámey wodźie ma być ten trunek wárzony.

Item.

Może też liśćia tylko Miarzowego garść wziąć/ pol garśći Bylice/ á dwie kwarćie winá ná to nálać/ á w gárncu wárzyć/ á tęg záwße ránnym/ miáſto powßechnego trunku dawáć. A gdźieby to pićie náwietrzáło/ znowu świeżo vczynić. Ieſliby też gorączká przyſtąpiłá/ tedy miáſto winá w Jęczmienney wodźie to wárzyć/ pol lotá korzenia Miarzowego/ á ßeść liſtkow Bylice przydawßy.

Czwartacce.

Czwártacce ieſt lekárſtwem: Wziąwßy korzenia tego miáłko vtártego dwá ſkrupuły. To ieſt: dwie częśći od kwinty/ może y cáłą kwintę z trunkiem winá białego/ przez kilká dni porządnie dawáć/ godzinę przed przyśćiem źimnice.

Opußen. Kolice.

Opußenia z wietrznośći roſpądza.

Kolice álbo dárćiu w kißkách ieſt lekárſtwem/ Korzeń tego ziela z Malmázyią piiąc.

Smysłō. Zámulenia żył.

Smysły wßyſtkie odżerſtwia y pośila.

Zátkánie y zámulenie żył otwiera y wychędaża.

Sleziony.

Slezionę boleiącą z zámulenia wielkiego leczy.

Żyłom.

Suchym żyłom. R

Członkom obmartwiáłym.

Członkom z zbytniego źimná obmartwiáłym/ y władze niemáiącym/ rátunek dáie/ z liśćia y z kłącza iego kąpánie y nápárzenie im czyniąc/ á to po nástániu nowego kśiężycá/ przed Pełnią/ trzykroć káżdego dniá to czyniąc. (Tabe.)

Scyátyce.

Scyátyce. y

Podágrze.

Podágrze wodá/ korzenia tego wárzonego/ ieſt niemáłym pofolgowániem y vlżeniem/ piiąc/ y nią náparzáiąc/ zwłaſzczá z źimnych fluſow. (Turn.)

Żołądkowi y chęći do iedzenia.

Táż wodá Zołądek mdły nágrzewáiąc/ chęć w niem do iedzenia wzbudza/ y trawienie czyni.

Vkąßoną od Beſtiy.

Vkąßeniu iádowitemu/ od ktorychkolwiek Beſtiy/ ieſt lekárſtwem/ też iuchę piiąc/ y ránę nią wymywáiąc.

Wrzodō zágniłym.

Wrzody y ſádzele zágniłe á plugáwe wyćiera y goi.

Płod martwy wyrzucá.

Ten dekokt/ álbo wodá/ ze wßyſtkich częśći tęg ziela/ z korzenia/ z naći/ z kwiećia y z naśienia/ Płod martwy z żywotá wywodzi/ cieplo piiąc.

Łożysko.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wypądza/ Trunkiem tákże iey vżywáiąc.

Máćicę záplugáwioną wychędaża.

Chęć do Venuſá. Chęć do Wenuſá w Otrokách potężnie wzbudza.

Głowie. Głowę od wilgotnośći zbytnich czyni wolną/ wyſuſzáiąc ią.

Płucom chorym. Płucom iákokolwiek obrážonȳ/ bądź z potłuczenia/ z zbićia/ y pognieciẽnia/ bądź z ránienia/ te polewke piiąc/ y pierśi nią mágrzewáiąc/ dobrze czyni.

Sercu. Serce ſwym zapáchem pośila/ y wweſela.

Żywot odmiękcza. Żywot odmiękcza/ z pitym miodem korzeń vżywány.

Flágmie. Flágmę ze wnętrznośći wywodźi.

Zębow boleniu. Zębom boleiącym ieſt lekárſtwem/ w cirpkim winie wárzony/ á te iuchę ciepło co nadłużey w vściech trzymáiąc.

Zębom wyprochniáłym. Sok tákże z tego korzeniá w zęby wyprochmáłe kłáść dobrze. Abowiem ból w nich vśmierza.

Rymie. Sápkę y Rymę/ z wielkich á z zbytnich wilgotnośći/ w Mozgu będących/ ſwym rozgrzewánim y wyſuſzániem odpądza/ korzeń drobno pokraiawſzy/ ná węgliſty ogień kłáść/ á Dym z niego w nos puſczáć.

Subetu y ſpiku. Od ſubetu to ieſt/ z ſpánia nád przyrodzenie głębokiego/ wzbudza/ pláſtr z korzeniá świeżeg ná czoło przykłádáiąc á prochem tegoż korzeniá ſuchego nozdrzá zádmuchniąc/ zaraz ocknie/ y choremu ſpáć nie dopuśći/ ſwym ſczmieniem gorącym.

Czerwiu w vſzách. Chrobáctwo w vſzu záległe/ ſok świeżego korzeniá w nie puſczány/ morzy y wypądza.

Vpłáwō. Vpłáwy zbytnie/ po porodzeniu Pániom gdyby przyſſły/ tylko korzeń Miarzow dáć w garść/ żeby go dobrą chwilę trzymáłá/ záraz záſtánawia.

Gruczołō. Zołzy y Gruczoły twárde/ z źimnych á flegmiſtych wilgotnośći zebráne/ tłukąc źiele y z korzeniem świeżo/ á pláſtruiąc rozpądza.

Chirágrze Podágrze Scyátyce Artetice. Toż pláſtrowánie Chyrágrze/ Podágrze/ Scyátyce/ Artetyce z Fluſow flágmiſtych/ ieſt oſobliwym lekárſtwem.

Moſznom końſkim opuchłym. Koniom gdyby Korzeń álbo moſzná opuchły/ ſuchym ie korzeniem miarzowȳ podkurzáć/ guniámi naprzod okrywſzy/ żeby Moſzná dym co nalepiey obchodźił. To przynamniey káždego dniá trzy kroć/ przez cáły tydźień czyniąc.

RAnom iádowitȳ. Rány od beſtiy iádowitych goi/ Korzeń wárząc/ á ná nie pláſtruiąc. Toż wodká z niego dyſtyllowána czyni/ wymywáiąc ie nią.

Páwłoczy záſłonie ná oczách. Z oczu Páwłoki y záſłony śćiera.

Wrzedźikō nieznā nā oczách. Wrzedźienice y kroſty/ ktore ná źrenicy/ álbo ná białmie bywáią/ śćiera y ſpądza Collyrium/ álbo wpuſczánie ná nie czyniąc.

Rozgrzewa. Rozgrzewa wſzyſtki częśći ciáłá oźiębłe/ iákimkolwiek ſpoſobem vżywány.

Soku ſuchego wyciągnienie.

Succus. Tym ſpoſobem Sok ſuchy z źiela y z korzeniá Miarzowe° bywa wyciągniony/ iáko z Piołynu/ z Dźięgielu/ y z inych źioł: ktory do tych wſzytkich chorob może być vżywány/ do ktorych ſam korzeń y y z źielim.

Strutym. Ten ieſt wielkim lekárſtwem ſtrutym/ vżywány trunkiem.

Przećiwko ſmrodliwe mu powietrzu. Przećiwko ſmrodliwym wiátrom/ y powietrzu. Tákże przećiwko Powietrzu Morowemu/ ieſt lekárſtwem oſobliwym piiąc go.

Szláku. Szlákiem ábo Párálużem nárußonȳ.

Chorobō źimnym. Chorobom wſzelákim/ z źimnych fluſow/ bárzo vżyteczny.

Kámieniu. Kámień w Nyrkách y w Pęcherzu trzy/ á z moczem pędźi. (trawi.

Spadkō. Spadki flágmiſte/ lipkie y kliiowáte

Mocz wywodźi. Mocz z ćieſkośćią odchodzący pędźi.

Żywot wy. Żywot ſtolcem chędoży.

Poty wz. Poty wzbudza.

Wilgotn. Moczem wilgotnośći złe z ciáłá wywodźi. Przetō

Puchlinie. Puchlinie ieſt lekárſtwem.

Żołtácce. Żołtą chorobę z przeźiębienia leczy.

Źimnicō. Źimnicom wſzelákim ieſt oſobliwym rátunkiem/ wárząc á piiąc.

Sok álbo wodniſtość wyżęta/ z ſurowego korzeniá.

Dźiwemu mięſu. Sok álbo wodniſtość ze świeżeg miarzowego korzeniá wyżęta/ trawi dźiwe mięſo w ránách y w ſádzelách/ zákrapiáiąc ie nim/ álbo fláytuch w nim maczáiąc/ á przykłádáiąc.

Wodká z korzeniá Miarzowe°.

Aquaſtillat. Tá bywa w Lipcu z korzeniá diſtyllowána z Balneum maris, kiedy śię nalepiey kwiát rozwija/ biorąc go z liśćiem/ z kłączem/ z kwiátem świeżo. Potym do tey pierwſzey wodki znowu nákłáść tegż źiela/ y przelutrowáć/ á to dla iey więtſzey potrzebności w ſtutkách/ do lekárſtw niżey opiſánych.

Żołądkowi. Żołądek { Źimny rozgrzewa. / Oſłábiáły pośila/ y do trawienia ſpoſobny czyni/ flegmiſte wilgotnośći w niem trawiąc.

Pierśiom Płucom Nyrkom. Máćicy. Pierśiom. Płucom. Nyrkom. Máćicy.

Lędźwiō. Lędźwiom y Biodrom oźiębłym/ á wilgotnośćiámi flegmiſtemi zámulonym/ oſobliwie ſłuży.

Niepłodnē Pánio. Niepłodnym Pániom/ dla záziębienia Mácice/ ieſt bárzo vżytecżnym trunkiem.

Mocz pędzi. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodzi/ piiąc ná czczo y ná noc.

Piaſek y mul wyw. Mul y Piaſek z Pęchyrzá y z Nyrek moczem wywodzi.

Kámieniu. W Nyrkách kámień krzy.

Mieśięczney. Mieśięczną chorobę Pániom wzbudza.

Łożyſku. Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu wywodzi.

Záśniátu. Záśniat álbo zapoſzyſko z mácice wymiáta.

W máćicy gryzieniu. Gryzienie w Máćicy vkłáda/ ktore podczás niektorym rádo záraz po porodzeniu bywa/ ćiepło piiąc/ álbo z Juſzką iey vżywáiąc: miárá ná raz pięć łyżek.

Pleurze. Pleurze/ y kłóciu w bokách.

Scyátyce. Scyátyce/ y łupániu w biodrách.

Mleku. Mleku zśiádłemu w Zołądku.

Krwi skr. Krwi we wnętrznośćiách ſkrzepłey.

Potom. Poty obfićie wzbudza.

Puchlinie. Puchlinę z ćiáłá wywodzi.

Nyrkom. Nyrki. Tákże

Jadrō męzkim. Jądrá Mieſkie oziębłe rozgrzewa.

Naśieniu. Naśienie Męſkie ſpráwuie y mnoży.

Do Venuſá pobudza. Męſczyznę do Wenuſá y ſkutku małżeńſkiego pobudza/ y potężnym czyni/ rozgrzewáiąc w nim oziębłość/ zwłaſzczá Wino z nią piiąc.

Stárce do Venuſá potężne. Stárce/ y oſłábiáłe do młodych żon/ potężne czyni/ oziębłość w nich rozgrzewáiąc. Doświadczone lekárſtwo.

Od pśá wśćiekłego vkąſzonē. Od pśá wśćiekłego obráżonym: wziąć tey wodki Miarzowey/ wodki Dzięgielowey/ Dyptanowey/ po cztery łyżki/ á choćia więcey/ Dryákwie ſtárey prawdziwey połtorá łotá/ Oleyku z Dzięgielu/ Oleyku z Miarzowego korzeniá po cztery kropie: To wſzyſtko weſpoł pomieſzáć pilnie/ á od pśá obráżonym po dwu łyżek ná czczo pić dawáć/ Ránę káżdego dniá wodką tą/ álbo wodą wárzonego korzeniá wymywáiąc/ á potym záraz prochem tegoż korzeniá záſypuiąc leczy.

Párſzywośći głowy. Párſzywość głowy/ często ią tą wodką przemywáiąc ćiepło/ goi y wychędaża: ábo ługiem/ w ktoreyby to źiele z korzeniem ſwym dzień y trzy mokněło/ á potym wárzone było.

Podágrze. Podágrę.

Chirágrze. Chyrágrę.

Artetyce. Artetykę z zimnych fluſow vkłáda/ płát/ álbo gębki w niey maczáiąc/ á ná bolące mieyſcá co nácieple przykłádáiąc. Wiele inych ſkutkow dobrych tá wodká ma w ſobie/ zwłaſzczá chorobom z wilgotnośći zimnych pochodzącym.

Vinum Imper.

Wino z Miarzowym korzeniem.

W Jeśieni poſpolićie kiedy nowe Moſzty naſtáią/ to wino bywa czynione/ ták z ſurowym/ iáko z przewárzonym/ rownie iáko wino Dzięgielowe. Drudzy ſuche Miarzowe źiele y z korzeniem/ drobno poſiekawſzy y przetłukſzy/ zhebłowánymi trząſczkami/ z Leſzczyny álbo z Jeśionu/ do Báryły Moſztu dobrego/ ſypią/ y w poł roká gdy ſię dobrze wytrybuie w onoż naczynie wypłokáne leią/ przyſády precz odrzućiwſzy. Służy/

Piersiom Plucom Zołądkowi Mácicy Biedram	oziębłym/ piiąc. Abowiem wilgotnośći w nich zágniłe trawi, rozgrzewa y wyſuſza.

Piersiom. Plucom. Zołądku. Máćicy. Biedram

Członkom wſtydliwē. Członkom wſtydliwym z oſobliwośći ſwey bárzo ſłuży/ zwłaſzczá oziębłym y niepotężnym. Tákże białymgłowom niepłodnym/ dla zbytniey wilgotnośći zimnych w máćicy.

Czáſu morowego powietrz. Czáſu powietrza morowego dobrze go vżywáć/ ile czáſow chłodnych. Lećie nie tak dla iego rozgrzewánia.

Zołądku. W zołądku wilgotnośći zágniłe y wodniſte trawi. Tákże w kiſzkách/ y w inych częśći ćiáłá.

Cerze. Cerę wſzyſtkiemu ćiáłu cudną dáie.

Chęć iedz. Do iedzenia chęć vtráconą przywraca.

Krew we wnętrznośćiách ſkrzepłą roſpráwia y rzedzi.

Moczu. Mocz zátrzymány wywodzi.

Przechod. Przechody vryny zátkáne wyćiera.

Żywotod wilża. Żywotá zátwárdziáłośći z przeziębnienia zbytniego odmiękcza/ rozgrzewa/ y wychędaża.

Nyrkom. Nyrki. Tákże

Pęchyrzo. Pęchyrz ſłám wátośćiámi zámulone/ z zakálu z mułu/ y z piaſku z moczem wywodzi y wychędaża.

Kámieniu. Kámieniu w Pęchyrzu y w Nyrkách broni ſię zámnażáć. A iuż będący krzy y pędzi.

Puchlinie. Opuchłym ieſt wielkim lekárſtwem.

Mieśięczną w.bu. Mieśięczną chorobę Pániom/ nád przyrodzenie záſtánowioną/ wzbudza.

Gryzam. Tymże Pániom Gryzawki y Morzyſká w żywoćie vkłáda.

Krzyżom. W Krzyżách. R

Biodrom. W biodrách bole vśmierza/ piiąc.

Ciáłu oz. Ciáło oziębłe rozgrzewa.

Ciepłu przyrodz. Ciepło przyrodzone w ćiele záchowywa/ pomnaża/ vżywáiąc go trunkiem.

Wilgot: moczē wy. Moczem niepotrzebne wilgotnośći z ćiáłá wywodzi.

Zołtácce. Zołtey chorobie/ z zbytniego zimná/ ieſt lekárſtwem.

Poty wzbudza. Poty wzbudza/ piiąc go.

Konfekt Miarzowy.

Może być Konfekt z korzenia w Cukrze przyprawiony / iako Imbier / Dzięgiel / Oman / do vżywánia bárzo przyiemny / á dolegliwosciom w ciele vżyteczny. Ale obyczáynie trzebá go vżywáć / dla zbytniego iego rozgrzewánia. Dosyć go ná raz pol lotá bráć ná czczo.

Powietrzu morow. Przećiwko Powietrzu morowemu / pod pomienioną wagą / tákże go ná czczo vżywáć / niżliby z domu wyszedł.

Też wszystkim chorobom / ktorym sam korzeń / służy. A nietylko sam przez się Konfekt / ále y z inymi Lektwarzámi może być mieszány do vżywánia.

Istność z Miarzu wyćiągniona.

Essentia. Ták z źiela sámego / iáko z korzeniá Miarzowe° / Istność bywa wyćiągniona / do wielu y rozmáitych lekárskich potrzeb / tym sposobem / iáko z Piolynu. To iest: Wźiąć źiela pod czásem przystoynym zbieránego / ile się komu podoba / vsiekáć / y w polewány gárniec wsypáć / á wodki z tegoż źiela / trzy kroć przez Balneum maris lutrowáney / nálać ták / żeby ná trzy pálce nád źielem byłá / y nákrywszy dobrze / przez cztery dwádźieśćiá godzin moczyć. Potym do piątego wezwrzenia wárzyć. A gdy powoli przechłodnie wyżąć / y w prásie co namocniey wypráśowáć / żeby w korzeniu namniey wilgotnośći nie zostáło. To przez płát sukienny przecedźić / żeby fus precz odszedł. Dopieroż przez Alembik w Balneum maris przećiągnąć: czyniąc to do trzećiego rázu / ze wszad dobrze obwárowawszy / żeby moc iego precz nie vchodźiłá. Tym sposobem będźie Extract bárzo kosztowny / ktory do tego wszytkiego służy / do czego korzeń y z liśćiem. Tego niego dźiś ná raz wiecey bráć / tylko ieden skrupuł / to iest: trzećia część od czwierći lotá / z wodką tegoż źiela / álbo z iáką iną przynależącą: álbo z sokiem tegoż Miarzu wyższey opisánym. Tákże z inymi przynależącymi lekárstwy / podług potrzeby chorob.

Zawrotu. Zawrotu głowie.

Paráliżu. Szlaku / álbo Paráliżem náruszeniu.

Subetu. Subetu y Szpiku / z zbytniego oźiebienia Mozgu.

Zápomi-nálstwie. Zápominaiącym się nád przyrodzenie / y inym z podobney máteryey chorobom bárzo iest vżyteczny / dáiąc go po sześciu kropek / z Miarzową wodką / ná schodźie Miesiącá / ná świtániu / zwłasczá gdyby Słońce w Skopie znáku niebieskim było. Co bywa od dniá dźiesiątego Márcá / áż do dwudźiestego wtorego Kwietniá.

Pámięći. Pámięć násłábiáłą dźiwnie posila y ostrzy / káżdego dniá / kłádąc się do łożá / po dwánaśćie kropek go biorąc.

Paráliżowi. Członkom Paráliżem náruszonym / z wielkiego oźiebienia y wilgotnośći flágmistych / w suche żyły pochodzące / w ktorych się czuyność y władza zámykà / z Cynámonową wodką tákże po dwánaśćie kropek káżdego dniá pić dáiąc / iest wielkim á známienitym lekárstwem.

Chorobom zimnym. Chorobom wszelákim flágmistym iest vżyteczny / pomienionym sposobem vżywány.

Sol z Miarzu.

Sal Imperatoriæ. Z Popiołu korzeniá tego źiela suchego / bywa Sol czyniona / tym sposobem / iáko z Dźięgielu. Albo ták: Wźiąć korzeniá Miarzowego / czásu przystoynego kopánego / suchego / y w gárniec gliniány nie wypalony / włożywszy zálutowáć gliną / á w pieću gárncárskim / álbo w Cegielnym przez trzy dni y trzy nocy palić / áż się w popioł biały obroći. Potym wodki z tegoż korzeniá wyćiągnioney / nápoły z winem białym ná to wlać / y z Alembiku prostego iáko gorzałkę wyćiągnąć. Potym tę wodkę raz kilká z glanu zlać y odlęczyć. A w glinianym Kurbáśie z wierzchu go zálutowawszy wárzyć / áż się biało zpieni y stwárdnieie. To potym białkiem od iáiá klárefikowáć / y znowu wárzyć / áż się prawie sol biała stánie y źiernistá. Tá

Dycháwi. Dycháwicznym iest wielkim lekárstwem.

Powietrzu. Morowemu Powietrzu.

Vkąszonym od bestyy iádowitych. Vkąszonym od bestyy iádowitych po trzećiey częśći od czwierći lotá ná raz iey biorąc / z wodką z tegoż źiela korzenia álboż iną przynależącą / álbo z winem y z sokiem Miarzowym. Też ná grzance z białego chlebá w winie álbo w Málmázyey obmaczáney może iey vżywáć. Tákże z piguiámi / z konfektem / z iáiem miękkim.

Odźiebłym członkom. Odmárzłe członki rozgrzewa y odżywia / przerzeczonym sposobem vżywána.

Flágmie gęstey. Flágmę gęstą / lipką / kleiowátą / w żołądku rospráwuie / ćieńczy y rozwodnia. Tákże

Szlámowátośći w kiszkach. W kiszkách szlámowátośći rozgrzewáiąc / rozćieńcza y rozrzedza.

Pęcherzu zámulonemu. Pęcherz kálem y piaskiem mulistym zátkány wychędaża. Dla czego stárodawni Lekárze miedzy lámikámi ie policzyli go.

Nasieniu. Nasienie męzkie mnoży.

Do Venus. Do Wenusá pobudza.

Plucō zránionym.
Plucá zámulone y zrániona leczy wycieráiąc/ tym sposobem: Wziąć tych trzech rzeczy/ Extráktu/ Soli/ y oleyku po poltrzeciá lotá/ y rozdźielić ná rowne częśći/ á przez dwá Miesiącá káżdego dniá porządnie ná lyżce z polewką iáką/ álbo z wodką Káplunią/ álbo z z polewką Kukolki wárzoney/ álbo dystyllowáney. Tákże z Dźiećiolá/ álbo z Sroczey/ po wieczerzy ná káżdą noc pić. Toż też własnie

Suchotō.
Suchoty leczy/ tego vżywáiąc.

Wątrobie
Teyże mixtury/ z tych rzeczy pomienionych/ po dwánaśćie kropli przez dni dźiewięć porządnie biorąc/ z wodką tegoż korzenia Miarzowego/ z Omanowego/ álbo Támáryszkowey/ álbo z szálwiowá/ wątroby zátwárdzenie leczy/ y zámulenie iey otwiera.

Sleźienie
Sleźienie nábrzmiáłey y twárdey/ iest rátunkiem/ bo ią zćieńcza y odmiękcza/ á z zbytnich wilgotnośći ią wychedaża.

Krew poleruie.
Krew záplugáwioną w ćiele poleruie/ y subtylną czyni.

Wzrok posila.
Wzrok słáby posila/ y bystry czyni.

Trawienie czyni.
Trawienie w żołądku nie sposobnym dla zbytnich wilgotnośći flágmistych czyni.

Ciáło z zámulenych.
Ciáło wszytko od zámulenia y zátkánia wolne czyni/ y záchowuie.

Duchy: Zmysły/ Siły/ oczerstwia.
Duchy ćiáło ożywiáiące oczerstwia.
Tákże zmysly y siły w ćiele posila.

Oleiek Miarzowy.

Oleū Inpetat.
Oleiek bywa ták z źiela/ iáko z korzeniá z Miarzwego czyniony/ y że wszystkich iego częśći/ sposobem Alchimistkim/ własnie iáko z Piołynu/ do wszelákich chorob wnętrznych bárzo potrzebny/ á zwłaszczá ktore z flágmistych wilgotnośći przypadáią/ ktorym sam korzeń Miarzowy służy/ dáiąc go ná raz po trzy krople nawięcey/ z winem/ álbo z iáką inną wodką przynależącą/ z sokiem/ z pigułámi/ z konfektem/ y z inymi lekárstwy pod tęż miárę.

Chorobō wnętrznē innym.

Zwierzchnim vłomnośćiom.
Też do zwierzchnich vłomnośći z inymi Oleykámi/ Máśćiámi/ Plastry/ iáko do ran/ wrzodow/ sadzeli/ do rázow tłuczonych/ zbitych/ może go vżywáć bespiecznie.

2.
Jest drugi sposob Oleyku z korzeniá Miarzowego wyćiągánia/ Biorą tegoż korzeniá czásu przynależącego kopánego y vsuszonego/ według vpodobánia. A pokráiawszy go drobno/ co namocnieyszą Aquáwitą trzykroć lutrowáną dobrze stropiáią/ álbo poléwáią/ y przez cáły Miesiąc ná tákim mieyscu stáwiáią/ gdźieby słońce nie dochodźilo. Potym miedzy dwie bláche żelázne/ á ná pálec wzmiąsz/ rowne gładkie/ y bárzo rozgrzáne kłádą/ á co namocniey w Práśách prásuią/ ktorego oleiu niewiele będźie.

Bywa też z kwiátu y z naśienia tego źiela kunsztownie wyćiągány/ ktory tychże skutkow iest co y pierwszy. Jednák ma te osobliwą własność/ że

Wrzody y Sadzele złe/ plugáwe y smrodliwe. Tákże mięso w nich dźiwe/ trawi/ wychedaża y goi/ flaytuchy w nim maczáiąc/ á w nie kłádąc. Do inych też máśći/ Oleykow y Plastrow przymieszány toż czyni. (Turn.)

Głowy bolu.
Bol w głowie srogi y zástárzáły vskramia/ skronie nim námázuiąc.

Sercu.
Serce mdłe posila.

Artetyce serdecznej
Artetyce to iest/ żyły od sercá pochodzące/ ktore pulsowymi zowią/ v pięśći nim námázuiąc/ oczerstwia.

Pámięći.
Pámięć wielką młodym ludźiom czyni/ tył głowy nim nácieráiąc.

Spiku.
Snu głębokiemu y ćięszkiemu. Tákże

Morá álbo Duszenie nocne
Duszeniu w nim/ co drudzy Morą zowią/ iest rátunkiem/ skronie nim nácieráiąc.

Żołądku.
Żołądek mdły posila/ w dołku nim mázać. (Turn.)

Liszáiom.
Liszáie po ćiele się pomykáiące.

Wrzodō.
Wrzody złe/ ćiáło psuiące/ leczy.

Nerwom.
Suchych żył pokurczeniu.

Krecz.
Krecz/ to iest szyi zákreconey/ álbo ná strone nákrzywioney/ wielkim rátunkiem mázać.

Páráliżu.
Páráliżem nárusżonym/ dźiewięć kropli go wźiąwszy/ á z tem Extráktem ie°/ pol kwinty ná czczo z wesołą/ nie z frásobliwą myslą/ pić dawáć dobrze.

Nerwom twárd. Muszkuł
Suchych żył zátwárdźienie odmiękcza.
Muszkuły tákże odwilża/ dobrze y mocno ie nácieráiąc.

Vstō zák.
Vstom zákrzywionym.

Nerwom wilgotnē
Nerwom zbytnie wilgotnym z źimnych flusow/ iest rátunkiem osobliwym/ po dwudźiestu kropl ná raz go biorąc/ poránu y ná noc przez kilkánaśćie dni porządnie z wodką/ ábo z inszą tegoż źiela.

Wyroslinō Guzō.
Wyrosliny y guzy ná stáwiech y członkách rospadzá.

Chirágrze
Chirágrze álbo łamániu w Rękách.

Podágrze
Podágrze.

Scyátyce
Scyátyce/ iest znácznym y doświadczonym lekárstwem/ z oliwą zmieszány/ tym nácieráiąc.

Wybićiu członkow.
Wybitym członkom z stáwu dobry/ bo ie ná swe mieysce wpráwia nim mázać.

Gusłá y Zabobony Pogáńskie.

Przypomniało sie wyszey ná końcu o czásie kopánia korzeniá Miarzowego/ że nietylko do lekarstw/ ále do innych

mniey

nniey przystoynych ludźiom rzeczy vżywány bywał/ á zwlaszczá od Káldeyczykow/ Arábow/ Medow/ Zydow/ y od Lekárzow Pogáńskich/ á Mistrzow wßelákich Gusł/ Czárow/ y Zabobonow/ A teráznieyßych czásow od złych/ á Páná Bogá sie nie boiących Chrześcian: iáko wiele inych źioł/ do złego y ßkodzenia inym/ á sobie do zátrácenia y potępienia wiecznego: A powiádáią/ że korzeń Miarzow/ wedlug pierwßego sposobu kopánia ná ßyi záwießony / żeby sie gołego ćiáłá dotykał / nieprzyiáźni y gniew miedzy dwiemá otrokámi błaga/ á do zgody y przyiáźni przywodźi: iednák tá przyiaźń/ niezgodą y nienawiśćią sie kończy/ á słußnie/ bo nie z Bogá / áni z błogosłáwieństwá iego świetego pochodźi/ ále z gusł od Szátáná bezecnego. przeto sie też ták kończy/ iáko sie wsczełá.

Drugi.

Tegoż źiela korzeń/ wedlug sposobu pierwße° kopánia/ od wierzchu/ w ćienkie Tálarki pokraiány. Czerw ábo y wßy zaskorne/ z ktoreykolwiek częśći ćiáłá/ náwet ze wßytkiegó wypadzą y tráći/ gdźieby ieno z tych tálarkow nád sámym czołem skore przerznąwßy był włożony y przywiązány/ á to/ gdyby kśieżyc był we dwudźiestym ßostym stopniu Niedźwiadká/ w domu dwudźiestym trzecim. To wtory zabobon.

Wßom zá skorą w ćiele záległym.

Trzeci.

Ci Zabobonnicy twierdzą / że tenże korzeń podług trzeciego sposobu kopánia bez náći w wiązánki powiązány/ á nád stołem/ ná ktorymby iadano/ powießony/ ma potężność y moc wyćiągánia iádu y trućizny potráwámi pokryte. A ták/ że one potráwy ziádowiczone pozbywßy z śiebie przez to trućizny/ mogą być bespiecznie bez wßelákiey ßkody pożywane. (Turn.)

Iad z potraw ná stole wyćiąga y do iedzenia sposobne czyni.

Rozsądek.

Sa ktorzy Miarz własnym Dźięgielem mieć chcą/ ále sie mylą/ bo y rozna postáć liśćia y korzeniá iednego od drugiego to pokázuie. Ale ieszcze to znośnieyßa. Sprośnieyßa to/ y niewyczosánego rozumu / co twierdzą / y pismem podáią Miarz być to źiele/ ktore Mydelnicą/ Łácinnicy Lanariam, Saponariam/ ábo Struthium zowią. Slepi/ sámym domácániem/ lepßyby rozsądek vczynili / niżli ći oczymá swymi tych źioł rozność mogą rozeznáć. Tákowa álbowiem społeczność y podobieństwo miedzy Miarzem á Mydelnicą iest/ iáko miedzy Wierzbą á Dębem / álbo Brzoskwinią á Toporą białą. Drudzy rozumieią go być Arábskim Dźięgielem: ále y ći brodu własnego chybili. Jednák łżey dla podobieństwá/ ktore z sobą máią/ liśćiem y korzeniem.

Káni ábo kotczy Pázur/ Miłosna.

Rozdźiał 33.

Cathanance. Damnamene. Damnamete.
Filicula herba.
Streichkraut. Sterckraut.

Item Cathanance II.

1. Korzeń: Káni álbo Kotczy Pázur/ Miłosna rzeczona z swych skutkow: ma korzeń długi/ prosty/ biały/ smágły/ á niezbytnie miąższy/ iáko v Situ.

Liśćie. Listu długiego/ wąskiego/ iáko v Wronieу nogi/ ćiemnozielonego. To/ pierwßego roku w Kłącze nie wyrasta/ áż dopiero wtorego. Pięć álbo ßeść rozg z korzeniá wypuszcza z wielą gáłązek od nich pochodzących. Wzwyß ná dwá łokćiá/ Oble/ we wnątrz czcze. V dołu drobnymi listkámi okryte/ ku wierzchu więtßymi odźiane/ máiącym kßtałt Firletki álbo Fiołkow białych/

tylko że dłużſze/ á zielonośći ćiemnieyſzey / chropowáte/ nie rowne/ á iákoby ſáłdowáne y pokurczone. Niektore z nich Cynki máiące/ właśnie iáko ná Wronieynodze liśćiu. Kwiećia drobnego bládo żołtego/ wiele y geſto od środku Kłącza áż do wierzchu/ w Máiu roſkwitáiącego zewſząd około rozgi / właśnie iáko w Dziewánnie baczymy. To gdy opádnie/ z nich głowki krzyżowe náſtawáią/ rownie iáko ná Lnicy. W tych naśienie czarne/ podobne naśieniu Pokrzyw Rzymſkich. Z ktorego ná Wioſnę wſchodźi geſto / zwłaſzczá gdy ſie z ſwych łupin wykruſzy/ y ták ſie wrychle roſkrzewi/ że go potym trudno wyplenić y wykorzenić.

Kwiát

Naśienie.

2\. JEſt drugi Káni álbo Kotczy Pázur / ná wzwyſz máley iábłonki / korzonek niewielki máiąc / ná kſztałt Oliwki. Liśćia wilczemu łyku podobnego/ miękkiego/ do ziemie ſie náchyláiące / pokárbowáne. Naśienie przy roſczkách ſamych/ iáko ziárno czarney Ciećiorki/ czyrwono ſzárłatne / zdziuráwione.

Mieyſce y Wybor.

NIetylko we Fráncyey / w Niderlándźie/ álbo y w Niemczech/ ále y w náſzych tu ziemiách chłodnych / w iáłowych / w puſtych / y nie wypráwionych rośćie: Jednák ćiepłe kráie bárźiey lubi / iáko ſie z iego ſkutkow pokázuie : w Teſáliey naprzednieyſze/ gdźiego nawięcey do czárow vżywáią. Drugi w ćiepłych tylko kráinách rośćie.

Przyrodzenie.

WEdług ſkutkow iego / o ktorych tu záraz mowić będźiemy/ znáczy ſie być przyrodzenia ćiepłego. Toż y o wtorym rozumieć możemy.

Moc y Skutki.

O ſkutkách lekárſkich tego źiela nie máſz co mowić : bo też żaden z Ziołopiſow (ácz ich málo o nim piſáło) ták Greckich / iáko z Láćinſkich / nic nam nie zoſtáwili/ okrom Dyoſkorydá y Pliniuſá / y to do nierządnych á nieprzyſtoynych ſpraw / To ieſt : do czárow miłośćią nierządną zwyćiężenia. Tákże y drugi Káni álbo Kotczy Pázur/ ktorego w Teſſáliey białegłowy do tychże czárow vżywáią. Nic więcey nam Ziołopiſowie nie zoſtáwili.

MAdrzy á rozumem ſie ſpráwuiący / chocia Pogánie/ wſzelákie Czáry y Guſłá záwſze gánili/ y w nienawiśći mieli/ iednák nabárźiey czáry miłośći : bo te ſame rozum y zdrowie pſuią y odeymuią. Przeto záwieráli wrotá wiádomośći źioł/ y ſkutkow ich / do tákowych nieprzyſtoynych ſpraw vżywánia / y zátym ſą ták od nich pokryte / że záledwie ieden z kilkudźieśiąći Ziołopiſow może ſie ználeść/ ktoryby tákowych właſny kſztałt y wyobráženie / nietylko ich moc y ſkutki poznáć mogł. A mądrze y bácznie to vczynili: Bo baczyli głupſtwo y ſzaleńſtwo/ źielu temu / álbo owemu / to przypiſowáć / álbo od Bab obrzydliwych/ czárownic/ y czárownikow / od ſzalbierzow / y oſzuſtow / od miáſtá do miáſtá biegáiących / y tułáiących ſie / tego ſzukáć / y ſobie obiecowáć / co rychley y pewniey ſámo przyrodzenie / vrodá / ſpániáłość / gládkość / obyczáie cudne ſpráwić mo-

wić mo-

wić mogą. A te rzeczy potężnieysze są nád wszystkie zioła / nád wszystkie czáry y gusłá. Czego przykłádow wiele mamy / z ktorych tu ieden tylko álbo dwá przypomnię. Olimpia Mácedońskieg Krolá Philippá żoná / á wielkiego Alexándrá mátká / bacząc Małżonká swego zbytnią miłośćią zietego / iedney Pánny z Pospolstwá bárzo cudney / á w obyczáiách iesczе cudnieyszey / boleśćią wielką zięta (bo małżeństwo obceg towárzystwá bárzo nienawidźi) kazáłá ią przed śię porwáć / żeby ią álbo strácić / álbo w dálekie strony zástáć dałá / rozumieiąc / żeby go czárámi vśidlić miáłá: Ktorą gdy przywiedźiono / zdumiáłá śie wielkiey y niewymowney iey cudnośći / gládkośći / vrodźie / rostropnośći / obyczáiom osobliwym / mądrośći / y rzekłá: Wielkie tá Dźiewká ma czáry / ále áni z ziół / áni z gusł / ále z przyrodzenia dobrego y szláchetnego. A przydáłá: Nie dźiwuię śie / że ią Krol Philip miłuie / ktorą y ia / á snadź y wszyscy ludźie / z tákich iey przymiotow / miłowáć muszą. Náwet y Bogowie. Záczym áni ná nię / áni ná Philippá małżonká swego nic obrażáłá śie / áni im záyrzáłá oney zobopolney miłośći. Podobną historyą mamy o Máhomećie / wtorym Cesarzu Tureckim / á o iedney Greckiey Pánnie / ná imię Irene. Ktory Roku 1452. álbo iáko drudzy chcą 1453. Dniá 29. Máiá / wźiął pod Konstántynem Páleologiem / ostátnim Greckiey Cesarzem / Konstántynopole: gdźie miedzy wielu bogátymi y zacnymi łupy / oddána mu byłá przerzeczona Pánná / miedzy wszystkimi ná on czás Konstántynopolskimi Pánnámi naśliczniеyszey gládkośći y vrody / w ktorey ták bárzo zákochány będąc / żadney godźiny bez niey być niemogł. Nákoniec y onę możność pierwszą do spraw Rycerskich / y do rozszyrzenia Páństwá / do pomnożenia nieśmiertelney sławy / przez táką miłość / ták vrodźiwey y podobney białeygłowy / w nim bárzo oźiębiáć y słábieć poczęłá. Záczym Rycerstwo iego wielce obráżone / o inym Cesarzu przemyśláwáć ięli. Z ktorych ieden / ná imię Mustáfá / mąż sercá wielkiego / z nim prawie z dźiećinstwá zrosszy / dał mu o tym znáć / vpominaiąc go / żeby tákowey miłośći zániechał / á do pierwszego męstwá / y rozszyrzánia sławy y Páństwá zás śie vdał / chceli być przy Páństwie Otomáńskim záchowány. To od Mustáfy nápomnienie / ácz mu przykre było / iednák że od vprzeymeo y wiernег przyiaćielá poszło / iákożkolwiek przyiął. Z drugiey strony gládkośćią y miłośćią Ireny zięty / y strwożony odpowiedźiał: Idź / á powiedz przednieyszym Dworu mego / żeby śie wszyscy dniá iutrzeyszego / o tym czáśie / ná wielki nász Pałac zeszli: Ja / niżli słońce zaydźie / pokażę im / że vmiem żądzam y námietnośćiam swym roskázowáć. Zátym onego dniá / y cáłey przyszłey nocy / nád zwyczay był z nią bárzo wesół. Názáiutrz tákże z nią obiedwáiąc. Po bánkiećie kazał śie iey co nakosztowniey vbráć / á wźiąwszy ią zá rękę / wywiodł śię z nią w środek onych Básszow / y iął do nich z posępną y z gniewliwą twárzą tymi słowy mowić: Wy to gánićie we mnie / żem iest zwyćiężony miłośćią tey białeygłowy. Powiedz mi káżdy z was: gdyby kto ták niewymowną cudność / rzecz ták rzadką / nader wyborną y roskoszną w swey mocy miał: y azby ták w miłośći iey był oźiębły / żeby o nię niedbał? żeby o niey rádniey trzy kroć nie myślił / á niżliby iey raz zápomnieć miał? Ná ktorą oni / ták śliczną vrodę / zdu-

Historia. Historia wtora.

miawszy

miawßy ſie/ wßyſcy záwołáli: Bez wßelákiey winy ieſteś Ceſárzu/ ktoryś trzyletniey luboſći/ z ták niezwyćiężoney vrody białey płći záżywał. Godna nád wßyſtkie ine Ceſárſkiego łożá. Záczym on okrutnik do nich rzekł: Teraz wam pokażę/ że żadna rzecz ludzka vnieść mię nie może/ ktoraby mię miáłá od zacnych ſpraw Przodkow moich/ y od ſławy Imięnia Otomáńſkiego odwieść/ á viawßy ią zá włoſy/ zákręćił iey ßyię y śćiął/ przydawßy te ſłowá: Bacżycieß/ że Ceſarz wáß námietnośćiam ſwym może roſkázowáć/ y od nich może ſie záwśćiągnąć. Ale to Tyráńſka. Więtßeby był męſtwo y zwyćięſtwo po ſobie ten okrutnik pokazał/ by ią był opuśćił/ álbo/według zwyczáiu Máchometſkie°/ z nią wteyże miłośći trwał/ á niżliby tákowe niezwyczáyne okrućieńſtwo vczynić miał. Ale o tym ßyrzey mowić/ nie náßego ieſt przedśięwźięcia. To tylko tą hiſtorya pokazáć chcę/ że tákowe czáry miłośći ſą znośne: ktore nie z źiół/ nie z obmywánia od Bab/ nie z Kárákterow/ áni Czárownikow/ ále z ßláchetnego przyrodzenia/ y obyczáiow ozdobnych pochodzą. Nima ſie tedy żaden w tákowe nie przyſtoyne Guſtá y czáry wdáwáć/ ktore ſą ſpráwą ßátáńſką/ y naczynia iego. Mamy/ y káżdy mieć może/ wiele tákowych przymiotow/ byſmy ſie ieno ſámi o to ſtáráli/ y w tym ſie pilnie ćwiczyli/ ktore nas mogą káżdemu w miłość zálećić/ nie ßukáiąc po leśiech/ po gorách y ſkáłách/ źiela miłośći/ rzáſy wietrzney/ álbo nocnego ćieniu.

Rozſądek.

Myla ſię/ ktorzy Kánipázur Lnica być rozumieią/ dla podobieńſtwá głowek/ w ktorych ſie naśienie záwiera. Nie mniey y ći/ ktorzy wtory Kánipázur twierdzą być Wężownikiem/ Łáćinnicy Biſtortam zowią: gdyż oboygá tych źioł opiſánie/ nie ma nic ſpolnego áni liśćiem/ áni korzeniem/ áni wzroſtem tákże ſkutkámi/ áni namnieyßym podobieńſtwem. Nie mamy ſie tedy tym pokuſom dáć vwodźić/ ále raczey lepßych rozſądkow náśládowáć.

Rukiew Hißpáńſka/ Rozdział 34.

Korzeń. HIßpáńſkiey Rukwie troiáki ieſt rodzay. Pierwßy/korzonkow ćienkich długich/Białych/ podobnych korzeniu Kániegopázu nogćia/ ſmáku oſtrego/ z nieiáką máłą á ſubtylną cierpkośćią zátwierdzáiąca/ rownie iáko pomieniony Kotczypázur.

Liśćie. Liśćia długiego y wąſkiego/ná wiele częśći rozdártego y rozdźielonego/ biáławego.

Kłącze. Kłącza łokietnego/ podczás dłużßego y ćienkiego/ od ktorego pochodzą gáłąſki/ ná tych kwiatki podługowáte nadobne/

Kwiát. kwieciu oliwnego drzewá podobne/ gęſto około kłącza/ á práwie iedno ná drugim leżące/ z bládą żołte/ iáko Kániego Pázurá kwiećie. Te po opadániu wydáią z śiebie głowki/ álbo ſtrączki.

Naśienie. W tych naśienie Bielunowemu podobne: dożrzewa w Kśiężycu Wrześniu.

Korzeń. Druga ma korzeń ieſcze ćieńßy od pierwßey/długi y biały.

Liśćie. Liśćia dobrze ßerßego/ bládoßárego/ bárzo podobnego liśćiu polney Rukwy/ álbo Gorczycy płonney.

Kłącze. Kwiećie. Kłącza y kwiecia iáko w pierwßey. Smáku ćierpkiego y zátwirdzáiącego.

Korzeń. Trzecia tákże korzeniá ćienkiego/ wąſkiego/ á ná trzy ábo cztery łokćie długiego/ podczás dłużßego.

Liśćie. Liśćia tákże długiego/ wąſkiego/ y ná wiele częśći rozdźielonego/

Kłącze. Kłącza ná chłopá wzwyß/ pod-

czás wysszego/ iáko pierwszey Rukwie/ ieno dáleko wietszego/ tákże y kwiećie/ z ktorych straczki ná dol pod sie nákrzywione/ czym od pierwszych dwu rozna iest. Smáku tegoż ktorego przednieysza. Kwiećie

Mieysce.

PJerwsza máło nie wszedzie iest pospolita. W Niemcech iednák około Wormácyey/ Háldebergu/ y po tey tám kráinie napospolitsza/ przy drogách rosnaca. Wtora ná polách wypráwnych/ ktorey v nas po stáiániu y kilku widamy/ iákoby ziemie żołtymi suknem okrył. Przy drogách tákże y śćieszkách tego wiele. Trzećia w Niderlándzie napospolitsza/ nászym kráiom nie znáioma. Hiszpániey bárzo zwyczáyna y znáioma: o ktorey ná tym mieyscu.

Reseda.
Eruca Cantabrica, & Hispanica.

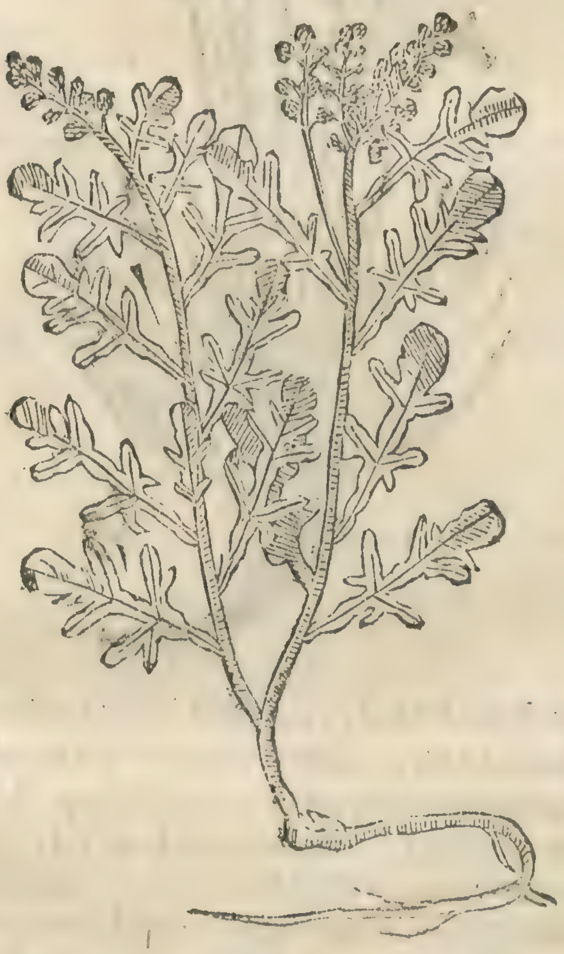

Reseda.
Spanischer Raucken.

Przyrodzenie.

TE wszystkie trzy Rukwie/ iáko Plinius we 27 Kśiegách/ w Rozdziale 12. świadczy/ sa przyrodzenia ciepłego y posiláiacego/ z niewielka zátwierdzáiaca ćierpkośćia.

Moc y Skutki.

Wrzodom/ Bolaczkom z przymiotem ognistym. Wrzodom/ Bolaczkom/ y Sadzelom/ tákże ognistym ich przymiotom zá czásu Pliniuszowego to zioło bywáło lekárstwem. Tych czásow nászych iż mamy ná to mieysce inych niemáło/ to zániecháne y opuszczone leży.

Z naśienia v nas chłopi ná weśiách oley wybiiáia/ do mászczenia Posnych potraw/ do świecenia. Też y do mazi. Oley wieyski.

Pogáństwo zá wieku Pliniuszowego/ y przed tym pełne Czarow/ Gusłow/ y Zabobonow/ vżywáło tych Rukwi do Gusłá.

pomienionych Bolączek ognistych z nie iáka przymowa / iáko Plinius w przerzeczonym mieyscu pisze: Reseda morbos, Reseda, scisne, scisne, quis hic pullos egerit, nec pedes, nec caput habeant, y to záwsze trzykroć powtarzáli. O slepoto Pogáńska / wiecey słowom nikczemnym/ niżli przyrodzoney od Páná Bogá dáney temu zielu mocy przypisuiesz / gdyż ze swey przyrodzoney własnosci / bez wszelákiey przymowy y przydánia słow / to czynić może y czyni.

Záwćiag/ álbo Záwćiegácz/ Rozdział 35.

Statice

Korzeń. ZAwćiag álbo Záwśćiegácz ziele ma korzeń pełny/ miaszy / mocny/ gibki/ knodowáty/ pomarszczony / y czarny. W stárośći swey/ przy wierzchu ná wiele częśći rozdzielony/ ktore sie potym w ieden ku środku zrastáia. Liśćia ma wiele/ Jezyczkom álbo

Liśćie. wąskiey Bábce podobnego / káżdy zosobná z korzeniá pochodzacy/ ziobrowáteg/ álbo żyłowátego/ ieno weższeg á miaższeº. Rozg sitowych wiele/ obłych/ gládkich z miedzy liśćia/ ná łokieć wzwyż z ko-

Rozdzki rzeniá wyrastáiacych. W wierzchu tych głowki okragłe / dziurek pełne/ iáko w woszczynách / w ktorych kwiateczki zrumienna białe ckwia. Z tych potym naśienie w onychże komoreczkách bárzo dro-

Naśie-nie. bne/ á sáme głowki ná wierzchu pyrzásto wełniste. Naśienie/ iáko y ziele wszystko/ cierpkiego y ztwierdzáiacego smáku. Dla tego tym imieniem/ ták od Łácinnikow Statice, iáko y od nas Záwciagiem názwáne/ że poteżnie wszelákie Toki y Ciekaczki záwśćiaga.

Mieysce.

ROśćie ná mieyscách wyschłych/ kámienistych/ w rospádlinách y skálubách skálnych/ y do wykopánia trudnych.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt ſuchego y chłodnego/ wyſuſza w trzećim ſtopniu/ zátwierdza/ záſtánawia/ ſpaia/ y goi.

Moc y Skutki.

Glidwaſer záſtánawia. Glidwaſer potężnie w ránách záſtánawia/ prochem iego záſypuiac/ álbo też ſok w nie leiac.

Czerwonce. Czerwoney biegunce/ tákże wielkim ieſt lekárſtwem/ Sok z niego wyżęty/ á trunkiem vżywány.

Vpláwő. Vpláwy Pániam záwśćiaga/ ſoku álbo prochu iego w trunku vżywáiac.

Krwią charkánı. Toż też Krwią charkáiacym y pluiacym/ ieſt doświadczonym rátunkiem.

Złote żyłki. Złote żyłki/ ktore Hemorrhoidámi miánuią/ zbytnie otworzone y płynace záwśćiaga/ przerzeczonym ſpoſobem vżywány.

Toku krwie z noſá. Krew zbytnie z noſá ćiekaca. Tákże Tok wſzeláki ſkądkolwiek záwśćiaga.

Wrzodő złym. Wrzody y rány złe/ á do goienia trudne záwiera y goi.

Rozſadek.

Jeſt drugie tym imieniem źiele v Pliniuſzá názwáne/ ále temu nie podobne. wſzákoż do záſtánowienia Ciekaczek y Biegunek ieſt też vżyteczne. Z kąd/ iáko y drugie/ nazwiſká doſtáło.

Łánia broń/ álbo Jelenie Oko/ Rozdział 36.

Elaphoboſcum.
Ophioctonum.
Ophiogenium.
Olus ceruinum.
Ceruiocellus.
Cerui pabulum.

Hirtz paſtenach.
Hirtz aug.
Hirtz morellen.
Hirtz kraut.

Dwoiáki mamy Łánieybronie rodzay. Ogrodny y Polny. *Korzeń.* Ogrodny korzeniá ieſt długiego/ białego/ z niewiela odnożek: Smáku przyiemnego/ ſłodkiego/ y do vżywánia poſpolitego przyſtoy=

Liście. przyſtoynego. Liśćia ná dwá pálcá ſzyrokiego/ ále dobrze dłużſzego/ ku ziemi náchylonego/ á do liśćia drzewá Terebintowego bárzo podobneg. Kłacza/ iáko w Koprze włoſkim/ wyſokiego/ kolankowátego/ od ktorych rowno z obu ſtron parámi gáłąſki pochodzą: W wierzchu okołki podobne Barſczowym: Zołto kwitnące/ iáko Kopr ogrodny. Naśienie tákież/ ieno to obſzernieyſze y wietſze. Te niektorzy Jelenim okiem zowią.

Kłącze. Kwiát. Naśienie.

Druga Lánia broń/ Korzeniem/ liśćiem/ rozgą/ kwiátem/ ogrodney ieſt podobna. To tylko roznośći ieſt miedzy nimi/ że tá we wſzyſtkiem ieſt mnieyſza/ do tego/ że do kuchennego álbo ſtołowego vżywánia/ iáko ogrodna/ nie przychodźi. Ktemu/ w ſkutkách lekárſkich tá ieſt potężnieyſza/ niżli domowa.

Mieyſce.

PIerwſza w cudzych ſtronách/ á zwłaſzczá w Niemcech/ gdźie ſie w rozmáitych iárzynách ogrodnych kocháią/ bywa śiána do poſpolitego ſtołowego vżywánia/ miáſto Rzepy/ Márchwie/ Páſternaku. Kocha ſie w ziemi tłuſtey/ nágnoioney y wypráwney. Tá rozmáitych czáſow bywa od niektorych śiana: Jedni w Grudniu: drudzy w Lutym. Jni w Styczniu: niektorzy w Márcu/ iáko Márchew y Páſternak. A żeby w korzeń miąższy roſłá/ w liśćie gdyby wielkie wyraſtáć poczełá/ przyłamowáć/ tłocząc y nogámi depcąc/ álbo zrzynáiąc/ áby w kłącze gałąbowáte nie wyraſtáłá/ á korzeń zátym nie zdrzewniał. Może też bydło ná nie puſczáć/ dla ſtłoczenia liſtu. Druga ledákiedy rośćie/ miedzy inymi zioły ná winnicách/ ná miedzách/ y ná łąkách ſuchych.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa w wtorym ſtopniu ná końcu/ wyſuſza w tymże weśrodku. Wſzyſtko to źiele/ á ile polney Lánibroniey/ ták liśćie y z kłączem/ iáko korzeń z naśieniem do potrzeb lekárſkich przychodźi.

Moc y Skutki.

Do vżywánia ſtołowego vżywáiący. Liśćie z kłączem/ á ile ogrodney poki z korzeniem w chroſtowátość zdrewniáła nie wyrośćie/ przychodźi do vżywánia ſtołowego/ y do potraw bárzo chętliwych/ á żołądkowi przyiemnych/ zwłaſzczá Wielkiego Poſtu. Też y inych czáſow ná Mieśie bywa wárzona/ iáko rzepá/ ábo iárzyná ina. Z liśćia polewki czynią: iáko v nás z Barſczu/ a nawiecey we Fránkoniey nád Renem. Korzeń rozmáićie do iedzenia przypráwuią. Jedni pokráiawſzy go w ſkibki/ w máſle naprzod ſmáżą/ potym w polewce mięśney wárzą/ áż zmiękniele/ á potrząſnąwſzy go pieprzem/ miáſto iárzyny vżywáią. Drudzy w Cieśćie iáycy rozczynionym/ w ſkibki go tákże pokráiawſzy/ w oliwie álbo w máſle/ iáko páſternak ſmáżą. Owa iáko go przygotuie/ ták nietylko ieſt ſmaku przyiemneg/ ále y ćiáłu vżyteczna/ zdrowa/ tucząca/ y krew dobrą mnożąca.

Czáſu powietrza morowego vżywány. Czáſu powietrza morowego/ dobrze iey czeſto miáſto iárzyny iákimkolwiek ſpoſobem nágotowáney vżywáć: poniewaž ſie wſzelákiemu iádu/ truciźnie/ y záráźie ſprzećiwia: o czym Dioſcorides tymi ſłowy piſze: To lekárſtwo ludźie od Jeleni wźieli/ ktorzy/ w paſzy od gádźiny obráżeni będąc/ tym ſie źielim leczą. Przeto od iádowitych wężow vkąſzonym/ naśienie iego z białym winem pić dobrze. (Dios. Plin.)

Vſczkniony od Niedźwiadká. Od Niedźwiadká vſczknionym/ tož naśienie/ á ile płonneg połtory kwinty/ tákże z białym winem piiąc/ ieſt lekárſtwem.

W żołądku

Żołądku. W żołądku szlamowatośći flágmiste wysusza y trawi/ zá częstym iego vżywániem.

Kászlącł. Kászlącym potráwą y lekárstwem iest vżytecznym. Tákże

Dycháwicy. Dycháwicznym/ y ćiężko tchniącym.

Żył zátkánia. Zátkánia y zámulenia w żyłách otwiera.

Moczu. Mocz z ćiężkośćią odchodzący pędźi/ y wilgotnośći złe znim wywodźi. (Tab.)

Kolice. W kolice y srogiemu w kiszkách morzysku/ iest vżytecznym lekárstwem/ korzenie/ naśienie/ liśćie/ iákokolwiek vżywáne/ zwłaszcza plonnego/ bo tá záwsze iest potężnieyszych skutkow w lekárstwie/ á niżli ogrodna.

Slinogorzu. Wrzod w gárle/ ktory Slinogorzem zowią/ leczy.

Gruczołom ná szyi. Gruczoły ná szyi rospądza/ korzeń z solą á z winem plastrowány. (Tab.)

Plánom. Plány wszelákie ná ćiele wyćiera/ korzeń w wodźie wárzony y plastrowány. (Aetius.)

Od bestiy obrázonę. Od bestiy iákichkolwiek iádowitych obrázonym iest rátunkiem znácznym/ ták potráwą/ iáko też lekárstwem często vżywány. (Aetius.)

Wodká z Lánieybronie polney.

Aqua distillat.

Tá wodká ácz nie iest w zwyczáynym vżywániu: iednák że miedzy inemi nie pośledniéyszych iest skutkow/ przeto nie ma bydź miána w lekkim poważeniu. Czás do dystyllowánia iey naprzystoynieyszy w Lipcu/ biorąc korzenie/ liśćie/ naśienie/ y przez Balneū maris Alembikiem wyćiągáiąc/ á potym ią ná słońcu przelutrowáć y wyzonowáć/ á z glanu zlewáć.

Potwznie cá. Tá Poty wzbudza/ pijąc ią.

Morowe powietrze zárázone. Zárázonym morowym powietrzem/ dáć iey zráżu z kilká łyżek ćiepło pić/ dobrze/ ieno żeby sie chory záraz dobrze nákryty godźin trzy poćił. Może też do niey przedniey Dryákwie z kwinte álbo z połtory przydáć. Táż też

Kolice. Kolice y dárćie w kiszkách/ wielkim iest lekárstwem/ ná raz biorąc z łyżke álbo z sześć ćiepło.

Pęchyrzu. Pęchyrz zámulony wychędaża.

Nyrkom. Nyrki zátkáne otwiera.

Moczu. Mocz zátrzymány wywodźi.

Máćicy Máćiczne boleśći vśmierza.

Łożysku. Łożysko Pániam po porodzeniu pozostáłe wypądza/ tákże iey co nacieplcy po sześći łyżek dáiąc/ álbo z żurkiem vżywáiąc.

Dźiećiom máłym. Dźiećiom máłym gryźienie w żywoćie vkłáda/ z łyżke iey ćiepło dáiąc.

Wino z Lániey broni polney.

Vinum.

Iáko z inych/ ták y z tego źiela wino może być przyprawione do wiela potrzeb lekárskich/ tym sposobem: Wźiąć zupełnie wszystko/ to iest/ korzeniá z liśćiem/ z kwiátem/ y z naśieniem/ ile sie podoba/ á drobno pokrayawszy/ do máley barylki z trząsczkámi Lescżynowymi włożyć/ y ná to Moszczu dobrego nálać/ dáć wykisnąć/ y w toż wyplokáne naczynie záś wláć/ á do potrzeb niżey opisánych chowáć. Do pićia bárzo przyiemne.

Kolice. Kolice y dárćie w żywoćie/ iest trunkiem vżytecznym.

Żołądko. Żołądek do trawienia spráwuie/ á zátym

Apetit. Chęć do iedzenia wzbudza.

Moczu. Mocz zátrzymány nád przyrodzenie wywodźi.

Trucizne Truciznie sie sprzećiwia.

Boleśći máćicy Boleśći w máćicy vkłáda.

Położnicom. Sześćniedźiałkom iest bárzo vżyteczne. Abowiem ich záchowuie od rozmáitych bolow/ pod tákowy czás rádo przypadáiących.

Gryzawkom. Od gryzawek.

Od záziebienia. Od náwietrzenia y záziębłośći/ zwłaszczá w máćicy.

Sześćniedźiałkom. Położnice wyczyśćia/ ná często go pijąc.

Czásu morowego. Czásu morowego powietrza/ iest Lekárskim trunkiem.

Sol z polney Lániey broni.

Sol z korzeniá/ z liśćia/ z kłącza/ y z naśienia Lánieybroni/ owa ze wszytkich częśći iey bywa robiona/ tym sposobem iáko z innych źiol. Tá

Vkąszonym od bestyy iádowitych/ osobliwym iest rátunkiem. Też do wielu inych rzeczy wyszszey pomienionych/ iest vżyteczna.

Oleiek Alchimiskim sposobem/ z tego źiela wyćiągniony.

Oleum.

Z naśienia polney Lánieybroni oleiek bywa wyćiągniony obyczáiem Alchimiskim/ iáko z naśienia Anyżowego. Ten

Kolice. Kolice y dárćie w trzewach iest wielkim rátunkiem/ kropie álbo pięć z winem białym/ álbo z ieyże wodką ćiepło pijąc.

Máćicznym boleśćiom. Máćicznym boleśćiom známienitym iest lekárstwem/ trzy álbo cztery kropie/ dáiąc go z trochą ćiepłego winá/ álbo z Rumienkową/ ábo z tegoż źiela wodką.

Inym też wyszszey pomienionym chorobom iest vżyteczny. (Tab.)

Rozſadek.

To ziele názwiſká v nas / iáko y v Grekow y Láčinnikow doſtáło / od ſkutkow/ y wynaleſcow. Bo Jelenie y Lánie będąc od wężow ná paſzách ſwych zárážone/ przez vżywánie iego / o czym ſie wyżſzey przypomniáło / z ſiebie iádu pozbywáią / y ták ſie przez nie od śmierči záchowuią y bronią. Co ludźie baczac / do podobnych iádow y trucizn / ieśli go vżywáć / imię mu dawſzy Lániey bronie.

Mylą ſie niepomáłu / ktorzy ią własnym Páſternakiem ogrodnym być rozumieią.

Mylą ſie y ći/ co ią Lánim/ álbo Jelenim Tránkiem chcą mieć. Ale nie mnicy y ći / ktorzy ią Páčierzyczką názywáią.

Jeleni Ogon/ álbo Korzeń biały / Rozdział 37.

Gordylium.
Tordylium.
Ceruaria alba, &
Pinaſtellum, &
Seſeli Creticum
vulgare.

Hirſchē ſchwantz.
Weyß hirzwurtz.

JEleni ogon / álbo korzeń biały / ácz ſie zda Lánieybroni álbo
Jeleniemu oku / zapáchem pornym y ſmákiem gorzkim być po=
dobny / iednák ſkutkámi od niego mdleyſzy. Korzenia niemáłego/ Korzeń.
z wiela čienkich odnożek. Liśčia tákże máło niepodobnego pierw=
ſzemu / ieno głębiey roſkroionego / mocnego / y zielono żołtáwego. Liście.
Kłącza kolankowátego/ čienkiego/ dwułokietnego/podczás wyżſze= Kłącze.
go/ podług buynośći ziemie. Kwiátu w okołkách ſwych podobne= Kwiát.
go Kminowi/ białego / y geſtego ná ſwych ſtopkách. Z tych naśie=
nie iáko Bronilániey obſzyrne / żłobkowáte álbo ſtryfiáſte. Nasienie.

Mieyſce.

ROśćie obfičie w náſzych Polſkich kráinách. Rośćie y w polách dźikich ná Podolu.

Czás kopánia.

KOrzeń ma być teº czáſu kopány/gdyby w oſtátnim dźieśiątku dni Lwá niebieſkiego Słońce było / á Mars z Kśiężycem tákże w tym znáku/álbo we dwudźieſtym czwartym/w domu iedenaſtym. Albo ieſcze lepiey w pierwſzym ſtopniu / w domu oſmym / dniá iáſnego y ſuchego. Ziele záś w Máiu / kiedy ſoku ieſt napełnieyſze. Słońce w Bliźniętách będąc/ w czternaſtym ſtopniu / álbo w ſzeſnaſtym / á Mars we Lwie. To pod pełnią kśiężycá ma być rwáne / á w čie=

niu ſuſzo=

niu sußone. Nasienie obiiáne być ma w Páździerniku/ Dniá śiodmego.

Przyrodzenie.

IEst przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysußáiącego/ w trzećim stopniu/ oczerstwia/ posila/ y vmacnia.

Moc y Skutki.

Paniom niepłodnym.

Białymgłowom niepłodnym/ dla zbytniego Máćice záziębienia/ źiele to z swym korzeniem w wodźie wárzone/ á z trochą soli trunkiem vżywáne/ bárzo vżyteczne. Abowiem ie rozgrzewa/ y zbytnie w nich wilgotnośći wysußa/ y tá do płodu sposobne czyni.

Bolączki stáre w otok zbieráć.

Bolączki twárde y nábrzmiáłe w ropę álbo w otok/ niechcące sie zbieráć/ (ktore Męszczyznom pospolićie bywáią z zátrzymánia złotych żyłek/ á Białymgłowom z choroby Mieśięczney przyrodney z záwściągnienia) odmiękcza/ korzeń zośrzodká chlebá świeżego/ á z Terpentyną/ ná kßtałt plástru vczyniony/ y plástrowány.

Wßy trácić/ y Bebele ná ćiele od nich.

Chorobę wßywą/ sokiem naśienia tego źiela pomázuiąc/ leczy y wßy gubi. Bebele tákże ná ćiele/ od nich poczynione.

Wrzodom smrodliwym.

Oleiek z teº nasienia wßelákie wrzody smrodliwe y ćiekące bespiecznie goi/ fláy tuchy w nim maczáiąc á w nie kłádąc.

Truciznom zimnym.

Truciznom zimnym á wilgotnym/ bárzo sie sprzećiwia/ wárzony w occie z Száfránem á z Pieprzem/ y trunkiem vżywány.

Rozmáite rzeczy y Fántasmáta widzące.

Tym ktorzy z Melánkoliey zbytniey/ álbo z pokus ßátáńskich/ zdádzą sie sobie rozmáite rzeczy widźieć. Tákże też od rozumu odchodzącym/ iest doświádczonym rátunkiem/ wárząc go z korzenim z Anyżem/ y z korzeniem Páproćiánym/ po rowney częśći káżdego wźiąwßy/ á pić ráno/ y ná noc dáiąc.

Mieśięczney.

Mieśięczną chorobę Pániom záhámowáną/ zá nie ßánowániem w iedzeniu/ wywodźi/ z czerwoną Myrrhą/ z Száfránem/ á z nasienim kopru swoyskiego pić dáiąc.

Odźiębieniu.

Członkom odźiębionym wielki rátunek dáie/ bądź wodę z wárzonego piiąc/ bądź surowego vżywáiąc.

Puchlinie.

Puchlinę wodnistą dźiwnym sposobem z ciáłá wywodźi y wysußa/ proch z korzeniá suchego w workách przeßywány/ á ná żywot spuchły y nogi co naćiepley kłádźiony/ w ßesć á w ßesć godźin powtarzáiąc. A odięte z oney wilgotnośći/ ná słońcu/ álbo przed ogniē wysußáć/ y wysußone záraz ćiepło przykłádáć.

Páráliżu.

Páráliżem álbo Szlákiem záráżone leczy/ to źiele y z kwiećiem swÿ/ w wodźe swey/ ná poły z kálkusem Jáśienowego popiołu záczynione/ álbo wárzone/ y ná członki vłomne przykłádáne/ álbo náparzáne. Ták czuynosć y władza vtráconą im przywraca. (Tabe.)

Bestye iádowite z domu wypądza.

Węże. Iászczurki. Niedźwiadki. Páięki. Żáby párchowáte/ y ine iádowite bestyie.	z domu/ y z gmáchow/ kádzenie czyniąc z teº źiela wypądza.

Ku teᵛ/ iest tych wßytkich skutkow/ ktorych Jelenie Oko/ álbo czarny Jeleni Korzeń/ ieno mdleyßy. Przeto więcey to białey płći/ á ono mężczyźnie służy.

Oleiek.

Oleum.

Oley/ ktory z korzeniá bywa wyćiągniony Alchimiskim mistersłwem/ żyłom/ ktore od żyły wielkiey pochodzą/ do inßych częśći ćiáłá/ zwłasczá w prog łoná/ w krzyże/ iest vżyteczny. Przeto

Máćicznym dolegliwośćiom.

Wßelákim niedostátkom/ y dolegliwośćiom Máćicznym/ z zimney przyczyny pochodzącym/ álbo z przyrodzoney Melánkoliey. Z kąd bywáią zasniaty/ y Poronienia/ iest rátunkiem/ vżywáiąc go/ tác przez vstá z inymi przynależącemi rzeczámi/ iáko nam zwirzchu mążąc: gdyż go y Pánie brzemienne bespiecznie/ bez wßelákiey ßkody mogą vżywáć/ ráno y w wieczor/ po kwinćie.

Chorobō gorącym Chorobō zimnym.

Tego oleyku w chorobách gorących może bespiecznie/ z wodką Tłustoßową/ ábo z iáką iną chłodzącą vżywáć: á w zimnych/ z Cynámonową.

Zápalenie około sercá.

Zápaleniu zbytniemu około sercá/ z wielkiego wzburzenia krwie/ iest ochłodą/ dáiąc go poł kwinty z wodką żołtych Fiiołkow/. Do tego/ skronie y żyły Pulsowe v Piesći tym náćieráiąc.

Drżeniu.

Drżącÿ członkom/ álbo wßytkiego ćiáłá/ z wielkieḡ gniewu/ z poł czwierći łotá dawáć go/ ze trzemi kroplámi Spizgłásoweº oleyku/ á z wodką dystyllowáną z Jelenich rogow/ ze trzemi łyßkámi.

Frásutącymsie bez przyczyny.

Melánkolicznym y frásowliwym bez przyczyny/ osobliwym iest rátunkiem/ przerzeczonym sposobem vżywány. Abowiem tákowe złe wilgotnośći/ z ktorych to wßystko pochodźi/ zátłumia y wywo-

dźi. Záczym ſerce wolne y weſołe czyni.

Eſſentia.

Iſtność z źiela / z korzenia / y z naśienia wyćiągniona.

Zyłom wßyſtkim ná doł/ od żyły wielkiey do żywotá y Máćice pochodzącym/ tá Iſtność bárzo ſłużу / ktora (iáko ſie ná wielu inych mieyſcách powiedźiáło) Alchimiſtkimi kunßty bywa wyciągniona. Káżdy dźień trzy kroć po kwinćie przez vſtá biorąc / do tego chuſteczki w niey maczáiąc/ á czopkiem álbo wezełkiem w otwor łoná Pániom wpuſzczáiąc / wielki im rátunek czyni.

Zátwárdźiáłości.

Zátwárdźiáłości z przymiotem ogniſtym rozgánia.

Ráncer.

Bolaczki Ránceroẃáte/ y ine złe/ iákokolwiek nazwáne leczy.

Sal.

Sol.

Sol z korzenia / z źiela / y z naśienia bywa czyniona. Tá

Zyłom w łedźwiách. Muſkulom.

Zyłō w łedźwiách y w biodrách ſłużу.

Muſkułom tákże/ do łoná ſie rozchodzącym / y do członkow wſtydliwych. Przeto

Słábości położnic z vpłáẃ.

Pániom po porodzeniu z zbytnich vpłáwow mdleiącym/ przyſtoynie z białym winem dána/ y tymże ſkronie y nozdrzá mázáne/ ieſt wielkim y prędkim rátunkiem. Tákże

Słábości zbytniey purgacyey.

Ktorzy z zbytnieg wyprożnienia y purgowánia/ z czego duchy ćiáło ożywiáiące mdłość miewáia/ prędko pośilenie z niey biorą/ przerzeczonȳ ſpoſobē iey vżywáiąc.

Máćicy oźiebioney.

Máćice záźiebioná/ y Słozow ſlágmiſtych pełną/ rozgrzewa/ wychędaża/ á ſwą ćierpkośćią źięiącą/ śćiąga/ y záwiera.

Naśienia przyrodzonego płynieniu.

Ktorzy naśienia przyrodzonego bez przeſtánku / álbo często płynienie miewáią / tego źiela Korzeń świeży ná poły roſkroiony / álbo ſkrobány/ y w gorzałce moczony / á przez ßeśćdźieśiąt dni po łyżce káżdy poránek vżywány/ záwße pierwey vſtá ſobie wypłokawßy/ bywáią vleczeni.

Czerw/ nietylko w vßách y w zębiech/ ále y w żywoćie zálągły / morzy y wypądza. Iſtności wyćiągnioney kropiámi puſzczáiąc ták w zęby wyprochniáłe/ iáko w vßy: zás ná żywot/ chuſty w niey maczáiąc / ná pępek ćiepło przykłádáiąc.

Wrzodō czerwonē.

Wrzodom tákże czerwiwym y chrobáczliwym / ieſt rátunkiem / puſzczána w nie. A to nietylko ludźiom / ále y bydłu wßelákiemu/ iáko koniom/ wołom/ krowom / ſłużу. (Turn:)

Plány ściera.

Plány y zmázy wßelakie ná twarzy/ y ná ćiele śćiera / tą ſolą z wodką Rożáno pomázuiąc. Záczym Cerá cudna y Rumienna będźie.

Płodu cudownemu y dźiwowidnemu.

Gdźieby też w ſtanie małżeńſkim iáka boiaźń/ z ſtrony poronienia płodu niedonoßonego/ álbo cudownego / y dźiwowidnego była / co bywa z nieſpoſobności naśienia przyrodzonego/ oboiey płći/ dla oźiębłości zbytniey/ álbo z przeleknienia nagłego / z gniewu y z inych przyczyn: álbo z pilnego przypátrzenia iákim rzeczom/ ktoreby ſie w myśl wpoiły/ záczym tákowe poronienia álbo płody/ nád bieg przyrodzony/ bywáią. Tedy tym ſpoſobem temu zábiegáć: Oleyku źiela tego/ y z iegoż Iſtnośćią po poł kwinty/ przez dwádźieśćiá dźiewięć dni/ álbo cáłe trzydźieśći dawáiąc. Oleyku poránu z gruſzą/ w wieczor Iſtności wyćiągnioney z winem/ káżdego dniá porządnie. Tákże Sok/ przez ten wßyſtek czás/ po kwinćie w pokármie biorąc. Oprocz gdźieby z przepuſzczenia Boſkiego/ zá iáki grzech / to było/ tu rátunki żadne nie pomogą. A vżywánie pomienionego lekárſtwá / ma być poczęte/ od teᵒ czáſu/ gdy Kśiężyc będźie w Ráku/ y zás ſie w tenże znák wroci. Co bywa w dwudźieſtu y w ośmi dniách/ podczás w dźiewiąći/ y w 10.

Morowemu powietrzu.

Też czáſu Powietrza morowego/ korzeń pod noſem trzymáiąc / álbo go żuiąc / od zárázy morowey záchowuie / zwłaſzczá gdyby był kopány dniá iáſnego y ſuchego/ ná wſchodźie Niedźwiadká. Może też być do tegoż Gałká vczyniona z ſoku / álbo z prochu tego korzeniá / inych rzeczy korzennych y pachniących przydawßy/ do trzymánia pod noſem.

Magia.

Nieprzyiáźni/ gniewy/ záśćia vśmierza.

Mądrzy Miſtrzowie piſzą / że gdyby był korzeń tego źiela kopány w Słońcu/ z Marſem y z Wenerą w znák Lwá wſchodzącym w pierwßy dom/ á ná ßyi noßony wßelákie nieprzyiáźni/ gniewy/ záśćia/ nienáwiśći: Tákże ſtráchy/ nocne ćienie/ y widzenia ſtráßliwe odpądza.

Item. Od rozumu odchodzącym.

Od rozumu odchodzącym/ do dobrego baczenia przywodźi.

Fráſuiącym ſie.

Smętne/ y bez przyczyny ſie trwożące/ z ſámey tylko melánkoliey/ weſołe czyni. Ale tá wiárá przy nich ſámych zoſtáie.

Przyczynek.

Z Korzeniá tego źiela / gdy chcą mądrzy y biegli Alchimiſtowie Oleiek wyćiągnąć/ Soli kopáney/ Siárki/ ſokow/ y Extráktow z kámieni drogich / y z iákichkolwiek Krußcow/ z Antymonium/ álbo z Spiżgláſem przydáią y mießáią/ y ták ten czynią Extrákt álbo Oley/ ktory ieſt wielkim á nie przepłáconȳ rátunkiem iádom / ludzkiemu przyrodzeniu ßkodliwym. A przeto ten Korzeń ieſt v nich w wielkim poważeniu / á ſłußnie.

Rozsadek.

Nie przystoynie zá iedno to ziele/ z Lániabronia/ chca niektorzy mieć. Ale choćia skutkámi/ po więtszey częśći/ zdádza sie sobie być rowne/ ksztaltem iednák bárzo rozne. Zátym tedy ich zdániem omylnym vdawáć sie niemamy.

Serdecznik/ álbo Jeleni Korzeń czarny/ álbo Jelenie Oko/ Rozdział 38.

Ceruaria rubra & Sardinica.
Ceruaria nigra & Causimon.
Thymoleon.

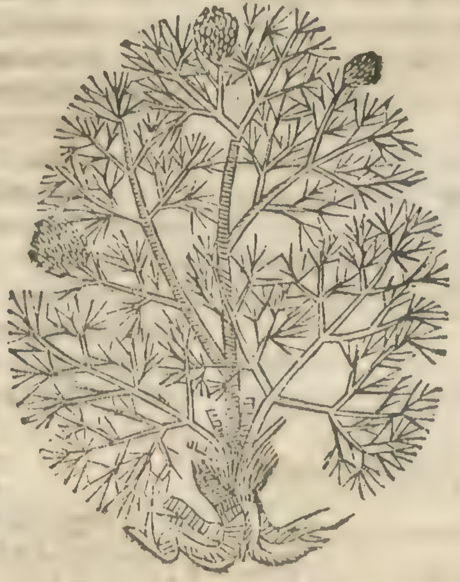

Hirtzwurtz
Hirzwurtz
Herzwurtz

KOrzeń JElenі czarny/ álbo Jelenie Oko/ inym Jeleni Ogon/ álbo rádniey Serdeczny Korzeń/ od skutkow/ ktore ma do sercá: Jest obdłużny/ zwierzchu czarny/ we wnątrz żołtobłády Ten rośćierány ma zapách Mástyki: w wierzchu swym iest kępiásty/ iákoby z ośći gęstych/ długich/ y ćienkich/ podobny bárwą y kształtem ogonowi Jeleniemu. Zkąd názwiská v niektorych dostał Korzeń Z tych ośći środku/ Kłącze pochodzi/ iáko w źielu Łákotnym/ gęsto kolankowáte/ ále sczupleysze/ niższe/ y kruchczeysze/ nizli Łákotnego źiela. Pręt we wnątrz czczy/ gęsto gáłęźisty. Liśćia tákże gęstego/ Kłącze. iákoby strákowátego/ od członkow swych stopek párámi pochodzące/ Liśćie. rownie niemal/ iáko w Pietruszce/ miąższe/ obłe/ głęboko wykrawáne: pachniące/ żołtáwe: wierzchu gáłązek okołki żołto błáde. Naśienie zapáchu mocnego/ smáku gorzkáwego/ zwłaszczá w Czerwcu/ y w Lipcu. Naśienie.

Mieysce.

POspolićie w Leśiech/ w Borách y w Pusczách rośćie/ kędy wiele Jeleni: w ktorey paszy bárzo sie kocháią. Przeto w Polszcze/ w Niepołomskiey Pusczy: ná Slosku w Pszczyńskiey: W Litwie/ w Prusiech/ y w inych Pusczách obśićie sie znáyduie.

Czás kopánia y bránia.

KOrzeń w Páździerniku ma być kopány. Liśćie z Kłączem/ w Máiu/ trzećiego/ czwartego/ y piątego dniá Wrześniá. Naśienie w Wrześniu dniá dźieśiątego/ dwunastego/ y czternastego/ nimáiąc sobie przećiwnych Plánet.

Przyrodzenie.

ROzgrzewáiącego ieſt przyrodzenia / y wyſuſzáiącego w trzećim ſtopniu: do tego z głeboká wyćiągáiącego.

Moc y Skutki.

Trnćzność z świniey wſzy. Zołądkowi.

Swinia weſz / komuby byłá iákimkolwiek ſpoſobem zádána / to ziele z korzeniem wárząc / dawáć pić dobrze. Albowiem żołądek bárzo nią oziebiony / y w ſwych ſpráwách oſłábiáły / rozgrzewa y posiła. (Turn.)

Kolice.

Kolikę y morzenie w Trzewách z zimney przyczyny vkłáda / Naśienie z korzeniem w winie piiąc.

Kurczom.

Kurcze y pokrzywione leczy / naśienie wárząc á piiąc / álbo prochem go vżywáiąc.

Krztániu okrzáłemu.

Krztań w gárle / przez ktorą dech idźie wychodząc zoſtrzáły. Głos gládki czyni / Sok tego zieła piiąc. Toż też

Serce vweſela. Káſzlecá.

Serce fráſowliwe y ſmetne vweſela:

Káſzel zimny leczy.

Kámieniu.

Ná kámień / ieſt doświadczonym lekárſtwem z mięſem kozim / naśienie y korzenie iego wárząc / á polewkę z kwintą Rákowek / miáłko vtártych / ćiepło ná czczo y ná noc piiąc.

Slezionie

Slezione zámulona y ztwárdźiáła / otwiera y zmiękcza / młode klącze w cukrze przypráwione / á po łoćie káżdy poránek vżywáne.

Od pſá wśćiekłego vkąſzonym.

Od pſá wśćiekłego vkąſzonym / y od inych beſtiy iádowitych / liśćie vtłuc / á ná rány przykłádáć dobrze.

Oziebłe członki.

Oziebłe członki rozgrzewa / korzenie wárząc y z zielem / y tym ie náparzáiąc. Toż też w winie wárząc / y piiąc czyni.

Opárzeni y opaleniu.

Opárzonym álbo ogniem opalonym / Sok máśćiom inym przymieſzány / ieſt lekárſtwem. Albowiem ſwą gorącośćią / opalenia y opárzeliny wyćiąga y zátłumia / nicinácey ieno iáko ćiepło od promieni ſłonecznych / gorącość ogniá przyrodzonego mdli.

Przymiotom ognistym.

Przymiot ogniſty / Sok tenże zátłumia chuſtki w nim maczáiąc / á przykłádáiąc.

Oleiek.

Oleum.

Puchlinie

Puchliny z źimna álbo z wody wywodźi / dáiąc go z poł kwinty z Fiołkowym octem / dźiewięć kroć przez dźień.

Członkom wſzydliwé

Boleśći ćiężkie w progu / y w korzeniu męſkim / z potłuſzenia kámieniá vśmierza / dáiąc go po poł kwinty z wodką z tegoż zieła.

Sleźienie

Sleźienie ze krwie plugáwey / nábrzmiáley y zátwárdźiáley / tenże oleiek ieſt lekárſtwem dáiąc go po kwinćie / z łyżką Hányżowey wodki / po Pełni Xiężycá ku ſchodu. A to káżdego dniá trzykroć przez dźiewięć dni ráno / w południe y ná noc. Abowiem wietrznośći obfićie zbudźiwſzy / Slezione od zátkánia krwią czarną / melánkoliczna / y od zátwárdzenia czyni wolna.

Item.

Tenże oleiek ſwą gorącośćią zbytnią gdźieby przez vſtá był vżywány / krew w żyle wielkiey / ktora Łáćinnicy Venam Cauam zowią. Tákże y Serce roſpala. Záczym do gniewu y do śmiáłośći wielkiey pobudza. O czym ſie trochę ſzerzey o Miáſłoku w tym Rozdźiale ku końcu powie.

Do śmiáłośći y gniewu pobudza.

Iſtność.

Eſſentia.

Z tego zieła / iáko y z inych wielu Iſtność bywa wyćiągána / ktora ſłuży przerzeczoney żyle wielkiey / y inym niżſzym częśćiom w ćiele męſkim / do ktorych rozdwoiona przez Nyrki niżey pochodźi / ktore Emulgétes, to ieſt / wyſyſáiące ábo wydaiáiące zowią / iż ze krwie zbytnią wilgotność wyćiągáią / y do Nyrek obracáią.

Siły przyrodzone posila.

Siły przyrodzone bárzo posila / zwłaſzczá gdy zbytnimi wilgotnośćiámi bywáią obćiążone y tłomione / ſkąd áni do żołądká / áni do kiſzek / áni przez womity y ſtolce mogą być pozbyte / dáiąc tey Iſtnośći po połpiętá ſkrupułá / co vczyni poł lotá / bez połtoru ſkrupułu / ze trzemá łyżkomá wodki z kwiećia Lipowego / przed wſchodem ſłońcá. Ták y siły przyrodzone posila / oczerſtwia / y wilgotnośći złe á zbytnie / nietylko przez pory ćiáłá / ále y przechody Vryny y Pęchyrzá / z moczem wywodźi. Albo też / ile w Męſczyznie / przez złote żyłki / w Białychgłowách przez Mieśięczne czyśćienie. Tákże y pára przez ciáło wychodząca.

Mdłośći ſercecznej

Mdłośći ſerdeczne / y bolenie ſercá / z ledá máley przyczyny / otrzeźwia.

Niepotężność do Venuſá.

Niepotężne do Venuſá / czyni potężne / biorąc iey po náſtániu Xiężycá káżdy dźień / áż ku Pełniey po kwinćie.

Członkom vłomnym

Członkom vłomnym / ták z przypadku iákiegokolwiek / iáko też od przyrodzenia dánym / y boleśćiom w nich będącym / tá iſtność ieſt wielkim rátunkiem / á zwłaſzczá záświeża / poki ſie nie záſtárzeią / dáiąc iey po ćwierći lotá / z dźiewiąćiá

kropl

kropl Oleyku Koperwáſerowego / á z łyſzką winá dobrego.

Sal.

Sol.

Tá ieſt vżyteczna / á iákoby włáśnie przynależąca / żyle rozmáićie ſie wiiącey / ktora od żyły wielkiey przedtym pomienioney / pochodźi pod Paćierzámi / y w mięsnych częśći ćiáłá około biodr rozchodźi / á potym ſie rozbiega per peritoneū.

Żyle wielkiey pod Paćierzē:

Káncer otworzyſty leczy.

Káncer wrzod otworzyſty leczy / ktory poſpolićie ze krwie Melánkoliczney zřádowiczoney / y w kupę zebráney zámnaża ſie / á ku wierzchu ćiáłá wydány / ćiáło przeiadáiący otwiera. Tákże Káncer ſkryty / ále ná wierzch wydány y twárdy leczy / dáiąc iey po kwincie káżde° dniá / z dźiewiąćią kropli oleyku Terebintowego białego y przeźrzoczyſtego / á z poł łoćiem wodki Koperwáſerowey. Co Magiſterium Veneris zowią. A to lekárſtwo ma być poczęte / kiedyby Mieśiąc był w Ráku / kończąc go przez Dni trzydźieśći.

Káncer ſkryty leczy.

Gniłcu w vśćiech álbo Dźiągnie.

Ránom / y zárrzedźiáłośćiom zágniłym w vśćiech / ieſt rátunkiem / czyniąc z niey przyſmák ſtołowy / z octem dobrym Rożánym / trzećia część przydawſzy gorczyce. Albowiem to ſámo dźiąſłá ogniłe / zdrowym y rumiennym mięſem nároſłe czyni.

Zębom oſłábiáłym.

Zęby przytym chwiroczące y oſłábiáłe vmacnia.

Zágniłośći wſzelákie odgania / á ile w vśćiech / Zapách im przyiemny dáiąc.

Kroſtom fráncowátym.

Złe kroſty y wrzody sliwiące / ták fráncowáte / iáko y ine / goi / námázuiąc ie oleykiem wyżſzey opiſánym.

Liſzaiom złym.

Liſzáie ćiáło ſpeczące y pſuiące. Tákże

Kroſtom ćiáło rozkładáiącym.

Kroſty / ktore oſtrośćią ſwą ſkorę ná ćiele otwieráią / ſpądza / Sol w wodce Przetarznice roſtárta / tym ie káżdego dniá dwá kroć námázuiąc / ráno y ná noc.

Páprzyſkom.

Páprzyſká ná głowie / ktore włoſy pſuią / ſpądza / Iſtność z tego źiela wyćiągniona / z ługiem zmieſzána / tym głowę przemywáiąc: Albo ſczorkę nákrapiáć / ták głowę przyczeſowáć.

Złote żyłki otwiera.

Złote żyłki w ſtolcu otwiera / táż Iſtność / z oleykiem y z ſolą ſwą zmieſzána / poćieráiąc.

Mdłośći częſtey.

Omdlewániu częſtemu / Oleiek ieſt rátunkiem / ſkronie y żyły pulſowe v pierśći / y Zapheny w nogách nim námázuiąc. Przezto ábowiem duchy odżywiáiące ocżerſtwia.

Serce poſiła.

Serce mdłe poſiła.

Fráſowliwym y ſmętnym.

Fráſowliwe y ſmętne vweſela. Y przeto od niektorych ſerdecznym Zielem rzeczone.

Máſtách álbo Máſłok.

Máſłok.

Z oleyku / Z ſoku / korzenia / y z żywice źiela tego / bywa konfekcya czyniona od Tureckich Popow / roku dwunaſtego / ktorą oni Máſtáchem / my Máſłokiem zowiemy. A to tym ſpoſobem ći Popi Tureccy / káżdego Roku / pod pewnym czáſem / nasienie tego oká Ielenego zbieráią. To ieſt / gdy Venus / álbo Iowiſz w znák Lwá niebieſkiego wni dźie / pilnie chowáią / ſtrzegąc od zátęchłośći / pleśni / wywietrzenia / od prochu. A gdy czás przyſtoyny / to ieſt dwunaſtego Roku / do czynienia tey konfekcyey / przyidźie / to nasienie mielą / álbo w ſtępách tłuką / á Oley z niego / iáko z Máku / álbo ze Lniánego nasienia / wybiiáią y chowáią. Potym gdy Słońce w dźieśiąty ſtopniu Lwá / w piętnaſtym / álbo we dwudźieſtym będźie / w ten czás zbieráią co nawięcey tego źiela z kwiećiem / y z nasieniem. Korzenie drobno siekáią / y Sok z niego wyżymáią. Ziele y z kwiećiem w wodźie / z Rzeki Iordanu wárzą / á po przechłodnieniu / slíſkość nieiáką kluowátą zwirzchu zbieráią / ktorey trzy częśći rowne / ze dwiemá ſoku z korzenia / á z iedną oleyku z nasienia mieſzáią / y w obſzerne naczynie leią / pokrywką / wiele dźiur máiącą / nákrywſzy / y ſtáwiáią to ná mieyſcu wyſokim / gdźieby Słońce przez cáły dźień dochodźiło / álbo ieſli nie przez wſzytek dźień / tedy przez więtſzą część dniá. Stáwiáiąc nád tym Inſtrument z wietrznikámi / y ze czteromá ſzpátlámi / álbo z wárzechámi: Wietrzniki álbo wáchlarze dla wiátru / ktory pędzą z wierzchu ná on Konfekt / przez dźiury pokrywczáne / á ſzpatle vſtáwicznie ze dná zruſzáią / y mieſzáią ták długo / áż zgęſtnieie. A wárzechy álbo ſzpatle odiąwſzy / dáią mu ſie bárźiey zſycháć / áż będźie iáko Sok wolno zeſchły / y ták tym ſpoſobem od Tureckich Popow Máſłok bywa robiony / z wielką pilnośćią y oſtrożnośćią w Kánikule / ná gorze / ktorą Traconites zowią. Ktoreg czáſu / áni żon / áni dźieći do siebie przypuſzczáią. Wielki zyſk y pożytek z tego miewáią. Abowiem iedne kwinte / álbo czwierć łotá / po Táláru przedáią / podczás y po czerwony złoty.

Moc y Skutki.

Gdy ſie do boiu gotuią / biorą tego Máſłoku ná raz / iáko Bobowe źiárno: Záczym ſie do tákowego męſtwá pobudźáią / śmiáłośćią y ćierpliwośćią / że nic nie vważywſzy ſobie niebeſpiecznośći y śmierći / práwie bez rozumu do okrućień-

ſtwą idą: áni bydłu/ áni ludźiom folguiąc. Ták odmienia ten Máſłok namietności/ przyrodzenie/ y obyczáie/ w tych/ ktorzy go vżywáią/ że z rozumnego czyni ßalonego/ z ćichego y pokornego/ okrutniká: z ſmętnego y fráſowliwego/ weſołego: z okrutnego nieprzyiaćielá przemieni w przyiaćielá ſczyrego y łáſkáwego.

páráliżu. Páráliżem nárußonym ieſt wielkim y známienitym lekárſtwem. Záczym/ iáko mamy wiádomość/ tą chorobą bárzo zrzadká Turcy bywáią złożeni/ á ile zácnieyßy. Przyczyná tá ieſt/ iż vżywáiąc tego Máſłoku/ krew y duchowie przyrodzeni w ćiele ich wzburzáią ſie/ y iákoby wreią. Záczym ſie w nich záraz nagle popędliwość wznieca/ y iádowitość gniewu/ przez duchy wzburzona/ wynárza ſie: A ták ćiáło we wnętrznośćiách ſwych rozgrzane/ zá tákim wzrußeniem duchow/ rozgrzewa Nerwy y Mußkuły/ trawiąc w nich wielkość źimnych wilgotnośći/ ktore poſpolićie ſą przyczyną Páráliżu.

Rozſądek.

Rozmáite y rożne miedzy Ziołopiſy ieſt rozumienie/ o tych Jelenich korzeniách/ á zwłaſczá Niemieckimi/ y Alchimiſtámi/ ktorzy iáko rzeczy rozmáite nieuią/ ták y imioná im przemieniáią. My ſtárych á poważnych Ziołopiſow ſie trzymáiąc/ zá nimi idźiemy.

Czarnogłow / álbo Łáni Czyśćiec/ Rozdź: 39.

Seſeli Maſsilieñ:
Siler mõtanum.

Maſiliſcher Seſel.
Seſel kraut.
Berg Seſel.
Rößkümmel.
Zirmet.
Siler Montan

Czworákie ziele iednym imieniem/ od Grekow y Láćinnikow/ náśládowcow ich/ Seſeli názwáne: Jednák z przyſądá mieyſcá y kráiny/ gdźie ktore z nich nawybornieyße rośćie: á to dla rozeznánia ich rożnośći. V nas káżde z nich ma ſwe włáſne imię y názwiſko. Náprzykład. To co Grekowie y Láćinnicy Seſeli Maſsilienſe zowią/ my Czarnogłowem/ Łánim Czyſcem/ y wielkim kminem. Ktore Seſeli Æthiopicum: my Smłodem czarnym. Tákże Seſeli Peloponenſe, my Zielem Poſtáwnym. Zás Seſeli Creticum, nam

nazn Jeleni korzeń rzeczone. Z tych káżde z oſobná / z ſwey poſtáci y wyobráżenia / ſwego przyrodzenia y ſkutkow / zá Boſka pomoca á błogoſłáwieńſtwem / opiſanie od nas odnieśie. A naprzod:

Czarnogłow / álbo Láni Czyśćiec / ktory dwoiáki ieſt. Acz (od Dioſkorydá ieden tylko opiſany ieſt.) To ieſt: Ten ktory
Korzeń: korzeniá ieſt długiego / miązſzego / białego y pachniącego. Liśćia Liśćie.
Kopru Włoſkiemu podobnego / ieno miezſzeyſzego. Pretu mocne-
Pret. go / iáko v Zápáliczki / ná połtorá łokćiá wzwyſz / gáleziſtego. W wierzchu ktorych Okołki wielkie / ſzyrokie / Kopru ſwoyſkiemu po-
Kwiát. dobne. Kwiátu z żołtábládego: z ktorego Naśienie obdłużne / gránowite / zapáchu dobrego / ſmáku oſtroſczypiącego. Do lekarſtw tylko korzeń á naśienie nacześciey przychodzi. Drugi Czarnogłow temu pierwſzemu we wſzem podobny.

Meiyſce.

KOcha ſie poſpolićie ná gorách wyſokich. Przodek ma / ktory w Márſiliey po polách płonnych obfićie rośćie. Z kąd też názwiſká doſtał. Tu w náſzych ſtronách / ile tęgo / ktory Dioſcorides opiſuie / báczyćiem niemogł / okrom wtorego.

Przyrodzenie.

KOrzeń y Naśienie rozgrzewa y wyſuſza / ná końcu wtorego ſtopniá / álbo ná początku trzećiego / Do śiebie przyćiaga / rozpráwuie / trawi / rzedzi. Naśienie iego w ſwey porze do cztyrech lat może chowáć. Korzeń do roku / á nadáley pułtoru.

Czás kopánia y bránia.

KOrzeń gdy go chcemy / do śćiągnienia z głowy Fluſow flágmiſtych / vżywáć / ma być kopány Kśieżycá Wrześniá / dwunaſtego / oſmnaſtego / dwudźieſtego czwartego dniá. To ieſt: słońcu będącemu w Wadze / Mieśiącu / iáko temu / ktory w głowie władza ma. W domu Marſowym / to ieſt: w dźieśiątym / w dwunaſtym / y w czternaſtym ſtopniu Skopu. Tych ábowiem czáſow ma potężność wielka / do śćiagánia wilgotnośći z głowy. Záś ziele y kwiećie ma być rwáne y zbieráne / dwudźieſtego czwartego dniá / dwudźieſtego ſzoſtego / álbo dwudźieſtego oſmego Czerwcá / słońcu będącemu w oſtátnim dźieśiątku dni Ráká niebieſkieg. A Mieśiąc w ſzoſtym / w oſmym / we dwunaſtym / y w oſmnaſtym ſtopniu Skopu / we dwudźieſtym oſmym domie. Naśienie obráne być ma około dniá wtorego / czwartego / y ſzoſtego Wrześniá / słońcu będącemu w Pánnie / á Mieśiącu we dwudźieſtym / we dwudźieſtym wtorym / y we dwudźieſtě ſzoſtě ſtopniu / Skopu niebieſkie° / w do° pirwſzym.

Moc y Skutki.

Głowie. Mozgu. Pierśiom Płucom Niſzkom	Głowe. Mozg. Pierśi. Płucá. Niſzki.	Záziębione / álbo z przyrodzenia zimne / korzenie y naśienie Lániego Czyśćcu rozgrzewa. A wilgotnośći zbytnie w nich / ile

flegmiſte wyſuſza y trawi / z miodem pijąc / álbo z winem słodkim.
Opuchłym. Opuchłe.
Padáiącey niemocy / ile tego ziela ieſt z wſzyſtkiey ſwey iſtnośći / ſprzećiwia ſie / Rádu ku.

y iest rátunkiẽ. Przeto ktorzyby do niey skłonni byli / álbo ią miewáli / dobrze go w pokármiech y w trunkách często vżywáć. Tákże w Puchlinie. (Tab.)

Swiʒdʒotchniącym.

Swiʒdʒotchniącym. To iest: Tchu wolnego mieć niemogącym / ieno szyie wyciągnąwszy / á vstá otworzone wzgorę wzniozszy / powietrza chwytáią / korzenia y Nasienia / przerzeczonym sposobem vżywáć go / dobrze. (Dios.)

Albo to oboie w winie z Figámi wárząc / y piiąc. Abowiem flegmiste słámowátości rozgrzewa y wysusza. (Plat.)

Sok.

Krwi skrzepłey. Wietrzności. Morzyska y gryzienia.

Krew zsiádłą w żołądku rozpráwuie

Wietrzności w ciele rozpadza.

Morzysko y gryzienie w żywocie vkłáda / wárząc w winie nasienie / liście y korzeń / á ná czczo ciepło piiąc. Też prochu po czwierći łotá z winem dobrze vżywáć.

Dycháwicznym.

Dycháwicznym iest vżytecznym trunkiem. Płucá z flágmy lipkiey y gęstey wychędáżáiąc y wysusáiąc.

Flágmie.

Korzeń żuchány / álbo w vściech trzymány / z głowy flágme ták vsty / iáko y nosem wyciąga. Záczym odetchy wolne czyni.

Kámień.

Kámień z ciáłá wywodzi / ziele w wodzie wárzone / á biodrá y lędźwie / tákże ostátnie paćierze w grzbiećie / álbo w krzyżách tym náparzáne.

Zásiniáłośćiom ná ciele.

Zásiniáłośći ná ciele / ze wrzodow y z sádzeli pozostáłe rozgánia / toż ziele w mleku Kozim wárząc / y tẽ náćieráiąc.

Złote żyłki.

Złote żyłki w stolcu wysusza / y zástrupienie ich spadza / sokiem ie pomázuiąc.

Chorobõ y dolegliwośćiom od Sáturná pochodzącym.

Chorobom wszelákim / ktorym Sáturnus pánuie / iáko Żołtey y Czarney niemocy / spadkom z głowy / ták flágmistym / iáko melánkolicznym / do zebow w padáiącym / y boleśći wzbudzáiącym Korzeń tego ziela bárzo iest vżyteczny.

Kámieni:

Przećiwko kámieniu / ták w nyrkách / iáko w Pęchyrzu / bárzo iest vżytecznym. Ale do tegõ ma być kopány / gdy Sáturnus w swẽ dostoieństwie będzie wywyższony. Co bywa w Wadze / bądź w domu swym / ktory ma w Wodniku / álbo w Kozorożcu.

Płodu martwemu.

Płod martwy z żywotá wywodzi.

Chorobõ zimnym wnetrznẽ.

Chorobom wszelákim wnętrznym / z zimná pochodzącym / y tym pomienionym / iest lekárstwem: Korzeń álbo nasienie w Miedzie / álbo w Málmázyey wárząc y piiąc. Nasienie też w Miedzie Konfektem / Lektwarzem / álbo iákim inym sposobem przygotowáne y vżywáne / iest lekárstwem.

Kádukú.

Padáiącey niemocy / nasienie y korzenie / ktore z tych Lánich czyscow / po dwie części kminy wziąć / z trzećią częśćią Pieprzu długiego / á z miodem álbo z winem słodkim dáć pić.

Wzrok posila.

Oczy ćiemne znácznie posila / vżywáiąc ták nasienia / iáko korzenia / w pokármiech y w trunkách często.

Item.

Wziąć Czyscu Lániegõ nasienia / Cynámonu po dwu łotu / Kwiátu Rozmárynowego łot / Nasienia Kopru Włoskiego / Anyżu / Swieczek / álbo kwiátkow ich po poł łotá / Káyskich ziarnek / Kubeb / Kwiátu musskátowego / Gwoździkow kramnych po poł czwierći łotá. To wszytko co namiley vtluc / á po ćwierći łotá káżdy dźień dwá kroć / godzinę przed obiádem y wieczerzą / bądź w winie białym ćiepłym / bądź ná grzańce / Málmázyą ćiepłą polaney / dawáć.

Kászlu zástárzáłemu.

Kászlu zástárzáłemu / z vstáwicznych flegmistych spadkow ná Płucá / iest pewnym y rychłym rátunkiem: ták nasienie / iáko korzenie tego ziela w miodowey syćie wárząc á ráno y ná noc po kwarterce piiąc. Abowiem Flágme grubą / lipką / y kliiowátą rozgrzewa / rzedzi / á z Płuc y Piersi snádnie wywodzi.

Item.

Tegoż nasienia / álbo korzenia miałko vtártego / z czwartą częśćią miodu odszymowánego záczynić / á ná raz iáko Kásztan rowny / bierąc / w vściech trzymáć / á co sie rozplynie połykáć.

Dycháwi: Swiʒdʒotchniącym.

Dycháwicznym.

Swiʒdʒotchniącym toż lekárstwo iest wielkim y známienitym rátunkiem. Też z winem słodkim / álbo z miodẽ miałko vtárte / pić ćiepło ná noc y ráno / dobrze.

Nyrkom Przechod Pęchyrzu. Mácicy. Moczu.

Nyrki / y Przechody moczu.

Męchyrz zámulony wychędáża.

Mácicy zádusżoney iest rátunkiem.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / álbo z ćięszkośćią y kápániem odchodzący wywodzi.

Rodzeniu ćięzkiemu.

Rodzenie dźiatek snádne Pániom czyni / Nasienie álbo Korzeń Lániegõ czyscu / w winie słodkim / álbo w pitym miedzie / nawet y w wodzie wárzony / ráno y ná noc po ośmi łyżek ćiepło dawáć pić / dobrze.

Pokurczonym.

Kurcze y pokrzywione członki rátuie / Nasienie z miodooctowym Syropem (Aceto mulso) vżywány.

Żołądkowi.

Żołądek zimny rozgrzewa / osurowiały y do trawienia niesposobny náprawia Proch / w potráwách y w Trunkách vżywány. Tákże go z ćiepłym winem ná czczo piiąc.

Mácicy. Wątrob: Slezienie. Nyrkom. Pęchyrzowi.

Mácicy. Wątrobie. Slezienie. Nyrkom. Pęchyrzowi. } Zázieblym / y Zámulonym / z pieczonymi Figámi / prochu z nasienia iego dobrze vżywáć. Tákże z potrá-

wámi / y

wáni / y w piću káżdym przymieszuiąc. Toż wietrznośći w Máćicy záwárte rozpadza.

Od przeziębienia / y odmrożeniu.

Ktorzy śie w gwáltowne mrozy w drogę vdáią / á żeby nie przeziębli. Náśienie tego źiela z Pieprzem ná poły ná czczo z ćiepłym winem pić dawáć. (Dios.)

Przeziębłe toż też rozgrzewa.

Scyátyce

Scyátykę / y w biodrách łupániu / z zimnych flágmistych flusow vspokaia / wárząc nasienie / álbo korzenie w winie ná poły z wodą / á tego przez trzy dni ćiepło po piąći łyżek pić dáiąc. Toż

Człónkom vłomnym

Członki vłomne posila.

Niezátrzymániu Moczu.

Moczu niezátrzymániu ćzwierć łotá náśienia z winem day trunkiem.

Kámień z Nyrek.

Kámień z nyrek wywodźi náśienie / dáiąc go z Kminem polnym / z białym Imbierem / z Gwoźdźikámi kramnymi / z nasienim Włoskiego Kopru / y Pietruszczánym / y z Lákrycyą skrobáną po łoćie. To wszystko miáłko vtłuc przydawszy Cynámonu / Anyżu / Bobku ochędożonego tákże po łoćie / Cukru białego łotow dźieśięć / y po poł łotá z białym winem pić.

Trućiźnie z Swiniewszo.

Przećiwko trućiźnie / z Swiniey wszy toż nasienie / álbo y korzeń z winem słodkim piiąc / iest pewnym lekárstwem.

Febrze.

Febrze / ktora z zápalenia flágmy słoney pochodźi / Epialā Grekowie zowią: Náśienie z wodą pić dáiąc / iest bárzo vżyteczne.

Pokurczonym. Kolice y gryźieniu

Kurczom y pokrzywionym.

Gryźieniu w żywoćie / iest rátunkiem známienitym / wziąwszy go z dźiewięć łotow / Cynámonu łot. To oboie z grubá przetłuc / y w funt Oliwy wsypáć / do tego przydawszy kwáterkę winá dobrego białego / y wárzyć do strawienia winá / á tym żywot boleiący / y członki pokurczone naćieráć.

Item.

Toż nasienie przetłuczone / y ná rynce przysmáżone / á ná żywot co naćiepley przykłádáne czyni.

Pierśiom Białogłowskim.

Pierśiom Białogłowskim zbytnie nábrzmiáłym / z obfitośći mleká w nich zśiádłego / lekárstwo z teyże nasienia / wziąwszy go miáłko vtárte° sześć łotow / mąki Fengrekowey / Słonecznikú / po trzy łoty: Mirrhy łot / Száfránu tłuczonego poł ćzwierći łotá. To wespoł wárzyć w białym winie / przylawszy sześć łotow Rumiankowego oleyku / ták długo wárząc / áż zgęstnieie iáko máść / y tym co naćiepley plastrowáć.

Mieśięczney.

Pániam chorobę Mieśięczną / nád przyrodzenie záhámowáną / wzbudza y wywodźi / Náśienie álbo Korzeń w winie słodkim / álbo w máłmázyey wárząc / náwet w piwie álbo w wodźie / á po ośmi łyżek ćiepło ráno y ná noc piiąc. Toż czyni nád párą ćiepłą śiedząc / á leykiem w otwor ią łoną pusczáiąc. Tákże

Máćicy záplugáwioney y záziębłey / á do płodu niespo.

Máćice z słámowátośći sprośnych wychędaza y wysusza / źiele wárząc w wodźie / á leykiem w otwor łoná párę pusczáiąc. Albo prochu tegoż nasienia / y korzenia w potráwách y w trunkách przez iáki czás vżywáiąc. Ták ábowiem z zimná rozgrzewa / záplugáwioną wychędaza / á do płodu sposobną czyni.

Potom.

Ziele to do Potow wzbudzenia iest przynależące / párą / wárzonego nágrzewáiąc ćiáło.

Pokrzywionym.

Przeto członkom vłomnym / pokrzywionym / do nágrzewánia y poćenia iest vżyteczne.

Przepukłym y potłuczonē.

Przepukłym.

Potłuczonym / ták korzeń iáko náśienie / z białym winem / pić dobrze. (Plin:)

Kreczu.

Krecz / to iest / Twarz wtył obrocona / álbo w bok nákrecona y záłomiona / leczy / po poł łotá ták náśienia / iáko korzenia z białym winem piiąc. (Plin:)

Rożey pieklney.

Rożą pieklelną wyćiąga / rozpadza / y leczy / plástruiąc korzeniem / z liśćiem y z nasieniem.

Żołądkowi.

Żołądkowi śpieszne trawienie czyni / ná Wećie po obiedźie y wieczerzy / ták korzenie / iáko nasienie / ná Cukrze / álbo z białym winem / bądź iákim inym sposobem vżywány. Tákże y liśćie iego.

Łániom kotnym.

Łánie kotne álbo ćielne / tym źielem rády śie pásą / dla snádnieyszego y lżeyszego okocenia / y pozbyćia płodu. Z tąd nászy Polacy Łánim czyścem ie názwáli / że śie Łánie nim czyszczą: od ktorych Lekárze wźięli sposob do wyczyszczenia białychgłow / bądź w zátrzymániu choroby Mieśięczney / bądź w pozostániu Łożyská / y inych plugáwośći záwśćiągnionych po porodzeniu. Toż

Kozo kotnym / y ćielnemu bydłu.

Kozom y inemu bydłu / dla snádnieyszego okocenia y oćielenia / rostropne mátki czeládne y gospodynie nasienia z wodą dáią pić. Sámá też nać w wodźie rostárta / á w gębę ich lana / toż czyni.

Bydlęcey biegunce.

Bydłu biegunki zástánawia / tákże go im w gębę leiąc / álbo dáiąc im go z solą lizáć. (Plin:)

Bydlęcym rozmáite chorobō.

Wołom / y inemu rogátemu bydłu / rozmáite choroby leczy / przerzeczonym sposobem go dáiąc. Tenże

Konfekt.

Confectio.

Z tego źiela korzenia / z odwárzonego Soku y przekláryfikowánego / wziąć trzy funty / Cukru Kanáru przedniego funt / Száfránu Cymentu / á możeli być Moráwskiego łotow sześć. To wárzyć do zgęszczenia Konfektá. Ten

Melánk: Od rozumu odchodzącym. Kordyácę Serdecznym dolegliwośćiom.

Melánkolicznym/ A
Od rozumu odchodzącym/ ieſt wielkim á známienitym lekárſtwem. Tákże Kordyácznym/ Xinym
Dolegliwośćiom ſerdecznym/ vżywáiąc go ná zchodźie Kśiężycá ná czczo/ náraz/ iáko Káſztanowy Orzech/ álbo Włoſki. Jeno w kopániu korzenia/ do tego Konſektu/ ma bydź wzgląd miány ná Merkuryuſzá/ w iákimby był położeniu/ y iákieby miał Plánety ine ſobie życzliwe/ álbo przećiwne. A to dla vżywánia przećiwko ſzaleńſtwu y odchodzenia od rozumu. Záś przećiwko dolegliwośćiom ſerdecznym/ álbo Kolice/ biegu słonecznemu trzebá ſię przyłożyć/ z iákiemi Plánetámi ma złączenie: iáko Philoſophowie roſtropni vczą.

Extract.

Extrákt.

Rzeczy wyćiągnione z źiela/ z korzenia y z naśienia/ z wielkim vżytkiem mogą być do bolaczek nápuchłych/ y wielkich/ do wrzodow/ y ſádzeli ſzkodliwych kroſt złych/ przydáiąc ich do Máśći/ y Pláſtrow wyćiągáiących vżywáne.

Oleum.

Oleiek.

Oleiek Alchimiſkim ſpoſobem wyćiągniony/ bez osobliwych ſkutkow nie ieſt. Ten do mnieyſzych nábrzmiáłośći y kroſt należy/ námázuiąc nim.

Sol.

Tá bolączkom ſłuży miernym/ ktore ieſliże ſą z przymiotem ogniſtym/ w Rozánym occie ma być rozćierána: Jeſli záźiębione/ tedy z ćirpkim winem/ z piołynem/ z gorzałką rozćierána/ y w tym pláty álbo ſłáytuchy maczáiąc/ ná nie przykłádáć. To też
Plány y zmázy wſzelákie ná ćiele zá ſtárzáłe y dawne śćiera.

Magia.

Mądrzy Miſtrzowie vczą: iákie ſię máią czáſy obierác y záchowáć/ w kopániu korzenia/ w bźániu liśćia z kląćzem/ y w obiżániu naśienia/ do tych álbo owych chorob. W wątrobnych niedoſtátkách: tákże w Plucnych/ y pokrzywionym członkom/ każą bráć/ gdyby Jowiſz nietylko w ſwych godnośćiách wywyżſzony/ ále y do ſwego kreſu/ álbo y w Trzećiaku był: w ten czás źiele ſámo ma być rwáne/ do pomienionych chorob. Tákże naśienia kiedy chcemy záżyć przećiwko Kolice/ zámuleniu żołądká/ zátkániu kiſzek/ ma być do tych rzeczy przyſtoynie zbieráne. To ieſt: gdy Mieśiąc bedźie wſchodnym kąćie/ álbo w środku niebá. To pilnie vpátruiąc/ żeby z tych Plánet ktory (w kopániu korzenia/ álbo rwániu źiela/ tákże w zbierániu naśienia) niemiał Marſá/ y złośliwych promieni iego/ to ieſt: od czwartaká/ álbo od Przećiwnego/ zawády. Albo żeby z kątá nie wypadł. To zewſząd pilnie obaczywſzy/ beſpiecznie/ z wielkim chorego vżytkiem/ y ſwą pochwałą/ vczony á roſtropny Lekarz tych rzeczy/ y Extráktow z nich/ do pomienionych chorob vżywáć może.

Rozſądek y Przeſtrogá.

To źiele iż ſię zrzadká w náſzych tu źiemiách/ pod niebem źimnym/ znáyduie/ okrom wtorego/ á że czeſto do lekarſtw potrzebuiemy korzeniá y naśienia iego. Pánowie Aptekarze pilni być máią/ w doſtawániu tych rzeczy od Máteryáliſtow/ żeby miáſto Czyśću/ Łánie go naśienia/ Barſzczowego nie kupowáli. Tákże korzeniá: gdyż ten rodzay oſzuſtow ná tym záśiadł/ żeby ſobie iákikolwiek pożytek záwſze/ z ſzkody ludzkiey/ vczynili.

Jeleni Korzeń Kreteńſki/ Rozdział 40.

JEleni Korzeń Kreteńſki/ Ziele ieſt krzakowáte/ dwukokietne. Ten dwoiáki ieſt: Wielki y mnieyſzy/ álbo Sámiec y Sámicá. Wielki Liśćia ieſt do wietſzego Biedrzeńcu podobnego/ po káżdey ſtronie ſtopki cztery liſteczki/ para przećiwko ſobie/ á ná wierzchu ieden máiąc/ wſzyſtkie podługowáte/ przyoſtrzeyſzym/ á około zabkowáne. Pret gáłęzịſty/ obły/ gládki. W wierzchu ktorych okołki niemáłe/ iáko ná Pietraſzniku. Ná tych/ po okwitnieniu/ Naśienie parą á parą/ okrągłe/ pláſkie/ ná kſztałt Rondele.

Pret.

Naśienie.

Smáku

Smaku ostrego y pachniacego. Korzeniá niewielkiego/ cienkiego/ od tego odnozki drobne. Korzeń.

Liście. Wtory tákze dwułokietnego wzrostu/ krzaczysty: Listeczki tákże z obu stron stopki/ po cztery máiac/ Dziegielowym podobne/ ieno wietsze/ y glebiey około kráiow wykrawáne/ do tego okragleysze y tepsze: Ná końcu stopki osobno ieden listeczek ląbrzysty/ wszytkie ostre: Klacza tákże ostrokosmáte: Ná wierzchu tych w okolkách Nasienie ostre/ po parze pochodzace: Korzeń też niewielki y cienki. Klacze. Korzeń. Nasienie.

Mieysce.

W Nászych tu polnocnych stronách máło známiome. Tákże w Niemieckich iest gościem: Jednák że sie w ziołách rozmáitych cudzoziemskich (wiecey nizli nászy) kocháia / rychley go w ogrodách ich sianyználeść. We Fráncyey obficie po polách/ y przy drogách roście. Ale przodek ma/ ktory sie w Kándyey/ y w Cylicyey/ ná gorze Amanum znáyduie.

Seseli Creticum. Aliquibus Tordylium, vel Gordylium.

Kretischer Sesel. Kándischer Sesel.

Przyrodzenie.

TEgo iest włáśnie przyrodzenia/ ktorego Czarnogłow. To iest: rozgrzewáiacego y wysuszáiacego / przy końcu wtorego stopniá.

Moc y Skutki.

Obádwá te Kreteńskie Jelenie Korzenie/ iednákich skutkow z Czarnogłowem sa/ iáko Dioscorides pisze/ y Aegineta.

Moczu ciezkiemu puszczániu/ y kápániem odchodzacemu/ iest lekárstwem osobliwym/ warzac go y pijac. Albo Mocz.

czwierć łotá nasienia iego z winem piiąc. Toż

Miesiączney. Miesieczną chorobę Pániom/ nád przyrodzenie záwściągnioną/ wzbudza y wywodźi. Też/ z źiela po pás kąpiel czyniąc/ toż czyni.

Nyrkom. Nyrkom zbytnie boleiącym/ iest lekárstwem/ Sok z świeżego źiela/ y z nasienia/ przez dźieśięć dni/ porządnie z Mußkátelą piiąc/ po pol kwinty ná raz go biorąc.

Kámieni. Kámień z nyrek moczem wywodźi.

Pierśiom. Pierśi Y

Płucom. Płucá z Flágmy wychędaża: Proch korzenia iego/ z czwartą częśćią miodu odwárzoneg/ y chędogo odßymowánego/ záczyniony/ á Lektwarzem/ álbo Konfektem/ káżdego dniá kilkákroć po troße vżywány/ álbo z łyßki lizány.

Przećiwko twárdemu y głębokiemu spániu/ nád przyrodzenie: ktore Arábowie Subetem/ náßy Szpikiem miánuią/ podkurzenie z niego czyniąc pod nosem/ iest rátunkiem. Abowiem śpiące wzbudza. Subetu.

Máćicy. Máćicę záźiębioną rozgrzewa.

Záplugáwioną slozami wychędaża/ w wodźie źiele wárząc/ y tym żywot nágrzewáiąc/ álbo po pás sie w niē kąpiąc.

Poty wzbudza. Do wzbudzenia potow/ tákże iáko Láni Czyśćiec/ to źiele iest przystoyne. Abowiem poty gwałtownie zniecą/ wárząc go/ á przy párze iego/ álbo nád nią śiedząc. Záczym członki osłábiáłe y mdłe pośilą.

Káßlu zástárzáłemu. Káßle dawne y zástárzáłe leczy/ korzeń y nasienie iego w pitym miedźie wárzone/ á ná czczo y ná noc ćiepło po rowney kwáterce pite. Owa tym wßystkim chorobom y niedostátkom służy/ ktorym Czarnogłow. O czym troche wyżey powiedźielismy.

Rozsądek.

Rzadkim Ziołopisom to Ziele znáiome iest. Przeto záledwie kto z nich o nim zmiankę czyni. A niemamy sie dáć vwodźić Bábom nikczemnym/ áni Herbularzom nievmieiętnym/ kiedy nam coś inego/ miásto tego źiela/ przynoßąc pokázuią y vdáią. Bo y dawnych wiekow Pisarze/ o ziołách pißący/ nie zwáli go tym imieniem Tordylium, ále Seseli Creticum. Ktore iż nie w káżdey kráinie (iáko wiele y inych ziół) rośćie/ w máłey im też znáiomośći/ ták z strony wyobráženia v kßtałtu/ iáko przyrodzenia y skutkow było. Wiek poślednieyßy w ludźie vczone obfitßy y zámożyßy. A iż poślednieyßy wiek/ iest w ludźie we wßelákich náukách obfitßy y zámożystßy/ niżli on dawny. Tedy też zá pilnym wywiádowániem/ y vstáwnym ćwiczeniem/ do czegoś skuteczniejßego przychodzą. [ácz snadź iescze nie do istotnego kresu] Párácelsistowie/ y z swym Mistrzem/ zá ten Jeleni Korzeń Kreteński/ ktory Grekowie y Łáćinnicy Tordilium, á stárßy Seseli miánowáli/ biorą wtory rodzay tegoż źiela/ ieno nie we wßystkim iego opisániu z Dioßkorydem sie zgadzáią/ tylko w sámym liśćiu. O czym sie ßerzey wnet powie/ o źielu postáwnym.

Postáwne Ziele/ Rozdźiał 41.

Korzeń. Postáwne źiele/ korzenia iest miąßßego/ długiego/ y twárdego: zwierzchu czarne/ we wnątrz z żołtá bláde/ álbo białe. Soku pełne pachniącego: Pręt. Jeden Pręt z śiebie wysoko pusczáiąc/ miąßośći Zápáliczki: Poniekąd czczy/ mocny/ prosty/ źielony/ złobkowány/ á gęsto kolankowáty: Liśćie. Od ktorych liśćie gáłęźiste/ po iednemu zosobná pochodźi: wielkośćią/ miąßośćią y gęstośćią/ świniey wßy podobne: Tym kßtałtem iáko w Wrotyczy/ álbo w Orzeßku/ ktory y Kropidłkiem zowiemy. Nasienie. Nasienia obßyrnego/ y płáskátego/ iáko mießeczki niciákie/ iednák iądrá pełnego/ bárwy popielástey/ zapáchu mocnego y ostrego: Smáku gorzkáwego.

Mieysce y Wybor.

W płonnych á wilgotnych sie mieyscách kocha: Rośćie ná págorkách. A przedniey dobroći w Peloponeśie/ ná Ostrowách Morskich/ y ná gorze Idá.

Czás

Czás kopánia y bránia.

KOrzeń tego źiela ma być kopány / gdy Mars wschodźi / Słońce w Ráku / á Miesiąc w pierwszey kwadrze. Ziele y kwiećie / kiedy Słońce we Lwie. Mars ná zachodźie / á Miesiąc w Skopie. Naśienie / gdy Mars w Byku niebieskim będźie.

Tordylium secundum.
Seseli Creticum Peloponense.
Seseli Peloponesiacum verum.

Wollausser kraut.
Gotts kraut.
Schweig kraut.
Moren kummir.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest rozgrzewáiącego y wysuszáiącego / w środku wtorego stopnia. Przeto rozrzedza / rozpráwuie / otwiera / wywodźi / zwłasczá flágmiste wilgotnośći zbytnie.

Moc y Skutki.

Dźiećiom więcey / niż dorosłym służy.
Skutki tego źiela / więcey Dźiećinnym ćiałom / ták zwierzchnie / iáko wnetrznie służą / ániżli ludźiom w wietszych lećiech będącym.

Wszom.
Wszywość ich / á ile w głowie oddala / y morzy / ługiem głowę przemywáiąc / w ktorymby korzeń tego źiela był wárzony.

Łupieże y Páprzysłá w głowie.
Łupieże y Páprzysłá z głowy spadza y wychedaża / przerzeczonym ługiem często przemywáiąc.

Brodawkom.
Brodawki / Sok ie° spadza / pierwey ie skrwáwiwszy / á potym ie nim nápuśćić.

Strách.
Przećiwko nocnym stráchom / y pokusom we dnie ludźie nágrawáiącym.

Morowemu powietrzu.
Przećiwko morowemu powietrzu / powiádáią go być bárzo potrzebnym y vżytecznym / korzeń ná szyi nosząc / zwłasczá pod ten czás kopány / gdyby był Sáturnus w Niedźwiadku wschodzący.

Krew do Pierśiom. Płucom. Zołądkowi.
Krew w máłych dźiećiách dobrą mnoży.
Pierśi.
Płucá.
Zoładek. y

Nyrkom.
Nyrki z zámulenia im wychedaża / wárząc w winie korzeń / źiele y naśienie / tego im pić dáiąc.

Od przeźiębnienia.
Ciáłá ich od przeźiębnienia dla wilgotnośći zbytnich záchowuie / z trochą pieprzu dáiąc im go pić.

Dźiećiom [illegible]
Tymże dźiećiom mokrzącym y vsikáiącym

iącym ſie w pościeli/ ieſt vżyteczny/ tákże go im z pieprzem dgiąc.

Kámieniu.

Kámień z Nyrek y z Pechyrzá/ krząc wywodzi/ przerzeczonym ſpoſobem do vżywánia dany: y przeto miedzy te ziołá od ſtárodawnych Ziołopiſow ieſt położony/ ktore kámień łamią y wywodzą.

Chropowátośći ćiáłá.

Ciáło chropowáte/ śmłáde/ gładkie/ y białe czyni.

Plánom.

Plány y zmázy wſzelákie ściera.

Znákom z Oſpic.

Znáki ná twarzy pozoſtáłe z Oſpic. Tákże z inych kroſt wyrownywa y sláchći/ czeſto ie tąż wodą z ziela tego wárzonego myiąc.

W vſzu czerw.

W vſzách chrobáctwo zálagłe gubi/ ćiepłą párę w nie puſczáiąc z wárzonego naśienia.

Dziećinnę ſtráchom/ pokuſom/ ... zárom/ y ... nę ſtráſzl.

Powiádáią/ że to ziele/ álbo korzeń iego ná ſziyce dziećiom záwieſzony/ od ſtráchow/ pokus/ ſnow ſtráſzliwych/ y czárow ie záchowuie.

Konfekt.

Kámieni.

Konfekt bárzo koſztowny/ y w wielu doświadczony: przećiwko Kámieniu w Pechyrzu y w Nyrkách.

Melánkolie.

Melánkolicznym.

Szalonę/ od rozumu odchodzi ym.

Szalonym/ y od rozumu odſtępuiącym. Ktorym ták ma być czyniony. To ziele póki ieſcze kwitnie/ w punkćie Nowiu Kieżycá kopáć/ y ná ſuchym á nie wilgotnym powietrzu/ á k temu w ćieniu go ſuſzyć. Potym czáſu wyná zbierania/ wziąć go funtow trzydzieśći/ drobno vśiekánego/ á w dziewiećdźieśiąt funtow Moſzcu co nalepſzego y naſłodſzego wſypáć/ dobrze naczynie ze wſząd okrywſzy guniámi/ álbo czym inym/ ážeby wilgotność párna y ſuptylna z niego nie odchodźiłá. To potym wárzyć/ áż trzećia część tylko zoſtánie/ á dwie wyvreią. Powoli temu dáć wychłodnąć y przecedźić w polewány gárniec/ że iáko miod zgeſtnieie/ á bárwy żołtey doſtánie. Tego dwie álbo połtrzeći kwarty wziąć/ y znowu wárzyć/ oſtátek dobrze nákrywſzy chowáć. Tego Soku wziąć kwinte z rowną częśćią máſłá dobrego świeżego ſłonego/ ſtrączkow czoſnku z łupinek co nalepiey chędogimi rekomá ochędożonych/ pod tąż wagą/ iáko máſłá álbo Soku/ y to weſpoł w mármurowym Możdźerzu vtłuc. A tego Konfektu w ſámy punkt Pełniey vżywáć w káżdym wieku. Albowiem ieſt wielkim y doświadczonym ná Kámień

Kámieniu w Nyrkách y w Pechyrzu.

Nyrkowy y Pechyrzowy lekárſtwem.

Wziąć tego Konfektu funt Pączkow álbo Kielkow korzeniá ſámice Páproći/ poł funtá/ zwłaſczá ku wſchodu słońcá wyráſtáiących/ w ten czás kiedy Skop Niebieſki wſchodźi/ y co nadrobniey pokráiawſzy/ w ten Sok álbo w Konfekt włożyć/ y dobrze vmieſzáć. Ten

Melánkolicznym.

Melánkolicznym.

Zápamietáiącym ſie nád przyrodzenie

Zápamietáiącé ſie.

Szalonym. y

Bezrozumnym.

Od rozumu odchodzącym/ ieſt vżyteczny/ dawáiąc im go w ten czás/ kiedyby Znák Ryb Niebieſkich wſchodźił przez trzydzieśći dni porządnie. Záwżdy o dwudźieſtey á czwartey godźinie.

Wodká álbo Extrákt.

Wodká tego ziela álbo Extrákt/ ſłuży Wątrobney cześći odſpodniey/ y inym cześćiom przyległym. Jáko Máchárzynce/ w ktorey ſie Zołć záchowuie/ Zołądkowemu dnu y żyłom okolicznym.

Kolice dziećinney.

Kolice/ y dárćiu w kiſzkách niżſzych/ co rádo Dziećiom y podroſłeyſzym w wielu przypada z picia/ y z iedzenia rzeczy ſurowych/ álbo z oſtrzáłych y ziádowiczonych wilgotnośći w nich zgromádzonych vkłáda. Tákże z zbytniego nápełnienia rozmáitymi potráwámi.

Gryzawkó y morzysku dziećinnemu.

Bywa też to podczás dźiatkom máłym/ pokarm z pierśi Mámczynych/ álbo z Máćierzyńſkich biorącym/ z mleká ...iego/ y ſkáżonego/ ktore z wielkiego y nagłego ich gniewu ziádowicza ſie y ...iádá. Niekiedy też z przeźiębnienia: ...áczym w dźiecińſkich kiſzeczkach tákowe morzyſká czynią. Tá tedy wodká álbo Extrákt to w nich vśmierza/ dáiąc im iey po dźiewiąći kropek pić z łyſzką Anyżowey wodki. A ſtáry z dźieśiąći kropl Extráku/ ktory Łáćinnicy Lac Virgineum zowią/ po trzydzieśći kropli ná czczo ná świtániu/ troche gorzałki do tego przydawſzy/ y ták długo potym chodźić/ áżby pot przyſtąpił/ á potym we trzy godźiny ieść.

Stárſzym miárá tego Extráktu.

Sczkawkę zbytnią tenże Extrákt pijąc vćiſza.

Sckawce.

Vſtom żołądkowym otworzonym y ziejącym/ álbo ſie nie dobrze záwieráiącym po iedzeniu/ záczym páry y dymy z niego ſurowe do głowy pochodzą/ záwiera/ y żołądek do trawienia ſpoſabia/ biorąc go po dwudźieſtu kropli dwákroć ná dźień/ ná czczo przed iedzeniem o dźiewiątey godźinie ná poł Zegárzu/ á pod wieczor o piątey z ćiepłym winem ſtárym dobrym. Ale przed wźiećiem/ pierwey Oleykiem niżey opiſánym/ Paćierze począ wſzy od kárku/ áż do połowice paćierzy przy ogniu/ álbo ćiepłym piecu námázywáć.

Vſtom żołądkowę ziejącym.

Trawienie w żołądku czyni.

Oleiek.

Oleum.

Oleiek zwyczáynym ſpoſobem/ o czym

ſie iuż ná kilku mieyſcách powiedziáło / czyniony / z naśienia álbo y z korzenia tego źiela.

Wątrobie. Wetrob:

Zoładkowi. Zoładkowi.

Pęchyrzowi. Pechyrzowi.

Zołći y tey Mechyrzykowi ſłuży. Przeto Flágmy kliiowáte y lipkie / z głowy do tych pomienionych częśći ſpływáiąće. W nyrkách tákże nie dopuſzcza ſie im zgromadzáć. Zołći. Flágmie wgłowie.

Co też Oleyku pol łotá biorąc / z Oleykiem Lániego Czyſcu y Máſtykowym / wſzyſtkich zárowno wziąwſzy. Młodźieńczykom dychawicznym y ćiężko tchnącym / z spadkow flegmiſtych w pierśi y w plucá / ieſt wielkim rátunkiem / częśćią tego dáiąc co trzećiey godźiny z łyżki ćieplo lizáć / częśćią ſzyie nád kárkiem pod ſámą czáſzką námázuiąc. Młodym ludźiō dychawicznē.

Biegunki ták białe iáko żołte z oſłábiáłośći żołądká záſtánawia. Biegunkom.

Czerwoną Niemoc leczy. Czerwonce

Stolce ropiſte ktore poſpolićie bywáią z zágniłośći potraw w żołądku / podczás że krwie / z żył do żołądká zbiegley. Temu wſzyſtkiemu ten Extrákt álbo wodká rátunek dáie / biorąc iey po łoćie álbo po łyſce z pol kwinty Croci Martis / do tego Oleyku Mirabolanowego / Soku Fiiołkowego po pol łoćiu. To ná trzy rowne częśći rozdźieliwſzy / to ieſt po trzy kwinty / ná raz pić dáwáć. Stolcom ropiſtym.

Sol.

Tá kiſzkom miąższym y wielkim ieſt ná vżytecznieyſza. Sal, Kiſzkom.

Wątrobie. Wątrobie

Dnu żołądkowemu. Abowiem Sol káżda / zá ſpráwą ćiepłá przyrodzonego oſtawa ſie ſuſza. Przeto Dnu żołądkowemu

Ciálom dźiećinnym y ludźi młodych pełnym ſurowych wilgotnośći / do vżywánia ieſt vżyteczna / piiąc ią káżdego dniá z ćiepłą málmázyą: Abowiem záwiera ſpodni wychod żołądkowy / ktory Grekowie Pilorum zowią / y nie dopuſzcza pokármu ſurowemu y nápoły zwárzonemu z niego wychodźić / áż po przyſtoynym zwárzeniu.

Boleśći ćiężkie z poruſzenia kámieniá w dźieciách vſtramia / dáiąc iey po kwinćie álbo po pol kwinty / według lat y wieku káżdego z białym winem / álbo z tegoż źiela wodką trzemá łyżkámi / á to przez dni dwádźieśćiá ráno y ná noc / poczawſzy záraz po náſtániu nowego Xiężycá / áż ku Pełni / trochę Száfránu do tego przydáiąc. Dźieciom ná kámien boleiącym

Rozſądek.

To Seſeli, ktore ſie tu opiſáło / nie ieſt Creticum, ále Peloponenſe: Jeno że ſą ſobie rowne / y podobne w ſkutkách y przyrodzeniu. Przeto ſie niektorym podobáło Kreteńſkim názwáć.

Zebrzycá / ábo pirwſzy Smlod Czarny / Roz: 42.

KTory rodzay Smlodu ieſt czarny / ktory Láćinnicy Seſeli Æthiopicum, Peregrinum, Gordylium, my Zebrzycą zowiemy. Tá Korzeń ma wielki / y ſoku pełny: Odnożek rzadkich / ále mocnych y ćienkich / á w środku máiąc ſpáre / álbo roſpádlinę wzdłuż / Białogłowſkiemu Członku wſtydliwemu podobna / iáko w Kozłku / álbo w korzeniu Mydelnice: ktora też Bázyliyka polna názywany: y tąż częśćią / ná zachod Słońcá / poſpolićie ſie obraca: Zwierzchu czarney / we wnątrz Ćieliſtey bárwy. Zapáchu Bieðrzeńcowego / mocno pachniącego y przenikáiącego. Smáku gorzkáwego / y ſtwierdzáiącego / coś mniey / niżli Háłun. Kłącza włoſkiemu Koprowi podobnego / gáłązek wiele z śiebie / z Liśćiem obdłużnym / á z źieloná żołtáwym / geſto wypuſzczáiąc / mocnego: Zapáchu przykrego: W wierzchu okołki z kwiećiem bládo ćieliſtym. Z tych potym Naśienie żołtáwe / podobne Aminkowemu / geſte ná ſwych okołkách. Ná przodku po trzy ziarnká / ná iedney ſtopce złożone: A gdy dozrzeie / rozwieráią ſie / y iákoby z iednego ná troie ſie rozdźieláią. Korzeń. Sok. Kłącze. Liśćie. Kwiát. Naśienie.

Mieysce.

TO Ziele w własney ziemi swey Murzyńskiey rośćie. W Europie/ moią wiádomośćią/ iest gośćiem/ okrom Asyey y Afryki.

Seseli Æthiopicũ primum.
Seseli Peregrinũ.

Moren Sesel.
Moren Kümel.
Etiopischer Sesel.

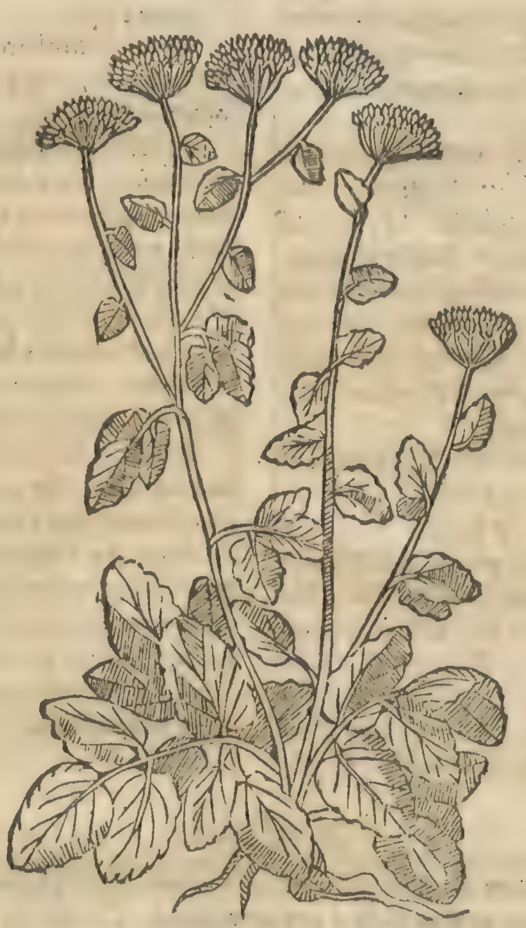

Czás kopánia.

KOrzeń ma być kopány/ około dniá szesnástego/ śiedmnastego/ ośmnastego w Máiu. To iest: gdyby Mars był w piątym stopniu Skopu niebieskiego/ á Mieśiąc żeby sie ku Pełniey przybliżał. Naśienie/ iż tám w tych stronách dożrzewa/ podczás ná początku Lipcá/ podczás we środku. Tedy tegoż też czásu ma być zbieráne. To iest: gdyby Słońce we Lwie było/ á Kśiężyc w pełni/ w tymże tákże znáku/ w stopniu piątym/ śiodmym/ dziewiątym/ w domu też dziewiątym.

Przyrodzenie.

Z Swego zapáchu y smáku/ pokázuiesie być przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysuszáiącego/ we wtorym stopniu: Wywodzi/ náprawia/ y záchowuie.

Moc y Skutki.

Członkõ do rodzenia. Członkom niskim/ do rodzenia służącym/ y ich niedostátkom/ z zimnych przyczyn/ iest lekárstwẽ/ wárząc ziele/ á piiąc.

Bydłu y ludźiom. Nietylko ludźiom/ ále y bydłu/ zwłaszczá Kozom kotnym/ kocenie snádne czyni/ dáiąc wodę z wárzonego ziela ćiepło pić.

Piszą niektorzy z zacnych Pisarzow/ á ile stárodawnych: gdźieby korzeń był gryźiony/ od oboygá rodzáiu/ ták ludzkiego/ iáko Płodu.

go iáko bydlecey / godźine przed społecznym ześćiem / być go bárzo vżytecznym do płodu. Tákże do lekkiego rodzenia.

Rádunku. Pádáiącey niemocy / wárzyć go w winie / á pić dawáć.

Máćicy. Máćice zádußona / y wzgorę zſtąpiona / Korzeń / Ziele / y Nasienie w winie wárzone / ná ſwe mieyſce przywodźi / páre leykiem w otwor łoná puſzczáiąc / álbo ſie po pás w tym kąpiąc.

Miesięcz. Chorobę Mieśięczną Pániom / dla wilgotnośći źimnych / grubych / y kliiowátych zátrzymána / wzbudza / y wywodźi.

Niepłodnym. Niepłodne Białegłowy do płodu ſpoſobne czyni / pijąc / y páre liykiem w otwor łoná z niego puſzczáiąc.

Płodu w żywoćie ſie długo báwiącemu. Płod w żywoćie Máćierzyńſkim / po odeśćiu wody / ktora ieſt znákiem bliſkiego iuż rodzenia / gdźieby ſie nád zwyczay zátrzymawał. Tákże

Ciężkiemu rodzeniu. Ciężkiemu rodzeniu / Korzeń ochędożony w otwor łoná tylko włożyć / záraz bez bolu wywiedźie. Tymże ſpoſobem /

Łożysku. Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu wymiáta.

Extract.

Extract.

Żołądkowi. Żołądkowi.

Wątrobie. Wątrobie / y tym żyłom / álbo Inſtrumentom / w ktorych ſie Naśienie przyrodzone záchowuie. Tákże ktore przez máćice idą.

Máćicy. Trzewom. Trzewom / y częśćiam przy nich będącym / ſłuży.

Máćice wychędaża y do płodu ſpoſabia. Máćice / álbo otwor łoná / we wnątrz tym Extráktem námázuiąc / wßyſtke wychędaża / y ſpoſobną do płodu czyni / zwłaſzczá to czyniąc godźinę przed społecznym złączeniem.

Żołądko. Żołądek / R.

Kißkom. Trawien. Apetytu. Kißki mdłe pośila / źimne rozgrzewa / Trawienie w nich ſpráwuie. Chęć do iedzenia czyni.

Żołtey biegunce. Żołtą Biegunkę záſtánawia / biorąc ğ po wieczerzy dźieśięć kropli / z duchem wyćiągnionym z winá młodego / dwudźieſtą kropli. A po wypićiu záraz ſie w pośćieli vkłáść / y vpokoić.

Kámień w nyrkách. Kámień w Nyrkách. Tákże w

Przechodóm moczu. Przechodách moczu / dla zámulenia y zátkánia ich / álbo też z iegoż ſamego záwálenia / wywodźi y wyprażnia / dáiąc go w dźiewięć / á w dźiewięć godźin / káżdego dniá po trzydźieśći kropli / z oleykiem białym Terpentynowym / pod tąż wagą / álbo miárą.

Moczu. Toż też Moczu z ćięſkośćią odchodzącemu / ieſt pewnym rátunkiem.

Oleum.

Oleiek.

Wątrob. Ten Wątrobney mocy / w bróniu y w przyćiągániu pokármu z żołądká do śiebie. Tákże

Żołądku. Żołądkowi ſámemu.

Nerwom. Nerwom / álbo ſuchym żyłom.

Jadrom. Jadrom Białogłowſkim / y zwiąſkom ich. Tákże

Máćicy. Máćicy bárzo ſłuży. Poniekąd też

Nyrkom. Nyrkom. R

Pęchyrzo. Pęchyrzowi.

Mieśięczney. Mieśięczną chorobę / ták w tálowitych á źimnych / iáko w chudych / á gorących ćiáłach białogłowſkich / nád przyrodzenie záſtánowioną wzbudza / Pániom tłuſtym / tálowitym y źimnym / z oleykiem Włoſkiego Kopru / álbo z Kopytnikowym / álbo z Pietruſzczáneğ naśienia. Zás chudym y gorącego przyrodzenia niewiáſtom / z oleykiem naśienia Podrożnikowego / z naśienia Swiniego Mlecza / álbo z naśienia Łączygowego / czeſto tego vżywáiąc.

Szył máćiczney. Szyie też Máćiczną / ták w tłuſtych / iáko w chudych / tym Extráktem z naśieniem Aminkowym / Galią Mußkátą / y Styrákiem podkurzáć dobrze.

Zwiąſkom máćiczn. Zwiąſkom Máćice / ktore od Biodr idą / gdyby były bárzo oſłábiáłe. Tákże

Mußkulóm. Mußkułom wnętrznym w biodrách y w ledźwiách námdlonym / bárzo ten Oleiek ſłuży / vżywáiąc go káżdy dźień / ták przez vſtá / iáko Paćierze w krzyżách / y otwor łoná we wnątrz mážąc.

Moczu. Moczu ćięſkiemu / álbo odchodzeniu / kápániem / ieſt doświadczonym rátunkiem / ná poły z Oleykiem z Meliſſy ćiepło pijąc. A Pęchyrz przy ogniu / álbo gorącym piecu / nim námázuiąc.

Sol.

Arteriey. Tá Służy Arterycy wątrobney:

Otworu. Otworu łoná Białogłowſkiego:

Przewodóm. Przechodom moczu.

Jadróm Bi. Jadrom Białogłowſkim.

Naczyniu Naśieniu. Naczyniom przyrodzoneğ naśienia.

Kámień P. N. Kámień w Nyrkách y w Pęchyrzu leczy / vrynę wywodząc / dáiąc iey z wodką y z oleykiem tegoż źiela / po kwinćie káżdego dniá.

Puchlinie. Puchlinę z ćiáłá wywodźi.

Podágrze. Podágryczne boleśći vſkrámia.

Poty wzb. Poty wzbudza / pod tąż wagą iey vżywáiąc.

Wrzodóm máćiczn. twárdym. Wrzody Máćiczne twárde zmiękcza / otwiera y wychędaża / też Sol z woſkiem á z Wainßtynem białym vpalonym / miáłko vtártym / y z trochą mąki rżáney záczyniwßy / Czopek ná Pálec wzdłuż y w zmiąß vtoczyć / y tegoż źiela Oleykiem pomázáć: Táwtą go oćiągnąć / álbo rzadką kitáyką / y w otwor łoná wpráwić.

Rile. kro. Z tegoż też wßyſtkieğ pláſtr vczyniony / Dymie-

ny / Dymie-

Rom. Dymieniom. Fráncowát: m.

ny Dymienicom fráncowátym y wrzodom/ Kile/ ná czionkách wstydliwych/ przykłádáiąc/ wielkim ieſt lekárſtwem.

Wrzodom Fráncowátym záſtárzáłym/ ciáło pſuiącym/ wydubniáłym tá máść bárzo ieſt vżyteczna/ przydawſzy do tego Mercurij præcipitatij żółtego z potrzebe.

Rány bez sczmienia goi.

Rány świeże łáſkáwie/ y bez ſczmienia goi/ przydawſzy tey ſoli/ y Oleyku z tegoż ziela do máśći. Jednák do wrzodow złych záplugáwionych/ ropiſtych/ á vſtáwicznie do nich wilgotności ſie ściągáiących/ tákowa Máść nie ſłuży. Abowiem więcey zewſząd ciągnie do nich plugáſtwá. Przeto twárdośćiom do zebránia w otok/ ieſt vżytecznieyſza.

Rozſądek.

Tych czáſow niektorzy/ z młodſzych Ziołopiſow/ nie zgadzáią ſie/ w názwiſku tego ziela/ z Dioſzkorydem/ áni z ſtárymi Grekámi/ y Láćinniki/ odmieniáiąc Seſeli Peloponeńſkie w Kreteńſkie/ álbo ie zá iedno máiąc: Ktorzy iednák nie ſą obwinienia y nágány godni: Poniewaz wſzyſtkie te czworo Seſele máło nie iednegoż ſą przyrodzenia y mocy/ iáko y owi/ ktorzy Oleſznik zá ziele Poſtáwne vdawáli/ y vżywáli.

Smłod wtory Czarny/ Roz: 43.

Seſeli Æthiopicum alterum, & vulgare.

Ein ander Moren Seſel.

Liście.

WTory Smłod Czarny/ ktory też drudzy Zebrzycą názywáia. Liſt ma Bluſzczowemu podobny/ ieno mnieyſzy/ y dłużſzy/ ná kſztałt Przewierćienia/ ktory też Powoiem pachniącym zowiemy. Láćinnicy y Grekowie Pericłimenon. Tego ziela wſzyſtek krzaczek ieſt ćiemnozielony y niemáły. Klącza dwu łokietnego/ ná połtory piedzi gáłązki nieſącego. W wierzchu ktorych okołki wielkośći ſwoyſkiego kopru z podobnym kwiećiem/ z ktorego potym Naśienie geſte y miąſſze/ iáko Pſzeniczne ziárno/ gorzkie y wonnieyſze niżli Czárnogłowu/ tákże oſtrzeyſze/ y zapáchu przyiemnieyſzego. Korzenia twárdego/ y wdzięcznie pachniącego.

Klącze. Naśienie. Korzeń

Mieyſce.

ROśćie ná gorách słońcu otworzyſtych/ zieliſtych/ y trawnych.

Przyrodzenie.

ANi przyrodzeniem/ áni ſkutkámi ieſt od Czárnogłowu/ y Jeleniego korzenia rożny/ tylko że oſtropieprznieyſzy/ y przeto też potężnieyſzy do tych potrzeb Lekárſkich/ do ktorych ziela pomienione. Tám łáſkáwego Czytelniká odſyłam. bo mi ſie o tym powtarzáć nie zdáło.

Syryczyk/ álbo Opich Syryiſki/
Rozdział 44.
Siſon Sinnus.
Apium Syriacum.

Báſillgen Peterlein.
Siriſch Pfeffer.
Baſilgen Pfeffer. Pfeffer Peterlein.

Syriyczyk/ álbo Pietruſzká Syryiſka/ ziele nam nieznáiome/ bo tylko w Syryey rośćie. Przeto mu też właſnego názwiſká dáć nie możemy/ tylko od krainy gdzie ſie znáyduie. Abowiem kſztałtu y okolicznośći iego: áni Dioſcorides/ áni z Ziołopiſow żaden nie wyráźił/ tylko naśienie iego/ ktore/ iáko Dioſcorides piſze/ ieſt drobne/ Opichowemu álbo Pietruſzánemu podobne/ od ktorego y od odmienſzy má Pietruſzki Syryiſkiey/ dáliſzy mu imie. Naśienie to ieſt podługowáte czarne/ ktorego okolek iego ieſt pełny y oſtry.

Naśienie.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt rozgrzewáiącego y wyſuszáiącego w trzećim ſtopniu/ Rozśiekuie/ rozpráwia/ źrzienczа/ ſámo tylko Naśienie przychodźi do lekarſtw y potraw.

Moc y Skutki.

Vżywáią Naśienia Syryiczycy do zápráwowánia potraw miáſto Pieprzu do Ryb y mieſá. Vżywáią go z Bániámi wárzonymi/ á z octem miáſto potráwy. Tákże do przyſmáku ſtołowego. Abowiem ieſt bárzo o ſobliwego zapáchu y ſmáku. (Plin.)

Do zápráwowánia potraw.

Przećiwko niedoſtátkom y doległiwośći Słeziony. (Dios.)

Słeziony.

Ciężkiemu odchodzeniu moczu.

Moczu.

Nieśiczną Pániam nád przyrodzenie záwśćiągnioną/ naśienie z winem białym dáiąc pić/ wywodźi. (Dios.)

Nieśiczney.

Wątrobę oźiębłą rozgrzewa. | Chleb
Puchlinę z ćiáłá wywodźi. | z tym na-
Kolice wietrzney. | śieniẽ

Wątrobę. Puchlinie. Kolice.

pieczony y vżywány/ ieſt lekárſtwem/ (Actiu.) Fol. 3. Serm: 2. Cap. 9.

Gryźienie y morzenie zdárćiem/ w żołądku/ w kiſzkách/ w Máćicy/ w Pęcherzu/ z wietrznośći źimnych Flegmiſtych ieſt pewnym á rychłym lekárſtwem wziąwſzy z gárść y w funćie Oliwy/ á w kwárterce winá białego warzyć do ſtrawienia winá/ y przez Kliſtere to dáiąc/ raz y kilka powtorzywſzy. (Tab.)

Gryźienie y morzenie.

Też olát pilśniany w tymże Oleyku maczáiąc/ a co nácieplej na żywot przykłádáiąc. Też

Item.

Z winem go białym y ćiepłym piiąc oźiębły. Tenże

Item.

Żołądkowi. y

Żołądkowi.

Słezienie źimnymi wilgotnośćiámi y wietrznośćiami nabrzmiáłym y nádętym/ toż nagrzewánie ieſt ratunkiem. (Tab.)

Słezienie.

Wino.

Vinum.

Tych wſzyſtkich pomienionych członkow doległiwośćiom/ wino z tym naśieniem przypráwione/ ieſt bárzo vżyteczne/ ktore może być czynione tym ſpoſobem/ iáko z Pietruſzánym naśieniem/ álbo z Kminem.

Rozſadek.

Są ktorzy to ziele rozumieią być Mirmkiem álbo Myrrha ziele. Ale iáko prawdźiwie/ to ſnadnie káżdy rozumieć może/ ktory ſie pilnie obeyga wyobrażeniu y opiſániu przypátrzy.

Olszeniec/ Olszownik/ Olszenik/ Rozdział 45.

Daucus Alnocyminum.

Elsenach. Erlach.

OLszeniec/ álbo Olszownik/ Olszenik/ Koprzywy/ ma korzenie długie/niezbytnie cienki/ná wiele rozdzielony/zapáchu Másztykowe°/|smáku ostreg. W Máiu z ziemie paczki ábo kiełki wypuszczá iac/ná ksztalt trawy cienkiey y sczupłey/ iáko sie w sámym liściu poká zuie. Ze środku wydáie Kłacze cienkie/podczás sześć podczás śiedm/ á te kolankowáte y stryfiáste/ od ktorych wiele inych gáłazek pochodzi/wewnatrz czcze/niekiedy ná połtorá łokciá wzwysz. Listeczkow drobnych/ obdłużnych/ głeboko Labrem wykrawánych. Cienszych niż w krwáwniku/ á mieższeyszych w Włoskim Koprze. W Lipcu kwitnie kwiátem Kopru swoyskiego/ álbo ogrodnego. Naśienie dochodzi ná poczatku Jeśieni/ zákrecone/ krotkie/stryfiáste/ włáśnie/ iáko prátie iego/ zapách u przyiemnego/ktory go nie pomáłu záleca.

Mieysce.

POspolićie to ziele rośćie uá mokrádłách miedzy Olszyno. Dla czego też Olszenikiem y Olszownikiem od nas rzeczony iest od Olszey/ miedzy ktorey korzeniem rad rośćie. Znáyduie sie obfićie v nas w Polszcze/ w Litwie/ ná Po morzu. Owa ná tych mieyscách/gdzie Olszowe lásy bnyno rosna.

Czás zbieránia.

KOrzeń ma być kopány w Czyrwcu/niżliby kwitnać poczał. To iest/kiedyby słońce/ Mars/ y Mieśiac w Ráká niebieskiego wstepowáli/ álbo iuż w nim bedacy. Ták ábowiem bedzie poteżnieyszy y vżytecznieyszy do lekarstw. Liście y z Kłaczem/ ná końcu Máiá w Pełni Xieżycá. Naśienie ma być obiiáne w Wrześniu/ pokiby słońce nie weszło w Wage/ á Mieśiac wszedł w Ráká. Mars też żeby w ttoracym znáku był/ to iest we Lwie/ álbo w Skopie.

Przyro-

Przyrodzenie.

Olszenik iest przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysuszáiącego w pierwszym stopniu. Záchowuie / leczy / y posila.

Moc y Skutki.

Opáloną y opárzo-nym. Opárzenie y opalenie od ogniá/ álbo vkropem/ oleiem wrzącym/ y inymi tłustościámi: Tákże olowem/ álbo iákąkolwiek Spiżą rozpuszczoną / gási/ y ogień wyćiąga / Sok z tego wszystkiego źiela wyżęty/ á z rowną częśćią Rożáneg octu/ do zgęszczenia wárzony / áżby był iáko Máść y tym plastrowáć / álbo tylko pomázowáć.

Od rozumu odchodzącym. Od rozumu odeszłym/ álbo zgołá száleiącym / Naśienie tego źiela w swey wodce wárzone / á potym ná Máść w donicy vtárte/ iest bárzo vżyteczne głowe chorego ogoloną ćiepło okłádáiąc.

Piekielnemu ogniu. Ogień piekielny/ ktory Grekowie Gángrenam zowią/ leczy/ świeżo źielone źiele plastrowáne.

Szpiku. W Rurách goleni Szpik/ gdźieby zá zbytnim źimnem y mrozem zniszczał: álbo z inych przypadkow/ nogi y ręce zmartwiały: Korzeń z náćią y z Naśieniem w mleku wárzyć/ y ná to plastrem kłáść.

Ránom. Wrzodō. Rány/ Wrzody/ y ine Sádzele wodką dystyllowáną icħ wymywáć/ dobrze.

Kámieni. Kámień w Nyrkách y w Pęcherzu. Tákże

Mocz pędźi. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ Naśienie w Málmázyey moczone/ Ledźwie/ Krzyże y prog od Pępká począwszy / tym ćiepło okłádáć/ dobrze. Abowiem Kámień kruszy/ y moczem wywodźi.

Vkąszoną od iádowitych Bestiy. Vkąszonym od Bestyy iádowitych/ iest rátunkiem/ ták sámo źiele/ iáko y korzeń y naśienie. Bálsam z niego iescze lepszy. Tákże Oleiek/ y Sol. O czym niżey.

Czásu morowego powietrza. Korzeń Powietrzu Morowemu iest wielkim lekárstwem/ tym sposobem/ iáko Biedrzeńcu vżywáiąc.

Mozg z wilgotnośći wysusza. Głowe y Mozg osobliwie/ z wilgotnośći źimnych/ wychędaża: vtłukszy go z korzeniem Włoskiego Kopru / z Muszkátowym Orzechem/ z Cynámonem/ y z inym korzeniem/ vżywány. Toż

Záwrot głowy. Záwrot Głowy leczy.

Rány ziádowiczone. Rány / ziádowiczoną bronią ćięte / álbo sztychowe/ leczy/ wárząc ie ze wszytkim / á po trunku ráno y ná noc / ránnemu dáiąc.

Item. Broń wszeláka / sokiem z Cebule nápuszczona/ śmiertelne rány czyni. Przećiwko temu Máść z niego/ iest pewnym rátunkiem.

Wyrosłinom. Wyrośliny wszelákie/ gdźiekolwiek ná ćiele/ twárde y gruczolowáte/ rozpądza/ Korzeń z Rybámi rozwárzony w rosole/ przetárty y tym nácieráne/ około Kwádry ostátniey Mieśiącá ná zchodźie. Toż

Wolom ná szyi. Wola ná szyi.

Martwey kośćie. Martwe kostki.

Bolączkō twárdym. Bolączki iákiekolwiek twárde miękczy/ y rozgánia: ieno żeby był pod pewnȳ znákiem niebieskim kopány. O czym wyższey.

Bálsam z Olszowniku.

Balsamū Robią vczeni Alchimistowie/ y ćwiczeni Chyrurgowie / z tego źiela Bálsam tym sposobem: korzeniá tego bioru/ vsuszonego powoli/ y drobno pokrájánego/ cztery funty / Orzechá Muszkátowego osm łotow/ Ammoniaku żywicznego łotow szesnaśćie/ Mástyki cztyry łoty. To wszystko w sześći kwártách octu Rożánego cztyry dwádźieśćiá godźin moczyć/ á potym w Korbáśie/ szyiekrzywey/ nákrywszy przystoynȳ Kápitelem/ álbo Helmem/ piaskiem odsypáć/ ták/ żeby tylko ná cztyry pálce od kráiow Kápitelu/ áż do połowice Korbaszá było widáć/ á to przy wolnym ogniu dystyllowáć z pilnośćią y z opátrznośćią wielką. Záczym poydźie naprzod wodká biała/ z oleiowátośćią blekitną ktorą Bálsámem zowią. Te odłączyć od wodki / y oboie z osobná pilnie chowáć do potrzeb lekárskich. Tá oleiowátość odłączona / iest Bálsam/ ránom wszelakim złym / wrzodom smrodliwym/ á ćiáło roziádáiącȳ.

Bolączkō Bolączkom nábrzmiáłym y twárdȳ.

Fistułom. Fistułom z osobnośći swey/ y tym wszystkim/ ktore ćiáło psuią zwirzchnie / iest vżyteczny.

Wątrobie.

Slezionie.

Nyrkom służy / przez vstá biorąc:

Błonkom Muszkułom. Błonkom/ Muszkułom/ zwierzchownie go vżywáiąc.

Wątrobie Niesposobnośći Wątroby/ w przyrodzonych iey spráwách nápráwia/ nie tylko trawiąc w niej grube wilgotnośći/ ále y rumuiąc zámuliská y zátkánia z niej dáiąc ie porządnie/ przez trzydźieśći dni po wieczerzy/ po dwánaśćie krepli/ z wodką tegoż źiela.

Slezienie

Slezienie tákže nieſpoſobney/ tymže obyczáiem vżywány/ ieſt rátunkiem.

Sleżionie.

Nyrkom.

Nyrki wychędaża / od zágniłości ich záchowywa / wrzody w nich goi.

Członkom nábrzmiáłym.

Członkom nábrzmiáłym y opuchłym/ tymże obyczáiem vżywány / ieſt wielkim rátunkiem. Tákże

Ránom.

Gdyby ſie do ran y ſádzeli fluſy zbytnie vdawáły leiąc/ y do máści przydáiąc.

Od rozumu odchodzącym.

Tym ktorzyby zá długimi y ćiężkimi/ álbo z zárázy morowego powietrza/ chorobámi/ rozum y baczenie vtráćili/ wielkim ieſt rátunkiem/ námázuiąc nim około ięzyczká/ nozdrza/ vſzy/ ſkronie. Dáiąc go też z polewką káplunią po dwánaśćie kropli pić/ o godźinie dwudźieſtej.

Oleiek.

Oleum.

Wodká biała/ od Bálſamu odłączona/ zá Oleiek może vść / ktora Mozgu / Żyłom pięćym / naśieniu męſkiemu / y ćiepłu przyrodzonemu w ćiele bárzo ſłużj. Może też być z naśienia dyſtyllowány. A ten

Mozgu.

Nerwom.

Naśieniu męſkiemu.

Párálizu.

Przećiwko Szláku/ y Párálizowi ieſt lekárſtwem/ po trzy krople/ z wodką tegoż źiela vżywány/ á mażąc nim żyły Pulſowe y ſkronie.

Jádom y truciznō.

Jádom y trućiznie wielkim ieſt lekárſtwem / ktore ieſliby były gorące/ dawáć go z wodką Loczygową : Jeśli źimne/ z Piołunową / y chorego dobrze nákrywſzy kázáć mu ſie długo poćić. A dawáć go po trzydźieśći kropli ná raz.

Morowey zárázie.

Zárázę morowego Powietrza odbija.

Do Venuſá potężne czyni.

Męzczyznę / vżywáiąc go częśćiey y obfićiey/ do Venuſá potężnym czyni.

Wilgotnościom przyrodz.

Wilgotnośći przyrodzone záplugáwione przechędaża y poleruie / zbytnie wyſuſza y wywodźi/ w częſtym máiąc go vżywániu.

Sol.

Sal.

Sol z korzenia/ z liśćia/ z naśienia / Kolerze y ſłonośći/ krwi tákże grubey/ Melánkoliczney y wyżgley potrzebna.

Krwi melánkoliczney.

Flágmie.

Flágmę lipką gęſtą rozpráwuie/ śiecze/ rzedźi/ y wywodźi.

Oſtrości ćiáłá.

Oſtrość ćiáłá gładźi.

Wątrobie.

Wątrobie tákże zámuloney/ vżywáiąc iey przy ſtole z mięſem / miáſto poſpolitey Soli / po czwierći łotá ná raz. Też w winie roſpuſzczona może pić.

Nábrzmi.

Nábrzmiáłośći wſzelákie roſpadza.

Krew poleruie.

Krew ze wſzyſtkich wilgotnośći zbytnich y plugáwych poleruie / przez dźieśięć dni iey vżywáiąc.

Członkō władzę vtráconym.

Członki/ ktoreby właſney władzy/ obćiążone temiż wilgotnośćiámi zbytnimi będąc/ mieć nie mogły/ vżywáć iey przez długi czás/ miáſto ſoli poſpolitej dobrze.

Kámień.

Kámieniu w nyrkách / y w pęcherzu/ nietylko zámnażáć ſie broni / ále też zámnożone krzy / wywodźi/ y wolne od niego czyni / vſtáwicznie tego źiela/ z korzeniem y z liśćiem vżywáiąc / bądź Sáłatą álbo iárzyną. Tákże oleyku/ ſoli/ wodki/ y Bálſamu iego.

Magia.

Magia.

Głowy b.

Sen przywodźi.

Bol głowy/ z zbytnich wilgotnośći w niey będących/ vśmierza. Sen przywodźi.

Smyſłom zátłumionym.

Smyſłow zátłumienie / zwłaſzczá z Melánkolicznych dymow y pár / z dołu do głowy pochodzących/ oddala/ Bálſamu z włoſkim koprem/ á z Mákowym naśieniem przetłuczonym woniáiąc.

Morowemu powietrzu.

Czáſu powietrza morowego : wźiąć naśienia Kopru włoſkiego/ Mákowego/ po dwá łoty/ Jáłowcu trzy łoty / naśienia Ruciánego łot. To weſpoł z tym Bálſámē ſtoczyć / á po troſze w vśćiech trzymáć. Abowiem powietrze ſzkodliwe rozbija y odpądza / y ćiáło od zárázy záchowuie/ pod noſem vſtáwicznie trzymáiąc.

Pámięći.

Pámięć poſila.

Opárzonym y opalonym.

Opárzonym/ álbo opalonȳ ogniem/ vkropem/ oleiem/ álbo iáką iną tłuſtośćią/ ieſt znácznym rátunkiem/ ták oleiek/ iáko Korzeń/ kopány pod Sáturnem wſchodzącym y wſtępuiącym/ á Słońcu w Kozorożcu álbo w Rybách będącemu.

Spadkō.

Spadki/ z wilgotnośći flegmiſtey/ y choroby z nich pochodzące/ záwśćiąga/ gdyby álbo Korzeń był kopány/ álbo Oleiek z niego czyniony/ w ten czás/ kiedyby Mars wſtępował/ á ſłońce we Lwie álbo w Ráku było.

To źiele ma przećiwne ſkutki w ſobie.

Ma też to Ziele przećiwne ſkutki/ biorąc go/ álbo kopáiąc pod roznymi znákámi niebieſkimi : Abowiem gdyby pod Wenerą y Marſem/ w znáku gorącym y ſuchym / było kopáne / ſámym tylko przy ſobie noſzeniem/ wzbudza wielką chęć do Wenuſá. Jeſliby też pod tymiż Plánetámi pomienionymi/ w znáku źimnym y wilgotnym/ tedy ią w oboiey płći mdli/ tłumi y niſzczy.

Rozſadek.

Rzadkim Ziołopiſom / też y ſtárym / to ziołko ieſt w znáiomośći/ á mniey ieſzcze ſkutki iego/ dla wzgárdzoney podłośći iego : Ale poznieyſzym ieſt w wielkim zálecenju/ dla zacnośći ſkutkow iego/ iáko ſie z opiſánia iego baczyć może. Bo y cnotá nie záwſze

w cudney zwierzchniey sukience chodzi / podczás/ á snadź częściey/ w podłey sie znáyduie.

Non semper pulchrum petit domicilium virtus :
Nonnunquam deformem, spretamq; ingreditur casam.

Ptásze gniazdo pierwsze/ Polna Márchew/ álbo Swiniak/ lub Serdedecznik wtory/ Rozdział 46.

Daucus Creticus Fæm.
Daucium Dios:
Daucus secundus
Daucus Syl: paracelsistis.

Geberwurtz
Berwurtz.
Fögelnest.
Hertzwurtz.
Mörhnest.
Kándisch Mörn Kimmel.

Korzeń. TO Ziele iest korzeniá długiego/ rownego/ odnożek rzadkich/ y to bárzo ćienkich/ sam korzeń ná pálec wzmiasz/ ná nim skorká twárda/ żołtobláda/ zapáchu przyiemneg y wdzięcznego. Smáku ostrego/ y vstá rospaláiącego/ ná kształt piorá z ziemie sie ná Wiosnę puszczáiąc: á gdy sie w Liśćie rozwinie y rozrośćie/ ma kształt *Liśćie.* Włoskiego Kopru/ Liśćia długiego/ drobnego/ wąskiego/ ćienkiego gęstego/ y głeboko roskroionego/ iáko baczymy w liśćiu Włoskiego Kopru/ ieno że trochę szyrsze/ á końce ich krocey y tępiey záostrzone/ teższe y twárdsze. *Kłącze.* Kłącze z gęstymi gáłązkámi/ kosmáto wełniste/ iáko swoyski Kopr/ álbo Włoski. Wzwysz/ podług buynośći ziemie/ y niebá łáskáwego/ ná łokieć/ ná połtorá niegdźie. Ná końcu Lipcá/ á ile ná mieyscách skálistych/ á niebu otworzystych/ Okolki ogániste z gęstych szypułek wydáie/ ná tych kwiateczki Koryándrowym podobne/ zapáchu przyiemnego. Nasienia białeg/ rozdwoionego/ kosmátego. To w Wrześniu dożrzewa. Zuchánie/ w ięzyk szczypie/ á Nozdrzom zapách przyiemny dáie. *Kwiát.* *Nasienie.*

Mieysce y Wybor.

ROśćie ná płoninách/ ná págorkách/ y gorách wysokich skálistych.

Rośćie po miedzách/ y polách puſtych/ nád wąwozmi / náwet przy drogách/ y śćieżkách. Ale w Krecie naprzednieyſzy.

Czás kopánia y bránia.

Korzeń. Korzeń w ten czás ma być kopány/ kiedy słońce w Pánnie niebieſkiey będźie/ Mieśiąc w Skopie/ Wenus w Wadze. To ieſt około dniá czwartego/ ſzoſtego/oſmego/y dźieśiątego Xieżycá Sierpniá. Liśćie. Liśćie y z Kłączem/ ná końcu Máiá / gdyby słońce w Bliźniętách/ Mieśiąc w Trzećiaku ogniſtym/ to ieſt/ w Skopie álbo we Lwie / álbo w Strzelcu był/ á Venus (zwłaſzczá gdy go chcemy do potrzeb białogłowſkich vżywáć) w Pánnie. Naśienie. Naśienie ma być obiiáne y zbieráne w Pázdźierniku/około dniá ſzoſteg/ oſmego/gdyby słońce było w Wadze Niebieſkiey/ po Pełni Xiężycá/ przed kwadrą oſtátnią : álbowiem ſámo przez śię ieſt wyſuſzáiące/ oſtre/ y rozgrzewáiące/ á ten czás chłodnieyſzy y wilgotnieyſzy bywa. To też pilnie obacząiąc/ żeby Venus ná mieyſcu ſpoſobnym/ á od Aſpektow złych wolną byłá.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt rozgrzewáiącego / y wyſuſzáiącego / we wtorym ſtopniu otwiera y wypądza.

Moc y Skutki.

Serdecznym niedoſtátkō. Wſzelákim niedoſtátkom y dolegliwośćiom ſerdecznym/ oſobliwym y wielkim ieſt lekárſtwem/ y przeto od niektorych Serdecznikiem ieſt rzeczone.

Kámieniu Nyrk. Kámień w Nyrkách y w Mechyrzu krzy/ y moczem wywodźi/ Sok ie° piiąc.

Mieśiecz. Mieśieczną chorobę Białogłowſką záſtánowioną wzbudza/ Naśienie z winem piiąc.

Łożysku. Łożyſko po porodzeniu Pániam pozoſtałe wywodźi.

Kolice. Kolikę y ćiężkie morzenia w żywoćie vśmierza.

Płodu martw. Płod martwy z żywotá wyrzuca.

Jadu gonu páiecżego. Jádu y iadowitemu vſzkodzeniu od Páieczego gonu/ieſt lekárſtwem/ Náśienie vżywáne y pláſtrowáne.

Do Venuſá męże wzbudza. Wodá korzeniá wárzonego / gnuśne Męże do ſkutku małżeńſkiego czyni potężne/ y Męſki członek osłábiáły wzbudza.

Gruczołō. Gruczoły y guzy / powiádáią że roſpądza.

Nábrzm. Nápuchnienia y nábrzmiáłośći/ źiele z korzeniem tłukąc/ y przykłádáiąc/ rozgania.

Wyrośliny. Wyroſliny ná ćiele zgładza/ źiele z korzeniem ſmáżone/ á ćiepło przykłádáne.

Máćicy ſ opionci. Máćicy z ſwego mieyſcá zſtąpić broni/ ták wzgorę/ iáko ná doł/ toż czyniąc.

Moczu. Z Sálatą/ álbo y ſam miáſto ſáłaty ſurowy. Tákże wárzony miáſto iárzyny bywa vżywány: záczym Mocz wywodźi. (Dios.)

Wietrzn. Wietrznośći z żołądká wywodźi gorą

Kászlu. Wątrob. Slezienie. Nyrkom.

Kászel vśmierza/
W wątrobie/
W Slezienie/
W Nyrkách/
Flágmę śiecze/ y wywodźi.

Wzrok oſtrzy. Naśienie z winē piiąc/ wzrok oſtrzy.

Szeſćnie dziatkom. Położnicom ćiężkie boleśći po porodzeniu przypadáiącym w żywoćie/ Naśienię dobrze z winem pić.

Naśieniu przyrodz: płynieniu. Męſczyńſkiey płći przećiwko płynieniu przypadáiącym w żywoćie/ Naśienie dobrze z winem pić.

Męſczyńſkiey płći przećiwko płynieniu przyrodzonęg naśienia z Stonogowcem á z naśieniē Włoſkiey wierzby dawáć pić.

Niepłodn. Pániam. Niepłodne Pánie czyni płodnymi / Toż naśienie iego długo w winie mokłe vſtáwicznie piiąc.

Od morſkich Beſt vkąſzonē. Od Skorpenny/y od Smoká morſkiego/ tákże od inych beſtiy iádowitych obrázonym/ tegoż naśienia trunkiem dáiąc/ y ná rány go przykłądáiąc.

Bolączkō. Bolączki y Wrzody/ kwiát otwiera/ kwiećie wiercąc y przykłádáiąc.

Żywot chędoży. Ziele ze wſzyſtkim/ z octem vżywáne/ á záś przez womit wyrzucone/ żywot wychędaża.

Płodu ná świát dopomaga. Płodu leniwie y gnuśnie ná świát idącemu/ naśienie w trunku winá biorąc/ dopomaga.

Chęć

Apetytu.
Chęc do iedzenia wzbudza.
Swierzb.
Swierzb y krosty máiącym.
Fráncy.
Fráncuską chorobá złożonym.
Strutym.
Iádem strutym iest lekárstwem.
Czerwonce.
Czerwoną biegunkę zástánawia.
Bole: gł:
Boleśći w głowie vkłáda. (kiem.
Kolice.
Kolice y dárćiu w żywoćie/ iest rátun-
Obrzydzeniu.
Brzydliwość oddala.
Melánkolią wywodźi.
Melánkolią odpądza/ y wywodźi z innymi potráwámi go vżywáiąc. Tákże Sok iego/ álbo y Nasienie sámo z winem álbo w wodźie wárzone/ á trunkiem vżywáne.
Tkwiące rzeczy wywodźi.
Rzeczy tkwiące w ćiele ná wierzch/ wyćiąga/ lepiey y prędzey/ niżli bole vśmierza.

Wodká.
Aqua.

Wodká z tego źiela dystyllowána/ kámień z Nyrek wywodźi/ trunkiem iey często vżywáiąc.

Oleiek.
Oleum.

Oleiek z tego źiela/ Pániam/ y Mámkom/ pierśiámi dźiatki kármiącym/ á pokármu máło máiącym/ wielką obfitość mleká wybornego/ y zdrowego dáie/ po kilká kropli z winem/ álbo z tegoż źiela wárzonego wodą piiąc.
Mieśięczney.
Mieśięczną chorobę Pániam wzbudza y wywodźi/ klisteruiąc nim otwor loná/ ták ábowiem żyły w máćicy otwiera.
Máćicy záźiebioney.
Máćice záźiebłą przy porodzeniu/ álbo y po porodzeniu. Tákże też zá vpłáwániu námádloną rozgrzewa y posila/ záraz po kąpániu sprycuiąc nim otwor loná.
Vpłáwo Białym.
Białym vpłáwom pewnym iest rátunkiem/ tákże nim sprycuiąc. Albowiem dźiwnym sposobem Máćicę rozgrzewa/ wychędaża. A
Item.
W związkách swych osłábiáłą/ zá ćiężkim rodzáiem/ álbo z wielkośći dźiećięćiá y z ćiężaru wzruszoną/ ná swe mieysce przywodźi/ á osłábiáłą y mdłą posila y vmacnia.

Bálsam.
Balsamũ.

Bálsam z korzenia tego źiela/ służy Muszkułom/ y inym częśćiom ćiáłá. Też Ránom y wrzodom/ ták wnętrznym iáko zwierzchnym vżyteczny.
Muszkułom. Ránom.
Wrzodo wnętrzn:
Wnętrzne wrzody ktore pochodzą z wilgotnośći słonych/ ktore Grekowie y Łáćinnicy Lupias zowią/ y ine tym podobne leczy y goi.
Szorbách/ álbo Skorbut.
Gnilec wnętrzny/ ktory Szorbáchem álbo Skorbutem zowiemy/ poránu porządnie go vżywáiąc/ przez dźiewięć dni iest wielkim y doświadczonym lekárstwem námázuiąc nim sczeki álbo zucháwice/ winem ie pirwey wypłokawszy/ wody do tego by namniey nie vżywáiąc.
Pleu rze.
Pleurom niebespiecznym/ y prędko do śmierći człowieká przywodzącym/ álbo długo trapiącym/ iest známienitym rátunkiem/ dáiąc go szostey á szostey godźiny po łoćie.
Płodu m:
Płod martwy.
Łożysku.
Łożysko z żywotá wywodźi czásu rodzenia/ po ćwierći łotá/ dáiąc go z wodką z żołędźiá dystylowáną dźiewiąćiá łyżek pić.
Morzysku.
Morzysku y Kolice z wiátrow/ w wyższych/ álbo w prożnych kiszkách záwártych Pániom/ kwintę go dawszy/ rospądza wietrznośći/ y dárćie vćisza.

Sol.
Sal.

Z cálego y ze wszytkiego tego źiela Sol.
Kiszkom.
Trzewom/ álbo kiszkom.
Pęchyrzowi.
Pęchyrzowi.
Nyrkom.
Nyrkom.
Wątrob:
Wątrobie/ mdłym/ z zámulenia ich/ z Bálsamem/ y z Oleykiem zmieszána/ á vżywána/ z ktorych zámulenie wychędaza/ y mdłe posila.
Kámieniu N. p.
Kámień/ ták z Nyrek/ iáko z Pęchyrzá kruszy/ y wywodźi/ dáiąc iey poł kwinty z wodką z tegoż źiela korzenia dystyllowáną/ trzy kroć káżdego dniá. To przez cáły Kśiężyc czyniąc.
Sorboch álbo Gnilec.
Szorbok/ álbo gnilec/ leczy w vśćiech/ á Dźiąsłom znowu dobrym y zdrowym ćiálem narosłym/ pirwszy rumieniec przywráca.
Zębom.
Zęby osłábiáłe y chwieiące vtwierdza/ z białą gorczycą vtártą/ y tym vstá często wypłokuiąc.

Ocet.
Acetũ.

Bywa Ocet z korzeniem tego źiela bárzo vżyteczny/ czyniony tym sposobem: Wźiąć Octu Rożánego/ co násilnieyszego/ y naostrzeyszego/ ktoremuby rok nie przeszedł/ kwart czterdźieśći/ przedystyllowáć go. Z ktorego dystyllowánia pierwsze cztery kwarty/ iáko nikczemnego y podłego precz odiąć. Iny pilnie chowáć. Potym korzenia tego źiela pod ten czás kopáne°/ gdyby Słońce y Mieśiąc w Strzelcu Niebieskim był/ co sie pospolićie tráfia około dniá wtorego/ czwarte°/ szostego/ álbo dźieśiatego/ tegoż Mieśiącá/ ná troie wzdłuż iáko Márchew/ álbo Rzepá poprzekrawány. W skláną bákę szyroką v spodku/ á v wierzchu z wąskim nosem włożyć/ y ocet pośledniey dystyllowány nań wlać/ zátkáć dobrze. A one cztery kwarty naprzod z dystylowánia odiete/ wlać ná one ostátki octu w Alembiku pozostáłe/ znowu wietszym ogniem/ niżli Ocet/ przećiągniony/ do onegoż pierwszego/ co iuż w bánce iest

z korzeniem. Pilnuiąc tego/ żeby sie do szystá nie wydystyllowálo z Alembiká/ ále żeby przynamniey ná dnie ze cztyry kwarty z fusem zostálo/ boby iuż z tego nic dobrego nie było. A ten co w bańce z korzeniem/ ná słońcu iárkim lutowáć/ zlewáć z glánu y z fusu/ ná dnie podstáłego.

Skutki tego Octu.

Przymiot: ognistym w postrzałech. Zápalenie ran/ z postrzelenia kulámi/ słoninámi námázánymi/ álbo iádem iákim inym/ gási/ wymywáiąc ie nim/ y dáiąc go ránnym przez vstá káżdeᵒ dniá.

Item. Toż też czyni w mocnym occie korzeń pod przerzeczonym czásem kopány/ ochędożony/ drobno pokráiány/ álbo skrobány á moczony. A potym z oliwą/ álbo ródnicy z Oleykiem swym własnym/ w tákowe rány pusczány/ y przez trzy godźiny w nich trzymány.

Przestrogá. Nie każą teǧ zielá przed Pełnią/ mądrzy Mistrzowie/ zbieráć/ á tym wiecey/ gdyby Miesiąc w znáku zimnym/ wilgotnym/ y w złym ná ten czás był. Albo Sáturnus we dwunásty Dom Niedźwiadká wszedł.

Magia.

Magia. Tkwiące rzeczy z ciáłá wyciąga. Rzeczy w ćiele tkwiące/ iáko Zelezcá/ Kule/ Tarnie/ Drzazgi wyciąga/ y rány prędko goi/ Korzeń w ten czás kopány przed Pełnią/ gdyby sie Księżyc rogámi obroćił ná Zachod/ á był ná ten czás pod znákiem Lwá/ Skopu/ álbo Strzelcá: Ale gdźieby sie obroćił rogámi ná wschod Słońcá/ po Pełni/ á byłby w znáku wodnistym/ y złym/ iáko w Ráku/ w Niedźwiadku/ álbo w Wodniku/ nietylko żeby miał wyćiągáć to/ co w ćiele tkwi/ y rány goić: ále sie tym więcey sprzećiwią/ y wyćiągáć sie nie dáią. Rány sie szerzą/ y głębiey sie zágnaiáią. A owszem gdyby ieszcze do tego vczony/ rostropny/ biegły/ y pilny Cyrulik/ ktoryby nie vmiał temu zábiegáć był.

Rozsadek.

Troiákie ziele tym imieniem/ Daucus od stárodáwnych Ziołopisow názwáne/ iáko Dioscorides świádczy/ álbo czworákie/ iáko Petronius Diodorus dáwny y sławny Lekarz/ y Ziołopis/ iáko Plinius pisze. Pierwszy ten ktorysmy tu opisáli Kreteński/ dawszy mu imie Serdecznik/ álbo Ptásze gniazdo pierwsze/ y Polney márchwie. Drugi Opichowi podobny/ ten my Pásternaczkiem polnym zowiemy/ álbo Smłodem białym. á Dioscorides wtorym. Trzeći do Koryándru podobny: czwarty Olszeniec/ álbo Olszównik/ y Olszenik. Sa ine tym ná wiskiem/ Daucus/ miánowane od Galená/ Serapioná/ Actiusá/ ále rozne od Dioscoridowych. O ktorych sie ná swych mieyscách przypomináć będźie.

Piretrum/ álbo Zębne Ziele. Rozdział 47.

Zębne Ziele/ dwoiákiego rodzáiu sie znáyduie. Pierwsze y własne Piretrum, álbo Zębne Ziele: Korzeń. Ma Korzeń gládki/ málo nie ná pálec wzmiąsz/ ná piądź wzdłuż. Smáku gorzko korzennego/ vstá sczmiącego y rospaláiącego. Liście. Liśćia do Márchwie polney/ álbo do Kopru Włoskiego podobnego/ álbo do Rumienkowego/ ieno mięszczysze. Kłącze. Kłącza czczego/ soku pełnego/ ná połtory piedźi/ podczás ná dwie wzwyż: W wierzchu okołki/ iáko v kopru swoyskiego. Kwiecie. Kwiátu żołtego/ niemáłego/ gwiazdźistego/ iáko Miesiączkowy/ ktory polnym Nogietkiem/ ini Wołowym okiem zowią: Po wierzchu czyrwono nákrapiány/ á we środku kwiátu káżdego/ iáko gałeczka złota: około máluchnymi listeczkámi białymi obsádzona. Z tych naśienie w Lipcu doźrewáiące.

Drugie tákże korzenia długiego/ białego/ y ták miąższego/ smáku ostro korzennego/ vstá rospaláiącego. Liśćia drobnego/ sczupłego/ głęboko wykroionego/ álbo rozdártego/ liśćiu psiego Rumnu bárzo podobne: Z korzenia pięć/ álbo sześć Rozg łokietnych pochodźi gáłęźistych. Z tych káżdy w wierzchu ma okołek/ z gęstych szypułek/ iáko Kopr swoyski. Kwiecia białego/ drobnego/ pełny/ zapáchu ostrego/ y smáku gorzkiego.

Mieysce.

Mieyſce/ y Czás kopánia.

W Náſzych kráinách nie rośćie/ dla źimná / kráie ćiepłe lubi: okrom żeby w koſztownieyſzych ogrodách był ſláncowány/ álbo śiány/ ták pierwſzy / iáko wtory. Ná gorách rośćie poſpolicie. Zimie bywa kopány / á przez pięć lat/ w ſwey porze/ może być záchowány. Wtory rośćie w Czechách/ ná gorách/ gdźie y w ogrodźiech bywa ſádzony.

Pyrethrum, &
Pyretrum.
Saliuaris herba.

Berthram.
Berchthram.
Peltrem.
Sauwurtz.
Spaichelwurtz.
Gayſerwurtz.
Geinewerwurtz.

Przyrodzenie.

Ták pierwſzy / iáko y wtory / przyrodzenia ieſt rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego / w trzećim ſtopniu ná końcu / álbo w czwartym ná poczatku: śćieńcza/ rozpráwuie / przyćiąga y trawi.

Moc y Skutki.

Korzeń tylko narześćiey przychodźi do potrzeb lekárſkich/ ták zwierzchnich/ iáko wnętrznych.

Szlámowátośći flágmiſte

Slámowátośći flágmiſte w ćiele rozgrzewa/ á śćiągáiąc zgromadza / y potym ták ſtolcem/ iáko moczem wywodźi/ wárząc w winie / á po trunku ćiepło piiąc. Toż też naśienie czyni.

Pierśiom y Płucom flágmą zátkánym

Pierśiom y Płucom záźiębionym / y flágmą nápełnionym/ wielkim ieſt lekárſtwem/ rozgrzewáiąc ie / y wilgotnośći źimne z nich wywodząc / ták naśienie / iáko korzenie wárząc / á po trunku kázdego dniá przycukrowawſzy piiąc. Tenże Trunek

Dychawicznym.

Dychawicznym ieſt oſobliwym lekárſtwem. Albo też tym ſpoſobem: Korzeniá wźiąć co naświeżſzego ze cztyry loty / Cytwaru lot / Lákrycyey poł lotá / Kminu kramne/ naśienia Kopru włoſkiego/ Omanu / Izopu/ Dźięćieliny / álbo Szmeru włoſkiego po czwierći lotá. To wſzyſtko co namiełey vtłuc / á z miedem odwárzonym/ y chędogo odſzymowánym zácżynić/ żeby był kſztałt konfektu: ktorego liżąc vżywáć / biorąc go

ná raz/ iáko Orzech Káßtanowy/ ná czczo/ y kłádąc sie spáć. To czyniąc przez czás niemáły.

Do Venusá potężne czyni. Meżczyzne/ do Małżeńskiey spráwy gnusną y oziębłą pobudza/ rozgrzewániem swym/ po łyßce go z Mußkátelą/ álbo z winem słodkim/ z Bástertem ná raz vżywáiąc.

Vkąßonē od Myßy páteczney. Od páteczney myßy obráżony/ czwierć lotá/ z winem dobrym białym/ dáiąc go trunkiem/ iest lekárstwem wielkim y pewnym.

Z głowy flusy ściąga. Korzeń w vściech długo żucháiąc/ flágmę z głowy wywodzi. (Dios.)

Czwartacce. Czwartaczkę tym sposobem leczy: wziąć cztery loty tego korzenia/ Goryczki dwá loty/ pokráiáć oboie drobno/ do tego Cukru białego osm lotow/ w Cynową fláßę wsypáć/ y pół gárncá wody chędogiey ná to nálać/ á w Kotle vkropu wrzącego/ przez cztery godziny/ wárzyć/ y tego po dobrym trunku ciepło/ káżdego dnia vżywáć/ przez nie krotki czás to czyniąc.

Zębō bol: Zębom boleiącym/ prędkim iest lekárstwem/ y pewnym rátunkiem/ zwłasczá z zimnych á flágmistych spadkow w dziąsłá: korzeń długo tákże żuchány y mástykowány. Abowiem zátym flusy wywodzi vsty. A iż Korzeń swą zbytnią ostrością y gorącością rad prysczy vstá/ tedy go może przez cienką chustęczkę żucháć/ á żuchány z chusty wyiąwßy/ ná bolące zęby przykłádáć. Bo y tym sposobem wiele flágmy z vst wyciąga.

Item. Tenże korzeń w winnym occie ostrym wárzony/ bol zębow vśmierza/ te polewkę ciepłą długo/ po tey stronie w vściech gdzie boleią/ trzymáiąc. Abowiem z dziąsł y z zębow ßlámowátości wyciąga y ták zęby od bolu wolne czyni.

Item. Język spuchły/ álbo nábrzmiáły/ też polewkę z korzenia wárzoney/ w vściech

Item. trzymáiąc/ leczy. Toż czyni/ wárząc go z kotczą Miętą á z Lebiodką/ w dobrym winnym occie/ y tákże ciepło w vściech trzymáiąc.

Item. Wziąć korzenia tego Piretrum, Imbieru białego/ Gorczyce białey/ Pieprzu/ Soli kopáney/ Rzeżuchy Włoskiey/ po łocie. To wßystko co namieley vtrzeć/ á zęby boleiące tym nácieráć/ bo wyciąga z nich Flus zimny/ z głowy spadáiący.

Item. Tego korzenia wziąć/ Gnidosu/ oboygá zárowno. To miáłko vtłukßy/ z trochą wosku vgnieść/ á zwierzchu iesscze tymże prochem posypawßy/ ná Ząb boleiący przyłożyć.

Zębō wyprochniáłym. Gdyby Ząb był wyprochniáły: wziąć Gálásu/ y tego korzenia po rowney częsci: To co namieley vtrzeć/ á ze środká świeżego chleba vgnieść/ y z tego pigułek nátoczyć/ á w wyprochniáły ząb nátkáć/ kilká kroć to vczynić. Albo ták:

Item. Korzenia Zębnego miáłko vtártego/ Gáłgánu zárowno/ rozczynić mlekiem Romanowego ziela/ álbo Sosnki/ y potoczywßy z tego máłe pigułki po iedney w Ząb wyprochniáły nátkáć.

Item. Wziąć korzenia tego lot/ Nasienia Nárdusowego/ ábo Czárnuchy pół ćwierci/ Dryákwie lot. To z trochą Gorzałki záczynić/ y w pigułki máłe potoczyć/ á w ząb dziuráwy nákłáść.

Item. Wárzyć tenże korzeń z Száłwią w winie/ á tym vstá często ciepło płokáć/ bol w nich vkłáda. Drudzy w sámey wodzie to wárzą. Ini w wodzie nápoły z octem/ á to długo w vściech ciepło trzymáią.

Do wypádnienia zębu boleiącego. A żeby ząb wypadł: Wziąć korzenia tego/ korzenia białey Ciemierzyce/ Sokow z Scamoneum y Euforbium. To wespoł co nalepiey vtłuc/ y octem mocnym záczynić/ żeby byłá Mássá/ ktorą Ząb często przez dzień pocieráć/ pierwey go pusczádłem z mięsá odkrywßy. Jeno drugich zdrowych zębow tą máścią nie dotykáć/ boby y te wypádły.

Głowę z flágmy wychędaża. Korzenie tego ziela/ ludziom stárożytnym bywáło w częstym/ á máło nie w pospolitym vżywániu/ dla wychędożenia Mozgu z Słámowátosci flegmistych/ żucháiąc y mástykuiąc: co sie też wysßey námieniło. (Dios.) (Egnieta,) (Serap.)

Item. Toż czyni wárząc go z Figámi suchymi w occie/ ábo w słodkim winie/ y stąd Gárgáryzmy czyniąc/ á w vściech go ciepło długo trzymáiąc.

Káduku. Przeciwko Padáiącey niemocy/ zwłasczá w dziátkách/ iest rátunkiem/ ná ßyice im go wießáiąc/ żeby záwße ná gołym ciele był. Tákże go woniáć dobrze. (Macer.)

Item. Toż też y stárßym w lećiech od dzieci/ w tymże przypadku służy. Wziąwßy go z Mástyką zárowno vtártych/ z woskiem vmießáć/ y pigułki potoczyć/ ná wielkość Wielogrochu/ á po iedney káżdy poránek mástykowáć/ y długo żucháć. Ták wilgotnośći zimne z głowy nietylko ściągnie/ y przez vstá wyrzuci/ ále y głowę ná potym od podobnych flusow záchowa. Toż też

Oczō płynącym. Oczom płynącym/ y inym przypadkom z zimnych wilgotnośći/ iest rátunkiem.

Item. Od tegoż płynienia/ y od flegmistych flusow/ oczy y głowę wßystkę záchowywa/ káżdy poránek/ y przed wieczerzą/ pokiby żołądek był czczy/ gryząc go długo/ á potym octem z wodą nápoły vstá popłukuiąc.

Językú

Język powietrzem náruſzony.

Językowi powietrzem náruſzonemu ieſt rátunkiem wielkim y známienitym/ wárząc go z długim álbo z ſtrączyſtym pieprzem w winie / á przecedźiwßy/ Máieránowego Soku w tę iuchę przylać/ y co náciepley y nadłużey trzymáć w vśćiech: á gdy ſie nábiorą vſtá / Słozu pełne flegmiſtego wyplwáć/ y znowu toż vczynić/ częſto powtarzáiąc.

Języku ſpuchłemu.

Spuchnienia języká: Piretrum z Fiołkowym korzeniem á Gorczycą białą/ po rowney częśći wźiąwßy w winie wárzyć/ á tym vſtá częſto płokáć / gárgárizmy czynić/ y w nich co nadłużey y náciepley trzymáć. Toż czyni w occie wárzony. Korzeń tákże ſam żuchány/ dobry.

Item.

Połgłowne bole.

Połgłowne bole vkłáda y vſmierza/ wźiąwßy tego korzenia/ Gniddoßowego naśienia/ Pieprzu/ Máßtyki zárowno/ miáłko vtłuc/ y z mieſiwością Rozßkow/ á z woſkiem vmießáć/ gałeczki wielkośći źiárná Słonecznikowego potoczyć á przez kilká poránkow ná czczo po iednemu/ długo máſtykowáć/ nie połykáiąc.

Członkom Párálizem náruſzonym.

Członkom Párálizem náruſzonym ieſt osobliwym lekárſtwem/ wźiąwßy korzenia tego cztery łoty/ Oliwy ßeſnaśćie łyżek/ álbo łotow/ Winá przedniey dobroći białego łyżek álbo łotow dwánaśćie. To weſpoł wárzyć/ áż wino wywre/ y tym członki vłomne/ trzykroć káżdego dniá/ ná czczo poránu/ po południu/ y ná noc mocno náćieráć.

Poty wzbudza.

Poty wzbudza toż mázánie/ álbo tylko Korzeń miáłko vtárty/ y w Oliwie rośćieràny / ćiáło tym pomázuiąc

Nerwy oźiębłe rozgrzewa.

Zyły pięte álbo ſuche / źimnymi fluſámi flegmiſtymi ogárnione/ rozgrzewa. Tákże ine członki oźiębłe / á ile z ćięßkich y gwałtownych mrozow.

Członkom drżącym.

Członkom drżącym y trzęſącym ſie / dla żył ſuchych / zbytnią flágmą obciążonych/ ieſt lekárſtwem/ rozgrzewáiąc ie.

Podágrze. Chirágrze. Artetice. Scyátyce.

Podágrze.
Chyrágrze.
Artetyce.
Scyátyce / tákże z przyczyny Fluſow źimnych/ korzeń świeży vtrzeć/ álbo rozwierćieć/ y w winie go przez piętnaśćie dni moczyć/ á odcedźiwßy/ Oliwy y woſku przydáć/ Máść vczynić/ y tym członki vłomne / álbo y Párálizem náruſzone mocno náćieráć.

Zimnicom dawnym y záſtárzáłym.

Zimnice zdawná záwźięte y záſtárzáłe odpędza y leczy/ tąż máśćią. Paćierz wßyſtek/ Plecy/ Dłonie/ Podeßwy y czoło/ co náciepley/ z godźinę przed przyśćiem/ mocno náćieráiąc. (Dios: Macer)

Nyrkom y Ledźwiom.

W Nyrkách y w Ledźwiách boleśći z źimná pochodzące vśmierza/ tąż máśćią námázuiąc. (Emilius.)

Węże y ine beſtyie z domu wygania.

Węże/ y ine iádowite beſtye/ dym y kurzáwá z tego korzenia po domu czyniona/ wypądza. Albo: Wźiąć korzenia tego/ Czártowego Lania/ Gálbanu/ Czárnuchy/ Jeleniego rogu / Jzopu/ Siárki/ Wieprzyńcowego korzenia po rowney częśći. To wßyſtko conamieley vtłuc/ winnym octem mocnym rozczynić á kołaczki/ álbo Trociſki porobić / y po iednemu ná żarzyſte węgle kłádac/ kurzáwę po tych mieiſcách czyniąc gdźieby ſie tákowe beſtye przechowywáły. (Floren.)

Ocet czyni mocny.

Ocet oſtry y iádowity czyni/ korzeń tego źiela w wino go kłádąc / y ná Słońcu go máiąc.

Stretwiáłośći y martw.

Stretwienie y zmartwienie / ktoregokolwiek członká/ álbo częśći ćiáłá/ wyżßey pomienioną máśćią / dobrze mázáć y náćieráć.

Wilgotnośćiom.

Wilgotnośći/ ktore z żołądká pochodzą/ trawi / żucháiąc go przez niemáły czás/ ábowiem ie vſty wywodźi. Dla czego może ſie też Slinnym źielem názwáć / iáko Láćinnicy Saliuariam, bo flágmę z ſlinámi / ták z głowy / iáko z żołądká/ y z Pierśi potężnie wyciąga.

Rozſądek.

Zebne źiele od náßych Polakow rzeczone ieſt/ przeto że boleśći ich z wilgotnośći flágmiſtych prędko vśmierza/ y rozgrzewáiąc lipkie á źimne ſlámowátośći w nich/ przez vſtá wywodźić. Potężnie ábowiem rozgrzewa: ſkąd v Grekow tego imienia y názwiſká (Pyrethrum) od ogniſtego roſpalánia vſt y pryſzczenia/ doſtáło. Też y to wiedźieć potrzebá/ iż Pyretrum náße / ktore Láćinnicy Ptarmikam / my kichawcem miánuiemy/ nie ieſt właſne Piretrum, álbo Zebne źiele/ áni według kßtałtu/ áni podług ſkutkow/ iáko ſie z opiſánia ich/ y z wyobráżenia Figur/ może káżdy ſpráwić.

Rozmáryn Cudzoziemſki/ Rozdział 48.

1\. To źiele ktore Rozmárynem Cudzoziemſkim zowiemy/ troiákie ieſt. Dwoie płodne y Naśienie miewáiące. Trzecie niepłodne/ ktore ani kwiátu/ áni naśienia miewa. Pierwßy/ ma korzen wiel-

rzeń wielki/ miąższy: y biały. Zapachu kádzidłá krámnego/ od kto-
Korzeń. rego v Grekow/ Libanotis názwiſká doſtał/ iákoby rzekł/ Kádzi-
Liśćie. dłowe ziele. Liśćia Kopru Włoſkiego/ tylko ßyrße/ y miąższeyße/
po ziemi ſie kołem rozśćieláiące/ á przyiemnie pachniące. Prętu ło- Pręt.
kietnego/ niekiedy wyżßego/ czczego/ gáłąſkowátego/ w wierzchu o-
Naśie- gániſte okołki: ná tych naśienia białego obfićie / podobnego naśie-
nie. niu Niedzwiedzey Łápy/ ktora też Wodnym barſczem drudzy ná-
zywáią. Obłe/ z wierzchu ſtryſiáſte/ ſmáku oſtroprzykrego / żywi-
cznego / á żuchane/ ięzyk/ y vſtá ſczmi/ y roſpala/ iáko Zębne ziele.

2\. Wtory Kozmáryn płodny / máło pierwßemu nie we wßem
Korzeń. podobny. Korzeń z wierzchu czarny / we wnątrz biały / y dosyć
miąższy/ odnoßki z śiebie wydáiący. Liśćia tákże Kopru Włoſkie-
Liśćie. mu podobnego/ ćiemno zielonego/ y miąższeyßę. Kłącza miąższę/ Kłącze.
długię/ kolankowátę/ rowne/ iáko Włoſkiego Kopru rozgá/ ál-
bo Zápaliczki/ dwu álbo trzyłokietna/ gałęziſtá. Ná wierzchu okoł-

Libanotis.
Zea.
Campſanema.
Roſmarinus herba.
Ferula maſ:

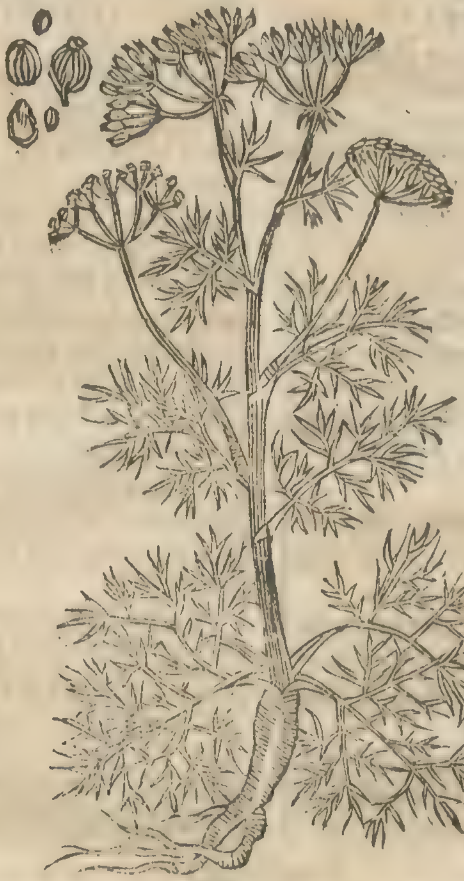

Roßmarein kraut.
Weyrachwurtz.
Samen.

ki wielkie/ ogániſte/ á ßyrße/ niżli ná włoſkim Koprze. Kwiátu
Kwiát. żołtego: Z tych potym Naśienie liśćiáſte/ ćienkie / obdłużne / ná Naśie-nie.
kßtałt naśienia Jáśieniowego drzewá: ktore miedzy pálcy rośćie-
ráne / zapách z śiebie Kádzidłá krámnego/ iáko y Korzeń/ wydáie.
Smáku oſtrego / iednák vſt nie roſpaláiącego / iáko pierwßy.

3\. Trzeći Kozmáryn niepłodny / kßtałtem nieiákokolwiek pier-
wßemu podobny / ieno áni rozgi / áni kwiátu / pogotowiu y naśie-
Liśćie. nia nie miewa. Liśćie do Łoczygi gorzkiey płonney podobne/ tylko
bielße/ y oſtrzeyße / á Korzeń krotki. Korzeń.

Mieyſce.

ROzmáryny dwá pierwße / ná gorách płonnych/ y ſkáliſtych po-

ſpolicie ſie znáyduią/ zwłaſczá w kráinách cieplejßych/ iáko w Burgundyey/ w Grecyey. Trzeci ná borowinách/ gdzie y Szmer/ rośćie. Ziemie náße tych Rozmárynow/ á ile pierwßych dwu/ nie znáią. Rośną w Syryey/ około Selewcyey: Rośną w Luſitániey/ około Toletu miáſtá: w Armeniey mnieyßey/ około Sámáſátry/ ták rzeczonego miáſtá.

Czás kopánia y zbierániá.

KOrzenie ma być kopáne w Kwietniu/ gdy Słońce/ Mieśiąc/ y Wenus/ w znák niebieſkiego Byká wnidą. Liście z Kłączem/ we śrzodku Lipcá/ zbieráne być máią/ kiedy Słońce we Lwie/ á Mieśiąc w Byku/ w znákách niebieſkich będą. Kwiećie y z Naśieniem w Sierpniu/ gdy Słońce y Mieśiąc wnidą w Wagę.

Przyrodzenie.

Tych Rozmárynow częśći/ nie iednákiego ſą przyrodzenia. Abowiem korzenie ich we wtorym ſtopniu rozgrzewáią/ w pierwßym wyſuſzáią/ rozśiekuią/ y odmiękczáią. Naśienie/ Liśćie/ y roſczki/ w trzećim ſtopniu grzeią y ſuſzą. Galenus iednák w Kśięgach o Ziołach piße: że moc iego wßyſtká ieſt odmiękczáć/ wyćieráć/ rozczyniáć/ rozpráwowáć/ rozwadniáć/ y wychędáżáć. Rozmárynu wtorego/ ták naśienia/ iáko korzenia/ przez vſtá vżywáć ſie godźi: bo nie ták ſczmi y roſpala wnetrznośći/ iáko pierwßy.

Moc y Skutki.

Pierśiom Płucom. Wßelákim niedoſtátkom y dolegliwośćiom w Pierśiách/ y w Płucách/ z źinnych przypadkow/ á zwłaſzczá z Fluſow/ z głowy ſpadáiących/ ieſt lekárſtwem/ ták naśienie/ iáko ſámo źiele/ á owßem wtoreg Rozmárynu/ wárząc/ á piiąc: álbo iákim inym ſpoſobem vżywáiąc.

Kádukn. Padáiącey niemocy/ Naśienie trunkiem vżywáne/ bywa znácznym rátunkiem.

Mowie ćięzkiey. Ciężkiey mowie/ zá nábrzmiáłośćią y oćięzáłośćią ięzyká/ z zbytnich wilgotnośći/ ieſt rátunkiem: Naśienia z Lebiodką/ vſtáwicznie máſtyrniąc y żuiąc. (Dioſcor:)

Kaßlu. Káſzel leczy/ Liśćie miáłko vtárte/ ze dwunaśćia ziarn Pieprzu tłuczonego/ á z miodem chędogim odßymowánym/ ze cztyry łoty wźiąwßy záczynić. Pigułki z tego potoczyć/ álbo Kołaczki/ iáko ßeląg ná ßyrz/ po iednemu/ ráno wſtawßy/ w vśćiech trzymáć/ á co ſie roſpłynie/ połykáć.

Wątrobie. Wątrobie bolejącey/ R

Wnetrznośćiō. Wnetrznośćiom inym ſłużj: Wźiąć liśćia y z Kłączem garść/ do tego przydáć trochę Amomu/ álbo miáſto nieg Szpiki Indyyſkiey/ Datle dwá/ kośtki z nich wyiąwßy/ Ruty roſczkę. To wßyſtko w kwárćie wody wárzyć/ do połowice wywrzenia/ á tey iuchy choremu przez dwá dni/ ráno y ná noc/ ćiepło pić dawáć/ po ośmi łyżek. Pewne á doświádczone lekárſtwo.

Zołtácce. Zołtą niemoc/ z záźiebienia/ ſpądza/ Naśienie z pieprzem á z winem piiąc.

Wnętrznē dolegliwośćiom. Sáme liśćie świeże z potráwámi iedząc/ álbo ſuche miáłko vtárte z winem piiąc/ wnetrznym dolegliwośćiom/ z źimnech wilgotnośći/ ieſt rátunkiem.

Czerwōce. Czerwoną biegunkę záwśćiąga/ naśienia iego w Czerwonym winie trunkiem vżywáiąc.

Zimnicy trzećiodniowey. Zimnice Trzećiodniowa odpądza/ dáiąc go prochem kwintę/ álbo połtory/ z ćiepłą wodą/ przed przyśćiem aby z godzinę.

Moczu. Mocz nád przyrodzenie záwśćiągniony wywodźi.

Kolice. Kolikę y dárćie w kiſzkách vśmierza.

Nyrkom. Nyrkom.

Pęchyrzu. Pęchyrzowi/ R

Przechod. Przechodom Moczu ieſt bárzo vżyteczny.

Mieśięczney. Mieśięczną chorobę/ Pániom záſtánowioną/

nowiona/ wzbudza y wywodzi/ Korzeń Rozmarynowy w winie wárzony/ á ráno ná czczo/ y ná noc trunkiem vżywány: álbo prochem z winem pity.

Vſczkniõne od Niedźwiadká/ y inych.

Vſczkniony od niedźwiadká/ y inych beſtyy iádowitych/ Korzeń w trunku winá dawány/ bywa im wielkim rátunkiē.

Zlotē żyłkom zbytnie płynącym.

Zlote żyłki/ ktore Hemoroidami zowią/ zbytnie płynące/ záſtánawia/ prochem tego korzenia záſypuiąc.

Zapaleniu kiſzki ſtolcowey.

Kiſzki ſtolcowey zápaleniu/ ieſt lekárſtwem/ tymże ią prochem záſypuiąc.

Gruczolõ.

Gruczoły twárde zmiekcza/ w otok y w ropę obráca/ potym wychędaża y goi.

Wietrznoſciom.

Wietrznośći w kiſzkách záwárte rozpędza. Tákże

Morzyſku.

Morzyſko/ gryzienie y dárćie w nich/ vśmierza/ źiele z korzeniem y z naśieniem w wodźie wárząc/ á kliſterą dáiąc: z winem też korzenie iego piiąc/ dobrze czyni.

Czwártaczce.

Zimnice Czwártodniową leczy/ po kwinćie go w prochu z winem pić dáiąc/ w godzinę przed przyśćiem.

Od beſtiy iádowit: vkąſzonē.

Od Szkorpice morſkiey/ wężá/ y inych iádowitych beſtyy obráżonym/ ieſt lekárſtwem/ tákże go z winem dáiąc.

Poty wzbudza.

Poty obfićie wzbudza/ ták naśienie/ iáko Korzeń z winem po kwinćie vżywány. Albo też nád párą/ tychże Rozmárynow wárzonych/ śiedząc.

Kroſtom wil. biącym.

Kroſty świerzbiące ſpądza/ cztery łoty/ álbo łyſzki/ ſoku z tego Rozmárynu świeżozielonego ze dwiemá łyſzkámi winá białego dobrego/ y z ták wielą wody ſkokowey piiąc. Abowiem krew poleruie/ y ćiáło záczym zwierzchownie wychędaża.

Oczõ płynącym.

Płynącym oczom/ zá ſpádkiem do nich vdánym/ ieſt lekárſtwem/ rośćieráiąc Naśienie/ á ná czoło przykłádáiąc/ przez trzy dni nie odeymuiąc: álbo ná wſzyſtkę głowę/ brzytwą ią ogoliwſzy.

Mdłemu y ćiemnēv wzroku.

Mdły á ćiemny wzrok/ z źiela álbo z korzenia iego/ ſok z chędogim białym miodem/ czyni byſtry/ puſzczáiąc w nie. Toż Naśienie iego z winem w trunku vżywáne czyni. (Dioſcor:)

Wrzedźiẽniczkom w oczách.

Kroſty álbo wrzedźieniczki w oczách ná źrzenicy/ álbo bielmie záśiádłe/ ściera. Toż Korzeń miáłko vtárty z miodem czyni: tákże naśienie/ raz y trzy/ káżdego dniá tego w oczy puſzczáiąc.

Wola y Zolzy.

Wola ná ſzyi y Zołzy:

Bolączkõ twárdym.

Bolączki twárde/ ktore ſie do zbierániá nie máią/ źiele y z korzeniem tłuc/ y przykłádáć/ rychło ie w otok obroći. (Dioſcor:)

Wrzodo otworzyſtē y zaplug.

Bolączki otworzone/ y wrzody záplugáwione wychędaża/ Korzeń ſuchy z miodem vmieſzány/ á w nie kłádziony. (Tenże)

Rány y ſądzele goi.

Rány y ſádzele goi/ z wieprzowym go ſádłem tłukąc/ á dwá kroć ná dzień przykłádáiąc.

Puchliny roſpądza.

Puchliny wſzelákie ſtáre roſpądza/ źiele ſámo tłuczone/ á przykłádáne.

Pokrzywionym człõkom.

Pokurczonym y pokrzywionym członkom ieſt rátunkiem/ mážąc ie niżey opiſáną máśćią/ y dobrze náćieráiąc.

Członkom párálizē náruſzonē.

Párálizem álbo ſzlákiem náruſzonym członkom: wziąć tego źiela naśienia/ álbo korzenia/ z gruba przetłuczonego/ ſześć łotow/ winá białego dobrego dwánaśćie łyżek/ álbo z poł kwaterki/ Oliwy poł funtá/ álbo kwaterkę. To do wywrzenia/ y ſtráwienia winá/ przy ogniu węgliſtym wárzyć/ á tym vłomne członki/ dwá kroć ná dźień náćieráć/ ćiepłymi ie chuſtámi obwiiáiąc po námázániu.

Kreczu.

Twarzy ná ſtronę álbo wtył nákręconey/ toż mázánie ieſt vżyteczne.

Zebom bolącym.

Zębow bolenie vśmierza/ Korzeń máſtykuiąc/ y ná nich go trzymáiąc. Albo Sok z niego wyżęty/ y w vśćiech ćiepło trzymány.

Puchlinie

Puchlinę wodną z ćiáłá wywodźi/ naśienie miáłko vtárte/ y z trochą oliwy záczynione/ á tym káżdego dniá trzy kroć námázowáć.

Poty wzbudza.

Toż też poty hoynie z ćiáłá wywodźi.

Złotych żyłek zbytnie v tok:

Złote żyłki/ zbytnie otworzone/ záтyka y záwśćiąga liśćie tych Rozmárynow vwierćiawſzy/ ná nie przykłádáć.

Bebelom w ſtolcu.

Bebele pęchyrzowáte w ſtolcu/ ktore figámi dudzy zowią/ á Łáćinnicy Condylomata. Nápuchliny ogniſte w tych tám táiemnych mieyſcách rozgánia y leczy/ tákże liśćie tych Rozmárynow tłukąc/ y przykłádáiąc.

Przepuk. Chirágr. Podágr. Artetice. Pokrzywionym.

Przepukłym. Chirágrycznym. Podágrycznym. Artetykom. Pokrzywionym	Naśienie z mąką Kąkolowego naśienia/ á z octem náćieráć mieyſcá vłomne/ y pláſtrowáć/ dobrze.

Planom y zmázõ ná ćiele.

Plány y zmázy wſzelákie ná ćiele/ toż naśienie Rozmárynowe w winnym oććie mocnym moczone/ y rośćieráne/ wyćiera y ſpądza/ tym ie przynamniey dwá kroć náćieráiąc.

Węże z domu wygánia.

Węże y ine beſtye iádowite z domu wypadza/ dym y kurzáwá z korzenia ná węgle żárzyſte go kłádąc.

Członkom bolącym.

W ktorychkolwiek członkách bole/ z źimnych wilgotnośći/ Sok/ álbo rádniey Olieiek iego vkłáda/ nim námázuiąc.

Zyłom ſuchym.

Zyłom ſuchym/ zátkánym fluſámi lipkimi/ kliiowátymi/ ieſt rátunkiem.

Rozmárynu niepłodnego ſkutki.

Roſmarinũ ſterile.

Niepłodny Rozmáryn trunkiem vżywány/

Obiemá ſtronomá purguie.

żywány/ obiemá ſtronomá purguie/ dolem y wierzchem.

Emplaſtrum.

Plaſtr przećiwko iádom.

Wźiąć korzeniá ná Nowiu Kśieżycá kopánego/ y vſußonego/ y ná tárle ráßplowánego/ álbo vtártego/ trzy funty/ y we trzech kwartách wodki z Terebintu vpaloney/ białey/ przez cztery dwádźieśćiá godźin moczyć/ dobrze nákrywßy. Potym wárzyć/ áż zgeſtnieie iáko miod/ przecedźić/ y przydáć żywice iáſney/ chedogiey/ przepuſzczoney/ Máſtyki tákże przepuſzczoney/ Kámfory rozpuſzczoney/ po cztery łoty: Jeleniego łoiu dwádźieśćiá łotow/ Sádłá Jáwſcowego łotow dwánaśćie: Woſku dwádźieśćiá y cztery łoty. To wßyſtko wárzyć w Moſiądzowym naczyniu/ áż zgeſtnieie/ iáko máść. Ten plaſtr álbo máść/ iad wßyſtek y trućizne/ nietylko z ran y ze wrzodow/ ále y ze wnetrznośći wßytkiegó ćiáłá wyćiąga/ ćiepło go pláſtruiąc.

Tictura

Extrakt/ álbo rádniey Tynkturá.

Kośćiom

Tynkturá/ ze wßyſtkiego tego źiela/ ſłuży kośćiom/ ále więcey kißkó ták wyżßym/ iáko dolnym. Przeto

Kolice.

Kolice y dárćiu w nich. Tákże tym

Láyná vſtyidącym

Ktorym Láyná vſty idą/ Láćinnicy to Voluulum zowią/ dla zbytniego zátkánia Jelit/ y zátwárdzenia w nich/ álbo z záwrzedźiáłośći ich/ ieſt wielkim rátunkiem/ biorąc go po dwánaśćie kropli/ sámego ſzczegulnego/ bez wßeláktiey przyſády.

Złote żyłkom zbytnie płynącym.

Złotym żyłkom/ zbytnie otworzonym y płynącym/ ieſt záſtánowieniem: tákże go biorąc po dwánaśćie kropli/ z oleykiem tegoż źiela/ y Pepek tym mázać/ tákże Złote żyłki.

Pierſiom. Płucom. Boku. Kißkom.

Bolaczki wßelákie twárde — w pierśiách, w Płucách, w Bokách, w Kißkách — miekczy y otwiera/ vżywáiąc gó przez trzydźieśći dni/ z tegoż Rozmárynu oleykiem/ oboygá biorąc po dźieśiątey częśći kwinty/ z wodką tegoż źiela.

Oleum.

Oleiek.

Ten Oley z naśienia y ze wßyſtkiego źiela czyniony/ Trzewom inßym/ iáko Jelitu kátnemu/ miąßemu/ y ſtolcowemu bárzo należy. Tákże żywotowi wßytkiemu.

Trzewom nizßym. Żywotowi

Paćierzóm.

Paćierzom w grzbiećie/ námázuiąc ie nim przy ogniu.

Kolice.

Kolice y dárćiu w kißkách. Tákże

Morzyſku.

Morzyſku y gryźieniu w nich/ á ile w nižßych.

Trawien.

W Żołądku trawienie czyni/ po iedzeniu námázuiąc go nim/ ieno po námázániu trzebá biegáć y prácowáć.

Vſtom żołądkowe ziejącym.

Vſtá żołądkowe źieiące záwiera/ w dołku nim máząc.

Bolenie głowy.

Bolenie głowy/ ktore pochodźi z páry y z dymow wſtępuiących/ vśmierza/ y broni im do głowy pochodźić.

Vkąßone od iádowitych beſtiy

Vkąßonym od wßeláktich beſtiy iádowitych/ ieſt lekárſtwem. Ale iż prędzey/ niżli potrzebá/ tákowe rány záwiera/ á w głębi nápoły ſurowe zoſtáwia/ potrzebá do niego tych rzeczy przydawáć/ ktore prędkiego bronią záwieránia ich.

Sal.

Sol.

Sol z tego wßyſtkiego źiela robiona/ ſłuży kośćiom męſkim/ nie zbytnie twárdym/ iáko Czáſzcze w głowie/ Żiebrom/ Paćierzom/ cząſtkom w kolánách. Y inym tym podobnym.

Wrzodóm złym.

Wrzodom złym/ ćiáło wyiádáiącym/ y kośći pſuiącym/ ieſt wielkim lekárſtwem/ roſtárßy ią w tynkturze wyßey opiſáney/ y w oleyku tákże iegó/ y to w nie puſzczáć.

Wzrok oſtrzy.

Táż Sol wzrok iáſny y byſtry czyni: Náſypáć iey ſkláną bánkę/ y dobrze nákryć/ á w gnoy końſki przez trzy Mieśiące zágrześć/ káżdego dniá przyſypuiąc iney do niey. Potym tey wodki/ w ktorą ſie obroći/ po nowiu Kśieżycá/ w kąćiki oczu/ przy nośie po kropce puſzczáć/ nie trąc/ áni oćieráiąc oczu/ áż ono gryźienie z słonośći przez ſie vſtánie.

Magia.

To Źiele ná Nowiu Kśieżycá wiednieie/ y iákoby obumiera/ ku źiemi ſie ſkłániáiąc. To prze te przyczynę/ że wßytká wilgotność iego do korzeniá ſie śćiąga/ y ták w ten czás Korzeń bywa pełny wilgotnośći/ álbo ſoku/ z ktoreg° wierzch z liśćiem zerznąwßy/ zamßem go nákryć/ y mocno obwiązáć/ żeby oná wilgotność precz z niego nie vchodźiłá: Y położyć go w mieyſcu/ gdźieby go Słońce nie dochodźiło/ á wiátry zachodnie żeby go obwiewáły y ſußyły. Ten (iáko mądrzy Miſtrzowie vdáią) wßyſtkie wilgotnośći flegmiſte do śiebie z ćiáłá ćiągnie/ gdyby był ná goły prog łoná przywiązány.

Przeto

Puchlinie wodniſtey

Puchlinie/ ktora z zbytniey Flágmy pochodźi wodniſtey/ powiádáią go być wielkim lekárſtwem/ gdyby był nietylko ná pomienione mieyſce przywiązány/ ále y w prochu vżywány: bo Mocz potężnie pędźi. Jeno inego á nie tego czáſu ma być kopány.

Wilgotn: zbytnie z ćiáłá wyćiąga.

Tenże Korzeń/ ták iáko ſie troche wyßey powiedźiáło/ kopány y ſußony/ gdyby był w vśćiech trzymány/ wßytkie wilgotnośći złe/ y ßkodliwe z mozgu do śiebie ćiá-

bie ciągnie: Ták że we trzech godzinach będzie lipkimi wilgotnoſciámi nábrzmiáły y pełny.

Do Páráliżu ſkłonnym. Tym ktorzy ſą do Páráliżu ſkłonni/ dobrze go w uściech trzymáć.

Melánkolicznym. Fráſunki y myſli prozne á zbytnie: Kłopoty ſerce pſuiące/ Mozg y wßytko ciáło ſußące/ odpądza: Co poſpolicie bywa ze krwie zbytnie zgeſczoney: bądź przez zbytnie zimno/ bądź przez vpalenie y wyżgnienie/ przywiązawßy go ná Pierſi/ bliſko dołku/ álbo vſt żołądkowych/ á trzy dni przed Pełnią/ tákże trzy po Pełni/ noßąc go ná gołym ciele. Fráſowliwym.

O Jelenich Opichách / Rozdział 49.

Libanotis Theophraſti. prima & ſecũda & tertia.

Hirtzwurtz.

Libanotis Theophraſti II.

Opich Jeleni 2. biały.

Libanotis Theophraſti III.

Opich Jeleni czarny.

1\. Troiáki Jeleni Opich/ dwoy biały/to ieſt máły y wielki. Trzeci czarny/ Opich biały Jeleni/ mnieyßy/ ma korzeń biały/ miąższy ná wierzchu ktorego wychodzą iáko ſzczecinki iákie/ álbo ſczotká/ Korzeń. zbronatná ßáráwe/ kołem iáko ſczotká pochodzące. Korzeń zapáchu przyiemnego/ iáko kramne kádźidło/ ſmáku oſtrogorzkiego. Liſcie. Liſcia Opichu wodnego / ieno więtße / krzyżowáte/ á około kráiow zlekká kárbowáne. Kłącze ná połtorá łokciá wzwyß/ gáłęziſte/ ná wierzchu okołki ogániſte/ kwieciem białym okwitáiące/ z ktorych potym Naśienie obdłużne/ cienkie y lekkie/ Dzięgielowemu bárzo podobne. Zapáchu tegoż co y korzeń/ ſmáku oſtrego/ y vſtá roſpaláiące. Kłącze. Naśienie.

2\. Drugi Jeleni Opich biały ieſt/ ktory wielkim zowiemy/ podobny we wßytkim pierwßemu/ ták korzeniem/ iáko rozgą/ Kwiátem y Naśieniem/ okrom liścia miąższeyßego / geſtego/ więtßego / ßerßego/ łśniącego/ y wzroſtu wyżßego. Smákiem/ zapáchem/ pierwßemu rowny.

3\. Trzeci Opich Jeleni ieſt czarny/ máiąc korzenie długie/ miąższe y

czarne/

Liśćie. *Kłącze.* czarne/ á ná wierzchu ſzećiáſty máiąc okrążek iáko pierwßy/ Liśćia drobnieyßego od pierwßego/ wodnemu Opichu bárzo podobnego/ iednák trochę więtßeá niż Pietruſzáne. Kłącza podczás łokietneg/ podczás wyżßego/ podczás też mieżßego y krotßego/ gáłęźiſtego. Ná wierzchu tych ogániſte okołki. Polnemu Páſternaku podobne/ ieno pełnieyße y gęſtße/ zápáchu/ iáko y korzeń/ Kádźidłá kramnego y miodowego/ ſmáku gorzkiego.

Mieyſce.

TE wßyſtkie trzy/ poſpolićie rády rosną ná wyſokich gorách ſkáliſtych.

Przyrodzenie.

JEdnákiego ſą wßyſtkie Przyrodzenia z Rozmárynem Cudzoziemſkim/ wyßßey opiſánym. Rozgrzewáią y wyſußáią ná początku trzećiego ſtopniá. Dotego wychędażáią y wyćieráią.

Moc y Skutki.

Te wßyſtkie Jelenie Opichy/ iáko ſą iedneg przyrodzenia z Rozmárynem Dioſcoridowym/ ták iedney mocy y ſkutkow. Jednák z oſobliwośći/ te/ przećiwko Bydlecemu powietrzu morowemu/ iáko Krowom/ Wołom/ Owcom.

Bydłu rogátemu od powietrza. oſobliwym ſą lekárſtwem y rátunkiem tłukąc ich korzenie co namieley/ á dáiąc im go káżdego dniá z ſolą lizáć. Ták bydło może być od zárázy morowey záchowáne.

A gdźieby iuż było zárázone/ co poznáć gdy vßy zwieśi/ tedy zárez co narychley ze cztery łoty z octem ćiepłym w gębe im go wlać. Albo wziąć dwie częśći tego źiela/ iedne część iágod Jáłowcowych/ to oboie dobrze vtárßy z ćiepłym octem lać im w gárło. A zdrowemu z ſolą/ wáruiąc go od zárázy. *Bydłu zárázonemu.*

Swiniom odchodzące powietrzem. Swiniom tákże gdźieby odchodźiły/ z zárázy morowey/ ſámo korzenie tego źiela dáiąc im. Albo tákże z iágodámi Jáłowcowymi dobrze vtłukßy/ á z popiołem drzewá Jáłowcowego/ y z popiołem tegoż źiela/ dawáiąc im z karmią ieść. Jeſt im doświadczonym lekárſtwem.

Item. Może też proch táki być dla nich vczyniony: Korzeniá wziąć białeg y czarnego/ Opichu Jeleniego/ Opichu ſkálnego/ Jágod Jáłowcowych po poł funtá/ Dźiewięśiłu z korzeniem/ Lubſczykowego korzeniá/ po czwierći funtá. To wßyſtko miáłko vtrzeć/ á przerzeczonym obyczáiem Bydłu z ich karmią dawáć.

Mleká bydłu obfitość dáie. Sámego też liśćia y z kłączem Opichow Jelenich/ bydłu rogátemu/ Owcom/ Kozom/ krowom/ wołom/ vtłukßy z ſolą dawáć lizáć/ álbo z Popiołem tegoż źiela/ Mleká obfitość dáie.

Ludźiom Czáſu morowego powietrza. Ludźiom morowym powietrzem zárázonym/ ieſt wielkim á doświádczonym lekárſtwem/ korzenie ktoregokolwiek z tych Opichow/ ták białego/ iáko czarnego/ co namieley vtłukßy/ kwinte ná raz/ z poł kwinty Dryákwie dobrey/ dáiąc w czterech łyżkách wodki Przetárznikowey/ á z dwiemá octu winnego dobrego pić. Poczym przynamniey trzy godźiny ſie co nalepiey poćić/ nákrywßy dobrze chorego.

Od beſtyy obrázonę. Od beſtyy iákichkolwiek obrázonym/ y iádem ich zárázonym/ korzenie ich z winem piąc/ ieſt doświádczonym lekárſtwem.

Moczu. Mocz z ćięſkośćią y kápániem odchodzącym/ po czwierći łotá álbo po połtoru z winem pić dáiąc/ wolno y obfićie (wywodźi.

Nyrkom. Nyrki zámulone.

Przechodom moczu. Przechody Moczu zátkáne.

Pęchyrzu. Pęchyrz mułem piaſczyſtym záćpány/ Naśienie Jelenich Opichow otwiera/ y wychędaża/ z Winem ſłodkim/ nie wapiennym/ álbo z miodową ſytą pić/ dáiąc. Tymże ſpoſobem ich vżywáiąc.

Kámieni. Kámień w Nyrkách krzą:

Máćicy. Máćicę záźiębioną rozgrzewáią:

Mieśięczny. Mieśięczną Pániom/ nád przyrodzenie zátrzymáną/ wywodzą/ Korzeń ták białego/ iáko czarnego Opichu Jeleniego/ po kwinćie z winem białym/ álbo z wodką z nich wyćiągnioną/ ćiepło ná czczo y ná noc piiąc. Też kąpiel ſobie z niego po pás czyniąc/ toż czyni.

Mleká mámkom obfitość dáie. Mleká Mámkom obfitość Opichu czarnego liśćie dáie/ po czwierći łotá ná raz go w trunku biorąc.

Pániam

Miesieczney. Pániom Miesieczną chorobe wzbudzáią y wywodzą/wßytkie Jelenie Opichy/ y káżdy zoſobná/ wárząc w wodźie á leykiem páre w otwor łoná ćieplo puſzcząiąc. Też kapánie z nich po pás czyniąc/ toż bywa.

Scjátyce. Scyátyce tákoważ z nich kąpiel ieſt vżyteczna/ zwlaſzczá z zimney przyczyny.

Item. Ránom. Rány tákże:

Wrzodóm. Wrzody:

Sádzele. Sádzele plugáwe y zágniłe wychędzą/ liśćie z swym korzeniem w winie álbo w wodźie wárzone/ á tą wodą co nacześćiey wymywáne. Tákże proch z korzenia ich/ z miodem Rożánym iáko máść vczyniwßy/ w nie kłáść. To wychędzą/ y záraz goi. (Tab.)

Rozſądek.

Te trzy Opichy Jelenie/ ácz ſą iednego przyrodzenia/ y iednych ſkutkow z Rozmárynem Dioſcoridowym/ iednák okolicznośćiámi zwierzchnimi/ ſą bárzo od śiebie rozne/ Liśćiem/ Kwiátem/ y wzroſtem.

4\. Jeſt y czwarty Opich Jeleni we wtorym mieyſcu od Theophráſtá położony/ ktory Nieplodnym/ álbo Loczygowym zowie/ przeto że ieſt Liśćia ßyrokiego/ á Loczydze plonney podobny. O tego źielu ſkutkách/ że nam ſtárzy Ziolopiſowie y poſledniey ßy nic nie zoſtáwili. My go też dla tegoż miedzy Leśne łoczygi włożyli.

Godźi ſie to ná tym mieyſcu przypomnieć dla Czytelniká/ że te Opichy Jelenie/ ktore Ziolopiſowie poſledniey ßy/ Ceruarias zowią/ inego kßtałtu od wyżßey opiſánych Ceruarij y Jelenich korzeni ſą.

Rozmáryn náß poſpolity wieńczyty/ Rozdz: 50.

Rozmarinum Coronarium. Libanotis Coronaria.

Rozmarein.

Gáłąſki. Liſteczki. Rozmáryn náß poſpolity ogrodny/ z ktorego wieńce wiią/ ieſt źiele krzakowáte/ máiąc gáłąſki ćienkie/ máło nie łokietne/ około ktorych liſteczkow pełno podługowátych/ wąſkich/ miążßych. Z wierzchu źielonych/ od ſpodku biáłáwych/ ſtryſy po ſobie máiące.

Zapách. Smák. Zapáchu bárzo przyiemnego/ ſmáku korzennogorzkiego y ćierpkiego.

Kwiát. Kwiátu miedzy liſtkámi drobnego/ z bládá modrego/ dwákroć do roku w ćiepłych źiemiách kwitnącego/ ná Wioſnę y w Jeśieni.

Naśienie. Naśienia drobnego/ czarnego. Korzenia rozpierzchłego.

Mieyſce.

Mieysce.

W Niektorych kráinách ćiepłych / sam przez sie w drzewá wielkie rośćie / iáko w Hißpániey / w Narbonie / gdzie go więcey vżywáią do palenia niżli drew / y w niektorych inych. Gdźie też z niego Stoły / Láwy / Skrzynie / Száfy / y ine naczynia robią. W nászych stronách tylko wogrodách fláncowány / y śiany bywa / w krzaki rosnący.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest rozgrzewáiącego y suchego / przy końcu pierwßego stopniá / álbo ná przodku wtorego / zćieńcza / roprawnie / rozwodnia / otwiera / vtwierdza / posila / á to względem korzenney wonnośći. Rospądza z strony ćiepłoty swey. Wyćiera / wychędaża / wysusza / trawi. Aben Mesua piße / że w trzećim stopniu rozgrzewa / y wysusza / ále to o Rozmárynie cudzoziemskim rozumieć mamy / o ktorych sie trochę wyższey iuż mowiło.

Moc y Skutki.

Zołtey niemocy.
Zołtey niemocy iest lekárstwem / w wodźie go wárząc / y piiąc przed prácowánim. (Dioscor.)

A gdźieby chory przed wźięćiem tego trunku prácował / bądź chodzeniem / igránieniem / iázdą / álbo iáką iną robotą / tedy po tákowey pracy w łáźni go vżywáć ma

Sprácowánym.
Nasienie z pieprzem á z winem pić:

Wchodźi do máśći / ktora bywa czyniona przećiwko sprácowániu.

Zołądkowi.
Záźiebionemu żołądkowi.

Biegunkom.
Biegunkom białym y żołtym.

Womitō y nie zátrzymániu pokarmu.
Womitom y niezátrzymániu pokarmu. Temu wßystkiemu iest lekárstwem / iedząc go z chlebem. Albo vsußonego po ćwierći łotá miáłko vtárßy z Kánárem / álbo z winem korzennym / z Málmázyą dawáć pić.

Item.
Toż też czyni wárząc go w winie / z mástyka á Kramnym Kminem / y trunkiem vżywáiąc.

Opußen. Wątrobie. Slezienie. Nerkom.

Opußonym.	Nasienie Rozmáry
Wątrobie.	nowe z Pieprzem á z
Slezienie.	winem piiąc.
Nerkom.	

Albowiem nietylko ich oźiębłość rozgrzewa / álbo nábrzmiáłość zćieńcza / y zátkánie ich precz rumuie / otwiera / y wychędaża. Ale ie też swą ćierpkośćią posila y vtwierdza. (Rasis.) (Plat.)

Sapce.
Sápkę z náźiębienia głowy odpądza.

Chorobō zimnym.
Wßelákim chorobom z źimnych flusow pochodzącym / iest vżyteczny. Jáko

Rádnku.
Niemocy padáiącey.

Sabetu.
Spiku y spániu głębokiemu nád przyrodzenie.

Kolice.
Kolikę y dárćie w żywoćie / tákże ine morzyská w nim vkłáda / korzeń suchy prochem z winem vżywány. (Mirep.)

Morzysk.

Drygáni.
Zdrygániu.

Stretwie.
Stretwieniu.

Zápámię.
Zápamiętániu nád przyrodzenie.

Serce vwesela.
Sercu smętnemu y frásowliwemu.

Paraliżu.
Słákiem álbo Páráliżem nárußonym w winie wárzony / á trunkiem vżywány.

Spadkō.
Spadkom wßelákim / zwłasczá zimnym ná pierśi / y w ktorekolwiek ine częśći ćiáłá / iest vżyteczny / w ługu párząc go długo / dla przemywánia głowy.

Członkom bolejącym.
Tákże do nápárzenia członkow bolejących.

Vpłáwō białym.
Vpłáwy białe Pániom záwśćiąga / w winie wárzony / á przez czás niemáły trunkiem vżywány. Dobrze sie im też w nim kąpáć y nápárzáć popás.

Wzroku ost. biáłemu.
Wzrok osłábiáły ostrzy / Liśćia tego Rozmárynu z chlebem vżywáiąc. Tákże y kwiećia / zwłasczá tego czásu / kiedy kwitnie. (ny.

Zapách vstom.
Zapách z vst w dźięczny wydáie źuchá

Spadkō w zeby.
W Zeby / y w Dźiąsłá spadki záwśćiągá / wárzony w occie á w winie ćierpkim / y vstá tym często ćiepło płokáć /

Ránom y wrzodom.
Rány y wrzody prochem iego zásypuiąc goi. wymywáiąc ie pierwey winem / w ktorymby tenże Rozmáryn był wárzony.

Zeby wychędaża.
Czynią ßpilki z Kłącza iego / do wychędożenia zębow / y do wytychánia rzeczy miedzy nimi záwiezłych.

Málarzō do rysow.
Málarze z Kłącza pálą węgliki / do rysowánia bárzo sposobne.

Oczō płynącym.
Oczom płynącym Sok z korzeniá y z liśćia iego clárystkowány z miodem w nie pußczáiąc / iest vżyteczny / á to

Item. flusu flegmistemu y zimnemu. Ktory iesliby był z gorąiącey máteryey / tedy przydać do tego białek od iáiá świeży. Soku z iáblek słodkich / y Rożáney wodki / długo rozbiiáiąc y mieszáiąc. (Mir.)

Mozgu. Mozgu wilgotnemu.

Sercu. Sercu mdłemu.

Żyłom pię tym. Żyłom pietym iest wielkim rátunkiem y przyiemnym. Albowiem w nich wilgotności zbytnie wysusza / osłábiáłe posila. Przeto bywa do Mias rozmáitych / do kur / káplunow / ptakow wárzonych / y pieczonych vżywány.

Smysłom pámięci. Zmysły wnetrzne oczerstwia y posila. Pámięć ostrzy.

Kászlowi. Kászel z przyczyny zimney leczy / paląc go ná węglistym ogniu / á dym w sie wsty biorąc.

Spadkō. Tym sposobem też spadki zimne záwściąga. A co naosobliwszego / że kurzáwą swą y dymem czásu záráźliwego powietrza / dom czyni wolny / od záplugáwienia y zarázy morowego powietrza.

Drzeniu y trzęsieniu. Członkom drżącym y trzęsącym się. Tákże

Páráliżē náruszonē. Páráliżem náruszonym / iest rátunkiem / często ie nim náparzáiąc.

Mowie vtráconey. Mowę vtráconą przywraca / w chlebie / y w potráwách / ták pieczystych / iáko wárzonych / y w trunkách vżywány. Ták że z niego czyniąc płokánie częste vstom y ciepłe.

Wietrzn. Wietrzności w ciele záwárte rosprasza

Mocz n. Mocz nád przyrodzenie zástánowiony wywodzi.

Miesię czney. Mięsięczną Pániom záwściągnioną wzbudza / z wierzchu nim náparzáiąc Máćice / To iest Prog / otwor łoná / y krzyże.

Języczko wi wilgo tnemu. Zbytnie wilgotności około ięzyczká rumie y wysusza / w winie álbo w occie go wárząc / á tym ciepło y często gárgáryzuiąc.

Kłádą pospolicie rádo Rozmáryn do źwierząt wypátroszonych / do záiecy / Jeleni / Sarn / Skopow / Cieląt / w ptaki tákże / żeby swym zapáchem bronili ich od zágnicia y zácuchnienia. (Rasi.)

Niepłod nym. Pániom niepłodnym dla zbytnich wilgotności słozowátych / y oziębłości Máćice do płodu pomaga / w wodźie go wárząc / á po pás sie w nim kąpiąc / y náparzáiąc.

Máćicy záplugá wioney. Záplugáwioną Máćice wychędaża / y rozgrzewa / Kwiát w Muszkelinowym Oleyku wárząc / w węzełku zawiązáć / y w otwor łoná w práwić. (Plat.)

Morowe mu powie trzu. Kwiát wchodźi do tych lekarstw / ktore czynione bywáią przeciwko morowemu powietrzu.

Mdłości z głowy. Przeciwko mdłości z głowy pochodzącey z záziebienia Mozgu / Kwiát z liściem w winie wárzyć / á głowę gęstą chustą nákrywszy / nád pára nágrzewáć y pocić. (tenże.)

Konfekt z Kwiećia.

Cōserua. Konfekt. Konfekt z kwiećia Rozmárynowego w dostátecznieyszych y w porządnieyszych Aptekách bywa robiony / ktory zowią Diantos: służy.

Melánkolicy. Melánkolikom.

Kordyácznym.

Kordyáce Sercu śmetnemu. Sercá śmetnego / y zbytnie frásowliwego ludziom / álbowiem serce ich posila / y wesołe czyni.

Mozgu. Mozg mdły tákże posila y oczerstwia.

Piersiom. Piersiom dobry / ná raz ğ biorąc / iáko Włoski orzech / popiiáiąc winē / w ktorym by był / á w Rożáney wodce wárzony.

Syrop.

Syrupus. Do tych pomienionych chorob / może być Syrop tym sposobem vczyniony: Wziąć Soku z kwiećia Rozmárynowego / Soku Pásternaku polnego / álbo y z ogrodnego / w niedostátku támtego / z Rożáney wodki á z Cukru / trochę przydawszy kości z Jeleniego sercá.

Z długiey choroby do sił nie mogącym przyść. Ktorzy z długiey á ćieżkiey choroby wzmoc y do pierwszych sił przyść nie mogą / tego vżywáć dobrze / bądź sámego przez sie / bądź z polewką z wárzonych w winie kwiátkow / álbo winem dobrȳ / á iesze lepiey z Rozmárynowȳ / álbo Syropem iego popiiáiąc. (Plat.)

Żołądkowi záziębionemu. Żołądkowi z záziebienia osłábiáłemu / y w trawieniu pokármu / y chęći do iedzenia vtráconey / przerzeczony konfekt bárzo vżyteczny bywa. Sámeᵒ przez sie / álbo z winē / w ktorȳby kwiećie iego z Mástyká było wárzone / káżdego dniá ná czczo piiąc / przez kilká dni. Też z wierzchu nim náparzáiąc / dobrze.

Wino Rozmárynowe.

Vinū Rosmarin: Wino Rozmárynowe / tym sposobem bywa przypráwione / iáko y Piołynowe / álbo z innego źiela Moszczu bądź surowego / bądź przewárzonego / y chędogo odwárzoneğ nań nálawszy. To we wszystkich chorobách zimnych do vżywánia iest bárzo vżyteczne.

Mozgu. Mozg.

Sercu. Serce mdłe.

Żyłom suchym. Suche ábo Piete żyły posila / piiąc go

Flágmie. Flágmę w nich y w żołądku trawi.

Melánk: Melánkolicznym dobre.

Apetytu. Chęć do iedzenia wzbudza.

Zębom y Dziąsłom osłábiáłē. Zeby y Dźiasłá osłábiáłe vtwierdza / płocząc nim często y ćiepło.

Wrzodu. Wrzod ćiáło psuiący y wyiadáiący /

Cancer

Cancer zowią/ leczy y zagaia / często go nim wymywáiąc.

Suchotnę gorączkę. Suchotnym/ y gorączkę ſuchotną ćierpiącym/ trunkiem dobrze go vżywáć.

Feb: każd. Gorączkom káždegodniowym.

Febr czwar. Zimnicom czwartodniowym.

Zápomin. Zápomináiącym ſie nád przyrodzenie.

Párálizu. Párálizem záráżonym.

Trzesieniu y drżeniu. Trzesieniu y drżeniu wſzytkiego ćiálá/ álbo ktorey części ieg/ piiąc/ y nim członki/ álbo y wſzyſtko ćiáło náćieráiąc.

Młodość. Młodosc wcále záchowywa.

Stáre odżerſtwia. Stáre/ y w leciech będące/ posila/ y otrzeźwia.

Cerę cudną czyni. Cere cudną wſzyſtkiemu ćiálu czyni / piiąc/ y nim ſie vmywáiąc.

Wodká Rozmárynowa.

Aqua ſtillatitia. Z Rozmárynu Wodká / zwłaſzczá z kwiećia / przez Balneum maris bywa wyćiągána/ iáko ine wodki/ ták przez ſie/ iáko z winá. Albo z nich moc y Iſtnosć wyćiągáiąc słońcem. A tá w ſwey porze y mocy do trzech lat może być chowána.

Dycháwicznym. Dycháwicznym.

Zołtáczce. Zołtey niemocy / ieſt wielkim lekárſtwem.

Zołądkowi. Zołądek do trawienia czyni ſpoſobny.

Apetytu. Chęć do iedzenia pobudza.

Krew pol. Krew w żyłách poleruie.

Chorobóm zimnym. W káżdych chorobách zimnych ieſt vżyteczna.

Sercu y duchom. Duchy ćiáło ożywiáiące w ſercu posila.

Mozgu. Mozg y glowe wſzyſtke tákże posila.

Nerwom. Piete żyły pokrzepia y vmacnia.

Kordyáce. Kordyáczym ią pić dobrze.

Fiſtułom. Fiſtuły goi y záwiera.

Melánk: Melánkolią / R

Flágmie. Flágme w żołądku trawi.

Stáro ść. Człowieczą ſtárosć odmładza.

Cere cud: Cere piekną ćiálu czyni. (záchowuje.

Wnetrznościom. Wnetrznosći w ćiele od zágniłosći

Zębom Dziąſłom. Zeby y Dziąſłá osłábiále vmacnia.

Ránom. Rány y

Wrzodóm plugáwē. Wrzody wilgotne y plugáwe wychędożą/ wyſuſzá / wymywáiąc nią.

Máćicy. Máćice mdłą posila/ y do płodu ſpoſobną czyni.

Biegunki. Biegunki wſzelákie záſtánawia.

Oleiek.

Oleum. Bywa Oleiek z wierzchołkow y z kwiećia czyniony/ bárzo y przyiemnie pachnący. Ten

Párálizu. Párálizem záráżonym bárzo vżyteczny/ piiąc go / y máząc członki vłomne.

Guzy twárde odmięcza. Guzy ná ſtáwiech y członkách wyrosłe odmiękcza.

Ogrodnicza.

To źiele żadną źiemią nie gárdzi/ káżda przyimie/ ták z nasienia śiany/ iáko z korzenia rozdártego ſzáncowány/ álbo wierzchołkámi w źiemie wilgotną ſádzony / ták ſáme / iáko w owies ſczepione.

(Demor:)

Rozſądek.

Dwá Rozdźiały dla tego tu Dioſcorides o Rozmárynie vczynił/ żeby miedzy tym wieńczyſtym v ogrodnym á miedzy gornym y Cudzoziemſkim rożnosć pokazał. Nie ták w ſkutkách / ktorymi ſobie ſą podobne/ iáko kſztałtem y wyobráženiem. Co ſie snádnie z Figur y z opiſánia oboygá baczyć może.

Rozmáryn Czeſki/ nam Swinie Bágno/ Roz: 51.

Rozdział. ROzmáryn płonny álbo dźiki / ktory drudzy zowią Rozmárynem Czeſkim. Náſzy go zowią Bágnem Swinim/ Czechowie Rozmárynkiem. Krzewiśćie rośćie/ ná łokieć wzwyż / máiąc rosczki cienkie. Chroſtowáte/ liſowáto rumienne/ kruche/ y do przełamánia nietrudne. Ná nich liſteczkow podobnych Rozmárynowym pełno/ te z wierzchu zielone/ od ſpodku rdzáwe/ álbo rumiennoliſowáte/ v liśćia tákże ſzypułki rumienne/ á przez liſteczki żiebro / ile od ſpodku/ teyże bárwy. Ná wierzchu pręćia gronká okrągłe/ iáko iágodki iákie / rudáwe álbo ryſáwe / z ktorych kwiatki żołtáwe pochodzą/ Korzeń długi/ nievżyteczny. To źiele w káżdey ſwey częśći/ ma zapách mocny y przyiemny / máło nie podobny zapáchem Cyprysowi/ ſmáku korzennego/ iáko łupiná iábłká Cytrynowego/ máiąc troche ćierpkośći w ſobie. Ieſt y drugie Bágno Swinie/ bárwy popielátey.

Liśćie. Gronká. Kwiát. Korzeń. Smák.

Mieysce.

ROśćie v nas w Polszcze obfićie. Rośćie w Czechách/ od ktorych ma názwisko. Rośćie pospolićie przy borách ná bágniskách/ y od tych imię v nas wzięło/ Bágno.

Rosmarinũ Syl: & Boemicum. Alijs. Chamæpeuce. Ledum alterum, folijs Rosmarini.

Bemischer Rosmarein.

Przyrodzenie.

ROzgrzewáiącego/ y wysuszáiącego iest przyrodzenia ná końcu w wtorym stopniu/ álbo w trzećim ná przodku/ zcieńcza/ zwarza/ vtwierdza/ rosprawuie/ otwiera/ trawi.

Moc y Skutki.

Niedostátkom białogłowskim. Białogłowskim niedostátkom bárzo vżyteczne/ zwłaszczá ktore z zimnych wilgotnośći pochodzą/ náparzáiąc sie nim po pás.

Do tego wszystkiego iest przygodny/ do czego Rozmáryn ogrodny/ okrom że do potraw nie przychodźi/ áni do przysmákow. Nád to.

Do piwá bywa kłádźiony. Do piwa kłádźiony/ smáczny trunek czyni/ ále bolenie głowy zátym niezmiernie przywodźi.

Molom. Szat od molow broni y záchowywa/ kłádąc go miedzy nie.

Rozsądek.

Bágnem to źiele zowiemy/ przeto że ná Bágniskách przy Borách rośćie. Szmerem drudzy zowią/ że piwo ktore z nim wárzą/ szmer czyni w głowie piiącym go. Rozmárynkiem álbo Rozmárynem dźikim dla podobieństwá/ ktore ma z Rozmárynem náßym ogrodnym.

Niedźwie-

Niedźwiedzia łápá/ álbo Wodny y plonny Barſcz/ Rozdział 52.

Sphondyliũ.
Sphondylis.
Chamæplatanus.
Rutinalis herba.
Verticularis & verticilaris herba.

Beerenklawe.
Beerentacz.

TO ziele/ Miarzowi ieſt bárzo podobne. Przeto drudzy trze-
ćim go Miarzem mienia/ okrom zápáchu/ ktory ma przyiem-
Korzeń. nieyſzy. Mocy y ſkutkow ſłábſzych. Korzeniá bielſzego łokietnego/
Liśćie. w kilká odnog/tákież iáko y ſam miaźſzych rozdzielny. Liśćia Lab-
rzyſtego/ wietſzego/ dłużſzego/ y ſzyrſzego/ Jáworowemu bárzo po-
dobnego/ po piaći ná iedney ſtopce. Ciemno zielone/ y oſtro wełni-
Kłącze. ſte. Kłacza ná połtorá łokćiá wzwyſz/ we wnatrz czczego/ tuczne-
go/ rumiennego/ laſkowánego/ álbo ſtryſiáſtego/ kolankowátego/
z ktorego Liśćie ná ſwych ſtopkách/ iáko ſkrzydłá iákie wyraſta. Ko-
rzeń Soku pełny żołtáwego/ lipkiego/ iáko Żywicá wodniſta/ row-
nie iáko w Lubſczykowym/ álbo w Miarzowym korzeniu. Smá-
Kwiát. ku korzennego/ y ſczmiaczego/ Zapáchu przyiemnego. Kwiát w o-
kołkách ogániſtych ſzerokich/ z ſzypułek długich w Czerwcu/ biały/ z
ktorego przy końcu Kśieżycá Sierpniá/ Naśienie ſzyrokie/ rozdwo- Naśienie.
ione/ podobne Czárnogłowowemu/ ieno ſzerſze/ bielſze y lipczeyſze.
Slimakowáte/ á Pluſkwámi pachniace/ wſzákoż niezbytnie przykro

Mieyſce.

ROśćie w ogrodách trawnych/ ná łakách/ y inych mieyſcách wilgotnych. Tákże ná Gorách kámieniſtych mokrych. Naprzednieyſzy w Ætoliey w Boeciey/ ná gorze Helikonie.

Czás kopánia y bránia.

KOrzeń tego ziela ma być kopány dwánaſtego dniá Máiá/ gdy Słońce przechodzi trzeći/ czwarty/ y piaty ſtopień w Bliźnietách/ á Mieśiac/ ſtopień oſmnáſty/ dwudzieſty/ dwudzieſty wtory tychże Bliźniat/ w domu piatym. Zás Liśćie/ Klącze/ y z inymi przyległościámi/ máia być zbierane/ kiedy Venus z Iowiſzem beda w Szoſtaku z ſoba/ w domu piatym. Naśienie w Páździerniku/ gdy Merkuryus w ſwym włáſnym domu bedzie/ w śiodmym ſtopniu Bliźniat.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt goracego y ſuchego w wtorym ſtopniu. Naśienie tákże ieſt wyſuſzáiace/ Smáku oſtrego. Korzeń tákże rozraza/ roſpráwuie/ rozśiekuie/ y otwiera.

Moc y Skutki.

Potráwá.

Niedźwiedzia Lápá/ álbo Wodny Barſzcz nietylko do lekárſtw/ ále y do ſtołowych potraw przychodzi/ zwłaſzczá ná Wioſne gdy ſie z ziemie puſzcza/ wárzac go miáſto iárzyny/ z inymi ziołmi/ iáko z chmielem młodym/ z Iáſtrem/ álbo z Zábincem ſłodkim/ z pokrzywámi młodymi/ álbo z Szpáragámi/ ktore Gromowym korzeniem zowiemy. Iednák/ mniey go záwſze do vżywánia bráć niżli inych/ boby ſtolcem zbytnie purgował.

Purguie flágmę y Kolerę.

Wziać tego ziela drobno vśiekánego garść/ Mąki Owśiáney łyżkę/ to weſpoł wárzyć w mieśney polewce/ przynamniey z poł godźiny/ trochę oſoliwſzy/ y to ná czczo ieść álbo pić bez chlebá/ miáſto lekárſtwá godźinę álbo cztery przed obiádem. Wywodźi z ćiáłá flagmę/ y Kolerę ſtolcy/ rownie iáko nalepſze lekárſtwo purguiące. A to bez ſzkody/ obrázy/ y vprzykrzenia/ zwłaſzczá ktorzy ſie zbytnie brzydzą Apttekárſkimi lekárſtwy/ álbo ich dla odległośći Aptek mieć nie mogą.

Smáczną polewkę miánuie czyni.

Korzenie tego ziela z Mieſem wárzone/ czyni polewkę bárzo ſmákowitą/ ktorey ná czczo vżywáiac/ odmiekcza żywot ſtolcy purguiąc. (Tab.) Toż czyni

Purguie. Item.

Naśienia iego w trunku vżywáiąc z winem/ álbo chocia w wodźie wárzone. Toż też korzeń iego czyni/ ták vżywány. (Dios.)

Wątrobie.

Wątrobie flágmą/ y inymi zbytnimi á plugáwymi wilgotnośćiámi zámuloney/ ieſt otwieráiacym y wychedzáiącym lekárſtwem: ták Korzeń/ iáko Naśienie/ y ſámo źiele wárzone/ y trunkiem vżywáne.

Zołtácce.

Zołta niemoc ſpadza.

Dycháw.

Ciężkotchniącym y Dycháwicznym.

Máćicy.

Zádußoney Máćicy.

Ráduku.

Padáiącey chorobie.

Spániu głębok.

Spániu głębokiemu nád przyrodzenie. Tym wſzytkim niedoſtátkom y doległiwośćiom/ ieſt oſobliwym rátunkiem/ podkurzáiąc ie naśieniem miáłko vtártym/ z węglá żárzyſtego. (Dios.)

Item.

A przytym warząc korzeń/ álbo ſámo tylko liśćie z klączem/ álbo Naśienie/ á piiąc. (Tabe.)

Item.

Korzenie/ álbo Naśienie miáłko vtárte/ á po kwinćie z białym winem ćiepłym vżywáne/ pomienionym chorobom ieſt lekárſtwem. (Tenże)

Dycháwicznym.

Dycháwicznym/ pod tąż pomienioną wagą/ naśienia miáłko vtártego/ z oliwą dáiąc pić/ doświadczonym ieſt y pewnym rátunkiem.

Kolice.

Kolicę y dárćiu w kiſzkách/ z flágmy zbytniey/ kliſterá z tego źiela czyniona/ bárzo bywa vżyteczna: tego ziela wziąwſzy ze dwie gárśći/ Szczyru/ Slazu máłego y wielkiego/ otrąb w węzle záwiązánych/ Lniánego naśienia/ po gárśći/ naśienia Fenugreku trzy łoty: Naśienie oboie z grubá przetłuc/ y w połtoru kwart wody ſtudźienney do połowice wárzyć: Przecedźić/ á z poł kwarty tey polewki wźiawſzy/ przylać Oleiu Seſámowego/ álbo Lniánego/ Oleiu z Rzepu ſwoyſkiego/ po trzy łyżki/ Miodku Rożánego trzy łyżki/ Konfektu Hieri picre, Caſsyey z trąbek wyćiągnioney/ po połtorá łotá: ſoli poł łotá. To weſpoł zmieſzawſzy/ ćiepło dáć przez kliſterę choremu/ á żeby ią przynamniey godźinę trzymał.

Polewká z niego ſmákowitá.

Polewká też tym ſpoſobem/ iáko z Barſzczu ſwoyſkiego/ poſpolićie bywa czyniona/ ieſt pokármem żołądkowi bárzo przyiemnym.

Bolenie

Głowy bolenių.

Bolenie głowy / z zbytniey flágmy / z Ruta ábo z oliwą / ták źiele / iáko korzeń vtárty / námázuiąc / vśmierza. (Dios.)

Sok z źiela wyżęty / á nosem ſarkány / toż czyni.

Połgłow.

W połgłowy boleniu / toż też ieſt lekárſtwem: Tákże záſtárzáłemu bolu we wſzyſtkiey głowie: Jeno potrzebá pierwey wźiąć purguiące lekárſtwo. Potym ten Sok nosem wsie ſarkáć / dźień y trzy porządnie to czyniąc.

Subetu.

Spik álbo Subet oddala / w Oliwie naśienie przetłuczone wárząc / á głowę / brzytwą wygoloną / tym ćiepło námázuiąc / y mocno náćieráiąc.

Od rozumu odeſzłẽ.

Szalonym / á od rozumu y baczenia odchodzącym. Tákże

Boleniu głowy.

Boleniu zbytniemu głowy / z pełnośći flágmy / vśmierza / tym iż oleiem náćieráiąc.

Zápominániu nád przyrodz. zdumiáłẽ Stretwiáłym.

Nád przyrodzenie zápominááiącym śie / zdumiáłym y ſtretwiáłym / ſámo Ziele wſzyſtko co nalepiey vtłuc / álbo w donicy vwierćieć / oliwą roſpuśćić / y tym ogoloną głowę náćieráć / dobrze. (Dios:)

Vſzom ropiſtym.

Vſzy ropą záćiekłe wychędaża / Sok z kwiećia tego źiela świeżego wyżęty / á ćiepło w nie puſzczány: Toż proch z korzenia miałko vtárty / z oleykiem Rożánym czyni / tákże w nie puſzczáiąc.

Ten Sok do przerzeczonych dolegliwośći / y do inych potrzeb / zgęſzczony y wyſuſzony / może do roku chowáć. (Tab:)

Żołądku.

W Żołądku boleśći vkłáda / naśienie w winie á w oliwie wárzone / áż do ſtráwienia winá / y Płát pilśniány w nim maczáć / á co naćiepley nań przykłádáć.

Kolice.

Toż też Kolice álbo gryźieniu y morzyſku ſłużý.

Obumárłym Pániõ z zádúſzenia maci.

Obumárłe Pánie / z zádúſzenia Mácice / wzbudza / czyniąc im z naśienia kurzenie pod nosem. Toż czyni źiele y z korzeniem drobno pośiekáne / á w occie winnym / co namocnieyſzym y nakwáśnieyſzym wárzone z tęż párę im w nos puſzczáiąc. (Tabe.)

Mieſięcz: wzbudza.

Mieśięczną chorobę Pániom wzbudza y wywodźi: wźiąwſzy tego źiela y z korzeniem ze trzy gárśći / Bylice / Slazu máłęg tákże z korzenim / Slazu wyſokie° / Rumnu / Sábiny / kwiećia Láwendowego / Márunki / Rozmárynu / kwiátu Bzowego / po gárśći / Kopytniku z korzeniem pół gárśći: naśienia Pietruſzczánego / Anyżowego / Kopru włoſkiego / y Kopru ogrodnego ſwoyſkiego / naśienia Lniánego / Fengrekowego / przeráżonych w Możdżerzu / po dwá łoty. To wſzyſtko we Lniánym worku w niemáłym przeſzyć / w ćiekącey wodźie wárzyć / á prog łoná krzyże / przez krok y otwor łoná położywſzy / co naćiepley trzy kroć ná dźień nágrzewáć / poránu dwie godźinie ná czczo: po południu we dwie álbo we trzy godźiny / przez półtory álbo tákże przez dwie godźinie / y ná noc. A w tey kąpieli będąc / tym śie workiem otoczyć / á ná tych źiołách śiedźieć.

Pierśiom białogło: zátwárdz.

Zbytnie zátwárdźiáłośći białogłowſkich pierśi odmiękcza / y roſpądza: wźiąć go z korzeniem Złotogłowu / álbo Koźich iáiek / po rowney częśći / pośiekáć y przetłuc / á w winie / przylawſzy trochę oliwy / wárzyć / y Pierśi dwá kroć ná dźień tym okłádáć ćiepło.

Wrzodõ.

Rány y Wrzody / ćiáło roziádáiące / Káncerowáte. Tákże fiſtuły záwśćiąga / nie dáiąc śie im rozſzerzáć / z Rutą ogrodną / zárowno źiele rozetrzeć / y przyłożyć. (Dioſcor:)

Kram.

Twárdośći nabrzmiáłe w bokách / ktore krámi zowią poſpolićie / ták ná wątrobie / iáko ná Sleźionie / zmiękcza y rozpądza.

Zátwárdz: mácice.

Mácice zátwárdźiáłość odmiękcza / źiele z korzeniem ſwym pláſtruiąc prog łoná y Bęki.

Żołzom. Gruczołõ.

Żołzy. R

Gruczoły twárde á boleiące vſkramia / wźiąwſzy go dwie gárśći / Slazu máłego y wyſokiego / liśćia fiołkow Márcowych / Powoiu / źiela / ktore Dźień y Noc zowią / Bielunu / po gárśći. To wſzyſtko pośiekáć drobno / y w Możdżerzu vtłuc: Przydáć Mąki Pſzeniczney cztery łoty / Jęczmienney trzy: Mąki z naśienia Lniáneg y Fenugrekowego / po dwá łoty: Do tego ſtárego wieprzowego ſádłá / álbo ſmálcu dwánaśćie łotow. To wárzyć w doſtátku wody / że będźie iáko máść / y káżdego dniá dwá kroć ná bolączki twárde przykłádáć: ábowiem ie zmiękcza / y boleśći w nich vkłáda. (Tab.)

Włoſy kędźierzáwi.

Włosy ná głowie kędźierzáwi / po przemyćiu ługiem / náćieráiąc ie ſokiem tego źiela kilká kroć / nic nie wyćieráiąc / ieno żeby ſámy oſchły.

Fiſtuły goi.

Fiſtuły / y mozolowátość w nich twárdą wyiada / Korzeń z wierzchniey łupiny obłupiony / á w nie wpráwiony.

Mieſięcz.

Mieśięczną chorobę Pániom / nád przyrodzenie záſtánowioną / wywodźi / kwinte naśienia tego źiela / z winem białym pić dáiąc.

Moczu.

Tym ſpoſobem dány / Mocz zátrzymány wywodźi.

Flágmę wywodźi.

Flágmę z kiſzek y z żołądká / przez ſtolce wyrzuca / Korzeń z Naśieniem piiąc ná czczo.

Wątrobie.

Wątrobie boleſney / liśćie z Kłaczem / y Korzeń w winie / w piwie / álbo w wodźie wárząc / y piiąc / ieſt lekárſtwem.

Sok máśćiom po.

Sok / do iákichkolwiek Máśći y pláſtrow przydány / potężnośći im dodáie.

Bolaczkő w vßách.

W vßách bolaczki twárde zmiekcza / otwiera / á zropione wychedaża y goi / Sok z iego kwiecia w nie puſczány.

Máść ná wybićie członkow z Stáwu.

Vnguēt. Wybićiu z ſtáwu.

Niedzwiedźiey Lápy álbo Barſczu dźikiego / wźiąć z osm łotow / Szałwiey / Slázu / Bylice / Sábiny / Máieranu / Rozmárynu / Piołunu / Poleiu / Bożego drzewká / káżdego po dwie gárśći. Gwozdźikow Kramnych ßeść łotow / Cynámonu przedniegő poł łotá / Kminu polnego dwá łoty / Gálganu trzy łoty Kádźidłá Kramnego / Máſtyki / po poł trzecia łotá : Woſku osm łotow / Winá przednie dobrego połtory kwarty / ſádła ſtárego wieprzowego funt. To wßyſtko weſpoł ná weglíſtym ogniu ták długo wárzyć / áż wino wywre. Ták máść vczyniwßy / ná członki vłomne pláſtrowáć co naćiepley.

Wino mętne / klárowne przezroczyſte vczynić.

Wino metne / ták czerwone / iáko białe / klárowne y przezroczyſte vczyniß: Weźmi tego źiela swieżego z korzeniem á opłokáwßy / y dobrze oſußywßy / związáć go w wiązankę / że będźie wielkośći głowy y w beczce winá záwieśić / po trzećim dniu wyiąć / wyſußyć / y znowu przez trzy dni záwieśić : To y po trzećie vczyniwßy / niecháć wißącego w beczce / przez dwie niedźieli. A po czternaſtu dni ono źiele precz wyrzućić. Ták będźieß miał Wino przezroczyſte y klárowne.

Wino z Barzcu dźikiego.

Sphődylites.

Wino z tego źiela / iáko z inych / może być vczynione. Albo tákowym ſpoſobem: Wźiąć korzenia z ſwym źielem po łotow ßeśći / Liſtkow obranych Seneſowych / á co naświeżßych łotow ßeſnaśćie / Piołynu Włoſkiego / Piołynu gornego po trzy garzći / Pánny Márycy Włoſkiey / Izopu ſuchego po dwie garzći / Imbiru białego / Ziela Tátárſkiego / Naśienia Kopru Włoſkiego po dwá łoty. Modrzewowey gębki co nabielßey trzy. To wßytko zheblowánymi trzaſczkámi z Leſczyny włożyć w osm gárncową Bárylkę álbo w dźiewięć gárncową / y Moßtu dobrego ná to nálać / á dáć dobrze wykiſnąć. Gdźieby też Moßtu nie było / może winá dobrego ſtárego nálać / y do roku chowáć. A co ſie go vtoczy / inym dolewáć. Wino to /

Kolce.

Tym ktorzy bywáią od Kolki y dárćia w żywoćie nagabáni / pić dawáć / dobrze.

Żywot od...

Żywot bárzo lekko ſpráwnie / y purguie / piiąc go ná początku obiádu dobry trunek. Po nim może potym inego winá dobrego wypić ták wiele. Gdźieby wiec gnuśnie ſpráwowáło / może tákże drugi trunek do wieczerze śiadáiąc / tegoż przypráwnego winá wypić. Albowiem

miękcza y purguie.

Flágmę lipką / kliiowátą / y

Flág: lip. Kolerę wywodźi.

Kolerę z ćiáłá wywodźi / bez wßelákiego gryźienia y vprzykrzenia.

Elixir vitæ.

Elixir.

Miſterſtwem y ſpráwą Alchimiſtą bywa z tego źiela / iáko z inych wielu Elixir / To ieſt / Záchowywáćiel żywotá / álbo zdrowia / tym ſpoſobem: Wźiąć korzenia tego Niedźwiedzego pázuru / álbo Lápy ſußonego / gdy Mieśiąc y Venus / w Byku známieniu Niebieſkim będą / á pośiekáwßy drobno w Oley tegoż źiela / w flászę okrągłą wſypáć / żeby ná dwá palcá był nád korzeniem. A to być ma do pełnośći onegő naczynia w ktorym ieſt. Ná wierzch Oleiu tego / trochę wegliſtego ognia puśćić / á vczynić to w ſamym nowiu Kśieżycá przez dźiewięć á dwádźieśćiá dni. A choćia nie ná Nowiu / ieno żeby ná ten czás Mieśiąc y Venus w Byku byli. Temu dáć w pokoiu ſtáć / ták długo / áż Kśieżyc zás do onegoż punktu y kryſu / z ktorego wyßedł / przyidźie. Potym Oley odláć / y ogień mnieyßy vczynić / áż ſie korzenie pomarzczy / y zwiędnieie / ktore precz odrzućiwßy / inego przerzeczonym ſpoſobem náśiekawßy / w tenże Oley náſypáć / ták / żeby zágraznęło dobrze / y ták to do dźiewiąći kroć czynić. Ták Elixir będźieß miał koßtowny / do wzbudzenia y wywiedźienia białogłowſkiey Mieśięczney choroby.

Wyćiągnienie Iſtnośći.

Extract.

Extract / to ieſt wyćiągnienie Iſtnośći / tym ſpoſobem / iáko Elixir bywa: Wźiąć korzenia drobno vśiekánego funtow trzydźieśći / ná to wody nálać / z tegoż źiela wßyſtkiego wyćiągnioney / żeby ná dwá pálcá w niey zágraznęło. To nákrywßy dobrze / przez trzy godźiny wárzyć. Potym nie odkrywáiąc przez cáły Mieśiąc dáć gnić y kiſnąć. Po wyßćiu Mieśiącá / przecedźić / y mocno wyżąć / álbo wypráſowáć / á przez geſty płát ſukienny przecedźić / żeby był przeźrzoczyſty. Znowu ono przecedzenie wárzyć / áż z ßeśćdźieśiąta tylko częśc zoſtánie / y tego połowicę wźiąwßy / przez Balneum maris przećiągnąć. Ták będźie Extract koßtowny / bárzo ſuptylny / y przenikáiący.

Sol.

Sal.

Drugiej częśći nákrywßy ią co nalepiey dáć wytiśnąć. Wykiśłą/ trzy kroć ią/ tegoż źiela wodką rozczyniáć/ y rozmießáć/ á potym dáć temu przez śię wyschnąć. Ták będźie Sol. Może też pospolitßym ſpoſobem/ z tego źiela y korzenia iey być czyniona/ iáko śię ná wielu inych mieyſcách/ o tychże ſolách z źiol/ powiedźiáło.

Moc y Skutki Extráktu.

Piſczałce w gárle y Oddechō.

Piſczałce w gárle/ przez ktorą dech y głos wychodźi: Tákże oddechom wßytkim ieſt vżyteczny. Tymże ſpoſobem

Wątrobie

Wątrobie.

Slezionie

Slezionie/ vżywáiąc go káżdy poránek/ przez pięć dni/ porządnie po łyżce/ z dźiewiącią kropli oleyku z Koperwáſeru: ábowiem ich zámulenia otwiera/ y wywodźi.

Mozgu.

Mozg/ y wßyſtke głowę/ z zbytnich wilgotnośći wychędaża/ do inych go lekárſtw przymießáiąc.

Ciáłu wßytkiemu

Ciáło wßyſtko od lipkich flegmowátośći/ bárzo lekko y mile/ przez ſtolce wychędaża/ tym ſpoſobem: Wźiąć Spizgłáſu żołtego y przedniego gran czternaśćie (to ieſt/ co czternaśćie źiarn Pieprzu zupełnego/ nie zmiękłego/ álbo źiarn Jęczmiennych záważy) y miálko vtrzeć/ á w ośmi łyßkách tego Extraktu/ przez cztery dwádźieśćia godźin moczyć. Potym z wierzchu polekku zlać/ żeby śię nanmieyßy proßek onego Szpizgłáſu z oną wodką nie zlał/ y tego przez śiedm dni/ ná świtániu dawáć pić/ dobrze zewſząd ćiepłą pierzynką ćiáło okrywßy.

Moc y Skutki Soli.

Nápuchnieniu.

Wßelákiemu nápuchnieniu y nábrzmieniu/ z octem vmießána/ ieſt rátunkiem/ námázuiąc.

Brodawkom.

Brodawki y ine wyrośliny z ćiáłá ſpądza/ mocno náćieráiąc.

Żyłom w kupę zbiegłym.

Żyłom w kłąb zbiegłym/ Varices Łáćinnicy zowią/ ieſt lekárſtwem. Tymże

Nárośliom ná kośćiách.

Nárośliny wßelákie/ zwłaſzcza ná kośćiách trawi/ rośćieráiąc/ á z octem przykłádána y pláſtrowána. Jeno mamy wiedźieć/ że iey nie iednáko/ do tych wßyſtkich rzeczy/ potrzebá vżywáć. Do nábrzmiáłośći káżdego czáſu/ bez bráku. Ale do wyroślin ná kośćiách/ przy ſchodźie Kśiężycá/ to ieſt/ ná oſtátniey kwádrze/ y to po záchodźie ſłońcá/ co nagorecey iey przykłádáiąc/ y mocno przywiezuiąc. (Turn:)

Vkąßonē od iádowitych Beſtiy

Vkąßony od beſtiy iádowitych/ mianowićie/ od wężow/ ktore krolikámi zowią/ od korony/ álbo rożkow ná głowie máiących/ wielkim ieſt rátunkiem/ pierwey ránę wymywßy proſtą wodką Koperwáſerową/ ktorą flegma vitrioli zowią. Potym roſpuśćiwßy tę ſol w wodce/ ktora w dyſtyllowániu oleyku z tegoż źiela naprzod odchodźi/ álbo w wodce Koperwáſerowey/ w rány polekku/ y z nienagłá puſzczáć.

Oleiek.

Oleum.

Oleiek z tegoż źiela bywa czyniony miſterſtwem Alchimiſkim/ ktory ieſt vżyteczny

Chrobáctwu w mozgu záległemu.

Tym/ ktorym śię chrobacy przy mozgu zálegáią/ w vśćiech ná ięzyku go trzymáiąc/ ták długo/ áżby z niego pará przez inſtrumentá y naczynia zmyſłow/ tám do tego mieyſcá doßłá/ á czerw ten zámorzyłá/ y przez nos/ álbo vſtá/ iáko ropę iáką z támtąd wywiodłá.

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány obfićie wywodźi/ dáiąc go ná czczo po dwudźieſtu kropli/ z wodką tegoż korzenia dyſtyllowáną.

Pánny od chorob rozmáitych záchowuie.

Białey płći/ álbo Pánnom/ częſto w choroby ćięßkie y rozmáite przychodzącym/ dla przyrodzoney choroby Mieśięczney/ ieſzcze nie przyßłey: á zwłaſzczá po roku piętnaſtym/ oſobliwie ſłuży/ dáiąc go im przed weśćiem do łáźnie kropli ßesnaśćie/ z łyßką wodki z kwiećia tegoż źiela wyćiągnioney: á to w pierwßey kwádrze kśiężycá. Ták ábowiem vſtrzedz śię mogą rozmáitych y ćięßkich chorob/ zá otworem żył w máćicy/ y zá odeśćim zágniłych y ziádowiczonych wilgotnośći.

Magia.

Piſzą zabobonicy/ álbo ich Miſtrzowie Mátemátacze/ gdyby Korzeń tego źiela dźiećiom był ná ßyice záwießony/ w ten czás/ gdyby Jowiß w piątym domu był á Kśiężyc we dwunaſtym/ oſmnaſtym/ y w dwudźieſtym wtorym ſtopniu Bliźniąt/ w piątym tákże domu: nie máiąc żadnego z Plánet/ áni ſłońcá ſobie przećiwnego/ czyni ie rodźicom we wßem poſłußne y miłe. Ale rozgá á łaſká do tego lepßa/ ktorymi złe dźieći wzbieráiąc/ czynią ie dobre/ powolne y poſłußne rodźicom/ á potym miłe.

Beſtyie od człowieká zvćiekáią.

Ktoby to źiele nośił/ ze wßytkimi przyległośćiámi iego. To ieſt/ z korzeniem/ z liśćiem/ z kłączem/ z kwiátem y z naśieniem/ zwłaſzczá pod pewnymi znáki niebieſkimi. To ieſt: gdyby Słońce było w Szoſtaku z Mieśiącem/ wßelákie beſtyie od niego vćiekáć/ powiádáią ći Miſtrzowie. Ciż zá pewną y doświádczoną rzecz vdáią y twierdzą/ gdyby był korzeń tego źiela kopány w ſámym punkćie Pełniey/ Słońce będąc ná ten czás we

Lwie/

Lwie/ w pierwßym dźiesiątku dni/ á był w polewany gárniec włożony/ zwirzchu záilutowany/ przy ogniu naprzod wolnym rozgrzany/ potym w ciepły piaſek od promieni ſłonecznych rozgrzany/ przez trzydźieśći dni zágrzebiony/ żeby ták w tym gárncu vwiądł y zeſchnął. A po trzydźieśći dni wyiąwßy go/ w chedogiem occie przepłokáć/ y znowu w naczynie dobrze zátkáne włożyć: á przez trzydźieśći dni tákże záwieśić/ ták iżby wyßło dni ßeśćdźieśiąt iego przyprawiániu/ w ktorych mu tákowa moc przychodźić/ ći dobrzy Miſtrzowie twierdzą/ iż ktoryby kolwiek pokarm trućizną był zjádowiczony/ wßyſtkę z niego wyćiąga y odpądza: á on pokarm ſpoſobny do iedzenia czyni/ záwieśiwßy ten korzeń nád ſtołem.

Item.

Tesz czyni w Ránách/ iádowitą bronią ćiętych/ álbo z poſtrzałow iádem nápuſczonych/ przykłádáiąc go ná nie/ z nich iad wßyſtek potężnie wyćiągáiąc.

Pierśćień z korzenia Zabobon.

Jeſzcze ieden Zabobon/ ćiż zabobonow Náremátacze y Miſtrzowie przynoßą: Pierśćień z tego korzenia/ pod pewnym Aſpektem czyniony: Do ktorego ma być kopány/ gdy Sáturnus w ſwym włáſnym domie będźie. To ieſt: w Wodniku/ á Mieśiąc w Koziorożcu/ w ſtopniu czwartym/ piątym y ßoſtym: y z tego korzenia/ pod tymi Aſpektámi wykopánego/ Pierśćionek vczynić pierwiey/ y ták prędko/ nizliby w trzeći ſtopień weßli. Ktory ná ſerdecznym pálcu noßąc

Smetnym y fráſowliwym.

Smętne y fráſowliwe/ czyni weſołe/ zbytnią Melánkolią odpędzáiąc.

Serce posiła.

Serce z gniewu/ álbo z przelęknienia obćiążone oczerſtwia.

Od rozumu odeßłym.

Od rozumu odchodzącym/ z niemiernych myśli/ z zbytniego zágniewánia/ y z popędliwośći/ z fráſunkow niepohámowánych/ ma być rátunkiem/ do zdrowego baczenia záś ie przywracáiąc. Tákże

Kordyácznym.

Kordyácznym z gniewu wielkiego.

Drżeniu ſercá.

Drżeniu ſercá/ z przelęknienia/ y z zbytniey boiáźni.

Duchy ſerdeczne.

Duchy ſerdeczne otrzeźwia.

Myśl weſoła czyni.

Myśl weſołą czyni. Owa ſerdecznym dolegliwośćiom miałby ſłużyć. Ale tego wßytkiego/ przy tych ſámych wiárę zoſtáwuię:

Rozſądek.

Niektorzy Naśienia tego Wodnego Barzcu/ álbo Niedźwiedzey Łápy/ miáſto Naśienia Lnianego Czyścu vżywáią/ ále nieprzyſtoynie. Też nieprzyſtoynie/ ktorzy go Rodźieńcem włáſnym/ á Grekowie Acanthum miánuią. Źle y ći/ ktorzy Miarzem/ álbo Miſtrzownikiem być go rozumieią. Jeſzcze gorzey/ co go z náßym Polſkim/ álbo z Ruſkim Barſzczem mießáią/ y zá iedno być rozumieią/ iáko Fuchſius.

Zapáliczká/ Rozdział 53.

Zapaliczká dwoiáka/ wielka y máła/ obie iednym tylko Pretem z korzenia ſwego wyraſtáią. Te niczym ſą od śiebie rożne/ tylko wzroſtem/ wielka ná dwá ſążnie wzwyß/ niegdźie dobrze wyżßey wyraſtáią:

Korzeń.

Korzeń iey miąższy y długi/ proſty/ w źiemię głęboko idący/ nie máiąc żadnych odnog/ ſam tylko ſzczegulny/ do Páſternaku korzenia podobny/ z żołtá biały/ zapáchu przykrego y oſtrego/ ſkory miąższey/ á ná zmarſzczkách ſwych cienkiey. Z tego tedy w Kwietniu napierwey/ obdłużne Sośiki/ álbo Pączki chochołáto klinem wychodzą/ iáko v nas Kápuſty w źiemnych grubách poſpolićie wyraſtáć widziemy. W ſtárym korzeniu więtße/ w młodym mnieyſze/ miękkośći gębczáſtey/ álbo Jeleniey bedłki/ środek máiąc miedzy twárdym á miękkim/ ktore potym vſycháią pirwey/ nizli Kłącze z śiebie wypuśći: Ktore Kłącze/ iáko śię wyßßey námieniło/ bárzo wyſoko puſzczą/ kolankowáte/ we wnątrz czcze/ iednák Drzeń biały. A kolanká álbo członki ćienka błoneczká okrywa/ właśnie/ iáko ná trzćinie baczymy. Liśćia ná pozor bárzo wdźięcznego/ miękkiego/ źielonego/ podobnego liśćiu Kopru Włoſkiego/ tylko że ßyrße/

y mieższe/ okolo swych rozg rostaczáiace/ na wierzchu ogániste okolki/ geste y wielkie/ kwiátem żołtym kwitnace/ máło nie iáko Kopr Ogrodny/ zwłaszczá w kráinách ćiepłych y wilgotnych/ á to w Máiu. W chłodnieyszych záś y suchych/ ná koncu Czerwcá. Z tych Naśienie szerokie száre/ wietsze nád naśienie Kopru Włoskieg/ ábo Ogrodnego.

Druga/ ktorą mnieyszą zowią/ we wszystkich okolicznośćiách y w kształćie wietszey podobna/ okrom wzrostu/ ktorym z káżdey miáry iest drobnieysza.

Ferula. Ferula maior, vel prima. Nartix

Ferul kraut. Steke kraut. Nartecia Theophrast.

Ferulago, vel Ferula min.

Mieysce.

PIsze Teophrastus w szostych Xiegách/ w Rozdziale wtorym/ że to ziele ztrudná w inych stronách rosnace náleść / okrom własnego mieyscá swego/ chociayby nawietsza pilność w Fláncowániu iego czynił/ á zwłaszczá ná mieyscách zimnych/ iákie tu v nas są Pulnocne. A chociaż też niegdzie troche w ćiepleyszych bywa fláncowáne/ iednák nie ták vdátne bedźie y buyne/ iáko w swym własnym mieyscu/ y owszem máłego y nikczemnego wzrostu. Goracey tedy to ziele kráiny lubi/ iáko w Apuliey/ ná grunćie Rzymskim/ ku Tyrenskiemu morzu / zwłaszczá nie dáleko tego mieyscá/ ktore zowią Centumcellas. Náyduie sie też w Hetruryey/ w Portugáliey/ w Hiszpániey/ y ná Ostrowách Kánárskich/ tákże ná Insulách morskich/ ktore Fortunatas zowią/ miánowićie ná tey/ co ią Morion názywáią/ gdźie prawie iáko w Drzewo wyrasta.

Czás kopánia y bránia.

Kiedy korzeniá chcemy vżywáć przećiwko chorobom wilgotnym/ tedy w ten czás ma być kopány/ kiedy Venus bedac ná Zachodźie Słońcá/ w znák niebieſkiey Wagi wnidźie / á Mieśiac we wtorym/ w ßoſtym/ w oſmym/ y we dwudźieſtym ſtopniu / Ráká niebieſkiego/ w oſmym domu przebywa. Liśćia y z Klaczem kiedy chcemy vżyć przećiwko chorobom goracem y wilgotnym/ w ten czás potrzebá ie zbieráć/ kiedy Venus ná wſchodźie Słońcá bedac/ w Znáku niebieſkim w Skopie/ w dźiewiatym/ we trzynaſtym/ y w śiedmnaſtym badźie ſtopniu / á Mieśiac w tychże ſtopniách tegoż Skopu. To ieſt/ w dźiewiatym/ trzynaſtym/ y śiedmnaſtym/ w domu dwudźieſtym y oſmym. Kwiát y Naśienie zbieráne ma być / gdy Słońce y Mieśiac w Wage Niebieſka wſtapia.

Przyrodzenie.

Naśienie Zapaliczki / ieſt przyrodzenia rozgrzewáiacego y źcieńczáiacego / ma y cierpkość w ſobie/ ſáme iaderká poki ieſzcze świeże/ tákże y Drzeń w Klaczu. Liśćie y z Klaczem żadnego vżytku nie dáia. Korzeniá á Soku z niego nawiecey vżywamy / ktory rozgrzewa/ roſpráwuie y ćieńczy/ rozwodnia/ rozśiekuie/ roſpadza/ przenikáiac purguie/ y wyciaga z glebokośći rzeczy tkwiace w ćiele.

Moc y Skutki.

Klacze tego źiela y z okolkámi ſwemi/ niżliby przeźrzáło y do ſtárośći przyszło/ wárząc miáſto Spinaku/ álbo go przypráwuiac/ iáko chmiel młody/ y Szpárági/ ktore (Gromowym korzeniem zowiemy) ieſt Zoladkowi potráwa przyienna y vżyteczna. Abowiem trawienie w nim czyni : ieno nie trzebá go czeſto y zbytnie vżywáć / boby w żywoćie morzenie czyniły/ y głowy bolenie.

Zoladkowi.

Stáreg wieku ludźie vżywáli go przy pirwßych potráwách/ podczás też przed pierwßa potráwa / zwłaſczá kwáßoney/ o czym ſie niżey powie. Zás przy wtorych / wárzoney miáſto Járzyny:

Przy potráwách vżywáne.

Mieli też to Stárzy w zwyczáiu / że go kwáśili iáko pieczyſte źiele/ ktore Rus Torhunē zowie / álbo iáko Kopr Włoſki/ poki ieſcze w Klacze twárde nie wyraſtálo: ták przypráwna do roku chowána być mogłá / dla przyſmáku ſtołowego.

Kwáßenie y przypráwá.

Sok ſam ſczegulny/ bez przymießánia inych rzeczy/ zwierzchnym ná ćiele zmázom / Plánom. Tákże też

Zwierzchnim ná ćiele zmázō/ y wrzodō zágniłym.

Mußkulom/ y inßym mieśiſtym członkom w ćiele przynależy. Przeto do wrzodow złych zágniłych/ z źimnych wilgotnośći pochodzacych y plynacych / ktore ćiáło wyiadáiac pſuie / ieſt vżyteczny.

Item.

Fiſtulom/ y wßyſtkim inym Bolaczkom otworzonym.

Fiſtulom.

Kile ná wſtydliwych członkách / y z przymiotem iey ogniſtym/ ieſt lekárſtwē.

Bolaczki Kile.

Z oſobnośći y włáſnośći wrzodom ſpárnym.

Wrzodō vſpárnē.

Zánokćicom ták w rekách / iáko y w nogách.

Zánokćicō.

Dymienicom morowym iuż otworzonym / y do goienia trudnym / ieſt lekárſtwem.

Dymienicom.

Bolaczkom y wrzodom wydrożonym/ á iádowitey ropy pelnym/ ieſt poteżnym rátunkiem.

Bolaczkō y wrzodō wydrożálym.

Ciáłu zmártwiálemu/ y piekielnemu ogniu/ ktory Grekowie Antracem y Gangrena zowia / ieſt lekárſtwem pewnym. Abowiem ie záwśćiaga : gdźieby płáty w tym ſoku były maczáne / á według zákroczenia y ßerokośći ich były nimi okryte/ y pláſtrowáne.

Ciáłu zmártwiáłēu y piekielnemu ogniu.

Rány záſtárzáłe/ Wrzody/ tákże Sádzele zágniłe/ y leczeniu ſie ſprzećiwiáiace/ Sok z korzeniá y ze wßyſtkiey Naći/ z oſrodka rżánego chlebá záczyniony / y dobrze vmießány/ miáſto pláſtru przykłádáiac/ wychedaża ie/ goi/ y záwiera.

Ránom záſtárzáłym.

Dźiećí máłe/ ktore zá ćießkim Rádunkiem władza w członkách vtrácáia/ álbo pokurczone członki zátym miewáia / do pierwßego zdrowia przywodźi/ omywáiac ie naprzod w wodźie / w ktoreyby to kwiećie y korzenie było wárzone/ á po-

Dźiećí Rádunk máiace.

tym bez ścieránia oſuſzone / Oleykiem tego źiela námázuiąc.

Krwie chárkániu.
Krwie chárkániu Sok vżyteczny/ piiąc go po łyſzce.

Biegunce żołtey.
Biegunke żołtą leczy/ dáiąc Drzeń biały/ z kłączá iego/ z winem pić. Toż

Moczu ćiężkiemu.
Moczu ćiężkiemu/ y kápánim odchodzącemu/ ieſt lekárſtwem.

Krztuſzeniu.
Krztuſzeniu y womitom ſłuży.

Kolice y gryzieniu w żywoćie.
Kolike álbo gryzienie w żywoćie vkłáda/ Naśienie z winem piiąc.

Krwi z rąn płynącey.
Krew z ran trudną do záſtánowienia/ kłącze te° źiela ná popiół/ álbo w węgle ſpalone/ á miáłko vtłuczone/ nátychmiáſt záwśćiąga/ prochem ie záſypuiąc.

Item.
Toż czyni Drzeń / w gorącym piecu vſuſzony/ y miáłko vtárty: á w nos dmuchány.

Krwi z nosá płynącey.
Krew z noſá zbytnie płynącą záſtánawia/ tymże drzeniem miáłko vtártym nozdrzá zádmuchuiąc/ álbo ſam Drzeń w nozdrzá kłádąc: á ile w te/ z ktoreyby krew ćiekłá. Toż z Sośikow vſuſzonych proch czyni.

Item.
Vkąſzone od gádźin iádowitych. Item.
Vkąſzonym od Jáſczurá/ Zmiie/ y od inych gádźin iádowitych/ ieſt oſobliwym y wielkim rátunkiem/ tenże Korzeń/ z oleykiem ſwym á z winem / álbo z czym kolwiek inym piiąc. (Dios:)

Iádu go. Do Venuſá potężnie czyni.
Do Wenuſá/ y Małżeńſkiey ſpráwy/ płeć oboię zbytnie poruſza y wzbudza/ ná wioſnie/ gdy ſię z źiemie pokázuią z inymi źiołkámi/ vżywáiąc / iáko Chmielu młodego/ álbo Szpárágow/ w chędogą chuſteczkę/ álbo w Páczoſki mokre/ vwinąwſzy/ w Popiele gorącym vpárzyć/ álbo w chlebie vpiec/ á tego vżywáć z trochą Pieprzu á z ſolą: ábowiem oſobliwego ſmáku ieſt potráwá / ktora potężnie do Wenuſá pobudza.

Ludźiom ſtárym/ y w lećiech zeſzłym.

Ludźiom ſtárę máiącym ćięſzko chorobę.
Tákże ktorzy długimi á ćięſzkimi chorobámi będąc złożeni/ do pierwſze° zdrowia y śił przyść niemogą/ ieſt bárzo vżyteczna potráwą/ bo ie rozgrzewa y pośila. (Dioſcor:)

Palenie Zápaliczki.
W Apulyey / gdźie drew ſkąpo/ do palenia tego źiela kłącza vżywáią.

Poty wzbudza.
Poty wzbudza/ naśienie y z oleykiem iego zmieſzáne/ Páćierz wſzytek w grzbiećie námázuiąc.

Wzrok ćiemny pośila.
Wzrok ſłáby y ćiemny pośila / Sok iego w oczy puſzcząiąc.

Szkodźi.

Bolenie głowy czyni.
Kłącze świeżo źielone miáſto pokármu vżywáne / bolenie głowy przywodźi.

Pokarm Oſłom.
Oſłom ieſt wdźięcznym á chętliwym pokármem/ iáko Plinius piſze lib.24. capit: 1. Ale bydłu y inemu źwierzu/ ktory ſię trawą páśie/ wielkim ieſt iádem y trućizną.

Bydłu y źwierzu ieſt truć:
Rybom morſkim.
Rybom Morſkim / ktore Murenami zowią/ po náſzemu Lámpetry morſkie / tákże wielu inym/ wielką y nagła ieſt trućizna. Ták / iż gdźieby ſię iey tylko tym źielem dotknął/ záraz zdechnie.

Oleiek.

Oleum.

Oleiek czyniony.
Bywa z Zápaliczki Oleiek czyniony: á biorą do tego iey Liśćie/ Kłącze y Naśienie/ y ták w oliwie ná słońcu gorącym ſmáżą/ y chowáią. Ten Oleiek

Poty wzbudza.
Poty wznieca y wywodźi: o czym ſię wyżſzey powiedźiáło.

Iny Oleiek Alchimiſkim ſpoſobem wyćiągniony.

Oleiek Alchimiſkię ſpoſobem wyćiągn:
Bywa z tegoż źiela naśienia/ tákże y z kwiećia / iny Oleiek Alchimiſkim miſtrzſtwem wyćiągniony/ ktore máło nie ſą ſobie podobne/ ieno że z Naśienia potężnieyſzy ieſt w ſkutkách/ dla dożrzenia doſkonáłſzego. Nie ták z kwiátu bywa / bo z Máteryey ſurowſzey/ y wiele wilgotnośći máiącey: Ten tedy/ co z naśienia/ Zołądkowi/ mozgu y Płucom bárzo ſłużу: A co z Kwiećia/ Nerwom y żyłom piętym/ ieſzcze chrząſtkom ieſt włáſnieyſzy y ſpoſobnieyſzy.

Płucom y Mozgu. Zyłom y Nerwom.

Kąduku.
Padáiącey chorobie ludźiom młodym/ ktorymby lat dwudźieſtu nie doſzło/ obudwu tych oleykow ná ſłońcu wyżonowánych/ y co nalepiey klárifikowánych / z trochą oleyku z Koperwáſeru/ ktory zowią Oleum Veneris, wźiąwſzy/ á z Tynkturą Korálow czerwonych/ ileby ſię zdáło doſyć/ ná świtániu/ w południe / y w wieczor ná kożdy raz po trzydźieśći kropli z wodką Kopytá Łośiego dyſtyllowáną pić dáiąc/ ieſt doświadczonym lekárſtwem.

Vśćiknionym od beſtyy.
Vkąſzenie y vśćiknienie od beſtyy iádowitych / leczy tenże Oleiek / przydáiąc go do maśći y pláſtrow / á tym rány iádowiczone námázuiąc y pláſtruiąc.

Kánom ćiętym.
Rány tákże ćięte álbo kłote / żelázem iádowiczonym / leczy.

Tok krwáwy.
Tok krwáwy z kądkolwiek. Tákże

Czerwőce
Czerwoną chorobę/ z źimná wielkiego pochodzącą / záſtánawia tenże Oleiek z naśienia / ſześć kropek wźiąwſzy go / z winem czerwonym ćirpkim/ przydawſzy do tego troche Drzeniá / z kłącza teyże Zápaliczki. Albo y

Item.
Naśienia iey / dźieśięć źiarn tákże go dawſzy / toż czyni.

Kámieniu w nyrkách.
Kámień w Nyrkách krzy/ po trzy krople/ z Oleykiem y z wodką/ z tegoż źiela naśieniá dyſtyllowána/ piiąc.

Kłącze.
Kłącze tego źiela nie wyſoko nád korzeniem wnętrznie zránione/ tym ſpoſobem/ iáko Korzeń Sośiku Herkuleſowego/ álbo Panaku/ pod pewną Konſtel-

lácyią/ y znákiem niebieſkim/ Sok z ſiebie lipki/ y zapáchu przykrego/ ſmáku gorzkiego/ wydáie/ ktory w podſtáwione naczynie zbieráią. Ten Sok wychedożywßy/ naprzod bywa biały/ zá czáſem rumienny/ ná kßtałt żywice zſycháiacey ſie: ktorego miáſto Ságápenu/ choćiaż od niego ieſt rożny/ z Medyiey y Armeniiey bywa przywożony/ y do lekarſtw vżywány.

Zbieránie Gebczyſtey máteryey.

Gebczyſta tá Máteria/ ktora my Soſikámi zowiemy/ chocholáto wyraſtáiąca/ przed tym/ nizli ſie w klącze wzwyß wynieśie/ álbo nizliby ſie moc wßytká iego w liśćie vdáłá/ przed wſchodem słońcá zerwána/ y drobno vśiekána/ á w naczyniu/ ktoreby miáło ßyie długą y wąſką/ chowána/ wypuſcza z śiebie nieiáka wilgotność wodniſta. Potym to naczynie helmem Cynowym nákryć/ ktoregoby w wierzchu Rurka byłá Miedźiána/ dobrze ćiáſtem álbo gliną olutowána/ á podſtáwiwßy pod Nos Alembiká máłe naczynie ſkłáne/ ktoreby ſie wielkośćią rownáło Helmowi/ tákże oboie dobrze obwárowáć/ á do wierzchu rurki w Helmie naczynie drugie więtße przyſtoſowáć y zlutowáć. Ták vczyniwßy/ wolnym ogniem to diſtyllowáć. A ile kroć dźieśięć kropek do naczynia podſtáwionego z Rurze/ wydyſtylluie ſie y kápnie/ tyle też kroć podźwignąć Rurki w helmie żeby párá tym lepiey wzgorę poßłá/ do naczynia/ álbo recipientu/ záraz dźiurtey Rury zátykáiąc. Ták oná párá obroći ſie w wodną wilgotność ſubtelną ktorey po trzydźieśći kropek ná raz piiac.

Do Venuſá oboie płeć pobudza.

Oboie płeć ták do Wenuſá wzbudza/ że w tey mierze niemoże nic być potężnieyßego y rownieyßego nád to.

Sol z Zápaliczki.

Bywa z tego źiela cáłego/ iáko y z inßych/ Sol czyniona/ ktora miedzy inemi ſkutkámi ſwemi/ dźiećiom máłym máiącym drobne chrobaczki zá ſkorą roſtárßy ią w ługu/ z Popiołu oćinkow winnych vczynionym/ po kąpániu ich grzbiet wßytek náćieráiąc/ zdrowe czyni

Dźiećiom chrobaczki müiące.

Táż Sol/ z cáłego y wßyſtkiego tego źiela/ Sercu/ wątrobie/ y wßytkiey krwi ſłużY.

Sercu y wątrobie.

Mdłośći ſerdeczney. Tákże

Mdłośći ſerdeczney zbytniey gorącośći.

Zbytniey gorącośći ſerdeczney/ y dolegliwośćiom iego/ ieſt vżyteczna.

Krew poleruie.

Krew dźiwnym ſpoſobem poleruie y chedoży.

Zátwárdźiáłośći.

Zátwárdźiáłość wątroby odmiękcza/ dáiac go z wyćiągnioną iſtnośćią Szmeru Włoſkiego.

Magia.

Małżeńſtwo przez czáry zepſowane.

Małżeńſki ſkutek/ przez czáry zepſowány/ Soſiki álbo Pączki/ wyżßey pomienione/ z korzenia ná Wioſnę z tego źiela puſczáiącychſie/ náprawiáią/ y do tákiego ſkutku potężne czynią/ zbierawßy práwie dożrzáłe/ pod ten czás/ gdyby Mieśiąc w dźieśiątym domu był/ w ſtopniu iedenaſtym Lwá niebieſkiego/ á Wenus w Wadze: Z ktorych trzy w chuſteczkę chędogą záwiązáne/ záwieśić im ná ßyiách. Albo ieſcze lepiey/ przypiekßy ich przy ogniu/ z pieprzem y z ſolą (o czym ſie wyßey námieniło) dáć im vżywáć/ zwłaſczá Mężſczyznie/ w ktorym wielką potężność czyni.

Smrod z nowego gmáchu odpądza. Beſtye iádowite z nich wygania.

Z Naśienia y z korzenia/ wedlug czáſu wyßey opiſánego/ zbieránego/ y w tálarki ćienkie pokrájánego/ kádzenie w nowym gmáchu murowánym/ y świeżym wapnem tynkowánym vczynione/ nietylko ſmrod ßkodliwy zdrowiu odpądza/ ále wßyſtkie beſtyie iádowite/ ktoreby ſie w nich záchowywáły/ wygánia.

Piegi ná ćiele/ y węgrowátośći.

Piegi/ węgrowátośći/ ogorzeliny od słońcá/ y opierzchnienie twarzy od wiátru y ſreżogi śćiera/ y bárzo śliczną twarz czyni/ Sok z korzenia/ w ſámym punkćie pełniey Kśiężycá kopánego/ z rowną cześćią Siárki trzy kroć dyſtyllowáney/ á z białki/ z trzech iay kokoßych/ trzy álbo czterykroć przećiągniony/ tym námázuiac.

Kopánie tego źiela.

Twierdzą niektorzy z Mátemátaczow/ iż gdyby ten korzeń był kopány pod Marſem/ w pierwßym domu Wodniká będącym/ á Jowiß/ álbo Wenus/ byliby mu przećiwni/ to ieſt: w domu śiodmym we Lwie/ y był vſußony: potym przed wſchodem słońcá/ ná świtániu/ do winá włożony/ ktore po zachodźie Słońcá dawßy pić/ dźiwne y rozmáite ſny czyni.

Dźiwne y rozmáite ſny czyni.

Co iednák niepráwie ſie z prawdą miia. Abowiem człowiek będąc z ćiáłá y z duße złożony/ á z wierzchu ſkorą miąßą okryty przyrodzonego ćiepłá mocą/ duchy ożywiáiące pobudzone/ rozlewáią ſie/ y rozchodzą/ iákoby wzniecone zátym trunkiem. Záczym krew ſubtelnieyßa y nawyborniejßa/ w ten czás ſtawa ſie/ z ktorey párá z ducháми do głowy pochodząc w mozg/ gdźie Fántázyia ma ſwe mieyſce/ rozmáite ſny á prożne czyni: y ták ztąd tákowe widzenia pokázuią ſie.

Przeſtrogá.

Filozofowie/ ktorzy ſie około rzeczy przyrodzonich bawią/ przeſtrogę czynią/ áby korzenie to nie było kopáne/ áni źiele zbieráne/ áni Naśienie obiiáne/ w ten czás/ kiedyby Sáturnus w Niedźwiadku/ álbo Mars w Strzelcu/ w oſmym domu był: bo pod Sáturnuſem kopány/ iádem

ny/ iádem y trućizną ſtawa/ miáſto le- kárſtwá/ tym ktorzyby go vżywáli. A gdyby pod Marſem/ tedy bárzo w dlu- gą chorobę przywiodłyby vżywáiące/ ták zwierzchownie/ iáko y wnetrznie. Toż o Naśieniu/ y o zielu rozumieć.

Rozſądek.

Zapaliczka to Ziele dla tego náſzy názwáli/ że miedzy wſzyſtkiemi krzewinámi ma Kłącze/ álbo Rozge/ iáko drewno twárde/ y bárzo lekkie/ á do zápalenia bárzo pochopne/ ktorego w tych tám ſtronách/ w ktorych obfićie rośćie/ dla ſkapośći drew/ do palenia vżywáią. Ták Pan Bog/ w dobroći ſwey obfity/ ſczodrobliwy/ y łáſkáwy czyni/ iż czego nie dal ktoreykolwiek kráinie do potrzeby/ to iną rzeczą nágradzáć raczy.

Loczydło/ Rozdział 54.

Thapſia.
Ferula Sylu:
Ferulago.
Trinacria.
Hypopion.

Tapſia.

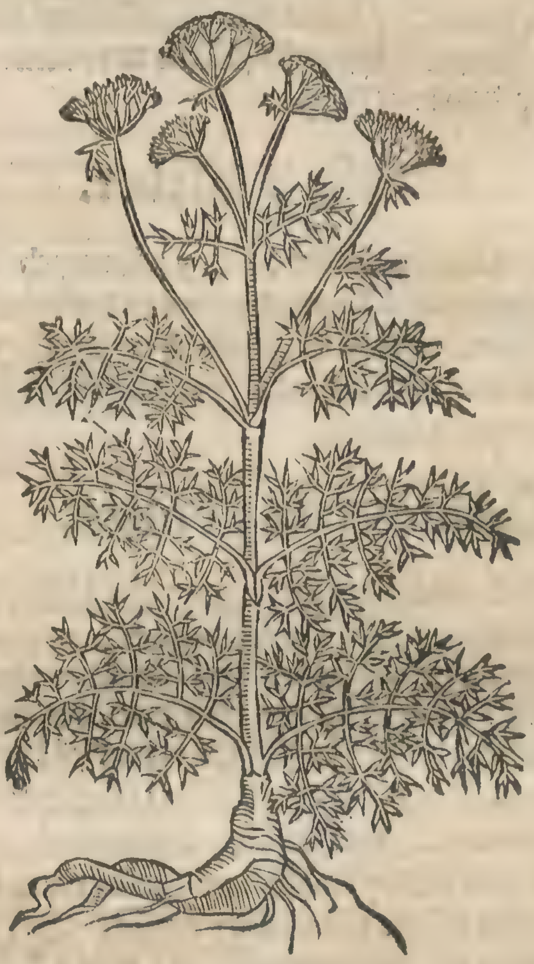

TRoiáki rodzay Loczydłá znáyduiemy. Pierwſze Liſtu ſzerokiego. Drugie wąſkiego. Trzecie/ ktore Turbitem zowiemy. Iednák choćia troiákie ieſt/ iednákich ſkutkow wſzyſtkie. Pierwſze korzeniá długiego/ miąższego/ ſkory czarney/ przytwárdſzey/ á miąższey/ we wnątrz białey/ nie zbytnie odnożyſty/ áni żyłowáty/ ále tylko trzy álbo cztyry odnożki ma/ mierney miąſzośći/ koźmáty/ Soku białego pełny/ iáko mleko. Smáku gorzkiego y oſtrego/ iáko y ſamá mięśiwość iego/ ktora też ieſt biała/ miękka/ rzadka y gębczaſta. Liśćia Kopru włoſkiemu/ álbo rádniey Zapaliczki liśćiu bárzo podobna: iákoż wſzyſtkim przyrodzeniem ieſt iey podobne y rowne. Ze środku tego liśćia Rozgi/ nie iedná/ áni dwie/ ále trzy/ cztery/ pięć y ſześć/ podczás y ośm wyraſtáią/ wzmiąſz ná pálec/ kolankowáte/ á we wnątrz czcze/ wzwyſz ná łokieć/

Korzeń. Liśćie. Kłącze.

podczás wyższe y dłuższe: W wierzchu okołki ogániste / Kopru o- grodnemu podobne. Kwiátu gęstego / żołto kwitnącego / indzie w Máiu / niegdzie w Czerwcu / zwłaszczá w chłodnieyszych kráinách. Z tych potym Násienie ná kształt Pluskw / szyrokie y płáskie / iákie sie też znáyduie ná Zapaliczce: Ktore iż nierychło dozrzewa / przeto do zbierániá rzadko przychodzi. Bo álbo od wiátru bywa wytrzęsione / álbo przez niepogody gniie y niszczeie.

Kwiát. Násienie.

Drugie Łoczydło máło nie we wszem pierwszemu podobne / á iáko Dioscorides twierdzi / Zapaliczce we wszem rowne / okrom klaczá gládszego. Liściá włoskiego Kopru podobnego. Z rozg pochodzą gáłązki / ná ktorych tákże / iáko ná pierwszym / okołki ogániste z żołtymi kwiatkámi. Z tych potym Násienie płáskie / iáko ogrodnego Kopru. Korzeniá tákiegoż / iáko pierwszy / miąższego / długiego / skory miąższey / twárdey / mięśiwośći białey / miękkiey: Soku pełny białego. Trzećie we wszystkiem wtoremu rowne / okrom Liściá węższego y drobnieyszego.

Mieysce y Wybor.

PIerwsze rośćie ná gorách wysokich y płonnych. Wtore tákże ná gorách / ále rownieyszych. Náprzednieyszey dobroći / ná ostrowách morskich / ktory Thapsiam zowią. Rośćie w Apuliey / ná gorze Garganus. Do roku w swych skutkách trwa / w wtorym roku wietrzeie: W trzecim nie stoi zá nic.

Czás kopánia y brániá.

CO sie tknie czásu kopániá y zbierániá tego źiela / iż nie wszedy iednego czásu dozrzewa: przeto nie iednego też może być bráne / kiedy potrzebuiemy iego rátunku do nábrzmiáłośći y nápuchnieniá: Do bolaczek nábiegłych / y inych rzeczy tym podobnym wyćiągnieniá / y ná wierzch wywiedzieniá / y pozbyciá: ma być kopány w kilká dni po nástániu kśiężycá. Ale gdybysmy chćieli ktori członek w ćiele miąższi vczynić / á wilgotnośći wietrzne weń zgromádzić / wyćiągnąć z ćiáłá / y w otok obroćić: tedy ma być po Pełni zbieráne. Te rozność przyrodzenia te° ziela pilnie potrzebá obaczáć. Tákże kiedy ǵ Męszczyznie / przećiwko puchlinie wietrzney / ktorą Łáćinnicy Tympanitim zowią / potrzebuiemy / ma być tego czásu kopáne y bráne / kiedy bedzie w Kozorożcu. A ieśli Niewieśćiey płći / tedy w ten czás / gdy Wenus w Wadze przebywáć bedzie. Gdybysmy go wiec spolnie oboiey płći potrzebowáli / tedy tego czásu / gdyby Mieśiąc był w Strzelcu. A gdyby do iákiey wády członkom wstydliwym przyszło go vżywáć: ieśli mężczyznie / tedy go kopáć y zbieráć / gdyby Słońce w Skopie było: Jeśli białeygłowie / tedy gdyby Wenus w Niedźwiadká weszłá: Płći oboiey spolnie / gdyby Mieśiąc w Wodniku był. Przyczyná tey rozności / iż Plánety w przerzeczonych znákách niebieskich przebywáiące / członkom przerzeczonym pánuią / álbo służą.

Przyrodzenie.

JEst bárzo ostrego Przyrodzenia / y gorącego / rozgrzewáiąc w trzećim stopniu/ z nieiáką wilgotnośćią: iáko pisze w Księgách szostych o ziołách Galenus, z głębokośći ćiáłá wyćiąga potężnie/ nád wszystkie ine ziołá purguiące/ iáko Dioscorides świadczy. Przeto bárzo niebespiecznie sámego vżywáć.

Moc y Skutki.

Purguie obiemá końcomá. Sam tylko korzeń á Sok/ do potrzeb lekárskich pochodźi. Ták że y skorki ktore máią moc z ćiáłá wyćiągáć plugástwá obiemá końcomá / dáiąc po dwu częśćiách od kwinty ná raz / ile korzeniá z miodową sytą pić.

Zołtą y czarną kolerę wywodźi. Kolerę ták żołtą / iáko czarną wywodźi / dáiąc go pod przerzeczoną wagą / ze trzemá ćwierćiomá lotu/ Kopru ogrodnego naśienia: álbo poł ćwierći Sokutego korzeniá / á mleká iego z szostą częśćią kwinty. A ieśliby go kto więcey nád tę wagę vżywał/ nie vydźie wielkiego niebespieczeństwá zdrowia.

Może go też bráć z winem słodkim álbo z pitym miodem.

Dychawicznym. Tákie przerzeczone purgowánie/ Dychawicznym iest bárzo vżyteczne/ álbowiem im Flágmę lipką y gęstą w Płućách rozgrzewa rzedźi y wywodźi / korzeń z skorkámi swymi / w pitym miedźie biorąc.

Flágmę wywodźi z Pierśi. Odbywániu trudnemu flágmy z Pierśi / tenże trunek iest vżyteczny.

Pleurze. Ktorzy zástárzáłe bole w bokách máią. Albo y tym / ktorych Pleurá często nágrawa/ tegoż trunku vżywáć dobrze.

Płucom. Płuc:

Wątrob: Wątroby:

Sleżionie. Sleżiony/ R

Kiszkom. Kiszek zámulenia otwiera y wychędáża/ Sok/ álbo wodę z wárzonego korzeniá pijąc. (Tabe.)

Zewnątrz/ nośći ná wierzch/ ták postrzáły/ iáko bolączki y wilgotnośći wyćiągá. Tenże Korzeń y Sok z niego / máią moc z głębokośći ćiáłá ná wierzch wyćiągánia/ ták bolączki/ iáko z postrzáłow/ kule/ żelazá/ y wilgotnośći złe. A to sámo niemal przed inymi zioły przodek ma/ ktore tákże moc máią z głębokośći ćiáłá wyćiągáć y przećiągáć z mieyscá ná mieysce/ ieno zá czásem/ á nie záraz. (Dios.)

Plessowátośći. Plessowátośći głowy/ z opierzchnienia y z obłażenia włosow / iest rátunkiem/ Sokiem álbo prochem korzeniá iego mocno námázuiąc / álbo świeżym korzeniem mieyscá plessowáte / często y długo poćieráiąc: álbowiem tym sposobem czyni włosow národśienie. (Dios.)

Zásiniáłośći. Zásiniáłośći ná ćiele z rázow tłuczonych/ y zbitych rospádza y zgładza/ Sokiem z korzeniá tego źiela námázuiąc/ przydawszy do tego rowną część Kádźidłá kramnego/ y wosku/ to iest/ po ćwierći káżdego y vmieszáć co nalepiey/ á tym zásiniáłośći náćieráć. Po dwu godźin/ á nie dáley/ onoż mieysce wodą morską/ álbo prostą wodą słoną obmyć.

Zálecenie wźięło to źiele od Neroná. Zacność w tey mierze tego źiela pokázáłá śie. Czásu pánowánia Neroná/ ktory po Rzymie dla wszeteczeństwá/ ceklując w ćiemne nocy/ częstokroć twarz potłukał y zbiiał/ ktorą záraz Sokiem tego źiela z woskiem á z kádźidłem zmieszawszy/ pomázował/ y ták ráno do Senatu z twarzą zdrową y chędogą przychodźił. (Plin.)

Piegom. Piegi.

Ogorzelinę. Ogorzelinę z słońcá.

Wegrowátośći. Węgrowátość/ y ine zmázy y Plámy gdźiekolwiek ná ćiele będące/ śćiera/ korzeniem iego/ z miodem rostártym / ábo z Sokiem námázuiąc. (Dios.)

Ostrośći ćiáłá. Ostrość ćiáłá gładźi.

Trądu y trędowátośći. Trąd y Trędowátość tymże námázuiąc spądza. Jescze lepiey z śiárką zmieszány.

Gruczołom. Gruczoły y Nárośliny twárde rospądza.

Swierzb. Swierzb/ y krosty wszeląkie.

Liszáie. Liszáie tákże káżde/ z miodem śćiera.

Máść członki czyni miąższe. Máść z korzeniá tego źiela/ nietylko członek wstydliwy męski/ ále káżdy/ gdźieby był plastrowány/ miąższy czyni.

Ciáłá/ á ile w Białey płci / po wszytek czás żywotá zdrowe chędogie/ Białe/ y iáko Alábástr przezroczyste czyni. Sok z cáłego y ze wszystkiego źielá wyżęty z winem białym/ á z białkiem od iáiá zmieszány/ gdźieby tym dźiećie nowo národzone/ á ile białogłowskiey płći/ pokiby śię iesćze wody nie dotknęło / álbo wodá iego/ było po wszystkim ćiałku námázáne/ á potym w godźinę omyte/ powiádáią że od Plam/ y zmaz wszeląkich/ ták te/ ktore z żywotá mátki swey z sobą wynośi/ (zgágą to násze Białegłowy zowią) iáko też ine po wszystkie czásy żywotá swe°/ będźie wolne.

Od bolączek / od puchliny záchowuie. Tákże od Puchliny / od Bolączek káżdych/ choćia zrázu nieiákokolwiek będźie nábrzmiáłe. Ná ćiele tákże záwsze skorę chędogą/ subtylną/ y białą będźie miáło/ że w nim żyłki snádnie będźie mogł rozeznáć káżdy/ iáko iáki Alábástr polerowány biały/ iásne.

Płucom. Płucom owrzedźiáłym/ y flágmą gęstą záckánym. Tákże

Podágrze.

Podágrze y w nogách łamániu z dawnych czáſow. (Dios:)

Arteticę.

Arterycę záſtárzáley/ tym wßyſtkim ieſt lekárſtwem doświadczonym/ Sokiem tego źiela náćieráiąc.

Womity wzbudzą.

Womity korzeń rad czyni/ iákimkolwiek obyczáiẽ vżywány. (Dio: Teoph.) Przeto ktorym nie ſą womity zwyczáyne y trudne (o czym ſie też trochę wyßey námienilo) á byłyby potrzebne/ dáć go chorym w iákieykolwiek potráwie/ álbo w trunku. (Dios.)

Cerę bládą czyni.

Cerę bládą czyni/ iáko y Kmin kramny/ nim ſie mážąc/ álbo go vżywáiąc. (Theophraſt.) Przeto niektorzy chcąc zmyślić ſobie chorobę/ vżywáią go.

Członek męſ. skrocono skorkę okrywa.

Głowkę członká męſkiẽ ſkorká z wierzchu okrywa/ ktora w niektorych z przyrodzenia á nie z obrzezánia bywa krotka. Albowiem iey zápuchnienie y nábrzmienie ná tymże mieyſcu bez bolu czyni/ ktora gdy ſádlem Káplunim/ álbo iákimi inymi tłuſtośćiámi námáże czyni okryćie członká. Przeto w niektorych kráinach ćiepłych białegłowy do małżonkow ſwych bárzo y czeſto chćiwe. Sokiem do tego przyprawionym/ Małżonkom ſwym członek wſtydliwy náćieráią/ dla wzdęćia y zmießenia/ tákże y zdłużenia/ co bywa bez boleśći ich/ á białymgłowom z wielką ćieleſną luboſćią.

Członek męski mięższy y dłuższy czyni.

Opodylus Hazar.

Przeto Sok tego źiela Grekowie Opodylus, Zydzi Hazar názywáią. Ten bywa tym obyczáiem wyćiągnion.

Succus.

Sposob wyćiągnienia Soku z Loczydłá/ do potrzeb przerzeczonych/ z Dyoſkorydá.

Loczydłá Korzeń z ziemie okopáć nie miálko/ żeby w onę grubę z korzenia nárznionego Sok wyciekał. Albo tenże korzeń z wierzchu iáko kuflik wydrożyć y nákryć. Názáiutrz w gárniec polewány Sok z niego wyczerpáć. To náuká Dioſkoridowá. Ini korzeń Loczydłá w Możdżerzu kámiennym tłuką/ potym Sok w naczynie polewáne wygniátáią/ y ná słońcu ſußą. Drudzy nietylko z korzenia/ ále y ze wßyſtkiego źiela/ to ieſt z Liśćia/ z Kłączá/ z Kwiećia/ y z Naśienia/ ten Sok wyżymáiąc wyćiągáią/ ále tákowy nie ieſt w lekárſtwie potężny. To rozeznáć snádno. Bo ktory z ſámego tylko korzeniá ieſt zapáchu mocnego/ pornego/ y bárzo przykrego. A ktory z Liśćia/ ten ſuchy/ y czerwiem ſtoczony. (Dioſcor:)

Też nie wádźi to wiedźieć/ że ktorzy ten Sok wyżymáć chcą/ niemáią ſie przećiwko wiátru/ ále po wietrze obráćáć. Albo rádniey czáſu pogodnego/ y od wiátru wolnego y ćichego. Albowiem oſtrość/ y iádowitość iego/ Twarz zápuchłą czyni. Záczym bembele y kroſty. Przeto nižliby do zbieránia iego przyßło/ części obnážone ciáłá/ iákąkolwiek máśćią rzadką námázáć/ ktoraby miáłá moc zgeſczenia/ y ſtwirdzenia ćiáłá álbo ſkory zwierzchniey ná ćiele/ y ták dopiero do zbieránia/ álbo wyżymánia tego Soku przyſtąpić. Tákże go w Możdżerzu tłuką. Ini/ twarz y oczy zákrywáią/ gdy go czynią.

Item.

Tegoż Soku wyćiągnienia ſpoſob Alchimiyſkim obyczáiem.

Succus extract. Alchimiſtarum more.

Ten nietylko do wßeteczney ćieleſnośći ſłuży/ ále ma ine wielkie á známienite ſkutki/ iáko

Płucom.

Piſczeli/ przez ktorą dech idźie.

Tchu/ y

Głosu/ Flágmą geſtą lipką nápełnione wychędaża/ á od zátkánia wolne czyni. Záczym

Płucom. Piſczelom. Tchu. Głoſu.

Suchoty máiącym/ ieſt wielkim rátunkiem/ biorąc go do tego wßyſtkiego przez dni ßeśćdźieśiąt porządnie po wieczerzy/ ná raz trzydźieśći kropli/ vſtá pierwey wychędożywßy/ y wypłokawßy dobrze wodką/ ktora naprzod wychodźi po dyſtyllowániu Oleyku z Siárki. A tá bywa iáko wodá biała.

Suchotni.

Padáiącey niemocy tenże Sok ieſt doświadczonym lekárſtwem/ tákże po trzydźieśći kropli/ z piętnaśćią kropel Oleyku z Koperwáſeru przyſtoynie vczynionego. A to przez trzydźieśći dni porządnie z Kozim mlekiem/ ná czczo/ poczawßy ná ſchodźie Miesiącá/ áż záś do tegoż punktu.

Kádunku.

Páriom długo ſie rodzeniem prácuiącym dla nie wywikłánia płodu z ſwych odźiecek y z Łożyſká/ álbo záwieżnienia miedzy kośćiámi w otworze ioná/ tenże Sok ieſt prędkim rátunkiẽ/ dáiąc go kropli dwánaśćie pić z trochą Oliwy. Tur.)

Płodu ná świát dopomaga.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wyrzuca pomienionym obyczáiem dány. (Tenże.)

Łożysku.

Tenże Sok/ podług kopánia korzenia iego nábrzmiáłość/ y miąższość członkow roſpądza/ álbo y czyni. (tenże.)

Item.

Ciáło potężnie pryſczy/ ták iż zá Cauterium vydźie/ z źielonymi Włoſkimi Chrząſczámi roſtárty.

Ciáło potężnie pryſczy.

Krew zśiádła we wnętrznośćiách roſpráwuie. Tákże

Krwi zśiádłey w wnętrzu.

Zásiniáłośći ná ćiele/ z náſkoczenia krwie zá ſkorę/ roſpądza/ biorąc go przez trzy dni porządnie po dwudźieſtu kropli z wodką Koperwáſerową/ ktorą Magi-

Zásiniáłośći.

ſterium

sterium Veneris zowią. Tymże zásiniáłośći náćieráiąc.

Mieysce tákże gdźieby krew skrzepła byłá woda náparzáiąc/ w kto eyby Łoczydło z kwiećiem swym y z nasieniem było długo párzone/ álbo wárzone/ pláty w niey maczáiąc/ á przykłádáiąc/ rozpadza.

Bolaczki z mieyscá ná mieysce przyćiąga.

Bolączki y znáczne nápuchliny z niebespiecznego mieyscá/ ná bespiecznieyβe przećiąga/ iáko z twarzy ná plecá/ álbo ná bárki/ z kolan/ w łysty/ etc. o czym vczeni Chirurgowie dobrze wiedzą.

Szrámom álbo bliznom z rąn.

Blizny y βrámy sprosne/ z iákichkolwiek ran ćiętych/ tłuczonych álbo βtychowych βláchći y wyrownywa.

Plámy y zmázy ściera.

Tákże zmázy wβeláki/ Plámy/ y βkárádnośći ná twarzy/ y ná ćiele gdźiekolwiek będące/ tąż woda obmywáiąc ie spądza y ściera. A iesżcze to potężniey czyni Sok zupełnego tego źiela wyżęty: ktory się widźi iáko iáki Oley/ námázuiąc nim. (Turn.)

Oleum.

Oleiek.

Z kwiećia tego źiela bywa Oley/ ále mętny y gęsty/ y tego trochá. Obficiey go dáie Násienie y klárownieyβego álbo przezroczystβego. Z inych częśći źiela nic nie bywa. Te Oleyki służą tym wβytkim niedostátkom y chorobom/ ktore się w tym Rozdźiale miánowáły/ ták zwierzchne/ iáko wnetrzne.

Turbith

Turbith.

Z tego źiela Turbith dwoiáki czynią/ Prochem ieden/ drugi w bryłach obá Żołądkowi. (służą.
Trzewom álbo Kiβkom.
Mácházzynce w ktorey się żołć chowa
Żołcey/ y
Czarney niemocy.

Żołądku. Kiβkom. Pęchyrzowi żołći. Żołtacce. Czarnoy żołtey. Melánkolią wywodźi.

Melánkoliey kwáśno ćierpkiey/ á ná zębách oskominy czyniącey/ ktora ták dołem/ iáko gorą wywodźi. Gorą dáiąc go ćiepło z prostym octem pić. Dołem/ álbo przez stolce z mlekiem Koźim zsiádłym/ álbo z brzeczką piwną.

Sal.

Sol.

Sol z korzenia/ z liśćia/ z kłącza/ z kwiátu/ z nasienia/ z tym wβytkim biorąc/ bywa iáko z inych źioł robiona. Tá
Wątrobie.
Sleźionie.
Nyrkom y inym pobliskim częśćiom ich/ iest vżyteczna.

Wątrobie. Sleźionie

Nyrkom. Kámień w nyrkach y w Pęchrz.

Kámień/ ták w Nyrkách/ iáko w Pęchyrzu krzy. Tákże piasek y muł wywodźi.

Mocz. Czerwiu. Krew po. Máćicy.

Mocz z ćięβkośćią odchodzący pędźi.
Czyrw w żywoćie morzy.
Krew w żyłách poleruie.
Máćice záźiębłą rozgrzewa/ á wzruβoną ná swe mieysce przywodźi.

Poty wzbudza.

Poty wzbudza/ vżywáiąc go często. Przeto

Fráncowátym.

Fráncowátym miáłaby być dla tego w pospolitym vżywániu.

Nocet.

Szkodźi Łoczydło.

Womitó. Purguie. Nábrzmiałość ćiáłá czyni.

Womity wzbudza. (iące.
Purguie zbytnie nád ine źiołá purguNábrzmiáłość ćiáłá y wzdęćie czyni. Potym bębele z prysczeniem/ zwłasczá przy czynieniu y brániu iego/ gdźieby się przedtym nie obwárowáło/ nákryćim twarzy/ álbo iákim námázániem. Przeto/ gdźieby twarz/ álbo ina część ćiáłá obnáżona/ byłá od niego obráżona/ tedy tylko chustę w ćiepłym occie zmaczáć/ á mieyscá nápuchłe tym námázowáć. Albo máśćią Topolowa z octem zmiβáć/ á naćieráć/ do trzećiego álbo czwártego dnia rozeydźie się. (Plat.)]

Magia.

Magia.

Melánkolie w żołądku/ y po wβytkiem ćiele. Serce wesołe czyni.

Melánkolią w Żołądek wylaną/ tákże po wβytkim ćiele/ rospądza/ á rozpędźiwβy/ myśl/ y serce wesołe czyni/ zawieβony korzeń ná βyi/ żeby ná żołądku y vstách iego korzeń leżał. Jeno go potrzebá pod pewnym czásem kopáć/ to iest gdyby Strzelec Znák niebieski w czwartym/ w βostym/ w osmym/ álbo w dźieśiątym domu zásiadł/ á Mieśiąc był w Skopie w czwartym domu. Jowiβ w trzećim/ á Słońce w piątym.

Nábrzmiałośći. Bolączki rospądza.

Nábrzmiáłośći/ y
Bolączki káżde rozpądza/ tákże swym przykłádániem/ ábo na βyi záwieβeniem/ ieno pod pewnymi Plánetami kopány/ To iest/ gdyby Sáturnus z Jowiβem w pierwβym domu byli/ á Mieśiąc będąc w śiodmym domu był im przećiwny.

Mieśięczney.

Chorobę Mieśięczną nad przyrodzenie Pánom záwściągnioną/ wzbudza/ tego czásu kopány/ gdyby Kśiężyc w pierwβym domu Niebieskim był/ á Niedźwiadekby wschodząc wstępował/ w otwor łoná wpráwiony.

Rozsądek.

Są ktorzy to Łoczydło y Zapáliczkę/ dla ich wielkiego z sobą podobieństwá/ kβtáltem y skutkámi/ iedno być rozumieią/ ále źle. Gorzey ći/ co Weβka/ álbo Swinią wβą. Jesżcze gorzey/ ktorzy korzeń tego źiela/ Mesuego Turbitu/ ktory my Twikłą zamorską miánuiemy/ być twierdzą. W tym błędźie iest z drugimi Leonard: Fuchsius.

O Zielu y Soku Cyrenáyskim/ Rozdz: 55.

Sylphium. Laser, & Laserpitium.

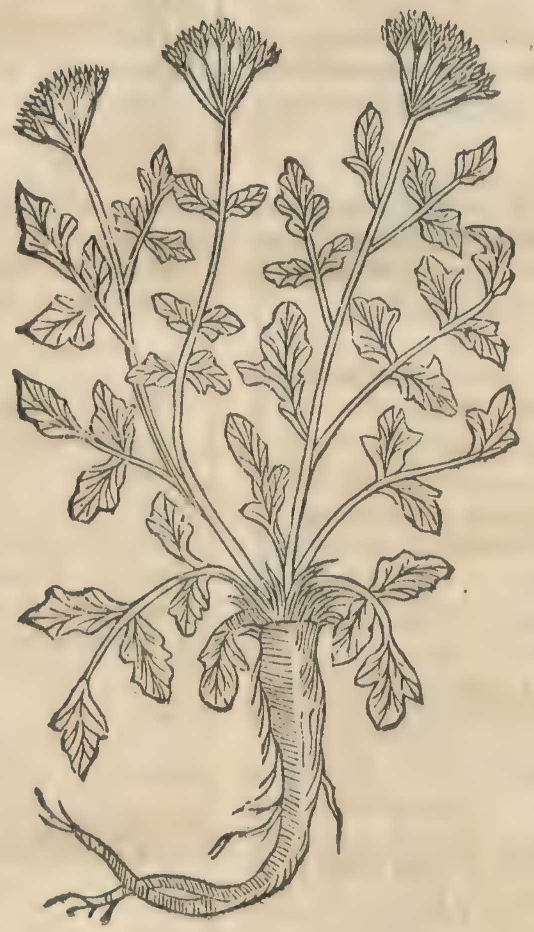

Cyrenischen Laser krauts schafft.

ZIele z ktore° Sok Cyrenáiski bywa/ iáko Theophrast⁹ w 6. kśie-
gách o Ziolách w 3. Rozdziale pisze/ Sylphiũ Grekowie/ álbo La-
Korzeń. serpitiũ zowia. To ma korzeń wielki y miąższy/ rownie iáko Zápalicz
ká/ ktory Grekowie Maguderim, á kłacze y z liśćiẽ Maspetũ zowia/ Li
Liśćie. śćia Opichowe°. Nasienia szerokiego/ iáko liśćie álbo łopátki iákie/ Kłacze. Nasienie.
Korzeń tylko bywa doroczny iáko y v Zápaliczki. Ná Wiosne záraz
liśćie z siebie puszcza / ktorym sie bydło purguie y czyśći / y z ktorego
bárzo tyie. A mięso z tákiey paśze smáku známienitego bywa. Kła-
cze też / ile młode przychodzi ludziom do stołowego vżywánia / iá-
kimkolwiek sposobẽ przyprawione / badź wárzone / álbo w Oliwie
smáżone/ badź w popiele żárzystym pieczone/ á z oliwa / z sola y z oc-
tem/ miásto sáłaty przygotowáne. Sok dwoiáki z tego ziela bywa
zbierány. Jedẽ z kłacza. Drugi z korzenia. Korzeń zwierzchu czarny/
przeto/ gdy miał do vżywánia przychodźić/ skore álbo łupine czarna
z nie° zeymowáli/ do ktore° vżywánia stárzy ludźie mieli pewny sposob
y miáre / podług ktorey go w ziemi odrzynáli/ ostátek co do odmło-
dzenia y odrosczenia był dosyć baczyli zostáwowáli/ nád ktora miá-
re/ áni mniey/ áni więcey / nie godźiło sie go odrzynáć / boby on o-
státek zgnił / y w niwecz sie obroćił. Z tym ták sie spráwowáli: Ná-
kłádli go w Fásy/ maki nań násypáli / y przez niemáły czás mieszáiac
wzruszáli / skad zátym dostawał bárwy / á to czynili dla iego dłuższe-
go bez skázy záchowánia. Ten potym z Cyrenaiskiey ziemie do Pi-
reum Ateniẽńskiego portu przypuszczáli.

Drudzy piszą korzeń tegõ ziela być ná łokieć wzdłuż / pod czás dłuż-

szy/ á weśrodku miąższość ma iáko iáka głowe. A wierzch też máło nie nád ziemię wychodzi/ y zowią to mlekiem. Z kąd klącze wyrasta y z liściem. To ták Theophrastus o tym zielu pisze. Galenus krocey y wyráźniey / w ośinych księgách / zwlasczá o Soku / ták mowi: Sok Cyrenáyski iest przyrodzenia bárzo gorącego. Liście / tákże Klącze / y Korzeń znácznie rozgrzewáią / tylko że wietrzności w ciele czynią: y przeto do strawienia trudne/ iednák zwirzchu plástowáne/ są pożytecznieysze / ták Liście/ Klącze / iáko Korzeń. Ale z tych wszystkich Sok wyciągniony nauzytecznieyszy/ ktory potężnie wyciąga: tákże/ co zbytniego z ciáłá wyrasta / trawi. Ná drugim mieyscu tákże o tym soku tymi słowy mowi: Sok Cyrenáyski / ze wszystkich sokow/ iest nagorczeyszy / máiąc w sobie subtelność przenikáiącą. Y przeto też nád ine napotężniey rozpadza. Są ine soki tegoż ziela / według rozmáitości krain/ y niebá ich / iáko Syryyski / Medski/ znácznie tákże rozgrzewáiące / y po niemáłey części w sobie powietrzney istności y ogniftey máiąc / iednák dáleko są rozne od Cyrenáyskiego.

Probá y doświadczenie Soku Cyrenáyskiego/ prawdziwego y istotnego.

JAko w inych wielu rzeczách znáydowáłysie zdawná fálsze/y podmioty z łákomstwá y ze złości ludzkiey / ták y w tym Soku Cyrenáyskim. Przeto probá prawdziwego y przedniego Soku tá iest: połknawszy go trochę/ iesli go Zoładek strawi/ á pot/álbo wilgotność potu podobna/ po wszytkim ciele wyniknie. Jest prawdziwy / iesli to nie kedzie zfálszowány.

Mieysce.

ROście to ziele w Afryce / álbo w Libiey. Rośćie w Medyey/ w Syryey/ w ziemi Ormieńskiey. Náyduie sie y w dálszych stronách/ od tych przerzeczonych / iáko w Krolestwie Deli/ w Mondolu / w Chitor / w Korasanie/ w Persyey/ y ná gorze Parnasus, w Lybiey w iednym mieyscu ná wielką mile rośćie/ zwlasczá tám/ gdźie ogrodámi Hesperyyskimi zowią. Jednák w tym mieyscu naobficiey/ ktore przyległo Syrtes, zbieráne bywa.

Przyrodzenie.

ZIele sámo / iáko Auicena pisze / rozgrzewa y wysusza / w trzećim stopniu. Ale Sok w czwartym / ná początku / rozgrzewa / á we wtorym wysusza. Toż Abugierik Arab pisze.

Wybor.

ZA naprzednieyszy y nawybornieyszy Sok Cyráneyski máią/ ktory nie iest zbytnie lisowáty / álbo rumienny / przezroczysty / á zapách Mirrhy mocny máiąc: gęsty/ czyrwiem nie wytoczony/ áni dziurkowáty / smáku przyiemnego: Do rospuszczenia snádny / iáki bywa w Cyrenie / z sámego korzeniá. Medycki y Syryyski / w skutkách

podleyßy. Zapáchu ſmrodliwego. Do tego ſoku/ niżli ſtwardnieie/ przydáią Soku Ságápeńſkiego Kopru / álbo Bobowey mąki. Ale ten fałß/ ſmák y zapách/ y wzrok ſam rozezna: á ktemu/ do rozpuſczenia y rozpłynienia trudny. Ten w lekárſtwách ma pierwße mieyſce, Wtore/ Liśćie. Trzećie/ Kłącze. Dioſcorides.

Moc y Skutki.

Do ſtołowego vżywania przychodźi.

Kłącze / á ile młode / do vżywánia ſtołowego / w ſwych kráinách (o czym ſie wyżßey przypominało) przychodźi / álbo przycłodźiło / ták wárzone / iáko ſmáżone / y pieczone / y ták przez czterdźieśći dni vżywány / ciáło z wilgotnośći zbytnich wychędáża.

Trućiznie y iádu.

Korzeń iádom y Trućiznom ſie ſprzećiwia/ vżywáiąc go ábo z winem piiąc.

Vſtom zapách dáie.

Tymże ſpoſobem vżywáiąc/ zápách z vſt wdźięczny dáie / ábo z ſolą vżywány/ ábo ſálße z niego czyniąc. (Dios.)

Poſtrzałom.

Poſtrzałom iádowitym.

Vkąßeniu iádowitemu od beſtiy.

Vkąßeniu od iádowitych beſtiy ſok z winem piiąc / y ná rány iádowite kłádąc/ ieſt lekárſtwem.

Succus.

Sok.

Ogniſte przymioty wznieca y pryſzczy.

Sok ma w ſobie oſtrość roſpaláiącą/ ktorą ciáło rozniecá / y przymioty ogniſte w nim wzbudza. (Dios.)

Pleßowátośći.

Pleßowátość głowy włoſámi okrywa/ z octem z winnym á z pieprzem vtárta / y tym głowę pleßowátą nácieráć. (Dios.)

Wzroku.

Wzrok iáſny y byſtry czyni.

Záſłonie ná oczu.

Páwłokę y záſłonę z oczu śćiera z miodem w nie puſczány. (Dios.)

Omienieniu y ochrápieniu.

Omieniáłość y ochrápienie dawne y záſtárzáłe/ w wodźie rozmączony/ á trunkiem vżywány odpadza. Tákże nagle omienienie oddala ſarkánim piiąc.

Cerę cudną czyni.

Cerę ciáłu cudną dáie / vżywáiąc go z miękkim iáiem. (tenże)

Káßlu.

Tymże też ſpoſobem káßel vśmierza.

Bolączce w pierśiách. Pleurze.

Bolącce w pierśiách/ ábo Pleurze / z iákąkolwiek polewką piiąc/ ieſt rátunkiem. (tenże)

Głoſu vtráconemu.

Głos vtrácony przywraca/ ſámo źiele żucháiąc z miodowym octem/ á połykáiąc. (tenże)

Żółtáćce.

Żółtą chorobę ſpadza z Figámi vżywány / ábo w polewce z Fig wárzony á pity.

Puchlinie.

Puchlinie tymże ſpoſobem vżywány ieſt lekárſtwem.

Zimnicy.

Zimnice odpądza/ z pieprzem á kramnym kádźidłem z winem go piiąc.

Kręczu.

Kręcz / ábo twarz w tył/ bądź w bok zákrzywioną/ leczy/ Pigułę z tego ſoku vczynić/ coby dwánaśćie źiarn ięczmiennych záważyłá / y dáć przełknąć.

Mleku w pierśiách okrzepłe. Tákże w żołądku zśiádłemu.

Mleko w białogłowſkich pierśiách/ Tákże w żołądku zśiadłe rozpráwuie tego ſoku pożywáiąc z winem. ábo y ſámego połknąwßy go coby dwánaśćie gran pieprzu/ ábo ięczmieniá záważyło. (Tenże)

Pádoku.

Pádáiącey niemocy ieſt wielkim rátunkiem/ vżywány z miodowym octem / ábo z kwáśnym miodkiem. (Dios.)

Mieśięczney.

Pániom chorobę Mieśięczną nád przyrodzenie záſtánowioną / wzbudza y wywodźi z Mirrhą/ z Pieprzem/ á z winem dáiąc go w trunku. (tenże)

Biegunce białey y żołtey.

Biegunki białe / z oźiębienia żołądká y kißek. Tákże żołte záwśćiąga/ z peckámi Rozynkow wielkich / ábo ledá iágod winnych / koſtkámi vżywáiąc záſtánawia.

Rozpukłym/

Przepukłym. Pokurczonym.

Pokurczonym y pokrzywionym z prętkiego przypadku/ z ługiem go dáiąc pić/ dobrze czyni rozpráſczáiąc ie.

Do trunku.

Do trunku ten Sok ma bydź rozpuſczány w oleyku Migdałow gorzkich/ ábo w Ruciánym / ábo w ciepłym chlebie/ á to rozumieć mamy o tym ſoku/ ktory z korzenia bywa wyćiągniony. Sok z liśćia y z Kłącza tychże ſkutkow ieſt/ ieno nie ták porężnych iáko pierwßy,

Głos gładki y krzykliwy czyni.

Głos czyni gładki/ y krzykliwy vżywáiąc Kłącza młodego y z liśćiem poki nie twárde y w chwaſtowáte nie wyrośćie/ z kwáśnym miodkiem (Oximel zowią / ktory z miodu á z octu wárzone° bywa.) Toż też vżywánie / Głos ſtrácony przywráca.

Liśćia vżywáią do ſáłaty / á ile poki młode/ miáſto gorczyce.

Gruczołom.

Żołzy y Gruczoły roſpądza z octem/ y z woſkiem miáſto pláſtru przykłádány korzeń.

Dymienicom.

Dymienice twárde y ine bolączki leczy.

Pęgi ná ćiele.

Pęgi ná ćiele/ y záśiniáłośći z bićia / rozgánia/ náciєránim ſwym/ ábo pláſtrowániem/ korzeń z Oliwą.

Scyátyce.

Scyátykę/ z oleykiem Roſáćowym ábo Cypriſowym/ ktory z prąßey zobi czyniony bywa / tym bolące biodrá námázuiąc. (Dios.)

Bebełkom około ſtolcá.

Bebele w kroku około ſtolcá/ Figi/ fyßki/ y ine nád przyrodzenie wyroſłyny/ w

tym tám

w krokv. Figi, Szyszki.

tym tám mieyscu spadza / korzeń z octem/ w lupinie Gránatowego iábłká wárzony/ tym pomázuiac ábo plastruiac.

Zebō bole y wyprochniáłym.

Zebom wyprochniáłym / zebom boleiacym / iest lekárstwem Sok tego zielá/ w nie kłádąc. Też z krámnym kádzidłem vtárty / á w chędogiey chustecce/ okolo zebu obwiniony. Abo go wárzac w occie á w wodźie z Hisopem/ á z Figámi suchymi/ y tym plokáć zeby cieplo. (Dios.)

Item. Zebō wyprochniáłym.

Też zeby wyprochniále z gruntu wyłamuie/ nákłádszy go w nie. (Abugier.)

Od psá/ y inych bestiy wśćiekłych vkąszonym.

W rány od psá wśćiekłego vczynione/ Sok w nie pusczány iest lekárstwem pewnym. A nie tylko od psá wśćiekłego/ ále od wszelákich wśćiekłych bestiy. (tęże)

Vsczkniona od Niedźwiadká.

Vsczknionym od Niedźwiadká z Oliwą roztárty iest rátunkiem / obrázone mieysce námázuiac.

Piekielnemu ogniu.

Ciáłu od piekielnego ogniá zmartwiáłemu y sprochniáłemu iest doświadczonym y pewnym lekárstwem / y obroną żeby dáley ciáłá nie psowálo po odięćiu ábo vrznieniu członká / á to sokiem tym námázuiac/ ábo plastruiac.

Kárbunkulowi.

Bolączkom ognistym/ ktore Cárbunculámi zowią /iest osobliwym rátunkiē ták sam przez sie ná nie plastrowány/ iáko z Rutą / z Saletrą y z Miodem kłádziony.

Brodawkom wysokim/ w nogách ná pálcách.

Brodawki wysokie spiczáste / y twárde ná pálcách w nogách / ktore Clauos Łácinnicy zowią/ wyciąga Sok z Woskiem vgnieciony / ábo z Figámi suchymi vtluczony / y przykłádány / ieno ie pierwey trzebá pusczádłem oberznąć.

Podágrze świeżey.

Podágrze świeżey nie zástárzáłey áni zdáwná záwźiętey / iest pewnym rátunkiem sok własny Cyrenáyski w Occie rośćierány/ tym mieyscá bolące námázuiac

Martwē kostkom.

Martwe kostki / y ine wyrośliny ná ćiele. Tákże

Wrzodō nośnym / Ozenie y Polipo.

Wrzody w Nosie / ktore Polypos ábo Ozennámi zowią/ trawi / pierwey ie zerznawszy ábo nożyczkámi strzygnąwszy/ tym sokiem z kopérwásem / ábo z Gryszpanem/ ábo z rdzą z miedźi oskrobáney/ zmieszány/ á tym przez kilká dni námázowáć.

Slinogo:

Slinogorz / to iest/ wrzod w gárle leczy / w pitym go miedźie rozpuśćiwszy/ ábo w polewce Rozynkow wárzonych/ tym czesto á cieplo gárgárismy czyniąc. (Dios.)

Iezyczek w gárle vtwierdza.

Komuby iezyczek ábo czopek w gárle czesto spadal/ ten sok vtwierdza go/ z miodem pomázuiąc.

Iezyczká zápaleniu.

Tegoż iezyczká zápalenie leczy/ plocząc nim y gárgáryzmy czyniąc. (Gale:)

Liszáiom suchym.

Lisżaie suche świeżo wyrzucone/ tenże Sok w occie roztárty spądza / námázuiąc ie.

Wnetrznośćiom owrzedźiáłym.

Wnetrznośćiom okrostáwiáłym y owrzedźiáłym/ bárzo iest vżyteczny / dáiąc go z miodem pić. (Aben Mesua.)

Pijawkō w gárle:

Pijawki komuby sie/ zá nieobyczáynym wody pićiem / w gárle przypiły / záraz odpádną y wynidą/ Sok z octem cieplo gárgáryzuiąc. (Dioscor:)

Złotym żyłkom.

Złote żyłki nápuchłe rozgánia/ tym ie sokiem námázuiąc.

Járzyn y zboża od chrobáctwá/ y inego zwierzu broni.

Pisze ieden z Arábskich ziolopisow / iż gdźieby ten sok był w wrzeku ná Ogrodźie miedzy iárzynámi/ ábo ná roli miedzy zbożem záwieszony / żadne chrobáctwo / áni zwierz żaden nie może tám szkodźić. (Abugeric.)

Szkodźi.

Nocet.

Zoladkowi.

Zoladkowi.

Watrob.

Wątrobie/ sok iest obráża (Abugier.)

Pechyrzu.

Pęchyrzowi / korzeń miásto potráwy vżywány szkodźi. Abowiem do strawienia Zoladkowi trudny. (Dios.)

Zywot zátwárdza.

Zywot zátwardza. (Aben Mesua.)

Febre wzbudza.

Zimnice z Gorączką wzbudza/ gdźieby kto Soku połknął / ták wiele/ iáko Bobowe ziárno: álbo go z winem pod tąż wagą pił/ bądź náczczo/ bądź ná noc/ przyczyná tego / że ćiáło wszystko predko rozpala. (Azaram.)

Magudaris.

DRVGIE ZIELE, TEGO NAZWISKA, MAGVDARIS.

Korzeń.

Piszą niektorzy z Ziolopisow/ że w Lybiey rośćie Ziele/ tym imieniem Magudaris názwáne: ktorego Korzeń własnemu Láserowi podobny: ieno nie ták ostrego smáku/ á kremu gębczásty: Z ktorego/Soku niebiorą/ iednák tychże skutkow iest z pierwszym/ tylko mdleyszych. O tym Ziolopisowie Arábscy piszą: że ná piasku rośćie: y zową go Magudaris Almochoroha, iáko pierwszy miánuią / Magudaris Almahareth. (Rasis,) Mesaha,) Abohanifa.)

Przyrodzenie.

Rozgrzewáiącego ieſt Przyrodzenia / y wyſuſzáiącego / ieno nie ták bárzo / iáko Láſer Cyrenáyſki.

Moc y Skutki.

Zołądkowi. Zołądek do trawienia pokármow ſpoſábia. (Mezaha, Raſis.)

Wątrobá mdłą / z zámulenia poſila / otwiera / y wychedaża. (Ciż.) Wątrobi.

Rozſądek o Soku / y Zielu Cyrenáyſkim.

Ci ktorzy o ziołách / y ſkutkách ich piſáli / rożne ludźiom o tē zielu y ſoku ieo rozumienia podáią / ále iednák rzadcy w ſam Cyl vgadzáią. A nie bez przyczyny. Bo dawniey niżli od pułtoru tyśiecy lat / to ziele przez zazdrość y łákomſtwo ludzkie zágineło. W ſwych czáśiech w wielkiey powadze y cenie było / że kupno iego śrebrem odważowano y płácono. Ceſarz Oktáwianus w iednákiey go cenie ze śrebrem miał. Przeto go zá nieposlednieyſzy kleynot w ſkárbnicy Rzymſkiey pokłádał. A gdy przyſzło wielmożność ſkárbow Rzymſkich poſtronnym pokázowáć / Sok tego źiela / miedzy ſkarb y kleynotámi naprzednieyſzymi pokázował. Zá czáſu Neroná / tylko ieden krzaczek z Ziemie Cyrenáyſkiey był do Rzymu przywieźiony / potym od tego tám czáſu nie widány. Bo ſámiż Cyrenáyczycy / iáko Strabo w oſtátnich kśięgách ſwoiey Geográphiey piſze / w wielkiey ſtraży to ziele y ſok iego mieli / żeby z ich Ziemie nikedy wywożone nie było / tylko przez kupce kryiomo y potáiemnie / ktorzy tám ſtad winá wywoźili. Z ktorey zazdrości potym Nomádes ludźie / wtárgnawſzy do Ziemie Cyrenáyſkiey / do namnieyſzego krzaczká wykopáli y korzenie wyplonili y wyniſczyli. A iż Plinius w kśięgách dziewiętnaſtych w trzećim Rozdźiale nie Nomádom to przypiſuie ále Celnikom ktorzy ſkupuiąc bydlá / zákupowáli y te páſze / gdźie ſie to ziele ná więtſzey obfitości rozmnażáło / á to dla więtſzego zyſku z dobrze ná nim wypáśionego bydlá. Bowiem z niego prędko tyło / y ſmák mięſá bárzo przyiemny dawáło. Záczym prędko wyginęło. Ale te obie przyczyny ſą v mnie bárzo lekkie / bo iednák napilniey kopáiąc / nie mogło to bydź żeby do ſczedu miał bydź wykopány. Tákże bydło / nie z korzeniem go wyiadáło / tylko nác to ieſt / liśćie ſkłaczem / korzeń przedśie w źiemi zoſtawał. Ale to dla zazdrości á niewdźięczności ludzkiey odiął y zágubił Bog wſzechmogący / ktory był dał. Jákożkolwiek / nie bez wielkiey ludzkiemu zdrowiu zginęło to koſztowne y nieprzepłácone ziele / á wielkie y známienite lekárſtwo / przed wiela ſet lat. Máło ſie tedy mamy dźiwowáć że nam tych czáſow do znáiomości nie przychodźi / áni własnego ſoku iego mieć możemy / gdy z dawnieyſzych czáſow ludźie przeważni doſtáć go nie mogli. Przeto nie dźiw że rozmáići / rozmáitego ſą o tym zielu mnimánia y rozumienia. Jedni go twierdzą być Aſa Fætida. To ieſt Czártowym łáynym. Drudzy Belzoinem / ktorego poſpolićie tych czáſow miáſto prawdźiwego y iſtotnego nie bez wielkiey omyłki vżywaią. Abowiem y Aſá ábo Czártowe łáyno y Belzoin z Indiey záwſze obfićie w te náſze ſtrony przywożą. Soku y źiela Cyrenáyſkiego nigdy. Nie mamy tedy wiáry tym dáwáć / ktorzy go Aſam fætidam Czártowym łáynem / iáko Garcius ab horto, ábo Belzoinem vdáią. Nie mamy y Aptekárzom wierzyć / ktorzy rzekomo własny y prawdźiwy Sok Cyrenáyſki / co rádźi czynią oſzuſtowie ſwym pożytkom dogadzáiąc pokázuią Sok / ábo żywice pachniącą / ktorą zowiem Aſam dulcem, álbo Odoriferam. Co nie ieſt własnym Cyrenáyſkiem ſokiem. Mieć ſie tedy ná baczeniu á nie dawáć ſie oſzuſtom oſzukiwáć.

A iż ſie tu zmianká o Czártowym łáynie vczyniłá / ktore Łáćinnicy Aſam fætidam mianuią. Nie zdáło mi ſie zá tą Okázyią opuśćić ſkutkow y własności iego opiſáć / ponieważ też do nieposlednieyſzych potrzeb lekárſkich przychodźi / gdyż tylko o nim zmiánkę Dioſkorides vczynił w tymże Rozdźiale / zowiąc go ſokiem Mediyſkim y Syryſkim / y piſząc go bydź ſkutkow podleyſzych / y zapáchu ſmrodliwego. Záczym ſie też ſtąd pokaże / że nie ieſt ſokiem Cyrenáyſkim / iáko Garcius ab horto y inni vdáią.

Czártowe Láyno álbo Gowno/
Rozdział 56.

Asa fœtida. Laser. Sylphium fœtidum.
Succus Medicus. Succus Syriacus.

Teufels Dreck.
Stinckend Laser.

CZártowego láyná ziele/ podobne wszystkim kształtem zielu Cyrenayskiego Soku. Aczkolwiek o kształćie iego żaden z ziołopisow/ ták stárych/ iáko poślednich/ nie pisał: iednák z słow Dioskorydowych domyślić sie możemy/ że temu własnie podobne/ z ktorego Sok Cyrenáyski pochodzi. Gdźie w Rozdźiale o Cyrenáyskim Soku pisząc/ ták mowi: Z Medyey/ y z Syryey nie ták potężny/ á zapáchu bárzo śmrodliwego. Z kąd sie znáczy/ że tákiegoż kształtu iest to ziele/ iákowego Sok Cyrenáyski/ okrom zapáchu/ ktorym sobie są bárzo rożne/ y przećiwne. Bo y w skutkách máią z soba społeczność y podobność/ tylko że ten od pierwszego mdleyszy. Z tego zielá Sok wyćiągáią/ iáko Cyrenáyski swego. Acz niektorzy piszą/ być go miazgą/ álbo żywicą drzewá iednego bárzo wysokiego. Ale ći tylko z domnimánia/ á nie z znáiomośći to czynią/ áni z świádectwá ludzi doświádczoney wiáry. Bo gdyby ten Sok z drzewá pochodźił/ nie czyniłby Dioscorides tákowey zmianki o nim/ przyrownuiąc go temu drugiemu. Alboby był drzewo wspomniał.

Mieysce.

ROśćie w Medyey/ w Syryey/ w Persyey/ y ná gorze Parnasus, y támże Sok z niego wyćiągáią/ ktory do Europy/ y inych częśći świátá rozwożą: ktory iż iest bárzo śmrodliwy y przykry/ nazwiská we wszystkich niemal iezykách dostał/ y w nászym Polskim Czártowego Láyná.

Przyrodzenie.

JEst Przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysusżáiącego/ przy końcu stopniá trzećiego/ álbo ná początku czwartego. Rozczynia/ rozrzedza/ rozgánia/ y trawi.

Wybor y czás.

SOk ten/ im naśmrodliwszy/ tym nalepszy do potrzeb lekárskich. Może być przez wiele lat w swey mocy y śiłách/ bez wywietrzenia y nárusżenia/ chowány. (Serap :)

Moc y Skutki.

Sok tę Indyyczykō przysmákiem.

Indyanowie / iáko Garcias ab Horto pisze / ten Sok smrodliwy máią go v siebie zá osobliwy przysmák / potráwy swe nim przypráwuiąc. Ale Indyyczykom zostáwiwszy w nim ich przysmák / my ine vżytki do rozmáitych potrzeb lekárskich / vpátruiemy. Jáko

Dycháwicznym.

Dycháwicy / z wilgotnośći lipkich á zimnych / iest wielkim rátunkiem: Pigułek z niego pięć vtoczywszy / ná káżdą noc bráć. Ták płucá y piersi wychędoży.

Item.

Pol kwinty z miekkim iáiem pić go dáiąc: álbo z Fiołkowym Syropkiem: ále to ma być po przepurgowániu ćiáłá. A przytym / iżliby chory tego vżywał / pierwey mu Pierśi Dyaltyią / álbo másłem młodym bez soli námázáć / pilnie przestrzegáiąc / żebyśmy tym ktorzy pierśi chore máią / nie dawáli nic zbytnie purguiącego: tákże zbytnie y nagle wysuszáiącego / álbo womity pobudzáiącego / áżby sie im Pierśi másłem młodym / álbo Dyaltyią / námázáły. (Serapi.)

Mleko w żołądku zśiádłe rospuszcza / kwinte tegż soku / w wodzie rospuściwszy / dáć pić.

Przećiwko truciznie z Pokrzyku / álbo z Soku Máku czarnego / Opium zowią / iest bárzo osobliwym rátunkiem. Lot go wziąwszy / do tego Bobrowych strojow / Jáłowcowych iágod tákże po loćie / y co nalepiey to vtłuc / á z dziewiąćią lotow miodu chędogiego záczynić y z winem Konfektu tego ná raz iáko láskowy Orzech pić dawáć.

Máćicy zádusżoney.

Máćicy zádusżoney / iest lekárstwem: Wziąć go z Bobrowym strojem po szostey części od czwierći lotá / á dwie / álbo trzy pigułki z tego vtoczyć / y dáć połknąć. Tèż woniáć go dobrze pod nosem trzymáiąc.

Item.

Máćice záchowuie y broni od zádusżenia / wziąwszy tego Soku czwierć lotá / Naśienia ptászego gniazdá / álbo Pásternaku polnego máłko vtártych / po pol czwierci lotá / á z miodem pigułki poczynić y dáć połknąć. Albo tèż ták:

Item.

Wziąć soku tego / Mitrydatu przednie go po dwu częśći kwinty / y stoczyć w pięć pigułek / á vżywáć. Tèż pigułki służą tym białymgłowom / ktore częstokroć do zádusżenia Máćice przychodzą / trzy álbo czterykroć do tygodniá biorąc.

Trądu y trędowátinom.

Od Trądu y trędowáćizny záchowuie / po pol czwierći lotá biorąc go kiedy niekiedy z miodem. Może go więcey / álbo mniey ná raz bráć / według lat y wieku.

Febrom. Czwartacce.

Febrom káżdego dniá przypadáiącym.

Czwártacce / iest lekárstwem / przeczyśćiwszy pierwey ćiáło / pięć Skrupułow / álbo kwinte / y dwie częśći drugiey wziąwszy tego Soku z winem go wárzyć / w glinianym naczyniu / y pić. Albo w wydrożonym korzeniu okrągłego Kokornáku wárzyć / á przecedziwszy / przydáć trochę miodu álbo Cukru / y dáć choremu z godzinę / á choćia ze dwie przed przyśćiem wypić.

Item.

Item.

Wziąć tegoż Soku pol czwierći lotá. Listeczkow Ruty ogrodney. Pieprzu długiego tákże po pol czwierći. To wszystko co namieley vtłukszy / z miodem záczynić / żeby był ksztáłt Konfektu / ktoreż wziąć ze dwie godźinie przed przyśćiem Febry / czyniąc to raz v cztery.

Piawkom w gárle.

Piawki w gárle przypite z nieobácznego wody pićia wywodzi / rostárszy go w occie / y gárgáryzm ciepło sobie czyniąc.

Muszkulō.

Muszkulom potłuczonym dáć go z winem z iáblek granowitych / álbo w wosk álepiwszy go co naćieniey / przełknąc.

Kreczu.

Krecz leczy / z pieprzem á z winem go biiąc.

Kádukn. Slaku.

Padáiącey niemocy.

Páráliżem náruszonym z wodką Lácendową / trzykroć do tegodnia po trzeciey części kwinty dáiąc go trunkiem / przydawszy do tego Gorczyce białey czwierć lotá.

Sliny wywodzi.

W vśćiech go trzymáiąc / śliny nád zwyczay wywodzi.

Kásżlu zimnemu.

Kászel z zimney przyczyny w miękko wárzonym iáiu / vżywáiąc go / leczy.

Płucom.

Płucá záwrzedziáłe wychędażá y goi

Puchlinie.

Puchline z ćiáłá wywodzi / z wodnym zo Opichem vżywáiąc trunkiem.

Zubetu.

Od Subetu / álbo z głębokiego nád przyrodzenie spánia / wzbudzá / trzymáiąc im go pod nosem / álbo z ogniánym y kurzáwę z niego w nos im puszcząc Tym sposobem Máćice zádusże nie ćierpiącym pod nosem trzymány / álbo z niego kurzáwę nosem w sie biorąc / leczy.

Máćicy zádusżo.

Zębom bolącym.

Bolenię zębow vśmierza / z białym Kádźidłem zárowno ná nie przykłádány.

Języczku. Slinogor.

Języczká nabrzmiáłość. Tákże

Slinogorz leczy / wárząc go w wodzie z Różą / y Gárgáryzm często sobie czyniąc z tego. (Serap.) A iáko Zerostér vczy / ná gołym ciele ná szyi noszony.

Zębom.

W ząb wyprochniáły boleiący kłádąc go / bol vśmierza. (Serap.)

Páráliżu. Podágrze. Artetice. Kádukn.

Slákiem záráżonym.

Podágrykom.

Artetycznym.

Niemocy padáiącey / y wszelákim chorobom z zimnych flusow przypadáiącym iest znácznym y wielkim lekárstwem / wziąwszy go zárowno z Oleykiem skálnym / ktory Petroleum Łácinnicy / Grekowie

Máść.

kowie Naſtą zowią. To weſpoł nád o- gniem węgliſtym ſpuśćiwßy / przydáć tych rzeczy co namnieyey vtártych / iáko Euforbium / Siárki żywey nie ſmalco- wáney / woſku troche. Z tego wßyſtkiego máść vdziáłáć / á ná boleiące mieyſcá co nácieplcy plaſtrowáć / álbo náćieráć.

Item.

Gdźieby Pádáiąca chorobá z zbyt- niego głowy náźiebienia / álbo z fluſow flágmiſtych źimnych przypádłá / tedy tą przerzeczoną máśćią kárk náćieráć. Tákże paćierze miedzy łopátkámi. Náwet y głowę. Jeſliby wiec z żołądká przy- czyná tey choroby pochodźiłá / tedy nią żołądek námázowáć. Jesli z inych członkow / tedy te náćieráć. (tenże.)

Chorobo źimnym.

Przećiwko inym tákże chorobom źim- nym / flágmiſtym / gdźiebykolwiek do- legliwośći czyniły / tám nią mázáć y ná- ćieráć.

Żyłom ple- tym.

Nerwy / álbo ſuche żyły oźiębłe / y ßlá- mowátośćiámi flágmiſtemi ogárnione / y obćiążone / rozgrzewa y boleśći w nich roſpądza.

Párálize nárußone.

Szlákiem / álbo Párálizem nárußo- nym / ieſt známienitym rátunkiem / tą máśćią mázáć / Gárgáryzmy z tym So- kiem czyniąc. Albo go połtory kwin- ty z Rutą ogrodną / w winie pić dáiąc (Tabe.)

Slinogo- rzu.

Wrzod w gárle / ktory Slinogorzem zowią / leczy: wźiąć tegoż Soku kwinte / Fiołkowego korzenia miáłko vtártego łot. Oboie w kot ſtoczyć / á po keſu tego pod ięzykiem tedy y owedy trzymáć. A co ſie roſpłynie / połykáć. Jeſliby wiec chory przełykáć niemogł / wźiąć tegoż So- ku / Soli / Sáletry / Kádźidłá kramne- go / Ammoniaku żywicznego / Naśienia Swiniey wßy / ábo weßki po łoćie. To wßyſtko co namnieyey vtrzeć / á tym pro- chem gárło zádmucháwáć. (Tabe.)

Ciężkiemu rodzeniu.

Ciężkiemu á prácowitemu rodzeniu / dobrze go pod noſem rodzącey trzymáć.

Do Venus ſá pobu- dza.

Męzki członek wſtydliwßy / tym So- kiem ná poły z Bobrowym ſtroiem ná- mázuiąc / wielką luboſć czyni w ſprá- wie małżeńſkiey. Tákże też do zápád- nienia dźiećmi.

Jad z ran wyćiąga.

Z ran iad wßyſtek wyćiąga / po dwu łotu z Gálgánem / w winnym occie mo- cnym przez noc moczony. Ráno potym zwárzyć y przecedźić. Przecedzony zno- wu do zgęſczenia wárzyć / że będźie iáko máść. Do tego przydáć máśći / ktorą Báſiliką zowią / cztery łoty / y rány iá- dem záráżone flaſtrowáć / ták z nich wßy- ſtek iad wyćiągnie. Potym Máśćią goią- cą / iáko ine rány goić. Też ſam tenże ſok ná tákie rány kłádąc wyćiąga z nich iad.

Máćicy.

Máćice z ſwego mieyſcá ná doł ſpu- ſczoną / w ſwą klobę przywodźi / wźiąwßy ſoku tego dwá łoty / Orzeßkow / álbo ná- śienia z Szyßek Cypryſowego drzewá / Kádźidłá kramnego / Gáláſu / Máſtyki / iágod / álbo źiarnek Mirtynkowych / po kwinćie: vtłuc wßyſtko co namnieyey / á z Mirtynkowym Oleykiem záczyniwßy / czopek według potrzeby z tego vtoczyć / y w otwor łoná / omaczawßy go w Oley- ku Mirtowym / wpuśćić.

Sleźionie.

Sleźionie nábrzmiáłey / ſpuchłey / y ſtwárdźiáłey ieſt rátunkiem: Wźiąć tego ſoku Ammoniaku żywicznego / woſku / y oliwy po dwá łoty. Sok w winnym oc- cie roſpuśćić. Potym do zgęſczenia wá- rzyć / y przydáć oſtátek. To ieſt woſku / y oliwy / á co nalepiey vmießawßy / ná cho- ry bok plaſtrem przykłádáć.

Mleku w pierśiách ſkrzepłe.

Mleko w pierśiách białogłowſkich zśiádłe rozwadnia y roſpądza / tenże plaſtr ćiepło ná nie kłádąc. Krew we wnętrznośćiách zbiegłą / y ſkrzepłą roz- rzedza / y roſpráwia.

Krwi zśiádłey.

Brodaw- kom.

(ráiąc. Brodawki ſußąc śćiera / nim ie náćie-

Twárdo.

Twárdośći wßelákie zmiękcza.

Kołtonō.

Krzczyce / álbo iáko teráznieyßych czáſow Kołtunámi / drudzy Kołtkámi zowią / rozpłata / y roſprowadza.

Nozdrza zároſłe wrzodem / ktory Po- lypum zowią / otwiera / y wykorzenia / z Gryßpanem y z tą rdzą ktora ſie ná Spiży źielono ſádźi zmießány / iáko ſie ná Zwo- nách znáyduie / ná miednicách / y ná mie- dźiánych bláchách. Z tego wßytkiego czo- pki poczynić / á w nozdrzá wprawowáć.

Mieśięcz- ney.

Mieśięczną záwśćiągnioną chorobę. Tákże

Łożysku.

Łożyſko po porodzeniu Pániom po- zoſtáłe wywodźi / czopek álbo węzelek z te- go Soku vtoczony / á z Gálbanu / á z Serapinu / y z Armoniaku / Náwet z sámego ſoku / obmaczawßy go w oliwie / álbo w Máſle / álbo w Miedźie / żeby wnętrznośći nie obráźił / w otwor łoná puśćić.

Płodu m:

Toż też Płod martwy z żywotá wy- rzuca.

Bydłu ro- gátemu.

Dáią też tego Soku / ábo Layná Czár- towego Goſpodarze mądrzy bydłu ro- gátemu / przećiwko zaráźie ich.

Rozſądek.

Z tych ſkutkow Soku Czártowego Layná / ſnádnie káżdy obaczyć może / ieſli ma iákie podobieńſtwo y właſność z Sokiem Cyrenáyſkim. Acz w niektorych chorobách

zobopolna moc máia/ iáko inne ziola: iednák káżdy z nich z oſobná iney własności y mocy ieſt: czym ieden od drugiego ieſt rozny. Smákiem tákże y zapáchem bárzo ſie z ſobą nie zgadzáią. Nieprzyſtoynie tedy Garcias ab horto Lekarz záwolány/ y w Kráinách Indiyſkich ſławny/ Namieſtniká Krolá Hiſzpáńſkiego Doktor piſze/ y twierdzi że by to iedenże Sok był z Cyrenáyſkim. Co iednák ſam zmyſł doświadcza y rozſądza z zapáchu y ſmáku być rozne. Myla ſie/ ktorzy go drzewá iednego bárzo wyſokiego/ w Indyey roſnącego vdáią być Miazgą/ álbo Żywicą: gdyż Dioſkorides podobieńſtwo iego do Soku Cyrenáyſkiego biorąc/ nie drzewem/ ále zielem/ nie w Indyey/ ále w Syryey/ w Medyey/ w Perſiey/ piſze go roſnąc. Może to być/ że w Indyách ták ſmrodliwego Soku álbo Żywice/ drzewo ſie znáyduie/ ieno ieſli przyrodzenia y ſkutkow tychże ieſt/ tego dla dálekiey odległości nie możemy wiedzieć.

O Wieprzyńcu álbo Gorzyſzu/ Rozdział: 57.

Peucedanum.
Fœniculum Porcinum.
Bonus Genius.
Bonus Dæmon.
Herba ſtataria & Satarium.
Herba Thuris & Herba Thurum.
Pinaſtellum.
Herba Sulphurata.

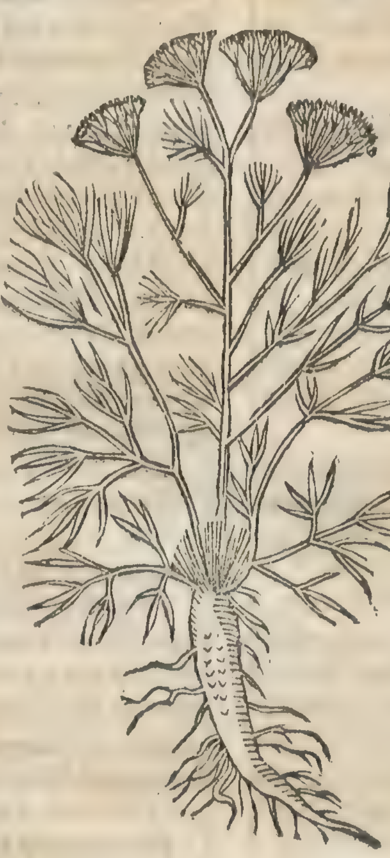

Seuwfenchel.
Haarſtrang.
Sauwfenchel.
Schweffelwurtz.
Haarſtarck.
Himmeldyll.

ZIele to/ iáko v Łácinnikow/ ták y v nas/ rozmáite ma názwiſká. Jedni go zowią Gorzyſzem/ álbo Goryczniкiem wielkim. Drudzy Swinim Koprem: Drudzy wſzywym Koprem: Ini Wieprzyńcem: Niektorzy Siárkowym/ álbo śiárczáſtym korzeniem Drudzy Jeleniem korzeniem/ iáko y wtore Peucedanum, Sárnim korzeniem/ á zwłaſczá Czechowie. Korzeń wypuſzcza z śiebie/

Liście. liście przy ſámey ziemi/ gęſto ſczećiáſte/ śiwe/ ćienkie/ iáko

Szczećiáſte. ſczecimy wieprzowe. Záczym go Wieprzyńcem náſzy miánuią. Tákże świnim Koprem/ álbo y świnią wſzą/ od naśienia/ nieiáko do wſzy podobnego. Miedzy tym liściem wyraſta

Klącze. Liście. Klącze cienkie/ okrągłe: Z tego Liście gęſte/ iáko ná włoſkim Koprze/ pochodzi. W wierzchu ktorego okołki/ pełne

Kwiát. Naśienie. Kwiećia żołtego/ iáko w koprze ſwoyſkim. To gdy okwitnie/ Naśienie po nich náſtawa obdłużne/ podobne naśieniu Kopru ogrodnego/ ieno dłużſze/ ćienkie y lekkie.

Korzeń. Korzeń miąſzſzy y długi/ z wierzchu czarny/ we wnątrz biały: zapáchu

páchu przykrego/ ſinaku oſtrego y gorzkiego: Soku pełny/ w ziemi głęboko tkwiący. Z tadże nietylko do wykopánia ieſt trudny/ ále też głowie/ kopáiącym go/ bárzo obrážliwy/ dla ieo zapáchu przykrẽg: ktorym zawrot y zbytnie bolenie głowy czyni. Przeto z náuki ſtárodawnych Lekárzow/ gdy go kopáć/ álbo dla ſoku w Możdżerzu tłuc przyidźie/ oleykiem/ álbo máśćią Rożána Nozdrzá/ y głowę námázáć potrzebá.

Mieyſce.

ROśćie poſpolićie ná wyſokich gorách/ Słońcu otworzyſtych: Rośćie y ná weſołych łąkách: Rośćie y v nas ná Podolu/ y w Pokućiu.

Czás kwitnienia y zbierania.

KWitnie w Lipcu y w Sierpniu. A do kopánia iego naprzyſtoynieyſzy czás Wioſná/ poki w kłącze y w liśćie nie wyrośćie. Albo też pod Jeśień/ gdy pozbędźie tego wſzyſtkiego. To ieſt/ gdy Słońce w czwartym á dwudźieſtym/ álbo w ſzoſtym á dwudźieſtym/ álbo w oſmym á dwudźieſtym ſtopniu Lwá będźie/ Mars/ y Mieśiąc w tymże znáku. Liśćie/ y z kłączem w Máiu: gdy Słońce w Bliźniętách/ Mars we Lwie/ á Mieśiąc koło pierwſzey Kwadry będźie/ dniá iáſnego/ y ſuchego. Naśienie/ około dniá piątego/ álbo śiodmego Páźdźierniká. Albowiem w te czáſy Soku nawięcey w ſobie ma. Tákże też w ten czás ſádzi ſie ná korzeniu Zywicá/ álbo Sok ſkrzepły/ iáko Kádźidło/ żołto śiárczáſta/ Co bywa poſpolićie/ kiedy álbo od chrobáctwá toczącego czyrwiem/ álbo nożem nárzniony/ ábo iákokolwiek ináczey bywa obráżony y zrániony.

Przyrodzenie.

JEſt Przyrodzenia/ iáko Galenus piſze/ rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego/ ná końcu we wtorym ſtopniu/ álbo ná począthu w trzećim. Roſpráwuie/ ćieńczy/ rozśiekuie/ vśmierza. Korzeń do lekárſtw poſpolićie przychodźi. Sok tákże y woda z niego dyſtyllowána. Bo to troie w ſkutkách ſą ſobie podobne. Sok iednák potężnieyſzy/ bo bárziey rozgrzewa y roſpráwuie: ktory bywa ták z naći y z kłącza świeżego/ iáko y z korzeniá wypráſowány. Wſzákże z korzeniá śilnieyſzy y potężnieyſzy. Do tego ma być korzenie świeże/ kośćiánym nożem zránione y nárznione/ álbo w Możdżerzu tłuczone/ á potym w ćieniu/ nie ná ſłońcu ſuſzone: Bo od ſłońcá moc ſwoię vtráca. Drudzy piecką Korzeń przy ogniu/ y ták z niego Sok wyćiągáią. Ale tákowy nie vżyteczny bywa. Wyćiągáią tákże z kłącza świeżego/ y z korzeniá záraz/ iáko y z Pokrzyku: ále y ten nie ieſt ták potężny/ iáko z ſámego korzeniá.

Wybor.

NAprzednieyſzy y nalepſzy/ ktory z Sárdyniey/ álbo z Sámotrácyey

cyey pochodźi. Zapáchu przykrego. Smáku ostrego/ á w iezyk szczypiacy: Bárwy rumienney/ álbo lisowátey: Swieży/ zupełny/ od czyrwiu nie wytoczony. Ale nam náßego nie gánić/ ktory pod iednym niebem z námi rośćie.

Moc y Skutki.

Wilgotnośćiom dźiećinnē.

Ciáłá dźiećinne/ ktore w sobie máia wiele wilgotnośći złych/ iáko pospolićie w tŷ wieku bywa/ korzeń wárząc/ á tą ie wodą obmywáiąc wysuszá/ y krzepkie czyni.

Dźiećiom poduszki czynić.

Tymże dźiećiom dobrze poduszki czynić z tego źiela/ á z liśćia drzewá bukowego/ ná ktorychby w kolebkách legáły/ bo sie im ták ćiáłká wysuszáia z wilgotnośći zbytnich.

Flágme y kolerę wywodźi.

Dioscorides, Calenus, y Plinius, tákże y drudzy stárodawni lekárze piszą/ że Korzeń Gorzyszowy wywodźi z ćiáłá kolerę y flágme. Przeto w winie álbo w wodźie wárzony/ á poránu y ná noc pity. Pierśi y płucá z lipkich á kliowátych wilgotnośći wychedaża/ á zwłaszczá w miedźie go wárząc y piiąc/ boleśći ich vkłáda.

Pierśi y Płucá wychedaża.

Item.

Toż czyni proch miáłko vtárty/ z korzenia tegoż/ á z syta miodowá/ álbo z pitym miodē/ po ćwierći łotá biorąc ğ.

Kászlu źimnemu.

Kászel z zaźiębienia vśmierza/ Pierśi y Płucá rozgrzewáiąc.

Pierśiom. Płucom.

Pierśiom y Płucom grubymi/ y lipko kliowátymi wilgotnośćiámi nápełnionym/ Sok tego źiela/ álbo korzenie piiąc/ iest vżyteczny. (Gal:) Tenże

Item.

Boleśći ich vśmierza. (Plin:) Albo z Jeczmieniem w miedźie wárzony/ á po ośmi łyszkách/ ráno y ná noc/ co náćiepley vżywány/ rozgrzewa osobliwie Płucá y Pierśi záźiębione. A gdźieby z sámey sczyrey źimney przyczyny to było/ tedy miásto ieczmienia Lákricyey wźiąć

Wątrob: Slezionie Nyrkom Moczu. Pęcherzowi.

Wątrobie boleiącey y zámuloney.
Slezione trawi/ y boleśći iey vkłáda.
Nyrki zámulone.
Przechody Moczu.
Pęcherz/ z tych wszystkich/ zámulenia y zátkánia wychedaża/ wárząc w winie/ álbo w wodźie Korzeń/ do wywrzenia trzećiey częśći/ á ćiepło ráno y ná noc po łyżek ośmi przez kilká dni piiąc. Toż

Item.

też proch/ z korzenia tego/ z winem álbo z miodem pity/ czyni.

Kámień w nyrkách.

Kámień Nyrkowy krzy/ y Moczem wywodźi/ biorąc go w prochu/ co czerwony złoty záważy/ álbo ćwierć łotá/ z ćiepłym winem.

Zołądku.

Toż też bolenie żołądká vskramia.

Płucō nádętym.

Płuc/ táką nádętość/ że sie zdádzą w gárle stáć/ toż leczy/ y boleśći ich vskrámia.

Boleśći w błonce.

Boleśći w poprzeczney błonce/ ktorą Diaphragma zowią/ tenże proch vśmierza.

Pleurze.

Pleurze y kłoćiu w bokách iest lekárstwem.

Serdecznym sklepom.

Komory serdeczne wychedaża/ y dolegliwośći ich vśmierza/ z winem przednim vżywány.

W morowym powietrzu źimnicy y gorączce

W źimnicy Morowego Powietrza/ ćwierć łotá z winem dáiąc go/ iest osobliwym rátunkiem. A gdźieby gorączká powietrza morowego przypádłá/ tedy z octem/ á potym co nalepiey w pośćieli sie poćić/ ták záchwycone powietrza morowego może pozbyć.

Scyátyce

Scyátyce iest osobliwŷ y w[...] rátunkiem/ wárząc Gorzyszowy korzeń w oliwie á w winie/ y ná biodrá plástruiąc.

Zołądek wychedaża. Item.

Zołądek/ y krew w żyłách wychedaża/ Sok iego stwárdniáły z octem piiąc. Tenże Zołądek obciążony/ bądź iedzeniem álbo pićiem źimnem/ leczy wino/ w ktorymby nasienie/ tegoż źiela rostárte/ przez cáły dźień moknęło/ piiąc.

Zawrot głowy. Zápomi: Od rozu: Rádunku Bole: gł: Páráli: ē náruszonē Pokurczonym. Scyátyce.

Zawrotu głowy.
Zápominániu nád przyrodzenie.
Od rozumu y baczenia odeśćiu.
Pádáiącey niemocy.
Zástárzáłemu boleniu głowy.
Szlákiem/ álbo Párálizem náruszonŷ
Pokurczonym/ y pokrzywionym.
Scyátyce/ y w biodrách łamániu/ sok tego źiela/ álbo y korzenie/ z octem y z Rożánym oleykiem zmiesząwszy/ głowe námázowáć. To ábowiem wszelákim dolegliwośćiō żył suchych/ iest lekárstwem wielkim y prętkim.

Boleniu połgłowi

Bolenie niezmierne w połgłowiu tákie/ że sie zda/ iákoby tám od chrobaká y czerwiu iákiego gryźienie było/ leczy/ vtłukszy to źiele z octem mocnym á z oliwą/ co náćiepley/ dwá kroć przez dźień/ ná bolące mieysce przykłádáiąc.

Niepłodnym.

Białymgłowom oźiębłym/ y dla tey oźiębłośći niepłodnym/ iest lekárstwem osobliwym/ korzeń Gorzyszowy/ drobno pokráiány/ ná węgle żárzyste kłáść/ y w otwor łoná dym przez liiek pusczáć. Ták ábowiem Máćice rozgrzewa y wychedaża/ z źimnych Slozow/ á do poczęćia y rodzenia dźiatek sposobną czyni.

Subetu y Spiku.

Od Subetu/ álbo spánia nád przyrodzenie bárzo głębokiego y twárdego wzbudza/ Korzeń pod nosem trzymáiąc/

álbo zy-

álbo żywice iego / żeby im z niego zápach do Mozgu dochodźił.

Albo proch z tegoż korzenia / z octem á z Rożánym oleykiem zmieszány / nozdrzá co nadáley y naglebiey námázowáć.

Węże y ine gádźiny wypędza.

Węże / y wszelákie bestyie z domu wypadza / zapách tego korzenia. Przeto kádźić nim w gmáchách dobrze. Drudzy też po źiemi to źiele rozśćieláią.

Wątroby y Slezjony zátwárdźiáłość.

Wątroby y Slezjony zátwárdźiáłość odmiekcza / liśćie w winie á w oliwie wárzone / y plástrowáne. To odnawiáiąc / skoro zeschnie. (Plat:)

Głowy bolenie.

Bolenie głowy oddala / z flusow zimnych flegmistych / vtłukszy źiele z octem y z oliwą / potym co namocniey wyżąć á ten Sok álbo iuchę nosem sarkáć / nábrawszy pierwey pełne vstá wody. Abowiem sie ták Mozg wychedoży z flegmistych wilgotnośći. Albo też ták.

Item.

Wziąć korzenia Gorzyszowego / miáłko vtártego / Mirrhy / po łoćie / Száfránu tártego / soku z máku / Opium rzeczonego / káżdego po czwierći łotá. Opium rospuśćić w troszę octá / á potym wszystko wespoł w Możdżerzyku vmieszáć / że zgęstnieie / iáko Másá Pigul. Z tego poczynić pigułki / iáko groch wielkie / vsuszyć. A gdy potrzebá wziąć ich wedlug wagi łot / y rozetrzec w czterech łyszkách wodki Rumienkowey / przylawszy do tego octu ze dwie łyżce: W tym chusteczkę ćiepło maczáć / á ná czoło przywiać. Bol w głowie vśmierzy / y spánia domieśći.

Mozgu doległiwośćiom.

Wszelákie doległiwośći mozgu / żył suchych / y blonek w ćiele / z zimney przyczyny (iáko są Szpik ábo Subet) leczy.

Pirzchłośći włosow ábo plesowáćiect.

Liśćie tego źiela w wodźie wárzone / plesowátość głowy / álbo y brody z opirzáłośći włosow czyni porosłą / tą wodą náćieráiąc / y miáć mieyscá z włosow opierzchłe.

Bolączkom.

Bolączki twárde / á do zropienia trudne zbiera w otok / wziąwszy miáłko vtár tego korzenia / y osrodki z chlebá rżánego / po dwu cześćiách oboygá. Fig suchych co natłuśćieyszych pokráiánych / y dobrze vtłuczonych iedne część / Mąki Bobowey / y Ciećiorćiáney po iedney tákże cześći. Wieprzowego sádłá stárego dwie cześći. To wespoł co nalepiey vtrzeć / y ná Bolączkę przykłádáć.

Nerwom bolącym.

Suchych żył bole / z zimná vśmierza / plastruiąc / Korzeń Wieprzyńcow z octem á z oliwą. álbo

Item.

Wárzony w wodźie Jeczmienney. A gdźieby zbytnie oźiębłe były / tedy w winie z Sokiem Lákrycyowym. (Pla.)

Wrzodom stárym zá plugáwionym.

Wrzody stáre záplugáwione / wychodzą y goi / Korzeń co namiekey tego źiela vtłukszy / zásypuiąc nim. (Dios.)

Do plastrow wchodźi.

Też tenże kośći odłupione od zdrowych wyćiąga. (Dios.) (Gal.)

Do plastrow rozgrzewáiących z wielkim vżytkiem wchodźi. (tenże.)

Paćierzo wgrzbiećie bolące.

Boleniu Paćierzá w grzbiećie. Tákże

Páráliżē zárázone.

Páráliżem nárusżonym / prochem z korzenia tego źiela / á Oleykiem Kopru ogrodnego záczyniony / dobrze náćieráć y mázáć. (ná.

Máćicy zádusżoney. Item.

Máćice zádusżoną / y ku gorze vstępuią Tákże też ná doł spádłą / swym tylko zapáchem rátuie. Bo ią ná swe mieysce przywodźi.

Bolenie vszu.

Bolenie vszu z zimney przyczyny / z Rożánym Oleykiem vśmierza / pusczáiąc go w nie ćiepło. (Dios.) Chrobáctwo w nich zálagłe morzy.

Zębom wyprochniáłym.

Do zębow wyprochniáłych / proch korzenia / álbo Żywicá iego / pusczána / bole ich vskramia. (Dios.)

Kászlu. Dycháwicy. Kolice.

Kászlącym / w iáiu miękkim go piiąc.

Ćięszko tchniącym iest lekárstwem.

Kolikę / álbo Gryźienie / y Morzyszko w żywoćie / zwłaszczá z wietrznośći / tákże w iáiu / álbo w winie go piiąc. (Dios.)

Lekko purguie. Ćięszkiemu rodzeniu.

Toż też / żywot lekko odwilża / y purguie / z iáiem álbo z winem vżywány.

Ćięszkiemu rodzeniu dźiatek z winem dawáć go pić dobrze. (tenże.)

W Nyrkách bolenie. Kászlom suchym.

Tákże w Nyrkách rozpieránie y bolenie / piiąc go vkłáda.

To źiele y z korzeniem swoim / kopáiąc go / gdyby Jowisz wszedł w znák niebieskiego Ráká / drobno vsiekawszy / y zmieszawszy / z stárym piwem dobrym á nie wywietrzáłym / wrzyć we trzech poł kwártách do wywrzenia trzećiey cześći. A przecedźiwszy / Soku przydáć tegoż źiela dźieśięć łotow / do tego Oleyku ze szklá dystyllowánego cztery łoty / á dwá wodki z Terebintyny z winá dystyllowáney. Tego trzy łyszki káżdy wieczor biorąc ćiepło / doświadczone iest lekárstwo Kászlom suchym.

Máćicy záwártey.

Máćinnik / álbo Máćice zbytnie záwártą / Sok otwiera y rosprzestrzenia.

Toż korzeń wszystko może / ieno mdley / niżli Sok. (idem)

Poty wzbudza.

Poty wzbudza / korzeń z oliwą / álbo z miodem ćiepło pomázuiąc. (Plin.)

Ránom świeżym.

Ránom świeżym / ták korzeń iest vżyteczny / że też od kośći rope wyćiąga.

Ciáłem nárosłe czyni rány / stromnie go dáiąc w trunku pić ránnym.

Krwią pluiącym.

Krwią pluiącym / Sok iego álbo y korzeń z nasieniem drzewá Cyprysowego piiąc / iest lekárstwem. (Plin.)

Kádłuk leczy.

Kádłuk doskonále leczy / z rowną cześćią Syrzyská z Ciełećiá morskiego piiąc. (tenże.)

Zápomnieniu nád przyrodzenie.

Tym ktorzy ſie nád przyrodzenie zápámietuia/ Naśienie Gorzyßowe/ ieſt lekárſtwem / bo ná ogniſte węgle ſypiąc go/ y ten dym im w nos puſczáiąc/ otrzeźwia. (Plin.)

Item.

Tákże też Sok tego źiela z Sokiem Libiyſkim/ ktory Euforbium zowią/ toż czyni/ nozdrzá nim námázuiąc. (tenże.)

Mocz pędzi.

Moczu ćięßkiemu puſczániu/ korzeń wárzony w miedźie álbo w wodźie/ ieſt lekárſtwem piiąc. (Plat.)

Item.

Toż też kłącze iego z liśćiem w winie wárząc á w oliwie/ y to ná Nyrki/ prog łoná/ y w krok co naćiepley przykłádáiąc czyni. (Plat.)

Niesiecz na zbud.

Mieśięczną chorobę Pániam záſtánowioną/ z przyczyny źimney/ wywodźi/ náparzáiąc ſie w tym źielu w winie wárzonym.

Sok z Gorzyßu/ álbo Zywicá z Wieprzyńcá.

Gumma

Sok dwoy.

Dwoiáki Sok z tego źiela bywa. Jeden ktory ſie ták ná kłączu/ iáko ná korzeniu iego ſkrzepły znáyduie/ iáko Zywicá iáka. A ten potężnieyßy dáleko ieſt w ſwych ſkutkách y trwálßy niżli drugi ktory bądź z źiela iego ſámego/ bądź z korzenia bywa wyżęty.

Náuká vżywánia.

Ten w trunku ma być/ álbo z Migdałámi gorzkimi/ álbo z Rutą/ álbo z ćiepłym chlebem/ álbo z wodką Rumiankową roſpuſczány y dány. (Gal: Dios) álbo z ſwoyſkim Koprem.

Pierśiom płucom.

Pierśi ⎫ wßeláki doległiwośćiom
Płuc ⎭ z źimná ſłuży / zwłaſczá w dźiećiách/ y w młodźieńczykách.

Flegmiſtē

Flegmiſtemu żołądku/ ieſt bárzo vżyteczny/ z winem vżywány.

Mocz wywodźi.

Moczu zátrzymánemu / álbo kápániem odchodzącemu/ z winem go vżywáiąc/ álbo z pitym miodem ieſt lekárſtwem prędkim.

Mieśięczną poruſz Łożysko.

Mieśięczną chorobę Pániō wzbudza.

Łożyſko.

Záśniat wywodźi/ z winem/álbo z iákim przynależącym lekárſtwem go vżywány.

Máćice od bolow

Máćice od boleśći z źimná pochodzących/ záchowywa.

Zywot purguie.

Zywot odmiękcza tá Zywicá/ bárzo łáſkáwie y lekko/ bądź w iáiu/ álbo ináczey vżywána.

Sleźionę.

Sleźionę zćieńcza y trawi.

Rodzeniu

W ćiężkim rodzeniu / pić ią dobrze białemgłowom.

Pęchyrzu. Nyrkom.

Przećiwko ćiężkim boleśćiom w Pęchyrzu. Tákże w Nyrkách / trunkiem dawána bywa.

Obumárłym Pániom.

Obumárłym białymgłowom z záduſzenia Máćice/ trzymáć ią pod noſem dobrze.

Sleponocznym.

Sleponocnym/ ktorzy po záśćiu ſłońcá / choćia przy świecy nic nie widzą/ ten Sok álbo Zywicá Gorzyßowá z ſokiem klárowánym Kopru Włoſkiego roſpuſczona/ á po kilku kropek przez trzeći dźień w oczy puſczána/ ieſt wielkim rátunkiem.

Poczynáiącym lśnić.

Tym ktorzy poczynáią ná wzroku ſzwánkowáć y lśniąc/ táż przerzeczona Zywicá z kláryfikowánym ſokiem Włoſkie° Kopru/ do tego troche przymießawßy Lycium/ ták rzeczonego Soku twárdo ſuchego czyni iáſny y byſtry wzrok/ po kropek kilká/ raz y dwá káżdego dniá w oczy puſczáiąc.

Przepukliē dźiatkom.

Przepukliny/ málym dźiatkom leczy Sok Gorzyßowy / nim dwákroć przez dźień pomázuiąc. (Plin.)

Dźiećinnē pępkom

Pępek w dźiećiách zbytnie wypukły/ tákże námázuiąc tym / leczy.

Koniowi niechcącemu ieść y przepurgowánia potrzebuiącemu.

Gdyby Koń niechćiał ieść / y potrzebowałby przeczyśćienia / wárzyć Wieprzyniec źiele bez korzenia w wodźie do połowice/ á wyżąwßy co nalepiey przecedźić / y lać mu tey polewki ćiepłey w gárło/ po trzy kwáterki/ álbo po kwárćie ná raz/ czyniąc to przez cáły tydźień káżdegō dniá raz/ á to Zimie/ ábo w Jeśieni. Lećz kiedy ſnádnie o świeżo źielony/ może go náśiekáć drobno / y dawáć po garźći ábo po dwu/ z obrokiem to czyniąc przez kilká dni. Ták ſie Koń przepurguie / y do iedzenia chętliwßy będźie.

Item.

Drudzy tłuką to źiele ná proch / y z ćiepłą wodą zmießawßy/ leią mu w gębę przez kilká dni. Co y ták bywa dobrze.

Mieśięczney.

Mieśięczną chorobę Pániom záſtánowioną w ßeśći godźinách pobudza/ gdyby był korzeń kopány/ w ten czás kiedyby Mieśiąc był w Niedźwiádku/ á drobno pośiekány/ w winie czerwonym dobrym wárzony/ áż do wywrzenia winá wßyſtkiego. A korzeń żeby rozewrzał iáko káßá / ieno żeby nie był przypalony. Do tego przyłożyć woſku świeżego / y z tego czopek vtoczyć/ á w kitaykę/ álbo w chuſteczkę wiotchą obwinąć/ wzdłuß y wzmiąß málego palcá/ á nitką obwiązawßy/ w otwor łoná wpráwić. Co ma być ábo w punkćie Xiężycá nowego náſtánia/ ábo w punkćie Pełni. Ale Pániom naprzod dáć quintę iſtności ná noc po wieczerzy/ á to po trzy dni przed Pełnią/ pierwey námázawßy im prog łoná Oleykiem niżey pomienionym/ tákże chuſty w nim omaczawßy/ od pępku począwßy/ áż ná doł ćiepło przykłádáć/ álbo też Ceratu troche wyßey pomienionego/ ná kßtałt plaſtru rozwieść / á ná prog łoná przyłożyć.

Oleiek z Gorzyſzu/ Alchimiſkim ſpoſobem wyciągniony.

Może tym ſpoſobem z tego źiela/ iáko y z Piołynu/ Oleiek być dyſtyllowány. Ten do wſzelákich chorob wnetrznych y ſkrytych/ iáko do zwierzchnich/ ieſt bárzo vżyteczny/ do ktorych ſámo źiele y z ſwym korzeniem. Wnetrznym chorobom może go dáć z winem/ ábo z iákim Sokiem/ ábo wodką przynależącą. trzy kropki ná raz. Tákże z Pigułami/ z Lektwarzem/ z Konfektem może go vżywáć.

Chorobō wnetrznē.

Zwierzchownym zás chorobom/ przymieſzuiąc go innym Oleykom/ Máśćiom/ Plaſtrom/ według zdánia mądrych y vczonych Lekárzow/ y Cyrulikow.

Zwierzchnim niedoſtatkom.

Oley z tego źiela ćiału dźiecinnemu nabárźiey ſłużi/ y tym żyłom/ ktore od wielkiey pochodzą áż ná doł.

Ciáłu dźiecinnemu.

Gorączką ſuchotnym/ y długim dźiećinnym ieſt bárzo vżyteczny/ dáiąc° kwintę z Rożáną wodką/ káżdego dniá ná noc.

Gorączkō

Przyrodzona wilgotność w ćiele z inſzych wilgotnośći złych y niepożytecznych/ tákże krew z Kolery wychędaża/ y w cále záchowywa.

Przyrodzoney wilg. w ćiele.

Zágniłośći w ćiele trawi.

Item.

Zápalenia wnetrzne gáśi.

Zágniłości. Zápalenie.

Iſtność.

Wyćiągniona iſtność z tego źiela vſzyſtkieg/ Żyłom y Muſzkułom ná doł áż do kolan pochodzącym ſłuży.

Muſzkułom y żyłom.

Mdłośći ſerdeczney/ puſzczáiąc po dźiewiąći kropl/ przez treść/ ábo piorko/ ná iezyk/ ieſt lekárſtwem. Tákże też mážąc nią żyły pulſowe/ ſkronie y żołądek.

Mdłości ſerdeczney item.

Sol z Wieprzyńcu.

Z tego źiela bywa Sol czyniona/ bárzo vżyteczna/ tym ſpoſobem/ iáko z inych źiol/ y z korzenia ich.

Tá Dychawicznym y ćięſzko tchniącym/ z miodem/ álbo z winem/ álbo z iákim Sokiem/ chocia też z lekárſtwem iákimkolwiek/ by tylko z przynależącym/ dáiąc/ ieſt wielkim rátunkiem.

Dychawicy.

Tá Sol tychże ſkutkow ieſt/ ktorych Oleiek y Iſtność/ ieno trochę ſłábſzych.

Serdecznym doległiwośćiom z Meláncholiczney krwie grubey/ ieſt vżyteczna.

Serdecznym doległiwośćō

Spániu nieſpokoynemu y nudnemu.

Spániu.

Duſzeniu nocnemu/ ktore Morą dru dzy zowią/ doświádczonym ieſt lekárſtwem/ dáiąc iey z wodką z Páproći ſámice wyćiągniona/ w oſtátniey kwadrze Miesiącá ná świtániu.

Duſzeniu

Sercu lekliwemu y boiáźliwemu/ ieſt rátunkiem/ z Ruciánym Oleykiem iey vżywáiąc.

Sercu boiáźliwem

Wrzody ná głowie/ álbo y ná twarzy iekące/ wyſuſza/ y płynienie ich záwśćiąga/ z lekká ie Oleykiem z tegoż źiela máząc. A ieſzcze potężniey gdyby z tym miodem byłá zmieſzána/ z ktorym iáie Koſze ſpalone byłoby vtárte.

Wrzodō ná głowi.

Kámień Dźiećiom máłym/ kruszy y wywodźi/ łonko im mážąc tym Oleykiem.

Kámień Dźiećiom

Mocz potężnie pędźi zátrzymány/ z záwálenia przechodu kámieniem.

Mocz pędźi.

Bywa też okrom kámieniá zátrzymánia Moczu z iákiey iney przyczyny/ tymże Dźiećiom. Ktory Oleykiem tymże bácznie y ſkromnie łonko námázowáć/ by potym zá potężnośćią iego w wywodzeniu moczu/ nie zwyczáiły ſie w pośćiołce mokrzyć.

Weſzki w nogách y w podeſzwách (Sirones Łáćinnicy zowią) wytráca táż ſol w Iſtnośći rośćierána/ námázuiąc ie. A gdźieby to mázánie oſchło/ Oleykiem z tegoż źiela námázáć. Ták przykry świerzb odpędźi.

Weſzkom w nogách

Szkodźi.

Sok świeży tegż źiela/ Głowę y Mozg obraża/ y záwrot głowy czyni.

Gorzyſz wtory álbo Sámicá/ Rozdźiał 58.

Ieſt drugi Gorzyſz ktory my Sámicą zowiemy/ iáko pierwſzy Sámcem. Czechowie Sárnim korzeniem/ iáko Sámcá Jelenim/ korzeniá ieſt długiego miąſzszego zwierzchu czarnego/ we wnątrz żołtáwego/ ſmáku korzennego/ vſtá roſpaláiącego z máło gorzkośćią y zapáchem. Ná wierzchu korzeniá ma włoſzenko Szczećiáſte długie/ gęſte/ ku gorze wzniesione iáko ſzczećiny iákie. Okołek ná wierzchu kłocza/ iáko v Páſternaku/ biáły/ w nim náśienie ſzerokie y wonne. Pręt ná pułtorá łokćiá wzwyſz/ obły y ćienki/ liśćia rozdźielonego/ y rozdártego.

Kwiát. Náśienie. Liśćie.

Kłocze.

Mieyſce.

ROśćie ná wyſokich gorách ſkáliſtych/ y ná Puſzcach.

Peucodanum alterum ſeu Fæmina.

Ein ander ſaw Fenchel. Harn ſtrang weyble. Schwefelwurtz weyble.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia rozgrzewáiącego / y wyſuſzáiącego / w wtorym ſtopniu/ zćiera/ /przenika/ roſpráwuie/ y roſpadza.

Moc y Skutki.

Wrzodow. Wrzody zágnile wyſuſzáiąc czyśći / y ćiálem wypelnia / záſypuiąc ie prochem korzenia iego.

Káſzlu. Káſzel z przyczyny zimney/ leczy tenże korzeń w winie/ álbo w miodowey ſycie wárząc y piiąc.

Duſznosć. Duſznośći w pierśiách / y ćieſzkiemu tchnieniu/ toż piiąc/ ieſt rátunkiem. Abowiem Pierśi y Plucá rozgrzewa/ ſzlámowátośći w nich roſpráwuie / rzedźi/ don ywiedźienia ſnádne czyni/ y wyſuſza

Nyrkom. W Nyrkách boleśći vkláda.

Pechyrzo. Tákże y w Pechyrzu toż czyni.

Slezionie. Slezione ſtwárdniálą zmiekcza.

Zoladko. Zoladkowi boleiącemu/ ieſt lekárſtwem.

Kolice. Kolikę / álbo Morzyſko w kiſzkách vkláda.

Máćicy. W Máćicy gryżienie vśmierza.

Kośćiom odlupionym. Lupiny od kośći w ćiele odlupione y oderwſtále/ wyćiąga/ z Máſleſzka/ ktorz też Zlotoglowem miánuiemy/ vtlukſzy plaſtruiąc.

Rány goi. Toż też Rány wychedaża y goi.

W inych chorobách toż może y czyni/ co ſámiec/ ieno nie ták poteżnie.

Bialymglowom ſluży. Bialoglowſkiemu ćiálu wiecey ſluży/ niżli meżkiemu.

Ságápeńſki Kopr / y Sok iego:
Rozdział / 59.

Sagapenifera ferula, Sagapenum Serapinum.

Sagapenisch ferul. Sagapenischer safft.

SAgápeńſki Kopr iáki by był / nie opiſał nam / áni Dioſcorides, áni Galenus: niżaden z ſtárodawnych Ziołopiſow. A nie dziw / gdyż y dziśieyſzych czáſow ludzie / niemniey przewagi wielkiey / żegluiac w podpołudnieyſze kráie / do Lybiey / Ægiptu / y w dálſze ſtrony Indyiſkie dla wiádomośći kráin / poznánia w nich ludzi / obyczáiow / ſpraw / y rzeczy v nich ſie rodzacych / o ktorych z dawnieyſzych wiekow nie ſłychać było / iednák dowiedzieć ſie / áni poznáć mogli / y do tego dnia ſkutecznie nie moga tego ziela / z ktorego ten Sok biora / y wiele inych rzeczy. Wſzákże iáko bázyć możemy / że to ziele / ma iákieś podobieńſtwo do Zápaliczki / ktora liśćim Kopru Włoſkiemu niciákokolwiek ieſt podobna. Acz z poślednieyſzych nie ktorzy twierdza / ziele to być ośkiſte / do Niedzwiedziey łápy / álbo Barſzczu wodnego / álbo do Kárczoſi podobne / ná ktorym korzeniu wyraſtáia gárby wielkie / pełne Soku rozpaláiacego / ktory zá dozrzáłośćia zrániáia y Sok w naczynie w podſtánowione wytoczáia / ktory biały iáko mleko z niego płynie. Y ten tylko ſam do lekárſtw przećiw chorobom rozmáitym przychodźi. Liśćie / Kłącze / żadnego vżytku nie ſą.

Mieyſce / y Wybor.

ROśćie w Medyey / iáko Dioſcorides piſze. Rośćie y we Włoſzech ná niektorych mieyſcach / iáko Plinius w Kśiegách 20. w Rozdziale 18. miánowićie w Apuliey / o czym Muſa Ferarień. świadczy. Ale Medicki przodek przed Włoſkiem ma / á ile Sok / ktory ieſt drogi / przezroczyſty / świátły / z wierzchu żołto rumienny / we wnątrz biały / ſmáku oſtrego / vſtá rozpaláiacy / ſczmiacy / y gorzki.

Przyrodzenie.

SOk ieſt przyrodzenia w trzecim ſtopniu rozgrzewáiacego / we wtorym wyſuſzáiacego / iáko Ægineta piſze. Iſtnośći ieſt przenikáiącey / odmiekcza / śćiencza / wyciera / wyćiaga. Ma też coś wonnego w ſobie iákoby z ſoku Cyrenáyſkiego á z Gálbanu z mieſzánego rozpráwuie / rozgania / y pobudza.

Moc y Skutki.

Plucom. y
Piersiom boleiącym. Tákże
Bokom.
Kásłlom záſtárzáłym.
Pokurczonym y pokrzywionym.
Przepukłym.
Pádáiącey chorobie.
– ćwierć lotá w polewce Omanu álbo Ruty wárzoney trunkiem vżywány.

Krzczu y w tył głowy zákrzceniu / kwinte go biorąc z iuchá wárzonego Omanu/ álbo Ruty/ ieſt rátunkiem/ ábowiem wilgotnośći lipkie z nich wyćiąga.

Zápámiętániu nád przyrodzenie / pod nosem nim / á rogiem Koźim kádźić dobrze. (Plat.)

Mozg z Flágmy wychedaża kichániem / ktore tenże dym pobudza / w nos go puſzcząiąc. (Tenże)

Slezionie chorey zátwárdźiáłey / ieſt rátunkiem/ mocząc ij w occie przez noc / potym ráno przywárzyć / y przecedźić / á oliwy y woſku przydáć / y co nalepiey vmiſzáć / á ná lewy bok plaſtrowáć (Plat.)

Też ćzwierć lotá z winnym octem ćieplo piiąc. Toż czyni.

Páráliżem świeżo nátruſzonym / we wſzyſtkiem ćiele / álbo w częśći / ieſt rátunkiem / dáiąc tego Soku w vżſzey pomienionym obyczáiem w trunku.

W źimnicách záſtárzáłych / w trunku ieſt lekárſtwem / á zwłaſzczá ktore pewnych czáſow przypadáią. (Dios.)

Mieśięczną chorobę Pániom wzbudza / w pićiu miedzie vżywány. (Tenże.)

Od gádźiny iádowitey obrázonym / dobry / z winem biáłym dáiąc go.

Mácice záziębioną y
Członki ine w ćiele oziębłe rozgrzewa y wychedaża z wilgotnośći zbytnich / á źimnych y lipkich iekimkolwiek ſpoſobem vżywány / z gruntu wyćiąga / by też w biodrach / y w innych członkách głęboko leżały. (Mesue.)

W ſtáwách twárdośći odmiękcza / y rozgánia/ plaſtruiąc ie nim przydawſzy octu á Soku z kapárow. (Mesue.)

Tákże Podágrze.

Chyrágrze / ktore w gruczoły poſzły / ieſt vżyteczny / biorąc go w Pigułách / álbo w trunku.

Gruczoły y
Bolączki twárde odmiękcza / plaſtruiąc ie nim.

Żyły piete.
Wątrobę.
Nyrki.
Pęcherz.
– wychedaża z ſlámowátośći flágmiſtey / z zámulenia piáſczyſtego / z ktorego poſpolićie śię kámień w ćiele mnoży. Tákże też.

Głowę álbo Mozg / z wilgotnośći tłuſtych / wychedaża / bądź w trunku álbo w Pigułách vżywány.

Kámień krzy w Nyrkách / y Pęcherz z winem go piiąc. (Alphons)(Atabar) (Mesarugi) Mesua.)

Wodę koleryczną z opuchłych potężnie wywodźi. (Atabar) Mesarug.)

Kolice z źimnych á flegmiſtych wilgotnośći / ieſt oſobliwym rátunkiem / bądź przez vſtá vżywány / álbo kliſterą brány.

Dychawicznym ieſt niewymownym lekárſtwem z Sokiem / álbo z wodką Ruty ogrodney trunkiem przyięty / dwie trzećiácce kwinty.

Boleniu pol głowy.
Páráliżem nátruſzonym.
Pádáiącey chorobie.
Záwrotu głowy / tym wſzyſtkiem bárzo ten Sok ſłuży / ćzwierć lotu z miodem go piiąc / álbo Pigułámi pod tąż wagą vżywáiąc.

Iad y Trućizne zádáną wywodźi / tákże go ćzwierć lotu z winem biáłym / dáiąc pić.

Mácicy zaduſzoney / y wzgorę wſtąpioney / ieſt rátunkiem wielkiem / dwie trzećiácce od ćzwierći lotá wźiąwſzy Pigułki z tego vtoczyć á połknąć. Tákże v occie roztárty / á pod noſem trzymáiąc / biorąc noſem y vſty z tego zápach (Dios.)

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi / ćzwierć lotá piiąc go z winem biáłym.

Sok Ságápeńſkiego Kopru / áczkolwiek nieprzyiemnego ieſt zápáchu / iednák záney ſzkody w ćiele nie czyni / y owſzem wielom w ćiele nedoſtátkom ieſt rátunkiem. Záchowywa przyrodzone wilgotnośći od zágniciá y ſkázy. Powietrze złe smrodliwey zárázliwe rozpądza / ktore z bágniſk / z ieźior / z ſtáwow / y z wod ſtoiących zágniłych pochodźi.

Ieczmyk ná powiece / tákże ine kroſty ze brwi ſpádáią / plaſtruiąc ten Sok z octem roſtárty / álbo kilká kroć przez dźień tym pomázowáć.

Pleurę leczy Sok Kopru Ságápeńſkiego z winem roztárty / y do zgęſzczenia máśći wárzony / á ná bok plaſtrowány co náćiepley. Tákże ná wſzelákie ine bolenia boku.

Toż w ledźwiách koleśći Scyátyczne vkłáda / ćieplo go plaſtruiąc / álbo rozetrzeć ten Sok w Oleyku Rućiánym / á tym náćieráć. Tákże

Boleniu krzyżow álbo Páćierzy w grzbiećie. Toż vkłáda / náćieráiąc kilká kroć ná dźień.

Mácicy zá-

Máćicy. Spiku. Máćicy zádußeniu.
Spániu nád przyrodzenie glebokiemu/ z ogniá dym iego w nos puſzczáć dobrze.

Páznokćiō chrop. Páznogćie chropowáte ſpadzą/ á ná to mieyſce gládkie y chędogie dáie/ Soku tego wziąć y Arſeniku/ álbo Zlotoluſki/ á miálko vtluc/ z oliwą záczynić/ żeby bylo iáko máść/ y to ná nie przykłádáć.

Łożysku. Zaśniátu. Łożyſko po porodzeniu pozoſtále. R.
Záśniat wywodźi/ czopek z niego vtoczywßy/ w otwor loná białogłowſkiego puśćić/ álbo y dym z tego w łono liykiem puſzczány.

Wężez domu wyg. Węże/ y ine iádowite beſtyie z domu wypędzą/ po domu nim kurząc.

Płod martwy wyw. Płod martwy z żywotá wyćiąga/ podkurzáiąc nim/ álbo czopkiem w łono kłádąc.

Przeczoſō y potár. Przeczoſy y przetárćia leczy/ moczony przez noc w occie/ potym ráno przecedźić/ y przywárzyć do zgęſczenia/ á oliwy y woſku przydawßy/ plaſtrowáć.
Do maśći niektorych wchodźi.

W oczách wrzedźie. Oczō płynącym. Wzroku. Oczom błonką zá ßłym. W oczách kroſty y wrzedźieniczki ná bielmie/ álbo ná źrzenicy.
Oczom płynącym. — z ſokiem Rućiánym
Wzroku záćmionemu. — w żolći tego Ptáſtwá/
Oczom błonką záßłym — ktore mieſem żyie/ długo moczony/ y dobrze vtárty/ potroße tego ná nie puſzczáiąc. (Meſua.)

Soku tego własność. Głowy bolenie. Zawrot głowy. Drżeniu członkow. Puchlinie. Własność iego ieſt wychedżáć mozg/ y żyły ſuche od niego pochodzące.
Bolenie głowy vśmierza.
Zawrot głowy odpądzą.
Drżącym członkom/ ieſt lekárſtwem/ bądź w Pigułách/ bądź w trunku vżywány. Tákże nim kurzenie z ogniá czyniąc.
Puchlinę wywodźi/ we dwoy ná ſob/ przydawßy do niego Mirobálanow żołtych. (Meſue.)

Nerwom. Mußkułom. Nerwom boleiącym.
Mußkułom nátłuczonym y pognieciony/ ieſt vżyteczny. (tenże)

Vſtom zákrzywion. Dycháwicy. Zákrzywieniu vſt/ ieſt lekárſtwem.
Dycháwicznym/ ieſt rátunkiem/ pierśi nim plaſtruiąc/ ábo też piiąc. (Meſ.) Albo w wodźie Jęczmienney Goryczkę vwárzyć/ á w tey wodźie tego Soku Ságápeńſkieg czwierć łotá dáć pić. (Plat.)

Trućiznie. Jádom y ßkodliwym trućiznom tenże Sok ieſt vżyteczny/ bárźiey y więcey niżli Gálbán. (Gal.) (Armaſia.)

Żywot odmiękcza. Złotē żył kom náp. Żywot z lekká odmiękcza. (Abug.)
Złotym żyłkom bolącym/ bądź ſam przez ſie/ bądź z inymi przyſtoynymi lekárſtwy vżywány/ ieſt vżyteczny. (Abug)

Lekárſtwom ćieżkim. Tym lekárſtwom/ ktore ćießko/ y z morzeniem ſpráwuią y purguią/ vżytecznie bywa przydány. (Abuger) (Abige.)

Wietrznośći grube roſpądzą/ ták w Trunku/ iáko w Pigułách vżywány. (Abugerig.) Wietrznośćiom.
Naśienie przyrodzone mnoży (Alfer.) Naśienie przyrodz: mnoży.
Wątrobie chorey vżyteczny. (tenże.) Wątrob:
Vſczknionym od Niedźwiadká/ ieſt oſobliwym lekárſtwem/ miedzy inymi wielą. (Aben Meſua.) Od Niedźwiadká vſczknionē.
Bywa roſtwárzány Sok Ságápeńſki/ iáko y Cyrenáyſki/ Sokiem ábo polewką Ruty wárzoney/ álbo Migdałámi gorzkimi/ ábo Miodem/ álbo chlebem ćiepłym/ álbo ſuchą z Fengreku. Correktura tego Soku.
Miárá y wagá ie° od poł czwierći/ do cáłey ćwierći/ y do połtory/ ták w trunku/ iáko w pigułách może go vżywáć. (Abē) Miárá y wagá.

Szkodźi.

Szkodźi.
Żołądkowi ßkodźi/ ále mu te wádę Máſtyká y Nárdus Jndyiſki odeymuią. (Meſue.) Żołądku.
Brzemiennym Pániom ieſt ßkodliwy/ ták zapáchem/ iáko przez vſtá pigułámi/ álbo czopkiem w otwor łoná puſzczony. Bo płod w żywoćie zábiia/ choćia z ſytą miodową vżywány. (Dios.) Brzemiennym.

Piguły z Soku Ságápeńſkiego Kopru.

Pil: de Sagap.
W Aptekách bywáią czynione z Soku Ságápeńſkiego dwoiákie piguły przećiw rozmáitym chorobom/ z źimnych wilgotnośći pochodzącym. Jedne ktorzy zowią de Sagapeno/ Aptekárze de Serapino miánuią/ to ieſt/ z Soku Ságápeńſkiego Kopru. A te

Scyátycznym.
Służą — Podágrycznym.
Chirágrycznym.
W kolánách łamániu Genágrze.
Krzyżom y
Páćierzá wßytkiego boleniu.
Artetyce z źimnych/ iáko ſię powiedźiáło/ wilgotnośći/ y z wietrznośći ich pochodzących/ ktore potężnie wywodźi y roſpądzą.

Scyátyce. Podágrze. Chirágrze. Genágrze. Krzyżom. Artetice.

Melánkolicznym. Melánko.
Od rozumu odchodzącym/ á zwłaſzczá ktorym z żołądká páry melánkoliczne do mozgu pochodzą. Od rozu odchodzącym.
Powietrzem nárußonym. Powietrz.
Pokurczonym y pokrzywionym. Pokurcz.
Mozgu y Nerwom/ y Mozgu.
Wßyſtkiey głowy niedoſtátkom/ z źimnych fluſow pochodzącym.
Kolice y Kolice.
Morzeniu álbo Gryźieniu w kißkách z źimnych wiátrow/ z wilgotnośći źimnych. Tákże
Máćicznym niedoſtátkom źimnym ſą vżyteczne. Máćiczn: niedoſtát.

Miesieczney. Miesieczną chorobę Białogłowską/ nád przyrodzenie záſtánowioną wzbudzą/ y wywodzi.

Pil: Fætide. Drugie Piguły/ ktore Fætide zowią. Te nie de Serapino/ ále od przykrego zapáchu Fætide/ to ieſt/ smierdzące zowią. Te służą.

Flágmę z głowy z żołądká wy. Flágmiſtey ſzlámowátośći/ ktora z głowy y z żołądká wywodzi. y przeto

Arteticę. Artetyce.

Podágrze. Podágrze.

Krzyżom. Krzyżom boleiącym.

Pácierzō. Páćierzowi w grzbiećie.

Kolice. Kolice.

Scyátyce. Scyátyce.

Vſtō zák. Vſtom zákrzywionym.

Slinogo. Wrzod w gárle máiącym/ z ſurowey/ lipkiey/ y kliiowátey Flágmy.

Zárłokom. Zárłokom/ ktorzy nád przyrodzenie zbytnie iedzą.

Puchlinie. Puchlinie wodney ſą lekárſtwem.

Zaśnátu. Záśniat wywodzą.

Cáncer. Káncer w nośie leczą.

Trądu y trędowát. Trąd/ y Trędowáćiny z twarzy ſpądzáią/ y płeć chędogą czynią.

Kroſtom. Kroſty z rąk/ y ze wſzyſtkiego ćiáłá ſpądzáią.

Zmázom. Zmázy/ plámy/ y

Pſtroćinō. Pſtroćiny tákże z ćiáłá/ wſzelákie zćieráią.

Rozſądek.

O kſztałćie tego źiela/ y okolicznośćiách iego trudno piſáć/ gdyż nie tylko dziśieyſzych czáſow Ziolopiſom (iákośmy też ná przodku o tym przypomnieli) ále y onych dawnieyſzych znáiome nie było/ oprocz tego ktore w Apuliey ná gorze Garganus rośćie/ ktoremu ieśli tám to kſztałtem ieſt podobne/ zá pewną rzecz twierdźić nie możemy.

O EVPHORBIVM Rozdział: 60.

Euforbium. Euforbium.

EVforbium ieſt drzewko w Libiey/ ná kſztałt Zapáliczki/ ktorą Láćinnicy Ferulam zowią. Albo rádniey Ziele/ iáko Plinius y ini zowią/ ktorego Figurę tu dáiemy liśćia obdłużnego/ miąſzego/ y zielonego/ obłego/ ná kſztałt ogorká/ álbo Málunu wodniſtego/ ktory Dynią zowiemy/ ieno że ze wſzyſtkich ſtron dwoiſtemi

rzedámi

rzedami ośći białe z śiebie pusczá. To źiele pełne Soku mlecznego/ białego/ lipkiego/ ostrokorzennego smáku/ y ćiáło bárzo sczmiace/ rospaláiace/ y pryszczace. Ktory Sok ták zbierája Obywátele tych tám kráin: Biorą skory owce/ álbo báránie/dobrze wypráwne/ y ná drzewie ie záwieszuią/ iáko wántuchy/ álbo niecki. Támże zdáleká dla ostrośći y gorącośći Soku tego drzewo drzewcem ostrym zraniáią/ z ktorego zránienia obfitość Soku álbo miazgi białey/ wielkim pędem w one skorzáne niecki wypływa/ ták że sie bárzo rychło nápełniáią/ okrom tego co ná źiemię vchodźi. A iż zdáleká ostrym drzewcem/ álbo oszczepem zraniáią/ to dla tego czynią/ iż z bliská do tego Soku przystąpić nieśmieią/ ktory człowieká do śmierći obraża. W tych skorách go ná słońcu wysuszáią/ áż zgęstnieie/ iáko Zywicá/ á potym zebrawszy chowáią.

Z tego Drzewká/ álbo Ziela Sok dwoy bywa. Jeden wielkośći Wilczego grochu/ lśniacy iáko Sárcocola. Drugi ná skorách spiekły/ do szkłá podobny. Ten bywa fałszowány Sárcocolią/ á kliiem/ ktory fałsz nie łatwie poznáć: boby sie namniey tym iezyká dotknął/ tedy ták bárzo sczmi y pali/ iáko Euforbium włásne.

Mieysce/ y Wybor.

W Kráinách gorących to Ziele rośćie/ iáko w Libiey/ ná gorze Atláo. Tákże ná gorze Tmolo/nie daleko Mauritániey. Im świeższy/ bielszy/ y przezroczysts̈zy / tym lepszy / stáry pożołkniáły nie do zry. A do wnetrznego vżywánia niema być bárzo świeży bràny/ áż by mu rok minął/ dla iádowitey ostrośći iego. Jáko Mesua vczy.

Przyrodzenie/ y Trwáłość Soku.

EVforbium á ile Sok/ iest rozgrzewáiący y wysuszáiący w czwartym stopniu. A miedzy wszystkimi inymi Zywicámi y Soki iest naśrozszy. Skad podobno náźwiská v Grekow dostáło. Albowiem to słowo Euforbium, Grekom wykłáda sie nam / dobrze srogi / Nie ludzki. Acz Plinius pisze ináczey/ od Euforbiusá Lekárzá/ Juby/ Krolá pierwszego Mauritáńskiego/ brátá Antoniusá Musy. Ten Jubá / nálazłszy to Ziele w Libiey/ ná Gorze Atlás/ Lekárzowi swemu Euforbiusowi zlećił/ áby skutki iego pilnie wybaczył/ y opisał. Od ktorego potym náźwiská dostáło. Rospráwia/rozćieńcza/rozgrzewa/przyszczy. Istnośći przenikáiacey. Trawi/wyczyśćia. Sok Euforbium przez cztery látá może w swey mocy być záchowány w Bobie/ álbo w Prosie/ álbo w Szocowicy. (Mesua.)

Moc y Skutki.

Flág: wy. Flusy wodniste. Flágme/ y Flusy wodniste z ćiálá y z członkow wszystkich wywodźi/ z miodem zádány. (Dios.) (Eginera.) (Auctuar.)

Correctio Jego złość/ o ktorey sie ná końcu skutkow powie/ odeymuie sie / mocząc go/ naprzod w Oleyku Migdałow słodkich przez dźień/ potym w Cytrynowym iábłku pieczony. Ták dopiero przez vstá może go dáć do wywiedźienia wodnośći z ćiálá/ tákże y flagmy. A niema bydź wiecey dáwány nád sześć gran/ ábo źiarn Wagá y miárá. Jeczmiennych / álbo Pieprzowych/á naywiecey ośm z Cynámonem/ z Mástyká/

y ßpiką/Fern:) Od trzećiey częśći kwinty/ áż do poł czwierći łotu. Abē Mes:)

Oczōm płynącym. Oczom ćiekącym.

Blonkom záßłym. Oczom Blonkę záßłym/ z miodem vtárty/ y tym pomázowáć/ iest wielkim rátunkiem/ álbowiem wilgotnośći w nich wysußa/ y zasłony ná nich trawi/ á wniwecz obraca. (Dios.) Ale ia rádze z tym śie obyczáynie obchodźić/ álbo rádniey zániecháć/ áby snádź z blonką źrzenice zásłániáiącą y blonek w oczách przyrodzonych nie wygryzł/ y nie popsował. Przeto gdy go chcemy do tych rzeczy ktoremi oczy máią/ álbo w nie pußczáią/ przydáć/ z wielkim baczeniem to być ma/ dla iádowitey á gorącey ostrośći iego.

Oczom záćmionym. Oczom záćmionȳ/ iest rátunkiē.(Pli.)

Scyátyce. Scyátykę/ y boleśći w Ledźwiách/ álbo w biodrách/ vśmierza/ w pachniących trunkách vżywány/ álbo z przypráwnym winem pity. (Dios.)

Głowę z wilgotn: czyśći. Proch iego w nos dmucháiąc/ bárzo wilgotnośći z głowy ćiągnie/ podczás y ze krwią.

Ciáło źimne wysußa/ wilgotne rozgrzewa. W rozgrzewániu/ y w wysußániu ćiáłá nászego/ ma ták wielką moc/ że wßystkie Soki y Żywice przechodźi. Przeto

Scyátyce. Podágre. Chirágrz: Artetyce. Genágrz:
Scyátyce/ Podágrze/ Chirágrze/ Artetyce/ Genágrze/ — z źimnych flusow/ iest wielkim á známienitȳm lekárkárstwem czwierć lotá tego Soku/ y ták wiele Bdelium, ábo Mástyki wźiąwßy/ á Konfektu/ ktory zowią Benedictam laxatiuam z lot/ z suchą Fenigrekową pić dáiąc. (Plat.)

Kolice. Kolice/ tákże z źimney przyczyny/ w Klisterze dány/ z iákąkolwiek polewką/ źioł do tego przystoynych. (tenże.)

Głowy bolenie. Apoplex: Káduku. Głowy boleniu/ Apoplexiey/ y Slaku/ Padáiącey chorobie/ — Tákże z źimnych wilgotnośći flágmistych z Konfektem Hiera: Logodiowey/ ábo z Benedikta Láxátywą/ dáiąc przed przyśćiem ktoreykolwiek z tych chorob/ dla vwárowánia/ álbo po ominieniu iey (tenże.)

Kichániu. Kichánie też z tegoż Euforbium vczyni/ iáko śie trochę wyższey powiedźiáło/ y iescze śie niżey powie. Toż czyni

Subetu. W Subecie/ y w głębokim spániu.

Zápomináiącym śie. Zápomináiącym śie nád przyrodzenie/ vtłukßy go co namieley/ w nos go z piorká/ álbo z treśći co nagłębiey dmucháć/ y ták kichánie pobudzáć. Albo tenże proch w rzadką chusteczkę wezełkiem záwiązáć/ y pod nosem śpiącemu trzymáć/ miedzy pálcy go miáć/ żeby proch on tym snádniey w nos lećiał. A gdyby ták zá tym kichánie nie przyszło. Tedy tenże proch Oleykiem Rożánym rostworzywßy/ piorá koniec obmacząc/ á co nadáley y nagłębiey w nozdrzá pußczáć. (Plat.)

Item. Przećiwko temuż zápominániu nád przyrodzenie. Tákże przećiwko

Káduku. Káduku iest rátunkiem/ máść niżey opisáná: Wźiąć Euforbium z Bobrowymi stroymi zárowno/ miáłko vtártymi/ z woskiem/ á z Oleykiem/ ktory Moscelinum zowią/ álbo z Oliwą máść vczynić/ á tym wygoliwßy/ tył co namocniey naćieráć. (Plat.)

Pámięći. Pámięć vtrácona przywraca/ Konfekt wźiąć/ dwie częśći Orlego/ álbo Káyskiego drzewá/ y Cynámonu nawy borneyßeg/ Euphorbium trzećią część/ y Anakárdow/ álbo Ptáßego sercá/ miodu/ ile potrzebá/ do záczynienia Elektwarzá. Tego tylko co Jęczmienne źiárno záważy na raz bráć.

Item. Albo Tył głowy wygoliwßy ćiepłym á mocnym winem pierwey obmyć/ dlugo náćieráiąc. Potym Euforbium w Soku Ruciánym vwárzywßy z iáderki sámymi z Ptáßego sercá/ álbo z Anakárdu/ onże tył mocno náćieráć. (Plat.)

Dycháwicznym. Dycháwicznym z nápełnienia y z zátkánia Płuc flágmą grubą y lipką/ iest rátunkiem/ dáiąc go co ßesć/ álbo osm źiarn Pieprzowych záważy/ z ták wiela Mástyki miáłko vtártey w miękkim iáiu wypić.

Zołtaczce. Zołtáczkę zástárzáłą pewnie ydoświadczenie leczy/ z zámulenia Wątroby y Sleziony/ dáiąc go z poł ćwierći lotá z iáiem tákże pić.

Sleziony. Slezione boleiąca y nábrzmiáła/ z źimnych/ flegmistych flusow. Tákże też

Wątrobie. Wątrobę/ biorąc go po ßeśći álbo po osmi gran/ z konfektem Diasene/ álbo z trochą Mástyki/ bądź w trunku/ bądź w Confekćie/ álbo w Lektwarzu.

Dźiwe mięso trawi. Euforbium, Dźiwie mięso wyiada/ y trawi/ nim záśypuiąc. (Plat.)

Zyłom suchym flágmistym. Zyły pięte/ álbo suche/ flágmistymi wilgotnośćiámi obćiążone wychedaża/ wysußa (Mesua.) W Oleyku z żołtych fiołkow rozćierány/ tym ie námázuiąc. (Mesu.) Tákże

Páráliżu. Páráliżem nárußonym.

Drżeniu. Drżącym/ álbo Trzęsącym śie.

Pokurcz: Pokurczonym.

Cierpnięnt Cierpniącym.

Strętwie. Zdrewniáłym/ y strętwiáłym.

Vstō zákr. Zákrzywieniu vst.

Kręczu. Kręczu.

Plámōbiáłym y czarnym. Plány y Pstročiny ná ćiele biáłe y czarne spádzą/ Euforbium w Oleyku Fiołkow biáłych/ álbo żołtych rostárßy/ tym ćiáło náćieráiąc. (Mesu.)

Członkom Członki/ y

Stáwy

y ſtáwom boleiącym

Stáwy z lipkosci/ y z grubosci flágmiſtych/ potężnie nád ine lekárſtwá/ wychędzają: bo prędko w głębokość ciáłá przenika/ y potężnie wyćiera. (Mesua.)

Puchlinie

Puchlinę/ y wodę zaſkorną żołtą/ snádnie wywodzi/ dawſzy go w winie/ álbo w czym inym wypić/ trzecią część czwierći od łotá/ álbo od kwinty nawięcey poł czwierci łotá.

Trędowátość.

Trędowátość z twarzy ſpądza/ roſtárty w occie/ tym pomázuiąc. (Mesu)

Łupinom od kośći odſczepionym.

Łupiny od kośći odſczepione/ tegoż dniá/ ktorego bywa przyłożone wyćiąga: Jeno potrzebá pierwey te pobliżſze częśći ćiáłá/ ktorym kośći zdrowe ſą okryte/ máśćią iáką/ ábo woſkiem obwárowáć/ żeby ćiáłá nie pryſczyło. (Dios.)

Vſczknieniu od wężow/ y inych iádowitych beſtyy.

Twirdzą niektorzy/ że vſczknienie od wężow y inych iádowitych beſtiy/ ſzkodzić niemoże/ gdzieby ſkore ná głowie áż do kośći przerznawſzy Euforbium rozwodnione w onoſz rozerznienie było wlane/ y záraz záhámtowáne. (Dios.)

Otwor łoná ścieśnia.

Otwor łoná białeypłci/ gdyby zbytnie rozwiozły y roſprześtroniony był/ Euforbium roſtworzeniem ſwym/ y námázániem/ ták zćieśnia y ſtula/ że żadnym ſpoſobem płod z żywotá wyćiſnąć ſie nie będzie mogł. (Alcann.)

Piguły.

Piguły.

Fráncowátym.

Bywáią z tego Soku w Aptekách Piguły czynione/ ktore łupániu w kośćiach/ y w ſtáwách z Fránce flegmiſtey/ ſą vżyteczne.

Flágmę wywodzi.

Flágmę z Nerwow/ y z ćiáłá wſzytkiego wywodzą.

Puchlinie

Puchlinę z wody żołtárey/ álbo koleryczney wyćiągáią.

Scyátyce

Scyátyce/ y w Biodrách boleniu/ ſą oſobliwym lekárſtwem/ z wilgotnośći zimnych.

Podágrze

Podágrykom/ y Artetykom/ Genágrykom/ tákże z flágmy pochodzące/ ſą wielkim rátunkiem.

Párálizu.

Párálizem náruſzonym/ ſą wielką pomocą. Albowiem wilgotnośći ſurowe/ grube/ kliiowáte z flágmy pochodzące roſpráwuią y wywodzą/ rozgrzewáiąc ią.

Szkodzi.

Szkodzi

Palenie w gárle czyni.

Euforbium w trunku vżywáne przez cáły dźień czyni w gárle palenie. Przeto ma być z miodem vżywáne/ álbo z miodową ſytą pite.

Morzysku y gryzieniu

Przez vſtá/ nád przyſtoyną ſwą miárę vżywáne/ ieſt ſzkodliwym lekárſtwem: ábowiem w żywoćie morzenie/ y zbytnie gryzienie/ áż do mdłośći/ y do poceniá zimnym potem przywodzi. (Mesue)

Wydymánie czyni.

Wydymánie z wielką do pochodowánia chećią á prozną czyni. (Aben Mes.)

Smierć przywodzi

A gdyby go trzy czwierći łotu/ álbo łot kto wypił/ śmierć prędką przywodzi/ iáko Auicenná y Serapio piſzą. Albowiem do trzećiego dnia wygryzłby żołądek y kiſzki.

Zołądku. Kiſzkom.

Suchego przyrodzeniá Sercu y wątr. żoł.

Ludziom ſuchym á gorącego przyrodzenia/ Euforbium ieſt ſzkodliwe/ Bo im ſerce/ żołądek y wątrobę bárzo obraża

Ludziom zimnego przyrodzeniá.

Zás ludziom zimnego przyrodzenia y wilgotnego/ álbo flegmiſtego/ ktorzy z tychże wilgotnośći rozmáite choroby miewáią ieſt vżyteczne. Ale potrzebá/ żeby było dawáne z Bdelium/ z Trágácantem/ z Máſtyką/ z Nárduſem Indiyſkim/ Sytą miodową popiiáiąc/ álbo Migalową polewką. Albo też z Lákrycyą/ y z Cynámonem/ á popić Ptiſáną z miodem/ álbo z Grucáną polewką.

Rozſądek.

Iż Euforbium ták ſzkodliwe ieſt ſwym zbytnim rozgrzewániem/ zwłaſzczá przez vſtá vżywáne/ że nietylko (iáko ſie wyżſzey námieniło) vſtá roſpala/ ále też wątrobę żołądek/ kiſzki/ y wſzyſtkie ine wnętrznośći roſpala/ wyżega/ wyiada/ y wſzyſtko ćiáło roznieca. Przeto Nátura dobrotliwa/ przećiwko temu dáłá lekárſtwo przećiwne/ y moc te iego przełámuiące. Ktoremu ſprzećiwienia dano mu názwiſko Anteforbium. To ieſt Przećiwne Euſebie.

Ziele Euforbio przećiwne. Rozdział 61.

Kłącze.

PRzećiwień Euforbiow/ ieſt Ziele tym imieniem názwáne/ od przećiwnych ſkutkow Euforbiowym/ ktoremi oſtrość y gwáłtowne roſpalenie iego tłomi/ y przełámuie. To ziele wiele z korzeniá ſwego puſzcza głąbikow/ álbo kłącza/ obłego/ y zielonego/ z ktorych liſtki pochodzą/ Tłuſtoſzowym podobne. Korzeń obmie-

Korzeń.

ſzy/ wielaodnożyſty/ Soku pełny nie oſtrego/ lipkiego / y chłodzącego. Ten iáko ſie powiedziáło troche wyśzey / iádowite Euforbiowe roſpalenie/ y oſtrość przełámuie y tłomi. O dálſzych ſkut-

Anteuforbium. Anteuphorbio.

kách iego/ moia wiádomościa żaden z ſtárych y poślednieyſzych Ziołopiſow/ nie piſał/ okrom Rombertus Dodoneus Niderlánczyk/ y to nic wiecey/ tylko co y my. Zielo to Cudzoziemſkie ieſt nam y inym przyległym kráinom nieznáiome.

O Gálbanie/ Rozdział 62.

Liśćie. GAlbanowe Ziele Rozge ma podobna do Zápaliczki. Liśćia mnieyſzeǧ/ niż kobyleǧ Kopru. Korzenie ſzáre/ álbo bárwy Korzeń.
Kwiát. popielátey/ ná pálec wzmiaſz/ pełny Soku żywicznego. Kwitnie właśnie w okołkách ſwych/ iáko Włoſki Kopr / álbo Zápaliczká.
Naśienie. Naśienia obdłużnego/ ſzyrokiego/ y lekkiego/ iáko naśienie Dzięgielowe/ zapáchu bárzo przyiemnego/ iáko korzenie y ſámo ziele. Z tego chroſtowátego ziela Żywicá ná wierzch wychodzi ſmrodliwego zapáchu/ ieno do wielu rzeczy / iáko ſie niżey powie/ vżyteczna. Ktorego iżby támći Obywátele obfićiey mieć mogli/ tedy dla tego nárzynáia te chrośćine.

Mieyſce / y Wybor.

EVropá tego ziela nie zna/ ieno przywożne/ bo w Syryey tylko rośćie. Sok tylko z Alexándryey przywożony/ ieſt w zná-

iomośći/ y w lekárſkim vżywániu/ Chędogi/ tuczny/ bárwą do Ruty podobny/ źiárniſty/ nie zbytnie miękki/álbo rzadki/ też nie ná=zbyt ſuchy/ do Kádźidłá podobny/ miedzy ktorym ſie znáyduie pod=czás Náśienie iegoż y liſteczki/ zapáchu przykrego.

Ferula Galbanifera
Ferula Syriaca.
Galbanus, &
Galbanum Succus.
Metopium.
Chalbane, &
Chalbanum.
Stagonitis.

Galbenkraut.
vnd
Galbensafft.

Bywa fałſzowány Bobową mąką/ grubo ſzrotowána/ przyda=wſzy żywice/ Armoniaku/ iákowego po te czáſy ználeść y tám y ſám nie trudno w Aptekách. Co pilnie potrzebá obaczáć Mądrym y ćwiczonym Lekárzom y Aptekárzom.

Przyrodzenie.

Serapi: SErápion piſze/ Gálban rozgrzewáć y wyſuſzáć ná poczatku pierwſzego ſtopniá.
Platea. Platearius twierdźi/ że w trzecim rozgrzewa/ á w pierwſzym odwilża.
Galenus Ale Galenus w trzećim ſtopniu rozgrze=wáć go piſze ná poczatku/ álbo ná końcu w wtorym/ á ná pocza=tku wtorego wyſuſzáć.
Auicēna Auicenna opák/ powiáda że we wtorym ſtopniu wyſuſza/ á w pierwſzym odwilża.
Diosc, Dioſcorides piſze/ iż ro=zgrzewa/ y pali/ á ieśliże pali/ tedy y wyſuſza. Wyćiąga/ rozgá=nia/ trawi/ odmiękcza.

Moc y Skutki.

Sok tego źiela/ álbo Żywicá/ ktorą Gálbanem zowiemy/ ták przez vſtá/ iáko zwierzchownie bywa w dolegliwośćiách ludzkich vżywána. Do vżywánia przez vſtá ma być przechędożony. O czym ná końcu ſkutkow.

Káſzle záſtárzále/ z źimney przyczyny.
Dycháwicy y ćięſzkiemu tchnieniu.

Przepukle. Przepukłym.

Pokurczonym. Pokurczonym. Tym wßyſtkim niedoſtatkom ieſt wielkim rátunkiem/ kilká ziarn ná noc go polykáiąc. (Dioſcori:) Albo z miekkim iáiem piiąc. Może go też ná Piguły/ iáko grochowe ziarná ſtoczyć/ y po trzy polykáć/ coby záważyly cztery części czwierci lotá. Albo też może go z rzadką káßą Jeczmienną pić. (Plat)

Jádom y trucizno. Jádom y truciznom ſie ſprzeciwia. Tákże y tym/ ktoremi ſtrzały/ kule/ y ine bronie bywáią nápuſczáne/ z Mirrhą á z winem piiąc. (Dios:)

Plod martwy wywo. Tenże trunek Plod martwy z żywotá wywodzi. (Dios:)

Moczu. Ciężkiemu moczu puſczániu/ y zátrzymániu nád przyrodzenie/ ieſt lekárſtwē/ tákże go z Mirrhą á z winem piiąc. A ma być roſpuſczány do trunku (iáko Dioſcorides piße) w wodzie álbo w máśle/ álbo z Migdálowym mlekiem/ álbo z Rutą/ álbo z ſytą miodową/ álbo z ciepłym chlebem.

Káßlu. Káßle/ z fluſow ſubtylnych/ z głowy ná płucá ſpływáiących/ vśmierza: wziąwßy Galbanu co naprzednieyßego y nachędożßego/ Styraku co napachniąłßego/ Opiū, álbo ſoku mákowego zeſchłego/ Mirrhy co nawybornieyßey/ po łocie/ álbo po połowicy lotá. To wßyſtko weſpoł vtłuc/ á w Możdżyrzu ciepłym roſpuścić trochą winá ſłodkiego/ pigul z tego nátoczyć/ wielkości wyki: z tych chorému ná noc/ kłádącemu ſie ſpáć/ po trzy dawáć/ winem ſłodkim/ álbo przewárzonym/ troche popiiáiąc. Doświádczone lekárſtwo.

Dycháwicznym. Dycháwicy y ciężkie° tchnieniu ieſt lekárſtwē: Galbanu wziąć przechędożonego/ Terpentyny Cypryyſkicy/ Miodu/ wßyſtkiego zárowno. To weſpoł ná węgliſtym ogniu roſpuścić/ żeby wezwrzáło/ y tego káżdy poránek ták wiele/ iáko Bobowe ziárno w vſtá bráć/ trzymáiąc ták długo/ áż ſie roſpuści. Potym Julepem różánym álbo fiiołkowym popić.

Trucizno. Przeciwko Truciznom zádánym ieſt rátunkiem oſobliwym/ iákimkolwiek ſpoſobem vżywány/ bądź pigułámi/ bądź w trunku. (Hali:) Piiąc go też z winem/ iad od ſercá/ y z ſercá wypądza.

Ochrapieniu. Ochrapieniu gárłá y omienieniu bárzo ſłużý/ pigułámi go vżywáiąc.

Vrázom y vtrzęśnieniu. Vrázom/ z dźwigánia ciężárow/ álbo z wyſoká potłuczonym/ ieſt doświádczonym lekárſtwem/ biorąc przechędożonego ná raz/ iáko ziárno dobre Bobowe/ z octem/ álbo z winem/ álbo z miodem/ álbo z ſytą miodową. Toż

Krwi zśiádłey. Krew zśiádłą z potłuczenia/ roſpráwuie/ y wywodzi.

Trucizn Sálám: Trucizne z Sálamándry/ komuby zádána byłá/ Sok Galbanow przechędożony/ á czeſto z miodem vżywány/ wywodzi.

Slezionie. Slezienie boleiącey ieſt oſobliwym rátunkiem/ czwierć lotá Pigul z niego biorąc. Toż też zátwárdziáłej y nábrzmiáłey Slezienie ſłużý.

Item. Twárdey y nábrzm. Zwierzchu też nim plaſtruiąc/ wymoczywßy go w occie winnym przez trzy nocy: potȳ wárzyć/ y przecedzić w naczynie chędogie/ á przydawßy do tego troche oliwy y woſku/ plaſtr vczynić/ w ktorymby Galban przewyżßał. Albo Cerot/ w ktorymby woſku wiecey było/ álbo Máść/ w ktorejby Oliwá przewyżßáłá: ále plaſtr wolny pożytecznieyßy ieſt. (Plat:)

Gliſtom. Piguły z Galbanu/ z ciągnionym cukrem/ ktory Penidium zowią/ vtoczone/ Gliſty z żywotá wywodzą/ y morzą/ dáiąc ich ná noc y poránu. (Plat:)

Scyátyce. Boleniu Bokow. Scyátyce y Bokow boleniu/ tyż Piguły bez cukru pożywáne/ vśmierzáią.

Niepłodnym Pániom. Niepłodnym Pániom ſłużý/ wziąwßy wychędożonego z połtorá lotá/ rozetrzeć w połkwárciu Koziego Mleká/ y przywárzywßy troche/ tym ciepło Mácice kliſterowáć.

Ciężkiemu rodzeniu. Pániom/ w ciężkim rodzeniu dźiatek ieſt rátunkiem/ wziąwßy go iáko Bobowe ziarno z białym winem ciepło w trunku/ prędki y lekki rodzay czyni.

Mácicy záduſzon: Záduſzoney Mácicy ieſt lekárſtwem: Wziąć tego ſoku przechędożonegō/ czártowego Layná po kwincie: z tego oboygá ßeſnaście Pigul/ z kwáſkowátym ſyropem potoczyć/ á ná raz po dwu bráć: á dym z ogniá tegoż Galbanu w nos puſczáć. Albo ták:

Item. Wziąć ſoku Galbanowego przechędożone° poł lotá/ korzeniá Kopytnikowego/ kwiećia Bylicowego/ álbo ziarnek/ Zwonkow Mátki Bożey/ po trzeciey części kwinty. To wßyſtko co namieley vtłuc/ y Piguły z winem poczynić: z ktorych po trzy/ co czwarty dzień/ pożywáć/ áż ſie dobiorą.

Zaśniátu z záporzyſká. Záśniát/ álbo iáko ini záporzyſkiem zowią/ Pániom wywodzi z Mácice/ dáiąc go po czwierci lotá z Kozim mlekiem pić.

Łożyſku. Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wyciąga: wziąwßy go/ Mirrhy/ Ammoniaku/ Zywice/ po trzeciey części kwinty/ Polewki z naśienia Pietruſczánego wárzonego/ Soku włoſkiego Kopru po cztyry łyżki. To wßyſtko weſpoł zmießawßy/ białeygłowie ciepło dáć pić. Záraz rátunek vczuie.

Złotych żyłek zbytnie° toku. Zbytnie płynienie złotych żyłek záwściąga/ dáiąc gō połlotá z zimną wodą pić.

Correctiuum.

Sposob wychędożenia Soku Galbanowego.

W Trunku gdyby go przyszło vżywáć / álbo w Pigulách / álbo iákim inym sposobem: Tedy ma być z gorzkimi Migdáłámi / álbo z Ságápenem / álbo z Euforbiū, álbo z wodą / álbo z iuchą Ruty wárzoney / rospuśćiwszy bráć / álbo w miodowey syćie / álbo w ćieplym chlebie / álbo z mákowym mlekiem / przechędożywszy go pierwey tym sposobem: Włożyć go w wodę gorącą / á choćia we wrzącą / że sie w niey rospuśći / á co będźie po wirzchu spływáło / odrzucáć precz Albo záwiązawszy go w chędogą rzadką chusteczkę / záwiesić go w chędogim polewánym gárncu / ták / żebysie dná nie dotykał: á nákrywszy dobrze / wstáwić ǧ w vkrop wrzący. Ták przez one chustę w gárniec wyćiecze / á to co plugáwszego iest / w chuśćie zostánie. Tym sposobem będźiesz miał Galban przechędożony / ktoreś do lekarstw przez vstá może / podsłuszną wagą vżywáć / iáko (Diosc.) pisze.

Miesięczney.

Miesięczną chorobę Pániam / nád przyrodzenie záwśćiągnioną wzbudza / y wywodźi. Tákże

Płodu w żywoćie ociągáiącemu sie.

Płod w żywoćie ociągáiący sie / álbo záwiezły / wywodźi / czopkiem álbo wezełkiem go w otwor łoná kłádąc: álbo z ogniá nim podkurzáiąc. (Dioscor.)

Item. Lekkiemu rodzeniu.

Tymże sposobem Pániom czyni lekkie rodzenie.

Ráduku.

Od Ráduku / álbo padáiącey niemocy prędko wzbudza y rátuie / pod nosem go trzymáiąc.

Zawrotu głowy.

Toż w zawrotu głowy ná źiemię vpadáiącym czynić / y tym ktorzy są do tego skłonni: ábowiem ich od tego záchowywa.

Máćiey zádusżoney. Item.

Máćiey zádusżeniu iest lekárstwem / pod nosem go vstáwnie trzymáiąc y woniáiąc: Albo wźiąwszy Galbanu y Amoniaku zárowno / włożyć ná ogień węglisty / á w otwor łoná przez liiek dym pusczáć / á to ma być kłádąc sie spáć.

Bolaczkō twárdym.

Bolaczki y gruzły twárde nápuchłe / ktore Láćinnicy Furunculos, Grekowie Dothienas zowią / ná miesnych częśćiách ćiáłá / z máteryey grubey zebráne / plastrowáne / zmiękcza. Tenże

Z wysoká potłuczonym iest wielkim rátunkiem / dáiąc ǧ trunkiem z Mirrhą w ćieplym winie.

Piegom.

Piegi / y ine zmázy ná twarzy / spadzá / y zćiera / Gálbanē z Sáletrą / y z octem pomázuiąc. Toż czyni sam Gálban / pierwey ie octem z winem náćieráiąc.

Pleurze.

Pleure leczy / y boki boleiące plastruiąc nim / y przykłádáiąc ćiepło. (Dios.)

Węże y ine gádźinę z domu wygánia.

Węże / y ine bestye iádowite z domu wygania / kádząc nim. A ktorzyby sie nim nátárli / broni ich od obrázy. (Dios.) Gádźinę zábiia / z wodnym Barszczem á z oliwą go vtárszy / y tym ie mázać / ábo tylko ich tym dotykáiąc. (Dios.)

Zębom wyprochniáłym.

Zębom wyprochniáłym y boleiącym / iest vżyteczny / kłádąc go w nie / álbo y ná nie. (Dios.) (Platea.)

Muchy y Komory wygánia.

Muchy.

Komory y ine bestye latáiące po gmáchách wygania / kurząc nim.

Subetu.

Nád przyrodzenie głęboko śpiące zbudza / y ocżerstwia / kádząc nim á rogiem Jelenim pod nosem.

Párchom

Párchy ná głowie leczy Gálban / z miodem ie często náćieráiąc.

Połgłowi boleniu.

Boleniu połgłowy.

Oczom boleiącē.

Oczom boleiącym / iest lekárstwem / wźiąć Gálbanu y Kádźidłá zárowno / Mąki Jęczmienney ták wiele / iáko tych oboygá / á z białki od iáiec záczynić / ná skronie / y boleiące mieyscá plastrowáć / trzykroć ná dźień odnawiáiąc / á przez trzy dni to czyniąc.

Wrzedźienicom y Krostom w oczu.

Wrzedźienice y zmázy z oczu spądza / z Miodem go vtárszy / w oczy pusczáiąc co naczęśćiey.

Vszom boleiącym.

Vszom boleiącym z Oleykiem Liliiowym / álbo z Rożánym / ćiepło w nie pusczáiąc / iest vżyteczny.

Bolaczkō w vszách.

W vszách bolaczki zimne leczy / w nie go pusczáiąc zlekká. Też

Vszom záwrzedźiáłym.

Vszy záwrzedźiáłe goi z kwáśnym miodkiem (Oximel zowią) zmieszány á w vszy ćiepło pusczány / wychędzáiąc ie z ropy y z otoku.

Item.

Toż czyni / z Oleykiem Nárdu Jndiyskiego y z Rożánym / w nie pusczány.

Głuchoćie.

Głuchotę odpądza / rozczyniwszy go z winnym octem / á z miodem / y ćiepło w vszy pusczány.

Jęczmyku

Jęczmyk ná powiece spadza / Gálban z Sáletrą / álbo z solą oczkowátą / plastrzykiem przykłádáiąc.

Krostom w vściech

Krosty w vściech goi / z trochą miodu rzadko rostárszy / á tȳ ie pomázowáć.

Języczku spádłemu

Języczek spádły / ná swe mieysce przywodźi / wźiąwszy Gálbanu łot / Opoponaku poł łotá / to winem rospuśćiwszy / przecedźić / y wárzyć do zgęszczenia máśći / potym Kebiotki miáłko vtártey przydáć ták wiele / coby dosyć było do zgęszczenia plastru / ktory rozwiodszy ná barcháńie w tył wygolony przyłożyć.

Zębō wyprochniáłym.

Zębom wyprochniáłym / y boleiącym / Gálban z Kádźidłem kramnym vtárty / á winem słodkim przewárzonȳ twárdy / á záczyniony / w wyprochniáłość zębu włożony / záraz bol vśmierzy.

Wole trawi.

Wole ná szyi wyrosłe trawi / wźiąwszy ǧ y Stárki żytney zárowno / z Żywicą So-

snową

ſnową álbo Swiątową / ile potrzebá do záczynienia / że będźie kſztałt plaſtru / ktory rozmázawſzy ná bárchánie / ćieplo ná Wole kłáść / nie odeymuiąc go przez cáły tydźień / y co tydźień odnawiáiąc go raz / álbo chocia dwá. Ták długo to czyniąc / áż ſie rozeydźie y ſtrawi.

Item. Też ſam przez ſie ná świeżo wyraſtáiące Wole plaſtrowány / toż czyni.

Item. Swinim wrzodom zá vſzymá. Swinie wrzody zá vſzymá roſpadza / y leczy / wźiąwſzy przecedzonego tego Soku / Sálmoniáku po funćie Apterkárſkim / Gleyty śrebrney pol funtá / Oliwy funt / Gleytę z Oliwą co nalepiey vtrzeć / á potym znienagłá do zgęſzczenia miodowego wárzyć: Potym Sálmoniák miálko vtárty wſypáć / y znowu przywárzyć / Ná oſtátku Gálban w troſze winá roſpuſzczony. To weſpoł dobrze vmieſzáć / áż wychłodnieie / y tym wrzody te plaſtrowáć.

Item. Zołzom. Wolom. Gruczołóm twárdym. Wźiąć gálbanu co nachedożſzeᵒ / Terpentyny / woſku żołtegᵒ noweᵒ / po ſześći lotách / Popiołu z ocinkow Winorośli / Popiołu z rozg Fig Kárwich / álbo dźikich / po dwu łotu / Oleyku korzenia Fiołkowego / czterY łyżki álbo łoty. Roſpuśćić ná wolnym ogniu Terpentynę / Woſk z Oleykiem Fiołkowego korzenia / potym popioły wmieſzáć / y Gálban w winie roſpuſzczony. To mieſzáć / áż ochłodnie / y plaſtrowáć ćiepło ná Wola / y ná twárde Gruczoły zołzowáte.

Chrobáctwu / ktore pſuie winne látoroſli. Chrobáctwo / ktore winne látoroſli obiada / álbo kwiát / tákże grona młode zátráca / podkurzáiąc ie tym Sokiem.

Dymienicom twárdym. Dymienice twárde zmiękcza y goi / wźiąwſzy Gálbanu / Żywice Soſnowey / Woſku / Liśćia Bielunowegᵒ / Wieprzowego ſádłá świeżego bez ſoli. To ſpuśćić przy węgliſtym ogniu / weſpoł z Bielunowym liśćiem vtłuczonym á mieſzáć / że będźie máść / ktora ná chuśćie rozmázuiąc / ćiepło przykłádáć.

Niedźwiádki wygánia. Niedźwiadki z domu wygania y zábiia / dym z niego czyniony.

Vkąſzonym od Niedźwiadká y od páieczey myſzy. Vkąſzonym od Niedźwiadká. Tákże Vkąſzonym od Myſzy páieczney / ieſt lekárſtwem / ſam Gálban ná ránę plaſtruiąc.

Kárbunkul. Kárbunkul wrzod ogniſty leczy / gdyby ſie go záraz ták mocno iął / żeby ſie ode drzeć / okrom ze wſzyſtkim wrzodem y z korzeniem iego / nie dał / y to znákiem ieſt vleczenia iego. Ale gdyby ſię tego wrzodu nie iął / tedy dáremne iego leczenie będźie / ſam Gálban tylko do tego bierąc / bez wſzelákiey przyſády. Albo ták:

Item. Wźiąć Gálbanu / Kliiu Żydowſkiego / (Aſphaltum zowią Grekowie y Láćinnicy) Sáletry / álbo Soli kopáney / Arſzenikum / Tłuſtośći od Skopowych Nyrek / wſzyſtkiego po dwu łotách / Gálban w winie roſpuśćić / á potym ine rzeczy wyżſzey opiſáne przyłożyć / y co nalepiey vmieſzáć / á ná Kárbunkul przykłádáć.

Wrzodom y bolączkom. Też tenże plaſtr ine wrzody iádowite leczy y trawi.

Bolączkom y wyroſłem ná twárdym. Bolączki wſzelákie twárde odmiękcza / wźiąwſzy go iedne część / á Oliwy ſześć / y roſpuśćić / welnę nie płokáną w tym omaczáć / y co naćiepley zlekká wyżąwſzy przykłádáć / przez kilká dni to czyniąc / dwá y trzykroć przez dźień / po dobrey chwili trzymáiąc / y iedno odeymuiąc / drugie przykłádáiąc.

Połgłowku boleiącemu. Gdyby połgłowy niezmiernie bolało / ſam tylko Gálban plaſtrowány / oddala boł. A gdźby chćiał to lekárſtwo mieć potężnieyſze: wźiąć Gálbanu dwá lotá / Kádźidłá białego miálko vtártegᵒ Ládanu po poł lotá. Gálban w winie roſpuśćić / y z inymi rzeczámi miálko vtártymi vmieſzáć / á ná połgłowek boleiący ćiepło plaſtrowáć.

Kośćiom wſzczepionym. Kośći odſzczepione / z ćiáłá wyćiąga / ták ſam przez ſie plaſtrowány / iáko inym máśćiom przymieſzány.

Brodawkom. Brodawki z rąk ſpadza / Gálban z octem rozczyniony / á ná nie przykłádány.

Sciátyce. Sciátyce ieſt lekárſtwem / wźiąwſzy go ze dwánaśćie lotow / Lepu álbo Iemioły / Terpentyny / po ośmi lotow. To ſpołem przy ogniu ſpuśćić / y kminu do tego przyſypáć / ileby do zgęſzczenia plaſtru było doſyć / á przykłádáć ćiepło.

Item. Wźiąć Gálbanu z pięć lotow / Ammoniaku / Bdelium po cztery łoty / Vlicznikú / ktory Propolis Láćinnicy zowią / lotow pięć / Terpentyny ſześć / Woſku dwá łoty / Gálban y Ammoniák w winie roſpuśćiwſzy / á Bdelium miálko vtłukſzy / weſpoł pomieſzáć / Oleyku z Fiołkowego korzenia przyląc ile potrzebá do plaſtrowánia / y ćiepło ná biodrá przykłádáć. Doświadczony plaſtr.

Item. Wźiąć Gálbanu / Terpentyny / Woſku / Iemioły / álbo Lepu / Mirrhy / Korzenia Fiołkowego po ſześći łotách. Gálban w occie roſpuśćiwſzy / z Terpentyną / z Woſkiem y z Lepem zmieſzáć / przydawſzy ták wiele Oleyku z Ptáſzey zobi / Láćinnicy Alcana & Liguſtrinum Oleum mianuią. To wſzyſtko weſpoł ná ogniu węgliſtym obyczáynie roſpuśćić / y vmieſzáć á plaſtrem ná biodrá co naćiepley przykłádáć.

Artetyce. Podágrze. Artetyce / álbo łamániu w członkách. Podágrze knodowátey y gruczołowátey / tákże ieſt rátunkiem / w occie Gálban roſpuſzczony / ták żeby ſie mogł plaſtrowáć

ſtrowáć ná ſkorze álbo Bárchanie / y przykłádáć.

Popádlinom y roſpádlinom w nogách.

Roſpádliny ná pietách y ná nogách / z mrozu y z osieczenia od wiátru zimnego leczy / wziawßy go w winie roſpuſczonego dwá loty. Ták wiele Tragakantu miálko vtłuczonego / Loiu Kozłoweg łot / Woſku półtorá łotá. Oleyku Fiołkow żołtych cztery łoty. Roſpuścić w Páteli álbo ná rynce Loy Kozłowy / Woſk y z Oleykiem Fiołkowym / przydáć Gálbanu roſpuſczonego / á potym znienagłá Tragánt ſypáć / y co napilniey y nadłużey mießáć. A gdzieby zbytnie máść twárda byłá / tedy Oleyku pomienioneg więcey przylać / á ná roſpádliny y posieczenie ciáłá plaſtrowáć.

Moßnom álbo Iadrom opuchłym.

Moßnom / álbo Iadrom meſkim opuchłym: Wziać Galbanu / Ládánu po dwá loty / Oleykow rumienkoweg / á Liliey białey / po dwá tákże loty / álbo po dwie łyßce / Kminu kramnego miálko vtártego pół łotá / Woſku półtorá łotá / Gálban y z Ládanem w Oćcie roſpuścić: woſk tákże z oleykámi przy ogniu: potym Kmin wſypáć / y co nalepiey vmießáć / á tym Moßná okłádáć.

Płod martwy wym. Item. Item.

Płod martwy z żywotá wywodzi / czopek / álbo wezełek z niego w otwor łoná wpuściwßy. Toż dym zpalonego czyni / lijkiem w otwor łoná puſczáiąc. Potężniey będzie / gdy do tego przyda Mirrhy / y Bobrowego ſtroiu / zá rowno káżdego / y z tego kurzenie czynić.

Máćicy zádußoney.

Máćicy zádußoney ieſt rátunkiem Galban / rozczyniwßy go trochę winá / rozwieść ná ſkorze / ná ßyrz Tálárá obßyrnego / dziurę we śrzodku wyrznawßy / á tę wtą czerwoną okrywßy / przerygowáć Jedwabiem czerwonym / żeby ſie pokrußywßy nie zbieżał w kupę / y ná pępek białeygłowie przyłożyć.

Item.

Jeſcze potężniey będzie / wziąwßy Galbanu ze cztery łoty / Czártowego Láyná dwá loty: To w oćcie álbo w winie rozczyniwßy / ná ſkorze / iáko ſie wyżßey powiedziáło / rozmázáć / y przyłożyć.

Item.

Też trzymáiąc Galban pod noſem / y zapách iego wsie ciągnąc / toż czyni.

Máćicy z swe miey ſcá vſtąpioney.

Máćicy z ſwego mieyſcá zrußoney / Galbán ná Pępek plaſtrem kłaść dobrze. Toż czyni / ćwierć łotá / z winem go piiąc.

Mieśieczney.

Wziąć Galbanu dwie części / bobrowego ſtroiu / Purpur Konſtántynopolſkich / ktore Láćinnicy Blattas Bizantinas zowią / po części. To weſpoł zmießáwßy / ná węgliſty ogień włożyć / á ten Dym lijkiem w otwor łoná puſczáć. To zás wzbudza Mieśieczną chorobę Pániam záwćiągnioną / przyſtoynych y zwykłych czáſow.

Item.

Toż czyni Czopek álbo wezełek z Galbanu vczyniony / w otwor łoná wpráwiony.

Item.

Niektorzy też ten Czopek czynią z wodą / w ktoreyby Słonecznik z Piołunem był pierwey wárzony.

Zaśniátu

Zásniat álbo zaporzyſko z żywotá Pániam wywodzi / tenże Czopek w otwor łoná puſczony. Albo z Ciemierzyce białey / á z Bobrowych ſtroiow / z Galbanem z ogniá kurzenie w Máćice puſczáiąc.

Zápámietáiącé ſie.

Nád przyrodzenie zápámietáiącym ſie / ieſt vżyteczny / kurząc nim pod noſem.

Płodu

Płod martwy z żywotá wywodzi.

Łożyſku.

Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu wyciąga / w oliwie roztárty / á w nos puſczány / álbo co nagłębiey Nozdrzá tym mázáć. Tenże

Bolączkom

Bolączki otwiera / ná niego plaſtruiąc. Tenże

Rany y wrzody zaplugáwione wychędaią.

Plugáwości w ránách / álbo we wrzodách wychędaża / z Rzodkwią á z Octem przykłádány. (Conſtantinus.)

Rány świeże goi.

Bywa z Galbanu Bálſam / álbo Oleiek czyniony / od Chirurgow vczonych / do ran / tym ſpoſobem: Biorą Galbanu dwá loty / Ammoniaku / Bdelium, po łocie / Mirrhy / Máſtyki / Kádzidłá białego kramnego po pół łotá / Terpentyny ośm łotow / Oliwy trzy funty. Te żywice przerzeczone moczą przez trzy dni w białym winie ſtárym / mocnym / żeby dobrze w nim zágrząznęły. Potym Oliwy do tego wlawßy / wárzą ná wolnym ogniu węgliſtym / do ſtráwienia / y wywrzenia winá / cedzą / y co namocniey wyżymáią: dopieroż Terpentynę przydáią / y dobrze mießáią / á w miedziánym naczyniu chowáią. Ták śliczny Bálſam / álbo Oleiek zielony / do goienia ran świeżych miewáią.

Bolączki.

Bolączki wßelákie twárde zmiękcza / y w otok obráca. Tákże też

Kości odłupione wyciąga.

Kości odłupione wyciąga / Plaſtr z Galbanu tym ſpoſobem vczyniony: Wziąć ośm łotow Galbanu / Serapinum, y Oliwy po cztyry łoty / Woſku / Terpentyny / Gleyty złotey / Máſtyki po dwá łoty: Gleytę w oliwie zwárzyć / áż ſie z ſobą ziednoczą co nalepiey. Potym Galban z Serápinem w winie roſpuściwßy / do tego przydáć / á przecedziwßy wárzyć ná węgliſtym ogniu / mießáiąc áż do wolnego zgęſczenia máści. Zátym Woſk z Terpentyną przydáć: Ná końcu Máſtykę miálko vtártą wſypáć / á co nalepiey vmießáć / y w koty potoczyć.

Ránom / wrzodom y Sádzel:

Do Ran / Sádzeli / y wrzodow wßelákich otworzyſtych / záplugáwionych / y do goienia trudnych: Wziąć Galbanu / Ży-

nu/ Zywice/ Jeleniego łoiu/ po osmnaśćie álbo po ſzeſnaśćie łotow/ woſku osm łotow/ Petroleum/ álbo Oleyku ſkálnego łot/ Oliwy dwá łoty/ Terpentyny/ Máſtyki/ Kádźidłá białego/ Bálſamu prawdźiwego po łoćie/ Krwie Smoczey pol łotá/ Grynſzpanu pol czwierći od łotá/ Zywice/ Jeleni łoy/ Oliwe/ y Petroleum ná ogniu roſpuśćić/ y z Bálſamem/ potym odſtáwiwſzy z ogniá/ Galban w winie roſpuſzczony przydáć: zárazine rzeczy/ miáłko vtłuczone/ zmieſzáć/ á w koty potoczyć.

Kolice y dárćie w kiſzkách.

Kolike y dárćie w kiſzkách vkłáda/ Máść z Gálbanu/ á z oleyku Kuciánego vczyniona/ raz/ y trzy przez dźień żywot nią náćieráiąc ćiepło.

Przepuklé.

Przepukłym Pláſtr bárzo pożyteczny: Wźiąć Gálbanu w Czerwonym Winie cirpkim roſtártego/ á przecedźiwſzy przez chuſte/ zwárzyć do wolnego zgeſczenia. Potym ſzyſzek/ álbo orzechow z Cyprysowego drzewá/ miáłko vtártych/ ileby potrzebá/ przydáć/ y máść geſtą do pláſtrowánia vczynić/ á przykłádáć.

Pśom párſzywym.

Pśiey párſzywośći ieſt rátunkiem: wźiąwſzy Gálbanu/ Storaxu/ Jeleniego ſzpiku/ Oliwy/ woſku/ miodu y Sáletry/ po rowney częśći káżdego: Woſk/ Szpik Jeleni/ Miod y Oliwe nád ogniem roſpuśćić: potym Gálban w occie roſpuſzczony przydáć/ y mocno á pilno mieſzáć/ áż ſię ziednoczy wſzyſtko weſpoł/ dopieroż Storax y Sáletre/ miáłko vtárte do tego wſypáć/ y Máść rzadką/ do mázánia y náćieránia pśow párſzywych/ vczynić. A gdyby przygeſtſzym byłá/ Oliwy wiecey przydáć.

Oleiek Gálbanowy.

Oleum Galbani

Z Gálbanu bywá Oleiek dyſtyllowány/ ten ieſt przyrodzenia gorącego/ y do wielá chorob/ z zimnych wilgotnośći pochodzących/ przyſtoyny.

Mieśięczney.

Mieśięczną chorobę białogłowſką záwśćiągnioną wzbudza.

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi/ Pepek nim námázuiąc.

Trucizne.

Trućizne y iad wypity wygánia/ krople álbo dwie z winem dawſzy go pić.

Pierśiom. Káſzlocę. Dycháwicznym.

Ciáſnośći w pierśiách.

Káſzlu záſtárzáłemu.

Dycháwicy ieſt lekárſtwem/ przerzeczonym ſpoſobem vżywány.

Bolączkó.

Bolączki twárde/ do zbieránia trudne/ w rope zbiera/ pomázuiąc ie nim.

Kádukowi. Záwrotu.

Pádáiącey chorobie.

Záwrotu głowy.

Zápámiętáiącym ſię.

Spániu.

Spániu głębokiemu nád przyrodzenie/ ieſt oſobliwym rátunkiem/ nozdrze nim náćieráiąc. Tákże

Máćicy. Máćicy ſpádłey.

Máćicy zádusſzoney. Tákże

Máćicy ná doł ſpádłey/ Nozdrze nim námázuiąc/ ieſt rátunkiem. (Tabe)

Płći.

Płeć cudną y białą czyni/ z wodką Lubſzczykową zmieſzány/ tym twarz pomázuiąc/ y dáć oſchnąć/ nie oćieráiąc.

Zębom wyprochn.

Wyprochniáły Ząb bolący vśmierza/ puſzczáiąc go weń.

Párchom.

Strupy/ álbo

Párchy ná głowie ſpadłe/ inym máśćiom álbo oleykom przymieſzány/ częſto kroć tym náćieráiąc.

Spoſob czynienia tego Oleyku.

Arnaldus de Villanoua vczy/ in Breuiario, w Rozdźiale o Páráliżu/ Oleiek z Gálbanu tym ſpoſobem czynić: wźiąć każe pul funtá Gálbanu/ Zywice Bluſzczowey ſześć łotow/ á co nawiecey vtárſzy dyſtyllowáć. Potym do tey wodki/ z oleykiem wydyſtyllowány/ przydáć oleyku Bobkowego dwá łoty/ Terpentyny Funt/ y znowu dyſtyllowáć: ták będźieſz miał wodkę z oleykiem z tego. Odłączyć Oleiek od wodki/ y chowáć zá Bálſam. Bo też ſkutki ma wſzytkie/ ktore ma właſny á ſámorodny Bálſam.

Skutki tego Oleyku.

Páráliżu Członkó.

Páráliżem nárußonym.

Członkom oſłabiáłym.

Nerwom pokurczo nym.

Nerwom pokurczonym/ y inym chorobom rozmáitym/ z wilgotnośći zimnych pochodzącym/ ieſt bárzo vżyteczny.

Spániu twárdeu.

Głębokim ſnem/ nád przyrodzenie ſię tym/ puśćić go tylko kropkę ná Pepek/ y rozetrzeć/ zárāz ie wzbudza.

Pámięć. Ostra czyni.

Pámięć czyni wielką y oſtrą/ tył głowy nim náćieráiąc ná noc/ kłádąc ſię ſpáć. Tákże po poł łotá tego oleyku/ z Rozynkámi wielkiemi/ ták poránu ná czczo/ iáko nánoc biorąc.

Głuchoći. Woni nośći vtrácony.

Ołchnieniu/ álbo Głuchoćie.

Woniey vtrácony/ y inym chorobom z zimnych przyczyn pochodzącym/ ieſt vżyteczny/ máząc nim około vſzu/ y po kropce go w nie puſzczáiąc/ tákże go pod noſem trzymáiąc/ y przerzeczonym ſpoſobem vżywáiąc.

O Ammoniaku/ Rozdział 63.

Ammoniacum, Hammoniacum. Agaſyllum. Eliuſtrum. Criotheum.

Armoniac.

Ammoniak/ álbo Armoniak/ ieſt żywicá z iednego chróśćiáſtego drzewká płynąca/ czáſu gorącego. Chróśćiná ſámá Zarálicz ce ieſt podobna/ ktora/ dla obfitſzego Soku/ w ſwych gáłąſkách bywa nárzynána: ten wypływáiąc iáko żywicá krzepnie/ w niewielkie gruzełki. Tá dwoiáka bywa. Pierwſza/ á tá wybornieyſza/ zowią Grekowie Thrauſtron / kádzidłu przedniemu podobna. Druga zowią Phyrama / á tá ieſt tłuśćieyſza/ nie chędoga. Tę Serapion Chironia miánuie. Plin: lib: 12. cap: 23.

Mieyſce/ y Wybor.

Naydnie ſie tylko w Afryce ſámey / y to nie wſzędźie / tylko nie dáleko miáſtá Cyreny / tám gdźie był niekiedy kośćioł Iowiſzow / ktorego támtá obywatele Amonem zwáli. Naprzednieyſzy y nalepſzy bárwiſty/ świátły y przezroczyſty/ niemáiąc w ſobie żadnego plugáſtwá / iáko trząſczek / kámyczkow / piaſku / y iákichkolwiek inych śmieci: kádźidłu białemu podobny/ w gruzełkách drobnych/ gęſty/ pachniący / iáko bobrowe ſtroie: Smáku gorzkiego. A ten ieſt/ ktory Grekowie zowią Thrauſtron. To ieſt: w máłych gruzełkách/ zdádzący ſie/ iákoby wyſmáżony. Ten záś/ ktory ma w ſobie plugáwośći (iáko ſie wyżſzey námieniło) zowią Phyrama, to ieſt: zmieſzány/ álbo pomieſzány.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa Ammoniak w trzećim ſtopniu ná początku/ álbo we wtorym ná końcu. Wyſuſza we wtorym. Drudzy tákże go w trzećim wyſuſzáć twierdzą. Auicenna w pierwſzym. Zmiękcza/ rozdziáływa / roſpráwia / wyćiąga / roſpądza / zwarza y tráwi goi.

Moc y Skutki z Dioſcoridá y z Galená.

Purguie. Ammoniak w trunku vżywány purguie potężnie/ czwierć lotá ná raz biorąc/ álbo piątą część.

Slezione ſćienga nábrzmiáłe. Pod tąż wagą z octem miodowym w trunku vżywány/ przez ſześć dni/ Slezione nábrzmiáłą śćięgna y tráwi.

Artetyce. Podágrze. Artetyce/ álbo w ſtáwiech łamániu. Podágrze.

Scyátyce. Scyátyce/ ieſt wielkim rátunkiem/ á bowiem ią vśmierza/ vżywáiąc go przez vſtá w winie/ álbo w grucy/ álbo w Ięczmienney káſzy.

Piersiom Płucom.

Piersi y

Płucá z Flágmy grubey y lipkiey wychodzą kropkę ábo ziárno dobre z miodkiem kwásnym / ktory Oximel simplex zowią / dáć wypić / álbo czwierć lotá z iákąkolwiek polewką (Aben Mesua.)

Miárá y wagá.

Bywa też przez vstá vżywány / ták sam przez się / iáko z inymi lekárstwy. A to według lat y person / po kwincie / po poł kwinty / po trzeciey części kwinty.

Rádoku.

Pádáiącey chorobie / z Jeczmienną rzadką káßą álbo z miodem vżywány ná raz go biorąc po czwierć lotá / iest vżyteczny.

Flágmie w Piersiach sie dzącey się.

Komuby się flágmá w piersiach stánowiłá zádufáiącá / iáko bywa pospolicie w Chorobach długich y ćięßkich / flágnustych / z miodem Armoniák vtrzeć / z iáko Lászowy orzech wielki / ná raz w vstá choremu dawáć / álbo z łyßki lizáć / álbo z miękkim iátem wypić / álbo iáko się wyżßey námieniło / z Gruczą / álbo z rzadką káßą Jeczmienną przebiiáną czwierć lotá pić dáiąc.

Kásly. Dwi dechnącey.

Kászlu zowarná z wziętemu.

Ciężko dychaiącym ktore Orthopneicos Grekowie zowią: tákże w miękkim iáiu dáiąc go trzecią część kwinty wypić z miodem / z winem słodkim / z káßą Jeczmienną przebiiáną / z Gruczą / łyßką wodki Jzopowey / z iuchą wárzonego Omanu / álbo z iáką iną wodką płucom przynależącą. Tákże z Konsektem iákim przystoynym. Prędki ábowiem y doświadczony rátunek / w tym przypadku niebespiecznym y bárzo ćięßkim dáie. Drudzy czynią z niego Piguły / á z kwásnym miodkiem popiiąc dáią / álbo Syropem z Jzopu.

Item. Piguły.

Wziąć Armoniáku co nasliczniéyßego y nachędożßego / nasienia Ruty leśney / álbo gorney / Bożego drzewká / korzenia Kokornákowego siárki przypráwney / ábo (Florum sulphuris) po łoćie káżdego / Kárdámomowych ziárnek poł trzeciey kwinty / Cynámonu przedniego / Dzięgielu / Fiołkowego Korzenia Florenckiego / po dwu częściách czwierci od lotá. To wßystko miáłko vtłuc / y z kwásnym miodkiem (Oximel zowią) Pigul nátoczyć / z czwierć lotá po dziewiąci / ná raz ták wiele ich bráć / káżdy dźień to czyniąc do tąd / áżby wolne tchnienie zás przystąpiło.

Gornikom / w gorách robiącym / dla smrodliwego y záráźliwego powietrza / ktore w gorách pospolićie bywa / iest wielkim rátunkiem / biorąc go ná czczo trzecią część kwinty / z winem białym.

Wątroby / iáko y

Sleziony zátwárdziáłość zmiękcza: wziąwßy Ammoniáku co nachędożßego trzecią część kwinty / á vczynić z tego trzy Piguły / ktore ná czczo káżdy dźień bráć / áż zmiękną / álbo się rozyidą te twárdości / ktore drudzy Krámi zowią. Tákże

Kry wpráwym y w lewym boku:

Sleziony boleśći / z zámulenia y zátkánia zbytniego vśmierza: wziąwßy co nachędożßego Armoniáku poł lotá / násienia włoskiey Wierzby / Támáryßki álbo Wrzesnie / Jeleniego ięzyká / po trzeciey części kwinty: A miáłko vtłukßy / z Syropem kwásnym / ktory Syrupum acetosum de radicibus, zowią / z ośmnaście Pigul vczynić / y z tych káżdego dnia po dwie bráć / dwá kroć przez dźień / dwie godźinie przed obiádem / tákże przed wieczerzą. To przez cáły tydźień czyniąc. Też zá káżdym wźięćiem tych Pigul / z niżey opisánym trunkiem ich popiiáć / ktory táki być ma: Wziąć wodki z Támáryßki vpaloney / wodki Jeleniego ięzyká Podrożnikowey / po dwá loty / álbo łyżek Octu z Cebule zamorskiey łyßkę / Cukru lot / pomießawßy wypić ciepło. Tákże zá káżdym rázem to czynić.

Sleziouie Bolesney y zátkánia.

Item.

Sleziony bolenie z wietrznośći / tákże vśmierza: wziąwßy Armoniáku wybornego poł kwinty / do tego przydáć ze dwie kropce oleyku Anyżowego / álbo z nasienia Kopru swoyskiego dystyllowánego / á poczyniwßy Pigułki z tego / iednym ie rázem wziąć.

Sleziouie zámulonie y wątrob.

W Sleziemie y

W wątrobie / z zámulenia y záczpánia boleśći vkłáda: wziąć dwie części kwinty co nasliczniéyßego Ammoniáku / á potoczywßy z niego Piguły / káżdego poránku ná czczo połknąć / á Syropem z Jeleniego Języká popiiáć / álbo iesli z strony wątroby zátkánia / syropem kwáskowátym / ktory Syrupum acetosum. de radicibus, zowią. To przez cáły tydźień czyniąc.

Sleziouie zátwárdziáłey:

Zátwárdziáłość Sleziony zmiękcza: wziąwßy poł trzećiá lotá Ammoniáku chędogiego / Káppárowego drzewká liścia: wierzchołkow Támáryßkowych álbo wrzesnie / po łoćie káżdego / Sáletry kwinte / álbo czwierć lotá. To wßytko miáłko vtłuc / wyiąwßy Ammoniák / potym náostátku przydáć / y poczynić Piguły z miodem kwáskowátym / ktory Syrupum Mellis acetosi zowią / á káżdego poránku bráć ich po czwierći lotá / z tymże miodkiem kwáskowátym ták długo / áż krá y zátwárdziáłość z Sleziony zginie.

Nyrkom.

Nyrkom zátwárdziáłym: wziąć Armoniáku chędogiego / Bdelium, po poł kwinty / rozetrzeć oboie w wodźie / w

ktoreyby

ktoreyby Rumieniek/ álbo Romonicá wárzona byłá/ y dáć wypić. To przez kilká dni czyniąc/ áżby chory popráwę vczuł.

Mieſieczney.
Mieſieczną białymgłowam/ záwśćiągnioną chorobę/ wzbudza y wywodźi: wźiąć Armoniaku czwierć łotá/ co nachędożſzego/ álbo poł łotá (dużym białymgłowam) w białym winie roſpuśćiwſzy/ dáć im ćiepło wypić. Toż też

Mocz pędźi.
Mocz záwśćiągniony nád przyrodzenie pobudza y wywodźi/ y ták potężnie/ áż ze krwią.

Pierſiom
Pierſiom y

Płucom.
Płucom záwrzedźiáłym.

Flágmę wywodźi.
Chárkániu geſtą á kliiowátą flágmą z Ammoniaku ſámego Piguły/ álbo też wyżſzey opiſánym ſpoſobem poczynione/ á w miękkim iáiu/ po pięći álbo ſiedmi vżywáne/ ſą vżyteczne.

Káſzlu zá-ſtárzáłe.
Káſzlom ſtárym/ też Piguły ſą przynależące/ y bárzo vżyteczne/ biorąc ich po dwu/ álbo po trzy ná noc/ á Cytwaru trochę zwárzywſzy/ tą nią popijáiąc.

Item.
Albo ze trzy ziarnká ſámego Armoniaku/ w iáiu miękkim dáć wypić. Też w miedźie roſtárty/ y lizány. Albo w Pigułách/ iáko ſię iuż powiedźiáło: ieno pierwey Pierśi odwilżyć y odmiękczyć/ Dyáltyią námázuiąc/ álbo Máſłem bez ſoli: álbo ſliſkośćią ze Lniánego naśienia. Náwet Barſczem. (Plat.)

Lekárſtwom purguiącym.
Lekárſtw purguiących popráwia/ y potężnośći im dodawa. (Abugierig.)

Flágmę lipką wywodźi.
Flágmę lipką y kliiowátą wyćiąga vſty/ y ſtolcy/ przez vſtá/ wyżſzey pomienionymi ſpoſobámi go vżywáiąc. Tenże

Puchlinie wodney.
Puchlinę wodniſtą z ćiáłá wywodźi/ w trunku go vżywáiąc/ álbo też zwierzchu nim pláſtruiąc.

Dymienice.
Dymienice twárde zbiera/ zmiękcza.

Zołzom.
Zołzy gdźiekolwiek będące.

Swinim wrzodom.
Wrzody świnie zá vſzymá.

Bolączkom twárdym.
Bolączki twárde bynawiętſze do zebránia trudne przywodźi.

Gruczołom twárdym.
Guzy twárde ná członkách y ná ſtáwách zakámiáłe roſpądza/ Armoniák z miodem/ álbo z Smołą twárdą záczyniony á pláſtrowány. (Dios.) (Plat.) Też ſam Armoniák toż czyni/ pláſtrem go przykłádáiąc. Albo ták: wźiąć Armoniaku/ Soli ocżkowátey/ Sáletry/ Soku z Siánty/ á woſku/ to z octem winnym záczynić/ á mázáć/ álbo pláſtrem przykłádáć. (Plat.) Toż też

Podágrze gruczołowátey.
Podágrze/ Guzowátey/ álbo Gruczołom Podágrycznym/ ieſt roſpądzáiącym lekárſtwem.

Slezienie
Slezienie nábrzmiáłey y opuchłey/

Wolom ná ſzyi.
Wolu ná ſzyi vśiádłemu/ toż pláſtrowánie ieſt vżyteczne.

Podágry-
Podágrikom flegmiſtym bárzo ſłuży/

kom fleg-miſtym.
czwierć łotá z iákąkolwiek polewką vżywány. (Aben Meſua.)

Artetyce.
Artetyce y łamániu w członkách.

Scyátyce
Scyátyce/ álbo boleniu w biodrách/ bądź ſam tylko pláſtrowány/ bądź z przerzeczonymi rzeczámi/ ieſt rátunkiem.

Bielmo z.
Bielmo y ine zmázy z oczu ſpądza.

Chropowátość twa:
Chropowátość z twarzy.

Oſtrośći ná brwi:
Oſtrość y chropowátość ze brwi/ y z powiek zćiera/ pomázuiąc nim. (Dios.)

Członkom zemdlonym y ſprácowánym.
Członkom zemdlonym y ſprácowánym/ Máść z niego á z Sáletry z oleykiem/ álbo z máśćią z Práſzey zobi/ ktorą Láćinnicy Cyprinum álbo Ligustinū zowią/ á z octem záczyniwſzy/ tym członki ſprácowáne y zemdlone mázáć. (Dios)

Scyátyce.
Toż mázánie ſłuży Biedrom bolejącym/ álbo Scyátyce.

Záległość w głowie.
Záległość w głowie co bywa poſpolićie z Rymy/ álbo z wilgotnośći mięſzych zátkánia leczy/ wźiąwſzy Armoniaku łot/ Piretrum to ieſt źiela Zębnego poł łotá. To weſpoł máłko vtárſzy Sokiem Roſáccu modrego máść vczynić/ y nozdrzá po troſze tym náćieráć/ zá czym záraz ſię Catarus noſem puśći/ á zátym głowie vlżenie będźie.

Z oczu wſzelákie zmázy ściera.
Z oczu wſzelákie zmázy zćiera/ Ammoniák co nachędożſzy w Białogłowſkim mleku roſtárty/ y w oczy po kropel trzy czeſto puſczány. Niektorzy chcąc potężnieyſze mieć to lekárſtwo/ w winie białym/ á z miodem go záczyniáią.

Ciemnośći z oczu zp.
Oczom ćiemnym ieſt bárzo vżyteczny w winie go roſpuśćiwſzy po kropce ábo po dwu czeſto puſczáć/ wzrok byſtry czyni.

Piegom y inym ná twarzy zm:
Piegi y ine zmázy z twarzy zćiera/ Armoniák w wodźie roſpuſczony/ á czeſto po twarzy piegowátey náśćirychniony.

Jęczmyka ná powiece.
Jęczmyk z powiek ſpądza w occie roſtárty/ zarownoż Gálbanem/ y pláſtrowány.

Kroſty czerwone z twarzy ſpądza.
Kroſty czerwone z twarzy ſpądza: Wźiąć Armoniaku/ ſzymczwin z Sáletry kopáney/ Máſtyki/ Soli oczkowátey/ Rádźidłá białego kramnego po trzy łoty káżdego/ Mydłá Fráncuſkiego dwánaśćie łotow. Armoniák wáryć w ośmi kwartách wody/ ták długo áż ſię práwie rozeydźie/ y zgeśćieie iáko miod. Potym przydáć do tego ſzumin z Sáletry/ Rádźidło y Máſtykę co namiełey vtłukſzy/ y przez geſte ſitko przebiwſzy ſpołem zmieſzáć/ y to weſpoł wſzyſtko z mydłem w możdżerzu vmieſzáć y chowáć: á gdy potrzebá ná tákowe kroſty lekárſtwá/ naprzod ie zdrápáć zlekká/ potym ie tą máśćią námázáć/ á po máłey chwili ćiepłą wodą omyć/ czeſto powtarzáiąc/ y nie przez krotki czás.

Slinogorz.

Slinogorz w gárle leczy/ Armoniak z miodem vtárty/ że będzie iáko máść wolna/ á pioro gesie w tym maczáiąc/ gárlo we wnątrz tym námázowáć. Też

Item.

Z wierzchu Ammoniak plaſtrem ná gárlo cieplo przykłádáć/ toż czyni.

Zeby boleiące y wyprochniáłe bez boleśći wyćiąga.

Zeby boleiące wyprochniáłe / bez boleśći wyćiąga/ wziąwßy go ile kto chce/ y z winnym go octem rozczynić ná máść/ álbo z Sokiem Bielunowym/ álbo z Száłwiowym/ á ktorykolwiek ząb będzie tym námázány/ záraz bez bolu wypádnie. A

Item.

gdyby tá máść do tego ieſzcze przyſłábßym byłá/ tedy przydáć więcey Armoniáku/ Arſeniku/ álbo Zlotołuſku/ Rheubarbarum / to co namieley wßyſtko weſpoł vtrzeć/ y záczynić octem winnym mocnym / iáko máść / y trochę tego ná chuſteczce rozmázawßy/ná ząb przyłożyć kłádąc ſię ſpáć / á przez noc ná zębie te trzymáć / wyydźie bez bolu.

Mleko w pierśiách śiádłe pániam gubi.

W Pierśiách Białogłowſkich zbytnie Mleko tráći / ktore ſię rádo w nich zśiada/ y pierśi im rozpiera/ z wielkim bolem/ y z niebeſpiecznośćią ich: wziąwßy Ammoniaku/ Láyná czártoweg/ woſku/ po dwá łoty/ Oliwy cztery łoty/ álbo łyßki. Armoniak/ y Czártowe Láyno roſpuśćić w winie/ że będzie iáko plaſtr miękkie. Potym woſk roſtopić oliwą/ y ſpołem to co nalepiey vmießáć á ná pierśi Pániam plaſtrowáć.

Item.

Armoniak w winie álbo w occie ná máść roſtárty/ plaſtrem ná pierśi przykłádáć/ mleko w pierśiách zágubia.

Item.

Armoniak w zimney wodźie roſtárty/ Pierśi z wierzchu tym mázáć/ á liśćiem Łoczygowym/ ábo Sáłaty obłożyć/ doświádczone lekárſtwo.

W Zołądku/ ábo w kißk. bol

W Zołądku/ álbo y

W kißkách bolączkę álbo wrzod.

Slezioni zátwárdźiáłey.

Sleziony zátwárdźiáłośći/ ieſt rátunkiem wielkim/ wziąwßy go z pięć łotow/ Bdelium połtrzećiá łotá. To wßyſtko w occie dobrym winnym rozetrzeć/ y przywárzyć/ áż do zgęſczenia máśći álbo plaſtru. Potym przydáć Seſamoweg álbo Łogowego Oleyku połtorá łotá/ álbo dwie łyßce/ Máſtyki/ Száfránu/ Kádźidłá białego/ Bobrowych ſtroiow miáłko vtártych po kwinćie/ Woſku/ ileby doſyć było do záczynienia plaſtru / á przykłádáć cieplo gdźie potrzebá.

Beſtyie iádowite wypędza.

Wßelákie Beſtyie iádowite z leżáyſk/ y z iam wypędza/ Armoniak wárzony w wodźie/ w ktoreyby pierwey Gorczycá byłá wárzona/ y tym mieyſcá/ álbo tylko brzegi pieleßow ich/ w ktorych ſię przechowuia/ polać álbo ſkropić/ precz záraz vcieką.

Bolączki twárde zmiekcza.

Bolączki wßelákie twárde odmiękcza/ część iedne Ammoniaku/ w piąći álbo w ßeśći częśći Oliwy rozetrzeć/ á wełnę nie płokáną w tym maczáiąc / cieplo przykłádáć.

Item.

Tákże wßelákie twárdośći Gruczoł/ y Guzow odmiękcza/ roſtárßy go w białym winie/ á ná nie plaſtruiąc. Ieſzcze potężniey będźie/ Korzenia okrągłego/ Kokornaku miáłko vtłuczonego/ y troche Száfránu vtártego przydawßy/ y cieplo przykłádáć.

Sleźienie y Wątrobie zátwárdźiáłym.

Sleźione zátwárdźiáłą. Tákże Wątrobę twárdą odmiękcza/ w occie roſtárty/ ná ten álbo ná ow bok boleiący plaſtrowány. Albo tym ſpoſobem vczynić: Wziąć Ammoniaku/ Gálbanu/ zá rowno ile chceß. W occie niechay przez noc mokną/ Ráno wyiąwßy z octu roſpuśćić go ná ogniu z woſkiem ileby doſyć było/ á Oliwy co potrzebá/ tákże Piołynu/ y korzenia Koſtowego miáłko vtártego/ ileby doſyć było do zágęſzczenia máśći/ ktorą bok náćieráć boleiący práwy álbo lewy. (Plat.)

Wątrobie twárdźiáłey.

Wątrobie zátwárdźiáłey: Wziąć Armoniaku woſku/ y oleyku Rożánego po dwánaśćie łotow káżdego. To roſpuśćić nád ogniem węgliſtym/ okróm Amoniaku/ ktory w occie winnym oſtrym ozetrzeć. A gdźie woſk z oleykiem przeſtydną. Armoniak w occie roſpuſczony przydáć/ do tego ßáfránu vtártego poł łotá/ y co napilniey vmießawßy ná práwy bok cieplo plaſtrowáć.

Wątrobie y sleźienie zátwárdźiáłey.

Teyże wątrobie/ álbo y

Sleźienie/ nábrzmiáłym y ſpuchłym: Wziąć Ammoniaku / Rożánego Oleyku/ Woſku/ po dwánaśćie łotow/ Crocomagmatis (to ieſt/ Fuſu z oleyku/ álbo z máśći ßáfránu vczynioney w koty ábo w kołaczki poczyniony) łot. Oleiek z woſkiem ná ogniu roſpuśćić/ Armoniak w occie rozetrzeć/ żeby był iáko miod gęſty. Potym Crocomagme co namieley vtártą do woſku y oleyku przydáć/ y Ammoniak roſtárty/ á to weſpoł co nalepiey vmießáć/ y ná boki boleiące/ á zátwárdźiáłośći w nich cieplo plaſtrowáć.

Bolenia głowy.

Táż máść Boleniu głowy ćięßkiemu bárzo ſłuży/ czoło plaſtruiąc nią.

Item.

Wziąć Ammoniaku ßeść álbo z osm łotow/ y wárzyć go ná chędogiey Pátelli w occie/ áż zgęſtnieie iáko Miod / y tym náćieráć boki twárde/ á ná to przyłożyć pápieru/ y przywiązáć/ wßeláką twárdość oddala/ ták wątroby iáko Sleźiony. Tákże ich nábrzmiáłośći y ſpuchnienia zćieńcza.

Sleźienie.

Sleźienie zátwárdźiáłey.

Sleziony twárdość zmiękczá/ Ammoniak/ Opoponak/ po łoćie oboygá wziąwßy. Do tego Diáltiey/ y Máśći/ kto-

rą zowią Agrippe tákże po łoćie. To we spol zmieszawszy ná skorze/ álbo ná chuscie rozwieść/ y ćiepło ná lewy bok/ gdźie Slezioná leży/ przykłádáć. Abo też tym sposobem vczynić:

Item. Wźiąć Armoniaku ze cztery łoty/ rozetrzeć go w mocnym winnym occie/ Oleyku z Zwonkow P. Már. Oleyku z Ogorkow Oslich/ Sycionium Oleum, Migdałow słodkich/ Oleyku Rożánego po łoćie álbo po łyszce/ Wosku dwá łoty. To wespol vmieszáć/ co napilniey/ á plastrowáć ná bok lewy. Albo ktoby chćiał iescze potężnieyszy plastr do tego mieć:

Item. Wźiąć tegoż Ammoniaku trzy łoty/ Opoponaku łot/ oboie w occie rozetrzeć/ y wárzyć do zgesczenia/ á przydawszy Oleyku z Oslich Ogorkow/ ileby do záczynienia plastru było dosyć/ rozmázáć ná skorze y przykłádáć.

Item. Albo weźmi Ammoniaku ze cztery łoty/ warz w occie winnym co naostrzeyszym do zgesczenia/ Oleyku Káppárowego ze trzy łoty/ álbo łyszki/ Liliowego łyszke/ Wosku połtorá łotá. To wszystko obyczáynie vmieszawszy/ táko sie przedtym námienilo/ ná bok lewy plastrowáć.

Swieżey zátwárd: Slezion y. Gdźieby świeże zátwárdzenie tego boku było/ á nie zdáwná záwźiete/ tedy naprzystoynieyszy y nalepszy tákowy plastr bywa: Wźiąć Armoniaku w occie rozstárteg dwá łoty/ Wosku/ á Rożánego Oleyku po łoćie. Wosk z Oleykiem ná ogniu spuśćić/ potym gdy przechłodnieie Ammoniak/ w occie rospuszczony przydáć/ y przykłádáć.

Item. Zátwárdźiáłey Slezienie: wźiąć Armoniaku/ Listeczkow świeżey Ruty/ Kádźidłá kramnego miáłko vtártego/ po rowney częśći káżdego. To wespoł co nalepiey vtłuc/ á octem záczynić/ y miąszszym plastrowániem ná bok kłáść/ á ták długo nie odeymowáć/ áż zeschnie. Potym obmyć bok wodą napoły z octem/ w ktoreyby Rumien y Romonicá wrzáłá. Znowu plastr przerzeczony przyłożyć/ y do zeschnienia nosić. Potym táż wodą pomienioną bok obmyć. A ták to długo czynić/ áż twárdość zniknie.

Slezienie zástárzął. Táż máść ábo plastr vśmierza bolesć Sleziony.

Item. Ammoniak/ Pieprz tłuczony/ Kádźidło tákże miáłko vtárte/ po rowney częśći octem winnym záczyniwszy mázáć/ álbo bok plastrowáć.

Item. Weźmi Ammoniaku/ Bdelium/ Fig suchych mieśistych po dwu łotu/ Kwásu z dźieże/ álbo náćiásty łot/ Liśćia Ruty świeżey/ Jágod Támáryszkowych/ Sáletry kopáney po czwierći łotá/ Armoniak y Náćiástę w occie roczczynić. Potym ine rzeczy z tym vmieszawszy/ ná lewy bok plastrowáć.

Doświádczony plastr ná zátwárdzenie y bolenie Sleziony: Wźiąć Ammoniaku/ wosku po ośmnaśćie łotow/ Cyprysowey Żywice/ Bdelium/ Gálbanu/ po cztery łoty/ Kádźidłá białego/ Mirrhy po dwu łotách/ Oleyku z Ptászey zobi dźiewietnaśćie łotow/ álbo łyżek ták wiele. Armoniak/ Gálban/ y Bdelium rospuśćić w winnym occie co nalepszym Wosk z Żywicą á z Oleykiem ná ogniu rostopić z osobná. Potym to wespoł pomieszáć/ ná ostátku/ Mirrhe y z Kádźidłem miáłko vtłukszy przydáć/ á w koty stoczyć/ y zá potrzebą/ lewy bok tym plastrowáć. Item.

Puchlinie ktora Ascytes zowią/ bárzo służy/ plastr z Ammoniaku tym sposobem vczyniony: Wźiąć Armoniaku łotow dwánaśćie/ Miedźi paloney/ Kminu kramnego tłuczonego/ Sáletry kopáney po połtorá łotá. Wosku y Terpentyny/ po dwá ábo po trzy łoty. Wosk z Terpentyną rospuśćić przy wolnym ogniu. Armoniak w occie rozetrzeć/ y do zgesczenia miodowego zwárzyć/ á wespoł wszystko dobrze vmieszawszy/ ná wszystek żywot plastrem przykłádáć. Puchlinie

Slezienie bárzo bolesney y twárdey/ iest vżyteczne y doświádczone lekárstwo: Wźiąć Ammoniaku/ Bdelium/ Storaxu miękkieg/ Mástyki/ Smoły Greckiey/ Aleopátyku/ Miodu/ Gálganu/ káżdeg po dwu łotow/ Terpentyny cztery łoty/ Soku piołynowego kwarte/ Rumienkowego olei dwánaśćie łotow álbo łyżek/ Wosku żołtego sześć łotow/ Żywice wszytkie/ w mocnym occie winnym rospuśćić/ y wárzyć do zgesczenia Máśći. Sok tákże Piołynowy z Oleykiem Rumienkowym ták długo/ że sie Sok strawi y wywre/ potym przecedźić. Toż do tego przydáć Storáxu/ Smoły Greckiey/ Miodu y Terpentyny z woskiem. To wszystko ná wolnym ogniu spuśćić/ y pomieszáć z wyższey pomienionymi rospuszczonymi żywicámi/ tákże miáłko vtłuczonymi rzeczámi/ vczynić Máść tegą/ y w koty ią stoczyć/ á ná Slezione boleiącą y twárdą ćiepło plastrowáć. Slezienie boleiącey y twárdey

Wietrznośći w Slezienie tenże plastr rospadza/ przykłádáiąc go ná bok lewy. Wietrzn: w Slezie.

W krzyżách y we wszystkim páćierzu/ w plecách boleniu/ Armoniak z Oleykiem Bobkowym/ y z Kleszczowym/ álbo z Ruciánym záczyniony/ á tym dwákroć káżdego dniá náćierány vkłada. Krzyżo boleiącym y Páćierzowi.

Tenże Armoniak z Oleykiem Kopru ogrodneg z iedną częśćią sádłá Liśiego záczyniony/ toż czyni.

Miesieczney. Miesieczną chorobe Pániam wzbudza y wywodźi / wźiąwſzy Armoniaku dwie częsći / Gálbanu / Czártoweģ Layná / po częsći iedney. To pomieſzawſzy / z ogniá dym niech w otwor łoná liyxiem bierze.

Item. Armoniaku / Galbanu / Serapinu / á Dryakwie przedniey zárowno pomieſzawſzy / z tego czopek vtoczyć á w otwor łoná wpráwić / doswiadczone lekárſtwo.

Cieżkiemu rodzeniu. Cięſzkiemu rodzeniu Pániam: wźiąć Armoniaku / Opoponaku / Ciemierzyce czarney / Lamikámienia / Kokornaku / okrągłego / Zamorſkiego iábłká miesiwosći. To co nalepiey vtrzeć / zárowno káżdeģ wźiąwſzy / z Sokiem Ogurká Oślego / y z Ruciánym / á z Krowią żołcią záczynić / y z tego czopek w otwor łoná / dźiatkámi się ćięſzko y długo prácuiącey / wpráwić.

Lożysku. Zasniátu. Lożyſko po porodzeniu pozoſtáłe.

Zásniat / álbo Zaporzyſko z Máćice wywodźi / z Ammoniąku / á z Náćiąſty kwáśney zárowno oboygá wźiąwſzy z wołową żołcią / czopek w otwor łoná vczyniwſzy / wpuśćić.

Item. Armoniąku wźiąć Pánakowego korzenia Soku / ábo Żywice / zárowno / z Sokiem korzenia Slazowego / czopek z tego vtoczywſzy / w otwor łoná wpráwić.

Plod martwy wyw: Toż też Płod martwy z żywotá wywodźi.

Máćicy zduſzoney. Zádußeniu Máćice / Armoniak z Ládanem po rowney częsći ná węgle żárzyſte kłádąc / dym w się ćiąć dobrze.

Item. Przećiwko temuż: Wźiąć Ammoniąku / Máſtyki po łoćie / Bálſamu Indiyſkiego z Peru / Oleyku Rosátecu Słowieńſkiego / ile potrzeba káżdeģ z tych / y czopek vtoczyć z teģ / á w łono puśćić.

Páznogćiom chropowátym. Páznogćiom chropowátym / Armoniak z woſkiem / á z Grecką Smołą zárowno káżdego wespoł vtłuc / á przykłádáć ná nie / ſpádzą ie.

Bolączki otwiera. Bolączki y Wrzody / ktore się otworzyć niechcą ſámy z ſiebie: Plaſtr z Armoniaku / Vlicznuku (ktory Láćinnicy Propolim zowią) Hałunu po poł łotá / Rádźidłá białego kramnego ćwierć łotá y poł álbo połtory ćwierći łotá / Gálbanu / Arſeniku / po ćwierći łotá. Ammoniak w occie roſpuśćić / y z inymi rzeczámi pomieſzawſzy ná Bolączke przykłádáć / w krotkim czáſie otworzy ią.

Nogom twárdopuchnięcym. Puchlinę w nogách twárdą roſpądza / Armoniak w occie rozczyniony / y ná chuśćie plaſtrowány.

Gruczołom. Gruczoły y twárde zołzy roſpądzá / y ine bolączki twárde zmiękcza / Ammoniak z woſkiem á z Smołą vmieſzány y plaſtrowány.

W Ledźwiách y w biodrách boleśćiom / ktore Scyátyką zowią / vkłáda: Wźiąć Ammoniaku trzy łoty / Serapinu / Żywice / álbo Soku Pánakowego korzenia / ábo Opoponacum po trzy ćwierći łotá / Bdelium trzy ćwierći łotá / Hermodaktylow / álbo Páluchow ſubtylnie y miáłko vtártych ſześć łotow / Koperwáſeru trzy ćwierći łotá / Oleiu z Ogorkow Oślich y woſku ile potrzebá pokaże. Z tego wſzyſtkiego máść vczyniwſzy / plaſtrowáć ná biodrá boleiące. Scyátyce.

Brodawki z rąk ſpądzą / Armoniak z miodem plaſtrowány / ábo náćieráne. Brodawkom.

Rzeczy w ćiele tkwiące / iáko żelezcá / kule / dárnie / ſzkłá / gwoździe / etc. ſam przez się plaſtrowány / wyćiąga z głębia ná wierzch. Tkwiące rzeczy z ćiáłá wyćiąg.

Wźiąć Armoniaku ze trzy łoty / Korzenia Trzćinnego cztery łoty. Nárćiſzkowego korzenia dwá łoty. To wſzyſtko wespoł vtłuc / y miodem ile potrzebá rozczynić / żeby iáko plaſtrowánie było / y przykłádáć. Wyćiąga z ran / y z inych częśći ćiáłá rzeczy w nich tkwiące potężnie. Item.

Kárbunkuł wrzod ogniſty otwiera / Ammoniak y z korzenia go wyćiąga / w occie mocnym rozczyniony / y ná Bárcháńie rośćiągniony á plaſtrowány. Kárbunkuł otwiera.

Nerwom / álbo żyłom piętym boleiącym: Weźmi Ammoniaku ſześć łotow / Máśći Deaquilon / Woſku żołtego po łotow dwánaśćie / Máſtyki / y Rádźidłá białego miáłko vtártego po łoćie. To plaſtrem kłáść ná mieyſcá boleiące. Nerwom boleiącym.

Armoniak w winie rozczyniony / á ná chuśćie plaſtrowány y przykłádány toż czyni. Item.

Jądrom / álbo

Moſznom ſpuchłym / ieſt lekárſtwem / Ammoniak w occie roſpuſczony y plaſtrem przykłádány ná płotnie álbo Bárchánie rośćiągnąwſzy. Jądrom y Moſznom.

Zránionym kurcz odpądza / okurzáiąc nim ránę / ábo wſzyſtek członek zrániony. Kurcz zránny.

Dymińice powietrzne / álbo Morowe zropią y w otok zbiera / á potym otwiera: wźiąwſzy ze trzy łoty Ammoniaku / Serápinu / Bdelium po połtorá łotá / Náćiąſty kwáśney dwá łoty / Fig ſuchych mięśiſtych dwánaśćie / Naśienia Gorczyce / Korzenia Piretroweģ / álbo źiela zębnego / po poł łotá / to miáłko vtrzeć / Eufórbium dwie częsći kwinty iedney. Te Żywice y z náćiąſtą w occie rozczynić / á potym ine pomienione rzeczy do tego przydáć / vczynić plaſtr z pilnośćią / á ná Dymienice Morową przykłádáć. Dymińicom morowym.

Pępku przepukłemu ieſt znácznym rátunkiem: wźiąwſzy Armoniaku w winie roſtártego / ileby się zdáło / do tego Kminu kramneģ / miáłko vtártego przy- Pępku wypukłemu.

dáć/ á z tego oboygá vczyniwszy Plastr nań przywiiáć. Ale potrzebá pierwey Pepek wtłoczyć w żywot/ y przez czás dlugi mieć dobrze przywiązány ná nim ten Plastr.

Plastr potężny do ran.

Plastr mocno y potężnie ściągáiący Rány y sádzele wszelákie: wziąć Armoniaku trzy łoty/ Gálbanu trzy kwinty/ nasienia prawdziwego Rozmárynu cudzoziemskiego (Libanotis zowią) półtorá łotá/ żółtego wosku pultrzynaśtá łotá/ Oliwy czytry dwádzieściá łotow/ álbo łyżek: Wosk z oliwą rospuścić ná ogniu w Pateli. Potym Ammoniak z Gálbanem w winie rospuszczony do tego wmieszáć/ y do przystoyne° zgęszczenia ná wolnym ogniu przywárzyć: á ná koniec ine rzeczy przydáć/ miáłko ie vtárszy/ potoczyć w koty/ á chowáć.

Słusznie do wszelákich plastrom Armoniak ma być przydány.

Do káżdych plastrow ná rány/ złe wrzody/ bolaczki/ sádzele/ przystoynie czynionych/ Armoniak ma być słusznie przymieszány. Abowiem niedopuszcza złemu mięsu dziwnemu w nich nárastáć/ á narośle trawi/ y ciáłem zdrowym ie wypełnia. Też wrzody ciáło psuiące/ y roziádáiące záwściąga y hámuie: záplugáwione wychędaża y ściąga.

Ciáło roziádáiące wrzodom. Ránom. Bolączkom. Wrzodom.

Ránom złym iadowitym.

Bolączkom.

Wrzodom ciáło psuiącym/ y do goienia trudnym/ plastr bárzo vżyteczny/ y kosztowny: Wziąć Armoniaku trzy łoty/ Bdelium półtorá łotá/ Gálbanu/ Opoponaku po trzy kwinty/ álbo trzy czwierci łotá. To wszystko w winie rospuścić/ potym ná wolnym ogniu do zgęszczenia státecznego wárzyć/ y przykłádáć.

Item.

Wziąć wosku żółtego dwánaście łotow/ Oliwy szesnaście łotow/ Łoiu Jeleniego/ Greckiey Smoły po dwu łotu/ Niedźwiedzego sádłá łot. To zosobná rospuścić przy ogniu/ á z wyższey pomienionymi Żywicámi vmieszáć. Potym wsypáć do tego Mástyki/ Kádzidłá białego/ po dwu łotow.

Glistom.

Glisty w żywocie morzy Armoniak/ z sokiem Piołynkowym/ Rdestowym/ á z miodem zmieszawszy/ żywot/ á zwłaszczá Pepek tym náćieráć. (Plat.) Toż czyni sam Ammoniak/ z winnym octem vtárty.

Dzieciom.

Dzieciom/ ktorym przez vstá niemoże się nic dáć/ Armoniaku w soku Piołynkowym y Rdestowym/ á z octem vtrzeć/ y to ná żywotek/ zwłaszczá ná Pepek/ ciepło przykłádáć/ czyni stołeczki/ y chrobáctwo morząc z nich wywodzi. (Plat.)

Z Mirrhą Ammoniak vtárty/ á plastrem przykłádány/ wrzody plugáwe wychędaża y goi. (Abugierig.) Toż też

Mięsu dziwiemu.

Mięso dziwe w ránach/ álbo we wrzo dách trawi/ á dobrym wypełniwa. Tenże

Oczo ply.

Oczy płynące wysusza/ w wodzie rozpuszczony/ á w nie pusczány.

Oleiek Ammoniakow.

Bywa z Ammoniaku Oleiek dystyllowány/ wielkich skutkow do chorob rozmáitych. Ale wiedzieć potrzebá/ iáko nietylko tego/ ále wszystkich inych/ ták z ziół/ iáko z żywic/ Alchimiskim sposobem dystyllowánych/ vżywáć potrzebá. Bo gdyby sámych szczegulnych zgołá/ bez przysády iákiey vżywał/ nie bez wielkiey szkody y obráży zdrowia toby było. Gdyż tákowe Oleyki zbytnią gorącością/ á práwie ogniską/ nietylko vstá sczmia ále Żołądek y ine wnętrzności vpaláią/ y iádowicie pryszczą: Tákżeby ie miedzy pálcy mogł zetrzeć ná proch. Ale gdy inym rzeczom będą przymieszáne/ ták do zwierzchownych/ iáko wnętrznych niedostátkow/ bárzo vżyteczne y potężne bywáią. Ná przykład:

Ze trzy kropki/ álbo ze cztyry/ z trunkiem winá/ álbo z polewką iáką vżywány/ purguie stolcem/ wywodząc wilgotności flegmiste.

Zásniátu

Zásniat z żywotá Paniam wypędza/ kropke álbo ze cztyry dawszy go z Leliiową wodką pić. Tákże też

Płodu mart.

Płod martwy z żywotá wyrzuca.

Dychawicznym.

Dycháwicznym/ á ciężko tchniącym.

Gwizdzotchniącym

Gwizdzotchniacy (Ortopneicis) tákże kropke/ álbo cztery z wodką z Izopu/ álbo z Omanowego Korzeniá/ álbo iuchą/ y z inymi wodkámi/ polewkámi/ z sokámi/ piersiom przynależącymi/ dány/ bárzo vżyteczny. Abowiem flágmiste wilgotności/ y Flusy zimne w piersiách y w Plucách trawi.

Moczu.

Mocz zátrzymány potężnie wywodzi/ z wodką/ álbo z iuchą Pietruszczána/ álbo Lamikámieniowa/ pod táż miárą dáiąc go w trunku.

Káduku.

Padáiącey niemocy/ iest vżyteczny Oley Ammoniakowy/ ze trzy kropki go dáiąc z wodką białey Bukwice.

Máciey.

Służy też bárzo wszelákim niedostátkom Mácice/ y inym dolegliwościom wnętrznym/ ktorym sam Armoniak służy. O czym się iuż wyższey powiedziáło.

Do inych lekarstw ma być przydawány. Tákże do máści/ oleykow/ sokow/ plastrow.

Też inym lekárstwom przyłączony być może iáko pigułom/ Lektwarzom/ konfektom/ według potrzeby y zdánia vczonego Lekarzá. Tákże też máściom rozmáitym przymieszány być może: á zwłaszczá gdy rozgrzewáć potrzebá. Jednák sáme° przez się nie rádze/ iáko we wnątrz/ ták zwierzchu/ vżywáć/ dla wielkiego iego rospalánia/ y pryszczenia ciáłá.

Gruczołō

Twárdość Gruczołow y Wyroslin/ ná ktorymkolwiek mieyscu záśiádle/

inym Oleykom/ Máściom y plaſtrom/ do tego przynależącym/ przymieſzány.

Z oczu zaſłony zdeyma. Z oczu zaſłony y bielmá ściera/ z mlekiem białogłowſkim/ á z wodką Kopru włoſkiego/ kropkę go przydawſzy/ á w oczy puſczány.

Brwiom opárſzywiáłym. Brwiom opárſzywiáłym ieſt lekárſtwem: wziąwſzy máśći Cytrynowey łot/ á dwie kropce tęż oleyku/ y tym ie námázuiąc.

Boleniu w vſzách. Bolenie w vſzách/ z zimney przyczyny/ vſkrámia y vśmierza/ puściwſzy go tákże ze dwie kropce do łotu Rumienkowego/ álbo Kopru ſwoyſkiego oleyku/ y w nie go puſczáiąc.

Gliſtom. Gliſty w żywoćie máłym Dźiatkom morzy y wywodźi/ dwie álbo trzy kropie do łotu Piołynkowego oleyku przydány/ á w Pępuſzek ich puſczány/ álbo nácierány.

Do máśći/ ktore wrzodom złym fráncowátym służą/ y inym iádowitym ſądzelom/ ćiáło pſuiącym/ z wielkim vżytkiem bywa przymieſzány. Abowiem wilgotnośći w nich wyſuſza: Mięſo dźiwe trawi/ á dobrym ie wyrownywa.

Szkodźi.

Białegłowy brzemienne máią ſie go wyſtrzegáć/ przez vſtá bráć. Abowiem Plod z żywotá wyćiąga.

O Sárkokoli/ Rozdźiał 64.

Sarcocolla.

Sárkokola ieſt Żywicá z drzewá nieiákiego w Perſyey roſnącego/ tegoż náźwiſká. Tá podobna ieſt prochu Kádźidłowemu/ liſowátey bárwy/ á troche przygorzknieyſzym.

Mieyſce/ y Wybor.

Powiedźiáło ſie/ że to drzewo w Perſyey rośćie/ z ktorego tá Żywicá pochodźi. Lepſza tá co ieſt miąſzſzego ziárná/ niżli máczyſta á biała. Bo nie ták prędko wywietrzeie/ y nie bywa ták fałſzowána/ iáko máczyſta. Tá bywa fałſzowána Żywicą Arábſką.

Przyrodzenie.

Żywicá tá ieſt przyrodzenia ćiepłego y ſuchego/ ná końcu pierwſzego ſtopniá/ álbo ná początku wtorego. Acz Auicená piſze/ że lżey wyſuſza/ to ieſt/ we śrzodku pierwſzego ſtopniá/ bez kąſánia y ſczypánia. Spaia rány/ y goi. Skąd tez náźwiſká doſtáłá. Abowiem Sárkon Grekom/ Ciáło. Wrzody w otok zbiera iątrząc. Podczás ie tez roſpądza (Gal.) otwiera/ roſpráwuie. (Meſue.)

Moc y Skutki.

Ránom. Rány wychędaża y ſpaia.

Krwi z noſá płynącey. Krew zbytnie z noſá płynącą záſtánawia/ z prochu tey Sárkokoly z białkiem iáiowym Plaſtr ná czoło y ſkronie vczyniwſzy. Tenże Plaſtr

Oczom płynącym. Oczom płynącym/ ieſt vżyteczna/ bo wyſuſzá-

wyſußánim ſwy̆ lekkim/ łzy záwściąga: Przeto też do máśći/ y plaſtrow wchodźi.

Oczom.

Oczom płynącym ieſt vżyteczny/ ná ſkronie y czoło przykłádáiąc go. (Plat)

Oczō płynącym.

Oczy płynące potężnie wyſußa/ z kro chmalem/ á z białym cukrem nápoły/ co namieley vtárßy/ tym oczy zádmuchywáć. Tenże

Cynkom ná oczách

Cynki z oczu śćiera y ſpądza/ tym ſpoſobem: Sárkokole miáłko vtártej wźiąć ze dwá łoty/ záczynić ią wodką Rożáną/ y ná słońcu iárkim vſußyć: znowu ią co naſubtylniey vtrzeć/ y tákże rożáną wodką záczynić/ y vſußyć: zás vtrzeć/ y ták raz álbo cztyry powtorzyć/ á potym álbo ták ſáme/ w teyże wodce przyprawiony proch/ álbo rozmaćiwßy go z nią w oczy puſczáć ná Cynki. Może toż vczynić z świeczkową álbo z Celidoniową wodką. To Pawłoki/ Cynki/ záſłony z oczu śćiera/ oczy wychędaża/ y wzrok poſila. (Pla)

Oczom ćiekącym

Oczom ćiekącym/ proch z Sárkokoly tym ſpoſobem czynić: Wźiąć Sárkokoly co namieley vtártey/ z mlekiem białogłowskim álbo z białkiem iáiowym/ y ná słońcu vſußyć/ zetrzeć co naſubtelniey/ á przez chuſtkę álbo kitaykę przeſiać/ y tym prochem oczy zádmuchywáć. Tenże

Oczom płynącym. Oczom płynącym. Cynkom. Pawłokom. Bielmu.

Z winem roſtárty/ á w oczy puſczány/ płynienie ich záſtánawia. (Plin.)

Wßelákie niedoſtátki y dolegliwośći oczu/ iáko Cynki/ Pawłoki/ Bielmá/ Płynienia/ leczy/ mocząc Sárkokole przez pięć dni w nowym gárncu polewánym/ álbo w ſklenicy/ w mleku od Oślice/ káżdego dnia odlewáiąc/ á świeże znowu leiąc. Ale ma być do tego brána Sárkokolá co nawybornieyßa/ á do rośćieránia snádna/ y powolna/ co w nawiętßych gruzełkách. (Meſua.) (Abuge.)

Wydymániu w ſtolcu.

Wydymániu w ſtolcu ieſt vżyteczna/ proch iey ná węgle ogniſte ſypiąc/ á przez lijek on dym w zádek puſczáć. Tenże

Mięſo dźiwe trawi.

Mięſo dźiwe w ránách y we wrzodách wyiáda y trawi/ bez wßelákiego kąſánia y ſczypánia. (Abugierig, Hermita.)

Słomki w ćiele ſpaia

Kośći w ćiele połamáne vſtáwia y zwiera. (Atabari.)

Wrzodō wydrożonym.

Wrzody wydrożone/ mięſem zdrowym nápełnia/ záſypuiąc ie nią/ álbo z máśćią przynależącą zmießawßy/ w nie ná fláytuchy kłádąc: Też wychędaża y wyczyśćia. (Atabari.)

Flágmę kliiowátą z ſtáwow/ z kolan/ z mozgu/ z płuc/ z Nerwow wywodźi.

Flágmę grubą/ lipką/ kliiowátą/ ták z biodr/ z ſtáwow/ iáko z mozgu/ z płuc/ z kolan/ z żył ſuchych wywodźi/ nie ſámey przez ſię/ gdyż ieſt trućizną ßkodliwą/ ále wymokłey w ſoku iákiegokolwiek źiela/ álbo w inße: álbo inemu lekárſtwu przydáney/ od czwierći łotá/ áż do poł łoćia. (Aben Meſua.)

Kášle.

Kášel vśmierza/ z źimney przyczyny/ ábowiem Płucá y Pierśi wychędaża. Przeto

Dychawi.

Dychawicznym bárzo vżyteczna. (Meſ.)

Lu: ſtáre

Ludźiom w lećiech zeßłym/ á zwłaſczá

Flegmátykom.

Flegmátykom/ Dychawicznym/ káßlącym/ ieſt rátunkiem. (Meſua.)

Vßom zawrzedź. ...tym.

Vßom záwrzedźiáłym/ ropiſtym/ zágniłym/ y ſmrodliwym/ ieſt vżyteczna/ w ſyćie miodowej roſpuśćiwßy ią/ á knotek z fláytuchu vkręćiwßy obmoczyć/ y w vßy kłáść. (Meſua.) Albo też

Item.

W ſámym miedźie knot obmoczywßy/ prochem go iey obſypáć/ á w vßy włożyć.

Flegmę z kolan wywodźi.

Flágmę z kolan/ y z inych ſtáwow wywodźi potężnie/ z niejáką ćiepłośćią.

Lekárſtw z ćiáłá dot.

Lekárſtwom inym dopomaga z ćiáłá wyniść. Tenże

Tuczy.

Ciáło tuczy. (Meſua.)

Naśieni.

Przyrodzone naśienie mnoży (Meſ.)

Málarzō.

Málarzom do farb ieſt bárzo potrzebna/ dla ſwey lipkośći wielkiey. (Plin.)

Piguły.

Piguły.

Ażeby potężniey ſpráwowáłá/ przydáć do niey Kárdámomowych ziarnek/ á Imbieru/ y potoczyć Piguły z tego. Abowiem ſámá przez ſię leniwo ſpráwuie.

Haliabb:

Hali Abbas ſtárußek tym ſpoſobem Piguły z niey czynił: brał do trzech ćwierći łotá Sárkokoly/ łot Cwikły Zamorſkiey/ ktorą Łáćinnicy Turbitem zowią/ Zamorſkiego iábká środku bez pecek połtory ćwierći łotá/ Soli oczkowátey czwierć/ tákże Imbieru czwierć łotá/ Sárkokolę w Rożáney wodce roſpuśćiwßy naprzod/ z tego Piguły/ przećiwko wyżßey pomienionym chorobom czynił.

Gnuśno ſpráwuie.

Sámá Sárkokolá gnuśno y bárzo nie rychło ſpráwuie/ dla ſwey lipkośći/ iáko twierdzą Arábowie.

Szkodźi.

Szkodźi.

Sárkokolá/ gdyby ſámá ſczyra przez vſtá byłá vżywána/ álbo do oczu puſczána/ zránia ie y pſuie. Ale z inymi lekárſtwy przyprawiona/ á iákoby vmorzona/ bywa oſobliwym rátunkiem. (Abige.)

Wydymánie w ſtolcu.

Wydymánie w ſtolcu czyni/ gdźieby tákże ſurowo byłá vżywána/ dla ſwey wrodzoney oſtrośći/ do ktorey też ma lipkość niemáłą: iż gdy rośćierána bywa/ á dotknie ſię czego wilgotnego/ bądź rąk/ bądź naczynia iákiegokolwiek/ wilgotność w ſobie máiącego/ mocno ſię imuie/ przez ktorą lipkość y oſtrość mocno przylgnącą/ kißki obraża/ y wydymánie czyni.

Łyśinę prędko czyni.

Łyśinę ná głowie rádá czyni/ gdyby iey w trunku ſámey ſczegulney vżywał/ álbo choćia z inymi lekárſtwy/ zwłaſczá meżczyzná/ w ſwym męſkim wieku/ gdyby ią często brał. Młodßym nie ták ry-

chlą/ ſtárym bárzo prędko wierzch czeſć włoſow z głowy zdmucha.

Gryzienie w żywocie [illegible]

Gryzienie y morzyſko w żywocie wznieca/ zwłaſczá ktorzy máią żołądek kolerycżny.

Correctiuum iego.

Jádowitości iey v morzenie. Oleykiem orzechow włoſkich/ Migdał. słodkich.

Jad bywa z Sárkokoły odiety/ Oleykiem z Włoſkich orzechow/ w nim ią rozćieráiąc. Gdzieby też w Oleyku Migdałow słodkich to było/ tedy ie we troy álbo we czwor naſob/ względem Oleyku wziąć/ á zwłaſczá gdy chcemy Piguły z niey mieć. A gdzieby wiec ſámey bez przydánia inych rzeczy/ tedy w dźieśiećioro naſob.

Oleykiem Kleſczynowym.

Z Oleykiem wielkiego Kroczku/ ktory Kleſczowiną drudzy zowią/ záczyniony/ poſpolicie ſtárym ludźiom/ nie młodym ſłużi. Bo ćiepło przyrodzone w młodych/ niemoże zćierpieć gorącości tego oleyku z Kleſczowiny/ ktorego poſpolicie ták wiele potrzebá wziąć/ iáko Sár okoły/ żeby ſie w nim mogłá rozetrzeć. Może też inym lekárſtwom być przyłączona.

Jeśliby też kto chćiał ſámey w tym Oleyku z Kleſczowiny przyprawioney używáć/ tedy może go beſpiecznie połtory czwierći od kwinty dáć/ áż do poł łotá. (Abige.) á z inymi lekárſtwy/ od poł czwierći kwinty/ áż do poł łociá.

Naprzednieyſze ſą te rzeczy/ ktore mogą być z Sárkokołą złączone/ Sok álbo Żywicá Sagapeńſkiego Kopru/ Myrobalany/ Ćwikłá Zamorſka/ álbo Thurbit, Aloe, Bdelium Sáráceńſkie/ Ammoniak. Też naſienie Pietruſczáne/ Opichowe/ Aminkowe. (Abige.)

Rozſądek.

Jáko máło nie wſzyſtkie rzeczy koſztowne/ á ludzkiemu zdrowiu potrzebne/ z dáleko ch ſtron przywożone/ rzadko bywáią bez fałſzu: ták y tá Żywicá/ ktora inymi żywicámi bywa fałſzowána: iáko żywicą Arabſką y tákowey wſzędy po Aptekách więcey/ niżli ſczyrey. Co ſámym ſmákiem ſnádnie rozeznáć; bo zfałſzowana niema tákowey gorzkośći w ſobie/ iáko ma włáſny/ y ſczyra Sarkokołą.

Leczywrzod Herkuleſow/ Stośił Herkuleſow/
Rozdział 65.

Panax Herculeum, vel Heracleum.
Panax Heracleoticum.

Panax kraut.
Panax wurtz.
Heylwurtz.

TO Ziele chocia w náßych ſtronách rośćie/ iednák dla odle-
głośći mieyſc w ktorych ſię kocha niewielom znáiome: wßá-
koż dla rozmáitych y wielkich iego ſkutkow/ chorobom niezliczo-
nym/ rozmáite od nas náżwiſká odnośi. Leczy wrzod Herkuleſow/
Stośił Herkuleſow/ Pának Herkuleſow/ Herculia/ Hercula/ wßy
ſtkim śił/ wßyſtkim lek/ to ieſt/ wßyſtkim niemocam ſłużace. Ko- Korzeń
rzeń tego Ziela/ miernodługi/ máiac odnożek ßeść álbo śiedm roz-
dźielnych/ miąższośći máłego pálcá/ y tám y ſám w źiemi rozpierz-
chłe: ſám Korzeń álbo Máćicá/ od ktorey mnieyße pochodza/ ná
wielki pálec wzmiaß/ pomarzczony/ mocny/ czarny/ álbo
ßáro czarny/ z wierzchu ſkorke ćienka máiac/ pod ta łupine miąż-
ßa/ twarda/ żołtáwa/ á pod ta mieśiwość korzenia biała/ Soku
pełna. Ktory korzeń/ gdy poprzecz w tálarki pokráie/ pochodza li-
nyki od środku/ ná kßtałt gwiazdy/ rownie iáko w Rzodkwi. Zá-
pachu mocnego/ y przykrego. Drzeń we środku ćienki/ y biały. Li-
śćie gęſto z korzeniá/ ná długich y mocnych ſtopkách pochodźi/ zu- Liśći
pełney źielonośći: á iáko Dioſcorides piße/ Oſtrowełniſte/ Figo-
wemu liśćiu bárzo podobne/ w ſwym okręgu ná pięćioro ſie dźiela-
ce lábrem/ iáko liſt chmielowy/ miąższe/ ßerokośći mierney/ á około
kráiow kárbowáne. Klacze álbo rozgi/ tákże z korzeniá miedzy li- Klącz
śćiem wypuſzcza wełniſte/ wyſokie iáko Zápaliczká/ ktora Ferulam
Láćinnicy zowia/ kolankowáte/ od ktoreg im dáley ku wierzchu
wyżßey/ tym mnieyße liśćie/ ále ſie odnie po źiemi ſie kłada. Ná Naśie-
wierzchu tych okołki/ iáko v Kopru Włoſkiego/ żołtym kwiátem kwi- nie.
tnace. Z ktorych naśienie obßyrne/ y wdźięcznie pachniace/ smáku
oſtrego/ á vſtá roſpaláiacego. To ná poczatku Kśiężycá Wrześ-
niá dożrzewa/ ktore gdźie go wczás nie zbierze/ opáda.

Mieyſce.

ROśćie w Libiey około Cyreny/ w Mácedoniey/ w Boeciey/ y w Focydydźie/ w Arkádycy/ gdźie Sok z nie° dla zyſku wyciągáia/ y do kráin naßych podáia. A zbieráia go z korzeniá przy wierzchu nárznionego/ w ten czás kiedy klącze poczyna wypuſzczáć/ á korzeń zmárzczki ſwe rośćiagnie/ y ſtráći dla obfitośći: bo w ten czás bywa Soku pełny białego/ á gdy zeſchnie po wierzchu żołćieie. Rośćie też obfićie nágorze Garganus. W Niderlandźie/ y w Wißniey źiemi Niemieckiey w ogrodách koßtownieyßych bywa záchowáne. W Háldelbergu w Ogrodźie Falcgroſowym baczyliſmy go z wiela inymi źioły zrzadká widánymi. Nayduie ſie też w niemáłey obfitośći ná Bábieygorze ná Tátrách/ ná Pokućiu/ y przy Káspiyſkim morzu v Tátar. (Turn.)

Czás do kopánia y bránia.

KOrzeń ma być kopány poſpolićie w pierwßym dźieśiatku dni Lipcá/ poki w znák Lwá Niebieſkie° Słońce nie wnidźie/ ále w Ráku zábáwiáć ſwoy bieg będźie. A Mieśiac w pierwßym/ we 12. we 26. ſtopniu Pánny/ w domu iedennaſtym/ álbo dwánaſtym/ álbo trzynaſtym będźie. Liśćie záś y z Klączem bráć/ gdy Słońce w Byku będźie/ osmego/ dźiewiatego/ y dźieśiatego dniá. A Mieśiac

w pię-

w piątym/ ábo siedmnaśtym/ álbo dwudziestym dziewiątym st. p. niu Wagi/ w domu trzynaśtym/ álbo czternaśtym/ álbo piętnaśtym.

Kwiecie y Liśteczki drobnieysze/ Tákże Naśienie dwudziestego czwartego/ dwudziestego szostego/ dwudziestego ośmego dniá Wrześniá/ Słońce w Znáku Pánny Niebieskiey. A Miesiąc dziesiątćia stopni po Pánnie. Venus w ośmym stopniu Byká/ álbo w piątym Wagi/ álbo w ośmym Niedzwiadká.

Wybor.

Biały korzeń/ przodek ma przed czarnym/ á ten ktory Soku pełny iest/ czerstwy nie pomarszczony. Suchy też iest dobry/ ktory czyrwiem nie iest stoczony/ Smáku korzennego/ vstá y iezyk rospaláiącego/ zapáchu wdzięcznego. Owoc ná średnim kłączu ma do vżywánia przystoyny. A ktory po odnogách y gáłąskách bywa niesposobny. Miedzy sokmi przodek ten trzyma/ ktory iest nagorzknieyszy/ we wnątrz biały/ zwierzchu lisowáty/ ábo żołtáwy/ lekki/ gładki/ tłusty/ kruchy/ do rospuszczenia snádny/ zapáchu mocnego y przykrego. Ten Sok dwoiáki bywa/ z korzeniá y z byłá: z korzeniá tym sposobem/ odkopuią po iedney stronie tego korzeniá ziemię/ y obścieła one zrubke liściem tegoż ziela/ potym w wierzchu nárzynaią korzeń/ z ktorego ná liśćie podesłáne Sok biały wycieka. Drugi z Kłącza części znim á nárzynánego: oboy ten iednákich iest skutkow. Ale nigdźiey przednieyszy/ iáko z Afryki á z Egiptu pochodzi.

Sok tego ziela od Fałszerzow bywa fałszowány wośkiem/ tákże Armoniakiem. Ale ten fałsz snádnie rozeznáć może/ Sok włożywszy w wodę/ ieślize sie snádnie da rośćieráć miedzy pálcy/ á wodę fárbuie biało/ iest prawdziwy.

Przyrodzenie.

Sok Wielośiłu rozgrzewa/ w trzecim stopniu wysusza/ we wtorym odmiekcza/ otwiera/ rośpráwnie/ źcienćza/ wyciąga/ trawi. Skoi á na korzeniu Wielośiłu też wysusza y rozgrzewa/ ale nie rák potężnie táko Sok Ma przytym nieiákowa moc wycierániá/ á wilgotności grubych wywodzenia. Owoc też iest rozgrzewáiący

Moc y Skutki.

Zimnice/ ktore pewnych czásow przychodzą/ odpądza y leczy/ Sok Wielośiłu z wodą piiąc. (Diosc.)

Rápuku. Pádáiącey chorobie wielkim iest rátunkiem: wziąwszy ze trzy łoty korzeniá Wielośiłu Herkulesowego/ z czwierćią łotá Strzyská morskiego Cieleciá/ miáłko vtłuc/ á po krwinćie z tego pić dawáć z winem/ álbo z Sokiem Piwonowym álbo z wodką iákakolwiek przynależącą.

Dychawicy. Dychawicy/ y

Kászlu. Kászlu iest lekárstwem/ piiąc ż czwierć łotá/ miáłko vtłuczonego korzeniá z Muszkatelą álbo z inym winem słodkim.

Vkąszeniu od Myszy Páięczney. Vkąszonym od Páięczney Myszy korzenia czwierć álbo z połtory od łotá/ z białym winem piiąc/ iest lekárstwem.

Miesięczney. Toż też Miesięczną białogłowską/ nád przyrodzenie zástanáwioną/ wywodzi/ piiąc. Tákże

Łożysku. Łożysko/

Zaśniátu. Zaśniát wyciąga.

Máciey. Máciey zádusżeniu.

Moczu. Moczu z ćięszkośćią y z kápániem odchodzącemu/ iest rátunkiem/ piiąc go w winie wárzony.

Bolámi strutym. Bolámi iádowitymi strutym/ czwierć łotá korzeniá tego ziela/ z winem białym dáć pić/ dobrze

Puchlinie

Jákimkolwiek ſpoſobem korzenia tego vżywáiąc/ bądź w trunku/ álbo w iádle/ puchline wodniſtą z ćiáłá wywodźi.

Item.

Też ſkorki z korzenia tego Wielośilu/ w ſoku Bzowym moczone przez noc/ cukru przydawßy/ ſą vżytecznym trunkiem/ przećiwko Puchlinie wodney.

Zimnicy.

Tenże trunek ták przyprawiony/ źimnice leczy.

Káßlu.

Káßel vſtánawia/ wárzony z miodě/ á po trunku ráno/ ze cztyry godźiny przed obiádem/ tákże ná noc/ kłádąc ſie/ ćiepło pijáć. Czyniąc to dźień/ cztyry/ y pięć porządnie.

Kolice.

Kolice y dárćiu w kiſzkách ieſt rátunkiem/ z Kminem kramnym po dwu lotow oboygá wźiąwßy/ do tego Soli kopáney lot. To wßyſtko co namiieley vtłuc/ y z piętnaśćią lotow miodu odßymowánego záczynić/ że będźie Konfekt/ ktorego ná raz bráć/ iáko máły Kaſztan/ álbo dobry Laſkowy orzech/ bądź z wodą ćiepłą/ bądź z winem.

Item.

Wźiąć korzenia Wielośilu dwá łoty/ Mirrhy/ Zywice/ Serápinu/ korzenia Barſczu wodnego/ álbo Niedźwiedzego páznogćiá/ Sphondilium Láćinnicy zową/ Soku Gálbanowego/ Pieprzu/ korzenia Zebnego źiela/ Száfránu/ káżdego po czwierći łotá. To wßyſtko co namielej vtłuc/ y prześiáć/ á z iedenaśćią lotow miodu odßymowánego záczynić. Tego Konfektu ná raz bráć/ iáko Bobowe źiárno/ á tym trunkiem niżey opiſánym popiiáć: Wźiąć Jwinki/ korzenia ßyrokoliſtney Sáłaty/ álbo Loczygi po gárśći. To weſpoł w wodźie wárzyć do połowice/ y tey polewki po rownym trunku/ z przerzeczonym Lektwarzem/ vżywáć/ ile kroć potrzebá.

Item.

Przećiwko teyże Kolce/ y gryźieniu w kiſzkách: Wźiąć korzenia Herkule/ álbo Leczywrzodu/ Bobrowego ſtroiu/ po trzy czwierći łotá/ Naśienia włoſkiego Kopru/ Aminku/ po czwierći łotá. To wßytko miáłko vtłukßy/ po połtory czwierći tego prochu/ z ſytą miodową/ álbo z winem ſłodkim dawáć.

Slezienie

Sleźienie boleiącey ieſt rátunkiem/ kwinte/ álbo co czerwony Złoty záważy/ Prochu tego korzenia/ z Winomiodem dáć pić.

Scyátyce

Scyátyce/ álbo w biodrách boleniu/ ták wiele go biorąc z winem ſłodkim/ ieſt lekárſtwem.

Mieśie-czney.

Mieśięczną Pániam/ záwśćiągnioną nád przyrodzenie/ wzbudza. Tákże

Łożysku.

Łożyſko/ po porodzeniu pozoſtáłe/ wywodźi/ naśienia Stośilu Herkuleſowego/ miáłko vtártego/ czwierć łotá/ z winem ćiepło pić dáiąc/ álbo z Piołynem go vżywáiąc.

Bolenie głowy.

W Głowie boleśći ćięſzkie vśmierza/ Korzeń tego źiela z Oliwą ná czoło y ſkronie plaſtrowány.

Spániu twárdeṽ.

Od Subetu/ y ſpánia głębokiegő nád przyrodzenie/ wzbudzą/ z korzenia podkurzenie w nos z ogniá czyniąc.

Zębow bolenie.

Zębow bolenie/ z źimnych fluſow/ vkłáda/ Korzeń w winie wárzony/ w vśćiech iuchę ćiepłą trzymáiąc.

Zębom wyprochniáłym.

Toż Korzeń ſam czyni żuchány/ proch też z niego w wyprochniáłe zęby kłádąc/ toż czyni. Sok iego tákże też

Slinogorz

Slinogorz/ y ſpuchnienie gárłá leczy/ tenże Korzeń w wodźie wárzony/ ćiepło tą iuchą/ y częſto gárło płocząc/ y gárgáryzuiąc.

Gruczołō twárdym.

Gruczoły twárde/ bez boleśći/ w otok zbiera/ Korzeń z ośrzodką białego chlebá/ y z mąką Bobową vtárty/ po rowney częśći wßyſtkiego wźiąwßy/ wieprzowego ſádłá/ oleyku z Ogurkow Oślich/ obudwu zárowno/ ileby potrzebá/ y tym ie dwá kroć przez dźień plaſtrowáć.

Gruczołō álbo guzom twárdym.

Gruczołom nábiegłym/ w ktoreykolwiek częśći ćiáłá: Wźiąć prochu korzenia Stośilu Herkuleſowego łot/ Sáletry pięć czwierći łotu/ Wapná niegáßonego czwierć łotá Sádłá Niedźwiedzego cztyry łoty/ Woſku poł łotá. To weſpoł ſpuśćić przy ogniu/ á ná nie plaſtrowáć.

Jády beſtyy ßkodźić niemogą.

Beſtyie iádowite żeby vſczknieniem ſwym záßkodźić niemogły/ Korzeń tego źiela/ Naśienie/ y Kwiát z Oliwą vtrzeć/ y tym ćiáło námázowáć.

Węże y ine gádźiny wypędza.

Węże/ y ine iádowite beſtyie/ z domu wygánia/ kurząc tym korzeniem po domu: álbo ſokiem iego.

Mieśięczney.

Mieśięczną chorobę Pániam/ nád przyrodzenie záwśćiągnioną/ wzbudza y wywodźi/ Proch tego korzenia z miodem rzádko roczczyniony/ y w tym czopek álbo węzełek/ z Báwełny vßyty/ máczáć/ á w otwor łoná co nagłębiey puſczáć.

Máćicy zátwárdźiáłey.

Máćicy zátwárdźiáłey ieſt rátunkiē/ wárząc w wodźie korzeń/ á tą ſie wodą náparzáć/ álbo po pás w niey śiádáć.

Item.

Czopek z tego korzenia w otwor łoná puſczony/ Záśniát z żywotá pędźi.

Tákże Mieśięczną chorobę.

Od źáby párcháteY vkąßeniu

Od źiemney á párcháteY żáby vkąßeniu/ ieſt oſobliwym lekárſtwem/ korzeń bądź ſuchy/ álbo świeży/ z moczem człowieczym vmießány/ á ná ránę plaſtrowány.

Od Páiecznej myßy vkąßonk.

Od Myßy Páieczney vkąßonym/ korzeń Herkule ſam vtłukßy/ ná ránę przykłádáiąc/ dobrze.

Podágrze.

Podágrze.

Chirágrze

Chyrágrze.

Artetice.

Artetyce. To ieſt: boleniu y łamániu

w rękách y w nogách/ dáie rátunek/ korzeń tego źiela z máłymi Rozynkámi vtłuczony/ á plaſtrowány. (Abige.)

Plod martwy wywodźi.

Plod martwy z żywotá wyćiąga/ czopek vſtrugawſzy z korzeniá/ y w otwor łoná puśćiwſzy. Tákże dym z Soku iego z ogniá/ liykiem w otwor łoná puſczány.

Wrzodom. Sádzelom/ Ránom zágniłośći.

Wrzody y Sádzele.

Rány zágniłe y záplugáwione wychędąża/ prochem korzeniá tego záſypuiąc ie/ álbo z miodem záczyniony/ miáſto máśći w nie kłádąc. Toż z winem tenże proch rozczyniony/ á w nie/ miáſto máśći puſczány/ czyni. Też źiele/ álbo nać iego/ w wodźie álbo w winie wárząc/ tym ie wymywáć/ dobrze. Item.

Máćicznym dolegliwośćiam.

Przećiwko Máćicznym dolegliwośćiam/ z źimney przyczyny/ dobry.

Mieśieczney.

Mieśieczną chorobę záſtánowioną wzbudza/ wárząc Liśćie y z Kłączem/ á párę w otwor łoná liykiem puſczáiąc/ álbo też po pás w niey śiedząc/ ćiepło śię náparzáiąc.

- Pokurczonym.
- Przepukłym.
- Pleurze/ y bokom boleniu z kłoćiem.
- Gryźieniu w żywoćie/ álbo Rzezáwicom.
- Czerwoney Biegunce
- Moczu kápániem odchodzącemu.

} Sok w trunku ieſt oſobliwym rátunkiem.

Pęchyrzu okrośćiá.

Pęchyrzowi záwrzedźiáłemu/ z Winem słodkim/ álbo z miodową ſytą/ Sok w trunku vżywány/ ieſt lekárſtwem.

Purguie y flágmę wywodźi.

Piguły z czwierći łotá Soku/ ktory Opoponakiem Láćinnicy zowią/ ná czczo przyięte/ Flágmę grubą y kliiowátą ſtolcy wywodzą. (Abige:)

Páráliżu.

W Sláku y w náruſzeniu powietrzem/ z ſoku czopek vtoczywſzy/ w żołći Wołowey go obmaczawſzy/ w kiſzkę ſtolcową wpráwić. A zwłaſzcza/ gdy przez vſtá lekárſtwá dáć niemoże. A gdyby chory przez vſtá bráć mogł/ dáć mu te Piguły/ ktore mu będą bárzo ſpoſobne: Wźiąć tego ſoku/ Ruty ogrodney/ Serápinu/ Żywice/ Bobrowych ſtrotow/ Pieprzu/ Soku z Lubſczyku/ álbo Extráktu iego to ieſt: iſtnośći z niego wyćiągnioney/ Mirrhy/ po czwierći łotá. To wſzyſtko co nämieley vtłuc/ co śię da tłuc/ á Sok Wielośiłu/ y Lubſczykowy w winie rozpuśćić/ á z ſokiem kwiećia białey Bukwice/ ktorą pirwiáſnką/ y kluczámi Piotrá świętego zowią/ záczynić/ z tego Piguł nátoczyć: z ktorych przez trzeći dźień po kwinćie vżywáć/ záraz po połnocy/ popiiáiąc ich trunkiem miodu dobrego.

Item. Piguły Páráliżem náruſzonym.

Rádukę.

Padáiącey niemocy ieſt wielkim y doświádczonym lekárſtwem: wźiąwſzy ſoku korzeniá Pánáku Herkuleſowego/ Spi zgláſu/ álbo Antimonium nieprzypráwnego/ Bobrowych ſtroiow/ Smoczey krwie: To co naſubtelniey vtrzeć/ á z tego káżdego dniá choremu po czwierći łotá dáwáć/ z konfektem kwiećia białey Bukwice/ álbo z czym inym przynależącym.

Mleku w ćiele zśiádłemu.

Mleko zśiádłe w żołądku rozpráſzá: wźiąwſzy dwie częśći od kwinty/ tego Soku/ y vtoczyć ſześć álbo śiedm Pigul/ á dáć połknąć.

Pokurczeniu ćiáłá.

Pokurczeniu we wſzytkim ćiele ieſt rátunkiem: Lot Soku tego Korzeniá rozpuśćić w połkwarty oleyku Rućiánego/ y przez Kliſtere dáć.

Febrom.

Przećiwko káżdey febrze ieſt lekárſtwem Sok: wźiąć go trzećią część kwinty/ y ſtoczyć we dwie/ álbo we trzy Pigułki/ połknąć/ winem trochę popiwſzy/ á to godźinę przed przyśćiem.

Żyłom ſuchym.

Żyłom ſuchym/ R

Muſzkułom.

Muſzkułom pogniećionym/ ieſt rátunkiem/ trzećią część czwierći łotá tego Soku dáiąc káżdego dniá/ z winem białym/ á z wodką z źiemnych gliſt vpaloną/ po dwu łyżek káżdego wźiąwſzy. (Alſaharauius.)

Mocz pędźi.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi: biorąc Soku tego pięć czwierći łotá/ Storaxu wodniſtego/ álbo miękkiego/ Iąderek orzechow laſkowych po cztyry częśći od kwinty/ Pieprzu śiedm źiarn. To wſzyſtko/ okrom Storaxu/ co namieley vtłuc/ á potym z Toraxem w Możdżerzyku co nagęśćiey záczynić/ z tego pigul/ iáko dobre źiárno grochowe/ náczynić/ á dawáć naprzod po trzy/ po cztyry/ po pięći/ áż do śiedmi y ośmi/ według lat káżdego/ y wieku/ ktemu y śił/ ieſt lekárſtwem doświádczonym/ popiiáiąc ich winem białym álbo czym inym przynależącym.

Vſzczknieniu od wężow/ y inych iádowitych beſtyy.

Przećiwko vſzczknieniu od wſzelákich beſtyy iádowitych/ dwie częśći kwinty Soku/ z trzećią częśćią Kokornaku okrągłego/ z winem dáiąc pić/ ieſt lekárſtwem: z tymże Kokornakiem plaſtrowány/ toż czyni.

Item. Od wśćiekłych beſtyy obrázonym.

Tenże Sok z Smołą plaſtrowány ná ránę/ od wśćiekłych beſtyy zádáną/ leczy. (Dioſc:) To ieſt: Wźiąć tego Soku trzy łoty/ á Smoły dwánaśćie łotow: Sok w mocnym occie naprzod roſpuśćić/ potym ze ſmołą ſpuśćić/ á ná ránę przykłádáć. (Tabe.)

Trućiznę y iády wſzelákie z ćiáłá wywodźi.

Trućiznę y Iad wſzeláki z ćiáłá wywodźi/ Sok z Stośiłu Herkuleſowego/ biorąc go ná raz kwintę/ z ćiepłym winem białym ſtárym. Toż też ſłuży

Vſzczknionym od páſká.

Vſzczknionym od iádowitego wężá/ ktore Aſpidem Láćinnicy zowią/ co narychley tę trunek piiąc/ nátychmiaſt po vſzczknie

niu/ á gdy ſie w żołądku dobrze zágrzeie/ wykrztuśić ſie co nalepiey.

Mocz ciężkiey. Mocz zátrzymány/ álbo z ciężkośćią y kápániem odchodzący/ wolno wywodźi/ pół łotá tego Soku w białym winie rozpuśćiwszy dáć wypić.

Mieśieczney. Tenże trunek pomieniony Mieśieczną chorobę Pániam záwśćiągnioną pobudza/ y wywodźi.

Łożysku. Łożysko po porodzeniu pozostáłe wypędza/ kwinte Soku tegż/ álbo z winem/ álbo z wodką Lebiodki polney álbo gorney pić dáiąc.

Zaśniátu. Zaśniát/ ábo iáko drudzy zowią/ Záporzysko/ wywodźi z żywotá Pániom/ Molam Láćinnicy zowią/ dáiąc tegoż Soku z Stośiłu Herkulesowego czwierć łotá/ może y połtorá z pitym miodem.

Scyátyce. Scyátyce/ iest lekárstwem tenże Sok dwie częśći go kwinty z iedną częśćią Bobrowych ſtroiow/ z winem białym dáiąc go pić.

Płod martwy wywodźi. Korzeń czopkiem záſtrugány/ álbo vśiekány/ á w wiotchey chustecce węzełkiem wnątrz pusczony/ płod martwy z żywotá wyćiąga.

Bolączce w oczách. Bolączkę/ álbo wrzod w oczách leczy/ Sok z Herkule z trochą octu á z Oleykiem Ptászey zobi ná nie plastrowány.

Żebom bolącym. Boł żebow vśmierza/ tenże Sok w occie moczony/ á ciepło w vśćiech/ y długo trzymány.

Zápámiętáiącym. Subetu. Nád przyrodzenie zápámiętáiący ſie. Spániu nád przyrodzenie/ ktore Subetem Arábczycy zowią/ wzbudza/ z soku podkurzenie w nos z ogniá czyniąc.

Vszu bolenu. W vszách boleśći vkłáda/ tenże Sok/ á zwłasczá z korzeniá tego źiela z Migdałowym Oleykiem/ z Rożánym y z winnym zmieszány/ á ciepło w nie pusczány.

Kolánom bolącym. Boleśći w kolánách vkłáda/ Sok z trochą winá rozczyniony/ y do zgęszczenia plastru wárzony/ y tym ciepło okłádáne. Też w Pigułách/ ábo w Klisterách/ ábo z iákimkolwiek lekárstwem przez vstá vżywány/ temuż iest osobliwym rátunkiem.

Lędźwiom bolącym z kámienia. Boleśći w Lędźwiách od kámieniá wzbudzone/ toż plastrowánie y klisterowánie vspokaia.

Vkąszenie od wężá/ y od wszelákich iádowitych bestyy. Vkąszonym od wężá/ ktorego Aspidē zowią/ tenże Sok wielośiłu z máłymi Rozynkámi vtłuczony/ y ná ránę przykłádány/ iest lekárstwem. Tákże Przećiwko wszelákich bestiy iádowitych vkąszeniu ránę plastruiąc.

Od psá wśćiekłego obrážonym. Od wśćiekłego psá obrážonym/ iest rátunkiem wielkim/ ábowiem iad wszystek z rány wyćiąga: wźiąwszy Oponaku/ Gálbanu/ po sześći łotow/ Smoły dwá łoty/ Octu ostrego winnego trzy dobre łyżki/ rozpuść Gálban y Opoponak ábo Sok wszystkie° siłu/ potym Smoły przydáy/ á będźiesz miał kosztowny plastr/ ná vkąszenie od Psá wśćiekłego.

Języczkowi spádłemu. Języczek z mieyscá swego zśliżły y spádły/ dla zbytnich wilgotnośći podnośi/ y ná swe mieysce przywodźi/ dym z ogniá z Soku tego/ álbo y z Gálbanu w gárło pusczáiąc.

Łożysku. Łożysko pozostáłe po porodzeniu wywodźi/ dym tákże z ogniá węglistego w otwor łoná lyykiem pusczáiąc/ z Soku tego/ z Gálbanu á z Bobrowych ſtroiow/ zárowno káždego wźiąwszy.

Item. Toż czopek/ z korzeniá Wielośiłu vstrugawszy/ á w otwor łoná wpráwiony/ czyni.

Paćierzom w grzbiećie bolącym. Paćierze w grzbiećie gdyby boláły: wźiąć tego Wielośiłu Soku/ oleiu Bobrowego/ álbo Oleyku z ziarnek z Kleszczewiny (Ricinum zowią Láćinnicy) álbo w niedostátku tego/ Oleiu Rućiánego: y z tego mázánie Paćierzom vczynić/ ráno y w wieczor ie náćieráć.

Scyátyce. Scyátyce/ y niezmiernym boleśćiom w biodrách/ prędkim/ y doświádczonym iest lekárstwem: wźiąwszy Soku z tego Wielośiłu dwá łoty/ wosku sześć łotow/ Oleyku Ptászey zobi z szesnaśćie łyżek: Sok z trochą octu winnego ostrego rozpuśćić: wosku troche z Oleykiem Ptászey zobi spuśćić/ y tym biodrá plastrowáć.

Wchodźi do máśći rozmáitych do ran ćiętych y sztychowych. Wchodźi do máśći/ ktore do ran ćiętych y sztychowych bywáią czynione/ ábowiem ie spáia y goi. Tákże do tych/ ktore do Fistuł y wrzodow złych á záſtárzáłych bywáią robione.

Item. Bywa też czyniona Máść niepospolita/ od vczonych Cyrulikow/ ktorą oni zowią Emplastrum de Lino, tym sposobem: Biorą Sok Wielośiłow/ Miod/ Oleiek Rożány/ Wino/ káždego po pięći łyżek/ Gleyty srebrney/ Aleopátyku/ Sárkokoly/ po łoćie/ Fláytuchu z chusty wiotchey ćienkiey á chędogiey násrobánego łot/ y to porządnie/ iedno po drugim mieszáią/ y máść kosztowną/ ránom świeżym/ stuláiącą y goiącą/ czynią.

Sprácowánym. Wchodźi też do máśći przećiwko sprácowániu/ gnuśnośći y leniwośći czynioney.

Bolenu głowy. Wchodźi y do tych/ ktore czynią przećiwko bolenu głowy.

Kárbunkułom. Wrzody ogniste/ ktore Kárbunkułámi zowią/ otwiera sam Korzeń Wielośiłu/ álbo z Rozynkámi máłymi plastruiąc ná nie/ álbo też Sok iego.

Máćicy zádušoney. Máćicy zádušoney iest rátunkiem/ Sok korzeniá Wielośiłoweg pod nosem trzymáiąc.

Wzrok ostrzy. Wzrok słáby y ćiemny ostrzy/ tenże Sok/ rozczyniony sokiem/ álbo Wodką Kopru włoskiego/ y tym oczy pomázuiąc.

Kolice. Kolice y dárćiu w kiszkách/ z zimnych

wilgotności / z inymi lekárstwy / do tey należącymi / tenże Sok vżywány / iest bárzo vżyteczny. (Abige.) Albo dawszy napirzod klistere odmiekczáiącą / námoczyć go przez noc w Soku Kopru Włoskiego / á Cukru przydawszy / poránu dáć pić.

Wietrznościom.

Wietrzności grube rospądza / Plastr z sámego Soku / álbo Opoponaku czyniąc / á ciepło ná żywot kłádąc. (Abig:)

Surowe wilgotnościom.

Surowe wilgotności wywodzi / pigułámi vżywány. (tenże) Albo iákim inym sposobem bráný.

Glistom.

Z Miodem á z Piołynowym Sokiem Opoponak dány / w żywocie glisty morzy.

Sleziene twardey.

Sleziono zátwárdziáłą odmiekcza / w occie wárzony / á ná lewy bok ciepło przykłádány.

Kászlu. Głowy b. Kászlu. Glistom.

Kászel z zimná leczy. ⎫ z Soku z
Głowy bolenie vśmierza. ⎬ tego ziela
Padáiącey niemocy. ⎬ korzenia
Glisty morzy y wywodzi / ⎭ Pigul vżywáiąc: Albo tenże w Soku białey Szánty przez noc moczyć / á ráno przecedziwszy / miodu troche przydáć / y pić. Może też Lektwarz z niego vczynić / y vżywáć.

Miesiecz:

Miesieczną Pániam wzbudza.

Łożysku.

Łożysko po porodzeniu pozostáłe wypędza.

Máćicy oźiebłey y plugá:

Máćice záźiebioną rozgrzewa / záplugáwioną wychędaża: ten Sok w oleyku Bobkowym rospuszczony / báwełny troche w nim obmaczáć / á Korzeń Gorzyszu wielkiego nią obwinąć / y w otwor łoná włożyć. Też z oleykiem ktory Muscelinum zowią / á z sokiem Bylice / Sok Wielosiłow wezełkiem wpuszczony / toż wszystko czyni.

Płod mártwy wywodźi.

Płod mártwy z żywotá wyćiąga / bądź sam / bądź z żołcią Jáłowiczą zmieszány / á ná węgle żárzyste kłádziony / dym ten liykiem w otwor łoná pusczáiąc. Ale gdyby Płod żywy był / á toby było czyniono / zábiła go. Przeto brzemienne białegłowy z káżdey miáry máią sie go pilnie wiárowáć / nietylko Soku iego / ále y nasienia / y korzeniá: náwet zapáchu / dymu / y podkurzánia z niego.

Miárá y wagá soku Pánákowego.

Owa do tego wszystkiego Sok ten Pánákow służy / do czego Armoniacum. Miárá y wagá iego iest / od poł czwierći łotá / áż do cáłey czwierci / inym go rzeczom przymieszáiąc. (Aben Mesua.)

Ciężkiemu rodzeniu.

Ciężkiemu rodzeniu iest rátunkiem: czwierć łotá tego ziela nasienia / miáłko vtártego / z winem dáć wypić tey / ktora sie dziatkámi prácuie. (Turn:)

Mleká mámkom obfitość.

Mleká mámkom obfitość dáie / drzeń z Kłącza / dáiąc go z czymkolwiek w trunku.

Ciáło otw.

Ciáło otwiera y rzedźi.

Purguie.

Żywot láxuie y odwilża.

Wietrzn: rospądza.

Wietrzności w ciele zámknione wypądza / toż nasienie Pánákowe / z octem á z Oliwą piiąc.

Kurczo.

Kurcze odpądza.

Zimnicom.

Zimnice leczy / dawszy Soku tego ziela / ktory Opoponakiem zowią / czwierć łotá / z miodową Sytą / godzine przed przyśćiem.

Przepukl. Kászlącł.

Przepuklinám wnętrznym Sok. Tákże Kászlącym.

Mocz pędźi.

Záwściągłemu y ciężkiemu pusczániu Moczu.

Pęchyrzowi boleiącemu y záwrzedźiáłemu.

Pęchyrzowi boleiącemu / y záwrzedźiáłości iego / iest lekárstwem / Sok ten / pod przerzeczoną wagą / z sytą miodową piiąc.

Miesieczney.

Miesieczną chorobę Pániom záwściągnioną wzbudza / w miękkim iáiu vżywány.

Języczkowi spádłemu.

Języczek spádły podnosi ná swe miejsce przywodzi / Dym z ogniá z niego czyniąc / á liykiem w gárło pusczáiąc.

Slinog.

Slinogorz. Tákże

Zołzom. Zápaleniu gárłá.

Zołzom nábiegłym w gárle / y
Zápaleniu gárłá / Sok ten nápoły z Dyáltyią zmieszány / á zwierzchu około szyie plastrowány.

Artetice.

Artetyce / to iest: boleniu y łamániu w członkách / z przyczyny flusow zimnych flágmistych / iest rátunkiem wielkim / wárząc Nać y z kłączem tego Pánáku / á tą wodą często ćiáło co naćiepley omywáiąc / álbo kąpiąc. Ták tey chorobie w ciele / z mieyscá ná mieysce tuláiącey sie / będzie lekárstwem osobliwym / y doświádczonym.

Máćicy zádufzoney.

Máćicy broni záduszenia / y ku gorze wstąpienia / Sok / miásto máśći iákiey / ná Bárchánie rozmázány. Albo ráczey w ciepley wodźie rospuszczony / y w tym chuste mácząć / á od Pępká / przez prog łoná / ciepło przykłádáć.

Sciátyce.

Scyátyke.

Podágrze.

Podágre / z zimnych flusow / plástruiąc nim mieyscá boleiące / álbo y náćieráiąc / leczy. (Turn:)

Przymiotom ognistym.

Przymioty ogniste / wielkie / y gwałtowne z twárdością / vśmierza. Tákże

Kárbunkułu.

Kárbunkuł / wrzod ognisty / zmiekcza y niszczy / Sok tego ziela / z iáką rzeczą wychłádzáiącą / álbo z Sokiem z Psinek zmieszány / y plastrowány. (Turn:)

Wzrok posila.

Wzrok mdły posila / y bystry czyni / máżąc nim kąćiki w oczu / przy nośie.

Od wśćiekłego psá vkąszonę.

Od Psá wśćiekłego / y od inych bestyy iádowitych obrázonym / wielkim á doświádczonym iest lekárstwem / z smołą nápoły zmieszány / á ná rány plastrowány. Abowiem bez wszelákiego bolu goi.

Czáry w Małżeń.

Ktoryby do Venusá / y do skutku małżeńskiego / zá czárámi złych ludźi / poteznosc

żność vtrácili/ y boleści niejákie/ y rzezánia w członkách/ ták wnętrznych/ jáko zwierzchnich/ mieli/ tych Sokiem tego ziela ktory Opoponakiem zowiemy/ podkurzáć/ po nástániu Kśiężycá/ y przed Pełnią/ to iest: miedzy Pełnią/ á miedzy Nowem. Do tego rospuściwszy tegoż soku trochę w ćiepłey wodce Ruciáney/ chusteczki w tym maczáć/ á męski Korzeń ćiepło obwijáć.

Niewieściey.

Sczkáwce.

Sczkáwce iest doświádczonym lekárstwem/ sámym pilnym/ á prawie wrytymi oczomá ná ten Sok tylko pátrząc: czemu sie nie trzebá dziwowáć. Gdyż iest rodzay ieden Ostu (o czym ná swym miescu) ná ktory tylko pilno pátrząc/ zápalenie vst żołądkowych/ y smrodliwe odrzygánia y odmiátánia zástánawia. Dziwny Pan Bog w spráwách świętych swoich/ ktory y Ziołom wlewa y dáie táką skrytą/ y rozumem niedościgłą władzą/ y moc.

Item. Czárom w sztánie Małżeńskim.

Máść ná też vtrácona potężność do skutku Małżeńskiego przez czáry: Wziąć tego Soku Opoponaku ná drobne kąski połamánego/ dla przebránia jákichkolwiek w nim nieczystości/ bądź trząsczek/ álbo listeczkow z ziół/ bądź też y piasku/ ile sie zdáy podoba/ y rospuśćić go w ćiepłym occie przedystyllowánym. Potym ocet przez płát gęsty sukienny przecedźić raz kilká/ áż prawie chędogi y iásny będźie: á potym w Kukurbite/ Alembikiem ślepym nákrytą/ wláć/ y ná piasku/ álbo popiele ćiepłym digerowáć/ y ták niecháć/ áż sie zśiedźie. Potym mąki Pszeniczney chędogiey/ y Soli po kwincie/ álbo po czwierći łotá: do tego zśiádłego przydáć/ y co napilniey vmieszáć/ á Rożáną wodką/ ile potrzebá/ roztworzyć: á gdy będźie trzećia część Wodniká wstępowáłá/ pod pánowániem Sáturnusá. Tedy Máść tę vczynić/ ktorą Korzeń męski námázowáć. Ták gusłá y czáry/ y boleści/ rzezawki/ y wszystká niepotężność/ do skutku małżeńskiego/ precz odstąpi. (Tur.)

Przyczyny choroby iáko poznáć w chorym.

Twierdzą niektorzy/ iż gdyby kto chćiał dowodnie/ álbo choćia niedoskonále/ w chorym ćiele chorobę poznáć: z kądby y z iákiey przyczyny byłá/ álbo być miáłá/ tylko z Medyány dáć mu krwie miernie vpuśćić/ á co námiełszym prochem tego Soku zwierzchu potrząść. Záraz zátym pokaże sie ná krwi: co zá zágniłości/ y iákie wilgotności złe są w ćiele/ ktoreby chorobę przywiodły/ álbo iáką vczynić máią. Záczym mądry/ dowćipny/ y vczony Lekarz/ może przystoynymi lekárstwy temu zábiegáć snádnie.

Vinum panacis.

Wino ze wszystkiego Siłu.

Stárzy Lekárze mieli w vżywániu to wino/ poślednieyszym/ iáko sámo ziele w nieznáiomość przyszło/ ták wino w zániedbánie. Dioscorides tákże opisuiąc skutki iego/ każe wziąć ze dwá łoty korzenia Pánaku tego/ y námoczyć w pięći kwartách Moszczu/ że prawie dobrze wykisnie. Potym go stoczyć/ á do potrzeby Lekárskiey niżey opisáney vżywáć.

Przepukl.
Przepukłym.

Kurczom.
Kurczonym/ y Pokrzywionym.

Potłuczonym.
Rázem potłuczonym.

Tchu nie stawáiącym.
Tchu niestawáiącym/ iedno z wyciągnieniem szyie. Co bywa Gwizdzącym.

Śleziene.
Śleźienie zbytnie opuchłey.

Żołądku.
Żołądkowi nie trawiącemu.

Kolice.
Kolice y gryzieniu w Kiszkach.

Scyátyce.
Scyátyce.

Miesiące.
Miesięczną Paniom wzbudza.

Opuchłe.
Opuchłym.

Ukąsz. od.
Od Bestyi iádowitych vkąszonym.

Bywa też to wino z Soku Pánakowego tym sposobem czynione: wziąć co nawybornieyszego Opoponaku połtrzećia łotá/ á we dwá gárncá Moszczu słodkiego wrzućić/ y dáć wykisnąć/ á po dwu Kśiężycu stoczyć/ chowáć. To wino przerzeczonym chorobom iest bárzo vżyteczne/ zwłaszczá Śleźienie zámuloney/ y zátwárdziáłey. (Varignana.)

Śleziene zámulonej.

Magisterium, álbo wyćiągnienie Istności.

Tym sposobem z Pánaku istność bywa wyćiągána/ iáko z Mistrzownikú/ y z inych ziół/ ktora tymże niedostátkom/ ktorym sam Korzeń z zielem/ y ze wszystkimi okolicznościámi swymi służy.

Serdecznym niedostátkom.

Serce mdłe bárzo posila/ biorąc go porządnie trzydzieści dni/ po trzydzieśći kropek/ bez przydánia inych rzeczy. (Tur.)

Kordyácznym.

Kordyácznym tákże wielkim iest rátunkiem.

Nyrkom bolejącym.
Nyrkom bolejącym/ zátkánym/ y Záworzedziáłym/ z źimney przyczyny.

Śleziene zámulonej y zátwárdziáłośći.
Śleźione zámuloną wychędaża/ y Zátwárdziáłość iey zmiękcza/ biorąc go po sześćidźiesiąt kropli/ przez dźiewięć dni ná noc kłádąc sie. A potym nic inego cáłą noc nie piiáć. Toż też

Wątrobie.
Wątrobie/ y

Płucom.
Płucom zámuleniu/ y zátwárdziáłośći iest lekárstwem. Przeto

Opuchłe.
Opuchłym.

Kászlącé.
Kászlącym.

Dychawicznym.
Dycháwicznym/ iest rátunkiem wielkim/ pomienionym sposobem vżywáiąc go.

Oleum distillat.

Oley dystyllowány z Wielosiłu/ álbo z Pánaku.

Z Opoponaku/ álbo Soku Pánáku Herkulcſowego/ Alchimiſkim ſpoſobem bywa oley dyſtyllowány/ ktory wielkich ieſt ſkutkow ták przez vſtá vżywány iáko z wierzchu nim mázac. Rozgrzewa zimne członki/ wilgotnosci roſpráwuie/ y ſuptylne czyni. Też niema być ſam ſczegulny vżywány/ iáko y Armoniak/ y ine dyſtyllowáne Oleie/ ále záwße z winem/ álbo z iáka wodką.

Dycháwicznym. Przećiwko Dycháwicy/ á ćieżkiemu tchnieniu/dwie ábo trzy kropie z winem ſłodkim dawáć go pić dobrze.

Káßlu zá(ſ)tárzáłe. Tákże Káßel ſtáry vśmierza.

Sleziennie. Wßyſtkim niedoſtátkom Slezióny/ ieſt vżyteczny.

Kolice. Koliki y gryżienie w żywoćie vśmierza/ przerzeczonym ſpoſobem go vżywáiac.

Strzelániu Mácicy. Strzelániu w Mácicy z wietrznośći z ìnnych. Tákże

Wietrznośćiom. Wietrznośći w ćiele roſpądza z winem vżywány/ ábo z wodką iáka przynależącą.

Zimnicom. Zimnicom wßeláki m/ieſt lekárſtwem przerzeczonym ſpoſobem go vżywáiąc/ z godzinę przed przyśćiem.

Biodrom. W biodrách bole vkláda Scyátyczne.

Pleurze. Pleurze y kłociu w bokách/ ieſt rátunkiem.

Moczu ćięzkiemu. Moczu z ćießkośćią/ álbo kápániem odchodzacemu ſłużý.

Pęcherzu. Służy wßelákim niedoſtátkom Pęcherzowyni/ zwłaſczá z zimnych przyczyn pochodzacym.

Miárá y wagá. Też do Piguł/ Lektwarzow/ Konfektow/ y inym lekárſtwom może być przymießány przerzeczonym chorobom według zdánia Lekárzá mądrego y roſtro(pnego)

Kolice. Nyrkom. Ledźwiom. Kłociu w bokach.
Kolce, / Nyrkom. / Ledźwiom. / Kłociu w bokách } ieſt oſobliwym rátunkiem/ mázac nim mieyſcá boleiące/ dwá kroć przez dźień. Albo Owczą wełnę w tym máczáiąc/ á co naćiepley ná nie przykládáć

Mácicy zátwárdziáłey. Mácicy zátwárdziáłey y nápuchłey/ z Oleykiem białey Liliey/ ábo z Dyálcya odmiekczáiac ią/ ieſt lekárſtwem. Tákże do dwu łotow Oleyku/ ábo máśći/ dwie álbo trzy kropki tego dyſtyllowáneg Oleyku przydáć tylko á nic więcey.

Scyátyce. Scyátyce y boleniu w biodrách/ ieſt bárzo vżyteczny/ trzy kropie wpuśćiwßy go do dwu łotow Oleyku Oślego Ogorká/ álbo do Oleyku ktory Sycionium zowią/ mázac tym: álbo wełnę nie plokáną Owczą w nim maczáć/ á ćiepło przykłádáć.

Artetyce. Podágrze. Chirágrze.
Artetyce. / Podágrze. / Chirágrze. } Tymże ſpoſobem ieſt bárzo vżyteczny/ á zwłaſczá z przyczyny zimney pochodzacym.

Boleniu zębow. Wżeby wyprochniáłe kropkę ábo dwie puſzcáiąc tego oleyku/ bole w nich vkláda.

Wzroku ćiemnemu. Wzrok byſtry czyni/ w łyßką wodki z Kopru Włoſkiego kropkę go puśćiwßy w oczy puſzcáć.

Może go też do pomienionych chorob z inymi máśćiámi/ Plaſtry/ y Oleykámi vżywáć/ przydáiąc go po kropce ábo trzech.

Oleiek z Naśienia Pánákowego Alchimiſkim ſpoſobem wyćiągniony/ ktory

Mozgu. Mozg pośila.

Pámięći. Pámięć oſtrzy.

Połgłowi. Połgłowy boleiącey ſłużý.

Meláńkoliczny. Meláńkolicznym bárzo vżyteczny.

Od rozumu odchodzącym. Od rozumu odchodzącym. y Głuchym. Tákże

Zápominaiącym. Zápominaiącym ſie nád przyrodzenie/ ieſt rátunkiem znácznym.

Zołzom. Zołzy/ y Gruczoły plugáwe/ twárde/ odmiękcza/ wyćiera/ od zágniłćia ich broni y záchowywa/ rozgrzewáiąc ie.

Mleko w pierśiách mnoży. Mleko Mámkom w pierśiách mnoży/ á dźiećiom máłym pierśi vżywáiącym/ nietylko obfitość pokármu dáie/ ále y pośilny im czyni. Do tego wilgotnośći w nich zágniłe/ y páry śmrodliwe z nich wypądza/ y zámnażáć ſie w nich nie dopuſzcza.

Miárá.

Miárá. Miárá do vżywánia tego Oleyku/ trzydźieśći kropli ná raz. Białymgłowom we trzydźieśći lat/ kropli trzydźieśći. We dwudźieſtu/ dwádźieśćiá Młodßey w Lećiech/ dźieśięć. A ten ma być z miodem pitym/ trunkiem vżywány.

Fiſtułom plugáwe. Do goienia Fiſtuł złych y plugáwych bywa Oleiek tym ſpoſobem od Chirurgow czyniony: Biora Oleyku z Opoponaku/ to ieſt/ z Soku Herkuleicy łotow dwánaśćie/ do tego przydáią Merkuryußu/ y Siárki/ ktore zowie Sublimatum/ y Bielu Ołowiánego/ álbo Bláywáſu/ po dwu łotách/ y weſpoł to vmießawßy/ w kukurbite kłádą/ przez dni trzydźieśći ták zániechawßy/ y przez Alembik trzykolbiáſty dyſtyluią/ Oley z pierwßey kolby oſobno odeymowáć/ ze wtorey tákże/ y z trzećiey. A co z trzećiey ſie odeymie/ przednieyßy ieſt/ co ze wtorey/ ten średni/ á co z pierwßey kolby/ ten oſtátni będźie/ á ten Fiſtułom złym y zágniłym/ ieſt bárzo potrzebny y vżyteczny/ ktore zá trzy Mieśiące doſkonále goi. (Turn.)

Sol z Naśienia Herkuliey/ álbo Pánaku.

Tym ſpoſobem tákże iáko z inych źioł

byWa czyniona/ ktora ieſt vżyteczna

Żylom pietym. Nerwom/ y żylom ſuchym álbo pietym/ od zámulenia z zimnych fluſow/ wolnymi ie czyniąc.

Máćicy. Niespoſobnosć Máćice ſpráwuie do zátrzymánia naśienia Mesłkiego/ zágrzewáiąc iey oziebłość/ y wychedażáiąc ią z ßlámowátośći plugáwych y ſpróſnych.

Płodu martwe: mu. Płod martwy z Łożyſkiem iego z żywotá wywodźi/ z octem w trunku dána.

Máćicy. Máćice oſłabiáłą vtwierdza/ y poſila.

Vſtá Máćice wolne czyni. Vſtá Máćice/ wolne czyni do otworu/ y do wyśćia płodu/ wywodząc ślißkość nieiáką z mieyſc tych/ w ktorych ſie naśienie do płodu záwiera. y ták ſnádne pozbyćie płodu czyni.

Piguły z Opoponaku.

Pilulę de Opop:

Te Piguły w Aptekách/ według opiſánia Meſue/ bywáią dźiáłáne. Służą zimnym flágmiſtym á grubym/ y kliiowátym ßlámowátośćiom.

Głowie. Głowie.
Mozgu. Mozgu.
Nerwom. Żylom ſuchym/ álbo Nerwom.
Páráliżu. Páráliżu.
Zakrz: vſt. Zákrzywieniu vſt.
Łamát k. W kolánách łamániu y boleniu.
Podágrze. Podágrze.
Artetyce. Artetyce.
Paćierzu. Paćierzu w grzbiećie. Y inym boleśćiom z zimnych á flegmiſtych wilgotnośći pochodzącym/ ſłuży.

Rozſądek.

Pának álbo Stosił Herkuleſow/ rzeczony od pierwßego wynáleżce ſwego/ ktory to źiele y ſkutki iego naprzod pokazał. Stosił Herkuleſow od wielu á rozmáitych ſkutkow ieſt rzeczone iako y Wielosił. Albowiem iáko Herkules od przyrodzenia był wielkimi siłami nád ine ludźie obdárowány. Ták y to źiołko od niego wynálezione wiele ſkutkow znamienitych ma w ſobie/ przećiwko rozmáitym chorobom. Od inych/ Pánakiem Herákleotyckim bywa miánowány/ od mieyſcá álbo Miáſtá/ przy ktorym ſie naywybornieyße znáyduie.

Pának Sklepiow/ ábo Stosił Sklepiow/ Roz: 66

Panaces Aſclepiū. Panaces Æſculapiū.

Heylwurtz Æſclepii.

SKlepia/ álbo Pának y Stosił Sklepiow/ ieſt Ziele máiąc Rozgę dwułokietną/ ćienką/ proſtą/ około ktorey/ Liśćie podobne Kopru Włoſkiego Liśćia/ ieno wietße/ kośmátße/ y pachniące.

Ná wierzchu tey Rozgi ogánká álbo okolek. Ten czásu swego żołte kwiatki z siebie wydáie/ smáku y zapáchu ostrokorzennego/ Korzonkow białych/ cienkich/ krotkich/ á gorzkich. To ziele zowią niektorzy Leśną Lebiodką/ álbo Dobrą myślą. Drudzy Czabrem/ iáko Dioscorides przypomina/ ále nie właśnie.

Miejsce.

U Nas áni gościem/ áni obywátelem iest/ bo tylko w kráinách ciepłych swe kochánie ma/ iáko w Apuliey/ y w inych mieyscách gorących/ zwłaszczá ná gorách niebu otworzystych.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest ciepłego/ y suchego/ iáko Stosił Herkulesow/ ieno nie ták silnie.

Moc y Skutki.

Wrzodom ciało roziadáiące. Wrzody złe ciáło roziadáiace/ y wyiadáiące/ ktore Grekowie Phagedenas názywáią/ leczy. Kwiat y Nasienie miáło z miodem vtárszy/ ná nie przykłádáć. (Dios.)

Dymienic: Zołzom. Dymienice. y Zołzy twárde zmiękcza / y przerywa/ á potym goi.

Vszczknionym od wężow iádowitych/ toż kwiecie y nasienie z winem pijąc/ iest rátunkiem. A z oliwą álbo z miodem vtárte/ á ná vszczknienie plastrem przykłádáne. (Dios.) Vszczknionym od wężow.

Rozsądek.

Pának álbo Stosił Sklepiow rzeczony od Asclepiusá/ álbo Aesculápiusá/ pierwszego wynálezce swego/ ktory go nietylko wynálazł/ ále y skutki iego pokazał ná pomienione dolegliwości.

Pának/ álbo Wielosił Chironow/ álbo Cyronia/ Rozdział 67.

Panax Chironium.

Heylwurtz Chironii.

Korzeń. Kwiát. **W**Ielosił Chironow Liścia iest Máieranowego. Korzeniá drobnego/ y w ziemi miálko śiedzacego. Z tego Kłącze krzewisto pochodzi/ w wierzchu ktorych kwiatki zołte. Korzeń smáku o ostrego. Ale Theophrástus Pának Chrironow troche ináczey opisuie Dodoneus Rhombertus ináczey. To iest/ Liścia Kobyleg sczawiu/ álbo ćwiklánego/ ieno mięższe° y welnistego być go twierdza. Liście. Kłącze.

Mieysce.

TO Ziele/ ktore Dioscorides opisał/ ná gorách pospolićie rośćie. Ma przodek to / ktore w Thesáliey ná gorze Pelion rośćie.

Przyrodzenie.

PAnak álbo Wielośil Chyronow z Pánakiem Sklepiowym (iáko Galenus świadczy) iednegoż sa przyrodzenia y złożenia z żywioł. To iest/wysusza y rozgrzewa/ná poczatku trzećiego stopniá.

Moc y Skutki.

Jádom wężowym. Jádom y trućiznom wężowym / korzeń w trunku vżywány/ sprzećiwia sie bárzo.

Vsczkniono. Vsczknionym od Gádźiny iádowitey/ w winie go dáiac/ iest lekárstwem. Sámo też Ziele z Liśćiem swym vwierćiáwszy/ ná też rány plastrowáć dobrze / bo z nich iad wyćiaga y goi. nym od wiżá.

Rozsadek.

Vkázuia niektorzy ine Ziele miásto włásnego Panaká Chironowego/ ále nie bez falszu. A to Ziele ktore oni Chironia zowia / drudzy Słonecznym kwiátem zowia: o ktorym też zá ta wzmianka meco powiemy.

Słoneczny Obrot / álbo Kwiát / Rozdział 68.

Flos Solis. Helianthemum. Consolida aurea. Pseudo Panax Chironium.

Sonnenblum. Sonnenguntzel.

OBrot/álbo Kwiát Słoneczny/iest krzakowáte Ziele/z ktorego korzeniá záraz kilká rozg pochodzi ćienkich/ á twárdo chrostowátych/ ná ktorych sa listeczki oddłużne/ Hizopowym bárzo podobne/ przy ktorych drugie listeczki wychodza drobnieysze gromadkámi. Kwiát podobny Pieciornikowemu/ żołty/ ieno wietszy dobrze. Korzeń twárdy/ zdrewniały. Smáku cierpkiego / ostrośći żadney w sobie nie máiac. Kłącze. Liśćie. Kwiát. Korzeń.

Mieysce.

Rośćie

ROśćie pospolićie ná gorách y ná págorkách/ Słońcu wyłożyſtych. V nas/ á zwłaſzcżá ná Pokuċiu zá Lwowem ná Gorách Kuropátnickich/ y ku Kámieńcu iádac/ obſićie ſie pokázuie.

Przyrodzenie.

ROzgrzewáiącego y wyſuſzáiącego ieſt przyrodzenia.

Moc y Skutki.

Rány świeże goi.

Rány świeże ſpaia y goi/ wárząc to ziele/ á tą iuchą wymywáiąc. Albo tłukąc ie z Wieprzowym ſádłem á przykłádáiąc.

Krew zbytnio záſtánawia.

Tok krwie záſtánawia/ z Ran/ z Noſá/ y ſkądkolwiek inád zbytnie płynąca.

Krwią chárkánie.

Krwią chárkániu y plwániu/ ieſt bárzo vżyteczny. Tákże Biegunkom/ á zwłaſzcżá Czerwoney Ciekącce/ vtłuczone/ vwierćiawſzy go ſpołecżnie z korzeniem iego/ á z iuchą wárzonego pijąc. Jeſzcze lepiey z Bábką á z korzenim Koſtywałowym w Czyrwonym winie wárząc dawáć pić. (Tab.)

Vpláwó.

Vpiáwy zbytnie biáłogłowſkie záwściąga: wziąwſzy tego Obrotu Słonecżnego/ Kurzego zieła korzeniá/ Wężownikowego liśćia y z wierzchołkámi/ Jeżyn/ Niedoſpiałku/ po garźći káżdego/ Bylice poł garźći/ To wſzyſtko pokrájawſzy/ w winie czerwonym wárząc/ á po trunku ciepło ná czczo y ná noc pijąc. (Tabe.)

Rány/ y záwrzedźiáłośći/ ták w vśćiech/ iáko w ſtolcu/ y ná członkách wſtydliwych goi/ wárząc go w czerwonym winie/ á tym ciepło y częſto vſta płócząc/ Gárgáryzmy czyniąc/ y ine członki obrázone wymywáiąc. (Tabe.) *W vśćiech/ w ſiedzeniu/ ná członkách wſtydliwych rány lecży.*

In ſumma/ gdźie potrzebá ſpaiáć/ záwśćiągáć/ poſilać/ goić/ tego zieła beſpiecżnie możem vżywáć/ iáko Koſtywału/ álbo Zywokoſtu.

Rozſadek.

Niektorzy ten Słonecżny obrot Sklepia/ álbo Pánákiem Sklepiowym mienią/ y chcą mieć: ále iáko ſłuſznie/ káżdy bacżyć może z oboygá tych źiół opiſánia.

O Łákotnym Zielu/ Rozdział 69.

DZiśieyſzy Ziołopiſowie/ troiákie Ziele Łákotne pokázuią. Dioſcorides/ ktoreż my náśláduiemy/ tylko iedno/ á to ieſt włáſne y iſtotne. Drugie dwoie/ że im przynależących y włáſnych imion náleść nie mogą/ pod toż ie podſádźili: ktorych też tu opiſánie z okoliczności położemy. Własne Ziele Łákotne Dioſcoridowe/ ieſt Kłącza Kopru ſwoyſkiemu/ álbo Ogrodnemu podobnego/ ćienkiego/ kolankowátego/ we wnątrz czcze. Liśćia drobnego/ iáko v Ruty/ álbo y Noſtrzyku/ ktory my Komonicą mnieyſzą zowiemy/ ieno miękſzego y pachnięſzego. A ku wierzchu pochodzące/ im dáley/ tym węższe/ y więcey rozdźielne/ iáko Liśćie Koziey Ruty. Ná wierzchách rozg ogánki álbo okołki/ iáko v Oleśniku/ ná ktorych Naśienie czarne/ álbo bárzo ćiemno bronatne/ pełne/ twárde/ obdłużne. Coś podobne Naśieniu Włoſkiego Kopru/ Smáku oſtrego/ zapáchu korzennego. Korzeń ma biały/ do Herkulei bárzo podobny/ ná pálec wzmieſz/ podczás mieſzſzey ſzy/ zapáchu mocnego y przyiemnego. Przetoprzychodźi do iedzenia ták ſurowy/ iáko przyprawny/ á zwłaſzcżá w Liguryey.

Kłącze. Liśćie. Naśienie. Korzeń.

Mieyſce.

ROśćie to Ziele przy wodách ćiekących/ ná gorách wyſokich/ y

ſkałách

ſkálach przykrych/ á oſtrych/ w ćieniách. Rośćie ná Tátrach. Jednák przodek ma to ktore w Liguriey/ ná gorách Apáinſkich/ rośćie/ z kąd też w Języku Láćińſkim názwiſká doſtáło Liguſticum, iákoby rzekł Liguriyſkie źiele. Gdźie go támći Obywátele/ miáſto Pieprzu/ zwłaſzczá Naśienia y korzenia/ vżywáią.

Liguſticum.
Libyſticon.

Welſcher Lubſtückel. Oder Ligurier Kraut.

Przyrodzenie.

KOrzeń y Naśienie tego Zielá Rozgrzewa y wyſußa we wtorym ſtopniu. A ma własność y ſkutki Szośiłu Herkuleſowego/ y przeto zowią go drudzy Pánakiem Herkuleſowym/ á zwłaſzczá Liguryczycy. Trawi/ Rozpędza/ wywodźi.

Moc y Skutki.

Żołądkowi vżyteczne.

Korzenie y naśienie tego źielá żołądkowi ieſt bárzo vżyteczne/ á ile źimnemu/ y do trawienia pokármow nieſpoſobnemu. Przeto vżytecznie oboie wchodzą do tych lekarſtw/ ktore dla tego bywáia czynione.

Wnętrznym bolom.

Wnętrzne bole vſpakaia y vśmierza.

Wietrznośćiom

Wietrznośći w żołądku/ ktoremu nábrzmiáłość y pußenie czynią/ roſpadzá.

Vkąßonym od iádowitych Beſtyy.

Z oſobliwośći przyrodzenia ſwego vkąßonym od wężow/ y beſtyy iádowitych/ ieſt wielkim lekárſtwem/ czwierć łotá miáłko vtłuczonego prochu z naśienia/ álbo y z korzenia/ z winem białym ſtárym dáiąc pić. Też wárząc go/ á tą wodą ráne wymywáiąc/ álbo y pláſtruiąc/ toż czyni.

Mieśiączney.

Mieśiączney chorobie/ nád przyrodzenie záwściągnioney. Tákże

Moczu.

Moczu ćiężkiemu odchodzeniu/ piiąc go/ ieſt vżyteczny. Toż korzenie czyni/ ná prog łoná y ná krzyże pláſtruiąc. Oboie też wárząc w winie/ á piiąc/ toż czyni.

W Kißkách/ y

Wnętrznośćiom w máćicy y kiſzkach.

W Máćicy wietrznośći záwarte rozpadza.

Żołądku.

Boleniu Żołądká y wnętrznośći/ z wietrznośći pochodzącemu/ bárzo ſłuży: wźiąwßy naśienia tego dwá łoty/ Gálgánu drobno pokráiánego/ Cynámonu tákże drobno połamánego/ po łoćie/ Cukru ſześć łotow: Winá przednie dobrego białego połgárncá. To przez trzy godźiny/ w flaſzy záßrobowan ſy/ w kotle

wrzącego vkropu wárzyć. Potym przecedźić/ á po dobrym trunku tęg ná czczo y ná noc vżywáć ćiepło. Vkłáda wſzelákie boleśći w Zoładku/ w Trzewách/ w Sleziense/ á zwłaſzczá z wietrznośći pochodzące.

Slezienie.

Toż Wino Zołądek do trawienia ſpoſobny czyni/ piiąc go.

Trawienie żołądkowi czyni.

Wietrznośći w ćiele rozgánia: wźiąć naśienia Lákotnego źiela dwá łoty/ Cynámonu połtorá łotá/ Kwiátu Muſzkátowego pół łotá. To wſzytko co namielsey vtłuc: Potym wźiąwſzy Miodku/ z kwiećiem Rozmárynowym łotow czternáśćie/ wárzyć/ áż zgeſtnieie dopieroż proch pomieniony do teg° Miodku przydáć/ y co nalepiey vmieſzáć/ że będźie Lektwarz/ ná kſztałt konfektu: ktorego ná czczo y ná noc iáko Káſztan/ álbo Sliwá Węgierſka/ vżywáć. (Taber.)

Item Wietrznośći w ćiele rozgánia.

Szczkawkę záſtánawia/ to Naśienie w winie wárząc/ á po kieliſzku ćiepło ráno y kłádąc ſię ſpáć/ piiąc. (tenże) Toż czyni proch tegoż naśienia/ z winē piiąc.

Szczkawce z wietrz.

Korzenie y naśienie Lákotnego źiela przychodźi do przyſmákow Stołowych/ ktory z octem á z Cukrem przydánym miáſto Sálſze/ przyſmákiem go vżywáiąc. Albo tym ſpoſobem:

Przyſmák do potraw.

Wźiąć korzeniá źiela Lákotneḡ połtorá łotá/ Gálgánu/ Pieprzu/ korzeniá Biedrzeńcowego/ Imbieru białego po połtory czwierći łotá/ korzeniá Lubſzczykowego pół czwierći łotá. To wſzyſtko co namielsey vtłuc/ do tego trzy łoty Cukru białeg°. To chowáć/ á kiedyby chćiał mieć przyſmák do iedzenia/ ták do Ryb iáko do mięſá: wźiąwſzy tego z łyżkę/ álbo ze dwie/ á winem ſłodkim roztworzyć/ álbo Ipſimą. (Taber.)

Przyſmák ſtołowy.

Albo ták: Wźiąć korzeniá Lákotnego źiela dwá łoty/ korzeniá Biedrzeńcu białego połtora łotá/ Imbieru białego/ Pieprzu białego/ Kminu kramnego po pół łoćie/ Cukru białego z pięć łotow/ Ipſimy álbo winá ſłodkiego ile potrzebá. Będźie przyſmák bárzo koſztowny/ y żołądkowi nietrawiącemu vżyteczny. Ták przed tym z tego źiela czynili ludźie przyſmáki/ bo y vſtom ieſt bárzo przyiemny. A z tąd że też v nas náźwiſko wźięło/ Lákotne źiele/ że do łákoći/ to ieſt/ przyſmákow/ wchodźiło. (Tenże)

Item.

Dla czego Lákotne źiele rzeczone.

Oczom płynącym/ Sok z świeżo zielonego liśćia/ z białym winem/ często w nie puſzczáiąc/ ieſt rátunkiem.

Oczom płynącym.

Stárćiu/ álbo oſádnieniu w śiedzeniu/ bądź z iázdy/ álbo z chodzenia ieſt lekárſtwem/ liśćie świeże zeżwáne á przykłádáne. (Tenże)

Oſádnieniu ábo ſtárćiu.

Mieśięczney chorobie Pániom/ nád przyrodzenie záwśćiągnioney/ tákże ieſt rátunkiem/ z korzeniá tego Lákotnego źiela czopek/ álbo węzełek/ w otwor łoná wpráwuiąc.

Mieśięczney.

Máćicy zádußeniu ieſt lekárſtwem: wźiąwſzy tego źiela Lákotneḡ dwie częśći/ Izopu/ Páproći/ Piołynu/ po iedney częśći. To weſpoł w wodźie wárzyć á włożywſzy miedzy dwie chuśćie ná prog łoná/ áż do otworu ſámego. Tákże ná krzyże ćiepło przykłádáć.

Máćicy.

Wino z Lákotnego źiela.

Vinū Liguſticū.

Aczkolwiek ſtárożytni Lekarze niemieli w vżywániu tego winá. Jednák Plinius Secundus w piątych Kśięgách/ o lekárſtwách/ we trzydźieſtȳ czwartȳ rozdźiale/ wſpomina go y záleca/ przećiwko Kolice/ z źimnych wilgotnośći y wietrznośći z nich pochodzących.

Kolice.

To Wino tym ſpoſobem może być czynione/ iáko bywa z Kminu kramnego/ álbo z Anyżu.

Zołądkowi źimnemu/ y do trawienia nieſpoſobnemu/ ſłuży.

Zołądek rozgrzewa.

Mieśięczną chorobę Pániom wzbudza. (Tabe.)

Mieśięczney.

Rozſądek.

Rozumieią niektorzy Lákotne źiele być Lubſzczykiem włoſkim/ á to z podobieńſtwá imion w ięzyku Láćińſkim: ktorym ták Lakotne źiele/ iáko Lubſzczyk/ miánuią: Leuiſticum, Liguſticum, Legiſticum. Ale źle. Co ſie snádnie z opiſánia okolicznośći/ y ſkutkow oboygá/ baczyć może. Niemniey ſie myláy ći/ ktorzy Lákotne źiele/ zá włáſny Sklepiow Wielosił/ álbo iáko drudzy pánák Herkuleſow/ być mienią.

O poſpolitym Lubſczyku/ Rozdźiał 70.

Lubſczyk ſwoyſki/ álbo poſpolity náſz znáiomſzy ieſt wſzytkim/ nietylko mieyſkim/ ále y wieyſkim ludźiom/ ánizliby ſie o nim piſáć miáło/ iednák przedśiewźiętey powinnośći doſyć czyniąc okolicznośćie°/ krotce przypomnię/ zwłaſzczá dla omylnego niektorych

ták Ziolopiſow/ iáko Lekárzow y Aptekárzow mniemánia/ ktorzy g̃
Korzeń. z Zielē Łákotnym mießáią. To tedy Ziele ma korzenie niemáłe/ rozdźielne/ y odnogáte/ y ná pálec wzmiaß/ podczás mięższeyße. Rozgi obley/ miąższey/ ná dwá/ podczás ná trzy łokćie wyſokiey/ we wnątrz czczey/ podobney Dźięgielowemu/ álbo Kopru Włoſkiego Kłączu/ odnogi z śiebie puſczáiące. Kłącze.
Liśćie. Liśćia Pietruſzczánemu/ álbo Opichowemu podobnego/ tylko więtßego/ ßerßego/ głębiey wykroionego/ á zieloności iásnieyßey. Ná wierzchu okołki niemáłe.
Kwiát. w Lipcu Kwiátem żołtym/ iáko Kopr Włoſki/ álbo y ſwoyſki kwitnące/ z ktorych potym Naśienie bywa lekkie/ ßerokie/ podobne Dźięgielowemu naśieniu/ ták/ że iedno od drugieğ rozeznáć trudno/ ieno to trochę mnieyße y ßárße/ á przyiemnie pachniące. Naśienie.

Leuiſticū vulgare, & Laſer, vel Laſerpicium Gallicū, aut Europeum.

Liebſtöckel. Badkraut.

Smáku oſtrego y roſpaláiącego w ięzyk/ álbo ſczypiącego. Rochaią ſię iákmiarz wßyſcy goſpodarze niepomálu w tym Zielu/ dla rozmáitych ſkutkow iego do wielu chorob. Przeto y w nanędznieyßych Ogrodkách nie trudno o nie. gdyż też korzeń iego y do dwánaśći lat w źiemi nie wyniſczeie. Ten gdźieby nożem/ álbo żelázem był nárzniony/ wydáie z śiebie bárzo pachniący/ Sok geſty/ iáko Żywicá.

Mieyſce.

Żadnym gruntem nie gárdźi/ wßędy ſię przyimie/ y pod płoty/ iednák lubi bárziey mieyſcá ná ktorych śiewáią/ záczym y buyniey rośćie.

Czás kopánia y bránia.

Nác y z Kłączem zbieráć/ gdy Merkuriuß ná zachodniey ſtronie báwić ſię będźie/ bo tám záśiadßy/ mocy wyſußáiącey dodáie Zio-

łom: y przeto Soli z nich więcey dáie. Zás gdy tego Zielá chcemy vżywáć przećiwko chorobom gorącym/ y ſpadkom podobnym/ ták zwierzchnim/ iáko wnętrznym/ tedy tego czáſu/ gdy tenże Plánetá w trzećim/ ßoſtym/ y dziewiątym ſtopniu w Pánnie będźie/ bo w ten czás Ziołom dáie ſuchość/ y chłodnośći dodáie. Korzeń gdy w Bliźniętách będźie w dwudźieſtym czwártym/ w dwudźieſtym ßoſtym/ álbo dwudźieſtym oſmym ſtopniu/ w domu dwudźieſtym śiodmym. Bo tego czáſu Ziołom wilgotnośći y chłodzenia dodáie. Ale kiedy go ná Sol/ álbo ná Proch chcemy vżywáć/ y do chorob gorących/ tedy w ten czás gdy Mieśiąc w Czwártaku/ álbo Przećiwny Merkuryußowi będźie w domu dźiewiątym/ álbo we dwudźieſtym piątym.

Przyrodzenie.

SMák y zapách Korzeniá/ Liśćia y Naśienia tego Zielá/ pokázuie go być przyrodzenia rozgrzewáiącego/ y wyſußáiącego/ w trzećim ſtopniu. Wchodźi do potrzeb Lekárſkich/ Korzenie/ Ziele/ y Naśienie/ otwiera/ wyrzuca/ wywodźi/ y goi.

Moc y Skutki.

Sośiki gdy ſie z Ziemie ná Wioſnę wypuſzczáią/ od niektorych bywáią rozmáićie vżywáne. To ieſt z potráwami miáſto Pietruſzki. Niektorzy Salſe z nich czynią/ drudzy miedzy Sáláte mieſzáią.

Stolce wywodźi. Te zá vżywániem ſwym żywot odmiękczáią/ y flágmiſte wilgotnośći ſtolcy wywodzą. (Tabe.)

Wątrobie. Slezienie zámulonym. Wątrobie. Sleźienie. } zámulonym y zátkánym.

Truciznom. Truciznom wßelákim przyiętym.

Morowemu powietrzu. Powietrzu morowemu y ziádowiczonemu/ przećiwi ſie. Záczym záchowywa od záráży.

Otwiera wnętrzności. Korzenia Lubſzczykowego iákimkolwiek ſpoſobem vżywáiąc/ otwiera záczpánia wnętrznośći y zámulenia.

Zárázie y iádu. Zaráze y iad káżdy/ y Poty/ mocznie wywodźi. (Tab.)

Káßlu. Káßel z źimnych wilgotnośći vśmierza.

Pierśiom pluycom. Pierśi. y

Plucá z flágmy gęſtey y kliiowátey ßlámowátośći wychędáza/ y wolno ich odbywa/ roſpráwuiąc y rozrzedzáiąc ie ſwym rozgrzewániem.

Zołądek posila. Zołądek oſłábiáły posila/ y vmacnia. Zimny rozgrzewa.

Krwi zśiádłey. Krew zśiádłą w Zołądku/ álbo gdźiekolwiek indźiey/ rozpráwia/ y wywodźi.

Serce mdłe posila. Serce mdłe posila/ nietylko ſwym vżywániem/ ále y zapáchem Duchy wnim ożywiáiące otrzeźwia.

Vſtá żoł[illegible]. Vſtá żołądkowe oſłábiáłe posila.

Dychawicznym. Ciężkiemu á dycháwicznemu tchnieniu/ ieſt wielkim rátunkiem/ rozgrzewáiąc/ rozwadniáiąc wilgotnośći w nich lipkie/ grube/ kliiowáte/ y wyrzucáiąc snádnie.

Apetyt czyni. Niechęć do iedzenia/ dla zbytnich w żołądku wilgotnośći/ oddala/ Apetyt y trawienie pokármow w nim czyni.

Wnętrznośći zámulon[illegible]. Zámulenia y zátkánia wnętrznośći otwiera/ wychędaza: Korzenie Lubſczykowe w winie/ álbo w piwie/ á nawet w wodźie wárząc/ á ciepło ráno y ná noc przez kilká dni piiąc.

Wnętrzn. posila. Toż wnętrznośći oſłábiáłe posila/ ßlamowátośći wychędazáiąc:

Vſzczkniętym od węzow. Vſczkniętym od Wężá/ y inych iádowitych beſtiy/ táż iuchá w trunku vżywána ieſt rátunkiem. Tákże

Od pſá wśćiekłego. Od pſá wśćiekłego obráżonym/ ieſt lekárſtwem tenże trunek. (Tab.)

Item. Toż proch z korzeniá Lubſczykowe[go] miáłko vtártego/ po czwierći łota z winem go piiąc/ czyni.

Mieśięczną wzbudza. Mieśięczną chorobę Pániam záwśćiągnioną wzbudza y wywodźi

Mocz wywodźi. Moczu nád przyrodzenie zaſtánowionemu/ ieſt rátunkiem.

Nerkom Mechyrzowi. Nyrki/ Mechyrz/ { zámulone wychędaza/ pod táż miárą z winem vżywány.

Kámieniu Nyr. Kámień Nyrkowy kruszy/ y wywodźi.

Máćicy. Máćiczne bole/ tymże ſpoſobem go vżywáiąc/ vkłáda.

Zołtaczce. Zołtą chorobę ſpądza: wźiąć Naśienia Lubſczykowego/ Pietruſczánego/ Naśienia Kopru Włoſkiego/ po łocie/ Zębu Słoniowego ſtrobánego/ y miáłko vtártego poł łotá/ to weſpoł co naſupcelniey vtrzeć/ á tego po czwierći łotá/

z polewką Ciećiorki wárzoney choremu dawáć pić/ álbo z wodką Kopru Włoſkiego / álbo z wodką Rániey przedze/ á potym ſie dobrze poćić/ bądź w Láźni ábo w poſcieli/ przez kilká dni to czyniąc.

Bolenie żołądká. W Żołądku boleśći z źimná vśmierza: wźiąwßy Naśienia Lubſczykoweg y Pieprzu po rowney częśći/ vtłuc/ á po czwierći lotá/ z winem białym dawáć pić. Toż też

Kolice. Kolikę y dárcie w kiſzkách vśmierza.

Gliſtom. Gliſty w żywoćie zábija/ y wywodźi/ czwierć lotá/ álbo co czerwony złoty záważy/ z winem białym naśienia pić dáiąc.

Mieśieczney. Tákże Mieśieczną chorobę Pániam wzbudza/ pod tęż miárę dáiąc go pić.

Powietrzem morowym záráżonym. Ktoby Powietrza morowego záchwyćił: Korzeniá Lubſczykowego poł kwinty miáłko vtártego z kwintą Dryákwie Alexándryyſkiey/ álbo Weneckiey przedniey z trochą octu dobreg winnego dáć pić dobrze / záraz potym przez trzy godźiny pocąc ſie co nalepiey.

Płod martwy wywodźi. Płod martwy z żywotá wyrzuca/ Naśienie Lubſczykowe miáłko vtarte/ połtory kwinty z winem białym dáiąc pić.

Żołtaczce. Żołtey niemocy korzeń/ ieſt lekárſtwem.

Wątrobie zámulon. Wątrobie tákże zámuloney dáie wielki rátunek/ pokráiawßy go drobno/ á w konew winá/ do tego z kilká Dukatow Węgierſkich włożywßy / przez dni dźiewięć tego trunkiem vżywáć / nic inego okrom tego nie piiąc.

Gornikō kopáczō kruſzcow. Gornikom/ ktorzy Krußce w źiemi biorą/ przećiwko gornym ſmrodom y páram káżdego dniá po poł łyßki korzeniá Lubſczykoweg drobno nakráiawßy/ dáć w trunku winá wypić / gdy ſie w gory puſzczáć máią/ ieſt im bárzo vżyteczno.

Przećiwko powietrzu ſmrodliwemu w gorách Kruſzcowych. Przećiwko złemu á záráźliwemu powietrzu / dobry : Wźiąwßy Korzeniá iego dwá loty / Kokornaku lot/ Fiiołkowego korzeniá / Naśienia Anyżowego/ po poł lotu: To wßyſtko miáłko vtrzeć/ á gdy do ßybu chceß ſie wpuſzczáć/ álbo do Huty iść / gdźie Krußce zlewáią/ wźiąc go z kwintę z ćiepłym winem białym.

Ślinogorzu. Ktorzy częſtokroć od Ślinogorzu bywáią nágábáni/ tym przez Treść Kłącza Lubſczykowego/ z trunku poſpolitego / brze vżywáć.

Sześćniedźiałkom. Sześćniedźiałkom y Położnicom to Ziele ſłußnie miáłoby być w wielkim záleceniu/ á zwłaſzczá Naśienie y Korzeń/ ktore po porodzeniu vżywány czyśći / ſypiąc go do zupek/ álbo y w piwo ćiepłe. Tákże go w potráwách vżywáiąc.

Máćicy bolejącej. Też Máćice ich záchowuie od boleśći przy tákowym czáſie.

Ránom y zámrzedźiáłośći wnętrzné. Wnętrzne rány leczy/ wárząc to Ziele w winie nápoły z wodą/ á te ciechę ráno y ná noc po dobrym trunku piiąc.

Do mycia y kapánia przyſtoyne. Dźiśieyßych czáſow nawięcey tego Ziela do kąpánia y mycia vżywáią: Albowiem ćiáło chędogie/ ſuptylne/ y gładkie czyni.

Máćicy záźiębiey/ Boleiącej/ y záplugáwioney. Máćice záźiębioną rozgrzewa.

Boleśći w niey vśmierza.

Záplugáwioną wychędaża/ kąpiąc ſie w nim po pás.

Owa do mycia miedzy inymi Zioły ma przodek.

Máćicy zádußoney. Máćicy zádußoney/ ieſt rátunkiem: wźiąwßy drobno pokráiánego Lubſczykowego korzeniá garść/ álbo dwie/ y przeßyć go w worku/ w winie nápoły z wodą wárzyć/ potym miedzy dwiemá Tálerzmi dobrze go wygniotßy/ ćiepło przykłádáć ná żywot pod Pępek.

Mieśieczney. Mieśieczną chorobę Paniam zá kłonowioną wzrußa y wywodźi: wźiąwßy tego Ziela dwie częśći/ Sábiny/ Lebiodki/ Bożego drzewká/ Szałwiey / Kotczey mietki/ Białey Lebiodki/ álbo Żytney mietki/ Kokornaku/ Márzymietki/ Bylice/ po iedney częśći: z tych wßyſtkich Ziol vczynić po pás kąpiel/ dwákroć káżdego dniá w niey po dwu godźin śiedząc.

Item. Albo też źiołá w gárncu wárzyć/ á z nich párę w otwor łoná liykiem puſzczáć

Twarz rzełkną y gładką czyni. Twarz bárzo cudną/ gládką/ y chędogą czyni/ Lubſczyk w wodźie wárząc/ tą wodą ſie częſto vmywáiąc.

Item. Korzenie Lubſczykowe vtłuc/ y w wodźie wárzyć/ trochę więcey niżli do połowice: potym przecedźić/ y co namocniey ono korzenie wyżąć / á tym ráno y ná noc twarz poćieráć.

Rány y záwrzedźiáłośći goi. Rány/ y

Záwrzedźiáłośći/ ták zwierzchnie/ iáko wnętrzne/ leczy y goi / vżywáią go ták zwierzchownie/ iáko przez vſtá.

Dźiąſłá zránione y gniiące goi. Dźiąſłá zránione y gniiące goi/ zwirzchniey ſkory niemáło z kłącza Lubſczykowego w wodźie wárzyć/ á tą wodą ie częſto wyćieráć y wymywáć. (Tab.)

Máść do ran świeżych. Bywa też Máść koßtowna do wßelákich ran goienia/ y z Lubſczyku czyniona: Wźiąć źiela świeżego lotow ßesnaśćie/ Celidoniey/ álbo źiela Jáſkołczego/ Kozłku źiela/ Twieśinoſzku / ábo Szałwiey polney biáłey/ po dwánaśćie lotow: Te wßyſtkie źiołá świeżo źielone w Moźdźerzu vtłukßy/ przydáć do nich Máſłá młodego nie ſłonego/ Loiu wołowego/ po funcie Aptekárſkim/ y znowu to weſpoł tłuc/ á potym w Pátelli ná wolnym ogniu przyſmáżyć/ áżby ſie wßyſtká wilgotność źioł ſtrawiłá. Potym przecedźiwßy/ y mocno wypráſowawßy przydáć woſku iárzęceg/ dwánaśćie lotow/ Ter-

pentyny ſzeſć: To nád ogniem obyczáynie roſpuśćić/ á gdy przechłodnieie/ przydáć niżey pomienionych prochow do tego. To ieſt Mirrhy/ Máſtyki/ Aleopátyku/ Grynſzpanu Hiſzpáńſkiego po poł toru łotu: Te weſpoł rękámi dobrze vmieſzáć/ y w koty potoczyć/ á do potrzeb pomienionych chowáć.

Item.

Iny Plaſtr bárzo oſobliwy do tychże Ran: Wziąć Lubſczyku świeżozielonego ſzeſnaśćie łotow/ Bukwice/ Lebiodki/ po dwánaśćie łotow/ Młodego bez ſoli Máſłá/ Ieleniego łoiu/ po Aptekárſkim funcie/ Zioła dobrze naprzod vtłuc/ potym Máſłá/ y Ieleniego łoiu przyłożyć/ y znowu z onymi zioły tłuc/ potym ták długo ſmáżyć/ żeby ſie wſzyſtká z ziołwi gotność wyſmáżyłá y ſtrawiłá/ przecedźić/ y mocno wypráſowawſzy/ Żywice biáłey chędogiey/ woſku iárzecego p. łotow ſzeſnáśćie/ á roſpuśćiwſzy/ z onymi zioły co nalepiey vmieſzáć/ y w kot potoczyć/ á do potrzeb ránnych chowáć. Bárzo prędko tá máść świeże rány goi w ktoreby dźiwiego y zgniłego mięſá nánároſło.

Zołtaczce.

Zołtą niemoc ſpądza.

Artetyce.

Boleśći w członkách vśmierza/ pocęcy ſie w wánnie nád tymi zioły: wziąć Lubſczyku/ Fengreku/ Kocánkow żołtych/ Rozmárynu/ Márunki/ Kummi y Romonice/ po rowney częśći/ y z tego Láźnią vczyniwſzy myć ſię/ pierwey nád ich párą ſie wypoćiwſzy.

VinũLeuiſticũ, vel Laſerpitiarum
Czáſu morowego powietrzá

Wino Lubſczykowe.

Przyprawiáią ſobie niektorzy wino Lubſczykiem/ korzenie iego pokráiawſzy/ w Moſzcz kłádą/ y też czáſu Powietrzá morowego ná czczo poſpolićie vżywáią.

Inym tákże przerzeczonym chorobom ſłużą. Może z przewárzonym winem iáko y z Moſztem być przyprawione/ tym ſpoſobem iáko wino Omankowe.

Aqua ſtillatit: Laſerpitii Europei

Wodká z Lubſczyku.

Tá w czeſtym vżywániu w inych ſtronách bywa/ v nas nie ták. W Lipcu poſpolićie bywa dyſtyllowána/ ktorego czáſu nalepiey ſie roſkwita/ wſzytko źiele drobno vśiekáć/ z kwiećiem/ z korzeniem/ z liśćiem/ y z kłączem/ á przez Balneũ maris przećiągnąć/ á potym ná słońcu wyzonowáć.

Máćicznym boleſ gliwośći po porodzeniu.

Máćiczne boleśći y ſtrzekánia po porodzeniu/ ktore czeſto przypadáią Sześćniedźiałkom/ tá wodká vśmierza/ trzy álbo cztery łyżki ná raz iey biorąc ciepło.

Krwi zśiádłey.

Krew zśiádłą w ciele roſpráwuie/ y wywodźi.

Kámień

Boleśći przez kámień w ćiele wzniecone vkłáda/ y moczem wywodźi.

Nyrkom. Przechod.

Nyrki zámulone/ y Przechody moczu wychędaża.

Mieśięczney.

Mieśięczną chorobę Pániam wzbudza y wywodźi/ po cztery álbo po pięći łyżek ciepło iey piiąc ná czczo y ná noc.

Piersiom ćiáſnym y flágmiſtě

Piersiom ćiáſnym y ſzlámowátośći flágmiſtey pełnym/ ieſt przynależąca. Przeto

Dycháwicznym.

Ciężkiemu tchnieniu y Dycháwicy/ ieſt vżyteczna/ przerzeczonym ſpoſobem ią piiąc.

Płucō záwrzedźiáłym.

Płucom záwrzedźiáłym y zránionym/ ieſt rátunkiem/ tákże trunkiem ie vżywáiąc.

Ciá. o piękne czyni.

Ciáło piękne/ gládkie y białe czyni.

Siniáło Czerwon:

Siniáłość/ y Czerwoność z twarzy ſpądza.

Kárbun:

Kárbunkuł/ álbo wrzod ogniſty.

Roży pie:

Roży piekielney.

Przymio:

Przymiotom/ Pláty w niey maczáiąc.

Kroſtom.

Kroſty/ y ine

Zmázom ná ćiele.

Zmázy ná twarzy źćiera. Tákże z inych częśći ćiáłá.

Wrzodō. Kroſtom. Ránom. Slinog.

Wrzody. | w vśćiech/ w gárle goi
Kroſty. | ciepło ma czeſto vſtę
Rány. | płocząc/ y gárgáryzu-
Slinogorz. | iąc/ goi. (Taber.)

Ale. Szyſzkom

Ale/ y Szyſzki w śiedzeniu.

Stárćiu álbo przyoſn.

Stárćie y oſádnienie w śiedzeniu leczy/ ćiepło wymywáiąc/ á fláytuch w niey maczáiąc/ ná ſádzele przykłádáć.

Głowie. Twarzy nábrzmiáłey.

Głowie nápuchłey. | ieſt lekárſtwē
Twarzy nábrzmiáłey/ | chuſty w niey

maczáiąc/ á ćiepło przykłádáiąc. Abowiem wyćiąga z nich puchlinę.

Pleurze.

Pleurze z záwrzedźiáłośći/ ieſt rátunkiem/ poránu ná czczo piiąc. (Tur.)

Omienieniu. Boleniu głowy.

Omienieniu y ochrapieniu. Tákże Głowy boleniu/ á zwłaſzczá w połowicy/ ieſt rátunkiem. (Turn.) piiąc y náćieráiąc nią.

Sok z Lubſczyku.

Sok z Lubſczyku/ do niektorych chorob bárzo potrzebny/ ktory co z naświeżſzego korzeniá/ z liśćiem/ z kłączem/ y z kwiećiem ſwym ma być/ drobno pośiekány/ w gárncu polewánym dobrze nákryty/ á przy wolnym ogniu párzony álbo y wárzony/ tylko żeby namniey nie vkipiáło: Potym w worek płotná mocnego wlać/ y tłuczkámi drzewiánymi wykręćić/ y wyżąć co nalepiey/ á chowáć pilno. Ten

Żyłom ſuchym.

Nerwom/ álbo Żyłom ſuchym/ bárzo ſłuży/ vżywáiąc go poránu/ y ná noc/ ćiepło/ po cztyry łyżki ná raz/ á może y więcey/ według vpodobánia. (Turn.)

Kolice. Morzyſku y gryzieniu

Kolice w żywoćie. y Gryzieniu á morzeniu w kiſzkách/ tymże ſpoſobem vżywány/ ieſt lekárſtwem.

Ráduku.

Ráduk Dźieciom máłym leczy/ dáiac go im z wodką kwiećia lipowegŏ drzewá.

Gliſtom.

Czerẃ/ álbo Gliſty w żywoćie morzy/ y wywodźi/ piiąc go ćiepło.

Drzewo od Czerwiu záchowuie.

Wſelákie Drzewo od Czerwotoczu záchowuie/ gdyby go nim námázał.

A ieſcze lepiey/ przydawßy mu Arábſkiey Sandáráchy/ ktorą Aptekárze Vernicem zowią.

Soku przerzeczonego wźiąć funtow dwá/ á miodu chędogiego białego funt/ álbo wiecey. To przy ogniu ſpuśćić. y

Człōkom odmárzłē. Kurczom. Zylom pietym.

To członkom odmárzłym. Tákże

Kurczom/ y

Pietym żyłom/ kurczącym ſie/ vżyteczny/ náćieráiąc nim mieyſcá obráżone dwie godźinie przed kąpániem/ álbo nápárzenim y obmyćiem/ tegż źiela wodką.

Zmázom.

Zmázy wßelákie/ y ßkárádośći z twárzy y z ćiáłá ſpądza/ wodką z ſámego Lubſczykowego kwiećia wyćiągnioną/ y z białki á z Kámforą trochę zmießáną/ y znowu dyſtyllowáną/ przez trzydźieśći dni porządnie/ ná káżdy wieczor/ idąc ſpáć/ twarz tym namázuiąc.

Lißáiom.

Lißáie iegláſte/ álbo krupiáte/ y pomykáiące ſie/ á ćiáło ßpecące/ ſpądza y goi woda/ álbo iucha z tego wßyſtkiego źiela wárzonego/ obmywáiąc po Pełni kśiężycá ná ſchodźie/ to ieſt: ná trzećiey kwadrze.

Slinog:

Slinogorz/ álbo wrzod w gárle leczy/ Ocet piiąc/ ktoryby w Trzćinie/ álbo w Klączu Lubſczykowym/ przez cztyry á dwádźieśćiá godźin/ był záchowány.

Máść.

Ránom wßelakim iádowićzonym.

Rány ziádowiczone/ ták ćiete/ ßtychowe/ iáko z poſtrzałow iádem nápußczonych/ dźiwnym ſpoſobem leczy: o ocbliwie palenie zbytnie w ránách vśmierza/ kwiećie świeże Lubſczykowe/ z oleiem Terpętynowym/ ná Mármorze ták vtárte/ że będźie właſnie iáko máść/ przydawßy do tego Sáletry.

Położnicom.

Stárzy ludźie Położnicom záraz po porodzeniu korzeń Lubſczykowy dawáli do pokármu/ dla ſtátecznego po porodzeniu wyczyſczenia/ y dla ſpoſobnośći znowu dźiećmi záſtąpienia.

Melánkolicznym.

Melánkolią z ćiáłá wyrzuca/ korzeń z naśieniem ſwym/ w prochu z winem piiąc.

Vſczknionym od iádowitey beſtyy.

Vſczknieniu iádowitemu od beſtiy/ ieſt doświadczonym lekárſtwem/ Sok z korzenia y naśienia nápoły/ álbo po rowney cześći zwziąwßy w rány puſczány.

Fiſtułom plugáwē.

Toż Fiſtuły wßelákie goi/ ták w vśćiech/ iáko y ná członkách wſtydliwych. Ták zbytnie wilgotne y ćiekące/ iáko y ſuche/ y roſpádłe/ dla ich ſuchośći/ wymywáiąc ie temiż Soki y nápuſczáiąc.

Kárbunkułom. Rożÿ piekielney.

Wrzody ogniſte/ ktore Węglikiem/ Láćinnicy Carbunculos miánuią. Tákże

Rożÿ Piekielney/ y ine przymioty ogniſte ná nogách wyćiąga y gáśi/ Pláty w wodźie maczáiąc tegoż źiela/ á przykłádáiąc.

Wyćiągnienie Iſtnośći.

Z korzenia tego Lubſczyku/ ták z ſuchego/ iáko z ſurowego/ Iſtność może być wyćiągniona/ tÿ ſpoſobem/ iáko ſie w Piołynu/ w Miarzu/ y w wielu inych źiołách powiedźiáło/ ktorey z wielkim vżytkiem/ w pomienionych dolegliwośćiách/ vżywáć możemy: biorąc iey po ßoſtey cześci od kwinty/ ták ſámey przez ſie/ iáko z inymi lekárſtwy przynal żącymi: álbo z wodką tegoż Lubſczyku/ álbo z winem/ álbo z czym inym. (Tabe)

Oleiek z naśienia Lubſczykowego.

Oleum.

Máchárzynie. Zyłō Pulſowym. Wątrobie. Slezienie.

Máchárzynce/ w ktorey Zołć ſie chowa/ ſłuży.

Zyłom Pulſowym/

Wątrobie/ Tákże

Sleźienie ieſt vżyteczny/ gdyby wilgotnośćiámi flágmiſtemi y Koleryczny mi były obćiążone.

Zrzenicy. Mozgu. Zołtacce.

Zrzenicy.

Mozgu tymże ſpoſobem vżyteczny.

Zołtą niemoc ſpądza y leczy/ gdyby go chory przez trzydźieśći dni porządnie po dźieśieć kropli/ że trzemá kroplámi oleyku z woſku/ káżdego dniá trzy kroć: ná świtániu/ w Południe/ y ná noc vżywał/ z trunkiem wodki z Kwiećia tegoż dyſtyllowáney. (Turn:)

Mámkō dostátek mleká dáie.

Pániom Pierśiámi dźiatki ſwe karmiącym/ álbo Mámkom/ obficie mleká dáie/ po dźiewięć go kropli/ z mlekiem kozim/ ćiepło ná noc piiąc.

Gniłec leczy.

Szorboch álbo ßkorbut leczy/ wźiąwßy naśienia Rzotkwiáneğ co namiełcey vtłuczonego trzy cześći/ Oleiu z Siárki iedne cześć/ Oleiu Lubſczykowego trzy cześći. To pomießáć/ y Máść z tych wßytkich rzeczy vczynić: á ſczeki álbo żuchwie/ y ćiáło wßyſtko/ tym námázáć: á záraz po námázaniu do ſuchej łáźnie iść/ y otworzonemi vſtÿ ćiepło wsie ćiągnąć. Tego lekárſtwá Zeglarze morza Pułnocnego/ iáko w Iſlándyey/ w Szwecyey/ w Norwegiey: gdźie im tá chorobá ſproſna ieſt poſpolita/ vżywáią. My gniłcem wnetrznym zowiemy/ o ktorey przyrodzeniu y kßtałćie w łyßczycy/ álbo w wárzeßce źielu/ ßerzey ſie opiſáło.

Krwi zśiádłey.

Krew we wnetrznośćiách zśiádłą roſpráwuie/ z piwem ćiepłym Oley ten piiąc. Tákże

Zerwániu.

Zerwániu wnetrznemu/ z potłuczenia

y z zbićia/ zá spádnieniem z wysoka/ iest ratunkiem.

Gruczołō Guzy álbo Gruczoły/ z krzeplośći y z zbieżenia krwie/ álbo inych wilgotnośći rozgania. Tákże

Żołzom. Żołzy rospadza/ y

Bolaczkō Bolaczki twárde.

Oleiek z Lubsczyku dystyllowány. (Tabe.)

Z suchego Lubsczyku/ ták z korzeniá/ iáko y liśćia/ z kwiećia y z nasienia/ może być Alchimiskim sposobem dystyllowány/ o ktorym sposobie wyćiagnienia/ w Rozdźiale o Piołynie/ y ná inych wielu mieyscach sie powiedźiáło. Ten rozmáitym chorobom tákże służy osobliwie.

Kolice. Kolice y dárćiu w żywoćie/ z źimnych wilgotnośći/ y wietrznośći z nich pochodzacych.

Sol z Lubsczyku.

Sol z Lubsczyku/ iáko z Piołynu/ z Bylice/ y z inych źioł bywa czyniona. Tá służy

Trućizni. Morowemu powietrzu. Párom w zorách. Przećiwko wszelákiemu iádu y trućiznie/ Morowemu Powietrzu bárzo iádowitemu/ Párom smrodliwym y zárázáiacym/ dáiac iey ná raz/ co dźiesieć ziarn Jeczmiennych záważy/ z winem/ álbo z wodka przynależaca.

Zołądku. Nyrkom. Pecherzowi. Piasku w nyrkách. Pechyrzu. Sol z tego wszystkiego źiela vczyniona/ Żołądkowi/ Nyrkom/ Pechyrzowi/ y Trzewom iest vżyteczna.

Piasek miąższy kámienisty w Pechyrzu y w Nyrkách wywodźi. W pechyrzu gdy go kto ćierpi/ Pepek tym oleiem mázáć: Jesli w nyrkách ledźwi/ krzyże/ y biodrá/ tegż źiela oleiē náćieráć. A Sol te w Rożánym occie rostárszy dáć pić/ á iż by sie potym záraz/ nákrywszy go dobrze ćieplemi chustámi/ álbo pośćiela/ poćił.

Konfekt z Lubsczyku.

Czynia w Cukrze Konfekt z korzeniá tego źiela/ iáko z Jmbieru/ z Omanu/ z Tátárskiego źiela.

Morowē powietrz. Trućiznie. Przećiwko Morowemu powietrzu.

Jádom/ Trućiznom/ y wyższey pomienionym chorobom. A do vżywánia iest bárzo przyiemny: biorąc go po loćie ná czczo.

A iż smáku iest ostrego/ tedy we troynásob przydáć do niego Cukru. (Tab.)

Magia.

To źiele gdyby wcále było ze wszytkim/ to iest: z naćia/ z korzenim/ z nasienim/ y z kwiećiem kopáne/ pierwszeg dnia Páźdźierniká/ o szostey godźinie ná dźień/ zwłaszczá gdyby Wenus w dźiewiątym stopniu Pánny/ znáku niebieskie/ Merkuryusz w pierwszym á dwudźiestym stopniu: Mars we dwudźiestym ośmym stopniu: w domu dwunastym był: żeby ieno Niedźwiadek niebył w ogonie smoczym/ álbo blisko niego. Wielkie y známienite skutki czyni: w małżeństwie rostyrki y niezgody w nim rozwnáiąc.

Melánkol. Melánkolicznym tákże rátunek czyni.

Dźiećmi sie prácuiacym. Pániom ćiężko y długo sie dźiatkámi prácuiacym/ dáiac z czwierć łotá tego źiela/ miałko vtártego/ w trunku Málmázyey.

Tymże sposobem Kordyácznym służy.

Sercá drżenie ćierpiacym iest lekárstwem niepospolitym/ y doswiádczonym.

Dźiećinnym żołądkom zbytnie nádetym/ proch z tego źiela bárzo vżyteczny/ y wielu inym przypadkom/ tym podobnym/ zwłaszczá gdyby te pomienione choroby przypádły/ w znáku Lwá niebieskiego w dźiewiątym Domu. A Słońce z Jowiszem/ ktorzy sa tych chorob przełożeni/ w pierwszym Domu: W Wadze/ w Domu Wenery/ ktorey Wagi niebieskiey tego czásu śiodmy Stopień nastepuie.

Przestrogá.

Pilnie sie strzedz máia/ ktorzy tego źiela/ tákże Dźiegielow chca/ á w chorobách przerzeczonych vżywáć: że y ich korzenia nie kopáli/ áni naći rwáli/ áni Kwiátu y nasienia nie zbieráli. Gdy Strzelec Znák niebieski wschodźi: Albo Słońce y Merkuryusz w szostym/ Miesiąc w śiodmym/ Jowisz w dźiewiątym/ á Sáturnus y Mars w iedenastym domu niebieskim zásiedli. Bo gdyby pod tákimi znáki było kopáne/ zbieráne/ y vżywáne/ nic pewnieyszego/ ieno miásto rátunku/ przypádłaby niemoc zpadáiąca/ łamánie w stawiech y w członkách/ pokurczenie członkow/ y niektore inne choroby/ do kilku lat trwáiace.

Rozsądek.

Rozmáite sa mniemánia pośledniejszych Ziołopisow o własnym názwisku tego Ziela/ zwłaszczá v Láćinnikow/ iedni go Ligusticum właśnie/ álbo Leuisticum (bo to iedno) zowia. Drudzy Laser. álbo Laserpitium Germanicum. Drudzy Sylphium álbo Laserpitium Theophrasti. Jni Sylphium Europeum, y Laserpitium Gallicum, á drudzy Leuisticum vulgare. vel adulrerium. A ći pośledniejszy/ zdadza mi sie nawla

śniey go miánowáć. Náſzy też Polacy od tegoż słowá Láćińſkiego názwiſko mu dáli/ niektore tylko litery odmieniwſzy/ Lubſczyk. Albo od Lubośći/ do ktorey ć eleſność wzbudza. Tákże y Niemcy Lebſtockel. y ini Narodowie. To dáleko rozne ieſt od onego/ ktores my przedtym Rozdziałem opiſáli Łákotnego źiela/ Liguſticum verum ac genuinum.

O Zánklách/ Rozdział 71.

Sanicula, & Sanaria.
Diapenſia.

Sanickel.
Sennikel.

ZAnkel własny/ ktory Ziołopiſowie poślednieyſzy zgodnie opiſuią/ ieſt dwoiáki/ ſamiec y ſámicá. Nawłaśnieyſzy Zánkel ieſt ſamiec.
Korzeń. Korzeniá cienkiego/ włośienkowátego/ rozpierzchłego/ czarnego/ właśnie iáko v Ciemierzyce/ we wnątrz białego/ ſmáku gorzkiego.
Liśćie. Liśćia podobnego Opichowemu/ álbo Winnemu/ ábo Liśćiu Noſkow bocianich/ z korzeniá geſto ná długich ſtopkách rumiennych pochodzącego/ ná pięcioro rozdzielonego/ głęboko wykroionego y labrzyſtego/ iáko liśćie Pięciperſtu/ gládkiego/ y iáſno zielonego/ máiąc ná kráiách rozdziałow y roſkroiow ſwych czerwone kropki.
Rozdzki. Rośczki tákże ćienkie/ obłe/ długie/ ná połtory/ podczás y ná dwie piędzi/ ku gorze puſczáiąc z śiebie niemáło odnożek/ ktore w
Kwiát. wierzchách ſwych kwiatki białe w Czyrwcu wydáią/ iáko iákie korzonki álbo kropidłko: Z tych potym naśienie iáko głoweczki iákie/ ciemnozielone/ ktore gdy dożrzeią/ iáko Rzepik/ ſzat ſie chwytáią ieżynkámi ſwymi. Ten ácz przez wſzyſtkę Zimę pod śniegiem y lodem świeżozielonośći ſwey nie tráći/ wſzákże ku Wioſnie wiednieie/ y niſczeią/ á potym w Kwietniu znowu z ziemie z korzeniá wyraſta.

Mieyſce/ y Czás zbieránia.

ROśćie nietylko ná gorách wyſokich zieliſtych/ y ná Págorkách/ á-

le y w mieyscách niskich y dolnych/ wilgotnych y ćiemnych / ták v nas/ iáko w stronách Niemieckich / Włoskich/ Fráncuskich/ y inych. Ma być zbierány z Naśieniem swym w Máiu / y w Kwietniu. Lubi źiemię czarną/ tłustą. Mieyscá ćieniste / gdźie słońce nie dochodźi. W ćieniu ma być suszone.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest rozgrzewáiącego y wysuszáiącego / we wtorym stopniu. Co sie snádnie baczyć może z smáku iego ćierpkiego y gorzkiego. Owa swym przyrodzeniem y skutkámi iest podobno Kurzemu źielu y Zywokostu.

Moc y Skutki.

Ránom. Rány spaia y goi/ ták wnętrzne/ iáko zwierzchnie/ Sok tego Zántlu sámcá/ trunkiem vżywány/ co rzecz iest doświadczona. Tákże

Owrzedź. wnętrznej Owrzedźiáłośći / y okrostáwiáłośći wnętrzne leczy/ w syćie miodowey korzenie iego wárzone á trunkiem ćiepło ráno y ná noc vżywáne. (Tabe.)

Krwi. Krwią chárkáiącym y pluiącym.

Plucom. Plucom záwrzedźiáłym y ropy pełnym/ w Miedźie wárzony á pity.

Czerwonc. Czerwoney biegunce.

Toku. Toku krwáwemu / z kądkolwiek.

Vpłáwō Vpłáwom Białogłowskim wszelákim

Ropo pl Ropą pluiącym.

Biegunk Biegunkom káżdym.

Kolice. Kolce y Morzeniu w żywoćie.

Scyátyc. Scyátyce/ y boleśćiom w Lędźwiách.

Nátárgu Nátárgnionym/ y zerwánym / y połamánym.

Przepukłym/ w ktorymkolwiek mieyscu.

Przepuk. *Vrázom* Vrázom/ y

Połamán Połamániu/ y Zbitym.

Potłucz. Z wysoka potłuczonym/ y tym

Zátrzym: pokarmu Ktorzy pićia y iedzenia zátrzymáć nie mogą z potłuczenia.

Krwi zśiadley. Krwi zśiádley y skrzepłey ná wnętrzu/ z iákiejkolwiek przyczyny. Tym wszystkim pomienionym dolegliwośćiom / y chorobom/ iest wielkim á doświadczonym lekárstwem/ w winie ábo w wodźie korzenie iego/ choćia y z źielim wárząc/ á przez dni czterdźieśći porządnie ćiepło po kieliszku ráno y ná noc piiąc/ przydawszy do káżdego trunku z łot stárego Rożánego Cukru.

Item. Toż czyni Sok z świeżoźielonego liśćia iego/ z ták wiele stárego Cukru Rożánego po dwu łyżkách go ráno y ná noc biorąc. (Taber.)

Piersiom y plucom zránionē Piersiom / y Plucom zránionym y owrzedźiáłym. Tákże Kiszkom/ y wszystkim wnętrznośćiom / iest lekárstwem doświadczonym/ w winie/ ábo w piwie ábo w wodźie wárzony/ á po kieliszku ráno y ná noc ćiepło vżywány.

Żołądku. Żołądkowi zákáżonemu/ y flegmistemu. Tákże

Kiszkom. Kiszkom flágmą nápełnionym/ prochmálko z tego źiela vtárty z Lákrycyą y z Miodem zmieszawszy/ z winem ćiepłym dáć pić/ ná noc do łożá idąc. Toż

Piersiom Piersi y Plucá flágmą nápełnione wychędaża/ y wszystkie wnętrznośći.

Żywot odmiękcza Zywot odmiękcza/ y zátwárdzenie iego odwilża/ wárząc go z liśćiem y z korzeniem á potym przecedźiwszy włożyć Cukru Rożánego/ y ták wiele Miodku Rożowego/ á ćiepło ná czczo dáć pić. To ábowiem z żołądká y z trzew wywodźi szlámowátośći/ bez molestyey wszelákiey.

Krwi zśiádley. Krew gdźiekolwiek we wnętrznośćiách zbiegłą y zśiádłą rospráwuie y wywodźi/ wźiąwszy go ze dwie garzći/ Gruszczycki/ y Bárwinku po garzći/ y w pogárncu wody studźienney/ álbo rádniey w winie do wywrzenia trzećiey częśći wárzyć/ á ćiepło ráno y ná noc po kieliszku dobrym pić.

Máść doświádczona niepospolita/ krwi zbiegłey y skrzepłey / we wnętrznośćiách / z zbićia y z potłuczenia: ktorą krew rozprowádza y trawi w ćiele. tákże

Ránom wnętrznē. Rány wnętrzne goi. Tá sposobem tákim bywa czyniona: Biorą świeżoźielonego Zántlu osm łotow/ bukwice źieloney/ wierzchołkow z świeżego Kopru włoskiego/ Jágod Jáłowcowych źielonych niedoźrzáłych/ po sześći łotow/ Ruty ogrodney/ Kosztywálu/ korzenia Osmanowego/ Jwinki pachniącey / Rozmárynu liśćia/ po cztyry łoty/ Jáśieńcu/ ktory Rheupōrykiem zowią/ tákże łotow cztyry. To wszytko ma być świeżoźielono [illegible] posiekáć / do tego dwá funty kupiecckie másłá świeżego/ bez Soli przydáć/ á co ná[illegible] w Możdźerzu vtłuc:

tłuc: y w naczyniu sklánym ná Słoń cu iaśkim/ przez ośm dni smáżyć. Potym tegoż źiela wodki kwaterkę przylawszy/ ná wolnym ogniu węglistym ták długo powoli wárzyć/ áż wodá wszytká śię strawi. Toż w práśie co nalepiey wypráśowáć/ á po łoćie/ ráno y ná noc/ z trochą piwá ćiepło vżywáć.

Zwierzchu też/ tąż máśćią ćiepło mieysca bolące mázáć/ bole vkłáda.

Przepuklinie w ktorey wnętrzności do Mosżen wpadáią.

Przepukłym/ ktorymby wnętrzności w Mosżną wpadáły/ iest wielkim lekárstwem: Wziąwszy Soku z Zánklu cztery vncyie/ to iest/ ośm łotow/ Soku ogrodney Ruty/ Soku Podrożnikowego źiela/ Rozchodnikowego Soku/ Wrońiego másłá/ álbo Bobownikowego soku/ po cztery łoty. Te Soki wespoł wárzyć/ y odszymowáć/ á przecedźiwszy chędogo/ nie wyżymáć/ żeby to przecedzenie przezrzoczyste było: przydáć do tegż Cukru chędogiego białego ze dwá/ álbo ze trzy łoty/ y w mieyscu chłodnym to chowáć. A gdy chcesz tego vżywáć do przepukliny: naprzod wpráwić ią potrzebá y bindámi przynależące y przystoynie podwiązáć/ żeby znowu wnętrzności nie wypádły: á przepukłemu z pokoiem kazáć leżeć/ żeby śię nie zrusżał/ y tego soku ták przypráwnego/ káżdy poránek ná czczo/ tákże ná noc/ po trzy álbo cztery łyszki ćiepło dawáć.

Vpłáwom zbytnim białogło.

Vpławy zbytnie białogłowskie záwśćiągá/ wárząc náć tego źiela w winie/ álbo w wodźie/ á ráno y ná noc po trunku ćiepło piiąc.

Cyrulikom bárzo vżyteczne.

Powiedźiáło śię ná przodku/ iż Soku tegż źiela po dwu łyszkách/ ráno y ná noc/ vstáwnie piiąc/ rány wnętrzne y zwierzchnie/ do ktorych plastry y flaytuchy dochodźić nie mogą/ iest wielkim rátunkiem: Kłádąc też przytym to źiele w piwo/ álbo w iny trunek pospolity/ á vstáwnie tego vżywáiąc. Ták rány y wrzody wewnętrznośćiách z gruntu záwiera y goi.

To źiele v Cyrulikow iest w naczestszym vżywániu do ran/ śádzeli/ y wrzodow wewnątrz będących/ ták w trunku dáiąc go/ iáko y zwierzchu Soku z niego vżywáiąc. Mowię v Cyrulikow/ ktorzy náuk swych w Akádemiách śię vczą/ á ná woynách/ y w ćiągnieniu woysk/ experyencyie y doświadczenia biorą/ nie brodgolaczow/ co śię tylko myćiem/ á gárbowánim brod/ y głow/ álbo wyrywánim zębow báwią: ktorzy śię źle/ nieprzystoynie/ y fałszywie zá Cyruliki vdáią y miánuią. Ale co mowię zá Cyruliki: gdyż iuż y Cyrulikámi miánowáni być nie chcą/ ieno Doktorámi y Medykámi: piszą recepty/ ná rozm[illegible] choroby/ do Aptek. Cōposite czy[illegible]c/ á źioł y skutkow własnych námniey nie znáiąc. Czytáią/ dostáwáiąc biegłych Doktorow/ w práktyce Lekárskiey/ Recept/ y tych ná dohad do chorych vżywáią. Záczym vdali śię ono iego lekárstwo dobrze/ záraz świádectwo dostáwáią/ ták od onychże chorych/ iáko od vrzędu/ tym chcą być rozsłáwieni/ náymuiąc do tego sobie zálecácze. Pádnie źle/ záraz przyczyny dáią/ y zmyśláią/ kłádąc ná chore niepostuszeństwo w poszánowániu/ álbo co tákiego inego. A zátym sromotę y hánbę/ nietylko mądrym y vczonym Doktorom w náukách lekárskich/ ále y sámey/ ták zacney y vżyteczney ludzkiemu narodowi/ náuce czynią/ w ohydzenie ią przywodząc. A że z tego mieyscá podáłá śię nam zmiánká o Ránách/ wrzodách/ y śádzelách/ tákże y o własnych ich Lekárzách: Zdáło mi śię kielká lekárstw tu/ dla tych nieukow dármochlubnych/ przypomnieć/ żeby mieli czym śię skutecznie pochlubić/ y mizerne swoie chore ránne iákimkolwiek sposobem rátowáć.

Rány ćiętym/ sztychowymy postrzałom.

Swieżym Ránom/ ták ćiętym/ iáko sztychowym/ niepospolity trunek: Weźmi Zánklu dwie gárśći/ Gruszczyczki/ Przywrotu po gárśći. To wszystko drobno pośiekay/ á we flászę Cynową/ álbo w konew/ wsypawszy/ náley ná to pol gárncá przedniego winá białego/ y dobrze záśpuntuy/ á w kotle vkropu wrzącego/ przez cztery godźiny/ pilnie warz. Potym gdy powoli przestydnie przecedź/ á ránnemu ná czczo poránu/ y ná noc/ po pięći álbo sześći łyżek/ ćiepło day pić/ chowáiąc ten trunek w chłodźie/ dla skwászenia. A gdźieby ránionemu gorączká przypádłá/ tedy nie w winie/ ále w piwie/ álbo w wodźie ten mu trunek wárzyć. Może go też z Cukrem Rożánym wárzyć: może y bez Cukru być/ iákoby śię chorému nalepiey podobáło.

Item.

Wźiąć Zánklu dwie gárśći/ Benedyktu y z korzeniem/ Podrożniku/ wołowego Języká/ Gruszczyczki/ po gárśći. To w polgárncu winá álbo piwá wárzyć/ áż trzećia część wywre/ y po trunku ráno y ná noc pić. Albo

Item.

Wźiąć ze trzy gárśći Zánklu z korzeniem/ Srebrniku dwie gárśći: pokraiáć drobno/ y w konwi zálutowáney/ álbo w flászy Cynowey zászrobowáney/ nálawszy z polgárncá winá álbo piwá ná to/ w kotle vkropu wrzącego/ przez cztery godźiny wárzyć/ y tego ránnemu po trunku/ iáko śię wyższey powiedźiáło/ ćiepło dawáć. A ieśliby go zátrzymáć nie mogł/ zły znák iego zdrowia: Zás gdźie zátrzyma/ wynidźie z niebespieczeństwá w krotkim czáśie. Albo ták:

Item, Wezmi Zánklu / z náćią y z korzeniem / dwie gárści / Jemioły Brzozowey z liściem garść / Bázánowcu ziela bez korzeniá / Bárwinku / wierzchołkow P. Máryiey Zwonkow / wierzchołkow młodych z Jezyn / Przetárzniku / Záieczych vszek / Konradu / álbo ziemnego Bluszczu / po pol gárści / Zwyćiezy iádu / álbo Troieśći korzeniá / połtorá łotá / Lubszczykowego Korzeniá trzy Kwinty / Cukru białego czwierć od funtá. To wszystko drobno posiekáć / y w Cynowey flászy / nálawszy ná to pol gárncá dobrego winá / á kwarte wody / y dobrze zászrobowawszy / przez godzin cztyry / w kotle vkropu wrzacego / wárzyć / á wyższey opisánym obyczáiem tego vżywáć.

Item. Wezmi Zánklu liśćia / Centuryey máłey / czerwoney Bylice / Ruprychtu / álbo Ziebich noskow własnych / Tránku / Gruszczyczki / po gárśći / Cukru czwierć funtá. To pokráiawszy drobno / tákże w połgárncu winá / á w kwarćie wody / w Cynowey flászy / w kotle wrzącego vkropu / wárzyć przez godzin cztyry / á ná czczo y ná noc po trunku ćiepło dawáć pić: zwłasczá tym / ktorzy rány sztychowe / álbo z postrzelenia máią.

Frácowátym sadźielom y ránom w gárle y w vśćiech. Rány złe fráncowáte w vśćiech y w gárle leczy: á zwłasczá gdy w mázániu vstá osurowieią / y owrzedzieią: Zeby osłábieią: w gárle rány sie poczynią / to płokánie ták z niego czynić: Wziąć tego ziela z korzeniem / Gruszczyczki / Krwáwniku / Bábki y z korzeniem. To w winie ćierpkim / álbo w wodzie / do trzećiey częśći wywrzenia / wárzyć; á przecedziwszy Miodku Rożánego przydáć / octu winnegó ze dwie łyżce / y troche przywárzyć / tym ćiepło vstá często płokáć / y długo trzymáć. Tákże gárgáryzm álbo płokánie gárłu chárkáiąc czynić. Nád ktore niemász nic lepszego w tym przypadku płokánia.

Item. Toż Sok tego ziela czyni / tákże nim często vstá ćiepło płocząc.

Gnilcu w vśćiech. Gnilec w vśćiech goi / ták Sok / iáko y płokánie / wyższey opisáne.

Toku krwi z nosá. Krew z nosá zbytnie ćiekąca zástánawiá / prochem z niego vczynionym nozdrzá zádmuchuiąc.

Toku krwi z ran. Tok zbytni / á nie pohámowány z ran záwściąga / zásypuiąc ie nim.

Jezyczku spádłemu. Jezyczek zśliźniony y spádły w gárle / ná swe mieysce przywodźi / w winie Zánkiel wárząc / á tym ćiepło gárgáryzuiąc y często.

Vpłáwom białogłowskim. Vpłáwy zbytnie białogłowskie zástánawia / vczyniwszy czopek álbo węzełek z liśćia Zánklowego w otwor łoná wpuszczáć.

Item. Toż też czyni Kąpiel z niego czyniąc po pás.

Máćicy zawrzedziáłey. Záwrzedziáłośći Máćice leczy / ćiepłym sokiem często sprycuiąc. A gdyby soku mieć niemogł: wziąć ze trzy gárśći liśćia Zánklowego / á w winie áż do połowice wárzyć / y tym Máćicę ćiepło y często sprycowáć.

Puchlinie ták bydłu iáko ludźiom. Puchline ták w bydlećiu / iáko w ludźiách / wyćiąga / Liśćie tego ziela / ták świeże / iáko zeschłe tłukąc / á ná puchlinę przykłádáiąc.

Ránj świeże goi. Toż też rány świeżo ćięte / álbo sztychowe goi.

Przepukl. Przepuklinam bárzo służy. Przeto go do máśći y plastrow kłádą / rownie iáko Zywokost y Zywiec.

Bydlęce rány leczy. Nietylko ludźiom Zánkiel rátunek wielki dáie / ále y bydłu / ná stárćie klebu / ná splecenie / ná wytyki / y do wielu inych dolegliwośći bydlęcych. Przeto / wárzony Zánkiel z Rzepikiem / á ná rány bydlęce plastrowány / osobliwie ie goi / przemywáiąc ich pierwey tąż wodą z wárzonego.

Mięso w gárncu zrasta. Sztuki mięsá w gárncu spáia / y zrosłe czyni / włożywszy miedzy nie. Bo tychże iest skutkow / ktorych Zywokost.

Szyszkom / slynikom w kroku. Szyszki y Krosty złe w śiedzeniu / Sok tego ziela goi / często ie tym námázuiąc: álbo Fláystuch z chusty w nim maczáiąc á ná te tám mieyscá przykłádáiąc.

Item. Toż też ná puchnienie / z przymiotem ognistym złączone / iest dobre / á ile tám w tym skrytym mieyscu.

Item. Tákże Rány y dźiury w kroku z zápsowánia z fránce / przerzeczony Sok z Zánklu ziela goi: ták płći męskiey / iáko białogłowskiey / nim wymywáiąc: ábo fláytuszki w nim maczáiąc / á kłádąc.

Item. A gdźieby soku z świeżego ziela mieć niemogł / tedy liśćie w wodzie dobrze y długo wárzyć / á tym często ćiepło wymywáć / á prochem tego liśćia zielá zásypowáć.

Item. Gdyby też te rány y dźiury bárzo były zágniłe y zápsowáne / tedy ie prochem soku suchego z Zánklu zásypowáć dobrze.

Násádno koniowi. Sádno koniowi goi / iuchą tego ziela wárzonego wymywáiąc / á potym prochem zásypuiąc / z liśćia Zánklu miáłko vtártego.

Bálsam / álbo Oley z Zánklu.

Oleum seu Balsamũ. Wziąć świeżey náći Zánklu dwie gárśći / Liśćia y z kłączem młodym / włoskiego Kopru / Gruszczyczki / Niedospiałku / po gárśći káżdego / świeżo zielonego / y co nalepiey vtłuc. Potym do tego przylać szesnaśćie łotow oleyku Rożánego / y ták wiele Lniánego / winá przednie dobrego też ták wiele. To wspoł ná Páteli / ná węglistym ogniu wárzyć / ták długo / áż Wino / y wilgotność wszy-

stká z ziol

ſtká z źiół wywre/ y párá wynidźie. Potym to wyżąć przez chuſtę/ y wypráſowáć co nalepiey/ á roſpuśćić w tym dwánaśćie łotow chędogiey żywice Terebintowey/ álbo Terpentyny/ y ták tego niecháć w miedźiáney Pátelli przez ośm dni: bo zátym ſtánie ſie źielony/ y moc wietßą weźmie od miedźi/ do wychędożánia. Ták koßtowny Bálſam/ álbo Oley/ do rozmáitych ran będźieß mieć.

Emplaſtrum.

Pláſtr z Zánklu niepoſpolity.

Weźmi świeżo źielonego liśćia/ y z młodym kłączem Zánklowym/ łotow ßesnaśćie/ Pieniężniku/ Babki liśćia/ Pięćiornikú/ Szálwiowego liśćia/ Gruſczyczki/ Głowienek/ Przetárżniku/ álbo Weroniki/ po ośmi łotow. Te źiołá wßyſtkie máią być świeżo źielone: Wßyſtkie drobno poſiekawßy/ ze trzemá funty kupieckimi śwież ieżego Máſłá/ bez soli/ vtłuc w Możdźerzu/ winá funt/ według wagi/ przylawßy/ y smáżyć to w Pátelli powoli/ áż Wino y wßyſtká wilgotność ſie ſtrawi. Potym wyżąć przez chuſtę/ y w Práśie wypráſowáć mocno/ á w tym roſpuśćić żółtego woſku cztyry dwádźieśćiá łotow/ żywice ſoſnowey/ álbo świrkowey/ Terpentyny/ po dwánaśćie łotow. A gdy ſie doſtátecznie te rzeczy rozpuſczą/ y weſpoł dobrze vmießáią: przyday Kádźidłá kramnego białego/ co namieley vtártego/ ośm łotow/ Fengreku/ Máſtyxu/ po łoćie: vmießay co nalepiey/ y w kołki ſtocz. Będźieß miał Máść bárzo koßtowną/ do ran wßelákich ćiętych/ y ßtychowych.

Aqua ſtillatitia.

Wodká z Zánklu.

Nalepßy czás do dyſtyllowánia tey wodki w Czerwcu/ kiedy nalepiey kwitnie: A wźiąć go do tego ze wßyſtkim korzeniem/ z kłączem/ z naśieniem/ y z kwiećiem: á w Balneum maris, iáko ſie o inych powiedźiáło/ dyſtyllowáć.

Skutki tey Wodki.

Przepuklinam wnętrznym. Tákże

Ránom wnętrznym/ oſobliwym ieſt rátunkiem/ piiąc iey po pięći álbo ßeśći łyßkách ćiepło/ ná czczo y ná noc. Tákże Wino nią do ſtołowego vżywánia rozwarzáiąc.

Może też ták vczynić: Wźiąć Zánklu z korzeniem ośm gárśći/ Bylice cztyry gárśći/ Żywokoſtu czerwonego/ álbo czerwoney Głowienki/ Tranku/ po trzy gárśći/ czerwoney ćwikły/ naći Lubſczykowey/ Nápárſtnice żółtey/ Języczkow/ álbo Babki wąſkiey/ liśćia koźiego Powoiu/ álbo wonnego/ álbo Przewierćieniu/ Kwiećia P. Máryey Zwonkow/ y liśćia/ Koßtywálu korzeniá/ po dwu gárśći/ Iágod Iáłowcowych przetłuczonych z grubá/ Iemioły brzozowey/ z iágodámi y z liśćiem/ Fárbownikur álbo vrzetu/ ktory też Sinilem zowiemy/ Liśćia po połtory gárśći/ Náśięźrzału/ liśćia Kopytnikowego/ Oſtrożek/ Kurdwánu/ po gárśći. Te wßyſtkie źiołá drobno vśiekáć/ y w Wezykę włożyć/ nálawßy ná to wodną Konew wody/ álbo ták wiele/ żeby źiele wßyſtko do kurze zágrząznęło: nákryć kolbą/ y dyſtyllowáć do trzech połgárncowek wodki: Potym zániecháć: bo to co oſtátnie ſie dyſtylluie/ zá nic nie ſtoi. Tey wodki zránionym po cztery álbo pięći łyżek pić dawáć/ káżdego dniá ráno y ná noc/ áż ſie rány zágoią. Może też te wodkę z źiół ſuchych palić/ á ile Źimie/ gdy świeżych nieſnádno doſtáć: Ieno połowicą mniey ſuchych trzebá wźiąć/ á z miąßą przeráżić/ á ná to wody źimney nálać/ iákoſie przed tym powiedźiáło: á trzy połgárncowki wodki z tego odiąć/ oſtátek precz odrzućić/ iáko niepotrzebne y nic vżyteczne.

Albo też ták vczynić możeß: Weźmi połgárncá wodki Zánklowey/ włoż w nię Gruſczyczki gárść/ Bárwinku/ Tránku/ po poł gárśći. To wßyſtko w Cynową Konew wſypáć/ y záßrobowawßy/ w kotle vkropu wrzącego/ przez trzy godźiny pilno wárzyć/ y po łyßce ábo trzech káżdego poránku/ pić ćiepło dawáć ránnemu/ tákże ná noc. Doświádczony trunek ránnym.

Gnilec w vśćiech leczy/ wodką proſtą z Zánklu ćiepło y częſto płocząc.

Rány y dźiury Fráncowáte w gárle.

Rány y záwrzedźiáłośći vſt tákże leczy/ płokániem śwym y gárgáryzowánim.

Rány/ álbo kile/ ná wſtydliwych członkách/ tákże ßyßki w śiedzeniu/ częſto nią wymywáiąc/ y Fláytuch obmaczawßy ná nie kłádąc.

Sádno koniowi tákże nią częſto przemywáć/ y prochem Zánklu liśćia záſypowáć/ goi. A w niedoſtátku wodki/ źiele wárzyć Zánklowe/ y tą iuchą wymywáć.

Wino z Zánklu.

Wźiąć liśćia y z korzeniem/ y włożyć w Bárylkę/ ná to nálać moßtu/ y dáć mu dobrze wykiśiąć. Potym tego winá do obiádu/ y wieczerze ránnym dawáć/ zwłaſczá ná początku iedzenia. Albo też z inym winem go mießáć/ y miáſto trunku poſpolitego vżywáć.

Ini ták czynią: biorą ośm gárśći Zánklu z liśćiem y z korzeniem/ bukwice żółtey álbo białey/ ktorą kluczámi świętego Piotrá zowią/ Przetárżniku/ Złomignatu po

tu/ po cztyry gárści. To drobno posiekawszy z Leszczynowymi trzaszczkámi/ ná biáłą sześćgárncową fáskę/ álbo báryłkę/ y ná to Moszt dobry leią/ á cáły rok dla ránnych miásto lekárstwá chowáią. Zá ktorego vżywániem/ rány ták sztychowe/ iáko ćięte/ y postrzały leczą.

Drudzy ták przyprawuią to wino: Biorą Zánklu z liśćiem y z korzeniem sześć garzći/ Grusczycki trzy garzći/ Koźiey stopki ábo Podágrycznik/ Dźięgielu/ Żołtych głowienek/ Wężownikowey/ álbo Gáiowey miedunki źiela po dwu garzci/ Wołowego iezyku polnego/ Centuryey máłey/ po połtory garzći/ Podeźrzału garść. Te wszystkie źiołá drobno pokráiáć/ Rhápontyku álbo Jaśieńcu trzy łoty/ tákże drobno pokráiánego/ y wbić to w pieć gárncową Báryłkę/ á Moszty dobrego nálać/ y dáć temu wykisnąć/ á chowáć do roku. Bárzo kosztowny trunek będźie ránnym.

Rozsądek.

To źiele Ziołopisom stárodawnym/ ábo w znáiomośći nie było/ álbo my wiedźieć nie możemy/ iáko odnich było mianowáne. Ostátniejszy Skálnym Żywcem go chćieli mieć/ ále źle: bo choćia spolne skutki niektore z nim ma. Jednák z opisánia od Dioskorydá/ do Skálnego Żywcu żadnego podobieństwá nie ma. Tákże y mieyscem/ gdźie są sobie rożne. Żywiec Skálny nigdźiey indźie/ tylko miedzy skálami. Zánkiel choćia ná gorách rośćie/ ále źielnych nie skálistych. Tákże w mieyscách dolnych y wilgotnych. Otoż z tych miar niemoże być Żywcem Skálnym/ ani Pięćperstem/ iáko drudzy rozumieli. Trzeći/ Járym mleczem go mieć chćieli/ á ći nagorzey. Gdyż ani przyrodzeniem/ áni skutkámi/ áni iákim naymnieyszym podobieństwem może mu być przyrownány. Poślední/ z Łáćinnikow Saniculam à sanando imie mu dáli od leczenia. My tákże Polacy niemáiąc mu imieniá włásnego dáć/ od Łáćinnikow pożyczáliśmy/ trochę odmieniwszy od Sanicula, Zánkiel. Tákże też Niemcy/ y ini Národowie/ Sanniklem zowią. Oprocz żebyśmy go chćieli od skutkow iego názwáć Ránnikiem/ álbo Źielem ránnym.

Zarzyczká/ álbo Gorny Zánkiel/
Rozdźiał 72.

Sanicula montana clusii. Sanicula Alpina, Taber. Cortusa herba Mathiolo. Campanula S. Trinitatis, & Campanula vulneraria.

Wundglöckem. Haylglöckem.
Bergsanickel. Alpsanickel.

Zarzyczká/ álbo Zánkiel gorny/ ma wiele ćienkich á włośienkowátych korzonkow/ pochodzących od głowki spodniey liśćia/ y kłączá swego podobieństwem korzonkow Ciemierzyce. Korzeń. Liśćie tákże iáko inych źioł/ ná Wiosnę z nich sie pusczá/ ná stopkách obmiąższych/ po iednym szczegulnym na káżdey/ okrągło labrzyste/ y miáłko wykrawáne/ żyłowánia pełne/ połyskáiące/ á zlekká wełniste. Liśćie. Ze środku tego Liśćia wyrasta pręt/ y Kłącze twárde/ y mocne/ proste á obłe/ y gołe bez listeczkow wyrastáiących: w wirzchu ktorych w Máiu y w Czerwcu dźiewięć álbo dźieśięć rożyczek czerwonych ná swych stopkách/ iáko zwoneczki/ ná ksztalt mało nie iáko kwiát Konwáliowy/ te odedná we wnątrz białe. Serduszká ze środku pusczáiąc/ zapách przyiemny máiąc. Smáku ták kwiát/ iáko Liśćie/ y korzenie/ gorzkiego/ y rospaláiącego vstá. To źiele niewielom iest

znáiome/

znáiome/dla odległośći mieyſc ná ktorych roście. Sa inne Zarzyczki/ktore ſkutkámi od tey námniey nie ſą rożne/tylko ſámym kwiátem.

Mieyſce.

NA gorách wyſokich/ wßyſtkie w ćiepłych kráinách roſną/ ćieniſte mieyſca/ á źiemie kretowáta lubią. Náße gory źimne ich nieznáią/ okrom Węgierſkich.

Przyrodzenie.

JEſt przyrodzenia rozgrzewáiącego y wyſußáiącego/ ná końcu pierwßego ſtopnia. Co ſnádź korzenia iego rozpaláiący vſtá y iezyk/ tákże gorzkość iego pokázuie y zapách wdźięczny.

Moc y Skutki.

W ſtáwách boleśćiom. W ſtáwách y w członkách bole z iákiejkolwiek przyczyny zniecone/ vkłáda kwiećie tego źiela w oleyku Migdałow ſłodkich y w Rożánym/ ktory *completum* zowa/to ieſt/doſkonáły/ długo ná słońcu moczone: tym członki y ſtáwy náćieráć przez kilká czáſow. Tákże y żyły pięte. Albo w nim chuſtki mácząć á ná nie ćiepło przykłádáć.

Ránom ćiętym y ſtychowym. Rány ćięte y kłote/ ſádzele złe y ſproſne/ſok tego źiela wychędaża y goi/puſcząiąc go w nie/ ábo fleytuchy mácząiąc y kłádąc. A ſámo źiele ná wierzch kłádąc/ ábo plaſtruiąc.

Owcom y innemu Bydłu rogátemu } Káßle záſtánawia. Káßlom owczym bydlęcym.

Liśćie ſuche miáłko ná proch vtárte/ á z ſolą częſto do lizánia dáne.

Koniom dychawicznym. Koniom dychawicznym á pierśi ćiáſne máiącym/ drobno vkrajáne/á z obrokiem dawáne/ ieſt lekárſtwem doświádczonym.

Zánkiel ſámicá/ ábo Miárz czarny. R. 73.

Sanicula fœmina.	Aſtrantia nigra.	Oſtrutium nigrum.	Imperatoria nigra.
Sanickel weiblein.	Schwartz Sanickel.	Schwartz Aſtrantz.	Schwartz Meyſterwurtzl. Klein Meyſterwurtzl.

ZAnkiel ſámicá/ ktory Miſtrzownikiem drudzy ábo Miarzem czarnym zowią/ieſt korzenia zwierzchu czarnego/ wewnątrz białego/ wzmiąß ná máły pálec/ od ktorego wiele odnożek ćienkich pochodźi/ do czarney Ciemierzyce podobne: z korzenia tego ſok żołtáwy/nie ták oſtry iáko w Miarzu. Liśćie y z klączem ná wioſnę wynika z źiemie. Pręt ná pułtory piedźi głádki y ćienki. Liſt Pięćiornikowemu podobny/ pięć ábowiem liſtkow rożnych y rozdźielonych gromadka ná iedney ſtopce nieśie: zlekká po kráiách kárbowáne/ rownie iáko liſtki Zánklu włáſnego/ ábo Pięćperſtáwe/ ćiemno źielone. Kwiátu w wierzchu rozdźek káżdy z oſobná białego/ iáko kropidło iákie. Bywa niekiedy nákrápiány błękitno. z tego zá czáſem naśienie białe obdłużne.

Mieyſcá kopania y czas.

ROśćie rad w mieyſcách ćieniſtych/ w geſtych y ćiemnych leśiech/ w krzewinách. W Niemcech y w Niderlandckich ſtronách/ w ogro-

dách bywá ſláncowány / dla wrzodow y ran goienia. W Máiu y Czerwcu ma bydź kopány.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wyſuſza we wtorym ſtopniu / ztwierdza y ściaga ták liśćie iáko y korzenie. Ale przytym żywot purguie z nieiákim zátwárdzeniem / rownie iáko *Rheubarbarum*, ábo Mirobáliany.

Moc y Skutki.

Ránom ćietym y ſztychowym.

Rány ták ćiete iáko ſztychowe goi / wárząc korzeń y z liśćiem / á pić dáiąc.

Wchodźi do máśći y plaſtrow oleykow.

Do máśći y plaſtrow / do oleykow tych / ktore ránom należą / vżytecznie wchodźi

Wrzedom Sadzelom Ránom zágniłym.

Wrzody zágniłe /

Sadzele ſproſne /

Rány záplugáwione y záſtárzáłe wychedaża / sámo liśćie w winie nápoły z wodą wárzone wymywáiąc ie. A potym proſzkiem z tegoż liśćia miałko vtártym záſypuiąc.

W máćicy gryźienie.

Gryźienie w máćicy / vżywáiąc korzenia tego źiela miałko vtártego / po ćwierć łotá / ábo co złoty czerwony záważy / z winem ćiepłym. Tákże boleśći / y ſirzykánia białymgłowam w máćicy vſmierza.

Máćicznym boleśćiam y ſtrzykániu.

Czwártacce.

Czwártacce ieſt oſobliwym lekárſtwem / vżywáiąc go z innemi lekárſtwy.

Czarney niemocy.

Zołto czarna / ábo czarna niemoc ſpądza y wywodźi / korzeń w winie białym mocząc / á miáſto innego trunku piiąc.

Kąpánie przećiw boleśćiom w żywoćie.

Vżywáią też indźie ſámego źiela białegłowy / przećiw rozmáitym boleśćiam w żywoćie y w máćicy / kąpiąc ſie w nim popás.

Ránom / ſadzelom.

Owa do ran ſtárych á zágniłych ſadzeli / iáko ine Zánkle / ieſt przygodny.

O Lyſczaku Rodział. 74.

Auricula vrſi. Sanicula altera & vrſi, Arthritica Alpina, & Arthritica lunaria. Paralyſis Alpina.

Beerſanickel. Wolſchmeckende Schlüſſelblumen.

LYſczak / iż miedzy Zánkle y Zywokoſty ieſt poczytány / dla ſkutkow ktore ma z nimi ſpolne / przetoſmy go tu położyli. Tego wiele pokázuie ſie rodzáiow / ále mało od śiebie roznych. Liśćia bábczánemu podobnego / czerſtwego / ieno mieſzeyſzego / mieśiſtſzego / z kráiow ſubtelnie fałdźiſtego ábo zbieránego y wykráwánego / żołto blá-

dego

dego. Máiąc wielkość korzonkow ćienkich / długich / Ciemierzycy czarney podobnych: z tych klacze soku pełne / oble / gładkie / napiądz wzwyż pochodzi: w wierzchu ktorego kwiećie żołte / osobliwego zápáchu / kształtem kwiećiu białey Bukwie podobne. Drugie też kwitną biało / bládo żołto / modro / nakrápiáno.

Mieysce.

Wszystkie rosną pospolićie ná wysokich skálistych gorách / miedzy bárzo wielkimi kámieńmi. Rośćie w Styriey około Gracu / y w pobliskich kráinách / iáko ná gorách Chárwáckich y Tyrolskich. V nas / áni ná Podolu / áni ná Pokućiu baczyćem go mogł / okrom Węgierskich gor.

Moc y Skutki.

Przepuklym. Przepukle / te ktorym kiszki wychodzą / żiele z korzeniem swym wárząc á pijąc leczy.

Ránom wnętrznym. Rány wszelákie wnętrzne goi / bądź żiele to iedząc / bądź proch z niego z trunkiem mieszáiąc.

Toku krwáwemu. Tok krwie skądkolwiek záwśćiąga.

Vpławom. Vpławy zbytnie záwśćiąga / świeże liśćie y z korzeniem swym tłukąc / á w łono w węzełku pusczáiąc.

Łono biáłogłowskie śćieśnia. Łono ábo fortkę białogłowską zbytnie żiejącą / śćieśnia y stula / toż czyniąc.

Toku kàżdemu. Wszeláki tok zbytni iákichkolwiek fluxum záwśćiąga / iákokolwiek vżywány.

Rozsądek.

O tych Zánklách ktoresmy tu opisáli / choćia *Dioscorides* y *Galenus* námnieyszey zmianki nieuczynili / ále że do Żywokostow sztukámi y siłámi są podobne / tuśmy ie położyli / w tym poślednieyszych Zielopisow násláduiąc. Są iescze inne dwá Łysczaki / czerwony y námnieyszy / ále y te są tychże skutkow / ktorych przednieysze / to iest / do goienia ran y przepuklin.

Żywokost skálny Rozdźiał 75.

Symphytum petreum. Consolida petrea. Alum. Plin.

Steingünsel.

Skálny Żywokost iest czworáki: Pierwszy ktorego Máthiolus dał wyobráżenie y figurę w swym Zielniku / máiący korzeń długi

rumiány y ná pálec wzmiąß / z tego roſczki ćienkie/ proſte y obdłużne/ pochodzą/ do Lebiotki podobne/ á głowkámi y liſteczkámi do Szmeru Włoſkiego: kwiátu modrego/ drobnego/ wdzięcznie pachniącego: ſmáku ſłodkiego/ śliny z vſt wywodzącego flegmiſte. Ziołko wßyſtko ieſt chroſtowáte.

Drugi / co go pierwßym Zywokoſtem ſkálnym miánuią/ korzenia długiego poplećionego z wielą odnożek ćienkich. Rozgi z śiebie puſczą ná dobrą ſtopę wzwyß/ odnożyſte/ y gáłąſkowáte. Liśćie Głowienkowemu podobne / á żyłowáte: Kwiećia kępiáſtego iáko kropidło/ w kupie weſpoł będące: z tego potym naśienie w ſtrączkách.

Drugie dwá temu wtorenu ſą podobne/ tylko we wßyſtkim mnieyße/ á kwiátu białego / korzenia tákże mnieyßego.

Mieyſce.

Wßyſtkie cztery ná ſkáłách/ y gorách ſkáliſtych ſię znáyduią.

Przyrodzenie.

GAlenus piße o ziołách / że to źiele ma złożenie z przećiwnych żywiołow. Abowiem ieſt rozśiekuiącey y roſpráwuiącey mocy / ktora może ropę z pierśi y z płuc záwrzedziáłych wychędożyć. Ma też inną ſkuláiącą/ śćiągáiącą/ hámuiącą/ ktora záwśćiąga chárkánie krwią/ y wßeláki wnętrzny tok krwáwy. Ma y wilgotność w ſobie nieiáką ćiepłą/ co ſię z ſłodkośći y z zapachu iego znáczy. Owa/ iáko tenże Gálenus/ Dioſcorides/ Oribáſius/ y Aeginetá świádczą/ bydź ie tegoż przyrodzenia y mocy / ktorych ſą Koßtywałowie. Przeto co ſię o tych tám przyrodzeniu powie / to też o tych rozumieć mamy.

Moc y Skutki.

Płucá ráníone lecży y ropy wychędzáią. Korzenie tego Zywokoſtu w pitym miedźie/ ábo w miodowey ſyćie wárzone á pite / płucá záwrzedźiáłe y ropy pełne wychędzáią (*Dioſ.*)

Krwią vchárkáiącym. Toż czym krwią chárkáiącym y wymioty krwáwe máiącym / ále w wodźie wárzone á ćiepło ráno y ná noc pijąc. (*Dioſ. Gal.*)

Nyrkom boleniu. W nyrkách bole vkłáda tymże ſpoſobem tegoż pomienionego trunku vżywáiąc (*Dioſ.*)

Czerwonce. Czerwoncy niemocy.

Vpławom Vpławom krwáwym białogłowſkim/ wielkim y pewnym rátunkiem ieſt w winie czerwonym ćirpkim wárzony / á ćiepło pity. Abowiem wyſußa y záwśćiąga rádo tákowe toki. (*Dioſ: Gal.*)

Slezionie. Sleziony bol vſkramia / korzeń w winie wárząc/ ábo w occie miodowym/ á piiąc. Toż korzenie wárzone / á ná bok lewy pláſtrowáne czyni. [*Plin.*]

Płucom zápalonym. Płucom zapalonym rátunkiem bywa korzeń żucháný y gryźiony. [Tenże]

Wybićiu z ſtáwu. Wybićiu ábo wywinieniu z ſtáwu pláſtrowáć go dobrze. [Tenże]

Czerwonce. Czerwoną biegunkę/ korzenie w popiele żarzyſtym vpieczone / á náczczo y ná noc vżywáne záſtánawia. [*Plin.*]

Ránom świeżym. Rány świeże ſpaia y goi/ tenże korzeń pláſtrowány. [*Dioſ:*]

Przepukłym. Przepuklinę / zá ktorą kißki w moßná ábo też w ſłábiznę wyćiekáią/ pewnie lecży: zwłaſczá świeży korzeń w miodowym occie wárzony / káżdy poránek y ná noc pijąc / y tenże ćiepło pláſtruiąc.

Czerw we wnętrznośćiách. Czerw iákikolwiek we wnętrznośćiách zábiia y morzy/ tákże korzeń ćiepło pláſtruiąc y vżywáiąc. [*Plin.*]

Mięſo zraſta. Mięſo z nim wárzone zraſta ſię /

Prágnieniu. Prágnienie vśmierza żucháne / [*Dioſ:*]

Zoſtrzáłośći gárdłá. Ochrápieniu y zoſtrzáłośći gárdłá/ ieſt prędkim rátunkiem/ żuchány. Abo y w miedźie pitym / bądź w ſyćie/ ábo w wodźie wárzony / á pity. [Tenże]

Pokurczonym. Pokurczonym y pokrzywionym / iáko y przepukłym z kwáśnym miodkim go dáiąc/ wielkim bywa lekárſtwem. [*Gal.*]

Rozſądek.

Myla ſię / ktorzy go máłym Zywokoſtem mieć chcą / y ták go innym vdáią: gdyż Zywokoſt máły nic innego nie ieſt/ iedno Głowienki. Przyſtoynieyby go Zywcem żołtym názwáli/ niżli máłym.

Kosztywał ábo Zywokost/ Rozdźiał 76.

Symphytum alterum. Symphytum mas. Consolida maior. Inula rustica. Confirma maior. Conferua maior. Solidago.

Wallwurtzl/ Schwartzwurtzl/ Schmeerwurtzl/ Beynweyl.

KOsztywáł ábo Zywokost wielki/ iest dwoiáki. Biały ábo sámicá/ y czerwony ábo sámiec. Pierwszy/ ma korzeń/ miąższy/ wielki/kliiowáty/ ábo śliski/ y ślozowáty: ná dwá łokćiá w ziemi wzdłuż. Po wierzchu czarny y gládki/ wewnatrz biały. Z tego klącze wyrásta miąższe/ ostre á szczećiáste/ wewnatrz czcze/ lekkie/ ná łokieć/ pod czás wyższe. Z liśćiem ćiemnoźielonym/długim/y wielkim/ ostro kosmátym. Ná rozgách ku wierzchowi kwiecia/ białego/ oblego/ y czczego. Ze śrzodku serduszká pusczáiąc ćienkie/ z ktorych potym naśienie w źielonych szupinkách/ ábo w strączkách bywa. Kwitnie przez cáłe láto.

Drugi/ temu we wszytkim podobny/ tylko kwiátem rumiennym rozny. Náyduie się y trzeći/ ktory Zielopisowie *Symphytum tuberosum* miánuią.

Mieysce y czás.

ROśćie pospolićie ná łąkách wilgotnych/w sádách/ przy wodách y ieźiorách. Ma bydź pod Jeśień kopány.

Przyrodzenie.

POdobnego iest przyrodzenia/y z żywiołow złożenia/ z skálnym Zywcem/ iáko Galenus w 8. księgách o źiołách świádczy/ oprocz/ że nie ma tey słodycze/ktora ma żywiec skálny/áni tákowego zapáchu. A iż ma w sobie nie iákową lipkość sczmiącą/ tedy iest podobny/ do

cebule zamorſkiey/ y do tych wſzytkich lekarſtw/ do ktorych pierwſze-
go vżywáia. Rozgrzewa y wyſuſza w pierwſzym ſtopniu ná końcu.
Roſpráwuie/ doſtátecznie ſpaia/ y ściaga rány zwierzchne y w-
nętrzne.

Moc y Skutki.

Ciekaczkam wſzelákim. Korzenie w ćiepłym winie wárzone/ y ná
czczo/ y ná noc trunkiem vżywáne/ wſzel-
kie ćiekaczki/ ták krwáwe/ iáko ine hámuie.

Vpławom. Vpławy białogłowſkie/ tenże trunek
záwściaga. [*Dioſ. Gal.*]

Płucom zropionym. Płucom zropionym/ z záwrzedźiáło-
śći/ ieſt rátunkiem wychedożáiac y goiac.

Krwia chárkáiacym. Krwia chárkániu tymże ſpoſobem
vżywány w winie czerwonym/ á w wo-
dźie wárzony/ ieſt lekárſtwem. (*Gal.*) *A-
ëti.*)

Przeto.

Suchotnym. Suchotnym/ iáko Fernelius świádczy/ ieſt wielkim rátunkiem/ korzenie iego
tłukac/ á z woda iego/ ábo y z proſta pi-
iac/ ieſcże lepiey z miodem pi:y/ ábo z ſyta/
bo tym lepiey wychedażáia pierśi y płucá.

Przepukłym. Przepukle leczy zwłaſzczá świeżo.

Rános świeżym. Rány tákże świeże ſpaiá y goi/ pla-
ſtruiac korzeniem iego.

Przymiotom ognistym w kroku. Przymioty ognifie zwłaſzczá w kroku
y indźie/ źielem Żiymiiotowym wárzo-
nym wymywáiac/ á vwierćiawſzy przykłá-
dáiac/ rozpadza.

Złomkom kośći. Złomki kośći ſpaia ſwym plaſtrowá-
niem/ bindámi przyſtoynie obwiazawſzy.
(*Dioſ*

Mięſo zraſta w garncu. Z mięſem wárzony/ czyni zroſłe y
ſpoione. (*Dioſ.*)

Pierśiom y płucom zágniłym. W ptyſánie wárzony y pity/ pierśi y
płucá zrániione/ y około pełne wychedaża.
Tenże.

Pępkowi bárzo wydánemu ábo wypukłemu w dźiećiách. Dźiećiom málym/ gdźieby pępek był
náruſzony/ y bárzo wydety/ tego korzenia
vtłuc co namnieiey/ y z łotem woſku ro-
ſpuſczonego/ máść vczyniwſzy/ ná báweł-
nie rozćiagnawſzy/ ćiepło przykłádáć/ do-
brze. (*Tab.*)

Ropa pluiacym. Ropa pluiacym/ przerzeczonym ſpo-
ſobem vżywány/ ieſt lekárſtwem.

Ociekłośći. Vpławom. O ćiekłośći y ná opuchnienia/ ſwym
plaſtrowániem rozgánia.
Vpławy zbytnie pániam záſtánawia
korzeń świeżo tłuczony/ przydawſzy or-
miáńſkiey glinki/ y czerwonego kámieniá/
na prog łoná y ná ledźwie przykłádáia.

Przepukłym plaſtr. Przepukłym plaſtr bárzo vżyteczny/
wźiać wſzytkich trzech Żywokoſtow/ Ku-
rzeg źiela/ Przeſtki/ Przywrotu/ po pułto-
ry garśći. Debowey iemioły łotow dwá-
naście/ debionek ośm łotow/ kámyczkow/
ktore orzeſzkámi/ y kropidlkiem zowiemy/
Filipendulam Łáćinnicy/ Háłunu łot/
Kokornaku długiego y okragłego/ po ło-
tow dwánaśćie/ Rożey czerwoney/ Po-
ziomkowego źiela ze wſzytkim. Babki tak-
że/ Języczkow ábo czerwoney babki. Ro-
bylego ſzczawiu/ Pieciornku po garśći: To
pośiekawſzy drobno/ w winie ćirpkim á-
bo kwaſkowátym/ ábo wiec w winnym
occie wárzyć/ do wywárzenia/ to ieſt/ że-
by wſzytká moc tych źioł wewrzáłá w wi-
no/ ábo w ocet/ potym przecedźić/ y co ná-
lepiey wyżać/ do iuchy oney przydáć oliwy/
kozłowego łoiu/ wieprzowego y niedźwie-
dziego ſádłá/ tákże ieżoweg/ woſku/ żywice
Terebintowey/ ſmoły ſuchey/ á możeli być
z ſtárych okretow oſkrobáney według pe-
wney wagi. To wſzytko w oney iuſze wá-
rzyć/ áż wſzyſtká wodnátość oney iuchy
wywre/ á z ogniá zdiawſzy/ vſtáwicznie
mieſzáć áż przechłodnie/ przydáwáiac tych
niżey opiſánych rzeczy/ miáłko vtártych.
Żywice Arabſkiey/ Drágántu/ Glinki Or-
miéńſkiey/ kádźidłá białego kramnego/
Máſtyki/ Mirrhy/ Smoczey krwie/ Gliſt
źiemnych przypráwnych/ ná proch vtár-
tych/ to z pilnośćia mieſzáia/ á do potrzeb
przepukłym chowáia/ ktorym kiſzki wy-
chodza/ badź w ſłabizny/ badź w moſzná/
bo ie zás wzgore pedźi. Ale do tego páſá
miekiego/ według potrzeby vczynionego
potrzebá/ ktoryby kiſzkom wpedzonym
wyćiekáć bronił. Do tego ieſcże trunek tá- *Trunek.*
kowy choremu pić. Wźiać Máſłeſzki ábo
złotogłowu/ Głowienek czerwonych/
Chiaſtawy/ Benedyktu/ rzepiku/ Bapki po
garśći. To wſzytko w piwie do połowice
wárzyć/ á káżdego dniá po kwárterce ćiepło
pić choremu dawáć/ ktory ma bárzo ſpo-
koynie leżeć/ áżby ſie mieyſcá náruſzone do-
brze ſtánowiły. Może też z tychże źioł/ kto- *Woreczek.*
re do plaſtru wchodza/ woreczek vczynić
ktory w ćirpkim winie wárzac ná prze-
pukline co naćiepley przykłádáć/ páſem
do tego vczynionym przypáſuiac/ á tru- *Z wyſoká potłuczonym.*
nek przerzeczony piiac poránu y ná noc/
ábo przed wieczerza: może też z tego wſzyt-
kiego máść vczynić/ do mázánia y naćie-
ránia/ co oboie ſłużу/ z wyſoká potłuczo-
nym.

Potłuczonym/ Zbitym. Pogniećionym. Zbitym y pogniećionym.
Vrázonym. Vrázom.
Vrwánym. Vrwániu.
Vterzaśnieniu.
Wybićiu ſtáwu. Wybićiu ábo wywinieniu ſtáwu/ ná
ſwe mieyſce nábiwſzy/ máżac y plaſtruiac.
Kośćiom przełomionym. Złomkom kośći plaſtr ten wielce ieſt
vżyteczny/ ieno potrzebá vmieietności w
wiazániu bindámi/ w ktorym wiecey zá-
leży/ niźli w máśći. To ieſt/ kośći przeło-

mione

mione żeby były vſtanowione / y w lubki przyſtoynie wpráwione / y bindánu / áni zbytnie tego / áni ſłábo vwiązáne.

2. ## Drugi plaſtr z Kośtywału.

Czynią iny plaſtr z tychże Zywokoſtow ná przepukliny / y ine pomienione do legliwośći bárzo vżyteczny. Biorąc tych wßytkich Zywokoſtow po łoćie / ábo ile śię podoba tey máśći vczynić. Czerwoney rożey / Mirrhy / Aloes po ćwierći łotá / Soku z Pádroſtu pułtorá łotá / Gleyty / kámienia czerwonego / Smoczey krwie / Glinki Ormieńſkiey / *Opium*, to ieſt / ſoku z máku zeſchłego / Armoniáku / Máſtyki / Mumiey / Gálbánu / Kádźidłá białego krámnego / Koſtu / káżdego z tych po puł ćwierći łotá / ſmoły twárdey / ſmoły Greckiey / woſku białego y czerwonego po ćwierć łotá / Dębiánek niedoyrzáłych / ábo gáláſu / kwiátu iábłká Gránatowego / Kokornáku okrągłego po pułtorá łotá / Iemioły dębowey / żywice Terebintowey / po trzy ćwierći łotu / krwie z liſowátego człowieká ośmnaśćie łotow. To wßytko co náſubtelniey vtłuc. Potym wziąć ſkore báránia świeżą y z wełną / wárzyć ią ták długo w wodźie / áż w lipkość ábo w kliowátość rozewre / potym przecedźić y wziąć tego puł kwarty / á roſpuśćić lep z dębowey iemioły w tymże przy wolnym ogniu / vſtáwicznie ßpatułem mießáiąc. Potym proch z gliſt przydáć / po nim woſk Zywice Terebintową / y Máſtykę. To wßytko w onym pułkwarćiu roſpuśćiwßy / przydáć żywice w oććie rozt árte / y weſpoł to wárzyć á mießáć / áż zgęſtnieie iáko máść / ábo plaſtr / ktory woſk zgęſcza. Náoſtátku ine rzeczy miáłko vtárte wſypáć / á pilnie y długo mießáć / áż śię kßałt plaſtru doſkonále ſtánie. Ten Cerot Arnaldus Vilanowanus z Orybáſiuſá / ná wßelákie przepukliny bárzo zaleca.

3. ## Trzeći z żywokoſtow Cerot.

Wźiąć wßytkich Zywokoſtow po łoćie / Kokornaku okrągłego y długiego. Mirrhy. Kádźidłá. Gypſu, to ieſt, wapná z kretypáloney / ábo z muſli ślimáczych po dwunaśći łotow / Aloes / ſmoły z ſtárych okrętow náſkrobáney po ßeśćiu łotow / Glinki Ormieńſkiey łot / lepu z dębowey iemioły ábo iágod iey łotow dwánaśćie / Zywice Terebintowey cztery łoty / Gliſt źiemnych ośm łotow / gáláſu niedoyrzáłego ośm łotow / krwie ſmoczey funt / Gleyty / ſmoły / kolophoniey / woſku czerwonego Gálbánu / Ammoniáku po cztery łoty / lep ábo iágody z dębowey iemioły / wárzyć w polewce ze świeżey cáło zupełney ſkory ſkopowey / noc y dźień w niemáłym kotle wody: á odiąwßy od ogniá / Terpentyny przyłożyć / gleyty / kolophoniey / ſmoły / potym máſtykę / kádźidło / Mirrhę / gliſty / Gálban / Ammoniák. Po máłey chwili záś / Gips / Zywokoſty / glinkę Ormieńſką / á to nád ogniem węgliſtym wárząc / przydáć krwie ſmoczey / ábo krwie z liſowátego człowieká / potym Kokornáki / ná oſtátku Aloes / mießáiąc vſtáwicznie / mocno y długo áż wrze doſtátecznie. Czego będźie znák / gdy do pálcow nie przylgnie. Toż ná głádki mármur wylać / námázawßy go pierwey oleykiem ßnołkowym / á mieśić go y ſtáczáć rękomá / náwet przez trzy dni tłuc go w moźdźerzu / y w koty potoczywßy / dla wßelákich przepuklin chowáć.

Czwarty Cerot ábo plaſtr. 4.

Kośtywału wielkiego weźmi / ábo wßytkich Zywokoſtow cztery łoty / korzenia Grzybieniowego z liśćiem po dwá łoty / ßyßek z drzewá Cypryſowego dwá łoty / Gáláſu / ábo dębiánek niedoyrzáłych cztery łoty. Skory z kádźidłowego drzewá dwá łoty / woſku świeżo nowego funt / żywice / ſmoły / kolophoniey / ſmoły z okrętow ſtárych vſkrobáney / oleyku z żołtkow iáiecznych / po ośmi łotow / Zywice Terpentynowey cztery łoty / Glinki Ormieńſkiey dwá łoty / Aloeſu cztery łoty / Czerwonego kámieniá dwá łoty / Gleyty oboiey żołtey y białey po łoćie / Mumiey / Mirrhy / máſtykſu po łoćie / Burſtynu / ktory kárábe zowią / kwiátu iábłek Gránátowych / gliſt ná popioł ſpalonych / roży czerwoney po łoćie / Gálbánu wychędożonego / Ammoniáku przecżyſczonego po pułtoru łoćiu / żywice roſpuść w oććie / do tego miey trzy pátelle / wietßą iedne / dwie rowniey ße: w pátelli wietßey / roſpuść woſk wßtuki połamány / kolophonią / żywicę: w drugiey roſpuść tákże nád wolnym ogniem ſmołę z okrętu / ktora záraz do pierwßych rzeczy roztopionych przydaß do wielkiey pátelle: wtrzećiey pátelli roſpuść w oććie Gálbán / y Ammoniák / nád bárzo wolnym ogniem / żeby námniey ßeę przypalenia czuć nie było / á przecedźiwßy / wley do pierwßych iuż przechłodłych dobrze / pilnie mießáiąc. potym do tego wßyſtkieg przydáy żywice Terebintową / oleiek z żołtkow / y záraz ine wßytkie rzeczy miáłko vtárte / vſtáwicznie mießáiąc / áż będźie właſny kßtałt plaſtru. To potym ná mármurowym kámieniu / wodą ábo oliwą poſtrychmony / rękomá mieśić y vgnieść / á potoczyć w koty / y do potrzeb chowáć / wy-

żey pomienionych.

Potłuczonym/ Zbitym/ Vrážonym. Z wysoká potłuczonym / zbitym / vráźnym / korzeń Zywokostowy tłukąc / á nim okłádáiąc: przytym wárzony pijąc / wielkim iest rátunkiem.

Pániom przepukłym przy rodzeniu. Pániam przy rodzeniu dźiatek / gdźie by się przepuklina przydáłá z nádymánia wielkiego / z Zywokostu / po pás kąpánia dobrze vżywáć / garść wźiąwszy korzenia do tego.

Conditũ Symphyti.

Kosztywałow korzeń w cukrze.

Korzenie Zywokostowe w cukrze / ábo y w miedźie bywa czynione / tym sposobem iáko Omanowe / ábo Imbier dla wyższey pomienionych potrzeb: z osobliwośći swey służy

Suchotnym. Suchotom / w ktorych płucá są zránione y záwrzedźiáłe / bárzo vżyteczny.

Krwią chárkániu. Krwią chárkáiącym vżywány z rożánym cukrem.

Aqua Symphyti.

Wodká z Kosztywału.

Bywa ták z liśćia iáko z korzenia Kosztywałowego / wespoł palona wodká / do wyższych pomienionych potrzeb: z osobnośći swey

Płucá wychędaża. Płucom záplugáwionym służy / y zránionym / ábowiem ie wychędaża y goi.

Suchotam. Suchotnym pijąc ią / wielkim iest lekárstwem.

Zywokost ábo Głowienki czerwone / Rozdźiał 77.

Consolida media.
Consolida Saracenica.
Solidago, & Solidago Seracenica.
Bugula. Gall.

Guldengünsel.

Zywokost czerwony / ábo czerwone Głowienki / czworákie się znáyduią.

Pierwszy / korzeniem Bábczánemu podobny / ćienki / biały / w źiemi nie głęboko śiedzący / y tám y sám rozpierzchły. Z tego kłącze twárde / wewnątrz czcze pochodźi / gęsto zewsząd liśćiem miekkim obsádzone / od spodku modráwe / zwierzchu źielonomodre / zlekká około kárbowáne. Rozgá ná stopę wzwyż wełnista / czworogránowita / kwiátu błękitnego / ábo modrego / ktory po częśći z rozgi mie-

zgi miedzy liśćiem pochodźi/ cześćia w wierzchu kiśći.

2. Consolida. Drugi/ pierwszemu máło nie we wszytkim podobny / tylko liśćia wietszego/ szerszego y wełnistszego / tákże około zlekká kárbowánego. Kwiećia modrego / miedzy liśćiem tkwiacego. Wasser wundt kraut.

3. Consolida. Trzeći/ od tych rozny. Korzenia rosochátego / y odnogi pusczáiacego/ z tego kłacze ábo rozgi wyrastáia miekkie/ z długim/ wąskim/ á śpiczástym liśćiem kárbowánym/ gromadkámi nie rowne. Ná śrzednim kłaczu ábo rozdze/ w wierzchu kwiećie ná stopkách mierno długich okragłe/ ná ksztalt Stokroći wielkiey.

4. Consolida. Czwarty Zywokost czerwony / rozgi obley / wewnatrz czczy / z wielą odnog y gałazek / miedzy ktoremi sa niektore modre / niektore zielone iáko bylicá. Liśćia długiego kárbowánego/ bárzo liśćiu wierzbowemu podobnego. Ná wierzchu rozg kwiát/ okragło kołem rozwity/ bládożołty/ ktory gdy dożrzeie/ w wełnianki sie przemienia/ ktore potym wiátr zwiewa/ rowne iáko ná Loczydze wykwitłey. Korzenia drobnogestego/ ćienkiego/ zapáchu mocnego/ nie prawie przyiemnego. Gulden wundt kraut. Sonnen blumen.

Mieysce.

ROśćie pierwszy y wtory/ tákże trzeći/ ná winnicách/ w ogrodách/ ná łakách y innych mieyscách. Czwarty/ przy wodách/ błotách/ y bágnách.

Przyrodzenie.

JEst przyrodzenia śćiagáiacego/ y spoiáiacego / iáko wielki Zywokost.

Moc y skutki.

Z wysoká potłuczonym. Polománym. Vtrzaśnionym. Przerwánym. Vrázonym przepukłym. Ranom wnetrznym. Krwi skrzepłey w żoładku. Sadzelom fráncowátym. Krostom wrzodom. Głowy boleniu.

Z wysoká potłuczonym / pogniećionym/ zbitym / sok z liśćia tego źiela bywa z wielkim vżytkiem trunkiem dány.

Polománym/

Vtrzaśnionym / Tenże sok pijac iest.

Przerwánym / doświadczonym trá-

Vráznym / tunkiem.

Przepukłym tákże sok / ábo iuchá z wárzonego. Też tłukac á ná przepukline plastruiac / iest lekárstwem.

Rány wnetrzne leczy/ pijac wárzony/ ábo sok / á z wierzchu przykłádány.

Krew zśiádłą we wnetrznośćiách/ ták w żołądku iáko gdźie indźie rozczynia/ sok iego trunkiem vżywány.

Rány ábo sadzele / fráncowáte.

Krosty / ⎫ Tákowe w vśćiech leczy.
Wrzody/ ⎭

Liśćie wárząc/ á tą wodą ćiepło/ y cżesto wymywáiac / ábo sokiem iego.

Item, Sok z octem/ á z oleykiem rożánym zmieszány/ toż czyni ćiepło płocząc/

Głowy bolenie vśmierza tymże sokiem ábo iuchą liśćia wárzonego gárgáryzm czyniąc.

Gnilcu/ Kile. Wrzodom ćiáło wyiádáiacym. Wnetrznośćiom záwrzedźiáłym y zránionym. Vrazonym. Potłuczonym/ Przerwánym/ Pogniećionym.

Gnilec w vśćiech/

Kile/

Wrzody złe ćiáło roziádáiace / ták ná mieyscách skrytych y wstydliwych oboiey płći/ goi / czesto iuchą tego źiela wymywáiac.

Wnetrznośćiom záwrzedźiáłym y zránionym.

Vrázonym/

Potłuczonym w krzyżách/

Przerwánym w grzbiećie/

Pogniećionym drzewem ábo kámieniem / ten trunek bárzo vżyteczny / wźiać tego czerwonego Zywokostu / Angelskiego Tránku/ Głowienek modrych/ Krwawniku / Kurzego źiela/ Benedictu białego / Rzepiku / Ko:ornáku / Jállonki/ Zánklu / Piołunu Ponckiego / Przymiotu wietszego / Bábki / Wrotycze / Gruszczyczki/ Jeleniego tránku / káżdego po gárśći. To pokráiawszy/ w piwie/ ábo w wodźie/ do połowice wárzyć/ á pić. Tymże też rány wymywáć / ktore sie goić beda bez wszelákiey máśći.

Rány vrznione w pálcách/ liść Głowienkowy

Vrznienì

wienkowy ná nie przylożony / pálec nim obtoczywſzy / y krew dobrze z rány pierwey wygniotſzy / prędko zágaia.

Głowienki modre poſpolite / Rozdział 78.

Brunella.
Prunella.
Conſolida maior.

Braunnellen /
Gottheyl /
S. Anthonij
Kraut.

TRoiákie Głowienki tego rodzáiu bydź baczymy. Pierwſze / korzonki máia ćienkie geſto włośienkowáte / y w ziemi miáłko rozpierzchłe / z ktorych czworogránowity pręt wełniſty wyraſta. Liśćie Bázyliowemu podobne / ieno oſtrzeyſze y koſmátſze zupełney zieloności. Kwiećia w wierzchu prętá kłoſowáte / iáko v Láwendy brunatnego ábo modrego. Niekiedy kwiát odmienia w biały. Smáku ziele gorzkáwego.

2. Druga Głowienká ábo máły Zywokoſt / korzenia tákże ćienkiego / ieno nie ták iáko pierwſze geſtego. Z ktorego dwá ábo trzy rośćzki pochodza ćienkie / w wierzchu kwiatki białe. Liśćia mało niepodobnego do pierwſzego / ieno oſtrzeyſze y koſmátſze / do Szałwiey mnieyſzey podobne.

3. Trzećia korzeniem podobna pierwſzey. Rozgi ábo byla czworogránowitego koſmáto wełniſtego / nápiać wzwyſz. Liśćia też nieco do pierwſzey podobnego / tylko troche podługowátſzego : ſmáku ćirpkiego y śćiagáiacego : kwiátu rozmáićie mieſzánego / biało / popieláto / czerwono / błekitno: w głowkách iáko y pierwſze Głowienki.

Mieyſce.

ROſna poſpolićie ná łakách / w ogrodách / po gorách / págorkách / ná miedzách. Kwitna przez cáłe láto.

Przyrodze-

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ſą Głowienki ćiepłego y wyſußáiącego w wtorym ſtopniu/ iáko ze ſmáku dochodzimy gorzkáwego. Sćiąga/ ſpaia/ y ſtula/ wychedaża.

Moc y ſkutki.

> Ránam. Kárbunkuła.

Ziele to ieſt ránom należące

Kárbunkuly/ to ieſt/ wrzody ogniſte we dwu dniách goi/ miedzy dwiemá kámieńmi vtłukßy/ przykłádáć.

> Płucom zránionym

Płucá zránione y záwrzedźiáłe leczy/ z ktorych ropá pochodźi/ w ſyćie miodowey wárząc á piiąc.

> Krwie chárká. Bokom nábitym.

Krwią chárkáiącym/ toż ieſt lekárſtwem.

Bokom nábitym/ twárdym/ y bolejącym z vrázu/ ieſt oſobliwym rátunkiem wárząc/ y piiąc.

> Niedoſtátkom wnetrznym y zwierzchnym. Krwi ſkrzepłey w żołądku y kędy indźie. Płucom owrzedźiáłym. Ránom w vśćiech.

Wßelákim niedoſtátkom y boległiwośćiam wnetrznym y zwierzchnym w winie/ ábo w wodźie wárzone/ á trunkiem vżywáne/ wielki rátunek czyni.

Krew w pierśiách zbiegła y zśiádła/ rozprowadza/ rozrzedza/ y wywodźi.

Płucá owrzedźiáłe leczy/ Głowienki mo dre z Przetárznikię w ſyćie wárząc/ á piiąc.

Rány w vśćiech y w gárdle/ ták z vpalenia gorączki/ iáko z Fránce/ wyćiera y goi/ wárząc ią z babką/ á ćiepło vſtá płocząc/ y gárgáryzuiąc/ tákże ſokiem.

> Ránam y ſádzelam zwierzchownym.

Zwierzchowne tákże rány y ſádzele iákiezkolwiek/ w winie y w wodźie wárząc/ á ćiepło tym częſto wymywáiąc/ predko goi. Toż czyni tłukąc ią á przykłádáiąc. Sokiem iey też ie wymywáiąc/ á zwłaſzcza świeże rány/ toż czyni. (*Dios.*)

> Głowy bolenia.

Głowy bolenie vkłáda z octem á z rożánym oleykiem ná ſkronie przykłádána/ ábo tylko tym náćieráiąc.

W żołądku y w innych częśćiách ćiáłá boleśći/ toż vkłada.

Sok z Głowienek.

> *Succus Brunellæ.* Ránam.

Swieżo zielonych Głowienek ſok/ Rány wnetrzne y zwierzchnie predko goi/ wymywáiąc ie nim.

> Gárdłu zránionemu.

Gárdłu záwrzedźiáłemu tenże ſok bárzo vżyteczny/ ćiepło gárgáryzuiąc.

> Rány kłote.

Sztychowa ráne nagłebßą leczy/ puſzczáiąc go w nie po kropce/ ábo po dwu.

Wodká Głowienkowa.

> *Aqua ſtilla brunellæ.* Bráin ábo vſtam zákáżonym. Fráncowátym.

Vſtom zákáżonym w gorączkách ábo w ćieżkich chorobách/ ktore drudzy Bráin zową. Tákże vſtom z fránce zákáżonym/ zránionym/ zágniłym/ ieſt wielkim rátunkiem/ ćiepło nią płocząc/ y gárgáryzmy czyniąc.

> Záwrzedźiáłośćiom wnetrznym.

Gdźiedy też z ránienia iákie y záwrzedźiáłośći/ we wnetrznośćiách były/ tedy do trunku ieſt przynależąca. W zwierzchownych tákże ránach/ dobrze iey trunkiem vżywáć.

> Skáźie y záwrzedźiáłym vſtom.

Wchodźi vżytecznie do tych lekarſtw ktore bywáią gotowáne przećiwko ßkodźie Bráin/ y ſkáźie ná iezyku/ w vśćiech/ y w gárdle tákże przymiotom ogniſtym w tychże częśćiách ćiáłá. Owa/ to wßyſtko może/ co Zywokoſt czerwony/ ábo Głowienki czerwone.

Rozſądek.

O Głowienkách/ ktoreſmy tu opiſáli żáden z ſtárych piſárzow/ áni z Greckich/ áni z Arábſkich/ áni z Łáćińſkich nic nam nie podáli/ tylko o ſkálnym Zywcu/ á Zywokośćie wielkim *Dioſcorides* troche nam zoſtáwił: iednák Ziolopiſowie poßledniey ßy/ wiecey ich rozdźiałow wynáleźli/ ktore/ ácz nie wßyſtkie ſą ſobie kßtałtem podobne/ ále ſkutkámi rowne/ iáko ſą wßytkie Głowienki/ ktorych przyrodzenie y ſkutki tu ſie opiſáły.

Zánkiel Zywiec/ ábo Bábie zeby/ Rozdział 79.

Sanicula quinquefolia.
Dentaria.
Alabaſtrites.
Coralloides.
Symphytum dentarium.
Conſolida dentaria.

Zahnkraut.

BAbie zeby ziele/ ktore też Zánklem Zywcem zowiemy/ pięćiorákie ſie pokázuie/ á káżde rozne. Pierwßé/ ma wielki y nierowny korzeń knodowáty/ iákoby z wielu ſpoiony/ ktore/ gdy ná częśći ſwe rozdźieli/ widzą ſie włáſnie iáko zeby człowiecze/ ſkąd też nazwiſká doſtáło. Liśćia około kárbowánego/ więtßego/ y ßerßego/ niżli Pięćperſtowe/ ábo Pięćiornikowe/ do konopnego podobne/ ieno krotße. Klącza ábo prętu ćienkiego ná pułtory piędźi wzwyß / kwiátu ná wierzchu brunatnego/ iáko Márcowy Fijołek. Z tych máłe ſtrączki / włáſnie iáko przerzeczone Fijołki/ miewáią/ w ktorych naśienie drobne.

2. Alabaſtrites Alpina Coralloides & Symphytũ Coralloides & Conſolida & Sanicula Corallina

Drugie tákże ma wielkie/ długie/ á ná pálec wielki miąßße korzenie/ z wielu cynkow/ iákoby z białych koralow złożone/ tylko geſtße. Liśćie dłużßé/ wąſkie/ od pierwßego/ pará á pará przećiwko ſobie pochodzące/ około kráiu drobno kárbowáne/ po pięći y po śiedmi ná iedney noſce/ podobne nieco liśćiu Kozłkowemu. Pręta łokietnego/ oblego/ ćienkiego. Kwiátu białego / ze czterech liſtow złożonego / z ktorych naśienie w łupinkách/ iáko w Márcowych Fijołkách/ bywa.

3. Coralloides altera. Dentaria quinquefolia altera.

Trzeći/ korzenia ieſt ná máły pálec wzmiąß/ tákże knodowáty z wielu cynkow ſpoiony/ podobne Páproćiánemu/ białe/ lſniące/ iáko pierwßé. Z tych rozgi ćienkie/ oble/ ná łokieć wzwyß pochodzą/ po ktorych liśćie ná ſwych ſtopkách po piąći/ podobne ćiemierzycy czarney/ y tym ſpoſobem około kráiow kárbowáne. Kwiátu bládo rumiennego. Na=

go. Naśienie zámknione w ſwych ſzupinkách/ rowne iáko w innych. Wſzyſtko źiele ſmáku gorzkiego.

4. Dentaria Heptaphyllos, ſeptifolia. Czwarty/korzeniem pierſzemu podobny/ktory tákże na wiele częśći ſie dźieli/ zebom człowieczym podobne/ ieno że mniey cynkow w ſobie ma. Liśćia ſczupłego/podługowátego/od ſpodku ſtopek kárbowáne/ v wierzchu by namniey/ ćiemnozielone/ po pięći y siedmi ná iedney ſtopce/ parámi pochodzace. Pręt ábo kłacze/ ná pułtory ſtopy wzwyſz/ kwiát bládorumienny.

5. Dentaria Trifolia. Dentaria Enneaphyllon. Piaty/ korzenia ieſt trzećiemu podobnego. Liśćia od korzenia ná ſtopkách ſwych ſzerokiego/ záś ku wierzchowi obdłużnego y wąſkiego/ á záoſtrzonego ábo ſpiczáſtego/ z hrubá kárbowány około kráiow. Ná káżdey ſtopce po trzy liſtki. Klacza pułtory piedźi wzdłuſz/ ná ktorym poſpolićie trzy ſtopki ábo ſzypułki/ á ná káżdej po trzy liſtki/ ták że tylko dźiewięć liſteczkow znáyduie ſie ná iedney rozdze/ ćiemnozielone. Kwiát pierwſzym podobny/ieno blado źielony. Z niego tákże ſtraczek z naśieniem/ inym podobne/ ieno ſtracze od pierwſzych dłuższe/y ſpiczáſtſze/ w Kwietniu y w Máiu kwitnie.

Mieyſce.

KAżda z tych poſpolićie w ćiemnych á geſtych leśiech rośćie/ ná gorách leſnych.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ſa wſzyſtkie rozgrzewáiacego/ſuchego we wtorym ſtopniu/ z nieiákim máłym zátwierdzeniem/ zwieraniem/ ſpaiáia/ śćiagáia/ hámuia / vtwierdza.

Moc y ſkutki.

Rány goi. Korzenie Rány zwiera y ſpáia/ tłukac/ á ná nie plaſtrowáne.

Przepuklinie w ktorey kiſzki wyćiekáia. Przepukliny á zwłaſzczá gdźie kiſzki wyćiekáia w moſzná ábo w ſłábizny/ leczy ten że korzeń przez czterydźieśći dni porząednie pijac z winem ćirpkim / co quinte / ábo ćwierć łotá záważy / á to náczczo po ránu. [*Dioſ.*] Tegoż prochu korzenia może bráć ná raz puł łotá / z wodka Koſztywałowe / ábo z iucho tegoż korzenia wárzonego / trzy godźiny przed obiádem / ktemu liśćie ſámo z wierzchu plaſtruiac / á páſem do tego należaczym przypáſuiac.

Z ránionym płucom y záwrzedźiáłym. Płucom ránnym.

Kiſzkom tákże ieſt lekárſtwem oſobliwym/y wſzyſtkie ine po ćwierć łotá biorac może y puł łotá prochu miálko z korzenia vtártego bráć / á z wodka z Przezlki ćiepło dáwáć pić. [Tenże] Kiſzkom zránionym

Gniázdoſz/ Rozdźiał 80.

Dentaria maiora, Cynomorion, Herba ſine folijs, Aphylon, Herba tauri, Herba vacce.

Löwenſandel/ onblat.

TO źiele ktore Gniazdoſzem zowiemy / záraz ná wioſnę z źiemie wſchodźi. Klacze ná trzy dłonie wzwyſz/ miekkie/ſłábe/y vłomne

ſoku pełne/podobne iákokolwiek zielu/ktore Grekowie Orabánche/ my Skázą/Wilkiem/ y Záráząą zowiemy. Z tego źiela klącza począwßy od śrzodku/ áż do wierzchu kwiećie puſzcza bronatnobláde y wełniſto káſmáte. Z tych potym drobne naśienie wſtrączkách. Korzeń białáwy wielki/ knodowáty / miąžßy ná kilká cześći rozdźielony / ſoku pełny/ mdły/zwiela łuſk nieiákich / dźiwnym nátury ſpoſobem y miſterſtwem złożony. Smáku oſtrego/y troche gorzkiego.

Mieyſce.

W Cieniſtych y w ćiemnych leśiech poſpolićie rośćie. Ná innych tákże mieyſcách gdźie słońce máło ábo nigdy niedochodźi/ználeść śie dáie

Przyrodzenie.

WYſußáiącego y chłodzącego ieſt przyrodzenia. Swą ćirpkośćią ztwierdza / y oſtrośćią wyćiera.

Moc y ſkutki.

Spánie głębokie czyni.

Spánie głębokie przywodźi / gdźieby go kto pożywał. Tylo o nim mamy wiádomośći.

Rozſądek.

Zeſmy troche wyżßey opiſáli Zánkiel Zywiec / ktory Łáćinnicy *Dentariam minorem*, to ieſt/ Bábie zęby/mnieyße opiſáli. Tedy niechćieliſmy tu zániecháć dla czytelniká/ o Dentáriey wietßey / żeby rożnicę tey od wyżßey opiſánych ſnadnie rozeznał. Rozumieią niektorzy to źiele być drugi rodzay Zarázy źiela ábo Skázy/ále omylnie / gdyż ſkutkow ſą rożnych / iáko z opiſánia oboygá baczyć możemy.

Kuklik ábo Benedykt / Rozdźiał 81.

Cariophylata. - Sanamunda garyophillata. & Auantia, Auartia, Herba Benedicta, Getia.

Benedickten kraut. Benedickten Wurtzl. Sanamundt kraut. Nardenwurtzl. Garaffel kraut. Garaffel wurtzl. Heilallerwelt. Gariofilat. Hasenaug.

Kuklik ábo Benedikt/ Rozdział 81.

KVklik/ ktory też Benediktem mianuiemy/ ieſt czworáki: Acżkolwiek tych czáſow tylko ieden do vżywánia Lekárſkiego przychodźi. Pierwßy y napoſpolitßy korzonkow ma wiele/ długich/ ćienkich/ ryßáwych/ y roſpierzchłych: ktore gwoźdźikow kramnych zapách máią/ dla ktorego Gárjophillatá od Láćinnikow ieſt názwána/ iákoby po náßemu rzekł Gwoźdźikowáte źiele: wßákże korzeń ſam ná pálec máły wzmiąß/ w połowicy przyćięty/ iáko korzeń Czártowego Ziebrá/ wewnątrz rumienny/ od tego pochodzą ná ſtopkách obwiſłych trzy weſpoł podobne Poźiemkowemu liśćiu/ przy głębßym kárbowáne/ záś dwá mnieyße ná teyże ſtopce poniżey: Tákże ná iedney ßypułce po piąći liſteczkow ćiemnozielone/ wełniſte/ iáko Rzepikowe. Rośczki ma ná pułtorá łokćiá/ ćienkie odnożyſte/ tákże iáko liśćie koſmátowełniſte/ oble kolankowáte. Kwiátu żołtego/ z piąćiu liſtkow złożonego/ podobnego Kurzemu źielu/ ábo pięćiornikowemu/ tákże Srebrnikowemu. Z tego potym głowki koſmáte/ wielkośći orzechá Laſkowego/ odmienne w ſobie bárwy máiące/ zielona y rumienná/ ośćiſto/ miękkie/ á w tych ſie naśienie zámyka/ ktore doyźrzawßy wypada/ á ná wioſnę ták z nowego naśienia/ iáko z rocznego korzenie odmładza ſie y odraſta.

2. Caryophillata maiora & Cariophillata montana. Auantia maiora. — Berg-benedicten wurzel/ vnd Berg-garafel-wurtzl/ vnnd Berg-neglein kraut.

Drugi/ korzenia mięższeyßego y dłużßego nizli pierwßy/ od ktorego pochodźi odnożek ćienkich wiele/ máiące tákże przyiemny gwoźdźikowy zapách w ſobie/ wßákże nie ták porny iáko v pierwßego. Smáku ćirpkiego y ſtwierdzáiącego. Liśćia pierwßemu podobnego/ ieno iáſno źielonego/ á we czwornaſob więtßego/ káżdy ná troie rozdźielony/ okrąglieyßy/ y drobno około kráiow kárbowány. Rozge ná pułtory ſtopy ábo ná łokieć wzwyß ma/ obla/ ćienka/ y wełniſta. w wierzchu kwiát nie máły żołty o ßeśćiu liſtkow/ weſrzodku iáko gałkę máiąc/ w ktorey wiele drobnych ſerdußek. Z tych naśienie czárnáwe/ z wełniankámi/ właſnie iáko ná Czarnym źielu.

3. Caryophillata Alpina. — Al. garafel wurtzl.

Trzeći Benedikt/ ieſt korzenia rumiennego/ gęſto ćienkiego/ iáko w Zánklu gornym. Liśćia Kurzemu źielu ábo Pięćiornikowemu podobnego/ ná długich ſtopkách/ z piąći liſtkow złożone/ iednák ktore ſą ſpodnie od korzenia pochodzące z śiedmi liſteczkow bywáią: Ale ná rozgách będące po piąćiu/ około przy głębßym kárbowáne. Rozgi na pułtorypiędźi wzwyß z korzenia puſzcza ćienkie. Ná wierzchu tych kwiatki bládożołte/ z piąci liſteczkow złożone/ mnieyße nizli ogrodnych Gwoźdźikow kwiát. Ziele to wßyſtko ieſt wełniſte/ zapáchu korzeń Gwoźdźikowego.

4. Caryophillata ſyluatica. Herba Benedicta ſylueſtris. — Benedicten wurtzl wald garafel.

Czwarty/ korzeń ma podobny pierwßemu/ ieno nie ták wiele áni gęſtych odnożek/ á ſam mięższeyßy y zapáchu mdleyßego. Liśćia okrągłego niewielkiego/ drobno kárbowánego/ podobnym do Bluſczu źiemnego/ ieno wełniſto koſmáte/ ná máłych ćienkich ſtopkách koſmátych. Klącza ná łokieć wzwyß ćienkiego/ obłego/ wełniſtego. Ná rośczce káżdey rzadko trzy kwiatki żołte/ te potym w wełnianki ſie białe perzáſte iáko świniego Mleczu kwiećie obrácáią. Korzeń ſmaku ſuchego śćiągáiącego.

Mieyſce.

PIerwßy rośćie poſpolićie ná łąkách / w ſádźiech / w leśiech / przy párkaniech y płotách / á nárádniey w mieyſcách ćieniſtych / ná grunćiech wilgotnych / á geſtych. Kwitnie w kráinách ćiepłych / w Máiu / y w Czerwcu / w náßych pozniey. Wtory poſpolićie ná gorách wyſokich á trawnych / tákże w gornych leśiech w ćiepłych ſtronách. W Niemczech gdźie ſie w rozmáitych ziołách kocháią / bywa ſzczepowány / iáko ine zioła cudzoźiemſkie. Tákże w Niderlandźie / v nas go nieznáią / bo z gor y z láſow Sátyry powygániáli. Trzeći tákże ieſt gornym źielem / w koßtowniéyßych ogrodách / bywa ſzczepowány w cudzych źiemiách. Czwarty nárádniey miedzy debiną rośćie / ták ná gorách iáko w rowniách.

Przyrodzenie.

BEnedikt náß poſpolity / ktorego korzenia nawiecey vżywamy do potrzeb lekárſkich / rozgrzewa y wyſuſza we wtorym ſtopniu. Nieco ſmáku ćierpkiego ma liśćie / ále korzeń bárźiey: wychedaża / wyćiera / vtwierdza / pośila zwierzchne y wnetrzne członki / roſpráwuie y rozćienczа. Gorny ieſt przyrodzeniem y nátura ſwą podobny pierwßemu. Leśny bárźiey ćierpkośćią ſwą śćiąga y / ztwierdza.

Moc y ſkutki.

Mozgu źiemnemu.
Serce pośila y duchy ożywiáiące.
Bolenie ſercá.
Mdłośći ſerdeczney
Oczom / y wzroku oſłábiáiącemu.

Mozg y głowę wßyſtkę.

Serce mdłe y duchy ożywiáiące / ćiáło czerſtwi / pokrzepia y pośila. Tákże

Bolenie ſercá.

Mdłość ſerdeczną odpądza y pośila.

Oczom, y wzroku ſłábemu / y wßelákim niedoſtátkom iego wielkim / ieſt to źiele lekárſtwem / ták w trunku winá y piwá / iáko w potráwách / w polewkách / w miekkim iáiu / tákże w konfektách / w lektwárzách / y innym iákimkolwiek ſpoſobem przyſtoynym vżywány prochem. Abo w winie wárzone korzenie / á pite / náczczo y ná noc.

Párálizowi.

Szlákiem ábo Párálizem nárußonym pomienionym obyczáiem vżywány / známienitym ieſt rátunkiem / ábowiem wilgotnośći flágmiſte / lipkie / klinowáte / żyły ſuche zbytnie oźiebiáiące y obćiążáiące trawi / rozgrzewáiąc y wyſuſzáiąc.

Máćicznym boleśćiam.

Toż boleśći y gryzienie w máćicy pániom vkłáda.

Żołądkowi oſłábiáłemu.

Żołądek mdły / y w ſpráwách ſwych oſłábiáły / do trawienia ſpoſabia / źimny rozgrzewáiąc / zbytnie wilgotny / iuchą wyſuſzáiąc.

Płucom záwrzedźiáłym.

Płucá záwrzedźiáłe y ropy pełne wychedaża y leczy. Tákże inne wnetrznośći.

Wątrobie y zámuleniu żył w niey.

W wątrobie żyły zámulone y zátkáne otwiera / wychedaża y pośila.

Serdecznym dolegliwośćiam.

Serdecznym niedoſtátkom wßelákim / źimney przyczyny / wielkim ieſt rátunkiem / nietylko przerzeczonym ſpoſobem vżywány / ále ſámym ſwym zapáchem / często wonáiąc. [*Dioſ.*]

Głowy boleniu.
Mozgu mdłemu.
Záwrotu.

Głowy bolenie vśmierza.

Mozg mdły pośila.

Záwrot / co wßyſtko z źimnych wilgotnośći pochodźi / korzenia iego nátrzaßy zgruba przetłuczonego / miedzy báwełnę czapeczkę z tego vczyniwßy / ná głowie noßąc / odpądza. Przeto do lekarſtw ſerdecznych / miáſto oboygá Ben / to ieſt / Kuczmerki Ormieńſkiey / ábo pachniącey / może korzenia tego beſpiecznie bráć / y dáleko lepiey y beſpieczniey / niżli fałßowánego Ben.

Zapách vſtom wdźieczny dáie w cuchnieniu.

Korzenie w vśćiech żuchánе / ſmrodliwą párę z nich odpądza y zátłumia / á zapách im wdźieczny dáie.

Sáłátá z liśćia.
młodego żołądkowi.
Sálſá.

Do ſáłaty z innymi zioły vżytecznie wchodźi / ábowiem chęć do iedzenia wzbudza / y żołądek do trawienia ſpoſabia.

Sálſá bywa tákże z młodych iego liſteczkow z náćia żytá / á z ośrzodka chlebá wierćiána / á octem roztworzona / do ryb / ptakow / y pieczyſtego. Tá ſmák y chęć do iedzenia oſobliwą czyni. Drudzy toż liśćie młode nápoły z ſzczawikiem kwáśnym wiercą / ośrzodki troche przydawßy octem roztwarzáią / y w gorączkách / też morowych chorym dáią. Záczym nietylko chęć do iedzenia wzbudza / ále y od zarázy powietrza morowego záchowuie.

W gorączkách czáſu powietrza morowego

W pierśiách kłaglowskich tárgániu y kłóćiu z przymiotem.

Pániom ktore dźiatki máłe pierśiámi kármią / ábo y mámkom / gdźieby bole w pierśiách tárgáiące y śtrzykáiące / ábo y przymioty ogniste miáły / dobrze im tego źiela korzenie do swych trunkow / winá / ábo piwá kłáść. Abowiem nie tylko boleśći w pierśiách vkłáda / ále y serce / y duchy w nim będące oczerstwia / y posila. Tákże mozg źimny y mdły.

Sercu.

Kolce.

Kolkę y dárćie w żywoćie y w kiszkách leczy / iuchá z korzenia wárzonego trunkiem vżywána / po ośmiu łotow / ábo łyżek / ráno y ná noc ćiepło pijąc.

Plucom nádętym y do gárdłá śpieráiącym.

W nádęćiu pluc z zbytnich wilgotnośći źimnych / gdy sie zda że gárdłem chcą wyniść / y chcą zádusić. Wźiąć Benedyktu z liśćiem / y z korzeniem dwie gárśći / Márzymietki korzenia / Jmbieru białego / Pieprzu / Fiiołkowego korzenia po dwu łotu / Rhápontyku łot. To wszystko drobno pokráiawszy / w konew cynową / ábo w flászę wsypáć / Miodu do tego przewárzonego y chędogo odszymowánego łotow dwánaśćie przydáć / winá przednie dobrego białego pulgárcá / á dobrze zálutowawszy / w kotle vkropu wrzącego przez godźin cztery vstáwicznie wárzyć. A gdy powoli przestydnie / przecedźić / y káżdego dniá ráno y ná noc po pięć ábo po sześć łyżek / ćiepło dáwáć pić.

Pierśiam y plucom zátkánym.

Pierśiom chorym y záźiębionym. Tákże plucom y krztaniowi grubemi wilgotnośćiámi / flágmistymi kliiowátymi zátkánym. Wźiąć korzenia Benediktowego dwá łoty / Jzopu suchego łot / Bożego drzewká / Piołunu / Lebiotki / Ruty ogrodney / naśienia Włoskiego Kopru / Fiiołkowego korzenia / Pieprzu długiego / kwiátu Muszkatowego / Gálganu / Gwoździkow / Cynámonu / Jmbieru białego po pul łoćiu : To wszystko co namieley vtluc / y przez gęste śitko prześiáć / do tego cukru tłuczonego tákże łotow ośmnaśćie przydáć / y wespoł dobrze pomieszáć: Tego káżdy poránek y wieczor dwie godźinie przed oboim iedzeniem po łyżce ná raz / ná grzance z białego chlebá vgrzáney / á w ćiepłym winie obmáczáney / posypawszy / dáć vżywáć.

Vpławam czerwonym.

Vpławy czerwone pániom záwśćiąga proch korzenia Benediktowego / co złoty czerwony záważy / káżdego poránku náczczo ćiepło z winem czerwonym piiąc. A to przez kilkánaśćie porządnie czyniąc.

Niepłodnym.

Pánie niepłodne dla máćice zbytnie źimney / wilgotney / y śliskiey / czyni płodne / wysuszáiąc y zágrzewáiąc ią w nich / z białym winem korzenia tego vżywáiąc / ábo z iákimkolwiek innym sposobem dáiąc.

Krew y wilgotnośći przyrodzone chędoży.

Krew w ćiele y inne wilgotnośći przyrodzone poleruie.

Krostom Swierzbiu. plánom fráńce leczy.

Swierzb /
Krosty /
Bębele /
Plány wszelákie /

Fráńce nawet z ćiáłá rumuie / vżywáiąc go tym sposobem iáko sálsy / ábo chyny. Abowiem odpadza zarázy / y z iádu wilgotnośći przyrodzone / wysusza / y posila. Słusznie tedy ma bydź przykłádána do wszelákich lekarstw / ná fráńce vleczenie.

Trućiznom y iádom.

Trućiznom y iádom w ćiele wszelákim sprzećiwia sie. Biorąc go po kwinćie z białym winem / ábo co czerwony złoty záważy ná raz.

Ránom y wrzodom wnętrznym.

Záwrzedźiáłośći y zránienia wszelákie wnętrzne leczy / tymże sposobem z winem ćiepłym go vżywáiąc.

Serce y duchy posila.

Náczczo korzeń iego gryząc y połykáiąc / serce mdłe / y duchy w nim otrzeźwia y posila : ábo z trochą ćiepłego winá piiąc. Toż też

Przećiw morowemu powietrzu.

Od zarázy morowego powietrza záchowuie.

Ránom ták wnętrznym iáko zwierzchownym.

Rány wszelákie / ták zwierzchnie iák wnętrzne leczy z gruntu / wźiąwszy go z liśćiem y z korzeniem ze dwie gárśći / Wołowego ięzyká źiela / Zánklu / Kozłku / Przetárznice / Złomignatu / Podrożnikowego źiela po gárśći : To wszystko drobno posiekawszy / w flászy dobrze zásrubowáney / ábo w konwi cynowey zálutowáney / winá ábo piwá dobrego ze trzy kwarty nálawszy / w kotle vkropu wrzącego / przez pięć godźin wárzyć. A gdy powoli przechłodnie / przecedźiwszy w chłodźie chowáć / dáiąc rannemu / káżde ráno y ná noc po sześćiu łyżek ábo śiedmiu ćiepło pić / ták długo áż sie wygoi.

Item.

Abo ták / wźiąć korzenia y z źielem / ábo z liśćiem iego dwie gárśći / Gruszczycki / Zánklu / Wołowego ięzyká / liśćia Podrożnikowego po gárśći : posiekáć y w pulgárcu winá / ábo piwá / przez trzy godźiny wárzyć / przecedźić / á pomienionym sposobem vżywáć.

Fistulam.

Fistuły záwiera goiąc / wźiąć tego źiela y z korzeniem / Wrotycze / źiela Biedrzeńcowego / Ziebych nożkow / Kozłku / Myszych vszek / ábo Kośmaczku / po gárśći / posiekáć / naláć ná to winá / ábo piwá pulgárcá / á przerzeczonym obyczáiem zásspuntowawszy / przez trzy godźiny w kotle vkropu wrzącego wárzyć / ráno y ná noc po trunku tego vżywáć.

Item.

Item, Z winem często go piiąc / á zwierzchu plastruiąc Fistuły záwiera y goi.

Trunek ránnym. Rány y wrzody wnetrzne / ná ktore plaſtrow niemożemy przykłádáć. Korzenie Kuklikowe wárząc / á te iuchę náczczo y ná noc po ſześćiu łotow / ábo łyżek / ćiepło piiąc / goi.

Trunek koſztowny ránnym. *Item*, Weźmi źiela z korzeniem Kukliku / gárśći ſześć / Złomignatu trzy gárśći / Trząſczek ſoſnowego łuczywá y papia iego / Przywrotu / Dryakwie polney / Troiánku / ábo Wilczey ſtopy / Rożyńcowego liśćia po dwu gárśći / Lipowego drzewá kwiátu / Kokornaku / Páproći kwitnącey / ábo Strusiego piorá / Oſmundam zowią Láćinnicy / liśćia Miárzowego / liśćia z drzewá Pigwowego / Bázánowcu po pułtory gárśći / Zwyćiężyiádu / ábo Toieśći ośm łotow / Kokoryczki czterý łoty: Te wſzyſtkie rzeczy máią bydź świeżo zielone y drobno vśiekáne / á z mie dźiánego gárcá diſtyllowáne / wlawſzy ná nie z dźieśiąć kwart wody ſtudźienney / á nic więcey tylko czterj kwarty odiąć diſtyllowáney wodki od tego. Te przez cáły rok może chowáć / dáiąc iey ćiepło dwákroć ná dźień choremu / ábo ránnemu po piąćiu łyżek.

Item. Czáſu źimy. Gdźieby ſie więc w źimie tráfiło / á tey wodki ſie przebráło / wźiąć źioł wyżſzey pomienionych / y z korzeniem / połowicą mniey od pierwſzych. Ale źiołá / y z ich korzeniem máią bydź w ćieniu ſuſzone / y z grubá ná proch potłuczone / y to ná wolnym ogniu w Alembiku z ślepą kolbą nákrytego / przez cztery dwádźieśćiá godźin moczyć / żeby nie wrzáło / ále tylko prżáło. Potym inny Helm abo kolbę z rurą / ná onże Alembik włożyć / y cztery kwarty tylko wydiſtyllowánia odiąć. A to ták wiele vczyni iáko pierwſza.

Owa Cyrulikowie vczeni y Bárwierze w leczeniu ran / ták zwierzchnich iáko wnetrznych biegli y vmieietni / bárzo ſcześliwie tego źiela korzenia vżywáią / trunki z niego choryṁ czyniąc / y zwierzchu plaſtruiąc y płokánie gotuiąc.

Biegunkom / Czerwonc. Ciekączki białe / y czerwoną niemoc / prochu korzenia iego ćwierć łotá / ábo co czerwony złoty záważy z wodką Babczáną / ábo z wodą proſtą ſtáliſtą / ábo z winem czerwonym ćirpkim / pić dáiąc / záſtánawia (*Dioſ.*)

Krwią plującym. Toż też chárkáiącym krwią ieſt rátunkiem wielkim.

Krtuſzeniu. Krtuſzenia / y womity záwśćiąga.

Brzydkośći. Brzydkośći w żołądku y w kiſzkách / z wilgotnośći ábo y z wiatrznośći złych / w nich záwártych / oddala / iuchę z korzenia wárzonego piiąc. (*Dioſ.*)

Przepukłym. Przepukłym ieſt lekárſtwem / ták zwierzchu iáko wnetrznie go vżywáiąc / á zwłáſzczá korzenia / wárząc w winie ćirpkim / ábo w wodkách ſtwierdzáiących / iáko w Bábczáney / w Głowienkowey / z Kurzego źiela: w Żywokoſtowey / w Przeſtkowey / y w innych tym podobnym. Też z po trawámi vżywáć go może.

Piwo ſmáczne czyni. Niektorzy kłádą go do piwá / dla ſmáku przyiemnego / á ktemu żeby niekwáśniáło lećie. Ale potrzebá żeby piwo było dowárzone / nieprzebráne / ináczey mu żádney pomocy nie vczyni.

Item. Drudzy do tego korzeniá przydáią Rzepiku / Lebiotki / Iáłowcu / Bobku / Tátárſkiego źiela: y w woreczku záwiązawſzy do Achtelá puſzczáią w piwo / á záſzpuntuią Achtel. Czyni piwo bárzo ſmáczne y zdrowe.

Szátam zapách dáie: y od moli ie záchowuie. Niektorzy korzenie Benediktowe ochędożywſzy ſuſzą. Potym mocnym winnym octem pokrápiáią / á miedzy ſzáty kłádą / dla wdźięcznego zapáchu. Ale iáko ſie troche wyżſzey námieniło / że tám to czynią / gdźie ma Gwozdźikowy zapách / á nie v nas / ktorego nie ma. Też od molow tym ſpoſobem ie záchowuią.

Kolce. Kolkę / y dárćie w kiſzkách vkłáda / piiąc iuchę tego korzenia wárzonego. Też Kliſtere z niey dáiąc / toż czyni.

Pleurzye. W bokách kłoćiu. Pleurzey kłoćiu w pierśiách.

Kłoćiu w Bokách / tákże z wárzonego korzenia iuchę piiąc / á korzenie ćiepło zwierzchu plaſtruiąc: ábowiem wilgotnośći ſurowe w nich roſpądza / y trawi.

Mieśiączną wzbudza. Mieśiączną chorobę pániam nád przyrodzenie zátrzymáną wzbudza y wywodźi / trunkiem go vżywáiąc / bądź prochem z málmázyą / ábo iuchą w winie wárząc. Też łoná otwor y prog z krzyżámi / tymże nápárzáć dobrze.

Fiſtułom / Wrzodom. Fiſtuły do goienia trudne. Tákże wrzody / y rány goi / w winie źiele ſámo wárząc / á tą iuchą ćiepło wymywáiąc.

Kolce. Kolce y dárćiu w kiſzkách / y we wſzyſtkim żywoćie vkłada / korzenie Benediktowe z liśćiem / y z Sklenicznikiem / ktory też Dźień y Nocą zowią / we dżdżowey wodźie wárzony / nápárzáiąc tym żywot wſzyſtek.

Mieśiączną pániom wzbudza. Mieśiączną chorobę nád przyrodzenie záwśćiągnioną wzbudzá / w wodźie go y z liśćiem wárząc / á párę ćiepłą z niego przez leiek wotwor łoná puſzczáiąc. á ſámo źiele y z korzeniem wárzone / ná prog łoná y przez otwor plaſtruiąc.

Wrzodom. Wrzody y ſádzele zágniłe.

Ránom. Rány ſtáre záplugáwione.

Fiſtułam. Fiſtuły.

Ráncer. Ráncer y inne plugáwe y ſzkodliwe rány wychędożą / y do goienia ſpoſobne czyni / wárząc go ze wſzyſtkim w winie ábo

w wodźie / y tą wodą ćiepło á często wymywáć / á prochem z liśćia y z korzenia iego záſypuiąc.

Gnilcu w vśćiech. Rány y dźiury w gárdle.

W vśćiech rány y dźiury w gárdle.

Gnilec tákże z fránce leczy korzenie z liśćiem wárzone / w winie nápoły z wodą / á przecedźiwſzy do kwarty tey iuchy miodku Rożánego z ośm łotow ábo łyżek przylać / y tym gárgáryzmi ſobie ćiepło czinyć.

Pleurze / Bokom bolącym.

Pleurze ieſt wielkim rátunkiem. Tákże boleniu ſercá / ſmáżąc korzenie y liśćie Kuklikowe ábo Benediktowe ná pátelli / ábo ná rynce / w oliwie y w winie / á co náćiepley ná pierś lewą y w tył / pláſtrem przykłádáiąc.

Sádnu końſkiemu.

Sádno ná grzbiećie koniowi leczy y goi / prochem z liśćia y z korzenia iego záſypuiąc. Też wárzonego iuchą ćiepło wymywáiąc. To nietylko koniom / ále y innemu bydłu rány / y ludźiom goi.

Bydlęcym ránom.

Piwo czyni ſmáczne.

Piwo kto chce ſmákowite mieć / ten niechay puł funtá do Achtelá Benediktowego korzenia z hrubá przeráżonego z Wieśionoſkiem / ábo z polney Száłwiey ośm łotow / y w woreczku w śrzodku piwá záwieśić.

Wino ſkáżone náprawia.

Wino gdźieby ſie w ſmáku y w bárwie odmieniło / tylko korzenia tego z hrubá przetłuczonego w worku w nim záwieś / przydźie k ſobie.

Wino mocne y iáko Málmázyą czyni.

Wino mocney potężnieyſze niżli ſwego przyrodzenia włáſnego ieſt czyni / dwá łoty korzenia Kuklikowego wźiawſzy / Cynámonu puł łotá / Gálgánu / Imbieru białego / Gwoźdźikow krámnych / kwiátu Muſzkátowego / y Gałki po kwinćie / á przetłukſzy wſzyſtko we trzy ábo we cztery báryły / może y we dwie / podług tego iáko chce kto mieć mocne moſztu dobrego wpuśćić / y ták iáko málmázya będźie wino / ktore tylko náturam źimnym á ſtárym ſłuży / młodym ſzkodźi dla zbytniego rozgrzewáni.

Wodká z Kukliku.

Aqua ſtillatitia Cariophyllata.

Wodká z Benediktu tym ſpoſobem bywa diſtylowána / w Márcu ábo w Kwietniu ma bydź kopány y z náćia / á ochędożywſzy go pośiekáć y przećiągnąć go przez *Balneum maris*, bárzo wolnym ogniem: Potym do káżdego pułgárcá tey wodki ośm ábo dźieśięć łotow tegoż korzenia świeżo vſuſzonego y z hrubá przetłuczonego przydáć / y weſpoł zbić dobrze / á w Alembiku przez godźin cztery á dwádźieśćiá w łáźni ćiepłey moczyć / nákrywſzy czym zwierzchu żeby oddechu żadnego nie miáło. Potym kolbę z rurą ná Alembik włożywſzy / wolnym ogniem znowu dyſtyluy / á dobrze zátkawſzy w ſzklenicy ná słońcu gorącym wyżonuy. Táka

Przepuklinie / Ránam wnętrznym.

Wnętrznym przepuklinom ſłuży.

Zránieniu wnętrznemu ieſt lekárſtwem

Pierśiam / Płucam / Żołądkam

Pierśiom y płucom zátkánym.

Żołądkowi.

Kiſzkom / wnętrznośćiam.

Kiſzkom / y wnętrznośćiom wſzyſtkim zámulonym / y záplugáwionym wilgotnośćiámi flágmiſtymi lipkiemi / wychędażą / piiąc po pięćiu łyżek ráno y ná noc.

Jedzeniu nieſpoſobnemu y nieſtráwnemu.

Ktoby co ziadł niezdrowego y nie ſtráwnego / piiąc pomienionym ſpoſobem tę wodkę ſtrawi.

Kolce / W máćicy gryźienie.

W kolkách y w dárćiu w kiſzek /

W boleniu máćice /

Serdecznym doległośćiam.

W ſerdecznych niedoſtátkách y doległośćiách.

Serce y duchy w nim pośila.

W pośileniu ſercá y duchow ſerdecznych ieſt oſobliwem trunkiem / przerzeczonym ſpoſobem vżywáiąc iey.

Mdłośći ſerdeczne.

W wielkich ſerdecznych mdłośćiách / wźiąć iey z ſześć łyżek / málmázyey / ábo Alekántu / ábo przednie dobrego białego winá ze dwie łyſzce / *Manus Chriſti* z perłámi vczynionych w Aptece / kwintę Burſztynu białego / tákże miáłko vtłuczonego puł kwinty / to z wodką tą vbiwſzy choremu y oźiębłego ſercá mdłemu / káżdey godźiny po łyſzce y po dwu pić może dáwáć.

Ránnym.

Jeſt też tá wodká ránnym / wielkim / y znácznym rátunkiem / ták ſámey vżywáiąc / iáko nią wino roſtwarzáiąc.

Planom / Piegom / y innym zmázom ná twarzy /

Plány.

Piegi / y inne zmázy ná twárzy będące śćiera pomázuiąc nią / żeby ſámo weſchło w ćiáło / nie oćieráiąc.

Mdłośći ſerdeczney

Mdłość ſerdeczna / z źimnych wilgotnośći oddala / wźiawſzy iey z ośm łyżek / wodki z Wołowego ięzyká / y Borákowey po cztery łyſzki / Miodunkowey Málmázyey / octu Gwoźdźikowego po trzy łyſzki / ſkorek z Cytrynowych iábłek miáłko vtártych kwintę / Száfránu tłuczonego co trzećia część kwinty záważy / to weſpoł zmieſzáć / á w tym trochę odlawſzy czerwoney Táwty / ábo Cindalimi we dwoie ábo we troie złożywſzy / co nalepiey zmacząć / y ná ſerce przykłádáć / Tákże ná pulſy v obudwu pięśći.

Wino z Benediktem przyprawione.

Vinum Cariophyllatum.

W Niemieckiey źiemi / gdźie ſię / w rozmáićie przyprawionych winách poſolićie kocháią / á zwłaſzczá w Alſáciey / w Wormáciey y indźie gdźie winá roſną / y winnic doſtátek máią / miedzy innymi winy przyprawnemi / też z Benediktowem korzeniem czynią / biorąc do wiádrá winá garść tego korzenia / ná wioſnę kopánego

ochędożonego / y ná powietrzu w ćieniu przeſuſzonego / á ná ſznur powdźiewánego / w báryle moſztu pełna záwieſzuią / á przez cáły rok chowáią / vżywáiąc do potrzeb lekárſkich / dla záchowánia zdrowia.

Drudzy korzenie to drobno pokráiawſzy záwieſzuią w workách / biorąc go do wiádrá pełną garść / y ták z tym wykiſa y trybuie ſie. Inny wárza ie w ſłodkim Moſcze / przydáiąc ieſzcze do tego Gálgánu / Cynámonu / Gwozdźikow / kwiátu Muſzkatowego / y Muſzkatowego orzechu / według vpodobánia káżdego / y ták to do roku chowáią: Tákowe wino ludźiam ſtárym / ná przyrodzeniu ćiepłym ſchodzącym: wilgotnośći źimnych pełnym bárzo ieſt vżyteczne.

Zołądkowi źimnemu. Zołądkowi źimnemu y do trawienia leniwemu ſłuży.

Mdłośći ſerdeczney. Mdłośći ſerdeczney y innym.

Serdecznym dolegliwośćiam. Serdecznym dolegliwośćiam z przyczyny źimney ieſt vżyteczne.

Morowemu powietrzu. Przećiwko zárázie morowego powietrza / á zwłáſzcza czáſow chłodnych: ábowiem lećie bárzo rozgrzewa.

Wątrobie płucam. Wątrobie /

Płucom y pierśiam flegmiſtymi y kliiowátemi fluxámi zátkánym / ieſt rátunkiem. Abowiem ośiebłość ich rozgrzewa / y zámulenia ich otwiera / wyćiera / wychędaża / y pośila ie w ich włáſnych á przyrodzonych ſpráwách.

Może toż wino bydź przypráwione tym ſpoſobem iáko Dźięgielowe / ktore bárzo ſłuży / tym ktorzy iádem fráncowátym ſą zárázeni. Abowiem tákie wino krew zepſowáną w ćiele polernie y przechędaża.

Surowych y źimnych potraw vżywáiącym. Tym ktorzy wiele owocow ſurowych záżywáią / tego winá vżywáć dobrze / iáko Málonow / Ogorkow / Dyń / Tákże Ryb / Brzoſkwin / Grzybow / y innych ſurowych rzeczy wnętrznośći oźiebiáiących.

W Cukrze abo w miedźie Benediktowe korzenie ſmáżone.

Conſerua Radic. Caryophyllatę.

W Márcu kopány bydź ma / do tego ochędożony / y w wodźie naprzod / potym w winie wypłokány / á náchędogiey chuſtce wycuchniony: drobno pokráiány / y w kámiennym moździerzu z białym Cukrem / wźiąwſzy go we troy naſob co naleipiey vtłuc. A w Tureckim naczyniu ábo ſklenicách / do potrzeb niżey położonych / chowáć. Ten

Mdłośći ſerdeczney. Mdłośći ſerdeczney / wielkim bywa rátunkiem / y innym ſerdecznym doległośćiam / z przyczyn źimnych / á flegmiſtych wilgotnośći.

Duchom ożywiáiącym. Duchy ſerdeczne otrzeźwia y pośila / po łoćie go biorąc káżdy poránek náczczo.

Czáſu powietrza morowego. Czáſu powietrza morowego tákże / niżliby z domu ná dwor wyſzedł miedzy ludźie / dobrze go vżywáć iáko dobry orzech láſkowy. *Item:* Też káżdego dniá náczczo / y kłádąc ſię ſpáć ná noc go vżywáć iáko puł orzechá Káſztánowego.

Chorobom wyżſzey opiſánym. Tym ſpoſobem vżywány / wſzyſtkim powyżſzey pomienionym chorobom: oſobliwie ſłuży.

Rozſadek.

Złego rozſadku y omylnego ſą mniemánia / ktorzy Benedikt owieczkámi / á owieczki Benediktem ſadzą / y ták innym vdáią / gdyż áni mieyſce m / áni kſztałtem ſobą ſą rowne: Czemu ſię snádnie káżdy przypátrzyć może oboie przed oczymá máiąc.

Rzepik / Rozdźiał 82.

Agrimonium

Agrimonium.
Agrimonia.
Eupatorium
Græcorum verum
Hepatitis.
Heupatorium.
Eupatoria. Pli.
Concordia.
Marmorella.
Arcella.
Abſcella.
Aſcella.
Lappa inuerſa.

Odermenig.
Agrimomenkraut.
Agermeng.
Agrimimon.
Adermenig.
Bruchwurtzl
Leberkletten.
Kónigskraut

RZepik/ ziele o iednym prątku/ podczás o dwu / ná końcu kśieżycá Máiá z ziemi ſie puſzcza: á te twárdo chroſtowáte/ ćiemno zielone/ ábo ſzáro ćiemne/ ćienkie/ proſte/ y oble/ wełniſtokoſmáte/ wzwyſz ná łokieć / podczás wyſſze/ od nich liśćie iáko odnożki gáłaſkowate / Lábrzyſte/ ná troie roſkráwáne/ á pokráiách drobno kárbowáne/ párámi ná obdłużnych ſtopkách mnieyſze przy wietſzych pochodzace/ á ná wierzchu potrzech/ podobne Srebrnikowym/ ábo Piećperſtowym. Ciemnozielone tákże iáko klacze wełniſtokoſmate. Kwitem bládożołtym/ poczawſzy od śrzodku pretá áż do wierzchu kwitnie. Z tego naśienie obdłużne / ku ziemi ſie ſkłániáiace/ koſmáte/ oſtre: ktore gdy/ vſchnie/ ſzat ſie imuie. Korzenie ma twárdo chroſtowáte / niemáłe máiąc odnożek/ ćiemno rumienne/ iáko Piećperſtow.

Mieyſce y czás zbieránia.

Rośćie po págorkách / po polách / ná miedzách / miedzy krzewinámi y chroſtem/ przy płotách / y drogách/ ná łąkách / też w ogrodách/ ná wyſchłych ziemiách / nie wypráwnych. Tego czáſu ma bydź zbierány kiedy kwitnie.

Przyrodzenie.

PIſze Gálenus o nim w ſzoſtych kśięgách o ziołách / że ma w ſobie czaſtki ſubtelne / y przeto wyćiera / rozśiekuie / rozćiencza / roſpráwuie / otwiera / bez znácznego rozgrzania / y dlatego żyłom watrobnym zámulonym do otworzenia / y wychedożenia / ieſt

iest bárzo przystoyne. Ma też w sobie nieiaką moc stwierdzáiąca mier nie/ ktora wątrobę pośila. Owa w pierwszym stopniu rozgrzewa á w wtorym wysusza.

Moc y Skutki.

Ziele włásne wątroby.

Miedzy innymi wielu źioły/ Rzepik wątrobie y żyłom w niey zátkánym/ osobliwie służy/ zámulenie y zátkánie iey otwieráiąc/ wychedażáiąc/ y posilaiąc. y przeto od Láćinnikow *Eupatorium*, ábo *Hepatoriam*, to iest/ źiele wątrobne iest rzeczone. Inni rozumieią że od krolá Eupatorá pierwszego/ wynálesćie iego: Ale właśniey od wątroby ktorey bárzo osobliwym w zámuleniu iest rátunkiem.

Wątrobie zátkáney.

Wątrobie nástábiáley w iey własnych skutkách/ dla zátkánia/ iest wielkim á osobliwym rátunkiem y lekárstwem/ wárząc go w winie z liśćiem/ z korzeniem y z kwiátem/ do wywrzenia trzećiey częśći/ á po ćiepłym trunku vżywáiąc náczczo. Tenże trunek.

Slezionie/ Zołtacce/ Puchlinie Febrom zástárzáłym.

Slezionie zátkáney/
Zołtey niemocy/
Puchlinie/
Febrze zástárzáley/ zágnićia wilgotnośći przyrodzonych/ wątrobie y slezionie zátkánym/ bárzo służy.

Kászlu/ Krwią plwániu. Glistom. Mieśięczney wzbudzá. Moczu zátrzymániu Czerwonce. Wątrobie boleiącey.

Kászel vśmierza/
Krwią chárkáiącym/
Glisty w żywoćie y inny czerw morzy/
Mieśięczna pániam wznieca/
Mocz zátrzymány pędźi/
Czerwona niemoc y inne ćiekączki záwśćiąga/ trunkiem iuchy vżywáiąc. Toż czyni naśienie iego wárzone á pite. (*Dios.*)
Wątrobie boleiącey iest vżyteczny/ liśćia iego/ bądź z sáłata/ bądź w pokármiech vżywáiąc. Tákże go w wino y w piwo kłádąc.

Item.

Item, Weźmi Rzepiu bez korzeniá iego sześć lotow/ korzenia Kostowego cztery loty/ Pieprzu dwá loty. To wszystko co namieley vtłuc/ prześiać/ Miodu odszymowánego chedogiego lotow trzydźieśći sześć do tego/ z ktorym to wszystko vmieszáć/ á káżdy poránek náczczo choremu dawáć iáko włoski orzech ábo Kásztanowy.

Item.

Item, Weźmi Rzepiku liśćia trzy loty/ ták wiele Lákrycyey skrobáney/ naśienia Aminkowego pułtorá lotá/ Szpikánárdy Indiáńskiey/ korzenia Kostowego/ Szafranu/ Słonecznіku/ Mirrhy po trzy kwinty. To wszystko vtłuc co namieley y Málmázyą záczyń/ á potym w gałki wielkośći ziárná Słonecznіká/ vsusz y chowáy. A gdy potrzebá/ kwintę tego wźiąć/ stłuc y z winem ćiepło dáć pić. A gdźieby przytym Gorączká byłá/ tedy z ćiepłą wodą. A to náczczo trzy godźiny przed iedzeniem.

Item.

Item, Teyże wątrobie boleiącey/ wźiąć Rzepiku bez korzenia/ Fengreku/ Florenckiego korzenia Fiiołkowego/ po łoćie. To co namieley vtłuc/ prześiać/ á do potrzeby chowáć. Czásu potrzeby wźiąć tego dwie łyżce/ to iest puł lotá/ ze czterymá łyszkámi/ ábo Lothy miodku kwáśnego/ ktory Oximel zowią/ á z wodką tegoż źiela dáć ćiepło pić godźin trzy przed obiadem.

Zołtacce.

Zołta niemoc spądza/ vżywáiąc go ták w iedzeniu/ iáko w pićiu iuchy/ ábo mocząc go w piwie/ ábo w winie. Też soku z świeżo źielonego liśćia cztery loty/ z kozie mi bobki vtárszy ich z lot/ náczczo po trzy dni porządnie pić dáiąc/ przecedźiwszy y wyżawszy przez chustkę: pewnym á doświadczonym iest żołtey chorobie lekárstwem.

Item.

Item, Weźmi dwiegárśći tego źiela/ korzeniá Podrożnikowego/ polney Ruty/ Kániey przedze/ ábo Kániánki/ ktora drudzy Jedwabnikiem/ drudzy Wylupem zowią/ zwłaszczá ktory śie ná Pokrzywách pnie/ po gárśći. Liśćia Podrożnikowego/ korzeniá Jáskołczego źiela/ ábo Celidoniowego po pułtoru łoćiu. Naśienia włoskiego Kopru/ Anyżu/ po pułtory kwinty. Ziele drobno pokráiáć/ naśienie z rubá przetłuc/ Cukru białego ćwierć funtá/ ná to pułgárncá chedogiey wody nálać/ á w konwi cynowey zálutowawszy/ ábo w flászy zászrubowawszy/ w kotle vkropu wrzącego przez cztery godźiny wárzyć: Tego po cztery ábo po piąći łyżek w żołtey niemocy ćiepło pić dáwáć náczczo y ná noc.

Wątrobie Slezionie Nyrkom.

Tenże też trunek
Wątrobie.
Slezienie.
Nyrkom/ y innych wnetrznośći zámulenia y zátkánia otwieráiąc wychedaża. (*Dios.*) toż sok iego czyni piiąc go náczczo.

Puchlinie.

Puchline w ćiele leczy soku z świeżo źielone° liśćia cztery loty abo łyszki/ ze dwiemá loty soku Pietruszczánego ćiepło náczczo/ przez kilkánaśćie dni pić dáiąc.

Glistom.

Glisty y iny czerw z żywotá wypądza/ pułtory kwinty prochu z winem pić dáiąc náczczo. Albo soku tegoż źiela z sześć łyżek.

Niezátrzymániu moczu.

Niezátrzymániu moczu/ tákże z winem ábo z kászką/ ćiepło tenże proch ná noc kłádac śie

dac ſię do pośćieli pić dawáć dobrze. Albo ták: weźmi z tegoż źiela prochu miálko vtártego/ pięć kwint/ popiołu z ſpalone° ieżá/ popiołu z zaiecey głowy ſpaloney/ ſkorek wnętrznych z kokoſzych pępkow przypráwionych/ álbo w winie wypłokánych y vſuſzonych/ Máſtyki po łoćie: wſzytko to vtłuc co namieliey/ y przez ſitko gęſte przebić/ á tego proſzku po kwinćie z czerwonem winem ćirpkim y oſtrym kłádac ſię ſpáć pić káżdy wieczor dáwáć.

Czerwonce.

Czerwoney biegunce/ po kwinćie naśienia nie zbytnie miálko vtárte° z winem ćirpkim pić dáiac/ ieſt lekárſtwem. (*Plin.*)

Slezionie

Sleżione nábrzmiáła y ſpuchła leczy/ vſtáwicznie tego źiela/ ták w pokármiech/ iáko trunkách/ vżywáiac.

Zołtacce. Puchlinie Pęcherzom. Kámieniu

Zołtą niemoc leczy.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi.

Pęchyrz zámulenia wychędaża.

Kámień/ ták z nyrek/ iáko z pęchyrzá/ krſzac moczem wywodźi.

Wątrobie

Wątrobę chorą/ w ſwych przyrodzonych ſpráwách pośila/ w winie/ ábo w ſerwatce koźiey wárzony/ y trunkiem przez kilká dni náczczo vżywány. (*Gal.*)

Kámieniu Moczu ćięſzkiemu puſczániu.

Kámień w nyrkách krze y wywodźi.

Ciężkiemu puſczániu moczu/ Rzepik w winie/ álbo w wodźie wárzony/ ábo w miedźie pitym/ á po kwáterce z łotem białego cukru/ ćiepło ráno y wieczor trunkiem vżywány/ doświádczonym ieſt lekárſtwem.

Moczu zátrzymánemu.

Item, Moczu nád przyrodzenie zátrzymánemu/ Rzepik w wodce Szpárágowey/ ábo Gromowego źiela wárzony/ á ćiepło trunkiem vżywány.

Qwártánie.

Febrę czwartodniową leczy/ biorac miálko vtártego prochu z źiela Rzepikowego ná raz co czerwony złoty záważy z winem ćiepłym/ przez czás niemáły tego vżywáiac ráno y ná wieczor. Tákże tey godźiny ktoreyby przyść miáłá toż cynić. Albo wźiać Rzepiku ze trzy gárśći/ y wárzyć áż trzećia część wywre/ y to káżdego dniá dwá kroć pić. (*Meſ:*)

Item.

Item, Soku świeżo źielonego Rzepiku wypráſowánego wźiać łotow ábo łyſzek ſześć/ Málmázyey dwie łyſce/ y to ćiepło day choremu pić godźinę trzy/ á przynamniey iednę przed przyśćiem Qwártány. To czyniac przez kilká kroć tego czáſu kiedy ma przyść. Jedno przedtym potrzebá iákim przyſtoynym lekárſtwem ćiáło przepurgowáć. (*Meſua.*)

Febr wſz zá ſt

Wſzytkie ine Febry záſtárzáłe y zágniłe leczy/ ktore z zátkánia y zámulenia wątroby pochodzą/ tym ſpoſobem: Wźiać Rzepikowego źiela dwie gárśći/ korzenia iego gárść/ Chmielu młodego ábo wierzchołkow iego/ y z liśćiem/ kwiátu chmielowego/ Kopytniku y z korzeniem po gárśći. To wſzytko w pulgárncá wody wárzyć áż trzećia część wywre/ przydawſzy białego cukru ćwierć funtá/ á tey iuchy choremu po oſmy łotow ábo łyżek ćiepło dáć pić ráno trzy godźiny przed obiádem/ tákże przed wieczerzą trzy godźiny/ czyniac to przez kilká dni.

Wnętrznośćiam záwrzedźiáłym.

Tenże trunek wnętrznośćiom záwrzedźiáłym ieſt rátunkiem,

Chromym y pokrzywionym.

Chromym/ pokrzywionym/ y pokurczonym/ korzenia Rzepikowego wźiać ze dwie gárśći/ y wárzyć w pulgárcu winá/ do wywrzenia trzećiey częśći/ á ráno y ná noc po ośmi łotow przez długi czás ćiepło pić/ ieſt wielkim y znácznym rátunkiem.

Obrážonym od iádowitych beſtiy.

Obráżonym od beſtiy iádowitych/ ieſt lekárſkiem trunkiem ſok z świeżo źielonego Rzepiku wypráſowány/ biorac go po ſześći łotow ábo łyżek/ z kwintą prochu ſubtelnie vtártego z ſkorup iáiecznych: ábowiem to wſzeláki iad z ćiáłá womytámi wyrzucá/ y zwierzchowne obráżenia iádowite leczy.

Item,

Item, Wárzac go w winie álbo naśenie iego/ pić/ y ránę tą wodą ćiepło wymywáć dobrze.

Item.

Item, Wárzony ſam Rrzepik w winie/ ábo w wodźie á ráno y ná noc po dobrym trunku piiac/ toż czyni.

Vkąſonych/ Człowieká Wężá. Pſá wśćiekłego,

Vkąſzonym od człowieká.

Od wężá.

Od pſá wśćiekłego wielkim y doświádczonym ieſt lekárſtwem/ po pułtory kwinty prochu iego z winem białym dobrym piiac.

Czerwiu záległemu w ſtolcowey kiſzce

Chrobáctwo/ ábo czerw w ſtolcowey kiſzce záległe/ morzy y wypędza: to źiele wárzac w wodźie do połowice wywrzenia/ á ráno y ná noc po dobrym trunku ćiepło vżywáiac/ y mieyſce to wymywáiac w zádku. Gdźie by też głębiey w teyże ſtolcowey kiſzce były/ tedy tą iuchą ſzprycowáć ábo kliſterowáć.

Káncer wrzod leczy.

Wrzod/ ktory Cáncer zowią/ leczy/ korzenie tego źiela miálko vtárte/ y z káżdemi potráwámi záwſze vżywáne. Tákże y w trunku káżdym. Toż też ſámo źiele Rzepikowe czyni.

Fiſtulam.

Fiſtuły mozołowáte/ y do leczenia trudne/ záwiera y leczy/ w winie go wárzac/ á po trzy godźiny/ przed oboim iedzeniu/ po kwáterce ćiepło piiac. Sámo też źiele ták ná Káncer/ iáko ná Fiſtule/ ćiepło plaſtruiac. W winie tákże álbo w piwie záwſze go mieć.

Item. Fiſtulam Cáncer. Ranom wſzeláki

Item, Fiſtuły/

Káncer/ y

Rány wſzelákie záſtárzáłe leczy tym ſpoſobem trunek czyniony: Wźiać Rzepiku/ Centurzyey máley/ Benedyktu/ ábo

Kukliku z korzeniem ie° / po dwu gárśći/ Rheubárbárum puł łotá. To wßytko drobno pokráiáć/y puł gárncá winá przednie dobrego białego nálać/ á w fláßy cynowey záßrubowáć / ábo w konwi cynowey zálepiwßy wieko co napilniey / w kotle vkropu wrzącego przez pięć godźin wárzyć/ przydawßy do winá/ wodki z źiela y z korzenia Kuklikowego wypaloney/ wodki Rzepikowey po trzy kwáterki / y przerzeczonym ſpoſobem wárzyć/ á káżdy poránek y ná noc po ßeśći łotách tego vżywáć. Dźiwnym ſpoſobem wrzody y bolączki pomienione leczy.

Ránom świeżym ćiętym y kłotym.

Rány świeże/ ćięte y kłote leczy/wźiąc źiela Rzepikowego dwie gárśći/Zánklu/ Sałwiey / Bukwice / Podrożniku ßerokiego po gárśći. Drobno pokrażáć /Cukru białego ośm łotow/y nálać ná to trzy kwárty winá / ábo piwá / á w cynowym naczyniu pilnie zálutowawßy/ przez pięć godźin w kotle vkropu wrzącego wárzyć/ przecedźić/ á po pięći ábo ßeśći łyżek tego ráno y ná noc ćiepło vżywáć.

Item,

Item, Weźmi tego źiela bez korzenia dwie gárśći / Srebrniku ábo Złotniku / Wołowego ięzyká leśnego/ źiela/ Celidoniey mnieyßey z liſtkámi / álbo kwiátu mnieyßego / Białey Szánty / Pięćiornику / Cwikły czerwoney/ po gárśći. Muſcu czerwono kwitnącego / Gruſczyczki biało kwitnącey/ po pułtory gárśći. Kwiećia z Głogu / Podeźrału / po puł gárśći : korzenia Celidoniey/álbo Jáſkolczego źiela/ dwá łoty. To wßytko co nadrobniey vkrażáć /pomießáć / y ná poły rozdźielić. Do iedney częśći przydáć białego Cukru z ośm łotow/ ná to trzy kwarty winá/ ábo piwá nálać/co nalepiey w fláßy cynowey záßrubowáć / álbo w konwi záßpontowáć y zálepić / á przez pięć godźin w kotle vkropu wrzącego wárzyć / á ránnemu ráno / y ná noc / po ßeśći łyßkách odmierzáiąc/ ćiepło dáwáć pić/ poki ſie rány nie záwrą doſtátecznie/ktore ſie bárzo rychło po tákowym trunku goią.

Item.

Item, Rány wßelákie goi/ wźiąć Rzepiku ßeść gárśći / Zánklu/ Pieniężniku/Płucniku / ábo Máiowey Miodunki po trzy gárśći/ Płonnego ięzyká Wołowego / Potocżniku / kwiećia z Głogu / Powoiu wonnego / liśćia Lankowego/ábo Konwáliowego/ Czártowego źiebrá/ świniego Mleczu / ábo podrożniku polnego co y Mnißa Głowką drudzy zowią / Biedrzeńcowego źiela bez korzenia / Benediktu z korzeniem / po dwu gárśći/ liśćia Kopytnikowego / kwiátu Lipowego drzewá / krwawniku / po pułtory gárśći/ poſiekáć drobno / y z Alembiká náláwßy kwart z dźieśięć wody chędogiey diſtylowáć / ktorey tylko wźiąć pięć kwart. Tey do trunku chorym dáwáć po cztery łoty ćiepło / ráno y ná wieczor. Nie tylko rány ćięte / ábo y kłote / ále y tłuczone/ odgniećione rázy / oſobliwie leczy. Fiſtuły tákże / y Káncer / w ktorych po ßeśćiu łotách trunkiem dáwáć. A gdźieby ſie w źimie tráfiło/żeby te° trunku potrzebował/ tedy połowicę tych wßyſtkich źioł ſuchych wźiąć/ drobno pokráiáć / á przez 24. godźin w dźieśiąćiu kwartách wody moczyć w ćiepłym mieyſcu / potym z Alembiku wolnym ogniem dyſtylowáć / y pomienionym ſpoſobem do trunku ránnym dáwáć. Toż vczyni iáko z źioł świeżo źielonych.

Item.

Item.

Item, Weźmi korzenia Rzepikowego dwie gárśći/liśćia Pśiech ięzyczkow/Gruſzczycki / Benediktu liśćia z korzeniem / po gárśći / Miodu od młodych pßczoł / ábo iárego dźieśięć łotow / winá białego dobrego puł gárncá / ábo piwá przednie dobrego. To wßyſtko poſiekáć drobno / y w konwi cynowey zálutowawßy / w kotle vkropu wrzącego przez cztery godźiny pilnie wárzyć. A gdy przechłodnie / przecedźić / y w ſklenicznych fláßách / dobrze záßrobowánych ná chłodźie chowáć/czáſu potrzeby ránnym ćiepło/ ráno y ná noc káżdego dniá pić dáwáć.

Wolá ná ßiy / Gruczołam.

Wolá ná ßiy /

Gruczoły twárde rozgánia / wźiąć ſoku z świeżo źielonego Rzepiku wyżętego ßeść łotow / ták wiele ſerwadki świeżey krowiey/ á przez dźiewięć dni/ poránu náczczo przed iedzeniem przynamniey trzy godźiny / ná ſchodźie kśiężycá dáwáć pić.

Wzrok mdły pośila y oſtrzy.

Wzrok ſłáby y mdły pośila / y oſtrzy / z Włoſkim Koprem to źiele przez trzydźieśći dni w białym winie moczone / á trunkiem vżywáne.

Gliſtom w żywoćie.

Gliſty w żywoćie morzy/ Brzoſkwiniowe iąderká vwiercieć w donicy /, ábo y liśćia Brzoſkwiniowego/ſok z ſokiem Rzepikowem pić dáiąc. (*Plat.*)

Głoſu y mowie vtráconiem z chorob.

Głos ábo y mowę/ ktorzyby w gorączkách vtrácili / płokánie z Rzepiku / y Piguły z niego niżey opiſáne pod ięzykiem po iedney trzymáiąc przywraca. (*Plat.*)

Piguły z Rzepiku.

Piguły ná páráliſ y głoſu vtráconemu

Wźiąć Bobrowych ſtroiow ile kto chce / y wárzyć ie w Rzepikowym ſoku. Potym prochu miáłko z źiela tegoż vtártego / przydáć coby do zágęſczenia było doſyć / vmießáć y piguły potoczyć/ z ktorych poiedney pod ięzykiem trzymáć. (*Plat.*)

Gárgáryzm.

Płokánie też y gárgáryzm z tychże rzeczy vczynić. Ale pierwey obie żyłe pod ięzykiem dáć záćiąć. (Tenże)

Páráliſem

Páralizu.

Páralizem nárußonym w połowicy/ ábo we wßytkim ćiele/ Pigul tych dobrze czesto vżywáć/ y tákże pod iezykiem trzymáć: Tákże y gárgáryzmu czesto vżywáć ćiepło. [*Plat.*]

Puchlinie/ Zołtacce/

Puchlinie. Tákże

Zołtá chorobe z zátkánia y zámulenia wątroby/ ábo ślezjony/ wárząc Rzepiku puł łotá/ w łoćie soku Opichowym/ y pijąc. (*Plat.*)

Rásis.

Owa to źiele/ wątrobnym niedostátkom nalepiey służy. Acz Piołyn wiecey iey doległiwośći y poteżniey rátuie/ niżli Rzepik/ iáko piße Rasis: iednák y ten nie ma bydź wzgárdzony.

Piwo smáczne y długo trwáłe czynić.

Piwo smákowite/ y długo trwáłe czyni/ smáżąc go z chmielem/ przydawßy do tego Bobku/ Benedyktu/ Krwawniku/ Lebiodki/ ábo to wßystko wespoł vtłuc y w piwo w woreczku puśćić.

Zápieczłości końskiey.

Zápieczeniu końskiemu gdy pochodowáć ábo gnoiu puszczáć niemoże/ ßtukę słoniny ná pálec wzdłuż/ á wźmieß tákże ná pálec wielki vkroić y posypáć ią z Rzepiku miáłko vtártym prochem y wetknąć mu w zad.

Czerwiu końskiemu

Czerwiu końskiemu prochu z źiela y z korzenia Rzepikowego cztery łoty w ćiepley wodźie rozmießáć/ y w gárdło mu wlać. Też sámo źiele drobno vkrażáć/ á w obroku mu dáwáć.

Oczom krwią záciekłym z vderzenia.

Oczom krwią zaćiekłym z vderzenia/ Rzepikowe liśćie nápoły z Márzymiętką vtłuc/ białkiem iáiá świeżego rospuśćić/ á ná oko krwią zászłe plastrem przyłożyć.

W oczách wrzody y fistuły goi

Fistułe w oczách záwiera y goi/ Rzepiku/ y Ruty ogrodney liśćia po gárśći w kwárćie ábo we czterydźieśćiu łotow/ białego winá wárzyć do połowice/ y tą iuchą przecedźiwßy czesto wychędażáć Fistuły.

Spánie przywodzi

Sen w nocy przywodźi/ tym ktorzy sypiáć niemogą/ to źiele świeżo źielone y z korzeniem wárzyć/ vtłuc y ná głowe plástrowáć. Też sámo źiele pod podußki włożone czyni.

Gnilec y záwrzedźiáłośći vśt.

Gnilec w vśćiech y záwrzedźiáłość ich goi/ wźiąć ze dwie gárśći tego źiela świeżego/ garść liśćia z drzewá oliwnego/ pokráiawßy drobno warz w kwárćie wody/ przylawßy winá ták wiele/ áż trzećia cześć wywre/ á przecedźiwßy/ Miodku Rożánego przydáć śiedm łotow/ ábo łyżek. A tym co naczesciey ćiepło vśtá płokáć.

Języku owrzedźiálemu.

Języká záwrzedźiáłość leczy/ wźiąć źiela Rzepikowego pułtory gárśći/ iágod suchych/ drzewnego głogu/ ktore Láćinnicy Berberis zowią. Ziarnek ábo iąderek Gárbárskich/ Mirthowych iágodek po puł łotá/ źiela pokráiáć z iágody/ y ziarnká przetłuc. To wárzyć w kwárćie wody do połowice/ á przecedźiwßy przydáć Miodku Rożánego cztery łoty. Tym ćiepło płokáć/ trzymáiąć długo w vśćiech.

párchy y inne strupy ná głowie goi

Strupy złe ábo párchy ná głowie leczy. sokiem tego źiela świeżo źielonego/ ná ćieráiąc czesto. Też sámo źiele Rzepikowe w winie wárzyć/ á tym głowe przemywáć dobrze. Nietylko párchy/ ále y inne strupy z głowy spadzą y leczy.

Zápaleniu vśt żołądkowych/

Zápaleniu vśt żołądkowych iest rátunkiem ná śiy go noßąc

Bolącce ná pierśiách.

Wrzody ná pierśiách leczy z wieprzowym sádłem go tłukąc/ y plastruiąc.

Piersiom zpuchłym

Piersiom zpuchłym/ iest lekárstwem z sola/ á z oliwą go vtrzeć/ y ćiepło przykłádáć.

Toku krwie z nosá zbytnieymu.

Tok krwie zbytniey z nosá zástánawiáć powiádáią/ korzenie tego źiela w gárśći trzymáiąc áż śie dobrze zágrzeie.

Płodu prędko do pomaga z żywotá ná świát

Płod gdźieby leniwie y gnuśno z żywotá z wielkim bolem y vtrapieniem pochodźił rodzącey to tylko źiele y swym korzeniem przy otworze łoná trzymáć/ záraz płod spießniey poydźie. A gdy wynidźie/ záraz go odrzućić/ áby y máćicá nie wyßłá.

Kámień z nyrek y mocz wywodźi.

Mocz gdźieby nád przyrodzenie był zátrzymány/ dla zátkánia meátu y przeßcia od kámieniá/ nákłáść Rzepiku nie w máły worek/ y wárzyć go w rzeczney wodźie/ á z tego sobie kąpiel popás vczynić/ obłożywßy ledźwie onym workiem z źielem/ ták y kámień nyrkowy pokrzy/ y moczem wywiedźie.

Slezionie nábrzmiáłey.

Slezione nábrzmiáłą y spuchłą leczy z sola vtłukßy źiele/ ná bok lewy ćiepło plastruiąc.

Febrze trzećiácce.

Gorączkę trzećiegodniową odpądza/ z miodem ná skronie przykłádáiąc.

Nogam sprácowánym.

Nogi sprácowáne chodem ábo iázdą/ vmywáć w wodźie/ w ktoreyby Rzepik długo moknął/ dobrze.

Wywinieniu ktoregokolwiek członká z stáwu/ weźmi Rzepiku z otrebámi pßenicznymi y w czerwonym winie warz/ do zgeszczenia káße/ álbo plastru/ to ná wywinienie co naćiepley plastruy. A może ták suchego iáko świeżego liśćia do tego vżywáć.

Vstam záwrzedźiáłym.

Záwrzedźiáłość vśt y gnilec leczy/ liśćie z octem á z miodem wárzone/ tym vśtá czesto ćiepło płocząc.

Zębom osłábiáłym

Zeby osłábiáłe y chwieiące tymże płokáć dobrze/ bo ie vtwierdza.

Wywinieniu z słáwu.

Wywinieniu ábo wybićiu słáwu to źiele z otrebámi pßenicznymi w occie y w máśle smáżyć/ y plastrowáć dobrze.

Podágrze.

Podágryczne boleśći vkłada korzeń tego źiela w occie wárzone á plastrowáne.

Szláku.

Szlákiem/ ábo párálizem zárażonym/ iest rátunkiem nieposlednieyßym/ w soku Rzepikowym Bobrowe stroie wárząc/ y tym náćieráiąc przynamniey dwákroć ká-

żdego dnia. A prochu z ziela tegoż miálko vtártego do tego przydawßy / piguły ábo gáleczki poczynić / z ktorych po iedney záwße pod iezykiem trzymáć / o czym ſie też wyßey przypominiáło.

Nogom dziuráwym z odmrożenia.

Nogam odmárzłym / y dziuráwym z odziebienia / Rzepik z Ománowym korzeniem warz / á káżdego dniá raz y trzy nogi w tym kapay. Ták zaziebline z nich wyćiagnieß / y rány ábo dziury pogoiß.

Rány y ſadzele ſtáre zágnile leczy y wychodzą.

Rány złe / záſtárzáłe / zágnile / y doleczenia trudne ſnádnie goi. Máść proſta / á nieporownána z dziśieyßemi / od ſtárodáwnych przodkow náßych czyniona / liśćia Rzepikowego z wieprzowym ſmalcem tłukac dáleko lepßa y doświadczona ieſt / niżli náßych Łáziebnikow / Golaczow y Bárwierzow wydworne owe zielone czerwone / żołte mázidłá / ktoremi ludzie według záćiagáia / ſnádź nie ták z chćiwośći pożytku ſwego / iáko z nieumieiętnośći. Nie mowie o vczonych y ćwiczonych Cyrulikách.

Ránom zágniłym y złym.

Tákoweß rány zágnile / y ſádzele záſtárzáłe á ſmrodliwe / toż ziele w ćirpkim winie wárzone / á ćiepło wymywáne / wychędaża y goi. *Item*, Prochem z liśćia iego záſypowáne toż czyni.

Ráncer y Fiſtule.

Ráncer / y

Fiſtuły záwiera / y leczy / tenże wyßey pomieniony plaſtr z świeżozielonego ziela / z ſmálcem vtłukßy / plaſtruiac.

Brodawkom.

Brodawki / ták ná reku iáko w nogách z pálcow zgánia / z ſolą w oſtrym occie winnym vtłuczone liśćie.

Ránom źle goionym.

Rány / od Bárwierzow źle zágoione / w ktorych ſie otok záwárł / otwiera / liśćie świeżozielone vtłukßy / ná nie przykłádáiac.

Ránom świeżym ćiętym / y ſtrychowym.

Rány świeżo ćiete / ábo y kłote / w winie wárząc / á tym ćiepło wymywáiac / á potym przetłuc go z Babką / y ná wierzch przykłádáć. To ſie tylko rozumie o świeżych ránach: bo záſtárzáłe y dawnieyße muśiałby pierwey wygnoić.

Item,

Też máść ná teß rány świeże tym ſpoſobem może bydź vczyniona: Wźiawßy Rzepiku / Żánklu / Krwawnika / Babki / czerwonego Żywokoſtu / ktory czerwonemi Głowienkámi zowią / Wrotycze / Głowienek modrych / Fengreku / czerwoney Bukwice / Jezyczkow bábczánych / Boćiánich nożkow / Chebdowych pączkow / álbo wierzchołkow / kwiećia z Głogu drzewnego. To drobno pośiekáć / w winie ćirpkim wárzyć do zmiekczenia tych rzeczy / á przecedziwßy / y ziołá mocno wyżać. Do tey iuchy przydáć oliwy / wosku / żywice pierwey roſpuśćiwßy ná ogniu / kápłuniego y kaczego ſádłá / według potrzeby / pilnie y vſtáwicznie mießáiac. A gdy przechłodnie / przydáć kádźidłá białego / Mirrhy / Máſtyki / co námieley vtártych / y bez przeſtánku mießáć / áż iáko máść zgeßnieie. Tá do pomienionych ran / bárzo vżyteczna.

Sádnu końſkiemu

Sádno koniowi ná grzbiećie goi / wárzyć go w ćirpkim winie / á tym czeſto y ćiepło przemywáiac: á po káżdym przemywániu tegoż prochem záſypowáć. Abo też ták. W wodzie Rzepiku dobrą gárść wźiawßy warz / á tą wodą co naćiepley dwá kroć ſádno przemyway. A ziele vwárzone ná to przykłáday chuſtką / ábo płáty we troie ábo we czwore ná to położ / y gortem przypaß.

Párchy koniom leczy

Párchy koniom leczy. Wźiać cztery łoty prochu tego ziela miálko vtártego / Gołębińcow ſuchych / tákże miálko vtártych / trzy łoty / Szpangrynu miálkiego dwá łoty / wieprzowego ſádłá ſtárego trzydźieśći dwá łoty. To wßyſtko pilnie vmießawßy / Párchy końſkie náćieráć / dwá kroć ná dzień.

Aqua Eupatorij ſtillatitia

Wodká z Rzepiku palona.

Wodká z Rzepiku bywa bárzo koßtowna y vżyteczna diſtillowána. Biorąc go ze wßytká iego ſubſtáncyą / to ieſt / z korzeniem / z kwiećiem / w Czerwcu. A vśiekáwßy drobno z Bálneum máris wolnym ogniem palić. Potym do káżdeg pułgárnca tey wodki / ośm łotow tegoż ziela ſuchego ze wßyſtką tákże iego ſubſtáncyą / z gruba przetłukßy przydáć / á znowu wolnym ogniem w Bálneum máris przelutrowáć. Ták bedźieß miał wodkę oſobliwą / ktora w ßklenicách zwierzchu dobrze nákrytych ná słońcu iárkim wyſłonowáć / á do niżey opiſánych potrzeb chowáć.

Wątrobie niedoſtátkom.

Wątrobie y wßelákim dolegliwośćiom iey / wielce ſłuży. Abowiem zátkána y zámulona otwiera y wychędaża. Boleśći w niey vkłáda / záwrzedźiáłą leczy. Mdłą / y w ſpráwách iey przyrodzonych oſłabiáłą / poſila. Też zdrową od nárußenia záchowywa / káżdego dniá po ránu y ná noc po piąći álbo ßeśći łyżek iey piiąc. Tákże winem ią roztwárzáiac / do poſpolitego trunku.

Zoltaczce / Ciáłá niſczeniu.

Żołtey niemocy.

Ciáłá niſczeniu / co *Cachexiam* Grekowie zowią / gdy z ćiáłá opada człowiek bez oczywiſtey przyczyny.

Wnętrznośćiam.

Wnętrznośći wßytkie zátkáne otwiera

Puchlinie.

Puchlinie świeżo pożywáiąc ieſt rátunkiem.

Od chorob záchowánie.

Od chorob wßelákich záchowuie / ktore zámu-

re z zámulenia wnetrznoſći poſpolićie przychodza / wyſſzey pomienionym ſpoſobem iey vżywáiac.

Zoladek poſila. Zoladek mdly do trawienia ſpoſobny czyni/ poſiláiac go.

Cere cudna dáie. Cere wſzytkiemu ćiálu chedoga dáie.

Gliſtom. Czyrw y gliſty w żywoćie morzy/y broni ſie im zámnażáć.

Sluży ſtárym/y mlodym dźiatkom. Nie tylko ludźiom ſtárym / ále y mlodym/ nawet y dźiećiom ſluży. Stárym dáiac od czterech lotow áż do ſſeśći : w śrzednim wieku od dwu lotow ábo łyżek áż do trzech y czterech : dźiatkom málym po loćie. Dwá kroć iey dáiac/ ráno y wieczor ćieplo. Ták tym ſpoſobem vżywána / krew zepſowána w ćiele poleruie. Tákże wſzytkie ine przyrodzone wilgotnośći przechedaża.

Febrze trzećiaczne. W trzećiacce/ y

Cwartaczne. W czwartácce ieſt oſobliwym lekárſtwem.

Sleżionie nábrzmiáley. Sleżione zámulona / y nábrzmiála/ otwiera y leczy.

Vſtam zepſowány. Vſtom záwrzedźiálym.

Zránionj. Rány y dziury w gárdle Fráncowáte leczy.

Gnilcu. Gnilcu / y

Dźiaſlom. Dźiaſtom opadáiacym ieſt wielkim lekárſtwem / czeſto á geſto ćieplo ploczac/ gárgárizmy/ábo chárkánie z niey czyniac. Co poteżniey wſzyſtko czyni / ſſoſta cześć Rożánego miodku do niey przydawſſy.

Szkole. Bráinu. Dźiatkom málym iezyká / dźiaſt y wſzyſtkich vſteczek zepſowánie. To ieſt ſſkole/ ábo rádniey ſſkode y Bráin leczy : nia czeſto ploczac á wyćieráiac.

Wino Rzepikowe.

Vinum Eupatorites. Rzepikowe wino ácz ſtárodawnym lekárzom nie bylo w vżywániu. Czemu ſie iednák ia niepomálu dźiwuie / gdyż z innych źiol dáleko podleyſſych mieli winá zwykle/ z tego zániechali. Dźiśieyſſy lekárze/ przypátrzywſſy ſie ták wielkim ſkutkom tego źiela / nie zániedbáli tego winá czynić. Ktore tym ſpoſobem/ iáko z Piolynem / ábo z innymi źioly rozmáitymi przyprawuia. To ieſt/ biora to źiele ze wſzyſtka iego ſubſtáncya/ z liśćiem/ z korzeniem / z kwiátem y z naśieniem ſuſſone / drobno pośiekáia/ á z trzaſczkámi heblowánymi z leſczyny w báryle ſypia/á moſſt ſlodki ná to leia / y przez kilká Mieśiecy chowáia/áż ſie wytrybuie.

Watrobie. Wátrobe chora leczy/mdla pośila / zámulone w niey żyly otwiera y wychedaża.

Zoladkowi. Zoladek do trawienia oſlabiály czyni poteżny.

Wnetrznośćiam. Wnetrznośći wſzyſtkie przy dobrym zdrowiu záchowuie/ſtrzegac ich od zátkánia y wſſelákiego náruſſenia. Przeto nie tylko choremu/ ále y zdrowemu ćiálu ieſt vżyteczne / broniac y záchowuiac go od chorob.

Febrom. Od Febry goraczek.

Zoltacce. Od żoltey choroby.

Chudnieniu. Od niſczenia y chudnienia ćiálá.

Puchlinie. Od puchliny.

Kámieniu. Od kámienia/y od muliſká piaſczyſte°.

Bládośći. Od bládośći y cery zley.

Krwie w ćiele zákáżeniu. Od zákáżenia krwie / y innych wilgotnośći przyrodzonych zágnićia.

Ránnym ſadzelom. Ránnym ieſt trunkiem zdrowym. Tákże

Stárym ſádzelom

Fiſtulom. Fiſtulom.

Káncer. Káncer.

Szorbochu. Gnilcu. W ſſorbochu / y w gnilcu / ieſt oſobliwym lekárſtwem / vżywáiac go przy ſtole miáſto trunku poſpolitego.

Sleżionie. 2. Sleżienie zámuloney y nábrzmiáley/ tym ſpoſobem wino może przyprawić/wźiać Rzepiku źiela ſuſſonego funt kupiecki/ Jelenich iezykow / Stonogowcu / Páprotnice/ po ſſeſnaśćie lotow/ to drobno pokraiawſſy wlożyć miedzy heblowáne trzaſczki Jeſionowego drzewá w oſmy gárncowa bárylke moſſtu dobrego nálać / y dáć mu ſie wytrybowáć. To wſſyſtkim śleżiennym doległiwośćiom oſobliwie ſluży. Do roku chowáć go może.

Drudzy czynia to wino tym ſpoſobem. 3.
Biora Rzepiku w ćieniu vſuſſonego lotow ſſeſnaśćie/ Stonogowcu mnieyſſego cztery loty / Rheubárbárum przedniego trzy loty / Jwinki pachniacey/álbo Zywiczki máley / Rożey czerwoney po dwu lotu/ Kopytniku z korzeniem pultorá lotá / Anyżu naśienia pieć kwint / Indiánſkiey Szpikánárdy / Cynámonu po pul lotá. To wſſytko drobno pokráiać / á miedzy heblowáne trzaſczki leſczynowe pomieſſáć w pieci gárncowa fáſke wſypáć/moſſtu dobrego nálać / dáć mu ſie wytrybowáć / á do roku chowáć / vżywáiac go

Watrobie. Sleżionie. Przećiwko watroby/y śleżiony zátkániu/ y innych wnetrznośći.

Chudnieniu ćiálá. Trawieniu y niſczeniu znácznemu ćiálá

Febrom zástárzálym. Febry záſtárzále z zámulenia pochodzace.

Zoltácce. Zoltey chorobie záſtárzáley / ieſt lekárſtwem. Tego winá nie mamy iáko trunku / ále iáko lekárſtwá vżywáć : tylko trunek pierwſſy ná przodku obiedniego iedzenia / ábo kwáterke tylko / ábo polowice kwáterki.

Jnni też tym ſpoſobem to wino przyprawuia. Biora Rzepiku ſuchego dźieśieć lotow / Rheubárbárum przednie dobrego pieć lotow / Migdalow gorzkich trzy loty / Rożey ſuchey czerwoney pultorá lotá / Anyżu naśienia lot / korzenia Ko- 4.

pytnikowego / korzenia Márzány / álbo Rethyſárbierſkiey / naśienia Piotruſczánego po pul łotá. Ziele y korzenia drobno pokráiáć/Migdały vtluc/ naśienia z hrubá przeráźić / á z heblowánemi trzaſczkámi leſczynowemi zmieſzawſzy/ w ſześćigárcową bárylkę włożyć/ moſztu dobrego ná to nálać / y dáć ſie wytrybowáć.

Zyłom zámulonym. Wątrobie nábrzmiáłośći. Opuchłym. Zołtáczce. Trawieniu y chędożeniu ćiáłá. Cere vtrácone przywraca.

To wino
Záćkánie żył w wątrobie otwiera.
Nábrzmiáłość iey leczy.
Opuchłym/ y
Zołta niemoc máiacym/ wielki rátunek dáie. Tákże
Trawieniu y ginieniu ćiálá ieſt lekárſtwem.
Cere przyrodzona vtrácona przywráca

Sok ſuchy ábo zgeſczony z Rzepiku.

Succus Agrimonio exiccatus.

Od pilnich/ doſtátnich/ y vczonych Aptekárzow/ bywa ſok z Rzepiku zgeſczony ábo ſuchy káždego roku / tym ſpoſobem czyniony. Biora ſok z świeżo zielonego Rzepiku/ y leia go w wolowa/ ábo w wieprzowa machárzynę rozdętą y vſuſzona / w ktorey záwiazawſzy y záwieśiwſzy ná wolnym powietrzu / badź w sieni / álbo pod dáchem/ ſuſza.

Jeſcze dáleko lepſzy bywa ze wſzyſtkiey ſubſtánciey tego źiela/ toieſt / z korzenia/ z liśćia/ z kwiátu / z naśienia/ tym ſpoſobem/ iáko ſie o Piolynowym ſoku ſuchym powiedźiáło. Ten do Konfektow/ Lektwarzow / y Pigul wchodźi.

Wyćiagnienie Jſtnośći z Rzepiku.

Eupatorij extractum.

Tym ſpoſobem / iáko ſie o Extrákćie z Piolynu powiedźiáło / może z tego źiela ſuchego y z korzenia y z kwiećia / iſtnosć álbo Duſzá bydź wyćiagniona / Ktory extrákt/ wyſzey opiſánym niedoſtátkom y chorobom ſłuży / zwłaſzczá wnętrznym. Dáiac go ná raz po trzećiey części kwinty w winie / álbo z iákim innym przynależacym ſokiem / álbo z wodka według iáko choroba ktora potrzebuie. Też do innych lekarſtw może bydź przymieſzány/ iáko do konfektow / Lektwarzow do Pigul.

Syrop z ſoku Rzepikowego.

Syrop z Rzepiku / ácz w częſtym vżywániu od lekárzow przyległym chorobom bywa / według opiſánia Meſue. Jednák ten ktory tu opiſuiemy / z ſoku dáleko vżyteczniey ſzy bywa do wſzelákich tych chorob/ ktore ſie wyſzey opiſáły/ y do ktorych ſam Rzepik bywa vżywány. Ten tyż ſpoſobem bywa czyniony. Wźiać co namłodſzego Rzepikowego liśćia (co bywa w Máiu gdy z źiemie wynidźie Abowiem tego czáſu napotężnieyſzy ieſt / y zapách iego nawietſzy) ſoku ze trzy funty przewárzonego y kláryfikowánego/ Kánaru/ Cukru dwá funty. To weſpołná wolnym ogniu węgliſtym wárzyć / y białkiem od iáiá przekláryfikowáć/ y chowáć do potrzeb lekárſkich / do ktorych poſpolitego od Meſue opiſánego vżywamy.

Syrop z extráktu Rzepikowego

Z Rzepiku ſuchego z źiela z korzenia z kwiećia bywa ſyrop wyćiagniony / tym rownie ſpoſobem iáko ſie w Piolynu powiedźiało. Ten tákże ſłużу wſzyſtkim tym niedoſtatkom y dolegliwośćiam/ ktore ſie w tym rozdźiale opiſáły / ieno go mniey trzebá do vżywánia bráć/ niźli pierwſzego. To ieſt Loth / ktory ták wiele ſpráwi w ćiele chorym / iáko onego co z ſoku cztery loty. Dáiac go z winem / ábo z Rzepikowa wodka/ ábo z iáka inna przynależaca. Tákże y z ſokámi.

Rozſadek.

Jeſt ſpor miedzy Ziołopiſy/ nie tylko zá czáſu Dioſcorydowego/ ále y miedzy poślednieyſzymi o nazwiſku tego źiela / zwłaſzczá w Láćinſkim iezyku: Sa ábowiem ktorzy miedzy *Eupatorium à Agrimonia* roznosć czynia/ y chca *Agrimonia* y *Argemone* mieć iedno oſobliwe źiele/ ktore my Pálecznikiem ábo Zgoda miánuiemy. A Rzepik tylko *Eupatorium.* Ale ſie ći myla: Prawda że *Agrimonia* to ſłowo od *Argemone* nazwiſko ſwe wźięło / iednák nie przeto ſa iedno áni iednym źielem. *Argemone* właśnie ieſt nam Pálecznyk. A *Agrimonia* to co *Eupatorium*, to ieſt Rzepik. Poſzedł ten błąd od niektorych nieukow Práktykántow Lekárſkich/ ktorzy nieznáiac własnego Rzepiku/ rozmáite źiołá káždy według ſwey fántázyey y mniemánia *Eupatorium* vkázował ſwym Aptekárzom. Tákże máło nie co Apteká miáłá ſwe *Eupatorium.* Jedni Pálecznik o ktorym meſmy iuż zmiánkę vczynili. Drudzy polna ábo leśna ſzałwia. Trzeći/ Mikołáiek zá Rzepik pokázowáli. Czwarći / Chaſtáne/ inni Pleśnik/ drudzy Rdeſt Rzepikiem chćieli mieć. niektorzy Sadźiec. A ći miedzy innymi iákożkolwiek vchodza/ gdyż Sadźiec tákże zá *Eupatorium* mamy/ y miánuiemy *Eupatorium Auicennæ*, á nie Greckie/ bo też iáko y Rzepik ma moc zámulone żyły w wątrobie otwieránia y wychedożenia/ co ſie záraz z niżey o nim opiſánego Rozdźiału obaczy.

Sadźiec S. Kunegundy trank/ Rozdźiał 83.

Eupatorium Auicennæ.
Eupatorum Canabinum mas.
Eupator aquaticum.
Herba Kunegundis.
Origanum aquaticum.
Trifolium Ceruinum.
Consolida Ceruina.
Eupatoriũ vulgaro, & adulterinum

Künigunds kraut.
Hirtzkletz.
Wasserdost.
Hirtzgüntzel.
Hirtzwundtkraut.
Hostenkraut.
Altkraut.

Dwoy rodzay Sadźcu znáyduiemy / ktore też Stárcámi y S. Kunegundy Tránkiem/ábo źielem miánuiemy. Pierwszy sámcem. Drugi sámica możem názwáć. Sámiec korzeniá długiego/ćienkiego włośienkowatego y gestego/ w źiemi postronách y tám y sám rozpierzchłego. Liśćia długiego / ćiemno źielonego / około kráiu kárbowánego/ liśćiu Konopnemu podobnego/ wietszego/á troche wełniskego. Klacza ábo rozgi obley / rumiennáwey / dwu łokietney pod czás y wyszey odnożystey/wewnatrz pełne drzeniá białego/zwierzchu złekká białokosmátego. W wierzchu kwitnie w Lipcu/ćielistym kwiátem/ tym sposobem iáko Kozłek/ w okołkách drobnym kwiátem. Ten gdy doyźrzeie / w wszyste wełnianki biáláwe przemienia sie. W tych naśienie iáko w Mleczu ogrodnym/ ktore wiátr zwiewa. Naśienie podobne do Záieczego chodu / ábo Jástrzebcá. To źiele co rok z korzeniá / y z naśienia sie puscza. Smáku gorzkiego / zapáchu wdźiecznego lekárskie° korzeń żádnego w sobie do lekárstwá vżytku nie ma.

Liść. Klacze

Drugi Sadźiec ma wiele drobnych ćienkich y odnożystych korzonkow. Liśćia długie° / Konopnemu ábo pierwszemu podobnego/ ieno sczupley záostrzonego/ dłuższego/ y głebiey kárbowánego /gładkiego / á para po rosczkách / iedná zá druga pochodzacego. Pręćia gáłeźistego / ná pułtorá łokćiá wzwyż/ twárdszego y chrostowátszego niżli pierwszy. Kwiátu żołtego / z ośmi listeczkow złożonego/ po rozgách miedzy liśćiem rozłożonego / ábo otworzystego. Pod ktorych listeczkámi sa drugie listki dłuższe / weśrzodku iáko iákie iábłuszko żołte/ ze śrzodku czárne serduszká/ ábo sczećinki wychodza. Zapáchu

Eupatorium Anicenæ, & Eupatorium Chrysantemum. Eupatorium Canabinum fœmina. Stellaria aquatica. Virga aurea aquatica.

Wasser wundt kraut. Wasser stern kraut. Gelbfer ber kraut.

Cõsolida aquatica. Tertranatia lutea.

Swierkowey żywice. Z tego potym náśienie podobne náśieniu Zebnego źiela. / ktore Piretrum zowiemy/ podługowáte / wespoł ſtulone/ oſtre/ ſzat ſie chwytáiace. To w Wrześniu doyźrzewa. Kwitnie poſpolicie w Lipcu/ y w Sierpniu. Wſzyſtko to źiele ile go ieſt/ ſmáku gorzkiego / iednák bez ſczmienia y ſtwierdzenia.

Mieyſce.

Obádwá roſna ná mieyſcách wilgotnych/ przy potokách/ nád przykopámi / przy wodách / ták ſtoiacych iáko płynacych. Pierwſze wiecey poſpolitſze v nas ieſt/ niżli wtore. Bywa w ogrodách niegdźie ſláncowáne/ trwáiac do trzech lat / ieno potrzebuie mieyſcá wilgotnego / ábo czeſtego polewánia.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt rozgrzewáiacego y wyſuſzáiacego w wtorym ſtopniu. Iſtnośći y mocy ieſt przenikáiacey/ rozpráwuie/ otwiera/ wychedaża/ wyćiera / y od ſkáży y á náruſzenia záchowywa. Drugi tegoż też przyrodzenia ieſt/ ieno ſłábiey/ bo namniey ztwierdzáiacey mocy ma. Przeto y w ſkutkách nieták poteżny iáko pierwſzy.

Moc y Skutki oboygá.

Watrobie y dolegliwośćiam iey ſłuży.

Sadźieć pierwſzy / ktory *Eupatorium Auicennæ*, ábo *Eupatorium Canabinum Dioſcordis* miánuiemy/ chorobom wſzelákim watrobnym ieſt oſobliwym lekárſtwem / rownie iáko Rzepik z ktorym máło nie iednákich ſkutkow ieſt / iedno troche ten mdleyſzych. Przeto gdźiebyſmy Rzepiku do potrzeb lekárſkich mieć nie możemy/ Sádzcu ná to mieyſce pułtora kroć / ábo y we dwoy naſob możemy bráć.

Pierśiom záźiebłym.

Pierśi záźiebione rozgrzewa.

Káſzlu źimnemu.

Káſzel z źimnych fluxow ná płucá ſpadáiacym / oddala.

Watrobie Slezionie

Watroby/ y

Sleziony zámulenie otwiera /

Mocz pedźi.

Mocz zátrzymány pedźi/

Mieśieczna pániam wzbudza.

Mieśieczna pániam záſtánowiona nád przyrodzenie/ wzbudza. (*Dioſ.*)

Cere bládą rumienną czyni.

Bláda cere nápráwia y rumienna czyni. Tákże

Zoltácce/

Zołta niemoc ſpadza.

Puchlinie/

Puchline wodniſta z ćiáłá wywodźi.

Febrom záſtárzáłym

Zimnice y gorączki záſtárzáłe / z zámulenia wnetrznośći źimnymi y zágniłymi ſzlámowátośćiámi leczy/ w winie to źiele wárząc/ á káżdego dniá ráno y ná noc po cztery łoty ábo łyżki / ćiepło pić dáiac. (*Dioſ.*)

Vkąſzonym od weżow.

Vkąſzonym od weżow / y innych beſtiy iádowitych/ tenże przerzeczony trunek ieſt lekárſtwem / nietylko piiac go / ále rány ćiepłym wymywáiac / á źiele ſámo ná nie pláſtruiac / co dźień dwákroć to odnawiáiac.

Wſzelkim niedoſtátkom watroby.

Watroby bolenie / owrzedźiáłość / nábrzmienie / zámulenie / oźiebłość/ trunek przerzeczony / leczy.

Slezionie/

Tym ſpoſobem śleziony podobne przypadki oddala / wárząc liśćie á piiac.

Trawieniu ćiáłá.

Ciáłá trawieniu / niſczeniu / y chudnieniu ſłuży / tákże go trunkiem vżywáiac.

Sok Sádźcow.

Tym wſzyſtkiem przerzeczonym niedoſtátkom y doległośćiam / ſok ſam tylko / ábo z Cukrem/ káżdego dniá po pięćiu łotow ćiepło / ráno y ná noc piiac / ieſt poteżnieyſzym rátunkiem.

Gliſtom.

Czyrw w żywoćie morzy y wywodźi ſam ſczegulny ſok bez cukru / ábo innych iákichkolwiek rzeczy przydánia/ przez trzy ábo cztery dni náczczo pijąc. Tákże puł łotá tego ſoku pigułámi vżywáiac. (*Dioſ.*

Puchlinie wodniſtey

Puchline z ćiáłá wywodźi/ ſoku z świeżo zielonego Sádźcu wyżetego dwá łoty/ ſoku Roſátcu kwiátu modrego łot/ Mitrydátu przedniego pułkwinty/ Dryakwie Weneckiey prawdźiwey / y przednie dobrey / trzećia cześć kwinty / Lodowátego cukru puł łotá. To weſpoł pomieſzawſzy / dáć opuchłemu pić po rázu káżdego dniá. Abowiem gwałtownie wode z ćiáłá moczem pedźi : czego czeſtokroć doświadczamy.

Krew pleruie.

Krew / y ine przyrodzone wilgotnośći záplugáwione/ poleruie z polna Ruta zárowno wárzony w świeżey ſerwatce / badź koźiey / ábo w krowiey / przez kilkánaśćie dni ráno y ná noc po trunku ćiepło pijáć. Toż też

Swierzbu.

Swierzb / y ine kroſty zágnićia krwie ſpadza / wárząc ie w wodzce pełney Ru-

ty á ráno

ty / á ráno y ná noc po ßeśći ábo osmi lotow vżywáiąc.

Ránom zwierzchnym y ſądzelam tákże wnętrznym.

Ránom zwierzchnym y wnętrznym trunek bárzo koſztowny y vżyteczny / w winie to źiele y z iego kwiátem / tego czáſu gdy ſię nalepiey rozkwita / á po cztery ábo pięć lotách káżdego dniá ráno y wieczor pijąc. Rány też zwierzchne tą wodą álbo ługą wymywáć dobrze / ábo fleytuchy w niey maczáć / á ćiepło przykłádáć.

Item,

Item, weźmi tego źiela dwie gárśći / Gruſczyczki / Mußcu czerwono kwitnącego / Troiánku żołto kwitnącego / Bárwinku / po pułtory gárśći / Złotniku / Koźieyſtopki / liśćia Herkulei po gárśći. Wołowego ięzyku dźikiego / liśćia Kokoryczki / Podeźronu / białey Sánty / źiela Koźlku / po puł gárśći. To wßytko drobno pośiekáć / pomießáć / y ná dwie rowne częśći rozdźielić: Jedną część w konwi cynowey / ábo w fláßy záßpuntowáć / żeby námniey párá nieodchodźiłá / nálawßy dobrego winá białego pułgárncá / y w kotle vkropu wrzącego przez cztery godźiny wárzyć. Potym przecedźiwßy / w ßklenicy dobrze obwárowawßy wierzch / w chłodnym mieyſcu chowáć. Ten trunek rány ćięte y ßtychowe goi / káżdego dniá ráno y wieczor dáiąc go ćiepło po piąći ábo ßeśći lotow.

Wątrobie bydlęcey chorey.

Konie ábo y bydło rogáte / gdźieby wątrobę chorą mieli z znácznego zátkánia / tylko dáwáć im z obrokiem tego źiela. Tákże wołom y krowam ſámego / miáſto trawy. W źimie ſuchego ſpárzą: ábo z ſuchego / prochu nátłukßy z ſolą zmießáć / y dáwáć im lizáć.

Owcam.

Owcom też w tákimże przypadku bárzo ſłuży. Może też po cztery łoty tego prochu z ćiepłą wodą / przez kilká dni / ták koniom iáko bydłu rogátemu wgárdłá lać / toż vczyni.

Trędowátośći.

Ktorym ſię trędowáćiny ná twarz mieca / ſoku z liśćia wyżętego trunkiem dobrze vżywáć. Tenże ſok ná słońcu w máchárzynie wyſußony / bywa bárzo vżyteczny do chorob wyßey pomienionych / vżywáiąc go Pigułámi / ábo z Lektwárzmi pomießány.

Ránom świeżym.

Sądzele y rány świeże leczy kwiát tego źiela vtárty / przykłádáiąc. (*Dioſ:*)

Końſkiemu káßlu tákże bydłu rogátemu.

Koniom / y bydłu rogátemu / káßle leczy.

Tákże dycháwicę / liśćie dáiąc im go do vżywánia. (*Dioſ:*)

Wątrobie

Wątrobę oźiębłą y mdłą / rozgrzewa y pośila. Zámuloną otwiera y wychędaża. [*Dioſ.*]

Od puchliny záchowywa / ſok z liśćia iego z ſokiem Piołynowym pijąc. Abo liśćie wárzyć á trunkiem dáiąc. Może też bydź trunek tym ſpoſobem przyprawiony do tego wßytkiego. Wźiąć liśćia Sádcu / Kopytniku / Chłáſtany / korzenia Kopru Włoſkiego / Annyżu naśienia / y Aminku / ábo białego Kminu / Kozlku / Gorzyßu mnieyßego / ktory drudzy Sárniem korzeniem miánuią / Láćinnicy *Pencodanum ſecundum.* To wßyſtko pokráiáć / á wárzyć / y pić po piąći ábo ßeśći lotom ná raz. Abowiem tákowy trunek nie tylko wątrobnym niedoſtátkom / ále wielu innym rozmáitym chorobom ſłuży. (*Dioſ:*)

Jádowite beſtye z domu wygánia.

Beſtye wßelákie iádowite z domu wygánia / kurząc nim.

Párßywośći y świerzbu.

Párßywość ćiáłá y świerzb ſpądza / ſokiem tego źiela świeżego / ſoli y octu trochę przydawßy / náćieráiąc.

Doßli tego Myśliwcy / że Jelenie / gdy bywáią poſtrzelone / tego źiela pożywániem ſię leczą.

2.

Trunek Wątrobnym doległośćiam. Ránom. Przepuklym.

Wtory Sadźiec kwiátu żołtego / tákże iáko pierwßy wßelákim wątrobnym niedoſtátkom ſłuży / iedno nie ták potężnie pośila wątrobę / bo námniey w ſobie nie ma ztwierdzáiącey mocy. Jednák do ran / ſądzeli / y innych wyßey pomienionych doległiwośći bárzo ſłuży. Tákże przepuklinom / wźiawßy go pułtory gárśći Podrożniku z kwiećiem / Kurzego źiela po gárśći / Przywrotniku garść: Koßyſczká / Bukwice białey / ábo rádniey żołtey / ktorą Kluczámi świętego Piotrá zowią / Przymiotowego źiela / ktore też Stárcem drudzy zowią / y z korzeniem / ábo Gorycżki wielkiey źiela / y korzenia Gorycżki mnieyßey / źiela Orlikowego / álbo Cynowodu / po puł gárśći. To wßytko pośiekáć / ná to winá białego / ábo piwá dobrego pułgárncá nálać / y w konwi cynowey zálutowawßy w kotle vkropu wrzącego wárzyć przez godźin cztery / á tego trunkiem vżywáć.

Item,

Item, weźmi wtorego Sadcu dwie gárśći / Wężowego mordu / ábo Kurzeynyry z liśćiem y z korzeniem / Zánklu po pułtory gárśći. Głowienek / Rzepiku / Gáwedy modrego kwiátu / Pięćperſtu máłego / Benediktu / po gárśći. Napárſtnice błękitno kwitniącej / Wężowych ięzyczkow / Wierzby czerwoney liśćia młodego po puł gárśći. Jáłowcowych iágod cztery łoty co naświeżych / z hrubá przetłuczonych. To wßyſtko weſpoł pomießáć / źiołá pośiekáć drobno / y ná dwoie rozdźielić. Jedne część w konwi ábo fláßy cynowey / winá białego pułgárncá / ábo piwá ná to nálawßy záßpuntowáć / á przez godźin cztery w kotle wrzącego vkropu wárzyć / á po piąći lotách tego ná raz ćiepło bráć káżdego dniá. A tá część pierwßa / gdy ſię dopiie / druga tákże nágotowáć.

Cyrulikam ſłuſznie ma bydź zálecone.

Oboie to ziele ſłuſznie ma bydź w wielkim záleceniu v Cyrulikow / y v tych ktorzy ſie báwia leczeniem ran: z niego ábowiem moga mieć/ wodke/ bálſam/ máśći/ do ran ſcześliwie leczenia.

Mieśiecżney.

Mieśieczna chorobe białegłowſka nád przyrodzenie záſtánowiona wzbudza/ kapánie w nim po pás przez pułtory godźiny káżdego dniá dwákroć czyniac. Toż czyni párá z niego / leykiem w otworlona puſczána.

Wrzodom zágniłym.

Wrzody / ſadzele / rány záplugáwione wychedaża/ odmiekcza / záwiera / y goi / wymywáiac ie z ktorego z tych / ábo z oboygá wárzonych woda/ á z wierzchu tych źiół liśćiem dobrze vtártym plaſtruiac / inych máśći áni plaſtrow do tego nie vżywáiac.

Párchy ćiekace.

Párchy / y wrzody ná głowie ćiekace / ſok z tego źiela z świeżego wyżety leczy / káżdego dniá raz y trzy nim námázuiac/ z octem á z ſola zmieſzány.

Vkąſzenym od gádźiny iáko kolwiek.

Vkąſzeniu iádowitemu ieſt lekárſtwem w winie ábo w wodźie wárzone/ rány iucha ćiepło raz kilká przez dźień/ á ſámo też wárzone źiele plaſtruiac / odnawiáiac káżdym rázem gdy vſchnie.

Z Sadcu wodká Diſtillowána.

Aqua ſtillatitia Eupatorij.

Wodká z Sadcu tego czáſu wyćiagána bydź ma / gdy nalepiey kwitnie / co bywa w Kwietniu ábo w Lipcu. Tym ſpoſobem/ Liśćia z kłaczym y z kwiátem wźiać/ á co nadrobniey vśiekáć / y w Bálneum máris diſtillowáć. Potym wźiać znowu liśćia y kwiećia tegoż źiela / w ćieniu ná wolnym powietrzu vſuſzonego/ y z hrubá przerázonego/ do káżdego pułgárncá tey wodki z ośm ábo z dźieśieć łotow/ á przez cztery dwádźieśćiá godźin/ w Cucurbićie to ieſt / w Alembiku ślepym / dobrze nákrytym moczyć w Bálneum máris/ y znowu ono przećiagnać/ á w ſzkláney báńce/ ábo w fláſzy dobrze wierzch obwárowawſzy/ ná słońcu iárym wyſonowáć/ ábo wypráżyć y lutrowáć. Tá

Sleźiony.

Slezionie. Watrobie.

Watroby zámulenia y zátkánia otwiera. Mdłe y oſłábiáłe w przyrodzonych ſpráwách ſwych pośila.

Przechodam wnetrznym.

Przechody tákże wnetrzne zátkáne wychedaża y wyćiera.

Cerze bládey.

Cere bláda czyni rumiána.

Ciáłu niſczeniu.

Ciáłá niſczeniu y chudnieniu/ co *Cachexiam* Grekowie zowia/ zábiega.

Febrom.

Febry y goraczki wſzelákie / ktore z zátkánia watroby y sleźiony pochodza / leczy.

Wilgotnośćiam lipkiem.

Szlamowátośći y lipkośći w ćiele y w żyłách trawi.

Mieśiecżney.

Mieśieczna pámiam zatrzymána wzbudza.

Zołtey.

Zołta niemoc leczy.

Moczu ćiſzkiemu.

Mocz zátrzymány y

Puchlinie.

Puchline z ćiáłá wywodźi.

Nyrkam. Watrobie Pecherzowi.

Nyrki/ }
Watrobe/ } oźiebła ozgrzewa.
Pechyrz. }

Kámieniu broni ſie zámnáżáć.

Kámieniu broni ſie w nich zámoc po cztery ábo piaći łotách/ ráno y ná noc ćiepło pijac.

Ránom.

Rány nia wymywáiac do goienia czyni ſpoſobne. Tákże ſámey / ábo z winem mieſzáney w trunku vżywáiac.

Dźiury w vśćiech y w gárdle.

W vśćiech y w gárdle rány y dźiury leczy.

Gnilec.

Tákże/ Gnilec y opadánia dźiąſt/ czeſto nia vſtá ćiepło płoczac / y chárkánie czyniac.

Kiły y wrzody fráncowáte.

Kiły / y wrzody Fráncowáte ná wſtydliwych członkách/ oboiey płći/ goi/ wychedażáiac y wymywáiac ie nia ćiepło/ ábo chuſtki y fleytuſzki maczáiac ná nie kłádac/ rychło goi.

Syrop Sadcow.

Syropus Auice. de Eupatorio.

Bywa z tego źiela/ z ſoku/ ſyrop w Aptekách czyniony / ten zowia *Syropum de Eupatorio, Auicen.* Jedno bacze że rzadko w ktorey Aptece właſnie z tego źiela Sadcu/ á ile v nas w Polſcze czyniony bywa: gdyż go nie tylko Aptekárze / ále y baby rzadko znáia/ y miáſto te° Rzepik biora/ (*ſalue eorum indultu.*) Soku tedy tego źiela/ klárifikowánego wźiać trzy funty/ Cukru Cánárzkiego przedniego dwá funty / y wárzyć ná wolnym weglistym ogniu / ſzymuiac / á potym białkiem iáiá świeżego rozbitym klárifikuiac / áż wſzyſtká wodność ſoku wywre/ á zgeſtnieie iáko miod. Ten ſłuży wſzytkim wyſzey opiſánym dolegliwośćiam watrobnym / y innym chorobom/ ktorym ſámo źiele/ tákże wodká.

Syrop z Sadcu wyćiagniony.

Syropus extractionis de Eupatorio.

Tym ſpoſobem iáko z Rzepiku y z innych źiół bywa ten ſyrop dla roſkoſzniey ſzych y pieſczonych mázánkow/ z liśćia/ z kłaczá / z korzenia / z kwiećia ſuchych wyćiagány y czyniony / ktory tymże chorobom y niedoſtátkom lekkiem/ iáko y pierwſzy/ ſłuży. Tylko go mniey ná raz bráć/ to ieſt / łot ábo z łyſzke z tegoż źiela wodka / abo z iáka ina przynależaca.

Sol z Sadcu.

Sal de Eupatorio.

Z Sadcu ſol bárzo koſztowna do vżytkow lekárſkich bywa czyniona iáko z wielu źiół innych / biorac co nawiecey tego źiela vſuſzonego / z korzeniem / z liśćiem / z kłaczem / z kwiećiem / y z naśieniem. Spo-

ſob czynienia Piołynu / y w wielu inych źiołách naydźieſz opiſány. Tá ſłuży

Wątrobie/ y

Sieźionie / nábrzmiáłey / zámuloney / Tákże

Ciáłu chudnieiącemu y niſczeiącemu/ oſobliwym bywa rátunkiem.

Puchlinie wodniſtey / dáiąc iey ná raz po trzećiey częśći łotá z winem białym/ ábo z wodką tegoż źiela / ábo z ktorą ino przynależącą. Też do innych lekárſtw/ iáko do pigul / konfektow / lektwarzow : y do ſyropow może bydź przydána/ iáko y z iáiem miękim vżywána / według zdánia mądrych/ y vczonych práktykántow.

Extrakt ábo wyćiągnienie iſtnośći z Sądcu.

Zwielkim vżytkiem zdrowiu ludzkiemu z tego źiela iſtność może bydź wyćiągniona tym ſpoſobem iáko z Bylice / z Piołynu/ y z innych źioł oſobliwych / biorąc do tego ſuſzone korzenie / liśćie / kłącze / y kwiát.

To wſzyſtkim pomienionym / w tym Rozdźiale / chorobom oſobliwie ſłuży/ dáiąc go ná raz po trzećiey częśći kwinty/ z iákim przynależącym ſokiem / ábo z innym lekárſtwem.

Rozſądek.

Sądźiec / ácz go Láćinnicy tákże *Eupatorium* iáko y Rzepik názywáią / iednák nie iedno z Rzepikiem ieſt / o czym ſie też Rozſądkiem w Rozdźiale o Rzepiku przypomináło. Abowiem choćia przyrodzeniem y ſkutkámi / ſą ſobie nie iáko kolwiek rowne/ kſztałtem iednák y wyobráżeniem ſą rożne. Ani też to może iść zátym / iż dwoie / troie / ábo czworo źioł ſą w niektorych przypadkách ludzkich / iednákich ſkutkow/ iednym imieniem y nazwiſkiem mogły bydź miánowáne. Bobyſmy ták w wielkie pole błędu przyſzli / ſkądby trudno było wybrnąć / co ſie y tych czáſow przez nieuki / báby / y czárownice dźieie : ktorzy y ktore rozmáićie odmiennymi y przemienionemi nazwiſki wielu źioł właſne imioná poodmieniáły. Jednák nie dźiwuię ſie tym lekkim ludźiom/ ktorzy czytáć nie vmieią/ bo ći dla iákiego ſkutku/ ktory ma z innym iákim źiołkiem/ ábo dla podobieńſtwá/ przemieniáią im nazwiſká. Alić więcey tym dźiwowáć ſie mamy/ ktorzy zá przednie Źiołopiſy vść chćieli / y zá tákowe ſie ludźiom podáli/ w tákowe ſproſne y obrzydliwe omylnośći y w błędy przyſzli / z ktorych by byli żywi/ żadnym obyczáiem wypleśćby ſie nie mogli. Pátrzmy / *Ioannes Ruellius Francus* czáſow ſwoich / człowiek záwołánie vczony / miedzy wiele innymi błędy w Herbarzu ſwym / [ktore pilnie Mátthiolus poznáczył] to źiele Sądźiec chćiał mieć Rdeſtem wodnym. *Marcus Platearius*, zá Máieran Creteńſki/ y ták go miánował : ktorym ták ieſt podobny/ iáko Pokrzywá Rozmárynowi. Ale o tym doſyć/ ia niechcę żadnego gánić : bo podobno mogłby káżdy z nich mieć ſwe wywody / ktorymiby ſie bronił. Ja tylko tu przeſtrogę czynię.

Jeſt y trzećie Eupátorium / ktore zowią Aptekárze Eupátorium Meſue / my po náſzemu Zeniſzkiem : o ktorym też záraz/ w imię Boże/ mowić będźiemy.

Zeniſzek / Rozdźiał 84.

ZEniſzkow rodzay troy nayduiemy / ſámicá / ſámiec / trzeći máły. Sámiec / ábo pierwſzy / korzenia ieſt twárdo zdrewniáłego/ ná máły pálec miąſzſzego/ z wielu odnożek od niego pochodzących. Z tego rozg ábo kłącza wiele wyraſta ćienkich/ obłych/ y zlekká wełniſtych/ wzwyż ná pułtory ſtopy. Te ſą liśćiem gęſto/ obdłużnym/ wełniſto koſmátym okryte / liśćiu Centurzyey máłey bárzo podobnym / ieno trochę ſzerſze / y nie ták záoſtrzáłe / á około kráiow gęſto y przyglębſzym kárbowáne. W wierzchu kłącza okołki nieśie ozdobne z żołtymi kwiatkámi / włáśnie iáko ná Wrotyczy widamy / tylko drobnieyſze / ktore przez czáſy długie nieodmienne w ſwey poſtáći záchowuie/ od czego dáli mu Grekowie nazwiſko / *Ageratum*. To źiele we wſzyſtkich częśćiách ſwych ieſt gorzkie. Zapáchu przyiemnego.

Ageratum.
Eupatorium, verũ Meſue.
Coſtas horteñ. minor.
Menta Corimbifera mar. Cord.
Balſamita maior Dodon. Item Herba Iulia, &c

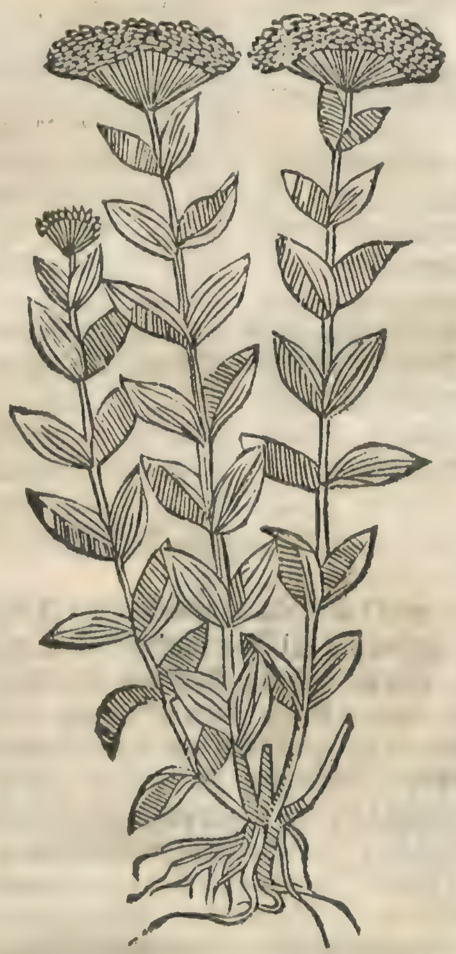

Leberbalſam.
Coſtenbalſam.

2. Ageratum album. Herba Iulia alba. Menta cõlonida alba.

Weiſſer Leberbalſam. Weiſſer Roſtenbalſam.

Zeniſzek wtory/ ktory ſámicą názywamy/ máło nie we wſzyſtkich okolicznośćiách pierwſzemu ieſt podobny / tylko że korzeń przy głowie ná troie ábo ná czworo miewa rozdźielny z mniey odnożek/ku temu liſtkow nieco krotſzych/ á kwiátu białego.

3. Ageratũ minus.

3. Klein Leberbalſam

Trzeći od tych obu mnieyſzy y drobnieyſzy / korzenia długiego / proſtego/ ná máły pálec wzmiąſz / odnożek nie ták geſto y wiele / iáko pierwſzy máiąc. Liſteczki ſpiczáſtſze / wąſkie / iáko v Izopu. O iedney tylko roſlce piedźiſtey. Ná wierzchu żołte kwiatki.

Mieyſce y Czás.

PIerwſzy rośćie ná paſtwiſkách rad / y ná mieyſcách płonnych. Wtorego y trzećiego tu v nas nie bacze / okrom Pokućia y Podola. Trzeći / y z innymi w Fukerowſkim ogrodźie w Außpurku / á w Heidelbergu w Falcgroffowym ogrodźie baczyłem. Białego we Fráncyey nawiecey. Żołtego w Florentſkim Páńſtwie: ábo w Tuſzkánie. Kwitną wſzytkie przez cáłe láto. Máią bydź do potrzeb lekárſkich zbieráne / ná końcu Lipcá/ ábo ná poczatku Sierpniá.

Przyrodzenie.

WSzytkie trzy w pierwſzym ſtopniu rozgrzewáią/we wtorym wyſuſzáią. Jednák pierwſzy naśilniey / y trzeći: wtory nie ták. Co ſie znáczy z gorzkośći ich ſczmiącey/ y śćiagáiącey. Rozgrzewániem ſwym/ rozćieczáią / roſprawuią / wyćieráią y wychędażáią / rozśiekáią. Záś wyſuſzániem y śćiagániem ſwym/ vtwierdzáią / y vmacniáią. Pośiláią żołądek/ wątrobe/ y ine wnętrznośći.

Moc y Skutki.

Zywotá zátwárdźiáłość odmiekcza.

Zátwárdzenie żywotá zlekká odmiekcza wárząc go w serwatce iákieykolwiek / bać w krowiey bać w koziey / á po kwáterce do brey ćiepło náczczo piiąc. Toż czyni proch z suchego liśćia miáłko vtárty pul lotá / ábo y trzy kwinty ná raz w ćiepley serwatce vżywány. Abowiem cholere y flámowátośći flágmiste z ćiáłá stolcem wywodźi.

Wątrobie zámuloney.

Wątrobę zámuloną otwiera. Oźiębła rozgrzewa. Mdłą w swych spráwách potwierdza. Zwarza / y trawi / hrube / klijowáte w iey żyłách wilgotnośći / przerzeczonym trunkiem przez cáły tydzień porządnie vżywáiąc. [Dios:]

Chorobom długim.

Chorobam długim / y wdłuż idącym.

Febrom záwźiętym.

Febrom záwźiętym iest osobliwym rátunkiem.

Chudnieniu ćiáłá.

Ciáłu trawiącemu sie y niszczeiącemu.

Puchlinie poczynáiącey.

Puchlinie poczynáiącey iest lekárstwem nie máłym / zwierzchu pomienionym obyczáiem go vżywáiąc.

Glistom.

Dźiećiom máluczkim glisty w żywotku morzy y wypądza / wierzchołki y z kwiátkámi w białym winie przez noc moczac / á názáiutrz náczczo godźin ze trzy przed iedzeniem ćiepło im pić dáiąc. Stárym pul lotá prochu tákże z winem białym / iescze stárszym / lot cáły. Albo też ták: Wźiąć z pultory kwinty prochu tego miáłko vtártego / Sieri / ábo Swietogorzkiego lekwarzu lot / y w białym winie ćiepłym / ludźiom stárym dáć pić. (Dios:)

Sierápli / Swietogorzkie.

Item,

Nasienie tego źiela dźiateczkom w pośćiu tym sposobem iáko Cytwárowe nasienie pić z mlekiem białogłowskim / ábo z krowim daway / bo tákże z nich czyrw morząc wywodźi.

Moczu.

Mocz záwśćiągniony wywodźi / piiąc wárzone.

Zátwárdzeniu máćice.

Máćice zátwárdźiáłość zmiekcza / dym w otwor łona z niego pusczáiąc. (Dios:)

Wilgotnośćiam zágniłym.

Wilgotnośći przyrodzonych w ćiele broni od zágnićia. [tenże.

Zyłom zátkánym.

Zyły w ćiele zámulone y zátkáne / wyćiera y wychędza. A choroby ztąd pochodzące / leczy. [tenże.

Zołądek. Wątrobie. Wnętrznośći posila: Przymiotom ognistym.

Ma też nieco w sobie zátwierdzáiącego / przeto Zołądek / y
Wątrobę. Tákże
Wnętrzności ine posila. (tenże.
Przymioty ogniste zlekká rozgánia / iáko Galenus świádczy.

Wodká z Zeniszku.

Aqua distillata Agerati.

Wodká z Zeniszku w Kwietniu należy bywa palona / z klaczem / z liśćiem / y z kwiećiem drobno vsiekawszy / w Balneum máris wolnym ogniem wyćiągáiąc. Potym do káżdego pulgárncá tey wodki ośm lotow suszonego liśćiá z kwiećiem z hrubá przetłuczonego wsypáć / á przez czterdźieśći godźin w Alembiku dobrze záśpuntowánym y zálutrowánym w ćieplym mieyscu moczyć / często zruszáiąc: znowu potym to z *Balneum maris* wyćiągnąc. A ná iárym słońcu przez cáłe láto dobrze w szklenicy zátkawszy wysłonowáć / ábo wylutrowáć. Tá wodká

Wątrobie oźiębley zátkáney / osłábiáley.

Wątroby oźiębłość rozgrzewa / zátkána otwiera y wychędza. Osłábiałą w swych przyrodzonych skutkách posila. Owa wszelákim niedostátkom iey z źimnych przyczyn bywa wielkim rátunkiem / po dźieśiąći lotách ábo łyszkách káżdego dnia ráno y ná noc ćiepło iey vżywáiąc / przez kilká dni. Tymże sposobem

Febrom zágniłym. Puchlinie. Zołtaczce. Chudnieniu ćiáłá. Moczu pędźi. Máćicy gryźieniu.

Febrom zástárzáłym / y zágniłym.
Puchniącym.
Zołtą niemocą złożonym.
Ciáłu tráwieniu y niszczeniu *Cachexiam* zowią.
Mocz záwśćiągniony pędźi.
W máćicy gryźienie / ábo y świerzbienie odpądza / tákże ią piiąc.

Glistom.

Czerw álbo glisty / ták stárym / iáko młodym / y dźiatkom máłym w żywoćie zábiia / y wywodźi stáry y miernego wieku ludźiom po trzy y po czery loty / ábo łyżek. Dźiećiom od lat dźieśiąći áż do piąći / po trzy łyszki. Czworoletnim áż doroczznym / od dwu lotow / áż do pultoru. Rocznym / mnieyszorocznym / łyszkę ábo lot.

Cukier ná naśieniu Zeniszkowym robiony / ábo konfekt.

Conserua Eupatorij Mesue.

Cukier ná Zeniszkowym naśieniu / iáko ná Glisznik bywa robiony. Tákże konfekt z liśćia / z kwiećia iego suchego / tym obyczáiem iáko z Piołynu / ábo z Rozmárynu / ábo z Szálwiey. Ktorego w nászych Aptekách / iáko wielu innych rzeczy potrzebnych / nie znaydźie. W cudzych stronách záwsze w gotowośći máią.

Spadkom.

Spádkom z głowy / oddaleniu / y wysuszeniu ich bárzo służy.

Głowy boleniu.

Boleniu głowy zástárzáłemu vżyteczny.

Cerze. Chudnieniu. Puchlinie. Wątrobie.

Cerę bládym chędogą czyni.
Tráwieniu y niszczeniu ćiáłá przynáleżący *Cachexiam* zowią Grekowie.
Puchlinie wodnistey poczynáiącey.
Wątrobie zátkáney / oźiębley / osłábiáley / wielkim iest rátunkiem.

Glistom.

Glisty w żywoćie morzy y wypądza biorąc go w tych / y w podobnych dolegliwośćiách / náczczo trzy / á przynamniey

dwie godźiny przed iedzeniem/ iáko káſztan ábo orzech włoſki.

Syropus Ageti-

Syrop z Zeniſzku.

Syrop z Zeniſzku w náſzych Aptekách wywołány bácze/ dla nieznáiomośći tego źiela/ tákże powietſzey częśći w Niemieckich/ gdźie tákże własnego *Eupatorium Meſue* nieznano. Nie żeby v Aptekárzow náſzych Syrop nie miał być *de Eupatorio*. Jeſt y w nanodznieyſzey/ ále ten/ ktory z Rzepiku/ á drudzy z Koniegotrudu źiela czynia: ktory Láćinnicy *Gratiam Dei* y *Gratiolam* zowia/ zwiedźieni błedem *Euricy Cordi*, o czym ſie ná ſámym końcu tego rozdźiału głośniey powie/ nie z tego ktore ieſt prawdźiwe Meſuego/ktore *Dioſcordes*, y Grekowie *Ageratum*, my Zeniſzkiem po náſzemu miánuiemy. Ten tedy Meſuego prawdźiwy/ oſobliwych ieſt ſkutkow.

Watroby oźiebłość rozgrzewa.

Watrobie zámuliſku

Zámulenia y zátkánia otwiera y wyćiera

posila.

Posila/ nie tylko niepotężność w ſpráwách iey przyrodzonych/ ále też innych wſzyſtkich tákowymi niedoſtátkámi obłożone wnętrznośći/ zwłaſzczá ktore ſłuża do ſtrawnośći.

Chęć do iedzenia czyni.

Chęć do iedzenia vtrácona przywráca.

trawi.

Do trawienia nieſpoſobne/ dla zátkánia/ czyni ſpoſobne y prędkie.

Moczem wilgotnośći z ćiáłá wywodźi.

Moczem wywodźi zámuliſká/ ták z żył watrobnych/ iáko y tych przez ktore z żołądká pokarm do śiebie watrobá bierze/ *Meſaraicas* Grekowie názywáia.

Odśierdźiu.

Odśierdźia wietrznośćiámi nádete/ wolne czyni.

Hypochondriace.

Tęgość ábo nádetość/ párćia/ kłoćia/ y boleśći/ w obudwu bokách pod máłymi y krotkiemi źiebry (*Hypochondriorum tenſionem* zowia) ábo w ſłábiznách wyſſzych/ y nábrzmiáłość ich/ ták wewnatrz iáko zwierzchu oddala.

Febrze zá stárzáley.

Febry dawne z zámulenia watroby poſzle leczy. Trawieniu y miſzczeniu ćiáłá zábiega.

Trawieniu ćiáłá.

Cerę chędogą czyni.

Cerę bládá/ á właſnie iáko trupia náprawia/ y wdźięczna czyni.

Puchlinie

Puchlinam wodniſtym ieſt oſobliwym rátunkiem.

Przechodom.

Przechody wnętrzne zátkáne wychodźa y moczem wywodźi.

Mocz pędźi.

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie wolno wywodźi/ y wiele innych ſkutkow oſobliwych ma w ſobie. Tego iáko czyniony być ma nie opiſuię/ gdyż poſpolity ieſt w káżdey Aptece/ by tylko miáſto *Gratiole*, P. Aptekárze przyzwyczáili ſie bráć *Eupatorium*, właſne Meſue/ to ieſt náſz Zeniſzek.

Syrop wyćiagniony z Zeniſzká.

Syropus extractionis Agerati.

Może też Syrop z Zeniſzku być wyćiagniony/ z liśćia vſuſzonego/ tym ſpoſobem iáko z Piołynu z ſuchego/ y z innych źioł. Ten do tego wſzyſtkiego ſłuży/ do czego ſámo źiele/ ábo wodká iego/ábo konfekt/ o czym ſie iuż powiedźiáło/ ktorego ná raz połyſce tylko bráć/ z iegoż wodka/ ábo z iáka ina.

Piguły z Zeniſzku.

Pill. de Eupatorio Meſuei.

Meſuá opiſuie Piguły z ſwego *Eupatorium*, ábo z náſzego Zeniſzku/ ktore tákże w dobrych y w pilnych Aptekách ſie znáyduia. Te poſpolićie ſłuża wſzyſtkim niedoſtátkom watrobnym z zátkánia y zámulenia pochodzacym.

Zołtey chorobie.

Zoltacce/ Febrom

Febrom nieuſtáwicznym/ áni pewnych godźin przychodzacym/ kolerycznym/ ktore tákże z zátkánia żył pochodzacym/ biorac ich po kwinćie y po pułtoru ná raz/ á trocha ſerwadki po piiáiac.

Sok z Zeniſzku zgęſtniáły.

Succus inſpiſatus.

Sok z tego źiela nietylko do piguł/ ále też do innych rzeczy lekárſkich wchodźi. Ten bywa tym ſpoſobem czyniony/ iáko z Rzepiku/ á ieſt we troy naſob vżytecznieyſzy z liśćia z ſuchego wyćiagniony/ niżli proſty z liśćia świeżego.

Extrákt/ To ieſt wyćiagnienie Iſtnośći z Zeniſzku.

Extractum Agerati.

Sztucznie bywa Iſtność z Zeniſzku wyćiagniona/ tym obyczáiem iáko z Piołynu/ tám ćie odſyłam. Tęż vżywáć fortunnie może káżdy do przerzeczonych/ w tym Rozdźiale/ chorob/ dáiac go ná raz po trzećiey częśći kwinty z wodka/ ábo z ſokiem z iákiem przynależacym. Też w pigułách y w Lektwarzách vżywáć go może pod waga pomieniona/ábo iáko by ſie zdáło naſłuſzniey y naprzyſtoyniey lekarzowi.

Sol z Zeniſzku.

Sal Agerati.

Sol z tego źiela bywa bárzo potrzebnie czyniona do tych wſzyſtkich potrzeb lekárſkich do ktorych ſam Zeniſzek/ wodká/ ſok/ ſyrop/ y extrákt iego ſłuży. Z oſobliwośći iednák

Puchlinie wodniſtey.

Puchlinie: Spadkom

Spadkom záwśćiagnieniu z głowy ná pierśi/ ábo w inne członki ſpádáiacym/ vżywáiac iey według vpodobánia/ bądź ſámey przez ſie/ bądź z czymkolwiek inſzym co ieſt/ z winem/ z wodka/ z miękkiem iáiem/ ábo z konfektem przynależacym.

Troćiſzki z Zeniſzku.

Trochiſci de Eupatorio Meſue.

Z tegoż źiela Meſuá Troćiſzki/ ábo kołaczki czynił/ ktore y tych czáſow w Aptekách znáyduiemy czynione/ watrobie/ y

Sleźionie. Sleźienie z wielkiego zámulenia / nabrzmiałym. Tákże źimnicom / y Źimnicom Goraczkam ſtąd pochodzącym záwźie-tym y dawnym. Zoltey chorobie / y Puchlinie poczynáiącey oſobliwie ſłużą. Zołtacce. puchlinie.

Rozſadek.

Myla ſię ći nie pomáłu / ktorzy *Ageratum* Dioſcoridowe / To ieſt / náß Zeniſzek przybydź *Eupatorium Meſue*. Jeſzcze ći wiecey / ktorzy rozmáite ziołá / káżdy podług mniemánia / álbo rozumienia ſwego zá włáſne Meſue *Eupatorium* vdawáią. Tákże *Valerius Cordus*, Konitrud / Láćinnikom *Gratiolam* álbo *Gratiam Dei* / w ſwym *Diſpenſatorium* vdáie zá Meſue prawdźiwe y iſtotne *Eupatorium*, y ten prawdźiwy mieniąc / nie bez ſproſneg błędu / ktory / choćia przed kilkanaśćia lat / iáko wiele innych w nim bacząc ludźie vczenßy opowiedźieli / iednák náßy mili práktikánći y Aptekárze / od wpoionego raz błędu żadnym ſpoſobem ſię odwieść nie dádzą. Záczym iáko *compoſitiones* lekárſtw / ktore od tego źiela nazwiſká wźięły (to ieſt *Syropus de Eupatorio Meſuai*, *Pilule de Eupatorio* tegoż Meſuai. Trochiſci *de Eupatorio Meſue*, ꝛć.) nam w leczeniu chorych wychodzą / ábo iákowe rátunki czynią / P. Bog to widźi / y my lekárze częſto teg doznawamy. A przećie pánie Medyku nic nie rzec / bo záraz odpowiedzą : Myſmy Aptekárze / my y Práktykánći / [*ſcilicet*] ktorzyſmy ták od przodkow náßych wźięli y czynimy / y ták w Dyſpenſatoriách / ták w Pándectách / ták w Luminâriách náßych ieſt nápiſano. Prawdźiwße te błędy ſtárych / niżli prawdy y dowody wáße. O vrzedźie / O dozorze vrzedny / ktory powinieneś y możeß doyźrzeć. Albo tym ktorzy to lepiey rozumieią zlećić / á niedbaß. *Potentes, potenter tormenta patientur.* Bo tu o rzecz nie máłą y nikczemną bliźniego / álić o wielką / y owßem przednieyßą / po łáſce Bożey / to ieſt / o miłe zdrowie idźie / nád ktore żadnemu nic milßego / nic droższego niemáß. Co *Graciole cum Eupatorio*, *Meſue* / to ieſt / Konienutrudu z Zeniſzkiem / gdyż áni kßtałtem / áni przyrodzeniem / áni ſkutkámi ſobie ſą podobne: Zeniſzek ſwym ztwierdzániem y śćiągániem / poſila wątrobę / żołądek / ślezione / y ine wnetrzności / iáko tenże Meſua piße : á Konitrud ták mocno purguie / iż gdźie mu nie przydá hámulcá / coby mocy iego vſkromiało : Wątrobe / y ine wnętrzności / bárzo mdli y obráża. Coż tedy tu zá zgodá y iedność miedzy obiemá ? To poſila / záwśćiąga / pokrzepia : Owo wymiáta / ćiągnie / purguie / mdli y obráża. Ale z opiſánia oboygá pilnie ſię przypátrzywßy / ſnádnie obaczyć káżdy może. Chcemyli tedy ſumnieniu ſwemu / y chorym bliźnim náßym dobrze vczynić / tedy odmiany iednego zá drugie nie czynmy / ále káżdemu lekárſtwu włáſne co mu należy / od pierwßych lekárzow naznáczono y nápiſáno ieſt / daymy. A ieſli wczym wątpliwość / ábo niedoſtátek mamy / mędrßych ſię / ábo ich kśiąg dołożmy / im ſię náuczyć daymy / ná ſwe rozumki ſię nie ſádzmy. Ták y powinnośći náßey / y zdrowiu chorym dogodźiemy.

Złotnik / ábo Srebrnik. Rozd. 85.

Złotnik / ábo Srebrnik / źiele niſko od źiemie roſnące / wßem znáiome dla poſpolitośći iego. Liśćie ma podobne niemal Rzepikowym / (dlaczego z Láćinnikow niektorzy zowią go *Agrimoniam ſylueſtrem*, to ieſt / Rzepik płonny / ábo leśny) ieno koſmátße / z wierzchu źieleńße / od ſpodku białe / iáko śrebro / zkąd Srebrnikiem / od nas / y od Láćinnikow / y od innych narodow / nazwáne. Rośćzki z korzenia geſte wypuſzcza / po wierzchu źiemie ſię rozśćieláiące / czerſtwe / y miękße / á niżli Rzepikowe. Kwiátu żołtego iáko ná Pięćiorniku / po iednym ná káżdey rośce / lśniące iáko złoto : y ztąd też doſtáło imieniá / Złotnik. Korzenia koſmátego / ćienkiego / wielu odnożyſtego / długiego / z wierzchu pobrunatniáłego / ábo liſowátego / wewnątrz białego. Smáku ćirpkiego. Źiele to ieſt płodne / y krzewiſte / ták iż gdźie poczynie rość / wielkie bárzo pláce záśiąga.

Mieyſce y Czás.

Rośćie rad ná mokrádłách y mieyſcách wilgotnych / przy potokách /

Argentina.
Potentilla.
Anserina.
Agrimonia syl.

Grensing.
Genserich.
Grinsing.
Grenserich.
Silberkraut.

ná brzegách/ y ná wyspách Rzek wielkich/ przy ścieżkách y drogách/ ná podworzách/ ná wśiách. Lećie/ gdy kwitnie/ ma być do potrzeb lekárskich kopány y zebrány.

Przyrodzenie.

Naśćie y korzenie / iż swą ćirpkośćią śćiąga y stwierdza / od Pieciornikú swym przyrodzeniem nic nie iest rozne. Przeto/ zwłasczá korzenie iego/ w trzećim stopniu wysusza y chłodźi/ ćiepłośći znákomitey by námniey nie máiąc. Myla sie tedy bárzo / ktorzy go przyrodzenia wilgotnego być mienią. A to z tey przyczyny rozumieiąc/ że ná wilgotnych mieyscách pospolićie rośćie. Toćby tákże Rzerzuchá wodna ktorą *Sysymbrium*, y *Cardamine* Láćinnicy zowią/ ná mokrádłách rosnąca/ nie byłáby przyrodzenia wysuszáiącego/ według Gálenusá y Dioscoridá/ ále odwilżáiącego. Co sie ináczey / nie tylko ze świádectwá ták zacnych Ziołopisow/ iáko z sámych skutkow iego pokázuie. Srebrnik tedy ten zwiera/ śćiąga / śćiencza/ rospądza/ y vtwierdza. *Gal: lib*: 4. o ziołách/ ábo lekárstwách prostych/ w Rozdź: 6.

Moc y skutki.

Czerwonce.
Vpławom białogłowskim.
Krwią chárkániu
Ciekączkom.

Czerwoną niemoc zástánawia.

Vpławy ták krwáwe iáko białe/ pániam hámuie.

Krwią chárkániu iest rátunkiem.

Biegunki y ćiekaczki wszelákie záwśćiąga y leczy. Sok z świeżego źiela wyżęty káżde ráno y ná noc po czterech łotách/ ábo łyszkách go pijąc/ álbo iákimkolwiek innym sposobem vżywány. Też w winie w czerwonym y ćirpkim moczony / to wszytko potężniey czyni. Tákże wárzony y trunkiem vżywány. Náwet w obuwo go nákładszy / y nástawszy / podeszwámi gołymi ná nim chodząc/ toż czyni.

W kiszkách dárćie/ gryźienie.

W kiszkách dárćie / gryźienie ábo morzenie y żarćie vśmierza / wárząc go w ćirpkim winie czerwonym. Abo proch z suszonego miálko vtárty po kwinćie áż do pułtory/ tákże z winem ćirpkim/ ábo z iego wodką / ábo w niedostátku iey z iáką iną do tego należącemu pić dáiąc. [*Dios.*

Boleśći grzbietá y paćierzá.

Grzbietá / y paćierzow w nim boleniu / iest rátunkiem proch przerzeczonym sposobem vżywány.

Vpławy

Vpławom białym. Vpławy białe paniom záwśćiąga / proch z źiela y z korzenia iego vschłego / z wodka z tegoż źiela distillowána po pułtory kwinty / ráno y ná noc ćiepło vżywáiąc / tákże iuchá z winem wárzonego. Jeśćże potężniey / gdźieby ábo korálu / álbo Słoniowego zębu miałko vtártego / co kwinte álbo puł záważy przydał.

Fistule. Fistule goi / gdźieby tegoż prochu co czerwony złoty záważy / porządnie káżdy poránek náczczo przez trzydźieśći dni / bądź z winem / bądź z wodką tegoż źiołá z sokiem / ábo z iáką iną przynależącą vżywáć.

Niepłodnym. Niepłodnym pániam. Weźmi tego źiela dwie gárśći / máioranu garść / gwoździkow puł łotá / Cukru białego sześć łotow. To wszystko wespoł drobno pokráiáwszy w flaszę ábo w konew ćinową wsypáć nálać ná to pułgárncá dobrego winá białego / á záspuntowawszy w kotle vkropu wrzącego przez godźin czterzy wárz. A tego niepłodney białeygłowie pić káżdego dniá náczczo / y przed wieczerzą ze trzy godźiny / po sześći ábo ośmi łotow ćiepło day / pierwey ią przepurgowawszy.

Vpławom białym. Vpławom białym doświádczone lekárstwo. Wźiąć Srebrniku w ćieniu ná wolnym powietrzu vsuszonego dwá łoty / Słoniowey kośći łot / Korálow puł łotá. To miałko potłuc / przez gęste śitko przebić / á tego prochu po kwinćie / ze czterymá łyżkámi tegoż źielá wodki náczczo przez dni kilkánaśćie pić dáwáć.

Z wysoká potłuczonym. Z wysoká potłuczonym / prędkim bywa rátunkiem / źiele to wárząc w wodźie / á z puł kwarty iuchy z sołą potłuczonemu co naćiepley pić dáiąc. Abowiem

Krew zśiádłą wywodźi. Krew w nich zbiegłą y zśiádłą rozprowádza / rozczynia / y wywodźi.

Glisty. Glisty zábiia / y z żywotá wyrzuca.

Morzeniu w żywoćie. Morzenie w żywoćie vkłáda / y w żołądku / z Piołynem ná poły miałko vtárty / á po kwinćie z białym winem pity.

Kámieniu w nyrkách. Kámień w nyrkách krszy y wywodźi / w winie go w białym wárząc / á náczczo y ná noc po dobrym trunku ćiepło piiąc. tákże go prochem z winem vżywáiąc.

Ránom. Wrzodom Sadzelom ták zwierzchu iáko wewnątrz goi. Ránom wnętrznym y zwierzchnym.

Tákże wrzodom y sadzelom szkodliwym / wielkim iest lekárstwem. Wźiąwszy go y z kwiećiem dwie gárśći / Babki wąskiey / ábo Babczánych ięzyczkow pułtory gárśći / Sadcu / Jábłonki ábo Gruszczyczki / wonnego ábo kozięgo Powoiu / ktore też Przewierćieniem zowiemy / po gárśći. Liśćia Lubszczykowego / Wężowych ięzyczkow / ábo Náśięźralu / Szánty białey / puł gárśći. Korzenia Kuklikowego / ábo Benediktowego / trzy łoty. To wszytko wespoł pośiekawszy drobno / w cynową konew / ábo w flászę záspuntowáć / nálawszy z pułtorey kwarty ná to winá białego / ábo piwá dobrego / y wárzyć to przynamniey godźin czterzy w kotle vkropu wrzącego / á co dźień po cztery łyszki / ábo łoty / ráno y ná noc choremu ćiepło pić dáwáć. To bárzo prędko leczy rány / ták zwierzchne iáko wnętrzne.

Item. Gdźieby też kto chćiał mieć ná cáły rok tákowy trunek. Wźiąć źiela Srebrniku y z kwiećiem iego ośm gárśći / korzenia Rosztywałowego z liśćiem / Słonecznego obrotu ábo kwiátu / po cztery gárśći. Tránku / ábo Prosiáneywłośći / Ożánki / Przetárznikú / po trzy gárśći. Mátki Bożey dzwonkow / Koziku źiela / korzenia Dźięgielowego / po trzy gárśći. Pepowey / ábo Kurzego źiela y z korzeniem / Bukwice z iey kwiećiem / Wrotycze / Bázyliey płonney / álbo Midolnice po pułtoru gárśći. To wszytko pośiekawszy / z gárncá miedźiánego / iáko gorzałkę palą nálawszy pięć gárncy wody chędogiey ná to / á pułtrzećiá gárncá wodki wyćiągnąć wolnym ogniem / ktora będźie osobliwa / chorym do vżywánia. Gdźieby wiec w źimie sie przytráfiło żebyśmy iey potrzebowáli. Połowice tych wszystkich źioł pomienionych wźiąwszy / potłuc ie z hrubá y námoczyć / tym sposobem iákośmy o Rzepiku powiedźieli / dystylowáć / y chorym ránnym pić dáwáć.

Głowy boleniu gwałtownemu. Głowy gwałtownemu boleniu z przyczyny gorącey gotowym iest rátunkiem / wźiąwszy świeżo śielonego Srebrniku ze dwie garśći / vśiekáć / y dobrze vtłuc / álbo w donicy nowey vwierćieć / Rożána wodką dobrze skropić / á miedzy dwie chuśćie rozłożywszy / ná czoło / y skronie przykłáść / nie odeymuiąc áżby vschło. A gdźieby sie ieszcze bol nie vłożył / powtore toż vczynić.

Gorącość zbytniey w głowie y w ćiele. Zbytnią gorącość z głowy / y ze wszystkiego ćiáłá Srebrnik wyćiąga / z solą á z Rożánym octem vwierćiány álbo vtárty / y ná dłonie y podeszwy chłodno przykłádány. Doświádczone lekárstwo w rospaláníu głowy.

Gnilcu. Gnilec w vśćiech leczy.

Ránom y dźiuram w gárdle. W gárdle rány y dźiury szkodliwe goi / w winie ostrym / álbo w wodźie wárząc / á tym często vstá wymywáiąc / y chárkánie ábo Gárgáryzmy ćiepło odpráwuiąc.

Zębom boleniu. Zęby boleiące y chwiioiące w swych zuchwiách leczy / vmacnia y vtwierdza z octem wárzony.

Ięzyczku w gárdle gniiącemu. Ięzyczek ábo czopek w gárdle gniiiący goi / w winie ostrym y ćirpkim go wárzyć / á co naćiepley w vśćiech trzymáć / y gárgáryzmy często czynić.

Dźięgnie. Dźięgnie iest osobliwym y pewny rátunkiem / wźiąwszy z korzeniem do tey li

 śćia y

ścia y korzenia Pożimkowego po garśći / á w winie ná poły z wodą do połowice wárzyć / y tą iuchą wyćieráiąc płokáć często. Toż też

Kile y záwrzedźiáłośći fráncowátey.

Kile y szkodliwe záwrzedźiáłośći ná członkách wstydliwych oboiey płći wychodzą y goi / tákże częstokroć wymywáiąc / á fleytuszek w tym obmáczány ćiepło ná sądzel przykłádáiąc / y prochem iego záſypuiąc.

Máćicy záwrzedźiáłey.

Záwrzedźiáłość Máćice leczy Sok z świeżego liśćia / często nim Máćice szprycuiąc ćiepło / po dwunaśćie łotow ná raz Soku biorąc / czyniąc to przez kilkánaśćie dni / gdźieby sie wiec w źimie przytráfiło / żeby świeżo źielonego źiela nie było / wźiąć suchego / á wárzyć go długo w wodźie z winem ná poły / y tą iuchą szprycowáć.

Plámy y inne zmázy z twárzy śćiera.

Plány / Pstroćiny / zmázy ná twarzy wszelákie śćiera / y plec chędogą czyni. Nákłáść liśćia chędogiego y z czyrstwym kłączym iego w szklenice / ná to wody źimney studźienney náláć / y ná słońce wystáwić / żeby przez długi czás mokneło / á tą wodą raz cztery káżdego dniá twarz posztrychnáć / nie oćieráiąc.

Item,

Albo náláć w chędogą miednicę głęboką wody czystey studźienney do połowice / y nákłáść w nie Srzebrniku świeżego. To nákryi drugą miednicą z wierzchu / á wyłoż ná słońce gorące / one wodę ktora sie z páry będźie sádźiłá ná miednicy zwierzchniey / zbieráć / y chowáć / á zmázy ná twarzy tym námázowáć / żeby sámo bez oćierániá wsycháło.

Puchlinie w nogách.

Puchlinę z nog wyćiąga Złotnik / nákłádszy go w boty świeżo źielonego zá rosy / pokiby z niego nie oschłá / y ták gołymi nogámi ná nim chodźić. A gdźieby tákowa puchliná pochodźiłá / álbo z żołtey niemocy / álbo z puchliny / wźiąć tego źiela świeżego cztery garśći / soli iáko kásztan wiele / pokrop to wodką z Rzotkwie sporzoney / á nákłádź w boty ábo w obuw / y ná tym chodząc / ták długo áż sie puchliná strawi / odnawiáiąc co dźień.

Item,

Item, Wźiąć dwie częśći tego źiela świeżego / iedne Paproći / vtłukszy w trzewiki násłáć / á ná tym bosymi nogámi chodźić.

Gorącce.

Gorączkę nasrozszą z ćiáłá wyćiąga / vtłuc źielonego z winnym octem / y ná stopy / tákże ná dłonie przywiezowáć.

Żołtacce.

Tym ktorzy często żołtą niemoc ćierpią / dobrze im go w obuw náśćieláć pod bosse podeszwy / y ná nim chodźić.

Sadzelam stárym záplugáwionym.

Sadzele stáre / zágniłe / wychodzą y goi / wárząc Srebrnik w winie czerwonym / ábo w stárym piwie y tym wymywáć y zwierzchu plastrowáć. Toż też

Przymiot ognisty.

Przymiot ognisty z nich wyćiąga przykłádáiąc.

Morzysku w żywoćie.

Gryzienie y morzysko w żywoćie z ćiekaczek przypádłe / oddala / wárząc go ná poły z Piołynem w worku przerygowánym w winie / á co náćiepley ná żywot przykłádáiąc.

Ciekaczkow.

Ciekaczki y biegunki iákiekolwiek záwśćiąga z nienagłá / w obuwiu go máiąc y ná nim chodząc. A ktemu zadek nim sobie vćieráiąc.

Wydymániu w biegunkách.

Wydymánie / y fałszywą chęć do pochodowánia w czerwonce oddala / w winie wárzone / á co náćiepley ná pępek / y ná zádnice w sámym stolcu przykłádáne.

Biodrom. Artetyce. Pokrzywionym.

Biodrom / y innym
Członkom boleiącym.
Pokurczonym y pokrzywionym członkom iest rátunkiem tłukąc y plastruiąc.

Plecom. Krzyżom. Páćierzom boleiącym.

Boleniu plec.
Krzyżow boleniu / y
Páćierzá wszytkiego iest lekárstwem / sokiem z świeżego wyżetym náćieráiąc.

Ránom wszelákim.

Rány wszelákie leczy pusczáiąc w nie sok / ábo y fleytuszki w nim maczáć y kłádź.

Vpławam rumienym y biáłym.

Vpławy / ták czerwone / iáko y białe / pániam zástánawia / kąpiel z niego sobie po pás czyniąc.

Nábrzmiáłośćiy náPuchłośći członkow.

Nápuchłe mieysca w ćiele / też z ognistymi przymioty rozgánia / boleśći w nich vkłádáiąc. Wźiąć z ośm łotow Srebrniku / kwiátu Dźiewánnowe° / Babki / Sporyszu / Pśinek włoskich / Rzepiku / po cztery łoty. Másłá młodego bez soli czterdźieśći łotow. Owczego / ábo báránięgo łoiu ośm łotow. Oleiu lniánego cztery łoty. Ziołá y z kwiećiem máią być świeżo do tego bráne / y drobno posiekáne / Łoie z másłem y z oleiem wespoł spuśćić / y z źioły co napilniey vtłuc / y w szklenicy przez ośm dni ná słońcu smáżyć. Potym ná wolnym ogniu ták długo wárzyć / zrusząiąc / áż wszystká wodnosć z źioł wywre. Toż przez chustę mocną przecedźić / wyżąc y wypráſowáć. Ták będźie máść bárzo kosztowna / ná wszelákie nábrzmiáłośći. Ná puchliny / y przymioty ogniste / ktorey ták vżywáć mamy. Rospuśćiwszy iey według potrzeby / zmacząć w niey owczey wełny ile potrzebá niepłokáney / y przykłádáć ćiepło.

Wrzodom ćiáło wyiádáiącym.

Wrzody iádowite ćiáło wyiádáiące około śiebie / leczy / sokiem tego źiela nákrápiáiąc / y nápuszczáiąc ie / á sámym źielem vtártym zwierzchu plastruiąc. Tákże prochem iego záſypuiąc.

Morzysku y gryzawkom dźiećinnym.

Dźiatkom máłym Gryzawki y morzyská w żywoćie vkłáda / w wodźie á w winie wárząc / y co náćiepley przykłádáiąc. Bywáią im te gryzawki z żołći źieloney iádowitey / y ostrey / ktorą miewáią z mátek / gdy álbo náwietrzone y náźiebione /

álbo

álbo po społecznym z mesczyznam obcowániu / álbo po iedzeniu rzeczy surowych zsáć im dáią / záczym wielkie y okrutne morzenie w żywoćie miewáią / ktorym podczás womitámi / cześćią stoleczkámi zieloność odchodźi / iáko trawá vtárta / ktoremu złemu gdźie śie podczás niezábieży / krzywi ie / y do śmierći domieścza.

Przepuklinom / bądź gdźieby w słábiznách / álbo w dymioná / álbo w mosżná / trzewá y wnetrzności wyćiekáły / sok tego źiela świeżego / álbo iucha z wárzonego w ćirpkim winie / álbo w wodźie / á trunkiem vżywána / wielkim bywa rátunkiem. Proch tákże z niego z wodką iegoż / káżdego dniá piiąc / toż czyni.

Zebow boleśći vśmierzá / y ostábiáłość ich vtwierdza.

Dźiegnę / y

Gnilec w vśćiech goi.

Jezyczku spádłemu / y oćiekłemu / iest doświádczonym rátunkiem / wárząc go w occie / Licznika troche / y Háłunu przydawszy / y często ćiepło wyćieráiąc / płocząc / y chárkánie / ábo gárgáryzmy czyniąc.

Wrzody wilgotne / bez wszelákiego sczmienia y kasánia wysusza.

Tok zbytniey krwie z nosá záwśćiąga / w soku tego źiela chusteczke / álbo báwełny troche obmáczawszy / ná czoło chłodno przykłádáiąc.

Oczy łzámi zálewáiące y płynące wysusza / tymże sposobem / chusteczkę w soku iego máczáiąc / á ná czoło kłádąc. Też w oczy tegoż soku / álbo wodki Srebrniku / po kropce / dwu ná raz pusczáiąc.

Toż strzykánie y rzezánie w oczách vśmierza y oddala. Teyże mocy iest wodká co y sok distyllowána / w oczy y w nos pusczána.

Stáwy y członki mdłe boleiące posila.

Bebele pęcherzowáte w stolcu leczy / sok z prochem Hormodáktylowym / ábo z Páluchowym plastrowány.

Wodká z Srebrniku.

Wodká z Srebrniku ma bydź tego czásu distyllowána / kiedy ná nawietsze kwitnie / że wszytkingo biorąc / z korzeniem y z kwiećiem / á drobno posiekawszy / w *Balneum maris* / wolnym ogniem wyćiągáć. Potym do káżdego pulgárcá po ośmiu łotow znowu innego Srebrniku susonego z korzeniem y z kwiátem / z hrubá przetłukszy wsypáć / á przez dźień y noc w *Balneum maris* moczyć / toż powtorze przelutrowáć / á ná słońcu gorącym wysonowáć / żeby śie wytrybowáłá. Tá

Kámieniu w nyrkách bárzo służy / bo go krszy tym.

Boleniu krzyżow / y wszystkiego grzbietá. y

Paćierzá.

Vpławom białym.

Ciekaczkom / y

Morzysku z nich pochodzącym.

Kiszkom wewnątrz zránionym iest dowodnym lekárstwem / piiąc iey po pieći ábo sześći łyżek ćiepło ráno y ná noc káżdego dniá.

Oczu czerwonośći / y płynieniu / o czym przedtym śie też námieniło. Tákże

Oczom ćiemnym po kropi ábo trzy w nie pusczáiąc / bárzo iest vżyteczna. Dźiwnie abowiem wysusza w nich wilgotnośći / ktore wzrok ćmią. Tákże chusteczkę chędogą sowićie obmoczawszy ná nie przykłádáć.

Gnilcu.

Dźiegnie y opadániu mięsá z dźiąsł.

Rány y dźiury w gárdle złe / y Fráncowáte leczy.

Bráinu / y

Szkole / ábo szkodźie w vśleczkách dźiatkom máłym służy.

Jezyczku w gárdle oćiekłośći zbytnich flusow do niego nágárnionych / tákże iest osobliwym rátunkiem / ćiepło á często nią płocząc.

Kiły y záwrzedźiáłośći / ábo dźiury w wstydliwych mieyscách / oboiey płći / wychędaza y goi / tákże ćiepło y często wymywáiąc. Fleytuszki też w niey obmaczáne / ná nie przykłádáiąc.

Wodká z kwiećia tego źiela.

Z sámego kwiećia Srebrniku bywa bárzo kosztowna wodká wolnym ogniem iáko z sámego źiela / *per Balneum maris* wyćiągána do pulgárncá teyże / znowu kwiećia tegoż źiela susonego / y z hrubá przetártego ośm łotow sypáć / y w *Balneum maris* przez dwádźieśćiá cztery godźin moczac. Potym znowu distillowáć / y ná słońcu iárkim wytrybowáć.

Zawrot głowy odpądza.

Spadki záwćiąga.

Oczy płynące wysusza.

Záwrzedźiáłośći w oczách / y rány leczy.

Fistuły w kąćikách przy nosie / ktore pospolićie z tákowey záwrzedźiáłośći pochodzą / często nią wymywáiąc / y fleytuszki omaczáne kłádąc záwiera.

Konfekt z kwiećia Srebrniká.

Konfekt w innych stronách bárzo vżyteczny z tego źiolá kwiećia bywa w Cukrze robiony tym sposobem. Oskubszy chędogo listeczki tego kwiećia / ná białey chuśćie do przewiednienia susza w ćieniu ná

Przepukliny ták w słábiznách iáko w mosznách.
Zebom boleiącym.
Dźiegnie. Gnilcu. Jezyczká oćiekłośći
Wrzodom wilgotnym.
Toku krwie z nosá zbytniemu.
Oczom płynącym.
Strzykániu y kłoćiu w oczách.
Stáwom y członkom. Bebele około stolcá
Aqua stillatitia.
Kámieniu w nyrkách.

Krzyżom Páćierzom Vpławom białym. Ciekaczkom / y Morzysku z nich. Kiszkom zránionym
Oczom czerwoność płynieniu. Oczom ćiemnym.
Gnilcu. Dźiegnie. Ránom w gárdle.
Bráinu. Szkole.
Oćiekłośći iezyczká.
Kile.
Aqua ex floribus stillatitia.
Zawrotu. Spadkom Oczom ćiekącym. Wrzodom ocznym. Fistułam w oczách.
Conserva florum Potentil.

powietrzu wolnym / potym co nadrobniey pokráia / y w możdżerzu / we dwoy násob cukru do nich przyłożywszy / tłuką / y chowáią. Ten

Wszytkim pomienionym niebostátkom / y chorobom / iest vżyteczny / ktorym sámo ziele / ábo y wodká iego. Z osobliwośći należy

Zawrotu głowy / ráno y ná noc po pul Káśtanu biorąc. Zawrotu.

Spadkom z głowy. Spadkom

Ciekaczkom / często go przez dźień v żywáiąc / ták wiele káżdym rázem / iáko włoski orzech / ábo káśtanowy. Ciekaczkom.

Rozsądek.

Myla się / ktorzy Srebrnik chcą mieć z rodzáiem drugim Rzepiku. Ale bárziey ći ktorzy go *Millefolium*, to iest / Krwawnikiem mianowáli. Nie ták od podobieństwá liśćia y kwiátu swego łśniącego / iáko od známienitych skutkow swych / to názwisko Srebrnik / ábo Złotnik / słusznie otrzymáło.

Pięćiornik / ábo Pięćperst / Rozdział 86.

Quinque foliũ, Pentaphyllum.

Fünffingerkraut. Fünff blat.

TEgo ziela / ktore Pięćiornikiem / Pięćperstem / y Pięćilistem zowiemy / są kilkánaśćie ozdobnych rodzáiow / ktore nie ták siłámi y skutkámi / iáko postáćią y bárwą / w korzeniu / iedne od drugich / y w kwiećiu / są sobie rozne. Tych / ácz się rodzáiow piętnaśćie znáyduie: Jednák trzy náprzednieysze / y napospolitsze tu się przypomnią.

1\. Pierwszy á napospolitszy / ktory naczęśćiey do lekarstw przychodźi. Ma rosczki ćienkie / oble / piedźiste / ná ksztalt źdźiebłek ćienkich / ábo stopek. Ná wierzchu káżdego po pięćiu listkow obdłużnych / Rzepikowym / ábo Srebrnikowym iákokolwiek kárbowánim podobne około kráiow / żyłowáte: záś v káżdey stopki v spodku / gdźie z kłącza swego pochodźi / pięć mnieyszych lábrzystych listeczkow / począwszy od korzenia / áż ku wierzchu pochodźi. Kłącze ná piądź wzwysz / ru-

miánáwe niekiedy / według buynośći mieyscá ná pułtory / y ná dwie
piedźi rośćie. W wierzchu miewa wiele odnożek / albo gáłązek nie
wielkich / tákże pięćiu listeczkámi drobnemi y kárbowánemi obśiádłe:
ná tych rosczkách kwiáteczki bládo żołte / z pięćiu listkow tákże złożo=
ne. Korzeń z ćiemnáżołtáwy / długi / ná máły pálec wzmiąß / máiąc
potroße odnożek. Smáku ćirpkiego. Ten żołtym od kwiátu Pięćior=
nikiem zowiemy / ábo mnieyßym.

2. Drugi iest listeczkow śiwych kosmátowełnistych / około kráiow
lekko kárbowánych po pięćiu z káżdey stopki w wierzchu wychodzą=
ce. Prątkow / miękkich / gibkich. Kwiátu białego / od ktorego białym
iest rzeczony / ábo więtßym. Abowiem iest liśćia dłużßego y ßerßego /
niżli pierwßy. Korzeń łuskáty / ryßáwy / prątki z śiebie wypuszczá=
iący. Smáku ćirpkiego / iáko młode dębiánki.

3. Trzeći ábo mnieyßy / pierwßemu we wßem podobny / oprocz
że mu we wßem mnieyßy y drobnieyßy / ále w przyrodzeniu / y w sku=
tkách rowny y podobny.

4. Czwarty nam iest pospolitßy. Korzenia ten długiego / nie bárzo
miąßego / lisowátoćiemnego / y tám y sám w ziemi rozpierzchłego.
Smáku ćirpkiego iáko ine. Liśćie ná swych długich stopkách / rozkłá=
da sie dáleko po ziemi / nieináczey ieno iáko Pożimkowe źiele / wiążąc sie
do ziemie. Ták że w krotkim czáśie niemáły plác ziemie sobą okrywa.
Kwitnie przy ostátnich dniách Máiu / żołtym kwiátem / ná ćienkich
stopkách miedzy liśćiem / ktory Srebrnikowemu bárzo podobny. Z ko
rzenia káżdego roku od rastka / bo náśienia powiedáią go nie miewáć.

5. Piąty / korzenia włośienkowátego / iáko Zánkiel / z tych liśćia nie=
máło / ná długich stopkách pochodźi / ná káżdey po iednemu / ná pię=
ćiore káżdy rozdźielony / z wierzchu źieloności pełney / od spodku po=
pieláte / ábo biáłáwe / około kráiow nie kárbowáne / iáko v innych.
Záś te ktore ná długich stopkách ná d inne tákże z korzenia wyrastáią /
są węższe / y dłużße / á te bárzo zlekká kárbowáne są / że ich záledwie
doyźrzeć. Kwiátow białych / ná bárzo ćienkich stopkách / w Sier=
pniu kwitnących. Inne dźieśięć rodzáiow Pięćiorniká / że sie do tych
(nie ták wyobráżeniem y kßtałtem / iáko skutkámi) śćiągáią / chcąc
opuszczam.

Mieysce y czás.

1. PIerwßy rośćie przy potokách / kánáłách / strugách / przekopách /
w krzewinách / ná mieyscách wilgotnych / y trawistych / przy śćie=
żkách. Bywa y w ogrodách dla potrzeb lekárskich fláncowány /
gdźie trudno o sámorodny. Korzenie ich ná wiosnę máią bydź kopá=
ne. Ziele sámo y z kwiátem / kiedy ná nawiętße kwitnie.

2. Wtory ná mieyscách suchych / kámienistych / y skálistych.

3. Trzeći ná wilgotnych gruntách piásczystych: náyduie sie y ná źie=
miách suchych.

4. Czwarty iest pospolity wßędy rosnący / w ogrodách / y ná łą=
kách trawistych / pod płotámi / w polách trawnych á płonnych. Też
miedzy źielem Pożimkowym rad sie báwi / máiąc nieiáką z nim po=
spolitość y społeczność.

5. Piąty w gęstych á ćiemnych leśiech / w krzewinách / y w gáiách

trawnych. Inne tákże po gorách trawiſtych / w leśiech gornych / ná ſkáłách/ w puſczách roſną.

Przyrodzenie.

WSzyſtkie Piećiorniki ile ich ieſt / ſą przyrodzenia wyſuſzáiącego w trzećim ſtopniu / z właſczá korzenie / y kwiát / iáko piſze Gálenus w oſmych kśiegách o ziołách. To ſie znáczy z ćirpkośći iego oſtrey. A iż ma czaſtki w ſobie ſubtelne/ y przenikáiące/tedy też bez ſczmienia y kaſánia wyſuſza / niemáiąc namniey ćiepłá w ſobie / ſtwierdza/ zwiera /śćiaga/ vmacnia/ roſpadza. Toż y drugie máią. Biały iednák wielki/ mocniey ſtwierdza/ dla ſwey więtſzey ćirpkośći. Iáko tenże Gálenus ná pomienioym mieyſcu piſze.

Moc y ſkutki.

Głowie wilgotne. Rádoku. Podágrze. Chorobom wſzelákim wilgotnym

Wilgotnośći w głowie zbytne wyſuſza. Záczym

Padáiącą niemoc leczy.

Podágrze z fluſom zbytnich ieſt rátunkiem wyſuſzáiącym.

Choroby wſzelákie/ktore z głownych ſpadkow przypadáią / leczy wyſuſzáiąc ie. A przyſzłym broni ſie zámagáć. A to korzenie iego w wodźie wárząc ná kſztałt Chiny przyprawić/ y trunkiem przez trzydźieśći ábo 40. dni vżywáć/ we wſzytkim ſie ták ſpráwuiąc właſnie iáko w Chinie. Abowiem w ſkutkách rowne iey ieſt: y owſzem ia więcey o tym korzeniu/ á niżli o Chinie trzymam. Tá ábowiem / áni z niebem náſzym/ áni z źiemią/ áni z przyrodzeniem náſzym/ żadney własnośći/ áni przyległośći/ iáko korzenie Piećiornikowe / ma. Tá wywietrzáła/czerwem ſtoczona. To záwſze świeże mieć możemy. China wilgotnośći zbytnie w ćiele wyſuſza. To tákże czyni y trawi. Przeto więcey o tym trzymamy/ á niżli o Chinie.

Pániom niepłodnym.

Pániam niepłodnym / dla ich zbytnie wilgotney máćice / ieſt wielce vżyteczny po wyczyśćieniu mieśięcznym/ ćiáło przyſtoynie przechędożywſzy / tenże pomieniony trunek piiąc ze cztery Niedźiele / ták nápráwi máćicę złą/ y do płodu nieſpoſobną / wychędożywſzy ią z ſzlámowátośći / wyſuſzywſzy z wilgotnośći / y z ślizkośći / że potym ſnádnie naśienie męzkie zátrzyma / y do płodu obroći / czego ſnadz Chiná nie vczyni.

Item.

Może go też przećiwko przerzeczonym dolegliwośćiam/ prochem w ćiepłym winie náczczo przez trzydźieśći dni porządnie dáwáć. Abowiem toż vczyni.

Przećiwko paráliżu.

Od ſzlaku y paráliżu záchowywa / proch Piećiornikowego korzenia/ trzećią częśćią miodu odſzymowánego záczyniony / á káżdy poránek náczczo iáko pul orzechá kaſztanowego vżywány / lektwárzem ábo konfektem. Przeto

Item.

Ktorzy ſie paráliżu obawiáią/ći káżdego roku ná wioſnę y w ieśieni/ porządnie pierwey ćiáło lekárſtwy przechędożywſzy/ po dwu Niedźiel wyſſzey pomienionego trunku vżywáć máią.

Pierśiom

W pierśiách boleśći vkłáda/ſok z świeżego liśćia Piećiornikowego wyżęty/ po ſześćiu łyżek álbo łotow ná raz go biorąc.

Item.

Toż czyni wárząc ſámo źiele bez korzenia w miodowey ſyćie / á káżdy poránek y ná noc po dobrym trunku ćiepło dáiąc.

Suchotom Płucom náruſzonym.

Od ſuchot záchowywa y ſtrzeże.

Płuc wſzelákie dolegliwośći oddala / ſoku przerzeczonego káżdy dźień ráno trunkiem vżywáiąc máią.

Item. Suchotom.

Płucom záwrzedźiáłym y zránionym/ y Ludźiom ſuchoty máiącym/ doświádczonym ieſt lekárſtwem / wźiąć ſoku tego źiela wytrybowánego y przeźrzoczyſtego / Miodu iárzęcego chędogiego świeżego/ máſłá krowiego świeżego/ przepuſczonego po łotow ſzeſnaśćie/ á weſpoł vſmáżyć/ ná wolnym ogniu węgliſtym że zgęſtnieie/ iáko lektwarz y tego káżdy poránek náczczo po łyſzce bráć / leżąc wznák / lizáć / dźiwnym ſpoſobem płucá zránione / álbo gniiące leczy.

Krwią chárkáiącym.

Chárkániu krwią/ kwintę prochu z korzenia/ z winem ſłodkim piiąc / ieſt lekárſtwem. Toż

Soku z ſześć łyżek ná raz biorąc czyni.

Wątrobie Slezionie.

Wątroby/ y

Sleziony zátkánie wilgotnośćiámi ſlágmiſtymi / otwiera y wyſuſza.

Zołtaczce.

Zołtey niemocy doświádczonym ieſt rátunkiem / ſoku źiela tego świeżego ſześć łotow / ábo łyżek ná raz / z trochą kádźidłá kramnego / náczczo piiąc.

Item.

Toż czyni wárząc go z korzeniem iegoż w wodźie / áż trzećia część wywre / á ráno y ná noc przez kilká dni ćiepło po cztery ábo piąćiu łyżek vżywáć.

Item.

Albo ták. Wźiąć ſoku tego

źiela świeżo wyżetego/ ná raz pieć łotow miodu z łyßke/ ſoli troche/ zmießawßy weſpoł/ day náczczo pić ćiepło.

Káßlu/ Krwie plwániu.

Káßel leczy/

Krwie chárkánie záſtánawia/ kwinte tego prochu z octem winnem pić ćiepło dáiac.

Zołądkowi z melánkoliey.

Zołądká boleśći z melánkoliczney á ſpáloney krwie vſmierza/ cztery łyßki ſoku z źiela świeżego/ ze dwiemá łoty winá ſłodkiego piiac.

Wątrobie

Wątrobe boleiaca y z wilgotnośći zbytnich nábrzmiáła leczy/ korzenie w ſłodkim winie/ álbo w ſyćie miodowey wárzone/ á przez kilká czáſy ráno y ná noc po cztery/ ábo pieć łyżek ćiepło vżywáne.

Czerwonce.

Czerwona ćiekaczke záſtánawia/ proch z korzenia po kwinćie ná raz z czerwonym winem ćirpkim/ biorac náczczo. A gdźieby gorączká przytym by było z wodą

Item, Probatum.

Ná też ćiekaczke doświadczone lekárſtwo nád inne/ korzeń Pięćiorników w ſłodkim mleku świeżym wárz/ á káżdego dniá raz y cztery po dobrym trunku ćiepło pić day.

Ćiekaczkom innym.

Inne też ćiekaczki záwśćiąga/ ſoku tego źiela po ßeśćiu ábo śiedmiu łyżek ćiepło káżdego dniá piiac. Abo prochu kwinte z ſámego źiela z winem dáiac.

Item.

Mokrzeniu krwią.

Mokrzeniu krwią/ weźmi źiela tego ze cztery gárśći/ wárz w wodźie do połowice/ przecedź y mocno wyżmi/ przydáć cukru białego łotow ośmnaśćie/ y znowu ná węgliſtym ogniu obyczáynie wárz zßymuiac/ á gdy zgęſtnieie/ iáko ſyrop/ bierz go ná raz po trzy łyßki/ wodki Báboźáney ßeść. To po cztery poránki choremu day ćiepło pić.

Nyrkom owrzedźiáłym.

Nyrkom owrzedźiáłym/ tenże przerzeczony trunek ieſt lekárſtwem.

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ álbo kapániem tylko odchodzacy pędźi: korzenie w białym winie dobrym wárzone/ á po dobrym trunku ráno y ná noc ćiepło pić przez kilká czáſow dáiac.

Kámień w nyrkách krßy.

Kámień w nyrkách krßy y wywodźi/ tenże trunek ráno y ná noc/ przez kilká dni go vżywáiac.

Vpławom

Vpławy rumienne pániom záwśćiąga/ po ßeśćiu łyżek tego ſoku z źiela pić dáiac. Toż czyni iuchá z wárzonego w winie źiela/ á náczczo y ná wieczor ćiepło przez kilká dni trunkiem vżywána/ po ßeśćiu ábo ośmiu łyżek.

Zimnicy.

Zimnice leczy/ ſoku z łyżek ßeść z trochą tłuczonego pieprzu/ pić dáiac.

Trzećiegodniey.

Zimnice z gorączką trzećiodniowa/ záſtánawia/ wárząc go weſpoł z korzeniem iego w winie do trzećiey częśći. Tego przed obiádem trzy godźiny/ połowice wypić/ drugą połowice dwie godźinie przed wieczerzą.

Item.

Item, Jedni biorą ßeść liſtkow Pięćiornika ná ßeśćiu ſłopkách/ á z tych trzy/ miáłko vtárßy z trochą winá/ náczczo dáią pić/ drugie tákże trzy ná noc/ z winem iákom powiedźiał/ w ktorymby to źiele pierwey wrzáło.

Drudzy zás kwinte prochu z źiela miáłko vtártego z ſytą miodową/ ábo z winem ſłodkiem biorą/ godźine przed przyſtćiem. Jnni obyczáiem inákßym vżywáć każą. iáko

Czwártacce. Trzećiacce Káżdego dniowey.

Przećiwko czwártacce/ wźiąć ze czterech ſłopek cztery liſtki. Przećiwko trzećiegodniowey/ trzy ze trzech ſłopek. Zás przećiw káżdodniowey/ ieden z iedneg̃ pratká/ á z miodem ábo z winem vżywáć. (*Dioſ.*)

Item,

Drudzy wárzą to źiele z korzeniem drobno pośiekawßy/ w winie do połowice/ tego káżdy poránek/ y ná noc po dobrym trunku pić dáią.

Sciatyce. Podágrze Artetyce/

Sciátice/
Podágrze/ y
Artetyce oſobliwy rátunek dáie/ dáiac go po kwinćie/ w prochu korzenia iego z winem náczczo. A źiele ſámo tłukąc y przykłádáiac. Do tego ze wßyſtkiem go w winie wárzyć do połowice/ á ráno y wieczor/ piiac po dobrym trunku.

Przepuklinie w moßná.

Przepukłym/ proch korzenia iego w trunku vżywány/ ieſt lekárſtwem/ po kwinćie go dáiac. Tákże inne wnętrzne przepukliny leczy. Też pláſtrem go przykłádáiac.

Toku krwie. Z nośá/ Z ran/ Z złotych żyłek.

Tok wßeláki krwáwy zbytni/ ták
Z nośá/
Z ran/ iáko
Z złotych żyłek záſtánawia/ ſoku iego po ßeśćiu łyżek ná raz biorąc. Toż proch z źiela y z korzenia z winem piiac/ czyni.

Trućiźnie.

Trućiźnie śmiertelney/ ieſt trućizną ſok korzenia tego/ pieć álbo ßeść łyżek dáiac go pić.

Vkąßonym od iádowitych beſtiy.

Vkąßeniu od beſtiy iádowitych/ wielkim y známienitem ieſt lekárſtwem/ korzeń w winie wárząc/ á piiac. Albo ná proch vtłukßy go po kwinćie/ ćiepło w winie ćiepłym dáwáć.

Mleká kozom wiele dáie.

Kozy/ żeby wiele mleká dáwáły/ dáwáć im przez kilká dni tego źiela/ pierwey niżliby do wody przyßły.

Od Páiecz egogonu. Od Skorpeny. Od Smoká morſkiego.

Obráżonym od Páieczegogonu.
Od Scorpeny morſkiey/ y
Od Smoku morſkiego/ korzeń w winie wárzony/ ábo prochem w białym winie dáwány/ ieſt pewnym lekárſtwem.

Jádu ktorym broń/ y żeleźcá ná puſzczáią.

Jad/ ktorym ſtrzały/ kule/ y broń/ iákokolwiek nápuſzczáią/ gdźieby komu był zádány. Albo też táką bronią z iádowićioną był kto obráżony/ prochu z korzenia kwinte/ ábo co czerwony złoty záważy/ z winem pić dáwáć dobrze.

Wßelákie

Rány goi.

Wßelákie rány goi/ wárząc go ze wßyſtkiem/ z kwiećiem/ z korzeniem/ z liśćiem w winie/ á káżdy poránek/ y ná noc ćiepło po osmiu/ álbo dźiewiąćiu łyżek piiąc

Item.

Jtem, Ránom ćietym/ kłotym/ y tłuczonym/ trunek bárzo oſobliwy/ wźiąwßy Pięćiorniku z korzeniem z pułtory gárśći/ Zánklu/ liśćiá Rożyncowego y z kłaczem młodym/ po gárśći/ Sadźcu/ Podrożniku/ liśćia Belſynowego/ liśćia gáiowey miedunki/ álbo Wężownikowego/ Mußetrza wielkiego ktore y Kurzym ſlepem miánuiemy/ liśćia Wołowego iezyká po pułgárśći. To wßyſtko pokráiawßy/ pułgárcá winá ná to białego nalać/ w fláßy cynowey záßrobowáć/ ábo w konwi záßpuntowáć/ y w kotle vkropu wrzącego/ przez cztery godźiny warz/ á tego káżdy dźień náczczo y ná noc po osmiu/ ábo dźieśiąćiu łyżek choremu day pić.

Item.

Jtem, Weźmi korzenia z liśćiem ßeść gárśći/ Benediktu z korzeniem/ Kunradu ábo Bluſczu ziemnego/ Barwinku/ po trzy gárśći/ Głowienek żołtych/ Prośiánéy włoći/ ábo Tránku/ Zánklu Sadźcu/ Biedrzeńcu Włoſkieg liśćia/ po dwu gárśći/ liśćiá polney Roże/ álbo wierzchołkow iey/ Dźięgielu płonnego korzenia/ Trędownik liśćia/ po pułtory gárśći/ Wężowych iezyczkow/ álbo Náśięźrzału/ Kocánkow żołtych/ źiela Wroniey nogi/ po gárśći/ źiela y z korzeniem drobno pośiekáć/ y z Alembiku proſtego pięć gárncy wody ná to nálawßy/ wolnym ogniem wodki pięć gárncy tylko wyćiągnąć. Tey ták lećie/ iáko źimie ránnym dobrze vżywáć/ ábowiem rány ich z gruntu leczy.

Item.

Jtem, weźmi Pięćiorniku mnieyßego z korzeniem y z kwiećiem/ w kwietniu zbiéránego y ſußonego/ pułtory gárśći/ Srebrniku/ Bábki waſkiey/ álbo Języczkow/ Benediktu źielá po gárśći/ Sadźcu/ Zánklu/ Koßtywału/ Podeźrzonu wielkiego/ Pietráßniku korzenia/ źiela Bárnádynkowego/ ábo Kárduſowego. Wßyſtko to co nadrobniey pośiekáwßy/ w cynowey konwi zálutowáć/ pierwey nálawßy ná to pułgárncá winá białego/ ábo piwá ták wiele dobrego y przez godźin cztery w kotle vkropu wrzącego wárzyć/ á tego ráno y ná noc ćiepło káżdego dniá ránnym pić dawáć/ po ßeśćiu łyżek.

Item.

Item, wźiąć Pięćiorniku mnieyßego z korzeniem dwie gárśći. Benediktu z korzeniem/ Niedoſpiałku/ źiela ś. Zophiey/ ktore Polna Rzerzucha zowiemy/ Biedrzeńcoweg źiela/ liśćia z drzewá Pigwowego/ czerwoney Łobody/ po gárśći. Szálwiey polney garść. Wierzchołkow ábo liśćia Rożey polnej Sadźcu/ Łániej bronie płonney/ ábo Jeleniego oká dźikiego/ Rzaſy z drzewá Leſczynowego/ liśćia Gáwędowego brunatno kwitnącego/ po gárśći. To wßytko pośiekáć/ y trzy kwarty winá/ ábo piwá dobrego ná to nálać/ w konwi cynowey zálutowáć/ y przez trzy ábo cztery godźiny/ w kotle vkropu wrzącego wárzyć. Potym przecedźiwßy/ po pięci ábo ßeśći łyżek tego ránionym/ ráno y ná noc ćiepło pić dáwáć.

Wzroku ćiemnemu

Wzrok ćiemny pośila/ wźiąwßy go garść/ y włożyć go w mośiądzową/ ábo w miedźiáną miednicę/ nálawßy nań winá białego/ żeby ták do wieczorá moknął/ y tym winem wymywáć/ ábo zákrápiáć oczy.

Oczom krwawym

Oczom krwią záćiekłym/ ſok źiela z świeżego wyżęty/ á po kilku kropek/ ráz y kilká w dźień puſczány/ dobrze czyni/ y krew z nich ſpądza.

Dźięgnie/ Gnilcu.

Dźięgnie y owrzedzeniu w vśćiech.

Gnilcu/ ranom/ y wßelákim ßkodom w nich/ proch z korzenia z miodem ná máść záczyniony/ tym mážąc goi/ á iucha wárzonego źiela z korzeniem/ Rożánego miodku do tego przydawßy/ płocząc ćiepło raz kilká przez dźień. Toż czyni ſok z źiela nim rány w vśćiech wymywáiąc.

Szkorbut. Dźięgnie.

Szorbochowi/ ábo

Ránom w gárdle.

Dźięgnie y dźiąſłom gniłym y opadáłym/ ieſt wielkim rátunkiem. Tymże ſpoſobem ránom/ y podźiuráwieniu w gárdle. Wźiąwßy teg źiela z korzeniem dwie gárśći/ pokráiáć drobno/ y we trzech kwartách winá/ ábo wody/ wárzyć do wywrzenia trzećiey częśći. A do iuchy odcedzoney ßeść łyżek miodku Rożánego/ Hałunu dwá łoty przyday/ tym częſtokroć Gnilec wyćieray/ płocz/ y chárkánie ćiepło czyń.

Smrod z vſt y zębow.

Smrod z vſt/ ábo z zębow pochodzący/ odgánia/ wárząc go z korzeniem/ á płocząc/ y w vśćiech długo tę wodę trzymáiąc.

Języká boleśći.

Taż wodá w vśćiech ćiepło trzymána/ bolenie iezyká oddala.

Zębom chwiejącym.

Zęby oſtábiáłe y chwieiące vtwierdza y vmácnia/ Hałunu do niey przydawßy/ w vśćiech tákże ćiepło trzymáiąc.

Zębom boleiącym.

Zęby boleiące leczy korzeń w winie/ ábo w oććie winnym wárzyć/ á płokáć/ y co naćiepłey tę iuchę w vśćiech trzymáć.

Item.

Item, Pięćiornik/ ktory iágody/ iáko Poźimki nieśie/ w ſłoney wodźie/ ábo w roſole naprzod wypłokány/ potym w winie/ álbo w oććie dobrym y śilnym wárzony/ toż czyni. *Item*, Korzenie Pięćiornikowe káżdego dniá náczczo grzyźione/ y długo żucháne/ zęby záchowywa od ſkázy/ y bolu. Toż czyni w winie go wárząc/ y tym káżdy poránek płocząc/ y wychodzáiąc.

Item. Zęby od nárußenia y bolu záchowywa.

dażaiac.

bażáiąc.

Dźięgnie. Dźięgne leczy / proch iego z Cukrem zmieszáć/á tym záſypowáć y wyćieráć/popłokuiąc ćiepłą iego iuchą / Rożánym miodkiem oſłodzoną.

Iádu páieczegonu. Páieczemu gonu iádu/ ieſt oſobliwym lekárſtewm ſok tego źiela pijąc/ á źiele ná ránę pláſtruiąc. [Dioſ.

Zoſtrzáłość gárdłá. Zoſtrzáłość krztaniá / ábo piſczálki / przez ktorą dech puſczamy/ gładką y wolną czyni: wárząc korzenie iego w wodźie/ á potym oſłodźić ćiągnionym Cukrem / á chárkánie ábo gárgáryzm ſobie czeſto czynić co naćiepley. [Dioſ.

Slinogorz. Wrzod w gárdle/ ktory Slinogorzem zowią. Sok z świeżego źiela wyżęty/ leczy pijącego ná raz ze dwánaśćie łyżek ćiepło Tákże nim gárgáryzm czyniąc. [Plin.

Włośney niemocy. Boleśći ćiężkie w pierśiách / zwłaſczá Białymgłowom/ ktorą *Alſaharauius* 14. Rozdźiale Práktyki ſwey. A *Ariſtoteles* w śiodmych kśięgách o Przyrodzeniu źwierząt / *Morbum Pilarem*, zowią/ to ieſt/ Włośna niemoc. Gdyby kto z tráfunku wypił włos długi Białogłowſki / leczy. Liśćia tego źiela z świniem ſádłem / ábo ſmalcem vtłukſzy / y pláſtrem ćiepło ná pierśi przykłádáć.

Morbus Pilaris.

Tok z noſá z ran. Tok krwáwy zbytni z noſá. Tákże Z ran záwśćiąga / tłukąc źiele á ná czoło przykłádáiąc. Tákże ná Rány/

Zimnicy trzećiegodniowey. Zimnice trzećiegodniowa/ ſkroca ná pulſy ziuſzony/ á ile źiele przykłádáne.

Mocz wywodźi. Mocz nád przyrodzenie záſtánowiony / ábo ćięſzko y kapániem odchodzący/ źiele to bądź ſuſzone/ábo świeżo źielone / w winie ábo w oliwie / ábo w máśle ſmáżone / á ná prog łoną y w krok co naćiepley/ miedzy dwiemá chuſtomá przykłádáne / wolno wywodźi.

Nerwom. Artetyce. Żył pietych/ ábo nerwow boleśći. Artetykę vśkramia/ tłukąc y przykłádáiąc ćiepło.

Podágrze Artetyce. *Item*, Pedágrę/ y Artetykę vſpokoia/ źiela ſámego świeżego wźiąwſzy vtłuc go z ſkurkámi Gránatowych ábo źiárniſtych iábłek á z ſolą ná pláſtr/ y przykłádáć. Iuchę też tego źiela ráno y ná noc pić dobrze. [Dioſ.[Plin.

Wrzodom ćiáło wyiádáiącym. Wrzody ćiáłá wyiadáiące goi / y ſzerzyć śię im broni.

Gruczołom. Bolączkom twárdym. Gruczoły y Zołży twárde / Bolączki wſzelákie zákámiáłe y twárde / zmiekcza. [Dioſ.

Wolą rozpędza. Wolą pod gárdłem rozgánia.

Swiniey wrzod. Zá vſzymá świnie wrzody roſpędzą.

Puchlinie w członkách. Puchlinę w członkách / y ná innych mieyſcách wyćiąga.

Przepuklinie. Przepuklinę śćiąga do kupy / y ſpaia.

Piekielny ogień gáśi.

Ogniu piekielnemu. Bembele w ſtolcu. Bembele twárde w śiedzeniu rozgánia.

Fiſtuły w ſtolcu. Fiſtuły w ſtolcu leczy/ [Dioſ.] źiele w occie wárząc / á pláſtruiąc. Gdźieby śie też iáka bolączká otworzyłá / wodą wárzonego źiela wymywáć/ á korzenie toż wárzone zwierzchu pláſtrowáć. (Dioſ.

Kroſtom. Czerwonce. Ciekączkom innym. Kroſty ſtrupiáte z ćiáłá ſpędza. Czerwoną ćiekączkę. Tákże y Ine biegunki záſtánawia proch korzenia tego źiela z czerwonym winem po kwinćie go ná raz biorąc. Abo w tymże winie wárzone / náczczo y ná noc pomiernym trunku vżywáiąc. Dioſ.

Wrzodom iádowitym fráncowátym. Wrzody złe/ iádowite/ fráncowáte/ vſtá y twarz roziádáiące y pſuiące / korzenie ich wárząc do trzećiey częśći wywrzenia/ leczy czeſto ćiepło tą wodą wymywáiąc/ y chárkánie czyniąc. (Dioſ.

Fiſtułom wſzelákim Wrzody ćiekące. Fiſtuły/ y wſzelákie Wrzody ćiekące wychędaża/ záwiera y goi/ liśći tłukąc z miodem á z ſolą/ y ná nie pláſtruiąc. Toż ſam ſok w Fiſtuły puſczáiąc to czyni.

Wątrobie boleiącey. Płucom ránnym. Wątrobie boleiącey. Płucom náruſzonym / ſok z korzenia młodego wyżęty / á trunkiem káżdego dniá vżywány/ ieſt rátunkiem. (Dioſ.

Truciznom. Truciznom y iádom tenże ſok śie ſprzećiwia náczczo go pijąc. (tenże.

Pádułu. Padáiącey niemocy powiádáią go bydź doświádczonym lekárſtwem/ po trzydźieśći liſtkow / przez trzydźieśći dni porządnie z ſyta miodowa pijąc. Abo ie w winie przez dźień y noc / to ieſt/ od godźiny do godźiny mocząc/ y pijąc. (tenże.

Item.

Rány goi. Rány wſzelákie goi/ liśći tłukąc z wieprzowym ſádłem / á przykłádáiąc. Abowiem wychędaża / y ćiáłem zdrowym ie náraſta. Też w winie źiele wárzone / toż czyni tym ie wymywáiąc. Toż czyni w ſoku ſleytuſzki ćiepło maczáne/ á w rány kłádźione / zwierzchu ſámym źielem pláſtruiąc.

Item. Item.

Bolączkom twárdym. Bolączki wſzelákie twárde / nápuchłe leczy zmiekcza / korzeń miáłko świeży tłukąc/ y przykłádáiąc/ á przytym ſok z wyżętego / ráno y ná noc po cztery ábo piąćiu łyżek pijąc.

Káncer. Káncer powiádáią leczy / tákże go z korzeniem tłukąc/ y przykłádáiąc.

Zánokćicy Spárnym wrzodom. Zánokćice/ y Spárne wrzody goi / z wieprzowym ſádłem pláſtrowáne.

Páznokćiom chropowátym. Páznokćie chropowáte ſpadzą przerzeczony pláſtr.

W kolánách bole vkłáda. Bole w kolánách vkłáda/ źiele tłukąc z ſolą á z winnym octem / y pláſtrem ćiepło przykłádáiąc.

Plány

Plánom y pstroćinom ná ćiele.

Plány y bláchy sprosne po ćiele / spadza y śćiera wárzac go w winnym occie / á roztárszy miálko / y ćiepło przykładáiac. Tákże sámo surowe źiele z octem rozćieráne przykładáć dobrze.

Item.

Wrzody. Sadzele.

Wrzody / y

Sádzele złe ćiekace / wysusza y do goienia przywodźi / prochem ie zásypuiac z tego źiela y korzenia miálko vtártym.

Krew zbytnia zástánawia.

Tok zbytni krwie z ran y zkadkolwiek zástánawia / rychło tymże prochem ie zásypuiac.

Febra Tertiána. Febra Quártanna.

Febre ták trzećiodniowa iáko czwartodniowa leczy / liśćia tego źiela vtłuc / maki / oliwy / y wody przydawszy z potrzeb / do vczynienia plastru / ktory po trzy kroć ná żywot przykładay. Ten abowiem wszystkie wilgotnośći wyćiaga / ktore sie zápaláia w ćiele / y te goraczki czynia.

Zołtaczce.

Zolta niemoc spadza / sok z Jeczmienna maka záczynić / y z tego pigułki poczynić / á przez dni dźiewieć po cztery z nich ráno bráć.

Liszáiom Swierzbu.

Liszáie / y

Swierzb suchy z ćiáłá spadza: wárzony w syćie / pijac / w nim sie czesto kapiac / ábo też sokiem iego náćieráiac.

Czerwonce.

Záleca *Plinius* nád ine wszytkie lekárstwá korzenie Pieciornikowe / przećiw nievleczoney czerwoney ćiekacce / w mleku wárzone / á trunkiem vżywáne.

Zołtaczce.

Zolta chorobe leczy / tákże korzenie w winie do trzećiey cześći wárzone / y pite. A tymże korzeniem wárzonym / ábo sokiem z świeżego ćiáło poćieráne.

Kádukn.

Padáiacey niemocy *Plinius* bydź gotpewnym lekárstwem vdáie / liśćie z woda vtárte / á trunkiem vżywáne.

Item.

Item, Liśćie Pieciornikowe w winie rozćieráne / á przez trzydźieśći dni porzadnie vżywáne / przydáiac do tego prochu z Bukwice miálko vtártego pul lotá y szosta cześć kwinty / á octu z Cebule zamorskiey trzy loty ábo łyszki. Twierdzac że to lekárstwo poteżnie Kádukleczy. (*Pli.*

Koniowi ná wybićie zkoku.

Koń / gdźieby w kućie ábo w kolenie noge wybił / áboby mu nápuchłá: wźiać Pieciornikú przygárznie ábo dwoie. Másłá według źiela wźietego / iesli wiele / tedy go wźiać iáko gesie iáie / iesli mniey / tedy y másłá mniey. To wespoł wárzyć co náleypiey / y goraco przykładáć ráno y ná noc czyniac to przez pieć dni porzadnie.

Koniowi ábo bydlećiu narośliny w zádku.

Koniowi / ábo innemu tákże bydlećiu / gdźieby w posladku iákie narośliny szkodliwe były / vstrzydz mu ie / ábo rozerznać / á woda tego źiela wárzonego ćiepło y czesto wymywáć / y kreta zásypowáć

Aqua stillatitia pentaphilla.

Wodká z Pieciornikú wyćiagniona.

W Máiu / ábo w Kwietniu (ile tu w nászych kráinách zimnych / gdźie źiolá pozno z źiemie wychodza) napzystonieyszy czás bywa do distillowánia tey wodki / wźiawszy źiela sámego z korzeniem y z kwiećiem / drobno z *Balneum maris* wolnym ogniem wyćiagnać. A do káżdego pulgárnca tey wodki ośmi lotow tegoż źiela suchego / z korzeniem tákże y z kwiećiem zgrubá przeráziwszy / wsypáć / przez dwádźieśćia cztery godźin w ćieple moczyć, Potym znowu *per Balneum maris* przećiagnać / wysonowáć / ábo ná słońcu iárym wylutrowáć.

Watrobie. Slezionie. Nyrkom. Ledzwiom. Przechodom. Pecherzom. Moczu.

Watrobe / Slezione / Nyrki / Ledźwie / Przechody / Moczu / Pecherz. } zátkána otwiera pijac iey każdy dźień ráno y ná noc po pieći ábo sześći łyszkách.

Mocz zátrzymány pedźi.

Kámieniu y mułu.

Kámień w nyrkách krszy y moczem wywodźi. Tákże muł piásczysty.

Gnilec.

Gnilec / y zawrzedźiáłośći vst.

Rány.

Rány. Dźiury w gárdle.

Dźiegnie /

Dźiegne / y ine szkody w vśćiech goi / przymieszawszy miodku Rożánego trochę / y tym czesto wymywáć / wyćieráć / płokáć / y chárkánie czynić.

Rak drzeniu.

Drzenie y trzesienie rak odpadza / vmywáiac sie nia / ábo nia náćieráiac / á nie oćieráiac.

Vinum Pentaphylli.

Wino Piecperstowe.

Marcellus (bo żaden iny / áni z Grekow / áni z Láćinnikow) bárzo to wino záleca / y słusznie / gdyż niepośledniejszych iest nád ine skutkow. To z suszonego źiela / z korzenia y kwiećia bywa czynione z dobrego winá / mosztu / tym obyczáiem / iáko sie o Piolunkowym winie powiedźiáło.

Spadkom

Spadkom zbytnim ná Płucá padáiacym.

Od suchot záchowuie / przy broni.

Suchotnym ludźiom / ábo ktorzy do nich sa skłonni bárzo vżyteczne / bo wysusza y trawi wilgotnośći.

Podágrze. Chyrágrze. Sciátice. W kolánách łup. Artetyce. Watrobie. Slezienie.

Podágrycznym / y Chyrágrycznym.

Sciátycznym.

W kolánach łamániu.

Artetycznym / to iest w członkách / y w stáwách łamánie ćierpiacym.

Watrobie.

Slezienie zátkánym służy.

Kámieniu w nyrkách.

Kámieniowi w nyrkách broni sie zámnażáć.

Moczu. Pecherzom. Nyrkom.

Mocz ćiesko obchodzacy pedźi.

Pecherz y nyrki z mułu piásczystego wychedaża / y kámieniu broni w Pecherzu sie zámnażáć.

Vpławom białogłowſkim. Máćicy wilgotnej płodne czyni.

Zyły ſuche y wßyſtkie członki posila.
Od Szláku y paráliżu záchowywa.
Tákże od innych chorob ćieżkich / ktore z fluſow pochodzą.
Ciekoczki wßelákie záwśćiąga. Tákże
Vpławy białe paniom.
Máćicy wilgotney bárzo ſłuży wyſußáiac.
Do płodu niepłodne/czyni ſpoſobne.

Nierwom. Paráliżu broni. Ciekoczkom.

Rozſadek.

Do tych pietnaſtu rodzáiow Pięćiorniku / przykłádáia niektorzy Zánkiel / przeto że też pieć liſtow nieśie. Drudzy ziele Poźimkowe/ktore tákże pieć liſtkow ma ná iedney ſtopce / miedzy nie poczytáia / ále nieprzyſtoynie / áni włáſnie. Trzeći nagorzey y naſproſniey / ktorzy Pepáwe / álbo Kurze ziele / (*Tormentillam* Láćinnicy zowia /) chcą mieć włáſny Pięćiornik ſtárodawnych Zielopiſow. Ktorych to mniemánie ták prawdźiwe ieſt / iáko pieć ieſt śiedmia / á śiedm ieſt piaćia. Muśieli ći przez wßyſtek czás żywotá ſwego niewidáć / áni Pięćiornku/ áni Kurzego źiela.

Pieniężnik álbo Gęśi Poley/ Rozdział 87.

Numularia.
Hirundinaria.
Serpentaria.
Centummorbia.

Pfennigkraut.
Egelkraut.
Schlangenkraut

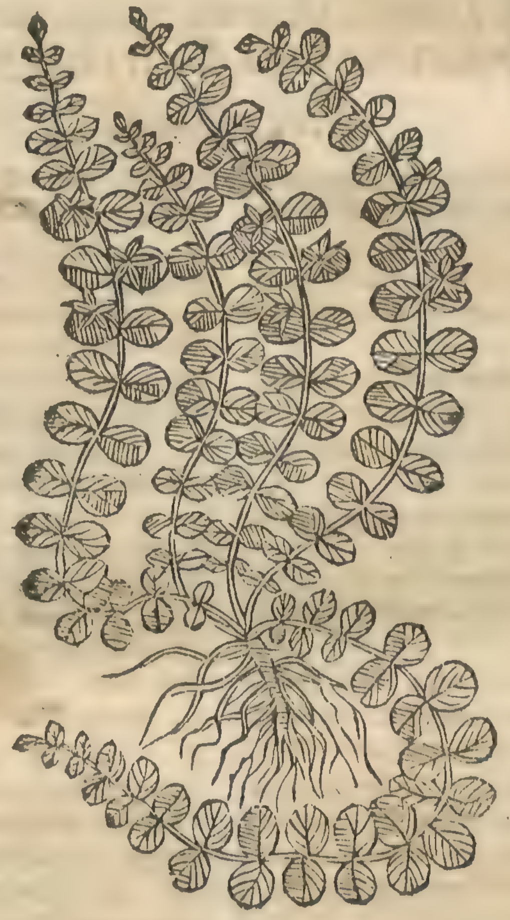

DWoy Pieniężnik / álbo Gęśi Poley / ktory też Spiwrzodem y Stowrzodem drudzy z náßych miánuia wielki y máły. Wielki korzonkow ieſt drobnych/ćieniuczkich/ z niewielu odnożek/ z ktorych wiele ſubtelnych roſczek wyraſta Te miedzy trawą y innymi źioły po źiemi roſkłáda/ pnac ſie iáko wąż. Skąd y od Láćinnikow *Serpentaria*, y od niektorych narodow názwány. Ten roſczki miewa łokietne/ miękkie y ſoku pełne / bywáia podczás dłuſße/ ná ktorych poczawßy od dołu/ áż do wierzchu/po parze liſtkow od śiebie gęſto położonych pochodźi: á te ſą przy mießeyßym y tłuſtßym / dla pełnośći ſoku. Ma odſpodku tychże liſteczkow máłe witeczki/ćienkie/iáko niteczki/ktorymi ſie źiemie chwyta/y do niey ſie przywięznie. Ten ma liſtki obßerne/

poprzecz ná pálec / álbo poprzeczny pálec/pod czás ßerße/żyłowáte/ zielone / y iáko Pieniążki okrągłe: od czego ták v Láćinnikow / iáko v nas Pieniężnikiem rzeczony. Miedzy liśćiem/ á rośczkámi/ ná máłych ſtopkách / żołte kwiatki łſniące / y ná pozor wdzięczne. Po ktorych okwitnieniu znáyduie ſie naśienie w łupinkách drobne / ćiemno rumiáne. Drugi pierwßemu wewßem podobny/ tylko we wßytkim mnieyßy, y drobnieyßy / obá ták w zimie iáko Lećie zielenieia.

Mieyſce y Czás.

Obá rośną ná łąkách/ w ogrodách y ſádách wilgotnych/ nád przykopámi przy wodách. W Máiu ſie z ziemie pokázuie/ w Kwietniu y w Czerwcu kwitnie: ktorego też czáſu ma bydź zbierány y ſußony.

Przyrodzenie.

Wyſußa ná końcu wtorego ſtopniá/ á ná początku trzećiego zwiera/ ſtwierdza / ſpaia / záwśćiąga. Co ſie z iego ſmáku baczyć może.

Moc y Skutki.

Wnętrznym y zwierzchnym doległiwośćiom ſłużẏ.

Pieniężnik nie tylko zwierzchownym niedoſtátkom ná ćiele / ále y wnętrznym ieſt wielce vżyteczny. Jáko

Płucom owrzedźiáłym.

Płucom owrzedźiáłym y zránionym w syćie miodowey wárzony / wielkim ieſt lekárſtwem (*Fuch.*)

Item.

Item, W wodźie álbo w syćie miodowey z Koßtywałem y z Głowienkámi / á trunkiem ráno y ná noc przez kilká czáſow vżywány/ toż czyni.

Kiſzkom owrzedźiáłym.

Kißkom záwrzedźiáłym y zránionym.

Czerwonce.

Czerwoney ćiekacce: Tákże

Ciekaczkim inym.

Ciekaczkom wßelákim.

Krwią pluiąc.

Krwią plwániu z przerwánia żyły w płucách. Tákże

Vpławō.

Vpławy paniom zásłánawia potężnie/ ták prochem z winem ćirpkim czerwonym / álbo z wodką Głowienkową/ Koßtywałową/ Bábczáną / y z innymi przynależącymi wodkámi / iáko inche wárzonego/álbo Kliſteránii go vżywáiąc. *Diof.*

Káßlu ćießkiemu dźiećinnemu.

Káßel máłym dźiatkom leczy y záſtánawia/ zwłaſzczá ſuchy y ćießki/ w wodźie go wárząc / ktorą ocukrowawßy/ dáwáć im częſto ćiepło pić. (*Trag:*)

Czerwonce.

Czerwoną ćiekaczkę prędko záſtánawia z Sporzyßem/ z Srebrnikiem wárzony/ w Czerwonym winie oſtrym y ćirpkim. Toż innym.

Ciekaczkam każdym.

Biegunki wßelákie.

vpławom

Vpławy pániom záwśćiąga/ wárząc go z Bábką / á z Wężownikiem/ z Różą czerwoną/w czerwonym winie/ á piiąc.

Złotym żył kō zbytnie płynącẏ.

Złote żyłki zbytnie otworzone y płynące záwśćiąga / tenże przerzeczony trunek.

Dźiećiom przepukłẏ.

Z oſobliwośći y z własnośći ſwey/ dźiećiom przepukłym y nárußonym / gdy z nich kißeczki wyćiekáią w moßenki/ doświádczony ieſt rátunkiem / ták trunkiem dáiąc im/ iáko plaſtruiąc. [*Matth.*]

Szkorbut ábo Szorbách.

W ßkorbućie ábo w ßárbáchu / to ieſt/ w wnętrznym gnilcu/ bywa lekárſtwem nie pośledním/miedzy inemi do tegō należącemi źioły / w winie wárzony / y trunkiem vżywány. Tákże gárgáryzowány.

w płucách. w kißkách. w nyrkách. W pęcherzu. W máćicy. rány zágniłe ſmrodliwe.

Rány ſmrodliwe y

Wrzody wßelákie zágniłe/ ropiſte/ wychędaża y goi w płucách.

W kißkách.

W nyrkách.

W máćicy.

W pęchyrzu y indźie z przerzeczonym ſpoſobem wárzony/ y trunkiem ćiepło vżywány.

Rány. Sadzele. Wrzody.

Sadzele / Rány / y

Wrzody zwierzchowne potężnie goi wychędażáiąc ie / y te ktore ſą trudne do goienia/ wymywáiąc wodą źiela wárzonego/ ábo ſokiem/ á źiele ſámo to wárzone/ ábo y ſurowe tłuczone / y zwierzchu ná nie przykłádáne / ábo prochem z vtłuczonego záſypowáne/ wyczyśćia / ſpaia / záwiera / y leczy. Owa / iákimkolwiek ſpoſobem vżywáne/ przećiwko pomienionym wrzodom/ták wnętrznym iáko zwierzchnim/ ieſt rátunku známienitego.

Ránom świeżym ćiętym y kłotym. Item.

Rány świeżo ćięte y ßtychowe / tákże go z kwiećiem y ze wßytkim tłukąc y przykłádáiąc/ potężnie záwiera y leczy.

Sok toż czyni co y źiele iego/ puſczáiąc go w rány / ábo fleytuchy w ćiepłym macząc á w nie kłáść może zwierzchu ſámym źielem świeżym vtłukßy go plaſtrowáć.

Sok z Pieniężniku.

Succus Numulariæ.

Może bydź ſnádnie ſok z tego wßyt-

kiego źiela wypráſowány ták iáko z piołynu. Ten do wßytkich pomienionych chorob / ták iáko ſámo źiele ieſt przygodny.

Czerwonce. Czerwona ćiekaczkę tym ſpoſobem leczy. Wźiąć cukru Rożáne° cztery łoty. konfektu Pigwoweg trzy łoty. Soku Pieniężnikowego łot. Cukru Borakoweg dwá łoty/ glinki Ormieńſkiey przypráwioney kwinte. Roży czerwoney pułkwinty. Pereł przypráwionych dwie kwinćie. Korzenia Wężownikowego y Kurzego źiela/ miáłko vtłuczonych po pułkwinty/ ſoku Pigwowego y Piołynowego ábo Syropu iego/ ileby doſyć do záczynienia Konfektu było/ ktorego náczczo y przed wieczerzą iáko Włoſki orzech/ ábo Káßtanowy ná raz bráć.

Mocz zbytni záwśćiąga. Mocz zbytnie/ y niezátrzymánie/ vſtáwnie odchodzący. Sok Gęśiego Poleiu/ Sok z Tarnek z wodką Grzybieniá białego wodnego pijąc / zwłaſzczá ze zbytniey gorącośći/ záwśćiąga.

Krwią pluiącym. Krwią pluiącym pewnym bywa rátunkiem/ tego źiela ſok z Máßtyką/ z ſmoczą krwią/ z glinką pieczętowáną/ á z Rożánym cukrem / miáſto Konfektu vżywány.

Ránom zwierzchnym. Rány zwierzchnie leczy / y od przymiotow ogniſtych broni y záchowuie/ pomázuiąc ie nim / Tákże ſleytußki w nim mocząiąc á przywiązuiąc.

Vpławom. Vpławy Pániam záwśćiąga. Wźiąć ſoku Pieniężnikowego/ Bábczánego / po cztery łoty. Wodki Rożáney ſześć łotow ábo łyżek/ octu łot/ czerwonych korálow/ Burſztynu/ czerwonego kámienia/ glinki Ormieńſkiey/ Myrtowych iágodek. Kádźidłá kramnego po puł łotá / źiemie pieczętowáney/ ileby doſyć było do zágęſczenia plaſtru. Te rzeczy wßyſtkie miałko weſpoł vtłuc: a dwa z nich plaſtry poczynić/ ieden ná przodek/ drugi w zad ćiepło przykłádáiąc. Tenże plaſtr rozćiągniony ná Báwełnie / á ſtoczony ná czopek / ábo węzełek / w otwor łoná wpráwiony / toż czyni.

Item.

Kißkom wygryzionym w czerwonce. Kißki/ gdźieby były w czerwoney ćiekacce zránione / Kliſtera tym ſpoſobem do tego bárzo vżyteczna ták bywa czyniona: Wárz Jęczmień/ Kurzeźiele/ Koßtywał/ Bábkę/ w wodźie/ tey polewki pułtrzećiey wźiąć kwáterki. Loiu Jeleniego dwá łoty/ ſoku Gęśiego Poleiu cztery łoty / y to przez Kliſtere dáwáć. Abowiem nie tylko ćiekaczkę záwśćiąga/ ále zránione kißki leczy.

Wodká z Gęśiego Poleiu.

Aqua Stillat. Numularia.

Tá ma bydź w ten czás diſtillowána/ gdy ná nawiętße kwitnie / iáko w Máiu / ábo w Kwietniu.

Płucom.

Wątrobie.

Kißkom záwrzedźiáłym y zránionym wielce ieſt vżyteczna trunkiem vżywána.

Płucom. Wątrobie Kißkom.

Czerwonki.

Ciekacki/ ine

Vpławy Białogłowſkie záwśćiąga.

Krwią pluiącym z wodką Bábczáną ná poły zmießána / á z glinką Ormieńſką / y z Cukrem rożánym pitą / doświádczonym lekárſtwem.

Czerwonce. Ciekaczkom inym. Vpławom. Krwią pluiącym.

Zbytnią gorącość {Wątroby/ Żołądká/ y Nyrek zápalenie,} gáśi/ y vśmierza/ vżywáiąc iey trunkiem.

Zápaleniu żołądká. Wątrobie gorącey. Nyrkom zápalonym.

Kißkom ránnym/ y ſłoną á oſtrą flágmą wyiádłym y wygryzłym/ piiąc ieſt vżyteczna. Tákże Klißterą ćiepło dáną.

Kißkom wygryzłym y zránionym.

Rozſadek.

To źiele ma v nas názwiſká rozmáite. Pieniężnik że liſteczki ma iáko pieniąßki máłe. Spiwrzod / ábo Stowrzodowiec/ iż ma wielkie zálecenie do goienia rozmáitych wrzodow/ ták wnętrznych iáko zwierzchnich. Co ſię z opiſánia ſkutkow iego baczyć może. Wężownikiem / że wężowie y gádźiná będąc zrániona / nim ſię leczy. Ale też iż ſię po źiemi pnąc miedzy źioły / wije iáko wąż.

Stośił / ábo Wielośił. Rozdźiał. 88.

Polemonia, & Polemonium.

Tauſentkrafft.

STo ábo Wielośił ma roſczki ćienkie / liſteczki trochę więtße niżli Rućiáne y dłużße / podobne Sporzyßowemu liśćiu / ábo Lebiotki białey. Ná wierzchu gáłązek ma iáko iákie oganki / ábo okołki / w ktorych naśienie czarne / korzeń długi łokietny / białáwy.

Mydelnicy korzeniowi / ktora Láćinnicy *Herbam Lanariam & Struthium* zowia / podobny.

Mieysce.

Rośćie ná gorách / ná skáłách / ná mieyscách suchych y ostrych.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest ćiepłego y suchego / máiac w sobie nieiáka subtylność przenikáiaca.

Moc y skutki.

Trućiznie y iádom. Korzeń z winem piiac / iest lekárstwem przećiwko trućiznie / y iádom / z vsczknienia od iádowitey bestyey.

Czerwonce. Czerwona ćiekaczke zástánawia / z winem czerwonym ćirpkim / ábo z woda skálista piiac korzeń.

Mocz pędźi. Mocz ćiezko odchodzacy / ábo nád przyrodzenie zátrzymány / wolno wywodźi y pedźi z woda prosta / ábo z iáka nád przystoyna / pity.

Scyatyce. Artetyce. podágrze Sciátyce y boleśćiam w biodrách / Artetyce / Podágrze iest lekárstwem / tákże z woda prosta tenże korzeń vżywány.

Mieśieczna wzbudza. Chorobe mieśieczna białogłowska zástánowiona zbudza y wywodźi.

Sadzelom. Wrzodom Rány / Sadzele. Wrzody wilgotne wysusza y goi / wymywáiac ie iucha tego źiela wárzonego / á prochem zásypuiac.

Slezienie twárdey. Slezione stwardniáła y boleiaca zmiekcza y boleśći w niey vkláda / ćwierć łotá prochu iego / z octem miodowym ábo z winnym piiac.

Vkaszony od Niedźwiadká. Vkaszeniu od Niedźwiadká / pewnym y doświádczonym iest rátunkiem / rozćieráiac go y ná rány przykłádáiac.

Item. Nie może też tym Niedźwiadek swym iádem szkodźić / ktorzyby káżdego dnia korzenia teo náczczo vżywáli / y choćiażby od niego byli obrażeni / tedy im iad teo szkodliwy być nie może. Náwet przy sobie noszony.

Bolenia żebow. Zuchány bol zebow oddala / trzymáiac go ná nich.

Kámień kruszy. Kámień kruszy y wywodźi mocnem / prochem vżywány.

Od Niedźwiadká. Przy sobie noszone od Niedźwiadká obrażenia záchowuie.

Rozsadek.

O myleni sa w swym mniemániu ći / ktorzy Stosił ábo Wielosił / Rutewka / ktora y Koźia Ruta bydź mienia. Bo Rutewká korzenia iest krotkiego. Rośćie nie ná mieyscách gorzystych iáko Stosił / ále ná polách słońcu otworzystych / á pospolićie nád przykopámi. W wierzchu gáłazek / nie okolki / ábo kiscy / iáko Wielosił / ále strączki iáko rosczki wydáie / w ktorych nasienie rumienne / nie czarne. Tákże y drudzy nie w mnieyszym sa bledzie / ktorzy to źiele *Been album* bydź mienia. Gdyż *Been album*, nie w kiscách / áni w ogonistych okolkách / ma swe nasienie / ále w szupinkách iáko w iákich kieliszkách / wlasnie iáko Firletká krowia. Też Been nie ná gorách / ále pospolićie ná łakách rośćie. Niechże tedy P. Aptekárze ná ostrożności máia w swych Composiciách. Tákże y ći / ktorzy sie ćwicza y obieráia w rozeznániu własnym źioł / y w miánowániu ich.

Złomignat / Rozdźiał 89.

Panaces Pharnaccum. Solidago Saracenica. I.

Heydnisch wundtkraut.

ZŁomignat / od spoienia y zwárzenia kośći w ćiele złamánych / iest rzeczony: Drudzy Gádowym / álbo wężowym Trankiem názywáia go że przećiwko vsczknieniu od Gádźiny / iádu przyietemu y zádánemu / iest osobliwym lekárstwem. Ten klacza złobkowánego / ná

pułtorá

Pułtorá łokćiá / podczás y ná dwá wzwyß / podczás ćiemno pobru=niáłe / niekiedy iáko Bylicá źielone. Liśćia wáſkiego od klacza/ku końcu wierzchniemu ßerßego/ podługowátego / iáko ná Wierzbie/ o=koło kráiow kárbowánego. Kwiátu żołtego / ktory gdy okwitnie / tákże iáko Prośiánawłoć w pirzyſko wypuſcza. Korzeń knodowáty álbo węzłowáty/ długi / máło odnożek z śiebie puſzczáiacy.

Mieyſce.

Rad w leśiech przy mokrádliſkách rośćie / ná mieyſcách wypráw=nych / w krzewinách / y przy krzewinách / miedzy wierzbą / y przy wodách rzecznych.

Przyrodzenie

Wyſußa / y rozgrzewa we wtorym ſtopniu / co ſie znáczy z ſmáku iego gorzkiego / wyćiera / ſpaia / zwarza złomki / otwiera / śćien=cza / roſpráwuie.

Moc y Skutki.

Kośći połománe zwiera. Kośći w ćiele połamáne ſpaia y zwie=ra / tłukąc y przywiiáiąc.

Kámieniu. Kámień w nyrkách y w pęcherzu krßy.

Moczu. Mocz zátrzymány pędźi.

Máćicy. Máćice zaźiębiona / y do płodu przeto nieſpoſobną rozgrzewa y napráwuie / wá=rząc go w winie / á po ßeśćiu / ábo śiedmiu łyżek / ráno y ná noc ćiepło go piiąc.

Gryźieniu w kiſzkách. Gryźienie w kißkách vśmierza.

Opußeniu. Opußenie żywotá / y nádęćie kißek wol=ne czyni / ábowiem wietrznośći roſpądza.

Puchlinie. Puchlinę z ćiáłá wywodźi.

Bokom nábitym. Nábićie y pełnosć bokow z dußnośćią leczy. Owa tym wßytkim chorobom ſłu=ży / ktorym Zánkiel.

Nyrkom záwrzedźiáłym. Záwrzedźiáłośći nyrek y innym wne=trznośćiom ſłuży. Tákże

Wrzodom zágniłym. Wrzody złe / zágniłe / ſmrodliwe / wy=czyśćia y goi / wymywáiąc nim / álbo ſok z niego w nie puſzczáiąc. A prochem iegoż záſypuiąc.

Przepukłym. Nárwánym / y przepukłym / z Niedo=śpiałkiem w czerwonym winie ćirpkim wárzony / á trunkiem ráno y ná noc vży=wány / rátunek dáie.

Máćicy záwrzedźiáłey. Máćice záwrzedźiáła / iáko y Prośiána włoć leczy / wárząc w winie á diſtyluiąc / y trunkiem tey wodki ráno / y ná noc vży=wáiąc.

Kißkom nádętym. Toż też nádęćie kißek / z żárćiem y z gry=źieniem vkłáda / wietrznośći roſpędźiwßy

Wrzody.

Vſtom zárażonym. Rány w vśćiech z ogniſtymi przymio=ty goi. Tákże

Języczku nábrzmiáłemu. Języczká nábrzmiáłość / y nápuch=nienie leczy / wárząc / á tą iuchą płocząc ćiepło / y chárkánie / ábo gárgáryzmy czy=niąc.

Wodká Gádowego Tránku.

Aqua Stylla.

Tá w kwietniu ábo w Czerwcu / ile tu v nas w połnocnych kráinách źimnych / gdy ná nawiętße kwitnie / ma bydź wy=ćiągána.

Ránom. Wrzodom. Rány y wrzody / ták wnętrzne / iáko y zwierzchne goi / piiąc / y nią wymywáiąc.

Przegoſom. Przeto y ſtárćia w śiedzeniu y w k. nie / goi / chuſteczkę máczáiąc / y ćiepło kłádąc.

Też tym chorobom wßyſtkim ſłuży kto=rym Tránk / álbo Prośiánawłoć należy.

Rozſądek.

To źiele áczkolwiek máło nie wßedy poſpolite ieſt / wßákoż dla zániedbánia / y nie znáiomośći iego / rzadkiemu ieſt wiádome / ták z kßtałtu / iáko ſkutkow.

Tránk / ábo Prośiánawłoć / Rozdźiał 90.

Tránk / ktory Prośiánawłoćią drudzy zowią / klącza abo rozgi ieſt dwułokietney y trzyłokietney / według buynośći mieyſcá / gládkiey / obłey / rumienney / wewnątrz czczey / około tego / liśćie ob=ßerne / podługowáte wyráſtá. Liśćie Wierzbowemu álbo Oliwne=mu podobne / tylko obßerne y więtße / zwłaſzczá te ktore przy źiemi. O=

Virga aurea ſeratis foliis.
Herba Iudaica, &
Herba Fortis.
Herba ſortis.
Solidago Saracenica.
2.

Gulden wundtkraut.

koło kráiow zlekká kárbowáne/ głádkie/ á iáſno źielone. Kwiátu przy geſtßym żołtego po ſwych odnożkách / iáko gwiazdeczki máłe / ktory/ gdy dozrzeie / w pyrzyny ſie białe y mßyſte obráca. Korzonkow czarnych z niewielu odnożek / niezbytnie w źiemi głeboko roſpierzchłych.

Mieyſce.

ROśćie w leśiech / ná gorách / ná págorkách / ná miedzách / w winnicách / nád wawozámi. Kwitnie w Sierpniu.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt / wyſußáiacego / rozgrzewáiacego w wtorym ſtopniu / rownie iáko y Złomignat / wyćiera/ſpaia/zwiera/śćiencza / otwiera / roſpráwuie / y rzedźi.

Moc y ſkutki.

Cyrulicy / y Bárwierze do ran vżywáia tego źiela ſczeſliwie/ ták do máśći y plaſtrow / iáko do trunku ránnym. Pocżnie ábowiem rány ták zwierzchne iáko y wnetrzne leczy.

Trunek ránnym.
Może też trunek ták z ſámego tegoźiela iáko y z innymi / do tey potrzeby bydź czyniony / w winie wárzac z Zánklem/ z Jábłonka/ z Pieniężnikiem/ z Głowienkámi/ z Niedośpiałkiem / Bábka / y innymi podobnemi źioły / choćia y w wodźie / według vpodobánia káżdego.

Czerwonce.
Czerwona biegunke záwśćiaga. Tákże Ciekaczki inne hámuie/ wárzac/ badź w winie czerwonym / badź w wodźie/ á tey iuchy raz y trzy przez dźień trunkiem/ przez kilká czáſow vżywáć. Tákże y Kliſtery / z teyże wody ćiepło dáiac. — Ciekaczkom inym

Z oſobliwośći ſwey / nyrkom boleiacym. y — Nyrkom. Kámieniu
Kámień máiacym / ieſt wielkim rátunkiem/ że nietylko muliſko y piaſek z nich wywodźi y wychedaża / ále y kámień krßy / y moczem wywodźi.

Nyrki / y
Przechody / moczu / ßlámowátośći / wilgotnośći wychedaża/ ktore poſpolićie ćießki odchod moczu czynia / w trunku / — Przechodom moczu.

tákże

tákże wárzonego vżywáiac w winie. (*Arnald. Vilano.* [*Math. Dodon,*

Wrzodom y bolączkom otworzyſtym.
Rány y wrzody otworzyſte / świeże / goi / tłukac ſámo źiele / á przykłádáiac / bo wyſußa / y śćiaga ie wkupę. Tákże proch z liśćia y z kłacza / nim ie záſypuiac. (*Fuch*

Sadzelom záſtárzáłŷ
Stárym ſádzelom ćiekacym / tenże proch bárzo ſłuży wyſußáiac ie / y goiac. (*Fuch.*

Vſtom záwrzedźiáłym. Gárdłu zránionemu.
Vſtom záwrzedźiáłym. Gnilcowi.
Ránom y dźiurom w gárdle / ieſt rátunkiem wielkim y známienitym / wárząc źiele w ſyćie miodowey / y w oliwie / á ćiepło tym vſtá płocząc / y chárkánie / álbo gárgáryzmi czeſto czyniac.

Zębom oſłábiáłym
Zęby oſłábiáłe / y chwiącace vmacnia / płocząc ie ćiepła iuchą z tego źiela.

Slinogorz
Slinogorz w gárdle.

Język zápáleniu z oćiekłośćią.
Zápalenie z oćiekłośćia ięzyczká / y ine mieyſcá około niego náruſzone leczy / czeſto gárgaryzmi ſobie czyniąc.

Strutym. Opuchłŷ.
Strutym / y
Opuchłym w winie białym warz / á trunkiem dáiac.
Nárwánym w ćiele / y

Przepukłŷ
Przepukłym / z Niedoſpiáłkiem y z Zanklem wárzony / ráno y ná noc vżywány / ieſt oſobliwym rátunkiem.

Ciáłu opádáiącemu y gniiącemu.
Opadáłość ćiáłá z zbytniey zágniłośći / prochem iego záſypowáć dobrze.

Vrázom. Zbićiom. Potłuczonym. Vtrząśnionym. Vrwánŷ.
Vrázom /
Zbićiu /
Potłuczeniu /
Vtrzaśnieniu y vrwániu / w piwie ábo w winie ſam wárzony / ábo z Zánklem y z Koſmaczkiem / á przez kilká dni trunkiem vżywány / ieſt lekárſtwem.

Wrzodom y ránom oćiekłym.
Wrzodom / y ránom oćiekłym ſmrodliwym / z Fengrekiem / z Slazem / y z Kurdwánem w wodźie wárzony wymywáiac nim / bárzo ſłuży.

Pániam niepłodnym dla záźiębienia máćice.
Pániom niepłodnym / dla záźiebienia y zbytniey wilgotnośći máćice w winie wárzony á pity / ieſt rátunkiem.

Kału y muliſku w pęcherzu.
Kał y muliſká z pęcherzá / y z nyrek / moczem wywodźi.

Gryźieniu w żywoćie
Gryźienie w żywoćie vkłáda.

Puchlinie
Puchlinę z ćiáłá wywodźi.

Nábrzmiáłośći.
Nábrzmiáłość wßyſtkiego ćiáłá odpadza.

Bokom nábićiu.
Bokow nábićie z duſznośćia / zmiekcza / tákże trunkiem vżywány.
Innych ſkutkow ieſt / ktorych Zánkiel.

Máść ábo plaſtr.
Może też bydź z niego máść vczyniona / do záwieránia / y goienia ran y ſadzeli.

Fiſtule.
Fiſtuły záwiera / prochem ie z niego záſypuiac. (*Fuch.*)

Sok z Prośiáney włoći.

Succus.

Sok z świeżo źielonego kłacza / liśćia / y z kwiećia bywa wyżymány tym ſpoſobem iáko z innych źioł. Tenże

Ránom świeżym. Wrzodom zágniłym.
Swieżym ránom y ſtárym / wrzodom / ſadzelom / do wychędożenia y goienia ſłuży / zwłaſzczá z ſokiem Kokornakowym ná poły zmieſzány / ábo z miáłkim prochem iego. Abowiem w nich trawi wßelákie złe wilgotnośći.

Nápuchnieniu.
Nápuchnieniu wßelákiemu ku leczeniu trudnemu / piiac / y nim náćieráiac.

Chropowátośći ćiáłá
Chropowátość ćiáłá y zmázy náćieráiac nim zgładza y ſpadza.

Wodká z Tránku / ábo Włoći Prośiáney.

Wodkę z tego źiela naprzyſtoyniey dyſtyllowáć z *Balneum maris* w Lipcu / y w Sierpniu / gdy nalepiey kwitnie.

Do zránienia wnętrznośći / ták iáko iuchy z wárzonego źiela / trunkiem vżywáć może.

W czerwoney ćiekącze. Tákże w inych biegunkách / gdźieby były kiſzki názbyt wyſtrugáne / wygryźione iádowitą máteria / y zránione / tey wodki w trunku dobrze vżywáć.

Kámień w nyrkách krßy / y moczem wywodźi / rownie / iáko iuchá z wárzoneg.

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie wywodźi / trunkiem iey vżywáiac.

Przechody moczu zámulone y zátkáne / otwiera y wychędaża / ßlámowátośći lipkie / flegmiſte z nich wywodźi / piiać.

Do ran w vśćiech y w gárdle.

Język zránieniu / gnićiu / y oćiekłośći.

Gnilcu / y innym w vśćiech ßkodom bárzo vżyteczna / płokánie y chárkánie mia czyniąc.

Rozſadek.

Nieprzyſtoynie czynią / ktorzy to źiele Tránk mieſzáia z Wielośiłem / tákże z Złomignatem / choćiaß nieiákokolwiek ſkutkámi do śiebie przyſtępuią / wßákoż iedno nie ſą.

Pepáwá ábo Kurzeźiele / Rozdźiał. 91.

Kurzeźiele / ktore Pepáwą / y Przerwipepem zowią. Korzenie ma miernomiąſſe / krotkie / knodowáte / ábo gruzłowáte / y węzłowáte / w ſobie geſte / wewnątrz rumienne. Smáku śćiagáiącego / ćir=

Tormentilla.
Septifolia, &
Septifolium
Chryſogonum.
Betularia.

Tormentill.
Hertzwurtzl.
Feygwurtzl.
Bluttwurtzl.
Rottwurtzl.
Rhurwurtzl.
Rothelwurtzl.
Rottgüntzel.
Birckwurtzl.

cego cirpkiego / iáko w żołądźiu. Z tego korzenia / káżdey Wioſny zwłaſczá w Kwietniu puſczáia ſie liſtki naprzod ná obdłużnych ſtopkách/ Pięćiornika mnieyſzego podobne/ieno drobnieyſze ná śiedmioro/ podczás niektore z nich ná pięćioro/ále zrzadká/rozerżnione y rozdźielone/ z obuſtron koſmáte/á około kráiow ząbkowáne/ rozſádzone po przatkách / iákoby pod pewnym rozmierzeniem od śiebie. Prateczkow potym ćienkich pięć / álbo wiecey wypuſcza / rumiennych / ná piądź álbo ná pułtory. Kwiátu bládo żołtego/ze czterech liſtkow złożonego/ Pięćiornikowemu podobnego/ tylko mnieyſzy y drobnieyſzy: ktore gdy opádną / náſtáwáią głoweczki / iáko Pożimkowe iágodki / á te naśieniem bywáią tego źiela.

Mieyſce.

ROśćie ná gorách/ págorkách/ nád wąwozámi głębokiemi/ miedzy krzewinámi/ rośćie y ná rowninách/ ná wielkich y obſzernych miedzách/ á poſpolićie/ y nawiecey w Brzozowych leśiech/ ſkąd też y od Láćinnikow *Betularia* nazwána: że ſie w ćieniu y w chłodźie / miedzy Brzeżiną bárzo kocha. Z ziemie nie rychło wynika / dopiero w ten czás/ gdy poczyna wino kwitnąć.

Przyrodzenie.

KOrzeń zwłaſczá wyſuſza w trzećim ſtopniu / á nie znácznie zágrzewa. Nie chłodźi też w trzećim ſtopniu / iáko niektorzy twierdzą. Ma nieiáką część zimności wodney w ſobie/ tákże ćiepłoty powietrzney część/ śćiąga/ ſtwierdza / ſpaia / y ſtula / goi/ pośila.

Moc y Skutki.

Do wyciągania y wysuszania flusow flagmistych/ wielkim iest lekarstwem. Tak że wszelakim dolegliwościam z nich pochodzacym/ znamienitym iest ratunkiem.

Francy. Francowata chorobe/ z gruntu ia leczy/ warzac korzenie tego ziela/ tym sposobem iako Chyne/ abo Salsa parille/ pocac sie dwakroć dnia każdego/ y miasto pospolitego picia toż piiac. Ale przedtym potrzeba ciało lekarstwy przystoynymi przechedożyć/ iako tego zwyczay bywa/ przed takowym pocenim.

Korzenie Pepawy podobne iest w skutkach Chinie przednicy. Przeto

Niety lko francy/ ale też

Kaduku. Glowy bolenia. Zawrotu. W niemocy padaiacey/ ktora kadukiem zowią.

W zawracaniu glowy.

W ciężkim boleniu glowy z zimnych wilgotności.

Podagrze Chyragrze. W podagrach

W chyragrach:

Scyatyce. Artetyce. W scyatyce abo wbiodrach boleściom.

W Artetyce/ y w łamaniu stawow barzo iest użytecznym lekarstwem/ wyższey pomienionym sposobem używaiąc.

Kaduku dziecinnemu. Dziecinne choroby leczy: wziąć korzenia vsuszonego y miałko vtluczonego z niego prochu/ Cytwaru: Palonego rogu Ieleniego po pul łota. Kości z Ieleniego serca/ perel miałko vtartych/ po kwinćie: Czaszki przyprawney z głowy człowieka zdrowego/ pul kwinty. Cukru lodowatego trzy loty. To wszystko miałko y co nasubtelniey vtluc: Do tego z pięć listow bitego złota naprzedniejszego przydać/ y pilnie w puszecce chedogiey/ do takiey potrzeby dziecinney chować. Daiac tego na raz co może na koniec noża nabrać/ z wodka Benedyktowa/ albo z Panny Mariey Rożyczki/ we dwie a we dwu godzinach powtarzaiąc.

Kaduku ludziom starszym. Ludziom w wietszym wieku bedacym padaiacey chorobie/ wziąć korzenia Pepawy/ abo Kurzego ziela korzenia. Nasienia Zwiesinozkowego/ czaszki z głowy człowieka zdrowego/ nasienia Rożey cielistey z szupinek ochedożonego/ po pul łota. To co nasubtelniey vtluc/ przesiać/ a w skorzanych woreczkach chować/ daiac takowym chorym po kwinćie na raz/ z wodka Pierwiosnki/ abo bialey Bukwice

Piersiom y plucom nadrażonym. Piersiom/ y

Plucom wewnatrz zranionym/ y owrzedziałym/ wziąć korzenia tego ziela dobra garść ochedożonego/ y co nadrobniey pokraianego/ albo skrobanego/ na to pul garnca wina dobrego białego nalać: nazaintrz do wywrzenia trzeciey części warzyć. Potym ćwierć funta Rożanego Cukru trzyletniego przydać/ y rospuścić/ przecedzić/ a choremu po sześciu łyżek na raz ciepło pić dawać/ każdego dnia dwakroć/ trzy godziny przed iedzeniem.

Tenże trunek.

Suchotom. Item. Suchoty maiacym/ iest barzo vżyteczny.

Item, Wziąć Kurzego ziela z naćia y z korzeniem iaka część dobra świeżozielonego/ obrać z chwastu/ spłokać/ o chedożyć/ posiekać/ y w kamiennym moździerzu vtluc/ albo w dunicy nowey vwiercieć/ przylawszy czwarta część wina/ iako iest ziela. Potym dobrze vtarszy wespoł wypraśować/ y wziąć tego soku pulkwarty/ a rospuścić w nim cztery loty stareg Cukru Rożanego/ znowu przecedzić przez chusteczke/ y choremu każdego dnia trzy godziny przed iedzeniem pić dawać. Także na wieczor/ to czyniac/ ażby ozdrowiał.

Sercu mdlemu y wnetrznościam inym. Item. Serce mdłe/ y inne

Wnetrzne członki posila/ korzenie to suche albo świeże/ pokraiawszy/ w winie moczac/ a trunkiem vżywaiac.

Temuż struchlałemu sercu/ a ile czasu powietrza morowego/ bywa wielkim y osobliwym posiłkiem w prochu iakim kolwiek sposobem pożywany/ badź w winie/ badź w polewce.

Iadu y truciznie. Iad y truciżne wszelaka/ w trunku abo w iedzeniu zadana/ przez pot z ciała wyciaga.

Powietrzu morowe⁹. Także zaraze y iad powietrza morowego/ piiac sok z świeżozielonego/ tak z ziela/ iako z korzenia iego wyżyty/ na raz po łyżek sześć/ albo siedm. A czasu zimy gdy o świeże ziele trudno/ może wziąć z suchego/ miałko prochu vtluczonego/ a po kwinćie/ abo coby czerwony złoty zaważył/ z białym winem rano pić. Albo

Item. Wziąć garść tego ziela y z korzeniem iego/ a w kwarcie białego wina/ abo octu winnego/ do połowice warzyć. Z tego wziąć łyżek sześć/ y rozetrzeć kwinte Dryakwie dobrey/ a ciepło wypiwszy pocić sie w pościeli zaraz potym ze trzy godziny.

Czasu morowego powietrza. Czasu powietrza morowego iakimkolwiek sposobem to ziele vżywane/ iest doświadczonym ratunkiem/ y przeto niemasz tak podley Recepty od vczonych lekarzow/ y doświadczonych przećiwko morowemu powietrzu napisaney/ gdzieby to ziele niewchodziło. Tak do zawarowania y vstrzeżenia tey zarazy/ iako iuż zarażonym tym iadem. Abowiem nietylko to złe z ciała wywodzi przez pory/ ale też skryta moca swa serca strzeże y broni/ od zarażenia duchow serdecznych/ od zagniecia przyrodzonych wilgotności/ y od

ziadowicenia

ziádowicenia ich. A gdzieby záráżone iuż były / wyſuſzą zágnile / y trawi. Przeto ſłuſznie możemy tego korzenia vżywáć miáſto pachniącey Kucżmerki czerwoney Ormiańſkiey / zwłaſzczá iákowá bywa do nas przywieziona / do lekarſtw ſercu należących.

Item. Czáſu podeyrzáne. Czáſu podeyźrzánego powietrza / gdźie by źimnicá komu przypádłá / bądź z záchwycenia iádu morowego / bądź nie z tego ále z inney przyczyny / táki vczynić záraz trunek: Wźiąć prochu tego korzenia z kwintę / drugą kwintę Dryakwie przedniey / wodki tego źiela ze cztery łyżki / octu winnego oſtrego dwie dobre łyżce. To weſpoł zmieſzawſzy źimniczemu dáć ćiepło ná raz wypić / y nákrywſzy go dobrze / kázáć mu ſię przez trzy godźiny poćić. Ták źimnicá z iákieykolwiek przyczyny przypádłá / przepádnie / y więcey ſię niewroći.

Záráżony. Ktorzyby záchwyćili powietrza / ten trunek przerzeczony doświádczonym ieſt rátunkiem. Tymże ſpoſobem

Angelſkiemu potu. Záchowywa od záráży. Angelſkiemu Potu ſłuży.

Ktoby tego prochu kwintę z winem białym ćiepło / ile w źimie vżywał náczczo: á lećie z octem / álbo z wodką z ſczawikową / ten tego dniá będźie wolny od zaráży morowey.

Item. Proch bárzo koſztowny / czáſu powietrza morowego / wźiąć Pepáwy ze dwá łoty / źiarnek ábo pecek z Cytrynowego iábłká / naśienia Kárduſowego / álbo Bernádinkowego po łoćie. To miáłko vtłuc / á ná raz co czerwony złoty záważy / álbo iáko dobry laſkowy orzech / z białym winem dobrym / álbo z winnym octem náczczo pić. Ták tego dniá możeſz ſię vſtrzedz zaráży morowey.

Záráżony. Gdźieby więc iuż záchwyćił tego złegó / tedy wźiąwſzy kwintę prochu tego korzenia / drugą Dryakwie / ze czteromá łyżkámi tego źiela wodki / á ze dwiemá gwoźdźikowego octu ábo winnego dobrego ćiepło dáć pić / á przez trzy godźiny dáć mu ſię poćić / zá pomocą Bożą z niebeſpieczeńſtwá wynidźie.

Item. *Item.* Wźiąć korzenia ochędożonego ſuchego / Dyptanu białego. Pereł przednich vryáńſkich po łoćie / á co naniżey wſzytko vtłukſzy / nálać ná to ſoku ſześć łotow ſpolney Dryakwie / á vmieſzawſzy dobrze / ná ſłońcu vſuſzyć / znowu miáłko vtłuc / y tákże ſześć łotow / ábo łyżek tegoż ſoku ſpolney Dryakwie nálać / záczynić / ná ſłońcu vſuſzyć. Toż po trzećikroć vczynić / vſuſzyć / vtłuc / prześiać / á pilnie w ſkorzánym woreczku / do potrzeby chowáć / á vżywáć czáſu potrzeby / po kwinćie y po pułtory / ze czteremá łoty ábo łyżek / tegoż źiela Kurgoże wodki przymieſzawſzy Kárduſowey / y octu winnego dobrego po pułtory łyżki. Dryakwie przedniey kwintę / to ná raz wypiwſzy / przez trzy godźiny ſię co nalepiey poćić / potym ſuchymi chuſtámi ćiepłymi ſię zetrzeć. Ták powietrza świeżo záchwyconego z śiebie pozbyć może.

Item. Weźmi miáłko vtłuczonego prochu / korzenia Pepáwy kwintę. Dyptanu białego tłuczonego puł kwinty / Dryakwie przedniey kwintę / á záráżonemu day pić z wodką tegoż źiela / z wodką Miedunkową / á z winnym mocnym octem / káżdego po dwu łyżek wźiąwſzy / co nadłużey ſię potym pocąc. Doświádczono. Item.

Item. proch przećiwko temu koſztowny. Wźiąć dwá łoty korzenia Pepáwy / Liśćia ſuchego Sczawikowego / pułtorá łotá. Kádźidłá krámnego / Korzenia Koźłkowego / Korzenia Oleſznikowego / po trzy kwinty. Dyptánu białego / Biedrzeńcu białego korzenia / po pułtory kwinty. To weſpoł co naſubtelniey vtłuc / á w woreczku ſkorzánym chowáć / y czáſu potrzeby z winem ábo z octem / iáko laſkowy orzech / tego prochu náczczo vżywáć. A gdźieby ſię przytym chćiał poćić / przydáć do tego Dryakwie dobrey kwintę / pobudźi pot. Item.

Iny proch przećiwko záráżeniu morowemu / nie mniey od pierwſzego vżyteczny. Wźiąć korzenia ſuchego y ochędożonego teyże Pepáwy / dwá łoty. Korzenia Biedrzyńcowego łot. Korzenia Kukliku / ábo Benedyktowego / Dyptanu białego / Glinki Ormieńſkiey po puł łotá. Glinki pieczętowáney puł kwinty / Máćice Perłowey kwintę / Szmárágdu przepárowánego dwie częśći kwinty / zwłaſzczá odrobin iego / co naſubtelniey vtártych. Drzewá Orlego ábo Ráyſkiego / korzenia Jeleniego oká / ábo Broni / po ſzoſtey częśći kwinty / ábo co dźieśięć źiarn ięczmiennych záważy. Te co naſubtelniey vtłuc / w ſkorzánym woreczku chowáć / do vſtrzeżenia powietrza morowego. Tákże iuż záráżonym / po kwinćie z winem ábo z octem winnym vżywáć. Záráżonym / z Dryakwią / á z pomienionymi wyżſzey wodkámi y z octem / dla pocenia / pić dáwáć. Item.

Też wiele może w tych przypadkách / korzenie y z náćią ſwą w winie / ábo w oćcie wárzone / ná czczo iuchą pijąc.

Czerwonke. Miedzy wſzytkiemi źioły / ledwie ſię ktore temu rowne ználeść może / ktoreby potężniey czerwonkę záwśćiągnąć mogło. Tákże ine ćiekáczki / biorąc go prochem po kwinćie / z czerwonym winem ćirpkim. Ale czerwone korzenie Pepáwy

cerwonce zás bláde. Białey ćiekaczce. Zołtey y czarney ma bydź vżywáne.

Item,

Też z tego źiela korzenia / do pomienionych ćiekaczek / może bydź Konfekt / Lektwarz / Trunek. Proch przygotowány wedle vpodobánia káżdego / y zdánia vczonego lekárzá.

Item.

Item. Weźmi ze trzy garśći tego źiela z korzeniem / drobno pokráiánego / do tego z ośm łotow Rożánego cukru trzyletniego / winá czerwonego pułgárncá. To zálutowáć w cynowey konwi / ábo w fláßy cynowey / y przez cztery godźiny w kotle vkropu wrzącego pilno wárzyć / á tego po ośmi łotow / ábo łyżek káżdego dniá ćiepło pić dáwáć / ćiekaczkę czerwoną máiącemu / y w káżdey biegunce.

Kiszkom w ćiekaczkách ránionym/

Też kißkom zá tákiemi ćiekaczkámi / zbytnie wyßlámowánym / wyſtrugánym / y zránionym / ten pomieniony trunek / bárzo ieſt vżyteczny. A gdźieby przy tákowych biegunkach / Febrá y z goraczką byłá: tedy te rzeczy máią bydź we dżdżowey wodźie / ábo ſtokowey / miáſto winá wárzone.

Item. Czerwoney niemocy.

Item. Doświádczone lekárſtwo przećiwko ćiekaczkom wßelákim. Wźiąć kwinte prochu tego korzenia. Cáły orzech Muſzkátowy. Mąki troche owśiáney. To wßyſtko záczynić świeżym białkiem / y vpiec ábo ná żeláznym ßuffánie álbo liśćie ábo ná gorącym dnie ogniſká / często obracáiąc y przekłádáiąc / á gdy śię dobrze przyrumienieie / choremu náczczo dáwáć ieść / czyniąc to przez pięć dni porządnie.

Item, Czerwona niemoc záſtánawia / wźiąć Synogárlicę y z pierzem / á możeli bydź żywą / tę / w nowym gárncu nie polewánym / nákrywßy pokrywką / zálepić gliną rozczynioną / y dobrze z oſtrzyżkámi z ſukná od poſtrzygáczá / á z ſolą vbitą wſadź z gárncem w piec dobrze vpalony / że śię w nim ná popioł ſpali. A gdy powoli przechłodnie gárniec / ono co w nim ieſt / miáłko vtrzeć / do tego ták wiele według wagi wźiąć prochu / korzenia Kurzego źiela / á dobrze weſpoł pomießáwßy / do potrzeby pilnie chowáć / biorąc tego ná raz po kwinćie / ná grzance ze rżánego chlebá przygrzáney / á w wodce Pepáwy námoczoney / y tym prochem poſypáney vżywáć náczczo y ná noc / popiiáiąc toż wodką káżdy raz. Czyniąc to przed oboiem iedzeniem / iednák záraz potym ieść może.

Item,

Item, Wźiąć Pepáwy z korzeniem y z náćią z ßeść gárśći drobno pośiekáney / wárz we trzech kwartách winá czerwonego / ieśli niemáß gorączki: ktora ieśliby byłá / tedy w wodźie dżdżowey / álbo w ſtokowey / áżby trzećia część wywrzáłá: Cukru dla oſłodzenia przydáć troche / á podobrzy trunku ráno y ná noc przez kilká dni / w iákieykolwiek ćiekacce pić dáwáć.

Czerwonce.

Czerwone niemocy gdźieby śię między ludźie záwźiely / co śię podczás przydáie / wárzyć Kurze źiele w wodźie / á tą wodą wino do trunku roſtwarzáiąc / dáwáć pić dla vſtrzeżenia tákowey ćiekaczki.

Item, á lepiey.

Drudzy ſámo korzenie pokráiawßy / w winie wárzą / y to piią / á to ieſzcze lepiey niżli w wodźie wárzone: Y toby káżdy miał czynić czáſu záwźięćia tákowey choroby vbożßy / iednák ktorzy niemogą przemoc ná wino / w piwo go mogą kłáść. Zwłaſzczá gdźieby żadnego nie było podeyźrzenia morowego powietrza.

Dźiećiom czerwonce.

Dźiećiom czáſu tákowey choroby / trunek tákowy vczynić: wźiąć pułtorá łotá korzenia Kurzego źiela / Cynámonu / Muſzkatowego kwiátu / po pułtory kwinty / Wiśni kwáśnych ze dwádźieśćiá / Máſtyki źiárniſtey dwánaśćie źiarnek / Jeleniego rogu ſkrobánego / Glinki prawdźiwey pieczętowáney / Glinki Ormiáńſkiey po kwinćie / źiarnek Gárbárſkich puł łotá. To pokráiawßy drobno / wßyſtko weſpoł w cynową konew wſypáć / y wody cztery kwarty ſtudźienney ná to nálać / záßpuntowáć / y w kotle vkropu wrzącego przez cztery godźiny wárzyć / á gdy powoli przechłodnie / miáſto trunku poſpolitego dźiećiom prágnącym pić dáwáć.

Dla vbogich.

Vbodzy zás ktorzy ná wino nie przemogą / w wodźie niechay to korzenie wárzą / á tę iuchę dźiećiom ſwym dáią pić / pod táki czás niebeſpieczny.

Czerwonce.

Proch známienity przećiwko czerwoney ćiekacce: wźiąć korzenia Pepáwy dwá łoty / Glinki Ormiáńſkiey pułtorá łotá / korzenia Koßtywałowego łot / Muſzkatowego orzechá puł łotá. To wßyſtko vtłuc / á po kwinćie ná raz / ráno y ná wieczor / przed oboiem iedzeniem / z wodą ábo z iuchą tego to korzenia wárzoney pić.

Item.

Z ſámego też korzenia proch po kwinćie go biorąc z Bábczáną wodką vżywány ráno y ná noc / czerwonkę záwśćiąga / álbo z Bábczánym ſokiem. Toż

Jnnym ćiekaczkom / y

Womitom ſłuży.

Jnnym ćiekaczkom. Womitom. Zołtey niemocy z trućizny.

Zołta niemoc z iádu y trućizny zádáney leczy / y iad z ćiáłá wyrzuca: Kurze źiele y z ſwym korzeniem w winie / álbo w wodźie wárzone / á trunkiem náczczo y ná noc przez kilká czáſow ćiepło vżywáne.

Gliſtom.

Gliſty y czerw wßeláki ze wnętrzności wypądza proch tego korzenia / po kwinćie go ná raz z winem / álbo z wodką tegoż źiela náczczo piiąc. Albo toż korzenie w winie ábo w wodźie wárzyć / á ćiepło náczczo y ná noc po dobrym trunku dáwáć pić.

Kreuſzeniu y womitó.

Krtuſzenie y womity Koleryczne záwściaga / á ile dla ludzi vbogich / ktorzy nie máią do Apteki ná lekárſtwo / wziąć prochu Kurzego źiela y z korzeniem / ile ſie zda y podoba / záczyń go białkiem świeżego iáiá / y vpiecz ná dnie ogniſká goracego / á chowáy do potrzeby. Tego ná raz biorac co złoty czerwony záważy / vtrzeć / á z wodka kedzierzáwey Miętki / ábo z Pigwowa / po dobrym trunku dáwáć pić / womity záſtánowi. Też w occie go wárzyć z tož Miętka kedzierzáwa álbo y bez niey / á vsthe piiac toż czyni.

Vpławom.

Vpławy pániom zbytnie záwściaga / do czego nie máß nic nádeń lepßego y doświádßeńßego / dáiac po kwintcie prochu z tego korzenia / z winem oſtrym / álbo z Bábczánym ſokiem / ábo wodka / náczczo y ná noc. Albo wárzyć go z korzeniem iego / badź w winie / álbo w wodźie / á po trunku dobrym ráno y ná wieczor ćiepło pić dáiac.

Toku zbytniemu złotych żyłek.

Złotym żyłkom zbytnie otworzonym y płynacym / tenże przerzeczony trunek ieſt wielkim rátunkiem. Albo też toż źiele y z ſwym korzeniem w winie / álbo w wodźie moczyć / y tego miáſto poſpolitego trunku vżywáć.

Poronienia broni.

Od poronienia płodu pánie záchowuie / w trunku go káżdego dniá vżywáiac. A ktemu wiercac go ábo tłukac octem winnem roſpuśćić / á tym żywot y nyrki / ábo krzyże náćierać. Abowiem máćica y płod w niey leżacy posila / y vtwierdza / á vtwierdzáiac od poronienia záchowywa y ſtrzeże.

Item.

Toż czyni proch korzenia z miękkim iáiem / po puł kwinty biorac go ná raz.

Item.

W Winie drobno pokráiawßy korzeń / moczyć / á tego miáſto poſpolitego trunku vżywáiac / toż czyni. Płod / y máćice vmacnia / y od poronienia záchowuie Brzemienne.

Vpławom białym.

Vpławom białym / ieſt lekárſtwem / wziąć korzenia Pepáwy / Muſzkátowego orzechá / po łoćie / naśienia Podrożnikowego puł lotá. To wßytko co namieley vtłukßy / po puł kwinty ná raz z czerwonym winem / ábo z ſtárym piwem pić ćiepło dáwáć ná dźień dwá kroć to czyniac / áż ſtána vpławy.

Item.

Toż czyni ſámo korzenie / tym ſpoſobem / iáko China wárzone / przez cały mieśiac vżywáiac / y pocac ſie. To tákowe vpławy by nádawnieyße y naſtárße były / záwściaga.

Máćice wyſuſza.

Zbytnie wilgotnośći w máćicy Pániam wyſuſza y trawi / po czyśćieniu mieśiecznym pozoſtáłe / korzenie w winie wárzac / á ráno y ná noc po trunku ćiepło pijac. Tenże trunek czyni máćice ſpoſobne do płodu / ßlámowátośći ſłozowáto z niey rumuiac / wyſuſzáiac y wychedożáiac / przed ktoremi naśienie męſkie / nie może ſie w niey zátrzymáć.

Vpławom rumiennym.

Záſtánawia y rumienne vpławy / proch korzenia Pepáwy z ßpikánárda we dżdżowey wodźie po pepek ćiepło kapiac ſie. Też gebki ábo pláty w niey máczáć / á wßyſtek żywot nižßy od pepká / áż do otworu łoná / co naćiepley nápárzáć.

Item.

Item. Z Szpikánárda tenże korzeń Kurzego źiela / á z miodem pilno vtárty / żywot nißßy y z łonem tym náćieráć dobrze.

Mocz záſtánawia vſtáwicznie odchodzacy.

Prochem z Bábczána wodka / dwá kroć co dźień vżywány / ábo z ſokiem teyże Bábki pity / nie zátrzymánie moczu záwściaga.

Febrze trzećiegodniowey.

Febre trzećiegodniwa / w krotkim czáśie leczy źiele to y z korzeniem ſwym / w winie álbo w piwie moczac / y miáſto poſpolitego trunku vżywáiac.

Vkąßnionym od gádźiny.

Vkßnionym od weżá y od inych beſtiy iádowitych / ieſt lekárſtwem / korzeń świeży tego źiela tłuczonego / ná ráne plaſtrowány.

Od páiecznego gonu.

Od Páieczney Myßy obrážonym / ieſt pewnym rátunkiem / świeże korzenie tego źiela z octem vtárte y ná ráne przykłádáne.

Trunek ránnym.

Trunek / ránom ták ßtychowym / iáko ćietym oſobliwie ſłużacy / Kurze źiele z korzeniem ſwym / w wodźie wárzac do polowice wywrzenia / á káżdego dniá ráno y ná noc po ßeśćiu łyżek tego dáiac pić.

Item.

Tenże trunek wilgotnośći do ran ſpadáiace záwściaga.

Glidwáſeru.

Glidwáſer záſtánáwia.

Item, Wziąć dwie gárśći Pepáwy y z z korzeniem / mnieyßego Pięćiorniká z korzeniem / Przywrotu po pułtory gárśći / Obrotu ſłonecznego / Sadźcu / korzenia Jáſkołczego źiela po gárśći / Koßyſczká / liśćia Pierwioſnki / álbo białey Bukwice / Tyrliczu y z korzeniem po puł gárśći. To wßyſtko drobno pośiekáć / y w konwi cynowey zálutowawßy / á trzy kwarty białego winá ná to nálawßy / w kotle wrzacego vkropu przez ßeść á przynamniey pięć godźin warzyć / á tego po pięćiu / ábo ßeśćiu łyßkách káżdy poránek y wieczor ćiepło ránnemu pić dáwáć. Abowiem y ſpadkom broni ſpádáć / y Glidwáſer záſtánawia / y rány goi.

Końſkiemu káßlu y bydłu rogátemu.

Konie / y

Rogáte bydło gdy káßel zbytni máia. Tákże dychawicznym y ſchnacym / Kurze źiele y z korzeniem drobno śiekáć / á w obrok y w parza. Tákże y z woda mießáć im do pićia. Podczás też proch tego źiela z woda mießáć / á láć im w gárdło.

Bydłu rogátemu.

Pakośnikowi bydlacemu.

Bydlu Pakośnik (co Niemcy Schelmen/ w owiec zaś Geiffer zowią) spadza Bydlu rogatemu po cztery loty na raz sypiac go w wode ciepła/ á w gárdlo ia leiac. Záś owcy iedney po pultora lota/ tákże z woda letnia. A gdźieby tylko boiaźń byłá/ żeby to złe ná bydło nieprzypádło/ tedy korzenie tylko krożáć im do parze.

Slepoście iásney.

Oczom wzroku słábego/ zwłaszczá gdy żadney zasłony widomey ná sobie nie máią ále sa w sobie iásne/ korzenie to w winie wárzyć/ á przez dni dźiewieć porzadnie ćiepło plastrem przykłádáć / wielki rátunek wzroku czyni/ pośiláiac go. A ile kroć on plastr ná oczách zeschnie/ tyle go też kroć odnawiáć.

Wzroku ćiemnego.

Też sok z świeżego liśćia w oczy puszczány wzrok ćiemny iásnym czyni / ćienkie zasłony z nich spadzáiac.

Item.

Item Wárzyć korzenie w winie/ á z Tucya miáłko vtárta / ná noc plastrem przykłádáć. Ták zágnoienie oczu / y czerwoność ich spedzi/ y wzrok iásny vczyni.

Tok zbytni z nosá.

Tok krwie z nosá zástánawia / korzenie w vśćiech trzymáiac / á drugiego y z naćia vtłukszy / ná czoło przyłożyć.

Zebom osłábiáłym.

Zeby osłábiáłe y chwieiacące vmacnia y vtwierdza / toż korzenie wárząc w wodźie / á te ciuche często w vśćiech ćiepłe trzymáiac. Dźiasłá/ y zeby tákże ta wymywáiac/ wyćieráiac/ y poplokuiac. Toż te

Cuchnieniu z vst z gniłá.

Cuchnienie z vst/ zágniłośći dźiasł / á bo z zebu prochniáłego pochodzace. Także záwrzedźiáłośći vst odgánia.

Gnilcu.

Gnilec w vśćiech leczy / Kurzeziele korzeniem/ korzenia Czerniowego/ á skorek wnetrznych oskrobánych z drzewká iego / Zwonkow Pánny Máriey / wierzcholkow Szalwiey/ po gárśći/ pokráiac á w pultory kwarty winá ćirpkiego do wywrzenia trzeciey cześći wárzyć / á tym często vstá płokáć / y te wode w nich długo trzymáć.

Dźiasłom gniiacym.

Dźiasłom opádáiacym y gniiacym/ korzenie Pepáwy w wodźie wárzyć/á do każdey kwarty tey polewki przylać/ Rożánego miodku cztery álbo pieć łyżek/ tym wyćieráiac y płocząc dźiasłá często. Może też to źiele y z swym korzeniem w winie álbo y w occie wárzyć / do tegoż: Dobrze też w vśćiech żucháć y trzymáć wespoł z liśćiem / d a tego.

Pániam niepłodnym.

Pániom niepłodnym/ wárząc go z korzeniem swym w wodźie/dobrze w otworloná ćiepła páre liykiem pusczáć káżdy dźień / á ile wieczor. Do tego proch tego korzenia miodem záczyniony / á ná żywot plastrowány / iest im do plodu poczećia wielkim lekárstwem.

Item.

W trunku tákże vżywáiac go / badź z winem wárzony / dobrze ocukrowány przez kilká dni piiac / badź w nim sie popás kapiac/ y nápárzáiac/ tym sposobem/ wźiać Kurzegoźiela z liśćiem y z korzeniem / Dźiewánny/ Roiowniku / po trzy gárśći / w winie wárzyć / á przez pieć dni po wyczyśćieniu miesiecznym nápárzáć sie / siedzac ná tym.

Krtuszeniu. Niezátrzymániu pokármu.

Krtuszenie y womity záwśćiaga. Tákże Niezátrzymániu pokármow w żołądku bárzo służy / wźiać źiela y z korzeniem Pepáwy dwie garśći/ liśćia Bobkowego liśćia z drzewá Pigwowego/ Lebiodki/ po gárśći/ Kádźidłá kramnego białego dwá loty. To drobno pokráiać y przetłuc á w płoćiennym woreczku przeszyć y w winie czerwonym wárzyć á miedzy dwiemá tálerzami wyżarwszy ná żołądek co naćiepley przykłádáć. Może y w occie miasto winá to wárzyć.

Febrze.

W febrách á ile w flágmistych / dobrze to źiele pod chorego podśćieláć / żeby na nim lezał. Tákże w obuw iego náśćieláć / żeby ná nim chodźił.

Podágrze. Scyátyce. Artetyce.

Podágrze/
Sciatyce / y
Artetyce/ sok tego źiela nápoły z sokiem Rumienkowym zmieszány / w ktorych nie płokáno wełne mácząc/ y ná mieysca boleiace przykłádáć.

Ciekaczkom.

Ciekaczki zástánawia / dwie cześći go z korzeniem wźiawszy / trzećia liśćia Pigwowego/ to w wodźie wárzyć / álbo parzyć / á w tym nogi kapać. Też po pás álbo pepek w tey kapieli siadáiac: Pániam vpławy / y złotych żyłek tok zbytni záwśćiaga.

vpławom

Złote żyłki záwie ra.

Do maśći y plastrow ná rány/ y

wrzodom. Sadzelo.

Sadzele złe/ á ćiało roziádáiace/ w chodźi wychodzáiac/ wysusżáiac/ y goiac. Też wárząc w wodźie/ álbo w winie/ á wymywáiac dwá y trzy kroć ná dźień / y prochem tegoż źiela zásypuiac/ toż czyni.

Glidwaser zástánawia.

Glidwáser zástánawia prochem tego korzenia zasypuiac/ á zwierzchu toż źiele y z korzeniem swym tłukac y plastruiac. Drudzy biora tegoż korzenia y z naćia/ Gálásu / po łoćie / á co nasubtelniey vtłukszy z Gorzałka rostwarzáia / chustki abo fleytuchy w tym máczáia / y w rany kłáda.

Wolá ná szyi. Gruczołom nábrzmiáłośći. Krwi záćiekley. Ránom wielkim miásto ćkláwrow.

Wolá ná szyi rozgania/
Gruczoły y żołzy twárde odmiekcza.
Nábrzmiáłośći twárde rospadza.
Krwi záćiekley zá skore / świeżo źielone źiele y z korzeniem vtłukszy przykładać
Rány wielkie rozłożyste y głebokie śćiaga / háfťuie / spaia / y leczy / lepiey dáleko á niżli Láziebnice / álbo Bárwierskie záláwy y drátwy/ á to bez vprzykrzenia ránnego y bez bolu. Wźiać prochu tego korzenia lot/ Koszywalu/ Rápontyku/ ábo Ja

 sieńcu

ſiencu ktory też *Rheubarbarum* Pontſkie y Moſkiewſkie zowia / Sárcokole po puł łotá. To wßyſtko co ná mieley vtłuc / á tym ránę záſypowáć / zwierzchu toż ſámo ziele z korzeniem pláſtruiac / doświádczony to záláſt.

Wrzodom iádowitym.

Wrzody iádowite / ćiáło roziádánim ſwym pſuiace y Ránceroẃáte / wymywáiac ie często wodą wárzonego korzenia / á prochem tegoż záſypuiac / o czym ſie też wyßey troche przypomniáło / goi. Ale iednák rány y wrzody wnętrzne potężniey leczy / iáko w płucách / w kißkách / w prochu go z polewką iákakolwiek przynależącą / ábo tegoż zielá wodką / álbo z winem czerwonym vżywáiac. Co ſie też ná ſwych mieyſcách / troche przedtym powiedziáło. Tákże go w winie ćirpkim wárząc á piiac.

Toku zbytniemu z ran. Fiſtułom trudnym do goienia. Krwią chárkáiącym.

Tok zbytni krwie z ran záſtánawia prochem tego záſypuiac.

Fiſtuły záſtárzáłe / á do goienia trudne záwiera bez ßkody / ſok z liśćia Kurzego zielá w nie puſczáiac.

Krwią chárkáiącym wielkim ieſt rátunkiem / proch bądź ſam pożywány / bądź z Rożánym konfektem co naſtárßym / álbo z Ormieńſką glinką / bądź z iáiem miękkim.

Arteryey zerwáney.

Arteriey / to ieſt / żyle pulſowey otworzoney / Grekowie *Aneuriſma* zowią / my tego iednym słowem wyrzec nie możemy: ieſt wielkim rátunkiem nim záſypánim.

Lißáiom ćiekącym. Nogom bolącym / podágrze.

Lißáie ślizwiace y ćiekące leczy / tákże ie záſypuiac prochem tego zielá.

Nog bolenie do trzećiego dniá vſkrámia / z oliwą vtárty y tym przez trzy dni nogi nácieráiac. (*Apud.*)

Owa wßyſtkie te ſkutki ma / ktore Brytánika / tákże Wężownik / álbo gáiowa Miedunká / ktore y Pięćiornik ma. Co ſie z opiſánia tych wßyſtkich baczyć może.

Wodká z Kurzego zielá.

Aqua Styllatitia Tormentillæ.

Naprzyſtoynieyßy czás y nalepßy / do wyćiągnienia z tego zielá wodki / gdy náwiętße kwitnie / co bywa w Máiu / y w Czerwcu / biorąc go z korzeniem / z náćią y z kwiećiem poſiekáć drobno / á przez *Balneum maris* wolnym ogniem przećiągnąć. Potym do káżdego pułgárncá tey wodki tegoż zielá ſußonego zewßytkim / tákże wziąwßy pokráiáć / á z hrubá przetłukßy po ośmi łotow przydáć / y przez cztery dwádzieśćiá godzin / w *Balneum maris* moczyć / potym przelutrowáć znowu / y ná słońcu gorącym wyſonowáć. Tá

Wielkiego ieſt zálecenia / v mądrych y vczonych lekárzow / do lekárſtw rozmáitych.

Iádom y trućiznom.

Nietylko iádom y trućiznom mocnie ſie sprzećiwia / nie dopuſczáiac im do ſercá / piiac ią káżdego dniá / ták ſáme ſzczegulna / iáko y z prochem korzenia iey / ále też wßelákim wilgotnośćiam ziádowiconym: zágniłym / z ktorych poſpolićie krew w ćiele / y ine przyrodzone wilgotnośći pſuią ſię / zátym morowe gorączki przypádáią.

Spadkom. Sercu. Płucom.

Spadki z głowy záwśćiąga y wyſußa.

Serce poſila.

Płucá záwrzedziáłe / wychędaża y wyſußa z wilgotnośći flegmiſtych.

Suchotom. Ciekączkom.

Od ſuchot broni.

Cieknczki wßelákie záwśćiąga / káżdego dniá ráno y ná noc / po piąći ábo ßeśći łyżek w trunku vżywána. Tákże wino vſtołu nią roſtwárzáiac.

Opuchłym.

Opuchłym / ieſt rátunkiem známienitym / nic ineg nie piiac przez dni dziewięć / tylko tę wodkę / potężnie moczem wywodzi / chociá mocy ieſt wyſußáiącey / iáko y tym

Mocz pędzi. Także Moczu nie zátrzymániu.

Ktorzy nie mogą moczu zátrzymáwáć y w pośćieli mokrzą / ieſt oſobliwym lekárſtwem.

Przećiw poroniéniu pániom.

Brzemiennym Pániam / ktore ſą skłonne do poronienia / dobrze nią wino do trunku poſpolitego roſtwarząc / podczás też ſámey wodki vżywáć. Abowiem y płod w żywoćie / y w máćicy śliſkość wyſußa / poſila / pokrzepia y vmacnia.

Powietrzu morowemu.

Morowego powietrza ktorzyby záchwyćili / nátychmiaſt / vczynić mu do pocenia tákowy trunek. Wziąć tey wodki z pięć łotow ábo łyżek / octu winnego mocnego pułtory łyżki / Dryákwie przedniey á ſtárey / kwintę / konfektu złotego iáiá / puł kwinty / to zmießawßy / zárážonemu dáć wypić / á żeby ſie potym trzy ábo cztery godziny poćił.

Czerwonce.

Czerwoną ćiekaczkę / tákże wßytkie ine záſtánawia tá wodká / wziąwßy iey z ßeść łyżek / prochu tegoż korzenia kwintę / to ná ras dáć pić / kilkákroć to vczyniwßy / wßeláka biegunká zá pomocą Bożą oſtánie.

Oczom ćiekącym. Płynieniu wilgotnośći z noſá.

Oczom ćiekącym.

Płynienie wilgotnośći vſtáwiczne z noſá / wyſußa puſczáiac iey kropkę trzy w oczy. Tákże chuſteczkę chędogą w niey maczáiac ná nie przykłádáć. Niektorzy / przydáią do tego Tucyey przepárowáney / ábo Helenki / á dobrze / y ták w oczy puſczáia.

Bránu dziećinnemu.

Bráin / to ieſt / zákáżeniu vſtek dziećiom w powićiu / ze złego pokármu / ieſt prędkim rátunkiem / wymywáiac im często vſteczká tą wodką ćiepłą / ábo poćieráiac.

Kile y wrzodom fráncowátym / ná członkách wſtydliwych.

Kily y záwrzedziáłośc członkow wſtydliwych oboiey płći wyſußá y goi / tákże nią często wymywáiac / á fleytußki w niey maczáne / przykłádáiac.

Wino z Pępáwy.

Vinum Hepta-

Wino

Phyllites vel Tormentillæ. Wino z tego źiela może bydź/ ták iáko z Pieciornikú/ ktore bárzo ſłuży

Głowie wilgotney. Wilgotnośćiam zbytnim w głowie / wyſuſzáiąc ie y trawiąc.

Plucom ropiſtym. Plucom zágniłym y ropiſtym.

Suchoto. Do vſtrzeżenia ſuchot.

Pániom dla poronienia. Pániom do vwárowánia poronienia.

Płod vtwierdza. Płod w żywoćie krzepki záchowuie.

Máćica pośila. Máćice ztwierdza / y mdła pośila / ſliſkáy ślozow wilgotnych wyſuſza.

Powietrzu morowe[v]. Od morowego powietrza záchowuie.

Owa / tym wſzytkim niedoſtátkom y chorobom ſłuży/ ktorym ſámo źiele/ zwłaſzczá wnetrznym.

Korzenie Pepáwy w cukrze.

Conſerua Rad. Tormẽt. Korzenie Pepáwy w cukrze / tym ſpoſobem bywa czynione. Biorą świeże korzenie/ co nacudniey ochedożone y oſkrobáne/ z zwierzchney ſkorki drobno kráia / y w wodźie ſtudźienney ták długo wárzą áż máło nie wſzytka wodá wywre. Tłuką w kámiennym Możdżerzu/ y przez durſzłák ábo geſte sitko przebiiáią. Do tego wedwoynáſob cukru kánaru dáią/ y ná wolnym ogniu wegliſtym przyſmáżáią / áż iáko konfekt zgeſtnieie. Ten przećiwko

Morowemu powietrzu. morowemu powietrzu / wielkim y pewnym ieſt rátunkiem / káżdy poránek niżliby z domu wyſzedł / iáko puł káſztanowego orzechá biorąc. A to doroſłym lat. Dźiećiom ták wiele / iáko orzech láſkowy.

Głowie wilgotney Plucom. Żołądkom Máćicy. Ktorzy zbytnie głowe wilgotną. Tákże

Płucá y pierśi / y

Żołądek máią.

Białychgłow máćicy náder wilgotney/y inym niedoſtátkom z zbytnich wilgotnośći w ćiele będącym / pod pomienioną miárą/ná noc kłádąc ſie/vżywány/ dobrze czyni.

Rozſądek.

Z zupełnego y z doſtátecznego od nas opiſánia tego źiołká/ káżdy obaczyć może/ieſli ma iáki kſztałt y podobieńſtwo z Wężownikiem/ ábo z Gáiową Miodunką / iáko niektorzy Herbuárzyſtowie chcą mieć/ y ták vdáią. Nie spominam o ſkutkách/ ktoremi ſą ſobie rowne. Myla ſie y ći ktorzy go Pieciornikiem własnym bydź twierdzą. Choćia z nim tákże ieſt podobnych ſkutkow.

Białáwiec / ábo Srebrnik Włoſki. Rozdź. 92.

Leucas, Leuce, & Leucea, Meſoleucon, Argentina Mompeliaca.

Welſch Sylberkraut / oder Silberkraut von Mompelier.

Białáwiec / ktory Srebrnikiem zowiemy Włoſkim. Zowiemy go y Ziebrem/ábo białym źiebrem. Tákże Sczyrzycą. Dwoiáki nam Dioſcorides bárzo krotkimi y głuchemi ſłowy opiſuie. Ogrodny y Płonny/ ábo gorny / do Sczyru kſztáltem y poſtáćią podobne oboie. Płonny ábo gorny / liśćia ſzerſzego niżli ogrodny. Náśienie oſtrogorſkiego ſmáku / y bárzo niewdźiecznego / wſzákże poteżnieyſzy/niżli co w ogrodách bywa śiany. Liśćiem Jwince pachniącey bárzo podobny/ białáwy ábo popieláty/około kráiow kárbowány/ połyſkuiący ſie iáko náſz Srebrnik / przez ktorego śrzodek białe źiebro bieży. Klączá ćiemnorumiennego / twárdego y chroſtowátego. Korzeń ná kilká korzonkow ſie dźieli / tákże ćiemnorumienny ábo dźikáwy / ſmáku ćirpkiego y śćiągáiącego / iáko korzenie Pepáwy / ábo Pieciornikowo.

Mieyſce.

Ogrodny/ w ogrodách bywa ſłáncowány. Płonny / ná ſkáłách /

gorách / piaſczyſtych ziemiách roście.

Przyrodzenie.

Krotko nam Galenus przyrodzenie tego ziołká opiſał / w śiodmych kśięgách o ziołách. Powiáda go rozgrzewáć y wyſuszáć w trzećim ſtopniu / co ſie iednák ſmáku śćiagáiacego y ćirpkiego znáczy.

Moc y ſkutki.

Niewiele ſkutkow tego ziołká nam zoſtáwił Dyoſcorides y Galenus/ gdyż też w rzadkiey znáiomośći ieſt ludziom/ dla puſtyń gdźie rośćie/ záczym też rzadko do vżywánia przyść może. To tylko/ że przećiwko iádom y trućiznom/ naśienie iego z winem pić dobrze. Tákże

Vkąszenieniu y vkaszeniu iádowitemu od beſtiy iákichkolwiek iádowitych/ zwłaſzczá morſkich/ pláſtrem ná rány kłádac.

Iádom y trućiznom

Beſtyom wſzelkim iádowitym.

Rozſadek.

Amatus Luſitanus to ziołko miedzy Lebiotki polne policza / ále mym zdániem nie dobrze/ bo áni kształtem / áni zapáchem námniey niepodobne / okrom ſkutkow / ktore tákże trućiznom y iádom ſprzećiwiáia ſie. Białáwcem podobáło ſie go nam miánowáć / od białośći y lśnacego liſtu / iáko od białego Złobrá/ Złobro białe. Od Szczeru Sczyrycá / od ſrebrá / ktoremu tákże białośćia y lśnieniem ieſt podobne/ Srebrnik.

Pryſczeniec / ábo Pryſćirnik. Rozdz. 93

Flammula
Flammula
Iouis,

Brenwurtzl.

Pryſczeniec / trzećiemu Bárwinkowi / ábo Powoiowi Mieśiaczkowemu ieſt podobny bárzo / od ktorego niczym innym nie ieſt rozny / tylko że ten bez wszelákiey podpory ſam proſto wzgore rośćie/ Bárwinek innych ſie ziol chwyta y podpiera/ po ktorych wſtępuie. Ktemu Pryſczeniec ſmáku ieſt roſpaláiacego/ ſczmiacego y przy-

ſczacego. Korzenia miasſzego / ná wiele cześći rozdźielonego: wydáiacz śiebie pniaczek obmiasſzy. Z ktorego rozg kilká dwu łokietnych / rumiennych pochodźi proſtych / y odnożyſtych / ná ktorych po dwu y trzech parách liſteczkow obdłużnych y ſzpiczáſtych : á ná káżdym wierzchu ieden / ile ná odnożkách y gáłąſkách ſpodnich. Ná wierzchu kwiatki białe ogániſte ná obdłużnych ſtopkách. Z tych potym naśienie bywa. Kwiát / liśćie / y nasienie / ták bárzo ſwym ſmákiem vſtá roſpaláia / iákoby w nie wagla zarzyſtego nábrał / záczym ie pryſczy. Tákże y iezyk / przeto też ſtad nazwiſká doſtáło / Pryſczeniec / álbo Pryſkirnik.

Jeſt drugi Pryſczeniec wiły / nie proſto wzgore roſnacy / ále innych źioł y chrośćia ſpieráiacy / gáłazek gibkich / ćienkich / źielonych / nie iáko pierwſzy rumiennych. Liśćie nie ták rzedem iáko w pierwſzem / ále y tám y ſám gromadkámi położone. Kwiatkow białych. Naśienia drobnego. Korzenia ćiekiego roſpierzchłego.

Mieyſce

ROſna w gorách / w krzewinách / ná polách trawnych / w dabrowách / y ná págorkách.

Przyrodzenie.

JEſt przyrodzenia ogniſtego / Abowiem rozgrzewa y wyſuſza w czwartym ſtopniu / ile świeżoźielony / ſuchy niczemu ſie nie godźi.

Moc y ſkutki.

Zebom boleiacym.
Liśćia Pryſkirniká świeżoźielonego vtłuc / á v pieśći ná pulſowe żyły przywinać / boleśći zebow vśmierza / pryſcze zniecáiac.

Bolaczkō niechcacyſſa zbierác.
Bolaczki ktore ſie do zbieránia w otok nie máia / tegoż źiela świeżo źielonego vtłuc z oliwa / y ná nie przyłożyć.

Scyátyce. Artetyce.
Scyátyke /

Artetyke vkłada przerzeczonym ſpoſobem przykłádány / ná te mieyſcá gdźie bole

Ciáło pryſczy.
Ná ćiáło gdźiebykolwiek był nápoły wietſze y przeráżony / przykłádány / pryſczenie czyni. Przeto

Oczom płynacy.
Oczom płynacym dla zbytniey wilgotnośći głowy / álbo mozgu / w tył ábo ná rámioná go przykłádáiac / ieſt rátunkiem / wyſuſzáiac wilgotnośći / y fluſy od nich odćiagáiac.

Puchlinie
Puchline z ćiáłá wſzyſtkiego wyćiaga y wywodźi / liśćie y z kwiećiem / badź tylko ſámo liśćie z łupinámi źielonymi orzechow Włoſkich vtłukſzy / przyłożyć / pod koláNem po tey ſtronie od śiebie / gdźie poſpolićie bywáia ápertury czynione. Ták wſzyſtke puchline z ćiáłá wyćiagnie.

Feb. quartannie.
Przećiwko Quártánnie álbo Czworodniowey febrze / czynia niektorzy z tego źiela liśćia pigułki / y dáia godźine przed przyſzćiem / ále po wźiećiu potrzebá ſie co nalepiey poćić. Drudzy dáia ſámego liśćia do vżywánia. Jnni z chlebem miáſto piguł.

Wodká z Pryſczeńce.

Aqua Styllatitia Flāmulæ.
Z źiela tego może bydź wodká z *Balneum maris* wyćiagniona / ktora ták iádowita bywa / iáko gorzałká namocnieyſza. Tá przez vſtá nie bywa vżywána / dla ſwey zbytniey gorącośći. Jednák gdźiebyſmy iey chćieli w niektorych chorobách wnetrznych vżywáć / tedy nie ſámey ále z ina iákakolwiek wodka / ktoraby zbytnia iey goracość przełámowáłá / y vſkromiáłá. Do palenia tey / liśćie z klaczem y z kwiećiem biora.

Feb. quártannie.
Sa ktorzy tey wodki przećiwko kwártánie troche pić godźine przed przyſzćiem dáia / y co nalepiey w pośćieli nákrywſzy poćić ſie każa.

Oleiek z Pryſkirzyce.

Oleum Flammulæ.
Bywa też oleiek z tego źiela czyniony / ſpoſobem : Liśćie świeże biora ile kto chce / á pośiekawſzy go drobno w oliwe / á bo w Rożány oleiek kłáda / bo ten przyſtoynieyſzy do tego / y przez cáłe láto ná iárkim ſłońcu mocza y ſmáża. Tenże

Scyátyce. Artetyce.
Łámániu w biodrách /

W ſtáwách y w członkách bárćiu / ieſt oſobliwym y doświádczonym lekárſtwem

Item. dáiac go Kliſterámi zwłaſcza w Rozánym oleyku moczony. Tákże náćieráiac nim biodrá y ſtáwy: co też y tym może/ ktory z oliwy bywa czyniony.

Nocz po wśi. Moczu ćieſzkiemu odchodzeniu y záſtánowieniu nád przyrodzenie/ vżyteczny prog łoná náćieráiac.

Nyrkom. W nyrkách boleśći vkłáda/ námázuiac ie nim/ álbo báwełnę w ćiepłym mácząiac/ á przykłádáiac.

Kámieniu nyrek. Kámień w nyrkách krſzy y moczem záraz wywodźi. Tákże włáśnie mieyſcá nyrek námázuiac/ álbo przez Kliſtery dáiac. Dáia go też w potráwách dla tego do vżywánia (*Plat.*) W potráwách dáć go może w pomienionych chorobách trzy ćwierći łota/ álbo trzy kwinty.

Kolice y dárćiu w ćienkich kiſzkách. Dárćiu w ćienkich kiſzkách/ ktore *Iliacam paſsionem* Łáćinnicy zowia/ ieſt rátunkiem/ dáiac go tákże po trzy kwinty ná raz/ w iákimkolwiek pokármie. Zwierzchu też nim żywot około pepká mázáć. (*Plat.*)

Bolączki niemogącym ſię otworzyć. Bolaczke ktora ſie wewnatrz z ropiłá/ y w otok zebráłá/ále dla twárdośći wierzchu y miąſzśći ſkory/że ſie otworzyć nie może. Liśćie tego źiela vtrzeć z oliwa abo z Rozánym oleykiem/ ieſt predkim rátunkiem/ otwieráiac ia. A to przeto z oliwa álbo z Rozánym oleykiem/ żeby od wilżenie było/ áby ſámo liśćie gorącośćia ſwa zbytnia bolączki niewyſuſzyło. Tenże

Bárwinek/ Rozdźiał 94.

Chlematis I.
Clematis Daphnoidis.
Vinca per vinca.

Singrůn.
Ingrůn.

Bárwinek liſt. Bárwinek/ roſczki/ álbo witeczki ſwe po źiemi rośćiela/ knodowáte/ kolankowáte/ miąſze iáko Sit/ niſkie á gibkie. Liſt z obu ſtron zárowno para po roſczkách puſcza/ Bobkowemu podobny/ gládki y lſniacy/ ieno mnieyſzy/ y krotſzy/ ále zás źieleńſzy/ mocny/ y miąſzy: przy ktorym záraz ná wioſnę kwiatki modre/ cudne/ z piąćiu liſteczkow złożone/ ná długich ſtopkách wynioſłe wychodza. Kwiát. Náśienie. Z tego naśienie wielkośći bywa Czarnuchy polney albo żytney. Korzeń. Korzonkow wiele drobnych włośienkowátych/ przy wierzchu źiemie y tám y ſám roſpierzchłych. To źiele/ źimie y lećie/ ſwey źieloney bárwy nigdy niutráca/ záwſze źielone. Przeto ná wśiách wience ſobie dźiewki z niego rády wiia/ dla długo záchowáłey y vſtáwiczney źielonośći iego. Cze

go znák

go znák dobrey y weſoley myśli máią. Záś we Włoszech / vmárłym tylko dźiátkom wieńce z niego czynią / ná znák żalu y ſmętku. Kwitnie záraz ná wioſnę w Kwietniu / indźie w Marcu.

Jeſt drugi temu we wszem podobny Bárwinek / tylko że ieſt kwiátu pełnego blekitnego / álbo modrego / pod czás białego iáko y pierwszy.

Mieyſce.

ROśćie rad ná źiemiách náwoźnych / tłuſtych / iłowátych / wyprawnych / rośćie y przy płoćiech / párkanách / nád wawozámi / á w ćieniách.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt chłodnego y ſuchego / iednák wiecey wyſusza niżli chłodźi / iáko Ægineta pisze / co śię y z ſámego ſmáku znáczy. Abowiem żucháiąc go zda śię mieć nieiáką w ſobie ćirpkość z gorzkośćią: ktorą ćirpkośćią ſwą / zlekká ſtwierdza / ále wiecey czuć gorzkośći. Wyſusza tedy bez ſczmienia.

Moc y Skutki.

Czerwonce y ćiekączkom tynym.

Biegunkę czerwoną y inne ćiekączki záwśćiąga / liśćie z witeczkámi iego w ćirpkim winie czerwonym wárzone / á ieſzcze lepiey z kwáśnym / á trunkiem vżywáne. (*Dioſ.*)

Vpławom

Vpławy białogłowſkie záſtánawia / tenże trunek. Jeſzcze potężniey wárząc go z Pepáwą / á z korzeniem Naśieźrałowym / w czerwonym winie / á ráno y ná noc piiąc. Też może go miáſto winá w Bábczáney wodce wárzyć y pić. Toż też

Złotym żyłkom zbytnie otworzonym.

Złote żyłki zbytnie płynące hámuie.

Krwie plującym.

Krwią chárkáiącym niepoſpolitym ieſt rátunkiem / z Kosztywałowym korzeniem / w wodce Bábczáney wárzony / á vżywány. (*Dioſ.*)

Máćicznym bolom.

Boleśći w máćicy. Tákże Boleśći

Bolenıu łoná białogłowſkiemu.

Łoná białogłowſkiego vkłáda / liśćie z witeczkámi ſwemi vtárte / z mlekiem ábo z Rożánym oleykiem / álbo z Cypryno wym / á czopkiem álbo węzełkiem w otwor łoná puſzcząć / nic od tego popuśćiwszy dla wyięćia [*Dioſ. Gal.*]

Zębom bolącym.

Boleśći zębow vſkramia liśćie Bárwinkowe / żucháiąc y ná nie przykłádáiąc.

Vkąszonym od gádziny.

Vkąszonym od gádźiny / ieſt lekárſtwem liśćie vtárte przykłádáne / bol ábowiem vſkramia. Twierdzą niektorzy że octem w trunku vżywáne / iádowite od węża vkąszenie leczy.

Item.

Vpławom

Vpławy pániom záwśćiąga liśćie świeżo źielone / v ſámego otworu łoná / do nogi ábo vdu przywiązáne. [*Matth.*]

Od poronienia záwcżaſnego.

Tymże ſpoſobem poronienia płodu broni.

Pániom do płodu y záſtąpienia dźiatkámi / ieſt niemáłą pomocą (*Dioſ.*

Tok z nośá

Tok krwie zbytni z nośá záſtánawia / ná głowę przykłádáne / szyię y gárdło nim obwiązawszy / y do tego w vśćiech trzymáne długo. Owa wszelaki z gołá tok záſtánawia.

Do trunkow y máśći ránnych.

Do trunkow y pláſtrow / ktore ránnym przynależą vżyteczny / zwłaſzczá do rozciągánia wrzodow y ran / żeby ćiáłá nie pſowáły.

Bolączki twarde roſpadza.

Liśćie w popiele zarzyſtym roſpárzone / bolączki twárde / ktore śię niechcą zbieráć y zropiáć przykłádáiąc roſpadza.

Winu zburzonemu.

Zburzone wino klárowne w krotkim czáśie iáſne y złotey bárwy czyni / nákłádszy go w nie / y dobrze záſzpuntowawszy.

Jeſt innych niemáło cudzoźiemſkich Bárwinkow / o ktorych śię wnet przypomni.

Rozſądek.

Myla śię bárzo / ktorzy Bárwinek mnieyszym wilczym łykiem / ſproſni nieukowie / zowią. Ktore ták ſą ſobie podobne / iáko Wierzbá do Gruszki. Ten kwiátu modrego: owo czerwonego. Ten śię po źiemi pnie: owo z korzenia proſto wzgorę rośćie / iágodki czerwone przy liſtkách máiąc. Ták iż wszyſtkim kształtem y poſtáwą / wzroſtem / przyrodzeniem / y ſkutkámi ieſt rożne od Bárwinku.

Motyli Powoy / Rozdział 95.

Clematis altera
ſeu vrens.

Waldttrauben.
Lienen.
Leinen.

POwoy Motyli dwoy mamy v Dyoſkorydá y Gálená. Pierwſzy
kwiátu brunatnego / drugi białego. Kwiátu brunatnego / pu=
ſzcza od korzenia długie gáłazki álbo witeczki iáko iákie ſznury / gibkie /
rumienne. Liśćia podobnego Bluſzczowemu labrem wyſtrzyżonego /
Bárwinkowi nieiáko podobne / ſmaku bárzo oſkre° / ſczmiace° / ktory
ćiáło pryſczy ſwa oſtrośćia. Kwiatki modrey brunatnośći nieśie o
czterech liſteczkách ná kſztałt krzyżá rozdzielone. Pnie ſie po drzewách
po tykách / płoćiech / iáko chmiel álbo Powoy wielki. Ná pratku ied=
nym liſtkow kilká obdłużnych y obſzernych / podczás w iedno / pod
czás we dwoie roſtrzygnionych. Naśienia Pieprznego y ſczmiacego /
żołtáwego / okragło ſpiczáſtego. Korzeń od pretu miaſzy: potym ſie
2. ná kilká cześći dzieli / koſmáty / ſmáku oſtropieprznego. Wtory ma
tákże roſczki / álbo rádniey witeczki długie / gibkie: liśćiem máło nie=
podobny pierwſzemu: ſmáku oſtrogoracego / pryſczace. Kwiećia
gronkámi w gromadkách białego / pachniacego / do Mirtowych po=
dobnego / y ták bárzo że iedno od drugie° trudno rozeznáć. Z tych po=
tym włokno álbo wełnianki białe bywáia / ktore gdy zdmuchnie / ſamo
naśienie gołe zoſtawa zſoba ſpoione álbo ſkliione / czarnáwe / oſtro=
3. pieprznego ſmáku. Jeſt ieſcze trzeći Motyli powoy cudzoziemſki /
ktory Hiſzpáńſkim álbo Boetyckim miánuiemy: z korzenia nitki długie
ſznurowáte puſzcza / ktoremi ſie drzew chwyta / kolankowáte / od kto=
rych liśćie gromadkámi káżdy ná ſwey ſtopce / twárde y zielone / á zlek=
ká około kráiow kárbowáne: ſmáku oſtrogoracego / roſpaláiacego
y pryſczacego. Ze śrzodku tych wychodza inne ſtopki / ná ktorych ták=

ze kiściámi iáko iákie brody rześiste wyrastáia obdłużne / iáko rzają / ná wliśniku. Z tych bywa potym głowká naśieniem obsádzona / iáko prosem obsypána: z ktorego sie wiele ćienkiego włośia pusczá białego.

Mieysce.

W Ciepleyszych kráinách niżli wászych / ile pierwszy / w leśiech / we krzách / w dabrowách / w gorách rośćie. Drugie przy płoćiech rośćie / tákże y w leśiech. Trzeći nam iest gośćinny / ktory Hiszpáńskim álbo Boetickim zowiemy: przeto że z Boeciey naprzod poszedł / rośćie przy wodach.

Przyrodzenie.

WSzystkie te trzy sa przyrodzenia rozgrzewáiacego / y suchego / ná końcu trzećiego álbo napoczatku czwartego stopniá. Co sie stad znáczy / że liśćie iego / iáko Gálenus w 6. kśiegach o ziołách pisze: sa smáku ostropieprznego / vstá rospaláiace y sczmiace. Ták iż ná ćiáło przyłożone pryscży iáko y vstá.

Moc y Skutki.

Kolere. Flágmę wywodźi. Kolere / y Flágmę stolcy wywodźi / trzećia cześć kwinty nasienia iego miáłko vtárszy z woda / álbo z miodowa syta pić dáiac. [Dios.]

Puchlinie. Mocz wywodźi. Puchlinę zastarzáłą wywodźi moczem / bo mocz nád przyrodzenie zátrzymány pedźi / wolno pomienionym obyczáiem vżywány. [Dios.]

Motyli powoy Beotycki. Tychże skutkow iest Motyli Powoy Beotycki álbo Hiszpáński.

Trędowátośći. Trędowátość z twarzy spadza / liśćie swieże tłukac / á plastruiac. Tákże

Páznokćiom chropowátym. Páznokćie chropowáte sprosne spadzáia / tymże sposobem ná nie przykłádáne.

Przysmák do potraw. Z polna Rzerzucha / ktoro Lepidiū zowia / w occie kwaszona / iáko Włoski kopr / do stołowego przysmáku przychodźi.

Prysczy ćiáło. Do sprysczenia ćiáłá / gdźieby byłá tego potrzebá liśćia ich może vżywáć. Toż vczyni co Pryskirzycá / ábo y Jáskier.

Rozsadek.

Niektorzy Herbularzystowie Motyli powoy chca mieć własnym Barwinkiem / á le źle y nieprzystoynie. Okrom tych trzech pomienionych Motylich powoiow / sa iesczé inne cztery. Ale że nam sa gośćinne / á tegoż przyrodzenia bydź ie bacza / opisánie ich opusczam / gdyż y skutkow sa z tymiż.

Sporysz / ábo Wroble Języczki / Rodźiał 96.

SPorysz troiáki / sámiec álbo wielki / ktorego iest ksztalt Piećioráki. Drugi sámicá: nászym Płonnik rolny. Trzeći Żabie gronká: o tych trzech osobno sie Rozdźiały położa. Pierwszy ma rozgi ćienkie / krzewiste / y odnożyste / gibkie / powolne / oble á geste. Do tego ták sam prot / iáko gáłaski iego / iest gesto kolonkowáty. Pnie sie po źiemi iáko trawá. Listki ma źielone / Rućiánym / álbo rádniey Cabrowym podobne / ieno dłuższe: ksztalt Języczkow máiac. Kwiatkow drobnych białych / podczás rumiennych. Naśienia pod káżdym listkiem obfitość. Korzenia ćienkiego / twárdego / od ktorego wiele innych drobnych / y rospierzchłych pochodźi.

Mieysce.

JAk miarz wszedy go ták obfićie / że máło nie káżdeᵒ dniá ponim chodźimy.

Proſerpinaca.
Polygonum.
Sanguinaria.
Corrigiola.
Centum nodia
Seminalis.

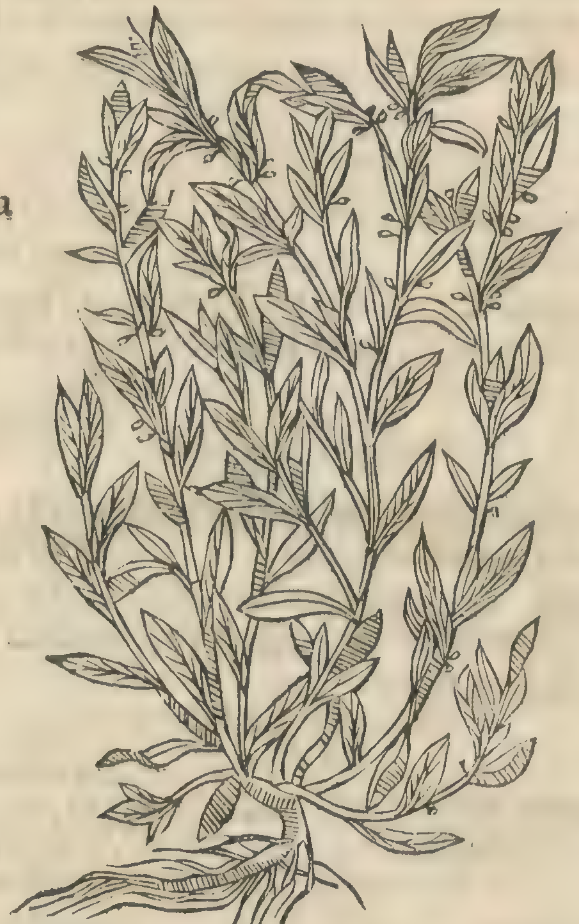

Weggraß.
Wegtrit.
Denngras.
Blutkraut.

dźiemy. Mieyſcá lubi iáłowe / y ſuche / przeto ſie naczęśćiey znáyduie przy drogách y śćieżkách / ná iáłowych polách / ná puſtych plácách y boiſkách / w ogrodźiech / ná podworzech / y máło go nie ná káżdym mieyſcu ználeść. Kwitnie lećie / ktorego czáſu ma bydź zbierány do potrzeb lekárſkich.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt chłodzącego / ná końcu we wtorym ſtopniu / álbo w trzećim ná początku. Wyſuszáiącego we wtorym ſtopniu we śrzodku. Abowiem iáko cierpkośćią ſwą ztwierdza / ták też wodnośćią chłodną ſuchość przewyższa.

Moc y Skutki.

Sporyß wietßy ábo sámiec / ma nád ine przodek w lekárſtwie. To ieſt / nád Plonnik rolny / y nád Zábie gronká / o ktorych rozdźiały oſobne ſie dádzą.

Zátwierdza. Chłodźi. Sporyszowy ſok / cierpkośćią ſwą zátwierdza y chłodźi [*Dioſ.*] Przeto

Ciekączkom. Ciekączki y biegunki wßelákie zástánawia y czerwonkę.

Krwią plującym. Krwią chárkániu /

vpławom Vpławom białogłowſkim.

Womitu. Krtußenia y womity.

Tok z nosá krwáwy zástánawia. Tok krwáwy z nosá ſok tego źiela piiąc

Tákże w winie czerwonym wárzony / ábo w Bábczáney wodce / á trunkiem vżywány / zástánawia. [*Dioſ.*]

Liśćie tłuczone w nos kłádąc / ſok też leiąc / toż czyni.

Kámień w nyrkách. Kámień z nyrek wywodźi krßącego / z Slazu / Lákryciey / y korzenia Pietruſczánego przydawßy / wárzyć / á ſuche pić.

Biegunkom. Biegunki iákiekolwiek záwśćiąga proch z niego vczyniony / przydáć do tego *Species Diarrhodon Abbatis*. Glinki Ormiáńſkiey / y korzenia Wężownikowego / ktory zowiemy Gáiowámie dunká / y z konfektem Rożánym ſtárym zmießáć / á ná raz iáko Włoſki / ábo Káßtanowy orzech / vżywáć ráno y ná noc.

Wnętrznośćiom zápalonym. Żołądkowi. Wątrobie. Zápalenie wnętrzne / iáko vſt żołądkowych / wątroby / nyrek / pęcherzá / gáśi / wárząc go z Lákrycyą á z trochą cukru w wodźie / á piiąc.

Pluiącym

Pluiącym ábo chárkáiącym krwią/ ziele to w winie czerwonym z korzeniem Rosztywałowym/ á z głowienkámi wárzone wielkim y pewnym ieſt rátunkiem/ trunkiem go vżywáiąc/ ráno y ná noc.

Rány y ſadzele świeżym y ſtárym przymiotom ognistym/ leczy/ ogień z nich wyćiągáiąc tłuczone á ná wierzch przywiiáne[*Dioſ.*

Womity y krtuszenia á ile koleryczne/ záwśćiąga/ w winie kwáśnym abo w occie wárzony. Może Piołynu troche do tego przyłożyć/ á tym żołądek náparzáć. Tákże ſok iego piiąc/ toż czyni. [*Plin.*]

Sok z Sporyszu wyżęty/ iáko Dioſcorides pisze/ á trunkiem vżywány/ chłodzi/ ſtwierdza/ zgęſzcza/ y śćiąga/ przeto ieſt vżyteczny/ wyższey pomienionym chorobom.

—Vryne/ znácznie nád przyrodzenie zátrzymána pądzi tenże ſok/ piiąc.

Vſczknionym od gádźiny/ ieſt lekárſtwem ſok z winem pity.

Zimnice iákiekolwiek precz obgánia/ pul kwarty ná raz ſoku tego/ godźinę przed przyściem pić dáiąc/ [*Plin.*]

Mocz kápániem odchodzący/ dla zámulenia znácznego w pęchyrzu wolno wywodźi/ ſok z winem piiąc. Tákże naśienia iego obfićie vżywáiąc.

Pęchyrz zámulony wyrzmuie y wychędoża.

W pierśiách ćięſzkość oddala tenże ſok/ z Rożánym oleykiem y z młodym máſłem mázac ie.

Vpławy białogłowſkie hámuie czopek ábo węzełek/ bądź z wełny/ bądź z báwełny ábo z tegoż źiela vtłuczonego vczyniony/ á w tym ſoku obmaczány/ y w otworzona białogłowſkiego puſczány.

Vſzom záwrzedźiáłym służy/ puſzczáiąc go ćiepło w nie po kilká kropli ná [illegible]/ ábowiem rope w nich wysuſza. Tákże

Fiſtuły nápuſzczáiąc ie nim/ záwiera/ y goi ſwym wysuſzániem.

Wszelákiemu toku krwie zbytniemu/ ſkądkolwiek/ ſok Sporyſzowy bárzo ieſt vżyteczny. Ták go trunkiem vżywáiąc/ iáko chuſteczki abo wełne w nim maczáiąc/ y przykładáiąc.

Przymioty ogniſte w ránách/ w wrzodách/ w bolączkách wyćiąga pomázuiąc nim/ ábo tákże chuſty maczáiąc á kłádąc.

Różej piekielney tymże ſpoſobem przykłádány/ wielkim ieſt rátunkiem.

Kolere/ źiebie nim ſwym tłumi/ gáśi/ y chłodźi. Przeto żołądkom kolerycznym ſok ieſt bárzo przyſtoyny/ piiąc go.

Vſzom bolącym ieſt lekárſtwem/ puſzcáiąc go w nie. Abo z ſádłem káplunim/ ábo kokoſzym vtárty/ okłádáiąc ie ćiepło. [*Dioſ.*]

Kile/ y wrzody fráncowáte/ ná członkách wſtydliwszych oboiey płći wyćiera/ chędoży/ y goi ſok tego źielá/ z winem wárzony/ miodu trochę przydawszy/ mázáć y fleytuchy w tym maczáć/ á przykłádáć. [*Dioſ.*]

Wrzodom káncerowátym y pomykáiącym śie. Ciáło pſuiącym/ służy Sporysz/ ábo liśćie ieg tłukąc á przykłádáiąc. [*Gal.* *Dioſ.*]

Bolączkom nábrzmiáłym z przymiotem ogniſtym/ tymże ſpoſobem tłuczony y przykłádány/ bywa rátunkiem. [*Ciz.*]

Liſzáie z Koleryczney máteryey leczy/ przerzeczonym ſpoſobem pláſtrowány. [*Gal.*]

Naśienie w obfitośći vżywáne/ żywot odmiękcza y purguie. [*Plin.*]

Spadki Koleryczne záwśćiąga y hámuie.

W Męchyrzu boleśći vkłáda toż liśćie tłuczone/ y ná prog łona przywiiáne. Toż czyni ſokiem iego náćieráiąc.

Oczom bolącym z kolerycznego y gorącego ſtuſu/ ábo z zbytniego zápalenia krwie leczy. [Tenże]

Jad z ćiáła wywodźi/ z winem ſok iego piiąc.

Pierśiom białogłowſkim owrzedźiáłym y oćiekłym z przymiotem ogniſtym/ vtłuc go z kokoſzym ábo z káplunim ſádłem y przykłádáiąc/ ieſt rátunkiem známienitym. Tákże

Bolączkom inym/ y wrzodom.

Dymienicom.

Żołta niemoc ſpądza ſok tego źiela/ piiąc bywa lekárſtwem.

Wodká z Poryszu wyćiągniona przez *Balneum maris*.

Piſze Gálenus/ że ma naprzednieyszy w ſobie ſkutek rozniecenia/ y przymioty ogniſte wyćiągáć/ wychłádzáć/ y gáśić. Toż o wodce iego rozumieć/ ktora ma wielkie zálecenie/ wychłodzeniu/ zbytniego roſpalenia.

Żołądká
Wątroby/
Mácice/
Nyrek/
Pęchyrzá/
Głowy y innych wnętrznośći. Tákże
Zwierzchnych członkow/ vżywáiąc iey ták trunkiem iáko námaczániem zwierzchu. Tá właſnośći teyże ieſt ktorey ſok.

Ciekączki y biegunki wszelákie/ piiąc iey ná ras po pięći abo ſześći łyżkách/ záſtánawia.

Gdyby zbytnie kogo lekárſtwo ſpráwowálo

Marginalia (left): Nyrkom. Pęchyr zowi. Krwią plująć. Ránom. Sadzelom. Womity Kolerycznym. Chłodźi. Stwierdza. Mocz pędźi. Vſczknionym od gádźiny. Zimnicom y gorączkom kázdym. Moczu kápiącemu. Pęchyrzu zámulonemu. Pierśiom ćięszkim. Vpławom. Vszom záwrzedźiáłym y repiſtym. Fiſtule. Toku krwie wszelákiemu. Przymiotom ognistym. Róży piekielney. Kolerze y kolerycznemu żołądku. Vszom bolącym.

Marginalia (right): Kile. Káncer. Bolączkom nabrzmiáłym. Liszáiom gorącym. Naśienie Sporyszowe purguie. Spadkom kolerycznym. Męchyrzowi bolącemu. Bolenie oczu. Jad z ćiáłá wywodźi. Pierśiom oćiekłym białogłowſkim. Bolączkom. Dymienicom. Żołtaczce. *Aqua ſtillatitia.* Zápaleniu żołądká. Wątroby. Mácice. Nyrek. Pęchyrzá. Głowy. Członkom zwirzchnym. Biegunkom. Zbytniemu purgowániu.

wowáło / áż do mdłości y osłábienia sił / tylko dáć kubek wodki tey wypić / zástánowi y posili.

Mocz ná przyrodzenie zástánowiony.

Kámień. Piasek y muł z nyrek / y z

Mechyrzá potężnie wywodzi y wychędaża / pijąc iey po piąći / ßeśći / y śiedmi łyßkách.

Vpławy Pániom záwśćiąga / tákże trunkiem vżywáiąc.

Ná przymioty ogniste.

Ná Rożą piekielną chusty w miey máczáiąc y przykłádáiąc. Iednák to bydź ma z obyczáiem y z roſtropnośćią / á z pilnym obaczeniem czásu kiedy to czynić / áby po tym ogień ten zwierzchni / źimnośćią tey wodki / wewnątrz nie był wpędzony.

Ránom / wrzodom / bolączkom / z przymiotem potrzebna.

Wrzedźienicom czarnym służy / chuste maczáiąc / á przykłádáiąc.

Gnilec y Dźięgne leczy / pilno nią vstá wymywáiąc.

Mocz przyrodzi. Kámień cząśi. Vpławom przymiotą. Rożę piekielney. Ránom. bolączko. Wrzedźienicom czarnym. Gnilcu w vśćiech. Dźięgnie.

Rozſadek.

Są tego rodzáiu drugie Sporyße / trzy / miedzy ktore gorny czwarty poczytamy. Te / że tychże właſności / tegoż przyrodzenia y skutkow / ſą z tym pierwßym / niezdáło mi śię co więcey o nich pisáć. Gdyż też y imion nie máią v nas od tego odmiennych. Te tylko / ktore swe nazwiská máią / tu przypomniemy.

Plonnik rolny / ábo wodny / Rozdźiał 97.

Polygonum fœmina. Sanguinalis fœmina. Polygonontheli.

Thannen wadel / vnd Katzen wadel.

PLonnik rolny / ábo ináczey wodny / o iednym tylko ſczegulnym prątku rośćie / ćienki / trzćinie ćienkiey podobny / máiąc gęste w ſobie członki / álbo kolanká / iáko Sith / álbo Przeſtká / w trąbkach niejákich vłożone / ieden członek z drugiem śię stosuiąc: około ktorych listeczki zielone / ná kſztałt ſoſnowych tragiem idąc. Korzeń wielki biały / od ktorego niewiele odnożek pochodźi. Ten / iáko Dioſcorides piſze / żadnego vżytku nie ieſt w lekárſtwach.

Mieyſce.

ROśćie poſpolićie ná mieyſcách wilgotnych y wodnistych: w náßych ſtronách rzadká śię znáyduie.

Przyrodzenie y Skutki.

CHłodźi wyſußa przykońcu wtorego ſtopniá / á ná początku trzećiego zátwierdza. Ten do tych wßyſtkich potrzeb / z ktorych Sporyß przychodźi / ieno nie ták ieſt potężnych ſkutkow. Ale Paulus Aginetá piſze / że dáleko potężnieyßych ieſt ſkutkow / niżli ſámica. Ale to przećiwko myśli y zdániu Dioſcoridá / y inych zacnych á poważnych Zielopiſow. Oprocz żeby w ieo ſtronie ſámiec był potężniey / niżli ſámiec: co śię wiele przytráfiá. Abo więc Sporyß ſámicá Dioſcoridowá / co my Plonnikiem wodnym miánuiemy ſámcem byłá / y ták Aginetá rozumiał / á właſny Sporyß ſámicá / álbo Plonnikiem wodnym.

Zábie Gronká / ábo trzeći Sporyſz Rozdz. 98.

Polygonum minus.
Herniaria.
Herniolla.
Millegrania.
Corrigiola.
Millegrana.

Wildt treublen kraut.
Harn kraut.

TO ziołko ktore Zábiemigronkámi zowiemy / nie wielkie ieſt / niſkie / y poźiemne / drobne / krzewiſte / geſtogáłaſkowáte / y kolankowáte / po źiemi ſie rośćiełáiące. Liſteczkow drobniuchnych / á troche podługowátych. Naśienia drobniuchnego / okrągłego / biáłáwego / á groniſtego / y obfitego. Ták / że wſzyſtko ziołko naśieniem oſypáne ſie widźi. Korzanki ćienkie / drobne / rozpierzchłe.

Mieyſce.

Rośćie rádo ná mieyſcách wyſchłych / y ſuchych / iáłowych.

Przyrodzenie.

Chłodźi y wyſuſza we wtorym ſtopniu. Spaia / zwiera / wywodźi.

Moc y Skutki.

Przepukly. Tym / ktorym kiſzki w moſzná wyćiekáia / wielkim y doświádczonym ieſt lekárſtwem / naśienie tego źiela / przez długi czás z winem piiąc.

Kámień kruſzy. Kámień nyrkowy potężnie kruſzy / y moczem wywodźi / (*Holeri.*) przez czás niemáły prochem w winie go vżywáiąc.

Ziele ze wſzytkim / to ieſt / z liśćiem / z naśieniem / ná proch miáłko vtárte / á z winem pite. Mocz zátrzymány / ábo ćieſzko odchodzący / potężnie / y wielkim pędem wywodźi. Mocz gwałtowny pędźi.

Rozſądek.

O tym źielu nic nam Dyoſcorides nie zoſtáwił / áni Galenus. Poślednieyſzy / tylko z pewnego ſkutkow doświádczenia / to nam podáli.

Przywrot / ábo Przywrotnik. Rozdz. 99.

Alchimilla, vel
Pes Leonis.
Stellaria.

Synnaw.
Lőwentappen.
Lőwenfuß/
Vnser Frawen
mantel.
Omkraut.

PRzywrot ábo Przywrotnik/ktory Gwiazdkámi y Gwiázdoßem od podobieństwá / ktore iego kwiatki máia / może bydź náзwány / ma korzeń ná pálec wzmiaß y wdłuż / zwierzchu czarny / wewnatrz żołtáwy / twárdy y zdrewniáły / od siebie wiele innych korzankow włośienkowátych pusczáiacy. Smáku gorzkiego/ przykrego/ y ćirpkiego/ z nieiákim znácznym ſtwierdzeniem. Liśćie okragłe iáko v Slazu około fałdowáne/miaßo wykráwáne/á w tym záś wykráwániu drobno zabkowáne. Zwierzchu ćiemnozieloney bárwy / od ſpodku bielßey / o dźiewiaći ábo dźiesieći rozdźiałách / ná długich y kosmátych ſtopkách / káżdy z oſobná. Ná Wioſne záraz z korzenia wyraſta. Miedzy ktorymi potym wychodza prateczki ćienkie / óble/ kosmáte / ná pułtory piedźi / ábo ná puł łokćiá / ile ná buyney ziemi. Przy wierzchu w gáłaſki ſie roſkrzewia / od ktorych małe liſteczki wyraſtaia / ná kßtałt wietßych / tákże około kráiow zabkowáne. W wierzchu gáłazek w Máiu y w Czerwcu wynikáia kwiateczki żołtozielone / iáko gwiazdeczki. Z tych potym naśienie drobne iáko mak / że go w łupinkách zápledwie znáć / żołtozielone tákże iáko y kwiatki.

Liśćie

Kwiát.

Mieyſce.

ROśćie ná mieyſcách tráwiſtych/ zwłaſczá w páſtewnikách/ ná łakách/ ná págorkách y gorách zieliſtych/ y trawiſtych/ ná gruntách y ziemiách wilgotnych.

Przyrodzenie

PRzyrodzenia ieſt miedzy ćiepłem á źimnem pomiárkowánego. Ani názbyt chłodźi / áni rozgrzewa. Wyſuſza we wtórym ſtopniu / zwiera / y ſpaia ràny.

Moc y Skutki.

Pierśiam y płucom owrzedźiáłym y zránionym.

Pierśiom zránionym ieſt wielkim rátunkiem / wźiąć go ze trzy gárśći / wody trzy częśći / winá czwarta / żeby wßytkiego pułgárncá było. To wárzyć áż trzećia część wywre / á przecedźiwßy miodu chędogiego do tey polewki przydáć z łotow dwánaśćie / á po kwáterce tego náczczo / y ná noc ćiepło pić dáwáć / to pierśi y płucá wewnątrz zránione / y owrzedźiáłe leczy.

Przepukliſ.

Przepukline wnetrzna y ine obráżenia wnetrzne / tenże trunek leczy / ták w dźiećiách / iáko w roſłych / zwłaſczá gdy trzewá z moßná wyćiekáia. Toż proch tego źiela z iuchą iegoż / álbo z wodką diſtillowána piiąc / czyni.

Ránom.

Rány zwierzchowne ſpaia y goi / iuchą ábo wodką iego przemywáiąc / álbo ſleytuchy maczáiąc w rány kłádąc / á z wierzchu ſámym źielem vtłuczonym miáſto plaſtru przykłádáiąc.

Rádnku.

Pádáiącey niemocy bárzo ieſt vżytecznym lekárſtwem. Sok z niego wyżęty / á po trzy poránki porządnie po ßeśći ábo śiedmi łyßkách vżywány. Dniá czwártego choremu dáć záćiąć żyłe głowną v pieśći. Ale to tylko tym ſłuży / ktorzyby dopiero pierwßy raz to mieli: záſtárzáłemu y záwźiętemu temuż złemu máło co pomoże.

Tok zbytni z ran krwáwy.

Tok krwie zbytni z ran záſtánáwia / wźiąwßy Zánklu / Przywrotniku / Złomignatu / Gliſt źiemnych co nadłużßych / y námnieyßych po gárśći. Pośiekáć wßytko / w pułgárncá wody dżdżowey do połowice wywrzenia wárzyć / przecedźić / á co namocniey wyżąć / ábo wypráſowáć. Wygniotki ná rány ćiepło przykłádáć. A to co ſie przecedźiło choremu po ßeśći łyżek pić dáwáć / krew zbytnia z ran płynąca záſtánawia / á one ſpaia y goi.

Krwi ſkrzepłey wewnątrz.

Krew wewnątrzu zbiegła y zśiádła roſpráwuie y wywodźi / wźiąć Przywrotniku / Pietrußki źieloney / Włoſkiego Kopru źielonego / Szałwiey / po gárśći / Iſopu / Ománu korzenia / naśienia Anyżowego / naśienia Kopru Włoſkiego / po dwu łotow / pośiekáć drobno y w wodźie wárzyć do wywrzenia trzećiey częśći / á káżdym rázem po kwáterce ćiepło choremu pić dwie ábo trzy godźinie przed obojm iedzeniem dáwáć / ábo kłádąc ſie ſpáć. Ták ſtolcem iáko moczem / krew ſkrzepła ze wnetrznośći wywodźi.

vpławom białym.

Białe vpławy pániam záwśćiąga / przez kilká dni ſok iego piiąc / łyßke trzy ná noc / tákże poránu. Dobrze też nim máćice ćiepło ßprycowáć. A w niedoſtátku ſoku / wźiąć liśćia y z kłączem iego ze cztery gárśći / y w pułgárncu do połowice wody wywárzyć / przecedźić / á przerzeczonym ſpoſobem vżywáć / y máćice tákże tym ßprycowáć.

Item.

Proch z tego źiela miáłko vtárty toż czyni / pełną go łyßke wźiąwßy z ćiepłym winem ráno y ná noc pić dáiąc.

Pániom niepłodnym.

Pániam niepłodnym do rodzenia dźiatek ieſt vżyteczny / tákże go po łyßce z winem przez pietnaśćie álbo dwádźieśćiá dni porządnie vżywáiąc / zwłaſczá gdźie niepłodność z zbytniey wilgotnośći máćice pochodźi.

Potłuczonym. Połamánym. Zbitym.

Zwyſoká potłuczonym / połománym / zbitym / Przymiot z Żywokoſtem czerwonym / w piwie wárzony / ábo z Głowienkámi czerwonymi / á przez dźiewieć dni ráno y ná noc po kwáterce ćiepło vżywány / do pierwßego zdrowia ie przywodźi.

Máćicy ábo y łonu źieiącemu.

Gdźieby otwor łoná y ßyiá / ábo máćiczne vſtá zbytnie źieiące y otworzone były / záczym naśienia męſkiego zátrzymáć by niemogły / wźiąć prochu z liśćia Przywrotowego miáłko vtártego / porządnie przez dni dwádźieśćiá dáwáć go z ćiepłym winem po łyßce náczczo / álbo z iáką polewką od mięſá. Ták y otwor łoná y máćice záwrzyſtá vczyni.

Rány ſtrychowe / z poſtrzałów.

Rány z poſtrzałow / y ßtrychowe / oſobliwie leczy / wźiąwßy liśćia tego ze cztery gárśći / pośiekáć / á w pułgárncu ſtudźienney wody / piwá ábo winá według vpodobánia choręg / przydawßy w cynowey konwi záßpuntowáney / álbo w fláßy cynowey dobrze záßrubowáney / w kotle vkropu wrzącęg przez cztery godźiny wárzyć / przecedźić / á tego po piąćiu ábo ßeśćiu łyżek ráno y ná noc rànnym pić dáwáć ćiepło.

R. ruſnice poſtrzelonym.

Rußniczny proch w ránách zápalony / gdźieby trudno vgáśić z poſtrzału / wźiąć ze dwie gárśći Przywrotu / dwie gárśći Bylice czerwoney / y Białey / Mußcu ábo Mußetrza kwiátu modręg po pułtory gárśći / Bárwinku / Niedośpiałku / Wężowego tránku / Gruſczyczki po gárśći / korzenia wodney trzćiny / trzy łoty Iáłowcowych

iagodek zhruba przerázonych dwá loty / Zwyćiężyiádu / ábo Toieśći lot. To wßystko drobno pośiekáć / wody pul gárncá / á winá kwarte ná to nalać / w cynowey fláßy záßrubowáć / y w kotle vkropu wrzacego przez cztery godźiny vstáwicznie wárzyć / tego káżdy poránek y ná noc postrzelonemu / ßeść łyżek ćiepło pić dawáć.

Vpławom rumiennym.

Vpławy rumienne pániam záwśćiaga / pul lotá korzenia Przywrotnikowego / prochem / z ćirpkim winem vżywáiac.

Otworu łoná biáłogłowskie° zbytnie źieiacego.

Łono białogłowskie zbytnie źieiace ták śćieśnia / płoczac go y wymywáiac woda tego źiela wárzonego. Albo iescze lepiey / po pás sie w nim kapiac / że nie rozeznáć przedźiewczonych od práwych dźiewic.

Ránom o'ćietym y bałocym.

Rány oćiekłe leczy / boleśći w nich vkłádáiac / gdźieby źiele świeże tłuczone było ná nie plastrowáne. Albo w wárzonym chuste máczáć y przykłádáć. Wodká tákże iego teyże mocy iest.

Rány y Dźiury w gárdle leczy.

Vstom owrzedźiáłym / rány y dźiury w nich / badź z fránce / badź zkad inad / płokánie bárzo osobliwe z niego bywa / wźiawßy garść tego źiela / miodku Rożánego cztery loty / ná to wody studźienney nálać kwárte / y wárzyć we fláßy cynowey záßrubowáney / w panwi vkropu wrzaceg przez dwie godźinie / á tym czesto vstá płokáć ćiepło / y charkánie czynić.

Gniłcu. Dźiegnie.

Toż Gniłec / y

Dźiegnie leczy ćiepło / czesto płoczacy wyćieraiac.

Pierśiom białogłowskim zbytnie wielkim.

Pierśiom Biáłogłowskim zbytnie wielkim y rozwiezłym / odwisłym / y ostábiáłym / iest osobliwa pomoca : wźiać go z garść ze trzy / á w wodźie dżdżowey do połowice wywrzenia wárzyć / y w tey wodźie ćiepley pláty maczáć / á wtaż ná odmiány ná tákowe pierśi przykłádáć. Jescze to potężniey będźie : Wźiać Przywrotniku ze trzy garśći / Przestki pultrzeći gárśći / álbo z pultory. Róży czerwoney suchey garść. Soku z Podrostu / *Hypoćistidem* Grekowie zowia. Háłunu po dwu lotu. To wßystko w pulgárncu wody dżdżowey wárzyć do połowice / y w tym pláty maczáć / á ná pierśi przykłádáć. Też sam sok z tegoż źiela / y wodká toż czyni [*Dios.*

Plastr do ran goienia.

Plastr doświádczony do goienia ran Wźiać liśćia Przywrotnikowego. Zánklu / Gruszczyczki / po cztery gárśći. A te źiołá máia być świeże / nie suche. Pokrażáć y w kwárćie oliwy smáżyć / áż sie wßytka wilgotność z źioł wysmáży y strawi. Potym wypráſowáć co nalepiey. Do tego żywice y wosku po dwunaśćie łotow przydáć / y wespoł z oną iuchą spuśćić. A gdy sie wßystko dostátecznie zmießa / y przechłodnie / przydáć Rokornaku co namniey vtartego / dwá loty. Grynßpanu lot / y ták długo to mießáć / áż sie státecznie wßystko inkorporuie y vmießa.

Przymiotom ognistym.

Przymioty ogniste / badź w ránách / w sadzelách / w bolaczkách / ták w otworzystych iáko záwártych / wyćiaga / liśćie tego źiela tłukac y plastruiac.

Vpławom białym.

Kapiel z Przywrotu po pás czyniac / á przez kilká dni ráno y ná wieczor w niey po dwu godźin / ábo ile zetrwáć może śiedzac / białe vpławy Pániam zástánawia.

Mácicy owrzedźiáłey.

Mácice owrzedźiáła y zrániona leczy / ßprycuiac ia woda tego źiela wárzonego.

Mocu nie zátrzymániu po połogu.

Pániam ktore po połogu moczu zátrzymáć nie moga / dla náruszenia pechyrzá. Wźiać Przywrotu liśćia dwie garśći ábo dwie cześći / Wrotyczu / Złomignatu / Bylice / Dźiewánny po iedney cześći. Te źiołá w gárncu wárzyć / á páre z nich lykiem przez otwor łoná / trzykroć przez dźień puszczáć / y tyle kroć / taż woda z tych źioł wárzonych / otwor łoná wymywáć.

Końskiemu sádnu.

Sádná / sadzele / y rány końskie leczy / iucha tegoż źiela wárzonego wymywáiac czterykroć káżdego dnia.

Koniom w ránách dźiwe mięso trawi.

Koniom dźiwe mięso w ránách trawi. Przywrotu wźiać ze cztery loty. Grynßpanu dwá loty. To wßystko co namieley vtrzeć / á tym zásypowáć.

Wodká z Przywrotniku wyćiagniona.

Aqua Alchimillæ

W Czerwcu / ábo gdy kwiátu pełnego iest / czas do styllowánia tey wodki naprzystoynieyßy bywa ; biorac źiele to ze wßytkim / to iest / z liśćiem / z korzeniem / z kłaczem / z kwie ciem / y z nasieniem młodym niedostáłym. A pośiekawßy go drobno / z *Balneum maris* dystyllowáć. Dystyllowána ná słońcu wysonowáć ábo wypráżyć / y wylutrowáć. A gdźieby chćiał mieć potężnieyßa y mocnieyßa. Weźmi Przywrotu suchego tákże ze wßytkim lotow ośm do pulgárncá wodki / day temu dobrze zámießawßy / y pilnie nákrywßy przez cztery dwádźieśćiá godźin w ćiepley wodźie / ábo w mieyscu ćiepłym moknać. Potym znowu przećiagnać / y ná słońcu wysonowáć. Ták bedźieß bárzo koßtowna / y skutkow potężnieyßych wodkę mieć do potrzeb niżey opisánych / ktora

Pierśiom zawrzedźiáłym.

Pierśiom wewnatrz zránionym / ábo owrzedźiáłym. Tákże inym niedostátkom ich / bárzo vżyteczna / po trzy ábo cztery loty ábo łyżki / ćiepło ráno y ná noc iey piiac.

Morzeniu w kißkách.

Boleniu y dárćiu w kißkách / badź z inych biegunek / ábo z iákiey iney przyczyny / iest

ny / ieſt

ny/ iest lekárstwem/ przerzeczonym sposobem iey vżywáiąc.

Rannym. Ránnym/ bywa trunkiem vżytecznym ráno y ná noc po kieliszku iey vżywáiąc. Tákże wino nia do picia rostwarzáiąc. Albo ták/ wziąć pulgárncá tey wodki/ Zánklu/ Toieśći/ liśćia Náśięźrzału/ po pul gárśći/ ziołá pokráiáć/ wody ná to nálać/ á we fláßy cynowey zá ßrubowáney/ álbo w konwi cynowey zálutowáney/ w kotle vkropu wrzącego/ przez trzy godźiny pilnie wárzyć. A tego po cztery łyżki ráno y ná noc ćiepło przez kilká dni pić ránnym dáwáć. Abowiem wszelákie rány z gruntu goi prędko.

Postrzelonym. Rány z postrzałow iákichkolwiek/ z rußnice/ álbo z łuku goi/ wziąć tey wodki pulgárncá/ Bylice gárść/ Niedospiałku pul gárśći/ korzenia słáwowey Trzćiny dwá łoty/ Zwyćiężyiádu/ álbo Toieśći korzenia łot. To wszystko pokráiawszy w konwi cynowey álbo w fláßy/ wierzch dobrze zálutowawszy/ w kotle vkropu wrzącego/ przez cztery godźiny pilnie wárzyć/ á tego postrzelonemu po cztery ábo pięć łyżek pić dáwáć ráno y ná noc.

Ránom wszelákim. Ránom wszelákim/ trunek kosztowny y doświádczony/ ktory do roku chowáć może/ wziąć Zwyćiężyiádu/ Bárwinku/ Zánklu po dwu gárśći/ Przywrotu sześć gárśći/ Głowienek/ Muscu błękitnego kwiećia/ ktory drudzy Kurosłepem zowa po pultory gárśći/ Jemioły Swierkowey z liśćiem/ Rosyßczka/ Rdestu wodne°/ liśćia białey Bukwice/ Bluscżu skálne°/ ábo Kurdwanu ná skále rosnącego po gárśći skálney Rzasy/ álbo żołtych P. Márjey Włoskow/ płonnego Dźięgielá liśćia/ polney Dryakwie/ kwiećia z drzewá Jábłonowego/ Ośánki/ po pul gárśći/ korzenia Sczeći polney trzy łoty. Te ziołá máia bydź świeże/ ktore drobno posiekawszy trzy gárnce wody studźienney ná nie nálać/ á wolnym ogniem distillowáć. Tey wodki ránnemu ráno y ná noc po sześćiu łyżek ćiepło pić dáwáć/ ábowiem z gruntu rány wszelákie leczy.

Piersiom zbytnie wielkim białogłowskim. Piersiom białogłowskim zbytnie wielkim/ odwisłym/ y rozwiozłym/ chusty ábo pláty w niey maczáć/ á przykłádáć w nocy y wednie/ przez kilká dni/ czyni ie skromne y tęgie.

Przymiotom ognistym. Przymioty ogniste w ránách/ y w bolaczkách wyćiąga/ chustámi tákże/ ábo pláty w niey obmaczánymi okłádáiąc.

Rány w gárdle y dźiury/

Ránom w gárdle. Gnilcu. Gnilec w vśćiech goi/ często nia płocząc y chárkánie/ álbo gárgaryzmy ćiepło czyniąc.

Wino z Przywrotniku.

Vinum ex Alchimilla. W Jeśieni gdy winá prásuia/ ábo tłoczą/ czynia z Przywrotem wino/ dla ludźi ránnych y dla innych potrzeb/ tym sposobem iáko z innymi zioły/ o czym sie iuż przed tym wielekroć powiedźiáło. A nietylko z sámym Przywrotem/ ále y innych rzeczy może do tego przywźiąć. Jáko wźiąć suchego liśćia Przywrotu cztery gárśći/ Zánklu/ Jemioły Brzozowey z liśćiem/ Muscu kwiátu błękitnego/ po dwu gárśći/ Czártowego źiebrá/ skorek z rozgi polney Roże/ Rozieysłopki/ po pultory gárśći/ skorek z korzenia polney Roże/ liśćia Rokoryczki/ Rzepiku/ Miarzowego liśćia/ Goiruty liśćia/ ktora Grekowie *Phelandrium* zowia/ my Goiruta, *Rheubarbarum* wodne/ Szánty białey/ po gárśći/ korzenia Podbiału szerokiego cztery łoty/ korzenia wodney Trzćiny trzy łoty. To wszystko nieświeże/ ále suszone ma bydź/ posiekáć drobno/ á z Jáśieniowego drzewá trzaskámi heblowánemi do sześćigárncowey báryłki wsypáć/ ná to dobrego Moszcu nálać/ á po piąćiu kśiężycách stoczyć/ y Ránnym do pićia do roku chowáć.

Ránnym vżyteczne.

Konfekt w cukrze z Przywrotu.

Conserua Alchimillæ. Konfekt z młodych á świeżych listeczkow y z kwiećia Przywrotnikowego/ á z cukru/ bárzo vżyteczny/ może bydź czyniony/ tym sposobem: wziąć listeczkow y z kwiatkámi ze cztery łoty/ álbo ile sie podoba/ pokrająć co nadrobniey y vtłuc w kámiennym możdźerzu z białym cukrem we troynasob go wziawszy. Potym w szklenicy/ przez ieden mieśiąc ná słońce iárkie wystáwić. Do roku trwa. Ten

Vpławom białym. Vpławom białym/ iáko orzech dobry Włoski álbo Kásztanowy/ ráno y ná noc go vżywáiąc/ iest osobliwym lekárstwem

Zámorzedźiáłym kiszkom. Kiszkom oworzedźiáłym y zránionym ták z czerwoney biegunki/ iáko z innych przyczyn/ wielkim iest rátunkiem/ tákże go biorąc dwá y trzykroć ná dźień.

Alchymia.

Zywe srebro twárdźi. Szkołá Alchimistka vdáie/ żeby przez to źiele mieli Trztec/ álbo Zywe srebro twárdźić y skrzepiáć. Tá prawdá przy nich sámych zostawa.

Rozsadek.

Złe á nieprzystoynie zowia niektorzy to źiele *Leontopodium* Dioscoridowe: To iest/ śiwe Jezyczki: Ale niemniey y ći ktorzy *Leontopetalum*: to iest Swinia Rzepka. Bo z opisánia tych obu nie może sie z żadney miáry zgodźić. Ale niedźiwnie sie/ że w tákowe omylne mniemánie ći przyszli/ gdyż o tym źielu żaden z stárych Ziolopisow nic nam nie zostáwił/ áni namnieyszey o nim wzmianki vczynili.

Rosnik álbo Rośiczká / Rozdział 100.

Ros solis.
Rorida.
Rorella.
Salsirora, &
Salsirola.

Sonnenthaw.
Sonthaw.
Sinthaw.
Täglichthaw.

ROsnik / ábo Rośiczká dwoiá / wietsza y mnieysza / á iedná od drugiey niczym nie iest rozna / tylko samym wzrostem: Wietsza ná dwie dłoni / podczás ná pułtrzeći wzwysz: Mnieysza ledwo sie ná dłon wynośi. Obie máia listeczki ná ćienkich á obdłużnych stopkách / po iednemu zosobná ná káżdey / ná ksztáłt łyżeczek / ktorych vżywamy do wychedożenia vszu / zlekká wydrożone / rumienne / zewszad kosmáte / á około kráiow drobno kárbowáne / ábo zabkowáne / odspodku głádkie: w tych sie záwsze wilgotność znáyduie wodnista: nigdy / by nagoracey słonce grzało / nie wysychaiaca / y owszem im bárziey swymi promieniámi przypala / tym wiecey rosy álbo wody w sobie máia. Ták że sie przystoynie y słusznie dziwowáć / ábo rádniey gádáć możemy / iesli te wilgotność / ábo wode z ćiepłoty słoneczney / czy z przyrodzenia swe° miewa / sprzećiwiáiaca sie słoneczney goracośći. Gdyż sámo źiele wszytko / iáko sie niżey powie / iest pryszczacey mocy. Te listeczki záraz ná swych szypułeczkách z źiemie wychodza / á miedzy tymi prateczki ná trzy ábo ná czteri pálce wzwysz / ile w mnieyszym: w wietszym / wietsze y wysze / ćienkie / y rumiene. Ná rych drobne kwiateczki białe. Z tych násienie w łusczynkách okragłe / ná ksztáłt násienia Mleczowego. Korzonki ćienko włośienkowáte. Wszystko ziołko smáku ostrego y nieco ćirpkiego / á kwáskowátego. Kwitnie w Máiu y w Czerwcu.

Liste. Kwiát. Násienie. Korzeń

Mieysce.

ROśćie pospolićie ná mieyscách płonnych y pustych / wilgotnych / ná źiemiách piásczystych / mokrych / niebu otworzystych / iásnych / miedzy mchem źiemnym.

Czás zbierániá.

ZBieráne bydź ma czásu suchogoracego / iásnego / gdy słonce w swym włásnym znáku by było / to iest / we Lwie / tego czásu / gdy by mieśiac czwártácznym Aspektem / álbo promieniem lewym nań

pogladał. A zbieráć go zupełnie ze wßyſtkim / z korzeniem / z liśćiem / z kwiátem / wßákże ták / żeby namniey błotá y ziemie / tákże y źiela innego przy nim nie było przymießano : Przeſtrzegáć y tego / żeby śie namniey wody nie dotknelo. Ani czáſu dżdżyſtego / áni pochmurnego zbieránie nie było.

Przyrodzenie.

TO źiele / w káżdey ſwey cześći potężnie wyſußa y rozgrzewa w trzećim ſtopniu ná oſtátku / ábo w czwartym ná początku / śćiencza / rzedźi / rozśiekuie / y od zágnićia broni y záchowuie. Alchymiſtowie ináczey o przyrodzeniu tego źiela rozumieią / y pißą / dáiac mu przodek miedzy wßyſtkimi innymi źioły / w niektorych ſkutkách / słońcu go przypiſuiac / rownie iáko złoto miedzy kruſzcámi / ták to miedzy wßyſtkimi źioły / nád ktorym z oſobnośći promienie ſwe słoneczne z Influentią puſzcza. Z ſtąd vdáią go bydź Iſtnośći ſubtelney / ze wßyſtkich czterech żywioł pomierney / mieniac go zwierzchnie rozgrzewaiacym / y odwilżáiacym / á wewnątrz chłodzącym / y wyſußáiacym. Lewą ſtronę tego źiela / źimną y wilgotną : Práwą / ćiepłą / y ſuchą powiádáiac. Owa / ze wßſtkich czterech żywioł ma pomiárkowánie iáko y złoto / ktore żádnym ſpoſobem nie mogą bydź od niego odłączone / iáko od innych źioł.

Moc y ſkutki.

Poślednieyßy Ziołopiſowie y lekárze máiac wietßą nád one ſtárodawną znáiomość wiela źioł rozlicznych / tákże ſkutkow ich / miedzy innemi też ten Rośieniec niepoślednieyßy / zá długim doświádczániem bydź ználeźli (bo *Dioſcorides* áni *Galenus*, y żaden z ſtárożytnych o nim namniey niepiſáli) Aſnadź nád inne źiołá nalepße / nażyteczniey ße / y napewnieße lekárſtwo

Płucom owrzedźiáłym y ropy pełnym. Suchotom.

płucom owrzedźiáłym / y ropy pełnym / ktora ie zbytnośćią ſwą zálewa / á podczás záduſza. Z tey tedy przyczyny ſuchoty máiacym zránienia płuc / ieſt pewnym á známienitym lekárſtwem. Abowiem rozgrzewáiac ie / wyſußa / y wychedaża z flágmy ſłoney wygryzáiacey.

Ciepłu przyrodzonemu zátłumionemu.

Przyrodzone ćiepło ſpomienioney przyczyny / álbo z iákiey inney zátłumione / wznieca / vżywáiac tego źiela świeżo zielonego / álbo Roſy / álbo wodki z niego diſtillowáney.

Duchy w ſtárych oſerſtwia.

Duchy ożywiáiace w ludźiách ſtárych odżywia / álbo otrzeźwia.

Wilgotnośći lipkie roſpráwuie.

Wilgotnośći w nich flágmiſte / lipkie / kliiowáte / geſte / zwarza / y trawi ſwym rozgrzewániem / roſpráwuiac ie / śćienczáiac / wyćieráiac / y wywodząc.

Flágmie słoney ná płucá ſpádá.

Flágme słoną w pierśiách / z głowy ná płucá ſpádáiacą / y one wyiádáiacą / trawi / nád co miedzy wßytkimi źioły / w tákim przypadku / nie mamy nic lepßego / nic vżytecznieyßego.

Tok krwie

Tok krwie zbytni z noſá / prędko zaſtánawia / w vśćiech go trzymáiac.

z noſá záwściąga.

Trućiznom y iádom zádánym.

Trućiznom y iádom przez vſtá zádánym / ieſt oſobliwym rátunkiem / co śie ſtąd znáczy / iż gdyby tego źiela w ßklenice iádem námázána / ábo winem z trućizną zmießánym nápełnioną włożył / záraz ią rozſádźi. A gdźieby w naczyniu ſrebrnym / ábo w miedźiánym / w kámiennym / cynowym / ábo w iákim innym / tedy ono wino ták będźie wrzáło / iáko przy nagwałtownieyßym ogniu / y ták z onego naczynia do namnieyßey krople wybieży.

Płod martwy wyćiąga z żywotá.

Płod martwy / by też nápoły w żywoćie zgniły wyrzuca / przywiązawßy go ná żywot / álbo ná pępek / czego śie wielekroć doświádczyło.

Kádukú.

Od pádáiacey niemocy / tego dniá záchowywa / ktore goby to źiele ſurowe było vżywáne. Tákże ná gołym ćiele noßone

Kręczu.

Gdźieby Krecz / to ieſt / twarz w tył byłá zákręcona. Tákże

Paráliżu.

Szlákiem y powietrzem náruſzeniu : ábo

Języku náruſzonemu. Członkom náruſzonym.

Jezyk tákże y mowę gdyby náruſzyło : Członkom czuyność / y władzą odięło / ſok z tego źiela wielkim ieſt rátunkiem / vtłuc źiele w kámiennym możdźerzu / drzewiánym tłukzkiem / á przez chędogą chuſteczkę wyżąć / y dáwáć pić / ieſt doświádczonym rátunkiem.

Opętánym od ßátánſtwá.

Szátány w opętánych vćißa / noßąc go ná ßiy / y pokiby go przy ſobie mieli / pory od nich nie bywáią nágráwáni /

stąd baczyć możemy / że ma coś społeczności z Cynospástem Aeliánusowym / ábo z Bárázem Zydowskim / o ktorym Jozeph Vopiscus pisał / y tu ná końcu będźie.

Sprácowánym. Spracowáne robotámi y pracámi gwałtownemi / ábo chodem / ábo też chorobámi długiemi / ták oczerstwia y otrzeźwia / że iákoby nigdy sprácowáni nie byli / z winem sok iego piiąc. Tákże

Zyłom pietym. Mußkułom. Zył suchych ábo pietych.

Mußkułom. A práwie wßytkiego ćiáłá ostábienie oczerstwia / ták / że iákoby nigdy ostábiáłośći w sobie nie czuli / sok tegoż źiela z winem piiąc.

Ránom świeżym. Rány świeże / w dźieśiąći dniách záwiera y goi / ták długo to źiele z winem ábo z piwem piiąc. Tákże go wárząc / á tą wodą ábo sokiem iego wymywáiąc. Abo fleytuchy w tym maczáiąc / á ná nie kłádąc.

Ciáło pryszczy. Też ćiáło pryszczy z sola vtárty.

Zębom bolenia. Zębow bolenie vśmierza ná nie go kłádąc.

Długo żywotnego záchowuie. Człowieká długożywotnego záchowuie / káżdego dniá tego źiela sámego po trosze vżywáiąc. [*Vilanouanus.*

Zabobony. Pißą Gusł / y Zabobonow Mistrzowie / iż gdyby kto przy sobie to źiele nosił / á miedzy nieprzyiaćiele wpadł / nic mu się złego od nich nie stánie / y owßem go będą mieć w vczćiwośći / y w poważeniu / oni iego nieprzyiaćiele / y powinnośći przyiáźni iemuż oddáwáć. *Przećiw nieprzyiaćiełom.*

Przećiw czárom. Gdźieby też kto był sczárowány / bądź ná ćiele / ábo w swym rzemieśle / iáko w piekárstwie / w piwá wárzeniu / y w inych spráwách swych / tylko go przy sobie nośić / á wßelákie czáry odpędźi od niego.

Szkodźi.

Szkodźi. Płod wypądza z żywotá żywy / gdźieby go brzemienney białeygłowie ná pępek przyłożono. Jney wády nie czyni.

Wodá abo rossá z tego źiela otrześiona.

Aqua seu Ros

Rzeczy przedźiwney / możemy się w tym źielu przypátrzyć / iż im oná kráiná gdźie rośćie / y czás bywa nagoretßy / y słońce ná iárczeyße / tym wiecey / y obfićiey ma rosy ná sobie / ták / że ná iednym źdźble tegoż źiołká / przez kilká set kropli obaczyć możemy / czego snádnie káżdy doznáć może / obiiáiąc ie prądkiem nád ßkłánym naczyniem. A zás wpuł godźiny toż vczyniwßy / zwłascza gdy słońce nabárźiey rozgrzewa y przypieka / ták wiele da z siebie wody ábo rosy. R tak / by go chćiał przez kilkánaśćiekroć przez dźień otrząsáć / záwße tylo da z siebie tey wody. Ktorey ták názbierawßy / w chędogim ia naczyniu ßkłánym chowáć / pilnie zákryta. Tá

Wßelákim dolegliwośćiam ocznym / y zápaleniu ich / y *Ocznym dolegliwośćiam. zápaleniu plynieniu*

Płynieniu / bárzo iest vżyteczna / nia wymywáiąc ie.

Kłoćiu około sercá / y dolegliwośćiam inym iego / osobliwie służy. *Kłoćiu około sercá żołądkowi.*

Zołądek zápalony.

Wątrobę goracą. *Wątrobie Slezionie zápaleniu*

Slezione názbyt rozgrzana wychładza piiąc / ábo płát w niey maczáiąc y przykłádáiąc.

Bol wßeláki w głowie z goracey przyczyny vśmierza / chusteczkę w niey maczáiąc / y ná nie kłádąc. *Głowy bolenie vśmierza.*

Widzenia strásliwe we śnie oddala. *Snom strásliwym.*

Ráncer / wrzod ná ćiele morzy. *Ráncer.*

Wilká w nogách / ábo w ręku / y gdźiekolwiek ná ćiele vśiadł / vmarza. *Herpestiomenem* Grekowie zowią. *Wilk.*

Vkąßeniu iádowitemu od bestiy / bywa rátunkiem. *vkąßeniu iádowitemu.*

Quinta Essentia, To iest / Istność wyćiągniona z Rośinku.

Alchimistowie / ktorzy z káżdey rzeczy wyćiągáią Istność / (oni *Quintam Essentiam* zowią) wielką á práwie nieśmiertelną / ábo rádniey niepodobną moc tego źiela Istnośći przypisuią / vdáiąc to / żeby mogli człowieká / w tym śmiertelnym żywoćie / w zupełnych siłách y w czerstwośći / do sądnego dniá záchowáć / vżywáiąc iey z złotem pitym / ábo z złotą wodką / w ktoreyby perły były rospuszczone / á z Istnośćią Celidoniey / ábo z źiela Jáskołczego / y z Istnośćią z Cukru wyćiągniona potrzećiey częśći totá káżdego z tych biorąc / abo coby się mogło wlać w łupinę orzechową. Twierdząc / że przyrodzone wilgotnośćia w ćiele / ták miárkuie / że iedná drugiey w niczym nic przemaga. Vdáią też to ći Philosophowie / że tá ich *Quinta Essentia*, wßelákim chorobom w ćiele będącym służy. Ták tym ktore są niepodobne do vleczenia / iáko / ktore się leczyć dáią / okrom śmierći przyrodzoney / przećiwko ktorey lekárstwá nie może żaden ználeść. Ale ći Mędrkowie drugim to obiecuią / czego sobie vczynić nie mogą. Przeto tey Essenciey moc y skutki / przy nich sámych zostáwuiemy. Gdy to ná sobie pokażą / w ten czás im vwierzymy / y do ich ßkoł poydźiemy. My stárych przodkow nászych trybem / y zwyczáynym sposobem / naprzod od Páná Bogá / potym od nich podánym postępowáć wolimy / ktory y snádnieyßy / bespiecznieyßy / y istotnieyßy iest. Jednák żeby się chćiwemu / y łákomemu Czytelnikowi / o wiádomośći y vmieniu rze-

niu rzeczy rozmáitych / nowych / á niezwyczáynych dogodziło/ co nakrotcey mi ſie
ná tym mieyſcu opiſáć zdáło te ſpráwe. Nie ták dla podánia ſpoſobu do wyćiagánia
Eſſenciey z rzeczy przyrodzonych / iáko dla przypátrzenia y wybáczenia wielo y prożno-
mowności / tych Niebopiekielnych Miſtrzow/ ktorzy wiele obiecuia / á máło ábo nic
nie czynia dobrego y ſkutecznego / tylko ápárencie iákieś / ktorymi oczy / y rozumy ludz-
kie mydla / y ſłowy podáia. Nie żeby to wyćiagnienie Iſtności bydź nie mogło / iáko
piſza / ále że te rzeczy piſmy ſwymi ták zátrudnili y záwichtáli / że do poiećia trudne / á
do wykonánia trudnieyſze bydź ſie zdádza. A to / ábo z niedoſkonáley vmieietności /
ábo z zazdrości czynia / y ták podáia. Ale do ſámey rzeczy przyſtepuie.

Naprzod / to źiele Rośieniec / zbieráć káza tego czáſu / ktorego słońce we Lwá nie- 1.
bieſkiego wnidźie / á mieśiac czwártácznym Aſpektem nieforcunnym bedźie nań pogla-
dał. A ma bydź zupełnie ze wſzytkim zbieráne / bez źiemie y błotá / bez przymieſzánia in-
nego źiela : czáſu iáſnogoracego / nie chmurnego áni wilgotnego / gdyby promienie sło-
neczne nagorácey ná nie biły Przeſtrzegáiac żeby nie tylko w wodźie było maczáne / ále
żeby ſie iey namniey nie dotykáło. Ktorego co nawiecey máiac / w kámiennym możdże-
rzu tłukiem drewniánym co namielej vtłuc / y w korbáśie kámiennym ábo w gliniánym /
kolbá ábo pokrywká dobrze go nákrywſzy / zálutowáć / á do *Balneum maris*, álbo w ko-
ćiel / vkropu wrzacego wſtáwić / rure z recipientem dobrze obwárowáć y oblepić / á wo-
dke z niego wyćiagnać / áż ná dnie w korbáśie iáko proch ſuchy zoſtánie / á párá ábo duch
y wodá / iáko naśliczniey ſze złoto diſtil owániem odeydźie. Czego w żadnym innym źie-
lu / tylko w tym ſámym / niedoznawamy. A gdy ſie wydiſtilluie / że iuż nic wiecey nie poy-
dźie / ono co ná dnie w korbáśie zoſtáło / w kociel vkropu pełny wſtáwić / żeby w nim
przez cztery dni y nocy wrzáło / áby doſkonále wſzytká wilgotność wydiſtillowána y
wyćiagniona byłá. Potym gdy wychłodnie / recipient z wodka obwárowáć / y co na-
pilniey zátkáć. A ono co w korbáśie ná dnie zoſtáło wyiawſzy / co namieley vtrzeć ná ká-
mieniu mármurowym / tym ſpoſobem / iáko ſwe fárby Málárze tra. Znowu ten proch 2.
vtárty / do gliniánego korbáſu wſypáć / y one wodke z párá ábo z duchem z recipientá
ná to wlać / á wárzecha drewniána zámieſzawſzy / zwierzchu co napilniey obwárowáć /
nákryć / á do *Balneum* przez dźiewieć dni wſtáwić / żeby ſie fermentowáło ábo kiſnáło /
raz y pieć káżdego dniá mieſzáiac / á nákrywáiac / ſztuke ołowu / abo kámień / żeby przy-
krywká dobrze przyległá / ná nie kłádac. Dniá dźieśiatego / ono przez chuſte chedoga y
geſta przecedźić / y mocno wyżec / aż oná máterya zoſtánie ſucha / ktora do ſwego korbá-
ſá záś włożywſzy dobrze nákryć / y w ćiepłym mieyſcu chowáć : áż niżey powiem / co
z tym czynić /

One wodke czerwonáwa / ktoraś wyćiagnał / wley do korbáſu kámiennego / ábo gli- 3.
niánego / á wierzch y recipient zálutowawſzy pilnie / żeby namniey páry nie odchodźiło /
diſtilluy z *Balneum maris*, áż ſie wſzyſtká wydiſtilluie : ktora tákże pilnie obwárowawſzy /
z oſobná ſchowáć : áż ćie náucze co z tym bedźieſz miał czynić.

Máterya one / ábo proch w korbáśie bedacy / ktorymći kazał chowáć / weźmi / y 4.
naley nań ogniá / y powietrza / á co napilniey nákriy / á przez dni dźiewieć w ćiepłey łá-
źni choway / káżdego dniá / raz cztery / pieć zámieſzáiac. Dźieśiatego przecedźić / iáko
pierwſze / mocno wyżać / á z oſobná w naczynie ſzkláne / ábo w gárniec polewány wlać /
dobrze nákryć. Wygniotki w ine naczynie włożyc / y w ćieple chowáć : áż ćie náucze o-
leyku paláiacego wyćiagnać.

Weźmi naczynie / w ktorym ieſt ogień / y zmieſzay z nim wode / ktoramći roſkazał w 5.
ſzklánym naczyniu chowáć / w ktorym ieſt ogień y powietrze. A to naczynie / w ktorym
to bedźieſz miał / dobrze nákrywſzy y zálutowawſzy / z *Balneum maris* diſtilluy / rure z reci-
pientem dobrze zálutowawſzy / y ták długo diſtilluy / áż nic wiecey niepoydźie : potym
pilnie nákrywſzy choway. A to co w Alembiku ná dnie zoſtáło / ná kſztałt Terpentyny
geſtey / to ieſt ogień żywiolny / z wielu Lagru zmieſzány : ktory ogień od tego Lagru ták
ma bydź odegnány / y odiety.

Wodke wydiſtillowána / wley ná toż z czegoś ia wyćiagnał / á dobrze zámieſzawſzy / 6.
nákriy / á przez dni cztery day ſie temu podſtać. Potym to co ſie ná wierzchu podſtoi / zlek-
ká / y obyczáynie w Alembik chedogi zleieſz / ták żeby ſie namniey Lagru weſpoł nie zla-
ło. A Lagier w onymże ſwym naczyniu / nákriy y choway. A wode z niego zlana diſtil-
luy z *Balneum maris*, tym ſpoſobem iáko pierwſze / wſzyſtko obwárowawſzy. A gdy iuż
wiecey rura nie poydźie / á recipient z wodka przechłodnie / obaczyſz ná dnie ogień / ktory
pilnie w tymże naczyniu choway / wierzch pilnie nákrywſzy.

A wodke z niego zlána / znowu ná on lagier wleieſz z ktoregoś ia wyćiagnał przez 7.
Balneum maris. To pilnie weſpoł zmieſzawſzy / á przez dni cztery podſtoi ſie / one wode zno-
wu zlać w onoż naczynie / w ktorym ogień / tylko żeby ſie namniey lagru ábo fuſu we-

ſpoł niezláło / ktory w onymże naczyniu ſwym dobrze nákryć y ſchowáć. A wodkę znowu iáko y pierwey diſtylluy z *Balneum maris*. Abowiem wodká y duch weſpoł zſoba záwße / á ogień ná dnie zoſtáwa.

8. Wley tedy wodkę ná lagier/ zámießay/ przez dni cztery niechay ſie podſtoi. (á to iuż trzećie powtorzenie y odłączenie wodki od ſweg° fuſu y drożdży będźie.) Tę tedy wodkę lawßy do te° naczynia gdźie ogień/ á fus y lagier do drugie° ktorymći chowáć kazał przyłoż / w ktorym ieſt oley pałáiący / á tákes iuż ogień z fuſu wyćiągnął. Diſtylluyże wodkę z powietrzem / á gdy iuż nic więcey nie poydźie / odeymi recipient z oną wodką wyćiągnioną / tám ná dnie naydźieß ogień żywiolny / ieno ieſcze niedoſkonále czyſty: Przeto wley nań wodkę y z powietrzem / zámießay dobrze / nákriy pilno / niech w ćieple przez czter dni y nocy moknie / á co ſię podſtoi / zley polekku w chędogie naczynie. A to naczynie w ktorym fus / ſchoway oſobno. A to / w ktorym wodá / powietrze y ogień / diſtylluy z *Balneũ marís*, ták długo poki rurą poydźie wodká / ktorą potym ná one záchowáne lagry wleieß / y ták ſie ſpráwuy iáko z pierwßemi. To ták długo powtarzay áż będźieß miał ogień żywiolny / bárzo chędogi y klarowny / bez wßelákich drożdży y ich hipoſtáſiey. A gdy ták wodę / z powietrzem / y z ogniem przediſtyllowáną będźieß miał / á przez czter dni y nocy daß ſię iey podſtać / piątego potym dniá lekko y obyczáynie zleieß / y będźieß miał ogień bárzo klarowny / bez nieczyſtośći wßelákiey. Zátym tedy wßyſtkie fuſy zleieß / ktoremći chowáć kazał / w ktorych ieſt oley pałáiący. Te trzy żywioły wley w wielki Alembik ßkláný / á diſtylluy ie weſpoł / podſtáwiwßy dobrze obwárowány recipiens. Naprzod ogień lekki y wolny podniećiß: Potym im dáley tym więtßy / áż przeydźie ogień z powietrzem / y Alembik wewnątrz pocznie rumienieć / toż zás niech ſkromny y pomierny ogień będźie / áż wßyſtek żywiolny przeminie / á kolbá ná Alembiku iáko krew będźie rumienna / á wodá / y powietrze przewyßßy / iáko oley iáki. Tym ſpoſobem w nawiętßą Quinte Eſſentią y Iſtność / te trzy żywioły przydą / to ieſt / wodá / powietrze / y ogień / ktore / gdy będą doſtátecznie rektifikowáne / odeymieß recipient dobrze zátkány / áż ſie źiemia preparuie.

Podágrze z zimney przyczyny. Członkom obmártwieniu. A iż nie máło w fuſie ábo w lagrze ieſcze oleiu pałáiącego zoſtáie / tedy ten / chceßli możeß *per deſcenſum* wyćiągnąć. Abowiem przećiwko podágrze z zimnych wilgotnośći: Tákże członkom obmártwiáłym y ſtrętwiáłym. *Item*, Páráliżem náruſzonym / bárzo bywa vżyteczny: Páráliżem náruſzony Jeśliby też było żal tey prace / włoż te prochy ábo fuſy do *Reuerberatorium*, á żeby ſie wolnym ogniem wypaliły / żeby ſie iáko śnieg ſtáły. To vczyniwßy / włoż ie do ßerokiego gliniánego korbáſu / náley na to wody niemáło / dwákroć przedtym przediſtylowáney / á niewádźi bys iey co nawięcey nálał / raz y kilká wárzechą drewniáną zámießay / y co napilniey nákryway. Dniá piątego day temu przechłodnąć / y podſtać ſię przez czter dni. Potym co ſie podſtoi / zley w naczynie chędogie. Znowu ná one drożdże ábo fus / inney wody diſtyllowáney náleieß / zámießáß / nákryieß. A przez dwá dni w *Balneum* poſtáwiß / y ták / iáko pierwßy kroć ſpráwowáć maß. Toż potrzećie / y poczwarte vczyniß. Potym one trzy / álbo czter wody weſpoł zley / á przez *Balneum maris* przećiągni / ábo przez popioł / żeby ſie tym rychley odpráwiło / á wodá żeby wſtyſtká páro wyßłá / tylko żeby ſámá máteria hruba ná dnie zoſtáłá / ktorą znowu záley wodą przećiągnioną / á zámießawßy kilká kroć / przez czter dwádźieśćiá godźin w *Balneum* dáć ſtać / áby ſie podſtałá. A gdy przechłodnie zlac co ſie podſtoi. Znowu ná on fus wody proſtey náley / zámießay / pilnie nákriy / y niech ſie przez godźin dwánaśćie w *Balneum* podſtoi: ktorą tákże iáko pierwßą zlać / y z innemi zmießáć. R ták długo to powtarzáć y czynić / ążby fuſu namniey ná ſpodku nie było. Ták będźieß miał źiemię rektifikowáną / ktorą zgęśćiß y wyſußyß / áż ſie prochem ſtánie. Potym ią ſpuśćiß w ßklenice / z innemi Elementámi / álbo żywioły / ktore ſie záraz rozeydą / á káżde ſie w ſwoy żywioł obroći / bo tám ieſt Elementum wody. To poſtáwić w piecku ná popiele / Alembik dobrze zálutowawßy / tákże rurę z recipientem. Ale potrzebá / żeby Alembik miał w wierzchu otwor ábo dźiurę / to ieſt w kolbie ſwey / żeby mogł przez nie liykiem wody w Alembik przylewáć / ktorą po wlániu záraz pilnie nákrywáć. W piecku podniećić ogień / naprzod lekki y máły / potym im dáley tym więtßy / áż kwás odeydźie / ieno niedać wßyſtkiemu wyniść / tylko żeby z pułkwarty wßytkiego zoſtáło. Bo gdźieby ſie wßytká wodká wyćiągnęłá / ono co ná dnie zoſtáło / zkrzepłoby ſie / y wbryły ſtwárdniáło. Odetkawßy tedy dźiurę w wierzchu Kápitelá / wlać znowu tę wodkę / ktora ieſt w recypienćie / zgrzawßy ią pierwey / żeby ſię ßklenicá od źimney nie roſpádłá. Oprocz żeby Alembik ßkláný / w ktory ma być lana / wychłodnął / w ten czás może weń źimno lać. To tym ſpoſobem potwierdźić raz dźieśięć y dwánaśćie / potym dyſtyllowáć poki ſie da ćiągnąć. Bo po tey oſtátniey diſtyllácyey / iuż ſie źiemiá nie ſkrzepnie / ále iáko złoty oleiek ná dnie ſie vſádźi. Znowu nálać ná to wodki / y ták długo dyſtyllowáć / áż wßyt-

kie Ele-

k

ie Elementa abo żywioły / przez Alembik przeniда/ ták / że nic nie zostanie w Alembi-
ku ná dnie. Tym sposobem bedźieß miał *Quintam Essentiam*, doskonała / podług ná-
uki tych Mistrzow.

Moc y Skutki tey Quinty Essentiey / ábo Istnośći.

Nieulecżonym chorobom.

O tey Istnośći ták wyćiagnioney skutkách/ w wyżßey z zálecenia y z obietnice tych Philosophow przypomnielismy. Ktorzy to vdawáia / że choroby w ćiele wßelákie / też y te / ktoreby sie zdáły bydź nieuleczone / trawi y odpadza doskonále. Vpewniáia też w tym káżdego / ktoryby tey Essenciey z Istnośćia z cukru/ á z wodka złota w ktoreyby były perły rospuszczone/ábo z Quinta Essentia Celidoniey / to iest/ z źiela Jáskołczego / káżdego dniá ták wiele ná ras vżywał / coby sie w łupine orzechá Włoskiego wlało / ábo po trzećiey cześći od kwinty / z trocha winá dobrego : że bárzo długi wiek żywotá przeżyć może/w czerstwośći śił ćielesnych. Abowiem wßytkie cztery przyrodzone wilgotnośći w ćiele / w tákim pomiárkowániu záchowánie/że iedná nád druga nie ma nic mniey áni wiecey.

Długi wiek może przeżyć y niepod o bny.

Do tego człowieká by nastárßego w tákiey czerstwośći ćiáłá záchowáć może / iáko we trzydźieśći lat / y w tychże śiłách. Ták / iż iáko w Ráiu źiemskim záwße żyć może.

Człowieká odmładza stáre.

Twierdza y to ći Medrcowie / że w iednym dniu káżda chorobe by naćieżßa y naniebespiecznieyßa / vleczyć może/ przerzeczonemi Essentiami / y wodkámi / káżdego dniá pod miára pomieniona vżywáiac. Ale ia mowie / że nie iest prawdźiwego vczyćielá / to inym obiecowáć y vpewniáć/czegó sam sobie vczynić/áni skutkiem pokázáć może. Ci to sa/ktorzy tylko chlube prozna vmieietnośći sobie v inych iednáia y czynia / á głupie / y ledáczemu wierzace / do ßkody / oßukániem swym / przywodza. Niech im wierzy kto chce/ ia nic / áżby skutkiem to pokazáli / co pißa.

Káżda y naćieżßa chorobe ie dne° dniá lecży.

Płomyk/ Rozdźiał 101

Baaras.
Aglaophondes
Cynospastus.
Æliani.

Baaras.
Flammwurtzl.
Feur flamm-
wurtzl.

KTo może wypowiedźieć wielkie y dźiwne spráwy P. Bogá náßego/ktory nie tylko w ludźiách/ w źwierzetách/ w żywiołách/ ále y w nedznych ziołkách położyć y pokázáć raczył. Oto ziołko Płomyk/ kto=

myk/ ktore *Ælianus, Cynoſpaſtum*, y *Aglaoſphontem*: *Joſephus* Zydowin/ w kśięgách 7. o zburzeniu Jerozalimſkim/ 25. Rozdziale/ Báárás miánuie / niewiele ſkutkow / ále przedziwnych / ieſliże prawdá co o nim temi ſłowy piße: Jeſt mieyſce przy ſámym mieśćie Jerozalimſkim/ od ſtrony pułnocney / ktore Báárás zowią / gdźie ziele ábo korzeń tegoż imienia rośćie / ktore kßtałtu y bárwy ieſt plomieniſto ogniowey. To źiele wieczorem świeći ſie iáko źwierzeca / ábo wieczorna gwiazdá. Do ktorego gdy kto chce przyſtąpić/ żeby go zerwał/ zniknie ták/ że go trudno náleść / ążby było białogłowſkim moczem/ ábo iey mieśięcznym krwáwym tokiem polane / toż ſie pokaże : wßákże ktoby ſie go dotknął/ záraz vmrze. Jednák ten był ſpoſob bránia / y wyrywánia tego źiela/ bez wßelákiego niebeſpieczeńſtwá ludzkiego zdrowia. Okopawßy go w koło/ y z ziemie ochedożywßy / ták żeby iey namniey ná nim nie zoſtáło : pſá v korzenia tego vwiązáć/ y zá ſobą go wabić/ ktory poſpießnym biegiem ſwym ſnádnie go wyrwie. ále pies záraz zdechnie / ná mieyſcu onego/ ktory go okopawßy miał wyrwáć. Potym może go beſpiecznie w rękę wźiąć. Też zá pierwßym do niego przyßćiem / gdyby niezniknął / gdźieby go zá nać álbo zá liśćie viąć mogł y wyrwáć z korzeniem (iáko pißą) nie dotykáiąc ſie korzenia / mogłby go nieść: ále że znik nie / y korzeń w głębią źiemie pochodźi/ to trudno.

Mieyſce.

POwiedźiáło ſie wyßey mieyſce gdźie rośćie / álbo rosło / to ieſt / przy ſámym Jeruzálem / á nigdźie indźie. Tych czáſow żeby było / nie mamy żadney wiádomośći : Jednák tego rozumem dochodźimy/ poniewaz tylko ná tym mieſcu rosło/ á ná żadnym innym/ á zá zburzeniem támtego miáſtá / rumámi mieyſce támto nápełnione / wiecey ſie nie pokázuie.

Moc y Skutki.

Tenże Jozephus inego ſkutku tego źiela korzenia nie opiſuie / tylko że opętáni od ßátáńſtwá od ktorego bywáli częſto dußeni/ dręczeni/ y mordowáni/ gdźie nie mogli przez wyklinánie y poprzyśięgánie/ ktore Láćinnicy Exorcyzmámi zowią/ od Kápłanow Zydowſkich / bydź wolni/ ſámym dotknieniem bywáli wyſwobodzeni.

Drugi ſkutek tego źiela/ był zły y ßkodliwy / że zá dotknieniem śmierći domieſczáło. Wiecey o nim żaden nie piſał.

Rozſądek.

Z tego opiſánia Jozephowego Báárásá / vczynili ßálbierze y mátácze/ po świećie ſie tułáiący / báśni / przyßywáiąc go do Pokrzyku ſwego. O czym ſie też przypomni w tymże Pokrzyku niżey.

Koniec Kśiąg Pierwßych.

KSIĘGI WTORE,
o prostych Lekárstwách z Dioszkoridá, y wielu inych zebráne. Przez D. SIMONA SYRENIVSA.

O Piołynu. Rozdź. 1.

Absinthium. Wermut.

PIOłyn czworáki znáyduiemy: Jeden obecny y pospolity: Drugi Pontcki álbo gorny / ktory Włoskim drudzy Rzymskim miánuią: Pomorski trzeći: Czwarty Ægyptcki / ktory
Klacze Láciñicy *Seryphium* zowią. Jest y piąty / ktory Glisnikiem názywamy.
Ale Dioscorides / Piołyn pospolity / y Pontcki ábo Włoski / y Rzym- Liśćie.
ski iednym bydź pisze. Te obádwá pierwsze są gáłęzistego klacza / li-
Kwiát. śćiem iásno popielátym obfićie okryte. Jednák pospolity nász Piołyn
miedzy innymi / iest szerszego liśćia / labrzysto po obu stronách wy- Násie-
Korzeń kroiony. Wszystkie w obec kwiećia drobnego okrągłego / żołtáwego. nie.
Tákże náśienia drobnego / okrągłego / w gronkách wespoł będące-
Pont- go. Korzeń ma rozdźielony / odnożysty y rospierzchły / twárdozdre-
cki. wniały. Ten Piołyn iáko zapáchu / ták smáku iest niewdźięcznego / przykrego / ostrogorzkiego. Piołyn Pontcki / álbo Włoski / gáłęzmi / kwiátem / náśieniem / y innemi okolicznośćiámi / iest dáleko drobnieyszy od pierwszego. Zapáchu wdźięcznieyszego: korzenia bez ostrey á

przykrey gorzkośći. Ma też niemáłą ćirpkość w ſobie. Przeto przed tym náßym poſpolitym/do vżywánia lekárſkiego/ ma przodek.

Mieyſce y Wybor.

PIołyn náß poſpolity rośćie ná wśiách / w ogrodách / ná polách / po mieyſcách płonnych/y pá gorkách. Wßákoż nie wßedźie lubi źie mie. Piołyn Pontcki álbo Włoſki/ſtrudná ſie v nas znáyduie: w niektorych tylko ogrodách śiany álbo ſádzony/ zá przywiezieniem z Węgier / álbo z Czech / gdźie ſie w nim bárźiey kocháią / niżli v nas.

Pontcki przodek ma: potym Rzymſki ábo Włoſki/á po tych gorny.

Czás zbierániá.

NA koncu Lipcá ma bydź zbierány/á w ćieniu ſußony. Bo tego czáſu nalepiey kwitnie / y naśienie czyni.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

PIołyn káżdy dwoiákiego ieſt przyrodzenia: wßákoż ten ktory Włoſkim ábo Pontckim zowią / ma nie máłą ćirpkość w ſobie / w inných wietßą gorzkość / á ćirpkośći máłey/ ábo żadney : przeto ná zápalenie wątroby / y żołądká / vżywamy Pontckiego : Náß poſpolity nie zndźie ſie do tego/ dla zbytniey y przykrey iego gorzkośći y wyſußenia. Abowiem w trzećim ſtopniu wyſußa/ á w pierwßym ná końcu rozgrzewa. Piołyn záś Pontcki/ tákże w pierwßym/ ále ná poczatku/ábo ku śrzodku rozgrzewa/á ná końcu we wtorym wyſußa/ſwoią ćirpkośćią ſtwierdza / wyćiera/ pośila/ y vtwierdza/ lekko zćiencza: ſwą ćiepłotą wyćiera/ćirpkośćią zátwierdza/ wilgotnośći wyſußa.

[Miárá.] Ale ſok Piołynowy dáleko potężniey rozgrzewa/niżli ſámo źiele(*Gal.*) Záś wodá z wymoczonego/ álbo z wárzonego/polewká ma bydź do vżywánia / od piąćiu ćwierći łota / áż do śiedmiu dáwána. Ale ſoku od pułtory ćwierći łotá / áż do puł łotá. (*Alben. Meſuæ*)

Podmiot.

GDźiebyśmy Piołynu Pontckiego do potrzeb lekárſkich mieć nie mogli/ tedy tego ktory po rumách y po ſtárych murách rośćie / ná to mieyſce wźiąć możemy.

Gdźie też bez oſobliwego przydánia w lekárſtwách zmianká o Piołynie bywa : tám mamy rozumieć Piołyn gorny. Ktorego gdy z potrzeb nie mamy/ możemy tákże tego ktory po ſtárych murách y rumách znáyduie ſie bráć. Też y to wiedźieć mamy : Iż Piołyn wieyſki álbo náß poſpolity/ktory po wśiách y po zapłoćiu rośćie/więcey ſłużi lekárſtwom zwierzchownym / niżli wnetrznym. Ale Pontcki potężniey wßyſtko ſpráwuie.

Moc y Skutki.

[Kolerę wychodzą.] Kolerę w żołądek y w kißki wylaną wychodzą / iuche z wárzonego Piołynu Pontcki/ábo z Włoſki piiac. Toż ſok iego czyni. Albo ſam ſurowo vżywány.

[Mocz zátrzymány mu.] Mocz nád przyrodzenie zátrzymány potężnie wywodźi/ z Opichem/ á z Włoſkim Koprem wárzony / á w trunku vżywány.

[Zołądkowi źimnemu.] Zołądek źimny rozgrzewa. Tákże [Wątrobie oźiebłey.] Wątrobę oźiebłą y oſłabiałą pośila.

[Chęć do iedzenia.] Chęć do iedzenia vtrácona wzbudza / bądź ſok/álbo wodká trunkiem vżywána/ bądź proch z winem / álbo z piwem / ábo z miodem / álbo z polewką iákąkolwiek vżywány / álbo z ćiepłą wodą.

[Zołądko-] Temuż żołądkowi záźiębłemu / y bárzo

ostábiałemu mázánie służy/ wźiąć soku Piołynowego lotow sześć/ soku Bożego drzewká cztery loty/ Aquavity cztery loty. Másłyki puł lotá/ oliwy lotow álbo łyżek osm. To wespoł w cynowey konwi/ w kotle vkropu wrzącego wárzyć/ áż śie soki y gorzałká wywárzą: potym przecedźiwszy/ tym żołądek ráno y ná noc mázáć.

Item. *Item*, Weźmi Piołynowego liśćia y kwiećia po gárśći/ polney Miętki/ Márzymiętki/ Poleiu po gárśći/ Drzewá Orlego/ Gwoźdźikow/ kwiátu y gałki Muszkatowey po puł lotu. To wszystko drobno pokráiawszy/ á Drzewo Orle/ y z innym korzeniem z miąszą przetłuc y we dwá woreczki płoćienne żołądkowe zászyć/ á ná gorącey cegle ná párzáć/ winem dobrym pokropiwszy ie/ á tymi żołądek nágrzewáć.

Żołądkowi nápuchłemu. Żołądkowi ná puchłemu y bolesnemu/ sok ze świeżego Piołynu/ octu Rożánego/ káżdego po dwudźiestu lotow wźiąć/ oliwy/ wosku iárzecego/ káżdego po lotow szesnaśćie/ Szpiku Jeleniego cztery loty. To wszystko wárzyć/ áż sok z oliwą wywrze/ przecedźić/ y przydáć wosku iárzecego z Jeleniem szpikiem/ y máść vczynić/ ktora ná ierszę álbo miękkiey skorce rośćiągnawszy/ ná żołądek ćiepło przyłożyć.

Żołądkowi boleiącemu. Żołądkowi boleiącemu/ Piołynu dwie częśći wźiąwszy/ trzećią Rożey czerwoney/ Miętki czerwoney. To wszystko w płoćiennym woreczku wiotchym przeszyć á w winie czerwonym wárzyć/ y co naćiepley ná żołądek przykłádáć.

Item. Zbytniemu boleniu tegoż żołądká lekárstwo doświádczone/ wźiąć Piołynu dwie gárśći/ wirzchołkow ogrodnego Kopru/ Piołynu Włoskiego/ Kozłku śiánego álbo ogrodnego/ po gárśći/ Pigw świeżych ochędożonych z łupin y z pecek/ drobno pośiekánych/ Másłyku/ Szteraku/ ábo Kádźidłá Żydowskiego/ po loćie/ winá białego/ przednie dobrego kwarty/ oliwy cztery funty. To wespoł przez dobrą ćwierć godźiny wárzyć/ przecedźić/ y mocno wyżąć/ á w tym płát/ álbo Gebke maczáiąc/ co naćiepley ná żołądek przykłádáć.

Item. *Item*, Temuż żołądkowi náder boleiącemu/ doświádczone lekárstwo/ Piołynu wźiąć dwie gárśći/ Márzymiętki/ Lebiotki/ Piołynu Włoskieg/ kwiećia Rumienkowe po gárśći. Rożey czerwoney/ wielbłądowego śiáná/ álbo trawy/ ktoreg Skwinántem zowią/ po puł gárśći. Korzenia Ostrzyżu wonnego/ trzy ćwierći lotu/ Gwoźdźikow ćwierć lotá. To wszystko co nadrobniey pokráiáć/ á we dwu płoćiennych woreczkach przeszyć/ ktore w wodźie gorącey z winem nápoły zmieszáney nágrzewáć/ á ieden po drugim ná żołądek przykłádáć/ pocy áż boleść przestánie/ á záraz po nápárzeniu oleykiem z Piołynu mázánie czynić. Albo też tym sposobem: Wźiąć Piołynu pułtory gárśći/ Márzymiętki gárść/ kwiátkow Rumienkowych/ Rozmárynowych/ Wielbłądowey trawy po puł gárśći/ Másłyku/ źiela Tátárskiego po loćie. To wszystko w dobrym á mocnym winie wárzyć/ á máiąc dwá szkárłátne płáty w oney wodźie máczáć/ á co naćiepley ieden po drugim ná żołądek przykłádáć.

Item. *Item*, Piołyn z Rutą/ á z kwiećiem Rumienkowym/ w oliwie smáżyć/ á tym dwákroć przez dźień mázánie czynić. Albo Lnianki w tym máczáć/ á co naćiepley ná żołądek kłáść.

Item. Plastrowánie. *Item*, Plastr temuż boleiącemu żołądkowi służący/ po námázániu pomienionym/ wźiąć Piołynu świeżego ze dwá loty vtłuc go miáłko/ Ptaszey zobi/ ktora *Ligustrum* zowią Láćinnicy/ kwiećia osm lotow/ wosku iárzecego cztery loty/ oliwy ile potrzebá/ wosk z oliwą spuśćić: potym do tego prochy wsypáć/ pilnie vmieszáć/ á ná bárchánie/ ábo irsze rozmázawszy/ ná żołądek przykłádáć.

Wątrobie oziębłey y zátkáney. Wątrobę oziębłą y ostábiałą w swych skutkach rozgrzewa y posila/ zátkáną otwiera/ z kolery wychędza przez stolce y moczem. Abowiem Piołyn iest przećiwnego przyrodzenia/ otwiera/ y zátwierdza/ czyśći y zástánawia. Przeto w rozmáitych chorobách/ z innymi lekárstwy im przynależącemi vżywány/ bárzo iest vżyteczny: Jáko/ gdźieby było zátwárdzenie żywotá/ tedy przyłożyć tych rzeczy/ ktore máią moc purgowánia. Záś w Biegunkách/ álbo sámego sczegulnego/ álbo z przydániem rzeczy zátwierdzáiących.

Boleśći w żywoćie. Boleśći we wszystkim żywoćie vkłáda/ wárząc go z Czárnogłowem/ ktory Lánim Czyscem drudzy zowią/ á z Fráncuskim nardusem/ w winie ábo w wodźie.

Item. *Item*, Płoćienne worki liśćiem y z kwiećiem nápełnione/ á co naćiepley nań przykłádáne.

Item. *Item*, Wźiąć ze dwie gárśći máćierzanki/ Kwiećia Rumienkowego/ Szałwicy/ Lebiotki/ Kopru Włoskiego/ Piołynu Włoskieg/ po gárśći/ pośiekáć drobno/ y we dwu płoćieńych woreczkách przeszyć/ ktore ná gorącey cegle winem ie polawszy/ nágrzewáć/ y ná żołądek ieden po drugim przykłádáć.

Item. *Item*, Klisterá ná bolenie w żołądku niezmiernie z Piołynu. Wźiąć Piołynu ze dwie gárśći/ Sezyru/ Slazu/ Rumienkowego kwiećia/ Miętki ogrodney po gárśći/ pułtory kwarty wody/ wárzyć áż trzećia część wywre. Przecedźiwszy/

wziąć tey iuchy ze trzy kwáterki. Konfektu / ktory *Benedictam Laxatiuam* zowia / trzy loty. Oleyku Kopru ſwoyſkiego / oleyku Piołynowego po trzy loty ábo łyżki. Cukru ßárego dwá loty / żołtek od iáiá á ſczypte ſoli / to weſpoł zmießawßy / dáć Kliſtera. A te ziołá vwárzone / w woreczku płociennym záwiązawßy / co náciepley na żołądek przykłádáć / zágrzewáiąc go w pułkwartku winá / zá káżdym rázem do tego troche wody przylawßy / á czynić to dwá kroć przez dźień / przed obiádem y wieczerzą / przez kilká dni.

Item.
Jtem, Gorny Piołyn z dźiewiećią ziarn pieprzu czarnego / á z Rutą po gárśći oboygá wźiowßy / w kwarćie wody ábo wina wárzony / á po rownym kieliſzku trunkiem vżywány / żołądkowi mdłemu y w ſpráwách ſwych oſłábiálemu dáie rátunek.

Bolenia żołądká.
Gdźieby ſie też boleśći w nim wſczely z źimney przyczyny / ábo wietrznośći w nim záwártych á kłoćia / ſtrzykánia / y reſpieránie było / tegoż Piołynu wźiąć z Rutą po ßeśći łotow ábo po pułtoru gárśći / á vwárzywßy go we dwu kwartách wody do wywrzenia trzećiey części / przez kilká dni dáwáć pić ćiepło po dźieśiąći łyżek náczczo / bo vkłáda wßelákie bole w żołądku / z iákieykolwiek przyczyny wſczete.

Item.
Jtem, Sok Piołynowy z oliwą á z trochą woſku ſpuſczony / á tym námazány / toż czyni.

Gryźienie w żołądku.
Gryźienie w żołądku y w kiſzkach z źimney przyczyny vśmierza. Piołynu y Kopru ſwoyſkiego po gárśći w kwarćie wody vwárzyć / do połowice wywrzenia / á ráno y ná noc po rownym kieliſzku ćiepło pić dáwáć.

Item.
Jtem, Piołyn w winie moczony / áżby moc ſwą puśćił / á trunkiem vżywány. Żołądkowi z iákieykolwiek przyczyny choremu ieſt rátunkiem piiąc go. Abowiem poſila [*Gal. Plin.*]

Żołądká / tákże wątroby zápaleniu.
Żołądká. Tákże
Wątroby zápaleniu Piołyn / ták zwierzchnie przykłádáiąc / iáko przez vſtá vżywáiąc / oſobliwym ieſt lekárſtwem.

Wątrobie oźiębłey.
Wątrobę z oźiębłośći oſłábiáłą poſila ták ſokiem iáko iuchą / ábo prochem z winem / z piwem / z miodem / ábo z iáką polewką vżywány / ábo y z ćiepłą wodą. Też z iáycy ſmáżony toż czyni / pożywány. Ale Pontcki ábo Włoſki do tego przyſtoynieyßy / niżli wieyſki.

Item.
Jtem, Z Jndiyſką Szpiką tłuczony / á oleykiem ogrodnego kopru záczyniony y pláſtrowány ná bok práwy / toż czyni. Tákże go w oliwie ſmáżąc / á nim nágrzewáiąc / ábo pláſtrem przykłádáiąc.

Item.
Jtem, Wątrobę zámulona y zátkána octowiera po ośmi łyżek polewki z wárzonego Piołynu / ze trzema łyżkomá Syropu z źielá powietrznego [*Iuam* Łáćinnicy zowią] przez dni dźieśiec biorąc trzy godźiny przed obiádem. Toż też

Chęć do iedzenia zbudza.
Chęć do iedzenia vtráconą przywráca

Żołtáczce.
Żołtą niemoc ſpądza..

Wątrobnym doległiwośćiom.
Wßelákim doległiwośćiam wątrobnym / zwłaſczá nábrzmieniu y zátwárdźiáłośći tey / Piołyn oſobliwym ieſt lekárſtwem z goryczką / á z Migdałámi gorzkiemi / y z Annyżem / zárowno z tych káżdego wźiąwßy co namieley vtłuc / y po ćwierći ábo po pułtorá łotá / z wodką z Wątrobnego źiela náczczo trunkiem vżywáć / przez dni czternaśćie.

Wątrobie opuchłey.
Jtem, Opuchłey y nábrzmiáłey wątrobie bárzo ſłuży z Celtyckim Nárduſem w winie wárzony / á ráno y ná noc ćiepło vżywány.

Żołtáczce.
Żołtą niemoc z záſtárzáłego zámulenia wątroby / ſpądza z Szpiką Jndiyſką y z wielbłądową trawą w wodźie wárzony / á ráno y ná noc pity.

Od vpićia záchowuie.
Sok świeży z Piołynu z miodem á z ćiepłą wodą piiąc / od piiáńſtwá záchowuie. Abo garść Piołynu w kubku wody ćiepley przez noc moczyć / á to náczczo pić.

Item.
Od vpićia broni.
Od zbytniego opićia záchowuie proch z Piołynu / z miodem á z ćiepłą wodą náczczo piiąc / ábo też ſam ſurowy iedząc.

Krew y inne wilgotnośći poſtrzega.
Krew / y inne wilgotnośći w ćiele przyrodzone / od zágnićia y ſkázy záchowywa. A gdźieby też były zágniłe y ziádowićiałe / trawi ie / y ták wßytkich wnętrznośći broni od ſkázy.

Item.
Krew w żyłách poleruie y czyśći.

Dychawicznym.
Dychawicznym ieſt rátunkiem / wolne im tchnienie czyniąc.

Płucom zránionym.
Płucá zránione goi / oćieráiąc ie z lipkich á geſtych plugáwośći / w winie go wárząc / á ná káżdy poránek ćiepło piiąc.

Wietrznośćiom.
Wietrznośći z żołądká y ze wßytkiego żywotá roſpądza.

Czkawce.
Czkawkę záwśćiąga / iákimkolwiek vżywáiąc go ſpoſobem / bądź prochu z winem / bądź ſurowego. Toż czyni

Item.
Woreczki z niego z Márzymiętką á z kminem kramnym / ná cegle gorącey nágrzewáne / á ćiepło ná żołądek przykłádáne. W oliwie ſmáżony / á w tym wełnę maczáiąc / y co náciepley ná dołek przykłádáiąc toż czyni.

Czkawce. Cięženiu. Womitom
Item, Czkawce.
Ciężeniu w żołądku / y
Womitom / wźiąc liśćia z kwiećiem Piołynowym / Márzymiętki / Máieranu po gárśći. Muſzkátowey gałki y kwiátu / Gálganu po ćwierć łotá / drobno pokráiawßy / báwełnę tym nábić / á w płoćiennym woreczku w krzyż przeßyć / y ná żo-

ładku

ładku vstáwnie trzymáć.

Zołta niemoc spadza / mocząc ábo wárząc go w wodźie z Kániánki / á káżdeg dniá po kwáterce ćiepło piiąc. Jescze lepiey gdźieby z Opichem / á z Włoskim koprem był wárzony / ábowiem Kolere bárzo tłumi. Przeto Theophrastus w 9. księgách o źiołách w rozdźiale ósmym / o Piołynie Pontckim pisząc / mowi / iż bydło / ktore śię zwyczáiá Piołyn iádáć / bywa bez żołći. Z tey tedy przyczyny ludźiom Kolerycznym á zbytnie gniewliwym / zwłaszczá niewiástom / bárzo iest vżyteczny / osobliwie tym / ktore w sobie wiele żołći máiá wylewáiącey śię w żołądek / náwet po wszytkim ćiele / nietylko do vstáwicznego gniewu / ále też do chorob kolerycznych y niebespiecznych ie domieszcza. Máią śię tedy do tego domowego lekárstwá zwyczáiáć / kosztu wielkiego ná ine lekárstwá vchodząc/vżywáiąc go często przerzeczonym sposobem. Abo też: Wziąć że dwie gárśći Piołynu / y wárzyć w syćie miodowey / ábo w wodźie słodowey / áżby trzećia część wywrzáłá / á po kwáterce náczczo y ná noc ćiepło pić / przydawszy do káżdego trunku łot ábo łyszkę Rożáneg miodku. Abowiem kolere śilcy bárzo lekko wywodźi / te zwłaszczá / ktora śię nie zbytnie w żołądek y w wątrobę wpoiłá.

Mieśięczny.
Czyśćienie mieśięczne białogłowskie nád przyrodzenie zátrzymáne / wzbudza Piołyn z miodem vtárty / ná prog łoná co náćiepley przykłádáiąc. Toż czyni/wezełkiem w otwor łoná puszczány.

Bedłkám strutym.
Bedłkámi Jádowitymi strutym iest lekárstwem/piiąc go z octem á z ćiepłą wodą. [Dios] dla womitow.

Strutym świnią wsz. Kliiem dźiewięćśiłowym. Obrázonym od świszcá. Vkąszonym od smoká morskiego.
Strutym świnią weszką. Tákże
Strutym kliiem / ktory śię przy korzeniu Dźiewięćśiłu czarnego znáyduie/ Piołyn w winie wárzony ábo prochem pity / wielkim bywa rátunkiem
Od Brytáńskiey myszy ábo Swiszczá obrázonym / Tákże
Od Smoká morskiego vkąszonym / z Piołynu proch miałko vtárty z winem piiąc/ábo w winie wárzony/á trunkiem vżywány/ bywa osobliwym rátunkiem.

Krostom y świerzbu.
Krosty po ćiele sprosne y świerzb ćiáło świedząc / spadza / bądź z wilgotnośći słonych / bądź z kolerycznych/ wziąwszy suchego z puł gárśći/nasienia Kopru Włoskiego puł łotá/w winie białym to wárzyć y przez dni kilkánaśćie náczczo co náćiepley pić.

Item.
Item, Swierzb y krosty z źimnych wilgotnośći pochodzące / tenże trunek spadza. Tákże krosty iáko iągły drobne zgánia [*Plin.*]

Żywot odmiękcza.
zátwárdźiáłość żywotá odmiękcza / z Senesowemi listeczkámi puł łotá w winie wárzony / á trunkiem vżywány.

Páry smrodliwe do głowy idące tłumi.
Dymy/y páry ze wnetrznośći do głowy wystepuiące / ktore niezmierne boleśći czynią / ná doł tłumi / Sok Piołynowy zárowno z winem białym náczczo piiąc / po dwu/ ábo po trzy łyszki oboygá biorąc.

Puchlinie.
Puchlinę z ćiáłá wywodźi / sok świeżo wyżęty / á po dobrey łyszce z cukrem przez dźiesięć dni/ náczczo porządnie trunkiem vżywány. Toż też
Zołtą niemoc spadza.

Zołtáczce. Wilgotnośći w wątrobie w słeźionie odgánia.
Wiele wilgotnośći złych z ćiáłá/á zwłaszczá z wątroby y słeźiony / ktore przerzeczone niedostátki czynią/odpądza. Proch tákże iego miałko vtárty toż czyni/ biorąc go náraz iáko Włoski orzech/ráno/ w południe/y ná noc. Abowiem wątrobę y żołądek / oźiębłe y mdłe rozgrzewa/ pośila/ y zámulone otwiera. Toż

Apetyt czyni.
Do iedzenia chęć wzbudza.

Gliśćiom.
Glisty w żywoćie morzy y wywodźi / sok z świeżego wyżęty / á náczczo po trzy álbo cztery łyszki vżywány. Może go więcey álbo też mniey / według lat / y wieku vżywáć.

Zásinialośći.
Zásinialość pod oczymá / y gdźiekolwiek ná ćiele rospadza / Piołyn świeży z miodem / á z kminem kramnym co namieley vtárty / tym námázuiąc.

Záćmieniu wzroku.
Záćmionemu wzroku / toż iest rátunkiem.

Vszom ropistym.
Toż vszom ropą ćiekącym / iest lekárstwem.

Gliśćiom.
Glisty y wszeláki chrobáctwo z Centurzyą álbo z iąderkámi / y z liśćiem Brzoskwiniowym co namieley vtárty / álbo z Bukwicą / álbo z Rdestem / z winem náczczo piiąc.

Czwártaczce.
Czwártaczkę/y ine źimnice/ták z kolery iáko y z innych wilgotnośći zágniłych leczy / sok świeżo wyżęty / po dwu ábo po trzy łyszki ná raz przed przyśćiem godźinę piiąc.
Item.
Jescze lepiey / wziąć dobre puł łyszki tego soku / Dryakwie co nastárszey / ábo Mitrydatum puł łotá / winá białego dobrego łyszkę / dáć wypić ze trzy godźiny przed przyśćiem febry: Jeno potrzebá pirwey ćiáło dobrze przepurgowáć przed tym.

Febrom.
Jnne też febry zástárzáłe leczy po dwu łotow świeżego z cukrem náczczo często vżywáiąc.

Od molow.
Od molow y innych skaz / száty záchowywa / kłádąc suszony w skrzynie miedzy nie.

Chrobáctwu w vszu.
Chrobáctwo w vszu záległe/ ábo wlázłe / wypadza / sok Piołynowy z oleykiem z Brzoskwiniowych iąderek/ w nie ćiepło/

leiąc.

Głowy bolenia. Bolenie głowy / z párnośći á z dymow z żołądká pochodzących: tenże sok z Cukrem / á z ćiepłą wodą piiąc / bywá lekárstwem. [*Plat.*]

Oniemieniu y mowe vtráconey. Oniemieniu y vtráceniu mowy. Zá czym sie nagley śmierći obawiamy / ten sok piiąc / iest lekárstwem naprzednieyszym

Mieśięczne. Mieśięczne czyszczenie białogłowskie záwśćiągnione wzbudza / y wywodźi / kwinte miáłko vtártego Piołynu z winem piiąc.

Wietrznośćiom w ćiele. Wietrznośći z innych wilgotnośći rospędza / z octem á z ćiepłą wodą / tenże sok / ábo sam Piołyn z Dyptánem miáłko vtárty piiąc.

Melánkolikom. Melánkoliey / iuchą z wárzonego Piołynu z Włoską Skánianką / Łáćinnicy *Epitimum* zowią / iest vżytecznym trunkiem. (*Abugi.*)

Od niedźwiadká obrażony. Od Niedźwiadká vkąszonym / soku Piołynowego vżywáiąc / y ná ránę przywiiáiąc / iest rátunkiem. Abo ćwierć lotá miáłko vtártego z winem piiąc. [*Tabe.*]

Wzroku ćiemnemu. Wzrok ćiemny / czyni bystrym / tegoż soku trunkiem vżywáiąc. [*Plat.*]

Oczu czerwonośći. Czerwonośći / y zápaleniu oczu. Tákże Z oczu bielmo / y zasłony śćiera / z winem dobrem stárym w nie pusczány. Ten

Kolerę wywodźi. Kolerę z ćiáłá potężnie wywodźi / wźiąwszy Piołynu świeżego z ośm lotow / soli kruptáśley morzkiey dwá loty. To wespoł w kwárćie wody wárzyć / do połowice wywrzenia / á przecedźiwszy pić.

Trzećiaczce. Trzećiegodniową febrę odpędza / Piołynu garść / druga Kopru swoyskiego do połowice w kwárćie wody wárzyć / á náczczo y ná noc po ośmiu łyżek ćiepło pić.

Krwie duszeniu. Krew ktorych duśi / y do niebespieczeństwá przywodźi / sok Piołynowy / z ćiepłą wodą / á z octem pić dáwáć dobrze. Tákże tym

Bedłkámi strutym. Ktorzy bedłkámi iádowitymi są struci / zácżym niezmierne w żywoćie morzenie miewáią.

Przećiw zimnicom. Od zimnic záchowuie / á dawne y záśiádłe leczy / Piołyn w winie wárzony / á káżdego dniá trunkiem vżywány.

Cuchnieniu z vst. Smrod y cuchnienie z vst / z zębow / ábo z gnilcá / ábo z zágniłośći w żołądku / odpędza w occie go wárząc / á często ćiepło płocząc.

Głuchoćie. Głuchotę oddala / Piołyn w winie wárzony / párę ćiepło w vszy leykiem pusczáiąc.

Item. Toż też iego oleiek czyni / z oleykiem z Brzoskwiniowych iáderek ná poły zmieszány / á w vszy wychedożone po trzy / álbo cztery kropki ćiepło pusczány.

Szumieniu w vszach. Szumy y piski w vszách / też oleyki vkłádáią. Toż czyni Piołynowy sok z żołćią wołową w vszy pusczány.

Obmierzłośći pokármu. Niechęć y obmierzłość do iedzenia / sok z miodem / álbo z Cukrem lizány oddala.

Mieśięczney. Mieśięczne czyszczenie pániom wzbudza / liśćie Piołynowe wárz / á tą iuchą máćice Klisteruy: Abo sámym iego sokiem zágrzawszy go.

Pstroćinom. Blachy / pstroćiny / y inne zmázy z ćiáłá spędza.

Liszáiom. Liszáie świerzbiące zgánia / wino Piołynową iuchą rostwarzáiąc / á przez kilkánaśćie dni piiąc.

Morowemu powietrzu. Przećiw morowemu powietrzu / wźiąć Piołynu / Szalwiey / Ruty / iáderek orzechow Włoskich ochedożonych / káżdego pod iedną wagą y miárą / vtłuc / ábo w donicy vwiercieć / y rospuśćić dobrym winnym octem / przecedźić / y w prásie wyprásowáć / on sok w páteli álbo ná rynce / ná węglistym ogniu wárzyć / do tákiego zgęszczenia / że będźie mogł z niego pigułki potoczyć / ná kształt y wielkość grochu / z ktorych káżdego poránku / po trzy álbo cztery bráć / pierwey niżliby z domu wyszedł. Może ich więcey / może y mniey bráć / według lat y wieku młodego / ábo stárego. To lekárstwo czásu podeyzrzánego powietrzá / stoi zá nákosztownieysze lekárstwo.

Sleziony. Slezione chorą leczy / w occie go wárząc / á przez kilká dni / ráno y ná noc po sześćiu abo śiedmiu łyżek piiąc.

Czwártaczce. Czwártaczkę odgania / w wodźie wárzony / á pokieliszku przed przyśćiem iey godźinę / dwie ábo trzy dáwáć pić / kilkákroć toż powtarzáiąc.

Podágrykom. Artetykom. Tegoż trunku / ćwierć lotá po kilká dni vżywáiąc / bywa pewnym / á doświádczonym rátunkiem Podágrykom / Artetykom / Chyrágrykom / zwłaszczá kolerycznym / po dwákroć ná dźień go vżywáiąc: Abo tylo pod Jeśień / y ná Wiosnę Ták może sie tego złego vwiárowáć. Abowiem tákowy trunek posila / wychędaza / wysusza / á flus koleryczny moczem y stolcy wywodźi.

Puchlinie. Puchlinę wodnistą z ćiáłá żenie / wźiąwszy go iedne część / druga drzewá Jáłowcowego / sámy Bobowey / źiela wątrobnego / zá rowno káżdego / y to wszystko spalić ná popiół / y z tego popiołu / á z wodki Podrożnikowey / kálkus / álbo ług vczynić / á káżdego poránku po dwu łyżkách / przyláwszy troche winá dáwáć opuchłemu pić. Ták długo / áżby znáczną pomoc chory poczuł.

vkąszeniu od psá wśćiekłego. Od wśćiekłego psá obrážonym / Piołynu miáłko vtártego / y z iegoż wodką pić dáwáć / bywa lekárstwem.

Krostom iątrzącym. Krosty iątrzące.

Swierzbu. Swierzb z bolenim ćiáłá / z Poleiem / z Kminem / z Bobkiem / y z białym Pieprzem /

przem /

przem/ zárówno vtarty/ na raz po ćwierći lotá z ćiepłym winem pić dáiąc.

Krew w żołądku ſkrzepła/ ábo y w męchérzu roſpráwuie/ y wywodzi/ Piołyn w miodowym winie wárzony á trunkiem vżywány. *(Krwi ſkrzepłey w żołądku y w męchyrzu.)*

Vkąſonym od ſkorká/ ták morſkiego iáko ziemnego: Abo y Stonogá/ z Mietką ogrodną/ pod iedną miárą oboygá wźiąwſzy wárzyć y dáwáć pić: A ná ranę ſmołę z ſolą plaſtrowáć. *(Od ſkorkow/ ſtonogow vkąſonym.)*

Trztec ábo żywe ſrebro. Tákże *(Trztáci zádáney.)*

Gleytá ſrebrna/ komuby w trunku/ ábo iákim innym obyczáiem byłá zádána/ prochu ćwierć lotá z Piołynu vtártego z winem dáć pić/ ále naprzod potrzebá dla womitu ługu z oliwą nápić ſię/ á potym lekárſtwo przerzeczone wźiąć. *(Gleyćie.)*

Bdlámi ſtrutym/ iádowitymi. Tákże Swinia weſzká. *Item.* *(Bdlámi ſtrutym. Swinią weſzką.)*

Jádem páieczym/ ábo y innych beſtiy iádowitych. Tákże vkąſzeniu od nich/ tegoż prochu z winem w trunku vżywáiąc/ ieſt oſobliwym rátunkiem. *(Jádom páięczym. Vkąſzeniu od beſtiy.)*

Wilcze iágody/ ábo wilczy korzeń/ *Aconitum pardalianches* Grekowie/ y Łáćinnicy zowią: komuby iákimkolwiek ſpoſobem były zádáne/ trunek przerzeczony bywa rátunkiem doświádczonym. Albo w winnym occie Piołyn wárzony/ á trunkiem vżywány. *(Przećiw wilczym iágodom.)*

Koryándrem świeżo źielonym/ ktoby ſię iedząc záráźił. Tákże *(Koryándrem ſtrutym.)*

Naśieniem Pśilen/ álbo Chmielikowym w winie wárzony pić dobrze. *(Strutym naśieniem chmielikowym.)*

Przećiw trućiznie/ Mákowego ſoku/ ktory *Opium* álbo *Meconium* zowią/ Piołyn z ſtárym winem pić dobrze. *(Opio ſtrutym.)*

Biel ołowna/ ktorą Bláywáyſem Niedzy zowią/ ktoby wypił/ Piołyn z miodem przez kilká dni pić dáwáć. Toż *(Bielą ołowną ſtrutym.)*

Przećiwko kliiu/ Zaięczey rzepki czárney polewkę z wárzonego Piołynu/ z Sáletrą/ z kwáſkowátym miodem piiąc/ ieſt rátunkiem oſobliwym. *(Allium zá iączey rzepki ſtrutym.)*

Jad y trućizne/ Łoczydłowego korzenia/ ktore *Tapſiam* Grekowie zowią. Też czárney Modrzeiowey Gębki y białey/ morzy piiąc go. *(Jádu Łoczydłowey y Modrzeiowey gębki iádom.)*

Mieśięczne czyſczenie pániom wzbudzá/ Piołyn z Bylicą czerwoną/ á z Opichem w oliwie ſmáżony/ miedzy dwie chuśćie włożywſzy ná nim śiedźieć co nagorecey może wytrwáć. Tákże ná prog loná/ y otwor przykłádáć. To dźień y trzy czyniąc. *(Mieśięczney.)*

Vkąſonym od Szkorpeny/ ábo morzkiego Smoku. Tákże od Ogonice morzkiey/ ktorą *Paſtinacam marinam* zowią. Tym wſzyſtkim przerzeczonym iádom/ Piołyn z dobrym winem ſtárym pić dobrze. *(Obráżonym od Szkorpeny. Od ogonice morſkiey.)*

Wſzelákim źimnicom ieſt pewnym/ á doświádczonym lekárſtwem/ wźiąwſzy świeżego Piołynu lot 5 ʒ To ieſt z trzećią część od kwinty/ ſoli vwierćieć/ á z dźieśiąćią łyżek wińe° octu/ dwie ábo trzy godźiny przed przyśćiem dáć wypić/ po kilkákroć toż czyniąc. Toż też gorączkom/ ieſt lekárſtwem. *(Zimnicom.)*

Slezione nábrzmiáłą y boleſną leczy/ ſok Piołynowy/ z ſokiem Borákowym/ káżdego po ośmi łyżek wźiąwſzy/ do tego garść kwiećia Centurzyey máley. To weſpoł w pułtory kwarty ſerwadki koźiey/ ábo y krowiey/ do wywrzenia trzećiey częśći wárzyć/ przecedźić/ Cukru z ośm lotow przydáć/ á káżdego dniá po rownym kieliſzku/ poki ſtáie/ ćiepło pić dáwáć. *(Sleźienie boleiącey.)*

Febrom záſtárzáłym y dawnym/ ſok z świeżego Piołynu wyżęty/ dobrze ocukrowawſzy/ po dwu łyżkách piiąc káżdego dniá/ ſłuży. *(Febrom záſtárzáłym.)*

Ká mień kruſzy w nyrkách/ w prochu ábo w trunku czeſto vżywány. *(Kámieniu w nyrkách.)*

Bydłu rogátemu/ iáko wołom/ krowom/ owcom/ przećiw wſzelákim ich chorobom wnetrznym/ ieſt bárzo vżyteczny. Przeto páſterze/ y goſpodarze roſtropni/ dáią ſol z Piołynem czeſto bydłu lizáć weſpoł vtłukſzy. Abowiem ich od chorob rozmáitych záchowuie/ zwłaſzczá od ich morowego powietrza y zdychánia. *(Bydłu rogátemu.)*

Strupy y bebele ná głowie leczy tłukąc y przykłádáiąc. *(Strupom ná głowie.)*

Sen przywodźi/ tákże głowę nim okłádáiąc/ y woniáiąc/ zwłaſzczá vtrácony dla zbytnich wilgotnośći/ oźiębiáiących mozg. Tákże *(Snu przywodźi.)*

Strzykánie głowy y boleśći iey vśmierzá/ przetłukſzy go w wodźie vwárzyć/ y tym głowę okłádáć. Sen też wdźięczny czyni. Albo Bukwice z nim/ á z Koprem Włoſkim/ w ługu párzyć/ y tym głowę przemywáć. *(Strzykániu w głowie.)*

Głowie zbytnie wilgotney/ z źimnych ſluzow bárzo vżyteczny/ trzymáiąc go vſtáwicznie ná niey. Abowiem nie ſpadzą ich ná doł/ á nie trawi. *(Mozgu bárzo wilgotnemu y źimnemu.)*

Záwrot głowy oddala/ wárzony z korzeniem Ptáſzego ábo Dźikiego ogorká/ á tym czeſto głowę ćiepło przemywáiąc. *(Záwrot głowy.)*

W czele boleśći srogie vkłáda/ z Rutą á z Konratem/ ábo z Bluſczem źiemnym zárowno vtłuczony/ Miodu iezeli by byłá potrzebá/ przydawſzy y białek od iáiá/ y ná czoło przykłádáć. *(W czele bolom.)*

W vſzách chrobáctwo zámarzá/ w winnym occie wárzony/ ćiepło w nie polewkę one puſczáiąc. *(Vſzom chrobáctwem. Słuch náprawia.)*

Słuch náprawia/ w wodźie/ á w occie wárzony/ párę z niego ćiepło przez lejek puſczáiąc. Toż

Vſzom wopiſtym.

Vſzy ropa ćiekace leczy / y bolenie ich.

Vſzom bolącym.

Bolenie zebow vśmierza / też párę ná nie wpuſzczáiąc w vſtá. (*Dioſ.*)

Też boleśći/ w vſzách vkłáda/ ná gorącey cegle roſpárzony/ á ná nie przykłádány.

W vſzu ſzumieniu.

Szum w vſzách y dźwiek vſpakaia / w wodzie á w oćcie wárzony / párę leykiem w nie ćiepło puſzczáiąc.

Włoſy czerni.

Włoſy czerni popiol z Piołynu / z Rożána máśćią zmieſzány / tym czeſto ie náćieráiąc.

Włoſom opádáiącym.

Włoſom z głowy opádáiącym/ ieſt rátunkiem/ z Bożymdrzewkiem w ługu wárzony/ głowę tym czeſto przemywáiąc.

Pulgłowi boleniu.

Boleniu w pulgłowy / wźiąć Piołynu dwie cześći / á iedne Ogurku ptáſzego / to w winie/ ábo w wodźie / ábo w oliwie wárzyć / á gębkę w tym máczáiąc/ co naćiepley ná boleiące mieyſce przykłádáć / powtarzáiąc to czeſto.

Głuchoćie

Głuchotę z iákieykolwiek przyczyny leczy / wźiąć dwie cześći ſoku Piołynowego / cześć pśiego ſádłá / drugą oliwy co naſtárſzey/ to wſzyſtko weſpoł ſpuśćić/ á dwákroć káżdego dniá potroſze w vſzy ćiepło puſzczáć.

Kárku boleiącemu.

Szyi w kárku boleiącey/ dwá łoty co namieley vtártego Piołynu weźmi/ oleyku z Ptáſzey zobi kwiećia/ (*Liguſtrum* Łáćinnicy zowią) woſku iárzecego poſześćiu łotách / ſpuśćić ná ogniu woſk z pomienionym oleykiem/ potym z piołynem miálko vtártym co nalepiey zmieſzáć / á to ná ſkorze rośćiągnąwſzy/ ná kárk ćiepło przykłádáć.

Ięzyczku w gárdle. Czopku w gárdle nábrzmiałemu.

Ięzyczek w gárdle ſpádły/ ná ſwe mieyſce przywodźi/ ſok Piołynowy ćiepło gárgáryzuiąc. Tenże nábrzmiáły y ſpuchły leczy / proch z piołynu miálko vtárty/ miodem záczyniony / y w vśćiech pod ięzyczkiem trzymány.

Szumieniu w vſzách.

Szumienie w vſzu vkłáda / wźiąć Piołynu dwie gárśći/ Máieranu/ Szyſzkowey Láwendy/ álbo Kocánkow zamorſkich/ Lebiotki/ Kobyleymietki/ po gárśći. To wſzyſtko w winie vwárzywſzy / párę leykiem w vſzy puſzczáć.

Końſkim oczom płynącym / y tłuſtośćią zároſłym

Koniom oczy łzámi płynące / y tłuſtośćią zároſłe / Piołyn z Gorczyczką drobno vśiekawſzy / w obrok mieſzáiąc / leczy.

Cuchnieniu z vſt.

Cuchnienie z vſt odpędza / á zapách im wdźięczny dáie/ w oćcie wárzony/ tym czeſto vſtá płocząc / y gárgáryzuiąc.

Oczom boleiącym.

Oczu bolenie oddala / w słodkim winie / álbo w Báſtárdźie wárzony / á ná czoło y oczy ćiepło przykłádány. Albo z Rożynkámi drobnemi vtárty y plaſtrowány. Też w winie go wárząc/ párę w oczy otworzone dobrze puſzczáć.

Item.

Item.

Oczom ćiemnym.

Oczom ćiemnym / wzrok iáſny dáie / ſok z Piołynu świeżego cláryfikowány z Treśćią przewybornieyſzego miodu / ráno y ná noc po kropce w nie puſzczány. A przytym tegoż ſoku pijąc czeſto po łyſzce.

Oczom krwią záćiekłym.

Oczom krwią záćiekłym y czerwonym zá iákieykolwiek przyczyny/ tenże ſok z Koſztywałowym ſokiem zárowno zmieſzány ták wiele wodki Rożáney / y mleká białogłowſkiego chłopię trzymáiącey przyiwszy / ieſt oſobliwym rátunkiem / w tym páczoſki konopne ćienkie maczáiąc / y ná oczy przykłádáiąc. Toż też ſam Piołyn świeży czyni/ vtłukſzy go/ á z białki od iáiá świeżego roczyniony / y ná oczy przywiniony.

Item.

Wſzelákim dolegliwośćiam ...

Ług / przećiwko wſzelákim dolegliwośćiam oczy/ y wilgotnośćiom w nie ſpadáiącym/ Piołynu wźiąć ze dwie gárśći/ Bukwice / kwiátu Kocánkow zamorſkich / Máieranu/ Kopru Włoſkiego / po gárśći: To wſzyſtko wárzyć w pultrzećí kwarty ługu z popiołu oćinkow winney máćice vczynionego / przylawſzy do tego puł kwarty winá dobrego białego / y tym czeſto głowę przemywáć.

Czerwoności oczom

Czerwoność z oczu ſpędza / ſam Piołyn z białogłowſkim mlekiem / á z trochą wodki Rożáney zmieſzány/ tego pokropce w oczy puſzczáiąc.

Zásiniáłośći y podbićiu oczu

Modrość z oczu zpędza / świeży vtłuczony/ á ná oczy ćiepło przykłádány.

Oczom krwią záſzłym.

Krwią záſzłe oczy wychędaża ſamych wierzchołkow Piołynu wźiąwſzy vtłuc / białki y trochą Rożáney wodki roczynić/ y rozćiągnąwſzy ná chuſtce / ſpáć ſię kłádac/ ná nie plaſtrowáć.

Oczom zápuchłym.

Oczom zápuchłym / z miodem vtárty á przykłádány/ bywa rátunkiem.

Oczom krwią záćiekłym.

Krwią záćiekłym oczom / bądź zbićia / álbo ſtłuczenia / y náráżenia / ſok z świeżego Piołynu / z ſokiem Opichowym / á z Rożáná wodką / y z białkiem iáiá świeżego / á z białogłowſkim mlekiem zmieſzáć/ káżdego pod iednąż miárą wźiąwſzy/ y báwełnę w tym maczáiąc / ná oczy przykłádáć / á gdy vſchnie znowu zmáczáć / ták długo powtarzáiąc/ áż ſię krew z nich śćiągnie / co poſpolićie trzećiego dniá ſię pokaże.

Item.

Item, Sok Piołynu świeżego / ſok z liśćia Fiołkow Márcowych álbo bronátnych/ po rowney cześći káżdego/ białkow do tego przyczynić / á vbiwſzy to dobrze / Konopne páczoſki w tym obmaczowáć / á ná oczy przykłádáć. Toż też ſam ſok Piołynowy czyni/ oczy nim zákrápiáiąc.

Item.

Wrzedźienicom ná oczách.

Wrzedźienice/ y kroſty ábo blizny ná oczách śćiera / tenże ſok świeżo wyżęty z Rożána wodką/ á z białogłowſkim mlekiem / zárowno káżdego / y pokropce ná oczy puſzczáć/ á páczoſki Konopne w tymże máczáiąc zwierzchu przykłádáć.

Item. Záſiniáłym oczom.

Item, Sok Piołynu swieżego z ſokiem Kopru Włoſkiego/ ábo ſamym zielem tego Kopru / á z miodem białym plaſtrowány / záſiniáłość oczu z bićia roſpadza.

Slinogorz

Wrzod w gárdle / ktory Slinogorzem zowią / Piołyn przetłuc / wárzyć go w wodźie / przydáć do tego Miodu / Sáletry / ábo ſoli kopáney troche / á tym około gárdło ćiepło obłoż. Albo ták wiele wźiąć pśiego łayná / iáko Piołynu / ábo łayná oślego / y vſmáżyć w wieprzowym ſmalcu / y w máśle / á tym gárdło ćiepło obłożyć.

Płucom. Tchnieniu ćießkiemu.

Płucom zámulonym /

Tchnieniu ćießkiemu y nagłemu/ wźiąć puł gárśći Piołynu/ oſrzodki białego chlebá / Kminku polnego miałko vtártego / po ßeśćiu łotow / miodu ſurowego ośm łotow. To wßyßko w białym winie dobrym wárzyć/ áż do zgęſczenia/ y ná pierśi co naćiepley / ná chuśćie rozwiodßy plaſtrem kłáść.

Womitom ſłágmiſtym.

Artußeniu y womitom ſłágmiſtym lipkim/ kliiowátym/ wźiąć Piołynu dwie gárśći / Proſá ták wiele / Bylice czerwoney z pułtory gárśći / pokraiawßy źiołá / wßytko w woreczku płoćiennym przeßyć/ y w winie nápoły z wodą wárzyć / á potym wygniotßy co naćiepley przykłádáć ná żołądek. Toż ſam Piołyn z Miętká czerwoną tymże ſpoſobem przygotowány/ czyni.

Item.

Item, Wźiąć ſußonego piołynu liśćia y z kwiećiem / Piołynu Włoſkiego / Polejiu/ miętki ogrodney czerwoney/ Lebiotki/ Márzymiętki / káżdego po puł gárśći. Drzewá Orlego ábo Ráyſkiego / Orzechu y kwiátu Mußkatowego / Gwozdźikow kramnych po ćwierć łotá. To wßyßko drobno pokráiawßy / záßyć w woreczku płotná rzadkiego/ ábo w táwte czerwoną/ ktory nágrzewáć nad párą ſtárego winá wrzącego / á ná żołądek przykłádáć.

Apetyt gyni.

Sámym náſtániem liśćia w obuw / żeby pod boſymi podeßwámi było / chęć do iedzenia vtrácona wzbudza / ále potrzebá káżdego dniá świeżo odnawiáć

Mocz pobudza.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány z ſtłuczenia / wzbudza / płoćienne worki nim nápełniwßy / y w winie wárzyć / y ná wßytko łono / y w krok co naćiepley przykłádáć / częſto ie w gorącym winie maczáiąc.

Kolice.

Kolikę ábo okrutne dárćie w kißkách vkłáda. Piołyn w oliwie wárzony / ktorego oleiu cztery dwádźieśćiá łotow wźiąwßy/ łot Gálbanu w nim rozetrzeć/ y kliſtera dáć.

Wrzodu wątrobnemu.

Bolączkę ábo wrzod ná wątrobie leczy / wźiąwßy z ßeść łotow świeżego / Pigw świeżych drobno pokráiánych ták wiele / y weſpoł to wárzyć w oliwie/ áż śię Piołynu y Pigw wodnatość przez wárzenie ſtráwi. W tym oleiu konopne páczoſki / ábo chuſteczkę ćiepło maczáć/ á ná wątrobę przykłádáć.

Gliſtom dźiećinnym.

Gliſty w máłych dźiećiách morzy y wywodźi/ w mocney gorzałce przez noc moczony / á w tym chuſteczkę we troie ábo we czworo zwinąwßy/ omoczyć/ y ná pępußek przykłádáć. Abo wźiąć Piołynu ze cztery łoty miałko vtártego/ Jeleniego rogu palonego/ z záiecza żołćia/ po łoćie/ Euphorbium vtártego puł łotá. To weſpoł z przáſnym miodem vmießáć/ á ćiepło ná żywotek dźieciom plaſtrowáć. (Item.)

Item.

Item, Wźiąć Piołynu / Goryczki / vtártych zá rowno oboygá/ á z żołćią wołową zmießáć / y ná pępek ćiepło przykłádáć. Abo Piołynu tłuczonego/ Fig tłuſtych ſußonych oboygá zárowno. To weſpoł vtłukßy/ ná pępek przykłádáć ćiepło. Też ſam Piołyn z wołową żołćią vtłuc á plaſtrowáć ná pępek / toż czyni.

Mieśiączna nie podług czáſu. Vpławom.

Ktorym białymgłowom / nie podług zwyczáynego czáſu mieśięczne czyśćienie ábo wiec zbytnie vpławy przypádáią. Wźiąć Piołynu dwie części/ naśienia Koryandru / iedne/ to miałko vtłuc / do tego dwie ßperce chudego wieprzowego mięſá obßernie vkroione/ nábić ie dobrze ſokiem z Koryándru/ y pomienionym prochem poſypáć/ y zágrzawßy ie/ iedne ná pępek/ drugą ná nyrki ćiepło przyłożyć / y długo nośić. Abo Wźiąć ſoku Piołynowego/ Bylice / Myrrhy y miodu / potroße vtłuc/ y z tego czopek vtoczyć/ ábo węzełek z báwełny / á w otwor łoná wpráwić. (Item.)

Nogom w pologu ábo po pologu puchnącym.

Nogom nápuchłym po pologu Pániam bywa lekárſtwem wźiąwßy Piołynu dwie części / Szpikánárdy / Kuminu / Centurzyey máley / Krwawnikȣ po iedney częśći zárowno w wodźie wárzyć / á w tym przez kilká dni / rano / y ná noc śię kąpáć.

Máćice wychodzącej.

Máćice ślozámi ſproſnymi záplugáwiona wychodząca / z miodem go wárząc / á tym otwor łoná częſto wymywáiąc / y ledźwie nágrzewáiąc.

Sleźionie puchlinie.

Sleźionę nápuchłą y puchlinę z niey w ćiele będącą / z ſuchymi Figámi á z Sáletrą/ y z Nárduſowym naśieniem tłuczony y nánie plaſtrowány/ leczy. Temuż też ieſt lekárſtwem / z ſuchymi Figámi Piołyn / á z mąką kąkolową vczyniony/ á do trzećiego dniá noßony. (Item.)

Puchlinie wietrzney plaſtr.

Puchlinę wietrzną / (ktorą Łáćinnicy *Tympanitē* zowią) leczy/ ták w młodych / iáko w ſtárych / wźiąć Piołynu cztery łoty. Fengreku/ naśienia Lubſczykowego/ mąki ięczmienney / kminu kramnego / wierzchołkow z ieżyn / Pietruſczánego naśie-

ma/ liśćia Rućianego/ káżdego po dwá łotá. To weſpoł wárzyć/ áż wßytko dobrze rozewre. Do tego przydáć oliwy ośm łotow ábo łyżek: znowu dobrze przywárzyć/ áż będźie kßtałt máśći/ y tym wßyſtek żywot ćiepło obłożyć/ we dwánaśćie godźin odnawiáiąc.

Wydymániu.

Wydymániu y wyśćiu ſtolcowey kißki/ doświádczone lekárſtwo/ Piołyn wárzony w winie/ y tym kißkę wydętą iáko naćiepley nágrzewáć/ záraz potym námázáć ią Inkauſtem/ ábo czernidłem ktorym piſzą/ á chuſtką miękką zlekká wtłáczáć/ czyniąc to przez dźień y trzy.

Zátwárdzeniu żywotá.

Zátwárdzenie żywotá odmiękcza/ vtárty miáłko/ á Sáletry po łoćie oboygá: do tego ſoku Práßego ogurká kwintę/ y z przewárzonym miodem/ vczynić czopek/ á wzad wpráwić.

Ciężkiemu rodzeniu.

Ciężkiemu rodzeniu dáie rátunek/ w wodźie wárzony/ nád ktorego párą śiedząc/ otwor łoná nágrzewáć.

Podágrze Artetyce.

Podágrze/ y

Artetyce/ to ieſt/ łamániu w nogách/ y w innych członkách/ ieſt lekárſtwem/ z liśćiem y z kwiećiem go wźiąwßy vtłuc/ á w occie wárzyć/ y ćiepło przykłádáć. A gdźie ſię bole poczną vśmierzáć/ y vćißáć/ przydáć ſmalcu wieprzowego/ á dwákroć przez dźień plaſtrowáć.

Item.

Item, Wźiąć co naſtárßego kurá/ nápełnić go Piołynem/ y wárzyć w wodźie co nalepiey/ w tym pláty maczáć á ćiepło przykłádáć/ ná bolące członki.

Item.

Toż też ten wárzony kur z Piołynem czyni/ vtłuczony/ á ćiepło przykłádány.

Item.

Item, Wźiąć Piołynu dwie częśći/ Ruty/ Szánty/ Száfránu po iedney częśći/ Bobrowych ſtroiow połowicę od tego/ y w biáłym winie wárzyć/ á tym náćieráć członki bolące/ y pláty w tey polewce maczáć ćiepło y obwiiáć/ powtarzáiąc/ y odnáwiáiąc kiedy vſchnie.

Nerwom bolącym.

W ſuchych ábo w piętych żyłách bolę vkłáda/ Piołyn/ Szałwia/ Poley/ Rozmáryn/ po rowney częśći káżdego wźiąwßy/ w czerwonym winie to wárzyć/ pláty w polewce tey maczánymi ćiepło nágrzewáiąc/ á ſámym źielem co nagorętsey plaſtruiąc.

Item.

Item, Kminu kramnego/ Piołynu/ Bobku/ po rowney częśći wźiąć wßyſtkiego/ vtłuc co namiężey/ miodem záczynić y plaſtrowáć mieyſcá bolące.

Zębom boleniu.

Zębow bolenie vkłáda/ w wodźie/ ábo w winie wárzony/ á te iuchę co naćiepley/ y nadłużey w vśćiech trzymáiąc.

Máćicy zádußoney.

Máćicy zádußoney/ ieſt lekárſtwem/ z Wierzbowym liśćiem w wodźie wárzony/ á co naćiepley pod pępkiem do ſámego otworu łoná przykłádány. Tákże ná krzyże. Albo oboie tylko vtłukßy/ ná gorącey cegle roſpárzyć/ y przykłádáć.

Item.

Czwártacce.

Czwartego dniowa źimnicę odpądza/ wźiąwßy Piołynu miáłko vtártego/ ſmoły/ ſmalcu wieprzowego/ po dwádźieśćiá czterech łotách ſmołę y z ſmalcem roſpuśćić/ wſypáć do tego Piołyn/ pilno y dobrze vmießáć/ á rozmázawßy to na płotnie geſtym co naćiepley ná pierśi/ żołądek y wßyſtek żywot przyłożyć/ á przez pięć dni trzymáć. A gdźieby ieſcze niepuśćiłá/ drugim rázem toż powtorzyć.

Gorącce nieprzeſtáiącey.

Gorącce vſtáwiczney/ ieſt lekárſtwem doświádczonym/ wźiąć liśćia iego y z kwiećiem/ w winnym occie oſtrym ták długo wárzyć/ áż wßyſtkę moc z Piołyná ocet weźmie/ potym przecedźić/ á mąki ięczmienney ßeść łotow/ z tą polewką rozczynić/ przydawßy do tego Fengrekowey ze dwá łoty/ y zwárzyć do zgęſczenia/ á ná geſtey chuśćie to rozćiągnąwßy/ ná wßyſtek żołądek/ áż do pępku przyłożyć ćiepło odnawiáiąc to gdy vſchnie.

Wzdęćiu ćiáła.

Wzdęćiu wßyſtkieg ćiáłá/ zátrzymánia moczu nád przyrodzenie/ wźiąć Piołynu trzy gárśći/ á drobno pośiekawßy wſypáć go w płoćienny worek ná puł łokćiá długi y ßeroki/ wárzyć go w winie nápoły z wodą/ á ná żywot co naćiepley przykłádáć y ná łono wßyſtko/ iedząc iąderká Brzoſkwiniowe/ to częſto powtarzáiąc/ y owßem co przeſtoynie/ zmaczáć/ á ćiepło ná żywot y prog łoná przykłádáć.

Sciátyce.

W biodrách bolesći vkłáda tłukąc z korzeniem Chebdowym/ z otrębámi pßenicznemi/ á z ſolą/ káżdego zárowno wźiąwßy/ kożich bobkow ták wiele. To wßyſtko wárzyć w winnym occie mocnym/ áż do zgęſczenia/ á ná biodrá co naćiepley plaſtrowáć.

Kolánom bolącym.

W kolánách bolesći vkłáda/ tłukąc go z źielem/ ktore zowią Dźień y Noc/ y w oliwie ſmażony/ ná koláná ćiepło przykłádáć.

Sleźienie bolącey.

Sleźionę zátwárdźiáłą y bolącą/ rátuie nágrzewáiąc ią wodą wárzonego/ ábo też wárzonym okłádáiąc.

Członkom bolącym.

Członkom pogniećionym/ y połamánym/ Piołyn z miodem w winie wárzony Kminu kramnego trochę przydawßy/ co naćiepley okłádáć dobrze.

Muſkułom pognieciony.

Muſkuły tákże pognieciony leczy/ wźiąwßy go dwie częśći z otrębámi pßenicznemi/ Kázy źiela/ ktore drudzy Nárduſkiem zowią/ Rumienku/ káżdego poczęśći zárowno/ w winie nápoły z wodą wárz: przyday do tegó oleiu Rożánego/ oleiu Kopru ſwoyſkiego/ Rumienkowego/ ile potrzebá do vczynienia máśći/ y tym mieyſcá obráżone plaſtruy.

Guzy/ zbićia/ ábo ſtłuczenia nábiegłe/

Guzom zbićia.

rośpadza / Piołyn vtłuczony / á nágoraćey cegle winem pokropioney vpárzony / y ćiepło ná nie przykłádány.

Zásiniáłośći.

Zásiniáłośći tákże z rázow y z bićia / z miodem plaſtrowány rozgania.

Członkom zbitym y záćiekłym.

Członkom zbitym y krwią záćiekłym / Piołyn vtłuczony / á z kramnym kminem w woreczkách ná goracey cegle nágrzewány / ieſt rátunkiem. Abowiem y krew záćiekła rozgania / y członki potłuczone posila. Toż ſok Piołynowy z kminem kramnym / á z miodem zmieſzány / y plaſtrowány czyni.

Strupom ná głowie. Párchom. Pápryſtom. Łádźiom. Párchom.

Strupy ná głowie.

Párchy. Tákże

Páprzyſtá y Łupieże wychedaża / wárząc go / á tą wodą głowę przemywáiąc.

Item, Párchy / y ſtrup przyrodzony / ktory ſłodkim ſtrupem zowią ná głowie / w winie Piołyn wárzony leczy / tym głowę przemywáiąc.

Káncer wrzod.

Káncer wrzod pomykáiący / y ćiáło w koniách wyiádáiący goi / z Czoſnkiem / z Pieprzem / á z *Pyretrum*, to ieſt / z zebnym źielem / á z ſtárym ſádłem vtłuc Piołyn / y tym go napierwey nátrzeć / á potym plaſtrem przyłożyć.

Párſzywośći końſkiey.

Koń gdźieby ſpárſzywiał / warz Piołyn w oſtrym y iárkim ługu / tym párchy ſzkápie wymyway / áżby ſie zmyły / potym dwá łoty Siárki / á łot Gryſzpanu Hiſzpáńſkiego wźiąć / z ſtárym ſádłem co napilniey zmieſzáć / y tym ná słońcu / dwákroć káżdego dniá náćierác po wymyćiu: w krotkim czáśie ie zżenie.

Od wſzy. Od gnid. Od płech záchowywa vbiorow.

Od wſzy /

Od gnid / y

Od płech záchowywa y broni koſzul / ſukien / y vbránia / w wodźie Piołynu wárzonego máczáne / á wyſuſzone.

Száty od molow záchowuie.

Száty od molow záchowuie / nim ie przyśćieláiąc.

Piſmá y kśięgi od molow záchowuie.

Piſmá y kśięgi záchowywa od molow / od czyrwotoczu / y od myſzy: inkáuſt z wodą / w ktoreyby piołyn był wárzony / rozdźiáłány do piſánia. Albo Piołynkowym winie. Drudzy ſoku przymieſzuią do niego (*Dioſ.*)

Ogrodnicza.

Węże odpadzá z ogrodow.

Grzedy y zagony w ogrodách nád brozdámi / około Piołynem / choćiaż niezbytnie geſto obſádzone / węże odpadza / y weſzćia im ná nie broni.

Sczmieniu ćiáłá.

Sczmienie ćiáłá / zwierzchu odpadza / obmywáiąc ćiáło / ábo ſie kąpiąc w wodźie / w ktoreyby Piołyn był wárzony. Abo ſie nád párą iey pocąc / á potym ſie tąż wodą zláć.

Pluſkwom.

Pluſkwy z śćiány / z łożá / z łożnice wygubia wárzony / zálewáiąc ie tą wodą y wymywáiąc. Albo świeży vtłuc z świnim ſmalcem / y wárzyć to w wodźie do zgeſczenia / á tym łoża ſugi námazowáć.

Komorom.

Komory / y inne chrobáctwo / z komory / y z gmáchow wygánia / z wieczorá nim kádząc.

Myſzom. Szurkom.

Myſzy /

Szczurki ze ſzpiżarń / z ſtodoł / z ſzpiklerzow wypadza / y broni ſie im zámnáżáć / z hrubą przetłuczony / z Rumem ſtárego muru / á choćia y z świeżego / vmieſzáć z Piołynową wodą / á w przerzeczonych mieyſcách dźiury tym záprawowáć.

Źiołá y látoroſtki od chrobáctwá broni.

Źiołom y odroſtkom / ábo látoroſtkom Gaśienice / Szárańcza / áni inne ſzkodliwe chrobáctwo / áni myſzy / áni kretowie ſzkodźić ſwym pobiádániem nie mogą / Piołynową wodką ogrod / ábo y źiołá pokrápiáiąc. Tákże

Kápuſty od gąśienic broni.

Kápuſtę młodą / y inne ogrodne rzeczy záchowuie od mſzyc / gąśienic / y innego chrobáctwá / náśienie iákiekolwiek w Piołynowym ſoku moczone przez noc / á potym wśiane.

Blechy wygubia.

Blechy w gmáchách / y komorách wytráca w roſole álbo w słoney wodźie wárzony / tym czeſto pawiment pokrápiáiąc y polewáiąc. Też ſámym Piołynem / á zwłaſzczá pokiby roſá z niego nie oſchłá / po domu náśćieláć dobrze.

Item.

Item. Z iaderkámi iábłká zamorſkiego przetłuczonemi / z Rdeſtem czarnym / w wodźie słoney wárzony / toż czyni / pokrápiáiąc im po domu wſzedźie.

Pſczoły odgánia.

Pſczoły / Piołyn precz odgania / przeto miedzy vlámi / áni po bliżu ich nie ma być miány.

Czáſu morowego powietrza.

Czáſu morowego powietrza / Piołynem dobrze kádźić.

Bydłu od chodzącemu.

Ná bydło zárázá morowa gdźieby przypádłá / Piołynem ie w chlewách ich / ráno w południe / y przy záchodźie słońcá podkurzáć dobrze.

Morowemu powietrzu.

Ludźiom tákże ieſt oſobliwym czáſu powietrza morowego lekárſtwem / záwſze przy ſobie go noſząc / woniáiąc / y w vśćiech troche máiąc / álbo y w nozdrách. Abowiem mocno odpadza zárázliwe powietrze ſwym zapáchem.

Dymienicom morowym.

Morowym dymienicom pewnym bywa lekárſtwem / wźiąwſzy vtłuczonego cztery łoty / z ośmią łotow wieprzowego ſmalcu / ná nie przykłádáć.

Páiączemu vkąſzeniu.

Od páiąká vkąſzonym doświádczony ieſt rátunkiem / obmywſzy ránę naprzod oſtrym octem winnym ćiepłym / potym go z Rutą / z Lebiotką / z żywym wápnem y popiołem / w ćiepłey wodźie vtrzeć / że bedźie iáko káſzá geſtá / y przykłádáć ná ránę. Tákże

Obráżone od ſmoká morſkiego.

Od ſmoká morſkiego iádowićie obrázonym / z Dryákwią przednie dobrą / á ſtárą / ná chuśćie rozwiedźiony / á ná ránę plaſtrowány

ſtrowány

strowány.

Nogom puchnącym. Puchlinę z nog wyćiąga / wźiąwszy go dwie częśći / Radźidłá kramnego iedne część / á ráno / y ná noc przez kilká dni tym ie okłádáć ćiepło.

Páznokćiom chropowátym. Páznokćie ták v rąk / iáko v nog párszywe spadza y chodogie czyni / z mydłem á z octem vtárty / y plastrowány.

Ránom świeżym. Rány świeże wychędaża y goi / w winie ná poły z wodą wárzony / tym ie wymywáiąc. Toż broni mięsá dźiwego w nich nárastáć.

Owoc záchowánie. Owoc z drzewá / ná pietrách / ná szpiklerzách rozłożony / od gnićia y skázy záchowuie / podśćieláiąc go / y często go ná nim zruszáiąc.

Sádnu końskiemu. Sádno koniom leczy / miáłko vtártego wźiąć / oerzodku rzánego chlebá / Czosnku cztery głowki / octu winnego kieliszek / miodu / to w dunicy wespoł vtrzeć / y wárzyć w czerwonym winie / áż zgęstnieie iáko kászá. To ná wostkowym plastrze rozmázowáć / y przez kilká dni przykłádáć. Ale pierwey sádno dobrze ćiepłym czerwonym winem gęstym / másłá łyszkę do niego włożywszy / nátrzeć / potym plastr pomieniony przyłożyć.

Krostom ná twarzy czerwonym. Krosty czerwone krwie pełne / ná oczách y ná ćiele / w nocy ćiężey niżli we dnie dręczące (*Epinyctidas* Grekowie zowią) spadza / przemywáiąc ich wodą Piołynu wárzonego.

Záśiniáłośći pod oczymá. Záśiniáłośći pod oczymá.

Wzroku záćmionemu. Záćmionemu wzroku.

Vszom ropę ćiekącym. Vszom ropą ćiekącym / z miodem / á z kramnym kminem / co namnieyey vtárty / iest lekárstwem / tym pomázuiąc.

Oczom bolenie. Bol z oczu oddala / w Muszkateli wárzony / tym przemywáiąc.

Wątrobie. Wątrobie /

Sleźionie. Sleźionie /

Zołądkowi. Zołądkowi / boleiącym / z Różánym oleykiem / iest rátunkiem (*Diosc.*) Albo iáko Plinius pisze / z oleykiem Cyprynowym ábo z Figámi / nácieráiąc.

Kupiom końskim. Kupie álbo czerw koniom wywodźi / z Słonecznikiem ogrodnym / á z Centuryą máłą / miáłko vtárty / po cztery łoty káżdego wźiąwszy / do tego trocin / Jeleniego rogu dwá łoty / wespoł pomieszáć / nátrzy rowne częśći rozdźielić / á po iedney z winem ćiepłym káżdego dniá náczczo w gębę mu lać. To przez trzy dni czyniąc: Potym mu táką Klistere vczynić: wźiąć Piołynowey iuchy / z Rutą wárzony z pułtory kwarty Aleopátyku miáłko vtártego dwá łoty / żołć wołową do tego / y szpryca dáć mu klistere.

Biegunce żołtey. Biegunkę koleryczną / ábo żołtą.

Czerwonce. Biegunkę czerwoną / w ktorych wielkie morzyská bywáią / zástánawia / klistere z niego czyniąc / wźiąć polewki z wárzonego puł kwarty / miodku Różánego ze cztery łyszki / cukru szárego trzy łoty / łot Terpentyny / ktora przynamniey godźinę / nie możeli bydź dáley / trzymáć potrzebá choremu. Abowiem morzyská vsmierza w kiszkách / wywodząc z nich szlamiste y kliiowáte plugáwośći.

Puchlinie. Puchlinę z źimney przyczyny / z ćiáłá wywodźi / wźiąwszy przesuszonego ze dwie gárśći / y nálać náń winá dobrego stárego / álbo málmázyey puł gárncá / álbo trzy kwarty / zwierzchu dobrze nákryć y obwiązáć / á ná iárkim słońcu / przez kilká dni moczyć. A po dobrym kieliszku káżdego dniá / godźinę trzy przed iedzeniem / pić.

Żołtáczce. Niemoc żołtą spadza / wierzchołkow wźiąwszy dwie gárśći / Kárdobenedyktu pułtory gárśći / Rumiánki / korzenia Podrożnikowe° / liśćia Poźimkowe° / káżde° po gárśći / Rápontyku puł łotá / ná to wszystko winá dobrego nálać ták wiele żeby dobrze zágrażnęło / z właszcza gdźieby z źimney przyczyny tá chorobá przyszłá. A iesli z gorącey / tedy wody / miásto winá / wźiąć / y w naczyniu ćiástem zwierzchu dobrze zálepiwszy / w kotle vkropu wrzącego przez trzy ábo cztery godźiny wárzyć / áż trzećia część tego wywre / á po ośmi ábo dźiewiąći łyżek tego ráno y ná noc ćiepło vżywáć / ábo dwie godźinie przed wieczerzą. To / ábowiem otwiera żyły wątrobne / y żołtą niemoc zá tym spądza. Toż

Item. Glisty źiemne czynią / ćwierć łotá miáłko vtárte / z polewką Piołynu wárzonego ćiepło piiąc.

Fráncy. Fráncą záráżone / w ktorych krew y inne przyrodzone wilgotnośći są zágnite y popsowáne. Piołyn bywa osobliwym rátunkiem.

Bládość ćiáłá. Bládość sprośną y trawienie wszystkiego ćiáłá / iákimkolwiek sposobem vżywány / spadza (ktorą Grekowie *Cachexia* miánuią / Łáćinnicy / *Malum corporis habitum*,) odpądza.

Smák y chęć. Smák y chęć do iedzenia vtráconą przywraca / w pitym miedźie wárzony / á náczczo vżywány.

Wnátrznym niedostátkom. Wnętrzne niedostátki y dolegliwośći leczy / cztery łoty wierzchołkow tego w dobrym winie białym / pułtory kwárty gowźiąwszy / wárzony / káżdy poránek náczczo / po kwáterce pić ćiepło dáwáć.

Piołyn Gwáiák o wielkich rowny. PIOLYN, tym wszytkim chorobom służy / ktorym drzewo Jndiyskie / ábo Gwáiák.

Żołtey niemocy. Doświádczone lekárstwo przećiwko żołtey niemocy / sok świeżo wypráśowány z niego / z sokiem iábłek dobrze zrzáłych y pachniących / á z dobrym winem białym

po puł

po pul kwarty wßyſtkiego wźiawßy / káżdego dniá pić dawáć / ráno / w południe / ábo po południu w godźine / y ná noc / po ośmi łyżek.

Żołądkowi oźiębłemu.
Żołądkowi oźiębłemu y oſurowiáłemu z Rutą / ieſt vżytecznym lekárſtwem.

Płucom y pierśiom.
Płucá y pierśi wychędáża / ſnádne czyniąc flágmy odbyćie z Fiiołkowym korzeniem / á z miodem / poránu y ná noc / konfektem vżywány.

Biegunkom. Gryźieniu.
Biegunki / y
Gryźienia w żywoćie vśmierza / w Málmázyey ábo w Seku / ábo w Mederze wárzony / y ná żywot ćiepło przykłádány.

Żołtáczce.
Żołtą niemoc ſpądza. *Item*

Wątrobie zámuloney.
Wątrobę w żyłách ſwych zátkáną / y zámuloną otwiera. Wárząc go w wodźie ábo w winie z Koprem Włoſkim / z korzeniem Pietruſczánym / y z Pánny Máryey Włoſkámi / po gárśći káżdego wźiąwßy / y dáiąc tey iuchy po ośmi łyżkách / ná noc y ráno ćiepło pić.

Kolerę z żył wywodźi.
Kolerę z żywotá / á nawięcey z żył wywodźi / záczym krew przechędáża / y poleruie. *Gal.*

Żołądkowi.
Żołądek / z iákieykolwiek przyczyny chory leczy / w gáłąſkách go wźiąwßy y z liśćiem z pułtorá łotá / y wárzyć we trzech kwartách wody / do wywrzenia czwartey częśći. Potym mu dáć ſtáć w naczyniu odkrytym / przez noc y przez dźień pod iáſnym niebem / żeby pozbył zbytniey gorzkośći / y to pić / przydawßy trochę ſoli.

Purguie.
Stárzy Lekárze / dla przepurgowánia żywotá / dáwáli go z kwartą wody morzkiey / długo chowáney / naśienia iegoż przydawßy pułtorá łotá / ſoli trzy ćwierći łotá / ábo trzy kwinty. A gdźie potężniey purgowáć chćieli / ſoli we dwoynáſob przydawáli. *Plin.*

Clenie po morzu żegluiącym záſtánawia.
Żegluiącym po morzu / womity z odmiány powietrza záſtánawia / w winie ábo w wodźie wárzony / á trunkiem vżywány. A ſam Piołyn wárzony / co naciepley ná żołądek przykłádány.

Item.
Gdyby go przedtym kto w trunku vżywał / niżliby ná morze wśiadł / tákowy vydźie clenia morzkiego y womitow.

Item.
Też naśienie iego pod noſem trzymáne / od tegoż záchowuie.

Sleźionie.
Sleźionie zámuloney / zátkáney / y nábrzmiáłey / iákimkolwiek ſpoſobem z octem vżywány / bądź zwierzchownie / bądź przez vſtá / bywa lekárſtwem.

Item.
Toż czyni z korzeniem Koſtu miáłko vtárty / y trunkiem vżywány. *Plat.*

Kolice.
Kolice ábo morzyſku / w żołądku / w kißkách / z kolery / ieſt lekárſtwem.

Trućiznom.
Trućiznie iákieykolwiek zádáney / wierzchołki z kwiećiem y z naśieniem iegoż / z Kminem kramnym w winie wárzyć / á po dobrym trunku tego náczczo pić ćiepło dáiąc / ieſt wielkim rátunkiem.

Pániom mieśięcznemu czyśćieniu.
Tenże trunek mieśięczne czyśćienie pániom nád zwyczay zátrzymáne wzbudza / piiąc go. Abo trochę wełny w ſoku iego obmaczawßy / czopkiem / ábo wezełkiem / w otwor łoná wpráwić. Toż czyni ſam Piołyn z Bylicą / w oliwie ábo w oleyku Fiiołkowym. Jeſcze lepiey w oleyku Muſcelinowym / czopek ábo wezełek vczynić / á w otwor łoná puśćić.

Wątrobie zámuloney.
Wątroby zámulenie z źimney przyczyny otwiera y wychędáża tym ſpoſobem / iáko śleźiony nábrzmiáłość. Toż ſok iego czyni z ſokiem świniego mleczá. Abo Syrop ich z ćiepłą wodą piiąc. *Plat.* Toż

Kolerze. Żołtáczce.
Kolerę zbytnią z ćiáłá wywodźi.
Żołtą niemoc leczy.

Spánie przywodźi.
Sen wdźięczny przywodźi ſwą wonnośćią / ábo pod głowy włożony / zá niewiádomośćią tego / ktoremu ſpánie vczynić chcemy. *Plin.*

Gliſtom.
Gliſty y czerw wßeláki z ćiáłá wywodźi wźiąć z oſmnaśćie łyżek ſoku / Piołynu świeżego. Soku z białey Sánty z łyżek ośm / oleyku Rućiánego łyżek ßeść / wołowey żołći cztery łyßki. To weſpoł zmießawßy / przez kliſterę dáć. Rzecz ieſt doświádczona / przećiwko wßelákiemu chrobáctwu w żywoćie.

Item.
Item, Wźiąć puł łyßki ſoku Piołynko wego / mniey ábo więcey / według lat / y wieku dźiećinnego / y dáć pić. A iż gorzkość ieſt im przykra. Tedy kráie naczynia tego / z ktorego to lekárſtwo máią pić / miodem ma bydź námázáne / dla przykrośći y obrzydzenia trunku. Drudzy liśćie y z kwiećiem Piołynowym / w ſuchych Figách zádáią.

Item.
Abo / wźiąć cztery łoty Piołynu miáłko vtártego / łot rogu ieleniego palonego / Euphorbium pułtory ćwierći / miodu odßymowánego puł funtá / ábo ile potrzebá. To weſpoł ſtátecznie vmießawßy. Ludźiom doroſłym po łyſcze / náczczo trzy godźiny przed iedzeniem dáwáć. Młodßym we dwánaśćie lat / trzy ćwierći łotá / w ośmi lat puł łotá. Dźiećiom ieſcze młodßym po kwinćie. A to dźień trzy y cztery im dáiąc porządnie. *Meſua.*

Chrobáctwu w vſzu.
W vcho gdyby chrobáctwo iákiekolwiek wlázło / ſok z Piołynu wyżęty z oleykiem iąderek Brzoſkwiniowych / w vßy lany / morzy ie y wywodźi.

Konfekt z Piołynu.

Conſerua. I.

Ten bywa z ſámego Piołynowego kwiećia práwie roſkwitłego robiony. Biorą kwiátu Pontckiego / ábo Włoſkiego Piołynu funt / cukru chędogiego Kánáru trzy funty / Kwiećie w możdzierzu kámiennym tłuką / cukru przykłádáiąc. A

gdźieby

gdźieby przy ſużßym był kwiát/ wodká Piołynowa tłukac/ zlekká ſkrápiáia/ y ná słońcu iárkim ſmáża/ ábo w piecu po pieczywie chlebá záraz.

Puchlinie — Drudzy. Biora wierzchołki młodego Piołynu/ ábo y z kwiećiem gdy ná nawietßej kwitnie. Tákże liśćia co namłodßego/ ile kto chce/ á co namieley tłuka/ we troynaſob cukru białego przykłádáiac/ y ſmáża pomienionym ſpoſobem przez czás niemáły.

Tego konfektu káżdy poránek nácz-czo/ trzy godźiny przed obiádem/ tym/ ktorzy ſa do puchliny ſkłonni. Abo iuż poczynáia puchnać/ ieſt doświádczonym lekárſtwem. Tákże

Żołodkowi. — Żoładek oźiebły/ y w ſwych ſpráwách przyrodzonych oſłábiáły/ rozgrzewáiac/ posila.

2\. Czynia we Włoßech Piołynowy konfekt tym ſpoſobem. Biora Dźiećieliny ábo ßmeru Włoſkiego cztery łoty/ wárza w winá białego trzech kwáterkách/ do wywrzenia trzećiey cześći/ przecedzáia/ y mocno wyżowßy/ Kánaru cukru przedniego w tym funt znowu wárza/ áż zgeſtnieie iáko Syrop/ á gdy przechłodnie/ w to Piołynu w kámiennym możdżerzu co namieley przetłuczonego/ pułtorá funtá kłáda/ y ná słońcu ſmáża. Tychże ſkutkow ieſt/ ktorych pierwßy/ ieno potężnieyßych/ dla Włoſkiey Dźiećieliny.

Sok z Piołynu zgeſczony.

Succus induratus Abſintij.

1\. Rozmáitym ſpoſobem ſok z Piołynu bywa wyćiagány/ ktory tákże ieſt oſobliwych do potrzeb lekárzkich ſkutkow. Pierwßy/ Piołyn w możdżerzách świeży tłuka/ y práſámi práſuia y wyćiſkáia ſok/ ktory potym ná weglíſtym ogniu ták długo wárza/ áż iáko Syrop/ ábo miod zgeſtnieie.

2\. Drugi ſpoſob/ práſuiego w práſách y ná słońcu iárkim/ ábo w popiele goracym/ w naczyniu ßklánym wyſußáia go/ iż iáko *Aleopaticum* ſtwárdnieie: A naprzyſtoyniey-ßy czás do tego Máiowy. Bo w ten czás iego liśćie napełnieyße ieſt ſoku/ bo ieſcze niewyraſta w klacze. Jnni pokraiawßy go tłuka w możdżerzu/ á potym wode nań leia/ áż dobrze w niey zágraźnie/ moczac go ták przez cztery/ ábo pieć dni/ potym go do połowice wywárzáia/ cedza/ á ſam Piołyn w práſách wyćiſkáia/ potym to weſpoł zlawßy/ áż do miodu zgeſczenia wárza/ y w naczyniu ßklánym chowáia.

3\. Jeſt inny ſpoſob y dáleko lepßy od pierwßych/ wyćiagnienia ſoku z Piołynu wźiać liśćia y z kwiećiem z ſuchych rozgomiſknionego/ ze trzy dźieśći/ ábo ze czterdźieśći gárśći/ y pośiekáć drobno: Ná to wody ſtudźienney ták wiele wlać/ żeby ná dwie dłoni nád zamoczonym była/ nákryć pilno/ á dáć mu przez cztery dni y nocy moknać: potym przylawßy ieſcze wody znowu do tego ná ogniu wolnym weglíſtym do połowice wárzyć/ przecedźić á Piołyn w práśie wypráſowáć/ y w náczyniu on ſok oſobno záchowáć. A ná onże Piołyn wypráſowány znowu wody świeżey/ ták wiele iáko pierwey nálać/ tákże długo moczyć/ potym wárzyć do połowice wywrzenia/ przecedźić/ mocno wyżać/ y z pierwßym zlać/ á do zgeſczenia wárzyć że będźie tegi. A wlawßy w naczynie ßkláne/ ná słońcu go wypraż/ y wyſonowáć/ ábo w goracym popiele/ áż iáko *Alocpaticum* ſtwárdnieie/ á w przyſtoynym mieyſcu/ gdźieby niepleśniał/ áni zbytnie wyſychał chowáć.

Extrákt.

Extractum 2. Drugi ſpoſob álbo trzeći/ tegoż ſoku wyćiagnienia/ od przedniego potężnieyßy. Biora/ ábo ſok/ ábo ſam Piołyn drobno pośiekány/ ile ſie komu podoba/ ná ktory ták wiele gorzałki mocney/ kilká kroć przelutrowáney ták wiele leia/ áżby w niey ná dwá pálcá zágraznał/ á to w ßklánym Alembiku bez noſá ábo rury/ kolba tákże ßklána zwierzchu nákrywßy/ y gliną ábo ćiáſtem zálutowawßy/ y ná słońcu iárym ábo w kotle vkropu pełnym/ ábo ná ćiepłym piecu przez kilká dni mocza. A gdy dobrze wymoknie/ przecedzáia y práſuia co namocniey. Znowu świeży Piołyn w ow ſok wypráſowány kłáda/ mocza/ potym práſuia/ kilkákroć powtarzáiac/ potym náwet on ſok/ ábo gorzałke/ w ktorey ſie ták wiele kroć Piołyn moczył/ do ßklánego Alembiku/ ktoryby miał rure/ leia/ á wierzch zálutowawßy/ wolnym ogniem/ áżby wodá poczełá ſie diſtillowáć lutruia. A to będźie Jſtnośći wyćiagnienie/ ktora będźie iáko miod przepuſczony/ ábo oley geſta/ zwłaſczá ná ſpodku w Alembiku y ten do potrzeb niżey pomienionych chowáia.

2\. Drugi ſpoſob wyćiagnienia ieſt táiemnieyßy y ſkryty/ á niekáżdemu poſpolity/ przeto iż trudnieyßy/ y prácowitßy ieſt/ o ktorym ſie ná innym mieyſcu może powiedźieć.

Moc y ſkutki Extráktu z Piołynu.

Extráktu y wyćiagnienia z Piołynu Jſtnośći/ do tego wßytkiego ieſt vżyteczny do czego ſam Piołyn: Jeno dáleko potężnieyßy w ſkutkách ſwych niżli Piołyn ſam/ biorac go ná raz ℈. to ieſt/ trzećia cześć kwinty/ z łyżka wodki Piołynowey

przystoynie distyllowáney. Do lekarstw zwierzchnych szkodá go vżywáć / bo sam sok Piołynowy może temu dosyć vczynić

Moc y skutki soku Piołynowego

Do tych tákże wszystkich chorob / sok iest vżyteczny / do ktorych sam Piołyn.

Żołądku: Kiszkom.

Boleniu żołądká / wnętrznośći / y kiszek sok z wodą Podrożnikową iest vżyteczny / vżywáiąc go trunkiem náczczo.

Apetytu.

Niechęć y niestrawność iedzenia / náprawuie sposobem przerzeczonym vżywány.

Vszom chrobáczliwym.

Chrobáctwo z vszu wychędaża y morzy / z Piołynową wodką ćiepło w nie pusczány.

Mieśięczney.

Mieśięczne czyszczenie pániom nád przyrodzenie zástánowione wzbudza / czopkiem / ábo wezełkiem w otwor łoná tego soku pusczáiąc.

Do máśći y plastrow

Do plastrow y máśći żołądkowych vżytecznie wchodźi / y do tych wszystkich potrzeb lekárskich / do ktorych sam Piołyn.

Szkodźi.

Piołyn / ácz ma wiele skutkow dobrych do rozmáitych rátunkow chorego zdrowia / iednák ma też y to że niektorym kompleχiom y przyrodzeniu szkodźi.

Żołądkowi flágmistemu.

Iáko tym / ktorzy máią żołądek flágmą nápełniony / tym więtsza iest szkodá / niżli rátunkiem / oprocz / żeby mu był przydány Turbit ábo Máćiołá / ktorą Mechioką zowiemy / ábo Gębká Modrzeiową / z trzećią częśćią Imbieru. Tákże

Pierśiom y plucom flágmistym. Przyczyná.

Pierśiom / y

Plucom flágmistym. A to sie dźieie dla ćierpkiey / záwśćiągáiącey / y stwierdzáiącey mocy y własnośći iego / ktora w nim iest potężnieysza / niżli gorzkość sámá. (*Gal. Plat.*) Abowiem tá ćierpkość zátwierdzáiąca flágmę bárziey zgęszcza. Ták że ćiepłotą swą co wilgotnego iest wygrzewa y wysusza / y ták máteriey lipkiey rozrzedźić y rospráwić nie może: przeto flágmistym pierśiom / plucom / y żołądkowi nie ma bydź do vżywánia / iákimkolwiek sposobem dawány / áżby pierwey flágmá w nich byłá rozpráwiona y rozrzedzona.

Gorączkom flágmistym.

W gorączkách flágmistych / tákże nie ma bydź vżywány.

Pszczołom iest nieprzyiaćielem.

Pszczołom iest wielkim nieprzyiaćielem: przeto tám nie ma mieć mieyscá / gdźie pszczoły máią swe vle.

Sok tákże żołądkowi.

Sok tákże Piołynowy sam vżywány / żołądkowi iest szkodliwy y obráźliwy / (*Dios.*) zwłasczá bárzo choremu:

Bolenie głowy wznieca.

Głowy bolesney. Wątrobie gorącey.

Wątrobę gorącą obraża: przeto w tákich dolegliwośćiách nie ma bydź bez przysády / áby trzećiey częśći Podrożnikowey / ábo Szczerbakowey wodki / álbo ich Syropu vżywány.

Miárá.

Miárá álbo wagá dánia ná raz soku Piołynowego: stárym ćwierć lotá: m łodym puł lotá.

Syrop Piołynowy.

Syropus.

Syrop z Piołynu bywa tym sposobem w Aptekách czyniony: biorą puł funtá Piołynu Pontckiego / ábo Włoskiego / ábo gornego / Rożey czerwoney kwiećia cztery łoty / Szpiki Indiyskiey trzy kwinty / soku Pigw / winá stárego przednie dobrego białego / po puł trzećiá funtá. To w gárncu polewánym przez kilkánaśćie godźin moczyć / potym wárzyć / przecedźić: drudzy soku tegoż Piołynu puł trzećiá funtá przydáią / y przez czterdźieśći godźin wespoł to moczą / wárzą do połowice / á przecedźiwszy / przykłádáią dwá funtá miodu odszymowánego / ábo ták wiele cukru / znowu wárzą do zgęszczenia Syropu.

2.

Drudzy po prostu tym sposobem czynią: biorą funt suchego Piołynu gornego y wárzą go we trzech kwaterkách wody / á w czwartey winá / áż do wywrzenia trzećiey częśći: cedzą / y do tego funt miodu odszymowánego przydawszy znowu / do zgęszczenia Syropu wárzą.

Moc y skutki.

Wnętrznośći posiła. Żołądkowi. Wątrobie boleiącey.

Wszystkie członki wnętrzne posiła / z nieiákim zátwierdzeniem.

Żołądkowi /

Wątrobie / boleiącym / z záźiębienia służy /

Chęć do iedzenia. Zdrowie záchowuie. Odmładza.

Chęć do iedzenia vtrácona wzbudza.

Ciáło przy dobrym zdrowiu záchowuie

Człowieká odmładza / y czerstwym czyni.

Womitom flágmistym. Żołądkowi zimnemu. Kiszkom boleiącym. Glistom. Vpławom białym. Máćicy záźiębley. Białey biegunce. Kiszkom z kolery z flágmy chodzący. Máćicy bolesney. Żołtá cce.

Womity flágmiste zástánawia / po pierwszym przepurgowániu vżywány.

Zimny żołądek rozgrzewa y posiła.

Bole w kiszkách vkłada.

Glisty w żywoćie morzy y wywodźi.

Vpławy białe pániom záwśćiąga.

Máćice záźiębłą rozgrzewa y posiła.

Biegunki białe hámuie.

Kolerę y flágmę z kiszek wychędaża.

Máćicznym boleśćiam iest rátunkiem / ieno go lepiey po przeczyszczeniu vżywáć.

Żołtą chorobę spądza.

Wątrobie zámulonej y oźiębley.

Wątrobę zámuloną / mdłą / otwiera y posiła: biorąc go ze trzy łyszki / z sześćią łyżek / z polewką Pietrusczánego korzenia / ábo Kopru Włoskiego / náczczo. Toż y oźiębłey wątrobie iest rozgrzewániem.

Żołądku boleiącey.

W żołądku boleśći vśmierza / przez kilká dni porządnie go po dwu łyszkách / z łyszką syropu Mietczánego piiąc: przywiiáwszy do tego po trzy łyszki wodki Kopru Włoskiego / y Piołynkowey / á to náczczo ćiepło.

Głowy bolenia.

Głowy zbytnie bolenie oddala po trzy tákże łyszki z wodką Szałwiiową / y z Máieranową zárowno wszystkiego / przez kilká dni porządnie náczczo ćiepło biorąc:

Kłoćie około wątroby. zwłaszczá gdy tákowy bol bywa z flágmistego flusu.

Wwątrobie kłoćie z przyczyny zimney/ vśmierza/ piiac go po trzy łyżki náczczo z wodką Márzymietki.

Wietrznośćiam. Wietrznośći w żołądku/ y w ćiele wszystkim rospędza.

Wilgotnośći. Wilgotnośći nie potrzebne z ćiáłá mocznem wywodźi. (*Mesua.*)

Syrop z wyćiągnioney Istnośći Piołynowey.

Syropus extractionis.

Bywa też Syrop z wyćiągnioney Istnośći Piołynowey/ ktory tym wszystkim chorobom służy/ iáko sam Piołyn/ ábo y wyższey pomieniony y opisány Syrop. A iż w swych skutkách dáleko iest potężnieyszy/ od Piołynu/ y od Syropu prostego: przeto go też ná raz bosyć łot/ ábo łyżkę wźiąć z iákąkolwiek polewką ábo z trunkiem.

Wino Piołynowe ábo Piołynek.

Rozmáićie bywa wino Piołynkowe przyprawiáne: Jednák pospolićie tych czásow w Węgrzech/ w Tráciey/ w Morawie/ w Rákuskich/ nád Renem/ w Alzáciey/ nád Nekárzem/ tym sposobem czynią. Biorą dobrze vsuszonego Piołynu z liśćiem y z kwiećiem drobno pośiekánego według naczynia/ w ktorym bydź ma: y kłádą naprzod Leszczynowe trzaski heblowáne ná dno/ zás wárstę Piołynu/ y ták tym y owym prześćieláią/ áż śię nápełni ono naczynie/ nic nie stláczáiąc/ y zábiwszy moszczu dobrego ná to leią/ dáiąc wykiśieć. Potym co śię go do potrzeby vtoczy/ ták wiele inego winá leią. Ná wiosnę stáczáią wino/ Piołyn y z trzaskámi wyrzucáią: naczynie płoczą/ y gorzałką co naprzednieysza wewnątrz oblewáią/ y zás on Piołynek w ono naczynie leią/ á gdźieby nie dostawáło/ inym dolewáią/ y záspuntowawszy do roku chowáią. Ták áż do stoczkow ostátecznich/ namniey smáku nie vtráći. Drudzy go nie stáczáią y owszem przez cáłe láto on Piołyn w nim máią. Ale tákie wino nie może długo trwáć: bo gdźie do ćiepłego czásu przyidźie/ on Piołyn poczyna gnić/ záczym śię wino psuie/ że potym miásto lekárstwá/ zdrowiu szkodźi.

2. Drudzy płoczą suchy Piołyn/ y w worek ná ksztalt luznego/ kłádą/ á wino młode kilkánaśćiekroć przezeń leią/ ábo ták długo/ áż weźmie w śię moc Piołynu. Tákowy Piołynek káżdego czásu może bydź czyniony/ bo zá dwie godźinie nádáley będźie gotowy. A tym sposobem vczyniony/ káżdemu śię znidźie/ ták zdrowemu iáko choremu.

Tym obyczáiem/ z káżdym źielem może bydź wino przyprawione we dwu godźinách.

Inni biorą tylko wierzchołki y z kwiećiem/ á tym trzećią część naczynia nápełniáią. Ná to gorzałki przedniey/ y málmázyey zá rowno/ áż śię ono naczynie nápełni/ leią. A nákrywszy ábo záspuntowawszy dobrze/ przez cztery dni moczą: záczym oná wszytká moc z Piołynu śię wyćiągnie. Potym w chędogie naczynie przecedźiwszy dobrze nákryte/ do potrzeby chowáią/ y to sokiem wyćiągnionym z Piołynu zowią/ ktorego do kieliszká/ ábo do kubká winá po troszę/ według vpodobánia przylewáią. Toż też z káżdego źiela/ y korzenia wyćiągnienie bydź może. 3.

Item, Wźiąć suchego Piołynu/ ile śię komu podoba/ pokráiáć y w moszcie wárzyć/ áż trzećia część wywre zszymuiąc. Potym/ nie záraz/ ále ná záiutrz przecedźić/ á do naczynia láć/ we dwoy ábo wetroy násob/ moszczem dobrym/ świeżym/ słodkim/ dolewáiąc/ á wierzch naczynia ábo wrone gárnkiem nákryć/ y gliną oblepić. A gdy dobrze wykiśnie/ szpuntem szpuntuią/ y do potrzeby chowáią: z ktorego/ ile śię vtoczy/ tyle innym winem doláć. 4.

Iny sposob winá Piołynkowego przyprawiánia: Piołynu chędogiego suszonego/ wźiąć ile śię komu podoba/ drobno pośiekáć/ y záwieśić go w naczyniu w płoćiennym worku/ náláć ná to moszczu świeżego/ słodkiego/ ták wiele/ żeby trzećia część onego naczynia byłá prożna/ ktoro potym przewárzonym moszczem doláć/ y dáć mu dobrze wykisnąć: potym záspuntowáć/ chowáć do potrzeby. Tego ile śię vtoczy inym záraz doláć. Opisuie też Dioscorides/ pięćioráki sposob przyprawienia Piołynkowego winá/ ktorego zá czásow iego oni dawni przodkowie vżywáli. Miedzy ktorymi ten pierwszy: Bráli moszczu świeżego/ słodkiego/ dwádźieśćiá gárncy/ gornego Piołynu suchego funt/ y wárzyli w onym moszćie/ áż trzećia część vwrzáłá. Potym ná to láli octu winnego gárniec/ á pułfuntá Piołynu do nego. To co nalepiey pomieszawszy/ w winne naczynie láli. A gdy śię podstáło/ w trzećie iescze stáczáli/ przecedzáiąc/ y do potrzeby chowáli. 5. 6.

Ini funt tłuczonego Piołynu bráli/ y przez dwá mieśiącá/ w pietnaśćiu gárncy moszczu moczyli. 7.

Drudzy/ ośm łotow Piołynu suchego bráli/ Szpiki Syráteńskiey/ Cynámonu przedniego/ kwiátu Situ pachniącego/ Trzćiny wonney Indiyskiey/ Odźieczek kwitnących Dátlow/ ktore *Elatine* Grekowie zowią/ káżdego z osob ná po cztery łoty. To wszystko przetłukszy/ w báryłę moszczu dobrego sypáli. Potym we trzy ábo w cztery 8.

bo w czterymiesiace / w winne naczynie
ſtáczáli / á pilnie obwárowawßy / do po-
trzeb chowáli / y vżywáli.
Trzeći / bráli Nárduſu Celtyckiego lo-
9. tow czternáśćie / Piołynu gornego ſu-
ßonego łotow czterdźieśći / y to we
śrzodku naczynia w płoćiennym worku
wieżßáli / leiacná to 24. gárnce ſłodkie-
go moßtu / przez dni 40. moczac. Potym
10. do inego naczynia ſtáczáli y chowáli.
Niektorzy do ßesćiu gárncow winá
ábo rádniey moßtu / funt Piołynu / y czte-
ry łoty Soſnowey żywice / chedogiey /
przeźrzoczyſtey kłáda. A dniá iedenaſtego
przecedźiwßy / w ine naczynie przelewáia /
ktorego wierzch dobrze obwárowawßy /
y ná krywßy / chowáia.
11. Konſtántynus czwarty Ceſarz / w o-
ſmych kśiegách / o goſpodárſtwie wiey-
ſkim / każe wźiać dwá funty Piołynu po-
siekánego / á w pietnaśćie kwart moßtu
świeżego / w płoćiennym worku záwie-
śić. Drudzy ieſcze do tego Cynámonu
przydáia.
12. *Aëtius* lekarz Grecki / każe wźiać dwá-
naśćie łotow Piołynu gornego / do pie-
tnaſtu kwart świeżego moßtu. A gdy do-
brze wykiśieie / Piołyn precz wyrzućić / á
wino dobrze obwárowawßy / pilnie do v-
żywánia chowáć.
13. Tych czáſow náßych wiele inych źioł
do Piołynu przykłádáia / iáko Kárdobe-
nediktu / Podrożniku / Lebiotki / Centu-
rzyey máłey / Szałwiey / Izopu / Poleiu /
Jelenich iezyczkow / y inych rozmáitych /
według vpodobánia káżdeº źioł. Ná przy
kłád: Wźiać ſuchego Piołynu gornego /
Centurzycy / Podrożniku z korzeniem / Li-
ßáycu ábo źiela watrobneg zárowno po-
siekáć drobno / trzáſczek od heblu / ſuche-
go drzewá Jáśionowego / ábo Leſczyno
Watrobie zámuloney.
wego / ták wiele iáko ktorego z przerzeczo
nych źioł. To w báryle zábić / á świeżego
moßtu nálać. Wino to / ieſt lekárſkie / á
tym bárzo vżyteczne / ktorzy watrobe go-
raca y zámulona máia. Toż wino
Zołtácce. Apetyt. Zołądku. Członkom ták zwierzchnym iáko wnetrznym.
Zołtey niemocy ieſt lekárſtwem.
Checvtrácona do iedzenia przywráca.
Chory żołądek / á do trawienia nieſpo-
ſobny / nápráwia.
Członkom wßyſtkim wnetrznym vży-
teczne. Tákże y zwierzchne pośila / zem-
dlone.
Ludźiom prácowitym / y goſpodár
ſtwem ſie báwiacym / bárzo ieſt vżyteczne
dla vwárowánia chorob / ktorzy / nietyl-
ko náczczo / ále y przy iedzeniu / y po ie-
dzeniu moga go vżywáć.
Zołądkowym doleglłośćiom.
Wßelákim dolegliwośćiam żołądko-
wym / ktore z źimney przyczyny pochodza /
ſłuży.

Krtußeniu.
Krtußenie y obrzydzenie potraw od-
dala / y zátrzymawa ie.
Wilgotnośćiom zbytnim.
Tym ktorzy wiele w ſobie wilgotnośći
źimnych máia vżyteczne.
Párom ſmrodliwym do głowy idacym.
Páry ſmrodliwe z żołądká plugáwego
do głowy pachodzace / piiac go / ná doł
tłumi.
Nerwy / ábo ſuche á piete żyły pośila
y vmacnia.
Błoncepo przeczney. roſpiatey.
Poprzeczna błonke / ktora odśierdźie
od żołądká / y inych wnetrznośći przegrá-
dza / ieſt wielkim rátunkiem / zwłaſczá
bárzo rozpietey. Tákże inym dolegliwo-
śćiom iey.
Slezionie
Slezienie.
Watrobie
Watrobie /
Nyrkom.
Nyrkom /
Pechyrzó.
Pecherzu / zámulonym / záźiebłym /
y ſtwárdniáłym / ſłuży.
moczenie
Mocz nád przyrodzenie zátrzymány
wywodźi.
Scyátyce.
W ledźwiách boleśći vśmierza.
Podágrze.
Podágrykom.
Chirágrze
Chyrágrykom.
Artetyce.
Artetykom. To ieſt / łámániu w ſtá-
wách / ieſt rátunkiem / ábowiem zbytnie
wilgotnośći w nich trawi / á fluſow po-
dobnych nie przypuſcza / nácieráiac y
piiac.
Kádukn. Párálizu.
Pádáiacey chorobie.
Szlaku / y powietrzem nárußonym
ſłuży / vżywáiac go / od tego wßytkie-
go záchorowáie / piiac y nácieráiac nim.
Mowie vtráconey.
Mowe vtrácona przywráca.
Wrzod bystrzy.
Wzrok ciemny / iáſny y byſtry czyni.
Złotnikom
Złotnikom / y tym ktorzy przy pozło-
ceniu / dymem iádowitym z żywego ſrebrá
bywáia záráženi / wielkim bywa rátun-
kiem.
Strutym Dźiewiećśilem zat nym ábo ieg klijem.
Strutym / Czarna Záiecza Rzepka /
ktora Dźiewiećśilem zowia. Abo iey kli-
iem / doświádczonym ieſt rátunkiem:
Strutym bdlámi.
Bdlámi iádowitymi ſtrutym / ieſt
wielkim lekárſtwem / obfićie go piiac.
Owocow źimnych vżywáiacy.
Ktorzy czeſto / á zbytnie źimnych o-
wocow vżywáia / iáko ogorkow / málo-
now / Diń / Bań / Bobu / Brzoſkwiń /
y inych fruktow / ieſt známienitym lekár-
ſtwem. Tákże
trućiznom rozmáitý.
Jnym trućiznom y iádom bárzo ſłu-
ży / obfićie go trunkiem vżywáiac / dla
krtußenia y womitow.
Krwi y inym wilgotnośćiō
Od zákáżenia krwie y inych przyro-
dzonych wilgotnośći / zgnićia w ćiele ſtrze-
że / y záchowywa. Tákże
powietrzu morowe°.
Od záráženia morowym powietrzem.
Też y tym / ktorzy chore / y bárzo zá-
rážone náwiedzáia / dobrze go vżywáć /
chlebá kes naprzod przekaśiwßy / dobry
trunek Piołynkowego winá piiac.
Drżeniu ćiáłá.
Drżeniu y trześieniu członkow / ábo y

Pokurczeniu.

wszystkiego ćiáłá / iest rátunkiem.

Członkom pokurczonym/ chromym/ niedołężliwym/ służy. Tákże

Nerwom stwárdniáłym.

Żyłom piętym/ stwárdniáłym / y náwątlonym/ pijąc/ y náćieráiąc.

Od pijáństwá záchowywa.

Od pijáństwá záchowywa / dobry trunek pierwszy/ przed inymi go pijąc.

Krzyżow bolenie.

Krzyżow boleniu.

Kámieniu w nyrkách

Kámień w nyrkách ćierpiącym.

Melánkolicznym.

Melánkolicznym.

Subetu.

Ciężkiemu y gwáltownemu spániu.

Porywánie we śnie

Porywániu w pierwospy.

Nocnemu lekániu.

Nocnemu lekániu / pijąc y náćieráiąc.

Zdrowie dobre záchowywa.

Vżywáią też tego winá Lećie z wielkim vżytkiem / dla dobrego zdrowia záchowánia.

Sen wdźięczny.

Sen wdźięczny przywodźi.

Wilgotnośćiom źimnym w głębiu.

Wilgotnośći źimne w głębokośći leżące / iáko w wątrobie/ w śleźionie/ w żołądku / w kiszkách / w mácicy. Tákże w członkách mieśięcznych / trawi y broni / od tymiż nápełnienia.

Puchlinie

Puchlinę z ćiáłá wywodźi moczem.

Ná morze sie puszczáiącym.

Tym / ktorzy sie ná morze puszczáią/ żeby sie nie klili / potrzebá im kilká dni przedtym winá Piołynkowego vżywáć / Tákże w okręćie.

Opuszeniu.

Opuszenie żywotá z wietrznośći w nim záwártych / rozgánia pijąc.

Rospierániu bokow

Rospierániu bokow z wiátrow w nich zámknionych / vżyteczne.

Glistom okrąg.

Glisty y czyrw okrągły w żywoćie / morzy / y wywodźi.

Mieśięczney.

Mieśięczne czyśćienie pániam záwśćiągnione zbudza.

Párchom.

Párchy białe ná głowie spądza y goi/ tym winem ćiepłym często przemywáiąc. Abowiem wilgotnośći wysusza w głowie.

Ránom zágniłym.

Rány zágniłe.

Sadzelom plugáwy.

Sadzele záplugáwione y wrzody.

Bolączkom

Bolączki brzydkie y wydrożone.

Fistulom.

Fistuly goi/ wychędażáiąc ie nim ćiepło y często/ bo złe wilgotnośći z nich wysusza.

Mięso dźiwe.

Mięso dźiwe w ránách goi.

Od fistul záchowuie

Wrzody y rány od Fistul / y od inych przypadkow złych / záchowuie.

Cuchnieniu z vst.

Cuchnienie z vst smrodliwe odpądza często gárgáryzm z niego czyniąc.

Czopku ná brzmiáłe

Języczek spuchły w gárdle ábo czopek leczy/ często nim ćiepło płocząc.

Swirzbu.

Swierzb z słonych wilgotnośći flágmistych z ćiáłá spądza / często tym winem náćierány.

Zimnemu przyrodzeniu y wilgotnemu.

Tym ktorzy są przyrodzenia źimnego y bárzo wilgotnego/ dobrze tego winá vżywáć káżdego czásu / Lećie / w Jeśieni / w Zimie/ ná Wiosnę. Ale

Nocet.

Szkodźi.

Ktorzy są zdrowia dobrego / przyrodzenia gorącego. Tákże ktorzy záwsze smákiem iedzą y pijá / żadney w sobie niesposobnośći/ ták we dnie iáko w nocy nie czuiąc / tákim to wino bywa obrážą. Przeto sie máią od niego / iáko y od inych win z źiołmi przyprawionych / wárowáć.

Wino Piołynkowe / przećiw morowemu powietrzu.

Absintites contra pest.

Przećiw morowemu powietrzu/ tym sposobem czynią Piołynek. Biorą Piołynu suchego łotow dwádźieśćiá / źiela ktore zowiemy Mniszkiem dobrym/ *Antoram* Grekowie mianuią/ sześć łotow / korzenia Podrożnikowego/ Jwinki pachniącey/ wierzchołkow z Rutewki / káżdeg po cztery łoty/ Wężowego moru ábo Kurzey nyry / Jelenich Języczkow / po trzy łoty / korzonkow polnych Gwoźdźikow / Kárdobenedyktu / korzenia Borákowego po dwu łotu / skorek z iábłek Cytrynowych dwá łoty/ korzenia białego Dyptanu / korzenia Jáskołczego źiela/ korzenia Benedyktowego/ korzenia Kurzego źiela / Pecek z iábłek Cytrynowych / zlekká przetłuczonych / kwiátkow Miodunkowych / ábo wołowego Językà / kwiećia Gwoźdźikow polnych/ káżdego po łoćie. To wszystko co nadrobniey posiekáć / w worek płotná wietchego wsypáć / y do báryły / ktoraby czternaśćie / ábo piętnaśćie gárncy winá w sie wźiełá / we środku záwieśić/ á ná to winá dobrego nálać pełno. Po wykiśnieniu/ stoczyć/ y zászpuntowawszy do potrzeby chowáć / po kieliszku go vżywáiąc. Ale przedtym potrzebá troche chlebá z słonym másłem náczczo zieść / á potym sie winá tego nápić / po ktorym może wychodźić / gdźie chce. Może go też przy obiedźie y wieczerzy po kieliszku / przed inym trunkiem vżywáć. Ale czásow gorących / á zwłaszczá w Kánikule zániecháć go/ bo rozgrzewa znácznie. W Zimie / y w Jeśiem bespieczniey go może vżywáć sámego. Lećie z Szczawikową wodką/ ábo z Podrożnikową.

Purguiące Piołynkowe wino.

Absintites purgans.

Kto chce mieć wino purguiące Piołynkowe. Weźmi Piołynu ze cztery dwádźieśćiá łotow / listeczkow Senesowych chędogo obránych co naświeższych / ze dwádźieśćiá łotow/ gębki Modrzeiowey/ co nabielszey y nakruchćieyszey / pięć łotow / Jwinki pachniącey/ Márunki / Fiiołkow Márcowych pachniących/ po cztery łoty / Centuryey máłey/ Pánny Máryey Dzwonkow / korzenia Kopytnikowego / Páprotki / korzenia Włoskiego Kopru / Podrożnikowego / Szczyrbakowego / Tá-

wego / Tátárskiego źiela / Imbiru białego / korzenia Cwikły zamorskiey / ktorą Turbitem zowią / káždego po dwu łotu / korzenia Pietruszczánego / półtorá łotá / kwiátkow Miodunkowych / Borákowych / po łoćie / czerwoney Roże pułłotá. To wszystko drobno pośiekáć / y miedzy Jásionowe / ábo Leszczynowe trzaski heblowáne pomieszáć / y w naczynie trzygárncowe włożyć / á Moztu słodkiego / ná to nálawszy / dáć dobrze wykisnáć. To wino / purguie wszytkie złe wilgotnośći / piiac go po kieliszku náczczo ćiepło.

Wilgotnośći niepotrzebne wywodźi.

Kolice.

Kolice y w żywoćie dárćiu służy.

Zołądkowi nie trawiącemu.

Zołądkowi nietrawiacemu / wielkim bywa rátunkiem.

Trzećiacce.

Trzećiego dniowey źimnicy / po kwárterce go piiac / ná switániu y ná noc dniá niepodeyźrzánego / iest lekárstwem.

Ná Wiosnę stoczywszy go / źiołá w nim bedace wyrzućić / naczynie wypłokáć y wysuszyć. A potym Aquauitą mocną wewnatrz oblać / y znowu wlać. A iesliby naczynia nie nápełniło / inym dolać / y dobrze zászpuntowáć. Trwa do roku w swey porze y mocy.

Wodká.

Aqua stillatitia.

Piołynowa wodká ták z kwiátu iáko z nasienia / y z młodego klacza iego drobno pośiekánego / przez ogień Alembikiem ábo y ná panwi bywa wyćiagána / y ná słońcu w szklánym naczyniu lutrowána.

Zołądkowi źimnemu.

Zołądek záźiebiony rozgrzewa / trunkiem iey náczczo vżywáiac od czterech łotow ábo łyżek / áż do piaći y sześći.

Morzeniu y gryźieniu.

Morzenie y gryźienie w żywoćie / vśmierza / y dźiećiom máły po łyżce dáiac.

Morzysku dźiećinnemu.

Też żywotek tym Piołynem ábo iego sokiem náćieráć dobrze. Abo wiec wełnę maczáć / á ćiepło im ná żywotek przykłádáć.

Glistom. Watroby y śleźiony zámulenie.

Glisty morzy y wyrzuca stolcem.

Watrobę.

Sleźione zámulona otwiera y wychędaża / tákże trunkiem iey vżywáiac.

Rádużu Niemoćie.

Pádáiacey niemocy vżyteczna.

Mowę vtrácona przywráca / piiac.

Zołtą niemoc spadza.

Trupiey bládośći Pánieńskiey.

Pánnom zbytnia bládość / ábo rádniey trupia z źielenośćia / w rumieniec y w cudna cerę odmienia. Przeto miáłáby v nich w zálecéniu bydź / vżywáiac iey káždego poránku / że cztery ábo z pieć łyżek.

Dawieniu z bedłek złych.

Dawieniu / y duszeniu / z vżywánia bedł ábo grzybow iádowitych bárzo służy.

Puchlinie.

Puchlinę záwśćiaga / y nie dáie sie iey rozwodźić / tákże trunkiem náczczo vżywána.

Dychawicznym vżyteczna / bo im wolne tchnienie czyni.

Sczkawkę zástánawia.

Sczkawce. Iádom. Moczu.

Iadom y trucżnom sie sprzećiwia.

Mocz zástánowiony pedźi.

Mieśiecżney.

Pániom mieśieczne czyszczenie nád przyrodzenie zátrzymáne pobudza y wywodźi. Tákże y

W pologu mácicy gryzawkom.

Pániom w połogu leżacym / ktoreby w mácicy gryźienie miáły / ktore gryzawkámi zowia / bywa bárzo vżytecznym trunkiem / tákże iey ćiepło po cztery ábo piaćiu łyżek vżywáiac.

Iezykowi nápuchłemu.

Iezyczkowi nábrzmiáłemu / iest rátunkiem czesto nia sobie gárgáryzm ćiepło czyniac.

Womity hámuie. Trawien ie czyni. Zebom boleiącym. Zimnicom. Snom melánkolicznym. Wolne od ćielesnośći záchowuie pány y zakonnice.

Womity záwśćiaga.

Trawienie Zołądkowi sposobne czyni.

Zebow bolenie oddala /

Zimnicom / y wszelákim goraczkom bywa vżyteczna.

Sny melánkoliczne odpadza /

Młodźieńcom /

Pániom /

Kápłanam /

Zákonnikom / y zakonnicom ma bydź wielce zálecona do czestego vżywánia. Abowiem ie czystymi od ćielesncy żadze y pokalánia záchowuie.

Głowie bolacey. Rozum y pámieć ostrzy.

Głowy bolenie oddala /

Rozum / y

Pámieć ostrzy / chustę w ćiepłey máczáiac / á ná głowę kłádac.

Wzrok bystrzy.

Wzrok iásny y bystry czyni dwákroć ia káždego dniá w oczy puszczáiac.

Sadźele wychędaża.

Rány / sadźele záplugáwione wymywá iac nia wychedaża / y do goienia czyni sposobne. Tákże

Przymiotom ognistym. Mięsu dźikiemu. Gárdłu opuchłemu. Iezykowi spádłemu.

Od przymiotow ognistych strzeże ich

Od mięsá dźikiego ie záchowuie / y broni. Tákże od innych złych przypadkow

Gárdłu opuchłemu.

Iezyczkowi spádłemu / bywa rátunkiem / czesto gárgáryzm nia czyniac. Też do wiela inych przypadkow iest vżyteczna

Sol z Piołynu.

Sal Abs.

1\. Iáko z inych źioł / ták y z Piołynu / bywa sol / rozmáitym sposobem czyniona. Iedni / biora Piołynu suchego óciepi kilká / ábo kilkánaśćie / y náchedogim dmená popioł pala. Ktory obyczáynie zebrawszy / dżdżowa wode nań leia álbo studzienna. A vmieszawszy go z nia co nalepiey wárza / y przez worek iáko ług przecedzáia. To przecedzenie znowu wárza do ostátecznego wywrzenia / áż sol tylko sámá zostánie.

2\. Drugi sposob: Wyćiagáia z Piołynu przez Alembik w kotle wody wrzacey wodkę / po ktorey odeśćiu / to co ná dnie zostawa kálcinuia / á potym onaż pozostáła wodka / one kálcinácia roztwárzáia / y przez płáty sukienne geste cedza. Ono

przecedzenie ná miſe plytkã y gládkã wylewáiã / á ná gorącym popiele / ábo ná ſłońcu iárkim ſtáwiáiã / áż z onego wodá wyſchnie / á ſol tylko zoſtánie. Tym ſpoſobem z káżdego źiela ſol może vczynić.

3. Trzećí / Nápaliwſzy popiołu z ſucheg Piołynu co nawiecey / ſypią go w nowy gárniec polewány / á wodą dżdżową / ábo iáką iną chędogą ná to leią / y przez kilká dni ták niecháią / káżdeg dnia kilkákroć zá mieſzuiąc. Potym obyczáynie wodę z oneg popiołu zlawſzy / znowu iną wodę ná one zoly leią / mieſzáią / y zlewáią / ták to częſto powtarzáiąc / áż one zoly żadney oſtrośći w ſobie nie będą miáły. Potym one wody z zol zlewáią w Alembiki ſzkláne / ábo w inne naczynie ſzkláne / ná ſłońce iárkie wyſtáwiáią / álbo ná piáſek gorący / że oná wſzyſtká wodnosć párą wynidźie / á ſol ná ſpodku zoſtánie. Te do potrzeb niżey opiſánych chowáią. A gdźieby ieſcze nie byłá práwie biała / znowu ią kálcinowáć / y wodką Piołynową roſtworzyć / potym przez geſty płát przecedźić / y przecedzenie ná plytką y gládką miſe gliniáną wylać / á ná ſłońce / ábo ná piáſek gorący wyłożyć / że wſzyſtká wodá wyſchnie / á ſol tylko ſámá biała zoſtánie. Tá

Wſzelákim chorobom pochodzącym z zámulenia. Chorobom wſzelákim / ktore pochodzą z záctánia y z zámulenia żył y wnetrznośći / z oſobliwośći ſwey ſłuży.

Puchlinie. Puchlinę / dáiąc iey przez kilká dni / dźień w dźień po cztery źiárná z łyżką tylko winá ćiepło pie / potężnie wywodźi.

Żołądkowi oſłábiáłemu. Żołądkowi oſłábiáłemu / y do trawienia nieſpoſobnemu / wielkim ieſt rátunkiem / dáiąc iey / ná raz co cztery ábo pięć źiarn Jęczmiennych záważą / przez dni czterdźieśći náczczo / bądź w winie / álbo w iákim konfektćie.

Morowemu powietrzu. Przećiw morowemu powietrzu / z trochą winá / álbo z przyſtoynym iákim konfektem / bywa z wielkim porátowániem vżywány. Też w Pigułách / pod tąż wagą / ábo y więtſzą / przećiw rozmáitym chorobom może iey vżywáć.

Męzu. Mocz nád przyrodzenie záwśćiągniony wywodźi / iákimkolwiek obyczáiem vżywána / bądź w wodce przynależącey / ábo w winie / ábo w polewce / bądź w konfektćie / y w Pigułách.

Pigułki ábo Trocíſzki z Piołynu.

Trochisci. Bywáią z Piołynu Trocíſzki w Aptekách dźiałáne / ktorych ſámych nie vżywáią / tylko z inemi lekárſtwy.

Zimnicom wnetrznośćiom. Zimnicom záſtárzáłym y dawnym.

Wnetrznośćiom wſzelákim / y dolegliwośćiom ich / ſą bárzo vżyteczne.

Chęć do iedze. Chęć do iedzenia vtrácona przywráćáią.

Czwártacce. Zimnicy czwartodniowey ſą lekárſtwem.

Żołądku oſłábiáłemu. Żołądek do trawienia oſłábiáły pośiláią / dáiąc ich ćwierć łotá z ſokiem / ábo z wodką Pietruſczáną / ábo z ſokiem Rzepikowym / álbo z Koniegotrudu / álbo z Piołynowym.

Wątrobie zámuloney. Záctáney wątrobie oſobliwym ieſt lekárſtwem / po kwinćie ich dáiąc z iuchą Kopru Włoſkiego / zwłaſczá gdźieby z źimney przyczyny zámulenie było. Toż

O wrzedźiáłość wątroby leczy / z toż iuchą / ábo z Anyżu wárzonego.

Trzećiacce. Trzećiaczkę ſowitą odpadzą / ćwierć łotá z ſokiem Kopru Włoſkiego / náczczo przez kilká dni piiąc.

Puchlinie. Puchlinie ſą vżyteczne / ktora pochodźi / ábo z zámulenia żył wątrobnych / y z znácznego iey oźiebienia / ábo záwrzedźiáłośći flágmiſtey.

Oleiek Piołynowy.

1. *Oleum Abſynthij.* Rozmáitym ſpoſobem bywa czyniony oley z Piołynu / iednák ten nalepſzy / ktory vmieietni / prácowići Aptekárze záchowuią. Biorą kwiećia Piołynowego dobrze rozkwitłeg / y zwierzchołkámi / oſm łotow / ták wiele ſoku z Piołynu świeżo wypráſowánego / y leią ná to práwie doźrzáłey oliwy pułgárncá. A to weſpoł w cynowey konwi / ábo w gárncu nowym polewánym w kotle vkropu wrzącego wárzą / do wywrzenia ſoku / y przecedźiwſzy / w ſzklánym naczyniu chowáią.

2. Drugi ſpoſob ieſt proſty. Biorą tákże kwiećia Piołynowego oſm łotow / leią ná to przedniey oliwy kwarte / y ná ſłońcu iárkim / nákrywſzy dobrze naczynie zwierzchu / przez oſm dni ſmażą. Potym cedzą / y ono kwiećie w práſie wytłaczáią. Znowu w oneż oliwę świeżego Piołynu / ták wiele kłádą / y przez cáły tydźień ná ſłońcu moczą / potym przecedzáią / y w práśie wygniátáią. Toż po trzećie y czwarte czynią / y chowáią. Ten

Przyrodzenia ieſt rozgrzewáiącego / rozćieńcza / rozrzedza / otwiera y pośila. Przeto

Żołądku zimnemu. Żołądek oźiębły rozgrzewa / mdły pośila / wietrznośći źimne z niego roſpadza / y boleśći z nich pochodzące vkłáda / nim máżąc. Tymże ſpoſobem

Chęć do iedzenia. Chęć do iedzenia oſłábiáłą wzbudza.

W bokách bol. W bokách bole vſkramia.

Gliſtom. Gliſty z żywotá wypędza / pępek nim námázuiąc.

Wątrobie zimney. Zámulenie wątrobie wychędaża / y oźiębłą rozgrzewa.

Ciekączce białey. Biegunce żołtey. Biegunkom flágmiſtym od oźiębłey wątroby pochodzącym bárzo ſłużą wſzyſtek żywot nim náćieráiąc. tym ſpoſobem

Biegunki kolerycżne záwśćiąga y leczy / ktore

Vßem boleiącym. czy / ktore z srogim morzeniem bywáią / y z womitámi.

Vßom boleiącym z zimnych wiátrow / ábo z odmrożenia ćięßkiego / iest rátunkiem / w nie go ćiepło pusczáiąc. Tákże

Szumieniu w vßu. Szumienie w vßu vkłáda y vćiśza po dwie / ábo po trzy kropki ćiepło w nie pusczáiąc / pierwey wychędożywßy ie z plugástwá. Toż

Vßom chrobáczliwym. Chrobáctwo w vstách záległe morzy.

Morzysku y grzyzieniu w żywoćie. Morzysko y grzyzienie w żywoćie vśmierza / dáiąc go kryśtera / ábo w kryśterze.

Szkawce. Sczkawkę záśtánawia / wárząc w nim Rutę / y Kmin kramny / y w tym wełnę co nalepiey macząc / á ná vśtá żołądkowe ćiepło przykłádáć.

Womitom. Womity záśtánawia / przylawßy kilká kropek oleyku z Gwoździkow kramnych do tego / á żołądek ćiepło tym mácząc.

Slezienie. Slezionę mdłą / y w skutkách swych bárzo ośłábiáłą / leczy. Tákże bolącą / przydawßy do iedney częśći iego / oleyku Kosztowego drugą część / y tákże drugą część oleyku Nárdusowego / á tym bok lewy námázowáć.

Zołądkowi. Zołądek do trawienia niesposobny / posila. Wźiąć go ze dwá łoty / oleyku z Márzymiątki łot / ßeść kropl dystyllowánego oleyku z orzechá Mußkatowego / y tym mázáć. Toż mázánie boleśći w nim vśmierza / bądź z zimnych wietrznośći / bądź z wilgotnośći flágmiśtych pochodzące.

Od kąsánia komorow y mußek broni. Ciáło gdźieby było nim námázáne / komorowie śię go nie dotkną / nietylko żeby go kąsáć mieli.

Oleiek Piołynowy / Alchimiśkiem sposobem dystyllowány.

Oleum distillatu Alchimico more. Czynią Alchimistowie Piołynowy oleiek / przez dystylowánie / ktory tákże do przerzeczonych potrzeb wnętrznych y zwirzchnich może być vżywány. Ale iż swą zbytnią gorącośćią ćiáło przyśczy z zápaleniem y z przymiotem ogniśtym / przeto śie sámego nie godźi vżywáć / nietylko przez vśtá / ále y zwierzchu: z iákąkolwiek tedy przyśádą przynależącą tey chorobie do ktorey go chcemy vżywáć. Iáko / gdy go komu przez vśtá chcemy dáć / tedy / ábo syropem / ábo z wodką / ábo z konfektem. Záś do zwierzchownych potrzeb / z inymi oleykámi ma bydź mießány y vżywány / według potrzeby choroby / do ktorey go vżywáć chcemy. Ták y oleiek prosty Piołynowy / gdźie do funtá / tego dystyllowánego trzećia część przymießa / potężnieyßy dáleko vczyni / do wßelákich niedośtátkow ćielesnych y chorob / do ktorych byśmy go vżywáć chćieli / á niżli sám prosty.

Piołyn drzewny.

Absinthium Arborescens.

Baumwermut.

Jest iescze więcey Piołynow okrom tego / ktoryśmy iuż skutkámi iego opisáli / iáko Piołyn Drzewny / Piołyn Głuchy / Piołyn biáły ábo ßeroki / ꝛc. Ale te kráinom náßym iż nie są znáiome: á ktemu / że ich skutki / náßemu / ábo Pontckiemu / ábo Rzymskiemu y gornemu / są podobne / przeto śie nie zdáło o nich nam ßeroko pisáć. Jednák káżdy z osobná krotko przypomnię.

Piołyn w drzewo wyrastáiący / z drzewniáłego pochodźi korzenia / w drzewko nie wielkie sękowáte wyrasta / ná wzwyß trzy łokćie. Liśteczki ma Piołynu polnego podobne / tylko bielße y węzße. Kwiát więtßy á niżli w pospolitym / smáku gorzkiego / ále nie ták bárzo iáko polny / zapáchu przyiemnego. V nas / áni w Niemieckich stronách / sam dobrowolnie nie rośćie / okrom w ogrodźie sláncowány / z inąd przywieźiony. Rozgrzewáiącego y wysußáiącego iest przyrodzenia / rownie iáko Alexándriyski. Przyrodzenie.

Piołyn biały ábo ßyroki.

Abſinthium album, Abſinthium vmbelliferum.

Weyſſer wermut / Kronen wermut.

TEn nie wyraſta wzwyß tylko ná piadź. Kwiátu o ßeśći liſteczkách białego / nieco podobne kwiećiu Pśiego Rumnu: Ná kázdey rośćze po ośmi ábo dźieśiąći liſtkow / od inych dobrze ßerßego / białego / á labrem wykráwánego. Smáku gorzkáwego / z nieiákim ſczmieniem y ćirpkośćią. Tego Włoſkie kráie tylko obfićie máią. Náßym nieznáiomy / y inym Pułnocnym/ oprocz żeby był w ogrodźiech ſádzony. Ten tákże ieſt przyrodzenia rozgrzewáiącego y wyſußáiącego / do tego ſtwirdzáiącego ſwa ćirpkośćią. Ktorego tákże do lekarſtw wnetrznych y zwierzchnych możemy vżywáć.

Przyrodzenie.

Piołyn Głuchy.

Abſinthium fatuum. Saporis expers. Inſipidum.

Gauch wermut.

PIołyn Głuchy / Polnemu / ábo powßechnemu / korzonkami / liśćiem / kwiátem / rozgámi / y inemi okolicznośćiámi ieſt podobny / okrom ſmáku y zapáchu / z ktorych żadnego namniey nie ma. Dla czego też Głuchym ieſt rzeczony. Przeco nigdźiey do lekarſtw nie bywa vżywány. Ten nie wßedy bywa poſpolity / oprocz żeby go gdźie w ogrodźiech ſláncowano / wiecey dla dźiwu / á niż vżytku. Przyrodzenia ieſt chłodzącego y wyſußáiącego. Przeto gdźieby potrzebá wychłodzenia y wyſußenia / mogłby go vżywáć.

Przyrodzenie.

Piołyn zamorzki / Rozdźiał 2.

PIołyn zamorſki / ma od źiemie liśćie / poſpolitemu Piołynowi podobne: A ktore po rozgách / ſą dáleko mnieyße y drobnieyße. Klacza ćienkiego / naśienia drobnego / gorzkiego / á zapáchu przykrego y ſmrodliwego. Korzonkow ćienkich / drobnych / y roſpierzchłych.
1. Ten dźiśieyßy Ziołopiſowie troiáki bydź pokázuią. Pierwßy / ktory Grekowie *Seriphium* zowią: A ten ieſt prawdźiwy Piołyn zamorſki
2. Dioſkoridow / ktory Cypryſowi bárzo ieſt podobny. Drugi / poſpolitemu bliſki / lecz liśćia bielßego: zapáchu bárzo przykrego: ſmáku
3. gorzkiego. Trzeći bárzo niſki / pochyły y drobny. Ten przy ſwey gorzkośći przykrey / ma też nieiáką słonośc w ſobie.

Absinthium marinum, Seriphium.

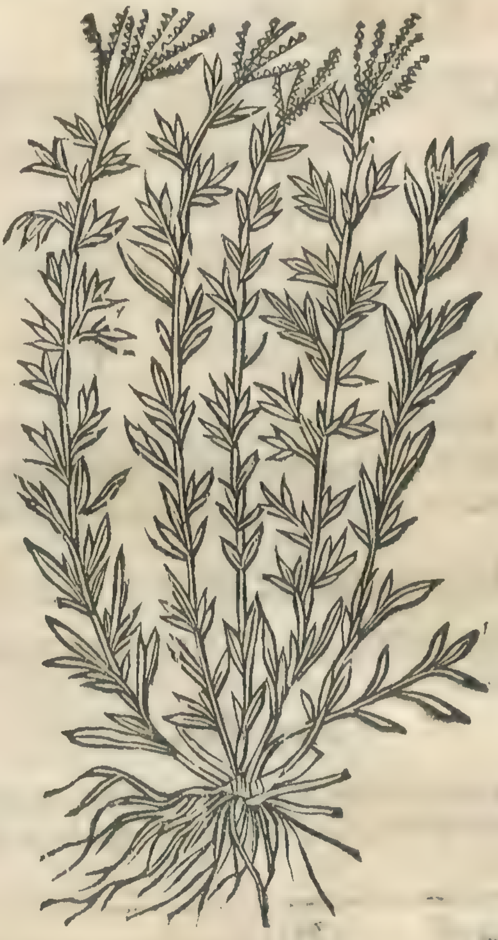

Meerwermut.

Mieysce.

TE Piołyny przeto zamorſkie / ábo pomorſkie ſą názwáne / że ná brzegach morſkich rośną. *Seriphium* też obfićie rośćie ná gorze *Taurus*, niedáleko Kápádociey / tákże w Táforiſi / w Ægyptćie / gdźie go popi Pogáńſcy miáſto rozg oliwnych / do ofiar Iſidźie vżywáią.

Przyrodzenie.

IEſt przyrodzenia goretſzego niżli Piołyn ſwoyſki. Abowiem iáko Gálenus piſze w 8. kśięgách o źiołach / rozgrzewa ná końcu wtorego ſtopniá / á w trzećim wyſuſza. Ma y ćirpkośći wſobie z nieiáką ſłonośćią / ktora ſtwierdza / ále nie bárzo wiele. Trzeći / tychże ſkutkow y przyrodzenia tegoż

Moc y ſkutki.

Gliſtom. Czerw ábo gliſty wſzelákie w żywoćie morzy / y wywodźi / ták ſam przez ſie wárzony y trunkiem vżywány / iáko też z Ryżem / y z miodem wárzony y iedźiony. A wárzą go w kwárćie wody / co go może w garść nábráć / áż do połowice wywrzenia. Tákże z Szocowicą wárzony / y z inemi potráwámi pożywány.

Lekko purguie. Żywot bárzo lekko wychędaża / y purguie / z oliwą á z ſolą vżywány. (*Plin.*)

Bydło bárzo tuczy / Bydło tuczy.

Náśienia iego vżywáią przećiwko gliſtom / y przeto go Gliſtnikiem zowią. A tego dáią z pitym miodem / álbo z práſnym / nie tylko dźiećiom / ále y ſtarym do vżywánia. Czyrwy.

Szkodźi

Náśienie iego / y on ſam / żołądek obrąża.

Rozſądek.

Myla ſie ktorzy Bylicę pomorſką zá Piołyn Gliſtny / ábo pomorſki bydź miánuią / ieſzcze bárźiey / ktorzy Rzeżuchę polną miáſto niego mieć chcą.

Piołyn Egyptcki.

Absinthium Ægyptium. Seriphium Ægyptium.

Egyptischer Wermut/ Egyptischer wurmsamen.

ZIolko to/iest niewielkie/niskie/w Ægyptćie. Listeczkow drobnych/ Cyprysowi ogrodnemu podobnych. Gestych gáłazek/ná ktorych liśćia pełno. Nasienia bárzo drobnego/á nie zbytnie gorzkiego.

Przyrodzenie moc y skutki.

Przyrodzeniem / y skutkámi / Włoskiemu / álbo Pontckiemu iest rowny Piołynowi.

Rozsadek.

Rozumieia niektorzy ten Piołyn Ægyptcki / náßym Bożymdrzewkiem / ále źle. Bo áni kßtałtem / áni zapáchem / sa sobie podobne / choćia w niektorych skutkách / iákokolwiek sa sobie rowne.

Piołyn Glistny/ktory Glistnikiem zowiemy/Rozd. 3.

Santonica & Santonicum, Sementiua. Semen sanctum.

Santonisch wermut: oder wurm samen kraut.

IEst trzeći rodzay Piołynu / iáko w tymże Rozdźiale Dioscorides piße/ktory *Santonicum* Láćinnicy zowia. My Piołynem Glistnym/ ábo Glistnikiem: Ten iest bárzo krzewisty / y gesto gáłazkowáty. Nasienia pełno drobnego/á podługowátego / gronkámi śiedzacego po rosczkách. Zapáchu nie przykrego / y smáku niezbytnie gorzkiego.

Mieysce.

ROśćie w Alexándryey Ægyptckiey: rośćie też we Fránciey / y w innych krainách.

Przyrodzenie.

ZIele Glistnikowe / iest przyrodzenia suchego / y ćiepłego / Piołynowi Pomorskiemu w skutkách podobnego / ieno w rozgrzewániu y wysußeniu / iáko Gálenus piße / podleyßego. Bywa vżywáne/ták przez vstá/ iáko zwierzchownie. Nasienie tez wysußa y rozgrzewa w wtorym stopniu / ktorego tylko przez vstá vżywáia.

Mocy Skutki.

Gliśnik / od Gliśt nam rzeczony iest / iż czerw w żywoćie / ták ludźiom w lećiech stárych bedacym / iáko młodszym / y dźiatkom máłym / morzy / y wywodźi. A bywa dány stárym od pułtory ćwierći łotá / áż do puł łoćia / z winem náczczo. Dźieciom w dźiśiaćiu / ábo we dwunaśćiu lećiech / ćwierć łotá / ábo kwinte / tákże z winem / ábo z ćiepłym piwem. Mnieyszym / iáko w sześćiu / śiedmiu / ábo w ośmiu lećiech / puł kwinty. Záś we trzech / ábo we czterech lećiech dźiatkom ℈ / to iest trzećia częśc kwinty / z mlekiem ábo z miodem.

Gliśtom. Stárym. Dźieciom. Mnieyszym. Namnieyszym.

Czynia też ná tym naśieniu Cukier Aptekarze / ábo cukiernicy / dla glist dźieciom. Ale tákiego muśi im we dwoynasob dáwáć / niżli sámego naśienia.

Cukier ná Gliśniku.

A iż pospolićie w gliśtách miewáia gorączke małe dźiatki / tedy go im lepiey przez pieć dni w occie moczyć / á vsuszywszy zádáwáć przerzeczonym sposobem. Abowiem tym sposobem gorącość / y gorzkość bywa odieta / á przedśie skutku swego w morzeniu / y w wywodzeniu glist nieutraca.

W gorączkách przypiáwá Gliśniku.

Proch ná gliśty.

1\. Naśienia tego Piołynu / ábo Gliśniku puł łotá / naśienia Lebiody / naśienia Tłustoszowego po ćwierći łotá / Słonecznikú / Lákrycicy / káżde° po ℈i· to iest / po trzećiey częśći kwinty. To wszystko miáłko vtłuc / á po kwinćie tego prochu z wodka z Trawy distyllowána / ná raz pić dáwáć / ábo z wodka Tłustoszowa / dźiećiom po puł kwinty.

Proch gliśtom.

2\. Jny proch / do tego bárzo vżyteczny / wźiać Gliśniku / Senesowych listkow / chedogo obránych / Dyptanu białego / Rzrzego źiela korzonkow / po ćwierć łotá / Ćwikły zámorskiey / *Turbitem* Láćinnicy miánuia ℈ij· to iest / dwie częśći kwinty. To wszystko co nasubtelniey vtrzeć / prześiać / á po połowicy łotá z stárym winem dobrym / ile ludźiom dorosłym dáwáć. Młodszym / to iest / w dźiesiatym / álbo we dwunastym roku / po kwinćie. A w sześćiu / álbo w śiedmiu lećiech po puł kwinty / dźiećiom máłym we dwu / álbo we trzech lećiech / po trzećiey częśći kwinty z wodka z Trawy / álbo z mlekiem.

Wodká przećiwko wszelákim gliśtom w żywoćie doświádczona, y wdźiecznieysza á niżli proch / *Tym sposobem.*

Aqua pro Lumbricis.

Wźiać Gliśniku łotow szesnaśćie / Jeleniego rogu tártego / sześć łotow / kwiátu suszonego Brzoskwiniowego / dwá loty / Aleopátyku łot. To wszystko zgrubá przetłukszy / w naczynie szkláne wsypáć / y wodki Wrotyczowey / Rućiáney / wodki z liśćia Brzoskwiniowego / wodki z Piołynu / káżdey po pułtrzećiey kwarty / á w kotle vkropu z onym naczyniem wstáwić / żeby ták przez trzy dni y nocy mokneło. Potym distyllowáć / á zá káżdym wydistyllowániem / znowu ná oneż drożdże / ábo fus one distyllowána y wyćiagniona wodke wlać / y wypalić / po trzykroć toż powtarzáiac. Tym sposobem bedźiesz wodke miał bárzo kosztowna / przećiw wszelákiemu czerwu w żywoćie zálagłemu / po cztery / ábo piaćiu łyżek dáiac iey pić náczczo dorosłym. Młodszym po trzy łyżki. Dźiećiom po dwu. A ieszcze młodszym / po pułtory / ábo po iedney / według wieku káżdego / y lat.

Mirrhá źiele / Mirnik / Popieiayká / Rozdźiał. 4.

Dwoy rodzay znáyduiemy tego źiela / ogrodny / y gorny. Oboie ma ná wiosne korzenia okragło podługowátego / iáko máła Rzepká / białe° / miekkiego / ále kiedy w klacze wyrośćie / ku końcu látá / sstáwa sie dłuższy / twárdy / y zdrewniáły. Smáku zá młodu słodkiego / przyiemnego: Zapáchu wdźiecznego. To źiele / liśćiem / klaczem / Swiniey weszce / ták iest podobne / że iednego od drugiego nie rozeznáć / tylko korzeniem / kwiátem / zapáchem / y smákiem. Klacza mocnego / miasszego / stryfiástego / czczego / y gestokolankowátego / iáko w Trzćinie / ábo w Włoskim Koprze / od korzenia rumienne / ku wierzchu żołtáwe / twárde białowełniste / ábo kosmáte / wdźiecznie y mocno pachniace. Nać podobna Trzebuli / tylko głebiey kábrowána y wykroiona. W śrzodku Lipcá pospolićie biało z zielona / y gesto

Myrrhis.
Chœrophillō.
Fœmina, vel
Syluestre.
Sosipleumon
Syl.

Myrrehnkörf=
fel.
Buſchmöhren.
Wilder körbling
kraut.
Wilder körffel.
Katzen körbel.
Katzenpeterlein
Hirtz körbellen.
Eyſen ſtyll.
Eyſen kraut.
Nappen körffel.
Nappenmöhren
Gelſucht kraut.

kwitnie: kwiatek z piáćiu liſtkow złożony / máiąc we śrzodku drobne ſczećinki / z tych zá czáſem ſtrączki ábo głoweczki / w ktorych po parze podługowátego naśienia / weſpoł ſtulonego / od ſpodku mięższeyßego / ku wierzchu ſczupleyßego y ćienkiego / ktore ſie rychło potym rozdwaia y rozdźiela: naprzod źielone / potym żołtáwe / náoſtátku czárnawe. To roku wilgotnego á ćiepłego bárzo ſie buyno krzewi / że ſie podczás ná dwá latry wynośi. Klącze ná dwá pálcá wzmiąß. Zás roku ſuchego niſko y ćienko rośćie: rychło niſczeie: Ná drugi rok ſie odżywia / y odraſta / á nadłużey do dwudźieſtego wtorego dniá Wrześniá trwa. Korzeń tákże ná drugą wioſnę odżywia. A gdźie ſobie ma niebo niełáſkáwe / y przećiwne / niſczeie y ginie / á z naśienia wytrzęsionego znowu ſię ná wioſnę puſcza.

Mieyſce.

ROśćie poſpolićie w ogrodách / y pod ſádámi / tákże ná inych mieyſcách wypráwnych / podczás ná łąkách. Drugi leśny ná gorách.

Czás kopánia y zbieránia.

KOrzenie ma bydź kopáne ná końcu Wrześniá / słońcu będącemu w Wadze. Ale gdy ma bydź do białogłowſkich potrzeb vżywany / tedy tego czáſu kiedy Mars w Rybách / á kśiężyc w Pánnie będźie / po zachodźie słońcá ma bydź kopány. Ziele zás w Máiu / słońcu będącemu w Bliźniętách / á Mars w Byku. Mieśiąc w Rybách. Naśienie tákże ma bydź obijáne / gdy słońce w Ráku / Márs w Niedźwiatku / á Mieśiąc w Byku / będą.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa w wtorym stopniu / á w pierwszym wysusza. Co się znaczy z zapáchu iego przyiemnego / y z smáku słodkiego / iáko Gálenus / w 7. kśięgách o ziołách pisząc / świádczy.

Moc y skutki.

Mirrhá ziele / ábo Popowe iayká / śćieńczáia / otwieráia / rozgrzewáia / wietrzności rozgániáią.

Do używánia. Do używánia wszelákim sposobem / to ziele y z korzonkámi swymi / tákże do stołowego przysmáku / nietylko przyiemne / ále y do porátowánia chorego zdrowia bárzo potrzebne. Zwlaszczá

Suchotom. W suchotách y w záwrzedźiáłośći płuc zástárzáłych / pokármem bárzo użytecznym bywa / iákimkolwiek obyczáiem przyprawione / bądź iárzyná / bądź polewká / ábo przysmákiem / bądź z mięsem iákimkolwiek / iáko ná kurczęćiu / káplunie / ćielećinie / ábo tortem używána.

Item. Tymże suchotom może / miásto Sáłaty / liśćie y z młodym klączem y z korzonkámi przygotowáć / z sola / z octem / á z oliwą / á ráno náczczo używáne / iest użytecznym y lekárskim pokármem. Zwlaszczá tym ktorzy smákiem y z ochotą iedzą y piią / á przećie ćiáło z nich ginie. Jákie *Atropicos* Grekowie zowią. (*Gal. Cel.*)

Suchotom lekárstwo doświádczone. *Item*, Pewnym iest suchotnym ćiáło m lekárstwem / z korzeniem y zielem piwo wárzone / y znowu do tegoż piwá młodego / dobrze y przystoynie uwárzonego / włożyć / y z nim dáć mu wykisnáć / y do pomienioney potrzeby chowáć / ieno żeby nie skwásniáło. Potym przez dwie Niedźieli / od nowu kśiężycá káżdego dniá áż do pełni. Kukułkę / ábo Gżegżołkę ochędożoną / świeżym liśćiem y korzeniem tegż ziela / á Máiowym mięsem wieprzowym / nádźiać / záśyć / y upiec / á naprzod przed iedzeniem obiednim tego używáć / á przytym żadnego inego piwá / okrom z tym zielem przygotowáneg / przez te czásy / to iest 14. dni / áni żadnych inych ptakow / tákże inych potraw nie używáć / tylko po Kukułce pomienionym obyczáiem nádźiáney / káżdego dniá / á chlebá / y krup Jęczmiennych świeżo urobionych / w mięsney polewce wárzonych. Też zapraw wszelákich ná ten czás zánięcháć okrom soli y to miernie. Ale to ziele y z korzeniem swym / pod pewnym áspektem kopáć y bráć kážą / to iest / gdyby się Sáturnus z Rákiem w niebieskim zszedł y złączył / ábo w Szostaku z sobą byli / co się iednák to z rzadká trafia. A to bywa / kiedy Sáturnus w Ráku / á Jowisz w Pánnie przebywa / záś Mięśiac w domu czwartym. Ale ia nie upátruię bydź potrzebną tákową spráwę gdyż Kukułká ma to z przyrodzenia włásności / że suchotom iest wielkim lekárstwem przerzeczonym obyczáiem pieczona / y używána. Piwo tákże z tym zielem przypráwione piiac. Jednák kto ma ták wiele czásu / że może tych Aspektow pilnowáć / rozumiem / że w tych sztukách nie będźie omylony.

Conserua. Morowemu powietrzu. Kwiát tego ziela bywa w cukrze smáżony tym sposobem / iáko Fiiałki ábo Rożá. Czásu morowego powietrza używány ná raz iáko Włoski orzech náczczo / od zárázy iádowitey záchowywa. *Rondol.*

Pánnom mieśięczne czyśćienie záwśćiągnione wzbudza / tymże sposobem używany. Tenże

Czásu powietrza morowego. Czásu powietrza morowego do używánia bywa przystoyny / bo záchowywa y strzeże od zárázy morowey / zwlaszczá korzenie sámo / trzy kroć przez dźień piiac go z winem. *Plin.*

Chęć do iedzenia. Chęć do iedzenia zbudza.

Pierśiom. Płucom zámulonym. Pierśiom zámulonym y płucom.

Kászlu. Kászlom z gęstośći flágmy w pierśiách zálęgley / użyteczne iego używánie.

Ukąszonym od páiecżeg. Ukąszonym od páiecżeg gonu / proch z suchego korzenia miálko utártego z winem pić dobrze / ábo z miodem. Ták że wszelákiemu ukąszeniu iádowitemu / trunkiem służy.

Mieśięcz. Ziele y z korzenim y z naśienim w winie wárzone / á trunkiem ráno y ná noc używáne mieśięczne czyśćienie. Tákże

Łożysko. łożysko po porodzeniu / wywodźi. *Dios.*

Płodu ná świát. Płodu co narychley z żywotá ná świát pomaga. Tenże

Suchotom. Suchotom.

Kászlu. Kászlu.

Płucom. Płucom y pierśiom zátkánym / korzenia ná proch miálko utrzeć / á ze trzemá częśćiomá odszymowánego miodu záczynić / á raz y cztery káżdego dniá / ták wiele ná raz / iáko Włoski ábo Kásztanowy orzech biorac / ábo lizac / bywa wielkim rátunkiem.

Nyrkom. Nyrkom.

Pęchyrz. Pęchyrzowi / Sleśienie /

Wątrobie. Sleśionie zámulony. Wątroby zátkánie moczem wywodźi y wychędaża / bądź prochem / po ćwierć

lotá z winem pity/ bądź też w winie wárzony/ trunkiem vżywány.

Zołtáczce. Puchlinie. Cerze chędogiey. Dycháwicy.

Zołtą chorobę ſpędza.

Puchlinę z ciáłá wywodzi.

Cerę vtráconą przywraca. Tákże

Dycháwicznym oſobliwym bywa lekárſtwem/ w wyżſzey pomienionym lektwarzem vżywány/ ábo proch z ięczmienną káſzą/ á z krochmalem.

Sercá drżeniu.

Sercá drżenie y mietánie/ vſpakaia korzenie tego źiela/ przywźiąwſzy do tego Koralu/ Perel/ y naśienia ábo pecek z Cytrynowych iábłek/ Száfránu trochę. To wſzytko co namieley vtrzeć/ á po ćwierći lotá/ z málmázyą pić dáwáć.

Wchodźi vżytecznie do lekarſtw przećiwko chorobom y niedoſtátkom źimnym

Mozgu zá źiebionemu. Nerwom. Głowy bolenia. Zádusku. Szláku. Pokurczeniu. Stretwieniu. Vſtom zákrzywieniu.

Mozgu/ y

Zył pietych ábo ſuchych. Przeto

Boleniu głowy.

Pádáiącey niemocy.

Szláku ábo páráliżowi.

Pokurczonym.

Stretwieniu ábo zmartwieniu.

Vſt ſkrzywieniu/ y inym przypadkom bywa oſobliwym y wielkim rátunkiem prochem/ ábo wárzonego iuchą trunkiem dáwány.

Wrzodom ná głowie złym. Wrzedźienicom ná twarzy.

Wrzody złe iádowite/ ná głowie.

Wrzedźienice ná twarzy y kroſty goi/ ſok z korzenia tego źiela/ chuſieczki ábo fleytuchy maczáiąc/ y przykłádáiąc. Ale potrzebá pierwey korzeń przez trzy dni w wodźie moczyć.

Mocz wywodźi.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ ták proch iáko iuchá zwárzonego/ wywodźi y pędźi.

Konfekt z kwiátu w cukrze przyprawiony/ y náczczo vżywány/ cerę bládą chędogą czyni/ przez kilká dni go biorąc.

Suchotom.

Tenże máćicy záduſzoney bárzo rychłym bywa rátunkiem. *Rondol.*

Toż źiele z naśieniem y z korzeniem ſwym w winie wárzone/ z cukrem vtłuc miáſto konfektu ábo lektwarzu/ w ſuchotách wielkim bywa rátunkiem/ po ćwierći lotá biorąc/ ráno y wieczor.

Succus.

Sok.

Płucá wychodzące. Gwizdotchniącym.

Sok też z tego korzenia z cukrem wárzony/ płucá zátkáne ſzlámowátośćiámi kliowátymi/ otwiera y wychędaża/ záczym gwizdotchniącym/ wolne tchnienie czyni. Toż

Mdłośći ſerdeczney. Wietrznośćiom w ćiele. Oczom czerwonym. Wzrok poſila.

Mdłość ſerdeczną odpędza.

Wietrznośći w ćiele zámknione roſpędza. Tákże

Czerwonosć oczu zgánia.

Wzrok oſłábiáły poſila/ puſczáiąc go w oczy.

Czerw z żywotá wywodźi.

Glistom. Kolice.

Kolikę/ ábo morzyſko w kiſzkach vkłáda/ pláty w nim maczáiąc/ á co náćiepley ná żywot przykłádáiąc.

Máćicy záplugáwioney.

Máćicę słozámi źimnymi záplugáwioną/ oźiębioną/ á do płodu nie ſpoſobną/ korzenie z mydłem ſwoyſkim/ á z Mirrhą vtárte/ y czopkiem ábo wezełkiem/ w otwor łoná białogłowſkiego puſczáne/ rozgrzewa/ wychędaża/ á do płodu ſpoſobną czyni/ máiąc przytym tegoż źiela oleykiem/ żywot przez trzydźieśći dni ná noc/ á to ieſt doświádczonym lekárſtwem.

Máćicy záduſzoney.

Máćicy záduſzoney/ prędkim bywa rátunkiem/ bo ią ná tychmiaſt ná ſwe mieyſce przywodźi/ źiele z korzeniem y z naśieniem w occie mocząc winnym/ przez dni trzydźieśći/ á potym to przedyſtyllowáć. Tę wodkę/ wźiąwſzy Fiołkow Márcowych/ Podrożniku y Bylice/ káżdego po trzy loty/ wárzyć/ á pić. Ale mądrzy Miſtrzowie/ każą źiele do tego kopáć/ gdyby Wenus w Niedźwiadku byłá.

Tálowitość zbytnią z ciáłá wyćiąga.

Zbytnia Tálowitość y tłuſtość ćiáłá/ ktora bywa niepotrzebnym ćiężarem człowiekowi/ śćieńcza. Korzenie tego źiela kopáiąc ná ſchodźie Mieśiącá. Wźiąć lotow dwánaśćie/ Máſtyki dwá loty/ Wáynſzteynu białego miáłko vtártego/ cztery loty/ á to wſzyſtko we trzech kwartách winá przednie dobrego/ nie śiárkowánego y białego/ moczyć/ przydawſzy oleyku z Koperwáſeru/ przednie dobrego/ ktory *Oleum*, ábo *Spiritum Veneris*, zowią/ receyfikowánego lot/ to weſpoł przez trzy godźiny w gárncu polewánym wárzyć/ ábo w iákim inym naczyniu/ wierzch dobrze nákrywſzy/ y pilnie obwárowawſzy. Potym przecedźić/ cukrem oſłodźić/ á káżdy poránek náczczo/ ábo godźinę przed iedzeniem po kwinćie według wagi bráć. Ták śćieńczy bez wſzelákiey ſzkody tálowitość ćiáłá zbytnią/ y w mierność ſwą ćiáło przywiedźie.

Extractum Diaphoreticum

Extrákt/ to ieſt/ Iſtnośći wyćiągnienie/ ábo *Diaphoreticon*.

Ten Extrákt/ wielkich y známienitych ieſt ſkutkow.

Zyłom od płuc pochodzącym.

Zyłom od płuc do inſzych członkow pochodzącym ſłuży/ rodzeniu przyſpoſobionych/ to ieſt/ do máćice/ ktore bywáią flágmy wodniſtey pełnieyſze niżli krwie.

Błonkom w ćiele.

Błonkom wſzyſtkim w ćiele y mechyrzykom/ nieco wilgotnośći máiącym/ zwłaſczá w białogłowſkim ćiele/ ſłuży.

Máćicy zá źiębioney. Vpławom białym.

Máćicę záźiębioną rozgrzewa.

Vpławy białe záſtánawia/ á pełnosć lipkich ſzlámowátośći wywodźi/ y wychędaża/ á máćicę do płodu ſpoſabia/ máiąc nim próg łoná/ y koło otworu iego/ pe-

pek y krzyże / po łáźni / y wypoceniu státecznym / á przed łáźnią z pul godziny / łyżkę go biorąc.

Żyłom w kupie zbieżonym ná nogách / y ná żywoćie ćiepániem

Żyłom ná nogách / y ná żywoćie záśiniáłym y zbiegłym / ktore bywáią Pániom zá częstym y ćięßkim rodzeniem dźiatek / z zátrzymánia długiego w sobie tchu / dla predßego pozbyćia płodu z żywotá / częstym vżywániem tego Extráktu / ták przez vstá / iáko námázániem zwierzchu / rospro wadza.

Womity brzemiennym.

Womity po záśtąpieniu dźiatkámi Pániom zástánáwia. Aczkolwiek nie záwße godźi śie im ich záwśćiągáć / bo przez nie wiele kolery pospolićie y inego plugástwá flágmistego / od nich tym odchodźi / wßákże dla odćiągnienia / oberwánia / y nárußenia żołądká / y wnętrznośći inych. Żył tákże w płucách nárwániu / trzebá ich záwśćiągáć / więcey niż dla poronienia / zwłasczá ktorym bárzo ćięßko przychodzą. Dáiąc tego Extráktu po trzećiey częśći kwinty / pierwey vstá y ręce sobie wodą źimną wymywßy.

Conditũ

W Cukrze smáżony korzeń.

Może korzenie teß źiela w Cukrze bydź smáżone / tym sposobem / iáko Dźięgiel / dwie częśći tylko cukru do tego biorąc / bo są słodkie / żadney ostrośći nie máiące. To

Suchotom. Płucom.

Suchotnym.

Płucom zránionym bárzo vżyteczne / vżywáiąc raz y cztery káżdego dniá. Tákże cukru sámego / z tego korzenia sámego / biorąc go iáko orzech rowny Włoski ná raz / ábo Kásztan.

Kaßlu. Morowemu powietrzu.

Kaßlącym dźieciom.

Czásu morowego powietrza / tymże dźieciom może go dáwáć ráno y ná noc / iáko źiárno Bobowe ná raz.

Oleum.

Oleiek.

Ten vżyteczny iest żyłom / w ćiele białogłowskim / ktore z płuc do pierśi pochodzą / y do máćice. Ma też coś spolnego z przerzeczonym Extráktem / ieno nie ták przenikáią / dla swey tłustośći gestey / iáko Extrákt.

Płod w żywoćie námdlony ocżerstwia

Płod w żywoćie námdlony pośila y ocżerstwia / á ile tym białymgłowom brzemiennym / ktorym mieśięczne czyśćienie przychodźi. Záczym płod nietylko stábieie / ále też w żywoćie ich vmiera / dáiąc go po pul kwinty káżdego dniá / do łożá idącym. Tákże prog łoná nim námázuiąc.

Sal Mirrhidis.

Sol.

Tá ze wßystkiego źiela / to iest / z korzenia / z kłącza / z liśćia / z kwiećia / y z náśienia vczyniona. Żyłom pulsowym do wstydliwych członkow / á do płodu od nátury dánym / pochodzącym / á ile białogłowskim / służy.

Żyłom pulsowym do wstydliwych członkow pochodzący. Náśieniu płynącemu.

Płynieniu náśienia przyrodzonego záwśćiąga / liząc ią / ábo z winem piiąc. *Tur.*

Płodu mdlemu. Kolice.

Płod mdły w żywoćie ocżerstwia.

Kolikę y dárćie w dolnych kißkách vkłáda.

Poronieniu broni. Melánkolicy. Frásunku Smętnym y vstáwicznie płáczącym.

Poronienia w białychgłowách broni.

Melánkolicznym.

Frásobliwym.

Smętnym y vstáwicznie płáczącym / iest wielkim rátunkiem / dáiąc iey z Rozmárynową wodką po pul kwinty ná raz / káżdego dniá cztery kroć / ná świtániu / go dźin dwie przed obiádem / dwie przed wieczerzą / á dwie po wieczerzy.

Mocz wywodźi.

Źiele to / mocz pedźi / iáko śie wyżßey przypomniáło / gdźieby z korzeniem y z náśieniem w wáynßtynowey wodźie było wárzone / tym około pępká / prog łoná / około ledźwi / y paćierze w krzyżách nágrzewáiąc. Toż czyni

Item.

Sol z oleykiem y z Extráktem zmießawßy / trzykroć w godźinie náćieráiąc.

Kámień y muł wywodźi.

Kámień z mułem z grubych wilgotnośći kliio wátych / wywodźi.

Vkąßeniu wßelákiemu iádowitemu. Ránom świeżym.

Vkąßeniu wßelákiemu iádowitemu zrázu vżywána / wielkim rátunkiem.

Rány świeże spaia y goi.

Trućiznom żádanym.

Trućizny wßelákie zádáne ták w potráwách iáko w trunku. Tákże

Czárom ták ná ćiele iáko y w ćiele będącym.

Czáry głębiey w ćiáło wpoione / ábo ze krwią w żyłách zmießáne wypądza / vczyniwßy ßlámowátość z teg źiela korzenia / y z náśienia z wodą dżdżową wárzonego / w ktorey ślizkośći chusty maczáć / y ná ręce y nogi ćiepło przykłádáć. Toż

Podágrze. Chirágrze. Artetyce. Kurczu. Postrzałom.

Podágrze.

Chirágrze.

Artetyce.

Kurczu.

Postrzałom bywa pewnieyßym rátunkiem / niżli przymowy / żegnáma / y zákłinánia Guślárzow y czárownikow / pomienionym sposobem vżywáiąc / ślizkośći / ábo ßlámowátośći.

Rozsądek.

Mirrhá / ábo Mirrhnikiem názwáne to źiele / iż kwiát ma zapach włásney Mirrhy. Ale myłą śie nie pomáłu / ktorzy to źiele Trzebulą bydź chcą / y mienią. Nieinniey y ći / ktorzy ią miedzy Swinią Weß y pásternaki poczytáią / gdyż wielka iest rozność miedzy tymi źioły. Są ktorzy Dźięgielem rozumieią bydź / ále y to źle. Co śie z opisánia káżdego snádnie baczyć może.

Bożedrzewko / Rozdział. 4.

Abrotanum mas.

Stabwurtzl.
Gertwurtzl.
Gertenkraut.
Schoßwurtzl.

O Bożymdrzewku piſząc Dioſcorides tylko dwoy iego rodzay wſpomina. Pierwſzy ſámcá/ ktory my właſnie Bożymdrzewkiem zowiemy. To ziołko długie á ćienkie rozgi/ z ſyta zielenośćia/ iáko Piołyn nieśie. Liſteczki máiac rozdárto ćienkie/ y głeboko rozerżnione/ około prątkow ſzedźiwe/ máło nie iáko Włoſkie° Kopru/ ábo Rumienkowe/ ieno krotſze/ geſtſze y wonnieyſze/ á nieco ſzerſze. Ná roſczkách od ſpodku áż do wierzchu kwiatkow pełno po wſzyſtkiey bylinie (w Sierpniu poſpolićie ſie pokázuie/) żołtáwych/ drobnych/ y okragłych/ iáko knáſliczki/ zoſobná kázdy ná ſwey ſtopce/ Piołynowym podobne/ tylko drobnieyſze. Z ktorych náśienie drobne/ okragłe/ obfite. Rozgi zá czáſem zdrewniáłe/ záczym ſie zda bydź krzewina wiecey niżli zielem: wynoſząc ſie niekiedy ná pułczwártá łokćiá wzwyſz. To w rok ná wioſne wypuſzcza nowe z korzenia rozgi. Korzeń ma roſpierzchły/ y w źiemi głeboko leżacy. Ziele y liśćie ſmáku gorzkiego.

Drugi ſámicá/ ktory my Cypryſem miánuiemy: To rozkrzewia ſie w drzewko: od ktorego pniá wiele y geſto gáłazek pochodźi wzgore: ná tych liſteczkow pełno pobieláwych/ y drobno kedźiorzáwych/ máło nie iáko ná Piołynie Ægyptckim/ ktory Grekowie *Seriphium* zowia. W wierzchu rozdżek kwiatki/ okołkiem geſto á żołte pochodza/ ktore kiedy okwitna/ náśienie drobne wydawa. Korzenie roſpierzchłe/ geſte y koſmáte. O tych dwu Dioſcorides zmianke czyni.

Náyduia ſie ieſzcze okrom tych/ trzy inne rodzáie Bożegodrzewká. Pierwſzy ábo trzeći we wſzem niemal ſamcowi wyſzey opiſánemu podobny/ tylko że ſie rozkłáda ſwemi roſczkami rumiennymi

po źie=

po ziemi/ ktore ná pułtorá łokćiá niekiedy pusczą. Przy wierzchu gáłiązek miewa wiele knáfliczkow popieláthey bárwy. Kwiátki iáko ná Bylicy/ wdźięcznego zapáchu y smáku.

Czwarty iest korzenia twárdego / y śiwego / od ktorego odnożek wiele/ y gesto pochodźi/ z tych trzy ábo cztery tylko wyrastáia rosczki/ máło co nád łokieć wietsze. Kwiátem/y náśieniem podobne iest máłey Bylicy: żadnego zapáchu/ iáko y iego źiele/nie máiac.

Piaty rodzay/ma korzenie długie / krzywe y zdrewniáłe/z niewiela odnożek. Z tego wyrasta ośm ábo dziewieć rozg / tákże twárdo zdrewniáłych / wdłuż ná pułtorá łokćiá : z ktorych káżdey trzy ábo cztery gáłaski pochodza / wielu liśćiem głeboko wykráwánym odźiáne : ná tych gesto knáfliczkow ku wierzchu/ y kwiećia drobnego/ z żołtazielonych y pachniacych.

Mieysce.

PIerwszy y wtory rodzay w nászych stronách chłodnych/ w ogrodách sie náyduia sláncowáne/y sádzone. W ćieplejszych/sáme przez sie/po polách y págorkách / ná suchych y iáłowych źiemiách sie kocháia. Nawybornieysze w Káppádociey/ w Gáláciey / Azyátyckiey/ w Jendrnopolu/ w Syriey/ po págorkách. Trzećie ná págorkách piásczystych / przy drogách / przy koncu rol / y ná miedzách. Czwarte v nas nie znáyduie sie / w Niderlándźie po gorách / indźie w ogrodźiech bywa sádzone. Piate tákże w sławnieyszych y kosztowniey-szych ogrodźiech bywa rozmnożáne/ y to sie v nas nie znáyduie.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wysusza / iáko Gálenus pisze w 6. kśięgách o źiołách w trzećim stopniu. Rospráwuie/ rozśiekuie/ rozrzedza / otwiera/ y sczmi ábo sczypie / bo iest istnośći subtelney. Mocy y skutkow tych/ ktorych też sámi cá.

Moc y Skutki.

Dusznośći Dycháwicy.

Náśienie ták Bożegodrzewká / iáko y Cyprysu / dusznośći w pierśiách / y dycháwicy bárzo iest vżyteczne / miáłko vtłuksży / ábo y wárzone w swey wodce / á w świeże wárżonego polewko/ábo z ćiepła wodo piiac. Toż czynia wierzchołki iego z kwiatkámi/ ábo y z náśieniem oberwáne / á w wodźie / ábo w miedźie / badź y w piwie wárzone / á miodem ábo cukrem słodzone / vżywáiac ná noc y poránu po rowney kwáterce ćiepło. Też też iest vżyteczne.

Item,

Vlomnośćiom wszelákim ná wnetrzu.

Wszelákim vlomnośćiom ná wnetrzu

Mocz.

Mocz pedźi/drogi iego wychedażáiac/ y przepráwuiac. (*Dios.*)

Miesiączney.

Máćice zimna rozgrzewa / tym sposobem vżywána.

Máćicy záźiebley.

Od niedźwiatká vsczkniony m. (*Dios.*)

Od páieczego gonu vkaszonym. Tákże od inych iádowitych bestiy/iest rátunkiem wielkim / prochu miáłko vtártego po ćwierći łotá / ábo troche wiecey według lat káżdego / y wieku / z winem vżywáiac. (*Dios.*)

Vsczknienia od niedźwiadká y páiecze o gonu.

Węże /

Jásczurki z domu wypedza álbo y z łoża/ kádzac nim/ y po źiemi go rośćieláiac ábo y w łoszko kłádac. (*Dios. Plin. Faber.*)

Węże. Jásczurki wygánia z domu.

Chorobe przyrodzona mieśieczna pániom/ktora swym trybem nie przychodźi/ pobudza/ wárząc y piiac. [*Dios. Plin.*]

Mieśieczney.

Záchowuie od sláku / ábo Apoplexiey/ y nárußenia powietrzem / soku po łyszce / ábo potrzy vżywáiac.

Od śmierći nagley záchowuie.

Trućizny y iády wszelákie wywodźi przećiwiáiac sie im / náśienia z winem po

Traćiznom y iádom.

ćwierći lotá piiac. [*Dios. Plin.*]

Przepukłym. Pokurczonym. Sciátycznym.

Przepukłym/ Pokurczonym/ Sciatycznym/ } wárząc go w winie y piiac/ iest lekárstwem. [*Dios. Plin.*]

Glistom.

Glisty y chrobáctwo wszelákie wywodźi/ ták stárym iáko y dźiećiom/ bądź wárzonego iuchę piiac/ bądź też rospárzony ná goracey cegle ná pępek y ná wszystek żywot przykłádáiac. [*Plin.*]

Item.

Toż też klistere z tego iuchy/ á z miodu dáiac/ czyni/ bo nie tylko glisty długie/ ále y szerokie wywodźi.

Krew w męchyrzu skrzepłą wywodźi.

Krew w pęcherz zbiegłą y skrzepłą wywodźi/ sok z świeżego piiac.

Mácicy zádusżeniu.

Mácice zádusżona/ y w zgorę wstąpiona ná swe mieysce przywodźi/ wárząc wierzchołki z kwiatkámi y z naśieniem iey álbo z tegoż proch miałko vtłuczony/ á z iego wodą po ćwierći lotá vżywány. Toż czyni.

Mocz pędźi. Kámień nyrkowy.

Mocz pędźi/

Kámień nyrkowy krszy/ y moczem wywodźi.

Łono otwiera zárosłe. Mácicę otwiera.

Otwor łoná zrosły y záwárty białymgłowom wolny czyni do otworzenia. Tákże

Mácice záwárta do otworu sposobną czyni.

Wrzody w mácicy wilgotne leczy.

Wrzody w niey wilgotne czyśći/ wźiąwszy go zgarść/ może przydáć korzenia Piotruszcżánego ták wiele/ y cukru/ y w winie/ w piwie/ ábo w wodźie wárzyć/ á po rowney kwáterce ćiepło poránu y ná noc pić.

Scyátyce. Ledźwi y krzyżow bolenie.

Sciátyce y w biodrách boleniu. Tákże

W krzyżách boleniu vstáwicznemu z źimney przyczyny/ Bożedrzewko w pitym miedźie wárząc/ á poránu y ná noc ćiepło po kwáterce piiac/ iest osobliwym lekárstwem. [*Tab.*]

Glistom.

Chrobáctwo wszelákie w żywoćie morzy/ y wypędza/ proch z korzenia Bożegodrzewká miałko vtárty/ często piiac z winem. Tákże sok z źiela sámego/ z trochą mleká vżywány/ czyni.

Zawrotu głowy.

Tegoż prochu co czerwony złoty záważy z winem/ á ze dwiemá lotomá kwáśnego miodku vżywáiac/ zawrot głowy z źimney przyczyny oddala.

Mieśiączną wzbudza.

Mieśieczną potężnie pędźi z Bożegodrzewká proch/ piiac go z trochą winá ćiepło po ćwierći lotá/ y z ták wiele Mirrhy/ z tegoż węzełek w otwor łoná puśćić/ ábo tymże łono nácierać. [*Plat.*]

Sciátyce.

Sciátice iest wielkim á potężnym lekárstwem/ wárząc sámo źiele w wodźie y w winie/ á przez niemáły czás poránu y ná noc po trunku dobrym piiac/ á źiele vwárzone co nagoracey przykłádáć/ ná mieysce bolące.

Wilgotno-

Tego źiela vstáwicznie vżywáiac/ trawi w ćiele wilgotnośći zbytne/ z ktorych koliki bywáia rády.

-śći złe trawi w ćiele.

Mocz pędźi.

Mocz prędko pędźi/ naśienia iego z winem piiac/ ćwierć lotá ná raz/ álbo z iiij.

Pierśiom. Płucom.

Pierśiom/ y

Płucom z záśiebienia bolącym/ iest osobliwym rátunkiem/ wárząc go z Izopem/ káżdego z nich po gárśći wźiąwszy/ Lákryciey ze trzy loty/ cukru 6. lotow. Abo miodu białego z dźieśięć lotow/ w winie y w studźienney wodźie/ wźiąwszy po puł kwarty oboygá/ do trzećiey częśći wywrzenia/ á ćiepło poránu y ná noc/ po sześćiu ábo ośmiu łyżek tego piiac.

Żołądek rozgrzewa.

Żołądek chory/ y źimny/ zágrzewa y leczy/ z kędźierzáwą Miętką/ z Rutą/ z Poleiem/ po gárśći káżdego wźiąwszy/ miodu białego z szesnaśćie lotow/ dwie kwarćie winá dobrego. To wespoł przy wolnym węglistym ogniu wárzyć/ áż czwarta część wywre/ przecedźić/ Gwoźdźikow kramnych/ Cynámonu dobrego po loćie przydáć/ zgrubá przetłukszy/ y w Alembiku co nalepiey záśpuntowáć/ ábo ćiástem pszenicznym z białkámi záczynionym/ zákláistrowáć/ y chusteczką otoczyć/ y ták obwárowány Alembik w koćieł vkropu postáwić/ żeby ze dwie godźinie powrzało. Potym wźiąwszy przechłodźić nie otwieráiac Alembiká/ á gdy powoli przechłodnie/ przecedźić/ y po ośmiu lotách káżdy poránek z tego pić poki zstawa. Tá żołądek mdły y osłábiały niewymownie náprawi/ y źimny rozgrzeie.

Wietrznośćiom w ćiele. Kolice wietrzney. Glistom.

Wietrznośći w ćiele tenże trunek rospędza.

Kolkę wietrzną w trzewách vśmierza.

Glisty wszelákie morzy w żywoćie y wypędza/ krystere z niego czyniąc/ przyłożywszy ze sześć lotow miodu do tego.

Febrze.

Febrę ábo źimnice odpądza/ wźiąwszy miałko tłuczonego Bożegodrzewká ćwierć lotá/ soli puł ćwierći/ á z miodkiem kwáśnym/ *Oxymel simplex* rzeczonym/ w ten czás kiedy poczyna nádchodźić dáć wypić

Trućiźnie z wilczego korzenia ábo z Omiegu.

Wilczy korzeń/ ábo Omieg/ komuby w trunku był zádány/ po dostátecznym wykrztuszeniu y wrácániu/ tego źiela prochu ćwierć lotá z winem dáć pić dobrze/ bo tey trućizny iad odeymuie.

Mácicznym wilgotnośćiom smrodliwym.

Wilgotnośći smrodliwe w mácicy wysuszá. [*Plat.*] z soku iego á z mirrhy węzełek vczyniwszy/ w otwor łoná włożyć.

Mieśięczney.

Mieśieczną chorobę záwściągłą porusza/ wźiąwszy go garść/ Poleiu drugą/ dwie Muszkatowego kwiátu/ Száfránu dobrego puł lotá/ winá dobrego trzy kwarty: zálutuy w konwi ćiástem pszenicznym z białki/ w kocieł wrzącey wody wstáwić/ niechayże przez pułtory godźiny do-

brze wre/ potym wylawszy/ postawić w ćiepłey izbie/ ábo w mieyscu ćiepłym przez noc. Názáiutrz ráno przecedźiwszy/ tego przez trzy dni porządnie ćiepło dáwáć biáłeygłowie pić/ tákże ná noc po 8. łotách. A przytym niechby sie pociłá po tym trunku. Toż czyni/ ćwierć korzenia iego miáłko vtłuczonego z winem piiac.

Item.

Końskiemu morzysku.

Koń gdźieby miał morzysko w brzuchu/ tylko prochu tego źiela z ćiepłym winem/ ábo z wodą/ wlać mu w gębę/ przestánie.

Febrze káżdegodniowey.

Zimnyce káżdegodniową leczy/ tenże proch z wodą piiac.

Przećiwko morowemu powietrzu.

Przećiwko morowemu powietrzu/ iest osobliwym lekárstwem. Tákże przećiwko iadu y trućiznie/ wźiąwszy go z liśćiem/ z kwiećiem/ y z naśieniem náraz/ co czerwonyzłoty záważy/ z iaderkámi Włoskiego orzechá/ do tego ćwierć łotá glinki ormieńskiey/ y źiemie pieczętowáney. To wszystko wespoł vtłukszy/ z winem dobrym wypić.

Owcom y bydłu kászlącemu/ Tákże dycháwicznemu.

Owcom/ Tákże } Kászel y
Bydłu rogátemu. } Dycháwice leczy/ dwie częśći Bożego drzewká/ część Izopu miáłko vtłukszy/ z solą dáiac lizáć.

Ze psow chrobáctwo wywodźi.

Chrobáctwo z psów wywodźi/ wárząc to źiele z piłowánym ielenim rogiem y z háłunem w wodźie/ á przecedźiwszy/ lać im te polewkę w gárdło.

Febrze.

Zimnice leczy/ w oliwie naśienie Bożego drzewká rostárszy/ ćiáło ábo tylko paćierz we grzbiećie náćieráiac.

Brodźie obłázłey.

Komuby włosy z brody lázły/ ábo nie rychło rosły/ ábo nigdy/ dobrze sokiem tegoż źiela/ á z oleykiem z żółtkow iáiecznych/ ábo z oleykiem Kopru swoyskiego/ ábo z Klesczowiny/ ábo z Rzotkwiánym/ ábo z Sycyońskim stárym y dawnym/ ábo z Sábinowym/ náćieráć mieyscá gołe/ y włosámi obnáżone. Tákże policzki y brodę/ tymiż námázowáć y náćieráć.

Głowie obłázłey. plessowátey. Item.

Toż w plessowátość głowy y obłázłość/ włosy porosłe czyni. Abo też

Item.

Wárząc w oliwie Bożedrzewko/ mieyscá gołe námázowáć. Toż popioł z niego z przerzeczonymi oleykámi/ á ile z oleykiem Sábinowym/ ná máść vczyniony/ czyni/ námázuiac/ y mocno náćieráiac.

Brodá żeby gęsto porastáłá.

Brodá żeby gęsto porastáłá. Wźiąć tego źiela przerzeczonego/ Wielbładowey trawy ábo ćiáná/ Squinántum rzeczonego po dobrey gárśći/ nálać ná to oboie oleyku Kopru swoyskiego/ żeby dobrze źiele zágrzało/ y to w kotle vkropu wrzącego wárzyć przez dwie godźinie/ potym przecedźiwszy/ przydáć ćwierć łotá miáłko vtártego Bożegodrzewká prochu. Tym często pod policzkámi náćieráć.

Item.

Abo też ták/ wźiąć gárść tego źiela/ cebule zámorskiey pułtory ćwierći łotá/ oleyku Kopru swoyskiego ośm łotow/ winá dobrego dźieśięć łotow. To ták długo przy wolnym ogniu węglistym wárzyć/ áż wonia wywre y strawi sie. Tym mázáć y náćieráć mocno.

Głowy bolenia.

Bol głowy vśmierza/ wárząc go w oliwie á głowę tym mázáć.

Kászlu.

Kászel z źimney przyczyny vśmierza/ bądź w syćie miodowey wárzony á pity/ bądź też miáłko vtárty á z miodem vżywány lizac.

Krew z nosá płynącym.

Krew z nosá czyni płynącą w nozdrzá go włożywszy/ ábo proch z niego vczyniony/ w nie dmuchniony.

Vstom y ięzyczku płynącym.

Vstá z wilgotnośći zbytnich chędoży y wysusza z miodem záczyniony. Záczym też

Ięzyczkowi wilgotnym Dźiąsłom

Iężyczek w gárdle.

Dźiąsłá wychędoża z tychże wilgotnośći/ tym ie wyćieráiac.

Głowie wilgotney

Głowę tákże z wilgotnośći zbytnich wysusza/ wárząc go/ ábo przez noc w ługu mocząc/ y głowę przemywáiac.

Ślinogorz.

W Ślinogorzu dobrze gárdło płokáć y gárgaryzm czynić w syćie miodowey go wárząc.

Dźiąsłom nápuchłym.

Dźiąsłá nábrzmiáłe y spuchłe leczy z miodem świeże Bożedrzewko vtárszy y przez chustecżkę wygniotszy/ tym ie námázuiac/ á onymi wygniotkámi plastruiac.

Wonnośći nieczuciey.

Nozdrzá zátkáne gęstymi á spiekłymi wilgotnośćiámi/ ták/ że zapáchu y woniey czuć nie może/ otwiera: wárząc to źiele w wodźie/ á polewkę te sárkáiac nosem/ y w się ciągnąć. *Item*, Toż czyni sok ze świeżego tákże nosem sárkány. *Item*,

Item.

Suche Bożedrzewko ná węgle żarzyste kłádąc/ á dym w sie nosem ciągnąć/ toż czyni.

Dźiąsłom owrzedźiáłym.

Dźiąsłá owrzedźiáłe leczy/ wárzyć to źiele ze wszytkim chodźia/ á tym ie wymywáiac.

Subet ábo spiku.

Subet/ ábo spikiem/ to iest/ spániem nie przezwyćiężonym y głębokim zięte zbudza/ dym z niego pusczáiac im w nos.

Głowie bolenia.

Głowie boleiacey iest wielkim vlżeniem y prędkim/ z Rożą zárowno vtárty á octem rostworzony/ y ná głowę przywiiány.

Pierśiom oźiębłym z spadkow

Pierśi/ gdźieby źimnymi spadkámi były nápełnione/ y oźiębione. Wźiąć świeżego Bożegodrzewká gárść/ ośrzodki z chlebá z puł gárśći/ to wespoł vtłukszy/ z wieprzowym sádłem plastruy ćiepło pierśi. Ták ábowiem oźiębłe rozgrzeiesz pierśi/ y wilgotnośći w nich trawisz.

Włosy śliczne g...

Włosy śliczne czyni ták ná głowie/ iáko w brodźie/ wźiąwszy tego źiela świeżo źielonego ze dwie gárśći/ miodu od pszczoł młodych/ ábo białego funt. To vrzeć wespoł/ y przy wolnym ogniu distyllowáć. Tá

wáć. To wodka náćieray czeſto ſobie włoſy / ták ná głowie iáko ná brodźie

Gliſtom. Item.
Gliſty z żywotá wypadza / świeżo źielone z żołćia wołowa vtárte / y ná pępek przykłádáne. Też / wárzac go / á kliſtero iuche dáiac / toż czyni.

Do Wenuſá pobudza.
Do Wenuſá / powiádáia / że potężnie pobudza / podłożony krzaczek pod głowne poduſzki. Ale v mnie to zá baśni. Bo komu przyrodzenie potężnośći do tego nie da. Zieле to / pod poduſzka y pod pirznikiem ſpodnim badace / nic nie pomoże / okrom zbytniey o tym wiáry.

Czárom vczynek małżeńſki pſuiacym.
Przećiwko czárom bárzo ieſt vżyteczne zwłaſczá tym / ktore káża ſkutek małżeńſki kłádac go w łoże / y przy ſobie noſzac. Także ſokiem iego członek wſzydliwy meſki nim náćieráiac / prog łoná y około moſzen. *Plin.*

Molom.
Száty od molow záchowywa / kłádac ſuche miedzy nie. Tákże y miedzy ine chuſty.

Kolice.
Kolike y dárćie w trzewách vkłáda / wárzac go w winie / y co nagoreccy żywot okłádáiac.

Oczu zápaleniu. Item.
Zápalenie zbytnie w oczách odpadza z Pigwowymi iábłki / ábo z chlebem wárzone : też z ćiáſtem plaſtrowáne. Toż oczom zápuchłym ieſt rácunkiem.

Dyminicom zákámiáłym. Gruczołom. Item.
Dyminice zátwárdźiáłe. Tákże Gruczoły twárde / gdźiekolwiek záśiádłe rozpadza / z ieczmienna maka á z oliwa wárzone y plaſtrowáne. Abo tylko z oliwa wypłokána przykłádáne / ieno żeby przymiotu ogniſtego nie było.

Puchlinie
Puchliny ktore po bolaczkách ogniſtych rády pozoſtáwáia rozgánia / z ptáſzym lepem á z miekka ſmoła / ábo z máźia y żywa śiárka vmieſzáne / troche wieprzowego przyłożywſzy ſádłá / y plaſtrem kłádac.

Wrzedom wilgotnym.
Wrzody bárzo wilgotne / wyſuſzenia potrzebuiace / popioł z niego wyſuſza y czyni to potężniey niżli popioł z ſuchego kurbáſá ábo z korzenia Kopru ogrodnego. *Gal.*

Kile.
Kile y ine wrzody wilgotne ná końcu meſkiego członká / wyſuſza y goi tenże popioł / ále iż ſczypie y ſczmi / przeto oliwy lepiey do niego przymieſzáć / ieſcze lepiey oleyku z Kleſczowiny / ktora konopia Włoſka inni zowia / á Láćinnici *Ricinum* miánuia / y plaſtrowáć / doświádczono.

Wchodźi to źiele do oleyku ábo máśći Koſzátcowey.

Pchłom. pluſkwom
Pchły / y Pluſkwy wygánia / kłádac go w łoże y miedzy pośćiel. Też z octem zamorſkiey Cebule wárzone / y ta polewka gmáchy / komory y ſugi / ábo ſkáluby w łożu pokrápiáiac / toż czyni.

[illegible] ćiaga poſtrzały.
Wſzelákie rzeczy wyćiaga z ćiáłá / iáko tárnie / ſzkłá / gwoźdźie / ſtrzały / álbo żeleścá / y inne rzeczy w ćiele tkwiace / vtłukſzy go do ziuſzenia / y przykłádáiac. Przeto báczni / y vczeni Cyrulicy / przydáia go do tych máśći y plaſtrow / ktore czynia dla poſtrzałow.

Item.
Też z wieprzowem ſádłem vtłuczone / y przykłádáne / toż czyni.

Glenkom drżacym z vſzknienia.
Drżacym / y Trzeſacym ſie z iádowitego vſczknienia od beſtiy iádowitych / ieſt lekárſtwem oſobliwym / badź z wárzonego iuche piiac / badź też woda członki trzeſace ſie myiac álbo kapiac / badź oleykiem tego źiela ćiáło pomázuiac. [*Plin.*

Złotym żyłkom nápuchłym.
Złote żyłki zápuchłe leczy / wierzchołki iego vtłukſzy / á z miodem zmieſzawſzy / rozmázuiac plaſtrem ná chuſtetce / á przykłádáiac.

Szyſzkom w ſtolcu. Mocu.
Toż y figi w śiedzeniu goi.

Mocz zátrzymáły nád przyrodzenie wywodźi / ſmáżac go w máśle / y przez chuſte ná wſzyſtko łono y około co nagoracey przykłádáiac.

Pierśiom białogłowſkim nabrzmiáłym y záwrzedziáłości ich.
Pierśiom białogłowſkim nábrzmiáłym z záźiebienia bywa lekárſtwem. Tákże Záwrzedźiáłośći ich leczy / wziać Bożego drzewká garść / maki Bobowey dwá łotá / ábo dwie łyſzce rowne / Mirrhy vtłuczoney co namieley puł łotá / ćwierć łotá Száfranu tłuczonego. To weſpoł w winie wárzyć / przydawſzy troche ſmalcu wieprzowego / á przykłádáć ná pierśi.

Zołedkowi zimnemu.
Zoładek oźiebiony y mdły / rozgrzewa świeżo źielonym w oliwie ſmáżac / y miedzy dwie chuśćie włożywſzy / dwákroć przez dźień nań kłádac co náćiepley / álbo też náćieráiac.

Febrze. Item.
Zimnice leczy. Tłukac to źiele świeże z ſola á z oliwa / á ná pulſowe żyły v pieśći y v koſtek w nogách przywiiáiac. Tákże w oliwie wárzac go / á tym paćierz wſzyſtek we grzbiećie náćieráiac / toż czyniac przedtym z godźine niżli przypádnie.

Waż / iáſczorká / y żadna iádowita beſtya nie idźie tám gdźieby to źiele roſło. Przeto gdźieby tákowa gádźiná byłá / á tym źielem ſuchym kurzáwa byłá czyniona / wygánia ie.

Zeby gádźiná nie obrażáłá.
Kto ſie boi od gádźiny obráżenia / ten tylko wárzac Bożedrzewko w oliwie / á tym ćiáło pomázuiac / vſtrzeże ſie.

Zboże bárzo od chrobáctwá záchowuie.
Zboże záchowuie wſzelákie od chrobáctwá / kłádac go po nim w ſzpiklerzách.

Zyłom ſuchym.
Nerwom ábo żyłom ſuchym / ieſt vżyteczny olieek Bożegodrzewká / co ſie niżey powie.

Kámień.
Kámień wſzeláki krſzy y moczem wywodźi.

Mieśieczney.
Mieśieczna záſtánowiona / pobudza

pániom

Máćice czyśći y rozgrzewa. Boleśći ieyvkláda. Wrzody tákże w niey leczy.

pániom.

Máćice czyśći y rozgrzewa.

Bole z łoná y máćiczne vkláda.

Wrzody flegmiste wilgotne y bolące w niey leczy/ vczyniwszy z sámego liśćia tego źiela dwá lniáne worki/ ieden ná łokieć/ drugi ná dwá/ ábo według potrzeby dłuższy/ y wárzyć w rzeczney wodźie/ á w tym śiepo pepeł kápáć/ biodrá obtoczywszy dłuższym workiem/ á krotszym łono ná nim śiedząc.

Popołogu nie wyczyśćione słá(?) tegnie wychodzą.

To też pánie wychodząza ktore nie dosko-nále są po połogu wyczyszczone/ dwákroć ná dźień przerzeczoney kąpieli vżywáiąc/ poránu y ná noc/ po godźinie ábo po pułtory w niey śiedząc. Ale potrzebá żeby zapách do nosá/ y párá do głowy z tego źiela nie pochodźiłá/ ktoraby głowę zapáchem swym ćiężkim y zbytnim obrażáłá. Bo rádo głowę nápełnia/ bolenie czyni. Przeto potrzebá głowę dobrze chustámi obwinąć y obwárowáć.

Zbytniemu mleku w pierśiách. Owiec bronić od gádźiny.

Zbytniemu mleku w pierśiách rátunkiem iest to źiele/ wárząc go w wodźie á kłádąc ná pierśi.

Owcom żeby węże/ y inna gádźiná nie szkodźiłá/ miedzy słome mieszáć to źiele/ y podśćieláć pod nie dobrze. Abowiem wszeláka gádźiná iádowita przed zapáchem tego źiela vćieka.

Febrze czwártá-nie.

Quártáne ábo czwártaczkę leczy/ wźiąć soku Bożegodrzewká świeżoźielonego dwá loty/ soku Ruciánego/ z Bylice połoćie/ oleyku Bobkowego dwá loty/ oliwy lot. To wespoł w páteli wárzyć áż on sok wywre: potym przecedźiwszy y co námocniey wyżąwszy/ przydáć pułtory ćwierći lotá wosku nowego/ vczynić máśc y gdy iuż poczyna nádchodźić/ ábo máło przedtym/ páćierz w plecách wszystek tą máśćią przy ogniu węglistym nátrzeć/ á ná to ćiepła chustę/ ábo futerko stáre ledá iákie/ przyłożyć. To kilkákroć vczynić.

Febrze.

Febrze iákieykolwiek iest lekárstwem/ vtrzeć to źiele z oliwo y z solą/ á tym pulsy w rękách y w nogách plastrowáć.

Szkodźi.

Szkodźi.

Bolenie głowy czyni swym zapáchem mocnym.

Zátym głowę nápełnia y obćiążliwo czyni.

Sápki álbo rymy domieszcza.

Żołądek nie pomáłu obraża/ vżywáiąc go w iadle ábo w trunku pospolitym ábo w Sáłaćie.

Aqua Abrotani. Dychawicy.

Wodká z Bożegodrzewká.

Dycháwicznym y duszność w pierśiách máiącym/ iest osobliwym lekárstwem/ piiąc ią dwákroć przez dźień/ po pięćiu ábo sześćiu lotow z cukrem lodowátym kłądąc do dwu kwart wodki/ ośm lotow tego cukru.

Kászlu.

Kászel vśmierza tymże sposobem vżywána.

Nyrkom. Máćicy. Boleśćiō w żywoćie. Mocz pędźi. Sciátyce.

Nyrki zámulone wychędaża.

Máćice záplugáwiona czyśći.

Boleśći w żywoćie vkláda.

Mocz zátrzymány wywodźi.

W ledźwiách boleśći vśmierza/ po cztery álbo pięćiu/ lotách iey ná raz biorąc po ránu y ná noc.

Nozdrzom zátkánym.

Zátkáne nozdrzá otwiera/ sárkáiąc ią nosem ćiepło/ y ták czynność wonnośći y zápáchu przywodźi.

Od páiąká vszkniony m.

Vszczkniony m od páiąká iest lekárstwem/ chusteczkę w niey mácząiąc/ y przykłádáiąc.

Łoná białogłowskiego skáżeniu.

Zápsowánie otworu łoná białogłowskiego goi/ częstokroć to czyniąc.

Abrotonites vinum Abrotanites. ἀβροτονίτης

Wino z Bożegodrzewká.

Wino z Bożemdrzewkiem przyprawne/ tych czásow nie wszędy iest w vżywániu/ iednák ktoby chćiał/ tym sposobem może go vczynić. Wźiąć Cabru Włoskiego/ ktory też Dźięćieliną zowiemy/ Grekowie Thymum/ lotow pięć dwádźieśćiá/ Bożegodrzewká czterdźieśći/ Dźięćieline miáłko vtłuc/ y do sześćiu ábo ośmiu gárncy mosztu wsypáć y z Bożymdrzewkiem/ á dáć temu wykiśnąć. Potym stoczyć y chowáć do potrzeb.

Żołądek posila. Żołtácce.

Osłábiáłemu żołądkowi iest vżytecznie/ y temu ktory vtraca chęć do iedzenia.

Żołtey chorobie iest lekárstwem/ bo mocz pędźi/ y tym ią wywodźi.

Conserua Abrotani.

Konfekt z Bożegodrzewká.

Ten bywa czyniony tym sposobem iáko Piołynowy/ od puł lotá/ áż do pułtoru biorą go.

Glistom. Morzysku. Kolice.

Glisty morzy y wypędza z żywota.

Częstemu boleniu żywotá/ y

Dárćiu w trzewách/ nácz[illegible] go vżywáiąc iáko Kasztan dobry.

Máćicznȳ boleśćiom

Bolom tákże máćicznym iedząc dobry.

Oleum Abrotani.

Oleiek z Bożegodrzewká.

Máćicy zimney y boleiącey. Dárćiu w kiszkách á do Kolice. Zimnicom. Żyłom suchym. Mocz pędźi. Páráližu. Pokurczonym.

Rozgrzewa máćice zźiębła.

Bole máćiczne vkláda. Tákże

W żywoćie y w kiszkách ćiepło nim máiąc. Zimnice káżdą odpędza/ páćierz w grzbiećie nim náćieráiąc. Żyłom suchym iest bárzo vżyteczny dla osobliwego rozgrzewánia. [*Plin.*]

Mocz pędźi zátrzymány námázuiąc nim prog łoná y niżey/ ćiepło

Członkom páráližem nátłuszonym. Ták

Pokurczonym iest wielkim rátunkiem dwákroć ie przez dźień ćiepło náćieráiąc tym oleykiem: potym chustą ćiepło ná-

kryć/ ábo

kryć/ ábo futerkiem włochym obwinac.

Vnguentum Abrotaninum.

Drugi oleiek z Bożegodrzewká/ podług opisánia Dioscori.

Do czynienia tego oleyku każe Dioscrides wźiać oleyku z Práßey zobie (Łáćinnicy *Cyprinum*/ álbo *Ligustrinum* zowia) wonnymi rzeczámi zápráwionego/ dźiewieć funtow/ y łotow dźieśieć/ liśćia Bożegodrzewká osm funtow: y to w przerzeczonym oleyku od godźiny do godźiny moczyć/ to iest/ przez cztery dwádźieśćia godźin: potym rekámi wygnieść. A gdźie go przez czás długi chcemy chowáć z nowu liśćia Bożegodrzewká świeżego do onegoż oleiu ták wiele nákłáść/ á przez dźien y noc moczyć. Potym wyżać y chowáć. Może kto chce y trzeći kroć powtorzyć. Ten

Rozgrzewá.

Rozgrzewa zázieblíny wnetrznych/ y zwierzchnych czesći ćiáłá. [*Dios.*]

Zátwárdźiáłey. Máćicy y otworu łoná rozwártym y zieiącym.

Zátwárdźiáłośći białogłowskiego łoná/ ábo máćice odmiekcza.

Zieiacemu y zbytnie otworzonemu łonu/ iest vżyteczny námázuiac.

Mieśieczna chorobe pániom nád przyrodzenie zástánowiona zbudza.

Łożysko pozostáłe po porodzeniu położnicom wywodźi. [*Dios.*]

Glistom.

Czerw y glisty z żywotá wypadza/ żywot nim náćieráiac/ y łyßke náczczo go piiac. [*Dios.*]

Oleum Distillatum.

Oleiek distillowány z vsußonego Bożegodrzewká.

Bywa też distyllowány z suchego Bożegodrzewká oleiek/ właśnie tym sposobem iáko z Piołynu. Do tych wßystkich chorob/ ktorym sámo źiele służacy/ przez vstá vżywány/ y z innymi lekárstwy mießány.

Rozsadek.

Znayduia sie iescze inne źiołá tym imieniem názwáne/ iáko Bożedrzewko listu ßerokiego. Bożedrzewko poźiemne y máłe. Trzećie płonne ábo dźikie. Ale że sie do náßego ogrodnego skutkámi śćiagáia/ zdáłomi sie ie bez potrzeby tu położyć. Myla sie bárzo ktorzy Bożedrzewko rozumieia bydź Weronika/ to iest/ Przetárznikiem/ z ktorych sa Goricienses. O ktorym dlatego po Cyprysie/ tu sie położy.

Cyprys źiele/ Rozdźiał. 5.

Cypressus hortulana.
Cyparyssus hortulana.
Abrotanum Fœmina & minus.
Santolina.

Cypreß.
Cypressen kraut.
Garten Cypreß.
Stabwurtzl.
weyble.
Stabwurtzl Cypreß.

Cyprys źiele ogrodne/ roskrzewia sie w drzewko/ od ktorego pniaczká/ wiele y gesto pochodźi odnożek prosto wzgore. Ná tych listeczkow białáwych/ ábo iasnopopielatych/ y drobno kedźierzáwych/ máło

wych / máło nie iáko ná Aegiptckim Piołynie / ktory Láćinnicy y Grekowie *Seriphium* miánuia. W wierzchu kwiatki żołte iáko w iákich głowkách okrągłych. Z tych potym naśienie drobniuchne. Korzeń gęſty / koſmáty / á w ziemi y tám y ſám roſpirzchły. Ziele y z kwiátem ſwym zapáchu niezłego y mocnego.

Mieyſce.

U Nas w ogrodách bywa ſláncowány / y śiany / w kráiach ćiepley-ßych / iáko w Sycyliey / w Kápádociey / y Gáláciey / po págorkách rośćie.

Przyrodzenie.

JEſt przyrodzenia / ćiepłego y ſuchego w trzećim ſtopniu / iáko y Bożedrzewko / rozśiekuie / roſpráwuie / roſczynia / rzedźi / otwiera / y ſczmi / ábo ſczypie: ábowiem iſtnośći ſubtelney. Mocy y ſkutkow tychże / ktorych Bożedrzewko / iednák z oſobliwośći przyrodzenia ſwego ma do niektorych chorob więtßą y potężnieyßą władzą / o czym záraz będźiemy mowić.

Moc y ſkutki.

Wątrobie zátkániey.

Wątroby zátkánie otwiera / wychędaża z oſobliwośći przyrodzenia ſwego.

Nyrkom. Przechodom moczu zámulonym.

Nyrkom y przechodom moczu zámulonym / ieſt vżyteczny / wárząc go w winie ábo w piwie / á poránu y ná noc po trunku ćiepło piiąc.

Puchlinie. Scyátyce.

Puchlinę z ćiáłá moczem wywodźi.

Sciátykę / ábo boleśći w biodrách vſkramia. Tákże

Nyrkom. Pęcherzowi.

W nyrkách / y

W pęchyrzu bole vkláda.

Gliſtom.

Gliſty z żywotá wypędza / po ćwierćlotá naśienia z winem vżywáiąc.

Máćicznym doległiwośćiom.

Máćicznym wßelákim doległiwośćiom / z źinnney przyczyny bárzo ſłużý / pocenie przy nim ſobie w wánnie ſuchey czyniąc. Abo párę liykiem w otwor łoná ćiepło puſzczáiąc. Tákże kąpiel popás z niego mieiwáiąc.

Do tych wßytkich chorob zwierzchownie vżywány / ktorym Bożedrzewko należy / ieſt vżyteczny: y ták / że iednego miáſto drugiego beſpiecznie możemy vżywáć

Syrop wyćiągniony z Cypryſu.

Syropus Extractus.

Do wßelákich w tym rozdźiale / y w drugim / przed tym pomienionych doległiwośći / Syrop z ſußonego Cypryſu / tym ſpoſobem wyćiągniony / iáko z Piołynu ábo z Bylice bywa vżyteczny.

Konfekt z Cypryſu w Cukrze.

Conſerua.

Czynią niegdźie konfekt z liśćia świeżego Cypryſu / drobno go pośiekawßy / w kámiennym możdżerzu / we dwoy naſob cukru białego przywźiąwßy / tłuką. A potym ná iárkim ſłońcu / ábo w piecu po pieczywie przyſmażáią. Tym niedoſtátkom wßyſtkim / ktorym Syrop / wodká / ábo wino ſłużý / biorąc go ná ras iáko káßtanowy orzech.

Wodká z Cypryſu z źiela.

Aqua ſtillatitia

Tá ma bydź w Czerwcu przez *Balneum Maris* wyćiągána / biorąc go y z kwiećiem / drobno vśiekáć. A po wyćiągnieniu / ná ſłońcu przez cáłe láto wytrybowáć / y do potrzeby chowáć. Tá

Wßytkim chorobom wyżßey pomienionym przez vſtá iey vżywáiąc / ieſt vżyteczna / ráno y ná wieczor / po czterech ábo piąći łyżek ná raz / przez kilká dni.

Máćicznym boleśćiom y gryzawkom. Mieśięczną wzbudza. Záśniát wywodźi. Gliſtom.

W máćicy bole y gryźienia vſmierza.

Mieśięczną pániom wzbudza.

Záśniat z żywotá wyrzuca.

Czerw ábo gliſty z ćiáłá wywodźi.

Wino Cypryſowe.

Vinum.

W Jeśieni / gdy winá z winnic zbieráia / przyprawuią z tym źielem winá / tym ſpoſobem iáko z Bylice / ktore ſą przyiemnieyße y ſmákowitße / niżli z Bożegodrzewká / y nie ták głowę nápełniáią / y obćiążone czynią.

Służý tym wßyſtkim niedoſtátkom y doległiwośćiom wnętrznym ktorym ſámo źiele / trunkiem go vżywáiąc.

Jſtnosć wyćiągniona z Cypryſu

Extractum.

Może Jſtnosć z tego źiela ták iáko z

Piołynu/ ábo z inych ziół ſpoſobem Alchimiſkim wyćiagnać do potrzeb wyżſzey pomienionych. Ktorey badź z tegoż ziela wodka/ ábo iáka ina przynależaca/ badź z winem/ ábo z iáka polewka/ ábo też innym lekárſtwom przydána może vżywáć.

Oleum Simp. per infuſionem.

Oleiek z Cypryſu.

Ten dwoiáki bydź może/ ieden przez wymoczenie liśćia y z kwiećiem iego w oliwie/ iáko poſpolićie z inych ziół czynia.

Oleum per Diſtillationem.

Drugi/ Alchimiſkim ſpoſobem dyſtyllowány iáko ſie ná wielu mieyſcách ſpoſob tego opiſał/ ktore do zwierzchownych dolegliwośći poſpolićie przychodza do plaſtrow y máśći.

Sal.

Sol z Cypryſu.

O ſoli czynieniu z ziół rozmáitych/ pátrz ſpoſobu w rozdziale o Piolynu.

Rozſadek.

Nie dobrze ći rozumieia/ ktorzy powiádáia y twirdza Cyprys ten/ ktory Dyoſcorydes *Abrotanum Fœminam*/ to ieſt/ ſámica Bożedrzewko zowie/ bydź Sándálem zielem ábo Sándálina/ gdyż tá podobnieyſza ieſt Bożemudrzewku ſámcowi/ niżli Cypryſowi/ iednák zapáchem/ od tego ieſt bárzo rozna. Tákże od Cypryſu wſzyſtkim kſztałtem y zielonośćia. Gorzey ktorzy Piolyn Egipecki Cypryſem chca mieć. Z ktorym tákże żadnego podobieńſtwá y kſztałtu nie ma.

Zołta ábo Złota Bylicá/ Rozdział 6.

Chryſanthemũ
Chalcas.
Chalectis,
Chaleanthum.
Chalcanthemũ
Cagla.
Calta.
Gatuleum.

Goldtblum.

ZOłta abo złota Bylicá/ drudzy złotym kwiátem miánuia/ ziele ieſt ſmágłe/ ćienkie/ y ſubtelne/ krzewiſte. Korzenia obdłużnego/ białego/ z wiela odnożek. Klacza gládkiego/ ná łokieć w zwyſz/ á liśćiem obſzernym/ głeboko labrowánym y wykráwánym/ obſádzone. Poſpolitey Bylicy liśćiu podobne. W wierzchu/ kwiátu ozdobnego żołtego/ od ktorego złotym kwiátem y Bylica złota/ ábo żołta/ ieſt rzeczone. Ziele ſmaku gorzkáwego y ſtwirdzáiacego.

Mieyſce.

Mieyſce.

ROśćie poſpolićie ná łąkách. Tákże przy drogách y śćieżkách / ná gruncie niewyprawnym / zwłaſczá przy miaſteczkách.

Przyrodzenie.

JEſt przyrodzenia ſuchego y goracego / ktemu ſmáku troche ćirpkiego y ſtwierdzaiacego.

Moc y ſkutki.

W niektorych kráinách vżywáia go miáſto iárzyny / poki ieſt młody / y dokad nie wyrośćie.

Zołta niemoc ſpadza to źiele / kwiát zwłaſczá z winem roztárty / ieſliby goraczki nie było / ábo w wodźie wárzone źiele gdźieby byłá. Tákże kwiát w wodźie roztárty / á trunkiem vżywány przez kilká czáſow. A to ſie ma wſzytko czynić po długim bjćiu y śiedzeniu w łáźni / záraz z niey wyſzedſzy. (*Dioſ.*) Też vżywáiac źiela czeſto miáſto potráwy / ábo iárzyny / toż czyni.

Guzy twárde / y fráncowáte / w ktorych bywa iáko ſłoniná / máterya twárda / Grekowie *Steotemata* zowia / roſpadza. A te rády ſie ſádza przy kośćiách / po rámionách / rekách / pierśiách / ſzyi / po źiebrách / ná plecách / ná goleniách / vtłukſzy źiele z trocha woſku y oliwy / y przykłádáć. *Dioſ.*

Mocz zátrzymány poteżnie wywodźi / cáłe y zupełne źiołá wárzone y vtárte / á z winem przyiete.

Toż też kámień krſzy y moczem wywodźi

Rozſadek.

Myla ſie y drugich zwodza / ktorzy to źiele z Wołowym Okiem mieſzáia / y iedno być powiádáia / co przypátrzywſzy ſie oboiemu źielu / ſnádnie káżdy bedźie mogł rozſadźić / y vznáć ten błąd tych ludźi. Co też Dyoſcorydes / by był vznał / żeby to iedno być miáło / nie vczyniłby był rożnych dwu rozdźiałow o nich w rożnych kśiegách. Oſzukáli ſie y ći / y drugich tákże / ktorzy to źiele á Jáſkier ſłodki / ktory do vżywánia ſtołowego przychodźi / dla nieiákiego podobieńſtwá liśćia / iedno bydź mienia.

Wrotycz Włoſka / y Rádoſtká / Rozdźiał 7.

1. *Amaranthus Galemi.* ZJele / ktore Grekowie *Helichryſum* zowia / dwoiákie ieſt. Pierwſze / á włáſne Dyoſcorydowe / Włoſka Wroryczą my zowiemy. Drugie Rádoſka. Pierwſze / korzenia ieſt zdrewniáłego / z wiela odnożek ćieńſzych. Z tego rozgi ábo klacze wyráſtá proſte / bládoźielone / łokietne / po nich liſteczki / drobne / wąſkie / białáwe / mieyſcámi od śiebie położone. Bożegodrzewká liśćiu podobne. Ná wierzchu ſwych roſczek kwiát żołty / lſniacy / kołem roſtoczony / á we śrzodku iákoby

2. *Helichryſum Italicū.* iákie iágodki zeſchłe máiac. Drugie / ktore Rádoſnka miánuiemy / korzeniem pierwſzemu podobne / z ktorego liśćie drobne záraz ſie puſzcza obdłużne / wąſkie / podobne Krwawnikowemu / ieno dobrze weżſze. Klacza obwyżſzego / wełniſtego. Po ktorym tákże liſteczki drobnieyſze / á im wyżſzey po roſczkách / tym krotſze y drobnieyſze / mieyſcámi pewnymi od śiebie rozſádzone / w wierzchu kwiatki iágodźiſte / ná ſtopkách obdłużnych. 2. Italianiſch Goldeblum. Gelbe garben.

3. *Helichryſum Creticū.* Jeſt y trzećie / ktore Kreteńſkim Wrotyczem ábo Rádoſnka zowia. Nie wyſokie / liśćia dłużſzego / wąſkiego / koſmátego / y złobkowátego / ábo láſkowánego wzdłuż / ábo żyłowátego. Klacza tákże ſtryſiáſtego. Ná wierzchu okołki żołte ná obdłużnych ſtopkách rozdźielony / korzeń ćienki y czczy. Tá naprzednieyſza 3. Sonengoldblum Kretenſch.

Heliochrysum.
Helichrysum.
Eliochrysum.
Elichrysum.
Holochrysum.
Elicrisium.

Sonen goldtblum
Prowintz goldtblum.

ieſt Bylicá w Krećie. Tych tákże ſkutkow y przyrodzenia ieſt / iáko pierwſza.

Mieyſce.

1. WRotycz Włoſka rychley v nas ználeść nizli Rádoſnke. Rośćie ná mieyſcách ſuchych płonnych / rośćie y ná niwách wilgotnych / przy wodách ćiekacych/y przy ſtrumieniách. Tá rádá rychło ná wioſne kwitnie / kiedy Fiiołki Márcowe / iáko Theophráſtus piſze / ále to w ćiepleyſzych nizli w náſzych kráinách.

2. Rádoſinká na Pokućiu / y w Podolu / w tych pułnocnieyſzych ſtronách nie widźiałem iey / okrom żeby w ogrodách páńſkich / kedy byłá zinad przywieźiona náśienim / y śiána. W kráinách Włoſkich ſámá przez ſię w obfitośći wſzędźie rośćie.

3. Trzećia własna Krećie / ácz też y we Włoſzech ſie znáyduie / iednák nie ták poſpolićie iáko wtora.

Przyrodzenie.

WSzyſtkie trzy iednákiego ſa przyrodzenia y ſkutkow/rozgrzewáia y wyſuſzaia we wtorym ſtopniu. A iáko Gálenus w kśięgách o ziołách piſze: rozćiencza/ rozdźiáłuie/ rozśiekuie / y rozdrobnia / ćirpkośćia ſtwierdzáiaca y z gorzkośćia.

Moc y Skutki.

Mocu ćięſzkie mu. Vkaſzony od wężá. Scyátyce.

Ciężkiemu puſczániu moczu.
Vſczkniony m od wężow y ıney gádźiny.
Scyátyce/y ćięſzkiemu boleniu w biodrách.
Przepukłym.
Mieśiieczna chorobe pániom wzbudza / kwiát Wrotycze Włoſkiey z winem piiac.

Przepukłym. Mieśieczney.

piiac. (*Dios.*)

Krwi ſkrze pley w ćiele. Krew zśiádła y ſkrzepła/ w żołądku/ w pęchyrzu/ y gdźiekolwiek indźie/rozczynia/ roſpráwuie/ y wywodźi z miodem pitym/ábo z ſyta/kwiát tey Wrotycze vżywány. (*Dios.*)

Spadkom. Spadkow z głowy broni ná pierśi y gdźiekolwiek indźie/ biorąc náczczo puł kwinty prochu z kwiećia miáłko vtártego w białym winie wodą roztworzonym. Tenże

vpláwom. Toż vpláwy pániom záwśćiąga.

Scyátyce. Boleśći ſciátyczne w ledźiwách vkłáda.

Bol w krzyżách. W krzyżách boleśći vśmierza.

Máćicy bole. W máćicy bole y ſtrzykánia vćiſza po kwinćie tego prochu náczczo z ćiepłym winem vżywáiąc.

Opaleny od słońcá ábo ogorzałym od słońcá. Od ogniá/ álbo y od słońcá opálonym/ ieſt lekárſtwem/ proch z tego źiela y kwiećia iegoż miáłko z miodem záczyniony y plaſtrowány. Albo ná popioł zpalone. [*Theophraſt.*]

Twárdośći nápuchle rozpądza. Wſzelákie nápuchliny twárde zmiękcza y rozgania źiele z iegoż kwiátem dobrze vtłuczone y przykłádáne.

Od molow ſzat broni. Kwiát ſuchy miedzy ſzáty kłádźiony broni ich od molow.

Szkodźi.

Zołądek obraża ſwym częſtym vżywánim. [*Gal.*]

Rozſądek.

W ieden rozdźiał te trzy źiołá włożyliſmy/ przeto że ſą ſobie nie ták kſztałtem/ iáko przyrodzenim ſkutkámi/ y nazwiſkiem podobne. Zle á omylnie ktorzy Rocánki żołte tym imieniem włáſnym krzczą *Helichryſum*, bądź pierwſzym/ bądź trzećiem/ ábo y wtorym.

Kopr Włoski/ Rozdźiał. 8.

Fœniculum.
μάραθρον.

Fenchel.
Römiſchfenchel.

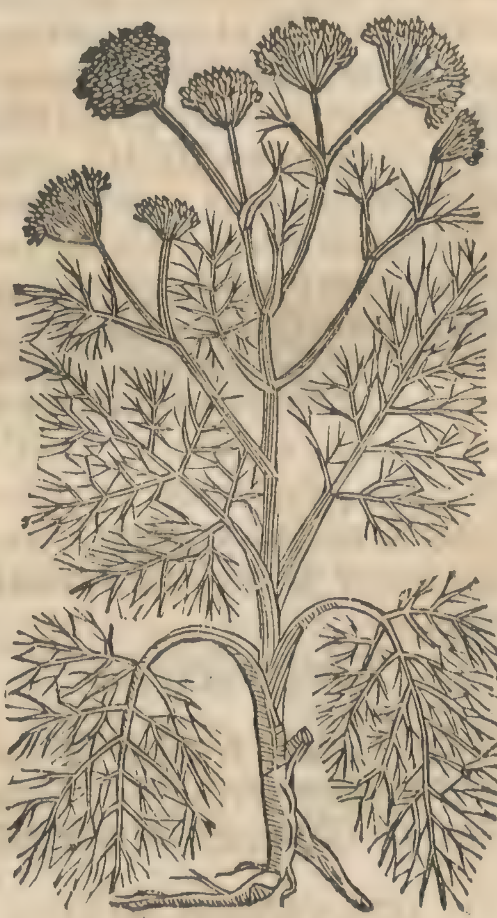

Liśćie. Klącze. **W**Łoſki Kopr/ſwoyſkiemu Koprzu bárzo podobny/ták rozgámi/ liśćim iáko też kwiátem/ieno kłącza mieżſzeyſze/y ná trzy łokćie wynioſłego/laſkowánego/ábo ſztryfiátego/máiąc członkow w ſobie niemáło. W śrzodku drzeń biały/ rzadki/gębczáſty: zwierzchu źielony.

Liśćie. Liśćia geſtego/włośienkowátego/iáko Bożedrzewko/ieno dłuſ=

Kwiát. sze y mieczeysze/ zapáchu wdzięczne°. W wierzchu klacza okołki ogá
niste niesie z żołtymi kwiatkámi iáko swoyski Kopr ogrodny/ szerokie
Nasie-nie. rozłożyste/ á iákoby promieniste. Z kwiećia nasienie oble podługo-
wáte/ pełne/pachniące/á smáku zlekká ostrego/ iednák poślednieysze-
Korzeń go nizli Anysz/máiąc też nieiáko w sobie gorzkość. Korzeń długi/pro-
sty/twárdy/ále soku w sobie niemáło máiący/ ná pálec wzmiasz/row
ny/gládki/rzadkich odnożek/y to ćienkich/nie wiele máiący/biały/smá
ku tákże mocnego/á troche gorzkáwe° z nieiáka słodkośćią. Znáyduie
sie w niektorych ogrodách Włoskich naśienia słodkiego / y nád inny
miąszszego. Wszystko do lekarstw wchodźi/ ták korzen iáko y list y na-
śienie: iednák naczęśćiey korzenie z naśieniem: potym też sok z liśćia
wypráſowány / dla wzroku.

Mieysce y czás.

SIeia Kopr Włoski w ogrodách / w winnicách / y ná mieyscách słoncu otworzystych: wschodźi też niekiedy sam przez sie / iáko y Kopr swoyski / á zwłaszczá / gdźie álbo korzenie w źiemi nie wymárznie/ y nieznisczeie przez źime/że sie ná Wiosne z korzenia puśći/ábo też z naśienia pod Jesien wykruszonego ná źiemie.

Czás kopánia y zbieránia.

ANi korzen tego źiela kopány / áni klacze z liśćiem / áni naśienie nie ma bydź zbieráne po dżdżu ábo zá rosy/ áni dniá pochmurne° mglistego / y grzmiącego / ále iásnosuchego / wesołego: też nie tego czásu kiedyby słonce záchodźić miało / ábo gdyby Sáturnus złym promieniem swym / ná słonce ábo ná Márśá / poglądał. Bo gdźieby pod tákimi czásy było zbierány / ábo kopány: żadnych / ábo bárzo máłych y słábych skutkow / y potężnośći w lekárstwách miałby. Ma bydź tedy korzen kopány / gdy słonce we Lwie w swym domu będźie / w stopniu wtorym / w czwartym / ábo w szostym / á Mars y Mieśiąc w tychże znákách zá nim. Liśćie z klaczem y z kwiećiem / księżycá Sierpniá / gdyby słonce y Mars w pierwszym domu byli / á mieśiąc we Lwie/ ábo w Skopie / to iest/ gdy soku ma w sobie obfitość. Naśienie zás / iáko Gálenus w osmych księgách pisze / pod iesien w Wrześniu/słoncu będącemu w pierwszym domu/Mars we dwunastym / Mieśiąc w dźiewiątym: ták do trzech lat w cáłośći skutkow swych trwáć może.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa w trzećim stopniu / w pierwszym wysusza/ co sie ztąd znáczy / iż pániom y mámkom obfitość mleká dawa pożywáiącym go. Coby iednák tego nie czynił/ by ták miał zbytnie wysuszáć / iáko rozgrzewa.

Mocy Skutki.

Sok násprzedniey szy iáki.

W záchodniey Jberniey Kopr Włoski wydáie z śiebie sok / iáko żywice iáka. A to tym sposobem: Srzednie klacze wyrzynáia w ten czás kiedy kwitnie / y przy ogniu go przypiekáia / żeby ták mocą ćiepłá ogniowego snadnie z śiebie sok żywiczny wypuszczáło / ktory dáleko lepszy bywa do potrzeb ocznych/ nizli zá tłuczenim tegoż źiela y wypráſowánim.

Ten sok/ ábo y z klacza świeżego y liśćia wypráſowány/ á ná słońcu vsuszony/ wchodźi vżytecznie do lekarstw/ ktory czy

nia dla.

nia dla iáſnośći y byſtrośći wzroku. *Dioſ.*
Tenże ſok bywa wyćiagniony z náśienia świeżego / iáko z klacza y z liśćia do teyże potrzeby oczney.

Wzroku mdłemu y ćhoremu.

Ten ſok / z naśienia / z liśćia / y z klacza z zielonego / w oczy puſczány / ná mdłony y ćiemny wzrok pośila y oſtrzy. [*Dioſ.*]

Swierzbieniu oczy.

Swierzb z oczu odpadza z oliwá vmieſzawſzy / á w cynowym naczyniu przez ſto y pietnaśćie dni ná goracym słońcu ſmáżony. To w oczy puſczáiac przydawſzy Aleopátiku wychedożonego. Abowiem ieſt oſobliwym lekárſtwem oczom. [*Hack.*]

Ogompłynącym. Páwłoko ſubtelne záſzłym. Záćmieniu. Ropiſtym oczom. Krwia záſzłym. Bielmu świeżemu.

Też wziawſzy wodki ábo ſoku Włoſkiego Kopru z iárym miodem / w oczy puſczáć dobrze. Abowiem nie tylko płynienie oczu / ále y ćienkie / á ſubtelne záſłony / páwłoki / y záćmienie ich ropy pełne / y krwia záſzłe / wrzedźienice ná oczách / świeża kátárákte / ábo bielmo ſpadza / y wzrok wychedaża. [*Hack.*]
Toż czyni wodká ábo ſok tegoż Kopru z wodka ábo tákże z ſokiem Celidonowym zmieſzány á w oczy puſczány.

Item.

Z korzenia tákże młodego / kiedy ná wioſnę poczyna z śiebie kiełki wypuſczáć / ſok do tegoż wypráſuia y wyżymáia.

Chrobáctwu w vſzach.

Tenże ſok z Kopru Włoſkiego / w vſzy puſczány / czerw ábo chrobáctwo w nich zálagłe morzy.

Obráżonym od pſá wśćiekłego.

Rány od pſá wśćiekłego vczynione / korzenie Kopru Włoſkiego z miodem vtárte leczy przykłádáiac. Abo też w iegoż ſoku rośćieráne / á pláſtrowáne. [*Plin.*]

Nyrkom boleiacym.

Nerek bolenie vśmierza / wárzac wierzchołki látoroſtek / á tym ie nápárzáiac. [*Dioſ.*]

Mechyrzowi boleiacemu. Mocz wywodźi. Goraczce roſpalonej.

Mechyrzowi tákże boleiacemu ieſt rátunkiem / tym ſpoſobem. Tenże.
Mocz zátrzymány wywodźi tymże łono nágrzewáiac.
Goraczkę ábo roſpalenie w ćiele gáśi / y tłumi / liśćie z naśieniem w wodźie ſtudźienney wárzone y pite.

Ropę.

Ropę z nyrek záwrzedźiáłych / toż naśienie vżywáiac go wywodźi.

Zołtączce.

Zołta niemoc ſpadza / korzenia iego dwie cześći wźiawſzy / á Pietruſczánego cześć / pośiekáć drobno / y w wodźie do połowice wárzyć. Tey iuchy bráć ná raz po ſześćiu ábo śiedmiu łyżek / á przydáć ćwierć łotá Trociſzkow z Láki miáłko vtártych / á trzy godźiny przed obiádem náczczo ćiepło przez kilkádni pić.

Zielonno żołtey niemocy.

Item, Zielonośći ćiáłá z przepełnienia żołći / korzenia tegoż Kopru Włoſkiego wźiać dwie gárśći / Pietruſczánego / okołkow Kopru Włoſkiego po gárśći / Ciećiorki czarney y czerwoney po gárśći / korzenie po kráiáć / naśienie Ciećiorek z hrubá przetłuc / weſpoł to wárzyć w puł gárncu / ábo we trzech kwartách wody ſtudźienney / á w pułtory kwarty wodki z Włoſkiego Kopru / przydawſzy zedwádźieśćiá łotow kwáśnego miodku / ktory *Oximel ſimplex* zowia. To zálepić y zámázáć co nalepiey w konwi y przez godźin cztery w kotle vkropu wrzacego wárzyć. A potym nie odkrywáiac dáć powoli wychłodnać. Tego káżdy dźień po ránu y ná noc przed oboim iedzeniem ćiepło dáwáć po ośmi ábo dźieśiaći łyżkách pić / ták długo áżby zeſzłá y z gineła żołtość.

Puchlinie.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi / ſoku tego Kopru Włoſkiego chedogiego y iáſnego cztery łoty / cukru białego dwá łoty / Soſnki korzenia przypráwnego ćwierć łotá / to pomieſzawſzy / y ná dwie rowne cześći rozdźieliwſzy / iedne cześć dáć ćiepło wypić / trzy ábo cztery godźiny przed obiádem / drugą tákże ze 3. godźiny przed wieczerza. A gdźieby tego wiecey potrzebá było / tedy przez ſześć dni tákże tego vżywáć.

Item.

Albo też ták / wźiać naśienia tego Kopru śiedm dwádźieśćiá łotow / polnego Kopru dwá łoty y trzy ćwierći łotá / Gányżu pieć ćwierći łotá / Kminu kramnego łot / y trzećia cześć ćwierći łotá / Lániego czyśću ábo Czarnogłowu / puł ćwierći łotá / korzenia Fiołkowego puł ſcrupułá / ábo ſzeſnaſta cześć ćwierći łotá. To wſzyſtko miáłko vtárſzy / náláć ná to przednie dobrego winá białego trzy kwarty / miodu odſzymowánego pułtorá funtá. Tego po cztery łyżki ná raz bráć w ſuchey łáźni náczczo / pocac śie co nalepiey / czynić to ták długo / áż puchliná zeydźie. Korzeń też iego w winie wárzony y pity. [*Pli.*]

Item. Wſzydliwym członkom.

Korzeń w winie wárzony / á wſzydliwe członki párą nágrzewáne / ábo kápáne niedoſtátki / y dolegliwośći w nich leczy.

Moc y ſkutki Kopru Włoſkiego.

Nie tylko do lekárſtw rozmáitych to známienite źiołko potrzebnie przychodźi / ále y do iedzenia y vżywánia ſtołowego bárzo vżyteczne / o czym kuchnie y ſtoły Páńſkie dobrze wiedza / ták dawnego / iáko terázniey ſzego wieku / iedni go vżywáia ſzośikow iego w liſteczki poczynáiacych śie rozwijáć / z ſolą miáſto przyśmáku do mieſá y do ryb. Drudzy też y liśćie / ábo y wierzchołki iego miedzy Sáłáte mieſzáia. Inni ſzośiki ábo wierzchołki / w okołki wyroſłe / z naśieniem w occie á w ſoli kwáſza: tákże y liśćie z młodym iego klaczem / chowáiac y vżywáiac tego przez cáły rok. Tákże ryby do pieczenia bywáia nim nátkáne / iáko Pietruſzka / ábo Máieranem / ábo y innymi pachniacemi źiołámi / przez co tákowe ryby nie tylko wdźie-

Do vżywánia ſtołowego z wielkim pożytkiem zdrowia przychodźi.

cznym y ſmácznym iedzeniem bywa / ále
też zbytnia wilgotnosć im odeymuie / zá-
czym y zdrowßym á pożytecznieyßym po-
kármem ſię ostáwáia. Przeto niektorzy kłá
dą go do ryb wárzonych/ ábo y do rákow/
ktorym nietylko tákże zbytnia wilgotnosć
odeymuia / ále też do lepßey ſtráwnośći
ćiáłu ſpoſabiáia.

Głowie. Zołądkowi. Wątrobie. Sleźienie. Nyrkom. Pęcherzowi.

Głowę /	Płucá /
Zołądek /	Zámulenie z źimnych przy-
Wątrobę /	czyn rozgrzewa y flágmę
Sleźionę /	kluowátą trawi / násienie
Nyrki /	y korzenie iego wárząc y
Pęcherz /	piiąc / wywodźi. (*Dioſ.*)

Toż ſok przewárzony: Toż y nasienie czę-
ſto vżywáne czyni. [*Plin.*]

Potráwá.

Korzenie tákże iego przychodźi do
ſtołowego vżywánia / biorąc go zgárſtkę
dobrze śiekáią / y ośrodki chlebá białego
ábo ze dwie łyżce owśiáney máki przydá-
ią / y ták w polewce kápłuniey ábo mięś-
ney wárzą / y miásto polewki vżywáią. po-
karm ten / ieſt ták chorym / iáko zdrowym /
dobry: bowiem śiły oſobliwie / y duchy
pośila.

Głowy boleniu z żołćy.

Kopr Włoſki ták świeży / iáko y ſuchy
w káżdych potráwách vżywány / tym bár-
zo ieſt vżyteczny / ktorych częſtokroć gło-
wá bolewa z zbytniey żołći.

Dycháwicznym. Pierśi. Płucom.

Tákże też dycháwicznym y ćieſzko
tchnącym.
Pierśi / y
Płuc wßelákim dolegliwośćiom do
vżywánia bárzo vżyteczny / w tychże po-
tráwách.

Mleká mámkom doſtátek dáie. Mdłośći.

Mleká mámkom obfitość dáie / tákże
go vżywáiąc / w polewkách / w potrá-
wách / y ſámego liśćia.
Tákże tym / ktorym częſto mdłość ſer
deczna przypada / vżywáć go dobrze.

Wrzodom płynącym.

Korzeń w occie wárzony / rány /
wrzody / y ſądzele płynące goi / nágrzewá-
iąc tym.

Trzęsącym ſię. Drżącym. Krtußeniu częſtemu. Wątrobie zátkáney. Zołtaczce. Puchlinie. Moczu ćieſzkiemu. Kámieniu. Podágrze. Chirágrze. Artetyce. Wyczyśćieniu po połogu. Mieśięczną wzbudza.

Drżącym y trzęſącym ſię.
Krtußenie częſte miewáiącym.
Wątrobie zátkáney y wßelákim iey
niedoſtátkom ieſt bárzo vżyteczny / ábo-
wiem żyły w niey zámulone otwiera y wy-
chędaża.
Zołta niemoc ſpądza /
Opuchłym /
Moczu ćieſzkiemu puſczániu /
Kámień krßy y moczem wywodźi.
Podágrykom /
Chirágrykom / y
W członkách á w ſtáwách łamániu.
Położnicom y ßeſćiniedźielnicom.
Białymgłowam wßyſtkim / ktore
wychędożenia ſwego przyrodzoneg ſwym
trybem nie mogą mieć / bárzo do vżywá-
nia ieſt vżyteczny / ták nasienie / iáko ſok / y
liśćie z korzeniem wárzone.

Nyrek boleniu. Scyátyce.

W nyrkách.
W ledźwiách y w biodrách bolenia /
z źimney przyczyny vkłada.

Niepotężności do ſkutku małżeńſkiego o boiey płći.

Oźiębłym y niepotężnym / á ile męż-
czyznam do małżeńſkiego ſkutku bárzo
ieſt dobry. Tákże białogłowſkiey płći kto-
re płodu mieć nie mogłá.

Sleźienie chorobom wßelákim.

Sleźienie wßelákim chorobom / y do-
legliwośćiom / ktore tylko mogą bydź miá
nowáne ieſt wielkim rátunkiem iákimkol-
wiek ſpoſobem vżywány przez vſtá / ták
liśćie iáko násienie y korzenie w potráwie
y trunku.

Pániom y mámkom mleká obfitość dáie.

Liśćie świeże pożywáne / od pań ábo
mámek / dźiatki pierśiámi kármiącym /
doſtátek mleká dáie. [*Dioſ.*] Toż czyni na
śieniе iego z ięczmienną káßą vżywáne.
Item Juche z wárzonego piiąc. *Plin.*

Oczom do wßelákich dolegliwośći.

Oczom bolesnym / bądź z gorącey /
bądź z źimney przyczyny ieſt wielkiem le-
kárſtwem iákokolwiek vżywány / o czym
wnet niżey doſtáteczniey.

Wchodźi do wielu rozmáitych lekarſtw.

Lekárſtwom rozmáitym do rozmái-
tych chorob bywa przydány / dla ich wię-
ßey potężnośći / ktorey im w ſkutkách do-
dáie. *Taben.*

Vſzkniętym od wężow.

Vſczkniionym od wężow y gádźiny /
ieſt oſobliwym lekárſtwem / z winem ná-
śienie iego piiąc. (*Dioſ.*)

Chęć do iedzenia wzbudza. Brzydliwość. Womity záwśćiągá. Zołądkowi zápálonemu. Przyrodzone naśienie mnoży. Morzyſku w kißkách. Vſzkniionym od niedźwiadká.

Tymże ſpoſobem vżywány / chęć do
iedzenia zbudza /
Brzydliwość / y
Womity w gorączkách precz odda-
la / nasienie z wodą piiąc. *Dioſ. Plin.*
Zbytnią gorącość w żołądku vśmie-
rza y gáśi / z źimną piiąc wodą.
Nasienie przyrodzone mnoży / częſto
kroć nasieniem vżywány.
Morzyſko y gryźienie w żywoćie y w
kißkách / ćiepło tym żywot nápárzáiąc v-
śmierza.
Od niedźwiatká vſczkniionym nasie-
nie z winem pić dobrze.

Chleb z naśieniem Kopru Włoſkiego więtrznośćiom. Opußeniu. Kolice. Dycháwicy. Máćicy bolom. Nyrkom. Sciátyce. Sleźienie. Moczu. Kámieniu. Oczom chorym ábo wzroku ſłábemu.

Nasienie kłádą niekiedy do chlebá: ten
ieſt bárzo vżyteczny tym ktorzy ſą oczu
chorych. Tákże w innych chorobách wnę-
trznych z więtrznośći poßłych. Opußeniu
y nádęćiu żołądká y wßyſtkiego ćiáłá / w
kolce / w boleniu żołądká y wnętrzno-
śći innych / dycháwicznym y ćieſzko tchnią
cym / w bolách máćicznych / w boleniu
nyrek / biodr / y w ſciátyce / w nábrzmie-
niu / y w boleniu śleźiony / y w ćießkim pu
ſczániu moczu / od kámienia dręczonym /
tego chlebá vżywáć dobrze.
Kopr Włoſki we wßyſtkich ſwych czę-
śćiách / to ieſt / w korzeniu / w kłączu / w li-
śćiu / w kwiećiu / w náśieniu / y w ſoku /
ieſt wielkim y známienitym lekárſtwem /
wzroku ſłábemu y ćiemnemu / ktory we-

dług roz-

dług rozmáitego vżywánia zá przypadkámi rozmáitymi pośila / y ku pierwßemu zdrowiu przywodźi. Ták / że miedzy wßytkiemi innymi lekárſtwy / ſłußnie z tey miáry przodek ma. Abowiem ktoby

Item: Naśienie iego.

Naśienia káżdego dniá przy obiedźie y wieczerzy / po łyżecczce żucháć go dobrze naprzod. Ták do ſámey ſtárośći wzrok oſtrzy y byſtry záchowa. Także

Item. Proch.

Proch ktory oſobliwie wzrok pośila y záchowywa / wźiać naśienia Kopru Włoſkiego dwá łoty / naśienia Kopru ſwoyſkiego / Cynámonu / naśienia Pietruſczánego Pieprzu długiego / naśienia Lubſczykowego / liśćia y z kwiatkámi Swieczkowego / Aminkowego naśienia / Szałwiey mnieyßey / Łániego czyſcu / ábo Czarnogłowu / Kminu polnego przez noc w occie pierwey moczonego y vſußonego / kwiećia Bukwicowego / Ruty / Jmbiru / Lebiodki / Celidoniey / naśienia / Hiſopu / Poleiu / Máćierzeyduſki / Cytwaru / Slázu wielkiego / ábo polnego / káżdego połoćie. To wßyſtko co namieley vtłukßy / do káżdego pokármu vżywáć go záwße / álbo wźiać dwie częśći ſoli tłuczoney / á iedne tego prochu zmießáć y do mieśá / y innych potraw miáſto ſoli vżywáć / bo ieſt ſmáku wdźiecznego.

Item.

Jny proch także dla pośilenia wzroku / wźiać Włoſkiego naśienia Kopru łotow cztery / Koriándru przyprawionego trzy łoty / długiego Pieprzu / Gálgánu / Swieczek / po pułtorá łotá / Cynámonu trzy ćwierći łotá / kwiátu y orzechá Mußkatowego / po pułtory ćwierći łotá / Rozmárynu ćwierć łotá. To wßyſtko co naſubtelniey vtrzeć y dwádźieśćiá dźiewięć łotow do tego przydáć Cukru białego. Tego prochu káżdego dniá náczczo y ná noc po łyßce ná grzance z białego chlebá przygrzáney / á w winie / ábo w málmáziey dobrey obmáczaney vżywáć. Ten ábowiem bárzo wzrok pośila y oſtrzy

Item. Salßá.

Może Salſe dla przyſmáku do mieśá / ábo ryb vczynić / wźiawßy go ze dwie łyßce y z winem dobrym rozmießáć.

Lektwarz

Także lektwarz z Włoſkieg Kopru bárzo vżyteczny / przećiw ſłábemu wzrokowi y ćiemnemu / y ku záchowániu iáſnego y dobreg / wźiać naśienia tego to Kopru co nachędoßego pułtorá łotá / Swieczek puł łotá / Gwoździkow / kwiátu Mußkatowego / Pieprzu długieg / Kubeb Cynámonu po ćwierći łotá. To wßytko co namieley vtárßy / z iárym miodem odßymowánym ze 12. vnciy / to ieſt dwádźieśćiá cztery łotow zmießáć: do tego przydáć ſoku ze świeżeg tegoż Kopru Włoſkieg podſtáłeg dwie łyßce dobre / ſoku Celidonioweg / ſoku z Ruty ogrodney podſtáłych / po łoćie / ábo po łyßce dobrey. Te ná węglu ogniſtym weſpoł ták długo powoli wárzyć / áż miernie zgęſtnieie / potym przerzeczone prochy z tym vmießáć / że będźie Lektwarz / ktorego káżdy poránek y ná noc / ták wiele ná raz vżywáć / iáko dobra śliwá Węgierſka ábo Włoſki orzech. Ten lektwarz iáko y przerzeczone prochy y wzrok dobry záchowuie y mdły pośila.

Item:

Jnny lektwarz wzrok ćiemny pośiláiacy / wźiać naśienia Kopru Włoſkiego cztery łoty / naśienia Pietruſczánego dwá łoty / polnego Hányżu / Hányżu ogrodnego / Celidoniey po łoćie. To wßytko miałko vtárßy ze dwudźieſta śiedmia łotow odwárzonego miodu záczynić. Ktorego także káżdy dźień / poránu y ná noc / iáko Laſkowy orzech dobry vżywáć.

Wątrobie zámuloney.

Ten lektwarz otwiera też y wychędaża zámulenie y zátkánie wątroby.

Mocz wywodźi.

Mocz zátrzymány wywodźi.

Kámień krßy y wywodźi.

Kámień krßy y moczem wywodźi.

Ciemne[u] wzroku rátunek / á zdrowemu záchowánie.

Ciemnemu wzroku rátunek / y iáſnemu w cále záchowániem będźie / ták czyniąc / wźiać z funt ábo puł funtá naśienie Włoſkiego Kopru / y moczyć go w dobrym w winnem occie przez noc / potym vſußyć. Tego wźiać dwá łoty / Cynámonu dwá łoty / Cukru Kánaru trzy łoty / to miałko vtłuc / y w káżdey potráwie tego vżywáć. To wielkim y znácznym rátunkiem wzroku ćiemnemu bydź może / á ile ludźiom ſtárym vżywáiąc go. Może go też miáſto Szalſe / ábo y ßalſa przy pieczyſtem vżywáć.

Item. Proch.

Ku záchowániu w cále wzroku dobrego proch / wźiać Włoſkiego Kopru naśienia trzy łoty / Kozłkowego / Cykoryey korzenia / po pułtorá łotá / Hányżu náśienia dwá łoty / kwiatkow Roſyczkowych / kwiećia Swieczkowego po łoćie / ſoku Lákrycyowego Jáłowcu / po trzy ćwierći łotá / kwiećia Cykoryowego / Slazu polnego / ábo wielkiego kwiatkow / Bobowego kwiećia / po łoćie / Ráyſkich ziarnek / ábo Kárdámomu / Cynámonu dobrego / Roże czerwoney nąprzednieyßey / po puł łoćiu / Myrobálánow czarnych / ábo Jndiyſkich / Myrobálánow ktore Chebulos zowią / z kośćek obránych / po puł łotá. To wßyſtko niepráwie miałko vtłuc / żeby w żołądku tym dłużey trwáło. Tego prochu káżdego dniá náczczo y ná noc vżywáć ná grzance w winie / ábo w málmázyey omaczáncy. Ták ábowiem wzrok dobry w cále będźie záchowány / y mdły á ćiemny náprawiony.

Głuchoćie.

Proch ten głuchoćie ieſt vżyteczny.

Głowie mdłey.

Głowę mdłą pośila / ábo mozg.

Pámięć náprawia.

Pámięć náprawia y oſtrzy. Może też do tego prochu Kánáru / Cukru / przymießáć / ile

ßáć/ ile ſie komu podoba. Ale prochu ſámego ná raz bráć co Káßtan záważy.

Item.

Też może ták z Kopru Włoſkiego proch vczynić do potraw/ dla záchowánia wzroku/ wźiać naśienia iego łot/ Swieczek/ Czarnogłowu/ ábo Lániego czyścu/ Máćierzeyduſzki/ Máieranu/ Ráyſkich źiarnek po puł łoćiu/ Száfranu ćwierć łotá/ Cukru białego dwá łotá. To weſpoł vtłuc miáłko/ y w potráwách vżywáć/ potrząſáiac ie nim.

Swieczotá y poránu máłowiδzacym.

Tym ktorzy po zachodźie ſłońcá záraz tákże y w nocy nic nie widza/ tylko wednie wźiać naśienia Włoſkiego Kopru dwá łoty/ Hányżu/ Koryándru po łoćie/ to przez noc weſpoł w winnym occie mocnym moczyć: potym vſuſzywſzy vżywáć go z káżda potráwa. Tákże przy wećie ná końcu obiádu/ ábo wieczerzey. A pierwſzy trunek przy káżdym iedzeniu ma bydź wino z Włoſkim Koprem/ o ktorym ſie niżey bedźie mowiło. Ktorego ieſliby kto mieć nie mogł/ iákoż v nas o tákowe winá z źiołmi przypráwne trudno: tedy naśienie Kopru Włoſkiego wárzyć/ badź w wodźie/ ábo w winie/ á tym wino ſobie roztwarzáć.

Item. Sok.

Przećiwko temuż nocnemu niewidzeniu/ ſok Kopru Włoſkiego bárzo ieſt vżyteczny/ ták z źiela/ z liśćia/ y z naśienia/ iáko y z korzenia/ z oſobná wypráſowány/ puſzczáiac go káżdego dniá kilkákroć w oczy.

Gutta ſerena. Jáſna ślepotá.

Przećiwko iáſney ślepoćie/ ktora Láćinnicy *Guttam ſerenam* zowia/ wielkie y zacne lekárſtwo. To ieſt kiedy oczy ſa iáſne/ żadney namnieyſzey zaſłony ná nich nie bedac/ á przećie nie widza: wźiać naśienia Kopru Włoſkieg° w occie pierwey moczone° dwá łoty/ kwiátu Muſzkatoweg° pułtorá/ kwiećia P. Máriey Zwonkow/ Swieczek po łoćie/ Czarnogłowu/ ábo Lánie° czyścu/ Rożey co narumienieyſzey/ Celidoniey/ Ruty ogrodney/ po pułtorj ćwierći łotá/ korzenia Włoſkiego Kopru pułtory ćwierći/ Hányżu náśienia puł łotá/ drzewá Orlego/ ábo Ráyſkiego pułtory ćwierći/ korzenia Koźlkowego ćwierć łotu. To miáłko vtłukſzy/ przydáć Cukru białego ośm łotow. Tego prochu záwſze vżywáć po ránu y ná noc/ ták wiele iáko Káßtanowy orzech/ ná grzance w białym winie obmaczáney/ ábo w málmázyey. Tákże w káżdey potráwie/ náwet y w trunku/ ieſt bárzo zálecone lekárſtwo.

Zawrotu głowy.

Zawrot głowy oddala/ káżdego dniá poránu y ná noc po puł łyżki naśienia ſámego biorac/ y długo w vśćiech żucháiac á połykáiac.

Item.

Też ten proch do tegoż bárzo vżyteczny/ wźiać naśienia Kopru Włoſkiego trzy łoty/ Hányżu łot/ Kminu polneg° puł łotá/ Szałwiey/ Pieprzu długiego/ Bukwice/ Muſzkatoweg° orzechá/ Lákryciey/ po łoćie/ naśienie Orlikowego/ ábo Cynowodu/ Kubeb/ Gwoźdźikow po puł ćwierći łotá/ tego prochu po puł łyżki bráć káżdy poránek y ná noc/ z Cukrem/ álbo bez Cukru/ iáko czyiá wola/ á ná grzance w białym wine obmáczáney/ przez długi czás vżywáć.

Głos gładki y iáſny á krzykliwy czyni.

Głos piękny/ gładki/ y krzykliwy czyni/ naśienie tego Kopru/ korzenia Páprotki/ Rozmárynu/ po rowney cześći wźiawſzy wárzyć w wodźie/ miodu przyłożywſzy/ y to poránu y ná noc po kubku ćiepło piiac.

Ochrápieniu y omdleniu. Káßlu zástárzáłemu.

Toż też ochrapienie oddala.

Káſzel ſtárodawny leczy/ ſoku świeżeg° Włoſkiego Kopru/ dwá łoty wźiawſzy/ á Cukru łot/ z trunkiem winá/ dobrego ćiepło/ káżdy poránek/ przez dni dźiewieć kończac.

Item.

Toż czyni proch z korzenia iego miáłko vtárty/ biorac go ná raz co czerwony złoty záważy/ z białego winá dobrym trunkiem/ Cukrem przyſłodźiwſzy. A czynić to przez dni dźiewieć.

Item. Ktory ſpáć nie dopuſzcza.

Też ná záſtárzáły káſzel/ ktory ſpáć nie dopuſzcza/ korzeń Kopru Włoſkieg° ieſt dobry/ wźiowſzy go trzy ćwierći łotá/ Kopru ogrodnego naśienia ták wiele/ ſoku Mákowego/ ktory *Opium* zowia/ dwie cześći od ćwierći łotá/ ábo co czterdźieśći źiarn iecżmiennych záważy. Korzeń y naśienie ſwoyſkiego Kopru miáłko vtłuc/ y ze trzemi łoty odwárzonego miodu záczynić/ á *Opium* ábo ſok Mákowy z trocha miodu/ w ćiepłym możdżerzyku rozetrzeć/ y z przerzeczonymi rzeczámi vmieſzáć. Tego lektwarzu záwſze náczczo dáwáć z ćiepła woda pić iáko Laſkowy orzech.

Item.

Item, Soku z korzenia Kopru Włoſkiego/ z pitym miodem/ ábo z miodowa ſyta/ káżdego dniá poránu y ná noc dáiac/ po dwu łotu ná raz/ toż czyni.

Dźiećinnemu káßlu

Dźiatkom káſzel ćieſzki vśmierza/ ſok z Kopru Włoſkiego przewárzony/ y odſzymowány: potym ćiagnionym Cukrem ośłodzony/ dáiac im go czeſto ná łyżce. Tegoż ſoku dáwáć im może zmieſzawſzy z mlekiem/ á z Cukrem kreconym/ ábo ściagnionym do lizánia.

Pierśiom Płucom.

Pierśiom/ y

Płucom wſzeláki m dolegliwośćiom/ z źimney przyczyny.

Káßlu z źimná przypádłemu/ lektwarz bárzo oſobliwy/ wźiać náśienia Kopru Włoſkiego czetery łoty/ naśienia Ruty ogrodney/ Jáłowcu/ Lákryciey/ Cynámonu po dwu łotu. To wſzyſtko miáłko vtrzeć/ y záczynić w kwarćie miodu od

ßymowánego. Tego poranu y na noc záwße iáko dobry Káßtan vżywáć. Abowiem pierśi rozgrzewa / wychedaża / flágmę z nich wywodząc.

Pierśiom nie wolnym y boleiącym.

Pierśiom niewolnym / y boleiącym ták vczyń / wźiąć tego Kopru naśienia / Pietruſczánego naśienia / Rożánego naśienia / Cynámonu przedniego / zárowno káżdego / y co namieley vtárßy z miodem odßymowánym záczynić / biorąc go po ránu y ná noc iáko dobrą Sliwę Węgierſką.

Item.

Toż czyni ſok z świeżego Kopru odßymowány / á po dwu łyßkách ná noc y ráno / z ſyty miodowey ćiepło vżywány.

Plucom zápaleniu y záwrzedźiáłośći. Suchotom.

Plucom zápaleniu / ábo o wrzedźiáłośći.

Suchotom ták zábiegáć / wźiąc ſoku tego Kopru Włoſkiego odwárzonego / miodu iárego odßymowánego po dwudźieſtu y cztery łoty to weſpoł wárzyć / áż do miernego zgęſczenia: potym przydáć Kápontyku / Lákryciey / po puł łotá / Száfránu / ſoku z ſucheg Podroſtu / ktory *Hypociſtidem* zowią Grekowie / po ćwierći łotá / y co nalepiey weſpoł vmießáć / á po iedzeniu obiednym y wieczornym / po łyżce tego záwße vżywáć.

Dychawicy. Káßlu.

Dycháwicznym y ćięßkiemu tchnieniu.

Káßlącym lekárſtwo oſobliwe / wźiąć wody / w ktoreyby Kopru Włoſkiego korzeń był do połowice wywrzenia wárzony. Tey po ßeśćiu łyżek káżdy dźień / trzy godźiny przed obiádem / dwie przed wieczerzą pić ćiepło / przydawßy ze dwie ábo ze trzy łyßki ſyropu / z Hizopu vczynionego / doświádczone lekárſtwo.

Dźieciom dycháwicznym.

Dźiećiom dycháwicznym y ćięßko tchnącym / ſok Kopru Włoſkiego / odßymowány y wypolerowány z mlekiem świeżo wydoionym / á z lodowátym Cukrem / częſto im dáiąc pić.

Plucom owrzedźiáłym y zápalonym.

Plucom owrzedźiáłym / y zápalonym lekárſtwo / wźiąć korzenia Kopru Włoſkiego gárść / vwárzyć go w miodowey ſyćie / do trzećiey częśći wywrzenia / y to ćiepło pić po kwáterce / po ránu y ná noc.

A gdźieby gorączká przytym byłá / tedy to wárzyć w wodźie ſtokowey / gárść iączmienia do niey wrzućiwßy / á ßeść łotow Cukru białego.

Sciátyce y boleniu biodr.

Sciátyce y w biodrách bole vkłáda / naśienia dwá łoty wźiąwßy / naśienia Kopru Włoſkiego / y w wodźie ſtudźienney wárzyć / przydawßy do tego miodu białego z ośmi łotow. Tego poránu y ná noc vżywáć ćiepło.

Serce kiedy ſię bárzo tłucze.

Sercu zbytnie boleiącemu / y drżącemu / ćwierć ábo pułtorá łotá náśienia tego Kopru / z Alekántem / ábo z Málmázyą / ábo z innym dobrym ſtárym winem piiąc ćiepło / ieſt rátunkiem / zwłaſczá z zimney przyczyny.

Zołądkowi choremu y oźiębłemu.

Zołądkowi choremu y oźiębłemu / ieſt tym ſpoſobem lekárſtwem / wźiąć korzenia Kopru Włoſkiego cztery łoty / Cynámonu dwá łoty / to zhrubá przetłukßy / ábo pokráiawßy / w puł gárncu winá wárzyć przedniego / áżby trzećia część wywrzáłá: do tego ośmi łotow Cukru przydáć / y po ośm łyżek ćiepło poránu y ná noc dwie godźinie przed iedzeniem pić / może go y z białym chlebem ieść.

Item.

Jnę lekárſtwo ná toż. Tegoż korzenia Kopru Włoſkiego wźiąć gárść / korzenia Pietruſczánego puł gárśći / naśienia Kopru Włoſkiego łot / korzenie pokráiáć / naśienie z hrubá przetłuc / ná to wßyſtko pułtory kwarty winá dobrego nalawßy / Wodki Kopru Włoſkiego dwá gárcá. To zálepiwßy dobrze / dyſtillowáć z kotłá vkropu wrzącego / ábo też tylko przez trzy godźiny / w onymże kotle wárzyć / á potym tego dáwáć pić po ośmi łyżek náczczo / godźin ze trzy ábo ze cztery.

Zołądkowi. Wątrobie. Sleźionie.

Jtem, Zołądkowi / Wątrobie / Sleźienie / chorym z przyczyny źimney / wźiąc korzenia Pietruſczánego / wyiąwßy z niego drzenie z funt kupiecki. To drobno pokráiawßy / moczyć ie przez trzy dni w winnym occie mocnym. Dniá czwártego / odcedźić on ocet y chowáć. Do onego korzenia Pietrußczánego / przydáć korzenia Kopytnikowego dwá łoty / Aminkowego naśienia ták wiele / Goryczki / korzenia Mikołáykowego / Máßtyki po łoćie. To wßyſtko z hrubá przetłukßy wárzyć w pułgárncu wody do połowice / potym gdy powoli przeſtydnie / przecedźić / á korzenie ono co namocniey wypráſowáć / potym zley to weſpoł z onem octem wyżßey powiedziánym / tákże y polewkę w ktorey wrzáło korzenie / do tego kwartę dobrą miodu chędogiego y weſpoł to wárzyć do zgęſczenia Syropu. Tego káżdy poránek po trzy łyßki ná raz bráć.

Zołądkowi źimnemu.

Zołądkowi oźiębłemu / flágmą we wnątrz obewrzáłemu / oſobliwe lekárſtwo. Wźiąć korzenia tego Kopru dwánaśćie łotow / y wárzyć go w kwarćie wody do połowice / á odcedźiwßy / przydáć miodu chędogo odßymowánego cztery dwádźieśćiá łotow / octu winnego dobrego puł kwarty. To do zgęſczenia Syropu wárzyć / z ktorego po trzy łyßki choremu żołądkowi dáwáć / z ták wiele wody / tegoż Włoſkiego Kopru.

Niezchowániu pokármu.

Tym / ktorzy nie mogą długo pokármu zátrzymáć w żołądku / ſok z Kopru Włoſkiego klárifikowány / z miodem odßymowánym wárzyć / do zgęſczenia Syro-

pri / náczczo po łyżce dawáć / przez dni kilká.

Plucom. Toż płucom / y

Wątrobie. Wątrobie / gdźieby iáka wádę w sobie miały / iest osobliwym rátunkiem.

Żołądkowi. Temuż żołądkowi źiebiącemu / y pokármow zátrzymáć niemogącemu / iest lekárstwem. Naśienie Włoskiego Kopru / wźiąwszy dwá łoty miałko vtártego / y zá czyniċ z sześćią łotow miodu odszymowánego / á iáko orzech Włoski káżdego poránku vżywáć.

Item. Sytá też miodowa náczczo vżywána / toż czyni.

Item. Żołądkowi nietrawiącemu y mdłemu / ćwierć ábo pułtory od łotá / prochu naśienia tegż Kopru z winem białym po ránu náczczo dawáć / bywa osobliwym rátunkiem / bo go do trawienia przystoyne przywodźi.

Mleká obfitość mámkom dáie. Pániom / pierśiámi dźiatki swe kármiące / ábo y mámkom obfitość mleká dáie / liśćie źielone w winie białym wárzone / to wino piiąc.

Item. Też świeżo źielony w mleku wárząc á piiąc / toż czyni. Korzeń tákże tego Kopru w potráwách káżdych / y w trunkách vżywány / wielka obfitość dáie mleká. Abo też ták vczynić.

Item. Wźiąć naśienia Kopru Włoskiego pul łotá / naśienia Łoczygowego / Pietruszczánego / swoyskiego Kopru naśienia. Hányżu po ćwierći łotá. To miałko vtłukszy / po ćwierći ábo troche więcey / z białym winem dáwáć / ćiepło káżdego dnia náczczo pić.

Item. Tegoż naśienia z polewkámi / z gramátkámi vżywáiąc / toż czyni. Tákże sok z tego Kopru z miodem piiąc.

Item. Jeszcze tym więcey y názbyt mleká mámkom w pierśiách mnoży / wárząc Kopru Włoskiego korzeń w wodźie ięczmieniá przypráżonego / á potym młodego másłá do tey przecedzoney wody włożyć / y znowu przywárzyć / á po kwáterce tegż pić.

Item. W winie ábo w piwie świeży moczony / y vstáwicznie miásto pospolitego trunku vżywány / toż czyni.

Ledźwiom. Ledźwiom.

Nyrkom. Nyrkom boleiącym.

Kámieniu. Kámieniu.

Pęchyrzowi. Mechyrzowym niedostátkom / naśienie Kopru Włoskiego po łoćie / ábo po pułtoru z białym winem piiąc / iest lekárstwem.

Wątrobie zámuloney. Wątrobie zámuloney / y wszelákim iey dolegliwośćiom / iest vżyteczny korzeń y z nápoiy dożrzáłym naśieniem Włoskiego Kopru / iákimkolwiek obyczáiem vżywáiąc / ábowiem otwiera zámulenia.

Nyrkom zámulonym. Nyrkom zámulonym / tákże iest lekárstwem / wźiąwszy korzenia iego y Pietruszczánego po gárśći / korzenia Koźlkowego / Hebdowego / po dwá łotá / naśienia Kopru Włoskiego / Anyżu po łoćie: Korzenie posiekáć / naśienia przetłuc / ná to nálać trzy kwarty winá białego / ábo miodowey syty / wodki z kwiećia Hebdowego pułgárncá / á dobrze wierzch náczynia zálepiwszy / w kotle wrzącego vkropu przez czterý godźiny vstáwicznie wárzyć. A gdy powoli przechłodnie / przecedźić y przydáć białego cukru z ćwierć funtá / z tego káżdy poránek y ná noc / dáwáć ćiepło choremu pić / po ośmi / ábo dźiewiąći łyżek. To ábowiem wychędaża nyrki y przechody moczu.

Item. Mechyrzowi. Mechyrz wychędaża ze szlámowátośći moczem wywodząc / piasek y kał.

Ledźwiom. Krzyżom. Biodr y ledźw boleśći vkláda.

Krzyżow bolenie tákże vśmierza / zátkánie y zámulenia z nich wyprozniáiąc.

Wątrobie záwrzedźiáłey. Bolenie / y záwrzedźiáłośći wątroby / iest lekárstwem osobliwym sok tego Kopru odszymowány y podstały / ábo kláryfikowány / piiąc go po cztery łyżki po ránu y ná noc.

Puchlinie. Puchlinę lekko wywodźi / vżywáiąc Kopru Włoskiego źielonego. Tákże piiąc naśienie iego z białym winem stárym. Też wino wodka tegoż Włoskiego Kopru rostwárzáiąc y piiąc / trawi puchlinę.

Scyátyce. Bolom w biodrách iest rátunkiem.

Kámień. Kámień krszy y moczem wywodźi / korzeń tego Kopru wárząc y piiąc.

Wietrznośćiom w żołądku y w kiszkách. Wietrzności w żołądku rospędza naśienie Kopru Włoskiego piiąc z winem / ábo sámego tylko vżywáiąc. Tákże y w kiszkách wiátry záwárte pędźi.

Nyrkom boleniu. Nyrkom boleiącym rátunek czyni / wźiąwszy naśienia tego Kopru trzy łoty / Pietruszczánego dwá łoty / Pieprzu łot. To miałko vtłukszy / po ćwierći łotá / ná raz vżywáć z wodą korzenia tegoż Kopru wárzonego.

Item. Toż też czyni sok z korzenia Kopru Włoskiego świeżo wyprásowány / piiąc go po sześći łyżek ze dwiemá winá białego dobrego. Tákże korzenia tegż Kopru w polewkách ábo y z miesem miásto Pietruszki wárzone / y z inymi potráwámi vżywány / wychędaża nyrki zámulenia slágmistego.

Item. Ná coż bolenie nyrek / okołki w wodźie wárzone Kopru Włoskiego / á po ośmi / ábo dźiewiąći łyżek / káżdego dniá po ránu y ná noc piiąc / iest lekárstwem.

Miesięczney. Toż też mieśięczną chorobę białymgłowam pobudzą / zástánowioną.

Nyrkom záwrzedźiáłym. Nyrkom owrzedźiáłym iest rátunkiem wźiąwszy Kopru Włoskiego źielonego liśćia / Pietruszczánego liśćia / Piołynu po dobrey częśći káżdego zárowno. Towespoł w możdżerzu vtłuc / sok wyżąć / y przewárzyć go troche odszymuiąc co na-

pilniey / do tego jescze przez płac gesty przecedźić / dla fusu odegnánia / y tego dáwáć káżdego dniá náczczo po łyszce / ábo po pułtory / z mlekiem od oślice z czteremi łyszkámi. To ábowiem wrzod w nyrkách wychędżáiąc będźie / y goić.

Item.

Abo też ták / sześć dobrych y pełnych łyżek soku tego klaryfikowánego wźiąwszy / przydáć do niego oleyku Fiołkow Márcowych świeżego ze cztery łyżki / Cássiey wyćiągnioney z swey piszczałki dwá łotá / To źiele pić / ábowiem záwrzedźiáłośći nyrek y przymiotu ich ogniſtemu / bárzo bywa vżyteczno.

Wątroby zámulenia żołtey nie mocy.

Wątrobie zámuloney.

Zołtey chorobie / tákże sok Kopru Włoskiego klaryfikowány iest lekárstwem / wźiąwszy go z sześć łyżek / ze dwiemá tákże łyszkomá miodku kwáśnego / Oximel rzeczonym / á po ránu ćiepło piiąc.

Kámieniu nyrkowemu.

Od kámieniá nyrkowego dreczonym / iest rátunkiem. Wźiąwszy korzenia Kopru Włoskiego dwie gárśći / y w pułgárncu winá ábo wody wárzyć do połowice / á po ránu y ná noc / po ośmi ábo dźieśiąći łyżek / ná raz ćiepło bráć. To ábowiem kámień krszy y wywodźi moczem. Ale lepszym to rátunkiem będźie y predszym / gdźie tego trunku w kąpieli vczynioney z Slazu wysokiego y z korzeniem wárzonego / vżywáć chory będźie. Doświádczona

Item. Proch.

Proch przećiwko temuż kámieniu bárzo osobliwy y doświádczony. Násienia Kopru Włoskiego wźiąć dwá łoty / Anyżu / Prosá wroblego nasienia / Lákrycyey / Kminu polnego / Pietruszczánego nasienia po łoćie / cukru dwá łoty białego. To wespoł miáłko vtłuc / á po ćwierći ábo po pułtory łotá z białym winem / ábo z iucha pietruszczánego nasienia po ránu y ná noc pić.

Od mnożenia kámienia záchowywa y broni.

Też tenże proch záchowywa y broni od kámieniá / nie dopuszczáiąc mu śie mnożyć / biorąc go ná raz iáko Lászkowy orzech / ná grzance w winie dobrym obmáczáney / czyniąc to poránu y ná noc. Może tegoż prochu z pieczona gruszká vżywáć / ábo iáko śie komu podoba.

Kámień z nyrek bez bolu wywodźi.

Kámień bez bolu wielkiego wywodźi / korzenie y z okołkámi ná ktorych by nápoły z dojrzáłym náśieniem / po gárśći káżdego wźiąwszy było / Lákryciey dwá łoty / Liśiego ogonu korzenia / puł gárśći / w puł gárncu wody z winem nápoły / do trzećiey częśći wywárzyć / á po dźieśiąćiu łyżek tego ćiepło náczczo y ná noc pić: kąpanie tákże iáko śie wyższey powiedźiáło vczyniwszy po pás.

Moczu ćiężkiemu puszczániu.

Ciężkiemu puszczániu moczu / z tłuczenia / y zbićia. Tákże gdy w zá spłynieniem krwie w pęcherz / mocz nie może odchodźić / nasienie tego Kopru iest rátunkiem / wźiąwszy go łot / Pietruszczánego nasienia / polney Márchwie / Ptászego gniazdá nasienia / Piołynu / Styraku rumiennego / naśienia Malonowego obłupionego / liśieczkow co namłodszych z serduszek Rzotkwie suchych / káżdego po puł łoćiu: z tego wszytkiego co namielszy proch vczyniwszy / dáwáć po łoćie / ábo po pułtory ćwierći łotá / z mlekiem oślim / ábo z woda w ktoreyby było wárzone korzenie tego Kopru y Szpárágowe / o co snádniey / ile v nas niżli o mleko ośle.

Toż też lekárstwo rospráwia krew w żołądku zśiádła / ábo ná ktorymkolwiek innym mieyscu / bądź z potłuczenia / álbo z bićia / bądź z iákiey inney przyczyny.

Item.

Moczu kto nie może puszczáć / temu iest dáwáć Kopr Włoski z Fiołkowym korzeniem: tákże y w trunku / też dáwáć mu we dnie y w nocy / kiedy spáć ma iść po pięćiu ábo sześćiu łyżek Włoskiego Kopru wodki pić.

Mieśiączne pobudza.

Chorobę mieśięczna pániom porusza y wywodźi nasienie Kopru Włoskiego z białym winem / poránu y ná noc piiąc.

Pęcherzowi.

W pęcherzu boleśći vśmierza / ktore by wáia podczás z ćiężkim puszczániem moczu / Kopr włoski / Opich / Rutá / serduszká w Rzotkwiáney náći / Poley / káżdego po gárśći wźiąwszy: Pieprzu łot / źiołá pośiekáć drobno / Pieprz z hrubá przetłuc: ná to wszystko nálać trzy kwarty wody studźienney / á kwarte winá dobrego białego y do wywrzenia trzećiey częśći wárzyć / á gdy powoli przechłodnie / przecedźić / y one źiołá mocno wyżąć. Do tego przyłożyć sześć łotow białego Cukru / y powtore przywárzywszy przecedźić / á choremu po sześć ábo śiedm łyżek / poránu y ná noc przez cáły tydźień pić dáwáć.

Item.

Abo tym sposobem / wźiąć wierzchołkow ábo okołkow tego Kopru y z korzeniem / po rowney dobrey częśći: to w wodźie ábo w winie wárzyć / á po ośmiu łyżek dáwáć náczczo y ná noc pić.

Item.

Albo też ták / wźiąć korzenia tego to Kopru dwie gárśći / korzenia Gromowego / co drudzy Szpárákiem zowią / korzenia Pietruszczánego / Biedrzeńcu białego korzenia / Lámi kámieniá / káżdego po gárśći: to wespoł wárzyć we dwu kwartách wody / w trzećiey winá / do wywrzenia trzećiey częśći. Do tego włożyć z ośm łotow Kánaru cudnego / y to choremu przez dźiewięć dni pić dáwáć ćiepło náczczo / po kwáterce / ábo mniey.

Pęcherzowym wszelákim niedostátkom.

Przećiwko wszelákim niedostátkom y dolegliwośćiom pęcherzá / wźiąć ze dwie gárśći korzenia Włoskiego Kopru / Pietruszczánego korzenia garść / Cukru białe-

go z ßeść łotow: to w konwi ábo w gárncu dobrze zálepić / á w kotle vkropu wrzacego wárzyć / przez cztery godźiny: á z tego po kieliſzku miernym / poki ſtawá / káżdy poránek ćiepło pić.

Krimmen. Kolice.

Morzeniu ábo kolce ze zbytnych wilgotnośći / trunek bárzo z Kopru Włoſkiego oſobliwy / wźiać korzenia tego Kopru cztery vncie / to ieſt / ośm łotow / Pietruſczánego korzenia cztery łoty / naśienia tego Kopru cztery łoty / Hányżu / Kopru polnego / Pietruſczánego naśienia / po dwu łotow / Chrzanu cztery łoty / korzenie drobno pokráiawßy z inymi rzeczámi / wlać ná to pułgárncá winá / á kwartę wody wárzyć / do wywrzenia trzećiey cześći / y te° po dźieśiaćiu łyżek dwákroć przez dźień choremu pić dáwáć. Gdźieby też kto chćiał mieć ten trunek purguiacy / tylko ſpułtorá łotá ſámych liſtkow Seneſowych chedogo z łobożia obránych przydáć / Cynámonu drobno połamáneg° pułćwierći łotu: y ná to wßyſtko nálać przerzeczonego trunku dźieśieć łotow ábo łyżek co nagoretßego / y poſtáwić przez noc ná ćiepłym mieyſcu / názáiutrz ráno przecedźić / y wyżać mocno / á ćiepło choremu dáć wypić / zpieć godźin przed obiádem.

Końſkiemu morzyſku.

Koń gdy ma morzyſko / ábo bole wewnatrz / Kopru Włoſkiego naśienia ze cztery łoty miáłko vtłuczonego / z kwartą winá ćiepłego / wlać mu w gebę / y nákryć go dobrze żeby ſie co nabárźiey poćił.

Feb: káżdegodniowey.

Febre káżdegodniowa leczy / vżywáiac látoroſtek młodych w pokármiech wárzonych. Tákże korzenia iego w wodźie wárzonego Cukrem oſłodźiwßy / dáwáć choremu ieść / á iuche przy iedzeniu miáſto innego trunku pić.

Item.

Abo też ták / Wźiać korzenia tego Kopru dwá łoty / Biedrzeńcowego / Pietruſczánego po łoćie / Hányżu / Kopru ſwoyſkiego naśienia po puł łotá / Cukru łot ábo ßeść. To wárzyć w gárcu wody / że ná dwá pálcá vwre / to miáſto poſpolitego trunku dáwáć pić / á innego nic.

Feb: nieſtáteczney.

Też Febrách nieſtátecznych y w nieuſtáwicznych trzećiaczkách / vżywáć tego źiela y korzenia z pokármy dobrze / tákże y w lekárſtwách.

Item.

Wodá też do pićia poſpolitego táka ieſt im bárzo zdrowa / á ile tego dniá / ktorego przypáda. W iny dźień wolnieyßy winá dáwáć im po trunku / roſtwárzáiac go ta woda / ktora ták ma bydź gotowána: Dwá łoty wźiać korzenia Kopru Włoſkiego / naśienia iego / y Kopru ogrodnego tákże naśienia / po puł łotá / korzenia Pietruſczánego / Cynámonu po łoćie / Cukru białego ßeść łotow: Ná to wßyſtko nálać garniec wody ſtokowey / y zálepić / á przez cztery godźiny wárzyć w kotle vkropu wrzacego: potym przecedźiwßy vżywáć.

Feb: trzećiacce.

Trzećiacce dwoiſtey / ábo ſowitey / ktora trzećiego dniá dwákroć przypada / ábo też co dźień / ieno pierwßego dniá ſroßßa / ábo też lekßa / drugiego lżeyßa / ábo ćieżßa: to lekárſtwo bárzo ieſt vżyteczne / dwákroć káżdeg° tegodniá biorac: Wźiać ſoku przewárzonego y odßymowánego z ßeść ábo śiedm łyżek / w ktorym Mánny Kálábriyſkiey co naświeżßey dwá łoty rozetrzeć / y dáć ze cztery godźiny przed obiádem choremu wypić.

Feb: flágmiſtey ábo káżdego dniá.

Febrze flágmiſtey / ktora poſpolićie káżdego dniá trapi / ieſt lekárſtwem / ſok Kopru Włoſkiego kubek y z ſokiem z Zwieśinoſkowym / y z Pietruſczánym / káżdego po puł kubká: to weſpoł wárzyć do zgeſczenia ſyropu / ábo lektwarzu: potym po łyßce tego z winem białym pić co naćiepley: A to náczczo / poćić ſie co nalepiey potym.

Feb: quartannie çwártacce.

Quártánnie tákże ieſt lekárſtwem / wźiawßy tego Kopru korzenia garść / Piołynu ná gorách roſnacego / puł gárśći / to w pułtoru kwart winá wárzyć / do wywrzenia trzećiey cześći: do tego ze trzy łyßki miodku Rożánego przydáć. A gdy chory poſobie pobáczy żeby go iuż miáłá nádchodźić / nie ma leżeć / ále ſię y tám y ſám przechodźić / wźiawßy tego lekárſtwá z łyßek ábo z ośm: A gdźie źimnicá iuż nádidźie / położyć ſię y dobrze nákryć / żeby ſię mogł co nalepiey zápoćić / to raz y kilká vczyniwßy / przepádnie kwártánná.

Feb: wßelákim.

Wßelákim febrom ieſt oſobliwym lekárſtwem ten trunek: wźiać dwá łoty korzenia Kopru Włoſkiego / Cynámonu pułtory ćwierći łotá / Cukru białego ośm łotow: to weſpoł w konwi dobrze obwárowáney / trzy godźiny w kotle vkropu wrzacego wárzyć / potym przez ſukienny płát przecedźić / y po ośmiu / ábo dźiewiaćiu łyżek tego káżdego dniá / poránu y ná noc vżywáć.

vkßnionym od gádźiny.

Vkßnionym od gádźiny / y od niedźwiatká / proch z naśienia Kopru Włoſkiego z winem białym dobrym / piiac po ćwierći ábo po pułtory od łotá / ieſt rátunkiem.

Do Venuſá potężnie çzyni.

Tegoż tẏ ſpoſobem vżywáiac / czyni potężne do ſkutku małżeńſkieg° / ábo do Wenuſá. Tákże korzenie y liśćie tego Kopru / z potráwámi vżywáne / toż czyni.

Stáre oſerſiwia.

Stárẏ y w lećiech podeſtẏ ludźiom ieſt niemáłẏ pośiłkiē y rátunkiē / w ich mdłych śiłách: wźiawßy Kopru Włoſkieg° naśienia ze dwá łoty / Myrobálanow / ktore zowia Chebuli / koſtki ábo pecki z nich wyiawßy łot / Cukru białego trzy łoty: to miáłko

weſpoł

weſpol vtlukßy / po pul łyßki na raz tego bráć / z grzanka białego chlebá / w winie ábo w málmázyey zmaczáney: á to poránu y ná noc káżdego dniá czynić. Záchowuie abowiem przy czerſtwośći ludźie ſtáre / y iákoby ie odmładza.

Moßn om opuchłym.

Puchline z moßen y z łoná białogłowſkiego wywodźi / w winie korzeń tego Kopru wárząc / á poránu y ná noc / po dobrym trunku ćiepło piiąc. Też korzenie Kopru Włoſkiego do káżdego trunku kłáść dobrze tákim chorym.

Moczu nie záttrzymá niu.

Tym ktorzy moczu zátrzymáć nie mogą / wźiąć korzonek tego kopru. Grochu Ptáßego ábo Gesiego roſczke / to vtłuc y z winem dáć pić / záſtánawia mocz.

Łamániu w członkách.

Łamánie w członkách y w ſtáwiech vśmierza / wźiąwßy naśienia Kopru Włoſkiego łot / Jálowcowych iąderek / Pieprzu po dźiewiąći źiarn / to weſpol miálko vtrzeć / y z iárego miodu chędogiego z pultrzećiá łotá zmießáć / y z winem dobrym dáć wypić / pocąc ſię potym.

Łupieżom y páprzyſkom w głowie.

Łupież / y

Páprzyſká z głowy wychędaża naśienie Kopru Włoſkiego miálko vtárte / á w winie záczynione / náćieráiąc iáko máśćią / głowę. Toż ług czyni w ktorymby to naśienie było wárzone / głowę nim przemywáiąc.

Párchom y innym ſtrupom.

Párchy / y

Wßelákie ine ſtrupy ná głowie leczy / naśienie tego Kopru w winie wárzone / tym często á żadnym inym ługiem áni wodą / przemywáiąc głowę.

Item.

Też toż czyni naśienie Kopru tego z śiárką żywą ábo ſurową á z ſáletrą zarowno káżdego co namnieyß vtárßy / z winem zmießáć / á tym ná noc głowę náćieráć / záś po ránu przerzeczonym winem przemywáć. Doświádczone lekárſtwo y od ſtárożytnych ludźi vżywáne.

Spik y ſubet lecży w gorączkách.

Spánie zbytnie w wielkich á ſrogich gorączkách y w innych chorobách odeymuie ſok świeży z korzenia Kopru Włoſkiego wyżęty / á w nos ſtrzekány. Abo też w occie toż korzenie wárząc / á chuſtę ábo gębkę maczáć / y pod noſem śpiącemu trzymáć.

Item.

Szalonym od rozumu odchodzącym.

Száleiącym y od rozumu odſtępuiącym / przypada podczás ſpik ná nie że ſię ich dobudźić trudno. Te potrzebá tym ſpoſobem budźić. Wźiąć ſoku świeżo wyćiągnionego tegoż Kopru / pięć łotow / octu winnego co naiádowitßego / w ktorym by był orzech Mußkatowy wárzony / trzy łoty / to pomießáć. Potym gębkę namoczyć w Jſopowey wodce / y wyżąć ią co nalepiey / znowu ią w tym przerzeczonym occie zmáczáć / y w nozdrze choremu wetkáć. Záras ocknie ze ſnu nagłębßego.

…łowy bolemu.

Bolenie głowy ćiężkie oddala / korzeń Włoſkiego Kopru bądź świeży / ábo ſuchy / wárząc go z mąką ięczmienną / á ná czoło ćiepło pláſtruiąc.

Wzroku ćiemnemu y ſłábemu.

Ćiemnemu wzroku / ſok ze świeżego korzenia Włoſkiego Kopru klárifikowány / ieſt wielkim y doświádczonym lekárſtwem / wźiąwßy go ze dwie łyßce / á miodu iedne / puſzczáiąc tego w oczy przynamniey dwá kroć przez dźień / poránu y ná noc / po trzy ábo czterey kropki.

Item.

Jtem, Wźiąć ſoku ze świeżego korzenia tego Kopru z ośm łyżek / ſoku z ogrodney Ruty / ſoku Piołynowego / miodu iárego / moczu od chłopięćiá zdrowego / y nie pokálánego / winá białego ſtárego á przednie dobrego / káżdego po cztery łyßki / Aleopátyku co nachędożßego miálko vtártego pul łotá. To wßytko weſpoł pomießawßy / wárzyć ná wolnym ogniu węgliſtym / áż zgęſtnieie iáko miod / vſtáwicznie wierzbowym ßpatłem mießáiąc. To chowáć w miedźiánym ábo w mośiądzowym naczyniu / w ktorym / nietylko w cáłey ſwey mocy może bydź záchowána / ále też co dźień lepßa. Tey máśći po troße w oczy z ráná y ná noc puſzczáć / ábo y pomázowáć. Nietylko mdły y ſłáby wzrok pośila / ále też zá czáſem záſłony z nich zgánia / ábo y wrzedźieniczki / ktore pod czás ná białym / pod czás ná źrzenicy záśiadáią.

Item. Wodká.

Jne bárzo koßtowne mázánie / ábo vodká oczom ćiemnym / tákże zdrowym do záchowánia wzroku. Ná końcu Mieśiącá Lipcá / ábo ná początku Sierpniá kiedy iuż Kopr Włoſki w kłącze / ábo w łodyżę doſyć miąßße wyrośćie / y w kwitnieniu zupełnym ieſt / zerznąć go co namiążßeyßy we wtorym członku od źiemie ábo od korzenia / á zerznąć go rowno / żeby żadney ryſy áni roſczepienia nie było / zá tym drzeń ktory w nim ieſt biały / chędogo drotem z niego wyiąć áż do korzenia / tylko żeby nie był pręt roſczepiony / y ná pełnić go / miálko vtłuczonym białym cukrem lodowátym / wierzch woſkiem co nalepiey zálepić / y ſkoreczką z wierzchu obwiązáć / żeby żadna wilgotność tám áni deſzcz nie doßedł / y ták przez cáły tydźień tego zániecháć / áż ſię w tym czáśie ſok z korzenia tego Kopru ziednoczy z cukrem / y w wodność ſię przemieni. Potym / dniá dźiewiątego ſubtelnym ßydłem przepchnąć on pręt / tylko obyczáynie / żeby ſię nie roſczepił / y wytoczyć z niego wilgotność onę bárzo iáſną y przeźroczyſtą / w ßkláne naczynie náchyliwßy onego prętu / dla ſnádnego wytoczenia / tey w oczy po kropce ábo cztery / raz y kilká przez dźień puſzczáć. A ktoby cukru

lodowátego mieć nie mogł / tedy miodem chedogim białym/sámo pátoka nápełnić Toż vczyni iáko y cukier lodowáty

Item. Wodká.

A gdźieby też chćiał kto te przerzeczona wodke mieć mocnieyßa y poteżnieyßa / tedy Koperwaseru Rzymskiego białego subtelniuchno vtártego trzećia cześć ćwierći łotá ʒj. do cukru ábo w miod przymießáć. Táka wodká zasłony y wrzedźienice ná oczách trawi / y wzrok iásny czyni. Ale wodke potrzebá w miedźiánym naczyniu chowáć do potrzeby / ktorey/ tákże przerzeczonymi sposobem / vżywáć.

Item.

Jtem, Oczom ćiemnym y wzroku słábego lekárstwo. Wźiać okołkow z liśćiem Kopru Włoskiego dwie gárśći / Ruty ogrodney / Swieczek po gárśći. To w wodźie wespoł wárzyć / á z onego páre ćiepła w oczy pusczáć / częstokroć powtarzáiac.

Item.

Przećiwko temuż wodká bárzo potrzebna y kosztowna. Wźiać soku ze świeżego kwiećia Włoskiego Kopru ßeść łotow Bálsamu dystyllowánego/ktory *Antybalsamum* inizowia/ trzy ćwierći łotá/ kámienia przypráwnego / ktary Cáláminaris zowia / to iest / ćwierć łotá. To vmießawßy / w oczy po kropce / po cztery kroć przez dźień.

Item.

Jtem. Jne mázánie do pośilenia wzroku. Wźiać soku Kopru Włoskiego klarownego / oliwy co nastárßey / miodu po dwá łoty. To w naczyniu miedźiánym chowáć / á raz y cztery przez dźień po kropce ábo po dwie w oczy pusczáć.

Drudzy tylko z miodem mießáia ten sok / y w oczy po kropek dwu ábo trzech pusczáia / ile stárym ludźiom.

Item.

Jtem, Wźiać świeżo źielonego Kopru Włoskiego garść ábo dwie / á włożywßy go w nowy polewány gárniec dżdżowey wody nań nálać / y przez kilká dni dáć mu moknać/ potym wyiawßy Kopr/ wode do wymywánia oczu y po kropli/ ábo trzech/ w nie pusczánia / chowáć.

Item.

Jtem, Wźiać soku tego Kopru kláryfikowánego y przeźroczystego łotow dwánaśćie / Miodu iárego co nachedożßego cztery łoty / do tego przyłożyć trzy ábo cztery dukaty złotá Węgierzkiego przedniego/ żeby wespoł to wrzáło w naczyniu miedźiánym / ábo miásto dukatow / bitego złotá przedniego ze dwánaśćie listow. To gdy do połowice wywre / w ßkláney báńce chowáć / bárzo osobliwe mázánie do oczu / ktorego przerzeczonym sposobem vżywáć.

Item.

Jeßcze kosztownieyßa ná toż / tym sposobem bywá czyniona wodká. Wźiać co naimłodßych wierzchołkow / ábo okołkow Kopru Włoskiego/niżli pocznie kwitnać y z liśćiem soku pełnym/ile kto chce: nápełnić tym ßklenice / żeby iey czwárta cześć byłá prozna. Druga táka ßklenica prozna wywroć ná one pierwßa żeby tey wierzch w one pierwßa wßedł / y zálepić co nalepiey/żeby pará by namniey nie wychodźiłá/ y postáwić to w máciochu/żeby ná to słońce biło południeyße. Záczym w kilku godźin / náydźie sie ná spodku wodká/ktora z pilnośćia w ßkláney báńce chowáć do potrzeby oczney. Abowiem bárzo

Oczom ćiemnym/

Item. Oczom płynacym

Oczom płynacym iest vżyteczna/ wysußáiac wilgotnośći z nich zbytnie.

Item.

Item, Oczy ćiemne pośila y bystre czyni. Wźiać soku Kopru Włoskiego / Celidoniowego kláryfikowánych przez sukienne płáty / po łyscze / ábo ile sie podoba / mleká białogłowskiego chłopie karmiacey / trzy łyßki / Aleopátyku miáłko vtártego trzećia cześć ćwierći łotá/ ßáfránu co záważy dźieśieć ziarn ieczmienných zmießay. Tá wodká/nie tylko ćiemne oczy iasnymi czyni/ ále y wrzedźienice ná nich/ ábo ine łuski spadza.

Item. Kosániu świerzbieniu w oczach.

Jtem, Sok Kopru Włoskiego kláryfikowány/ przez dwádźieśćia dni ná słońcu w naczyniu miedźiánym wysmáżony / oczy tym pomázowáne / ćiemnosć ich oddala / kosánie y świerzbienie ich odgánia.

Item.

Jtem, Dwie cześći soku Kopru Włoskiego / á iedná Koßysczkowego / w oczy pusczáiac bystry wzrok czyni. Abo chusteczke w tym máczáiac / ná oczy przykłádáć.

Item.

Sok z korzenia Kopru Włoskiego kláryfikowány / z rowna cześćia miodu co nachedosßego: to do zgesczenia ná wolnym ogniu wárzyć / á potym w miedźiánym naczyniu chowáć : oczy ćiemne iásnieyße czyni / y wzrok ostrzy / trocha mleká białogowskiego rostworzywßy w oczy pusczáć kilkákroć przez dźień. Toż też czyni korzeń tegoż Kopru wárzony w wodźie / często nia oczy wymywáiac.

Item. Wrzedźienicom ná oku.

Másć ná toż/ tákże

Máiacym ná białym w oko krosty/ ábo wrzedźienice: wźiać soku Włoskiego Kopru / żołći kuropátwiey/ miodu iárzecego po rowney cześći: to co nalepiey vmießawßy / przez dwádźieśćia dni ná słońcu dáć temu stać / potym w oczy pusczáć po kilkakroć przez dźień. A gdźieby kto chćiał to lekárstwo ostrzeyße / żeby plány y zasłony zwierzchne ná oczu zegnáło y zrawiło / tedy przywźiać żołći kuropátwiey we dwoynasob / y distyllowánego Bálsamu / ktory *Antybalsamum* mianuia/ á oliwy co nastárßey potroße / y temu dáć stać ná słońcu/ iáko sie powiedźiáło wyżßey / á

ßey / a potym w oczy puſczáć.

Sok klarowny Kopru Włoſkiego / z Aleopátykiem / á z trochą Kamphory miáłko vtártey / krew z oczu ſpadzą z vderzenia / puſczáiąc po kropce ábo po trzy w oczy tey wodki.

Krew z oczu z vderzenia ſpadza.

Płynącym oczom /
Swierzbiącym / y
Gryzienie w nich vśmierza / korzeń Kopru Włoſkiego / Rutá ogrodna / Kmin kramny / Bobki y Roża / po rowney częśći / w winie białym wárząc / do połowice / á tym raz y cztery przez dźień oczy wymywáć. Abowiem wilgotnośći zbyteie y iádowite w nich trawi.

Ocżom płynącym. Swierzbiącym. Gryżącym.

Toż czyni korzenie tegoż Kopru z wodą y z oliwą po rowney częśći wárząc / áż do wywrzenia wody: potym co ná mocniey przez chuſtę chędogą wyżąć: á tym oczy pomázowáć. Płynienie oczu zaſtánawia.

Item.

Zmázy ábo plány ná oczách z gánia y trawi / korzeń kopru Włoſkieg wárzony w Fiolkowey wodce / nákrywßy z wierzchu miedziána miednicą / á wodę tę ktora ſię ná miednicy z páry onego wárzenia ſádźić będźie / w naczynie ßkláne zbieráć / á do potrzeby chowáć / częſto przez dźień puſczáiąc tego po kropce / ábo trzech w oczy.

Plány z oczu zgánia.

Gdy kto ma żárćie w oczu y ćmienie / ſok tego Kopru przechędożony / z Aleopátykiem / w naczyniu miedziánym vmießawßy / przez trzy dni dáć mu w onym naczyniu ſtać: potym w oczy ćmiące po kropce ábo trzech puſczáć: doświádczona. Abo ſoku przechędożonego Włoſkiego Kopru / wźiąć ze dwie łyżce kámieniá / ktory zowią *Calaminarem*, to weſpoł vmießawßy / w oczy puſczáć / raz y cztery przez dźień.

Roſćmiu y żárćiu w oczách.

Zmázy wßelákie białe ná oczách / ktore wzrok záſtániáią y ćmią / ſok tego to Kopru z moczem pácholęćiá zdrowego y niepokálánego / w miedźiánym naczyniu do połowice wárzony / y w oczy częſto przez dźień puſczány.

Zmázom białym ná oczách.

Zołtość z oczu ſpądza / ſok wyżęty z korzenia Kopru Włoſkiego / á w oczy puſczány. Toż czyni korzeń tegoż Kopru z okołkámi / ábo z wierzchołkámi źiela ſwego wárzony / páre w oczy puſczáiąc z tego.

Zołtośći ná oczách.

Oczom poczynáiącym tarniećieć ábo drewniećieć / á iáko drudzy mowią w ſłup iść / ſok Kopru Włoſkiego z oliwą ſtárą / á miodu iárzęcego / co naświeżßego / y naczudnieyßego / po rowney częśći wźiąwßy / tym oczy pomázowáć.

Oczom tarniejącym y w ſłup idącym.

Oczy poſila y wzrok w cále záchowywa / naśienie Kopru Włoſkiego / káżdy poránek żucháiąc długo / á párę z vſt po rece w oczy puſczáiąc: á potym onymże miáłko z żuchánym oczy pomázuiąc. Jeſzcze ſnádniey y lepiey / gdźieby ieden drugiemu to czynił: zwłaſzczá ktoryby nie miał zapáchu z vſt śmrodliwego.

Wzrok záchowywa y poſila.

Zapách z vſt wdźięczny podáie.
Dźiąſłá wychędaża.
Zęby białe czyni / naśienie wieczor y poránu káżdego dniá żucháiąc.

Zapách w dźięczny z vſt dáie. Dźiąſłá chędoży. Zęby białe czyni.

Ktorzy po zachodźie słońcá y w nocy przy świecy nie mogą nic widźieć / tym dobrze wárzyć w wodźie źiele Włoſkiego Kopru / y z naśieniem iego / á te páre w oczy z wieczorá y poránu puſczáć.

Slepnocym.

Też ſámego naśienia záwße po obiedźie y wieczerzy vżywáiąc / wzrok oſtry y byſtry czyni / bo páry z żołądká do głowy idące / tłumi y broni im dochodźić do oczu.

Wzrok oſtrzy.

Biegunki z oſłabiáłośći żołądká záſtánawia naśienie / vżywáiąc go potroße. (*Plin.*)

Biegunce z zepſowánia żołądká.

Kolkę / ábo
Gryzawki y Dárćie w kißkách vśmierza / wárząc go / á te iuche piiąc. (*Plin.*)

Kolice ábo dárćiu w kißkách.

Pokurczonym / korzeń Kopru Włoſkiego w winie wárzyć / á pić ieſt lekárſtwem.

Pokurczonym.

Mieyſcom nápuchłym z przymiotem ogniſtym / liśćie tego Kopru w occie wárząc / á przykłádáiąc. [*Plin.*] Abo też z korzenia iego / á z woſku / pláſtrowánie czyniąc. Tenże

Nápuchłym mieyſcom z przymiotem.

Członkom wſtydliwym oboiey płći / bárzo ieſt przyiemny / korzeń w winie wárząc / tym ie nápárzáiąc. *Item*, Tenże / z oliwą rośćieráiąc y námázuiąc.

Członkom wſtydliwym przyiemny.

Zá śmiáłośći / korzeń rozgánia z woſkiem pláſtrowány.

Záśmiáłośći.

Tym ktorzyby ſtonogá wypili / ták korzeń iáko naśienie z winem pić dobrze.

Stonogiem ſtrutym.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi / ktora zbytnich wilgotnośći zimnych flágmiſtych pochodźi / wźiąwßy korzenia Sośinki miáłko vtártego / Páluchow ktore *Hermodactylos* zowią / káżdego po ćwierći łotá: to weſpoł w ſoku Kopru Włoſkiego wárzyć / á przecedźiwßy náczczo dawáć pić. Tákże ná noc / ieno nie z obetkánim żołądká. [*Plat.*]

Puchlinie.

Záſłonę z oczu ſpądza niezáſtárzáłą.
Swierzbieniu oczu / wźiąć Kopru tego naśienia trzy łoty. Kárdámonu dwá łotá / Kubeb łot / liśćia Szałwiowego łot / Cynámonu trzy łoty / Anyżu połtorá łotá Mußkatowego kwiátu dwá łoty Kminu czarneg / to ieſt Czárnuchy ogrodney y pachniącey naśienia łot / *Species Diambre* puł łotá: to weſpoł co namieley vtrzeć / y káżdy wieczor y poránek ná grzance przypieczoney / w málmázyey / ábo w dobrym winie pierwey omaczáney co ćwierć

Pámłoce ná oczách.

abo pułtorá łotá záważy/ ćiepło vżywáć/ godźinę przed obiadem/ tákże y przed wieczerzą/ czyniąc to przez cáły mieśiąc.

Item.

Drugi proszek zasłone z oczu zganiáiący/ wziąć kámienia/ ktory zowią *Calaminaris*, Szmáráku/ Ametysu/ przyprawnych swym obyczáiem puł ćwierći łotá oboygá/ pereł ták wiele/ korałow czerwonych przyprawnych też tylo: to co namieley vtárszy/ káżdy wieczor iáko śiemienne źiarno ná raz w oczy pusczáć/ potym w puł godźiny tą wodką sobie oczy wymywáć.

Wźiąć wodki Rożáney.
Wodki Rućiáney.
Wodki Kopru Włoskiego.
Wodki Celidoniowey.
Wodki Swieczkowey.
Wodki z Ostrożek.

Káżdey po puł kwarty/ Kámfory do tego dwá łoty/ Tuciey przepárowáney łot/ Cukru lodowátego łot: to wespoł z Alembiku w kotle vkropu wrzącego distyllowáć/ y tym oczy w pułgodźiny po zásypániu wyższey przerzeczonym prochem wymywáć. To wszystko czynić po przepurgowániu státecznym/ głowy álbo y ćiáłá wszystkiego. Potym y przez kichánie tákowe/ może też głowę czyśćić/ wźiąć Máćierzeyduszki/ Poleiu/ liśćia Ostroszkowego/ Máierániu po ćwierći ábo po pułćwierći łotá/ Diámbry źiarn śiedm ábo ośm: to co namieley vtrzeć/ á w nozdrzá tym prochem zádmucháć/ wźiąwszy go ná raz iáko trzy álbo cztery źiarná pszeniczne záważą.

Zebom lecym.

Bol zębow vśmierza żucháiąc y másztykuiąc go miedzy zębámi/ á sok iego ćiepło w vśćiech trzymáiąc.

Krostom ná iezyku y w vśćiech.

Krosty ná iezyku záśiádłe/ ták stárym iáko y dźiateczkom. Tákże

Vstom záwrzedźiáłym.

Vst záwrzedźiáłość y zápsowánie leczy/ popioł z korzenia Kopru Włoskiego z miodem/ iáko máść vczyniony/ tym mázáć.

Vszom chrobáczliwym.

W vszách ropistych chrobáctwo záległe morzy/ sok tego Kopru z octem ćiepło lány. Tákże

Vszom ropistym.

Záwrzedźiáłe y ropiste vszy wychędaża y goi/ sok klarowny z miodem w nie pusczány.

Krupberger. Traducze[r] wonemu.

Proch Włoskiego Kopru z sádłem Czáplim/ czerwone krosty z twarzy/ ábo trąd spądza/ náćieráiąc zlekká. Tákże inne sprosne zmázy.

Pierśiom białogłowskim spuchłym.

Spuchnienie pierśi białogłowskich leczy/ naśienie tego Kopru/ z Márzymiętką á z wieprzowym sádłem vtłukszy przykłádáć.

Item.

Tákże korzeń tegoż Kopru drobno pokráiány y w wodźie wárzony/ áż prawie do wywrzenia/ y do rozewrzenia korzenia: potym w donicy nowey álbo w możdżerzu rozetrzeć/ y plastrowáć pierśi rozgania/ ábowiem wsczynáne bolączki.

Mlekу zbytniemu w pierśiách.

Zbytnie mleko w pierśiách pániom y mámkom tráci/ sámo źiele Kopru Włoskiego wárzone/ á z oleykiem Rumienkowym/ ná pierśi przykłádáne.

Dychawicy. Suchotom.

Dycháwice y ćiężkość tchnienia.

Suchoty leczy/ wźiąwszy wierzchołkow tego Kopru/ wierzchołkow Kopru ogrodnego/ kwiećia Rumienkowego/ naśienia Fengrekowego/ Lnianego/ Máki Pszeney zobi/ Jęczmienney/ Mieśiwośći z Datlow/ Fig suchych tłustych/ káżdego po cztery łoty/ to wszystko vtłuc ná proch/ á Dátle y Figi drobno pokráiáć/ w wodźie wárzyć do zmięknienia/ potym ná panwi przydawszy prochy przerzeczone/ w wodźie stokowey smáżyć/ do tego oleyku Rożánego/ y Fiołkowego/ po cztery dobre łyżki. To ták długo smáżyć/ áż zgęśnieie iáko kászá/ vstáwnie mieszáiąc/ żeby nie przygorzáło. To ná pierśi plastrowáć ćiepło. Gdźieby też gorączki nie było/ tedy miásto Rożánego y Fiołkowego oleyku może Rumienkowego przydáć z Liliowym.

Bokom nádętym.

Bokom opuchłym/ lekárstwem iest proch náśienia Kopru Włoskiego z miodem/ ćiepło plastruiąc.

Krwi z vst zbytnie zástánowie.

Krew vsty zbytnie odchodząca záwśćiąga/ źiele Kopru Włoskiego/ vtłukszy z octem winnym rozczynić y ná pierśi przykłádáć. Ale przytym tegoż źiela w pokármiech y pićiu potrzebá vżywáć.

Zołądkowi boleiącemu.

Zołądkowi boleiącemu/ Kopr Włoski w oliwie y w winie wárzyć/ áż do strawienia winá/ y tym go oleiem przecedźiwszy y wygniotszy mázáć. A gdźieby do tego oleiu przydał kropkę ábo kilká oleyku z Kopru Włoskiego distyllowánego/ tedy potężniey skutki swe pokaże.

Item: woreczki.

Woreczki ná tenże boleiący żołądek/ z naśienia y z wierzchołkámi iego vczynione/ y przeszyte/ á w winie wárzone/ y ćiepło przykłádáne/ bol iego vśmierzáią.

Kolice.

Kolce y dárćiu w kiszkách/ wźiąć źiela Kopru Włoskiego ze dwie dobre gárśći/ źiela ktore zowią Dźień y noc/ Lebiotki/ Bylice/ Kobyleymiętki/ Bożego drzewká/ Ománowego liśćia/ Piołynu/ po dobrey gárśći: źiele pośiekáć drobno/ y w worku przeszywszy w winie wárzyć/ á ná żywot co naćiepley przykłádáć kilkákroć/ maczáiąc w oney iuszey gorącey/ á nágrzewáć.

Item.

Abo wźiąć dwie gárśći tego Kopru/ Ruty/ Kopru swoyskiego/ Rozmárynu/ źiela Powietrznego ábo Jwinki/ Ośánki/ po gárśći: Te źiołá pomieszawszy pokráiáć/ zászyć w woreczku y w winie go wárzyć/ y co nalepiey przykłádáć.

To kolce zwłaſczá z wietrznośći / ieſt rácunkiem nie podłym.

Item.

Item, Ná toż weźmi Kopru Włoſkiego 2. gárśći / otrab / owſá / y proſá / po gárśći: to weſpoł ná pánwi ábo w gárncu vprážyć / y ná żywot co naćiepley przykłádáć.

Krzyżom y ledźwi bolenių.

W krzyżách y w ledźwiách boleniu / wźiąć źiela Włoſkiego Kopru / Opichu źiela / po piaćiu gárśći: to drobno vśiekáć / naśienia Kopru ſwoyſkiego przeſzrotowánego dwie gárśći / oleiu Rumienkowego / Máſzeykowego / łoiu wołowego po piaćiu łotách: łoy z oleykámi przerzeczonymi roſpuśćić ná ogniu / potym wſypáć do tego źiela / y z naśieniem ſwoyſkiego Kopru ſmáżyć / á co nagoręcey ná krzyże y ná ledźwi miedzy dwiemá chuſtámi rozwiotſzy / przykłádáć. A gdy przechłodnie / znowu dobrze zágrzać / á przykłádáć. To przez trzy dni porządnie czyniąc / doświádczone lekárſtwo.

Mieśięczne wzbudza.

Pániom mieśięczna choroba przyrodzona wywodźi / wárząc Kopr Włoſki ze wſzyſtkim w wodźie / á párę leykiem w otwor łoná puſczáiąc.

Moſznom opuchłym.

Moſznom opuchłym / ieſt lekárſtwem / Kopru Włoſkiego proch z ſytą miodową ábo z pitym miodem / á z ſmalcem ledáiákim záczyniony / y ćiepło plaſtrowány / czyniąc to dwákroć przez dźień.

Item.

Toż czyni korzeń tego Kopru miáłko vtárty / á z winem / y z oliwą wárzony / y przykłádány.

Item.

Wſtydliwy członek męzki / ſpuchły / obrážony / y boleiący / korzeń Kopru Włoſkiego w winie wárząc / párą tą nápárzáć dobrze. A do tey iuchy przyląć oliwy / y náćieráć mieyſcá obrážone / potym chuſty w tym maczáć y obwiiáć.

Żołtey niemocy.

Żołta niemoc tym ſpoſobem ſpadza / w wodźie Kopr ten ze wſzyſtkim wárzyć / y w ſuchey wánnie przy tym śię poćić / bo zbytnie pot wywodźi.

Obćiężliwośći członkow.

Też tenże pot obćiężliwość wſzyſtkich członkow oddala.

Szmieniu ćiáłá. Świerzbieniu.

Sczmienie / y Świerzbienie wſzyſtkiego ćiáłá odeymuie / Kopr Włoſki / ze wſzyſtkim w ćiekącey wodźie wárzyć / do tego Sáletry połtorá funtá / Siárki ſune vtłuczonych przydawſzy / w tey wodźie raz y kilká śię kąpáć.

Podágrze Chirágrze Artetyce.

Podágrze /

Chyrágrze /

Łamaniu y boleniu w ſtáwách y członkách / wźiąć naśienia Kopru Włoſkiego miáłko vtártego / mąki ięczmienney. Gliſtniku ábo Krolowego mchu / po rowney części: To miáłko vtłuc / źiołá pokráiáć / á wodą deſczową záczynić / żeby ná kſztałt máśći było / y plaſtrowáć / ná gorącą podágrę etc. Abo wźiąć miáłko vtłuczonego naśienia tegoż Kopru / ośrzodki chlebá rżánego / zárowno káżdego / tyle ileby śię dosyć zdáło: to co nalepiey vtłuc z wieprzowym ſádłem / plaſtrowáć.

Item.

Záśiniáłośći.

Záśiniáłość ze krwie náſkoczenia / zá vderzeniem roſpadza / korzeń Kopru Włoſkiego z woſkiem / á z Terpentyną záczyniony / że będźie Cerot ábo plaſtr twárdy to ćiepło przykłádáć.

Krew zá ſtánawia.

Krew zbytnie z ran płynącą záſtánawia / popiołem ze wſzyſtkiego źiela tego vczynionym záſypuiąc.

Ránom zá puchłym.

Ránom ták ćiętym iáko y ſztychowym y tłuczonym / y zápuchłym / Kopru Włoſkiego źiele vtłukſzy z octem / ieſt lekárſtwem / przykłádáiąc.

Rázom ná brzmiáły.

Nápuchłe rázy goi / korzeń tego źiela z oliwą á z winem plaſtrowány.

Od pſá obrážonym.

Rány od pſá zádáne leczy / naśienie ábo korzenie Kopru Włoſkiego z miodem plaſtruiąc.

Vkąſzeni od niewiáſty.

Od białych głow rány kąſáne leczy / korzenie tego Kopru / z rowną częśćią Bobowey mąki / á z miodem przykłádáne.

Gruczołom.

Gruczoły twárde / á boleiące otwiera / Kopru Włoſkiego miáłko vtártego proch w miodowey ſyćie ábo w pitym miedźie wárzony / á potym z wieprzowym ſmalcem vmieſzány y przykłádány.

Pſczołom.

Kopr Włoſki pſczołom ieſt bárzo przyiemny / przeto rády śię około niego báwią / Kto tedy chce pſczoły zátrzymáć / żeby śię indźie nie przenioſły / vle nim wewnątrz potrzeć / y gárſtkę go włożyć / nie vlecą nigdźie.

Kroſtom czerwonym ná twarzy.

Kroſty czerwone ná twarzy / śćiera / z liśćiá á ſádłá wieprzowego / trochę Cerusy / ábo bielu ołowiánego przydawſzy / y máść z tego vczyniwſzy / mázáć.

Zálęgniemu chrobáctwá w vſzách.

Chrobáctwo w vſzách zálęgłe morzy y wypadza / ſok z miodem wárzony / á w nie puſczány.

Naśienie Kopru Włoſkiego / *Abo* Cukier ná tym naśieniu.

Confectiones Fœniculi.

Poſpolićie vbodzy vżywáią ſámego naśienia / bogaczom ziydźie śię Cukier ná nim.

Skutki naśienia

Acz o tym śię ná wielu mieyſcách wyżſzey powiedźiáło / iednák w oſobliwośći y ná tym mieyſcu niechćieliſmy też tego zániecháć / ponieważ ma od wſzyſtkich lekárzow wielkie zálecenie przećiwko ćiemnemu wzroku / oczy ábowiem ſłábe pośila.

Ciemnemu wzroku.

Tym ktorzy głowę wilgotnośćiámi zbytniemi nápełnioną máłą / bárzo ieſt vżyteczne.

Głowie wilgotney.

Pámięć pośila.

Pámięć pośila.

Záwrotu głowy. Mleko mnoży. Pierśiom. Plucom. Káßla. Naśieniu męſkiemu. Ledzwiō. Nyrkom. Krzyżom. Apetytu. Złemu ápetytu białogłowſkiemu.

Záwrotu głowy ieſt vżyteczne / długo żucháiąc y máſtykuiąc.
Mámkom doſtátek mleká dodáie.
Zátkániu pierśi /
Plucom zámuleniu bárzo vżyteczne.
Káßel vśmierza.
Przyrodzone naśienie mnoży w mężczyznách.
Ledźwi y biodr / }
Nyrkom / y } vkłáda.
Krzyżow boleśći / }
Niechęć do iedzenia. Tákże
Nieprzyſtoyna chęć do iedzenia brzemiennym oddala / á do przyſtoynych potraw czyni.

Złe powietrze nápráwi.

Przećiwi ſie złemu powietrzu / y zárázliwym vſtom zapách wdźięczny dáie / á dech śmrodliwy odpadza.

Zgádze. Zołądkowi zápalonemu. Gárdłá zeſtrzáłośći. Záśipłośći. Páráliżu. Wzrok záchowywa byſtry áż do śmierći.

Zgáge odpadza /
Zołądkowi zápalonemu / ábo zbytnie gorącemu / ieſt vżyteczne.
Zoſtrzáłość gárdłá odpadza.
Záśipłośći y oniemieniu dobre.
Od nárázßenia powietrzem záchowuie.
Wzrok w cále záchowuie tez áż do śmierći / káżdego dniá go vżywáiąc po dobrey ſczypćie / kłádąc ſie ſpáć / y poránu wſtáwßy. A tego vżywánia zwyczay ludźie roſtropni / od wężow / y iáſczurek wźięli / ktorym w źimie w iámách źiemnych leżącym / wzrok będąc bárzo námdlony / y błonką nieiáką ćienką záßły / miedzy Włoſki Kopr ná wioſnę wchodzą / trąc ſie w nim ták długo / áż go źliżą / y tym ſokiem oczy ſobie náćieráią / á ták przychodzą do pierwßey oſtrośći wzroku co ludźie baczac / wźięli potym ſpoſob od tych beſtiy vżywánia ſoku / y naśienia tego źiela / przećiw mdłym y záßłym oczom.

Nikánder o Dryakwi pißąc / przydáie to / że nietylko wzrok przez źimę w iámách mießkáiącẏ námdlony / vżywániem liśćia tego Włoſkiego Kopru gádźiná pośila / y znowu iákoby do niego przychodźi / ále y gnuśnośći po wylinieniu z łupieżá ſwego / ktora nań przypada / pozbywa / á docżyżośći y czerſtwośći go przywodźi.

Brzemiennym. Płod oczerſtwia.

Pániom brzemiennym / ten cukier ná Włoſkim Koprze bárzo ſłużẏ. Abowiem
Płod w żywoćie ich oczerſtwia y pośila.

Zołądku gorącemu. Womity záſtánawia. Káßlu ſuchemu. Ciepło záchowuie. Duchy pośila. Stárym ludźiom.

Gorącość nie przyrodzona / w żołądku vśmierza.
Womity záwśćiąga.
Káßel ſuchy leczy.
Przyrodzone ćiepło záchowywa w ćiele.
Duchy ćieleſne pośila y oczerſtwia. Przeto ludźiom ſtárym / ma bydź w zwyczáynym vżywániu / ktorego gdźieby dla ſuchośći iego zębámi gryść nie mogli zá oſłabieniem ich / ábo zá wypadániem / tedy miałko go vtłuc / á ná ſkibce chlebá w málmázyey obmaczánego poſypáć / y vżywáć mogą.

Wodká Włoſkiego Kopru.

Vżyteczna. *Aqua ſtillatitia.*

Naprzyſtoynieyßy czás do palenia tey wodki bywa / gdy ná nawiętße kwitnie. A to ze wßytkim biorąc / z korzeniem / z kłączem / z kwiátem y z liśćiem / pośiekáć drobno / y z *Balneum Maris* dyſtillowáć / ábo ná panwi wypalić. Tá

Pierśiom y plucom. Sercu przeſtronosć czyni. Káßlu. Głoſu. Wątrobie. Sleźienie. Zołądkowi gorącemu. Nyrkom. Pęcherzowi. Zołtácce. Mámkom mleká obfitość dáie. Mieśięczney. Niechęć do iedzenia. Womity ſtánowi. W puchlinie.

Pierśi y plucá wychędaża / piiąc ráno y ná noc / po łyżek pięć ábo ßeść.
Sercu przeſtronośc od dymow y páry hrubey czyni.
Káßel vſpakaia.
Głos głádki / wdźięczny / y krzykliwy czyni.
Wątroby zámulenie otwierá. Tákże
Sleźiony zátkánie wychędaża.
Gorącość w żołądku vſkramia.
Nyrki / y
Pęchyrz z piáſku y z flágmy czyśći.
Zołta niemoc ſpądza.
Mleká mámkom doſtátek dáie.
Czyśćienie mieśięczne pániom wzbudza.
Niechęć y obrzydzenie żołądkowi odeymuie.
Womity záſtánawia.
W puchlinie / miáſto poſpolitego trunku dobrze iey vżywáć / bo ią moczem pędźi. A gdźieby ſámey chory pić niemogł / tedy czwartą część winá przymießáć iey może.

Moczu ćięſkiemu puſczániu.

Moczu ćięßkiemu puſczániu ieſt rátunkiem / po ßeśći łyżek ná noc / kłádąc ſie ſpáć / biorąc. Abowiem mocz potężnie pędźi.

Zołądku boleiącemu.

Boleśći w żołądku vkłáda / po ßeśći łyżek ráno y ná noc z białym cukrem ćiepło przez dni kilká piiąc.

Zołądkowi oźiębłemu.

Zołądkowi oźiębłemu / z biegunki ſłuży / wźiąwßy iey ze trzy kwáterki / Cynámonu przedniego puł lotá / Orlego ábo Ráyſkiego drzewá ćwierć lotá / Cukru białego łotow ßeść. To wßytko podrobiwßy / w konwi cynowey / ćiáſtem oblepić / y w kotle vkropu wrzącego cáłą godźinę wárzyć. A z vkropu wyiąwßy zaraz ią wſtáwić w naczynie iákie w otręby / żeby przez noc w nich byłá / názáiutrz / przez płát ſukienny przecedźiwßy / po ßeśći łyżek / ráno y ná noc choremu pić dáwáć.

Wątrobie nábrzmiáłey.

Wątrobie nábrzmiáłey / y nápuchłey / tákże rano y ná noc dáiąc z czwartą częśćią winą pić / bywa lekárſtwem.

Pot wyniecá.

Pot obfity czyni / ßeść ábo śiedm łyżek ze dwiemá łyßkomá málmázyey piiąc.

Wzrok

Wzroku ćiemnemu.

Wzrok ćiemny posila / cztery ábo pięć łyżek / ze dwiemá kroplámi dyſtillowáne- go oleyku tegoż Włoſkiego Kopru / przez kilká dni ráno y ná noc pić dáiąc.

Oczu zápaleniu.

Zápaleniu w oczách / bárzo bywa v- żyteczna z Kámphora / po kropce ábo po dwu czeſto iey w oczy puſzczáiąc / á ktemu chuſteczkę w niey wedwoie złożoną ma- czáiąc / á ná oczy kłádąc.

Item.

Też ſámá wod- ká bez wſzelákiey przyſády w oczy puſzczá- na / wzrok ćiemny posila y oſtrzy. Tákże nią oczy wymywáiąc y płocząc / ráno y ná noc to czyniąc.

Item.

Drudzy do dyſtillowánia tey wodki / miodu miedzy posiekáne źiele przydáią / á dobrze / dla wzroku posilenia.

Członkom wſtydliwym oboiey płći záwrzedźiáłym.

Członkom wſtydliwym oboiey płći / záwrzedźiáłym y nákáżonym / bywa vży- teczna do wymywánia. Tákże chuſteczki ábo ſleytuchy w niey maczáć / á przykłá- dáć.

Twarz śliczną y cudną czyni.

Twarz śliczną / cudną y głádką czy- ni / ráno y ná noc ſie nią vmywáiąc / nic nie oćieráiąc / ále żeby weſchłá.

Czerwonośći oczu.

Czerwonośći oczu bywa rátunkiem / wźiąwſzy iey z puł kwarty / ábo ze trzy kwáterki / Koperwaſeru białego / ábo Rzymſkiego / Bobku przeſzrotowánego / po pułtory ćwierći łotá. To we dzbánku gliniánym polewánym / w panwi vkro- pu wrzącego przez ćwierć godźiny wá- rzyć / á choćia z puł godźiny / potym / gdy powoli przeſtydnie / przecedźić / y przydáć pułtory ćwierći łotá Kamphory / á tego co godźiná po kropce w oczy puſzczáć. Do- świádczono.

Krwi w oko wpádłey.

Gdźieby komu kropiá krwie w oko w- pádłá / wźiąć pułkwarty tey wodki / á ro- ſpaláiąc ſztuczkę Burſztynu żołtego w niey gáśić / kilkákroć to powtarzáiąc / y tey wodki po kilkákroć káżdego dniá w o- czy puſzczáć / áż krew zeydźie.

Olśnieniu z ćiężkiey choroby.

Z choroby ćiężkiey gdźieby kto prá- wie doſkonále olśnął / wźiąć wodki Wło- ſkiego Kopru z miodem diſtyllowáney / o czym ſie trochę wyſzſzey przypomniáło / dwákroć tey káżdego dniá po kropce ábo po dwu puſzczáć w oczy / przez mieśiąc y dwá to czyniąc.

Jáſność migáiąca w oczach.

Gdy ſie komu w oczách iákoby iá- ſność iáka migá y błyſká / wźiąć wodki ſpułtory kwáterki / korzonkow Szczawiu kwáśnego / puł łotá / źiarnek Ráyſkich przeſzrotowánych pułtory ćwierći łotá / korzenia wyſokiego Slazu: Drobno po- kráiáć / á wſzklenicy przez kilká dni ná iár- kie słońcu wyſtáwić / wierzch naczynia do- brze nákrywſzy y obwárowawſzy: potym przecedźić / á po kropce ábo trzech káżdego dnia ráno w oczy puſzczáć.

Z oczu żoł-

Zołtość z oczu ſpądza / wymywáiąc ie nią.

Wzrok záchowywa.

Wodká koſztowna ku záchowániu wzroku oſtrego y byſtrego / wźiąć źiela Włoſkiego Kopru z korzeniem y z naśie- niem iego / mátki Bożey włoſkow / Ko- ſzyczká / czerwoney Rożey / Swieczek / Bukwice / Podrożnikowego liśćia / po gárśći / posiekáć wſzyſtko co nadrobniey / winá przedniego białego ná to nálać / ták żeby okryło źiele dobrze / y przez cztery dwádźieśćiá godźin moczyć / á tą wodką dwákroć káżdego dniá wymywáć / ábo w nie puſzczáć.

Item.

Item. Wźiąć dwie gárśći źiela Kopru Włoſkiego / Ruty iárey ogrodney / Celi- doniey / Rozmárynu / Koſzyſczká / Szał- wiey / po gárśći posiekáć / y z Alembiku diſtyllowáć á pomienionym obyczáiem w oczy puſzczáć.

Item.

Jmbier / Kopr Włoſki / Koſzyczko / Roża czerwona / Celidonia / Rutę záro- wno káżdego / / y palić z tego wodkę / á w oczy puſzczáiąc.

Oczom płynącym czerwonym.

Oczom czerwonym płynącym bywa o- ſobliwy rátunkiem / popioł z owczey / ábo báránkowey nie płokáney wełny / z wod- ką Kopru Włoſkiego / á z białkiem świe- żego iáiá / zwłaſzczá gdy przytym będźie zá- palenie oczu / chuſteczkę chędogą wedwo- ie zwinąć w tym máczáć / á ná nie przy- kłádáć.

Item.

Oczom łzámi zálewáiącym / wźiąć ſo- ku Kopru Włoſkiego puł kwarty / ſoku z Koſzyſczká / trzećia część puł kwartká á- bo łyżek ośm dobrych / żołć wołowa / żołć z węgorzá: to diſtyllowáć / á w oczy puſzczáć.

Oczom bolejącym.

Oczom bolejącym / wźiąć źiela Kopru Włoſkiego dwie gárśći / Koſzyſczká / Ćwi- kły / Celidoniey / po gárśći: to wſzyſtko po- śiekáć drobno / diſtyllowáć / á w oczy czę- ſto puſzczáć / chuſtkę też ſowitą w tym má- czáć / ná oczy przykłádáć. Ták ábowiem y bol w oczách vśmierza / y zápalenie ich wychładza / y ćiemnośći ich oświeca.

Item.

Item, Jnna wodká oczom bolejącym / wźiąć tey wodki dwie łyżce Máierámo- wey / Koſzyſczkowey / Swieczkowey / y Ruciáney / káżdey po łyżce / żołć z ſzczuki głowney / to co nalepiey pomieſzáć / y w o- czy puſzczáć.

Páwłokom y wrzedźienicom.

Páwłokom y wrzedźieniczkom ná o- czách / wodká Kopru Włoſkiego / Celi- doniowa / Swieczkowa po łyżce káżdey wźiąć / y żywicę ktora *Serapinum* ábo rá- dniey ſoku trochę w nich rozetrzeć / á ráno y wieczor w oczy puſzczáć.

Wzroku ćiemnemu.

Wzroku ćiemnemu / wźiąć tych źioł ś- wieżo źielonych / iáko Kopru Włoſkiego / Rożey / Koſzyſczká / Swieczek / Ruty zá- rowno / vśiekáć drobno / z Alembiku wy-

Item. palić/ á ráno y ná noc w oczy puszczáć.

O czom bárzo záćmionym/ wźiąć soku Kopru Włoskiego świeżo wypráſowánego dwá funty/ soku z Celidoniey funt/ Pieprzu z hrubá przetłuczonego/ puł łotá. To wespoł z miedźiánego gárncá/ iáko gorzałkę wypalić/ á po dwu kroplách/ ráno y ná noc/ w oczy puszczáć.

Wino z Włoskiego Kopru.

Vinum fœniculatum.

Dwoiákim sposobem wino z Kopru Włoskiego bywa czynione. Pierwszy ten iest: Biorą suche korzenie/ drzenie z niego odrzućiwszy/ y drobne siekáią/ ábo zhrubá przetłukáią/ tylko ile się komu podoba/ według naczynia y winá/ y mieszáią z trzaskámi heblowánemi z drzewá Leszczynowego: tym sposobem iáko do winá Piołynkowego/ y ná to moszt dobry leią/ áż się podstoi/ y stoczywszy/ w inne naczynie leią/ á do potrzeb niżey opisánych chowáią: iáko

Wątrobie. Wątrobie zátkáney/ y innym niedostátkom iey służy.

Nyrkom moczu. Nyrkom zámulonym.

Moczu zátrzymánemu y ćięszko odchodzącemu/ użytecznieysze/ á niżli nasienia tegoż Włoskiego Kopru.

Wzroku słábemu. Ktorzy są słábego wzroku/ wielkim bywa rátunkiem/ ábowiem ostry y bystry czyni/ á dobry w swey cáłośći záchowywa.

Żołądkowi. Żołądek osłábiáły posila.

Chęć do iedźe. Chęć do iedzenia wzbudza.

Żołtácce. Żołta niemoc spądza.

Ciáłá niszczeniu. Niszczenie y ginienie ćiáłá/ co *Cachexiam* Grekowie zowią/ náprawia.

Suchym. Tym ktorzy iádowitym pokármem są nákármieni/ bywa użyteczne.

Kámień pędźi. Kámień moczem wywodźi.

Puchlinę pędźi. Puchlinę tákże moczem pędźi.

Morowemu powietrzu. Od powietrza morowego záchowywa.

Kászlu. Kászel uśmierza.

Zimnicom. Zimnice káżdegodniowe. Tákże Trzećiegodniowe leczy.

Pierśiom. W pierśiách/ y

Płucom. W płucách niedostátkom wszelákim użyteczne.

Dychawicy. Dycháwicznym wielkim bywa rátunkiem.

Mámkom mleko. Mámkom obfitość mleká dáie.

Nasieniu męskiemu. Nasienie mężkie mnoży.

Rozgrzewa męsko. Płeć mężką oźiębłą zágrzewa. Tákże

Stáre rozgrzewa. W leśćiech ludźie podeszłe rozgrzewa/

Żołądkowi. Żołądek do trawienia sposobny czyni.

Krzyżom. W krzyżách.

Ledźwiom. W ledźwiách y w biodrách sciátyczne boleśći ukłáda.

Kolice. W kiszkách dárćie/ to iest/ kolkę uśmierza.

Wnętrznośćiom. Wnętrznośći z ćiáłá pędźi.

Śleźienie zámuloney służy. Śleźienie.

Pęcherzowi zátkánemu trunkiem. Pęcherzowi.

Kámień piasczysty z pęcherzá moczem wywodźi/ y mnożyć mu się broni. Kámieniu.

Boleniu żołądká przynależy. Żołądkowi bolejącemu.

Ciepło przyrodzone zátrzymawa. Ciepłu przyrodzonemu.

Duchy w ćiele posila/ y oczerstwia. Duchy posila.

2. 2.

Drugi sposob tego winá czynienia iest/ á lepszy: Biorą korzenie y nasienie tego Włoskiego Kopru po cztery łoty/ Lákryciey skrobáney trzy łoty/ czerwoney Rożey/ Hányżowego nasienia po śiedmi ćwierći łotá/ Wielbłądowego śiáná ábo trawy/ Láki/ Mástyki/ Rzepiku/ po trzy ćwierći łotá/ *Rheubarbarum*, Cynámonu/ Kopytniku/ Piołynu gorneg/ Podrożnikowego korzenia/ po puł łotá: To wszystko zhrubá przeszrotowáć/ w worek wsypáć z heblowánemi trzaskámi drzewá Jásionowego/ ábo Leszczynowego/ á we dwánaśćie gárncy mosztu puśćić: A gdy wykyśnieie y wytrybuie się/ w ine naczynie przetoczyć/ co w puł roká bydź może/ á do potrzeb wyszszey pomienionych chowáć. To wino

Puchlinę nád ine lekárstwá potężnie moczem z ćiáłá żenie. Puchlinie.

Zieloną niemoc leczy. Zieloney niemocy.

Miod/ ábo Sytá miodowa z Kopru Włoskiego.

Mulsa Fœniculata.

Tákowy miod/ iedni z korzeniem Kopru Włoskiego/ drudzy z nasieniem przypráwuią. Jni z korzeniem y z nasieniem wespoł/ przydáiąc do tego inych źioł y z korzeniem.

Z sámego korzenia ták bywa: Biorą miodu chędogiego trzy gárnce/ wody czystey cztery dwádźieśćia gárncy/ do tego dwá funty korzenia Kopru Włoskiego: To wespoł do połowice wárzą/ á przecedźiwszy/ dáią temu wykisnąć. To żeby rychley było/ zádáią mu piwnych drożdży z łyżek dwie. Tymże sposobem z nasieniem bywa wárzony.

Kászlu bárzo użytecznym trunkiem. Kászlu.

Ciężkiemu tchnieniu/ ábo dycháwicy dobry y inym dolegliwośćiam w pierśiách. Dycháwicy.

Płucá wychędaża z szlámowátośći. Płucom.

Pierśi rosprzestrzenia. Pierśiom.

Serdecznym dolegliwośćiam wielkim rátunkiem bywa. Sercu.

Błonce poprzeczney/ ktora odśierdźie przegradza od inych wnętrznośći [*Diaphragma* Grekowie/ Láćinnicy zowią *Septum transuersum*, zbytnie rospiętey/ bárzo użytecznym trunkiem bywa. Poprzeczney błonce. Pleurze.

Pleurze y gwałtownemu w bokách kło

ćiu. Krzy-

ćiu.

Krzyżom. Biodrom. Nyrkom. Pechyrzowi.

Krzyżom / y

Biodrom boleiącym. Tákże

Nyrkom / y

Pechyrzowi bywa oſobliwym lekárſtwem y trunkiem.

Zimnicom káżdego dniá. Trzećiacce Czwártacce.

Trzećiedniowey / y

Czwartodniowey. Tákże

Káżdego dniá przypádáiącey źimnicy bywa lekárſkim trunkiem.

Kámieniu Mulikuw pechyrzu.

Kámień piaſczyſty / y

Zámulenia / ták z nyrek iáko z pechyrzá / moczem wywodźi / y bol ktory czyni / vśmierza.

2.

2.

Drudzy ten miod tym ſpoſobem czynią. Biorą korzenia ſußonego Kopru Włoſkiego łotow dwánaśćie / naśienia tegoż łotow ośm / korzenia białego Biedrzeńcu / Pieprzu czarnego y białego po dwá łoty: korzenie pokráiáć / Pieprz zhrubá przetłuc / y wárzyć w ßeſnaſtu gárncy wody: potym przecedzáią / y do tey wody pułtora gárncá miodu chędogiego przydáią / y pilnie zßymuiąc wárzą / do połowice wywrzenia. A gdy wykiśnieie / chowáią. Tákowy miod /

Pierśiom y płucom záźiebionym.

Zimność w pierśiách y w płucách rozgrzewa / trunkiem vżywány.

Żołądkowi y wnetrznośćiom oźiębłym.

Żołądek źimny. Tákże

Członki wßyſtkie wnętrzne oźiębłe rozgrzewa.

Scyátyce.

Sciátyce y boleśćiom w biodrách / vżyteczny / bo ie vćißa.

Mocz pędźi. Kámień krßy y wywodźi.

Moczu ćięßko odchodzącemu / dobry

Kámień krßy y moczem wywodźi / owa tychże ſkutkow ktorych pierwßy / ieno potężnieyßych.

Wodká /

Do trunku poſpolitego / z Włoſkiego Kopru wárzonego.

Aqua de coctionis fœnicul:

Wźiąć chędogiego obránego Włoſkiego Kopru trzy łoty / Cukru białego / łotow cztery / wody chędogiey ſtudźienney cztery kwarty: To weſpoł w cynowey fláßy dobrze záßrubowáney / ábo w konwi cynowey / ćiáſtem oblepioney / w kotle wrzącego vkropu / przez godźin cztery wárzyć: potym przecedźiwßy w chłodney piwnicy mieć / do vżywánia y trunku poſpolitego / zwłaſzczá ktorzy winá vżywáć nie mogą / ábo ſie im nie godźi. Tá

Ogom. Pierśiom. Płucom. Błonce poprzeczney.

Oczom /

Pierśiom /

Płucom chorym /

Błonce poprzeczney zbytnie roſpiętey / Pleurze y kłoćiu w bokách ſłuży.

Mogu. Przechodom mo-

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi / y pędźi.

Przechody moczu zámułone y zátkáne wychędażą y otwiera.

-ſu.

Ropie z nyrek. Pechyrzowi.

Rope y záplugáwienie nyrek /

Pechyrzá tákże wychędaża

Zámuleniu.

We wßelákich niedoſtátkách wátrobnych / ktore z zámulenia pochodzą / ieſt vżyteczna.

Żołądkowi zbytnie gorącemu.

Zbytnia gorącość y zápalenie w żołądku tłumi y gáśi.

Kolce.

Kolce y dárćiu w kißkách z máteriey koleryczney y gorącey / ieſt rátunkiem.

Trzećiacce.

Febrze trzećiodniowey dobrze iey trunkiem vżywáć miáſto inego pićia / zwłaſzczá dniá podeyźrzánego. A wolnych dni / dwie ábo trzy częśći winá może przymießáć do niey.

Podágrze. Chirágrze Artetyce.

W podágrze.

W chyrágrze.

W Artetyce / ábo w łamániu członkow y ſtáwow.

Rymie. Spadkom Ieicácer.

W rymách y w ſapkách. Tákże

W ſpadkách vſtáwicznych.

W żołtey chorobie / vżywáć iey może

2.

2.

Bywa też ináczym ſpoſobem czyniona. Biorąc Kopru Włoſkiego dwá łoty / Cynámonu przedniego / drobno połamánego łot / Ziarnek Ráyſkich ćwierć łotá / białego Cukru zßeć łotow / wody chędogiey ſtudźienney cztery kwarty. To w fláßy ábo w konwi wyßßey pomienionym ſpoſobem / w kotle vkropu wrzącego cztery godźiny wárzyć / przecedźićá przy ſtołowym iedzeniu miáſto piwá vżywáć. Wino też może nią roſtwárzáć.

Żołądkowi.

Żołądkowym niedoſtátkom wßelákim / zwłaſzczá z záźiębienia / bywa przynależącym trunkiem.

Seacu.

Serdecznym tákże wßelákim dolegliwośćiom z źimney przyczyny ſłuży.

Sok zgęſczony / y ſuchy tegoż Kopru.

Succus inſpiſſatus.

Ten / iedni z liśćia Kopru Włoſkiego tłukąc wyżymáią y práſuią: Drudzy z naśienia świeżego: Trzeći z korzenia: Inszy z wßyſtkiego. Z korzenia / w ten czás / kiedy w liśćie pocznie wyráſtáć. A tákowego oku nawięcey potrzebuiemy do lekarſtw ocznych.

2.

Lepßy / y w ſkutkách ſwych potężnieyßy bywa / Alchymiſkim ſpoſobem wyćiągniony / y ná ſłońcu wyſußony / ktory rychley do lekarſtw przez vſtá (ácz bárzo rzadko) przychodźi / niżli pierwßy / zwłaſzczá y inym lekárſtwom przymießány: Jáko trunkom lekárſkim / konfektom / lektwarzom. Częśćiey zwierzchownie przychodzą te ſoki do potrzeb / niżli do wnętrznych / ná więcey do lekarſtw ocznych / o ktorych ſkutkách wyżßey ſie powiedźiało

Extrákt / ábo Istność wyćiągniona z Włoskiego Kopru.

[Extractum.]

Bywa Istność wyćiągána/iáko z innych ziół/ták teżz tego / z liśćia / z okołkow/z kwiátu/z naśienia/z wierzchołkow. Tá do tych wßytkich potrzeb ábo chorob/ o ktorych śie wyżßey wskutkách Kopru te° opisánych dostátecznie powiedziáło / iest przygodna / biorac iey po trzećiey cześći ćwierći łotá/z winem/ábo z tegoż Kopru wodká/ábo z iákim inß przystoynß sokiem

[Sercu, żyłom pulsowym.]

Sercu / y
Pulsowym żyłom bárzo służy.

Może go też do pigul/syropow/lektwarzow / konfektow/ trunkow/pod táż miáro przymießawáć.

[Trućiznó.]

Trućiznom wßelákim / w trunku ábo w potráwách zádánym / ábo zwierzchu postrychnionym y námázánym/zwlaszcza z Trzećí / ábo z Merkuryusá/ z Cerusy/ to iest z olowney bieli/ Arseniku/ ábo z Złotołuski vczynionym/ służy.

[Od bestiy iádowitych vkąßonym.]

Táż vśczknionym od iádowitych bestiy/bywa osobliwym rátunkiem.

Syrop z korzenia tego ziela.

[Syopus ex radicibus Fœniculi.]

Tym sposobem bywa syrop z korzenia Włoskiego Kopru robiony. Biora korzenie świeże/ drzenie z niego wyćiagnawßy/trzydzieśći dwá łoty/pośiekáia/ y ná to wodki tegoż Kopru co potrzebá leia/á w fláßy/ábo w konwi cynowey pilnie zálepiwßy w kotle vkropu wrzacego / przez cztery godziny wárza. A gdy powoli przechłodnie / przez gesty płát sukienny cedza. Do tey wody włożyć pułtorá funtá Cukru białego / y znowu wárzyć do zgesczenia syropu / pilno zßymuiac: potym białkiem od iáiá przeklárysikowáć / y do potrzeb chowáć. Ten

[Watrobie y wnetrznośćiom zámulonß.]

Watrobie zámuloney y zátkáney. Tákże
Wnetrznośćiom inym zamulonym / y wßelákim złym przypadkom / ktore śiad pochodza / służy.
Zimnicom kázdegodniowym. *Item*
Trzećiego dniá przypádáiacym.
Żołtey niemocy.
Puchlinie.
Ciáłá gniniu y nisczeniu.
Nyrkom zámulonym.
Pecheyrzowi zátkánemu.
Przechodom moczu / y inym chorobom wyżßey pomienionym / w opisániu skutkow Włoskiego Kopru vżywáiac / bądź sámego / bądź z iego wodka.

Syrop iny z nasienia Włoskiego Kopru.

[Syropus Extractionis.]

Syrop z naśienia Kopru Włoskiego/ osobliwy y pożyteczny / ktory *Syrupum extractionis Fœniculi* zowia. Tego po lyßce/ ábo sámego/ábo z iákakolwiek wodka przynależaca / ábo z sokiem / do rozmáitych chorob pomienionych / dobrze vżywáć.

Sol.

[Sal Fœ:]

Z korzenia / z liśćia / z klacza / z kwiećia / z naśienia Włoskiego Kopru sußonego / wßytko wespoł biorac / bywa czyniona / tym sposobem / iáko z Piołynu. Ktora

[Oczom ćiemnym. Błonko. záßłym. Puchlinie. Plucom. Wilgotność przyrodzoney záchowanie. Dycháwicy.]

Oczom ćiemnym bárzo vżyteczna bywa. Tákże
Błonka ábo páwłokom záßłym.
Puchlinie.
Plucom.
Wilgotnośći przyrodzoney/y tym wßytkim cześćiom w ktorych śie chowa / iest przystoyna.

Dycháwicy y tchnieniu ćießkiemu/á to z winem / ábo z inymi lekárstwy przynależacemu. Tákże / z wodkámi / z konfektámi / z lektwarzmi vżywána.

[Oczom chorym.]

Oczom chorym y ćiemnym / z konfektem Swieczkowym / ábo z wodka tegoż Kopru / ábo ná grzance w málmázyey obmaczáney / po dziesiaćiu ábo dwunaśćiu gran ná raz vżywána/bywa vżyteczna. Tákże y sámey może ták wiele bráć / ábowiem tá iest miárá iey / iáko inych soli z ziół robionych.

W Cukrze korzenie Kopru Włoskiego.

[Radices Fœniculi conditæ.]

Korzenie Włoskiego Kopru / tym sposobem może bydź w cukrze przyprawione / iáko Podrożnikowe. To
Tym wßytkim niedostátkom y dolegliwośćiom służy / ktorym sám korzeń.

[vkąßenß od psá wśćiekłego. Od iádowitych bestiy obrażonym.]

Z osobliwośći od psá wśćiekłego obrázonym. Tákże
Od iádowitych bestiy vkąßonym / korzeń w miedźie smázony y vżywány/bywa lekárstwem.

Konfekt / ábo Lektwarz z Włoskiego Kopru.

[Confectio.]

Bárzo koßtowny konfekt / y do wielu potrzeb vżyteczny / tym sposobem ma bydź czyniony. Wźiać naci / korzenia / z kwiećiem ßußonego Kopru Włoskiego/ pod pewnym znákiem niebieskim zbieranego / to iest / gdyby Mercurius y Wenus we Lwie / á Mieśiac w Skopie był/ przed wschodem słońcá. To wßystko drobno pośiekáć / y winá białego ná to nálai żeby dobrze zágrzało / y przez trzy dni / y trzy nocy mokneło. Potym to co namiekley vtrzeć / y sok gesty z tego wyżać / á do zgesczenia wárzyć. Do tego Cukru we

dwoynasob

dwoynasob białego przydać. Zywice z tego Kopru / możeli bydź tak wiele / iáko soku.

Od chorob rozmáitych zachowywa.

Ten konfekt ráno y ná noc biorąc / po ćwierći łotá / ábo po kwincie / służy oboiey płći do vstrzeżenia y záchowania od wielu chorob. Przytym

Pámięci. Spadkom do Wenuszá. Nasienie mnoży. Pánie do płodu sposabiá. Mozg wychędaża. Wzrok iásny. Szlaku. Zołądkowi. Apetytu. Kámień z nyrek y z pęchyrzá.

Pámięć y dowćip ostrzy.
Spadki ná pierśi y płucá záwćiąga.
Męską płeć do Wenuszá pobudza.
Nasienie męskie mnoży.
Pánie do płodu sposobne czyni.
Głowę ábo mozg wychędaża.
Wzrok bystry y iásny czyni.
Od szlaku y powietrzem náruszenia záchowywa.
Zołądek do trawienia sposobny czyni / y chęć do iedzenia ostábiałą wzbudza.
Kámień z nyrek y z pęchyrzá wywodźi.

Oleiek dystyllowány z Włoskiego Kopru.

Oleum distillatū.

Tym sposobem bywa z nasienia wyćiągniony ten oley / iáko z kramnego kminu.

Ogom.

Ten oczom chorym bárzo vżyteczny / inym tákże rozlicznym chorobom / ktorym sam Kopr służy / po trzy tylko kropki dáiąc go z winem / ábo z sokiem / ábo z wodką tegoż Kopru. Bywa też w Figulach y w Syropach / w konfektiech y y w inych przynależących lekárstwách dány / według potrzeby ktoreykolwiek choroby wnętrzney. Do zwierzchownych też lekárstw bywa przymieszány / iáko do oleykow / plastrow / y máśći / etc.

Wątrobie.
Krwi / y
Zyłom w ktorych krew bywa / vżyteczny.
Oczom płynącym.
Oczom błonką záchodzącym.
Wrzedźieniczkom ná oczách bywa rátunkiem.
Moczu z ćięszkośćią odchodzącemu.
Nasieniu płynącemu.
Kámieniowi w nyrkách y w pęchyrzu / temu wszystkiemu bywa rátunkiem.
Wrzodom płucnym y zápaleniu ich bywa lekárstwem niepospolitym / vżywáiąc go ná raz pul szkrupułá / to iest / szosta część od ćwierći łotá / ábo od kwinty.
Slinogorz dźiećiom leczy.
Wątroby zápaleniu bárzo służy / pod wagą y miárą wyższey pomienioną / vżywány.
Kászel zástánawia.
Glisty z żywotá wypędza.
Kolikę y morzysko vstánawia / dáiąc go w mleku / po pul ćwierći łotá.

Kobyli Kopr / Rozdźiał 9.

Fœniculum grande, erraticum, sylvestre, equinum. Hyppomarathrum. Othomarathrum, Myrseneum.

Roßfenchel.

KObyli Kopr / ták wielkośćią korzenia / iáko liśćiem / kłączem / y nasieniem / ine źiołá przewyższa. Ten sie troiáki náyduie: Pierwszy korzenia prostego / długiego y rownego / zwierzchu popielátego / wewnątrz bladożołtego / zapáchu mocnego / ostrego / nozdrzá obrážáiącego / nád ine twárdego / y zdrewniáłego / pod czás ná pułtorá łokćiá wdłuż / á ták ćienkie / że do tey długośći swey / ksztáltu miąższośćiá żadnego nie ma. Liśćia y kłącza tylko dorocznego. Korzeń w źiemi przez wiele lat trwa: z ktorego ná káżdą wiosnę nowe sośiki sie puszczáią / y odrastáią: A im korzeń nastárszy w źiemi / tym liśćie wietszą moc y skutki máią / y nasienie oleiowátsze bywá. Liśćie y kłącze ná pozor zdáleká Włoskiemu kopru wszystkim ksztáltem iest podobne / ieno że to szersze / twárdsze / y miąższeysze. Prętá obłego / stryfiástego / wewnątrz

czczego. Księżycá Lipcá / niemáły okołek ogánisty z białym kwiećiem gesto wydáie / nasienia niemálego / y pláſkáto okrágłego / pará á pá- rá przećiw sobie położonego.

2\. Drugi / pierwszemu we wszem podobny / okrom náśienia / ktore Koryándrowi iest okrágłośćia podobne / smáku ostrego.

3\. Trzeći / kwiátem białym tylko od pierwszego iest rożny.

Mieysce.

NA gorách láſem okrytych / y ná ſkáłách leſnych. Też ná płoni- nách / miedzy láſini rośćie. Tákże wtory / y trzeći. A te wszystkie náobfićiey śie w Angliey znáyduia.

Czás kopánia y bránia.

KOrzeń tego źiela ma bydź kopany / dwunastego / czternastego / sze- stnastego dnia kśieżycá Lipcá. Tego ábowiem czásu nawietszey bywa mocy y potężnośći / cześćia w liśćiu / cześćia w korzeniu. A ná- przystoynieyszy iest do lekarstw / kiedy w swych śiłách bywa pomiár- kowány / niezbytnie potężnych y gwałtownych / áni też námdlonych / y ostábiáłych. A to bywa pospolićie gdy Mars w dom Wenery w- chodźi / á mieśiac by był w znáku Pánny. Liśćie y z klaczem ma bydź rwáne w szostym / w osmym / w dźieśiatym dniu Sierpniá / gdy słoń- ce ostátnie dźieśieć stopni Lwá niebieskiego przechodźić bedźie / á Mars tákże w tym znáku / Mieśiac w Bliźnietách. Naśienie ma bydź w Wrześniu obiiáne / pokiby zbytnie z swey przyrodzney wilgotnośći ábo oleiowátośći niewyschneło. A to gdy słońce bedźie w Wadze / Mars w Ráku / á Mieśiac w ktorym kolwiek z tych znákow.

Przyrodzenie.

PODług Gálenowego zdánia / ten Kopr / iest przyrodzenia roz- grzewáiacego w trzećim stopniu / á we wtorym wysuszáiacego. Acz go drudzy tákże w trzećim stopniu twierdza rozgrzewáć. Roz- prowádza / wzrusza / y wymiátuie / zátwierdza.

Moc y Skutki.

Moczu. Ciezkiemu puſczániu moczu / y kápá- nim odchodzacemu / tego źiela korzenie wárzac / á piiac / iest lekárstwem. *Dios.*

Mieśiocz- ney. Mieśiaczne czyśćienie pániom zá- wśćiagnione pobudza / korzenie iego miá- sto czopká / w otwor łoná puſczáiac. [Tenże]

Toż czyni párá z wárzonego tego źiela w otwor łoná leykiem puſczána.

Ciekoczkom. Żywot w biegunkách z ostábiáłośći żoładká / korzeń ábo nasienie w winie ćirpkim wárzone / á trunkiem náczczo v- żywáne / zátwierdza. [Tenże]

Od weżá y od inych bestiy vkaszonym. Vſczkmonym od weżá / y inych be- stiy iádowitych / toż iest rátunkiem : tákże ráne tym námázuiac ábo plastruiac.

Tenże trunek kámień łamie / y mo- czem wywodźi. Toż proch z korzenia y z nasienia tego Kopru / co czerwony złoty záważy / z winem piiac czyni. Kámień krszy. Item.

Żołtey. Żołta niemoc spadza / tákże trunkiem biorac.

Mleká obfitość mámkom. Mleká mámkom dostátek dáie / ták li- śćie z młodym klaczem / iáko y nasienie w wodźie wárzone / á trunkiem vżywáne.

Położnice wychedaża. Sześćiniedźiálki y położnice po po- łogu wychedaża. Toż liśćie w winie mo- czone czyni / piiac.

Żołta. Niemoc żołta spadza w wodźie go wárzac / á przy iego párze w suchey wán- nie śie pocac. Ták też ine záſkorne wilgo- tnośći / potem wypedza.

Moczu. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / ábo z ćiezkośćia odchodzacy wywodźi / y

potężnie pędźi liśćie tego Kopru w winie z máſłem wárzone/ á miedzy dwie chuśćie rozłożywßy/ ná prog łona/ y w krok co naćiepley przykłádáć.

Biodrom. Máćicy.

Biodrom Tákże

Máćicy boleiącym/ z tegoż źiela kąpiel po pás dobrze czynić.

2. y 3.

Też ma ſkutki/ wtory/ y trzeći Kopr kobyli/ ieno mdleyße y ſłábße/ wßákże w niedoſtátku pierwßego/ może tych we dwoynaſob ná to mieyſce bráć.

Wietrznośći wzniećá y wywodźi.

Naśienie/ wietrznośći w ćiele wzrußone wywodźi.

Spadki záſtánawiá. Mozg z wilgotnośći złych wyſußa.

Spadki z głowy záſtánawia/

W mozgu zbytne wilgotnośći wyſyßa/ wßákże potrzebá go obyczáynie vżywáć/ á żeby ſwym zbytnim rozgrzewániem y wyſußániem/ nie wyſußył mozgu z przyrodzoney iego wilgotnośći.

Meſkiego członka znośći.

Członek przyrodzony męzki oſłábiáły wznośi/ dla wzniecenia w dolnych częśćiách ćiáłá wietrznośći/ ſok z niego z gorzałka á z Száfranem záraz po łáźni piiąc

Pierśiom.

Zátkánie y zámulenie w pierśiách/ toż naśienie rozmyie/ záczym wolny oddech czyni.

Jádom y trućiznom. Wzrok oſtrzy.

Jádom y trućiznam ſię ſprzećiwia.

Wzrok mdły y ćiemny/ iáſny y byſtry czyni/ liśćie z kłaczem/ y z okołkámi iego/ w wodźie wárząc/ y tym oczy wymywáiąc/ á w nie po kropce po trzy tey wody puſzczáiąc.

Kroſtom y trędowátośći.

Kroſty czerwone ná twárzy/ ábo

Trędowátośći/ z gorącośći zbytniey wątroby pochodzące/ ściera/ korzeń z miodem vtárty/ tym ie náćieráiąc.

Chrobáctwo w vßách. Kolce.

Czerw w vßách zálągły/ ſok z korzenia w nie puſzczány/ morzy y wywodźi.

Kolkę ábo dárćie w kißkách vkłáda/ wárząc to źiele y z ſwym korzeniem/ á tą iuchą żywot nápárzáiąc.

Aqua ſtillatitia

Wodká.

Z tego Kopru wodká pomienionym chorobom bywa vżyteczna/ ktora tego czáſu ma bydź palona/ gdy ná więtße kwitnie z *Balneum maris*, to ieſt z kotłá vkropu wrzącego/ á potym ná ſłońcu wyſonowáć.

Mocz pędźi. Mulisko z pęcherzá wywodźi.

Mocz/ y

Muliſko z pęchyrzá wywodźi/ káżdy dźień náczczo y ná noc/ po cztery ábo pięć łyżek iey piiąc.

Kámień nyrkowy.

Kámień nyrkowy y pęchyrzowy krßy/ y moczem żenie.

Nyrkom. Przechodom. Pęchyrzowi. Łożyſku.

Nyrki/

Przechody moczu/

Z piáſku wychedáżá/

Łożyſko ßeśćniedźielnicom pozoſtáłe/ wywodźi.

Wietrznośćiom.

Wietrznośći we wßyſtkim ćiele roſpądza.

W máćicy bole vkłáda.

Máćiczny bolom.

Oleiek.

Oleum.

Tym ſpoſobem może vczynić z naśienia tego Kopru oleiek/ iáko z Włoſkiego/ ábo z Kminu kramnego. Ten

Wątrobie. Gorącce vſtáwiczney.

Wątrobie/

Gorączkom vſtáwicznym nie opuſzczáiącym/ ktore Grekowie *Cauſos* zowią/ wyżegáiącym wilgotnośći w ćiele przyrodzone. Tákże

Trzećiaczce.

Trzećiegodniowym źimnicom/ bywa wielkim lekárſtwem/ tłumiąc y gáßąc zápalenie ich/ biorąc go ná raz po ćwierći łotá/ ábo kwinty/ ze trzemá/ ábo czteromá łyżek wodki tegoż źiela/ ábo z korzenia ábo z kwiećia diſtyllowáney. A to przez dźiewięć dni porządnie/ káżdego dniá trzy kroć/ ráno/ po południu we dwie godźiny y ná noc.

Slinogorz

Slinogorz ábo wrzód w gárdle leczy/ dáiąc go z rowną częśćią oleyku z Koperwáſeru/ á z czwartą częśćią łotá/ ábo z kwintą octu z Rożey czerwoney/ w vśćiech trzymáć/ y zmienaglá w śię puſzczáć á połykáć.

Antidot.

Antidotum.

Antidot/ to ieſt/ lekárſtwo przećiw trućiznom y zárázom/ ktory ták robić: Wźiąć w kśiężycu Czerwcu tego Kopru z korzeniem y z kwiećiem funtow dźieśięć/ drobno pośiekáć: ták wiele funtow octu winá białego ná to wlać/ y zálutowáć w naczyniu/ moczyć áż ku końcu kśiężycá Páźdźierniká/ ktorego czáſu naśienie dozrzewa. Tego we czwornaſob wźiąwßy/ miáłko vtłuc/ w wino białe/ tákże we czwornaſob przećiw oboygu wźiąwßy/ wſypáć/ y od godźiny do godźiny moczyć. potym to oboie złączywßy/ z Alembiku diſtyllowáć/ ſtąd záraz wodká y oleiek poydźie: potym iedno od drugiego odłączywßy/ oleiek znowu z Alembiku przez piáſek zá wolnym ogniem przećiągnąć. A do wodki przerzeczoney/ korzenia/ liśćia/ y naśienia tego źiela ſußonego/ y przetłuczonego wſypáć/ y diſtillowáć. Toż wtorym y trzećiem rázem vczynić. A to co śię wyćiągnie w ßklenicy do *Balneum maris* wſtáwić. Ták będźie bárzo koßtowne/ známienite/ y nieprzepłácone lekárſtwo/ przećiw iádom/ trućiznam/ y inym niżey opiſánym chorobom.

Sercu. Żyłom pulſowym.

Sercu y żyłom pulſowym od niego pochodzącym/ bárzo ſłuży: Przeto gdźieby iádem/ y trućizna iákąkolwiek gorącą było záráżone/ iáko Arſenikiem/ ktory my Złotołuſkiem zowiemy/ bywa wielkim lekárſtwem dáiąc go ná raz/ co pułtrzećiey częśći iednego ßcrupułu/ to ieſt/ co 18. źiarn ięczmiennych záważy/ z wodką z korzenia tego źiela/ ábo z Extráktem: to ieſt

z Iſinośćią iego wyćiągniona. Tákże drugi kroć w ßeſnaśćie godzin dáiąc.

Oczom płynącym.

Oczom płynącym bárzo vżyteczny / dáiąc go náczczo káżdego mieśiącá trzykroć.

Żołądkowym vſtom pływącym.

Zołądkowym vſtom śieiącym / zączym z niego idą do głowy páry / ktore w niey rozmáite dolegliwośći czynią / záwiera / vżywáiąc go pod też przerzeczoną miárą / ábo wagą / po obiednym y wieczornym iedzeniu / czeſto kroć to czyniąc.

Sal.

Sol.

Ze wßyſtkiego tego źiela / z korzenia / z liśćia / z klącza / z kwiećia y naśienia ſol czyniona / tým ſpoſobem iáko z Piołynu / ábo y z inych źioł. Tá bywa bárzo vżyteczna

Pulſowym żyłom. Oddechom. Duchom. Káßlu ſpadkow.

Zyłom pulſowym / y w płucách będącym,

Oddechom / y

Duchom ćiáło ożywiáiącym /

Káßel z gornych ſpadkow ná płucá odpądzá / z wodką z Terebintu diſtyllowáną ábowiem wyſußa wilgotnośći nie potrzebne ſpadáiące w pierśi / puł kwinty iey biorąc.

Wrzodu w pierśiách. Dychá wicy. Wrzedźienicy w oczách.

Wrzod w pierśiách záśiádły leczy.

Dycháwicznym / y ćiężko tchniącym / z zátkánia płuc / wolny oddech czyni.

Kroſty ábo wrzedźieniczki ná bielmie oká / ábo ná źrzenicy / bez wßelákiego niebeſpieſpieczeńſtwá śćiera / vtárßy ią co namieley / y ná ſchodźie kśiężycá w oko puſzczáiąc. Zá ktorym záſypániem rádo świerzbi oko / ále go ná ten czás by námniey nie trzeć.

Vkąßonym od beſtiy iádowitych. Rożey piekielnym.

Obráżonym od beſtiy iádowitych / ſol tá / oleiek / ſok / y Antydot / bywa wielkim rátunkiem / tym rány námázuiąc.

Rożey piekielney boleśći vſkramia / co też y proch z tego korzenia czyni poſypowáć nim.

Slinogorz. Dźiegna. Gnilcu.

Slinogorz /

Dźiegnę / y gnilec w vśćiech leczy / tenże proch pijąc / z iegoż wodką.

Wzroku.

Wzrok mdły pośila y byſtry czyni / z máło kropeczko oleyku / w kośćiki przy nośie / w oczy iey puſzczáiąc.

Melánkolicznym / y od rozumu odchodzącym.

Melánkolicznym / y

Od rozumu odſtępuiącym z pomienionym oleykiem ſkronie náćieráć dobrze.

Magia naturalis.

Magia.

Gdźieby był korzeń kopány / y źiele z dźie ráne tego czáſu / ktoregoby ſłońce w pierwßy ſtopień Lwá weßło / co poſpolićie bywa w Sierpniu / czáſu ſuchego nie wilgotnego / áni rośiſtego / iáſnego y pogodnego / nie mgliſtego / y w tálárki by był pokráiány / y vſußony / bywa wielkim lekárſtwem tym / ktorzy zbytnie trzesienie y drżenie ſercá miewáią / dáiąc im go pić przez trzydźieśći dni z málmázyą / ábo z białym winem / po puł ćwierći łotá / ábo po cáłey ćwierći.

Drżeniu ſerdecznemu.

Płucom zágniłym / y ſuchoćie.

W ktorychby płucá gniły / zączym záraz ſuchoty przypadáią / tym bywa znácznym / y doświádczonym lekárſtwem korzeń ten miáłko vtárty / w winie mocnym moczony / á potym dyſtyllowány / zączym naprzod poydźie wodká, potym oleiek / y tego oboygá zárowno czeſto á geſto trunkiem / tákowym chorym dáwáć.

Electuarium.

Konfekt.

Wielkiego vżytku z tego źiela / konfekt może bydź robiony / biorąc źiele z korzeniem / y z iego kwiećiem / á w miedźie wárzyć. Potym dobrze wygnieść y wyżąć / ábo w práśie wypráſowáć / y on ſok ábo iuchę / znowu do zgęſczenia wárzyć / że będźie iáko Konfekt. Ten tákże wielkim y známienitym bywa lekárſtwem / zwłaſzczá

Płucom zágniłym. Suchotom. Sleźienie. Záráżonym / iádem. Mdłośćiom ſerdecznym. Duchom ſerdecznym y inym duchom. Rymie. Mozgu zámulonemu.

Płucom záwrzedźiáłym / y zágniłym.

Suchotom záwźiętym.

Sleźienie chorey y záwrzedźiáłey.

Abo trućizną y iádem záráżonym. *Turn.*

Mdłość ſerdeczną oddala. Tákże

Serce y duchy ſerdeczne.

Jne duchy w ćiele / ſam korzeń dáiąc z winiem ábo z málmázyą pić. Też

Ná ßyi go noßąc / toż czyni. *Corteſius.*

Rymę ábo ſápkę ćiężką / z zbytnich wilgotnośći w głowie będących / odpądzá. Abowiem

Zátkánie y zámulenie mozgu wychędáża / korzeń y z naśieniem miáłko vtárßy / á z octem Rożánym zączynić / y to miedzy táftę álbo kitaykę / álbo choćia miedzy dwie ćienkie chuſtce rośćiągnowßy / ná głowę przyłożyć / y ták od godźiny vſpokoienia nocnego / áż do wſchodu ſłońcá trzymáć. A to ma bydź po pełni Kśiężycá czyniono ná ſchodźie / około oſtátniey kwádry. Toż

Pámięći. Wzroku.

Pámięć pośila.

Wzrok byſtry czyni.

Słuchu.

Słuch oſtábiáły nápráwia / tenże korzeń / pod przerzeczonem znákiem kopány / á ná ßyi noßony.

Oczom płynącym. Wzroku mdłemu. Od zárázy morowey. ćiáło záchowuie.

Oczy płynące / y

Wzrok náſtábiáły leczy.

Ciáło wßyſtko ták zwierzchu iáko we wnątrz od zárázy y iádu / zwłaſzczá czáſu morowego powietrzá / záchowuie. Tákże go ná ßyi noßąc y woniáiąc.

Zabobon.

Miſtrzowie zabobonow / vżywáią tego źiela inákßym ſpoſobem nieprzyſtoynie / y bluźnierſkie / czyniąc tabliczki z ſcze-

rego złotá / pod pewnymi znákámi niebieſkimi / miedzy ktore ten korzeń kłádą / y ná ßyi nośić każą / przećiw ſerdecznym dolegliwośćiom / á miánowićie przećiw ſercá drżeniu / y mietániu. Ale przy ſámych tych Zabobonnkách / tá wiárá zoſtawa.

Rozſądek.

Nie przeto Kobylim Koprem to źiele od nas ieſt názwáne. Tákże od Grekow y Láćinnikow / żeby ſwymi ſkutkámi miáło co bydź koniom pożyteczne / ále dla wyſokośći / y wielkośći iego. Zowią go y leśnym Koprem.

Kopr Gorny / Skálny / Rozdźiał 10.

Fœniculum montanum, Grauedinaria..

Berwurtz.

KOrzeń Kopru gornego / ábo ſkálnego / ieſt długi / y ná wiele odnożek rozdźielony / z żołtá błády / miekki / zapáchu przykrego / w ſkutkách ſwych potężny. Zimną y mrozy gwałtowne / ſnádnie wyćierpiący / dla znáczney przyrodzoney ćiepłoty ſwey. Długoletny / ták / że w źiemi do trzydźieſtu lat trwáć może. Ten w ſtárośći ſwey drewnieie. Liśćia / Kopru pierwßemu podobnego / ále miekßego. Klaczá krotßego / miąższego / zrzatká kolánkowátego / bárwy żołto źieloney. Okołkow / Swinieyweſcze podobnych. Ná mieyſcách niektorych wypuſcza z śiebie ſośiki ná końcu Máiá. Pozno kwitnie. Przeto naśienie w Ieśieni nierychło dożrzewa. To naśienie pękáte / okrągłe / płáſko podługowáte / zapáchu przykrego / ſmáku oſtrego / y gorzkáwego / máiąc w ſobie oleiowátośći niemáło / ktora ieſt ták ſubtelna y przenikáiąca / że w tey mierze / áni winu / áni wodźie przodku da.

Mieyſce.

ROśćie poſpolićie to źiele / ná gorach / y ſkáłách / dlaczego też gornym / ábo ſkálnym Koprem názwány ieſt.

Czás kopánia y zbieránia.

KOrzeń ma bydź kopány / gdy ſłońce y Mars / w znáku niebieſkim / Lwie. A Mieśiąc / ieſliże też nie w tym / tedy w bliſkich / to ieſt / w Ráku / ábo w Pánnie będźie / źiele ſámo y z kwiátem / w ten czás / kiedy práwie dożrzewa / to ieſt / we Lwie / ábo w Skopie wſtępuiącym / gdźieby Słonce y Mars / od inych Plánet / żadney przekázy nie miáło. Do tego żeby był mieśiąc w znáku ćiepłym y ſuchym. Zás naśienie kiedy dożrzewa: iáko bywa w Wrześniu / około dniá dwudźieſtego ßoſtego / dwudźieſtego oſmego / y trzydźieſtego / w Skopu / ábo y w Ráku wſtępuiącemu / á w Mieśiącu y w Wádze przebywáiącemu.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest rozgrzewáiącego / y wysuszáiącego / w trzećim stopniu. Otwiera / rozrzuca / rospráwuie / y wywodźi.

Moc y skutki.

Rymá odpada y od niey záchowuie. Sápkę y záległośći w głowie / co rymą ini zowią / źiele / korzeń / y nasienie iego / ma do vleczenia nád ine źiołá przodek (y przeto od niektorych Láćinnikow *Gravedinaria*, bywa miánowána) Korzenie wdłuż iáko Oman/ábo źiele Tátárskie do cukru / pokráiáć / y w wodźie go wárzyć ták długo / że wszystkiey ostrośći y przykrośći z siebie pozbedźie. Potym rozłożyć go ná chędogim stole / przesuszyć / y znowu w cukrze wárzyć / áż nápoły zmiękczeie / y tego káżdy poránek / po korzonku po dwá / vżywáć. Ták y sápke odpadźie / y od niey záchowuie.

Mieśięczney. Czyśćienie mieśięczne Pániom y Pánnom / nád przyrodzony zwyczay záwśćiągnione / w winie źiele wárząc / y trunkiem ráno y ná noc vżywáiąc / wzbudza y wywodźi.

Máćicy źimney. Máćicę z źimnem obrażona / rozgrzewa.

Krew polerule. Krew w ćiele záplugáwiona / poleruie.

Morowemu powietrzu. Przećiwko morowemu záráżeniu / y

Goracce. Gorączkom / korzeń pić dáiąc / bywa rátunkiem.

Moczu. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi.

Poty wzbudza. Poty wzbudza.

Ránom sądzelomy wrzodom wydubnia lym. Rány złe y sprośne / ábo Wrzody brzeżyste / wydubniáłe / sok iego y proch / do máśći przydáne / wychędaza y goi.

Máćicy zádusżeniu. Máćicy zádusżoney / wielkim rátunkiem y prędkim bywa / z ogniá korzeniem podkurzenie czyniąc / dym leykiem w otwor łoná pusczáiąc.

Zywot rozgrzewa y wychędaża. Zywot záźiębiony rozgrzewa / y wychędaża / nogi tylko w tey wodźie vmywáiąc w ktoreyby ten korzeń był wárzony.

Sol.

Sal.

Sol z korzenia tego źiela robiona / vżyteczna.

Mozgu. Mozgu / y

Błonkom. Błonkom ábo odźieckom okrywáiącym go / przeto flágmę hrubą y kluowáto z niego / nietylko wywodźi / ále áni śię iey dopuscza w nim zámnażáć / vżywáiąc iey przez vstá.

Ránom y wrzodom złámionym y brzezystym. W ránach brzeżystych /

W boleczkách w złámionych y brzeżystych.

We wrzodách wydubniáłych / broni chrobáctwu śie zámnażáć / posypuiąc nia. A gdyby śie krew z nich rzućiłá / nie zaraz iey zástánawiáć.

Scorbuch / ábo gnilec. Szkorbut ábo gnilec szkodliwy sprosny y smrodliwy w vśćiech / ktory Láćinnicy *Stomachacen* zowią / leczy / wźiąwszy iey puł łotá / ze trzemá cześćiomá scrupulu / to iest z pietnaśćia źiarn ieczmiennych háłunu y w winie to rośiárszy / z tego czesto gárgáryzm y płokánie ćiepło czynić. Tákże dźiasłá ognite y opádáłe / ćiałe národle y rumienne czyni.

Oleiek z naśienia.

Oleum ex semine.

Oleiek z naśienia Kopru stálnego służy

Członkom do rodzenia. Członkom do rodzenia dánym. Tákże

Pulsowym żyłom. Pulsowym żyłom / á zwłascza tym ktore od sercá do głowy pochodzą / náćieráiąc zwierzchu / y z wodką tegoż źiela / trunkiem dáiąc.

Głowie. Ćiężkość głowy y boleśći iey / ták we wszystkiey / iáko w połowicy vkłada / dáiąc go z sola własną tegż źiela / ábo y z wodką.

Máćicy zádusżoney. Zádusżoney máćicy / ábo wzgorę obroconey.

Omdlewáiącym. Abo w omdlewániu y w pámięći odchodzeniu.

Ráduku. Abo w ráduku dla zádusżenia teyże máćice pochodzącemu / bywa rátunkiem prędkim / dáiąc go ná ten czás w iákimkolwiek trunku. Tákże y w otwor łoná pusczáiąc.

Máćice rozgrzewá źimno. Źiciące y zbytnie otworzyste śćieśnia. Zywot około pępká námázuiąc / przed sćiem do łoża. Tákże członki do rodzenia / od przyrodzenia dáne / przed złączenim małżeńskim náćieráne / máćicy / ćiepło przyrodzene dáie. Otwor iey zbytni y przestrony śćiaga / y skromnie śćieśnia / żeby náśienie męskie tám stąd nie wypłynęło / ále było w niey zátrzymáne / dla záwiązánia płodu.

Pániam brzemiennym / ktorym pewno obrzydłe bywáią. Pániom brzemiennym / ktorymby porawy obrzydły (co niektorym rádo bywa) Żołądek dobrze nim mázáć / ná dwie dłoni wszerz / y chuste ná to ćiepła przykłádáć.

Pániom ćiężko rodzącym. Pániom ćiężko y długo rodzáiem śie prácuiącym / skronie dobrze nim náćieráć / ábowiem ich w tym prácowániu bárzo posilá y rátuie.

Od wężow vśczkniony. Od wężow y iney iádowitey gádźiny obráżonym / swym námázániem rátunek czyni.

Aliud oleum. czyni.

Iny oleiek sposobem Alchymiskim / ze wszystkiego ziela wyciągniony.

Może bydź wyciągniony ze wszystkiego tego ziela / iáko z liścia / z klacza / z korzenia / z nasienia / wziąwszy tego wszystkiego / wespoł / świeżego / drobno posiekáć. A ieśli suche / miáłko potłuc / á w miedziány gorzałczány gárniec / ábo w Alembik wsypáć / ná to wody nálać chedogiey studzienney / coby ze cztery pálce nád tym byłá / y ták właśnie wypálić iáko gorzałkę: skąd wodká / y oleiek záraz się distyllowáć będzie: potym oleiek od wodki odłączywszy / przez iny Alembik go przećiągnąć / żeby się wodá od niego státecznie wyćiągnełá: Ten do potrzeb iuż pomienionych vżyteczny.

Antidotum.

Antidot.

Ten może tym sposobem bydź robiony / iáko się w rozdźiale przedtym powiedźiáło.

Sercu. Mozgu. Wątrobie. Błonkom / żyłom.

Sercu /
Mozgu /
Wątrobie /
Błonkom /
Żyłom / y tym podobnym związkom / bywa rátunkiem wielkim.

Czásu powietrza / chorobom zárážliwym.

Czásu morowego powietrza / ábo też Chorobom inym zárážliwym / bywa bárzo kosztownym lekárstwem / y rátunkiem. Nic nie przyćiągáiąc / iáko niektorzy rozumieią / ále owszem rozbiiáiąc / ziádowićione powietrze / á zdrowe pusczáiąc / y sposabiáiąc.

W gorysty spuszcziąc: gdzie pełno wiatrow złych y zárážliwych.

Dobrze też vżywáć tego Antidotu / tym ktorzy się w gory szybámi spusczáią / w ktorych sol / ábo iákiekolwiek kruszce biorą / gdźie wiele powietrza y wiátrow złych / smrodliwych / iádowitych bywa. Tákże w sklepy zdawna zámknione / w domy / w olmárie / w skrzynie / gdźie pełno zaduchow złych y szkodliwych zdrowiu / dla vstrzeżenia tákowey zárázy / po pułkwinty ná raz go biorąc.

Máćicę záźiębioną rozgrzewa.

Vpławy białe pániom w rumienne obraca / y swych własnych czásow przywodźi / piiąc go z winem ná schodźie mieśiącá / káżdego dniá po trzydźieśći kropli / náczczo dáiąc.

Mágia.

Gdźieby korzeń tego ziela czásu nástáwánia nowego kśieżycá / to iest / w ten punkt kiedy nástáwa / ábo się z słońcem złączą / był kopány á w winie moczony y trunkiem vżywány. Niepłodne białegłowy czyni płodnymi. A gdyby w sámy punkt pełniey był kopány y tákże vżywány / płodne niepłodnymi czyni: Przyczynę tey rozności dáią / że pomieniony trunek pierwszego winá godźinę przed społecznym złączeniem małżeńskim / czyni máćicę sposobną do przyięćia y zátrzymánia nasienia męzkiego. Záś trunek winá wtory / czyni ią bárzo niesposobną do przyięćia y záchowánia tegoż nasienia. Przeto niema być ledá iáko to źiele dawáne pániom do vżywánia: co się y ztąd znáczyć może / że potężnie z żywotá / ták

Płod martwy / iáko y
Łożysko pozostáłe po porodzeniu wywodźi.

Korzeń ná szyi noszony / á woniány / powietrze smrodliwe y zárážliwe rozbiia / y rozpędza.

O Hányżu / Rozdźiał II.

Hányż ták klączem ábo rozgą iáko liśćiem y kwiátem / Opichowi iest podobny. Pręt czczy / obły / dwułokietny / gáłęźisty. Liśćia iest łabrzystego / y wykrawánego iáko Pietruszczáne / ále więtsze y okrągleysze / ná poyźrzeniu iáko młode liśćie Lubsczykowe / białáwe / zápáchu bárzo wdźięcznego miodowego. Ná wierzchu pręćia swego w okołkách kwitnie białym kwiátem drobnym / iáko Koryánder. Z ktorych nasienie białáwe / pękátsze / niżli nasienie okrągłego Włoskiego Kopru / y mieszsze / tákże iáko sámo źiele / z kwiatkámi / máiąc zápách słodki y wdźięczny. Smáku mieszánego z gorzkośćią słodkiego. Korzenia twárdego / zdrewniáłego / wiele odnożek od śiebie pusczáiącego.

Mieysce y Czás.

NA polách / w ogrodách / y w sádách bywa śiány: w Niemieckich

Anisum.

Aniß.
Eniß.

stronách / iáko nád Renem / osobliwie około Szpiry / Strasburku / y w okolicy. Tu v nas w roskoßnieyßych ogrodách poczynáią go rozmnażáć. Ale ktory z Syriey / z Crety / z Ægyptu pochodźi / nád ine przodek ma. Kwitnie pospolićie w Czerwcu y w Lipcu. Nasienie do trzech lat może w swey mocy bydź chowáne: by tylko nie w mieyscu wilgotnym / gdźie rad pleśnieie / ále w sußy niezbytnie goracey. Siewáią go w Lutym / y w Márcu. Lubi źiemie tłustą / wyprawną / wilgotną.

Przyrodzenie.

Nasienie Hányżowe iest miernie ostrogorzkie. Rozgrzewa y wysußa w trzećim stopniu ná początku: rozćiencza / rzedźi / trawi / otwiera / rozśiekuie: pobudza / wietrznośći rospadza / wywodźi. Tego nacześćiey do lekarstw zwierzchnych y wnetrznych / á niżli sámego iego źiela vżywamy. Korzenie do żadnego vżytku nie przychodźi.

Moc y Skutki.

Hányż: Do stołowego vżywánia. przychodźi do potraw.

Hányż ták v stárożytnych / iáko y v nas / nietylko do lekarstw / ále y do potraw / do chlebá / y inych stołowych potrzeb przychodźi. Piekáią z nim chleb żolnirski / ktory *Biscoctem*, to iest dwákroć pieczonym zowia / nietylko dla smáku / ále wiecey dla zdrowia. Abowiem tákowy chleb żoladkowi / ślezienie / trzewom / bokom / żyłom suchym bolacym / żywotowi / od wietrzonośći rospieránym y bolacemu / w kolce y w gryźieniu w kißkách / w puchlinie / w zátkániu / watroby / nyrek / kámieniu / y w inych chorobách źimnych / á z wiátrow pochodzacych. Jest bárzo vżyteczny / białymgłowom niepłodnym / przystoyny y dobry. Też gdźieby go okrom przerzeczonego chlebá przyßło vżywáć / ma bydź z wárzonymi potráwámi vżywány / á zwłasczá od tych / ktorzy záwrot głowy ćierpia.

Do chlebá biskoktu.

Záwrotu głowy.

Zámierzchnieniu przed oczymá. Tákże Kroplom ábo Mußkom látáiacym przed oczymá vstáwnie / vżywáć go dobrze.

Zámierzchnieniu w oczách. Mußkom ábo ćieniō przed oczymá lat

Tym ktorzy Catarrum / ábo ryme y sá-

tckliwym. Krwie goracey. Dychawicznym.

pke z goracey przyczyny miewáia.

Też te potráwy przypráwione z Hányżem/ ábo y chleb/ dycháwicznym/ y ćiężko tchniacym/ iest vżyteczny.

Kászlu vstáwicznemu. Odrzygániu. Sczkawce. Watrobie zámulonej.

Kászlu vstáwicznemu.

Zołądká odmiátániu y rzygániu.

Sczkawce częstey.

Watrobie wilgotnośćiámi i zbytnimi zátkáney/ záczym krwie czynić y mnożyć nie może/ y zátym ginienie ćiáłá y schnienie: Hányżu z potráwámi dobrze vżywáć.

Bládym/ ábo blado ziełonym. Opuchły. Slezienie zátkáney.

Bládym tákże/ z przerzeczoney przyczyny/ ábo blado zielonym.

Opuchłym. Tákże

Sleziona nábrzmiáła y choro máiacym/ iest vżyteczny.

opuszeniu

Opuszeniu/ y częstemu rozdymániu żywotá z wnętrzności/ bárzo służy.

Kolice.

W kolkách y w morzyskách w żywoćie. Też z sokiem iego ćiepłym żywot náćieráiac. (*Plin.*)

Mleko mnoży.

Mámkom y pániom dźiateczki pierśiámi kármiacym/ mleko mnoży/ vstáwicznego w potráwách vżywáiac. Abo też z Kápusty zieloney polewká z.j. to iest/ po kwinćie ná raz piiac.

Niepotężności do Wenusá. Zápách wstrętny odia. Mozgu źimnemu. Pierśiom. Plucom oźiębłym. Suchotny. Kászlom. Żołądkowi y wnętrznośćiom oźiębionym.

Służy niemniey y mężczyznom do Wenusá/ y małżeńskiego skutku niepotężnym.

Zapách wstrętny vstom dáie/ á dech smrodliwy odpadza/ w vśćiech go długo żucháiac y połykáiac.

Mozg źimny rozgrzewa.

Pierśiom y plucom záźiębłym/ iest rátunkiem.

Suchotnym/ y

Kászlom zástárzáłym/ iest lekárstwem.

Żołądek źimny zágrzewa. Tákże

Wszystkie wnetrzności oźiebłe ogrzewa/ y zámulenia ich otwiera/ y wychedaża.

Boleśći wszelákie vśmierza. Ciężko tchnacym. Mocz wywodźi. W puchlinie prágnienie. Żołtácce. Skłonny do puchliny.

Boleśći wszelákie/ gdźiekolwiek bedace vśmierza.

Tchnienie wolne y bespiecznie czyni.

Mocz z ćiężkośćia odchodzacy/ wolno wywodźi.

Prágnienie w puchlinie oddala/ w wodźie nasienie wárzac/ á ta wode piiac/ ábo też w winie z Szadźcem á z Piołynem.

Żołta niemoc spędza.

Tym ktorzy sa do puchliny skłonni wietrzney/ Hányżu vżywánie/ iákimkolwiek sposobem iest vżyteczne.

Od chrobáctwá y glist záchowuie.

Od chrobáctwá y glist záchowywa/ vstáwnie go vżywáiac.

Nyrkom. Pęchyrzowi. Bliodrom bolecym. Piásek y kał mocże z nyrek y z pęchyrzá wywodźi.

Nyrkom/

Pęchyrzowi/ y

Lędźwiom boleiacym z zámulenia y z wietrzności w nich zámknionych/ iest lekárstwem.

Toż też piásek y kał z moczem z tych przerzeczonych częśći ćiáłá wywodźi.

Mieśieczna chorobe záslánowiona wzbudza.

Mieśieczney. Vpławom białym. Jádom y trućiznom. Vkąszeniu od bestiy iádowitych.

Vpławom białym białogłowskim/ iest rátunkiem.

Biegunki záwśćiaga y zásłánawia.

Prágnienie zbytnie vśmierza.

Jádom y trućiznom sie sprzećiwia. przeto też vkąszonym od iádowitych bestiy/ iest wielkim lekárstwem. Dlaczego do Driakwie/ do Mitrydatu/ y inych lekarstw przećiwko trućiznom z wielkim vżytkiem wchodźi.

Do Wenusá potężne czyni.

Pobudza chćiwość do Wenusá y potężność do skutku małżeńskiego czyni/ z Kápusina polewka/ Pieprzu długiego przydawszy/ vżywány. (*Dios.*)

Naśienie przyrodzone mnoży. Głowie boleniu. Item.

Naśienie przyrodzone w oboiey płći mnoży. (*Dios.*)

Głowy bolenie vśmierza/ kádzac nim pod nosem. [Tenże.] Toż czyni w winie wárzony z Máieranem/ párá ćiepła z niego w nos pusczáiac.

Biegunkom.

Biegunki zásłánawia/ y żywot zátwierdza.

Vpławom białeyc zápługáwioney. Zawrotu głowy.

Vpławy białogłowskie hámuie.

Máćice wychędaża z wilgotnośći złych y wiátry w niey záwárte rospędza.

Zawrotu głowie iest lekárstwem/ tym sposobem/ wźiać łot nasienia Hányżowego/ Koryándru przypráwnego w oććie/ Cynámonu dobrego po łoćie/ Gorczyce białey łot. To wszystko co namieley vtluc. Tego prochu po ćwierći łotá ábo po pułtory/ że dwie godźinie przed obiádem/ tákże kłádac sie spáć/ z Cukrem ábo y bez Cukru/ według vpodobánia/ ná grzance z chlebá przypiekley/ á w białym winie obmáczáney vżywáć. Czyniac to przez tydźień cáły.

Item.

Toż też czyni biorac tego Hányżowego naśienia dobra szczyptá/ to iest/ co we trzy pálce wźiać może/ naśienia Ogurkowego obłupionego/ śiemieniá Lnianego/ po rowney częśći/ á miáłko vtłukszy/ z winem białym ćiepło po ránu náczczo y ná noc vżywáć.

Od páráliżu záchowywa.

Od szláku y páráliżem záráżenia záchowywa/ wźiawszy Hányżu/ Lákryciey drobno pokráiáney/ po dwu łotu/ korzenia Omanowego/ gałki Muszkatowey/ Pieprzu długiego po łoćie/ korzenia Kuklika ábo Benedyktu ćwierć łotá: to wszystko miáłko vtłukszy/ náláć gorzałki ná to z kwarte/ w ktoreyby funt miodu iárzęcego práwie chędogiego y odszymowánego rospuszczony był: to co napilniey w szklenicy nákrywáć/ á náczczo káżdy poránek po dwu łyżkách vżywáć. Lećie bez długiego Pieprzu bydź może.

Ochrapieniu ábo omienieniu y kászlu ćiężkiemu.

Ochrápieniu gárdłá y omienieniu.

Kászlu ćiężkiemu/ weźmi Hányżu/ Rożynkow drobnych co naświeższych/ po

trzy loty / korzenia młodego Slazu ochędożonego / y drobno pokráiánego garść: to w wodźie do trzećiey częśći wárzyć / potym wyżąć rękomá co namocniey / y chędogo / przecedźiwszy / przyday funt miodu białego / á choćia inego / znowu to wespoł warzyć y pilnie odszymowáć / á gdy iuż szumin zsiebie przestánie wydáwáć / przecedź / y tego po kwáterce co naćiepley ná kążdą noc dáć pić / ták długo / áż y kászel / y chrápotá vstánie.

Flágmá li. pkę z płuc wywodźi. Flágmę lipką y klijowátą z pierśi y z płuc snádnie wywodźi / przyprawiwszy troche nasienia Hányżowego / miałko vtłuc / ze trzemá częśćiomá miodu chędogiego zá czynić Lektwarz / ktorego iáko orzech Włoski ná noc / y ráno vżywáć / trzymáiąc go w vśćiech długo / á co sie rosplynie połykáć.

Pierśiom zámulonym. Pierśiom zámulonym / y zátkánym / weźiąć ze dwá loty Hányżu / Izopu suchego garść / Fig suchych mieśistych y tłustych / drobno pokráiánych zośm / Szalwiey puł gárśći / Iálowcowych iágod przetłuczonych zgrubá lot / Lákryciey drobno skrobáney / álbo pokráiáney puł lotá / miodu dobrego ze cztery loty / álbo łyszki. To w chędogiey wodźie w pulgárncu wárzyć / áż trzećia część wywre. tego po kubeczku ráno náczczo / y ná noc ćiepło vżywáć.

Dycháwicznym. Dycháwicznym / tákże przerzeczony trunek iest bárzo dobry / wziąć Hányżu / wárzyć go w syćie miodowey / ábo w wodźie / á miodem osłodźić / y to ráno y ná noc pić ćiepło po dobrym trunku.

Szkáwce. Sczakáwce y odrzucániu Zołądká / weźmi dwá loty nasienia Hányżowego / lot Cynámonu / Másłyki lot: to w czterech kwartách ábo we trzech winá wárzyć / áż trzećia część wywre: tego ná noc y ráno po trunku ćiepło pić.

Item. Abo też ták: Hányżu wźiąć dwá loty / Kopru Włoskiego tákże nasienia / polnego Kminu / Cynamonu po loćie: to wszystko co namieley vtłuc / á z Cukrem według vpodobánia vmieszáć / y po łyszce tego ná grzance zbiałego chlebá przypieczoney / w białym winie pierwey zmáczáney / vżywáć ráno náczczo / y ná noc / pułtory godźiny przed oboim iedzeniem.

Zołądku boleniu. Moczu wywodźi. Boleiącemu żołądku / Moczu zátrzymánemu nád przyrodzenie.

Kámień. Kámień y mulisko moczem wywodźi / Hányż w winie wárząc / álbo go miałko vtárszy / po ćwierći lotá ábo po pułtory / z winem piiąc / iest lekárstwem. Toż też

Chęć do iedzenia. ápetyt y chęć do iedzenia vtrácona nápráwia.

Wątrobie zátkáney. Wątrobę zátkáną / otwiera / wychędaza.

Zoltaczce. Puchlinie wietrzney. Zołtá niemoc spędza / á Puchlinę wietrzną leczy / bądź wárzony / bądź prochem z winem ćiepło piiąc.

Zołądek sposábia do trawienia. Zołądek do trawienia osłábiały nápráwia / wźiąć Hányżu trzy loty / źiarnek Kárdámomowych / Cytwaru / po połowicy lotá / Gálganu / Imbiru białego / Cynámonu po ćwierći lotá / Gwoźdźikow / kwiátu Muszkatowego / po puł ćwierći lotá: To wszystko co namieley vtłukszy / ośm lotow Cukru Kánaru do tego przymieszáć. Tego prochu ná raz po łyżce ná grzance z białego chlebá vgrzány / á winem ćiepłym poláney / godźinę przed oboygiem iedzeniem vżywáć / á po pić łyszko winá dobrego ćiepło / tákże przed vżywánim / tegoż winá ćiepło nápić sie.

Wietrzności rozpędza. Iny proch ná toż / y do rozpędzenia wietrznośći z żołądká. Wźiąć nasienia Hányżowego przechędożonego / y przez noc w occie moczonego / y wysuszonego cztery loty / Gálgánu / Cynámonu po trzy ćwierći lotá / skorek z Cytrynowych iáblek lot / Pieprzu długiego ℈ s. to iest / szosta część od ćwierći lotá / ábo co dźieśięć źiarn ięczmiennych zawáży / Cukru białego śiedm lotow. To co namieley vtłuc / po łyszce przed oboiem iedzeniem ná grzance przerzeczonym sposobem vżywáć.

Zołądkom źimnym wietrznośćiom. Zołądek źimny y mdły rozgrzewa y posila / wietrznośći y bolesći w nim vkłáda wźiąwszy / Hányżu lot / Imbiru białego / Gálganu po puł lotá / Gwoźdźikow / Cytwaru / Muszkatowego orzechá / po ćwierći lotá /: miałko wszystko vtłuc / á dwánaśćie lotow Cukru Kánaru do tego przydáć / y dobrze wespoł przemieszáć / y obyczáiem wyższey namienionym vżywáć.

Zołądkowi nabrzmiáłemu nápuchłemu. Nabrzmiáłość z wietrznośći żołądká rospędza / biorąc Hányżu ʒij. z trzećią częśćią Bobrowych strotow / á z trochą ćiepłego winá.

Mleká obfitość mámkom dáie. Pániom dźiatki máłe piersiámi kármiącym / ábo y mámkom obfitość mleká dáie / ćwierć lotá Hányżu wźiąwszy / Oleśnikowego nasienia / ábo rádniey nasienia Czarnogłowu pułćwierći: miałko to wszystko vtrzeć / Kryształu przyprawionego y co nasubtelniey vtártego ℈i. to iest / trzećia część ćwierći lotá / Cukru dwá loty / to ze dwiemá kwáterkámi winá dobrego zmieszáć / y ieden dáć náczczo / drugi ná noc wypić.

Item. Też może ták vczynić. Wźiąć ćwierć lotá Hányżu / nasienia Locygi / Kopru Włoskiego / Kopru swoyskiego / Pietruszczánego / po puł loćiu / ośm lotow Cukru białego: Tego prochu po puł loćiu ná raz z winem dáwáć ćiepło pić / doświádczona.

Zołądko. Ktorzy vstáwicznie żołądek chory máią

wi wątrobi y ſnie cho(rem)u. Kolce.

y w żywoćie bolenie. Tákże ktorzy

Do kolki y dárćia w kiſzkách ſą ſkłonni/ wźiąć Hányżu ſześć łotow/ Kopru Włoſkiego trzy/ Kminu kramnego/ Koryándru/ polnego Kminu/ naſienia Łániego czyśću/ ábo Czárnogłowu/ po ćwierći łotá: To wſzyſtko weſpoł przez noc w oćcie winnym dobrym námoczyć/ á potym vſuſzyć/ do tego przydáć ſkorek Cytrynowych iábłek/ Cynámonu/ po ćwierći łotá y ʒi. á co namieley to wſzyſtko vtłuc/ do tego wſzyſtkiego przydáć dwádźieśćiá łotow/ Cukru białego/ á tego przed iedzeniem/ ábo ná grzance chlebá białego ábo ſámego przez ſię po łyſzce vżywáć.

Wietrzności w kiſzkách.

Wietrzności w trzewách y w żołądku roſpądzą/ Hányżu ſczyptę wźiąwſzy dobra/ vtłuc go co namieley/ á z winem dobrym białym ćiepło dáć pić. Jeſzcze lepiey y potężniey będźie gdźie ʒi. to ieſt/ trzećia część ćwierći łotá do tego przyłoży Bobrowych ſtroiow.

Wątrobie y ſleźienie zátkánym

Wątroby/ y

Sleźiony zámulenia otwiera/ naſienia Hányżowego dwá łoty wźiąwſzy/ Stonogowcu po gráśći/ y wárzyć w kwarćie winá białe°/ á w drugiey wody do połowice/ á przecedźiwſzy/ Cukrem oſłodźić: Tego z ráná y ná noc po kwáterce ćiepło pić.

Nyrkom zámulenie. Krzyżow boleniu. Plecom. Biodrom

Toż też nyrkom zátkánym ſłuży.

W krzyżách/ W plecach/ W biodrách/ bole vkłáda: wźiąć Hányżu/ otrąb/ łáiná oſłe° po dobrey gárśći/ Kąpárow náſolonych gárść. To wſzyſtko weſpoł we trzech kwartách winá wárzyć do połowice wywrzenia: wźiąć tey polewki trzy kwáterki/ w bić żołtek iáiá świeżego/ ſześć łyżek oleyku Rumienkowego przylać/ y to Kliſtera choremu dáć. Ażeby ią w ſobie co nadłużey trzymał.

Vdręczeniu od kámienia. Kámieniu

Tákaſz kliſterá ſłuży w zbytnim y okrutnym dręczeniu od kámienia.

Przećiwko ſrogośći bolow od kámienia poruſzonych/ wźiąć naſienia Hányżowego w oćcie przez noc moczonego y vſuſzone° trzy łoty/ Kopru Włoſkiego/ polnego Kminu/ Biedrzeńcowego naſienia/ Pietruſzczánego po dwu łotu: to miáłko vtłukſzy/ przydáć ze cztery łoty Cukru białego. A gdy to złe nádeydźie/ po łyſzce tego prochu ábo po kwinćie z Ciećiorki czerwoney polewká ćiepło pić choremu dáwáć.

Od kámienia vchronieniu.

A dla vſtrzeżenia tegoż kámienia/ tákże go po łyſce ábo po kwinćie náczczo z iábłkim pieczonym/ ábo ná noc ná grzance z białego chlebá vgrzáney/ y w winie białym czáney/ tákże wiele wźiąwſzy vżywáć.

Rodzeniu dźiatek ſnádnemu

Rodzay dźiatek białymgłowom lekko czyni: puł ćwierći łotá vtłuczonego/ z ták wiele Kopru ſwoyſkiego/ z białym winem dáiąc pić. (*Dalion.*)

Máciczny bolom po porodzeniu.

Boleśćiom máćicznym po zlężeniu/ ieſt wielkim rátunkiem.

Łożyſko pozoſtáłe wywodźi.

Łożyſko pozoſtáłe wywodźi/ naſienia Hányżowego w oćcie przez noc moczonego/ y záś vſuſzonego wźiąć połtory ćwierći łotá/ Muſzkatowey gałki/ rogu Jeleniego pálonego ʒiiij popiołu z vpálonych koſtek Dáktylowych połtorj ćwierći łotá/ Ráyſkiego ábo Orlego drzewá/ Cynámonu po ʒij. to ieſt/ po dwu częśći ćwierći łotá: to wſzyſtko co namieley vtłukſzy po ćwierći łotá z winem pić.

Máćicy zádużeniu.

Máćicy zádużoney ábo wzgorę wſtąpioney/ ieſt lekárſtwem/ vżywáiąc ſámego. Tákże wiercąc go/ żywot y łono nim ćiepło náćieráć. Toż też czyni z Bobrowym ſtroiem piiąc go z octem á z miodem.

Item.

Item.

Máćicy zámuloney. Máćiczna brzmiáłey y plugáwá pełney.

Máćicę zámuloną y plugáwą wychędaża/ piiąc go z winem. (*Sethi.*)

Tákże nábrzmiáłość iey/ z źimnych wilgotnośći/ y ſłozow wychędaża/ wárząc Hányż/ z Márunką/ z Ketą/ ktorą też Márzáną wietſzą zowiemy/ z Pietruſzką á z Cobrem w białym winie/ á to przez czás niemáły ćiepło/ ráno/ y ná noc piiąc. Ktemu też czynią piguły niżey opiſáne/ ktorych pod czás przytymże trunku vżywáć może: Wźiąć żołtego Aloeſu łot/ Modrzeiowey gębki puł łotá/ Turbitu/ ábo ſoku/ Cwikły zamorſkiey dwie ćwierći łotá/ Drágántu ćwierć łotá/ Máſzcyki/ Jmbiru/ Máſłyki Celtyckiey/ Cynámonu/ po pułćwierći łotá: Z tych káżde z oſobná co namieley vtłukſzy/ záczynić/ z Mitrydatom/ y pigul náczynić z ćwierći łotá po iedenaśćiu: ktorych może białagłowá y po ʒiiij. ná noc bráć/ ſyropem przerzeczonym popiiáć.

Pigułki do tegoż.

Máćicy z záźiębienia bolęcey.

Toż naſienie Hányżowe w winie wárząc/ z Tryferą piiąc/ boleśći máćice z náźiębienia/ y z záźiębienia leczy/ piiąc po ránu/ y ſpáć ſię kłádąc/ ćiepło. (*Plat.*)

Do Wenuſá nie potężnym. Naſienia przyrodzonego zniſczeniu.

Do Wenuſá y ſkutku małżeńſkiego niepotężnym wielkim ieſt lekárſtwem. Tákże Ktorymby przyrodzone naſienie zniſczáło y zmilknęło. Ci niech Hányżu wezmą/ Noſkow Boćianich krwáwych/ ktore Łáćinnicy/ *Geranium Sanguinarium*, y *Radicem Sanguinariam*/ Grekowie *Iſchemum* zowią/ á we trzech kwartách winá dobrego do trzećiey częśći wywárzą/ y tego po ránu náczczo/ y ná wieczor/ po kwáterce ćiepło piią/ pomocy doznáią.

Kolce y dárćiu w kiſzkách.

Kolkę y w żywoćie dárćie vkłáda/ Hányżu wźiąwſzy łot/ Kopru Włoſkiego Styraku wdźięcznie y mocno pachniącego/ po puł łotá/ ſoku z máku/ *Opium* zowią puł łotá: to co namieley vtłukſzy z puł oſmá łotá miodu dobrego y cudnego záczynić/ że będźie Konfekt: z ktorego gdy

by potrzebá byłá/ ná raz dáć z winem wypić iáko Lâſkowy orzech wielki.

Item. Teyże chorobie/ Hányż z Bobrowemi ſtroymi/ po rowney częśći oboygá wźiąwſzy/ á po ćwierći łotá ná raz/ z kwáśnym miodkiem *Oximelite*/ ábo z octem miodowym vżywáiąc/ ieſt lekárſtwem oſobliwym.

Item. Tákże ná toż/ Hányżu wźiąć ze czterý łoty/ oſlego láyná dwá łoty/ otrab garść/ w białym winie ſłodkim to wſzyſtko wárzyć/ przecedźiwſzy/ wźiąć tego ze trzy kwáterki/ przylać cztery łyżki oleyku Rumienkowego/ Káparowego dwie/ y przez kliſterę choremu dáć/ ktorą żeby co nadłużey w ſobie trzymáć ma.

Item. Abo ták/ wźiąć gárść naśienia Hányżowego/ oliwy funt/ winá ſłodkiego białego puł funtá/ weſpoł wárzyć/ áż do wywrzenia winá/ y przez kliſterę dáć.

Item. Może y ták/ wźiąć Hányżu y Pieprzu zá rowno/ y miáłko vtłukſzy/ po ćwierći łotá z ćiepłym winem/ ábo z miodowym octem pić.

Item. Toż czyni/ wźiąwſzy Hányżu y Bobku zárowno/ po ćwierći łotá/ ábo po połtorá/ y to ná raz z ćiepłym winem białym wypić.

Zielonośći ćiáłá. Zielonosć ćiáłá/ Tákże

Ginienie ćiáłá y ſchnienie. Ginienie á ſchnienie ćiáłá leczy/ wźiąć Hányżu ze trzy łoty/ Cynámonu puł łotá/ kwiátu Muſzkatowego połtory ćwierći łotá. To vtłuc miáłko/ przydáć do tego ze dwánaśćie łotow cukru białego/ tego przed oboim iedzeniem z godźinę/ po kwinćie/ ná grzance z białego chlebá vgrzáney/ w winie ią obmaczawſzy/ czeſto vżywáć.

Płynieniu przyrodzonego naśienia. Dobrowolnemu naśienia przyrodzonego odchodzeniu y płynieniu/ *Gonorrheam*, ábo *Seminis profluuium* zowią/ Hányż ieſt lekárſtwem/ wźiąwſzy go ze cztery łoty/ żołądkow káplunich ábo kokoſzych/ w winie chędogo wypłokánych/ y vſuſzonych/ dwá łoty/ Gálgánu puł łotá/ korálow czerwonych vpalonych/ połtory ćwierći łotá/ cukru białego/ połtrzeći ćwierći łotá. Tego prochu po kwinćie przed iedzeniem/ ábo po iedzeniu/ ábo ná przerzeczoney grzance/ ábo z ćiepłym winem białym ćirpkim vżywáć.

Feb. káżdego dniá przychodzącey. Káżdegodniową Febrę leczy/ wárząc Hányżu dwá łotá z ták wiela Włoſkiego Kopru naśieniem/ y do połowice w winie wárzyć/ á po dobrym trunku káżdego dniá tego trunkiem vżywáć.

Zádániu ſzalenia/ ábo ćienia nocnego. Száley ábo nocny ćień komuby był zádány/ Hányż z winem ſłodkim ábo z báſtárdem/ po ćwierći łotá pić dobrze. Abowiem mu odeymuie iad y wádę.

Koryánder ſurowy/ Tákże

Struty Koryándrem ábo Ciemierzyca czarną. Ciemierzyce czarną ktorzyby iedli/ tenże trunek z Hányżu/ z winem białym vżywány/ ieſt vżytecznym rátunkiem.

W vſzách błonkom przepchnionym. Błonce w vſzách przepchnioney/ y przerwáney/ ieſt lekárſtwem/ Hányż vtrzeć z Rożánym oleykiem y z winem/ á ćiepło w vcho puſczáć po kilku kropli/ ále Hányżowe naśienie ma bydź świeże/ pełne/ nie zmdłe/ zapáchu mocnego y wdźięcznego/ iákowy ieſt Kreteńſki/ ktory przed inymi ma przodek.

Biegunkom czerwoney/ białey/ żołtey. Biegunkę czerwoną/ białą/ y żołtą/ záſtánawia y leczy/ przyprażywſzy go z winem/ ábo z wodką Bábczáną/ ábo z iáką iną przynależącą do tego/ á piiąc. (*Plin.*) Iednák

Biegunce białey. Biegunkę białą/ z Miętą go dáiąc pić/ rychley záſtánawia.

Sczkawce. Sczkawkę záwśćiąga y leczy/ piiąc go/ ábo tylko woniáiąc.

Nocnicom. Spánie w nocnicách przywodźi/ tákże go w trunku y w potráwách. Tákże zapáchem vżywáiąc.

Kámieniu w nyrkách y w pęcherzu. Kámień z nyrek y pęchyrzá pędźi.

Vſczknionemu od niedźwiadká. Vſczknionym od niedźwiadká/ ieſt lekárſtwem/ piiąc go z winem. *Plin.*

Wchodźi do potraw y przyſmákow. Do potraw y przyſmákow wchodźi/ bo zapách wdźięczny/ ták świeży iáko ſuchy dáie.

Wino ſmáczne czyni. Z Migdałámi gorzkimi/ ábo orzechámi Włoſkimi/ Hányż vżywány/ wino do pićia ſmáczne czyni.

Smrod z vſt odgania. Smrod pochodzący z vſt odpędza/ á zapách wdźięczny czyni/ vżywáiąc go z Włoſkim Dźięgielem/ á z trochą miodu (*Plin.*)

Twarz odmładza. Twarz odmładza z grzybiáłá/ mocząc go w winie/ á tym ſię vmywáiąc.

Chęć do iedzenia. Chęć do iedzenia czyni w potráwách y w przyſmákách go vżywáiąc. *Plin.*

Sny ſtráſzliwe odpędza. Sny ſtráſzliwe odgánia/ záwieśiwſzy go ſpiącemu w węzełku pod noſem/ żeby mu zapách w nos ſzedł. *Plin.*

Twarzy nábrzmiáłey. Twarz nabrzmiáłą leczy/ mocząc go w winie/ á tym ią vmywáiąc.

Oczom łzámi ſię zálewáiącym ſię. Item. Oczom łzámi ſię zálewáiącym y ćiekącymi/ korzeń Hányżowy co namieley vtárty/ á w oczy puſczány ieſt lekárſtwem (*Plin.*) A gdźieby było zbytnie płynienie/ tedy wźiąwſzy go y z Száfránem zárowno/ w winie roſtworzyć/ ábo tylko ſam korzeń co z nawybornieyſzą ięczmienną mąką zmieſzawſzy/ w oczy puſczáć. (*Plin.*)

Item.

W noſie wrzody twárde trawi. W noſie wrzedźienice/ ábo y wrzody twárde trawi/ Hányż z wodą vtárty/ ná mázuiąc.

Ślinogorz leczy. Wrzody w gárdle leczy/ czyniąc gárgáryzm y płokánie z naśienia Hányżowe-

go / z Hyzopu á z miodu. *Plin.*

Piersiom. Płucom flágmistym

Piersi y płucá z flágmy wychędaża / przyprażywszy go z miodem y iáko konfekt vczynić / á miásto lektwarzu lizáć y połykáć.

Kászlacym

Kászlacym iest bárzo vżyteczny / wziąwszy Mygdałow gorzkich ochędożonych z piećdziesiat / y z Hányżem ie w miedzie vtrzeć / y miásto lektwarzá vżywáć / lizáć á połykáiac. *Plin.* Ten też konfekt

Rzygániu

rzygánie oddala / wietrzności z żołądká y z kiszek rospadzáiac. Toż sám też Anyż z winem go piiac / może. Náwet y cukier ná nim vżywány / ábo y sám tylko / po iedzeniu iedzac.

womitom

Womity / y ná wnetrzu cknienie hámuie / y obrzydzenie wszelákie oddala / wárzony z Mietka ogrodna / y trunkiem vżywány.

Wietrznośćiom w słábiznách.

Słábiznom / ktore *Hypochondria* Grekowie zowia / z wietrzności nábrzmiáłe. Tákże

Nerwom oziębłonym

Nerwom oziębłym y z zimnych wilgotnośći nábrzmiáłym y nápuchłym iest vżyteczny ten konfekt. *Plin.*

Głowy boleniu.

Głowy bolenie vśmierza / z Hányżu sok / z oliwa wárzony / á w vszy ćiepło pusczány / sam też sok z Hányżu tákże w vszy pusczány / toż czyni. Głowe też nim nácieráć vwierćiawszy go dobrze / bo toż czyni. *Plin.*

Strzykániu w stolcu y boleniu.

Strzykániu y boleniu w stolcowey rurze bywa rátunkiem.

Wydymániu.

Wydymániu y zbytniey chćiwośći do pochędowánia / Hányż przyprażony ieść dobrze / tákże ná goracym w węzle z niego vczynionym / gołym ćiáłem śiedźieć / vżyteczno.

Zawrot głowy.

Zawrot głowy położnicom / ábo sześćiniedźielnicom / po zlężeniu gdyby przypadł / leczy / szcypte co we trzy pálce wźiać może / z naśieniem ogorkowym y Lniánym / z dźiewiaćia łyżek winá białego dáiac pić / leczy. *Plin.*

Poty wolne czyni.

Z winem go piiac / poty wolne zbudza.

Stolec pobudza.

Stolce tákże z winem słodkim pobudza / Plinius powiáda.

Zástárzáłym bolesćiom w watrobie.

Zástárzáłym boleśćiom / w watrobie zamulenia y zátkánia / pić go tákże dobrze a zwłasczá z zimnych wilgotnośći hrubych. *Seth.*

Nyrkom zámulonym piaskiem.

Nyrki zámulone y zátkáne / otwiera y wychędaża / z káłu y z hrubośći piasczystey / wárzac naśienie Hányżowe / z Lákrycya / z naśieniem Málonowym / á z wroblim prosem / á to pić. Może miáłki proch z tego wszytkiego vczynić / á po ćwierći / ábo po pułtory / z winem białym vżywáć. Znácznie ábowiem kał y muliszko / z piaskiem moczem wywodźi. Toż też

Bolenie w nyrkách vkłáda.

Lyptom boleiacym opuszeniu zbytniemu.

Zbytniemu y gwałtownemu żywotá opuszeniu z zimnych wietrzności pochodzacemu / pić wino / w ktorymby Hányżowe naśienie / Kopr Włoski / y Mástyká wrzáło. Albo w ktorymby Hányż / Kost / y Mástyká byłá wárzona / przydawszy Cynámonu troche tłuczonego. (*Plat.*)

Z wietrzności w żywoćie boleniu.

Bolenie we wszystkim żywoćie z wietrzności zbytnych vśmierza / wárzac ie go winie z Sćiennym zielem / ktore *Parietariam* Láćinnicy zowia / á tym żywot opuszony co naćiepley okłádáć.

Vszy bolesćiom.

Vszu boleśći osobliwie vkłada / z wilgotnośći iádowitych w nie śie vdáwiáiacych / wárzac Hányż z sokiem z Luczku y z oliwa / w Cebuli ábo w iey łupinie / á to w vszy ćiepło pusczáiac.

Wonnośći vtráconey.

Wonnośći vtráconey / ábo zapáchu zginionemu / Hányż iest lekárstwem / wźiawszy naśienia y z iego zielem w winie wárzyć / y párę z niego w nos pusczáć.

Záwrotu głowy.

Zawrot głowy oddala naśienie iego / dobrze rozgrzáne / wonność z niego w śie biorac. Tákże worek z niego vczynić / á ná cegle goracey rozgrzawszy go / w wierzch głowy co naćiepley przyłożyć.

Od rozumu odchodzacym.

Od rozumu y dobrego baczenia odchodzácym / dobrze czynić plastr z świeżego náśienia Hányżu / á z mąki ięczmienney. *Pli.*

Kádukу dźiećinnemu.

Tenże plastr dźiatkom máłym kaduk miewáiacym / iest bárzo vżyteczny / przykłádáiacym go ná głowkę /

Od pádáiacey niemocy záchowuie.

Pytágoras pisze / że ći ktorym kaduk bywa / pokiby Hanyż w garśći trzymáli / od niego nie bywáia nágabáni. [*Plin.*]

Twárde gruczoły / guzy / zołzy odmiękcza.

Gruczoły y guzy /

Bolaczki zátwárdźiáłe / zołzy / z octem plastrowany / zbiera ie w otok / ábo też rospadza. [*Sosimen.*]

W dáleko drogę iádacym zeby nie vstáwáli.

Tym co w dáleka drogę iáda / żeby spracowáni nie vstáli / Hanyżowe naśienie każa z winem pić. (*Pli.*)

Vszy bolenie vkłada, záwrzedźiáłość ich goi.

Proch naśienia Hányżowego / z Rożánym oleykiem ćiepło w vszy pusczány / boleść w nich vkłáda / záwrzedziałosć leczy / y słuch pośila.

Słuch pośila.

Szumieniu w vszách.

Szumienie w vszách vćisza / toż naśienie Hányżowe w gorzałce moczone / y w vszy pusczáne.

Kichániu zbytniemu.

Kichánie ćiężkie częste y niezmierne zástánawia mnac go miedzy pálcy / á pod nosem trzymáiac.

Woko gdźieby co w pádło / ábo było z trącenia y z vderzenia obrážone / Hányżowe naśienie / ábo źiele w wodźie wárzone / ná obrážone oko co naćiepley przykłádáć / vtłukszy go pierwey co namiekcey.

Vkąszeniu od bestiy iádowitey.

Vkąszeniu od bestiey iádowitey / ták naśienie iáko źiele vtłukszy w winie wárzyć / y ná ránę plastrowáć. Abowiem wyćiaga iad z rány y goi ia.

Twarz nábrzmiáłá

Twarz nábrzmiáła y zápuchła leczy/ dym z węgla w nos biorąc/ y w śię ćiągnąc.

Mleko z śiádłe w bryły pániom rozpráwia.

Mleko w pierśiách białowſkich zákámiáłe y w bryły zroſłe roſprowadza / wárząc naśienie Hányżowe w wodźie/ chuſty w tey wodźie máczáć / y ná pierśi kłáść / á gdy vſchnie/znowu zmáczawſzy przyłożyć/to czeſto powtarzáiąc.

Slezienie nabrzmiáłey.

Sleźienie nábrzmiáłey / y ſpuchłey / wźiąć dwá łoty tego naśienia Hányżowego / Kminu kramnego / naśienia Włoſkiey Wierzby/ Ruciánego ábo ſámey Ruty / Poleiu / Máćierzanki/ po łoćie : to w winie wárzyć/przylawſzy po łyſzce/ oleyku Káparowego / y oleiu Kopru ogrodnego / y to ná bok lewy pláſtrowáć.

Máćice wychedáza.

Máćice białymgłowom z záplugáwienia wychedaza / worek z naśienia Hányżowego / wárzyć w winie / á wyżąwſzy co naćiepley ná otwor łoná przykłádáć.

Mieśięczno pobudza.

Hányż z naśieniem iego w wodźie wárząc / á párę ćiepło przez liiek w otwor łoná puſzczáiąc / mieśięczną pániom zbudzá/ y czyśći.

Záśiniáłośći rozpędza.

Záśiniáłość y záćiekłość krwie záſkorniey/plaſtr z Hányżu/ á z Kminu kramnego/z woſkiem y z trochą Terpentyny przykłádáiąc/ rozgania. [*Plat.*]

Chćiżbytney á fálſzywey do pochodowánia.

Wydymánie/ y zbytnia chęć ná ſtolec ábo do pochodowánia omylnego odpadza/ Hányż y z naśieniem ſwym w wodźie wárzyć / á párę leikiem w rurę ſtoleczną puſzczáć.

Aniſu ſaccharacum vel ſaccharo incraſſatum.

Cukier ná Hányżu/ y Skutki iego.

Głowie. Żołądkowi. Apetytu. Sczkáwce. Wiátry roſpądzá. Sleźienie.

Mozg mdły y boleiący leczy.
Żołądek ſłaby pośila.
Chęć do iedzenia czyni.
Sczkawkę vſkramia.
Wietrznośći w ćiele roſpądza.
Sleźienie nábrzmiáłey y chorey vżyteczny.

Nyrkom.

Nyrkom y wſzyſtkim wnętrznośćiom ieſt bárzo vżyteczny.

Krzyżom boleniu. Moczu. Kámieniu. Máćiczne. Czyśćieniu białogłowſkiemu.

W krzyżách boleniu. tákże
Mocz zátrzymáły pobudza.
Kámień krſzy y vryną pędźi.
Máćicznym niedoſtátkom vżyteczny
Pániom ktore nieſtátecznie w ſwych chorobách mieśięcznych bywáią wychędożone / ieſt lekárſtwem.

Krtuſzeniu brzemiennym. Mleko mnoży mámkom. Zapách vſtom. Chorobám wſzelákim chłodnym.

Przećiwko częſtemu krtuſzeniu pániom brzemiennym y womitom/ dobry.
Mleko w białogłowſkich pierśiách mnoży / ktore dźiatki pierśiámi karmią.
Zapách z vſt wdźięczny dáie.
W chorobách wſzelákich źimnych / bárzo ieſt vżyteczny ſwym rozgrzewánim.

Prágnieniu w puchlinie. Sercu bićiu. Kolce.

Prágnienie zbytnie w puchlinie vſkramia.
Sercá drżeniu y kołátániu vżyteczny ktore z źimnych wietrznośći pochodźi.
Dárćiu y gryźieniu w kiſzkách z wietrznośći / ieſt rátunkiem.

Vpławom białym. Wietrznośći tłumi nádoł. Ciepło wznieca. Náśienie męſkie mnoży. Błonce poprzeczney boleniu. Bokow roſpináníu y kłoćiu. Niepłodnym. Spánie dobre czyni. Rumieniec dáie.

Vpławom białym niewieśćim ſłuży.
Po oboygu iedzeniu vżywány / wietrznośći potłumia ná doł w żołądku.
Ciepło przyrodzone rozniecá : Przetoż też.
Korzeń męzki oſłábiáły dźwiga / á miąſzy czyni / ſwym rozgrzewánim.
Naśienie męzkie mnoży.
Błonki poprzeczne(*Diaphragma*)zowią / roſpinánę zbytnie y boleſne. Tákże
Roſpinániu bokow y kłoćiu / ieſt vżyteczny.
Pániom oźiębłym y niepłodnym ſłuży.
Tym ktorzy ſypiáć dobrze niemogą / dobry.
Bládym rumieniec chędogi czyni/ vżywáiąc go częſto.

Aqua Aniſi diſtillata.

Wodká z Hányżu.

W ten czás naprzyſtoyniey y nalepiey z Hányżu źiela y z kwiátem go wźiąwſzy dyſtyllowáć kiedy ná nawiętſze kwitnie z *Balneum maris* , á potym ná ſłońcu wyſonowáć ią dobrze. Jeſli kto chce mieć práwie mocną y potężną / tedy w oneż wodkę náśiekawſzy ſuſzonego nákłáść / y znowu diſtyllowáć / ábo lutrowáć.

Twarz ślicżną czyni.

Twarz bárzo piękną y śliczną czyni/ vmywáiąc ſię nią / á nie oćieráiąc námniey / ále tego vmywánia miernie á nie częſto vżywáć/ bo zá częſtym vmywánim cerę żołtą czyni.

Głowy boleniu.

Boleniu głowy z gorącośći y z vpalenia zbytniego leczy/ wźiąwſzy iey ze czterzy dobre łyſzki/ wodki Rożáney trzy łyſzki/ białek od iáiá ábo dwá / y weſpoł to dobrze vbiwſzy ná czoło/y ſkronie/máczáiąc chuſty/ábo lnianki przywiązáć: do tego przylać wodki z kwiátu Bzowego/ wodki Kopru Włoſkiego/ po dwu łyſzkách / iąderek ochędożonych Láſkowych orzechow zetrzy łoty/ Máku białego vtłuczonego łot/ Száfranu / Kámphory po ſześć gran.

Aniſites, Aniſitum vinum.

Wino Hányżowe.

Wino Hányżowe ták wielkiego zdawná było vżytku / że od zacnych ludźi y lekárzow dawnych ma wielkie zálecenie.

Sleźienie opuchłey. Kolice. Moczu ćięſzkiemu puſzczániu. Wnętrznośćiom wſzytkim.

Aetius záleca go wielce przećiwko niedoſtátkom y chorobom śleźiony. *Marcellus, Empyricus* , y *Plinius* , przećiwko kolce y dárćiu w trzewách. Konſtántinus Ceſarz w 8. kśiegách / w 5. Rozdźiale záleca go wielce przećiwko ćięzkiemu moczu puſczániu / wſzyſtkim tákże wnętrznośćiom piſze go bydź vżytecznym.

Kwáſzeniu Rzygániu.

Kwáſne odmiátánie żołądká y odrzygánie/ wino Hányżkowe oddala piiąc.

Sczkawki. Sczkawkę tákże z wietrznośći w żołądku zámknionych zásiánawia wietrznośći rozgániáiąc.

Żołądek do trawienia spráwuie. Do stráwnośći żołądek spráwuie y pośila / rozgrzewáiąc oźiębłość iego.

Prágnienie z słągmy słoney gási. Prágnienie zá zbytnią słonośćią flágmistą vśmierza.

Nyrkom bolącym. Wietrznośćiom. Bolenie w nyrkách vkłáda z wietrznośći.

Mleká od firośći dáie. Mámkom dostátek mleká czyni / dáiąc im go przez kilká dni z Cukrem pić.

Nyrkom zámulonym. Z nyrek mulisko y kał piáscżysty moczem wywodźi. Tákże do wielu inych chorob wnętrznych / o korych sie wyższey w opisániu sámego Hányżu dostátecznie powiedźiáło / iest bárzo vżyteczne.

Pierwszy sposob czynienia tego winá. Czynienie tego winá dwoiáki iest sposob / ieden bárzo prosty y snadny / o ktorym też Konstántinus Cesarz w 8. kśięgách / w 5. rozdźiale pisze: Nasienia tylko sámego Hányżowego wźiąwszy przesżrotowáć / ábo z hrubá przetłuc / y w worku zászyte / do winá wpuśćić. 2. Drugi sposob. Drugi sposob przytrudnieyszy / z wielu inych rzeczy złożony: Wźiąć nasienia Hányżowego sześć łotow / Cynámonu przedniego trzy łoty / nasienia Kopru Włoskiego / Kopru ogrodnego / Poleiu / Szmeru Włoskiego / ktory też Dźięćieliną / y Cobrem Włoskim zowiemy / nasienia Aminkowego / ábo biáłego Kopru / po dwu łotu / Kárdámomu ábo ráyskich źiarnek / Kubeb / Imbiru białego / Szpiki Indiyskiey / Gálgánu / Pieprzu długiego / Pieprzu pospolitego káżdego po łoćie / miodu iárzęcego dwá funty / Cukru białego przedniego funt: rzeczy twárde y nasienia z hrubá przetłuc / á potym z miodem y z Cukrem pomiesżawszy / do beczołeczki włożyć / do tego przydáć Jásionowego drzewá heblowánego / ábo skrobánego trząsczek y skrobin: á ná to naláć dobrego mosztu trzynaśćie gárncy / y gdy wykiśnie / w ine naczynie możego stoczyć / á do niżey opisánych potrzeb chowáć. To wino

Żołądek zágrzewá y wszytkie wnętrznośći. Żołądek źimny rozgrzewá / y pośila.

Tákże wszystkie wnętrznośći zagrzewa.

Zátwárdźiáłośći w kiszkách. Zátwárdźiáłość w kiszkách z oźiębienia ich rozgrzewániem swym odmiękcza.

Wietrznośćiom w ćiele. Wietrzonśći w ćiele rozgrzewa / á hrube ćienczy y wywodźi.

Nábrzmiáłośći ćiáłá. Nabrzmiáłość y nádetość ćiáłá wszystkiego wywodźi.

Szkodzeniu y iruciu z vżywánia źimnych potraw á boy owocow. Tym ktorzy zdrowia swego obrázemáią z vżywánia rzeczy záźiębiáiących / iáko z ryb ná źimno / ogurkow / malonow / Dyń / Brzoskwin / y inych surowych owocow / ták drzewnych / iáko y źiemnych / tylko kwáterkę winá tego wipić dáć / nátych miast znáczną popráwę poczuią.

Miod Hányżkowy.

Mulsa Anisata. Może z nasieniá Hányżowego miod do wdźięcznego y zdrowiu vżytecznego trunku / ták iáko z inymi źioły przypráwić: Przetłukszy go z hrubá do świeżo odwárzonego miodu wsypáć / y dáć mu wykiśieć. Abo też w wodźie go pierwey w tey wárzyć / w ktoreyby miod miał być rozsycony / według woli y vpodobánia káżdego.

Skutki.

Kászlu dáwnemu. Dychawicy. Piersiom y płucom oźiębłym. Kászlu zástárzáłemu bárzo vżyteczny
Dychawicznym y ćiężko tchnącym.
Pierśi / y
Płucá oźiębłe rozgrzewa / piiąc go.
Owa wszelákim dolegliwośćiom ich / y niedostátkom z záźiębienia poszłych / bárzo służy / iáko y Hányżkowe wino.

Ináksza miodu Hányżkowego przypráwá.

Wźiąć nasienia Hányżowego cztery łoty / Ciećiorki czarney dwá łoty / korzenia Kopru Włoskiego suchego / korzenia Gromowego / ábo Szpárágowego / korzenia Biedrzeńcá białego / Pietruscżánego / po pułtorá łotá / Śliw Dámáscen / Wiśni kwáśnych / ábo czarnych suchych / káżdego z tych po dźieśiątku: wszystko to posiekawszy z hrubá przetłuc / á we dwu á trzydźieśćiu pułgárncowek wody / wárzyć ták długo / áż tylko cztery á dwádźieśćiá zostánie to potym przecedźiwszy / przydáć sześć kwart miodu wybornego / y zlekká wárząc co napilniey zszymuiąc / á gdy do połowice wywre / że tylo sześć gárncy zostánie / przecedźić / y w fáseczkę wláć / dáć mu wykiśiać / y do potrzeby chowáć. Ten

Skutki.

Moczu kápániemodchodzącemu. Moczu ćięszko odchodzącemu / kápániem iest bárzo vżyteczny / trzykroć ná dźień po dobrym trunku piiąc / przy śniádániu / przy obiedźie / y wieczerzy.

Mul piáscżysty wywodźi. Kámień z nyrek y z pęchyrzá. Przechodom moczu. Nyrkom. Pęchyrzowi. Mul piáscżysty / y
Kámień wywodźi z nyrek y z pęchyrzá.
Przechody moczu.
Nyrek / y
Pęchyrz ze wszelákich plugástw wychędażá.

Dekokt / ábo iuchá z Hányżu wárzonego.

Anisi decoctum. Sa / ktorzy winá z przyrodzenia nie piiáią / ábo ktory sie go w przerzeczonych chorobách pić nie godźi / bądźże też przypráwnego / ábo wodą rostworzonego pić nie mogą / tym / żeby sie też dogodźiło / wodę z wárzonego Hányżu tu opiszemy / ktorey / w pomienionych wyższey chorobách / przed iedzeniem vżywáć mogą / ábo

zá pierwszy trunek przy stole / ábo też wino nia do trzećiey ábo czwartey cześći rostwarzáć moga. Wziać nasienia Hányżowego dwá loty / y we czterech kwartách wody wárzyć / w kotle vkropu pelnym. Drudzy przydáia Cukru / ini drobne Rożynki kláda / według vpodobánia.

Slonemu rzygániu.

Zoladkowi czesto odmiátowánie kwásne czyniacemu / Hányżowá wodá / ábo polewká : Wziać go lot práwie ochedożonego z prochu y z plew / Cynámonu trzy ćwierći drobno polamánego / Másyxu co nawybornieyszeg białego ćwierć lotá : to w flászę szrobowána wsypawszy / gárniec wody ná to nálać / y w kotle wrzacey wody wárzyć / co nalepiey flászę zászrobowawszy. A wárzyć to przez cztery zupelne godźiny. Przecedźiwszy vżywáć tego trunkiem.

Bolaczki ábo wrzod w pierśiach máiacym.

Bolaczke ábo wrzod w pierśiách máiacym / decokt z Hányżu osobliwy. Wziać Hányżu lot / Rozynkow drobnych miesistych / y naswieższych splokánych / dwá loty / Fig suchych / tlustych / drobno pokráiánych ze dwánaśćie / Márcowych ábo brunatnych Fijolkow / badź świeżych ábo suchych garstke. To wespol tákże w flászy w czterech kwartách wody / w kotle z vkropu przez godzin cztery wárzyć / y miásto trunku pospolitego / przy stole pić.

Dianisum.

Kolaczki ábo Morszele z Hányżu / á z Cukru.

Te kolaczki w porzadnych Aptekách záwsze ználeść może / ktore w zimnych dolegliwośćiách / bywáia osobliwym rátunkiem.

Wietrznośći w zoladku w kiszkach y w żywocie wszytkim oz gánia.

Wietrznośći z zimnych wilgotnośći pochodzace w żoladku / w kiszkách / y we wszystkim żywoćie vkládáia / y znawiáć sie im bronia. Abowiem te wilgotnośći flágmiste y zimne / ktore im sa przyczyna / trawia swym rozgrzewániem / z ktorych też czesto pochodza / kolki / y okrutne w trzewách dárćia y morzyská.

Rzygániu kwásnemu. Sczkawce. Zoladek do trawienia sposobny czyni. Prágnienie zbytnie z ostrzáłośći flágmy słoney vśmierzu. Omienieniu ábo chrápoćie y z ostrzálośći gár-

Rzygánie kwásne oddaláia.

Sczkawki z wielkośći wiátrow vkládáia.

Zoladek do trawienia potraw sposobny czynia / posilaiac go / á zimny rozgrzewáiac.

Prágnienie zbytnie / gdźieby z ostrzálośći flágmy słoney przypádálo / gászá.

Ochrapienie y omienienie /

Zostrzálość gárdlá odpadzáia / y

Glos gládki czynia / vżywáiac ich.

Pierśi wychedażáia z flágmy lipkiey / kora wolno wywodza.

Zámulone y zátkáne wnetrznośći otwieráia y wychedażáia / á zwlaszczá plucá / żoladek / watrobe / slezione / nyrki / mechyrz / czesto ie biorac.

dlá. Pierśi z flágmy wychedaza. Wnetrznośći zámuleniu. Do Wenusá pobudza. Flágme surowa w żoladku trawi. Kászlu dawnemu.

Do Wenusá y malżeńskiey spráwy pobudzáia.

Surowość flágmy w żoladku trawia.

Kászlu zástárzálemu / sa rátunkiem / pożywáiac ich.

Trochisci de Aniso seu orbiculi de Aniso.

Trocziszki z Hányżu.

Od porzadnych Aptekárzow bywáia też z Hányżu Trocziszki dźiálane / ktorych / vczeni / rostropni / y madrzy lekárze / nie rzadko do inych lekárstw przydáiac / vżywáia / etc. A zwlasczá /

Inym lekárstwem bywáło przyimieszáne. Melánkoliey hrubey. Watrobie slezienie zátkaney. Febrze Quartánnie.

Gdźie bacza / że potrzebá hruba melánkoliczna wilgotność (do tego ábowiem bárzo sluża) rozćieńczyć / rozrzedźić / y rospráwić.

Watroby zátkániu.

Sleziony zámuleniu bárzo sluża / otwieráiac ie / ábowiem y w ostábiálośći spraw ich przyrodzonych / osobliwie ie posilaia. Przeto też

Quartany / ábo czwartodniowe Febry zástárzále lecza. Ktore Febry / ksztalt y ozdobe ćiálá człowieczego / rády psuia. Te Trocziszki / iż *Mesue* w trzećich kśiegách swych / *de Trochiscis*, dwoiáko opisal / ia tu opuszczam / iednák przystoi wiedźieć / że wtore iego ich opisánie / z dźieśiaći rzeczy / ma bydź do przerzeczonych potrzeb od nas vżywáne.

Extractum Anisi.

Wyciagnienie Istnośći z Hányżu.

Z nasienia Hányżowego bywá kosztowna Istność wyciagniona / iáko z inych ziol wszystkich. Ktorego sposob podobny w Piolynie iest opisány / tám ćie czytelniku odsylam.

Ten Extrákt tym wszytkim chorobom ktorym sam Hányż sluży / á zwlasczá do vżywánia wnetrznego / dáiac go tylko ℈j. / to iest / po trzećiey cześći ćwierći lotá / z winem ábo z wodka Hányżowa / ábo z iáka ina przynależaca. Tákże też może z inymi lekárstwy / iáko z konfektámi / z Lektwarzámi / z pigulámi / bydź mieszány y vżywány / co báczny lekarz / ktoremu sie to poleca / obaczy.

Sal Anisi.

Sol z Hányżu.

Jáko z inych ziol / ták y z Hányżu sol do lekárzkich potrzeb vżytecznie / może bydź czyniona. Wziawszy sámo klacza Hányżowego z liśćiem / y korzeniem iego / y nasieniem wespol co nasuższe / y to wszytko spalić ná popiol / z ktorego potym osobliwym sposobem y kunsztem / bywa sol wyciagniona. O czym w rozdźiale o Piolynie / ku końcu sposoby náuká sie dálá.

Skutki.

Dychawicy. — Dychawicznym / ⎫ bárzo iest
Puchlinie — Opuchłym / ⎪ vżyteczna
Moczu ćięszkiemu puszczániu — Ćięszkiemu pusczániu moczu ⎬ ktora mo-
Nyrek. — Nyrkom zátkánym / ⎪ że / sámá
Pęchyrza zátkániu. — Pęchyrzowi zámulonemu / ⎭ przez sie
bydź bráná / ábo też z innymi lekárstwy v-
żywáná.

Olejek z Hányżu Alchimiski.

Wźiawszy naśienia Hányżowego do-
brze wychędożonego funt / wsypáć go w
kolbę y z iey recypientem / á zálutowaw-
szy co nalepiey fugi zewszad / posádźić kol-
bę w naczyniu przystoynym ná popiele / w
piecku / á przy bárzo wolnym ogniu żeby
sie dystyllowáło. Gdźie naprzod wodká
nápoły z olejem poćiecze. To potym w
Cyrculatorium wlać / gdźie sie oddźieli
oley od wody. Ten

Kolce. wnętrzno-śćiom. — Kolce y dárćiu w kiszkách. Tákże
Wszelákim dolegliwośćiom wnętrz-
nym służy.

Przećiwko zawrotu / iest bárzo vży- — Zawrotu.
teczny.

Żołądkowi do trawienia niepotężne- — Żołądkowi
mu / wielkim iest rátunkiem / ták zwierz-
chu nim mażąc / iáko przez vstá z czymkol-
wiek vżywáiąc.

Wietrznośći w ćiele rospądza. — Wietrzno-śćiom.

Dychawicznym spadkom z głowy / y — Dychawicy.
z wietrznośći / ktore zádusżáią człeká / iest
lekárstwem.

Puchlinę z ćiáłá wypądza. Tákże w- — Puchlinie z wietrznośći.
szystkie ine choroby z źimney przyczyny / y
z wietrznośći pochodzące / rátuie.

Máćicy / y — Máćicy. Pęchyrzo.

Pęchyrzowi bárzo służy / dáiąc go
náczczo / też we wszystkich niedostátkách
po dwu kropel z winem ábo z wodką Há-
nyżową / ábo z polewką iákąkolwiek. Też
bywa z pigułkámi / z Lektwarzmi / z Sy-
ropy / y z innymi lekárstwy dány.

Rozsądek.

Jescze v nas nie wszytkim znáiomy iest Hányż / choćiaż iuż w niektorych ogrodách Páńskich y Włoskich / poczynáią go rozmnażáć. Rowszem iáko przedtym Kmin Polny Hányżem zwáli: ták iescze niekedy / á po więtszey częśći / iescze go tym nazwiskiem zowią / własnego nie znáiąc. Drudzy są / ták tych rzeczy nieznáiomi / że Kopr Włoski Hányżem názywáią.

Hányż polny / Rozdźiał 12.

Carum,
Carui, &
Caros.

Feldtkimmel.
Wisenkimmich.

TO ziele podobne iest liściem polnemu Pásternaku: ktory też Ptá-ßem gniazdem zowiemy: z korzenia kilka wypuśćza rozdżek/ czworogránowitych / łokietnych / w wierzchu tych okołki rzadkie z białych kwiátow: z tych potym nasienie bywa obfite/ gránowite/ ćiemnoßáráwe/ dłużße niżli Hányżowe. Korzen długi: smáku ostrego/ á pieprzno gorzkiego. Tego nawiecey y nacześćiey do potraw / y do lekarstw vżywamy.

Mieysce.

ROśćie po łakách / ná polách / po podworzách / w rowách trawnych / w rowninách / y ná págorkách.

Czás kopánia y bránia.

KOrzen ma bydź czwartego dniá Máiá / to iest / kiedy Syrus / ábo Kánikułá zachodźi około dwudźiestego dniá/ w pirwßym stopniu Lwá / á mieśiac y słonce ná ten czás beda pod źiemia. To dla tego/ iż pod tymi plánetami/ subtelna Jstność z kwiećia y z naśienia/ do korzenia ná doł przez klacze stepuie. Náć ábo liśćie y z klaczem ma być rwána / około ßostego / á dwudźiestego dniá Máiá / po weßćiu słoncá / á możeli bydź / żeby y mieśiac ná ten czás nam był widomy. Abowiem tego czásu / z korzenia wßystká moc zás názad idźie/ w klacze / w liśćie / y w naśienie / á korzen zás tego czásu niczemu bedźie sie godźił. Naśienie/ iż nákoncu Lipcá dożrzewa/ ma bydź obiiáne pod pełnia / gdy słonce z Kánikule wschodźi / á Mars od złych Aspektow promieni bedźie wolny / áni też od promieni słonecznych vpalony bedźie.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest suchego y ćiepłego w trzećim stopniu: smáku mierno ostrego / otwiera / wywodźi / rospráwia / trawi / pobudza/ y wietrznośći rozgánia.

Moc y skutki polnego Kminu / ábo Hányżu polnego.

Vżytek Kminu ábo Hányża polnego.

Polny Kmin/ ábo polny Hányż / ácz máło nie we wßystkim náciom iest pospolity / nie tylko w Europie/ ále y w inych cześćiách świátá/ iednák w tych tu pułnocnych kráiach / w Niemieckich / y w náßych polskich / iest ták pospolity / że máło nie cześćiey y wiecey do vżywánia przychodźi / niżli ine korzenia y Kminy: Jedni vżywáia go do chlebá/ do pláckow/ obwárzánkow: drudzy do rozmáitych potraw/ iáko do barsczu/ y polewek inych/ do mias do ryb / do rákow / y do iárzyn / wchodźi y do rozmáitych potrzeb lekárskich: Jáko do lekarstw żoładkowych / watrobnych / y wßystkim wnetrznośći.

Mocz pobudza y wywodźi.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymáły pobudza/ y wywodźi/ nie tylko naśienie/ ále y sámo źiele / ábo nać w winie wárzac á piiac.

Zoładkowi źimnemu.

Zoładkowi vżyteczny źimnemu / tákże go z winem wárzac y piiac/ bo go rozgrzewa.

Sczkawce.

Sczkawce y odrzucániu vśi żoładkowych / tymże sposobem vżywány/ iest rátunkiem. Tákże go we wßelákich potráwách vżywáiac.

W ßałsách y w przysmákách vżywány/ vtrácona chec do iedzenia pobudza.

Chec do iedzenia pobudza. Chleb z polnym Kminem.

Chleb z nim pieczony / nie tylko smáku przyiemny / ále y przećiwko puchlinie wietrzney iest bárzo vżyteczny. Tákże wßystkim inym chorobom/ ktore z źimnych wilgotnośći pochadza y z wietrznośći.

Nyrkom boleniu. Zámuleniu w nyrkách.

Boleniu w nyrkách y zámuleniu w nich.

Kámień y piásek z nich wywodźi moczem/ ćwierć łotá piiac go z winem. Abo ták/ wźiać tego Hányżu polnego / pułtorá łotá/ Biedrzeńcu korzenia/ kozley krwie przyprawney / popiołu z záiecey skorki/

ábo z sámego zaiacá Márcowego/ po łotćie/ nasienia Pietrusczánego / nasienia Zárnowcowego/ po puł łotá/ Cukru puł szostá łotá. To wszystko miáłko ná proch vtłuc / y do przerzeczoney potrzeby chowáć. A gdy potrzebá/ dáwáć go ná raz puł łotá z białego winá z połowicą kwárterki/ przydawszy łyżkę dobrą wodki z Rzotkwie distyllowáney/ ćiepło pić. To lekárstwo vśmierza dziwne bolenie w nyrkách z poruszenia kámieniá / moczem go pędząc.

Pokármow ktorzy zátrzymáć nie mogą. Tym ktorzy przyiętych pokármow w sobie zátrzymáć niemogą ále ie názad wymiátuią / wárzyć w dobrym winie polny Hányż / dáwáć ćiepło pić po kieliszku dobrym po ránu/ y ná noc.

Wątrobie oziębłey. Toż też wątrobie oziębłey iest zágrzániem.

Nyrkom. Pęchyrzowi. Nyrkom/ y Pęchyrzowi/ zámuleniu tákże toż piiąc iest/ otworem y wychędożeniem y rozgrzaniem.

Záwrotu głowy. Záwrot głowy odpądza: moczac go pierwey przez trzy dni w mocnym oććie winnym / potym vsuszyć / y ná káżdą noc idąc do łożá/ wziąć go zpuł łyżki y zucháć go w vśćiech długo / á żeby onym iego zapáchem pośilitá śię głowá / zá czym dobrze go zębámi stárszy / może go połknąć.

Vstom zapách wdźięczny. Zapách wdźięczny vstom dáie / żucháiąc go.

Żołądek do trawienia sposobny. Żołądek do trawienia sposobny czyni/ vżywáiąc go w pokármách. [*Dios.*]

Wchodźi do lekárstw przećiwko iádom. Wchodźi potrzebnie do lekárstw przećiwko trućiznie y iádom. [*Dios.*]

Do iedzenia korzeń przy stole. Korzeń iáko y Pásternakow przychodźi do stołowego vżywánia wárzony. *Dios.*

Nać tákże. Nać miásto źieloney Kápusty tákże wárzą y iedzą. [*Taberm.*]

Miesiączną wywodźi. Mieśięczną chorobę białogłowską wywodźi/ ácz ini rozumieią opácznie / to iest że zástánawia.

Máćicy záplugáwioney. Máćicę záplugáwioną wychędaża/ wárząc go w białym winie / á poránu y ná noc po dobrym trunku ćiepło piiąc. *Taber.*

Albo tym sposobem/ wziąć zedwie gárśći tego Kminu/ Bylice pułtory gárśći/ Rzeżuchy Włoskiey gárść / liśćia Kopytnikowego y z korzeniem puł gárśći. To wszystko drobno pośiekawszy / pułtorá gárncá ná to wody nálać studźienney / á zálepiwszy w konwi/ ábo w Alembiku/ w kotle z vkropu wárzyć przez godźin czteri/ y też po dobrym trunku ćiepło poránu y ná noc przez kilká dni pánom y pániom/ ktorym mieśięczna iest zástánowiona/ dáwáć.

Moczu zástánowionemu. Moczu zástánowionemu/ abo z ćieżkośćią y z kápániem odchodzącemu: ten Kmin w wodźie ábo w winie wárząc / á po trunku ná noc y poránu ćiepło piiąc / iest osobliwym rátunkiem.

Máćicy zázięblej y wiátrow pełney. Toż też máćicy záźiębley / y wiátrow pełney / iest lekárstwem.

Slezienie zátwárdźiáłey. Sleźienie zátwárdźiáłośći dobry/ wziąwszy korzenia sámego tego polnego Hányżu puł łotá/ nasienia iegoż/ Przestępu białego / Kurzego źiela / żywice Arábskiey / ábo soku Ammoniaku / po pułtory ćwierći łotá. To wszystko co namieley vtárszy y prześiawszy/ po ćwierći łotá poránu náczczo dáwáć pić / z połowicą octu/ y z połowicą wody.

Czerwoną biegunkę zástánawia /

Páry y dymy złe z żołądká do głowy wstępuiące rospądza / w winie go wárząc / á piiąc.

Vpławy białe pániom / z winem tákże dáiąc záwśćiąga/ y w rumienie obráca. Abowiem máćicę rozgrzewa / á záplugáwioną z źimnymi szlamowátośćiámi wychędaża. [*Turn.*]

Kolce. Kolce y dárćiu niezmiernemu w żywoćie/ y w kiszkách / iest osobliwym rátunkiem / wziąwszy go zośm łotow zhrubá przetłuczonego/ do tego przylać oliwy surowey niedostáłey kwarte / winá dobrego białego puł kwarty / y to wespoł ták długo wárzyć/ áż wino precz wywre / á to przez klistere dáwáć choremu co náćiepley / á żeby ią przynamniey zedwie godźinie w sobie trzymał: to raz ábo kilká powtárzáiąc / doświádczona.

Sapce y rymie. Sápkę ábo ryme z źimnych wilgotnośći w mozgu. Tákże

Spadkom flágmistym. Spadki flágmiste wysusza / wziąwszy tego Kminu polnego nápoły z Bobki / y zhrubá przetłuc/ á w worku przeszyć/ ktory ná gorącey cegle/ winem ią dobrze skropiwszy/ nágrzáć/ y co náćiepley ná głowę przykłádáć.

Piucom y pierśiom boleiącym. Piucom boleiącym / iest lekárstwem / wziąwszy go z sześć łotow / Piołynu / po cztery łoty: to miáłko vtłukszy / przyday do tego ośrzodki / białego chlebá sześć łotow / miodu surowego / to iest / nieprzewárzánego / ośm łotow / Terpentyny cztery łoty: to wespoł w białym winie wárzyć / do tąd áżby wino wywrzáło: to ná pierśi y ná plecy co náćiepley plastrowáć / dwákroć przez dźień odnawiáiąc.

Pierśi bolenia. Też tenże plastr pierśiom iest vżyteczny

Tchnieniu ćieszkiemu. Ćieżkiemu tchnieniu/ Tákże

Boku bolenia. Bolenie boku ktoregokolwiek vśmierza / przykłádáiąc go.

Pierśiom białogłowskim zbytnie rozwiezłym. Zbytnie wielkim y rozlázłym odwiesistym białogłowskim pierśiom / polny Kmin miáłko vtárty/ á wodą z Dębianek záczyniony/ y ná nie plástrowány / czyni ie mocne krzepkie/ y skromnieysze.

Drżeniu y trzesieniu członkow.

Trzesieniu y drżeniu członkom/ iest rátunkiem / wárzac go z Trociſzkiem/ ktory *Satyrion* Grekowie/ Łácinnicy *Testiculum muſcarium* zowia / w tym członki drżace nápárzáć / y co nacześciey myć.

Żołądku bolesnemu.

Boleniu żoładká/ iest lekárſtwem/ wárzac go we dwu cześći oliwy / á w iedney winá / áż do ſtrawienia winá/ y tym żoładek oleiem námázowáć/ y ciepła chuſte ná to przykłádáć/ może go w worek záßywßy w teyże oliwie y w winie wárzyć zárowno káżdego wźiawßy/ á tym żoładek nápárzáć.

Pęchyrzowi.

Toż nápárzenie / pechyrzowe boleśći vkłádáia / ktore badź zá rußeniem kámieniá / ábo z iákiey iney pzyczyny pochodza.

Żołądkowi bolejącemu z wiátrow zimnych.

Przećiwko boleniu z zimnych wietrznośći żoładká woreczek bárzo vżyteczny/ wźiawßy tego Hányżu polnego dwie gárśći / Piołynu Włoſkiego / ábo Rzymſkiego/ kwiecia Rumienkowego/ Kommunice ábo Lipki / kedźierzáwey mietki/ Márzymietki/ żytnej mietki/ ábo dźikiego Poleiu/ Poleiu własnego/ po gárśći káżdego/ náći tegoż Kminu polnego / Fengreku / naśienia Lniánego po gárśći: naśienia zgrubá przetłuc/ Roże czerwoney/ Szpikánardy Indiyſkiey/ Wielbładziego śianá/ naśienia Paſternaczku polnego / ábo polney Márchwie / ktora też Práßem gniazdem miánuiemy/ Hányżowego naśienia/ Kopru Włoſkiego/ naśienia Kopru ſwoyſkiego / po pułgárśći káżdego/ Gálgánu/ Cytwaru / po puł łociu / Gwoździkow kramnych/ orzechu Mußkatowego/ kwiatu Mußkatowe° po ćwierći łotá: ziołá pokráiáć drobno/ korzenia/ y naśienia zgrubá przetłuc y we dwá zgoleme worki płoćienne przeßyć/ ktore wpołowicy wody/ á wpołowicy wina wárzyć/ y co naćiepley ná żoładek przykłádáć ieden po drugim. A gdźieby polewki oney nie oſtáwáło / znowu winá y wody przylać.

Nyrkom bolejącym.

Nyrek bolenie vśmierza/ Kmin polny w worku przeßyty w niemáłym/ á w winie wárzony y ná krzyże przykłádány / á ieſcze lepiey gdźieby trochá oliwy byłá do tego przylána / doświádczono.

Mocz wywodźi.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ tym ſpoſobem wywodźi/ wźiać cegłe nowa/ ktoraby ieſcze woda nie byłá ſkropiona ábo oblana/ y roſpalić ia/ vwárzywßy polnego Hányżu w winie/ wylać ná oneż goraca cegłe / y nád nia śiedźieć / dobrze śie zewßad okrywßy/ żeby ná ſtrone nie vchodźiłá párá/ ále w krok co nalepiey.

Krew zbytnia záſtánawia.

Krew zbytnie ćiekaca/ z bićia/ z tłuczenia/ ábo z rozráženia / co naćiepley tego polnego Hányżu ná to mieyſce ztłuczone przyłożyć / záſtánowi śie. *Item*, Krwia mokrzacym. [*Dioſ.*]

Kolce.

Kolke y dárćie okrutne w żywoćie / y w kißkách vśmierza / wźiać źielonego / ábo y ſuchego źiela tego Hányżu polnego/ trzy dobre gárśći/ Rozmárynu / kwiećia Rumienkowego/ Komunie ábo Lipki / Poleiu / Piołynu/ Lebiodki / Ruty/ po dwu gárśći / Kminu polnego / Hányżu / Kopru Włoſkiego / Kopru ſwoyſkiego / ábo naśienia iego / po gárśći / wyſokiego Slazu korzenia przetłuczonego/ Lniánego naśienia/ Fengreku po pułgárśći: ziołá pokráiáć / naśienia zgrubá przetłuc/ we dwá worki niemáłe przeßyć / á w winie nápoły z woda wárzyć/ á ieden po drugim co nagoracey ná żywot przykłádać / á zwłaſzcza ná to mieyſce gźie ieſt bol/ á to czynić kilká dni/ raz y trzy ná dźień: Też co vbedźie oney polewki / znowu winá z woda nápoły nálać / y wárzyć / á przykłádáć.

Puchlinie wietrzney.

Puchline wietrzna z ćiáłá wywodźi potem / wárzac w wodźie ſamo źiele z korzeniem / gdy náśienie wypádnie z niego / y przy párze w wánnie poćić śie.

Máćiczny świerzb. Tákże

Máćiczne mu świerzbieniu.

Boleśći w máćicy po porodzeniu vkłáda/ polny Kmin w worku záßyty/ á w ćiepłym oleyku Rumienkowym go maczáć / ná łoná otwor / y ná prog łoná co naćiepley przykłádáiac.

Máćicy wychodzącey.

Máćice y otwory łoná wychodzace przywodzac ia ná ſwe mieyſce/ y vtwierdzáiac dymem tego Kminu z zarzyſtego wegla podkurzáiac śie/ y leykiem przez otwor łoná w śie puſzczáiac.

Kroſty y ſtrupy z ćiáłá ſpedza.

Kroſty y ſtrupy ze wßyſtkiego ćiáłá ſpedza / z niego / á z octu mázánie vczyniwßy / ktorego dwákroć przez dźień vżywáć.

Szyßkom w śiedzeniu.

Szyßki śliniace y boleſne goi w ſtolcu w winie go wárzac / á potym cegłe nowa roſpalana tym polewáć / z ktorey páre one okrywßy śie dobrze ná dźiurawym ſtołku / w ſtolec puſzczáć. To abowiem y bole vśmierzy / y ßyßki śliniace wilgotnośćia wyſußáć bedźie. *Tabar.*

Końſkim oczom płynącym.

Koniom oczy łzámi płynace máiacy̆ / ieſt rátunkiem / wźiawßy iego naśienia / Ruty / Kurdwanu / ábo źiemnego Bluſzczu/ á tego wßyſtkiego ſußonego vtrzeć miáłko weſpoł/ do tegͦ żołtkow robić ileby doſyć było/ y to w możdźerzu co nalepiey vmießáć/ y w gárniecto w ſurowy niepolewány włożywßy y dobrze zewßad gliną gárcárſka zálutowáć/ y obmázáć / żeby mogł w piecu gárcárſkim wytrwáć/ á po wypaleniu z inymi gárncámi wyiać/ y on popioł z źioł co namieley vtrzeć / y tym mu prochem dwákroć káżdego dniá zádmuchowáć oczy/ áż mu przeſtána ćiec.

Do máśći wchodźi ná záśiniáłośći cży:

Wchodźi też ten polny Kmin do tych máśći/ ktore bywáia czynione przećiw záśiniáłośći pod oczymá/ ábo gdźiekolwiek

indźie

indzie. (*Dios.*)

Wietrznościom. Wietrzności w żołądku y w kißkách rospądza. [*Dios.*]

Máćicę posila. Máćicę posilá / piiąc go z winem y zwierzchu nim náparzáiąc. *Dios.*

Głownym niedostátkom. Przećiwko wßelákim niedostátkom głowy z źimnych wilgotności pochodzących / iest vżyteczny / grámatki y ine polewki z nim czyniąc / á nád nimi głowę nápárzáiąc y iedząc. Tákże w worki z niego nágrzewáiąc / á ćiepło ná głowę przykłádáiąc. *Dios.*

Wzrok posila. Wzrok posila y ostrzy / vżywáiąc go.

Kolce. Kolkę z wietrzności / ták vżywáiąc go w trunku iáko klistery z niego czyniąc.

Boleśćiom gdźiekolwiek y rospierániu. Wßelákim bolom rospierániu / y niedostátkom wnętrznym / z źimnych wietrzności służy / ták w trunku iáko w potráwách vżywáiąc go.

Puchlinie wietrzney. Puchlinę wietrzną leczy / wźiąwßy go garść / ábo cztery / owsá / prosá / Czárnuchy ile chce ktoż to wespoł ná pánwi / ábo w gárncu nowym vprážyć ná ogniu / y co náćiepley w worku / ábo w węzle w niemáłym winem pokropiwßy / ná wßystek żywot przykłádáć.

Burczeniu y grzmotom w żywoćie. Kto vstáwiczne z wietrzności w żywoćie gruchotánie y grzmoty miewa / pożywáć go może po obiedźie y po wieczerzy ná grzance.

Rzezániu moczu. Rzezániu moczu oddala / z winem proch ięg / ábo go w winie wárząc y piiąc.

Glistom. Glisty z żywotá / ktore Grekowie *Ascarides* zowią wypądza / tákże go z winem vżywáiąc. (*Aben. Mesu.*

Żywot w biegunkách zátwierdza. Żywot potężniey niżli krámny Kmin w biegunkách zátwierdza. *Aben. Mesua.*

Vst żołądkowi boleniu. Vst żołądkowych boleniu / iest lekárstwem osobliwym. *Rasis.*

Tychże iest skutkow ktorych Hányż. A że Kmin polny zgadza się w skutkách z Hányżem. Przeto miásto Hányżu nászy Aptekarze przedtym go do lekárstw vżywáli / y właśnym go Hányżem nie bez omyłki bydź mienili. Ztąd do tego czásu przy tym nazwisku został / ieno dla rożności od właśnego Hányżu przydano mu potym / gdy tego poczęłá bydź obfitość / polny. *Plat.*

Dychawicznym. Dychawicznym dáie rátunek.

Sercu mdłemu. Serce też mdłe posila swym vżywániem / korzeń wárzony / miásto Pietrußki vżywány.

Biegunce białey. Biegunkę białą / z zepsowánia żołądká zastánawia.

Stryienie máćice. Strzykánie máćice z źimná vkłáda / náśienie tego Kminku w worku wárzone / á ná prog łoná y pępek ćiepło przykłádáne / Tymże sposobem ten worek ćiepło ná głowę kłádźiony / boleśći w niey vśmierza.

Item. Płynienie oczu záwśćiąga / z białkiem iáiá kokoßego przykłádány.

Płynieniu oczu. Czásu przysłoynego y pewnego / toż náśienie w wodźie wárzone / wßelákie zmázy / nie tylko z twarzy / ále ze wßystkiego ćiáłá śćiera.

Zmázom ná ćiele wßelákim.

Krwi z nosá płynącey. Krew zbytnie z nosá płynąca zástánawia: náśienie tego Kminu vtłukßy miáłko / w wodce warzyć / áż zgęstnieie / iáko nágęstßa káßá / y tego wąchać.

Zbytnim vpławom. Vpławy Pániam zbytnie hámuie / czopkiem ábo węzełkiem / w otwor łoná go pusczáiąc. Zásiniáłośći ná ćiele rozgánia z woskiem á z oliwą / máść z niego vczynić y náćieráć.

Zásiniáłośćiom ná ćiele. Zśiadłey krwi. Zśiádłą y skrzepłą krew w ćiele rosprawuie.

Gruczołom. Gruczoły / guzy / wyrośliny ze krwie y z wilgotnośći zrosłe / zmiękcza.

Bolom ostrym w głowie. Bole ostre w głowie / ktore od pułnocy poczynáią trápić áż do południa / potężnie odpądza y leczy / náśienie tego Kminku / ále ma bydź zbieráne ná pierwßey kwádrze Kśiężycá / zárázem po nástániu nowiu. á gdźieby też bole od południa áż do pułnocy przypádły w głowę / tedy po pełni zárázem áż do kwadry ostátniey ma bydź zbieráne.

Pániom łáźnym ktore pánie miewáią. Pániom zárázem po łáźni toż náśienie z solą do iedzenia bywa dawáne z wielkim ich vżytkiem. Abowiem nie tylko páry wilgotne / z łáźnie do ćiáłá zebráne rospądza / ále też siły przyrodzone / częśćią od ćiepłá łáźiennego rosproßone / częśćią przez zbytni pot wyniszczone / posila y oczerstwia / wywodząc wilgotnośći lipkie z żołądká / zbytnią gorącośćią weń wegnáne.

Szkodźi.

Szkodźi bo żołtość ćiáłu czyni. Zbytnie vżywánie tego Kminu / czyni żołtość ćiáłu / ábo y bládość / dla vpálenia krwie. Abowiem wyżega krew / záczym bládość ábo żołtość ćiáłá.

Cukier ná Kminie polnym.

Mozgu. Mozg zbytnie źimny y głowę rozgrzewa.

Słuchu. Słuchu nádwątlonemu.

Pierśiom. Pierśiom záźiębłym y płucom / dobry.

Dußnośćiom w pierśiách. Dußnośći w pierśiách z záźiębienia / y spadkow źimnych z głowy spádáiących służy / záczym y

Kásłu. Kásłu z tychże przyczyn iest vżyteczny.

Mámkom. Mámkom y pániom dźiatki pierśiámi kármiącym / mleko w pierśiách mnoży.

Wietrznośćiom máćicznym. Wietrznośći w máćicy rozgánia.

Biodrom. W biodrách y w lędźwiách boleśći vkłáda.

Żołądkowi źimnemu. Żołądek źimny zágrzewa y posila.

Wietrznośći w nim. Wietrznośći w nim rozpądza.

Strawny żołądek czyni / y boleśći w nim vśmierza.

Wietrzney puchlinie. Puchlinie wietrzney bárzo vżyteczny.

Nágábánym od ko[lki] Tym ktorzy często od kolki wietrzney

od bole-

I ku wietrzney. Nyrkom.

od boleśći / y roſpierániá bywáią nágábani / ieſt vżyteczny.

Nyrkom we wßelákich ich dolegliwośćiách z przyczyn źimnych bárzo ieſt vżyteczny.

Piáſek wywodźi. Białymgłowom.

Piaſek z nich moczem wywodźi.

Od kámieniá zochowywa.

Białymgłowom tym bárzo vżyteczny / ktore nie miewáią ſtátecznego ſwego wyczyśćienia / według przyſtoynego czáſu.

Zołądkowi obrażonemu od źimnych potraw.

Też y tym ieſt bárzo potrzebny y vżyteczny / ktorym żołądek obráżony ieſt źimnymi pokármy / iáko Rybámi á zwłaſczá ná źimno vżywánymi. Tákże mięſem ná źimno tedzonym / ogurkámi y inymi owocámi rozmáitymi ſurowemi.

Zátkánia. Mocz wywodźi. Żywotá bolenie.

Zátkánia y zámulenia w żyłách otwiera.

Mocz wywodźi.

Bolenie żywotá vśmierza.

Korzenie w cukrze y wino.

Korzenie też tym ſpoſobem bywa w cukrze przyprawione iáko ine. Ktorego náczczo vżywáiąc.

Zołądek źimny.

Zołądek źimny rozgrzewa y pośila.

Do trawienia pokármow / ſpoſobny czyni.

Nyrkom boleſnym. Wietrznośćiom żołądkowym. Kolce.

Nyrkom źimnym y boleſnym vżyteczny.

Wietrznośći roſpądza w żołądku / w kiſzkách / w pęcherzu.

W kolce bárzo vżyteczne /

Wodká.

Tym ſpoſobem iáko ſię o inych powiedźiało / z *Balneum Maris* ma bydź dyſtyllowána ze wßytkim / z korzeniem / z liśćiem / y z kwiećiem / czás naprzyſtoynieyßy / do tego / gdy okwitáć poczyna / á naśienie wydáie.

Ślężienie.

Skutki y moc.

Nyrkom. Pęcherzowi.

Ślężiony niedoſtátkom y dolegliwośćiom / bywa vżyteczna.

Nyrki wychędaża.

Pęchyrz tymże obyczáiem.

Mieśięczna chorobę białogłowſką pobudza.

Sześćiniedźiałki po porodzeniu wychędaża / po ránu / y ná noc piiąc / po rowney kwáterce.

Żyłom ſuchym.

Item, táż wodká.

Bárzo ieſt vżyteczna żyłom ſuchym / páćierzom w grzbiećie / y inym członkom. Abowiem często trunkiem vżywána / pośiláiąc ie y oczerſtwia.

Scyátyce. Kámieniu. Płodu mártwemu.

Scyácykę vśmierza.

Kámień w nyrkách.

Płod mártwy w żywoćie. Tákże

Łożyſko po porodzeniu ßeśćiniedźiałkom wywodźi.

Łożyſko wywodźi. Bolom w grzbiećie.

Bole w grzbiećie y w páćierzách vkłáda.

Máćicy źimney.

Máćicę źimną rozgrzewa / y wilgotnośći wietrzne w mey záwárte wypądza / náwet /

Item. Sercu / mozgu / wzroku. Głowie. Pámięći.

Serce / mozg / wzrok mdły / pośila.

Głowę z wilgotnośći lipkich wychędaża.

Pámięć potężnie vtwierdza /

Oczy wzroku tępego iáſne czyni /

Vpławem białym.

Vpławy á ile białe paniom záſtánawia á w rumiene obraca: przećiwko temu wßyſtkiemu / oleykiem ſkronie y czoło mażąć / á to po nowie kśiężycá / áż ku pełni / tákże pod tym czáſem / po ćwierći łotá ſoli z dyſtyllowána wodką pić / bywa lekárſtwem : toż czyniąc przez trzy dni káżdego Mieśiącá / według czáſu opiſánego.

Item.

Dolegliwośćiom vßu.

Dolegliwośći vßu / bądź ſłuchu / z obfitośći flágmiſtych / á z gęſtych wilgotnośći / ktoremi ſą obćiążone ieſt lekárſtwem oleiek / mażąc nim zá vchem kość / ktorą zowią *Petroſum*.

Item. Chrobáctwu w vßách zágniłemu.

Chrobáctwo w vßách zálęgnione zábiia y wywodźi / ſol tego źiela w winie wárzona / puſzczáiąc w nie tego potroſze ćiepło.

Dźięgnie / ábo gnilcu w vśćiech.

Dźięgnę ábo gnilec w vśćiech / tákże y wrzody zágniłe / gdźiekolwiek będące / y dźiąſłá z mięſá ognite / to wßyſtko wychędaża tá ſol w winie wárzona / nią naćieráiąc płocząc.

Vkąßeniu od iádowitych beſtiy. Kile.

Vkąßeniu / ábo ośliniéniu iádowitemu y zárażliwemu od beſtiy iádowitych.

Tákże kile y wrzodom fráncowátym / ná członkách / białogłowſkich wßydliwych ieſt niewymownym lekárſtwem / roſtworzywßy ią w wodźie proſtey / á letnią tym wymywáiąc / po wymyćiu oleykiem z tegoż naśienia pomázuiąc.

Wino.

W wietrzney puchlinie ieſt lekárſtwem ábowiem wietrznośći roſpądza.

Zátkánie pęcherzowe.

Zámuleniu y zátkániu przechodow moczu otwiera / y kał / piaſek y mułiſko z moczem pędźi / trunkiem vżywány.

Lędźwiom ſcyátycznym. Suchotom. Káßlu. Wietrznośćiom w trzewách. Zołądkowi. Dárćiu w trzewách. Paniom. Położnicom.

Lędźwiom y ſcyátyce vżyteczne.

Suchotom /

Káßlu /

Wietrznośći w żołądku y w trzewách roſpądza / y w máćicy.

Zołądek ſpoſobny do trawienia czyni.

Kolce y dárćiu w trzewách.

Paniom ktore niedoſtáteczne miewáią ſwe mieśięczne przeczyśćienia. Tákże

Położnicom ná bolenie máćice / ieſt przynależącym trunkiem.

To wino bywa tym ſpoſobem czynione iáko

ne iáko z Kminu kramnego / ábo iáko z inych ziol nasienia.

Oley.

Też y oleiek z nasienia tego polnego Hányżu może być czyniony / przećiwko tym wszystkim przerzeczonym niedostátkom / ktorym sam trunek służy.

Bywa ábo może też być Alchimiskim sposobem czyniony y wyćiągniony / iáko sie też o inych powiedziáło: Ktore go dla zbytniey subtelnośći iego przez sie vżywáć nie godzi / ále ábo z trunkiem iákim / ábo z syropem / ábo z lektwarzem / ábo z konfektem. Ale o tym dosyć.

Mozgu.

Oleiek z tego nasienia służy bárzo mozgu / piątym żyłom / y inym od niego pochodzącym. Tákże

Mieśistym częśćiom w máćicy.

Częśćiom mieśistym w máćicy / y tym w ktorych sie przyrodzone nasienie záwiera.

Zádufzoney máćicy.

Zádufzoney máćicy / iest wielkim rátunkiem / ćwierć lotá z ták wiele wodki z kwiátu tegoż Kminku distyllowáney / w otwor lona spryćuiąc. Toż też

Wietrznośći w niey. Mieśięczney chorobie pániom.

Wietrznośći w niey zámknione rospądza.

Mieśięczną chorobę pániom nád zwyczay zátrzymáną wzbudza y wywodźi / pod taż miárą ze trzemá łyszkámi / tegoż źiela wodki / trzy dni przed pełnią / á trzećiey godźiny po wypićiu / każąc sobie zá fæne záćiąć / przy kostce miedzy nogámi / á przytym oleykiem tymże paćierze ná krzyżách náćieráć.

Mozg wilgotny.

Mozg wilgotny / źimny / wysusza y rozgrzewa / náczczo go biorąc puł lotá / ręce y vstá źimną wodą sobie pierwey wymywszy.

Máść.

Ostábiáłość żołądká.

Bywa máść z tego nasienia w porownániu dniá y z nocą zbieránego czyniona / z kokoszem sádłem / ná ostábiáłość żołądká / ktorą go przez dźiewięć dni mázáć raz przez dźień / á záwsze w ćwierć godźiny po południu.

Máść.

Máść oczom.

Wźiąć nasienia práwie dobrze dojrzáłego / tego Kminku polnego z puł funtá / y co nanmiley go vtrzeć / ieno ták żeby párą y zapáchem mocy ná ten czás nie vtracáło / w szklenicę wsypáć / y wodki Rożáney we troynasob / to iest / pułtorá funtá nálać: co napilniey záckáć / y w gnoy końſki przez trzydźieśći dni zágrzebszy chowáć. Po wyszćiu tego czásu / ná toż nálać Rożánego octu w dźieśięćioronasob / Aquáwity z winá distyllowánego dwádźieśćiákroć więcey / y dobrze zmieszáć / potym przez pláty gęste przecedźić / y mocno wyżąć / y ták długo wárzyć / áż zgęśnieie iáko máść. Potym do tey máśći ták zgęszczoney / do káżdych dwu lotow przydáć po kwinćie ábo / po ćwierći lotá / sádłá práwie chędogiego z Rybek Gobiey / y znowu przy wolnym ogniu wárzyć / vstáwicznie mieszáiąc. Ták będźie máść przystoyna / y bárzo vżyteczna / ná gorące płynienie oczu.

Sol.

Sol tymże co y oleiek członkom należy / o ktorych sie wyszey pomieniło.

Rymie.

Ryme y wilgotnośći flágmiste tá sol z mozgu śćiąga y wywodźi / rostárszy ią w wodźie ięczmieniá wárzonego / á nosem w sie sárkáiąc.

Wrzod w nośie / ktory *Polipum* zowią / leczy / z gorczycą / ábo z wodką iey rozćieráiąc y sárkáiąc / ábo wewnątrz mázáć.

Krwi z nosá płynącey.

Krew z nosá zbytnie płynącą / táż sol zástánawia.

Wrzodom máćiczny.

Máćiczne wrzody leczy / ták przez vstá iey dáiąc / iáko nią przez otwor loná klisteruiąc.

Magia.

Wydworni mistrzowie powiádáli / tego źiela nasienie być dwoiákiego przyrodzenia: Abowiem ktore bywa obijáne w ieśieni / około porownánia dniá / y nocy / to iest / gdy słońce w Wagę wnidźie / á mieśiąc grzbietem do niego sie obroći / być go wielkim y niewymownym vżytkiem / białogłowskiey płći. Záś gdyby sie mieśiąc rogámi swemi ku słońcu obroćił / á było w ten czás obijáne / mężczyznom tylko vżyteczne / nie białymgłowom.

Nasienie iest vżytkiem białymgłowom.

Sok ábo miazgá.

Powiekom spádłym.

Powiekom spádłym y wywroconym / miazgá ábo sok z klącza tego Kminku polnego / iest doświadczonym lekárstwem / ktorą ták zbieráią około pełni kśiężycá / ábo w pełnią: v sámego spodku klącze narzynáią o godźinie dwudźiestey wtorey / tym sposobem / iáko w Kwietniu látorośłki winne / z ktorego sie wodká sączyć będźie. Tą / dwákroć przez dźień pomázuiąc powiekę odwroconą / y czerwoną / doskonále leczy.

Rozsadek.

Jescze nie wszystkim wobec v nas iest znáiomy / choćiasz iuż w niektorych ogrodách á ile w páńskich / roskosnych / y Włoskich / poczynáią go rozmnażáć: y owszem / iáko przedtym ten Kminek polny / o ktorym sie tu mowiło / Hányżem nazywáli / ták y teraz powietszey częśći iescze go tym imieniem zowią. Drudzy są ták tych rzeczy nieznáiomi / że Włoski Kopr Hányżem miánuią.

O Koprze ogrodnym / Rozdział 13.

Anethum.

Dill. Dillkraut.

KOpr ogrodny / ktory ſwoyſkim zowiemy / ták bárzo Włoſkiemu Kopru ieſt podobny / że podczás ći co go zbieráia/ rozumieia go bydź Włoſkim Koprem / áż z ſámego ſmáku poznawány bywa. Ten rozgi ſwe puſcza ná pułtorá łokćiá wzwyſz / podczás y ná dwá według buynośći ziemie. Rośćie gáłęziſto y roſkrzewiśćie. Liśćia włoſkowátego/ćienko oblego/ y drobnego/ rozdzielonego/krotſzego / niżli liśćie Kopru Włoſkiego. Ná wierzchu klacza/ okołki nioſac / ktore żołtym kwiátem okwitáia / z ktorych naśienie pláſkie/ nie miążſze / iednák wietſze niżli Kopru Włoſkiego. Tego naśienia gdy pozbedźie / záraz z liśćiem y z korzeniem vſycha / á na Wioſne znowu z wykruſzonego naśienia odraſta. Korzeń biały / nie zbytnie wielki/ áni też bárzo odnożyſty / zdrewniáły. Ná Wioſne gdy go śieia / do czwartego dniá wſchodźi. Lubi ziemie ćiepła / ktoraby nieiákokolwiek zlekká piaſczyſta byłá/ á ſłońce dobrze dochodzac ogrzewáło: nie lubi ziemie tłuſtey. Kto chce buyny Kopr ogrodny mieć / trzebá go czeſto polewáć / ábo też przeſádźić ná ine mieyſce.

Mieyſce/ Czás.

Poſpolićie w ogrodźiech miedzy iárzynámi bywa śiany/ dla potraw y inych domowych potrzeb y lekárſtw. Bywa y na polách miedzy ogrodnymi iarzynámi flancowány/ podczás też y ſam dobrowolnie z wykruſzonego naśienia puſcza ſie iako y Kopr Włoſki. Naśienie do trzech lat może bydź chowane / w własney mocy ſwey.

Przyrodzenie.

Tak bárzo rozgrzewa / że go ná końcu w wtorym stopniu / ábo ná początku w trzećim bydź kłádą. Wysusza ná początku wtorego stopnia / ábo ná końcu pierwszego / ile korzen: źiele sámo iego y z naśieniem / nie ták potężnie / bo suche ná początku pierwszego / ćiepłe w trzećim ná przodku. Ale popioł z niego rozgrzewa / y wysusza we wtorym stopniu. Rospráwia / trawi / vśmierza / otwiera / zwarza / rośćiencza / wyćiera / rospadza.

Moc y Skutki.

Do stołowego vżywánia przychodźi.

Koprz ogrodny nie tylko do lekárstw ále y do kuchien / y do vżywánia stołowego przychodźi / zwłasczá liśćie y naśienie iego / młodego Koprzu liśćia pospolićie vżywamy do mias wárzonych / do polewek / y iárzyn / ábowiem im smáku y wdźieczności do iedzenia dodawa. Tákże do ogorkow / y kápust kwászenia / zwłasczá kłádąc go z naśieniem. A to nie tylko dla smáku / iáko y dla rospadzánia wietrznośći / ktore kápustá rádá czyni. Tákże y dla prędszego iey strawienia / zá iego rozgrzewánim. Też bywáią mięsá naśieniem iego nátrzesáne do solenia. Kśźki / kiełbásy do nádźiewánia. Owa / do kuchennych potrzeb / y do stołowego vżywánia / przygodny bywa. A

Kolce ábo gryźienia / y morzysku w żywoćie.

Tym więcey / ktorzy w trzewách y we wszytkim żywoćie morzenia / y gryźienie miewáią / z winem go piiąc / ábo tákże ná grzánce go vżywáiąc. Toż iuchá z wárzonego piiąc czyni.

Boleśći w máćicy vkłáda.

Chęć do iedzenia zbudza.

Też y tym / ktorzy w czystośći ćielesney żywot swoy chcą wieść.

Sen przyrodzi.

Tákże y tym vżyteczny iest / ktorych fráncá łamie / y ktorzy sypiáć nie mogą / biorąc go ná noc po ćwierći łotá w trunku winá / sen przyrodzony im przywodźi.

Sczkawce.

Sczkawkę zástánawia pod tąż przerzeczoną miárą / z ćiepłym winem piiąc / trochę Mástyki przydawszy. Toż czyni zapách iego / woniáiąc naśienia co naćiepley y nagoręcey rozgrzánego / toż iuchány czyni. Abo z mięsem go wárząc / á one polewkę piiąc. (*Plat.*) Abowiem to ma z swego własnego przyrodzenia / sczkawkę zástánawiáć / bądź z záźiębienia / bądź z pełnośći. W oliwie go też wárząc / y nápárzáiąc żołądek / toż czyni.

Pierśiom ropy pełnym.

Komuby były pierśi ropy pełne / zá zránieniem ábo owrzedźiáłośćią płuc / á żeby iey odbywáć nie mogł / tym sposobem iest lekárstwem ten Koprz. Wźiąć iego naśienia / Żywice bądź Iodłowey / ábo Sosnowey zárowno / co namieley oboie vtłuc / y zmiesząć / to z Kápłunim ábo z gęsim sádłem / á tego po trzy łyszki / káżdego dniá po ránu / y kłádąc sie spáć / choremu dawáć / wielkim y znákomitym / á doświádczonym iest lekárstwem.

Womity y krtuszenia.

Womity y krtuszenia zástánawia / tákże z Mástyką / bądź w winie ábo w wodźie / naśienie tego Koprzu wárzone / ráno y przed wieczerzą piiąc / ábo też miásto trunku pospolitego przy iedzeniu. Też wárzony w oliwie á tym nápárzáć żołądek dobrze. *Dios.*

Mámkom mleká obfićie dáie.

Mámkom y pániom dźiatki pierśiámi kármiącym / obfitość mleká dáie / wierzchołki z naśieniem wárząc y piiąc / ábo wárzony iedząc / ábo z Włoskim Koprem w iecznienney wodźie wárzony / á miásto trunku pospolitego vżywány. *Dios.*

Żołądkowi.

Żołądká bolenie vśmierza / y strawny czyni.

Kolice.

Kolkę y dárćie w żywoćie vskrámia.

Wietrznośćiom.

Wietrznośći w ćiele rozgánia.

Moczu.

Mocz zátrzymány wywodźi.

Záduszeniu máćicy.

Záduszoney / á wzgorę wstąpioney máćicy iest rátunkiem naśienie tego Koprzu / w winie wárząc y piiąc po dobrym trunku po ránu / y ná noc / ábo tłuczonego miáłko ćwierć łotá / z ćiepłym winem ráno y wieczor vżywáiąc.

Kolce.

Kolkę / y morzeniu okrutnemu z wiátrow w ćiele zámknionych lekárstwem: wźiąwszy wierzchołkow y okołkow z naśienim dwie gárśći / Komunice / kwiátkow Rumienkowych / Ruty po gárśći / Bobku z hrubá przetłuczonego / Kminu polnego / y kramnego po puł łotá. To wárzyć we trzech pułkwartkách wody do połowice. Tey polewki wźiąć funt / ábo z. kwáterki / Lektwarzu ábo konfektu / Elescophi rzekącego / konfektu Bobkowego połoćie / Oliwy / nie możeli bydź olieiu Ruciány / sześć łyżek / Cukru białego dwá łoty / żołtek od iáiá / soli szczypte / to dáć przez kiślerę.

Máćicy ná boleney.

Máćicy zbytnie boleney / wźiąć naśienia Koprzu ogrodnego z siedm źiarn /

y vtrzeć go co namieley/ do tegż pul ćwierći Dryakwie dobrey/ Weneckiey pul ćwierći lotá/ Mytrydatu co naprzedniey szego kośtá cześć ćwierći lotá. To wszystko rázem z dobrym winem białym wypić/ bárzo prędko bol vśmierzy.

Pierśiom zaziębionym.

Pierśi zaziębione rozgrzewa/ naśienie iego z winem á z cukrem piiąc/ wárzone/ ráno/ y ná noc.

Moczu ćięszkiemu puszczániu.

Toż ćięszkiemu puszczániu moczu/ z Rzeżiwką/ iest lekárstwem. Też liśćie y z naśieniem w potráwach vżywáne/ toż czyni.

W rurze stolcowey strzykániu.

W stolcowey rurze strzekánie ábo kłoćie/ toż też vśmierza.

Trućiznie ze śrebrney gleyty.

Komuby trućizná z śrebrney gleyty zádána byłá/ naśienie ogrodnego Kopru/ z Figámi suchymi/ á z trochą Sáletry w wodźie/ trochę máslá przyłożywszy/ dáć ćiepło pić wywodźi womitem.

Trućiznie Opium.

Tákże/ ktoby sok mákowy/ *Opium* názwány pił/ ábo był od kogo zádány/ naśienie to iest lekárstwem/ wárząc go w miodowey syćie/ ábo w piwym miedźie/ á wźiąwszy kubek tey polewki/ przylać do niey oleyku Sesámowego ze dwie łyżce/ soli Indiánskiey pul lotá/ to ćiepło dáć wypić/ á potym w ćwierć godźiny womit sobie pobudźić. Tym lekárstwem iádowitą/ á práwie śmiertelną źimność tego soku/ może się z ćiáłá wywieść.

Przećiwko wszelákim trućiznom y iádom.

Tyriaca Antiochi Regis, contra venena omnia.

Dryakiew z naśienia ogrodnego Kopru/ przećiwko wszelákiemu iádu śmiertelnemu/ od Antyochusá Królá podána. Wźiąć naśienia Kopru swoyskiego/ Kopru Włoskiego/ Anyżu/ Anunku/ Mácedońskiey Pietruszki naśienia/ po pułtorá lotá káżdego/ naśienia Trzylistniku Liliowe° ábo czarne°/ Prosá/ Máćierzeyduszki/ Grochu gęstego ábo wilczego/ Opopanáku/ to iest/ soku ábo żywice Pánákowey/ káżdego po pul lotá/ káżdą rzecz z tych z osobná miáłko vtłuc/ y co naprzedniey szym winem záczynić/ żeby byłá iáko Másá/ z ktorey kołaczki poczyniwszy posuszyć/ y do potrzeby chowáć. A gdźieby potrzebá byłá/ ćwierć lotá co namieley vtárszy/ z winem dobrym dáć ćiepło pić/ á co nalepiey się potym w pośćieli poćić. Miedzy wielą ynymi lekárstwy przećiwko trućiznie y iádom/ tá Dryakiew Królá Antyochá/ ma przodek.

Boleniu ćięszkiemu głowy.

Ćięszkie bolenie głowy vśmierza/ wierzchołki iego y z kwiatkámi w oliwie smáżąc/ ćiepło przykłádáć/ á w niedostátku tego kwiećia iego/ ábo y okolkow/ liśćia świeżego wźiąć może/ bárzo prędko bol w głowie vspakaia.

Ślinogorzu.

Wrzod w gárdle/ ktory ślinogorzem zowią/ leczy/ wźiąwszy naśienia tego Kopru/ korzenia Slazu wysokiego/ Lnianego naśienia/ Fengreku/ po dwá loty. To miáłko potłukszy/ w wodźie wárzyć/ áż do zgęszczenia plastru/ do tego oleyku tegoż Kopru ogrodnego y Liliowego podwu łyżek przylać/ znowu przywárzyć/ y ná to mieysce gdźie wrzod/ plastrowáć ćiepło. Abowiem to dźiwnie rychło ná wierzch wyćiąga y zbiera. Ale dwákroć odnawiáć go potrzebá przez dźień.

Bolem w wszelákim w ćiele.

Bole wszelákie w ćiele/ á ile z inszych przyczyn/ smáżony w oliwie/ ábo y w winie/ náwet y w wodźie/ á ná mieysce bolące przykłádány vspakaia. (*Dios.*)

Snom strászliwym. Spániu niespokoynemu. Ze snu porywáiącym. Chrápáiącym.

Tym ktorzy sny strászliwe miewáią/ y w nich się biedzą y pácnią. Tákże

Ktorzy sny ábo spánia niespokoyne miewáią.

Ktorzy się ze snu porywáią/ y z łożá wyskákuią.

Ktorzy ogromnie y náder chrapáią/ tym tylko świeży Kopr pod głowy kłáść.

Języczkowi ábo czopku spádłemu.

Języczek ábo czopek w gárdle komuby spadał/ popioł z korzenia tego Kopru/ ná swe mieysce przywodźi/ wźiąwszy go ná łyżeczkę/ ábo instrument ktory do vst czynią/ y tym popiołem się go dotykáć/ ábo go też nim obsypáć/ raz y kilká powtarzáiąc/ żeby się go dobrze iął: doświádczone lekárstwo. [*Plin.*]

Vstom zapách w dźięczny dáie/ smrodliwy od dala precz.

Zapách wdźięczny vstom dáie żucháiąc naśienie iego długo/ á potym go połknąć. Ták abowiem smrody y zapách zły z vst odpędźi. Też w wodźie go wárząc/ nią vstá płócząc/ żeby wymywáiąc/ gárgáryzuiąc/ toż czyni.

Flusy wilgotnośći w głowie wysusza.

Flusy ábo spadki z głowy wilgotney/ bądź ná pierśi/ bądź w ine częśći ćiáłá/ dźiwnie wysusza naśienie ogrodnego Kopru/ w woreczku przeszywszy ná gorącey cegle/ trochą winem skropioney/ nágrzáć/ y co nagorętsze ná wierzch głowy/ ábo y przez ćiemię/ áż w tył przykłádáć. Toż w winie wárzony/ á przykłádány czyni.

Item. Rymę leczy. Zołtośći oczu.

Rymę ábo sápkę tákże vśmierza/

Zołtość z oczu spędza/ źiele y z naśieniem Kopru ogrodnego z Rumienkiem/ á z Włoskámi Mátki Bożey/ w wodźie wárząc/ á párę w oczy z tego pusczáiąc.

W żołądku surowe wilgotnośći trawi.

Surowe wilgotnośći w żołądku trawi wárząc naśienie chocia z liśćiem/ á piiąc/ żołądek też oleykiem iego námázuiąc.

Boleśći w vszu vśmierza. Twarzy zápuchley.

W vszách boleśći vkłáda/ ze świeżego sok ćiepło w nie pusczány.

Twarzy zápuchley iest lekárstwem/ wźiąwszy Kopru ogrodnego/ Piołynu/ Komonice/ Bożegodrzewká/ Kuminu/ káżdego po dobrey gárśći. To pokráiawszy drobno/ w woreczki ie przeszyć/ y w winie ná poły z wodą wárzyć/ á ieden po drugim ćiepło wyżąwszy/ przykłádáć ná spuchłą twarz.

Szczkawce.

Szczkawkę zástánawia/ proch z naśie-

nia tego

nia tego Kopru/z sokiem z Marzymiecki/ á z trocha soku tegoż Kopru/tym vstá żoładkowe námázuiac / ábo y chusteczke w tym maczáiac / przykládáiac ciepło.

Kłóciu w bokách/ále nie pleurze.

Kłóciu w bokach / (nie z pleury) iest lekárstwem / wźiać Kopru zielonego / y z naśieniem/ Ruty ogrodney/po gárśći. to vtłuc y w oliwie wárzyć / y co naćiepley na mieysce boleiace przykłádáć.

Moczu zástánowionemu.

Mocz zástánowiony / że krwie skrzepley/ do pechyrzá nábiegley / ábo z inych hrubych zakálow y zámułow / z zátkáma wywodźi/ Kopr ogrodny z okołkámi swemi/z wodna Miecka/y z Ruta ogrodna zarowno w wodźie wárzyć/á po pás sie wtykapáć:á ná tych źiołách w kapieli śiedźieć.

Kámień wywodźi.

Kámień z mechyrzá / ábo y z nyrek wywodźi / wźiawszy Kopru swoyskiego y z korzeniem / dwie dobre gárśći / Pietruszki y z korzeniem/ Włoskiego Kopru z korzeniem/ Opichu z korzeniem/ Slazu polnego ábo dźikiego z korzen/iem Slazu wysokiego z korzeniem/tákże naśienia Kopru ogrodnego/ Pietrusczánego/naśienia Kopru Włoskieg/ Opichoweg/ Slazowego po gárśći káżdego : źioła z korzeniem pośiekáć/ naśienia przetłuc/to wespoł w długi worek zászyć / y w rzeczney wodźie wárzyć / y w tey wodźie po pás śiedźieć opasáwszy onym workiem z źiołmi / biodrá y krzyże/ dwie godźinie przed obiádem/ pułtory przed wieczerza / to czyniac przez kilká dni/á w káżdym kapániu piec ábo sześć łyżek pić wodki z Liśiego ogonu źiela páloney/ ábo iuchy z wárzonego.

Bolom máćicznym.

Máćicy bolacey iest rátunkiem : wźiać kopru swoyskie°ze wszytkim/to iest/z korzeniem/z liśćiem/ z klaczem/ z okolkámi czterygárśći / naśienia iego garść / w wodźie wárzyć / w tym sie po pás kapiac / przed obiadem dwie godzinie / á pułtory przed wieczerza. A to gdźieby tákowe bolesći y gryźienia w máćicy były z źimnych wilgotnośći zágniłych. Ale gdźieby z wietrznośći w niey záwártych/ tedy tylko z tey wody y z źioł w niey wárzonych / leykiem páre ćiepła w otwor łoná pusczáć: Potym náparzeniu tákowym / mieć worek ábo dwá z naśienia tegoż Kopru / z kwiećia Rumienkowego/ z prosá/ á rospárzywszy ie ná goracey cegle/ co naćiepley ná prog y otwor łoná przykłádáć/ ieden zá drugim nágrzewáiac.

Máćicy po porodzeniu boleśćiom.

Tákże teyże máćicy / gdźieby bole srogie po porodzeniu nástapiły sześćiniedźielnycy / wźiać ze dwie gárśći Kopru swoyskiego z wierzchołkámi/y z okolkámi iego/ Romonice Rumienkowego kwiećia/ Rozmarynu/po gárśći Lniánego naśienia / Fengrekowego / po łoćie / naśienia Kopru ogrodnego / Hanyżu / Kopru Włoskiego naśienia / Kminu kramnego / korzenia Slazu Wysokiego / po puł łotá : to ná proch vtłukszy / w wodźie ná poły z winem wárzyć / potym przylać zpieć łyżek dobrych oleiu tegoż Kopru ogrodnego / y ták długo wárzyć / áż iáko plastr zgestnieie / y tym prog łoná od pepku poczawszy/co nagorecey plastrowáć.

Mieśiecznego niestáteczney z wielkim morzyskiem przychodzacego.

Mieśieczna białogłowska choroba / gdy nie dobrze áni właśnie według czásu/ á ktemu z morzenim y z gryźienim niezmiernym przychodźi/ ták vczynić : wźiać Kopru swoyskiego ze dwie gárśći/Bylice Szałwiey/ Lebiotki/ Márunki/ Lubsczyku/ Wrotycze/ po gárśći/ Bukwice/ Poleiu/ Máczeczniku/ ábo Psczelniku/ po puł gárśći/ naśienia Kopru swoyskiego łot/ Lániego czyscu naśienia/ ábo czarnogłowu kramnego Kminu/ Kopru Włoskiego naśienia / po puł łotá : to wszystko drobno pokráiać / y we dwá worki włożyć / przeszyć/ á w winie y z woda nápoły wárzyć / á ná prog łoná od pepká poczawszy / co nagorecey ieden po drugim przykłádáć. Bole z morzeniem vkłáda / y wczesnie mieśieczna choroba przywodźić bedźie / doświádczona ná wielu.

Kolce/y morzeniu niezmiernemu w żywoćie. Abo tákże

Kolce. W máćicy strzykániu y boleniu wielkiemu.

W máćicy srogiemu kłóciu / y bolom / Kopr ogrodny wielkim iest rátunkiem / wźiawszy z świeżo źielonego soku zsześć łyżek dobrych / soku z Ruty ogrodney / soku wysokiego Slazu / soku świeżo źielonego Bobkowego liśćia / po cztery łoty/ ábo łyszki / oliwy z szesnaśćie łyżek / ábo łotow / gorzałki dobrey dwánaśćie : to wespoł ná wolnym weglistym ogniu wárzyć/ przecedźić / y źiołá co namocniey wyżać/ przydáć do tego wosku nowego rospusczonego cztery łoty: A gdy przestydnie/przydáć zás do tego puł ćwierći oleyku distyllowánego/tegoż Kopru ogrodnego/ á dobrze vmieszawszy / tym trzykroć ná dźień náćieráć żywot wszytek/ áż do otworu łoná/ po ránu / po południu/ y kłádac sie spáć.

Item.

Ná toż strzykánie y bolenie w máćicy/ Kopru swoyskiego wźiać ze trzy gárśći/ kwiećia Rumienkowego / Márunki / po dwu gárśći/ Bylice / Komunice/ po gárśći/ Lniáne° naśienia/ Fengrekoweg/ oboygá przeszrotowawszy/ mietki żytney/ poleiu Bożego drzewká/ Páprotki/ po puł gárśći / naśienia Kopru ogrodnego/ Hányżowego naśienia/ Kopru Włoskiego/ po łoćie : to pokráiawszy drobno/ á naśienia zhrubá przetłukszy / w worku przeszyć / á ná cegle goracey nágrzewáiac go / ná żywoćie / ábo ná progu łoná vstáwnie nośac. Abowiem vkłáda strzykánie / kłóćie,

y bole w máćicy. Tákże y w trzewách kolke.

Rány głębokie od pſá goi.

Ráne głęboke od pſá zádáne leczy/ popioł z Kopru ogrodnego ze wßyſtkim vpalony/ záſypuiac/ ábo wypełniáć ie nim.

Boleśćiom wßelákim gdziekolwiek.

Boleśći wßelákie gdziebykolwiek były w ćiele vśmierza/ ſmáżac ſwoyſki Kopr/ w ſádle káczym/ y w kokoßym/ ná mieyſce boleiace pláſtrowáć. Toż y dźiećiom máłym ná ich bole przykłádáć bez ßkody może. Tákże z młodym máſłem vtłukßy go przykłádáć.

Item.

Bolączkom twárdym z przymiot.

Bolączki twárde z przymioty ognißymi odmiękcza/ y wyćiaga ogień záſczerze nie z nich/ Kopru tego wierzchołki y okołki z kwiećiem w oliwie ſmáżac/ á przecedźiwßy/ y co námocniey wyżawßy/ wełne wyprána w tym maczáć/ á ná to ćiepło przykłádáć.

Kile y wrzodom fráncowátym.

Kile/ y zkáncerowánie męſkiego członku od fránce goi/ popiołem przerzeczonym záſypuiac: Abowiem ie wyſychedaza/ y goi/ á przytym boleśći vśmierza. (*Æmilius. Macer.*

Item.

Niektorzy z tego popiołu czynia máść mießáiac z miodem/ y tym kile y záwrzedźiáłośći członku męzkiego/ czeſto námázuia/ ábo ſleytuch w tym omaczawßy w dźiury kłáda/ dwákroć przez dźień. Ale zawße te rány potrzebá przemywáć/ woda w ktoreyby liśćie Mirtynkowe było wárzone. Jeſt máło nie naprzednieyße lekárſtwo miedzy inymi/ ná tákowe przypadki/ y doświadczone. Tá przerzeczona máść/ wßelákie wrzody zágniłe/ ſádzele záplugáwione/ y rány/ tákże ćiáło roziádáiace wyćiera/ wychedaża/ y do goienia przywodźi. (*Macer.*)

Wrzody głębokie y záplugáwione chędoży y goi. Rány zágniłe/ odświeżále czyni. Mięſu dźiwiemu.

Mięſo dźiwie y złe/ ták w ránách/ iáko we wrzodách trawi. Tenże

Szyßki w śiedzeniu leczy.

Tenże popioł/ á zwłaſczá z korzenia Kopru ſwoyſkiego vpalony goi/ roſpádliny/ ßyßki w ſtolcu/ ábo y około ſtolcá/ pierwey záwße ie woda w ktoreyby Mirtynkowe liśćie było wárzone obmywáiac/ á potym popiołem tym czeſto záſypuiac.

Pániom roſpádłośći przegrodká przy rodzeniu.

Toż też w białychgłowách roſpádłość przegrodká od otworu łoná/ áż do ſámey rury ſtolcowey/ przy rodzeniu dźiatek goi.

Popádániu od źimná rąk y nog.

Proch też miałko vtłuczony z tego Kopru z oleykiem Seſomowym/ á z woſkiem záczyniony iáko máść/ rąk/ y nog popádłośći leczy/ pomázuiac ie/ á zwłaſczá z zbytniego źimná popádáłe. Tenże

Puchnieniu nog pániom brzemiennym.

Nápuchnienie nog/ y nábrzmienie brzemiennym białym głowom leczy/ Kopr ogrodny z octem vwierćiawßy/ ćiepło przykłádáć/ á co vſchnie to odnawiáć.

Kroſtom ná goleniách.

Kroſty złe y ßkodliwe ná goleniách goi/ tym ſpoſobem. Wźiać świeżozielonego Kopru ſwoyſkiego/ ábo ogrodnego/ dwie gárśći/ gárść Cebule obłupioney/ y drobno pokráiáney: to weſpoł dobrze vtłukßy ábo vwierćiawßy/ w ßeſnaśćie łotách máſłá młodeg ſmáżyć/ áż ono źiele y Cebulá ſok wypuśći/ potym przecedźić/ y co námocniey wypráſowáć on ſok/ do ktoreg przydáć ſmoły Greckiey roſpuſczoney dwá łoty: to weſpoł dobrze vmießáć/ áż ochłodnie/ potym przydáć Gleyty ſrebrney miáłko vtártey/ y dobrze wypłokáney/ kádźidłá kramnego/ tákże miáłko vtártego po łoćie/ Mirrhy/ Máſtyxu/ po puł łotá: to weſpoł dobrze vmießawßy/ pláſtrem ná złe kroſty przykłádáć.

Pęgi krwie záćiekłe z bićia.

Pęgi krwáwe/ z ośieczenia rozgámi/ ábo biczem/ roſpadza y goi. Wźiawßy dwie gárśći świeżozielonego Kopru ſwoyſkiego/ oliwy funt/ octu mocnego ßeść ábo śiedm łyżek: to weſpoł ták długo wárzyć/ áż ocet y ſok z Kopru wywre/ przecedźić/ wyjać/ y przydáć roſpuſczonego woſku ośm łotow/ to ná pęgi krwia záćiekłe/ ná chuśćie rozmázuiac przykładáć.

Sen przywodźi.

Wieniec z źiela Kopru ſwoyſkiego/ dobrze ná głowie tym nośić/ ktorzy ſypiáć niemoga: co y Gálenus przypomina: Abowiem ſwym zapáchem do ſpánia przywodźi: Alić ſługom/ á zwłáſczá gnuśnym y oſpáłym źle y ßkodliwie go nośić/ bo bárźiey oſpáli y gnuśnieyßy będa.

Gorączce kiżdego dniowey.

Gorączkę kiżdego dniá przypádáiaca leczy. Wźiać tego Kopru/ kwiećia Rumienkowego po gárśći: to w ćiekacey wodźie długo párzyć/ y w tym nogi długo trzymáć y obmywáć/ kiżdego dniá to czyniac/ á gdy ſámy przez ſię nogi oſchna nieoćieráiac nic/ z ſola á z oleykiem Gnoikowym podeßwy mocno náćieráć: czyniac to kiżdy dźień/ áż ozdrowieie chory.

Do łowienia ryb.

Czynia z naśienia Kopru ogrodnego piguły/ dla łowienia ryb ná wędę/ ktorego oni ſa chćiwe/ tym ſpoſobem czynia: biora naśienia Kopru ogrodnego dwá łoty/ Słoniowych bobkow puł łotá/ naśienia Belu noweg ćwierć łotá: to co námnieiey vtłukßy/ przydáć ſyrá zágniłego/ iáko orzechy dwá Włoſkie/ owczego łoiu/ pßeniczney mąki po dwu łyßkách/ miodu łyßke: to co nalepiey weſpoł vbić/ y gałki niewielkie z tego poczynić/ á potym ábo ná wodę/ ábo do káſyrzá wrzućić kilká/ záraz ryby ſkupia ſię do tey paße/ ktorey gdy zákußa/ zemdleia/ y omamiáne będac/ iáko zdechłe brzuchem wzgorę wſpłyna.

Żywot zátwierdza.

Item, Żywot zátwierdza naśinie tego Kopru piiac/ y nim go nápárzáiac y okłádáiac.

Złote żyłki záwárte/ ábo ślepe/ ktore

Złotym żyłkom záwártym y ſkrytym.

zowią Grekowie *Hæmorrhoidas cœcas.*

Bebelom około ſtolcu.

Bebele około rury ſtoleczney/ *Condylomata* zowią/ leczy/ popiołem ie z naśienia iego záſypuiąc.

Wáſatu y krzyżow boleniu.

Waſath ktory w krzyżách bárćie y łupánie czyni/ że śię człowiek roſproſtowáć nie może/ Kopr ten z Slazem leczy/ nápárzáiąc nim krzyże co naćiepley.

Scyátyce.

Sciátyce toż ieſt lekárſtwem.

Bolączkó twárdym.

Bolączki twárde y do zropienia trudne/ zbiera y ropi/ naśienie iego z oliwą/ á ieſzcze lepiey z Diáltią plaſtruiąc.

Roznieca miedzy świeżym y ſuchym koprem.

Kopr ſwoyſki świeżozielony wilgotnieyſzy/ ieſt y nie ták rozgrzewáiący iáko ſuchy: przeto też lepiey trawi niżli ſuchy/ y ſpánie przywodźi/ w wodźie go długo párząc/ á tą wodą/ głowę/ ręce od łokći/ nogi od kolan ná doł/ obmywáiąc. Ale záś nie ták wilgotnośći roſpráwuie iáko ſuchy: Przeto ſtárożytni ludźie czynili ſobie wience ná bieśiádách / y weſelách / ná głowie ie noſząc.

Rzygánie wzmiecá. Oczom płynącym.

Tego Kopru pożywáiąc/ rzygánie y odrzucánie wiátrow czyni.

Płynącym oczom ieſt oſobliwym rátunkiem/ korzenie iego w wodźie/ ábo w winie rozćieráiąc/ w oczy puſzczáć/ ábo w tymże lniánki chędogie máczáiąc/ ná nie przykłádáć. Wilgotnośći ábowiem w nich zbytnie záſtánawia. [*Pli.*]

Moczu zátrzymánemu.

Mocz zátrzymány wywodźi/ ſámo źiele z liśćiem/ ábo z okołkámi wárząc/ á piiąc. (*Plat.*)

Moczu ćięſzkiemu puſzczániu.

Item, ćięſzkiemu puſzczániu moczu/ ktory kápánim tylko á z rzezánim odchodźi/ tá z niego iuchá pitá lekárſtwem bywa.

Item.

Abo dla wdźięcznieyſzego trunku/ ſyrop z niego á z cukru vczyniwſzy/ z tą iegoż iuchą pity/ bywa tákże lekárſtwem. [Tenże

Dźiećiom ćięſzkiemu puſzczániu moczu.

Dźiećiom tákże ćiężkie moczu puſzczánie/ ábo záſtánowienie oddala/ ſmáżąc go w oliwie/ á łoná prog co naćiepley nim okłádáiąc. [*Plat.*

Máćiczny boleśćiom.

Máćiczny bolom z źimney przyczyny/ ieſt lekárſtwem / wárząc w winie ſámo Koprowe źiele/ potym vwierćieć y od pępku/ przez wſzyſtek otwor łoná co nalepiey przykłádáć. Abo wierzchołki y látoroſtki iego tákże w winie wárząc/ wezełkiem w łoná otwor puſzczáć/ słozy ábowiem źimne z máćice wywodźi y wychędaża. (*Plat.*)

Łożyſko.

Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu toż tákże wywodźi. (Tenże)

Mieśięczney.

Toż też mieśięczną záſtánowioną wzbudza.

Pierśiom Plucom.

Pierśiom/ y

Płucnym wſzelákim niedoſtátkom z záźiębienia/ ábo z ſpadkow flágmiſtych/ ná nie/ ieſt oſobliwym lekárſtwem/ námoczywſzy w ſoku tego Kopru/ z pięć ábo ſześć fig przez noc/ potym ráno przylawſzy do tegoż trochę winá dobrego ſłodkiego/ przywárzyć dobrze/ y tego vżywáć. *Plat.*

Złotym żyłkom zbytnie płynącym.

Złote żyłki zbytnie płynące záſtánawia wźiąwſzy naśienia Kopru tego / naśienia Pokrzywiánego/ po rowney częśći/ oboie to co namieley vtrzeć/ á z miodem vmieſzáć/ że będźie iáko máść/ y tym ie pomázowáć. Też ſámym prochem naśienia tegoż Kopru/ záſypowáć ie dobrze. [*Plat.*]

Item.

Złotym żyłkom wnętrznym y nápuchłym.

A gdźieby tylko wychodźiły z ſtolcá nábrzmiałe y nápuchłe/ záwrzyſte/ iákie ślepymi zowią/ tedy tylko ſámo naśienie tego Kopru miáłko vtłukſzy/ z miodem chędogim/ á z białkiem záczyniwſzy przykłádáć ná báwełnie/ ábo ná chuśćie.

Szyſzki á fiſzki wewnątrz w ſtolcu leczy.

Táż máść ſzyſzkom/ ábo fiſzkom/ wewnątrz w rurze ſtolcowey będącym/ ieſt lekárſtwem/ czopek z báwełny/ ábo z chuſty/ ábo z wełny vczyniwſzy/ á nią nápuśćiwſzy/ w ſtolec wpráwić.

Mozg y żołądek pośila.

Mozg/ y

Żołądek pośila/ żucháiąc go/ ábo z mieſem wárząc/ ábo z winem piiąc. *Plat.*

Szkodźi.

Oczom ſzkodźi.

Wzrok mdli częſtym vżywániem/

Naśienie przyrodzone mieſzkie niſczy.

Naśienie przyrodzone niſczy/ tákże częſto go vżywáiąc/ bądź iedzeniem/ bądź trunkiem. Przeto ieſt bárzo ſzkodliwy. Też y

Do Wenuſá czyni niepotężne.

Tym ktorzy nie ſą bárzo potężni do Wenuſá y ſkutku małżeńſkiego/ ábowiem ſwą gorącośćią przyrodzone naśienie wyżega/ y wyſuſza: przeto tácy máią śię go w vżywániu wyſtrzegáć.

Wodká z Kopru ogrodnego ſwoyſkiego.

Aqua ſtillatitia.

Naprzyſtoynieyſzy y nalepſzy czás do wypalenia z tego Kopru wodki w Czerwcu/ y ná początku Lipcá/ kiedy ná nawiętſze kwitnie/ biorąc go ze wſzyſtkim/ z liśćiem/ z kłączem/ y z kwiećiem/ á vśiekawſzy go drobno/ z kotłá vkropu diſtylowáć/ potym ią ná ſłońcu przez dwie Niedźieli wyſonowáć. Gdźieby też chćiał mieć mocnieyſzą y potężnieyſzą: wźiąć ćwierć funtu naśienia tego Kopru/ á przetłukſzy go zgrubá/ nálać ná nie pułgárncá wodki/ tegoż Kopru ſwoyſkiego dobrze w konwi ábo w Alembiku bez noſá ábo rury záſzpuntowawſzy/ przez cztery á dwádźieśćiá godźin dáć moknąć w kotle wrzącey wody/ potym to w Alembik z noſem przelawſzy/ diſtyllowáć. Ták będźie bárzo koſztowna wodká.

Moc y ſkutki.

Głowy boleniu.

Głowy bolenie vśmierza/ zwłaſzczá z źimney przyczyny/ nákrápiáiąc nią głowę/ ábo chuſtę w niey maczáiąc/ przywináć ná głowę/ ſkronie y czoło.

Mleká do ſtátek mámkom dáie.

Mleká mámkom y pániom / dźiateczki pierśiámi ſwemi karmiącym obfitość dáie / piiąc iey poczterzy ábo po pięć łyżek / ráno / y ná noc.

Wiátry rospádzá w żołądku y w kiſzkách.

Wietrzności w żołądku y w kiſzkách roſpádza ták iey też wiele piiąc.

Szkáwce.

Sczkáwkę záſtánawia.

Trawieniu.

W żołądku trawienie czyni źimnym.

Nyrki wypędza. Pęchyrz.

Nyrky / Pęchyrz / wychędaza tákże piiąc.

Moczu ćięſkiemu puſczániu.

Moczu ćięſkiemu puſczániu ieſt rátunkiem / po ránu y ná noc iey vżywáiąc.

Sen przywodźi.

Sen y ſpánie wdźięczne przywodźi / piiąc iey ná noc / kłádąc ſie ſpáć / tákże wiele / to ieſt cztery ábo pięć łyżek / ktemu ſkronie y nozdrzá nią náćieráiąc.

Zębom bolącym.

Zębow bolenie vśmierza / wyćiągáiąc ślozy / y wilgotności / ktore bol ten czynią / ćiepło ią w vśćiech trzymáiąc / z właſczá po tey ſtronie gdźie bol.

2. Głowie bolącey. Spániu.

2. Powiedźiáło ſie trochę wyſzey / że bolenie głowy vkłada / y ſen wdźięczny przywodźi / głowę nią náćieráiąc / ábo myiąc / ábo chuſtę w niey mączáiąc / ná czoło / ſkronie / przywiiáiąc. A to oboie potężniey vczyni gdźie z łot ábo z pułtorá białego Máku / y łot Migdałow gorzkich / vtłukſzy z ośmią łyżek Koprowey wodki / roztworzy / á ná czoło y ſkronie / ná chuſteczce przyłoży.

Anethites, Anethatum vinum.

Wino z Koprem ogrodnym.

Konſtántius Ceſarz w kśięgách 7. rozdźiale pierwſzym / o goſpodárſtwie wieyſkim vczy ták: wino czynić z Kopru ſwoyſkiego / naśienie tego Kopru przeſzrotowawſzy ná poły / w puśćić go w wino w węzełku. To

Spánie przywodźi. Mocz pędźi. W żołądku trawienie czyni.

Spánie przywodźi / Mocz pędźi / w trunku go vżywáiąc.
Trawienie w żołądku czyni.

Może go też tym ſpoſobem vczynić / iáko ſie w opiſániu Kminu kramnego powiedźiáło / w moſzćie / ábo w młodym winie y dáć mu wykiſnąć. To

Kolice w żołądku w trzewách. Żołądek pośila. Wietrzności roſpądza. Máćicy boleściom. Mleká obfitość dáie mámkom. Szkáwce. Mocz wywodźi. Nyrki wychędaża. Pęchyrz.

W żołądku / y
W trzewách / gryźienie y dárćie vkłáda.
Żołądek pośila / vtwierdza / do trawienia ſpoſobny y potężny czyni.
Wietrzności w ćiele roſpadza.
W máćicy boleśći y ſtrzykánia. Też y położnicom po porodzeniu vkłada.
Mámkom y pániom / do pokármu máłym dźiatkom mleká doſtátek dáie.
Sczkáwkę záſtánawia.
Mocz záſtánowiony / ábo z ćięſkośćią y kápániem odchodzący / wywodźi.
Nyrki y przechody vryny / y
Pęchyrz wychędaża / piiąc go.

Mulſa Anetina

Miod z Koprem ſwoyſkim.

Może też miod do pićia z tymże Koprem bydź czyniony / tym ſpoſobem: wźiąć ſześć łotow naśienia tego Kopru / Pieprzu dwá łoty / oboie zgruba przetłuc / wárzyć w ośmiu kwartách wody / ábo w pułgárcowkách ośmiu / do trzećiey częśći wywrzenia / potym wody ſtudźienney przylać dźieśięć kwárt / żeby ſzeſnaśćie weſpoł wſzyſtkiego było: w tym przynamniey roztworzyć dwie kwárćie miodu przáſnego ſámey treśći / y wárzyć / áż połowicá wywre / á pilnie zſzumowáć / przecedźić / y dáć mu wykiſnąć / á po kwáterce / tylko ná noc kłádąc ſie ſpáć tego miodu vżywáć.

Káſzlu záſtárzáłe. Piersiom ziębionym. Płucá wychędaża. Dycháwicznym. Morzyſku w żywoćie.

Káſzel záſtárzáły leczy /
Pierśi źimne rozgrzewa.
Płucá y odedchy w nich wychędaża / flágma záткáne.
Dycháwicznym bárzo vżyteczny.
Morzyſko y gryźienie w żywoćie vkłada / piiąc go. Drudzy trzećią część winá przy dáią do wárzenia tego miodu.

Oleum Anethinum.

Oleiek z Kopru ſwoyſkiego.

Oleiek ten bywa z kwiećia / á z liśćia Kopru ſwoyſkiego czyniony / ſmocząc ie w oliwie przez dni 15. ná ſłońcu / ábo w ćiepłym mieyſcu / potym w kocieł vkropu z naczyniem wſtáwić / y wárzyć godźin cztery / przecedźić / wyprážyć / y znowu inego w oneż oliwę nákłáść / wárzyć. To do trzećiego rázu powtarzáiąc: potym chowáć do potrzeb.

Skutki y moc tego oleiu.

Przyrodzenie tego oleiu.

Rozgrzewa w pierwſzym ſtopniu odwilża / odmiękcza / roſpráwuie / rzedźi / rozczynia / roſpadza / y wyćieráiąc wychędaza.

Boleśćiom wſzelkim.

Boleśći wſzelákie / gdźiekolwiek w ćiele będące / námázániem ſwym vlżywa.

Kolce.

Kolki / y dárćia w żywoćie vkłada / mázáiąc y przez kliſtery go dáiąc.

Puchlinie z przymiotem.

Puchliny z przymiotem ogniſtym roſpadza / nieplokáná wełną w nim mączáiąc / á przykłádáiąc.

Pory w ćiele otwiera. Poty przywodźi. Gruczoły. Bolączki twárdym. Zimnice.

Pory w ćiele otwiera / y
Poty ábo pocenie czyni / ćiáło nim námázuiąc. (*Dioſ.*)
Gruczoły / ábo guzy /
Bolączki twárde odmiękcza.
Zimnice / y trupienia w febrách odpadza / páćierz w grzbiećie nim náćieráiąc.

Mocz pędźi.

Mocz záſtánowiony / ábo z ćięſkośćią y kropiámi odchodzący / wolno wywodźi / mázáiąc nim ćiepło żywot po niżey pępká / y prog wſzyſtek łoná / tákże y w kroku. Też z nieplokáną wełną mączáiąc w nim / á przykłádáiąc ćiepło. Toż czyni.

Vſzu boleniey ſzumieniu w nich.

W vſzách boleśći vkłada.
Szum y dźwięki w nich vćiſza / ćiepło po kilku kropek puſczáiąc go w nie.
Sen przywodźi ſkromnie / czoło / y nozdrzá tákże

Sen przywodźi.

zdrzá tákże y pulsy nim náćieráiac.

Wątroby bolenie.

Wątroby bolenie y zámulenie otwiera

Wietrznośći w niey záwárte rospadza zporuszenia kámienia.

Nyrek bole, Pęchyrzá bole.

W nyrkách /) boleśći vśmierza y wnę
W pęchyrzu /) trznośći w nich záwárte rospadza. Bolaczki w nich leczy.

Kámień w nyrkách y w pęchyrzu.

Kámień z nyrek / y z pęchyrzá wywodźi / ćiepło te tám częśći nim námázuiac / ábo wełnę nie płokána w nim máczáiac / okłádáć też członki wstydliwe co naćiepley.

Dycháwicy.

Dycháwice vskramia.

Pierśiom záźiebłym.

Pierśi záźiebione rozgrzewa / tákże mázac.

Pokurczeniu żył.

Pokurczonym członkom z ran / iest rátunkiem / tákże náćieráiac ie.

Nerwom pognieciónym.

Nerwy pognieciône y potłuczone leczy

Kłóciu w bokách y w biodrách.

W bokách kłóćie / y bole vkłáda.
W biodrách.

Szkawce dźiećinney.

Sczkawkę dźiećiom záśtánawia / mázac im żołądeczek.

Dźiećinnemu morzysku.

Dźiećiom máłym też w powićiu morzysko / y gryzáwki vspokáia / wełnę niepłokána w nim maczáiac / á co naćiepley ná brzuszek kłádac.

Głowy boleniu.

Głowy bolenie srogie w gorączkách vśmierza / z piątą częśćią octu winnego / zmieszány / á w tym chustki we dwoie / ábo we troie maczáiac / ná skronie y ná czoło ćiepło przykłádáiac.

W puł głowy boleniu.

W puł głowy boleniu srogiemu: oleiu tego zmieszáć z gorzałką zárowno / á wełnę niepłokána w tym maczáć y przykłádáć ćiepło.

Nocnicom dźiećinnym.

Nocnice dźiećiom odgania / wźiawszy go zárowno z sokiem / z Łoczygi ábo z Sáłaty / á ná skronie / y czołko dźiećiećiu przyłożyć / nozdrzá też tymże mu námázáć.

Kolkę y w żywoćie gryźienie vśmierza: wźiawszy go ze cztery dwádźieśćiá łyżek ábo funt Aptekárski / smalcu gęsiego ośm łotow / Jeleniego łoiu cztery łoty: to wszystko wespoł ná ogniu rospuśćić / á ćwierć łotá prochu z bobrowych stroiow do tego przymieszáć / y klistera dáć.

Bolenie żywotá wszystkiego z wietrznośći źimnych vśmierza / oleiu tego zedwádźieśćiá łyżek wźiawszy / naśienia Włoskiey Wirzby / naśienia Rućiánegi po trzy łoty / Cynámonu trzy ćwierći łotá: to co namnieley vtárszy / ná węglu spuśćić / y iáko máść vczynić / á ćiepło ná żywot plastrowáć.

Zápaleniu nyrek / iest lekárstwem / wźiawszy ze dwánaśćie łyżek tego oleyku / smalcu sześć łotow / másłá młodego bez soli cztery łoty / kokoszego ábo kápłuniego sádłá / szpiku z Jelenich gnatow po dwu łotow / to przez klistere dáwáć / pierwey przeczyśćiwszy ćiáło przynależącym lekárstwem.

O puchłym iest rátunkiem / wźiawszy tego oleyku ze dwádźieśćiá łyżek / *Euphorbium* żywice / liśćia Wilczego łyká wietszego / po łoćie: to wespoł vwárzyć / y przez sitko przebić / á ćiáło opuchłe tym námázowáć.

Moczu ćiężkiemu pusczániu / iest rátunkiem / wźiawszy z dźieśięć łyżek pełnych tego oleiu / Bobrowych stroiow łot / Gálbanu / Opoponaku z Apteki / po puł łotá: to wszystko wespoł wárzyć ná węglu zárzystym / áż się te przerzeczone żywice rospuszczą / á przecedźiwszy przez chusteczkę / tym pomázowáć prog y otwor łoná.

Máćicy zádușzoney / ábo wzgore wstąpioney iest lekárstwem / wźiąć ze dwá motki / ábo dwie przędźionká niewielkie / surowey á niespieráney przędze / máczáć ie w tym oleiu co nagorętszym / á wyżąwszy mocno / ná prog wszytek łoná / áż y przez otwor co naćipley przykłádáć ku krzyżom.

Zbytnia chęć do pochodowánia y dáremna obeymuie / á zwłaszcza z wietrznośći y z źimnych wilgotnośći w stolcowey kiszce záwártych / mázac tákże prog łoná / y w kroku tym oleiem ćiepło.

Mosznom y iadrom męzkim spuchłym / iest lekárstwem / wźiąć tego oleyku / tákże oleyku Nárcyszkowego / wosku / żywice Jedłowey / ábo Sosnowey / po dźieśięći łotach / Kminu kramnego miáłko vtártego trzy łoty Oślego łayná suchego dwá łoty / ábo dwie słuczce: to wespoł rospuśćić / potym proch łayná oślego wsypáć / y ták długo mieszáć áż przechłodnie: to ná chuśćie rozmázowáć / y ćiepło mosznę okłádáć.

Bywa też od Alchimistow z kwiátu tego kopru oley distylowány / iáko z Kminu / abo z Włoskiego Kopru. Ten ták do vżywánia przez vstá przychodźi / bądź w wodce źiela swego / ábo w winie ábo w iákim soku / konfekćie / w syropách / y w pigułách / po trzy kropie go biorąc / iáko y do lekarstw zwierzchownych / przydáiąc go do inego oleyku ábo máśći / y plastru.

Bywa y máść z niego czyniona / o ktorey w kśięgách tego Zielniká o máśćiách

Rozsądek.

Wielkiey opátrznośći nátury słusznie się dźiwowáć mamy / y wielce iey zá to dźiekowáć / ktora nam też źiolá / y ine rzeczy pospolite vczyniłá / y do prędkiego dostánia y vżywánia dáłá / że ich záwsze możemy do chorob ćięzkich y gwałtownych / z wielkim rátunkiem vżywáć / ku porátowániu chorego zdrowia: Jáko y to źiele / ktore / ácz ná pozor zdá się nikczemne / ále w skutkách swych bárzo zacne / y zálecenia wielkiego godne. Co z opisánia własnośći y skutkow iego baczyć się może.

O Kminie kramnym / Rozdział 14.

F. 161. T. 1.
Hemodoron.
Cuminum.
Cyminum satiuum.

Cyminum seu Cyminum: *Basilicum. Carmenum. Hypocratis. Regium. Indum. Nabatheum. Carnabadis. Carnabadium. Apulum. Romanum. Æthiopicum. Domesticum.*

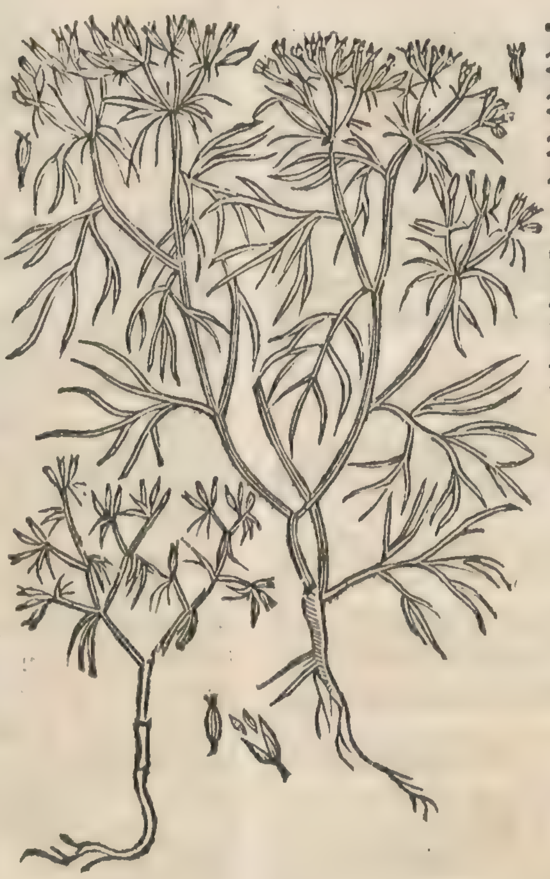

Kümmel / Kumich / Kram Kümmel. Kremer Kümmel. Garten Kümmel Linsen Kümmel. Pfeffer Kümmel Römischer Kümmel. Venedischer Kümmel.

KMin dwoiáki sie znáyduie / Ogrodny ábo siány / ktory kramnym zowiemy / y Leśny. Kramny ma podobne rozgi Włoskiego Kopru: tákże y liśćie niemal / ieno rzedsze. W śrzodku Máiu biało kwitnie. Naśienie w okołku żołtáwe / wietsze dobrze niżli Kopru Włoskiego / ále zapáchu mocnego y ostrego.

Mieysce. Trwáłość.

POspolićie w Apuliey / we Włoszech śieią go ná polách / ále w ziemi Murzynskiey sam przez sie dobrowolnie rośćie / w Ægyptćie / w Gáláciey / w Cyliciey / w Tárenćie / kocha sie w mieyscách ćiepłych y nágnoionych. Też sie w kráinach Pomorskich obfićie mnoży. Ten ktory z ziemie Murzynskiey pochodźi / iest wdźiecznego smáku: y przeto go krolewskim Kminem Hippokrates zowie. Po nim wtore ma mieysce Ægyptcki. Zátym ine. Do lat dźieśiąćiu może bydź chowány w swey mocy.

Czás kopánia y bránia.

KOrzen ma bydź kopány około trzećiego dniá Páźdźierniká / kiedy Spiká wschodźi / ábo Miesiąc w Skopie / á Mars w Ráku / w domie swoim byliby. Ták ábowiem byłby doskonáłey potężności w swych skutkách. Liśćie / klacze / y kwiećie / przed wschodem słońcá máią bydź zbieráne / około dniá szostego y dźieśiątego Czerwcá / gdyby Arkturus záßedł pod źiemie / á Miesiąc był ábo we Lwie / ábo w Skopie / y w Ráku w swym domie. Zás naśienie dwunastego dniá

Wrześniá / gdyby Arkturus wſchod ſłoncá vprzedzał / á Mieśiac był w ktorym znáku przerzeczonym.

Przyrodzenie.

NAśienie / przyrodzenia ieſt rozgrzewáiacego / rownie iáko źiele Kákotne / ábo Hányß / ábo Kmin polny w trzecim ſtopniu : iáko Gálenus w 7. kśiegách o źiołách piße / wyſußa we wtorym ſtopniu / śćienczá / roſprawuie / otwiera / wywodźi / roſpadza / y ſtwierdza.

Moc y ſkutki Kminu krámnego.

Morzyſku. Gryźieniu.

Morzyſko / y

Gryźienia w żywoćie rozgánia.

Opußeniu. Kolce.

Opußenie z wietrznośći vkłáda.

Kolkę y dárćie w żywoćie z wietrznośći leczy / wárząc go w wodźie / á z oliwą kliſtěrę dáiac. Abo

Item. Plaſtr.

Plaſtr z mąki ięczmienney / á z niego ná żywot ćiepło przykłádáiac. [*Dioſ.*]

Krzyżow bolenia. Ledźwi.

W krzyżách / y

W ledźwiách boleśći tymże ſpoſobem vkłáda.

Dychawicy.

Dycháwicznym y ćieżko tchnącym / z lorá winna pity / ieſt lekárſtwem.

Szczkáwce.

Sczkawkę záſtánawia z źimney przyczyny / w winie wárzony á trunkiem vżywány.

Item.

Abo ćwierć łotá tłuczonego z winem / ábo z octem / vżywány.

Item.

Vſzczknionym od wężá z winem dáia go z wielkim rátunkiem pić.

Vſzczknionym od wężow.

Puchlinie wietrzney.

Puchlinie wietrzney / ieſt lekárſtwem / bo ią zmiękcza wietrznośći roſpadzáiac.

Żołtáczce.

Żołta niemoc ſpadza z winem go piiac ćiepło w łáźni / ábo záraz po łáźni.

Wątrobie bolącey.

Wątroby bolenie vśmierza / y onę pośiła.

Żołądkowi bolesnemu.

Żołądkowi vſtáwicznie bolącemu / ieſt lekárſtwem / wźiąwßy miáłko vtártego dwá łoty / z ßeśćia łotow miodu odßymowánego / tego náczczo vżywáć iáko dobry Włoſki orzech / zetrzy godźiny przed obiádem.

Item.

Tákże też wino piiac / w ktorym by był wárzony / z naśieniem Kopru Włoſkiego / bowiem wietrznośći źimne oddala z ktorych bole pochodzą y w nim śię zniecáią. [*Plat.*]

Trzew / ábo kiſzek bolenia.

Tákże kiſzek bolenie z tychże wietrznośći źimnych vkłáda. [*Plat.*]

Item.

Też boleśći w żołądku / y w trzewách vſpokaia / piiac go przez kilká dni z winem ćiepłym náczczo / po ćwierći łotá.

Żołądek do trawienia ſpoſobny czyni.

Żołądek do trawienia ſpoſobny czyni / tym ſpoſobem : Wźiąć go dwá łoty vtłuczonego / Ruty / Pieprzu / po łoćie : to záczynić z kwáśnym miodkiem / ktory *Oximel ſimplex* zowią / wźiąwßy go łotow dwánaśćie / y tego po łyżce káżdego dniá / trzy godźiny przed obiádem náczczo vżywáć : czyni ábowiem chęć do iedzenia / y żołądek ſpoſobny do trawienia. *Taber.*

Ochrápieniu ábo omienieniu.

Ochrápieniu / ábo

Omienieniu / ieſt rátunkiem / wźiąwßy go 4. łoty / ſoku Lákryciowego połtorá łotá / Mirrhy wyborney łot / Pieprzu białego źiarn ßeſnaśćie : to z chędogim miodem / á z winem co naſłodßym twárdo záczynić / żeby było iáko ćiáſto tęgie / przydáć trochę Drágántu białego / w ſłodkim winie roſpuſczonego / y poczynić z tego kołaczki / vſußyć / z tych po iednemu ná ięzyku trzymáć / á co śię roſpłynie / połykáć / częſto / á częſto powtarzáiac.

Rzygániu częſtemu y wielkiemu.

Rzygánie ſproſne y vſtáwiczne / zá odmietánim żołądká záſtánawia / wźiąć Kminu puł łotá / naśienia Kopru ſwoyſkiego łot / Pieprzu ćwierć łotá : to miáłko vtłuc / á z ćiepłym winem po ćwierći łotá pić.

Sercá bolenia.

Boleniu ſercá ieſt prędkim rátunkiem / żucháiac go długo / á ſok z niego wyſyſáiac y połykáiac. [*Taberm.*]

Káßlu.

Káßel vśmierza tym ſpoſobem / lektwarz z niego czyniac / wźiąć miáłko vtłuczonego Kminu łot / miodu iárzęcego / to ieſt / od pſczoł młodych / máſłá bez ſoli świeżego / po ßeśćiu łotách / z tego lektwarz ábo miodek vczyniwßy / po łyżce káżdey chwile tego bráć / długo w vśćiech trzymáiac / żeby śię powoli roſpływáło :

Dźiećiom káßlącym w powićiu.

Tego może y dźiećiom máłym w powićiu lizáć dáwáć / gdźieby káßel miáły.

Káßlu záſtárzáłemu.

Ine lekárſtwo ná káßel záſtárzáły / wźiąć tego Kminu / Pieprzu / naśienia Pokrzywiánego / po dwu łotu / miodu iárzęcego zrowno kwartę / dobrze vmießawßy / po łyżce tego ráno / po obiedźie / y ná noc bráć / trzymáiac długo w vśćiech / áż śię roſpłynie.

Dźiećiom káßlu. Tychże w gardłku y w pierśiách chrápániu.

Dźiećiom máłym káßlącym. Tákże

W pierśiách ábo w gardłku chrápocącym ták vczynić / wźiąć Kminu krámnego ze dwá łoty / do káżdego łotá / miodu iárzęcego po ßeśćiu łotow / y z tego oboygá vczynić miodek / ktory dáwáć im częſto lizáć.

Káßlom.

Káßlom / też ten niżey opiſány miodek ieſt bárzo vżyteczny / wźiąć Kminu miáłko vtártego

ko vtártego/naśienia Kopru Włoſkiego/ Iglice ktora też Myßą wiechą zowią/ á z miodem iárzącym/ vmießáć y tego często vżywáć/ ieſt to tákowym lekárſtwem káßlu/ że áni *Diaireos* áni *Diaciminum* ták bydź może vżyteczne. *Plat.*

Item.
Też z Figámi ſuchymi/ á Szántą białą w piwie wárzony/ z naźiebienia/ ábo z fluſow flágmiſtych y źimnych/ z głowy ſpádáiących/ káßel leczy.

Chęć do iedzenia vtrácona zbudza.
Chęć do iedzenia vtrácona zbudza wárzony w winie/ ktorego ná noc y poránu dwie godźinie przed obiádem/ po kwáterce vżywáć.

Mozg pośila. Záwrotu głowy.
Mozg pośila/
Záwrot głowy oddala Kmin przypráwny z Cukrem/ vżywáiąc go poránu/ y ná noc kłádąc śię/ długo żucháiąc y ſok z niego wyſyſáiąc/ á połykáiąc.

Womity záſtánawia.
Womity záſtánawia/ w occie winnym wárzony/ żołądek nim nágrzewáiąc. Też po ſczypćie tegoż z octem wárzonego przed iedzeniem/ tákże po iedzeniu żucháć/ potym może połknąć.

Wątrobie bolącey.
Wątrobie zbytnie bolącey/ w winie podſycánym z miodem wárzony/ ábo y ſam miáłko vtłuczony/ á po ćwierći łotá vżywány/ ieſt wielkim rátunkiem. Tákże

Sleźienie bolącey.
Sleźienie bolącey/ ták wiele go z winem piiąc/ ieſt prędkim lekárſtwem.

Kolce.
Kolkę/ y w żywoćie dárćie vkłáda/ wźiąwßy go puł łotá/ Biedrzeńcu korzenia/ ábo naśienia iego ćwierć łotá/ żołądkow/ ábo wnętrznych ſkorek ich/ w winie pierwey wypłokánych y vſußonych ßeść/ bokow 6. á Pieprzu ze 40. ziarn: To co naimiey vtárßy/ ná dwie rowne częśći rozdźielić. Iedną część po ránu dáć pić z winem/ w ktorymby Kopr ſwoyſki był wárzony. Drugą część ná noc/ przynamniey we dwie godźinie po wieczerzy: A pić to co naćiepley.

Item.
Może go też ćwierć łotá pić z ćiepłym winem. Też przed iedzeniem ſámego ſczegulnego vżywáć dobrze w tymże przypadku.

Item.
Przećiw teyże kolce/ wźiąć Kminu y naśienia Fengrekowego zárowno po gárśći/ y w winie vwárzywßy po dobrym trunku dáwáć/ dwákroć piiąc. Toż też

Wietrznośći rozpądza. Biegunce koleryczney ábo żołtey z morzyſkiem.
Wietrznośći w ćiele rozgánia.
Morzenie y gryźienie w ćiele z biegunką koleryczną y z womitámi vſpokaia/ y zawśćiąga/ wźiąwßy go co we trzy pálce ábo w ſczypte wźiąć może z trochą ćiepłego winá. Ale Kmin ten ma bydź przyprawiony/ o czym niżey śię powie.

Kolce. Kliſterá.
W kolce kliſterá bárzo vżyteczna/ wźiąć Kminu dobrą gárść/ y vwárzyć go w funćie oliwy/ á w pułkwárćiu winá białego/ áż wino wywre/ á to dáć kliſterą/ trzymáiąc przynamniey godźinę.

Item.
Też puł łotá z ćiepłym go winem piiąc/ y w potráwách go vżywáiąc/ kolkę y dárćie w kißkách vkłáda.

Item.
Item, Puł łotá tego Kminu z ćwierćią łotá Gálgánu w winie wárzonego/ ćiepło pić dobrze/ tym ktorzy ćiężkie w żywoćie kolki ćierpią.

Item.
Abo też z winem Piołynkowym/ toż czyni.

Item.
Item, Wźiąć dwá łoty Kminu/ ábo Stokłoſki/ Włoſkiego Kopru naśienia/ puł łotá Kopru ſwoyſkiego naśienia łot/ Fig ſuchych mieśiſtych dźieśięć: to we trzech pułkwártkách winá białego dobrego y słodkiego wárzyć/ áż trzećia część wywre/ tego po dobrym trunku dwákroć przez dźień pić/ poránu y przed wieczerzą/ przynamniey dwie godźinie przed iedzeniem. Toż też

Káßlu z záźiębienia. Krwi ſkrzepłey y zbiegłey w ćiele. Tłuſte czyni chudemi.
Káßel z źimney przyczyny leczy.
Krew zbiegłą w ćiele/ ábo do pęcherzá moczem wywodźi/ piiąc go ćwierć łotá/ ábo co więcey z wodą ćiepłą/ w ktoreyby wrzáło Pietruſczáne korzenie.
Tálowite y zbytnie tłuſte ludźi śćieńcza/ á ſubtelnieyße/ y chudße czyni/ wźiąwßy tego Kminu dwie częśći/ á Koſtu gorzkiego część/ y oboie miáłko vtłukßy/ po ćwirći łotá káżdy poránek z trunkiem białego winá vżywáć. Tákże y z potráwámi.

Gliſtom. Mocz wywodźi.
Gliſty morzy w ćiele y wypędza.
Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi/ piiąc go z winem ſtárym przednim.

Ciężkiemu puſczániu moczu.
Ciężkiemu puſczániu moczu/ ieſt rátunkiem/ piiąc go z ćiepłym winem/ ták wiele co go może we trzy pálce wźiąć/ ábo w ſczypte.

Item.
Abo też ták/ Kminu kramnego/ Ruty/ wźiąć po dwu łotow/ Pieprzu łot/ miáłko vtłukßy/ po ćwierći łotá pić dáwáć z winem/ w ktorymby Stal byłá kilkákroć gáßona/ doświádczone lekárſtwo.

Naśieniu męſkiemu płynącemu.
Płynienie naśienia męzkiego záwśćiąga/ vżywáiąc go często/ ták w trunku iáko y w potráwách.

Złotym żyłkom zátkánym.
Tym ktorzy złote żyłki w ſtolcu miewáią záwárte/ dobrze go częſtokroć vżywáć/ ták ſámego przez śię iáko w trunkách y w potráwách.

Vſczkniónym od niedźwiatká.
Vſczknionym od niedźwiatká/ ieſt lekárſtwem/ wźiąwßy go z naśieniem/ Włoſkiey Wierzby/ y z Czárnuchą/ po rowney częśći káżdego/ á co naſubtelniey vtłukßy/ po ćwierći łotá z białym winem dáwáć pić.

Trućiźnie z źiemney żáby.
Przećiwko trućiźnie zádáney/ z Żáby niemey/ ábo y párßywey/ ábo źiemney/ ieſt oſobliwym rátunkiem/ piiąc go z winem białym.

Iádu Mo
Przećiwko iádu Modrzeiowey gębki.

Przećiwko

dzieciwey gebki. Jádu czarney Ciemierzyce.

Przećiwko iádu czarney ćiemierzyce/ y inym tym podobnym/ wźiać tego Aminu/ Indiyſkiey Szpikánárdy/ Hányżu/ á Bobrowego ſtroiu/ po rowney częśći/ tego po ćwierći łotá z białym winem/ ábo z málmázya dáwáć pić.

Zátchnieniu końſkiemu. Tákże ochwátu.

Zátchnieniu/ y

Ochwatu końſkiemu/ ták vczynić: Tegż Aminu naśienia wźiać pułtorá łotá/ naśienia Kopru Włoſkiego łot/ Imbieru/ Gwoźdźikow/ Gálgánu/ po trzy ćwierći łotá/ Száfranu pułćwierći łotá: To miáłko weſpoł vtłukßy/ wbić świeże iáie y dobrze vmießáć/ potym winem to roztworzywßy/ ćiepło koniowi wláć wgárdło/ y śćiſnąć mu gębe/ y nozdrzá zátkáć ná chwilę/ żeby tym ſnadniey mogł dech w śię wźiać/ mogł y odycháć. Ale niżliby mu to lekárſtwo było w gębe wlane/ nie dáwáć mu obroku puł dniá przedtym/ y puł dniá potym/ á nie dáć mu ſtáć/ ále go polekku y tám y ſám wodźić.

Głowie mdłey. Szumieniu w głowie y w vßach.

Głowę mdłą y ßumną poſila.

Szumienie w głowie/ y

W vßach rozmáite dźwięki odpądza: Wźiać tego Aminu przyprawnego/ Koryándru tákże przyprawnego/ po łoćie/ naśienia Kopru Włoſkiego/ kwiátu Mußkatowego/ Kubeb/ Imbiru/ Rożyńcu/ po puł łotá/ Kárdámomu/ ábo Ráyſkich źiarnek teráznieyßych/ Cynámonu/ po ćwierći łotá/ Cukru przednie białego/ to ieſt/ Kánaru/ ile śie podoba. Tego prochu wźiać ſczypte/ ábo co we trzy pálce záwźiać może/ y káżdego dniá vżywáć godźinę przed wieczerzą/ ábo śię ſpáć kłádac. Abo ták/ gdy go dźiś przed wieczerzą godźinę weźmieß/ názáiutrz bierz go kłádac śię ſpáć/ y ták káżdego dnia przemieniay. Tym ſpoſobem ná wßyſtkim będźieß miał głowę poſiloną.

Item.

Wiele ich/ ktorzy śię w tym Aminie kocháią/ y w częſtym go vżywániu miewáią/ iedni z potráwámi/ drudzy z biermußkámi/ y z inymi polewkámi/ tákże y z mięſem. Drudzy go do ćiáſtá ſypią/ pieczenia chlebá/ co iednák nie bez przyczyny/ bo tákowy chleb wietrzności w ćiele záwárte roſpądza/ chęć do iedzenia przywodźi/ czczenie w żołądku y obrzydzenie oddala. To tylko tę wádę ma/ iż

Bládość ná twarzy czyni/ y Pháryzeyſką twarz.

Ktorzy go vſtáwicznie vżywáią/ bládość czyni ná twarzy y ná ćiele/ á nietylko vżywáiac go w trunku/ ábo y w potráwách/ ále też náćierániem ſwym y plaſtrowániem/ to czyni. Przeto ludźie obłudni/ ktorzy śię przed drugimi nabożnemi wſtrzymięźliwemi y poſczącymi/ á ćiało ſwe dręczącymi/ chcą vdáć: częſto go vżywáią/ y nim śię podkurzáią. Tácy byli w ſtárym zakonie Pháryzeußowie.

Przyprawá Aminu.

W oſtrym go occie winnym przez dwádźieśćiá cztery godźin moczyć/ dobrze go nakrywßy/ potym rośćiągnawßy y rozłożywßy ćienko po miſách/ ábo ná nieckách ná piecu ćiepłym/ ábo w izbie ná przypiecku vſußyć/ y chowáć.

Głowie bolącey.

Głowy bolenie z potłuczenia y zbićia/ leczy/ wárząc go z Piołynem w winie/ y w tym pláty maczáć/ á ná głowę przykłádáć ćiepło/ á coby vſchło znowu powtorzyć.

Głowie z puchley.

Głowie ſpuchłey z bićia y z potłuczenia/ wielkim ieſt lekárſtwem/ wźiać go zßeść łotow/ ſoli tłuczoney dwá łoty/ miodu ſurowego ßeść łotow/ Terpentyny cztery łoty. To wßytko weſpoł ſpuśćić ná wolnym ogniu/ á ćiepło plaſtruy gdźie boli.

Zawrotu.

Zawrotu głowie ieſt rátunkiem/ z octem iáko máść vczyniony/ á ná czoło przykłádány.

Flusom y wilgotnośćiom w głowie.

Fluſy ábo wilgotnośći źimne wgłowie rozgrzewa y roſpądza/ wźiawßy go dwie częśći/ á trzećią Bobkow z miąższá przetłuczonych/ y w worku przeßyć/ á ná gorącey cegle nágrzewáiąc/ ná głowę przykłádáć. Temuż też ſłuży dym ná węgle go ſypiąc/ w nos puſczány. Tákże y párá zwárzonego.

Item.

Item.

Krew w vßy gdźieby nápłynęłá/ Aminu z oliwą tylko w nie puſczáć.

Krwi w vßach.

Szumieniu w vßach.

Szumienie rozmáite/ ábo ſpiewánie/ y dźwięki w vßách/ odpądza/ Amin miáłko vtłuczony/ z ćiepłą wodą á z máſłem świeżym/ ćiepło w vßy puſczáiąc/ ábowiem wietrzności w nich rozgánia.

Nie niewidzącym w nocy.

W nocy ábo z wieczorá/ záraz też y przy świecy/ ktorzy nie widzą/ ſok z tego Aminu z miodem chędogim w oczy częſto puſczáć dobrze.

Oczom krwią záćiekłym.

Oczy krwią záćiekłe wychędaża/ Amin z ſokiem Rućiánym zmießány/ á báwełná w tym maczáiąc/ ná nie ćiepło przykłádáć. Abo z żołtkiem świeżego iáiá/ tenże Amin zbity y vſmáżony/ á częſto ná oczy ćiepło plaſtrowány/ roſpądza ią y oczy wychędaża. (*Plat.*)

Item.

Item.

Item, Wźiać świeże iáie/ y wypuśćić z niego białek/ żeby tylko żołtek zoſtał/ nápełnić go Aminem/ co naſubtelniey vtártym/ y z onym żołtkiem vmießáć/ á w popiele gorącym go twárdo vpiec. Potym przekroiwßy go ná poły/ y z ſkorupą co náćiepley iedne część po drugiey/ ná oczy przykłádáć/ doświádczone lekárſtwo.

Item.

Może y tym ſpoſobem: Wźiać Aminu tego dobrze vprażonego/ tylko nie przypalonego/ miáłko vtrzeć/ y ze dwá białki iáiec świeżych wbić/ wdrobiwßy ośrzo

dki rzánego chlebá / y vtrzeć to weſpoł / że będzie iáko káßá / to ná chuśćie rozmázawßy ćiepło ná oczy przykłádáć / á co vſchnie / odnowić. Też może y ták vczynić: Vpiec chleb z Kminem kramnym dobrze / y nápoły przekroić záraz po wyiećiu z piecá / y trzymáć go przed oczymá co nabliżey / á wilgotność z nich płynącą / chuſtką chędogą nie krochmálną oćieráć / prędko zżenie czerwoność z nich.

Oczom ćiemnym.

Oczy ćiemne y wzrok náſtábiáły pośila / y iáſnym czyni / żucháiąc go w vśćiech á párę w oczy puſczáiąc /

Oczu świerzbieniu y ſczmieniu.

Oczu świerzbieniu y ſczmieniu ieſt rátunkiem / vczyniwßy z niego á z białkow wodkę tym ſpoſobem / wziąć Kminu co naſubtelniey vtártego / y vbić go z świeżemi białki od iáiec / á z tego wodkę gdy ſię podſtoi / w oczy puſczáć. *Experimel.*

Rymie z naziebienia głowy

Ryme z záziebienia głowy leczy / Kmin z Bobkiem z hrubá przetłuczony y w gárncu nowym co nalepiey zágrzawßy w worek wſypáć / y ná głowę co naćiepley kłáść. *Plat.*

Moczu ćięſkiemu puſczániu

Ciężkiemu puſczániu moczu y inym niedoſtátkom / mechyrzá / z wietrznośći zimnych ieſt lekárſtwem / w winie go wárząc á łono zewßąd co naćiepley okłádáiąc / vtłukßy pierwey Kmin co namieley. *Plat.* Też z Opichowym ábo Pietruſczánym naśieniem piiąc go / toż czyni.

Kokoßom ná bolenie y ślepoćie oczu

Oczy gdy kokoßom lśnieią y boleią: Wziąć Kminu co namieley vtártego / Sálmoniaku y miodu / zárowno wßyſtkiego. To weſpoł vmießáć / y tym im oczy námázowáć á w ćień ie puſczáć / ábo ſadzáć.

Záśiniáłośći pod oczymá.
Item

Záśiniáłość pod oczymá z podbićia: Kmin náczczo żuchány rozgania / nim ná mázuiąc. Abo vtłuc go co namieley z miodem á z Rożynkámi / á pod oczymá plaſtrowáć. Tákże indźie gdźiekolwiek záśiniáłośći y krew záſkorną záćiekłą / roſpądza / czyniąc z niego á z miodu plaſtrowánie zá świeżá. A potym z tego Kminu á z woſku plaſtrowánie czynić.

Item.

Ná záćiekłość krwie y záśiniáłość w ćiele.

Ná záćiekłość krwie y záśiniáłość ćiáłá Wziąć Kminu Kramnego ſubtelnie vtártego / ileby ſię podobáło / z ſokiem Piołynowym / z Rzotkwiánym á z Myrtynkowym oleykiem y z Rumienkowym zmießáć / y kßtałt plaſtru z tego wßytkiego vczyniwßy przykłádáć. A to ná świeże záśiniáłośći.

Zmázom ná oczách.

Zmázy ná oczách iákiekolwiek ſpądza: Kmin z hrubá przetłuczony y w winie moczony / á w woreczku chędogim ná oczy ćiepło przykłádány.

Krwi zbytniey z noſá.

Krew z noſá zbytnie płynącą / nátychmiaſt zaſtánawia / Kmin z octem mocnym vtłuczony / y pod noſem trzymány. Abo knot z chuſtki vkręcony / w tym obmaczány á w nos wetkniony.

Piegom.

Piegi z twarzy y inne zmázy ſpądza / z octem winnym dobrym / iáko máść vczyniwßy / częſtokroć ie námázuiąc.

Spadkom do zębow.

Spadki z głowy do zębow / y

Od bolenia zęby záchowuie / vczyniwßy worek z wiotchego płotná / y nápełnić go kramnym Kminem / ſolą y Proſem ná wierzch głowy przyłożyć / co naćiepley.

Zębom boleiącym.

Przećiwko zębom boleniu / wziąć dobrą ſczyptę Kminu tłuczonego / Myrrhy iáko Bobowe ziárno / śliſkośći z Ogurká oſlego we dwoynaſob / záczyń to weſpoł / żeby było iáko ćiáſteczko / nátoczyć z tego podługowátych czopeczkow z mlekiem białogłowſkim y wetknąć w nozdrzá trzymáiąc przez puł godźiny / ábo przez trzy ćwierći / á potym wyiąwßy chwilę ćiekáć.

Vßom boleiącym.

Toż też lekárſtwo tym ſpoſobem vżywáne przećiwko boleniu vßu ieſt dobre.

Ślinogorz w gárdle legły.

Ślinogorz w gárdle leczy / wziąwßy tego Kminu dwá łoty / Piołynu świeżego dobrze vtłuczonego / mąki ięczmienney po łoćie / pśiego łáyna białego / ßeść łotow Kmin vtłuc ze pśim łáynem co nalepiey / przydáć miodu ileby ná plaſtr doſtárczyło / y co nagoręcey śćierpieć chory może / około ßyie przyłożyć / ále do tákiego wrzodu / potrzebá co naświeżßego Kminu kramnego.

Gárdle zpuchłemu z żołzámi nábiegłych.

Opuchłemu gárdłu / y

Żołzowátemu wewnątrz / że y przełykániu záwádza / Kmin ten z Figámi ſuchemi / á z naśieniem Kopru Włoſkiego / w winie wárzyć / y co naćiepley te iuchę w vśćiech trzymáć.

Pierśi duſznośći.

Duſznośći / y ćięſkośći w pierśiách / ieſt oſobliwym rátunkiem / Kmin tłuczony z miodem á z oleykiem Mygdałow ſłodkich zmießány / y ná pierśi ćiepło przykłádáć.

Mleku zbytniemu.

Mleko zbytnie w białogłowſkich pierśiách záwśćiąga / Kmin z octem ná nie plaſtruiąc.

Mleku odchodzącemu ábo też ziádłemu w pierśiách mámek.

Mleko żeby z pierśi mámkom ábo Pániom nie płynęło / ábo ſię w pierśiách nie zbiegáło y nie zśiadáło: Wárzyć dobrze Kmin w wodźie / y trochę ßáfránu w oney polewce tłuczonego rozbić / w tym chuſtę maczáć / y ná pierśi ćiepło przykłádáć.

Krtußeniu womitom.

Przećiwko krtußeniu / womitu / y odmiatániu żołądkowemu / vczynić worek naßerzey ná dłuż / ná puł łokćiá / y nápełnić go ſtokłoſką ábo Kminem kramnym / przeßyć / żeby ſię w kupę Kmin nie zbiegał / y wárzyć go co w namocnieyßym occie winnym / á co naćiepley ná pępek przykłádáć / y gdy ochłodnie / znowu w onymże occie gorącym zmaczáć y przykłádáć.

Item.

Abo ták vczynić / cztery worki ná piędź

wzdłuż y wſzerz do połowice Kminem nápełnić / przeßyć / y poprzymieszowáć ie po iednemu ná ręce y ná nogi / v koßiek co naćiepley odnawiáiąc ie maczánim / gdźieby przechłodły.

Gryźienie w żołądku.

Gryźieniu w żołądku / ieſt vżyteczny / wárząc go w winnym occie z Polejem / á w tey polewce gębkę ábo płát iáki maczáiąc / co naćiepley ná żołądek przykłádáć. Może też to w woreczkách záßyć / y ćiepło przykłádáć w occie wárząc. Abo ták: Wźiąć tegoż Kminu / Hányżu naśienia / Márzymiecki / naśienia Nárdusowego po łoćie. To miáłko vtłukßy / vgrzáć ćienką grzankę ze rżánego chlebá / y pomázáć ią miodem / á przerzeczonym prochem co nalepiey potrząść / y ná żołądek ćiepło przykłádáć / vśmierza boleść w nim.

Item.

Może też ták / Kmin w winie / á w oliwie wárzyć / áż wino wywre / y w tym płát maczáć / á co naćiepley ná żołądek przykłádáć: ból w nim vśmierza.

Żołądkowi mdłemu. Kretußeniu y womitom.

Toż też mdły żołądek pośila / Kretußenie y womity zástánawia / wźiąć ſkorę od chlebá / y poſypáć ią kramnym Kminem / y przykłádáć ná żołądek co naćiepley.

Pierśiom białogłowſkim nie dáie śię rozrástáć.

Pierśiom białey płći nie dáie śię rozrastáć / ále ſkromne y okrągłe czyni / Kmin w wodźie rozmießawßy / iáko káßę / ná nie plaſtrowáć / á ná plaſtr gębkę niemáłą w occie mocnym zamczawßy przykłádáć / y przywiązáć / żeby przez trzy dni ták było / potym czwártego odiąć / y korzeń Liliey białey / z miodem vtártey / tákże przez trzy dni przyłożywßy trzymáć: to trzy kroć vczynić w Mieśiącu.

Pierśiom białogłowſkim odwisłym názbyt.

Pierśi białogłowſkie odwiſłe rozlázłe / y oſtábiáłe / czyni ſkromne / y tęgie / plaſtr z Kminu vtłuczonego / z Rożáną wodką ná nie plaſtruiąc. A ieſcze lepiey z wodką paloną ze świeżego żołędźiu / ábo z dębiąnek.

Gliſtom.

Gliſty y chrobáctwo z ludźi wypędza / z wołową żołćią plaſtr z niego ná pępek ćiepło przykłádáiąc. Też y dźiatkom máłym to śię zńidźie.

Przelewánie wody około ślezióny.

Gdźieby było około ślezióny przelewánie wody / co więc bywa ſłyßano: wźiąć Stokłoſki dwie gárśći / naśienia Włoſkiey Wierzby / naśienia Ruciánego po cztery łoty: To wßyſtko zgrubá przetłukßy / we dwá woreczki przeßyć / y ieden po drugim nágrzewáiąc ich ná cegle: to mieyſce nápárzáć / gdźie to przelewánie czyć.

Gliſtom y chrobáctwu.

Chrobaki z żywotá pędźi Kmin miáłko vtárty / do ktorego trochę przymießáć mąki ábo prochu z Gorczyce. A omáczawßy chuſtkę w oliwie / potrzeć ią dobrze przerzeczonym prochem / y ná wßyſtek żywot przyłożyć.

Vpławom białym.

Vpławom białym ieſt wielkim rátunkiem / wźiąć Stokłoſki / Kadźidłá białego kramnego / Sándáráki ábo żywice z drzewá Jáłowcowego / Máſtyxu / kwiátu Mußkátowego / po rowney częśći káżdego: to wßyſtko vtrzeć miáłko / y prześiać / á pomázawßy naprzod lędźwi białeygłowie / poſypáć záraz ná toż tym przerzeczonym prochem (á to ná noc idąc ſpáć czynić) obwiązáć śię chuſtą ná toż. A czynić to przez dni dźieśięć porządnie / ábo nocy: doświádczona.

Máćicznym niedoſtátkom y boleśćiom.

Máćicznym bolom y niedoſtátkom: Wźiąć vtłuczoney Stokłoſki trzy ćwierći łotá / Sáletry ćwierć łotá / mieśiwośći / Fig ſuchych pułtory ćwierći: To weſpoł vtłuc co nalepiey / záwiązáć w węzełek / á omáczawßy w białogłowſkim mleku / w otwor łoná do máćice wpuśćić.

Máćicznym bolom po porodzeniu.

Gdźieby też máćicá boláłá po porodzeniu / iáko śię to podczás przytráfiá białymgłowom / wźiąć tey Stokłoſki trzy ćwierći łotá / kwiećia Rumienkowego / Fengreku / Siemienia Lnianego / po dwu łotu: to miáłko vtłukßy przyday ieſcze mąki Bobowey dwá łoty / máſłá świeżego bez ſoli trzy łoty / kokoßego ſádłá dwá łoty: to z tego wßyſtkiego plaſtr vczynić / przydawßy ile potrzebá oleyku Jáśminowego: to rozwiodßy iáko plaſtr ná chuſćie / ćiepło ná próg łoná y ná krzyże przyłożyć.

Item.

Abo też ták / wźiąć tegoż Kminu vtłuczonego łotow ßeść / żołtkow od iáiec twárdo vwárzonych ßeść: to w moździerzu co nalepiey weſpoł vtłukßy / przylać oleyku Kopru ſwoyſkiego / y Liliowego ták wiele / żeby mogłá być máść do plaſtrowánia / y to co naćiepley ná żywot przykłádáć.

Łożyſko ż záśniátu.

Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu wywodźi. Tákże Záśniát / Kminu vtłuczonego wźiąć / mieśiwośći z Rożynkow / żywice Sośnowey / Terebintowey ábo Terpentyny / z ßumin Sáletrnych / po pułtrzećiey ćwierći łotá: Terpentynę y z żywicą ná ogniu roſpuśćić / á potym ine przerzeczone rzeczy wſypáć / miodu do tego przyłożyć / ileby śię doſyć zdáło / y poczynić czopki ná zmiąß pálcá namnieyßego / ktore w otwor łoná áż do máćice puſzczáć / záraz y záśniát y łożyſko pozoſtáłe wynidźie.

Nie płodnym Pániom.

Pániom niepłodnym dla źimności máćice / Kmin w winie wárzony / á workiem ábo węzłem co naćiepley ná otwor y próg łoná przykłádány rozgrzewa ią / y do poczęćia płodu ſpoſobną czyni.

Puchlinie wietrzney.

Wietrzną puchlinę wywodźi / wźiąwßy go ze dwádźieśćiá łotow Máieranu

miałko vtartego łotow ßeść/ Zebrzego zie la/ ábo Piretrum korzenia cztery łoty/ do tego Miſtrzownikú/ ábo Miarzowego korzenia/ *Imperatoriam* Łácinnicy zowia/ 2. łoty/ osrzodki z rżánego chlebá 48. łotow/ ábo funt/ do tego wßyſtkiego weźmi winá miodem podſycáne° ile potrzebá/ to w możdżerzu weſpoł vtłuc/ żeby był kßałt plaſtru/ ktory ná wßyſtek paćierz we grzbiećie/ y ná żywot/ áż do ſámego łoná ćiepło przykłádáć/ trzećiego dniá odnawiáiac/ á vczynić tego raz y ßeść.

Puchlinie wodney y wietrzney.

Puchlinie wodney/ y wietrzney/ w ktorey żywot iáko beczká. Wźiać przyprażonego Kminu/ otrab tákże przyprażonych/ po trzy gárśći/ kożich bobkow twárdych/ ábo vſußonych/ ſoli gorney ábo kopáney/ po dwu gárśći: to wßyſtko vtłukßy/ odwilżyć dobrze mocna gorzałka/ y vſußyć/ potym znowu ſtłuc/ y tákże gorzałka mocna odwilżyć y polać/ y vſußyć á powtorzyć to raz y ßeść/ tłukac y gorzałka polewáiac: zá śiodmym rázem co na mieley y naſubtelniey vtłukßy záczynić to z miodem/ y z moczem człowieczym/ że będźie iáko máść: to ná chuſty rozmázuiac y co naćiepley ná wßyſtek żywot przykłádáć/ á gdy vſchnie inego przyłożyć.

Kolice y tárgániu w trzewách.

Tárgánie y dárćia niezmierne w żywoćie/ w trzewách y w ſtolcu vkłáda/ Kmin w panwi ábo wgárncu prażony/ á co nagoręcey ná żywot wßyſtek przykłádany z octem kropiony. Tákże gdźieby tákowe było bolenie w ſtolcowey kißce/ ćiepło ná tym gołym ćiáłem śiedźieć/ pokropiwßy go octem.

Wydymániu w ſtolcu. Zbytniemu á omylnemu chceniu do pochodowánia/ zwłaſzcza w biegunkách.

Ná wydymánie w ſtolcu. Tákże

Przećiwko zbytniey á fálßywey y omylney chćiwośći do pochodowánia/ co poſpolićie bywa w czerwoney biegunce/ ábo w ktorey iney/ wźiać Kminu kramnego/ żywice Soſnowey/ woſku/ káżdego porowney części: woſk z żywica roſpuśćiwßy/ Kmin miałko vtárty wſypáć y conalepiey vmießáć: tego po ßtutce ná węgle zarzyſte kłáść/ á dym z tego do kißki ſtolcowey puſzczáć/ śiedzac ná ſtolcu dobrze zewßad okrytym/ żeby dym náſtronę nie vchodźił/ to po kilká kroć czyniac.

Item.

Może y ták vczynić: wźiać Kminu w occie przyprawionego/ ábo moczonego/ vſußonego/ y miałko vtártego/ y z miękkim Styrákiem/ ileby ſię zdáło być dosyć vmießáć/ y tym plaſtrowáć ſtolcczna kißkę/ obmywßy y nágrzawßy ia pierwey winem/ w ktorymby Dźiewánna byłá wárzona.

Pęchyrzá bolenia.

Pęchyrzowi boleiacemu z źimney przyczyny/ Kmin w winie wárzyć/ á ná pępek/ prog/ y ná wßyſtek żywot/ co naćiepley przykłádáć/ ieſt rátunkiem.

Krwi zbiegłey y zśiádłey w ćiele.

Krew zbiegła y zśiádła zá ſtłuczeniem y zbićiem/ ábo ćiężkim dźwigániem y zerwániem/ rozgania Kmin z ſokiem Piołynowym záczyniony/ á ná to mieyſce náráżone przykłádány/ y plaſtrowány.

Podágrykom. Chyrágrykom. Artetykom.

Podágrykom/
Chyrágrykom/ y
Wſtáwiech boleniu y łupániu: Kmin w wodźie wárzyć/ y członki bolace w tym kąpáć/ ábo gębki y płáty w tym máczáiac co naćiepley przykłádáć/ częſto powtarzáiac.

Febr: trzećiegodniowey.

Febrę trzećiaczkę odpądza/ Kmin/ Máſtix/ Amoniák/ żywicá/ porowney káżdego części wźiawßy/ śliſkośći naśienia Psilen w wodźie rozmoczonego: to weſpoł vwiercíawßy/ ábo w możdżerzu vtłukßy/ ná czterech pulſowych żyłach/ pulſy plaſtrowáć v rąk/ y nog. A vczynić to kilkákroć/ godźinę przed przyśćiem.

Páznokćiom gárbatym y pogniećionym.

Páznokćie czarne chropowáte y połomane/ czym chędogie/ wźiać Kminu miałko vtártego/ Koſtowego korzenia/ woſku nowego/ Káczego ſádłá/ to vmießawßy dobrze/ przykłádáć ná páznokćie.

Vkąßeniu od myßy paiączey.

Vkąßenie od Brytáńſkiey ábo Páiaczney myßy/ Kmin z głowka Czoſnku nie nielupionego vtłuczony/ á ná ránę przykłádány/ ieſt lekárſtwem.

Moßnom boleiacym.

Moßnom boleiacym/ wźiać Kminu przyprawnego/ miałko vtártego/ woſku nowego/ miodu/ oleyku Rożánego/ po dwu ábo po trzy łoty káżdego: miod z woſkiem y z oleiem roſpuśćić ná wolnym ogniu/ potym wſypáć Kmin/ że będźie máść/ ktora moßná okłádáć plaſtruiac.

Item.

Abo ták/ wźiawßy miałko vtártego Kminu/ mąki Bobowey/ Rozynkow drobnych/ po trzy łoty káżdego/ Száfranu tłuczonego ℈j. trzećia część ćwierći łotá: to weſpoł co nalepiey w możdżerzu vtrzeć/ z miodem záczynić iáko máść/ á ná moßná plaſtrowáć.

Item.

Abo też ták: wźiawßy Stokłośki/ to ieſt/ Kminu kramnego/ y mąki Bobowey zárowno/ ile by ſię dosyć zdáło/ z miodem plaſtr vczynić/ á moßná okłádáć. Abo też Kmin z Rozynkámi máłymi/ tylko vtłuc y przykłádáć.

Moßnom opuchłym.

Ná opuchnienie moßen/ Kmin vtłuczony z mąka Bobowa/ káżdego po ßeśći łotow/ wźiać ßyßek ábo orzechow z Cyprysowego drzewá miałko vtłuczonych/ dwá łoty: to weſpoł w winie do zgęſczenia wárzyć/ y co naćiepley ná nie plaſtrowáć.

Nogom opuchłym.

Nogom opuchłym/ Kminu wźiawßy vtłuczone°/ ſoli kopáney ábo gorney/ po 2. łotu: To miałko vtłukßy/ nogi nim natrzeć/ potỹ oleykiem z Prąßey zobieżyśćia ktory Łácinnicy *oleũ Liguſtrinũ* názywáia/ námázáć/ y znowu tym prochem ie náćierá ć

dobrze/

dobrze/ puchlina. Ták z nich wypadza.

Koniom ktore má ią rog ábo kopytá kruche.

Koniom ktorym śie rad rog v kopyt łamie/ dla kruchkośći/ máść osobliwa: wźiać prochu Kminu kramnego ze czte ry łoty/ wosku nowego dwá łoty/ żywice Iodłowey/ Terpentyny/ z ćielećia tłusto śći/po łoćie: łoiu kozłowego/ábo owcze go dwá łoty: Żywice y z łoiámi rospuśćić ná wolnym ogniu/ potym Kmin wsypáć/ y z tego máść vczynić: á rog koniowi ná ćieráć suchy.

Gołębie żeby nie odlátowáły.

Żeby gołebie nie odlátowáły od swych gniazd/ dawáć im Kminu kramnego z Wyką miásto zobi/ pierwey w pitym miedźie/á potym w miodowey syćie to mocząc: y choćia wylecą/iednák záś przylecą: Drudzy tylko sam Kmin dáią im nie moczony pierwey niżli poczną wylátowáć.

Pchły wyráćić.

Pchły z gmáchu wytráca woda polewáiąc páwiment/ w ktoreyby był ten Kmin wárzony.

Komory wyráćić. Komorowie żeby nie kąsáli.

Kurzáwá y dym z Kminu po domu czyniona/ komor y wygánia y zábia.

Ażeby komorowie nie kąsáli/ tedy Kmin w vśćiech żucháiąc/ tym sokiem/ ábo wilgotnośćią/ ktory z śiebie wyda/ twarz/ ręce/ y ine cześći ćiáłá pomázáć.

Item.

Item, Odźieży/ okná/ śćiány/ drzwi/ w gmáchu były tym winem niżey opisánym pokropione/ do tego gmáchu nieleca.

Vinum.

Wino z Tokłoskà/ ábo z Kminem Kramnym.

Aczkolwiek to wino nie iest zwyczáyne lekarzom dźisieyszym/ áni Dioskorides żadney wzmianki o nim w piątych kśięgách nie czyni/ iednák że wielkich skutkow y vżytkow iest: iáko go *Nicolaus Myrepsus*, y *Marcellus Empiricus*, dźiwnie zálecáią. Rozumiałem o nim tu krotko przypomnieć/ y iákoby miáło bydź czynione/ opisáć.

Wźiać miáłko vtártego Kminu z ośmnaśćie łotow/ y zászywszy go w worek/ do dźieśiaćiu gárncy winá młodego/ to iest/ moszcu wpuśćić/ y dáć mu wykisnąć/ przydawszy do tego/ trząsczek Leszczynowych/ ábo Iesionowych: potym w Mieśiąc ábo we trzy stoczyć go/ y chowáć/ ták iáko śie powiedźiáło w Piołynkowym winie/ żeby śie nie popsowáło ábo nie skwáśniáło.

Moc y skutki tego winá.

Serdecznym dolegliwośćiom wszelkim. Żołądkowi. Slezienie. Kámieniu. Moczu ćięszkiemu.

Serdecznym wszelákim dolegliwośćiom z źimna pochodzącym/ iest bárzo vżyteczne. (*Marcel. Nicol. Myreps.*)

Żołąkowi/

Slezienie/

Kámieniu w pęchyrzu/

Moczu ćięzkiemu puszczániu y inym niedostátkom/ ktorym Kmin sam służy/ pić dobrze

Diacyminum.

Konfekt/ ábo kołaczki z Kminu w Aptekách czynione/ *Diacyminum* rzeczone.

Bárzo vżyteczne z tego Kminu bywáią kołaczki z przydániem niektorych rzeczy á z Cukru/ w Aptekách czynione. Ktore służą

Pierśiom záśiebionym. Żołądkowi. Wątrobie. Zgádze. Odśierdźiu. Omdleniu. Slezienie. Mácicy. Nyrkom. Sczkawce.

Pierśiom záźiebionym.

Żołądkowi mdłemu y záźiebłemu. Ták.

Wątrobie/ Nábićiu bokow/ (że Zgádze.

Odśierdźiu/ Głowy boleniu/

Ochrapieniu y omdleniu.

Káßlu źimnemu.

Slezienie/ W czwártaczkách żołądkowi vżyteczne.

Mácicy/

Nyrkom y inym wnetrznym członkom

Sczkawce/ktora z wiátrow záwártych z źimnych/ ábo z przepełnienia zbytnim y nie wczesnym iedzeniem/ ábo pićiem pochodźi.

Wietrznośćiom.

Wietrznośći w żołądku/y w kiszkách rospądzáią.

Trawieniu w żołądku. Kolce. W mácicy wietrznośćiom. Brzemiennym bárzo vżyteczny.

Trawienie w żołądku dobre czynią.

Kolce y boleniu w żywoćie są vżyteczne.

W mácicy wietrznośći záwárte rospądzáią.

Brzemienne pánie zaledwie mogą mieć drugi tákowy rátunek w rospieraniu od wiátrow w żywoćie zámknionych/ iáko to

Żołądkowi po purgowániu dobre. Żołądkowi zátkánemu orzechámi.

Po purgowániu/ posiláią osobliwie żołądek y wszystkie wietrznośći.

Zá zbytnim vżywániem orzechow/ bądź wodnych/ ábo Laskowych/ ábo Włoskich ktorymby żołądek był/ ábo tłustośćią ich oleiowátą/ ábo záźiębieniem y niestrawieniem ich náslábiały/ kołaczki te są bárzo vżyteczne.

Rzygániu kwáśnemu. Tchu niedostáiącym. Kłóćiu w bokách. Apetyt czynią. Wątrobie nápuchłey.

Przećiwko kwáśnemu rzygániu dobre

Też y tym służą/ ktorym tchu niedostawa.

Kłóćiu w bokách z wietrznośći vżyteczne.

Chęć do iedzenia vtrácona zbudzáią.

Wątrobie nábrzmiáłey y spuchłey są lekárstwem.

Tych kołaczkow po trzy y czteri może vżywáć przećiwko przerzeczonym niedostátkom/ ták przed obiádem/ iáko przed wieczerzą ze dwie godźinie.

Species Diacymini.

Proch.

Prochu tego/ ktory y do kołaczkow czynienia przychodźi/ zowią go Aptekárze *species Diacymini* ćwierć łotá z przednie dobrym winem/ ábo z málmázyą ćiepło pić dobrze/ tym ktorzy śie skáźili grzybámi/ ábo bedłámi struli. Tákże

Skáżeniu grzybámi y bdły.

Rybámi ná źimno vżywánymi/

Owocy/

Rybámi. Owocem.

Málonámi. Ogurkámi.

Málonámi/ Ogurki/ y inymi rzeczámi żołądek záźiebiáiącymi/ piiąc go z málmázyą ábo z winem dobrym ćiepło.

Wodę záʃgniłą piiąc.

Wodę złą y zágniłą/ y nie zdrową piiącym/ ieſt rátunkiem/ tákże go vżywáiąc.

W połogu máćicy bolącey z záźiębienia.

W połogu będącym pániom/ gdźieby boleśći w żywoćie y w máćicy niezmierne im przypádły/ co wiec rádo bywá z nawietrzenia/ ábo z źimnego trunku/ ábo iedzenia. Też dobrze tego prochu w żuwce/ ábo z málmázyą/ ábo z winem ćiepłym vżywáć: doświádczono.

Naśienie.

Máćicy zádußoney ábo zźiębioney.

Máćicy zádußoney ábo wzgorę wſtąpioney/ záźiębley/ y ſlozow pełney/ wino w ktorym tego Kminu naśienie/ korzenie były by wárzone/ ieſt wielkim lekárſtwem/ ráno y wieczor ćiepło/ po puł kwáterki trunkiem vżywáiąc.

Mocza.

Mocz potężnie pędźi: naśienie w winie wárzone á pite/ y ná pępek co náćiepley przykłádáne.

Żołądek źimny rozgrzewa/ mdły pośila/ do trawienia ſpoſobnym czyni.

Succus.

Sok.

Nogom odźiębionym. Pálcom zmártwiáłym.

Nogi odźiębione/ y Pálce zmártwiáłe ożywia. Sok z tego źiela wßytkiego wárzonego/ co nalepiey wyżęty/ y znowu do zgęſzczenia wárzony/ tym obmártwione z źimná/ członki námázuiąc.

Bolenie głowy.

Bolenie głowy/ z par/ z dymow/ z żołądká ábo z źinych wnętrznośći do nich wſtępuiących/ vśmierza/ kłádąc ten kmin w ług z naśieniem/ á głowę przemywáiąc.

Oczu płynienie.

Oczu płynienie záſtánawia/ vtłuczony á w winie wárzony/ páre ćiepła w nie z tego puſzczáiąc.

Wrzodom źimnym y ćiekącym.

Wrzody źimne á ćiekące/ rozgrzewa y wyſußa. Sok z korzenia tego Kminu lejąc w nie.

Smrod z zębow wyprochniáłych: Porosłym guzom ná dźiąſłách.

Tenże też ſok z háłunem w winie wárzony/ ſmrod z zębow wyprochniáłych/ pochodzący/ oddala.

Ná dźiąſłách guzy porosłe roſpądza/ tym wypłokuiąc ćiepło/ á w vśćiech długo trzymáiąc.

Bolączkom.

Bolączki y gruczoły roſpądza/ ſok z sámego liśćia y kłącza/ z żywicą Terebintową/ ſpuſczony y przykłádány.

Oleiek z Kminu krámnego.

Tym ſpoſobem diſtyllowány będźie ny mieć oley z Kminu tego: Wlać w gárniec miedźiány/ co gorzałkę z niego palą/ y trzy części wlać weń winá nápoły z wodą/ żeby trzecia część onego gárncá prozna byłá/ wſypáć Kminu z hrubá przetłuczonego/ ileby ſię baczyło doſyć/ y zámießawßy dobrze/ dáć temu wolno nie zákrywáiąc pokrywką/ ábo kolbą/ przez ßeść ábo śiedm godźin ſtáć: Potym nákryć y zálutowáć ábo zámázáć gliną dobrze przypráwioną/ ktora *Lutum ſapientiae* zowią/ y ták iáko gorzałkę diſtyllowáć podſtáwiwßy naczynie ßkláne pod rury: potym co będźie powierzchu oley oney lutrowáney wody ſpływáć/ zbieráć łyżką ſrebrną w ine naczynie ßkláne/ y chowáć. Ten

Ránom/ ktore áż do ślezyony pochodzą/ ſłuży ten oleiek/ do máśći przydány.

Ciáłu wßyſtkiemu źimná nábrzmiáłemu/ pić dobry z winem ábo z málmázyą.

Kaßlu źimnemu/

Ciężko tchnącym.

W kolkách y w gryźieniu/ z ßlámowátośćiy z wiátrow pochodzących.

Moczu nie zátrzymániu/ kropię ábo dwie z Páprotczáną wodką.

Nábićiu bokow/ y roſpierániu z wiátrow zbytnich/ y ſurowych.

Boleniu głowy z fluſow źimnych.

W czwártaczkách/ w ktorych żołądek bárzo oſłábiáły bywa/ bárzo vżyteczny.

Możę z wielkim vżytkiem y z pochwałą/ do wßelákich przerzeczonych chorob vżywáć w trunkách bądź z winem/ ábo z polewkámi/ bądź z inymi wodkámi przynależącymi. Tákże w lektwarzách/ ſyropách/ w konfektách/ w kołaczkách/ y w inych rzeczách/ podług widzenia/ zdánia/ y baczenia/ vczonych y mądrych lekárzow.

Moczu zátrzymániu.

Moczu ktorzy zátrzymáć niemogą/ bárzo ieſt przyſtoyny oleiek/ ták mázać y náćieráiąc nim prog łoná/ iáko też w trunku vżywány.

Wątrobie. Śleźionie. Sześćniedźielnicom.

Wątroby/ Sleźiony/ } zámuleniu ſą potrzebne.

Położnicom ábo ßeśćiniedźielnicom/ ktore w máćicy y w żywoćie ćiężkie bole z nawietrzenia/ ábo z naźiębienia/ zá vżywániem iedzenia/ ábo pićia źimnego przychodzą/ ieſt przyſtoyny/ w żuwkách ich kropkę ábo dwie im dáiąc.

Żołądkowi zźiębionemu y ßkodzonemu. Swinine.

Tákże tym wßyſtkim/ ktorzyby żołądek záźiębili ſobie vżywániem rzeczy chłodzących/ iáko rybámi ná źimno vżywánymi/ ogurkámi/ Bániámi/ Málonámi/ y inemi owocámi záźiębiáiącemi. Też tym/

Ktorzy wiele y zbytnie wieprzowiny vżywáią.

Oleiek pßeniczny ábo żytny/ ieczmienny/ ábo owśiány.

Wielkiey experyentiey ludźie/ czynią oleiek ze zboża/ to ieſt/ ábo z pßenice/ z żytá/ z Sámopßey/ ábo z Owſá/ iáko kto z czego może/ ábo mu ſię podoba Biorąc mąki miáłko zmełtey/ te prześiáć

dobrze z otrąb y z ſſałkow / iáko poſpolićie piekárze zwykli czynić / á wodką tegoż Kminu diſtyllowána / ná chleb záczynić: ćiáſtu dáć wykiſnąć: w bochenki iáko pięść wielką zwaláć / y w piecu wolnego gorącá dla przypalenia / dobrze vpiec / potym vpieczone vwinąć w chuſtę chędogą / y do piecká włożyć zgniłego / ktory Alchimiſtowie zowią / *Fornacem putrefactoriam*, y chowáć go tám przez dni ſześćdźieſiąt / ábo ſto y dwádźieśćiá / áż práwie vgniie / potym w Alembik dobrze obwárowány / y zálutowány / włożić y dyſtyllowáć / ſkąd oley poćiecze / ktory / mocą ſwą zdrowie záchowa / ćiáło tuczy / Duchy mdłe / przyrodzone / y w ſuchotách niſczeiące oczerſtwia / á zdrowia znowu nábytego / ſtátecznie ſtrzeże / y záchowuie.

Sdrowie záchowuie

Trzeći ſpoſob tego oleyku czynienia.

Oley ten może bydź ták z ſuchego iáko y z świeżego korzenia czyniony: ieſli z ſuchego / tedy go z hrubá przetłuc: á ieſli z świeżego / pokráiáć go iáko Rzepę / ábo márchew do wárzenia / y wſuć mąki rżáney do niego / z otrąb nie pytlowáney / w ſześćioronáſob. Záczynić z wodką z tegoż źiela / z korzenia / y z naśienia / á dáć wykiſnąć przez noc w ćiepłe iáko ćiáſtu náchleb. Potẏ chleb z tego ćiáſtá zwaláć / y práwie dobrze vpiec / ktory wſzerz po przekráiawſzy / ſkorámi ie wierzchnia do ſpodniey obroćić / á w płotno ſurowe obwinąć / y w końſki gnoy zágrześć: á co trzeći dźień / ile czáſu letnego / ábo ſzoſtego / ieſli ſię w zimie tráfi / odmieniáć go. Ktore chleby / gdy ták vgniią / zmieſzáć ie / y znowu przez ſześćdźieſiąt dni / tákże w końſki gnoy zágrześć. A po tym czáśie znowu ie w bochenki poczynić / ktore przyiemny zapách z śiebie dádzą. Włożyć ie do gárncá ábo do Alembiku miedźiánego nie málego / potym ná to nálać winá białego / á obwárowawſzy dobrze / y oblutowawſzy kolbę / dyſtyllowáć. Skąd oley będźie pochodźił / y z wodą / ktory żadney tłuſtośći w ſobie nie będźie miał / oley odłączyć od wodki y chowáć do niżey powiedźiánych potrzeb / á ná iny chleb záczynić.

Żyłom ſuchym.

Ten oley żyłom ſuchym od mozgu pochodzącym / zwiąſkom / y tym wſzytkim ktore krwie w ſobie nie máią / bárzo ſłuży.

Item.

Miedzy inſzemi nabárżey y nalepiey mozgu / ktorego zimność oſobliwie rozgrzewa / zwłaſczá vżywáiąc go w ten czás / kiedyby Mieśiąc ku pełniey przychodźił.

Item.

Abowiem tego czáſu mocy ſwoiey członkom wyżſzym vdźiela / káżdego dniá trzykroć go biorąc / rozdźieliwſzy puł kwinty ná trzy rázy. Służy wſzytkim niedoſtátkom / y dolegliwośćiom mozgu / ktore pochodzą z zimná.

Item. Mozgu.

Oſobliwie

Zmartwieniu y ſtrętwieniu.

Zmartwieniu y ſtrętwieniu (*Catohum* Grekowie / Láćinnicy *Stuporem*, ábo *congelationem* zowią /) ieſt lekárſtwem / vżywáiąc go przerzeczonym obyczáiem.

Boleniu oczu.

Boleniu oczu y záſzćiu ich / gdźieby było z zimney przyczyny / z gorącey / ábo ſpłynienia oſtrego / nie vżywáć go áni przez vſtá / ále ſię do inſzych lekarſtw vdáć.

Sol Alkali.

Tá ſol tym ſpoſobem bywa robiona / z liśćiem / z kłączem / z korzeniem / y z kwiátem tego Kminu. Nápełnić gárniec wielki / ſurowy nie wypalony / á dobrze go z wierzchu zálutowawſzy / w piecu Ceglánym / ábo gárncárſkim / przy wypaleniu cegły ábo gárncow ná popioł ſpalić. Potym wźiąwſzy tegoż Kminu źiela / naśienia / y kwiećia / z hrubá tákże wſzyſtko przeráziwſzy / w niemáło w wodźie ſtudźienney / chędogiey / przeźrzoczyſtey / przez ſześć godźin wárzyc / przecedźić / á ná on popioł z tegoż źiela wlać / y zámieſzáć / y ták będźie oſtry kálkus / ktory trzykroć zás przez płát chędogi przecedźiwſzy / ſol ſię vczyni. Ná ktorą nálawſzy wodki z tegoż Kminu dyſtillowáney / rozetrzeć co nalepiey / y przedyſtyllowáć: á trzykroć ią ták przecedźiwſzy y przechędożywſzy / w gárncu polewánym nowym wárzyć / áż ſię ſol przeźrzoczyſta zſtánie / ktorą do potrzeby chowáć.

Żołądkowi.

Tá ſol / żołądkowi / kiſzkom / żyłom y inſzym wnętrznośćiom / ktore krwie w ſobie niemáią / właſnie ſłuży.

Głowie.

Páry y wietrznośći / ktore ſię ćiągną ze wnętrznośći do głowy / przez vſtá ie vżywáiąc roſpądza.

Płucom záткánym.

Płucá y odetchy zátkáne wychędaża / y wolną drogę tchnieniu przepráwi.

Jádom.

Jádom y trućiznom / ieſt lekárſtwem.

Męſkiey niepotężnośći do máłżonki.

Męſka niepotężność do małżonki przez czáry vczyniona / odpądza / y pożytecznym czyni.

Czerw w żywoćie.

Czerw y gliſty w żywoćie / y z zágniłośći potraw zálęgłych / morzy.

Z żołądká flágmiſte wilgotnośći roſpráwia.

Z żołądká flágmiſte wilgotnośći / ktoremu do trawienia ſą zawádą / roſpráwia / rzedźi / y wywodźi / y ták żołądek potężny do trawienia czyni.

Sercu.

Serce pośila.

Duchom w ćiele.

Duchy w ćiele oczerſtwia /

Myśli.

Myśl weſołą czyni /

Pámięći.

Pámięć y dowćip oſtrzy /

Naśieniu.

Naśienie przyrodzone mnoży.

Sen.

Sen wdźięczny przywodźi.

Słuchu námdlonemu.

Słuch námdlony dla zátkánia inſtru-

mentow w vßách / przez ktore słuch mamy náprawia / przerzeczone instrumentá wychedzáiąc.

Teposć dowćipu.

Teposć dowćipu y rozumu ostrzy.

Sok.

Sok wyćiągniony iáko sie wyżßey w opisániu oleyku o nim námieniło / tákże y wodká / ná tymże mieyscu tám przypomniona.

Zylom glownym. Sercu. Bolenie glowy.

Zylom w glowie.

Sercu y plucom naprzystoynieyßy iest.

Glowy boleniu / ták w wßytkiey iáko w polowicy / iest rátunkiem.

Smyslom. Mysli niespokoyney. Drzenie sercá. Plucá zátkáne. Serdecznym dolegliwośćiom. Vśćiom żołądkowym. Pot.

Smysły zátłumione / tákże y

Mysli niespokoyne odpądza.

Drżenie sercá vspakaia.

Plucá zátkáne otwiera y wychedaża.

Serdecznym dolegliwośćiom / wielkim iest rátunkiem. Tákże

Vśćiom żołądkowym z cukrem á znasieniem ie° przewarzony / dáiąc pić vżyteczny.

Pot wzbudza / zá ktorym wilgotnośći / wietrznośći / y páry złe / w żyłách y w nerwách bedące / wychedaża / y ták ćiáło lekkie y czerstwe czynia. Soli przerzeczoney puł łotá z wodką dystillowáną / z tegoż kminu z ßeśćia łyżek / á z kwintą oleyku iego dáiąc pić w ten czás / kiedy do łożá ma iść / potym nic nie iedząc áni piiąc.

Ludźiom.

Tá sol z oleykiem opisánym / przydána inym máśćiom / bywa wielkim rátunkiem y vżytkiem / ták ludźiom / iáko y zwierzetom / do ran / wrzodow / y sádz eli.

Chrobáctwu w ránách záleglemu.

Chrobáctwo w ránách y wrzodách zálagłe / morzy y wypedza / iednák gdzieby w nich był przymiot ognisty / nie vżywáć tego.

W vßách chrobáctwo záleglé.

Tenże oley / w vßách chrobáctwo zálegle zabiia / po trzy krople w nie go pusczáiąc.

Zmázom wßelákim ná twarzy.

Wßelákie zmázy z twarzy śćiera / sol tego Kminu z wodką rożáną rozetworzona / á twarz ná schodzie Miesiącá nia vmywána.

Zawrot glowy.

Záwrot glowy leczy / skronie tąż náćieráiąc.

Pielgrzymuiącym.

Ná źiemi pielgrzymuiącym / ábo wándruiącym.

Ná woynách woiuiącym.

Ná morzu żegluiącym / Tákże

Ná woynách woiuiącym / ktorzy częśćiey glodu przymieráią / niż wczásu záżywáią / te° Kminu źiele / nasienie / y korzenie zbieráiąc w sámy punkt pełniey księżycá / á drobno posiekawßy / w Aquáwićie mocney przez trzydźieśći dni moczyć / w ćiepłym mieyscu postáwiwßy: A co sie podstoi / á klarowne y przezrzoczyste bedźie / wárzyć do zgesczenia / potym z trochą oleyku z pßenice / tákże z Tynktura Korálow zmießáć / á tego po trzydźieśći kropl / káżdego dniá trzy kroć biorąc / bez iedzenia y picia do ßostego dniá / trwáć mogą. Abowiem pierwßé tey Mixtury vżywánie / mozg y głowe wßytkę posiła. Drugie / serce y duchy w nim rátuie. Ostátnie / wątrobie posiłek dáie / ták / iż przez kilká dni / snádnie głod znieść mogą / bez znácznego śił námdlenia.

Item. Mozgu. Sercu. Wątrobie.

Wietrznośćiom w ćiele zámknionym.

Wietrznośći w ćiele zámknione / ták gorą iáko y dołem pedźi. Korzeń tego Kminu ábo y nasienie w winie mocząc á piiąc / gorą przez vstá pedźi. Kopáiąc go po nástániu miesiącá / áż ku pełni / zás dołem popełni áż do wschodu.

Kile.

Kile leczy / nasienie zbierane po nowie miesiącá ku pełni / wźiąwßy do tego Wáynßteynu białego we troynasob / to obote miáłko vtrzeć / y octem záczynić / żeby iáko máść bydź mogłá / tego dwakroć ná dźień przykłádáć. Abowiem y iad záráźy wyćiąga / y ráne leczy / nie dáiąc sie iey rozßerzáć.

Pilni gospodarze obaczyli w tym nasieniu gdźieby go pod pełnią obiiano / á było ná drugi rok śiáne / iuż co rok to drobnieyßé bywa: Co tákże rozumieć o polnym Kminku / ábo Hányżu / y o Kminie Thebáyskiem / ktory Chłupaczkámi zowiemy.

O Chłupaczkách / Rozdźiał 15.

Miedzy inemi Kminámi leśnemi / ten też nie pośledniéyßy w skutkách swych sie náyduie. Korzeń máiąc mierney wielkośći / zwierzchu miekki / wewnątrz twárdy / y żołtáwy / gesto korzonkámi drobnymi / y bárzo ćienkiemi obrosły. Klącza czczego / lasłowánego / ábo strefiástego / á gesto kolonkowátego. To ziołko niskiego wzrostu iest. Listeczkow krotkich / ná kßtałt iáko v Swiniey wßy / ábo v Trzebule / ieno sczupleyßych y sußßych / á wykroiu głebßego w lábrowániu swym: miekkie / zupełney zielonośći. Dlaczego też przed dośrzeniem nasienia nisczeia / ále ná wiosne przed inemi rániey z źiemie wschodzą / to

Cyminum Thebaicum.
Cyminum agreste.
Erratticum sylueſtre.
Paruum & Auenarium Cyminum.

Wilderkümmel.
Haberkümmel.
Roßkümmel.
Bawernkümmich / oder
Bergkümmich.

ieſt w Kwietniu: zapáchu nád ine Kminy naprzyiemnieyßego: w wierzchu klacza ſwego pieć ábo ßeść głowek okragłych / y miekkich / w ktorych naſienie w Wrześniu náſtawa bárzo drobne y krzywe / zapáchu przykrego / ſmáku z oſtrośćia przygorzkáwego. Záczym náczczo gdźie by było vżywáne / womity ábo wrácánie czyni / kolere mnoży. To iednák do vżytku lekárſkiego przychodźi.

Czas kopánia y bránia.

Korzen ma bydź kopány ná koncu kśieżycá Kwietniá / ábo kiedy práwa nogá Orioná niebieſkiego záchodźi / á Mieśiac w Skopie bedźie / ábo Mars w Ráku. Sámo źiele z klaczem y z kwiećiem / ma być w Sierpniu zbieráne / gdy ſłonce bedźie we Lwie / á Mieśiac w Ráku ábo w Skopie. Ma bydź w ćieniu nie ná ſłoncu ſußone y chowáne. Naśienie iż pozno dochodźi / w Páźdźierniku ma bydź zbieráne / w trzynaſtym / w czternaſtym / w pietnaſtym dniu / owa / pokiby Lwi ogon pod źiemie nie záßedł / á Słonce z Marßem we Lwie / w Skopie / ábo w Ráku było: w ćieniu tákże ma bydź ſußone / y chowáne.

Przyrodzenie.

Jeſt przyrodzenia rozgrzewáiacego / y wyſußáiacego w trzećim ſtopniu / otwiera / roſprawuie / rozćiencza / roſpadza / y pobudza.

Mieyſce.

W Kráinách tu náßych rzadko ſie náyduie gdźieby rość miáło / ále w Liciey / w Gáláciey / Azyátyckiey / y w Kártáginie Hißpánſkiey /

po págorkách rośćie.

Mocy y Skutki.

Niepłodne białegłowy/czyni płodne. Piſzą że białegłowy niepłodne / czyni płodnemi / naśienie tego Aminku z hrubá przetłukſzy / w wezełku w otwor łoná wpráwić. (*Dioſ.*)

Płynienie oczu. Płynienie oczu záwśćiąga/dáiącego pić.

Wenuſowi. Naśienie názbyt ſurne do ćieleſnośći y Wenuſá záwśćiąga / gdźieby było vżywáne.

Morzyſko wżywoćie. Morzyſko w żywoćie y gryźienie / co kolká zowią Láćinnicy/vćiſzá z wodą/y z miodem naśienie tego / po půltrzećí kwinty dáiąc pić.

Kámień nyrkowy. Kámień nyrkowy krſzy y moczem wywodźi z winem go piiąc. (*Tabern.*)

Opuſzeniu z wietrznośći. Item. Opuſzeniu y nadećiu z wietrznośći/ták że go z winem pić dáwáć dobrze. [*Dioſ.*] Jeſzcze lepiey / wźiąwſzy tego Aminu půl czwártá łotá / naśienia Rućiánego/Koriándru / Pietruſzczánego / Włoſkiego Kopru / Hányżu / po půłtorá łotá / Pieprzu zdźiewięć źiarn: to wſzyſtko vtłuc/ y w kwárćie málmázyey/ druga przydawſzy wody / rozmieſzáć / y po dźiewiąćiu łyżek ćiepło dáć pić / y záraz śię potym przechodźić.

Kolce. To też kolce y dárćiu w żywoćie ieſt vżyteczne. [*Tabern.*]

Vſzkniony od beſtiy iádowitych. Vſczknionym od beſtiy iádowitych / z winem go piiąc / ieſt lekárſtwem. (*Dioſ.*) Drudzy do tego krwie żołwiey przydáią. [*Tabern.*]

Szkawce. Sczkawkę záſtánawia / toż naśienie z octem piiąc. *Dioſ.*

Zołądkowi zimnemu. Zołądkowi źimnemu y wilgotnemu / ieſt bárzo vżyteczne/z winem ćiepło piiąc. Tenże

Záśiniáłośći z rázow iákichkolwiek. Záśiniáłośći z rázow iákichkolwiek tłuczonych/ ábo zbitych / rozgania ſuchaiąc go co namieley w vśćiech / á potym go z miodem y z Rożynkámi vtrzeć / y tym námázowáć.

Jadrom y moſznom ſpuchłym. Ná ogniſte przymioty z puchliną/miedzkim iadrom y moſznom toż też plaſtrowánia dobre. [*Tabern.*]

Vſzu boleniu. W vſzách boleśći/z záźiębienia.

Szumieniu w vſzách. Dźwięki/ y ſzumienie w nich odpadzą / z ſokiem Rućiánym w vſzy ćiepło puſzczány.

Wietrznośćiom w żywoćie zámknionym. Wietrznośći złe w żywoćie zámknione źiele rozgánia/ wárząc go w winie/á tym żywot ćiepło okłádáiąc.

Oczom boleiącym. Item. Item. Oczom boleiącym / naśienie vtłuczone / á w worku ná głowę przykłádáne/ ieſt rátunkiem. Toż czyni naśienie w vśćiech ſuchane/á zapách w oczy puſczány. Abowiem nietylko bol w nich vśmierzá / ále y wzrok ſłáby pośila y oſtrzy / mgłá záchodzący.

Podágrze. Podágrze pewnym lekárſtwem vdáią go być/w máśle naśienie zmáżone y trochę przypalone / á co náćiepley ná boleiące mieyſce plaſtrowáne.

Item. Toż y naśienie Biedrzencowe w máśle ſmáżone czyni.

Pomocą niepłodnym białymgłowom. Subtelni miſtrzowie ſkrytych y táiemnych ſpraw przyrodzenia wywiáduiąc śię piſzą/że wielką pomocą bywa do płodnośći białymgłowom niepłodnym. Trzy korzenie záraz tegż źiela wyrywáiąc ábo kopáiąc w punkćie ſámym/ w ſchodzeniu y w weśćiu Bliźniąt niebieſkich / á ſłonce ná ten czás/ gdyby było w pierwſzym dźieśiątku dniá/ tegoż znáku / zwłaſczá w trzećim ſtopniu iego/ábo w śiodmym/ábo w dźiewiątym/ co bywa poſpolićie miedzy dwu náſtym á dwudźieſtym dniem w Máiu / póki moc y śiłá z korzenia tego w klacze / w liśćie/ y w kwiećie nie wynidźie.

Ześćiem z mężczyzną. Item. Item. Záwieśiwſzy ieden z tych korzonkow białeygłowie ná ſzyi/przed ſpolecznym ześćiem z mężczyzną. Drugi dáć iey wypić z winem. Z trzećiego ſok wźiąwſzy / námázáć nim członki przyrodzone/ do rodzenia y przyrodzenia dane.

Oleiek.

Żyłom pietym. Mozgu. Ten Alchimiſkim ſpoſobem wyćiągniony / żyłom pietym y naprzedniey ſzym żyłom/ mozgu/ wątrobie/ y ślezionie / á zwłaſczá w ćiele dźiećińſkim bárzo ſłuży dáiąc im go káżdy tydźień raz ſzoſtą część kwinty z łyżką / z tego źiela wodki / á to czyniąc przez pięć mieśiecy / to ieſt/ w Czerwcu/ w Lipcu/ w Sierpniu/ w Wrześniu/ w Páźdźierniku/ y Liſtopádźie: Abowiem w tych mieśiącach naſłábſze żołądki bywáią w ludźiech/ dla wiela wilgotnośći złych ſurowych / lipkich / á máło ćiepłoty przyrodzoney (bo śię ná ten czás do zwierzchnich częśći ćiáłá wydáie) záczym do trawienia żołądki ſą nieſpoſobne / zás w Zimie nie ták. Przeto go ták vżywáiąc/ záchowuie ie długiego czáſu od chorob niebeſpiecznych.

Sol.

Błonkom mozgu. Item. Tá błonkom mozg okrywáiącym/y żyłom w nim. Tákże błonkom we wnętrznośćiách/ w wątrobie/ w ślezionie / ieſt bárzo vżyteczna.

Dźiećiom zbytnie wilgotne głowy máiącym. Tá dźiećiom máłym zbytnie wilgotne głowy máiącym / bywa w mleku kozim rośćierána / y trunkiem dána. Abowiem wyſuſza flágmę zbytnią w nich.

Rożey piekielney. Rożą piekielną ſpadza / z winem czerwonym dáiąc iey.

Gliſty w ży. Czerw y gliſty w żywoćie dźiećiom mo

wocie dźieciom. rzy y wywodźi / z mlekiem krowiem dáiac iey pić.

Gryźienie. Tákże gryźienie y morzenie w żywoćie im vśmierza.

Wodká.

Tá też błonkom mozg okrywáiacym / y Skory ná ćiele. ſkorze ná ćiele / vżyteczna.

Káſzel. Káſzel dźiećiom vśmierza / po trzech łyżkách dáiac im pić náczczo.

Womity záſtánawia. Womity im záſtánawia.

Ciezkiemu puſczániu moczu. Ciezkiemu puſczániu moczu / y kápánim odchodzacemu / tymże dźiećiom ieſt rátunkiem.

Zolzom zá uſzyma. Zolży zá vſzámi dźiećiom rozgánia / mácząiac w niey chuſtki / á przykłádáiac.

Oczom płynacym. Oczom ich płynacym / hrubemi kliiowátemi y lipkiemi wilgotnośćiámi záwieráiacym y obewrzáiacym / ieſt lekárſtwem dáiac im iey przez vſtá. Tákże chuſteczki w niey mácząiac / y ná głowe przykłádáiac.

Kroſty twárde ná twarzy / ktore Grekowie *Iuntas* / Láćinnici *Varos* zowia / ſpędza. Táż wodká z Száfranem zmieſzána / á ná watrobe płáty mácząiac przykłádáne / do tego y náśienie tegoż Kminku całkiem z polewka iedzac. Bo tákowe kroſty z gorącośći watroby / ábo zbytniey krwie ludźiom młodym rády bywáia. Kroſtom twárdym ná twarzy. Item.

Plod w żywoćie námdlony pośila / y oczerſtwia / oleykiem tego Kminu żywot ćiepło mázac / brzemienney białeygłowie dáiac też y z ta ſola pić / ktore lekárſtwo w wielkim przypadku / ieſt doświádczone od wielu zacnych pań. Plodu niemſlonemu.

Znáki ná twarzy ábo y ná ćiele dźiećiom pozoſtáłe / z oſpic / ábo z inych kroſt złych / wodká tego źiela śćiera / czeſto nia omywáiac / á żeby ſámá bez śćieránia oſchłá / záczym piekna y biała cere dáie. Dźiećiom máiacym oſpice ná twarzy. Item.

Rozſadek.

W wielkimſa błedźie / ktorzy ten Chlupaczek / żołta Czárnucha bydź chca: gdyż / áni kſztałtem naśienia / áni ſmákiem / namniey ſa ſobie podobne. Ten ma głowki miekkie w ktorych naśienie. Czárnuchá zaś ma łupiny twárde / w ktorych tákże naśienie bywa drobne / okragłe / iáko Czárnuchy właſney. Tákże ſmáku Czárnuch / á Chlupáczkow naśienie podobne Kminu kramnemu / oſtrego ſmáku / y Pieprznego.

O Krećiſzku / Rozdźiał 16.

Cyminum. Sylueſtre alterum.

Hornkimmel. Wilderkummel.

Krećiſzek ták rzeczony / że ſtraczki ma iáko witki krecone. Jeſt to źiołko podobne Kminu kramnemu. Liśćie ma Márchwiánemu rowne / ieno troche drobnieyſze: z kázedego kwiatku ſtraczk iákoby rożek krzywy wydáie: w ktorych naśienie Czarnuſze podonbne.

Mieysce.

ROśćie pospolićie ná mieysczách wynioſłych / ná págorkách słońcu otworzystych.

Przyrodzenie.

Naśienie tylko iego do vżytku przychodźi: ktore rozgrzewa / y wysuszá w trzećim stopniu / otwiera żyły zámulone / pobudza.

Moc y Skutki.

Vsczknieniu od gádźiny.

Od wszelákiego rodzáiu wężow / y inych bestiy iádowitych vsczknionym / naśienie Krećiszkowe dáia z winem pić / z wielkim porátowániem. *Dioſ.*

Kámień w nyrkách y w pęchyrzu kruszy.

Kámień ták w nyrkách / iáko w pęchyrzu kruszy / y moczem wywodźi.

Moczu ćieżkiemu odchodzeniu / iest niepospolitym lekárstwem / pijąc go z czymkolwiek.

Mocz pędźi.

Krwi zśiádłey z moczem odchodzącey.

Tym ktorym krew skrzepła y zśiádła z moczem odchodźi / iest nieposlednim lekárstwem. Ale po wźięćiu tego trunku / potrzebá sie nápić iuchy z wárzonego naśieniá Opichowego.

Rozsadek.

Jest drugi Kmin struczysty / ktory trzećim zowią leśnym / ábo dźikiem / ále strączki ma proście nie kręte / iednákichże skutkow z tym są.

O Ostrożkách / Rozdźiał 17.

Consolida Regalis.
Calcar equitis, & Delphinum.

Ritterſporn.
S. Otilien kraut / oder blum.
Ritter blum.
Lirchen kláwe.

OStrożki / ábo Bronátek. Dwoy / ogrodny y polny / obá tylko po iednym pręćie z korzenia swe° wypusczáią / ále krzewisty y bárzo gáłęźisty / máiąc wiele odnożek długich / y ćienkich / iáko Czárnuchá leśna / ábo żytna. Kwiatki bronatne / á rożkowáte / ku gorze wzniesione. Naśienie podobne Czárnusze / w máłych struczkách záwárte. Są

drugie

drugie ogrodne / miedzy ogrodnymi iárzynámi śiane / ktore Bronátkiem drudzy zowią: á ten kwiátu bronatnieyszego bywá: sámcem go też bydź niektorzy mienią. Te troiákiego są kwiátu / bronatnego / czerwonego / y białego. Zaś żytny dwoy się znáyduie.

Mieysce.

ROśćie pospolićie miedzy żytem ná polu / á zwłasczá sámicá iáko chcą niektorzy. Rośćie y w ogrogách miedzy iárzynámi / á ten zowiemy Bronatkiem / dla bárwy bronatnieyszey. Kwitnie kśiężyca Czerwcá / Lipcá / y przez Sierpien / áż do Wrześniá.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest wysuszáiącego / znácznie á rozgrzewáiącego / miernie chłodzącego / z máłym ztwierdzániem. Przeto może bydź vżywane to ziołko / przez vstá do wnetrznych chorob / ták ognistych iáko y zimnych. Zytne y polne są potężniesze do potrzeb lekárskich / niżli ogrodne.

Moc y Skutki.

Oczom płynącymi łzámi záciekáiącym.

Oczom płynącym y czerwonośći ich.

Tákże czerwonośći ich y zápaleniu / ziele y z kwiećiem vwierćiawszy przykłádáć dobrze. Abo kwiećie / poki świeże / nie zeschłe / w dunicy nowey co nalepiey vtrzeć / á wodką Rożáną rospuśćiwszy / wziąć tego dwie łyszce / przydáć Koperwáseru białego / ábo Rzymskiego ziarn dźieśięć / y to vbić co nalepiey wespoł / a káżdego dniá po kilkákroć potrosze w oczy pusczáć / iest bárzo osobliwe lekárstwo gryzieniu w oczách. Gdźieby wiec kwiećia świeżego mieć nie mogł / tedy wziąć suchych / nálać ná nie ćiepley wodki Rożáney / żeby w niey przez kilká dni przáły w mieyscu ćiepłym / dobrze nákryte: potym przecedźić / á chędogo wyżąć / y przydáć Koperwáseru białego / á w oczy przerzeczonym obyczáiem pusczáć.

Gryzieniu w oczách.

Ale gdźie żadnego gryzienia w oczách niemász / tylko zápalenie z czerwonośćią / tedy miáłko te kwiatki vtárszy z Rożáną wodką / w oczy często pusczáć.

Oczu zápaleniu y czerwonośći ich.

Toż wodká z nich palona czyni pusczáiąc ią w oczy / y chusteczkę chędogą w niey obmaczawszy / ná nie kłádąc.

Item.

Záś gdźieby oczy czerwone były / bez zápalenia y przyimiotu ognistego / iáko kiedy krwią záćieką / tedy te kwiatki z Ostrożek moczyć w wodce Láwendowey. Abo ieśli świeże bydź mogą / vwierćiawszy ie / Láwendową wodką rospuśćić / á Koperwásu kilká ziarn vtłukszy przydáć / y w oczy pusczáć.

Oczu czerwonośći bez zápalenia ich.

Item.

Wrzedźienice z oczu spądzá / gdy ábo ná źrzenicy / ábo ná białym záśiedą / sok z Ostrożek w káćiki pusczány.

Wrzedźienicom ná oczách.

Ten też oczy wychędáżá z plugáwośći wszelákich.

Oczy wychędáża.

Czerwoność z zápaleniem oczu leczy: Wziąć z Ostrożek wodki ze dwie łyszce / Kámphory dwie ziarnká / wodki z kwiećia Hábrkowego łyszkę: to wespoł złączywszy / po kilku kropek w oczy / kilkákroć przez dźień pusczáć. Tákże chusteczkę w tym mączáiąc / ná nie kłáść. Ták ábowiem y czerwoność / y zápalenie z oczu odpędźi bárzo rychło. Gdźieby też przytym było kąsánie y żárćie w oczách / tylko przydáć do tego ze dwánaśćie ziarn Koperwáseru Rzymskiego / ábo białego.

Oczom czerwonym y zápalonym.

W oczu kąsániu y gryzieniu.

Oczom zápuchłym / kwiatki z miodem vtárte / á plastrowáne / są lekárstwem. Ná też niedostátki oczom wodká z nich distyllowána / bárzo iest kosztowna.

Oczom zápuchłym.

Wzrok ćiemny oświeca / y bystrym czyni kwiećie Ostroszkowe w winie białym mocząc / á tego vstáwicznie miásto trunku pospolitego vżywáiąc.

Ciemnemu wzroku.

Do tego bywa známienity y kosztowny proch czyniony tym sposobem / wziąć Ostrożkowego kwiećia dwá loty / kwiećia Celidoniowego / kwiećia Bukwicowego / Polciu / Koszyczká / Ruty / Gwoździkow kramnych / Lubscyzku / naśienia Kopru Włoskiego / Ruprechtu / ábo źiela Ziebych nosków rzeczonego / *Robertinam* Láćinnicy zowią / Liebiotki / Swietczkowego źiela y kwiećia / káżdego po loćie: to wszystko co namieley vtrzeć. Tego prochu káżdy wieczor w godźinie po wieczerzy / ćwierć lotá z winem wypić / ábo

Item.

ná grzance z chlebá vgrzáney/ á z winem/ abo malmázyą polániey vżywáć: Może do tego prochu Cukru ile śię komu podoba przydáć/ żeby wdzięcznieyszy był.

Wzrok pośiláią kwiatki.

Powiádaią/ ktorego dniá ná te kwiatki kto pátrzy / tego wzrok bez wszelákiey obrázy będźie. Przeto niektorzy w wiązankách wieszáią te sobie w gmáchách / y nád łożem / żeby tym częśćiey ná nie pátrzyć mogli / wzrok żeby śię tym posilał.

Vsczknieniu od iászczurki ábo od wężá.

Od iásczurki / ábo y od wężá vsczknionym / iest bárzo osobliwym lekárstwem / w winie go wárząc y piiąc. Też ná proch miálko stárte/ po puł łoćiu tákże z winem może dáwáć pić.

Moczu ćięszkiemu puszczániu.

Moczu z ćięszkośćią odchodzącemu / dla záwálenia odchodu vryny/ bądź przez kámień / bądź z inszey przyczyny zátkánia meatu/ przeprawią y wolne iey odeszćie czynią / piiąc ie z winem.

Krwią mokrzeniu.

Krwią mokrzącym/ toż iest lekárstwem

Żołądká boleniu.

Bolenie żołądká vśmierza / w winie wárzone/ á po kwáterce ráno y ná noc ćiepło pite.

Slezienie záttkáney. Nyrkom. Pęcherzowi. Kámieniu piáskowi. Plucom. Kászlu.

Toż zámulonę śleziónę otwiera.

Nyrki/ } toż wychędáżą.
Pęchyrz/ }

Kámień y piasek z nich pędźi.

Pierśi/ y } zátkáne wychędáżáią.
Plucá / }

Kászel vśmierzáią wárząc/ Cukruiąc y piiąc.

Item.

Toż sámo kwiećie czyni miáłko vtárte/ á z winem pite.

Pęchyrzá boleniu.

W pęchyrzu boleśći z nápłynienia krwie do niego/ vśmierzą/ z tegoż kwiećia prochu / z wodą w ktoreyby Pietruszká byłá wárzona / w trunku vżywáiąc.

Krwią mokrzeniu. Mocz wywodźi.

Toż mokrzenie krwią leczy.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi / piiąc ráno y ná noc ćiepło / po dobrym trunku.

Zołtáczce.

Zołtą niemoc spędzáią/ w winie wárzone / tę polewkę zaraz po łáźni piiąc.

Zápaleniu żołądká.

Żołądká zápaleniu proch z nich miáłko vtárty / z ichże wodką / ábo z polewką z wárzonych pić dáiąc/ bywa rátunkiem.

Moczu gorącośći y ćięszkośći.

Moczu gorącośći y puszczániu ćięszkiemu tenże proch [z słodkiem winem piiąc / iest rátunkiem.

Sok z nich świeże rány goi y spaia.

Strutym.

Strutym są lekárstwem wárząc ie w winie y piiąc.

Pierśiom y inym wnętrznośćiom zránionym.

Pierśiom zránionym y inym wnętrznośćiom tákże są vżyteczne / wárząc á piiąc.

Wrzody y sadźele / wymywáiąc / wodą á prochem tákże ich zásypuiąc leczy.

Kolerę w żołądku tłumią/ y wywodzą wárzone w wodźie/ á pite.

Womity zástánawiáią / tymże sposobem ich vżywáiąc. (*Haik.*

Scyátyec lekárstwem są. *Matth.*

Krew skrzepłą/ y w bryły zśiádłą w pęchyrzu moczem wywodzą / piiąc ie.

Brzemiennym białymgłowom vrážnym / w piwie ábo w winie czerwonym wárzyć y pić dáwáć/ dobrze.

Glistom wielkim serdecznym / ktorym żadne lekárstwo podoláć nie może / wielkim y znácznym iest lekárstwem w trunku vżywáne. Wźiąć Ostrożek ze trzy gárśći / Gęśiego Poleiu / źiela Czosnaczkowego / ktory też Wilczym czosnkiem zowiemy / Niedospiałku/ Kokornaku/ Kminu/ ábo Anyżu polnego po gárśći. Kmin z hrubá przetłuc/ źiołá drobno pokráiáć/ y we trzech kwartách octu mocnego moczyć/ zálepiwszy ćiástem co nalepiey/ á potym w kotle vkropu przez cztery godźiny wárzyć. Tego przez cztery dni/ po dobrym trunku ćiepło / trzy godźiny przed obiádem / tákże przed wieczerzą / dáwáć pić. Doświádczone lekárstwo.

Trunek ránom wszelákim / ćiętym / szychowym / postrzelonym : Ostrożek wźiąć dwie gárśći / Stokroć cudnego y z kwiećiem / Bylice / Złotnignatu / Gruszczyczki / Prośiáney Włoći/ ábo Tránku / Mátki Bożey Dzwonkow sámych wierzchołkow po gárśći : Niedospiałku / Cyniowodu / ábo Orlikowego liśćia po puł gárśći/ ná to wszystko puł gárncá winá/ á wody gárniec wlać / zámázáć co nalepiey wierzch ćiástem/ y przez godźin cztery w koćieł vkropu wrzącego wstáwiwszy / wárzyć / á po trunku tego vżywáć.

Ránom / } Ták prostym / iáko náder
Wrzodom / } złym y szkodliwym / z przy
Sadzelom / } mioty ognistymi / sok z Ostrożek iest bárzo vżyteczny / leiąc go w nie / á potym plastruiąc.

Drudzy wárzą to źiele z kwiećiem w winie ábo w wodźie / á tym rány y bolączki zákáżone złe / y wygniłe wymywáią / pierwey niźli ie záwiną. Ták bywáią prędko do zgoienia przywiedźione.

Kurcz.

Kurcz leczy to źiele w pośćiel kłádźione drudzy ktorzy go w nogách miewáią kážą go sobie w obuw kłáść y podśćieláć. Jni kwiećie kłádą w oley/ ágdy śię wysmáży ná słońcu ábo w piecu po pieczywie chowáią / á tym członki pokurczone náćieráią.

Kolce/ wodká z Ostrożkow iest bárzo vżyteczna / z pięć/ ábo z sześć łyżek iey poránu y ná noc piiąc.

Dźiatkom máłym gryzawki y morzyská w żywotku vśmierza / dáiąc iey podczás łyżkę pić / podczás z pápinkiem ieść/ ábo iey do kászki przylewáiąc.

Kászel vśmierza ták w stárych iáko y w młodych / y w dźiatkách máluczkich / dáiąc ią pić.

Dźiateczkom máluchnym/ ktore moczu puſcżáć nie mogą/ tey wodki dáwáć pić dobrze.

Konfekt z kwiećia Oſtrożek á z Cukru.

Konfekt z kwiećia Oſtrożkow á z cukru/ bywa tym ſpoſobem iáko z Rożey czyniony.

Skutki.

Máluczkim dźiateczkom/ ná morzyſká y gryzawki w żywotku/ ieſt bárzo vżyteczny/ dáiąc im go ná raz ieść/ iáko laſkowy orzech.

Zgágę/ y w gárdle palenie gáśi/ biorąc tego konfektu ná raz iáko Sliwá Węgierzka ábo Káßtanowy orzech.

Aminek/ ábo Polſki Kmin/ Rozdźiał 18.

Ami, &
Ammi.
Ammium, &
Amium.

Ammey.
Ammeykraut.
Ammy.

AMinek/ ktory też Polſkim Kminem zowiemy/ pręt obli ma źielony/ podobny Kopru Włoſkiemu/ drobno gáłęziſty. Liśćia obdłużniego/ wąſkiego/ drobno wykráwánego/ máło nieiáko v Páſternáczká/ ábo Ptáßego gniazdá: Kwiátu drobnego/ białego. Wokołku/ ktory podobny ieſt Kopru ſwoyſkiemu. Naśienia dáleko drobnieyßego niżli Kmin/ ßároczarnego/ ſmáku oſtrego/ iáko Pieprz/ z nieiáką gorzkośćią pomießánego. Zapáchu wdźięcznego/ Lebiotczánego. Korzenia białego/ odnożyſtego/ y roſpierzchłego.

Mieyſce.

W Kráinách náßych Polſkich nie rozumiem/ áni wiem/ w ktorychby ogrodách był śiany/ dáleko mniey/ żeby ſam przez ſię miał gdźie rość/ gdyż kráiny ćiepłe/ y mieyſcá słoncu wyłożone/ á ktemu grunt y źiemię tłuſtą/ wypráwną bárzo lubi/ gdźie raz wśiany/ ták ſię rad rozmnaża/ że go potym záledwie wykorzenić może. We Włoſkich ſtro-

 nách ro-

nách rośćie / á zwłaszczá ná gorze Garganus. Rośćie tez w Arábiey / w Ægyptćie / około Alexándriey nawybornieyszy. Z kad tu do nászych Europskich stron bywa przywożony. W Niemieckich kráinách ćiepleyszych co rok w niektorych ogrodźiech śieią go / w Kśiężycu Márcu / ábo ná końcu Kwietniá.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wysusza w trzećim stopniu / máło nie przykońcu. Jest przyrodzenia przenikáiacego / rozgania / rospráwuie / rzedźi / zwarza / y trawi / do tego wychedáża. Ziele tez iego poki naśienia nie wyda tegoż iest przyrodzenia / ktorego naśienie / iednák mdleysze we wszystkim.

Moc y Skutki.

Kolcey morzysku. Mocz wywodźi.

Morzenie y gryźienie w żywoćie vśmierza / naśienie z winem słodkim piiac.

Moczu ćiezkiemu pusczániu / iest lekárstwem / z tymże go winem piiac.

Vsczkniełemu iádowitemu.

Vsczknionym od bestiy iádowitych.

Mieśiecżney choroby.

Mieśiaczna chorobe białogłowska wzbudza y wywodźi / z słodkim go winem piiac.

Do chlebá y stołowych potraw wchodźi.

Wchodźi to naśienie do chlebá y záprawowánia potraw / iáko do ryb / y mięsa / czyniac ie smáku przyiemnego / y bárzo vżyteczne / tym ktorzy vstáwicznie boleść w żołądku czuia. Tákże

w kiszkách dárćiu.

W kiszkách dárćiu y morzeniu.

Opuchłym.

O puchłym ták z wody / iáko z wietrzności.

Máćicznym boleśćiom.

Máćicy vstáwicznie boleiacey. Tym wszystkim ktorzy tákowe ćierpia niemocy / chleb z Aminkiem / tákże y potráwy sa bárzo vżyteczne.

Piersiom. Płucom. Sercu. Wątrobie. Sleźienie.

Piersi / Płucá / Serce / Watrobe / Sleźienie. } Naśienie Aminkowe rozgrzewa / y posiła / choroby ich leczy / y zámulenia otwiera.

Do máśći w chodźi. ćiáło przysczacych.

Wchodźi tez toż naśienie do máśći plastrow y do lekarstw ćiáłá przysczacych / y wyiadáiacych / iáko chrzasczow Włoskich zielonych / z ktorych lekárstwo czynia / y przez vstá dáia / iádu się ich sprzećiwiáiac / dla przepusczenia zástánowione° moczu.

Kolce.

Kolke y w trzewách dárćie odpadza.

Nyrkom zátkánym. Item.

Nyrki zátkáne otwiera y wychedaża / w winie naśienie to wárzac / á ráno y ná noc po trunku tego piiac. Toż czyni / po ćwierći łotá miáłko vtártego / z winem słodkim piiac.

Przećiw trućiznie. Swinieyszy.

Komuby w trunku Swinia wesz byłá zádána / tákże z winem go dáć pić dobrze.

Kolce.

Kolce y zárćiu okrutnemu w kiszkách / osobliwym iest lekárstwem / z Bobrowemi stroymi zárowno wźiawszy / y co namieley vtłukszy / z pitym miodem po puł łoćiu dáwáć pić ćiepło.

Fráncy.

Fráncowátym wielkim iest lekárstwem warząc to naśienie / tym sposobem iáko Chyne / y ták go tez vżywáiac.

Nyrkom. Ledźwiom.

Poł łotá tego naśienia / z winem słodkim pić / tym dobrze ktorzy w nyrkách / y w ledźwiách / zwłaszczá z źimnych flusow vstáwiczne bolcśći ćierpia / bo ie rozgrzewa.

Suchotom y płucom zránionym.

Suchoty właśne /

Płuc zránienie zá vstáwicznymi spadkámi / iest rátunkiem osobliwym / wźiawszy tego naśienia / Ptászey wyki / Pieprzu po puł łotá / korzenia Fiołkowego ćwierć łotá / puł łotá żywice Cyprystkiey / másłá świeżego dwánaśćie łotow / miodu przewárzonego / y odszymowánego ták wiele. Tego káżdy poránek vżywáć ná raz / iáko orzech Włoski / ábo Kásztanowy.

Gryzawkom po porodzeniu.

Położnicom / ktorym po porodzeniu boleśći / y morzysko / ábo gryzawki nie vstáły / wźiać Aminkowego naśienia Opichowego / Jmbiru / Kminu polnego / Pieprzu długiego po puł łotá / Kánaru Cukru / puł trzećiá łotá. Miáłko wszytko vtłukszy / po łyżce ábo po kwinćie tego ná raz z białym winem ćiepło pić dawáć.

Kászlu. Piersiom. Płucom.

Kászel z źimney przyczyny vśmierza.

Piersi. Płucá. } źimne rozgrzewa ná czczo / y ná noc go vżywáiac / we czwornasob miodu do niego wźiawszy / ná raz iáko Węgierska śliwá wielka.

Od páiaká pstrego vkaszony.

Vsczknionym od páiaká pstrego ábo gwiazdźistego [*Stelionem* Łáćinnicy názywáia / puł łotá dáć go z winem pić.

Naśieniu męskiemu płynacemu.

Náśienie przyrodzone męskie / bądź przez sen / co pospolićie *Pollutiones nocturnas* zowia / bądź we dnie dobrowolnie odchodzacemu y płynacemu co *Gonoream* zowia / iest lekárstwem. Wźiawszy náśienia Aminkowego / Kopru Włoskiego po sześći źiarn / Ruty troche / to káżdy poránek ze trzemi figámi suchymi dawáć ieść.

Pępka zbytnie pukłemu.

Pępku zbytnie wypukłemu osobliwym

iest lekár-

ieſt lekárſtwem. Aminek co naſubtelniey vtłukſzy / roſolem ábo łakiem go záczyniẃſzy na pepek miáſto plaſtrá ćiepło przywinąć.

Máćicy plugáwey.

Máćice wietrznośći pełne / tákże záplugáwiona wychedaża / od wſzelákich ſprośnych słozow / podkurzáiąc ſie nim / z Rozynkámi / ábo z żywicą z węgla. [*Taber.*]

Záśinialośći.

Záśiniáłe rázy / ná ktory mkolwiek miey ſcu rozgánia / to naśienie z miodem / y z Rozynkámi vtwierćieć / y plaſtrowáć.

Máćicy oziębłey. Mieśięcznego wzbudza.

Máćicą oziębłą rozgrzewa. Tákże

Mieśięczną záſtánawiona pániom / wzbudza / wárząc to żiele ze wſzytkim / z náćią z korzeniem / z kwiećiem / y z naśieniem / párę w otwor łoná przez leiek puſczáiąc.

Moſznom opuchłym.

Moſznom ſpuchłym / bądź z záſkorney wody / ábo z wietrznośći / ieſt rátunkiem / vczyniwſzy z naśienia iego / z białkámi plaſtr / y tym okłádáć / ták ſtárym / iáko y máłym dźiatkom.

Vśzkniony m od niedźwiadká. Item.

Od niedźwiatká vſczknionym / dáią go put łotá z Lniánym naśieniem w winie pić. (*Plin.*) Abo naśienie wárząc / nágrzewáć tą polewką ránę od niedźwiadká zádáną / y wymywáć. Prędko ábowiem zátym bol w niey vśmierza.

Kámieni. Biodr bolenia. Máćicy.

Ktore kámień gdźiekolwiek trapi.

Boleśćiom w biodrách. Tákże

Máćicy boleiącey / Aminkowe żiele wárzyć / y kąpánie po pás czynić / ábo nápárzenie workámi z niego vczynionymi / bywa rátunkiem.

Plodnemi czyni.

Niepłodne pánie / plodnymi czyni / właſnę Aminku Alexándryiſkiego / vżywáiąc / ták w potráwách / iáko z winem białym ſłodkim / ieno potrzebá pierwey lekárſtwy ćiáło przeczyśćić / á potym przez kilká dni porządnie poránu po ćwierći łotá tego vżywáć / ábo z polewką kápłonią / ábo z mieśna / iákąkolwiek / ábo iáko ſie powiedźiáło / z winem białym ſłodkim / y mocnym.

Item.

Też wſpołecznym obcowániu małżeńſkim będąc / woniáć go ma.

Opuſzeniu.

Opuchenie z wietrznośći w ćiele záwártych / rozgánia / z winem go tákże piiąc. [*Plin.*]

Oczom płynącym.

Oczom płynącym / ieſt lekárſtwem. [*Plin.*]

Vkąſzeniu od Báráżá węża.

Obrażonę od Báráżá węża / ktorego *Cerastē* Láćinnicy / y Grekowie zowią / to ieſt / węża iádowitego / ktory ma ná głowie rożki / dáiąc go put łotá z Mirrhą / á z winem pić / bywa lekárſtwem.

Nyrki / żyły wychedaża.

Zakały / ſzlamowátośći / y piáſczyſty muł z nyrek / y z pęchyrzá / moczem wywodźi. Tákże żyły z zátkánia y z zámulenia / otwieráiąc wychedáża / przerzeczonym go obyczáiem vżywáiąc.

Kámień.

Kámień w ledźwiách kruſzy / y moczem wywodźi / z ſzányżem go w winie białym piiąc.

Żołądkowi.

Żołądek / iáko y nyrki oźiębiony rozgrzewa / wilgotnośći niepotrzebne wychedaża trawiąc ie w nim.

Puchlinie.

Puchlinę moczem z ćiáłá wywodźi / piiąc z winem.

Gliſtom.

Gliſty morzy / y z żywotá wypadza / z miodem piiąc.

Chęć do iedzenia. Pierśiom flágmiſty. Zimnicy flágmiſtey y záſtárzáłym.

Chęć do iedzenia wzbudza.

Pierśi z flágmy wychedaża / przez wolne wychárkánie / naśienia z miodem vżyw áią.

Zimnice flágmiſte leczy. Tákże

Febry nie záſtárzáłe / naśienie iego z Ománem z Lebiotką y z białą Szántą wárząc / á te inche náczczo / y ná noc / po dobrym trunku ćiepło piiąc / leczy.

Z Czoſnaczkowym żielem Aminek vtłuczony / á ná rány od iádowitych beſtiy vſczkmone przykłádány / iad z nich wyćiąga / y rány goi. *Plat.*

Febrę czwartodniową leczy. *Plat.*

Ropą pluiącym / y chárkáiącym / naśienie z miodem ieſt vżyteczne. (*Aben: Meſu.*)

Bole z zimnych wilgotnośći pochodzące / nápárzáiąc nimi / vśmierza. Tenże

Brzydzenie y czczenie oddala.

Zmázy / y

Bláchy pſtre po ćiele wyćiera / z wilgotnośći złych / y zákáżenia krwie / z miodem vtárty / á zwłaſzcza przydawſzy go do innych lekárſtw / ábo do máśći temu przynależących.

Szkodźi.

Vżywáiącym go często / bądź przez vſtá / bądź mázánym zwierzchu / czyni ćiáło bláde / podczás żołte.

Aminek wtory y trzeći.

Są ieſzcze dwá ine Aminki: Pierwſzy korzenie miaſzzeyſze od pierwſzeº máiące y białe. Jednák wtory odnożek y gáłązek ma wiele. Liśćia długiego / á głęboko wykrawáneº / máło nie właſnie iáko liśćie Páſternaku. Pręt obły / żielony / y ćienſzy niżli v páſternaku / z wiela przyroſtych odnożek. Ná wierzchu rozg okołki roſpierzchłe ná ſtopkách / białymi kwiatkámi okwitáiące / iáko Gwiazdeczki. Po opádnie-

ná kwiátu / nástawa naśienie drobne / smáku ostrogorzkiego / włáśnie iáko Pieprz. Zapáchu wdźięcznego y przyiemnego / z kramnego Kminu / á z Kándiyskiey Lebiodtki pomieszanego. Ten Kminu białemu iest podobny: Ale y tegom ia v nas w Polszcze nie widźiał. w Háldebergu w ogrodźie Fálczgrofowym / y w Mechlinie baczyłem go. Rośćie y w inych roskoszniejszych ogrodách Niemieckich / ále śiany / nie zdobrey woli. Jednák raz w śiany nie wyginie ledáiáko / bo nie z korzenia / ále z wykruszonego náśienia wyrasta: Ziemie wypráwney y tłustey potrzebuie.

Trzeći rodzay Aminku / ma tákże korzenie miąższe y białe / ná máły pálec wzmiąż z trocha od nożek. Liśćia bárzo podobnego do Kminu polnego. pręt obły / gáłązkowáty: w wierzchu okołki z białymi kwiatkámi drobnemi / iáko y w wtorym. Naśieniu Pietrusczánemu podobnego / ále drobnieyszego / ostrogorzkiego smáku. Zapáchu Liebiotki Kándiyskiey. Ten tákże bywa śiany w kosztownieyszych ogrodźiech / ná wypráwney źiemi.

Rozsadek.

Białym Aminem názwány iest / iż / iáko Plinius pisze / naśienie iego dáleko bielsze niżli Kmin kramny / ktorego że w Aptekách naszych z rzadká tákowy vyźrzeć / ieno ćie mnoszáre / á Pietrusczánemu bárzo podobne: Przeto mie zda mi sie bydź prawdźiwe / gdyż y smáku tákowego w sobie nie ma / iáki mu Dioskorides przypisuie / áni zapáchu Liebiotczánego: z czego własność iego nawiecey sie ma pokázowáć. Dáleko mniey może bydź własny á istotny Aminek / naszym Polskim Koprem / ábo Kminem. Gdyż to naśienie z Alexándriey do Europy bywá przywiezione / y w ogrodách kráin ćiepłych / iáko we Włoszech / w Greciey / w Niderlándzkich Fráncuskich / w Hiszpáńskich stronách / y poniekad w Niemieckich rozmnożone. Sámo przez sie nigdźiey nie rosnac / ieno káżdego roku śiáne. A iż w Aptekách bárzo rzadko prawdźiwy Aminek widźieć / tedy pogotowiu w naszych stronách tákowy niepodobniey ználeść. Rychley ten / o ktorym záraz mowić bedźiemy.

Polski Aminek / pod Aminek / Rozdział 19.

Ammioselinum. Bubonium Hypocratis. Perpedium. Ammium adulterinum.

Ammeypetrelem.

Polski Kmin ábo Polski Aminek / korzenia białego / długie° / twárdo zdrzewniáłego / rosochátego y odnożyste° / miąszszośći y kształtu korzenia Swinieywsze / do lekárstwá nieużytecznego. Ná Wiosnę / z źiemie gdy z náśienia wynika / dwá listeczki spiczáste / własnie iáko Pietruszká puscza. Drugie ktore po nich nástawáia / bywáia szersze y mocnieysze / ná kształt liśćia młodego Hebdu / około kráiow zlekká zabkowáne. A gdy do swey wielkośći y doskonáłośći doyda / ostawáia sie podobne listeczkom Kucznorki ogrodney. Klącza obłego z wiela gáłązek. Ná tych iáko y ná sámey rozdze okołki szyrokie / z białymi kwiatkámi / iáko ná polnym Hányżu. Z tych w Sierpniu naśienie iáko v Pietruszki bywá / ieno tuminieysze troche. To w Wrześniu bywa zbieráne. Smáku gorzkiego / y troche przyostrzeyszego.

Mieyſce.

ROśćie rádo to źiołko przy przekopách: Rośćie y miedzy źiołmi ſámo przez ſie w ogrodách: wſzákże nie w káżdey źiemi ieſt poſpolite. Drugdźie vmyślnie bywa śiáne y ſláncowáne. W kráinách nászych ieſt poſpolite/ieno nie wſzyſtkim/á ſnadź z rzadká znáiome/wilgotność lubi.

Przyrodzenie.

Z Smáku iego gorzkiego / y miernie oſtrego / znáczy ſie bydź przyrodzenia rozgrzewáiącego / y wyſuſzáiącego we wtorym ſtopniu / á to tylko o ſámym iego naśieniu mamy/rozumieć. Bo źiele y korzen iego/ nie ſą żadnego do lekárſtwá vżytku.

Moc y Skutki.

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie/ naśienia ćwierć łotá miáłko vtártego z winem / ábo z pitym miodem pić dáiąc.

Nyrki/

Pęchyrz / y

Przechody moczu z mulu / z piáſku y z zákálow ſlágmiſtych / á hrubych / wyćiera y chędoży / przerzeczonym ſpoſobem naśienia tego vżywáiąc. V inych źiołopiſow / co o tym źielu piſano / właśnie nie temu / ále Aminkowi należy.

Rozſądek.

Źle y nieprzyſtoynie tego źiela náſzy przodkowie/ á ſnadź y pod źiśieyſzy czás ieſzcze/ miáſto Aminku właſnego / do lekarſtw vżywáią/ zá Aminek go máiąc/gdyż y kſztałtem / y przyrodzeniem/y ſkutkámi ſą od śiebie rożne.

O Koryándrze / Rozdźiał 20.

Coriandrum.
Corianon.

Coliander.
Coriánder
wántzendidl.

KOriánder/ ábo Kolendrá / pręt ma ćienki / krzewiſty / y gáłęziſty / wzwyż ná półtorá łokćiá. Liśćia przy ſpodku Márunkowego / ábo P. M. włoſkow czarnych / á ile gdy z ziemie wſchodźi / ábo też liśćiu Ruty polney. Ale ktore wyżßey po gáłązkách ma / te ſą mnieyße / rozdźielnieyße/ y drobnieyße. Kwiatki niewielkie ná obdłużnych ſtopkách / roſpierzchłe / białe: z ktorych potym iákoby w gronkách iákich: naśienie bywa náprzod źielone / potym w dośrzewániu żołtáwe/okrągłe/ liniyki ábo ſtrefy po ſobie máiąc. Naśienie gołe mocne / iákoby z łupin z iákich ſpoione / wewnątrz czcze. Pręt obły / krzywo ku gorze pochodzący / dwu łokietny / gáłązek od śiebie wiele puſczáiący. Bylina wßyſtká pluſkwámi śmierdźi / á zwłaſczá poki źielona. Naśienie iednák (czemu śie dźiwowáć) wdźięcznie pachniące. Korzeń krotki / twárdy / zdrewniáły / iáko Hányżowy / nie bárzo roſpierzchły/y odnożáſty.

Mieyſce y Czás.

W Ciepłych ſtronách / iáko we Włoßech ſam przez śie niegdźie rośćie bez śiania. Ale tu v nas w źimnieyßych kráinách/y w Niemcech bywa w ogrodźiech / y ná polách śiany. Jednák gdźie naśienie wypádnie/ ná Wioſnę rád odráſta. Ziemię lubi tłuſtą / ácz y ná iáłowey wſchodźi y rośćie / ále buyniey ná nawoźiegnoiem owczym / ábo koźim. Naśienie iego do śiania nie świeże / ále ſtáre przyſtoynieyße y lepße bywa/by tylko nie chrobáczliwe/á niezátęchłe. Lepßy też ten y zdrowßy bywa/ktory ná mieyſcách niebu y słońcu otworzyſtych rośćie/niźli w ćieniu. W ieśieni dośrzewa/ y bywa zbierány. A przez dwie lećie w ſwey właſney mocy może bydź chowány.

Przyrodzenie.

PJße Gálenus w oſmych kśięgách o ziołách / Koriánder z przećiwnych żywiołow mieć ſwe złożenie: y mowi: że nawięcey ma w ſobie iſtności gorzkiey/ktora pochodźi z częśći ſubtelnych źiemnych. Potym nie mniey też ma w ſobie wilgotności wodney/ktora ieſt letnia. Jednák ma przytym trochę ćirpkośći zátwierdzáiącey. To Gálenus ták o Koriándrze / á prawdźiwie. Dioſkorides zás piße być go chłodzącym/ z ktorym śie *Auicena*, *Ruffus*, *Archigenes*, y ini zgadzáią. Koriánder świeży/iáko Auicená piße w pierwßym ſtopniu rozgrzewa/y wyſußa. Zás Plateárius we wtorym piße go rozgrzewáć y wyſußáć. Ale ći nie ſą ſobie rożni: bo Serápion gdy piße w pierwßym ſtopniu / rozumieć mamy ná końcu w pierwßym. A to ták vczyni / iáko chce Pláteárius / we wtorym ſtopniu/to ieſt/nápoczątku wtore°. A myzás ták rozumiemy/porownuiąc te rożnice tych pomienionych piſárzow/iż naśienie Koriándrowe rozgrzewa/y wyſußa z nieiákim máłym zátwierdzeniem/iáko Gálenus piße. A rozgrzewánie iego śćiąga śie tylo do pierwße° ſtopniá: wyſußánie zás do wtorego. A źiele ſámo źielone / ma moc chłodzenia. Tu gdy zmianká w lekárſtwiech o Kolendrze będźie / záwße przyprawną rozumieć mamy / to ieſt / moczoną w winnym oććie.

Moc y Skutki.

Wßyſczy ſię ná to zgadzáią ſtárodawni y poślednieyßy lekárze/że gdźieby było zbytnie y częſte vżywánie tego źiela/ábo naśienie iego / ßkodę nie máłą w ćiele dźiáła/ábowiem ßalone y bezrozumne czyni. Jednák choćia ták iádowity ieſt/ przed

śie przychodźi máło nie do vſtáwicznego vżywánia / ták powßechnego / iáko lekárſkiego / co śie iáwnie baczyć może z vczonych y mądrych práktyk lekárſkich.

Ziele Koriándrowe iádowitße niżli iego naśienie.

Co też wiedźieć mamy / że źiele ſámo dáleko iádowitße ieſt / niżli naśienie. Acz y to ma w ſobie nieco iádu / ále ten ſnádnie od niego może być odięty przez winny ocet / mocząc go w nim przez noc y dźień / á potym vſußywßy w ćieniu / do potrzeb ták ſtołowych / y kuchennych / iáko y do Aptekárſkich chowáć. Zielá y korzenia iego nie vżywámy.

Do chlebá wchodźi.

Naśienie Koriándrowe / przerzeczonym obyczáiem przypráwne / kłádą do ćiáſtá z hrubą przetłuczone pieczenia chlebá / ktory chlebw niżey pomienionych chorobách / ieſt bárzo vżyteczny. Ale go po-

Przeſtrogá dla pſow.

tym pſom nie dáwáć ieść / boby śie záraz od niego powśćiekáli. *Taber.*

Mięſo ábo wieże od ſkázy dlugo záchowywa.

Mięſo / żeby śie czáſu letniego nie zásmrodźiło / á świeżo żeby śie záchowáło / przetłucz z hrubą to naśienie / y z octem dobrym zmießawßy / w to mięſo włożyć / nie tylko záchowa go bez ſkázy / ále y do iedzenia vżyteczne y ſmáczne vczyni. (*Varro.*)

Do ſolenia y wędzenia mięſá.

Do ſolenia / y Toż czyni to naśienie /
Do wędzenia / ná węgle ſypiąc / á tym dymem go podkadzáiąc / ſmáczne czyni mięſá. [*Plat.*] Koriánder ieſt bárzo vżyteczny z ſolą á nim z hrubą przetłuczonym. Tákże Iáłowcem przetrząſáne wárſtwą. Potym gdy w śię z tego wßytkieg zapách y ſmák / w łaku / przez nieiáki czás leżąc weźmie / záwieśić go w dymie do wędzenia. Ták będźie bárzo wdźięcznego ſmáku do iedze-

Item.

nia. Tákże ine mięſá może przypráwić / iáko wieprzowe / y ćielęce świeże z ſolą / á Koriándrem przetrząsßy / w beczołeczce zábić / y ná chłodźie poſtáwić / często ią przetaczáiąc / żeby śie łákiem oblewáło. Tákie mięſo może do roku chowáć / ktore zá naſmákowitßą źwierzynę vydźie.

Zawrotu głowy. Káduká.

Tym ktorzy zawrot głowy miewáią /
Pádáiącey chorobie y inym niedoſtátkom głownym z źimney przyczyny / y z wietrznośći źimnych / ieſt vżyteczny / do vżywánia / ták z grámatkámi / z polewkámi / z mięſem / y z inymi potráwámi. *Taber.*

Bolenia żołądká.

Też ktorzy żołądek boleſny z wietrznośći źimnych w nim záwártych máią. *Item* W potráwách vżywány.

Biegunkom. Plynieniu naśienia.

W biegunkách wßelákich w czerwonych
W plynieniu naśienia męzkiego.
W nocnym pokaláníu przez ſen / zá czym bywá gnienie y trawienie ćiáłá. *Item*

Czáſu powietrza morowe. Serce pośila.

Czáſu morowego powietrza / dobrze go ták w polewkách / iáko y w inych potráwách często vżywáć. Abowiem zárážone y zjádowiczone powietrze / od ſercá odbiia y ono pośila.

Vſtá żołądkowe zámyka.

Vſtá żołądkowe zámyka / y pośila Koriánder przypráwny / iákokolwiek vżywány po iedzeniu.

Rzygániu.

Odmiátowánie żołądká / y rzygánie kwáśne odpądza / naśienie Koriándru przypráwnego ℈iij. piiąc z winem. *Archigen.*

Páry do głowy pochodzące / tłumi. Pámięć pośila. Głowy boleniu. Sercu.

Páry z żołądká do głowy wſtępuiące ná doł tłumi / ſámego vżywáiąc / ábo cukier ná nim iedząc.
Pámięć pośila y vtwierdza /
W głowie bole vkłáda / z dymy doniey pochodzące / tłumi.

Serce dymámi y párámi złymi / z żołądká pochodzącymi / ábo z inych częśći ćiáłá / iáko / záplugáwioney máćice / z wątroby / etc. zárážone / pośila / po káżdym iedzeniu biorąc go po puł łyżki.

Smrodu z vſt.

Smrod z vſt pochodzący odpądza / á wdźięczny im zapách dáie.

Czáſu morowego powietrza.

Czáſu powietrza morowego / biorąc go po troße w vſtá / y żucháiąc / á połykáiąc / odgania záráze powietrza / y ták człowieká záchowuie. *Auice.*

Czoſnku zapách żeby od nie był czuć.

Czoſnku vżywáiącym żeby go od nich czuć nie było / Máſtykowáć / y żucháć go co nadłużey / á potym połykáć / odpądza cuchnienie z niego.

Głowy zawrotu białym pániom.

Zawrot głowy białymgłowom po záſtąpieniu dźiatkámi / ktorym bywa: Weźmi Koriándru przypráwnego dwá łoty / Pigw ſuchych pokráiánych połtorá łotá / Cynámonu przednie dobrego łot / naśienia Pſczelnikowego / ktory y miodunką / y Mátecznikiem zowiemy / ćwierć łotá korzenia Wężownikowego / czerwonych przypráwnych Korálow / kwiátu Mußkatowego po połćwierći łotá / Roże czerwoney / ziarnek Czerwcowych / po trzećiey częśći ćwierći łotá. ℈.j. Cukru białego miáłko vtártego / dźieśięć łotow: to co ná ſubtelniey vtłukßy z Cukrem zmießáć / y tego po káżdym iedzeniu białeygłowie po puł łyżki ná raz / ná chlebie w winie rozmoczonym ieść dáwáć. Ták abowiem y oná od zawrotu głowy będźie wolna / y płod w żywoćie czerſtwieyßy będźie.

Od páráliżu záchowywa.

Przećiwko páráliżowi / y wßelákim chorobom y bolom w głowie z przyczyny źimney: Wźiąć przypráwnego Koriándru łot / Imbieru białego / Cynámonu / Kubeb / ſkorek Pomáráńczowych / Gálgánu / kwiećia Rozmárynowego / Pieprzu długiego / korzenia Cynowodowego / ábo Orlikowego / krámnego Kminu / przez noc w occie moczonego y vſußonego : Dębianek / ábo żołędźiowych czáßek / kwiećia Bukwicowego / kwiećia Benedyktowego / y korzenia iego / naśienia z Rożey Polney / Szałwiey *Horminum* Łáćinnicy zowią / Korali czerwonych

po puł łotá / prochu ábo *species Diambræ* / kwiátu Muszkatowego / soku Lákrycyowego / Muszkatowego orzechá / Ziarnek ráyskich / Gwoździkow kramnych / Słoniowego zebu piłowánego / Sándalu czerwonego / po ćwierći łotá: Orlego ábo Ráyskiego drzewá / pułćwierći łotá: to wszystko co namieley vtłuc / y przesiać / á ze dwánaśćia łotow Cukru przedniego Kánaru zmieszáć. tego prochu káżdego dniá po łyżce vżywáć dwie godźinie przed obiádem / á dwie po wieczerzy. Ták sie możesz zá pomocą Bożą vstrzedz od náruszenia powietrza. *Taber.*

Głowy bolenie.

Bol w głowie z źimney przyczyny vśmierza: Wźiąwszy Koryándru przypráwnego puł łotá / Mátecznikú ábo Psczelniku / naśienia Bázyliowego / Gwoździkow kramnych po puł skrupułá / to iest / po szostey cześći ćwierći łotá: cukru Rożánego cztery łoty. To miáłko vtłuc / á po puł łyżki przy iedzeniu tego vżywáć / ná to nie piiąc.

Sen przywodźi.

Spánie prędko przywiedźie / y sen wdźięczny czyni / tenże sam miáłko vtłuczony / á dobra ćwierć łotá z słokową wodą źimną kłádąc sie spáć / pity. *Taber.*

Kwáśności w vśćiech.

Kwáśność w vśćiech ktorzy czuią / Koryánder przypráwiony / z wodą niechay piią. Tákże

Koleryczney niemocy.

Koleryczney niemocy / w ktorey

Biegunce koleryczney.

Biegunká żołta.

Womity żołćią vstáwiczne / y

Kolce.

Kolká ábo dárćie w trzewách máią / tenże Koryánder z wodą pić dobrze.

Żołądkowi źimnemu / boleiącemu / y nie trawiącemu.

Żołądkowi choremu / z źimney przyczyny. Wźiąć Koryándru przypráwnego pułtorá łotá / Cynámonu łot / Imbiru białego / Pieprzu czarnego y długiego Gálganu / Gwoździkow po pułtory ćwierći od łotá / naśienia Kopru Włoskiego / Hányżu / po trzy ćwierći łotá / Száfranu ćwierć łotá. To vtłukszy co namieley z ośmią łotow Cukru białego zmieszáć / y káżdego poránku náczczo po łyżce / ná grzance w winie zmaczáney vżywáć / pułtory godźiny przed obiádem / pułtory przed wieczerzą. To żołądek źimny rozgrzewa / słáby pośila / do trawienia sposobny czyni / y boleśći w nim vkłáda / wietrzności w nim rozgánia y trawi. Abo też ták.

Item.

Wźiąć tłuczonego Koryándru ćwierć łotá / y z Syropem z iábłek źiarnistych / á z Mietczánym / náczczo vżywáć. Bole w żołądku vkłáda / z żołći á z flágmy zniecone. *Taber.*

Pleurze. Kłoćiu w bokách.

Pleurze / y w bokách kłoćiu iest rátunkiem / wźiąwszy miáłko vtłuczonego ze cztery łoty / y ze dwunaśćie łotow miodu odwárzonego / y odszymowánego / vczynić lektwarz / ktorego trzy łyżeczki poránu náczczo y ná noc vżywáć. Prędkim ábowiem iest rátunkiem w tym przypadku.

Bolączkom w bokách pleurycznym.

Bolączce tákże / ten lektwarz / ktora czym w boku párćie y kłoćie srogie / iest lekárstwem / tymże go sposobem vżywáiąc:

Kolce.

Kolke y dárćie w trzewách vkłada / wźiąwszy go ćwierć łotá vtłuczonego / soli troche / winá ileby sie zdáło dosyć do rozstworzenia kwáśkowátego / w ktorymby Stal rozpalona / byłá gaszona / y to dáć ćiepło pić.

Glistom.

Też ten trunek glisty z żywotá wypędza. *Taber.*

Item. Glisty wypądza.

Tákże toż naśienie Koryándru przypráwne w wodźie wárzone / w ktoreyby pierwey Słonecznik był wárzony / piiąc náczczo y ná noc przed wieczerzą / á po wypićiu / chwile sie przechodźić. Glisty wygánia z ćiáłá. *Taber.*

Dźiećiom chrobaki wywodźi.

Dźiećiom máłym dáiąc go po ćwierći łotá / mniey ábo więcey według lat y wieku / z sokiem gránistego iábłká / morzy w nich glisty y wywodźi. Lekárstwo to do bránia iest przyiemne. Drudzy oliwy do tego przylewáią. Ini z iuchą go pod taż miárą dáwáią / z Rozynkow w słodkim winie wárzonych / ábo z Muszkátelą / toż też zámnażáć sie im broni. (*Plin.*)

Item. Item.

Też w polewkách y w inych pokármiech dáwáć go dźiećiom vżywáć dobrze / bo y morzy w nich chrobáctwo / y wywodźi / á zámnażáć sie im broni / ktemu snádniey go pożyią / gdyż y wdźięczny im iest / y łátwy ku pożywániu.

Mieśięczną pobudza.

Mieśięczną chorobę przyrodzoną zástánowioną pániom wzbudza / ćwierć dobra łotá z winem słodkim ábo z Muszkátelą vżywáiąc. *Taber.*

vpławom

Xenokrates dźiwną rzecz pisze / iż gdźieby vpławy białeygłowie przypádły / tedy gdźieby iedno źiarnko tego Koryándru wźiełá ábo wypiłá / przez ieden tylko dźień zástánawiáią sie / gdźieby dwie / przez dwá / gdy trzy / tedy przez trzy dni / y ták ileby ich wypiłá tylko też dni / od toku będźie wolna / ále połykáć go lepiey / y ták to długo czynić / áż státecznie vstána. Toż czyni piiąc go / ábo wezełkiem w łono puszczáiąc. (*Plin.*)

Item.

Czerwonce y inym biegunkom.

Biegunki zástánawia czerwoną zwłasczá: Wźiąć ze dwá łoty / miáłko vtłuczonego Koryándru / czerwonych Korálow tákże miáłko vtártych / puł łotá / konfektu Pigwowego prostego / Rożánego Cukru ábo Rożey w Cukrze przynamniey trzyletniey / po dwu łotu / do tego przydáć Syropu z Pigw / y vczynić Konfekt twárdo / ktorego ráno / ná czczo y

Item.

ná noc

ná noc vżywáć ták wiele ná raz/ iáko Włoſki orzech.

Czerwoncey biegunkom iż nym.

Toż czyni z wodą go piiąc/ (*Dioſ.*) Jeſcze potężniey/ gdźieby był przypieká ny/ ábo miálko vtárty/ á z ſyropem Pigwowym przerzeczonym ſpoſobem vżywány/ tákże czerwoną niemoc y ine biegunki záſtánawia. Oſobliwie te/ ktora z wątroby pochodźi.

Naśienie męſkie płynąc záſtánawia.

Naśienie męſkie przez ſen odchodzące záwśćiąga/ ſny o Wenuſowych ſpráwách odpądza/ piiąc go po łoćie ábo po trzy ćwierći lotá z wodą ſtokową z cukrowána. Przeto

Od żądze ćieleſney/ w czyſtośći záchowuie. Jad y trućizną wywodźi.

Tym ktorzy ſlub czyſtośći ćieleſney y powśćiągliwośći Pánu Bogu vczynili/ á ćieleſnośći ſie zbronić nie mogą/ tego trunku dobrze vżywáć. *Taber.*

Ktorymbby iad y trućizná pod zfałßowánym Bobrowym ſtroiem była zádána/ po doſtátecznym wykrtußeniu/ nie máß nic lepßego iáko przyprawny Koryánder dobrze przyprażony y miálko vtárty/ puł lotá co narychley być może ná raz vżywány.

Pokrzykiem ztrutym.

Przećiw iádu y trućiznie Pokrzykowey/ naśienie Koryándrowe z Poleiem co namieley vtárte/ á zimną wodą po doſtátecznym wykrtußeniu pite/ ieſt lekárſtwem pewnym.

Feb: tertianie.

Piſzą/ że Febrę Trzećiaczkę leczy/ gdyby go trzy źiárná połknął przed przyśćiem Febry. A drudzy każą tego dniá ktorego ma przypáść/ przed wſchodem ſłońcá trzy źiarnká Koryándru z miękkim iáiem wypić. *Plin.*

Item.

Item.

Toż też (powiádáią) czyni źielony Koryánder/ z naćią przed wſchodem ſłońcá rwány/ á pod głowną poduſzkę choremu podłożony/ żeby on o tym niewiedźiał. Ale to Pliniuſowe zabobony. Tego zrázu nie każą czynić/ ążby pierwey raz trzy ábo cztery była. *Macer.*

Naśienie przyrodzone męſkie mnoży.

Naśienie przyrodzone mnoży/ piiąc go z iuchą Rozynkową w winie ſłodkim wárzonych/ ábo z Mußkátelą/ ábo z Báſtártem po ćwierći lotá.

Łoná. Moßen y Jądr oćiekłośći y z przymiotem.

Ná oćieczenie y ſpuchnienie łoná toż pić dobrze. Tákże z miodem/ á z Rozynkámi plaſtrowány letnio. *Macer.*

Moßná y iądrá męſkie opuchłe/ y z przymiotem ogniſtym/ przykłádáiąc leczy

Krwią pluiącym

Krwią chárkáiącym ábo pluiącym. Womitom krwáwym ieſt rátunkiem dáiąc go po puł lotá miálko vtłuczonego ze trzemi ábo zcteremi łyżkámi ſoku świeżego Bábczánego/ ieno potrzebá Koryánder pierwey dobrze przypiec. *Aben meſ.*

Sátyryiſkiey niemocy.

Sátyryiſkiey chorobie/ to ieſt/ kiedy męſki członek wſtydliwy/ nád przyrodzenie ſie wznośi/ y náder ſie ćiągnie (*Priapiſmum* ábo *Satiriaſim* Łáćinnicy zowią) naśienie Koriándrowe wielkim rátunkiem bywa/ mocząc go przez noc w wodźie: potym vſußyć y miálko vtrzeć á ocukrowawßy dáć pić. *Alchanzy.*

Nie płodne czyni.

Bez cukru vżywány/ czyni nie płodność w oboiey płći. *Raſ.*

Koryánder ták długo pokarm w żołądku zátrzymawa/ áż ſie doſtátecznie zwárzy y ſtrawi *Sim. Sethi.*

Szumy w vßách.

Szumy/ y dźwięki rozmáite w vßách vćißa/ w cukrze ábo w polewkách vżywáiąc przyprawnego/ nád ktoremi też vßy náparząć y leykiem z nich párę do nich puſzcząć. Tákże w chlebie y w innych potráwách vżywáiąc go.

Oczy od zaßćia/ odetchy od ſápki. Zęby od bolu. Języczek od zápalenia. Od żáby. Od ſlinogorzá. Chęć do iedzenia czyni.

Oczy od zaßćia páwłoką záchowuie

Odetchy od ſápki y rymy/ wolne czyni.

Zęby od boleśći záchowywa.

Języczek od oćiekłośći y zápalenia.

Gárdło od żáby y Slinogorzu.

Chęć do iedzenia zbudza iákimkolwiek ſpoſobem vżywany/ w chlebie/ w potráwách/ w polewkách.

Od piiáńſtwá broni.

Tymże ſpoſobem vżywány/ ná cukrze od piiáńſtwá záchowywa. *Abugerig.*

Piiánym vżyteczny.

Z piiáńſtwá dymy y páry do głowy wſtępuiące roſpądza y tłumi/ ná cukrze ábo w polewce iákieykolwiek vżywány.

Ciemiączká dźiećinnego zápalenia.

Zápaleniu ćiemiączká dźiećinnego/ ſok z świeżego źiela Koryandrowego z Rożánym oleykiem/ ieſt rátunkiem námázuiąc/ ábo lnianki w tym mączáiąc/ á przykłádáiąc.

Vßu zápaleniu z boleśći.

Vßu bolenie vkłáda/ ſok tenże ze świeżego źiela Koriándrowego/ z mlekiem białogłowſkim. Tákże zápalenie z boleśćią vśmierza/ puſzczáiąc go w nie. Abo vtłuc świeży Koriánder winem roztworzyć/ y wyżąć/ á wełnę w tym obmáczawßy/ kropkę ábo trzy tego ſoku w nię puśćiwßy to wełną zátkáć. *Taber.*

Item.

W vßách záległemu chrobáctwu.

W vßách chrobáctwo morzy záległe/ tenże ſok z świeżego źiela z octem zmießány/ á w vßy puſzczány.

W vßy wody nálane

W vßy gdźieby ſie wody nálálo/ żeby ſtąd boleść byłá niemáła/ tedy tego ſoku ſámego w nie puśćić trochę/ ieſt w tey mierze pewnym lekárſtwem.

Oczom bolącym y zápalonym.

Oczom bárzo boleiącym/ y zápalonym/ tenże ſok ze świeżego źiela z białogłowſkim mlekiem/ ieſt rátunkiem niemáłym puſzczáiąc go w nie/ á chuſteczkę chędogą mączáiąc/ ná nie przykłádáiąc. *Taber.*

Mieſu dźikiemu w oczách nároſłemu

Mięſo dźikie w oczách nároſłe/ trawi tenże ſok klárykowány/ á w nie puſzczány Abo naśienie iego co naſubtelniey vtrzeć y przez kitaykę prześiać/ á tym záſypowáć.

Toż czyni

Toż czyni.

Oczom zápuchłym. Oczom zápuchłym ziele świeże Koriándrowe vtłuc, á z białogłowskim mlekiem ná nie przykłádáć.

Oczom ćiemnym. Zołtośći oczy odgániá. Toż plastrowánie, ćiemność oczu odpadza. *Taber.*

Zołtość z oczu spadza, sok świeżo wytłoczony, z świeżego Koriándrowego ziela, y klaryfikowány, ktorego ze cztery łyżki wziąwszy, przydáć mu dobrą łyżkę octu winnego mocnego, y tym oczy pomázywáć, ábo wymywáć.

Wilgotnym vśćiom. Vśćá vstáwicznie wilgotnośćią płynące, prochem naśienia Koriándroweg z winem zmieszawszy, że będźie iáko máść, ieżyk często tym náćieráć. Abowiem ták vśćá wysusza z zbytniey wilgotnośći wodnistey.

Bláchom y liszáiom ná twarzy y ná ćiele. Plámy ábo y liszáie ná twarzy łupiące czerwone goi, y spadza, wziąwszy tego ziela soku, Bleyweisu, ábo ołowiáney bieli, srebrney gleyty, octu winnego, á Rożánego oleiu: z tego wszystkiego máść vczyniwszy, tym náćieráć. Toż też przymiotom ognistym, bywa rátunkiem.

Zmázom zielonáwym ná twarzy. Zmázy zielonáwe ná twarzy, y wszelákie inne śćiera: z tego ziela świeżego, sokiem często ie náćieráiąc.

Slinogorzowi. Wrzod w gárdle, ktory ślinogorzem zowią goi, płocząc y gárgáryzm często czyniąc, z tego ziela świeżego soku klárifikowáneg, przydawszy do nieg czwartą część octu, y syropu, ktory zowiemy *Syropum acetosum cum radicibus.*

Pierśiom białogłowskim nábrzmiáłym z przymiotem ognistym. Pierśiom białogłowskim nábrzmiáłym z przymiotem ognistym: sok świeżo wyżęty z tegoż ziela, á z Rożánym oleykiem zmieszány, chusty ábo pláty w tym maczáiąc, ná nie przykłádáć.

Roży piekielney. A iż ma moc chłodzenia to ziele: przeto z ośrzodka chlebá, ábo z mąką ięczmienną vtárte á plastrowáne, piekielną rożą spadza. *Dios.*

Liszáiom złym y ćiáło psuiącym. Liszáie złe ćiáło psuiące, y z mieyscá ná mieysce pomykáiące się. *(Herpetes* zowią Łáćinnicy, y Grekowie) leczy, tymże sposobem plastrowáne.

Krostom czerwonym bolącym ná twarzy. Krosty ná twarzy ábo y indźie ná ćiele krwie pełne y boleiące (*Epinictidas* Grekowie zowią) toż plastrowánie spadza. Abo iáko się wyższey trochę przypomniáło o pśiroćinách y liszáiách ná twarzy, máśćią námázowáć, ábo sámym sokiem.

Wrzodom ognistym. Wrzody ogniste Kárbunkułámi názywáne: z miodem, á z Rozynkámi plastrowáne, otwiera, y goi.

Dymienicom. Zołzom. Gruczołom z przymiotem. Dymienice, Zołzy, } *Panos* Łáćinnicy zowią

Gruczoły twárde zásczerzone, z Bobową mąką, á z miodem plástruiąc, rospadza [*Dios.*] Abo też z miodem, á z Rozynkámi plastr czyniąc. *Plin.*

Sinym Toż też wrzody, ábo gruczoły zá vszy, má, pod gárdłem, ná szyi, pod pachámi, ná Dymionách rospadza. *Marcial. Dios.*

Wrzodom. Zołzom ná szyi. pod pachámi. Ná dymienicach. Krwi z nosá. Krew zbytnia z nosá płynąca zástánawia: naśienie Koriándrowe przyprawne, vtłukszy z sokiem szyrokiey Babki zmieszáć, y nozdrzá tym námázowáć. *Tabern.* Też tym sámym prochem w nos go dmuchaiąc, zástánawia się.

Krwi z rán. Krew z ran z bytnie płynącą, tákże ten proch zástánawia, ráne nim zásypuiąc. *Aben. Mesua.*

Nábrzmieniu y nápuchnieniu z przymiotem ognistym. Nábrzmiáłośći y nápuchnienia káżde z przymiotem ognistym. Tákże Rożey piekielney iest wielkiem rátunkiem: sok świeżo wygnieciony z Koriándru, z sokiem z Łoczygi, y z Bábki szyrokiey, á z białkiem iáiowym, y z oleykiem Rożánym, chusty y pláty maczáiąc w tym, á przykłádáiąc. Toż czyni sam tego ziela sok z octem winnym zmieszány. [*Taber.*]

Item. Mosznom y iádrom mężkim opuchłym, proch naśienia Kolendry, miodem á oleiem Rożánym záczyniony y plastrowány, iest rátunkiem.

Też nábrzmiáłośći wszelákie z boleśćiámi gdźiekolwiek będące vkłada, tenże Koriánder z młodym máslem plastrowány.

Blizny ná goleniách sprośne, z rázow ábo stłuczenia tráći: z octem naśienie Kolendry plastrowáne.

Podágrze iest z gorącey przyczyny rátunkiem: wziąwszy go dwie cześći, Ruty, Cwikły, mąki ięczmienney, po połowicy, względem Kolendry, tákże y soli: to vtłuc y w winie poślednim, ábo w lorze do zgęszczenia plastru warzyć, do teg kilká łyżek oleyku Rumienkowe° przylać, y tym plastrowáć nogi chore co náćiepley. *Tab.*

Koniowi gdźieby krew nosem się puśćiłá: co bárzoby mu rzecz szkodliwa byłá, tedy mu tylko w nozdrzá z świeżego ziela Koriándrowego soku nálać, záraz mu stánie. [*Tabern.*]

Pluskwom. Pchłom. Pluskwy wytrácá, y Pchły tákże, kłádąc ziele iego pod pośćiel: Abo rádniey wárząc go w oććie zamorskiey Cebule, y tym gmách polewáć. Też w wodźie go wárząc, á tym w komorze polewáć: ábo tymże zielem, y tąż wodą w łożnicy kropiąc, pchły wygladza. Tákże y wszy.

Wszy wytráca. Item. Abo wziąć ziela Kolendrowego dwie cześći liśćia Bzowego, Piołynu po rowney cześći: to w wodźie wárzyć, á páwiment w łożnicy polewáć: pchły wytráca.

Wszy. Gnidy w vbierzech tráći. Wszy, y Gnidy morzy, pokrapiáiąc tą wodą koszule, suknie, y iny vbior: á potym záraz zmiáć ie dobrze.

Tákże wszy w głowie tráći, naśienie

Kolendry

W głowie wßy wyglądza y w vbiorách. Mędowe: ſki w brodźie / pod páchámi, w łonie tráci.
W vbiorách tákże ſnádny y predki tożyczy gyni

Kolendry ſurowe / nie przypráwne / w oćcie wárzone / ábo długo w ługu párzone / tym głowe przemywáiac. Tákże też ine częśći ćiáłá / w ktorychby ſie wßy zálagły / tą wodą ábo ługiem przemywáć / iáko brodę / podpáße / łono. Tymże ſpoſobem koßule / y ine vbiory / w ktorychby to plugáſtwo było / maczáć ábo pokrápiáć / y dobrze miáć / wygubia / y pchły / y wßy.

Rodzenie dźiatek pániom ſnadne / y predkie czyni: źiarn Koryándru iedenaśćie / ábo trzynaśćie w chędogiey chuſteczce / v ſámego otworu łoná / ábo forcki / ná lewey nodze vwiązáć. A to ma vczynić pánná / bądź męzczyńſkiey / ábo białogłowſkiey płći / by ieno práwa / á niepokalána dźiewicá byłá / záraz porodźi. Ale iáko ſkoro náświát dźiećie Pan Bog da / ták predko to odwiązáć: Boby ſnadź y kißki / y máćice wyćiagnęło z białeygłowy. *Apul.*

Od rozumu odchodzącym.

Tym ktorym ſie głowá káźi / y od rozumu od chodzą / á zgołá ßáleią / ile w goraczkách / y z inych przyczyn goracych / gdźie błonki mozg okrywáiace / názbyt ſą rozgrzane: naśienie Kolendry ieſt rátunkiem / wziąwßy miáłko vtłuczonego funt / y rozdźielić go ná trzy częśći rowne / á z iedney częśći plaſtr vczynić z iáycy / głowę gládko ogoliwßy / wßyſtkę obłożyć / od godźiny do godźiny ták niechawßy / ieſli vſchnie znák dobry / że przydźie do pierwßego bacżenia / y rozumu / y oteyże godźinie ziąć go á głowę wodą / ábo ługiem przemyć / ktoremiby długo moczone były te źiołá / Benedykt ogrodny / Rumien / Koßyſczko / Kopr Włoſki / y Zwonki P. Máryey: A tym letnio przemywßy / z drugiey częśći plaſtr z iáycy / to ieſt z żołtkámi / y z białkámi vczynić / y tákże obłożyć / od godźiny do godźiny / potym przerzeczonym ługiem przemyć: y trzećikroć tákże vczynić / ieſliże nie będą plaſtry vſycháły / ále wilgotne będą / znák że vmrze / ábo wiec w tym ßaleńſtwie zoſtánie.

Oliwie záguiłey.

Oliwa gdyby ſie nákáźiłá y zágniłá: wźiąć garść źiela Kolendrowego / y záwieśićie w niey / nápráwi ſie / y ku ſwey dobroći przydźie.

Piwo żeby długo trwáiace było y wdźięczne.

Piwo żeby ſie mogło przez długi czás w ſwey dobroći y ſmáku záchowáć: naśienie Koryándru przypráwne w oćcie w browárze z chmielem warz. Ták piwo y ſmáczne / y długo trwáiace będźie. Jeno ſtrzedz żeby nie ſurowy bez przypráwy był Koryánder. *Taber.*

Szkodźi

Ziele ſámo Koriándrowe / ieſt dáleko iádowitße y ßkodliwße / niżli naśienie: przeto źiela w żadnym lekárſtwie przez vſtá nie vżywamy / áni ſtárzy vżywáli. Ták że y naśienia iego ſurowego bez przypráwy / y odięćia od niego iádu. Abowiem gdźieby zbytnie było vżywáne / czyni w głowie zámießánie / y od rozumu odeßćie.

Zámießánie w głowie czyni y od rozumu odeßćie. Niemotę czyni y mowę odeymuie. Smierć przywodźi

Tákże ſok z źiela wyżęty Kolendrowego / á pity: niemotę / á vtrácenie mowy przywodźi / y w ßaleńſtwo w práwuie. A iáko pißą / iż ktoby / puł łotá ſoku Koryándrowego wypił / zábiia do śmierći. (*Ex libris Venenorum.*)

Abige. Arab pißę: iż źiele Koriánder źiołom przyłączony / ieſt źielem: to ieſt / nie ieſt ßkodliwy. Ale do iádowitych przymießány / ieſt iádem / iáko y liśćie / nać / naśienie chmielikowe / ktory *Pſylium* Łáćinnicy zowią: Tákże Wroble proſo / y ine / ktore będąc ſurowe Koriándrowi w ſkutkách ſą podobne.

Cukier ná Koriándrze.

Confectio Coriandri

Cukier ná przypráwnym Koriándrze / Cukiernicy dwoiáki czynią: Jeden ktory wiele ná ſobie Cukru ma: á ten poſpolićie do bánkietow / y ßláftrunkow bywa vżywány. Drugi bárzo ćienko máiacy Cukier ná ſobie / á zowią go *Coriandrum prima tunica.* Tego do lekárſkich potrzeb vżywáią. Ten

Serce. Głowę. Mozg. Pámięć.

Serce / } posila iedząc go.
Głowę / }
Mozg / }
Pámięć / }

Zawrot głowy.

Zawrot głowy odpądza / po puł łyżki go biorąc po iedzeniu oboim.

Przećiwko páráliżu:

Ktorzy ſie ßláku y powietrzem nárußenia obawiáią: ći przed iedzeniem náczczo máią go vżywáć: iednák po obiedźie / y po wieczerzy też trochę.

Smrod z vſt oddala á zapach wdźięczny dáie.

Zapách cudny z vſt podáie / cuchnienie z nich oddaláiąc.

Zołądek posila.

Zołądek posila / y do trawienia ſpoſobnem czyni.

Apetyt czyni.

Chęć do iedzenia czyni / po goraczkách

Krtußenia.

Krtußenie odpądza.

Brzemiennym.

Brzemiennym pániom záchcewánia rzeczy do iedzenia nieſpoſobnych odeymuie.

Przećiw pijáńſtwu. Sen przywodźi.

Pijáńſtwu ſię ſprzećiwia.

Sen przywodźi.

Zołądká boleniu.

Bolenie żołądká z wiátrow vkłáda.

Ządze ćieleſne tłumi.

Ćieleſna żądzą do wßeteczności / y nieczyſtości oddala.

Vſtá bárzo wilgotne wyſußa.

Zbytnią wilgotność w vśćiech odeymuie / to ieſt gdy komu ślny wodniſte z vſt płyną.

Przy zdrowiu záchowuie.

Zdrowie dobre w cále záchowywa / vżywáiąc go / ták przed iedzeniem / iáko po iedzeniu.

Vſtá żołądkowe zámyka. páromb roni z niego do głowy.

Vſtá żołądkowe záwiera / y trawienie w nim czyni / puł łyżki po iedzeniu záwße go vżywáiąc / záczym y dymom do głowy pochodźić broni.

Mulsa Coriandrata.

Miod pity z Koriándrem.

Zálecáią bárzo ten miod do picia z Koryándrem czyniony / *Nicolaus Myrepsius*, y *Marcellus Empiricus*. Ale iáko go czynić / żaden nieopisał. Ten ták wárzyć może: ná śienia przypráwnego wźiąć ile kto chce / y wárzyć chwilę dobrą w wodźie / potym przecedźiwszy do ośmiu częśći wody / wźiąć miodu przepuszczánego część iedne / y do połowice wárzyć pilnie zszymuiąc / potym przecedźić / y do potrzeby chowáć.

Pleurze. Ten miod pilnie przerzeczeni lekárze zálecáią w pleurach.

Aqua de coctionis Coriandri.

Wodká z Koriándru wárzonego.

Czynią chorym trunek z Koriándru w wodźie wárzonego: wdźięczny do vżywánia: biorąc naśienia iego przypráwnego łot / y w wody pułgárncá wárzą / w flászy zászrobowáney w kotle vkropu / przez cztery godźiny. A gdy sámo przez się ochłodnie / przecedzáią / y w piwnicy ná chłodźie chowáią. Drudzy przydáią Rozynkow / inszy Cukru / według vpodobánia káżdego.

W biegunkách koleryczných y w womitách. W biegunkách w káżdych / táki trunek potrzebny bywa. Tákże

W biegunkách koleryczných.

Krtuszeniu y womitom kolerycznym.

w boleniu głowy. W boleniu głowy w kolerycznym / z rozpaleniem / y w inych chorobách / w ktorych zábrániáią winá vżywáć.

Siłom osłábiáiącym y mdłym. Tákże w osłábiáiących śiłách / y we mdłośći / miásto wodki Cynámonowey pić ią może / á zwłasczá vbodzy / ktorzy ná Cynámon nie przemogą.

Aqua herbae coriandri, stillatitia.

Wodká z źiela Kolendrowego wyćiągniona.

Tey wodki z źiela Koriándrowego / acz przez vstá nie vżywámy dla iey szkodliwego iádu / iednák do lekárstw zwierzchnych bywa potrzebna: á też náći á kwiećia wypaláią / gdy ná nawiętsze kwitnie z *Balneum maris*.

Oczem ktore máią w sobie bol tárgáiący. Tá wodká vżyteczna / iest tárgáiącemu bolu w oku / pusczáiąc iey po kilku kropl w nie często / iescze to potężniey vczyni / gdźie się białogłowskiego mleká trochę do tego przyleie. Też chedogą chusteczkę w tym maczáć / á ná oczy przykłádáć dobrze. *Taber.*

Wodká z naśienia Kolendrowego palona.

Wodká z naśienia Koriándru przypráwnego / bárzo vżyteczna / tym sposobem bywa paloná: Biorą naśienia przypráwnego szesnaśćie łotow / á przetłukszy go z gruba / puł gárncá wody studzienney ná to nálać / żeby przez cztery á dwádźieśćiá godźin *in Balneo maris* mokneło / dobrze nákrywszy naczynie: potym w śklánym Alembiku w piasku / przy wolnym ogniu distylowáć. Ták bedźie z Koriándru wodká bárzo kosztowna / y w dźięcz nie pachnąca / zwłascza wyżonowawszy ią ná słońcu.

opuszenia y wietrzności. Wietrzności y opuszenia rospądza / piiąc iey ze dwie łyżce / z inemi wodkámi do tego przynależącemi. *Abige.*

Krwie zápalenia koleryczney. Krwie y koleryzápaleniu / z czego pospolićie piekielna rożá bywa gási / tákże iey z wodkámi vżywáiąc chłodzącemi. Tenże

Nápuchnienia y nábrzmiáłośći nie gwałtowney. Nábrzmiáłośći y nápuchnienia lekkie / á nie gwałtowne / z przymiotámi ognistymi rospądza / chustę w niey maczáiąc / y ná nie kłádąc. (Tenże. *Abige.*)

Serce posila głowę. Serce / Głowe / posila z inemi wodkámi przysłoynymi przykłádáiąc. *Tabr.*

Rozsądek.

Dioscor: Jest niemáła rożnicá / miedzy Galenem / Dioscoridem / y Awicenną / o przyrodzeniu y złożeniu z żywiołow Kolendry. Dioscorides pisze / że zgołá iest zimnego przyrodzenia. Y przeto zákázuie częstego á zbytniego iey vżywánia / że swym źiębieniim / mozg / y żyły pie te / ábo suche oźiębiáiąc / nie tylko w zdumienie ábo zápomnienie człowieká przywodźi / *Galenus.* ále mu y mowę odeymuie y rozum / náwet żywotá go pozbáwia. Temu / Gálenus mocnie odpiera / y sámymi słowy Dioscoridesowymi zbiia / twierdząc sprzećiwnego bydź przyrodzenia: Przeto / iż z przećiwnych żywiołow iest złożony / Nie máło w sobie máiąc przyrodzenia rozgrzewáiącego / dla gorzkośći ktora ma w sobie / co się też y z słow Dioscorydowych iáśnie znáczy / gdy pisze: że Koryánder z mąką bobową / gruczoły y twárdośći rozwodźi / czegoby żadnym sposobem vczynić nie mogł / by tylo był sámego przyrodzenia *Auicenna.* źimnego. Bo do tákowych gruczołow rospędzenia / nie chłodzenia / ále rozgrzewánia potrzebá. Zás Awicenná zbiia Galenowe rácią / ále máło potężnie / gdźie ták mowi. Zgołá Galenus chce mieć Koryánder rozgrzewáiący / áno [powiáda] ma tylko coś w sobie trochę ćiepłego. Ale Galenus toż też niemal pisze. Bo nie rzekłby był / że z przećiwnych żywiołow iest złożony / áleby był powiedźiał zgołá z ćiepłego. Nie spiera się Galenus o to / żeby chłodzącego w sobie nie miał. Ale nie ták / iáko Dioscorides / ktory go zgołá chłodzącym czyni / odeymuiąc mu nieiáką subtelność rozgrzewánia. Nie ma się tedy Awicenná / przećiw Galenowi o co zurzyć / pilnie weyrzawszy w sentencyą iego. Y owszem

go. Owßem więceyby miał w tey mierze Hippocratem ganić / ktory w ſwych kśięgach o Dyećie/ piße go bydź zgoła ciepłego przyrodzenia/ á przedśię choćiaż rozgrzewa / ſpánie przywodźi / co ſię zda przećiwko rozumowi mowię. Gdyż ſpánie przychodźi z chłodzenia y z odwilżenia / nie z rozgrzewánia. Ale gdy pilniey / głebiey / y oſtrzey w tych Doktorow Sententie weyźrzymy / obaczymy / nic nie być bez przyczyny od nich powiedźiano. Abowiem co Dyoſcorides w tỹ rozdźiale piße/ Kolendra bydź przyrodzenia źimnego/ nie ták źimne° iednák rozumie/ żeby nic w ſobie rozgrzewáiaceğ nie miáłá/ co ſię z tych słow ieğ pokázuie/ ktore mu ſamże Dyoſcorydes przypiſuie. Ale gdźieby go kto bez miáry/ y czeſto vżywał/ zwłaſczá ſurowego/ y świeżego/ bydź bez znáczney ßkody nie może. Abowiem baczenie y rozum odeymuie. Niemość / y mowy vtrácenie czyni: náwet y śmierć przywodźi. O czym ſię też wyżßey powiedźiáło / bo coś ma z przyrodzenia ſkrytego iádu / ktorego ſpráwa to czyni. Jednák ſię temu zbytnie dźiwowáć nie mamy; bo ieſliżeby go kto czeſto y zbytnie vżywał / to źle w ludzkim ćiele czyni. Gdyż y wino ſámo bedac przez ſię dobre / zdrowe / á do vżywánia powßechnego przychodzace / ieśli go kto nád miáre zbytnie y czeſto vżywa / boleśći ćiężkie / y niemocy rozmáite / iáko goraczki śmiertelne / Párálиże / ßláki / Appoplexie / ábo śmierći nagłe / y wiele inych chorob niebeſpiecznych przywodźi. Záś miernie vżywáne / opuśćiwßy wiele inych rozmáieych vżytkow / ktore ludzkiemu ćiáłu czyni / nieczyſtość y plugáſtwá z niego wyrzuca / Serce posila y vweſela / rozum oſtrzy / duchy ożywiáiace oczerſtwia / y polerute: beſpiecznośći y śił dodawa / y wiele inego dobrego w ćiele ſpráwuie. Tym ſpoſobem o Koryándrze mamy rozumieć / nie żeby miał zdrowiu ludzkiemu ßkodźić / ále rádniey rátunkiem wielkim w rozmáitych przypadkách / zwłaſczá przypráwiony / bywa. A co Hippokrates w pomienionych kśięgách o Dyećie piße / bydź go rozgrzewáiaceğ przyrodzenia / y ſen ábo ſpánie przywodźi / to czyni z właſności od przyrodzenia iemu dáney / co y wiele inych rzeczy iemu podobnych / toż czyni / iáko wßytkie Roſacowie / iáko Wierzbá Włoſka / iáko oleiek / ábo máść z Styráxu w Syryey robiona / ktore bedac gorace / rozćieńczáia / rozbieráia / wßákoż iednák ſen czynia y ſpánie przywodza; á czynia to nie ſwym rozgrzewánim / ále pobudzániem páry / y dymow obfićie do głowy biiacych. Toż o Koryándrze rozumieć mamy: że nie ta ćiepło ta / ktora mu Hippokrates / y Galenus / przypiſuia / ále porußeniem pár wilgotnych w żoładku / ktore do głowy pochodza / y ták ſpánie czynia. A tym więcey / iáko Hyppokrates piße / gdy go kto záraz po iedzeniu vżywa.

V nas w tych źimnych kráiách / ácz nie ieſt ták nie beſpieczny y iádowity / do vżywánia / iáko w ſtronách goracych / iednák iż ma przedśię coś w ſobie / czym głowie ßkodźić może / á ile źielony / ábo ſurowy / zbytnie vżywány / iáko niektore niewiáſty niebácznie czynia. Potrzebá wiedźieć / iáko ten iad / y ßkode odniego odegnáć: co bedźie / gdy źiárno iego práwie dojrzáłe y ſuche w winny ocet oſtry wmoczymy / przez noc y dźień / á potym w ćieniu vßußymy. Mocza go drudzy w wodźie / ále lepiey w occie. Tym ſpoſobem przypráwiony / bez wßelákiey ßkody / do potraw / do polewek / do chlebá / y lekarſtw / może bydź beſpieczny vżywány. Przypráwa Koryándru.

O Czárnuße / Rozdźiał 21.

Dwoiá Czárnuchá ſie znáyduie / ogrodna ábo śiana / y płonna ábo polna / á tá też dwoiáka ieſt. Ogrodna ieſt prácikow drobnych / łokietnych: Liſteczkow mnieyßych / niż v źiela Przymiotowego / ieno rozdźielnieyße y drobnieyße. Kwiátu ná wierzchu rozdźeł bládomodrego / ná kßtałt gwiazdy / ktory gdy opádnie / głowki wydáie nie wielkie / obdłużne / o kilku wierzchách ſpiczáſtych. Wewnatrz tych głowek ſa przegrodki / w ktorych naśienie niekiedy czarne / niekiedy żołtáwe. Zapáchu miłego y przyiemnego / ſmáku troche gorzkiego y oſtrego. Korzenia máłego / drobnego / y zdrewniáłego / á do lekarſtw niepotrzebnego.

Wtora Czárnuchá ogrodna / naśienia żołtego / pierwßey we wßem podobna / okrom tego / że naśienia ieſt żołtego / ſmáku y zapáchu tákże wdźiecznego y przyiemnego.

Trzećia / wtorey tákże podobna / wzroſtem / barwa / y inymi okolicz-

Melanthium.
Gitth.
Nigella.

Schwartzer kumich oder/
Schwartzer Coriander.
Romisch Coriander.
Narden kraut.
Narden somen.
Schabab vnd
S. Katharinn bluem.

nośćiámi / tylko kwiátem rozna / ktory pelny nád inenieśie / y rozmáićie fárbisty. Naśienia tákże zoltego. Tá y wtora z pierwszą bywa w ogrodách śiana.

Czwarta wszedźie / á pierwsza plonna abo polna / tákże rozgi y liśćie z śiebie pusćza iáko ogrodna / tylko ćieńsze y bárziey rozdźielnieysze y kosmáte. Kwiećiem y glowkámi tákże málo nie podobna ogrodney / ieno wietsza. Kwiátu modrzeyszego / glowek spiczástych : w tych naśienie czárne / smáku ostrego y gorzkáwego / y wietszego od ogrodnego / zapáchu wonnego.

Piata / ktora Bzicha / ábo Bzucha miánuia : Tá od przednich w niczym nie iest rozna / tylko w glowkách ktore dáleko obdlużnieysze ma / nizli drugie. Do tego / káżda glowká pieć ábo sześć rozdźiałow / y przegrodkow ma w sobie / tákże y z wierzchu / czego drugie ták wiele nie miewáia.

Mieysce.

TRzy pierwsze w ogrodách bywáią śiane : plonne / ná polách przy zbożu / y miedzy pszenicą / żytem / y ieczmieniem pospolićie rosną. Iednák ták ogrodne / iáko polne / lubią źiemię wypráwną / y nágnoioną.

Przyrodzenie.

WSzystkie Czárnuchy rozgrzewáiacego y wysuszáiacego są przyrodzenia w trzećim stopniu / iáko Galenus w śiodmych kśiegách o ziolach pisze / śćieńczáią / rospráwuią / otwieráią / przenikáią / y wyćieráią.

Mocy skutki.

Do chlebá wchodźi.

Piekárze pospolićie / rádźi go do chlebá rżánego / y dobiáłego kłádą / dla posilenia mozgu / y smáku przyiemnego. *Diosc.*

Piersiom. Płucom.

Piersi / y płucá rozgrzewa / y flágmy lipkie / já kliiowáte / z nich wychedaża. Nasienie w winie wárząc / y po dobrym trunku náczczo y ná noc piiąc / ták / ábowiem snádnie wywiedźie ślámowátośći flágmiste z piersi. Toż też

Dychawicy.

Dychawicznym snádne tchnienie czyni.

Mleká obfitość pániom dáie.

Biáłym głowom piersiámi dźiatki karmiącym / mleká obfitość dodáie / piiąc go z winem podsycanym miodem.

Wietrznośćiom.

Wietrznośći w ćiele záwárte rospądza / tákże go piiąc.

Kolice.

Kolkę.

Gryźienia y morzenie w żywoćie ukłáda / w winie toż nasienie wárzone y trunkiem używáne. Toż też piiąc

Rospierániu w żywoćie.

Bolenie z żywotá / z rospierániá wietrznośći ukłáda / ábo toż nasienie miáłko utárte / á w potráwách używáne. *Plat.*

Mocz pędźi.

Ciężkiemu pusczániu moczu / á tylko kápánim odchodzącemu / służy: wźiąwszy nasienia tego cztery łoty / z hrubá przeráżonego / cukru biáłego sześć łotow / to w flászy cynowey / záśrubowáć / ábo w śkláney / náláwszy pierwey z pułgárncá winá ná to biáłego / y przednie dobrego / á przez godźin cztery w kotle wrzącego ukropu wárzyć. Potym gdy przestydnie / przecedźić / á po ośmi ábo dźiewiąći łyżek náczczo y przed wieczerzą dwie godźinie ćiepło dáwáć pić. Tákże proch z wodką przysłoyną toż czyni.

Piersiom ćiásnym. Ciężkiemu tchnieniu.

Piersiom ćiásnym / y ćiężko tchnącym / tego nasienia miáłko utártego ćwierć łotá / w trunku biáłego winá ćiepło pić dáwáć / dobrze. *Diosc.*

Wątrobie. Sleżiene nie Nyrkom.

Wątrobie boleiącey y zátkáney.

Sleźienie zámuloney / nyrkom tákże zátkánym / iest osobliwym rátunkiem / toż nasienie Czárnuchy / z wodą krynicżną / ábo z winem piiąc.

Scyátyce.

Scyátyce / á w biodrách łupániu toż służy / piiąc go z wodą.

Obráżonym od bestiy iádowitych.

Ukąszonym od bestiy iádowitych / od żmiie / iest lekárstwem: ćwierć łotá dáiąc go prochem z winem ćiepłym pić. Toż

Nasienie z miodem á z octem roztárszy / ná rány plastrowáć dobrze. Abowiem iad wyćiąga z nich. *Plin. Ætius.*

Od łáśice obráżonym.

Od łásice ábo łáśki ukąszonym: puł łotá tegż nasienia prochem z biáłym winem piiąc / iest rátunkiem. Jeszcze lepiey / wźiąć tego nasienia ćwierć łotá / Dyptanu Kreteńskiego ták wiele / y to wespoł miáłko utárszy z trunkiem winá dáć pić.

Bydłu czwornogiemu / od gádźiny ukąszonemu.

Bydłu czwornogiemu / od wężá ukąszonemu / ábo od iákiey iney iádowitey bestyey. Wźiąć nasienia Czárnuchy / korzenia ábo nasienia kobylego Opichu / ábo wielkiego Opichu / á gdźieby tego nie było / tedy nasienia / ábo korzenia Giru / po trzy łoty. To miáłko utárszy / z kwartą winá zmieszáć / y bydlęćiu w gárdło ćiepło wlać.

Bydłu ná wnętrznośći chorzeiącemu.

Bydłu chorego żołądká gdy ieść niechce / z pięć łotow tego nasienia / miáłko wtłuczonego / oliwy funt / to zmieszáć y w gębę mu wlać z kwartą winá ćiepło.

Owcom od gádźiny obráżonym.

Owcá ábo báran / od gádźiny gdźieby był obráżon / tedy cztery łoty z ćiepłym winem tego prochu w gębę mu wlać.

Páięcznego iádu.

Od páięczego iadu / to iest / od páiąká ná długich nogách obráżonym / ćwierć łotá nasienia tego z wodą dáć pić dobrze. *Diosc.*

Feb. káżdego dniá Feb. czwártaczne.

Febrze flágmistey / to iest / káżdego dniá bywáiącey.

Febrze czwártodniowey iest lekárstwem. Nasienie tey Czárnuchy / ćwierć łotá miáłko utárte / z puł ćwierći łotá nasienia Pietrusczánego / z trochą biáłego winá z godźinę / ábo wiecey przed przyśćiem dáiąc go pić. (Też do inych lekárstw przećiwko tymże febrom ma być przymieszáne) á po wypićiu dáć sie im w pośćieli poćić. *Aben Mesuai.*

Mocż / tákże. Mieśięczną wywodźi. Mleko w piersiách mámkom mnoży. Trućiznom y iádom sie sprzećiwiáiącym. Zołtaczce.

Mocz wywodźi nád przyrodzenie záտrzymány.

Mieśięczną pániom záwśćiągnioną wzbudza.

Mleká obfitość mámkom mnoży / przez kilkánaśćie dni go używáiąc / ták w trunku / ábo w polewkách / iáko w chlebie / y w potráwách. *Diosc.*

Trućiznam wszelákim y iádom sie sprzećiwia / używáiąc iey náczczo. *Sethi.*

Zołtą niemoc spądza: nasienie Czárnuchy żołtey przypiekáne / á w trunku używáne. (*Octauius Horatianus.*)

Toż wszystko Czárnuchá żołtego nasienia / y te płonne obie miedzy zbożem rosnące / mogą y czynią.

Głowy bolenia.

Bolenie głowy oddala: nasienie z octem ná czoło y skronie plastrowána. *Diosc.* Tákże w nos pusczány proch. [*Plin.*] Jeszcze potężniey to czyni z brunatnego Kosáćcu / oleykiem plastrowáne. *Tabe.*

Rymie ábo sápce.

Ryme / y sápkę.

Spadki z głowy źimne záwśćiąga: dym z nasienia ná węglu pálonego w nos pusczány / ábo utłuksszy go / w węzełku / pod nosem trzymány. *Diosc.*

Kasłonez oczu spadza

Páwłokę świeżą ná oczách / ábo zasło-

ny ſpadza: z oleykiem Roſáccu modrego rośćieráiąc naśienie / á noſem ſárkáiąc / ábo leiąc [*Dioſ.*] Toż chrobáctwo w vßách morzy.

Chrobáctwo w vßách. Zoiráćce.

Toż żołta niemoc z oczu / y z twarzy ſpadza / przez kilká dni to czyniąc.

Sapce z rymie.

Ryme y ſápkę odpadzą: naśienia Czárnuchy pul łotá wźiawßy / Hányżowego naśienia ćwierć łotá / to oboie z hrubá przetłuc / y ná páteli przyſmáżyć / trochę wodki Máieranowey ſkropiwßy / co nagorecey w wezełku pod noſem trzymáć / y one wonność w śie ćiągnąć: Doświádczone lekárſtwo / y ná záſtánowienie fluſow / y ſpadkow z głowy. [*Seth. Plin.*] *Item*

Item.

Wźiąć dwie częśći Czárnuchy naśienia Sándáráchy / to ieſt / żywice z drzewá Jálowcoweg̊ część / á z hrubá przetłukßy z węgla zárzyſtego dym w nos puſczáć.

Item.

Item, wźiąć tego naśienia z łot / Storákſu rumiánego / Kádźidłá białego z kramu / po pul łoćiu: korzenia Koſtowego / Mußkatowego orzechu: Cyprzyſowey ßyßki / ábo orzechá / po ćwierći łotá: Orlego ábo Ráyſkiego drzewá / żywice Jáłowcowey / ábo Sándáráchy / po pułtory ćwierći łotá / á z tego wßyſtkiego kurzenie pod noſem czynić.

Item.

Item, Wźiąć naśienia Czárnuchy czarney trzy łoty: Kminu kramnego dwá łoty żytney Miętki / Szmeru Włoſkiego / ábo Dźięćieliny / Jzopu ſuchego / po garſtce: to w wodźie wárzyć / á párę z tego liykiem w nos puſczáć.

Spadkom z głowy. Káßlom.

Spadki z głowy záwśćiąga.

Káßel z nich vśmierza: wźiąć zpięć ćwierći łotá naśienia Czárnuchy / Poleiu / Kotczey Miętki / Lebiotki / po ćwierći łotá: z hrubá to wßytko vtłuc / w wezełku táfćiánym záwiązáć / y vſtáwicznie tego woniáć.

Rymie.

Sápkę y ryme záſtánawia: Dwá łoty naśienia Czárnuchy / Kádźidłá białego z kramu / Ladanu ſoku / Żywice Jáłowcowey / po łoćie: Sterákſu rumiánego / Máſtyki / Orlego ábo Ráyſkiego drzewá / po pul łotá / á z hrubá przetłukßy z ogniá dym w nos puſczáć / ſypiąc go ná zarzyſte węgle.

Zálegániu w nośie.

Zaległość w nośie z rymy / ábo z ſápki że ćieśkośćią tchnienie przychodźi: moczyć naśienie Czárnuchy w winie / á potym go ná gorącą cegłę wyłożyć / y one párę noſem w śie ćiągnąć.

Wonnośći vtráconey.

Vtrácona wonność przywráca: naśienie Czárnuchy przypieczone / z wezełká vſtáwicznie woniáiąc. Podczás też z ráná wźiąć go miáłko vtłukßy / y w nos nim zád muchowáć / żeby kichác mogł / bárzo to do tego pomaga. Abo

Item.

Wźiąć Czárnuchy naśienia łot / Fiołkowego korzenia pul łotá: oboie co naſubtelniey vtłuc: potym wźiąć kwiatkow Rocánkowych / Láwendowych / Kotczey Miętki / Máieranu / liśćia Bobkowego / kwiátkow Rumienkowych / po pułgárśći: to w wodźie wárzyć do trzećiey częśći wywrzenia / przecedźić / y w one wode proch wyßey opiſány wſypáć / á noſem ſárkáć. To głowę z źimnych fluſow wychędaża / y vtrácona wonność przywráca. *Tabe.*

Item.

Jtem, Doświádczone lekárſtwo / przećiwko vtráconemu zapáchu: wźiąć miáłko vtłuczonego naśienia tego / y z oliwą ſtárą záczynić wodniſto / y co narzedzey / á nábrawßy w vſtá wody pełno / w tył głowę wywroćić / y trzy ábo cztery krople tego w nos puśćić.

Item. Mozg y głowę cżyśći.

Mozg y wßyſtkę głowę wychędaża.

Wonność vtrácona przywraca: wźiąć naśienia Czárnuchy czárney trzy ćwierći łotá / y przez 24. godźiny w oſtrym winnym occie moczyć / y znowu vſußyć: ſoku Ládánowego pul łotá / gębki Modrzeiowey / Orlego drzewá / Bobrowych ſtroiow cztery ßcrupuły / Opoponaku ták wiele: to wßyſtko co naniecley vtłuc / y w gárniec wſypawßy / nálać ná to ſoku Máieranowego łotow ßeść / á vmießawßy dobrze / ná ſłońcu vſußyć: potym wźiawßy tego ſoku trzy ćwierći łotá / rozetrzeć w Máieranowey wodce / á nábrawßy w vſtá wody / y głowę w tył wywroćiwßy / w nozdrzá część tego nálać / ćiągnąc w śie co nalepiey: ták głowę wßyſtkę wyczyśći / y przechody od mozgu / zátkáne otworza / ták / że zapách ábo wonność vtrácona / zás będźie przywrocona. *Taber.*

Kichánie czyni / záczym mozg czyśći y głowę wßyſtkę.

Kichánie pobudzáiący proch / záczym głowy czyśćienie z fluſow lipkich y hrubych bywa: wźiąć naśienia Czárnuchy pul łotá / Ciemierzyce białey korzenia cztery ſcrupuły / korzenia Fiołkowego / bobrowych ſtroiow / po dwu częśći ćwierći łotá Ʒij. Máieranu / Zębnego źiela / Kubeb / Kárdámomu po pul ćwierći łotá / pieprzu długiego ßeść źiarn: to wßyſtko miáłko vtłuc / y w kámiennym możdżerzyku / ze trzemá źiárny Piżmá Alexándriyſkiego zmießáć. Tego prochu poránu w nos dmuchác w oboie nozdrze.

Vßom záwrzedźiáłym y chroſtliwym.

Záwrzedźiáłośći ſtárey / y z ropieniu w vßu / ieſt lekárſtwem: naśienia Czárnuchy pul łotá wźiowßy / Siárki żywey / Mirrhy / łupiny iábłká gránatowego ſłodkiego po ćwierći łotá: to wßyſtko miáłko vtłukßy záczynić oleykiem Rożánym / y oleykiem z Fiołkowego korzenia / á z kożim łoiem / wźiawßy káżdego po łoćie / y tego w vßy ropiſte káżdego dniá dwákroć puſczáć ćiepło. Ale pierwey ćiepłym miodem ie

Item. dem ie z ropy wypłokáć.

Abo proch tego nasienia z sokiem Rdestowym rospuśćić/ á w vszy ćiepło lać. To też nie tylko ropę wychedaża z vszu/ ále y chrobáctwo w nich záległe wypadza. *Plat*

W oczách bolącce. Bolaczki w oczách leczy: nasienie to dobrze w vśćiech zuchánę/ á ná nie plastrowáne.

Brwi y powieki z włosow obłázłe. Popioł z nasienia Czárnuchy wodą rozczyniony/ z brwi ábo y z powieki włosy wypádáłe odrasta. Tákże też ná inych mieyscách opádłe/ porosłe czyni/ námázuiac tym.

Zebom boleiacym. Zebom boleiacym bol vśmierza: wárząc toż nasienie w winnym occie/ z łuczywem smolnym/ y tym ćiepło często ie popłokuiac. *Dios.*

Item. Toż nasienie przyprážone/ á miáłko vtárte/ oliwą záczynione/ że będźie iáko máść/ tym zeby boleiace/ y około nich mázáć dobrze/ ábowiem boleśći ich vśmierza.

Zebom wyprochniáłym boleiacym. Zebom wyprochniáłym/ á boleiacym/ tenże proch octem rozczynić winnym/ á nákłáść weń tey máśći/ y námázáć go nią w około.

Vstom owrzedźiáłośći y dźiasłom. Dźiasłom boleiacym nasienie dobrze w vśćiech zuchánę/ á tym náćieráne. Abo prochem tegoż nasienia/ iest lekárstwem. [*Plin.*]

Iezyku niewolnemu. Iezyku páráliżem nárusżonemu/ iest rátunkiem: wźiawszy Czárnuchy nasienia/ y ták wiele miáłko vtárteg Kryształu/ ábo oczkowátey soli/ á tym iezyk náćieráć. Abowiem zá tym z szlamowátośći flágmistych bárzo wiele wywodźi/ záczym iezyk do swey wolnośći przyydźie/ y do własney władzy.

Slinogorzu. Wrzod w gárdle/ ktory Slinogorzem zową: toż nasienie Czárnuchy leczy/ wźiawszy go z puł łotá/ soku ábo żywice *Serapinum* pułtory ćwierći łotá: *Piretrum* ábo źiela Zebnego ćwierć łotá: to wszystko miáłko vtłuc/ á ze cztermi łoty miodu záczynić/ á tym w gárdle pioro omaczawszy często mázáć.

Pierśiom białogłowskim boleiacym. Pierśiom białogłowskim boleiacym/ máść z nasienia Czárnuchy z octem winnym vczyniona/ y ná nie plastrowána/ iest rátunkiem.

Glisty morzy w żywoćie y wywodźi. Dźiećiom glisty z żywotá wypędza/ máść/ ábo plastr z nasienia tey Czárnuchy á z soku Piołynowego/ ábo z wodą vczyniony/ y ná pępek ćiepło przykłádány. *Dios.* Drudzy do tego plástru przydawáią Aleopátyku miáłko vtártego zárowno z nasieniem Czárnuchy/ y żołći wołowey/ miodu troche: to nie tylko dźiećiom/ ále y rosłym vżyteczny plastr przećiw czerwu y chrobáctwu w żywoćie.

Item. Ná toż iny plastr ták vczynić może/ nasienia Czárnuchy wźiać ze cztery łoty/ Koriándru w occie moczonego dwá łoty/ máki rżáncy/ máki z Słonecznika/ po piaćiu ćwierći łotá/ Aleopátyku/ Száfránu/ czerwonego Koralu/ po ćwierći łotá: Piołynu/ Mástyki/ tákże po ćwierć łotá/ to wszystko miáłko vtłuc/ á soku Piołynowego ośmia łotow záczynić/ soku Rućiánego do tego przydáć cztery łoty/ ábo łyżki/ octu winnego ostrego/ ile potrzebá do vczynienia plastru: to ná żywot co náćiepley przykłádáć.

Item. Toż nasienie z winem piiac czyni/ ále y ná żywot/ przytym z ktorychkolwiek przerzeczonych plastrow kłáść potrzebá. *Dios.*

Item. Proch tego nasienia z miodem vmieszány/ á dźiećiom do vżywánia dawány/ zámarza w nich glisty y wywodźi.

Piiawkom wypitym. Piiawkom wypitym iest lekárstwem osobliwym: wźiać dwá łoty Czárnuchy nasienia/ Rzerzuszánego nasienia/ Bożego drzewká/ korzenia Kosztu gorzkiego/ Piołynu/ po łoćie: to wszystko co namieley vtłuc/ á ćwierć łotá/ ábo podczás puł łotá tego prochu z winnym octem dobrym ćiepło dáć pić.

Bydłu od myszy páieczney obrázonemu. Bydłu gdźieby od myszy páieczney/ ábo od Brytánskiey było obrázone: cztery łoty prochu nasienia tego z winem dobrym w nos leiac/ iest rátunkiem/ ná ráne pśie łayno przykładáiac. (*Hippocra.*) *Herocles.*)

Tákże też ludźiom. Toż lekárstwem też iest ludźiom/ gdźieby od teyże myszy byli obrázeni. [*Ci.*]

Łożysko wywodźi. Łożysko po dźiećiećiu pozostáłe wywodźi: źiarn z hrubá przetłuczonych trzydźieśći w wezełku/ w otwor łoná puśćiwszy. [*Plin.*]

Mieśieczney. Mieśieczną chorobę pániom nád przyrodzenie záwśćiagnioną wywodźi. Tákże

Łożysku. Łożysko po porodzeniu pozostáłe wyrzucá/ nasienie w dunicy wiercac/ á łono nim okłádáiac. Iescze lepiey z miodem go záczynić według potrzeby/ żeby z niego czopek/ ábo wezełek mogł vtoczyć/ y chusteczką ćienką obwinawszy w otwor łoná wprawić.

Item. Łożysko wywodźi/ ábo

Záśniátu. Záśniat/ sypiac go ná węgle ogniste/ á leykiem dym w otwor łoná pusczáiac.

Piegom Pieg[...]á twarzy/

Trędowátośći. Trędowátość/

Twárdośći żołzowátey. Twárdośći żołzowáte/ y

Gruczołom y guzom. Guzy/ y inne twárdośći flágmiste rozpadza: nasienie to z octem dobrym rozćieráiac/ á plastruiac/ ábo náćieráiac. *Dios.*

Brodawkom. Brodawki/ ktore *clauos* zowią/ ná pálcách/ w nogách spadza: to nasienie z stárym moczem ná nie plastruiac. Ale ie naprzod potrzebá około pusczádłem pośiekáć.

Vkąßeniu od kotá ábo kotki.

Od kotá / ábo kotki vkąßonym / iest lekárstwem / sámo naśienie rostárte / y ná ráne plastrowáne.

Weże y káżdą gádźinę wypędza.

Weże y wßeláka gádźine iádowita z domu wygánia / dymem swym z wegla. *Dios.*) Tákże

Muchy / wygánia. Komory.

Muchy / y } po gmáchu nim kurząc /
Komory / } zámarza / gubi / y wygania *Hack.*

Flágme rzedźi.

Flágme rospráwuie / śiecze / y rzedźi / vżywáiąc go / ták w chlebie / iáko y w polewkách. *Sim: Sethi.*

Nyrkowy y pęcherzowy kámień krßy.

Kámień w nyrkách y w pęcherzu krßy / łamie / á moczem wywodźi: proch naśienia Czárnuchy z miodem záczyniony y záкwáßony / á potym z ćiepła wodą w trunku vżywány. [*Simen. Sethi.* Toż też

Mocz, Mieśięczney.

Mocz zátrzymány / y
Mieśięczną pániom wywodźi.

Złotym żył kom nápuchłym.

Złotym żyłkom nápuchłym / z nábránia y z pełnośći krwie plugáwey / iest bárzo vżytecznym rátunkiem: wárząc tego naśienia proch w Dźiewánowym soku / á báwełnę w tym obmaczáiąc ćiepło ná nie przykłádáć. *Plat.*

Od źmiie vkąßony.

Od źmiie obrážonym: ćwierć łotá z winem dawßy go wypić / czyni wolne [*Aetens.*] Od molow ßáty záchowuie / workámi to naśienie miedzy nie kłádąc.

Pchły. Pluskwy z pośćieli wypądza.

Pchły / y
Pluskwy z pośćieli wygania / kłádąc go miedzy pośćiel w woreczkách / á zwłaßczá naśienie sámo. *Taber.*)

pchłom.

Pchły z gmáchow wypądza / y wygubia: toż naśienie Czárnuchy w occie zámorskiey Cebule rośćieráiąc / á tym pozie mi kropiąc. Toż też sámo źiele czyni w wodźie wárzone / tym po gmáchách kropiąc często. (*Tab.*

Komory wyglądza.

Komory tákże wyglądza z gmáchow: Tym naśieniem / y Piołynem kurząc. *Tab.*

Skodźi.

Piße Dioskorides / że do śmierći przywodźi y zábiia / gdźieby był zbytnie vżywány.

Oleiek.

Melanthium oleum.

Oleiek z naśienia Czárnuchy tym sposobem może być czyniony / iáko z Sesámowego naśienia / ábo z Bielinnowego.

Moc y skutki tego oleiu.

wßywey niemocy.

Wßywey niemocy bárzo iest vżytecznym lekárstwem / to iest / kiedy komu wßy z zákorza idą / y ćiáło obiadáią / z długiey choroby záległe.

Twarz gládką czyni.

Twarz gládką y śliczną czyni / nim ią námázuiąc. (*Tab.*

Rozsadek.

Myla sie / ktorzy Kąkolnice / to iest / żytną Czárnuchę zá własną y istotną być twierdzą. Abowiem z żadney miáry podobieństwa z Czárnuchą niema / áni liśćiem / áni bylem / ábo rozgą / áni kwiátem / náwet áni naśieniem: okrom tego / że też czarne iest / iáko Czárnuchá / ále smákiem y zapáchem nic spolnego nie máią: iáko sie wnet z opisánia tey że Kąkolnice pokaże.

Kąkolnicá / Rozdźiał 22.

KAkolnicá / (á nie Kąkol) ábo Czárnuchá żytna / iáko drudzy zowią: przeto że pospolićie w zbożu rośćie: łokietny / podczás dwułokietny pręt ma / kosmáty / gáłązkowáty / z obu stron listeczki pochodzą / od spodku áż ku wierzchu pára á pára / długie y kosmáte. Ná wierzchu kwiátu podczás bronatnego / podczás czerwonobrunatnego / máiąc kßtałt Rożyczki. Z tych potym bywáią głowki obdłużne / kosmáte / á brodkę ná wierzchu máiące / w ktorych naśienie podobne Czárnuße / ieno więtße / bez zapáchu / á smáku gorzkiego.

Mieysce.

ROśćie pospolićie miedzy zbożem / iáko miedzy pßenicą / ieczmieniem / zwłaszczá żytem.

Przyrodzenie.

Kąkolnicá iest przyrodzenia rozgrzewáiącego ná początku w trzećim stopniu / á we wtorym wysußáiącego / śćienczá / otwiera / wyćiera / y rospądza.

Mocy

Githago.
Pseudomelanthium.
Nigellastrid.

Raden.
Kornrose.
Kornnaglein.

Moc y Skutki.

To źiele więcey y częśćiey do zwierzchnych lekarstw wchodźi/ á niż do wnetrznych/ ktore przez vstá bywáia vżywáne.

Wolle ná śiyi y twárdości zołzowáte odmiekcza.

Wole ná śiyi wyrosłe: tákże ine twárdośći/ y puchliny twárde zbiera ie w otok/ niekiedy ie rozgania/ tym sposobem: wźiąć źiela Kąkolnice/ gołebincow/ ábo łaien gołebiech/ lniánego naśienia zárowno/ y wárzyć to w winie áż zgestnieie/ że sie da rozmázowáć/ á ćiepło przykłádáiąc.

Guzom twárdym.

Guzy y twárde wyrośliny ná stáwách/ y członkách/ ábo nerwiech/ y ná żyłách suchych odmiekcza y rozgania: źiela tego wźiąwszy/ otrąb pszenicznych/ ábo ieczmiennych/ oleyku Rumienkowego/ y to ćiepło plastrowáć.

Szyszkom boleiącym ták ná ćiele iáko w śtolcu.

Szyszki boleiące/ bądź ná czele/ ábo w śiedzeniu goi/ y boleśći ich vkłáda: śrzodek wźiąwszy Kąkolnice w życie rosnącey: to z Kumnem á z oleykiem z orzechow máść vczyniwszy/ ná báwełne rozmázowáć/ á przykłádáć *Taber.*

Purguie przez stolce.

Purguie przez stolce. *Oribas. ff. 7. ca. 26.*

Piegom y inym zmázom.

Piegi y ine zmázy z twarzy/ tákże z inych częśći ćiáłá śćiera/ mąká tey Kąkolnice z miodem vmieszána.

Pstroćiny z ćiáłá wywodźi.

Pstroćiny y bláchy białe po ćiele/ y ine skárádośći/ tymże sposobem z miodem wyćiera/ náćieráiąc nią.

Glistom.

W trunku naśienia vżywáiąc/ glisty z żywotá zámorzone wywodźi. Ale potrzebá żeby z żołćia bydlęcą á z octem vmieszána/ ná żywot byłá plastrowána.

Mocz pędźi.

Mocz zástánowiony wywodźi.

Mieśięczną pędźi.

Mieśięczną chorobę białogłowską zbudza.

Rozsadek.

Zle rozumieią/ ktorzy Kąkolnice/ Kąkolem bydź rozumieią/ y twierdzą/ choćiasz sie też miedzy zbożem náyduie: bo z właśnym Kąkolem/ ktoryśmy w czwartych kśięgách/ w 37. rozdźiale opisáli/ nic spolnego/ áni ksztáłtem/ áni skutkámi ma.

Zle y ći ktorzy też Kąkolnice Czárnuchą właśną bydź twierdzą: o czym sie też wprzod w tym rozdźiale námieniło.

O Izopie/ Rozdźiał 23.

Dwoiáki Izop Dioskorides opisuie/ swoyski/ ábo ogrodny/ y dźiki/ ábo gorny: ogrodny iest krzewisty/ máiąc wiele rozdżek od iedne-

Hiſopus.

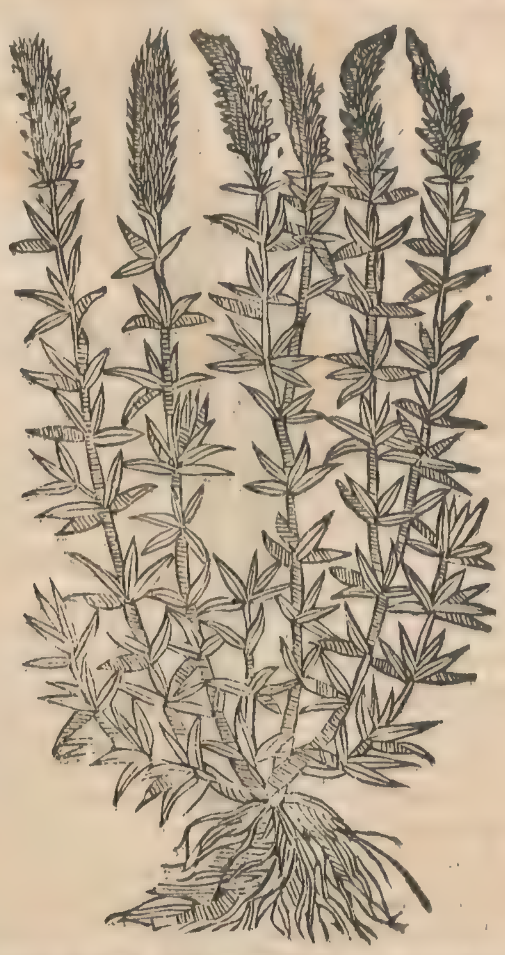

Iſop.
Iſop.

go korzenia pochodzacych ná pułtory ſtopy zwyſz/podczás y wietſzy/ według buynośći y vpodobánia mieyſcá. Rozgi chroſtowáte/twárde / ćiemnozielonemi liſtkámi przyodźiáne / rownie iáko Cabru / ieno wietſze/wdźieczno pachniace:ſmáku gorzkiego:przy wierzchu kwiećia modrego/kłoſowátego. Korzeń w źiemi roſpierzchły / zdrewniáły.

Izop gorzyſty / nie ieſt nic rozny od ogrodnego / áni gáłazkámi / áni liśćiem / áni inymi okolicznośćiámi: Tylko że koſmátſzy / dźicſzy / oſtrzeyſzy:kwiátu niekiedy rumieńſzego/y ſmáku gorzczeyſzego/wſzákże nie zbytnie oſtrego : ktory gdy w ogrod bywa przeſádzony / podobny ſie ogrodnemu sſtawa. Ziemie nie potrzebuie tłuſtey / áni nágnoioney : bywa z naśienia / bywa ſláncowány / á záwżdy ták źimie/ iáko y lećie źielenieie.

Mieyſce y wybor.

OGrodny w ogrodách bywa śiany / ſláncowány / y ſádzony z korzenia. A plonny/y gorzyſty / po gorách. Naprzednieyſzy w Cyliciey rośćie.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wyſuſza w trzećim ſtopniu/ otwiera/ roſpráwuie/ wyćiera/ śćiencza / rozśiekuie / wywodźi / z ſubtelnych cześći ieſt złożony. Lećie kwitnie / y tegoż też czáſu bywa ábo ma bydź zbierány do lekárſkich potrzeb.

Moc y Skutki.

Ma Izop wielki przed inymi ziołmi przodek / do porátowánia y leczenia wſzelákich niedoſtátkow/y dolegliwośći/pierśi / y płuc / á zwłaſczá z źimnych wilgotnośći flágmiſtych / iáko pierśiom.

Płucom zátkánym / y zámulonym / ge- plucom.

stymi y lipkimi flusámi y slámowátośćiámi obćiazonym. Tákże

Záwrzedziálym plucom. Kászlom dawnym. Dycháwicznym. Swiszczacym. Spadkó ná pierśi.

Záwrzedziálym y zránionym.

Kászlom zimnym y flágmistym.

Dycháwicznym / y ćiezko tchnacym: wárzac go w wodźie z suchymi Figámi / z Ruta á z miodem chedogim / á poránu y ná noc po kwáterce ćiepło pijac / iest wielkim rátunkiem.

Spadkom ná pierśi flágmistym z głowy / tenże trunek iest przystoyny.

Gdźieby sie też Ruta kto brzydźił / y nie mogł tego trunku vżywáć / tedy miásto niey biała Lebiotke wárzyć może. A gdźie by iescze Ománowego y Fiołkowego korzenia przydał / dáleko lepszy y pożytecznieyszy trunek bedźie. *Taber.*

Proch z miodem. Pleurze.

Toż proch z suchego Izopu z miodem zmiessány czyni / liżac go.

Pleurze y kłoćiu w bokách / iest lekárstwem / iuche z wárzonego pijac.

Zoładkowi wilgotnemu.

Z żoładká wilgotnośći flágmiste poteżniey wywodźi / á niżli Piołyn. (*Marc.*) Toż Dioskorides pisze / że hrube y surowe slámowátośći / z żywotá stolcy purguie / w winie wárzony / iuche z kwáskowátym miodem (*Oximel* zowia) ábo z octem miodowym pijac. A cz nie ták poteżnie purguie iáko ine lekárstwo purguiace / ále sposobność do tego inym lekárstwom czyni / wárzac go w miodowey syćie / ábo w pitym miedźie / y przez cztery ábo pieć dni ráno y ná noc piiac / á potym lekkie lekárstwo purguiace wźiać. Ták tym sposobem surowe y miaższe wilgotnośći z ćiáłá wywodźi / ále sam przez sie bárzo słábo.

Ktorym sposobem purguie.

Jednák gdźieby był z Figámi świeżymi Izop wárzony / stolce czyni. Iescze poteżniey gdźieby Rzerzuchá byłá do tego przydána / ábo Gorczycá polna. (*Dios.*) Gdźieby wiec Fig świeżych nie było / może wźiać suchych mieśistych / á w mieśney polewce rozmoczywszy ie / tymże sposobem iáko sie powiedźiáło vżywáć.

Glistom.

Chrobáctwo wszelákie w żywoćie zálagłe morzy y wygania / w winie ábo w piwie wárzony / á dwákroć przez dźien vżywány trunkiem.

Sleżienie. Puchlinie.

Sleżienie boleiacey / y

Puchlinie iest lekárstwem: tłukac Izop z Figámi á z Saletra / y plastruiac / przydawszy Rosátcu korzenia do tego. [*Miz.*]

Przymiotom ognistym. Záśiniáłości.

Przymioty ogniste z winem tłuczony á plastrowány wyćiaga.

Záśiniáłość ćiáłá rospadza / rospárzony w goracey wodźie ábo ná cegle rozgrzáney / ábo vtárty przykłádáiac.

Slinogorzowi. Zebom boleiacym.

Slinogorz y wrzod w gárdle leczy / z Figámi go wárzac / y gárgáryzm czyniac.

Zebny bol vśmierza / w occie / á w winie wárzony / ćiepło ie tym płoczac.

Wrzodom ćiekacym. Párchom.

Wrzody ćiekace /

Párchy tákże ná głowie goi / wárzac á przemywáiac.

Szumienia w vszach y ná dećiu ich.

Nádećie vszu y szumienie w nich / dym z niego z wegla przez leiek pusczáiac leczy.

Twárdośćiom w ćiele nápuchłym. Gruczołom.

Twárdość w ćiele odmiekcza / ktora z nápuchnienia bywa. Tákże

Gruczoły y guzy twárde zmiekcza.

Máćicy zádusżoney. Máćicy ná doł spádley. Máćicy zámuleniu. Nyrkom. Mechyrzowi. Watrobie. Sleżienie.

Máćicy zádusżoney / y wzgore obroconey / iest lekárstwem / w winie wárzony / á vżywány / też nápárzáiac sie nim.

Tymże sposobem máćicy ná doł spádley iest rátunkiem. *Miz.*

Máćice zámuleniu.

Nyrkom zátkánym.

Mecherzowi zátkánemu.

Watrobie / zátkánym / iest rátunkiem

Sleżienie / wárzac go / á te iuche piiac / y te przerzeczone mieysca nia nágrzewáiac. Abo z Figámi go wárzyć / pić / y náboleiace mieysca przykłádáć. *Alca.*

Wszom w głowie.

Wszy wytraca w głowie / z oliwa go rośćieráiac á głowe námázuiac.

Od weżá vkasżonym.

Vkasżonym od weżá iest lekárstwem / z sola á z Kminem krámnym / ná ráne przykłádáiac: drudzy przydáia miodu. *Plin.*

W głowie świerzb leczy.

Swierzb głowy zpadza / z oliwa náćieráiac głowe.

Kádukowi.

Pádáiaca chorobe mieważiacym / iákimkolwiek sposobem vżywány / iest osobliwym lekárstwem / ále lepiey z korzeniem Piwoniowym.

Opuszeniu. Puchlinie wietrzney.

Opuszenia wielkie. Tákże

Puchlinie wietrzney y bebniástey / z ćiáłá do pozbyćia trudney / pożywáć go dobrze / badź konfektem ábo trunkiem.

Chęć do iedzenia. Mieśiecżney. Mocz pedźi. Wzrok poćiła. Kámieniu nyrkowemu.

Chęć do iedzenia pobudza y czyni.

Chorobe miesieczna białogłowską wywodźi / z Bylica wárzony / y vżywány.

Mocz zátrzymány wywodźi.

Wzrok słáby ostrzy.

Kámień nyrkowy łamie y wywodźi moczem: syrop z Izopu z wodka źiela Pomurnego ábo Pośćiennego / ktore Láćinnicy *Parietariam* zowia / á pić to w źimie przez dwánaśćie dni náczczo. *Miz.*

Zimnicom.

Zimnice odpadza wárzac go w wodźie y piiac.

Szlákiem ábo powietrzem náruszonym.

W Apopleksiey / to iest / w nagłey śmierći / ábo w náruszeniu powietrzem wszystkiego ćiáłá / badź wpołowicy iest vżytecżny ták zápáchem iáko trunkiem / iuche ábo wodke z niego piiac.

Chorobom ćiezkim.

W ćiezkich y okrutnych chorobách / z źimnych wilgotnośći pochodzacych / iest wielkim lekárstwem.

Skutki Izopu poteżnieysze czyni.

Skutki Izopu w lekárstwich poteżniey sże bywáia przydániem korzenia Fiołkowego / naśienia Rzerzuchy / ábo Gorczyce polney.

Cerze. Płći chędożey.

Cerę/ y

Płeć ćiáłu cudną dáie/ pożywáiąc go przez kilká dni porządnie z Figámi/ bądź z świeżemi/ bądź z suchymi/ to wszystko w mieśney polewce rozmoczywszy. *Dios.*

Zołćzce.

Zołtą niemoc spądzą w winie wárzony/ á trunkiem vżywány.

Iezykupowietrzem náruszonym. Iezykowi wywieszonemu z vst sábiepod iezykiem. Rymie.

Iezyk vtwierdzą powietrzem náruszony/ tákże zbytnie wilgotny. Abo tenże iezyk dáleko z vst wywieszony/ wárząc go w winie/ y tym często płocząc.

Zábe pod iezykiem rozrywą y leczy/ iuchę ćiepłą w vśćiech trzymáiąc.

Rymę ábo sápkę z naźiebienia głowy leczy przykłádáiąc go w woreczku ćiepło ná ćiemię. Abo też wárząc go z Szalwią á z Rutą/ z Omanem/ z Lákrycyą/ chędogiego miodu przydawszy/ dáwáć ćiepło pić przez kilká dni/ ráno y ná noc.

Pierśiom. Płucom záłkánym.

Tenże też trunek/ pierśi y płucá wychędaza z wilgotnośći slámistych/ o czym sie też wyższey powiedźiáło.

Mozgu. Nerwom.

Mozg/ y

Nerwy nie tylko wychędaża piiąc go/ ále też posila y vtwierdza.

Stárym dusznosć máiącym.

Stárym duszność máiącym/ á w pierśiách wiele wilgotnośći hrubych/ surowych/ lipkich/ á kliiowátych/ dáwáć pić dobrze.

Suchotom.

Suchoty ćierpiącym/ w mleku wárzony/ ábo z ięczmienną kászą przycukrowawszy/ dáwáć pić dobrze.

Piguły przećiwko kaduku

Piguły z Izopu przećiwko niemocy pádáiącey bárzo vżyteczne/ tym sposobem czynione: Wźiąć Isopu/ Szánty białey/ Bobrowych stroiow/ káżdego po ćwierći łotá/ korzenia Piwoniowego puł łotá/ Czártowego łáynà/ co *Assam fœtidam* zowią/ trzećia część od ćwierći łotá. To wszytko co namieley vtłuc/ á z sokiem z Izopu śiedm pigul vczyniwszy/ po iedney ná noc bráć/ kłádąc sie spáć.

Krtuszenie snádne czyni.

Womity snádne czyni Izop z miodowym octem piiąc/ á zwłászczá ieśliby pierwey ćwierć łotá naśienia Rzotkwiánego/ ábo Gorczyce polney pożywał.

Do potraw wchodźi.

Do potraw/ iáko do Bobu y inych smażonych/ bywa przydány dla smáku przyiemnieyszego.

Bydłu párszywemu.

Z bydłá párszywość zpądza/ z oliwą ná ćieráiąc. *Miz.*

Szkodźi.

Zołądkowi przećiwny.

Zołądkowi iest przećiwny y niechetliwy/ przeto też womity y krtuszenia rad wzbudza.

Sok z Izopu.

Succus.

Sok ták bywa z Izopu czyniony iáko z Piołynu. Ten z wodką Dryakwie polney vżywány/ kászel z źimnych wilgotnośći leczy. *Tab.*

Kászlu źimnemu.

Dycháwicznym.

Dycháwicznym. Ćiężko tchnącym. Gwizdotchnącym. Płucom wznieśionym.

Tym ktorym tchu nie dostawa.

Gwizdotchnącym/ y tym/ ktorzy wyćiągnawszy szyię/ á vstá wzgorę rozdźiewiwszy/ ináczey tchnąć nie mogą.

Płucom wznieśionym wzgorę/ iest bárzo vżyteczny/ z tąże przerzeczoną wodką/ ábo swoią piiąc.

Syrop z Izopu.

Syrop.

Bywa w Aptekách Syrop z Izopu czyniony/ ktory pierśiom y płucom iest bárzo vżyteczny/ ábowiem slámowátośći ich flágmiste rozgrzewáiąc/ ćienczy/ rzedźi/ y wywodźi snádnie.

Spadkom ná płucá.

Spadkom broni ná płucá/ y w pierśi wpádáć. *Taber.*

Pleurze.

Pleurze bárzo iest vżyteczny/ liżąc go z łyżki vstáwnie.

Sposob czynienia Syropu.

Może też tenże Syrop z sámego soku/ ábo z iuchy wárzonego Izopu/ á z miodu ábo z cukru bydź czyniony/ tym przerzeczonym niedostátkom.

Wodká z Izopu.

Aqua.

Wodká bywa wypalona ze wszytkiego źiela/ ták z liśćia iáko z kwiećia Izopu/ przez *Balneum mariæ.* Tá dla subtelnośći swey iest bárzo vżyteczna/ wyższey pomienionym chorobom/ zwłászczá pierśiom y płucom/ y iest dáleko vżytecznieysza niżli iuchá zwárzonego.

Zołądkowi źimnemu. Máćicy záźiębioney. Miesiączney. Twarz śliczną czyni. Zebom boleiącym.

Zimny żołądek rozgrzewa.

Máćicę y záźiębioney.

Miesięczney záwśćiągnioney chorobie bárzo iest vżyteczna piiąc.

Twarz śliczną y gládką płeć czyni/ vmywáiąc sie nią.

Bolenie zębow vśmierza/ ile z źimnych spádkow/ ćiepło w vśćiech ią trzymáiąc.

Konfekt z Izopu.

Conserua Hysopi.

Konfekt z kwiatkow Izopowych z cukrem w porządnych Aptekách bywa czyniony/ tym sposobem iáko z Gwoźdźikow ogrodnych. Ten bárzo vżyteczny

Pierśiom płucom. Zołądkowi. Głowie. Wilgotnośći trawi.

Pierśiom/ Płucom/ } Flágmistym.

Zołądkowi/ Głowie/ } Zimnym z flágmy.

Spadki flágmiste w pierśiách trawi vżywánim swym.

Wino Izopowe.

Hysopites.

Tym sposobem wino z Izopem bywa bárzo vżytecznie czynione/ iáko z Piołynu.

Stárym ludźiom oziębłym.

Stárym ludźiom iest lekárstwem/ bo oziębłość ich rozgrzewa/ á hrube y surowe wilgotnośći w nich trawi/ osobliwie tym/ ktore sie w pierśiách y około płuc sádzą.

Dycháwicznym.

Dycháwicznym.

Kászlącym.

Rášlacym / bárzo iest vżytecznym trunkiem. *Taber.*

Rádunk miewáiacym / dobrze.

Opuchłym tákże iest lekárskim trunkiem. *Taber.*

Rášlacym

Rádunk. Opuchłym

Oleiek Izopowy.

Oleum Isopi per infusionem.

Z źiela y z kwiećia w oliwie moczonego / bywa oleiek Izopowy / w Aptekách pospolity.

Párálizem nárušonym bárzo służy / do námázowánia członkow oźiebłych / y żył suchych.

Párálizowi.

Wšy w głowie traći / nim ie náćieráiac. *Taber.*

Wšom w głowie.

Zbytniemu świerzbieniu głowy / tákże nim námázuiac / iest vżyteczny.

Swierzbieniu głowy.

Oleiek dystyllowány.

Oleum distillatum.

Z suchego Izopu / Alchimiskim sposobem bywa dystyllowány / y wyćiagniony / członkom vłomnym á oźiebłym bárzo pożyteczny oleiek.

Członkom vłomnym y oźiebłym

Żołądek źimny rozgrzewa / vżywáiac go z winem ábo z czym inym.

Żołądek źimny rozgrzewa.

Kolkę z záźiebienia kišek vśmierza / tákże przez vstá vżywány / ále sámego nigdy bez przysády: Też y do klister wchodźi.

Kolkę y oźiebłym kiškom.

W Angliey Izop rośćie bez wšelákiey przypráwy / ále sam z przyrodzoney własnośći swey / liśćie po wierzchu źielone / á od spodku ták białe / że y z śniegiem / swa białośćia zrowna. (*Miz. Pæn. Lob.*)

Rozsadek.

Rozumie Márcellus że ten nász Izop / nie iest Izopem Dioskoridowym włásnym / ále sie myli w rozumieniu swym.

O Konimtrudźie / Rozdźiał 24.

Gratia Dei.
Gratiola.
Limnesion.
Centaurides.

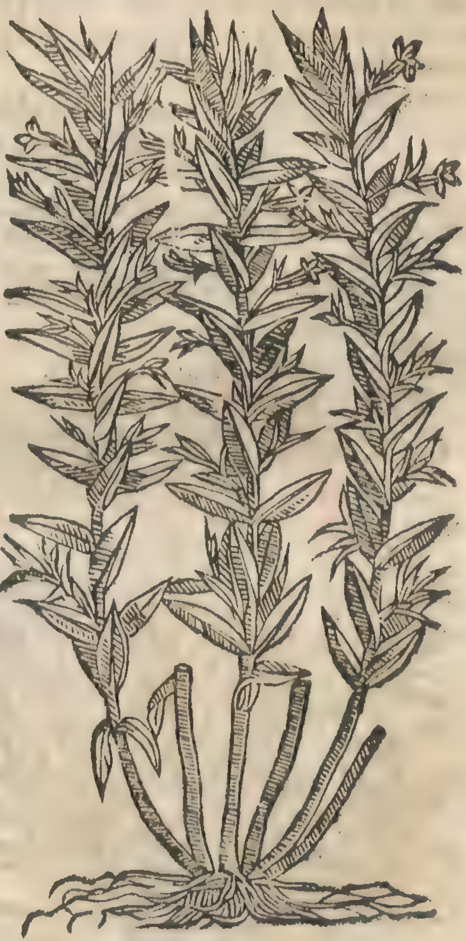

Gottesgnad.
Wildt Aurin.

To ziołko Konitrud ma rozgi ná piadź / podczás ná pułtory wzwyż / czworogránowite: liśćie Izopowemu podobne / ieno troche szersze y dłuższe / zárowno pára po rozdzce pochodzace: miedzy ktorymi wynikáia bládo rumiáne / ábo ćielistey bárwy kwiatki: smáku gorzkiego y trochę ćirpkiego: korzonki drobne białe y ćienkie.

Mieysce.

Rośćie pospolićie ná łąkách wilgotnych.

Przyrodzenie

SAmá zbytnia iego gorzkość to znáczy/ że rozgrzewa y wyſuſza znácznie. Rozśiekuie / rozpráwuie / śćieńcza / otwiera / wywodźi/ wymiátuie/ zwiera / y rány goi.

Moc y ſkutki.

Zywot purguie. Puchline wywodźi potężnie z ćiáłá. Item.

Zywot bárzo ſtolcámi purguie.

Puchline potężnie wywodźi: puł łotá prochu ſámego iego źiela/ z trochą Cynámonu y z trochą Hányżu / á z cukrem / w winie piiąc. Abo wźiąwßy go garzteczkę / á choćia łot / y w winie go wárzyć troche Rozynkow wielkich przydawßy / pecki z nich wyiąwßy / y źiele co namocniey wyżąć / cynámonu / Hányżu y cukru troche przydáć/ y ten trunek ćiepło ná świtániu wypić.

Item.

Abo ták vczynić / łot zamorzkiey kápuſty / ktora Soldánelá zowią/ naśienia Anyżowego puł łotá / wielkich Rozynkow / iąderká z nich wyiąwßy / łot. To wßytko w winie ſłodkim wárzyć/ áż tylko dźieśięć/ ábo dwánaśćie łyżek iuchy zoſtánie / á wyżąwßy mocno/ y przycukrowawßy / ná świtániu ćiepło dáć wypić. Táki ábowiem trunek / wode zaſkorną ábo puchline / ták potężnie wywodźi/ że po gárncu wody z ćiáłá odchodźi.

Extract Kolere Flagmę purguie. Rány ry- chło goi. Konie purguie.

Extrákt ieſcze lepßy do tego.

Kolere/ y

Flagmę z ćiáłá ſtolcámi wywodźi.

Rány prędko goi plaſtruiąc ie nim.

Swierzopy kotne ták bárzo purguie ſwe paßą / że płod ſwoy roniáią y chudnieią.

Rozſądek.

Konimtrudem náßy to źiele dla tego zowią / iż go konie chćiwie pożywáiąc/ bárzo ſie trudzą y ſprácuią / iákoby naćiężßy ćiężar ćiągnęły. Przeto y Włoßy / á zwłaſczá *Foroiulicum*, zowią go też / *Stanca di Cauallo.*

Mylą ſie / ktorzy Konitrud Zeniſkiem zowią. Bo z żadney miáry nie ſą ſobie podobne. Myli ſie y ten / ktory go miedzy Dźiebrenoſki pokłáda. *Fuch.*

O Kocánkách Arábskich/ ábo Szyßkowey Láwendźie/ Rozdźiał 25.

Stœchas.
Stichas.

Stöchaskraut.

KOcánki Arábskie/ ktore Szyszkowa Láwenda zowiemy/ iest ziele przespolne/ y przywożne/ Láwendźie bárzo podobne/ dla czego też nazwiská od niey dostáłá drugie. Liśćia obdłużne/ miąższe/ á szedźiwego/ ábo pleśniwego/ y koło rożdżek/ ktorych niemáło od iednego korzonká pochodźi/ wyrástáiącego. Klácza twárdego/ chrostowátego: ná wierzchu ktorego głowki kłośisko podługowáte/ iáko v Dźiećieliny/ ktorą Włoskim Szmerem zowiemy: z tych modre kwiátki wychodzą: z ktorych naśienie Psczelnikowemu podobne bywa. Korzeń twárdy/ zdrewniáły/ y rospierzchły.

Mieysce y wybor.

ROśćie w Arábiey/ skąd pospolićie bywa z inymi kupiámi przez kupce morzem w te strony przywożone. Rośćie ná niektorych gorách Włoskich: rośćie obfićie ná wyspách/ ábo ná ostrowách morskich/ przećiwko Másiliey/ ktore od tychże Kocánkow imię y názwisko máią/ *Insule Stœchades*: Ale naprzednieysze dobroći Arábskie. A kiedy kwitną w ten czás máią bydź zbieráne. Do roku w swey porze trwáią.

Przyrodzenie.

KOcánki Arábskie są smáku gorzkiego/ á ćirpkośćią swą mierną nie zbytnie stwierdzáią. Do tego máią swe złożenie/ máło co z źiemistey istnośći zimney/ y stąd ma mierną ćirpkość stwierdzáiącą. Z drugiey strony z teyże źiemistey istnośći dobrze wietszey śćienczą/ z ktorey ma gorzkość. A z tego oboygá ma społeczność/ że otwiera/ rzedźi y śćienczą/ wyćiera/ vmacnia/ y posila wszystkie wnętrzności/ náwet wszystko ćiáło. Rozgrzewa tedy w pierwszym stopniu w śrzodku/ y w tymże wysusza ná końcu/ ábo w wtorym nápoczątku.

Moc y Skutki.

Liśćie tylko á kwiećie do lekárstwá przychodźi.

Liśćia á kwiećia tego źiela tylko vżywamy.

Plucom. Pierśiom.

Iuchá tego źiela rownie iáko z Izopu/ iest vżyteczna przećiwko niedostátkom w pierśiách y w plucách/ z miodem ią piiąc (*Dios.*) ábo w miedźie ią wárząc.

Iádom się sprzećiwia.

Wchodźi vżytecznie do lekárstw ktore czynią przećiwko iádom y trućiznom.

Wnętrzności y ćiáło wszytko wychędáża z źimnych wilgotnośći.

Wnętrzności wszystkie/ náwet ćiáło wszystko z plugáwych wilgotnośći źimnych wyćiera/ vtwierdza/ y od zámulenia wolne czyni. *Mesu.*

Wątrobie. Slezienie. Nyrkom. Pęcherzowi. zámulonym flágmistym.

Wątrobę/ Slezioną/ Nyrki/ Pęcherz/ } zámulone otwiera y wyćiera: wárząc w winie/ á piiąc. (*Dios. Mesua.*)

Flágmiste/ y

Melánkolicznym.

Melánkoliczne wilgotnośći ze wszystkiego ćiáłá wywodźi przerzeczonym obyczáiem vżywána. *Mesua.*

Głowie. Mozgu.

Głowę/ Mozg z pomienionych wilgotnośći źimnych rozgrzewáiąc ie wychędaża/ w winie ábo w wodźie wárząc/ piiąc/ y głowę náparzáiąc [Tenże]

Nerwom.

Pięte żyły ábo nerwy oźiębłe y bolejące/ rozgrzewa/ posila/ y oczerstwia/ y bole w nich vkłáda [Tenże]

Instrumentá ábo naczynia wszystkich zmysłow/ tákże wychędaża y posila/ też iuchę piiąc. Tenże

Chorobom wszelákim źimnym.

Przećiwko wszelákim chorobom z źimnych flusow pochodzącym/ bywa bárzo vżyteczny trunek przerzeczony. Przeto

Rádoku.

Pádáiącey niemocy/ iest osobliwym lekárstwem/ przydawszy do tego gran dźieśięć zamorskiey Cebule/ ábo octu z niey/ ábo syropu z octu. *Mesua.*

Zámierzchnieniu przed oczymá.

Ktorym się częstokroć zámierzchá w oczách tegoż vżywáć dobrze.

Zawrotu głowy.

Abo: Tym ktorzy miewáią záwrot głowy: iuchá zwárzonego/ bárzo iest vżyteczna/ piiąc y głowę náparzáiąc.

Odetchu w nośie zátkánym.

Zátkáne odetchy w nośie otwiera: kápánim/ nápárzánim/ myćiem w wodźie/ w ktoreyby byłá wárzona: Párá tákże ćiepła z vpárzonego ábo z wárzonego/ w nos

puszczana / ábo y w vszy / toż czyni.

W rękách. W nogách. W kolánách. W członkách łamánia. Boleści y łamánia w stáwiech / to iest / w rękách / w nogách / w kolánách / w członkách / y

Chyrágrze / Podágrze / Genágrze / Artetyce / } wárząc ią w winie ábo w wodźie / á nápárzáiąc vkłáda. [*Mes.*

Mieśięczney. Mieśięczna białogłowska zástánowiona nád zwyczay wzbudza.

Szlákiem w powietrzu nárusżonym. Szlákiem y powietrzem nárusżonym / iest lekárstwem pijąc.

Drżącymy trząsącym się członki. Ktorym głowá ábo członki drżą / y trzęsą się / bárzo są te Kocánki vżyteczne / nápárzáiąc y pijąc.

Flágmie w żołądku. Flágmę zbytnią z żołądká wychędaża / w winie wárzona y pitá.

Subetu. Przećiwko subetowi ábo spiku / osobliwym iest rátunkiem / głowę wárzonym nápárzáiąc / y pod nosem go trzymáiąc / y trunkiem vżywáiąc. *Tab.*

Szkodźi.

Szkodźi. Kolerycznym to źiele szkodliwe iest do vżywánia / á zwłaszczá ktorych żołądki máią w sobie wiele kolery.

Oleiek.

Oleum. Może bydź oleiek z kwiatkow ich czyniony / ták mocząc w oliwie / iáko Alchimiyskim sposobem disiyllowány.

Mozgu y głowie wsżytkiey. Nerwom. Głowie / mozgu / y nerwom oźiębionym / bárzo koszstowny / do námázowánia.

Wino.

O winie z Szysżkowey Láwendy w kśięgách / gdźie się wina z rozmáitych źiół opisáły / tám znaydźiesz.

O Lebiotce / Rozdźiał 26.

Origanum.
Cunila, &
Conila.
Origanum Heracleoticum.

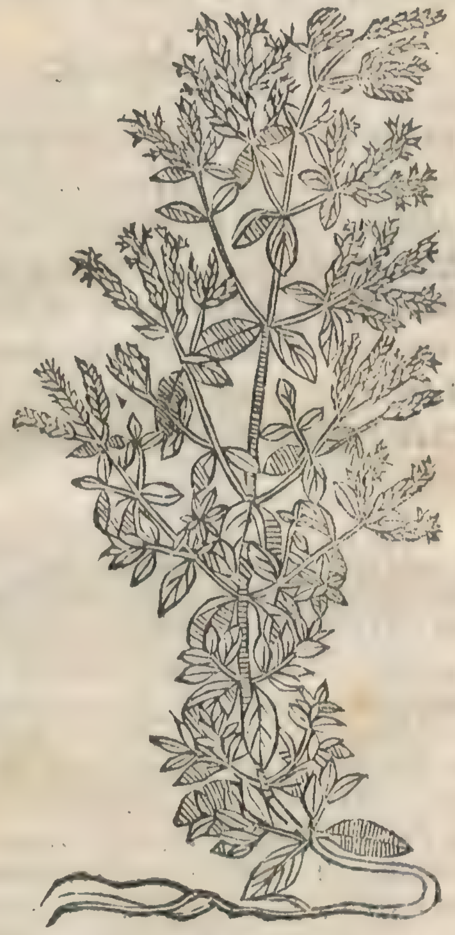

Dosten.
Wolgemuth.
Costentz.
Bergmuntz.

ACzkolwiek o dwoiákiey tylko Lebiotce Dioskorides zmiánkę czyni: iednák y trzećia znáyduie się / Biała / Czerwona / y ktorą Pontcką y Herákleotycką zowią / ábo Kreteńską. Biała ma listki Máieranowym podobne / tylko więtsze á trochę kosmáte / ábo wełniste. Klącza tákże kosmátego / z ktorego listeczki po dwu á dwu rowno ku gorze pochodzą / przy ktorych drugie dwá mnieysze wyrastáią: w wierzchu prąćia kwiatki krotko kłosowáte podobieństwem do Máieranowych / iáko głowecżki / ná troie rozdźielone / á z tych drobny kwiát biały wyniká / właśnie iáko ná Máieranie / korzonki ćienkie / nie zbytnie gęste: naśienie gron-

kámi / pach-

kámi / pachniące.

Druga Czerwona / ábo pospolita: Tá liśćie ma podobne pierwszey / ieno więtsze / szersze / y kosmátsze. Prątki czworogránowite / ták że kosmáte / ále rumiáne: w wierzchu kwiát okołkiem brunatnorumiány / rozpierzchły y kosmáty / ábo wełnisty / wdzięcznie pachniący. Korzonki pod sámym wierzchem ziemie siedzące / bárzo miáłko. Te zowią Grekowie *Onitis*, iákoby oślą / że sie nią osłowie rádźi pásą.

(Origanum Syluestre vel vulgare.) (Origanum Onitis.)

Lebiotká nászá.
Gemeinwolgemůt.

Lebiotká rzesista.
Klein doston.

Trzećia Lebiotká Kreteńska / ábo Pontcka / á tá dwoiá / kłącza ná półtorá łokćiá zwyż gęsto gáłąskowátego. Liśćia Izopowemu podobnego / tylko krotszego y szyrszego: w wierzchu z káżdego prętu trzy kłoski podługowáte wychodzą: z ktorych brunatnorumienne wynikáią kwiatki: z tych potym naśienie drobne bywa. Druga Lebiotká Kreteńska ábo Heráklеotycka / liśćia bládobiałego / ktore bárziey Izopowemu iest podobnieysze / niż pierwsze. Korzonkow wietszych / w źiemi tákże rozpierzchłych. Rozgi do pierwszey podobne / w wierzchu tákże kłośiáte / z nich kwiatki iáko z Máieranu pochodzące / y wdzięcznie pachnące: naśienie ostrego zapáchu / wszákże nieprzykrego.

Mieysce.

Biała y Czerwona Lebiotká po polách płonnych / niewypráwnych po gorách y págorkách rośćie. Rośćie też ná łąkách / nád wąwozmi / ná miedzách / y w rowiech. Kreteńska tá ma przed nászemi przo-

der w dobroći y w ſtuktách / w Pontcie / około Herákleiey / w Krećie / w Cyprze / y ná wyſpách / á oſtrowách morzá Greckiego / ktore *Ægeum* zowia / rośćie.

Przyrodzenie.

WSzyſtkie Lebiotki ſa przyrodzenia rozgrzewáiacego y wyſuſzáiacego w trzećim ſtopniu / iáko Gálenus świádczy. Jednák drudzy we wtorym ſtopniu rozgrzewáć ie twierdza. A iáko Oribaſius piſze / że za mułſką otwieráia / śćienczáia / rozśiekuia / z głebokośći ćiáłá wyćiagáia. Herákletycka iednák nieiákokolwiek zátwierdza / dla śćiagánia.

Moc y Skutki.

Acz wſzyſtkie Lebiotki ſa iednychże ſkutkow y mocy / iednák / iedne mdleyſzych / drugie poteżnieyſzych.

Vſzkniónym od weżow / y inych beſtiy iádowitych ieſt lekárſtwo.

Lebiotká Kreteńſka / ábo Heráklcotycka / [bo tá nád ine / zwłaſzczá náſze poſpolite ſkutkámi przednieyſza] w winie wárzona / á trunkiem vżywána / ieſt bárzo vżyteczna / tym ktorzy od weżow y iney gádźiny iádowitey bywáia vſczknieni. *Dioſ.* Też wárzac ia / á miáſto iárzyny vżywáiac toż czyni. *Plin.*

Przećiw v żywániu Swiniey wſzy.
Opium.

Ktorzyby świniey wſzy vżywáli iákimkolwiek ſpoſobem / tákże ſoku z máku / *Opium* rzeczonego / dobrze Lebiotke w málmázyey wárzyć á pić.

Máſłoku.

Máſłoku tákże ktorzyby vżywáli / ieſliby zrázu tymże ſpoſobem byłá trunkiem vżywána / ieſt lekárſtwem.

Item.

Też ſuche liśćie tegoż źiela / ćwierć łotá w winie piiac / z popiołem toż czyni. *Plin.*

Roziádu ábo źimowitu vżywániu.

Roziad ábo Zimowit (*Colchicum* Łáćinnicy zowia) Tákże ktorzy

Wapná ktore Gypſum zowia / vżywániu.

Wapno / ktore *Gypſum* Grekowie y Łáćinnicy náżywáia / ktorzyby vżywáli / tym ieſt to źiele wielkim rátunkiem / z winem piiac. (*Dioſ.*) Przydáie Plinius / z winem á z popiołem.

Plucom Watroby. Máćicy zámuleniu.

Z zatkánia y z zámulenia wnetrznośći / á ile pluc / watroby y máćice otwiera. [*Taber.*

Przepukłym. Pokurczonym. Opuchłym.

Przepukłym / Pokurczonym / Opuchłym / } Z Figámi vtłuczona á pożywána / ieſt oſobliwym rátunkiem.

[*Dioſ.*] Abo z korzeniem leczy wrzodu Herculeſowym / (ktory *Panax Herculeum*, ábo *Heracleum* zowia.) *Plin.*

Puchlinie

A opuchłym z Figámi ábo z Hyzopem wárzona / á trunkiem czeſto vżywána. *Plin.*

Melánkolia ſtolcy wywodźi.

Melánkolia ſtolcy wywodźi. Prochu z liśćia ſuchego Lebiotki / pułpiętá łotá ná raz z ſytá miodowa piiac. *Dioſ.*

Slezienie boleiacey.

Sleziende chorey ieſt rátunkiem / w winie ia wárzac / á po ranu y ná noc / po trunku ćiepłym piiac. [*Dioſ.*]

Biegunkom.

Biegunki záwśćiaga / proch z liśćia ſuchey Lebiotki / z żołtkiem iáiowym / ná panewce vſmáżywſzy dáć ieść. *Matthi.*

Kászlom flágmiſty.

W pitym miedźie Lebiotká wárzona / á po ránu y ná noc pita / kaſzel flágmiſty z záwieſzenia kluowátośći flágmiſtych / przy płucách leczy.

Item.

Abo też z miodem przáſnym chędogim zmieſzány / á czeſto z łyżki lizány. Drudzy w pitym miedźie wárza go y piia.

Flágmie w pierśiách.

Flágme w pierśiách geſta y lipka / rzedźi / rozćiencza / y roſpráwuie. Wárzac Lebiotke w wodźie / ábo w miedźie pitym z polna Dryakwia / z korzeniem Omanowym / z naśieniem Kopru Włoſkiego / z korzeniem Fiiołkowym / y z Lákrycia / á ćiepło ná noc y po ránu vżywáiac. *Tabe.*

Mámkom mleká doſtátek dáie.

Mámki y pánie / ktorym mleká w pierśiách nie oſtawa do karmienia dźiatek / náczczo Lebiotki pożywáć máia. Doſtátek mleká beda mieć / y dźiateczki lepiey ſie mieć beda.

Zołtácce.

Zołtáczke leczy / ktora z zátkánia watroby pochodźi / vżywáiac iey iákimkolwiek ſpoſobem. *Dioſ.*

Mieśieczney záſtánowioney

Mieśieczna chorobe białymgłowom záwśćiagniona wywodźi / tákże z Surowica / ábo z miodem ſurowym pita / á z winem.

Swirzbieniu ćiáłá y liſzáiow.

Liſzáie świerzbiace y ſuche.

Swirzb y kroſty z ćiáłá ſpadza. Woda z nia wárzona w łáźni ſie zlewáiac / ábo ſie w niey kapiac. *Dioſ.*

Zołtácce.

Tymże też kapánim żołtáczke z ćiáłá zpadza. (*Dioſ.*) Też z oliwa tárta / á w nos puſczána / teyże żołtácce ieſt lekárſtwem. *Plin.*

Weżey gádźiny z domu wygánia.

Weże y wſzeláka gádźine iádowita z domu wypadza / rozśćieláiac ia po źiemi. Też do łoż dobrze ia kłáść / gdźieby gádźiná w nich przebywálá.

Rány y wrzody w vśćiech goi.

Sok ze świeżo źieloney / rány y wrzody w vśćiech goi / ćiepłym płoczac czeſto.

Mieśieczna záwśćiaga.

Záwśćiagniona chorobe mieśieczna pániom wzbudza wárzac ia / y w niey ſie kapiac. może do niey przydáć Bylice / Poleiu / Rumnu / y żytney Mietki / á lepiey bo poteżniey czyni. *Tab.*

Nápuchnienia.

Nápuchnienia rozgánia / wárząc ią y okłádáiąc. Jeszcze lepiey z ięczmienną mąką wárząc / á plastruiąc. *Taber.*

Szumu w uszách.

Szum w uszách vkłáda / wárząc ią w winie / á párę leykiem w nie pusczáiąc. [*Taber.*]

Wydymániu w stolcu.

Wydymániu w stolcu z chęćią falszywą ku pochodowániu / prochem obsypawszy kiszkę z stolcá wyszłą / dobrze y wpráwić ią.

Mrowki wygánia z domu.

Mrowki wypądza z domu / z śiárką Lebiotkę zmieszána / á po ziemi potrząśniona. [*Taber.*]

Sok.

Językowi zránionemu.

Języczká ábo czopká w gárdle zránienie y owrzedźiáłość / tenże sok / gárgáryzm ćiepło á często czyniąc / goi.

W nośie krosty zawrzedźiáłości goi. Uszu bolenia.

W nośie krosty y ine záwrzedźiáłośći / y niedostátki leczy / z oleykiem Fiołkowego korzenia / sárkáiąc.

Tenże sok bolenie w uszách vśmierza z mlekiem białogołwskim / ćiepło w nie pusczáiąc.

Z tego soku bywa lekárstwo do czynienia womitow / z Cebulą á z gárbárskimi ziarnki / w mośiądzowym naczyniu czynione / czásu Kánikuły gdy bywa nagoręcsze láto / dáiąc mu przez dni 40. ná słońcu iárkim stać. *Dios.*

Gnilcu. Szkole.

Záwrzedźiáłośći w vśćiech / ktore Grekowie *Aphtas* zowią. Nászy Szkolą ábo rádniey Szkodą / y Gnilcem. Sokiem Lebiotkowym ćiepło płocząc. *Taber*

Mozg y głowę wychędaża.

Mozg y głowę wszytkę wychędaża / tenże sok z Poleiowym sokiem / nosem sárkáiąc.

Tychże iest skutkow Lebiotká.

Druga / to iest / rześista ábo biała / Osla drudzy / Grekowie *onitis* zowią) ieno nie ták potężnie.

Lebiotki ine.

Leśna ábo płonna Lebiotká / ktorą czerwoną zowiemy / z własnośći swey osobney / przećiwko vsczknieniu / od węzow iest niepospolitym lekárstwem / liśćie y z kwiatkámi iey vwierćiawszy / z winem pić dáiąc (*Gal.*) ktorą tenże / nád kłośistą y rześistą przekłáda / bo ma potężność więtszą / w rospráwowániu wilgotnośći hrubych / zimnych / iákie są melánkoliczne y flágmiste / ktore rozczynia / rośćieńcza / y rozgrzewa.

Gryzieniu w żołądku y w kiszkách. Surowośći w żołądku z warzą y trawi. Item.

Z osobliwośći tesz swey to źiele / przećiwko ćięszkiemu á srogiemu w żołądku gryźieniu. Tákże

Przećiwko surowośćiom w nim będącym / z ćiepłą wodą pite / iest rátunkiem wielkim.

Zwierzchu też nápárzáć żołądek nie dobrze. *Plin.*

Opuszczeniu y wietrzno-

Tym sposobem vżywána / ták przez vstá / iáko zwierzchu / wietrznośći w żołądku y w kiszkách trawi / y rospądza.

Páiękámi ábo niedźwiadkámi struty.

Ktorzyby páięcznym iádem / ábo niedźwiadkowym byli strući: proch / ábo sok tego źiela / w winie białym dobrym dáwáć pić / dobrze. Abo wárząc sáme Lebiotkę w tymże winie / á pić.

Rázem tłuczonym. Sádzelom zbićia. Wywinieniu y z stáwu wybićiu.

Tłuczonym rázom / y Sadzelom. Tákże

Wywinieniu y wybićiu z stáwu / Lebiotká z oliwą y z octem vtárta á plastrowána / ná pácześiách konopnych / ábo lniánych / iest doświádczonym lekárstwem *Plin.*

Moczu záwśćiągnionemu. Moczu z ćięszkośćią y kápánim odchodzącemu.

Mocz záwśćiągniony / z wárzoney / wodę piiąc wywodźi. Tákże

Kápániu y z ćięszkośćią odchodzącemu / iest rátunkiem osobliwym. [*Plin.*] Też kapáć się w nim / vżytecznie / łono y krzyże w kápániu / á nim okłádáiąc.

Liszáie suche.

Liszálom suchym. Párchom y wrzodom ná głowie ćiekącym. Siniáłośćiom pod oczymá. Zębom bolenie. Zębom czarnym. Zołknáłym. Krew z noſá zástánowić.

Párchy y wrzody ná głowie / ćiekące leczy / wárzona / przemywáiąc.

Siniáłość pod oczyma y indźie / z zbićia rospądza / vtłukszy przywiiáiąc.

Zębow bolenie vśmierza / płocząc ie iuchą ćiepłą.

Zęby poczerniáłe ábo pożołkłe wychędaża y białe czyni / z miodem y z sáletrą vtárty / y tym wyćieráć.

Krew z nosá zbytnie płynącą zástánawia / ztárszy go w ręku dobrze / á w nozdrzá włożywszy. Abo prochem iey zádmuchnawszy. *Plin.*

Zołzom zá vszymá.

Zołzy zá vszymá rospądza / wárząc proch iey z mąką ięczmienną / á plastruiąc. Tenże

Sleźienie boiącey.

Chorą sleźioną leczy / liśćie iey z solą á z miodem wiercąc / y przykłádáiąc.

Flágmę lipką wywodźi.

Z octem / á z solą / lizániem pożywány / flágmę hrubą / gęstą / y czarną rospráwuie / rzedźi / y wywodźi. *Plin.*

Sprácowánym ćięszko chorobą.

Sprácowánym y strudzonym iákimkolwiek sposobem / iest rátunkiem / sokiem tego źiela ćiáłá ich / okrom żywotá / námázuiąc. *Plin.*

Krostom czerwonym. Wrzedźienicom twárdym z ognistym przymiotem.

Krosty czerwone / á krwie pełne / z máźią vtárta / spądza y leczy. Tenże

Wrzedźienice twárde / z ognistym przymiotem / ktore Láćinnicy *Furunculos* ábo *Clauos* zowią / otwiera / vwierćiawszy ią z Figámi y przykłádáć. *Plin.*

Gruczołom y wolom.

Wole y gruczoły rospądza / z octem / á z mąką ięczmienną plastrowána. [Tenże]

Pleurze.

Pleurę y kłoćie w bokách leczy / z Figámi choćia z suchymi ią plástruiąc. [Tenże]

Krwi do mosznu wśćiekłey. Szczecinie dźielnice wyczyśćia z pozostáłych plugástw.

Krwi śćiekłey w mosznę / ábo w człomek mezki wstydliwy / iest lekárstwem / Lebiotká z octem vtárta y przykłádána.

Ostátki plugástw y nieczystośći pozostáłych po porodzeniu z położnic wywodźi /

w białym winie wárzona y pita. Tymże máćice nágrzewáiac / pára ćiepła przez leiek puſzczáiac. *plin.*

Rymie flágmiſtey. Ryme flágmiſta leczy / z liśćia y kwiećia Lebiotki á z Máieranu / worek vczyniwßy / á ná cegle goracey rozgrzewáiac go / ná głowe ſucho przykłádáć / y głowe chuſtámi ſuchymi nákryć dobrze / żeby ſie zápoćiłá. *plat*

Wilgotnośći zbytniey w vśćiech. Zbytnie wilgotnośći w vśćiech y około dziaſt wyſußa w winie ia wárzac / á czeſto ćiepło płoczac y gárgáryzuiac. *Plat.*

Języczku zbytniey wilgotnemu y ſpádłemu. Wilgotność zbytnia iezyczká / záktora rad ſpada / wyſußa / poſypuiac go prochem z Lebiotki. (Tenże)

Jezyczek ſpádły podźwiga.

Dycháwicznym. Dycháwicznym flágmy z głowy vſtáwicznie ſpadáiacey w pierśi / ná płucá / ieſt rátunkiem / wárzac liśćie y z kwiećiem w pitym miedźie / wkráiawßy fig ſuchych kilká / y te iuchę piiac. Może też do tego przyłożyć Ománu / Lákryciey / Jzopu / naśienia y liśćia Włoſkiego Kopru / korzenia wielkiego Podbiału. *Item.* Abo też proch z Lebiotki miálki z miodem záczyniony z ćiepła woda dáwáć pić. Też lizáć go dobry. *Plat.*

Żołądek ſtrawny czyni. Żoładek ſpoſobny do trawienia czyni. Tákże

Żołądká boleniu. Bolenie żoładká vśmierza.

Kolce wietrzney. Kolkę z wietrznośći oddala / w białym winie ia wárzac y piiac. Tákże náparzenie czyniac z niey tymże członkom. *plat.*

Mocz pędźi. Mocz zátrzymány nád przyrodzenie / ábo z ćieżkośćia y z kápániem odchodzacy / wolno wywodźi / z kwiećia á z liśćia / woreczki w winie białym wárzac / á co naćiepley ná nyrki przykłádáiac / y ná łono *plat.*

Máćicę wychodzącą. Máćice zbytnie záplugáwiona wychodaża / z Lebiotki wodká / ábo z wárzoney iuchę piiac / y nia máćicę kliſteruiac.

Mieśięczney. Pániom mieśieczna záſtánowiona nád przyrodzenie wzbudza y wywodźi / tákże z trunkiem wody z wárzoney / ábo z wodka vżywáiac. Jeſcze potężniey to ſpráwuie / gdźieby źielone ſáme wierzchołki iey roſpárzone y vtárte / w łono wezełkiem były puſzczáne. [Tenże]

Kiſzce wydymániá ſtolcá. Wydymániu y wychodzeniu kißki ſtolcowey / z źimney przyczyny / prochem z Lebiotki płat iákikolwiek / ábo chuſtę dobrze potrząſnawßy / ná kißkę wydętą / póki nie wnidźie / przykłádáć / ábo iáko ſie wyßßey powiedźiáło / tym ia prochem obſypáć.

Máćicy záwárdźiáłey. Zátwárdzenie máćice odmiekcza / w białym winie wárzona / á co naćiepłey ná łono przykłádána / y ná otwór łoná. Tenże

Od páráliżu záchowywa. Od ßláku y nárußenia powietrzem / ábo od páráliżu záchowywa / głowę nim tym obyczáiem nágrzewáiac / iáko ſie o rymie powiedźiáło.

Rány ſfráncowáte w gárdle goi. Rány y zákáżenie vſt choroba fráncowáta : wárzyc Lebiotkę w winie / á vſtá płoczac ćiepło goi.

Czerwonice. Czerwona niemoc leczy / Lebiotczáne kwiećie z naśieniem Bábczánym / w winie czerwonym / piiac. [Tenże]

Puchlinie. Z Kopytnikiem wárzona Lebiotká / puchlinę z ćiáłá wywodźi / piiac.

Párßywey głowie. Párßywość á zwłaſzczá ná głowie leczy wárzona / á trunkiem vżywána.

Wodká z Lebiotki.

Diſtillatum.

Wodká z Lebiotki *in Balneo maris* diſtyllowána / náczczo poránu y ná noc pita / dycháwicznym / y tym ktorym páry y tchu nieſtáie / ieſt vżyteczna. *Dycháwicznym y ktorym tchu niedoſtawa.*

Płucom záwrzedźiáłym. Płucom chorym y záwrzedźiáłym / ieſt lekárſtwem.

Kásłacym bez przeſtánku. Káßlacym bez przeſtanku.

Ciáſnym pierśiom bárzo potrzebna. *Taber.*

Mieśięczney. Mieśieczna záwśćiagniona wywodźi.

Máćicy źiębłey. Máćice zátkána otwiera.

Zimna rozgrzewa.

Krwi hrubey do pierśi. Krew hruba polerwie / y ſubtelna czyni

Wino z Lebiotka.

Stárym ludźiom. Stárym ludźiom y oźiębłym dobre / ktorym vſtáwicznie ſpadki ſpadáia. *Spadkom w pierśi.*

Kásłacym. Káßlacym vżyteczne / bowiem flágmę z płuc ſnadnie wywodźi.

Oleiek.

Oleum.

Tym ſpoſobem iáko z Piołynu może bydź czyniony.

Pierśiom ćiáſnym. Ktorym ćiáſne ſa pierśi / że im tchu nie ſtáwa nim mázac vżytecznie.

Máćicy źiębłey. Máćice záźiębła rozgrzewa / tákże łono wßyſtko nim náćieráiac.

Mieśięczney. Mieśieczna białogłowſka wzbudza.

Rozſadek.

Rożne ieſt o Lebiotce miedzy Ziołopiſy rozumienie / á zwłaſzczá v Theophráſtá / ktory czarna y biała bydź piße / ále czarna niepłodna / biała płodna / bydź twierdźi. Plinius troiáka opiſuie: Jedne liśćia ßerokiego : Wtora drobnego y miekkiego : Trzećia śrzednia / á te w ſkutkách ſwych namniey potężna. My Dyoſkoridá y Gálená náſláduiac / omylne mniemánia precz mimo ſie puſzczamy : troiáka bydź twierdzac / Biała / Czerwona / ábo Czarna / y kłośiſta / ábo Kreteńſka / tákże dwoiáka / ogrodna / y polna / ábo poſpolita : ktora iáko Gálenus piße / w ſwych ſkutkách ieſt miedzy inymi napotężnieyßa.

O Lebiotce Koziey / Rozdźiał 27.

Tragoriganum.

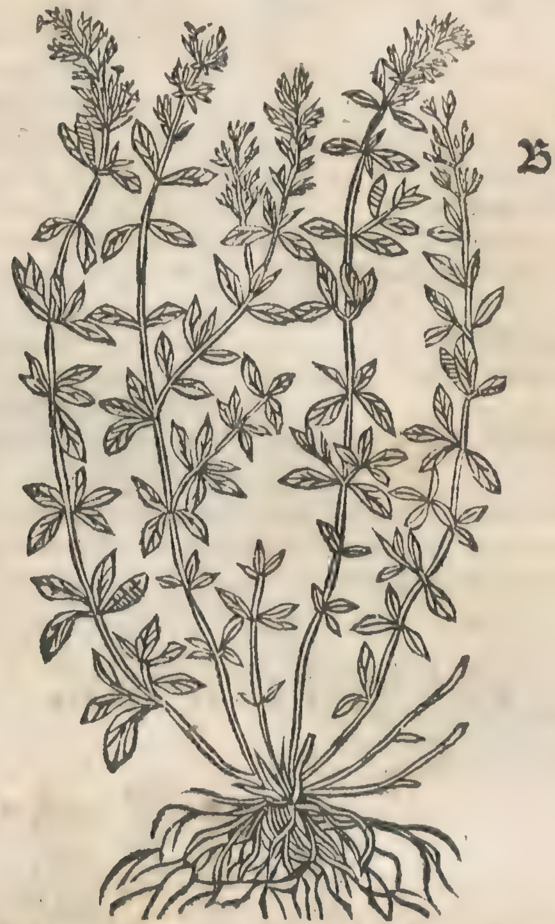

Bockſdoſten.

KOźiey Lebiotki dwoy rodzay ſie znáyduie: Jeden ieſt máły y niſki / krzaczek ná pułtory ſtopy wzwyß. Liśćiem y gáłaſkámi podobny Máćierzeyduſzce leśney. Ná buyney iednák ziemi liśćie ßerße nie śie / y ktemu lipczeyße: kwiát przyrumieniáwy: korzonkow drobnych / ćienkich / y roſpierzchłych: zapáchu oſtrego / y wdźiecznego.

Drugi rodzay Lebiotki Koźiey ieſcze nißy / ná pułtory dłoni wzwyß / gáłeziſty: korzenia dobrze mieżßego od pierwßego: liśćiá niſkiego / wąſkiego y ſpiczáſtego: kwiećia wdźiecznego brunatnego: ſmáku bárzo oſtrego / y vſtá roſpaláiącego / zapáchu przyiemnego.

Mieyſce.

ROśćie obfićie w Krećie / w Cyliciey / ná oſtrowie *Chio* y *Coo*. tákże w Smyrnie: Ale y v nas iey nieſkąpo. Wtora/Włoſka ziemie lubi/ dla ćiepła.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wyſußa / iáko Serápion pißę / w trzećim ſtopniu / otwiera / śćienczą / wywodźi. Ma też nieco w ſobie ćirpkośći / iáko Galenus pißę.

Moc y Skutki.

Mocz wywodźi. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / wywodźi. *Dioſ.*

Purguie żywot. Kolery wywodźi. Żywot purguie z kolery / wárząc ią á piiąc. *Dioſ.*

Ślezionę nábrzmiáłą śćienczą / wárzona w occie á pitá. Tákże zwierzchu pláſtrowána. [Tenże]

Śleźienie nábrzmiáłey.

Komuby kliy zaieczey Rzepki czarney ábo ſok Dźiewięćśilu czarnego był zádány: tá Lebiotká w winie wárzona / á trunkiem vżywána

Komuby kliy Dźiewięćśilu czarnego kyżádáni

kiem vżywána / iest wielkim lekárstwem. (*Dios.*)

Miesięczney wzbudza. Miesięczna chorobę pániom nád przyrodzenie záſtánowiona wzbudza / y wywodźi. *Dios.*

Plucnemu wrzodu. Plucny wrzod leczy / z miodem pożywána lizánim. *Dios.*

Kászel vśmierza. Kászel vśmierza z miodkiem vżywána / ábo z suchey proch z miodem záczyniony / á lizániem tákże często pożywány.

Cknieniu ná morzu. Jest y tym bárzo vżyteczna / ktorzy żegluiac po morzu / womity ćieżkie miewáia / mycąc sie morzu. *Dios.*

Obrzydzeniu pokármu. Ktorym pokármy obrzydły.

Zołądkowi osłabiałemu. Zołądek do trawienia / ktorzy niesposobny máia.

Rzygániu. Rzygániu kwáśnemu / obie te Lebiotki sa lekárstwem osobliwym w winie ie wárząc / y miásto pospolitego trunku piiac Abowiem z nich bywa bárzo wdźięczny napoy. *Dios.*

Puchlinie. Puchline gdźiekolwiek będącą rospędza / z maką ięczmienną plastrowána. *Dios.*

Od źmije vśczkniom. Od źmije vśczkniony m / pić / y przykłádáć / ábo y iucho z wárzoney ráne wymywáć dobrze. *Plin.*

Pleurze y kłociu w bokách. Pleure y kłoćie w bokách leczy / w białym winie ią wárząc / á piiąc. Abo proch z niey z práśnym miodem záczyniwszy / miásto lektwarzá vżywáć. Też nią mieysce ábo bok w ktorym kole / sucho napárzáć dobrze. *Plin.*

Rospaleniu ślabizn. Slábiznom rozniecony m / y rospalonym / iest lekárstwem. *Dios.*

Rozsądek.

Wszytkie te Lebiotki / ták Rożie / iáko Biała / Czerwona / y Polna / y ine ktore iesliże sa / iednegoż przyrodzenia / y iednychże skutkow sa / co snadnie káżdy z tego opisánia ich baczyć może. Sámym tylko nazwiskiem / á postáćia nieco sa od siebie rozne.

O Poleiu / Rozdźiał. 28.

Pulegium. Poley.

Poley iest żiołko krzewiste / po żiemi sie rośćieláiące y pniace / rownie iáko Máćierzaduszká : kłacza ćienkiego / ná piądź wzdłuż : liśćie Máieranowemu podobne / ieno troche wietsze / y dłuższe : kwiát po wszystkiey bylinie gromatkámi / áż do wierzchu przy liśćiu wynika bládo brunátny / niekiedy białáwy : korzonki drobne / kosmáte pod wierzchem sámym / miálko w żiemi śiedzące : wszystko żiele iest pachniące / y ostropieprzne.

Mieysce y czás zbieránia.

Rośćie ná mieyscách wilgotnych y mokrych: á gdźie będźie raz wsádzony/ tám przez czás długi trwa/ tákże go wyplenić y wyniszczyć trudno. W ten czás ma bydź do lekárskich potrzeb zbierány/ gdy ná nawiętszé kwitnie/ á záraz suszony. To iest/ w Lipcu y w Sierpniu.

Ma przodek ten co ná gorách rośćie.

Przyrodzenie.

POley iest przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysuszáiącego we wtorym stopniu: Abowiem ma w sobie znáczną gorzkość y ostropieprzność/ czego pewny znák iest/ iż rostárty á ná ćiáło przyłożony/ wypala áż do záczerwieniáłośći/ y do spryszczenia/ zwłaszczá długo trzymány: ktemu śćiencza/ bo wilgotnośći lipkie y gęste w płucách rosprawia/ y do wycharkánia snádnie przywodźi/ otwiera/ trawi/ y wywodźi.

Moc y Skutki.

Miesiączną pániom wzbudza.
Chorobę miesięczną białogłowską záwśćiągnioną/ wzrusza/ y wywodźi/ wárząc á piiąc. *Dios*

Łożysko wywodźi.
Łożysko po porodzeniu pozostáłe wyrzuca/ w winie wárzony/ á trunkiem dawány.

Płod z żywotá wyćiąga.
Płod z żywotá wywodźi/ tákże swym pićiem. Tenże

Z pierśi y z płuc flágmę hrubą wywodźi.
Z miodem/ á z Aloe pity/ z pierśi y z płuc/ hrubą/ gęstą/ kliiowátą flágmę snádnie wywodźi. Przeto

Gwizdząc tchnącym.
Ciężko tchniącym y gwizdząc.

Dycháwicznym.
Dycháwicznym.

Pokurczonym.
Pokurczonym/ przerzeczonym sposobem vżywány/ bárzo iest vżyteczny. *Dios.*

Gryźieniu w żołądku.
Gryźieniu w żołądku/ z łoża winną/ ábo z wodą á z octem piiąc/ iest rátunkiem. *Dios.*

Kolerę stolcy czárną wywodźi.
Kolerę czarną stolcy wywodźi. Bądź surowy w winie rostárty/ bądź w nim wárzony/ á w trunku vżywány.

Vkąszonym od bestiy iádowitych.
Vkąszenie od węzow/ y inych bestiy iádowitych leczy.

Mdłośći serdeczney.
Te ná ktore mdłość serdeczna przypada/ prędko pośila/ y rostrzeźwia/ dáiąc go z octem woniáć. *Dios.*

Zębom osłábiáłym.
Z suchego Poleiu proch/ ábo z vpalonego popioł/ dźiąsłá/ y osłábiáłe zęby vtwierdza/ tym náćieráiąc.

Gnilcu w vśćiech.
Gnilec tákże w vśćiech leczy. *Dios.*

Przymiotom ognistym.
Z ięczmienną mąką vtárty/ wszelákie przymioty ogniste wyćiąga.

Podágrze.
Podágrykom iest rátunkiem/ sam tylko świeży tłukąc/ ábo wiercąc/ á ná nogi boleiące przykłádáiąc/ żeby sie ćiáło spryszczyło pod nim. *Dios.*

Krostom twárdym ná twarzy.
Krosty twárde z twarzy spądza záczyniwszy go z woskiem/ żeby był iáko máść/ á tym ie námázuiąc. *Dios.*

Slezienie twárdey y nábrzmiáłey.
Sleziona zátwárdźiáła y nábrzmiáła/ z Poleiu á z soli máść ábo plastr czyniąc/ á przykłádáiąc leczy.

Swierzbu.
Swierzb z ćiáłá spądza/ wárząc go/ y w tey sie wodźie kąpiąc. *Dios.*

Máćicy zátwárdźiáłey/ nábrzmiáłey/ wywroconey.
Máćice zátwárdzenie/ } Czyniąc kąpiel z niego po pás leczy
Máćice nábrzmienie/ }
Máćice wywrocenie/ }

Omdlewániu.
Często omdlewáiącym/ Poley z Mietką vtárszy z octu/ woniáć dobrze/ ábo też iáko sie trochę przedtym powiedźiáło/ sam z octem vtárty. *Plin.*

Zawrotu głowy.
Wieniec Poleiowy ná głowie nosząc/ záwrot oddala: Przeto iáko Plinius pisze/ ma być w więtszey wadze niżli Rożány. Abowiem nie tylko záwrot/ ále też

Głowy boleniu.
Bolenie głowy/ tákże go nosząc ná głowie/ odpądza.

Od náźiębienia głowę ochrániá y broni.
Głowy broni od náźiębienia/ tylko sámym swym zapáchem. Przeto w źimie tym ktorym ledá źimno głowę obráża/ dobrze go woniáć. *Plin.*

Bydło beczące czyni.
Kwitnący Poley gdyby go bydło iádło/ beczenie w nim wzbudza. *Plin.*

Od vpalenia słonecznego obrázy záchowywa.
Od gorącá zbytniego y vpalenia słonecznego záchowywa/ włożywszy go zedwie rószce w vszy. Ták choćiaby ná słońcu ná gorętszym stał/ od obrázy broni. Tenże

Prágnienie oddala.
Prágnienie oddala y vśmierza.

Boleśći ná káżdym mieyscu vkłada.
Bole gdźiekolwiek będące vkłáda/ vtárszy go z ięczmienną mąką/ á z octem/ przykłádáć. Toż też

Głowie boleiącey.
Głowie boleiącey może bydź lekárstwem/ ná skronie y ná czoło przykłádáiąc. *Plin.*

Niechęći y obrzydzeniu do iedzenia.
Niechęć y obrzydzenie iedzenia oddala/ piiąc go z solą/ á z mąką ięczmienną z źimney wody. Albo czyniąc z niego gałeczki ná kształt wielkich piguł/ ábo kołaczki/ y pożywáć z winem ćiepłym. *Plat.*

Womity zástánawia.
Womity zástánawia z octem á z mąką

Trzew bolenia. leczmienna ná żołądek plastrowány.

Bolenie kiszek vśmierza / z miodem á z sáletra vtłukszy / przykłádáć ná żywot. *Plin.*

Mocz pędzi. Mocz nád przyrodzenie záſtánowiony wywodzi / piiac go z winem białym. *Plin.*

Kámień kruszy y wywodzi. Kámień kruszy / y moczem wywodzi / tákże go z białym winem nie wapiennym piiac. *Plin.*

Bole wnętrzne vśmierza. Bole wszelákie we wnetrznośćiách vkłada / z miodem á z octem piiac y plastruiac. (Tenże.)

Kádukа. Tym ktorzy padáiaca niemoca ſa złożeni / z octem dáwáć pić dobrze.

Wodom do pićia złym. Wody gdzieby do pićia zdrowey nie było / tylko złe y szkodliwe / vwierćiawszy go / w nie włożyć / zámieszáć. *Plin.*

Słonośći w vśćiech. Słoność w ćiele ábo w vśćiech odeymuie / z winem go piiac. Tenże

Pokurczonym. Pokurczonym / ieſt lekárſtwem / máść z niego / z soli á z miodu czyniac / y z octem náćieráć członki ſkurczone. Tenże.

Kręgu. Toż też ieſt lekárſtwem / tym ktorzy w tył máia twarz obrocona / ábo szyie záłomiona. My kręczem to zowiemy.

Pśćzknionym od medźwiadká. Pśćzknionym od medźwiadká / z winem białym dáia go pić / zwłaszczá ná suchych mieyscách obrażonym. *Plin.*

Ránom y owrzedźiáłośćiom w vśćiech. Rány y owrzedźiáłośći w vśćiech goi / wárzac go y płocząc. Tenże

Pchłom. Pchły w gmáchách wytraca / kwiátem iego sámym kádząc y kurząc. Tenże

Trzećiaczki odpędza. Pisze Xenokrates / iż ći ktorzy trzećiego dniá gorączkę miewáia / ieſt im lekárſtwem / gdzieby Poleiu rosczkę w wełne obwinawszy / chory trzymał pod nosem womáiac / á to przed przyśćiem Febry. W łożko też chorego włożony / toby miał czynić. Tego kto chce sprobowáć / snádnie może. *Plin.*

Scyátyce. Scyátyce z źimnych wilgotnośći / ieſt lekárſtwem / biodrá nim náćieráiac. (*Sim. Seti.*)

Sápce. Sapkę ábo ryme z flusow źimnych odpędza / woreczek z niego vczyniwszy / sucho ćiepły ná głowie nosząc / á chusta co nalepiey okrywáiac / nic nie maczáiac worká. *Plat.*

W vśćiech wilgotnośći zbytnie.

W vśćiech wilgotnośći zbytnie wysusza. Tákże około iezyczká wysusza / wárzac go w oćcie z Figámi suchymi / á często y ćiepło gárgáryzuiac. Tenże

Kászlu flágmiſtemu. Kászel flágmiſty z suchymi Figámi wárzac y piiac leczy. Tenże

Żołądkowi. Kiszkom; bolącym. Żołądká / Kiszek / } bolenie vśmierza z wilgotnośći hrubych / źimnych flágmiſtych / y z wietrznośći z nich pochodzacych / w winie go białym wárzac y piiac. Plaſtr tákże z niego czyniony / á ćiepło ná żywoćie noszony / toż czyni. Też worek z niego vczyniony / á w winie wárzony toż czyni / żywot nim nágrzewáiac. *Plat.*

Máćicy wilgotnośći. Máćicy to zwieźley. Wilgotność zbytnia w máćicy wysusza. Rozwieźła tákże zbytnie śćieśnia / wárzac go w wodźie / á tym sie náparzáiac. *Plat.*

Poley żywey źwieżośći. Jeſt ták żywey czyrſtwośći / że wieniec w źimie z niego vczyniony a w piwnicy zawieszony / kwitnie y krzewiſto rośćie.

Szkodzi.

Szkodzi. Brzemiennym białegłowom ieſt bárzo szkodliwy. Przeto nie tylko czego z nim pożywáć / ale ány sie w nim myć / áni náparzáć. Náwet y wonnośći á zapáchu iego máia sie wárowáć.

Rozsadek.

Poley / iáko ſtárzy Ziołopisowie świádcza / Lebiotká / Dyptan / Kobylamiętká / á dźiki abo płonny Poley / ktory też Márunka polna / y biało Lebiotka / Grekowie y Łáćinnicy *Calamentum* zowia / ſa niemal iednoſtáynych ſkutkow y władzey. Co sie też baczyć może z ich opisánia.

Bázylia / Rozdźiał 29.

Bázylia / ktora Bázyliyka drudzy miánuia / troiáka w ogrodźiech páńſkich widuiemy. Pierwsza / ktora zowiemy wielka / dla wielkiego y szyrokiego liśćia / ktore Szárłatnego źiela liśćiu ieſt bárzo podobne / ieno dłuższe y szerszé / tákże miesszeysze. Kwiátu białego / kłosowátego / naśienia czarnego. Ziele wszyſtko pachniace / iáko Cytryná / y przeto ia też Bázyliyka Cytrowa ábo Cytrynowa zowia. 2. *Ocimũ Citratũ.*

Wtora / kształtem y liśćiem pierwszey podobna / ieno mnieysza / zapáchu Cytrynowego iálbká / y ſtad od Łáćinnikow / *Ocimum Cytratum*, názwána. Korzeń ma ná wiele cześći drobnych rozdźielony. 3. *Ocimũ nobile. Regia. Gariopſ latum.*

Trzećia / namnieysza / liſteczkow drobnych y wáſkich / zapáchu

Gwoźdźi-

Ocimum maius. Bázylea więtßa.	Ocimum Basilicum. Herba Basilica. Herba Regia.	Basilien. Basilgram / Basilich.

Gwoźdźikowego y bárzo przyiemnego / ine swą przyiemnośćią przechodząca.

Jest y czwarta Bázylika kędźierzáwa / cudzoźiemska / liśćia niemáłego / modráwego / ábo pobłękitniáłego / około kárbowánego.

Mieysce.

W Ogrodách bywáią flántcowáne y śiane. Tákże w domách / u okniech / dla zapáchu w gmáchách miána.

Przyrodzenie.

Rozgrzewáiącego iest przyrodzenia / ná końcu wtorego stopniá / wysusza wolniey / bo w sobie ma niemáło wilgotnośći / iáko Galenus / y Dioskorydes piszą: przeto do stołowego vżywánia nie bárzo przystoyne / y owszem szkodliwa bárziey / niżli vżyteczna / wywodźi / otwiera / pobudza / y wzrusza.

Bázyliey namnieyszey Moc y Skutki / ábo Trzećiey.

Żołądkowi źimnemu. Żołądkowi źimnemu vżyteczna.

Sercu. Serce y głowę zapáchem posiła.

Wątrobie. Wątrobie wielkim bywa rátunkiem / w ich dolegliwośćiách z źimnych z wilgotnych przyczyn.

Żywot odmiękcza. Żywot odmiękcza.

Mocz pędźi. Mocz wywodźi.

Kordyáce. Teskność serdeczna / ktora Kordyáką zowią / odpędza.

Melánkolicznym. Melánkolicznym / y

Flágmistym. Flegmistym / bywa rátunkiem.

Smętnym. Smętek serdeczny odpędza wonią swą y zápáchem: Też z Miodunkową / ábo z Borákową wodką pijąc.

Mleká obfitość. Mleká obfitość czyni mámkom / y bydłu vżywáiącemu go.

Zapách vstom. Zuchána vstom zapách wdźięczny dáie.

Mozgu flágmie. Mozgu flágmą nápełnionemu.

Odetchom w noſie zátkánym. W nozdrzách y w odetchach/ flagmiſtymi wilgotnośćiámi zátkánie / podkurzeniem ſwym: tákże vżywániu y zapáchem/ wywodźi. *Aben. Meſua. Iſaa.*

Złote żyłki otwiera. Złote żyłki otwierá. *Sytaxar.*

Biegunkom. Ciekaczki wſzelákie záwśćiaga/ á naśienie iey ieſcze do tego lepſze.

Szalonym. Szalonym / y od rozumu odchodzacym.

Mocz pedźi. Ciezkiemu odbywániu moczu.

Opuchłym. Opuſzonym zwietrznośći záwártych/ naśienia puł kwinty trunkiem dáiac / bywa rátunkiem z woda.

Vpławom. Vpławy pániom záwśćiaga piiac/ ták ſáme/ iáko z Oſtroſtrzeczyna/ ktora Akátia zowia/ ále naśienie iey potężniey to czyni.

Kichánie czyni. Sok noſem ſárkány/ kichánie pobudza: Ale w tym kichániu oczy potrzebá zmrożáć y záwierać.

O niey/ Alkálámem Arábczyk piſze/ że pomierniey ſza ieſt / w ſwym przyrodzeniu/ y w ſkutkách/ niżli Maieran/ ábo czerwona Miętká: Bo nie ták bárzo wyſuſza/ iáko te.

Do ſerdecznych lekarſtw wchodźi. Naśienie wchodźi do lekarſtw ſerdecznych.

Płucom zápalonym. Płucom zápalonym plaſtr z niey/ á z maki przedniey miáłkiey ieczmienney / y z octu vczyniony / bywa bárzo vżyteczny. (*Dioſ.*)

Od ſkorpeny y od niedźwiadká obráżonym. Od Skorpeny ábo ſmoku morſkiego. Tákże

Od niedźwiatká obráżonym/ ſámo źiele ná ráne pláſtrowáne / bywa wielkim lekárſtwem. *Dioſ.*

Oczom boleiacym. Oczom boleiacym z białym winem pachnacym/ liśćie vtárſzy przykłádáć dobrze

Gruczoły wnątrzne. Gruczoły/ ná ktorymkolwiek mieyſcu záśiadłe / bądź zá vſzymá/ ná ſziy / podpachámi/ ná ſłábiznách/ ábo ná dymionách/ plaſtrowána roſpadza.

Wydymániu kiſzki ſtolcowey. Wydymániu w ſtolcu kiſzki / w winie ią warz troche oliwy przylawſzy/ tym biodrá ćiepło okłádáć. Tákże kiſzke w ſtolcu nagrzewáć.

Koniom/ Owcom do płodu. Koniom / oſłom czáſu złaczenia dla płodu/ dobrze ią z potráwa ábo z obrokiem mieſzáć/ y dáwáć.

Ciężkiemu rodzeniu. Białegłowy ktore ćieżko dźiatki rodzą/ czáſu prácowánia śie nimi/ korzeń Bázylikowy z piorem iáſkołcem dáć im w reku trzymáć; ták bez bolu ćiezkiego porodźi.

Z Burſztynem ma wielką nieprzyiaźń. Wielka y dźiwna to źiele ma z Burſztynem nieprzyiaźń / ktory ledá ſłomke / pázdźiorko / y plewe/ zá potárćiem o ſukno/ ábo płotno / rozgrzawſzy śie/ ćiagnie do śiebie: tego źiela bądź liſtek/ ábo ſtypułecz ke namnieyſza / nie żeby miał iáko ine rzeczy ćiagnáć/ ále precz odrzuca. *plutarch.*

Białym głowom nie ſprzyiaźni. Piſze Grek ná imie Socion: Bázylia bydź ták białymgłowom przećiwna/ iż gdyby cáłe źiele / to ieſt / z korzeniem y ze wſzyſtkim pod miſe iákieykolwiek potráwy zá niewiádomośćia iey podkożył / ániſie tknie oney potráwy / by śie iey chćiáło nabárźiey ieść/ ażby z podmiśia było odiete / ále tá prawdá przytym ſámym zoſtawa. Kto chce tey prawdy ſprobowáć może.

Tok zbytni krwie z noſá záſtánawia/ ſok w nozdrzá puſczány/ ábo w śie ćiegniony. *Tabe.*

Bázyliey wielkiey ſkutki.

Tychże ſkutkow wſzyſtkich Bázylia wielka / ktorych máła ábo trzećia/ ieno nie ták potężnie.

Vſzknionym od niedźwiadká. Od niedźwiatká vſczknionym/ plaſtr z Bázyliey z maka ieczmienna / z oleykiem Rożánym / á z octem ná ráne przykłádány / bárzo vżyteczny/ ábo z winem á z octem

Mleku w pierśiach ſkrzepiełemu. Mleko w pierśiách białogłowſkich ſkrzepłe/ ábo zákámiáłe/ wárzona w wodźie / y ná pierśi plaſtrowána rozpráwuie y rozrzedza.

Brodawkom. Brodawki gdźiekolwiek ná ćiele bedace ſpadza/ y zátráca/ iey prochem ie poſypuiac / y náćieráiac. *Tab.*

Mdłośći. Mdłość odpadza / źiela w ocet włożonego woniáiac. (Tenże)

Bolenie głowy. Bolenie głowy vkłada / z octem z oleykiem Rożánym / y Mirtowym vwiercána/ á ná ſkronie y czoło przykłádána.

Melánkolicznym. Melánkolicznym naśienia w trunku vżywáć dobrze. Tákże ſzalonym/ y od rozumu odchodzacym. Y tym

Moczu ćiężkiemu. Ktorzy mocz z ćiezkośćia puſczáia.

Wietrznośćiom. Wietrznośći ktore grzmoty y trzáſkánia w żywoćie czynia/ roſpadza/ naśienia z kwinte z ćiepłym winem pić dáiac.

Kichánie wzbudza. Kichánie potężnie wzbudza / proch naśienia noſem w śię ćiagnac. Toż ſámego źiela proch czyni.

Kordyácznym. Kordyácznym naśienie z winem / ábo z wodka Wołowego iezyká piiac / wielkiem bywá rátunkiem. Tákże z wodka Rożána/ ná ſerce przykłádáć dobrze.

Z oczu páwłoki śćiera. Sok z źiela w oczy puſczány / páwłoke z nich ćienka śćiera / á záćmienie oczu odpadza: tákże z winem przywiiány máczáiac w tym chuſteczki.

Łzami płynacym. *Item*, Łzámi płynace wyſuſza.

Pierśiom wilgotnym. W pierśiách wilgotnośći trawi: tákże naśienie piiac.

Od niedźwiadkowey obráży broni. Afrowie piſza / ktoby iadł to źiele / á tego dniá był od niedźwiadká obráżony/ boleśći z iádowitego vſczknienia nie vczuie. [*Dioſ.*]

Rzygánie záwśćiaga. Rzygánie záwśćiaga / z octem vtárta y poływána.

[Biegunkom.] Ciekaczki záſtánawia / z octem ná żywot plaſtrowána / y tákże z tym pożywána z octem.

[Zołtácce.] Zołtá niemoc ſpadza.

[Puchlinie.] Puchlinę z ciáłá wywodźi.

[Zołć mnoży.] Zołć záwśćiąga żeby ſie do żołądká nie wylewáłá.

[Czerwonce] Czerwoną ćiekaczkę / iáko ine biegunki vkłáda / wárzoney vżywáiąc. (Philiſko.

[Kozła potráwá.] Kozom Bázylia przyiemna y wdźięczna potráwa bywa.

[Zápámiętáiącym ſie.] Nád przyrodzenie ſie zápámiętáiącym bywa osobliwym lekárſtwem / woniáiąc ie z octem.

[Kolce.] Kolce y dárćiu w kiſzkách wielkim bywa rátunkiem / iáko Plitomkus piſze.

[Vſzom bolącym.] Dźiećiom ná bolenie vſzu / z gęśim ſmalcem vżyteczna.

Czyſczenie mieśieczne pániom wzbudza / z ſoku czopek / ábo węzełek vczyniony / á w otwor łoná wpráwiony. *Taber.*

[Sen przywodźi.] Sen przywodźi tym ktorzy ſypiáć nie mogą / wodą ſkropiona świeża / y ná ſkronie á czoło przywiiána / bo ták wilgotnieyſza bywa.

[Spadki záwśćiąga.] Spadki źimne á wilgotne z głowy / hámuie y wyſuſza ſwym rozgrzewániem / głowę ogoloną nią náćieráiąc. *Plin.*

[Máćicy źimney y wilgotney.] Máćice źimnemi ſzlámowátośćiámi zápługáwiona wychędaża / z octem vżywána.

[Brodawki goi.] Brodawki ſpadzą / z ſzewczym czernidłem náćieráne. *Sethi.*

[Szkodźi.]

Szkodźi.

Stárodawnych niektorych lekárze / nie byli kontenći z tego źiela / á ile przez vſtá vżywánego / z ktoremi poślednieyſzy ſpor dla tego máią / y przećiwnym obyczáiem o nim piſzą / co ſie z wyſzſzey opiſánych ſkutkow / y z tych ktore tu ieſzcze położymy / baczyć może. Piſze Chryſippus bárzo gániąc to źiele / y nieużytecznym go bydź mieniąc / ile ſurowe.

[Zołądkowi ſzkodźi] Zołądkowi ſwą oſtrośćią ſzkodźi.

[Moczu ćiſkość czyni.] Mocz záſtánawia. tenże *Hunaim.*

[Szalone czyni.] Szalone y od rozumu odchodzące czyni.

[Zápámiętánie czyni.] Zápámiętánie nád przyrodzenie przywodźi. Dlatego / powiada Chryſippus / kozy w nienawiśći go máią.

Piſzą drudzy / iż gdy go kto pożywa / á niedźwiadek go vkąśi / że nie może bydź vleczony.

[Krew wyżega.] Krew wyżega y wyſmáża / y hrubą czyni.

[Wzrok pſuie.] Wzrok mdły y záćmiony czyni. Jednák ktoby ſie w niey názbyt kochał / z Cabrem á z Rzodkwią vżywána / nie ták ſzkodźi. (*Aben Meſua.*)

Wiele ich ieſt ktorzy ſie iey vżywáć chronią. Abowiem w vśćiech żuchána / á ná słońce wyłożona / chrobáctwo z śiebie wydáie / iáko Dioſkorides świádczy. Przeto

[Wilgotnośći złe czyni.] Zákázuie go też vżywáć Gálenus / przeto że wilgotnośći złe w ćiele czyni / y do ſtráwienia trudna. Ale zwierzchu plaſtrowána vżyteczna.

[Wietrznośći wzbudza.] Wietrznośći w żywoćie wzbudza.

[Wątrobie gorącey.] Wątrobie gorącey ſzkodliwa / bo wiele kolery y żołći czyni.

[Wſzy mnoży.] Wſzy mnoży / zá częſtym vżywániem dla ſwey zbytniey wilgotnośći. *Diodorus.*

[Niedźwiadki ſie zewſząd zgromadzáią.] Garść Bázyleyki świeżo źieloney z dźieśiąćią żywych rákow vtłuczoney: Niedźwiadkowie ſie ze wſząd / á zwłaſzczá z bliſká zeydą do tego.

[Mleko wyſuſza.] Mleká obfitość z pierśi białogłowſkich tráći y wyſuſza.

[Niedźwiadki mnoży] Vdáią niektorzy Bázyliykę / gdźieby miedzy dwiemá kámieńmi byłá tárta / á w nowy gárniec włożona / y przez kilá dni ná słońce iárkie wyſtáwiona / żeby ſie on gárniec dobrze rozgrzewał / po kilku dni / żeby ſie mieli Niedźwiadkowie zálągnąć / zwłaſzczá wyſtáwuiąc káżdego dniá ná słońce / żeby ſie dobrze rozgrzewał. Ale Gálenus piſze / że to báśni. Jednák może tego kto chce doświádczyć.

[*Hiſtoria*] Naſzych czáſow / iáko *Iacobus Holerius* vczony lekarz Páryſki piſze / á po nim *Mizaldus* w ſwych Centuriách: *Sectio* ábo *Centuria 1. Aphoris 2.* o iednym Włochu / w ktorego mozgu zálągnął ſie chrobak z vſtáwicznego woniánia Bázyleyki / á snadź y z częſtego iey vżywánia / záczym niewymownie w ćiężkie głowy bolenie wpadł / nákoniec y w śmierć. Ktorego głowę gdy po śmierći otworzono / náleźiono srogiego chrobaká przy mozgu / błonki okrywáiące mozg / gryzącego / od ktorego właſny zapách Bázyliyki pochodźił: ſkąd dochodzono / iż z częſtego iey vżywánia / oná beſtya tám ſie zálęgłá. co ieſli w głowie / niedźiw / że y w gárcu / iáko ſie wyſzſzey powiedźiáło / zá ćiepłem słonecznym. Gdyż wiele rzeczy ſie znáyduie ták z żywiących iáko nieżywiących / ktore ſie zá iego rozgrzewániem lęgą y mnożą. Ale to inego przedśięwźięćia: wrácam ſie do ſwego.

Wodká z Bázyleyki diſtyllowána.

[*Aqua ſtillatitia.*]

[Ktorym chrobáctwo wlazło w vſzy wchodźi / y tym ktore ſie zálęgáią wewnątrz.] Tá wodká ma bydź w Czerwcu ábo w Lipcu palona / ták biorąc z liśćiem korzenie / iáko y z kwiećiem / z *Balneum maris.* Te powiádáią bydź vżyteczną / tym ktorymby w vſzy chrobáctwo włázło / trunkiem iey vżywáiąc: Tákże y to ktoreby ſie wewnętrznośćiách zálęgło.

[Mdłośći ſerdeczney] Mdłość ſerdeczną odpądza / y

[Serce poſila.] Serce poſila / z Borákową wodką vżywána.

Melánkolicznym / y

Ludźiom fráſuiącym ſie / y

Smętnym Smętnym tákże trunkiem vżywana bárzo vżyteczna.

Vinum

Wino z Bázyleyká.

Z sucha Bázyleyká bywa wino przypráwione. Mośzcu dobrego słodkiego nánie náláwszy / dáć mu sie wytrybowáć / y wyćisnąć / tym sposobem iáko sie w Piołynu powiedziáło. Tákowe wino ma Muszkátely zapach / y smáku przyiemnego. To Melánkolicznym /

Smętnym y frásowliwym / bárzo vżyteczne. *Taber.* Melánkolicznym. Smętnym

Rozsądek.

Z tego przećiwnego opisánia skutkow tego zielá baczyć możemy / co zá roznicá iest miedzy Gálenem / Dioskoridem / Pliniusem / y inymi Ziołopisy o nim / ktora niesnádnie porownáć może. Jednák iáko w inych rzeczách / ták y w tey Gálená rádniey sie trzymáć / iáko srzodku iákiego mamy: ktory więcey vżywáme zwierzchowne tego zielá / niżli przez vstá záleca: Zwlaszczá strony żołądká posilenia / dla zwárzenia y strawienia pokármow. Vżywánia iego zákázuie przez vstá / przeto że ma wiele w sobie wilgotnośći / ktora prędko żołądek / y ine wnętrznośći záplugáwia. Ale to ták rozumieć mamy: Iż mierne iey vżywánie / nie tylko żeby szkodźić miáło / ále owszem wielkim y známienitym iest vżytkiem. Zbytek y nalepszey rzeczy / záwsze bywa szkodliwy.

Niemniey y to wiedźieć potrzebá: Czemu ią iedni twierdzą żywot zátwierdzáć: zás drudzy / y sam Dioskorides odwilżáć y odmiękczáć. Przyczyná tego oboygá / przećiwne złożenie z żywiołow / iáko y Włoská Brzoskiew / ábo Kápustá / ktora gdy w ćiele naydźie moc potężną do wypędzenia y wyrzucenia / snádnie purguie. Zás gdy potężność w záwśćiagániu y w zátrzymániu naydźie / zátwierdza. A ták máiąc w sobie dwá skutki przećiwne: oboie to może práwie dobrze spráwić / to iest / y purgowáć / y zátwierdzáć. [*Hunaim*]

Pisze Theophrástus w 5. Kśięgách / w 8. Rozdźiale o Ziołách / że sie podczás Bazylijká przemienia w Máćierzáduszkę: zwłasczá / gdy w mieyscu bárzo gorącym / y słońcu wyłożonym bywa flańcowána y śiana / y gdźie nazbyt wysycha: Jednák nie ták sie doskonále przemienia / ieno że nieco ma z Máćierzánki podobieństwá nie odmieniáiąc w nie do końcá swego kształtu.

O Száłwiey / Rozdźiał 30.

Saluia maior. Salbey. Saluia minor.

SZałwia wßytkim práwie ieſt znáioma. Tá dwoiáka/ ogrodna/ ábo śiana y ſláncowána/ y leśna/ ábo polna/ y dźika: o tey ná ſwym mieyſcu powie ſie. Ogrodna dwoiáka/ wielka y máła. Tá oboiá/ y dźiećiom ieſt znáioma. Abowiem záledwie ználeść ták máły y nedzny ogrodek/ w ktorymby nie byłá ſádzona. Ieſt tedy Szałwia ziołko krzakámi roſnace. Rozgi obdłużney/ czworogránowitey/ ßedźiwey/ z iednego poczatku wychodźi ich ſpołu cztery y pieć. Liśćia długiego/ oſtrego/ miasßego/ chropowátego/ białáſego/ bárzo y wdźiecznie páchnacego/ kwiát przy wierzchu ma kłośiáty/ bronatny/ czarney ábo polney Szałwicy bárzo podobny. Tákże naśienie lśnace/ przy okragleyßym. Korzen twardy/ zdrewniáły/ kośmáty ábo włoſkowáty. Kwitnie poſpolićie w Lipcu/ y w Sierpniu. Szałwia mnieyßa/ pierwßey ábo wielkiey ieſt podobna/ okrom/ że we wßem ieſt drobnieyßa. Liśćia krotßego/ á v ſpodku vßáſtego/ ná krotkich ſtopkách: rozgi ábo byla ćienßego/ w inych okolicznośćiách ſa ſobie rowne/ y podobne. Te oboie/ máia bydź około Ruta obſádzone/ dla weżow/ y żab iádowitych/ párchowátych/ ktore ſie rády miedzy nia tra/ pod nia ſie gnieżdża/ y rády głodza. Nie ma bydź do ſádzenia iey źiemiá gnoiem gnoiona/ boby zniſczáłá/ ále w źiemi ráczey gliniáſtey. Też bárzo buyno rośćie/ gdy pod korzenie iey zołá z ługu podśćiele/ ábo popiołem podſypie.

Saluia maior. Saluia cōmunis. — Groß Salbey

Saluia minor. Saluia nobilis. Saluia acuta. Saluia auriculata. — Kreutz Salbey. Klein/ Spitz/ Edel Salbey

Ruta ma być obſádzona.

Buyno iáko rośćie.

Mieyſce y czás.

OBoiá poſpolićie w ogrodźiech bywa śiana/ y ſádzona. Rośćie też ſámá przez ſie w inych ſtronách/ iáko we Fránciey/ w Hißpániey/ po płonnych polách y kámieniſtych. Tákże y we Włoßech ná niektorych mieyſcách/ á zwłaſczá mnieyßa/ gdźie wiażac ia w oćiepki/ ſußa/ y piece do pieczenia chlebá nia wypałaia. Owßem gdźie drew ſkapo/ iáko w Nárboinckiey Fráncyey/ y w Hißpániey.

Pod niebem otworzyſtym y iáſnym ráda rośćie/ ćieniſtych mieyſc nie nawidźi/ źimy ſrogiey/ namniey ſie nie leka: y owßem pod śniegiem źieleńßa ſie zda. Ma tego czáſu bydź zbierána/ gdy ſie roſkwita/ y naśienie poczyna mieć.

Przyrodzenie.

ZE ſmáku ieſt oſtrego/ znáczy ſie bydź przyrodzenia ćiepłego w trzećim ſtopniu/ ná poczatku/ iednák nie ták poteżnie/ iáko dźiki Polcy/ ktory biała Lebiotka zowiemy. Ma też w ſobie nieco gorzkiego y przykrego. Też ſubtelnośćia ſwa przenika/ á ćirpkośćia/ ktora ſtwirdza/ wyſußa/ w wtorym ſtopniu.

Moc y ſtutki.

Liśćie z látorozlkámi ſwymi wárzone w winie/ á w trunku vżywáne/ mieśieczna chorobe białogłowſka/ wzbudza. *Dioſ.*

Mieśieczna wzbudza.

Táż iuchá pita/ mocz nád przyrodzenie zátrzymáły/ pedźi. *Dioſ.*

Mocz wywodźi.

Predkie porodzenie czyni. Przeto Długo y ćieśko ſie dźiećmi prácuiacym/ dáć iey pić y woniáć/ dobrze.

Predkie rodzenie czyni.

Páuiom dźiatká: mi ſie prácuiacym.

Płod z żywotá wywodźi martwy/ zmußona w otwor łoná kłádac.

Płod wywodźi.

Obráżonym od morſkiey ryby/ ktora *Paſtinacam* Láćinnicy zowia/ ieſt lekárſtwem. *Dioſ.*

Obráżonym od ryby morſkiey.

Włoſy czarno fárbuie/ kłádac ia w ług Abo ie ſokiem iey náćieraiac.

Włoſy czerni.

Rány plugáwe wychodzą/ y goi/ á ktore zbytnie ie vchodząca zástánawia: Szalwia świeża tłukac/ y zmießáiac/ á ná rány przykłádáiac. Też sucha miáłko vtártá zásypowáć dobrze. (*Dios.*) *Plin.*)

Wrzody złe/ sprośne/ y ćiáło roziadáiace/ wymywáiac ie iuchą Szálwiową/ ábo rádniey sokiem/ á prochem iey zásypuiac leczy y záwiera. *Dios.*

Swierzb z wstydliwych członkow oddala/ w winie ia wárząc/ y tym ie ćiepło omywáiac. *Dios.*

Zbytnie vpłáwy białymgłowom zástánawia/ iáko niektorzy świádczą/ podkurzáiac sie nią z węgla. (*Aetius*) A Plinius piße/ że toż czyni wárzona/ á w trunku vżywána.

Pániom brzemiennym iest bárzo vżyteczna do vżywánia/ á ile tym/ ktorym płod przed czásem do noßenia y rodzenia odchodźi/ zwłaszczá liśćia. Tákże tym/ ktore vpłáwy ábo biegunki przypadáia/ ktore im ná ten czás są bárzo niebespieczne/ dla poronienia płodu. *Aetius.*

Niepłodne białegłowy/ czyni płodne: puł kwarty soku Szalwiowego z solą czwartego dniá po wyczyśćieniu mieśięcznym cztery dni przed złączeniem z mężczyzną/ wtory kroc przed sámym przebywánim. *Aet.* To od Egypczykow wzieto.

Piszą niektorzy Historykowie/ że w iednym mieśćie Egypckim/ po gwałtownym powietrzu morowym/ ći ktorzy pozostáli/ przymußáli pić Szalwiowy sok/ dla rozpłodzenia. Przeto Agryppá/ Szalwią názwał świetym źielem/ iż nie tylko do rozmáitych chorob. Ale też do płodu ábo rozpłodzenia iest vżyteczna.

Krwią chárkáiacym/ bárzo iest vżyteczna/ po ßeśći ábo śiedmi łyżek soku iedáiac/ ná raz pić z miodem. (*Orphaeus*) Ták ábowiem chárkánie/ plwánie/ y womitowánia krwie zastánawia. Ale to náczczo ma bydź vżywano.

Bywáią też piguły z niey czynione/ ludźiom suchoty máiacym/ tym sposobem. Wźiać Szpikánardy/ Imbiru/ zárowno oboygá/ po puł łoćiu/ Nasienia Szalwioweß przyprażonego ábo przypiekłeß/ y máłko vtártego/ łotow dwá/ Pieprzu długiego tártego trzy łoty. To sokiem Szalwiowym wßystko záczynić/ y Piguły potoczyć/ z ktorych po ćwierć łotá ná raz bráć/ to iest/ náczczo/ poránu y ná noc/ á trochę wody czystey popić. *Aetius.*

Z Piołynem Szalwia wárzona/ czerwona niemoc leczy. (*Plin.*) Toż liśćie iedzone sámo czyni.

Vsczkniomym od wężow/ y bestiy iádowitych/ iest lekárstwem pijac/ iedząc/ przykłádáiac/ wymywáiac/ y zásypuiac nią. *Plin.*

Włosy opádłe y opierzchłe z párchow/ ná głowie/ czyni porosłe/ sokiem Szalwiowym pleßowatośći często náćieráiac. *Plin lib. 22. c. 6.*

Chrobáctwo w vßach záległe/ sok Szalwiowy w nie leiac/ morzy y wygládza. Tenże.

Pleurze y w bokách kłoćiu.

Kaßlącym Szalwią pijac/ iest rátunkiem. Tenże.

Obrážonym od ßkorpice/ ábo smoká morzkiego/ iest lekárstwem/ pijac y przykłádáiac.

Od wßelákiego iádowitego vkąßenia broni/ y záchowuie/ oleykiem Szalwiowym ćiáło pomázuiac. *Plin.*

Wßelákim bolom głowy.

Artetyce y wßelákim boleśćiom y łámániu w członkách/ zwłaszczá z flusow flágmistych/ źimnych/ wielkim iest rátunkiem/ ták w trunku vżywána/ w wodźie ábo w winie wárzona/ iák nią nápárzáiac. Agdźie by iesćze byłá wárzona z Láwendą/ z Rutą/ z Piwonią/ z Máieranem/ z Bukwicą/ y trunkiem vżywána/ tym potężnieyßy da rátunek. Nawet tym nápárzáiac w nerwiech/ w mußkułách boleśći vkłáda/ pośila/ y z flágmistych wilgotnośći wysußa.

Podágrze	To iest/ łámániu	w nogách/
Chirágrze		w rękách/
Genágrze		w kolánách

Szláku ábo powietrzem nárußonym.

Pádáiacey niemocy.

Vst zakrzywieniu.

Trzesieniu y drzeniu ćiáłá.

Boleniu w plecách. *Item*

Pákośnikom/ to iest/ w krzyżách boleniu/ ábo wasátom/ iako prości mowią.

Łamániu w stáwiech: tym wßystkim y drugim podobnym z flágmy pochodzącym wyßey z opisánymi źioły/ wárzona/ pijac/ y nápárzáiac osobliwym y znácznym bywa rátunkiem. Abo też Szalwiey wźiawßy świeżey/ z Bobki ia vtłuc/ z Rzerzuchą á z Bobrowym strojem/ y tym náćieráć przerzeczone członki.

Spadki z głowy flágmiste zástánawia swą ćirpkośćią.

Przećiwko dolegliwośćiom y niedostátkom w pierśiach/ iest lekárstwem.

Suchotnym ktorzy ropą pluią/ iest rátunkiem wysußáiacym/ płucá.

Zeby wychodzą/

Dźiąsłá ostábiáłe z zebámi vtwierdzą/ liśćiem świeżym Szalwiowym ie náćieráiac.

Mozg námdlony/ bądź z záckania z źimnymi/ á flágmistymi wilgotnośćiámi/ bądź z rázow tłuczonych/ ćietych/ ábo z

iákiey iney

Margin notes (left): Rány choboiy goi. — Wrzodom ćiáło roziádáiacym. — Swierzbieniu wstydliwym członkom. — Vpławom zbytnym. — Pániom ktore przed czásem płod odchodzi, ábo poroniáiacym. — Item. Brzemiennym. — Vpláwy/ ábo biegunki máiacym. — Niepłodnym pániom. — Historia. — Szalwia świete źiele. — Krwią chárkáiacym ábo womitom — Piguły przećiw suchotom — Czerwonce. — Vsczkniete

Margin notes (right): niu od gadźiny. — Włosom z parch opádłym. — W vßu chrobactwu. — pleurze. Kaßlu. — Od smoká morzkiego obrázonym — Broni od iádowitego vkąßenia. — Głowy boleniu. — Artetyce/ to iest/ boleniu y łámániu w członkách — Podágrze/ Chirágrze Genagrze. Párálizu. Rádułu. Vst krzywieniu. Drżeniu ćiáłá. Boleniu plec. Pákośnikom. Łamániu w stáwách — Item. — Spadkom — Pierśiom. — Ropą pluiacym. — Zeby wychodzą. vtwierdza y dźiąsłá. — Mozg pośila.

káżdey iney przyczyny obrázony/ posila/ vżywána trunkiem/ iedzeniem/ nápárzániem/ zápáchem. *Fernel.*

Nerwy posila.

Żyły piete ábo suche/ tákże od mozgu pochodzące posila. Tenże

Záwrotu w głowie.

Záwrotu głowy iest lekárstwem: wziąwszy iey zé trzy gárśći/ Piwoniey liśćia y z kłączem/ ábo radniey nasienia iey dwá łotá/ Hányżu/ y Włoskiego Kopru po puł łotá/ Bukwice/ y Rozmárynu po puł gárśći/ Lákryciey puł łotá: to wszystko w winie wárzyć/ á pić. Może iesc̈ze do tego przydáć troche strojow Bobrowych. [Tenże]

Żołądkowi vżyteczna.

Żołądkowi Szałwia bárzo vżyteczna/ á zwłaszczá zimnemu/ bo go rozgrzewa y posila: wilgotnośći złe w nim trawi.

Chęć do iedzenia vtrácona przywraca.

Szkawce.

Szczkawkę zástánawia: Przeto Szałszá z niey bárzo dobra/ ták z świeżey iáko y z suchey/ Jmbiru/ Gwoździkow/ kwiátu y orzechu Muszkátowego/ ábo tylko z zieloną Pietruszką/ á z pieprzem/ Cukru/ winá/ á octu do tego wziąwszy/ iest osobliwy przysmák.

Przeciw powietrzu morowemu.

Są ktorzy mniemáią y twierdzą zá rzecz istotną/ iż ktoby náczczo trzy listki mnieyszey Szałwiey vżywał/ tego dnia od powietrza morowego záráży wolny być ma. *Trag.*

Rękom drżącym.

Ręce komuby drżáły/ Szałwią w winie/ ábo w piwie/ ábo w wodzie wárzyć/ á pić dobrze. Też w tey iuszе ręce vmywáć często.

Vstom zapách wdźięczny dáie.

Zapách wdźięczny vstom dáie: przeto dobrze ią żuchác tym/ ktorym z vst cuchnie śmr-od.

Języczkowi spádłemu y nápuchłemu.

Języczká nábrzmieniu y spádnieniu: wziąć Szałwiey/ nasienia Gorczycznego/ pieprzu/ po trzy ćwierći łotá/ y wárzyć to w kwarćie wody kryniczney/ áż do połowice/ do tego potym przydáć Rożánego miodku/ y tego do gárgáryzowánia ćiepło vżywáć/ doświádczone iest lekárstwo.

Językowi oćiężáłemu do mowienia.

Język komuby ták oćiężał/ żeby mu ćiężko było mowić/ niech weźmie Szałwiey/ Jzopu/ y żyzney Miętki/ zárowno káżdego/ y w wodzie wárzyć/ á ćiepło w vśćiech często trzymáć.

Moczu ćięszkiemu pusczániu.

Ćiężkiemu pusczániu moczu/ wárzyć ią choćia w wodzie y łono wszystko tym nápárzáć. *Plin.*

Máćica wychędza z słozow.

Tymże máćice záplugáwiona: nágrzewáiąc wychędzają z słozow zimnych. [Tenże]

Nyrkom bolącym.

Nyrkom bolącym z záźiębienia y zámulenia dobra.

Wietrznośćiom.

Wietrznośći w ćiele z zimnych wilgotnośći rozpądza.

Swierzbie-

Swierzbienie około stolcá w kroku vkłáda/ suchą támte mieyscá náparzáiąc/ ábo myiąc.

biciu około stolcá.

Wzrok słáby posila.

Wzrok posila/ vżywáiąc iey iákimkolwiek sposobem.

Duchy serdeczne posila.

Duchom serdecznym bárzo vżyteczna.

Chęć do iedzenia przywodzi.

Chęć do iedzenia vtrácona náprawia/ z potráwámi wárzona/ ábo potráwy nią potrząsáiąc: ták ábowiem żołądek zimny do iedzenia pobudza y náprawia.

Owa gdźie potrzebá rozgrzewáć/ wysuszáć/ stwierdzáć/ zástánawiáć/ tám Szałwiey bespiecznie możemy vżywáć. Abowiem miedzy ziołmi ma wielki przodek w posileniu głowy zimney/ y żył piętych/ iáko miedzy prochy korzennemi Bobrowy stroy.

Toż Szałwia vszkowáta może.

Toż o mnieyszey ábo vszkowátey Szałwiey rozumieć mamy/ że toż może co y większa.

Sok Szałwiiowy.

Succus Saluiæ.

Sok z Szałwiey tym sposobem iáko z inych ziół bywa wyćiągány/ to iest/ świeżą tłukąc/ á z niey wyprásuiąc.

Niepłodne pánie syni płod nemi.

Ten iáko Aetius pisze/ y wyszey się powiedziáło/ niepłodnym białymgłowom/ iest bárzo vżytecznym lekárstwem/ puł kwarty go piiąc z trochą soli czwartego dniá po wyczyśćieniu mieśięcznym/ á potym z mężem przebywáć/ y złączenie mieć.

Włosy czerni.

Włosy czerni sokiem tym náćieráiąc ie.

Krew zbytnią zástánawia.

Krew zbytnie á bez miáry z ran ćiekącą zástánawia/ zálewáiąc ie Szałwiiowym sokiem.

Jne skutki tego soku wyszey się opowiedziáły.

Wodká Szałwiiowa.

Aqua Stillatitia.

Szałwią posiekáć drobno/ y wodą ią pokropiwszy z *Balneum maris* distyllowáć: ták bywa osobliwa y vżyteczna.

paráliżem náruszony.

Ktorzy szlákiem są náruszeni/ tę wodkę Szałwiiową dobrze pić.

Rękom drżeniu.

Tákże ktorym ręce drżą.

mdłośći.

Omdlewáiącym pulsy ták w skroniách iáko w rękách/ y pod nosem/ dobrze náćieráć.

Wino Szałwiiowe.

Vinum Saluiatum.

plucom zátkánym.

Płucom zágniłym y zátkánym flágmą gęstą y lipką/ tym wszystkim bárzo vżytecznym trunkiem bywa.

Żołądek rozgrzewa

Żołądek zágrzewa y wilgotnośći flágmiste w nim trawi.

Serce posila.

Serce mdłe posila.

Wątrobę zámuloną otwiera.

W wątrobie żyły zátkáne otwiera/ y wychędza.

W Niemieckich pospolićie stroną ‡/ tákże we Włoskich/ winá z Szałwią tym obyczáiem/ iáko z Piołynem przyprawuią. Abo w worek Szałwiey w winie moczą.

Głowie. Mozgu oziębłym.

Głowie y mozgu zbytnie zimnemu/ iest

párálizem náruszonym. Zawrotu. Członkom drżącym. Stretwiáłym pokurczonym. Spiku. Dychawicznym. Kászlu zimnemu. Szkodźi. Brzemiennym. Conserua.

dobrze / ábowiem ie rozgrzewa.
Powietrzem náruszonym.
Zawrot głowy ćierpiącym /
Członkom drżącym /
Stretwiáłym /
Pokurczonym /
Przećiw śiebetu ábo szpiku /
Dychawicznym /
Kászlącym.

Szkodźi.

Brzemienne pánie od winá Szałwiiowego má ia sie wystrzegáć.

Szałwia w Cukrze / á ile kwiatki iey.

Zołądkowi. Członkom vlomnym. Mozgu zimnemu. Żyły suche wygrzewa.

Kwiećie Szałwiiowe tym sposobem bywa z Cukrem przyprawione / iáko Gwoździkowe kwiećie.

Ten konfekt służy mdłym y osłábiáłym z bytnich wilgotnośći flágmistych żołądkom / bo ie w nich trawi y posila.

Członkom powietrzem nárnszonym / ábo z iákiey iney przyczyny / vlomnym bárzo iest vżyteczny.

Mozg y głowe wszystke záziebiona / y wilgotnośćiámi zimnymi nápelniona rozgrzewa y posila.

Nerwom tákże y żyłom pietym oziębłym / iest rátunkiem.

Rozsadek.

Jest kilká inych ziół / pod tym imieniem Szałwiey názwánych iáko Szałwia czarna: to iest / *Horminum* Łáćinnikom Szałwia polna / *Ambrosiana* po Łáćinie Szałwia leśna / Rzymiánom *Stachis* rzeczona. Ale o tych ná swych mieyscách bedźie powiedźiano.

Zimniczne ziele / Zimnicznik / Rozdział 31.

Tertianaria.
Feberkraut.

Zimnicznik / ábo Zimniczne ziele / korzonki ma nikczemne / proste / w ziemi nie głeboko leżące: z ktorych sie ćienkie rozgi pusczáią ná puł łokćiá wzwyż: listeczkom podługowátych / spiczástych / do Przetárznice podobnych / około kráiow drobno kárbowánych / przy ktorych modráwe kwiateczki tkwią.

Moc y Skutki.

Trzećiaczce.

To ziołko w wodźie ábo w piwie wárzone / á przez kilká dni trunkiem vżywáne / trzećiegodniową zimnice / ábo gorączke dostátecznie leczy.

O inych tego ziela skutkách iescze nie możemy wiedźieć.

Mietá / Rozdział 32.

Mietek iest rozmáity rodzay / iednák ná dwá przednie sie dźiela / Ogrodna / y Polna. Ogrodna dwoiá / wielka y máła: Jedná ma pret ná łokieć zwysz czworogránowity / kosmáty: liśćia obdłużnego / miekkiego / około kráiow zlekká wystrzyżonego / y zabkowátego / kedźierzáwego / źielonego / y bárzo pachniącego. Kwiátu kłosowátego / bládobronatnego. Korzonkow wiele / pnacych sie y roskłádáiąc sie po ziołách. A przeto gdźie raz bedźie sádzona / záwsze sámá od siebie pusczáć rozmnażáć sie nie przestawa / ták / że ia potym strudna wypłonić. Pret ma kolonkowáty / od ktorego listki pará á pará pochodzą. Nietrzebá ie nożem / áni żelázem żadnym iáko y Ruty / przyrzynáć / dla záchowánia. Bo gdźie ia żelázem zrzyna / niszczeie y ginie.

Druga ogrodna Miętá/ktora czerwona zowiemy: przeto że klacza iest czerwone: Ale od pierwszey krotsze: liśćie tákże mnieysze y wezsze/ á spiczaste: kwiátu rumiánego/ y pachniacego/ iáko sámá wszystká.

Mieysce y Czas.

Ogrodne Miętki w ogrodách bywáia śiáne ábo sádzone. Kocháia sie w otworzystẙ niebie/w ziemi nie nágnoioney/ále w iáłowey/ ieno w wilgotney/żeby buyniey rosła. Kwitna wszytkie pospolićie w śierpniu. W ćieniu ma bydź suszona. Trwa do roku w swey porze y mocy.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia sa rozgrzewáiacego / y wysuszáiacego/ ná poczatku trzećiego stopniá/ábo ná końcu wtorego. To smák ich pokázuie ostry. Wszákoż nie ták bárzo rozgrzewa iáko dźiki Poley/ktory Láćinnicy *Calamentum* zowia. Ma też w sobie gorzkość znáczna / á iest przenikáiacey subtelnośći / zwiera/ y stwierdza.

Moc y Skutki.

Zoladek zimny, rozgrzewa y pośila. Zoladek mdły y oźiebły rozgrzewa y pośila/ á do trawienia sposobny czyni/badź sucha ábo świeża/ ták szalse z niey czyniac z Pietrusczána naćia / iáko piiac. Też y workiem ná żoladek przykládánym. *Aben Mesua.*

Chuć do iedzenia wzbudza. Do iedzenia chuć y ápetyt wzbudza.

Zoladek pośila zimna.

Flágme hruba w nim rozgrzewa y rospráwia. *Item*, Zágniłośći w nim trawi.

Watrobe zátkána otwiera. Watrobe tákże zámulona otwiera/ á z hrubych y lipkich slámowátośći wychedaża / moczac ia w winie/ á piiac.

Do Wenusá skromnie pobudza. Do Wenusá pobudza miernie y skromnie. (*Dios. Gal.*) iákimkolwiek obyczáiem vżywána.

Krwia chárkáiacym. Krwia chárkaiacym iest vżyteczny/ sok iey z octem piiac. (*Dios.*) ábo z miodem kwáśnym. (*Gal.*) Tákże

Toku krwawemu każdemu. Wszeláki tok krwáwy záwśćiaga tymże

sposobem przerzeczonym vżywána.

Gliśtom. Gliśty w żywoćie morzy y wywodźi / sok z niey z octem piiąc.

Sczkawce womitom y biegunkom kolerycznym. Sczakwkę / Womity / y Biegunki koleryczne záwśćiąga: trzy rosczki iey zwierćiáwszy z sokiem iábłká Gránatowego kwáśnego / y pić dáwáć. (*Dios.*)

Bolączki rospadzą. Bolaczki zebráne rospadzą / z ieczmienną mąką plastrowána. *Dios. Gal.*

Bolenie głowy z zimnych wilgotnośći vkłáda swym zapáchem. Tákże vtárta / ábo y sámo liśćie z iey kłaczem / á ná głowę przykłádána. *Dios.*

Pierśi białogłowskie skromne czyni. Pierśi v białychgłow zbytnie rozrastáiące śie / ábo z obfitośći mleká bárzo nábrzmiáłe / czyni skromne / y broni śię im rozrástáć: Miętę tłukąc / á nią okłádáiąc

Krtuszeniu flágmistemu. Krtuszenia y womity z flágmy pochodzące vskramia / ták sámey vżywáiąc / iáko z wodką ieyże / ábo z wodką wodney Miętki piiąc. *Abben. Mesua.*

Pániom ćiężko rodzące. Pániom ćiężko dźiatki miewáiącym y rodzącym: Miętkę z winem pić dobrze. [*Seth.*]

Mleko żeby śię w żołądku nie zśiádáło. Mleká ktorzy rádźi często vżywáią / máią kilká listkow w nie záwsze tey Mięty zetrzeć / ták śię im w żołądku nie będźie zśiádáło / áni kwáśniáło. Toż czyni liśćie do mleká przedtym włożone. *Sim. Seth.*

W kiszkách y pęchyrzu wiele wilgotnośći trawi. Wiele złych wilgotnośći w kiszkách / y pęchyrzu trawi / plastrem Mięte sucha z ieczmienną mąką ná pępek przykłádáiąc y nosząc.

Nápuchnieniu. Nápuchłość y nábrzmiáłość ktoreykolwiek częśći ćiáłá rozgánia: Miętę z kászą ieczmienną ná to plastruiąc. *Dios.*

Ryme ábo sápce. Ryme / y sápkę z náziębienia głowy / odpadzą: z Mięty worek ná głowę przykłádáć / á zwłasczá ná noc / wszystkie wilgotnośći w niey rospadzą swym rozgrzewániem / y głowę czyni wolną y lekką [*Dios.*]

Moczu nie zátrzymániu. Moczu ktorzy zátrzymáć nie mogą: Miętę w oćcie dobrze wárzyć / y ná prog łoná co náćiepley plastrowáć.

Pierśiom rozprzężonym / twárdym / zśiádłośći mleká w nich. Pániom w pierśiách w połogu mleko zśiádłe / y pierśi rosprzężáiące / nábrzmiáłe / y zatwárdniáłe / odmiękcza / rozgánia y leczy: Miętę ogrodną z octem / á z ośrodką chlebá białego zwárzyć / y vtrzeć á tym ćiepło okłádáć.

Párchom ćiekącym ná głowie. Párchy y wrzody ćiekące ná głowie osobliwie goi: wárząc ią w wodźie / ábo w ługu / á głowę tym przemywáiąc.

Kolce. Kolce y gryźienu w żywoćie / sok Miętczány z miodem / á z pieprzem w winie vżywány vkłáda.

Odmiátániu żołądká. Ná odmietánie żołądká / ábo przećiwko womitom / sok tey Miętki z Rádźidłem kramnym z octem / przez niemáły czás mocząc / á ná dołek pod pierśiámi przykłádáiąc / iest rátunkiem pewnym. Tákże

Sczkawce Sczkawce toż iest lekárstwem.

Vszu boleniu. Bolenie vszu / á ile z zimney przyczyny vkłáda: sok z syta miodową zmieszány / á w nie pusczány. *Dios. Plin.*

Od psá vkąszonym. Też od wśćiekłego. Od psá vkąszone leczy / Miętá z solą vtárta / á ná ráne plastrowána. *Dios.*

Tákże od wśćiekłego psá rány goi. *Sim. Sethi.*

Ostrośći ięzyká. Ostrość ięzyká odeymuie: poćieráiąc go nią. *Dios.* Abo sok z miodem zmieszány / ięzyk gładki czyni. Tenże

Mleku nie dopuscza śię zśiádáć. Miętá ogrodna w mleko włożona / nie dopuscza mu śię w żołądku zśiádáć. Tákże w gárncu / ábo w iákimkolwiek naczyniu / choćiaby mu byłá podpusczká zádána.

Żołądkowi zimnemu wielkim przyiaćielem. Miętá wielkim iest przyiaćielem żołądkowi / zwłasczá zimnemu: przetoż dobrze iey z sáłata / y w sałsy vżywáć. Tákże inemu przymieszána do záprawowánia korzeniu przydáie wdźięczności y smáku.

Mdłość odpadza. Zapáchem swym mdłość serdeczną odpadzą.

Kolce. Kolke y dárćie w kiszkách vkłáda / w wodźie / ábo w piwie wárzona / á przez trzy dni porządnie náczczo / y ná noc ćiepło vżywána: ták nigdy śię nie wroći. [*Aetius.*]

Item. Też w winie wárzona / żywot / prog / y nyrki nią okłádáiąc co náćiepley / toż czyni. [*Plat.*]

Biegunkom. Biegunki zástánawia / z krochmalem á z wodą ią piiąc. *Plin.*

W otworze łoná bolączkom. Bolaczki ábo wrzody / ktore *vomicas* Láćinnicy zowią / w otworze łoná białogłowskiego leczy: z Bábką ią plastruiąc. (*Plin. Syriacion.*)

Wątrobie zámuloney. Tenże Syriácion / iáko Plinius świádczy: wątrobie zámuloney z zimnych á flágmistych ślizow / otwiera / wychędáża / dáiąc iey náczczo pulćwierći łotá z miodową syta pić.

Prędkiemu rodzeniu dobra. Rodzenie rychłe y prędkie czyni / iuche z niey piiąc.

Odetchy wilgotne otwiera. Odetchy w gárdle zbytnie wilgotne wysusza / á suche zwiera. *Plin.*

Zágniłą flágmę wywodźi. Flágmę we wnętrznośćiách zágniłą wywodźi / z syta miodową piiąc. *Plin.*

Głos gładki y krzykliwy czyni. Głos gładki y krzykliwy czyni: sok z niey z Rutą z Koryandrem / á z mlekiem / piiąc. Tenże

Ięzyczku nábrzmiáłemu. Ięzyczek nábrzmiáły z wilgotnośći zbytniey śćiąga: wárząc ią z Rutą / á z Koriándrem w mleku / y gárgáryzuiąc ćiepło. Tenże

Gnilcu. Gnilec w vśćiech: sok Miętczány z Hálunem leczy / płocząc y często wymywáiąc. Tenże

Pokurczonym. Pokurczonym sok Miętczány pić / iest

osobliwym

osobliwym lekárstwem / ábo Miete wárzyć á te iucho pić.

Sokiem dziurki w nośie náćieráiac / krew z nośá pobudza. *Taber.*

Plucá wychedaża. Plucá wychedaża.

Nozdrzom zátkánym y vtráceniu wonnośći. Przećiwko zátkániu nozdrzy / á zátym vtráceniu wonnośći / dobrze ią vstáwicznie mieć pod nosem / á nozdrzámi ćiągnąc z niey wonność. *Plin.*

Glowy bolenju. Sokiem skronie náćieráiąc / bolenie glowy vśmierza. Tenże

Obiáżony od skorká morzkiego Niedźwiadká morzkiego. Przećiwko Skorkom morzkim.

Przećiwko niedźwiadkom morzkim.

Wężom y gádzinie. Przećiwko wężom y gádzinie iádowitey / iest vżyteczna: piiąc sok tey Mietki. Tákże rány nim wymywáiąc / ábo ćiáło námázuiąc. Tenże

Krostom ná twárzy. Krosty ná twárzy / ktore Grekowie *Epiphoras* zowią / spadza. Tenże

W stolcu bolenia. W stolcu boleśći vśmierza. Tenże

Lisżáiom suchym. Świerzbu suchemu. Lisżáie suche / y

Swierzb suchy záwśćiąga: też sámym trzymániem iey w ręku. *Plin.*

Syr od chrobáctwá záchowywa. Syr od chrobáctwá y skáżenia záchowuie: sokiem ábo iuchą iey zwierzchu go pomázawszy / ábo liśćiem go potrząsszy. (*Mizald.*)

Sleżienie. Piszą niektorzy / że śleżione chorą y záziębioną leczy / zębámi ią tárgáiąc / á idąc / w ogrodźie / z źiemie iey niewyrywáiąc.

Zolądkowi boleiącemu. Bolenie żolądká vkłáda z źimney przyczyny: proch z suchey Mietki co go we trzy pálce scżypta záwźiąć może / z wodą ábo z winem go piiąc.

Mámkom mleká dostátek dáie. Bliźnom. Pániom pierśiámi swymi dźiatki kármiącym / ábo mámkom mleká obfitość dáie. *Mizal.*

Tenże proch z winem / ábo z piwem / z octem / ábo z czym inym piiąc náczczo / glisty z żywotá wypadza morząc ie / zwłasczá iuchą polney miety. *Sethi.*

Zolądek strawny czyni. Wietrznośćiom. Zolądek strawny czyni. *Sethi.*

Wietrznośći z ćiáłá rospadza / po iedzeniu vżywánia z prochu Mietczánego ná grzánce z chlebá rzánego w winie omaczáney / ábo iákokolwiek ináczey.

Sleżienie. Sleżienie chorey z źimney przyczyny / iest lekárstwem / po iedzeniu obiednym / ábo wieczornym / vżywáiąc iey. *Sethi.*

Oczom plynącym. Oczom plynącym powiádáią bydź ią pewnym rátunkiem / iuchą iey ie w vśćiech / á ná nie przykłádáiąc. *Sethi.*

Purguie żywot. Naśienie Mietczáne żywot purguie.

Cuchnieniu z vst. Cuchnienie z vst odpadza / w occie ią wárząc / á plocząc / potym dźiąsłá sámym liśćiem suchym / ábo prochem z nich vczynionym wyćieráiąc. *Plat.*

Z nosá smrod. Smrod záwrzedźiáłośći nosá / sok sárkáiąc odgania.

Chęć do Chęć do iedzenia vtrácona przez źimne wilgotnośći w żolądku będące / ábo w vśćiech żolądkowych báwiące sie przywráca / sztálse z niey czyniąc z Cynámonem / z octem / y z pieprzem. *Plat.*

Womity záśtánawia. Womity z záźiębienia żolądká záśtánawia / wárząc ią w occie / á w rosole / y tym żolądek nápárzáć. *Plat.*

Mdłość odpadza. Mdłość przypádáiąca / bądź w febrze ábo po gwałtownym purgowániu / ábo z iákieykolwiek przyczyny odpadza / Mietę vtárszy z octem winnym / y z trochą winá / ieśli bez febry: Ale gdźieby febrá byłá / tedy z sámym octem / á z trochą grzánki dobrze przyrumiánioney y przypaloney. Temu oboiemu dáć chwilę w occie moknąć / á pod nosem trzymáć. Potym wárgi tymże też náćieráć / dźiąsłá / zęby / skronie / nozdrzá / y ná pulsy kłáść / ábo ie mocno náćieráć. Tegoż też może mdleiącemu dáć iuchę y wysyśáć. *Plat.*

Máćice wychedaża. Máćice plugáwą wychedaża / wierzchołki Miety w winie wárzyć / y węzełkiem w otwor łoná puśćzáć. *Plat.*

Lekárstwo przećiwko trućiznie / z sokiem ma bydź vżywána. Lekárstwo wszelákie przećiwko trućiznie / ma bydź z sokiem Mietczánym vżywáne: ábo z iuchą / ieśliże sok bydź nie może. *Plat.*

Szkodźi.

Szkodźi. Plucom. Poczęćia y plodu broni. Naśienie Mietczáne plucom iest bárzo szkodliwe. *Sethi.*

W otwor łoná białogłowskiego włożona przed złączeniem z mężczyzną / broni poczęćia y plodu. Tákże z wodą ábo z miodową syta w trunku dána. *Plin.*

Miesięczna y vpławy záwśćiąga. Czyśćienie mieśięczne pániom záwśćiąga / iákimkolwiek obyczáiem vżywána. Tymże sposobem vpławy hámuie. [*Plin.*]

Koleryczny[m]. Rzygánie wzbudza. Rány[m] szkodźi. Koleryczny[m] do vżywánia dobra / y vżyteczna tákże flágmistym *Sim. Sethi.*

Rzygánie wznieca. *Aben. Mesua.*

Rány[m] Mietki żadnym obyczáiem nie godźi sie pożywáć / boby sie rány ich goić żadnym sposobem niemogły. A przeto Florentius Grecki pisarz / nie pożyteczną ią bydź powiáda.

Zolnierzom ná sie báwiącym. Ludźiom tákże żolnierstwem sie báwiącym szkodliwa / przeto iż do Wenusá pobudza / ktory im iest náprzeszkodźie niemáłey. Przeto

Krew melánkoliczną czyni. Miety ma bydź skromne / mierne / y nieczęste vżywánie / ták w trunku / iáko w potráwách: ábowiem krew rzedźi y wodnistą czyni / ktora potym w żołtą kolerę obráca / te záś w czarną y w melánkoliczną. *Aben. Mesua.*

Syrop Mietczány.

Siropus de Menta. Bywa z soku Miety świeżey / á z Pigwowego soku / y z miodu / ábo z cukru syrop czyniony: ktory pomienionym chor-

bom bárzo vżyteczny bywa/ y dáleko przyiemnieyszy do vżywánia/ niżli sok.

Ten syrop zawściąga biegunki wszeláki. Tákże

Vpláwy zbytnie pániom zástánawia. (Vpláwem womitom Tráwieniu.)

Krtuszenie y womity hámuie.

Do trawienia potężność żołądkowi czyni.

Smrod z ćiáłá pochodzący oddala/ zmieszány z miodkiem kwáśnym z Cebule zamorskiey/ piiąc go. (Smrodu ćiáłá wszytkiego.)

Wodká z Miety.

(Aqua Mentæ.)

Swieża Mietę posiekawszy drobno z *Balneum maris* distyllowáć. Te

Wodkę Mietczána piiąc poránu/ y ná noc żołądek źimny zágrzewa. (Zołądkowi źimnemu.)

Wątrobę zámulona otwiera. (Wątrobie)

Zołta chorobę spądza. (Zołtáczce)

Miesieczna pániom wzbudza. (Miesięczney.)

W krtuszeniu/ (womitom)

W biegunkách/ iest vżyteczna iáko syrop. (Biegunkom.)

Oleiek Mietczány.

(Oleum Mentæ.)

Oleiek Mietczány ták ma być w oliwie medoźrzáley czyniony/ iáko Rumienkowy.

Zołądek źimny y osłábiály zágrzewa/ posila. (Zołądkowi.)

Niechęć y krtuszenie z żołądká pochodzące oddala/ w dołku nim námázuiąc. (womitom)

Twárdość puchliny w żołądku/ ábo bolączkę leczy. Tych też skutkow iest druga ogrodna Mietá. (Bolącce twárdey w żołądku)

Oleiek Alchimiski.

Bywa z suchey Miety oleiek Alchimiskiem obyczáiem czyniony/ bárzo osobliwy/ y w skutkách swych dáleko od pierwszego potężnieyszy: Przeto sámego szczegulnego przez vstá nie godźi sie dáwáć/ ieno z Rożą w Cukrze przyprawiona. A to przećiwko krtuszeniu y womitom z źimney przyczyny. Też przerzeczonem dolegliwośćiom może służyć. (Zołądkowi źimnemu: womitom)

Rozsadek.

Mietá gdźieby wyniszczáłá z naśienia y z korzenia/ tedy polna Mietę tylko wierzchem w źiemie sádźić. Abowiem ták pozbędźie dźiczyzny/ á zstánie sie ogrodna.

Kobyla ábo polna Mietá/ Rozdźiał 32.

Mentastrum.
Menta Cabalina,
vel
Menta Equina.

Roßmüntz.
Roßbalsam.

Mietá Kobyla/ liśćia iest dobrze dłuższego/ niżli ogrodna/ kosmátszego/ y bielszego. Lodygi ábo rozgi ma łokietne: kwiećie ná wiáte/ z modrábláde: Zapáchu wdźiecznego y mocnego.

Mieysce

Mieyſce.

Rośćie ná mieyſcách mokrych / przy potokách / y około bágien.

Przyrodzenie.

JEſt przyrodzenia ćiepłego/śćiencza/roſpráwia/rozśiekuie/otwiera/ y ſtwierdza/wyſuſza wiecey niżli ogrodna.

Moc y Skutki.

W dobrym zdrowiu ie vżywáć.
W dobrym zdrowiu bedacym dobrze iey vżywáć/ ábowiem záchowywa w cáłe zdrowie.

Pániom po porodzeniu nie wyczyśćionym dobrze.
Tym ktore ſie po porodzeniu nie wyczyśćili dobrze / w winie ia wárzyć/ á dáwáć im ia pić. Tákże párę z niey w otwor łoná leykiem puſczáć.

Dychá wicznym.
Dychawicznym / y ćiężko tchnacym/ wárzyć w ſyćie miodowey / ábo w ſámey wodźie / á pić dobrze.

Kolce.
Kolce y żárćiu w żywoćie z wietrznośći / vżytecznie bywa w trunku vżywána / wárzona / y ná pepek ćiepło kłádac.

Gádźinę z domu wypedza.
W łożey po domie ia rozćieláć dobrze/ gdźieby gádźina byłá: Tákże nia po gmáchách kurzac węże wygania.

Vſzom chrobágliwym.
Chrobáctwu w vſzách zálagłemu ieſt lekárſtwem. Sok iey w vſzy ćiepło puſczáiac/przydawſzy mu wody w ktoreyby Aloe było roſpuſczone Arábſkie.

Nocnemu pomázániu.
Nocne pomázánie przez ſen / iáko ná odpráwie w Małżeńſkim ſkutku: gdy przyrodzone naśienie odchodźi. Sok ábo iuche iey pijac / ieſt lekárſtwem. Tymże też ſokiem człone k męzki y moſzná náćieráć dobrze.

Swierzbu Liſzáiom.
Sámo źiele Kobyley mietki/ świerzb y liſzáie ſuche ſpadza. *Miſald.*

Tredowátośći.
Tredowátość z twarzy ſpadza ſokiem ná noc námázuiac. *Miſal.*

Zołtacce.
Zołta niemoc leczy ſok pijac iey mietki. *Plin.*

Swinim wrzodom Wolá pod gárdłem.
Zauſzice ábo świnie wrzody y
Wolá ná gárdle záśiádłe/ roſpadza ſokiem tey Miety kobyley námázuiac y plaſtruiac. *Plin.*

Gliſtom.
Gliſty y chrobáctwo wſzelákie z żywotá wypedza/z octem ſok pijac.(*Plin.*) á czyni to dáleko potężniey á niż ſok Miety ogrodney. *Taber.*

Vſzkniéniu wſzelákiemu iádowitemu.
Wſzelákiemu iádowitemu vſzkniéniu liśćie iey vwierćiawſzy / ná rány przykłádáć. Też pijac ie z winem toż czyni. *Plin.*

Káſzlu ták z gorącey / iáko z źimney przyczyny.
Káſzel ták z goracey iáko z źimney przyczyny leczy/ wárzac ia z Figámi ſuchemi á iuche ćiepło po ránu y ná noc pijac. *Plato.*

Máćicy záźiebley.
Máćice záźiebła rozgrzewa y czyśći/ wárzona kobyła Miete á náparzánie czyniac. *Plat.*

Zołądek rozgrzewa.
Zołądek źimny rozgrzewa w winie ia wárzac á pijac. *Taber.*

Zebom wyprochniáłym y ſmrodliwym.
Zeby wyprochniáłe y cuchnienie ſmrodliwe z nich pochodzace oddala woda/ w ktoreyby Mietá kobyla byłá wárzona/ czeſto wymywáiac. *Taber.*

Vſzom ropę ćiekacym.
Vſzy ropa ćiekace leczy/ wárzac kobyla Mietke / Bukwicę/ y Máieran weſpoł/ a nád ćiepła pára ie trzymáiac / żeby w nie pochodźiłá. *Taber.*

Rymie ábo ſápce.
Ryme ábo ſápke z źimney máteryey záwśćiaga: vczyniwſzy worek z miáłko vtłuczoney kobyley mietki/ y ná głowie go noſzac. *Plat.*

Podágrze.
Podagrze y łamániu w nogách z źimnych fluſow/ieſt rátunkiem plaſtruiac nia nogi. *Plat.*

Párchom ćiekacym / y wrzedźienicom ná głowie.
Kroſty ná głowie: wrzedźienice y párchy ćiekace goi wárzac ia w occie / á na słońcu głowę tym przemywáiac. *Plin.*

Zágniłośći w noſie y ſmrodu.
Zágniłość w noſie y ſmrod z niego oddala/ ſok tey mietki noſem ſarkáiac.

Mieśiecznéy.
Mieśieczna záſtánowiona nád przyrodzenie wzbudza y wywodźi.

Rodzeniu dopomaga.
Rodzeniu dopomaga / ták iey vżywániem iáko pára zwárzoney / y nia ſáma otwor łoná nágrzewáiac.

Piegom. Wegrowátośći. Zmázom wſzelákim ná twarzy.
Piegi z twarzy ſpadza liśćiem ie kobyley Mietki poćieráiac. Tákże Wegrowátośći y wſzelákie zmázy z twarzy śćiera przykłádáiac ia ná twarz ná noc/ ábo też ſokiem iey pomázuiac á ráno wodka krowczána ábo z kwiećia bobowego obmywáiac.

Wodká z kobyley Mietki.

Aqua ſtillatitia.

Wodká z tey Miety bywa dyſtyllowána / bioraç ia ze wſzytkim / á pośiekawſzy drobno w *Balneum Maris* dyſtyllowáć.

Zołtáczce.
Zołta chorobe ſpadza pijac iey po dobrym trunku náczczo y ná noc.

Zołądek rozgrzewa.
Zołądek źimny rozgrzewa á flágmę w nim lipka y kliiowáta rozśiekuie/ rzedźi y trawi. *Taber.*

Mieśieczna wzbudza.
Mieśieczna záſtánowiona nád przyrodzenie wzbudza/ żyły zátkáne w máćicy otwieráiac

twieraiąc. *Taber.*

Szkodźi.

Szkodźi.

Brzemienne panie máią ſie iey wſzelákim ſpoſobem wyſtrzegáć y wiárowáć / ták zapáchu iáko vżywánia.

pániom, brzemiennym.

Rozſadek.

Wiele kſztáltow Miety ogrodney znáyduie ſie / okrom tych dwu od Dioſkorydá opiſánych: Abowiem iedná ieſt liśćia krotſzego/okragleyſzego/ kedźierzáwſzego/ktora też Kedźierzáwa dla tego zowiemy. Druga Czerwona/dla rozg iey rumiánych. Trzećia Biała. Te iednák wſzyſtkie ſa ſobie w ſkutkách podobne y rowne. Ná rozność tedy kſztáltu máło ſie ogledáć mamy. Tákże *Apuleius*, co Dioſkorydes *Mentaſtrum* właſnie miánuie/on troiáka czyni Miete. Polna pierwſza/ te co Dioſkorides y Gálenus opiſuia. Wtora/pod dźikiego Poleiu imieniem / ktora też polna Máruna/y biała Lebiotka zowiemy/ Láćinnicy *Calamentum* miánuia. Trzećia/ te ktora my kotcza Mieta názywamy. Co pilnie obaczyć maia/ ći ktorzy ſie w rozeznániu źioł kocháia y obieráia / áby tylko dla ſámey rozności / gdyż ſkutkámi ſa ſobie bárzo podobne,

Márzymietká / Szałwia Rzymska / Rozdźiał 34.

Menta Græca.
Laſſulata.
Coſtus herba.

Vnſer Frawen müntz.

TA Mietá ma rozmáite názwiſká / ták v Láćinnikow / iáko v nas Polakow/z náſzych zowia ia niektorzy Piwonia wonna/od nieiákie° podobienſtwá/ktore z liśćiem Piwoniowym ma. Drudzy Márzymietka: Ini Grecka: ini Máriey Mietka: Drudzy Szałwia Rzymſka / y Mieta Rzymſka. A to od Láćinnikow/ ktorzy ia tákże rozmáićie názywáia / iáko *Menta Gręca, Menta Saracenica, Menta Romana, Marię Menta, Saluia Romana.* Tá ábowiem ieſt Szałwiowego liſtu / ieno iáśnieyſzey źieloności/ dłuſzy/ y ſzerſzy/ á Bukwicowemu podobny / tylko głádſzy / nie ták pomarſczony / áni chropowáty/ około tákże karbowány: Byla łokietnego / niekiedy wyſzego. Kwitnie żołtem kwiátem okolkiem iákoby gronámi / ná kſztałt Wrotycze. Smáku wſzyſtko źiele

ko źiele gorzkiego / wßákże nie bárzo. Korzeń nie zbytnie ma wielki / miáłko w ziemi tkwiący / á odnożek wiele máiący: zapáchu wdźięcznego korzennego.

Mieyſce.

W ogrodách poſpolićie rośćie.

Przyrodzenie.

Rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego ieſt przyrodzenia / śćiera / śćieńcza / ſtwierdza lekko / y pobudza: Ma też nieco w ſobie ćirpkośći / ále niewiele.

Moc y Skutki.

Máćiznym dolegliwośćiom. Máćiznym niedoſtátkom / y chorobom z źimney przyczyny / ieſt lekárſtwem.

Wątrobie Slezieniе. Wątrobę oźiębłą rozgrzewa / Sleźienie boleiącey ieſt rátunkiem / źiele y z liśćiem tłukąc / á z oleykiem Roſáćcowym / ábo z Fiiołkowego korzenia / ábo Szpikonárdowym námázuiąc bok lewy.

Moczu ćięzkiemu puſzczániu. Mocz nád przyrodzenie záſtánowiony wywodźi / wárząc ią á piiąc. Tákże przygłona nią nápárzáiąc / ábo po pás w niey ſię kąpiąc.

Zołądek pośila. Zołądek pośila ſłáby / wárzony piiąc / y zwierzchu nią nágrzewáiąc.

Piegom. węgrowátośći. Piegi / y Węgrowátośći / y ine oßpecenie twarzy śćiera / ná noc nią pomázuiąc.

Gliſtom. Czerw ábo gliſty w żywoćie morzy / y wypędza / piiąc ią y żywot náćieráiąc. [*Plat.*]

Krtuſzeniu Womity záſtánawia tymże ſpoſobem vżywána / ták przez vſtá iáko zwierzchu.

Gádźinę wßeláką z domu wypądza. Cáłe źiele / to ieſt / z korzeniem z liśćiem z kwiećiem / po domu gdźieby gádźiná przebywáłá rośćieláć ábo y nim kádźić dobrze: wygánia węże / iáſczorki / niedźwiadki.

Puchlinie Puchlinę z ćiáłá wywodźi / ſok / ábo w winie wárzona náczczo y ná noc piiąc / y ine iádowite beſtye. Tákże

Iádu y trućiznie ſię ſprzećiwia. Iádu y trućiznie ich ſprzećiwia ſię / y z ćiáłá wywodźi: przeto niektorzy rádzi ią do Sáłáty mießáią.

Do ſáłaty. Do ßalſe. Szalſá do przyſmáku z niey czyniona.

Do piwá. Też do piwá y winá kłádáią / dla wdźięcznego zapáchu.

Wietrznośćiom. Wietrznośći w ćiele roſpądza.

Głowę pośila. Głowę pośila zapáchem ſwym / ábo w ług ią kłádąc / á głowę przemywáiąc.

Wątrobie Sleźienie. Wątrobę / Sleźionę /

Nyrkom zámulonym Nyrki zámulone y zátkáne z źimnych wilgotnośći otwiera / ſam ſok piiąc / ábo w winie ią wárząc z miodem / á piiąc. Toż czyni y z gorących fluſow zátkániu / bez febry. *Plat.*

Vßem chrobáctwie wym. W vßu chrobáctwo zálęgłe zábiia / ſok ćiepło w nie leiąc. Tenże

Kłe w bokách rozpądza. Kłę y twárdość w bokách z źimnych wilgotnośći roſpądza / ſokiem iey / z oliwą / á winem rośćieráiąc plaſtr: Wárz te Máćzymięte w winie do połowice / przecedź / y one ſuche znowu z oliwą / ták długo wárz / áż wino wywre do ſczedu / woſku przydawßy / plaſtr ná bok przykłáday.

O Lebiotce białey / ábo Poleiu dźikim / Rozdźiał 55.

Calamentum armenſe. TE Liebiotkę Dioſkorydes troiákiego rodzáiu bydź opiſuie: Jedne / ktora liśćiem Poleiowi ieſt podobna / tylko że tá więtße / ßerße / okrągleyße y koſmáte ma: około kráiow zlekká kárbowáne. Gáłąſki y kłącze czworogránowite łokietne / á liśćim koſmátym okryte. Kwitnie modrym kwiátem / drobnym / á od śrzodku była áż do wierzchu / iáko y Poley okołkiem około rozgi / ná wierzchu nagęśćiey. Korzonkow ćienkich wiele włoſkowátych / od iednego pochodzących. Tá Poleiem dźikim ábo płonnym názwána / przeto że ná Poleiowy zapách pochodźi.

Calamentum montanum. Druga Lebiotká biała ieſt / ktora my kámienna ábo ſkálna zowiemy. Liśćia Bázyliykowemu podobnego biáłáwego. Tákże gáłąſki czworogránowite / kwiátu modrego. A tá miedzy inymi naprzednieyßa.

Calamentum.
Akkermüntz.

Calaminta montana.
Bergmüntz.

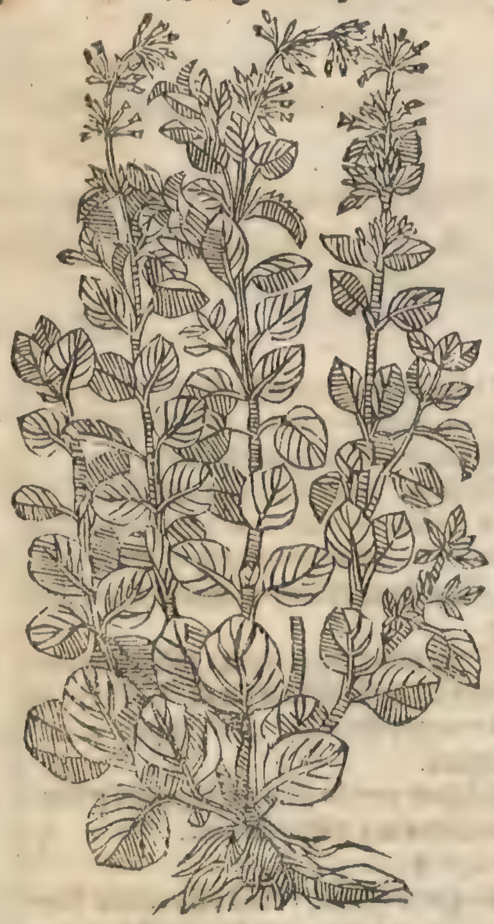

Trzećia ktora wodna Lebiotka ábo Mieta zowiemy: á tá kobyley Mietce ieſt podobna. Liśćia obdłużnego y koſmátego. Gáłązek y byla więtſzego niżli przednie / ále ſkutkow nie ták potężnych.

Calamentum aquaticum.

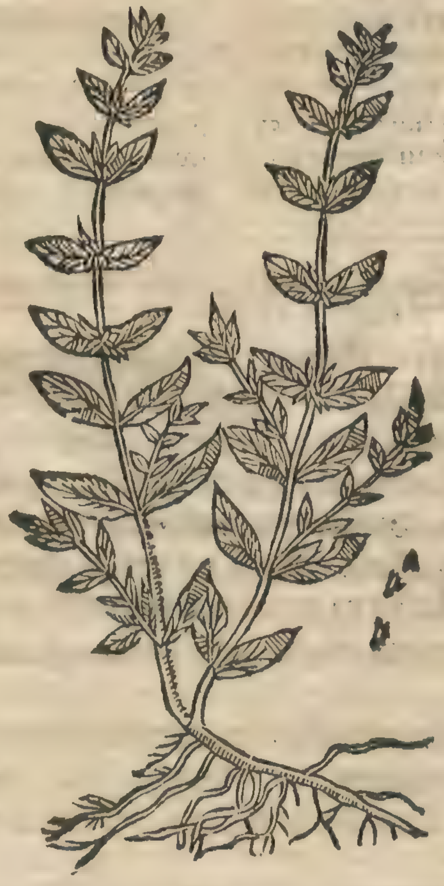

Waſſermüntz.

Mieyſce y Czás.

PIerwßa rośćie ná mieyſcách płonnych / dźikich / á niebu otworzyſtych / ták ná págorkách / iáko w rowninách / przy drogách ßcießkách / przy párkániech / ábo płoćiech.

Wtora ná gorách y po ſkáłách / dlaczeº też ią kámienną názywamy.

Trzećia w polách / ná dźiczyznách wilgotnych y wodniſtych mieyſcách. Te wßyſtkie máią bydź w Máiu zbieráne / gdy poczynáią ná nawietße kwitnąć: do roku trwáią. A máią bydź w ćieniu ná wietrze ſußone.

Przyrodzenie.

WSzytkie te trzy Lebiotki ſą przyrodzenia ćiepłego y ſuchego w trzećim ſtopniu / co ſie znáczy cześćią z zapáchu / cześćią z doświádczenia ſmáku / ábowiem ma znáczną gorzkość rozpaláiącą vſtá y ięzyk: zapáchu tákże mocnego: ábowiem ná gołe ćiáło przyłożona / nąprzod potężnie rozgrzewa y ſczmi / ná oſtátku pryſczy / ścienczáią / rozpráwuią / wywodzą / y otwieráią. Kwiát á liśćie tylko do vżywánia przychodźi. Korzeń ieſt nie vżyteczny.

Moc y Skutki.

Vkąßenie od wężow y inney gádźiny.
Vkąßenie od wężow y gádźiny / ieſt lekárſtwem / piiąc iuchę z liśćia wárzonego / z kwiećia y z byla tey Lebiotki. Tákże ná ránę przykłádáiąc. Ták ábowiem iad wyćiąga zewnętrza y zwierzchu.

Flágmie w żołądku.
Flágmę kliiowátą lipką z żołądká kto chce wywieść / tákże z kißek y z piersi wyćiągnąć ßlámowátośći flágmiſte: przez kilká dni dáwáć iuchę z wárzonego w miedźie náczczo pić / potym lekárſtwo przyſtoyne purguiące dáć / bądź w trunku / á w konfekćie / ábo w pigułách: ták ábowiem zátkánia y zámuliſká w przechodách rozpráwi / otworzy / y wywiedźie.

Zołtáczce.
Ten trunek żołtey niemocy ieſt lekárſtwem / zátkánie żył wątrobnych otwieráiąc.

Mieśięczney.
Mieśięczną chorobę wywodźi.

Przepukłym. Pokurczonym. Dycháwicznym. Kolce. Zimnicom.
Przepukłym /
Pokurczonym /
Dycháwicznym /
Kolce y w kißkách dárćiu /
Zimnicom / Lebiotkę białą / y z kwiećiem w miedźie wárzyć / á pić dáwáć.

Káßlom ćięzkim.
Káßle tákże ćięzkie flágmiſte leczy: Lektwarz ktory *Diacalamentum* zowią.

Jádom y trućiznom.
Jádom y trućiznom ſie ſprzećiwia / w winie wárzona / ábo miáłko vtárta / z winem dáiąc ią pić.

Gliſtom.
Gliſty y chrobáctwo wßelákie z żywotá wywodźi / z ſolą á z miodem ią piiąc.

Trędowátośći.
Trędowátość słoniowa z twarzy ſpadza vżywáiąc iey / á koźią ſerwatką popiiáiąc.

Mieśięczną wzbudzá.
Liśćie tey Lebiodki białey vtłukßy / á w wełnę obwinawßy / y w otwor łoná białogłowſkiego włożywßy / chorobę mieśięczną / nád przyrodzenie zátrzymáną wywodźi. *Dioſ.*

Gádźiny wßeláką z domu wygánia.
Węże y ine gádźinę z domu wygánia / rośćieláiąc ią po domu: tákże nią kurząc w gmáchách. Tenże

Bliznom czarnym y bláchom.
Blizny czarne y wßelákie zmázy y ßkárádośći z ćiáłá ſpądza / w winie ią wárząc y przykłádáiąc Tenże

Sinośći pod oczymá.
Toż sinośći pod oczymá z bićia rozſpądza: Tenże

Chrobáctwu w vßu.
W vßach chrobáctwo zálęgłe zábiia / ſok z białey Lebiotki w nie puſzcżáiąc. Tenże

Ktoby chćiał wiedźieć pod iákim ſie znákiem narodźił.
Miſtrzowie guſł y zábobonow pißą: Jeſliby kto chćiał wiedźieć pod iákową ſie plánetą kto ábo gwiazdą vrodźił / ma być czyſty y niepokáláný / ten ktory Lebiotkę białą pewnego czáſu ma rwáć / á máią ią nie gołą reką / ále obwinioną chędogą chuſtą bráć / y chowáć ią w niey záwinioną / dotąd áżby z tráfunku w chlebie nálaſł cáłe ziárno pßeniczne / toż go z onym źielem złączywßy / vczynić modle do siedmi Plánet / to ieſt / do Słońcá / Mieśiącá / Marſá / Sáturná / Merkuryußá / Jowißá / y Wenery / áby przez ſen obiáwiły w ktorey plánety ieſt opiece / á to źiele z ziárnem pod głowną podußką położyć. Ale tá prawdá przy zábobonach niech zoſtánie. To ſie tu dlateģ nápiſáło / żebyſmy obaczyli Pogáńſkie guſłá ſproſne / á ich ſie wyſtrzegáli.

Puchlinie w ćiele.
Puchlinę z ćiáłá wywodźi potężnie / wnętrznośći oźiębłe rozgrzewáiąc.

Rozmáicie vżywa- ſie- wáiia.

Rozmáitym ſpoſobem tego źiela vżywáia / iedni w miedźie wárzonego iuche piia. Drudzy proch w pitym miedźie / á to poſpolićie po wyśćiu z łáźnie. *Taber.*

Plynieniu naśienia meſkiego.

Naśienie meſkie plynace / badź ná iáwie / badź przez ſen / záſtánawia vżywáiac go.

Lożyſku.

Lożyſko pozoſtále po porodzeniu położnicom wywodźi: liśćie świeże tey Lebiotki vwierćieć / á ná żywot / ábo ná prog łoná co náćiepley przykłádáć. *Dioſ.*

Glowy bolenıu.

Glowy bolenie vśmierza / ſokiem czoło y ſkronie náćieráiac / ábo w vſzy puſczáiac. Abo z trzećia cześćia chlebá / á z octem liśćie świeże przykłádáiac. *Dioſ.*

Watroby zámulenıu.

Zámulenie watroby z źimnymi wilgotnośćiámi otwiera. *Dioſ.* Tákże

Máćicy záplugáwioney.

Zátkánie y zaplugáwienie máćice / slozámi flágmiſtymi / rozgrzewáiac otwiera y wychedaża. *Dioſ.*

Wzrok oſtrzy.

Wzrok mdly oſtry y byſtry czyni / iákokolwiek pożywána. Tenże

Scyátyce.

Scyátyke / á ſrogie w biedrze bolenie y łupánie vśmierza / świeże liśćie vtłukſzy / á ná biodrá przykłádáć żeby ſie ſpryſczyłá.

Ciáło rozgrzewá.

Ciáło źimne znácznie rozgrzewa / vżywáiac / badź w trunku / badź iedzeniem

Poty grui.

Poty przywodźi rozgrzewáiac źimne fluſy w ćiele. *Dioſ.*

Ciáło z wilgotnośći wyſuſza.

Ciáło wilgotnośći pełne wyſuſza / ták liśćia ſuchego prochem vżywáiac / iáko z miodem pitym piiac. Tenże

Źimnice odpedza.

Źimnice odpadza tymże ſpſobem vżywáne. (*Dioſ.*) Też źimnice y oſtábiáłość ćiáłá zwierzchu rozgrzewa / oliwa w ktorey by długo tá Lebiotká wrzáłá / wſzyſtko ćiáło nia náćieráiac. *Gal.*

Lećie chłodźi.

Lećie zbytnia goracość oddáláiac chłodźi. *Plin.*

Krew z noſá záſtánawia.

Krew z noſá zbytnie ćiekaca záſtánawia / ſok w nos puſczány wznák leżacemu. *Plin.*

Slinogorz.

Slinogorz leczy / korzeń tey Lebiotki z Mirtowym naśieniem / w winie wárzac y gárgáryzuiac. *Plin.*

Wrzedźienicom ná oczach.

Wrzedźienicom / ktore w kątách wietſzych od noſá ná oczu wyraſtáia / rośćieráiac liśćie świeże tego źiela / á przykłádáiac / ieſt lekárſtwem. *Plin.*

Káſzlu. Dycháwicy.

Káſzel / Dycháwice } z źimnych wilgotnośći płucá opánuiacych leczy: wárzac ia w winie / ábo rádniey w miodowey ſyćie / y trunkiem vżywáiac. Abo też proch z wárzonymi Figámi ſuchymi / á z Rozynkámi piiac. *Plat.*

Diacalamentũ.

Jtem Konfekt ktory *Diacalamentum* zowia / w tych przypadkách ieſt bárzo koſztowny / ktory tym ſpoſobem może bydź czyniony: wźiać prochu ſkálney Lebiotki miáłko vtártego (bo tá miedzy inymi ma przodek / funt goryczki vtłuczoney / ábo Lákrycyey trzećia ábo czwarta cześć funtá / miodu co náchedożſzego ile potrzebá / á z tego konfekt ábo lektwarz vczynić / ktory od káſzlacych y Dycháwicznych ma bydź vżywány.

Item.

Jtem, Proch miáłko z kámienney Lebiotki vtárty / á z miekkim iáiem vżywány.

Item.

Jtem, Czynia kołaczki ná toż z tey Lebiotki kámienney / miáłko vtártey / á z maki iecżmienney.

Żołądká bolenıu.

Bolenie żołądká / z záźiebienia przez wilgotnośći flágmiſte / lipkie y geſte / tákże też kiſzek / wárzac ia w winie y piiac / ábo potráwy prochem iey potrzaſnać / bywa lekárſtwem. *Plat.*

Rymie ábo ſapce.

Ryme ábo ſapke z źimney Przyczyny leczy / wárzac ia w miedźie / á tym głowe nágrzewáiac. Potym z prochu ábo z liśćia iey ſuchego woreczek vczyniwſzy / ćiepło ná toż przykłádáć. Tenże.

Języká ſpádlemu.

Ná ſpádnienie ięzyczká / wárzyć ia z Roża czerwona w occie / á gárgáryzm ſobie tym czynić. Przywodźi go ná ſwe mieyſce.

Wydymániu ſtolca.

Wydymániu w ſtolcu / y w wychodzeniu ſtolcowey kiſzki z záźiebienia / ábo zá zbytnia flágmia / w miedźie ia wárzac / tym nágrzewáć / potym prochem teyże Lebiotki á z naśienia Rzerzuſzánego / y z ſmoła tákże vtłuczona miáłko / ktora Kolofonia zowia / ná to przykłádáć y przywiezowáć. A po odeſzćiu ſtolcá / taż ſmoła ſie podkurzyć / á potym záraz prochu Lebiotki kámienney ná báwełne wźiawſzy / ná ſtolcowa kiſzke przyłożyć. Tenże.

Mieſiecznev.

Mieśieczna chorobe pániom záwśćiagniona wzbudza: w wodźie ia wárzac / á tym ſie nápárzáiac. Też ſámo źiele rozpárzone / ná prog łoná co náćiepley przykłádáć dobrze.

Máćicy wilgotney.

Máćice názbyt wilgotna wyſuſza / w wodźie ia wárzac / y tym ſie náparzáiac. Abo też páre w otwor łoná lykiem puſczáiac. *Plat.*

Kolce.

Kolke y dárćie w trzewách vſkramia / wárzac ia w winie nápoły z woda / á co nagoreccy przykłádáć ná pepek.

Szumieniu w vſzach.

Szumienie y dźwieki rozmáite w vſzu vkłáda y oddala / ſok z Lebiotki ſkálney ábo białey. W ſyte miodowa / w nie ćiepło puſczány.

Rozſadek.

To wſzyſtko napoteżniey ſkálna Lebiotká czyni / po niey biała / ktora rychże ieſt ſkutkow / namdleyſza wodna.

Syrop z Lebiotki ſkálney.

Sirupus de Calamenta.

Z tey Lebiotki bywa ſyrop w Aptekách z náuki y opiſánia Meſue czyniony / y zowia go *Syrupus de Calamentha*, może go

też z sámego źiela abo z soku wyżetego / z miodu vczynić. Ten

Stárym / zgrzybiáłym.

Vżyteczny bywa ludźiom stárym/ćiepłá przyrodzonego máło w sobie máiącym / ktorzy flágmy odbywáć nie mogą.

Kászlu zástárzáłemu. Dychawicy. Slezienie zátwárdziáłey. Wnątrznośćiom oźiębłym. Wnątrznośćiom záttkánym.

Kászlącym vstáwnie.

Ćięszko tchnącym y dycháwicznym.

Slezienie nábrzmiáłey z záttkánia / y bolącey zátwárdźiáłośći iey.

Wnętrznośćiom oźiębłym / iáko w stárych / y w lećiech podeszłych bywa.

Owa w zbytnim nápełnieniu y záttkániu pierśi / płuc / żołądká / slezyony / kiszek / wilgotnośćiámi hrubymi / kliiowátymi / lipkimi / ktore sie zdádzą niepodobne ku rozrzedzeniu y wywiedźieniu syrop ten iest bárzo osobliwy / y vżyteczny.

Aqua.

Wodká z tey Lebiotki skálney y biáłey.

W Czerwcu y Lipcu nalepiey dystyllowáć tę Wodkę / biorąc to źiele ze wszystkim / vśiekáć / á w *Balneum maris* dystyllowáć. Tá wszystkim przerzeczonym niedostátkom / iest vżyteczna. Naprzod

Przechody Duchá. Odetchy otwiera. Kászlącym Flágmy nie odbywáiącym. Slezienie. Zołtácce.

Otwiera y przechedaża wszytkie odetchy.

Flágmy lipkie w płucách trawi.

Kászlącym.

Z ćięszkośćią wychárkáiącym / y flágmy odbywáiącym.

Potym slezienie zámułoney y zátwárdźiáłey / piiąc á płát w niey maczáiąc y przykłádáiąc. W żołtey niemocy iest rą- trunkiem.

Zołądkowi. Pierśiom flágmistym. Miesięczney.

Z żołądká.

Z pierśi flágmę wywodźi / rozgrzewáiąc ią y rzedząc.

Pániom w záwśćiągnieniu choroby przyrodzoney mieśięczney / tákże iest vżytecznym trunkiem.

Oleiek z kámienney Lebiotki.

Bywa z tego źiela á z Oliwy czyniony oleiek tym sposobem / iáko z Piołynu ábo z Rumiánu / y inych źioł. Ten

Zołądkowi. Mácicy. Pierśiom.

Zołądek /

Mácice / źimne rozgrzewa. *Taber.*

Pierśiom tákże záźiębionym iest vżyteczny / naprzod to źiele sámo w ługu wárząc / á pierśi nim náparzáiąc / potym oleykiem tym ie námázuiąc.

Krzyżom białogłowskim.

Gdźieby pániom bol srogi w krzyże / ábo też we wszystek grzbiet z zátrzymánia y záwśćiągnienia choroby / przyrodzoney mieśięczney przypadł / tym oleykiem z Rumienkowym napoły / wosku trochę przydawszy / náćieráć dobrze. *Taber.*

Oleum distillatum.

Oleiek distyllowány Alchymiskim sposobem.

Distilluią Alchymistowie z tey Lebiotki kámienney z suchey oleiek bárzo ostry y gorący / tákże do wyższey pomienionych chorob y niedostátkow: ktorego niegodźi sie sámego bez przysády vżywáć dla zbytniey gorącośći iego. Ale inym oleykom / ábo máśćiom ma bydź przymieszány.

Rozsádek.

Tychże skutkow są te ine Lebiotki / to iest / biała y wodna: Wodná iednák namdleysza y nasłábsza.

Kotcza Mietá / Rozdźiał 36.

To źiele / máło nie wszystkim iest znáiome / á iest troiákiego kształtu. Pierwsza / pospolita: ostátnie dwie ogrodne. Pierwsza / liśćie ma podobne Pczelnikowemu / ábo Pokrzywiánemu / ieno mnieysze y bielsze. Klącza ábo prętu czworogránowitego / dwułokietnego / gęstogáłęźistego / białáwego. Tá okołkiem kwiátki białe / iednák przy wierzchu kłosowáte nieśie. Korzonki ná kilko rozdźielone / kosmáte. Wszystko to źiele iest mocnego zapáchu / ták / iż głowę záráża swą zbytnią pornośćią. Smáku iest sczmiącego / y gorzkośćią rozpáláiącą vstá. Te drugie dwie pierwszey są podobne. Tylko że korzenie mieszeysze noszą. Liśćia też więtszego / szerszego / y kosmátszego / wszákoż rożność miedzy tymi liśćie sámo pokázuie / bo trzećia od pierwszych / sczupleyszego iest listu.

Mieysce.

Rośćie ná mieyscách płonnych / nie wypráwnych / á ile pierwsza. Rośćie też ná miedzách / ná rumách / y ná mokrádliskách / przy błotnych y bágiennych trzesáwicách. Poślednieysze dwie / w ogrodźiech bywáią śiane.

Menta Gataria & Cattaria, Herba Gataria. Menta Felina.

Katzenmüntz. Katzen neper.

Przyrodzenie.

RÓwnie iáko biała Lebiotká/ rozgrzewa/ y wyſuſza w trzećim ſtopniu/ śćiencza/ roſpadza/ przenika/ wyćiaga. Ani pierwſza/ áni oſtátnia/ abo wodna Lebiotká nie ſą Kotcze Miety/ iáko Bráſánolus y Ruellius twierdzą.

Moc y ſkutki.

Społecznych ſkutkow z biało Lebiotkę.

Kotcze miety tych niemal ſą ſkutkow ktorych biała/ Lebiotká. Przeto gdźieby Lebiotká biała ábo ſkálna nie mogłá być mána/ Kotczey miety miáſto niey wźiać może.

Z oſobliwośći ſwey ieſt vżyteczna.

Głowie. Pierśiom Żołądkowi. Máćicy.

Głowie/ Pierśiom/ Żołądkowi/ Máćicy/ } z źimnych á flágmiſtych wilgotnośći boleiącym ták piiąc wárzona/ iáko y nią nágrzwáiąc.

Mieśięczney.

Mieśięczną białogłowſką chorobę záwćiągnioną wywodźi/ wárząc/ piiąc/ y nią ſię náparzáiąc.

Záſtárzáłemu boleniu głowy. Záwrotu. Páráliżu. Duſznośći. Wątroby zámuleniu. Nyrkom zámulenie.

Záſtárzałemu boleniu głowy.

Záwrotu iey.

Szlákiem náruſzenin.

Duſznośći w pierśiách/ y dycháwicy.

Zamuleniu wątroby.

Nyrkom zá:kánym. Tym wſzyſtkim pomienionym niedoſtátkom/ wárząc ią á piiąc/ ieſt lekárſtwem.

Potłuczonym. Záśiniáłośći. Żołtáczce.

Zbitym y potłuczonym.

Záśiniáłośćiom.

Żołtey niemocy/ tákże w winie ią wárząc dá pić dobrze.

Krwi w żołądku źśiádłey.

Krew w żołądku zśiádłą rozpráwia y wywodźi/ tymże ſpoſobem vżywána.

Trućiznie y iadom.

Trućizne/ y iad potem z ćiáłá wypądza/ w winie wárzona/ á trunkiem vżywána.

Flágmie w pierśiach.

Flágmę z pierśi lipką/ á kliiowátą y geſtą wywodźi/ z Figámi ſuchymi wárzona/ á pita.

Gryźieniu w żywoćie. Wietrznośćiom. Máćicznym bolom.

Gryźienie w żywoćie vkłada.

Wietrznośći źimne roſpadza.

Máćiczne bolesći z záźiebienia vśmierza/ piiąc y nią ſię náparzáiąc.

Wzrok oſtrzy.

Wzrok byſtry czyni y oſtrzy: tákże w winie wárzona/ á w trunku vżywána/ ábo prochem ná grzance w winie obmaczáney vżywána.

Nie płodne czyni płodnymi.

Niepłodne dla zbytnich wilgotnośći źimnych w máćicy/ czyni płodne cze

ſto tego

ſię tego vżywáiąc źiela iákimkolwiek ſpoſobem.

Głowę z flágmy wywodzą.

Sok w nos puſczány/ potężnie flámę z głowy źćiąga y wywodźi.

Potem wilgotnośći z ćiáłá wywodźi.

Zbytnie wilgotnośći potem wygánia/ ſok iey z miodem piiąc.

Zámulone żyły otwiera y wychędaża z wilgotnośći flágmiſtych. opiom zámulonym.

Jnſumma gdźie potrzebá rozgrzewáć potężnie y wyſuſzáć / tám możemy tey Miety vżywáć.

Rozgrzewa y wyſuſza.

Rozſądek.

Myla ſię ktorzy Lebiotkę białą / y ći ktorzy wodną twierdzą być Koteza Miętą/ z ktorych ſą Bráſánolus y Ruellius. Jednák może vżywáć iedney miáſto drugiey. Kotcza Miętá ſtąd ieſt rzeczona/ ták nam Polakom iáko Láćinnikom: że kotki y koczurowie bárzo iey rády pożywáią / po niey ſię waláiący trąc.

O Dźięćielinie/ ábo Szmerze Włoskim/ Rozdział 37.

Thymum, & Thymus.
Serpillum Romanum.

Römiſcher Quendel/ oder Welſcher Quendel.
Thym.
Thymian/ vnd Thymell.

Dźięćieliná ieſt dwoiáka / biała y czarna/ iáko Theophráſtus w 6. kśięgách o źiołach/ we wtorym Rozdźiale piſze / oboiá krzakowáta/ gáłązek wiele maiąca / około ktorych liſtkow wiele drobnych á wąſkich / á ná káżdey gáłąſce w wierzchu głowkę máiąc podługowáta/ ábo kłośiáſta/ iákoby z iákich łuſk złożona: z ktorey kwiatki modre ábo bronatne wykwitáią / pachniące.

Druga ieſt chroſtowátſza/ ogániſtſza/ twárda/ Cąbrowi podobna: obiedwie korzeń máią twárdy / zdrewniáły / vżytku żadnego nie czyniący: oboiá ná trzy dłonie wzroſtu.

Mieyſce y Czas.

ROśćie ná mieyſcach iáłowych/ wyſchłych/ ſkáliſtych/ nie kocháiąc ſię w nawoźiech/ y w nágnoionych mieyſcách / tylko w iáſnych / á

niebu otworzyſtych. To ziołko náßym kramom nie ieſt zwyczáyne / bo zamorſkie ieſt właſnie / iednák tych czáſow znayduie ſie iuż po ogrodách v nas roſkoßnieyßych. Apuleyſka ma przodek / ále z Krety ieſzcze lepßa / kwiátu nie pokázuie / áż około przeſilenia dnia. Z tey pſczelnicy opowiádáia obfitość / ábo niedoſtátek miodu.

Przyrodzenie.

WYſußa y rozgrzewa we wtorym ſtopniu / otwiera / ściencza / rozprowadza / rozsiekuie.

Moc y Skutki.

Flágmie ciecy wywodzi.
Flágmie z ćiáłá ſtolcy wywodzi wárząc ia w occie z ſola y piiac. *Dioſ.*

Dychawicznym.
Dychawicznym y ćiężko tchnacym / w miedźie wárzona á trunkiem vżywána / ieſt lekárſtwem. Tenże

Gliſtom.
Czerw ábo gliſty z żywotá wywodzi z Sáletra vżywána.

Mieśiecżney.
Chorobe mieśieczna pániom wzbudza.

Łożyſku.
Łożyſko po porodzeniu pozoſtałe wywodzi.

Płodu martwemu.
Płod martwy z żywotá wyrzuca.

Mocz pędzi.
Mocz zátrzymány nád przyrodzenie pędzi / w winie ábo w wodźie wárzona do trzećiey częśći / á trunkiem vżywána. Toż czyni z ſola oczkowáta / ábo z Indiyſka wárzona.

Z pierśi flágmę wywodzi.
Z pierśi flágmę wywodzi y wychędaża.

Płucá wychędaża. Item.
Płucá / tákże te ktore w gárdle wre / z miodem lektwarz z niey czyniac y vżywáiac. (*Dioſ.*) Abo w miedźie pitym wárzona / á trunkiem ćiepło vżywána.

Bolączkom twárdym.
Bolączki twárde rozgania / roſtárßy ia z octem przykłádáć. Tenże

Krwi zśiádłey we wnątrzu.
Krew we wnetrznośćiách zśiádła rozpráwia y wywodzi / á przytym nie dopuſzcza śię iey zśiadáć z miodem vżywána.

Brodawkom ná członkách wſtydliwych.
Brodawki wßelákie ſpadza / á te zwłaſzcza / ktore ná wſtydliwych członkách wyraſtáia / ták v meżczyzny / iáko v białeygłowy. A zowia ie od tego źiela *Thymos*, że im ieſt właſnym lekárſtwem / z octem ie rozćieráiac / y przykłádáiac. *Dioſ.*

Scyátyce.
Scyátyce á w biodrách bolemu / ieſt oſobliwym rátunkiem / z ieczmienna maka á z winem plaſtrowána. *Dioſ. plin.*

Wzroku mdłemu.
Wzrok mdły y ſłáby pośila / vżywáiac iey czeſto z pokármy. Tákże ſalſe z niey czyniac do przyſmáku. A to nie tylko dla wzroku / ále też dla záchowánia dobrego zdrowia. *Dioſ.*

Káßlu zá ſtárzáłemu.
Káßle ſtáre leczy / vżywáiac iey w lektwarzu / z ſola / á z octem. *Aetius.*

Artetyce. Item.
Náczczo iákimkolwiek ſpoſobem pożywána / bądź iuchę z wárzoney piiac ſok ábo ſalſe / ieſt lekárſtwem / tym ktorzy w członkách bolenie y łamánie máia. Abo prochu łot z kwáſnym miodem piiac. *Aet.*

Kolere y ine wilgotnośći zágniłe wywodzi z ćiáłá.
Kolere y ine wilgotnośći w ćiele zágniłe y zgniadczone / tymże ſpoſobem iey vżywáiac. *Aetius.*

Puchlinie.
Puchline y nádećie żywotá leczy ná poczatku poki śie niezáwezmie / y niezáſtárzeie / po ćwierći łotá ná raz z miodem pitym / ábo z winem iey vżywáiac.

Mechyrzowym niedoſtátkom.
Mechyrzowym dolegliwośćiom vżyteczna / w trunku vżywána. Tenże

Bokom y ſłábiznom nábitym.
Bokom / y
Słábiznom nábitym / nábrzmiáłym / y twárdym / ieſt rátunkiem / piiac iey trzy ćwierći od łotá z kwaſkowátym miodkiem náczczo.

Troſkliwym y fráſowliwym. Melánkolicznym. Lekliwym. Od rozumu odchodzącym.
Troſkliwym. Fráſowliwym.
Melánkolicznym /
Lekáiacym śie /
Od rozumu odchodzącym / tákże po trzy ćwierći łotá z kwáśnym miodem náczczo vżywáiac / ieſt oſobliwym rátunkiem: ábowiem krew ſpalona / czarna / melánkoliczna / wywodzi. [*Aeti. Oribas. Ruff. Epheſ.*]

Oczom płynącym z czerwonośćia. Oczu boleniu.
Płynienie oczu z czerwonośćia záwśćiaga.
Oczu bolenie ćiężkie vśmierza / vżywáiac go tákże iákimkolwiek ſpoſobem náczczo / y ná wieczor. *Aeti.*

Podágrze.
Podágre ktora do chodzenia władza odiełá / w winie wárząc á piiac odpadza. Abo prochu iey łot z kwaſkowátym miodem. *Aeti.*

Moßnom ábo iadrom opuchłym.
Moßnom ábo iadrom nápuchłym po trzy ćwierći łotá biorac go dobzy.

Płynieniu flágmy z vſt.
Płynienie flágmiſtey wilgotnośći z vſt zá dawnym czáſem. Tákże

Ranom w vśćiech.
Rány w vśćiech záwśćiaga y goi / rozćieráiac ia z gorczyca / á ná ßyie w tył / ábo ná ćiemie przykłádáiac. *plin.*

Żołądkowi boleiącemu.
Boleiacemu żołądkowi. Tákże

W żywoćie bolom.
W żywoćie boleśći vkłáda / potroßę iey ná raz biora / bo zbytnie roſpala.

Pleurze.
Pleurze / y w bokách kłoćiu dobra / tąże iey po troße biorac. *Plin.*

Pod łopátkámi kłoćiu.
Pod łopátkámi kłoćiu po ℈iiij. to ieſt / po ćwierći łotá y po trzećiey częśći dru-

gi ey ćwierći

giey ćwierći z miodem / á z octem pić dáwáć dobrze. Tenże.

Ráduku. Padáiącey niemocy wielkim ieſt rátunkiem / w miedźie ią wárzyć / ábo ſok z niey z miodem pić dáiąc. (*plin.*) *Item.* Też trzymáiąc ią im pod noſem / wzbudza ie od tey choroby. *Item.* Tákowa choroba złożonym ná tey Dźięćielinie ſypiáć dobrze. *pli.*

Oćiekłośći y opuchnieniu członká. Oćiekłośći y opuchłośći / ktoregokolwiek mieyſcá roſpadza / vwierćiawßy ią w donicy / á z winnym octem miáſto plaſtru okłádáiąc. *Dioſ.*

Wybiciu ſtawu. Wybićiu ſtáwu ktoregokolwiek członká / ieſt lekárſtwem / vtárßy ią co nalepiey / á oliwą roſczyniwßy y rozwodniwßy / wełnę w tym maczáć y okłádáć wybity członek. *Mizal.*

Opalonŷ ogniem. Opalonym ogniem / vtłuc ią z wieprzowym ſádłem / y dobrze przywiąć. Tenże. Ale do tego ma bydź biała Dźięćielina vżywána / kwiátem białym kwitnąca / nie czarna.

Wietrznoſćiom. Wietrznośći hrube w ćiele roſpadza. Owa gdźie tego źiela doſtátkiem bydź może / dobrze go częſto vżywáć. *W potráwách y pićiu może go vſtáwicznie vżywáć.* Abowiem zámuleniu wßyſtkich wnętrznośći hrubemi / wilgotnośćiámi / flágmiſtymi / otwiera / rozgrzewáiąc ie / iáko żołądek / głowę / mozg / mácicę / poſiláiąc ie przytym: Przeto vſtáwnie w potráwách y w trunku vżywáć go dobrze. Bo y zdrowie w cále záchowuie / á od nákáżenia go broni.

Bládość zeł tey zbytniey. Zbytnia bládość z twarzy / częſtym / á práwie vſtáwicznym iey vżywániem / odpadza. *Taber.*

Nerwom. Nerwy ábo żyły pięte flágmą obćiążone y oźiębłe / rozgrzewáiąc poſila.

Szumieniu w vßách. Szumienie w vßu z wietrznośći źimnych podkurzáiąc ie mą przez lijek / leczy. [*Miz.*] *Vßu boleniu.* Tákże vßy boleiące / bol w nich vkłáda / z wárzoney leykiem párę w nie ćiepło puſczáiąc.

Stáre rozgrzewa. Stárſim y w lećiech podeßłym ludźiom á ile czáſu źimy / bárzo ieſt to źiele vżyteczne.

Chęć do iedzenia gyni. Chęć do iedzenia pobudza ſalße z niey czyniąc.

Mozg poſila. Sámym zapáchem mozg poſilá.

Żołądkowi. Żołądek do trawienia ſpoſobny czyni.

Zimnicom. Zimnicznemu drżeniu ieſt lekárſtwem.

Rozpalenie záwściągá. Zbytnie roſpalenie z niey vſkrámiáią ine rzeczy / ktore bywáią do niey przydáwáne / iáko Rozynki / ábo miod / ábo ocet / z trochą oczkowátey ſoli / ktora iey śiły y potężnośći do purgowánia / y wywiedźienia flágmy dodáie. Abowiem ſámá przez ſię [iáko też *Falopius in tractatu de ſimplicium Medicaminum purgatione* wſpomina] máło do tego potężna ieſt. *Correctiua.*

Ani długo iey wárzyć Ani máło nazbyt trzeć. Niepotrzebá ie też długo wárzyć / áni zbytnie miáłko tłuc / ále oboie w miárę.

Pſczołom przyiemna. Pſczołom kwiát tego źiela ieſt bárzo przyiemny / z ktorego też pſczelnicy obfitośći ábo ſkąpośći miodu biorą / gdy obfićie kwitnie / ábo z rzadká: przeto w páśiekách miedzy vlámi / ábo nie dáleko ią zámnáżáią rádźi.

Przydatki do Dźięćieliny potężnieyßego purgowánia. W melánkolicznych chorobách / gdy iey chcemy vżyć / tedy dla potężnośći iey [bo ſámá przez ſię przyſłábßym ieſt / iáko ſię troche wyßey námieniło] przydáią do niey ćiemierzyce czarney / ábo Mirábolánow czarnych / ábo wiec bywa z Rozynkámi wárzona / ábo w miodowey brzeczce ktorą ſytą zowiemy / ábo w koźiey ſerwátce / bo te rzeczy dodáią iey mocy / śił / y potężnośći więtßey / do wywiedźienia wilgotnośći zbytnich y złych z ćiáłá.

Zawrotu. Głowie záwrácániu /
Párálizu. Szlákiem nárußeniu /
Pamięći vtráconey. Pámięći vtráceniu / z kwáśnym miodkiem / ktory *Oximel* zowią / trzy ćwierći łotá náczczo dáwáć pić dobrze.

Siekanká. Może też wchodźić do śiekanki ábo do rzezánice.

Trociſzki. Mogą bydź z niey czynione Trociſzki / dla przerzeczonych chorob.

Pilulæ. Piguły z Dźięćieliny. Tákże piguły: wźiąć prochu z Dźięćieliny łot / glinki Ormiáńſkiey przypráwney / Lázuru wychędożonego / y przypráwnego po ćwierći łotá / gębki Modrzeiowey puł ćwierći łotá / Ciemierzyce czarney trzećia część ćwierći / ábo kwintę / z tych rzeczy ná czyniwßy z Rozynkową polewką piguł / po ćwierći łotá dáwáć ich ná noc pożywáć przećiwko niżey opiſánym chorobom.

Przećiwko
- Czwartodniowey źimnicy. *Kwártánie.*
- Głowy záwroceniu. *Głowie zawrotu.*
- Pádáiącey niemocy. *Ráduku.*
- Lekániu y boiáźni. *Lekániu.*
- Od pámięći y rozumu odeßćiu. *Od rozumu odeßćiu.*
- Głowy boleniu. *Głowy boleniu.*
- Sercá trzęśieniu ábo drżeniu. *Sercadrżeniu.*
- Mdłośći ſerdeczney. *Mdłośći.*
- Slezienie zámuloney. *Sleziene.*
- Nyrek zátkániu. *Nyrkom.*
- W bokách y ſłábiznách boleniu. *W ſłábiznách bol.*
- Niedużośći y oſłábieniu ćiáłá. *Oſłábiáły.*
- Zmázom y bliznom czarnŷ ná ćiele. *Bliznom czarnym.*

Tákże inŷ chorobom pochodzącym z wilgotnośći z źimnych / hrubych / melánkolicznych.

Syrop.

Syrop. Syrop też bywa z tey Dźięćieliny dźiáłány / iáko z inych źioł.

Oleiek. Tákże oleiek z kwiatkow iey w Migdałowym oleyku moczonych.

Juchá. Dekokt ábo polewká z wárzonego.

Konfekt. Konfekt tákże / y

Wino. Wino: co wßyſtko źimnym fluſom flágmiſtym / ták w głowie / iáko y w pierśiach / y w

ſiách/y w plucách/ w żoładku/ w watrobie/ w kiſzkách/ w Slezienie/ w nyrkách w nerwiech/ w mozgu bedacym oſobliwie ſłuży. *Miz.*

Lektwarz.

Konfekt. Może bydź Lektwarz ábo konfekt czyniony z prochu tey Dźiećieliny á z korzenia Fiołkowego/ z miodem. Ten

Ciezkiemu tchnieniu y dychawicy ſłuży. Tákże inym niedoſtátkom płuc.

Wino z Dźiećieliny.

Wino z Szmeru Włoſkiego gdźieby go ták wielki doſtátek był/ tym ſpoſobem iáko z Piołynu mogłoby być vczynione: ktore wielkich á zacnych ieſt ſkutkow.

Zámulenie wnetrznośći otwiera. Abowiem wſzelákie zátkánia/ y zámulenia w ćiele rozgrzewa/ otwiera.

Duchy ſerdeczne ocżerſtwia. Duchy ożywiáiace/ ktore w ſercu bytność ſwoie máia oczerſtwia y poſila.

Mdłym y oſłábiáłý. Mdłym y ná śiłách oſłábiáłym/ bárzo wielkiem ieſt rátunkiem.

Mdłośći ſerdeczney. Serdeczney mdłośći tymże ſpoſobem.

Máćicy. Máćicy zaziebioney. Tákże

Pęchyrzowi. Pęchyrzowi bárzo vżyteczne.

Fráſowliwym. Fráſowliwe.

Smetne vweſela/ y oczerſtwia.

Vſtáwicznemu boleniu głowy. Głowy vſtáwiczne bolenie oddala.

Zawrotu. Zawrot głowy leczy.

Páráliżu. Powietrzem náruſzonym/ rátunkiem.

Pierśiom flágmiſtý y płacom. Flágme geſta y lipka w pierśiách rozśiekuie/ rzedźi/ y wywodźi.

Zołądek rozgrzewa. Zołądek oſłábiáły w ſwych ſpráwách poſila. Boleiacy leczy/ źimny rozgrzewa.

Kolce. Kolce bárzo vżyteczne/ bo tákże flágmiſte wilgotnośći z kiſzek rozgrzewáiac rzedźi/ roſprawuie y wywodźi.

Chći do iedzenia. Chęć do iedzenia vtrácona wzbudza. Owa wſzyſtkim wyſzey pomienionym niedoſtátkom/ y chorobom wnetrznym/ bárzo ieſt vżytecznym trunkiem.

Rozſadek

Acz oboiá Dźiećielina biała y czarna iednych ſkutkow ieſt: wſzákoż biała ma przodek/ y do lekárſtw y do vżywánia. Naśienia tego nie znáć/ bo ták drobne y lekkie ieſt/ że ſie zda iáko plewá/ ábo kwiát zwiedłe y zmilkłe: przeto ktoby go chćiał rozmnożyć/ ſam kwiát iego może śiać. Ták po nim wznidźie iáko po naśieniu.

Kániánká/ ábo Dźiećielnicá Włoſka/ Rozdźiał 38.

Epithymum,
Epithymus.

Thymſeiden.
Filtzkraut.

KAmiankà Włoska / ábo Wylup Dźiećielnice Włoskiey / ktora też Cabrzyca zowia / iest Jedwábnikowi / ábo Kániey Przedzy miedzy lnem / ábo po płoćiech / ná pokrzywách / y ná inych ziołách rosnacey podobny: ieno ten po Dźiećielnicy / ktora też Włoskim Cabrem zowiemy / wiie sie y oplata / biorac od niey nazwisko / moc y siłe / iáko y te Wylupy ine proste / ábo Kánieprzedze / ktore sie pna y obwiiáia po rozmáitych ziołách / biora tákże od nich moc y skutki. A iż dwoiáka Dźiećieliná / bywa wietsza iedná / ktora do Cabru iest bárzo podobna / á ktemu twárdsza / y chrostowátsza / y ná tey Dźiećielnicy / ábo Cabrzycy rośćie. Druga mnieysza / miekssa / listeczkow gestych á drobnych / ále sie po tey Wylup Dźiećielnice nie wiie. To dla tego tu przypominam / żebysmy wiedźieli o ktorey tu Dźiećielnicy Dioskorydes rozumie. Ktora też ták opisuie / że iest kwiát Szmeru Włoskiego ábo Dźiećieliny twárdszey / podobny Cabrowemu / máiac głowki ćienkie / lekkie á czcze: od ktorych ogony pochodza iákoby iákie nići rumiáne. Nie żeby był kwiátem Dźiećieliny / bo kwiátu żadnego w nim nie baczymy / ktory tu do nas przywoża / ále tylko rodzay Kániey przedze. Jeno że bywa zbierána w ten czás z Dźiećieliny / kiedy nawiecey y nagestszey kwitnie. Co sie y ztad znáczy / że w przednim Rozdźiale o Dźiećielinie piszac / y o skutkách iey. O Dźiećielnicy żadney wzmianki nie czyni: A to przeto / że go nie baczył bydź iáka czastka Dźiećieliny / ále coś przysposobionego / iáko mech / ábo iemiołá / ábo kliy ná drzewie / ktore rzeczy nie sa częśći drzewá / ále tylko przyspasabiam: przeto mu też tenże Dioskorydes nie tu w trzećich kśiegach po Dźiećielinie / iáko my / ále w czwartych kśiegach dał mieysce. Ktory ták własnie może bydź opisány / Wylup Dźiećielnice ábo Cabrzyce / nic inego nie iest ieno iákoby przadźiono iákie żołtáwe / ćienkie / ktore sie ná Włoskim Szmerze ábo Dźiećielinie obwiia / y pnie / bez korzeniá rownie iáko Kánia przedzá / po lnie / ábo po inych ziołách. Tákże kwiatki y głoweczki podobne máiac iáko wezełki iákie / ostrego zapáchu.

Mieysce.

ROśćie we Włoskiey źiemi ná gorách / naprzedniey dobroći / rośćie w Pámphiley y w Kápádocyey nagesćiey. V nas w tych źimnych kráinach nie znayduie sie / y tám w tych pomienionych / nie ná káżdym mieyscu / choćia wszedy Dźiećieliny dosyć rośćie / tylko ná mieyscách ku południowi obroconych. Rośćie też w Krećie dobry / y w Żydowskiey źiemi nie zły. Nálepszy y naprzednieyszy rumiány / zapáchu ostrego.

Przyrodzenie.

JZ przyrodzenia iest Dźiećielnicá / iáko Galenus o ziołách w 6. kśiegách pisze. Przeto / otaczáiac sie y okłádáiac ná niey / bierze z niey moc / iednák Wylup Dźiećielnice dáleko iest poteżnieyszy w tych skutkách. Rozgrzewáiac y wysussáiac w trzećim stopniu / rozćieńcza / rozczynia / y zlekká zwiera / y stwierdza.

Moc

Moc y Skutki.

Flágmę y Kolerę czarną wywodźi.

Flágmę y

Kolerę czarną dołem wywodźi / piiąc ią z miodem ábo iey kwiećie.

Melánkolicznym.

Melánkolicznym. (*Dios.*)

Nábrzmiáłym y opuchłonym.

Nábrzmiáłym y opuchłonym z osobney swey własnośći / wielkim iest rátunkiem / dáiąc iey według Aptekárskiey wagi / od ʒiii áż do cáłego lotá / z miodem / z octem / y z trochą soli. Abowiem miedzy inymi wszytkiemi lekárstwy / napotężniey melánkolią z ćiáłá wywodźi / bez wszelákiey molestyey y niebespieczeństwá. [*Dios.*] Toż z serwátką piiąc czyni. *Ægi.*

Chorobom wszelákim melánkolicznym.

Mocno sie sprzećiwia chorobom wszelákim z melánkoliey pochodzącym. A iż nie pomáłu ćiáło rospala. Záczym bywa zbytnie prágnienie / tedy lepiey do niey záwsze przydáwáć Rozynkow ábo soku Fiiołkow modrych. *Femel.*

Głowy boleniu zástárzáłemu. Kaduku. Mozgu niedostátkom wszelákim z melánkoliey. Serca drżeniu.

Bolu zástárzałemu w głowie.

Pádáiącey niemocy.

Wszelákim niedostátkom w mozgu / z melánkoliey pochodzącym / bárzo iest vżyteczny / w winie ábo wpitym miedźie / często vżywány. [*Dios.*] *Mesua.*]

Drżeniu serca z hrubych melánkolicznych párnośći do niego pochodzących / iest znácznym rátunkiem.

Mdłości serdeczney. Śleziony niedostátkom. Nyrek doległośći. Od rozumu odchodzącym. Melánkoliey hypocondryace w bokách y w słábiznách boleniu y nádęciu. Item. Elektwarz. Ślezienie nábrzmiáłey.

Mdłości serdeczney. Tákże z głowy pochodzącey.

Wszelákim niedostátkom śleziony.

Nyrek tákże dolegliwośćia wszelákim.

Od rozumu odchodzącym z melánkoliey zbytniey.

Melánkoliey / ktora Láćinnicy *Hipohondriacam* zowią / to iest / w bokách ábo w słábiznách bolenie / ábo nádymánie iest wielkim / wdźięcznym / á bespiecznym lekárstwem / z winem ábo z pitym miodem / ábo z przewárzoną serwatką koźią y krowią / często vżywáiąc. Tákże w Elektwarzu proch iego záczyniwszy piękným miodem odszymowánym. *Mesua.*

Śleziona nábrzmiáła y nápuchła ze krwie hrubey melánkoliczney / leczy / pułtorá lotá prochu z winem słodkim biorąc. *Oribas.*

Morzysku w żywoćie.

Kolkę y morzyską w żywoćie vśmierza piiąc go.

Bolączko wnętrzný.

Wnętrzne bolaczki rozgánia / trunkiem go vżywáiąc.

Kászlu zástárzáłe. Dycháwicznym.

Kászel zdawna záwźięty z źimney przyczyny / vspakaia.

Dycháwicznym y ćiężko tchnącym / z Kosáćcem go w miedźie pitym wárząc á vżywáiąc / iest lekárstwem.

Puchlinie.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi / z winem go piiąc. *Plin.*

Záwrotu. Lekáiący. Bolączko ćiáło roziadáiącym. Wrzodom złym czarnym. Febr. kwártánnie.

Zawrot głowy oddala.

Lekáiącym sie vżyteczny.

Bolaczki káncerowáte y ćiáło roziadáiące / leczy.

Wrzody złe / czarne / wychędaża y goi.

Zimnice czwártodniowa odpądza / wźiąwszy go ze trzy loty / y w wodźie do trzećiey cześći go wárzyć / przecedźiwszy / przydáć Lázurowego ábo Ormiańskiego kámienia przyprawnego / sposobem Aptekárskim puł lotá / y to dáć pić. Ale potrzebá pierwey rosprawić y rozśćieńczyć / w ćiele te máterya / ktora te czwártaczkę czyni. Ták będźie pewnym y doświádczonym lekárstwem.

Trędowátośći. Kaduku.

Trędowátość słoniowa spądza / tenże trunek.

Przećiwko pádáiącey niemocy / ták trunkiem / iáko konfektem / ábo y pigułámi vżywány / iest rátunkiem osobliwym.

Złotym żyłkom zbytnie płynącym. Melánkolicznym.

Złotym żyłkom / z melánkoliczney y z czarney krwie zbytnie płynącym / bywa rátunkiem piiąc ten trunek / co y ná kwártáne. *Plat.*

Melánkolicznym / może go w winie Włoskim do trzećiey cześći wárzyć / á dáwáć pić.

Syrop.

Syrop. Mdłości wszelákiey.

Mdłości wszelákiey / z melánkolicznych dymow pochodzącey / syrop tym sposobem vczyniony / y vżywány iest wielce vżyteczny. Wźiąć wylupu z Dźiećielnice / Liśćkow Senesowych zárowno. To wespoł w winie wárzyć stárym y dobrym / cukru przydawszy / á tego po kilká łyżek vżywáć. *Plat.*

Ślezienie nábrzmiáłey.

Plaster z niego czyniąc / w winie á w oliwie wárząc / śleziona nábrzmiáła y nápuchła śćieńcza / przykłádáiąc ná lewy bok. [*Plat.*] *Constantin.*]

Moczu ćieszkiemu pusczániu.

Tymże też progłoná y krzyże co náćiepley okłádáiąc / ćieszkiemu pusczániu moczu iest osobliwym rátunkiem.

Stárym ludźiom melánkolicznym.

Stárym ludźiom / á zwłasczá melánkolicznym do vżywánia częstego dobry / bo imo wszystkie ine lekárstwá nalepiey / melánkoliey vżyteczny. *Aben Mesua.*

Item melánkoliey.

Wiele ich pozbyło chorob melánkolicznych / y sámey melánkoliey. Wárząc te Kámiankę Włoską z Piołynem w winie a piiąc. *Abige.*

Womity rad czyni. Tákże prágnienie.

A iż rad czyni brzydkość y womity / ták prágnienie y suchość vst niemáłe dla wielkiego wysuszánia / zwłasczá gdźieby sámego bez przydánia iakiey rzeczy pomiárkuiącey / przyszło vżywáć. tedy możemy te-

mu zá-

mu zábieżeć/ ábo oleykiem ſlodkich Migdalow/ ábo Fiiolkowym pokropiwſzy.

Ma wiele inych ſkutkow do rozmáitych wnetrznych przypadkow ſpolecznych z Dzięcielina Włoska: O ktorych/ że ſie w Rozdźiale doſtátecznie o Włoſkim Sznierze powiedźiálo/ ná tym mieyſcu nie zdało mi ſie powtárzáć.

Miárá/ y Wagá.

Do moczenia ábo párzenia/ ábo też wárzenia/ badź w winie/ w miodowey brzecce ábo ſyćie/ ábo w ſámym miedźie pitym/ badź w wodźie/ ábo w ſerwatce/ może go wźiać od ćwierći lotá áż do cálego/ náwet y do pieći ćwierći według káżdego przyrodzenia y lat. A w prochu z inymi lekárſtwy iáko z Kaſſya wyćiagnioná ćwierć lotá. Meſua piſze/ że do wárzenia/ ábo párzenia y wymoczenia/ od pieći ćwierći lotá áż do dwudźieſtu wźiać go może. A prochu od trzech áż do śiedmi: Ale to bárzo názbyt. Muśiał ſie ábo ten co przepiſował/ ábo Drukarz omylić. Abo wiec muśieli támći ludźie ná on czás bydź przyrodzenia twárdego/ iákiego w náſzych tego czáſu niemáſz: Przeto bydź máia oſtrożni ná tym mieyſcu/ ktorzy Meſue piſmá czytáć beda.

Nazwiſká ſkad ma.

Cabrzyca przeto od nas názwána/ nie żeby do Cabru byłá podobna/ ále iż ná tey Dźiećielinie ktora Cabru ma kſztałt/ około niey ſie wiie y rośćieła. Tákże Wilupem Dźiećielnice przeto ieſt rzeczony/ że ſie po niey pnie. Znáyduie ſie też ná Chábrze czerwonobronátnym: á ten Wilup *Epiſtæbe* zowia. Wiie ſie y ná Cabrze pod czás/ á ten *Epitymbram* miánuia/ ktory też żywot odmiekcza/ ále dáleko ſłábiey od pierwſzego.

Rozſadek.

Myla ſie ktorzy rozumieia y twierdza Wilup Dźiećielnice bydź oſobliwym źielem. Tákże też ći ktorzy go kwiátem Dźiećieliny vdáia/ á kwiátem źielonym bydź go mienia/ gdyż áni korzenia żadnego niema ſkadby wyraſtał/ áni kwiátu źielonego/ ieno niekiedy biały/ niekiedy bládo bronatny/ ábo bládo pobronatniáły.

O Cabrze/ Rozdźiał 36.

Tymbra.
Satureia.
Cunila.

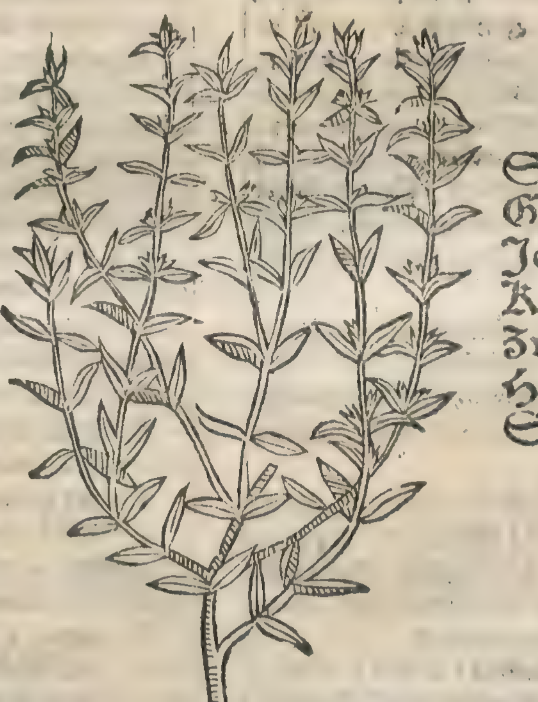

Sáturey.
Garteniſoplen.
Joſoplen.
Káblſiſop.
Zwibelſop.
Hűnerfull.
Sergenkraut.

Cabr dwoy ieſt/ ogrodny ábo śiany/ y wieyſki ábo dźiki. Ogrodny podobny ieſt Dźiećielinie/ Izopowi/ ieno we wſzytkim mniey

ſzy y dro=

ßy y drobnieyßy/ták liśćiem gáłąſkámi/iáko y wzrostem. Kwiátu kłoſowátego / ku wierzchu źieleniáwy / ábo bládomodry. Korzonkow ćienkich / długich / włoſkowátogęſtych: zapáchu przyiemnego. Drugi wietßy abo dźiki / twárdßy / chroſtowátßy / y gáłęźiſtßy. Roſczki oble máiący/y chroſtotwárde. Liśćia wietßego niźli v Dźiećielinj y oſtrzeyßego / około rozdżek náśiádłego/ przy ktorych iákoby kłoſeczki wychodzą / liſteczki máiąc bárzo drobne: z tych wynikáią kwiatki drobne przymodrzeyße. Korzenia roſpierzchłego / włośienkowátego.

Mieyſce.

Pierwßy rad rośćie ná iáłowey źiemi y ſuchey / á w ogrodách bywa śiány. Drugi nie tylko w ogrodách/ále y ná págorkach/przy ſtrumieniách/á wodách ćiekących/ ná mieyſcách niebu otworzyſtych: Lećie kwitnie gdy ſię dźień przesiláć ma.

Przyrodzenie.

Oboy Cabr tegoż ieſt przyrodzenia/ ktorego Dźiećielina/ to iſt/ rozgrzewáiącego / y wyſußáiącego w trzećim ſtopniu.

Moc y Skutki. z Dioſ. y z Gal.

Do potraw záprawowánia. Z rybámi.

Cabr ogrodny ieſt poſpolitym korzeniem wszyſtkiem do zápráwienia potraw / á zwłaſzczá ryb / do ktorych bárzo vżytecznie bywa kłádźiony / ábowiem wilgotność ich zbytnią odeymuie im / y ſmák wdźięczny / nie tylko rybom / ále y mięſu / zwłaſzczá wilgotnemu / iákowe ieſt owce / báránie / ẛć. tákże też inym potráwom / do ktorych bywa kłádźiony / z Bobem / ták świeżem iáko y ſuchym / á z Pietruſzką w oliwie ſmáżony / przyiemny pokarm ták mieyſkim / iáko wieyſkim ludźiom czyni. (*Mizal.*)

Z mięſy wilgotnymi.

Do przyſmákow / ſalße / ſáłat.

Do przyſmákow też wchodźi / iáko do ßalſe / do ßáłaty mießáney.

Przyrodzeniu wilgotnemu ſłużny y źimnemu.

Náturam wilgotnym / ieſt bárzo vżyteczny / ták do lekárſtw / iáko do potraw y przyſmákow.

Pierśiom. Płucom. Żołądkowi. Męchyrzowi.

Pierśiom/ Płucom / Żołądkowi / Męchyrzowi/	Jeſt lekárſtwem proch ich z winem ćiepło piiąc. (*Dioſ.*) ábo z káßą iáką ábo z pßeniczną. *plat.*

Chući do iedzenia.

Do iedzenia chęć pobudza.

Do Wenuſá pobudza.

Do Wenuſá wzbudza / proch z winem ábo z miękkiem iáiem vżywány. Z Káppárámi wárzony / zapách y ſmák bárzo przyiemny czyni. *Taber.*

Mocz pędźi.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány pędźi / z Bázylią á z Rzotkwią vżywány.

Mieśięczną wywodźi.

Mieśięczną chorobę białogłowſką / ták że wywodźi przerzeczonym obyczáiem vżywány / á lepiey dáleko w málmáziey wárzony y pity. *Dioſ.*

Zimnie á flágmiſte ßlámowátośći z ćiáłá wywodźi. Przeto

Flágmiſty bárzo vżyteczny. Dychawicy.

Ktorzy w pierśiách wiele flágmy máią że im tchnienie z wielką ćiężkośćią przychodźi dobrze im go vżywáć / bądź w prochu z winem ábo z miodem / bądź z wárzonego iuchy / ábo iákim ſobie wymyślnym ſpoſobem. Ták ábowiem flágmiſte wilgotnośći snádnie z nich wywiedźi / odbywáiąc ich vſty.

Subetu ábo ſpiku.

Sámo źiele y z kwiatkámi ſwymi wzbudza od ſubetu ábo ſpiku. Tákże

Zápominániu nád przyrodzenie.

Od zápominánia nád przyrodzenie / ſwym zapáchem pod noſem go trzymáiąc ábo wieniec ná głowie noßąc. Abo w oćcie wárzonym / głowę okłádáiąc ćiepło.

Item. Item. Rodzenie rychłe czyni.

Porodzenie rychłe czyni.

Chrobáctwo wypadza z żywotá / wárząc y piiąc náczczo.

Gliſtom. Głowie boleniu. W vßu boleniu.

Głowy bolenie. Tákże

W vßu bolenie vkłáda / ſok z niego z Rożánym oleykiem / w nie ćiepło leiąc / zwłaſzczá z źimney przyczyny.

Scyátyce.

Scyátyce y ſrogim boleśćiam w biodrách / ieſt lekárſtwem z mąką pßeniczną / ábo z ſamą pßenicą plaſtrowány. *Dioſ.*

Żołądek ſtráwny czyni.

Żołądek do trawienia pokármow ſpoſobny czyni.

Obrzydzeniu iedzenia.

Obrzydzenie y niechęć do iedzenia oddala ſwą korzennośćią.

Wonitom.

Krtuſzenia y wonnity hámuie.

Wzrok osłabiały.

Wzrok oſłábiáły y námdlony z źimnych wilgotnośći w głowie ośirzy / y byſtrym czyni / z Rzotkwią á z Bázylią vżywány. *Aben. Meſua.*

Vpławy białe białymgłowam swym rozgrzewanim vśiánawia.

Máćice z słozow flágmistych zágniłych wychedaza / vtłukszy/ prog łoná ćiepło okłádáć.

Płod mártwy z żywotá wywodźi.

Łożysko pozostałe po porodzeniu wyrzuca z żurwkaṡ piiąc / tákże páre w otwor łoná co náćiepley pusczáiąc.

W winie wárzony / wietrzności źimne w ćiele rospądza / piiąc. Tákże

Kolke z źimnych flusow y z wiátrow vśmierza / náparzáiąc y piiąc.

Pchły w domu wytráca / w wodźie go rośćieráiąc/ á wszedy nią polewáiąc/ ábo kropiąc.

Máćice ná doł spádła dla zbytnich wilgotnośći ćiężaru/ y ostábiáłośći zwiąskowiey/ wychedaza/ y ná swe mieysce przywodźi/ báwełne w soku iego/ z sokiem rozmárynu polnego zmieszánymy omáczawszy/ y tym obwinąć sztuczkę Chrzanu/ á po wierzchu Ambrą posypáć/ y w otwor łoná włożyć.

Tey mocy iest wtory Cabr wieyski/ co y pierwszy y tegoż przyrodzenia/ y owszem do káżdey rzeczy iest potężnieyszy / niżli ogrodny/ ále záś do vżywánia ten pierwszy iest przystoynieszy / bo y zapáchu / y smáku iest przyiemnieszego.

Szkodźi.

Brzemienne białegłowy z káżdey miáry máią sie go wárowáć / dla poronienia.

Bywa też do syrow/ gomołek / do kiełbas/ do mięsá solonego/ y do inych potraw/ iáko sie też naprzodku námieniło kłádźiony/ częśćią dla zapáchu wdźiecznego/ cześćią dla wietrznośći / ktore rzeczy wárzone pospolićie rády w ćiele wzbudzáią / częśćią dla pomiarkowánia wilgotnośći zá źiebiáiących.

Niegdźie vśiekawszy go dobrze/ nádźiewáią im kiszki z inymi rzeczámi/ ábo z mięsem/ ábo z ryżem/ ábo z śmietáną/ y w grochu wárzą do vżywánia.

Wodká.

Wszystkim dolegliwośćiom wyższey pomienionym iest vżyteczna.

Dawnemu y vstáwicznemu głowie boleniu/ iest lekárstwem/ piiąc ią/ tákże chustkę w niey maczáiąc/ á głowę obwiiáiąc.

W kolce z źimney przyczyny. Tákże

Tym ktorzy z tákowey kolki do páráliżu przychodzą / dobrze ią pić / ábowiem wietrznośći y wilgotnośći żyły pięte / ábo suche ogárniáiące y ná nich sie sádzące / trawi piiąc. *Taber.*

Mieśieczną wzbudza.

Żołądek wilgotny y źimny zágrzewa / y wysusza. Tákże

Máćicę zá źiebioną rozgrzewa.

Wino.

Wino tymże niedostátkom wszystkim służy: Iednák ludźiom w lećiech niemáłych będącym / iest bárzo vżyteczne / ábowiem oźiebłość ich rozgrzewa / y wilgotnośći flágmiste w nich trawi.

Oleiek.

Z tego źiela dwoiáki oleiek może bydź czyniony: pierwszy w oliwie moczony / iáko o Piołynowym sie powiedźiáło. Drugi distyllowany obyczáiem Alchimiyskim/ ktorego do chorob opisánych/ ták przez vśiá z inymi przynależącemi rzeczámi / iáko z wierzchowne może bydź vżywány. *Taber.*

Rozsądek.

Może ledá ktory Cabr bráć do potrzeb lekárskich / pod iednąż miárą y wagą / ále nie mamy oboygá zaraz vżywáć/ dla silnośći ich złączoney/ dosyć ná iednym. A w niedostátku ich Dźięćielinę do tychże potrzeb Aptekárskich bráć sie godźi / iáko też w niedostátku Dźięćieliny/ Cabru.

Marginalia: Vpławom białym. — Máćicę wychedaza. — Płod mártwy wywodźi. — Łożysku. — Wietrznośći rospądza. — Kolce. — Pchły wytráca. — Máćicy nádoł spádłey. — Tegoż przyrodzenia drugi Cabr. — Szkodźi. Brzemiennym páníom. — Do syrow y gomołek bywa przymieszány. — Do kiszek nádźiewánia. — *Aqua Thimbr.* — Boleniu głowy zástárzałe[v]. — Kolce. Paráliżu. — Mieśieczney. — Żołądkowi wilgotnemu. — Máćicy źimney. — Wino. Ludźiom stárym do rozgrzánia. — *Oleum satureia*

Máćierzaduszká / Rozdźiał 40.

Acz pośledniey szy Ziołopisowie / sześć ábo śiedm sposobow Máćierzeyduszki wspomináią / iednák wszystkie do dwu tylko rodzáiow sie śćiągáią do ogrodney/ á do płonney y polney. Ogrodna ktora indźie śieią / á tá ma liśćiem niemałe podobieństwo y rosczkámi do Lebiotki / tylko że bielsza. Zapáchu Máieranowego: Kwiát ná wierzchu kłosowáty iáko pałeczki bronatny/ miedzy ktoremi też białe znáydu ie sie. Korzenie ma rozdźielone / włośienkowáte. Wszystko źiele iest pachniące / y smáku ostrego á sczmiącego / nápiądź wzgorę wyrasta. Druga polna / od Grekow *Zygis* názwána. A tá dwoiáka : kwia-

Serpillum.
Herpillum.
Cunilago.

Quendell /
Kúnlem /
Húnerkól /
Húnerſerb /
Coſtenz.

tu białego ſámicá / druga modrego / á tá ſámiec. Te we wſzem ſobie ſa podobne / okrom kwiátu / inymi okolicznośćiámi y ſkutkámi ſa ſobie rowne / te poſpolićie ſie rozśćiełáia / pnac ſie po ziemi.

Mieyſce y czás.

Ogrodna / śiewáia w ogrodźiech / nie tylko dla wieńcow / ále y dla przyſmákow do potraw. Polna rośćie po wálech / ná miedzách / págorkách / przy wawoźiech / ná ſkáłách ꝛc. Tego czáſu ma bydź zbierána do potrzeb lekárſkich / kiedy nabárziey kwitnie / á w ćieniu ſuſzona. Oboie może chowáć do dwu lat w ſwey mocy. Ogrodna kwitnie Czerwcá y Lipcá. Polna przez wſzyſtko láto.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wyſuſza w trzećim ſtopniu ná poczatku. A polna we śrzodku tegoż trzećiego ſtopniá.

Moc y Skutki.

Máćierzaduſzká polna / potężnieyſza ieſt w ſwych ſkutkách nizli ogrodna / á to dla wietſzego rozgrzewánia. Rozpráwia / rozśiekuie / otwiera / przyćiaga / rozgánia.

Mieśieczno wzbudza.
Chorobe mieśieczna białogłowſka záwśćiagniona wzbudza y wywodzi / wárzac ia á piiac. Jeſcze potężniey to czyni z Márzána wárzona á vżywána. *Dioſ.*

Mocz wywodzi.
Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi / wárzac ia á piiac. Tenże.

Kolce.
Gryźienie y morzenie w żywoćie vśmierza / w winie wárzona á pitá. Także ſie w niey náparzáiac.

Przepukłym. Pokurczonym.
Przepukłym / Pokurczonym / łot prochu iey z woda ábo z ſczym inym piiac / ieſt lekárſtwem. *Plin.*

Vkąſzeniu od beſtiy iádowitych.
Vſczknionym od wezow / y inych iádowitych beſtiy / ták piiac iáko przykłádáiac ieſt wielkim lekárſtwem / á zwłáſczá od

Od ſkorká morzkiego. Od niedźwiádká.

ſkorká morzkiego / y od niedźwiádká obrażonym. *Dioſ. Plin.*

Wątrobie zápaleniu.

Wątroby zápaleniu ieſt vżyteczna.

Głowie boleiącey.

Głowy bolenia záſtárzáłemu ieſt rátunkiem / wárząc ią á octu winnego y oleyku Rożánego przylawßy / chuſtę zwinawßy we dwoie / maczáć á przykłádáć ná czoło y ſkronie. *Dioſ. Plin.*

Zápámietániu nád przyrodzenie.

Zápámiętániu nád przyrodzenie.

Subetu y ſpiku.

Subetu ábo ſpániu głębokiemu / nád przyrodzenie / ieſt rátunkiem przerzeczonym ſpoſobem ná czoło y ná ſkronie / á ná więcey ná ciemię letnio przykłádáiąc. *Dioſ.*

Od rozumu odeßłym.

Toż też od rozumu odeßłym / ieſt lekárſtwem. Tenże.

Womitom krwáwym.

Womity krwáwe záwściąga / łot ſoku iey piiąc z octem. (*Dioſ.*) A Plinius przydáie y z miodem.

Gádźiny z domu wypadza.

Kurzemem ſwym odpądza / y z domu wygánia beſtye iádowite. *Plin.*

Sleźienie chorey.

Sleźione boleiąca / proch iey z octem piiąc / y przykłádáiąc / ieſt vżyteczny. *Plin.*

Do potraw żeńcom dla iádu y trućizny.

Do potraw vżytecznie wchodźi / dla iádu y trućizn. Przeto gdźie rozmáitey gádźiny wiele w polu bywa / żeńcom z potráwámi wárzona poſpolićie dáią / żeby im ßkodźić nie mogłá zwłaſzczá w ſpiączki / po zpracowániu. *Plin Val.*

Moczu ćięszkiemu z rzezánim odchodzącemu.

Moczu z rzezánim y z ćięzkośćią odchodzącemu / ieſt znácznym rátunkiem / kwiatki iey y z naśieniem w winie wárząc á piiąc. Tákże w wodźie wárząc / á w tym ſię náparzáiąc / toż czyni.

Kámieniu w pęcherzu.

Toż też kámień łamie / á zwłaſzczá w mechyrzu / piiąc y tym ſię náparzáiąc.

Ciężkiemu omdlewániu.

Ktorym częſtokroć ſerdeczna mdłość przypada / bárzo im ieſt vżyteczna / y do zapáchu / do winá / ábo piwá y do potraw.

Womitom.

Krtußenia y womity záſtánawia.

Wątrobie z źimna nábrzmiáłey.

Kwiát z naśieniem Máćierzeydußki y z liśćiem w winie wárzony á pity / wątrobę nábrzmiáłą leczy.

Rymie y ſapce.

Ryma / ábo ſapkę z źimney przyczyny odpądza / woreczki z niey poczyniwßy ſuche / y ćiepłe ná głowę przykłádáć. *Plat.*

Piersiom chorym z źimná.

Wßelákim dolegliwośćiom pierśi / czynić kąßkę z pßeniczney mąki á wody / potym ią prochem Máćierzeydußki potrząßßy / vżywáć dobrze. *Plat.*

Wątrobie y śleźienie zámuloney.

Sleźionę zámuloną otwiera / wychędaża / w winie ią wárząc y piiąc. Tenże

Máćicę z plugáwośći wychędaża.

Máćicę ślozámi ſlágmiſtymi záplugáwioną wychędaża. Toż też ią pośiłá kąpiący ſię w niey / ábo náparzáiący.

Od vkąßenia ſtrzeże y záchowywa iádowitego.

Ciáło ſokiem tego źiela námázáne / broni y záchowuie od vſczknienia wßelákiey beſtyey iádowitey. *Plat.*

Odetchu w nośie zátkánym. Woniey vtráconey.

Zátkáne odetchy w nośie / záczym wonność vtráca / otwiera / tenże ſok ſárkány nośem / ſámo też źiele częſto trzymáć dobrze pod nośem / y wonią z niego w śię ćiągnąć. Tenże

Vkąßeniu od os. Trzmieli. Sierßeni. Pßczoł.

Od { Os / Trzmielow / Sierśienie / Pſczoł / } vkąßonym ieſt rátunkiem prędkim / y pewnym ćwierć łotá proſzku iey z miodowym octem / ábo z kwáśnym miodkiem vżywáiąc. *Aben Meſua.*

Bydło śię iey ſtrzeże.

Bydło dla iey wielkiego á mocnego zapáchu / chroni śię iey vżywáć. *Teoph.*

Káßlom źimnym.

Káßle z náźiebienia y z fluſow źimnych / ſlágmiſtych leczy / wárząc ią w pitym miedźie / ábo w ro ſłodkim winie / á piiąc. *Plin.*

Żołądkowi zaźiębionemu.

Tym ſpoſobem żołądkowi záźiębionemu / ieſt lekárſtwem. Tenże.

Wietrznośćiom.

Toż wietrznośći w ćiele roſpądza.

Połamánym.

Połamánym y potłuczonym / z octem / pić ią dobrze / tákże á z oliwą śię też náparzáć nią.

Owa do wßelákich chorob wnętrznych / iáko y Cabr oſobliwie ſłuży.

Wodká.

Aqua Serpilli

Do wypalenia wodki ma bydź ná ten czás rwána / kiedy ná nawięcey kwitnie: Ktora przez *Balneum mariæ* ma bydź dyſtylowána. Tá

Do przerzeczonych chorob bárzo ieſt vżyteczna / trunkiem iey vżywáiąc.

Głowie boleiącey z vpalenia / y z zbytniego rozgrzania / chuſtę w niey maczáiąc / á ná ſkronie y czoło przywiiáć dobrze.

Wino.

Vinum Serpilli.

Może też wino z nia bydź przyprawione tym ſpoſobem iáko z Piołynem. Ktore tákże niedoſtátkom przerzeczonym / może bydź vżyteczne.

Oleiek.

Oleum Serpilli.

Ten dwoiákim ſpoſobem może bydź czyniony. Pierwßy / mocząc Máćierzadußkę / á ile liſteczki y z kwiećiem w oliwie / iáko śię o Cabrze y o inych ziołach oleykach / powiedźiáło.

Drugi przez dyſtyllowánie / Alchimiſtim obyczáiem / ktorego ſkutki od pierwßego ſą potężnieyße.

Podmiot.

Succedancum

Ponieważ / iáko Dyoſcorides piße / z Cabrem iednákiego przyrodzenia ieſt Máćierzadußká / iedney mocy / iednych ſkutkow / tedy też możemy / iednego miáſto drugiego beſpiecznie vżywáć.

Rozſądek.

Máćierzadußká ma od nas Polakow dla tego to nazwiſko / iż w ſrogich á gwałtownych

towych ſerdecznych mdłośćiách / w zápámietániu nád przyrodzenie. W ſpiku y w inych ćiežkich przypadkách / w ktorych ſie zda / že iuž dußá ćiáłá ma odbiežeć / rátunek predki dáie / y duße iákoby odbiegłą przywraca / y zſtawa ſie iey iáko mátká / oczerſtwiáiac śiły ſerdeczne ćiáło ożywiáiace.

W náßych tu ſtronách Polſkich / w ogrodney ábo śianey Máćierzeydußce / by námniey ſie nie kocháia / gdyž polney / ktora w ſkutkách od śianey dáleko potežnieyßa ieſt / wielki doſtátek wßedy ſie znayduie. Jednák widźieliſmy ia w Krákowie w Jezuyckim ogrodźie v Sczepaná świetego / ktorzy cudzoźiemſkim Máieranem bydź ia rozumieli.

O Máieranie / Rozdźiał 41.

Sampſuchus, & Sampſuchum.
Maiorana.
Amaracum, & Amaracus.

Maioran.
Meſeran / vnd Maſeron.
Meylen / vnd Meyron.

Máieran znáiomßy wßyſtkim ieſt / nižliby miał bydź z okoliczności ſwych opiſány. Jednák iž troiáki / ábo czworáki / od poślednieyßych Ziołopiſow bywa wſpominány / tedy zoſobná o káždym tu krotko przypomnie. Dioſkorydes dwoy tylko wſpomina: wierßy / y liśćia ßerßego pierwßy. Drugi / liśćia drobnieyßego. Trzeći / pierwßemu ßerokośćia / y wielkośćia liśćia podobny / ále kwiátem dáleko od śiebie rozny. Ma ábowiem kwiećie náwierzchu rozgi bárzo geſto śiedzace / á iákoby iedno drugie wypycháiace / z piáći liſteczkow złożone / á nákßtałt gwiazdek rozłożone: Jnymi okolicznośćiámi we wßyſtkim pierwßemu podobny / y zowia go Angielſkim Máieranem. Czwarty / ktory *Epimaioranam* Łáćinnicy zowia / Krzewinka mnieyßemu podobna / tylko že liſteczki ma weżße / á ktemu rośczki Kánia przedza ma powłoczone / ktory my iedwábnym Máieránem miánuiemy.

Jeſt tedy Máieran ziołko krzewiſte y gáłeźiſte / przy źiemi ſie rozkrzewiáiace: gáłazek gibkich: liſteczkow nie wielkich / okragłych / kámienney Lebiotce podobnych / od ſpodku troche popieláwe / á zlekká ko

ſmáte:

śmáte: śoku pełne / y dla tego przymieżßeyßym / około prątkow náśiá dle: w wierzchu kwiátki białe/ drobne/ iákoby z pałeczek iákich/ olßowey rząśie podobne/z zielonych wynikáiące: z ktorych potym naśienie bywa ryßáwe / bárzo drobne: korzeń twárdy / zdrewniáły / rospierzchły/ włośienkowáty / á máło vżyteczny.

Drugi iest liśćia drobnieyßego/ tákże gáłązek y kwiátkow/ ále zapáchu dáleko przyiemnieyßego od pierwßego. Wßyśkie bywáią z naśienia śiane / y flánćowáne / tákże korzonkámi prześádzone / z ktorych krzewiśćiey á niżli z naśienia rosną / nabuyniey z źiemie rośćie ná puł łokćiá wzwyß/ pod czás y wysßey.

Mieysce.

V Nas y we wßystkiey Europie bywa śiany / y flánćowány / w ogrodách / w gárncách / ná okniech / w naczyniu rozmáitym. W Ægyptćie/ Cyprze/ y w Cyzyku / gdźie naprzednieyßy bywa/ sam przez sie rośćie. Kocha sie w mieyscách ćienistych / wilgotnych y nágnoionych. Drugi / ktory drobnieyßy/ namieśt gośći: y we Włoskich kráinách / w naczyniách tylko bywa chowány. Lećie obá kwiát dáią / á tego czásu do potrzeb lekárskich ma bydź zbierány.

Przyrodzenie.

IEst przyrodzenia subtelnego y przenikáiącego / rosprawniącego / rozgrzewáiąc/ y wysußáiąc w trzećim stopniu ná początku/ káżda iego część iest pachniąca. Wchodźi do wielu á rozmáitych lekárstw bárzo vżytecznie: rosprawnie / śćiencza/ otwiera/ pośila / rospądza / trawi/ wychędaża.

Moc y skutki.

Głowie y mozgu nie dostátko.

Wßelákiey dolegliwośći głowy/ ábo mozgu z wilgotnośći źimney á flágmistey pochodzącey/ ták z wárzonego polewkę ábo sok iego w nos pusczány / przydawßy do niego dwie częśći soku z liśćia ábo z korzenia Ćwiklánego / á trzećia część oleyku Migdałow słodkich / y nosem to śárkáć / nábrawßy w vstá wody. Ták flus z głowy nosem śćiągáć będźie. Też y melánkoliczny. *Dios.*

Też piiąc polewkę z wárzonego/ ábo y sok. Tákże z wierzchu przykłádány ná głowę. Toż czyni.

Żył pietych dolegliwośćiom.

Dolegliwośćiom żył piętych ábo suchych / wielkim iest rátunkiem / tákże sok/ ábo iuchę z wárzonego piiąc/ ábowiem źimne flusy / ktorymi bywáią obćiążone y spięte rozgrzewa / rozgania/ y rosprowádza. *Dios.*

Item. Woreczki.

Też worki z listeczkow/ á z kwiećia iego sucho przykłádáiąc/ twárdośći ich odmiękcza. Tenże

Wieńce.

Wieńce rádo z niego wiią / y ná głowie noßą / dla iego zapáchu przyiemnego ktorym mozg pośila y zágrzewa.

Bolenia głowy.

Wárząc go z Rozmárynem / z Bukwicą / z Pszczelnikiem / á z Szałwią w winie / á piiąc / bolenie głowy z źimney przyczyny vkłáda. (*Taber.*) Głowę mdłą pośila.

Głowę zá źiębłą rozgrzewa.

W winie moczony z temiż źioły pomienionemi / ábo też sam tylko / zá źiębłą głowę rozgrzewa/ tego winá vżywáiąc.

Pokurczonym.

Pokurczonym /

Páráliżem náruszonym.

Powietrzem ábo ßlákiem nárußonym / toż wino bárzo iest vżyteczne.

Poczynáiącym puchnąć.

Sok iego z winem przewárzony / á w trunku vżywány / bárzo vżyteczny / tym ktorzy poczynáią puchnąć. [*Dios.*] Toż tákże

Moczu ćiężkiemu. Kolce.

Ćiężkiemu pusczániu moczu /

Kolce ábo gryźieniu y morzysku w żywoćie / tenże trunek iest lekárstwem. *Dios.*

Zásináłośći y záćiekłośći krwie z bićia.

Zásiniáłośći z rázow ná ćiele. Tákże po bánkách / ták śiekánych / iáko nie śiekánych/ plagi krwią záćiekłe rospądza/ proch Máieranowy z miodem záczyniony / tym náćieráiąc. [*Dios.* *Aben. Mesua.*]

Máćicę rozgrzewa źimną.

Máćicę źimną rozgrzewa / w winie go wárząc / á piiąc ná noc/ y poránu. Tákże śie tym nápárzáiąc. [*Dios.*] Toż też

[Wietrznosci w máćicy rospadza.] Wietrznosći w niey zámknione/ á ile zimne/ rospadza. *Dios.*

[Miesięczna wzbudza.] Miesieczna pániom záwśćiagniona wzbudza y wywodźi/ wezelkiem go w otwor łoná kładac. [Tenże] Toż czyni iuchá w winie wárzonego/ piiac ia. [Tenże]

[Item.] A tym lepiey gdźieby z żołtymi gwoźdźikámi ogrodnymi był w winie wárzony. *Tabe.*

[Item.] Tákże párzac sie w nim w wánnie/ po pás siedzac.

[Vpławom białym.] Białe vpławy pániom zástánawia/ w winie go wárzac y piiac. *Dios.*

[Vkąszeniu od niedźwiadká] Vkąszonym od niedźwiadká/ iest lekárstwem/ liśćie iego z solą/ á z octem vtárszy/ ná ránę przykłádáć.

[Członkom z stawu wybitym.] Wybitym y wywinionym członkom z stáwu/ toż liśćie vwierćiawszy z woskiem rospuszczonym vmieszáć/ á przysmáżywszy plastrowáć ná wybićie. *Dios.*

[Bolączkom twárdym.] Bolaczki twárde/ ktore Grekowie *Oedemata* zowią/ przerzeczonym plastrem okłádáć dobrze. Toż plastrowánie

[Nábrzmiáłośći.] Mieysca nápuchłe/

[Rázom zbitym.] Rázy tłuczone y zbite leczy.

[Oczom zápalonym.] Oczom zápalonym/ z miáłką ięczmienna mąką przykłádáiac go/ iest rátunkiem. (*Dios.*) Tákże

[Oczom zápuchłym.] Oczom zápuchłym z zbytnich wilgotnośći źimnych w głowie. Tenże

[Sprácowánym.] Wchodźi do máśći/ ktora czynią dla sprácowánych/ y zmordowánych.

[Do máśći rozgrzewáiacym.] Tákże do tych/ ktore ćiáło rozgrzewáia.

[Kichánie czyni/ á zátym mozg czyśći.] Kichánie czyni/ ná proch vtárty/ á w nos ćiagniony/ záczym głowę wychędáża z flegmistych/ y melánkolicznych wilgotnośći. Tenże

[Głowy boleniu od melánkoliey.] Głowie bolacey z melánkolicznych wilgotnośći vkłáda/ w wodźie/ á w winie nápoły abo w ługu sámym wárzony/ abo długo przy ogniu párzony/ listkow Senesowych trochę mu przydawszy.

[Z flagmy.] Tákże z flagmistych/ gdźieby bol był głowny/ ábo w pułgłowy/ może do niego przydáć Rozmárynu/ Bukwice/ Szałwiey/ Rumnu/ Láwendy/ Kopru Włoskiego/ y swoyskiego/ Rożey/ Gębki modrzewowey potrosze/ y inych przynależacych źioł/ y tym głowę przemywáć często.

[Item. Głowie źimney y osłabiáłey.] Temuż boleniu głowy z wilgotnośći źimnych/ tákową czapeczkę z tych niżey pomienionych źioł może vczynić: Wźiać listeczkow Máieranu suchego/ Rozmárynu/ Rożey suchey czerwoney/ kwiatkow szyszkowey Láwendy/ kwiećia Láwendowego/ Rumienkowego/ Szpikánárdowych po rowney częśći/ kwiátu muszkátowego tákże część/ Gwoźdźikow kramnych tylkoż: to vtłuc ná proch/ y báwełnę temi prochy dobrze nábiwszy/ w táftę ia przeszyć/ y kształt czapeczki vczynić/ á ná głowie ia nośić.

[Słuch posila.] Słuch słáby pośila/ wárzac Máieran w winie/ á vszy nád pára nápárzáiac/ pusczáiac ia w nie. Też tymże wárzonym źielem vszy nágrzewáiac.

[Żołądkowi źimnemu.] Żołądek zbytnie źimny/ y źle trawiacy/ rozgrzewa y pośila/ wárzac go z Piołynem w winie/ y co naćiepley nań przykłádáiac/ kilkákroć przez dźień to czyniac. *Tab*

[Item.] Też iuchę tę piiac toż czyni. Abo prochem z liśćia y z kwiećia iego potráwy posypuiac. Może też świeży ćiepło nań plastrowáć rostárszy go. Bo y ták chęć do iedzenia odpádła przywráca.

[Item.] Też woreczek vczyniony z kwiećia/ á z liśćia iego/ á ná żołądku noszony/ pierwey go ná gorącey cegle rozgrzawszy. *Plat.*

[Wątrobie śleźienie.] Wątrobie/ y Sleźienie/ chorey y zámuloney z źimnych przyczyn/ iest rátunkiem niepodłym/ wárzac go y piiac/ y nim nápárzáiac. *Plat.*

[Pułgłowy boleniu.] Pułgłowy boleniu/ iest lekárstwem/ sok nosem sárkáiac y w się ćiagnac. (*Aben Mesua.*)

[Subetu y spániu głębokiemu.] Nie z przewyćiężonego snu/ ktory subetem zowia/ abo spikiem wzbudza/ sok Máieranowy z Ciemierzyca/ á z Bobrowemi stroiámi w nos leiac. *Fernel.*

[Nozdrzom zátkániu nowonárodzonym dźiatkom.] Dźiatkom tákże nowonárodzonym/ gdźieby ich nozdrzá były zátkáne/ ták/ żeby oddycháć nie mogli/ y iákoby się zádusiły/ osobliwym rátunkiem iest/ Máieran świeży wącháć choćia rośćierány/ á pod nosem im trzymány. *Taber.*

[Rymie y sápce.] Rymę y sápkę z záźiębienia odpadza/ z liśćia á z kwiećia iego worek sucho y ćiepło ná głowie trzymáiac.

[Radunku. Vstom zákrzywionym. Paráliżem náruszonym. Od rozumu odchodzacym. Glistom.] Pádáiacey niemocy/ iest lekárstwem.
Zákrzywieniu vst/ tákże iest rátunkiem.
Páráliżem náruszonym/ bárzo służy.
Szalonym y od rozumu odchodzacym.
Glisty w żywoćie morzy y wywodźi/ z winem go piiac/ ćwierć łotá miáłko vtárszy. Abo z mlekiem/ trochę przydawszy rogu Jeleniego tártego.

[Żołtáczce. Plecom boleiacym.] Żołta niemoc spadza/ wárzac go y piiac.
Plecách y grzbiećie bole vśmierza.

[Szumieniu w vszách.] W vszu szumu y dźwięki vkłáda/ pusczáiac w nie sok Máieranowy ćiepło.

[Językowi náruszonemu powietrzem.] Język páráliżem gdźieby komu był náruszony/ żeby mowić nie mogł/ wárzyć go z *Piretrum*, z długim pieprzem/ z korzeniem Rosáccowym/ y z Lebiotką/ á tą iuchą często płoczac y gárgáryzuiac.

[Gruczoło ze krwie ná biegły.] Gruczoły zbiegłey krwie rozgánia y leczy/ sok Máieranowy z Rumienkowym oleykiem/ á z sádzámi hutnego kominá záczyniony/ że będźie iáko máść/ y to ná nie plastrowáć. *Taber.*

Wodká z Máieranu.

Ze świeżego Máieranu wodká z *Balne-*

um maris diſtyllowána/ ieſt bárzo vżytecżna wſzyſtkim dolegliwośćiom y niedoſtátkom mozgu z źimnych wilgotnośći.

Káduku.

Szláku ábo náruſzonym powietrzem.

Drżacym rekom/ y trzeſacym.

Zákreceniu ſzyie y glowy.

Zawrotu glowie.

Zyly ſuche oźiebłe pośila.

Mocz zátrzymány wywodźi.

Mul z pecherzá y piaſek/ moczem wywodźi: á to piiac ia poránu y ná noc.

Máćicy zátkáney y zámuloney ſłuży.

Mieśieczna chorobe pániom pobudza rozgrzewáiac w niey záźiebłośći/ ábo wilgotnośći źimne.

Pierśi pełne flágmy bárzo rátuie/ tákże ie rozgrzewáiac/ y ſnádnie wilgotnośći z nich zbytnie wywodzac.

Dycháwicznym ieſt vżyteczna/ piiac ćieplo náczczo/ y ná noc/ bo ſzlámowátośći geſte á lipkie w płucách rozgrzewa/ y wyćiaga. *Taber.*

Boleśći w głowie z źimnych przyczyn odpadza/ chuſtke w niey maczáiac/ á ná ſkronie y ná głowe przykłádáiac.

Mowe vtrácona przywráca/ iezyk nia czeſto odwilżáiac.

Mozgu niedoſtátkom. Káduku. Páráliżu. Rákom. Rekom drżącym. Zákreceniu ſzyie. Zawrotu. Zylom piętym. Mocz pędźi. Mul piaſzczyſty moczem wywodźi. Máćicy zámuloney. Mieśiączney. Pierśiom. Płucom zátkánym. Dycháwicznym. Głowy boleniu. Mowie vtráconey.

Wino Máieranowe.

Tym ſpoſobem wino Máieranowe może bydź czynione/ iáko Piołynowe.

To wielkiego ieſt vżytku do rozgrzewánia wnetrznych członkow oźiebłych/ zwłaſzczá/ Głowy/ y mozgu.

Zył pietych/ y

Máćice. Ktore członki nie tylko rozgrzewa/ ále też pośila y vmácnia vżywáiac go trunkiem.

Głowie boleniu z źimney przyczyny.

Zawrot máiacym/

Powietrzem náruſzonym.

Rozum y dowćip oſtrzy.

Pámieć vtrácona przywráca.

Moczu ćieżko odchodzacemu.

Puchnać poczynáiacym.

Máćicy zátkáney y zámuloney.

Zoładkowi bárzo oźiebłemu/ tym wſzyſtkim vżywáiac go trunkiem/ ieſt lekárſtwem bárzo vżytecznym. *Taber.*

Głowie. Mozgu. Máćicy. Boleniu głowy. Zawrotu. Szláku. Rozum oſtrzy. Pámięć przywráca. Mocz wywodźi. Puchlinie poczynáiącey. Máćicy zátkáney. Zołądkowi źimnemu.

Konfekt Máieranowy.

Konfekt Máieranowy bywa w cukrze tym ſpoſobem robiony: co naświeżſze y nacudnieyſze liſteczki wźiawſzy/ z cukrem w możdżerzu vtłuc/ á wźiać do funta tego liśćia cukru dwá funty. Ten

Mozgu bárzo oźiebłemu/ ieſt vżyteczny

Zoładkowi tákże źimnemu.

Sercu mdłemu ieſt oſobliwym pośilkiem. Tákże

Podágrycznym.

Mozgu. Zołądkowi. Sercu mdłemu. Podágry-

Chyrágrycznym/ y tym wſzyſtkim ktorzy w ſtáwiech y w członkách boleśći miewáia z źimnych fluſow/ ieſt lekárſtwem/ vżywáiac go.

Watrobie zámuloney ſłuży/ ábowiem otwiera rozgrzewáiac/ y wychedaża zakáły wnetrzne.

Głowie wilgotnośćiámi źimnymi obćiażoney bárzo ſłuży. Tákże inym wnetrznośćiom zámulonym y oźiebłym.

kom. Chyrágrykom. Watrobie. Głowie wilgotney y źimney.

Oleiek Máieranowy.

Amaraci oleum.

Máieranowy oleiek tym ſpoſobem może bydź vczyniony/ iáko Rumienkowy/ Jeſcze lepiey tego źiela/ wźiać liſtkow Máieranowych świeżych zecztery gárśći Máćierzeyduſzki dwie gárśći/ liſtkow Mirtowych garść/ Bożegodrzewká/ czerwoney Miety polney po pułgárśći/ Cynámonu przedniego cztery łoty/ oliwy z niedoźrzáłych oliwek/ ileby doſyć było: źiołá pokráiáwſzy potłuc/ y w oliwe wſypáć/ á przez dni ośm ná ſłońcu iárkim moczyć/ potym przecedźiwſzy/ y co namocniey wyżawſzy/ znowu w oneż oliwe świeżych máteriy przerzeczonych nákłáść/ tákże przez cáły tydźień ná goracym ſłońcu moczyć: To trzeći raz/ y czwarty toż powtorzyć może/ á zá oſtátnim moczeniem przywárzyć/ á dla wyſzey pomienionych chorob pilnie chowáć. Ten z oſobliwośći ſwey

Sprácowánym námázuiac ćiáłá/ ieſt wielce vżyteczny.

Bolom wſzelákim w głowie z źimná pochadzacym.

Nerwom ábo żyłom pietym zbytniemi wilgotnośćiámi źimnymi obćiażonym/ ieſt rátunkiem námázuiac.

Páráliżem záráżonym/ w nos go puſzczáiac/ wielkim ieſt lekárſtwem.

Vſtom zákrzywionym/ vżyteczny/ tákże go w nos puſzczáiac.

Szumy wſzelákie w vſzách dźwieki vćiſza/ puſzczáiac go w nie ćiepło.

Mieśieczna záwśćiagniona pániom/ poruſza y wywodza/ wełne w nim obmaczuiac/ á w czopek ſtoczywſzy w otwor łoná puſzczáć.

Vkaſzonym od niedźwiadká/ bárzo ſłuży/ ráne nim poſtrychuiac.

Zátwárdzenie żył/ á ile ſuchych/ odmiekcza/ w łáźni ſie nim nácieráiac.

Piete żyły oźiebłe rozgrzewa.

Záduſzenie máćice ieſt wielkim rátunkiem/ wełne w knot ábo w czopek ſtoczywſzy/ w nim máczáć á puſzczáć/ w otwor łoná białogłowſkiego [*Sintaxar.*]

Sćieśnienie łoná białogłowſkiego rozprzeſtrzenia/ nim łono námázuiac. *Sintax*

Artetycznym/ tákże w łáźni ſie nim námázuiac/ ieſt lekárſtwem/ zwłaſzczá z źimney przyczyny.

Sprácowánym y zemdlonym. Bolom w głowie. Nerwom wilgotnym zbytnie/ y oźiebłym. Páráliżu. Vſtom zákrzywionym. Szumieniu w vſzu. Mieśiączney. Od niedźwiadká vkaſzonym. Nerwom zátwárdźiáłośći. Máćicy záduſzoney. Sćieśnieniu łoná białogłowſkiego. Artetykom.

Oleiek

Oleum Maieranæ Chimicum.

Oleiek Máieranowy diſtillowány.

Alchymiſtowie diſtilluią z Máieranu oleiek ſwym ſpoſobem / do wßyſtkich chorob z zimnych wilgotnośći / ktorſ ták przez vſtá iáko zwierzchownie może bydź vżywany z wielkim rátunkiem: ieno ſámego ſczegulnego vżywáć ſie niegodźi dla zbytniey iego gorącośći, okrom przyſádſ ineſ do niego / ábo lektwárzu / ábo ſyropu / konfektu / pigul. Bywa też w Aptekách oleiek Máieranowy z inymi ziołmi y z korzeniem czyniony / tymże niedoſtátkom pomienionym ſłużący. Jeſt też od Dyoſkoryda opiſány tákże do tych rzeczy należący / o ktorym ná inym mieyſcu ſie opiſáło / to ieſt / w kśięgách o máśćiách.

Notá.

Do poczęćia płodu. Záſtąpienia płodem.

Ten diſtyllowány oleiek Máieranowy z záieczymi ſyrzyſkiem á z piżmem przednim / wźiąwßy káżdego zárowno / wielka pomocą ieſt pániom niepłodnym do poczęćia dźiatek / ábowiem ich máćice źimność dla ktorey nie mogą płodu mieć, oſobliwie rozgrzewa y pośila / máćice mážąc nim y łono wßyſtko.

Máieran wtory.

Tychże ſkutkow / y teyże mocy ieſt Máieran wtory / ktory mnieyßym abo drobnieyßym miánuiemy / co y pierwßy ábo więtßy.

O Komonicy Włoſkiey / Rozdźiał 42.

Sertula campana vera.
Corona Regia.
Melilotus vera.
Lotus nobilis.

Edlerſteinklee Schüchlein.
Vnſer lieben Frawen ſchüchlein.

Właſna Komonicá náßym kráiom / áni Niemieckim / náwet y Włoſkim nie ieſt poſpolita / y znáioma / bo tylko w iednym mieyſcu we włoßych / á tá nawybornießa znáyduie ſie / to ieſt / około Neapolim / w Kámpániey: ſkąd też imienia ábo nazwyſká doſtáłá (*Sertula Campana.*) Ziołko to od źiemie ná łokieć wzwyß wyraſta / od korzenia záraz krzewiſto / y gęſto gáłęziſto pochodźi. Prątki ma ćienkie / gibkie. Liſteczki Koniczowym podobne / około zlekká kárbowáne. Kwiećia żołtego / niewielkiego / gromatkámi kwitnącego: z ktorego potym ſtrączkow krzywych weſpoł w kupce niemáło pochodźi odwiſłych: w tych naśienie drobne dźikáwe / ábo rumiánáwe: zapáchu przyiemnego / ktore do lekarſtw tákże iáko kwiát y liśćie wchodźi. Korzeń

ma rospierzchly/ktory żadnego nie iest vżytku. Tey Komonice naśienie nauzyteczniejße iest / y to nacześciey do lekarstw wchodźi / á liśćie.

Mieysce y Czás.

ROśćie Komonicá práwa iákośmy náprzodku przypomnieli / tylko ná polách Neápolitáńskich / y w Kámpániey / około miastá / ktore zowią Nola. Rośćie też y w Cyzyku / yw Kalcedonie. W nászych źimnych kráinách nieznáyduie sie. Tylko niegdźie w rostkośnieyßych páńskich ogrodách z przewoźnego naśienia śiana. Do dwu lat może naśienie chowáć.

Przyrodzenie.

MIeßánego iest przyrodzenia / y złożenia z żywiołow: ma ábowiem w sobie nieiákową chłodność y ćiepłote stwierdzáiącą. Ma też y to że rospráwuie y zwarza: iednák więcey rozgrzewa niżli chłodźi. Awicená y Serápion powiedáią / że w pierwßym stopniu rozgrzewa y wysußa / rospadza / odmiekcza / á zlekká stwierdza.

Moc y Skutki.

Tego źiela więcey do zwierzchownych lekarstw niżli wnętrznych vżywámy.

Przymiotom ognistym z twárdośćią rospądza / iáko w oczách / w stolcu. w łonie białogłowskim. w iądrzech mązkich y mośnach.

Wßelaki przymiot ognisty odpadza y też ktory z zátwárdźiáłośćią bywa odmiekcza / zwłaszcza ktore bywáią

W oczách /

W stolcu /

W łonie białogłowskim puchlinie. Tákże

W mośnách / ábo mezkich iądrách / w tych wßystkich mieyscách przymioty ogniste zátwárdźiáłośćią wyćiąga / odmiekcza rospráwuie / wárząc ią w mußkáteli / á plastruiąc / przydawßy żołtek z twárdo vpieczonego iáiá / máki Fengrekowey / ábo z naśienia lniánego / ábo przedniey máki pßeniczney / ábo mákowek miáłko vtłuczonych / ábo Sczerbaku / ktory też wysokiem Mleczem zowiemy. *Dios.*

Párchom świeżo ćiekącym.

Wrzody świeże ná głowie / ktore ćieką ropą miodu nápozor podobną / *Melicerides* zowią / goi / wárząc sáme Komonice w wodźie / á tą wodą przemywáiąc párchy. *Dios.*

Wrzody ná głowie ćiekące.

Też ine wrzody ćiekące ná głowie goi / czyniąc z niey / á z Chiyskiey kredy ábo z źiemie y z winá plastr / ábo z gálásem.

Żołądkowi boleiącemu.

Bolenie w żołądku z gryźieniem / ták wárzona w winie / iáko surowa przykłádáiąc vćißa. Toż sam sok czyni. *Dios.*

Głowy bolenia vskromia.

W ocćie ábo w oleyku Rożánym moczona / bol głowy vśmierza / ná czoło przykłádáiąc. ábo sok z przerzeczonemi rzeczámi zmießány przywijány.

Wątroba boleiącą y z kłoćiem vátuie y posila.

W winie wárzona / á ná wątrobę ćiepło plastrowána / posila mdłą / y boleśći z kłoćiem w niey vśmierza; tákże iuchę z niey piiąc. Tenże.

Wietrznośći rospądza.

Toż też wietrznośći żywot pußące rospądza / piiąc / y plastruiąc. Tenże

Wątrobie záttkáney.

Wątrobę záttkáną y zámuloną otwiera y wychedaża / z Rzepikiem / á z Włoskim Koprem wárzona y trunkiem vżywána.

Máćicznym boleśćiom.

W máćicy bole vśmierza / z Bylicą wárzona / á z Kumnem pachniącym / y trunkiem vżywána.

Máćicy opuchłey. Bolom wnętrznym

Toż też máćicy nápuchłey / tákże bywa lekárstwem.

Tákże boleśćiam wnętrznym / y nábrzmiáłym / iest lekárstwem piiąc ten trunek. [*Taber.*]

Oczom chorym.

Komonice własney y prawdźiwey / z naśieniem ábo z kwiátem y z liśćiem tłukąc ze lnianem śiemieniem / ábo z mlekiem białogłowskim chore oczy leczy / przykłádáiąc. *pli*

Zuchwiám y sczękom bolącym.

Zuchw ábo sczek bolenie / z Rożánym oleykiem rostárta / á ćiepło przykłádána / vkłáda. Tenże

Pálcom nábrzmiáłym. Bąbelom

Nábrzmiáłość pálcow: tákże ná rękách bembele leczy / w Rożánym oleyku rośćierána / á plastrowána ábo náćierána. Tenże.

Kißce z stolcá wypádłey z przymiotem ognistym.

Kißkę z stolcá wychodzącą z boleśćią y z przymiotem ognistem ućiekłą leczy wárząc ią w wodźie z Rozynkámi ábo w mußkáteli / y przykłádána.

Wrzodom y ránom skánceroẃánym

Wrzodom / y

Ránom skánceroẃánym / tákże z Rożánym oleykiem plastrowána / iest lekárstwem.

Wrzodom twárdym z przymiotámi ognistymi.

Wrzody twárde z przymiotem ognistym / ábo rospedźi ábo w otok zbierze / z Słazem ią wárząc / vwierćiawßy przydáć ma-

ki Bobowey/ Fengrekowey/ żołtek iáiá pieczonego/ lnianego násienia maki/ prochu ábo maki ktora się w młynie po ściánách śádzi/ á z tego wszystkiego vczyniwszy plastr ciepło przywiiáć: to boleczki miekczy y zbiera w otok/ ábo rospadza.

Bole wszelákie vkłada.

Do wszelákich boleści vkłádánia y vśmierzenia zwierzchownie przykłádáiac/ iest bárzo vżyteczna.

Pleurze ábo kłóciu w piersiách y pod żebrámi.

Pleurze/ y w piersiách párciu. Tákże Kłóciu w bokách pod żebry/ z goraco- ści pochodzacemu/ Komonicá z białym makiem/ á z Figámi/ iest lekárstwem.

Máciczńym bolom y z przymiotámi ognistymi.

Boleściom wszelákim máciczńym.

Przymiotom iey ognistym y zápaleniu/ plastr bárzo vżyteczny/ wziać Komonice/ Slazu máłego/ y wysokiego z korzeniem/ Rumienku/ po rowney cześci: to w wodzie wárzyć/ áż z miekniecia ziołá/ á vwierciáwszy ie w donicy/ przez sitko przebić: y przydáć maki ieczmienney/ y z bocowice/ oleyku Rożánego/ y Rumienkowego/ to co náciepley ná wszystko łono przykłádáć. *Rondol.*

Członkom pokurczonym y wyschłym w stáwie, Wątrobie, Sleziennie boleiacey. Nyrkom Mechyrzowi zátkánin.

Członkom pokurczonym w swych stáwiech/ á ktemu wyschłym/ iest rátunkiem osobliwym/ ma nápárzáiac y plastruiac.

Wątrobie/

Slezienie/ boleiacym/ iest lekárstwem osobliwem/ ná boki plastr z niey kłádac/ *Emplastrum de Meliloto* w Aptece zowia.

Nyrek/

Mechyrzá/ zámulenia y zátkánia otwiera/ w winie ia wárzac/ á piiac.

Oczom bolenia.

Oczom boleiacym/ osobliwem iest rátunkiem/ wziawszy dwá łotá kwiecia tey Komonice/ ták wiele kwiecia Rumienkowego/ y w Rożáney wodce vwárzywszy/ przykłádáć ná oczy.

Sok z Komonice.

Sok

Ten z sámego kwiecia Komonice ma bydź/ ktory bárzo iest vżyteczny.

Oczom ciemnym. Oczom bielmem záßłe. Vßy bolenia.

Oczom ciemnym/

Oczom bielmem záßłym/ z wodka Kosyczkowa/ ábo z Celidoniowa/ w oczy pusczány.

Boleści w vßách vkłáda/ ciepło w nie pusczány.

Wodká z Komonice.

Aqua Meliloti

Wodká z Komonice y z kwiecia iey/ z *Balneum maris* distyllowána/ vżyteczna

Żołądkowi. Máciczy. Watrobie. Mocz wywodzi. Boleściom z przymiotámi ognistymi.

Żołądkowi/ Máciczy/ Watrobie/ } Otwieráiac zámulenia/ y zátkánie w nich.

Moczu zátrzymánemu nád przyrodzenie/ iest lekárstwem/ ábowiem go pedzi.

Boleści z przymiotámi ognistymi vśmierza/ chusteczki w niey maczáiac/ á przykłádáiac.

Oley z Komonice.

Oleum.

Oleiek z Komonice tym sposobem iáko z Rumienku czyniony bydź może/ ktory

Boleściom w członkách

Boleściom w członkách iáko y Rumienkowy/ iest bárzo vżyteczny. Też tym ktore ogniste w sobie przymioty máia/ chleb pszeniczny w mleku wárzac/ tego oleyku przydáć/ y iáko máść vczyniwszy/ plastrowáć: ábowiem rychło wszelákie vśmierza boleści.

Plastr z Komonice.

Empl. de Meliloto.

Bywa z Komonice czyniony plastr w Aptekách/ ktory do vśmierzenia bolow wszelákich wielce iest vżyteczny.

Rozsadek.

Powiedziáło się wyższey że własna á istotna Komonicá nie znáyduie się w nászych kráinách/ tylko we Włoszech/ y to w sámey Kámpániey: Jednák kształtem tey znáyduie się dwoiáka v nas/ y obficie/ ktora rozmáicie názywáia: Jedni tákże Komonica: drudzy Nostrzkiem/ ábo Nostrzykiem: trzeci Lipka/ ini Otylia/ ábo Przytulia/ Koza. Ale skutkámi od Włoskiey podleysza: Jednák tu w Aptekách nászych/ tych miásto Kámpáńskiey/ á zwłaszczá kwiátu żołtego vżywáia.

Komonicá spolna abo swoyska/ Rozdział 43.

Komonicá swoyska/ ktora drudzy Nostrzkiem y Nostrzykiem/ drudzy Przytulia/ Otylia/ Koza/ ini Lipka/ miánuia/ dwoie v nas mamy/ żołta y biała/ ábo sámcá y sámice: Te máło nie sa Włoskiey Komonicy we wszystkim podobne/ o ktorey terazesmy mowili. Tá z korzenia swego krzewisto kilká rozg gáłezistych/ dwu łokietnych/ pod czás według buyności ziemie wyższych/ mocnych/ y prostych puszcza. Ná tych listeczki po trzech iáko ná Włoskiey Komonicy/ około kráiow zlekká kárbowáne pachniace: tákże ná sámicy/ ábo białey. Sámiec kwitnie żołtem kwiátē/ drobno/ kłosisto/ ábo ogánisto: sámicá białym/ obá wdziecznie miodem pachniace/ z tych potym w máłych straczkách násienie drobne. Korzeń przymieższym/ obdłużny/ krzywy/ y odnożysty.

Sertula communis.
Lotus vrbana Math.
Trifolium odoratum Dodon
Melilotus nostras communis.

Steynklee.

Czás/ Mieysce/ Wybor.

ROśćie pospolićie v nas miedzy zbożem / ná łąkách / ná miedzách / przy śćieszkách y drogách / ná gruntach kámienistych rádá sie kocha. Przez cáłe láto kwitnie / przodek ma kwiátu żołtego. Ná ten czás ma bydź zbierána / kiedy ná nawietsze kwitnie / co bywa w Sierpniu.

Przyrodzenie.

IAko pomiernie swa mierna ćiepłota zwarza / ták y pomiernie wysusza. Srzodek máiąc w rozgrzewániu y w chłodzeniu: iáko Gále. w 7. kśiegách o ziołách pisze. Toż Oribásius / y Aegnietá piszą bydź ią pomiernego y śrzedniego przyrodzenia w rozgrzewániu y w chłodzeniu / tákże w wysuszániu / y w odwilżeniu. Jednák nieco wiecey ma rozgrzewáiącego / niż wychłádzáiącego: ták iż w pierwszym stopniu rozgrzewáć ią rozumieią / á ile sußona / odmiekcza / y odwilża / rozćiencza / do kupy zbiera / á zlekká zátwierdza.

Moc y Skutki.

Tychże skutkow y mocy iest / ktorych Romonicá Włoska / ieno nie ták potężnych.

Oczom. Sok z nászey Romonice wypráśowány miodu chędogiego przydawszy / krosty y wrzedźienice w oczách spadza y leczy / pusczáiąc go w nie. Tákże

Zasłonom ná oczách. Zásłony páwłoki / y ine rzeczy / wzrok záćmiewáiące / śćiera.

Watrobie. Wątrobie zámuloney y zátkáney / z Tátárskim zielem / á z Rzepikiem w winie wárzone / z trochą Kopru Włoskiego / á trunkiem ná noc / y ráno vżywána / bywa pewnym rátunkiem.

Máćicy. Máćicy boleiącey / z Bylicą / á z kwiećiem Rumienkowym: tákże spuchłey / w winie wárzona pijąc / bywa lekárstwem.

Członkom wstydliwym. Członkom wstydliwym oboiey płći spuchłym / z przymiotem ognistym / bywa rátunkiem / z Rumienkowym kwiećiem / áż mąka Bobowa w mleku wárzona / ábo

Xx y w wodźie

y w wodźie / y w donicy vwierćiawszy / ćiepło przywiiána.

Pęchyrzu bolei ącemu.

Boleśći w pęchyrzu vkłáda / z naśieniem Slazu wysokiego vtárszy / w słodkim winie wárzyć / y pić.

Sok z winem słodkim wárzony / ábo z piwem / w vszy ćiepło pusczány / bole w nich vkłáda. (*Plat.*) Biorą to źiele ze wszytkim ći co wonnośći z ziół wyćiagáią / y wodki do perfumowánia rękáwic / y inych rzeczy wyćiagáią. Ine rzeczy ma spolne z Włoską / choćia mdley. Przeto nászy Aptekárze / że cudzoźiemskiey do potrzeb mieć nie mogą / swey pospolitej z námi vżywáią do tych wszystkich potrzeb lekárskich / do ktorych Romonicá własna służy / czyniąc z niey tákże wodkę / sok / oleiek / y plastr.

Oczom choryin.

Oczom boleiącym bywa rátunkiem / wźiąwszy kwiećia tey Romonice chędogo obránych / tákże kwiećia Rumienkowego / kwiećia Fiołkow modrych Márcowych / Rożey czerwoney / po gárśći / śiemienia lniánego / Fengrekowego / y Kminu kramnego po puł łoćiu / y z tego *Foment* ábo nágrzewánie oczom czynić.

Bol w głowie.

Bol w głowie vćiszá / sok tego źiela z octem / ábo z oleykiem Rożánym / chustki w tym mácząiąc / á ná czoło y skronie ćiepło przykłádáiąc. Owa tychże skutkow iest tá nászá / ktorych Włoská / ieno mdleyszych y słábszych / wszákże nászym w tych kráinách potrzebom dosyć służąca.

Rozsądek.

Nie bárzo sie mylą / ktorzy tę Romonice nászę z Romonicą Włoską zá iedno mieć chcą. Bárźiey ći / ktorzy Romiczynę wysoką ná łąkách rosnącą bládomodrym / ábo y białym kwiátem głowczásto kwitnącą / tą być twierdzą.

Máieranek Kreteński / Rozdział 44.

Marum.
Origanida.

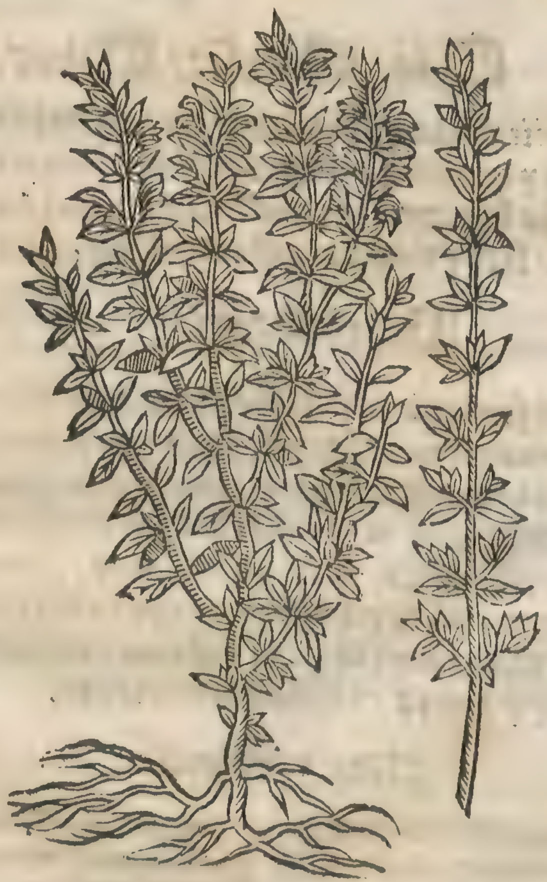

Frembt Máieran
Amberkraut.
Marum.

Marum ten Máieran nie iest zwyczáyny / bo cudzoźiemski. A iest ziołko gáłąstkowáte / máiąc kwiát podobny Lebiotczánemu / ále dáleko wdźięcznieyszego zapáchu / y listkow bielszych / niżli Lebiotki. Jest też *Marum* Syriackie / á trzećie po źiemi sie pnące / ále iednych ze skutkow oboie.

Mieysce.

ROśćie w Cyzyku/ około Mágnesiey/ á nagęśćiey w Lidźie około Tràllis.

Przyrodzenie.

TRoche iest przyostrzeyszym/ y bárźiey iest gorzki/ przeto zágrzewa y stwierdza.

Moc y Skutki.

Máieran Kreteński podobny iest w skutkách czerwoney Mietce polney/ ktorą *Sisimbrium* Łáćinnicy zowią. *Dios.*

Wrzody złe pomykáiące sie/ y ćiáło wyiádáiące plastrowány/ goi. (Wrzodem ćiáło wyiádáiącym.)

Do máśći rozgrzewáiących wchodźi. *Dios* (Wchodźi do máśći.)

Rozsądek.

Rozumieią niektorzy/ ále źle/ to źiele własnym bydź Máieranem/ y tychże skutkow/ ktore są własne/ y Máieranowi przystoynie przypisáne. My zá Dioskorydem idźiemy.

Bázylia polna / Rozdźiał 45.

Acinus.
Aconos.
Ocimastrum.
Epimetron.

Ráuch Basilien.
Widerstoß.

TO źiele z korzenia swego iest gáłęźiste/ ćienkie/ á wyschłe prątki máiące do Bázyliey podobne / pachniące / kosmáte/ z ktorego wieyskie dźiewki wience wiią. Nigdy kwiátu niewydáie z śiebie / iáko Plinius pisze. Korzenie do niczego sie niegodźi.

Mieysce.

BYwa od niektorych / á zwłaszczá od ogrodnikow w ogrodźiech flancowána.

Przyrodzenie.

Naśienie tego źiela iest suchey y subtelney istnośći.

Moc y skutki.

Vpłáwō. Biegunkom. Od węzá vsczknionym.

Pániom vpłáwy zbytnie záwśćiaga.
Biegunki wßelákie hámuie. *Dios.*
Naśienie w winie wárzone / á w trunku vżywáne / ieſt lekárſtwem od węzá vsczknionym. *Dios.*

Ogień piekielny. Dymienicom.

Ogień piekielny / y
Dymienice leczy/tłukąc á przykłádáiąc. (*Dios.*)

Scyátyce y w biodrách boleniu.

Scyátyce y w biodrách łupániu bywa rátunkiem / toż naśienie w winie/w miedźie z Mirrhą á z pieprzem wárzone / y trunkiem vżywáne. *Taber.*

wole spędzá z ßyie.

Wole ná ßyi / to źiele záwießone / ktore Plinius *Ocimastrum valerianton* zowie / rozgania. *Lobel.*

Rozſadek.

Rozumieią niektorzy to źiołko bydź Bázylią drobną / ktorą Láćinnicy *Ocimum Regium* zowią / ále śie bárzo mylą. Gdyż Bázylia drobna kwiatkiem białym drobnym kwitnie: á tá iáko śie z Pliniuſá powiedźiáło / żadnego kwiátu nie miewa. Drudzy ine źiele polne pachniące / y kosmáte / á kßtałt nieiákokolwiek do Bázyleyki máiące bydź chcą / ále y to źle / ábowiem y to kwiatki miewa: A Bázylia polna / [ieſli ma bydź wiárá Pliniuſowi miana] kwiátu nie nieśie. Ale inym to rozſadkowi zlecam.

Obłápá wonna / Rozdźiał 46.

Baccharis.

Welſche ſalbey.

Obłápá wonna ieſt źiele krzaczkowáte / ktorego też do wieńcow vżywáią / liśćia oſtrego chłupátego / máiąc śrzodek miedzy liśćiem Fiołkowym / y Dźiewánowym: Rozgi czworográniſtey / łokietney / zlekká oſtrey / około ktorey liśćie wzgorę śie pnie obłápiáiąc ią / ábo obeymuiąc: kwiátu rumiánego / pod czás znáyduie śie żołtego / ábo bládo rumiánego / pachniącego: korzonki Ciemierzycowym podobne ćienkie / á długie: zapáchu Cynámonowego.

Mieyſce.

Kocha śie w iáłowey á płonney źiemie y wilgotney.

Przyrodzenie.

Z Sámego zapáchu iego wdźiecznego znáczy śie/ że rozgrzewa y wysusza w pierwszym stopniu/ otwiera/ pobudza.

Moc y Skutki.

Przepukłym.
Przepukłym korzeń w wodźie wárzony iest lekárstwem/ iuchę te pijąc/ á korzenie plastruiąc. *Dios.*

Pokurczonym.
Pokurczonym.

Z wysoká potłuczonym.
Z wysoká potłuczonym.

Dychawicznym.
Dychawicznym/ tákże go w wodźie wárząc á pijąc/ iest rátunkiem. *Dios.*

Kászlom zástárzáłym.
Kászlom zástárzáłym.

Moczu ćiężkiemu pusczániu.
Ćiężkiemu pusczániu moczu/ tymże sposobem wárzona/ á trunkiem vżywány/ iest lekárstwem. [Tenże]

Od węzá vśiekniónym.
Vśiekniónym od gádźiny.

Mieśieczna wywodźi.
Pániom ktorym mieśieczna chorobá záwśćiągniona/ iest dobra w winie wárzona/ á trunkiem vżywána. Tąż iuchą ráne od węzá/ ábo gádźiny iney iádowitey wymywáiąc/ goi.

Płod z żywotá wywodźi.
Korzeń Obłápy świeży/ w otwor łoná białogłowskiego wpráwiony/ wywodźi płod z żywotá. *Dios.*

Łożysko.
Łożysko po porodzeniu pozostáłe wywodźi. [Tenże]

Położnicom.
Położnicom w wárzoney/ po pás ro-bdze śie kąpáć [Tenże]

Ćiáłu zapách dáie.
Prochem korzenia tey suchego ćiáło dobrze posypowáć/ dla zapáchu wdźięcznego. *Dios.*

Wchodźi do máśći zapách dáiącym ćiáłu.
Wchodźi też do tych rzeczy ktoremi ćiáło posypuią/ ábo dla zapáchu/ ábo dla záwśćiągnienia potow. Tenże

Boleniu głowy.
Liśćie vtłuksszy/ ná głowę przykłádáiąc/ bole w głowie vkłáda. Abowiem máią w sobie niejákową ćirpkość y stwierdzánie. *Dios.*

Oczu zápaleniu/ y czerwonośći ich.
Tożliśćie przećiwko zápaleniu w oczách/ y czerwonośći ich/ iest lekárstwem przykłádáiąc ie. [Tenże]

Położnicom.
Położnicom w pologu gdźieby z zbytniego mleká pierśi twárdnęły/ toż liśćie ná nie plastruiąc/ rozgania.

Fistułom nowym w oczách.
Swieżo záczynáiącey śie Fistule w oczách przy nośie w kąćie/ iest lekárstwem/ sok tegoż liśćia w nie pusczány. [Tenże]

Roży piekielney.
Roży piekielney tákże go plastruiąc/ iest rátunkiem znácznym. [Tenże]

Sen przywodźi.
Spánie zapáchem swym przywodźi/ tym ktorzy sypiáć nie mogą.

Spadki do ocz... y do pierśi.
Spadki z głowy do oczu ábo ná pierśi liśćie ná czoło y skronie kłádąc/ ábo plastruiąc/ záwśćiąga. Przeto też

Oczom ...nącym.
Oczom płynącym/ iest vżyteczne. *Ægine*

Wnętrznośćiom zátkánym.
Korzeń wárzony/ á trunkiem vżywány/ zátkánie y zámulenie w wątrobie/ y w inych wnętrznośćiach otwiera. *Æginet.*

Więcey y częśćiey tego źiela do wieńcow/ á niżli do lekárstw vżywáli/ y teraz vżywáią/ dla wdźięcznego y przyiemnego zapáchu iego.

Rozsądek.

Bárzo śie mylą w swym mniemániu/ ktorzy tym imieniem *Baccharis* Kopytnik názywáią/ y bydź twierdzą.

O Rućie / Rozdźiał 47.

RVtá dwoiáka / ogrodna ábo śiana y polna: Ogrodna dwoiá-ka / y ozimia / ábo listu drobnego / y listu szerokiego. Polna tákże dwo   / o ktorych ná swym mieyscu będźie śie mowiło.

Rutá ogrodna vstáwicznie / ták w źimie iáko y lećie źieleniecie. Liśćia obmiąższego / á zwłaszczá poczynáiący obszyrnego / z modrá źielonego. Rozgi obleż z młodu źielone / potym twárdo chrostowáte / y gęsto gáłąskowáte. Kwiátu ćiemno żołtego: z tych potym głowki czworogránowite / w ktorych naśienie drobne / czarne: korzeń twárdy zdrewniáły / á rospierzchły. Tákże mnieysza też wszystki okolicznośći ma / oprocz że mnieyszego y drobnieyszego liśćia / á k temu w skutkách coś więcey potężnieysza / niżli wielka.

Ogrodnicza.

RVtá sádzona ábo sczepiona / lepsza iest do lekarstw / y zdro-

Ruta. 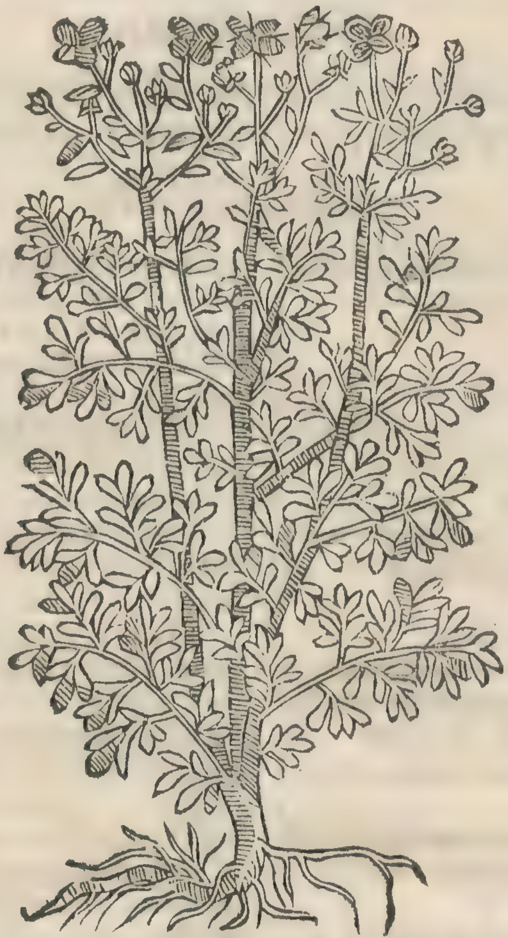 Wienrautt.

wßa do vżywánia / niżli śiana. Do iedzenia też przyiemnieyßa / ktora pod Figowym drzewem rośćie.

Mieyscá suche á niebu otworzyste lubi / ziemie tłustey nágnoioney y wilgotney. Tákże mieysc ćienistych y ćiemnych nienawidźi. Bárzo sie kocha w ceglástey ziemi / ábo w rumie. Przeto do śiania ábo flancowánia y sczepienia iey / źimie z prochem z cegly vtluczonym dobrze mießáć.

Rutá w łupinách swych śiána / iádowitßa w smáku / y gorzknieyßa bywa / niżli kiedy gołe naśienie bywa w ziemie wrzucone.

Bárzo sie kocha gdy ią popiołem ná źime posypuie / y okrywa.

Gdźieby też byłá rosołem z kropiona / buyniey rośćie / iáko Theophrástus pißе.

Gdy ma bydź sczykána / ábo rwána do wieńcow ábo do sczepienia y flancowánia / nie ma bydź nożem áni żelázem żadnym zrzynána / áni dotykána / bo zniscżeie prędko.

Bywa rozmáićie flancowána / ábo rosczke odsczepiwßy y z skorka / á koniec spodni táż skorká przy niey obwinawßy / w źiemie sádzą. Abo wierzch iey przygiąwßy trochą ziemie obsypuią. Abo ią w Figową skoreczke w sczepiwßy w ziemie wsádźić. A to wßystko ná wiosne ma bydź czyniono: ábowiem ták sie rychley przyimie / niżli gdyby cáły krzak z korzeniem chćiał przesádźić / bo ten rychley vschnie.

Kocha sie też bárzo y buyniey rośćie / gdy ią oplewniac z chwástow / ábo okopuiac / popiołem obsypuie.

Gdźieby ią też kto chćiał mieć zapáchu y smáku wolnieyßego y przyiemnieyßego / niżli z przyrodzenia własnego ma / w Bobowe źiárno przewierćiáne / bądź naśienie / bądź látorostke iey wetknąć / y w źie-

mie zágrześć. Abo też w Cebule.

Przekradźiona buyniey rośćie niżli śiana/ábo z śianey ſczepiona.

A żeby iey chrobáctwo nie ſzkodziło/áni też rudá ábo rdza nie záráziłá/gdy ią chceſz śiać/z popiołem naśienie iey zmieſzay. Tákże po ſláncowániu záraz ią popiołem potrząść.

Rutá gdźie ſobie źiemię vpodoba/á pilność y ſtáránie ludzkie do tego przyſtąpi/może w drzewo wyróſnąć. Jáko niekiedy w Zydowſkiey źiemi/ w Mácheruncie/ná dworze krolewſkim byłá: O czym *Ioſephus Flauius* w Hyſtoriey Zydowſkiey w śiodmych kśięgách/we dwudźieſtym piątym Rozdźiale piſze/ gdźie ták wielkie drzewo vroſło/ że wzroſtem ſwym nawyſſze y nawietſze Figowe drzewo przechodźiłá. Trwáiąc od czáſow krolá Herodá/ áż do oſtátecznego zburzenia tego miáſtá/gdźiebi ieſzcze dłużſzych czáſow trwáć mogłá:bo byłá od ſámychże Zydow nie byłá wyćięta. Gdźieby tedy chćiał kto záczáſem tá ką mieć: źiemię iey potrzebá naprzod pátrzyć/ w ktoreyby ſię kocháłá. Potym tego przeſtrzegáć/ żeby białagłowá żadna ſię iey nie tykáłá/ zwłaſzcza náten czás gdy czyśćienie mieśięczne ná nię przydźie. Trzećia nożem ániżadnym żelázem nie dotykáć ſię iey. Czwarta/nie dáwáć ſię iey żadnego roku roſkwitáć/ále papie záraz ſrebrnym nożykiem zrzynáć/ábo ſczykáć/ boby rychło vſchłá gdyby ſię miáłá roſkwitáć. Też kàżdego roku dwakroć/ tymże ſrebrnym nożem podkrzoſnąć ią potrzebá. Ták tym ſpoſobem zá kilká lat w drzewo vrośćie.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wyſuſza świeża Ruta we wtorym ſtopniu/ á ſucha w trzećim. Smáku ieſt nie tylko oſtrego/ále y gorzkiego/ przeto wilgotnośći lipkie roſpráwuie/ rośćienczá/ otwiera/wywodźi. Ma też w ſobie ſubtelną á przenikáiącą moc/ záczym trawi/ y wietrznośći potężnie roſpądza. Naśienie do pięći lat chowáne bydź może. Liśćie do roku. Zywicá Rućiána rozgrzewa w trzećim ſtopniu/ wyſuſza we wtorym. (*Abuger.*)

Zywicá Rućiána.

Moc y Skutki.

Jádom wſzeláklim Powietrzu morowemu.

Przećiw iádom wſzelákim. Tákże

Czáſu powietrza morowego/ iáko ſię niżey powie/ ieſt Dryakwią pewną/ ták przez vſtá vżywána/ iáko zwierzchownie plaſtrowána.

Oczom.

Nie tylko Rutá do lekarſtw rozmáitych wchodźi/ ále y do potraw rozmáitym ſpoſobem vżywana przypráwowána. A to dla mdłego wzroku/ ktory bárzo pośila/ y byſtrym czyni. Przeto złotnikom/ zygármiſtrzom/ ſznicerzom/y inym ktorzy potrzebuią do ſubtelnych rzemioſł byſtrych oczu/ w trunku w potráwách/ y w przyſmákách vżywáć iey dobrze.

Ryſownikom. Málárzom. Zygármiſtrzom. Sniceryzom.

Przeto nie pomáłu ſię Pitágorás w ſwym mniemániu omylił/ ktory rozumiał y twierdźił Rutę bydź wzrokowi ſzkodliwą/ gdyż ináczey baczemy/ iáko ſię wyżſzey námieniło w málárzách/ w ryſowniikách/ w rotgiſerách/ w złotnikách/ y w inych rzemieſlnikách/ ktorzy iey bárzo rádźi y częſto vżywáią dla wzroku byſtrego: A vżywáią ták ogrodney iáko y polney/ ábo dźikiey/ z chlebem/ ábo z Rzerzuchą/ á z ſolą. (*Plin.*) Też ſámá bez inych rzeczy pożywána toż czyni.

Głowy bolenie vśmierza/ z przyczyny źimney ćwierć łotá miáłko vtártey/ w trunku winá ćiepło piiąc. — Głowie boleiącey.

Pádáiącey niemocy/ ieſt oſobliwem rátunkiem/ w możdżerzu kamiennym świeżą vtłukſzy/ ábo w donicy vwierćiawſzy/ ſok z niey wyżąć y przekláryfikowáć/ ktorego wźiąć cztery łoty/ á ſoku Czártowego łayná (*Aſſam fœtidam* Łáćinnicy zowią) pułćwierći łotá/ ten roſpuśćiwſzy w ſoku Rućiánym dáć choremu wypić. — Rádunku.

To też lekárſtwo bol záſtárzáły w głowie leczy przerzeczonym go ſpoſobem vżywáiąc. *Taber.* — Bolom záſtárzáłym w głowie.

Stárzy przodkowie náſzy ſolili Rutę y przez cáły rok ią w łaku/ábo w roſole mieli/ vżywáiąc iey przyſmákiem do potraw. A to dla byſtrego wzroku. — Do vżywánia ſtiecowego przychodźi.

Rutá przypráwna.

Bywa też Ruta ſolona / ábo tym ſpoſobem przypráwowana iáko Kopr zamorzki / ábo ine ziolá. Ale iż ią záwße ták zimie iáko y lećie możemy mieć świeżo zieloną doſyć będzie z ſola iey pożywáć/ przećiw przerzeczonym niedoſtátkom wzroku biorąc iey ná raz ze dwádzieśćiá liſtkow / á to po przepurgowániu głowy / czyniąc to porządnie przez dwádzieśćiá dni.

Miárá w zażywániu Ruty.

Wzrok ćiemny czyni byſtrym.

Ini biorą do tegoż ſuchą Rutę miáłko vtártą. A biorą iey pod czás po ćwierći łotá w ćiepłym winie. To dziwnie wzrok mdły y ćiemny poſila y oſtrzy. [*Taber.*] zwłaſzczá z zbytnich wilgotnośći.

Wzrok byſtrym czyni.

Jtem, Rućiány ſok z białym miodem ſpuſzczony / á gdzieby ták wiele ſoku Kopru Włoſkiego przydał / ieſzcze lepiey y w oczy ćiemne / ábo z mlekiem białogłowſkim / puſzczány / ktoraby chłopię porodziłá y kármiłá / wzrok bárzo poſila y iáſny czyni. Náwet ſam ſok w kąćiki oczu puſzczány toż czyni. *Plin.*

Bydłu rogátemu y koniom bielmo.

A nie tylko to przerzeczone lekárſtwo oczom ludzkiem ſłuży / ále y bydlęcym / iáko wołom / krowom / koniom / ſpądząiąc z ich oczu bielmá / błonki / wrzedzieniczki y ine záſłony / á wzrok vtrácony przywrácáiąc y oſtrząc.

Item.

Drudzy ieſzcze potężnieyße to lekárſtwo oczom dziáłáią / biorąc ſoku klárownego z Ruty / tákże z Kopru Włoſkiego zárowno / miodu / y żołć z kokoßy zárowno wßyſtkiego: y tego częſto w oczy ćiemne potroße puſzczáią.

Item.

Jtem Rutę w miedziánym náczyniu w białym winie warz / á miáſto wodki do oczu ráno y ná noc po trzy kropie puſzczay / iáſny wzrok czyni.

Item.

Też w konewkę ábo we fláße winá dobrego / roſczkę ábo dwie Ruty w puśćić dobrze / á tego winá do ſtołu vżywáć

Bielmu.

Bielmo ábo błonki z oczu ſpądzą trawiące ie. Ruty w ſkláną bánkę napełniwßy co naprzednieyßego winá ná nię nálać y przez cáłe láto ná iárkim ſłońcu moczyć: Potym przecedziwßy w oczy po dwu / ábo po trzy kropie raz y trzy ná dzień puſzczáć. *Taber.*

Ciáło przyſczy.

Swą gorącośćią ták páli / że y ćiáło przyſczy. Abo ták náſczykáć z roſą letnią liśćia Rućiánego / pokiby z niego roſá nieoſchłá á poránek byłby iáſny w miedziáne ábo w mośiądzowe náczynie / ile ſię podoba nákłáść: potym w możdżerzu mośiądzowym co nalepiey vtłukßy / znowu w onoß miedziáne náczynie włożyć / nákryć y do piwnice ná cáły tydzień wſtáwić / dziewiątego potym dniá wypráſowáć ſok / ktorego wziąwßy zośm łotow / przydáć mu miodu iárzęcego dwá łoty / cukru białolodowátego miáłko vtłuczonego łot / y wárzyć to weſpoł w miedziáney pánewce ábo w mośiądzowey: przecedzić / y po kropce ábo po trzy káżdego dniá ráno y ná noc w oczy puſzczáć: bárzo známienićie ćiemny wzrok byſtrym czyni. Ale tę wodkę ábo ſok w naczyniu mośiądzowym / ábo w miedziánym chowáć.

Item.

Abo názbieráć roſy letniey z Ruty przed wſchodem ſłońcá / w náczynie miedziáne ze dwánaśćie łyżek / przydáć do niey ſoku Celidoniowego / ábo z źiela Jáſkołczego świeżo wyżętego / miodu chędogiego iárzęcego ták wiele. To weſpoł zwárzyć ná wolnym ogniu / y przecedziwßy znowu wárzyć áż trzećia część wywre / y w naczyniu miedziánym chowáć / á ráno y ná noc w oczy puſzczáć / bárzo koßtowna wodká ſłábym y ćiemnym oczom.

Z wieczorá ábo w nocy nie mogącym widzieć.

Tym ktorzy z wieczorá / ábo w nocy bądź przy ßárey poświáćie / ábo po mieśięcznym świetle / bądź przy świecy pátrzyć y widzieć nic nie mogą / z wárzoney Ruty w wodzie / w oczy párę ćiepłą dobrze puſzczáć.

Oczom płynącym.

Oczom płynącym / ábo ſię łzámi záléwáiącym Rutá co namieley vtártá / z winnego oſtrego octu / miodu iárzęcego po łyżce po dwu káżdego / ábo ile ſię komu podoba: to co nalepiey vmießawßy / w kąćiki oczu przez kilkánaśćie dni ráno y wieczor puſzczáć / doświádczone lekárſtwo.

Item.

Owa iákimkolwiek ſpoſobem Rutá pożywána / ták przez vſtá / iáko zwierzchownie / wzrok mdły oſtrzy y byſtry czyni. Oczy wilgotnośći pełne y łzámi ſię záléwáiące y ciekące wyſußa. O czym też Szkoła Salernitáńſka / do Angielſkiego krolá piſząc świádczy *de conſeruanda valetudinis* tymi ſłowy.

Nobilis eſt Ruta, quia lumina reddit acuta,
Auxilio Rutæ, vir lippe, videbis acute.

Item.

Też oczy wilgotne / y ciekące wyſußa / Rutá z żytną miętą / á z kramnem kminem ná nie / y ná ſkronie ná báwełnie przykłádána.

Item.

Abo ſok z Ruty przeklárifikowány z iárzęcem miodem zárowno oboygá wziąwßy / po łyżce ábo po dwu / hálunu miáłko vtłuczonego trzećia część ćwierći od łotá to weſpoł vmießawßy / káżdego dniá potroße w kąćiki oczu puſzczáć.

Item.

Toż włáſnie ſámá Rutá świeża czyni żuchána w vśćiech / y tym oczy pomázuiąc. *Taber.*

Item.

Abo też ſuchą Rutę z miodem chędogiem wárzyć w occie mocnym winnym / zárowno wßyſtkiego wziąwßy / y przecedziwßy przez chędogą chuſtę / chowáć w naczyniu miedziánym / á dniá káżdego potroßę w kąćiki oczu tego puſzczáć.

Item.

Abo ſuchą Rutę co namieley vtłukßy z iárzęcym miodem záczynić / że będzie iáko

máść

máść rzadka/ á káždego dniá tym oczy pomázowáć/ ábo tylko w káćiki puſczáć ráno/ y ná noc.

Oczu bolenie.

Rutá świeżo zielona z ieczmienna mąka vtárta co namieley y ná oczy plaſtrowána/ bolenie oczu vśmierzá.

Oczom płynącym.

Płynącym y zbytnie wilgotnym oczom ieſt lekárſtwem oſobliwym/ wziąwſzy Ruty/ korzenia Kopru włoſkiego/ Bobkow ochedożonych/ Roże czerwoney/ Kminu krámnego káždego z tych po rowney cześći/ y w białym winie dobrym to wárzyć do połowice wywrzenia/ á przecedziwſzy/ tym káždego dnia raz y czterny przez dźień wymywáć.

Zápuchłym oczom.

Nápuchłość oczu z bolem leczy/ Ruta świeża rowna cześćia/ korzenia Kopru Włoſkiego vtluc/ y w winie vwárzywſzy á w donicy/ ábo w możdżerzu co namieley vtárſzy/ ná zámrożenie oczu plaſtrem przykłádáć dobrze. *Taber.*

Oczom ćiekącym.

Item Płynącym/ ſok z Ruty/ ſok z Celidoniey/ á miod iarzecy/ zárowno káždego wziąwſzy/ do trzećiey cześći wárzyć/ żeby dwie zoſtáły/ á przecedziwſzy w miedziánym naczyniu chowáć/ káždy dźień tym oczy pomázowáć dobrze.

Oczom zápuchłym z przymiotem ogniſtym.

Boleniu oczu z zápuchnieniem/ y z przymiotem ogniſtym/ wziąć ſoku Rućiánego kláryfikowánego/ winá kwáśnego niedoźrzáłego po łyżek dźieśiąćiu/ kwiátu Muſzkatowego łot: to weſpoł w konwi ábo w fláſzy wárzyć/ we wrzący vkrop wſtáwiwſzy/ przez ćwierć godźiny żeby wrzáło/ y dáć temu przez noc ſtáć w ćiepłym mieyſcu: poránu przydáć miáłko vtłuczoney Alenki/ ábo Tućiey/ Kámphory/ po łoćie: to w náczyniu śklánym mieć/ á w oczy czeſto puſczáć.

Oczom bolącym.

Oczu boleniu/ wziąć Ruty/ Swieczek Kopru Włoſkiego/ po gárśći/ á vtłukſzy co nalepiey/ wyżąć z tego ſok/ przecedźić y dáć mu ſie w śklánym naczyniu podſtać potym w ine naczynie śkláne zlawſzy zwierzchu to co ſie podſtoi/ á tym oczy bolące zákrápiáć/ wrychle bol w nich vłoży.

Oczom krwią záćiekłym.

Oczy krwią záćiekłe/ Rutá z Włoſkim Koprem zárowno oboygá wziąwſzy vtluc/ á białkiem od iáiá roſpućiwſzy ná nie przywiiáć.

Item.

Abo wziąć ſoku świeżo zieloney Ruty Kminu kramengo/ á białek od iáiá świeżego/ to ná zámrożenie oczy plaſtrowáć ná chuſtce ábo ná báwełnie. Abo też wziąć ſuchey Ruty miáłko vtártey/ á białkiem roſczynioney/ ábo miodem/ y to ná oczy záwárte plaſtrowáć/ ábo teyże Ruty świeży korzeń ná nie plaſtrowáć.

Item.

Też krwią záćiekłe oczy leczy/ korzenie Rućiáne miáłko vtłuczone/ pierwey ge vſuſzywſzy/ y tym záſypowáć oczy krwią záſzłe/ doświádczono. Toż też czyni to korzenie co nalepiey w vśćiech zeżwáne/ czeſto tymże oczy námázuiąc. Abo Rute w winie wárzyć/ á tym oczy przemywáć.

Item.

Ciemnemu wzroku.

Mdły y ćiemny wzrok pośila y oſtrzy/ liſteczkow Ruty wziąć/ korzenia Włoſkiego Kopru/ náći Lubſczykowey/ ſoku Pierwiaſnki ábo białey Bukwice/ ſoku z Kurdwanu: to weſpoł co nalepiey vtłuc z trochą octu/ y wyżąć przez chuſte chedogą/ á w naczyniu śklánym chowáć/ puſczáiąc pokropce piorkiem káždego dniá dwákroć w oczy. Lekárſtwo to świeta Theodorá mátká SS. Koſmy/ y Dámianá wynálázłá/ y ludźiom podáłá.

W ſtup oczom poſzłym ábo ſtrętwiáłym.

Oczy komuby poczynáły w ſtup iść y ſtrętwieć że nie może ich ruſzáć/ Rute tylko w winie vtrzeć á ná oczy przykłádáć.

Oczom ropiſtym.

Rope ábo otok z oczu wyćiera y wychedaża/ Rutá w winie do trzećiey cześći wywarzana/ á tym winem oczy wymywáć czeſto/ wyczyśćia ie. Toż czyni Rutá w Rożáney wodce rośćierána/ ktorą przecedziwſzy tym oczy czeſto wymywáć.

Bielmo ná oczách.

Bielmá y záſłony ná oczách zwierzchnie śćiera y ſpadza/ ſok Rućiány klarowny z żołćia koźla nápoły zmieſzány/ á ná bielmo raz trzy y czterny káždego dniá puſczány.

Fiſtuły w oczách.

Fiſtule w oczách leczy y goi ſok Rućiány świeżo wyżety y przez podſtánie klarowny/ z ták wiela ſoku iábłká Gránatowego/ káždego dniá czeſto tym wyplokuiąc potym fleytuſzek w tymże obmaczowáć/ á w fiſtułe kłáść.

Vſzu bolenie.

Boleniu vſzu/ ſok Rućiány w nie puſczáiąc vśmierza. Jeſcze lepiey wárzyć go w łupienie Gránatowego iábłká/ y w nie puſczáć/ wſzelákie bole w nich vkłáda/ iednák nawiecey te ktore z źimnych fluſow pochodzą. *Macer.*

Item.

Jtem Sok Rućiány nápoły z ſokiem z Cebule w oliwie wárzony á w vſzy ćiepło po dwie ábo po trzy kropie puſczány/ toż czyni. Toż może naśienie Rućiáne co namieley vtárte z Rożánym oleykiem w nie puſczáne.

Item.

Abo wziąć ſoku Rućiánego z dwie łyżce/ oleyku Migdałow gorzkich/ oleyku z *Euforbium* po puł łyżki: to weſpoł pomieſzawſzy/ ćiepło po trzy ábo czterny kropie puſczáć w vſzy. Toż czyni ſok tenże Rućiány/ ná poły ze krwią z węgorzá/ ćiepło w nie puſczány.

Item.

Item.

Szumieniu w vſzach rozmáitemu.

Szumieniu/ zwonieniu/ piſczeniu/ y inym dźwiękom w vſzu rozmáitym/ ſok Rućiány z świeżem máſłem/ ábo z tłuſtośćia ze ſzpyrek wieprzowych/ ábo z bielu y tłuſtośći mieſá wieprzoweg wyſkwárzono pomieſzány/ á w vſzy ćiepło puſczány/ odpadza/ namniey dwákroć ná dźień to

przez kilká

przez kilká dni to czyniac. Toż też czyni

[Item.] Tenże sok z Ruty z moczem pácholećiá máłego niepokalánego y zdrowego zmießany / á ćiepło w nie pusczány.

[Chrobáctwu w vßách.] Chrobáctwo w vßu morzy y wywodźi sok Rućiány z trochą winnego octu. [Item.] Abo sok tenże w oliwie wárzyć / y w nie pusczáć toż może.

[Olchnieniu y głuchoćie.] Olchnieniu y głuchoćie / iest lekárstwem / sok Rućiány z żołćią świeżą kozłową ná poly zmießány / y z moczem máłego chłopięćiá / zárowno wßystkiego / á káżdego dniá tego pusczáć ćiepło / kilká dni to czyniac / doświádczone lekárstwo.

[Szumieniu w vßách. Głuchoćie.] Tákże ßumieniu rozmáitemu / y

Niedosłyßeniu / iest rátunkiem / tenże sok z Rożánym oleykiem / ábo z Bobkowym / ábo też z Kminem kramnym / á z miodem / w nie ćiepło pusczány.

[Item.] Abo wźiać Ruty / źiemnych glist żywych / iáiec od mrowek / po rowney częśći káżdego: to wespoł w oliwie wárzyć przez czás niemáły / á przecedźiwßy / ćiepło przez kilká dni w vßy pusczáć.

[Item.] Abo wźiać Ruty z golemo świeżey / ábo suchey / y drobno ią pokráiawßy / nákłáść iey w garnek / y octu winnego ostrego ná to nálać / y zwárzyć / to w ćiepłey łáźni páre z tego ćiepła przez leiek długi w vßy pusczáć / káżdego dniá to czyniac przez kilkánaśćie dni / przydźie zás do słuchu.

[O wrzedźiáłośći w vßu.] Bolaczke y wrzod w vßách leczy / Rutá choćia sámá tylko / ábo z cebulą w oliwie długo wárzona / á w vßy ćiepło pusczána zbiera bolaczke w vßu w otok / y przerywa ią potym.

[Pierśiom. Bokom. Pleurze. Dychawicy. Kaßlom. Pluc zápaleniu. Scyátyce. Artetyce. Podágrze. Chyrágrze. Zimnicy. Gorączkom pewnym. Kolce.]
Pierśiom boleiacym /
Bokom tákże ábo
Pleurze /
Dychawicy /
Kaßlom z źimná /
Plucom zápalonym
Scyátyce /
W członkách łomániu
Podágrze /
Chyrágrze /
Zimnicy / y drżeniu /
Gorączkom pewnych czásow przychodzącym

z źimnych wilgotnośći / iest lekárstwem rutá / wárząca z suchym Koprem ogrodnym / ábo z Izopem / á z suchymi figámi / y piiac. *Dios. Mac*

Morzysko y gryźienie w żywoćie / co Łáćinnicy kolką zowią / toż też vśmierza trunkiem vżywáiac. Tenże

[Wątrobie.] Wątrobę oźiębłą y zátkána / toż rozgrzewa y otwiera. *Ciż.*

[Nyrkom. zaźiębłym.] Tákże nyrki przerzeczonego trunku vżywáiac. *Ciż.*

[Máćicy.] Máćicy zaźiębioney / tenże trunek dobrze pić. *Dios.*

[Item.] Może też sáme Rutę w winie wárzyć / wźiawßy iey z dwie gárśći / y iuchę te ocukrowána pić ráno y ná wieczor / boleśći w pierśiách vśmierza z źimney przyczyny.

[Dychawicy. Kaßlu.] Dychawicy / y

Kaßlu z przyczyn źimnych / iest vżyteczna / Wźiać Ruty z lot ábo z gárść / Szałwicy vßkowátey / Kminu kramnego / po trzy ćwierći łotá / Zębnego źiela / co go *Piretrum* zowią Łáćinnicy / naśienia Gorczycznego / Imbieru białego / po puł łotá / cukru lodowátego ze cztery łoty. To wßystko co nasubtelniey y nămieley vtrzeć / á po ćwierći ná raz / poránu y ná wieczor / z trunkiem ćiepłego winá pić dáwáć.

[Kaßlu źimnemu.] Też to kaßel źimny vśmierza y leczy / Rutá z Izopem suchym / y z Różą czerwoną suchą / po gárśći káżdego wźiawßy pośiekáć / y w konwi ábo we fláßy cynowey zálutowawßy / á pułgárncá / ábo trzy kwarty wody ná to nálawßy / y ßeść łotow cukru białego przydawßy / w kotle wrzącego vkropu wárzyć przez godźin cztery / y po ośmi ábo dźiesiąćiu łyżek ráno y ná noc przez kilká dni ćiepło dáć pić.

[Item.] Abo wźiać Ruty gárść / Izopu suchego pułgárśći / Fengreku naśienia cztery łoty / Fig suchych mieśistych ze cztery: źiele z Figámi pokráiáć / Fengrekowe naśienie przetłuc / á to w pułtoru kwarty wody studźienney wárzyć / aż kwartá tylko zostánie / ktorą ná troie rozdźielić y po trzy poránki pić ćiepło dáwáć kaßlącemu.

[Plucom záwrzedźiáłym. Suchotom.] Plucom záwrzedzeniu / ábo y zápaleniu

Suchotom iest lekárstwem osobliwem wźiawßy wierzchołkow świeżey Ruty / y sok z nich wyżawßy / wźiac go ze cztery ábo z pięć łyżek / przydáć do tego trzećią część ćwierći łotá / kleiu ábo smoły z Żydowskiey źiemie / y miáłko vtárßy / to wßystko z winem dáć ćiepło wypić. Też ten trunek iest bárzo vżyteczny / tym ktorzy ropą pluią. *Taber.*

[Bolączkom we wnętrznośćiách. Pierśiom plucom.] Bolaczki wewnętrznośćiách leczy.

Plucom y pierśiom bárzo vżytecznym iest lekárstwem / ćwierć łotá Ruty miáłko vtłuczoney / z iuchą Lákrycyey wárzoney pić dáiac. [Item.] Abo Rutę z Lákrycyą wárzyć w wodźie / w miedźie / ábo w winie / á po trunku ráno y na noc ćiepło pić dáwáć.

[Párem iádowitym w sercu.] Párnośći iádowite od sercá odgania.

[Odetchó w pierśiách w plucách.] Odetchy w pierśiách y plucách zátkáne źimnymi á flágmistymi wilgotnośćiámi wolne czyni / sáme rutę ábo y z naśieniem iey w białym winie do trzećiey częśći wywrzenia wárzyć / y to ćiepło ráno y ná wieczor pić po truneczku miernym. Toż też

[Kaßlu. Dychawicy.] Kaßel źimny vśmierza.

Dychawicę odpądza / á tchnienie wolne czyni. Tákże

[Mocz.] Mocz zátrzymány nád przyrodzenie wywodźi. Toż

Chorobę

Mieśięczne. Łożyſko wywodźi.

Chorobe mieśięczną pániom wzbudza Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wywodźi.

Puchlinie.

Puchline flágmiſtą ábo wodniſtą wywodźi tenże trunek.

Sercá boleniu.

Sercá boleśći vśmierza Rutá / wźiąwſzy iey z pułtrzećiey gárśći / łupin ábo ſkorek z Bań ſuchych zedwánaśćie łotow / pieprzu dźieśięć źiarn / Bobkow zecztery ochędożonych: to wſzyſtko co naſubtelniey vtłuc / á prześiawſzy po ćwierći łotá / ábo co czerwony złoty záważy z białym winem dáwáć pić. A gdźieby przytym byłá gorączká / tedy z wodką Boráková / náwet z wodą źrzodłą.

Żołądkowym boleniom dáwnym. Oſurowiáłośći żołądká.

Záſtárzáłe boleśći w żołądku leczy. Tákże Oſurowiáłość żołądká oddala / z Szałwią zárowno iey wźiąwſzy / á z ſolą pożywána náczczo. Też w winie do połowice wárzona toż czyni piiąc. *Plin.*

Item.

Żołądkowi záźiębionemu y w trawieniu potraw oſłabiáłemu / y gryźieniu w nim / w winie wárzona / tá iuchá z Bobrowym ſtroiem trunkiem vżywána ieſt rátunkiem. *Plat.*

Item.

Item, wźiąć Ruty / Piołynu / pieprzu zárowno / źiołá drobno pokráiáć / pieprz z hrubá przetłuc / y w białym winie do wywrzenia trzećiey częśći wárzyć / á po trunku káżdego dniá / ráno y ná noc ćiepło pić. Doświádczone ieſt lekárſtwo ná bolenie żołądká z źimney przyczyny. Bo náwet ſámá Rutá wielce ieſt z káżdey miáry żołądkowi vżyteczna. O czym też Mácer ták świádczy.

Vtilis eſt valdè ſtomacho ſi ſæpè bibatur.

Item.

Item. Ruty wźiąć dwie częśći / śiárki żywey nie przetopiáney iedne część / oboie co namnieley vtłuc y prześiać / á tego prochu po ćwierći łotá z winnem octem w trunku vżywáć / boleśći w żołądku prędko vśmierza. Toż czyni naśienie Rućiáne z tąż śiárką żywą / á z octem pite.

Item

Abo weźmi Ruty / Piołynu / po ſześći łotow: to w pułgárncu wody do połowice warz / á po kilkſzku náczczo pić daway ćiepło / vśmierza w żołądku boleśći.

Item. Sałſzá ábo przyſmák.

Bywa też ſałſzá z Ruty czyniona / przećiwko tymże boleśćiom żołądkowym / tym ſpoſobem / wźiąć Ruty / Kminu kramnego / pieprzu / káżdego po łoćie / to co namnieley vtłuc / miodu chędogiego z dźiewięć łotow: y winnym octem rozczynić / y przyſmákiem ták do ryb iáko do mięſá vżywáć.

Item.

Item, Żołądkowi bolącemu / nietrawiącemu y do iedzenia niechętliwemu / puł łotá naśienia wźiąć Rućiánego / śiárki żywey / ſoli / po ćwierći łotá: to co nalepiey vtłuc / y ná trzy częśći rowne rozdźielić / dáiąc po trzy poránki náczczo chorému z ćiepłym winem pić.

Item.

Żołądek záplugáwiony wychędaża / Ruty / Piołynu / pieprzu / y ſoli wźiąwſzy káżdego zárowno / y co naſubtelniey vtłuc / á káżdy poránek po ćwierći ábo y po pułtory z ćiepłym winem białym náczczo pić dáwáć. Ták żołądek wychędoży y do ſtráwienia potraw ſpoſobny vczyni.

Item.

Żołądek námdlony zá zbytniem krtuſzeniem y wrácániem / Rutá miáłko vtárta z ćiepłym winem vżywána / biorąc go ná raz po pułćwierći łotá.

Womitom y krtuſzeniu dźiećinnemu.

Dźiećiom krtuſzenia y wrácánia częſte záſtánawia / trzećia część ćwierći od łotá / do tego z ośm źiarn Rádźidłá białego: to oboie co namnieley vtrzeć / á dáwáć też dźiatkom z ſyropem z Rożey czerwoney pić.

Sczkáwce.

Sczkawkę z wietrznośći záſtánawia / Rutá w winie wárzona / á trunkiem vżywána. Toż Rućiáne naśienie czyni / ćwierć łotá z winem ćiepłym go piiąc.

Item. Lektwarz ábo konfekt.

Z Ruty konfekt ábo lektwarz może być tym ſpoſobem czyniony / wźiąć Ruty ze trzy łoty / ſoli kopáney / pieprzu / Kminu przyprawnego kramnego / po łoćie / to wſzyſtko miáłko vtrzeć / y z odſzymowánego miodu ośmnaśćie łotow záczynić: ten konfekt ábo lektwarz ieſt oſobliwym lekárſtwem.

Pierśiom. Płucom. Pleurze. Wątrobie.

Boleniu { Pierśi / Płuc / Bokow ábo Pleurze / Wątroby / Nyrkom. } biorąc przerzeczonego lektwarzu / iáko śliwá Węgierſka / ábo Káſztan ná raz.

Nyrkom. Kolerze. Purguie.

Tenże lektwarz kolerę tłumi y wywodźi / odmiękcza żywot bez morzenia y gryźienia.

Żołądkowi.

Żołądek pośila oſłábiáły do trawienia / y czyni potężnym do zwárzenia pokármow.

Pleurze.

Pleurze y párćiu / ábo kłoćiu w bokách / wźiąć Ruty świeżey dwie gárśći / kwiećia Rumienkowego / Szanty / Izopu / Máieranu / Bobkowego liśćia / po gárśći: A to wſzyſtko ma bydź świeżo źielone / vtłuc to weſpoł w kámiennym możdźerzu: potym roſpuśić białego winá kwartá dobrego / á przecedźiwſzy / po ośmi łyżek tego dáwáć pić chorému ćiepło náczczo.

Kolce żołądkowey.

Tárgániu y źárćiu okrutnemu w żołądku. Tákże we wnętrznośćiách inych / Rutá z Bobrowym ſtroiem w winie wárzona / á poránu y wieczor po ośmi ábo dźiewiąćiu łyżkách vżywána / vkłáda w nich bole / á zwłaſzczá z źimnych wilgotnośći / ábo z wietrznośći pochodzące.

Máćiczney kolce.

Toż boleśći w máćicy vśmierza piiąc.

Wątrobie.

Wątrobę / y

Slezienie zátkániu.

Slezione zátkána otwiera/ rozgrzewa y wychedaza/ wziąwßy Ruty ze dwie gárśći/ korzenia Kopru Włoſkiego garść/ pokráiáć drobno/ y nálać pulgárncá winá/ ábo wody ná to przydawßy z ßeść ábo z ośm łotow cukru białego: to w cynowey konwi ábo we fláßy dobrze záßpontowáney/ w kotle wrzącego vkropu przez cztery godźiny wárzyć/ y tego po ośmi ábo dźieśiąći łyżek ćiepło káżdego dniá ráno y ná noc pić dáwáć.

Nyrkom. Przechodom vriny. Pechyrzowi zámulonym. Moczu.

Nyrki/

Przechody moczu/

Mechyrz wychedaża przerzeczony trunek. Tákże

Moczu ćiężkiemu puſczániu/ ieſt rátunkiem/ ráno y wieczor piiąc.

Item.

Item, Wźiąć zecztery gárśći świeżey Ruty/ korzenia tákże świeżego Włoſkiego Kopru ze dwie gárśći/ pokráiáć y co nalepiey w kámiennym możdźerzu vtłuc/ mocno wyżąc/ wlawßy ná to winá białego dobrego kwarte/ przydáć z łot ábo z ośmi cukru chedogiego/ y przywárzyć/ przecedźić á po kilku łyżek tego ráno y ná noc bráć. To ták wiele vczyni iáko y przerzeczony trunek/ w zátkániu wątroby/ ślezżiony/ nyrek/ pechyrzá/ y przechodow vryny.

Wątrobie

Wątrobá w kimby gniłá (czego bywa znákiem ſmrod z vſt pochodzący/ iáko gdyby złoczyńce palono) ták ią leczyć: wźiąć Ruty/ Szałwiey zárowno/ y oboie to co namieley vtłuc/ á náczczo po ćwierći ábo po pułtory tego vżywáć.

Puchlinie

Puchline wodną wywodźi/ Rutá w winie dopołowice wárzona á trunkiem vżywána. Tákże tą iuchą omywáć opuchłego dobrze. *Dioſ.*

Gliſtom.

Gliſty y wßelákie chrobáctwo/ bądź w żołądku ábo w trzewách morzy/ Ruta w oliwie ſmáżona/ á trunkiem vżywána. Tákże nią żywot námázuiąc. [*Dioſ.*] co y Mácer Poetá piße.

Item.

Lumbricos oleo decocta & pota repellit.

Item.

Toż czyni z miáłko vtártey proch z winem/ ćwierć łotá go náczczo ćiepło piiąc. Abo w winie/ á gdźie winá niemáß/ w wodźie wárzona á pita.

Item.

Item, Ruty wźiąć dwie gárśći/ Piołynu gornego garść/ to w wodźie dopołowice wárzyć/ á ráno y ná noc po kwáterce ćiepło pić.

Opuchnieniu.

Opuchnienie żywotá z wietrznośći záwártych roſpądza/ ćwier łotá miáłko vtártey z ćiepłym winem piiąc. A gdźieby gorączká byłá/ z wodą. Abo też ták: wźiąć korzenia Rućiánego garść dobrą á pokráiawßy go drobno/ pulgárncá winnego octu co naoſtrzeyßego y nasilnieyßego ná to nálać/ do tego ośm łotow miodu/ y to do połowice wárzyć/ á ráno y ná noc po ßeśći ábo ośmi łyżek ćiepło dáwáć pić.

Item.

Kolce.

Morzyſko y gryźienie z dárćim w kißkách/ y we wßyſtkim żywoćie/ z flágmiſtych kliiowátych wilgotnośći pochodzące/ Kolká Łáćinnicy zowią/ vkłáda y leczy/ Rutá/ pieprz biały/ kramny Kmin przyſpráwny w occie/ po dwu łotu káżdego wźiąwßy/ ſoli kopáney ćwierć łotá/ żywice z *Euforbium* trzećia część ćwierći od łotá: to wßytko co namieley vtłukßy z trochą miodu á octu winnego záczynić/ y kołacżki ábo piguły z tego poczynić/ vſußyć w ćieniu/ á do potrzeby chowáć. A gdyby kolká z pomienionych przyczyn nápádłá/ wźiąć ich ná raz ćwierć łotá/ y miáłko vtłukßy z trunkiem ćiepłego winá dáć wypić.

Item.

Tákże dźiatkom máłym morzyſku y gryźieniu/ ieſt oſobliwym rátunkiem/ Rutá co naſubtelniey vtárta/ dáiąc z tego ná raz ták wiele/ co ná koniec nożá może ſię wźiąć/ z mlekiem máćierzyńſkiem dáć.

Item.

Też kolke vkłáda kliſtera z Ruty w oliwie ſmáżoney/ ábo wárzoney ná raz puł kwarty z kliſtera dáiąc. Abo ſok ze świeżey Ruty wyżęty/ miodu á oliwy po dźieśiąći łyżek/ ábo po dwánaśći wźiąwßy/ pomießáć/ á kliſtera ćiepło dáć. Drudzy wárzą Rute w oliwie/ y w máśle/ y tákże kliſtera to dáią.

Item.

Máćiczney kolce.

W máćicy tákże gryźieniu/ ábo kolce máćiczney/ toż ſłuży.

Item.

Może też w tákowych przypadkách nie tylko kryſtery z Ruty vżywáć/ ále y ſámey Ruty miáłko vtártey z winem ćiepłym pić dáć po ćwierći łotá ábo po pułtoru.

Napárzánie.

Napárzánie z Ruty w oliwie wárzoney/ ábo y w máśle/ też przerzeczonym dolegliwośćiom ſłuży.

Artetyce.

Boleniu y łamániu w członkách co Artetyka zowią. Tákże

Scyatyce.

Scyátyce pomienione kliſtery ſą bárzo vżyteczne.

Kolce wietrzney.

Przećiw teyże kolce y dárćiu w kißkách nasienie Rućiáne/ Kmin kramny y połny w winie wárzony/ á przy iedzeniu miáſto poſpolitego trunku vżywány/ ieſt lekárſtwem/ á zwłaſzczá kolce z wietrznośći.

Kolce flágmiſtey.

A gdźieby z zbytniey flágmy byłá/ tedy kliſterá tákowa do tego będźie bárzo przyſtoyna: wźiąć Ruty/ Centurzyey máłey/ Piołynu/ Kminu/ Máieranu/ Hányżu/ Kopru Włoſkiego: to wßyſtko w winie wárzyć do połowice: A wźiąwßy tey polewki pułkwárty/ przydáć z Apteki Hierypiery/ ábo konfektu z Datlow/ *Diaficon* zowią dwá łoty/ oleyku Kopru ogrodnego/ y Lebiotkowego/ po cztery łyżki ábo łoty/ ſoli ſczypte: to co naćiepley kliſtera

dáć we

cztery ábo w pięć godźin po iedzeniu/ á żeby ią chory trzymał w ſobie przynamniey godźinę.

Biegunce proſtey.

Biegunkę proſtą *Diarrheam* zowią záſtánawia/ Rutá we dżdżowey wodźie wárzona á ćiepło vżywána.

Kolce.

Kolkę we cżczych kiſzkách/ ták z wiátrow záwártych/ iáko z wilgotnośći zimnych flágmiſtych w nich záſtánowionych vśmierza/ Sonſinki ábo Románowego źiela ze trzy ćwierći łotá/ wárząc w mie⸗dźie/ przylawſzy ſoku Ruciánego/ dáwáć choremu pić/ ábo y przez kliſtere. *Plat.*

Item.

Item, proch z Ruty w oliwie vwárzyć ábo báwełnę ábo proſtą wełnę w tym omaczáć/ y czopek z tego vczyniwſzy/ w ſtolcową rurę wpráwić/ toż czyni.

Niepowśćiągnioney chęći do Wenuſá.

Niepowśćiągliwą y niezmierną do Wenuſá chćiwość ábo rádniey wſzeteczność w mężczyźnie vſkramia/ ſurową Rutę iedząc/ ábo piiąc. Przeto duchownym vżywáć iey nie wádźi.

Naśienie mezkie przyrodzone niſczy.

Naśienie przyrodzone męzkie wyſuſza niſczy ſwą gorącośćią/ á zwłaſzczá wiele y częſto iey vżywáiąc/ ták w trunku ſurowey/ iáko y iedzeniem. Záś białegłowy do Wenuſowego ſkutku pobudza/ mnożąc w nich naśienie przyrodzone y chęć/ á to rozgrzewánim y wyſuſzanim ſwym zbytnich w máćicy wilgotnośći źimnych. [*Dioſ.*] Przeto wdowom y pániom zakonnym/ ktore czyſtość Pánu Bogu poślubiły/ Ruty śię wyſtrzegáć potrzebá/ nie tylko ieść/ ábo pić/ ále áni woniáć.

Przećiwko zbytniey chćiwośći do Wenuſá oboiey płći.

A gdźieby okrom tego zbytnia chęć do tego nieczyſtego ſkutku Wenuſowego/ ták mężczyzne iáko białagłowę nápádłá/ tedy teyże Ruty świeżey w oćcie winnym mocnym mácząiąc pożywáć/ záraz vſtánie mu tá nieczyſta chćiwość.

Kolce.

Kolce y dárćiu w żywoćie niezmiernemu bywa rátunkiem oſobliwym/ Rutá świeżo źielona/ w dźieśiąći łotow ábo łyżek oliwy wárzona/ y wypitá.

Item.

Abo wźiąć świeżey Ruty/ Kopru ogrodnego źiela/ Kminu kramnego po gárśći/ oliwy ze trzy kwáterki/ ábo zpułtorá funtá winá przednie dobrego białego kwáterkę: to ták długo weſpoł wárzyć áż wino y wodność źiela śię ſtráwi: to potym przecedźiwſzy y mocno wyżąwſzy kliſtera dáć ćiepło.

Chćiwośći do pochodowánia omylney.

Chćiwość zbytnia do pochodowánia ná ſtolec/ á ktemu omylna odpadza Rutá/ w winie ią wárząc do połowicá/ á piiąc/ zwłaſzczá gdźieby z flágmiſtey było przyczyny/ ábo z wiátrow źimnych w tym tám mieyſcu zápártych.

Naśieniu męzkiemu przez ſen płynącemu.

Ktorym naśienie przyrodzone/ bądź w ſpániu/ bądź ná iáwie dobrowolnie odchodźi/ pożywáć Ruty dobrze/ ábo y naśienia iey ćwierć łotá piiąc z wodą ná noc [*Plin.*] ábo z wodką Tłuſtoſzową/ ábo Grzybieniową. Też w pićiu y w iedzeniu/ ábo z Sáłatą vżywána toż czyni.

Mieśięczne wzbudza.

Mieśięczną chorobę białymgłowom záwśćiągnioną wzbudza/ y wywodźi ze cztery ábo z pięć łyżek ſoku Ruciánego podſtałego y iáſnego/ z trunkiem białego winá ćiepło piiąc. Toż czyni ſámá Rutá pożywána/ ábo w winie białym wárzona á ráno y ná noc trunkiem pokwáterce brána.

Item.

Toż też czyni ſok iey podſtały á iáſny/ z Tryphera wielką rzeczoną/ piiąc. [*Plat.*] ſoku z ośm łyżek Tryphery ćwierć łotá.

Item.

Też z ſoku iey węzołek vczyniwſzy/ iáko ieſt zwyczay/ w otwor łoná wpráwić. Toż vczyni. *Migal.*

Vpławom kápániem odchodzącym.

Vpławom białogłowſkim/ kápániem odchodzącym/ *Menſium ſtillicidium* Láćinnicy zowią/ tym ſpoſobem bywa rátunkiem/ Rutá y Fengrek w oliwie wárząc/ wźiąc go kwáterkę/ máſłá świeżego/ Terpentyny/ koźiego lepu z wełny ich wypłokánego *Oeſypopum* zowią Aptekárze y Doktorowie/ po cztery łoty: to weſpoł ná wolnym ogniu roſpuśćić/ w otwor łoná ćiepło dáć kryſtera. Jeſcze lepiey gdźie ſpułtory kwáterki tegoż oleiu przez ſtolec kliſtera przyimie. *Taber.*

Płod mártwy.

Płod mártwy z żywotá. Tákże

Łożyſko wywodźi.

Łożyſko pozoſtáłe wywodźi/ ſoku z ośm łyżek ábo z dźiewięć z ćwierćią Tryphery biorąc.

Item.

Czyni też toż ſam Ruciány ſok pity. Abo też dáiąc go kliſterą.

Item.

Płod mártwy z żywotá. Tákże

Záśniátá ábo zápórzyſku.

Záśniat wywodźi/ Rutá/ Piołyn gorny/ Wrotycz/ Pieprz/ zárowno káżdego/ według woli y vpodobánia: weſpoł co náſubtelniey vtłukſzy/ po ćwierći łotá z białym winem ćiepłym dáwáć pić białeygłowie.

Item.

Záśniat ktory drudzy Zápórzyſkiem miánuią. Tákże płod mártwy z żywotá wywodźi: wźiąwſzy Ruty trzy ćwierći od łotá/ Mirrhy prawdźiwey czerwonáwey puł łotá/ ſoku Láſerowego/ ktory Czártowym łaynem zowiemy/ dla iego przykrego zapáchu/ puł ćwierći łotá: to wſzytko co namieley vtłukſzy/ z tego po ćwierći łotá z ćiepłym winem dáwáć pić. Czyni też toż proch z Ruty vtártey/ dáiąc go po pułtory ćwierći od łotá/ z polewką wárzonych Dátlow y Fengreku pić.

Moczu ćięzkiemu.

Tym ktorzy ćiężkie puſczánie moczu miewáią Rutę w winie moczyć/ á miáſto powſzechniego trunku vżywáć dobrze. A ieſli ták ieſt/ iż mocz z ćiężkośćią odchodzący wolno wywodźi/ iákoż ták ieſt/ bo y Hyppokrates tegoż poświádcza/ dźiwno czemuby miáłá niezátrzymánie moczu záſtánawiáć y hámowáć/ iáko niektorzy

pißa. *Vide inferius fol. 7. col. sub finem.*

Moczu kápániem odchodzącemu.

Moczu kápániem odchodzącemu / ieſt rátunkiem / ćwierć lotá Ruty miáłko vtłuczoney / z białym winem ćiepło piiáiac.

Kámień w pęchyrzu.

Kámień w pęchyrzu krßy y moczem wywodźi / wziawßy Ruty zgarść / y w Aquáwićie raz y trzy przelutrowáney / przez noc y dźień moczyć / á náczczo / y ná noc po dwie łyżce pić.

Kámień w nyrkách.

Jtem, Doświádczone lekárſtwo nyrkowemu kámieniu: wźiać ze cztery loty liſtkow Rućiánych / Solniku ábo Solanki źiela / ktore też Sklenicznikiem / Łáćinnicy *Antyllim* zowia / dwá loty / Bożego drzewká / Száfranu po loćie: to weſpoł co naemieley vtłuc / y winem rozczynić / poczynić z tego kołáczki / ábo czworogránowite trocißki / vſußyć / y po ćwierći lotá miáłko vtłuczonych / z kwáśnym miodem ábo z miodowem octem choremu dáwáć pić.

Boleniu pęchyrzá.

Boleniu pęchyrzá / ieſt lekárſtwem: wźiawßy Ruty polney / ábo gorney Lebiotki korzenia: wßyſtko co nadrobniey pokráiáć / Bobku ochędożonego z hrubá przetłuczonego / káżdego z tych po gárśći to we trzech kwartach wody ſtokowey w fláßy ábo konwi cynowey wárzyć dobrze / wierzch zalutowawßy / w kotle vkropu przez godźin cztery / á tego po ośmi łyżek ráno y ná noc ćiepło pić choremu dáwáć.

Nie zátrzymániu moczu. Vśikáiacym ſie w nocy w pośćieli.

Niezatrzymániu moczu / y

Vśikáiacym ſie w pośćieli w nocy / Rutá ná proch miáłko vtárta / á po puł ćwierći ráno / tákże ná noc / z winem pita / ieſt lekárſtwem. *Item vide fol. inferius 7. col. 4.*

Jádom y trućiznom.

Jádom wßelákim ieſt dźiwnym á pewnym rátunkiem iákokolwiek vżywána. Dioſkorydes piße / Ruty naśienia trzy loty / y trzy ćwierći / to ieſt xv. ćwierći lotá z winem piiac / przećiwko trućiznie / y iádu káżdemu ieſt oſobliwym rátunkiem.

Trućiznie káżdey.

Mithridates Krol z Pontu / czynił lekárſtwo bárzo proſte / ále wielce vżyteczne przećiwko wßelákiemu iádu y trućiznie ktorego ſam vżywáiac / żadna trućizná ßkodźić mu nie mogłá: ktore tym ſpoſobem czynił / ná iedno tylko vżywánie / liſteczkow świeżych Ruty brał dwádźieśćiá / ze dwu orzechow Włoſkich iadrá / pełne y ochędożone / ſoli co we trzy pálce wźiać może / dwie Fidze ſuche mieśiſte á tłuſte: to czworo w możdżerzu weſpoł dobrze vtłukßy / y náczczo vżywał. Tego dniá ktoregoby kto lekárſtwá tego vżywał / może bydź beſpieczny od wßelákiey trućizny y iádu.

Item. Przećiwko powietrzu morowemu.

A nie tylko to ták zacne / á záwołáne lekárſtwo przećiwko trućiznom ſłuży / ále y też powietrzu morowemu iádowitemu y záráźliwemu / dáleko lepiey niżli teráźnieyße ßálbierowáne máchlowáne Dryakwie / tákże Bezoáry y Jednorosce / ktorych ſie ták v nas w Polſcze wiele námnożyło / że ledá kto y we wśiách Bezoáry y Jednorosce pokázuie. Tákże Dryakwie Weneckie / Tureckie / ktore od ßálbierzow rádniey Niemieckich / niżli z pomienionych mieyſc do nas tu przychodza.

Item.

Też nie poślednieyße lekárſtwo bywa przećiw powietrza morowego záráźie / z Ruty z przyſáda inych rzeczy / tym ſpoſobem: wźiać dwá loty liſteczkow świeżo źieloney Ruty / iágod Jáłowcowych co naświeżßych y dozrzáłych połtorá lotá / iaderek orzechow Włoſkich lot / Fig ſuchych mieśiſtych puł lotá / octu Rożánego / ábo Gwoźdźikow ogrodnych ze cztery łyżki: to wßyſtko weſpoł vtłuc / á czáſu morowego powietrza náczczo / pierwey niżli z domu wynidźie dáć ieść / ná raz iáko śliwá wielka Węgierſka / ábo Káßtan. Jeſt bárzo koßtowne á ſnádne káżdemu do vczynienia bez wielkiego nakłádu y koßtu lekárſtwo / przećiwko iádu śmiertelnemu y záráźie morowey / ták ſtáremu iáko młodemu / y czáſu káżdego.

Item.

Jtem, Nie mnieyßey zacnośći od pierwßego w tychże przypadkách / trućizn / iádow / y zarázy morowey / Rutá ſámá świeżo źielona z ſola ábo z máſłem oſolonym ná chlebie rozmázánym vżywána / á zwłaſczá dla vwárowánia y vſtrzeżenia.

Brzemiennym ßkodźi.

Ale pánie Brzemienne tego lekárſtwá wyſtrzegáć ſie z pilnośćia máia / ábowiem Rutá płod z żywotá wypadza.

Item.

Ktoby też naczczo / ábo y po iedzeniu záraz pieć ábo ßeść wierzchołkoch z Ruty zeſczknionych / z iadrem orzechá Włoſkiego vżywał / ten może ſie tego dniá żadney trućizny nie obawiáć.

Item.

Toż náczczo vżywaiac od zárázy powietrza tego dniá zachowywa.

Item.

Item, Siedm ábo ośm liſteczkow Rućiánych / z ſola á z octem / poránu y wieczor pożywáiac / záchowywa od morowey zarázy.

Item.

Sámo Rućiáne liśćie náczczo z winem vżywáne toż czyni. *Dioſ.*

Item.

Jtem, Wźiać Ruty świeżey / Kobyley ábo kotczey Miety y z iey liśćiem / Celidoniey / Piołynu gornego po gárśći: to vtłukßy dobrze / nálać ná to z pułkwarty rowney winá białego dobrego / á przez cztery dwádźieśćiá godźin to moczyć / á potym przecedźić / y dobrze nákrywßy chowáć. Tego winá po trzy łyżki tym dáwáć ktorzyby iuż powietrza záchwyćili / przydawßy do tego octu Gwoździkowego dobrego ze dwie łyżce / Dryakwie przedniey Weneckiey / ábo Mithrydatu ćwierć lotá

po ktorym

po ktorym trunku przynamniey trzy godźiny niechby ſie poćił. Doświádczone to ieſt lekárſtwo/ tym ktorymby dwádźieśćiá godźin zarázie nie przeßło.

Trućiznie zádáney. Zárážonỹ powietrzem.

Trućiznie zádáney. Tákże

Powietrzem morowym zárážonym/ wźiać ſoku świeżo wypráſowánego z Ruty ze cztery ábo z pieć łyżek/ octu z Gwożdźikow ogrodnych/ ábo Rożánego/ á w niedoſtátku tych winnego dwie ábo pułtrzeći łyżki/ Dryakwie przedniey/ ábo Mithrydátum ćwierć łotá: to dáć zárážonemu iádem morowego powietrza/ ábo trućizna wypita/ y dáć mu ſie potym záraz poćić. Ná wielu doświádczono tego.

Trućiznie zádáney. Vkąßonỹ od beſtiy iádowitych. Zárážonỹ morowỹ powietrzem.

Trućiznie zádáney. Tákże

Vkąßeniu iádowitemu od beſtiy/ ſoku z pieć łyżek z dobrym winem ſtárym pić dáiac/ ieſt oſobliwym rátunkiem.

Morowym powietrzem zárážonym/ ieſt rátunkiem/ ſoku Rućiánego podſtálego wźiać łotow dwánaśćie ábo łyżek/ gorzałki raz y trzy z lagru winnego przelutrowáney/ ſoku z Czoſnku/ Dryakwie przednie dobrey/ ábo Mithrydátum/ po dwánaśćie łotow káżdego/ to pomießawßy weſpoł/ zárážonym dáwáć po cztery łyżki ná raz/ á potym záraz kázáć mu ſie poćić przynamniey z godźin trzy.

Ludu poſpolitemu przećiwko Powietrzu.

Ludźiom proſtym przećiwko powietrza morowego vwárowániu do vżywánia poſpoliteğ: wźiać ze trzy liſteczki Ruty/ Czoſnku ſtraczek/ iadro Orzechá Włoſkiego/ ſczypte ſoli/ to co nalepiey vmießawßy/ poránu nižliby z domu wyßedł/ dáć zieść/ może źiarnek Jáłowcowych przydáć.

Gliſtom.

Toż lekárſtwo przećiwko gliſtom/ ieſt bárzo dobre.

Morowemu powietrzu.

Przećiwko teyże zarázie morowey/ może tákże ze trzy łyżki Ruty świeżey wźiać/ Fige ſucha mieśiſta miáſto Czoſnku/ á iadro Włoſkiego orzechá/ á tego vżywáć ná raz/ kto chce może też ſtraczek Czoſnku do teğ przywźiać/ y kilká źiarn Jáłowcu.

Dla vſtrzeżenia zárázy. Tákże zárážonym iuż.

Proch z Ruty przećiwko morowemu powietrzu/ ták w záchwyceniu/ iáko w vſtrzeżeniu: wźiać Lubſczykowego korzenia łot/ Ruty pułtrzećiá łotá/ korzenia Podbiału wielkiego ábo Kniátowego/ ſkorek Cytrynowych iábłek/ Dźiegielu korzenia po pułłotá/ Dyptanoweğ korzenia, Kokornaku korzenia/ Mirrhy czerwoniáwey właſney po ćwierći/ káżdego z oſobná co namieley vtrzeć y pomießáć/ á w ſkorzánym woreczku do potrzeby chowáć. A tego/ czáſu letniego dla vſtrzeżenia morowey zárázy/ bráć ná káżdy dźień iáko pul orzechá laſkowego z konfektem Rożánym ábo Borákowym/ ábo Sczawikowym/ ábo Sczawiu záieczego. A w źimie z konfektem Rozmárynowym/ ábo Pſczelnikowym/ Bukwicowym/ ábo Gwozdźikowym/ biorac go ná raz iáko pul Káßtánu. A gdźieby iuż był zárážony tym iádem tedy bráć tego prochu ná raz po ćwierći łotá/ ábo po pułtory/ z piaćia łyżek wodki Rutewki ábo Kárduſowey/ z polney Dryakwie/ á ze dwiemá łyżkomá octu Gwożdźikow polnych/ pocac ſie potym przynamniey trzy godźiny. A gdźie ćwierć łotá dobrey Dryakwie przyda/ będźie poteżnieyßy trunek.

Vſzknionym od wężow.

Vſczknionym od wężá/ Rutá pewnym ieſt lekárſtwem/ ſok ábo proch iey z winem białym piiac/ ábo też ſámey Ruty pożywáiac/ tego dniá może ſie obráženia od gádźiny nie obáwiáć. To lekárſtwo wźiete od łáśice/ ktora nižli z wężem/ z ktorym wrodzona ma nieprzyiaźń y nienawiść/ woyne zácznie/ pierwey Ruty vżywa/ ktora ſie vzbraia przećiw iádu wężowemu. Tákże

Od niedźwiadká. Od páiąká. Od pſczoł. Od pßmielow. Od śierßeni. Od os.

Od niedźwiadká/ Od páiaká/ Od pſczoł/ Od pßmielow/ Od śierßeni/ Od os/ vkąßonym/ Rutá z winem vżywána w trunku/ rátunek dáie. Abo naśienia iey z pułpietá łotá z winem piiac/ ábo ſok z winem. Abo zuchána z ſola á z miodem/ á tym ráne náćierác/ y toż ná nie przykłádáć. Tákże

Od pſá wśćiekłego. Chrząſczámi.

Od pſá wśćiekłego obrážonym.

Chrząſczámi Włoſkimi zielonymi ztrutym.

Sálámándrą.

Tákże Sálamándra ábo iey iádem ſtrutym/ przerzeczonym ſpoſobem vżywaiac/ ieſt oſobliwym lekárſtwem/ tákże ia z miodem y z ſola przykłádáiac. Też

Item.

Z ſmoła ábo z mazia á z octem ia wárzac/ ábo ſok iey/ á ná rány iádem zarážone przykłádáne/ ieſt rátunkiem. *Plin.*

Żeby ßkodźić beſtye iádowite nie mogły.

Też beſtye iádowite ßkodźić nie moga/ tym ktorzyby ſie ſokiem Rućiánym náćieráli.

Strutym bdlámi iádowitemi. Pokrzykiem. Száleiem. Swiniáwßą. Omiegiė. Bleywayſem. Opio.

Ktoby ztruty był. Bdłámi iádowitymi. Korzeniem pokrzykowym. Száleiowym naśieniem. Swiniawßą. Omiegiem. Biela ołowiána/ ábo Bleywayſem/ ſokiem ſuchỹ mákowym/ ábo opium/ y inymi źimnymi trućiznámi/ tenże proch z Ruty ábo ſok z winem pity/ ieſt lekárſtwem.

Piiawkö wypitym.

Ktoby zniebaczká piiawki wypił/ co ſie podczás przeſpolnym ludźiom przytráfia/ Rute w mocnym occie wárzyć á pić dobrze. Abo proch z Ruty miáłko vtártey z octem vżywány. To ábowiem w żywoćie piiawki zámarza y wywodźi. A nie tylko w ludźiách/ ále y w bydłu rogátym/ gdźieby ie tákże z woda wypiło.

Item.

Zimnicy á bo Febrze káżdego dniá.

Zimnice ábo Febre káżdegodniowa leczy / dawszy soku Ruciánego z pięć ábo z sześć łyżek z biáłym winem wypić.

Item.

Zimnice káżda odpadza / sámego soku Ruciánego z pięć ábo z sześć łyżek / godziny przed przyściem tey wypic.

Bolączkom wnętrznym.

Bolączkom wszelákim wnetrznym násienia Ruciánego przez siedm dni porządnie nie przestáiąc / po ćwierć łotá z wodą ciepłą káżdy poránek pić dáiąc / iest rátunkiem.

Czwartaczce.

Czwártaczke odpadza / wziąwszy Ruty / Podrożniku / ábo szerokiego Podbiału / Bożegodrzewká po gárśći. To wespoł w kwarcie ábo w pułtoru wody / do połowice wárzyć / á wziąwszy polewki tey z ośm łyżek rozetrzeć w niey Trocziszkow Agáryku / ábo z Modrzeiowey gębki náczynionych / y Myrrhy Troglodyckiey po ćwierći łotá / y to dáć tego dniá choremu wypić / ktorego by przypáść miáłá. Potrzykroć to powtarzáiąc porządnie.

Rychlie ná wierzch wymátu ie.

Rychlie / to iest / krosty czerwone / gdyby sie ná kim pokazáły / y záraz sie pokryły / á żeby ie ná wierzch ze wnetrzności wygnáć: wziąć dobrą gárść Ruty drobno pokrániáney / Fig suchych mięsistych opłokánych / á drobno pokráiánych cztery łoty / Ruty polney wodki kwarte / á w konwi cynowey abo w flászy dobrze zálutowawszy / z puł dobrey godziny w kotle ukropu wrzącego wárzyć / á kiedy powoli przestydnie / ná cztery rowne części rozdzielić one iuche / y przez dwá dni porządnie dáć to pić ráno y wieczor ciepło / iest lekárstwem kosztownym y doświádczone / do wypędzenia Rychlow ze wnetrza.

Dźieciom ná rychle.

Tákże máłym dźieciom ná toż / bywa z wielkim użytkiem zdrowia ich / dawano po sześći / po pięći / po cztery / po trzy / po dwu / y po iedney łyżce / według wieku káżdego.

Scyátyce.

Boleści w ledźwiách usrámia / z Ruty proch z polewką wárzonego násienia Hányżowego co czerwony złoty záważy / á do tąd trunkiem używány / áż sie będzie mocz chędogi pokázował / bo moczem wszelákie plugáwe wilgotności wywodzi.

Bydłu rogátemu. Oczom płynącym.

Bydłu áile rogátemu gdźieby oczy nápuchnęły / płynęły / y ciekły / naprzod záciąć im dáć żyłe pod iezykiem / potym sokiem przetrybowánym y podstáłym ie zálewáć.

Koń gdyby záziabł.

Koń gdźieby záziabł / Rute mu wárzyć z Másłyká y z miodem / y weń wlać / przydźie zátym zás ku sobie.

Końskiemu morzysku.

Morzysku końskiemu y żarćiu / násienia Ruciánego z pięć łotow / á miáłko utłukszy / z puł kwarta winá dáć mu ciepło wypić / wlawszy mu w gębe.

Koniewi

Koń ktoryby krwią mokrzył / wziąć soku Ruciánego z ośm ábo z dźieśięć łyżek / y zmieszáć go z winem á z octem / káżdego z osobná wziąwszy / tákże po ośmi / ábo dźieśiąći łyżek / á weń wlać / czyniąc to przez ośm dni porządnie.

Krwią mo krzącemu.

Końskiey chorobie skrytey y niewiádomey.

Gdźieby chorobá iáka ná koniá nieznáioma przypádłá / wziąć Ruty / Kobylego szczawiu / utłuc / á z pułtory kwarty wody przydawszy / Oppoponaku puł łotá / y z pszeniczną mąką ráno y ná wieczor dáwáć rozczyniwszy w wodźie pić / tákże y z obrokiem ieść.

Żáble pod iezykiem bydłu rogátemu.

Gdźieby rogátemu bydłu żáby pod iezykiem rosły: Wziąć Ruty / Szałwiey / psiego łáyná biáłego / soli / y sádz z kominá po rowney częśći / utłuc / á tym iezyki im nácieráć.

Żywot zátwierdza. Biegunki záwściąga. Boleść w głowie uśmierza.

Żywot zátwierdza / y Biegunki záwśćiąga / Rute iedząc ábo piiąc. *Dios.*

Bolenie głowy uśmierza / wárząc ia w Rożánym oleyku á w occie / y ná czoło á skronie plastrem ia przykłádáiąc.

Item.

Toż też sok Ruciány czyni / z Rożánym oleykiem á z octem zmieszány / chusteczki we dwoie złożone w tym maczáiąc ciepło / á ná czoło y skronie przykłádáiąc. (*Dios.* *Macer.*)

Item.

Też sok iey w nos pusczány / toż czyni.

Item.

Z winem ia też pić dobrze ná toż / iáko Plinius pisze.

Item.

Item, Wziąć soku Ruciánego / miodu y soli / to umieszáć y przykłádáć ná głowe.

Item.

Item, Rute sáme / ábo z iágodkámi Bluszczowymi / w winnym occie do połowice wárzyć / á tą wodą głowe ciepło przemywáć / ábo kapánie ná nie czynić / uśmierza w rychle boleśći.

Item.

Rute z náśieniem gorczycznym miáłko utłuc á wodą rozczynić / żeby iáko máść rzadka byłá / bole w głowie z źimney przyczyny usrámia / námázuiąc nią.

Item.

Tákże z oleykiem korzenia Fiiołkowego w donicy uwiercáná á octem roztworzona y ná głowe plastrowána / toż może.

Bolenie w głowie z winá mocnego ábo z szumienia w uszu.

Item, Bol w głowie ukłáda z winá mocnego / ábo z wielkiego szumienia w uszu / Rutá z octem utártá / á z iaderkámi Brzoskwiniowemi y z oleykiem Rożánym / ná czoło y ná skronie ciepło plastrowána. Abo Rute w wodźie wárzyć / á tą wodą głowe przemywáć ciepło.

Item.

Item, po przystoynym przepurgowániu głowy / gdźieby nie ustał bol / sok z Ruty nosem śarkáć ráno y wieczor czyniąc to przez trzy dni.

Item.

Kaduku.

Toż lekárstwo pádáiącey chorobie / iest osobliwym rátunkiem. ábowiem głowe y mozg z flágmistych wilgotności wychędaża / sok z Ruty w nos pusczáiąc w przypadku sámym tey choroby.

Bol w

Pul głowy boleśći vkłada.

Bol w połowicy głowy / ktory ſie zda iákoby gwozdzie wbiiał / vkłada / Rutá z naśieniem Gorczycnym vtárta / á białki od iáiá rozczyniona / y plaſtrowána.

Głowy boleniu.

Też vßy gáłaſkámi iey / ábo drzeniem / ktory drudzy trześćia názywáia / zátkawßy / bolenie głowy wßytkiey vśmierza. *Flor*

Kádukn

Czáſu przypádley choroby pádáiacey / Rutá ſámá miedzy pálcy ſtoczona / á w nos choremu włożona / wzbudza go y oczerſtwia.

Item.

Abo prochu z Piwoniowego korzenia / wźiać ze ℈ij. to ieſt / dwie cześći od ćwierći łotá / y przywárzyć go w Rućiánym ſoku troche / á z winem dáć pić / gdźieby z źimney máteryey chorobá tá pochodźiłá.

Item.

Toż ſucha Rutá / z wegliſtego ogniá / trzy kroć káżdego dniá / ráno / w południe / y kłádace ſie ſpáć / podkurzáć dobrze / ktorzy pádáiaca niemoc miewáia.

Dźieciom máłym ná kaduk.

Dźieciom tákże máłym kaduk ćierpiacym / do kolebek dobrze podśćiełáć / ábo podußeczki głowne nia nápełniáć. Abo też ták. Wźiać liśćia Rućiánego ze dwie gárśći / kwiećia Piwoniowego / Benedyktowego po gárśći / Izopu liśćia y kwiećia / Szyßkowey Láwendy / ábo Rocánkow żołtych ſwoyſkich / Máćierzeydußki / kwiećia Rozmárynowego po puł gárśći / to wßyſtko miedzy báwełne pomießawßy głowna podußeczke / ábo iáko drudzy zowia duchne / nápełnić / żeby vſtáwnie ná głowce dźiećie miáło.

Item.

Kaduk dźieciom

Gdźieby też tá niemoc wielka dźiećiećiu przypádłá / cegłe roſpalić / á vwierćiawßy Rute / y octem ia dobrze ſkropiwßy / ná nie wrzućić / żeby párá z tego w nos dźiećiećiu ßłá. Coż też ſtáremu czynić może / ábo doroſłemu człowiekowi.

Item. doroſłym.

Subetu á bo ſpániu nie przezwyćiężonemu.

Tym ktorzy w ſpik / á náder głebokie ſpánie nád przyrodzenie wpádáia / Subetem ini zowia / gebke w ćiepłym ſoku Rućiánym obmaczawßy / przywiazáć co naćiepley w tył. Abo Rute w winie wárzyć / y ćiepło ia ná toż mieyſce przykłádáć. Abo wźiać Ruty y Miety kedźierzáwey zárowno / á vtłukßy to weſpoł z octem oſtrym winnym / ſpiacemu ſnem nie przezwyćiężonym / pod noſem trzymáć.

Item.

Item.

Item.

Abo y głowki Rućiáne z naśieniem ná wegliſty ogień kłáść / á on dym w nos ſpiacemu puſzczáć.

Item.

Abo záwiazáć w chuſtke z puł gárśći Ruty / y w oſtrym occie ia wárzyć / potym przylawßy wiecey octu źimnego / trzymáć ſpiacemu nie przezwyćiężonym ſnem pod noſem. Też ná ſkronie y powieki iego kłáść mu ia / ocknie.

Czołá boleniu.

Przećiw boleniu w czele / vczynić ze świeżey Ruty / z ſoli / á z miodu máść / y ná czoło przywiiáć.

Subetu.

Snu nie przezwyćiężonemu / pioro w ſoku Rućiánym z winnym octem oſtrym zmießány / omaczáne á w nos puſzczáne / ieſt lekárſtwo.

Wrzedźienicom ogniſtym ná głowie.

Wrzedźienicom ogniſtym ná głowie / wźiać świeżo źieloney Ruty ze cztery dwádźieśćiá łoty / gleyty ſrebrney miałko vtłuczoney łotow ośmnaśćie / ták wiele łotow oſtrego octu winnego / oliwy dwánaśćie łotow / y z tego máść porzadnie vczyniwßy / kroſty przerzeczone náćieráć.

Strupom ábo párchom ná głowie.

Strupy ábo Párchy ná głowie ropa płynace / Rutá vtłuczona á przykłádána goi. Abo wźiać liſteczkow świeżo źieloney Ruty z ßeść łotow / gleyty ſrebrney ze dwá łoty / octu y Rożánego oleyku co potrzebá przylać / y co nalepiey weſpoł vtrzeć że bedźie iáko máść / á tym náćieráć. Tá máść też ſłuży kroſtom / ábo wrzedźienicom z ogniſtym przymiotem ná głowie.

Wrzedźienicom z przymiotem ná głowie.

Tákże ſtárćiu od siodłá z iázdy / dobra.

Stártym od śiodłá.

Lupieże /

Lupieżom pápryſkom

Páprzyſká y wßeláka oſtrość w głowie / ſpadza Rutá z hálunem dobrze vtárta / á z miodem / tym głowe námázuiac włoſy ogoliwßy.

Krwi zbytnie z noſá płynacey.

Krew noſem zbytnie ćiekaca záwśćiaga Rutá / miedzy palcy vtárta / á w nos wrázona. Toż ſok Rućiány czyni / chuſteczke ábo báwełne ſkrećiwßy / w nos włożyć. *Dioſ.*

Item.

Item.

Item.

Toż korzenie Ruty czyni / ná ßiy záwießone á nágołym ćiele noßone. Toż popioł z korzenia y kwiećie Rućiáne czyni vpalone w nos dmucháne. Też Ruty woniáć dobrze / ábo proch z niey miałko vtárty pewnym ieſt záhámowániem krwie z noſá zbytnie płynacey / z piorká ábo z rurki iákieykolwiek / w nozdrzá dmuchniony.

Item.

Item.

Krew potężnie záſtánawia / Rutá w oſtrym occie winnym wárzona / pioro w tym maczáiac / y w nozdrzá puſzczáiac.

Wonnośći vtráconey.

Wonność przyrodzona ktorzyby vtráćili / máia vſtáwnie źielona Rute mieć pod noſem / zápách z niey w ſie ćiagnać. Tá ábowiem odetchy zátkáne otwiera / wilgotnośći w nich / ktore wonnośći wádza / rozczyniáiac y rumuiac.

Item.

Może też ſok teyże Ruty noſem w ſie ſárkáć / ktory w odetchách tákże iego zátkánia wychedaża.

Język nabrzmiáłemu.

Spuchnienie y znáczne nábrzmienie iezyczká z źimney máteryey flágmiſtey leczy / Ruty wźiawßy á Oſtrzyßu korzenia wonnego / y Pieprzu po rowney cześći / to wßyſtko pokráiawßy drobno / w winnym oſtrym occie wárzyć / y ćiepło w vśćiech czeſto trzymáć / y gárgáryzowáć.

Mowie z ćießkośćia przychodzącey.

Mowá komu z ćießkośćia przychodźi dla obćiażliwośći iezyká źimnymi wilgotnośćiami: Wźiać Ruty y Szałwiey po

gárści / Zebnego źiela / ktore *pyretrū* włásnie zowią / łot. To wszytko pokráiawszy w białym winie dobrym / do wywrzenia trzećiey częśći wárzyć / y tym co naciepley y nacześćiey iezyk płokáć / w vstá te iuche biorąc.

Głosu vtráconemu. Mowie vtráconey.

Głos / y Mowe vtráconą / Rutá w winie białym przednim wárzona / á vstáwicznie w vśćiech co naćiepley trzymána: á gdźieby w vśćiech przechłodłá / iney tákże co naćiepleyszey w vstá bráć. Ták y mowá y głos vtrácony / będą przywrocone.

Czosnku cuchnącemu.

Czosnek komuby z vst cuchnął / Ruty świeżey pożywáiąc / octem trochę popić. Abo w ocćie moczoney vżywáć.

Zebu wyprochniáłemu.

Zebu wyprochniáłemu / boleiącemu / korzenie Rućiáne z korzeniem Zebnego źiela ábo *pyretrum*, do tego Mieczykowego źiela żołtego korzeń / Lebiotki / Rumienkowego kwiećia / Koszysczká / káżdego zá rowno: á posiekawszy co nadrobniey / w czerwonym winie / do wywrzenia trzećiey częśći wárzyć / á co nagoręcey w vśćiech one iuche trzymáć / y gdyby w vśćiech przestydłá znowu co naćiepleyszey wźiąć: to ták długo czyniąc áż bol sie vćiszy. Klącze też Ruciáne zápalić / á do wyprochniáłego zebu przytknąć dobrze.

Zebom boleiącym

Zebow bolenie vkłáda / Rutę przetłukszy / winem ią trochę skropić / y co naćiepley ná policzek w ktorym boli przykłádáć. Toż czyni w winie wárzona / á w vśćiech ćiepło trzymána.

Iezyczku zdźiuráwionemu y zránionemu.

Iezyczku zdźiuráwionemu y zránionemu / Ruty wźiąć gárść y dobrze ią vtłuc y pokráiawszy / Háłunu dwá łoty / to w winie pułgárncá do połowice wárzyć / y tym co naćiepley gárgáryzm czynić.

Slinogorz.

Slinogorz w gárdle pewnie leczy / Wźiąwszy iey gárść / Czosnku z głowkę dobrą / Czártowego łáyná z puł łotá. To wespoł vtłuc / winem rospuśćić / według vpodobánia / á przez chustkę przecedziwszy / tym gárdło gárgáryzując / płokáć / pewne á doświádczone lekárstwo / káżdey godźiny przynamniey po rázu to czyniąc.

Mdłośći serdeczny.

Wmdłość ktorzy często wpádáią. Tákże Głowy záwrot odpędza / Ruciáne liśćie z octem mocnym vtárte / á pod nosem trzymáne.

Mleku zrzeplemu w pierśiách.

Mleko białymgłowom w pierśiách skrzeple ábo zśiádłe / ktore im pierśi rozpręża / rospędza / Ruty wźiąwszy według potrzeby / á z śiárką ią wespoł vtłukszy / co nalepiey octem winnym ostrym rospuśćić / żeby było iáko plastr / y to ćiepło ná pierśi przykłádáć.

Kordyáce

Kordyáce iest lekárstwem / vtłukszy ią / á z mąką ięczmienną zmieszána / z miodem y z octem ná dołek pod pierśiámi plastrowána. Tákże z iey sokiem to może vczynić.

Sczkawce

Sczkawkę z źimney przyczyny vśmierza / wźiąwszy kramnego Kminu / Ruty / Piołynu Pontskiego ábo Włoskiego / ábo gornego / (bo to iedno) káżdego zá rowno: to wárzyć w oliwie z trochą winá białego / áż wino y sok z źiół ztrawi sie. Przecedźić / á mocnie wyżąć / y w onym oleiu wełnę nieplokáną ná żołądek przykłádáć.

Item.

Abo nápełnić woreczek Rutą á Márzymietką / Piołynem / Máieranem / á ćiepło ná żołądku to trzymáć.

Zołądkowi boleiącemu.

Zołądkowi boleiącemu lekárstwo: Wźiąć Ruty świeżey gárść / Kokornaku okrągłego korzenia / cztery łoty / Anyżowego nasienia dwá łoty / Bobrowych stroiow puł łotá / oleyku Ruminkowego / Bobkowego po ośmi łotách / winá przedniego czerwonego z dźieśieć / ábo z iedenaśćie łyżek. To wszystko pokráiawszy drobno / Anyż z hrubá przetłuc / y to wespoł w winie y w oleiu wárzyć áż wino wywre / przecedźić / wypráśowáć / y wosku skrobánego przydáć / że będźie máść / ktora ráno y ná noc żołądek mázáć.

Item. Item. Item.

Rutá też sámá w oliwie wárzona / á ćiepło przykłádána. Abo w oleyku Rumienkowym á w winie wárzona / to nań przykłádáiąc / y nápárzáć. Też Rutę / Piołyn / Rumienek / w oliwie wárząc / á trochę do tego winá stárego / mocnego przylać / y ná żołądek przykłádáć / dobrze.

Item.

Item, Ruty / Kopru ogrodnego swoyskiego / źieloney Pietruszki / Kminu kramnego / po gárśći káżdego / źiołá pokráiáć / nasienia z hrubá przetłuc / wlać ná to winá dobrego pułtory kwarty / puł kwarty oliwy / y to wárzyć do połowice wywrzenia przecedźiwszy / y mocno wypráśowawszy / wełnę niepráną w tym maczáć / á co naćiepley ná żołądek przykłádáć.

Pleurze.

Pleurze iest osobliwym rátunkiem Rutá / wźiąwszy iey ze dwie gárśći / Rumnu / Szánty / Bobkowego liśćia / Isopu / y Máieranu po gárśći. To pokráiáć / w woreczku przeszyć / / w winie wárzyć / á co naćiepley y nacześćiey przykłádáć ná bok.

Pierśiom białogłowskim rozprężonym.

Białogłowskim pierśiom z zbytniego mleká ztwárdniáłym / y rozprężonym w ocćie ią wárząc y ná nie plastruiąc / ieszcze potężniey / śiárki przyłożywszy / á ná pierś wszytkę okrom brodawki / ćiepło przykłádáć. *Plin. Mezal.*

Pleurze.

Pleurze y w boku kłoćiu / Rutá w ocćie wárzona / á co nagoręcey ná bolące mieysce przykłádána.

Nádećiu ábo opuszenia.

Nádećie y opuszenie żywotá z wietrznośći śćienia / w winie wárzona / á co naćiepley ná żywot plastrowána. *Gal.*

Kolce á dárćiu niezmiernemu w żywoćie / iest rátunkiem Rutá: wźiąwszy iey ze

trzy gár-

trzy gárśći/ Rumienkowego kwiećia dwie gárśći/ Kminu polnego y kramnego po gárśći: To wßyſtko w winie wárzyć / á gebkę wielką / ábo pilśniowy plát w tym maczáiac ná wßyſtek żywot co na gorecey pięć y ßeść kroć przez dźień przykłádáć / á te źiołá we dwu workách pozáßywawßy / wárzyć / y przykłádáć.

Item.

Item.

Abo wźiać prochu Rućiánego dwá łotá / Kminu kramnego łot / w miedźie wárzyć / że práwie zgeſtnieie / y z tego czopek vczynić / á w ſtolec wpráwić.

Gliſtom.

Gliſty z żywotá wywodźi/ wárzac Rutę w oliwie/ á potym tego w oććie ná panwi przyſmáżyć/ á ná pępek co naćiepley przywinać.

Item.

Abo ſoku Rućiánego wźiać kwáterkę / ábo łyżek dwánaśćie/ ſoku Piołynowego z ośm łyżek/ y ták wiele ſoku Bożegodrzewká. Máki Bobowey y ięczmienney po troßę / to zwárzyć ná ogniu weglíſtym/ że bedźie kßtałt plaſtru / y co naćiepley ná pępek przykłádáć.

Kolce.

Kolkę y dárćie niezmierne dźiećiom w żywoćie vśmierza Rutá/ kwiatki Rumienkowe / polny Kmin zá rowno káżdego biorac / y przeßyć w worku lniánym / á w mleku wárzyć / y ná żywotek co naćiepley przywiiáć.

Wątrobie Sleziente.

Wątrobie.

Sleźienie boleiacym y nábrzmiáłym / Rutę w winie vwárzyć y vwiercieć/ á przydawßy oliwy / ná boki ćiepło plaſtrowáć.

Puchlinie

Puchlinę ſpadza / Rutá z Figámi ſuchemi w winie wárzona / y ná żywot ćiepło plaſtrowána na noc. O czym też Macer. ták piße/ á oſobliwie tę puchlinę/ ktora Anáſarkam zowia Grekowie. To też ſámá w winie wárzona á w trunku vżywána y plaſtrowána/ czyni. Też polewká ćiepło poćieráiac. Toż czyni. *Dioſ.*

Item.

Item.

Cùm caruis decocta diu viniq; liquore,
Proſunt Hypodropicis, ſi ſint ſuper addita nocte.

Wątrobie Sleziente zámuleniu. Nerkom Puchlinie

Wątrobie / } zámuleniu y oźiebłośći /
Sleźienie / } ieſt lekárſtwem / w winie
Nyrkom / } wárzac z korzeniem Włoſkiego Kopru / á piiac. *Seth: Plin.*

Puchlinę ktora od ſleźiony zámuloney y oźiębley pochodźi / Rutá z ćiáłá wywodźi / tłukac ia y ná żywot przykłádáiac / á zwlaſczá ná bok lewy.

Item.

Abo Rutę w winnym oććie mocnym wárzyć dobrze / á plát pilśniány w tym maczáiac / co naćiepley przykłádáć.

Sleźienie bolącey.

Teyże ſleźienie boleiacey korzenie Rućiáne / korzenie Káppárowe / oboygá wźiawßy po rowney części co namieley vtłuc / á we dwu cebulách ábo we trzech / oliwy miedzy to nálać / y záßpuntowawßy ie / w popiele goracym dobrze vpiec / żeby práwie miękkie były / á ochędożywßy ie z wierzchnich łupin / vtłuc co nelepiey / á plaſtrowáć ná ſleźione chora.

Od vpićia długo záchowuie Rutá/ wárzac liśćie iey á piiac.

Od pijáńſtwá záchowywa.

Toż po przepićiu bolenie głowy oddala *Plin.*

Boleniu głowy po vpićiu.

Mieśieczna chorobę záwśćiagniona Pániom porußa y wywodźi / w wodźie ia wárzac / á nád iey párą ſie náparzáiac. Też w otwor łoná leykiem ia puſczáiac / toż czyni. Abo też wźiać Ruty świeżozieloney / Piołynu / mieśiwośći z iábłká zámorſkiego po rowney cześći / to dobrze vtłuc / y wołowa żołćia záczynić / á z tego czopek vtoczyć ná pul pálcá wzdłuż. Ten w otwor łoná puſczáć według zwyczáiu.

Mieśieczny záwśćiągnioney.

Item.

Abo wźiać Ruty dwie gárśći / Sawiny / Szałwiey / Bożegodrzewká / y Piołynu po gárśći / w wodźie to wßyſtko wárzyć / á párę w otwor łoná leykiem puſczáć

Item.

Abo z Ruty świeżozieloney / czopek ábo węzełek vczynić y wpráwić. Toż

Item.

Wierzchołki ábo látoroſtki z Ruty ſmáżyć w oliwie / y ná prog przez otwor łoná co naćiepley przykłádáć.

Item.

Item, Rutę w gęśim ſmalcu ábo w kokoßym ſmáżyć / á ná ſleźione chora przykłádáć / dobrze.

Sleźienie chorey.

Mieśieczna chorobá Pániom nie ſtátecznie odchodzac / ále tylko iákoby kroplámi ſie po troßę przemieniáiacy / á Rutę świeża z miodem vtrzeć / y przez otwor łoná ćiepło przykłádáć.

Mieśieczney záwśćiągnioney.

Item, Ruty weźmi / Bylice po trzy gárśći / Slazu wyſokiego / Kopru ogrodnego po dwu gárśćiách / Fengreku / naśienia Lniánego po gárśći. Naśienia z hrubá przetłuc. To wßyſtko w doſtátku wody wárzyć / á po pás z tego kąpánie czynić / poránu náczczo dwie godźinie / po obiedźie pułtory godźiny.

Item

Máćicy zádußoney ieſt wielkim rátunkiem / w oliwie wárzona / y ze świeżym máſłem / á wyżawßy co namocniey / ábo wypráſowawßy / wźiać tego z ośmnaśćie łyżek / ćiepło máćicę kliſterowáć ßprycą.

Máćicy zádußoney ábo wzgorę wſtąpioney.

Item, Rutę świeżą z miodem co nalepiey vtrzeć / á przez prog łoná / y przez krok áż do krzyżow ćiepło przykłádáć miaſto plaſtru. Toż żywot nia námázowáć dobrze w tey mierze.

Item.

Item.

Item, Rutę świeża ſmáżyć w kokoßym ábo w gęśim ſmalcu / y plaſtrowáć przerzeczonym obyczáiem.

Item.

Też świeża Rutę miedzy páłcy zetrzeć / á pod noſem białeygłowie ktorey máćicá wzgorę wſtąpiłá / trzymáć dobrze. Abo ia w oććie winnym wárzyć / á tákże ia

Item.

pod noſem ćiepło trzymáć.

Máćice wietrznośći.

Máćicy pelney wietrznośći y nábrzmiáłey.

Kolce.

Kolce wietrzney tákże/kliſtery z Ruty w oliwie wárzoney dáne/ſa rátunkiem dawaiacia/ przez ſtolec/ máćicy/ przez otwor łoná.

Vpłáwom.

Vpłáwy biáłogłowſkie záwśćiaga/ po porodzeniu/ korzeń Rućiány w gárzśći od niey trzymány.

Moczu záwśćiagnionemu.

Moczu nád przyrodzenie záſtánowionemu/ Rute w oliwie y w winie vſmáżyć/ á ná prog łoná y wßyſtko łono co nagorzey ześćierpieć może/ przyłożyć. [*Sethi*]

Item.

Abo wziać Ruty/ Kopru ſwoyſkiego/ naśienia Pietruſczánego po rowney cześći káżdego/ to weſpoł ſmáżyć w oliwie/ winá troche przylawßy/ y co naćiepley łono okłádáć.

Item.

Też wziać Ruty ze cztery gárśći/ Bylice/ Slazu wyſokiego po dwu gárśći/ wárzyć w doſtatku wody/ á w tym ſie po pás kapáć poránu y ná noc/ może y trześći kroć w południe.

Pechyrzowym niedoſtátkom.

Pechyrzowym niedoſtátkom też Rutá vżyteczna: wziawßy iey ze cztery gárśći/ Bylice/ naśienia Fengrekowego/ śiemienia Lniánego z hrubá przetłuczonego. po dwu gárśći. To w wody doſtátku wárzyć/ záßywßy w woret lniány nie máły/ á przylać do tego oliwy funt ábo pieć/ y wárzyć to długo/ á w tym ſie po pás kapáć/ przez godzin trzy/ czyniac to przez dzień dwá kroć. Toż kapánie też mocz záwśćiagniony wywodźi.

Item.

Mocznemu ćiężkiemu puſczániu.

Ćieżkiemu puſczániu moczu ábo kápániem odchodzacemu/ Rutá/ z korzeniem Kopru Włoſkiego w winie wárzona. Abo proch iey miáłko vtárty z ſokiem Kopru Włoſkiego/ trunkiem vżywána/ ieſt lekárſtwem.

Boleść w ſtolcowey kißce.

Boleniu w kißce ſtolcowey y nádymániu.

Chęć zbytnia á omylna do pochodowánia z źymney przyczyny.

Chęći fałßywey do pochodowánia/ *Tenaſum* Láćinnicy zowia/ z przyczyny źimney/ oddala/ Rutá w winie wárzona/ á ćiepło przykłádána. Abo zádkiem naćiepley śiedzac. Abo tymże winem w ktorymby Rutá wrzáłá/ cegłe nowa goraca polewáć/ y páre w zad przez leiek puſczáć. Abo też tylko nád pára ta śiedźieć.

Item.

Item, wziać Ruty ze dwie gárśći/ kwiećia Rumienkowego/ Jſopu/ Komonice/ Lebiotki/ ſwoyſkiego Kopru/ żytney Mietki/ Rocánkowego kwiećia/ Rozmárynu/ liśćia Bobrowego/ Máieranu/ po gárśći káżdego. To wßyſtko w czerwonym winie wárzyć/ y páre z tego w zádek puſczáć/ á ſámymi źioły nápárzáć/ przykłádáiac to co naćiepley/ ábo płát pilśniány w tej polewce maczáiac/ przykłádáć ćiepło

Item.

Z goracey przyczyny.

A gdźieby byłá przyczyná goraca/ iáko z kolery/ tedy Rute w winnym oćcie wárzyć/ á goraca cegłe tym polewáć/ y one páre w zádek puſczáć. Toż czyni kliſterá z Rućiánego oleyku dána. *Plát.*

Item.

Feb: kwártánie.

Febre czwártodniowa leczy: Wźiać Ruty garść/ gliſt źiemnych dwánaśćie łotow/ winá co nalepßego/ oliwy ſtárey po pułkwarty/ weſpoł to przy dobrym ogniu wárzyć áż do ſtrawienia winá. Potym przecedźić y mocno wygnieść w prásie á tym oleiem godźine przed przyśćiem Febry/ paćierz wßyſtek w grzbiećie mázáć/ y náćieráć/ á po námázániu/ kazać choremu ćicho leżeć nákrywßy go dobrze/ áż go dźiná oná przeminie/ ktorey zwykłá przypádáć.

W oſpicách żeby oczu nie oślepiły.

Oſpice dźiećiom żeby oczu nie popſowáły/ korzeń Rućiány ná ßyice mu záwieśić ná gołe ćiáło.

Powietrzu morowemu.

Przećiwko zárážie powietrza morowego: wźiać Ruty y Piołynu gornego/ ábo Włoſkiego po rowney cześći/ vtrzeć to z octem winnym oſtrym/ á w wezełku mieć y woniáć/ tákże vſtá ábo y pod noſem tym pomázowáć. Abo gebke morzką w Rożánym oćcie zmaczáć/ do niey przyłożywßy Ruty y Kámphory troche/ á w wezełku zawiazawßy tego woniáć zwłaſzczá czáſu ćiepłego. Czáſu zás źimnego/ może przydáć do Ruty Gwoźdźikow/ Cynámonu. Abo też záwße mieć Rute przy ſobie/ woniaiac iey y vżywáiac oczym też powiedźiáło ſie wyßey. Też czáſu podejrzánego powietrza/ ſucha Ruta y Piołynem w gmáchách y po domu kurzyć dobrze.

Item.

Item.

Item.

Item, Gebke w ſoku Rućiánym z Rożánym octem zmießánym obmaczawßy pod noſem trzymáć. Podczás też nozdrzá tymże náćieráć/ dobrze/ ábowiem ſie ták może złe á zárożone powietrze odbić.

Item.

Plaſtr morowkom y bolaczkom morowym.

A iż Rutá ſwa przyrodzona gorącośćia ćiáło pryſczy przykłádána. Przeto ná morowki y bolaczki morowe/ vżytecznie ia przykłádáć. Abowiem iad wyćiaga/ y nie dopuſcza ſie iey wśćiagáć w ćiáło. Przeto też może bydź przećiwko temu plaſtr z teyże Ruty/ á z kwáſu ábo Znáćiáſty/ z Fig ſuchych y źielonych/ chrzaſczy Włoſkich/ ábo Hißpáńſkich/ vczyniony/ przydawßy Cebule ſwoyſkiey y zamorzkiey/ á miáſto niey czoſnku głowke ábo dwie/ to w popiele oboie goracym dobrze vpiec. Do tego Amoniaku żywice/ wapná nie gáßonego/ á mydłá Weneckiego/ káżdego po rowney cześći/ Tylko Ruty świeżo źieloney dwie cześćiey. To weſpoł w moźdźerzu ábo w donicy nowey co napilniey vtrzeć/ Dryákwie dobrey Weneckiey przydawßy. To ćiepło ná bolaczki chośia głeboko w

w ćiele tkwiace plaſtrowáć. Abowiem ie ná wierzch wyćiaga / ieno potrzebá przy tym dáć trunek/ktoryby tego iádu ze wnetrznośći ná wierzch potem pognał odbiiáiac go od ſercá.

Item.

Morowki leczy/ Rutá z octem vtárta/ á ná nie plaſtrowána.

Item.

Item, Plaſtr ná toż bárzo przyſtoyny: Wźiać Ruty garść / Náćiáſty wykwáßoney dobrze łot/Pieprzu tłuczonego ćwierć łotá/ Fig ſuchych mieśiſtych trzy / ſoli tłuczoney pułtory ćwierći łotá. To wßyſtko weſpoł co nalepiey vtrzeć / á plaſtrowáć ćiepło / dwá kroć obnawiáiac przez dźień. Ten plaſtr/ nie tylko we dwu dniách przerywa morowe bolaczki / ále też ćiáło zgnite od zdrowego precz odmiáta.

Item.

Item, Wźiać Ruty świeżey ſoku Opichu wodnego trzy ćwierći łotá / ćiáſtá wykwáßonego / ábo kwáſu Náćiáſty ćwierć łotá / ze dwie Fidze mieśiſte/ ſoli morzkiey ábo krupiáſtey puł łotá. To vtárßy dobrze / ná morowe bolaczki przykłádáć. Ten plaſtr pierwßemu w ſkutkách ieſt podobny.

Item.

Abo weźmi Ruty świeżoźieloney garść/ Rozynkow pecki z nich wyiawßy/ ſoli kopáney ábo báłwániſtey/ wßyſtkiego zárowno / vtrzeć dobrze / y z miodem plaſtr vczynić / á ná morowe bolaczki plaſtrowáć.

Od pſá wśćiekłego obrážonym.

Od wśćiekłego pſá vkaßonym / plaſtr bárzo vżyteczny / ktory iad z rány wyćiaga / ſáme tylko Rute vtłukßy / ná ráne przywiiáć. Abo Rute świeża vtrzeć z ſola á z miodem / y plaſtrowáć. To nie tylko Ráne od pſá wśćiekłego leczy / ále też od wßelákich beſtiy iádowitych obráženia y vſczknienia goi.

Item.

Item.

Abo wźiać Ruty / ſoli / y iaderek Włoſkich orzechow / vtłuc wßyſtko weſpoł / á miodem záczynić y przykłádáć.

Item.

Toż ſámá Rutá z miodem vtárta á plaſtrowána / wßyſtkich beſtiy iádowitych iad z ćiáłá wyćiaga.

Obrážone od Skortow.

Rutá z ſola á z winnym octem przyłożona / iad z rány wyćiaga.

Od pá ia ká vſczkniony m.

Od páiaká vkaßeniu / á zwłaſczá od gonu páieczego / Rutá z Piołynem/ z wapnem nie gáßonem/ á z popiołem weſpoł vtłuczona/ y ćiepła woda rozczyniona á plaſtrowána / ieſt rátunkiem.

Od gonu páieczego
Od niedźwiadká.
Od pſczoł
Od śierßeni.
Od os.
Od trzmieli.
Poty zbudza.

Od niedźwiadká/
Od pſczoł/
Od śierßeni/
Od os/ y
Od pßmielow ábo trzmieli/ obrazy záchowywa/ſokiem Ruciánym ćiáło námázawßy / ábo przy ſobie noßone.

Ktorzyby ſie w nocy rádźi poćili á nie moga / ći / Rute z ſola á z octem vtłukßy dobrze/dłonie/y podeßwy/niechay ſobie z wieczorá náćieráia / náde dniem przydźie im pot dobrowolnie Zás poty zbytnie záwśćiaga dobra garść w oleyku Rožánym ſmážac ia/przydawßy Alony ze dwá łotá / y tym ćiáło pomázowáć.

y przywodźi.

A zás poty záwśćiaga zbytnie

Węże y wßeláka iádowita gádźine / Niedźwiadki/ Ruta po domu kádzac / wygánia. *Plin.*

Węże/Niedźwiadki z domu odpadza

Ták ieſt przećiwna Rutá wßyſtkim iádowitym beſtyom/ że ie zápách iey záráża/ imdli / y zábiia. Przeto od niey dáleko ſtronia y vćiekáia.

Rutá przećiwna iádowitym beſtyom.

Item.

Też wźiawßy Ruty / rogu ieleniego piłowánego / ſoku Gálbanowego ſuchego/ zá rowno káždego/ y tym wßyſtkim po domu/ po ogrodźie/po oborze/ßopách y ſtodołách kurzyć/ gdźieby ieno gádźiná iádowita byłá / záraz ſie rozbieży / á wiecey ſie nie wroći. A poniewaž tákowa ma moc przećiwko beſtyam iádowitym / przeto w ogrodách około źioł/ ktore do vżywánia przychodza / ábo do przyſmákow / y około iárzyn gromadkámi dobrze ia obſádzáć zwłaſczá gdźieby wežow / niedźwiadkow źiemnych / y párchowátym żab wiele przebywáło. Tákże około domu dla przyſtepu ich.

Też ⎱ Od kotow / y kotek
Od łaśic /

Kokoßy. Gołebie ptaki od kotow łáſki y inych beſtiy záchowywa.

Od kun / y od inßych podobnych beſtiy broni y záchowuie / kokoßy / gołebie/ ktore beſtye zwykły ie bárzo ßkodźić / Rute wiazánkámi záwießuiac około gniazd / y koycy / tákże około gołebińcow.

Kurczeta też ſokiem Ruciánym. Tákże
Gasieta / y
Kaczeta pokropione /
Ptacy tákże w klatkách [piße ieden]nic im ßkodźić nie može / áni kotowie/ áni łáſki/ áni Zdebie/áni Tchorzowie. Toż czyni / koyce/ ábo y klatki/ w ktorychby kokoßy / kurczetá ábo ptacy śiadáły / nia okrywáiac ábo potrzeſáiac.

Kurczetom.
Gasietom.
Kaczetom zeby Łáſká / Kot / Zdeb / Tchorznie ßkodźili.

Pchły w domu/ y
Pluſkwy / ⎱
Komory/ ⎰ wytraca / Rutá z chmielem á z Piołynem wárzona/pokrápiáiac ta woda po domu / ábo ſámey Ruty ſokiem. Tákże łožnice y mieyſcá w ktorychby ſie pluſkwy chowáły / polewáć tymže ſokiem świeżoźieloney Ruty ábo iucha z niey (*De morit.*)

Pchłom
Pluſkwom.
Komorowi.

Item.

Też po gmáchách gdźie ieſt wielkość płech / potrzaſáć nia dobrze / zwłaſczá poránu / poki roſá z niey nie oſchnie.

Mßycom w ogrodźiech y w ſádźiech.

Mßyce w ogrodách ná kápuſtách y inych rzeczách ogrodnych zágubia / pokrápiáiac iárzyny y źiołá ta woda / w ktoreyby Rutá byłá moczona/ ábo pátzona.

Gąsienicom y chrobáctwu inemu.

Gąsienice y ine chrobáctwá drzewom ßkodzace sádowym / obiadaiac liście y kwiát z nich / Rutá ieſt lekárſtwem / ábo ráczey trucizna / tákże tym ia pokrapiáiac

Drzewu żeby chrobáctwo nie ßkodziło.

Abo wziać Ruty / Bobku / y Pieprzu zárowno / y co namieley vtluc / á rozczyniwßy to winem dobrym / przewiercieć świderkiem drzewo áż do drzenia iego / y to w nie wlać / á zábić kołkiem z Głogu vczynionym.

Száty od molow.

Száty od molow záchowywa / kłádac ia miedzy nie do ßafy / ábo do ſkrzynie.

Phły tákże y pluſkwy.

Pchły tákże y pluſkwy z nich wygánia / tymże ſpoſobem miedzy nie nákłádziona.

Artetyce.

Bole w członkách y w ſtáwiech / ktore *Artritidem* Łácinnicy zowia / vkłáda / z miodem plaſtrowána y nácierána. *Dioſ.*

Członkom pokrzywionym.

Członkom pokzywionym / Rutá w oliwie wárzona / á tym nácieráiac leczy.

Kolan nog boleniu.

Boleści w kolánách / w koſtkách / owa w nogách / á zwłaſczá z zimnych fluſow / rátuie nie pomáłu Rutá z miodem á z ſola rozcierána y plaſtrowána.

Bole vkłáda kędykolwiek.

Bole w ktorymkolwiek mieyſcu vśmierza Rutá świeża / ná goracey cegle rozpárzona / á przykłádána.

Tłuczonym rázom.

Tłuczonym rázom toż ieſt rátunkiem.

Z wyſoká potłuczonym.

Z wyſoká potłuczonym / ßeść łotow naśienia Ruciánego z funtem oliwy w kwarćie winá dáć wypić / dobrze. *Plin.*

Znáki przyrodzoney blizny ściera.

Blizny y znáki przyrodzone ná ciele / zpadza Rutá z Piołynem zárowno dobrze vtárta / á z człowieczym łáynem rozczyniwßy / ná nie plaſtrowáć / á gdy to prze ie y otworzy / przyłożyć ná to świeżego máſłá nie ſolonego / áni przetapiánego / to przez dźień raz y ośm odnáwiáiac / áż plugáſtwo wßyſtko y otok odeydźie / y rána ſie záwrze.

Około wſtydliwych członkow boleniu.

Jadrom ábo moßnom boleiacym / ábo około nich. Tákże białey płći około otworu łoná / ieſt rátunkiem / Rutá z oliwa vtárta / woſku do tego co potrzebá przyłożywßy / plaſtrem ćiepło przykłádáć bole vśmierza.

Rekom nogom puchnacym.

Rekom / y

Nogom / opuchłym / Rutá z oliwa á z ſola vtárta / tym náćieráć dobrze / ábowiem puchline rozgánia.

Item

Abo Rute z ſola dobrze vtrzeć / á w oliwie z trocha winá to przyſmáżyć y przywiiáć ná rece / ábo nogi opuchłe / zwłaſczá z zimnych wilgotnośći dobrze.

Chromoćie Członkow.

Chromote y vłomność członkow leczy: Wziawßy Ruty y Szałwiey zárowno / w winie á w wodźie nápoły wárzyć do połowice / y tym członki chrome nápárzáć / gebke morzka w tym maczáiac przez puł godźiny káżdego dniá ráno y wieczor. Potym wziać Ruty y Szałwiey po dwu gárśći / y ná to wlać gorzałki kwarte / á w gárncu polewánym nowym zálepiwßy / żeby namniey párá nie wychodźiłá / wárzyć w kotle vkropu wrzacego przez puł godźiny. Potym wziać połowice tego winá / á przydáć oleyku Rumienkowego / ták wiele / y tym ráno y ná noc / dobrze y mocno náćieráć przez dwie niedźieli / á po káżdym námázániu / te członki obwiiáiac ćiepłemi chuſtámi / á lepiey ieſzcze futrem liśim. Tákże wßyſtkiego ſie ćiepło chowáć.

Członkom powietrzem nárußonym.

Jtem, Członkom vłomnym y powietrzem nárußonym: Wziać ſoku Ruciánego zpuł funtá / ták wiele gołebincow ábo gołebich łáyn / vtrzeć weſpoł że bedźie iáko máść / y co náćiepley ná chrome członki plaſtruy.

Moßnom y iadrom opuchłym.

Naywietßa puchline w moßnách ábo iader meſkich ſpadza / Rutá vtárta á plaſtrowána / choćiaby z ogniſtym przymiotem byłá. Abo z liśćiem Bobkowym / [*Dioſ.*] ábo z wierzchołkow młodych látoroſtek / [*Plin.*] Abo w oliwie świeża Rutá wárzona y dobrze vtárta / woſku nowego przydawßy co potrzebá / á plaſtrem okłádáć. [P*lin.*]

Rekom pokrzywionym.

Rekom pokurczonym: Ruty wziać miáłko vtłuczoney dwá łoty / Euphorbium tákże vtłuczonego trzy łoty / Bobrowych ſtroiow łot / woſku / Terpentyny po dwu łotu Wełnotłuſtego ktore Ocſypum zowia Aptekárze / to ieſt / z wełny bárániey ábo owczey tłuſtość zebrána / z Gálbámi ſoku / z Pánaku ſoku: To wßyſtko winem roztworzyć y przecedźić / y przy wolnym ogniu wegliſtym wárzyć áż zgeſtnieie iáko miod. Toż roſpuśćiwßy woſk Terpentyne / y Wełnotłuſte / pomießáć z pomienionemi ſoki. Potym prochy przydáć y dobrze vmießáć / á ná ſtáwy pokurczone ćiepło plaſtrowáć.

Rekom ſpuchłym.

Zpuchnieniu rak / Rutá z Bobkiem vtárta á octem rozpuſzczona y plaſtrowána / ieſt oſobliwym rátunkiem.

Párchy.

Párchy ſproſne z głowy ſpadza: Rutá miáłko vtłuczona / z żywa śiárka w winie wárzona / tym w łáźni głowe przemywáiac.

Kroſtom czerwonym boleiacym.

Kroſty czerwone ábo iatrzace poprzepukáłe goi / máść z Ruty / z woſku á z oleyku Myrtynkowego vczyniona / nia náćieráiac.

Blizny y bláchy ściera.

Blizny y bláchy z ćiáłá śćiera / Rutá z miodem áż hałunem ná máść vtárta / tym raz y dwá przez dźień námázuiac.

Tredowátośći Kroſty káżde Swierzb. Lißáie. Pagi / bláchy z bićia zmázy.

Tredowátośći.

Kroſty wßeláki / świerzb ſuchy / y lißáie.

Strupy ſpadza / Rutá z świnim ſádłem ábo z wieprzowym / á z łoiem wołowym / tym náćieráiac. *Dioſ.*

Pagi ná ćiele z bićia krwia záćiekłe roz-

gánia/ korzenie Ruciáne co namieley vtárte á z miodem záczynione/ tym ie námázuiac.

Też ine zmazy ná ćiele/ y

[Záśinálośći.] Záśmálośći táż máść roſpadza/ plaſtruiac nia.

[Biale bláchy ſpadza z ćiáła.] Bláchy białe z ćiáłá ſpadza/ z ſáletra/ z Pieprzem/ á z winem náćiiráiac. *Dioſ.*

[Liſzáie.] Liſzáie ſuche.

[Swierzb ſuchy.] Swierzb ſuchy ſpadza czyniac z niey z miodem plaſtr/ y z hałunem. *Dioſ.*

[Trędowáćośći.] Trędowáćiny toż śćiera. *plin.*

[Zmárſzki rozgánia.] Tákże zwárſki rośćiera *plin.*

[Brodawkom ná członku wſtydliwym.] Brodawki z męſkiego członká zpadza/ ktore Grekowie *Tymos,* zowia/ plaſtr vczyniwſzy z Ruty/ z Sáletry/ z Piołynem/ y z Pieprzem/ z winem.

[Kroſtom czerwonym bolącym.] Kroſty czerwone twárde/ wnocy nabárziey boleiace/ ſok Ruciány/ ábo Rutá ſámá vtłuczona á przykłádána leczy. *Plin.*

[Roży piekielney.] Ogniu piekielnemu/ ábo Roży piekielney.

[Wrzodom pomykáiacym.] Wrzodom pomykáiacym ſie ná ćiele.

[Párchom ćiekacym.] Párchom y wrzodom z głowy ćiekacy/ Rutá ieſt lekárſtwem czyniac máść z iey ſoku/ z octu/ z ołowiáney bieli/ á z oleyku Rożánego/ plaſtruiac.

[Wſzy.] Wſzy/ y

[Gnidy w głowie wytráca.] Gnidy morzy w głowie/ Rutá w oliwie rozćierána á wypráſowána/ náćieráiac tym włoſy ábo głowę. Toż czyni ſokiem iey ſámym námázuiac.

[Brodawkom.] Brodawki ná ręku ábo gdźiekolwiek będace/ ſpadza Ruciány ſok nim náćieráiac. Tákże Rutá ſámá vtárta á przykłádána.

[Kroſtom z przymiotem ogniſtym.] Kroſty záiatrzone z przymiotem ogniſtym/ Rutá ſpadza z biela ołowna/ z ſola y z gleyta ſrebrna/ á z oliwa záczyniona że będźie kſztałt máśći/ y tym ie pomázuiac. [Item.] Abo wźiać łot miáłko vtártey Ruty/ oleyku Myrtynkowego trzy łyſzki/ woſku łot nowego/ oleiek y z woſkiem ná ogniu ſpuśćić/ potym proch wſypáć/ y dobrze vmieſzáć/ á tym námázowáć.

[Roży piekielney.] Też dymem z ogniá ſuchey Ruty Rożą piekielną okurzáć dobrze.

[Fluſy ſtáre wyſuſzá.] Tenże też dym ſtáre fluſy wyſuſzá.

[Odźiębieniu.] Ná odźiębienie nog/ ábo ktoregokolwiek członká/ Rutá w oliwie wárzona/ á co nagoręcey ná odźiębienie przykłádána/ bo ią rozgrzewa.

[Opaleniu ogniem.] To też opaleniu od ogniá ieſt lekárſtwem/ ábowiem ogień/ á zwłaſzczá záraz ná przodku pokiby ſię nie záſtárzáło/ wyćiága.

[Figowy wrzod w ſtolcu.] Wrzod/ ktory w poślądku bywa ná kſztałt Figi/ Łáćinnicy *Mariſcam* zowia/ leczy/ wźiawſzy liśćia Ruciánego z łot/ ábo z garść/ Sabiny/ Szałwiey/ Pánny Máryey Dzwonkow/ Piołynu po puł łotá ábo po puł gárśći. To wſzyſtko co naſubtelniey vtrzeć/ prześiać/ wieprzowym ſmalcem y máſłem bez ſoli záczynić/ y tego raz y cztery przykłádáć.

[Ránom y ſadzelom.] Rány/ y

Sadzele wſzelákie goi/ Rutá z śiárka á z korzenia Dźiewięćśiłu/ z wieprzowym ſádłem ábo ſmalcem máść vczyniwſzy/ y przykłádáć.

[Odźiębieniu.] Odźiębieniu/ Rutá miáłko vtárta/ á z wołowym łoiem/ y z Rożánym oleykiem/ zárowno káżdego wźiawſzy máść vczynić y plaſtrowáć ná odźiębiony członek.

[Wrzodom y ránom.] Táż też máść ine ſadzele/ wrzody/ y rány goi.

[Podágrze. Chirágrze] Podágre/ y

Chirágrę z nápuchnieniem vśmierza liśćia Ruciánego á Paſternakowego zárowno wźiawſzy vtłuczonego/ plaſtrowánie czynić.

[Złamkom] Ná złamánie nogi plaſtr oſobliwy z naśienia Ruciánego miáłko vtártego/ á z woſkiem/ pláſtruiac ná kſztałt Szparadrápu. *Plin.*

[Ránom wſzelakim] Rány wſzelakie goi proch z Ruty/ miodem áſinota záczyniony/ y przykłádány.

[Pogniećionym członkom.] Członkom potłuczonym y pogniećionym/ máść z Ruty á z oliwy/ pláſtrowáć dobrze. Jeſzcze lepiey do tego przywźiać naśienia Ruciánego z oliwa záczynić/ wełne owcza niepłokána w tym maczáiac/ przykłádáć.

[Puchlinie źimney.] Puchlinę źimną wyćiaga/ Rutá świeża z máſłem nie ſłonym świeżym plaſtrowána.

[Chrobáctwo w pálcu zálagłe zá obráżeniem záraza.] Chrobak gdyby ſię w pálcu komu zálagnał z iákiegokolwiek obráżenia/ Rutá ná to ieſt oſobliwym lekárſtwem/ z Dryakwia vtárta á ná ránę przykładána.

[Żyłá nábiegła z puſzczania krwie.] Żyłá nápuchła gdźieby komu zá puſzczániem krwie nabiegła/ Ruty trochę/ Piołynu y ięczmieniá zárowno wſzyſtkiego/ vtłuc y ná nię przywinać. [Item.] Abo wźiać Ruty z połtory gárśći/ mąki ięczmienney garść/ ſoli tłuczoney puł gárśći. To weſpoł zágrzawſzy ná pátelli/ y w worku to ná puchlinę ćiepło przykłádáć. [Item.] Abo vtłuc Rutę z ięczmienna mąka/ y to w oliwie przyſmáżyć/ á co naćiepley przywinać.

[Chrobáctwo w zágniłych ránach morzy y wygáńia ie.] Chrobáctwo w ránách dawnych/ y w záſtárzáłych ſadzelách/ y w wrzodách záległe/ morzy y wychędaża rány z zágniłośći y z plugáſtwá: Wźiawſzy Ruty/ wodnego Rdeſtu/ y Piołynu/ zárowno wſzyſtkiego świeżozielonego. To weſpoł vtłuc w możdźierzu/ á octem tedy y owedy winnym oſtrym ſkrápiáć/ áż práwie miáłko będźie. A wyżawſzy ią przez chuſtę/ tym

nápuſczáć ráne / wrzod ábo ſadzel záchrobáczony.

Bole z potłuczenia vśmierza.

Boleśći z potłuczenia vkłáda / Rutá vtłuczona / á ćiepło ná rázy przykłádána.

Gruczoly / guzy / bolaczki nábiezie kedykolwiek.

Gruczoł ábo guz / y

Bolaczká komuby gdźiekolwiek nábiegłá / Rute w wodźie wárząc / á ná to ćiepło plaſtruiąc / rozpadza.

Rękom y nogom popádáłym.

Popádáliny w rekách ábo w nogách leczy / proch z Ruty co namielßy z oliwą á z woſkiem mießány / mażąc.

Wrzody ćiáło rozśiádáiące.

Wrzodom ćiáło roziádáiącym ieſt lekárſtwem: wźiąć ſoku Rućiánego z ośm łyżek / oleyku z dźieśieć / gleyty ſrebrney / bieli ołowiáney po cztery łoty / Kámphory pul łotá. To wßyſtko w ołowiánym możdźerzu vtrzeć co nalepiey ołowiánym tłuczkiem / á tedy y owedy po łyſcze krochmalin przyſypowáć pilnie mießáiąc áż będźie máść miáłka / ktorą ie nápuſczáć y plaſtrowáć bowiem y goi / y boleśći vſpokaia.

Bolączke twárdą zmiękcza.

Bolączke twárdą zmiękcza. Wźiąć dwie gárśći Ruty vtłuczoney / ośrzodki białego chlebá ßeść łotow. Mąki z Ciećiorki / mąki Słoneczmkowey / po cztery łoty / ſtárego y żołtego wieprzowego ſádła ábo ſmalcu ośm łotow / oleyku z ogorku oślego ziárnek ábo z naśienia ze cztery łoty ábo łyßki. Málmázyey kilkánaśćie łyżek / to w páteli ták długo wárzyć / że zgęſtnieie iáko máść / á ćiepło dwákroć przezdźień ná twárde bolaczki przykłádáć / dla zmiękczenia ich.

Fárbá z Ruty bárzo ślyczna iáko.

Bywa z Ruty bárzo oſobliwa fárbá czyniona tym ſpoſobem. Biorą świeżo źieloną obrána Rute y tłuką / á w tłuczeniu iey / y tedy y owedy winnego octu przylewáią potroße. Potym to wypráſuią / y przymießuią do tego miáłko tártego chedogiego Gryßpanu / według vpodobánia. Żywice Arábſkiey trochę: á vtárßy ie co nalepiey / ná kámieniu malárſkim / przydáć do niey troche hálunu / y znowu ią ná kámieniu trzeć / áż zgęſtnieie / niechayże ná kámieniu vſchnie. Ták będźieß miał bárzo wdźięczną fárbę źieloną.

Wino zburzone nápráwia.

Wino zburzone y zbite / záś do pierwßey poſtáći przywodźi. Do beczki tákowego winá / funt naśienia Rućiánego / przetłuczonego / Cukru ćwierć funtá / to oboie w woreczkách káżde z oſobná w winie záwieśić. Ták záś ku ſobie przyydźie.

Pſom od pſczoł ábo ſierßeni, od pokąſánym.

Pſá gdźieby pſczoły / ábo oſſy / ábo trzmiele / ábo śierßenie pokąſáły / żeby zpuchnał / popioł z Ruty vpaloney z wodą záczyniony / żeby byłá iákoby máść / tym go námazáć / záraz puchliná ſtęchnie / y pies ozdrowieie.

Owcom dychącym y zdychaiącym.

Owce gdźieby zdycháć poczęły / tedy káżdy poránek na świtániu y wieczor / przy zachodźie ſłońcá / owczárnią ich / ſuchą Rutą podkurzáć.

Końſkiemu bielmo.

Koniowi bielmo ábo pláme / z oczu śćiera / Rućiánym prochem zádmuchuiąc mu.

Zátretowániu końſkiemu.

Zátretowániu końſkiemu / máść bárzo koßtowna y vżyteczna. Wźiąć nie máłą część wieprzowego ſádłá ábo ſmalcu / ſádłá kokoßego ábo káplon iego / y rozdźiel to ná cztery częśći rowne / warz ie w wodźie / potym one tłuſtość / gdy ſie ſkrzepnie zebráć z wody / á z wieprzowym ią złączyć / á do tego prochu miáłkiego Rućiánego / ileby ſie zdáło / wźiąć y co napilniey vmießáć. Tey máśći ná zatret koniom przykłádáć / ieſt doświádczona.

Kliem Dźiewięćśiłowym ſtruci.

Kliy Dźiewięćśiłowy y w trunku / ábo iákimkolwiek inym ſpoſobem zádány / Rutá z winem / bądź wárzona bądź ſurowa dána / ieſt wielkim rátunkiem. *Gal.*

Od pſá wśćiekłego vkąßony.

Od pſá wśćiekłego y od innych beſtiy iádowitych vkąßeniu / ieſt lekárſtwem doświádczonym / Rutá vtárta z ſmołą ábo z mążią / w occie wárzona á plaſtrowána.

Korzeń leśney Ruty śilnieyßy niżli Rutá ogrodna.

Ale korzeń leśney Ruty przećiwko temu wßytkiemu / potężnieyßy ieſt z winem go piiąc / niżli Rutá ogrodna. A ieſcze tym potężnieyßy / gdźieby nie w domu pod przykryćiem / ále pod iáſnym niebem był vżywány. *Plin.*

Od rozumu odchodzącym.

Od rozumu odchodzącym dobrze ſokiem Rućiánym ſkronie y głowę częſto náćieráć. Drudzy przydáią do tego Máćierzanki y liśćia Bobowego świeżego / ábo Bobku weſpoł z Rutą rozćieráiąc / á tym głowę máżą y náćieráią. *Plin.*

Zápámiętániu nád przyrodzenie.

Zápámiętániu nád przyrodzenie: Rute z octem pod noſem trzymáć dobrze. Też trunkiem dána: Abo y przez kliſtere vżywana / w tymże przypadku ieſt vżyteczna.

Rudáku.

Pádáiącey chorobie ieſt lekárſtwem / zwłaſczá z wielkiego záźiębienia / y wilgotnośćiámi flágmiſtymi zbytnimi mozgu zátkánia / dáwáiąc ſoku Rućiánego przewárzonego po dwunaśćie łyżek ná raz pić przed przyßćiem choroby.

Item.

Abo też iuche z wárzoney. Tákże ſok w nos puſczány / głowę wychędaża. *Plin.*

Przyrodzeniu źimne.

Ktorzy ſą przyrodzenia źimnego dobrze iey vżywáć w pokármie / ábo z iáieczniczą. *Plin.*

Mocz krwáwy wywodźi.

Krwáwy mocz wywodźi. *Plin.*

Płod martwy z żywotá tákże łożyſko wywodźi.

Płod martwy z żywotá wywodźi.

Łożyſko tákże pozoſtáłe po porodzeniu z winem czarnym ſłodkim ábo z czerwonym / ſok Rućiány / ábo proch piiąc pędźi [*Hippocrat.*] Tákże też podkurzáiąc ſie nią z węgla żarzyſtego. *Plin.* O czym też wyżßey.

Item.

Item ſupra.

Toż czyni z Tryſerą wielką ſok iey piiąc o czym ſie też wyßey powiedźiáło.

Ropą plującym.

Ropą pluiącym z záwrzedźiáłośći płuc

pułłotá prochu Ruciánego/ z pułtorá ćwierći łotá śiárki żywey/ doświádczonym iest rátunkiem. *plin.*

Krwią chárkáiącym.
Krwią chárkáiącym/ trzy rosczki Ruty w winie wárząc/ ćiepło dáiąc pić/ iest lekárstwem pewnym.

Czerwonce.
Czerwoną niemoc ábo biegunkę zástá nawią: z syrem stárym/ á z winem ią piiąc. *plin*

Dußności.
Dußność w pierśiách wielką máiącym. z źiemnym klijem/ ktory smolnym klijem zowiemy Grekowie *pissasphaltu* zowią/ ábo rádniey Żydowskim/ smáżona á vżywána. *pli.*

Odźiebieniu.
Odźiebionym członkom: liśćie Ruciáne w oliwie wárząc/ y tym námázuiąc/ iest lekárstwem. *plin.*

Zmárskom ná twarzy
Zmárskom ná twarzy/ ábo gdźie indźie: Liśćie Ruciáne z łoiem Jeleniem/ y z woskowym smáżony wyrownywa ie.

Zołzom y struzołom
Zołzy tákże ná ßyi y gdźiekolwiek indźie zástáłe. Też

Wolá pod gárdłem.
Wolá pod gárdłem toż rospędza [*pli.*] ábo z sádłem wieprzowym/ liśćie Ruciáne vtłuc á plastrowáć.

Kárbunkułom.
Kárbunkuły/ to iest/ wrzody ogniste/ ktore węglikiem drudzy zowią: Ruta tłuczona z octem przykłádána/ iest osobliwym rátunkiem. Drudzy z sokiem Láserpiciowym ią tłuką/ á plastrują. *pli.*

Przepukłym.
Przepukłym tákże iest lekárstwem osobliwem: plastr z Ruty leśney/ ábo z dźikiey/ z stárym wieprzowym sádłem vczyniony/ á przykłádány. *Plin.*

Bydłu.
Bydłu w rozmáitych chorobách/ á ile z źimney przyczyny pochodzących/ iest wielkim rátunkiem Rutá/ bądź kiedy zdychawicze/ bądź vsczknionym od bestyi iádowitych: w winie dobrze ią rostárßy/ w nozdrzá im lać. *plin.*

Dychawicznemu bydłu.

Piiawkom od bydłá wypitym
Bydło gdźieby piiawkę wypiło: Rutę z octem vwierćiawßy w nozdrzá im lać. *pli.*

Oczom krwią záćiekłym.
Oczom krwią záćiekłym. Tákże

Zmázom y blách om ná ćiele.
Blizny y zmázy ná ćiele śćiera: korzenie Ruciáne wiercąc/ á przykłádáiąc. *plin.*

W inych tákże chorobách bydlęcych/ tym sposobem iáko w ludzkich/ postępowáć może.

Hrube wilgotnośći rospráwuie.
Rospráwuie hrube y lipkie wilgotnośći/ y przez mocz wywodźi. *Seth.*

Kißki dolne rozgrzewa y pośila.
W kolce y w inych niedostátkách.
Kißki nie tylko zágrzewániem swym pośila/ ále z własnego przyrodzenia swego to ma/ że dolegliwośćiom ich/ á zwłasczá dolnym/ miánowićie w kolce wietrzney z źimnych á flagmistych wilgotnośći/ iest bárzo vżyteczna/ ták trunkiem iáko y náparzániem/ y klisterámi z niey czynionemi. [*Seth.*]

Wzroku ćiemnemu
Wzroku ćiemnemu z melánkolicznych dymow/ iest lekárstwem: wino w ktorym by Rutá moczona byłá/ o czym niżey o winie Ruciánym.

Bázyliß kázábiia zywicá.
Ten ktoryby wßystek był Rutą ogárniony ábo obwiązány/ może do zámordowánia bázyliszká/ bespiecznie przystąpić. *plin.*

Wrzedźienicom w oczach.
Wrzedźienice w oczách leczy: żywica ktora sie ná Rucie znáyduie/ zásypuiąc nią. *Abugierig.*

Zołzom
Zołzy/ bądź ná ßyi/ ábo pod páchámi/ ábo gdźiekolwiek záśiadłe rospędza/ nozdrzá nią zádmuchuiąc. [Tenże]

Trzęśieniu ćiáłá.
Drzeniu ábo Trzęśieniu ćiáłá/ Vśt zákrzywieniu. } sok z Bobrowym stroiem/ á z Láwendą wárzony/ y trunkiem vżywány bywa lekárstwem.

Też tym ie náćieráć dobrze/

Páráliżem nárußonym.
Páráliżem nárußonym/ w ięzyk/ y w ine częśći ćiáłá Rutę z Bobrowym stroiem/ ábo sok iey wárzyć w winie/ á pić dáwáć. Tenże sok z Bobrowymi stroymi piiąc/ toż czyni. *plat.*

Mocz zátrzymáwa w pośćieli sie.
Moczu zátrzymáć ktorzy nie mogą.

W pośćieli sie vsikáiącym/ Ruciánego naśienia przypieczonego/ ábo przyprázonego wziąć ćwierć łotá/ y pić dáwáć/ porządnie przez śiedm dni.

Z ocżu zásłone ściera.
Z oczu zasłonę wßeláką spądza: śćieráiąc/ sok Ruty leśney/ z wodką Celidoniową/ z winem/ z miodem białym chędogim/ z ßáfránem/ á z żołćią szczupa w nie pusczáiąc po kropek trzy/ ráno y ná noc.

Item.
Item, Soku wźiąć Ruciánego/ Celidoniowego/ soku Kopru Włoskiego po cztery łoty/ pieprzu miáłko vtártego dwá łotá: To wárzyć do połowice/ á w oczy pusczáć/ doświádczone iest lekárstwo ná zástonę z wierzchnią oczu.

Wzroku mdłemu.
Item wzrok mdły y ćiemny czyni iásnym y bystrym: wźiąć Kozey dostáłey/ Ruty/ Kopru Włoskiego/ Koßyczká/ Celidoniey/ káżdego zárowno/ á posiekawßy drobno/ wodkę z tego dystilowáć/ y w oczy często pusczáć. *Damascen.*

Oczom ćiemnym.
Item, Doświádczone lekárstwo oczom ćiemnym/ soku Ruty świezey wźiąć z sześć łotow ábo łyżek/ soku Kopru Włoskiego z pięć/ miodu białego chędogiego ze czterzy łoty dobrze/ y to wßystko w sklánym Alembiku dystyllowáć: á przez trzy mieśiące sionowáć ią ná słońcu iárkim/ potym przecedźić/ y w oczy pusczáć. *Damascen.*

Item.

Oczom. Płynącym Błonką záßłym. Wrzedźienicom. Miąßośćipowiek
Oczom { Ciemnym/ Płynącym/ Błonką záßłym/ Wrzedźienicom ich/ Miąßośći powiek. } Wźiąć liśćia Zwiesinośku źiela *Sclaream* Láćinnicy zowią/ Mußetrza czerwono kwitnącego/ Świeczek y z kwiátkámi/ Ruty świezo źieloney/ Rzepiku/ Kopru Włoskiego/ źiela y z naśieniem/ Koßyczká/ Kozey czerwoney po dwu gárśći: skropić to wßystko winem przedniem stárym/ á iásnym/ y w *Balneum maris* po tegodniu przedystyllowáć/ á w

oczy puſczáć raz kilká przez dźień: ná noc chuſteczki chędogie w tey wodce máczáć/ á ná oczy przywiiáć.

Bielmu záſtárzáłemu.

Bielmo záſtárzáłe ná oku ściera/ ſok Ruciány z miodem odßymowánym/ wpuſczáiąc ná nie.

Mocz pędźi.

Mocz záwśćiągniony nád przyrodzenie potężnie wywodźi/ ſok Ruty leśney/ trunkiem vżywány ſam ábo z winem.

Láſká gdy ſie z wężem potyka co czyni.

Piſżą Hiſtorycy: Láſká gdy ſie ma z wężem potykáć/ przy łowieniu myßy vzbraia ſie vżywánim Ruty/ áby ták od wężowego iádu beſpiecznieyßa byłá.

Duchy złe od człowieká wygánia.

Ma też moc Rutá ſobie z przyrodzenia dána/ Duchy złe z ludźi wygániáć.

Morzyſku.

Morzenie w żywoćie vśmierza y vkłáda: Rutá wárzona z Izopem z Hányżem w winie/ á trunkiem vżywána.

Mieśięczney.

Mieśięczną záwśćiągnioną nád przyrodzenie białymgłowom wzbudza/ y ſtátecznie wywodźi: Rutá z przerzeczonymi ziołmi wárzona/ á trunkiem náczczo y ná noc ćiepło vżywana. Tymże ſie też im nápárzáć dobrze.

Item.

Wrzod w nośie Ozená.

Wrzod w nośie/ ktory Ozena Grekowie zowią/ Rutá leczy/ woniáiąc iey vſtáwnie. *Mizal*

Artetyce.

Naśienie.

Ruciáne naśienie/ tym ieſt vżyteczne/ ktorzy máią łamánie w ſtáwiech y w członkách/ plaſtr z niego czyniąc/ z miodem á z iey ſokiem/ y ná mieyſcá bolejące przykłádáiąc.

Podágrze. Chyrágrze. Scyátyce.

Podágrze/ Chyrágrze/ Scyátyce/ } Tenże plaſtr bárzo ſłużi/ ćiepło plaſtrowány.

Záśniatu. Záporzyſku.

Záśniatu/ ábo Zaporzyſku. Toż naśienie bárzo ieſt vżyteczne.

Mácicy nym wilgotnośćiom.

Wilgotnośći w mácicy zbytnie wyſußa

Láſicá iáko Bázyliſzká zábija.

Piſżą Hiſtorikowie/ w Hiſtoriey o źwierzętách/ że żadne źwierzę Bázyliſzká nie może zábić/ áni ſprzećiwić/ y iemu ſie oprzeć ták bárzo iádowitey beſtyey nie tylko źwierzętom/ ále też ludźiom/ (ábowiem wzrokiem ſwym iádowitym wßyſtkich zábija/ y powietrze ſmrodem ſwym záraża) ánie tylko źwierzętá/ ále zbożá y owoce/ wßelákie ſwym dotknieniem/ y pára iádowita záraża/ tylko Láſicá/ ktora náiadßy ſie Ruty z nim walczy/ y zábija go: A zámordowawßy/ znowu teyże Ruty vżywa/ pozbywáiąc iádu z śiebie/ ktorym od niego bywa záráżona.

Ruta około domu obory/ ſtáien/ y około ogrodnych rzeczy śiać dobrze.

Rutę dobrze śiáć y ſádźić około domu/ około obory/ ſtáien/ chlewow/ ßop. Bo nie tylko ſámá/ ále y ćień iey broni/ wßelákim beſtyom iádowitym przyſtępu iáko y Jáśień drzewo.

Zapáchem ábo kurzáwą ſwą gádźiny wygánia.

Też y przed zapáchem iey/ ábo dymem y kurzáwą z niey/ wßelákie gádźiny iádowite vćiekáią. Przetoż dobrze my zioła/ y rzeczy ogrodne do vżywánia częſtego przychodzące obſádzáć.

Dymienicom morowym. Kárbunkuł.

Dymienicom morowym/

Kárbunkułom y bolączkom ogniſtym plaſtrowána Rutá bárzo ieſt vżyteczna: Abowiem iad z ćiáłá wyćiąga/ y z tychże bolączek nie dopuſcza mu ſie ku ſercu wbiiáć/ ktory plaſtr tym ſpoſobem czynić: Wźiąć Ruty gárść ábo dwie/ y vtłuc ią/ á z Naćiáſtą dobrze kwáśną á z wieprzowym ſádłem vmießáć. Do tego Fig ſuchych/ cebula pieczona/ Armoniáku/ wapná niegáßonego/ mydłá/ chrząſczow zielonych Włoſkich/ y Dryakwie trochę: to wßyſtko dobrze vmießáć/ żeby był plaſtr/ ktory ná pomienione wrzody ćiepło przykłádáć.

Bolączkom wßelákim.

Bolączkom wßelákim złym iádowitym ćiáło rozjádáiącym/ y pſuiącym y niebeſpiecznym/ Rutá pláſtrowána ieſt lekárſtwem/ iáko Gálenus piße: Ieſli w ſubtelnym ćiele y pieſczonym/ ma bydź Rutá ogrodna wźięta/ z ośrzodká chlebá ábo z ięczmienną mąką plaſtrowána: ieſli w ćiele hrubym/ Rutá rádniey leśna [Tenże]

Szkawce.

Sczkawkę z źimney wilgotnośći koło vſt żołądkowych ſie mießáiącey leczy/ naśienie Ruciáne w winie wárzone á pite. Abowiem táka ſczkawká ráda zádußa człowieká.

Womity záſtánawia.

Womity záſtánawia/ proch Ruciány/ wźiąwßy go iedne część/ á Rádźiołá kramnego połowicą mniey/ z winem/ ábo z Syropem Miętczánym piiąc. *Miz.*

Od Láſice obráżonym. Od kotki/ Od koczkodaná vkąßonym.

Vkąßeniu od Láſice/ ieſt lekárſtwem/ liſteczkow iey kilkánaśćie iedząc á dobrym winem ſtárym popić. Niemniey też żuchána iáko bob/ á ná ránę od kotki/ ábo od koczkodaná/ y kotá morſkiego vczyniona/ przykłádána. [Tenże]

Mácicy zádußoney.

Mácicy zádußeniu/ y ku ſercu wzgorę poſtąpioną/ ná ſwe mieyſce przywodźi/ Ruciáne liśćie vtárte/ á w oleyku białey Leliey z gęśim y z kápłunim/ ábo z kokoßym ſádłem wárzone/ á począwßy od pępku przez wßyſtek prog y otwor łoná áż ku krzyżom co naćiepley przykłádáć. *Miz.*

Kolce wietrzney.

Ten też pomieniony plaſtr ieſt bárzo vżyteczny/ kolce wietrzney y dárćiu w kißkách. Tákże.

W ſtolcu bolesći. W mácicy wietrznośćiom.

Boleniu w kißce ſtolcowey z wietrznośći zámknionych. Tenże też

Mácicy wiátrow pełney ſłuży. Ale to ieſcze potężniey czyni/ ſucha Rutá z przerzeczonymi tłuſtośćiámi y oleykiem Leliowym/ ćiepło plaſtrowána. [Tenże]

Iádu y trućiznie ſprzećiwia ſie.

Od wßelákiego iádu y trućizny tego dniá záchowywa. Tákże też

Od záráży.

Od záráży naſrożßego powietrza mo-

rowego/

[Naſtrożßey powietrza morowego.] rowego / liśćie z naśieniem Rućiánym / á z ladrem orzechá Włoſkiego / y Ormiáńſka glinká w biáłym winie przednim roſtárta / y ták przez noc moczona: potym ráno przecedźiwßy náczczo pierwey niżliby z domu wyßedł / ćiepły trunek z tego vczynić. *Amiſc.*

[Omiegowey trućizne.] Przećiwko trućiznie ze złego Mnißká / ábo z Omiegu / Rutá ieſt pewnym lekárſtwem / náczczo iey vżywáiac. Co mieſczánie Heráklcotyccy wiedzac o tey iey mocy: záwße niżli z domu wyßli / vżywáli iey. A bowiem Kleárchus Tyran wiele ich truł y zábiiał Omiegiem / ktorego ſie oni ſtrzegac Ruty w vżywániu náczczo mieli zwyczay / y ta ſie od trućizny Tyránſkiey záchowywáli. Acz drudzy Cytrynie to przypiſuia / ktora też przećiwko trućiznam ieſt wielkim rátunkiem: o czym ſie ná ſwym mieyſcu o Cytrynách ßerzey powie.

[Do Wenuſá iáko] Pobudza chęć y chćiwość do małżeńſkiego ſkutku / Rutá z Mietą świeżo źielone / iáko Hippokrates y Gálenus piße. Ale źiołá te ſuche / ábo ſmáżone / á zwłaſczá náśienie ich vżywáne / mdlą / kążą / y odeymuia.

[Vpláwo.] Vpláwy białogłowſkie Rutá záwśćiaga / pod kostką vwiazawßy. Ale pierwey niżliby ia z źiemie wyrwał / okrążyć ia złotem / y ſrebrem. *Miz.*

[Vſczknionym od gádźiny iá do wiltey Ruty w niepoligonych ſkutkách iey wypisowie nie.] Vſczknionym od gádźiny / ieſt lekárſtwem / Rutá z Cebulą / á z ſolą vtárta / y ná ránę przywiiána. *Miz.*

Ták wiele Rutá ma oſobliwych do rozmáitych chorob lekarſtw y ſkutkow zwierzchownie y wnetrznie / że ſie zda niepodobna rzecz / áby wßyſtkie mogł kto doſtátecznie wypiſáć.

Szkodźi.

[Szkodźi. Wnetrznośći y wilgotnośći ich przyrodzone wyżega.] Ktoby Ruty wiele á czeſto vżywał bez ßkody znáczney zdrowia ſwego bydź ten nie może: ſwoim ábowiem zbytnim rozgrzewánim y wyſußánim / bárzo vpala przyrodzone wilgotnośći / y wnetrznośći: Przeto gdźieby tákowa z niey obrázá przypádłá / záraz przećiwko temu vżywáć ſáłaty ábo Loczygi / Podrożniku / Bobowniku / Mákowego naśienia / ogórkow / Malononow / Brzoſkwiń / y inych znácznie chłodzacych owocow. [Przećiwko vpaleniu z vżywánia Ruty / lekárſtwo.]

[Mozgu ćiepłemu y ſuchemu] Zapách Ruty bárzo ieſt tym obrazliwy / ktorzy ſa mozgu ćiepłego y ſuchego / ábowiem bolenie głowy czyni.

[Do Wenuſá y do ſpłodzenia płodu niepożyteczne Spni.] Mezkiey płći do Wenuſá y ſpłodzenia potomſtwá / Rutá y naśienie iey nie ieſt vżyteczna. Abowiem chęć y potężność do Wenuſá odeymuie / przyrodzone naśienie wyżegáiac / wyſußáiac / y niſczac.

[Brzemiennym ßkodliwa.] Pánie brzemienne wßeláklim ſpoſobem máia ſie wyſtrzegáć Ruty / ták w iedzeniu y w piciu / iáko y w zapáchu. Abowiem zábiia y martwi płod w ich żywoćie. *Plin.* Tákże ſoku iey vżywáiac / płodu poronienie czyni. Toż też czyni pietnaśćie liſtkow káżdego dniá biorac. *Sethi.* [Płod w żywoćie matki y zábiia.]

Wodká Rućiána.

[*Rutæ Aqua ſtyllatitia.*]

Do wypalenia tey wodki naprzyſtoynieyßy czás w Máiu ze wßyſtkim ia drobno pośiekawßy / w *Balneum maris* odćiagnać ia: A do iednego odćiagnienia wźiać ośm łotow świeżo ſuchey Ruty nie miáłko vtártey / y wſypáć w oneż wodke odćiagniona z Ruty / żeby przez cztery á dwádźieśćiá godźin moknełá / á powtore ia przedyſtyllowáć / y ná ſłońcu wyſonowáć y wytrybowáć.

Skutki Rućiáney wodki.

[Głowy dolegliwośćiom.] Głowy wßeláklim niedoſtátkom y dolegliwośćiom z źimnych wilgotnośći / iáko

Służy:
- Zawrotu głowy / [Zawrotu.]
- Pádáiacey niemocy / [Kaduku.]
- Sczkáwce / [Sczkáwce]
- Pierśi / y [Pierśiom:]
- Płucá oźiebione rozgrzewa [płucom.]
- Káßel z ſpadkow źimnych leczy y záſtánawia. [Káßlu źimnemu.]
- W płucách zátkáne y zámulone żyły otwiera. [płucom zátkánym]
- Dycháwicy vżyteczna. [Dycháwicznym.]
- Pierśiom ſpuchłym ſłuży. [Pierśiom ſpuchłym.]
- Żołądek / [Żołądku.]
- Wątrobe / oźiebłe rozgrzewa. [Wątrobie]
- Slezione / [Sleźienie.]
- Chrobaki ábo gliſty morzy [Gliſtom.]
- Wietrznośći w ćiele roſpędza. [Opußeniu.]
- Kolkę y dárćiu w kißkách / [Kolce.]
- Boleśći w żywoćie vkłáda [Boleniu w żywoćie]
- Mieśieczna pániom zbudza. [Mieśięczney.]
- Łożyſko pozoſtáłe wywodźi. [Łożyſku.]

Po cztery ábo po piáći łyżek tey wodki ćiepło piiac ráno y ná noc.

[Wzroku ćiemnemu.] Wzrok ćiemny y mdły / oſtrzy y pośila / y duchy w nich iáſne czyni / tákże do pośilenia wzroku byſtrego / záledwie iey podobne ználeść lekárſtwo przerzeczonym ſpoſobem vżywána. Może też y oczy nia wymywáć / záczym ták oſtry y byſtry wzrok czyni / że biáłodnia gwiazdy ná niebie / ták iáko w nocy widźieć może.

[Czáſu powietrza morowego] Czáſu powietrza morowego / po cztery ábo po piáći łyżek ráno niżeli z domu wynidźie / y ná noc ćiepło ia piiac tego dnia od zárázy morowey záchowywa.

[Febrze káżdegodniowey. Trzećiacce Czwártacce.]

Febrę káżdegodniowa /

Febrę trzećiegodniowa.

Zimnice / czwártaczkę odpadza / tákże pod taż miárą iey vżywáiac ráno / y ná noc. *Taber.*

[Od pſá wśćiekłego obrążonym.] Przez czterdźieśći dni porządnie piiac ia od wśćiekłego pſá obrążone leczy.

Dźiećiom kádukleczy / dáiac im ią pić. zá rowno z wodka Konwáliowa / ábo z Lánkowa po łyżce / ráz kilká przez dźień

Dźiećinnemu chrápániu w pierśiách.

Dźiećinnym pierśiom záćieśnionym y chrzypiacym ábo chrápiacym bárzo ieſt vżyteczna / z wodka Jzopowa / y polney Dryakwie / po dwu łyżkách biorac wßyſtkich / w ktorych zpułtorá łotá cukru lodowátego rozpuśćić / á po łyżecce máluchnym dźiatkom dáwáć raz kilká przez dźień Ale dźiećiom rocznym / może po dwu łyżkách dáwáć káżdey godźiny

Dźiećiom w roku bedacym. Káduku Páráliżem nárußonym.

Przećiwko niemocy pádáiacey / y Nárußeniu powietrzem / wodká bárzo koßtowna: Wźiać w Kśieżycu Sierpniu ze czterdźieśći głowek Rućiánych z naśieniem / y vtłuc ie. Do tego ze dwádźieśćia Jáſkułcząt ochedożonych y drobno pośiekánych. To weſpoł z *Balneum maris* dyſtyllowáć / ktora potym dobrze w ſkláney báńce obwárowawßy y zátkawßy / ná słońcu wyſonowáć / á ráno y ná noc po łyżce tylko / páráliżem nárußonemu dáwáć.

Káduku

Zás káduk miewáiacym / dwá dni do tego dniá porządnie / tákże po łyżce ráno y kłádacym ſie pić dáwáć. A to dwá dni przed ſchodem Kśieżycá / y tego dniá kiedy pełnia bydź ma. Tákże też ná káżda ćwierć Kśieżycá tego dniá kiedy przypáść ma. Ták ſie moga chorzy od tych dwu chorob y przypadkow ich záchowáć / y wolni bydź.

Morowym powietrzem.

Przećiwko morowemu powietrzu wodká koßtowna. Wźiać ſoku Rućiánego / Piołynowego / po ßeśćidźieśiat y czterech łotách / ábo łyżek / octu winnegŏ ośm łotow / Goryczkowegŏ korzenia / korzenia Kurzego źielá / korzenia Dyáblikowegŏ ábo Aronowe°/ iágod Jáłowcowych po dwá łoty / wßyſtko to zhrubá przetłukßy Włoſkiego orzechá iader pełnych / zdrowych / nie zmiłkłych / tákże dwá łoty / drobno te pokráiáć / Dryakwie przednie dobrey Andromáchuſowey z ośm łotow. To wßyſtko ze ſkłánego Alembiku dyſtylowáć z *Balneum maris*, Tey wodki dla vſtrzeżenie zárázy morowey / náczczo dáwáć pić. Ale gdźieby iuż záchwyćił powietrza / zárazi nic nie mießkáiac / z ośm łotow ábo łyżek y nátychmiaſt go nákryć / żeby ſie poćił przynamniey trzy godźiny. Ták wßyſtek iad zárázy oney potem z ćiáłá odeydźie.

Item.

Abo wźiać Ruty ze cztery gárśći / Podrożniku ábo Endywiey ßerokiey z liśćiem y z korzeniem dwie gárśći / Cebul ze dwie wielkich obłupionych / Dryakwie przedniey Alexándriyſkiey ábo Weneckiey cztery łoty. To wßyſtko co nalepiey vtłuc / y z *Balneum maris* przedyſtyllowáć / á zárážonemu iádem morowym / záćiawßy mu pierwey żyłe / z tey ſtrony ná ktoreyby ſie bolaczká morowa pokazáła / tey wodki po trzy ábo po cztery łyżki dáwáć / przylawßy do niey łyżke winnego octu dobrego / á ćwierć łotá Dryakwie przedniey / á zárazi nakrywßy ſie / co nalepiey ſie poćić.

Gliſtom do bo czerwiu w żywoćie

Gliſty w żywoćie morzy: Wźiać Ruty ze cztery gárśći / Piołynu gornego / Bożego drzewká / Gliſtniku / ábo naśienia Cytwarowego po dwu gárśći. To weſpoł zmießáć / y nálać ná to winá dobrego / żeby dobrze zágraznęły przerzeczone źiołá. Názáiutrz z *Balneum maris* przećiagnać ie wolnym ogniem / potym z Alembiku wyiawßy one źiołá po dyſtyllowániu pozoſtáłe / vtłuc co nalepiey / y znowu onoż wlać ná nie / y powtore dyſtylluy. Toż trzećim rázem vczynić: Tey wodki po czterech ábo piaći łyżek ná raz dáwáć pić / chrobáctwo w żywoćie máiacemu.

Páráliżu. Drżeniu rąk ábo członkom

Przećiwko páráliżem nárußonemu / y Drżeniu rąk y ćiáłá wßyſtkiego / ábo niektorym członkom / wodká bárzo koßtowna. Wźiać Ruty z łotow ßeſnaśćie / Poleiu / Szałwiey / korzenia Omanowego co naświeżßego po ośmi łotow / Bobrowego ſtroiu drobno pokráiánego cztery łoty á pokráiawßy y przetłukßy wßyſtko / nálać ná to kwarte dobrey gorzałki / dáć temu przez pieć dni moknać / potym ze ſkłánego Alembiká przepalić / y dobrze zátkawßy chowáć / á po łyżce káżdego dniá páráliżem nárußonemu dáwáć náczczo / áż kſobie zás przydźie. Abowiem tá wodká bárzo pośila wßyſtkie żyły / zwłaſczá pieſte ábo ſuche: Taż wodka członki vłomne po ránu y ná noc náćieráć.

Item

Tym ſpoſobem też vżywáć tey wodki dobrze tym / ktorym rece abo ine członki drżą / iáko ſie wyżßey przypomniáło.

Oczom błonką záßłym.

Wodká Rućiána proſta / to ieſt / raz tylko odćiagniona [oczym ſie wyżßey powiedźiáło] ieſt vżyteczna oczom błonka záßłym z iákieykolwiek przyczyny / by tylko źrzenicá cáła byłá / przemywáiac ie nia ráno / y ná noc.

Oczom ropiſtym.

Táż wodká oczy ropiſte wychedaża / wymywáiac ie nia.

Głowie spuchłey.

Głowie zpuchłey ieſt rátunkiem / chuſte wedwoie złożywßy w niey maczáć / á ćiepło okłádáć / á gdźie vſchnie odnowić / y ták długo to czynić áż puchliná zginie.

Gnilcu. Dźiąſłom gniiącym

Gnilec w vśćiech / ábo Dźiąſł owrzedźiáłość y zágnićie / czeſto nia płocząc y wyćieráiac leczy.

Rece komuby drżáły tákże członki ine / Rućiána wodka ie omywáć y náćieráć / A nie śćieráć ich lecz ſámy oſchna.

Mozgu wilgotnemu. Rány y wrzody w nośie leczy.

Mozg z wilgotnośći flegmiſtych wychedaża noſem ia ßarkáiac ćiepło.

W nośie rány y záwrzedźiáłośći leczy. oſobliwie wrzod noſny / ktory *Polypum*

zowią tymże sarkánem przez nos vżywáiąc iey.

Rozmáitym zásłonom oczu / y Cynkom iest bárzo vżyteczna: wziąwszy iey z kwáterkę/cukru białego lodowátego miáłko vtártego cztery łoty / y to wlać ná miednice miedźiána ábo mośiądzowa / przydáć Koperwaseru białego/ ábo Rzymskiego puł ćwierći łotá / y nakrywszy chędogo/ wstáwić do piwnice ná cáły tydzień. Dziewiątego dniá w naczynie skláne zlać / będźie wodká źielona / ktorey po kropce ábo trzech w oczy pusczáć. Tá ábowiem spędza wszelákie zwirzchnie zasłony z oczu / y mákuly.

Táż też płynącym oczom iest osobliwa.

Też wzroku ćiemnemu y mdłemu posiła y bystrym czyni / káżdy poránek y wieczor / po dwu kropek w káżde oko pusczáiąc iey.

Oczom krwią záćiekłym / Rućiána wodká y Bukwicowa z gorzałką zmieszáne / po łyżce káżdego zlawszy / w oczy pusczáć raz trzy y cztery przez dźień / po trzy kropie.

Wzrok ćiemny ostrzy / y bystrym czyni / wźiąwszy wodki Rućiáney / gorzałki / po łyżce dobrey / cukru białego lodowátego ćwierć łotá miáłko vtártego / to pomieszawszy po kropce ábo po dwu / káżde ráno y wieczor pusczáć.

Przećiwko oczu boleniu / wźiąć wodki Rućiáney / Rożáney po łyżce / winá białego dobrego puł łyżki. To pomieszawszy w oczy pusczáć.

Oczom płynącym iest lekárstwem. Abowiem w nich wilgotnośći zbytnie wysusza. Wźiąć Ruty zpułtorá łotá / Rosyszczká / źiela Jáskołczego / Swieczek / Bukwice / po łoćie káżdego / polnego Kminu / Włoskiego Kopru Gwoźdźikow / Aleopátyku / po trzy ćwierći łotá / Tucyey przypráwney cztery łoty / Kámphory też ták wiele / winá białego ze czterdźieśći łyżek ábo z kwarte / rosy z Ruty po ránu zebráney puł kwarty. To wespoł zlawszy y z źioły pomieszawszy / w sklenicy ná słońcu cáły tydźień moczyć / potym z *Balneum maris* dystyllowáć á przerzeczonym sposobem w oczy pusczáć.

Cynkom y krostom ábo wrzedźienicz kom ná oczách / doświádczone lekárstwo. Wźiąć Ruty / Rosyszczká / mátki Bożey włoskow / Swieczek / Bukwice / Rożey czerwoney / źielono świeżych / po dwu ábo po trzy gárśći / á pokraiawszy ie y przetłukszy / á nálać ná nie winá białego / żeby zágrzały dobrze. Trzećiego ábo czwartego dniá przećiągnać ie przez *Balneum maris*. Tey wodki ráno / y ná noc káżdego dniá po parze kropli w oczy pusczáiąc / śćiera wszelákie mákuly z nich y krosty.

Wzrok mdły pośila / ćiemny ostrzy / y bystry czyni / wźiąwszy Ruty / Kopru Włoskiego / Rosyszczká / Celidoniey / ábo źiela Jáskołczego / Roże czerwoney zá rowno wedlug vpodobánia / źielono świeżych / á vtłukszy ie dobrze / z *Balneum maris* dystyllowáć / y w oczy często pusczáć. *Macer.*

Fœniculũ verbena, Rosæ, Chelidonia, Ruta,
Ex his confice aquã, quæ lumina reddit acuta

Záćmieniu oczy / y

Boleśćiom ich wszelákim / wodká bárzo kosztowna y známinita / tym sposobem czyniona: Ruty gárść ábo dwie / mocz w białym winie ábo w wodce źiela Jáskołczego / ábo w Rożáney / w náczyniu skláným / nákrywszy ia wieczkiem także skláným do tego vczynionym / y postáwić to w mieyscu ćiepłym / á páre one ktora śie będźie w onym naczyniu skláným ná wierzchu ábo w wieku / w báńieczkę skláną zbieráć / y do potrzeby chowáć / w oczy ia pusczáiąc często. *Arnaldus Vilanona.*

Też z Celidoniey párá / tym sposobem przerzeczonym zbierána / toż może. *Mizal.*

Rosá z Ruty po ránu zbierána / á w oczy mdłe y ćiemne pusczána / raz y kilká przez dźień / pośila ie / y wzrok im bystry czyni. *Mizal.*

Cere oblica cudna / biała / y iásna czyni: Wźiąć Ruty / Kopru Włoskiego / Rosyszczká / korzenia Bukwicowego / Rożey / Mátki Bożey włoskow / káżdego zá rowno. Tego wszystkiego troche przewadźić. potym w sklenice ábo w gárniec włożywszy w polewány / nálać ná to winá białego ták wiele / żeby źiołá dobrze śie okryły y zágrzały / á dáć im moknąć przez cztery dwádźieśćiá godźin / potym przećiągnąć ie przez *Balneum maris*, á tą wodką raz y kilká przez dźień twarz poćieráć y ták dáć oschnąć nie oćierawszy.

Szkodźi.

Brzemiennym białymgłowom wodká Rućiána / iáko y źiele sámo / sok / y naśienie też iest szkodliwe. Tákże mężczyznie / ábowiem w tych przyrodzone naśienie wyżega / wysusza / y wyniscza / onym płod w żywoćie omartwia y wypędza. Jednák tymże Pánłom brzemiennym w ćiężkim rodzeniu dźiatek / iest bárzo vżyteczna / ná ten czás ia piiąc gdy śie prácuia bárzo dźiatkámi / pięć ábo sześć łyżek dáiąc ná raz.

Ktorzy czystość Pánu Bogu poślubili iáko kápłani / zakonnicy / zakonnice / wdowy / y niektore pánny świeckie / zwłaszczá mężczyzná / tey wodki iáko y soku / y naśienia / y źiela sámego mogą vżywáć / wody po trzy ábo po cztery łyżki. Tákże iey do winá mieszáiąc.

Oczu zasłonom.
Oczom płynącym. Wzroku ćiemnemu.
Oczom krwią záćiekłym.
Wzroku ćiemnemu.
Oczu boleniu.
Oczom płynącym
Mákulom krostom ná oczách.
Wzroku mdłemu.
Boleniu oczu.
Item. z Celidoniey párá. Item.
Oblicze cere chędogą dáie.
Szkodźi. Przyrodzenie náśienia w mężczyznie niszczy. Brzemiennym płod w żywoćie omartwia.
Kápłanom. Zakonnikom. Zakonnicom dobrze iey vżywáć.

Peganites.

Wino Ruciáne.

Wino z Ruty / ácz v ludzi stáradawnego wieku w vżywániu nie było áż do tego czásu / iednák niektorzy pisárze wielce go zálecáią / iáko Konstántynus Cesarz w osmych kśięgách o polnym gospodárstwie / temi słowy mowi: Wino z Ruty przyrodzenia iest gorącego / wywodźi z ćiáłá trućizne y iad / á vsczknienia od bestiy iádowitych leczy.

Trućiznie Iádu. Vsczknionym od bestiy iádowitych.

Kolce y dárćiu w kiszkách iest vżyteczne (*Marcel.*) wietrzności w ćiele rozpądza.

Kolce. Wietrznośćiom. Ciemnemu wzroku.

Wzroku ćiemnemu z vpalenia kolery / iest lekárstwem / vstáwnie go vżywáiąc. *Petrus Crescentius.*

Tym ktorzy czystość Pánu Bogu wiekuistą poślubili / dobrze go vżywáć.

Czystość ktorzy P. Bogu poślubili.

Konfekt Ruciány w cukrze.

Conserua Rutacea.

Z látorostek y z wierzchołkow Ruty bywa konfekt czyniony y z iey listeczkow pokráiawszy ie drobno / y w moździerzu kámiennym przetłukszy tłuczkiem drewniánym / przydáią do niey trzy częśći cukru białego / znowu go tłuką / ták / że śie práwie wespoł co nalepiey pomiesza. Potym w szklenicy ná słońcu długi czás smażą.

Dla vstrzeżenia morowego powietrza.

Czásu powietrza morowego / dla vwárowánia iego / dobrze go náczczo poki śi z domu nie wynidźie / iáko Kásztan wielki ná raz bráć.

Ruciány ocet.

Acetum Rutaceum.

Ruciány ocet może bydź czyniony tym sposobem. Wźiąć Ruty świeżo źieloney co namłodszey y z liśćiem / przewądźić iey / przez cztery dwádźieśćiá godźin rozpostrzywszy ią ná obrusie. Potym posiekáć przetłuc / winnego octu ostrego ná to nálać / y przez dwá Mieśiącá dobrze wierzch naczynia zátkawszy / ná słońcu dáć stáć. Potym przecedźić / y chowáć dobrze nákryty.

Od morowego powietrza vstrzeżeniu.

Czásu powietrza morowego / do potraw dobrze go vżywáć / ábowiem od záráżenia morowego záchowuie.

Item.

Też Gebkę w nim maczáiąc / pod tákowy czás podezrzány wonieć go dobrze.

Item.

Nozdrzá / wárgi / skronie / nim náćieráć tegoż czásu záráźliwego dobrze.

Sok Ruciány zgęszczony.

Succus Rutæ.

Sok z Ruty wyćiągniony y zgęszczony / służy tym wszytkim dolegliwośćiam y niedostátkom ktorym Rutá sámá / inym lekárstwom przydány. Ten rádniey ma bydź ze wszystkiey Ruty sucho wyćiągniony niźli ze świeżey / sposob tákiego wyćiągnienia / náydźiesz w Piołynu opisány.

Istnosć ábo duszá / z Ruty wyćiągniona.

Extractum Rutæ.

Alchimiystkim sposobem / z suchey Ruty Istność iey bywá wyćiągniona tym obyczáiem / iáko Istność z Piołynu / y z inych źioł. Tá wszytkim tym chorobom / zwłasczá wnetrznym służy / ktorym sámá Rutá. Bywa dáwána z winem / wźiąwszy iey trzećią część ćwierći od łotá ábo z iákim inym przynależącym sokiem ábo z wodką. Też z wielkim vżytkiem do piguł może wchodźić / według zdánia mądrego y rostropnego lekárzá.

Sol z Ruty.

Sal Rutæ.

Sol z Ruty może bydź czyniona / biorąc ią ze wszystkim / z korzeniem / z liśćiem / z kłączem / y vsuszywszy / ná popioł vpalić / y tym sposobem iáko w Piołynu śie opisáło / spráwowáć.

Wzroku ćiemnemu.

Wzroku słábemu y ćiemnemu bárzo służy z Pigulámi / Lektwarzem / ábo z konfektámi vżywána.

Dycháwicznym. Opuchłym.

Dycháwicznym iest wielkim rátunkiem. Opuchłym tákże iest lekárstwem / biorąc iey szostą część ćwierći łotá / y z winá ćiepłego trochą ná raz / ábo z iákim inym przynależącym lekárstwem.

Oleiek Ruciány.

Oleum Rutaceum.

Czyniony bywa w Aptekách oley Ruciány / mocząc ią przez dni pietnaśćie w oliwie / á potym w cynowym naczyniu dobrze obwárowawszy w kotle pełnym wrzącego vkropu / áż wodność z niej wywre wszystká / wárzyć potym przecedźić y wyżąć co namocniey. Znowu w tenże oley świeżo źieloney Ruty z kłączem młodym y z liśćiem nákładszy / przez pietnaśćie dni ná gorącym słońcu moczyć / y tákże w kotle vkropu wrzącego wárzyć / przecedźić y wyżąć. Coż potrzećie vczynić / á do vżytku lekárskiego chowáć.

Moc y skutki.

Ten oleiek rozgrzewa / rozćieńcza / otwiera / rozpráwuie / y boleśći vśmierza.

Nyrkom / Pęcherzowi / Máćicy oziębłym.

Nyrkom /
Pęcherzowi /
Máćicy / oziębłym y bolesnym iest osobliwym rátunkiem. Tákże

Nerwom. Żołądkowi. Bokom. Żywotá boleącemu.

Nerwom ábo żyłom pietym.
Żołądek /
Boki / y
Żywot wszystek z iákieykolwiek przyczyny źimney boleiące / vkłada w nich boleśći rozgrzewániem swym.

Morzysku. Grzyźieniu. Kurczu. Członkom pokrzywionym. Pierśi boleniu.

Morzysko / y
Grzyźienie w nich vśmierza / ćiepło nim námázuiąc / ábo też w klisterze go dáiąc.
Kurcz leczy.
Członkom pokrzywionym służy.
Pierśi boleiące leczy.

Nápu

Nábrzmieniu
Nápuchnienia ná náziebienia.

Bolączkom twárdym
Bolączki twárde rozgánia / ćiepło nim náćieráiąc.

Boleniu głowy.
Bolenie głowy z źimnych wilgotnośći / ábo z naziebienia / vkłáda / tákże nim ćiepło náćieráiąc.

Vszom bolącym.
W vszách bolę vkłáda.

Szumieniu y dźwiękom.
Szumienie y dźwięki w nich vśkramia / po kropce ábo po dwu / pusczáiąc go w nie ćiepło.

Duszeniu we śnie ábo nocnemu
Ci co śię im we śnie zda / że ich co przylega / [Mora to drudzy zowią] co bywa ze zbytniey / á hrubey y gęstey krwie duszenie / tym oleykiem máią sobie głowę ćiepło náćieráć idąc spáć.

Zębom bolącym.
Zębom boleniu / wełna niepłokána owcza w tym oleyku ćiepłym omaczawszy / co nagoręcey zćierpieć może przykłádáć / y przywiązáć ná czeluśći te gdźie bol / zwłasczá gdy bol z flusu źimnego iest.

Głowie záźiębłey.
Głowie bárzo záźiębioney / iest rátunkiem / przodek iey nim ráno y ná noc námázuiąc.

Głowy boleniu.
Głowy bolenie z náwietrzenia vkłáda / Rućiány oleiek / Szpikánárdowy / z Bobrowych śtroiow / káżdego po pułtoru łotu wźiąwszy / przydawszy dyśtyllowánego oleyku Rućiánego ze cztery kropie / á tym ćiepło głowę mázáć.

Ogłuchnieniu y głuchoćie.
Ogłuchnieniu y głuchoćie: tenże Rućiány oleiek / Spikánárdowego przydawszy / y soku Rućiánego / á winá przedniego stárego białego po dwu łyżkach / Bobrowych śtroiow / Centuryey źiela / naśienia Aminkowego / Nárdusu Indiyskiego / po ćwierć łotá: to wszystko wespoł wárzyć ná wolnym węglistym ogniu / áż śię wino y sok strawią / potym przez gęstą chuśtę przecedźić / y mocno wyżąć / przydáć do tego puł łotá sádłá z węgorzá / á tego potroszę ráno y ná noc w vszy ćiepło pusczáć ábo w iedno vcho poránu / w drugie ná noc / po ćwierć godźiny ná bok leżąc / żeby tá máść vsádźiłá śię w vchu ná dnie.

Kolce y dárćiu w żywoćie.
Kolkę y dárćie w żywoćie / ábo w kiszkách vśmierza / wźiąwszy funt Rućiánego oleyku / Storáxu wodnistego łot / Czártowego łayná / śtroiu Bobrowego miałko vtártego / po ćwierći łotá: to wespoł co nalepiey vmieszawszy / dáć przez klistere: wielkim y doświádczonym w tym przypadku / iest lekárstwem.

Item.
Abo wźiąć Rućiánego oleyku z łyżek szesnaśćie / másłá świeżego / Terpentyny / po sześći łotow / y to dáć przez klistere.

Item.
Item, Weźmi puł kwarty Rućiánego oleyku / máźi ábo kołomáźi ze cztery ćwierći łotá / źiemney ábo Żydowskiey smoły puł łotá: to zmieszawszy wespoł / przez klistere day: Záraz vstánie dárćie w kiszkách / wywiodszy z nich flágmistą máteryą źimną.

Chęći zbytniey á omylney do stolcow.
Omylną chęć y zbytnią do pochodowánia odpądza / záźiębienia wnętrznośći pochodzącą w kroku / y prog łoná: Rućiánym oleykiem ćiepło náćieráiąc / á ná to chuśtę ćiepłą we dwoie ábo we troie złożoną / przykłádáiąc.

Moczu kápánim odchodzącemu.
Moczu kápánim odchodzącemu / z záźiębienia wielkiego leczy / wźiąwszy Rućiánego oleyku z pięć łyżek / Bobrowego śtroiu miáłko vtártego łot / soku Gulbanowego źiela / Pánaku soku / po trzy ćwierći łotu / ták wiele wosku śkrobánego: to ná wolnym ogniu rozpuśćić wszytko wespoł / y tym prog łoná y wszędy w kroku ćiepło náćieráć / nád to wełnę owczą niepłokáną / w tey máśći obmaczawszy ná miey scá przerzeczone przykłádáć co naćiepley.

Zimnicy flágmistey
Zimnice y trzęsienie ćiáłá z febry odpądza: wźiąwszy Rućiánego oleyku / málmazyey / po trzy łyżki / Mitrydatum przednie dobrego ćwierć łotá: tym paćierz wszytek we grzbiećie od kárku począwszy áż do końcá chárcice / w ten czás náćieráć gdźie by poczuł chory / żeby przypáść miáłá.

Febrze Czwártáczce.
Czwártaczkę odpądza / z Ruty oleyku / dwá łotá / gorzałki mocney pułtorá łotá / Mitrydátu dobrego trzy ćwierći łotá / oleyku niedźwiatkowego dwá łotá / zmieszáć á paćierz náćieráć.

Item.
Item, Przećiwko teyże kwártánnie: wźiąć liśćia Rućiánego / śiárki żywey / naśienia Opichowego / ábo Pietrusczánego po Ʒij Mirrhy / Gębki modrzewowey / po ćwierći łotá: wszystko z Piołynowym sokiem záczynić / á piguły poczynić / ktorych ták długo vżywáć áż opuśći.

Rutá leśna gorna dwoiá / Rozdźiał 47.

Ruta montana. Ruta Sylmontana.

Wildbergrauth. Bergrauth Wildrauth.

Tey leśney ábo gorney Ruty dwoiáki ſie náyduie rodzay/ wielki/ y máły/ Rutá wielka leśna ábo gorna właſna/ liśćiem gáłązká-mi/ bylem/ ábo prąćim/ kwiátem y głowkámi/ Rućie ogrodney ieſt podobna/ tylko że tá węższe y ſczupleyße ma liśćie. Korzeń miąższy/ mocny/ odnożyſty. Sámo źiele zapáchu mocnego y nieprzyiemnego. Smaku oſtrzeyßego niżli ogrodna.

Druga mnieyßa/ o ktorey Dyoſkorydes żadney wzmianki nie v-czynił: korzenia długiego/ twárdego/ zdrewniáłego/ wzwież ná pá-lec máły/ nie máiąc wiele odnożek iáko pierwßa: inymi okolicznośćiá-mi podobna do wielkiey/ okrom tego że dáleko we wßyſtkim ieſt mnieyßa/ y drobnieyßa. Liśćia węższego/ bládozielonego. Zapáchu mocnego/ przykrego/ á málo nieſmrodliwego. Smáku gorzkiego/ á bárzo nieprzyiemnego.

Mieyſce.

PIerwßa rośćie ná gorách kámieniſtych/ á niebu otworzyſtych wyſokich/ lubi źiemie iáłowa/ iáko y ogrodna/ wypráwney/ á tłuſtey nienawidźi. Tákże też wtora ábo mnießa/ leśna á gorna Ru-tá ná grunćiech/ iáłowych/ kámieniſtych/ y gornych/ rádniey ſie znáy-duie/ niżli ná wypráwnych/ ábo ná rowninách: Przeto gdybyſmy ie w ogrodźiech záchowáć chćieli/ potrzebáby im źiemie z rumem ceglá-nym/ ábo prochem cegły tłuczoney/ ábo z popiołem vmießáć.

Przyrodzenie.

W Czwartym ſtopniu rozgrzewáia y wyſußáia: przeto potężniey-ße ſą w ſwych ſkutkách/ niżli ogrodna/ á zwłaſczá wietßa/ co ſie znáczy z iey ſmáku oſtrogorzkiego/ ktora oſtrogorzkośćia roſpráwu-ie/ rozśiekuie/ hrube/ lipkie/ y kliiowáte wilgotnośći w ćiele rozćien-czá/ y wietrznośći rozgánia.

Moc y Skutki.

Wchodźi do lekárſtw przećiwko iádom y trućiznom. Rutá leśna bywa tym lekárſtwom vży-tecznie przydána/ ktore bywáia czynione przećiwko iádom y trućiznie.

Rádufu. Scyátyce. Pádáiacey niemocy. Tákże Scyátyce y w biodrách łupániu/ ieſt v-żyteczna/ naśienia tey miálko vtártego/ ćwierć lotá z woda dáiac pić. *Tralian.*

Mozg zbytnie zimny rozgrzewa. Mozgu bárzo záźiebionemu/ od ktore-go poſpolićie te przerzeczone choroby po-chodzą/ ieſt wielce vżyteczna tá Rutá/ bać potráwa/ badź trunkiem vżywána. Abo-wiem potężnie záźiebłośći rozgrzewa/ zá-czym ma wielki przodek/ y pierwße miey-ſce miedzy inymi źioły w tey mierze/ iáko tenże Alexánder/ Tráliánus o niey piße.

Niektorzy iáko Alexánder/ Benedictus rádźi/ dwánaśćie lotow ábo łyżek z tey Ru-ty ſoku wypráſowáneg przećiw tym wyßßey pomienionym chorobom vżywáć może. Ale podług mego zdánia náder wiele/ po-nieważ iáko ſie niżey powie/ y wyżey ſie też námieniło o przyrodzeniu iey/ bárzo ieſt goraca/ doſyć ná połowicy.

Chęć do Wenuſá niſczy. Chęć y namiernośc do Wenuſá odey-muie/ ſwoia zbytnia goracośćia/ ktora naśienie przyrodzone mezkie vpala y wy-ſußa.

Wzrok ćiemny oſtrzy y byſtrym czyni/ ktory zbytnich wilgotnośći źimnych w mozgu ſwa oſłabiáłość ma: te Rute ſu-ßona miálko ná proch vtárßy/ po ćwier-ći lotá z ſola z iákimikolwiek pokármy vży-wáiac. Abowiem wyſußáiac wilgotno-śći/ wzrok poſila. Wzroku ćiemnemu.

Dycháwicznym. y ćiężko tchnacym ieſt wielkim rátunkiem: wźiawßy prochu tey Ruty dwa łoty/ ſinoły Zydowſkiey łot: to oboie co namieley vtrzeć/ y záczynić dźiewiáćia łotow/ miodu odßymowáne-go/ że bedźie lektwarz ábo konfekt/ ktore-go ná raz iáko puł Káßtaná vżywáć ráno y ná noc/ ábo nákoniec/ gdy potrzebá przyćiśnie. Dycháwicznym.

Ropę pluiacym z záwrzedźiáłośći pier-śi y płuc/ ieſt znácznym lekárſtwem: wźia-wßy miálko vtártey łot/ śiárki żywey tákże ſubtelnie vtártey trzy ćwierći lotá/ mio-du odßymowánego lotow ßeść/ y zmie- Ropę pluiącym.

ßáć weſpoł

ßáć weſpol/ że będźie konfekt/ á połoćie ráno y ná noc w vśćiech trzymáć/ połykáiac/ zlekká to co ſie rozpływa.

Rzygánie.

Rzygánie z wiátrow wilgotno źimnych pochodzacych oddala/ ćwierć łotá tego prochu w trunku ćiepłeg winá piiac.

Watroby boleśći srogie.

Watrobie boleiacey zážiebienia iey: wźiać Ruty garść/ wárzyć ia w wodźie/ áż połowicá wywre/ drobno ia pokráiawßy w onę polewkę przecedzona/ miodu odßymowánego funt przydáć. A choremu po ośmi łyżek ráno náczczo ćiepło pić dáwáć poki ſtáwa tego/ vkláda by nawietßa y ná ſrożßa w watrobie boleść.

Slezionę bolącey

Tákże sleziony bolenie ſrogie vśmierza/ wźiawßy iey garść/ á winá pułtory kwárty dobrego białego/ to do połowice wárzyć/ á po ośmi ábo po dźieśiaći łyżek/ káżdy poránek náczczo ćiepło pić.

Vśikáiacym ſie w pośćieli w ſpiączky.

W pośćieli przez ſen vśikáiacym ſie/ naśienia ćwierć łotá/ á iáko Aetius pißę pułłotá/ vprażywßy y miáłko vtárßy/ przez dni śiedm piiac porządnie/ ieſt pewnym lekárſtwem.

Moczu niemogącym zátrzymáć.

Tákże tym ktorzy moczu zátrzymáć nie mogą: Alexánder Benedyctus tylko przez trzy dni każe pić.

Abo wźiać Ruty leśney gorney garść/ przetłuc y w oliwie ia ſmáżyć/ áż ſie ſok ſtráwi w niey/ y po piąći ábo ßeśći łyżkách tego pić/ kłádąc ſie do pośćieli.

Kámień w ludźiách. Krßy y wywodźi.

Kámień krßy y moczem wywodźi/ tey Ruty źiele ábo naśienie miáłko vtłukßy/ po ćwierći łotá z winem pić dáwáiac.

Mieśięczną wzbudza.

Toż też mieśięczną chorobę pániom nád przyrodzenie záwśćiagnioną/ wywodźi.

Płod martwy

Płod martwy z żywotá wypędza.

Łożysko Zaśniad wywodźi.

Łożysko pozoſtáłe po porodzeniu wyćiaga.

Záśniat/ ábo zaporzyſko wywodźi/ ſoku tey Ruty pięć ábo ßeść łyżek z winem ſłodkim dáiac pić.

Truciznie z żywice dźiewiećśiłowy.

Żywice Dźiewiećśiłu komuby zádano/ w trunku/ ábo iákim inym obyczáiem. Ták

Trućiznie y iádom wßelákim iáko. z Opium z korzenia páięcznego.

Trućiznom y iádom inym/ ieſt wielkim lekárſtwem y pewnym/ ćwierć prochu iey naśienia z białym wynem dáiac pić. Toż Opium zádáne/ ábo ſok mákowy zeſchły.

Páięczny korzeń ktoby iadł/ wywodźi.

Vkąßeniu od myßy páięczney.

Vſczknionym od páięczney myßy.

Vſczknionym od wężá/ y inych gádźin/ tegoż naśienia z winem białym vżywáiac.

Sciátyce.

Scyátyce ieſt lekárſtwem/ po ćwierći łotá prochu teyże leśnogorney Ruty/ z wodą wárzonego Hányżu piiac: á przez kilká dni porządnie y vſtáwicznie to czyniąc.

Końſkiemu morzyſku.

Końſkiemu morzyſku/ y gryźieniu/ dawßy tey Ruty prochu ze cztery łoty ná raz z kwartą winá/ y w gębę mu wlawßy/ vśmierzą. To też lekárſtwo dobre ieſt/ gdźieby koń miał zápieczenie/ żeby nie mogł pochodowáć/ tym ſpoſobem w gębę mu leiąc.

Głowy bolenju.

Głowy bolenie/ z tey gorney Ruty leśney pláſtr/ z oliwą á z octem ná czoło przykłádány/ vkłáda.

Subetu y ſpik.

Od ſubetu y ſpánia głębokiego/ nád przyrodzenie/ wzbudza/ ſok/ á zwłaſzczá mnieyßey Ruty leśney/ z oſtrym winnym octem zmießány/ á pod noſem gębkę w tym omoczywßy/ trzymány.

Wzroku ćiemnemu.

Wzrok ćiemny bárzo/ oſtrzy y byſtry czyni/ bárźiey á niżli Rutá ogrodna/ ſok iey z rowną częśćią białogłowſkie° mleká/ chłopię pierśiámi kármiecey/ zmießány/ á ráno y ná noc pokropce/ ábo po kilká w oczy puſczány. A gdźieby ieſcze do tego trochę miodu chędogiego przymießał/ będźie potężnieyßym lekárſtwem.

Oczom płynącym

Oczom płynącym/ rátunek dáie/ ſok teyże Ruty z iey roſą poránną/ ábo z roſą domowey Ruty/ zárowno oboiegá wźiawßy/ y dobrze weſpoł vmießawßy ná oczy záwárte/ y ná czoło w tym chuſtkę mácząiac ſowitą/ przykłádáć.

Vßu boleiącym.

W vßách boleśći z źimnych ſpadkow/ vkłáda/ tegoż ſoku ze dwie łyżce wźiawßy oleyku Rożánego/ Bobkowego/ á miodu połoćie/ oleyku dyſtyllowánego z Kminu kramnego z cztery kropki/ y to pomießawßy weſpoł/ ćiepło puſczáć w vßy.

Vßom záwrzedźiáłym y ropiſtym.

Vßom záwrzedźiáłym/ y ropiſtym ſoku teyże Ruty/ miodu/ Rożánego oleyku/ po rowney częśći: to weſpoł zgrzać dobrze w łupinie iábłká Gránatowego/ á w vßy ćiepło kilkákroć przez dźień puſczáć.

Od rozumu odchodzącym.

Od rozumu odchodzącym/ ſok iey z octem winnym zmießány/ á tym czoło y głowá náćierána/ ábo chuſtá w tym mácząna/ y ná czoło przywiiána/ ieſt rátunkiem.

Zołzom wołom ná ßyi.

Wołá ná ßyi záśiádłe/ y zołzy/ roſpądzą/ tráwi y wniwecz obraca/ ſámá tá Rutá z kozłowym y z wołowym łoiem/ á z wieprzowym ſmalcem vtłuczona y pláſtrowána/ káżdeg dniá dwá kroć odnawiáiąc pláſtr/ y przez nie máły czás to czyniąc.

Pierśiom białogłowſkim ſpuchłym.

Pierśiom białogłowſkim ſpuchłym: Tá Rutá w wodźie wárzona/ á dwákroć ná dźień ćiepło pláſtrowána/ ieſt lekárſtwem.

Kolce.

Kolce y dárćiu w ćiele z wietrznośći pochodzących/ vkłáda: wźiawßy tey Ruty leśney/ Rućiánego kwiećia/ Lebiotki/ po dwu gárśći/ Kminu kramnego przetłuczonego zhrubá garść: źiołá drobno pokráiáć/ y w worku záßyć/ á w winie y w wodźie nápoły wárzyć/ á co naćiepley ná wßyſtek żywot kłáść/ raz y kilká powtárząiąc/ gdy przechłodnie/ ábo dwá worki vczyniwßy/ náprzemiány przykłádáć.

Mieśięczną wzbudza.

Mieśięczną chorobę záſtánowioną nád przyrodzenie wzbudza/ y wywodźi/ z naśienenia vtłuczonego leśney Ruty czopek

ábo we-

ábo wezełek vczynić/ á w oleyku Rumienkowym obmaczawßy / w otwor łoná precz ku máćicy wpuśćić.

Moßnom opuchłym.

Moßnom mezkim opuchłym / ieſt lekárſtwem: wźiawßy tey leśney Ruty liśćia z wierzchołkámi/y látoroſtek Bobkowego drzewá / po rowney cześći / y vtłukßy/ w wodźie dobrze vwárzyć / á ćiepło ná moßná plaſtrowáć.

Páiecze gomu gonu.

Od páieczego gonu obráżonym / Rutá leśna z octem winnym / ná ráne przywiiána / ieſt lekárſtwem.

Vſczkniōnym od niedźwiádká.

Od niedźwiatká vſczknionym: wźiać Ruty gorney z octem winnym vtártey ćwierć łotá/żywice ſoſnowey ábo Jodłowey ßeść łotow/woſku ze dwá łoty. Żywice z woſkiem w troße oliwy roſpuśćić/potym Rute wſypáć / vmießáć / á ná ráne plaſtrowáć.

Száty od molow záchowuie. Gliſtom.

Od molow ßáty záchowuie / kłádac ia do ſkrzynie miedzy nie.

Gliſty z żywotá morzac wywodźi / naśienie iey w trunku vżywáne.

Korzenie tey Ruty leśney Smaglicżká gorna zowa/[Gálenus Moly mianuie.]

Wino.

Z ta Ruta w ieśieni gdy młode winá náſtáwáia / może bydź wino przypráwione / choćiaß Dioſkorydes/ áni Gálenus/ áni żáden ſtárodawnych lekárzow/ták Greckich iáko Láćińſkich o nim nie wſpomina/tylko Márcellus Empirykus w ſwych kśiegách o lekárſtwách/we dwudźieſtym rozdźiale/ o zbytnie zaźiebionym żołądku piße / ktoremu ieſt bárzo vżyteczym trunkiem/y rozgrzewáiac go.

Żołądkowi źimnemu. Duchownym vżyteczne wino.

Jeſt też ludźiom duchownym / y tym ktorzy czyſtość y ſtrzymięźliwość ći leſna chca záchowáć w cále Pánu Bogu poślubiona / bárzo vżyteczne do vżywánia.

Beſtyie iádowite z domu/z ogrodow / precz ſwym zapáchem odpadza.

Tá gorna ábo leśna Rutá/ ſwym zapáchem wßyſtkie beſtye precz odpadza / iáko węże / iáſczorki / żáby źiemne párcháte / niedźwiadki/ y ina gádźinę z ogrodow/ w ktorychby byłá ſádzona / ábo śiána / ábo po nich rozeſłána y roztrześiona.

Od tychże beſtiy záchowuie. Kokoßy.

Sokiem tey Ruty ktoby ſobie ćiáło námázał: ten ſie może nie obáwiáć obrázy od beſtiy iádowitych / choćiaby ie w ręku nośił. *Aëti.*

Kurczetá. Gaśietá. Kaczetá. Ptaki od kotek / liſow ich záchowuie w cále.

Kurczetá/ ábo y kokoßy /
Gaśietá /
Kaczetá /
Ptaki w klatkách/ ſokiem tey Ruty ſkropione/ ábo pod ſkrzydłámi nia podwiązáne/ áni kotowie/ áni lißki/ tchorze/ łáśice/ ábo kuny/ y ine źwierzetá im ßkodźić nic nie moga. [*Aphricanus*] *Conſtantinus* Ceſarz.

Szkodźi.

Szkodźi. Zabiiá.

Rutá leśna gdźieby zbytnie byłá vżywána / á ile ieſcze mnieyßa/ zámarza y zábiia.

Ciáło twiorca pryſczy. Twárzy ßkodźi.

Tá gdy bywa zbierána/ ábo rwána/ ták do kwáßenia/ iáko do lekarſtw pomienionych / rece pryſczy / pryſczámi czerwonymi/ twarz/ y głowe/ nábrzmiáła y opuchła czyni/ tákże bárzo świerzbiaca. Przeto żeby ſie tego vchroniło/oliwa rece/twarz/ y głowe potrzebá w przod námázáć/niżliby do rwánia iey przyßło. Abo z ſokiem Swinieywßy / ktora iey ieſt przećiwna.

Płod w żywoćie zábiia.

Płod w żywoćie zábiia / zbytnia ſwa goracośćia: przeto od pań brzemiennych niema bydź vżywána/áni w Sáłaćie/ áni w żadney potráwie / dáleko mniey ſámá przez ſie. Mnieyßa ieſcze iádowitßa.

Mechyrzowi ßkodźi. Naśienie meſkie niſczy. Wenuſá zátłumia.

Mechyrzowi wielce wádźi. *Aëtius.*

Przyrodzone naśienie w meſczyznách vżywána niſczy/ ſwa zbytnia goracośćia: przeto też chęć do Wenuſá zátłumia.

Rutá leśna gorna/ktora w Mácedoniey przy rzece Olcymum/ábo Háliácmon rośćie/ ieſt śmiertelnym iádem vżywáiacym iey: Jednák to nie dźiw/ gdyż tám ná tych mieſcách ieſt wiele rozmáitey y iádowitey gádźiny.

Rozſądek.

Chca niektorzy z Ziołopiſow/y pißac to twierdzá/ żeby miedzy ta leśna gorna Ruta/ á miedzy Zwonkámi Mátki Bożey/żadna rozność bydź nie miáłá/ ták ſtrony kßtałtu/iáko ſtrony ſkutkow. A przeto [oni powiedáia] iedno miáſto drugiego/ do potrzeb lekárſkich może bydź vżywáne. Ale błąd y fałß iáwny/ co ſnádnie káżdy obaczyć może/ktory Zwonki Mátki Bożey / y te leśna Rute zna. Tákże y w ſkutkách / ktore ſie z opiſánia y tey y onych baczyć y poznáć moga. Rádnieyby ia byli ogrodney Rućie przypodobali/ z Dyoſkorydem / vßliby byli przygány.

O Hoyneyroſtce/ Rozdźiał 49.

HOynoroſtká / ábo Hoynaroſtká / ieſt krzaczek máiac wiele rozg z korzenia pochodzacych. Dla czego też názwiſká doſtáłá. Ktora ma liśćie dáleko dłużße y ſubtelnieyße niżli Rutá ogrodna / zapáchu przykrego. Kwiátu białego o piąći liſteczkách / z ktorego bywa naśienie trzygránowite w głowkách trzygrániſtych wietßych niżli v o-

Harmala &c
Harmola &c
Armola.
Ruta altera Syluestris.
Besasa.
Moli. Galen.

Hermel Rauthe.

grodney Ruty / máiąc około śiebie listeczki drobne / ćienkie / á ostre. Naśienie bárwy rumienney / ábo podpaláney / smáku ostrogorzkiego. Ktore sámo tylko do lekarstw przychodźi. Korzeń ma czarny / obmieższy y długi z wielu odnoszkámi drobnymi.

Mieysce.

PIsze Dyoskorydes / że w Káppádocyey y w Gálácyey / ktora Azyey przylegla ná págorkách słońcu odkrytych rośćie. Znáyduie sie też w nászych stronách / ná Podolu y ná Pokućiu / y przy Krákowie / w Jeśieni dozrzewa.

Przyrodzenie.

W Trzećim stopniu rozgrzewa y wysusza / máiąc w sobie części subtelne / przenikáiące / przeto wilgotnośći miąższe / kliiowáte rozsiekuie / rozpráwuie / y wywodźi.

Moc y skutki.

Mocz wywodźi. Mocz' zátrzymány nád przyrodzenie / wywodźi.

Zádusz. Padáiącey niemocy iest zacnym y wielkim á sławnym od Arábow lekárstwem / wźiąwszy pietnaśćie tylko naśienia ziarnek / y słodka woda ie obmyć napierwey. Potym w możdżerzu vtluc / á rzeczney wody ośmia łotow ábo łyżek rostworzyć / przecedźić / miodu odszymowánego / do tego sześć łotow / á oleyku Sesámowego cztery łoty przydáć / y náczczo dáć ciepło wypić / záczym będą womity niemáłe / á ztąd rátunek wielki przećiw tey chorobie wielkiey / miedzy wszystkiemi inemi lekárstwy ma przodek. *Albasari.*

Flágmie. Melánkolicznym. Flágmiste / y
Melánkoliczne wilgotnośći niepotrzebne / stolcem wywodźi / naśienie iey dáiąc w trunku. *Albasari.*

Mocżem wilgotnośći hrube wywodźi. Ciemnemu wzroku iest lekárstwem / naśienie hoyneyrostki co namieley y na subtelniey vtárszy / z miodem chędogim przásnym z winem stárym białym / z száfránem / z sokiem Włoskiego Kopru / á z żołćia kokoszey białey / vmieszáne y w oczy pusczáne. *Dios.*

Chrube

Chrube á kliiowáte wilgotnośći moczem wywodźi. (*Gal.*) *Albusari.*)
Hrubé wilgotnośći hrube wywodźi.

Nasienia tego źiela w trunku od pułćwierći łotá/ áż do cáłego bywa vżywáne. *Dios.*
Miárá y wagá naśienia do vżywánia.

Womity y krtuszenia czyni/ tosz nasienie w trunku vżywáne przerzeczonym obyczáiem w kaduku.
Womity pobudza.

Ktorzy dla Wenusá száleia/ iest im lekárskim trunkiem/ po ćwierć łotá go vżywáiac. Abowiem sen im przywodźi/ y spánie czyni. *Dios.*
Dla miłośći száleiacym.

Tosz nasienie w trunku piáne czyni/ nie ináczey iáko wino. *Abugerig.*
piáne czyni

Melánkolicznym bárzo vżyteczne/y od rozumu odchodzacym/ bo y do spánia/y vpokoienia ie przywodźi. Do tego
Melánkolikom od bazenia odchodzacym.

Krew w nich sprosna/czarna y flágmistą poleruie.
Krew poleruie.

Ludźie prośći y wieyscy/ przećiwko zástárzáłemu głowy boleniu to źiele wárza/ y ta woda głowę myia. Może tesz w niey/ chusty maczáć/ á ná czoło y skronie/ także sámo źiele wárzone/ná głowę ćiepło przywiiáć.
Głowy zástarzáłemu boleniu.

O czy mgła ábo błonka záchodzace leczy Wrzedźienice ná nich ábo krosty/ y ine mákuly śćiera/tego źiela świeżo źielonego sok wypráſowány/ ktory/ gdy sie podstoi z miodem chedogim zmieszány/ po kilku kropek kilkákroć przez dźień w nie pusczáć
Zasłony y mákuly z oczu śćiera.

Puchline wodna z ćiáłá wywodźi: wźiawszy naśienia Hoyney rostki z łotow czternaśćie/ odrobin Rádźidłá kramnego śiedm łotow. To co namieley vtłuc/ y z wieprzowym smalcem máść vczynić/ ktora ná żywot wszystek plastrowáć. Nie długo strawi wszystke puchline.
Puchlinie wodnistey

Jne rzeczy ma spolne/ z Ruta leśna/ ábo gorna/ o ktorey sie máło przed tym powiedźiáło.

Rozsadek.

Sa ktorzy Hoynarostke tychże skutkow/ co Pánny Máryey Dzwonki bydź mienia/ y niebydź te od onych namniey rozna. Ale sie myla/iáko sie tesz ná końcu rozdźiału o leśney Rućie powiedźiáło. Nie mniey y owszem w więtszym sa bledźie/ ći ktorzy miásto naśienia Hoyneyrostki/ bioza Swinieywszy naśienie do czynienia pigul/ ktore w Aptekách *Hermodactilas* y *Fœtidas* zowia. Gdyż Swiniaweszą/ áni naśienia iey żadnego nie ma podobieństwá do Hoyneyrostki/ áni ksztaltem/ áni przyrodzeniem/ dáleko mniey skutkámi. Hoynarostká/ iest przyrodzenia goracego y suchego/ w trzećim stopniu/ do tego żadnego w sobie iádu nie ma szkodliwego. A Swiniáwesz w czwártym stopniu źiebi/ ktora/ swym zbytnim oźiebieniem do śmierći zábiia. Nic tedy niemáia spolnego z soba.

O Smáglice/ Rozdźiał 50.

Moly Asiaticum.
Myle. Gal.

Moly.

Smagliczká iest listu szerszego niżli Trawá/po źiemi rozłożystego: Kwiátu białego/ podobnego Fiołkowemu/ ieno mnieyszego ku brzonatnemu Fiołkowi podobnieyszy iest wielkośćia: pretá długiego/ na cztery piedźi/ białego: ná wierzchu ma coś podobnego Czosnkowi: kwiatki ná długich stopkách ćienkich: korzeń Cebulásty/ okragły/ á czarny: do wykopánia y wyrwánia trudny.

Mieysce.

V Nas to rzadkie źiele okrom Pokućia y Podola/ w obcych kráinách pospolitsze/ iáko w Achaiey około Cyleny mieysca y *Pheneum*, iáko Dioskorydes pisze: A iáko Theophrástus mowi/ na skálistych gorách miedzy kámieniami rośćie.

Przyrodzenie.

Rozgrzewáiącego iest przyrodzenia w trzećim ſtopniu / y śćiągáiącego/ ábo zátwierdzáiącego/ iáko Gálenus piſze.

Moc y Skutki.

Máćicy ſleięcey. Máćice źleiąca / y otworzona / záwiera/wiercáná z mąka Kąkolowa/á z Muſzkátelią/ wezełkiem w otwor łoná puſzczána / á nie z Roſáccowym oleykiem / iáko w texćie ſtoi.

Czárom. Przećiw iádowitym czárom / ieſt. oſobliwym rátunkiem y lekárſtwem / w nim ſię myiąc y kąpiąc / y przy ſobie go záwſze noſząc / iáko Plinius / y Thophráſtus świádczą.

Rozſądek.

Smágliczká od ſmágłego wzroſtu ieſt zrzeczona / że ćienkie á wyſokie / ná cztery łokćie práwie miewa. Ale wiedźieć potrzebá / że Smágliczká / o ktorey ſie tu mowi / nie ieſt tá Káppádocka / o ktorey ſie w przednim Rozdźiale mowiło / ktora też Hoynaroſtka zowiemy. Ani Smágliczká morſka / ktora morſko Trawą też Łáćinnicy zowią / Ani Smágliczká Indyáńſka.

O Rutewce / Rozdźiał 51.

Galega.
Ruta Capraria.
Giarga, &
Giarca.

Geyßrauth.
Fleckenkraut.

RVtewká ábo kozia Rutá / rośćie ná pułtorá łokćiá wzwyż gáłęźiſto / z obu ſtron liſteczki ieden przećiwko drugiemu / geſto áż do wierzchu pochodzące / podługowáte / y obmieſzne / ná iedney roſcce dźiewięć ábo dźieśięć / pod czás mniey / pod czás też więcey / á ſą podobne Ptáſzey wyki liſteczkom / ktora bronatno kwitnie: ná wierzchu rozg kwiatki bronatne / tákże kwiećiu Ptáſzey wyki podobne / y ták podobne / te dwie źiołká ſą ſobie liśćiem y kwiećiem / iż / by nie wąteczki v Ptáſzey wyki były / ktoremi ſie chwyta y przywięzuie do bliſkich ſobie źioł / ſtrudnáby iedno od drugiego rozeznáć było. Po okwitnieniu y

opádániu kwiatu: Strączki nie wielkie / nie rowne náſtáwáia / w tych naśienie podobne Fengrekowemu / ieno podługowátße / y drobnieyße. Korzeń ma biały ná pálec wzmiąß / z wiela odnożek ćienkich / twárdy y zdrewniáły.

Mieyſce y Trwáłość.

ROśćie poſpolićie przy drogách / y ßćießkách / nád przykopámi. Rośćie obfićie przy Krákowie / ná Prądnik idąc / y ná Grzegorzkách / kocha ſie w źiemi tłuſtey / w wilgotney / przy potokách / y rzekách. Trwa w źiemi do trzech lat / czwartego wßyſtko zniſczeie.

Przyrodzenie.

POſpolićie z ſmáku przychodźimy do vznánia / przyrodzenia / y własności káżdego źiela. Jednák w tey Rutewce / iż ſmáku żadnego znácznego nie náyduiemy / nie możemy też iey właſnie przywłaſczyć do tych ábo owych żywiołow y complexiy. A iż zá czeſtym doświádczeniem / wiemy ią być bárzo potężną / przećiw wßelákiemu iádu y trućiznom: tedy nie z żadney iákowośći żywiołu ktoregokolwiek / áni z własności iego / ále rádniey / iáko Łáćinnicy mowią: *á tota & occulta proprietate vel ſua ſubſtantia.* To ieſt / z cáley á ſkrytey ſwey własności / ábo iſtności to ma.

Moc y Skutki.

> Kádukú dźiećinnemu wielkie lekárſtwo.

Dźiećinnemu kádukowi nalepße y na pewnieyße lekárſtwo / ſoku świeżozieloney Rutewki / po łyżce im dáiąc / więtßym po trzy / ieſcze więtßym po ßeśći łyżek: Záraz ábowiem od tego złego będą wolni.

> Jádu wßelkiemu od morowego powietrzá.

Przećiwko wßelákiemu iádu.

Przećiw morowemu powietrzu / bárzo vżyteczna. Abowiem nie tylko od záráży záchowywa / ále też iuż tym iádem zárázone rátuie / vżywáiąc iey / ták iedzeniem iáko trunkiem: liśćia iey bądź z inymi źioły w ſáłaćie / bądź w polewkách / ábo potráwách / z mięſem / z iárzynámi / kłádąc ią miáſto Pietruſzki źieloney. Tákże prochem z niey vczynionym / potrząſáiąc potráwy / w polewki ſypiąc.

> Już zárázonym iádem powietrza morowego.

Zárázonym morowym powietrzem / wárzyć w oćcie Rutewkę do połowice / á tey iuchy wźiąwßy z ßeść łyżek dobrych / przydáć ćwierć przedniey Dryakwie / Glinki Ormieńſkiey / ábo źiemie pieczętowáney ze Sláſká puł ćwierći łotá / to dáć wypić ćiepło / zárázonemu / y nákrywßy go ćiepło dáć mu ſie przynamniey ze trzy godźiny poćić. Zá Bożą pomocą / y tym lekárſtwem chory przydźie do pierwßego zdrowia / czego ſie wielekroć ná ráłkowych doświadczyło / by ieno w godźin dwánaśćie / á nie dáley po záchwyceniu tego im lekárſtwá dano.

Abo ſoku podſtáłego tego źiela: wźiąć ze trzy ábo z pięć łyżek / octu z goźdźikowych kwiatkow dwie łyżce / Dryakwie przedniey Alexándriyſkiey ſtárey / konfektu złoteg iáiá / po puł ćwierći łotá / źiemie pieczętowáney Sláſkiey trzećią część ćwierći łotá: to weſpoł pomießawßy zárázonemu dáć wypić / á záraz ćiepło go zákryć żeby ſie co nadłużey poćił.

Jad y trućiznę wßeláką z ćiáłá wywodźi / ták moczem / ſtolcem / iáko y poceniem dáiąc popiąći ábo po ßeśći łyżek ſoku podſtáłego z winem białym ſtárym / ćiepło pić.

> Jadu y trućiznie wßelákiey

W morowych gorączkách / w ktorych ſie Morowki / ábo Petećie / [my Przyſtudźienicámi zowiemy] pokázuią żeby tym rychley ná wierzch ſie wydáły: wźiąć gárśći dwie Rutewki / Kurzego źiela z korzeniem gárść / á tego wßyſtkiego świeżozielonego: to wßyſtko pośiekáć drobno / y vtłuc / potym w kwárćie Kárduſowey wodki wárzyć / przecedźić / y wyżąć mocno / á náczczo po ránu y ná noc / ßeść ábo z osm łyżek dáwáć ćiepło pić / przydawßy z ćwierć łotá Glinki Ormiáńſkiey. A przytym żeby chory w vſtáwicznym ćiepłe był / ſtrzegąc ſie powietrza ſurowego: Ták do dwu dniow zginą Przyſtudźienice. Ale gdźieby czáſu źimy przyßło / gdźie źiołá świeże być nie mogą: wźiąć ſuchych / pokráiáć drobno / w cynowey konwi zálepißwy ią dla odchodzenia páry / przez dwie godźiny wkoło vkropu wrzącego wárzyć / w przerzeczoney Kárduſowey wodce / przecedźić / á vżywáć / iáko ſie wyßey powiedźiáło. Pewne ieſt y doświádczone lekárſtwo przećiwko Przyſtudźienicom morowym / ktore Petećiámi

> Petećiom ábo przyſtudźienicom.

re Petećiámi

re Peteciámi Włoßy zowią.

Item.

Jtem. Soku tey Rutewki świeżey z pięć łyżek wźiąć/ wodki Kárduſowey dwie ábo trzy/ Glinki Ormienſkiey puł ćwierći łotá tego ták wiele ná raz ćiepło przez dwá dni dáwáć náczczo / y ná noc / tym ktorymby ſie Przyſtudźienice pokázáły/ pewnym ieſt lekárſtwem. Ludźiom młodym / od ośmi lat áż do dwunaśći/ połowice: Zás od ośmi do czterech trzećia część ćwierći łotá/ od czwartego do wtorego/ czwarta część

Vſczknionym od beſtiy iádowitych.

Od beſtiy iádowitych vſczknionym/ ták że ieſt lekárſtwem: ſok podſtáły trunkiem vżywány/ z winem ſtárym/ y ſámo też źiele tłuc/ á ná ránę przywiiáć/ dobrze.

Gliſtom.

Gliſty z żywotá wywodźi/ tenże ſok piiąc go ná raz z ſześć łyżek. Tákże ſámá Rutá kozia/ ábo Rutewká/ miáłko ná proch vtárta / ćwierć łotá z winem dáiąc iey pić toż czyni. Zás dźiećiom máłym puł ćwierći z polewczką iáką ábo z mlekiem.

Puchlinie zimney á do ſiá gmi ſtey.

Puchlinę ſlágmiſtą wywodźi: wárząc ią w winie / ábo w wodźie do połowice wywrzenia / á po ośmi ábo dźieśiąći łyżek ćiepło/ náczczo y ná noc pić dáwáć. Toż czyni proch iey z ſtárym winem białym / po ćwierći łotá piiąc. Też źiele ſámo do winá im kłáść dobrze / w potráwách też wßyſtkich vżywáć go máią/ ták świeżo źielonego iáko ſuchego.

Kolerę wywodźi.

Kolerę ábo żołć z ćiáłá potężnie wywodźi / ſoku korzenia tego źiela / po ośmi ábo dźieśiąći łyżek / ná raz pić dáiąc.

Kokoßom żeby vſtáwicznie iáycá miáły.

Naśienia Rutewczánego kokoßom do zobi dobrze dáwáć/ bo zá tym wiele iáiec niosą.

Czerwiu w żywoćie y gliſtom pláſtr.

Gliſty y wßelákie chrobáctwo dźiećiom z żywotá wywodźi / świeże źiele tłukąc / á w oleiu lnánym/ ábo z iądr Brzoſkwiniowych ſmáżąc/ y ná pępek co naćiepley pláſtruiąc / zwłaſzczá ktore inych lekarſtw przez vſtá vżyć nie mogą. Abo wźiąć ze cztery łyżki ſoku Rutewczánego / oleyku Piołynkowego ſześć łyżek / Migdałow gorzkich oleyku dwie łyżce: źiele w możdżerzu vtłuc / y w tych oleykách ſmáżyć / áż ſie wilgotność z Rutewki ſtráwi. Potym przydáć do tego teyże Rutewki prochu / Aleopátyku / Mirrhy kramney / po dwu łotow káżdego/ Száfránu tłuczonego ćwierć łotu/ woſku dwá łotá: roſpuśćić woſk z oleykámi/ potym prochy w to mießáć/ będźie máść miękka/ ktora ná pępek y żywot wßyſtek przykłádáć dźiatecz-kom ćiepło.

Kárbunkulu.

Wrzod Kárbunkul leczy / świeżo źielona Rutewkę vtłukßy nań przykłádáć.

Aquæ ſtillatitiá.

Wodká.

Z Rutewki nalepiey wodkę w ten czás dyſtyllowáć [iáko też z inych źioł] gdy ná nawięcßé kwitnie/ vśiekáwßy ią drobno z korzenim / z kłączem/ y z kwiátem/ w *Balneum maris* palić: potym do káżdego pułgárncá tey wodki przydáć / prochu z hrubá vtłuczonego tegoż źiela y z korzenia iego ośm łotow/ mocząc to przez cztery dwádźieśćiá godźin w *Balneum maris*, á potym wolnym ogniem przez toż *Balneum maris* wyćiągnąć / á przez nie długi czás na ſłoncu ią wyſonowawßy / do potrzeb lekárſkich niżey opiſánych chowáć.

Morowemu powietrzu.

Dla vſtrzeżenia powietrza morowego/ ieſt lekárſtwem oſobliwem/ piiąc ią náczczo y ná noc/ po ſześći łyżek/ ile tym ktorzy Przyſtudźienice ná ſobie máią. A to/ ták ſtárym/ iáko y dźiećiom máłym ſłuży / w ośmi lećiech będącym po dwu łyżek dáiąc / we czterech ábo we trzech/ á choćia y w roku będącym / po łyżce.

Záráżonym iádem morowym.

Tym ktorzyby iuż záchwyćili powietrza dáć iey ze cztery ábo z pięć łyżek / może ze dwiemá octu z Gwoźdźikow ogrodnych/ ábo polnych / do tego Dryakwie przedniey Alexándriyſkiey/ ábo Weneckiey ćwierć łotá / konfektu złotego iáiá puł ćwierći łotá. To dáć pić záráżonemu/ á co nalepiey nákryć go/ żeby ſie godźinę y trzy poćił.

Puchlinie.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi / po ſześći łyżek ná raz iey piiąc náczczo y ná noc/ przez długi czás to czyniąc.

Acetum Galegæ.

Ocet.

Z kwiećia Rutewczánego może być ocet bárzo koßtowny / y potrzebny / czyniony/ przewiedźiwßy ie ná chędogim prześćierádle/ od godźiny do godźiny/ y w oſtry winny ocet co nawięcey iey wſypáć / to záткáwßy co nalepiey ná ſłoncu przez dwá mieśiącá moczyć / potym przecedźiwßy / dla potrzeb lekárſkich chowáć.

Powietrzu morowemu.

Czáſu morowego powietrza vżywáć tego octu dobrze w potráwách / y w przyſmákách/ ták dla vſtrzeżenia zarázy morowey/ iáko w Gorączkách powietrznych/ z káżdą potráwą dáiąc go zdrowym / żeby nie záchwyćili powietrza. Záchwyconym y záráżonym dla odpędzenia iádu od ſercá/ y wywodzenia z ćiáłá: Tákże dla niezmiernego prágnienia / w teyże Gorącce morowey / vżywáć go dobrze.

Serce záchowywa od zárázy.

Sercá ſtrzeże y záchowuie/ od tegoż iádu záráźliwego.

Wilgotnośći przyrodzone od zágnićia záchowuie.

Wilgotnośćiom przyrodzonym nie dopuſzcza ſie zágniáiáć z iádu morowego powietrza/ vżywáiąc go po ſześći łyżek ráno niżliby z domu wyßedł. Tákże ná noc.

Gliſtom y czerwiu w żywoćie.

Gliſty w żywoćie morzy/ tákże go po ſześći łyżek biorąc/ ábo mniey / według lat y wieku káżdego. Stárßym więcey / młodßym mniey / á dźiećiom ieſzcze mniey. Może y ná noc dáć.

Opuchłym.

Opuchłym bárzo ieſt vżyteczny / gdźieby go w pokármiech ſwych vſtáwicznie

vżywáli.

Konfekt.

Z kwiátu tey Rutewki / może bydź / y bywa w porządnych y dostátnich Aptekách konfekt robiony. Tym sposobem iáko z Roże / y z inych źiół rozlicznych. Ten

Czásu morowego powietrza vżywány / bárzo iest vżyteczny / biorąc go náczczo / pierwey niżliby z domu wyszedł / ná raz iáko orzech Kásztanowy. — Czásu powietrza morowego

Może go też máłym dźiatkom dáwáć / przećiwko temu iż złemu / bo iest smáku bárzo przyiemnego. — Tákże. Dźiećiom máłym.

Tymże dźiećiom / przećiwko glistom iest potrzebny / dáiąc go náczczo po pul łoćiu. — Glistom dźiecinnym.

Może też inym lekárstwom / iáko lektwarzom / konfektom bydź przymieszány / przećiwko rozmáitym chorobom wyższey pomienionym / według potrzeby / y zdánia mądrego lekárzá. — Z inimi lekárstwy.

Rozsądek.

Myla sie / ktorzy Wielosił [*Polemonium* Láćinnicy zowią] á Rutewke iednym źielem bydź twierdzą.

Ostrzycá / ábo Sponá / R[o]dział 52

Aparine.
Asperugo Plin.
Aspera lappago.

Klebkraut.

Ostrzycá / ábo Sponá / iest ziołko / ktore z korzonká iednego / kilká prątkow ábo látorostek czworogránowitych / dwułokietnych / kolankowátych / oś[c]istych y ostrych / wypuscza káżdey Wiosny. Listeczki ma ćienkie / ob[dł]użne / w[ą]skie okołkiem około rozgi / z iednego członká pochodzące / iáko w Marzanie / ábo w Rećie baczymy. Z tegoż też członku z ktorego liśćie pomienione / wychodzą ćieniuchne stopki / ná ktorych drobniuchne kwiatki / białe iáko piáná. Z tych potym naśienie okrągłe / twárde / drobne / białe / á we śrzodku máłą dolinkę máiące / ná ksztalt pepká / ostre / chropowáte. Korzańkow drobnych / á nieużytecznych. Wszystko to ziołko iest bárzo ostre / ták że zá namnieyszym dotknieniem / szat sie chwyta y trzyma: Tymże sposobem y naśienie.

Mieysce

Mieysce.

KEdágdźie przy drogách rośćie/ nád wawozámi/ná miedzách/przy płoćiech. Ták w ogrodách iáko ná polách/ ná rolách / miedzy zbożem pod czás / zwłaszczá miedzy Soczowicą.

Przyrodzenie.

JEst przyrodzenia ćiepłego y suchego miernie / bo miernie wyćiera. Ma też nieco subtelnośći przenikáiącey w sobie. (*Gal.*)

Moc y skutki.

Vkąszonym od iászczorá. Od páiączego gonu.

Vsczkniónym od Iásczurá. Tákże
Od páieczego gonu vkąszonym / sok z liśćia / z kłacza / y naśienia iego / z winem piiąc / iest lekárstwem. *Dios.*

Vszom boleiącym.

Tenże sok w vszy pusczány / boleśći w nich vkłáda. *Dios.*

Zolzy, Guzoły y wrzostlinom twárdym.

Zolzy y bolączki twárde. Tákże
Guzy/ábo gruczoły rozgánia gdźieby ie dno były / to źiele świeże z wieprzowym sádłem tłuczone á plastrowáne.

Wole.

Wole pod gárdłem ábo ná szyi/ tymże sposobem przykłádáiąc / rozpądza.

Miásto powáski vżywáią go.

Skotopásowie ábo pásterze / y kozíarze / miásto powáski y cedźidłá / vżywáią tego źiela do cedzenia mleká / ábowiem śierć y wełne snádnie ná sie bierze. Tenże.

Toku krwie z ran zbytnie.

Tok zbytni krwie z ran záwśćiąga / liśćia sámego w nie nákładszy. Tenże

Rány. Sadzele wrzody leczy.

Rány / sadzele / y
Wrzody / prochem z niego miáłko vtártym / zásypuiąc leczy.

Czerwonce Zołtáczce.

Czerwoną ćiekączkę zástánawia.
Zołtą niemoc wodká z Ostrzyce pita / leczy.

Rozsądek.

Od swoiey ostrośći ktorą ma w liśćiu / w kłaczu / w naśieniu iest rzeczona Spona / od spinania szat / ktorych sie prędko imuie / y dźierży zá dotknieniem.

Sádliczká. Rozdźiał 53.

Alyssum, Alysmatis,
Accisseton Adeseon,
Hydrastina Terminalis.

Spigklecht Samen.

CZworáki rodzay znáyduie sie tego źiela: A te wszystkie od nászych ludźi Sádliczká bywáią miánowáne: Niektorzy Konopká/zwłasczá wtore y czwarte nazywáią. Pierwsza/iáko Gálenus *lib.2. de Antidotis* pisze/podobna Szánćie: iednák coś kosmátsza/ostrzejsza/y kolącą Kwiátu zmodrá błekitne°/ná stopę wzwysz wjnośi pręt swoy czworogránowity / odnożek ábo gáłązek párą rowno z śiebie wypusczáiąc. To źiołko wszytko biało kosmáte y wełniste/listeczkámi gęsto/tákże rowno parámi obsádzone/máiąc do liśćia Szánty podobieństwo/ ieno krotsze y kosmátsze/y bárziey do śiebie stulone: bez wszelákiego zápáchu / iednák gorzkość w sobie ma nie przykrą. Około rozgi czworogránowitey są szupinki gromádkámi posádzone białe/o piąći wierzchj czkách twárdych y kolących / z tych bronatnomodre kwiatki pokázuią

źie podobieńſtwem do Szánty. Z tych bywa naśienie w tychże ßupinkách rumiánáwe/ ábo liſowáte. Korzenia twárdego zdrewniáłego/ y wiele odnożek rozdźielonego.

2. Wtora Sádliczká/ ábo Konopká/ od pierwßey bárzo rożna. Korzenia obdłużnego/ odnożyſtego/ koło ktorego inych korzonkow drobnych/ włośienkowátych/ geſto y kepiáſto/ bárzo wiele pochodźi. Z tego korzenia rozgá miaßa/ czworogránowita wyraſta/ wiela odnożek ćienkich obſádzona: ná ktorych liſteczki ſczupłe/ wąſkie/ obdłużne/ około kárbowáne/ do Sczyru ſámcá podobne. Kwiátu zmodrábronatnego/ iáko w Száncie bydź baczemy/ ktore kwiátem ſą podobne.

3. *Alyſſum maius.* Trzećia zowiemy Sádliczka wielka/ dla liśćia ktore ma nád ine wietße y ßerße. Korzeń iedyny z wiela inych odnożek. Kwiátu pierwßym podobnego/ tylko wietßego.

4. *Canábis Syl.* Czwarta ktora tákże iáko y wtora/ Konopia leśna/ ábo Konopka: Rozgi ná ſtopę wzwyß z odnożkámi ſwymi koſmátymi nieśie. Liſtu długiego/ ſpiczáſtego/ ábo kończyſtego/ około kráiow kárbowánego/ do białey ſwoyſkiey Konopi bárzo podobnego. Kwiátu kßtałtem przednim podobnego/ ále białego. Wßyſtko źiele troche oſtro koſmáte. Jágodki ábo owoc/ ná kßtałt dwu Rondeli/ w ktorych naśienie obßerne. Korzenia ćienkiego drobnego/ nie geſtego roſpierzchłego. Kwitną w Máiu.

Mieyſce.

PIerwßa rośćie naobfićiey w Hißpániey. Oſtátnia ná gorách/ y mieſcách ſuchych. Tákże wtora/ y trzećia.

Przyrodzenie.

SAdliczki wßyſtkie ſą iednákiego przyrodzenia/ to ieſt/ rozgrzewáiacego y wyſußáiacego w pierwßym ſtopniu/ roſpráwia/ ćienczy/ roſpadza/ (*Gal.*) y wychedaża.

Moc y Skutki.

Obrážonym od pſá. Od wśćiekłego pſá obrážonym/ ieſt oſobliwym lekárſtwem wárzacego w winie/ á piiac. [*Gal. lib. 6.* o proſtych lekárſtwách.]

Od rozumu odchodzacym. Ludźiom od rozumu odchadzacym/ y ßalonym rátunkiem bywa známienitym bo ie przywodźi do pierwßego rozumu y zdrowia/ tymże ſpoſobem go piiac. Tákże miáſto potráwy go vżywáiac. *Gal.*

Wśćiekłym/ od pſá wśćiekłego z obráženia. Toż właśnie ſłużу tym ktorzyby ſie wśćiekli od pſá wśćiekłego bedac obráženi/ pomienionym ſpoſobem zá potráwe go vżywáiac/ ábo ſok iego piiac. Też moczone w trunku choremu pić dáwáć dobrze. A to ma z oſobliwośći Nátury ſwey nád ine źiołá.

Melánkolia wywodźi. Melánkolia z ćiáłá wywodźi/ biorac go po pułtorá łotá/ ábo po ßeśći kwint ná raz z octem/ z wodą/ y z trochą ſoli. *Aetius. Tert 1. Serm. 3. Cap. 31.*

Nyrki wychedaża. Nyrki zámulone wychedaża. *Æginei.*

Szkawce. Sczkawkę bez febry vſtánawia/ wárzac á piiac. [*Gal. Acti.*] Toż czyni w ręku io trzymáiac y woniáiac.

Obrážonym od beſtiy iádowitych. Obrážonym od beſtiy iádowitych/ ieſt lekárſtwem/ przykłádáiac ná rány. *Fern*

Piegom. Piegi y ine zmázy z twarzy. Tákże z inych częśći ćiáłá ſpadza/ z miodem rozćierána/ tym náćieráiac ná noc. *Dioſ.*

Od chorob záchowuie. W domu záwießona/ od łożnych chorob y od inych záchowuie. *Dioſ.*

Vrokom. Vroki.

Skázom. Skázy/ y

Czárom. Czáry wßelákie/ ták ludźiom iáko y bydłu ßkodliwe/ odpadza/ ná wrotách ábo ná drzwiách domowych záwießona. Tákże y w domu/ á ile poświecone. [Tenże]

Bydłu dobrze. Bydłu/ á zwłáſczá owcom/ kozom/ báránom/ w czyrwonym płáćiu ná ßyi záwießona/ wßelákie choroby od nich odpadza/ y od nich záchowuie. Przeto dobrze go około chlewow/ y obory śiać. Abo ie w oborách mieć. *Plutarch.*

Rozſadek.

Wielka rożnica ieſt/ miedzy Ziołopiſy/ nie tylko poślednimi/ ále y przednieyßych wie-

kow bedą-

kow będącymi/ o właſności kßtałtu tego źiela / á niedźiw/ bo obecnośćią ſwą bárzo od legło od znáiomośći poſpolitey / kocháiąc ſię w puſtyniách / y w mieyſcách od ludźi dáleko oddalonych. Przeto iedni rozumieli go być Márzáną / ábo Retą / iáko Plinius. Drudzy Kárbieńcem/ ábo wodną Byliną /iáko Aetius/ Grekowie ini/ y Láćinnicy. Jni Konopką/ ábo leśną Konopią/ iáko Ruelius. Jednák z tych wßyſtkich do prawdźiwego y iſtotnego *Alyſum* Dioſkorydowego/ áni ſam Gálenus/nie przyßedł. Bo gdźieby ták było iáko oni rozumieią / tedy by był Dioſkorydes nieco piſał/áni Kárbiencá/ áni Rety/ áni Sánty / áni tego źiela / włáſnym ſwym Rozdźiałem. Rzeczona ieſt Sádliczká / od ſádłá ktoremu ieſt pozorem / niciákokolwiek podobna / ſwą białą koſmátośćią wełniſtą / y dotknieniem.

Troieść / ábo Zwyćiężyiad / Rozdźiał 54.

Aſclepias. Hirundinaria. Vincetoxicum. Ciſſophylum. Hederalis.

Schwalbenwurtz / oder Schwalmenwurtz. Vntzetyigerwiken.

TRoieść/troiákiego ieſt rodzáiu. Pierwßa ma bárzo wiele korzonkow drobnych/ćienkich obdłużnych/w źiemi roſpierzchłych/ſmáku słodkiego / y pachniących. Z tego klącze obłe / źielone / y twárdogibkie wyraſta / ná łokieć / pod czás y ná pułtorá y wyżßey: podobne do Kotczey miety / liśćie Bluſczowemu podobne / obßerne / ſpiczáſte / mocne / głádkie / z obu ſtron śrzodkiem wzdłuż żyłkę máiąc / á po rozdze parą / pod czás po trzy liſtki pochodzące / áż ku wierzchu. Miedzy tym liśćiem á kłączem/ wyráſtáią ßypułki ćienkie / ná tych kwiatki białe drobne / zapáchu nieprzyiemnego: z tych potym bywáią ſtrączki / długie/ ſpiczáſte / iáko rożki / ná pálec wzdłuż: wewnątrz pełno/a mßyſte/niekiedy iáko v nas żołte/ wełniſte: w tych naśienie podobne wonney Wyce/ktorą Láćinnicy *Securidacam* zowią. A ſtrączki gdy dozrzeią/ otwieráią ſię /dwu ſkrzydeł Jáſkołczych ſpoſob máiąc. Druga / pierwßey podobna / ieno korzonki ma poplećione / y miedzy ſobą pomirzwiane / nie ták iáko v pierwßey proſte / do tego ćieńße. Tákże trzećia pierwßym podobna / okrom kwiátu / ćiemnieyßego / y czyrnßego. Kwitną w Sierpniu.

Mieyſce.

ROſną poſpolićie ná gorách y págorkách mokrych/rosną y ná gruntách piaſczyſtych / puſtych / w leśiech / w dąbrowách trawnych / á wilgotnych.

Przyrodzenie.

SA przyrodzenia miernego: Rozgrzewáią y wyſußáią w pierwßym ſtopniu.

Moc y Skutki.

Morzyſká w żywoćie. Morzyſká y gryźienia w żywoćie vśmierzą / korzenie w winie wárząc á piiąc. *Dio.*

Jádu y trućizule. Jad od beſtiy iákimkolwiek ſpoſobem w ćiáło puſczony / bądź vſczknieniem / bądź ochnieniem / ábo ośliniemiem / wywodźi w winie go tákże piiąc prochem po kwinćie ná raz / ábo wárzonego iuchę. Tákże

Jádu / y trućizny do ſercá nie przypuſczą. *Dioſ.*

Morowemu powietrzu.

Powietrza morowego záchwyconym / toż korzenie w winie wárzone / á po dobrym trunku dáwáne / wielkim ieſt rátunkiem. Owa wſzelákim truciznom / iádom / y zárazom w ciele / to ziele ile go ieſt / bywa wielkim y doświádczonym lekárſtwem / iákimkolwiek ſpoſobem vżywáne. *Matth*) (*Fuch e.*)

Puchlinie

Puchline z ćiáłá wodniſtą wywodźi / pulfuntá korzenia w pulgárncu winá przedniego przez noc moczyć / potym do wywrzenia trzećiey częśći wárzyć / á ráno ieſcze w pośćieli bedacemu / po trunku ćiepło pić dáwáć nákrywſzy go dobrze / żeby ſie poćił. Ták ſie puchliná podeſzwámi puśći. (*Hieron. Trag. Matth.*

Wrzodom iádowitym.

Wrzody złe / iádowite / ktore Grekowie *Caroetica* zowia / ná pierśiách białogłowſkich goi / liśćie z kwiećiem tłukac / y przykłádaiac. *Eginet.*

Máćicy zawrzedźiáłey.

Także máćicy tymże wrzodem záwrzedźiáłey y zepſowáney / ieſt wielkim rátunkiem / toż liśćie y z kwiećiem zwierzchu plaſtruiac / ábo czopkiem w otwor łoná kłádac. Też wárzonego woda wymywáiac / y świeże liśćie przykłádáiac / toż czyni. *Dioſ.*

Fiſtule.

Fiſtuły záwiera y goi. Twárdość y mozołowátość brzegow iey / zmiekcza y trawi / á zdrowym ćiáłem wypełnia / korzonek gładko ochedożony / w nie wpráwuiac. *Marcel. Virgil.*

Przymiotom ogniſtym.

Przymioty ogniſte wyćiaga z ſuſzonego korzenia proch / z ſádłem wieprzowym wárzony á plaſtrowány.

Zátwárdzeniu nerwow.

Tenże plaſtr / twárdość nerwow y żył pietych odmiekcza. Tenże.

Ránom świeżym.

Rány zwierzchowne goi / prochem ie z kwiećia y z liśćia tego źiela záſypuiac.

Rile.

Rile y záwrzedźiáłośći iádowite wychedaża / y goi / tymże prochem záſypuiac. *Virgil. Marcel.*

Od pſá wśćiekłego obráżonym.

Od wśćiekłego pſá obráżonym / ieſt pewnym ratunkiem / przez czternaśćie dni prochem go vżywáiac / ná raz po ćwierć łotá z wodka Kárduſowa / ktory Bárnádynkiem y Tureckim Czubkiem zowia.

Powietrzu morowemu.

Z tegoż źiela korzenia proch / morowemu powietrzu odpor potężnie dáie / náczczo káżdego dniá / pierwey niżliby z domu wyſzedł / z białym winem po ćwierći łotá ćiepło piiac. Także y tym / ktorzyby iuż tym iádem morowym byli záráženi / bywa známienitym rátunkiem záraz tegoż dniá / puł łotá prochu z korzenia iego / z málmázya / przydawſzy wodki ábo ſoku z Koſzyſczká ze cztery łyżki pić dáiac / iedno ſie trzebá potym co nalepiey / y nadłużey poćić.

Serdecznym dolegliwośćiom.

Przećiwko wſzelákim dolegliwośćiom ſerdecznym tegoż korzenia proch / dáia z wielkim rátunkiem pić z wodka wołowego Języká / ábo z Roiownikowa / á z peckámi z iábłek Cytrynowych.

Zołtaczce.

Zołta niemoc ſpadza.

Mocz pędzi.

Mocz zátrzymány wywodźi.

Káſzlu:

Káſzel vśmierza.

Pierśiom / płucom.

Inym wſzelákim dolegliwośćiom w pierśiách y w płucách / ieſt lekárſtwem nie poſpolitym / tenże trunek pomieniony.

Z wyſoká potłuczonym y połamánym.

Z wyſoká potłuczonym y połamánym / tegoż korzenia prochu puł łotá z iucha korzenia Koſztywálowego z wielkim vżytkiem pić dáia.

Pádáiacey niemocy.

Pádáiacey niemocy ſłużẏ / korzeń piiac z naśieniem Piwoniowym / á z korzeniem źiela zebnego / ktore *Pyretrum* zowia / badz w winie ábo w málmázyey / ábo w wodce iákiey przyległey.

Gliſtom.

Gliſty w żywoćie morzy y wywodźi / piiac go.

Mieśieczney.

Mieśieczna chorobe pániom pobudza.

Máćicy.

Máćiczne bole y gryźienia vkłada / kápiac ſie w nim po pás.

Wrzodom.

Wrzody złe á zgniłe wychedaża y goi / záſypuiac ie nim.

Przepukłym.

Przepukłym vżyteczny / wárzony w wodce Koſztywałowey / ábo w winie / á náczczo y ná noc piiac. Także ſie w nim kápiac y plaſtruiac.

Wodká z Zwyćiężyiádu.

Azur ſtillatitia.

Kámieñ kruſzy y wywodźi.

Wodká z źiela / z korzenia / y z kwiećia bywa palona. Tá / przećiwko kámieniowi vżyteczna / dáiac iey pić z Syropem / ktory w Aptekách zowia / *de Quinque Radicibus.*

Mieśieczne wzbudza.

Mieśieczna chorobe pániom nád czas przyſtoyny záwśćiagniona wzbudza / tákże przez kilká dni dáiac iey pić z Syropem z Bylice nágotowánym.

Sok wyćiagniony z ſuchego.

Succus extractus.

Tym ſpoſobem ſok z źiela / y z korzenia ſuchego bywa / iáko ſie w Piołynie y w inych źioł opiſániu powiedźiało. Tego / do wſzyſtkich tych chorob / z wielka pochwała y vżytkiem vżywáć możemy / do ktorych ſámego źiela / iáko przećiwko iádom / truciznom / zárážie morowey / puchlinie / y przećiw morzeniu w żywoćie.

Rozſadek.

Niektorzy / iáko Máthyolus / rozumie bydź ine źiele *Vincetoxicum*, co my Zwyćiężyiádem zowiemy / ábo Toiádem / drudzy Troieśćia ábo Toieśćia / ine *Aſclopiũ*, ktore także Toiádem / Troieśćia / Toieśćia / Bluſczownikiem / od podobieńſtwá liśćia / ktore ma z Bluſczem / y z Zwyćiężyiádem / od zwyćiężenia iádu / y zárázy morowego powietrza miánuiemy.

miánuiemy. Ale iż Dyoſkorydes / áni żaden z Ziołopiſow poślednieyßych / okrom Mattheoluſá / o tey rożnicy nie piſał. Dyoſkorydes też żadney wzmianki Vincetoxicy nie vczynił / nie bacżę dla czegoby miáło to bydź rozdwoionie / gdyż y Máthyolus ták Aſclepiowi / iáko Vincetoxico / iáko y ini Ziołopiſowie iednákie ſkutki opiſuią. Sádzi ſie Máthyolus / y z ſwoim dowodem ná tym / że Vincetoxicum tákiego / ábo żadnego zápáchu nie ma / ktory Aſclepium ma. Jeno mogł to obaczyć / że w ćiepleyßych kráinách ziołá / zapáchu y ſmáku ſą potężnieyßego / niżli te co w zimnych / choćiaż ſą kßtałtem ſobie podobne. Ale to pilnieyßemu vważeniu y rozſądkowi drugim zoſtáwuię.

Oſet miekki / Mátki Bożey Oſet / Rozdział 55.

Atractilis,
Colus agreſtis,
Fuſus agreſtis,
Colus ruſtica.

Spillendiſtel.
Spindel.

Oſet miekki / ktory Oſtem Pánny Máryey drudzy zowią / Láćinnicy Kądźielą / Prżeſlicą / y Wrzećionem wieyſkim miánuią / Krokoſowi polnemu ieſt podobny / y dla tego Krokoſem go polnym ini názywáią / ieno że przy wierzchu klacza ma liſt dłużßy. Prętá oblego á oſtrego / tákże y odnożki / z ktorego ná wśi wrzećioná ſobie czynią do kądźiele przedzienia. W wierzchu tych ośćiſte głowki / kwiátu żołtego / ná niektorych mieyſcách błekitnego. Korzenia ma nie máło drobnego / ćienkiego / niczemnego / y nie vżytecznego. A gdy liſt od gáłązki oderwie / ſok krwawy ſie ſączy / czego w żadnych inych Oſtách nie baczymy. Liśćia ßerokiego / á głeboko lábrem wykárbowánego / zapáchu mocnego. W głowkách wełniſtych y ośćiſtych / naśienie ćiemnoßáre / ábo czárnáwe / pozno dożrzewáiące.

Mieyſce.

NA mieyſcách płonnych / dźikich / ná gorách y págorkách rośćie rad / miedzy trawą y inymi zioły.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa we wtorym stopniu/ á w trzećim wysusza. A dźiki wiecey rozgrzewa y susży / niżli ogrodny Krokos.

Moc y skutki.

Od niedźwiadká vszkniony.

Od niedźwiadká vsczknionym/ osobliwym y doświádczonym iest lekárstwem / ták głowki y z nasieniem / iáko liśćie y kwiećie vtłukszy z Pieprzem / w winie pić dáiac. *Dios.*

Item.

Pisza / iż gdyby niedźwiadek kogo vkasił/ pokiby ten Oset w reku trzymał / żadneyby boleśći nie miał czuć/ á gdźieby go odbył / záraz sie bole wrácáia. *Dios.*

Wrzodom z Fistułowánym.

Wrzody / rány z Fistułowáne záwiera/ y goi. *Gal.*

Swierzb suchy spądza.

Swierzb suchy z ćiáłá spadza / z octem vtárte liśćie y z nasieniem / y náćierać.

Zołądkowi. Pierśiom

Zołądek / y

Piersi flágmistymi szlamowátośćiámi záplugáwione / wychedaża / poteżniey á niżeli ogrodny Krokos. *Aben. Mesua.*

Szkole dźiećinney w vstẽgkách.

Toż też Szkole dźiećiom w vstkách leczy [Tenże] Ale to rádniey o polnym / y dźikim Krokośie rozumieć mamy.

Rozsądek.

Nie sa bez nágány / ktorzy ten Oset własnym Krokosem leśnym być miánuia : Gdyż iáko Theophrástus pisze te oboie bydź rożne / iákoż y sáme/ ktorych po cześći v nas sie znáyduie / mogą nas do rozsadku przywieść.

Bernádynek/ ábo Turecki czubek. Rozdźiał 56.

Cardnus benedictus.
Cardnus sanctus, & Cardoncello.

Cardobenedictum.
Gesegneter distel.

BErnádynek/ ktory *Cardobenedictum* z Láćińskiego/ drudzy Ostem Włoskim / ini Tureckim czubkiem zowia : Ziele iest ośćisto kolące wszystko. Klacza rumiánáwego / łykowátego y gibkiego / po źiemi sie rozkłádáiące. Liśćia długiego / po kráiách iákoby powysczypánego / y

go/ y kośmátego/ á gdy podrośćie/ około kráiow ośći bodzace wypuſzcza. Ná wierzchu rozg ſwych głowki obdłużne nieśie ośćiſtokolace/ zewſzad liſteczkámi ogárnione: z ktorych kwiát bládożołty wykwita/ á ten potym w wełnianki ſie przemienia: naśienie w tychże głowkách z bladá białe/ ábo bládożołtáwe/ w wełniankách leżace. Ták/ że káżde źiárno ná ſwym wierzchu/ iáko piorá iákie/ ábo czubek ma. Korzeń biały/ z wiela odnożek ćienkich/ w źiemi roſpierzchły. W wielkiey ſławie y w cenie to źiele záwſze/ máło nie v wſzyſtkich narodow było. Kwitnie w Czerwcu/ y w Lipcu.

Mieyſce.

W ogrodách poſpolićie bywa śiáne/ á ile w tych tu kráinách náſzych.

Przyrodzenie.

Tego ſmák gorzki to pokázuie y znáczy/ że rozgrzewa/ y wyſuſza w wtorym ſtopniu/ otwiera/ roſprawia/ wyćiera/ wywodźi.

Mocy y Skutki.

Powietrzu morowemu. Item. Item. Item. Item.

Przećiw morowemu powietrzu/ ieſt bárzo vżyteczne: źiela y naśienia prochem vżywáiac/ badź z winem go piiac/ ábo w polewce w iákieykolwiek/ ábo w potráwie. Teyże mocy ieſt liśćie/ w winie wárzone y pite. Tákże ſok iego piiac. Też ktoby iuż záchwyćił morowego powietrza/ známienitym y doświádczonym ieſt rátunkiem/ przerzeczonym ſpoſobem go vżywáiac/ pokiby 24. godźin záchwyceniu tego iádu morowego nie minelo.

Jadom y trućiznam oſtrym.

Jadom y trućiznam oſtrym/ y iádowitym/ ták w trunku/ iáko w potráwie zádanym/ iáko y zwierzchu od iádowitych beſtiy/ przez vkąſzenie/ ábo otchnienie/ y oſlinienie w ćiáło puſczonym/ ieſt koſztownym y známienitym lekárſtwem y rátunkiem.

Od Niedźwiadká vkąſzonym.

Od niedźwiadká vkąſzonym/ naśienie z wełniankámi ſwymi/ z pieprzem y z winem pić dobrze. *Dioſ.*

Głowie boleiącey

Ciezkiemu á niezmiernemu w głowie łupániu/ ſtrzekániu/ y gwałtownemu boleniu/ á ile nád oczymá/ wielkim á oſobliwym ieſt rátunkiem/ vżywáiac go ták w trunku/ iáko w potráwách.

Zawrotu. Pámiec nápráwiá. Słuch vtrácony przywraca. Kolce y morzyſka w żywoćie. Zimnicom.

Zawrot głowy leczy.

Pámieć oſtrzy á vtrácona przywraca.

Słuch tákże vtrácony przywodźi/ pomienionym ſpoſobem vżywány.

Kolke y dárćie. Tákże ine

Morzyſká y gryźienia w żywoćie vśmierza. *Dioſ.*

Zimnice wſzelákie/ ktore pewnych godźin przychodza. Tákże

Czwártaczce. Item.

Czwártaczki/ tym ſpoſobem odpadza y leczy: wźiać ſoku z tego źiela z pułkwarterki dobrey/ cukru dwá łoty/ y dáć to wypić/ dwie ábo cztery godźiny przedtym niżliby nápádłá. Toż czyni iuchá z wárzonego źiela. Abo y wodká iego dyſtyllowána. Tákże y prochu ćwierć od łotá przed przyſzćiem źimnice z winem ćiepło piiac/ ábo z piwem z iucha wárzonego/ ábo z wodka iego/ á poćić ſie.

Item. Item.

Rádunk dźiećiom.

Máłym dźiatkom pádáiacey niemocy ſłuży ſok ábo wodke ieg/ z prochem Piwoniowego korzenia pić dáiac. Tákże z moczem tegoż dźiećiećiá wárzona/ przez kliſtera dána/ toż czyni.

Waż ábo Jáſczurká gdyby komu w gárdło wlázłá.

Waż/ ábo

Jáſczurká/ gdyby komu w gárdło/ badź w ſpániu/ badź iákokolwiek wlazłá/ iáko ſie to podczás przytráfia lećie ná polu legáiacym/ y z otworzonemi vſtámi ſpiacym/ ſok ábo wodke tego źiela pić dobrze/ bo tákowe beſtyie ſtolcem wywodźi.

Gliſtom w máłych dźiećiách.

Gliſty y czerw wſzeláki z ćiáłá wypadza proch z miodem/ ábo z białogłowſkim mlekiem/ dźiećiom máłym pić dáiac.

Krew czyśći. Płucom zárzedźiáłym. Kámien kruſzy. Mieśiecżney. Wrzodom fráncowátym.

Krew w żyłách poleruie y czyśći.

Płucá zárwzedźiáłe leczy

Kámien w nyrkách kruſzy y wywodźi.

Mieśieczna chorobe pániom záwśćiagniona wzbudza y wywodźi.

Wrzody złe/ á do goienia trudne/ iákie ſa Fráncowáte/ leczy/ wárzac to źiele/ badź ſuche/ badź świeże/ á piiac. Tákże to iucha wymywáiac. A źiele vwárzone vwierćiawſzy zwierzchu plaſtruiac.

Poty wzbudza.

Poty wzbudza/ iuche zwárzonego piiac/ ábo ćwierć łotá z winem pić dáiac/ przez ktore ták iad morowego powietrza iáko y ſánce z ćiáłá wywodźi. Tymże ſpoſobem pomienionym vżywány/ iad y zárazę od ſercá odpadza.

W chorobách fráncowátych dobry. Wątrobie zámuloney. Wnatrznośćiom záwrzedźiáłym.

Watrobie zámuloney y zátkáney/ badź iucha wárzonego/ badź proch z winem białym bywa trunkiem lekárzkim.

Wnetrznośćiom záwrzedźiáłym w wi-

nie/ ábo

nie / ábo w wodźie wárzony y pity / bywa predkim rátunkiem.

Fráncy ſtuży. W leczeniu fráncowátey choroby wchodźi bárzo vżytecznie do ſyropow / y Decoctu z drzewá.

Dymieni- com moro wym y wrzodom. Dymienice y pryſcze / ábo bolaczki morowe leczy / záraz iáko ſie pokaża ná wierzch: wźiać ſoku z tego źiela trunek dobry / przylożywſzy do niego pul lotá Dryakwie przedniey / y Ambry dźieśieć źiarn. To wypić y co nalepiey począć ſie zgodźin czterý. Przydáia ieſcze drudzy do tego Mirrhy / [á nie źle] ćwierć lotá.

Oczom świerzbiącym. Oczom świerzbiacym.

Oczom czerwonym. Oczom czerwonym / ábo krwia záſzlym: ſok ábo wodká / z wodka Rożána ábo Roſzyczkowa / ieſt lekárſtwem / puſczáiac w nie.

Rák na pierśiách. Ráncer ná białoglowſkich pierśiách / y wrzody ine ćiáło roziádáiace y pſuiace / leczy / by też do kośći ćiáło wyiadł / iucha tego źiela wárzonego czeſto wymywáiac / á prochem iego záſypuiac.

Ránom y wrzodom. Rány / wrzody / ſadzele záwiera y goi do trzech dni / welniánki z glowek Cárdobenedictu / w nie miáſto ſleytuchá puſczáne. Doświádczone ieſt lekárſtwo.

Morowkom. Morowki / y

Ogniu piekielnemu. Piekielny ogien gáśi / liśćie tluczone / á przykládáne.

Vkaſzeniu iádowitemu. Ná wſzelákie vkaſzenie iádowite / liśćie vtárte á przykládáne / iad wyćiaga.

Moſznom opuchłym. Moſznom ſpuchłym / ieſt lekárſtwem oſobliwym: wárzac ie w winie / á okládáiac ćiepło.

Bąbelom ábo roſpádlinom okolo ſtolcá. Bambele / y

Roſpádliny w śiedzeniu / ábo w ſtolcu / leczy / záſypuiac ie prochem tego źiela.

Sadzelom y wrzodom. Sadzele wrzedliwe / gdźiebykolwiek bedace / oſobliwie ná pierśiach białoglowſkich goi / tym prochem ie záſypuiac. Tymże ſpoſobem

Kiły. Kily y wrzody roziádáiace / ná wſtydliwych członkach / tego źiela iucha wymywáiac / y wychedażáiac / tymże prochem záſypuiac / goi.

Przepukłym. Przepukłym / ieſt wielkim lekárſtwem / piiac y w potráwách go vżywáiac.

Nyrkom boleiącym. Boleśći w nyrkách vkláda / piiac go.

Flágmę wywodźi z ćiáłá. Flágme hruba / lipka / y kliiowáta. Tákże ine wilgotnośći złe wywodźi / zwłaſczá gdyby z niego pigułki potoczył.

pleurze. W pleurze doświádczonym rátunkiem bywa / proch iego z winem ćiepłym / ábo rádniey z iegoż wodka pić dáiac.

Wnetrznośćiom zátkánym. Wnetrznośćiom zátkánym / ieſt lekárſtwem / trunkiem go tákże vżywáiac / ábowiem ie otwiera y wychedaża.

Mocz. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány pedźi

Sercu mdłemu. Serce mdłe pośila.

Máćicy. Máćicy zaduſzoney / ieſt rátunkiem.

W biodrách Scyátyczne boleśći vśmierza / z białym winem proch iego piiac.

Mozg / y wzrok pośila. Mozg / y

Wzrok mdły pośila / y oſtrzy / przez vſtá vżywány. Tákże ná oczy przykládány.

Żołądek czyśći. Żoladek z ſzlámowátośći flágmiſtych wychedaża y wyſuſza.

Chęć do iedzenia wzbudza. Cheć do iedzenia vtrácona wzbudza.

Pierśi wychedaża. Pierśi wolne czyni od zátkánia / y one roſprzeſtrzenia.

Rymie. Ryme / y ſapke trawi.

Sleżienie. Doległiwośći wſzelákie w śleźienie leczy / w winie go wárzac / y piiac. Tákże prochu z niego z potráwámi vżywáiac.

Wietrznośćiom. Wietrznośći w kiſzkách záwárte wywodźi / kliſtery z niego czyniac. Tymże ſpoſobem

Wrzedom w kiſzkách. Bolaczki y wrzody w kiſzkách leczy / tákże kliſterámi go dáiac.

Cuchnieniu z vſt. Cuchnieniu z vſt odpadza żuchány.

Zęby vmacnia. Zeby chwierocace / y oſłábiáłe vtwierdza.

Gnilec leczy. Dźiąſłá gniiace ábo gnilec leczy / żuchaiac go.

Ráncer. Wrzodom ćiáło roziádáiacym / y pomykáiacym ſie / iáki ieſt Ráncer otworzyſty / niemáſz nád to źiele nic vżytecznieyſzego / y lepſzego / wárzac go / á to iucha wymywáiac / y prochem tegoż źiela záſypuiac / ábo wodka iego tákże wychedażáiac. Co ſie ná białeygłowie doświádczyło / ktorey Ráncer pierś był wyiadł / y popſował / áż do źiebr / ktora tym ſámym źielem wyleczona byłá.

Sok.

Succus.

Sok iáko z káżdego źiela może wyćiagnąć / w opiſániu Piołynu opiſáliſmy. Ten ſłuży

Mieśięczney. Záſtánowieniu mieśieczney białogłowſkiey chorobie / z winem / ábo z iegoż wodka dáwáć.

Iádu y trućiznie. Przećiwko iádom / Trućiznom. Tákże

Powietrzu morowemu. Przećiwko zarázie morowego powietrza / pić go dobrze.

Pierśiom flágmiſtym. Pierśi flágmiſte wychedaża / trunkiem go vżywáiac z wodka białey Szánty.

Wątrobie. Watrobie / y

Żołądkowi. Zoladkowi bárzo vżyteczny.

Gliſtom. Gliſty w żywoćie morzy y wypadza.

Kolce. Kolke y morzyſko w kiſzkách vkláda.

Extrakt.

Extract.

Ten tákże / iáko z inych źioł bywa wyćiagniony / ktory ieſt doświádczonym y wielkim lekárſtwem / przećiwko zarázie powietrza morowego.

Morowemu powietrzu.

Iádom. Iádom tákże inym / y trućiznam ſprzećiwia ſie bárzo.

Fráncy. Poty wzbudza. Fráncuſka choroba złożonym / z polney Ruty wodká trunkiem vżywány / oſobliwym ieſt lekárſtwem. Może go y z wi-

nem vży-

nem vżywáć. Abowiem

Poty znieca / ktoremi śię záráża / y iád z ćiáłá wyćiąga.

Aqua.

Wodká Kárdusowá.

Wodká z tego źiela iáko z inych źiół bywa przez *Balneum mariæ* wyćiągniona / ktora służy wßytkim dolegliwośćiom tym / ktorym proch.

Poty wznieca. Przeto — *Poty wzbudza.*

Iádem iákimkolwiek záráżonym / vżyteczna — *Iádom.*

Głowy boleniu. — *Głowy boleniu.*

Záwrotu / — *Záwrotu.*

Pámięći námdloney ábo y vtráconey. — *Pámięći.*

Pleurze z źimney przyczyny / z wilgotney y z wietrzney / biorąc iey ráno / y ná noc / po trzy ábo po czstery łyżki ćiepło / bywa rátunkiem. — *Pleurze y kłóciu w boku.*

Pierśiom flágmy pełnym / vżyteczna z Izopową wodką / á z Fijołkowym Syropem. Gdźieby też mocnieyßy y potężnieyßy chćiał mieć trunek / tedy z kwáśnym miodkiem / miásto Fijołkowego vżywáć. — *Pierśiom flágmistym.*

Ná vßy olchnącym / że do státecznie słyßeć nie mogą / pokilká kropek w vßy ćiepło iey puszcżáiąc przez niektory czás / do słuchu bystrego przywodźi. Ale tákową wodkę po wtore / w skłánych Alembikách przećiągnąć potrzebá. — *Niedosłyßącym vßom.*

Bol srogi w głowie vśmierza / chustkę w niey zmaczawßy / ná głowę przykłádáć. — *Głowy boleniu.*

Oczu zápaleniu y czerwonośći. Tákże — *Oczom czerwonośći.*

Swierzbieniu ich służy wymywáiąc ie nią ábo puszczáiąc w nie pokropce po dwie. — *Oczom świerzbiącym.*

Vinum.

Wino z Kárdobenedyktu.

Wino z kárdobenedyktu / iáko ma bydź przyprawowáne / naydźieß podobny sposob w Piołynie / ktore tym wßytkim niedostatkom y dolegliwośćiom iest bárzo vżyteczne / zwłasczá wnętrznym / ktorym iego wodká służy. Iáko

Przećiwko morowemu powietrzu. — *Morowemu powietrzu.*

Przećiwko.
- Iádom / — *Iádom.*
- Truciznom / — *Truciznie zárázom.*
- Zárázom /
- Strzykániu w głowie / y bolu gwáltownemu. — *Strzykániu w głowie.*
- Záwrotu głowy. — *Záwrotu głowy y Krwi splugáwieniu.*
- Záplugáwieniu krwie / y wielu inym chorobom. Przytym

Poty wzbudza. — *Poty.*

Mieśięczną Pániom / y — *Mieśięczną.*

Mocz zátrzymány wywodźi / pijąc go. — *Mocz.*

Pleurę y kłóćie w bokách srogie / z zámknione wietrznośći vskramia y vkłáda / pijąc go. — *Pleurze vśmierza.*

Zimnice y Febry żołądkowe / zágniłośći w nim z humorow odpądzá / trunkiem go vżywáiąc. *Tabe.* — *Zimnicom y febrom żołądkowym.*

Rozsądek.

Myla śię / ktorzy go z rodzáiu záięczych Rzepek / ábo z Dźiewięćśiłow / to źiele bydź rozumieią. Tákże y ći / co z Ostow páwłocznych twierdzą go bydź. Abo iáko drudzy powiádáią / á hrubo bydź go z rodzáiu Przymiotowego źiela. Też y ći przećiwko rozumowi / y doświádczeniu vstáwicznemu mowią / ktorzy go vdáią bydź przyrodzenia źimnego y ćirpniącego / gdyż sámá iego gorzkość świádczy go bydź rozgrzewáiącym. Niektorzy twierdzą to źiele / á Oset miekki / bydź iedno / y tákże go miedzy Krokose leśne / ábo płonne y dźikie pokłádáią. Ale nieprzystoynie / bo choćiaż miekki Oset / y ten Barnádynek / są iednostáynych skutkow / wßákże okolicznośćiámi inymi są od śiebie rożne / iáko śie baczyć może z opisánia ich.

Wielonog. Rozdźiał 57.

Polycnemum, Nepeta agrestis,
Pulegium agreste offic.

Ackernepet.

Wielonog / od wielu odnożek y gáłązek ma imię. Ma ábowiem kłącze iego gęstße kolánki y członkowánie / od ktorych odnożki y gáłązki pochodzą / iáko v Poleiu. Liśćia Lebiotczánego / bez ogániśtego okołká ná wierzchu / iednák wierzchołki ma gęste / ná-

 śienia Po-

śienia Poleiowemu podobnego / mocnego / ostrego / y wdźięcznego zapáchu.

Mieysce.

Rośćie pospolićie ná rolách y odłogách obfićie / zwłaszczá v nas.

Przyrodzenie.

Galenus pisze w 8. kśięgách o źiołách / że w wtorym stopniu rozgrzewa y wysusza.

Moc y skutki.

Rány goi. Rány goi / ták świeże iáko suche źiele vwierćiawszy go w nowey donicy / á wodą skropiwszy / ná rány plastrem przykłádáć / á nie odwiezowáć áż piątego dniá. *Dios.*

Moczu kápiącemu. Moczu kápániem odchodzącemu.

Przepuklym. Przepuklym iest lekárstwem osobliwym / w winie go białym wárząc á piiąc. *Dios. Gal.*

Rozsądek.

Jáko od Grekow y Łáćinnikow ich násláduiących Polyenemum / ták y od nas Wielonogiem iest názwáne / że w sobie gęsto kolánká y odnożki ma. V nas to źiołko pospolite iest / zwłaszczá ná Podgorzu / ktore po żniwách miedzy śćierniem nasnádniey obaczyć. Znáczy się z Mátthyolowego wykłádu tego źiela że nie wszędy iest pospolite y znáiome / / iáko y iemu sámemu.

Storzyszek. Rozdział / 58.

Clinopodium.

Bráun gliedkráut / oder Wirbel dosten.

Dwoy rodzay Storzyszká mamy. Pierwszy / imie ma włásne Storzyszek. Wtory zowiemy Czyśćicą. Storzyszek włásny ná dwie piedźi wzwyż wyrasta. Korzeniá długiego / ćienkie-

go/ kosmátego/ z ktorego klacze pusczą sie twárdochrostowáte/ czwo rogránowite / ostrokosmáte / podobne listeczkom Máćierzeyduszki. Kwiećia przybronatnieyszego / tym ksztaltem około rosczek miedzy liśćiem vsádzonego / iáko w Szánćie / máiące sposob nog łożnych / od czego tez w Greckim y w Láćińskim iezyku / to iest / *Clinopodium*, iest rzeczony. Naśienie tákież niemal iáko w Szánćie.

Mieysce.

Rośćie ná mieyscách płonnych / skálistych / á słońcu wyłożonych.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysuszáiącego w trzećim stopniu / iáko Galenus pisze w 7. księgách o ziołách. Wszákoż ták rozgrzewa/ że námniey nie vpala. Jest subtelney y przenikáiącey istnośći / śćieńcza.

Moc y Skutki.

Pokurczonym. Przepukłym. Moczu ćiezkiemu. Vsczknieniu iádowitemu. Mieśiączną wzbudza. Plod wyćiąga. Brodawkom odwisłym. Zywot zátwierdza. Ciekączkom wszelákim.

Zyłom pietym ábo suchym / pokurczonym iest vżyteczne / wárząc á piiąc.

Przepukłym. *Dios.*

Moczu ćiezkiemu / y bolesnemu pusczániu / bywa rátunkiem.

Vsczknionym od iádowitych bestiy.

Mieśiączną chorobę Pániom wzbudza.

Plod z żywotá wyćiąga martwy.

Brodawki odwisłe / ktore Grekowie *Acrochordonas* zowią/ spądza.

Zywot zátwierdza.

Biegunki wszelákie zástánawia/ wárząc to źiele do wywrzenia trzećiey cześći / á to w wodźie / gdźieby gorączká byłá / bez gorączki w winie ábo w piwie / ile kogo ná wino nie zstánie / piiąc ten trunek przez kilká dni. *Dios.*

Gnuśne y niepotężne do skutku małżeńskiego / pochopne czyni.

Od Páieczego gonu vsczknionym/ iest rátunkiem / wárząc go ze wszystkim / y z korzeniem / á piiąc. (Tenże)

Látorostki iego w białym winie wárzone/ á trunkiem vżywáne/ od rozumu y baczenia z zbytniey melánkoliey odchodzące / do zdrowia dobrego przywráca. *Mat.*

Vkąszonym od páieczego gonu. Od rozumu ybaczenia odstąpionym. Do Wenusá zbudza.

Rozsadek.

Storzysikiem nászy Polacy zowią/ á nie bez przyczyny. Abowiem gnuśne do Wenusá małżeńskiego / w winie wárzony / á káżdego dniá ná noc trunkiem vżywáne / sposobne / potężne czyni.

Czyśćicá czárna. Rozdźiał 59.

Clinopodium alter.

Ander Werbel dost.
Stein poley.

Czyśćicá czarna/ ma tákże listeczki Máćierzeyduszki podobne/ ieno dłuższe y spiczástsze. Kwiatki miedzy liśćiem mieyscy rozdźielone/ błekitne/ iáko w Storzyszku ksztalt máiąc/ kwiátu iábłká Gránatowego. Rozgi ćienkie / gránowite / y nie ták ostrokosmáte / iáko w Storzyszku / z ktorych parámi listeczki pochodzą / pewnemi mieyscy miedzy sobą rozsádzone / smáku ostrego.

Mieysce.

Rośćie ná mieyscách skálistych y dźikich / tákże iáko Storzysz.

Przyrodzenie.

Bez vpalenia rozgrzewa / wysusza w trzećim stopniu.

Moc y Skutki.

Tychże skutkow y tey mocy Czyśćicá czarna iest / co Storzyszek: o ktorym się trochę wyższey powiedźiáło.

Rozsadek.

Niektorzy to źiele chcą mieć prawdźiwym Storzyskiem / á zás Storzyszek nász czarna Czyśćica. Ale iákożkolwiek o to się nie rozgniewamy / gdyż są iednákiego przyrodzenia. Tákże skutkow y mocy.

Rzepá Swinia. Rozdźiał 60.

Leontopetalum & Pata Leonis.

Zawwurtz.

Swinia Rzepá ma korzeń wielki / czarny / ná podobieństwo Rzepy / po ktorym wyrastáią iáko guzy iákie. Z tego pręt wyrasta ná piądź ábo ná dwie wzwysz / y wyszszy / czczy. Gáłązki częste y geste / tákże czcze. Kwiátu rumiennego / podobnego Záwilcowemu / ktory Anemone zowią. Z tych potym strączkow wiele okrągłych / dwie / ábo trzy w sobie źiarnká / iáko v Ćiećiorki / máiące. Listu Kápustnego wykráwánego / iáko list Mákowy.

Mieysce.

Rośćie pospolićie ná rolách / y miedzy zbożem.

Przyrodzenie.

W Trzećim stopniu wysusza y rozgrzewa. A przytym rozpráwuie / rozrzedza.

Moc y skutki.

Obrázonym od gadźiny. Przećiw vkąszeniu od wężá / y od inych bestyy iádowitych iest lekárstwem / z winem ię piiąc. Abowiem nád wszystkie inne ziołá / narychley bol vśkromi y vlży / z v-

Sciátyce. czknienia iádowitego. *Dios.* Wchodźi vżytecznie do klistier / ktore czynia przećiwko Scyatyce / y łupaniu w biodrách. *Dios.*

Rozsądek.

Náßy Polacy to źiele Swinia rzepka zowia / dla tego że korzeń ma miąższy / okragły / wielki / Rzepie podobny / ktorego świnie do paßy chćiwie ßukaia. Nieprzysloynie vdáia to źiele *Leontopetalum*, to iest Rzepe świnia / zá *Leontopodium* powiádáiac ie bydź iedno : Czegoby Dioskorydes od obudwu rożnych Rozdźiałow / ná rożnych mieyscách onych nie pisał / by był wiedźiał bydź iedno. Też kßtałty y wyobráżenia ich. Tákże skutki wyświádczáia ie być rożne.

Ozánká / Rozdźiał 61.

Teucris.
Teucrium.

Bathengel.
Kummertrost.
Gamanderle.
Manderle.

Pięćioráki rodzay Ozánki znáyduiemy z obcymi : Pierwßa ma korzeń z wiela korzonkow ćienkich y obdłużnych: z tego klacze pochodzi przećiste / iáko y v Ptáßych oczek / ná piadź wzwyß / pod czás y dłużße / według buynośći mieyscá. Listeczki ćienkie / máło niepodobne do liśćia Ciećiorki : około kráiow drobniuchno kárbowáne. Kwiatki w wierzchu miedzy liśćiem modre / podobne Ptáßem oczkom. Naśienia drobnego w máchárzynkách. Źiele wßystko gorzkiego smáku. Druga / máło pierwßey niepodobna / ieno że nie ták gesto przećista / y liśćiem rzedzey obrosłá. Kwiátu tákże modrego / obdłuż kłosowátego / máło nie iáko ná Láwendźie / abo Szpikánárdźie ogrodney. Trzećia / liśćia wietßego / ßerßego / około kráiow iáko y pierwße drobno zabkowátego / á modráwego. Czwarta / nam tu w tych źiemiách nieznáioma / Grecka Ozánka zowiemy : Tá od pierwßych liśćiem y kwiátem iest rożna / tylko że kwiatki błekitnośći coś z siebie pokázuia. Piata / wtorey podobna / tylko że korzonkow drobniey-

ßych. Kwiatki tákże kłoſowátomodre máiąc. Kwitną w Lipcu y w Sierpniu.

Mieyſce.

ROśćie poſpolićie ná łąkách / rośćie w ogrodách leśnych: niektorzy ią śiewáią. Jednák naprzednieyßa bydź Plinius powiáda Cyliciyſka / ktora około gory / Piſiádá rzeczoney / rośćie / gdźie ma niebo y źiemie ná ſie łáſkáwe.

Przyrodzenie.

JEſt przyrodzenia rozgrzewáiącego we wtorym ſtopniu / á w trzećim wyſußáiącego / iáko Gálenus w 8. kśięgách o źiołách piße. Ściencza / rozrzedza / wywodźi / rozśiekuie / wychędaża. Jeſt iſtnośći przenikáiącey ſubtelney.

Moc y Skutki.

Ślezienie nabrzmiáłey y twárdey. Śleziony twárda / nabrzmiáła / potłuczonie trawi / świeżozielona / z winna łożąc piiąc ią. Abo ſucha w winie wárzona. Ták nábrzmiáła ściencza. Twárda zmiękcza. [*Dioſ.*]

Item. Też ślezione boleiącą leczy / z Figámi ſuchymi ią vtrzeć / á octem ábo y wodą rozczynić / płáty w tym maczáiąc / ćiepło przykłádáć: ábo y plaſtrowáć. *Dioſ: Plat.*

Vkąßnionym od gadźiny. Vkąßnionym od wężow / iáſczurek / y inych iádowitych beſtiy / z ſámym winnym octem roztárta / bez Fig / wielkim ieſt rátunkiem.

Swini ślezienie. Piſzą o świniách / że ktoreby ſie korzeniem tego źiela páſły / bez śleziony bywáią.

Káßlu. Káßel vśmierza / iuchę z wárzonego piiąc ráno y ná noc.

Zimnicom morowym. Morowego powietrza / źimnice / y gorączki leczy wodká / pierwey to źiele mocząc / potym *ex Balneo maris* dyſtyllowáć / wźiąć iey ná raz z ßeść łyżek / Dryakwie / ábo Mitrydatu / ábo Mirrhy kwinte / w niey rozetrzeć / y dáć pić / przydawßy Száfranu ze dwie częśći kwinty. Może też miáſto tych pomienionych Aloeſu rozetrzeć / pod tąż wagą / á záraz ſię co naiepiey potym poćić. Teyże ieſt mocy ſámo źiele w winie wárzone / á trunkiem vżywáne.

Záwrotu. Zawrot głowy oddala.

Żołądkowi. Żołądek źimny rozgrzewa.

Wątrobie. Wątrobę zámulona otwiera y wychędaża.

Płucom. Płucá záckáne otwiera y leczy.

Máćicy. Máćicę plugáwą wychędaża.

Mieśięczney. Mieśięczną chorobę pániom wzbudza

Żołtáczce. Żołta niemoc ſpądza.

Kámień. Kámień kruſzy y wywodźi / wárząc w winie / ábo w piwie / y w wodźie / kto piwá ábo winá mieć nie może / przez kilká czáſow trunkiem vżywáiąc.

Pierśiom y płucom. Pierśi záwrzedźiáłe / y płucá leczy.

Flágmie w płucách. Grube á kliſowáte flágmy z nich wywodźi / proch tego źiela z iegoż wodká / á z prochem Gorzyczki / ábo z Ománu / przez kilká dni pić dáiąc.

Káßlu bydlęcemu. Bydłu káßlącemu / z ſola tego źiela dáwáć / ábo z wárzonego iucha pić / dobrze.

Rány y wrzody goi. Rány y wrzody ſokiem / ábo wodką iego przemywáć dobrze / bo záplugáwione ropą wychędaża y goi

Mocz. Mocz nád przyrodzenie záſtánowiony wywodźi / wárzony / trunkiem vżywány.

Sok / *Succus*

Extrákt / *Extractio*

Wodká / *Aqua*

Wino / *Vinum*

Sol. *Sal.* Jáko z inych źioł mogą z niego bydź czynione. O czynieniu ſpoſobie w Piołynie y w inych źiołách doſtátecznie ſię powiedźiáło.

Rozſądek.

Właśnie przynależy to źiele wßelákim niedoſtátkom Śleziony / ták człowieczey / iáko y bydlęcey. Co ludźie mądrzy y báczni ſtąd ſpoſob lekárſtwá z niey wźięli / iż gdy z tráfunku świnia śleziona ná tym położono / záraz do niey przylgnąwßy / zniſczyłá ią y w niwecz obroćiłá.

Ptáße oczká / Ozánká mnieyßa. Rozdźiał 62.

TO źiołko / ktore zowiemy Ptáßemi oczkámi / ábo Ozánka mnieyßa: Dwoie znáyduiemy: Pierwßa ma korzenie przydłużßym / z

odnoż=

Triſago.
Trixago.
Chamædrys.
Chamærops.
Calamandrina.
Linodrys.
Quercula.
Serratula.

Gamanderlen.
Gamanderlein.
Klein Batengel.
Blawmenderlein.
Erdtweyrauch.
Vergis mein nicht.

odnożkámi: z ktorego klacze koſmáte / ná piądź wzwyß wyraſta / z liſteczkámi drobnymi / około kráiow wykroionymi / ná kßtałt debowego liśćia / zlekká koſmáte. Kwiatki miedzy liśćiem drobne / modre. Z tych potym naśienie drobne bywa. Wtore máło pierwßemu niepodobne: korzenia geſtego / ćienkiego / obdłużnego / y roſpierzchłego: Z tego klacze ná dwie piedźi wzwyß wyraſta / chroſtowáte / y twárde. Liśćia ßerßego y wietßego niżli w pierwßym / ćiemnozielonego. Miedzy tym á klaczem kwiatki modre. Zapáchu żywicznego. Smáku gorzkiego. Naśienie w ſwych ßupinkach czarnáwe.

Znáyduią ſie ieſcze do tych drugie dwie. Jedná / ktora możemy wielkimi Ptáßemi Oczkámi názwáć / bo nad ine y wzroſtu wietßego y korzenia mießeyßego y dłußego. Liśćia też koſmatßego y wietßego / iednák kßtałtem wßyſtkim / wtorey ieſt podobna. Druga / gorna / ktora ná gorách rośćie. Tá korzenia długiego / nie zbytnie miaßego. Klacze liſteczkámi obroſłe / ná kßtałt Bábiego muru / ábo ś. Janá páſu / ieno wietßemi troche / y ßerßemi. Gáłązki z klacza chroſtowátego puſcza / twárdße niżli v wtorey / ná ſtope wzdłuß / po źiemi ſie rozkłáda / ćiemno rumienne. Liśćia podobnego inym Ptáßym Oczkom / abo źielu Czoſnaczkowemu / od ſpodku biało bláde iáko w Srebrniku / śiwowełniſtego / nie pará rowno / áni iednoſtáynie ná długich ſtopkách wyraſtáiace. Kwiát z miedzy liśćia ná długich roczkách promieniſty wydaie ſie / ná kßtałt kedźierzáwych włoſow / ábo iedwábnych promieni: Zkad zowią go Włoßy Jowißowymi włoſámi. Korzenie twárde / zdrewniáłe. A wßyſtko źiele ſmáku gorzkáwego / iáko wierzbá.

Mieyſcey Czas.

ROśćie ná kámieniſtych mieyſcách / podczás ná págorkách y gorách / tákże przy leśiech. Kwitnie w Czerwcu / y Lipcu. Ma bydź zbieráne / gdy w naśieniu dozrzewa. Do roku trwa.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia / iáko Gálenus w 8. kśiegách o ziołách piße / rozgrzewáiacego / wyſußáiacego w trzećim ſtopniu. Jednák bárziey wyſußa niżli rozgrzewa. Ale to rozumieć ſie ma o tey / ktora w ćiepłych ſtronách rośćie. Tu w náßych zimnych kráinách / możemy ią *Serapionem* zá rozgrzewáiaca y wyſußáiaca we wtorym ſtopniu mieć: śćiencza / wyćiera / otwiera / zámulenia wnetrznośćiách / roſpráwuie / y wychedażá.

Moc y ſkutki.

Káßlu zá ſtárzáłemu.
Káßel záſtárzáły leczy.

Sleziene twárdey.
Sleziene zátwárdziáłość.

Moczu.
Moczu ćiezkiemu puſczániu.

Puchlinie.
Puchlinie świeżey y niedawney.

Mieśiecżney.
Mieśieczna pániom wzbudza.

Łożyſku.
Łożyſko wywodzi.

Płod wyrzuca.
Płod z żywotá wywodzi.

Pokurczonym.
Pokurczonym żyłom / pietym / tym wßyſtkim dolegliwośćiom ieſt rátunkiem / świeżozielone źiele w wodźie wárzone / á káżdego dniá po trunku vżywáne. *Dioſ.*

Flágme z ćiáłá wywodzi.
Z wilgotnośći lipkich / kliiowátych / miażßych / wßyſtkie wnetrznośći rumnie / roſpráwuiac / rzedzac / rozćienczáiac / wyćieráiac y wywodzac. *Gal.*

Słeźie nie twárdey nábrzmiáłey.
Sleziona nábrzmiáła śćiencza / z octem piiac. Náwet ią trawi y wniwecz obráca. *Gal. Dioſ. Eginet.*

Puchlinie świeżey.
Puchlinie poczynáiacey / nie záſtárzáłey wárzone w pułtory kwarty wody do wywrzenia pułkwarty / to ieſt trzećiey cześći / wielkim bywa lekárſtwem / bo ią potężnie moczem wywodzi.

[illegible]ućiznie [illegible]dáney.
Trućizne / gdźieby komu była / iákimkolwiek ſpoſobem zádána / w winie źiele to wárzone / á trunkiem vżywáne.

[Pł]ucom zránionym y owrzedźiáłym.
Z miodem pożywáne / ſłuży płucom zránionym y owrzedźiáłym. Też źiele z Dryakwia polna w miodowey ſyćie wárzone / á pite / toż czyni.

Podágrze.
Pedagrykom flágmiſtym / w wine go wárząc / á piiac / bárzo ieſt vżyteczne. *Math*

Vſczkniony od beſtiy iádowitych.
Vſczknionym od węża y wßelákiey iney gádźiny iádowitey / známienitym ieſt rátunkiem / z winem vżywáne / y ná ráne pláſtrowáne.

Przepukłym
Przepukliny leczy / świeże źiele / drewnem ná drewnie tłuczone / y trunkiem w winie dáne / dźiwnie predko ie leczy. *Apul.*

Scyátyce.
Scyátyczne bole w biodrách predko vśmierza / wárząc go / á przez trzy dni trunkiem vżywáiac. [Tenże] Toż podágrze ſłużi

Rány y wrzody złe.
Rány / Tákże Wrzody y ſadzele złe y ćiáło rozIádáiace leczy / tłukac go drewnem ná drewnie / á octem / miodem / ábo oliwa ná pláſtr rozczynione / według iákowośći bolaczki przykłádáne. [*Teophr.*] Toż czyni prochem iego záſypuiac. *Plin.*

Mieśiecżny.
Mieśieczna chorobá / ktorymby pániom byłá nád przyrodzenie y przyſtoyność czáſu záwśćiagniona / nápárzánie z niego dobrze ſobie czynić / badź płaty ábo Gebki w ćiepley iuße iego mácząne / á ná prog łoná / y otwor / tákże ná krzyże co naćiepley przykłádáć / ábo ſie w nim po pás w wánnie kapiac / y ná nim śiedzac / obłożywßy ſie też nim około dołu / badź páre z ćiepłego leykiem przez otwor łoná puſczáiac / przez kilká dni to czyniac.

Lupieżom y páprzyſkom.
Lupieże otrebiáſte / y Páprzyſká ná głowie wychedaża / źiele ſámo z Bobowa maka w occie / á w ſłoney wodźie / ábo w roſole wárząc / á przecedźiwßy / głowe tym przemywáć y brode. [*Tabe.*]

Przepukłym.
Przepukliny leczy / z oliwa vtárte / ábo tłuczone / á przykłádáne.

Oczom bielmem záßłym.
Z oczu záćmienia odpadza / y bielmo śćiera / z oliwa vtárte / á ná nie przykłádána y w niepuſczáne. [*Dioſ.*

Kolerze. Pigułki.
Kolere moczem wywodzi naśienie / po kwinćie w trunku vżywáiac.

Toż wßyſtko moga piguły / z prochem tego źiela miodem záczynione y potoczone / á pożywáne.

Flágme z gárdłá y z płuc wywodzi.
Flágme w gárdle y w pierśiách záległo wywodzi. *plin.*

Zołądkowi flágmiſtemu.
Zoładkowi flágmiſtemu / w winie źiele wárzone bywa rátunkiem.

Wzroku.
Naśiene oczom bywa vżyteczne.

Głowy boleniu.
Wßelákiemu boleniu głowy ſłuży z źimnych wilgotnośći / y tym chorobom ktore ſtad pochodza / iáko

Pádáiacey

Rádnko. Zápámietániu nád przyrodzenie. Melánkolikom ßálonym. Stretwiáłym. Páráližu. Głowy bolenju. Żołtáczce.

Pádáiacey niemocy/
Zápámietáiacym śie nád przyrodzenie.
Z melankoliey bezrozumnym y ßalonym. Tákże y
Stretwiáłym y zdrewniáłym/z winem piiac.
Członkom páráližem nárußonym/wárzac á trunkiem dáiac. Tákże z winá nápárzáiac.
Głowy boleniu zástárzáłemu y dawnemu.
Żołta niemoc spędza/ piiac z woda ćwierć łotá naśienia iego/ po kilkukroć/ bo ia moczem wywodzi. Tákże iuche z źiela trunkiem vżywáiac.

Kámien. Spiku/ ábo subetu. Feb: trzećiácze.

Kámień krßy á moczem żenie.
Od subetu ábo spiku wzbudza.
Trzećiego dniowey febrze/ iest lekárstwem/ źiele w wodźie wárząc/ á przez kilká dni piiac. Tákże kwinta naśienia iego z woda pić dáiac.

Glistom.

Glisty z żołądká y z kißek wyrzuca/z winem vżywáne. Toż czyni wino sámo/ w ktorymby dźień y noc świeżoźielone źiele moknęło/ y z swym kwiećiem. Też proch iego z miodem vżywány/ toż czyni. *Plat.*

Morowemu powietrzu. Czerwu w vßu. Oczem czerwonym. Máćicę chędożyć. Porodzeniu lekkiemu.

Przećiwko morowemu powietrzu/ iest doświádczonym lekárstwem/ z sola/ z oliwa/ á z octem miásto Sáłaty vżywána.
Czerw w vßach zálagły/ sok morzy/ pusczáiac go w nie.
Oczy záćmione/ iásne czyni/ tákże ten sok pusczány.
Dla záplugáwioney máćice wyczyscżenia/ czynia sobie białegłowy z niey pocenie w wánnie suchey. *Plat.*
Porodzeniu lekkiemu/ iest rátunkiem/ proch iey ábo iuche w winie wárzonego źiela piiac.

Moczu. Kolce. Slezienie. Watrobie.

Moczu ćiezkiemu pusczániu.
Kolce y dárćiu w żywoćie.
Sleziony/ y
Watroby zámuleniu/ to źiele w wodźie wárzone/ á łono y otwor łoná/ tákże krzyże co naćiepley nim okłádáć y nápárzáć dobrze. Też iuchá vżywána/ toż czyni wárząc go w winie z oliwa.

Kolce.

Dárćiu w kißkach/ co kolka zowia/ iest rátunkiem/ tym sposobem: wźiać iuchy tego wárzonego źiela w słoney wodźie ábo prochu iego w rosole rozmießáć/ oliwy ze dwie ábo ze trzy łyżki rowne/ miodu z łyżke/ y dáć klistero. *Plat*

Nyrki. Pechyrzowi zámulonemu. Kámien w nerkach y w mechyrzu krßy.

Zámulone nyrki/ y
Pechyrz otwiera y wychędaża/ w winie go wárząc z oliwa/ á proch łoná y krzyże co naćiepley okłádáiac/ y nágrzewáiac.
Kámień ták w pechyrzu/ iáko w nyrkách krßy/ y moczem wywodzi/ konfekt tym sposobem vczyniony.

Konfekt.

Konfekt ná kámien.

Wźiać źiela tego miáłko vtártego dwie cześći/ miodu chędogiego odßymowánegó cześć trzećia/ przydáć do tego kámienia Ostrowidzowego/ ktory *Lapide Lincis* Łaćinnicy zowia/ połowica mniey/ á niżli prochu/ ták wiele tłuczonego Łámi kámienia/ y to vsmáżyć ná słońcu iárkim/ á tego ná raz dáwáć ták wiele iáko Włoski orzech/ ábo Kásztan. Nád ine wiele y rozmáitych lekarstw doświádczony iest/ ták ná kámień/ iáko ná ćieżkie pusczánie moczu/ że áni *Electuarium Ducis*, áni *Liton tripon* ták skuteczne iest/ iáko ten konfekt. [*Plat.*]

Sleziende. Wątrobie.

Wątrobe/ y ślezione zátwárdźiáłe odmiekcza y leczy/ proch miáłko tego źiela vtárty w oliwie ná plástr wárzony y przykłádány. Też y tákowa maść do tychże odmiekczenia iest doświádczona: Wźiać tego źiela świeżoźielonego Ptáßych oczek/ może y Ozánki, y moczyć co w namocniey ßym winie/ przez dni dźiewięć/ á gdy dobrze w nim rozmoknie/ dopieroß go wárzyć áż do wywrzenia winá/ potym to przez gęste śitko/ ábo przez płát gęsty prze cedźić y wyżeć/ żeby wßystká wilgotność odeßłá/ do ktorey trochę wosku przydáć/ y z tego máść tym sposobem vczynić/ ná ślezione y watrobe zatwárdźiáła. *Plat.*

Womity záwćiągá.

Womity z niesprawności żołądká/ ábo z záźiebienia záwćiaga/ żołądek rozgrzewa y vtwierdza/ wárzyć to źiele w rosole ábo w słoney wodźie/ á możeli bydź z przyrodzenia swego wodá słona/ iáko bywa gdźie sie sol znáyduie/ do tego octu y oliwy według potrzeby przylać/ y z tego plastr vczynić/ á ná żołądek ćiepło przykłádáć. [Tenże]

Lupieżom y pápzyskom.

Lupieże y pápzyská w głowie ábo y w brodźie wychędaża/ vwárzywßy pierwey w słoney wodźie Słonecznika gorzkiego przetłuczonego/ potym octu winnego ostrego/ y prochu miáłko vtártego z tego źiela przydawßy/ głowe ábo brode tym przemywáć. *plat.*

Rymie. Máćicy záźiebley y záplugáwioney.

Ryme y sápke odgania/ woreczek z prochu iego vczyniony/ á ná głowie noßony.
Máćice záźiebiona rozgrzewa.
Záplugáwiona wychędaża/ długo źiele w wodźie wárzyć/ y w tey wodźie sie nápárzáć/ á źiele wárzone vtłukßy co naćiepley ná krzyże y łono przykłádáć. Też proch z Ptáßych oczek w oliwie wárzyć może/ á z Báwełny czopek/ ábo wezełek vczyniwßy/ w tym zmaczáć/ y w otwor łoná puśćić. Albo tenże proch záczynić sokiem Kokornaku okrągłego/ á wezełkiem w otwor łoná wpráwić.

Podágrze. Fistule w oczach.

Podágrze iest rátunkiem/ proch iego z ćiepło woda piiac.
Fistula w oczu przy nośie[illegible]/ świeżoźielone źiele vtrzeć/ á przy[illegible]

Syrop

Syrop z Ozánki.

Syropus

Bywa z tego źiela Syrop w Aptekách czyniony náurząd / ktory im ſtárßy bywa / tym nalepßy y nauzyteczniejßy do chorob przerzeczonych / z oſobliwośći ſłuży.

Nieſtráwnośći w żołądku. Káßlacym. Puchlinie. Pokurczonym.

Vtráconey w żołądku ſtráwnośći.
Káßlu záſtárzáłemu.
Puchlinie świeżey.
Pokurczeniu żył ſuchych / biorąc go ná raz ze cztery łoty ábo łyżki / z ták wiele iuchy tegoż źiela wárzonego:

Sok z máłey Ozánki ábo z Ptáßych oczek.

Succus.

Oczom ćiemnym.

Oczom ćiemnym lekárſtwem ieſt oſobliwym / puſzczáiąc go w nie z wodką Koßtywałową. A iáko Theophráſtus y Plinius pißą / z oliwą zmießány / y w oczy puſzczány / o czym ſie też wyßey przypomniáło.

Sleżienie.

Sleżione / ktorzy máią chorą / ſoku tego po cztery łoty przez vſtá dáiąc ná raz / niepoſpolitym rátunkiem. *Plin.*

Vkąßnionym od beſtiy iádowitych.

Vkąßnionym od węża / y od iney iádowitey gádźiny / známienitym lekárſtwem / námázuiąc nim rány. *Item*, Z winem go piiąc. *Tabe.*

Wodká z Ptáßych oczek.

Aqua ſtillatitia.

Wodká z źiela świeżego kwitnącego / z *Balneum maris* palona / ieſt podobna Bukwicowey wodce: Tá trunkiem vżywána

Dycháwicznym. Káßlu. Pierśiom pełnym wilgotnośći.

Ciężko tchniącym y Dycháwicznym.
Káßlącym vſtáwnie.
Pierśiom ćiáſnym y wilgotnośći pełnym / ráno y ná noc po dobrym trunku iey piiąc bywa rátunkiem / bo ßlámowátośći flágmiſte z nich wywodźi / rzedząc / y rozpráwuiąc ie / á wolno odbywáiąc.

Żołtáczce. Wątrobie. Sleżienie.

Żołta niemoc ſpądza.
Wątrobę zámulona.
Sleżione zátkána otwiera / tákże po dobrym trunku biorąc.

Wino Ozánkowe.

Vinum.

Wino / rownie iáko z Piołynem może bydź przypráwione z tym źielem. Oſobliwie ſłuży.

Dycháwicznym. Pierśiom ćięßkim y pełnym. Káßlu. Opuchłym. Wątrobie. Sleżienie. Nyrkom. Máćicy. Cera cudna czyni.

Dycháwicznym.
Ciężkość w pierśiach z nápełnienia wilgotnośćiámi ćierpiącym. *Plin.*
Káßlącym vżywáć go trunkiem. [Tenże
Opuchłym / známienitym ieſt lekárſtwem / moczem ią wywodząc.
Wątrobę / Sleżione / Nyrki / Máćice / zámulone wychędaża y wyćiera.
Bládey twarzy / piękny rumieniec y cerę dáie.

Oleiek z Ptáßych oczek.

Oleum.

Oleiek z kwiećia máłey Ozanki / tym ſpoſobem vczynić może / iáko z Rumienkowego. Ten

W krzyżách boleśćiom zátrzymánym choroby mieśięczney.

Przećiwko ćiężkim boleśćiom y vſtáwicznym w krzyżách białogłowſkich z zátrzymánia choroby mieśięczney / ieſt wielkim rátunkiem / náćieráiąc nim mieyſcá boleiące. Nápárzywßy ſie pierwey w kąpieli / z Slazu / z Rumienkowego kwiećia / á z tego źiela vczynioney / z ktorey wyſußywßy ćiáło / pomienionym oleykiem mázáć.

Rozſądek.

Aczkolwiek Dioſkorydes tylko nam iedne Ozánkę opiſał / wßákoß iż ſie iey więcey znáyduie rodzáiow. My niechćieliſmy ich opuśćić / ále pod trzemá Rozdźiały opiſáliſmy ie.

Zywiczká więtßa / Rozdźiał 63

Chamædris altera, ſeu Fœmina.

Gamanderlein weible.

Zywiczká więtßa / náßy to źiele zowią / ktore Láćinnicy ták dawni iáko poślednieyßy *Chamędrium alteram, vel Fęmellam* miánuią: Tá liſteczki ma ná kßtałt dębowych / ieno bárźiey rozdźielone y powykrawáne / ćienkie ćiemnozielone / á po ſwych rozgách geſto rozſádzone. Rozgi czworogránowite / ná pułtory piedźi / twárde chroſtowáte / á geſto gáłązkowáte / ná ktorych kwiateczki miedzy liſtkámi brunátne ábo rádniey błękitne / około ſwych rozdżek obtoczone. Ko=

rzeń ná

rzen ná wiele części rozdzielony/biały. Ziołko to ná pozor bárzo wdźieczne. Smáku gorzkiego: zapáchu żywicznego/ od tego v náßych Polakow nazwiſká doſtáłá.

Mieyſce.

ROśćie ná mieyſcách puſtych y kámieniſtych / na págorkách. Znáyduie ſie też w rowniách / y ná ſtárodawnych rumách zároſtych.

Przyrodzenie y ſkutki.

POniewaž ták znáczney gorkośći nie ieſt iáko Ozánká / przeto też nie ták rozgrzewa y wyſuſza / ále coś podley y ſłábiey od Práßych Oczek ſámcá / y dla tego też nie ieſt ták potężna w ſkutkách: wßákże máło coś podley: O ktorych w przednim rozdźiále.

Rozſadek.

Od zápáchu żywicznego ieſt rzeczone nam to ziele / iáko Grekom od podobieńſtwá Debowego liśćia *Chamædrys*, to ieſt / po ziemny dab. A ſtad niektorzy rozumieią byđź *Iuam Dioſcoridis*, to ieſt / zielem Suchotnym ábo Powietrznym / ále ſie myla. Gdyż tylko ſa ſobie zápáchem / á nie ſkutkámi / áni kßtałtem podobne.]

Firletká. Rozdźiał 64.

Lychnis coronaria & ſyl.
Roſa mariana,
Roſa dominarũ.
Roſula cæleſtis,
Moſanthos.

Márgenröſen /
Frauwenrößlein.
Himmelrößlein.

FIrletká / ktora też Rożyczka P. Máryey zowia / dwoiáka ieſt / ogrodna y dźika. Ogrodna dwoiá / biáła y czerwona / ktora Wiėńczyta zowia/ przeto iż pierwßych wiekow vżywano iey do wieńcow/ co y po dźiśieyßy czás niegdźie czynia/ dla ozdobnośći/ piekności/ y wdźiecznośći kwiátu. Liſtu długiego/ wełniſto kosmátego/ ßerokiego /

dźiwego /

dźiwego / miąższego / wielkośći Szalwiowego liſtu. Pretá łokietnego / tákże wełniſto kosmatego / biáláwego / obłego / ktore rownymi párámi gáłązki z śiebie puſzcza. Ná tych w wierzchu pąpie iáko kruzlički iákie pragowáte wyraſtáią / z ktorych kwiatki wychodzą czerwone/ ábo ßárłatne/ á od ſpodku bládße o piąći liſtkow/kßtałt máiąc białych Fiiołkow. Ná pozor wdźięczne/bez zapáchu. Naśienia drobnego/ okrągłego á żołtego / Bázyliykowemu podobne / tylko mnieyße. Korzeń długi / z wiela odnożek. Tákaż rownie druga / tey we wßyſtkim podobna / tylko kwiátem odmienna białym. Jnych ieſt przez dwánaśćie płonnych. Roznice miedzy ſobą/ wielkośćią y drobnośćią liśćia kwiátu / y korzenia tylko máiąc / ktorych kßtałt y okoliczności / káżdego z oſobná żebym miał opiſáć / zdáłá mi ſie rzecz niepotrzebna / ponieważ iednákiego wßyſtkie ſą przyrodzenia y ſkutkow. Kwitną ták ogrodne iáko polne/ poczawßy od Czerwcu áż w Jeśień/ doſyć długo / poki ich mroz nie zwárzy.

Mieyſce.

Ogrodne w ogrodách bywáią śiane dla wieńcow / ſámy też przez ſie roſtą ná łąkách / ná miedzách / ná rolách / zwłaſzczá polne.

Przyrodzenie.

Galenus w 7. kśięgách o źiołách. Tákże Egineta w 7. piſzą zgodnie Naśienie Firletek wßytkich/bydź przyrodzenia rozgrzewáiące° ná końcu wtorego ſtopnia/ábo ná początku trzećiego/co ſie znáczy z gorzkośćiego znáczney. Liſt y kwiát nieco ſłábiey/y rozgrzewa y wyſußa.

Moc y ſkutki.

Wchodźi liśćie y kwiát tego źiela do lekarztwa / ale naśienie częśćiey. *Gal.*

Niedźwiadkowi iad odeymuie.

Niedźwiadkowi ták bárzo ßkodźi/ iáko piſzą niektorzy / iżby ſie go tylko dotknął/ wßyſtek iad w nim vmartwia / ták / iż nigdy żadnemu ßkodźić nie może. Przeto

Vſczknionym od Niedźwiadká.

Gdźieby kogo vkąśił przed tym / y iad ſwoy w ćiáło puśćił / puł łotá naśienia tego w winie roztárßy/obráżonemu dáć pić/ wßyſtek iad ſtolcem wywiedźie. Tákże też kwiát czyni / gdźieby naśienia mieć nie mogł.

Kolerę ſtolcy wywodźi.

Kolerę ábo żołć tákże ſtolcy wywodźi: puł łotá z winem białym ćiepło / náczczo dáiąc. *Dioſ.*

Rány ćięte wrzody ſtáre.

Rány krwáwe ſtula y goi.

Wrzody tákże záſtárzałe leczy: liśćie ták ſuche iáko świeże przykłádáiąc [*Dioſcor.*] Toż prochem z źiela ſuchego záſypuiąc/ czyni.

Vpłáwom.

Vpłáwy Pániom záwśćiąga / liśćie w winie wárzone á trunkiem vżywáne/proch tákże toż czyni.

Krwią chárkáiącym.

Krwią chárkáiącym/ liśćie z winem piiąc / ieſt lekárſtwem.

Obrzydzenie pokármu.

Obrzydzenie pokármow oddala / podobnym go ſpoſobem vżywáiąc.

Wybićia

Ná wywinienie z ſtáwu ábo wybićiu / dźiewiąty rodzay Firletki / ktorą drudzy po Łáćinie *Articularem herbam* zowią. Niemcy Splyßplettel / ábo Gliedkraut / ieſt oſobliwym lekárſtwem.

z karkom.

Zdrewniáłym ſtonkom.

Tákże ſtwárdnieniu y zdrewniáłośći żył ſuchych / ieſt bárzo vżyteczna / odmiękcza ie/y członki w ſtáwách ſwych ſtwárdniáłe/ odwilża/wárząc to źiele á nápárzáiąc. Do czego przydáć może otrąb pßenicznych / oleiu Liliowego / ábo Rumienkowego / łagru winnego / y octu troche dobrego. To weſpoł wárzyć á plaſtrowáć.

Ocżom krwią źáciekłym.
Oczom záwrzedźiáłym.

Zápalone y krwią záßłe oczy / ſok z Firletki wychładza / chuſteczkę w nim máczáiąc á przykłádáiąc ná nie.

Záwrzedźiałość w tychże oczách / y ná bielmie wrzedźieniczki ſpądza/ábo trawi/ puſzczáiąc po kropce / ábo trzech ná raz w nie tego ſoku. *Iabe.*

Sok z Firletek.

Flágmę.
Kolerzę.

Flágmę ták wodniſtą iáko kliiowátą.

Wodkę z żołądká.

Kolerę ábo żołć wywodźi precz ten ſok włáſnie iáko naśienie / o czym troche wyßey / z ſytą miodową vżywány. *Oribas lib.7.cap. 25.*

Ten ſok iáko ma bydź wyćiągniony /

naydźiez w rozdźiale o Piołynu ku końcu.

A iż to źiele ſprzećiwia ſie mocno iádu niedźwiadkowemu / iáko ſie ná przodku z Dyoſcorydá powiedźiáło. Tedyć y czáſu powietrza morowego / tegoż ſoku / ábo y wodki iego / z wodka z Dźiegielu / ábo z Biedrzyńcu dyſtyllowáney / może go beſpiecznie vżywáć mym zdaniem.

Firletki polne iáko Orybaſius piße *li.7. cap.26.* ſtolcámi wilgotnośći z ćiáłá wywodzą.

Rozſadek.

Przodkowie náßy ſtárzy / poki báwełny nie mieli / ſuchego do knotow Firletki liśćia vżywáli / y ztad Lychnidem / to ieſt / knotem / ábo knotownica / názwáli Czárnuche żytna / ábo Kakolnica / niektorzy z poślednieyßych Ziołopiſow / chca też mieć zá iedne z polnych Firletek / ále mym zdániem nie przyſtoynie / gdyż Firletki wßyſtkie prawdźiwe / purguia / iáko Dyoſkorydes y Orybaſius świádcza. Tá Kakolnicá namniey.

Lilia. Rozdźiał 65

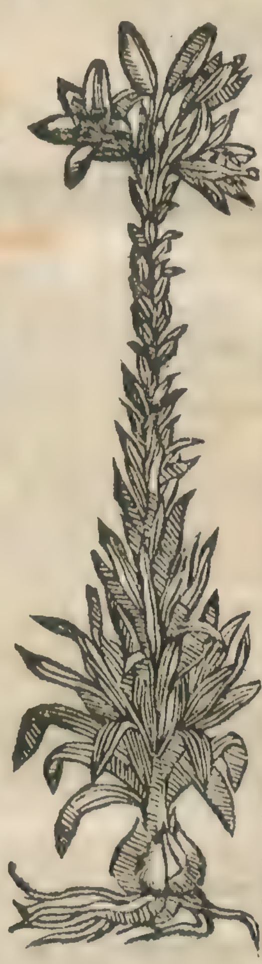

Lilium.

Lilien Gilgen.

LIlia troiákiego ieſt rodzáiu. Pierwßa białego kwiátu. Korzenia Cebulatego białego / złożonego iákoby z łuſk iákich / ábo z ſtraczkow / z ktorego wyraſta pret gładki / obły / proſty / dwułokietny / podczás według buynośći trzyłokietny. Liśćie wprzod wydáie długie / ták źimie / iáko lećie źieleniejace / gładkie / lśnace / tuczne / y ſoku pełne / ná podobienſtwo zamorzkiey Cebule / ktora *Scylam* ábo *Pancracium* Łáćinnicy zowia. Potym gdy w pret wyraſta / mnieyße / y drobnieyße liſteczki z śiebie puſcza / á ku wierzchu drobnieyße. Ná wierzchu trzy ábo cztery wyraſtáia gáłazki / ábo odnożki / z ktorych naprzod źieleniáwe á podługowáte papie wyraſta. To potym zá czáſem pieknym y białym kwiátem ſie rozkwita / od ſpodku waſkim / ku wierzchu ßerokim / miaſßym / y tucznym / z ßeśći liſtkow złożonym / z wierzchu ſinużki wzdłuż po ſobie máiac. Miedzy tym liśćiem kwiećia ze śrzodku korbliká pochodza ćienkie / proſte / żołte iezyczki ábo ſerdußká / iáko iákie długie żadłá / rownie iáko w Száfránie. Ten kwiát okwitnawßy opada / pozoſtáwuiac po ſobie naśienie w źielonych głowkách podługowátych / ná wierzchu oblich. Kwiát zapáchu pożnego y przyiemnego.

Druga pierwßey podobna / ieno że liśćia ſczupleyßego / á kwiátu żołtego.

Trzećia / korzeniá pierwßey podobnego / z ktorego pret miaſßy pochodźi / ná ktorym ku wierzchu tákże trzy ábo cztery roſczki ná tych kwiát czerwony z ßeśći liſtow obßernych złożony. Liśćie źielone / ná klaczu ßerokie / żyłowáte / ná pozor liśćia Bábczánego.

Mieyſce.

TE Lilie w ogrodách bywáia ſláncowáne y ſádzone. Lubia źiemie wypráwna / chłodna / czerſtwa / y ćieniſty grunt. Kwitna w ćiepley

szych stronách w Czerwcu / w chłodnieyszych w Lipcu.

Przyrodzenie.

Liliowy kwiát / iáko Galenus w 7. księgách pisze o ziołách / ma złożenie z mieszánych á subtelnych cząstek. Naprzód z ziemnych / á ztąd ma gorzkość w sobie mieáká. Potym z mierno wodnych / á ztąd oleiek / ktory ma moc rozpráwowánia / odwilżánia / y odmiękczánia / bez wszelákiego szczypánia y roziadánia. Korzeń y liście wysusżáią / rozpráwuią / ściẽńczáią srzednie. Jednák korzenie bárziey wyćiera niżli liście. Owa rozgrzewa y odwilża w pierwszym stopniu. (*Plat.*)

Moc y skutki

Opárzelinom wszelákim.

Opárzeliny wszelákie / bądź ogniem żelázem rospalonym / miodem wrzącym vkropem / abo oleiem / Liliowe liście wárzyć y przykłádáć / leczy. Abowiem bez wszelákiego kusánia y szczypánia wysusza opárzone częśći ćiała / y wyćiera. Abo korzeń Cebulaty Liliowy w żarzystym popiele vpiec / y z oleykiem Rożánym go rozetrzeć / á przykłádáć. Toż czyniąc ażby się zgoiło.

Ćwiekí ná nogách y ná członkách.

Ćwiekí ná członkach y stawach záśiádłe spadźą / *Clauos* Łáćinnicy zowią / tákże toż przykłádáć: ale do trzećiego dniá nie odeymowáć.

Żyłom suchym pokurczonym ábo przećiętym.

Żyły pięte ábo nerwy pokurczone / przećięte / leczy / korzeń Liliowy z miodem tárty / á przykłádány. *Dios.*

Plámom á y trędowátośći. Páprzyskom. Łupieżom. Strupom párchom. Wrzedom ná głowie ćiekącym. U gruczoły. Bolączkom twárdym y guzom.

Plámy y znaczy ná twarzy y trędowátość.

Páprzyská y łupieże ná głowie.

Strupy y parchy ćiekące / Tákże

Wrzedźienice y bolączki ná głowie ćiekące goi / wychędaża / tenże korzeń z miodem vtwierćiawszy w donicy / á námázuiąc abo plastrem kłádąc.

Gruczoły / bolączki twárde nápuchłe zmiękcza y w otok ie obráca / korzeń ze lnánym nasieniem / y Fengrekowym wárzony / trochę przydawszy smalcu gęsiego / abo kápłuniego / choćia y wieprzowego / że będźie iáko máść / y to ćiepło plastrowáć. Toż sam korzeń w oliwie moczony / á plastrowány czyni.

Twárdośći łoná białogłowskiego. Miedźiączki.

Łoná otwor białogłowskiego odmiękcza / korzeń z miodem plastrowány.

Chorobę mieśięczną nád zwyczay záwśćiągnioną pániom wzbudza / y wywodźi / korzeń w winie wárzony / trochę te naczczo y ná noc ćiepło piiąc.

Ránom świeżym. Wrzedom.

Rány świeże y stáre.

Wrzody wychędaża / záwiera / zdrowym ćiałem ie wypełniáiąc / korzeń abo liśćie w occie moczone / potym rostárte / y plastrowáne.

Vkąszonym od bestiy iádowitey.

Vkąszonym od bestiy iádowitych / osobliwym iest rátunkiem / liśćie vtrzeć co nalepiey / przykłádáć ná ránę: abowiem iad z rány wyćiąga y goi.

Nywinieniu abo wybiciu z stáwu.

Wybiciu z stáwu. Węgrom ná twarzy przeciwko.

Węgrowátośći ná twarzy. Tákże

Chropowátośći. Zmárszkom.

Chropowátość ćiała głádką czyni / korzeń z miodem vtárty. Toż też abo cere cudną głádką czyni.

Zmárszki z twarzy rośćiera / tákże z miodem korzeń / abo z Jeleniem łoiem rośćieraiąc y wyćiągáiąc.

Złote żyłki otwiera.

Złote żyłki / korzeń Liliowy / iákimkolwiek sposobem ná nie przykłádány otwiera. *Mizald.*

Mosznom spuchłym.

Mosna / abo iádrá męzkie opuchłe leczy z przymiotem ognistym: wziąć korzenia Liliowego choćia z liśćiem / liśćia Bielunowego / mąki pszeniczney / octu / y z tego plastr vczynić / á letnio okłádáć. Abo tylko samo korzenie w occie wárzyć / y przykłádáć. [*Dios. Gal.*]

Vkąszonym od wężá.

Vkąszonym od wężow y iney gádźiny iádowitey / nasienia w trunku vżywáć dobrze. *Dios.*

Roży piekielney.

Roża piekielna wychędaża y spadźa / nasienie Liliowe z liśćiem swym w winie rostárte y plastrowáne. *Dios.*

Plessowátośći głowy.

Plesowátość z opierzchnienia włosow ná głowie / znowu włosámi okrywa / korzeń z oliwą / á z sádłem wieprzowym vtárty / tym náćieráiąc

Krew śiádłą stolcem wywodźi.

Krew zśiádła / y skrzepła ze wnętrza wywodźi stolcem / korzeń z syta miodowa pity.

Grzybámi strutym.

Strutym Grzybámi ábo Jdłámi iádowitymi / korzenie Liliowe y z kwiećiem iego pić dobrze. [*Plin.* Toż

Vkąszonym od bestiy.

Jádowitemu vkąszeniu od bestiy iádowitych służy dáiąc trunkiem.

Sleżienie twárdey.

Sleżienie twárdey / liśćie w occie wárzone / y ná lewy bok pod żebrámi záraz ćiepło przykłádáne / piiąc naprzod trochę z wárzonego /

Przepukłym. Pokurczonym.

Przepukłym / y

Pokurczonym / korzeń w syćie miodowey z Rozynkámi wárzonym leczy / to piiąc. *Plin.*

Sleżione nábrzmiáłe.

Item Sleżione nábrzmiáła y zátwárdźiała leczy: wziąć Liliowego korzenia dwie częśći / korzenia Ománowego / Barszczu / po iedney częśći / to wszystko przez

dni dwanaście w winie á w oliwie moczyć: potym przez plat/ábo sitko gęste przebić/ y przydawszy wosku trochę/ y oliwy jeszcze/ maść uczynić/ y tym ślezione twárdo mázáć. *Plat.*

Wrzodom stárym. Stáre wrzody leczy/ kwiecie y liście tłukąc/ y przykłádáiąc.

Głowie wilgotney y zimney. Ktorzy głowę wilgotną y zimny mozg zbytnie máią/ Leliowego kwiatu woniáć im dobrze. *Sim. Sethi.*

Twarz śliczną czyni. Twarz śliczną czyni: wziąć korzenia suchego miálko utłuc/ á Rozáną wodką rozpuścić/ y tym ná noc twarz námázowáć. [*Plat.*] Toż sámá wodká z Liliowego kwiátu z *Balneum maris* palona czyni.

Czerwoności y trędowátości twárzy. Czerwoność z twarzy nie przyrodzona spądza/ świeże korzenie/ przydawszy prochu miálko utártego z kámienia/ ktory zowią *Calaminarem*, Kámphory/ oleyku z kwiecia Bzowego/ nákoniec żywego srebrá umartwianego cczą śliną/ y z tego maść uczyniwszy/ trędowátość námázowáć. *Plat.*

Rodzenia lekkiemu y rychłemu. Rodzenie dźiatek pániom snádnie czynią serduszká/ ábo ięzyczki owe we śrzodku/ kwiátu Liliowego żołte/ utłukszy ie co násubtelniey pułtory ćwierći łotá/ rogu Jednorożcowego puł ćwierći łotá/ Słoniowey kośći ábo zębu trzećia część kwinty/ kwiećia Liliowego pułtory ćwierći łotá/ ábo nasienia iego/ nasienia Orlikowego/ ábo Cynowodowego puł ćwierći łotá/ Cynámonu przedniego pułćwierći/ Száfranu ćwierć/ Boraxu ćwierć/ Cukru białego trzy łoty: Z tych wszystkich rzeczy proch uczynić. A gdyby się brzemienna białagłowá prácowálá dźiećmi/ dáć go z ćwierć z wodką Leliową wypić/ bárzo lekko y rychło porodźi. Jni też ták czynią. Biorą nasienia Liliowego ile kto chce Jemioły Gruszkowey/ Bursztynu białego/ Száfranu/ Mirrhy/ Cynámonu/ Dyptanu/ Cabru: To wszystko miálko tłuką á po ćwierći/ ábo po pułćwierći łotá/ z winem białym ráno y ná noc pić dáią brzemiennym. Ale pierwszy potężnieyszy y snácznieyszy.

Płod martwy wywodźi. Płod martwy z żywotá wywodźi rychło/ nasienie iego z białym winem piiąc. [*Mizald.*

Położnicom utráconą cerę przywraca. Położnicom z wielkich boleśći rodzenia ktore przyrodzony rumieniec/ y bárwę ná twarzy trácą/ korzeń Liliowy z Czosnkiem warz: potym to w lagrze czerwonego winá rozetrzeć/á twarz tym ná noc námázowáć: ráno wodą ięczmienną zmywáć: To ták długo czynić/ áż do cudney cery záś przydźie. *Mizald.*

Sok z Liliey.

Succus Liliorum. Ránom ciężkim y głębokim. Rány wszelákie wielkie y głębokie/ á ile w głowie. Tákże ná mieśistych częśćiách ćiáłá/ á do tego wilgotne názbyt y do goienia trudne/ wychedaża y spaia/ tym sposobem: Wźiąć pięć częśći soku z Liliowego liśćia/ iedne część octu/ część miodu/ y wárzyć to w miedźiáney pátelli/ áż wszystká wilgotność páro odiydźie/ y utrzeć/ że bedźie máśći kształt/ y tym ie plastrowáć. [*Gal. Dios.*] Toż y wrzodom zástárzáłym y plugáwym należy.

Zátwárdźiáłość máćice odmiekcza. Zátwárdźiáłość máćice odmiekcza.

Mieśięczną. Mieśięczna pániom niewczesnie zástánowiona wzbudza/ używáiąc tego soku.

Od zkażonym od gádźiny. Ukąszonym od węzá y inych iádowitych bestyy/ sok z liśćia/ y z nasienia Liliowego/ trunkiem dáiąc/ iest známienitym rátunkiem y lekárstwem.

Pot wzbudza. Liszáiom. Pocenie wzbudza/ tymże sokiem posmárowawszy. *Dios.*

Liszáiom. Tákże

Łupieżom. Łupieżom y otrębowátośći ná ćiele/ tenże sok iest lekárstwem/ ćiáło nim náćieráiąc.

Sok z kwiećia Liliowego/ wrzodom w łonie białogłowskim goi/ wymywáiąc ie nim. *Mizal.*

Wodká Liliowa.

Aqua stillatitia. Bywa z Liliey wodká przez *Balneum maris* wśćiągána/ iáko z inych źiół kwiećia: Tá

Mowę utráconą y nie dobrze wymawiáiącym. Mowie utráconey.

Nie dobrze wymywáiącym trunkiem dáwána/ iest osobliwym rátunkiem.

Wnętrznościom bolącym. Bole wnętrzne ukłáda y uśmierza/ piiąc ią.

Wątrobie Máćicy. Wątrobie/ y

Máćicy zápalonym służy.

Rodzeniu snádnemu. Rodzenie snádne lekkie y prędkie czyni.

Máść.

Vnguentum. Płci chędogiey. Máść z korzenia Liliowego uczyniona z oleykiem Migdałow gorzkich/ á z białym woskiem/ dźiwnie płeć chędogą czyni. *Mizal.*

Zmarszczki Item. Mieśięczney. Máćicy ściśnioney nazbyt. Z marszki wyćiąga y wyrownywa. [*Tenże*] *Jtem*, Mieśięczną chorobę pániom wywodźi.

Łoná otwor ábo máćice ściśniona y zátwárdźiáłość zmiekcza y otwiera/ korzeń w popiele żarzystym upiec/ á z oliwą zgęsto utrzeć/ y czopkiem/ ábo węzełkiem w otwor łoná co nagłębiey wpuśćić popuśćiwszy od niego obdłużną nitkę dla wyćiągnienia. *Mizald.*

Liliowy oleiek/ ábo máść z opisánia Dioskorydowego.

Oleum contra lib: 1 cap: 51 positum Dioskorides tym sposobem uczy przyprawowáć máść/ ábo oleiek Liliowy: Naprzod każe wźiąć dźiewięć funtow oliwy/ y dźieśięć łotow/ Trzćiny pachniącey pięć funtow

łotow ſześć / Mirrhy dźieśieć łotow: Do tego przylać winá białego mocnego miecz / y moczyć / á potym wárzyć przy wolnym węgliſtym ogniu / á odcedźiwſzy oliwe / przydáć ziarnek Kardámomowych abo rayſkich / we dżdżowey wodźie pierwey moczonych / pul czwártá funtá / y dáć mu w oney oliwie moknąć / potym przecedźić y mocno ie wygnieść / wźiąć onegoż oleiu pulczwártá funtá / wſypáć weń liſtkow ſzyśiącá kwiatkow Liliowych obranych / w obſzerne á miałkie naczynie / á rękámi miodem pierwey obmázánemi dobrze vmieſzáć / y dáć im przez noc y dźień ták moknąć: ráno w ine naczynie odláć y wyżąć dobrze / y záraz wodę od niego odłączyć: Abowiem nie ćierpi w ſobie wody / iáko y oleiek Rożány: Bo iáko ſie ſkoro zágrzeie / kiſnie y záraz ſie ſkáźi. Przeto go potrzebá często w ine naczynie odcedzáć / y przelewáć / námázuiąc naczynia pierwey miodem wewnątrz / á ſolą potrząſnąć. Fus abo glan / ktoryby ſie ná dnie vſádźił / precz odrzućiwſzy. Potym wygniotkow rzeczy onych pachniących w nim będących / wyiąwſzy / znowu oliwy przypráwney / y pachniącey / na nie ták wiele iáko pierwey náláć / y przydáć do tego pulerzećia Skoicá Kardámomowych ziárnek przetłuczonych / y co nalepiey rękámi w miedźie obmaczánymi mieſzáć. A po máłym czáśie wyjąć / przecedźić / y wychędożyć / y chowáć. Potrzećie tákże ná te wygniotki / iney oliwy przypráwney / y pachniącey náláć / tákże wiele iáko y pierwey / Kárdamomu też tylko przetártego / rękámi miodem obmázawſzy / dobrze vmieſzáć: Tákże naczynie miodem wewnątrz obláć / y ſolą potrząść. Ták będźie pierwſzy oleiek naprzednieyſzy: Wtory pośledni: Trzeći naposlednieyſzy.

Znowu záś z tyśiącá kwiatow Liliowych / oſkubſzy liſteczki z nich włożyć do onegż pierwſzegż oleyku / y w ſpráwowániu ták poſtępowáć iáko w pierwſzym / przydáiąc ziarnek Rayſkich abo Cárdámomu / mieſzáiąc rękámi miodem omázanymi / przecedzáiąc / wyzymáiąc / á z wygniotkámi tákże powtore y potrzećie toż czynić / iáko ſie iuż powiedźiało. Y im częściey świeżey Liliey kwiatki obráne / w onym pierwſzym oleiku będą moczone / tym potężnieyſzy y ſkutecznieyſzy mieć będźiemy. Na koniec / gdy ſie iuż obaczy w ſwey doſkonáłośći być / do káżdego z nich / ták do oſtátniego iáko do pierwſzego y wtorego / przydáć co nawybornieyſzey Mirrhy po ośminaśćie łotow / Szafranu pulerzećia łotá / Cardámomu ośmnaśćie [drudzy tęſżę trzy ćwierći przydáią od łotá / do łotow ośminaſtu] ini záwżdy biorą Száfranu y Cynamonu tłuczonych / w wodźie roztwarzáiąc / y oleiek wygnieciony / abo máść z tym źielá / á po máłym czáśie w naczynie ſuche odbieráią / ktore naczynie / ma być pierwey Mirrhą / ábo żywicą Arábſką oblane wewnątrz / potym Mirrhy y Száfranu w wodźie rozpuśćić / y onoż naczynie żywicą Arábſką / abo Mirrhą oblane / poplokáć. Coż też we wtorym y trzećim oleyku czynić. Tákowy oleiek / my zágęſczonym / abo iáko drudzy maśćią / zowiemy.

Przyrodzenie oleyku Dioſkorydowego zágęſczonego / moc y ſkutki.

Rozgrzewa. Odmiękcza.
Maćicy y otworu łoná śćiśnionemu.
Maćice ognistym przymiotom.
Mieśięczną wzbudza.
Mocz wywodzi.

Rozgrzewa y odmiękcza / rozpráwuie / zwarza.

Śćiśnienie / záwártość y ſtwárdniáłość łoná abo maćice / odmiękcza y rozprzeſtrzenia. *Dioſ.*

Prymiotom ognistym w maćicy / ieſt rátunkiem. Tákże ná wiele inych rozmáitych przypadkow białogłowſkich / ieſt vżyteczny / iáko

Mieśięczną chorobę Pániom nád zwyczay záſtánowioną wzbudza / łono / krzyże / y otwor łoná nim mázáć / ábo z báwełny czopek vkręćić / y tym go oleykiem nápuśćić / á w otwor łoná puśćić.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / ábo z ćięſkośćią y kápiąc od chodzący / pędźi / trunkiem go vżywáiąc / bądź ſámego / bądź z winem / abo z iáką iną wodką

[*Dioſ.*] Tákże prog łoná / y krzyże nim mażąc.

Wrzody z głowy płynące goi. Tákże

Ogniſtym wrzedźienicom ná głowie służy.

Kroſty twárde ná twárzy ſpądza.

Lupieże y pápierzyſká z głowy wychędaża.

Piegi / ſzramy / y ine

Plámy wyćiera / y ták porowniewa / że ie ledwie co od przyrodzonego ćiáłá rozeznáć / owa / ćieńczy y rozpráwuie.

W trunku vżywány / kolerę ſtolcy wywodźi.

Wrzodom w głowiey. Wrzedźienicom ognistym. Kroſtom twárdym ná twarzy. Lupieżom. Bliznom. Piegom. Plámom. Kolerę ſtolci wywodźi.

Szkodźi.

Zołądkowi przećiwny y obráźliwy / ábowiem niechęć / brzydliwość / y womity rád czyni. *Dioſ.*

Zołądkowi ſzkodliwy.

Inákſzy troche ſpoſob náyduiemy v Meſue / tego oleyku czynienia / rownie iáko Rumienkowego oleyku / ieno że z kwiećia Leliowego ſerduſzká ábo iezyczki one żołte / bywáią odrzucáne w Rumienku / nie każe tedy Meſue wźiąć liſtkow z ſámego kwiátu Liliowego łotow ſzeſnaśćie / Máſtyki / wonney Trzćiny / Rożtowego korzenia / Owocu Balſámowego / káżdego z oſobna po dwu łotow / Gwoźdźikow / Cynámonu po łoćie / Száfranu trzy ćwierći łotá. To wſzyſtko okrom kwiećia Liliowe° przez cztery dwádźieśćiá godźin / náláwſzy zgolemo wody moczyć / potym gdy raz ábo dwá wezwre / przylać oliwy ſłod

kiey / ábo oleiu Seſámowego / to ieſt / Logowego dwá funty / dopiroż w to kwiećie wſypáć Liliowe / żeby w naczyniu sklánym przez czterdzieśći dni mokneło / z wierzchu machárzyna dobrze nákrywſzy obwiązáć. Potym przecedźić / y do potrzeby chowáć / niżey opiſánych. Jáko

Pierśiom záźiebionym. Żołądkowi. Máćicy záźiębionym.

Pierśiom boleiącym z záźiebienia. Tákże
Żołądkowi oźiębłemu.
Máćicy záźiębłey.
Boleśći w nyrkách. Tákże
W pęchyrzu vkłáda / trawiąc ie.
Kolce ieſt lekárſtwem / máżąc żywot / y kliſtery z niego dáiąc. *Meſua.*

Nerkom boleącym. Pęcherzowi. Kolce.

Rozſądek.

Tych czáſow y przypráwá / y vżywánie tego oleyku ieſt w poſpolitośći y ieſt potężnieyſzy niżli Rumienkowy / ábo Kopru ſwoyſkieg / bo ieſt ćiepleyſzy y ſuſſzy we wtory ſtopniu. Bywáły od ſtárodawnych lekárzow / y teraz bywáią rozmáićie od rozmáitych z Liliey proſte oleyki robione. Serapion w kśięgách ſwych o lekárſtwách ták vczy: każe wźiąć kwiećia Liliowego oſkubionego / y v ſpodku okroionego z ſwych páznokći / pul trzećiá łotá / oleiu Seſámoweg ábo Logowe° pułtorá funtá / często mieſſáć / áż w śię weźmie moc onego kwiećia / potym przecedźić / y dla potrzeby chowáć. Drudzy to kwiećie w oleyku Mirobolanowym / ábo w iákim inym / bez wſzelákich inych rzeczy przydáwánia mocząc.

Serapion. Iny.

Paulus Aeginetá / każe do kwarty słodkiey oliwy / cztery łoty Liliowego kwiećia ochędożonego kłáść / á przez trzy dni moczyć / czwartego wyiąć / wyżąć / á znowu świeżego pod tąż wagę námoczyć. Tákże po trzećim dniu ono wyiąć / wygnieść / y trzećikroć świeżego kwiátu pod tąż miárę nákłáść / ná słońcu gorącym przez kilká czáſow mieć á do potrzeb chowáć.

Alexandrinus y Actuarius / máło nie tymże ſpoſobem iáko Aeginetá / do trzech funtow słodkiey oliwy / cztery łoty kwiátu Liliowego obránego / y z páznokći ſwych v ſpodku oſtrzyżonego kłádą y moczą / á co czwarty dźień wyimuią / wyżymáią / y świeże znowu kłádą / to do trzećiego rázu czyniąc / á ná słońce wyſtáwuiąc. Może kto chce y po czwarte y po piąte / toż kwiećie odmieniáć / áż práwie doſkonále w śię weźmie moc onegoż kwiátu / co śię obaczy z zápáchu iego mocnego / á potym y z ſkutkow. Chowáć dobrze nákryty do potrzeb. Naprzednie dobroći plinius piſze / ktory z Láodiceiey z Syryey z Antyochiey / pochodźi / wtore mieyſce trzyma z Fáſálidy.

Actuarius. Alexandri: Eginet: Plat:

Oleiek Liliowy zágęſczony / w więtſzey ieſt wadze v lekárzow dobrych / niżli proſty / iáki ieſt v Dyoſcorydá / ktoryſmy wyżſzey opiſáli. Paulus Eginetá ták ſwoy opiſuie: Wźiąć każe oliwy słodkiey trzy kwarty / Trzćiny wonney pięć funkow / Mirrhy dźieśięć łotow / Kárdámomu trzy funty / liſtkow z kwiećiá Liliowego z páznokći ſwych oſtrzyżonego y vſuſſonego funt / Cynámonu ſſeść łotow / Száfranu przedniego Cementu / łotow dźieśięć: z tych wſzyſtkich rzeczy naprzod Mirrhę y Trzćinę pachniącą przez pięć dni w winie moczyć: káżdego dniá trzykroć zruſſáiąc y mieſſáiąc / potym w oliwie y w winie ták długo wárzą / áż wino wywre. Toż Kárdámomum w wodźie moczone przez dni trzy / zruſſáiąc go w niey káżdego dniá. Tákże też w oliwie godźinę wárząc. Co wyiąwſzy y wygniotſzy / trzećią część Liliowego kwiećia w oliwę włożyć y przez trzy dni moczyć. Potym drugą trzećią część wſypáć / á po trzech dniách / Cynámonu tłuczonego / y to dla potrzeby chowáć.

Auicen: lib: 5.

Auicenná ma też inákſze opiſánie tego oleyku czynienia / w piątych kśięgách. Bierze przedniego Cynámonu / owocu Bálſámowego / Máſtyki / po dwu łotách / Gwoźdźikow y Cynámonu poſpolitego / ktory przodkowie naſſy Skoryca zwáli / po łoćie / Száfranu czwartą część łotá / to ieſt / kwintę. To wſzyſtko miáłko vtłukſzy / w pułtorá funtá oleyku Seſámowego ábo Legowego / z przydániem kwiátow cáłych Liliowych trzydźieśći / okrom owych co we śrzodku ich / żołtych ſerduſſek. A nákrywſzy y obmázawſzy z wierzchu naczynie pilnie / przez láto ná słońcu iárkim moczył / á potym w mieyſcu ćieniſtym chował.

Nico: Myropſ:

Nicolaus Myropſius / co drudzy Alexándryno przypiſuią / bierze oliwy funtow pięć / Liliowego kwiećia ſuſſonego funt. Rożey puł funtá / Máſtyki cztery łoty / Száfranu łot. To wſzyſtko weſpoł miáłko vtłukſzy / w sklenicy dobrze obwárowawſzy / przez dni dźiewięć ná słońcu moczył / dźieśiątego ná wolnym ogniu przywárzywſzy / przecedźił / y do potrzeb wyſſzey / y drugich niżey pomienionych chował.

Pokurczonym. Przymiotom.

Pokurczonym y pokrzywionym / doświádczonym ieſt lekárſtwem / máżąc y nácieráiąc nim żyły pięte.
Przymiotom ogniſtym służy / Száfranu tártego do niego przydawſzy z żołtkámi od iáiec.
Kroſtom ná twarzy y ná rękách y pálcách w źimie wydánym / bywa lekárſtwem
Poty wzbudza ćiáło nim námázuiąc / ábowiem w ćiele pory otwiera.

Kroſtom ábo bąblom. Poty wzbudza.

Zyly ſuche ábo pięte / ſtwárdniałe odmiekcza / záziebie rozgrzewa / nim námázuiąc.

Zyły ſchrzcza twárdźiáłośći.

Członkom ſtwárdniáłość odwilża.

Członkom ſtwárdniáłym.

W bokách twárdośći záſtárzáłe / ktore krámi zowią / zmiękcza.

Krá w bokách.

Pániam brzemiennym / do ſnádnego dźiatek rodzenia y rychłego / ták otworu łoná námázowániem / iáko trunkiem dawány / známienitym bywa rátunkiem.

Pániom do rodzenia lekkiego.

Łoná Białogłowſkiego. Tákże

Łonu białogłowſkiego ściśnionemu. Tákże máćicy.

Máćicy záwrzedźiáłym ſłuży.

Gryzienie w máćicy vkłáda / ktore z oſtrych wilgotnośći w nie zebráne bywáią.

Gryzieniu w máćicy.

Máćicy mdłey poſiłek czyni.

Máćice poſiła.

W ſtáwiech y członkách bole vkłáda.

Náciągnym przypadkom. W ſtáwiech.

Nábrzmiáłość y nápuchnienia / gdźiekolwiek będące / z Szafranem rozgania.

Sześćiniedźielnicom bolesći w máćicy z iákieykolwiek przyczyny / bądź z ćieżkiego rodzenia / ábo z náwietrzenia y z náziebienia / námázuiąc zwierzchu y wewnątrz ieſt bárzo vżyteczny.

Bolesćiom. Nápuchły.

Kaſzel z zimnych ſpadkow w płucá y w pierśi / leczy / pierśi nim námázuiąc.

Káſzel.

Twárdośći wſzelákie w członkách odmiękcza.

Twárdośći.

Sześćiniedźiałki ktore w połogách ſwych zwyczáynego czyśćienia mieć nie mogą.

Wychędożeniu połoznic.

Tákże łożyſko pozoſtáłe / po porodzeniu wywodźi / liśćie z korzeniem Liliowym w wodźie wárzyć / á tym łono iey nápárzáć bárzo dobrze. Ale záraz po nápárzeniu / chuſtkę w tey iuſze ćiepłey zmáczawſzy / w otwor łoná iey włożyć / y znowu zwierzchu nápárzáć.

Łożyſko wywodźi.

Członkom y częśćiom ćiáłá / ktore władzą vtráćiły / ieſt rátunkiem / náćieráiąc nim.

Członkom

Spadkom zimnym ná pierśi / ieſt vżyteczny / ábowiem ie rozgrzewa. Tákże z nich bole w pierśiách vkłáda y vśmierza.

Spadkom

Nyrkom /

Pęchyrzowi /

Máćicy / o czym y wyſzey ſie námieniło / ieſt bárzo vżyteczny.

Nyrkom. Pęchyrzowi. Máćicy.

Mdła máćicę poſiła ſwym námázowániem. Owa wſzelákim niedoſtátkom y dolegliwośćiom iey / wielkim y známienitym ieſt rátunkiem / zwłaſzczá z przyczyn zimnych / ábo z záziębiáiących.

Máćicy mdłey.

Też wchodźi ten oleiek do máśći y pláſtrow odmiękczáiących: tákże bole vśmierzáiących / y do tych ktore bywáią czynione ſpracowánym y zfátygowánym.

Sprácowánym.

Wchodźi tákże do kliſter twárdośći odmiękczáiącym / odwilżáiącym / y bolesći wnętrzne vśmierzáiące. *Dioſ.*

Bolesći vśmierza.

Ogrodnicza.

Ták żywotna czerſtwość w tym źielu ieſt / iż ſámá gáłąſká iego záwieſzona korzeń z śiebie wydáie. Ktoby chćiał mieć świeże kwiećie Liliowe przez cáły rok / ten pápie poki ſie ieſzcze w kwiát nierozwinie / zerwawſzy / w nowy gárniec nie w polewány niechay rządnie włoży / y co nálepiey nákryie / á w chłodźie ábo w ſtudni chowa / by ich tylko wodá nie doſzłá. A gdy chceſz mieć kwiát roſkwitły / wyłoż pápie ná ſłońce: Ktory gdy ſie rozgrzeie / záraz ſie w kwiát rozwinie. Ták nád przyſtoyny y zwyczáyny czás będźie miał Liliowy kwiát. (*Anatolius.*) Abo wziąwſzy korzonkow Cebuláſtych Lilie: z ktorych iedne wſádźić w źiemię / ná trzy dłonie w głębią / drugie ná dwie / trzećie ná dłoń. Ták rożnych czáſow kwitnąć będźie: Gdyż włáſny czás Liliey kwitnienia ieſt Czerwiec. Toż y o inych źioł kwiećiu rozumieć możemy.

Rożnych barw Lilią iáko czynić.

Bywáią kwiáty Liliey rozmáitych barw czynione / czerwone / żołtogorące / błękitne / źielone / modre / ćiemno rumiáne / ábo dzikie / nie ſprzyrodzenia włáſnego / ále zá dowćipem y przypráwą ludzką. Czerwoną tym ſpoſobem vczyniſz / záraz iáko kwiát okwitnąwſzy opádnie / zerznąć klącze y z naśieniem / y záwieśić go gdźie w dymie żeby vſchło. Potym wyiąwſzy go z ſwych ſtrączkow / y wychędożywſzy / námoczyć go w lágrze winá czerwonego w Márcu / żeby ná ſie rumiáność wźięło. Potym náczynić ná grzędách dołeczkow / y oblać ie onymże lágrem / á naśienie ono w nie ſádźić. (Tenże) Abo też miedzy ſtrączki korzenia Liliowego náſypáć / ieno żeby go namniey nie obráźić / y ták w źiemię w ſádźić. Tákże inymi fárbámi może ie przypráwić / iáko ſie komu podoba. Piſze Plinius w kśięgách 21. w Rozdźiale 5. że korzenie Liliowe ták ieſt rozmnożyſte / że od iednego y pięćdźieśiąt ſie inych wypuſzcza / ktore bez obrázy y nárußenia drugich odiąwſzy / rozſádzáć y rozmnażáć może.

Náśleſká / ábo Złotogłow. Rozdźiał 66.

Náśleſká ábo Złotogłow / ma liśćie podobne Mydelnicy poſpolitey / ktore okołkiem rozłożonemi miedzy ſobą mieyſcy / klącze

ſwe ob-

Martogon.
Lilium Syl:
Lilium Saracenicum.

Heydniſchlilien.
Heydniſchblum.
Goldtwurtz.

ſwe obtacza. Rozgi dwułokietne/ oble / głádkie/ Liliowym podobne. W wierzchu / ktorych odnożki ćienkie / Liliowy kwiát noſzace / ieno mnieyßy z żołtá czerwony / nákrápiány / wonny / w ktorych śrzodku pioreczká ábo ſerdußká rumiáne. Náyduie ſie żołtego kwiátu/á te zowia ſámicá/ iáko pierwßy ſámcem. Korzeń Cebuláſty / iáko v Liliey / ieno żołty / iákoby pozłocony / ſkad też Złotogłowem ieſt miánowány / ále z mnieyßych łupinek ábo ſtraczkow złożony.

Mieyſce.

Rośćie ták ná gorách/págorkách iáko też w rowninách y w niżinách.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt ćiepłego / y tychże ſkutkow / y mocy / ktorych Lilia / zwłaſzcżá korzeń / ktorego náwiecey vżywamy: miekczy/ roſpráwuie/śćiera/y wywodzi/wyćiaga.

Mocy Skutki.

Moczu. Moczu z ćieżkośćia odchadzacemu/tylko kápániem / ábo y nád przyrodzenie zátrzymánemu, wielkim ieſt rátunkiem / iáko Lilia ogrodna / wárzac korzeń w białym winie/á kto ná wino przemoc nie może / w wodzie / á pijac. Tenże. Toż czyni
Item. w oliwie á w winie wárzony / y ćiepło ná łono plaſtrowány.

Złotym żyłom. Złotych żyłek w ſtolcu záwárćiu / ábo iáko drudzy zowia ślepym / nábiegłym / y bolejacym / predkim ieſt rátunkiem / tenże korzeń z lniánem śiemieniem / á z ſádłem kápłunim / ábo z kokoßym v wierćiány/ á przykłádány / ábowiem bole w nich vkłáda.

Mieſießny. Mieśieczna chorybe nád przyſtoyny czás záwśćiagniona / pániom wzbudza / wárzony / trunkiem vżywány / y ná łono ćiepło plaſtrowány.

Bolaczki. Wrzody y bolaczki do zágnoienia / y w otok zebránia lemiwe y twárde zmiekcza / w rope obráca/ y otwiera/ z wieprzowym ſádłem ztłuczony / y plaſtrowány.

Gruczoły y guzy. Gruczoły tákże y guzy twárde otwiera / ábo roſpadza z gnatow / ábo z rur wołowym vtárty á przykłádány.

Pierśiom. Pierśiom białogłowſkim w połogu ſtwárdniáłym y záwrzedźiáłym/ z oleykiem Rożánym/ á z Ryżowa maka ieſt plaſtrem odmiekczáiacym / y boleśći wnich vkłádáiacym.

Moßnom. Moßná ábo iadrá mezkie ſpuchłe leczy puchline z nich wyćiagáiac/korzen Złotogłowu z liśćiem Bielunowym wárzac: potym maki Bobowey przydáć/ y miáłko vtártey Rożey czerwoney ſuchey/ ieby ſie doſyć zdáło/ náoſtátku oleyku Rożánego/ y Rumienkowego przylać/ á tym ćiepło okłádáć.

Opalony. Opalonym ieſt lekárſtwem / z miodem vtárty á plaſtrowány.

Nerwom. Żyłom pietym ránnym.

Bolenu roſtáwach. Bole w członkách vśmierza.

Zmázom ná twarzy. Wßelákie ná twarzy y ná ćiele zmázy wyćiera / wychodza / y gładzi z miodem roſtárty.

Ránom. Rány zágniłe záplugáwione y ſmrodliwe wychodza y do goienia ſpoſabia / z pokrzywiánym naśieniem z octem á z miodem vtárty y plaſtrowány.

Rzeczy w ćiele tkwiace wyćiaga. Rzeczy w ćiele tkwiace / iáko żeleźcá / gwoździe ſkłá / drzazgi / cárnie wyćiaga / z Fiiołkowym korzeniem vtłuczony / á zwierzchu plaſtrowány.

Rozſadek.

Sa tegoż rodzáiu y nazwiſká Máślęſzki korzenia białego/y tylko tym rożność od pierwſzego máia / pod czás y bárwa kwiátu / ále iż tychże ſa ſkutkow / widziáło mi ſie ie opiſáć rzecz niepotrzebna.

Wieżyczki. Rozdział 67.

Turritis.

Thúrnkraut

WIeżyczki koronki drobne / włośienkowáte máia / rownie iáko v Bábki: liśćie odſpodnie máia kſztalt Szałwiowych / po ziemi ſie rozkłádáiace. Klacza z korzenia kilká pochodźi proſtego / oblego koło tego liſteczki niewielkie / gládkie ſpiczáſte / á ſczawikowym podobney. Te ktore śrzedniemu ſa parámi potoczne rowniuchne ſobie ſie zdádza/drugie po nich tymże ſpoſobem/ tákże iákoby ſpieći wież rownym od śiebie położeniem z korzenia pochodza. W wierzchu kwiát drobny biały/ nád liſteczkámi ſubtelnymi / geſto obſádzonymi / á waſkimi: Z tych potym náśienie w łuſczynkách/iáko w Táſzniku. To áni liśćie iego ſmáku gorzkiego w ſobie nie ma.

Przyrodzenia y ſkutkow iákichby było / żaden nam z Ziołopiſow ták ſtárych iáko y poślednich nic nie podał. Tylko kłáda go miedzy Rzerzuchy płonne. Ale mym zdániem nieſłuſznie / bo tákiego ſmáku / ktorymby mu mogły bydź iákokolwiek przyrownáne/w ſobie nie ma.

Odmienikwiát Trzykroć odmienne. Rozdział 68.

Tripolium. Tupethum Serapionis.

Turbith des Serapionis.

ODmiennik ziele / ktore y Odmiennym kwiátem / y Trzykroć odmienne zowiemy / ma liśćie Vrzetá ábo Sienilá podobne/ ieno mnieyſze. Klacza ná piadź wzwyſz / pod czas y ná pułtory ſtopy/ oblego/proſtego/ku wierzchu gáłeziſtego. Kwiátu rumiennego/poki ſie nie rozwinie y nie otworzy/á gdy ſie roſkwitnie/ modráwe we śrzodku żołta głowkę máiac. Piſza o tym zielu że trzykroć przez dźien kwiát ſwoy odmienia / poránu biały / w południe ſzárłatney fárby / wieczor z czerwonábronatney: wſzyſtek kſztałt iego do kwiátu Rumienku błękitnego podobny. Korzenia białego / długiego / pachniacego / á ſmáku vſtá roſpáláiacego: ná korzeniu ſkorá przymiaſzeyſzym. Kwitnie w Lipcu y w Sierpniu.

Mieyſce.

Mieysce.

ROśćie przy morzu / iednák áni ná suchey y wyschley ziemi / áni wodnistey / ále kedy wáły morzkie wode z brzegow wybiiáią / y tám z tąd zá raz zbiegáią do morzá. W Brábáncyey y w Zelándiey obśićie tego źiela rośćie.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa w trzećim stopniu / iáko Galenus w 8. kśięgách o ziolách świádczy. Co sam smák vstá rozpaláiący pokázuie.

Moc y skutki.

Puchlinie — Puchline wodnistą / stolcem wywodzi. Tákże.

Mocz pędzi. — Mocz nád przyrodzenie záwśćiągniony / obfićie swym mieyscem pędzi / pul loтá prochu z niego miálko vtártego / z winem pijąc. *Dios.*

Wątrobie — Chorobom wszelákim wątroby / bywa rátunkiem / z pszeniczną mąką wárzony / á náczczo vżywány. *Plin.*

Dobrey sławie. — Dobrey sławy / mniemánia y rozumienia y dobrego domniesczá przy sobie noszone.

Wchodzi do tych lekarstw / ktore czynią przećiwko iadom y truciznom. *Dios.* — Wchodzi do lekarstw przeciw truciznom

Vżywáią go też do odczynienia czárow záwieszuiąc go ábo ná szyi ábo w domu nád drzwiámi. *Plin.*

Vżyteczne też to źiele / Hesiodus y Muscus piszą / do sczęśliwie spráwowánia rzeczy poważnych y wielkich / nosząc go przy sobie. Ale ma być do tego w nocy kopáne y bráne / pod iákim námiotem y nákryćiem. To zabobon Pogáński. — Do szczęśliwie spráwowánia rzeczy.

Rozsądek.

Theophrastus y Plinius. Tákże niektorzy z pośledniey szych Ziołopisow / choćia znácznie vczeni / iednák niedoskonále w znáiomośći źiol biegli. Polium / ktore my Siwiosinka zowiemy z Trypolium / To iest / z Odmieńkiem nieprzystoynie pomieszáli / rozumieiąc o Siwiosince / że tá trzykroć przez dźień kwiát swoy przemienia / w czym sie nie pomáłu omylili / gdyż y postáwą ábo kształtem / y skutkámi / náwet y mieyscem / są od śiebie rożne. W tym tedy ich rozumieniu / nie mamy ich náśládowáć áni słucháć.

Myla sie y ći / ktorzy go Turbitem / Mesue rozumieią y twierdzą / gdyż ráczey Turbitem Serápionowym mieliby go miánowáć. O czym sie ná swym mieyscu o Turbićie dostáteczne powie.

Mátki Bożey Włoski. Rozdźiał 69.

Adiantum Capillus Veneris & Capillus terræ. & Ruta muraria.

Venus haar. Frauwen haar. Mauwr rautem. Eselsfarn.

WIęćioráki kßtałt y rodzay tego źiela znáyduiemy. Pierwßy/ zowiemy włoſkámi białymi. Te máia liſteczki źielone/ drobne/ ćienkie/ przy okrągleyßym/ Koryándrowym podobne/ láſkrzyſto wyſtrzyżone. Prąteczkow drobnych/ ćieniuchnych/ á mocnych/ ná dłoń wzwyß/ ćiemnorumiennych y lſnących/ bez kwiátu y naśienia. Korzonkow drobnych/ włośienkowátych/ do lekárſtwá nieużytecznych.

2. Wtore miánuiemy Włoſkámi Mátki Bożey czarnymi/ pierwßym ábo białym/ we wßem podobne. Tylko iż białe/ od ſpodku ſą nákrapiáne żołtemi kropkámi/ rownie iáko Páprotká. Liſteczkámi też nieco ſą od śiebie/ y to máło rożne/ bo Włoſki czarne/ máią coś podługowátße liſteczki od białych. 3. Trzećie/ máią rośczki mocnieyße/ y więtße. 4. Czwarte y piąte/ ſą pierwßym podobne. Tylko liśćia ſą więtßego.

Mieyſce.

ROſną poſpolićie miedzy ſkálámi/ gdźie wodá śćieka/ w roſpádlinách ſkálnych/ wilgotnych/ przy ieźiorách ſkálom przyległych/ przy iáſkiniách/ w ćieniách/ w ſtudniách murowánych/ y ná wilgotnych murách.

Przyrodzenie.

GAlenus w 6. kśięgách o źiołkách piße/ to źiele bydź przyrodzenia ſuchego/ á w rozgrzewániu y w chłodzeniu pomiernego/ ktemu śćieńczáiącego/ y rozprawuiącego. Ma też to z przyrodzenia/ że/ by nawięcey ná iego liśćie wody lano/ ábo ćiekło/ nigdy namnieyßey kropie ná nim ſie nie oſtoi/ ále záwße ſuche. Przeto z tąd v Grekow y Láćinnikow názwiſká doſtáło *Adiantbum*. Lećie y źimie záwße ſuche.

Moc y ſkutki.

Dychawicy. Gwizdotchnieniu.
Dychawicy y ćięßkiemu tchnieniu/ ktore Gwizdotchnieniem zowiemy/ bywa znácznym rátunkiem/ źiele wárząc/ á przez dni kilkánaśćie te iuche piiąc. *Dioſ.* Toż

Zołtą niemoc ſpądza.

Moczu. Moczu z ćięßkośćią odchodzącemu.

Kámień. Kámień z pęchyrzá krßąc wywodźi.

Sleziony. Sleziona chorą/ nábrzmiáłą/ leczy.

Záſiplośći. Záſiplośći y omienieniu.

Ciężkośći. Ćięßkośći w pierśiách.

Kaßlu. Káßlu. Tym wßyſtkim niedoſtátkom iuchá przerzeczona/ trunkiem vżywána/ bywa rátunkiem znácznym. Też płáty w teyże/ inße co naćiepley macząc/ y ná ślezione chorą przykłádáć dobrze. *Dioſ.*

Od gádźiny.
Vkąßonym od węża/ y od inych beſtiy iádowitych. Tákże

Spadkom.
Spadkom z głowy/ w żołądek ſpádáiącym/ bywa pohámowániem.

Biegunkom.
Biegunki y ćiekączki záſtánawia/ w winie wárzone/ á náczczo y ná noc pite.

Kre leczy.
Kre y twárdość w bokách/

Łożyſko.
Łożyſko pozoſtałe po porodzeniu/

Niedięgiey.
Czyśćienie pániom mieśięczne nád przyrodzenie wzbudza y wywodźi. Tákże

Krwią pluiącym.
Krwią chárkáiącym/ w winie/ ábo w wodźie wárzone/ bywa lekárſtwem/ iuche pić dáiąc. *Dioſ.*

Piersiom.
Z pierśi flágmiſtych/ ßlámowátośći lipkie/ chrube/ kliiowáte/ rozśiekuiąc y rzedząc/ ten trunek ſnádnie wywodźi. Wźiąć Mátki Bożey Włoſkow/ Hyſopu/ Fig ſuchych mieśiſtych/ Jedwábnych śliwek/ Juinb y Rozynkow/ Lákrycyey ſkrobáney/ Jęczmieniá/ wßyſtkiego zárowno/ wárzyć do wywrzenia przyſtoynego w kryniczney/ ábo w ſtudźienney wodźie/ y tego po dobrym trunku náczczo ćiepło pić dawáć przez dni kilká. *Anderna.*

Kaßlu źimnemu.
Káßlu wilgotnemu/ y z źimnych wilgotnośći ná płucá ſpádáiących/ trunek bárzo vżyteczny. Weźmi Fiołkowego korzenia/ Omanowego po trzy łoty/ Jſopu/ Mátki Bożey Włoſkow świeżo źielonych po dwu gárśći/ Kobeley Miety/ Biedrzeńcu/ Szánty białey/ Lebiodki po puł gárśći káżdego/ Lnianego naśienia miáłko ełuczonego/ dwá łotá/ Jęczmieniá trzy łoty/ Lakrycyey/ Rozynkow po cztery łoty/ miodu chędogiego y cukru

białego

białego po dwánaśćie łotow. To wszystko wespoł w wodźie słokowey warz do zgęszczenia syropu/ á po cztery ábo pięći łyżek ćiepło lizániem vżywáć.

Krew w ćiele poleruie.

Krew/ y wszystkie wilgotnośći cztery przyrodzone/ w ćiele záplugáwione poleruie ten trunek. Weźmi tego źiela co naświeższego trzy łoty/ ábo gárśći/ polney Ruty/ chmielu/ Fiołkow brunatnych po dwu łotách/ śliw Dámáscen/ ábo Szwestek/ ábo Węgierzkich/ dobrze źrzáłych y słodkich czterdźieśći/ Jedwábnych śliwek/ y Iuiub po piętnaśćie. To wszystko we czterech/ ábo w pięćiu kwartách/ wody studźienney warz do połowice wywrzenia. Potym przyday Kásyey wyćiągnioney z iey trąbek/ sześć łotow/ Támárind ow cztery łoty/ Mánny dwá łoty/ Reubárbárum przedniego łot. To znowu według obyczáiu przy ogniu węglistym warz dobrze zwierzchu nákrywszy/ y tego káżdy poránek bierz/ po śiedmi/ ábo ośmi łotách.

Kolerą.

Kolerę y żołć z ćiáłá stolcy wywodźi/ trunkiem go biorąc. *Taber.*

Moczu krwáwemu.

Moczu krwáwemu. Wźiąć cztery gárśći tego źiela/ naśienia Malonowego ochędożonego trzy łoty/ cukru y miodu po ośmnaśćie łotow. To wszystko do zgęszczenia syropu wárzyć/ á chorym káżdym rázem po kilku łyżek z wodą Malonowego naśienia wárzonego pić dawáć. *Taber.*

Przechodom moczu.

Przechody moczu/ krwią zgęszczoną ábo skrzepłą zátkáne przechodzą/ Pánny Máryey Włoski/ korzeni Opichowe/ ábo Pietruszczáne/ korzenie Włoskiego Kopru/ Fiołkowy Korzeń/ y Ciećiorkę czerwoną w słodkim mleku/ świeżo odoionym wárzyć/ á dáć pić/ dobrze. *Taber.*

Kámień/ Piasek/ Muł wywodźi.

Kámień/ piasek/ y muł piasczysty moczem wywodźi/ wźiąc tego źiela dwie gárśći/ Gárliczek/ ábo Miechunek/ Wroblego Prosá po puł łotá. To wespoł w kwarćie winá dobrego słodkiego/ białego/ do trzećiey częśći wywrzenia wárzyć/ y po łáźni tego sześć ábo ośm łyżek trunkiem vżywáć. *Taber.*

Kokotom.

To źiele gdźieby kogutom do vżywánia było dáne/ z przynależącą iey żobią mieszáiąc/ czyni ie ochotnymi y śmiáłymi do boiu. Co ptaszkowie wiedząc/ dáią im tego w dźień ś. Gawłá/ gdy ie spuszczáią/ vżywáć. Tákże y Przepiorkom. *Dios.*

Przepiorkom. Vkąszonym.

Vkąszonym od bestiy iádowitych/ źiele to świeżo źielone tłuc/ y ná ránę przywiązáć każe Dioskorydes.

Łupieżom. Pápryszkom.

Łupieże/

Páprzyská miedzy włosámi ná głowie wychodzą/ w ług go kłádąc/ á głowę przemywáiąc. *Dios.*

Toku.

Tok krwie skądkolwiek záwsiąga/ z octem tárte/ ábo z wierzchołkow Jeżyny/ sokiem piiąc.

Plesżowátośći.

Plesżowátość głowy/ ktora z párchow pospolićie bywa/ włosy trawiących y wypádáiących/ ábo z długiey choroby/ czyni włosámi porosłą/ to źiele w ługu mocząc/ y tym głowę często przemywáiąc. *Dios.*

Żołzom y gruczołom.

Żołzy y gruczoły rospędza/ źiele to sámo tłukąc/ ábo też z wieprzowym smalcem przykłádáiąc. *Dios.*

Párchom.

Párchy y wrzody ná głowie ćiekące goi párząc go długo y mocząc w ługu/ á tym głowę káżdy dźień ráno y wieczor ćiepło przemywáiąc. [*Dios.*] Plastrowáć ie też tymże źielem dobrze.

Włosy cudne y gęste.

Włosy gęste y cudne dáie/ skąd też nazwiská dostáło: ługiem często przemywáiąc/ w ktorymby długo moknęło/ y przáło. *Dios.*

Włosy zátrzymuie. Brwiach ná głowie y ná brodźie.

Też włosy żeby z głowy nie pádáły. Tákże
Ze brwi/
Z brody/ broni. [*Pirola* to zowią] A iuż opádłe czyni nárástáiące: Wźiąć Ládánu ábo koźiego lepu/ oleyku Mirtynkowego ábo z Liliey białey/ owczego párku/ ktory Grekowie *Ocsypum*. To wespoł miáłko vtrzeć/ z trochą ćirpkiego winá/ á tym brwi ábo brodę/ ábo głowę naćieráć/ gdźieby chćiáły włosy pierzchnąć/ ábo iuż opierzchły/ á potym wodką tegoż źiela przemywa. Toż też

Łupieżom. Páprzyskom. Párchom. Item.

Łupieżom/
Páprzyskom/
Párchom y wrzodom ná głowie ćiekącym/ pożyteczne bywa mázánie.

Item, W winie á w ługu ostrym źiele to wárzone przemywáiąc to czyni/ á nie tylko z głowy páprzyská/ ále ze wszytkiego ćiáłá łupieże/ ktore iáko otręby bywáią/ śćiera y spadzą.

Owcom.

Dobrze przy owczárniach to źiele sádźić/ ábowiem owcom iest bárzo vżyteczna pasza/ y zdrowo.

Flágmie. Kolerze.

Flágmę/ y
Kolerę z pierśi y z płuc wywodźi/ w koźiey serwatce go wárząc y piiąc. *Gal. Dios. Mes.* Toż ine wilgotnośći hrube y niepotrzebne zdawná záleżáłe we wnętrznośćiách/ stolcem wywodźi/ o czym śię też wyższey przypomniáło. *Mesu.*

Oślizłenie żołądku. Wątrobie. Puchlinie. Duchy.

Żołądek/ Oślizłone/
Wątrobę/ tymże sposobem vżywáne/ zámulenia wychodzą iucha. [*Mez.*] Táż też
Puchlinę wywodźi.
Duchy w ćiele poleruie/ y wolne á swobodne czyni. *Mesua.*

Fistułom.

Fistuły w oczách przy nośie w kąćikách/ ktore *Ægilopas* zowią Grekowie/ popiołem z tego źiela nápalonym zásypuiąc záwiera y goi. [Tenże]

Żywotu.

Żywot odmiękczáią y purguią/ w puł

kwarty winá ábo wody / przez noc moczone w ćiepłym mieyſcu / á náczczo vżywáne. *Meſ.*

Wątrobie gorącey. Gorącość wątroby vśmierzáią / iuche z wárzonych w wodźie ná kſztałt ſyropu / przez kilká dni piiąc / bądź z cukrem ábo ſáme. *Plat.*

Jádom. Przećiwko iádom Skorkow y inych beſtiy / y trućiznie / w winie ie wárzyć / y pić dáwáć. *Plat.*

Zánßnym wrzodom. Wrzody zá vßymá / ktore Swiniemi wrzodámi zowią / roſpądza / tłuczone przykłádáiąc. Jeſcze lepiey w oliwie roſtárte / y ná słońcu iárkim ſmáżone / tym ie pomázowáć [*Apul.*] Toż też włoſy śliczne czyni

Wagá do vżywánia. Miárá w bcániu.

Prochem vżywáć ich może od trzech ćwierći łotá / áż do śiedmi dragm / to ieſt *á iij. ʒ. ad ʒ. vij. Aben. Meſua.*

Moczony ábo párzony. Tákże do lekárſkiego vżywánia máią bydź moczone y párzone / przez noc ábo y przez dźień / w ćiepłey wodźie / ábo w wodźie korzenia Opichowego / ábo Pietruſczánego wárzoney / w Podrożnikowey / á w Cieciorczáney / ábo w ſerwátce kozley / y ráno pić. A gdźie cukru do *Bokom. Mocz pędźi.* tego przyda : Zápalenie w bokách leczy / y mocz pędźi.

Aqua ſtillatitia. Wodká tego źiela.

Wodká ták iáko z inych ziół ma bydź wyćiągniona przez *Balneum maris.* Tá

Piersiom. Do vżywánia trunkiem dobra / tym ktorzy pełne pierśi máią wilgotnośći flágmiſtych / z ktorych *Káßlu. Dycháwicznym.* káßle pochodzą /

Ciężkie tchnienie y dycháwice piiąc ábo sáme ábo z ſyropem z Jzopu / ábo wielkie° Podbiału lepiey / bo tym rychley y snádniey pierśi y płucá z flágmy wychędoży.

Kámień. Kámień ćierpiącym vżyteczna do trunku / zwłaſczá w wánnie śię w wodźie słodkiey ábo z ziołmi przyprawioney śiedząc. Ták ábowiem przechody moczu roſpárzone / przeſtrzenſze będąc / snádniey kámień przez nie odchodźić może. Ale iey vżywáć káżdym rázem z ſyropem / *de duabus vel quinq; radicibus. Tab.*

Syrupus Syrop.

Czynią w porządnych y doſtátnich Aptekách z tego źiela Syrop / ktory oni zowią *Syrupum capillorum Veneris.* Ten

Płucom. W zápaleniu pierśi y płuc / bárzo bywa vżyteczny. Tákże ſpádkom w nie / y zámuleni ich wilgotnośćiámi hrubymi / kliiowátymi.

Pleurze. Flágmie. Pleurze poczynáiącey z ſpádkow oſtrych.

Też hrube lipkie máterye w bokách ábo w pierśiách roſprawuie y rozrzedza.

Sen przywodźi. Sen przywodźi nieſpiącym / tenże Syrop z Fiołkowym Syropem podwu ábo po trzech łyżek káżdego biorąc / do tego łot przylać Syropu mákowego / y ná noc z ięczmienną wodą pić dáwáć.

Káßlu / *Káßlu. Dycháwicznym.*

Dycháwicy bárzo vżyteczny / z Syropem Jzopu y z miodkiem kwáśnym / ktory *Oxymel ſimplex* zowią / káżdego po ſześći łyżek biorąc / á z wodką z Jzopu / y z Podbiału wyſokiego ábo ſzerokiego / ktory Lipieżnikiem też mián uiemy / piiąc.

Kámień / y piaſek z mułem przez mocz wywodźi / po ſześći łotách / z wodką wilczego ábo liśiego ogoná / ráno y ná noc biorąc. *Taber.*

Wino.

Jáko z inymi źioły winá / ták y z tym może bydź przyprawione / á to w Jeśieni gdy moſzty naſtawáią. Tákowe wino ſłużz / Vſtáwicznie káßlącym.

Gwiżdżotchnącym y dycháwicznym.

Flágmy z pierśi nieodbywáiącym. Abowiem lipkie / hrube / y geſte ßlamowátośći roźczynia / rzedźi y do wywiedźienia ſpoſobne á pochopne czyni.

Kámień krßy y moczem wywodźi / y ßlámowátość z ktorey śię mnoży / trawi / niedáiąc mu śię zámnożyć. *Wino inſze.*

Krew melánkoliczną hrubą y wyżgłą / polerite : wźiąć Rozynkow co nawieżſzych y mieśiſtych ze trzy funty / Włoſkow Mátki Bożey puł śiodmá łotá / Ciemierzyce czarney przyprawioney pięć łotow / Páprotki / Páluchow / ktore Hemodáctylámi zowią / ośm łotow / Koryándru przyprawionego / Seneſu obránego dźieśięć łotow y pułtory kwinty / drzewá Gwáiáku toczonego / ábo ráßplowánego funtow poſpolitych ábo kupieckich trzy / źiołá z hrubá pokráiáć / y nálać ná to wiádro moſztu świeżego / záraz od práſy nálać / przylawßy puł wiádrá chędogiey wody ſtudźienney do tego / y przez ſześć dni to przy wolnym ogniu wárzyć / káżdego dniá do brze zámieſzuiąc y zruſzáiąc. Zátym dáć mu śię przez trzy dni podſtać / potym przecedźiwßy / á do potrzeby chowáć. Tego winá melánkoliczni / ślezioné chorą y nábrzmiáłą máiący / przez dwá miesiącá / miáſto poſpolitego trunku vżywáć máią / bo zámulenia wnętrzne otwiera / y po częśći ie też trawi.

Zmárſzki ná żywoćie z częſtego rodzenia dźiatek pániom wyrownywa / liśćie tego źiela naprzod w moczu chłopięćim ie moczone / potym z ſáletrą vtrzeć / á tym żywot białeygłowie námázywáć. *Żywotowi zmárſzczonemu białegłowſkiemu.*

Złote Włoski Mátki Bożey. Rozdział 70.

Adiantum aureum.
Polytrichum Apuleii.
Polytrychum aureum.

Jungfrauwenhar.
Gulden widertodt.

ZŁote włoski Pánny Máriey ſą rożne wßyſtkim kßtałtem/od wyßey opiſánych Włoſkow. A te ſą dwoie / iednák niczym od śiebie rożne tylko wzroſtem. Wietße máią korzeń przydłużßym z drobnymi odnożkámi / od ktorego wiele rozdżek pochodzi proſtych/ żołtogoracey bárwy / do połowice koſmátych od korzeniá / á w wierzchu káżdego iáko ziárno pßeniczne. Wtore mnieyße/korzonkow włośienkowáto kepiáſtych / praćikow nie koſmátych / żołtogoracey bárwy/ ná ktorych tákże wierzchu iákoby ziarká pßeniczne. Są y trzećie/ iáko Trágus y Lonicerus pißą/ kwiátem białym kwitnące: liſteczkow ná ſwych praćikách przyokragleyßych / á po ziemi ſie rośćielaiacych / po wierzchu rumiáne y koſmáte / od ſpodku bláde.

Mieyſce.

ROſną miedzy mchem ná łakách wilgotnych /w leśiech mokrych / y ná wielkich ſkáłách. Kwitną kśiężycá Wrześniá.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia y złożenia z żywioł ſą pomiernego / wyſußáią / rozśiekuią / rozczyniáią / y ścienczą.

Moc y Skutki.

Skutkow ſpolnych z Pánny Máryiey włoſkámi Tákże/ ſkálna Rzeſá.

Skutkow tych ieſt ktorych ſkálna Rzáſá/ o ktorey záraz niżey bedźie ſie mowiło. Ma też ſpolne z Włoſkámi Mátki Bożey we wßyſtkim ſkutki. Przeto niechcemy ich tu powtárzáć.

Báby y mátácze od miáſtá do miáſtá z ſwymi krobkámi tułáiacy ſie / wiele dziwow y baśni o tym źielu / powiádaią / y ſkutkow niewyſłowionych. Ale babich baśni zániechác ſie godźi.

Skálna Rzáſá. Rozdział 71.

RZáſá ſkálna korzonkow drobnych / włoſkowátych / czarnych / z tych praćikow Káßtanowey barwy wiele pochodźi / ktore okrągłymi liſteczkámi / rownym po parze od śiebie położeniem / ſą okryte. Rzaśie wodney podobne. Rozdżki ták odźiane liſteczkámi / máią nieiákiś kßtałt Strusiego piorá / ál o Páproći podobne / ieno dobrze mnieyße / drobnieyße / lśnące. Liſteczki po iedney ſtronie/ gęſte / żołtogoracemi kropkámi nákrápiáne. To ziołko / áni kwiátu / áni naśienia miewa. Jeſt druga ſkálna Rzáſá we wßem tey podobna / ieno też we wßem drobnieyßa /y mnieyßa.

Trichomanes, Callitrichum, Herba capillaris, Herba Crinita, Herba Herculis Adiantum rubrum.

Widertodt. Widerthon. Abthon. Rot ſteinbrech. Stein feder. Stein Farlein.

Mieyſce y Czás.

NA ſtárych murách / w mieyſcách ćiemiſtych / zwłáſczá w ſtudniách murowánych y kámiennych/w leśiech ná gorách ſkálnych/piáſczyſtych rośćie. Owa/ná tych mieyſcách/ná ktorych Mátki Bożey Włoſki. Ma bydź ná poczatku Wioſny zbierána / do potrzeb lekárſkich.

Przyrodzenie.

TEgoż własnie przyrodzenia y złożenia z żywiołow / iáko y Włoſki Pánny Máriey/ to ieſt/ ſuchego/ á w chłodzeniu y w zágrzewániu pomiernego / śćieńcza / rozprawuie.

Moc y ſkutki.

Kámień krzy y las miłe.

Z oſobliwośći przyrodzenia ſwego / to ma / że kámień tak w nerkach / iáko w pechyrzu krſzy / y moczem wywodzi / dla czego/ zowia go też Lamikámieniem niektorzy. Nie że ná ſkálách y ná murách rośćie / ale od własnośći ſkutku / że kámień w człowiecze łamie. *Plin.*

Páieczemu iádu y wężowemu.

Sprzećiwia ſie iádu páieczemu / y wężowemu / tłumiac moc iego / y wniwecz obrácáiac.

Biegunce

Ciekaczki záſtánawia / w winie cirpkim wárzony / y trunkiem vżywány. *plin.*

Glowy bolenia.

Bole w głowie vkłada/ wieniec z niego ná głowie noſzony. *Plin.*

Od ſkorká vkaſzonym.

Vkaſzonym od ſkorká / ktorego Scolopendra zowia Láćinnicy / y Grekowie / bywa lekárſtwem / w táż á w táż przykládaiac go ná ránę / żeby iad od ſercá odpądzał / aby ſnadź do niego doſzedſzy / obrázony niezvmarł. *Plin.*

Iuchá z Rzaſy ſkálney trunkiem vżywána / moczem puchline wywodzi. — Puchlinie.

Párchom y wrzodom z głowy ćiekacym — Párchom. Pleſzowaceśći.

Włoſom obłázacym z brody/ábo z głowy / bywa lekárſtwem / vtárta miałko / á ná przemiánę czeſto á czeſto przykłádána. — Gruczoło.

Zołzy y gruczoły wſzelakie/

Wola ná ſzyi / tákże pláſtruiac/roſpadza — Wole.

Lupieże z głowy/ y — Lupieżom.

Otrebowátość z twarzy / y że wſzyſtkiego ćiáłá wychodza y śćiera / w ługu párzona / winá przylawſzy / y tym przemywáć. *Plin.*

Tákże Páprzyſká miedzy włoſámi wychodza. — Páprzyſká

Ciężko tchnacym. — Dycháwicy.

Zołtey chorobie. — Zołtáczce.

Watrobie zámuloney. — Watrobie

Sleziennie zátkáney. — Sleziennie.

Cięſzkiemu puſczániu moczu. Temu — Moczu p...dzi.

wſzyſtkie.

wszystkiemu bárzo służy / tłukąc to źiele y náćieráiąc nim. *Plin.*

Wątrobie.
Wątrobá w kimby gnić poczełá / nie máß nic lepszego / iáko wódká z tego źiela trunkiem vżywána. Pláty tákże w ćiepłey macząć / zwierzchu przykłádáć.

Nyrkom.
Nyrkom boleiącym / z Piołynem skálna rzęse vtłuc / á przykłádáć dobrze. *Plin.*

Mieśieczney. Łożysku.
Mieśieczną Pániom zástánowioną / Łożysko pozostáłe po porodzeniu / w winie wárzone / á trunkiem vżywáne / wywodźi.

Krwią pluiącym.
Krwią chárkániu bywa lekárstwem / z octem / ábo sokiem z Jeżyn wypráſowánym / piiąc. Abo / Sporzysz / Hyzop / á żywicę Arábską w ięczmienney wodźie wárzyć / á pić. *Haik.*

owrzedźiáłośći.
Dźiatkom máłym owrzedźiáłym / z Rożánym oleykiem / á z winem vtárte / bywa lekárstwem / tym námázuiąc. *Plin.*

Żywotowi.
Żywot zmárszczony Pániom po rodzeniu dźiatek / wyćiąga / y wyrownywa / liśćie Rzasy skálney / w moczu chłopiecym pierwey moczone / á potym z piáną sáletrzáną co nasubtelniey vtárte / tym żywot pomárszczony náćieráiąc. *Plin.*

Slinogorz.
Slinogorz ábo wrzod w gárdle leczy / liśćie tey Rzasy vtrzeć / przydawszy dźiewięć źiarn Pieprzu y ták wiele źiarn Koryándrowych z dobrym winem / w łáźni ábo do łáźnie wchodząc / dáć trunkiem. *Apul.*

Włosom.
W oliwie wárzone / włosy śliczne czyni / rosłe / y gęste / tym ie náćieráiąc.

Wątrobie. Krwi mełáncholiczney.
Wątrobę gorącą przechładza.

Krew hruba / y zgorzáła poleruie / wárząc to źiele w śliwowey polewce / á trunkiem vżywáne przez kilká dni / biorąc iey ná raz łyżek dźieśięć ábo dwánaśćie.

Vrokom. Czárom.
Vrzeczenie / ábo vroki /

Czáry y gusłá bábskie odpądza / z Dźiewięćiornikiem zmieszána. ⁊c.

Owa / tychże skutkow iest we wszytkim. ktorych są Włoski Mátki Bożey. Przeto co śie w przednim rozdźiale o wodce / winie / Syropie pisáło / toż też y o tym wszystkim tu ma bydź rozumiano. Może też iednego miásto drugiego do lekárstw vżywáć

Rozsádek.

Rzasa skálna / ábo kámienna / przeto rzeczona / że listeczki Rzaśie wodney ma podobne. Skálna ábo kámienna / iż ná murách stárych / wilgotnych / tákże ná skáłách / w studniách murowánych rośćie. Zowią ie też włoskámi mnieyszemi / ábo Czarnymi / że pręćiki ćiemnorumienney bárwy ma.

Miłośna. Rozdźiał 72.

Cacalia, Diosc.
Cacanum, Gal. & Paul.
Bacanum Barbar.
Leontice.

Miłoſna / ziele liśćia ßerokiego y wielkiego / do Podbiału podobnego / białego. Miedzy tym / pręt pochodźi biały / proſty. Kwiećia w wierzchu ſwych roſczek blado żołtego / mßyſtego / iáki ná drzewie oliwnym bywa / z tego we śrzodku kwiátu / iedyne nasienie okrągłe / białe / máłe / y drobne wiśi / iáko perłá iáka. Korzeń nie bárzo ćienki / miekki / z wielą odnożek powikłány / y poplećiony.

Mieyſce.

Ná wyſokich tylko gorách rośćie / nigdźiey indźie.

Przyrodzenie.

GAlenus w 7. o ziołách kśięgách piße. Korzeń Miłoſney / by námniey niema w ſobie ſczypáwośći / áni oſtrośći / przeto nie bárzo wyſußa. Iſtnośći miąższey y másney.

Moc y ſkutki.

Kászlu. Káßel leczy / korzeń Miłoſney w winie wárzony / właſnie iáko Trágánt / lizac / abo ſámego iedzeniem vżywáiac. *Dioſ.*

Ochrapieniu: Ochrápiáłośći / y z oſtrzáłośći gárdłá / tymże ſpoſobem vżywány / bywa lekárſtwem.

Zmázom ná ciele. Twarzy y wßyſtkiego ćiáłá zmázy wyćiaga y wyrownywa / nasienia ziarn pietnaśćie tłukac / y z woſkiem ná wolnym ogniu ſpuśćić / á tym ie wyćieráiac. [*Dioſ.*]

[*Gal.*] Toż też zmárſzki ná twarzy wyćiaga y wyrownywa.

Sok tego korzenia toż czyni co Lákrycyowy / káßel vśmierza / y z oſtrzáłość gárdłá leczy. *Ægine.* Zmárſkó. Z oſtrzáłości gárdłá

Fraucymer tego źiela / á ile korzenia / do ziednánia miłośći y láſki vżywa. Skad ták v nas / iáko v Grekow nazwiſká doſtáło. Miłośći w dua.

Rozſadek.

To źiele do ználeźienia ieſt bárzo trudne / gdyż tylko w puſtyniách / á ná ſámych wierzchách gor bárzo wyſokich rośćie. Ale że ma ſwe ſkutki / nie godźiło ſie go nam przepomnieć.

Wyzlyn / abo Wyzlyná. Rozdział 73.

Antirrhinum,
[illegible]rranium,
Bucranium,
Anarrhinum,
Cynocephalis,
Lychnis ſyl:

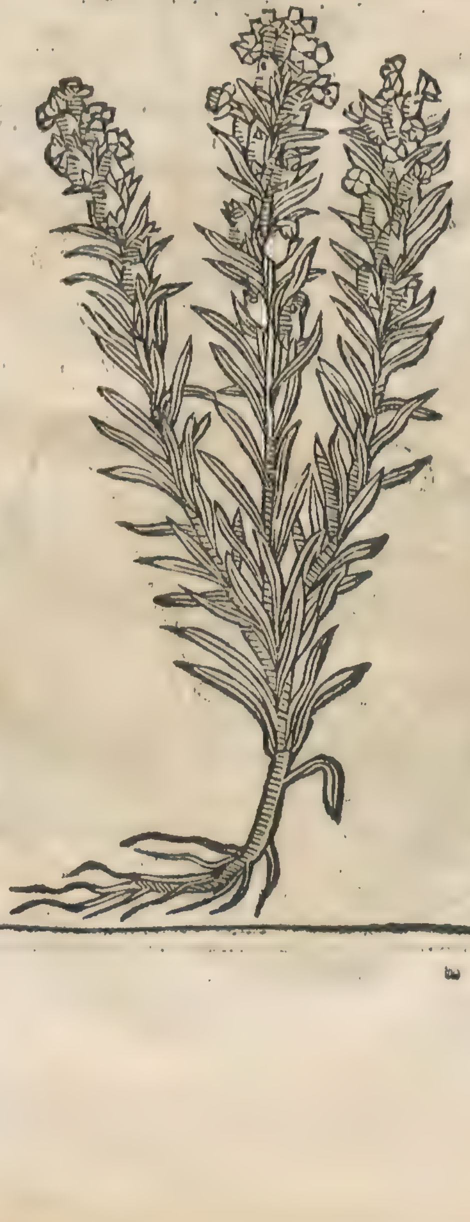

Orant.
Hündtſkopff.
Sterckkraut.
Bracken haupt /
vnd Kalbſnaſe.

CZworáki mámy Wyzlyn / wielki / máły / śrzedni y namnieyszy / á wszystkie sa listu Musetrza wielkiego / y przeto go też drudzy zowia Musetrzem płonnym. Klacza prostego / gáłazkowátego / y krzaczystego. Srzedni iednák namocnieyszy / ták / że sie chrostowáty bydź zda. Klacze ábo rozgi / gesto liśćiem poczerniáłym / ćiemnym / obdłużnym (iáko Lnicá / ábo Len Pánny Máryey / prostym / miąszym / á troche kosmátym okryte. Kwiátu bládo bronatnego / kształt Fiiołkow białych / ktore Firletka zowiemy / máiacego. Ine Wyzlyny máia też kwiatki białe / ná iedney rozdżce kilká rzedem rozsádzone. Te / gdy opádna / nástáwáia głowki / podobne ćielecym / ábo nozdrzom ich / á w tych nasienie czarne / drobne. korzonkow ma wiele drobnych / na pálec wzmieśz z kosmáćinkámi. 2. Wtory Wyzlyn pierwszemu podobny / ieno listu weższego. Ten ná wierzchu rozdżek ná kształt gwiazdki sie rozkłada. Kwiátu iednostáynego / białego / głowki tákże iáko v pierwszego / w tych nasienie drobne / czarne. 2.

3. Trzeći / ábo máły Wyzlyn / wtoremu we wszem podobny / tylko że z káżdey miáry drobnieyszy / ták liśćiem iáko kwiátem / y głowkámi. 3.

4. Czwarty / ze wszech namnieyszy y narzedszy / wszákoż rozga / liśćiem / kwiátem / ktory iest bronatny / y nasieniem / pierwszemu iest rowny / oprocz iż we wszem drobny. 4.

Mieysce.

WSzystkie rády w polu / ná wypráwnych gruntách rosna. Też y w ogrodách / zwłasczá pierwsze dwá. Ine ná polách / owszem miedzy Owsem. Też y págorki miłuie.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia tegoż sa ktorego Gáwedá / poniewaz iáko Galenus w 6. kśięgách o ziolách / też mu skutki przypisuie / ktore Gáwedźie / ieno dáleko mnieysze.

Moc y skutki.

To źiele / pisze Galenus / nie iest żadnego vżytku do lekarstw.

Czáry odpędza.

Rozumieia niektorzy / á ile Gustowierni / że ktoby tego źiela głowki y z nasieniem ná szyi záwieszone / ná gołym ćiele nosił / czáry żadne nie moga mu nic szkodźić. Do tego miłym / y przyiemnym go wszystkim czyni. Od zwierzchnośći vrzedu y wszystkich ludźi / przyiaźń / y miłość bedźie miał. [*plin. Theophrast.*]

Miłość iedna.

Bolom miesięcznym.

Pániam czásu ich czyśćienia miesiecznego / boleśći ćieszkie w żywoćie y morzyská vkłáda / źiele to z nasieniem iego vtrzeć z miodem / á z Rożánym oleykiem / y co naćiepley ná prog łoná / ná pepek / y krzyże przykłádáć. Toż zádußeniu máćicy / iest lekárstwem.

Máćicy.

Też łáskę wdźiecznosć / przyiemnosć / y miłość / v zwierzchnośći / y v ludźi wszystkich iedna. Nasienie z Liliowym oleykiem / ábo z oleykiem Práßey zobie / ktory Ligustrinum y Cyprinum zowiemy / vtárte / tym sie pomázuiac. *Plin.*

Łáskę miłość, y wdźięczność v ludźi iedna.

Źiele to / iest bárzo przećiwne wężom / y wszelákiey gádźinie / ták iż gdźieby ná nie poyźrzały / záraz stretwieia / zwłasczá niedźwiatkowie.

Wężom przećiwne.

Bielmo z oczu śćiera / sámo źiele ná czoło przywiazáne y noszone.

Bielmu.

Boleniu oczom / y łzámi záćiekáiacym / korzenie w wodźie wárzyć / y tym ie przemywáć / chusteczkę też ábo gebkę w winie máczáć y ná nie przykłádáć dobrze / bárzo rychło ie leczy.

Oczom ćiekącym.

Rozsadek.

Wyzlin od nászych Polakow / tákże iáko y od Grekow rzeczony iest / od podobieństwá / ktore ma do Wyzliny / to iest do pysku ćielecego / ábo psiego z mieśa obránego. Wyzliná ábowiem rzeczona stárym onym Polakom / pysk psi ábo ćielecy głowki z mieśa obra-

ney / ktory tylko z chrzestkow á z kości złożony iest. To ziele by prawdá była co o nim zabobonow Mistrzowie piszą / godneby wielkiego y owszem nád wszystkie ine zioła poważenia / iż noszącym go przy sobie / miłość / łáskę / wdzięczność v ludzi iedna. Ale te prawde przy sámych tych powiádáczách y zbytnie wiernikách / zostáwuiemy. My łásce / y dáru Bożemu to przyczytamy. Myło sie ktorzy to ziele / Spona bydź chcą. A ći ktorzy Zerwą: Niemniey ktorzy go *Resedam*: to iest / Rukew Hiszpáńska.

Len Mátki Bożey. Rozdział 74.

Linaria.
Osyris.
Herba vrinalis.

Leinkraut.
Harnkraut.
Flacksfraut
Wilder Flacs.
Vnser frawen Flacs. vndt
Kroten flacks.
Nabelkraut.

LNicá / ábo Pánny Máriey Len / ábo Lenek / pięciorákiego iest rodzáiu: A ten ktory Dioskorydes opisuie / wynośi rozgę swą cienka y prosta / ná łokieć zwyż / y podczás wyższą / około ktorey liśćia wiele y gęsto długiego / ćienkiego / á ku Lnu właśnemu podobnego: naprzod ćiemno zielone / potym ku stárośći rumiánáwe / ieno trochę od Lnu krotsze y węższe / máło nie iáko v Sosnki / ábo świniego Mleczu / tylko że nie ma w sobie soku. Kwiátu żołtego / á we śrzodku ma iákieś piorká ćienkie. Naśienie Gorczycznemu podobne. Korzeń biały z kosmáćinkámi / y tám y sám w ziemi rospierzchły / ine á ine wydáwáiąc z śiebie korzonki. Przeto gdźie się raz záwięźmie / strudná go wyplenić: A ten Láćinnicy *Osyridem maiorem* zowią / względem mnieyszey / ktora pirwszey we wszytkim rowna y podobna / ieno z káżdey miáry mnieysza y drobnieysza. Trzećia Lnicá / ktora zowią *Osyris odorata*, to iest wonna Lnica / ma korzeń ná máły pálec wzmiąż / z ktorego klącze wyrasta na łokieć wzwyż / wierzchu nie máło gałązek rospuszczáiąc / ná ktorych kwiatki modre / iáko ná Láwendźie niemal. Liśćia od ziemie ktore się po ziemi rośćieła y leży / wielkiego y szerokiego / iáko v wielkiey Stokroći / ieno nie ták głęboko około kráiow kárbo=

wáne ábo iáko te/ ktore wyßey ná tychże rozgách ſą wykroione. Po opádániu kwiećia nástáwáią głowki/ á w tych naśienie rumiáne/ drobne. Są ieſzcze ine Lnice/ z ktorych niektore ſą náßym kráiom nieznáiome do końcá/ iáko te ktore Węgierſkie zowią/ pierwßa y wtora. Tákże dwie ine ktore Złotemi zowią/ ále te wßytkie ſkutkámi do pierwßych śćiągáią ſię/ choćia kwiátem liśćiem y kßtaltem ſą nieiákokolwiek od śiebie rożne. O tych ßerzey piſáć nie rozumiem bydź potrzebno.

Mieyſce.

Lnicá á ile pierwßa/ wtora/ y trzećia/ máło nie wßedźie ná polách/ w ogrodách/ ná miedzách/ po zapłoćiu/ przy drogách ná puſtych plácách/ y nád przykopami rosną: wßákże buyną y tłuſtą/ ábo y nawożną ziemię bárzo lubią. Te drugie tákże ſię kocháią w págorkách/ ná gorách/ w winnicách/ przy drogách y ßćieżkách. Kwitną w Czerwcu/ w Lipcu/ y w Sierpniu.

Przyrodzenie.

TE w káżdey cześći ſwey/ ſą ſmáku gorzkiego/ ſtąd znáczy ſię bydź przyrodzenia rozgrzewáiącego y wyſußáiącego. Zámulenia w żyłách otwiera/ śćienczá/ y wyćiera.

Moc y ſkutki.

Zołtacżce.
Zołtą niemoc ſpądzáią y leczą w wodźie wárzone/ á trunkiem vżywáne. (*Dioſ. Aeti.*) Toż korzenie czyni tegoż źiela wárzone/ piiąc.

Ciáło y twarz wyćiera.
Ciáło wßyſtko/ á z oſobliwośći twarz wychędaża y gładźi/ tą wodą z wárzonego vmywáiąc. *Gal.*

Wątrobie zámulenie. Żył zátkánie.
Wątrobę zámuloną otwiera y wychędaża. Tákże zátkánia żył w ćiele/ w winie wárzona pić dáiąc/ bo to źiele z włáſnośći nátury ſwey/ zátkánia otwiera y wyrumuie/ iáko Gálenus/ świádczy/ zwłaſzczá w wątrobie.

Káncer y inym pługáwym wrzodem.
Wrzod Káncer/ y ine wrzody iádowite morzy/ prochem ie tego źiela z korzenia záſypuiąc/ zmießawßy go nápoły z prochem ś. Janá z kwiátu/ á wodką teyże Lnice czeſto ie wymywáiąc.

Mocz potężnie pędźi.
Mocz zátrzymány/ ábo z ćieżkośćią puſzczány y odbywány potężnie wywodźi. Dla czego też od Łáćinnikow *Vrinalis* rzeczone ieſt/ wárzone w wodźie/ ábo w piwie/ y trunkiem dáwáne. Toż też ßlámowátośći hrube y lipkie wywodźi.

Szlámowátośći.

Kámień.
Kámień/ y

Piaſek y muł.
Piaſek mu liſty moczem z nyrek y z mechyrzá pędźi.

Puchlinie
Puchlinę wodną z ćiáłá tákże moczem potężnie żenie/ wárzone źiele y z ſwym korzenim w winie/ z korzenim pietruſzczánym/ y Kopru Włoſkiego z korzenim/ przydáwßy Lakrycyey/ Ománu/ y Jáſkołczego źiela potężniey pędźi/ gdźie do tego ieſzcze korzenia Żebdowego/ y naśienia Hányżu/ y Kopru Włoſkiego przyłożyć/ á pić ráno y ná noc po dobrym trunku ćiepło.

Białegłowy z liśćia tego źiela czynią mydło do wyćieránia twarzy/ rąk/ y wßyſtkiego ćiáłá.

Moczu nie zátrzymániu/ bywá rátunkiem/ źiele świeżo tłuczone/ á ná prog łoná przykłádáne. Toż też tym ſpoſobem przykłádáne/ ćieżkość puſzczánia moczu vkłáda/ z bolem/ y z oſtrośćią. Żywot zátwárdza/ y ćiekączki záwśćiąga/ korzenie kopáne pierwey niżliby dożrzáłość przyßło naśienie/ á pokráiawßy ie/ ná słońcu ie ſußyć/ to potym w biegunkách wárzyć/ y pić. Záś toż korzenie po dożrzáłośći naśienia iego kopáne/ y wárzone: ſpadki do żołądká z głowy záwśćiąga/ z wodą deſzczową piiąc. Żywot też w ćiekączkách zátwárdza/ z wodą deſzczową źiele vtárte piiąc.

Sok ze Lnice.

Item. Wątrobie zámulonej
Ták z korzenia iáko y z źiela ſok bywa wypráſowány. Ten/ Wątrobę zámuloną otwiera/ z Rzepikową wodką go vżywáiąc.

Zołtacżce.
Tenże/ Zołtą niemoc leczy y ſpądza/ z Podrożnikową/ ábo z Szczerbakową wodką ſok piiąc.

Mocz wywodźi.
Moczu zátrzymániu nád przyrodzenie/ tenże ſok wielkim y potężnym bywa lekárſtwem/ z Pietruſzczánego korzeniá wodką/ ábo z wodką Liśiego ogoná vżywány/ ábo nawet z trunkiem białego winá.

Czerwonośći oczu. Káncer.
Oczom czerwonym bywa tenże ſok rátunkiem/ w nie go puſzczáiąc. Káncer leczy y trawiąc go ſok tego źiela/ z ſokiem Biedrzencowym

vżywany / y zwierzchu tym mazac. Toż też

Kołtaące. Zołta z ćiała spadza sámym sokiem ćiáło namázuiac. Puchlinę. Puchline z ćiáłá wodnista wywodźi/ dáiac tego soku ábo źiela z sokiem Ptáßego/ abo Oslego ogorká/ do tego Dr. to iest ßosta cześćia kwinty/ *Reubarbarum* dobrego przydawßy. Nyrkom. Pechrzowi. Nyrkom/ y Pechyrzowi zamulonym/ bywa lekárstwem otwieráiacym y wychedażaiacym.

Piekielny ogien / abo Roża spadza / też y sámym pomázuiac. Fistuły sprosne wychedaża y goi sam / ále iesżcze lepiey z sokiem Biedrzencowym w nie pusczany.

Zmázy Wßelákie z twarzy y z inych cześći ćiáłá śćiera y wychedaża / nim poćieráiac. *Plin.*

Syrop z Łnice.

Syrop ták ze Łnice vczynić może: wźiać przerzeczonego soku / przewarzyć go / przecedźić / potym cukru Kánaru ile kto chce / y potrzeba pokazuie / przydáć / y znowu wárzyć áż do słußnego zgesczenia / zßymuiac pilnie. *Ten.* Żołtáczce. Pomienionym chorobom bárzo vżyteczny / mianowićie Żołtey niemocy / biorac go ná raz coby sie go wlało w puł skorupy kokoßego iáiá / á piiac rano y ná noc: Potym sie w wánnie kapáć / źioł nakładł y do niey przynależacych. Ták spedźi żołta chorobe wrychle.

Jtem, Sok tegoż źiela z prochem źiemnych glist dáiac pić / toż czyni glisty vsußywßy / ná proch miáłko vtrzeć: Jeno trzeba pierwey żywot lekárstwy przynależacymi odmiekczyć / á z watroby zámulenia trunkámi niżey opisánymi rospráwić y wywieść: Wźiać gesie łayno y przebić ie przez chuste / á dáć rano z sokiem z Kokorycze korzenia pić / przycukrowawßy. To odmiekcza / y żołtość z ćiáłá wywodźi.

Wodká.

Ná koncu w Máiu ma bydź zbieráne to źiele do dystyllowánia y wypalenia wodki. Ktora / Mocz pedźi. Mocz potężnie piiac ia wywodźi / y pedźi / á iesżcze lepiey z ćwierćia łotá prochu z skory korzenia Chebdowego przydawßy. Tenże trunek: Puchlinie. Puchline wodnista nád ine lekárstwá potężnie wywodźi / piiac go porzadnie kilká dni. Żywot odmiekcza / sáme tylko piiac. *Haik.*

Żołta niemoc spadza.

Watroby zámulenie. Zámulona watrobe otwiera / z syropem Podroźnikowym / abo Rożánym vżywána. Sleźienie zátkánej. Sleźione zátkána y nabrzmiáła leczy / piiac ia z kwásnym miodkiem / *Oxymel* zowia. *Tab.* Oczom. Oczom zápaleniu ták wodká iáko y sok służy / puszczáiac ia w nie y wymywáiac. Káncer. Plánom. Káncer y ine bolaczki plugáwe. Zmázy tákże y plány na ćiele wychedaża nia obmywáiac.

Rozsadek.

Nie słucháć tych / ktorzy te Łnice á Wyzlin zá iedno mieć chca / y iednym źielem bydź mienia.

Zákulá źiele / Studentckie źiele. Rozdźiał 75.

Scopæ studiosorum vel Herba studiosorum.

Studenthkraut.

Sa iesżcze dwoie źiołek Łnicy podobne: Pierwße zowiemy *Scopæ studiosorũ vel herba Studiosorũ*, po náßemu Zákulá / ábo studentckie źiele. Drugie Szpace iezyczki. Zákulá iż liśćiem Łnicy bárzo iest podobna / tedy też y skutkow bedźie mu podobna / zwłaszczá do wychedożenia y wytárcia ćiáłá / ktore zá odmiána powietrza / zá przemienieniem żyćia / cześćia zá lenistwem y gnusnośćia / przychodza do świerzbiaczek / krost / z vrodzenia / y do inego oßpecenia skory y ćiáłá zwierzchu / ktore sok tego źiela spadza wyćiera y wychedaża / ták trunkiem iáko námázániem vżywáne. (*Tab.*)

Szpace ięzyczki. Rozdział 75.

Lingua passerina.

Szpatzenzung.

SZpace iezyczki / ziele ták rzeczone / listeczki ma ná kształt iezyczkow Szpacych: kwiátu bládożołtego / w wierzchu swych gáłazek / drobnego: z tych potym głoweczki podobne naśieniu / ábo ziarnkom Koriándrowym / w ktorych drobne záwiera sie naśienie. O skutkách tego ziela żaden z Ziołopisow / ták z stárodawnych / iáko z poślednieyszych nic nie pisał.

Rozsadek.

Zákuká od za[k]ow rzeczone / iż sok iego ćiáło ich zápługáwione wychedaża záwrzedźiáłośći / z krost / z świerzbiu / bo tym bywáia pospolićie molestowáni.

Szpace iezyczki / od podobienstwá listeczkow / ktore do ich iezyczkow ma podobne

Konicza Wyczká. Rozdział. 76.

Polygala. Flos ambarual.s.
Dodo. Polygalum.

Ramsal. Kreutzblum.

KOniczey Wyczki siedmioráki rodzay mamy / te wszystkie / liśćiem / klaczem / korzeniem / y kształtem kwiatkow ták sa sobie podobne / iż / by nie bárwá w kwiećiu / ktora ie rożnymi od siebie pokázuie / zá iedno wszystkie by vszły. Ziołko to ná kroczek / ábo ná piadź wzrostu: korzonkow twárdych / zdrewniáłych / z wielu odnożek máłych. Rozdzkek pieć ábo sześć z iednego korzonká pusćza / około ktorych listeczkow wiele podługowátych / wasḱich spiczasto záostrzonych / iáko niemal ná Izopie baczemy / ábo Szocowicowemu liśćiu podobne: ku wierzchu praćia kwiateczki / v iedney białe / v drugiey zmodrá blekitne / v trzećiey rumiánáwe / te kłosowáto sa rozsádzone / kształt máiac kwiećia polney Ruty / tylko że te dłuższe. Po opierzchnieniu kwiátu / nastáwáia szupinki szerokie / iáko v Tobołek / w ktorey káżde dwie ziarnká czarnokosmáte obdłużne. Smáku ostroprzykrego.

Mieysce

ROsna ná gruntách niewyprawnych / ná płoninách y págorkách słońcu wyłożonych / po ziemi sie máło nie wszystkie pokłádáiace: Kwitna pospolićie / ábo kwitnać poczynáia w Máiu.

Przyrodzenie.

WSzystkie sa przyrodzenia miernie rozgrzewáiacego y wysuszáiacego / w kupe śćiagáiacego.

Moc y skutki.

To ziele y z kwiećiem swym / więcey bywa do ozdoby y roskoszy / niżli do potrzeb lekárskich vżywáne: iednák y to nie iest bez Skutkow z nátury ábo od Páná Bogá iemu dánych.

Puchlinie. Liśćie tłuczone puchlinę z przymiotem ogniśtym wyćiąga przykłádáne.

Mámkom y pániom / pierśiámi dźiatki karmiącym / obfitość mleká dodáie / ięskimkolwiek sposobem vżywáiąc go / bądź trunkiem ábo śniadkiem w potráwách / ábo z mięsem wárzone. *Dios.* Mleko mámkom mnoży.

Bydłu tákże mleká obfitość dáie / pásąc ie nią / bądź świeżo zielona / bądź suszona. Bydłu mleká dostátek.

Rozsądek.

Słuszniey to ziele nam Polakom było názwáć Mlecznicą / iáko Grekowie názwáli go *Polygala*, to iest / Wielomleczna / niżli Koniczawyczką / á też z sámego iey skutku / bo mleká pániom y mámkom dostátek dáie.

Mlecznik. Rozdział 77.

Glaux. Galax. Glax.

Milichkraut. Schielkraut.

Mlecznik / ábo Mleczna ziołko iest ná piądź wzwysz: Liśćia Szocowicznemu podobnego / ze spodku białáwe / po drugiey stronie / to iest zwierzchu zielone. Rosczki po ziemi roskłáda / ktorych pięć ábo sześć z iednego korzonká pochodźi / káżdy ná piądź wzdłuż. Kwiatki Fiiołkom białym / ktore Skopkámi zowiemy / podobne / ieno drobnieysze / ábo kwiećiu Lákrycycy podobnieysze rumiáne. Korzonkow drobnych / białych. Kwitnie w Czerwcu.

Mieysce.

Rośćie pospolićie rádo przy morzu / y przy rzekách / grunty słone lubi / wilgotne: rośćie w Zelándiey obfićie.

Przyrodzenie.

Ze smáku sámego y z skutkow pokázuie sie bydź ćiepłego przyrodzenia / wilgotnego.

Moc y Skutki.

Mleká obfitość dáie. Tychże właśnie iest skutkow / ktorych Koniczawyczká: Mleko przysuszone y vtrácone pániom y mámkom piersiámi dźiatki karmiącym obfićie przywráca: ziele w wodzie wárząc z ięczmienną mąką / trochę soli przydawszy / miásto potráwy vżywáć. W polewkách też mięsnych wárzone / ábo polewki z nim czyniąc / toż czyni. *Dios. Gal.*

Rozsądek.

Rozumieią niektorzy z Ziołopisow / miánowićie Ruellius Fráncuz / y ták twierdźi / że Mlecznik / ktory y Grekowie / y Láćinnicy *Glaux* miánuią bydź właśną y istotną Rutewkę / ktorą *Galegã* ábo *Rutã Caprariã* Láćinnicy zowią / ále sie bárzo myli: Bo Rutewká nád przekopámi / ten nád morzem rośćie. Rutewká żeby mámkom mleko przysuszone y vtrácone obfićie przywrácáłá / v żadnegő Ziołopisá iescześmy tegő nie czytáli / tylo że morowe[v] powietrzu / káduku / iádom / y trućiznom służy. *Glaux* zás / ábo nász Mlecznik z tych pomienionych rzeczy nic nie czyni / tylko dostátek mleká pániom y mámkom dodáie / y vtrácone przywráca / dla czego też Grekom *Glaux*, nam Mlecznikiem rzeczony iest.

Rzep/ ábo świni Rzep: Rozdźiał 78.

Phaſganium.
Xanthium.
Lappa minor:
Lappula minor:

Klein kletten.
Buben leuß.
Betlers leuß.
Igelis kletten.

RZep świni/korzenia białe°/podczás rumiánáwe°/ ná kroczek ábo ná piądź długie/ z wiela inych korzonkow włosienkowátych/ odwiſłych/ z ktore° klacze ná łokieć wzwyß/ twárde/ tuczne/ węglowáte/ ábo gránowite/ gáłązek ná ſobie nie máło máiąc. Liśćiu Lobodowemu podobne/ pobieláwe/ á około kráiow kárbowáne/ ábo wyſtrzygáne zapách Rzerzußány máiąc. Kwiátu bárzo drobne° y nieznákomitego. Naśienie okrągłe iáko oliwká ieżowáte y ośćiſte / ná kßtałt Bukwice/ gronkámi w gromádce wiſzące/ to ſwymi ośćiámi oſtrymi rádo ſię prędko inuie ßat/ w tych iąderká ſłodkie.

Mieyſce.

ROcha ſię to ziołko w ziemi tłuſtey iłowátey / ná ieżierzyſkách / przy káłużách / y ná mieyſcách wyſchłych czáſu letniego / ná wśiách/ ná przedmieśćiách. Naśienie iego dożrzewa w Jeśieni / ktorego czáſu ma bydź zbieráne.

Przyrodzenie.

IZ wyſußa / tedy ſię ztąd znáczy / iż ieſt przyrodzenia ćiepłego / y wyſußáiącego / co ſię z ſmáku iego oſtrogorzkiego baczyć może / rozpadza naśienie.

Moc y ſtutki.

Gádźinie

Do lekarſtw rzadká bywa vżywáne.
Od gádźiny iádowitey vkąßonym/ ſok tego źieła z winem piiąc / bywa lekárſtwem. *Tragus.*

Wßelákie plugáſtwá z ćiáłá wywodźi / z ktorych trędowátość bywa / proch z Rebárbárum / á z winnym białym trunkiem vżywány. *Mathiol.*

Ciáło wychodzą.

Mdłość

Mdłości. Mdłość w ktoreyby mowe zámknał/ kto sok do tego vżyteczny tego źiela/ dáiac go w vstá po troſze choremu. *Tab.*

Sleźienie. Sleźione nábrzmiała/ skorki korzenia tego źiela z winem ábo z czym inym przynależacỹ śćieńcza piiac/y trawi ia. (*Gal.*)

Zębom. Zęby osłabiáłe y chwierocace vtwierdza w winie go wárzac/ á ćiepło w vśćiech iu chą trzymáiac.

Włosom. Włosy czyni żołtofárbiste ábo ruse/ naśienia nie práwie dośrzałego/ świeżego nárłuc y od potrzeby w gárncu chowáć. A gdyby chćiał włosy fárbowáć/ wźiać te go ze dwá ábo ze trzy łoty/ y z ćiepła wodą vmieszáć ná plastr/ wygoliwszy brzytwą głowę/ y octem ia wytrzeć dobrze/ ábo sáletrą/ ábo też oboim wespoł/ potym plastrem tỹ przykłádáć ábo náćieráć. Drudzy vtłukszy y winá nalawszy/ chowaia.

Item. Opuchlinie. Toż też nábrzmiáłość y nápuchnienie/ niektoregokolwiek mieyscá/ rozpędza/ plastrem tákże przykłádáiac.

Modrzewnicá. Rozdział 79.

Chamæ paruæ.

Modrzewnicá/ ktora drudzy chca bydź Bágnem/ snadź od mieyscá plugáwego bágnistego/ ná ktorym sie rádo kocha y rośćie: korzenia miąższego długiego/ czárnáwego/ y bárzo odnożystego/ geste gáłązki záraz z korzenia rozpuszczáiac/ y po ziemi leżace: ná tych listeczkow gromadkámi pełno/ rownie iáko ná Modrzewiu/ od ktorego v nas nazwiská dostáłá/ nie wielkie ćienkie y szczupłe/ w wierzchu rozdżek wełnisto kosmáte/ máteria rumiána. Te przez cáłą źimę zieleniéia/ bez kwiátu y naśienia: Jeno drudzy przypisuia im kwiát biały/ z ktorych szupinki gronkámi w wierzchu: á w tych ziarnká ná kształt ie czmiennych/ ále mnieysze. Zapáchu przykrego/ iáko liśćie y z kwiećiem swym. Smáku ostrego y subtelnego/ y przenikáiacego.

Mieysce.

Rośćie ná źiemiách iáłowych/ sprosnych/ plugáwych/ bágnistych borách/ pod drzewy smolnymi y łuczywistymi/ też ná grunćiech piasczystych/ y wilgotnych.

Przyrodzenie.

Suchego y ćiepłego iest przyrodzenia/ iáko ze smáku y zapáchu sie pokázuie.

Moc y Skutki.

Boleśći w krzyżách/ y w paćierzách srogie vkłáda. Tákże w ledźwiách. Abo w biodrách/ ná párzenie z niey czyniac. [*Dios. Plin.*

Moc y skutki.

Nieprzystoynie to źiele mieszáia z Knieciá/ á zwłaszczá nászy Łáćinnicy powiádáiac/ *Chamæ paruæ*, y *Chamæ leuce* bydź iedno/ to iest Modrzewnice á Knieći: ále sie bárzo myla/ y drugich do tego przywodza. Co z opisánia oboygá snadnie sie obáczyć może.

Krwáwnik. Rozdział 80.

Krwawniku polnego pięćioráki rodzay mámy. Dwoy kwiátu białego/ wielki y mnieyszy. Dwoy rumiennego/ tákże máły/ y wielki

Millefolium terreſtre.
Millefolium. ſtratiores.
Stratiores Chiliophyllos,
Supercilium veneris.

Tauſentblat
Garb.
Garbenkraut.
Gerbel vnd Gerwel.
Schabab.
Schaffgarb.
Schaffripp.

wielki. Piaty kwiátu żołtego/ y tym tylko miedzy ſoba ſa rozne/ inym kßtałtem / przyrodzeniem / y ſkutkámi by namniey. Wßyſtkie tedy pod iednym opißemy. Jeſt tedy Krwawnik ziele wßem nimal znáiome / ná piadź ábo ná puł łokćiá / podczás według buynośći ziemie ná łokieć wzwyß/ á ile ſámicá/ ábo mnieyßy. Liſteczki iáko ptáße piora/ ábo iáko v Orzeßku/ (ktory też Kámyczkiem zowiemy) ieno drobnieyße/ y zabkowánie około kráiow mnieyße. Owa podobieńſtwem ma ſie nieco do Kminu polnego / zwłaſzczá krotkośćia liſteczkow / y chropowátośćia/ ábo oſtrośćia/ ácz to ieſzcze ſa krotße/ w wierzchu gáłazek okołki geśćieyße y piekniey ße/ niżli v polnego Kminu / kwiatkow białych / pod czás rumieniáwych / drobnych. Zapáchu przyiemnego. Z tych zá czáſem naśienie/ ktore opáda/ iáko y Rumienkowe/ dożrzawßy. Korzonkow w ziemi rozpierzchłych/ y twárdych.

Wielki Krwawnik / ma liśćie podobne máłemu / tylko wietße / y ßerße / Wrotyczowemu podobne. Rozge tákże wietßa y koſmátßa/ w wierzchu okołki wietße/ y rozłożyſtße. Kwiátu drobnego / z biała rumiánego. Zapáchu lekárſkiego wdziecznego. Korzonkow długich czarnych / w ziemi rozpierzchłych.

Mieyſce.

Máły rośćie ná ziemiách iáłowych / ſuchych / ná miedzách / przy śćieżkách / łakách / ále nawiecey przy drogách / y chodnikách. Kwitnie przez cáłe láto. Wielki zás ná gorách / y págorkách

Przyrodzenie.

Galenus w 7. kśiegách o ziołách piße / że ma w ſobie nieco ćiepłoty/

y [illegible]wierdzáiącego przyrodzenia. Przeto rány świeże ſpaia y goi. [illegible] ma w ſobie znáczną gorzkość / y pomierne rozgrzewánie z chłodzeniem / przeto też puchliny z przymiotámi ogniſtymi vkłáda / bez wſzelákiego we wnątrz obrázenia. Toż o inych Krwawnikách mamy rozumieć.

Moc y ſkutki.

Sdnku.

Pádáiącey niemocy / bywa Krwawnik oſobliwym rátunkiem / biorąc liścia iego y z kwiećiem łotow dwánaśćie / y w kwarćie wody ſtudzienney ták wárzyć / ażby tylko z ſzeſnaśćie łyżek tey iuchy zoſtáło / dobrze wyżáwſzy źiele. Do tego przydáć ſoku z Ruty iárey / miodu odwárzonego y odſzymowáne po trzy łoty. Znowu przywárzyć á przecedźiwſzy / choremu po przyſtoynym przepurgowániu ćiáłá / po ránu náczczo po dwá łoty ábo łyżkách dáwáć. To czyniąc káżdego dniá / poki tego trunku zſtáie.

Tok zbytni krwie z noſá y źinod.

Tok zbytni krwie z noſá / ábo vſty / ſok z liśćia tego źiela / po piąći ábo ſześći łyżek pić dáiąc / záwśćiąga.

Zebom boleiącym.

Bolenie zebow vkłáda / po kubku tegoż ſoku świeżego trunkiem dáiąc.

Krwią chárkáiącym.

Krwią chárkáiącym y pluiącym / bywa lekárſtwem / tegoż ſoku po cztery ábo piąći łyżek / trunkiem dáiąc. (*Tab.*) ábo z wodką Bábczáną / ábo z Żywokoſtową.

Item.

Item, Prochu miálko vtártego z tegoż liśćia ſuſzonego / po kwinćie przez kilká dni porządnie z wodką z Koſztywalu / ábo Bábczáná dawána / toż czyni. Tenże

Item.

Item; Wźiąć liśćia y z kwiećiem poſpolitego Krwawniku cztery gárśći / czerwono kwitnącego / Krwawniku tákże z kwiećiem dwie gárśći / Kurzego źiela z korzeniem / Biedrzeńcu po gárśći / czerwoney Roże / Cukru ośm łotow. Źiołá drobno pokrájáć / to we fláſze / ábo w cynową konew wſypáć / y ná to nálać / wodki ſzerokiey Babki / wodki Koſztywałowey po dwu á trzydźieśći łotow / wodki Kurzego źiela y Biedrzeńcowey po kwarćie. To zálutowawſzy / w kotle vkropu wrzącego / przynamniey pięć godźin pilnie dáć wrzeć á gdy powoli przeſtydnie / przecedźić / y w chłodnym mieyſcu / dobrze zwierzchu obwárowawſzy / chowáć / dáiąc krwią chárkáiącym káżdy poránek y wieczor po piąći ábo ſześći łyżek ćiepło. Tenże trunek

Plucom porániônym.

Ták bárzo ſłuży płucom pokáżonym / owrzedźiałym / y zránionym.

Suchotom.

Suchoty z płuc á nápſowánie máiącym / ták / iż gdźieby ten nie pomogł / żadne lekárſtwo ich nie vleczy. *Taber.*

Chárkániu krwią.

Chárkániu krwią / zá zerwániem żyły w pierśiách / ábo w płucách: Weźmi pięć łotow ábo łyżek ſoku świeżo wypráſowánego liśćia / do tego czerwonego kámienia miálko vtártego puł łotá / y choremu dáy pić źimno / á nie ćiepło. Abowiem w tákowym przypadku / lekárſtwá ćiepłego nie godźi śię dáwáć.

Kaſzlu.

Kaſzlu /

Morzyſku w żywoćie.

Morzyſku w żołądku ábo w żywoćie / prochu z tego źiela liśćia / z trunkiem octu dáwáć pić dobrze.

Tok z noſá záwśćiąga.

Z noſá krew zbytnie płynąca záwśćiąga / tymże prochem zádmuchuiąc.

Bol zebow vśmierza.

Bol zebow vśmierza Krwawnikow korzeń długo żuchány / y ná boleiącym zebie trzymány. Liśćie tákże tego żuchány / toż czyni.

Womity y krtuſzenia záſtánawia.

Womity y kruſzenie záwśćiąga w winie to źiele z winnym kwiátem wárzone / po trunku ćiepło piiąc. Toż czyni ſok iego z ćiepłą wodą dáiąc.

Nieſpoſobność zdrowia y niechęći do pićia y iedzenia.

Nie ſpoſobnego zdrowia będącym / zá czym chęć do iedzenia y pićia ginie / tákowym to źiele w winie wárząc / náczczo po dobrym trunku to dáwáć pić.

Czerwonce.

Czerwoną ćiekączkę záwśćiąga / po ćwierć łotá prochu z winem czyrwonym / ćirpkim / náczczo ćiepło pić dáiąc. Tákże kliſtery z iuchy wárzonego / y ſoku iegoż czyniąc.

Dárćiu y grzyźieniu w żywoćie.

Tenże trunek ábo y kliſterá / dárćie y gryźienie w żywoćie / zá toż ćiekączką vkłáda. Tákże

Item.

Ćwierć łotá prochu tego źiela / z pułtory kwáterki ſoku tegoż źiela / ábo Bábki ſzerokiey kliſtera dáiąc / czerwonkę leczy / y kiſzki z niey zránione goi. A gdźieby ſoku tego mieć nie mogł / tedy w wodźie dżdżowey to źiele oboie wárzyć do wywrzenia połowice / á przerzeczonym prochem kliſtera dáwáć.

Item.

Item, Soku tego cztery łyżki ábo pięć z ták wiele winá czerwonego / ćirpkiego / trunkiem dáiąc / toż czyni.

Moczu.

Moczu zátrzymániu / ábo ćieſzkiemu puſczániu / pięć ábo ſześć łyżek świeżo wypráſowánego / ſoku z tego źiela / z ták wiele octu winnego dáć pić. Abo prochu tegoż ćwierć łotá / z trunkiem octu winnego. Toż czyni

Item Kámień wywodźi.

Przećiwko temuż moczu / y Kámieniowi: Weźmi Krwawniku / Roſyſzczká po cztery łoty / miodu białego chędogiego ośm łotow: Źiołá pokrájawſzy / w cynową konew włożyć / y nálać puł gárncá wody ſtudźienney ná to / zálutowáć / á przez pięć godźin w kotle vkropu wrzą-

pu wrzą-

pił wrzącego warz / przecedziwszy / po rąnu y ná noc / łyżkę ábo sześć ná raz biorąc / á to póki go stáwa.

Item. *Item*, Przećiwko temu kámieniu / Krwáwnik w winie miodem podsycánym / do wywrzenia połowice wárzyć / y po kilisztu dobrym ćiepło / ráno y ná noc pić dáwáć. Bo kámień krszy y moczem wywodźi.

Krwie mokrzeniu. Krwia mokrzeniu / bywa doświádczonem lekárstwem / proch z sámego kwiećia Krwáwnikowego / wźiąwszy go co dwá łoty záważy / z ćwierćią Glinki Ormieńskiey z krowim mlekiem piiąc / przez trzy dni porządnie. *Dios.*

Item. *Item*, soku z świeżo wyżętego źiela cztery ábo pięć łyżek z kwintą konfektu / ktory / Philonium Persicum zowią / ćiepło pić dáwáć. Toż czyni tenże sok / biorąc go z pięć łyżek / ze dwiemá łyżkomá syropu Myrtowego ćiepło. Abo Krwáwnik w occie wárzyć do wywrzenia trzećiey części / á ráno y ná noc po sześći ábo śiedmi łyżek ćiepło pić / przez kilká dni.

Nasieniu męskiemu płynącemu. Prochu też z liśćia / y z kwiećia białego Krwawniku po ćwierći łotá / ábo co czerwony złoty záważy / z sześćią łyżek tegoż źiela wodki / ábo z mlekiem koźim świeżo wydoionym / płynienie nasienia męskiego zástánawia. Toż

Item. Też sámo kwiećie białe tegoż źiela z cáłego okołku / z wodką / ábo z pomienionym mlekiem koźim piiąc / czyni.

Upłáwom. Upłáwy białe pániom toż zástánawia. Jeszcze potężniey to czyni / przydawszy do tego Korálu białego / tákże Bursztynu białego / troćin zębu słoniowego. Abo.

Item. Proch miáłki z liśćia y z kwiećia Krwáwnikowego / z wodą wárzonego Kwiátu Gránátowych iáblek / y soku Podrostowego / ktory *Hypocistim* zowią / wárząc / pić dáwáć.

Item. Też węzełek ábo czopek z świeżego źiela ztłuszonego uczyniwszy / w otwor łoná białogłowskiego pusczáiąc / toż czyni.

Złotym żyłkom płynącym. Tok złotych żyłek zástánawia / z świeżego źiela / sok świeżo wyżęty / pięć ábo sześć łyżek ná raz trunkiem dáiąc. Tenże bolenie ich uskrámia.

Z wysoká potłuczonym / y krwią pluiącym. Z wysoká potłuczonym / y krwią pluiącym: ćwierć łotá prochu tego źiela z winnego octu trunkiem pić dáć dobrze.

Czwártáczce. Febrę czwartodniową leczy doskonále. Wźiąć soku sześć łyżek świeżo wyprásowánego Krwawniku / á listek ábo sześć Szálwiey suchey miáłko utártey do tego przydáć / y choremu przed przyśćiem Febry / ćiepło dáć wypić á dobrze pośćielą nákrytego co nalepiey y nadłużey poćić.

Brodáwkom. Brodawki spadzą y goi: Wźiąwszy Krwawniku / wodney Miętki po cztery gárśći. To wszystko co napilniey utłuc / y sok przez gęstą chustę wyćisnąć / y źiárná Miástyki śiedm / á Pieprzu cztery źiárná / miáłko utártego wsypáć / y przez dni dźiewięć porządnie / ćiepło ráno y ná noc dáwáć pić / po cztery ábo pięć łyżek. A gdźieby nie zstáło pierwszego czynienia / uczynić powtore.

Ránom y wrzodom wnętrznym. Rány / y Wrzody wnętrzne leczy / sámo liśćie Krwáwnikowe / ábo z inym źielem podobnym / w winie ábo w wodźie wárzony / á ćiepło ráno y ná noc pić dáwáć po miernym trunku. Tenże trunek służy / krwi ná wnątrzu zśiádłey / bo ią rospráwuie y wywodźi.

Krwi we wnątrzu śiádłey. Glistom. Czerwiu y glistom / y coby ieno było Jádowitego / ná wnątrzu

Jádowitośći. Morzeniu w biegunkách. Morzysko y gryźienie we wnątrzu záwśćiąga / ktore pochodźi z ćiekączki czerwoney / ábo z iákiey iney.

Wrzodom y ránom ták stárym iáko y świeżym. Wrzody / y Rány ták świeże iáko zástárzáłe osobliwie goi / liśćie świeżo źielone w donicy uwierćiawszy / przykłádáć.

Item. *Item*, Prochem tegoż liśćia zásypuiąc

Trunek bárzo kosztowny / y ránom świeżym / z gruntu ie lecząc: Wźiąć ták Krwawniku białego / iáko ćielisto zerwánego y z kwiećiem / Płucniku / ábo Máiowey miedunki / Głowienek / złomignátu ábo Tránku / liśćia Bźiwochy / Benedyktu y z korzeniem / Pepáwy / ábo Kurzego źiela z korzeniem / Wężowych ięzyczkow / káždego po gárśći / czerwoney Miety / Rdestu czarnego / ábo czarno nákrápiánego / liśćia Jeleniego Oká / ábo Łániey broni liśćia / Mistrzownikú / liśćia kwiátu Lipowego / wierzchołkow z Jeżyn / skorek z polney Roże Podeźrzalu po pul gárśći. To wszystko pomieszawszy / drobno pośiekáć / y ná dwie części rowne rozdźielić / iedne w cynową flászę ábo konew zálutowáć / náławszy / ná to pul gárncá winá / ábo piwá stárego / á w kotle ukropu wrzącego przez godźin cztery wárzyć. A gdy powoli przechłodnie / przecedźić / á choremu ábo ránnemu / káždego dniá dwákroć / ráno y ná wieczor po piąći ábo sześći łyżek / ćiepło pić dáwáć. A gdźieby tego trunku nie zstáło / drugą część tákże uwárzyć / y pomienionym sposobem używáć.

Bolenie głowy. Bolenie głowy ukláda / w ćiepłym soku świeżym / chustczki máczáiąc / y ná czoło á ná skronie kłáść. *Tab.*

Zmázom y cynkom ná twarzy. Zmázy ábo Cynki ná oczách śćiera / kwiećie białego ábo y czerwonego Krwawniku / kwiećia Koźiego Powoiu / ktory y Przewierćieniem / y Powoiem wonnym zowiemy / po rowney częśći káždego / utłuc / y sok z tego wyżąć / y z białogłowskim mlekiem często po trzy kropki káżdego dniá w oczy pusczáć. Abo

Kwiećia Krwawnikowego wźiąć / Ruty fárey / źiela kopru Włoskiego po gárśći. To co nadrobniey pokráiáć / y w pułkwarćiu winá dobrego do połowice wárzyć / przecedźić / y po trzy kropki káżdego dniá kilkákroć puszczáć w oczy. *Tab.*

Ránom ćietym.

Z ran ćietych tok krwie zbytni / zástánawia / tłukąc liśćie / y w rány kłádąc.

Krwi z nosá.

Z nosá tákże tok zbytni krwie záwśćiąga sok z tego źiela świeżego z octem wygnieciony / y nosem sárkány. Abo sámo źiele świeże vtłukszy / ná czoło przykłádáć.

Krew w nośie wzbudza.

Záś listek ábo dwá tego źiela w nos puszczony / krew z nosá wzbudza.

Zębom boleiącym.

Zębow bol vkłáda / korzeń ábo źiele sámo w vśćiech trzymáne ábo żuchane. Też w winnym occie wárzone / y w vśćiech ćiepło trzymáne / toż czyni. *Item*, z młodyni máslem liśćie świeże tłuczone / y ná żuchwy / po tey stronie gdźie zęby boleią / ćiepło przykłádáne / bole zębow vkłáda / zwłaszczá z gorącey przyczyny. *Itẽ*, Toż źiele z Bálbą z korzeniem wespoł z winem vtłuc y ćiepło ná żuchwy przykłádáć toż czyni.

Item. Item.

Vpłáwom rumiánym.

Vpłáwy rumiáne pániam záwśćiąga / tłuczone y ná prog łoná plastrowáne źiele. Abo w wodźie go wárząc / á po pás śię w tym kąpiąc.

Białym vpłáwom.

Białe záś pániam zástánawia / sámo liśćie z klączá oskubione w boty nástáć / y ták ná nim chodźić.

Biegunkom.

Ciekączkę czerwoną / y ine biegunki z gryźieniem y z morzyskiem záwśćiąga. Liśćia obskubionego z chrostu ábo z klączá swego y z kwiećiem wźiąć z sześć gárśći. Tákże liśćia y z kwiećiem / Pánny Máryey Dzwonkow cztery gárśći / kwiátu Gránatowego drzewá dwie gárśći / z hrubá go przetłukszy z źielem pomieszáć / y w płoćienny worek záśzyć y przerygowáć / y w winie czerwonym á w wodźie / w ktorey kowale żelázo gászą / ná poły obu wźiąwszy / wárzyć / y to co naćiepley znieść może / przykłádáć / powtarzáiąc częstokroć. Też sámo źiele w czerwonym winie ćirpkim wárzyć á nim náparzáć / toż czyni.

Puchlinę w ránach.

Puchlinę z ran wyćiąga świeże źiele vtłuc / y ná nie plastrowáć Rány y wrzody wychędaża y goi / z wieprzowym sádlem tłuczone / á przykłádáne. Wrzody / y Rány od przymiotow ognistych záchowywa y wyćiąga ták świeże iáko suche z octem vtarte y plastrowáne.

Rány wrzody wychędáżá. Wrzodom Ránom. Item. Plastr ábo máść.

Item, Wźiąć Złomignátu / Krwawniku / Zánklu / łoiu kozłowego / świniego smálcu ták wiele / iáko źiół iest. To co nalepiey w moździerzu kámiennym vtłuc. / ták wiele oliwy przylać / połowice / iáko Kozłowego łoiu y wieprzowego smálcu / śię przyłożyło / y ná węglistym ogniu / ták długo wárzyć áż wodniátość źiół wywre / potym przez worek płoćienny wyprásowáć / wosku do tego przydáć połowice / od oliwy / záś Terpentyny połowice od wosku / y ták wiele máki Fengrekowey. To wszystko wespoł vmieszáć / y máść vczynić / ábo plastrowánie / ktore wszelákim ránom / sádzelom / y wrzodom zágniłym y plugáwym bárzo służy / wychędażáiąc ie y goiąc

Item.

Item, Wźiąć cztery gárśći pełne Krwawniku / Złomignatu / Zánklu / Trędownikú mnieyszego ábo wodnego / po dwu gárśći dobrych. to wszystko w moździerzu vtłuc co nalepiey / do tego przydáć kozłowego łoiu / sádłá wieprzowego / másłá Máiowego bez soli / oliwy / po łotow ſeśnaśćie / y to wespoł w miedźiáney pátelli vsmáżyć / áż śię z źioł wilgotność wysmáży / potym wyprásowáć / wosku nowego / Terpentyny żywice świerkowey / po ośmi łotow przydáć / naśienia Kázy ogrodney ábo Komunice ogrodney śianey / trzy łoty / Grynszpanu łot / to oboie miałko vtrzeć / y pilno z inymi rzeczomá co nalepiey vmieszáć. Tá máść wszelákie wrzody iákimkolwiek imieniem byłyby zwáne / sádzele y rány dostátecznie goi.

Item.

Item, Máść ina dla vboższych: weźmi więtszego krwawniku / miałko vtártego cztery łoty: másłá świeżego bez soli / wosku źielonego po sześći łotách: wosk y másło rospuśćiwszy / pomieniony proch wsypáć / á pilnie mieszáć / áż do zgęszczenia.

Bebelom w stolcu á bo złotym żyłkom.

Bebelom ábo złotym żyłkom w stolcu nábiegłym y spuchłym. Tákże złotym żyłkom zbytnie ćiekącym / wźiąć tego źiela / Dźiebrych noskow / ktore też Boćianie noski zowią / po rowney częśći vtłuc y przykłádáć. Też pomienione teźiołá może wárzyć y kąpánie ábo nápárzánie z nich czynić. Abo: wźiąwszy dobrą garść Krwawniku / z wieprzowym sádłem vtrzeć y w páteli smáżyć áż wilgotność z źiela śię strawi: potym przez gęsty płát wyprásowáć / á tym bebele / ábo złote żyłki nápuchłe námázowáć.

Item.

Żyłkom złotym boleiącym.

Bolenie złotych żyłek w stolcu vkłáda / soku świeżo wyćiśnionego z krwawniká / oleyku Rożánego oboygá po dwá łoty / máśći pospolitey z Bláywáysu / Topolowey máśći / po puł łotá / to co nalepiey w moździerzu ołowiánym / tłuczkiem tákże ołowiánym vmieszáć / á tym pomázowáć.

Puchlinę wszeláką.

Wszeláką puchlinę y nábrzmiáłość rospadza / z młodym nie solonym másłem plastruiąc.

Przepuklinam. Fistułom. Sadzelom.

Przepuklinę wszeláką leczy / sámo to źiele tłuczone á plastrowáne. Fistuły / Sadzele y záwrzedźiáłośći stáre leczy / z łoiem kozłowym tłuczone / á przykłádáne. Też

Fistuły

Fiſtuły záwiera. Fiſtuły záwiera y goi / ſokiem z tego źiela ie wychodzáiąc / y iegoż prochem záſypuiąc.

Jáſzczurze mu vſzknieniu. Vſzknionym od iáſczorki y iney gádźiny iádowitey / bywa lekárſtwem oſobliwym / źiele świeże tłuczone / á z wierzchu przykłádáne.

Ranom ſtárym. Wrzodom Sadzelom Stáre rány / wrzody / y ſadzele ćiekące goi / Krwawnik w winie ábo w wodźie wárzony / y tą wodą wymywány / á źiele ſámo wárząc / á pláſtrowáne.

Bálzam do ran.

Bálzam do wſzelákich ran. Wźiąć Krwawniku liśćia obránego / y z kwiećiem cztery gárśći / vtłuc ábo vwiercieć miáłko / y w naczynie ſkláne włożyć / ná to nálać oliwy ſtárey cztery funty / pilnie wierzch obwárowáć / y zátkáć / á przez dni dźieśięć ná słońcu iárkim ſmáżyć / potym przecedźić / y mocno wypráſowáć. Záś w oneż oliwe przecedzoną / tákże y inego źiela z kwiećiem cztery gárśći wſypáć / y tákże ná słońce przez dni dźiewiętnaśćie wyſtáwić / dnia dwudźieſtego przecedźić / y wypráſowáć. Potym przydáć do tey oliwy Kopru ſwoyſkiego / Cyprzyſkiey żywice ábo Terpentyny / po ſzeſnaśćie łotow / Mumiey / drzewá Orlego ábo Ráyſkiego / Mirrhy / Máſtykſu / żywice z Bluſczowey po trzy łoty / gorzałki czterykroć lutrowáney łotow ſzeſnaśćie / żywice świerkowey ſześć łotow / Száfranu łot / Muſzkatowych orzechow / Gwoźdźikow / Cynámonu / po trzy kwinty: To wſzyſtko co namieley vtrzeć ná proch y pomieſzawſzy weſpoł w ſkláný Alembik wſypáć / dobrze zálutowawſzy wierzch żeby namniey odetchu nie miáło / á przez cáłe trzy godźiny w *Balneum maris* wárzyć: potym wyiąwſzy z vkropu Alembik / poſtáwić go przez dni dźieśięć ná iárym słoncu / á potym z pilnośćią ten oleiek iáko Bálſam chowáć. Ten

Swieżymy ſtárym ránom. Rány świeże y záſtárzáłe goi.

Wrzodom Sádzelom Fiſtułom. Ráncer. Wrzody káncerowáte.

Niedotykánym bolączkom. Bolączki bárzo złe y niebeſpieczne / ktore Łáćinnicy zowią / *Noli metangere*, leczy y goi.

Vſzu boleniu. Bolenie vſzu oddala / ćiepło go po kropce / ábo trzech w nie puſzcząiąc.

Zimnicom y febrom. Zimnice y febry odpądzą / paćierz wſzyſtek od kárku / áż do kupru / przed iey przyśćiem námázuiąc. *Tab.*

Pokurczeniu y pokrzywieniu członkow. Członkom pokurczonym / y pokrzywionym / máść koſztowna z tego Krwáwniku / tym ſpoſobem bywa vżywána: wźiąć Krwáwniku z kwiećiem y z naśieniem / iego dwie gárśći / Bylice tákże z naśieniem / Bielunu z naśieniem y z korzeniem / wierzchołkow wyſokich Pokrzyw párzących y z naśieniem po dwu gárśći: To weſpoł vtłuc / ábo w donicy vwiercieć ná káſzę / do tego ſtárego wieprzowego ſádłá / oliwy / Jeleniego łoiu / winá przedniego dobrego ſtárego / Pigw przebiiánych / káżdego po ſzeſnaśćie łotow: To wſzyſtko w pátelli ábo w kotełku ná węglu zárzyſtym / ták długo wárzyć / ážby wſzyſtká wilgotność winá źioł y Pigw wywrzáłá / y mocno wypráſowawſzy / roſpuśćić woſku nowego łotow ſześć / ſádłá Bobrowego / Terpentyny po cztery łoty / gorzałki trzykroć ábo cztery przelutrowáney dwie łyżce dobre: To wſzyſtko przebiwſzy / przydáć Bobrowych ſtroiow co namieley vtártych dwá łoty / dobrze vmieſzáć: Tą máśćią ráno y ná noc członki pokurczone przy ćiepłym piecu ábo kominnym ogniu pilnie náćieráć / przydą záś do pierwſzego zdrowia / choćia by też nápoły ſzlákiem były nárażone.

Opuchłemu członkowi męſkiemu. Spuchnieniu członká męzkiego / pewne y doświádczone lekárſtwo: wźiąć Krwáwniká / Fig ſuchych mieśiſtych pokráiánych czerwoney Rożey / Koźiego grochu zárówno káżdego / przetłuc z hrubá y záſzyć w worek / w winie wárzyć / y przykłádáć ná ſpuchły członek.

Wino od náruſzenia y ſkázy záchowánie. Wino żeby ſie niezmieniło y ſmáku nie vtráćiło: naśienia Krwáwnikowego w woreczku záwieśić w winie / gdy ſie moſzt wytrybuie y ſtátecznie wykiśnie.

Wołom pługiem obrázonym. Wołom gdźieby pługiem / ábo iákim inym ćiężarem ćiągnienia były żyły ſuche potárgáne ábo zránione / ſpáia y goi / vtłukſzy świeżego źiela z wieprzowym ſádłem przywiązáć.

Krwi ze wnętrznośćiach śiądłey. Krew zśiadła w żołądku ábo w ktorym inym mieyſcu rozczynia y wywodźi / piiąc ſok ábo ſuche z wárzone / ábo proch z wodką tegoż źiela.

Wodká złota ábo *Aqua vitę* z Krwáwniku.

Aurea aqua vitæ.

Złota wodká. Wodká złota od Skutkow iey ták názwána / tym ſpoſobem z tego źiela bywa robiona: wźiąć Krwáwniku y z kwiećiem z ośm łotow / Mátki Bożey włoſkow / korzenia Szałwiey polney / ábo Zwieśnoſká / Mikołáyká / korzenia Piotruſczánego / Kopru Włoſkiego korzenia / Podrożnikowego korzenia / po ſześći łotow: To wſzyſtko drobno poſiekawſzy z hrubá w możdzierzu przetłuc / w Alembik ſkláný włożyć y ná to nálać gorzałki przedniey lagrowey / żeby one korzenia y źiołá dobrze ná dwá ábo ná trzy pálce zágrząznęły / á przez *Balneum maris* wyćiągnąć. Potym wźiąć Kminu kramnego / Cynámonu / po ſześć łotow / Jmbiru białego / Pieprzu po cztery łoty / Gwoźdźikow trzy łoty kwiátu Szpikánárdowego ábo Láwendowego / Lebiotki / po dwá łoty: To wſzyſtko z hrubá przetłukſzy / w one przedyſtyllowáną wodkę wſypáć: do

tego ieſcze pul gárncá przedniego winá czerwonego / niech to w mieyſcu ćiepłym przez ośm dni mokńie / dobrze wierzch opátrzywßy żeby odetchu niemiáło / powtore przedyſtyllowáć: Potym wźiać Gálgánu / Kubeb / Lubſczykowego naśienia po dwá łoty / Cynámonu / Gwoźdźikow / Indyáńſkiey Szpikánárdy / Kwiátu Muſkatowego / Lákrycyey / Pieprzu długiego / po łoćie: To wßyſtko przetłuc zhrubá y w one powtore przećiagnioną wodkę wſypáć / wierzch dobrze opátrzyć żeby námniey odetchu nie miáło / y przez ośm dni tákże dáć temu mokńać / y potrzećie dyſtyllowáć: To vczyniwßy znowu do tego przydáć wybornego y przedniego Piżmá Alexándryyſkiego włáſnego / nie falßowánego / Ambry po dwunaśćie gran / To w czerwony Cyndalin záwiazáć / y do tey Aquá vity wpuśćić / ktora te ſkutki ma.

Mozgu źimnemu.

Mozg źimny y mdły posila y rozgrzewa Przeto

Ludźiom wlećiech zeßłych.

Ludźiom ſtárym y w lećiech bedacym / bárzo vżyteczna po dwu kropkách tey wodki puſczáiac w kubek winá dobrego. Toż tez

Pámieć oſtrzy.

Pámieć oſtrzy: Ale ludźie młodźi we trzydźieſtu lat nie máia iey káżdego dniá vżywáć / iedno czwartego dniá / to z rána náczczo ták wiele coby iey czerwony złoty záważył / dla mozgu / pámięći / y głowy wßyſtkiey posilenia.

Stárość przedłuża y cżerſtwą czyni.

Stárość przedłuża / zdrowia y śił w niey dodáiac / od choroby y vłomności / áż do oſtátniey z grzybiáłośćią záchowuiac / y prowádzac / vżywáiac tey wodki przy obiedźie. Przytym káżdego poránku náczczo po cztery kropki z łyżka winá przednie dobrego. Zmyſły / y

Zmyſły. Rozum. oſtrzy. Melánkoliczným. Smętnym Ciepło przyrodzone záchowywa. Duchy ocżerſtwia. Paráliżu. Po powietrzu iadowitemu y ſmrodliwemu. Cere rumiana y gładka czyni.

Rozum oſtrzy y oczerſtwia.

Melánkolia rozgánia y niſczy.

Smętne rozweſela w fráſunkách.

Ciepło przyrodzone pokrzepia y záchowywa.

Duchy ożywiáiace ćiáło otrzeźwia.

Od káßlu y páráliżu záchowywa.

Od iádowitego powietrza / y

Od mgły ſmrodliwey y záráźliwey záchowuie / kęs gębki nia nápuśćiwßy / tym nozdrzá / ſkronie pomázuiac / y woniáiac /

Cerę chędogą y gładką czyni / nia poſtrychnawßy.

Wodká z Krwáwniku wyćiagniona.

Aqua ſtillatitia ſimplex.

Z Krwáwniku świeżo źielonego / ták białego iáko y rumiánego y z kwiećiem biorac bywa wodká wyćiagniona / bárzo vżyteczna. Do ktorey wypalenia czás náprzyſtoynieyßy bywá ná końcu Máiá / ze wßyſtkim go biorac / y z *Balneum maris* dyſtylluiac. A do káżdego puł gárncá tey wyćiagnioney wodki / tegoż źiela y z kwiećiem ſußonego drobno posiekáwßy / po dźieśiaći łotách przydáć / á przez cztery dwádźieśćiá godźin w *Balneũmaris* wſtáwiwßy w vkrop moczyć / potym powtore wyćiagnać y przepálić / á ná koniec czáſu Kániku ły ná słońcu przetrybowáć wyſonowáć. Tá

Przepukłym.

Przepukłym pić dáiac lekárſtwem ieſt.

Ránom y wrzodom wnętrznym y zwierzchnym.

Rány ták wnętrzne iáko zwierzchnie goi / tákże trunkiem vżywána.

Krwi zśiádłey.

Krew wewnętrzośćiách zśiádła wywodźi / po trunku ćiepło piiac.

Vpławy krwáwe y białe záſtánawia.

Vpławy pániom záwśćiaga / ták krwáwe iáko białe / tákże ia piiac / náczczo y ná wieczor.

Gliſty morzy y wywodźi.

Czerw y gliſty we wnętrznośćiách morzy y wywodźi / ráno y ná noc popiaći łyżek ćiepło dáiac: A to ſtárßym: dźiećiom mniey / to ieſt od dwu / áż do trzech łyżek / tedy owedy pić dáiac.

Tym ktorym zá zbytniem tokiem krwie ſkadkolwiek / cerá bláda náſtapi / y vtrácona bywa / popiaći ábo ßeśći łyżek / ráno y ná noc dáwáć / naprawia. Tákże wino nia roſtwarzáć dobrze: bo rumiániec twarzy y wßyſtkiemu ćiáłu przywráca.

Gnilec w vßách. Dźiąsłom owrzedźiáłym. W gárdle rány goi. Kolce.

Gnilec w vśćiech leczy.

Dźiasłá owrzedźiáłe / goi.

W gárdle rány y záwrzedźiáłość leczy / vſtá nia częſto ćiepło płoczac / wyćieráiac y chárkánie czyniac.

Ná członkách wſtydliwych / ták męzczyńſkich / iáko y białogłowſkich / złe wrzody iádowite / y te ktore kiłámi zowia goi / ćiepło nia wymywáiac / y fleytuchy w niey obmáczáne kłádac.

Wodká oczom płynacym.

Aqua Ophtalmita.

Oczom ćiekacym y płynacym / wielkim y vżytecznym bywa rátunkiem: Wźiać Krwawnikowego liśćia świeżego y z kwiećiem łotow ßeść / Máſtyki miałko vtłuczoney: Tákże Kádźidłá kramnego tłuczonego po trzy łoty / winá białego dobrego dwánaśćie łotow ábo łyżek / y z *Balneum maris* wolnym ogniem dyſtyllowáć: Tey wodki po dwu kropkách tedy y owedy káżdy dźień w oczy płynace puſczáć. Abowiem nie tylko flus z nich płynacy wyſußa y záſtánawia / ále y wzrok ćiemny iáſnym czyni. *Tab.*

Wzrok ćiemny byſtry czyni.

Wino Krwawnikowe.

Vinum.

Márcellus Empirikus Lekarz zacny ſwych czáſow / czyni wzmiankę tego winá / zálecáiac go wielce w

Biegunkom.

Ciekaczkách / y

W gryźieniu á w morzeniu / ktore rádo bywa w biegunkách z iádowitych fluſow: To w Jeśieni może bydź czynione / ſuchy

Krwawnik w moſzt kłádać / rownie iáko Piołynkowe wino bywa czynione: To wſzyſtkim wyſzey pomienionym niedoſtátkom y chorobom ſłuży / ták wnetrzym iáko y zwierzchnym.

Vpláwom białym.

Vpláwom białogłowſkim bywa też wino przyprawne z niektorymi przyſádámi / tym ſpoſobem: biora krwawniku vſuſzonego y z kwiećiem łotow ſzeſnaśćie / naśienia ſczawikowego cztery łoty / Rożey czerwoney trzy łoty / Bábki y z iey naśieniem / leśnych orzechow laſkowych z iaderek ſkorek ſpodnich białych / ktore przy ſámym iaderku bywáia / káżdego podwu łotu / Máſtyki pułtorá łotá / náśienia Tłuſtoſzu ábo Kurzey ſtopy łot / koryándru przypráwnego pul łotá: te ziołá pokraiáć drobno / naśienia zhrubá przetłuc / y to z heblowánymi trzaſkámi leſczynowymi / ábo z bukowego drzewá / do pieć gárncowey bárytełczki wſypáć / moſztu dobrego ná to pełno nálać / a gdy wykiśnie zá ſzpuntowáć y do roku mieć dla zawśćiagnienia vpláwow: dáiac go ráno y ná noc po trunku pić.

Mulſa Stratiotica,

Miod ſycony z Krwawnikiem

Miod z Krwawniku pity / tym ſpoſobem przyprawiony bydź może / iáko z inymi zioły bywáia przypráwne. Ten

Gryzieniu w czerwonce.

Gryzieniu y morzyſku w czerwonce y w inych ćiekaczkách bywa wielkim rátunkiem: Táże ſámym ćiekaczkom.

Moczu ćiezkiemu.

Ciezkiemu puſczániu moczu bárzo vżytecznym bywa trunkiem: Abowiem mocz poteżnie wywodzi y pedzi.

Nyrkom. Przechodom moczu. Pecherzowi.

Nyrki.

Przechody moczu.

Pecherz / zámulone y zátkáne wychedza: A zránienie ich y záwrzedźiáłość leczy / trunkiem vżywány.

Wtory Miod Krwawnikowy.

Wźiać Krwáwniku y z kwiećiem iego łotow ośm / Koſzyſczká / korzenia máłych Oſtrożyn / ábo Jeżyn ktore ná rolach miedzy zbożem roſna / po cztery łoty: To drobno pokráiawſzy / w ośmnaśći pul gárncowkách wody wárzyć / áż tylko dwánaśćie pulgárncowek zoſtánie / przecedźić y miodu chedogiego trzy kwarty do tey wody włożyć / á do połowice wywárzyć / vſtáwicznie zſzymuiac / potym przecedźić / y w fáſeczke wlać / zádawſzy mu piwnych drożdży łyżke / żeby tym rychley wykiſnał / á do potrzeb miáſto lekárſtwá chowáć ktorego nie mamy do poſpolitego trunku vżywáć / tylko do lekárſtwá. Ten

Moczu.

Ciezkiemu puſczániu moczu ſłuży / czterykroć káżdego dniá piiac / ráno náczczo kubek / w południe drugi / trzeći po południu we dwie godziny / czwarty przed wieczerza.

Muł piaſczyſty. Kámień kruſzy.

Muł piaſczyſty / y Kámień wywodźi pomienionym ſpoſobem go vżywáiac. *Tab.*

Krwawnik wodny. Rozdział 81.

Millefolium aquaticum. Myriophyllum. Melophyllum: Stratiotice, Achillium, Achiillium, Chrysites Vigentiana Apul: Supercilium Veneris:

Waſzerfenchel. Fenchelgrab. Waſzergrab.

Krwawniku wodnego ſześćioráki znáyduie ſie rodzay / ktore iednegoż ſa przyrodzenia / y iednych ſkutkow. Pierwſzy korzeń ma wzmiaſz ná pálec dźiećinny / z niewiela odnożek: z tego rozge tylko iedne puſczá / ná ktorey wiele liśćia gładkiego / podobne liśćiu Kopru Włoſkiego: pret z lekká rumiány / gładki iákoby go vmyślnie pokośćił / w wierzchu kilká odnożek / ná ktorych kwiatkow wiele / y geſto w okołkách żołtych: ſmáku y zápáchu czerwoney wierzby wodney.

Wtory Krwawnik wodny korzon ćienki ma długi / á ná końcu wiele ma ćienkich ná kßtałt końſkiego ogoná roſpuſczonego: Liſteczkow ßerßych niżli pierwßy / te ná wodźie ſpływáią / iákoby zwiedłe. Klacza ná dwie ábo ná trzy ſtopy długiego / gładkiego / wewnątrz czczego: ná wierzchu rozgi kwiećia ma niemáło białego / o pięćiu liſteczkách / podobnego Rzerzuße dźikiey.

Trzeći ma tákże korzeń długi / ćienki z wiela odnożek włośienkowátych / iáko ogánká: z ktorego wiele rozg krzywych wyraſta / na tych od ſpodku áż do wierzchu gáłązek ćienkich geſto / z ktorych tákże drobnieyße y ćienße pochodzą / z wiela liſteczkow drobnych y ćienkich okryte / y do ſwoyſkiego Kopru podobne: miedzy gáłąſkámi / á klaczem kwiateczki białe pochodzą / káżdy ná ſwey ſtopce z oſobná / rownie iáko Merzyk / ktory Studźiennikiem drudzy zowią: To kwiećie gdy opádnie / náſtáwáią głoweczki okrągłe / ieżowáte / iáko ná Zabińcu / ábo Jáſtrze / w ktorych śię naśienie záwiera.

4. Peucedanum aquaticū. Fœniculū aquaticum. peucedani foliò. Czwarty korzenia bárzo długiego / ćienkiego / iáko źdźbło ſłomiáne bez odnożek: klacza krzywego y tám y ſám wilegorztego pochodźi kilká rozg. Liśćia do świniego / ábo wßywego Kopru podobnego: miedzy tym kwiatki ná długich ſtopkách.

5. Millefolium aquaticū. Galericulatum. Piąty podobny wtoremu / klacza ná pułtory ſtopy wzwyß / rumiánego: Liſteczkow ćienßych niżli v Kopru Włoſkiego / ná końcách ſwych przymießeyßym ćiemno źielone: Kwiátu ná ſwych geſtego bez liſteczkow / záwrzyſte iáko iákie ßyßaki / żołtáwe / káżdy ná ſwey ſtopce.

Szoſty korzenia tákże długiego / żołtego / ćienkiego / powikłánego: Liśćia obdłużnego / dwá á dwá przećiwko ſobie / ná rozgách krzywych: ná tych w wierzchu kwiateczki / iáko gwiazdeczki źielone.

6. Millefolium aquaticū. Seliatū. Stellaria aquatica. Siodmy / ktory Piotrußka wodna drudzy zowią. Liśćiá Koryándrowemu podobnego / ieno ſubtelnieyßego y ćienßego. Rozg trzy ábo cztery z korzenia pochodźi: ná tych liſteczki rzędem rownym od śiebie położeniem / iákoby piorecżka ptáße: w wierzchu káżdego prątká dwá okołki / z kwiatkow drobnych / rumiánáwych / ná ßypułkách ćienkich.

7. Stratiotes Millefoliū aquaticum.

Mieyſce.

WSzyſtkie te Krwáwniki roſną ná mieyſcách wilgotnych / wodniſtych / w ieziorách / w ſtáwiech / ná kępách / w ſtrumieniách / ná błotách bágniſtych.

Przyrodzenie.

Chłodnego ſą wßyſtkie przyrodzenia y wyſußáiącego / przeto do ſpoienia y záwárćia ran mogą bydź vżywáne / iednák y wilgotnośći máią / po nieiákowey częśći. (*Gal.* 8. o proſtych lekárſtwách.)

Moc y Skutki.

Vtrzaśnionym. Vrážnym. Pokurczonym. Vtrzaśnionym.

Vrážnym.

Potłuczonym / Krwawnik wodny z ſolą / á z wodą trunkiem vżywány / bywa vżytecznym lekárſtwem.

Moczu. Moczu ćiężkiemu puſczániu bárzo vżyteczny / ſok źiela tego z octem pijąc / zwłaſczá pierwßego z śiedmi.

Ranom. Rány iákákolwiek bronią żelázną vczynione leczy / tłukąc y w nie kłádąc / y przeto chillea od Achilleſá v Troie Telephuſá niebeſpiecznie ránionigo zleczył.

Rány od puchlinia záchowuie. Rány záchowuie od przymiotow ognistych y puchlimy to źiele świeże ábo ſuche z

octem vtárte y plastrowáne. *Item.* Z wieprzowem sádlem / ábo smalcem / bo rány żelázną bronią ćięte / wychedaża y goi.

Puchlinie — Puchliny wszelákie gdziekolwiek będące rozgania y leczy / z másłem vtłuczone ziele y plastrowáne.

Zębom — Zębow boleniu vśmierza korzenie tego zielá / żucháiąc w vśćiech długo. *Tab.*

Rozsądek.

Rożne są te Krwáwniki od źiemnego / iednák skutkámi do wielu rzeczy się zgadzáią / zwłasczá do goienia ran.

Krwawnik cudzoziemski / ábo Spływácz. Rozdział 82.

Stratiotes aquaticus peregrinus.
Frembde wasser garb.
Frembde wasser Fenchel.

Spływacz / ábo Pływacz y Krwáwnik Dioskorydow cudzoźiemski ábo Egyptcki / miedzy źiołá od Dioskorydá iest poczytány / chociá korzenia nie ma / y powodźie tylko spływa: skąd v Grekow y v nas nazwisko sobie przymiost od spływania ná wodźie: Liśćia iest podobnego Rosschodnikowemu / ieno dobrze więtszego.

Mieysce.

Tylko w Egyptćie się znáyduie / w Nilu rzece / po wylaniu iey / nigdźie indźie.

Przyrodzenie.

Chłodzącego iest przyrodzenia.

Moc y Skutki.

Toku krwie. — Tok zbytni od nyrek pochadzący / záwśćiąga / z trochą Radźidłá białego / trunkiem vżywány. *Dios.*

Roży. — Roża piekielna leczy / z octem przykłádány. [*Dios.*]

Przymioto n w ránach. — Zápalenie ran / ábo przymioty ogniste wychładza / y leczy. Tákże wrzody y iádźele. [Tenże] Nápuchłość z przymiotem ognistym wyćiąga / z octem przykłádáiąc. [Tenże.]

Nápuchlinom z przymiotem.

Rozsądek.

O tych rzeczách / ktore się dáleko wodległych od nas kráinách rodzą / y do tych tu źiem nászych rzadko ábo nigdy nie bywáią przywożone: rozumiałbym ná daremno pisáć ponieważ do vżytku nam nie przychodzą / áni do znáiomośći / iednák dogadzáiąc czytelnikowi wykłádániu Dyoskorydowego źielniká / y chćiałem tu o tym przypomnieć: Nawięcey dla tego / żeby nie była confuzya miedzy nászym wodnym Krwawnikiem / á miedzy Dyoskorydowym cudzoźiemskim / ábo Egyptckim.

Weronika Sycylijska. Rozdział 83.

Siciliana Clymenum peregrinum.
Sicilianisch grundtheyl.

To źiele korzenie ma długie ná pułtory stopy / twárde / iednák skorá zwierzchnia iákoby zwiedła: z tego pochodźi rozgá rumiána /

mocna/ gládka/ łsniacá/ od ktorey pochodza parámi rowne gałazki/ ná ktorych liśćie/tákże po dwu para rownym rozłożeniem / v pretá z soba sie stykáiace/pod spodkiem biáłáwe/zwierzchu zielonośći zupełney: Kwiátu żołtego: z tych zá czáśem iágody / naprzod czerwone/ potym gdy dożrzeia czarne/w tych naśienia pełno drobnego.

Mieysce.

NJe iest mi w pámieći żebymgo w nászych leśiech kedykolwiek widźieć miał/ wszákże nie spieram sie żeby nie miáło bydź / pilno szukáiac/ w Sycyliey czesto sie znáyduie. W Niderlándźie/bywa w ogrodách fláncowána.

Przyrodzenie.

CJepłego y suchego iest przyrodzenia w pirwszym stopniu/ co sie z iego mocnego y przyiemnego zapáchu znáczy: iednák mniey dáleko rozgrzewa / poteżniey wysusza / rospráwuie / y spaia: Zapáchu to źiołko / podobnego żywicy Ománowey.

Moc y skutki.

Rány goi Ziela tego sámego z liśćiem y z naśieniem: Tákże soku z niego może vżywáć do Wrzodom Sadzelom Ran/ Wrzodow/ Sadzeli / biorac go do máśći/ oleykow / plástrow / y do Bálzamow ránom służacym. *Tab.*

Tákże do trunkow / ktore bywáia czynione do leczenia y goienia ran wszelákich sadzeli/ y otworzystych bolaczek/ ták wnetrznych iáko y zwierzchownych. Abowiem tákowym przypadkom bywa barzo kosztownym y bárzo potrzebnym ratunkiem. Trunek ránnym. Bolączkó

Rozsadek.

Rozumieia niektorzy to źiele bydź / ktore Grekowie *Androsaemum* / my Pochylkiem zowiemy / ále omylnie,

Jglica Włoska/ Mysza wiecha. Rozdz. 84.

Ruscus.
Bruscus.
Oxymirsiue.

Meußdorn.

IGlicá / ábo Myßa wiechá / nie iest áni drzewko / áni ziele / ále chrośćiná twárda / ná łokieć zwyß ábo wietßa / záwße sie zielemieiaca. Liśćia do Myrtinki podobnego / ieno ßerßego / ná kßtałt włocznie / ostro zákończone y kolace. Iágodki / naprzod zielone / á po dozrzeniu rumiáne / wielkośći borowek / (ktore Czernicámi drudzy zowia /) ieno twárdße / á rumiáne / ná wierzchu ośćiste / á w połowicy listku tkwiace / ábo ná ßypułkách swych odwisłe / we wnatrz kosteczká. Korzenia miasßego y wezłowátego / trawnemu korzeniu podobnego. Smáku ostrego / y troche gorzkiego / z tego rozg kilká wychodzi gibkich / y do przełomienia trudnych / po tych liśćia pełno.

Mieysce

ROśćie tá chrośćinká pospolićie ná gorách / mieyscách ostrych / y przykrych / we Włoßech ták go wiele / że z niego miotły czynia do vmiátánia.

Przyrodzenie.

KOrzeń rozgrzewa y wysußa / otwiera / śćieńcza / rozpráwuje / wywodzi.

Moc y skutki.

Mocz wywodzi. Moczu nád przyrodzenie zátrzymánemu.

Mieśięczney. Czyśćieniu mieśiecznemu białogłowskiemu.

Kámień. Kámień w pechyrzu krßy y moczem żenie.

Boleśći w głowie. Boleśći w głowie vkłáda.

Żołtaczce. Żołta niemoc leczy.

Pierśiom. Boleśći w pierśiách oddala / liśćie y z iágodámi iego w winie wárzone / á trunkiem vżywáne. *Dios.*

Korzeń tymże sposobem w winie wárzony / do tych wßytkich pomienionych chorob bywa rátunkiem. A ten tylko do Aptek náßych bywa / bez liśćia y owocu przywożony. *Dios.*

Nyrkom y kámieniu w nich. Bolenie w nyrkách / y Kámieniu w nich bedacemu / bywa lekárstwem / w słodkim winie korzeń wárzac á piiac.

Potráwá. Szośiki młode / z korzenia ná Wiosne wyrastáiace / miásto Szparagow / ábo Szośikow Gromowego korzenia / vżywáne bywáia / piekac ie w żarzystym popiele / w chuste mokra obwinione / ábo w mokry pápier / bo máia w sobie iákaś wdzieczna gorzkość / z oliwa / z octem / á z sola przyprawiwßy. Tá potráwá ábo przysmák / Mocz wywodzi wolno.

Wątrobie / Sleźienie / Nyrkom. Watrobie / Sleźienie / Nyrkom.

Pechyrzowi. Pechyrzowi zámuleniu / osobliwym tenże korzeń rátunkiem bywa / w winie wárzony á trunkiem vżywány.

Mocz ćiężkiemu. Moczu z ćięßkośćia odchodzacemu / dla gęstośći y mułu piasczystego / ábo dla záwáleniá przechodow kámieniem w mechyrzu. Tákże zbytnie smrodliwemu moczu / badź z wielkie° zágnićia wilgotnośći w ćiele / że wrzodu tych tám mieysc / ábo w sámym mechyrzu bedacemu / poteżnym bywa rátunkiem / tákże go vżywáiac.

Gdźie obfićie rośćie / do vmiátánia gmáchow vżywáia go / miotły z niego czyniac / iáko we Włoßech.

Kámień. Ziarnká tey Iglice / z winem ábo z oliwa / ábo z octem piiac / kámień krßa y pedza.

Krwia mokrzacym. Krwia mokrzacym / ták trunkiem / iáko Szośikow iego vżywáiac / bywa rátunkiem.

Mocz krzywo odchodzace°. Tákże moczu krzywo y rozdwoiono odchodzacemu / dla miasßośći / wilgotnośći zámuláiacych / ábo dla iákiey nárośliny w ßyi pechyrzowey / ábo w przechodách moczu bywa lekárstwem.

Rozsadek.

Iglicá / rzeczona od liśćia ostrokolacego. A Myßa wiechá / że myßy nie dopuscza do tych rzeczy / ktore nia bywáia ogárnione y okryte / iáko mięso wedzone / słone / syry. A to dla liśćia kolacego.

Sa ktorzy te chrośćinke / á Włoska Káline / ktora Piwnikiem / y białym Ciernieem zowiemy / zá iedno mieć chca / ále sie myla. Ini ia twierdza tym chrośćikiem bydź / ná ktorym Kubeby rosna / ále y ći nie mniey sa w omylnym mniemániu / iáko y pierwßy.

Kámforá ziele/ ábo Jedlinká. Rozdział 85.

Selago. Camphorata.

Kamffer kraut.

TO ziele/ Sábinie/ ábo do Jodły bárzo podobne/ y z tego podobieństwá názwiská dostáło. Korzeń przymieszzeyszym/ z ßárá czarny. Klacza y rozgi ná łokieć/ podczás wyższe/ oble. Gáłązek długich/ máło nie od korzenia záraz sie pusczáiacych/ á co dáley ku wierzchu/ to krotszych. Ná tych listeczki obdłużne/ cienkie/ y wązkie. Jodłowym podobne/ ieno cieńsze/ y węższe/ ábo Sábinowemu liściu. Tákże do Wrześnie podobne/ ktore/ gdy miedzy pálcy mnie/ zapách Kámphory z siebie dáie.

Mieysce

ROście pospolicie ná mieyscách wychstych piásczystych/ y iáłowych. Jednák ná gruńciech iłowátych/ buynych/ tłustych/ y wilgotnych buyniey wschodzi.

Przyrodzenie.

Ciepłego przyrodzenia iest.

Moc y skutki.

Oczom chorym. Wszelákim boleściom y niedostátkom oczu/ párá z niey pusczána barzo użyteczna.

Wodedzi de marciatum. Z wielką pochwałą y użytkiem do máści/ ktorą *Nicolaus Myrepsius Marciatum* zowie/ wchodzi.

Pogáństwo/ ktore się zabobonámi báwi/ ktore niewidy o tym zielu pisáli y do rozmáitych czar/ używáli dziwnych sposobow w kopániu/ y w bräniu iego używáiąc. Tego pospolicie przeciwko wszelákim szkodom/ záwádom y zárázom/ używáli.

Rozsadek.

Jedlinká/ ziele to názwáne/ przeto iż po swych gáłązkách/ listeczki ma rozłożone/ iáko nimal na Jedli. Tákże zielem Kámfornym od zapáchu. Abowiem gdy go miedzy pálcy zetrze/ pusczą z siebie Kámfory zápach.

Kardwan/ Kunrad/ poziemny Bluscz. Roz: 86.

KArdwan ábo poziemny Bluscz/ drudzy Konratem zowią/ máło nie wszystkim dla pospolitości znáiome: prątki/ ktore z korzonkow pusczą po pięci/ pod czás wiecey/ niekiedy mniey/ po ziemi sie rozkłádáią/ ná piadź wzdłuż/ pod czás ná łokieć/ gránowite: Liścia okrągłego/ kędzierzáwego/ á około kárbowánego/ niemáło ná obdłużnych stopkách/ ktore zdádzą sie mieć nie iákie podobieństwo do liścia Blusczowego/ ieno mnieysze y cieńsze/ rownym od siebie po parze ná swych rozgách położeniem: miedzy tymi kwiátki błękitne/ kształt Fiiołkow białych/ ábo stopkow máiące/ tylko drobnieysze. Zapáchu iáko y liście mocnego: Smáku bárzo gorzkiego. Korzeń cienki/ biały/ y nieużyteczny. Násienia żadnego nie czyni/ choćia kwiát miewa.

Chamœcissus.
Hede ra terre-
stris.
Corona terræ.

Gundel Räben.

Mieysce.

ROśćie rad ná ziemi wypráwney / w sádách / przy párkániech / y płotách / przy murach / chrośćinach y krzách / przy ßćieżkách / w ogrodách / w mieyscách ćienistych. W Márcu puszcza się z ziemie / á kwitnie do śrzod látá.

Przyrodzenie.

GOrzkość znáczna tego źiela wßystkiego / á ktemu nie wielka ostrzość / ták liśćia iáko y kwiátu / znáczy go bydź przyrodzenia ćiepłego / suchego / á nie źimnego / iáko niektorzy Ziołopisowie omylnie rozumieią.

Moc y Skutki.

Wątrobie. Otwiera y wychedaża zámulenia / przeto Wątrobę zátkána otwiera / kwiatki tego źiela w winie wárzone / á trunkiem vżywáne. *Gal. Æginet.*

Sciatyce. Toż Scyátykę vkłáda / piiąc go porządnie przez siedm dni.

Item. W biegunkách tupá nie. *Item* Liśćia suchego prochu puł kwinty / z ćiepłey wody kwáterką [ále może go wźiąć y kwintę cáłą] dáiąc. Abo ták wiele świeżego liśćia vwierćiawßy / á przez czterdźieśći ábo pięćdźieśiąt dni porządnie piiąc / bole scyátyczne w biodrách leczy. [*Dios. Gal.*]

Żołtaczce. Żołta niemoc spądza / proch pomieniony z wodą przez śiedm ábo osm dni biorąc.

Sleziennie. Slezione zátkána y boleiąca leczy / liśćie y z swym kwiećiem vtárte / á z winem vżywáne ćiepło / przez dni kilká. *Plin.*

Glistom. Glisty w żywoćie dźiećiom morzy y wywodźi / przerzeczonego prochu im zádáiąc: Też y stárßym / z winem go dáiąc stárym.

Ołchnieniu y głuchoćie / sok bywa lekárstwem / w vßy ćiepło potroßę pusczány. Głuchoćie.

Mocz záwśćiągniony nád przyrodzenie pędźi trunkiem vżywany. Mocz.

Czyśćienie mieśiączne pániom záhámowáne wzbudza y wywodźi / w winie wárzone liśćie / á vżywáne. Abo tym sposobem / Kurdwan / Bylicá / Poley / Rumienkowe kwiatki / Lebiotkę. / po gárśći káżdego biorąc / w winie wárzyć / przez kilká dni pić ráno y ná noc. [*Tab.*] Toż też Mieśięcznemu.

Mácice zámulona otwieráiąc wychędaża. Máćicy zámuleniu.

Kaßlącym bez przestanku. Kaßlu vstáwicznemu y Dychawicznym.

Ciężko tchnącym z ßlámowátośći hrubych / y lipkich w pierśiách záległych bywa rátunkiem / wárząc go w miodowey syćie / z Omanem / z Izopem / y z Włoskim Koprem / y ćiepło dwákroć ná dźień

po dobrym

podobrzym trunku piiac: piersi ábowiem y plucá rozgrzewa/ lipkości flágmiste w nich ćienczy/ rospráwuie/ rzedzi/ y snádnie gorą wywodzi. *Tab.*

Czásu morowego powietrza.

Czasu morowego powietrza/ w trunku vżywany bywa ratunkiem. *Fuch.*

Opalony.

Opalonym liśćie tluczone z sádlem wieprzowym przykladáne bywa lekárstwem.

Kámieniu.

Kámień krszy y moczem wywodzi: wziąć listeczkow świeżozielonych/ y szypulek chedogo obránych/ splokánych y wycuchnionych przez chustę/ funt winá dobrego biáłego dwá funtá/ ábo lagrowey gorzałki/ á lepiey/ ábo dystyllowánego winá. To we flászy skláney dobrze záśrobowáney/ przez trzydzieści dni ná iárkim słońcu moczyć/ káżdego dnia wzruszáiąc/ by y trzykroć/ potym przecedzić/ á po łyżce ábo dwu pić dawáć. Toż też moczu zátrzymanemu/ iest lekárstwem.

Mocz pędzi.

Wánny z nim vżywáć dobrze tymże ktorzy kamień ćirpią/ y moczu wolno odbywáć nie mogą/ piiąc pomieniony trunek. Abo kto tego mieć nie może: To ziele w wodzie studzienney wárzyć/ á trunkiem vżywáć.

Jádu w ćiele.

Jad z ćiáłá potem wywodzi w winie wárzone piiąc *Math.*

Olchnieniu. Szum w vszách.

Olchnieniu: W vszách szumienie y dzwonienie/ a dźwiek rozmáity vćiszá/ vszy nim náparzáiąc/ párę ćiepłą z wárzonego przez leiek pusczáiąc/ ábo ćiepłym okładáiąc.

Vszy zágnoione wychedożą/ sok w nie pusczány ćiepło.

Sleziente boleiącey.

Slezione boleiącą leczy/ tłukąc ziele á z winem ná lewy bok ćiepło kłádąc.

Máćicy zámuloney. Mieśięczney.

Máćicy zámuloney/ y zátkáney. Tákże Czyśćieniu mieśięcznemu białogłowskiemu zahámowánemu/ wielkim bywa rátunkiem/ grzeiąc go w wodzie/ y w tym nogi sobie náparzáiąc po kolaná/ kłádąc przyćim Rumień/ Słaz oboy/ Bylice/ Miete żytną/ Chłástáwę/ y Kokornak. Może też w tey wodzie po pás siedźieć/ tymi zioły/ krzyże/ progi loná/ y otwor iego okłádáiąc. (*Tab.*)

Dymieniecom.

Dymienice rospądzą w winie ziele wárząc/ á tym ie często náćieráiąc/ ábo przykłádáiąc/ iu że też sáme piiąc.

Rány. Sadzele.

Rány y sadzele/ ták stáre iáko y świeże wychedożą y goi/ wymywáiąc tą wodą.

Kile.

Kile/ y záwrzedziáłości złe/ plugáwe/ ná wstydliwych członkách oboiey płći/ leczy.

Wrzodo.

Wrzodom też inym ćiekącym/ bywa lekárstwem. [*Math.*

Końskie- mu powietrzu.

Koniom gdźieby napáść przyszłá/ żeby zdycháły/ á ile w stádách/ dáwáć im to ziele do pasze/ ábo sámo/ ábo z obrokiem. Tym sámym mogą bydź porátowáne/ y zahámowáne od zarazy.

Rány w gárdle. W vśćiech. Języczká.

Gárdłu/ y Vstom wewnątrz osypánym y zránionym Ták iezyczká ziątrzeniu z padkow z głowy y z rymy/ bywa rátunkiem/ w syćie miodowey/ ábo w winie wárzony/ y tym ćiepło często płokánie/ y chárkánie/ ábo gárgáryzmy czynić. *Tragus.*

Piersiom/ y Trzewom zránionym.

Piersiom zránionym. Tákże Trzewom: we Włoszech tákim sposobem z tego ziela czynią bárzo vżyteczny trunek: Biorą Kurdwan/ Márzánę/ ábo Retę/ Dyptan/ bukwicę/ Krwawnik/ Niedospiałek/ Pięćiornik/ Wężownik/ Kurze ziele/ Przywrot/ Przestkę/ Pożimkowe ziele z korzeniem/ Syt wonny/ ktory *squinanthum* zowią/ ábo *Iuncum odoratum*, Tránku/ ábo Prośiáney włoći/ Pleśniku/ ktory też Chłástáwą wielką miánuiemy/ czerwoney Kapusty/ po rowney części káżdego: wárzą to w białym winie do wywrzenia trzećiey części/ á przecedziwszy/ leią Rożány miodek dla osłodzenia/ ták wiele iáko kto chce/ y iemu sie podoba mieć słodko/ y tego káżdy poránek dobry trunek biorą/ áż sie one rány we wnętrznośćiach státecznie pogoią.

Sok Kurdwanowy.

Succus.

Bywa sok z tego ziela wyprásowány.

Fistulom.

Ten/ Fistuły osobliwie goi/ wziąwszy go ze cztery łoty/ y z kwintą miáłko vtártego Gryszpanu/ w tym knoćik z fleytuchu vtoczywszy mácząc/ á w Fistułę pusczáć.

Złym wrzodom. Sadzelom.

Tymże sposobem/ Wrzody złe: Sadzele plugáwe wychedożą y goi/ iáko y proch z sámego ziela suchego nimi zásypowáne.

Wzroku.

Ciemność wzroku oddala/ iásne oczy czyniąc/ sok z miodkiem wárzyć á tym około oczu námázowáć.

Wodká.

Aqua stillatitia.

Wodká z tego ziela w Máiu/ ábo kiedy ná nawięcey kwitnie/ ma bydź palona/ ktora wszystkim chorobom wyszey pomienionym/ bywa wielkim rátunkiem/ osobliwie tym ktorzy suchoty máią/

Suchotn. Ropę pluiącym. Dycháwicz. Piersiom. Moczu. Mieśięczney.

Ropę smrodliwą pluią.

Dychawicznym. Abowiem płucá/ y Piersi osobliwie wychedożą/ piiąc.

Mocz zástánowiony wywodzi.

Mieśięczną pániom záwśćiągnioną wzbudzą.

Rozsadek.

Nie słucháć tych ktorzy *Consolidam mediam*, to iest Czerwone głowienki/ *Chamacissum* ábo Bluszczem ziemnym bydź twierdzą.

Rzepnik. Rozdział 87.

Bunium.

RZepnik ktory tu opisuiemy/ ma klacze czworogránowite/ wysokie ná pálec wzmiąß/: ná ktorym gáłązki z drobnymi listeczkámi y z kwiatkámi/ gęsto y obfićie. Liśćie od korzenia pochodzące/ są Opichowym podobne/ ábo Piotrusczánemu liśćiu/ ieno dobrze ćienße/ do Koryándrowego podobnieyße. Kwiát do Kopru swoyskiego rowny: nasienie pachniące/ bielunowemu podobne/ tylko mnieyße y drobnieyße. Korzeń ná wielkość Figi okrągłey.

Mieysce.

NAm to ziele iest pospolite/ ieno nie káżdemu znáiome: Rośćie ná rolách płonnych/ y zdawná odłogiem leżących/ ná miedzách/ przy potokách/ zwłasczá w tych stronách zimnych.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest rozgrzewáiącego ná początku trzećiego stopniá.

Moc y Skutki.

Moc wywodzi. Ták iest rozgrzewáiącey mocy/ że mocz wywodzi/ y pędzi/ iáko onim Gálenus w 6. kśięgách piße. *Dios.*

Łożyska y mieśięczny. Łożysko po porodzeniu pozostáłe.

Czyśćienie mieśięczne pániom nád przyrodzenie zástánowione wzbudza/ w winie go wárząc/ ábo sok iego piiąc. *Dios. Gal.*

Słeżienie chore. Słeżienie chorey y oziębłey.

Nyrk om. Nyrkom zámulonym y oziębłym.

Pęcherzowi. Pęcherzowi choremu iest vżyteczny korzeń ták świeży/ iáko y suchy/ y ziele tymże sposobem/ sok z nich wyćiągnąwßy/ pić z sytą miodową. Abo ie w miedźie pitym wárzyć. Abo wiec sámego soku po ćwierći łotá vżywáć. *Dios.*

Rozsądek.

Rzepnikiem to ziele zowiemy/ nie żeby Rzepie dźikiey ábo ogrodney było liśćiem/ kwiátem/ przyrodzeniem/ y skutkámi podobne/ iáko niektorzy też y z stárych Ziołopisow omylnie chcą/ rozumieiąc y zowiąc go *Mapum sylvestrem*, to iest/ Rzepká polna/ ábo Rolnikiem. Ale że iest korzenia okrągłego/ iáko okrągła Rzepá.

Rzepniczek. Rozdźiał 88.

Pseudobonium

TO ziele ktore Rzepniczkiem miánuiemy/ klącze ná piądź wynośi/ ktore iáko y liśćie Rzepnikowemu podobne. Smáku ostrego.

Mieysce.

ZIolko to cudzoźiemskie iest/ bo tylko w Krećie/ iáko Dyoskorydes piße/ rośćie. Może sie y w náßych zielnych kráinách ználeść/ iáko ná Podolu/ ná Pokuciu/ ále przed me oczy nigdy nie przyßło.

Przyrodzenie.

Z Sámego smáku tego źiela/ ktory Dyoskorydes piße bydź ostry/ znáczy sie ćiepłego bydź przyrodzenia.

Moc y skutki.

Dárciu w kiszkach. Kolkę y dárćie w żywoćie vśmierza. *Dios.*

Mocz pędzi. Mocz nád przyrodzenie záwśćiągniony wywodzi [Tenże.] Pleurze. Boleniu w bokách/ to ie pleurze tym wszytkim dolegliwośćiom bywa osobliwym lekárstwem/ że czteri gáłązeczki vtárszy go ábo vwierćiwszy miáłko z wodą piiąc. *Dios.*

Zá vszne ábo świnie wrzody rospadzą/ vtłukszy go z solą/ winem rosiworzyć/ tym że okłádáć ćiepło. *Dios.*

Wárzechwá ziele. Rozdział 89.

Cochlearia.

Löffelkraut.

WArzechwá ábo Łyżczycá ziele/ iest nie wielkiego wzrostu/ od podobieństwá wárzechy/ ábo łyżki/ ták nászym/ iáko Láćińskim y Niemieckim iezykiem rzeczone y názwáne: Ziołopisom stárodáwnym nieznáiome: To troiáki kształt według czásow swego krzewienia pokázuie. Naprzod pusczáiąc sie z korzenia/ wydáie gesto listeczki lśniące/ ná stopkách mierno długich/ ktore bywáią podobne Náśieźrzałowemu liśćiu/ ktory drudzy weżowemi Jezyczkámi zowią. Potym gdy podrosną/ bywáią szersze/ miesszeysze/ Kopytnikowym podobne y kształtem y wielkośćią/ kráie máiąc/ á zwłászczá zimie (bo y czásu zimy trwa y rośćie) z śiedmi á nawiecey z dźiewiąći tepych kąćikow/ z ktorych mnieysza cześć iest rowna y prosta: Zás wietsza zlekká złobistá iáko wárzechwá ábo łyżká płytko wystrugána/ skąd też nazwiská dostáło. To liśćie drugie° sie roku zmarszczą/ właśnie iáko Fiiołkow bronátnych liśćie/ gdy sie zstárzeie. Te potym znienagłá ćienczeią/ á tym wiecey ku wierzchu pochodzące. Ná prątkách ktore z korzenia miedzy nimi pochodzą/ pod czás ná piądź/ pod czás ná pułtory wzwyż: z tego ku wierzchu kwiáteczki białe/ drobne/ ná máłych stopkách/ á to w Márcu ile przy morzu/ indźie w Kwietniu y w Máiu: z tych potym naśienie Lipcu ábo iesczę w Czerwcu dozrzewa/ obfite/ płáskie/ ćiemno rumiáne/ dwiemá rzedámi w swych máłych łuszczkách/ tym sposobem y kształtem iáko Rzerzuchá położone. Korzeń ćienki/ biały/ prosty y nie długi.

Mieysce.

NAposPolitsze to iest ziele w Niderlandźie/ iáko we Frisyey/ w Holándiey/ w Zelándyey/ w Brábániey/ y w inych stronách nád morzem położonych: á narádniey y nabuyniey rośćie w płonnych polách

nie zbytnie

nie zbytnie w wilgotnych/ nie wyschłych też: ná łąkách y grubách niedáleko morzá odległych: bywa też w ogrodźiech śiáne/ zwłaszczá w Niemieckich stronách morzu przyległych: rośćie obfićie około Hámburgu ná mieyscách bágnistych/ y wilgotnych.

Przyrodzenie.

IEst przyrodzenia wysuszáiącego/ y rozgrzewáiącego/ rownie iáko Rzerzuchá świeża/ we wtorym stopniu ná końcu.

Moc y skutki.

Mocz wywodźi. Moćz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi/ wárząc go w winie/ á piiąc.

Gnilec wnętrzny. Szorboch ábo Szkorbut/ to iest wnętrzny gnil. ć máiącym/ iest wielkim y známienitem lekárstwem/ y rátunkiem/ wárząc to źiele w mleku/ ábo w winie/ á przez kilkánaśćie dni piiąc. *Dodon. Lobel.*

Rozsądek.

Nie są bez przygány/ ktorzy twierdzą to źiele być Brytánika/ ábo Telephium/ my Wronim másłem/ abo Bobownikiem zowiemy/ gdyż tych źioł inakszy iest kształt przyrodzenie y moc. A iżesmy tu Szorboch/ ábo Szkorbut wspomnieli/ ktoremu to źiele własnie przynależy. Zdáło mi się nie bárzo od rzeczy tey sprosney á smrodliwey choroby/ gdyż żáden stárodawnych Ziołopisow wzmianki o niey nie vczynił/ okrom teráznieyszych lekárzow/ zwłasczá gdy się y do nas iuż poczęłá od morzá do lądu/ od Zelándow y inych przy morzu mieszkáiących/ y po nim żegluiących ludźi do Polski przenośić.

Szorboch/ ábo Szkorbut.

SZorboch ábo Szorbáuch/ ábo Szkorbut/ iest Niderlánckie słowo/ co się po naszemu wykłada zräniony żołądek/ ábo własnie Gnilec wnętrzny/ iest chorobá y zárázá ćiáła sprosna/ brzydka/ przykra/ smrodliwa/ ćięszka y długa/ do tego niebespieczna. Tá pospolićie przychodźi ze zbytniego zámulenia y zátkánia śleziony/ dla czego krwie y wilgotnośći melánkolicznych przyimowáć nie może. Ktora będąc ze wszystką krwią w ćiele pomieszána/ wszystko ćiáło sprosnie záraża/ szpeći/ y psuie. Chorobá tá zda się nam być nowa/ iákoż dla nie zwyczáynych y niesczesnych iey przypadkow/ w tych naszych stronách/ może być nowa názwána. Jednák są ktorzy ią z dawnych czásow być mienią/ dowodząc to z stárodawnych lekárzow/ iáko z Auiceny/ z Márcellá/ z Pliniuszá/ y z inych.

Stomáchácen. Plinius ábowiem we 20. kśięgách/ w trzećim Rozdźiale *Stomachacen*: to iest/ zápsowánie/ ábo zágniłość vstá zowie: Zowie ią też *Sceletyrbe*: żołądkowych ostábiałośćią zeszpecenia nog.

Sceletyrbe. Osceão. Márcellus *Oscedine*: Ziaiániem vst/ z wielkim zápsowánim miánuie: Bo w tey sprosney chorobie/ ták wiele około dźiąsł złego y plugáwego mięsá nárasta/ że gęby rozepnie y ziaiącą czyni.

Gingipedium. Ini zowią ią *Gingipedium*: co iest/ dźiąsł y nog doległiwośćią.

Ilcon hemátites. Hippokrates *Ilcon hæmatiton* zowie/ przeto/ że z vst smrod wielki y przykry pochodźi: dźiąsłá gniią/ y od zębow opádáią/ z nosá często krew ćiecze: niekiedy ná nogách wrzody/ ná iednym mieyscu ginące/ ná drugim się pokázuiące/ zásiniałe/ czarne/ co pospolićie pochodźi z gęstey á z oźiębley krwie y lipkiey/ iákowa bywa nie z vpalenia y z wysmażenia/ ále iest iáko drożdże ze krwie melánkoliczney pochodzące/ ktora z żyćia niesposobnego y ze złego bywa.

W tey chorobie nie tylko zwierzchne częśći ćiáłá/ ále y wnętrzne się psuią/ iáko wątrobá/ á bárziey y częśćiey ślezioná/ będąc hrubą/ gęstą/ źimną/ á lipką krwią nápełniona y nábrzmiáła: Przeto Hippokrates ná drugim mieyscu mowi: że ći ktorym dźiąsłá gniią/ y z vst bárzo im cuchnie/ máią ślezione wielką. A ktorzy to máią/ á krew im nie odchodźi nosem ábo stolcem/ ábo złotymi żyłkámi/ á nie máią cuchnienia z vst/ tákowym ná goleniach y ná głowie bywáią wrzody/ y krosty czarne: To ták Hippokrates pisze/ o tych ktorzy wielkiey y nábrzmiáley są śleziony: Skąd baczyć możemy/ że nie záraz w nich nogi wrzedźieią/ y dźiąsłá gniią/ á z vst ćięszki smrod y przykry pochodźi: Nogi nie wrzedźieią/ ábo bárzo z rzadka to się przytrafia/ tylko pstrzeią/ iákoby ie pchły pokasáły/ ieno że pstrociny szyrsze.

Przyczyny.

Naprzednieysza przyczyná Gnilcá tego/ ábo Szkorbutá/ wilgotność hruba/ surowa/ źimna/ bądź melánkoliczna samá/ bądź z flágmą z mieszána w żyłách. Przyczyny wtore y dálsze są. 2 Powietrze złe/ smrodliwe/ skáżone. 3. Potráwy hrube/ zátęchłe/ zágniłe/ iákie pospolićie ná okręćie bywáią/ słoniny w dymie wędzone żołkłe/ węgrowáte:

do tego ſurowo vżywane: Tákże mięſá nie / Ryby ſolone morſkie / á ieſzcże ktemu zágniłe: Ptáſtwo przy wodách ſie báwiące: Tákże te ktore długo w occie leżą / Kápuſty kwáśne / czoſnki / chleb biſkoct / dáwny / záſtárzáły / ſpleśniáły / y poczerniáły / Jarzyny. 4. Piwo gęſte / nie wyſtáłe / vżywánie wod nie chędogich / śmrodliwych / y zágniłych. 5. Tákże poſty y morzenia z máłym poſiłeniem / á ieſzcże złym pokármem. 6. Nieſpánie bez przeſtánku z vſtáwiczney prace. 7. Fráſunki vſtáwiczne. 8 Myśli zbytnie kłopotliwe. 9 Tákże gorączki przeſzłe / y inne choroby 10. Też zániechánia przeczyśćienia ćiáłá zwyczáynego: Záſtánowienie czyśćienia ſámego przyrodzenia / iáko przez mieśięczny tok: przez żyłki złote / etc.

Znáki wnętrznego Gnilcá / ábo Szkorbutu.

Ná początku tey śmrodliwey á ſproſney choroby / przychodźi obćiążliwość ćiáłá / hrubość / y nábrzmiáłość / oſierdźiu ćięſkość y ckliwość / oſłábienie nog / trętwienie ćiáłá nie zbytnie z boleśćią wielką / świerzbienie dziąſł z nieprzyrodzoną rumiánośćią y z boleśćią / twarz śmiádá / bládá. Te poſpolićie ſie nápoczątku znáki tego złego pokázuią.

Potym gdy ſie śilić pocznie / dziąſłá bárziey nábrzmiewáią / ſukrwicą ćiekáiące y gniiące / z proſnym y z przykrym cuchnieniem / z ktorych niekiedy áż do trzonkow mięſo opádá / zęby oſłábieią y chwieią ſie / ná nogách czerwone pſtroćiny / iákoby pchły pokąſáły / ieno dobrze więtſze / podczás w łonie y po wſzyſtkim ćiele pokázuią ſie. A to bywá że krwie nie gęſtey y z rzadkiey: niekiedy też te pſtroćiny ſzáre / śine / y ćiemnobrunátne bywáią z ſuſu ábo z drozdży krwie pokázoney. Jednák rzadko kiedy indźie / ieno po nogách ſie pokázuią. Przeto gdy ſie tákowe kropie ná ćiele obaczą / iuż pewny znák y nieomylny / że ten Szkorbut ábo wnętrzny Gnilec iuż ieſt / choćiaby ſie ieſzcże drugie znáki niepokázáły. Podczás y w vśćiech tá śmiáłość ſie pokázuie / zwłaſzczá w tych v ktorych ſie iuż po wſzyſtkim ćiele tákowa zágniłość rozeſzłá / y ći iuż bliſko ſą kreſu oſtátniego.

A gdy ſie iuż to złe zátwierdźi / żyły ſuche ábo pięte trętwieią / y mdleią ták że chodźić nie mogą. Do tego kurczenie żył / tchnienie ćięſkie / zwłaſzczá kiedy chodzą / ábo wſtáną ábo śiedzą. Záczym do mdłości przychodzą. Jednák kiedy leżą ſpodniey / y wolniey tchną / y wolnieyſzymi ſie czuią: Niektorym z nich częſto do iedzenia chęć przychodźi: inym odpádá / iednym wráca ſie czwártego ábo piątego dniá / drudzy trzećiego zrzadká pierwſzego / choćia bez znáczney gorączki: Niekiedy też febry y gorączki znácznieyſze bywáią / niektorym inym wolnieyſze / inym ćięſzſze y niebeſpiecznieyſze. Sowite trzećiaczki febry nieſkáteczne przychodzące / podczás vprzedzáią ten gnilec: podczás ſie też ná wtorki wrácáią. Też w tym złym Gnilcu / iedni miewáią zátwárdzenie żywotá / drudzy záś zbytnie wolny: podczás záśmiłość nog od kolan do ſtopy z nábrzmiáłośćią: drugim ták wyćienczáią / że tylko ſkorá / kośći widzą ſie bydź powleczone / á to niekiedy z wielką ich gorącośćią / niekiedy też bez niey: Drugim te pſtroćiny obrácáią ſie w łupieże / rownie iáko w Roży piekielney bywáią / drugim gládkie / podczás lśniące z niejákim nábrzmieniem y z puchliną / ták iż gdy pálcem náćiśnie / wlepi ſie y doł vczyni: podczás / ále to zrzadká: zbieżenie żył ná nogách krwią nábránych / ták iż pod wſzyſtkim językiem drobnych żyłek pełno / y ná ſpodniey tákże wárdze: Pulſowe żyły iáko w czwártaczce biią: Mocz czerwieniáwy y rumiány / gęſty / mułiſty ná kſztałt czerwonego winá młodego / śmierdzący / iákowy też poſpolićie bywa w czwártaczce po poczęćiu.

Prognoſticon.

Chorobá tá przemierzła y ſproſna / niekiedy bywa wrodzona / y iákmiarz dźiedźiczna: Bywa y przymiotna iáko inne záráżáiące choroby / zwłaſzczá gdy z tákowymi chorymi z iednego náczynia pije / ábo zá częſtym obcowániem z nimi / tchnienie y párę śmrodliwą z niego w ſie bierze. Niekiedy po febrách y gorączkách tá nápáść przypádá / á to z náwátlenia wnętrznośći / y z wyſchnienia / á zbytniego krwie zákáżenia y zágniłośći. Záczym przywodźi z ſobą niekiedy puchlinę / niekiedy czerwonkę / y ſuchoty záwſze w niey wrzedźienice ná goleniách niektorym (ále to ſie zrzadká przytráfia) ktore ſie ſtrudna y bárzo nieprędy goią / dla ich z iádowiczenia wielkiego / podczás ták iádowite y złe / że choćia ie brzytwą kráie / czuynośći w ſobie nie máią. Niektorzy w tym Szorbáchu wolne dziąſłá od zákáży / y vſtá zdrowe miewáią / ále nogi / á ile od kolan do ſtop pſtre / á do tego tok krwáwy z vſt ábo z noſá. Po śmierći záraz iednym giną tákowe pſtroćiny / ná drugie ieſzcże ſie bárziey y więcey wyſypuią.

Dyetá iákowa ma bydź w tey chorobie záchowána.

W tym złym / potrzebá mieć ſpráwę y ſpoſob w żyćiu: Potráwy tákie ktoreby były ſnádne do ſtráwienia y záżyćia dobrego / miernie rozgrzewáiące / ſubtelne / wilgotnośći złe przedtoż rozćienczáiące / y rozdziełuiące / ktemu wyćieráiące / á ktoreby też zlekká zá-

twierdzáły: Tákowe ſą / gruca / káſzá ięczmienna / pecák odłuzány w kápłoniey polewce ábo y w wodzie wárzony / á potym z winem przez sitko przebity / Rozynki wárzone w wodzie y w winie / przebiáne tákże przez durſzlak / ábo sitko / do ktorych żołtek od iáiá wbić może / Migdałowá polewká ze ſłodkich y z gorzkich Migdałow pomieſzánych / z żurkiem pſzenicznych otrąb vczynionym / podczás z korzeniem dobrze im ſądáć záprawuiąc potráwy ich Cynámonem / kwiátem y orzechem Muſzkátowym / Imbirem: niekiedy z octem Kápáry á z winem záprawione miáſto przyſmáku / tákże polewká Káparowa z Rozynkámi / á z miodkiem kwáſkowátym przypráwiona: Te Kápáry dobrze máią być zebámi ſtárte / á nie cáłkiem dla nieſtráwności ich połykáne.

Miáſto trunku piwo dobrze wyſtáłe / w ktorymby był Piołyn: Tákże wino Piołynkowáte. Dzánkowáte wino y piwo w tym przypadku ieſt dobre: ſerwatká bądź koźia / bądź z mleká krowiego. Też mleko kozie / ábo krowie świeże / w ktorymby wodna Rzerzuchá byłá wárzona / ábo y ogrodna / á zwłaſzczá / ktora ma liście ſzyrokie: Ale y Warzeſzka ziele ktoregoſmy tu w tym Rozdziale opiſánie vczynili / w mleku wárzona / bądź ſámá bądź też z przerzeczonemi Rzerzuchámi / nie ieſt pośledniey ſzego vżytku. O dálſzym leczeniu tey choroby piſáć z tego mieyſcá nie ieſt mego przedśiewzięćia / kto chce więcey o tym wiedzieć ma v Wieruſá doſtáteczny o tym tráktát. Doſyć nam tu po przypomnieniu / Przyrodzenia / Przyczyny / y Znákow / tey ſrogiey y plugáwey choroby krotko opiſáć. Acz ſie ná wielu mieyſcách w tym náſzym Zielniku lekárſtwá iego powiedziáły / ktore w regeſtrze chorob ſnádno może káżdyználeść.

Kichawiec. Rozdział 90.

Sternutatoria.
Ptarmica.
Sternutamentaria.
Pyrethrum ſylueſtr.

Wilder Bertram.
Rotzenzug.

TO ziele ma ćienkie rozdzki / wzwiſz ná pułtory piędźi / podczás y wyżſze oble á gęſte / Bożemudrzewku podobne: około tych liśćia wiele / y gęſto oboſtrego / kſztáłtu ośiwnego / iſtku obdłużnego / á około ząbkowánego: ná wierzchu kwiećie wydáie podobne Rumienkowemu y z głowczká okrągła: wſzákże mnieyſze niż Rumienkowe weśrzod ku żołto bladą: imáku y zapáchu ták bárzo oſtrego / że kichánie ſwą wonią pobudza. Korzeń ſpory obdłużny / od ktorego innych wiele drobnych pochodzi.

Mieyſce y Czás.

NAyduie ſie poſpolićie ná wyſokich gorách / y ná mieyſcách ſkáliſtych. Czáſu letnie° kwitnie: kopánema być korzenie iego ná koncu ieśieni.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

PRzyrodzenia ieſt ćiepłego y ſuchego / Tákże y świeże we wtorym ſtopniu grzeie / w trzećim wyſuſza / otwiera / roſpadza / wywodzi / śćienczá / wyćiera.

Moc y skutki.

Záśiniáłośći pod oczymá rospadza. Kichánie czyni.

Liśćie y kwiátki tegoż źielá tárte/ záśiniáłośći pod oczymá rospadza.

Proch w nos dmuchány ábo w pusczány/ kichánie czyni.

Zebom bolącym. Głowę czyśći.

A żuchánę źiele ábo y korzenie iego/ bol zebow oddala.

Głowę z flágmy wyczyśćia żucháiąc go.

Rozsądek z vważenim.

Kichawiec od kichánia rzeczony/ bo kichánie wzbudza swym zapáchem. Zowią go też Pirśeniem od prędkiego opirszenia/ ábo opierzchnienia kwiátu/ *Ptarmicam* Łáćinnicy y Grekowie zowią od kichánia: Jnni zowią go też *Pyretrum* leśne ábo płonne/ dla ostrośći iego ktorą ma/ podobną Zebnemu źielu.

Mydelnik. Rozdział. 91.

Struthium. Radicula.
Lanaria. Fulonia herba.
Condisi Arab. Saponaria.
Seyffenkraut. Speichelwurz.

Mydelnik byle abo pret ma wełnisty: Liśćie podobne oliwnemu/ rowno parámi z członkow swych gáłązek pochodzące: ná wierzchu kwiatki białe/ z długiego papia wykwitáiące. Korzeń ma niemáły/ nie w głębokośći źiemie/ ále pod wierzchem szyroko rospuszczony po stronách Theophrástus w 6. kśięgách/ w 8. rozdźiale piszą/ á Plinius w kśięgách 19. w rozdźiale 3. że ośćiste iest to źiołko/ ná pozor wdźięczne ále bez zapáchu. Máiąc korzeń wełnisty po wierzchu.

Mieysce y Czas.

ROśćie w Azyey y w Syryey/ po mieyscách skálistych y kámienistych: Teraz w ogrodach sádzą go indźie. V nas znáydnie sie táka Mydlicá iáka nam Pená y Dodoácus opisuią/ ktora przy brzegách rzek/ w otworzystych łąkách pospolićie rośćie. O tey niżey w tymże rozdźiale. Kwitnie lećie w Czerwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

ROzgrzewa y wysusza máło nie wczwartym stopniu/ o wszem korzen ktory wyćiera/ pobudza/ śćiencza/ rospadza y otwiera.

Moc y skutki z Dios.

Korzeń ma ostry.

Korzeń tego ostry y gorzki/ ábo korzenny. *Dios.*

Mocz wywodzi.

Mocz pędźi/ iuchá z korzeniá wárzonego pitá. *Dios. Plin.*

Wątrobie leczy.

Wątrobie wielkim iest rátunkiem y lekárstwem/ pul lotá z miodem vżywány.

Kászel vśmierza.

Kászel z źimney przyczyny vśmierza/ korzeń z miodem po łyżce piiąc. *Dios. Plin.*

Dychawicznym.

Dychawicy/ y gwizdzącym/ iest lekárstwem z miodem korzeń vtárty/ á po łyżce ná raz vżywány. [*Dios. Plin.*] z pitym miodem po ćwierći lotá prochu iego vżywány/ ábo z miodem záczyniony lizány

Zywot purguie.

Zywot wyczyśćia y purguie. [*Dios.*] pity. *Plin.*

Kámień łamie/ wywodzi vrynę.

Kámień łamie w pęcherzu y z vryną wywodźi/ vżywány z Káparowym korzeniem/ y z tym źielem ktore Pánax zowią. [*Dios. Plin.*]

Slezienę śćieśnia.

Sleźionę zátwárdźiáłą śćiencza/ z Káparowym korzeniem/ ábo z owocem Káparowym vżywány. *Dios.*

Swierzb.

Swierzb z ćiáłá spądza/ tenże korzen z ięczmienną mąką wárzony/ náćieráiąc.

Miesiączną chorobę wywodzi.

W łono niewiśćie wprawiony/ miesiączną chorobę wywodzi.

Płod zábija w żywoćie.

Trąd z twarzy spadza.

Trąd ábo trędowátość spadza z twarzy/ z ięczmienną krupą/ á z octem plastrowány. *Dios. Plin.*

Guzy y twárdośći rozgania.

Guzy/ krosty twárde z ięczmienną mąką w winie wárzony/ á plastrowány/ rozgania. *Dios.* Wchodźi też do maśći/ y do nápuszczánia dla wzroku iásnego.

Wchodźi do ocznych lekárstw.

Kichánie czyni.

Kichánie pobudza/ proch korzenia iego w nos pusczány. ábo tenże proch z miodem záczynić wodno/ y wpuszczáć/ záczym głowę y mozg wychędaża.

Wchodźi do máśći/ ktore dla wzroku czynią. Tákże do wodek oczom wzroku słábego/ dla zákrapiánia/ y do prochow dla tegoż. *Dios.*

Głowę czyśći z wilgotnośći.

Głowę czyśći z wilgotnośći zimnych/ korzeń Mydelnice z miodem vtárty/ á w nos pusczány. *Dios.*

Żołtáczkę leczy.

Głowę wychędaża.

Iuchá z wárzonego korzenia á pitá żołtą niemoc leczy. *Plin.* Táż iuchá pitá/ ćięszkość w pierśiách/ y flágmy wywodźi. [*Plin.*] Máćice czyśći.

W pierśiách nie dostátko.

Krostom ná twarzy szkodzi... W winie z ięczmienną mąką wárzony á plastrowány/ krosty twárde z twarzy spadza.

Żywot purguie.

Żywot zmiękcza stolcámi purguiąc/ z Pánakiem/ á z korzeniem Káparowym wárzony y vżywány. *Dios.* Flágmę/ y

Flágmę y melánkolią wywodźi.

Melánkoliczne wilgotnośći wywodźi. [*Bedigora.*]

Wietrzność rospędza.

Wietrznośći w ćiele rospadza. [Tenże]

Pierśiom y płucom.

W pierśiách/ y w płucách zbytnie wilgotnośći trawi/ wodą wárzonego trunkiem vżywána. *Plin.*

Szkodźi.

Płod zábija w żywoćie.

Płod w żywoćie záraz zábija/ y wyrzuca.

Rozsadek.

Mydelnicá/ ktora v nas rośćie/ iest od cudzoźiemskiey rożna. Abowiem tá tu gládkiego/ támtá wełnistego y kosmátego klacza/ tá prętá knodowátego ábo członkowátego/ obłego/ ná łokieć wzwyż/ abo więtszego. Tá liśćie ma obszerne/ kształtu Bábczánego/ ieno mnieysze/ y tákże żyłowáte. Támtá ná kształt oliwnego liśćia. Tá po dwu rowno listkow/ od káżdego członká wypuscza ku dołowi odwisłych/ á nabárźiey odspodnie Kwiećie ná wierzchu/ wiele ich wespoł od członkowánia zwierzchniego pochodząc około kiem pachniące/ bárwy rożáney/ czerwonáwe/ niekiedy białe/ ktore z podługowátego á obłego pąpia wychodźi o pięći listeczkách/ ze śrzodku/ ktorych wychodzą serduszká: korzeń ma miąższy/ krzywy/ y tám y sám sie pod wierzchem źiemie puiący/ od ktorego zás drobne pochodzą/ podobne do korzenia Ciemierzyce czárney. Mydelnicą to niektorzy swoy sko zowią/ ią Fierletká polna. Tego źiela liśćie/ gdy ie w rękách mnie/ pusczą z śieb ie iáko mydło mydliny/ ktore tákże wyćieráią y wychędażáią száty.

Dryawnik/ Rozdźiał 92.

Pseudostuchium. Tyriacaria.
Theriákskraut. Thyriackskraut.

Zielko to liśćia długiego/ wąskiego/ okrom odspodku obszernego/ tłustego: klacza od korzenia wiele pochodźi/ á to liśćia ma gęsto ná sobie: ná wierzchu ktorego kwiećie długo kłosem idźie: korzeń ma biały długi/ á ná pálec miąszy/ á gorzki iáko Rzodkiew.

Mieysce.

Rośćie ná płoninách/ przy sćieszkách/ y drogách/ przy wąwozách y ná miedzách.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Korzeń rozgrzewa/ y wysusza w trzećim stopniu/ rozśiekuie/ śćienczá/ rozwodnia/ otwiera/ rosprowádza/ y trawi.

Moc y Skutki.

Vsczknieniu od iádowitych bestiy.

Przećiwko vsczknionemu od iádowitych bestiy/ iest wielkim lekárstwem/ nie tylko ná ránę przykłádáne/ ále wárzone y pite trunkiem vżywána.

Przećiwko morowemu powietrzu.

Przećiwko zárażeniu od powietrza morowego/ tákże iest wielkim rátunkiem.

Gdulá ziemna. Rozdział 93.

Cyclamin.
Cyclamen.
Malum terræ.
Panis porcinus.

Schweinbrodt.
Seuwbrodt.
Erdtapffel.

GDulá ziemna/ ktorą drudzy Swiniakiem/ ini wieprzowym ábo świnim chlebem/ drudzy świnim orzechem zowią/ ma liśćie podobne Bluſzczowemu/ po ziemi rozłożone/ od ſpodku bronatne/ zwierzchu białymi mákulámi nákrapiáne: prątkow ma kilká gołych y gładkich ná dłoń wzwyż/ káżdy z nich ná wierzchu bronatne kwiatki máiący wonne/ á ze śrzodku ich ſerduſzká wychodzą/ kwiát wywrácány/ iáko Pśinkowy: Korzeń okrągły/ podobny okrągłey rzepie/ koſmáty/ z wierzchu czarny/ płáſkáty.

Mieyſce y Czás.

ROśćie rád w gornych leśiech w ćiemnych/ pod drzewy/ á zwłaſzczá debowemi/ miedzy kámieńmi. Tákże w dąbrowách ćieniſtych/ y w gáiách ćiemnych/ przy drodze/ y ſzćieżkách. A kwitnie dwákroć do roku/ ná Wioſnę/ y w Jeśieni. Ná końcu Jeśieni ma bydź kopány. Trwa do trzech lat.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

SKutkow ktore rozmáite ma/ iáko ſie wnet okaże/ znáczy ſie że ieſt przyrodzenia ćiepłego y ſuchego w trzećim ſtopniu. Abowiem wyćiera/ roſprawia/ y rozśiekuie: Żyły otwiera/ wyćiąga/ y pobudza/ roſpądza/ wychędaża. Jeſt ſmáku gorzkiego/ y ſzczypiącego. Korzeń tylko ma władzą/ ták ſuchy iáko świeży/ ále potężnieyſzy świeży.

Moc y Skutki.

Flágmę wywodźi.

Korzeń Gdule ziemney z miodem pitym pożywány w trunku/ ćiągnie dołem flus flágmiſty. Toż czyni y przez kliſtere dány z ij. To ieſt puł łotá ná raz.

Mieśieczną chorobę wzbudza.

Mieśieczną chorobę niewiáſtom wywodźi/ ták piiąc/ iáko y w łono kłádąc/ ábo y náprog pláſtruiąc. *Dioſ.*

Żywot odmiękcza/ y przez ſtolce purguie/ ſokiem go náćieráiąc. *Dioſ.*

Porodzenie prędkie.

Korzeń záwieſzony przy łonie brzemienney niewieśćie/ płod wywodźi prędko/ z żywotá/ dźiećmi ſie prácuiącym. *Dioſ.*

Przećiwko truciznie/ pity z winem/ ieſt lekárſtwem/ á zwłaſzczá przećiwko pićiu záiącá morſkie°/ ktory bárzo ieſt iádowity. Trucizná

Przećiwko vſzczknieniu od wężow/ y inych iádowitych beſtiy/ przykłádáiąc go zwierzchu/ ieſt lekárſtwem/ z winem piiąc. *Plin.* Korzeń moczony w winie/ piiáne prędko czyni. *Dioſ.* Vſzczknieniu od wężow. Piiány czyni.

Pity z wárzonym miodem trzy ćwierći łotá co záważy/ żołtą niemoc leczy/ ále po pićiu trzebá ſie dáć nákryć/ y co nalepiey poćić: A ten pot naydźie ſie wſzyſtek Żołtey chorobie.

ná chuſtach

ná chustách żołty. [*Dios.*] Nakoniec y ze wszystkiego ćiáłá żyły / nie tylko z wątroby czyśći. *Gal.* Sok.

Puchlinę. Głowę czyśći.

Też puchlinę z ćiáłá wodnistą wywodźi.

Sok z korzenia tego w nos pusczány / głowę czyśći / wywodząc kichániem flágme. Tenże sok báwełnę ábo wełnę obmaczawszy w nim / y w zádek włożywszy wyczyśćia kiszki / y żywot. [*Dios.*] Sokiem pepek námázawszy / ábo y żywot przy ledźwiách y biodrach / odmiękcza / y purguie. Náwet tylko nim stolcową kiszkę pomázáć / záraz poruszy ná stolec. *Di. Ga.*

Odwilża kiszki ále płod zábija.

Sok z miodem vmieszány / á ná oczy przykłádány / ábo pomázuiąc nim oczy / ostrzy wzrok / y zasłonę z oczu spądza. *Dios.*

Wzrok czyśći.

Kiszkę stolcową wydętą wychodzącą / wpráwuie / y vmacnia / sok z octem zmieszány / tym ią námázuiąc.

Wypráwniu.

Sok bywa z korzenia iego wypráśowány / á do zgęszczenia wárzony / y dla potrzeb chowány. *Dios.*

Sok iáko z niego czynią.

Korzeń spądza wszelákie zmázy z ćiáłá / poćieráiąc ie nim. *Dios.*

Krosty wszelkie wydáiące się ná wierzch / záwściąga / y niedopuszcza im w ćiáło.

Zmázy z twarzy spądza. Krostom ná twarzy.

Rány goi káżde / z miodem sok ábo z octem zmieszány. *Dios.*

Rány goi.

Plastrowány ábo z sámym sokiem lewy bok náćierány / śleziónę ścienczą y trawi.

Ogorzáłość ná twarzy od słońcá spądza.

Plessowátość y obłázłość głowy. *Dios.*

Wywinienie z stáwu: Podagrze.

Párchy / y wrzedźienice ná głowie /

Ná odźiębieniu ktoregokolwiek członká iest bárzo sok vżyteczny / nim nagrzewáiąc / też wárzony plastrowány korzeń / toż czyni. [*Dios.*] Rány goi pomázuiąc ie tym oleiem / w ktorymby był korzeń smáżony / ále do tego ma być oliwa stára.

Plessowátości. Śleziónę ścienczą. Ogorzáłość od słońcá. Plessowátości. Podagrze. Párchom y wrzedźienicom. Odźiębieniu. Rány leczy. Oliey ná záźiębłości.

Wydrożywszy korzeń tey Godule / náláć weń oliwy záspuntowáć / przydáć trochę wosku iárzęcego / ábo inego / tylko żeby nowy był / y dla zśiadłośći z gęszczenia máśći / w popiele zárzystym vpiec. Tákowa máść iest bárzo vżyteczna ná odźiębienie nog / rąk / y inych częśći ćiáłá. *Dios.*

Wątrobę / y Śleziónę / zámuloną y záttkáną otwiera pul łotá soku z pitym miodem biorąc. Ale lepiey Mastyki / y z Muszkátowem orzechem / ábo z Rheubárbarum przyczynić do tego / y pić / sam też korzeń ná bok plastrowány / toż czyni. [*Fernel.*] Korzenie sámo / pokráiáne / iáko zámorska cebulá / dla chowánia ku rozmáitym potrzebom suszone bywa. *Dios.*

Wątrobie záttkáney. Śleziennie zámuloney.

Korzenie źiemney Godule wchodźi do máśći / ktore bywáią czynione / przećiwko przepuklinam twárdym w mosznach.

Przepuklym.

Tákże przećiwko wolom nászyi. *Gal.*

Tłuczony korzeń á pożywány / ábo Morszele z niego poczynione / pobudzáią do Wenusá. *Dios.*

Wolá spądza. Do Wenusá pobudza.

Rybitwi tłuką korzeń z czymkolwiek / y miecą w wodę między ryby / ktore iedząc / káżda zemdlawszy / wywroći się wznák / y ták ie biorą.

Ryby mocży.

Złote żyłki otwiera poćieráiąc ie sokiem / ábo korzenie tłukąc y przykłádáć ná nie. *Gal.* Też báwełny trochę omáczawszy w nim / ná nie przykłádáć może. *Paul.*

Wchodźi y do máśći / y do plastrow / ktore rospráwuią / y rozgániáią bolączki y twárdośći záuszne / tákże w dymionách. Toż czyni sok / często nim náćieráiąc.

Bielmo z oczu spądza sok / z miodem pomázuiąc. *Gal.*

Złote żyłki otwiera. Twárdośći zołzy. záuszniće. Dymieniće. Bruczoły. Bielmu ná oczach.

Korzeń suchy z miodem wárzonym pity / dycháwicznym iest lekárstwem. *Gal.*

Dycháwicznym.

Plinius rádźi źiemną Godulę przy domiech sádźić / bo powiáda / że tám żadne czáry szkodźić nie mogą.

Czárom niedopuszcza szkodźić.

Kolkę / ktora z flágmy pochodźi / ábo z zbytniego zátwárdzenia / leczy. (dawne

Głowy bolenie dawne y zástárzáłe vkłada

Tákże bolenie pułgłowy vśmierza / sok w nos pusczány / ábo sárkány

Páráliżem zárážonym / iest lekárstwem

Wszelákim niedostátkom żył suchych / pochodzącym z máteryey źimney słuzy.

Wszelákim niedostátkom w mozgu / iest vżyteczny. *Mesua.*

Koli leczy. Głowy bolenie zastárzáłe. Pul głowy boleniu. Páráliżem zárážonym. Żyłom suchym. Mozgu.

Wodká.

Zbytni tok krwie z nosá / dźiwnie prędko zástánawia wodká z tego źiela korzenia dystyllowána / nosem w się sárkána.

Item, Toż sok z korzenia / z sokiem bábczanym czyni.

Wodká. Krew z nosá.

Wodkę piiąc / coby iey łotow dwánáśćie záważyło: vczyni to máło nie kwáterkę / przysypawszy cukru białego ze dwá łoty / zástánawia / z pierśi krew płynącą.

Krew z pierśi zástánawia.

Tákże z żołądká. Abo z wątroby. vsty ćiekącą / hámuie.

Wszelákie zástárzáłe twárdośći /

Kre w bokách / Swinie wrzody.

Guzy twárde: Korzeń świeży tłuczony á przykłádány / rospądza potężnie.

Sok tego korzenia wchodźi vżytecznie do máśći / y plastrow tych / ktore czynią ná zátwárdzenie śleziony y nábrzmienie iej

Swieżym korzeniem złote żyłki poćieráiąc / otwiera.

Głuchotę ábo ołchnienie /

Szumienie w vszách: sok tego korzenia / ábo z Rożánego oleyku trochą / ábo z trochą winá z mieszány / á w vszy pusczány / oddala precz.

Złote żyłki ták skryte / ábo wnętrzne / iáko y zwierzchne / ná bráne y nádęte / otwiera / posypawszy ie prochem z korzenia Godu

Krew z żołądká. z wątroby. krew zástárzáłym twárdośćiom. Krew w bokách. Swinim wrzedom. Guzom twárdym. wchodźi do plastrow ná twárdźiáło śleziona. Złote żyłki otwiera. Głuchoćie. Szumieniu w vszách. Złotym żyłkom zwierzchnym.

lowego /

lowego/ábo ſokiem korzenia świeżego po ćieráne / y pomázowáne / á po námázániu/ czarney Ciemierzyce y Rożey czerwoney prochem poſypáne.

Złotym żyłkom ſkrytym.
A ieſli ſą ſkryte/ dáć go przez kliſtere/ ábo czopek z niego w ſtolec wpráwić / potym prochu tego z korzenia troche w kryſtirze dáć / á záraz tymże prochem znowu zádmuchnać/ ábo ie poſypáć. *Plat.*

Szyßkom w śiedzeniu.
Szyßki w śiedzeniu/y kroſty ine złe támże ſok tey Gdule leczy námázuiac.

Mieśieczney chorobie.
Mieśieczna chorobe wzbudza y wywodźi/ á máćice czyśći Tryphera wielka / roſpuſczona choćia w oliwie/ábo w oleyku Muſcelinowym/ to ieſt Piżmowym / y wárzyć to z ſokiem/ábo y z ſámym korzeniem Gdulowym/ á potym ſkrećiwßy báwelne/ iáko czopek/ w tym oleiu omaczáć / y w otwor łoná wpráwić.[*Plat.*] Też z korzenia czopek vczyniwßy / w otwor łoná puſczony/ toż czyni. A iż gwałtem wzbudza/ przeto obyczáynie trzebá ſie z nim obchodźić.

Item.
Wydymániu kißki.
Ná wydymánie / y wychedożenie kißki ſtolcem dla flágmy/ſok z włáſnym ſwym korzeniem/ w oliwie wárzony / á czopek z báwełny vczyniwßy / w tym obmoczony / y w ſtolec wpráwić. Przećiwko zátwárdźiáłey y boleiacey ślezienie / czynia mázánie tym ſpoſobem: Biora korzenia Gdule ziemney/ pieknie ochedożonego niemáło/y vtłukßy/ mocza w oliwie / y w winie przeze dni 15. potym przecedzáia/y przydáia troche woſku y octu/znowu wárza áż do zgeſczenia. Tego ná twárdość ślezjony vżywáia/ po pierwßych odmiekczáiacych lekárſtwach / máśćiách y plaſtrách/ á potym oleykiem náćieráia/ábo ſokiem tego korzenia/ abo niemożeli bydź ſok / tedy prochem iego po námázániu poſypuia. Abo też proch ſuchego korzenia z oliwa / á z woſkiem vmießawßy / máść czynia / y bok máża. [*Platear.*]

Sleziennie zátwárdźiáłey.

Item.
Abo ták/ w oſtátni czwartek ná ſchodźie mieśiacá/ wziawßy korzeń Gdule ziemney/ położyć go ná ślezienie/y śiekiera záraz go przećiać ná troie/pytáiac chory: To co rabieß? odpowiáda co rabie: ślezione/y záraz pośćiebawßy ná nić/one keſy Gdule w dymie ſußa: ták mowiac: Jáko ſie te keſy Gdule w dymie ſußa / ták też tá ślezioná niechay vſchnie: A potym bok lewy przerzeczona máśćia námázáć. [Tenże]

Jtem, Wziać ſoku ze trzy łoty/octu dobrego pieć łyżek / y przez dźiewiec dni porzadnie káżdym rázem ták wiele ná ślezienie chorzeiacym pić dáwáć. *Apul.*

Jtem, Korzeń też ná ßyi záwießony/ ku ślezienie obrocony / toż czyni. *Apul.*

Bolaczke twárda ktory ſie niemoże otworzyć.
Bolaczká ktoraby ſie nie mogłá otworzyć ſámá / dla miąßośći ſkory / korzeń vtłukßy w oliwie vſmáżyć/y przyłożyć: w krotkim czáśie potym ábo zwierzchu ſie puśći/ ábo przez wnetrznośći ſpodkiem odeydźie.

Fiſtuły goi.
Fiſtule leczy / knot ábo czopek z korzenia vſtrugawßy w nie włożyć. Abowiem roſprzeſtrzenia fiſtule / á kość ieſliby w niey tkwiała wyćiaga / záczym vſcángámi ſnádnie ia wyiać może. *Plat.*

Dźikie mieſo nawi.
Proch Gdule ziemney martwe mieſo w ránie / ábo we wrzedźie wyiáda y trawi. [*plat.*] Ná wrzod ktory w nośie bywa/ *Polypum* ten zowia Grekowie/ y Łáćinnicy / proch poſypány ábo zádmuchowány bywa bárzo oſobliwem lekárſtwem. *Plat.*

Polipum wrzod w nośie leczy.

Swierzb ſpadza. Lißáie.
Swierzb ſuchy. Tákże Lißáie y ine zmázy ćiáłá/ ſpadza korzeń badź świeży / badź ſuchy plaſtrowány. [*Armaſios, & Aben. Meſua.*]

Wrzodom.
Wrzody wßelákie leczy. Korzeń wárzac / á z oliwa rozetrzeć pomázowáć ábo plaſtrowáć. [*Aben. Meſu.*]

Dárćiu w kißkách.
Dárćie w kißkách / co kolka drudzy zowia/ z flágmy pochodzace leczy / korzeń wierćiány / á ná żywot przykłádány.

Głuchoćie Szumieniu w vßách.
Wßelákim dolegliwośćiom w vßách / iáko boleniu/ zwonieniu / ßumieniu/ głuchoćie / ieſt lekárſtwem / tym ſpoſobem: Wziać puł funtá Swiniáku korzenia/ochedożywßy go y oſkrobawßy / pokráiáć drobno/ oleyku Rumienkowego/Rożánego/ y oleyku Migdałow gorzkich/ káżdego po łotow dwánaśćie/ warz w tychże oleykach do połowice / potym przecedźić / y wyćiſnać co nalepiey/ tego cztery ábo ßeść kropek ćiepło w vßy ná noc wpuſczáć/ á zatykáć / á co po wyćiśnieniu zoſtawa / to ná wßyſtko vcho przyłożyć. Ráno precz odiawßy/ winem ćiepło przemyć: To przez dni dźieśieć porzadnie czynić. Abo też ták / wziać korzenia Gdule ziemney ochedożonego y drobno pokráiánego puł łotá/ gorzałki z winá vpaloney puł kwáterki/ ábo máło co wiecey / iaderek Brzoſkwiniowych / Migdałow gorzkich / káżdego po czterech iader/ ſtłuc iadrá / á ſpołem z korzeniem Gdulowym przez trzy dni w oney Aquáwićie moczyć / potym wyćiſnać co nalepiey / á to co ſie wycedźi y wyćiśnie / do potrzeby vßney chowáć/ po dwu ábo trzech krop w nie puſczáiac ná noc/ czeſto to czyniac / á po káżdym w puſczaniu báwełna vßy zátkáć / wielki vßom głuchym/ ábo y dzwonieniu ich rátunek dáie.

Item.

Item.
Jtem, Wydroż Gdule korzeń / náley weń oleyku Migdałow gorkich / włoż w zarzyſty popioł/ żeby ſie dobrze vſmáżyło/ przecedz / á w vßy puſczay.

Zbytnie krwie z noſá ćieczenie záſtánawia.
Tok zbytni krwie z noſá záſtánawia/ ſok z korzenia Gdule ziemney zmießány z ſokiem Bábczanym / przydawßy troche Rádźidłá białego / Mirrhy / y Aloes/ á w tym omaczawßy troche báwełny w nozdrzá włożyć / predko krew záſtánawia noſem ćiekac

Gnilec. Jezyk y vstá ekrośtáwiáłe leczy.

ſem ćiekace.

Gnilec w vśćiech leczy. Tákze Jezyku/ y Vſtom/ wewnątrz oſypánym/ ábo okroſtáwiáłym zránionym/ ſok iego z rowna cześćią miodu zmieſzány pomázuiac/ leczy.

Slágmá lipką wywodźi.

Tymże ſokiem zeby boleiące y dźiąſłá pomázuiac/ vśmierza.

Tenże ſok z miodem pożywány/ lipką ſlágmę z głowy y ze wnętrza wywodźi/ trzy kwinty dáiac go trunkiem na raz. Ale táka purgácya nie bárzo beſpieczna.

Szkodźi.

Pánie brzemienne pilnie ſie go máią wárowáć: bo iákokolwiek vżywány/ bądź zwierzchownie/ bądź przez vſtá trunkiem/ płod w żywoćie ich zábiia: Nawet gdźieby korzeń iego przeſtąpiłá/ záraz poronienie czyni. [*Dioſ. Gal.*] Wszelkiem abo czopkiem w otwor łoná puſczány toż czyni. *Gal.*

O Gduli mnieyſzey. Rozdźiał 94.

Cyclaminus altera. Cyſſanthemon. Cyſſophylon.

Hunẓkraut. Je lenger je lieber.

Jeſt druga źiemna Gdula mnieyſza/ tá ma liśćie podobne Bluſczowemu/ iedno mnieyſze. Pręt kolankowáty/ ábo członkowáty/ miążſzy/ pnąc ſie y wiiac po drzewách ſobie bliſkich: Kwiátu białego/ pachniącego. Owoc ábo iágody iákoby iaderká w winney iágodźie/ ábo Bluſczowey miękkie/ ſmáku oſtrego/ á kliiowátego/ ábo lipkiego: korzeń máło nieiáko láſkowy dobry orzech/ nie potrzebny do lekarſtw: owocu tylko ſámego vżywamy.

Mieyſce.

Rośćie ná mieyſcách oſtrych y kámieniſtych.

Przyrodzenie/ Moc/ y Skutki.

Sleziona trawi y ſtolcem przemoczem wywodźi.

Owocu tey Gdule ćwierć łotá z białym winem piiac przez czterdźieśći dni nie przeſtáiac/ ślezione trawi/ y przez mocz y ſtolce wywodźi. *Dioſ. Gal.*

Dycháwicznym.

Dycháwicznym ieſt lekárſtwem/ co tchnąć nie mogą/ ieno wzniosſzy głowe wzgorę/ á vſtá otworzywſzy gwiżdżąc tchnące zowią. Łożyſko po porodzeniu wywodźi. [*Dioſ.*

Łożyſko wywodźi.

Rozſądek z Vważenim

Myla ſie ktorzy to źiele mienią bydź Krowką/ ábo Kokoryczką.

Zmiiowiec ábo Zieiec wielki. Rozdźiał. 95.

Zmiiowiec ktory y Diablikiem y Zieycem zowiemy/ troiáki ieſt/ wielki/ máły/ y wodny. Wielki ma głąb proſty/ lekki/ ná dwá łokćia wzwyż/ ná zmiąſz iáko kiy ábo láſká przymieſzeyſzym/ máiac rozmáitych barw mákul ſmoczych ná ſobie pełno: wſzákże czerwonych nawiecey. Liśćie ma kobylemu Szczawiu coś podobne/ ták ſie weſpoł ſpoiáiące/ iákoby iedno w drugie wroſło/ przegięte. Owoc ná ſámym wierzchu klączá ſwego/ iáko kiść ábo grono nieśie: naprzod bárwy trochę popielátey/ potym gdy dozrzeie/ żołtey ábo pomoráńczowey Korzeń wielki/ okrągły/ biały/ ćienką ſkoreczkę ná ſobie máiacy.

Mieysce y Czas.

Rośćie Zmiiowiec wielki w ćieniách pospolićie / przy párkaniech y płoćiech. Naśienie zbieráią/gdy prawie dozrzeie/czego znákiem bywa oczerniáłość. Korzeń letnie° czásu kopáią/to ieſt/w Lipcu ábo w Sierpniu / á wypłokány dobrze y ochedożony z ziemie y w kęsy pokráiány / ná nići wćiebuią / y w ćieniu ſuſzą. Trwa w ſwey mocy do dwu lat: ze świeżego bywa ſok wygnieciony / y w ćieniu tákże iáko y korzeń ſuſzony.

Dragontea, vel Dragontium, & Dracontium. Colubrina.

Drachenwurtz Schlangen kraut.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Przyrodzeniem ma coś społecznego / z tym źielem ktore my Obrázkámi ábo Wielekiego zowiemy/ ták korzeniem / iáko liśćiem / ieno że to oſtrzeyſze/ ygorzcżeyſze: Przeto też więcey y lepiey zágrzewa / bo ſubtelnieyſzych ieſt częśći: Tákże też z lekká ćirpkośćią ſwą zatwierdza.

Moc y Skutki z Dioſ:

Zágrzewa. Dycháwicżnym.

Korzeń z winem biáłym piiąc rozgrzewa. Dycháwicżnym á tym ktorzy vſta otworzywſzy / y wzgorę podniosſzy / powietrza chwytáią / ieſt osóbliwem lekárſtwem korzeń / ták ſurowy / iáko wárzony abo pieczony / z miodem vtárty / á przez lizánie vżywány.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / korzeń w winie wárzony / á trunkiem vżywány / pędzi.

Pokurczonym. Kaſzlącym. Przepukłym. Zerwány ſpadkom z głowy.

Pokurczonym/ Kaſzlącym/ Przepukłym/ y Zerwánym/ Spadkom z głowy. Tymże ſpoſobem z miodem vtárty/ á pożywány/ieſt vżyteczny.

Wenuſá wzbudza.

Z winem korzeń piiąc / pobudza do Wenuſá.

Wrzodom złym.

Wrzody złe á ku leczeniu bárzo trudne/ *Cacoetica* zowią / goi. Tákże

Wrzodem wyiadáiącym ćiáło.

Wrzody ćiáło wyiadáiące/to ieſt/ Wilki/ ábo Wilkowáte/ ktore *Phagedenas* zowią/á zwłaſzczá z Przeſtępowym korzeniem wychedaża/ z miodem vtárty/ leczy. *Dioſ.*

Wrzod w noſie.

Wrzod śmrodliwy y ſproſny w nośie / ktory Grekowie *polypum* zowią leczy/ ſok z naśienia świeżego / knotki ábo czopki z báwełny ſtoczone y ſkręcone w nim obmáczuiąc/ á w nos puſzcżáiąc.

Fiſtuły leczy.

Z Miodem tenże korzeń tárty/ fiſtuły tym pomázowáne leczy.

Porodzenie rychłe czyni.

Táż máść z tego korzenia z miodem vczyniona / brzemienne ktore nie mogą rychło porodźić / á długi czás ſię prácuią dźiećmi / prędko z płodem rozwiązuie námázawſzy nią w łonie. Abo też w węzełku wpráwiona.

Płod martwy wywodzi.

Toż też martwe dźiećię z żywotá wywodźi.

Zmázy ſpądza. Wrzodom w nośie.

Zmázy ſproſne po ćiele máiącym / ſpądza táż máśćią mázac : ábo octem ią roſpuśćiwſzy. *Oribaſius.*

Wrzodom Káncerowátym / ieſt lekárſtwem.[*Dioſ.*] Korzeń z miodem tłuczony á przykłádány: owoc tego źiela ábo náśienie do tego dálеko potężnieyſzy bywa niżli liśćie / abo y korzenie iego. Náśienie tego źiela potężniey to czyni niżli liśćie/abo

y korzeń

y korzeń sam. *Gal.*

Oczu. Błonki. Bielmá. Záćmienie spądza.

Oczom {Błonki/ Bielmá/ Záćmienia.} Sok korzenia ściera y wzrok czyści/ z miodem zmießány á w oczy pusczány. [*Dios.*] ále z źiarnek sok lepßy. *Gal.*

Płod zábiiá. Pr;om bolenia.

Sok z świeżego naśienia iego/ z oliwa zmießány / á w vßy pusczány / bole ich vśmierza. *Dios.*

Rány goi świeże. Ná odziebienie.

Rány świeże/ liście Zmiiowcowe przykłádáiac ná nie / goi. Tákże y wrzody. *Gal.*

Liśćie też w winie wárzone / odziebionym członkom iest vżyteczne.

Broni od vkąßenia wężowego.

Pißa że ktoby świeżym liściem tego źiela sobie rece nátárł / tákowego wąż nie vkasi. Abo ktoby też korzeń tego źiela przy sobie nośił. *Dios.*

Pierśi y ine wnatrznośći wychędaża.

Korzeń wßystkie wnetrznośći wychędaża/á zwlasczá lipkie á kluowáte flágmy ktore rozrzedza y wywodzi. [*Gal.*] w winie korzeń wárzony/ á truńkiem vżywány. [*Eginet.*]

Bláchy. Pstrocíny y ine ná ćiele z nászy spądza.

Pstrocíny bláchy / krosty białe / iáko iágły/ á troche ostre/ spądza z twarzy y z ćiáłá / z octem pomázuiac. *Gal.*

Ser od skázy záchowuie.

Ser świeży liśćiem tego źiela nákryty / od zágniłośći y skázy záchowywa. A to przez te suchość / ktora z przyrodzenia w sobie ma. *Gal.*

Ziarnká so poteżnieysze niżli liśćie y korzeń.

Ziarnká ábo owoc tego źiela/ iest pożyteczniey ßy niżli iego liśćie ábo y korzeń.

Pierśi y płucá wychędaża poteżnie.

Gdy chceß poteżnie wychędożyć pierśi/ y płucá/ z lipkiey/ gestey/á kluowátey flágmy/ korzeń Zmiiowcow we troiey wodźie wárzony/ day ieść/ bárzo prędko ie wyczyśći. *Gal.*

Vkąßenie od źmiie ábo od wężow leczy.

Od wężow ábo źmiie vkąßnione leczy piiac go z winem. *plin*

Vpławy niewieśćie záśćiáguia. Pleure leczy.

Vpławy białogłowskie záwśćiaga / y hámuie/ tákże pity/ iedno żeby się go żelázo nie dotknęło/ w kopániu ábo y w pićiu.

Pleure czesto miewáiacym/

Ropo pluiacym.

Ropo pluiacym: Korzenia tego źiela we troiey wodźie pierwey vwárzonego pożywáć / iest dobrze. *plin.*

Bielidło ná twárzy.

Bielidło czynia z korzenia ná twarz / vtłukßy korzeń co namieley / prześiać / z wodka Rożána záczynić/y kołáczki z tego potworzyc / á ná słońcu vsußyć/ przydawßy trzećia cześć Ceruzy / to iest Bláiwáysu ábo bieli ołowiáney/y tym sámym/ábo Rożána wodka rospuśćiwßy / twarz pomázowáć. *Plate.*

Fistuly leczy.

Proch bądź z korzenia tego źiela / bądź z źiarnek z mydłem / vtłukßy / á knot w tym omaczawßy/ wetknać co naglebiey w fistule. Abo czopeczek z sámego korzenia vstrugawßy/w mydle omaczáć/wetknać / ábowiem y fistule wychędaża y rosprzestrzenia ia.

Item

A iesliby się kość pod taż fistula psowáłá oddźiera ia / że ia potym snádno tám ztad wyiać może. *Plate.*

Węże odgania.

Korzeń noßony/ábo w reku trzymány / węże odgania/tákże vćiekáia od tego. *Plat.*

Ráncer leczy.

Wrzod Ráncer leczy/ wźiawßy trzy cześći prochu korzenia tego / á czwarta wapna niegáßonego / octem oboie rozczyniwßy / vsmáżyć to ná skorupie nowey/ aż zeschnie/ tym prochem posypowáć wrzod Ráncer/przeie ie go/wychędoży y zágoi. *Pla.*

Wrzody też wßelákie ine zbiera/y otwiera liśćie tego źiela w oliwie smáżone / á przykłádáne. *Plat.*

Chorobe mieśieczna wywodźi.

Chorobe mieśieczna białogłowska wywodźi/ liśćie w oliwie smáżone/ wszelkiem w otwor łoná pusczáne.

Szkodźi.

Do lubośći ćielesney / ábo do Wenusá nie pomáłu pobudza. *Dios.*

Pániom brzemiennym bárzo bywa ßkodliwy. Abowiem w nich płod zábiia: Ták korzeń iáko y sámo iego źiele/ też sámym zápáchem tylko / zwlascza gdy iuż kwiát iego więdnieie. Tákże naśienie iego / poronienie płodu czyni.

Zmiiowiec / ábo mnieyßy Zieiec. Rozdźiał 96.

Dracunculus minor.

Klein schlangon kraut.

Dźiablik ábo Ziéiec ábo Zmiiowiec mnieyßy listu iest Winne°/ábo Bluszczowe°/káżdy porozdźierány ná dźieśieć cześći spoionych/ biało skropiony: głąb ma prosty miąßy iáko kiy/ wzwyß ná dwá łokćiá rozmáitemi bárwámi nákrapiány/promienie czarne á bronatne máiac iáko v węża: ná wierzchu tego głąbia wyrasta iákoby z główki iáká pochwá rożkowáta/ ná łokieć wzdłuż: z wierzchu źielona/ wewnatrz

ćiemno brunatna / ktora zá czásem rozrastáiac sie płodem/ rozpukiwa sie/y wychodźi z niey owoc gránowity ábo gronisty/naprzod źielony/ potym gdy dozrzeie/ zołty: smáku ostrego/vstá rospaláiacego/y sczypiacego / potym tá posżwá ábo pęchyrz vsycha y nisczeie: sam tylko rożek brunatny zostáie. Zapách máiac niewdźieczny: Korzen przyokragleyszym / Cybulowáty / do korzenia Obrazkowego podobny / ćienka skoreczka odźiany.

Mieysce y Czás.

ROśćie miedzy płoty w ćieniach / rośćie y ná ogrodách / zá praca ludzka / ktory przenaszáia y sádza snádź dla dźiwu wiecey / niż dla vżytku. Kopáia go kśieżycá Czerwcá/ iáko y pierwszy.

Przyrodzenie y z żywioł złożonie.

Tegoż przyrodzenia iest Zmijowiec máły/ktorego wielki. Tychże skutkow y władzey/o czym sie w wielkim powiedźiało. Wszákoż osobliwie tego źiela/ Liśćie bronią od zágniłośći y skázy syrá kàzdego / gdźieby nim był okryty.

Syr od skázy zás chowywa.

Moc y Skutki z Diosk:

Korzenie tego Zmijowcu / ták surowe iáko wárzone ábo pieczone z wielu miodu / miásto roskosżney potráwy vżywáia ná ostrowách morskich / ktore zowia wyspámi Baleárskimi.

Korzeń do vżywánia przychodźi.

Rozsadek z vważeniem.

Zieiec nam rzeczony iest/że kwiat obu wychodźi z pochew swych ábo z mechyrzá źieiacego. Zmijowiec od żmije/ że nie tylko pstroćinámi/ y rozlicznośćia barw iest iey podobny. Ale y lekárstwem iest wielkim / przećiwko iey y iney gádźinie vkąszeniu. A ták barzo / że też vćiekáia wielkim pospiechem od tego ktoby go miał przy sobie.

Wesz wodna. Rozdział 97.

Dracunculus aquaticus seu paluſtris.

WOdna wesz korzeń ma iáko v trzćiny/ członkowáty ábo kolankowáty / długi / od ktorych członkow wiele pochodźi korzonkow drobnych ćienkich y długich / iáko y od Obrazkow ábo Aronowey brody / o ktorey troche niżey. Tymi korzonkámi mocno sie w źiemi trzyma: wzgore zás od tegoż korzenia liśćie młode pochodźi długie podobne Dereniowemu/przy ktorych drugie wyrastáia ná długich stopách/oble/gládkie/ále dáleko od pierwszych/wietsze szersze / źielone / gładkie/do liśćia bluszczowe° podobne/ieno mnieysze niżli liśćie Obrazkow. Jescze ten mnieyszy/przy ktorych w gronkách iágodki pochodza. Owoc ná krotkich stopkách przy iednym listeczku przyrosły. Naprzod wypuszcza z śiebie niewielka y biała rzecz miásto kwiátu. Potym wyrasta w źielone gronká / ktore dozrzawszy / czerwone sie zstawáia: w tym iágodki mnieysze niżli Obrazkow / ktore sa tákże ostrogorzkie / iáko y Obrazkow/ w tych naśienie czarne / drobne / á podługowáte / do wszy nieiákokolwiek podobne miassza iákas wilgotnośćia o gárnione. Pisża niektorzy o tym/á miánowićie Plinius *lib. 24. Cap. 16.* Iż ile ma listkow / y w korzeniu kolanek / tyle y lát ma. Tákże co rok to list przybywa / y w korzeniu członek.

Mieyſce y Czás.

POſpolićie ná mieyſcách błotnych y vſtáwicznie wilgotnych/ w ieziorzyſtych / y káłużyſtych / á wodách ſtoiacych nawiecey/ á zwłaſczá gdźie tákowe mieyſcá ſa ná gorách rádo rośćie: Jágody tego źiela w Jeśieni dożrzewáia.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Moc y Skutki.

NJe ieſt to źiele rożne przyrodzeniem y ſkutkámi nic od Aaronowey brody/ ábo od Obrazkow. Tákże od Zięjcow ábo Zmiiowcow/ ieno że mdleyſzey mocy ieſt w ſwych ſkutkách.

Rozſadek z vważeniem.

Wodna wſza to náſzy Polacy ziołko zowia / cześćia od naśienia / cześćia od korzonkow y odnożek drobnych / ktore ſie zdádza iákoby nogi vwſzy.

O Torhunie. Rozdział 98.

Dracunculus horten: Dragoncellus eſculentus.

Draconkraut oder Dragoncello.

ZJele to wiele rozg z korzenia puſcza/ ná tych liśćie podługowáte / iáko ná lnie: ſmáku oſtropieprznego ábo korzennego : korzenie ma pod wierzchem ziemie roſpuſczone: kwiatki drobne białe naśienie w kiśćiách ná wierzchu rozdżek drobne wydáie.

Mieyſce.

W Ogrodźiech má ło nie wſzedy to źiele śieia / pod czás ná Wioſne z korzenia ſie puſcza.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Jż ma bárzo znáczna oſtrogorzkość to źiele w ſobie / nic inego o przyrodzeniu iego rozumieć mamy / tylko że ieſt goracego/ y wyſuſzáiacego w trzećim ſtopniu/ rośćiera/ roſpráwuie / trawi / otwiera/ y pobudza.

Moc y Skutki.

Flagmę śćiaga. Bolenie żebow.

Zuchánę źiele flágmę z głowy ćiagnie. Bolenie żebow vśmierza.

Żołądek ſtráwny czyni. Mocz wypędzi.

Żołądek źimny ſpoſobny do trawienia czyni. Mocz pędzi.

Vżywáia do sálat do ʃálʃy y przyſmákow.

Vżywáia poſpolićie tego źiela ſámego miáſto Sáłaty/ y w Sáłaćie/ z inymi źielonymi kápuſtámi/ vżywáia go też ſámego z ſola. Czynia y Salße z niego do potraw dla przyſmáku. Chec do iedzenia oſłábiáła przywráca iákimkolwiek ſpoſobem vżywány/ badź z Sáłata/ badź Salßa/ ábo y ná mieſo kłádźiony

Rozſadek z vważeniem.

Twierdza niektorzy że to źiele nie z właſnego przyrodzenia ſwego pochodźi: ále zá ludzka ſpráwa/ powiádáiac/ że poßło ze lniánego náśienia/ w wydrożona cebule włożonego/ y ták weſpoł z nia do źiemie wſádzonego/ y ſtad liśćie ma lniáne: á ſmák cebule z oſtrogorzkośćia/ ále to fałß.

Náśiężrzał. Rozdźiał 99.

Ophio gloſ ſum.
Lingua ſerpentina.

Natherzung lein.

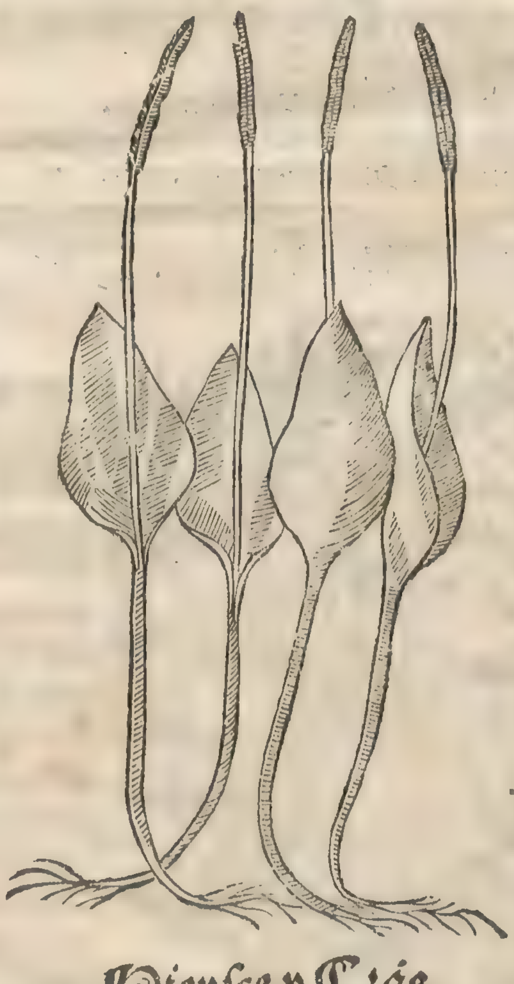

Náśiężrzału tylko iedyny liſtek z źiemie od korzonkow pochodźi/ tłuſty ábo miąßy/ podobny do liſtu wodney Bábki/ rowny żadney przez śrzodek żyłki ábo żebrá nie máiac/ ze śrzodku ktorego ábo niżey śrzodku wyraſta bylinká/ ná wierzchu ktorego iáko kłoſeczek blády/ á ćienki podługowáty/ máiac kßtałt wężowego Języká: Skad v Grekow y v Láćinnikow *Ophioglaſſum*, toieſt/ Język wężowy ieſt rzeczony Liśćie też coś nápodobieńſtwo Wężowych głowek poßło.

Mieyſce y Czás.

Rad poſpolićie ná łakách rośćie/ ále bárzo prędko niſczeiac ginie/ bo tylko przez May trwa. Przeto tego kśiężycá ma bydź zbierány.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Wyſußáiacego ieſt przyrodzenia/ bez wßelákiego rozgrzewánia znácznego.)

Moc y Skutki.

Rány goi. Liśćie świeże/ rány dźiwnym ſpoſobem ſpaia y goi bárzo rychło. *Math.*

Wnetrzný ránom. Wnetrzne rány goi/ piiac go z wodka Przeſtkowa/ przez dni kilká. *Math.*

Krwia chárkáiacym. Krwia chárkáiacym y pluiacym/ tákże piiac źiele lekárſtwem bywa.

Biáłym vpławom. Białe vpławy niewiaſtom záſtánawia z debowa wodka piiac.

Oczom ćiekacym. Ciekacym oczom/ wárza to źiele w biáłym winie ćierpkim do wymywánia.

Zápaleniu ran ábo przymiotu ognistemu. Ná zapalenie ran/ z ſádłem kokoßem rozćieráne y plaſtrowáne ieſt vżyteczne/ ták świeże iáko y ſuche. *Math.*

Oleiek.

Oleiek. Do goienia ran. To źiele bárwierze długo mocza w oliwie ábo w Rożánym oleyku/ ná iárkim słońcu/ ktorego potym vżywáia do goienia ran. [*Math.*] drudzy przydáia Terpentyny ieſcze do tego.

Przepuklinie. Tákże ná przepukliny/ gdy kißki w moßná wy-

ßná wy-

Máść ná ciekłe ránÿ z przÿmiotem ogniſtÿch.

ßná wypádáia / ieſt vżyteczny ten oleiek.

Máść ták drudzy dla ran czynia: Biorą wßyſtko źiele / y vtłukßy go dobrze / máſłá młodego przydáia / y w cieniu ábo w komorze przez dni dźieśięć chowáia / potym troche przyſmáżáia / żeby ſie tylko máſło dobrze roſpuśćiło / á przecedźiwßy chowáia dla potrzeby. Drudzy woſku troche przydáia / żeby máść tężßá byłá.

Płucom z ránionym ten Náśięźrzał / z Koßtywałem / á z Lebiotka / w czerwonem winie wárzyć / á po pułkwáterki ćiepło pić dáiac / bywa rátunkiem. Toż też

Krwia chárkániu bywa lekárſtwem.

Czerwona chorobe záwśćiaga.

Vpłáwy białogłowſkie záſtánawia / wárzony z Porÿßem / á z Bábka / y trunkiem vżywány.

Puchline rozgania. *Fuchs.*

Nie tylko świeże rány / ále y záſtarzáłe wrzody / y ſadzele / y ku goieniu trudne / goi. *Fuchſ.*

Ogniu piekielnemu / ktory Niemcy Kálterbrandt zowia / bywa rátunkiem wielkim.

Wodka.

W Máiu ma bydź z tego źiela wodká pálona / y do roku dla potrzeb chowána. Tá / Pierśiom / Płucom / ábo

Kißkom ránnym / iákimkolwiek obyczáiem / y záwrzedźiałym / bywa oſobliwem lekárſtwem / długi czás ia piiac. *Tab.*

Krwia plwániu / y

Ciekacce czerwoney z ſyropem z ſuchey Rożey czynionym / piiac / wielkim rátunkiem bywa. *Tab.*

Dźiećiom przepukłym vſtáwnie trunkiem dáwána / leczy przepukline. Owa wßelákim ránom / ſadzelom / wrzodom / wnetrznym / y zwierzchnym / oſobliwie ſłuży. *Tab.*

Obrazki / Aronowá brodá / ábo Wielezkego. Rozd. 100.

Aris.
Arum maius.
Luph: Syris.
Iarus corrupte.

Aron.
Pfaffenpindt.
Deutzer Gingwer.

TO źiele dwoiákie ſie znáyduie / máłe y wielkie: Wielkie ma liśćie ná podobieńſtwo y wyobráżenie ſercá. Mnieyßy zás Bluſczowemu podobne / ieno wietßße / podobne y Zieycowym / ále tákże wietßße / nierozdźielne / á dłużßße y z rzadká białymi kropkámi nákrápiáne: pret ma ná trzy dłonie wzwyß / w wierzchu ktorego wychodźi iáko by pochwiczká / ábo woreczek / ku wierzchu ſpiczáſto záoſtrzony / rownie iáko w Zieycu. w tey pochwie záwiezuie ſie owoc iáko pałká ábo v wierćimaká tłuczek / zá ktorego pełnośćia y rozrośnieniem przepuka ſie / y gromiſko wychodźi z niey żołty á łśniacy / iáko złoto polerowáne / źiarn około rzedem pełno máiac / ſpoſobem Tureckiey pßenice / á gdy práwie dożrzeia / rumiáno czerwone bywáia. Korzeń ma biały / rownie iáko Zieiec / ieno dłużßy / łupine z wierzchu ma cienka: od tegoż korzeniá iáko od máćice wiele drobnych / á długich korzonkow pochodźi: ſmáku wßyſtkie pieprznego / á to w tych tylko ſtro-

nách/ w inych nie ták gorzko pieprzny iest/ iáko w Cyrenie y w Egypćie / przeto też tám w tych kráinách / iáko Galenus pisze / do vżywánia przychodzi/ ták surowy/ iáko y wárzony : v nas to bydź nie może.

Mieysce y Czás.

ROśćie to źiele rádo w ćienistych leśiech/ w mieyscach wilgotnych y chłodnych/ záraz ná początku Wiosny / z inszemi ránemi źiołmi/ listki iego naprzod z źiemie w Marcu wychodzą/ w Czerwcu ginie/ ták że go potym trudno znaleść. Naśienie w Lipcu y w Sierpniu znáyduie śie/ naprzod źielone/ potym żołte/ ná ostátku czerwieniáwe.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

ROzgrzewa y wysusza w pierwszym stopniu/ iáko Gal: pisze w 8. kśięgách o źiołách. A choćiaż iest vstnośći źimney/ iednák rozgrzewa/ y przeto wyćiera/ ále nie ták potężnie iáko Źieiec álbo Żmiiowiec. Rozumieć mamy że Galenus to mowi o Obrazkách / ktore nie są smáku ostropieprznego bárzo. Ale ktory śie w nászych stronách náyduie/ iest w trzećim stopniu ćiepły y suchy/ dla zbytniey iego gorzkośći/ przeto zátwierdza/ śćieńcza/ rozśiekuie/ otwiera y rospráwia. A iáko poslednieyszy piszą/ rozgrzewa y wyćiera.

Moc y skutki z Dios.

[Tychże skutkow iest co źieiec ábo żmiiowiec.] Korzeń/ naśienie y liśćie Obrazkow teyże mocy iest/ co y Żmiiowiec.

[Podagrę leczy.] Iednák z osobná ma własność korzeń tego źiela z wołowym łáynem tárty/ podágry leczyć plastruiąc. *Dios.*

Tákże liśćia. *Plin.*

[Tym sposobem bywa záchowány ku vżywániu ták iáko Źieiec.] Tymże sposobem korzeń záchowuią/ iáko Źieycow do vżywánia. *Dios.*

[Iáko ma bydź przyprawiony do iedzenia.] Przychodzi do vżywánia miasto pokármu dla máley iego gorzkośći. *Dios.* Ale to rozumieć mamy / ktory w ćiepłych kráinách rośćie/ nie o nászym. Acz y nász we dwu ábo we trzech wodách wárzony może być vżywány.

[Flágmiste wilgotnośći rozpráwia z płuc y z pierśi chárkániem wywodzi.] Korzeń wárzony á z miodem przyprawiony/ z osobliwośći przyrodzenia swego/ czyśći pierśi od wilgotnośći flágmistych/ hrubych/ lipkich/ á kliowátych/ często go vżywáiąc. Abo proch z suchego korzenia miálko vtárty ná poły z Cukrem/ ábo z miodem/ miasto miodku vżywány / doświádczonym bywa lekárstwem *Oribas. Eginet.*

[Dycháwicznym.] Dycháwicę tymże sposobem pożywány leczy/ á iescze lepiey z prochem korzenia iego subtelno vtártego chlebá nápiec a pożywáć. Tákowy abowiem chleb zásiplośći y iády wszelákie y trućizny leczy/ pożywáiąc go. *Cleophantus.*

[Kászel vśmierza.] Korzeń pieczony w gorącym popiele ábo wárzony / á z Migdałowym oleykiem pożywány/ kásle ćiężkie vśmierza.

Toż też y mleko w ktorym by był wárzony czyni. Abo y w wodźie suche piiąc. *Pli.*

[Czerwoność oczu y płynienie leczy.] Czerwoność y krwáwość oczu/ leczy korzeń z Bobową mąką w Moszćie winnym do połowice wywárzony: á plastrowány/ y płynienie oczu záwśćiąga. Tákże/ Zásmiałośći rozgania. *Plin.*

[Złotym żyłkom nábrzmiáłym puchłym iest lekárstwem.] Złotych żyłek nabrzmiáłość korzeń wárzony á z oliwą vtárty/ y plastrowány leczy.

[Ocz ćiekącym.] Sok z tegoż korzenia wárzony z miodem zmieszány/ á ná oczy plastrowány ćiekące leczy.

[Żołądkowi vżyteczny.] Tenże w trunku pożywány żołądek náprawia skażony/ z kwáskowátym miodem/ co iest/ oxymelite vżywány.

[Kancerowáte wrzody goi.] Złe wrzody ćiáło roziadáiące/ y do leczenia trudne/ sokiem ie° pomázuiąc/ leczy.

[W nosie wrzod leczy.] Nosnym wrzodom / ktore *polypos* zowią/ tenże sok bywa lekárstwem.

[Fistulom.] Fistulom plugáwym.

[Sadzelom.] Sadzelom zagniłym y smrodliwym.

[Bolączkom ćiáło roziadáiącym.] Bolączkom złym ćiáło psuiącym ktore Grekowie *Phagedænas* ábo *Carcinomata* zowią//to iest / ćiáło roziadániem swym psuiące/ korzeń wárzony/ wodą tą wymywáiąc ie/ á prochem tegoż zásypuiąc / ábo z miodem ábo máśćiom inym przymieszuiąc/ wielkim iest lekárstwem / wychedożáiąc ie / y goiąc. *Ferael.*

[Morowkom.] Morowkom y bolączkom morowym niemász nic lepszego/ iáko liśćie tego źiela/ bądź suche/ ábo źielone przykłádáne. [*Hieronym. Trag.*]

[Od powietrza morowego záchowywa. Od vpićia broni.] Korzeń miásto pokármu vżywány/ czásu powietrza morowego/ záchowywa od zarázy. Tenże vżywány záchowywa y broni od vpićia.

[Mieśięczną chorobę wywodzi.] Naśienie tego źiela ćwierć lotá piiąc/ chorobę mieśięczną niewieśćią wywodzi/ ábo y puł lotá z winem piiąc. [*Plin.*] Toż proch z korzenia iego czyni/ ták w trunku przystoynym vżywány/ iáko miodem zácży

mony

Moczpędzi. Łożysko wywodzi.

miony y lizány. [plin.] Tákże mocz pobudza y pędzi.

Toż też łożysko po porodzeniu wywodzi/ z winem ábo z iáką przynależącą wodką/ pod tąż miárą piiąc. Plin.

Spárzeliny goi. Spárzeliny goi/ liśćie przykłádáiąc/ w winie á w oliwie wárzone. Plin.

Węże y Iászczorki tákże ine iadowite bestyie z domu wypędza. Wężom/ iászczorkom/ y wszelákiey gádźinie iest przećiwny/ przeto kádząc korzeniem iego/ wypadzą ie z domu/ od ktorego dymu stárnieią y ná poły vmieráią.

Czwartodniową gorączkę leczy. plat.

Zołzy zá vszymá rospędza. Zołzy zá vszymá y gruczoły rozgánia/ korzeń z Bobową mąką w mośćie winnym do połowice wárzony/ á plastrowány.

Sokiem iego pomázánie. Sokiem tego to źiela/ korzenia z Bobkowym oleykiem zmieszawszy/ ktoby sie námázował/ do tego żadna bestya iádowita nieprzystąpi/ y owszem vćiekáć od niego będą.

Ná bolenie vszu. Bolenie vszu vśmierza/ sok z iágodek tego źiela ábo z náśienia iego/ z Rożánym oleykiem zmieszány á w vszy ćiepło pusczány. Dieuches.

Wnętrzne wrzody y rány leczy. Wnętrznośći zránione z owczym mlekiem/ sok ábo y proch pity/ ábo w nim wárzony leczy. Plin.

Iadom sie przećiwie. Iest też przećiwko iádom y trućiznom lekárstwem/ iáko Cleophantus pisze. Plin.

Płucnemu wrzodowi. Przećiwko płucnemu wrzodu/ ktory peripneumoniam Grekowie zowią/ iest lekárstwem. Cleophantus.

Pleurze. Tákże przećiwko kłoćiu ku sercu/ co pleura zowią/ iest rátunkiem/ tenże.

Suchotnym. Suchotnym ludźiom/ z miodem przyprawiony/ miásto miodku pożywáć kazał Dyodotus. Tymże sposobem ropą plującym.

Złomki kośći spaia. Tenże ná złamanie kośći w ktorymkolwiek mieyscu/ korzenie tego źiela vtłukszy przykłádał/ z wielkiem vżytkiem chorych. Plin. Diodotus.

Płod ze wszystkich źwierząt wyćiąga. Płodze wszystkich źwierząt wyćiąga/ stłukszy go/ y około fortki im námázawszy. [Plin.] y dla tego snadź sámego od nászych iest názwane Wielezłego.

Zasłony oczu śćiera. Záćmienie y zasłone oczu śćiera z przednim miodem białym/ ktory treśćią dźiudzy zowią/ rośćierány á pomázowány. [Plin.]

Káslom. Wárzony korzeń z miodem/ á iuche te piiąc/ kászel leczy. Plin.

Zywot wyprozniwa. Zywot wyprozni y wychędaża/ liśćie z octem á z solą pożywáne. Plin.

Wywinienie ábo wybićie stawow leczy. Toż liśćie z miodem wárzone/ á ná wybićie/ ábo wywinienie z stawu przykłádáne iest przedkim rátunkiem. Plin.

Artetykę to iest łámánie w stáwiech leczy. Artetykę/ podágrą/ toż liśćie vśmierza z solą ie vtárszy. Abo korzenie z krowińcy vmieszáć á przykłádáć. [Taber. Plat. plin.]

ták suche iáko y świeże liśćie.

Twárdym bolączkom á zákámiáłym. Twárde y zákámiáłe bolączki z miodem vtárszy ie Hyppocrates leczył. plin.

Łożysko wywodzi. Korzeń sam do łoná sześćiniedźiałki/ ktoraby łożyská pozbyć nie mogłá/ przyłożony wywodzi iáko Hyppocrates vczy.

Przećiwko vkąszeniu od węzow. Przećiwko wężowemu vkąszeniu z czerwonym winem korzeń pić dobrze. Syr zachowywa. Syr miedzy tego źiela liśćiem chowány/ nie psuie sie áni gnie. Plin.

Szyszki leczy. Szyszki ná czele/ głowie/ y wśiedzeniu leczy/ przykłádáiąc ták liśćie iáko y tłuczone korzenie/ ábo w soku iego maczáiąc fleytuchy. Toż w winie ábo w oliwie wárzone/ rośćieráne y ćiepło plastrowáne. Tákże. Bebele około stolcá boleiące/ tym plastruiąc/ rospądza.

Sprosnośći twárzy. Sok tego źiela twarz zeszpeconą wyćiera/ chędoży y śliczną czyni.

Mięso dźiwe trawi. Dźiwe mięso w ránách y we wrzodách/ proch z korzenia iego suchego/ zásypuiąc trawi y wysusza swą gorzkośćią wyiadáiącą.

Fraucymerowi muśiemy też nie co dla krasy y ozdoby ich dogodźić.

Z korzenia tego źiela wodka palona/ twarz cudną czyni.

Twarz bárzo śliczną czyni. Toż sok z korzenia wygnieciony czyni/ á ná słońcu wysuszony: á gdy potrzebá z Krowczáną wodką troche rozmieszáć/ á pomázowáć tym twarz/ bo bárzo białą/ iásną/ y śliczną czyni.

Też y ták bieidło vczynisz bárzo kosztownie. Wźiąć korzenia tego źiela/ Bieli ołowiáney/ kośći Sepij ryby morskiey/ ktorey złotnicy potrzebuią/ káżdego po łoćie/ to z Rożánym oleykiem wszystko pomieszáć/ á twarz tym pomázywáć. To czyni twarz bárzo śliczną.

Piegi. Korzeń z miodem rośćierány/ piegi z ćiáłá spądza/ tym náćieráiąc: Owa wszeláką szkárádość z wierzchu z ćiáłá wyćiera y wychędaża. paul. Eginet.

Sok.

Morowemu powietrzu. Iádom. Trućiznom. Sok wypráſowány przećiwko morowemu powietrzu/ y przećiwko wszelákim iádom bywa sczęśliwie y z wielkim vżytkiem vżywány/ biorąc go łyżkę ná raz z winnym octem.

Dychawicznym.

Vstáwicznie kászlącym.

Flágmę w piersiách gęstą y lipką rozprawuie/ rzedźi/ y snadnie wywodzi y odmiata/ á płucá y pierśi wychędaża.

Mieśięczne czyśćienie pániom nád przyrodzenie záwśćiągnione/ z wodką Bylice wzbudza y wywodzi. Tymże sposobem łożysko po porodzeniu pozostałe wypędza/ trunkiem vżywány.

Wodká.

Aqua distillata.

Z korzenia wodká dystyllowána / wzroku ćiemnę / bywa osobliwym rátunkiem.

Piszą że przepukline leczy / piiąc ią káżdy dźień łyżkę ábo cztery.

Szkodźi.

Z káżdego źwierzęćiá z sámice / plod záwiązány y záwarty wyćiąga / á wyrzuca / miałko vtłuczonym około sorcki námázując [*plin.*] A przeto snadź od nászych Wielezłego iest názwány. Plod záwiązány wyrzuca ze zwierząt.

Rozsądek z vważeniem.

Wielkiey zacnośći y wysławieniu wielkim to źiele v pierwszych Grekow było / ták dla skutkow lekárskich / iáko dla vżywánia iego / miásto potraw / á zwłasczá sámice. Abowiem sámiec lipczeyszy iest w wárzeniu.

Obrazkámi od nászych názwáne / dla ślicznośći liśćia / ktore ták pieknie vżyłowáne są / z przyrodzenia iáko málowánie iákie / ábo koteryny. Zowią drudzy Aronowa brodá dla rozłożenia ich ślicznego ná kształt brody rozłożystey / á długiey. Ini Wielezłego náżywáią. Snadź przeto sámo / iż swym námázániem / plod z káżdego źwierzęćiá gwałtownie wyćiąga.

O *Arum* Egypckim ktory nászy Czermieńcem zowią / iużesmy powiedźieli wyszey przy rozdźiale 99. tychże Kśiąg.

O mnieyszych Obrazkach. Rozdział 101.

Arum minus.

Klein Aron.

OBrazki mniejsze / ktore Wielezłego mnieyszym y samica zowią / liśćie máią ná kształt strzały: ze śrzodku ktorych pręt wychodźi od korzenia prosty / gládki / wzwysz ná trzy dłonie ábo wyszey / w wierzchu tego grono wielkie naśienia czerwonego / ku wierzchu spiczáste: korzonkow ma wiele drobnych / ćienkich / długich / ná ktorych wiszą iákoby paćiorki iákie / wielkośći bobowey: smáku náder ostrego y kąsáiącego.

Mieysce.

Rośćie pospolićie ná gorách.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

ROzgrzewa y wysusza w czwártym stopniu. Rospala śćienczá rozpráwia y wyćiera.

Moc y Skutki.

Vżywáią niektorzy prochu korzenia tego źiela do potraw záprawienia / á zwłasczá dla pásorzytow / ktorzy obchodzą cudze kuchnie obiády / ábo dla wyrządzenia złośći drugim. Abowiem ták bárzo w gárdle pali y w vśćiech sczmi / że potym w nie nic włożyć niemoże / á strudná tego pozbyć / áż zá częstym płokániem / y długim gárgáryzowániem mlekiem krowiem: Abo zá lizániem másłá świeżego.

O Maczynicu. Rozdział 102.

Bonus Henricus.

Herba infarinata.

Guter Henirich. Stolzer Henrych. Schmerbel.

NJele to ták wszystko białe iest/ iákoby go maka obsiał / á zá do=tknieniem záraz z siebie / iáko tłustość iáka puscza. Liście ma nie=iákokolwiek máłym Obrazkom podobne. Klacza wiele od korzenia pochodźi / pełno ná sobie liśćia máiace / ná wierzchu ktorych / ki=śćiámi kwiatki wychodza/ z ktorych potym naśienie iescze drobniey=sze y gesto osypáne około wierzchow. Korzeń czerstwy /miassy / krzewisty y odnog wiele maiacy/ żołty iáko v Kobylegosczawu/ ktore go rodzáiem drudzy bydź rozumieia y mienia/ále źle.

Mieysce.

Po wśiách pospolićie wszedy rośćie.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Rozgrzewa y wysusza/otwiera/ śćiera/ roczyniawa y trawi.

Moc y Skutki.

Vsćknie-niu od wężow. Nád ine lekárstwá przekłádáia go bydź naosobliwszym przećiwko vsczknieniu od wężow.

Zimnice leczy. Zimnice leczy sokiem korzenia iego po-mázuiac paćierz we grzbiećie y ćiáło.

Krosty spadza. Krosty świerzbiace / y wszelákie ine z ćiáłá spadza.

Ciáło wy-ćiera z zmáz wszelákich. Zmázy tákże wszelákie / sok á zwla-scza z octem zmieszány ćiáło pomázuiac wychodza.

Czerw ábo chrobáctwo w zágniłych rá-nách y we wrzodách/wypadza y wychoda-za záwieszony/ábo miáłko vtárty/ nim zá-sypuiac/ á iest pewnym y doswiádczonym lekárstwem.

Kupie tákże z bydłá wygania/ y z ludzi czerw pedzi/trunkiem vżywány.

Kleśniec. Rozdział 103.

Arisarum,

Klein Aron. Klein Aaron.

NJewielkie to zio-łeczko Kleśniec / liśćie nieśie Obrazko-wemu podobne/ ále dá-lekomnieysze y drobniey-sze/ná długich stopkách Pratek wydáie z sie-bie ćienki / obdłużny ná wierzchu ktorego / pe-chyrz/ábo pochwá/ po iedney stronie/ cáła / nie rozdwoiona / z tey iákoby żadło ćieniu-chna látorośla wycho-dźi bládobiała. Ko-rzeń na kształt Oliwki wielki podługowáty/ biały/ od ktorego wiele drobnego / ćienkiego á podługowátego po-chodźi korzenia / máiac w sobie dáleko wietsza á niżeli wietsze Obrazki/ gorzkość. Drugi Kleśniec korzenia okra-głego/ná kształt kule/z wierzchu czárny/ wewnatrz biały. Smáku o-stre°/ále lżey niżeli w obrazkách/z wierzchu odnożek ćienkich/listu mias-szego/miekkiego/podobnego Wielczłemu/tylko ná rogách swychod spo-

dnich tey.

dnich tepße/ná długich ſtopkách. Miedzy tymi pret wychodźi z wiela czerwonych kropek/ná tym kwiát długi/iáko kápicá ku ziemi náchjlony

Mieyſce.

W polách á ná págorkách piaſczyſtych poſpolićie rośćie / ále nabuyniey w Egypćie. *Plin.*

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

(Oſtrzeyßey dáleko gorzkośći ieſt/ánižli Obrazki wietße/ iáko Galenus w 6. kśiegách o ziołách piße. Przeto tež bárźiey rozgrzewá= y wyſußa.)

Moc y Skutki z Dyoſ.

Fiſtulom. Wrzody złe. pomykáiące y wyiádáiące leczy. Kleśni zwierzętá. y dorodzenia czyni nikczemne

Bywáia námázánia z niego czynione/ Fiſtulom. *Dioſ.*

Korzeń plaſtrowány wrzody wyiádáiace/ y pomykáiace záwśćiaga. [*Dioſ.*] Owa tych ſkutkow ieſt / ktorych Obruſki.

Tež tenže korzeń plaſtrowány/ ábo puſczány w w ſżydliwy członek/ ktoremukolwiek zwierzećiu zepſuie mu go / y nikczemnym do rodzenia vczyni.

Tákže przyłożony ná moßná wyćiaga z nich iadrá. *Dioſ.*

Wrzody długi czás ćiekace leczy plaſtrem przykłádány. *plin.*

Spárzeliny bądź od ogniá/ ábo vkropu/ tákže plaſtrowániem ſwym leczy. *plin.*

Wrzody długo ćiekące leczy

Rozſadek z vwaženiem.

Náwłaſniey y naprzyſtoyniey to źiele od przodkow náßych/ według właſnego ſkutku wźieło imie Kleśniec / bo áni Láćinnicy nieumieli mu właſnego nazwiſká dáć / áni Grekowie/tylko od kßaltu y podobieńſtwá/ktore z Obrazkámi ma/ále y to nie właſnie.

O Wężowych ábo o Smoczych Jezyczkach. Roz: 106.

Ariſarum. alterum vel tertium.

Das dritte klein Aaron.

TO źiele ieſt rozne od przeßłego/ choćiać toż imie od Grekow y Láćinnikow ma *Ariſarum* ták liśćiem iáko korzeniem. Abowiem liſt ma długi / á waſki / ná długich ſtopkách. Jezyczkom ábo waſkiey Bábce podobny/ gładki/ korzeń okragły/ cebuláty/ ná kßtalt wielkośći orzechá Włoſkiego / zewßad wypuſczáiacy z śiebie odnožki ćienkie / długie / ſmáku gorzkie: Kwiát długi/záoſtrzony biały/pechyrzowáty/ ktory gdy ſie otworzy / wychodźi z niego iáko rog iáki/ długi/ obli ćienki / z obu końcow nákrzywiony/ rumiánáwy y łśniacy: nasienia białego/á nie rumiánego/ iáko niektorzy twierdza. Rośćie y ten w polach/ około Rzymu geſto ſie pokázuie.

Przyrodzenie y Skutki.

Korzeń rozgrzewa y wyſußa / rozśiekuie / wyćiera / roſpráwuie / otwiera: ſkutkow tych co pierwßy.

Dokończenie Kśiąg wtorych.

KSIĘGI III. ZIELNIKA.

D. SYMONA SYRENIVSA.

Modrzewowa Gębká. Roz: I.

Agaricus.

Dannenschwam.

O Modrzewowym drzewie / we Wtorey Częśći Zielniká / o drzewách piszac bedźie sie mowiło: Tu tylko o Gebce iego/ ktora dwoiáka iest/ sámicá y sámiec/ á tá iest bdłá náModrzewowym drzewie rosnaca: sámicá okragley rośćie y dáleko bielsza / kruszczeysza iest y leksza/ smáku ná przodku postodnego/ záraz potym gorzkiego/ po wierzchu popádáła. Sámiec záś iest podługowátego ksztáltu/ gesczeyszy y twárdszy/ żyłowáty/ ćiemnieyszey bárwy/ ćiezki y nieużyteczny.

Mieysce.

ROśćie pospolićie ná stárych Modrzewowych drzewách/ w Polscze/ w Wegierskich leśiech ná niektorych mieyscách gor Biesczádzkich gdźie Modrzew sie náyduie. Rośćie obfićie y w Moskiewskich pusczách/ zkad morzem do Włoch y indźie pochodźi.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

JEst przyrodzenia w pierwszym stopniu rozgrzewaiacego/ á we wtorym wysuszáiacego: Tá naprzod iest smáku postodnego: wnet gorzkiego máiac troche w sobie nieiákiey gorzkośći/ bárzo z máła ćirpkośćia. Złożenia rzadkiego: Skad sie iáśnie pokázuie: Złożenie iey z powie-

trzney z ziem.

krzney z ziemney iſtnośći. A przeto fluſy zimne á hrube roſpráwuie/rozśiekuie/śćienczá/otwiera/wyćiera/purguie/ábo czyśći/y wiátry ro ſpadzá.

Wybor Gebki Modrzewowey y czás.

Biała / gładka / lekka rzadka / kruchka / ná przodku ſłodniaca/ á potym gorzka / popádána ieſt lepſza odſpodnia / gorſza zwłaſczá tá / ktora od drzewá zwierzchnia. Też zbutniáłemu drzewu podobna / ieſt zła y do lekarſtw nie vżyteczna. Tákże żyłowáta/ ćiężka y bárzo geſta/ ſzára ábo popieláta y czarna zła. Do piáćiu lat może bydź chowány / mocy y dobroći ſwey nie trácac.

Miárá bránia.

W Prochu z winem ábo z miodem pita / od ćwierći łotá áż do pułtory ćwierći może trunkiem dáć/iáko Fállopius piſze: Może y do puł łoćia/ iáko Fernelius: w polewce iákieykolwiek z ziol/od pułtory kwinty áż do dwu. Tákże w Infuſyey.

Moc y Skutki.

Lekárſtwo z Modrzewowey Gebk ieſt bárzo beſpieczne/ tylko gorzkośćia ſwa żołądkowi nieco przykre y przećiwne / przeto potrzebe go w winie dáwáć/z Cynámonem/z Gwozdźikámi / z Imbierem / y Spikánárdu. W kążdym wieku beſpiecznie/ták młodym iáko y ſtárym/ ſłábym y mdłym może bydź dáne

Wilgotnośći zbytnie/ á zwłaſczá flágmiſte / y koleryczne ſtolcem wywodźi z ćiáłá. Iednák flágmiſte lepiey y wiecey niżli koleryczne / oſobliwie z żołądká/ z watroby / z ślezyony / z máćice/ z kiſzek / z pierśi / y z błonki ktora *Mosenterium* zowia. A iż lekko á nie ſpieſznie purguie / y śćiaga / przeto z głowy nie rychło ſzlámowátośći flágmiſtych wyruguie. Też z wierzchnich członkow ćiáłá nie śćiaga nic/ wnetrznym tylko / iáko ſie powiedźiáło wyſzey/ nawiecey ſłuży záſtárzáłym niedoſtátkom. *Tabe.*

Gryżienia y morzyſku w żywoćie. Surowośći y nieſtrawnośći.

Gryżienia y morzyſko w żywoćie vśmierza. piiac ia z winem / álbo z gorzałka.

Tym ktorzy w żołądku nieſtrawnosć ábo ſurowosć czuia / tákże vżywáć iey dobrze.

Z wyſoká ſpádnieniu y potłuczeniu/vżywána z miodem/ ábo z winem bez gorączki.

Przepukłym / tákże pić ia dobrze z winem ſłodkim / ieſliby przytym nie było gorzałki/ á byłáliby / tedy z miodem pitym / ábo z ſyta/to ieſt/ z miodowa woda. A to ſie rozumie w kążdey chorobie tey/do ktorey ſie potrzebowáć może/ gdźieby gorączká ſie przymieſzáłá / á gdźieby iey nie było / tedy z winem ſłodkim.

Kołtáące. Dychá wicy. Wątroble chorey. Nyrkom. Czerwonce. Moczu ćiężkiemu. Máćicy.

Zołta chorobe máiacym.

Dychawicznym.

Watrobe chora z zámulenia y z zátkánia/ máiacym.

Boleniu nyrkom.

Czerwonke leczy.

Moczu ćiężkiemu puſczániu.

Zádużeniu máćice/to ieſt gdy ku ſercu wzgore wſtepuie/ z miodem pitym dána ma być.

Vtrzáśnieniu. Gryżieniu w kiſzkách. Skáżeniu barwy. Suchotnym. Slezionym boleniu. Zołądkowi oſłábiáłemu wrácaiące mu. Rzygániu kwáśnemu. Krwie cherkáiacym. Płucom pierśiom záplugáwionym. Łamániu w członkách. Lędźwi boleniu. Scyatice. Rádukowi. Záſtánowieniu choroby mieśiączney. Máćicy. Wietrznośćiom. Zimnice záſtáráłe. Żywot czyśći. Iad y truciżne wywodźi. Vkąſzeniu od wężá y inych beſtiy iádowitych.

Vtrzaśieniu.

Gryżieniu w kiſzkách.

Bárwe bládą / ábo żołta máiacym / ćwierć łotá ná raz iey dáiac / cere cudna czyni.

Suchoty iſliże ttapia / z polewka z Rozynkow wárzonych.

Ieſliże ślezioná boleie/z miodowym octem.

Zołądkowi oſłábiáłemu / ktory pokármu zátrzymáć nie może / ieſt vżyteczna / ſámey ſuchey bez wſzelákiego rozwodnienia pożywáć ćwierć łotá. *Dioſ.*

Tákże przećiwko kwáśnemu rzygániu z winem ábo z miodem pita.

Krwie chárkánie záſtánawia / puł drágmy/to ieſt oſma częśćłotá z woda. *Di.*

Płucá y pierśi záplugáwione wilgotnośćiámi wychedaża.

Bolenie w członkách / y w ſtáwách vſpokoia. Lędźwi y biodr bolenia/ ábo Scyátyke vśmierza.

Chorobe pádáiaca/ ktora Rádukiem zowia leczy : z miodowym octem pod iednaż y rowna waga vżywána. A iáko drudzy piſza pieć kwint ná raz / z ták wiele miodowego octu. *Dioſ.*

Záſtánowiona chorobe mieśieczna biało głowſka wzbudza.

Tákże przećiwko boleniu máćice / tymże przerzeczonym ſpoſobem ia pić dobrze.

Abo przećiwko wnetrznośćiam w niey záwártym. *Dioſ.*

Zimnice záſtárzáłe odpadza.

Zywot wyczyśćia z pitym miodem ćwierć łotá/ábo y puł łotá / vżywáiac iey. *Dioſ.*

Cwierć łotá Modrzeiowey Gebki/z trunkiem winá piiac / iad y trućizne z ćiáłá wypadza. *Dioſ.*

Vſczknienie od wężá/y inych beſtiy iádowitych leczy / puł drágmy iey z winem [*Dioſ.*] Ná ráne też obrážonym przyłożona toż czyni.

Mozg wy-ſzczia.

Mozg/
Nerwy ábo żyły ſuche y wßyſtkie naczy-nia y inſtrumentá zmyſłow náßych wychę-dza y poleruie.

Bole w głowie záſtárzáłe lecży.

W głowie záſtárzáłe bole v śmierza z zby-tnich wilgotnośći.

Záwrot głowie.

Záwrot mozgu lecży.

Wpádáiącey chorobie ieſt lekárſtwem.

Rádykom powie: itzem náruſzonym. Szalonym y głupim.

Páráliżem ábo ßlákiem zárážonym/ ieſt vżyteczna.
Od rozumu odchodzącym/ ßalonym v-żyteczna y głupim. A wßyſtkim inym nie-doſtátkom głownym/ ktore ábo od zámule-nia mozgu/ábo od zbytniego rozgrzania ie-go pochodzą.

Puchlinie. Gliſty wy-wodźi. Womity czyni.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi.
Gliſty y ine chrobáctwo z żywotá wyga-nia/ mocząc ie.
Czyni też rádá womity y wrácánia/ ſwą lekkośćią/ ktora ku gorze ſie poſpolićie ćią-gnie w żołądku ná wierzchu ſpływáiąc.

Serdecznym lekárſtwem bywa przydány. Wßelákim wnętrznym bolom.

Też miedzy te lekárſtwá bywa poczytána ktore ſerdecznym niedoſtátkom ſłużą.
Nákoniec wßelákim wnętrznym bole-śćiom y niedoſtátkom z zácpánia/á z zámu-lenia ich zbytnimi/ hrubemi/ lipkimi/ wil-gotnośćiámi/ ieſt bárzo vżyteczna. Ták iż nie dźiw że y Democritus z tey przyczyny cze-ladnym názwał ią y domowym lekárſtwem iż że wßyſtkich członkow ćiáłá/ ták flágmę miąßą y lipką/ iáko kolerę/ melánkolią/ ro-zmáite choroby/ á dolegliwośći czyniące wyćiąga y wychędza.

Sleźienie zátwárdźiáley. Febry y go-rączki záſtárzáłe.

Sleźienie zátwárdźiáłey z zátkánia/ bolą-cey/ y nábrzmiáłey/ ábo opuchłey/ ieſt le-kárſtwem.
Febry z gorączkámi záſtárzáłe/ z rożnych máteriy y wilgotnośći pochodzące lecży/ pi-iąc ią w w przyſtoynych trunkách. *Meſu.*

Wnętrzności mdli.

Vżywána wnętrzności mdli/ przeto do niey przymießawamy te rzeczy ktore śćierá-ią/ żeby moc tey siłá zbytnie nießkodźiłá.

Leniwie y słábo ſam przez ſię purguie. Czyni ią pętśnieyßą y lżey rdymuie.

Leniwie y bárzo ſłábo wyczyśćia/ áżby trzećia część ſoli oczkowátey/y mánny przy-dána byłá/ y trocißki z niey były poczynione. Rzymáin *Arab.* miodem pity przydáie iey po-tężności/ y ſpießności do purgowánia/ y wychędożenia. *TROCISZKI.*

Item.

Haly *Abbas* tym ſpoſobem z niey trocißki czy-ni. Bierze iey część iedne/przydáie do tego ßo-ſtą część naśienia Lubczykowego/ábo pol-ney márchwie naśienia/ktora y ptáßym gniá-zdem zowiemy/ſoli oczkowátey część czwar-tą/ y ták z ſokiem/ ábo z ſliſkośćią/ ábo z ßlá-mowátośćią świeżey Páproćki trocißki czyni z miodkiem/ ktory *Oxymel ſquiliticum* zowie-my/ y inymi ośćiemi rzeczami.

Item.

Gálenus czyni też wino/ w ktorymby pierwey Im-bier moknął/ á bárzo dobrze.

Item. Rozmáicie bywa vżywá-nie wedlug po-trzeby.

Drudzy przy-dáią Spikenárdy y Koziey ſerwatki. Miernie bywa ná proch vtłuczony/ mierno y wárzony.
Bywa vżywány ták ſam przez ſie w pro-chu/ ábo w trocißkách/ w lektwarzu/ w miodku/ w ſyropie/ iáko w trunku/ á to bądź w winie/bądź w miedźie/ ábo w kwá-ſkowátym miedźie/ bądź w wodźie/ wedlug potrzeby káżdego choroby.

Káżdemu wieku przynależy.

Káżdemu wieku ſłuży/ w prochu biorąc go od ćwierći łotá áż do dwu ćwierći/ ábo do puł łotá: w Decokćie od puł łotá/ áż do trzech kwint/ á iáko drudzy áż do piąći/ ále-by to názbyt.

Flágmę Melánkolią. Kolerę.

Flágmę/ Melánkolią/y Kolerę z ćiá-łá wywodźi/ bądź w winie/ bądź w miedźie ábo z iáką iną polewką/trunkiem vżywána.

Zimnice y febrę ká-ždegodnio-wą lecży.

Febrę káżdego dniá bywáiącą/ (bo tá z flágmy pochodźi/) lecży/ dáiąc ie z iáką kolwiek polewką/tey febrze przynależącą/á-bo z Wielbłądowey plewy wárzoney iuchą.

Item.

Po przeczyśćieniu ćiáłá ieſliby nie chćiáłá tá febrá przeſtáć/ wźiąć tey Gebki Modrzewo-wey dwá łoty/ ſoku z Włoſkiego Kopru zie-lonego/ ſoku z polney Ruty/ káżdego po dwu łotow. To wespoł z mießawßy/ dáć wypić/ że trzy godźiny przed zwykłym tey przyßćiem. Tym ſamym wiele ich powſtáie od tákowey febry. *Plat.*

Kolki y dárćiu w kißkách.

Kolkę ábo dárćie w kißkách vśmierza tymże ſpoſobem przerzeczonym vżywána. Abo też przez kliſterę dawßy/ pierwey od-wilżáiącą/ raz ábo dwá/ potym te z Mo-drzewowey Gebki tym ſpoſobem vczyniona. Wźiąć Gebki tey dwá łoty y vtrzeć ią z mio-dem y z oliwą/ ábo z inym oleykiem boł v-śmierzáiącym/ y wody trochę tákże/ ábo z wárzoney Ruty/ ábo z Rumienku/ ábo z Szalwiey/ ábo z iáką iną vśmierzáiącą bo-le/ iáko ieſt Slazowa/ etc. y dáć kliſtere.

Ciężkie-mu pu-ſzczániu vryny.

Ciężkiemu puſzczániu moczu/ ieſt lekár-ſtwem/ wźiąwßy iey z łot/ y vwárzywßy w winie Lamikámienia w tym ią przez noc námoczyć. Názáiutrz ráno przecedźiwßy/ dáć ćiepło wypić. *Plat.*

Fiſtule zá-gaia. Kośći złe á połamá-ne z niey wyćiąga. Złe mięſo trawi.

Fiſtule zágaia y záwiera.
Kośći złe y połamáne w niey/ wyćiąga.
Złe ádźiwe mięſo w niey trawi. Tym ſpoſobem wźiąć Wáynßtynu/ ſoli przypie-káney/ ábo vpaloney/ Modrzewowey Geb-ki/ káżdego zárowno/ y co naſubtelniey/ y namieley vtłukßy/ y z miodem rozczyniwßy knotek w tym máczáć/ y w fiſtulę puſzczáć. *Pl.*

Złote żył-ki zeſtána-wia.

Przećiwko złotym żyłkom: wźiąć co na-mieley vtłuczoney Gebki Modrzewowey y z ſokiem z Gdule źiemney/ ktorą *Cyclamen* zo-wią/ á z oliwą záczynić/ y przygrzawßy te-go trochę/ báwełny obmoczyć y przyłożyć.

Trędowá-tość.

Trędowátość y ſproſne kroſty z twarzy ſpę-dzą y twarz czyśći: Teyże Gebki Modrzewo-wey prochu wźiąć/ ſoli przypiekáney/ Wáyn-ßtynu. To ſubtelnie wßyſtko y co namieley vtłuc/ wespoł zmießáć á plátem iákim ſu-rowym/ ábo oſtrym/ pierwey potárßy te kroſty/ potym ie poſypáć tym prochem. *Plat.*

Bolenie głowy / z nápełnienia flágma / osobliwie leczy / wárząc ia z wielbladowo pietwo/ z Seneſem / á z Bobrowym ſtroiem te iuchę piiac.

Toż też żoładek vtwierdza / y posila / czynia toż piguły co y ten Decoct / z tychże rzeczy vczynione z ſokiem Piołynowym / ábo z Kopru Włoſkiego. *platear.*

Pillulæ.

Piguły.

Piguły z Agáryku bywáia robione: Te wßelákim dolegliwośćiom w piersiách z zimnych á flágmiſtych fluſow bárzo ſa vżyteczne. Przeto

Dycháwicznym. Dycháwicznym y ćieżko tchnacym bywáia osobliwym rátunkiem/ lipkośći geſte/ kliiowate flágmiſte / z płuc y z piersi wywodząc.

Głowie. Mozgu. Głowe y mozg tákże z tych wilgotnośći zimnych wychędażaia.

Flágme z gleboká. nákłu zá: ſtárzále mu. Flágme z glebokośći ćiáłá y ze wnetrznośći wywodza.

Kaßłom záſtárzáłym bywáia lekárſtwem Biorac ich po pułtory ćwierći łotá/ wywodza y kolere/ ále osobliwie y flágme.

Kolerze.

Trociſki

Trociſzki.

Bywáia w Aptece tákże Trociſzki czynione / ktore tychże ſa ſkutkow/ iáko Piguły:

Głowie. Piersiom.

Abowiem z głowy/

Z piersi/ y z płuc/ flágme miaßa/ lipka/ kliiowáta / z kolera zmießána / wywodza. A zwłáſzczá z piersi záleżáłe/ y zágniłe wilgotnośći miazße/ wychędaża. Te nie máia bydź przez długi czás chowáne / dla ſubtelnych cześći Modrzewowey Gebki / ktora rychło wywietrzeie. Tákże y Piguły z tey Gebki.

Rozſadek z vważeniem.

Plinius y niektorzy z ſtárych lekárzow pißa / że nie tylko ná drzewie Modrzewowym Agáryk / to ieſt / Modrzewowa Gebká rośćie/ ále ná wielu inych rozmáitych drzewách iáko ná brzoźie / ná debie / buku / iedli / ná sośnie/ ná wierzbie/ y inych rozmáitych drzewách. Ale znáć że ći podobno Gebki Modrzewowey doſtátecznie nie ználi : tylko ſnadź z powieśći inych to poymowáli / á omylnie. Jáko y ći ktorzy ia korzeniem niewiem iákim bydź chćieli. Właſna Gebká Modrzewowa ieſt tá/ ktora tylo ná ſwym drzewie Modrzewowym rośćie/ y to nie ná korzeniu / ále ná pniu/ á osobliwie ná zbutniáłym. Ná inych drzewách wyrosliny nie ſa Modrzewowa Gebka/ ále żagiew / ktora też Láćinnicy poślednieyßy *Fungum igniarium*, my prochnem ábo żagwia zowiemy. A choćiaż podobieńſtwo kßtałtu miedzy ſoba z Modrzewowa máia/ ále przyrodzenia ſkutkow y mocy nie máia.

Rhápontyk. Rozdźiał 2.

REupontykum źiele niemáłe: máiac liśćie obdłużne ná ſtopkách iáko orzech Włoſki/ zielone/ około kárbowáne/ ábo zabkowáne. Pret ná trzy łokćie ma wzwyß obły/ kilká zárazz korzenia wyráſtaiacych w wierzchu głowki iáko ná Krokośie/ iedno więtße y podługowátße: z ktorych kwiát wychodźi modry/ ćienki/ podługowáty/ ábo włośienkowáty. Naśienie krokoſowe podobne/ mchem iáko báwełna iáka obrosłe/ korzeń miazßy/ y ná trzy ábo ná cztery piedźi długi/ zwierzchu czarny/ we wnatrz ćieliſtey bárwy bárziey niżli Jáśieniec/ ábo Centurzya wielka/ á ile sámiec/ bo sámicá bládßa. Zapáchu żadnego w ſobie niema/ lekki/ rzadki ſam w ſobie/ á prochniáły/ lipkiey wilgotnośći. Náprzodku troche ſmáku gorzkáwego/ ábo rádniey oſtrego / bárziey ćirpkiego.

Mieyſce.

Rośćie przy rzece ná Podolu w polách dźikich/ ktora Grekowie y Láćinnicy *Rha*, my y Podolánie/ y Ruś Wolga zowiemy: Rośćie y około Pontu / ſkad y nazwiſko ma od rzeki Rhá/ y Pontu / ktora w Pontyckie morze wpada. Myſla śie ktorzy powiádáia y piſza / żeby śie w tych tu ſtronách náydowáło/ ábo y w inych/ w południch y w zachodnich kráinách. Gdyż rádniey Jáśieniec/ ktory też Centuria więtßa zowiemy/ tá v nas w niektorych mieyſcách / y tám w tych ſtronách południch y w zachodnich śie znáyduie/ ktora zá *Rheuponticum*, ále omylnie niektorzy chca mieć. O czym ná końcu Rozdźiału.

Rhaponticum.
Rhapontik.

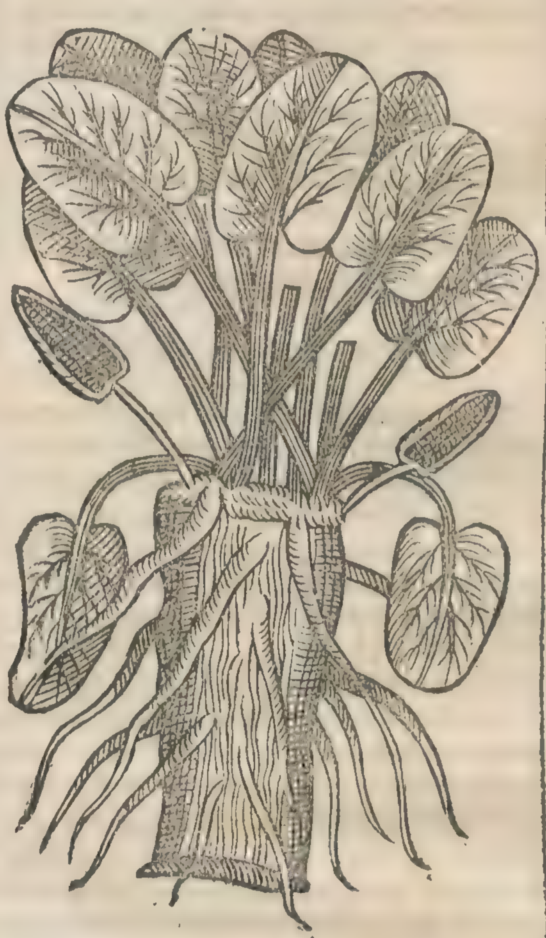

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

TEn korzeń ma mierne złożenie z żywiołow. Ma część niejáką w sobie chłodzącą/ czego znákiem ćirpkość iego: Ma y część ćiepłą/ czego iest znákiem niewielka ostrość gorzka/ gdy go długo żucha: Ma y powietrznego w sobie część/ tego znakiem iest rzadkość y lekkość iego. Jest tedy ćiepły y suchy ná początku pierwszego stopnia/ otwiera/ czyśći wywodźi/ zwiera/ y vtwierdza/ iáko śie z skutkow pokaże.

Wybor y Czás.

Nalepsze ktore nie powiercione iest od czerwiu/ á zuchane/ dáie z siebie niejákową ćirpkość/ z szczypiącą ostrośćią/ á przytym pusczą z siebie lipkość. Do tego bárwe ládożołta. Może bydź w swey władzy y do dźieśiąći lát chowány/ by ieno chrobacy go nie powierćieli.

Moc y skutki z Dios: y z Gálená.

Korzeń pity z winem/ przećiwko opuszeniu/ iest vżyteczny. *Dios.* [Opuszeniu.]

Ostábiáłość żołądká/ tákże z winem dány vtwierdza. Tákże wszystkie bole iego vśmierza. [Ostábiáłemu żołądkowi y bokom iego wszystkim.]

Pokurczonym/ y pokrzywionym. [Pokurczonym.]

Opuchłym. [Opuchłym.]

Przepukłym. [Przepukłym.]

Slezienie chorey/ z miodowym octem pity. [Sleźienie chorey.]

Wątrobie bolesney. [Wątrobie chorey.]

Czerwonce y gryźieniu w kiszkách. [Czerwonce.]

Nyrkom boleiącym. [Nyrkom bolesnym.]

Mechyrzowi choremu. [Mechyrzowi.]

Pierśiom boleiącym. [Pierśiom bolesnym.]

Odśierdźiu y stábiznom nábićiu/ y nádećiu/ Kre leczy rozbiiáiąc ie. [Kre leczy.]

Máćiczne bolesći vśmierza. [Máćiczne boleśći vśmierza.]

Scyátykę ábo bolenie w ledźwiach. [Scyátyce.]

Charkánie krwie zastánawia/ z Koszywalem/ ábo z Żywcem/ ábo y z Niedośpiałkiem/ wárząc y piiąc. *Tabe.* [Charkániu krwie.]

Dycháwicznym/ iest vżyteczny. [Dycháwicznym.]

Sczkáwkę zastánawia. [Sczkáwkę zástánawia.]

Kolce/ y [Kolce.]

Morzysku y gryźieniu w żywoćie/ około pępká. [Morzysku y gryźieniu.]

Vpławy pániom záwśćiąga/ z wodką Bábczáną vżywány. [vpławom]

Krew zbiegłą w pierśi/ wywodźi: sok z korzenia z wodką Czártowego żebrá/ á z polney Dryakwie/ przez kilká dni vżywány. [Krwi do pierśi zbiegłey.]

Też kászel zástárzáły leczy. Tákże [Kászlu zástárzáłemu.]

Ciężko tchnącym y dycháwicznym/ z wodką z Jzopu tenże sok vżywány.

Wątrobie nábrzmiáłey rátunkiem/ serdecznym niedostatkom z winem dobry.

Biegunki wszelákie zástánawia. [Wszelkim Biegunkom.]

Zbitym. [Zbitym.]

Z wysoká potłuczonym. [Potłuczonym.]

Krwi zbiegłey y zśiádłey z zerwánia wnątrznośći/ ábo żył: Wźiąć Rheuponticum miáłko vtártego/ polney Dryakwie/ Glinki pieczętowáney/ Ormiáńskiey glinki Smoczey krwie/ Mumiey/ po ćwierći łotá/ Wolbrotu ćwierć łotá/ Rheubarbarum З℥ ábo tákże ćwierć łotá. To dáć pić z winem czerwonym ćierpkim/ ábo z Dryakwie polney wodką/ ábo z wodką Głowienkową. [Krwi zśiádłey z zerwánia.]

Febry ktore pewnych czásow śię wrácáią y pewnych godźin/ iáko *Tertiane, Quotidiane Quartane* odpądzą. [Febrom pewnym.]

Vkąszeniu iádowitemu od bestiy iádowitych. Tákże iádom y trućiznom z wi- [Vkąszeniu iádowitemu.]

nem pić dáiac.

W káždey chorobie bywa pod tak miárą bráný iáko y Gebká Modrzewowa / to ieſt/ od ćwierći lotu áž do pul łoćia / y w tychže trunkách.

Jeſliby ſie goraczká ábo febrá przymieſſáłá/ tedy z wodą / ieſli bez goraczki / z winem / ábo z miodem. *Dioſ.*

Suchotnym.

Jeſliby ſuchoty ſie przyłaczyły / tedy w rozynkowey polewce / ábo z wárzonym ſłodkiem winem. *Dioſ.*

Zołądek pokármu niemogąc zátrzymáć.

Zołądek ieſli pokármu zátrzymáć niemože/ ſam korzeń požywány mabydź bez wßelákiego trunku y napoiu. *Dioſ.*

Záſiniáłą rázom.

Záſiniáłe rázy / z octem rozmießawßy korzeń pomázuiac roſpadza.

Lißáiom y świerzbu.

Lißáie tymže ſpoſobem náćieráne leczy y ſpadza. [*Dioſ.*] y świerzb.

Przymiotem ognißym.

Przymioty wßelákie ogniſte wyćiaga z wodą przypiiáne. *Dioſ.*

Ztwierdza. Slezyony watroby zatkánie otwiera.

Naprzedniyßy y nawiętßy ma ſkutek zátwierdząć ſwą ćirpkośćią / z nieiákim rozgrzewániem. *Dioſ. Gal.*

Juchá z wárzonego korzeniá w winie z ſokiem Kopru Włoſkiego/ ábo z naſieniem iego piiac / zácpánie ślezyony watroby otwiera z źimney przyczyny. *Plat.*

Zołądek oſłabiáły pośila.

Plaſtr z prochu iego korzenia / z oleiem Rožánym / ábo z oliwą / á z woſku trochę. Zołądek oſłábiáły pośila y vtwierdza. *Plat.*

Gliſty wypędza.

Proch iego z miodem vžywány/ gliſty wypądza z žywotá. *Plat.*

Wrzody goi.

Toż ná wrzody przykłádáiac/ leczy ie/ ábo tylko prochem záſypuiac ie iego.

We wßyſtkym ćiele boleśći vśmierza.

Wßelákie bole w ćiele/ od głowy poczawßy áž do ſtop / vśmierza tákowy plaſtr przykłádáiac: Wźiać Rožánego oleyku ośm łotow Rheupontyku łot ieden/ woſku trochę przyłožyć ná mieyſce bolace.

Zbitym y potłuczonym.

Zbitym y potłuczonym ten plaſtr ieſt vžyteczny. Tákže proch iego piiac z winem.

Potężnieyßy z gąbką modrzelową.

Potęžnieyßy będźie do wßelákich przerzeczonych chorob / gdźie zárowno Modrzewowey Gebki do niego przyłožyß/ to ieſt káždego z nich po ćwierći łotá.

Biegunki záſtánawia.

Biegunki wßelákie záſtánawia / wárząc go w czerwonym winie ćirpkim / ábo w wodce z Kurzego źiela / ábo Bábczáney / bywa rátunkiem prędkim. Abo ták vczynić. Wźiać Rheupontyku miáłko vtártego/ korzeniá Wężownikowego po łoćie / ſkorek z Cytrynowych iáblek/ korálow czerwonych/ po puł łotá/ czerwoney Rožy puł ćwierći łotá/ *Specierum Diarrodon Abbatis Triaſandal* po ℈ij. to ieſt po dwu częśćiách ćwierći łotá/ cukru ile komu ſie podoba. To ábo z konfektem Rožánym / ábo z Pigwowym vmießawßy / dáwáć ieść choremu. može do tego prochu przydáć / Ormiáńſkiey glinki/ y pieczetowáney po ćwierći łotá. *Tabe.*

Rozſądek z vważeniem.

Bárzo ſie myla ći ktorzy Rhápontikum á Rhábarbarum zá iedno bydź rozumieia / iáko Auerroes *Æginetá*/ y z poślednieyßych Ruellius. Gdyž y kßtáłtem / przyrodzeniem y ſkutkámi/ ſa od śiebie dáleko rožne. Tákže ſmákiem / zapáchem / y bárwą: Abowiem Rhabarbarum częśćia žołte bedac/ częśćia žołtogorace/ y bárwy we wnatrz ćieliſtey od Rheupontiku bárzo bládožołtego ieſt rožne. Tymže Rhápontykum ſmáku bárzo małego bedac/ á zapáchu žadne° od Rhabarbárum ſmáku przykreg zapáchu ſkor debnych/ iákich gárbárze do gárbowánia ſkor wołowych vžywáia/ ieſt rožne. Rhábárbarum purguie: To ćirpkośćia ſwoia ztwierdza. Rhabárbarum ma gorzki ſmák: Rhápontykum ſczmiacy y gorzki. To lipki: Rheubárbarum ſuchy. To rzadkie: Rhábárbárum geſte. To lekkie: owo wažne y ćiežkie. Tákže máło nie we wßyſtkich okolicznośćiách ſa nie tylko ſobie rožne/ ále y przećiwne. Przeto nie wierzyć tym Zielopiſom / ktorzy powiádáia Rheupontyk tákže bydź purguiacy / iáko y Rhábárbarum.

Nie mniey ſie y ći myla / ktorzy Jáśieniec/ co go y Goryczka Włoſka zowiemy/ Láćinnicy *Centaureum máius*, y my go Centurzya wielka miánuiemy / záiedno z Rheupontykiem bydź twierdza/ o ktorym w Rozdźiale ßoſtym tychže kśiag powie ſie.

Goryczká. Rozdźiał 3.

Goryczká ktora Láćinnicy / y Grekowie *Gentianam* zowia / od Gentuſá krola Słowiáńſkiego ábo Illiryckiego/ ktory ná woynie bedac to źiele ználáſł / y ſkutki iego ludźiom pokazał y podał. Troiáká ieſt: Wielka / Srzednia/ y Máła.

Wielka liſt od korzeniá pochodzacy ma podobny Bábczánemu/ ieno wietßy / y przyrumiániáły. Tákže žyłowáte iáko y Bábczáne / weśrzodku pretá ku wierzchowi / mnieyße liśćie trochę rozdźielone. Pręt ábo głab ma czczy / głádki /

ná pálec

Gentiana. Enzian.

ná pálec wzmiąż członkowáty / á- bo kolankowáty / ná dwá lokćiá wzwyż. Kwiátu żołte° / ná kształt gwiazdy rozłożonego. Nasienia szerokiego / lekkiego / szupinowátego / ábo plewiástego / bárzo podobnego nasieniu Barszczu wodnemu / ktory Grekowie / y Láćinnicy *Spondilium* zowią. Korzeń ma wielki / miąższy y gorzki / á żołtáwy y pachniący.

Tyrlicz *Crutiata. Gontiana minor.* Srzednia Goryczká / ma pręt ogrągły / tákże członkowáty / ná trzy dłonie y podczás wyższy / v wierzchu rumiány. Kwiatki ku wierzchu przy liśćiu / od sámych członkow wychodzą żołte. Liśćie od káżdego kolanká po dwu prze- ćiw sobie wyrástáią / podługowáte / y trochę przymiesszeysze / podobne bárzo ku Mydelnice / ktora *Sopinariam vulgarim* zowią Láćinnicy ábo też liśćiu Goryczki wielkiey. Korzeń długi / biały bárzo gorzki / á ná wielu mieyscách rozkrzyżowány / skąd też y v drugich Láćinnikow / zwłasczá *Cruciatam* zowią. My te Tyrliczem zowiemy. *Model geer. Kreützwurtz Spenren stych.*

Goryczká máła: My Nostrzykiem modrym miánuiemy. Liśćia iest drobnego / wąskiego / podługowátego / y tákże wzdłuż żyłowátego. Prętu gibkiego / przy ziemi się pniącego. Kwiećia iásno modrego. Korzonkow wiele ćienkich á długich máiąc białáwych / y bárzo gorzkich. *Himel stängel.*

Wybor.

NAlepsza ktora zwierzchu iest dźikiey bárwy / wewnątrz żołtáwa / gorzka / twárda / gládka nie bárzo pomarszczona / á do przełomienia nie łátwia.

Mieysce y Czás.

GOryczká wielka rośćie ná mieyscách błotnych ná gorách wysokich / ćienistych / á wilgotnych. Ná Bábiey gorze obfićie: ná Tátrách / y około Sączá po gorách: kwitnie pospolićie w Czerwcu / á w ćiepleyszych kráinách w Kwietniu.

Tyrlicz ábo śrzednia Goryczká rośćie po gorách / tákże przy drogách y śćieżkách / y ná płoninách polnych polách.

Nostrzyk modry ábo máła Goryczká náyduie się ná págorkách / ná polách y ná łąkách. Goryczká ná końcu Wiosny ma bydź kopána / á do trzech lat w swey porze chowána. *Plat.*

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

WIelka Goryczká y máła / ktorą Nostrzykiem zowiemy / rozgrzewa w trzećim stopniu / á wysusza we wtorym. Srzednia ktorą Tyrliczem zowiemiemy / wysusza y rozgrzewa we wtorym tylko. Máią bydź kopáne w Sierpniu / y ná schodźie księży-

cá/ á w cieniu ſuſzona/ zwłaſczá wielka.

Mocy ſkutki z Dioſ: y z Gálená.

Wielka y Srzednia iednákich ſkutkow: Trzećia/ to ieſt Noſtrzyk modry/ máło też co od tych rożny/ wyćienczáia/ wychędáżáia/ wyćieráia/ y zátkánia á zámulenia otwieraia y wywodzą/ zwłaſczá wielka poteżniey to czyni. A nie dźiw/ poniewaz bárzo ieſt gorzka. Jeſt też mocy ſtwierdzáiacey.

Vſzkniony m od węża.

Vſzknionym od węża/ ieſt wielkim lekárſtwem/ puł łotá korzenia iey z Rutą á z Pieprzem/ z winem białym dána.

Vkąſzeniu od pſá wśćiekłego.

Tákże ná vkąſzenie od wśćiekłego pſá. [*Dioſ.*] ábo z Mietczánym ſokiem. *Plat.*

Vſzknieniu od niedźwiadká. Pleurze. Z wyſoká potłuczonym. Przepukłym. Skurczonym. Zołądkowi oſłabiáłemu.

Toż od niedźwiadká vſzknionym czyni.

Pleurę ćierpiacym ieſt lekárſtwem.

Z wyſoká potłuczonym/ y zbitym.

Przepukłym bywa oſobliwym rátunkiem

Pokurczonym y pokrzywionym ieſt vżyteczny/ ſok iey ćwierć od łotá piiac.

Záziębiony y do trawienia nieſpoſobny żołądek nápráwia/ piiac iey ćwierć łotá choćia z wodą/ zwłáſczá gdźieby gorączká byłá/ ináczey z winem lepiey. *Plin. Dioſ.*

Wątrobie zátkáney.

Tymże ſpoſobem/ nieſpoſobność wątroby leczy/ y zátkánie iey otwiera y wychędáża. Zołtáczce ieſt lekárſtwem.

Płod wyćiąga.

Korzeń Goryczki/ ábo z niego proch miáłko vtárty/ á zwłaſczá z źimney przyczyny/ á w węzełku w otwor łoná białogłowſkieg puſczony/ płod wywodźi/ tym ktore nie mogą pozbyć/ ábo z rodzáiem długo ſię prácuią.

Mieśięczną chorobę wywodźi.

Toż też mieśięczną chorobę białymgłowom pobudza y wywodźi/ korzeń w otwor łoná czopkiem wpuſczony. Tákże włożony w rány/ goi ie. Abo prochem ie záſypuiac/ ábo y ſok w nie leiac/ czyśći ie y goi.

Fiſtuły. Wrzody głębokie brzeżyſte.

Fiſtuły y wrzody brzeżyſte/ ktore ſię v wierzchu ſtuláią á wewnątrz ſą ſzerokie/ tylko korzeń w nie kłáść miáſto knotu/ te roſprzeſtrzeni/ y do goienia ſpoſobne czyni/ prochem ábo ſokiem iey záſypuiac/ y zákrapiáiac.

Zmázom wſzelákim.

Wſzelákie zmázy y ſzkárádośći ná twarzy/ y ná ćiele ſpadzą.

Spoſob ſoku wyćiągnienia z Goryczki. Wrzodom wyiadáiącym.

Wrzody ktore wyiádáią ćiáło/ Wilkámi ie drudzy zowią/ prochem z korzenia záſypuiac/ goi.

Wilki goi. Zápaleniu oczu.

Zápaleniu oczu y czerwonośći ich/ ieſt rátunkiem oſobliwym/ rośćieráiac w wodźie korzeń/ á przykłádáiac ná nie.

Item.

Sok tákże z tegoż korzenia w oczy puſczány/ toż czyni.

Też miáſto Opium do oſtrych wodek ná pomázowánie oczu bywa/ ſok z korzenia przymieſzowány.

Feb. cżwártacze. Feb. co dźienney.

Czwártaczkę.

Káżdego dniá febrę/ korzenia iey puł łotá z pieprzem/ z Rutą/ á z winem piiac/ záſtánawia.

Duſznośći y dycháwicy. Płucom. Pierśiom. Nyrkom zátkánym Wątrobie zámuloney.

Duſznośći y dycháwicy.

Płucom zátkánym.

Pierśiom ſlágmiſtym:

Nyrki záćpáne y boleiace leczy.

Wątrobę zátkáną/ leczy: korzeń iey z miodem rośćierány/ á pożywány/ wychędáża y wywodźi.

Mocz wywodźi.

Mocz pędźi zátrzymány/ ábo ćiężko puſczány.

Oczom zápalonym.

Oczom zápalonym/ y przymiot ogniſty máiacym ieſt lekárſtwem/ tym ſpoſobem czyniac: korzeń w wodźie przez pięć dni mocżyć potym wárzyć áż korzenie ſpłynie ná wierzch [iáko ſię troche wyſzey powiedźiáło] przecedźić/ wyćiſnać/ y z miodem chędogim wárzyć/ áż práwie zgęſtnieie/ á to puſczáć do oczu. *Itẽ*, Czerwoną niemoc záſtánawia.

Morzeniu y gryźieniu w żywoćie.

Morzenie á gryźienie w żywoćie/ prochu ćwierć łotá z málmázyą piiac/ vśmierza. *Pli.*

Gliſtom. Wſzelákie niedoſtátki wnętrzne leczy.

Gliſty y wſzelákie chrobáctwo w żywoćie morzy/ y wygania/ tákże go wiele z ciepłą wodą piiac. [*Plin.*] Toż czyniac/ wſzelákie niedoſtátki wnętrzne leczy.

Slezionę rozgrzewa.

Sleźionę oźiębłą y zátwárdźiáłą rozgrzewa.

Zołądkowi źimnemu/ proch bárzo dobry: Wźiąć Goryczki/ Lákrycyey/ źiela Tátárſkiego/ Jmbieru/ po łoćie/ Hányżu/ Kopru Włoſkiego/ Koryándru/ po puł łoćiu/ Gwoźdźikow ćwierć łotá/ pieprzu puł łotá/ to pośiekáć/ a ná raz po kwinćie vżywáć ciepłym winem ábo málwázyą popiiáiac

W vſzách chrobáctwo morzy. Bydłu kászlącemu. Od pſá wśćiekłego vkąſzonym.

W vſzách chrobáctwo zámnożone morzy ſok w nie puſczány z Goryczki. Bydłu wſzeláкiemu kászlacemu bywa dána vżytecznie. *Pli.*

Przećiwko vkąſzeniu od pſá wśćiekłego/ nie máſz lekárſtwá beſpiecznieyſzego y lepſzego/ iáko proch tego korzenia Goryczkowego/ wźiąwſzy go puł łotá/ Mirrhy práwey ćwierć łotá/ popiołu rákow rzecznych puł łotá/ to zmieſzawſzy/ káżdego dniá náczczo po ćwierći łotá pożywáć/ á winem práwie dobrym popiiáć/ pierwey niżliby obráżony począł ſię lękáć wody. Rány nie záwieráiac/ áni záwiezuiac/ tylko ią záwſze roſołem/ to ieſt/ wodą z ſolą wymywáiac/ á iad bánką wyćiągáć. *Tragus.*

Duſznośći y ćiężkiemu tchnieniu.

Dycháwicy záſtárzáłey/ y ćiężkiemu tchnieniu dawnemu/ ieſt rátunkiem wielkim/ korzeń w ięczmienney wodźie wárzony/ y z winem ſłodkim weſpoł trunkiem vżywány.

Item.

Abo prochu z Lákrycyą zmieſzáwſzy/ pożywáć/ á miodem ábo winem ſłodkim popiiáć

Też pláſtr z tychże prochow/ z miodem ná dycháwicę dobry. *Plat.*

Kászlącym. Dycháwicznym. Opuchłym.

Kászlacym/ Dycháwicznym/

Opuchłym: Jeſt lekárſtwem tá śiekánká/ ábo rzeżánicá/ wźiąwſzy korzenia Goryczkowego/ Lákrycyey/ Jmbieru/ Cy-

twaru/

twáru / Omanu / zarowno káżdego / pożywáć ná noc po ćwierći / á piwem ćiepłym troche popiiáć.

Tragea.

Tragea Żołądkowi.

Prosty á użyteczny proch żołądkowi źimnemu / wźiąć korzenia Goryczki / Lákrycyey / Imbieru / Tátárskiego źiela / po łoćie: Włoskiego Kopru / Hányżu / Koryándru / po pul łotá / Gwozdźikow kwinte / to wszystko co nadrobniey pokráiáć / pieprzu pul łotá do tego / y po kwinćie tego wyszey pomienionym sposobem używáć. *Tab.*

Bydłu.

Bydłu dycháwicznemu / y kászlącemu / iest bárzo użyteczna z wodą dáwána. Záchowuie przez długi wiek w dobrym zdrowiu bez chorob wszelákich człowieká / używáiąc sámey tylko Goryczki / máły kászel káżdego dniá ná czczo poránu. *Amonius. Agrecol.*

Záchowuie długo od chorob zdrowe.

Wodká.

Wodká z korzenia Goryczkowego palona w *Balneum Maris*, á pita poránu / zámulenia y záczpánia wnętrznośći otwiera.

Zámulenie wnętrznośći otwiera. Ná żądánie toku. Chrobáctwo. Boleniu żołądká.

Przećiwko żądániu toku krwáwego białogłowskiego / pić te wodke dobrze, *Math.*

Chrobáctwo w żywoćie morzy.

W boleniu żołądká / wodke z Goryczki pić dobrze / zwłasczá przydawszy do niey z ćwierć źiela Tátárskiego / y cukru. *Tab.*

Zimnice leczy. Powietrzu morowemu. Máćicy. Wątrobie. Jádom y truciznom. Zmázom. Przećiwko morowemu powietrzu.

Zimnice leczy.

Powietrzu morowemu sprzećiwia sie.

Żołądkowi z cukrem á z prochem Tátárskiego źiela bárzo użyteczna.

Máćice / y Wątroby zátkánie otwierá / y wyrumuie.

Jádom y truciznom sie sprzećiwia.

Zmázy z twarzy y z ćiáłá nią sie umywáiąc śćiera.

Wchodźi też do Dryakwie / y do inych lekárstw / ktore czynią przećiw morowemu powietrzu.

Ukąszeniu. Ukąszeniu.

Owá przećiwko wszelákiemu iádowitemu ukąszeniu / przećiwko truciznom / ukąszeniu od wśćiekłego psá / od źmiie / węzá / iászczorki / od niedźwiadká / etc. y od inych iádowitych bestiy / iest wielkim á osobliwym lekárstwem / ták pożywáiąc iey w trunku / ábo w konfekćie / iáko y z wierzchu przykłádáiąc ná rány iádowite.

Dycháwicznym.

Dychawicy zástárzáley iáko sie y wyszey powiedźiáło / iest wielkim lekárstwem. Też y tym sposobem używana: Naprzod rospráwiwszy máterya lipka / kliiowáta / y hruba w pierśiách / choćia przez mázánie ich máśćiami do tego przynależącemi ábo oleykámi: wźiąć ćwierć prochu Goryczcánego / y zmieszawszy z Dyáltya / z winem słodkim / dáwáć pić áby dwákroć w tydźień. Abo tegoż prochu z pokármem iákimkolwiek przystoynym używáć. Abo też z ćiepłym chlebem. *Platear.*

Item.

Item.

Z sokiem z Ruty proch iey pity / kaduk ábo pádáiącą niemoc leczy. *Plat.*

Kaduk leczy. Płod z żywotá martwy wywodźi.

Płod martwy wywodźi z żywotá /

Tákże y żywy wczesny /

Łożyśku tym sposobem: proch Goryczki z sokiem z Bylice z mieszány / czopek z tego ábo węzełek uczyniwszy w łono białeygłowie brzemienney włożyć. Abo tenże proch záczynić z winem / á z terpentyną / y utoczywszy czopek iáko pálec / w puśćić w łono. *Pla.*

Kwiáty ábo mieśięczną chorobę wywodźi. Item.

Toż też łożyśko wywodźi pozostáłe po porodzeniu. *Plat.*

Łożysko wywodźi.

SZKODZI.

Brzemiennym białymgłowom iest szkodzący / przeto sie go strzedz pilnie máią.

Brzemiennym szkodźi.

Sok z Goryczki.

Pleurze ábo w boku kłoćiu iest lekárstwem / dawszy go ćwierć łotu pić.

Kłoćiu w bokách.

Potłuczonym / y

Zerwánym w ktorychby sie co urwáło / ten sok iest wielkim rátunkiem piiąc go.

Potłuczonym. Zerwány.

Wątrobie / y Żołądkowym niedostátkom z záźiebien ia / iest lekárstwem / z winem / ábo z wodą go piiąc po 1. kwinćie.

Mieśięczną chorobę pobudza / z Bylicową go wodką piiąc.

Mieśięczney.

Krew do żołądká z biegłą wywodźi / piiąc tenże sok z wodką Czártowego żebrá.

Od psá wśćiekłego ukąszeniu /

Przećiwko złemu powietrzu y smrodliwemu. Przećiwko iádu y trućiznie wszelákiey / iest lekárstwem / z winem ábo z wodą go używáiąc.

Od psá ukąszeniu. Przećiwko powietrzu. Przećiwko truciznom.

Piegi y ine zmázy z ćiáłá śćiera / sok z miodem zmieszány náćieráiąc.

Piegi. Zmázy śćiera.

Chrobaki w uszách záległe morzy / y wychędaża / leiąc ten sok ćiepło w uszy.

Chrobakom.

Sol z Goryczki.

Sol z Goryczki tym sposobem bywa czyniona iáko z Piołynu.

Febrom wszelákim do używánia / iest użyteczna.

Febrom.

Wnętrznośćiom wszelákim zámuleniu służy / bo ie otwiera y wychędaża.

Wnętrznośći.

Mocz zátrzymány. Tákże / (bza pániom. Mieśięczna chorobę zástánowiona pobu.

Moczowi. Mieśięczną.

Sok z korzenia.

Sok z Goryczki tym sposobem wyćiągáią / korzenie iey ochędożone / przez pięć dni moczą w wodźie / potym ie wárzą w teyże wodźie / ták długo áż ná wierzch splynie / przecedźáią / znowu onez iuche wárzą áż do zgęszczenia miodowego: y w náczyniu polewánym / ábo w cynowym pilnie chowáią. Ten.

Zmázy wszelákie / ták ná twarzy iáko ná ćiele wyćiera náćieráiąc nim.

Rány / y wrzody otworzyste sprosne.

Sadzele wszelákie wychędaża y goi / le-

iac go w nie/ ábo fleytuchy w nim maczáiac á kłádac.

Fiſtuły záwiera y goi w nie puſczány.

Extrákt.

Bywa w inych kráinách w porządnych Aptekách z korzenia tego źiela iſtność wyćiagniena tym ſpoſobem iáko ſie ná wielu mieyſcách powiedźiáło Tá nie tylko przećiwko chorobom wyſſzey pomienionym/ ieſt koſztownym lekárſtwem/ ále też z oſobliwośći ſwey/ przećiw trućiznie y iádom wielkim y známienitym/ rátunkiem bywa *Tab.*

Tyrlicz.

Gentiana minor. Modelgeer.

Goryczká śrzednia/ ktora my Tyrliczem zowiemy/ iż ma okoliczności wſzytkie/ okrom wzroſtu/ z wielką Goryczką/ tedy też ma tyż ſkutki y też moc co y oná.

Toż też co wielka może.

A oſobliwie przećiwko morowemu powietrzu/ gdy do inych lekarſtw do tegoż przynależacych bywa przydána.

przećiwko powietrzu morowemu.

Toż proch iey z winem piiac czyni.

Opuchłym/ tey Tyrlicze korzeń w winie moczyć á pić/ bárzo vżytecznie. *Camer.*

Do ran/ y ſadzeli tákże ſłuży/ iako Goryczká. Sok z niey toż czyni.

Pierśi wychędáżá z flágmy.

Wodká z korzeniá.

Z tey Goryczki máley wodká palona. Pierśi plugáwośći flágmiſtych wychędaża.

Jády w ćiele ták wodká Tyrliczowa y trućizny roſpadza.

Jád wypadza.

Proch teyże ieſt mocy.

Bywa y od goſpodarzow świniom dawána/ gdy ſie miedzy nie powietrze rzući/ że zdycháia.

Item. Świniom gdy zdycháia bywa dawány.

Rány też goi nie tylko ludzkie/ ále y końſkie iey iucha wymywáiac/ á prochem záſypuiac.

Rány ludzkie goi.

Slinogorz/ to ieſt wrzod w gárdle/ prochem iey záſypuiac leczy/ bo go wyſuſza.

Slinogorz.

Korzenie Tyrliczu w winie moczone/ á vżywáne/ puchlinę z ćiáłá wywodźi. [*Camerarius. Taber.*] Toż ſok y wodká iego czyni.

Puchlinie.

Szkodźi.

Brzemiennym białymgłowom ſzkodliwa ieſt.

Szkodźi brzemiennym.

Noſtrzyk modry ábo namnieyſzy.

Gentiana pumilla. Modelgeer.

N ten máło nie tychże ſkutkow ieſt/ ktorych Goryczká máła iáko y wielká. Korzenie iey świeże tłuczone/ á ná żywot przykłádáne: Gliſty wypadza z żywotá.

Gliſty wyrzuca.

Zołzy y wrzody świnie zá vſzymá/ y náſzyi z iatrzone/ prochem iey poſypuiac/ goi.

Záuſznice iatrzoným.

Z miodem tenże proch vmieſzány/ wſzelkie zmázy z ćiáłá śćiera/ pomázuiac.

Zmázy śćiera.

Przepuklinom dobry piiac wárzony/ y zwierzchu przykłádány. *Tab.*

Rozſadek.

Goryczká od gorzkośći náзwána ieſt/ á właſniey/ á niżeli v Grekow y Láćinnikow *Gariciana* od wynáleśce iey Geneiuſá krolá Jlirckiego. Ktory wieczney pámięći zá wynáleźieniem y ſkutkow pokazániem tego źiela/ doſtał.

Kokornak okragły y długi. Rozdźiał 4.

TRoiáki Kokornak Dioſkorydes opiſuie/ okragły ábo Sámicá: przeto iż korzeń ma okragły/ długi: ábo Sámiec/ iż korzeniá ieſt długiego. Trzeći/ ktory zowiemy Kokornakiem powoiowym.

Kokornak okragły ábo Samicá/ ma liśćie okragleyſze y mnieyſze niżli ſámiec ábo długi/ podobne liśćiu Bluſczowemu/ zapáchu wdźięcznego z nie.

Ariſtolochia rotunda.

Oſterluzey. Holwurtz. Hintzkraut. Biberwurtz.

Ariſtolochia longa.

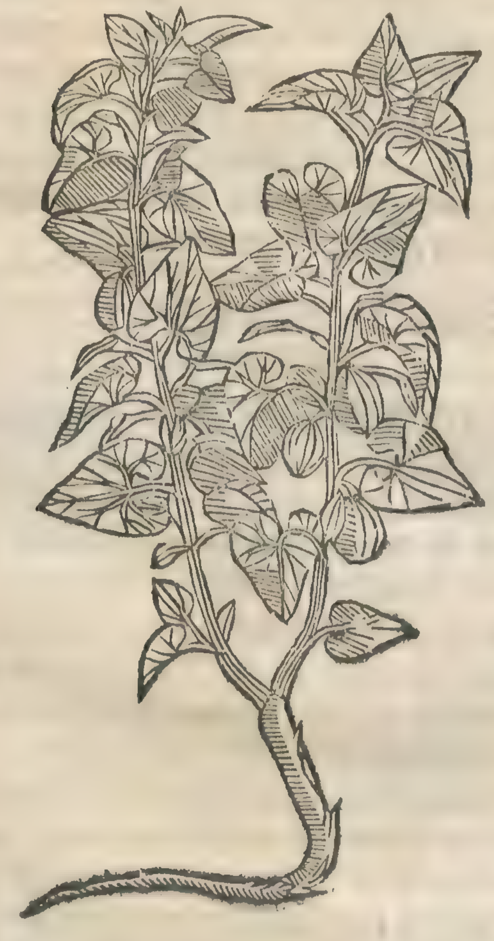

nego z nieiáka oſtrośćia miekkie/ prątkow ćienkich/ á powroſkowátych/ od iednego korzenia wiele pochodzacych/ á długich. Kwiátu białego podługowáte° / ná kßtałt czapki ábo kołpaczká/ á to co w nich ćiemno czerwone ieſt / ma zapách przykry: wychodźi ten kwiát z máłego paczku ábo głoweczki: ná końcu te° kwiátu iáko vcho wychodźi: naśienie ma okragłe/ źielone iáko orzech Włoſki: wewnatrz źiárnká drobne czárnołſniace: korzeń okragły iáko iábłko / twárdy/ koſmáty / z wierzchu czarny / wewnatrz żołtáwy/ czyrſtwy/ćieżki/ ſmáku przykrogorzkiego.

2. 2. Kokornak długi/ ábo ſámiec/ ma liſt troche dłużßy od okragłego / y ßyrßy dobrze / máiac kßtałt ſerca. Pret ćienki/ łokietny: Kwiát iáko y v ſámice/ ná podobieńſtwo trąbki/ábo kołpaczká/ ná koncu iáko vßko żołte/ wewnatrz poczerniáły. Z tych okwitłych pechyrzyk źielony ná kßtałt grußki/ w ktorym náśienie ßyrokopłáſkie/ gránowite: Korzen ná pálec wzmiaß/ ná trzy dłoni wzdłuż/ żołtáwy/ á gorzki.

3. Kokornak trzeći też długi/ Powoiowy rzeczony / ma roſczki ćienkie / ná nich liſtkow pełno okragłych ábo oblich / iako v Roſchodniku mnieyßego: Kwiatki Rućiánym podobne. Korzonki dłużße / ćienße/ ſkorki miasßey / y pachniacey/ ktore ſkorki iego do zágeſczenia máśći pachniacych ſa przyſtoyne. Kwitna w Czerwcu/ y w Lipcu. 3. *Ariſtolochia Clematitis.*

Mieyſce.

ROśćie ná polách ná łakách / nie tylko ná Podolu / w Ruśi / ná Pokućiu / około Háliczá / gdźiem ia ia znáydował / á ile długa. Ale

v nas

v nas tu w Polſcze ná niektorych źieliſtych mieyſcách. Rośćie ná miedzach/przy winnicách/buyniey w ogrodách y ná źiemiách ná gnoionych/tłuſtych / dobrze ſpráwnych. Nawybornieyſzy w Apuliey ná gorze Gárganie/ y w Kálábryey/ ták okrągły iáko y długi.

Czás kopánia y zbieránia/

Czás y chowánia.

POd Jeśień máią bydź kopáne y zbieráne/ w Kwietniu y w Czrwcu kwitnie. Ale napożyteczniey w ten czás korzenie káżdego źiela / ktore do lekárſtw wchodźi / kopáć/gdy ma do kwiátu przychodźić: bo tego czáſu korzenie naiwiẽtnieyſze y ſoku pełnieyſze bywa. Zaś liśćie y náć/ gdy iuż kwiát roſpuſzcza/ korzenie Kokornaku oboygá do dwu lat może chowáć / y do trzech w ſwey własney mocy / dobrze ie ná słoncu wyſuſzywſzy. Naśienie w Jeśieni zbieráią / gdy práwie doſtoi y dozrzeie. Też gdźie śie raz ná mieyſcu oſádźi/ ſtrudnośćią go pozbyć y wykorzenić. Aby go namnieyſzy w źiemi káſeczek zoſtáło / zá rok roſkrzewi śie bárzo prędko.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

MIedzy wſzyſtkiemi Kokornaki okrągły ábo ſámicá ieſt naſubtelnieyſzy/ y do wſzyſtkiego potężnieyſzy: przeto gdźie potrzebuiemy wilgotnośći hrube/ kliiowáte/lipkie/ potężnie śćienczáć/tám go poſpolićie vżywamy. Rozgrzewa okrągły w trzećim ſtopniu / á we wtorym wyſuſza. Długi tákże wyſuſza / ále máło nie potężniey ieſzcze rozgrzewa niżli okrągły/ iáko Gálenus 6. o ziołách / ábo o proſtych lekárſtwach świádczy. Jeno że nie ieſt ták w iſtnośći ſwey ſubtelny iáko okrągły. Ani ták potężnie wyćiera y trawi. Jednák gdźie nie gwałtem potrzebá wyćieráć/tedy lepiey y potężniey długiego niżli okrągłego vżywáć. Jáko w zágrzewániu máćice y żywotá/ iáko w náraſtániu ćiáłem wrzodow y ran. Otwiera/ roſpráwia / przyćiąga. Trzeći Kokornak Powoiowy rzeczony. Acz też rozgrzewa y ſuſzy / iednák nie ták do lekárſtw należy / iáko do woniáiących máśći dla wdźięcznego zapáchu / ktory w ſobie ma. Owa Kokornak ma własność wychędażáć y czyśćić/ trawić złe mięſo. Rány y wrzody zágniłe wychędażáć.

Wybor.

WYbor trzyma przed inymi y przodek w lekárſtwiech okrągły Kokornak. A korzeń iego wiecey niż liśćie. Potym długi.

Moc y ſkutki Kokornaku okrągłego ábo ſámice. Dioſ.

Wſzyſtkim iádom y trućiznom Kokornak okrągły śie ſprzećiwia.

Jádom śie ſprzećiwia.

Vſcżknienia od beſtiy iádowitych leczy / z winem go piiąc / Miętki przydawſzy. (*Dioſ. Plat.*)

Vſzkniemu od beſtiy.

Chorobie wielkiey ktorą Kádukiem ábo pádáiącą zowią / ieſt lekárſtwem : Wźiąwſzy Kokornaku okrągłego dwá łoty / Euphorbium / ſtroiu Bobrowego / śiárki żywey / oboygá po dwu łotu / to wſzyſtko w oliwie ſmáżyć / ábo w *Petroleum*, ábo *Muſcelino oleo*, ábo w ſámey tylko oliwie / á zátym mázáć tył głowy / y páćierz wſzyſtek áż do końcá ná doł od kárku. Toż z wodą go piiąc czyni.

Pádáiącey niemocy ábo Kádukowi.

Z octem vtárty párſzywość goi / náćieráć. [*Dioſ. Plat.*]

Párchowátośći.

Proch iego dźiwe mięſo w ránie y we wrzodách trawi / dobre mięſo dáie. Abo knotek miodem omáczawſzy / á tym prochem iego obſypawſzy kłáść/ nim też záſypuiąc.

Mięſo dźiwe trawi.

Fiſtuły martwi/ y dźiwe mięſo w nich lekko trawi/ tymże ſpoſobem / w nie puſzczány.

Fiſtuły martwi.

Wrzody y rány zágniłe y ſmrodliwe wyćiera/ záſypuiąc ie/ ábo w winie / ábo w ługu iego źiele wárząc wymywáć/potym pláſtruiąc. *Gal.*

Wrzody złe y ſmrodliwe wychędaża.

Wydupniáłe y wydrożyſte bolączki dobrym mięſem nápełnia / z korzeniem Fiiołkowym/á

Wydupniáłe nápełnia zdrowym ćiáłem.

z miodem vmießawßy / á knot w tym omaczawßy / kłáść.

Zimnicy. Dußności. Odziebionym członkom. Trześieniu. Skurczeniu. Przepuklinie.

Zimnice odpądza. Tákże
Dußnosć z piersi pedźi.
Trzesieniu/ Skurczeniu członkow.
Przepukle leczy

Vrázom. Boleniu bokow.

Vrázy wßelákie wſpomaga: korzeń z woda ábo z miodem pity. *Dioſ. Plat. Gal.* Toż w boleniu bokow ieſt lekárſtwem. *Plat.*

Ránom y wrzodom zágniełym.

W ránách ábo y we wrzodách plugáwych y zágniłych/ chrobáctwo wychedaża/ záſypuiac ie prochem iego/ ábo ziele tłukac y przykłádáiac.

Czárom y guſłom ßátáńſkim. Vßom záguiełośći. Głuchoćie. Slezionie chorey.

Czáry ßátáńſkie y pokuſy ſwym kádzeniem y kurzeniem. Tákże y pokuſy odpądza. *Apul.*

Záplugáwienie y záwálenie w vßách.

Tákże głuchote oddala / ſok z miodem zmießány / w nie puſczáiac.

Slezione zátwárdźiáła chora leczy ſok z Kokornaku okragłego z octem zmießány/ á maczáiac w tym płát/ przykłádáć ná bok lewy. [*Dioſ.*] Tákże wode z wárzonego z miodkiem kwáśnym/ to ieſt *Oximelite compoſito.* piiac y Lektwarzu z niego vczyniwßy/ vżywáć.

Dla przedkiego porodzenia.

Niewiáſtá brzemienna/ gdyby ſie długo rodzeniem dźiećiećiá pracowáłá / ten Kokornak w winie białym á w oliwie co nalepiey vwárzyć/ á roſtárßy go / żywot iey niżey pepká pomázáć/ záraz porodźi/ badź żywy/ badź martwy płod.

Zmázy ściera.

Zmázy wßelákie ná ćiele ściera/ z miodem náćieráiac ie.

Káncer ábo wrzod zły ná nośie leczy. Opádánie dźiąſł. Nozdrzom.

Komuby káncer wrzod záśiadł ná nośie. Tákże gnilec ktoby miał w vśćiech. Abo dźiąſł oſłabiáłośći/ y opádnieniu mieſá od zebow dobrze prochem ie wyćieráć.

Zbytnie zátkánie w nozdrzách otwiera.

Wźiać prochu okragłego Kokornaku/ wapná nie gáßonego / to wßyſtko z miodem iáko máść vtrzeć/ á plaſtrowáć.

Z ćiáłá wyćiaga ſtrzały/ kulki trzáſki.

Kokornak okragły z Dyptanowym korzeniem vtárßy/ á potym z miodem y z białá máśćia vmießawßy/ to ná rány przykłádáć/ w ktorych ábo żelezcá od ſtrzał / ábo kule/ ábo tarń / ábo drzazgá / y cokolwiekby było innego / wyćiaga ná wierzch. *Feruel.*

Też y z sámego plaſtrzyk vczyniwßy/ toż czyni / tákże y ziele iego vtłuczone: przeto go Bárwierze w ſwych ßtych plaſtrách nie zápomináia.

Rybłowieniu.

A iż Kokornak okragły / ieſt rybom paßa y pokármem wdźiecznym / chćiwym / tedy kto chce ich ſnádnie y rychło połowić w rzece/ w ieziorze/ ábo w ſtáwie/ vbić go z wapnem á wpuśćić miedzy ryby: wnet ták rybá z tego co vkuśi / zemdleie/ y iákoby ná poły vmárßy / ná wierzch wody ſplynie / ták że rekomá bráć ie bedźie mogł.

Koniom ſádna y rány gnie.

Koniom ſadná y rány zágniłe / kowale końſcy lekárze/ wymywáiac y záſypuiac/ wychedażáia y goia.

Chrobáctwo w vßach gubi.

W vßách zálagłe chrobáctwo/ polewka z Kokornáku okragłego płoczac ie/ á w nie lejac / morzy y wychedaża vßy / ábo z pitym miodem. *Meſſu.*

Podágrze.

Podagrze / ieſt lekárſtwem korzeń z woda piiac. Też z miodem á z trocha ſoli plaſtruiac.

Kośći odłomki wyćiaga.

Kośći odłomki wyćiaga/ ktore ſie rády w ránách wrzedliwych pſuia / prochem záſypuiac ábo z niego plaſtr czyniac.

Zeby czyśći.

Zeby wyćiera y mdłe vmacnia náćieráiac prochem.

Dźieći goi płaczace.

Dźieći płáczace / płáczu zbawia tym okragłym Kokornakiem ie podkurzáiac.

Bole w ćiele.

Bole zátkánia y zámulenia hrubemi á klijowátemi wilgotnośćiámi vśmierza (oddala. Tákże z wietrznośći pochodzace bolesći

Flágmę wywodźi. Pierśi. Płucá czyśći.

Flágme przez ſtolce wywodźi z członkow y z ćiáłá/ ćwierć prochu korzeniá iego biorac z winem.

Pierśi y płucá wychedaża/ wywodzac z nich klijowáte wilgotnośći.

Káßlu wilgotnemu.

Káßel vſtáwiczny wilgotny vśmierza/ piiac/ ále y kurzenie iego toż czyni. z tym ktorzy iákoby ſie zatchnać y zádusić mieli.

Dycháwicy.

Dycháwice záſtárzáła y gwizdżotchnienie/ nie tylko pijac go/ ále y kádzac nim ten dym w ſie biorac leczy: dla czego czynia z niego troćißki tym ſpoſobem; Biora Kokornaku okragłego Arſeniku po rowney cześći káżdego/ to żołtkiem iáiowym záczynić/ y troćißki porobić. A z tych po iednym ná wegle ogniſte kłádac / przez lijek w ſie on dym bráć.

Item.

Ná też dycháwice z wilgotney máteryey wźiać dwie cześći prochu z Kokornaku okragłego/ á cześć iedne gorycżki / to weſpoł z miodem záczynić / żeby był iáko Elektwarz á vżywáć ná noc y poránu. *Pla.*

Ná bolenie brzuchá.

Brzuchá bolenie vśmierza z winem pity.

Wchodźi do dryakwie y do inych lekárſtw koßtownych.

Szkawce

Sczkawke záſtánawia z woda vżywány/ co ćwierć záważy łotá.

Mozg wyczyśćia.

Mozg wyczyśćia z flágmiſtych wilgotnośći. Toż też y czczy Kokornak czyni.

Dźiąſła.

Dźiąſłá gnijace ábo napuchłe y otworzedźiáłe / z octem wárzac płokáć / śćiaga ie/ y goi. *Meſſua.*

Moc y ſkutki Kokornaku okragłego y długiego weſpoł.

Mieśiączno. Máćice wilgotna czyśći. Płod wywodźi.

Chorobe mieśieczna pániom wzbudza. Máćice z słozow z záplugáwienia wychedaża. Płod z żywota poſpießny czyni Kokornak ták długi iáko y okragły/ z mirha w winie z pieprzem ćiepło pijac / ćwierć łotá káżdego wźiawßy. *Dioſ.*

Też wezełek czyniac / á tym prochem poſypawßy/ czczy w otwor łoná wpráwić.

Plod ták żywy iáko y martwy wywodźi. Łożyſko wywodźi. Krwiáty pobudza.

Tenże oboy tym ſpoſobem vżywány/ plod ták żywy iáko y martwy ábo y ognily w żywoćie wyrzuca.

Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu/ tákże wywodźi. Toż y mieśieczna chorobe wzbudza pániam/ czopek z korzenia vſtrugawſzy w otwor łoná puśćić: Wszelkiem go też w łono wpráwuiac toż czyni. Tákże nápárzánie z niego czyniac. Abo tym ſpoſobem: Wźiać liśćia iego z funt/ ślazu oboiego/ Lebiotki ábo Bylice po gárśći dobrey/ Liliowego korzenia/ lniánego naśienia/ Fengreku po rowney cześći: to w wodźie á w oliwie wárzyć/ á párzenie ſobie czynić/ po tym nápárzeniu námázáć ſie tą máśćia. Wźiać oleyku Rumienkowego/ oleyku Fiołkow żołtych/ Liliowego/ po łoćie. Smalcu geśiego łot/ Kokornaku miáłko vtártego/ pułtory ćwierći łotá/ woſku troche. Tym w kroku prog łoná y krzyże po nápárzeniu mázáć.

Podágre leczy.

Podagre leczy korzeń z woda pity: ábo z wierzchu mieyſce boleiace pláſtrowáne: wźiawſzy Bábki/ korzenia Slazowego/ Kokornaku długiego/ zárowno wſzyſtkich/ y zwierciawſzy przykładáć ná mieyſce boleiace.

Páráliżem náruſzonym.

Páráliżem náruſzonym ieſt vżyteczny/ ták w prochu iáko trunkiem vżywány: ábowiem w żyłách ſuchych trawi źimne wilgotnośći flegmiſte.

Sádno koniom leczy.

Sadno koniowi śiodłem ſtárte leczy/ prochem tego Kokornaku długiego poſypuiac/ á potym gnoiem końſkim potrzeć/ zgoi ſie rychło.

Wrzodom wydupnia łym. Wilki wypędza. Rány złe á do leczenia trudne goi.

Wrzody plugáwe y brzeżyſte y wydupniále. Wrzody ćiáło rozjádáiace/ ábo wilki. Rány záſtárzáłe y do goienia trudne leczy.

Wźiać korzenia Kokornaku długiego/ *Aloes epaticum*, zárowno oboygá/ roſpuśćić to w oleyku Rożowym z miodem/ y pláſtr vczynić á przykładáć/ ieno pierwey by tákowe ſproſne rány/ wrzody y ſadzele/ wáynſzy nowym oleykiem wyczyśćić/ ábo woda w ktoreyby Mirhá byłá wárzona/ ćiepło wymyć y wychedożyć.

Piegi. Plány. Swierzb. Oſtrość ćiáłá. Pierśi wychedaża. Duſzność odgania. Poſtrzały y ine rzeczy w ćiele tkwiace wyciaga.

Piegi y ine plány z ćiáłá wyćiera. Tákże świerzb y oſtrość z ćiáłá wychedaża proch iego miodem zmieſzány tym náćieráiac. *Tab.*

Tego Kokornaku proch z brzeczka miodowa piiac/ pierśi y płucá czyśći.

Toż też duſzność odpadza.

Ktoby miał w ſobie poſtrzały od ſtrzał/ kul/ ábo iákiekolwiek w ćiele zadárćie/ badź tarniem/ kośćia/ trzaſka/ śklem/ gwoździem/ ec. w winie warz Kokornak z Dyptanowym korzeniem/ zá rowno káżdego wźiawſzy: á przecedźiwſzy to/ pić ráno y ná noc/ á te źiołá ná rány przykłáday: bárzo predko tkwiace rzeczy w ćiele wyćiagnie y rány zágoi.

Duſznośći y ćieżkiemu tchnieniu.

Ciezkiemu tchnieniu y duſznośći ieſt lekárſtwem z Goryczka (iáko ſie troche wyżſzey powiedźiáło) á z Sántą biała w miedźie pożywáiac badź trunkiem/ badź Elektwarzem. Vkaszeniu wſzelákiemu od Jáſczurek/ wężow/ y iádowitych beſtiy leczy/ z ſokiem rućiánym pomázuiac rány.

Obrázony od iáſczorki y iney gádźiny. Plod mezczyzny czyni.

Záraz po poczećiu płodu w żywoćie/ gdźieby z bykowym mieſem wpráwiona byłá w otwor łoná niewieśćie/ w meżczyzne płod obroći. *Plin.*

Płucom zránionym. Żyły ſuche pośila.

Naśienie Kokornakowe z woda/ płucá piiac/ leczy. *Plin.*

Nerwy á żyły ſucheoźiebłe/ toż naśienie pośila y rozgrzewa z winem ie piiac. *Plin.*

Rány goi.

Rány świeże goi Kokornák z octem pláſtrowány.

Febry leczy.

Kokornakiem ſuchym podkurzáiac te ktorzy Febry miewáia/ wolne ie czyni od nich y weſelſze. *Apul.*

Strachy oddala. Odźiebienie członkow.

Strachy y pokuſy/ tákże kurzeniem ſwym odpadza. *Apul.*

Ziele Kokornaku w oliwie á w ſmalcu wieprzowym ſmáżone/ odźiebłe członki leczy. *Apul.*

Dźiatkom od ſzátáńſtwá opętánym.

Dźiećie/ do ktoregoby ſie ſzátáńſtwo przytaczyło/ zdrowym y wolnym czyni podkurzáiac go ſuchym Kokornakiem. *Apul.*

Wrzodom ná nośie.

Wrzody ná nośie złe/ ktore zowia Cáncer/ tákże *Ozene* y *Polypum* leczy Kokornak z Oſtrzyżem á z naśieniem Zimolowcowym/ ktory y Zieycem zowiemy/ vtárty á z miodem vmieſzány y przykłádány. *Apul.*

Kokornak też purguie.

Jeſt też to źiele purguiace/ iáko Meſua piſze/ ábowiem flágme przez ſtolce wywodźi. A iáko drudzy piſza y kolery. *Meſua.*

Sok z Kokornaku.

Succus.

Z Kokornaku ſok tym ſpoſobem iáko z Piołynu bywa wyćiagniony. Ten

Rány. Wrzody leczy.

W rány y we wrzody záplugáwione łany/ wychedaża y czerſtwe czyni/ trawiac w nich to co plugáwego ie. Przeto Cyrulikom ieſt bárzo do máśći potrzebny/ ktorych vżywáia do tákich ran/ y wrzodow plugáwych wychedożenia y goienia.

Szkodźi.

Plod żywy y martwy wywodźi. Niepotężne do ſkutku małżeńſkiego czyni.

Kokornak pániam brzemiennym ſzkodźi. Ten ábowiem nietylko płod martwy/ ále y żywy z żywotá wywodźi.

W trunku vżywány/ czyni niepotężność do ſkutku małżeńſkiego.

Kokornak długi.

Kokornak długi.

Kokornak długi do tegoż wſzyſtkiego ſłuży/ do czego okragły/ wſzákże obwłaśniey przećiwko vkaszeniu od wſzelákich iádowitych beſtiy/ przećiw trućiznom ták z wierzchnym iáko wnetrznym. Też do pobudzenia y wywiedźienia choroby mieśieczney niewieściey/ do wywiedźienia płodu martwego. Łożyſká bywa oſobliwy y vżyteczny.

Trzeći Kokornak/ktory Powoiowym zowiemy/ ábo pachniacym/Láćinnicy y Grekowie *Chlematim* zowia / ácz miedzy inymi iest nawonnieyszy / iednák nie iest ták do lekarstw potężny y przystoyny iáko przednie dwá / to iest / okragły y długi. Przeto tylko do máśći pachniacych zágesczenia vżywáia go/ći ktorzy máśći kosztowne, y wonia iace czynia.

Znáyduia sie iescze inne dwá Kokornaki / krom tych przerzeczonych. Jeden korzonkow długich/gestych/ cienkich/ ktory Plinius *Pistoloachiam*, Grekowie *Polirizon* zowia od wielu długich korzonkow.

Drugi/ktory Sáráceńickim zowia. Ale te obá sa niemal z pierwszym iednychże skutkow/ieno słábszych y nie ták potężnych.

Rozsadek.

Niektorzy z Lekárzow y Ziołopisow/ á ile w Niemieckich kráinách Kokorycze/ to iest/ Ruty polney wielkiey/miásto Kokornaku okrągłego vżywáia / y tym go być mniemáia. Láćinnicy *Fumariam maiorem* zowia / my Kokorycza/ ábo czczym Kokornakiem. Ale sie bárzo w tym myla / gdyż áni ksztáłtem liśćia / áni skutkámi Kokornaku iest podobny. Co sie da Pan Bog ná swym mieyscu obaczy / gdy do opisánia iego przydziemy.

O Lákrycyey ábo słodkim korzeniu. Rozdział 2.

Glicyrrhysa, Liquiritia off.

Sussholtz. Susswurtzel.

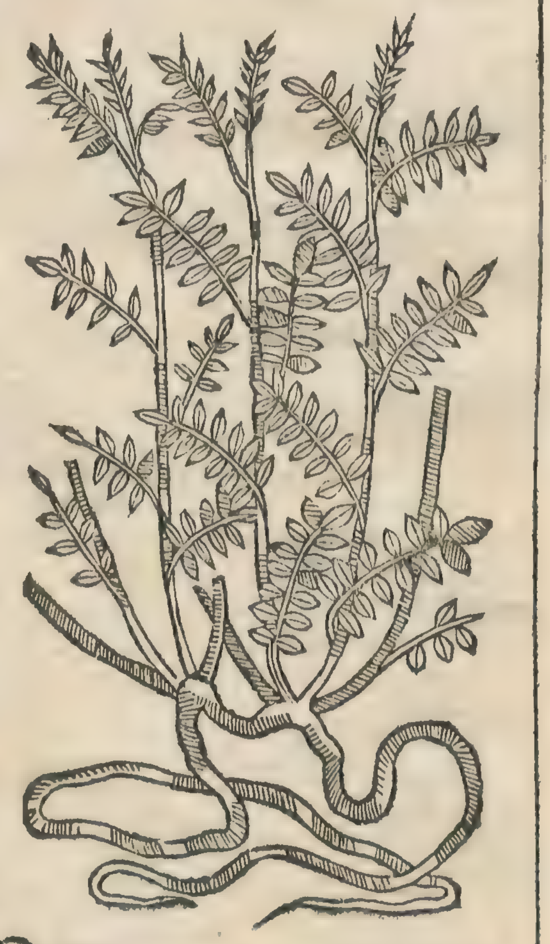

LAkrycya iest drzeweczko ábo rádniey krzaczek nie wielki / dwułokietny ábo máło co wyższy. Liśćie Lentyskowemu podobne / z obu stron zárowno przećiw sobie wyrastáiace/obdłużne/geste/miąższe á lipkie. Kwiátu Jácynktowego błádomodre/owoc niemal Jáworowemu podobny/ieno ostrzeyszy / y straczki máiac Szocowicowym podobne/ drobne / żołtáwe. W nich naśienie drobne/ćiemnożołtáwe. Korzenie ma długie/iákoby iákie wići ná pięć y sześć łokći wzdłuż/soku pełne/słodkiego y ćirpkiego smáku. Z wierzchu czarne / we wnatrz żołte. Krzaczek ten iest bárzo płodny / bo gdy ieden wsádźi/ bárzo rychło sie rozmnoży/że strudnágo potym wyniszczyć.

Mieysce.

ROśćie wszedy rad gdźie go ieno sádza : nie tylko w Niemcech ále y v nas / gdyby sie w tym kocháli. Sam przez sie we Włoszech / á zwłaszczá w Apuliey ná gorze Gárgánus. Obfićie też rośćie w Kapádocyey/ y około Pontu. Też w Niemieckiey stronie około Bambergu/gdźie sie w nim bárzo kocháia / y ztámtad do nas świeżego korzenia niemáło pochodźi/iuż y tych czásow we Wrocłáwiu y tu v nas w niektorych ogrodách kosztownieyszych sie znaydnie.

Czas y wybor.

KOpáia go y zbieráia Kśiężycá

Wrześniá / gdy iuż naśienia ma pełno dozrzáłego ná ſobie / ábo też w ten czás gdy Báby niebieſkie záchodza. Kwitnie mieśiacá Kwietniá. Nawybornieyſzy y naylepſzy ieſt miewno miaſzy / coby áni ćienki / áni zbytnie miaſzy korzeń miał. Zołty wewnatrz / nie blády / áni poczerniáły / nie ten ktory ſie łamie iáko ſuche drzewo / ále gibki / nie ſprochniáły / y zá długim czáſem nie wywietrzáły. Chowáć go do pięći lat może.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

PRzyrodzenie Lákrycyey / ieſt náſzemu przyrodzeniu własnie przynależace / bo zá ta ćirpkośćia ktora ma w ſobie / ku miernośći náchylnie ſie ćiepłey / á wilgotniey w pierwſzym ſtopniu ná poczatku / wſzákże wilgotnośćia ſwa ćiepłość przemaga: ták / że w śrzodku ſtopniá pierwſzego ieſt wilgotna á ná przodku ćiepła. Wyciera / wychędaża / gładźi / y wſzytkich wilgotnośći oſtrość vśmierza gładzac. Sok iey poteżnieyſzy ieſt niżli ſámá Lákrycia.

Soku z niey wyćiagnienia ſpoſob.

SOk z Lákrycyey tym ſpoſobem bywa wyćiagniony. Korzenie iey co naświeżſze wárza w wodźie ták długo / áż do zgeſczenia wody. Potym przecedzáia / y co nalepiey wyćiſna / á ná ſłońcu ſuſza / y kołaczki z niego czynia / y dla potrzeby chowáia.

Moc y ſkutki.

Ochrápiáłośći.

Zoſtrzáłośći y ochrápieniu gárdłá / ſok iego vżyteczny bo odetchy od wilgotnośći y ſpadkow z głowy zoſtrzáłe wygładza / ále go potrzebá pod ieżykiem trzymáć / żeby roſpuſczáiac ſie ſnádnie w odetchy wchodźił. *Dioſ.*

Zołądkowi roſpalonemu.

Goracośći żołądkowey / y zápaleniu.

Watrobie goracey. Tákże

Wątrobie. Pierśi. Pluc ćiężkośći.

Zápaleniu pierśiom y pluc ćiężkośći á ſuchośći ſłuży.

Dychawicy.

Dycháwicznym.

Kaszlu.

Káſzel ſuchy maiacym.

Pleurzy.

Pleuretycznym.

Mechyrzowi.

Mechyrzowi okroſtáwiáłemu y záwrzedźiáłemu.

Nyrkom.

Nyrkom roſpalonym y záwrzedźiáłym.

Oſtrośći y goracośći moczu.

Oſtrość y goracość moczu z rzezániem.

Krwia. Ropa pluiacym.

Krwia y Ropa pluiacym.

Paleniu w gárdle.

Paleniu w gárdle: ſok Lákrycyowy w vśćiech trzymány / żeby ſie rozplywał. *Dioſ.*

Z winem ſłodkim z rozynkow vwárzonych piiac / ieſt lekárſtwem. (*Dioſ.*) Abo korzeń lákrycyowy / Figi / korzenie Slazowe / Mák biały / Rozynki / Mátki Bożey włoſki czerwone / w ieczmienney wodźie wárzyć á pić / ieſt przerzeczonym dolegliwośćiom wſzytkim lekárſtwem. *Haiek.*

Abo też ták: Wźiać Fig ſuchych dwá łoty / iedwabnych śliwek ktore ſebeſtyány zowia / Iwink czerwonych po tocie / Rozynkow drobnych lot / Lákrycyey puł łotá / Szánty białey / Anyżu / kopru Włoſkiego po puł łoćiu. To w ieczmienney wodźie wárzyc do wywrzenia trzećiey częśći / y to po ránu y ná noc pić.

Moczu ćiężkiemu.

Moczu ćiężko odchodzacemu kápániem / ten korzeń z rozynkámi drobnemi á z Lubeśnika / ábo z liſim ogonem w ſłodkim winie wárzony / y trunkiem vżywány.

Prágnienie vśmierza.

Prágnienie vśmierza / badź w vśćiech trzymány / badź w wodźie iákieykolwiek chłodzacey roſpuſczony á pity. *Dioſ.*

Abo wźiać garść ieczmieniá chędogiego / Rozynkow drobnych dwá łoty / Lákrycyey łot / Hányżu / kopru Włoſkiego dwie ćwierći łotá / y w doſtátku wody wárzyć do trzećiey częśći. To prágnienie vśmierza piiac.

Też ſzczuczkę Lákrycyey poſczepawſzy / w wodźie námoczyć przez noc / á potym wárzyć y pić / prágnienie oddala.

Rány ſpaia.

Rány ſpaia y goi / ſok iego pomázuiac ie nim. *Dioſ.*

Zgádze.

Zgágę odpadza.

Zołądkowi dobry.

Sok ábo y korzenie iego iedźione / żołądkowi ieſt vżyteczne.

Iuchá wárzonego do tegoż wſzyſtkiego zgodźi ſie.

Polewká z Lákrycyowego korzenia wárzonego / toż może do przerzeczonych chorob trunkiem vżywána.

Kroſtom ná oczu y záno[k]ćiom.

Kroſty ktore vśiádáia ná białym w oku / ktora będźie gdy ſie roſpłáſczy iáko páznogieć / co też y páznogćiem zowia / y po Láćinie *Vnguis oculi.* Lákrycyowym ie prochem záſypuiac / trawi y niſczy. *Dioſ.*

Záchowuie długi czas bez iedzenia y picia.

Korzeń á ile świeżo wykopány / w vśćiech trzymány / ábo y żwány / nie tylko prágnienie odpadza / ále y od głodu przez kilká dni záchowywa / y przez iedzenia. Toż y ſok zgeſczony w vśćiech trzymány czyni. Przeto

Koza-

Kozacy Nizowi / Tátárowie / gdy w Polách dźikich długo leżą / żywnośći wielki niedoſtátek máiąc / tego korzenia poſpolićie vżywáią / ábo tylko w vśćiech trzymáią / y ták y do trzynaſtego dniá bez iedzenia y pićia / y beznámdlenia śił trwáią.

Suchotnym dobre. Krwią plwiącym. Ropą plwiącym. Káſzlącym.

Suchoty máiącym / do vżywánia ieſt vżyteczny korzeń y ſok. *Matth.*

Krwią / Ropą plwiącym / iuchá w wodźie wárzonego korzenia / ieſt vżyteczna po ránu y ná noc / y náwet miáſto trunku y piwá piiąc. *Plat.*

W ſłodkim winie wárzony korzeń á pity / káſzle vſtánawia ſuche. *Plat.*

Lektwarz do tegoż wſzyſtkiego. Krwią moczącym. Krwi zśiádłey w męcherzu.

Ná toż wſzyſtko lektwarz z ſoku iego / á z miodu vczyniony / ieſt vżyteczny / bárzo czeſto go pożywáiąc. *Plat.*

Też krew ktora ſie w męchyrzu ſkrzepia / ábo y moczem wychodźi / y przerzeczonym wſzyſtkim dolegliwośćiom ten trunek ſłuży / Lákrycyą co naświeżſzą / korzenie Slazowe / Pánny Máryey Włoſki / Figi ſuche / Rozynki / á mák biały w ieczmienney wodźie wárzyć / y pić po kwáterce ná noc y ráno.

Otok ábo przymiotu oguiſtemu. Opuſzeniu żołądká. Wilgotnośći hrube moczem wywodźi.

Otok wſzeláki roſpądza ſwym przyłożeniem.

Zołądek nádęty y opuſzony leczy / w mieśdźie w młodym nie wyćiſłym / ábo w miodowey brzeczce pita.

Wſzelákie wilgotnośći hrube z żołądká odmiękcza / y vryną wywodźi.

Suchoty máiącym / w ſłodkim winie korzeń Lákrycyowy moczyć / przecedźić / y wypráſowáć / á z cukrem zágeśćić / y miáſto lektwárzu lizáć.

Lektwarz ná kámień nyrkom.

Lektwarz przećiwko kámieniowi / ták w nyrkách iáko y męchyrzu / tym ſpoſobem czyniony: Wźiąć Lákrycyey ochędożoney co naprzednieyſzey / korzenia Slazu Włoſkiego / y wielkiego / káżdego po dwu łotow / proſá wroblego łot / to w wodźie wárzyć / áż do połowice wywre. To przecedźiwſzy / po dobrym trunku dwákroć przez dźień / przydawſzy ieſzcze do tego puł łotá pecek Meſpulowych.

Kámieniowi nie dopuſzczá iść. Głos gładki czyni. Wrzody goi.

Ten lektwarz broni / żeby ſie kámień ták w nyrkách / iáko y w pęchyrzu nie mnożył.

Sok Lákrycyowy głos gładki czyni / á ochrápienie y ośipłość odpądza.

Wrzody leczy z miodem pláſtrowány. *Theophraſt.*

Vſtom zawrzedźiáłym.

W vśćiech tákże záwrzedźiáłośći / ſok goi / płocząc ábo prochem iey záſypuiąc. *Plin.*

Opuchłym prágnienie vśmierza. Prágnącym.

Opuchłym / ktorzy, prágnienie wielkie miewáią / tego ſoku ábo y korzeniá vżywáć / ábo tylko w vśćiech trzymáć dobrze / bo prágnienie im odeymuie. *Plin.*

Tákże inym wielkie prágnienie miewáiącym / ieſt vżyteczny. *Plin.*

Wrzody ná męſkim członku.

Wrzody y dźiury w męſkim członku / prochem záſypuiąc goi. *Plin.*

Kwártány leczy.

W kwártánnie niektorzy dawáli puł łotá prochu Lákrycyowego z pieprzem zmieſzawſzy w kwáterce wody. *Plin.*

Krew w ránach záſtánawia.

Krew w ránie záſtánawia żuchány korzeń. [*Plin.*]

Sok Lákrycyowy.

Wźiąć co naświeżſzego korzeniá Lákrycyowego / á potłukſzy go / w wodźie go wárzyć długo / potym tę wodę ná słońcu / á ile lećie / wyſtáwić / á ieſli źimie / tedy ná piekárniey piec / y ták długo iey dáć ſtać / áż zgeſtnieie y wyſchnie. To ták do vżytku y vżywánia chowáć. Ale naprzednieyſzy / y nalepſzy bywa z Krety przywożony / nie przykry / ſłodki / miękki / chędogi / czarny / y w vśćiech ſie roſpuſzczáiący. Ten

Omienieniu. Zołądkowi. Pierśiom. Káſzlu.

Omienieniu y ochrápieniu ieſt lekárſtwem / trzymáiąc go po keſu w vśćiech.

Zołądkowi /

Wątrobie / zbytnie gorącym.

Prágnienie vśmierza / trzymáiąc go pod ięzykiem długo.

Pierśiom wilgotnośći pełnym.

Káſzlu ćiężkiemu ten ſok z Izopem trunkiem vżywány: Abowiem ſnádnie odbywánie flágmy czyni. *Tab.*

Fluſy ábo ſpádki oſtre y ſubtelne zgęſzcza / ktore ná płucá ſpływáią.

Suchy káſzel vśmierza z wodką Izopową piiąc. Toż też

Z pierśi ſnádnie flágmy wywodźi.

Pęchyrzowi okroſtáwiáłemu / ten ſok z miodem ábo z winem ſłodkim pić dobrze.

Moczu gorącemu toż też pić dobrze.

Prágnącym w vſtáwiczney gorączce dobrze dáwáć tego ſoku / żeby go w vśćiech trzymáli / prágnienie ábowiem im odpądza.

Dychawicy ktora z kolery pochodźi / ieſt lekárſtwem / w vśćiech go trzymáiąc / żeby ſie roſpływał.

Nyrkom boleiącym z zápalenia / dobrze go pić z winem ſłodkim / ábo z pitym miodem.

Kłóćiu w bokách ábo pleurze / w vśćiech go tákże trzymáiąc / ieſt vżyteczny / ábo go z winem ſłodkim piiąc.

Niedoſtátkom wſzelákim w pierśiách / y płucách / ieſt vżyteczny.

Syrop z Lákrycyey ktorym ſpoſobem bywa czyniony.

Biorą ſkrobánego korzenia dwá łoty / Włoſkow Pánny Máryey łot / Izopu puł łotá / ná to wſzyſtko leią puigárcá wody / y przez 24. godźiny moczą: Do tego przydáią miodu chędogiego / cukru ćiągnionego po ośmi łotách / Rożáney wodki ſześć łotow / y wárzą do zgęſzczenia Syropu. Ten ſpadkom oſtrym / gorącym / ſubtelnym bárzo ſłuży / ábowiem zgęſzcza y záwśćiąga.

Ten tákże iáko y ſok pierśiom y płucom ieſt vżyteczny / bo ie wychędaża / przeto też

Káßlu záſtárzálemu. Pleurze ábo kłoćiu w boku bárzo pożyteczny.

Juchá z Lákrycyey.

Wárzą Lákrycyą niektorzy dla trunku / á to w wodźie : bywa trunkiem.

Moczu gorącemu á kropiámi odchodzącemu. (y záchowuie.

Pleurze ieſt lekárſtwem / y od niey broni

Prágnienie vśmierza / bo gorączkę vkłáda.

Rozſadek.

Jeſt druga Lákrycya ſtárożytna / okrom tey leżątey / iedno podleyßa od tey. Rośćie poſpolićie ná łąkách / przy ßćießkách / nád przykopámi / á tey v nas nie ſkąpo.

Naśieniec / ábo Centuryzya wielka / ábo Gorczyká Włoska. Rozdźiał 6.

Centaureum maius.

Groß Tauſent gulden kraut.

NAśieniec źiele / nieśie liśćie ná podobieńſtwo Włoſkie° orzechá podługowáte / źielonośći kápuſtney / około ząbkowáne. Pręt iáko v Sczawiu wodnego / abo Kobylego / ná dwá ábo ná trzy łokćie wzwyß / geſto od korzeniá pochodzące liśćie. Ná pręćiu głowki iáko mákowki okrągłe / á podługowáte iáko v Krokoſu. Kwiátu modrego. Naśienie tákże Krokoſowemu podobne w wełniankách. Korzeń miąßy mocny / ćieżki / ná trzy ábo ná cztery piędźi wzdłuż / rumiánoćieliſty : ſoku pełny / z nieiákową ćirpkośćią y ſłodyczą oſtrą. Kwitnie w Máiu y w Czerwcu. Naśienie w Lipcu czyni.

Mieyſce.

ROśće rad ná gorách wyſokich leśnych / lubi źiemię tłuſtą / vgor / y láſy otworzyſte á iáſne.

Czás zbierania.

TO źiele y z korzeniem ſwym ma bydź zbieráne / gdy wznidźie wßyſtek znák niebieſki Centaurus / co bywa ná początku Máiá / á ma bydź bráne dniá pogodnego / iáſnego / ćiepłego / po wſchodźie słońcá około śrzod dopołudniá. Abo gdy we wßytkich częśćiách ſwych zupełnie dożrzeie : tym ſpoſobem do niżey opiſánych lekarſtw będźie vżyteczne.

Przyrodzenie

KOrzeń iáko ma rozne ſmáki y przećiwne w ſobie / ták też y ſkutkow ieſt przećiwnych. Smáku ieſt oſtrego y ćirpkiego / z nieiáką máłą ſłodkośćią : w ſkutkách tedy tá korzeniá oſtrość ćiepłym bydź znáczy / y ſtądże mieśięczną chorobenie=

bo niewieśćia wywodźi. Tákże płod mártwy wyćiaga / żywy zábiia/ y wyrzuca. Cierpkość zás iest z ziemney źimności / y ztad rány spaia / chárkánie krwia zástánawia. Jednák iest ćiepły y suchy we wtorym stopniu / ábo iáko Serápion chce / w pierwszym rozgrzewa / w trzećim wysusza. Otwiera/ czyśći/ wywodźi / śtwierdza.

Mocy skutki z Dios.

Przepukłym. Pleurze. Vkąsnionym.

Puł łotá ná raz wágá práwa: Korzeń piiac z woda ábo z winem/ przepukliny leczy. Pleure vśmierza.

Vkąsnionym od gádźiny/ korzenia tego ćwierć łotá z trunkiem białego winá pić dobrze.

Owcom chorym.

Chore owce leczy / sok z korzenia wárzonego / w gebe im leiac.

Potłuczonym. Dycháwicznym. Stárym. Kásłom. Krwią chárkáiacym.

Z wysoká potłuczonym.

Wzrok słáby posila / w wodźie rośćierány / tym oczy wymywáiac. *Rouil.*

Pokurczonym.

Stárym kásłom.

Dycháwicznym / y gwiszdżotchniacym.

Krwia pluiacym: prochu z korzenia.

Wrzody złe / ktore *Cacoetes* zowia / zásypuiac / y plastruiac/ leczy. [*Rouil.*] Owo wszystkim chorobom / iáko pisza / służy/ puł łotá z woda piiac gdźieby febrá byłá. A gdźieby nie było / z winem.

Czerwonce.

Czerwoney niemocy tákże iest lekárstwem/ y innym biegunkom w winie ćierpkim wáżac / ábo w wodce Bábczáney/ ábo z kurzego źiela w wodce y piiac. [*Taber.*] Abo też wźiać korzenia weżownikowego/ Jaśieńcowego korzenia / y skorek Cytrynowych iábłek/ po łocie: Korálu czerwonego puł łotá/ Rozey czerwoney puł ćwierći/ *Species Diarrhodon, Abbatis, Triasandali* po ℥ij./ Glinki Ormiáńskiey y pieczętowáney łotá po puł ćwierći/ z rożánym konfektem ábo z pigwowym sokiem dáwáć zmieszawszy: boleśći w żołądku y gryźienie z morzeniem w żywoćie vśmierza. Bole máćiczne vspokoia/ ták trunkiem iáko náparzániem.

Morzysko. Máćicznym bolom. Vpłáwom.

W łono wpráwiony/ mieśieczna chorobe pobudza/ z bylica ábo z rzepikiem piiac.

Też vpłáwy záwśćiaga z Bábczána wodka korzeń skrobány á wezełkiem pusczony.

Płod wyćiaga mártwy.

Płod żywy wyćiaga y mártwy.

Rány spaia.

Rány spaia y goi świeży tłuczony/ y przykłádány. Tákże y suchy / iedno go potrzebá odwilżyć/ wrzody plugáwe wychedaża.

Mięso w gárncu zroślia. Opuchły.

Mięso w gárncu iákiekolwiek zrasta/ gdźieby przetłuczony był miedzy nie włożony. Opuchłym.

Zołta niemoc spadza.

Boleniu watroby iest vżyteczny / ták w winie moczony iáko y prochem piiac.

Vkąszeniu iadowitemu.

Od weżow y wszelákich bestiy iádowitych vkąsnionym/ soku iego dwá łoty piiac y ná ránę przykłádáiac/ lekárstwem iest wielkim. Tenże sok przerzeczonym chorobom iest vżyteczny. Ten w Lycycy wyćiagáia/ y zowia go sokiem Liciyskim.

Sok.

Rozsadek.

Mylą sie bárzo ći/ ktorzy iednoż rozumieia być Jaśieniec ábo Centurzya wielka/ y Rauponityk. Gdyż y kształtem sámym sa od siebie rożne y skutkámi. Co by był Dioskorides iednoż to być baczył / nie czyniłby był dwu rożnych Rozdźiałow/ z osobná káżde z nich opisuiac.

Jaśieniec przeto zowia to źiele nászy / że ma liśćie iáko ná Jáśionowym drzewie.

O Centurzyey mnieyszey. Rozdźiał 7.

Centurzya mnieysza / ktora też Dobra myśla zowia/ y Ziemna żołćia/ iest źiołko nie wielkiego wzrostu/ máiac podobieństwo do Lebiotki/ ábo Dzwonkow Pánny Máryey. Pretu ábo była czworogránowitego/ ná piadz wzwysz/ á niekiedy wyższego według buynośći ziemie iemu należacey/ gáłazkowáte. Ná wierzchu ktorych/ kráiem kwiatki ida czerwone /do Fiołkow ábo skopkow podobne. List bárwy ruciáney obdłużny. Naśienie do pszenicznego źiárná podobne: korzonki ma máłe/ drobne/ gładkie/ y nieużyteczne.

Mieysce y Czás.

Rośćie ná polách ták suchych iáko y wilgotnych/ ná łakách tákże y ná pástwiskách/ ná mieyscách pagorczystych. Rośćie y przy mieyscách wilgotnych/ iáko Dioskorydes pisze: wszákże y ná ziemiách su-

chych y iáłowych znáyduie śię/ iáko y Apuleius.

Kwitnie lećie y w Jeśieni: lećie/ Lipcá y Czerwcá/ y tegoż też czásu ma bydź rwána gdy poczyna kwitnáć/ w ćieniu záwieszona suszyć. A do roku tylko ma bydź chowána.

Centaureum minus.

Tausentgulden kraut/ Erdtgall/ Biberkraut.

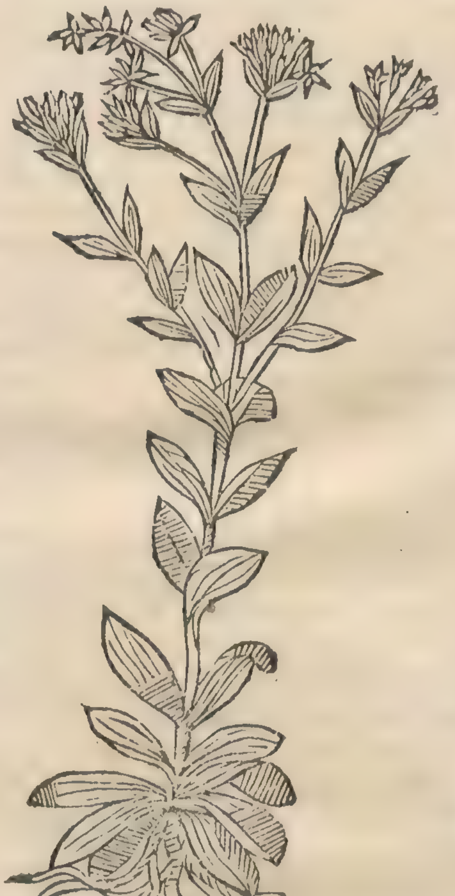

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Korzenie tey Centurzyey/ zgołá nieużyteczne iest/ tylko sámo ziele. Zosobná liśćie y kwiatki napotrzebnieysze y naużytecznieysze są. Przemaga w nich gorzkość/ máiąc trochę przy tym ćirpkośći: y przeto iest przyrodzenia bárzo wysuszáiącego ná końcu wtorego stopniá/ á rozgrzewáiącego we śrzodku tegoż wtorego. Jednák Serápion pisze/ że ták rozgrzewa iáko y wysusza w trzećim stopniu ná przodku. Plateárius w czwartym stopniu kłádzie ią sucha y ćiepła/ dla iey wielkiey gorzkośći. Przyćiąga y trawi/ wywodźi/ śćiera/ wysusza/ stwierdza/ otwiera/ wychędaża.

Moc y siłá z Dyoskorydá y Galená.

Centurzya świeża ná rány plastrowána/ swą ćirpkośćią ktorą ma Rány leczy. [Dios] Tákże sok iey w rány leiąc/ wyczyśćia ie y spaia. Przeto do máśći y plastrow ná rány wchodźi. *Rány goi.*

Wrzody zástárzáłe/ złe/ y plugáwe wychędaża y/ y chędogo záwiera. Kolere y ine grube wilgotnośći flágmiste/ polewká z wárzoney pita/ stolcy wywodźi/ á dla gorzkośći może cukrem słodźić. *Wrzody zástárzáłe wychędaża y goi. Kolere y ine grube wilgotnośći wywodźi.*

Też y miásto potráwy wárzywszy/ vżywána toż czyni. (Dios. Aetin Mes.)

Klisterá z iuchy iey/ scyátykę z biodr wyćiąga. Wyćiąga z kiszek złe wilgotnośći áż do krwie/ zá tym y bolę vśmierza. Dios. *Scyátykę leczy.*

Sok na lekárstwá oczom bárzo potrzebny y vżyteczny. Gal. Dios.] Abowiem z miodem zmieszány/ á w oczy pusczány/ záćmienie oczu odpadza. Dios *Záćmienie oczu wychędza:*

Tenże sok/ obmoczawszy w nim wełnę/ y miásto czopká ábo węzełká w łono niewieśćie włożyć/ chorobę iey mieśięczną przyrodzoną wzbudza. Dios. *Niewieśćie chorobę wywodźi.*

Toż też płod wyćiąga z żywotá. Dios. *Płod z żywotá wyćiąga.*

Sok pity zosobná y obwłáśnie nerwom á żyłom suchym iest lekárstwem. *Suchym żyłom.*

Przeto/ Párálizom/ Trzęśieniu członkow y inym chorobom od nerwow pochodzącym/ sok piiąc iest vżyteczny/ ábowiem wywodźi/ wychędaża/ y wysusza/ te máterye ábo wilgotnośći/ z ktorych tákowe y ine choroby pochodzą. Dios. Gal. *Párálizowi Trzęśieniu członkow.*

Wątrobie zátkáney y twárdey.

Slezienie zátwárdźiáłey/

Jest wielkim á osobliwym lekárstwem/ ták zwierzchu przykłádáiąc/ iáko iuchę ábo sok iego piiąc. Gal. *Wątrobie zámkniętey. Slezienie.*

O Syropie ná toż niżey.

Stretwiáłym y obmartwiáłym członkom/ z hrubych flusow tymże sposobem ták zwierzchu przykłádána/ iáko pożywána iest vżyteczna. *Stretwiáłym y obmártwiáłym.*

Proch z suszoney Centurzyey wchodźi do máśći y plastrow spaiáiących y wysuszáiących/ to iest/ do tych ktore brzeżyste wydupniáły *Wrzodom wydupniáłym.*

Twárdo- ściom.

pnić/ źle wrzody y fiſtuły lecza.

Tákże y tym máśćiom y pláſtrom / ktore twárdośći dawne odmiekczáia / y ktore Wrzody złe á ſzkodliwe goia/ ktore *Cacoetica* Grekowie zowia/ iuche iey piiac. [*Meſua. Gal.*]

Wrzodom złym. Reumátiſmie.

Wchodźi też do tych lekárſtw ktore ſpadkom y chorobom z nich pochodzacym ſa vżyteczne / z ktorych lekárſtw te ſa nalepſze y nawybornieyſze/ ktore wyſuſzáia bárzo z nieiákim zwieraniem / á bez wſzelákiego ſczmienia. *Jal.*

Zywot czyśći.

Cwierć prochu z liśćia y z kwiećia Centurzyey ſuchey zpuł kwarty wody/ przydawſzy troche ſoli / y oczu / żywot z kolery czyśći. *Plin.*

Wrzodom doleczenia trudnym.

Wrzody trudne do goienia / záwiera y goi / vtłukſzy y ná nie przykłádawſzy.

Zimnicom y febrom.

Zimnice ábo febre trzećiegodniowa/ ktora z zápalenia żołći pochodźi leczy/ bo poteżnie żołć wyćiaga ſtolcy/ iuche iey piiác. A przeto też ia niektorzy zowia po Łáćinie *Febri fugam* / to ieſt/ pedźi źimnice. Jni tylko kwiećie iey wárza w ieczmienney wodźie do płoowice y trunkiem dáia.

Item.

Toż y ſok iey czyni.

Mocz pedźi.

Mocz pedźi piiac ſok/ ábo iuche iey.

Gliſty morzy.

Gliſty z żywotá wypadza / prochu ćwierć z miodem piiac/ á ſokiem około pepká máżac. Abo ziuſzywſzy liśćie / ná pepek przykłádáć.

Piegom. Węgrom.

Piegi / y

Węgry y ine zmázy z twarzy/ iucha iey czeſto ſie vmywáiac/ śćiera / y ćiáło piekne czyni.

Chrobáctwu w vſzu.

Chrobáctwo w vſzách zálagłe/ ſok w nie leiac/ morzy.

Chárkániu krwia.

Chárkánie krwia / ſwoia ćirpkośćia záſtánawia. *Miſua.*

Do rozrzedzenia y roſpráwienia hrubych fluſow flágmiſtych y kolerycznych: Ták vczynić / wziać korzenia Piotruſczánego/ korzenia Kopru Włoſkiego/ po pułtoru łoćiu Jzopu/ Bukwice/ Lebiotki/ Centurzyey máley/ Sczyrbaku po gárśći/ Hányżu/ Kopru Włoſkiego / po łoćie: To wſzyſtko w ſyćie miodowey wárzyć do trzećiey cześći. A káżdeg poránku poki ſtáwáć tego bedźie/ poſześći ábo ośmi łyżek ćiepło pić: potym dokończywſzy dáć tákowa purgácya: Wziać Centurzyey máley / Bukwice/ Podrożniku/ Lebiotki / po gárśći/ Fiiołkow / Borakowych kwiatkow / Miedunkowych / ſczypte káżdych/ Seneſu łot. To weſpoł wárzyć w wodźie / áż ſześć łotow polewki zoſtánie/ w ktorey námoczyć Rheubárbarum pułtory ćwierći/ Modrzeiowey Gebki ćwierć/ Cynámonu puł ćwierći / to przez noc moczyć/ ná záiutrz wyżać co namocniey / á z cukrem/ ábo z ſyropem Rożánym/ ábo z ſokiem Fiiołkowym pić dáć.

Niewiáſtom włoſy czerni/ ſokiem iey pośćieráiac.

Włoſy czerni.

Párſzywość głowy leczy/ y wrzody z niey ćiekace wſzelákie/ ſokiem pomázuiac głowe.

Párſzywość głowy leczy.

Przećiwko niemocy pádáiacey / ábo kádukowi / ſok pić dobrze.

Kádukowi.

Czynia drudzy z tego źiela ſok/ y wyſuſzáia go ná ſłońcu/ á gdy zgeſtnieie dobrze/ tedy z niego czynia trośćiſzki / ábo kołaczki / á do przerzeczonych chorob chowáia. A ten bywa tym ſpoſobem z niey wyćiagány: biora Centurzya tego czáſu / gdy iuż naśienie iey doſtawa/ y mocza ie przez pieć dni/ á wárza to áż do zgeſczenia/ á gdyż przechłodnie przecedza / y co namocniey wyćiſna / á odrzućiwſzy źiele precz/ znowu one iuche wárza / áż zgeſtnieie iáko miod. Drudzy świeża y naśienia pełna tłuka / á wyćiśniony / ſok z niey w naczynie nie ſmolone ná ſłońce wyſtáwiáia dla zgeſczenia mieſzáiac vſtáwicznie wárzaſzka drewniána. A to coby po ſtronách onegoż naczynia zámieſzániem ſoku trzymáło ſie / to zgárnać weſpoł w onże ſok ná noc pilnie zwierzchu zakrywáiac. Abowiem nocna roſá niedopuſcza ſie zgeſzczáć ſokom gdy ná nie pádnie.

Spoſob wyćiagniená ſoku.

Zaś ſoki z ſuchego korzenia/ ábo z źioł bywáia tym ſpoſobem wyćiagáne: Wárza ie długo/ z vwárzonych ſok co nalepiey wygniátuia/ iáko ſie przypomniáło w Gorycze. Ale ktore ſkorek z świeżych z korzonkow/ ábo ſámeg kłacza ſoki bywáia czynione: ná ſłońcu ie zgeſczáia/ iáko ſie iuż powiedźiáło. Tákże z Łoczydłá/ ták z Pokrzyku/ ták z nie dozrzáłey winney iágody ágreſt/ y z inych źioł/ z Licznyku / z Piołynu / z Podroſtu / tákże y z inych tym podobnym / przez wywárzánie/ iáko ſie iuż powiedźiáło. *Dioſ.*

Item.

Jni ták czynia przez wywárzenie długie ták żeby wſzyſtke moc w iuche puśćiłá wygnietuia co nalepiey / do tego trzećia cześć ſłodkiego winá wárzonego przydáia / y ták długo weſpoł wárza / áż iáko miod zgeſtnieie.

Item.

Też y ſámego kwiátu Centurzyey ſok wygnietuia/ y dla oczu chorych/ ćiemnych pilnie chowáia dobrze nákrywſzy. Ale y ten trzebá pierwey / przewárzyć pilnie. Tego ſoku ſa ſkutki dźiwne y rozmáite: Naprzod

Item.

Głowie.

Głowy bolenie leczy / badź z vpalenia ſłonecznego/ badź z pićia zbytniego winá / tego ſoku rozmaćiwſzy troche w oććie/ ſkronie y czoło tym námázuiac. Abo lnianki w tym obmáczawſzy / ná przerzeczone mieyſcá przyłożyć. *Serap.*

Bolenie głowy v śmierza. z zápaleni. Spánia wielkiego

Ná pocenie głowy z winem rozmieſzány głowe ogoliwſzy / tym námázywáć.

Pocenia głowy.

Wrzedźienice czerwone ná głowie geſte/ ábo párchy czerwone á ćiekace / z woda rozmieſzány pomázuiac leczy. *Serap.*

Wrzedźienicom y párſzywości głowy.

Pyrzyſká

Pęrzyski. Łupieże. Wrzodom oczy wyiadáiącym. Swierzbieniu oczu. Krostom. Czerwonośći. Jęczmykom. Záćmieniu. Vszom,

Pyrzyská y łupieże z głowy wychędaża głowę ogoliwszy/ przemyć ią rosołem naprzod/ potym tym sokiem w occie rozmoczonym. *Serap.*

Wrzodom złym oczy wyiádáiącym.

Swierzbieniu oczu.

Wrzedźienice białe ná oczách/ y ine krosty

Czerwonośc y zápalenie oczu.

Jęczmyk ná oczu ábo ná powiece.

Záćmieniu ich y wszelákim inym niedostátkom.

Z wodą sok Centurzyey roczczyniwszy oczy pomázowáć/ ábo w nie pusczáć. *Serap.*

Ciekącym y boleiącym vszom/ iest lekárstwem/ w pusczáiąc go iáko grochowe źiárno w nie z Rożána wodką/ ábo z winem wypłokuiąc ie. Tenże.

Ciekącym y boleiącym Wrzodom vsznym. Záśmierdźieniu.

Wrzody w vszách z winem rostworzony leczy. *Serap.*

Záśmierdźiáłym vszom/ iest lekárstwem wymywáiąc ie tym sokiem z winem ćierpkim rozmieszány. Tenże.

Szumleniu w vszách. Głuchoćie. Chrobáctwu w vszy wlázłe mu. Przymiotom ognistym. Wrzody w nośie. Zágniłośći y smrodu w nozdrzách. Tok krwie z nosá zástánawia. Złamániu chrzestká w nośie. Wrzodom w vśćiech. Rány. Szkoły. Dźiegny. Smrod z vst. Wilgotność wielką w vśćiech. Popádáłym wargom. Dźiągnie. Dźiąsná ná brzmiáłe. Dźiąsłom popádáłym. Wszystkim niedostátkom w vśćiech. Slinogorz. Záśrupionym záwrzedźiáłośćiom. Spádnienie ięzyká.

Dźwiek y szumienie w vszách vspakáia/ tenże sok z octem pusczány. Tenże.

Głuchotę oddala/ z sokiem rzotkwiánym pusczány ćiepło. Tenże.

Pchły/ pluskwy/ y ine chrobáctwo/ ktoreby w vszy wlázło/ z octem zmieszány wygánia osobliwie pluskwy/ z oliwą rozmieszány á wpusczány. *Serap.*

Przymioty ogniste y záczerwieniáłość/ rospálenia vszu/ z winem odpadza. Tenże.

Wrzody w nośie leczy.

Zágniłość w nozdrzách/ y smrod z nich zástánawia/ sok z Centurzyey z miodem zmieszány/ tym płocząc.

Tok krwie z nosá zbytni hámuie z octem/ á z ługiem zmieszány/ w tym chustkę ábo fleytuch maczáiąc/ á w nozdrzá kłádąc.

Złamániu chrzestki w nośie/ sámym sokiem zwierzchu y wewnątrz mażąc/ leczy.

Wrzody/ Rány/ Szkody/ Dźiegny/ vstá psuiące leczy: dźiećiom w wodźie/ stárym w winie ćiepłym rostárszy/ tym płokáć.

Smrod z vst ábo dech śmierdzący.

Wilgotnośći z vst pochodzące hámuie/ płocząc tym sokiem z octem.

Wárgom popádáłym.

Dźiąsłom nábrzmiáłym y spuchłym.

Dźiąsłom owrzedźiáłym/ y gniiącym/ y wszystkim niedostátkom w vśćiech: sok Centurzyey z winem ćierpkim/ ábo z wodą/ ábo z octem zmieszány leczy/ płocząc y tym często pomázuiąc.

Slinogorz leczy/ sámym sokiem/ ábo z wodą rostworzonym płocząc.

Záśrupieniu w vśćiech/ á ile po stronách iest lekárstwem/ ták z wodą iáko z miodem pomázuiąc nim.

Spádnienie ięzyczká przywodźi ná swe mieysce/ tenże sok z wodą rostworzony/ á gárgáryzowány.

Záśiniáłośćiom. Kiły ęzy Wrzodom ná korzeniu. Popádáłośći w stolcu. Sięgom w stolcu. Kiły.

Záśiniáłość oczu oddala/ y ine śiniáłośći.

Mieyscá krwią záćiekłe/ tákże rospadza/ rostworzywszy go w wodźie/ á fleytuch maczáiąc/ przywiezowáć ná mieyscá záśiniáłe.

Kiły/ dźiury/ y wrzody wszelákie ná członku wstydliwym leczy/ z winem przywiiáiąc. Rospádlinom w stolcu.

Syszkom/ y wszelákim inym záwrzedźiáłośćiom/ ták w stolcu iáko ná korzeniu/ iest lekárstwem/ á to z winem rozmieszány.

Kiły tym sposobem leczy/ ktora ná sámey głowce bywa: wźiąć tego soku iáko orzech Włoski/ winá ze dwá kubeczki/ to zwárzyć/ y wymywáć tym raz y trzy przez dźień: po wymyćiu fleytuszek w pitym miedźie słodkim zmáczawszy przyłożyć/ y ták członek obwiązáć/ żeby ná doł nie odwisł.

Zápaleniu w stolcu.

W stolcu zápalenie vśmierza/ z winem przykłádány.

Tákże wrzody wyiádáiące ćiáło/ y bárzo zágniłe/ z winem wymywáne záwiera.

Ognistym wrzodom w stolcu. Kiszki wychodzeniu. Páznokćiom potłuczonym. Zanokćicom. Poty czyni.

Zás wrzody ogniste támże z wodą rozmieszawszy wypłokowáć.

Ná wychodzenie kiszki stolcem iest lekárstwem/ tym sokiem ią pomázuiąc/ ále pierwey trzebá ią octem ćiepłym obmyć.

Potłuczonym páznokćiom dobry/ przykłádáiąc go ná nie.

Zanokćice leczy tákże plastruiąc ie nim.

Ciáło do potow sposabia/ z winem pomaczawszy.

Róża rozpadza. Liszáie.

Rożą/ z winem rostárty/ rospadza.

Liszáie ćiáło psuiące ábo pomykáiące sie/ z octem spadza.

Zás te liszáie ktore ćiáłá nie psuią swym wyiadániem z wodą.

Swierzb suchy. Opalonym.

Swierzb suchy z octem leczy.

Opalonym ogniem/ iest lekárstwem/ otárszy pierwey gębką w winie omaczáną mieysce opalone/ á potym sok z winem rozmieszawszy/ znowu tym pomázáć. *Serap.*

Wrzodom zástárzáłym ćiáło wyiadáiącym.

Zástárzáłe wrzody wychędaża y goi/ z winem rosćierány y mázány.

Ale wrzody ćiáło wyiadáiące y zágniłe/ z octem. *Serap.*

Piekielnemu ogniu do martwieniu ćiáłá. Rány.

W omartwieniu ćiáłá ábo piekielnemu ogniu/ ktory *Gangrenã* Grekowie zowią/ iest lekárstwem/ rozmáćiwszy go wodą/ gęsto przykłádány.

Rány wszelákie ták tłuczone iáko y otworzyste leczy. tłuczone y miáłko otworzyste rány/ pomázuiąc ie nim rospusczony wodą/ Abo plastruiąc.

Ránom kłotym. Ranom głębokim. Od ársiu z skory. Ránom rozszczepym y wpstiin ąż do kośći.

Rány szychowe y kłote leczy.

Rány głębokie áż do kośći tákże/ rospuśćiwszy go miodem/ ná ksztalt máśći y knot w tym obmáczowáć/ á zwpusczáć

Odárćie skory z ćiáłá/ zá kilká dni leczy.

Rány rozwálone/ bądź też nie rozwálone/ áż do kośći odkryćia/ nadáley do dwu

Niedźiel leczy/ wpuśćiwßy w nie tego ſoku/ ſtuliwßy ie co nalepiey. A gdźieby też źieiąca byłá y rozwáliſta rána/ tákże naláwßy w nię ſoku/ záháwtowáć ią ábo zálawtámi y ſpinkámi kray do kráiu przywiodßy ſtuliwßy/ zwierzchu gębkę w tymże ſoku obmaczawßy/ przyłożyć.

Ránom od oſzczepá. Rány od ſtrzał/ oſczepow/ y iney bronißtychow/ tymże ſpoſobem leczy.

Ránom od mieczá. Rány poiedynkowe od mieczá tenże ſok ná ſkorce plaſtrowány z miodem/ wychędożywßy pierwey y wytárßy gębką w roſole zmaczáną á w occie/ do czwartego dniá goi.

Słodki ſtrup. Słodki ſtrup ſpadza.

Swini wrzod. Swinie wrzody roſpadzą.

Brodáwki. Brodawki wßelákie leczy plaſtruiąc.

Bolączkom ktore máią wiele dźiur. Bolączki ktore wiele odchyliſk ábo dźiur w ſobie máią goi/ przed tym dźień ábo cztery roſołem á octem ie wychędażáiąc. Potym z tego ſoku á z miodu plaſtry ná wierzch kłádąc/ á knoty w tymże omaczáiąc puſczáć/ w krotkim czáśie leczy.

Vſzkniony od wßelákich iádowitych beſtiy. Vſczknionym y vkąßonym śmiertelnie y nieśmiertelnie od beſtiy iádowitych.

Vſczknieniu od pſczoł/ ós/ sierßeni/ y innych tym podobnym plaſtruiąc z winem ſok leczy.

Vſczknionym od Wężow/ Iáſczurek/ Zmiy/ Skolopendry/ Niedźwiadká/ Pſá wśćiekłego/ Krokodylá/ Leopárdá/ Sczurká/ Kuny/ Ryśiá/ ꝛc. y innych iádowitych beſtiy/ ták morſkich iáko źiemſkich/ leczy tym ſpoſobem: záraz zá świeżá około rány ábo vſczknienia puſczádłem pośiekáć. Potym záraz ránę ieſli nieznáczna ieſt/ roſprzeſtrzenić y rozerznąć/ á wyćiągnąć z niey iad z pilnośćią. Dopiero z ſoku plaſtr vczyniwßy/ ná ránę przywinąć/ y ták do tego dniá nieodeymowáć/ potym odwinąwßy/ winem wychędożyć.

Od wody chronić nie tylko ránę/ ále y choremu áni iey vkázowáć/ á zwłaſczá od pſá wśćiekłego vkąßonym/ y owßem do roku od łáźnie/ y myćia/ od wody dotykánia ma ſię wárowáć. Rány ile od pſá wśćiekłego prędko nie goić/ ále znienagłá.

Zbytniemu boleniu rány. Zbytnie bolenie rány vśmierza tenże ſok z iáiem rozczyniony/ á przyłożony. *Serap.*

Káßlowi. Káßel vśmierza.

Żołądkowi oſłábłemu. Żołądkowi ſłábemu: Z wodą pity ſok/ ták wiele iáko źiárno Bobowe/ ieſt lekárſtwem.

Kolerę wywodźi. Flágmę. Pitym z wodą ſtudźienną/ kolerę wywodźi. Flágmę klijowátą/ hrubą y lipką z kwáſkowátym miodem ábo z octem miodowym vżywány/ ták wiele iáko láſkowy orzech/ ábo z wodą ſámą.

Przepuklym. Śleźionie. Opuchłym.
Przepukliny
Śleźionę bolejącą leczy.
Opuchłym tákże. Ták wiele go wźiąwßy iáko źiárno Bobowe/ y z wodą pijąc. *Ser.*

Dycháwicznym. Dycháwicznym y ćiężko tchnącym/ z kwáſkowatym miodem/ ieſt lekárſtwem.

Czerwonce. Czerwoną niemoc záſtánawia.

Ciężkiemu puſzczániu moczu. Ciężkiemu puſczániu moczu/ Ták wiele iáko Bobowe źiárno vżywány.

Scyátyce. Scyátykę leczy/ wźiąwßy go po kilkákroć iáko orzech láſkowy/ z miodem pitym. Kliſtery też ſą bárzo vżyteczne czynione z kwiećia.

Podágrze. Podagrykom ieſt vżyteczny/ ták z wierzchu nim mázáć z winem/ iáko y pijąc z wodą ábo z miodową ſytą. *Serap.*] Tákże kliſtery z niego czynione ſą potrzebne. *Dioſ.*

Máćicznym wrzedom kiely fráncowáte goi. Máćicy y vſtom iey/ ábo y łonu białogłowſkiemu záwrzedźiálemu z kiły ábo z fránce/ ieſt lekárſtwem mážąc y plaſtruiąc tym ſokiem z winem roſtworzonym á z háłunem. *Serap.*

Mieśięczną chorobę záſtánawia. Chorobę mieśięczną záſtánawia/ tákże z winem roſtworzony á vſtá máćiczne mážąc. *Serap.*

Máćicę wychędaża. Záplugáwioną máćicę wychędaża/ z wodą ták wiele iáko orzech láſkowy vżywány. Tákże wymywáiąc ią tymże. *Serap.*] Toż kwiećie iey wárząc á pijąc/ czyni. *Tabe.*

Wątrobie. Śleźionie. Nyrkom. Mechyrzowy.
Wątrobie/ Śleźienie/ Nyrkom/ Mechyrzowi } Zámuloney/ w winie źiele ſámo y z kwiećiem wárzone á pite/ ieſt lekárſtwem. Toż w oliwie á w winie ſmáżona á plaſtrowána czyni.

Zátrzymániu moczu. Zátrzymániu nád przyrodzenie moczu ćiężkiemu iego/ gdźie tylko kápiąc odchodźi/ tákże w winie Centurzya wárzona á pita/ ieſt lekárſtwem. *Plin.*

Śleźienie chorey. Máść z prochu ſuchey Centurzyey/ ábo z ſoku á z oliwy/ á z woſku ná śleźionę bolącą dobrze przykłádáć.

SYROP.

Wątrobie. Śleźionie. Syrop ná twárdość śleźiony y wątroby zámulenia/ tym ſpoſobem czynią korzenie kopru Włoſkiego w ſoku Centurzyey wárzą/ przydawßy ták wiele korzenia Opichowego y Pietruſczánego/ gdy práwie rozewráią/ y cedzą/ á przydawßy cukru/ ſyrop czynią. *Plat.*

Kolce. Kolkę y dárćie w kißkách vśmierza kliſterá z prochu iey: z wody ſłoney ábo z roſołu á z oliwy vczyniona: ále pierwey dáć kliſterę odwilżáiącą. *Plat.*

Item. Tegoż prochu pięć ſkrupułow z Elektwarzem/ ktory *ſimplicem Benedictum* zowią/ przez vſtá dány ieſt vżyteczny/ z ćiepłą wodą. *Plat.*

Páráliżowi. Przećiwko páráliżowi tymże ſpoſobem bywa dány/ ták przez vſtá iáko y przez kliſterę. *Plat.*

Vßom chrobáctwem. Chrobáctwo zálęgnione w vßách ſok z ſokiem z łuku vczynionym w vßy lány/ morzy ie y wygania. *Plat.*

Przećiwko gliſtom ſok iego/ ábo y proch z miodem pijąc/ ieſt lekárſtwem.

Wzroku

Wzroku mdlemu. Wzroku ſłábemu/ ſok z Rożána wodką puſczány w oczy/ ieſt vżyteczny. *Plat.*

Wrzedzienice ná oku y zaſłone zwierzchnia/ proch Centurzyey z rożána wodką zmießány y plaſtrowány/ ábo ná wrzedzienice kłádziony. Ale potrzebá żeby tá kroſtá ábo záſłoná wielka byłá/ ná máłą nie kłáść/ by y oká ſámego nie wyiadáło to lekárſtwo.

Oczom chorym. Bolenie oká vśmierza proch z oleykiem Muſcelino zmießany/ á báwełny troche w tym obmaczawßy/ przywiiáć ná bolace oko. *Plat.*

Złotym żyłkom. Złote żyłki leczy/ wziawßy go y Rheupontyku/ siemienia lnianego/ ćiemierzyce białey/ zárowno to z żołćia wołowa ábo z ſokiem z cebule plaſtruiac ná nie. *Tab.*

Pierśi boleniu. Boleniu pierśiom z máteryey zimney flegmiſtey/ ſok Centurzyey ze trzemá ziárny Armoniku wybornego y iáſnego zmießawßy/ bywá rátunkiem liżac/ ále z przyczyny goracey nie dáwáć. *Plat.*

Mieśieczna choroba pobudza. Chorobe mieśieczna pobudza: wziać Seropium troche/ y przymießáć do niego prochu z Centurzyey/ rozgrzawßy Serápium przy ogniu żeby ſie weſpoł ſpoiło/ potym vczyniwßy z tego czopek/ á omáczawßy go w Centurzyey ſoku/ wpráwić w otwor łoná białogłowſkiego.

Item. Abo też proch Centurzyey vmießáć z glanem ábo z fuſem oliwnym/ y czopek z tego ſtoczywßy/ wpráwić. *Item.* Wezełek z żołći wołowey/ z ſokiem nápoły Centurzyey zmießány/ prochu teyże Centurzyey przydawßy/ wpráw w łono/ toż czyni.

Łożyſko wywodźi. Martwy płod wyćiaga. Zá tákim wezełkiem nie tylko chorobá mieśieczna przyrodzona/ ále y łożyſko/ y płod martwy wychodźi. [*Plat.*] Toż iuchá z wárzonego czyni/ trunkiem vżywána.

Rány goi. W iuße Centurzyey Serápium wárzone rány leczy y goi/ wymywáiac ie tym/ y gebke máczáiac w tym ná wierzch przywiiáiac. [*Conſtant.*] Tákże świeże źiele vtłukßy ná rány przykłádáć.

Bolenie brzuchá. Bolenie brzuchá z hrubych wilgotnośći y roſpieránia/ vśmierza/ pułtory ćwierći prochu Centurzye z winem ćiepło piiac. *Pla*

Flágmę wywodźi. Kolerę wyćiaga. Centurzya wywodźi lipką y geſtą flágmę ze wnetrznośći/ ále dáleko poteżniey kolerę z żył ſuchych y z ſtáwow. *Meſua. Accanzi.*

Miárá. Miárá Centurzyey do vżywánia przez vſtá/ od ćwierći iedney łotá áż do dwu/ w kliſterze łotow ßeść. [*Aben. Meſua.*] Ná ſtárćie y odárćie ſkory/ z niey á z ośrzodki plaſtr vczyniwßy/ oliwy troche/ miodu y ſoli máło co przydawßy/ plaſtrowáć. *Meſua.*

Bolenie mácice. Bolenie Mácice y łoná niewieśćiego/ vśmierza. *Meſua.*

Włoſy bieli. Włoſy białymgłowom wyćiera/ y Bieli/ poćieráiac nim.

Żywot wyczyśća. Purguie y żywot czyśći/ vżywány z miodem pitym ábo kwáſkowátym/ á z trochą ſoli/ ábo z iuchą Kminu białego/ ktory *Ammi* zowią Łáćinnicy/ z Noſtrzykiem żołtym przydawßy troche ſoli oczkowátey/ kliſterę vczynić: czyśći biegunkę. *Meſua.*

A iż rádá żyły otwiera/ zá czym tok krwáwy bywa/ tedy máſtyki do tákiego lekárſtwá purguiacego przymießywáć. Ták żył nie otworzy. [*Meſua.*] Ták wiele y rozmáitych to źiołko ma ſkutkow w ſobie/ że też Gálenus cáłe kśiegi do Pápiey o nim piſał.

Szkodźi.

Zbytnie iey vżywánie od brzemiennych pań/ płod z żywotá wyrzuca. *Fernel.*

Centurzya może bydź z wielkim vżytkiem przymießowána inym lekárſtwom/ iáko Gálenus piße/ ktore do wyſußánia/ ábo y wywiedźienia wilgotnośći przychodzą/ bo wyſußa bárzo znácznie bez gryźienia y morzenia w żywoćie.

Páráliż. Páráliżem ábo powietrzem y ßlákiem nárußonym/ kliſterá z niego ieſt bárzo vżyteczna/ tym ſpoſobem czyniona: Wziać Centurzyey/ Máieranu/ Szałwiey/ Bukwice/ Izopu/ po puł gárśći/ Nodrzewowey Gebki łot/ Rumienku/ Komunice/ kwiećia Rocánkow Arábſkich/ po gárśći/ to wárzyć w pułtory kwarty wody do trzećiny. Tey iuchy wziać ze trzy kwáterki/ konfektu/ ktory zowią *Benedicta laxatiua*, Diáphnicon/ káżdego po ßeść ćwierći łotá/ oleyku Kopru ogrodnego ßeść łyżek/ málmázyey przedniey y dobrey śiedm łotow/ ſoli poſpolitey/ ćwierć łotá: z tego kliſterę dáwáć dwá y trzy kroć do tego dnia.

Wodká z Centurzyey.

W ten czás te wodkę z Centurzyey wypaláć dobrze kiedy nánawiętße kwitnie. Do te° wßyſtkiego ieſt przynależaca do czego ſámo źiele/ ábo ſok iego/ ábo wárzona z niego iuchá/ ieno w ſkutkách mdleyßa.

Gliſtom. Watrobie Slezienie. Mácicy. Dźiećiom gliſty máiacym dobrze po łyżce ábo po czterech dáwáć pić ná czczo.

Watrobie/ Slezienie/ Mácicy zátkáney y zámuloney pić dobrze/ otwiera ábowiem y wychędaża.

Syrop z Centurzyey.

Sok iż bárzo gorzki ieſt Centurzyey do vżywánia/ przeto Syrop ná to mieyſce ieſt wdźięcznieyßy y przyiemnieyßy/ ktory tym że ſpoſobem/ iáko Piołynowy ma bydź czyniony. Ten ieſt bárzo vżyteczny iáko Gálenus piße przećiwko zátkániu watroby/ z Kárduſową wodką trunkiem vżywány.

Wilgotno-

Centaureum luteum.

Centurzya żołta.

Wilgotnośći lipkie / hrube / kliiowáie / ktoremi nerwy ábo suche żyły bywáia obćiążone y zámulone / z syropem z Kocánkow Arábskich / á z Rożánym miodkiem / po dwu łotu káżdego z wodką Bukwicową / z wodką Centurzyową / y z Rozmárynową / káżdego po sześći łotow / wziąwszy tego miásto Iuliepu po kilkákroć vżywáć.

Extrákt.

Bywa Extrákt z niego / ktory bárzo osobliwie służy / tym ktorzy wątrobę zámuloną y chorą máią / y Kolery pełną. Záczym bywáią podlegli częśćiey tey chorobie żołtey.

Rozsądek.

Nie przystoynie czynią / ktorzy Centurzyey tey skutki y przyrodzenie z Centurzyą wielką / ábo z Iaśieńcem porownywáią / co Mesua / Serapion y Auicená / gánią: Bo nie we wszystkim są sobie rowne / y podobne.

Iest druga Centurzya tey máley we wszystkim niemal ksztaltem podobna / tylko że kwiećia iest żołtego. Ale y skutkow tychże iest y przyrodzenia co y pierwsza.

Dziewięćsił biały. Rozdział 8.

Chameleon albus.
Eberwurtz. Spherdistel.

Dziewięćsił biały ábo Záieczą rzepká biała / liśćie ma iáko Oset / ále ośćistsze / ostrzeysze y mocnieysze niżli czarne Dziewięćsiłu. Klacza nie ma żadnego / tylko we śrzodku ma głowkę ostrokolącą wełnistą y inszystą. Kwiát bládobronatny ábo modry / y ćienki / mszysty. Nasienie Krokosowemu podobne. Korzeń ná págorkách niebu otworzystych miąższy: Zás ná gorách ćienki wewnątrz biały / z wierzchu czarny / gęsty zapáchu máłego á przykrego / smáku słodkiego / y niejákokolwiek korzennego.

Mieysce y Czás.

Rośćie ná págorkách / na gorách rośćie y ná polách w rowni / ná ziemi iáłowey y suchey: w Lipcu y w Sierpniu ma bydź kopány.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

KOrzeń rozgrzewa ná końcu wtorego stopnia/ wysusza w trzećim/ otwiera zámulenia.

Mocy y skutki z Dioś: y z Gálená.

Glisty w żywoćie szyrokie morzy.

Glisty szyrokie w żywoćie morzy/ pul czwártá łotá prochu korzenia iego/ w winie ábo w iusze tegoż Dźiewiećśiłu/ á iescze lepiey w iusze z Lebiodki w winie ostrym y ćirpkim wárzoney. [*Dios. Gal.*] Abo prochu z ługiem á z oliwa biorac go pultory ćwierći/ káżdego dnia pić.

Opuchły.

Opuchłym ćwierć ábo pultory ćwierći łotá tego prochu z winem káżdego dnia dáiac/ puchline z nich wywodźi. [*Dios. Gal.*] Abo też sok z korzenia wywárzonego w winie piiac. Toż też czyni/ wziawszy tegoż Dźiewiećśiłu korzenia/ Wilczego łyká/ Ozánki/ Suchotnego źiela zarowno káżdego/ miałko vtrzeć/ z winem pić dawáć/ młodźieńcom pultorá łotá/ meżom pultrzećia/ może y trzy dáć bespiecznie/ dźiećiom y białymgłowom łot: máłym dźiateczkom według lat y stárośći ich/ ćwierć łotá. ʒ. ß. y gra: ij z winem pić. Abowiem vryná/ záskorna wode wyćiaga. *Apul.*

Watroby zámulenie. Puszczánie moczu.

Watroby zámulenie vryna wywodźi/ sok z winem piiac/ á gdźieby febrá przy tym byłá/ tedy z woda. *Apul.*

Juchá z Dźiewiećśiłu/ ćiezkie puszczánie moczu leczy/ trunkiem vżywána.

Kámień łamie.

Kámień łamie/ tenże proch.

Jádom weżowym sprzećiwia sie.

Weżowemu iádu y inych bestiy iádowitych sprzećiwia sie. Przeto miásto Dryakwie z winem bywa vżywány. *Dios.*

Psy/ świnie/ myszy truie.

Psy/ świnie/ myszy truie/ w czymkolwiek dány/ á ile myszom y psom/ z káßa ábo z mąka/ ábo z woda á z oliwa záczynony [*Dios.*] Jedno tego strzedz/ żeby zaraz do wody nie przyszły. [*Plinius.*] Swiniom z śiekána z kápusta.

Sleźionie y nyrkom.

Korzeń przez kilká dni z Jábłecznikiem piiac/ sleźione y nyrki záćpane otwiera

Flusy y spadki zaćiaga.

Susza korzeń iego ná nieckách ochedożywszy y pokráiawszy/ á potym zá potrzeba wárza go miásto potráwy iedzac/ dla flusow y spadkow/ ktore Grekowie *Reumatismos* zowia.

Biegunki.

Item, Biegunki biáłe zástánawia.

Przećiwko morowemu powietrzu. Od Anyołá pokázáne lekárstwo.

Pośledniejszy Lekárze przećiwko powietrzu morowemu/ káżdego dnia po ćwierći łotá gryzac/ bárzo go zálecáia. Twierdzac żeby to Anyoł miał z woley miłego Bogá obiáwić Wielkiemu Kárlowi Krolowi Fráncuskiemu/ gdy sie w woysko iego powietrze rzućiło/ zá czym było przy zdrowiu záchowáne. Też y proch z winem ʒ. j. piiac/ toż czyni.

Poty czyni z dryakwia w málmázyey pity

Swierzb leczy.

Juchá tego Dźiewiećśiłu wárzonego w oćcie/ myiac sie ábo w niey sie kapiac/ świerzb ták suchy iáko y wilgotny spadza.

Zmázy z ćiáłá śćiera.

Tákże wszelákie plámy y zmázy sprosne ná ćiele do spedzenia trudne/ taż iucha obmywáiac/ predko śćiera.

Ná bolenie zebow.

Też ćiepła/ zeby boleiace płoczac/ bol ich vśmierza. Drudzy Czarnemu to przypisuia.

Zołtaczce.

Jest lekárstwem żołtey niemocy/ z Jábłecznikiem korzeń piiac.

Sleźienie nábrzmiáłey.

Sleźione tákże spuchło leczy/ tymże sposobem vżywany.

Nyrkom zatkánym.

Korzeń vstrugány/ á w otwor łoná po zleżeniu włożony/ łożysko wywodźi.

Łożysko wywodźi. Poznáć iesli chory wymrze ábo nie.

Kto chce wiedźieć/ iesli sie chory z niemocy swey wyleży ábo nie. Myć chorego przez trzy dni tym korzeniem. Jesli to myćie znieśie/ iest o nim nádźieia że z choroby powstánie. Jesli nie/ vmrze. *Theophrast.*

Dźiewiećśił Czarny. Rodźiał 9.

TEn Dźiewiećśił Czarny/ byłby Ostu podobny bárzo/ by ták máłego y waskiego nie miał: á ktemu żeby nie był ták poczerwoniáły mieyscy. Pret puszcza z śiebie ná trzy dłonie wzwysz/ á wszerz ná pálec/ rumienny. Ná wierzchu ktorego głowká/ w ktorey okołki kwiatki kolace/ ćienkie/ podobne bárwa ku Jácynktowym/ y bárzo rozliczney. Korzeń ma miąsszy/ czarny/ gesty/ podczás wyiedźiony/ ktory gdy roskroi/ żołćieie/ á zuchány vstá sczypie.

Mieysce y Czás.

ROśćie ná polách w mieyscách suchych/ przy gorách y págorkách/ y przy brzegách morskich. W Lipcu kwitnie/ w Sierpniu naśienie iego dożrzewa w wełniankách nieiákich. *Dios.* Theophrastus pisze/ że w mieyscách zimnych/ á wilgotnych kocha sie.

Przyrodze-

Chameleon niger.

Schwartz Eberwurtz.
Welsch distel.
Schwartz gartendistel.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

KOrzeń ma coś w sobie iádowitego y trućizne. Sćiera/trawi/odmiekcza / wysusza w trzećim stopniu. Rozgrzewa ná końcu.

Moc y skutki.

Krostom. Swierzbem.

Krosty / Swierzb / y párszywość spadza korzeń tłuczony z wieprzowym sádłem / Kopperwáseru przydawszy / á oleyku z drzewá Cedrowego / ábo Bobkowego / y tym mázáć. *Dios.*

Lisźálom.

Lisáie spadza y goi / przydawszy śiárki y hálunu troche / to w occie wárzyć y náćieráć tym lisáie. Tákże

Krostom y ogorzelinie. Zebom boleiacym.

Krostom ná twarzy y inym zmázom / ogorzelinie ná ćiele toż służy. Też y korzenie z śiárka tylko vtárszy / toż czyni mázac.

Jucha wárzonego korzenia boleiace zeby wymywáiac często á ćiepło / bol ich vśmierza.

Item.

Korzeń tenże / wziawszy zárowno do niego Pieprzu / á wosku troche / y tym zab boleiacy oblepić / vspakaia bole.

Item.

Item, Jucha ćiepła tego korzenia wárzonego popłokuiac / zeby bolace leczy / ále w occie to czynić / ábo y páre też przez leiek ná nie puszczáć.

Item.

Do pryszczacych maśći.

Do tych maśći ktore wyiadáia y pryszcza ćiáło / wchodźi.

Wrzodom złym ćiáło wyiadáiacym.

Wrzody złe / ćiáło wyiadáiace leczy / plastruiac go.

Zebom chwieiacym.

Zeby chwierocace sie / wárzony w occie vtwierdza / płoczac ćiepło. *Plin.*

Párchom bydlecym.

Sokiem tego korzenia párszywość bydleca lecza. *Plin.*

Páte muchy zábiia.

Psie muchy ktore im w vszy wchodza / morzy y odpadza / y

Párszywośći ich.

Párszywość ich leczy / sokiem pomázuiac

Psy morzy.

Psy / gdyby go im kto zadał / morzy. *Theophrastus.*

Vsczkniemu od Jászczorá y inych bestiy.

Ná vsczknienie od Jásczurá / y iádowitych inych bestiy / korzeń tłuc á przykłádáć / dobrze.

Trad z ćiáłá spadza.

Trad z ćiáłá zgánia y tredowátośći sprosne / nim náćieraiac ie z octem. *Theo.*

Rozsadek.

HRubie y sprosnie sie myla ći / ktorzy Kárczofle bydź Dźiewięćśiłem powiádáia. Nie mniey y ći / ktorzy Dźiewięćśił czarny á Oset biały / iedno bydź twierdza. Tákże y ći / ktorzy Biały Dźiewięćśił / á Egipski Oset iednoż źiele bydź powiádáia. Drudzy zás twierdza / że biały Dźiewięćśił / od czarnego / w niczym nie iest rozny / ták w ksztalćie iáko w przyrodzeniu y w skutkách: tylko że sámicá niema pretu / ábo byla w sobie / á sámiec zás ma. Ale tych wszytkich omylne mniemánia / Dyoscorydes y Galenus iáwnie hánbi / gdyż káżdemu z tych osobny Rozdźiał przypisał / y skutki káżdeᵒ własne przydał. Skad snádno káżdy baczyć może / ich roznosć miedzy soba / y własność.

Do tego / że Dźiewięćśił / á wzlasczá czarny / iáko oni powiádáia / nie iest własnie Dźiewięćśiłem / bo ma pret rumienny. K temu biora po sobie ono z Galenusá mieysce / gdźie pisze w 8. Kśiegách o źiołách. Dźiewięćśił maiac w sobie nieiáko trućizne / y przeto tylko do zwierzchnych wchodźi lekarstw / do wnetrznych nie bywa vżywány. A ten we Włoszech / y w inych niektorych kráinách ták surowo / iáko Rzotkiew ábo Rzepe iedza / tákże y zá przysmák przypráwiwszy z oliwa / z octem / á z sola vżywáia. A z tey przyczyny nie może bydź Dźiewięćśiłem czarnym / powiádáia. A iesliżeby Dźiewięćśiłem był / tedy rádniey białemu te skutki / y ten iad przypisáć białemu mamy. bo psy / swinie / myszy truie. K temu Gale

nus y Dyoſcorydes piſzá/ *Jxiam*, to ieſt/ kliy iádowity/ ktory ieſt wielka trućizna/ ná Dźiewięćsile białym rośćie/ á nie ná czarnym. Tych Argumentow vżywáia dowodząc/ ten Oset być nie Dźiewięćsiłem czarnym/ áni też iádowitym: ále te dowody ich nie ſą pewne. Gdyż y ná tego korzeniu kliy/ tákże iáko y ná białym ſie znáyduie/ iáko Grekowie piſzą/ ktorego poſpolićie vżywáia/ do wkłádánia pior w ſtrzały. A ktemu y Theophraſtus piſze go być iádowitym/ y trućizna pſom.

Przytym nie idźie zá tym/ że w iedney ſtronie Dźiewięćsił ieſt trućizna y iádem/ żeby iuż tákowy wſzedy być miał. Mamy z wielu rzeczy przykłády/ gdźie ták drzewá iáko y źiołá w iedney kráinie ſą nie zdrowe y iádowite/ w drugich bárzo zdrowe. Jáko w Perſyey śliwy Perſkie ſą ludźiom trućizną y iádem śmiertelnym/ w Egipćie/ w Alexándryey/ odmieniły przyrodzenie ſwe złe/ w dobre/ że ſą zdrowe y bynamniey nie ſzkodliwe. Ziele ktore zowiemy Obrazkámi/ ábo Wielezłego/ *Arum* Łáćinnicy/ ieſt ták dobre y zdrowe/ że go v Cyreneyczykow miáſto potráwy iáko rzepy vżywáia. W Grecyey/ we Włoſzech/ y v nas ieſt bárzo do vżywánia dla oſtrey gorzkośći/ nie ſpoſobny y zły.

Miod w Pońćie ieſt trućizna y iádem/ v nas bárzo dobry y zdrowy. Stroie Bobrowe w Pońćie ſą iádem śmiertelnym/ v nas oſobliwym lekárſtwem. Tákże wiele źioł/ drzew/ y inych rzeczy od źwierząt pochodzących ieſt w Pońćie ſzkodliwych/ iáko Hiſtorykowie piſzą/ ktore v nas y w inych kráinách ſą dobre y zdrowe.

Zwierzętá tym że ſpoſobem/ w iednych ſtronách ſą iádowite/ w drugich by námniey. Jáko Niedźwiadek w wielu kráinách ták iádowity ieſt/ że vſczknieniu iego lekárſtwo ieſt trudne: około Trydentu by námniey ſwym vſczknienim żadnego nie záraża. Támże tez Ciemierzycá czarna/ wſzytkę ſwoie moc do purgowánia vtráca. Zás táż v nas/ y indźie miece/ y wyrzuca bárzo/ ták wierzchem iáko dołem. Toż też rozumieć mamy o Dźiewięćsile: że w Grecyey/ w Pońćie/ y w inych ſtronách tym przyległym ieſt iádowity/ á zwłaſzczá czarny. We Włoſzech y w inych tákże kráinách/ ieſt nie tylko lekárſtwem/ ále y pokármem. A to wſzytko zá iáſkáwym niebem/ iáko y zá nie łáſkáwą influentią tegoż niebá to ſie dźieie. Toż o ludźiách rozumieć ſie może. W iednych kráinách ſą bárzo źli y bez ludzkośći/ drapieżni y z cudzego żyiący: w inych walecżni y bieni: w inych do wſzeteczeńſtwá pochopni: indźie pijánicy: indźie nie nabożni ábo Báłwochwálce. Zás indźie P. Bogu rádźi ſłużący/ ludzcy/ ſpokoyni/ trzeźwi/ etc. Wſzytko to po więtſzey częśći zá ſpráwámi mocy niebieſkich/ ktorym ludźie ſą poddáni to ſie dźieie. Ale o tym doſyć/ przeſtrzedz Czytelniká/ czemu to ziele ábo owo drzewo/ ábo owoc/ etc. ma tákową moc y ſkutki ná tym mieyſcu/ czemu też ná drugim nie ma.

Jeſt tedy ten Dźiewięćsił prawdźiwy według tych okolicznośći od Dioſkorydá y Galená: od Theophráſtá opiſány ták biały iáko y czarny. Y vwodźić ſie nie mamy zá omylnemi wywodámi tych Mędrkow nowych/ ktorzy ſię rozumkámi ſwemi wynoſzą/ chcąc być nád ſtáre w rozeznániu y w rozſądku y w poznawániu rzeczy biegleyſzy/ mędrſzymi y vczeńſzymi widzeni.

To przynależy też tu wiedźieć/ że ten kliy/ ktory ná korzeniu białego Dźiewięćsiłu bywa/ vżywáiącym go ieſt iádem y trućizną śmiertelną/ Jxiam ten Grekowie zowią. Jednák gdy go bárzo máło kto vżywa/ á ile dla oſpáłośći czyni czuyne y nie ſpiące. Przeto Kreteńſkie białegłowy/ żeby oſpáłe do prac ſwych nie były/ záwſze go po wieczerzy máłą odrobinkę vżywáły bez wſzelákiego niebeſpieczeńſtwá zdrowia ſwego. Przećiw ospáłośći.

Oset Czarny. Rozdźiał 10.

Crocodilium.

Biſenknopff/ Welſchs dieſtel. Schwartz Eberwurtz.

Oset czarny/ ktory Grekowie *Crocodylium* zowią/ y my názywáć go Krokodylem możemy: ieſt ziele bárzo podobne Dźiewięćsiłu czarnemu we wſzytkich okolicznośćiách ſwych: y przeto drudzy Dźiewięćsiłem go názywáią: liśćie oſtowe/ rozgá iedná tylo z korzeniá wychodźi/ ná ktorey kwiećie drobne y wełniſte/ pſtre/ iákoby oczkowáte. Korzeń ma długi/ głádki/ lekki/ y obſzerny/ máiąc zapách iáko rzerzuchá/ oſtry.

Mieyſce.

Rośćie poſpolićie w leśiech między drzewy.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

PRzyrodzenia iest rozgrzewáiącego y wysuszáiącego we wtorym stopniu: ták nasienie iáko y korzeń/ y sámey byliny: rospráwia/ wywodźi/ otwiera.

Moc y skutki z Dioskorydá y z Galená.

Krew z nosá wywodźi.
Slezionie znácznyrá tenek dá.
Mocz wywodźi.
Mieśięczną chorobę wywodźi.
Z pierśi flágmę wywodźi.
Nyrki chorelegy.

IUchá korzeniá wárzonego/ krew nosem obfićie wywodźi piiąc.

Slezione chorą máiącym/ bywa z wielkim á znácznym vżytkiem ich vżywány/ ábowiem znácznie ie rátuie w iey niedostátkách.

Nasienie iego ostre w trunku vżywáne/ mocz wywodźi.

Toż też y sok iego z klącza czyni piiąc.

Mieśięczną chorobę niewieśćią wywodźi/ tákże go trunkiem vżywáiąc.

Nasienie wilgotnośći z pierśi flágmiste wywodźi/ z miodem rosyconym piiąc.

Tákże korzeń toż czyni ieno nie ták potężnie iáko nasienie/ choćia teyże iest gorzkośći iáko y ono.

Nyrkowym niedostátkom/ nasienie iest lekárstwem osobliwym piiąc.

Rozsądek z vważeniem pilnym.

SA/ ktorzy ten oset rozumieią y twierdzą być Dźiewięćsiłem/ ále źle: Abowiem rozny iest od białego Dźiewięćsiłu/ ktory będąc bez pręta/ kwiát swoy miedzy liśćiem práwie ná sámym korzeniu miewa ostrokolący. Rożny od czarne°/ ktory ná rozgách swych/ ktorych kilká z korzenia pusczá/ kwiećie miewa. A Krokodyl ábo oset czarny/ tylko iedne rozdzkę ná wierzchu/ ktorey kwiát podobny białemu Dźiewięćsiłu.

Druga rożnicá miedzy nimi/ że obádwá Dźiewięćsiłowie pospolićie rosną ná tłustych źiemiách w polu otworzystym niebu. Tákże przy morskich brzegách: á ten w leśiech miedzy drzewy: są y korzeńmi od śiebie rożne/ o nich iáko sie opisáło. Ten długiego iest korzeniá/ y nieiákokolwiek obszyrnego; zapáchu Rzerzusánego/ ostrego: ktemu y skutkámi są od śiebie bárzo rożne/ bowiem Oset ten czarny krew obfićie nosem wywodźi. Czego żaden z Dźiewięćśiełow nie czyni.

Rozumieią go też niektorzy Mikołáykiem morskim/ ále iż ten przy morzu rośćie/ ow zás w lesiech od morzá dáleko. Ktemu Mikołáiek morski krwie z nosá nie wyćiąga ten zás to obfićie czyni: y z tąd nie podobna rzecz tym go być. Do te° iescze y zapáchem są od śiebie rożni. Oset czárny/ pachnie iáko Rzerzuchá y ostro/ á ten dáleko inákszy zapách ma.

Szczeć polna ábo Sczotki. Rozdźiał II.

SZczeć ábo Sczotki/ ácz máło nie wszystkim są znáiome/ iednák sukiennikom/ ktorzy do czosánia y greplowánia sukien nawiecey ich vżywáią/ náznáiomitsze. Te troiákie są: iedne ktore sie dla tey sámey potrzeby w ogrodách śieią/ á to nawiecey we Włoszech około Bononiey/ tákże indźie gdźie sukná robią/ ten zagrodnym zowią. Druga płonna/ y trzećia tákże mnieysza/ ktorą Láćinnicy *Virgam Pastoris* zowią. Te wszytkie poczytáią sie miedzy kolące źiołá. Byline ma wysoką dwułokietną y wyssą/ ostrokolącą. Liśćie coś podobne ku Łoczygowemu/ tákże kolące/ obdłużne/ po dwu listow od káżdego członká wychodząc/ ná ksztáłt łodki ábo czołnku ták sobie spoione/ że po descżu wodá w nich stawa przez długi czás: y przetoż *Dipsacus* od Grekow iest názwána/ iákoby rzekł prágnąca. Ná wierzchu była káżdego zosobná osobne głowki obdłużne bodłáwe/ z ktorych kwiáteczki niewielkie wykwitują/ pomáłu ieden zá drugim wychadzáiąc/ niekiedy białe/ niekiedy bládo błękitne. Te głowki gdy vschną y vwiednieią/ białáwe bywáią/ á gdyby ná poły rozdárte były: czerw sie w nich znáyduie. ktorych rybitwowie do łowienia wedámi ryb rádźi vżywáią/ bo ryby bárzo ie chętliwie chwytáią.

Mieysce y czás.

OGrodny bywa w grodźie śiany/ iáko sie wyssey powiedźiáło/ od sukien=

od ſukiennikow. Nie gdźie też ſam przez ſie okrom śiania rośćie.

Drugi ná polách płonych przy murzech/płotách/przy párkánách/ ná groblách / też nád wodámi/ y przy ſćieżkách/ ná rumách.

Trzeći/ w ćieniách ſie rad kocha/ ná mieyſcách wilgotnych. Sukiennikom zbieráia go w ćiepłych kráinách w Czerwcu y w Lipcu/ v nas pozniey dożrzewa.

Labrũ Veneris & Dipſacus.

Weberkraut.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

KOrzeń ſczeći / iáko Galenus w 6. kśiegách o ziołách piſze / ieſt we wtorym ſtopniu wyſuſzáiącego/ y nieiákokolwiek wyćieráiącego przyrodzenia. Tákże y wtory.

Moc y ſkutki.

PRzykłádáia korzeń w winie wárzony y tłuczony / ná roſpádliny około ſtolcá / ále go ták długo potrzebá wárzyć / ážby zgęśniáłá iuchá iáko woſk / á to w miedźiánym ſtoyku chowáć. *Dioſ.* Roſpádlinom w ſtolcu.

Fiſtuły w ſtolcu tákże leczy tenże ſok.

Brodawki wſzelakie ſpądza.

Czerw ktory ſie w głowkách tego źiela znáyduie/ w máchárzynce záwieſzony ná ſzyi ábo ná rámieniu/ Kwártane lecza. *Dioſ.* Fiſtulom w ſtolcu. Brodawkom.

Tenże czerw z Fijołkowym / ábo z Rożánym oleykiem roſtárty / ſpárny wrzod leczy/ ábo chrobaká w pálcu záległego morzy / y boleść niezmierna vśmierza / przykłádáiąc.

Smrod z podpaſzá ábo ze wſzytkiego ćiáłá pochodzący / iáko párk / odpądza korzenie tego źiela / tłukąc / á pod pázuchy przykłádáiąc.

Toż też czyni tenże korzeń w winie wárzony á piiąc. [*Plin. lib.27. cap.9.*] A tenże vryna wywodźi.

Czyni ſośiki też toż okrom korzeniá papie ábo młode Sczotki/ tłukąc ie y w winie wárząc á piiąc.

Zápalenie żołądká leczy / tłuczone y plaſtrowáne / á ile vſt żołądkowych.

Chrobaki w vſzách / ſok źiela tego puſzczány / morzy.

Tenże wrzody y rány w vſzách leczy.

Krwią pluiącym / ieſt bárzo vżyteczny trunkiem.

Tłuczone ſczotki á plaſtrowáne ná łono wſzyſtko áż po pępek / vpławy niewiáſtom / á zwłaſzczá białe záſtánawia.

Wrzody ogniſte / Przymioty / Ogień piekielny / Bolaczki w máćicy/ } Vśmierza y goi/ ták ſurowe vtłukſzy przywiiáne / iáko y w winie wárzone / vtárte y plaſtrowáne.

Czerw ábo chrobaczki / te Rybołowom ſą potrzebne / bo ryby bárzo ná nie chćiwie biorą.

Woda w liśćiu tego źiela ználeźiona / oczy krwią záſzłe dobrze wymywáć.

Táż pod oczymá zásiniáłośći ábo żołtość ſpądza / nią omywáiąc.

Rozſadek.

TRzećie / ktoreſmy tu miedzy Sczotki włożyli / nie właſnie ſą ſczotki. Bo áni podobieńſtwem liſtu / áni złożeniem / áni głowkámi ſą rowne ſobie. Dla tego ie Sczotkámi płonnymi ábo leśnymi zowiemy / á z Láćińſkiego słowá *Virga paſtoris* / Páſterzka rozgá mnieyſza. Bo wietſza *Virga paſtoris*, ieſt właſna Sczeć / według poſpolitego rozumienia. Jeno iż też ſkutki tá máłą ma / co y Sczeć / ácz dáleko mdleyſze / przetoſmy iey tu trzećie mieyſce dáli.

Oſet biały. Rozdział 12.

Spina alba.

Wegdieſtel.

Biały Oſet ma liśćie podobne białemu Dźiewięćśiłu /ieno weßze/bielße/troche oſtrzeyße y koſmátße : pręt dwułokietny y wyßßy/niekiedy ná pálec wielki wzmieß/ y pod czás dobrze mieſßeyßy/biały/we wnątrz cczy/gáłęziſty y roſocháty/ ná wierzchu ktorych głowki ośćiſte/kolące/obdłużnie. Z tych głowek kwiátkićienkie/ wßyſtke/ kłoſkowáte wykwitáią / brunatne / á potym naśienie w głowkách / podobne Krokoſowemu/ żołtáwe / ieno okrągleyße. Korzeń ná pálec miąßßy / biały / długi ná dwie piedźi.

Mieyſce y Czás.

Rośćie ná mieyſcách gorzyſtych leśnych. Niegdźie w ogrodźiech znáyduie ſie iáko y ine Oſty śiane/ ábo ſádzone. Dźiki ábo polny/ná mieyſcách piáſczyſtych/y płonnych.

W Jeśieni bywa zbieráný y kopány / kiedy wino zbieráią z winogradow. Ale lepiey rániey poki korzeń nie zdrewniette/y liśćie z bylem zſoku przyrodzonego nie wyniſczeie.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Korzeń ieſt przyrodzenia rozgrzewáiącego/ y troche ćirpkośćią ſwoią ztwierdzáiącego/ klącze y liśćie ná początku pierwßego ſtopniá/ chłodźi. Ale naśienie iego ma w ſobie ſubtelną / przenikáiącą moc/ y rozgrzewáiącą.

Moc y ſkutki.

Biegunkom wßelákim y ołądkowi.

Korzenie z ćirpkim winem piiąc / Biegunki záſtánawia białe ábo y żołte / ná raz pułtory ćwierći łotá biorąc go.

Brzydkośći.

Brzydkość y zwnánie ná wnątrzu / tákże oddala.

Wrácániu.

Wrácánie záwśćiąga.

Krwią charkániu.

Krwią chárkáiącym ieſt lekárſtwem oſobliwym.

Mocz wywodźi.

Mocz wywodźi (*Dioſ.*) piiąc go puł łotá z winem.

Ná mieyſcá ſpuchłe.

Ná mieyſcá ſpuchłe y nábrzmiáłe/ tłuc y przykłádáć dobrze / á ile ná twárdośći. *Dioſ.*

Bolenie zębow.

Juchá ćiepła z wárzonego / bolenie zębow vśmierza / trzymáiąc ią w vśćiech.

Rány, wrzody leczy.

Rány y wrzody ſwym pláſtrowánim goi Toż y proch iego czyni/ záſypuiąc nim.

W ługu wárzone źiele z Kożim Lepem / ktory Łáćinnicy *Ladanum* zowią / á z Bożym drzewkiem tym twarz vmymáiąc broni opierzchłośći y ogorzenia.

Roſpádliny wßeláką leczy.

Roſpádliny w rękách / w nogách / koło ſtolcá / y indźie / proch korzenia iego z Jelenim łoiem záczyniony/bárzo prędko leczy.

Kámienie w nyrkách.

Kámień z nyrek wywodźi / puł łotá ná raz z winem ábo z iáką iną wodką do tego przynależącą piiąc.

Głowy bolenie.

Wieniec z tego Oſtu białego ná głowie noßąc / bolenie vśmierza. *Plin.*

Dźiećiom pokurczonym.

Dźiećiom máłym pokurczonym.

Vkąßonym od węzow.

Tákże od węzow vkąßnione leczy/ Náśienie z winem ćiepłym piiąc.

Odgánia gad.

Kto tego źiela korzeń przy ſobie nośi.

Przed tym wezowie y ine gadziny vćiekáia.

Wchodźi korzeń ten do ∫yropu Rzepikowego / *de Eupatorio* zowią.

Vſzknionym od Niedźwiadká. Násienie tego Oſtu z winem piiąc ábo przykłádáne / od niedzwiadká vſczknionym ieſt lekárſtwem.

Rozſadek.

WJele ieſt rozmáitego y omylnego mniemánia o tym białym Oście / co ſie też wyżſzey o białym Dziewięćsilu przypomniáło. Jedni go rozumieia y twierdzą bydź Oſtem tym / ktory my Tureckim Czubkiem / álbo Bárnádynkiem zowiemy/ále źle. Drudzy máia go zá Dziewięćsil biały. Jni/ co my Oſtropeſtem zowiemy/ oni *Spinam albam*, to ieſt / po náſzemu biały Oſet / biały Tarń/ále y ći nieprzyſtoynie.

Oſet Arábski. Rozdział 13.

Spina Arabica, & Spina Ægyptia.

Frembd dieſtel / oder Egiptsch dieſtel.

OSet Arábſki ábo Egyptſki/ bárzo podobny ieſt białemu Oſtu / ták / że go drudzy zá biały Oſet máią/ ále nie bez omyłki/ iáko ſie wyżſzey powiedźiáło. W tych kráinách iż nie rośćie / do znáiomośći też náſzey nie przyſzedł. Przeto o wzroſtu ieº y właſnym kſztałćie nie mamy co piſáć/ tylo z Dyoſkorydá y z Galená pokázuie ſie / być podobneº kſztałtu Oſtu białemu / ieno iáko Galenus piſze/ bárźiey zwiera ſwą ćirpkośćią/ y potężniey wyſuſza. Do tego ieſt bylina pachniaca / iáko Plinius piſze.

Mieyſce.

ROśćie w ſwych kráinách ná mieyſcách płonnych y oſtrych.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow z Awicen:

Wyſuſzáiącego ieſt przyrodzenia y bárźiey niżli biały Oſet/ we wtorym ſtopniu chłodzi/ w pierwſzym ſtwierdza y záſtánawia.

Moc y ſkutki z Dioſ.

Krwie chárkánie záſtánawia/ Vpławy niewiáſtom hámuie/ korzeń tego Oſtu: ábo y proch iego z winem ćirpkiem piiąc/ y poſypowány. — Krwie chárkániu. Vpławo.

Tymże ſpoſobem vżywány / tok krwie z ktoreykolwiek częśći ćiałá záſtánawia. Toż y naśienie iego czyni / ieſcze potężniey kiedy oboie ſie bierze/ to ieſt y korzeń y naśienie ieº. — Toku krwie zkądkolwiek. Zápaleniu ábo nábrzmiáłośći iezykᵃ. Stolcu opuchłeśći. Wrzody / Rány goi.

Náſienie ábo owoc tego Oſtu / iezyczkowi opuchłemu / ábo zápalonemu / bywa rátunkiem. *Gal.*

Bebele nádete w ſtolcu / roſpadzą náśienie/plaſtruiac nim. *Gal.*

Wrzody/ Rány goi/ bądź plaſtrowániem ſwym / bądź y záſypowániem prochem iego. *Gal.*

Rozſadek

SA ktorzy ten Oſet nie rozumieia bydź Oſtem/ ále drzewkiem/ ktore my Oſtroſtreczyna Láćinnicy *Acatiam* zowiemy/ gdyż y to *Spina Arabica* ieſt rzeczone. Ale iż dwá rożne Rozdźiały w rożnych kśięgách Dioſkorydes o Oſtroſtreczynie ieden/ drugi o tym Ośćie Egypckim / ábo Arábſkim opiſuie/ tákże y Galenus. Przeto mylą ſie ći w ſwym mniemániu. Nie ieſt też y białym Oſtem iáko niektorzy chcą/ y wyſzey iuż ſie powiedźiáło/ y z rożnego obudwu opiſánia od Dioſkorydá.

O Kárczofiách. Rozdział 14.

KArczofie ábo Kárćioki ábo Arćioki / wiele ich y rozmáitych rodzáiow ieſt : iednák tu o dwu tylko ſie przypomni o ogrodnych y dźikich ábo płonnych. Ogrodne ábo śiane/ dwoiákie / iedne ośćiſte kolace/ drugie nie ośćiſte.

Ten ktory ieſt bez ośći/ ma liśćie/

wielkie / labrzysto wykrawáne y około kárbowáne/ od spodku pobieláwe. Głab ábo pret długi ná łokieć/ niekiedy wyższy: od niego liścia wiele pochodzi. Ná wierzchu głowki szyszkowáte/ z wierzchu zielone / od spodku łupiny tych szyszek białe: kwiátu błekitnego / ktory potym w wełniánki y w perz sie obraca y wysypuie. Nasienie

Cinara. Carduus non aculeatus. Scolimus.

Strobildorn / Artischoß.

Krokosowemu podobne: korzeń czarny/wielki/á słodki. Drugi záś iest ośćisty/kolacy/tákże labrowány y bárziey kárbowány y wykrawány / długi/krzyżowány/ iáko y pierwszy: máiac ośći drobne wszedy około. Głab ábo pret/tákże iáko y pierwszy / długi / láskováty/ ábo strzysiásty pobieláwy: od niego liśćie gesto pochodzi. Ná wierzchu tákże głowki szyszkiem bo-rowym nieiákokolwiek podobne: Hiácyntowego kwiátu / naśienie krokosowáte / iedno mnieysze: korzeń tákże ma ná pálec wzmiasz ábo dáley/mocny/ná piadź wielká wzdłuż: smáku przyiemnego.

Mieysce.

Sieia oboy w ogrodźiech / nie ták dla ozdoby iáko dla brzuchowey roskoszy y łákoći. Sámy nigdźie y dobrowolnie v nas nie rosna / ieno w ogrodźiech sláncowáne/ y to nie wszedy.

Przyrodzenie

NA końcu wtorego stopniá ábo ná poczatku trzećiego rozgrzewa. We wtorym záś wysusza/ wyczyśćia/ wywodźi.

Moc y skutki: z Dioskorydá z Gálená.

Koźlim párkiem śmierdzącym dobre

Smrod odpądza párchowáty z ćiáłá wszystkiego/korzeń tłuczony y pod pázuchy / noszony ábo nim námázuiac pachy. *Dios.*

Item,

Coż też czyni w winie wárzony á trunkiem vżywany/ bo moczem smrody z ćiáłá / ktore przez skore odchodzace czuć /obfićie wywodźi: Co z sámego smrodliwego moczu baczyć sie może. [*Dios.*] A pić to po łáźni/ y po obiedźie każa po kiliszku. *Plin. Xeno.*

Moczem smrodliwym złe wilgotnośći wywodźi.

Poki młode w głab nie wyrasta/ sámo źiele wárza iáko Aszpárak. Tákże korzeń miásto potráwy y przysmáku. Tymże niedostátkom. *Dios.*

Do przysmákow.

Melánkoliczny sok ábo krew czyni w ćiele / często go zá potráwe vżywáiac. [*Gal.*] Vżywáia też ne tylko liśćia y źiela sámego iáko sie iuż powiedźiáło. Ale y głabia z sola y z pieprzem przy końcu wetu / á zwłaszczá Włosi y ini/ przysmákow nowych co dźień szukáiacy vżywáia / tymże sposobem y korzeniá iego.

Melánkoliczną krew czyni

Szyszki też ábo owoc ich do przysmákow łákotnych przychodźi / y wszeteczmkom nie z potrzeby dla zdrowia ále dla wzbudzenia ćielesney pożadliwośći y chećí do Wenusá: á vżywáia ábo surowych z sola drudzy y pieprzu przydáia. Abo w polewkách wárzonych / trocha soli á pieprzem potrząszszy / y z oliwa ábo z másłem.

Wenusá pobudza.

Watroby zámulenie / w winie wárzone á piiac otwiera.

Watrobe zámuloną otwiera y czyści.

Plustwy w łożku tráći / liśćie w nim pod-

plustwy tráci.

pośćiel

poſćiel ſćielac / ábo poćieráiac nimi wßedy łożko / żeby ſie ſokiem pomázáło. *Mirald.*

Nyrki wyczyśćia.

Nyrki zámulone / tákże z winem piiac/ otwieráia.

Puchlinę wywodzi. Do Venuſá męzczyzny wzbudza.

Puchlym z zaſkorney wody wywodzi moczem. Korzenie Kárczofli y głowki ich ßyſczáſte bywáia / dla wzbudzenia ćieleſney żądze do Wenuſá vżywáne. Abowiem iáko Heſiodus piße we wtorych kśięgách / *ſuorum operum & dierum*, ták názwánych / gdy to źiele kwitnie / tego czáſu białegłowy do Wenuſá ſa bárzo chćiwe / á mężczyzná záś bárzo gnuśni. [*Heſiodus & Altæus atq; Plin.*] Záś zimie białegłowy do tego niechetne / á mezczyzny poteżnieyßy.

Swierzb. Trąd. Lißáie. ſpadza. Iáko melánkolia ábo żółć czyni.

Trąd / Swierzb ſuchy / Lißáie / ſpadza / w occie wárząc á omywáiąc. *Dioſ.*

Pokarm z nich miáſto iárzyny czyniony / á zwłaſzczá gdy wgłąb práwie wyroście / zły ieſt / ábowiem tego czáſu ma koleryczného ſoku wiele. Sámá ich twárdość melánkolia czyni / á ſok tey kolere ſubtelna y rzadka: przeto nalepiey ie z koryándrem wárzyć przylawßy oliwy á octu po troße / y ſoli troche / ábo miáſto octu winá przylać. *Gal.*

Piiánicom vſtáwiczne prágnienie czyni.

Korzeń wárzony / á piiánicom do pićia dány / nieuśmierzone prágnienie powiádáia czyni: ták / iż im więcey piia / tym więcey prágna.

Pleßowátośći głowy okrywa.

Pleßowátość głowy włoſámi okrywa / wyżawßy z tego źiela ſok pokiby nie kwitnelo / y tym pomázowáć. *Plin.*

Też ſkutki ma y drugi / ktorego ośćiſtym zowiemy / y teyże ieſt władze y mocy.

Mleko pod puſzcżáia nim żołądek vtwierdza.

Tego kwiátem w Hetrury mleko podpuſzcżáia / iáko podpuſzczka y ſyrzyſkiem.

Acz y drugich Oſtow y kárczofli kwiećie toż czyni / ále to prędzey odpráwuie. Korzeń Kárczofli w wodźie wárzony / poſila y vtwierdza żołądek.

Synowie áby ſie rodźili.

Aby ſie ſynowie rodźili / piße Glauciás y Cheriás Atheńczyk / korzeń w wodźie wárzyć á pożywáć go dáć białeygłowie y mężczyźnie. Też y iucha z wárzonego otwor łoná máia ſobie pánie wymywáć.

Plynieniu naśienia.

Naśienia plynieniu ieſt lekárſtwem. Rozumieia drudzy / że też ſkutki ma co y Bárnadynek. *Miſal.*

Rozſadek.

Niedzy Oſty Kárcofle od Theophráſtá / Pliniuſá / Dioſkorydá / Galená / ſa położone / gdyż inego nic nie były / ieno Oſty ktore zá pilnośćia ogrodnicza y ſtárániem / hrubość / oſtrość / y niepożyteczność / złożywßy / ſtáli ſie vżytecznymi / nie tylko do vżywánia miáſto potraw y przyſmákow / ále y do lekarſtw / iáko ſie iuż powiedźiało. Rodzáie Oſtow ſa rozmáite / ktore imion ſwoich / ták y Greckim / iáko y w Láćińſkim iezyku właſnych nie máia. A ktorych też ſkutki od Ziołopiſow nie opiſáne. Tylko niektorych znácznieyßych y poſpolitßych / o ktorych w trzećich kśięgách Dioſkorydes piße: á miánowićie o tych ktore Kárczofie z Włoſká my názwáliſmy / gdyż dla nie znáiomośći ich przodkom náßym / właſnych imion v nas nie máia.

Ogrodnicza.

Ktorzy ſie w Kárczofiách kocháia / y w ogrodách ie ſwych rádzi rozmnáżáia / ći máia im źiemie gotowáć / tłuſta / nágnoiona / y dobrze ſpráwiona. Sieia ie po pierwßey kwadrze mieśiacá / przeſtrono / ná troczek iedno od drugiego / á ktemu málko / ná członek w głębia / wolno źiemia náſypawßy / á pokrápiáć cżeſto / gdźieby ſuchość wielka byłá. Potrzebá ie czeſto oplewáć z źioł / y z chwaſtow / żeby ich nie zágłußyły. A potym popiołem prześiewánym ie oſypowáć / iáko Columellá vczy / bo popioł to źiele bárzo lubi / y w nim ſie kocha / zá czym buyniey rośćie. Naśienie gdy ſie ſádzi w źiemie / nie ſpodkim ku wierzchu ma bydź ſádzone / boby ták bárzo nikczemnie roſły / krzywo y niſko / iáko Pálládius piße. A ktoby chćiał żeby roſły nie ośćiſto / tedy tylko wierzch naśienia káżdego odłomić / ábo go ná kámieniu otrzeć y zcheiſtáć: Abo też Łoczygowy korzeń obłupiwßy / poſiekáć ná drobne keſy / y w káżdy kaſek po iednym ziarnku roſczepić / y zwierzchem w zgore obroćiwßy w źiemie wſádźić.

Jákiego też kto chce ie ſmáku ábo y zapáchu mieć / w tákim też ſoku ábo wodce przez trzy dni y trzy nocy ie moczyć / á potym ná przetáku przeſußywßy / ſádźić. Jáko gdyby chćiał / żeby bobkiem pachnał / moczyć naśienie z bobkowym liśćiem. Tákże o inych rozumieć mamy.

Ktoby też ſłodkie chćiał mieć / tedy moczyć naśienie w mleku ábo w miedźie / ábo w cukrowáney wodźie / ábo w winie ſłodkim. Klacze te y z liśćiem przechowáć przez źime dla vżywánia może / poki nie wyrośćie w twárdość. Przyſypuiac piáſkiem y źiemia ná grzedách / że zbieleie / ſkruchczeie / y zmiekniele iáko Endywia.

Ták to źiele buyne / że też gáłazki ſczepione w źiemie / przyimuia ſie prędko / y tákże tegoż roku owoc niekiedy z śiebie wydawáia / á zwłaſczá gdźie długie láto bywa. Kocháia ſie w tym źielu á ile w korzeniu / myßy y kretowie / y gdźie ſie do niego zneca / ßkode w tych ogrodnych iárzynách wielka czynia / wygryzáiac korzenie: przeto koty y kotki do tego zwyczáiac / ábo łáſki / ktoreby ie wyniſczały.

O Żyleńcu. Rozdział 15.

Poterium.
Poterium. Schlahendorn.

ŻYliniec krzak iest niemáły/ ćienka skóreczkę máiąc na sobie/ gęsto gáłęzisty y ćiernisty/ ábo gęsto ośćisty/ obrosły y okryty iákoby iákiemi wełniankámi. Gáłęzi ma długie/miękkie/gibkie/ćienkie/ Trágántowym bárzo podobne. Listeczki drobne/ okrągłe/ podługowáte: Kwiát tákże dobny á biáły. Naśienie ma zapách/ smáku ostrego/ ále do niczego się nie godzą: korzenią dwu y trzyłokietnego wzdłuż/ żyłowátego/ mocnego/ ktore gdy nátnie ábo nárznie przy ziemi/ wypuszcza sok ábo miazgę z siebie iáko żywicę iáką.

Mieysce.

ROśćie ná mieyscách wodnistych y págorkách.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

PRzyrodzenia iest wysuszáiącego/ bez sczmienia y kąsánia.

Moc y skutki z Dioskorydá.

ZRánione y przećięte nerwy ábo żyły suche/ spaia korzeń tłuczony á plastrowány. Tákże iuchá z wárzonego wspomaga dolegliwośći suchych żył z miodem piiąc ią/ y náparzáiąc nią nerwy osłábiáłe y páráliżem nárußone: tákże wßelákie inneich niedostátki leczy. Wyćiąga y żelázá ábo postrzały z ćiáłá plastruiąc/ korzeń y z źielim wespoł.

Żyłom suchym przećiętym.
Suche żyły osłábiáłe y władzą swą strácone leczy.
Zástrzały wyćiąga.

Rozsądek.

ŻYlińcem nászy ten krzak názwáli od żył/ że korzeń żyłowáty ma długi/ gibki/ iáko nerw iáki: ktemu/ że suchym żyłom przećiętym/ iest lekárstwem goiącym.

Ale iż niektorzy *Poterium* to/ własnym ćierznim ná ktorym tarnki bywáią/ być rozumieią: przestrzedz się tu godźiło/ żeby kto tegoż błędu nie náśládował/ bo y wszytkim kßtałtem y skutkámi od ćierznia iest rożny. Co y Dioskorides/ Galenus/ Eginetá/ Plinius/ y wiele inych bacząc/ rożne rozdźiały o nich vczynili.

Oset páwłoczny. Rozdział 16.

OSet páwłoczny/ podobny iest białemu ostu: List ma wielki/ szeroki/ ostry/ á około kráiow ostrokolący/ y bárzo ośćisty: po liśćiu y po wßytkiey bylinie iest páwłoká páięczysta ćienka/ ktorą zbieráią y kręcą iáko iedwab: do szyćia y do tkánia rzeczy podobnych iedwábnym.

Mieysce.

ROśćie ten oset po gorách y mieyscách płonnych.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

IEst ćiepłego y suchego w pierwszym stopniu przyrodzenia ile korzenie

rzenie/ troche ſtwierdzáiąc. Naſienie tákże ieſt ſubtelney á ćiepłey oſtrośći.

Acanthium.

Wegdiſtel.

Moc y ſkutki.

KRwią pluiącym korzenie piiąc/ bywa lekárſtwem.

Twárz w tył obroconą máiącym ieſt lekárſtwem.

Korzeń y liśćie wárząc tego oſtu á piiąc/ y tą iuchą náparzáiąc tył/ ktorzy w tył głowę ábo twarz obroconą máią/ w tył zowiemy to kręczem.

Brzuchátym z nádętośći.

Zołądku nieſpoſobnośći/ korzenie w winie wárzone piiąc: Też proch z winem/ toż czyni.

Kurcz dźiećiom y pokurczonym/ pić naśienie dobrze dáwáć.

Item/ zębom boleiącym/ korzeń wárząc á ćiepło płocząc/ bolę záraz vmierza. *Gal.*

Bolączki ſlágmiſte goi/ korzeń świeży tłukąc á przykłádáiąc.

Rozſądek.

Z Przyodźieży Páwłoczney tego Oſtu/ imienia ſobie to źiele v nas doſtáło.

Náyduie ſie drugi Oſet/ ktory tákże ma páwłokę iáko páięczyny/ ále nie ieſt własny ten/ ktory Grekowie *Acantum* zowią/ bo choćia z ćiężkośćią go zbieráć/ iednák przą śdź ſie nie da żadnym ſpoſobem/ áni do żadney rzeczy vżyć.

Rozdźieniec. Roz: 17.

Acanthus.

Welſch Beeren kauw.

ROzdźieniec ábo Włoſki barſzcz ma liśćie labrowáte/ wietſze dáleko y ſzerſze niżli Szczyrbak: rozdźielone iáko liśćie gorczyczne poczerniáłe ábo ćiemnozielone/ tłuczne/ Pręt ma dwułokietny/ ná wielki pálec wzmiąſz/ lekki. Ten ku wierzchowi obroſły/ lipki iákoby łupinámi iákimi po kráiách záwinionemi/ podługowátemi á ośćiſtemi: ze ſrzodku ktorych kwiát też biały wynika/ z ktorego potym naśienie obdłużne żołtáwe/ głowkę máiąc ośćiſtą ábo koſmátą: korzenie ma długie/ koſmáte á rumiáne/ lipkie y kłijowáte: ſmáku ćierpkiego z lekká/ tákże y liśćie.

Mieſce.

ROśćie ná ogrodách/ rośćie y ná ſkáliſtych mieyſcách wilgotnych.

Przyro=

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Opalonȳ od ogniá ábo vkropem.

CIśćie Rozdźieńcowe miernie roſpráwuie / y rozczynia. Ale korzeń wyſuſza / á miernie rozśiekuie / ſubtelnośćią ktorą ma przenikáiący.

Moc y ſkutki z Dioſkorydá

KOrzenie tego co źiela tłukąc / opalenie ćiáłá goi / bądź ogniem ábo vkropem / plaſtruiąc.

Wywinieniu y wybiciu. Mocz pędzi. Zátwierdza żywot. Suchotnym. Przepukłym. Pokurczonym.

Toż tymże ſpoſobem przywiiáne / ná wybićie członku z ſtáwu ábo ná wywinienie / ieſt lekárſtwem.

Korzeń pity mocz wywodźi.

Tenże zátwierdza ſtolce / piiąc.

Suchoty máiącym / ábo ſię ich obawiáiącym. Przepukłym.

Polamánym. Gárbátym.

Pokurczonym / ábo gárbátym / z miodem ábo w pitym miedzie vżywány / ieſt bárzo vżyteczny. [*Dioſ.*] Abo też wárzony á miáſto potráwy / bywa lekárſtwem znácznym / ázwłaſczá z ięczmiennymi krupámi. *Plin.*

Podagrze goracey.

Podagrę z goracey przyczyny vśmierza / tłukąc liśćie y z korzeniem / á ćiepło przywiiány. Liśćie wchodźi do maśći y plaſtrow gnoiących.

Bolączki y twárde śćiąga y w ropę obráca.

Táż máść y ſámo liśćie / gruzły / bolączki twárde zbiera y w ropę obráca / vtárſzy ie z ſádłem wieprzowym / á pſzeniczną mąką.

Ieſt drugi leśny ábo płonny Rozdzieniec temu zagrodnemu / ábo iáko rádniey Dioſkorydes piſze Kárcoſlom podobny / ośćiſty y liśćia węſzego. Iednák żáden z tych nie ieſt Barſczem náſzym. A nie tylko kſztałtem liśćia ále y kwiátem / y ſkutkámi. Co ſię baczyć snádnie może z niżey opiſánia iego.

Barſcz náſz Polski. Rozdźiał 18.

Sphondylium. Acanthus Polonicus quidam & Germanicus. Branca vrſina. Spondilium vulgare.

Beren klauw. Beerwurtz. Beerentatz.

BArſcz náſz znáiomſzy ieſt káżdemu v nas / w Ruśi / w Litwie / w Zmudźi / á nizliby ſię mogł z okolicznośćiámi ſwymi opiſáć. Do lekárſtwá / y do ſtołu vżyteczny ieſt / bárzo ſmáczny. Ták korzeń iáko liśćie. Acz korzeń tylko do lekárſtwá vżytecznieyſzy ieſt / liśćie záś do potraw.

Miejſce y Czás.

ROśćie w ogrodách / w ſádźiech ná łąkách / á oſobliwie w mieyſcách buynych á wilgotnych. Zbieráią liśćie w Máiu poſpolićie.

Przyrodzenie y złożenie iego z żywiołow.

CIepłego y wilgotnego ieſt przyrodzenia we wtorym ſtopniu.

Moc y ſkutki.

SMáczna y wdźięczna ieſt polewká Barſcz / iáko go v nas ábo w Ruśi / y w Litwie czynią. Bądź ſám tylko wárzony bądź z kápłonem álbo z inymi przyprawámi / iáko z iáycy / ze śmietáną / z iágły. Pokármem ieſt przyiemnym.

Prágnienie vśmierza też y w goraczkách pit

Prágnienie po przepićiu vśmierza wárzony iákokolwiek pożywány.

Tákże y ſurowy kwáſzony w goraczkách piiąc bywa dobry.

Kolere tłumi. Kolere tłumi y gási.

Chęć do iedzenia czyni. Chćiwość do iedzenia wzbudza.

Suchotnym dobry. Suchotnym ludźiom polewka vżywány/ barzo iest vżyteczny/ bo ie odwilża.

Żywot odmiekcza. Żywot odmiekcza tym / ktorzy zátwárdzenie miewáią częstym vżywániem.

Bolenie vkłada. Boleśći vkłada / ták zwierzchne / iáko y wnetrzne nim albo náparzáiac/álbo do klistér go przykłádáiac.

Kolce. W kolkách / y w kiszkách dárćiu klistery z niego są vżyteczne.

Nádymániu. Tákże boleniu w stolcu / y wydymániu iest lekárstwem.

Máćicy záziebłoney y wiátrow pełney. Máćicy nábrzmiáłey y opuchłey/ á zwłaszczá gdy sie wietrznośći w niey ták wielkie záwrą/ że sie y żywot nádmie / co wiec z záziebienia bywa/iest wielkim lekárstwem czyniac tym sposobem máść.

Bárszczu y z korzeniem iego wźiać ze trzy gárśći. Rozmárynu/Siazu/Sáwiny/Máieranu/Szálwiey/Bożego drzewká po puł gárśći. Kminu kramnego puł łotá. Szpikánárdy/ Gwozdźikow/ Cynámonu tákże po puł łotá. To w winie wárzyć áż wywre/korzenie vwierćieć co námielíey y przebić przez śitko. Oliwy przylać troche y wosku przydáć troche/z tego máść do tey potrzeby vczynić / á máćice záziebiona y opuchła mázáć.

Członkom schnącym. Ná schnienie ktoregokolwiek członká ktorowna máść tym sposobem czyniona. Barszczu y z korzeniem wziać y vtłuc go z wieprzowym nie solonym sádłem / albo z niego sok wyćisnać / y z oliwa / á z trocha wosku wárzyć/ áżby wodność soku wywrzáłá. Drudzy sam Barscz / y z korzeniem vtłukszy / w smalcu wieprzowym smáża. A tym schnacy członek máża.

Przepukliznie. Potłuczonym. Opárzeniu. Pokurczeniu. Táż máść/ Przepukłym/ Potłuczonym/ opárzonym/ tákże y pokurczonym/ iest vżyteczna.

Wieszczycom ábo Ruskim koltunom. Ciezkiemu boleniu y łupániu w głowie z flusow y z wilgotnośći kolerycznych/ ktory bywa przed wywićiem wieszczyc ábo koltunow Ruskich/ ktore sie y tu w Polszcze iuż miedzy ludźmi záwiiáia: Barscz z Bábim murem wárzyć/á głowe tym przemywáć/dopomaga sie im prędko wywic. Záczym bole ostre/ y kośći łamiace vśmierzáia sie.

Rozsądek.

NJe iest Barscz ten nász Barsczu Włoskiemu / ktory Rozdźieńcem zowiemy / áni Barsczowi dźikiemu / ábo płonnemu y leśnemu / o ktorym w tychże ksiegách trzećich / w 74. Rozdźiale da P. Bog bedźie sie mowiło/podobny. Tylo liśćiem nieco/y to nie wiele. Ale kwiátem áni korzeniem nic: Tákże áni skutkámi bynamniey. Gdyż ten nász żywot odwilża y odmiekcza. Włoski zátwierdza.

Wilżyná / ábo Lubezna Iglicá. Rozdźiał 19.

NJśi ogon ktory też Iglica nászy y Lubezna zowia / gáłazki swe krzewisto z korzeniá puszcza ná trzy dłoni/ podczás ná buyney ziemi y ná łokieć wzwyż/ gesto kocankowáte/ ábo sękowáte/ od ktorych gáłazki wyrastáia gesto/podobne skrzydłom/głowki okragłe wydáwáiac z śiebie. Liśćie iáko v szcowice drobne/ku Rućiánemu liśćiu/ ábo Nostrzykowemu (ktory też Komunica zowiemy/ żołta y biała) podobne/ á drobne / kosmáte / y pachniace / z gáłazek wyrastáia z miedzy liśćia ośći ćiernista/ kolace. Kwiat grochowemu podobny/ ieno że bledszey bronatnośći / Korzeń ma biały / twárdy / y tám y sam rozłożysty. Naśienie w łupinkách ábo w strączkách máłych száre.

Mieysce y Czás.

TO źiołko pospolićie rośćie ná łakách / rośćie y ná mieyscách płonnych / ále nabuyniey ná źiemi tłustey / lipkiey / ná rolách / y przeto oraczom iest nie miłe/ że w sprawowániu rol czyni zawáde / y bydłu ćieżkość. Y dla czego Láćinnicy zowia *Resta bouis*, *Remora aratri*, że by dło pług ćiagnace zawśćiaga. Abowiem ná źiemi spráwowáney buyniey sie puszczáiac / w głebia korzenie puszcza / káżdego roku ták w źiemi korzenie iáko ná wierzchu látorosteczki sporo sie krzewi. Jeśli z gruntu iey nie wykopa motyka / á nie popali / ná Wiośne wschodźi. Lipcá y Sierpniá kwitnie / w Jeśieni dojrzewa.

Anonis Ononis, &c.

Stalkraut. Hawbechel.

Przyrodzenie y złożenie z żywiol.

KOrzeń w trzećiem stopniu rozgrzewa. Skorki z korzenia iego ſą napożytecznieyſze / ktore ſą przyrodzenia wyćieráiącego wyćienczáiącego / rozśiekuiąc źimne á geſte wilgotnośći.

Moc y ſkutki.

Mocz wywodźi. Kámień łamie y wywodźi.

SKorki z Korzenia w winie piiąc / mocz wywodźi. *Dioſ.*

Toż też kámień łamie y wypądza. [*Dioſ.*] w nyrkách y w mechyrzu z miodem pity.

Brzegi we wrzodách złe wyiáda.

Prochem tych ſkorek záſypuiąc brzegi złe we wrzodách ábo y w ránách wyiadáiące ie / trawi. *Dioſ.*

Zębow bolenie vśmierza.

Gnielec w vśćiech leczy / korzenie wárząc w occie y w wodźie / tym płocząc ćiepło. *Taber.*

Też ſkorki w winnym occie á w wodźie wárzone / á tą iuchą ćiepło zęby chore płokáne / bol ich vśmierza. *Dioſ. Plin.*

Wodká pálona z korzenia. Kámień łamie. Mocz wywodźi.

Z korzenia tego źiela palą wodkę ná kámień / ktora tákże potężnie go / ták w nyrkách iáko y w mechyrzu łamie / y z moczem wywodźi. Tá wodká tym ſpoſobem bywa czyniona. Wźiąć ſkorek z korzenia Liśiego ogoná (bo drzeń nie ieſt vżyteczny) cztery funty / á pośiekawſzy ie drobniuchno / moczyć ie w ſześći kwartách málmázyey przez cáły tydźień / potym z *Balneum maris* dyſtyllowáć. Tey wodki ná raz kwáterkę piiąc / kámień łamie / y mocz wywodźi.

Złote żyłki lecży.

Iuchá z wárzonego korzenia iego / zbytnie płynące złote żyłki záſtánawia piiąc ią.

Zámulenia wnętrznośći otwiera. Żołtaczkę ſpądza.

Też otwiera zámulenia wnętrznośći / á zwłaſzczá wątroby / piiąc iego iuchę. Przeto Żołtą chorobę leczy.

Puchlinę wywodźi.

Puchlinę moczem wywodźi / piiąc z winem / bądź proch ſkorek korzenia tego / bądź też wárzonych iuchę ábo wodkę z nich páloną.

Ná káduk ábo pádáiącą niemoc.

Tákże też ſkorki w kwáśnym miedźie do połowice wárzone / iuchę z nich piiąc / ieſt lekárſtwem ná kádunk. *Plin.*

Pokármem vżyteczny kwáſzona.

Nać młoda poki w bodláki y oſtre ośći / ábo y w ſłup nie wyrośćie / kwáſzą / ábo ſolą dla vżywánia miáſto potráwy y przyſmáku. Abowiem y vſtom y żołądkowi ieſt przyiemna. Ktemu mocz wywodźi.

Koniom mocz zátrzymány pądźi.

Iuchá koniom do pićia dána / mocz zátrzymuiącym ieſt vżyteczna. Abowiem záraz im mocz wzbudza.

Przepuklinę mieśiſtey.

Przepuklinę mieśiſtą leczy bez rzezánia / vżywáiąc tych ſkorek ieno korzenia iego / przez długi czás trzebá tego vżywáć.

Wodká.

Kámienia z nyrek y z pęchyrzá. Wątrobie Śledźionie.

Piaſczyſty kamień z nyrek y z pęchyrzá wywodźi.

Wątrobie / y

Slezienie / zátkánym y zámulonym / ieſt lekárſtwem piiąc.

Drudzy ſkorki z korzenia odárte dyſtylluią *ex Maris Balneo*, y dáią przećiwko przerzeczonym niedoſtátkom.

Sok.

Mocz pądźi. Kámień łámie. Zębom bolenie vśmierza.

Mocz wywodźi. Kámień łamie / ſok ze świeżego źiela wygnieciony / z winem go piiąc. *Dioſ.*

Zębow bolenie vśmierza / w vśćiech go ćiepło trzymáiąc.

Sol.

Kámień w nyrkách y w pęchyrzu kruſzy.

Kamień w nyrkách y w pęchyrzu krzy / á moczem wywodźi.

Te tym ſpoſobem czynić iáko z Piołynu.

Rozſadek.

LJśim Ogonem náßy poſpolićie zowia / iż gdy kwitnie/okrywaia ſie rozgi iego miąż ßo/ że ſie zda iáko ogon liśi. Drudzy/ ći właśnie Jglica zowia / że ma ośći kolace / iáko igly. Zowia y Lubeznka / cześćia dla zapáchu wdźiecznego / cześćia że w wielkim bolu / dla zátrzymánia moczu/ ábo y kámienia w nyrkách/ boleśći vymuie / gdy kámień łamie y krußy / y moczem go wywodźi. Tákże też zátrzymány ábo nie wolno puſczány / mocz gdy pedźi / czyni lubo choremu.

Oſtropeſt. Rozdźiał 20.

Leucantha, Carduus Lactarius & Lacteus, & Mariæ, & albus.

Vnſer frawen dieſtel.

OStropes / ábo Oſtropeſt / Podgorzálem ini zowia / ieſt źiele znáczne z ſwey bárwy / y dobrze v nas wßytkim znáiome. Liśćie wielkie y długie / miąßße / około wykráwáne / ábo labrowáte / po kráiách ośćiſte / y oſtro kolace/ po wierzchu biało pſtre / iákoby mlekiem ſkropione. Byle ábo pręt ma dwułokietny / y niekiedy wyżßy / zewßad ośćiſty / okragły / y gáłęźiſty. Ná wierzchu ktorych ma głowki bárzo ośćiſte/ y oſtrokolace. Z ktorych lećie kwiát drobny / włoſkowáty / brunatny wykwita. Naśienie mnieyße niźli Krokoſowe / wełnica okryte. Korzeń ma mocny/podobny Oſtrzyßowemu/ czworogránowitemu / pachniacemu/w źiemi głębo leżacy/á gorzki.

Mieyſce.

ROśćie ſam przez ſie dobrowolnie/ w ogrodźiech/ná polach/mieyſcách płonnych / przy śćieżkách y drogách / rośćie y ná miedzách.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

KOrzeń ieſt przyrodzenia ćiepłego/w pierwßym ſtopniu ſuchego/ w trzećim śćieńcza/ rozprowádza/ y rozrzedza / śćiera y otwiera / pobudza.

Moc y ſkutki.

KOrzeń zuchány/bolenie zebow vśmierza. *Zebom boleiacym.*
Pleurze. Albo *Pleurze.*
Kłoćiu w bokách záſtárzálemu y boleniu *Kłoćiu w bokách.*
Trzy dźiewięći naśienia źiarn z winem ćiepło piiac / ábo z iego wodka.
Scyátyce ieſt wielkim rátunkiem / piiac ſok / ábo dwá łoty naśienia iego z winem. *Scyátyce.*
Záćpánie watroby y inych wnetrznośći otwiera / korzeń wárzony piiac. *Záćpánia watroby y inych wnetrznośći otwiera.*
Krwia chárkániu korzenie ieſt vżyteczne/ piiac go z wodka Sporyßowa. *Plin.*
Biegunki záſtánawia / korzenia iego w trunku vżywáiac. *Biegunkom.*
Mocz z ćiężkośćia puſczány wywodźi. *Mocz wywodźi.*
Zołta niemoc ſpadza. *Zołto chorobe leczy.*
Puchline wywodźi moczem. *Puchline wywodźi.*
Nyrkom zámulonym y boleſnym/ ieſt rátunkiem. *Nyrkom zámulony.*
Chorobe mieśieczna białogłowſka wywodźi / piiac go. *Mieśiączney chorobie.*

Korzeń wárzony w winie á pity / y w nim śie kąpiac w wánnie.

Biegunkę záſtánáwia ktora z ſkáženia żołądká bywa / korzeń piiać. *Gal.*

Krwie plwiącym ieſt rátunkiem korzeń. — Krwie pľwániu rádu kowi.

Pádáiącey chorobie naśienie dáwáć pić dobrze. *Gal.*

Przepukłym / pokurczonym / korzeń z naśieniem w winie piiać. *Gal.* — Przepukłym. Skurczonym.

Toż też ſok z korzenia iego wygnieciony / á z winem ábo y ſam vżywány / wſzyſtko czyni. — Sok z korzenia toż czyni.

Nyrki piaſkiem ábo kámieniem piaſczyſtym zátkáne / wychędaża y wolne czyni. — Kámień piaſczyſty z nyrek wywodźi.

Mleká obfitość białymgłowom / dźiatki pierśiámi karmiącym czyni / prochu korzenia iego ćwierć łotá / z naśieniem Kopru Włoſkiego / w Jeczmienney káſzy rzadkiey vżywány / przydawſzy troche Pieprzu długiego przez kilká dni to czyniąc. — Mámkom mleká obfitość dáie.

Wodká Oſtropezowá dyſtyllowána z liśćia / bolenie boczne y plec vśmierza / puł kwáterki ćiepło iey piiąc / á czyni to ieſzcze potężniey / gdy puł ćwierći tłuczonego naśienia iey przyda / ábo cáła ćwierć. — Bolenie bokow. Item.

Toż ſok z niego wyćiśniony czyni. *Plat.* — Item.

Tákże też proch naśienia iego / wźiąwſzy go ze dwá łoty ná raz / á z winem ábo z wodką iegoż piiąc to ſpráwuie. *Plin.*

Zębow bolenie vśmierza / iuchá z wárzonego korzenia w vśćiech ćiepło / po tey ſtronie trzymána gdźie bol. — Zębom boleiącym.

Korzeń ná bolączkę plaſtrowány / zbiera ią w otok. *Taber.* — Bolączkę zbiera.

Wodká Oſtrops.

Pleurze vżyteczna / z naśieniem ſwym puł ćwierći vżywána. — Pleurze.

Kámień piaſczyſty z nyrek y z pęcherzá wywodźi.

Mieśieczną chorobę pániam pobudza.

Rozſądek.

Złe rozumieią ktorzy Oſtropeſt á oſet biały / o ktorym śie w tychże księgách we 12. Rozdźiale powiedźiáło / iednoż źiele być twierdzą / y iednychże ſkutkow / á to vwiedźieni ſłowy Greckiemi / ktorzy Oſet biały *Acanthaleuce* : *Spina alba* po Łáćinie. Nam biały Oſet / á Oſtropes tákże *Leucacantha Spina alba* zowią. Ale by to iedno było / nie vczyniłby był Dioſkorydes rożnych Cápitul y Rozdźiałow / o oboygu. Tákże Gálenus / Eginetá y Plinius. Nie mamy tedy tych omyłaczow ſłucháć / áni im wiáry w tey mierze dáwáć.

O Drágáncie. Rozdźiał 21.

Tragagantha
Dragant. Bocksdorn.

Trágágánt / wykłáda śie ná náſz iezyk Kozłowe ćiernie: ieſt chroſt niſki przy źiemi śie pnący. Ma korzeń ſzeroki / twárdy iáko drewno / á długi / ták miáłko w źiemi leżący / że práwie pod ſámym wierzchem / ábo po więtſzey częśći ná ſámey źiemi leży: z prętá iego ábo z chroſtu rozdźki niewielkie wyráſtáią ſzeroko śie rozkłádáiące: ná ktorych liſteczki drobne / ćienkie / wą...e y odbłużne / ieden po drugi... pára gęſto pochodzące: pod kto...emi ieſt tarnie ábo ośći oſtro kol...ące / długie / ćienkie / białe á mo...e y proſte.

Zowią też Trágágántem ſok / ktory z nárznionego korzenia tego chroſtu przy źiemi wyćieka / ten śie potym ſkrzepia iáko żywicá iáka / á lekárze bárzo wiele go y częſto vżywáią do rozmáitych lekárſtw.

Mieysce.

TA chrośćiná w ćiepłych kráinách ku południu położonych rádá rośćie: iáko w Grecyey/ w Krećie/ w Apuliey/ ná gorze Gárgánie/ w Azyey/ y w wielu inych/ skąd do nas sok ábo żywice iego przywożą. Rośćie w Peloponeśie/ w Arkádyey/ w Acháiey/ w Medy.

Wybor soku Drágántowe°

Żywicá ábo sok skrzepły/ ktory Trágágántem zowiemy/ troiáki bywa do nas przywożony. Biały/ á ten naylepszy y naprzednieyszy iesli iest iásny y przeźrzoczysty: drugi żołtawy gestszy: trzeći rumiány/ á te dwá poślednieysze są/ y nie ták dobre. Wszákże y te do lekárstw wchodzą/ á zwłaszczá do tych/ ktore rozgrzewáią/ iáko biały do tych ktore chłodzą.

Przodek tedy ma ten ktory iest lekki/ świátły/ czysty/ drobny/ gesty/ lipki/ á iákoby chrobaczki ksztalt máiacy.

Trwa.

Do sześćidźieśiat lat może bydź chowány w swey mocy.

Przyrodzenie y złożenie iego z żywiołow.

Chłodzi y wysusza sok Trágágántowy we wtorym stopniu/ iáko Awicenná świadczy/ y Galenus w 6. kśiegách o źiołach pisząc/ potwierdza. Gdźie powiáda go bydź podobnym w przyrodzeniu y w skutkách żywicy Arábskiey: iednák iż lipkość ma w sobie/ stąd wilgotnym w pierwszym stopniu Pláteárius. Fuchsius y niektorzy inni chcą go bydź: przeto wychładza/ á ile biały/ iáko sie iuż powiedźiáło/ z przyrodzenia swego chłodnego: záś z przyrodzenia swego suchego spaia/ z wilgotności wyczyśćia/ y ostrość bolow z iádowitośći slusow vkłáda y vśmierza.

Moc y skutki.

Oczom chorym ná lecz. Slusy ich iádowite záwściaga. Wzrok posiła.

SOku ábo żywice tey/ do oczu chorych vżywáia: ábowiem nie tylko slusy iádowite do oczu spadáiace rospadzą/ y spadáć im broni/ ále y oczy posila/ y wzrok vtwierdza.

Oczom płynącym.

Łzámi płynace/ bárźiey niżli Sárkokolá wysusz áiac hámuie.

Oczom zápalonym.

Zápalenie y czerwonośći w oczách vśmierza/ w mleku białogłowskim ábo w Rożáney wodce rospuszczony w oczy pusczány.

Mákulom ná oczu.

Mákuły ze źrzenice spadzą/ ábo z miodem ábo z mlekiem białogłowskim rospuszczony/ á ná oko pusczány.

Kászlu zástárzáłemu.

Kászel suchy zástárzáły z goracey przyczyny leczy.

Ochrápiániu. Omienieniu. Ze spadkom ná pierśi płucá y odetchy.

Ochrápieniu y Omienieniu. Tákże vtráceniu głosu/ y wszelákim spadkom z głowy/ bądź w gárdło/ bądź w odetchy/ w pierśi/ w płucá/ ktore kászle pobudzáią.

Zápaleniu w gárdle.

Zápaleniu w gárle.

Zápaleniu płuc. Pierśiom záwrzedźiáłym.

Zápálenie płuc/ y pierśi záwrzedźiáłośći/ z miodem roczczyniony á lizániem vżywány/ bywa rátunkiem ábowiem pod iezykiem trzymány á rospływaiacy sie połykány.

Nyrkom.

Nyrkom boleiacym z zápalenia ábo z zámulenia/ iest lekárstwem roczczyniwszy go ćwierć od łotá z iucho rozynkowa/ ábo z winem słodkim/ ábo z Lakrycyowa iucho/ z Musskátela/ y pijac.

Brzydleniu w mechyrzu.

Tákże też boleniu y gryźieniu w mechyrzu iest predkim rátunkiem/ przydawszy troche Ieleniego rogu palonego y wypłokánego/ ábo Hálunu łupnego troche.

Nyrkom boleiacym.

Toż y ná bolenie nyrek dobre.

Czerwonce. Bole gládźiszáiace mia/zá/ wácłogá.

Przypiekány iáko y żywicá Arábska/ á z winem pigwiástym ábo z inym ćierpkim pity/ czerwona niemoc zástánawia y leczy.

In summa, gdy wygłádząć potrzebá ábo zátłumić bol/ y záwśćiagnać spadki y bole z nich pochodzące/ iest osobliwym do tego rátunkiem.

Suchość w pierśiách.

Zbytnia suchość z pierśi odpadza/ pijac wode ieczmienna w ktoreyby był/ y z Arábska żywicą wárzony. *Plat.*

Kászlu suchemu á goracemu.

Kászel suchy á goracy vśmierza z woda ieczmienna w ktoreyby sie przez noc rospuśćił/ á w ktoreyby pierwey sok Lákrycyey był wárzony piiac. Toż też pigułki z niego czynione mogą/ ktore ták vdźiáłasz: Rospuśćiwszy go przez noc w ieczmienney wodźie názáiutrz go przecedźić/ y z onąż przecedzoną sliskośćia proch iegoż záczynić gesto/ á piguły stoczyć/ z ktorych po iedney trzymáć pod iezykiem. *Plat.*

Item.

Item.

Item. Lecz tenże kászel. Item.

Kászel suchy z goracey przyczyny ták vleczyć może: w ieczmienney wodźie wárzyć Trágágánt y Gumi Arábskie/ Lákrycyą Figi suche/ á Fiiołkowego syropu przylawszy trzećia cześć/ to pić po ránu y ná noc. Ktoby też rádniey w pigułách miał ná tákowy

Pigułki ná toż.

kászel

kaszel lekárſtwo/ ták ie vczynić: Wźiąć máku białego/ Migdałow/ ſkrobin ábo krochmalu/ Lákrycyey ábo ſoku iey/ y żywice Arábſkiey/ zá rowno káżdego: te rzeczy vtłukſzy co namieley záczynić ie lipkośćią Trágágántowa/ y náczynić pigul: z ktorych po iedney trzymáć pod iezykiem/ á co ſie roſpuśći połykáć. A śliſkość ábo lipkość Trágágántowa wyćiągáią tym ſpoſobem iáko ſie wyſzey powiedźiáło. Przez noc ią w Rożáney wodce moczyć áż ſie roſpuśći/ ráno przez chedogą chuſteczke przecedźić. Ták śliſkość będźie z Trágágántu vczyniona do pigul przerzeczonych.

Prágnieniu z zápalenia wnetrznośći rozgrzania zbytniego.

Prágnienie z vpalenia wnetrznośći/ też piguły vśmierzáią.

Też Elektwarz vczyniony ze dwu częśći tegoż Trágágántu/ á z trzećiey Lákrycyey/ z ſyropem proſtym Lákrycyowym/ ieſt oſobliwym lekárſtwem przerzeczonemu kászlu.

Gorączkom ćięzkim á gwałtownym.

W ćięzkich á gwałtownych gorączkách dobrze dáwáć pić wodę ięczmienną/ w ktoreyby Trágágánt był wárzony/ ábo przez noc roſpuſczony.

Item.

Sámá Trágágántowá żywicá pod iezykiem trzymána/ toż czyn. *Plat.*

Roſpádlinom wárgom. Rány ná podniebieniu. Skorze odártey w vśćiech.

Popádániu warg. (w vśćiech.

Ránom ábo dźiurom ná podniebieniu

Odárćiu ſkory w vśćiech/ bądź z fluſu ſłoneg y iádowitego/ bądź z opárzenia gorącym iedzeniem/ leczy/ roſpuśćiwſzy go w Rożáney wodce/ przecedźić/ przydawſzy troche krochmalu/ y pioro ábo penzliczek w tym obmáczawſzy/ pomázowáć iezyk popádány/ ábo y wárgi popádáne.

Twárz biáłą czyni.

Twarz biała y chedogą czyni. Kroſty y zmázy z ćiáłá ſpádzą: tym ſpoſobem/ roſpuśćić Trágágánt w Rożáney wodce przez noc: ráno przydáć troche Boraxu ábo Kámphory/ á tym vmywáć twarz często.

Bolączkom ogniſtym.

Ná bolaczki przymiot ogniſty máiące/ roſpuśćić Trágágánt w ſoku Roſchodnikowym przez noc/ á chuſty w tym mácząiąc/ ná ogniſte wrzody przykłádáć/ ále to tylko náprzodku.

Artetyce. Podágrze. Chirágrze. Scyátyce. Opáleniu ná ćiele.

Tákże też Artetyce/ Podágrze/ Chyrágrze/ Scyátyce/ z gorącey przyczyny/ ieſt lekárſtwem.

Toż opáleniu ogniem/ drugiego dniá ábo trzećiego przykłádáiąc/ ieſt rátunkiem. Abowiem dniá pierwſzego opálenia/ máią bydź rzeczy ćiepło przykłádáne/ á nie źimne/ żeby párnośći wychádzáły śnádniey. Niekiedy ſámym mydłem ná mydlámy/ á ile ná przodku opárzenia ábo opálenia.

Czerwoney niemocy. Item.

Czerwona niemoc záſtánawia/ we dżdżowey wodźie roſpuſczony przez noc á potym w teyże wodźie znowu proch iego wárzyć/ y dáć choremu pić. A gdźieby z dolnych kiſzek záwrzedźiáłośći tá niemoc byłá/ tedy teyże przerzeczoney wody w kliſterze dawáiąc/ vśmierza czerwonkę. Záś gdźieby z záwrzedźiáłośći wyſzych kiſzek czerwonká pochodźiłá/ dáć pić ſok Bábczány/ w ktorymby przez noc roſpuſczony był Trágágánt.

Ogniem opálonym. Chárkániu krwią.

Ogniem ćiáłu opalonemu/ Trágánt z białkiem iáiowym bywa lekárſtwem.

Krwią chárkáiącym/ piguły wyſzey/ ná kászel ſuchy/ pomienione/ ſą wielkiem rátunkiem.

Nyrkom záwrzedźiáłym. Mechyrzowi.

Nyrkom záwrzedźiáłym/ tákże też vżyteczne bywáią.

Mechyrzowi záwrzedźiáłemu y gryźieniu w nim: wźiąć Trágágántu/ y roſpuśćić go w koźiem mleku/ potym przydáć ſoku Lákrycyey/ rogu ieleniego kilkákroć przepłokánego/ z wodą ięczmienną pić.

Item.

Też wárzony w ięczmienney wodźie/ z máſłem białym/ á pity toż czyni.

Żyła przerwána w pierśiách. Plucách. Nyrkách. Mechyrzu. Záćłumia ſrogość purguiących lekárſtw. Oſtrośći iezyká. Żywot czyśći. Záwrzedźiáłym plucom. Záwrzedźiáłym kiſzkom. Kroſty y wrzedźienice w oczách goi. Zgánia y leczy. Mocno purguiące lekárſtwá mdli.

Oboie to lekárſtwo dobre ieſt/ tym ktorymby ſie żyłá zerwáłá ábo przećiętá byłá/ ábo ſie ſámá dobrowolnie otworzyłá/ ták w pierśiách/ w plucách/ iáko y nyrkách/ y w mechyrzu/ y krew odchodźiłá.

Záćłumia y záwśćiąga okrutność lekárſtw purguiących/ bárzo vżyteczny.

Oſtrość iezyká ze ſchnieniem/ odwilża/ śliſkość iego ábo y piguły.

Toż ſwą śliſkośćią wyczyśćia żołądek y kiſzki. *Abuger.*

Záwrzedźiáłym plucom y zránionym/ ieſt oſobliwem lekárſtwem.

Kiſzki tákże záwrzedźiáłośćią zránione leczy/ choćia troche purgnie. *idem,*

Wrzedźienice y kroſty w oczách ná wierzchu záſádzone goi/ śćieráiąc. Tákże y czerwoność oczu/ roſpuśćiwſzy go w ledá wodce/ by y w proſtey wodźie/ á przecedźiwſzy/ ábo ná proch vtárty/ wodą rozmáćić/ á w okoł często puſzczáć. *Abiger.*

Do lekárſtw ſłuśnie wchodźi/ á ile do tych ktore ſrogo bárzo y okrutnie purguią/ bo záćłumia ich ſrogość/ żeby nietárgáły przyrodzenia. *Abige.*

Kołaczki dwoie.

Bywáią Kołaczki z niego czynione.

Pierśiom. Plucom. Kászlu. Suchotnym. Pleurytycznym. Zoſtrzáłośći iezyká y gárdłá. Dycháwicznym.

Pierśiom.
Plucom.
Kászlu ſuchym y gorącym.
Suchotnym y wyſchłym.
Pleuretycznym.
Zoſtrzáłośći iezyká y gárdłá.
Dycháwicznym.

Rozſądek.

Też potrzebá wiedźić/ iż Trágágánt gdy ma do lekárſtw wchodźić/ ſam ma bydź ſczegulny tárty/ nie z inymi rzeczámi. Bo iż ieſt trudny do ſtłuczenia ná proch/ rychleyby wſzyſtkie rzeczy z nim tłuczone wiátrem zniknęły/ niżliby ſie przy nich ná proch vtłukł. *Plat.*

Mikołáiek. Rozdział 22.

Eringium.

Brachendiſt. Manſtrew.

TRoiáki ſie znáyduie Mikołáiek: Pierwßy ktory zowią gornym: Drugi ßyrokim álbo morſkim: Trzeći nie ośc´iſty / proſty / ktory my Płodźieniem ſwoyſkim ábo Bożym dárem zowiemy.

Polny ábo gorny Mikołáiek / ma liśćie ßerokie oſtro ośćiſte około kráiow / y bárzo kolace / á głeboko wykráwáne. To liśćie poki młode á zielone że nie wyrośćie w ośći niegdźie ſolą y kwáßą do vżywánia miáſto iárzyny. Ale gdy w pręt wyraſtáią ośći oſtro kolace z śiebie wypuſczáią. Ná wierzchu rozg ſwoich / ktore ſą gáłązkowáte oble / á ná dłuż łokietne / okrągłe pałecżki ábo głowki zewſząd około ośćiámi kolacymi ogárnione: ktore ośći gdy ſie rozłożą / kßtałt gwiazdy z śiebie wydáią / pod ktorymi prąteczki rozmáitych barw: iedne białe / drugie zielone / ine modre. Naśienie oſtre / kolace / podobne Szpinakowemu. Korzeń ma proſty / długi / ná pálec wielki wzmiąß / podczás miąsßey ßy / głádki / z wierzchu czarny / wewnątrz biały / zapáchu wdźięcznego / iáko y wßyſtká bylina iego.

Eringium Marinum.

Miko-łáiek li-śćia ße-rokiego

Mikołáiek morſki ieſt liſtu dáleko ßyrßego ánižli pierwßy / około kráiow wykrawány / y tákże ośćiſty á oſtrokolacy / błękitny. Pręt tákże od pierwßego mnieyßy y wydrożyſty ábo laſkowány / gáłęziſty / ná wierzchu głowki modre / błękitne / y więtße. Korzeń tákże dłużßy nižli pierwßego / miękczeyßy / ná palec wzmiąß.

Trzeći / ktory my Płodźieniem ſwoyſkim / ábo Bożym dárem zowiemy: ieſt liſtu ßerokiego y podługowátego / á nie ták wykrawánego iáko morſki / tylko około kárbowány.

bowány. Klącza z korzeniá wiele pochodźi / mchem iákoby iákim obrosłego: máłe ná wierzchách głoweczki máiąc ośćiste. Korzeń czerstwy y nád ine wietßy.

Mieysce y czás do zbierániá

ROśćie po gorách płonnych / ná págorkách y iáłowych polách / ná łąkách piásczystych / y przy ßćieżkách.

Morski ná brzegách morskich tylko. Trzeći tákże iest polny. Ma bydź do lekarstw zbierány w Czerwcu.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

PRzyrodzenia iest mierno ćiepłego. Ale w swey subtelney istnośći / niepomáłu wysußa / otwiera / rozdźiáłuie / rozwodnia y wywodźi.

Moc y skutki z Dios.

Mocz wywodźi.
Mocz wywodźi / korzeń w trunku z miodem. Abo sok z niego vżywány.

Mieśięczną chorobę wywodźi.
Mieśięczną chorobę wzbudza / tymże sposobem vżywány.

Wątrobie Slezionie zámulonÿ Opuchłÿ.
Wątroby / Sleziony zátkánie / otwiera sok / przeto im iest wielkim lekárstwem. Abo proch z korzenia z winem piiąc abo y iuche z wárzonego / w winie.

Opuchłym sok z korzeniá iego pić vżyteczny. Zołtą niemoc leczy.

Wietrznośći.
Wietrznośći rospędza w ćiele / przeto opußeniu iest vżyteczny.

Morzyskus.
Morzysko á gryźienie w żywoćie tákże go piiąc vspokaia. Toż y sok czyni.

Vśczknionym od iádowitych bestiy / z winem vżywány bywa lekárstwem / á gdźieby gorączká byłá / z wodą.

Trućiźnie
Otrutym wielkim bywa rátunkiem proch z winem / z puł łotá go biorąc.

Korzeń smáżony. Rozmáitÿ chorobom.
Korzeń / á ile Mikołáyká morskiego / w cukrze bywa smáżony z naśieniem Ptaßego gniázdá / ćwierć łotá korzeniá iego piiąc / wielu rozmáitÿ przypadkom iest vżyteczny.

Twárdośći rospędza.
Twárde gruczoły / iáko niektorzy twierdzą / rospędza / ná ßyi noßąc ten korzeń / ábo nim ie / niniże pomázuiąc. [*Dios.*] z miodem vmießány. *Plin.*

Głowę w tył obroconą máiącym.
Ktorym w tył twarz obrocona / ábo y ßyiá nákrzywiona / y nákrecona / dobrze go z syta miodową pić.

pádáiącey niemocy
Tymże sposobem ten trunek / tym ktorzy kádук miewáią iest osobliwem lekárstwem.

Też z miodu á z prochu iego Elektwarz vżywány / pomienionym przypadkom bywa vżyteczny.

Mdłośći ſerdeczney. Drzeniu sercá. Ciężkośći około sercá. Melánkolicznym.
Przećiwko mdłośći serdeczney / korzeń w wodce Wołowego iezyká pity / iest rátunkiem. Przećiwko drżeniu sercá. Ciężkość serdeczney. Melánkolicznym.

Sleziennie chorey.
Bole sleziony vspakaia / z wodą á z octem vżywány.

Moczu kápiąc odchodzącemu.
Mocz kápániem odchodzący ábo zástánowiony / z sytą miodową vżywány / iest lekárstwem / przez 15. dni ráno y ná noc piiąc.

Nyrkom chorym.
Wßelakie niedostátki z zámulenia nyrek.

Máćicy zámuloney.
Máćicy niesposobney y zámuloney.

Záußnicom twárdym.
Záußnice twárde / rospędza korzeń z miodem vtárty á plastrowány. Tákże

Wolá pod gárdłem rospędza.
Wolá pod gárdłem ábo gruczoły rospędza / piiąc go przy tym.

Vwiązłe rzeczy w ćiele wyćiąga.
Toż też rzeczy w ćiele vwiązłe wyćiąga.

Z oczu bielmo spędza.
Pißą niektorzy / iż ktoby korzeń iego ná ßyi záwießony nośił / z oczu bielmo spądza.

Czáry odpędza y sprzećiwia ſię im.
Też czáry y czártowskie spráwy temu ßkodźić nie mogą / ktoby go przy sobie nośił / ábo ná ßyi miał.

Od vpićia broni.
Od vpićia záchowywa / przedtym ábo y náczczo vżywány.

Przećiw żábiemu iádu.
Jad z żáby rogátey ábo czubátey / *Rubetam* zowią / ktoby wypił. Toż

Omieg ábo iad Lewartow ábo zły Mnißek ábo źiele piekielne ktoby pił.
Komuby Omieg / ábo iad Lewartow / ábo Páieczny korzeń / ábo Toiad / ábo źiele piekielne / ábo zły Mnißek. Co wßystko Grekowie *Aconita* zowią / zádány / ábo w trunku ábo w potráwie / wielkim bywa rátunkiem.

Y wszelákie ine trućizny wywodźi
Tákże wßelákie ine trućizny y iády wywodźi z ćiáłá / piiąc ten korzeń miáłko vtárty z polewką / z żábek wárzonych ktore przychodzą do vżywánia ludzkiego / ábo wiec gdźieby tá bydź nie mogłá / z polewką z geśi / drudzy z wodą sámą.

Biegunkę
W biegunkách żywot zátwierdza.

Fráncowáto wrzedy goi.
Z liśćia młodego bywa palona wodká / tym bárzo vżyteczna ktorzy Fránce máią / y wrzody Fráncowátymi są obsádzeni / piiąc ią káżdego dniá / á to przez długi czás.

Kolce.
Kolce y dárćiu w kißkách iest lekárstwem iuchá / trunkiem vżywána.

Kámień z nyrek wywodźi
Z pitym miodem kámień z nyrek wywodźi / przez pietnaśćie dni ráno náczczo y ná noc / kłádąc się dáiąc. Potężniey iescze to czyni / iesli Potocznik ábo Bobownik po Łáćinie *Sium* zowią / z nim wespoł wárzony bedźie.

Kámień wypędzony z nyrek więcey ſię nie mnoży
Piße Aetius / że ktorzy kámień ćierpią gdyby vstáwicznie pili Mikołáiek po wyjećiu ábo wywiedźieniu kámieniá / nigdyby od niego nie byli vtrapieni.

Ná vkąszenie przyłożony wyćiąga iad.
Nie tylko w trunku iákimkolwiek / przećiwko iadom y trućiznom. Tákże vśczknieniu od wężow iádowitych y inych bestiy. Ale y ná vśczknienie przyłożony y plastrowány /

iest le-

ieśliekárśtwem ten korzeń.

Wodká z otrebie zámuloney. Wodká o ktorey śie iuż przypomniáło / z liśćia źielonego / młodego palona / wątrobie złey / zámuloney / dobra pić.

Zimnicy kożdego dnia. Kwártánie. Zimnice káżdego dnia bywáiaca / Kwártáne tákże leczy / tákże ia piiac.

Zábá z pod iezyká dźieciom spędza. Kwiećie Mikołáykowe w winie moczone / dźiećiom ktore pod iezykiem žábe máia / dáwáć pić dobrze.

Tenże kwiát ná dymienice w kroku záśiádła przyłożony / śiepánie y tárgánie w niey vśmierza.

Chęć do Wenusá bárzo pobudza / ták w meżczyznie iáko z w białeygłowie / proch naśienia iego z pitym miodem ná noc vżywány

Ale rádniey korzeń w miedźie smáżony / to czyni / ktory *Secacul* zowia *Arabet*.

Toż naśienie zádusżoney máćicy / to iest / wzgorę ku sercu podnieśioney czyni. Tákże też z mieysca włásnego zśliżnioney / iest rátunkiem / piiac go z czymkolwiek.

Rozsadek.

Mikołáyká szerokiego ábo Morskiego korzeń też skutki ma / co y polny nász / ieno nie ták potężniey wysusza.

Trzeći / ktory Bożym dárem ábo Płodźieniem swoyskim zowiemy / iescze mniey wysusza / y skutkow iest mdleyszych do przerzeczonych chorob.

Myla śie ktorzy twierdza Sekákul Maurytáński bydź korzeniem Mikołáyká szerokiego / ábo morskiego. A przeto pisza niektorzy tychże skutkow być go co y Lisieiayká. Pobudzáiac chęć do Wenusá / ták meżczyznie iáko y białey płći. Co iednák Sekákul czyni.

Nie iest też czarny Oset / ktory Grekowie *Crocodilium* zowia / iáko niektorzy chca. Bo o tych wszystkich rozne sa rozdźiały / opisáne ták od Dyoskorydá y Galená / iáko od Arábczykow.

Sczeć pomorska Ostromleczny korzeń: Rozdział 23.

Hippophaes,
Spina purgatoria.

Meer karten diestel.
Meer Bubenstrell.

Ostromleczny korzeń / ábo Sczeć Pomorska / iest krzaczek gesty y obszerno śie pusczáiacy. Liśćia obdłużnego / Oliwnemu podobnego / tylko sczupleyszego / ćieńszego / y miekczeyszego. Miedzy tym ćierznie ábo ośći suche / białáwe / po rozgách członkowáte / rozsádzone od śiebie. Kwiatki ná wierzchu rozg gronkámi nie máłymi / iáko ná drzewnym Bluszczu / iágody okragłe / ieno mnieysze y miekczeysze / bláde / á po iedney stronie rumiáne. Korzeń miaższy / pekáty / nie długi / od spodku rosocháty / miekki / soku białego obfity / smáku gorzkiego / ktory tym sposobem bywa zbierány / iáko sok z Loczydłá / ktore Łáćinnicy *Napsiam* zowia / zapáchu przykrego. *Dios.*

Mieysce.

Przy morskich brzegách ná piasczystych grunćiech rośćie / á naybuyniey y naobfićiey w Peloponezie.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia rozgrzewáiacego y wysusżáiacego iest / á ile korzenie y sok iego potężnie purguia.

Moc y skutki.

Flágme z ćiáłá / y Flágme.
Kolere. Tákże Kolere.
Flusy wodniste potężnie sok korzeniá tego wywodźi / sámego przez śie dawszy go ℈ j. to iest / co trzećia częśc kwinty záważy. A gdźieby był maka psżeniczna záczyniony / y w Trochiszki poczyniony / może go dáć ná raz ℈ iiij. to iest / kwinte / y drugiey kwinty trzećia częśc. Naprzystoyniey z syta miodowa bywa vżywány / á ile do wywiedźienia flágmy / y wodność ćiáłá. Flusy wodniste.

Ten sok ze wszystkiego źiela / zwłasczá z liśćia / z kwiećia / y z korzeniá bywa wyprásowány / y wyżęty. *Dios.* Sok.

Proch z suchego tego źiela / z syta miodowa dány / toż czyni. Proch.

Korzeń też bywa w cukrze czyniony przećiwko temu wszystkiemu.

W pádáiacey niemocy z wielkim vżytkiem bywa / z taż miodowa syta vżywány. Rádunk.

żyłom piętym ábo suchym zbytnimi wilgotnośćiámi obćiążonym/tymże sposobem z miodem pitym vżywány / bywa osobliwem lekárstwem. *Dios.*

Gwiżdżotchnącym/y

Dycháwicznym/ tymże sposobem. *Dios.*

Ale do wywiedźienia kolery/ nie ma bydź z syta miodowa / ále z ćiepła woda dány.

Końskiemu zápieczeniu y zátwárdzeniu/ puł lotá soku / ábo prochu ze dwá łoty z śićhego źiela / ćiepłey wody z pułtory kwarty/ w gebe leiąc purge czyni. Ták inym chorobom ich bárzo osobliwie służy/skąd też imię má dostáło.

Gwiżdżotchnącym Dycháwicznym.

Końskiemu zápieczeniu y inym wielu ich chorobom.

Rozsądek.

ROżne iest to źiele *Hyppophaes*, od źiela *Hippophestum.* Przeto sie myla / ktorzy to dwoie chcą mieć zá iedno. Co też y zá czásu Dyoskorydá tácy byli.

Przetárznik y Przetárznicá. Rozdział. 24.

Veronica mas.

Ehrenpreyß Grůndtheyl.

PIęćiorákie rodzáy Przetárzniká y przetárznice sie znáyduie/ iest y bośtyy namnieyszy. Ale te pode dwiemá tylo zámykáiąsie. Pod sámcem y sámica / álbo prosto stoiącym y położystym. Sámiec po źiemi się roskłáda/pret máiąc obli/ ná trzy dłonie wzdłuż/ rumiány ábo pozárdzewiáły / y troche kosmáty. Listki obdłużne/ćiemno źielone/ y poczerniáłe/ kosmáte / á około kráiow zabkowáte / przy wierzchu kwiát kłośisty / modry. Naśienie w przegrodkách w straczu/korzeń nie wielki/ miekki / ćienki á rospirzchły.

Veronica fœmina.

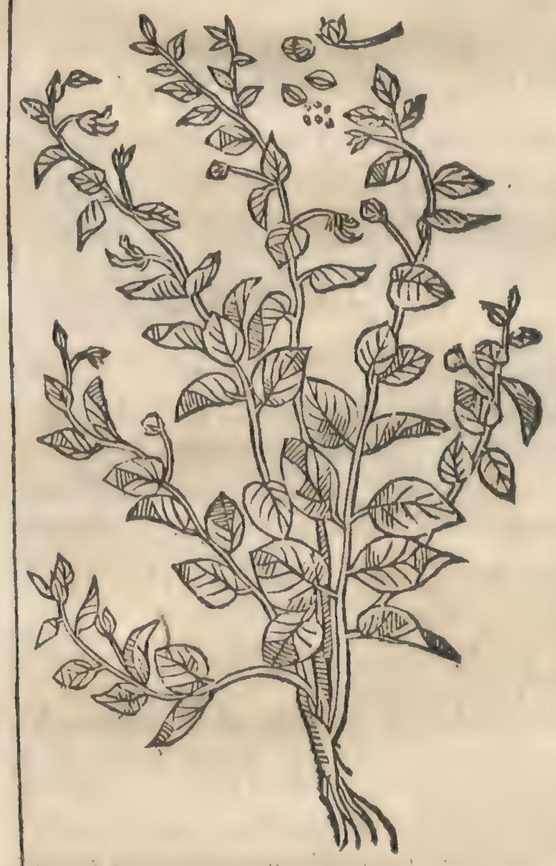

Sámicá ábo Przetárznicá po źiemi sie roskłáda/máiąc pret dłuższy y kosmátszy/ liśćia okrągłego / ná kształt Pienieżnikowego / bynamniey około kráiow nie zabkowáte/ y iáśniey źieleńsze niżli v sámcá. Kwiećia żołtobronatnego. Naśienie też w przegrodkách w straczu okrągłym / korzeń iáko v sámcá. Te oboie są położyste.

Trzeći Proſty názwány / że ſie po ziemi nie pokłáda / ále proſto pret wzgore puſcza / to tákże ſamiec y ſámicá. Sámicá / korzeñ ma cáły w ziemi rozßyrzony ſwymi odnożkámi ßyroko: Z tego pret káżdego roku wyraſta / zielony ná łokieć wzwyż / mocny y krzepki / liśćia obdłużnego pará á pará pochodzacego / około zabkowátego / w wierzchu kłośiáſty kwiát / z błekitnych czterech liſtkow káżdy / náśienia drobnego y rumiánego.

Czwarta też proſta / á to ſámica / ſámcowi we wßem podobna / tylko liśćia dłużßego y ſczupleyßego. Jne pierwßey ſámicy podobne.

Mieyſce y czás.

ROſna poſpolićie rády ná płoninách wielkich / y w leśiech ſuchych. Kwitna w Czerwcu / ktorego czáſu máia bydź zbieráne y kopáne.

Przyrodzenie

JZ ma w ſobie bárzo znáczna gorzkość z ćirpkośćia / tedy ſie ſtad znáczy że ieſt przyrodzenia rozgrzewáiacego y wyſußáiacego / ták ſámicá iáko ſámiec: Jednák ſámiec do wßyſtkiego ieſt potężnieyßy nizli ſámica.

Moc y Skutki.

WJelkie ma zálecenie to źiele od poślednieyßych Ziołopiſow / do wielu chorob y niedoſtátkow ludzkich / zwłaſczá / plucom zránionym / záwrzedźiáłym / y gnić poczynáiacym / y choćiaby co iuż zgniłego / przez káßel y chárkánie wyrzucáne było. [Plucom zránionȳ y iuż gniiacym.] Tákże

Dychawicznym y ćieżko tchnacym. [Dychawicy.]

Káßlom ćieżkim. [Káßlu.]

Suchotnym. [Suchotō.]

Ropa pluiacym: Prochu z Przetárznikú po ćwierći lotá z iegoż wodka ábo iucha czeſto piiac. [Ropa pluiacym.] Owa wßelákim niedoſtátkom pierśi / bárzo ieſt lekárſtwem vżytecznym. Też w pieym miedźie wárzac / á vſtáwnie piiac / toż czyni. [Item.] Abo proch z niego co namielßy z miodem odßymowánym záczyniwßy miáſto Elektwarzu vżywáć. Abo wźiać [Item.] Przetárzniku / polney Dryakwie / Jzopu / korzenia Ománowego / weſpoł to w miedźie pitym / ábo w ſyćie miodowey wárzyć / y poránu y ná noc / po dobrym trunku pić ćiepło. Może do tego ieſcze przyczynić Lákrycyey / Fig ſuchych tłuſtych / Rozynkow drobnych / y Włoſkiego Kopru náśienia / y weſpoł wárzyć á pić. [Item.] To lekárſtwo wźiete od páſterzow / ktorzy owce dycháwiczne / y káßlace / tym źielem lecza / z trocha ſoli dawáiac im ieść.

Rány krwáwe / ćiete / leczy. [Ránom krwáwym]

Wrzody záſtárzáłe złe goi. Sokiem tego źiela wymywáiac / á prochem z niego záſypuiac / ábo w wodźie wárzyć / á troche háłunu do tego przydáć / y wymywáć. [Wrzodom záſtárzáłȳ]

Lißáie / Swierzb / y wßelákie ćiáłá zeßpecenie ſpadza / y wychedaża / taż woda omywáć. [Lißáiom. Swierzbu]

Pißa w Hiſtoryey / iż krol ieden Fráncuzki bedac trádem ſłoniowym zeßpecony / ktory *Elephantiaſim* Láćinnicy zowia / od myśliwcá był vleczony / vżywáiac tego źiela vſtáwicznie / y w nim ſie kapiac / to lekárſtwo tenże myśliwiec wźiał od Jeleniá / ktory bedac od wilká bárzo zrániony / do tego źiela czeſto chodźił / vżywáiac go / y po nim ſie wáláiac / był vzdrowiony. [Trądu.]

Puchline wßeláka gdźiekolwiek bedaca / zwłaſczá ná ßyi / roſpadza / przykłádáiac go. [Puchlinie]

Przećiwko morowey źimnicy y febrze. [Febra morowa.]

Morowym tákże powietrzem záráżonym ieſt wielkim rátunkiem / ćwierć lotá prochu iego z winem co nalepßym y ſtárym piiac / przydawßy puł ćwierći lotá Dryakwie przedniey Weneckiey / záraz ſie potym co nalepiey pocac. [Morowemu powietrzu.] Drudzy trzy ćwierći lotá tego prochu ná raz biora.

Trad ſpadza ſłoniowy omywáiac ſie woda / w ktoreyby wárzony był. [Trądu ſłoniowemu.]

Gdyby kto od páiaká był vkaßony / żeby nie ſpuchło mieyſce / przykłádáć tego źiela każa / y rádza. [Od páiaká vkaßonym.]

Watrobe zámulona wychedaża. [Watrobie]

Sleźione záckána otwiera. [Sleźionie.]

Záwrácániu głowy / ieſt lekárſtwem. [Głowy záwroceniu.]

Máćice záplugáwiona. [Máćicy.]

Nyrki záćpáne. | wyczyśćia. [Nyrkom.]

Pechyrz zámulony. | wyczyśćia. [Pechyrzowi.]

Żoładek pośila oſłábiały. [Żołądkowi.]

Żołta niemoc ſpadza. [Żołtaczce.]

Krew poleruie y czyśći. [Krew chędoży.]

Kliiowáte fluſy roſpráwuie.

Wilgotnośći hrube rośćienczá / prochu tego źiela po ćwierći lotá z wodka iegoż ábo z iucha wárzonego vżywáć.

Sok z Przetárzniku.

Z Przetárzniku ſok tym ſpoſobem bywa wyćiagniony / iáko z Piołynu. [Sok.]

Ten ieſt bárzo vżyteczny pierśiom y plu- [Pierśiom. Plucom]

com

com zránionym y zágnilym / z wodką Przetárzniku / ábo z polney Dryakwie vżywány.

[Krwią pluiącym.] Krwią pluiącym / z Bábczáną wodką / ábo z wodką Zywokoſztową vżywány / ieſt lekárſtwem / przydawſzy Ormiáńſkiey glinki ćwierć lotá. *Nicol. Myreps.*

[Spadkō wſzelákim] Przećiwko ſpadkom wſzelákim / ieſt dobry / tákże go piiąc. [Tenże.]

[Nyrkom.] Nyrkom mułem piaſczyſtym zátkánym / bárzo vżytecznym lekárſtwem / piiąc ten ſok z wodką Kopru Włoſkiego.

[Od paiąká vſcz. knionym.] Od páiaká vſczknionym / ieſt rátunkiem / ránę tym ſokiem pomázuiąc.

[Rány Sadzele goi.] Rány y wſzelákie ſadzele y ſkázy ták wnętrzne iáko y zwierzchnie wychędaża / y goi.

[Wodká.]

Wodká z Przetárzniká.

To ziele gdy nabárziey kwitnie / ma bydź z Balneum máris dyſtyllowáne. Tá wodká w częſtym ieſt vżywániu od zacnych y doświádczonych lekárzow / nizli ſok ábo iuchá z wárzonego.

[Zołtáczce. Kámieniu Jádom. Zołądkowi zimnemu. Wątrobie Slezionie Plucom.] Zołtą chorobę wywodźi z ćiáłá moczem.

Kámień nyrkowy pędźi piiąc.

Przećiwko trućiznie y iádom dobra.

Zołądek źimny rozgrzewa. A wilgotnośći niepotrzebne z niego wywodźi.

Wątrobę / Sleżionę / zámulone otwiera / y wyćiera.

Płucá zátkáne wychędaża z własnośći ſwey / ze wſzyſtkich ich ſzlamowátośći.

[Plucom záwrzedźiáłym.] Tákże záwrzedźiáłe y nágniłe leczy.

[Krwi zepſowáney] Krew zepſowána y záplugáwiona chędoży y czyśći / trunkiem iey vżywáiąc.

[Poty pobudza.] Poty pobudza piiąc ią. *Taber.*

[Mieśięczney.] Mieśięczna chorobę białogłowſką záſtánowioną nád zwyczay / wywodźi. *Taber.*

[Morowemu powietrzu.] Jádom y záráźie od morowego powietrza przećiwi ſię. Przeto czáſu powietrza morowego dla vſtrzeżenia / ábo iuż zárázonym / ieſt bárzo vżytecznym trunkiem / á zwłaſczá moczona przez kilká dni w winie / á potym dyſtyllowána / y po łyżce ábo po pięćiu / z pułćwierći lotá dobrey Dryakwie vżywána / po ktorey ſię záraz co nalepiey y nadłużey poćić.

[Kámień leczy y wywodźi.] Kilkákroć gdyby byłá przelutrowána / kámień kruſzy / y pędźi. *Matth.*

[Wino.]

Wino z Przetárznikiem.

Może też wino z tym źielem iáko y z Piołynem bydź przypráwione / ktore bárzo ſłuży / tym ktorzy pierśi y płucá náruſzone y zránione máią. Tákże wątrobę / ślezionę / y mácicę / zámułonym y zátkánym bywa lekárſtwem. Tychże ábowiem ſkutkow to wino ieſt ktorych wodká.

[*Extráctum.*]

Jſtnośći wyćiągnienie z Przetárzniku.

Z tego źiela może bydź Jſtność ábo iáko drudzy mowią Duſzá wyćiągniona tym ſpoſobem iáko ſię powiedźiáło / piſząc o Piołynu. Tá wſzyſtkim przerzeczonym chorobom ieſt bárzo potrzebna. Z oſobliwośći [Plucom zránionym.] pierśiom y płucom záwrzedźiáłym y zágniłym.

[Morowemu powietrzu.] Tákże czáſu powietrza morowego bárzo vżytecznym bywa trunkiem.

Sol z Przetárzniku.

Tym ſpoſobem ſol z tego źiela może bydź iáko z Piołynu / y z káżdego inego źiela. Tá nalepſzym y napewnieyſzym ieſt rátunkiem / [Plucom poczynáiącym gnić.] tym ktorym płucá poczynáią gnić / nád ktore nie máſz przednieyſzego lekárſtwá w tákowey vłomnośći płuc. *Tab.*

Szántá biała. Rozdźiał 25.

Biała Szántá wypuſzcza kilká prątkow łokietnych z korzeniá / podczás dłuższych / czworogránowitych / biało koſmátych. Liśćia tákże bládokoſmátego / miąſzego / przyokrągłeyſzym / ná obdłużnych ſtopkách / koło kráiow ząbkowáne / pomarſzczone / ábo kędzierzáwe / pachniące / ſmáku gorzkiego. Kwiátu biáłáwego / w ſzupinkách ſwych kolących tchwiącego / gromadkámi około kłącza / przy ſtopkách liśćiá ſwego obśiádłe. Z tych potym naśienie oſtre. Korzenia zdrewniáłego z wiela odnożek drobnych y ćienkich.

Mieyſce.

Rośćie rádá przy rumách / ſtárych pałacách / y murách opuſtoſzáłych á rozwálonych: rośćie też ná zapłotkách / przy drogách / ná gruntách puſtych / iáłowych / y nie wyprawnych.

Przyrodzenie.

W wtorym ſtopniu ná końcu rozgrzewa / ábo ná przodku trzećiego

Wyſuſza wárzodku trzećiego ſtopniá / iáko Aetius piſze/ otwiera / wyćiera / roſpráwuie.

Marubium album. Praſsium.

Andorn. Gotts vergiß. Weyß Andorn.

Moc y Skutki.

Wßyſtko ile go ieſt/ iáko liśćie/ kwiát/ naśienie / y z korzenia iego ſkorki/ do lekárſkich potrzeb przychodzi.

Dychawicznym. Káßlom. Suchotó.

Dychawicznym.

Káßlacym.

Suchotnym / liśćie tego źiela y z korzeniem wárzyć / á pić ćiepło dawáć dobrze. Przeto / Pierśiom y plucom/ ßlámowátośćiámi flágmiſtymi zámulonym y zátkánym wielce ieſt vżyteczne. Abowiem/ geſte/ lipkie/ kliiowáte/ wilgotnośći z nich wywodzi/ rozgrzewáiac/ y wyſuſzáiac ie/ wyßey pomienionym obyczáiem vżywáne / wárząc go w wodźie á ráno y ná czczo po dobrym trunku przez kilká dni ćiepło piiac. *Dioſ.*

Pierśiom. Plucom.

Ale ieſcze to potężniey czyni/ gdźie do niego korzenia Omanowego y Fiiołkowego/ po dwu łotu przyda. Liśćia białey Szánty/ Hizopu/ Podbiału wielkiego po gárśći/ Hányżu / naśienia Kopru Włoſkiego po trzy kwinty/ Lákrycyey pul łotá/ rozynkow drobnych łot/ Fig mieśiſtych z ośm. To w miodowey ſyćie/ ábo w pitym miedźie nie korzennym wárzyć/ á káżdego dniá ráno y ná noc po dobrym trunku/ tego choremu ćiepło dawáć. [*Taber.*] Też z Koſáccem ſuchem vżywány toż czyni.

Item.

Krwia chárkáiacym / wierzchołki ábo ſośiki z źiemie od tego korzenia wychodzące / ábo látorośłki młode tego źiela ze Brem wárzone / á trunkiem vżywáne / ieſt rátunkiem. *Ruel.* *Krwia chárkáiacym.*

Pokurczonym y pokrzywionym/ piſze ten że *Ruellius*, być go bárzo vżytecznym trunkiem/ tákże naparzániem. *Pokurczonym.*

Mieśieczna chorobe pániom wzbudza. *Mieśiączney.*

Białymgłowom w połogu nie dobrze wyczyśćionym vżyteczny. Tákże *W połogu nie wyczyśćionym.*

Łożyſku po porodzeniu pozoſtáłemu. *Łożyſko.*

Ciężkiemu rodzeniu. *Ciężkiemu rodzeniu.*

Wątrobie. *Wątrobie.*

Ślezienie zámulonym. *Ślezionie.*

Vſczknionym od wężow y beſtiy iádowitych. Tákże *Vſczknionym od wężow.*

Strutym ieſt wielkim / miedzy wielu inßych źioł lekárſtwem / w wodźie á ieſcze lepiey w winie wárzona / á trunkiem vżywána. Abo też w prochu z ieyże iucha/ ábo z winem piiac. *Dioſ.* *Strutym.*

Opiſuie *Aeeluarius* lekárſtwo z białey Szánty/ pierśiom y plucom bárzo vżyteczno. *Pierśiom. Plucom.*

Bolaczki twárde zmiękcza y rozgania/ pláſtruiac go ná nie. *Eginet.* *Bolączkom twárdym.*

Wrzody y ſadzele ſmrodliwe. *Wrzodom ſmrodliwym y pomykáiącym ſię.*

Wrzody pomykáiace y ćiáło wyiadáiace:

Tákże zánokćice y z iątrzenia boleſne przy páznokćiách leczy/ liśćie Szánty białey z miodem vtárte / á przykłádáne. *Dioſ.* *Zánokćicom.*

Pleurze y kłoćiu w bokách ieſt rátunkiem pewnym/ tákże z niey ſok ná słońcu wyſuſzony. *Pleurze.*

Gliſty y czerw wßeláki w żołądku y w kiſzkách/ morzy y wywodzi/ piiac ia z Piołynem á z Centurzya. *Dioſ.* *Gliſtom.*

Czynia ſobie z niey białegłowy náparzánie/ do zbudzenia záſtánowioney choroby mieśieczney. *Mieśięczney.*

Proch z liśćia z miodem záczyniony y vżywány / chrobáctwo w żywoćie morzy y wywodzi. *Plat.* *Gliſtom.*

Żołtániemoc leczy / wźiawßy iey ze cztery łoty/ korzenia Wołowégo ięzyká/ Omanowego/ Rzepiku/ po pułtory ćwierći od łotá/ Rheubárbárum kwinte/ Orlego ábo Rayſkiego drzewá/ tákże po kwinćie. To wßyſtko w pułtoru kwart winá białego wárzyć/ á pić ráno y ná noc po cztyry ábo pięći łyżek/ przez dni dźieśięć to czyniac/ zwłaſcżá gdźieby tá chorobá przypádłá z wielkiego żył wątrobnych zátkánia y zámulenia. Ale gdźieby z gorączki byłá/ tedy te rzeczy w *Żołtączce.*

wodzie/ á nie w winie wárzyć.

Kászlu suchemu.

Kászel suchy leczy/ prochu z liścia miałko vtártego z miodem záczynić miásto miodku/ y tego częſto lizániem vżywáć.

Puchlinie.

Proch teyże Szánty/ tákże y sok z małmázyą ábo z czym innym przystoynym y przynależącym vżywány/ puchlinę wywodźi z ćiáłá. Toż też

Vrážonym. Potłuczonym. Vtrzęsiony.

Vrážonym/ vtrzęsionym/ potłuczonym/ ieſt rátunkiem/ proch ábo y sok z máłmázyą/ ábo z winem ćiepło dány.

Krwią charkániu.

Krwią charchániu/ łupinki z naśienia iego wárzone w wodźie. Bzu do tego przydawszy/ á letno pić dawáć/ dobrze. *Plin.*

Wrzodom zádusznym.

Zołzy zá vszymá/ ktore świnimi wrzodámi zowią/ z wieprzowym sádłem vtłuczoną/ zmiękcza y rozgania.

Kászlu.

Niektorzy nim kászel tym sposobem leczą. Biorą sczyptę naśienia iego co naświeższego/ to ieſt/ co we trzy pálce może wźiąć/ do tego máło co więcey mąki iákieykolwiek/ oliwy y soli troche/ y wárzą w wodźie/ á tego sarkániem vżywáią. [*Plin.*] Ale się nie kożdemu to lekárſtwo vda.

Członkowi męzkiemu.

Członku męzkiemu wstydliwemu z puchłemu/ y wszelákim inym dolegliwośćiom iego/ z miodem liśćie vtárte á plastrowáne/ ieſt osobliwym lekárſtwem. *Plin.*

Swierzbu Liszáiom suchym.

Swierzb y Liszáie suche spądzą/ Szántá z octem vtárta/ tym námázuiąc. [*Plin.*] Abo iáko *Apuleius* pisze w niey się kąpiąc.

Zołądek y żywot przez stolce gryźći.

Przez stolce żywot purguie z octem/ á z solą iey vżywáiąc. [*Plin.*] Tákże żołądek wychędaża/ tym sposobem: miásto Sáłaty pożywáne liśćie.

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány pędźi/ z miodem á z Fiiołkowym korzeniem pożywána/ ábo rádniey z Rosáccowym. Też w oliwie á w winie wárzona/ á ná progłoná plastrowána/ toż czyni.

Kászlu z záźiębienia.

Kászlu źimnemu wárząc ią z suchymi Figámi á piiąc/ ieſt lekárſtwem.

Kolce.

Kolkę y w kiszkách dárćie vśmierza z źimnych wilgotnośći/ y z wiátrow z nich pochodzących/ wárząc Szántę w winie y w oliwie/ á przez kliſtierę często dáiąc.

Złotym żyłkom. Slepym.

Złote żyłki nábrzmiáłe nie ćiekące/ ktore ślepymi/ że są záwárte zowią/ y boleiące/ Sántá otwiera y boleśći w nich vkłádá/ wárząc Szántę w winie/ ábo w słoney wodźie/ ktora przez krusżec/ ábo żyły solne idźie/ ábo w rosole/ y nád tą párą śiedźieć nágrzewáiąc ie. Potym vczynić z teyże Szánty prochu á z miodu czopek/ y w stolec wprawić. Abo w oleyku ktory *muſcelinum* zowią/ tenże proch ábo sok z tegoż źiela z oliwą wárzyć/ á w tym troche báwełny obmoczyć/ czopek vtoczyć/ y w stolec wprawić/ otwiera ie.

Slezionie zátwárdźiáłey.

Slezienie zatwárdźiáłey/ ieſt lekárſtwem/ skorki z korzenia tey Szánty/ wespoł y z źielem/ przez pięć dni w Piwie/ y w oliwie moczyć/ potym wárzyć/ przecedźić/ y wyżąć/ á do tego przydáć wosku y oliwy/ á z tego máść vczynić/ ktorą lewy bok po ránu/ y ná noc mázáć. *Plat.*

Gliſtom.

Czerw ábo gliſty w żywoćie morzy Szántá/ Piołyn á Słonecznik w miodowey syćie wárzony/ z winem piiąc/ ábo też ná pępek ćiepłe przykłádáć.

Febrze.

Doświádczonym lekárſtwem ieſt febrze/ ták/ że zárázem powſtánie/ z wodą ią piiąc. *Apul.*

Złotym żyłkom. Slepym.

Zyłkom złotym záwártym ábo ślepym/ ieſt rátunkiem/ popiołem ie z Szánty zásypuiąc. *Apul.*

Od psá wśćiekłego obrážonym.

Obrážonym od wśćiekłego psá/ liśćie z stárym sádłem vtárte/ ná ránę przykłádáiąc/ ieſt lekárſtwem.

Dźikiemu mięsu.

Mięso dźikie złe trawi y wyniscza/ zásypuiąc z liśćia prochem tey Szánty/ ábo y pomieniony plaſtr przykłádáiąc.

Twárdośći białogłowskich pierśi.

Twárdość białogłowskich pierśi rozgania/ tenże plaſtr.

Piegom.

Piegi z twarzy z octem śćiera.

Sok z Szánty.

Succus.

Sok z liśćia tey Szánty wypráſowány ábo wyżęty/ y ná słońcu vsuszony: á pilnie chowány/ przećiwko wszytkim pomienionym dolegliwośćiom/ ieſt osobliwym lekárſtwem. *Dioſ.*

Wzrok oſtrzy. Páwłoce ná oczach. Kichánie wzbudza.

Ten z białym miodem rostárty/ troche winá przydawszy białego/ páwłokę z oczu śćiera/ y wzrok przywraca/ y oſtrzy pusczány. Kichánie wzbudza w nos pusczány.

Zołtáczce.

Zołtą niemoc nozdrzámi wywodźi/ miodem rospusczony/ á sarkány.

Vszu bolenia.

Bolenie vszu záſtárzałe vśmierza.

Chrobáctwu w vszu.

Chrobáctwo w nich záległe/ sam sok w nie pusczány/ ábo z miodem/ ábo z Rożánym oleykiem morzy/ y wywodźi/ ále pierwey trzebá ie wychędożyć. *Dioſ.*

Kászlu źimnemu.

Kászel z źimney przyczyny leczy/ z wodką Hizopową ćiepło y często vżywány.

Pierśiom. Płucom.

Toż też Pierśi y płucá z szlámowátośći/ hrubych flegmiſtych/ lipkich wychędaża/ y wolne odrzucánie y odbywánie czyni. *Dioſ.*

Item.

Drudzy ten sok/ z sokiem Kopru Włoskiego/ biorą trzy kwarty/ y wárzą áż tylko kwart dwie zoſtánie/ á trzećia wywrze/ y tego po łyżce z kubkiem ćiepłey wody vżywáią. *Plin.*

Zołądkowi.

Zołądkowi boleiącemu/ prędkim ieſt lekárſtwem/ sok piiąc z winem. *Apul.*

Truciźnie.

Iádom y trućiznom zádánym/ rátunkiem prędkim/ tákże go trunkiem vżywáiąc. bywa. *Plin.*

Zołtáczce. Piguły.

Zołtą chorobę spądza/ piiąc go z Rzepikową wodką. Też piguły z niego potoczone po kwinćie ábo półtory ich biorąc/ toż czynią. *Taber.*

Syropus

Syrop z Sánty.

Syrop z białey Sánty bywa w Aptekách robiony. Ten oſobliwie ſłuży/

Wątrobie. Puchlinie. Káßlu. Pierśiom. Plucom.

Wątrobie zátkáney y zámulioney.

Opuchłym.

Káßlacym.

Pierśiom y

Plucom dawnym y záſtárzáłym dolegliwośćiom z źiemnych á flegmiſtych ſluſow/ ku pozbyćiu trudnym / á ile w ſtárych.

Dycháwicy.

Dycháwicznym y gwiżdżotchnacym

Diaprasium simplex.

Lektwarz ábo konfekt z Sánty.

Bywa Lektwarz ábo Konfekt z Sánty czyniony tym ſpoſobem. Bioza ſoku iedne cześć tey Sánty / Miodu odßymowánego w pięćiornaſob / y wárza áż pocznie geſtnieć. Potym przydáia Drágágántu miáłko vtártego/Lákrycyey/Omanu/Cytwaru / y Soku Lákrycyowego. To wßyſtko co nápilniey vmießawßy/ ná czczo vżywáia / ná wychedożenie płuc y pierśi.

Plucom. Pierśiom. Dycháwicy. Odetchō. Plucom. Odchárká niu.

Dycháwicznym bárzo vżyteczny.

Odetchy wolne czyni.

Płucá z flágmy grubey wychedaża:

Odchárchánia y odrzucánia flágmy z pierśi wolne czyni. *Plat.*

Item.

Drudzy go po proſtu ták czynia. Bioza proch z liśćia tego źiela miáłko vtárty / y mießáia z miodem / przydawßy prochu z ſoku Lákrycyowego. Temuż wßytkiemu ſłuży Elektwarz ktory w Aptekách *Diapraſsium* zowia/ to ieſt/ Konfekt z Sánty. Ten gdźie przyſtoynie z pilnośćia bywa vrobiony (iákoż ma być) wielu chorobom rozmáitym bywa vżyteczny/ ktorego opiſánia niechćiałem tu włożyć/ dla tego/ że więcey do czynienia

Diaprasium compositum.

Aptekárſkiego należy/ niżeli domowego/ bo máło nie śiedmdźieśiat rzeczy do niego wchodźi.

Szkodźi.

Szkodźi. Nyrkom. Pechyrzowi.

Nyrkom y

Pechyrzowi ßkodźi/ przeto ma być záwße Lákrycya do niey przymießána.

Stillatitia.

Wodka z Szánty białey.

W Czerwcu y w Kwietniu ma być zbieráne/ to źiele do dyſtyllowánia / á pośiekawßy drobno z *Balneum maris* wypalona /

Tá do przerzeczonych chorob ieſt vżyteczna z oſobnośći ſwey. Płucom zátkánym ßlámowátośćiámi źimnymi / flágmiſtymi/ trunkiem iey vżywáiac ćiepło/ tákże ćiężkośći w pierśiách.

Káßlu.

Káßlacym ieſt oſoblinym rátunkiem / podobnym obyczáiem iey vżywáiac.

Żołtáczce.

Żołtey niemocy/ ieſt oſobliwym lekárſtwem / ábowiem zátkánie wątroby y śleźiony/ z kąd poſpolićie pochodźi/ otwiera/ wyćiera/ y wychedaża.

Ćiężkie mu rodzeniu.

Pániom w ćiężkim rodzeniu dźiatek/ wielkim ieſt rátunkiem y pomoca / dáiac ie w trunku czáſu rodzenia / ábowiem płodu dopomaga ná świát/ pedzac go.

Rozſadek.

DAleko w więtßey cenie/ y w powadze/ v ſtárodawnych przodkow náßych tá Szánta byłá/ á niżli tych czáſow/ dla oſobliwych y wielkich ſkutkow iey / w otwieraniu zátkáney watroby y śleźiony/ y wychedożeniu ich. Tákże dla rátunku w wielu rozmáitych w wyżßey pomienionych chorob. Dźiśieyßych czáſow/ dáleko w podleyßey ieſt cenie.

Szántá Czarna. Rozdźiał 26.

CZarna Szántá dla ćiemney źieloności/ ták názwána ieſt/ iáko biała/ dla iáśnieyßey: kłácza czworogránowitego wełniſtego/ ktorego niemało z korzeniá puſzcza. Liśćiem do białey podobna/ ktore tákże koſmáte / iedno od drugich opodal/ przyokragleyßym / ćiemney źieloności / przykro pachniace. Kwiát biały/ okołkiem pret obchodźi/ korzeń mierno miazßy/ obdłużny / z wiela odnożek mnieyßych.

Mieyſce.

ROśćie na miedzách / przy párkániech / y płotách / przy drogách ná Cmyntarzách / w ćieniſtych mieyſcách.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt oſtrego y gorzkiego/ przeto ná końcu wtorego ſtopniá / álbo ná poczatku trzećiego/ rozgrzewa / w trzećim wyſußa.

Moc y ſkutki.

Od pſá obráżonym ßigi y pęcherze w kroku około ſtolcá.

VKaßonym y obráżonym od pſá/ ieſt lekárſtwem/ liśćie z ſola vtárte á ná rány przykłádáne. *Dioſ.*

Szyßki w śiedzeniu około ſtolcowey kißki z

Ballote Marubium nigrum.

Schwártz Andorn.

wierzchu/ rospadza y goi / tož liśćie w gorącym popiele co nalepiey vpieczone/ ábo w kápustny list záwinione/ y w popiele żarzystym rospárzone/ á przykłádane.

Wrzodom złym y plugáwym.
Bolączki z otwiera.

Wrzody złe y plugáwe/ wychędaża y wyćiera/ z miodem ie plástruiąc.

Bolączki wielkie/ ktore śie otworzyć nie chcą/ z iáiem á z miodem przykłádane otwierá. *Dios.*

Rozsądek.

PLinius we 27. kśięgách/ w Rozdźiale osmym/ zowie tę czarną Szántę Lukiem z iákiey przyczyny/ nie mogę baczyć.

Pszczelnik/ Melisá/ Roiownik. Rozdźiał 27.

PSczelnik/ Roiownik/ Melisá/ iedno to źiele z korzenia pochodzące krzewisko/ rownie iáko Szántá czarna/ ktorey iest máło nie we wszytkim podobna/ zwłaszczá listkiem y kłaczem/ iedno we wszytkim/ wietsze/ szyrsze/ y nie ták kosmáte. Rozgi ma czworográniaste łokietne. Kwiát około rozgi biały pușcza / niegdźie bládożołty. Naśienie w swych woreczkách ábo w szupinkách czárnáwe. Korzenie iáko v Pokrzywy/ gęste/ drobne/ ćienkie y rozpierzchłe. Wszystko ziołko zapáchu Cytrynowego iábłká/ dla czego też od Láćinnikow *Citrago* y *Citronella* iest názwáne.

Apiastrum, Citrago, Melissa, Melitis, Cittonella.

Melissen. Melissen kraut. Honigblům. Binsauge. Muter kraut. Jmenblat.

Mieysce

ROśćie w leśiech/ po polách/ y po págorkách. Drudzy go też w ogrodźiech śieią y flancuią.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wysusza we wtorym stopniu/ iáko Awicená pisze/

ściera/ otwiera/ wywodzi/ rozpráwia/ trawi/ spáia/ goi y posila.

Moc y skutki.

Páiecemu gonu. Wężowemu. Psá wśćiekłego obráżonemu. Mieśiącznu.

Obráżonym od páięczego gonu.

Vścżknionym od wężow y inych bestiy.

Od Psá wśćiekłego obráżonym/ liśćie z winem białym piiąc/ tákże go w potráwách vżywáiąc: Też plastrowáć y ná rány dobrze/ y z wodą wárzonego przemywáć.

Mieśięczną pániom wzbudza/ po pás kąpiel sobie z niego czyniąc. Sok też z liśćia iego pić dobrze/ bo toż czyni. Abo w winie wárząc/ á iuchę piiąc. *Dios. Isaac.*

Zębom bolejącym.

Bolenie zębow vśmierza taż iucha z niego płocząc ćiepło/ y często.

Głowie. Mozgu. Sercu.

Głowie y Mozgu.

Sercu z źimnych wilgotnośći/ y inym dolegliwośćiom rozmáitym bárzo służy. Tákże

Żołądkowi. Mácicy.

Żołądkowi y

Mácicy iest wielkim rátunkiem.

Czerwonce.

Czerwoną biegunkę záwśćiąga/ klistere z niey czyniąc/ y często dáiąc.

Vdłámi strutym.

Strutym iádowitymi vdłámi/ liśćie rozetrzeć/ á ze trzemi grány/ ábo źiárny/ sáletry dáć pić/ wywodźi ią.

Od Niedźwiadká obráżonym.

Od niedźwiadká obráżonym/ iest lekárstwem/ z białym winem liśćie piiąc:

Morzeniu w kiszkách.

Morzenie w kiszkách vkłáda.

Czerwonce.

Czerwoną niemoc zástárzáłą leczy/ liśći z winem rostárte/ ábo sok z niego/ ábo y prochem go vżywáiąc/ z miodem. *Plinius.*

Gwiżdżorchnący.

Gwiżdżorchnącym y dycháwicznym służy: z miodem proch z liśćia zmieszány/ á liżániem vżywány.

Trucżolo y bolączkom twárdym.

Gruzły y bolączki twárde odmiękcza y rozgania/ liśćie z solą plastrowáne/ ábo nácieráiąc.

Wrzodom plugáwy.

Sadzele y wrzody plugáwe/ y smrodliwe wychedaża/ wodą wárzonego liśćia wymywáiąc/ ábo sokiem tegoż liśćia. Z miodem też vtárte/ á plastrowáne/ toż czyni. *Plin.*

Artetyce.

Artetyce. To iest/ boleniu w członkách y w stáwiech/ z sáletrą vtłuczone/ y tym nácieráne/ ábo plastrowáne/ czyni rátunek. *Dios.*

Serce vwesela posila.

Własność tego źiela serce smętne vweseláć/ mdłe posiláć/ drżenie iego hámowáć y vspokoić. *Aben. Mesua.*

Smętnym.

Smętnym y melánkolicznym/ myśl dobrą czyni. Tenże

Żołądkowi wilgotnemu y źimnemu.

Żołądek wilgotny y źimny wysusza/ zágrzewáć/ posiláć/ á do trawienia sposobny czynić/ ná czczo go vżywáiąc/ iákimkolwiek sposobem. O czym się niżey powie. *Isaac Ebenamra.*

Krwi melánkoliczney y spaloney.

Krew melánkoliczną y spaloną poleruie/ y poczęśći z ćiáłá wywodźi.

Sny strászliwe.

Sny strászliwe ze krwie wyżgłey y melánkoliczney oddála/ á wesołe czyni. Tákże y sok/ ná noc go vżywáiąc. *Seth.*

Zawrotu. Káduku. Párálizu. Boleśćiom źimnym.

Zawrotu głowy.

Padáiącey niemocy.

Párálizem náruszonym.

Tákże inym boleśćiom z źimnych wilgotnośći pochodzącym. Tym wszystkim pomienionym chorobom/ w białym winie wárzony ábo moczony/ á trunkiem vżywány/ známienitym iest lekárstwem. Tákże

Mdłośći serdeczney.

Omdlewániu serdecznemu wielkim y známienitym bywa rátunkiem/ zwłaszczá z oźiębłośći sercá/ y duchow serdecznych. *Isaac. Ebenamr.*

Cuchnieniu z vst.

Cuchnieniu z vst/ często go vżywáiąc/ iest lekárstwem.

Mácicy spadáiącey.

Mácicę niespokoyną/ á z mieyscá swego często spadáiącą/ ná swe mieysce przywodźi/ w winie wárząc liśćie/ á tym ią nágrzewáiąc/ bądź z wierzchu ná progłoná/ y ná krzyże przykłádáiąc ćiepło/ bądź párę w otwor łoná przez leiek pusczáiąc.

Lekániu nocnemu.

Stráchy y lekánia nocne z przypaloney flágmy/ á z melánkoliey pochodzące/ zkąd niespánie pochodźi/ precz odpadza.

Mozgu. Spániu.

Mozg mdły posila z zámulenia iego.

Spánie spokoyne czyni/ woniáiąc go/ bo swym zapáchem przenikáiącym oboie to czyni.

Duchom serdecznym. Wnętrznośćiom.

Duchy serdeczne otrzeźwia.

Wnętrznośći wszelkie oczerstwia y posila. A to w winie wárzony á trunkiem vżywány. A iescze potężniey/ wźiąwszy liśćia y wierzchołkow tego źiela/ Wołowego iężyká. Boraku/ Bázyliykowego nasienia/ y w winie wárzyć/ wierzch naczynia w ktorym by te rzeczy wrzáły/ pilnie nákrywszy/ potym przecedźić/ á do tey iuchy/ Száfránu y Muszkatowego kwiátu w węzełku/ w pusćić y trunkiem tego na czczo y ná noc vżywáć. Toż też

Trzęśieniu sercá. Kordyácznym.

Trzęśienie sercá y kołátánie vspokaia.

Kordyácznym/ tęskność serdeczną ćierpiącym odpadza. *Eben. Amra.*

Frásowliwym.

Bez miáry y rozumu frásowliwym vżyteczna. *Seth.*

Sok z Melisy.

Succus.

Sok z Melisy tym sposobem ma być wyćiągniony/ iáko się powiedźiáło w Piołynie.

Mieśięczney.

Kwiáty ábo chorobę białogłowską mieśięczną nád przyrodzenie y zwyczay zástánowione/ sok ten z wodką z Bylice piiąc wywodźi. *Plin.*

Morzenie w żywoćie pániom y mężczyznie vkłáda.

Pszczoły záwściąga.

Sokiem tego źiela vle námázáne/ nie wykradáią się pszczoły.

Iád z ćiáłá w pusczony wyćiąga.

Iád od bestiy iadowitych w ćiáło pusczány/ z winem piiąc/ wyćiąga y wymiáta.

Tákże

Od pſczol. Os. Sierßeni Trzmielo vkąßony.

Tákże vkąßeniu od Pſczoł / Os / Sierßeni / od Trzmielow ieſt lekárſtwem / liśćie ná ránę ábo puchlinę przywiiáiąc / ábo ſokiem pomázuiąc.

Zywot miękczy.

Zywot odmiękcza / y wolne ſtolce czyni.

Wietrznośćiom.

Wietrznośći opuſzáiące rozgania. *Plin.*

Zoltey ćiekączce.

Biegunki ábo ćiekączki żolte záwśćiąga / tenże.

Plucom záwrzedźiáłym.

Plucom y pierśiom záwrzedźiáłym / tenże ſok ábo y iuchá / bárzo ieſt vżyteczny.

Oczom záßłym.

Mgłá ábo páwłoká záßłym oczom / ſok z miodem w nie puſczány / wychędaża ie / y wzrok iáſny czyni. *Plin.*

Zołądkowi.

W żołądku morzyſko vſkramia. *Seth.*

Rozum oſtrzy.

Rozum y dowćip oſtrzy / ná czczo y ná noc / ták ſoku / iáko y liśćia / miáſto Sáłáty vżywáiąc.

Głowy boleniu.

Bolenie głowy vśmierza / z flágmy y z melánkoliey pochodzące / w trunku vżywána.

Zołtáczce.

Zołtą chorobę ſpądza / ktora z záćkánia żył wątrobnych / á nie z gorączek pochodźi / tenże ſok ábo iuchá z wárzonego trunkiem vżywána.

Vpłáwo.

Vpłáwy pániom záwśćiąga / liśćie Pſczelniká z Dziewánną w ćirpkiem winie / á w oććie w woreczkách wárzone / á ná krzyże y ná prog łoná ćiepło przykłádáne.

Oczom.

Boleśći oczu oddala / vtárte liśćie świeżey Meliſy / á ná powieki przykłádáne.

Syropus

Syrop.

Bywa z Meliſſy Syrop ná vrząd robiony / tym ſpoſobem iáko ine Syropy proſte / ktorego tymże ſpoſobem możemy vżywáć / y ná te wßyſtkie dolegliwośći wyßey pomienione iáko ſoku.

Aqua diſtillatitia.

Wodká.

Z liśćia y z kłącza tego źiela bywa wodká z Balneum maris dyſtyllowána / bárzo pożyteczna. Niektorzy pośiekawßy / pierwey w winie przednim białym / ábo w málmázyey przez godźin dwánáśćie mocżą / potym dyſtylluią. tá /

Sercu.

Sercu mdłemu wielkim bywa y prędkim rátunkiem / piiąc. Tákże /

Nocnym ſtráchom.

Przećiwko nocnym ſtráchom y lękániu / oſobliwem ieſt lekárſtwem.

Mozgu.

Mozgu.

Nerwom oźiębłym.

Zyłom piętym oźiębłym / z wilgotnośći flágmiſtych y melánkolicznych rátunkiem.

Zawrotu.

Zawrotu głowie / y inym dolegliwośćiom z źimnych máteriy bywa lekárſtwem.

Artetycznym bolom.

Artetycznym bolom.

Głowy boleniu z źimnych przyczyn / tym y podobym inym niedoſtátkom głownym / oſobliwym ieſt rátunkiem / piiąc ią po ßeśći łyżek ráno y ná noc. A ieſzcze lepiey przylawßy do tego ze dwá łoty ſyropu z Bukwice Máćicy záźiębłey z ſyropem z Bylice dáiąc go / ieſt lekárſtwem.

Kwiatki Meliſſowe w cukrze.

Czynią w doſtátnich Aptekách konfekt z kwiećia Pſczelnikowego w cukrze / tym obyczáiem iáko z ogrodnych Gwoźdźikow y polnych. Melánkolicznym myślom / y proznym. Serce ſmutne vweſela. Mdłe pośila. Zimne rozgrzewa.

Wzroku ćiemnemu bárzo ſłuży.

Czerwoną ćiekączkę záwśćiąga.

Gryźienie w żywoćie vkłáda.

Wino Pſczelnikowe.

Wino z Pſczelniku ábo z Meliſy / tym ſpoſobem bywa czynione: Biorą gárść ſuchego Pſczelniku / ſkorek Cytrynowych ſuchych / Cynámonu / Rożey w cukrze / kwiećia Miodunkowego w cukzre / winá Gránatowego przylać / y to weſpoł wárzyć do pierwßego wezwrzenia / á gdy powoli przeſtydnie / przecedźić / y vżywáć. To

Myśli melánkoliczne. Troſkliwe. Fráſowliwe / á niepotrzebne odpądza / ktore pochodzą ze krwie czarney melánkoliczney á z flágmy wyżgłey. odpądzá / y

Ma nieposlednieyßą moc wymiátáć y ze wnętrznośći wyrzucáć.

Wilgotnośći y páry z nich melánkoliczne ze krwie wyżgłey / y z duchow ożywiáiących / w ſercu y w żyłách żywotny od ſercá / (pulſowemi zowią / y Arteryámi /) pochodzących wypądza / czego w inych częśćiách nie może czynić.

Máćicę wychędaża plugáwą / y do płodu czyni ſpoſobną.

Meliſſá w winie á w oliwie wárzona y pláſtrowána / kry ábo zátwárdźiáłośći w wątrobie y w ślezienie odmiękcza. *Aben. Amra.*

Ocet.

Iáko z Gwoźdźikow polnych / ták z kwiećia Meliſowego bywa ocet czyniony. Ten

Sercu mdłemu bárzo ſłuży / woniáiąc go Abo chuſtki w nim máczáiąc / á ná pulſy przykłádáiąc ćiepło.

Rozſądek.

IEſt też Pſczelnik leśny / ktory Fuchſius Płoſczycznikiem / á według nas Mátecznikiem zowie. Ale ten z Roiownikiem tym / ktorysmy tu opiſáli / nie może bydź porownány. Pſczelnik od Pſczoł nam rzeczony iáko Roiownik od roienia pſczoł. Bo gdy vle ſokiem iego potrze / Roiem vćiekáć broni.

Pszczelnik / ábo Melisá Turecka. Rozdział 28.

Moluca. Melissa Constantinopolitana.

Türkische. Melissen.

TEn Pszczelnik ábo Melissá Turecká dwoiáka iest / gládkay ośćista / oboiá liśćia iákokolwiek Melisowego / ábo Pszczelniku náßego / iedno wietßze y koło kráiow nie ták kárbowáne. Wßákoż ten drugi zewßad ośćisty: smáku gorzkiego : zapáchu inákßego niżli náßá. Cytrynowego iábłká / kwiátu zielonáwego / iáko kołpaczki / ábo iáko zwonki / w ktorych bywa naśienie.

Mieysce.

(Oboiá / ták gládka / iáko ośćista w ogrodách bywa śianá y flancowána.)

Przyrodzenie.

ROzgrzewáiącego przyrodzenia iest y wysußáiącego / otwiera / śćiencza / wyćiera.

Moc y skutki.

Jádom y truciznom sie sprzećiwia. — *Jádom y truciznom*

Vsczknionym od bestiy iádowitych iest znácznym rátunkiem / ták piiąc iuchę wárzonego / iáko y sok. Abo y ránę nim námázuiąc. — *Vsczknionym od bestiy iádowitych.*

Przećiwko morowym gorączkom / sok / iuchá / ábo wodká iego / bywa z wielkim vżytkiem / trunkiem dáná. — *Febrom morowym*

Zołtá niemoc spądza y leczy / wodę ábo iuchę z warzonego / trunkiem biorąc. — *Zołtáczce.*

Czerw wßeláki ábo glisty w żywoćie morzy y wywodzi. — *Glistom.*

Wodká.

Z liśćia y z kwiećiem iego wodkę przez Alembik Bálneum maris dystylluią / tymże y inßym pomienionym chorobom służącą. — *Aqua stillatitia.*

Rozsadek.

PSczelnik ten Turecki / nam w tych stronách máło znáiomy / oprocz żeby w kosztowniеyßych w ogrodźiech Krolewskich / Páńskich / y Włoskich był śiany y flancowány.

Pszczelnik / ábo Melisá Multáńska. Rozdział 29.

Melissa Moldauica.

Moldawysch Melissen.

MElisá Multáńska / rozgi ma wzwyż / dwu łokietne / gáłęziste y krzewiste / czworogránowite / rumienáwe. Liśćie Pokrzywiánemu podobne / tylko mnieyßе. Kwitnie przy wierzchu bronatno / Szałwiowym kwiátem / á to okołkiem miedzy liśćiem. To ziele iest zapáchu Cytrynowego / rownie iáko náß Pßczelnik / o iedłnym tylko

nym tylko korzeniu ále koſmáty/ to ieſt / máiąc niemáło włośienkowá tych odnożek.

Mieyſce.

ROśćie ſámo przez ſie w Multáńſkiey ziemi/ zkąd do nas przyniesione/ w ogrodách bywa śiane y ſláncowane.

Przyrodzenie.

JEſt przyrodzenia rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego/w wtórym ſtopniu otwiera / rozśiekuie / śćiencza / roſpráwuie.

Moc y ſkutki.

Tychże własnie ſkutkow ieſt/ ktorych nász Pſczelnik. Przeto gdźiebyſmy do potrzeb náſzego niemogli mieć / możemy Multáńſkiego beſpiecznie wźiąć ná to mieyſce.

Szałwia leśna. Rozdział 30.

Stachis.

Rychenderandorn.

TO ziele mało nie we wſzem podobne ieſt białey Száńćie/ták że w ſkutkách / tylko wyſſze. Kláczа czworogránowitego. Liśćia wiele ná ſobie máiącego / ieno dłuższego niżli Szántá / y wełniſtſze / ſzedźiwſzego álbo śiwego / liśćiu Szałwiiowemu podobne/ tylko troche przyſzyrſzym / y zapáchu wdźięcznego / z iednego korzenia rozg niemáło pochodźi. Kwiátu bládo rumiánego / miedzy liśćiem około rozgi rozſádzonego/ále przy wierzchu kłoſowáty/z tego potym naśienie niewielkie czárnáwe.

Mieyſce.

ROśćie ná płonnych págorkách/ y gorách/ á mieyſcách leśnych/y po puſtyniách.

Przyrodzenie.

JEſt przyrodzenia rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego w trzećim ſtopniu / iáko Gálenus w oſmych kśięgách o ziołách piſze: ſmáku oſtropieprznego/otwiera/wyćiera.

Moc y ſkutki.

MIeśieczna nád przyrodzenie pániom záwśćiągniona wzbudza y wywodźi. *Dioſ. Gal* — Mieśieczney.

Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu wypadza. *Ciz.* — Łożyſku.

Mocz nád przyrodzenie záhámowány pobudza. — Moczu.

Nyrki z piaſku / z zakálu / y z zámulenia / wychędaża. — Nyrki wychędáża.

Kámień z nyrek moczem pędźi. — Kámień Nyrkom.

Stretwiáłym y zdrewniáłym vżyteczna. — Stretwiáłym.

Párálizem náruſzonym. — Párálizu.

Pokurczeniu żył pietych ábo nerwow. Tym wſzyſtkim wárząc liśćie y z wierzchołkámi iego / á pijąc / ieſt oſobliwym rátunkiem. *Dioſ. Gal. Plin.* — Nerwom pokurczonym.

Pierśi z ſzlámowátośći wychędaża. — Pierśiom.

Nád przyrodzenie ſpiącym / ábo ſpiku / ktory ſubetem zowią ſłużу. — Subetu.

Zołtáczce. Glistom.

Zołta niemoc náparzáiac nim spądza.

Liśćie prochem ćiepło piiac/ glisty w żywoćie morzy.

Czerw w vszu.

Chrobáctwo w vszu zálagłe / sok pusczáiac morzy.

Wrzodom zágniłym stárym. Wrzodom nowym y świeżym.

Wrzody złe y sadzele plugáwe y smrodliwe wychedaża/ y do goienia spráwuie/ wodą wárzonego liśćia wymywáiac/ y prochem tegoż źiela zásypuiac / nowe też y świeże goi.

Szkodźi.

Płod z żywotá wypądza.

Płodu poronienie czyni / iákimkolwiek sposobem go vżywáiac.

Rozsadek.

PLinius w kśiegách 24. w Rozdźiale 15. pisze to źiele bydź Łukowi podobne: Ale sie bárzo omylił/ znáć że nie pewnym był simplicysta / iáko y we wszystkiey Historiey swey / z inych ptakow piorká brał/ á sam sie w nie vbierał/ nie przystoynie y nie bácznie. Bo podobieństwem słow Greckich zwiedźiony: Bo gdźie Dioskorydes pisze/ że to źiele podobne iest *Prassio*: to iest Szánćie białey: On rozumiał ábo przeyźrzał litery iedney / y miásto *Prassium* nápisał *Prasson*: to iest Luk. Nam od podobieństwá Szałwiey rzeczona iest Szałwia leśna/ że ma list Száłwiey podobny. Grekowie / y Łáćinnicy od kłosu *Stachis*: to iest kłos / iż wierzch ma kłosowáty.

Czerwona Sántá. R: 31

Pseudostachis.

POdobne to źiele Szánćie / y przeto też Szánta czerwona iest názwáne od nas. Ale Szałwiey leśney ile liśćiem podobnieysze / dla tego od Grekow y Łáćinnikow *Pseudostachis* iest názwáne.

Jeleni Jezyk. Rozdźiał 32.

Lingua Ceruina, vel Phyllitis: Hirtzzung. Hirzzung. Hirschzung.

JEleni Jezyk kilká listow záraz z korzenia wypuszcza długich / ktore máia kształt iezykow / ku gorze stoiace / mocne źielone/ z wierzchu gládkie / od spodku zás máia poprzecznych wiele sztryfow/ iákoby iákich kárbow : przez te liśćie wzdłuż bieży żebro śrzodkiem/ przymieszym y mocne. Korzonki ćienkie/ drobne/ gesto włośienkowáte/ rospierzchłe/ czarne. Niema áni kłacza/ ábo praćia/ áni kwiátu/ áni naśienia. Jednák niektorzy twierdza / że w tych sztryfách ábo kárbách poprzecznych bywa naśienie drobne. To źiele ma zapách Páproći. Smáku ćirpkiego/ á troche kwaskowatego. A ten iest pospolity Jeleni iezyk. Drugi nie ták pospolity / y ku dostániu rzedszy / á ile w tych tu nászych stronách/ wszákże pierwsze° podobny/ y w skutkách/ tylko w liśćiu iest nieiáka rożność / y odmiena/ ktorych tákże z iednego korzenia 6. y 7. ná

dobra

dobrą piadź wzwyż pochodźi/ po iedney stronie źielone y gładkie/ po drugiey nie máią tákich sztryf ábo kárbow iáko y pierwsze/ ábo bárzo rzadká. Nád to w wierzchu liśt káżdy ták iest porozdźieráný ábo podárty w mnieysze/ że śie zdádzą iákoby ieden z drugiego wyrástał: co iednák nie záraz ták podrápáne z źiemie wyrástáią ále zá czásem: kráie ábo brzegi tego liśćia w lakotkę rośćie/ spodnie iednák to co przy sámym korzeniu drobne iáko piorá strusie/ wierzchámi zákrzywione/ y zágiętę kosmáte. Tákże bez rozgi/ bez kwiećia y naśienia/ cáły rok źielenieie.

Mieysce.

ROśćie w dolinách/ w leśiech/ miedzy skáłámi/ miedzy kámieńmi/ w gestwinách/ w ćienistych mieyscách/ w studniách/ rośćie w ogrodách niegdźie w páćiepnych y ćiemnych/ á nawiecey około potokow/ ná iáłowych źiemiách. Tákże y drugie.

Przyrodzenie.

Iż coś ma w sobie kwáskowátośći y ćirpkośći/ znáczy śie bydź chłodzącego y wysuszáiącego przyrodzenia w pierwszym stopniu. Acz Fuchsius coś mu też rozgrzewáiącego przypisuie/ strony nieiákiey gorzkośći.

Moc y skutki.

Iádu wężowemu. Vściekniónym od wężow. Bydłu od wężow obráżonemu.

IAdu y trućiznie wszelákiemu śie sprzećiwia/ liśćie z winem wárząc á piiąc.

Vśczknionym od wężow y iney gádźiny iádowitey/ tenże trunek iest lekárstwem.

Tym sposobem bydłu od węża obrázonemu wárzonego á iucha/ pewnym rátunkiem bywa/ w gębe mu leiąc. *Dios.*

Czerwonce. Ciekączkom. Vpłáwom białym y czerwonym.

Czerwona niemoc.

Biegunki ine wszelákie záśtánawia/ wárząc y piiąc. (Tenże)

Vpłáwy ták białe iáko y rumiáne záśtánawia. Ták w winie czerwonym ćirpkim/ iáko y w wodźie w ktorey kowale żelázo gászą/ wárzone á trunkiem vżywáne.

Krwią charkáiącym.

Krwią pluiącym/ z winem czerwonym/ wárzone piiąc/ bárzo służy. *Dios.*

Slezionie.

Sleziónę zámuloną y stwárdniáłą otwiera/ zmiekcza/ śćienca/ y wychędaża.

Czarney chorobie.

Czarną chorobę żołtą/ ábo ćiemnoźieloną z zámulenia zbytniego sleziony/ spądza/ tákże wárzone piiąc.

Cerę cudną.

Cerę ćiáłu chędogą y cudną dáie.

Kámień w pęchyrzu.

Kámień w pęchyrzu łamie y wywodźi.

Kwártánie.

Czwartodniową febrę leczy.

Slezionie.

Slezionę zátkána y nábrzmiáłą otwiera/ z Dźiewánną/ z Rutą/ y z wołowym ięzykiem w ocćie wárzone/ przez kilkánaśćie dni piiąc poránu/ leczy. Ieszcze potężniey to czyni/ przydawszy do tego Páprotki/ korzenia wołowego ięzyká po łoćie/ skorek korzenia Káppárowego dwá łoty/ wierzchołkow młodego chmielu/ po gárśći. To wszystko wespoł w wodźie wárzyć/ áż do połowice mnieyszey/ przecedźić/ á cukru z sześć łotow przydáć/ y znowu przywárzyć/ á tego ná czczo po trunku bráć.

Wodká z Ieleniego Ięzyká.

Aqua stillatitia.

Bywa z tego liśćia Ieleniego Ięzyká wodká palona z Bálneum maris/ tym sposobem iáko śie iuż ná kilku mieyscách powiedźiáło. Ktora/

Sczkawce.

Sczkawkę vspokaia/ piiąc ią. *Matth.*

Sercá drżeniu.

Sercu drżącemu/ y nád przyrodzenie/ trzęsącemu wielkim iest rátunkiem/ trunkiem go vżywáiąc. Tákże

Sercu mdlemu.

We mdłośći w wielkiey serdeczney/ osobliwym mu iest posiłkiem.

Ięzyczkowi spádłemu.

Ięzyczek spádły podnośi y vtwierdza/ z niey gárgáryzm sobie częstokroć czyniąc.

Żołądkowi.

W vśćiech okrostáwiáłość y záiatrzenie goi/ letnią nią płocząc.

Wątrobie zápaleniu.

Żołądká/ y wątroby zápalenie gáśi/ obmoczyć lniánki w tey wodce/ y prochem tegoż liśćia suszonego posypáć/ á przykłádáć.

Gryźieniu y dárćiu w żołądku.

Gryźienie y żarćie w żołądku vśmierza/ z kolery pochodzące/ przerzeczonym sposobem ćiepło przykłádáne.

Rozsądek.

MYlą śie bárzo/ ktorzy zá iedno bydź rozumieią y inym vdáią. Ieleni ięzyk: Ieleni Sczaw/ y Stonogowiec. Żadney rozności miedzy nimi nie czyniąc: gdyż Dioskorydes/ Gálenus/ y ini Źiołopisowie stársi/ nie tylko z osobná o káżdym z tych Rozdźiały vczynili: Ale y sam kształt/ y wyobráżenie ich rożne świádczy/ nie bydź ie iedno. Drudzy ich też opák wykłádáią/ twierdząc Scolopendią/ to iest Stonogowiec bydź Ieleniym ięzykiem/ *& contra:* w czym śie też nie pomáłu mylą.

Koſátki wielkie y máłe. Rozdział 33.

Phalangium, Phalangites. Phalangitium, Liliago cordi, Lilium gramineum, & Crinigroſtis,

Erdt ſpinen kraut. Graß gilglem oder Graß Lilglein.

DWOR ábo troy ieſli / nie czwor rodzay Koſátek znáiduiemy: Te máia rozdżek dwie ábo trzy / niekiedy wiecey / rozno obroconych. Kwiát Liliey czerwoney podobny / biały / z wielu liſtkow złożony. Ze śrzodku tych kilká zdźiebłek iáko iákich iezyczkow wychodźi / rownie iáko w Liliey. Naśienie czarne / miążße / płáſkie ná kßtał połowice źiárná ßocowicznego / ieno ćienßego. Korzeń nie wielki ćienki / z wiela odnożek geſtych złożony / źielonáwy / zwłaſczá gdy go z źiemie wyrwie: ßupinki ábo głowki w ktorych ſie naśienie záwiera / máia kßtałt Páieczego gonu / ktory Grekowie *Phalangium* zowia / y przeto ſtad nazwiſká ták v Grekow / iáko v Láćinnikow doſtáły.

Mieyſce.

ROſna rády ná págorkách y ná mieyſcách gorzyſtych / tákże przy leśiech źieliſtych / y dabrowách trawnych.

Przyrodzenie.

JEſt przyrodzenia / iáko Galenus w kśiegách oſmych o źiołách piße / wyſußáiacego / á z ſubtelnych y przenikáiacych czaſtek. Smáku ßlamowátego / brzydkiego / y przećiwnego.

Moc y ſkutki.

LIśćie / kwiát / y naśienie w winie białym wárzone / y trunkiem vżywáne / wielkim ieſt lekárſtwem / tym ktorzyby od niedźwiadká / ábo y od Gonu páieczego byli obráżeni. *Dioſ.*

Gryźienie y morzyſko w żywoćie / tákże w wínie białym wárzone á pite / vśmierza.

Rozſadek.

MOżeſz y wßyſtkimi źioły / ktore máia moc ſprzećiwiáć ſie y wypedzáć iad / przez beſtye iádowite w ludzkie ćiáła puſczony / to przodek ma / iáko niektorzy Źiołopiſowie twierdza. Godno tedy to źiołko znáiomośći y poßánowánia.

Konicz lipka / ábo ogrodna: Rozdział 34.

LIpká Konicz ábo ogrodna / wyraſta wzwyż / dáley niżli ná łokieć / rozdżek ćienkich / śmágłych / ćiemnych á koſmátych / ábo wełniſtych / z ktorych zewßad odnożki pochodza wiele máiac. Te w wierzchach ſwych po 3. tylo liſteczki przy okregleyße nioſa / podobne li-

Trifolium

Trifolium asphaltites. Trifolium bituminosum.

Hartzklee.

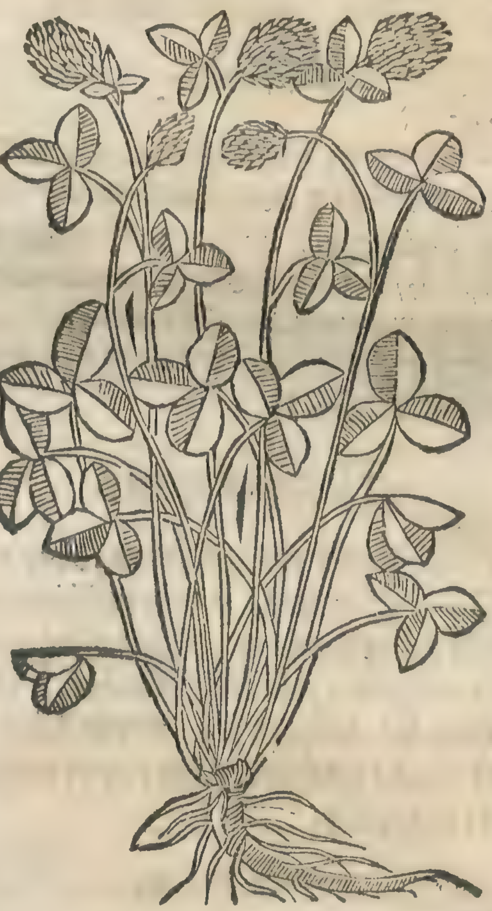

śćim/drzewá Lotowego ábo lotnego/tákże wełniste. Te ná sobie máia iákas wilgotność lipka / ktora do pálcow przylipa / á gdy z źiemie wyrastáia / zapách Gorczyce białey z śiebie wydáia/ potym gdy podrosna/kliiem śmierdza/y wten czás podługowátsze y spiczástsze sstawáia sie / máiac iákies kropki po sobie/ kwiátu bronatnego. Naśienia obszernego/ płáskiego y kosmátego / z iednego końcá wyrośliinke iáko rożek máiac / korzeń długi/ ćienki/ mocny y lipki/ w źiemi głeboko leżacy.

Mieysce.

KOnicz lipki / w ogrodách pospolićie rośćie śiany/ we Włoszech y w Sycyliey/ nie śiany / ále sam z śiebie rośćie. W Lipcu kwitnie/ á okwitnawszy/náśienie przynośi:

Przyrodzenie.

TA Konicz kliowáta / iáko Galenus w osmych kśiegách / o źiołách pisze / iest przyrodzenia rozgrzewáiacego y wysuszáiacego w trzećim stopniu.

Moc y skutki.

Pleurze. [Pleurze.]
Ciezkiemu pusczániu moczu. [Mocz pędźi.]
Padáiacey niemocy. [Rádość.]
Puchlinie świeżey. [Puchlinie.]
Mieśieczna chorobe pániom wzbudza. [Mieśiączna wzbudza.]

Máćicy záduszoney iest rátunkiem / naśienie y liśćie z winem ábo z woda piiac/ naśienia trzy kwinty/ liśćia lot cáły biorac. [Máćicy záduszoney.]

Vsczknieniu od gádźiny iádowitey/liśćie z kwásnym miodem vtrzeć/ á pić / pewnym iest lekárstwem. [*Dios.*] Tákże od niedźwiadká vsczknionym/ dwádźieśćiá źiarn z winem ábo z woda piiac. Toż czyni wszytko źiele wárzone/ á trunkiem vżywáne. *Plin.* [Vsczknionym od gádźiny.]

Chca niektorzy/ że boleśći z vsczknienia weżowego vśmierza/ náparzáiac woda ábo iucha/ tego źiela wárzonego/ mieysce obráżone/ z właszczá z korzenia y liśćia iego. Záś/gdyby sie kto iny/ taż iucha náparzał/ máiac iákikolwiek wrzod abo iáki sadzel ná ćiele/ tedy też bole pocznie / ktore on czuł/ ktory od weżá był vkaszony. [Boleśći od weżow obráżony vśmierza.]

Moszná mezkie opuchłe leczy / pul lotá tego naśienia/ z woda przewárzona piiac [Mosznom spuchłym.]

W Febrách trzećiodniowych/ iáko niektorzy twierdza/ iest lekárstwem/ dáiac trzy łyżki tego źiela z woda / ábo trzy źiarnká naśienia/ z winem pić przed przyśćiem/ godźine ábo ze dwie. Tákże [Febrze trzećiączce.]

Czwártaczce / cztyry łyżki/ ábo cztery źiarnká naśienia/ tymże sposobem/ z winem pić dáiac. [Febrze czwártaczce.]

Korzeń do tych lekarstw wchodźi/ ktore przećiwko trućiznom y iadom bywáia czynione.

Rzezáwicy w żywoćie / wielkim iest rátunkiem/ tegoż źiela korzeń/dáiac go pul lotá prochem/ z białym winem ćiepło pić. [Rzezáwicy w żywoćie.]

Bydlećiu od iásczorki obráżonemu / iad wyćiaga/ leiac mu w gebe sok z tego źiela/ z winem. [Bydłu obráżonemu od iásczorki.]

Kámień krszy y wywodźi / naśienie ábo proch sámego źiela/z winem vżywáiac. [Kámieniu.]

Wrzody złe y ćiáło wyiadáiace leczy/ wárzac cáło zupełne źiele/ á ta iucha wymywáiac. [Wrzodom złym.]

Piszą/że wąż/áni żadna iádowita bestya/ nie wchodźi miedzy to źiele. Ale przy tych sámych niech tá bedźie prawdá. [Weżom y bestyom iádowitym sprzećiwia sie.]

Rozſądek.

JEſt ieſcze tych Koniczyn więcey / iáko ſtroczyſta koniczyná więtſza y mnieyſza / y inych wiele / o ktorych przy końcu rozdźiału drugiego / ſzerzey przypomniemy.

Koniczyná polna / ábo długoliſtna. Rozdźiał 35.

Trifolium abſolutum. Trifolium praten:

Wieſenklee.

POlney Koniczyny wiele ieſt rodzáiow / iednák przednieyſze trzy tu ſie pokazą / ktore tylko kwiátem máią miedzy ſobą rożnosć / liśćiem nie wielka / bo káżda z nich ná ſwych ſtopkách po trzy liſtkima. Pierwſza kwiátu bronatnego: liśćia obſzernego / iáſno zielonego. Wtora kwiátu białego / liſtu węſzego / y długiego / bládo zielonego. Trzećia kwiátu żołtego / liſtu krotſzego y okrągleyſzego / coś podobieńſtwem przyſtępuiącego do liſtu Fengrekowego. Pręty ábo klącze wſzyſtkie máią łokietne / gáłązeczki ábo odnożki nie wielkie / korzeń długi / twárdy / y zdrewniáły.

Mieyſce.

PIerwſze dwie Koniczyny. To ieſt kwiátu z bronatną czerwonego y białego / roſną poſpolićie ná łąkách / w ogrodách / y ná mieyſcách trawnych. Trzećia ná wáłech y po polách trawnych / kwitną przez láto.

Przyrodzenie.

MAią coś nie wiele w ſobie rozgrzewáiącego / y przenikáiącego ſwą ſubtelnośćią. Máią też trochę oſtrośći ſtwierdzáiącey. Záczym ſie znáczy / że wyſuſzáią y chłodzą / odmiękczáią / wyćieráią y ściśńczáią.

Moc y ſkutki.

OCzom błonká ábo páwłoká záſzłym. — Oczom záſzłym.

Kroſtom ábo wrzedźiennicom / ná bielmie ábo y ná źrzenicy w oczách. Tákże też w tychże oczách bliznom / ſok z Koniczyny ſwoyſkiey w nie puſczány / niewymownym ieſt lekárſtwem. — Kroſtom ná oczách.

Vpławy białe pániom / záwśćiągą y leczy / zwłaſczá Koniczyná kwiátu z błękitną czerwonego / ze wſzyſtkim wárzona / z liśćiem / z naśieniem y z korzeniem / á ná czczo y ná noc trunkiem vżywány. Tákże y liśćie ſámo świeżo źielone / bądź z czym inym iedźione. — Vpłáwom białym.

Táż Konicz z białego kwiátu / mieśięczna chorobę białymgłowom záwśćiągnioną wzbudza / tákże vżywána trunkiem / ábo potráwą. Drudzy ináczey twierdzą. To ieſt / Koniczyná kwiátu białego / vpłáwom białym / á bronatna rumiána / mieśięczney chorobie záwśćiągnioney ſłużý. — Mieśięczna wzbudza.

Garb ná plecách ábo y ná pierśiách ſpadzą y leczy Konicz liśćia obdłużnego z biało Bukwicą / po gárśći oboygá wziąwſzy / wárzyć w winie / y ná gárb przykłádáć / ná zchodźie kśiężycá. — Garb ná plecách ábo ná pierśiách ſpadzą.

Gruczoły twárde odmiękczą liśćie / naśienie / y kwiát wárząc w wodźie / vtrzeć po- — Gruczołō.

Puchlinie ogniſtey. Kolce.

tym z oliwą y plaſtrowáć. Toż też

Puchlinę z przymiotem wyćiąga.

Kolkę y zárćie w żywoćie vśmierza / ſok z nich / ták w trunku / iáko w kliſterze przyięty.

Kaßlu ſuchemu.

Káßel ſuchy / wárząc kwiát iey w wodźie ięczmienney / miodu białego trochę przydawßy / po trunku ná noc y po ránu tego ćiepło piiąc.

Krwią charkániu. Suchotą.

Krwią chárcháiącym.

Suchotnym / wárząc te Koniczynę / Mák / Lákrycyą / Sporyż á Figi ſuche / náprzod w wodźie / potym w miedźie pitym / słodkim / nie korzennym / y trunkiem tego ráno y ná noc dobrze vżywáiąc.

Niepogody opowiádá.

Też te Koniczyny niepogody opowiádáią / iáko Plinius piße / oſtrożywßy ſię ábo náieżywßy ſię / á cudność ſwą w hrubość obroćiwßy.

Dußnośći w pierśiach.

Dußność z pierśi y z płuc oddala / Koniczynę wárząc z Izopem / z Omanem / z białą Szántą / z Anyżem / z Lánym czyścem ábo z Carnoglowem w ſyćie miodowey / ábo w wodźie / y to káżdego dniá kilkákroć piiąc.

Rozſądek.

Zda ſię to źiele mieć w ſobie náturę przećiwną / gdy mieśięczne choroby pániom wzbudza / y záſtánawia vpławy. Ale nie: Bo iáko ma w ſobie rowne częśći / z ktorych bywa złożona / to ieſt / korzenie / klącze / liſt / kwiećie y naśienie. Ták też według tego / ma rozne ſkutki / iáko / naśienie záhámowánie nád przyrodzenie / pániom chorobę mieśięczną dla ſwey iſtnośći ſubtelney y przenikáiącey wzbudza: ták zás korzenie ſwym ćierpnącym ſmákiem / zbytnie ich vpławy záwśćiąga. Okrom tych ná końcu pierwßego Rozdźiału pomienionych Koniczyn. Są ieſzcze / ine Koniczyny ſwe tákże ſkutki bez pochyby máiące / ále że w vżywániu lekárſkim nie ſą / áni od vczonych lekárzow ſą opiſáne / my też chcący ie opuſzczamy.

Szczáwik / ábo Záięczy ſzczaw. Rozdźiał 36.

Trifolium acetoſum. Oxalis Aleluya.

Burhampffer Saurwor ampffer. Haſen ampffer Saurwer klee. Gucks klee.

Zielinke te dwoiákiego rodzáiu znáyduiemy. Pierwßa y napoſpolitßa / korzeń ma rumieniáwy ábo ryśiáwy y zewßąd łuſkowáty ábo kłoſowáty / ná końcu ſpodnim / kilká korzonkow ćienkich z śiebie wypuſzczáiąc. Z tego wiele y gęſto liſteczkow máłych okrągłych / ćienkich / ná obdłużnych y ćieniuchnych ſzypkach pochodźi w wierzchu / z ktorych káżdy ze trzech liſteczkow złożony / á káżdy z nich ná kßtałt ſercá / iáſney źielonośći / ſmáku kwáſkowátego / kwiátkow z pięći liſteczkow białych / tákże ná ßypułkách ćienkich / z korzenia miedzy liśćiem pochodzących / z ktorych potym głowki pięćioro gránowite bywáią / á w tych naśienie drobne żołtáwe záwiera ſię. Liſteczki naprzod z źiemie wynidą / odwiiáią ſię wſtecz / y formuią ſię ſwym ſkuleniem wſtecznym ná kßtałt puklerzyká / potym ſię zá czáſem wćiąż rozwiiá káżdy iáko ſię wyßßey powiedźiáło / ná kßtałt ſercá wyobráżony. Drugi rozdźki ſwe oble / ćienkie / gibkie

y rumiánáwe/ ná piadź wzdłuż po ziemi roſpuſcza. Korzonkow drobnych / ćienkich/ z ktorych pniaczek krotki wyroſzy / inych rozdzek wiele z śiebie puſcza/ y z tego kłacza wiele obdłużnych ſtopek á ćienkich pochodźi/ ná ktorym káżdym trzy liſteczki w wierzchu pierwſzym podobne/ tylko troche mniejſze: á gdy wieczor nádchodźi/ ábo śie ku dżdżowi ma/ ſtuláia y záwieráia śie. Kwiát z piáći liſteczkow żołtych złożony/ ná długich ſzypułkách/ nie z korzenia iáko pierwſzy/ á le z kłacza pochodźi/ iáko iáka gwiazdká/ z ktorego potym ſtraczek troche obdłużny / á w tym naśienie drobne liſowáte ábo czárnáwe.

Mieyſce.

Rośna obá w leśiech ćiemnych zágáionych / rośćie ná korzeniách drzew wielkich/ ſtárych/ mchem ziemnym poroſtych.

Przyrodzenie.

Wyſuſza y chłodźi w pierwſzym ſtopniu/ iáko iny poſpolity ſczaw kwaśny.

Moc y ſkutki.

Sercu mdłemu. Serce mdłe y bárzo rozgrzáne ocżerſzwia y pośila.

Wątrobie goracey. Wątrobę goracą y zápaloną chłodźi.

Prágnienie vśmierza. Prágnienie ták z przerzeczonych przyczyn/ iáko y w goraczkách vśmierza/ iákimkolwiek ſpoſobem vżywány / badź ſámego / badź ſokiem / ábo wodkę z niego dyſtyllowána piiąc.

Goraczko morowym. W gwałtownych morowych goraczkách wodká bywa známienitym rátunkiem/ trunkiem iey vżywáiąc/ też chuſteczki w niey máczáć/ á ná ſerce letnio y ná pulſy v pieśći przykłádáć dobrze. Sok ieſzcze to potężniey czyni piiąc go. Toż w trzećiączce czyni.

Febrze trzećiączce. Wſzelákim wnętrznym zápálczywośćiom trunkiem wodki / ábo ſoku z tego Sczawiku vżywáiąc / ieſt pośiłkiem wielkim.

Przymiotom ogniſtym. Przymiotom ogniſtym.

Rozy piekielney. Piekielney Rożey / ábo ogniu / liśćie vtłuc á pláſtrem przykłádáć dobrze/ ábowiem wyćiąga ogień.

Zápaleniu w gárdle. Zápalenie w żołądku ábo vſt iego gáśi / tákże ſoku ábo wodki y ſámego pożywáiąc.

Zápaleniu w żołądku. *Prákty ká láta mokrego y láta ſuchego.* Niektorzy zá pewną práktykę máia/ gdy bárzo wiele kwiećia miewa: Láto bywa dżdżyſte y bárzo mokre/ á gdy málo y rzadko / ſuche.

Vſtom od fránce popſowánym płokánie. Vſtom ſkáżonym / y od fránce popſowánym / płokánie z niego wielkim ieſt lekárſtwem/ wźiąć liśćia tego Sczawiu záięcego Bábki z korzeniem / Kobylego Sczawiu korzenia/ Głowienek ábo Zywokoſtu mnieyſzego / Krwáwniku / Zánklu / Lákrycyey / po rowney cżeśći / y wárzyć w wodźie ięczmienney/ ábo w czerwonym winie ćirpkim / przecedźić / á Mirrhy y Kádźidłá białego do tego przyłożyć/ przewárzyć/ y tym ćiepło raz kilká ná dźień płokáć. Tákże gargaryzmem go vżywáć.

Zeby vtwierdza. Zeby oſłábiáłe vmacnia y vtwierdza toż płokánie.

Zołądek pośila. Zołądek oſłábiáły pośila/ ſámego liśćia Sáłate ábo ſałſę czyniąc / á vżywáiąc. Toż ſok czyni / piiąc go ná czczo. *Plin.*

Przepuklym. Przepuklinie / ktorey w moſzná kiżki wpádáia / Záięcy Sczaw ieſt dobry. *Plin.*

Wrzodem Sadzelom Fiſtulom. Wrzody. Sadzele.

Fiſtuły / ſokiem tego Sczawiu dobrze przemywáć/ zwłaſzczá ktore przymioty ogniſte w ſobie máia. Owa tym wſzyſtkim dolegliwośćiom / ten Sczawik ſłuży / ktorym też Sczaw poſpolity kwáśny.

Koniczá ábo Komonicá pachniąca. Rozdźiał 37.

Koniczá pachniący / dwoiáki Dodoneus opiſuie. Pierwſzy ten/ o ktorym tu mowić bedźiemy. Wtory ktory my Nárduſzkiem ogrodnym miánuiemy / á ten ná inym mieyſcu od nas ieſt opiſány/ Pierwſzy ná trzy ábo ná cztery ſtopy wzwyż rośćie: kłacza geſto gáłęziſtego záraz od korzenia/ ná ktorym po trzy liſteczki / iáko ná Komonicy á do Fengrekowych podobne / bládo białe / á około bárzo drobne ząbkowáte / kwiatki drobne żołtáwe/ ná krotkich kłoſkách. Z tych zá czáſem naśienie drobne/ biaława / w máłych á w obſzernych ſzupinkách. Korzeń długi/ wſzytko źiele zápáchu przy-

iemnego / zwłaſzczá kwiećie / á tym wietßego bywa zapáchu gdy zeſchnie / ſmáku ták liśćie iáko y kwiát / troche gorzkáwego. Jeſt y ſámicá / á tá białego kwiátu bywa.

Trifolium odoratum. Melilotus Germanica.

Groß ſteinklee.

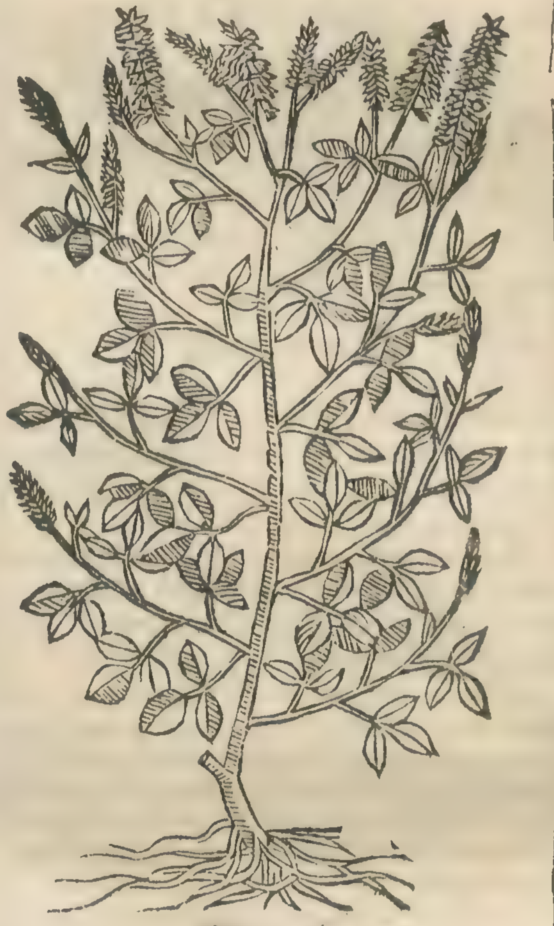

Mieyſce.

ROſna ile ſámiec / w końcu rol y ná łąkách / przy ßćießkách y drogách / á ná brzegách rzek y potokow / na mieyſcach wyſchłych / oſtrych / á ſtárych rumách. Tákże y biała ábo ſámicá / iednák nie ták tu bywa poſpolita iáko ſámiec / niegdźie bywa w ogrodźiech ſłán cowána.

Przyrodzenie

SVchego y ćiepłego być to źiele w pierwßym ſtopniu Dodoneus kłádźie zá zdániem Gálenowym / ácz niektorzy chłodźić go rozumieią / záczym troche ſtwierdza / ále niewiele / wiecey roſpráwuie / rozgania y zbiera.

Moc y ſkutki.

W Vßách boleśći vkláda / ſok tego źiela z winem z Rozynkow wywárzonym ábo z słodkim / w nie ćiepło po trzy ábo cztery kropki puſczány. — Vßy boleiące.

Bolenie głowy z octem zmießány / y letnio chuſty w tym mácząiąc przykłádány / odpadza. Abo y ſámo źiele przetłuczone / y octem winnym dobrze ſkropione / toż czyni. *Dod.* — Głowy bolenia.

Zátwárdźiáłośći zmiekcza. — Zátwárdźiáłośći

Przymiotom ogniſtym / w oczách / w mácicy / w kroku ábo w śiedzeniu / mośßen ábo iader / z winem tákże słodkim / źiele wárzone á przykłádáne / podczás do tego przydáią drudzy żołtek od iáiá twárdo vpieczony. Abo Fengrekowey mąki / ábo lnianego naśienia / ábo mąki Pßeniczney / ábo mákowek / ábo Podrożniku / y tym okłádáiąc przymioty. — z przymiotom w oczách w mácicy w kroku w mośßukách.

Strupy ná głowie y wrzody ropą iákoby iákim miodem ćiekące / y párchy / z wodą tárty / á przykłádány / leczy. Abo z glinką z Jnſuły Chio / á winem pokropiony / ábo z Gáláſem plaſtrowány / leczy. *Dod.* — Strupom słodkim. Wrzodom z głowy ćiekącym.

Zołądkowi boleiącemu / ták ſurowy iáko y wárzony / przydawßy Mitrydatu / ábo Dryakwie troche do tego / oſobliwym bywa rátunkiem. — Zołądku boleiącemu.

Rozſądek.

ZA ktorzy ten pachniący Konicz właſną Romonica mienią. Drudzy Mawrotem zowią. Jni cudzoźiemſkim y niezwyczáynym Koniczem chcą go mieć. Ale ći wßyſcy ſie mylą / co ſnádnie obáczyć może káżdy rozdźiał y opiſánia pomienionych źioł z tym znioßy ow / ieſli ći ſtárodawnymi ábo y ſpoględniey ßymi dobrze trzymáią / czy nie.

Troiánek / ábo Wiltza ſtopá / Rozdźiał 38.

TRoy tego znáduie ſie rodzay. pierwßy y napoſpolitßy kwiátu modrego. Drugi czerwonego. Trzeći kwiátu pełnego / błekitnego. Ziołko máłe na piądź wzdłuż / podczás krotße / po źiemi ſie

Trifolium aureum. Trifolium nobile. Trifolium magnum Trinitas. Hepatica nobilis.

Gulden leber kraut. Edel leber kraut/ Gulden klee.

rośćieláiace: troyliſtne/ wielkośći mnieyßego Bluſczu/ ábo iáko Kopytnik/ ieno troyſpiczaſty: miasßy á kosmáty ná długiey ſtopce po iednym/ od ſpodku przybrónatnieyßym bywa/ iáko Gdulá ziemna/ z wierzchu ćiemnozielony. Ná niektorych mieyſcách ſkropiony kropkámi białymi/ále nie w káżdey kráinie. Miedzy tym liśćiem wychodźi tákże z korzeniá/ kilka ſtopek ćienkich/ tákże kosmátych iáko y te ná ktorych liſteczki/ ná tych w wierzchu rozwiiáia ſie kwiatki modre záraz ná Wioſnie po zeßćiu śniegu. A kilká liſteczkow w Styczniu z źiemie wynika/ włáśnie iáko Stokroć/ ábo y liśćie bronatnych Fiiołkow: we śrzodku tego kwiećia głoweczki żołte/ oſtrokosmáte/ właśnie iáko w kwiátu Czarnego źiela/ w tych naśienie obdłużne/ błekitnawe/ Orłowemu podobne. Korzonkow ma wiele drobnych/ ćienkich/ czerwonáwych ábo liſowátych.

Mieyſce

ROśćie poſpolićie w krzewinách geſtych/w gáiach y w leśiech ćiemnych/ geſtych/ á wilgotnych.

Przyrodzenie.

W Trzećim ſtopniu wyſußa/ á w pierwßym rozgrzewa. (*Matth.*) Ini iáko Dodoncus pißą/ że bárziey chłodźi niżli grzeie.

Moc y ſkutki.

TO źiele do ran nawiecey przynależy/ ták zwierzchnie go przykłádáiac/iáko trunkiem wárzonego/ ábo ſokiem/ ábo prochem vżywáiac. Ránom zwierzchnym.

Ránom wnetrznym/ iáko w pierśiách/ y płucách/ w kißkách/ y w inych wnetrznośćiách bedacym/ ieſt bárzo vżyteczny/ wárzac go/ á iucho z prochem iegoż piiac. Ránom wnetrznym.

Dźiećiom máłym gdźieby w moßenká kißki wyćiekáły/ dwie ćwierći od kwinty prochu iego z ćirpkiem winem ná raz dáiac pić/ leczy: to przez kilkánaśćie dni czyniac porządnie. Zás ſtárßym y roſłym po cztery ćwierći kwinty/ to ieſt kwinte y trzećia cześć drugiey kwinty. Przepuklinie dźiećinney w moßenki.

Nyrki/ Pechyrz/ zámulone wyćiera y wychedaja. Nyrkom. Pechyrzowi.

Watrobe mdła y w ſpráwách ſwych przyrodzonych oſłábiała posila. Watrobie.

Cáłe y zupełne źiele ze wßyſtkim w ćirpkiem winie wárzone: rány w vśćiech z zápaleniem y w gárdle leczy/płoczac nim czeſto. Toż czyni/ vſtom wewnatrz oſutym okreſtá wiálem/ tákże iezyczkowi nábrzmiáłemu/y zápalonemu/ćiepło płoczac. Owa Gnilcu. Gnielcowi y vſtom zránionym. Item. Jezyczkowi zápalonemu.

Watrobnym żyłom zámulonym y zátkánym/ doswiádczonym ieſt rátunkiem/ wárzac go w biáłym winie/ á piiac. Abowiem otwiera y wychedaja. Watrobnym żyłom zátkánym.

Żołta niemoc ſpadza. Kámień. Żołtáczce Kámien.

Mocz zátrzymány wywodźi/tákże w winie/ábo w wodźie wárzony á trunkiem vżywány. Mocz pedźi.

Nápuchliny y nabrzmiáłośći z przymioty ogniſtymi wyćiaga/wárzony ábo y ſurowy vtárty/ przykłádány/ odnáwiaiac káżdym rázem gdy oſchnie. Nápuchnieniu z przymiotem.

Rozſadek.

Troiánek ábo Troyczak / przeto ieſt rzeczony / iż z trzech liſteczkow ſobie rownych y podobnych ieſt złozony. Tákże Wilcza ſtopa od inych názwány / że nieiákokolwiek ma śládu wilczey ſtopy podobieńſtwo.

Siwiozńká. Rozdźiał 39.

Polium.

Bergpolium.

Sześćioráki Siwioznki rodzay widuiemy. Czwor gorny. Dwá polne/ ábo leśne y dźikie. Gorny pierwßy / ktory napoſpolićiey y nacześćiey do vżywánia lekárſkiego przychodźi / ieſt źiołko krzewiſte białe ná piadź wzwyß / podczás wysße. Liſteczkow obdłużnych / á waſkich / po parze ná ſwych wzgorze pochodzacych/pod ktorym wiele inych / mnieyßych y drobnieyßych wyraſta. Rozg z iednego korzeniá álbo rádniey z pacżká wiele pochodźi proſtych / rownych/ oblych/ chroſtowátych y biáławych w wierzchu / ktorych śiwe głowki roſkwitłe iáko Szmer Włoſki / z ktorych włoſki białe ábo śiwe wychodza. Te głowki bywáia naśienia pełne. Korzeń ieden przymiesßym / od ktorego ine drobnieyße odnożkámi pochodza. Wßyſtká tá bylinká bárzo pachniaca y nozdrzá przerażáiaca ſwa pornośćia y wonia.

Drugi rodzay Siwioznki nižßy / y niechroſtowáty/ iáko Máćierzanká krzewiſty/ y wiele odnożek ábo gáłazek po wietßey cześći / po źiemi rozłożonych maiac/ z ktorych w wierzchu kwiatki błekitne ma. To źiołko wßyſtko koſmáte / zapáchu bárzo przyiemnego.

Trzećia Siwioznká tákże gorna proſto ſtoiaca / nie iáko wtora / po źiemi ſie rozkłádáiaca/ do pierwßey podbna / ácz niektore gáłazki iey bywáia ku źiemi nákłonione : wßyſtká białośiwa/ w wierzchu głowki niemáłe z żołtego kwiátu : y zátym ia żołta Siwioznka miánuia.

Siwioznká czwarta nanižßa y namnieyßa/ ledwo ná pálec zwyż/ rozdżek ſubtelnych ćienkich. Liſteczkow twárdych / waſkich / białych. W wierzchu trzy ábo cztery kwiatki białe nieśie/ oſobliwego w ſobie zapáchu nie maiac.

Piaty rodzay zowia ſámica / korzenia miazßego/ twárdego / z ktorego klacze chroſtowáte pochodźi / z tych niektore po źiemi ſie śćiela/ właśnie iáko Máćierzaduſzká ku źieimi náchylone / z geſtym liśćiem śiwym/ mało nie iáko Kocánki. Liſtki nie parámi/ ale rozno rozſádzone iedne od drugich / na wierzchu gromadkámi geſto białego kwiećia pochodźi niemáło/ tá żadnego nie ma przyiemnego zapachu

páchu w żádney cześći ſwoiey.

Szoſty rodzay polney / leśney ábo dźikiey: korzenie ma pierwſzym podobne / z tego pochodźi klacze ćienkie / oble / białe ábo śiwe / z liśćiem obdłużnym á wąſkim: ná podobieńſtwo rozmárynu polnego / ktory Swinim bágnem zowiemy. W wierzchu rozgſwych głowki z białymi kwiatkámi nieśie / iáko gorna śiwioznká.

Mieyſce y Czás.

IEdne rosna ná gorách / zwłaſzczá pierwſze cztery. Drugie ná ziemiách iáłowych y ná polách puſtych / álbo długo odłogiem leżacych Kwitnie roznych czáſow / iedne w Márcu / drugie w Kwietniu / inne w Máiu / w Czerwcu też drugie. Máia bydź zbieráne w ten czás / gdy ná nawietſze kwitna / do roku tylko ma bydź chowána.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wyſuſza we wtorym ſtopniu / ſmáku ſa gorzkiego y troche oſtrego / otwiera / roſpráwuie / śćieńcza y wyćiera. Ale ſuche wyſuſzáia w trzećim ſtopniu.

Moc y ſkutki.

Od weżow vkąſzonym.

VKązſzknionym od weżá y od inych beſtiy iadowitych / iuchá z wárzonego / ieſt známienitym lekárſtwem / piiac ia. Przeto wchodźi do Dryakwie / y do inych koſztownych y známienitych lekarſtw. *Dioſ.*

Puchlinie.

Puchline wodniſta wywodźi.

Zołta niemoc ſpadza / teyże iuchy trunkiem ná czczo y ná noc vżywáiac. Tenże

Slezionie chorey.

Slezione chora leczy w octćie wárzona / á trunkiem tákże vżywána.

Purguie.

Zywotá zápiekłość y zátwárdźiáłość odmiekczá / y ſtolce wywodźi.

Mieśieczney.

Mieśieczna pániom záwśćiagniona nád przyrodzenie wzbudza.

Płod martwy wywodźi.

Płod martwy.

Łożyſko.

Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu wywodźi / trunkiem tákże w winie wárzonego vżywáiac.

Páwłoce ná oczách.

Páwłoki y záſłony z oczu śćiera / y ſpadza / záraz iáko go znaydźie / ná czoło przywinione ná mieyſcu / nád co nie mamy lepſzego do tákowego ratunku.

Mocżu.

Ciezkiemu puſczániu moczu ieſt rátunkiem / wárzona Siwioznká / á trunkiem vżywána.

Zołądkowi.

Zołądkowi.

Kiſzkom.

Kroſtom boleiacym z przyczyny źimney / ábo z wilgotnośći flágmiſtych / oſobliwym ieſt lekárſtwem / w winie białym wárzony / á trunkiem vżywány.

Weżey gádźiny z domu wygánia.

Weże z domu wypadza / kurzac nim po gmáchách. [*Dioſ.*] y rozśćieláiac.

Ránom.

Rány do kupy śćiaga y goi / przykłádáiac ia ná nie. *Dioſ.*

Oczom czerwony.

Oczom czerwonym y płynacym / ieſt niepoſpolitym rátunkiem / świeże źiele vtárſzy ná nie przykłádáć / ábo ſuche w winie czerwonym wárzyć á plaſtrowáć / y tym winem wymywáć.

Watrobie. Slezionie. Nyrkom. Kiſzkom.

Watrobe / Slezione / Nyrki / Kiſzki y ine wnetrznośći zátkáne y zámulone / otwiera y wychedaża / w winie to źiele ia wárzac / á piiac. *Plat.*

Wrzody złe.

Wrzody złe á ciáło roziadáiace leczy / prochem ie tego źiela záſypuiac.

Ránom.

Rány wielkie á świeże goi / iuchá wárzonego przemywáiac.

Moli broni.

Száty od molow záchowuie / kłádac go miedzy nie.

Szkodźi.

Głowie.

Głowy bolenia domieſcza.

Zołądku.

Zołądkowi ſzkodźi / á ile w goracych náturách.

Polna Siwioznká.

Tá iáko przyrodzenia od gornych ieſt mdleyſzego. Ták ſkutkow w lekárſkim vżywániu podleyſzych.

Rozſadek.

MOyla ſie / ktorzy z Siwioznka Odmieniec źiele / ábo Trzykroć odmienne mieſzáia / y iednákich ſkutkow ie bydź powiádáia / z ktorych ieſt Plinius y iego náśládowcá Gázá / co ſie da Pan Bog w czwartych Kśiegách o tym Odmienniku iaśniey pokaże.

Czoſnkowe / źiele Geśi poley. Rodźiał 40.

TO źiele troiákie ſie znáyduie bydź. Pierwſze / ktore ieſt náypoſpolitſze w Aptekách. Drugie / ktore wietſzym Czoſnkowych źielem ieſt

lem ieſt. Trzećie/ máłym zowiemy. Ma rozmaite názwiſká: iedni wietßym Czoſnkiem/ drudzy Geśim poleiem/ ini Czoſnkowym źielem. Pierwße źiele Czoſnkowe ma liſt podobny/ liſtu Ptáßych oczek/ ábo Ozánce/ ieno wietßy y nie ták pokráiány głeboko. Zapách ma z dáleká Czoſnkowy/ ſmáku gorzkie go y ćierpkiego. Rozgi ma czworogránowite/ rumiáne á koſmáte. Kwiátu rumiánego/ miedzy liśćiem po rozdzkach śię pokázuiąc. Korzonkow drobnych/ geſtych/ a rozpierzchłych.

Drugie/ pierwßemu podobne/ ieno we wßem wietße/ ktemu rozgi ku źiemi náchylone. Korzenia ob dłużnego/ ćienkiego/ z wiela geſtych/ ćienkich/ á włośienkowátych odnożek.

Trzećie/ do pierwßego we wßytkim podobne/ tylko że mnieyße y drobne.

Scordium.

Waſſer Batenig. Lacken Knoblauch.

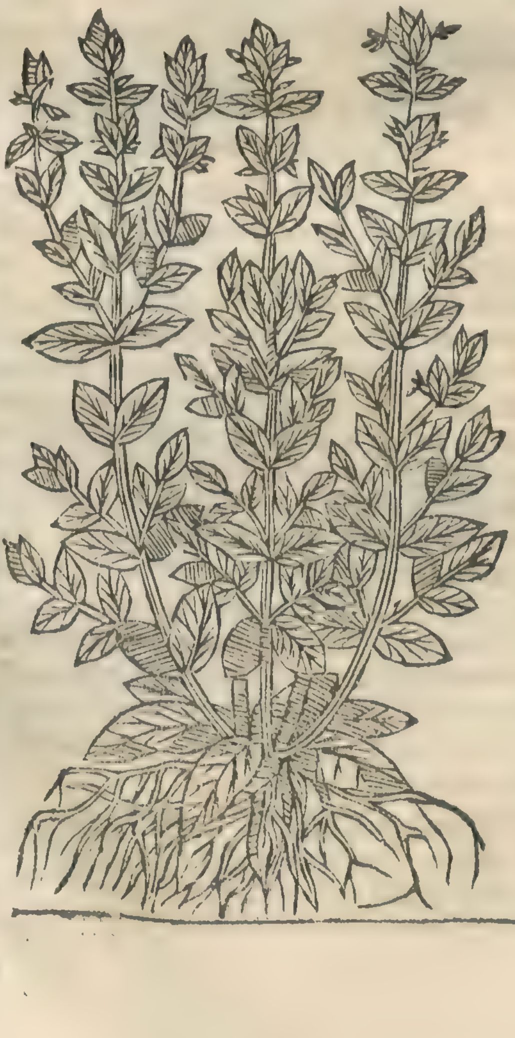

Mieyſce.

ROſną ná mieyſcách gornych á wilgotnych y mokrych. Roſną y w rowninách przy potokách. Tákże y w ogrodách ſádźić go może/ by ieno ná mokrádli/ bo lubi tákowe mieyſcá/ gdźie y z iedne° źdźbłá możeſię ná wiele rychło roſkrzewić.

Przyrodzenie.

GAlenus w oſmych kśiegách o ziołách piße/ że z rożnych cześći ma złożenie/ co śie z rozmáitych iego ſmákow znáczy. Abowiem ma w ſobie nie tylko gorzkość/ ále y kwaſkowátość/ y oſtrość bárzo Czoſnku podobną w ſmáku. Rozgrzewa tedy y wyſußa/ iáko Awicenná y Serápion pißą/ w trzećim ſtopniu wyćiera/ roſprawia/ rozźiekníe. Zágnićia przyrodzonych wilgotnośći w ćiele broni/ y od ſkázy záchowuie.

Moc y ſkutki

ZJele Czoſnaczkowe ſuche w winie wárzone/ á trunkiem vżywáne/ vſczknionym od Beſtiy iádowitych ieſt lekárſtwem. *Dioſ.* Sámo też źiele ná ráne przykládáne/ boleść vkłáda. *Apul.* — Vkąßenie od gádźiny.

Trućizne w czymkolwiek zádáno wywodźi/ przerzeczonym ſpoſobem vżywáiąc go. — Trućizne wywodźi.

Gryźienie y morzyſko w żywoćie vkłáda. — Morzyſko w żywoćie

Czerwoną ćiekączkę záwśćiąga. — Czerwonce.

Mocz z ćieżkośćią puſczány wywodźi/ proch z tego źiela puł łotá z ſytą miodową ábo z wodą cukrowáną pijąc/ ábo z winem ſłodkim. — Mocz.

Flágmę ropiſtą z pierśi y z płuc wywodźi/ tenże proch z liśćia iego miáłko vtárty zpitym miodem/ ábo z miodkiem kwaſkowátym/ ktory *Oxymel* zowią/ ábo też wárzone źiele/ á pijąc. — Flágmę w płucách.

Káßel záſtárzáły leczy.

Przepukłym. Pokrzywionym y pokurczonym bywa oſobliwym rátunkiem/ proch z liśćia z naśieniem Rzerzußánym/ z miodem/ á z żywicą Terebintową vmießány/ á miáſto miodku ábo Elektwarzu/ lizániem vżywány. — Káßlu vſtáwiczne mu. Przepukłym. Pokurczonym.

Watrobie záttkáney y zámuloney ſłużý/ w winie ábo w piwie go mocząc/ y miáſto po- — Wątrobie

spolitego trunku vżywáiąc.

Do purguiących lekárstw dobrze przykłádác.
Do purguiących lekárstw dobrze go przymieszawáć/ ábowiem iádowitość ich przełámnie y ukróci. *Fernel.*

Ciężkiemu tchnieniu.
Dusznośći y ćiężkiemu tchnieniu z zámulenia płuc/ wielkim lekárstwem.

Płucom ozwrzedźiáłym
Płucom záwrzedźiáłym bárzo iest vżyteczne/ ták prochem iáko Elektwarzem y trunkiem/ wárząc źiele z Fiiołkowym korzeniem/ z Izopem á z suchymi Figámi/ w syćie miodowey ábo w wodźie Jęczmienney/ á to po ránu y ná noc pić ćiepło.

W Dryakwi ma naprzednieysze mieysce.
To źiele ma niepośledniе mieysce/ miedzy inymi wszytkimi źioły do Dryakwie wchodzącymi/ ábowiem iest doświádczonym lekárstwem/ przećiwko iádu wszelákiemu/ y powietrzu morowemu. przećiwko trućiznie wchodźi do Mitrydatu/ y do lekarstw tym dobobnym.

Wnątrznośćiom oźiębłym.
Wszytkie wnątrznośći oźiębłe rozgrzewa ták prochem/ iáko iuchą z winem vżywáne/ ábo y Elektwarzem. [*Eginet.*]. Tákże y od skázy zwierzchney ćiáło záchowuie.

Mocżu.
Mocz záwśćiągniony nád przyrodzenie wzbudza/ źiele świeże vtłuc y z syta miodowa dáć pić.

Zyłom plasym.
Zył suchych boleśći vśmierza/ z Bobkowym oleykiem świeżozielone źiele vtárte/ tym náćieráiąc. *Apul.*

Febrze czwartego dniá. Trzećiego dniá.
Febry/ káżdegodniowa/ y Trzećiegodniowa leczy/ wszystko ćiáło tym źielem obłożywszy. Tenże

Zápalonemu odśierdźiu.
Rozniecenіu y zápaleniu odśierdźia y słábizn pod żebrámi. Grekowie *Hypochondriorum inflammationem* zowią/ iest rátunkiem z woskiem go plastruiąc.

Mie/iecżney.
Mieśięczną Pániam záſtánowioną wzbudza/ piiąc wárzone w winie/ ábo prochem. Tákże śię po pás w nim kąpiąc.

Ránom wielkim. Wrzodom y sádzelom.
Rány wielkie spáia y goi.

Wrzody y sádzele zásłárzáłe/ plugáwe y zágniłe/ z miodem Plastrowány wychędaża y záwiera.

Mięsu dźiwemu.
Dźiwe mięso w ránách/ we wrzodách trawi/ y broni od niego/ prochem tego źiela zásypuiąc. Przeto go do máśći dobrze przymiszywáć.

Vpłáwom. Pleurze.
Vpłáwy pániám záwśćiąga.

Pleure y kłoćie w bokách z zámulenia y z záźiębnienia leczy/ w trunku iákokolwiek vżywáne/ bądź prochem/ bądź wárzone w winie. *Gal.*

Podágrze.
Podágrycznym z octem ábo z wodą rostárte/ y plastrowáne iest lekárstwem.

Mosznom spuchłym.
Mosznom ábo iądrom opuchłym/ tłuczone źiele świeże/ okłádáiąc tym iest rátunkiem.

Morowemu powietrzu.
Morowego powietrza ktoby záchwyćił z miodem ábo z winem piiąc wielkim á doświádczonym iest rátunkiem/ y dla tey przyczyny wchodźi do Dryakew y Mitrydatu/ iáko śię wyższey námieniło.

Gliſtom.
Glisty w żywoćie morzy proch iego z winem ábo z miodem piiąc. Toż y sok czyni.

Rodzeniu snádnemu
Rodzeniu rychłemu dopomaga/ z syta miodowa pić dáiąc/ proch z liśćia iego.

Głowy bolenіu.
Głowy bolenie vśmierza/ wárząc kwiećie ábo sámo liśćie w wodźie/ z trochą liśćia Mirthowego/ y tym głowę boleiącą okłádáć.

Zołądkowi
Zołądkowi boleiącemu/ mdłemu/ y osłábiáłemu z źimnych wilgotnośći/ iest lekárstwem w winie go wárząc/ ábo w piwie/ y trunkiem ćiepło ná czczo iuchy vżywáiąc.

Sleźienie
Sleźionę iáko y wątrobę oźiębłą y zámuloną otwiera/ wychędaża/ y rozgrzewa/ bądź prochem vżywáne/ bądź wárzone piiąc. *Plat.*

Sok tego źiela.

Succus.
Sok tego źiela tym sposobem może bydź wyćiągniony iáko z Piołynu. Ktory/ iáko Dioskorydes pisze/ wszytkim pomienioym niedostátkom y chorobom bárzo vżyteczny.

Gwizdźiotchnącym Dycháwicznym.
Gwizdźiotchnącym.

Dycháwicznym/ y płucá szlámowátośćiámi słágnistymi nápełnione wychędaża/ z wodą Hizopu ćiepło piiąc.

Záźiębieniu wnątrznośći.
Wnątrznośći záźiębione rozgrzewa y wychędaża/ tákże go trunkiem ábo z winem/ ábo wodką iegoż vżywáiąc.

Powietrzu morowemu.
Przećiwko powietrzu morowemu dobrze go mieć/ y záchowáć do vżywánia czásu tey przygody. *Tabe.*

Iad z ćiáłá wypędza.
Iad wszysiek potem z ćiálá wywodźi/ dáiąc go z wodką Kárdobenedyktową pić/ á co nalepiey ćiepło nákrywszy/ godźinę trzy śię poćić.

Elektwarz ábo Konfekt/ *Diaſcordium* rzeczony.

Electuarium.
Morowym powietrzem záráżonym.
Ten Konfekt ábo Elektwarz od Hieronymá Frákástoryusá opisany/ w porządnych Aptekách bywa czyniony. Ktory takowe ma od vczonych Lekárzow zálecenie/ iż czásu powietrza morowego/ nie tylko od tego złe° záchowuie/ále też nim/ iuż záráżone y opłákáne/ o ktorychby żadney iuż nádźieie nie było/ do pierwszego zdrowia przywodźi/ ktorego tym sposobem mamy vżywáć. Wźiąć Diáscordyey kwintę w prochu. *Species Cordiales de gemmis.* dwie częśći kwinty. To z winnym octem záráżonemu dáć ćiepło pić wźiąwszy go ze cztery łyżki. *Taber.*

Boleniu srogiemu głowy.
Bolom srogim/ okrutnym/ y dawnym w głowie/ doświádczonym iest lekárstwem Tákże wielu inym rozmáitym chorobam czásu podeyrzánego powietrza/ z Szczawikowa wodką vżywány.

Wino z Czosnkowego źiela.

Vinum.
Może z tym źielem wino bydź przyprawione/ czásu zbieránia y tłoczenia winá.

Ktorego czynienia ſpoſob / iáko y z inymi ziołmi / w Piołynie báczyć możemy. Abo tȳ ſpoſobem. Wźiać korzenia białego Dyptanu / korzenia Kurzego źiela / Koźlkowego / Wężownikowego / korzenia Dźięgielowego / Biedrzeńcowego / źiela Tátárſkiego po łoćie. Cytwaru dwá łoty / Czoſnkowego źiela / Ruty / Meliſy ábo Pſczelniku / więcey niżli puł łota / Tureckiego Czubku ábo Bárnadynku trzy kwinty / iágod Iálowcowych pułtory kwintj / Gálganu / Cynámonu / Gwoźdźikow po łoćie / Muſzkatowey gałki kwinte / Muſzkatowego kwiátu / Száfranu puł kwinty / Kámphory dwie kwinćie / to ieſt / puł łotá. A wſzyſtko co nadrobniey pokrázawſzy / we dwunaśćie funtách winá / to ieſt / w pułtoru gárncu / przez trzy dni moczyć / potym przecedźić y do potrzeby chowáć. Tego czáſu morowego powietrza / káżdego poranku ná czczo po cztery łyżki vżywáć / á nie ieść áż w pięć godźin potym. To wino nie tylko iad z ćiáłá wywodźi / ále wſzyſtkie w nim wilgotnośći złe y ſzkodliwe trawi.

Morowe mu powietrzu.

Wilgotnośći złe w ćiele trawi.

Krew w ćiele poleruie y wychędaża.

Krew poleruie.

Od záráży morowego powietrza záchowuie.

Od morowego powietrza.

Rozſadek.

Wielkie zálecenie ma to źiele / nawięcey / że wſzyſtkie członki wnętrzne / iáko żołądek / wątrobę / ślezione / pierśi / płucá / y ine / od zágniłośći y nákáżenia potężnie záchowywa. Czego ludźie / roſtropnym / pilnym obaczeniem ſwym doznáwſzy / piſmem nam podáli. Bo gdy czáſu iednego po znáczney bitwie woienney / ná poboiſku przez kilká dni ćiáłá leżáły: te ktore ná tym źielu leżáły / bárzo máłą ſkáżę w ſobie miáły. Skąd potym tego doſzli / że przećiwko trućiznie / iádom / zágniłośći / y ſkáżeniu ćiáłá. Tákże y wilgotnośći w nim / ieſt oſobliwym y známienitym lekárſtwem.

Złe przednich czáſow czynili / y teraz ieſliby tácy byli / ktorzy Czoſnaczku / o ktorym záraz mowić będźiemy miáſto geśiego Poleiu / ábo Czoſnkowego źiela vżywáli / ábo y po te czáſy vżywáią do potrzeb lekárſkich. Rozumieiąc ták w Greckim / y Łáćińſkim / iáko y w náſzym ięzyku / iedno to być *Scordium* y *Scorodon*, to ieſt Czoſnkowe źiele / y Czoſnaczek / od Awicenny zwiedźieni / ktory tákże rozumiał: Ieno wżdy iuż obaczyli ſię P. Aptekárze / máiąc oboygá obfitość.

Czoſnaczek. Rozdźiał 41.

Alliaria.
Knoblochkraut / Leüchell.
Salſzkraut.

Czoſnaczek ziołko łokietne / podczás dwułokietne. Liśćie pierwſze gdy z źiemie puſzczá / zdádzą ſię okrągłe / podobne liśćiu Fiiołkow brunátnych / ále gdy podroſną ząbkowánie około kraiow máią / y coś podobne ſą liśćiu Roiownikowemu / ábo Pſczelnikowemu / ieno ſpiczáſtſze / głádſze / y przy ſwym kłączu ſzerſze. Pręt ma obły / miękki. Kwiatki białe: z ktorych potym w ſtrączkách ćienkich naśienie czarne / korzenne. Korzenie długie / ćienkie / białe / y twárdochroſtowáte. Tegoż zapáchu iáko y liśćie.

Mieyſce.

Rośćie rad przy płoćiech / tákże ná miedzách w polu / podczás w dąbrowách niſko wyroſłych / ná iáłowych y nie wypráwnych mieyſcách / kwitnie w Máiu.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wyſuſza w trzećim ſtopniu ná początku / ábo we wto

rym

rym ná końcu / ściéńcza/ otwiera/ roſpráwuie/ y pobudza. Abowiem ieſt rodzay Czoſnku / ieno nie ták rozgrzewa / áni ták wyſuſza / iáko Czoſnek / ktory w czwartym ſtopniu / grzeie y ſuſzy.

Moc y ſkutki.

Vżywáia drudzy tego do Sálſze przyſmákiem.

Ciáło rozgrzewa. Ciáło ſwym vżywánim rozgrzewa.

Wilgotnośći złe wyſuſza. Wilgotnośći hrube á kliiowáte roſpráwia / lipkie drobi y ćieńczy / ták w żołądku iáko y w pierśiách.

Máćicy zádußoney. Máćicy zádußoney naśienie iego ieſt lekárſtwem / z octem go ná łono plaſtruiac. Abo woreczek z niego vczynić / octem pokropić / y ná prog łoná co naćiepley przykłádáć.

Máćicy wilgotney. Toż też máćice wilgotną wyſuſza. Owa tychże ſkutkow y teyże mocy ieſt / nimal ktorych naśienie Rzerzuchy / abo Gorczyce / ieno mdleyſze trochę.

Do przyſmáku ſtołowego. Przychodźi do ſtołowych przyſmákow / miáſto Gorczycki ábo Moſtárdy do pieczyſtego / ktorego niektorzy z więtßym przyſmákiem vżywáia / niżli gorczyce.

Scyátyce. Chyrágrze. Podagrze. Scyátyce/ Chirágrze.

Podágrze z źimnych fluſow ieſt oſobliwym lekárſtwem / kliſtery z niego czyniac.

Kichánie czyni. Subetu. Sok w nos puſczány kichánie czyni / zátym od ſubetu ábo ſpánia nád przyrodzenie wzbudza.

Kádúku. Pádáiacey chorobie ſok tego źiela w nos lany bywa rátunkiem / bo zá kichániem ktore wzbudza / mozg wychędaża z źimnych á hrubych wilgotnośći.

Rozſadek.

Tego Czoſnaczku przedtym miáſto Czoſnkowego źiela do potrzeb lekárſkich vżywano / nie bez wielkiego błędu / o czym ſie też w przeßłym Rozdźiale ná końcu przypomniáło.

Podbiał. Rozdźiał 42.

Tuſsilago, Bechium, Vngula equi. Radix peſtilentiæ minor. Hufflatych / Roßſchuch / Brantlatych / Eſel Hufl: klein Peſtilentzwurtz.

Kroiáki rodzay znáyduiemy Podbiału / choćiaż tylko ieden nam Dyoſkorydes opiſawßy / zoſtáwił. Wielki ábo ßeroki / ktory Lepieżnikiem zowiemy. Mały / á ten kwiećiem / y śrzedni / o ktorym tu w tym rozdźiale / z opiſánia Dyoſkorydowego chcemy / y będźiemy mowić. Ten liśćia ieſt dobrze więtßego niżli Bluſcz / ktorych po ßeśći ábo po śiedmi z korzenia ná Wioſnę wypuſcza / od ſpodku białe / z wierzchu zielone / żyłowáte / po kilku ſpiczek ábo rożkow máiace. Pret ze śrzodku liśćia ná piądź wzwyż / koſmáty / pobieláwy / ábo śiwy. Kwiát tákże ná Wioſnę záraz żołty / koſmáty / y bárzo prędko ginący / y niſczeiacy weſpoł z ſwym kłaczem. Tákże ich wiele ieſt / ktorzy nie przypátrzywßy ſie pilnie / omylnie twierdza / że Podbiał kwiátu nie miewa / áni kłacza. Korzeń obdłużny / á przyćieńßym / ktory do potrzeb wchodźi. O inych Podbiałách wnet ná ſwych mieyſcách będźiemy mowić.

Mieysce yczás.

ROście rad ná mieyscách weso=łych / iásnych / á słońcu wydáłych / wilgotnych / y mokrych / przy studniách / przy págorkách wilgotnych / przy potokách / y wodách stoiacych. Kwitnie w Márcu / á zá dzień trzy ábo cztery záraz opáda / y ginie z klaczem swym. Do roku tylko liśćie y z korzeniem bywa w swych przyrodzonych śiłách záchowáne.

Przyrodzenie.

LJśćie świeże ma w sobie istnośći wilgotney niemáło / zá czym chłodzi y odwilża. Ale suche rozgrzewa / bo ma w sobie ostrość: Zás korzenie / że iest smáku gorzkiego / iest przyrodzenia suszacego y grzeiacego.

Moc y skutki.

Máćicy zádusżoney.

ZAdusżeniu máćice y wzgorę wstapioney / zaczym białegłowy ostawáia sie iáko vmárłe / tym bywa rátunkiem / proch korzeniá iegoż winem trunkiem dány.

Przymiotom ognistym.

Wszelákim przymiotom ognistym bárzo iest vżyteczny / zwłasczá liśćie surowe przykłádáiac / ábo vtárte plastruiac. Też z miodem tłuczone á plastrowáne / toż czyni.

Roży piekielney.

Roża piekielna spadza / toż liśćie świeże vtárte á plastrowáne. Ale suche do tákowych przymiotow ognistych nie przynależa / bo nie chłodzi / ále rozgrzewáia. *Di.*

Kászlom suchemu y zástárzáłemu.

Kászlom suchym y zástárzáłym iest wielkim lekárstwem / ták liśćie iáko korzenie / ná ogień weglisty kłádac / á dym przez lieyk w sie biorac. *Dios.*] *Plin.*

Gwizdżotchnacym y dycháwicznym.

Gwizdżotchniacym y dycháwicznym / tymże sposobem dym liykiem w sie biorac / osobliwym iest rátunkiem.

Bolaczko w pierśiách.

Bolaczki / ktore zowia vomitas Láćinnicy ile w pierśiách / tenże dym w sie pusczaiac / otwiera. Toż korzeń co y liśćie iego może. *Dios.*

Płodu martwemu.

Płod martwy z żywotá wyćiaga / liśćie w pitym Miedżie wárzac á piiac. Tenże.

Zagiew niepospolita.

Rośćie przy korzeniu tego podbiału niekiedy coś gebczástego. A ktoby chćiał mieć żagiew / bárzo subtelna y do roznieceniá predka: záwinać ia w wiotcha chustecżke chedoga / od korzeniá ia odiawszy / y wárzyć w ługu / w ktorymby pierwey trochę sáletry rospuśćił / á potym co nalepiey ná słońcu wysuszyć y chowáć. By naimniey go iskierká doszła / záraz sie imie.

Lepieżnik ábo Podbiał szeroki. Rozdział 45.

LEpieżnik / ktory Podbiałem szerokim drudzy zowia: pierwey w pręt y w kwiát z korzeniá wyrasta / á niżli w liśćie / záraz ná początku Wiosny / ktory ma czczy we wnątrz / wzwysz ná piadź / miasszy: soku pełny y pobrzonatniáły ábo zmodrzáły / máiac niemáło około listeczkow máłych. Ná wierzchu kwiát pałczásty pobrzonatniáły / ksztalt groná máiac. Ten rychło z klaczem swym niszczeie y ginie. A zátym záraz z źiemie liśćie sie pusczá od spodu pobieláwe: ktore niżli dozrzáłośći doydźie / Podbiałowi pierwszemu iest podobne. Ale kiedy dozrzeie / ták wielkie y szerokie bywa / że Łopian swa szerokośćia przechodźi. A list káżdy z osobná ná swey stopce pobrzonatniáłey stoi / y iáko báwełna okryty: Korzeniá długiego / wzmiasz ná rękę / z wierzchu száry / wewnątrz biały / podźiuráwiony y ábo czerwię wytoczony / gorzki y wonny. A gdy go raz wsadźi / nie łádá iáko go wygłádźi y wykorzeni.

Mieysce

ROśćie ná mieyscách wilgotnych / á przy potokách nawiecey iáko y pierwszy.

Przyrodzenie.

KOrzeń Lepieżnikow rozgrzewa / śćieńcza / rozśiekuie / wyćiera / co iego smák gorzki znáczy.

Tuſsilago maior vel Peſtilentiæ radix. Petaſites.

Peſtilentzwurtz.

Moc y ſkutki.

Powietrzu morowemu.

PRzećiwko powietrzu morowemu y gorączkom morowym/ puł łotá korzeniá iego z białym winem dawſzy pić/ y záraz ſie poćić/ wielkim y doświádczonym bywá rátunkiem: bo też pot potężnie wzbudza.

Máćicy zádużoney.

Zádußeniu máćicy ieſt lekárſtwem. Pániam zárćie y morzenie w żywoćie vśmierza/ tákże go dáiac z winem pić.

Czerw w bydlu morzy.

Bydłu czwornogiemu/ wárzonego korzenia iuchę w gębę leiac: Czerw w nich morzy y wywodźi.

Koniom Dycháwicznym.

Koniom dycháwicznym/ ieſt trunkiem lekárſkim bárzo vżytecznym.

Kolce.

W kolceábo w dárćiu/ y okrutnym morzeniu w żywoćie/ puł łotá prochu z korzeniá iego z winem białym dáwáć dobrze.

Gwizdżotchnacy. Káſzlacym bez przeſtánku.

Gwizdżotchniacym,

Vſtáwicznie y iákoby bez przeſtánku káſzlacym/ á nic nie odmiátáiacym/ dla zbytnie grubych y gęſto kliiowátych wilgotnośći w płucách záśiádłych/ známienitym ieſt lekárſtwem korzeń Lepiężnikow á Omanowy/ po dwu łotow oboygá wźiawſzy: Przetarznikú/ Izopu/ Lebiotki po pułgárśći/ Lákrycyey puł łotá/ Hányżu puł łotá/ Fig ſuchych mieśiſtych z ośm. To wſzytko w ſyćie miodowey wárzyć do wywrzenia trzećiey częśći/ á pić ćiepło ráno y ná noc po dobrym trunku.

Mocżu.

A iż wſzelákie zámulenia w ćiele otwiera/ przeto mocz nád przyrodzenie zátrzymány pędźi. Tákże.

Mieśięczney.

Mieśięczna chorobę pániam nád przyrodzenie záwśćiagniona/ wzbudza y wywodźi.

Wrzodom ćiáło roziadáiacym.

Wrzody ćiáło roziadáiace/ liśćie ſuche tłukac á przykłádáiac: tákże prochem korzeniá iego záſypuiac/ goi.

Ine ſkutki ma z pierwſzym Podbiałem rowne.

Extrákt ábo wyćiagnienie iſtnośći iego.

Extractum.

Iſtność z tego źiela wyćiagniona bywa tym ſpoſobem iáko ſie w Piołynie powiedźiáło/ tá vżyteczna ieſt przećiwko powietrzu morowemu. Tákże do inych wyſſzey pomienionych potrzeb.

Powietrzu morowemu.

Item.

Kádźić korzeniem tego źiela po gmáchách czáſu powietrza morowego dobrze/ ábowiem ſie mocno tey złey zárázie ſprzećiwia/ potężnie ia obrażáiac y odpadzáiac.

Kniec. Rozdział 44.

Populago, Calthapaluſt, Tuſsilago, Chameluce, Farfugium, Faranum, Chelidoniũ aquaticum.

Mooßblům. Dotterblum. Wierßblum. Mattenblum.

PRzeći Podbiał/ ktory Kniećiem zowiemy/ á ten troiákiego ieſt rodzáiu. Pierwſzy ábo Wielki/ korzeniá białego y ná wiele częśći rozdźielonego/ ćienkiego/ roſpierzchłego/ y gorzkiego, Rozgi z śiebie puſzcza miękkie/ wewnatrz czcze/ łokietne. Kwiátu żołtego/ do Jáſkru podobnego/ ie no dobrze więtſzego. Liśćia Topoli czarney

li czarney podobnego/ieno ßerßego/ ále y Podbiałowemu podobne/ tylko że nie ma po kráiách ták wiele ſpiczek ábo kaćikow / áni od ſpodku ſą pobieláwe: z obu ſtron iáſno zielone / zlekká około kráiow wyſtrzyżone/ gládkie. Drugi we wßem pierwßemu podobny/ ieno że mnieyßy. Trzeći tákże pierwßemu y wtoremu we wßem podobny/ tylko kwiećiem rożny / ktore ma pełne: y z tąd go też pełnym kwiátem zowią.

Mieyſce.

ROśćie ná mokrádlách / przy potokách / w niżinách / y ná łąkách wilgotnych. Kwitnie poſpolićie w Máiu y w Czerwcu.

Przyrodzenie.

TEgoż ieſt przyrodzenia ktorego Podbiał / y z tychże żywiołow ma ſwe złożenie.

Moc y ſkutki.

GDzieby Podbiału niezſtáwáło / beſpiecznie Knieći ná mieyſce iego vżywáć możemy. Bo tychże ſkutkow y teyże mocy ieſt.

Sok z korzenia iego wyżęty / oczom páwłoka záßle y záſłonione / bywa rátunkiem puſczáiąc go w nie. Czego bywa znák gdźie oczy ná wierzch ſie wezdmą y wydádzą. Co ieſliby ſie nie wzdęły y ná wierzch ſie nie wydáły / rátunek ich dáremny. A wzdętym / chuſteczki chędogie y ćienkie w Rożáney wodce ábo w Swieczkowey / ábo w kopru Włoſkiego wodce maczáć / á ná nie przykłádáć. Káſſona ná oczach ſpądza.

Żorawie noski. Rozdźiał 45.

Geranium.

Storchen ſchnabel kraut.

TO ziele ma rozmáite imiona: Żorawie noſki / Komorze noſki / Ziebie noſki / Żábie koſmki / Gołębia nogá / Wroble proſo / Pycháwiec / Złote ziele / Ziebie noſki. Wilcze igły / etc. Ktorego ieſt trzynaśćie rożnych rodzáiow. Dioſkorides tylko o dwu wzmiánkę czyni: my wßytkich trzynaśćiu zá pomocą y dárem miłego Bogá / według możnośći náßey nie tylko kßtałty / ale y ſkutki opißemy. Począwßy od Ziebich noſkow / ktore też Żorawimi / drudzy Boćianimi noſkámi / ini Rubrechtem y łáſką Bożą miánują. Te tedy Boćianie ábo Żorawie noſki / ábo Rubrecht ktory włáſnie ma bydź miánowáne Ziebiemi noſkámi: liśćia ieſt Nieſtretkowe podobnego / ábo wtorego Záwilcu: y ták rozdźielony / ieno bárźiey około ſwych kráiow kárbowány ábo zabkowány ná długich ſtopkách / rumienáwy y tr che z biáłą koſmáty. Kłącza oblego / po częśći rumiánego y z lekká iáko liśćie koſmátego / wzwyß ná wielką piądź / pod czás

ná ło=

schnabel kraut. Ruprichst kraut. Gicht kraut. Gottes gnát. Kotlauff kraut. S. Rubrechts kraut.

ná łokieć odnożek y gáłązek niemáło tákże długich máiąc / w wierzchu ktorych kwiatki rumiáne o pięci listeczkách. Z tych potym ćienkie/ długie/ y ostre strączki pochodzą/ ná kształt Ziebich noskow/ w tych naśienie ćiemno rumiáne: Korzeń ná piądź wzdłuż/ ćienki / z niewielu odnożek/ dźikáwy. To ziołko ma mocny y porny zapách w sobie.

Mieysce y czás

ROśćie ná gruntách iáłowych/ nie wypráwnych/płonych/ná murách stárych/ rumách/ y ná dáchách/ ná pniách wyprochniáłych w ćieniách chłodnych y wilgotnych. Kwitnie w ćiepleyszych kráinách w Kwietniu / máło nie przez cáłe lato.

2. Geranium alterum Dioscoridis Oxiphyllum Geranium Columbinum & pes Columbinus Gicrobrincas. Tándbens fuß storchenschnábel.

Drugie Boćianie noski / ktore Słáżibodkiem ini zowią / korzenia białego / długiego / ćienkiego / z niemáło odnożek drobnych kołosiebie: smáku ćirpko ostrego. Liśćia do Slazu máłego podobnego/zlekká około ząbkowáne°/od spodku popielatego y żyłowátego przez wszytek grzbiet. Kłacza máłego / drobnego/ około wełnistego / wzdłuż ná stopę/od korzenia rumiániawe/wzmiąż żdbłá ábo słomy żytney z wiela odnożek. Kwiátu rumiánego / mnieyszego/ drobnieyszego od przedniego: z ktorych potym wychodzą iáko głowki z ośćiámi długimi ná kształt głow Boćianich ábo Zorawich/ z nosámi swemi. W tych sie naśienie záwiera szárawo.

Mieysce.

Rośćie przy drogách y śćieżkách/ ná ogrodách y w sádách: tákże y ná polách miedzy inemi ziołmi: ná łąkách / ná Cmyntarzách tráwnych y zielistych. Znowu sie odnawia y odmładza káżdey Wiosny.

3. Geranium arvonie vel nodore & minus.

Trzeći Zorawich noskow rodzay ma korzenie długie: z wierzchu żołtáwe / wewnątrz białe: liśćia drobno ząbkowánego / iáko w biedrzeńcu máłym. Rozg máłych / ćienkich / rumiánych / troche kosmátych. Kwiátu czerwone° iáko Bryzelia / drobnieyszego niżli pierwsze máią: żadnego zapáchu nie ma osobliwego.

Acher schnábel. Klemperichen schnábel kraut.

Mieysce.

To ziele rádo ná rolách piasczystych rośćie / y ná grunćiech wypráwnych.

Czwarty rodzay / ták korzeniem iáko liśćiem y kłaczem trzećiemu podobny: kwiećia białego / y nie ták pospolite iáko pomienione. 4. Geranium arnealbum. Weysacker storchenschnábel kraut.

Mieysce.

Ná ziemiách piaskowátych/ wypráwnych/iáko y trzeći rad rośćie.

Piąty rodzay Zorawich noskow iest/máiąc liśćie świniey weszki podobne / ieno dłuższe y głębiey wykrawáne ábo labrowáne. Korzeń obli iáko polna Rzepká: smáku do vżywánia słodkie°:kłacza rumiánego/ wełniste wszytko. Kwiátu tákże rumiánego iáko Bryzelia/z pięći listkow złożonego y roskłádáiącego: Z ktorych potym głoweczki z długiemi ośćiámi iákoby z Boćianimi ábo z Zorawimi noskámi pochodzą. W tych sie naśienie zámyka: zapáchu to ziele nie przykrego / iednák nie ták wdzięcznego/ przyiemnego y pornego / iáko pierwszy ktory Rubrechtem ábo Bożą łáską zowiemy. 5 Storchenschnabel.

Mieysce.

Rośćie ledá kędy w ogrodźiech/ ná polách/ w lesiech / ná rumách/ y stárych murách/około płotu/miedzy kámieńmi / ná grunćiech iáłowych/piaskowátych/y miedzy ziołmi. A máło nie napospolitszy miedzy inymi/ etc.

6. Geranium Cæruleum Batrachinum Cæruleum.

Szosty rodzay / ma korzenie długie/mocne/miąższe/rumiáne/ z wielu odnożek drobnych. Drzeń twárdy/ zdrewniáły / liśćia wiet-

szego

Blaw Gottot gnade. Blawen Storchen snabel.

ßego y ßerßego nád inne Zorawie noſki / bárzo podobnego do liśćia Kozieydreſty / z śiedmi ábo z ośmi liſtkow głeboko wykroionych y poſtrzyżonych złożonego/ á około brzegow zlekká zabkowány / ná ßypułkách długich zielonych. Z korzenia puſczáia śie kilká rozg miąßßych / długich / oblich/ od ſpodku rumiánych/wełniſtych/ y gáłązkowátych. Kwiátu modrego/ ktory gdy opadnie/ náſtepuia iáko y drugich głowki z długimi ośćiámi ná kßtałt Boćianich noſkow: w tym káżdym po piaći ziarnek bywa / ſmáku ſłodkiego á podługowáte: ktore gdy dozrzeie / ſámo z ſwego otworzonego ſtraczká wypada. Zapáchu to źiele nie przykrego.

Mieyſce.

Rośćie ná łakach y mieyſcách trawnych/iednák w Niemieckich y w Niderlándzkich kráinách dla ſliczności y przyiemności kwiátu/ bywa w ogrodách śiany y ſláncowány.

7. Geranium Dioſcoridis x Gernegeron Polonitis. Trica Herba Gruina Ethimaſtrum Poimona, Vchimaſtrum. Perimonia. Geranium tuberoſum & Illiricum Dechlawonisch Storcken ſchábel. Windiſch ſchábel Kraut.

Siodmy rodzay korzenia krotkiego / knodowátego ábo wezłowátego / ná kßtałt ziemnych káßtánow/odnożek rzadkich/ z wierzchu dźikáwe / we wnatrz białe/ ſmáku nie przyiemnego / y do womitow pobudzáiacego. Liśćie Zawilcowemu podobne/ ná pieciorо głeboki m kroiem rozdźielone lábrowáne ná długich ſtopkách ku źiemi náchylone. Klacza ábo pratkow trzy ábo czrery z korzenia puſcza ná połtory piadźi wzwyß/ od ktorych gáłązki rowno parámi pochodza/ y ßypułkámi ná ktorych kwiatki błekitne z piaći liſtkow złożon / ná kßtałt káżdy liſteczek ſercá wyformowány/ z ktorego tákże iáko z innych okwitłych głowki/ ſtraczkámi iáko Zorawie noſki pochodza / w tych śie naśienie zámyka.

Mieyſce.

Rośćie nabuyniey w Ruśi ná gorách Kuropátnickich. Tákże w źiemi Słowiáńſkiey/ w Niemcech/ w ogrodách koßtownieyßych bywa śiane ábo ſláncowáne/ z Słowiáńſkiey źiemie przywiezione.

Osmy korzenia długiego / białego / ná máły pálec wzmiaß. Liſtu długiego / lábrzyſtego / głeboko wykroionego/ y geſto żyłowánego żyłkámi rumiánemi. Klacza miąßßego/ łokietnego / á rumienáwego y gáłązkowátego/ rownym pochodzeniē odnożek. Kwiátu błekitnego / z tego potym głowki z długiemi ſtraczkámi iákoby iákie Boćianie ábo Zorawie głowki/ w ktorych naśienie ſwe miewa. 8. Geranium Creticum Candiacum. Kándiſch ſtorchen ſchnábel Cretiſch ſchnabel kraut.

Mieyſce.

Cudzoźiemſkie to źiele w krainách náßych y w Podolſkich / nie bacze bym go widźiał. w Kándyiey ieſt poſpolite / w Niderlándźie y w Niemcech/ w zacnieyßych páńſkich ogrodách bywa ſláncowáne

Dźiewiaty rodzay / korzeń ma biáły nie zbytnie wielki/ ná pułtory piedźi wzdłuż przy źiemi przyrumienniey ßym z trocha odnożek. To nád ine Zorawie noſki liſtu ieſt ßerokiego / wyſokiego Slazu liśćiu bárzo podobny/ ieno dłużßego / miekßego. Ten náßy Bodźißkiem názywáia/ ćiemney źieloności / po źiemi śie rośćieláiacy / iáko Slaz. Klacza wiele z iednego korzenia puſcza kolankowátego y koſinatego. Kwiátu drobnego / rumiánego/ ná podobieńſtwo iáblká kwiátu źiárniſtego ábo Gránatowego. Ktore gdy opádnie/ puſcza z śiebie głowki iákoby z Boćianimi noſkámi. 9. Geranium Maluaceum. Peppel ſchna bels kraut.

Mieyſce.

Rośćie ten ná gorách trawniſtych. Przeto nie ieſt poſpolity.

Dźieśiaty / ma korzeń żołtemu Sniatku podobny. Ciemnorumiány. Smáku ſłodkiego. A ten ieſt 10. Geranium bulboſum. Rotundum. Bizantinum. Turcicum. Conſtantinopolitanum.

Konstántinopolisch storchen schnábel Turckisch schnábel kraut.

Máttheolusowi pierwszym. Listu Zawilkowemu podobnego / iednák głebiey roskroione áż do śrzodku/ á káżdy ná sześcioro rozdárty/ zwłaszczá spodnieysze. Zwierzchnie ná pięcioro. Prątá cienkiego/oblego/ máło nie ná łokieć/ rowny párámi od siebie rozsádzone. Kwiátu wdzięcznego / rumiánego. Z tych potym nie wielkie áni długie strączki z głowkámi iáko Ziebie noski pochodzą / troche nákrzywione.

Mieysce.

Ten rodzay Ziebich noskow / iest nam nieznáiomy/bo cudzoziemski/y w ogrodźiech Włoskich stáucowány.

11. Geranium maculosum, vel Geranium fuscum. Flecken storcken. schnabel

Jedenásty rodzay / Korzenia długiego/ máło nie ná máły pálec miąższego / z wielą odnożek cienkich. Liścia podobnego Jáskrowemu/ ná pięć listkow rozdźielony / właśnie iáko w liściu Zánklowym. Klácza ktorego po kilku z iednego korzenia wyrástá / ná stopę wzwyż / gáłązkowátego: ná tych kwiátki ćiemno rumiane / weśrzodku białe záwinione: z tych potym tákże iáko w inych strączki cienkie/ iáko żorawie noski bywáią/ w ktorych nasienie ćiemno rumiáne.

Mieysce.

Ná págorkach y ná łąkách rozmáito trawistych rośćie. Indźie w ogrodách páńskich bywa śiany.

12. Geranium Batrachoides minor, Geranium violaceum. Gratia dei minor, Klein Gottes gnad.

Dwunásty / korzenia iednostaynego / długiego / wzmiąż ná pálec mnieyszy / rumiániáwy á krzywy / pachniący. Liśćia Zánklowemu podobnego bládego / troche wełnistego. Klácza mnieyszego / niżli v szostego. Kwiátu bronatnego z pięći listkow.

Mieysce.

Ná gornych y págorzystych mieyscách/ ábo łąkách sie znáyduie.

13. Trzynásty y ostátni rodzay / ma korzenie długie / oble / ktore ták z wierzchu iáko wewnątrz ćiemnorumiány. Liśćia okrągłego iáko wtory / ktory Gołębia stopą zowią / tylo że głebiey wykroiony/ wzdłuż ná stopę. Klácza niemáło z korzeniá pochodźi / wełniste / álbo kosmáte / gáłązkowáte/ ná tym kwiatki rumiáne / niemáłe / iáko Rożyczká/ z tych potym głowki z długiemi strączkámi oblimi bywáią/iáko Zorawie á Bocianie noski / á w tych iáko y w inych záwiera sie nasienie.

Geranium sanguinarium. Sanguinaria radix, Geranium montanum. Ischoemum. Geranium Haematodes. Blutwurtz Blutt stein. Berg schnabel kraut

Mieysce.

Rośćie ná gorách wysokich y ná skáłách.

Przyrodzenie pierwszego. 1.

TE Bocianie ábo Zorawie noski ktore Rubrechtem zowią/ są przyrodzenia pomiernie rozgrzewáiącego y wychładzáiącego/ták że wysuszáiącego/zwieráią y zátwierdzáią wyćieráią y goią.

Przyrodzenie wtorego 3. 4. 5. y 9. 2. 3. 4. 5. 9.

Te wszystkie pomiernie rozgrzewáią y wysuszáią z máłym y zlekkiem stwierdzeniem.

Przyrodzenie szostego y 12. 6. 12.

Te oboie szoste y dwunáste iednákiego są przyrdzenia: to iest rozgrzewáiącego y wysuszáiącego w pierwszym stopniu y stwierdzáiącego.

Przyrodzenie siodmego y 10. 7. 10.

Siodme y dźiesiąte rozgrzewa y wysusza ná początku wtorego stopniá: rozsiekuie rozrzedza/ trawi y otwiera. 8. 11. 13.

Przyrodzenie / osmego y iedenastego.

Tych oboygá ták przyrodzenie/ iáko y skutki są nam niewiádome.

Geranium Rupertinum Gratia de Rupertina. Geranium muscatum, Rupra muscata.

Przyrodzenie/ trzynastego.

Tego przyrodzenie iest wychłodzáiące y wysuszáiące.

Mocy

Mocy ſkutki pierwßego/ to ieſt/ Rubrechtá.

Bydlećemu moczu zátrzymániu.

NAßych czáſow / tych źioł máło przez vſtá lekárſtwem vżywáią/ dla niewiádomośći ſkutkow ich: iednák lud mieyſki / więtßa ma znáiomość o ſkutkách ich. Przeto bydlu rozmáićie go dawáią / przećiwko zátrzymániu moczu / proch z niego z winem w gebe im leiąc/ ábo tenże proch miáłko vtárty z ſolą mießáią/ y dáią bydlu lizáć. Abo też wárzą ze wßyſtkim ten Rubrecht w wodźie ábo w winie y w gebe im leią/ záraz im moc wzbudza. Dla tego goſpodarze pilni y dbáli/ gdźieby go ſkąpo mieli/ ná łąkách z pilnośćią go zámnażáią/ ſláncowánie má: bo y naśienia iego rozśiewániem/ żeby z niego śiáno mieli/ dla iego ták vżytkow wielkich.

Kámień bydłu leczy.

Temuż bydłu rogátemu/ kámień gdźieby miáło/ łamie / y moczem wywodźi/ śiánem vżywáne. Tákże ſwym vżywániem częſtym záchowuie go/ od zámnożenia tegoż.

Ránom.

Ránom ták wnętrznym iáko zwierzchnym / ćiętym álbo ßtychowym / ieſt oſobliwym y wielkim lekárſtwem: ták trunkiem go dáiąc/ iáko y z wierzchu przykłádáiąc.

Muł y piáſek y kámień z nyrek wodźi.

Muł y piáſek kámieniſty z nyrek wywodźi/ trunkiem go vżywáiąc.

Pierśiom białogłowſkim ſpuchłym.

Pierśiom białogłowſkim w połogu nábrzmiáłym/ z rozprzeżenia mleká ieſt rátunkiem. Tákże przymiot ogniſty w nich máiącym/ przykłádáiąc ná nie. A czáſu źimy/ gdy świeżego mieć nie mogą/ ſuchego ná to mieyſce wźiąć/ á w iegoż wodce ćiepłey rozmoczywßy przykłádáć ćiepło/ záraz puchlinę/ y ogniſty przymiot/ z bolem vkłáda.

Moßnom męſkim ſpuchłym.

Moßnom męzkim zpuchłym. Wźiąć tego źiela gárść/ Slazu/ Rozchodniku máłego po puł gárśći/ vtłuc weſpoł/ y wárzyć w winie/ á moßná co naćiepley śćierpieć może/ okłádáć.

Spuchłemu korzeniowi y męſkiemu y białogłowſkiemu.

Spuchnieniu korzeniá męzkiego. Tákże otworu łoná białogłowſkiego po porodzeniu. Wźiąć dobrą gárść tego źiela/ y w puł gárncu dobrego winá/ przy wolnym ogniu wárzyć do połowice/ y tą iuchą/ ćiepło mieyſce opuchłe nágrzewáć/ á źielem ſámym wárzonym roſtarßy okłádáć. Też z tey że iuchy ßpryſczowánie czynić/ przynamniey dwákroć ná dźień powtarzáć/ doświádczonym ieſt lekárſtwem.

Ránom nápuchłym.

Ránom ſpuchłym / bądź z przymiotem ábo bez przymiotu ogniſtego / toż plaſtrowánie y náparzánie/ wielkim y doświádczonym ieſt ratunkiem.

Item. Ná ſpuchnienie otworu łoná białogłowſkiego. Wźiąć dwie częśći tego źiela Rubrechtu/ iedne liśćia ßerokiey Babki/ oboiego źielono świeżych/ pokráiáć drobno/ w możdźerzu vtłuc/ álbo w nowey donicy vwiercieć/ ſok wyćiſnąć / á w nim chuſteczki maczáć / y ná ſpuchły otwor łoná przykłádáć. A gdy ná poły przeſchnie/ znowu odnowić. Abo też źiołá w winie á w wodźie vwárzyć/ iuchą náparzáć gębki ábo chuſty w iuße maczáiąc/ á źiołá wárzone plaſtruiąc.

Roży piekielney.

Roży piekielney/ to źiele oſobliwym ieſt rátunkiem y lekárſtwem/ tłuczone y przykłádáne.

Gorączkom.

W gorączkách gwałtownych wielkim bywa rátunkiem/ z octem á z trochą ſoli vtárßy go/ y ták ná podeßwy przykłádáć.

Toku krwie z ran.

Krew zbytnie ćiekąca z ran záſtánawia/ ták świeże ná nie przywiązuiąc / iáko y ſuchym záſypuiąc. A nie tylko krew záſtánawia/ ále y rány ſtula/ háwtuie y goi.

Toku krwi z noſá.

Tok krwie z noſá zbytni / ſkrećiwßy go miedzy pálcy / w nos wetknąć / ábo fleytuch ſtoczyć/ w nim obmaczáć / á tego źiela ſuchego prochem poſypáć/ y w nos wetknąc.

Artetyce.

Artetyce/ to ieſt łamániu w ſtáwách y członkách/ bywa nieposlednim rátunkiem/ czyniąc z niego pocenie w ſuchey łáźni / ábo w wánnie. Wźiąć tego źiela dwie częśći/ iedne liśćia Hebdowego/ y tym oboim chore członki obłożyć / á w wánnie przy kámieniu roſpalonym ſucho / ábo w łáźni ſuchey poćić ſię / po wypoceniu záraz / támże omyć członki wodą / w ktorey by/ też źiołá były wárzone.

Swierzbu. Kroſtom. nábrzmiáłośći z bićia.

Swierzb y kroſty z ćiáłá ſpądza / kąpánie z niego czyniąc. Tákże nábrzmiáłośći z tłuczenia/ y z bićia członkow/ y ine guzy nápuchłe / iáko niekiedy bywáią w pierśiách / rozgánia plaſtrowánim ſwym.

Plaſtr koßtowny ná rány.

Plaſtr bárzo oſobliwy ná rány wßelákie świeże / ćięte ábo ßtychowe / broniąc ich przy tym od przymiotu ogniſtego y wietrznego. Tákże od wßelákich przypadkow złych/ ktore rády poſpolićie ránom przypadáią. Wźiąć tego Rubrechtu z gárśći dźieśięć/ ßyrokiey Bábki trzy gárśći / Pięćiornyku/ Cynowodu/ Benediktu/ Bylice/ czerwoney Kápuſty po dwu gárśći: To pośiekáć drobno / przydáć máſłá Máiowego dwá funty/ weſpoł vtłuc/ y w gárncu nowym polewánym przez dwie niedźieli ná słońcu mieć/ potym w miedźiáney pátelli ábo w panwi wárzyć/ áżby z źiela ſok wywrzał/ przecedźić/ mocno wypráſowáć/ przydáć miodu odßymowánego/ żywice Iodłowey ábo Modrzewowey/ Terpentyny po dwánaśćie lotow/ iárzęcego woſku lotow ßeſnaśćie. To gdy ſię wßyſtko dobrze roſpuśći y weſpoł ſię zjednoczy/ á pocznie chłodnąc / mączney kurzáwy z młyńſkich śćian / ábo z piętra z mięćioney y chędogo prześiáney/ cztery łoty przyſypáć/ Kádźidłá kramnego białego miáłko vtártego dwá łoty/ Máſtyki/ Sarkokoly/ Mumiey / Ale-

opátyku po łoćie: To wßyſtko ták długo weſpoł mießáć áż ochłodnie / á w knoty potoczywßy/ do ran chowáć/ máść imo ine wßyſtkie/ y ßtychplaſtry / koßtowna.

Pápržyſkom y lupiežom. w głowie.

Páprzyſká y lupieże ná głowie wychedáza. Wźiąć ze dwie gárśći tego źiela/ á gárść Obrazkow z korzeniem ich/ á w wodźie vwárzywßy tym głowe przemywáć / y źielim wárzonym głowe okłádáć.

Fiſtuły goi.

Fiſtuły / ták świeżo náſtáłe iáko ſtáre y głębokie wyſußa y wychedaža/ y do goienia ſpoſobne czyni/ ſok tego źiela w nie puſczáiac.

Wrzody ćiáło rozjadáiacy.

Wrzody y ſadzele wilgotne / ćiáło wyiadáiace y pſuiace/ badź z záráženia choroby Fráncuſkiey / badź zágniłych wilgotnośći w ćiele z iádowićionych / tymże ſpoſobem wychedaža y goi/ ſok w nieleiac.

Ránom świeżym.

Tenże ſok rány świeże zbytnie zágniłe y zaplugáwione wyćiera/ y wychedaža/ á ktemu ſpoia y goi.

Kiłe oboiey płći.

Kiły ná wſtydliwych członkách oboiey płći/ tegoż źiela ſokiē ie wymywáiac/ á fleytuch w nim maczáiac y przykłádáiac / goi. Tákże zrázu gdźieby ſie tákowa zła záwrzedźiáłość ná członkách pomienionych wſtydliwych poczełá pokázowáć z puchlina y z przymiotem ogniſtym / tylko fleytuchy w tym ſoku maczáiac/ á przykłádáiac / czeſto roſpadza.

Rożj piekielney.

Tenże ſok Roža piekielna leczy / tymże pomienionym ſpoſobem przemywáiac.

Gnielcu. Rzygániu

Gnilec y zákáżenie vſt ábo

Dźiegna y owrzedźiáłość zápaleniem y z rozniecenieim / wyćiera wychedaža y goi/ tymże ſokiem ábo wárzonego źiela / woda wymywáiac y wyćieráiac.

Pierśiom białogłowſkim. Otworu łoná zepſowániu Kiłe. Szyſkom. Przymioty w ſtolcu.

Białogłowſkim pierśiom. Tákże otworu łona záwrzedźiáłemu/ wymywáiac ieſt lekárſtwem.

Kiły też prochem záſypuiac iego wyſußa y goi.

Szyßki y przymioty w śiedzeniu/ ták ſok iáko ſámo źiele / pomienionym ſpoſobem przykłádáiac goi.

Wodká z Zorawich noſkow ktore Rubrechtem zowia.

W Kwietniu gdy ná nawietße kwitnie / wodká z liśćia / z kłącza y z kwiećia przez *Balneum maris* ma być palona y diſtyllowána ktora Jezyku poczerniáłemu y popádáłemu zápalenia gorączki gwałtowney/ bárzo ieſt vżyteczna roztárßy w niey kilá pecek z pigwowych iábłek żeby byłá śliſkość/ w ktorey maczáiac pioro/ czeſto iezyk pomázowáć.

Jezyczku.

Toż też / gnilec w vśćiech leczy.

Gnielcu. Ránom. w gárdle. Mleku zśiadłemu

Rány y záwrzedźiáłośći w gárdle goi/ czeſto á czeſto ta wodka płokánie y gárgáryzmy czyniac. Toż czyni z wárzonego woda.

Mleko z śiádłe w vśćiech Dźiećiom zſycym śćiera / chuſteczke w tey wodce máczáiac / á pálcem wyćieráiac. Co ieſcze tym potężniey bedźie / gdźie przytymże lekárſtwie toż świeżo źielone źiele było by/ temuż dźiećieciu ná głowke przykłádáne y przywinione.

Wyprzáłośći w głoku.

Wyprzáłośći máłym dźiatkom w powićiu w łonku/ pod paßkámi / z oſtrośći moczu wyiedźienia / tákże pod gardłkiem y závßymá/ ta wodka letnio wymywáć dobrze / ábo w niey chuſteczke maczáiac/ ná nie przykłádáć.

Stárćiu y przećioſom członkow wſtydliwych. Lißáiom. Pſtroćinō

Stárćie ábo przeczoſy wſtydliwych członkow oboiey płći goi przerzeczonym ſpoſobem tey wodki vżywáiac.

Lißáie wßelákie.

Pſtroćiny y zmázy po ćiele wßelákie śćiera y ſpadza / roſtárßy w niey troche białego Koperwáſu / á tym czeſto omywáć/ y pomázowáć/ ábo chuſteczki w tym maczáć/ á przykłádáć.

Pierśiom.

Pániom y mámkom mleko zbytnie przyſußa / ktore im pierśi roſprażá. Tákże czerwone ábo pobronátniáłe pęgi/ ábo promienie/ po nich rozgánia.

Tymże ſpuchłym przymiotom ogniſtym.

Pierśiom ſpuchłym z przymiotem ogniſtym/ y łſnacymieſt oſobliwym lekárſtwem: wźiąć wodki z tego źiela / wodki Lubſczykowey/ po pul kwarty wodki/ z łupin ábo ieſcze lepiey z młodych orzechow Włoſkich kwáterke/ y pomießawßy ie/ płáty ábo chuſty we czworo zwinione w nich maczáć / letnio przykłádáć/ odnáwiáć co vſchnie.

Rozſadek.

Chca niektorzy to źiele ktore Rubrechem ábo Ziebimi noſkámi zowia / bydź pierwßymi Zorawimi noſkámi od Dioſkorydá opiſánymi / ále źle: Bo korzeniá to źiele nima cebulatego/ ábo okrągłego / á ni ſłodkiego nie ieſt/ áni liśćia Záwilcowego.

Też y ći bárzo ſie myla / ktorzy go twierdza bydź Trzebula / dla nieiákiego podobieńſtwá liśćia.

Slazobodku Moc y ſkutki.

O Tych Zorawich noſkách/ ktore Slazybodkiem zowiemy/ choćia nic áni Dioſkorydes/ áni Paulus Egnitá / á zwłáſczá o ſkutkách nie piſáli/ iednák poślednieyßy zá dowćipē y pilnośćia w rzeczách lekárſkich doßli/ że y tego źiołká Pan Bog/ iáko wßyſtkich inych rzeczy niechćiał mieć bez ſkutkow y bez vżytku. To tedy.

Ránom.

Ránnym/ wielkim ieſt lekárſtwem wárzonego trunkiem przez niemáły czás vżywáne á to ták zwierzchnym iáko wnetrznym ránom / Liśćie też iegoż plaſtruiac / rány / wrzody / y ſadzele / w winie ábo w wodźie z korzeniem wárzone goi.

Przepukli[n]. Przepukliym gdzie kiſzki bądź w moßnę / bądź w ſłabizny wyćiekáią / czás długi tákże wárzonego trunkiem ráno y ná noc. Tákże z winem vżywáiąc y prochu.

Fiſtuły. Fiſtuły leczy / vchez wárzone piiąc / y nią wymywáiąc / á liśćie zwierzchu plaſtruiąc.

Artetyce. Bole y łamánia w ſtáwiech vſkramia / nim náparzáiąc. Też pić y kliſtere z niego dáiąc / toż czyni.

Wrzodom. Wrzody ćiáło pſuiące / liśćie y korzenie iego ná nie plaſtruiąc goi.

Kolce. Kolce y dárćiu w kiſzkách / trunkiem kliſtera / y náparzániem oſobliwie ſłuży.

Artetycznym. Artetycznym pocić ſię przy iego párze dobrze.

Wodká.

Wodká. Wodká tego źiela do tych pomienionych rzeczy ieſt przynależąca / trunkiem y námaczánim.

Rozſądek.

Nie dáleko / ábo nie vßedł ten Sláżybodek ſkutkámi y z przyrodzoną mocą / od pierwßego / ktory zowiemy Rubrechtem / choćiaż liśćiem nie ſą ſobie podobne. W czym ſię omylił Dyoſcorydes / gdy go piße bez ſkutkow. A Bog y náturá / nie czynią nic proznego y nie potrzebnego / iáko Ariſtoteles nápiſał.

Skutki Zorawich noſkow ſiodmych.

Máćicy nábrzmiáłey y zápaloney. Máćicy nábrzmiáłey y ſpuchłey z rozniecenim y z przymiotem ogniſtym / wárząc go y z korzeniem ſwym w winie / y piiąc ráno y ná noc / oſobliwym bywa rátunkiem.

Suchotá. Tákże ſuchotnym ten trunek bywa vżyteczny. [*Taber.*] dwákroć ná dźień piiąc.

Item. Korzenie tego źiela miáłko vtárte / á z winem vżywáne / przerzeczonym chorobom bywa lekárſtwem.

Gorączkom. Gorączki ſrogie y gwáłtowne oddala tłukąc liśćie z octem y z trochą ſoli / á ná podeßwy przykłádáiąc / ábowiem potężnie wyćiąga gorączkę.

Mocz pędzi. Mocz nád przyrodzenie záſtánowiony / naśienia tego źiela łot pić dáiąc / wywodźi y potężnie pędźi.

Máćicz[n]ym wietrznośćiom. Wietrznośći w máćicy záwárte roſpądza / korzenia tego źiela ćwierć miáłko vtártego / z winem ciepło pić dáiąc / ábo w winie wárzony piiąc. *Dioſ.*

Poſiłá. Korzeń do iedzenia tym ieſt vżyteczny / ktorzy z iákieykolwiek przyczyny zemdleni y oſłábieni będąc / z pokármow pośiłku potrzebuią.

Vßom bolejącym. Vßom boleiącym / ſok z korzenia w nie puſczány / bywa vżyteczny. *Plin.*

Kręczu. Kręcz / to ieſt twarz w tył obrocona ábo ná ſtronę ktorąkolwiek nákręcona / ná raz łot naśienia iego / z Mirrhą á z Pieprzem pić dáiąc / bywa im wielkim rátunkiem.

Kámieniu. Kámień vśmierza tegoż naśienia po ćwierćie z białym winem / ábo z wodką iego ábo z iáką iną przynależącą / pić dáiąc.

Rozſądek.

Myłą ſię / ktorzy te Zorawie ábo Boćianie noſki / Ziebiemi noſkámi chcą mieć / ktore Láćinnicy *Geranium odorum* y *Acum Moſcatam* zowią / á my ie zá piąte kłádźiemy.

Skutki czerwone Boćianie noſki ábo Bodźißek. w rzedźie. 13.

Vpłáwom. Vpłáwy pániom záſtánawia / korzenie iego w winie wárząc á piiąc / y w krotkim czáśie záwśćiąga. Może go y w piwie wárzyć z korzeniem Kobylego ſczawiu.

Kámień nyrkowy. Kámień nyrkowy krßy y moczem wywodźi / w dobrym go winie y z korzeniem wárząc / á po dobrym trunku ráno y ná noc piiąc.

Czerwonce. Czerwoney ćiekączce wielkim ieſt lekárſtwem. Wźiąć korzenia iego ze cztyry łoty / wodki Bábczáney kwartę / to weſpoł zálutowáć gliną w konwi cynowey ábo w fláßy záßrobowáć y godźinę wárzyć w panwi vkropu wrzącego / przydawßy ieſcze do tego pięći ábo ßeśći letniego Rożánego Cukru łotow ßeść. y po trunku tego ráno y przed wieczerzą / godźinę przed oboim iedzeniem pić.

Vſtom. pierśiom. Łonu záwrzedźiáłym. Vſtá / pierśi / łono záwrzedźiáłe / ſokiem ábo iuchą wárzonego z korzeniem ſwym wymywáiąc / á ná wierzch liſteczki ich przykłádáiąc leczy.

Zbytnie[mu] toku z ran. Krew zbytnie z ran płynącą záſtánawia / prochem iego záſypuiąc.

Ránom świeżym. Rány świeże / ták wnętrzne / iáko zwierzchne ſpaia y goi / trunkiem vżywány / á ná zwierzchne / zwierzchu plaſtrowáne. Dobrze też tego źiela do máśći przykłádáć / ktorych do ran vżywamy / proch tákże / záſypuiąc nim rány / śćiąga y goi.

Toku zbytniemu z noſá. Korzenie tego źiela w gárśći trzymáne / tok zbytni krwie z noſá záſtánawia.

Fiſtule. Fiſtuły goi vżywáiąc go w trunku.

Zimnicy trzećiego dniowey. Womity w źimnicách przypádłe záſtánawia. Zimnice trzećiodniowe odpądza / w wodźie go wárząc / z Benedyktem białym / z Sczotkámi polnymi / á z Sczawikiem / y pić po kwarterce dáwáć / godźinę / dwie / przed przyſćiem źimnice.

Skutki wßytkich wobec Zorawich noſkow.

Gorączkom gwáłtownym. Tych wßyſtkich Zorawich ábo Boćianich noſkow / ſkutki ſłużą gorączkom gwáłtownym / y inym tákże chorobom gorącym /

racym/

racim/ leśćie z octem á z trochą ∫oli vwárßy/ ná podeßwy przykłádáć: bo zátym przez podeßwy/ wßy∫tká gorącość ∫ię wyciąga.

Rozſądek.

NIe przeto Bog wßechmogący/ y náturá ábo przyrodzenie/ co niepotrzebnego ſtworzyć y ná świećie dáć raczył/ że kilkoro źiół/ ábo kilkánaśćie iednoſtáynych ſkutkow widzą ſię być. Bo iednym dał potężnieyße moc y ſkutki/ drugim miernie/ inym też nidleyße/ dał między nie y rożne/ iáko ſię z opiſánia ich baczyć może/ á to podług ſwey mądrośći Boſkiey.

Zoráwie noski liſtu ſzyrokiego.

TO źiele nád ine Zorawie noſki liſt ßyroki nieśie/ ná kßtált Koźiodryſtowego liśćia/ w ośmioro rozdźielony/ á po ziemi ſię rośćiełáiący ná ſtopkách obdłużnych y mocnieyßych niżli pierwße. Klącza miąßego/ kolankowátego/ odnożek y gáłązek wiele máiąc/ w wierzchu/ ktorych kwiát modry/ nád ine wietßy/ iáko Roża rozłożyſty/ ktory gdy opádnie/ iákoby głowki y z noſámi żorawiemi z nich naſtáwáią/ ieno wietße niżli v drugich/ á ná końcu káżdego noſká iákoby grot ná troie rozdźielony. Korzeń tákże ma nád ine dłużßy y miążßeyßy/ mocny/ odnożek wiele máiący/ rumiánáwy/ drżenia twárdego/ o ktorym ſię też wyżßey powiedźiáło.

Mieyſce.

Ná łąkách poſpolićie z inymi źioły rad rośćie.

Mocy ſkutki.

RAnom ták wierzchnym/ iáko wnętrznym ſłuży/ zwłaſzczá korzeń do wnętrznych/ w trunku vżywány/ do zwierzchnych zwierzchu przykłádány.

Owa tychże ſkutkow y przyrodzenia/ ktorych ſą ine wßytkie otrom pierwßego.

Kocánki ſwoyskie, Rozdźiał 46.

Gnaphalium. Centunculus. Tomentum.
Rhurkraut.

KOcánkow rodzáiu kilkánaśćie znáyduiemy/ wielki/ máły/ śrzedni/ Gorny biały: Gorny ćieliſto rumiánáwy/ trzeći żołty: Zamorſki/ y poſpolity/ ktory Vkwápę zowiemy/ o ktorym z oſobná záraz potym vczynimy Rozdźiał. Te pomienione ácz ſię zdádzą rożnych bydź rodzáiow/ wßákże ſkutkow iednákich y przyrodzenia. Te ſą biáłáwe ábo ſiwe y miękko wełniſte. Rozg z korzenia iednego wiele puſzczáiąc/ około ktorych liſtkow pełno przymiężßych/ obdłużnych/ wełniſtych/ á miękkich iákoby Akſámit: ná wierzchu rozg kwiatki głowiáſte/ blado żołte/ v inych ćieliſte ábo białe/ ábo rumiánoćieliſte ábo z czerwoną mienione/ ktore potym dożrzawßy wełniankámi ábo pyrzeniem ſię po powietrzu rozlátuie: Korzenie ma twárde/ zdrewniáłe/ rozdźielne/ y roſpierzchłe.

Kwitną w Máiu / w Czerwcu / y w Lipcu.

Mieyſce

ROſną ná mieyſcách niewypráwnych / dźikich / y płonnych / á wyſchłych / nád wąwozámi / drugie ná págorkách / ná gorách ſuchych / ine ná piaſkách.

Przyrodzenie.

Miernie ſtwierdzáią y wyſußáią / iáko Gálenus świádczy.

Moc y ſkutki.

[Czerwonce.] Ciekaczce czerwoney / w kwáſkowátym winie wárzone á trunkiem vżywáne / bárzo ſłużą. *Dioſ. Gal.*

[Slinogorz] Slinogorz ábo wrzod w gárdle leczy / ſok z nich z winem á z mlekiem zmießány / á Gárgáryzmem ćiepło częſto vżywány. Ale Vkwápowi to wiecey przypiſuią / o ktorym niżey záraz.

[Ciekaczkom inym] Jne biegunki tákże záwśćiągáią / przerzeczonym ſpoſobem vżywáne / ábo z winem ie vtárßy trunkiem dáne.

[Vpláwom.] Vpláwy Biáłogłowſkie záſtanawiáią.

[Wydymániu.] Wydymánie w ſtolcu vſtánawiá z omylney chęći do popochodowánia / piiąc roſtárte z winem.

[Wrzodom zágniłym.] Wrzody zágniłe y záplugáwione leczy / pláſtruiąc nim / á wodą wárzonego wymywáiąc. *Plin.*

[Przepukliznie w mośnie.] Przepukłym / ktorym kißki w moßną wyćiekáią / ieſt oſobliwym rátunkiem / liśćie ze wßytkim miáłko vtárte / á w winie ćiepłym trunkiem vżywáne.

Wodká.

[Káncer. Vpláwom.] Káncer záwśćiąga y goi / chuſteczkę w nim mocząiąc á ná nie kłádąc. *Dodon. Camer*

Vpláwy Pániam piiąc ią záwśćiąga.

Rozſądek.

Kocánki te / o ktorychechmy wzmiankę tu vczynili / zowią ie niektorzy Vkwápem / ktory Plinius *impiam & ſceleratam* miánuie. O czym z Ziołopiſow żaden oprocz Pliniuſá / żadney wzmianki nie vczynił. O tym my tu źielu / záraz oſobny Rozdział położymy.

Vkwáp. Rozdźiał 47.

VKwáp ieſt tákże źiołko pobieláłe y śiwe / iáko y Kocánki / máiąc około rozg ſwych liśćia hoyno / ná wierzchu kwiatki kręgiem iáko iákie głowki bládo żołtáwego / iáko w Kocánkách / z tych głowek wyraſtáią ſtopki / ná ktorych tákże kwiatki ábo głowki. A przeto ták v Láćinnikow teráznieyßych *Impia* ábo *Scelerata* / iáko y od nas Vkwáp rzeczone / że młodße nád ſtárßymi wyraſtáią y wyprzedzáią / iákoby z kwápliwośćią iáką / y z nieuważeniem ſwych ſtárßych. Jni dla tego rozumieią tym nazwiſkiem bydź ie miánowáne że ſię żadne źwierzę do niego nie vkwápi / iáko do inych źioł / kßtałt wßyſtek y wzroſt ma kocánkow / oprocz że z kwiátu drugi kwiát ná ſtopce wyraſta.

Herba impia.
Herba ſcelerata.
Rhurkraut.

Przyrodzenie. Moc y ſkutki.

WŁaſność Vkwápu / wrzodu w gárdle / ktory ślinogorzem Polacy zowią / Láćinnicy Anginam / leczyć ſokiem z niego wyżętym á z mlekiem y z winem zmießány / ćiepło y częſto gárgáryzmy czyniąc. Piße Plinius / ktoby tego źiela raz vkuśił ten przez wßyſtek czás żywotá ſwego beſpieczny od te^o^ wrzodu będźie.

To źiele między dwiemá kámieńmi tárte. wre / iáko Plinius we 24. kśięgách / w 19. rozdźiale piße.

Swiniom Slinogorzowátym / dáiąc go ieść / czyni ie wolne / y leczy. A ktoreby go vżywáć niechćiáły / pozdycháią. *Plin.* [Slinogorzowi świniemu.]

Piſzą / że ptacy w gniazdeczkach ſwych / iáko cząſtkę tego źiela podśćieláią ábo wplátáią / dla zádawienia młodych ptáßąt / gdyby chćiwiey y łákomiey / pokarm od ſtárych przynoßący / pożyráły. *Plin.*

Rozſądek.

JEdni chcą mieć te dwie źiołá / to ieſt / Kocánki y Vkwáp zá iedno drudzy rożne. Więtßa iednák część pierwßych ieſt / do ktorych my to zdánie náße też przykłádamy.

Bylicá. Rozdźiał 48.

Artemisia.
Beyfuß.

Bylicá ziele pospolite y wßem znáiome/ krzewiste y gáłęziste klacze niekiedy ná dwá łokćiá wzwyß prosto / podczás wyßßey pusczáiąc /rumiániáwe/ oblo ßtryfiáste. Liśćia máło niepodobnego Piołynowemu / ieno wietßze/ ßerßze/ tuczniey ßze: z wierzchu ćiemno zielone: od spodku pobieláwe: z obu stron łabrzyste. Kwiećia obfitość groniste ná gáłąskách drobnego: białáwego / kosmátego / á pachniącego: z ktorego potym naśienie drobne pochodźi. Korzenia zdrewniáłego / ná pálec mnieyßy wzmiąß / od ktorego wiele korzonkow drobnych pochodźi: wßystko to źiołko iest zapáchu przyiemnego.

Mieysce.

Wßędy rośćie w ogrodách / w winnicách / ná miedzách / po polách.

Przyrodzenie

Bylicá/ ták biała iáko czerwona ták morska iáko y Włoska/ tákże iáko Márunká / iednostáynego są przyrodzenia rozgrzewáiące° we wtorym stopniu/ á wysußáiącego w pierwßym ná końcu / ábo wtorym ná początku. Mocą swą przyrodzoną otwiera żyły zámulone y máćiczne: śćienczá / rospráwia/ wywodźi. Też subtelnośćią swą máłą/ ma coś w sobie przenikáiącego.

Moc y skutki.

Mieśieczną chorobę pániam zátrzymáną wywodźi/ w winie wárzona piiąc. *(Mieśieczną wywodźi.)*

Łożysko pozostałe po porodzeniu wyćiąga. Plod martwy z żywotá wypądza. *(Łożysko. Plod wyćiąga.)*

Rozgrzewa zá źiębłą máćice/ kąpiel ábo náparzánie czyniąc/ á nią się okłádáiąc. *(Máćicy záźiębley.)*

Toż polewká z warzoney w winie/ po ránu/ ná czczo y ná noc po kieliszku ćiepło piiąc/ czyni. *(Item.)* Też rosparzona ná gorącym dnie ogniská/ ábo ná cegle dobrze rozgrzáney/ y winem ábo wodą pokropione y/ okłádáć prog/ krzyże y łono / dobrze. *(Item.)* Tákże sokiem iey też częśći náćieráiąc.

Záwárćiu máćice do płodu.

Máćicznym przymiotom ognistym. *(Máćicy przymiotu máćicznemu.)*

Kámień w nyrkách kruszy y moczem wywodźi. *(Kámieniu w nyrkách.)* Mocz zátrzymány nád przyrodzenie pędźi/ wárząc á piiąc / kąpiąc y náparzáiąc się nią. *(Mocz pędźi.)*

Białogłowską mieśieczną chorobę/ nád obyczay zátrzymáną wywodźi/ proch z wierzchołkow iey z winem vżywány/ ʒ. iiij. ábo czopek z chusty ábo węzełek vczynić/ y w soku iey zmáczáć/ á w otwor łoná puśćić/ toż czyni. Jescze potężniey gdźieby Mirhy do tego przydał. Też świeża vtłuszy ábo vwierćiawßy/ ná prog łoná przykłádáć dobrze. *(Mieśieczną wywodźi.)*

Przychodźi też y do kuchennych potraw dla tegoż/ á zwłascza kwiećie/ o czym niżey. *(Item.)*

Poł łotá/ ábo trzy ćwierći łotá prochu z kwiećia Bylicznego / z winem ćiepło pić/ pániam dobrze: ábowiem nie tylko mieśieczna chorobę zátrzymana / ále też y płod martwy z żywotá wywodźi potężnie. *(Item.)*

Też do wzbudzenia kwiátow białogłowskich/ wodká doświádczona y bárzo vżyteczna: wźiąć prochu z Apteki/ z ktorego Elektwarz Hemagogum rzeczony czynią/ dwá łotá/ Trocisßkow z Mirry miáłko v- *(Item.)*

tártych łot/ Kopytnikowego korzenia/ Sábiny/ po łoćie/ to wßystko miałko vtłucz: wodki z Bylice vpaloney kwarte/ wodki Ruciáney/ Poleiowey/ po dwánaśćie łotow: to wßystko pomießawßy/ w skláány Alembik wlać/ á przez ośm dni w gnoiu końskim zágrześć/ dobrze wierzch zalutowawßy/ á potym w kotle pelnym vkropu wrzacego dystylluy. Wodke ták przećiagniona przez dni 60. ná słońcu wysonuy.

Tey przećiwko pzierzeczoney doległośći przez kilká dni ráno/ w południe/ y ná noc po trzy łoty day pić. A to kilká dni przed tym czásem/ ktorego tá choroba zwykłá przychodźić/ bo iesliby dalszego przed tym czásu/ niczby nie pomogłá. Toż o inych lekárstwiech trzebá rozumieć.

Snádnemu y rychłemu po rodzeniu. Item.

Brzemiennym białymgłowom/ do snádnego y rychłego rodzenia/ bárzo vżyteczna w winie ábo w piwie wárzona á pita.

Item/ prochu iey poł łotá/ tákże w winie ábo w piwie pijac/ toż vczyni.

Zásniátu y zápotrzysku.

Toż też zásniát wyrzuca.

Gdy nie wczesnie y nie dobrze mieśiaczna przychodźi.

Chorobá mieśieczna/ gdy nie dobrze y nie státecznie pániam swych czásow przychodźi: wźiać garść bylice/ y wárzyć ia w kwarćie winá áż trzećia cześć ábo połowicá wywre/ á przecedźiwßy/ ná trzy trunki rozdźielić/ ná dwá poránki y ná ieden wieczor/ co náćiepley pijac: ták we właśna kłobe te chorobe przywiedźie.

Dla płodu czerstwego iednego y potym dobrego.

Brzemienna białagłowá káżdego dniá/ gdźieby nasienia troche czerwoney Bylice w iedzeniu ábo w pićiu vżywáłá/ táka płod w żywoćie czerstwy záwße bedźie miáłá/ do tego y dobrych obyczáiow.

Máćicy boleniu.

Boleniu máćice iest lekárstwem osobliwym/ á zwłaszcza z źimná y z wietrznośći źimnych. Korzeniá wźiawßy czerwoney Bylice połtory ćwierći łotá/ orzechá Mußkatowego drobno pokráiánego/ ćwierć łotá: Szpiki Indiyskiey trzećia cześć ćwierći łotá/ to iest ℈. j. To wßystko wespoł wárzyć we dwunaśći łotách winá białe°/ áż trzećia cześć wywre/ to przecedź á day ná raz pić białeygłowie/ ledá ktorego czásu badź ná czczo/ badź ná noc/ przydawßy łot cukru do tego.

Nápuchłey máćicy.

Nápuchłey máćicy/ Bylicá w winie wárzona á trunkiem vżywána/ iest rátunkiem.

Podrożnym ludźiom.

Podrożny Bylice przy sobie noßac/ ábo w reku ią trzymáiac/ ná drodze nie vstánie. *Plin.*

Żołądkowi źimnemu.

Żoładek źimny rozgrzewa/ z Figa su[illegible] vwierćiawßy/ z winem pić.

Płod ták żywy iáko y martwy z żywotá wywodźi.

Pißa/ że korzeń Bylicowy ták wielkiey iest mocy/ iż gdźieby go białagłowá brzemienna iákimkolwiek sposobem vżywáłá/ płod záraz poroni. Tenże też dźiećie martwe z żywotá wywodźi. Przeto

Ciężkiemu rodzeniu.

W ćieżkim rodzeniu dobrze go przy tym że czásie z winem tákowym pániam pić dáwáć.

Niepłodne czyni płodne.

Pánie niepłodne máia mieć Bylice w wielkim zálecenju/ y w vstáwicznym w potráwách swych vżywániu: ábowiem máćice y przyrodzenie pośila/ y ku poczećiu płodu sposobna czyni.

Item

Też wárzyć ia w Oliwie/ ábo w oleyku z orzechow/ y nápárzáć tym łono/ dobrze.

Item. Máćicy otyłey y tłustey tákże wilgotney.

Pánie ktore dla tłustośći y otyłośći máćice/ ábo też dla wilgotnośći iey zbytniey rodźić nie moga/ dobrze im Bylice w winie ábo w piwie wárzyć á pić. Tákże z niey kapánie y náparzánie czynić po pás.

Item.

Abo też ták vczynić: Wźiać Kurzego źiela/ ábo Wezownikú/ Bylice/ Mußkatowego orzechá/ zá rowno káżdego: wespoł to miałko vtłuc/ á po ćwierći łotá tego prochu z cukrem/ badź w trunku/ badź w Elektwarzu/ z miodem ábo z syropem z Bylice vczynionym/ ráno y ná noc dáwáć/ popiiaiac winem/ w ktorymby Bylicá byłá wárzona: Jescze lepiey gdźieby sie w Bylicy a w liśćiu Bobkowym náparzáłá po pás.

Item. Morzysku y gryźieniu w połogu.

Morzysko y gryźienie około pepká/ ktore miewáia ßesćiniedźiałki po porodzeniu/ bylicá ie vśmierza/ wárzac ia z Piretrum ogrodnym/ y tym nád łonem okłádáć ćiepło/ y nápárzáć.

Item.

Przy tym wárzyć Bylice w winie z Kokornakiem/ z Hányżem/ y z Kopytnikiem/ á pić. abo sáme w winie wárzac/ po czterech ábo piaći vncyách/ to iest/ po ośmi ábo po dźiesiaći łotách pić/ przydawßy ćwierć *Triphery magnæ* do tego.

Rodzenie lekkie y rychłe czyni.

Lekkie y predkie porodzenie Białymgłowom czyni/ wárzona z Ruta y z Poleiem w białym winie/ á trunkiem vżywána.

Płod martwy wywodźi.

Płod martwy z żywotá wywodźi: wźiać wierzchołkow y liśćia Bylice suchey łotow ßeść/ y przetłuc ia z hrubá/ Kopytniku tákże przetłuczonego łot: nálać ná to ßesnaśćie łotow wodki Bylicowey/ to vmießawßy dystyllowáć z kotłá wody wrzacey/ á potym ná słońcu wysonowáć. A czásu potrzeby po trzy ábo po piaći łotow/ po trzykroć w godźinie á w godźinie pić/ iest doświádczone lekárstwo ná wywiedźienie martwego płodu z żywotá.

Gryzáwkom.

Gryzáwki ßesćiniedźielnicom po porodzeniu vskramia/ y bole niezmierne w máćicy vkláda/ wźiawßy korzeniá czerwoney Bylice trzy łoty/ Kwiećia Lipowego dwá łoty/ polney Száłwiey/ ktora też drudzy Zołćieniem zowia/ Láćinnicy *Ambrosianam*, łot ieden. To wespoł co násubtelniey vtłuc/ y czásu potrzeby po ćwierći łotá z ćiepłym winem dáwáć pić.

Item. Boleśćiom máćicznym.

Abo ták/ co też máćiczne boleśći z źimney y z wietrzney przyczyny vśmierza/ wźiawßy Bylice poł łotá/ Gálgánu/ Cytwaru/ po ćwierći łotá/ Jmbieru białego/ Szpiki Indiyskiey po ℈. j. to iest

trzećia cześć łotá. Kwiátu y orzechá Muſzkatowego / Cynámonu / Gwozdźikow / ćwierć łotá káżdego z tych. Cukru práwie białego dwá łoty / to wßyſtko co namieley vtłuc / y káżdego poránku po połtorá z miekkim iáiera / ábo w ćiepłym winie dáwáć pić.

Kolce y dárćiu w kiſzkách.

W kiſzkách dárćie ábo kolke vśmierza z Bylice proch z ſyta miodowa pijąc.

Płucom.

Płucá z wilgotnośći lipkich chedoży.

Káſzlu.

Káſzel vśmierza.

Kámieniu nyrkom. Pęchyrzowi.

Kámień łamie y wywodźi.

Nyrki y Pęchyrz wychedaża z zámuliſká / Bylicá w winie dobrym wárzona / y tá iuchá po ránu y ná noc / ćiepło vżywána.

Kámien nyrkom y pęchyrzowi.

Kámien pędźi oſobliwie / ták z nyrek iáko z pęchyrzá / po ćwierći łotá prochu iey z Pietruſzczána iucha / ábo z wodka dyſtillowána piiąc. Też w winie wárzona á pita.

Trućiznie.

Trućizne iákąkolwiek zádána wywodźi z ćiáłá / piiąc przez kilká dni / ſok z Bylice po trzy ábo cztery łoty ná raz.

Od pſá wśćiekłego.

Toż też obráżonym od pſá wśćiekłego / ábo od ktorey kolwiek iney beſtiey iádowitey / ieſt rátunkiem wielkim.

Mieśięczną.

Toż mieśieczną chorobę pániom záſtánowiona pobudza.

Krew z pęchyrzá y zinad wywodźi.

Krew w pęchyrzu ábo gdźiekolwiek indźiey we wnętrznośćiách zbiegła wywodźi z ſyropem / z miodem kwáśnym prochu ćwierć łotá z Bylice przydawßy.

Febrze czwartodniowey.

Kwártane odpędza / wźiąwßy iey ze dwie garśći / Kárdobenedyktu / Dzwonkow Mátki Bożey / káżdego po garśći. To pośiekáwßy drobno w pulgárncu winá białego wárzyć / áż czwarta cześć wywre / tego po kubku káżdy poránek y przed wieczerza dwie godźinie ćiepło dáwáć / czyniąc to przez kilkánaśćie dni.

Item.

Abo też tym ſpoſobem / káżdego dniá przez trzy dni po ránu dáć po ſześći łotow ſoku z Bylice z oliwa pić / y tymże też wßyſtko ćiáło námázowáć.

Trzećiaczce.

Toż też przećiwko trzećiaczce ieſt lekárſtwem.

Vſzczknieniu.

Przećiwko vſczknieniu od weżá / ſok z Bylice z woda piiąc / ieſt wielkim rátunkiem.

Bydłu rogátemu ná káſzel.

Bydłu rogátemu káſzel leczy / Bylicá w wodźie wárzona do połowice / y przez śiedm dni wołom y krowom káſzlącym po poł kwarty ábo troche więcey / káżdego dniá ćiepło w gębę leiąc.

Item.

Abo ſoku teyże Bylice po śiedmi łotow / przez śiedm dni porządnie przed potráwą dáwáć / ábo w gębę lać.

Item. Bydłu dycháwicznemu.

Też proch z teyże Bylice z ſolą dáiąc lizáć / toż czyni / y dycháwice w nich leczy.

Gdźie by kto kulą z ruſznice był poſtrzelony y proch w ránie był roſpalony / z czegoby byłá boleść okrutna / Bylicę świeżą z winem vwierćiawßy / y ſok wygnieciony / dwákroć ná dźień piiąc / po dwu ábo po trzech łyżkách ábo łotow / y tenże też w ránę puſczáne. Iad y boleść z rány odćiąga / y ogień z prochu ruſznicznego w niey gáśi. Rzecz doświádczona. A gdźieby ná ten czás świeżey Bylice mieć nie mogł / tedy ſuchą w winie á w wodźie nápoły warz / y przerzeczonym obyczáiem dwákroć przez dźień vżyway / y ránę tymże wymyway.

Puchlinie.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi w winie ią wárząc do połowice / y dáiąc ćiepło po kwáterce pić / á do tego pocenie z niey dźiáłáiąc / to przez kilká czáſow czyniąc.

Wątrobie. Ślezienie.

Wątrobie / ślezienie / z źimnych wilgotnośći otwiera y wychedaża / piiąc iuchę w winie wárzoney Bylice.

Zołtáczce.

Zołta niemoc ſpędza z Ielenimi ięzyczki wárzana / zárowno káżdego wźiąwßy / á cukrem oſłodźiwßy / pić. A źiołá z wárzenia pozoſtałe ślezionę nábrzmiáłą leczą / ćiepło ie przykłádáiąc.

Item.

Toż też czyni / z Piołynem / z Centurzyą / á z Ielenimi Ięzyczkámi wárząc / zárowno káżdego po gárśći wźiąwßy / y w winie wárzyć á po kieliſzku piiąc z cukrem. Abowiem y wątrobę y ślezionę zátkáną wychedaża y otwiera / záczym żołta niemoc ſpada y ginie.

Dycháwicy.

Dycháwicy ieſt lekárſtwem w winie ią wárząc y piiąc. Abo w prochu iey vżywáiąc z iákimkolwiek pokármem / y trunkiem.

Pierśiom.

W pierśiach wßelákie záwrzedźiáłośći / Bylicá w winie wárzona y miodem oſłodzona / leczy. Z poránku y ná noc vżywáiąc iey w trunku ćiepło. Abo wźiąć ſoku z Bylice / y z winem á z miodem / ábo z cukrem po ránu trzy godźiny przed obiádem / tákże trzy przed wieczerzą / po trzy ábo cztery łyżki biorąc.

Womity záſtánawia.

Krtuſzenie y womity záſtánawia / z Piołynem y ze Włoſkim Koprem korzenie Bylicowe vtłukßy / z miodem dáć ſok wyżęty pić.

Kámieniu w nyrkách.

Wielkim ieſt lekárſtwem / tym ktorzy kámien máią w nyrkách ábo y w mechyrzu / vżywáiąc Bylice káżdego dniá po łoćie / ábo po piąći ćwierći łotá / bądź w potráwách ábo w trunkách / bądź też iákim inym ſpoſobem. Abowiem dźiwnie y potężnie go krßy y wywodźi.

Powietrzu morowemu.

Przećiwko iádu powietrza morowego.

Iádu weżowemu.

Tákże przećiwko iádu weżowemu ieſt znácznym lekárſtwem / káżdego dniá w potráwách y w trunkách iey vżywáiąc.

Podágrze. Scyátyce.

Podágrze / Scyátyce / ieſt bárzo vżyteczna / po poł łotá prochu korzenia z Bylice / w trunku ábo y w iedzeniu káżdego dniá vżywáiąc / ábowiem bárzo prędko vkłáda bole / iáko Hieronymus Montuus / y Dioſcorydes / świádczą.

Opium pitemu.

Opium ábo ſok z Máku / ktoby pił z obrázą zdrowia ſwego / tym Bylicá z winem w prochu vżywána ieſt / oſobliwym rátunkiem.

Proch z Bylice / co czerwony złoty záważy / ábo ćwierć łotá / z ieyże wodką ábo

Podrożnikowa przez kilká dni pijac po ránu y ná noc przed iedzenim/ czerwonkę zástánawia.

Vkąszeniu iádowitemu od bestiy iádowitych.

Vkąszeniu iádowitemu od bestiy iádowitych iest rátunkiem Bylicá / pijac sok z niey wyżęty z woda studzienna z zimna ábo z stokowa. Tákże korzenie Bylice miálko vtárte z wodka Miodunkowa ábo Wolowego iezyká vżywáne/ toż czyni.

Mocz pędzi.

Mocz zátrzymány wywodźi Bylicá świeża przetłuczona/ á w oliwie ábo w máśle smáżona/ okłádáiac nia łono/ z właszczá gdy z zimney przyczyny ten przypádek bywa. A gdźieby świeżey mieć nie mogł/ iáko czásu zimy/ tedy sucha w winie rozmoczyć/ potym w oliwie/ ábo w máśle smáżyć/ y ná wstydliwy członek co náćiepley przez chusty przykłádáć.

Nogom spracowánym.

Nogom opuchłym y spracowánym.

Nogom opuchłym/ bądź z bytniey iázdy ábo z chodu/ ábo iákiey iney przyczyny iest lekárstwem/ wárzac ia w winie ábo w piwie/ ábo y w wodźie/ w tym nogi ná noc vmywáiac y sáma okłádáiac. Abo z smalcem wieprzowym vtłuczona y plastrowána/ prędko bole w nich vśmierza y puchlinę rospądza.

Podágrze. Chirágrze.

Podágrze y łamániu w nogách iest wielkim lekárstwem Bylicá z ośrzodka rżánego chlebá/ á ze świeżym sádłem wieprzowym vtłuczona y plastrowána. *Item.* Abo wźiać garść Bylice świeżey vtłuczoney / y w oliwie do trzeciey cześci wywárzoney / á ná ręce y nogi plastrowáney / chyrágrę y podágrę vśmierza.

Żyłom bolacym.

Żyłom suchym bolacym / sok z Bylice z Rożánym oleykiem zmieszány vśmierza / tym náćieráiac. *Item.* Sámá też Bylicá w Rożánym oleiu smáżona y plastrowána/ toż czyni.

Ciężkiemu rodzeniu.

Ciężkiemu rodzeniu dźiátek/ Bylicá w wodźie wárzona/ á ná pępek y miedzy nogi przywiniona/ lekkie y prędkie czyni rodzenie.

Łożysku.

Łożysko od sześćiniedźiałek gdźieby nie odeszło wywodźi. Bylice w winie vwierćiawszy/ nád nia śiedźieć/ y páre leykiem w łono pusczáć.

Sześćiniedźiałce boleśći w ciele.

Sześćniedźiałká gdźieby w ćiele bole czułá po porodzeniu/ wźiać kilká żółtkow iáiec wárzonych/ y vwierćiećie co nalepiey z Bylica/ przydawszy trochę tłuczonego kminu kramnego/ y smalcu wieprzowego ileby potrzebá byłá / y tym ia ćiepło ná kształt plastru ná chuśćie rozwiodszy / obłożyc.

Item.

Łożysku y záśniátu.

Záśniat po porodzeniu pozostáły wywodźi / Bylice wźiać ze cztery garśći / Säwiny/ Poleiu/ po dwu gárśći / Dyptanu Kreteńskiego gárść / Rayskiey trawy ábo Wielbłądowego śiáná po gárśći/ Fiołkowego korzeniá dwá łoty/ Szpiki Indiyskiey/ Cynámonu po łoćie: To wszystko pokráiawszy wárzyć w wodźie/ y z tego páre w otworzoną leykiem pusczáć/ obtoczywszy sie zewsząd co nalepiey żeby párá nie odchodźiłá ná strone/ záśniátu tym sposobem rychło pozbędźie. Ale przytym potrzebá ten trunek kilká kroć pić. Wźiać Bylice garść / Bobkow ochędożonych N° vj. To wárzyć w miodowinie/ y káżdego dniá ráno w południe y ná noc po kieliszku ćiepło pić.

Máćiey záźiebley.

Záźiebla máćicę rozgrzewa/ w winie á w wodźie nápoły / wárzac w woreczku zászyta/ y ná sáme łono co naćiepley kłáść á nápárzáć. *Item.* Abo też tym sposobem: Wźiać Bylice ze czterzy gárśći/ Poleiu garść / tákże Szałwiey garść / ábo obudwu po dwu gárśći / Kminu kramnego / źiela Tátárskiego / álbo Ostryżowego korzeniá / káżdego po łoćie / Ruty dwie gárśći. To wespoł w winie/ y w wodźie nápoły warz/ nád tym niech śiedźi / przez leiek páre w otworzoną pusczáiac: to przez kilká dni czynic porządnie.

Niepłodnym.

Kapánie ábo náparzánie bárzo vżyteczne pániom niepłodnym/ z przyczyny máćice zimney / á zwłaszczá po przepurgowániu y przeczyśćienie ćiáłá : Wźiać Bylice ze czterzy gárśći / Poleiu pachniacego/ Márunki/ Rumnu psiego/ Stazu/ Rumnu włásnego po dwu gárśći/ Chłástáwy/ ktora *Conizam* Láćinnicy y Grekowie zowia/ Lebiotki / lniánego śiemieniá / Fengreku/ káżdego po gárśći : źiołá posiekáć / naśienia przetłuc / y w worku zászyć / á w wodźie wárzyć / y w tym sie po pás ná onymże worku śiedźieć przez kilká czásow/ párzyć y kapáć.

Máćiey spádłey.

Máćicę z swego mieyscá vstąpiona / ná włásne mieysce przywodźi / Bylice wźiawszy dwie cześći / Poleiu cześć/ y to oboie we dwu cześći winá wárzyć / á w iedney cześći wody / y tey polewki / dwie godźinie przed obiádem / dwie przed wieczerza / po kwáterce ćiepło dáwáć pić przez kilká dni.

Miesięczna choroba wzbudza.

Chorobę miesięczna záhámowána/ wzbudza Bylicá w wodźie wárzona/ á ná łono ćiepło kłádźiona. *Item.* A iescze lepie y prędzey pijac proch z Bylice miálko vtárty / co czerwony złoty záwáży/ z winem białym. A to ná czczo y ćiepło. *Item.* Też po nápárzeniu łonáczopek ábo wezełek/ z Bylice á z soli kopáney vczyniony/ w Rożánym oleyku obmaczány/ y w otworzoną wpráwiony / iescze lepiey wzbudza. *Item.* Wźiać dwie gárśći bylice/ soli/ Szałwiey/ po gárśći: to wespoł warz w wodźie / tydźień przed zwykłym przyśćiem miesięczney choroby / nogi pokolánà w niey ćiepło párząc / ráno y ná noc/ przez cały tydźień. Ták sie záhámowione białogłowskie kwiáty wzbudza. *Item.* Też y tym sposobem może vczynić: wźiać po gárśći Bylice/ Bożegodrzewká / Melisy / Rumnu / Poleiu / w wodźie to wárzyć / á po pás sie w tym kapiac. *Item.* Abo też páre leykiem w łono pusczáć. Też y ták Bylice ze

trzy gárśći/ Kozlku/ Máruny/ po dwie gárśći/ Mikoláyku w Kwietniu zá młodu zbieránego/ Kopytniku z korzeniem y z liśćiem/ Lubſczyku/ Iwinki pachniącey/ Pánny Máriey dzwonkow/ Pokrzyw/ wierzchołkow Kopru Włoſkiego/ káždego po gárśći/ Poleiu/ lniánego śiemienia przetłuczonego/ po pułtory gárśći káždego/ Cieciorki czerwoney przetłuczoney garść/ Fiiołkowego korzenia/ Jáſkołczego źiela korzenia po dwu łotu. To w wodźie wárzyć/ y w tym ſie po pás kąpáć. Abo y párę z tego w otwor łoná leykiem puſczáć.

Item. Też mieśięczną poruſza pániom/ przykłádáiąc worki z Bylice abo plaſtrowánie/ od pępká áż do otworu łoná co nagorętszey.

Máćice od zádußenia broni. Toż też broni máćice od zádußenia/ y wzgorę ſtąpienia.

Łożyſku. Záśniátu. Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu. Tákże Záśniát wywodźi/ Bylicá z ięczmienną mąką/ od pępka áż do otworu łoná ćiepło plaſtrowána. Tákże ná biodrá y krzyże. Ale po odeyśćiu łożyſká/ záśniatu/ záraz plaſtr ten odiąć/ bo by ſie y máćicá wyćiągnęłá.

Máćice wyſuſza. Máćice wyſuſza z zbytnych wilgotnośći/ y ſlámowátośći z niey wychodzą/ czopek ábo węzełek z niey vczyniwßy/ w otwor łoná włożyć.

Máćicy zádußoney. Máćicy zádußeniu ábo wzgorę vſtąpioney/ doświádczone lekárſtwo/ wźiąć ze trzy gárśći Bylice/ Slazu wyſokiego dwie gárśći/ liśćia Bobkowego/ Poleiu/ Miety polney ábo Lebiotki polney/ Szánty/ Centurzyey/ Máieránu/ kwiećia Rumienkowego/ Fengreku naśienia przetłuczonego/ káždego po gárśći. To wßyſtko záßywßy w worek/ w wodźie wárzyć/ á w tym ſie po pás nápárzáć ná tym worku śiedząc.

Ciężkiemu rodzeniu. Ciężkiemu rodzeniu tákże ieſt wielkim rátunkiem/ wźiąwßy tey ze trzy gárśći/ Bukwice dwie gárśći: to oboie przetłuc/ y w oliwie ſmáżyć/ á co naćiepley od pępku áż do otworu łoná ná chuśćie przyłożyć. *Item.* Toż też czyni to oboie w wodźie wárząc/ á po pás ſie w tym kąpiąc. *Item.* Bylicá do lewey nogi przy otworu łoná przywiązána toż czyni. Ale gdźie płod ná świát wynidźie/ corychley ią odrzućić.

Item. Weźmi Bylice dwie gárśći/ Piołynu gornego garść/ ſoku z Opoponaku dwá łotá/ Ruty garść/ cukru łot/ vtłuc to weſpoł/ á z oliwą/ y co naćiepley ná przerzeczone mieyſce przyłożyć.

Máćicznym boleśćiom. Bole máćice vſpokaiá z źimney przyczyny/ Bylice dwie gárśći wźiąć/ kwiećia Rumienkowego/ Komonice/ Kopru ſwoyſkiego/ Fengreku/ śiemienia lniánego przetłuczonych/ Máruny/ Lebiotki polney/ Poleiu/ Miety polney/ po gárśći/ Hányżu/ Włoſkiego Kopru naśienia/ Aminku/ Páprotki/ po puł gárśći: pokráiawßy drobno źiołá/ naśienia przetłukßy/ w worek záßyć/ y przeßyć w kratkę/ żeby ſie do iedney ſtrony nieſkupiły/ ktory zágrzewáiąc ná páteli ábo ná cegle ćiepłey/ na prog łoná co naćiepley przykłádáć/ á przez dźień y przez noc vſtáwicznie trzymáć/ poki one źiołá w ſobie co mocy máią. *Item.* Abo tym ſpoſobem/ wźiąć Bylice ze dwie gárśći/ kwiećia Rumienkowego/ Polney Miety/ Márzymiety/ Lebiotki/ káždego po gárśći; to tákże w worku záßyć/ y nágrzewáiąc ná prog łoná przykłádáć.

Item. Weźmi liśćia ſámego Bylice/ Slazu máłego ábo niſkiego polnego/ Lebiotki/ kwiećia Chmielowego/ po dwu gárśći káždego Máruny garść: To wßyſtko w worku przeßyć/ y bądź ſucho ćiepłym/ bądź w winie wárzonym/ ſpoſobem przerzeczonym máćicę nápárzáć: Ták ábowiem y oźiębła rozgrzeie/ y niepłodną/ ſpoſobną do płodu vczyni. Może też y kąpánie z tych źioł vczynić w wánnie po pás/ wźiąwßy ich więcey.

Máćicy bolejącey. Plaſtr bárzo koßtowny/ y doświádczony ná boleśći máćice/ czerwoney Bylice ze czt́ery gárśći/ Lebiotki trzy/ kwiećia chmielowego dwie gárśći/ vtłuc/ y w winie á w wodźie nápoły wárzyć do zmiękczenia: Do tego przyczynić świeżego máſła iáko iáie y dwá łoty oleiu lniánego/ to weſpoł vmießáć że będźie iáko máść: ná chuśćie rozmázawßy/ ćiepło ná prog łoná co nalepiey przywiązáć/ á czynić to ták długo áż bole vſtąpią.

Lupieżu w głowie. Lupieże z głowy wychodzą/ Bylicá w ługu przez noc párzona/ á potym ługiem tym głowę przemywána.

Boleniu głowy. Toż też myćie tákowym ługiem bolenie ćiężkie głowy vkłáda. A potym z wierzchołkow y z liśćia teyże/ vwárzywßy ie pierwey w wodźie/ vwierćieć/ y miáſto plaſtru tym głowę obłożyć.

Wolá y żołzy leczy. Wolá ná ßyi y żołzy roſpądza/ z wieprzowym ſádłem ią vtłukßy.

Żábie pod ięzykiem. Żábę pod ięzykiem leczy/ z ſolą vtárta/ tym co nalepiey pod ięzykiem náćieráć.

Womitom z niezátrzymániu pokármu. Przećiwko kreußeniu y womitom/ y przećiwko niezátrzymániu pokármu/ ták brzemiennym pániom iáko y máłym dźiatkom/ y káždemu/ Bylicá czerwona/ Piołyn/ Mietá czerwoná/ Proſo/ po dźieśiąći łotow wźiąwßy káždego/ w woreczku przeßyć y w winie wárzyć/ z wodą nápoły/ á to co naćiepley ná żołądek przykłádáć.

Dźiátki máłe zá chowuie od chorob. Dźiatki máłe częſtokroć okádzáć Bylicą dobrze/ ábowiem ie záchowuie od wßelákich przypádłych chorob. Do tego czyrſtwemi y ochotnymi czyni.

Ledźwiom Nyrkom. W ledźwiách/ y w nyrkách boleśći vkłáda/ Bylicá opáſawßy ſie nią ná gołe ćiáło. Toż też czyni pláſtruiąc ią z wieprzowym ſádłem.

Czáry y ßátáńſtwo z domu odpądza. Bylicá pewnego czáſu/ iáko w Wilią ś.

Janá

Jána w domu nádе drzwiámi / nád wrotámi / nád okny wießána / od guſt y czar záchowywa / ßátáńſtwo z domu wypędza.

Od czar záchowuie.

Też piſza / przy ſobie ia noßąc / że żadne guſłá / czáry / żadne źwierzę złe y iádowite: náwet y ſłońce ſwym vpaleniem ßkodźić nie może

Mocz pobudźi.

Moczu zátrzymánemu ieſt rátunkiem / wźiawßy ie ze trzy gárśći / Poleiu dwie / Fengreku z hrubá przetłuczonego garść: to wßyſtko w worku przeßywßy / w wodźie wárzyć / do tego przylać funt ábo ze cztery oliwy / ábo ze trzy / w tey kąpieli ſię po pępek kąpáć / trzymáiąc ten worek ná progu łoná y ná krzyżách. Záraz pobudźi mocz.

Item.

Toż też czyni táż Bylicá / ze trzy gárśći iey wźiawßy / Poleiu / Ruty / Máieranu / Fengreku przetłuczonego / po dwu gárśći / to weſpoł w worek záßyć / wárzyć / y w tym ſię kąpáć / przylawßy oliwy.

Żołądku boleiącemu.

W żołądku bole vśmierza / liśćie Bylicowe przetłuczone / á w oleiu Migdałow gorzkich ſmáżone / y miáſto plaſtru ná żołądek przykłádáne.

Febry y gorączki dźieciom leczy.

Gorączkę w dźiećiách vśmierza / ſok z Bylice z Fiiołkowym oleykiem zmießány / páćierz we grzbiećie tym námázuiąc.

Węże y beſtye odpędza od ogrodá. Od vſzknienia.

Bylicá około ogrodu ſádzona / y rozmnożona / odpądza węże y wßelákie beſtye iádowite od niego. *Florent. Conſtant.* Broni y tego od nich ktory ia przy ſobie nośi.

Od trućizny.

Od trućizny y iádow záchowywa / tych ktorzyby ia ná ßyi nośili.

Wydymániu.

Wydymánie ſtolcowey kißki leczy / czerwoną Bylicę wárząc / y nád párą śiedząc / ábo y ná ſámey conaćiepley ſię nágrzewáiąc odpądza wßyſtkę chęć fałßywą do ſtolcow.

Item. Wypadániu.

Kißkę ſtolcem wychodzącą wpráwuie / Bylicá w winie w czarnym / ábo w czerwonym oſtrym y ćierpkim wárzona / ná niey śiedząc chwilę co naćiepley. Ale ią potrzebá pierwey okádźić / ſmołą Grecką ná poły z Kádźidłem. To kilkákroć vczyniwßy nie będźie wychodźić.

Mocz pędzi. Nyrkom.

Mocz z záźiębienia zbytniego záſtánowiony pobudza / wárząc ią y nád iey párą ſię párząc. Nyrkom opuchłym y niezmiernie boleiącym / ieſt oſobliwym rátunkiem / liśćie iey w oliwie ſmáżąc y plaſtruiąc.

Drżeniu.

Drżenie członkow ſok z Bylice wyżęty á z oliwą zmießány leczy / tymże náćieráiąc.

Máćicy.

Máćicę záplugáwioną / z ßlámowátych wilgotnośći y źimnych wychodzącą / czopek ábo węzełek z ſoku Bylice á Mirrhy vczyniony y w otwor łoná wpráwiony.

Szyßki ſpędza.

Szyßki kędykolwiek ná ćiele záśiádłe leczy / ták otworzyſte iáko nieotworzyſte / ábo nie ziątrzone / z naśieniem ſwoyſkiego Kopru miałko vtłuczoną / záſypuiąc.

Czerwonce.

Czerwoną biegunkę leczy / wierzchołki Bylice z naśieniem y z kwiećiem iey w winie czerwonym ćierpkim wárząc / y tym żywot nágrzewáiąc / bo y gryźienie z morzyſkiem y ćiekączkę záſtánawia.

Glidwáſer záſtánawia w ránách.

Glidwáſer w ránách záſtánawia Bylicá / wźiawßy iey z kwiećiem Rumienkowym y ze lniánym naśieniem / á Glinki Ormiáńſkiey / zá rowno káżdego / to weſpoł w occie vwárzyć / y co nagoręcey ná ránę przywinąć doświádczone lekárſtwo.

Záßkody z czárow oddala.

Wßelákie ßkody z czárow odpądza od człowieká Bylicá biała / iákimkolwiek ſpoſobem vżywána / ták z wierzchu iáko wewnątrz. Wárzyć ią w ćiekącey wodźie / y przykłádáć z wierzchu. Też ią ná ßyi dobrze zczárowánemu záwieśić / y dáwáć ią pić.

Item.

Wźiawßy Bylice białey dwie częśći / czerwonych Włoſkow P. Máryey / ktore y ſkálną ábo kámienną rząſą drudzy zowią. Rząſy z leſczyny / káżdego po częśći / to weſpoł w wodźie ćiekącey wárzyć: tym nápárzay mieyſce czárámi obrážone / y plaſtr z teyże vwárzoney przykłáday.

Vroki.

Vroki odpądza noßąc ią przy ſobie.

Wrzodom Sádzelom Ránom záſtárzáłym.

Stáre ſádzele / wrzody y rány záſtárzáłe leczy: Wźiąć dwie gárśći Bylice / Zwonkow P. Máryey kwiećia / Ziemnych gliſt po gárśći / Kánfory vtártey ćwierć łotá / to wßyſtko włożyć w śklenicę / y funt Oliwy ná to nálać / żeby przez cáły mieśiąc ná słońcu iárỹ moknąć ſtáło / potỹ przecedź y mocno wyżmi. Przyday do tego Terpentyny y Oleyku ſkálnego / *Petroleum* zowią / káżdego po cztery łoty. Ammoniaku / Gálbánu palonego / tákże po połtorá łotá. Máſtyki / kádźidłá białego / miałko tłuczonych / po poł łoćiu. Ammoniak y Gálban w troßę winá dobrego białego roſpuść / y przez chuſteczkę chędogą przecedź á wygnieć / y z przerzeczonemi rzeczámi pomießay. Doświádczona máść ábo Bálſam ná záſtárzáłe rány y ſádzele.

Koniom.

Koniowi gdźieby zad (Niemcy to zowią Graten) nápuchnął / Bylicę vtłuc / y z wieprzowym ią ſádłem ſmáżyć / áż ſię ſok z Bylice ſtráwi / przecedźić y káżde° dnia dwákroć mázáć / zleczy w krotkim czáśie.

Koń żeby ſię nie ſpráco wał bieg iem.

Koń żeby ſię iázdą nie zbiegał / ábo żeby mu iázdá nie wádźiłá. Wźiąć korzenia Bylicowego / Biedrzeńcowego / zá rowno káżdego / to miedzy wędźidłá mu włożyć / ábo w gębę / y dáć mu potym obrok ieść tákże / y nápoić / żadna mu iázdá / by też dwánaśćie mil y więcey ná nim viáchał przez dźień nie pokármuiąc / nie będźie ßkodźiłá.

Item.

Drudzy y dobrze to oboie korzenie vśiekawßy / z obrokiem dáią mu ieść.

Wino żeby ſię nie mieniło.

Wino / á żeby ſwey właſney bárwy áni máśći nie vtráćiło / do moßcu włoż wierzchołkow Bylice ſuchey z naśieniẽ y z kwiatkámi iey / y niech z tym wino wykiśnie. A gdy wykiśnie / záraz trzebá ie co rychley z niey wyiąć. boby potym zágniłośćią y ſtęchło-

ści a wino cuchnelo. ꝛc.

Abo ták vczyń: weźmi korzeniá ſuche° Bylicoweǧ vśiekánego ze dwie gárśći/ y vwarz we dwu kwartách ábo w gárncu cáłym winá dobrego. To przecedźiwſzy/ do beczki winá troche odtoczoney wley/ y dobrze záſzpuntuy: nigdy wino áni bárwy/ áni ſmáku/ áni ſwey mocy własney nie vtráći.

Item.

Item/ wino nie zmieni ſie nigdy/ gdźie w fáſe winá bądź máła ábo w wielka Bylice z Pięćperſtem ábo z Pięćiornikiem zárowno włożyſz/ ábo tylko záwieśiſz/ po wykiſczeniu toż czyń.

Piwo gdźieby kwáśnieć poczęło.

Piwo gdźieby poczynáło kwáśnieć: weźmi popiołu z Bylice z korzenim/ y ze wſzyſtkim ſpaloney garść. Popiołu z bukowego drzewá ták wiele: y przemieſzawſzy go dobrze/ w beczke piwá wſyp/ y żeby piwo z tym co nalepiey/ dayże mu ſie podſtać/ będźieſz miał piwo dobrego y wdźięcznego ſmáku.

Czáſu powſtánia wichrowátego y gromowego powietrza/ święconą Bylicą po domu rádźi ludźie Chrześćiáńſcy kádzą/ rozumieiąc że tám piorun nie bije/ gdźie to bywa czyniono.

Sok wyćiśniony z Bylice.

SOk z Bylice tym ſpoſobem iáko y z Piołynu vczynić może/ ktory do tych wſzyſtkich lekarſtw może bydź vżywány/ do ktorych ſámá Bylicá/ iáko ſie wyżſzey powiedźiáło/ zwłaſzczá pániam do máćicznych niedoſtátkow/ y do zátrzymánych nád zwyczay chorob mieśięcznych: Czopek ábo węzełek z niego czyniąc/ y w otwor łoná białogłowſkiego kłádąc.

Wodká z Bylice.

IAko z inych źioł/ ták z Bylice Alchimiyſkim ſpoſobem bywa wodká palona: Przeto o ſpoſobie wyćiągánia/ nic ſie tu nie położyło/ ktory z inych źioł wźiąć ſie może.

Moc y ſkutki.

Rodzenie snádne y prędkie czyni.

ROdzenie dźiatek pániam ſnádne y rychłe czyni/ pijąc iey po cztery y pięći y ſześć łotow ábo łyżek ná raz.

Łożyſko wywodźi.

Łożyſko toż też wywodźi pozoſtáłe ſześći niedźiałkom.

Máćicy zádußoney.

Máćice zádußenie ieſt też vżyteczna/ ćiepło iey ze cztery łoty z Bobrowym ſtroiem Ʒij. káżdego poránku y ná noc.

Mieśięczną wzbudza.

Mieśięczną chorobę záſtánowioną pániam wzbudza/ ze cztery ábo z pięć łotow/ káżdego dniá ná noc y poránu ćiepło pijąc.

Zołtáczce

Zołtą chorobę leczy/ pijąc ią przez dźieśięć dni porządnie/ po cztery ábo pięći łotow/ ábo łyżek.

Puchlinie

Puchlinę tákże z ćiáłá ſpądza przez czterdźieśći dni nie przeſtáiąc/ po pięći ábo ſześći łotách pić dáiąc.

Moge y

Mocz/ y

Kámień wywodźi

Kámień krſzy y wywodźi przez długi czas ią pijąc/ tákże po czterech ábo pięći łotách.

Łonu obráżone°.

Białymgłowom w łonie obráżenie máiącym leczy/ / czeſto ſie nią wymywáiąc.

Páprzyſkom. Łupieżo. Párchom. Strupom ſkorupiáſtym.

Páprzyſká y łupieże w głowie wychędaża tą wodka Bylicowa przemywáiąc.

Párchy/ y

Skorupiáte ſtrupy z głowy ſpądzą y leczy tákże nią przemywáiąc. Abo w niedoſtátku tey wodki/ polewka z Bylice wárzoney.

Puł głowy boleśći.

Puigłowy boleniu ieſt bárzo vżyteczna/ mączáiąc w ćiepłey gębkę obſzerną/ y ná bolące mieyſce przykłádáć/ powtárzáiąc to częſto/ áż bol vſtánie.

Wino z Bylicą.

ZWyczay ieſt ná niektorych mieyſcách z Bylicą winá czynienia zwłaſzczá Ieśieni.

Pánie wyſyſza.

Tym obyczáiem iáko czynią Piołynkowe winá/ ktore poſpolićie białymgłowom nalepiey ſą przygodne. zwłaſzczá tym/ ktore nie miewáią ſtátecznieyſzego czyśćienia mieśięczne°/ ták po porodzeniu dźiatek/ iáko inych czáſow. Abo też ktorym nád przyrodzenie to mieśięczne czyśćienie záſtánowione bywa.

Sciatyczym.

Też tym ktore y ktorzy w ledźwiách ábo w biodrách wielkie bole y łamánie máią. Owa tym wſzyſtkim chorobom y niedoſtátkom ſłuży/ ktorym y Bylicá ſámá.

Máćicy boleiącey.

Máćicznym bolom wino z Bylice bárzo vżyteczne/ tym ſpoſobem czynione: Wźiąć wierzchołkow y liśćia Bylice ośm łotow/ naśienia Hányżowego/ kwiećia Bukwicowego/ káżdego po cztery łoty: To wſzyſtko miedzy trzaſczki leſczynowe włożyć w naczynie/ ktoreby ſześć ábo śiedm kwart winá w śię przyięło. Temu dáć wykiſnąć/ y do potrzeby chowáć. Do roku może trwáć.

Może też y tym ſpoſobem bydź czynione: Wźiąwſzy ſuchey Bylice ośm łotow/ Márunki/ kwiećia Rumienkowego/ káżdego po trzy łoty. Korzenia Márunkowego poł trzećiá łotá/ Lebiotki gorne y/ Kopru Włoſkiego/ po dwá łotá. Kwiatkow Borákowych/ Miodunkowych/ Wołowego ięzyká kwiećia/ Trawy Rayſkiey/ ſquinántum zowią Grekowie. Szpiki Indiyſkiey/ Rozmárynu/ Száłwiey/ Poleiu/ Kopytniku/ po łoćie káżdego. Naśienia polney Márchwie ábo ptáſzego Gniazdá połtorá łotá. Zołtych Fijołkow łot/ Hányżu trzy łoty/ Muſzkatowego Orzechá trzy ćwierći łotá. Kwiátu Muſzkatowego/ Cynámonu/ Gálgánu/ poł łotá káżdego. To pokráiáć/ trzaſek leſczynowych do tego troche/ y nálać ná to ze trzy gárnce moſztu dobrego/ á dáć ſie wyſtać przecedźić y do potrzeby chowáć.

Extrákt.

BRwa wyćiągnienie iſtność z Bylice/

tym

tym sposobem iáko z Piolynu. Bárzo vżyteczne do tych wszytkich chorob/ do ktorych sámá bylicá przychodźi / ktore iż iest subtelnieysze niżli sámo źiele: przeto go też tylo po ℥ j. ábo po pol ćwierći lotá ná raz vżywáć z winem/ ábo z wodką Bylicową. Może go też y z inemi przynależącemi lekárstwy według choroby potrzeby vżywáć.

Konfekt z Bylice z cukrem przypráwiony.

Z Kwiátkow y z wierzcholkow Bylice bywa Elektwarz z cukrem czyniony tym sposobem. Biorą kwiećia wierzcholkow świeżey Bylice iedne część / á to w kámiennym możdzerzu tluką. Do te^o dwie ábo trzy części cukru/ iáko kto chce mieć mocny ábo slodki y wolny/ y znowu wespol tluc áż będźie Elektwarz: á gdźieby nie był dosyć wilgotny/ przydáć trochę wodki Bylicowey / potym ná słońcu dáć mu sie długi czás smáżyć. Tego ná czczo po łoćie ábo iáko Włoski orzech vżywáć.

Moc.

Ciepło dnym. Záźiębłym. Służy pospolićie białymgłowam przyrodzenia źimnego / niepłodnym/ y tym wszytkim chorobom/ ktorym Bylicá sámá służy.

Syrop z Bylice.

Bywa też z niey syrop czyniony tym sposobem. Biorą soku z Bylice klárysikowánego y odszymowánego/ trzy funty/ Kánáru cukru dwá funty / y wárzą ná węglistym ogniu wolno / áż do zgęszczenia syropu szymuiąc/ y białkiem iáiowym klárysikuią/ á przecedźiwszy/ do potrzeby chowáią. Tego ná raz po trzy ábo cztery łyżki dáią z Bylicową wodką: ábo y sámego tylko ábo też z iną przynależącą wodką przećiwko wszelákim niedostátkom máćice. o ktorych sie wyszszey w opisániu Bylice dostátecznie powiedźiáło.

Máćicę gnuśną doległą. Máćicę ná swym miejscu zátrzymawa. Záźiębio nę rozgrzewa. Wietrzności w niey rospądza. Boleści w niey vkláda. Mdłą posila. Nerwy vmacnia. Pory otwiera. Krew chędoży. Mieśiączną. Bládość odgánia.

Jest iny z Bylice syrop z przydániem innych wiele rzeczy/ ktory w porządnych Aptekách záwsze znaydźie. Ten tákże służy rozmáitym dolegliwośćiom / Máćicy/ á zwłaszczá źimnych wilgotnośći pochodzącym. Máćice ná własnym iey mieyscu zátrzymawa / á z niego iey vstąpić broni.

Záźiębłość w niey rozgrzewa.

Wietrzności w niey rospądza.

Bole w niey vkláda y vśmierza. (piá.

Mdłą posila/ y zwiąski iey tákże pokrzepia.

Nerwy ábo żyły pięte vmacnia/ posila/ pory w ćiele otwiera.

Krew chędoży.

Chorobę przyrodzoną mieśięczną białogłowską porusza y wywodźi.

Tákże ten tu od nas opisány syrop/ służy tákże białymgłowam oźiębłym/

Bládym/ ták pánnom iáko y pániam.

Choroby wszelákie máćiczne / á owszem z oźiębienia pochodzące leczy.

Płod mártwy wywodźi. Tákże Łożysko.

Płod mártwy wywodźi.

Zasniáć ábo zápoższyśko wyrzuca. Tákże Łożysko po porodzeniu pozostáłe pędźi/ biorąc go sámego ode dwu lotow / áż do pięći/ ábo z Bylicową wodą ábo z polewką Ciećierki czerwoney.

Miara. Bywá też wyćiągniony Syrop z istności Bylice/ tym sposobem iáko sie w opisániu z Syropow z Piołynu powiedźiáło / ktory w skutkách swych dáleko iest potężnieyszy niżli pierwszy : przeto go tylko po łyżce/ ábo po łoćie potrzebá bráć/ ták sámego / iáko z wodą Bylicową/ ábo z iáką iną przynależącą.

Sol z Bylice.

SOl z Bylice bárzo kosztowna y potrzebna bywa / tym sposobem czyniona/ iáko y z Piołynu.

Moc y skutki.

Powietrzem morowym záráżonym. PRzećiwko powietrzu morowemu/ iuż od niego záráżonemu / záraz iáko sie kto poczuie być záráżonym/ wypić iey ná raz co czerwony złoty záważy/ z ćiepłą málmázyą/ ábo z winem mocnym / y w pośćieli przez trzy godźiny y dłużey poćić sie/ potym stárszy sie/ posilić sie czym posilnym.

Do chorob rozmáitych. Do wielu rozmáitych chorob iest vżyteczna o ktorych sie wzmiánká vczyniłá o Bylicy piszac/ zwłaszczá z przynależącemi lekárstwy podług zdánia lekárzow vczonych y mądrych / vżywána.

Tá sol smáku y zapáchu iest iáko mocz / iednák iest biała/ ma być w naczyniu sklánym chowána / ná mieyscu suchym/ y dobrze nákryta y záwiązána/ żeby iey powietrze niedochodźiło/ záczymby wietrzáłá y odwilgłá.

Oley z Bylice.

Oleiek. Bywa Oleiek z Bylice tym sposobem iáko y z Piołynu czyniony/ do rozmáitego vżywánia białogłowskim niedostátkom. Do roku tylko trwa.

Moc y skutki.

Boleśćiom máćicznym. Członkom sprácowánym. Ciężkim boleśćiom máćice bárzo iest vżyteczny/ máżąc nim z wierzchownie.

Członkom sprácowánym y mdłym iest rátunkiem/ tákże nim náćieráiąc / ábowiem wyćiąga y odpądza z nich mdłość.

Rodzeniu. Płodu lekko ná świát pomaga/ pomázuiąc nim otwor łoną co nagłębiey wewnątrz/ á to przez báby ktore dźiatki biorą.

Dźiećinnym w żywoćie gryzieniu. Dźiatkom máłym gryzienie w żywoćie vśmierza/ maczáiąc w nim wełnę z báránká ostrzyżoną / á ná pępek y wszytek żywotek co náćiepley przykłádáiąc.

Czynią Alchimistowie z Bylice oley dystyllowány

ſtillowány / iáko ſie w Rozdźiale o Piołynu przy końcu powiedźiáło.

Tego ſámego bez przyſáby inych rzeczy dla iego zbytniego gorącá / ktorym pryſczenie czyni/ vżywáć ſie nie godźi/ ták zwierzchownie iáko wnetrznie : ále wnetrznie z Konfektem ábo z Elektwarzem/ z Syropem/ z wodkámi/ y z inymi rzeczámi : zwierzchnie/ z oleykámi / z máśćiámi przynależącymi chorobom tym / do ktorych go vżywáć chcemy/ też do funtu oleyku poſpolitego/ gdźie go trzećia cześć ćwierći z Bylice przyda / vczyni go dáleko potężnieyßym.

Rozſadek.

JEſt druga Bylicá tegoż rodzáiu biała ábo ſámicá/ niczym od pierwßey nie rozna/ tylko że oná wietßy y ßerßy liſt ma: támtá kłocza rumiánego / tá białego / ábo źielonego/ kwitnie kwiátem pobieláwym drobnym / y przykropachniacym. Jednák obiedwie ſą iednákiego przyrodzenia / złożenia z żywiołow/ ſkutkow y mocy.

Trzećia/ ktora Grekowie Monocolon / to ieſt/ iednośćiebłna zowia/ nam nieznáioma/ áni też źiołopiſowie żadney zmiánki o niey nie czynia/ ktorzy Dyoſcorydá náśláduia/ iáko Aginetá/ Oribazyus/ Serápion. ⁊c. Ruelius iednák twierdźi/ że we Fráncyey rośćie. Ale przy tym ſámym lekárzu zacnie vczonym tá prawdá zoſtawa/ gdyż ták wiele błedow y omylności w ſwych kśięgách o źiołách zoſtáwił/ że żaden z źiołopiſow wiecey : Skad ſie domniemawam / że z inych niepewnych powieśći/ ábo z piſm brał/ ſam máło znáiomośći o nich máiac. Myla ſie też nie pomáłu/ ktorzy Márunke Bylica drobna chca mieć/ tákże y ći ktorzy Wrotycz iednożdźbłowa Bylica pißa/ gdyż tylko właſna á iſtotna Bylicá ieſt dwoiá/ czerwona á biała/ ábo ſámiec y ſámicá/ o czym ſie ná przodku powiedźiáło.

Bylicá liſtu drobnego.

Rozdźiał 49.

Artemiſia tenuifolia.

TA Bylicá miedzy płotámi rádá rośćie/ y ná mieyſcách wyprawnych/ przy wodách ćiekacych. Liśćie y kwiatki iey miedzy pálcámi roſtárte / Máieranowy zapách dáia. *Dioſ.*

Moc y ſkutki.

Żoładkowi boleiacemu ieſt wielkim lekárſtwem/ z Migdałow gorzkich oleykiem vtárßy / że lipkość z śiebie puśći / y ná żoładek ćiepło przyłożyć. *Dioſ.* Zoładkowi boleiacemu.

Boleśći żył ſuchych ábo pietych / vſpokaia/ ſok iey z Rożánym oleykiem nerwy náćieráiac. *Dioſ.* Nerwom boleiacy.

Rozſadek.

BYlicá tá náßym kráinom nie ieſt znáioma/ á nie tylo náßym ále y Niemieckim / náwet y Włoſkim y Fráncuſkim. Przeto ie też żaden dowodnie y doſtátecznie nie opiſał/ ále rádniey ná dohad / iedni ia mienia te bydź co my Máruna zowiemy : drudzy Wrotycza/ á wßyſcy omylnie : zkad ſie znáczy/ że tá tylko Grekom w znáiomośći prawdźiwey y iſtotney byłá.

Bożybyt. Rozdźiał 50.

TRoy rodzay znáyduiemy tego źiela. Pierwßy Bożym bytē zowiemy. Wtory Poſypkiem. Trzeći Zábiemi Gronkámi miánuiemy. Bożybyt właſny/ ktory pierwßym zowiemy/ ieſt źiele krzákowáte/ wzwyß ná łokieć. Korzenia ćienkiego / zdrewniáłego / ná piadź długiego/ podczás dłużßego/ podczás też krotßego : z ktorego kilká rozg wyraſta gáłeźiſtych. Ná tych liſteczki od ſpodku rozg Ruciánym podobne / ieno ćieńße y drobnieyße / záś ku wierzchowi dłużße / y wietße / á do tego głebiey wykrojone / iáko liśćie Bylice / ábo Piołynowe/ ieno mnieyße. Miedzy tymi obfitość źiarnek drobnych/ gromádkámi iákoby gronkámi náśiádłych / oſtrych / y chropowátych / á wdźiecznie pachniacych. W tych gdy dozrzeia / naśienie bywa drobne/ á

bne/ á czarne y okragłe/ nie nagorßego ſmáku. Wßyſtko źiołko białáwe /ábo bladozielone.

Ambroſia, Botrys Artemiſia. & Artemiſia Botrydes. Herba vnica Geſn.

Ambroſion / Klein Trauben kraut.

Wtory Poſypkiem zowią / ten liſtu mnieyßego od Bożegobytu / Bożemudrzewku liśćiem podobny ieno dłußego y ßerßego. Prątkow ćienkich/ y z ſwymi gáłaſkámi máłymi y drobnymi/ około ktorych pełno źiarnek drobnych / iákoby ie obſypał. Smáku y zapáchu iáko pierwße. Korzenia białego y twárdego.

Trzeći Zábimi gronkámi zowią. Prąćiem/ liśćiem/ y źiarnkámi gronistymi / pierwßemu / to ieſt / Bożemubytu podobne / ieno mnieyße y drobnieyße we wßytkim. Zapáchu trawnego.

Mieyſce.

Bożybyt/ w ogrodách poſpolićie bywa ſláncowany / y śiany. Przez ſie ſam v nas gdźieby roſł nie baczyłem / iednák lubi mieyſcá págorczyſte y gorne / ſłońcu wyłożone / y ſuche. Oſypek ná mieyſcách ſuchych / wyprágłych / á piaſczyſtych. Zábie gronká ná polách ták że ſuchych/á ná vgorách dawno od łogiem leżacych miedzy ćierzniem.

Przyrodzenie.

WSzytkie ſą przyrodzenia ćirpkiego/zwieráiące y rozgániáiącego.

Moc y ſkutki.

WIlgotnośći w ktorąkolwiek cześć ćiáłá wpádłe odpądza / y odpor im dáie / ſwym plaſtrowániem. Tákże y od ſpadkow ich broni: przeto mądrzy y roſtropni Cyrulicy/ gdy wilgotne ćiáło ránnego bacza / rádźi tym źielem około ràny plaſtruią / á żeby ſie wilgotnośći do rány nie śćiągáły. Wilgotnośći reſpądza.

Wrzody/ ſadzele y rány/ od przymiotow ogniſtych broni/tákże go plaſtruiąc vtłukßy. Przymiotom ogniſtym.

Vpłáwy białogłowſkie záwśćiąga/przg łoná y otwor iego nápárzáiąc Bożymbytem / ábo z wárzonego páre leykiem w otwor łoná puſczáiąc/ ábo ſie w nim po pás kapiąc. Vpłáwom.

Czerwoną biegunkę záwśćiąga y leczy / kliſtere z niego dáiąc. Czerwonce.

Jezyczek ſpádły ná ſwe mieyſce podnośi. Jezyczku ſpádłemu.
Y Spadkom broni nań ſpádáć. Spadkom.
Wrzody / y rány / w gárdle leczy. Ránom w gárdle.
Gárdłu zápuchłemu ieſt rátunkiem / często vſtá nim płocząc. Gárdłu zápuchłemu.

Oczom ćiekącym / ſok iego bárzo vżyteczny / puſczáiąc go w nie / ábo tylko chuſteczkę w nim máczáiąc / á ná nie kłádąc. Oczom ćiekącym.

W Kápádociey iáko Dioſkorydes piße wieńce z niego czynią / y noßą dla oczu.

Długo żywiące ludźie czyni z vżywánia ſwego. Długo żywiące czyni.

Rozſądek.

PJßą niektorzy piſárze zacni / ſtąd to źiele od Grekow y Láćinnikow *Ambroſia* názywáne / że zá vżywániem iego / bądź w potráwách / bądź iákimkolwiek inym ſpoſobem/ długowiecżne y żywotne ludźie záchowuie/ iáko y oná Ambroſia/ ktora powiádáią bydź pokármem Bogom / ktora Bogi nieśmiertelne czyni y záchowuie/iáko pogáńſkie y Poetyckie baśni báią. V nas też tákże ſtąd Bożybyt nazwiſká doſtáło / że ludźie długo wiekuiſe / iáko Bogi czyni.

Stoziarn/

Stożiarn/ Molownik/ Milek. Rozdźiał 51.

Vua. Botrys herba. Herba Botry, Quercula peregrina, Millegrania.

Traubenkraut/ Schwalekraut/ Rottenkraut/ Turkiischen Beyfuß/ Vnd Welsch cychen laub.

STożiarn/ ktory drudzy Molownikiem/ ini Milkiem názywaią. Ziele nałokieć/ y podczás ná pułtorá wzwyß: krzakowáte ábo krzewiste/ iedną rozgą z korzenia swego ná Wiosnę puszczáiące sie/ gesto gáłeźiste/ oble/ y rumieniáwe/ naprzod źielone/ potym żołtáwe/ á gdy dożrzeie/ żołte. Pod swymi gáłąskámi liśćie puszcza obdłużne/ z obudwu brzegow lábrzysto wykráwáne/ máło nie ksztáłtem Debowego/ ábo Przymiotowego źiela liśćia. Lipkożywiczne/ ábo tłuste. Około klączá y odnog miedzy liśćiem gesto drobne kwiatki żołtowe/ gronistе/ gesto osádzone/ z ktorych potym obfitość naśienia drobnieyßego/ niżli Mák pochodźi. Wßystko ziele bárzo przyiemnego zapáchu/ smáku gorzkiego. Naśienie gdy dożrzewa/ co bywa ná końcu Sierpniá y w Wrześniu liśćie z niego opáda. Korzeń w ćienkie od nożki rospierzchły. Doroczne iest ziele/ z naśienia sie puszczáiące/ á nie z korzeniá. Jednák gdźie sobie źiemie vlubi/ raz wśiane nie rychło wyginie.

Miepsce y wybor.

W Naßych kráinách bywa w ogrodách śiane/ mieyscá lubi wilgotne/ w ćiepleyßych stronách sámo przez sie przy potokách rádo rośćie. W Káppádocyey naprzednieyßey dobroći bydź pißą. W Czechách/ we Fráncyey/ w Itáliey/ bez flancowánia rośćie.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wysußa we wtorym stopniu. A przytym otwiera/ rozśiekuie/ wyćiera/ á hrube y sprosne wilgotnośći wywodźi/ co sie pokázuie z gorzkiego smáku iego/ y z zapáchu mocnego.

Moc y skutki.

GWizdżotchnącym/ záledwie może być co vżytecznego/ w winie słodkim ábo w piwie/ náwet w wodźie wárzony/ á miodem osłodzony iest wielkim y známienitym lekárstwem/ po dobrym trunku tego ráno y wieczor piiąc. [*Dios. Æginet. Plin.*] Toż czyni miod w ktorymby po wysyceniu/ iescze ćiepły nań był wlany/ y wykisły. *Taber.* — Gwizdżotchnący y dychawicznym.

Wątroby zámulenie otwiera. — Wątrobie.

Nyrki zátkáne wychędaża. — Nyrkom.

Zołta niemoc spędza. — Żołtáczce.

Od puchliny záchowywa y strzeże/ wá- — Puchlinie

rząc go z korzeniem Pietruszczanym/ to z Biedrzeńcem białym w winie y w wodzie á przez kilká dni náczczo y ná noc ciepło piiąc.

Mocz pędzi. Miesieczney. Bolom w máćicy.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/

Miesieczna chorobę záwściągnioną pániom wzbudza. Tákże też

Boleśći w máćicy vkłáda/ w winie wárz á trzykroć káżdego dniá po dobrym trunku ciepło vżyway ráno ná świtániu/ dwie godźinie po południu/ y kłádąc sie spáć. Toż w...tko czyni kąpánie z niey po pás czynione.

Máćicy záziebioney.

Máćicę záźiębioną rozgrzewa pomienionym sposobem/ ták trunkiem iáko kąpániem vżywáiąc.

Żołądka. W żywoćie. Máćicy boleśći. Item.

W żołądku/ w żywoćie/ w máćicy/ boleśći vkłáda y vśmierza/ to źiele w płóciennym worku záßyte/ w winie ná poły z wodą wárzone/ á z wierzchu co náciepley/ wyżąwßy przykłádáne. Tákże liśćie y z kwiećim iego w Oliwie smáżone á plastrowáne/ toż czyni. *Tabe.*

Száty od molow záchowuie. Zboża wßelákiego y iárzyn od chrobáctwá broni.

Száty od molow w cále záchowuie/ Zápách im przyiemny czyni/ kłádąc ie miedzy nie. Nasienie tego źiela pomießáne z nasieniem iákiegokolwiek zboża/ ábo y iárzyn á wespoł śiane/ iáko z Pßenicą/ z Zytem/ z Grochem/ z Kápustą/ z Márchwią/ z Rzepą/ etc. záchowuie y broni ich od chrobáctwá. Też ná ßpichlerzách nim zboże nákrywáne/ toż czyni.

Pierśiom.

Wßelákim niedostátkom pierśi iest vżyteczny/ ktore pochodzą z źimnych wilgotnośći. Przeto

Kášlu. Záśypłośći. Dußnośći.

Kášel wilgotny/

Záśipłość ábo ochrápienie/

Dußność w pierśiách odpadza/ bądź z sámego źiela wárzonego iuchá z cukrem ábo z miodkiem Fiiołkowym/ bądź z Lákrycyą w miedźie wárzone/ á przez kilká dni ciepło ráno y ná noc vżywáne.

Płucom ropistym y ropę pluiącym.

Płucá záwrzedźiáłe/ z ktorych ropá vśty pochodźi/ bárzo prędko leczy. Proch z niego miáłki z sokiem iego ábo z prostym miodem vżywány/ ábo z iuchą iegoż pity.

Páprzyskom ná głowie.

Páprzysstká ná głowie/ ktore iáko mole ßáta/ ták one włosy psuią/ spądza y wychędaża to źiele w ługu mocząc ábo wárząc/ á tym ługiem głowę przemywáiąc.

Máćicznym boleśćiom.

W máćicy boleśći vkłáda/ ná cegle gorącey rospárzony á Málmázyą skrapiány/ y ná otwor y prog łoná/ co náciepley przykłádány. Párá z niego przez liiek w otwor łoná pusczána/ ábo kąpánie po pás z niego o czym też wyßey/ toż czyni.

Rzeżáwicom.

Rzeżawki położnicom po porodzeniu vkłáda/ z Márunką á z Rumienkiem pachniącym w Oliwie smáżony/ á potym kilká iáiec świeżych kokoßych wbić/ że sie grzybek vsmáży/ ktory ná pępek co náciepley przyłożyć/ To ábowiem iest im wielkim y prędkim w rzezáwicách rátunkiem.

Łożysku.

Łożysko po porodzeniu pozostáłe położnicom wywodźi. Tákże

Płodu mártwemu.

Płod mártwy z żywotá wypądza wárzonego wodę piiąc/ ábo párę w otwor łoná przez leiek pusczáiąc.

Sok z Stożiárnu.

Extractum.

SOk z tego źiela może bydź tym sposobem/ iáko sie w Rozdźiale o Bylicy wyßey powiedźiáło/ wyćiągniony/ á do pomienionych chorob z innymi lekárstwy vżywány.

Wodká z Stożiárnu.

Distillatum.

ACzkolwiek tá wodká nie bywa w Aptekách dystyllowána/ iednák w pilnieyßych y dostátecznieyßych może bydź przez *Balneum maris* wyćiągniona. Do czego czás naprzystoynieyßy bywa w Sierpniu/ biorąc wßytko źiele okrom korzeniá. Tá z wielkim vżytkiem y doświádczonym.

Dźieciom dycháwicznym.

Dźieciom dycháwicznym y gwizdżotchniącym/ bywa po łyżce ciepło á często trunkiem dawána. Tákże do káßek y pápinkow ich przylewána. ábowiem zátkánie y zámulenie pierśiczek y płuc ich otwiera/ y wyćiera rozgrzewáiąc ie.

Miesieczney.

Miesieczną pániam zástánowioną wzbudza/ ráno y ná noc po piąći ábo ßeśći łyżek ciepło iey piiąc.

Położnice wychędaża. Łożysku. Máćicy.

Położnice wychędaża.

Łożysko po porodzeniu pozostáłe wywodźi. Máćiczne bole vśmierza/ trunkiem pomienionym sposobem vżywána.

Gryzawkom dźiećinnym.

Gryzawki máłym dźiatkom vkłáda/ tedy y owedy przez dźień częstokroć iey po łyżce dáiąc: tákże do pápinku ich przylewáiąc. Też wiele inych osobliwych ma skutkow/ iáko y sámo źiele.

Wino.

Vinum

WIno tym sposobem iáko z Bylice/ z tym źielem może bydź przypráwione czásu Jesiennego/ gdy winá młode nástáią: To ßeśćiniedźielnicom bárzo bywa vżyteczne w ich czyśćieniu w ßeśćiniedźielnym.

Położnicą.

Gryzawkom.

Gryzawki/ ktore pospolićie po zleżeniu bywáią/ vśkramia.

Máćicy boleiącey.

Máćicę od przypadkow złych y od bolow záchowywa.

Białym głowom nie dobrze wyczyśćionym.

Pániam y pánnom ktore czásow miesiecznych státecznego wyczyśćienia mieć nie mogą/ vżywáiąc go trunkiem/ iest vżyteczne. Gdźieby wiec ták przypráwnego winá nie było/ tedy może go tym sposobem vczynić/ iáko w Piołynie opisáno iest o Kláręćie. Abo w winie źiele sámo suche moczyć. Gdźieby też winá kto nie vżywał/ ábo go mieć nie mogł/ tedy w piwo młode włożyć źiela/ że z nim wykiśnie/ iáko ine piwá bywáią z źiołmi przypráwowáne/ y vżywáć go do pomienionych potrzeb.

Konfekt.

Konfekt.

Conſerua.

Z Kwiećia y z naśieniem weſpoł biorac/ bywa niepoſpolity konfekt w cukrze robiony/ ktory pomienionym chorobom ieſt vżyteczny: miánowićie mdłośći ſerdeczney bárzo ſłużý. Bywa tym ſpoſobem czyniony iáko Piołynowy.

Mdłośći ſerdeczney.

Sol.

Sal.

TYm ſpoſobem iáko z Bylice/ ábo z Piołynu/ z Stożiárnu bywa ſol czyniona: wżiąwßy go z korzeniem/ z kłączem/ z liśćiem/ z kwiátem y z naśieniem dobrze vſchłego/ ná popioł ſpalić/ z tego kalkus vczynić/ ꝛc. Tá dycháwicznym y gwizdżotchniącym/ ſámá przez ſię z winem ábo z inemi przynależącemi rzeczámi vżywána/ bárzo bywa vżyteczna. Tákże inym wyßey pomienionym chorobom niewymownie ſłużý.

Dycháwicy. Gwizdżotchniący.

Oleiek.

OLeiek bywa tym ſpoſobem z tego źiela robiony: náſczykáć wierzchołkow liśćia/ kwiećia/ y źiarnek w ſklenicżne naczynie ná kláſdż/ y Oliwy ná to nálać/ że ſię ná słońcu vſmaży/ ták czyniąc iáko z Oleykiem Bylicowym. Służy wßeląkim wnętrznym boleśćiom: iáko

Pierśiom. Żołądkowi.
Żywotu. Biodrom.
Máćicy/ y inym członkom do rodzenia ſłużącym/ ćiepło nim naćieráiąc.

Dycháwicy. Pierśiom. Żołądkowi. Żywotu. Biodrom. Máćicy. Gwizdżotchnący.

Dycháwicznym y gwizdżotchniącym pierśi nim námázuiąc/ raz trzy/ przez dżień.

Dżiećiom máluczkim tákże ćieżkotchniącym/ kilkákroć ná dżień ćiepło mázác/ dobrze.

Gryzawkom y morzyſku dżiećinnemu w żywoćie ich/ bárzo ſłużý: wełnę ábo pilśń w nim máczáiąc/ á co naćiepley ná pępußek kłádąc.

Dżiećiom dycháwicznym. Gryzawkom dżiećinnym.

Oleiek Alchimiyſkim ſpoſobem z Stożiárnu wyćiągniony.

Oleum chymicum.

Z Tego źiela/ iáko z inych wiele oleiek bywa Alchimiyſkim ſpoſobem wyćiągniony/ iáko ſię iuż ná wielu mieyſcách o źiołách/ y o tych rzeczách/ ktore z nich bywáią czynione/ powiedżiáło. Ten z wielkim vżytkiem do pomienionych chorob może bydź beſpiecznie vżywány/ bądź z winem/ ábo z tegoż źiela wodką/ biorąc go ná raz po trzy krople/ ábo po cztery. Z inemi tákże lekárſtwy przynależącemi tey chorobie/ ktorą leczyć chcemy/ może bydź vżywány. Do oleiu pierwßego może go przydáwáć/ dla potężnośći więtßey y ſkutkow.

Rozſądek.

STożiarn rzeczone/ z obfitośći źiarn/ ktorych wielkość ma ná kłączu y gáłązkách ſwych: Molownikiem/ z obrony ßat od molow: Milkiem/ od miłego á wdżięcznego zapáchu. Bárzo ſię y ſproſnie mylili pierwßy Aptekárze. Tákże Máteryaliſtowie ktorzy naśienie tego źiela zá Amomum przedáiąc vdawáli/ y vżywáli.

Báwełnedrzewo, Rozdźiał 52.

DRzewko Báwełne/ ieſt chrośćiſty krzaczek/ nie wielki/ gáłąſkowáty. Liśćia Topole białey/ ábo winnemu liśćiu niemal podobnego/ ieno mnieyßeº. Kwiátu żołtego/ we śrzodku modrobłekitnego. Owoc z wierzchu iáko orzech láſkowy: ktory gdy ſię ſam otworzy/ Báwełne bieluchną z śiebie wydáie/ z ktorey płotná robią bárzo białe y miekkie/ nád ktore bielßych y miekßych doſtáć trudno. Z tego Egiptcy kápłáni odżienie ſwe á z niczego inego miewáli/ bárzo ćiáłu przyiemne dla miękkośći. Naśienie miedzy ſwą wełną w orzechu miewa/ ktore w źiemię rzucone káżdego roku wyraſta/ iáko ine źiołá.

Mieyſce.

PRzednieyßych czáſow tylko w Egiptćie rosło/ y to w iedney ſtronie od Arábiey. A tych czáſow iuż w Apuliey/ w Krećie ábo w Kándyey/ w Cyprze/ w Sycyliey/ káżdego roku śiewáią/ y Báwełnę z niemáłym zyſkiem zbieráiąc/ w cudze ſtrony rozſyłáią.

Przyrodzenie.

BAwełná ſámá ieſt przyrodzenia znácznie wyſußáiącego/ y rozgrzewáiąceº. Zás naśienie grzeie y odwilża. Toż też Arabowie twierdzą.

Goſſipi-

Gossipium. Baumwollou

Moc y skutki.

Do ßát y płóćien.

BAwełny wiecey do ßat y vbiorow / tákże do płóćien czynienia z niey vżywamy / nizli do lekárstw. Jednák źiárnká ábo owoc iey cześćia do lekárskich potrzeb przychodźi / ktore káßlacym / y dycháwicznym / pierśi wychedażáia / z łupin swych wyłupione / á vżywáne.

Káßlacym. Dycháwicznym.

Też źiárnká nasienie przyrodzone w meżczyznách mnożą. Przeto

Nasienie przyrodzone mnożą.

Obois płeć do Wenusá pobudzáia z winem rośćieráne/á poránu y ná noc vżywáne

Do Wenusá pobudzą.

Dźiećinne biegunki záwśćiagą.

Dźiećinnym biegunkom.

Gryżienie w żywoćie ich vkłáda / sok z liśćia trunkiem dány. *Rasis.*

Morzysku.

Krosty/ piegi / y plany / z twarzy wyćiera y wychedaża oleiek z tych źiárnek wyprásowány námázuiac.

Krostom ná twarzy Piegom y inym plámom.

Tok zbytni krwie z ran zástánowi / z Báwełny sámey popioł / nim zásypuiac.

Toku krwie z ran.

Rozsadek.

Chrośćinká tá tylko w ćiepłych kráinách rośćie : źimne ma w nienawiśći.

Pałki Rozdźiał 53.

PAłki korzeń máia niemáły/ kłodowáty / włośienkow około

Typha, & Tipha aquatica, Typha Palustris, Typha Lacustris, Sceptrum Morionis, Storea, Ouidio.

Moßkolben/ Leschkolben/ Narrenkolben/ Leßknospen/ Deitelkolben/ Wasserkolben/ Weyerkolben.

śiebie wiele máiacy / iáko źiela Tátarskiego korzeń / ieno rzadki y gebczásty / á we wnatrz biały / smáku słodkiego / w źiemi miálko leżacy. Z tego káżdego roku odmładza sie liśćie wßystkie / ná dwá y ná trzy łokćie wzdłuż/ źielone wßystkie/podobne Mieczykowemu/ ábo Ostrzycy wodnej/ieno że to trzygránowite/ostre/á liśćie pałek gładkie/miasße. Pretu prostego/oblego/ gładkiego/ czworołokietnego. Ná wierzchu nieśie pałki/ ćiemnoßáráwe/ geste/ podługowáte / ktore sie potym w pyrz/ábo w wełniánki obrácáia / y po powietrzu wiátrem sie roznoßac.

Miey=

Mieyſce.

ROſną w Jeziorách/ w ſtáwiech/ w przekopách/ y w ſtoiących wodách.

Przyrodzenie.

JEſt przyrodzenia pomiernego w rozgrzewániu/ y w chłodzeniu. Tákże miernie wyſuſza y wyćiera. Co ſię znáczy z opárzelin y z opalenia ogniem/ ktorym bywa predkim y oſobliwym rátunkiem. A tákowym przypadkom potrzebá lekárſtwá miernie wyćieráiącego/ bez znácznego rozgrzewánia y chłodzenia tákże. A to tákowe ieſt źiele/ zwłaſczá pyrze ábo welnianki iego

Moc y ſkutki

Opalonym y opárzonym.

Opalonym przez ogniá ieſt oſobliwym y wielkim lekárſtwem. Tákże/

Opárzonym od vkropu/ perze ábo welnianki z pałek z ſtárym wieprzowym ſádłem vtárte y vmieſzáne/ á przykłádáne.

Plámy białe z ćiáłá ſpądzá.

Sok z korzenia Pałek/ tákże wodká/ plány białe ná ćiele tráći y śćiera. Bywa też ná tákowe plány máść tym ſpoſobem czyniona. Biorą ſok z korzenia tych Pałek/ ſoku Jáſtrowego ſoku/ z Rozśiádu/ ábo z Zimowitu/ ktory Grekowie y Láćinnicy *Colchicum* zowią/ Háłunu palonego/ to z octem á z ſtárym ſádłem zmieſzawſzy/ máść vczynić/ y tą náćieráć plány ná ćiele/ ábowiem ie ſpądzi y wykorzeni.

Złomki w kośćiách zrąſta y ſpądzá.

Złomki kośći zwiera y ſpaia/ korzenie tłukąc/ á okłádáiąc.

Przepukliny w moſznach.

Przepuklinie w moſzná/ to ieſt/ gdy kiſzki w moſzná wyćiekáią/ bywa oſobliwym/ y doświádczonym rátunkiem/ wźiąwſzy perzá ábo welnianek z tych Pałek/ liśćia Bukwicowego/ korzenia Mieczyká wyſſzego/ korzenia Liſtney iágody/ ktorą Grekowie *Hypoglossum* zowią/ to wſzyſtko weſpołek co naſubtelniey vtłuc/ á z żołędkámi pieczonymi zmieſzáć/ á káżdego dnia ná raz tego ták wiele vżywáć/ co ćwierć łotá/ to ieſt kwintę záważy/ porządnie przez dni trzydźieśći. A to nie tylko dźiećiom tákowa przepukline/ ále y w lećiech poſtánowionym leczy: Jednák potrzebá żeby bindámi y pláſtrámi ſpiacymi/ y zraſtánie czyniącymi/ przyſtoynie byli tákowe przepukliny vwinione od ſpodku oćiągáiąc. *Matthiol.*

Do poduſzek y wezgłowia náſypánia.

Bywáią poduſzki y wezgłowia do legánia z tego perzá/ ábo z welnianek náſypowáne/ á ile v vboſzych/ gdy ſię poczynáią pukáć/ y pyrzeniem po powietrzu rozlátowáć.

Rogoże do potrzeb rozmáitych. Do vtykánia ſzpár y ſkłub wątorow w náczyniách rozmáitych.

Z liśćia ſtołki náplátáią/ rogoże czynią/ gárnce/ śklenice/ ſztokfiſze/ ryby ſuche/ y inych rzeczy do prześćielánia/ dla beſpiecznieyſzego przewieźienia obśćieláią/ y vwiáią/ vżywáią też liśćia do vtykánia ſzpar w okretách/ w komiegách/ w tráwtách/ tákże w winnych y w piwnych fáſach wylomionych wątorách.

Szkodźi.

PErze ábo welnianki z tych Pałek w vſzy były náctkáne/ ſłuch odeymuią. Przeto dźiećiom do igránia máią bydź obyczáynie dáwáne/ żeby iedno drugiemu tego w vſzy nie náctkało/ ábo y ſámo ſobie.

Czárownik/ Czárnokwit/ Niewieśćie pśiny. R. 54.

Circea, Dyrcea & Dircea.

CZárnokwit/ ktory też Czárownikiem y Niewieśćimi Pśináми drudzy miánuią/ ieſt źiele liśćia do Pśinek podobnego/ odnożek ábo gáłązek máiąc niemáło. Kwiátu czarnego/ drobnego y obfitego/ w niektorych kráinách/ iáko w Angliey białego. Naśienia w łupinkách ná kſztałt Proſá. Korzonkow trzy ábo cztery/ ná piądź wzdłuż/ białych y pachniących.

Mieyſce.

Rośćie ná ſkáłách y mieyſcách kámieniſtych/ słońcu wyłożonych.

Przyrodzenie.

KOrzeń ieſt przyrodzenia rozgrzewáiącego.

Moc y ſkutki.

Máćiczne boleśći.

MAćiczne boleśći vkłáda.

Záplu

Záplugáwiona mácice wychodzą / korzeniá tego wźiawßy z funtow cztery przetluc y we trzech kwartách winá białego ſłodkiego námoczyć / ábo w puł czwárty / przez cztery dwádźieśćiá godźin / á przez trzy dni tego pić dáiąc. *Dioſ.*

Przepu. klyny. Z wyſoká potluczo: nym. Przepukłym z ćiężkiego potłuczenia.

Z wyſoká potłuczonym / naśienie z winem piiąc / wielkim ieſt rátunkiem.

Mleká obfitość mámkom dáie. Pániom y mámkom málędźiatki pierśiámi ſwymi kármiącym obfitość mleká dáie / naśienie w iákieykolwiek polewce / ábo w ſłodkim winie / ábo w pitym miedźie piiąc.

Łożyſko. Łożyſko / pozoſtáłe pániom po porodzeniu wywodźi / ták iáko ſie wyßßey powiedźiáło z winem go vżywáiąc.

Rozſądek.

Plinius w opiſániu ſkutkow tego źiela / niezgadza ſie z Dyoſcorydem y z Galenem: Abowiem Dioſcorides każe y Galenus / do czterech funtow korzenia tego źiela / trzy kwarty winá ſłodkiego / ábo iáko Márcellus Virgilius piße puł czwárty kwarty wláć / á Plinius tylko ćwierć funtá tłuczonego korzenia do trzech kwart winá / co ſie bárźiey ku rzeczy y prawdźie nieśie. Bo gdźieby do czterech funtow tego korzenia tłuczonego / tylko trzy ábo pułczwárty kwarty winá przyßło wláć / byłoby geſto iáko káßá: czegoby ſie żadnym ſpoſobem vżyć niemogło / á by też śiedm kwart winá kto wlał ná to / tedy do trzećiodniowego vżywánia / iáko Dioſkorides / Galenus y Egineta vczą / byłoby nie wiele / muśiáłaby tey káße po pułtory kwarty / dobrey miáry ieść / á ieſli rzedzey / więcey niżli po trzy kwarty y po kwáterce ná raz / to rzecz niepodobna. zdrowßze mi ſie Eginety zdánie widźi / ktory tylko do ćwierći funta korzenia / trzy kwarty winá każe lać / á káżdego dniá kwarte ná troie rozdźieliwßy pić / to ieſt / náczczo ráno / po południu część druga / trzećia ná noc / po trzy dni to piiąc.

Druga roznicá ieſt / miedzy tymże Dioſkorydem / á Plinius y Dioſcorides piße / że naśienie Czarnokwitu w polewce ábo w iákimkolwiek trunku vżywáne / pániom y mámkom / pierśiámi dźiatki kármiącym / obfitość mleká dáie. Plinius przećiwnym ſpoſobem piße / mowiąc: że im go tráći / gdźie / ábo on ſam / ábo piſarz ſie omylił: bo y Galenus toż / co Dioſkorides twierdźi / ten ſam ieden przećiwko obiemá.

To źiele ſłuſznie od nas Czárownikiem / ábo Czárnokwitem / iáko y od Grekow Circea y od Láćinnikow ieſt názwáne. Abowiem Circes iáko Poetowie Greccy báią / byłá corká Słońcá / ktore ieſt wßyſtkich Plánet oycem: tá znáiomość źioł wßyſtkich y mocy ich od niego wźiełá / záczym do czárow tákich przyſzłá / że ludźi przez nie w beſtye rozmaite / w kámienie / w drzewá / y w cokolwiek chćiáłá / przemieniłá / do czego też / iáko niektorzy piſzą / tego vżywáłá / y ſtąd v nas od czárow tey Cyrce / nazwiſko Czárownik / doſtáło / iáko też od ſámey tey czárownice w Láćińſkim y w Greckim ięzyku Circea / to ieſt / że go oná pierwßa wynálázłá / y do ſwych czárow vżywáłá.

Niektorzy z źiołopiſow teráznieyßych / Circeám własną chcą mieć Pśinki czerwone / ktore też wodnymi zowiemy / też ſkutki im przypiſuiąc / o czym da Pan Bog powie ſie ßyrzey w czwartych Kśięgách ná ſwym mieyſcu o Pśinkách. Trágus tákże *Hieronymus, Amarantum purpureum*, to ieſt Szárłatek / Circeám zowie. Ale y to nie własnie.

Kropidło ábo Kámyczki / Teßnik. Rozdźiał 55.

To źiele rozmáitych v nas / iáko y v Grekow / y Láćinnikow ma imion. Zowią ie iedni przełomikámieniem / drudzy Kámykámi / ini Kropidłkiem / niektorzy Kámyczkámi / drudzy Teßnikiem. Ma wiele korzankow oblich / pękátych / y podługowátych. Po czterj y po piąći ná iedney / iákoby nići wiſzące / máiąc kßtałt Oliwek nie dozrzáłych. Te zwierzchownie ſą rumieniáwe / we wnątrz białe / ſmaku gorſkie°. Liśćia mnieyßego y drobnieyße° niżli Páproć / ná iedney ßypułce máiąc liſteczkow pełno z obuſtron / rzedem po parze pochodzących / iáko w Biedrzeńcu / ábo mnieyßey Sowieſtrzale / ieno geśćiey przy ſobie będące / obdłużne / áokoło zabkowáne. Owa / iáko Dyoſkorydes piße / ma liśćie podobne leśnemu ábo polnemu Páſternaku / ná pułtoru łokietnych rozgách / niekiedy ná krotßych / dłußych / podczás ná chroſtowátych / oblich. W wierzchu tych kwiatkow pełno / drobnych /

białych / wonnych. Z ktorych potym naśienie bywa / Biedrzeńcowemu/ ábo Lobodowemu podobne / w głowkách zielonych á piegowátych. Korzonki ma roſpierzchłe w ziemi / ćienkie / ná kſztałt ſznurkow / po ktorych iákoby paciorkow niemáło / włáſnie iáko ná korzeniu Piwoniey ſámice/ ieno drobnieyſze á podługowáte/ y miedzy ſoba rzadkie/ po piáći y po ſześći ná iednym korzonku ſznorzyſtym/ według lat.

Filipendula, Oenanthe Theop. Oenante Leucantheum, Cerasconium, Saxifragia rubea, Viniflora.

Roten ſteinbrech / Filipendel kraut.

Mieyſce yczás.

ROśćie ná łakách gornych / ná mieyſcách wilgotnych / kámieniſtych / y z[i]eliſtych.

Przyrodzenie.

CIepłego y ſuchego ieſt przyrodzenia w trzećim ſtopniu / co znáczy iego gorzkość. Drudzy twierdza go w pierwſzym ſtopniu rozgrzewáć / á we wtorym wyſuſzáć. Otwiera / krſzy / wyćiera y wywodzi.

Moc y ſkutki.

MOcz kápánim boleſnym odchodzacy pedzi / korzeń z winem piiac. [*Dioſ.*] Toż też rzezánie w mechyrzu vkláda / ábo iuche w winie wárzonego piiac. Tákże — *Mocz wywodzi. Rzezánia w żywocie*

Elektwarz ze dwu cząśći iego/á z trzećiey Lamikámieniá miodem záczyniwſzy vżywány/ ná raz iáko Włoſki orzech. *Plat.*

Káſzel z źimnych ſpadkow ná pierśi/leczy. — *Káſzlu.*

Płucá y pierśi ſzlámowátośćiami lipkimi/ kliiowátymi nápełnione wychedaża/ miáłko korzeń vtłukſzy ze trzemá cześćiámi miodu odſzymowánego / iáko Elektwarz vczyniony/ ktorego ná raz iáko orzech káſztanowy ráno y ná noc lizánim vżywáć. — *Płucá y pierśi wychedaża.*

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wywodźi/ naśienie/kśćie/y klacze z pitym miodem vżywáne. *Ægineta.* — *Łożyſku.*

Padáiacey chorobie bárzo ſłuży / prochu korzeniá tego źiela/w káżdey potráwie vżywáiac. Toż czyni iuchá z tego korzeniá wárzonego/ tym ſpoſobem/ iáko Chine wárza y przyprawuia/ vżywáiac iey przez dni czterdźieśći porządnie/ ráno y ná noc po ośmi ábo po dźieśiaći łyżek ćiepło/ y poćić ſie/ według przemożenia ſił / ták z gruntu táka chorobá bywa vleczona/ gdźieby ſie z dawnego czáſu nie záwźiełá y nie w korzenia. Ale potrzebá przytym z tego korzeniá iny trunek wárzyć do poſpolitego pićia/ iáko w Chinie ábo w Sálsie bywa czyniony/ diete záchowuiac przyſtoyna: á ćiáło na przod ſtátecznie lekárſtwy przynależacymi przechedożyć. — *Rádunku. Item.* — *Decoctum Filipendulo.*

Tenże Dekokt ſłuży bárzo ſpadkom z głowy ná doł. — *Spadkom z głowy.*

Podágrze. — *Podágrze.*

Chirágrze. — *Chirágrze.*

Sciátyce. — *Scyátyce.*

Artetyce. — *Artetyce.*

Fráncy y fráncowátym wrzodom y kroſtom. Fiſtulom. — *Fráncy. Fiſtulom.*

Ráncer leczy tym ſpoſobem/ wárząc go iáko Sálſe ábo Chyne / y we wſzytkim ſie tákże ſpráwuiac. Toż czyni — *Ráncer leczy.* *Item.*

Proch z korzeniá iego we wſzyſtkich potráwách ſwych vżywáiac / ábo w pitym miedźie.

W nyrkách boleśći z iákieykolwiek przyczyny vkláda. *Dioſ.* — *W nyrkách.*

Przechody moczu. — *Przechodom.*

Pechyrz. — *Pechyrzowi.*

Nyrkom. Nyrki ślámowátośćiámi ślágmistymi záctáne y zámulone wychodzą.

Kámieniu. Kámień w pęchyrzu y w nyrkách krszy y moczem wywodźi/ prochem w winie białym/ ábo z miodowa sytą piiąc/ też wárzonego iuchá toż czyni.

Opuszeniu. Nádęćie y opuszenie żołądká rospądza/ korzeń z winem piiąc.

Swiszczotchnącym. Swiszczotchnącym y dycháwicznym z miodem proch záczyniony/ miásto Elektwarzu lizánim vżywány/ Gorzczki przydawszy/ wielkim iest rátunkiem. *Plat.*

Zołtaczce. Zołta niemoc spądza/ y moczem wywodźi/ korzeń ták wárzony w winie/ iáko y prochem w trunku vżywány. *Æginet.*

Rodzeniu snádnemu. Rodzenie dźiatek pániom snádne czyni/ sámo źiele bez korzenia wiercąc z winem czárnym ábo z czerwonym pić dáiąc/ przydawszy do tego według potrzeby miodu.

Kászlu. Liśćie z miodem pitym rośćieráć á pić/ kászel vśmierza. *Plin.*

Kolce. Rzezánie około. Pępku. Kolke y gryźienie w żywoćie.

Rzezánie około pępká/ z winem korzeń dawáć pić/ dobrze.

Wietrznośćiom. Wietrznośći w kiszkách y w żołądku rospądza/ y boleśći w nim vkłáda/ proch korzenia tego źiela/ z naśieniem swoyskiego Kopru ábo Włoskiego/ z winem piiąc ćiepło.

Jádom y truciznóm. Morowemu powietrzu. Jad y trućizne zádáną. Tákże morowego powietrza záráze odpądza y od niey záchowuie/ z potráwámi prochu korzenia iego vżywáiąc. Tákże z winem piiąc.

Ochrápieniu. Zásiplośći. Zásiplość/ ochrápienie y omienienie odpądza/ z miodem proch z korzenia tego źiela vżywány/ iescze lepiey gdźieby Gorzczki przydał.

Kádułu. Pádáiącey niemocy/ proch z kwáśnym miodem záczyniony/ ktory *Oxymelitem* zowią/ z wodką z kwiátu Bzowego przez czterdźieśći dni porządnie/ iest lekárstwem niepospolitym.

Pierśiom y kiszkom zránionym. Rány w pierśiách.

Rány w kiszkách/ y ine zránienia wnętrznośći/ proch z korzenia iákimkolwiek sposobem vżywány/ bądź w polewkách/ w kászách y w inych potráwách/ bądź z miodową sytą pity.

Ránom w vśćiech y w gárdle. Rány w gárdle.

Osypánie y wszelákie záwrzedźiáłośći w vśćiech goi/ wárząc go w ćirpkiem winie/ Rożánego miodku á Háłunu troche przydawszy/ á tym często ćiepło płokánie y gárgáryzmy sobie czyniąc. *Plat.*

Dárćiu w żywoćie. Dárćiu y gryźieniu w żywoćie/ klisterá z niego vżyteczna/ korzeń miáłko vtárty/ w słoney wodźie ábo w rosole wárzony/ przydawszy do tego oliwy y miodu. *Plat.*

Item. *Jtem*, Kolce z źimney przyczyny ábo z więtrznośći wielkim y doświádczonym bywa rátunkiem proch korzenia tego/ z Włoskim Koprem przetłuczonym w worku nie w máłym/ w winie á w oliwie wárzyć/ á co naćiepley przykłádáć. *Plat.*

Puchlinie. Puchline ze wszystkiego ćiáłá potężnie wywodźi/ dáiąc go prochem po poł łotá/ ábo troche więcey/ z winem dwie godźinie przed obiádem/ czyniąc to raz y cztery do tegodniá. *Sim. Iamuen.*

Swiszczotchnącym. Ciężko y gwizdżotchnącym/ iest wielkim á známienitym lekárstwem/ proch tego korzenia z Złotolustkiem/ ktory *Auripigmentũ* zowią/ ábo z Arsenikiem/ y to ná węgle żarzyste sypiąc/ dym leykiem ábo rurką w sie pusczáiąc vszy.

Wrzodom w oczách. Záwrzedźiáłość w oczách/ ktory sie chyli do Fistuł goi/ świeże liśćie y z korzeniem żucháiąc/ á ná nie plastruiąc.

Złotym żyłkom boleiącym. Złotym żyłkom boleiącym/ ktore też ślepymi zowią/ doświádczony iest lekárstwem: Wźiąć Węgorzá tłustego/ głowę y ogon precz odćiąć/ á posiekawszy go ná sztuki/ w dostátku wodźie wárzyć/ zbieráiąc tłustość z niego/ ktorą proch korzenia tego źiela záczynić/ y tym złote żyłki bolące námázowáć.

Jtem/ złotym żyłkom skrytym náder boleiącym nápuchłym. Tákże

Złotym żyłkom skrytym. nápuchłym. Bębelom w śiedzeniu. Bębelom w zádnicy/ máść kosztowna y doświádczona: Wźiąć źiela y z korzeniem tych kámykow łotow ośm: Soku z liśćia Łuczkowego łot ieden/ Oleyku Rożánego sześć łotow/ Másłá świeżego bez soli dwá łoty: To wespoł warz ná wolnym węglistym ogniu do strawienia soku: potym przez chędogą chusteczke przecedź/ y przyday Glinki Ormiáńskiey. Mástyki/ Krwie smoczey/ Zywice Arábskiey po trzy kwinty. Rożey czerwoney/ Mirrhy/ kwiećia Gránatowych/ ábo źiárnistych iábłek po łoćie. To wszystko co namiełey vtrzeć y do pierwszego przydáć/ á státecznie vmieszáć/ y tym złote żyłki nápuchłe/ tákże bębele około stolcá námázowáć.

Jest kilká inych źioł/ ktore sie z skutkámi temu Kropidłku rownáią/ y przeto niektorzy z Ziołopisow zá iedno ie mieć chcą/ iáko są Gáłuchy/ Przyiemká/ Pecyná/ ktore tu záraz położymy.

Pecyná I. Rozdźiał 56.

An. Oenantes primum.

Erd Kesten.

PEcyná/ ma list barzo podobny polnemu Pásternaku. Kwiátu białego. Klącza ná piądź

wzwyſz. Náśienia Lobodowego. Korzeń wielki/miąſzy/iákoby ná kilká cześći roſkroiony / gruczoło=wáty y pekáty / záczym też y v ná=ſzych nazwiſká doſtáłá.

Mieyſce.

TEgo źiela nigdźie nie náleść/tylko ná gorách ſkáliſtych.

Przyrodzenie

W Trzećim ſtopniu rozgrzewa y wyſuſzá.

Moc y ſkutki.

Kámie=niu. KAmień ták bárzo w pęchyrzu iáko w nyrkach krſzy y moczem wywodźi / iákimkolwiek obyczáiem vżywány/ że záledwie może mu bydź co podobnego.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe/ náśienie/ klącze/ y liśćie/ bądź w winie wárzone/ bądź prochem dáne wywodźi. Łożyſko. Co też

Mocz z ćiężkośćią y kápánim odchodzą=cy/ potężnie wywodźi. *Gal.* Moczu ćiężkiemu.

Boleśći w Pęchyrzu y w Nyrkách z zámulenia piaſczyſtego/ ábo ſzlámowátośćiámi tákże z wietrznośći źimnych vkłáda. Pęchyrzowi y nyrkom boleiącym.

Wietrznośći y nápuſzenia w żołądku rozpądza/ z winem vżywáiąc korzeniá. Żołądkowi nápuſzonemu.

Dycháwicznym / gwizdźiotchnącym/ iákimkolwiek ſpoſobem vżywány / ták prochem z winem ſłodkim / ábo z ſytá miodowa/ iáko w tychże wárzony iuche pijąc/ ábo w miedźie iáko Elektwarz vczyniony / á czáſto vżywány/ oſobliwym ieſt lekárſtwem. Dycháwicy. Gwizdźiotchnącyſz.

Pádáiącey chorobie vżyteczny korzeń vtłuczony miałko/ á z potráwámi vżywány. Inne ſkutki z Kropidłkiem ma ſpolne. Káduká.

Gáluchy oboie. Rozdział 57.

An Oenante Secundum Oenoſme, Oenante mas,

Geyſzelwurtz/ Kropffwurtz/ Erdnuſz.

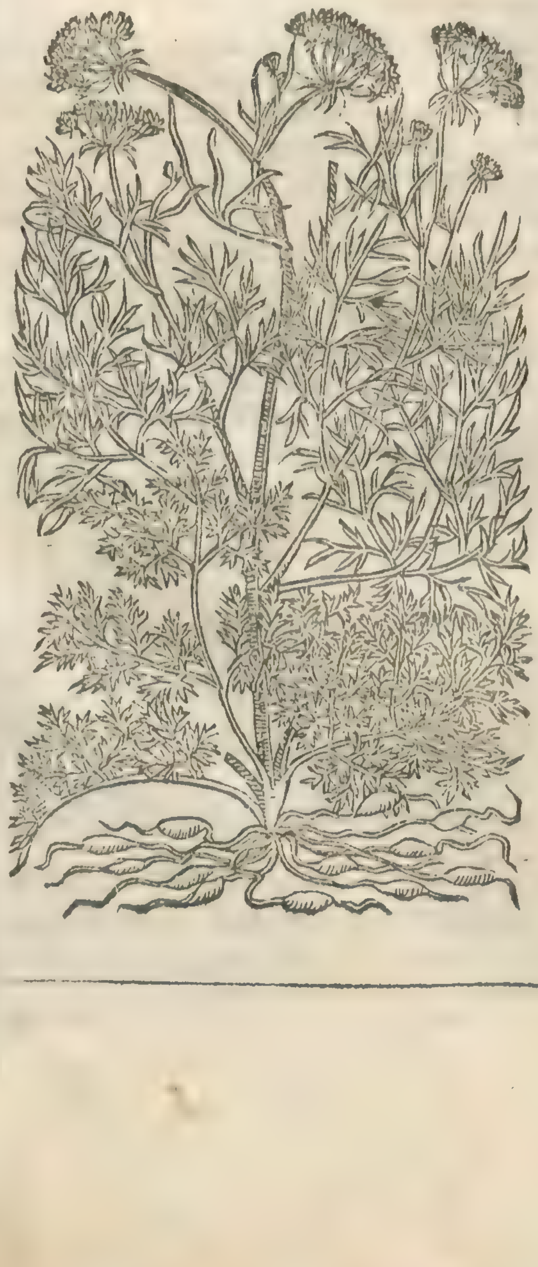

GAluchy pierwſze / korzeń maią mieśiſty/ſoku pełny / miąſzy/ wiele odnożek długich á ćienkich z śiebie wydáiąc / więcey okrągło páćiorkowátych / niżli podługowátych / tym ſpoſobem iáko v korzeniá Piwoniowego / zwłaſzczá ſámice/ ieno trochę mnieyſze. Z wierzchu czarne/we wnątrz białe/ poſłodne / á gryząc ym przyiemne. Wielkość ich nie iednáka ná káżdym mieyſcu / ále podług buynośći / ábo iáłowośći źiemie/ więtſze y mnieyſze. Klącza miąſzego / mocnego / wzwyſz ná pułtorá łokćiá / podczás y ná dwá/ ſoku tákże pełnego/ we wnątrz czcze á kolánkowáte. Liśćia zupełney źielonośći / kſztałtu Mirzykowego / ále od ſpodku Koryándrowemu podobnieyſzego/ tylko że ćieńſze. Gáłązek geſtych. Kwiátu drobnego / białego/ z pięći liſtkow złożonego. Ktory gdy opádnie / náśienie po nim náſtáwa okryte ſzupinkámi. Niegdźie ku końcu Mieśiącá Lipcá / indźie ná początku Sierpniá / Rzadko około śrzodku Wrześniá dożrzewa/ y to áżby był rok pozny.

Mieysce.

ROśćie ná págorkách / ná mieyscách wyniosłych / á słońcu otworzystych.

Przyrodzenie.

CIepłego y suchego iest w trzećim stopniu przyrodzenia ná poczatku / ábo we wtorym ná końcu przenika / stwierdza / śćiaga / nápráwia.

Czás kopánia y bránia.

KOrzenie tego źiela ma bydź kopáne około dniá 6. Kwietniá abo osmego / ábo 10. pokiby w liśćie y w klacze bárzo nie wyrosło / ábo do záwiazániá kwiátu nie przyßło to iest / gdyby słońce było w Skopie / w stopniu 28. w 29. ábo w 30. Máro też z mieśiacem w tymże znáku niebieskim w pierwßym domie abo w Wadze wstepuiacy.

Moc y skutki.

STárzy Ziołopisowie twierdza to źiele tychże skutkow bydź / ktorych iest czerwony ßezelomikámień. Drudzy do kámyká / ktory też Kropidłkiem zowiemy / skutkámi go przyrownywa.

Pory w ćiele otwiera y poty wzbudza.

Ciáło ktore sie poćić nie może / dla zátkánia porow w ćiele hrubemi párámi y złemi / otwiera y poty wznieca / wárzac go z korzeniem y ze wßytkim w winie / y tym ie przed weßćiem do łáźnie obmywáć / á potym oleykiem tegoż źiela nátrzeć.

Vst zákrzywieniu.

Zákrzywieniu vst ábo połowice twarzy / zá osłábieniem mußkułow / tegoż źiela wodka ábo Extráktem náćieráiac żuchwie / wielkim bywa rátunkiem.

Párkiem cuchniacym.

Párkiem cuchniacym / dla wielkiego zágnoienia y zásmrodzenia wilgotnośći w ćiele / lipkośćia z tego źiela naśienia nápoły z oleykiem iego / ćiáło w ćieple námázuiac / dźiewiatey á dźiewiatey godźiny. Tákże

Opuchły.

Ciáłá opirzchłe námázuiac taż ßlámowátość z oleykiem nápoły leczy y spadza.

Krostom twárdym ßigem á bo ßyßko.

Krosty twárdo okragłe iáko igły czerwone / ná twarzy / ná głowie / y ná inych cześćiach ćiáłá / ktore Grekowie *Vncos* y *Ficodes* Láćinnicy *Ficus* zowia / spadza y goi. Soku ábo Extráktu z tego źiela wźiawßy / z solą iegoż y z oleykiem / zá rowno káżdego / przydáć we troy násob oleyku Wáynßtynowego / y tym ie záwße ná noc mázáć po pełni / ábo ná schodźie kśieżycá.

Dychawicy Gwizdżotchnacym.

Dychawicznym y gwizdżotchniacym / korzeń miáłko vtárty z miodem pitym / ábo z winem słodkim vżywány / tenże kámień krßy.

Kámieniu Żołądkowi.

Żołądek oźiebły rozgrzewa / źle trawiacy nápráwia.

Kászlu.

Kászel vśmierza tenże korzeń w miedźie smáżony / y w vśćiech vstawicznie trzymány pod ięzykiem / połykáiac to co sie rozpłynie.

Moczu ćieżkiemu.

Cieżkiemu puszczániu moczu / y inym dolegliwośćiom Pęcherzá / tenże korzeń w winie wárzony / á często trunkiem ćiepło vżywány / iest wielkim lekárstwem.

plámom y zmázom ná ćiele.

Plámy y zmázy wßelákie ze wßytkiego ćiáłá śćiera / sok z korzeniá z Rożána wodka / po wypoceniu w łáźni / często nim ćiáło námázuiac. Toż też proch z korzeniá iego ábo z liśćia czyni : ále potężnieyßy iest oleiek do tego / gdźieby był do przynależacych máśći przymießány.

Ránom świeżym.

Rány świeże záwiera y goi.

Ięczmykn.

Ięczmyk z oczu ábo z powiek śćiera.

Ćwiekom ná członkach.

Narośliny przez stáwy y członki / ktore Láćinnicy *Clauos* my Ćwiekámi ábo gwoźdźiámi názwáć możemy / spadza : tegoż korzeniá proch z máśćia złaczony / á plastrowány.

Toku krwie zbytniemu.

Tok krwie zbytni z kadkolwiek / prochem tego korzeniá ábo z źiela zásypuiac stánowi.

Zanokćicom.

Zanokćice ták w rekách iáko y w nogách leczy. Báwełne ábo fleytußki w soku máczáiac / á ćiepło przykłádáiac.

Zebom wyprochniáłym y czerwiem wytoczonym.

Zebom wyprochniáłym y od chrobáctwá wytoczonym / iest lekárstwem pusczáiac go w nie / ábo w nim troche báwełny obmáczáć / y weń kłáść.

Zákreceniu ßyie ábo głowy. Stárnieniu.

Zákreceniu ßyie ábo głowy w tył. Też Stárnieniu ktoregokolwiek członká / ábo cześći ćiáłá / ktoraby władze y rußániá nie miáłá / iest doświádczonym lekárstwem / wyßey pomieniony Extrákt z Terpentynowym oleykiem / wźiawßy go zá rowno / náćieráć przed myćiem w łáźni / á to od nowiu kśieżycá / áż do pierwßey kwadry / gdyby ná ten czás był w Bliźnietách / w Wadze / ábo w Wodniku / zwłasczá gdźieby tákowe skrzywienie y złomienie z źimney y z suchey przyczyny było / ábo z gniewu zbytniego / ábo z przestráchu nagłego / przypádło.

Kurczom.

Tákże inym kurczom y zákrzywieniu ábo złomieniu z zbytniey pełnośći źimnych wilgotnośći / do nerwow ábo żył pietych spadáiacych / iest lekárstwem / tymże Extráktem ábo wodka z oleykiem Euforbiowym nápoły náćieráiac / á potym sie w łáźni co nalepiey wypoćić. A to od pierwßey ćwierći kśieżycá áż do Pełniey / słońcu bedacemu w Ráku / we Lwie / ábo w Pánnie / wßystko

ćiáło tym námázuiac/ ábo tylko cześć obráżona.

Chorobá zbytniego ſkáżenia krwie.

Chorobom zbytnie z ſkáżoney krwie pochodzacym/ ták z máteryey goracey iáko z zimnych fluſow/ ſkad też trzeći ſpoſob zákrecenia ábo złomienia y zákrzywienia bywa/ ktory Grekowie zowia *Opiſtotonos*, my Kreczem: To ieſt/ gdy ſie w tył ábo w bok głowá twarza obroći/ to z Rućiánym oleykiem ná poły zmießáć/ po odwilżeniu żył ſuchych w łáźni náćieráć/ á to gdyby był Jowiß w krwáwym znáku/ ábo w znáku chorob od złey krwie pochodzacych/ iáko w Bliźnietách/ Wadze/ ábo w Wodniku. Jednák przed tákowym námázániem/ 3. godziny/ ſoli z tegż źiela kwinte wźiać/ naprzod z Piołynowa wodka/ drugim rázem tákże z Poleiowa/ zá trzećim z Jáłowcowa.

Extrákt ábo wodká wyćiagniona.

Collecticum.

EXtrákt o ktorymeſmy wzmianke vczynili do potrzeb lekárſkich bárzo vżyteczny zwłaſzczá chorobom do leczenia trudnym/ tym ſpoſobem bywa czyniony: wźiac korzenia tego źiela świeżo wykopánego/ pokiby mocy przyrodzoney w liśćie y w kłacze niepuśćiło/ w ſámy punkt Conſtellácyey przyrodzoney/ nie kłádac go ná ſłońcu/ áni ná wiátr/ y záraz go pokráiáć wzdłuż iáko márchew ábo rzepe/ by namniey go nieſkrobiac tylko z źiemie go ochedożyć/ pokráiány w polewány gárniec/ bláche miedźiána wſzedy geſto zdźiuráwiona weƿrzodek włożyć/ ná ktora to korzenie pokráiáne ſłáwiaczka położyć/ iáko widamy drwá ná wypalenie wegla vkłádáć. Ten gárniec z źielem drugim gárcem ßyrßem y pękátßym z wierzchu nákryć/ żeby pára nie wychodźiło/ dobrze gliną oblepić/ y w źiemie ábo w piaſek zágrześć/ á żarzyſtym weglem z wierzchu y ze wßad obſypáć/ żeby ſie z onego korzenia oleiek diſtyllował/ ná dno onegoż gárncá/ w ktorym ieſt. Potym on Extrák w Retorćie przez ogień rektyfikowáć. A to co ná dnie zoſtánie iáko miod geſte y słodkie/ do chorob niżey opiſánych chowáć/ y czáſu potrzeby vżywáć.

Duchom ćieleſnym.

Ten ábowiem duchy ták przyrodzone/ iáko ożywiáiace czerſtwi y pośila.

Mozgu.
Zoladkowi.
Watrobie.
Nerwom.
Muſkulom.

Mozgu. Zoładkowi.
Watrobie.
Zyłom pietym ábo ſuchym.
Muſkułom.
Náwet mocy przyćiagáiacey ieſt vżyteczny.

Duſzeniu nocnemu.

Duſzeniu nocnemu/ z zbytniey krwie ku ſercu vdáney. Proſći ludźie zowia to Morá (á to znák przyßłey choroby pádáiacey bywa/ ábo melánkoliczney/ to ieſt ßaleńſtwá y od rozumu odeßćia/ ábo przyßłego ßláku) bywa rátunkiem/ dáiac tákowym Extráktu tego náſchodźie kśiężycá z oleykiem Cytwarowym nápoły/ to ieſt po dźiewiaćiu kropel/ á z połowica Tinktury ze złotá/ náczczo káżdego dniá.

Melánkolicznym. Od rozumu odchodzacym. Fráſowliwym. Smutnym. Boleniu w pułgłowiu.

Item/ Melánkolicznym/ y od rozumu odchodzacym.
Fráſowliwym.
Smutnym/ ktorych dobra myśl nigdy nie wzruſzy/ tego dáiac ieſt im wielkim rátunkiem.

Bolenie w puł głowiu vſpokaia/ z oleykiem Kopru Włoſkiego nápoły/ (á chuſte w Rożáney wodce pierwey ośáfrániony zmaczáć/ y ná noc przywinać poſtronie boleiacey/) kwinte go przez vſtá wźiać.

Oleiek z Gáłuchow.

Oleum.

Watrobie. Zołći. Nerwom. Mozgu. mocy zátrzymánia.

TEn oleiek/ ták duchom przyrodzonym y ożywiáiacym/ iáko watrobie/ żołći/ żyłom ſuchym/ mozgu/ y mocy zátrzymáwáiacey przynależy.

Szlákiem ábo párálizem w połowicy/ ábo w iákiey cześći ćiáłá náruſzonym/ ieſt wielkim y doświádczonym rátunkiem/ oleyku tego kwinte/ z ták wiela iſtności czarney Ciemierzyce wyćiagnioney pić dáiac.

Item.

Item/ Skronie/ żyły pulſowe v pieśći y zápheny/ tym oleykiem náćieráć dobrze.

Záwrotu głowy.

Záwrot głowy odpadza z Máieranowego oleyku/ z trzemi kroplámi náczczo vżywáiac.

Chorobá koleryczny. Zołtáczce. Drżeniu ſercá.

Niemocom kolerycznym.
Zołtey chorobie.
Drżeniu ſercá tenże oleiek/ ieſt wielkim rátunkiem/ ćiáło nim námázuiac/ naprzod od wierzchu głowy poczawßy/ potym pierśi do roſoßki ktora záraz pod gárdłem ieſt nád pierśiámi/ áż ku vſtom żoładkowym/ ábo do dołku pod pierśi/ záś od tad áż do pepká/ dáiac go przytym po ßeśći dźieśiat kropli/ z trunkiem wodki/ kwiátu Muſzkátowego/ zwłaſzczá po pełni ábo ná ſchodźie kśiężycá. A to w káżdey płći.

Sol z Gáłuchow.

Sal.

SOl z tego źiela tymże duchom y członkom wßyſtkim/ w Extrákćie y w oleyku wyßßey pomienionym ſłuży. Nád to ieſcze y trzewom/ y mocy wypedzáiacey.

Trzewom. Mocy wypádáiacey. Piſzczałkó w gárdle.

Piſczelom obiemá w gárdle obráżonym/ ták przez ktora dech/ iáko y pokarm do żoładká idźie/ z oſtrych fluſow z głowy ſpadáiacych/ ieſt rátunkiem/ troche ie przy ogniu roſtárßy w ſoku Fiiołkowym/ czeſto dáiac z łyżki lizáć.

Káſzlu.

Káſzlu/ ſpadkow flegmiſtych ieſt lekárſtwem.

Watrobie ztwárdźiáłey.

Twárdość watroby zmiekcza/ dáiac iey kwinte z oleykiem Ammoniakowym/ przez trzeći dźień. Tákże/

Zágniły w ciele wilgot nasćiom.

W ciele pełnym zágniłych wilgotnośći iest osobliwym lekárstwem káżdey płći / w káżdym wieku połoćie dáwáiącey / z ták wiela Piołynkowey soli z dziesiąćia łyżek z tegoż ziela wodki / ábo z iáka iną.

Rozsadek.

Są ine Gáluchy liśćia Trzebulowego. Przyrodzenia y skutkámi Gáluchom pierwszym we wszem podobne.

Przyiemká. Rozdźiał 58.

Oenanthe fœmina. Oenante quartum. *Dios.* Gleucanton.

Moßtblum. Trußwurtz.

PRzyiemká / iest korzeniá paćiorkowátego / nierownego / iednák oblego y okrągłego / zwierzchu czarne / wewnątrz białe: Soku pełnego y słodkiego / ále kosztuiącym go zrázu smáku nie iest przyiemnego: Z tego klącza ábo rozg niemáło wyrasta ćienkich / zlekká wełnistych / y tám y sám sie wiiących / gęsto gáłązkowátych. To ziele nie bárzo sie wzgorę wynośi dla swego wićia. Liśćia więcey do Wosczyce ábo do Bućinia / niżli do Piotrusczáne° ábo Opichowego podobnego / zupełney źielonośći. Kwitnie w śrzodku Lipcá kwiátem białym / ná kształt gwiazdek / drobnym y gęstym w okołkách swych / iákoby spilśnione / máło nie iáko Koryandrowe. Zapáchu nie bárzo wdźięcznego. Z tych naśienie bywa podobne Hányżowemu / ieno ćiemnieysze y węższe: smáku ostrego y gorzkáwego.

Mieysce.

ROśćie ná mieyscách niewypráwnych / wilgotnych / iednák kocha sie w iłowátych y tłustych.

Czas kopánia y bránia.

KOrzeń ma bydź kopány około dniá 26. ábo trzydźiestego Sierpniá / kiedy kwiát poczyna z niego opádáć / á naśienie sie poczyna záwiązowáć / to iest / gdy sie słońce z Marsem złączy / w iákim niebieskim znáku łáskáwym / w Skopie społecznie będące / á xiężyc w Byku. Ziele w Máiu ma bydź rwáne / gdyby słońce było w Bliźniętách / á kśiężyc w Ráku / ieno żeby ná ten czás smocza głowá nie byłá w Bliźniętách. Zás naśienie te° czásu gdyby słońce było ná końcu / ábo ná przodku domu dźieśiątego pogládáiąc promieniem swym nie łáskáwym ná xiężyc / y złym / á to w Trzećiaku / ábo w Szostaku / Mars też żeby w onymże dźieśiątym domu iáko pan záśiadł / co bydź może kśiężycá Wrześniá / dniá szesnastego / osmnastego / y dwudźiestego wtorego. Ale iż to nie może ták záwsze bydź / tedy tylko przestrzegáć tych dni / żeby Sáturnus nie był pánem w do-

nem w domu dziesiatym/ ábo żeby Niedźwiadek nie wschodził/ á ogon Smoczy nie wszedł w Bliźnietá/ á w Strzelcá.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest rozgrzewáiacego y wysuszáiacego ná poczatku trzeciego stopniá/ rosprowádza/ stwierdza/ rospráwuie/ drobi/ rzedźi/ y rozgania.

Moc y skutki.

Nábrzmiáłość członkow.
NAbrzmiáłość w członkách przednich z wilgotności wietrznych/ Extráktem te° źiela/ á z wodką Łoczygową námázowáć. A gdźieby byłá ápertura y rána/ tedy naprzod z oleykiem tego źiela/ zmieszawszy go nápoły z oleykiem Włoskiego Szmeru przyłożyć/ ták ná ápertury ábo rány y sadzele/ iáko ná ćiáło nábrzmiáłe/ ábo puchline.

Moczu zátrzymánemu.
Moczu zátrzymánemu nád przyrodzenie/ iest lekárstwem/ w winie go y z korzeniem wárząc/ á ćiepło piiąc/ ná noc y poránu.

Płod z żywotá y Łożysko wywodźi.
Tegoż też vżywáiąc/ płod z żywotá/ y Łożysko wywodźi.

Paniom brzemiennym.
Toż Pániom brzemiennym pokarm y napoie/ ktoreby im záwściągáły płod w żywoćie/ czyni im bespieczny/ kłádąc to źiele przytym w wodce Rumienkowey wárzone/ ná pepek co naćiepley przykłádáne/ á winá trunkiem vżywáiąc/ w ktorymby korzeń ten był wárzony/ płodu z żywotá dopomaga/ y łożysko wywodźi.

Kámieniu.
Kámień/ ták z nyrek/ iáko z pęcherzá krusząc wywodźi/ korzeń cześćią drobno vśiekány/ w oleiu lniánym ták długo smáżyć áżby sczerniał/ á tym paćierze w krzyżách/ pepek/ y prog łoná mázáć. Cześćią tenże korzeń z dźiesiątą cześćią Rákowek/ á ze dwudźiestą białego Bursztynu/ co namieley vtrzeć/ á po puł kwinty choremu z winem pić dáć/ dobrze go nákrywszy.

Żołądek Máćice Kiszki chędoży.
Do wychędożenia żołądká. Máćice/ y Kiszek sokiem z korzenia wyżętym/ ábo tegoż korzenia w swey wodźie wárzonego iuchą náparzáiąc dobrze czyni/ ábowiem te członki záźiębłe rozgrzewa: záplugáwione wychedaża/ y żołądek do trawienia sposobny czyni.

Kolce.
Kolike/ y dárćie w kiszkách/ tymże wszystek żywot naparzáiąc/ vśmierza.

Máćicy boleiącey.
Bole w máćicy vkłada/ prog y krzyże tym nágrzewáiąc.

Trędowátości. Piegom. Węgrowátości.
Trędowáćiny ná twarzy czerwone/
Piegi/ y
Węgrowátośći/ y ine zmázy ná ćiele wyćiera/ wychedaża/ wodą ćiepłą często ie obmywáiąc/ w ktoreyby to źiele z kwiećiem swym było wárzone.

Wrzodom źgniłym. Wrzodom ná korzeniu. Chorobo.
Bolączki otwárte/ Fistuły/
Kile ná korzeniu wychedaża y goi.

Przypadkom wszelákim z źimnych wilgotnośći/ swym rozgrzewániem y wysuszánim iest bárzo vżyteczne/ zwłaszczá w ten czás kopáne y bráne/ gdyby Mars był ná schodźie/ á Słońce we Lwie/ á Mieśiąc by sie też po pierwszey kwádrze ku pełniey śpieszył. Tego ábowiem czásu to źiele nawiętszą potężność ma w rozgrzewániu y wysuszániu. A iescze tym więcey/ gdźieby znák Lwá niebieskiego wstepował/ á Słońce w śrzodku nászego niebá było.

Żołądkowi źimnemu.
Żołądek zbytnie źimny/ wilgotny/ y źle trawiący/ rozgrzewa/ wysusza/ y do trawienia sposobny czyni/ korzeń miáłko vtárty dáiąc go po kwinćie z białem winem pić.

Szlámowátośći.
Z głowy szlámowátośći flágmiste y kleiowáte przez vstá y nos ćiągnie/ w vśćiech go trzymáiąc. Przeto/ ktorym flusy z głowy do zębow spadáią/ y boleśći w nich czynią/ dobrze iuchę zwárzone° w vśćiech ćiepło trzymáć: Dobrze y sam korzeń surowy żuchać.

Oczom Czerwonym. Wzroku mdłemu.
Z oczu czerwoność spądza.
Mdły wzrok napráwia/ w Różáney wodce przez noc moczony/ á tym oczy wymywáć/ ábo chustke w tym maczáć/ á ná nie kłáść.

Dycháwicy. Swiszczącym.
Dycháwicznym/ y
Swiszczącym po kwinćie dobrze go prochem dáwáć ná noc/ z wodką Kopru Włoskiego.

Piscel tchu wychedaża.
Piszczel w gárdle/ przez ktory dech idźie/ zámulony wychedaża/ z tąż go wodką dáiąc pić.

Extrákt.

Extractum.

Sercu. Mozgu służy.
Extrákt z tego źiela służy/ Sercu/ Mozgu/ Płucom.

Płynącemu nasieniu.
Płynienie naśienia przyrodzonego z iákieykolwiek przyczyny záwściąga/ kwintego ná raz wźiąwszy/ do tego Kućiánego oleyku/ y Mietczánego po dźieśięć kropek/ ráno y ná noc pić dáiąc. Służy to oboiey płći.

Bo bywa też to y białymgłowom/ iedno inákszym sposobem niżli meszczyznie: onym przez zbytnie świerzbienie/ y zbytnią chćiwość/ bez przyczyny od meszczyzny dánia: Meszczyznie przez nieczwyne odchodzenie y płynienie. A to z osłabiáłośći zátrzymawáiącey mocy/ ábo z záźiębienia.

Poronienia/ wody odchodzenia brzemiennym broni.
Od poronienia záchowuie. *Item,*
Płynienia y odchodzenia wody Pániam Brzemiennym/ ktora bywa miedzy łożyskiem/ y inemi odźieckámi/ ábo okryćiem płodu/ záczym poronienie rádo bywa/ broni/ dáiąc go z istnośćią Pomoránczową. Tákże chustę w tym extrákćie maczáiąc/ á w łoná otwor pusczáiąc.

Pániom Melánkolicznym.
Tymże Pániom/ Melánkolie/ boiáźni

Oleum.

niezwykle/ żałości niepotrzebne/ y próżne myśli frásowliwe odpadzą/ dáiąc go im káżdego dniá po puł kwinty z oleykiem drzewá Orlego/ ábo Ráyskiego ná poły.

Oleiek.

Ten służy bárzo Duchom/ przez ktore my władzą y czuyność. Tákże

Plucom/

Zyłom serdecznym/ ábo pulsowym.

Mozgu.

Mocy pożądliwey/ y námietnośći ćielesney/ osobliwy iest.

Biáłym vpłáwom/ zbytnich flusow zimnych iest záwśćiągáiącym rátunkiem/ po puł kwinty tego oleyku/ z trzećią częśćią kwinty Anyżowego oleyku/ y z ták wiela naśienia martwey Pokrzywy/ z czerwonem winem/ ná pierwszey kwadrze kśieżycá/ áż ku pełni/ káżdy wieczor piiąc.

Pániom brzemiennym krtuszenia y womity vstánawia/ dáiąc go káżdy dźień po pułtory kwinty/ z ták wiela Tynctury kwáśney z Perel.

Tymże pániam brzemiennym chęć do iedzenia rzeczy nieprzystoynych odeymuie/ z tą kwáśną Tyncturą z perel vżywáiąc go.

Mleká mámkom obfitość dáie.

Duchom. Plucom. Zyłom. Mozgu. Námietnośći. Vpłáwom biáłym. Womitom brzemiennym. Brzemiennym chęć do iedzenia nieprzystoyną odeymuie.

płodu w żywoćie ieszcze będącemu pokarm przyiemny czyni.

Krew z wilgotnośći złych wychędaża.

Máćicy do płodu sposabia pániom/ káżdego dniá náczczo/ y ná noc po wieczerzy go vżywáiąc.

Sol z Przyiemki.

Sol z Przyiemki/ tymże częśćiam ćiáłá służy/ ktorym Extrácte/ ábo y oleiek.

Pániom brzemiennym długo/ y ćieżko sie dźiatkámi prácuiącym/ tey soli z Tynctura bronatna/ pachnąca z kwiećia Rumienkowego/ oboygá zárowno po kwinćie/ z wodká Poleiowa dáiąc pić dobrze czyni. Abowiem ćieżkość bolow vkłáda/ y rodzenie rychłe spráwuie. A ieszcze lepiey/ gdźieby troche oleyku z białego Bursztynu było do tego przydano.

Tok zbytni ábo vpłáwy záraz po porodzeniu paniam záwćiąga/ dáiąc tey soli z oleykiem Dyptanowym/ ábo z iákim inym śmierdząiącym/ bądź z Melisy/ bądź z Kámphory/ álbo z wodką Cynámonową. To dáiąc w sámym prácowániu rodzenia dźiećiećiá. Jeno pierwey potrzeba wolne° nád párą náparzenia.

Mleká obfitość. Płodu w żywoćie pokarm. Krew poleruie. Do płodu ćiáło sposobia. Długiemu y ćieżkie° pracowániu dźiatkámi. Toku zbytniemu po porodzeniu.

Pecyná wtora. Rozdźiał 59.

Oenanthe soboles. Chimist.
Oenanthoides verrucaria.
Wartzenwurtz.

Pecyná wtora/ pierwszey przyrodzeniem wszystkim iest przećiwna/ tákże y skutkámi/ iáko sie z opisánia obu baczyć może. Tá iest Korzeniá miąsszego/ okrągłego y wielkiego/ ále sękowátego/ we wnątrz białego/ z wierzchu ćiemno popielátego/ soku pełnego. Klącza mocnego/ miąsszego y kosmátego. Naprzod ile v spodku żołtego/ potym zá czásem zielonego. Gáłązek ma około śiebie niemáło/ z rzadká kosmátych. Liśćia podobnego Ostrożkowemu/ głęboko wykráwánego/ ostrego/ ieno to gęśćiey wykráwáne. Kwiát w okołkách gęsto stulony/ káżdy z piąći listkow złożony/ á w śrzodku kropkę czarną máiący/ iáko w Krwawnikowym kwiećiu baczymy. Zapáchu nieprzyiemnego/ ostrego/ nozdrzá obrażáiącego. Smáku ćirpkiego. Naśienie niemal Hányżowemu podobne/ iego rowniey że y mnieysze/ smáku gorzkiego.

Mieysce.

Mieyſce.

TA Pecyná rośćie poſpolićie ná mieyſcách bágniſtych / błotnych / y mchem poroſłych: zimne powietrze lubiąc. Przeto też w zimnych kráinách rádo rośćie.

Czás korzenia kopánia / y zbierániá źiela / ꝛć.

KOrzeń tego źiela ma bydź kopány około czwartego / oſmego / y dźieśiątego dniá Sierpniá: ále gdyby słońce ieſcze było we Lwie. Liśćie z kłaczem / gdyby Mars był w znáku ćiepłym y ſuchym / iáko we Lwie / w Skopie ábo w Strzelcu / á Sáturnus żeby tákże był w Strzelcu. Naśienie ná początku Wrześniá / ábo kiedy práwie dozrzeie / to ieſt / pod znákiem ćiepłym y wilgotnym wſtępuiącym / co bywa w Bliźniętách / w Wodniku / w Wadze / á Mieśiąc by do pierwßey kwádry przychodźił.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt chłodzącego w trzećim ſtopniu. Roſpráwuie y wypędza. Też káźi y pſuie.

Moc y ſkutki.

(Odetchy w nośie o twiera. Bydłu czerw w głowie morzy. Tákże we wrzodách y w ránách.)

Odetchy w nośie zátkáne otwiera / iuchę z źiela y z korzeniem ſwym wárzonego / noſem ſárkáiąc.

Czerw y chrobáctwo w głowie zálągłe / zwłaſczá bydłu / morzy y wypędza / też im w nozdrzá iuchę leiąc / y ſámym korzeniem iego podkurzáiąc. Tákże we wrzodách y w ránách zálęgłe / podkurzeniem wywodźi / y morzy.

(Gliſtom.)

Gliſty z żywotá wypędza / proch miałko z korzenia vtárty / z ták wiele Mytrydatu / z Málmázyą ćiepło pić dáiąc / ábo z gorzałką / w ktoreyby przez cáły dźień korzeń mokną́ł.

(Wrzodom y kroſtom ognilym. Opáleniu)

Wrzodom / y

Kroſtom z przymiotem ogniſtym bywa rátunkiem / korzeń roſtárty y pláſtrowány.

Ogorzelinie y opáleniu ſłuży / ſokiem iego pomázuiąc / bo broni ſpryſczenia y ziątrzenia

Boleśći vśmierza.

(Boleśćiō. poſtrzáło.)

Poſtrzały ogniſte od kul ſłoninámi námázánych / ábo od ſtrzał ſokiem z Cebule nápuſczonym / ábo czczą śliną człowieczą námázánych / broni śię iádowitośći ich rozpáláć / y goi rány / nápuſczáiąc y námázuiąc ie ſokiem korzeniá tego świeżego. Abowiem ſwym iádem / iádowitość tych rzeczy przezwyćięża / gáśi / y wniwecz obráca.

Extrákt.

(*Extractum.* Dźiećinney ßkole.)

VStom dźiećinnym zápſowániu / ktore ßkołą zowią / zwłaſczá ná podniebieniu / bez wßelákiego bolu leczy / broniąc mu śię rozßerząć y mocy bráć / pomázuiąc: tylko pilnie przeſtrzegáć / żeby śię tego námniey nie połknęło.

(Slinogorz)

Slinogorz y wrzod w gárdle leczy: wźiąć Extráktu dwá łoty / Miodku Rożánego cztery / Koperwáſerowego oleyku co *ſpiritum vitrioli* zowią / trzy kwinty: á zmießawßy weſpoł / po ćwierći łotá ná raz tego w vſtá bráć / y gárgáryzm ſobie z tego czynić / nic w śię tego nie puſczáiąc / ieno wymiátuiąc.

(Spadkom w zęby.)

Spadkom gorącym ze krwie zbyteczney zágniłey do zębow / ábo y chrobáctwu w nich zálągłemu. Tákże też

(Dźiąſłom)

Dźiąſłom zápalonym ieſt pewnym y doświádczonym rátunkiem / maczáiąc w nim fleytuchy y przykłádáć: ták ábowiem zapálczywość w dźiąſłach vśmierzy / y czerw w zębiech morzy.

(Gnielcu w vśćiech)

Szorbok w vśćiech / to ieſt złe mięſo nároſłe trawi / ieno flágmę ktora zbytnie wzbudza / pilnie odbywáć / á nic nie połykáć.

Oleiek.

(*Oleum.*)

TEn iáko y Extrákt / wßyſtkim piąćiom ſmyſłom / częśćią w mozgu / częśćią w ſercu ſłuży.

(Mozgu y ſercu. Rozum oſtrzy.)

Rozumowi y ſrzedniemu w mozgu ſklepikowi w ktory przemießkiwa / ieſt vżyteczny.

(Zábie pod ięzykiem.)

Zábę dźiećiom pod ięzykiem zgania y leczy / á tym więcey czáſu gorącego niżli źimnego: tákże czáſu powietrza morowego / náćieráiąc nim / ieno też pilnie przeſtrzegáć áby od nich nie był przełykány / gdyż ieſt trućizną y iádem / iáko y źiele ſámo.

(Odetchō zátkánym)

Zátkáne odetchy w Nozdrzách / nie tylko z gorących fluſow z głowy ſpadáiących / ále też z klijowátych źimnych / ktore y do pierśi iuż wpádły / wywodźi tym ſpoſobem. Wźiąć drzeniá Bzowego kočik iáko máły członek / y w ten go Oleiek włożyć / żeby go ponieiákiey częśći w śię nábrał / á z wierzchu go wygniotßy / w vſiách go trzymáć: ták ábowiem może śię vwiárowáć tego oleyku iádowitego połkmenia / á przedśię toż ſpráwi co ma ſpráwić / z wielkim rátunkiem y vżytkiem.

Sol.

SOl temu wßytkiemu służy czemu też olejek. Nád to / ſklepikowi w mozgu w tyle będącemu oſobliwie służy / to ieſt pámięći / ktora záchowywa y oſtrzy / zwłaſczá dźiećiom / gdy bywáią do tego zwyczáione. Ná przod / dáiąc im go káżde^o dniá po pol kwinty z wodką z Pyretrum / to ieſt z zębnego źiela dyſtyllowáną / potym raz tylko w mieśiąc: tegoż też y w więtßych y w ſtárßych lećiech będący vżywáć mogą / ktorzy ſą słábey pámięći. Toż też

Pámięć vtrácona przywráca.

Pámięći vtráconey. Flágmę z ciáłá chárkániem wywodźi.

Tá ſol z oleykiem zębnego źiela / y z oleykiem z Máſtyki (ktory z źiarnek Máſtykowych białych / iáko Krzyſtał przezyżrzoczyſty bywa wyćiągniony) zmießána / y tym drżeń Bzowy ábo gębkę nápoiona / káżdy dźień trzykroć w vśćiech trzymána / Flágmę ták z dołu iáko z gory przez vſtá / v ſtawicznym chárkániem wywodźi.

Nie czuiącym śię / y ſtretwiáłym

Nie czuiącym śie zápámiętáiącym śię. Głowie pełney. Spánie przyiemne.

Nád przyrodzenie zápámiętuiącym śię / co bywa z źimnych wilgotnośći bárzo ieſt wielkim vżytkiem.

Głowy pełność wychędaża.

Sen y ſpánie wdźięczne przywodźi.

Pámięć vtrácona przywráca / wźiąwßy iey trzy łoty / Oleyku z korzeniá Piretrowego ábo z źiela zębnego / Oleyku z Naśienia Gorczycznego / Gálgánu / káżdego po łoćie: to weſpoł pomießáć / á kłádąc śię ſpáć / po łyżce tego w vſtá bráć / á co nadłużey trzymáć / á potym wyplwáć.

Myſłom vtrápionym.

Myśli ludzkie iákimkolwiek ſpoſobem vtrapione / bądź miłośćią zbytnią zápalone bądź boiáźnią y przelęknieniem / bądź od pámięći y rozumu odchodzeniem / do cáłośći zdrowia przywodźi y záchowywa. Extráktu tego źiela wźiąć kwintę: ták wiele oleyku Cytwarowego / y z kwiátu Mußkatowego / á tym ſkronie y głowę wßytkę náćieráć / ábo też chuſty w tym máczáć y przykłádáć.

Záwrotu. Száleiącym y od rozumu odchodzącym.

Záwrot głowy odpądza.

Od rozumu odchodzące y ßáleiące / do pierwßego baczenia y zdrowia przywodźi. Oleyku tego źiela wźiąć trzy łoty / Oleyku naśienia Bieluniowego y z kwiećia Rozmárynowego / káżdego po łoćie: á tym czoło y tył głowy náćieráć.

Rymie.

Rymie ábo ſápkę z zbytniego nápełnienia głowy páråmi hrubemi ábo z żołądká pochodzącemi z potraw hrubych y nieſtráwnych. Z teyże przyczyny párálizem zárażonym / ieſt wielkim rátunkiem. Soli tey wźiąć dwá łoty / Oleyku Cynámonowego poł łotá / Oleyku z ßafránu łot / ták wiele oleyku Szálwiowego: to zmießawßy weſpoł / káżdego dniá po kwinćie dwákroć ná dźień

Párálizem nárußonym.

Stretwiáłym zápominaiącym śię.

ze trzemá łotámi / wyćiągnioney iſtnośći z Gálgánu dáwáć pić.

Stretwiáłym á nád przyrodzenie zápominaiącym śię / ktore Grekowie *Katochos* zowią / wielkim y znácznym bywa rátunkiem / tymże przed ogniem náćieráiąc.

Spoſob pomienionego Extráktu czynienia.

IStność / ktora drudzy dußą tego źiela zowią / tym ſpoſobem ma bydź wyćiągniona: Wźiąć korzeniá tey Pecyny pod pewnemi á wyßey opiſánemi znákámi y áſpekty niebieſkiemi kopánego / funtow ośmnaśćie. octu Fiiołkowego ábo z kwiátem Bzowego / ábo Rożánego mocnego (bo te niemal wßytkie iády mdlą y przemagáią w rzeczách ſtworzonych] funtow dźiewięć / y przez ták wiele dni moczyć / co trzeći dźień odlewáiąc / y inego znowu tákże nalewáiąc trzy funty ábo połtory kwarty. Dźiewiąte^o dniá gdźie trzećikroć będźie odlany ocet / ták wiele Aquawity co namocnieyßey ná to mieyſce nalać / y tákże co trzeći dźień odlewáć áż do dźiewiątego dniá. To vczyniwßy / ocet on y z Aquáwitą przecedźić przez płát gęſty. Co oboygá ośmnaśćie funtow będźie według wagi. Te w Circulátorium wlać / y wolnym ogniem ták długo lutrowáć / áż z onych ośmnaśćie funtow ieden zoſtánie. Potym ono co zoſtánie ná dnie żołtáwego / gęſtego iáko wino wywárzone w Alembik dobrze kolbą nákryty włożyć / á w *Balneum maris* odłączyć wodność / ktorą flágmą zowią od iſtnośći / ktorey nád poł fontá według wági nie będźie. Tá nie tylko inym iádom á ile źiębieniem ſwym zábiiáiącym / ále y ſwego źiela iádu / wielkim y známienitym ieſt lekárſtwem.

Szkodźi.

KTora Pecyná dla przyrodzenia ſwego zbytnie źimnego / ieſt trućizną y iádem nie tylko przez vſtá go vżywáiąc / ábo ſwym zápáchem y wonią / ále y dotknieniem / zwłaſczá gdźieby było kopáne ábo y zbieráne / pod źimnym znákiem niebieſkim / to ieſt / pod Sáturnuſem / ná wſchodźie słońcá / słońcu będącemu w Koziorożcu / w Wodniku / ábo w Rybách / á mieśiącby też z oſtátniey kwadry ſchodźił. Záczym do przyrodzoney iego źimnośći ták mu wiele przybywa z tákowego vſádzenia Plánet iádu / iż iákoſmy troche wyßey powiedźieli / ſámym dotknieniem wßyſtko ćiepło przyrodzone w ćiele człowieczym zátłumia y gáśi / nie ináczey iáko Cyrces oná ſtárona Czárownicá ſwemi iádowitemi czárámi. A tym ieſcze bárźiey / gdźieby w kopániu iego ná

ten czás ſłońce pod ziemią było.

Zawrot głowy czyni.

Womity pobudza. Aczkolwiek ieſt też lekárſtwem známienitym pod położeniem Plánet ná przodku opiſánych. Jednák przez vſtá iákimkolwiek ſpoſobem przygotowáne / áni z wierzchu plaſtrowáne / áni do náćieránia y mázánia ćiáłá vżywáne / áni iucha iego do obmywánia / áni do máśći przykłádáne / przećiwko chorobom gorącym y ogniſtym / bez wiádomośći dowćipnego y vczonego lekárzá / z żadney miáry nie ma bydź vżywáne.

Slachtáwá ábo Chláſtáwá. Rozdział 60.

Conyza, Conilago, Pulicaria.

Dürrwurtz. Flochkraut. Hundtſaug.

JAko wiele inych ziół ſą rozmáite imioná / ták y tego. Zowią go iedni Sláchtáwa. drudzy Chláſtáwa / ini Chláſtána / niektorzy Pleśnikiem / Czechowie / y miedzy námi niektorzy Złotym Trankiem. Tá ieſt troiáka / wielka śrzednią / y mnieyſza.

Sláchtáwá wietßa / ábo ſámiec / klacza dwułokietnego / gáłęziſtego. Liſtu Oliwnego / tylko ßerßego / tucznieyßego / wełniſtego / y zapáchu przykrego / ćiemnozielone° / y rozno po rozgách ſwych pochodzącego. W wierzchu kwiátu okrągłego / żołtego: Ten gdy dożrzeie / w perz / ábo w wełniánki ſie obráca. Korzeniá niemáłego / áni bárzo ćienkiego / twárdo zdrewniáłego / y do lekarſtw nie vżytecznego.

Srzednia Sláchtáwá / ma korzeń twárdy / zdrewniáły / gęſto odnożyſty. Z tego klacza niemáło wyraſta gáłąſkowátego / pierwßemu podobnego / ná łokieć / podczás niżßego / zielonego. Liśćia dáleko niżli w pierwßym mnieyßego. W wierzchu rozg kwiećie żołte / we śrzodku ktorego głowki / iáko w Rumnie bydź baczymy. Ten tákże gdy ſie zſtárzeie / w pyrze y w wełniánki ſie po powietrzu rozlátuie. Jne rzeczy z pierwßym ma ſpolne.

Trzećia namnieyßa / tá korzeniá rozpierzchłego / drobnego / z ktorego klacze wzroſtu niewielkie / ále miąßße wyraſta. Tłuśćieyße y ſoku pełnieyße / gáłęziſte. Liśćia wąſkiego podługowátego / po rozczkách rzadko rozłożonego / śrzodek względem liśćia wielkiey y śrzedniey Sláchtáwy máiąc / wßákże ſie więcey podobieńſtwem do ſámice náchyla. Kwiátem do pierwßych podobna / ieno drobnieyßym á modrym. Zapáchu wielkiego / przyiemnego / ále w ſkutkách od pierwßych mdleyßego.

Mieyſce.

PJerwßa rośćie ná polách / ná págorkách / y ná mieyſcách weſołych. Wtora tákże ná polach /

przy

przy drogách/ y ścieżkách/ ná mieyscách niewypráwnych/ wesołych/ końcu wyłożystych. Trzecia ná mostrádłách pospolicie sie znáyduie.

Przyrodzenie.

Szláchtáwá wielka y śrzednia iednákiego sa przyrodzenia y z iednostáynych z żywiołow złożenie swe máia/ iáko Galenus w śiodmych ksiegách o ziołách pisze. Sa tákże iednostáynych skutkow: oboie sa smáku gorzkiego y korzennego. Skad znácznie sie pokázuie/ że obie rozgrzewáia y wysuszáia w trzecim stopniu. Trzecia/ ktora naymnieysza zowiemy/ tákże wysusza y rozgrzewa/ ále skromniey niżli pierwsze. Otwieráia/ ściencżáia/ rospráwuia y wywodza.

Moc y skutki.

Watrobie zátkáney. Zołtáczce. Rádzku.

Watrobne żyły zámulone otwiera.

Zołta chorobe leczy/ z Podrożnikiem/ z octem vtárta/ á trunkiem vżywána.

Pádáiaca niemoc leczy w sycie miodowey wárzona/ y tákże trunkiem vżywána.

Płodu martwemu. Moczu kápániem. Miesiecżney.

Płod mártwy z żywotá wywodzi. *Dios.*

Mocz kápánim y z ciezkościa odchodzacy y z rzezánim ciezkim. Tákże go piiac.

Miesieczna chorobe białogłowska záwściagniona wzbudza/ iuche z wárzonego/ ábo kwiecie z liściem iego vwierciawszy z winem piiac.

Item.

Toż też czyni kapiac sie w nim po pás (*Dios.*) A iescze poteżniey to czyni/ wárzac go z Omanem/ z Bylica/ á z Piwoniowym korzeniem w winie przednim

Moczu.

Ciezkiemu pusczániu moczu z rzezánim/ iáko sie wyższey troche námieniło/ iest osobliwym lekárstwem/ wárzony z Tátárskim zielem/ á z nasieniem Anyżowym/ Kopru Włoskiego/ y Kmiinu polnego/ w winie.

Item. Z Lákrycya/ á z korzeniem Slázu wysokiego/ w słodkim winie wárzony á pity/ toż czyni.

Rádzku.

W occie ziele wárzone z kwiećiem/ zbudza chore w pádáiacey chorobie/ leiac im tego po trosze w vstá. [*Dios.*

Zołądkowi.

Zoładek ślámowátościámi flágmistemi nápełniony/ y oziebiony/ rozgrzewa/ á wilgotności hrube/ kliiowáte/ w nim rospráwuie/ rozrzedza/ w winie przednim wárząc ie/ ábo mocząc tylko y piiac. Iescze poteżniey czyni/ przydáwszy do tego Gálgánu/ Kopru włoskie°/ Anyżu y Pieprzu po trosze.

Kolce z wietrzności záwártych w kiszkách/ tenże trunek bárzo służy.

Opuszeniu. Boleniu głowy.

Opuszeniu żywotá bywa też vżyteczny.

Bolenie głowy/ ktore z par y z dymow śmrodliwych/ zimnych/ z żoładká pochodzacych bywa/ leczy/ z Bukwica/ á z Koryándrem wárzone/ á trunkiem vżywáne.

Kászlu. Dycháwicy.

Kászlacym/ Ciezkotchniacym/ y Dycháwicznym/ proch Szláchtáwy wietszey miáłko vtárty/ á z miodem ná Lektwarz záczyniony/ osobliwym bywa lekárstwem/ czesto go w vściech trzymáiac/ ábo z łyżki liżac. Abowiem ślámowátości lipkie w piersiách rozgrzewa/ rospráwuie/ rozcienicza/ rzedzi/ y snádnie wywodzi chárkániem.

Item.

Item. Wárzona z Izopem/ z Lákrycya/ z korzeniem Omanowym/ y z Fiiołkowym/ w pieym miedzie słodkim/ toż czyni ciepło go ráno y ná noc piiac.

Kolce.

Gryzienie y dárcie w żywocie/ ktore Kolika Łácinnicy zowia/ vkláda/ w octcie go roscieráiac/ á ciepło pić dáiac.

Ránom. Dymienicom. Ránom

Rány chedoży/ spaia y goi/ wymywáiac.

Dymienice rospadza/ liście plastrowáne/ á iuche z wárzonego piiac/ broni wilgotnościom hrubym y plugáwym w rány spadku

Miesieczney.

Miesiieczna chorobe białogłowska záwściagniona wzbudza/ czyniac z niey á z Bylice/ Slazu/ z czarney Rożey/ Kminu/ á z żyteney Miecki/ w wodzie wárzonych náparzánie/ ábo y po pás kapánie.

Zołądkowi. Wietrznościom.

Zoładek oziebiony rozgrzewa/ z Piołynem á z Cabrem w winie wárzone/ ábo párzone/ á co nácieplcy nań przykładáne. Toż też: Wietrzności w żywocie záwárte rozpadza.

Kolce.

Gryzienie y morzysko w kiszkách/ tákże y w żoładku vkláda/ co nácieplcy go ná pepek kładac.

Głowy bolenie.

W głowie bol srogi z zimney przyczyny vkláda/ z Bukwica/ á z Máćierzanka wárzony/ y co nácieplcy przykłádány. Też ná goracym dnie/ ábo cegle rozpárzony z pomienionemi zioly czyni.

Spadkom zádusżáiacym.

Ktorym przychodza zbytnie spadki z głowy ná piersi/ że ie zálewániem swym dusza/ y oddechu wolnego mieć nie moga/ Szláchtáwy z Máćierzanka/ z Izopem/ z Lebiotka/ y z Cabrem w wodzie wárzona/ ná piersi co nácieplcy przykłádána/ wolne od tákiego przypadku czyni.

Weże z domu wypadza. Pchły gubi.

Weże z domu wypadza po ziemi ie roscieláiac: ábo nim po domu kurzac. *Gal. Dios.*

Pchły wytráca tákże po gmáchách rozesłáne/ ábo w wodzie wárzyć/ á ta woda páwiment pokrápiáć y polewáć. Przeto też ztad Pląsznikiem od niektorych názwáne.

Komory wygania. Vkąszeniu od weżow.

Komory tákże z gmáchow/ y z komor wypadza/ po domu nim kurzac. (*Dios.*

Od weżow vkąszonym/ osobliwym bywa rátunkiem: liście tych ziół vtárte/ á

ná rány przykładany. Tenże

Máćicy. Boleśćiom w máćicy / y inym iey bolegliwośćiom / iest wielkim rátunkiem w nim śię po pás kapiąc.

Zimnicę. Zimnice odpądza y leczy / liśćie z oliwą rozćieráne / ábo w niey smażone / á godźinę przed przyśćiem ćiáło wszystko tym mażąc / kilkákroć to czyniąc.

Krew polecuie. Krew w żyłách czyśći y poleruie z plugáwych wilgotnośći / z winem ie piiąc; y zeądze

Puchlinie. Puchlinie w ćiele nie da śię záwiąć.

Slezione. Slezionę zámuloną otwiera / y wychędáża / tákże z winem vżywána.

Fráncy. Fráncowátą niemoc leczy / tym sposobem z niey trunek czyniąc. Wźiąć Slachtáwy / polney Ruty / Piołynu: Ŕániey przędze / włoskiey Ŕánianki / wierzchołkow chmielu młodego / gdy śię z źiemie ná Wiosnę puszcza / y kwiátu iego / Hányżu / włoskie° Kopru / Podrożniku / Fig suchych / Rozynkow / Jeleniego iezyká / Prośiáney włośći / álbo Tránku / korzenia Wołowego iezyká. To pokráiawszy w wodźie / ábo w serwatce kożiey wárzyć / á po kwáterce pić ráno przez kilkánaśćie dni / wszystko złe ze wnętrza ná wierzch śię wyda.

Máść ná toż.

Inunctio. Potym máść tym sposobem ná to vczynić. Wźiąć oleyku Bobkowego cztery łoty / Oleyku skálnego dwá łoty / Kádźidłá z kramu białego / Bleywáysu / ábo Ołowiáney bieli / Gleyty / Bobku tłuczonego / Ołowiu palonego / po łoćie. Kámphory ćwierć łotá / ktoraz ołowem palonym ná kámieniu miałko vtrzeć / y z Gleytą. Trzećiá w mocnym winnym octćie w śklenicy vmorzoney / cztery łoty. Wieprzowego sádłá / álbo smalcu dwa łoty. Z tego wszytkiego máść vczynić / y to ręce / nogi / po tey stronie od ćiáłá mázáć; á to tylko ná noc. A po ránu pić przerzeczony trunek. A gdy śię iuż w ćiele wzruszą wilgotnośći / á poczynáią do vst przystępowáć / tedy w ten czás dáć piguły *de Fumoterræ* z pułtory kwinty / ábo z kwinte tylko. Abo konfektu / ktory zowią Hámeth puł łotá / á choćia trzy kwinty / ábo Senesu párzonego dwánaśćie łotow ábo łyżek Ták po więtszey częśći wilgotnośći iádowitych / dołem przez stolce odeydźie / y w vśćiech nie vczynią ták wielkiey szkody.

Mázánie vstom osurowiáłym.

Unctio per oris exulcerationes. Przed námázániem przerzeczonym / tą máśćią vstá dobrze pomázowáć. Wźiąć octu winnego / wodki Rożáney / Miodku Rożánego / Aquawity ábo Gorzałki po trosze. To wespoł do zgęszczenia wárzyć / á chusteczkę w tym maczáiąc / dźiąsłá y wszytkie vstá pomázowáć. Abowiem zgarzenia / y sprzyczenia w nich broni.

Płokánie vstom.

Collutio oris. Płokánie osurowiáłym w mázániu vstom. Wźiąć záieczego Szczawiku / Bábki / korzenia Szczawiu kobylego / Krwawniku / Głowienek / Lakrycyey / Zánklu. To w winie czerwonym ábo w wodźie Jęczmienney wárzyć / przecedźić / Kádźidłá y Mirrhy / Rożánego miodku przydáć / przywárzyć / á tym często vstá płokáć. To abowiem ie osobliwie wychędaża / smrod z nich oddala / zęby mdłe vmacnia / rány w nich goi. Abo

Item. Wźiąć Zánklu / Hisopu / Szałwiey / Ruty / Gruszczycki / Krwawniku. To w czerwonym winie wárzyć / przecedźić / Miodku Rożánego / y octu winnego ze dwie łyżce przydáć / y płokáć.

Item. Abo wźiąć wody Jęczmienney / Rożáney wodki / Miodku Rożánego / Hałunu trochę / zwárzyć / á tym vstá płokáć ćiepło.

Sok Slachtáwy.

Succus Coniza. Zimnicom Watrobie. Zimnice z zámulenia wielkiego wątroby. Tákże żołtą chorobę / sok Chłastáwy z wodką Podrożnikową pity / leczy.

Zásniáttu. Zásniát z máćice wypędza / czopek z niey vtoczony / á w otwor łoná wpráwiony.

Wodká z Chłástáwy.

Aqua stillatitia.

Tá w Sierpniu ma bydź wypálána.

Mocz. Mocz zátrzymány pędźi piiąc ią.

Piasek y muł. Piasek y muł z nyrek wywodźi moczem.

Pęcherz y nyrki z szlámowátośći chędoży.

Máćicę zámuloną tákże wychędaża.

Miesięczney. Mieśięczną pániam záwśćiągnioną wzbudza.

Kászlu. Kászlu bywa lekárstwem z syropem Jzopu / y z syropem z wielkiego Podbiałem vczynionym.

Zołądkowi. Zołądkowi źimnemu z syropem Piołynowym / iest osobliwym rátunkiem piiąc ią.

Slachtáwá wtora y trzećia.

Coniza. Też skutki ma Chłastáwá wtora / álbo mnieysza. Z osobliwośći iednák swey / boleść głowy vśmierza / ná czoło ią plastruiąc. (*Dios.*

Głowie bolenia.

Czerwonce. Trzećia Slachtáwá ábo śrzednia z pierwszymi skutki ma / z swey iednák osobliwośći Czerwonkę leczy / káżdego dniá po puł łoćiu prochem iey z winem czerwonym ćirpkim vżywáiąc. (*Matth.*

Szkodźi.

Płodu poronienie czyni. Płodu poronienie czyni sok tego źiela gdźieby iákimkolwiek sposobem w otwor łoná przyszedł.

Kozie proſo / ábo kozia Rzż. Rozdział 61.

Milium capræ, Dancus magnus, & Dancus Italorum Chimiſatis.

Geyßhiertz. Bockshiertz.

REż kozia ábo Proſo / podobne ieſt Włoſkiemu Kopru / ieno mocnieyße / wietße / miesßeyße / y twárdße / do tego iáſno zielone / ábo z żołtá zielone. Korzeń także mießeyßy y dłużßy / niżli v Ptáßego gniazdá. Naśienia wietßego / obdłużnego y oblego / ktore poſpolićie ſie w Máiu pokázuie / tym kßtałtem iáko Włoſki Kopr / predko ſie wzgore wznoßac. A iáko ma korzenie długie / ćienkie / y twárdozdrewniáłe / ták też y klacze z niego wyraſtáiace / ſtryfiáſte / krzywe / kośmáte / á we wnatrz czcze. Liśćia geſtego / drobnego y ćienkiego. To ziele przy końcu Czerwcá w wierzchu klacza ſwego / roſtáczuie ogániſte okołki z geſtych ſtopek / ná ktorych naprzod głowki ſtryfiáſte / iáko głowki Lniáne / ktore gdy ſie otworza / kwiatki bládorumiáne bárzo geſto wypuſczáia / niemal iáko Krwáwnik ſámiec. Te ná końcu Lipca dozrzawßy opáduia / y naśienie czynia / ziarnko przećiwko ziarnku tkwiac. A choćiaż ſie zda iednákie / dwoy iednák ma kßtałt w ſobie. Jeden Kminu podobny / drugi Proſu / ktore ieſt białe y pachniace.

Mieyſce.

NA gorách wyſokich rośćie rádo w ćiepłych ſtronách / iáko ná gorách Seneńſkich / w ziemi Szwáycárſkiey ná gorze Piłatowey y po inych gorách tey tám kráiny / zwłaſczá w Zyrycnyńſkim Powiećie / ná Tátrách / ná Bábiey gorze / y ná Pokućiu ſie znáyduie.

Czás zbierániá ziela y naśienia / á kopániá korzenia.

KOrzeń ma być kopány koło czternaſtego / ßeſnaſtego y dwudzieſtego dniá Lipcá / ſłońce bedac we Lwie / á Wenus w Wadze. Abo gdy Wenus Pánia w Wadze wſchodzacey bedźie / á Mieśiac w dźieśiatym domu / nie máiac żadney záwády złey od Plánet. Liśćie y klacze ma bydź zbieráne ná końcu Máiá. Słońce bedac w Bliźniętách / á Kśiężyc w Wadze / w ſtopniu dwudźieſtym pierwßym / we 23. y we 25. w domu ßeſnaſtym / Wenus też w Byku przebywáiaca. Naśienie ma bydź obiiáne Mieśiacá Wrześniá / gdyby ſłońce było w znáku Niebieſkim Pánny / á Wenus w Wadze ná zachodźie: a to przed pełnia Kśiężycá / po pierwßey kwadrze.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt rozgrzewáiacego y wyſußáiacego w trzećim ſtopniu ná poczatku. Pośila / leczy / ćiáłu tuczność dáie.

Moc y ſkutki.

Párchom y wrzodom ná głowie ćiekacym / ſmrodliwym ieſt lekárſtwem / náć wárzac / w ługu / z popioły drzewá bukowego vczynionym przemywáiac. — Párchom y wrzodo ćiekacym ná głowie

Swierzb. — Swierzbu

Lißáie. — Lißáiom.

Ciáłá oſtrość ſpadza / wilgotnośći vſtrániaiac / z ktorych to złe pochodźi / tymże ługiem ie obmywáiac.

To czyni też korzeń y z kwiećiem / po dwu cześći káżdego wźiawßy / drobno vśiekáć / á w winie napoły z woda wárzyć / przydawßy do tego śiárki miáłko vtárty ze cztery łoty / á przywárzywßy / tym lißáie / świerzb / y párchy náćiéráć. — Item.

Płynienie oczu / oleiek z korzeniá źiela te° / — Oczom płynacym

ſkronie nim námázuiąc/ záſtánawia.

Gnilcu w vściech dziąſłom. Fiſtulom.

Gnilec w vściech y dziąſł opádánie/ ſoką tego źiela wyćieráiąc/ á płocząc goi.

Fiſtuły pełne ropy y ſmrodu/ Bálſam oley tego źiela leczy.

Kámieniu w nyrkách. Káßlu z zimná.

Kámień z nyrek wywodźi/ iuchę korzenia tego wárzonego piiąc.

Káßel z źimna vśmierza.

Odetchu. Płucom záłkanym.

Odetchy/ y płucá zátkáne. Tákże piſczel przez ktorą dech idźie/ flágmą geſtą y lipką obewrzáłą/ rozgrzewa/ rozrzedza/ y wywodźi.

Kolcey dárciu.

Kolkę/ to ieſt/ gryźienie y morzenie ćiężkie w kiſzkách cżczych y ćienkich/ ktore Grekowie *Illiacam* zowią/ vſkramia/ tąż wodką ábo iuchą nápárzáiąc.

Scyátyce.

Scyátyce y boleśćiom oſtrym w biodrách/ ieſt lekárſtwem/ wárząc to źiele w workách/ á często nimi te częśći nagrzewáiąc.

Rány wrzody goia.

Rány wſzelákie. Tákże

Wrzody/ y ſadzele/ plugáwe/ prędko záwiera y goi/ ále nie z vżytkiem. Abowiem nie wychędaża ich z ropy/ tylko ſkula/ záwiera: przeto potrzebá do tego tych rzeczy ktoreby otok wywodźiły y wyćieráły/ zwłaſzczá w głębokich ránách/ ktorym tylko kráie ſkula y zraſcza/ á w głębiey nic nie czyni.

Fiſtulom.

Tákże w fiſtulách y we wrzodách brzeżyſtych/ y głęboko wydrożonych czyni. Zwierzchownym tedy tylko rzeczom ieſt lekárſtwem/ iáko kroſtom/ świerzbu/ liſzáiom rozmáitym/ y inym ná ćiele zmázom/ ieſt to źiele vżyteczne/ bądź wárzone° iuchą obmywáiąc/ bądź ſokiem náćieráiąc/ ábo do inych máśći przydáiąc. Ale z tákowego námázánia ábo omywánia czyni oſtrość ćiáłá/ y ſkorę twárdą. Przeto białymgłowom/ y tym ktorzy ręce chcą mieć białe y głádkie/ nie ſłuży.

Kádůku dziecinnemu.

Dźieći máłe od kádůku wolne czyni y leczy/ ktory im poſpolićie przychodźi z kurczenia vſt żołądkowych ſámym ná ßyi záwieſzeniem: ále trzebá żeby pod pewnym czáſem było zbieráne/ to ieſt/ gdyby ſłońce w pierwſzy ſtopień Skopu ábo Ráká weſzło. Mieśiąc tákże żeby w tychże znákách był/ á Merkurius miedzy nimi w śrzodku.

Bálſam.

Balſamű ſeu extractum.

JAko z wielu inych/ ták y z tego źiela bálſam ábo Extrakt bydź może do wielu rzeczy potrzebny: á może bydź wyćiągniony z korzenia/ z źiela/ z naśienia/ ſok z nich naprzod wyżawſzy y práſą wypráſowawſzy/ potym go dyſtyllowáć/ ktory bárzo wſzyſtkim wnętrznym członkom ſłuży: Jáko głowie/ mozgu/ żołądkowi/ wątrobie/ y inym/ zwłaſzczá w ćiáłách dźiećinnych.

Żołądkowi. Wątrobie. Kádůku.

Kádnk ábo padáiącą niemoc dźiećiom leczy/ dáiąc go w iedney godźinie trzykroć po trzy krople/ z oleykiem Swierkowego drzewá/ ábo z iego żywice.

Gliſtom. Pániennemu wycżyſzczeniu mieśięcznemu.

Czerw y gliſty w dźiećiách morzy y wyrzucá/ dáiąc im go ná czczo po dźiewiąći kropek z mlekiem przewárzonym.

Pánnom/ ktorym po czternaśćie lat przyrodzona chorobá mieśięczna/ ábo rádniey czyśćienie nie przyidźie/ ábo ſię raz pokazawſzy/ potym ſię záſtánowi/ y ták zá zgęſczeniem y záplugáwieniem krwie przyrodzoney y zátkániem żył/ rozmáite boleśći w ćiele im przypadáią/ głowy vſtáwiczne bolenie/ nábrzmiáłość twarzy/ vſzu zágłuſzenia/ błádość y popłowiáłość twarzy/ żywotá y nog puchnienie/ y inne przypadki ktore ná ten czás zwykły przypádáć/ kiedy ich przyrodzone czyśćienia bywáią zátrzymáne: ten tedy Bálſam ieſt im wiele vżyteczny/ dáiąc im go ná raz pół kwinty z łyżką Málmázyiey pić ćiepło. á to trzykroć káżdego dniá.

Oleiek.

Oleum ſtillatitium.

BRwá y oleiek z tego wſzyſtkiego źiela y z korzenia Alchimiyſkim ſpoſobem wyćiągniony/ o ktorym ſpoſobie wyćiągánia ná wielu mieyſcách iuż ſię powiedźiáło: ten nyrkom/ płucom/ y innym członkom bez krwie będącym w ćiele dźiećinnym oſobliwie ſłuży.

Káſzlu. Ciáſności pierśi. Flágmie w gárdle ſto[i]ącey. Bolączko[m] Nyrkom. Kámieniu. Moczu.

Przeto káſzlom ich.

Ciáſnośći pierśi.

Flágmie w ich gárdłkách záſtánowioney ſłuży/ dáiąc im go po kilká kropli pić z koźim mlekiem przewárzonym.

Bolączki ich otwiera.

Nyrki zámulone wychędaża.

Kámień w nich krſzy y wywodźi. Tákże Mocz z ćiężkośćią odchodzący pędźi/ z tym go mlekiem koźim dáiąc.

Żołądkowi.

Żołądek wychędaża y wolny czyni od wilgotnośći w nim zágniłych/ z winem przednie dobrym y mocnym/ nie śiárczyſtym/ áni z wápienniſtym pić go dáiąc/ trochę przydawſzy oleyku koperwáſerowego.

Sol z Koźiey Rże.

Sal.

TA tym ſpoſobem bywa z tego wſzytkiego y zupełnego źiela ſuchego czyniona/ iáko z Bylice ábo z Piołynu.

Slezienie. Żyłom.

Slezienie/ Żyłom/ y innym cząśćiom podobnym ieſt vżyteczna.

Rożey piekielney y przymiotó.

Róża piekielna y zápaleniu krwie w Rożáney wodce roſpuſczona ieſt rátunkiem/ ábowiem zápalenie krwie wychędaża.

Gorączko.

Gorączki wychędaża/ zkąd ſię baczy/ że nie tylko rzeczy z przyrodzenia ſwego chłodne/ ále y ćiepłe/ wychładzáią zápalenia w ćiele y przymioty ogniſte.

Żyłom pulſowȳ.

Nád to żyły pulſowe/ y krew w nich z wil

gotno[ś-]

Rány y wrzody bez wychodzenia z ropy záwiera. Rece zhrubiáłe y twárde czyni. Ostrość y twárdość ktory ná ciele czyni.

wierzchnośćiámi gornymi pomieszáno y splugáwiono wychodza.

Szkodźi.

Rány ácz predko spaia y záwiera sok ábo iuchá z źiela tego/ ále ich nie wychodza.

Skore ná ćiele nim pomázuiac/ ćiáłá ostrość/ chropowátość czyni/ y twárdość.

Rece w soku ábo w wodźie wárzonego zhrubiáłe/ ostre y stwárdniáłe czyni.

Rozsadek.

ROzumieiay twierdzo niektorzy/ żeby to źiele Czárnokwitem ktore też drudzy nierowie ściami Psinámi / Grekowie *Circeam* ábo *Dirceam* zowia / bydź miáło / ále omylnie. Bo weyźrzawszy w to y w owo opisánie/ by namnieyszego podobieństwá iednego z drugim nie náyduiemy. Tego liśćie iest Włoskiego Kopru liśćiu podobne / ono Psinkom ogrodnym/ to zielonośći iásney / owo ćiemney: to kwiátu bládorumiánáwego/ ono czarnego / dla ktorego Czárnokwitem iest názwáne. O czym sie w tychże Kśięgách troche wyszey nápisáło.

Lilia żołta polna. Rozdźiał 62.

Hemorocallis, Lilium aureum.

Gelbe Lilien/ Feldt Lilien.

LIlia żołta polna dwoiáka. Ktore / choćiaż iednákowey bárwy / ále korzeniem y ksztáltem / kwiátu sa iákokolwiek miedzy soba rozne. Obie máia rozgi y liśćie iednostáyne/ do ogrodnej Liliej podobne. Pierwsza ma korzeń Liliey białey podobny/ Cebulásty / wielki / żołtáwy / ieno liśćia weższego / niżli ogrodna / ktorego ma pełno y gesto po kłaczu swym chrostowáto twárdym/ tákiey źielonośći/ iáko w Luku. Kwiát wierzchu ná káżdey gáłazce zosobná / ktorych pospolićie cztery ábo pieć / rzadko sześć miewa / żołtey bárwy. Korzeń Łuskogłowczásty niemáły żołtáwy.

Druga ma korzeń z wielu głowek łuskowáty z głowek drobnych spoiony/ pod ktorymi/ iáko y v pierwszey Liliey/ iest wiele ćienkich obdłużnych korzonkow. Kwiát tákieyże bárwy żołtey / po iedinemu tákże ná káżdey gáłazce zosobná głeboko rozkroiony y misternie zwiniony. Abowiem listeczki kwiátu ták sie záwiiáia iáko wezeł iáki osobliwy / ábo pontał złoty / we śrzodku ktorego iákoby sczećinki iákie żołte/ (serduszkámi násży zowia/) pochodza tym ksztaltem iáko v Liliey białey. Y niczym inym od pierwszego nie iest rozna / tylko záłomieniem y odwićiem listkow kwiátu / á wielu głowek łuskowátych w korzeniu. Tych Liliey kwiát ná noc sie stula y záwiera / zás ná dźień sie otwiera y roskwituie. Nasienie w straczkách swych niosa.

Sa iescze ine Lilie Polne o ktorych poslednieyszy Ziołopisowie czynia wzmianke/ iáko Dodoneus y Lobel z Pená / ále od tych pier-

wszych w niektorych częśćiach swych rozne / iáko w liśćiu długim wąskim / y korzeniem nie głowczásto czosnkowátym / iáko v pierwszych / ále drobnym / ćienkim / długim / wąskim / rospierzchłym. kwiatem pierwszym y fárbą podobne / tylko rumiánieyszego / ábo żołtogorącego. Z ktorego potym naśienie w pałeczkách / w strączkách / iáko w Liliách bywa.

Mieysce.

Pierwsza rádá ná rolách w polu rośćie / y miedzy ćiernim. Druga ná gorzystych mieyscách.

Przyrodzenie.

Máło nie tegoż są przyrodzenia / ktorego biała Lilia ogrodna / iáko Gálenus w szostych księgách o ziołách pisząc świádczy / bo też do niey liśćiem y korzeniem podobne. Tákże y skutkow podobnych y tychże. Ták iż gdźiebyśmy do potrzeb lekárskich białey mieć nie mogli / tych możemy ná iey mieysce vżywáć.

Moc y skutki.

Ogniem opalonym iest osobliwym rátunkiem / liśćie ábo korzenie tłukąc y przykłádáiąc. *Dios. Gal.* — Ogniem opalonym

Wode y ze krwią z máćice niepotrzebną wywodźi / korzeń z miodem piiąc / ábo przetłuczone w wełnę obwináć y w otwor łoná wpráwić. Toż czyni wełná w soku tego obmaczána / y czopkiem ábo węzełkiem wpráwiona. — Wode y krew nie potrzebną wywodźi.

Z pierśi przymioty ogniste sześćiniedźielnicom wyćiąga / liśćie ich przetłuszy / plastrowáne. — Przymiotom pierśi położnic.

To też oczom zápalonym bywa rátunkiem / rośćieráiąc ie y przykłádáiąc. — Oczom zápalonym.

W inych rzeczách lekárskich z Lilią ogrodną máią społeczność.

Jest inszy *Hemerocallis*, to iest Lilia żołta Konstántynopolitáńska / kwiátu wielkiego / bárwy Kásztanowey / ktora że nam nieznáioma / á ktemu tychże skutkow / opuszczamy ią chcący.

Rozsądek.

Byli ták hrubego á sprostnego niektorzy rozumu / że *Hemerocallim*, Lanke rozumieli / o ktorey / że Dioskorydes żadney wzmianki nie vczynił / my tu dla tego rozumieliśmy ią z iey skutkámi opisáć.

Lánká. Rozdział 63.

Lanká / ktora drudzy Lánuszká / ini Konwália miánuią / dwoiá się znáyduie / Biała / y Rumiána ábo Czerwona. Biała kwiátem więcey niżli liśćiem wszytkim niemal znáioma. Korzenia wielkość ma ćienkiego / długiego / włośienkowátego / w ziemi y tám sám rospierzchłego. Z ktorego Wiośnie naprzod kiełki wychodzą. Te we dwa listki się potym rozwiiáią obdłużne y obszerne z bokow troche záwinione / iásnozielone / ná kształt liśćia wodney Bábki / iedno ćieńsze y gładsze / y nie ták żyłowáte. Miedzy tym liśćiem wyrastáią źdźiebłeczká / długie / gibkie / trzygránowite / smágłe / ćienkie / ná ktorych kwiateczki bárzo śliczne białe zapáchu wdźięcznego / y bárzo przyiemnego y miłego. Smáku gorzkiego / máiąc kształt kwiećia iábłká Gránowitego / ábo Przezkostnice ktorą drudzy Włoska Jeżowka miánuią / ná máłych stopkách odwisło / iáko cimbáliki iákie / kráiow wykrawánych ná kształt korony. Z tych potym bywáią iágody / naprzod zielone / á kiedy dożrzeią bywáią iáko narumienieyszy koral rumienne / w tych naśienie / ábo pecki miedzy mięsiwośćią ich záwieráią się. Do lekárstw tylko kwiát wchodźi. Liśćie z korzeniem nie iest żadnego vżytku.

Druga Lanká kwiátu czerwonego / ktorym tylko sámym / á niczym inym od Białey iest rozna.

Tegoż zapáchu/ tegoż smáku/ y skutku. Obá kwitną w Máiu.

Lilium Conuallium. Ephemerum non lætale.

Meydlumlein.

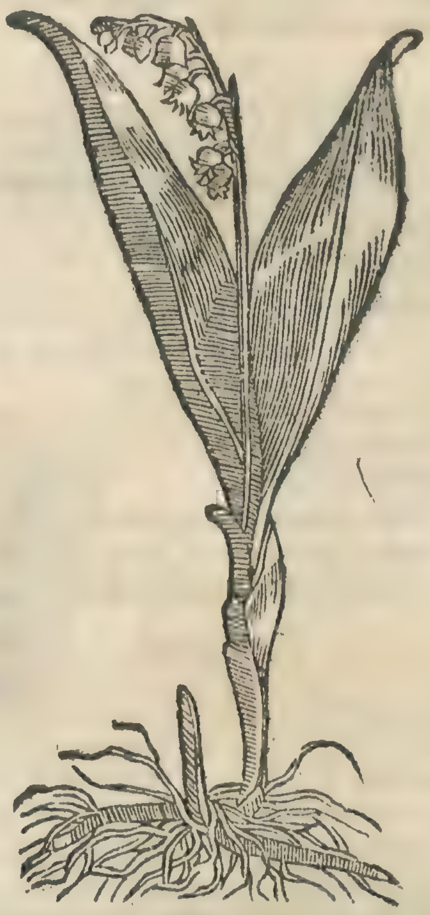

Mieysce.

ROsną w gáiách / y w leśiech: po gorách / y dolinách. Niegdźie y po łąkách / ácz z rzadká: wilgotne mieysca lubią.

Przyrodzenie.

KWiát rozgrzewa y wysusza / co śię z gorzkośći iego znáczy. Galenus chce ie bydź złożenia mieszánego. Rospráwuią / rozgániáią / y pośiláią.

Moc y skutki.

Serce y mozg zápáchem pośila.

KWiát Lánkowy w inych stronách obcych bywa w częstym vżywániu / niżli v nas. Abowiem swym zapáchem wdźięcznym / prędko / serce / mozg / y ine wnetrznośći pośila.

Páráliżu.

Szláku y páráliżu / ktorzyby śie obawiáli / y czuiąc śie do tego złego bydź skłonnymi. Abo iuż byli nim náruszeni / wźiąć wodki Láwendowey łyżek dwánaśćie / ták wiele Lánkowey / oleyku z Bobrowych strojow trzy loty / to wespoł zmieszáć y ná słońce iárkie ná przez cały tydźień wystáwić / y po łyżce tego ná raz przez vstá vżywáć / y skronie tym że náćieráć / zwłaszczá do vwárowánia Apoplexiey / to iest / nagley śmierći y szláku.

Rádu[?] zápomináiącym śię. Záwrotu. Mdłośći serdeczney. Kordyáce. Sercá drżeniu. Szláku.

Pádáiącey niemocy.
Pokurczonym.
Zápámiętáiącym śie nád przyrodzenie.
Záwrotu głowy.
Mdłośći serdeczney.
Kordyáce.
Sercu drżeniu.

Wodká.

Przećiwko Apoplexiey / ábo szláku y śmierći nagley / wodká nád złoto kosztownieysza: wźiąć kwiátu Lánkowego ile śie podoba / ná to białego winá przedniego według potrzeby onego kwiećia nálać / á wierzch dobrze obwárowawszy y záткawszy / przez cáły miesiąc dáć ná słońcu iárkim temu m oknąć káżdego dniá raz dwá wzruszáiąc / potym przez *Balneum maris* wyćiągnąć / á po poł łyżki młodym y dźiećiom / stárszym po łyżce / przydawszy wodki Láwendowey łyżek trzy / Rożey / pieprzu / po poł ćwierći łotá / ábo po poł kwinty / á tego raz w tydźień náczczo choremu dáwáć.

Rádu dźiećinnemu.

Dźiećiom przećiw pádáiącey niemocy wielkim iest rátunkiem dáiąc wodki Lánkowey / z wodką Rućiáną po połowicy łyżki ná raz: może y więcey podług przynależącośći y lat.

Mdłośći.

Do mdłośći skłonnym / dáwáć iey z konfektem Melisowym / z Borakowym rostárszy wielkim rátunkiem bywa.

Item.

Sámá też wodká Lánkowá od mdłośći bárzo dobra trunkiem iey dáiąc.

Głowie y mozgu.

Głowę y mozg mdły pośila w zbytnim ich oźiębieniu / bolenie iey vkłáda piiąc y nią skronie náćieráiąc / y głowę.

Spadkom na pierśi.

Flusy źimne z głowy ná pierśi spadáiące záwśćiąga / á zwłaszczá w rymie tą wodką skronie náćieráiąc.

Kolce.

Kolkę y dárcie w kiszkách vśmierza / piiąc ią. A tá bywa rozmáićie od rozmáitych czyniona.

Sposob wodki z Lánki czynienia. ktorą złotą wodką słusznie názwáć może.

Aqua stillatitia.

ROzmáitym sposobem z Lánki wodká bywa czyniona. Jedni biorą kwiátu Lánkowego według vpodobánia: Láwendy / Rozmárynu / kwiátu Muszkatowego / Cynámonu / Gwoźdźikow / y inych rzeczy pachniących: ábo tylko tych sámych / ná ktore winá białego przedniego nalać / y co nalepiey w sklenicy nákryć y záspontowáć / á ná

iárkim

tárkim słońcu przez cáły miesiąc moczyć: potym *ex Balneo Maris* wypalić/ á w srebrnym naczyniu chowáć/ dla potrzeb przerzeczonych. Drudzy nie lutruią przez *Balneum Maris*, ále tylko w winie sámo świeże kwiećie cáły miesiąc ná słońcu gorącym moczą. Inni tylko kwiećie co naświeższe winem skrapiáią/ y przez Alembik wodkę wyćiągáią. Niektorzy dwá dni ie mocząc/ przez Bálneum máris dystyllują. Tá iákimkolwiek obyczáiem/ bądź z sámych Lánkowych kwiatkow/ bądź z inemi rzeczámi złączone/ iest vżyteczna.

Vst zákrzywieniu. Zákrzywieniu vst służy náciéráiąc y pijąc.

Omdlewániu. Mdłość serdeczna y od mozgu pochodzącą odpądza.

Vkąszeniu od bestiy. Vkąszonionym od bestiy iádowitych/ iest wielkim lekárstwem.

Ciężkiemu rodzeniu. Pániam w ćiężkim rodzeniu dźieći/ pić dáiąc/ z vżytkiem bywa.

Konáiącej Bywa też dána konáiącym/ktorzy y mowę iuż zámknęli/ dla zátrzymánia y wskrzeszenia: co być może/ iesli do tego przystąpi wola y łáská Boża.

Mowie vtráconey. Ktorzy z iákieykolwiek przyczyny vtráćiliby mowę/ po dwu łotách ábo łyżek káżdego dniá pić im dáwáć dobrze/ y w vśćiech trzymáć często.

Ryma wysusza. Ryma y flus zimny w głowie wysusza/ głowę nią przemywáiąc/ y skronie náćieráiąc.

Vinum.

Wino z kwiátem Lánkowym.

WIno z kwiećiem Lánczánym/ tym sposobem czynią/ susza kwiát/ y chowáią pilno áż do groni winney/ y pomieszáią go z winnymi iágodámi/ á wespoł tłoczą y prásuią/ chowáią przećiwko przerzeczonym niedostátkom.

Oleum.

Oleiek z kwiatu.

TEż bywa oleiek z kwiećia Lánkowego tym sposobem iáko z Liliey białey robiony/ y tychże skutkow ktorych Liliowy. Dźiećiom máłym przećiwko gryźieniu/ ábo biegunce czerwoney iest vżyteczny/ ćiepło nim żywotek náćieráiąc. *Czerwonce y gryźieniu.*

Succus.

Sok.

Sok z kwiećiá Lánkowego wyżęty ábo wyćiągniony/ oczom ćiemnym bywa osobliwym y wielkim rátunkiem pusczáiąc go w nie.

Conserua.

Konfekt z cukrem.

Konfekt w cukrze z kwiećia bywa tym sposobem czyniony/ iáko Fiiołkowy/ ábo z Borakowego kwiátu. Ten

Serce mdłe posila. *Serca.*
Mdłość oddala. *Mdłości.*
Jádu się sprzećiwia. *Jádu.*
Mozgu mdłemu y wilgotnemu s[illegible]. *Mozgu.*
Padáiącey chorobie dźiećinney do[illegible]. *Káduko.*
Tym ktorzy się od szláku záráżenia [illegible]ią. *Szláku.*

Rozsądek.

NIe dobrym rozsądkiem czynią/ ktorzy Lánkę z Lániczką mieszáią/ rozumieiąc to oboie iedno być. Zkąd się znáczy że ći że Lániczki/ ktorą Grekowie y Láćinnicy *Ephemeum* zowią/ nigdy nie widźieli: y przeto Lánkę/ to iest/ *Lilium Conualium* chćieli Lániczką mieć/ o ktorey ná swym mieyscu.

Skopki abo Fiiołki białe. Rozdźiał 64.

Cheiri. Viola alba.
Leucoium album.
Leucoium purpureum
& Leucoium violaceũ.

Welsch violen. Weiß welsch violen. Braun welsch violen/vnd braun weiß violen.

W Ogrodách nászych te Fiiołki ábo Skopki troiákie widamy/okrom bronatnych Márcowych/ktore do opisánia tych nie należą. Są iedne białe/ drugie bronatne/ trzećie żołte: są y czwarte z bronatná rumiáne. Te wszystkie máią wzrost łokietny/ w gáłązki ábo w odnożki się krzewiące. Kłącza chrostowátego/ twárdego/ ćienkiego/ y gładkiego. Liśćia nie iednákie wszytkie: iedne máią dłuższe/ gęśćieysze/ zieleńsze/ y zaostrzone ná końcách iáko Fiiołki żołte/ ine iáko białe/ błękitne: máią liśćie krotsze/ száráwe/ y ná swych końcách tępe. Kwiát tych troiákich Fiiołkow ze czterech listkow ma złożenie: z pączkow/ iáko z iákich kielistkow pochodzące/ á z tych potym strączki iáko rozdżki iakie/ćienkie/ po-

kie / podługowáte: w nich náśienie okrągłe / ryżáwe. Korzenia wszytkie drobnego / ćienkiego / w źiemi nie głęboko rozpierzchłego / y owszem pod wierzchem źiemie leżącego.

Mieysce.

W Ogrodách y w ogrodkách / tákże w donicách ná okniech bywáią / ná Wiosnę śiane. Bez śiania nigdy sámy przez sie nie rosną: kwitną záraz ná wiosnę / ile żołte / áż do źimy: kwitną y źimie w ćiepłych piwnicách.

Przyrodzenie.

TE wszytkie máią moc wyćierania / ták liśćie iáko kwiát y korzenie / iednák kwiećie bárziey á suche tym więcey: zkąd sie dorozumiewáć możemy / że są przyrodzenia rozgrzewáiącego / ále nie iednáko: żołte są naćiepleysze / o tych w piątych Kśięgach pátrz Rozdź: 143. Po nich pierwsze mieysce máią błękitne / po tych białe. Korzenie iednostaynych z liśćiem y z kwiećiem iest skutkow / tylko istnośći hrubszey y źimney. Plinius pisze o Skopkách że w nocy są wietszego zápáchu niżli we dnie / tákże z dáleká żeby porz nieysze bydź miáły niżli z bliská.

Moc y skutki.

(Wrzedźienicom y bliznom w ocżu.) PRoch suszonego kwiećia / blizny / krosty / y wrzedźienice z oczu śćiera / posypuiąc nim. (Mieśięczney.) Mieśięczne czyśćienie białogłowskie zátrzymáne wzbudza. Tákże
(Łożysku.) Łożysko po porodzeniu pozostałe. *Dios.*
(Płodu martwemu.) Płod martwy z żywotá wywodźi / wárząc ie á piiąc / ábo sie w nim náparzáiąc. Toż czyni z miodem vtárte / ná pępek y otwor łoná przykłádáiąc.

(Zápaleniu máćice.) Máćice zápalenie y przymiot ognisty z zátwárdźiałośćią / vśmierza y leczy / w wodźie wárzonych Fijołkow ábo Skopkow / chusty maczáiąc á przywijáiąc / ále ią trzebá iną wodą rozitworzyć / á nie sámą ńcho.

(Item.) Toż maczánie y myćie zákámiáłym twárdośćiom w żywoćie / ábo w máćicy z dáwná záwźiętym / bywa osobliwy lekárstwem.

(Moczu.) Mocz zátrzymány / ábo kápánim z boleśćią y rzezániem odchodzący / pędźi wolno.

(Oczom zápalonym.) Oczom zápalonym / naśienie Skopkow z Mirrhą y z száfránem vtárte / czyni rátunek.

(Párchom.) Párchy z głowy spądza / liśćie z miodem plastrowáne.

(Bebelom. Fistulom.) Z woskiem vtárte / rospádliny y bebele w stolcu goią: tákże ná innych mieyscách wilgotnych czynią. Fistuły záwieráią prochem ich zásypuiąc.

Korzeń tychże skutkow iest / ieno nie ták subtelnych iest częśći.

(Wrzodom.) Wrzody ktore sie zawieráć y goić niechcą / leczy / stuláiąc ie z prochu ich / z wosku á z oliwy plastrowánie vczyniwszy.

(Vstom záwrzedźiáłym.) Vżywáią ich też z miodem ná záwrzedźiáłośći w vśćiech / y zránienie ich pomázuiąc.

Tychże naśienie skutkow / poł łotá z winem ábo z czym inym ná raz go dáiąc. (Mieśięczną.) Też z miodem plastrowáne / pániam mieśięczne czyśćienie vstałe / wzbudza.

(Łożysku.) Item / Łożysko położnicom wywodźi / kwinte piiąc z winem.

(Płodu martwemu.) Płod martwy z żywotá wyrzuca.

(Sleźienie.) Sleźiony zátwárdźiáłość zmiękcza y nábrzmiáłość śćiencza / korzenie Skopkow z octem rośćieráne y plastrowáne. Tákże

(Twárdośći z przymiotem. Podágrze. Chirágrze.) Twárdośći y z przymiotem ognistym ná ktorymkolwiek członku / zmiękcza y rospądza. Podagrę y Chyragrę / etc. z źimney przyczyny / tenże korzeń z octem rośćierány á plastrowány / bywa osobliwym rátunkiem.

Oleiek.

(Oleum.) Bywa z Skopkow oleiek czyniony / to iest z kwiećia / á ten ráczey z oleykiem Migdałow słodkich niżli z oliwą / do potrzeb wyższey pomienionych ma bydź robiony. Tákże z żołtych Fijołkow / á ten w Aptekách iest napospolitszy / ktory w oliwie stáre przezroczystey bywáią moczone ná słońcu.

Skutki oleyku z Skopkow ábo z Fijołkow białych y żołtych.

(Pełnośći głowy.) PEłnośći głowy z źimnych wilgotnośći służy swym námázániem / ábowiem rozgrzewániem swym rozwodnia / rospráwuie / rospądza / á bole vśmierza.

(Máćicy boleiącey.) W máćicy boleśći vkłáda.

(Flágmistym.) Náturom flágmistym bárzo vżyteczny.

(Żyłom suchym.) Nerwom y żył suchych boleśći vskramia.

(Pierśiom.) Pierśiom.

(Nyrkom.) Nyrkom.

(Pęcherzowi.) Pęchyrzowi / y inym częśćiom ćiáłá służy boleśći w nich vśmierzáiąc: ále lepszy z Fijołkow białych á niż z żołtych / bo nie ták gorący.

Rozsadek.

Tychże ſkutkow y tey mocy ſą Fijolki żołte/ y owßem dáleko potężnieyße/ bo przyrodzenia ſą goretßego: przeto do lekarſtw częściey máią wchodźić/ chorobom źimnym y flegmiſtym niżli białe ábo błekitne/ ktore gorącym chorobom wiecey ſłużą niżli żołte.

Szkodzą.

WSzyſtkiemi częściámi ſwemi: to ieſt/ ták liśćim/kwiátem/ naśieniem y korzenim: iáko oleykiem ſwym. Pániam brzemiennym ſzkodzą/ iákimkolwiek vżywáne: ábowiem płod w żywoćie zábiiáią y mártwią. Tákże oleiek náturom gorącym y mozgu gorące° ßkodliwy ieſt/ ſam zapách ich/ á ile żołtych ábowiem bolenie głowy czynią.

Zime Skopki ábo Fiiołki. Rozdźiał 65.

Viola Matronalis.

Frawen Violen.
Winter Violen.
Welſch Violen.

ROżne ma náźwiſká to źiele/ ták w iezyku Łáćińſkim iáko y w náßym. Zowią ie źime Skopki ábo Fijołki źime/ Fijołki białogłowſkie. Ten dwoiáki/ biały y błekitny: ieſt y trzeći kwiátu rumiánego. Te niczym inym ſą od śiebie rozne/ tylko bárwą w kwiećiu. Jeſt źiele krzakowite/geſte/odnożki y gáłązki máiące ná łokieć wzwyß. Klącza y liśćia wełniſto popielátego/ iáſno obdłużnego/ waſkiego y ſczupiego/ miekkiego/ z lekká zabkowátego. Kwiátu iedne białego/ drugie błekitnego/ trzećie rumiánego/ ze czterech liſtkow złożone: w nocy lepiey niżli we dnie wdźiecznie pachniące: z ktorych ſtraczki podługowáte oble/ á w tych naśienie drobne/ płáſkie/ y ćienkie/ rumiánawe. Smáku oſtrego/ korzenia długiego/ drzewniálego/ liſowatego/ y ſmáku tákże iáko naśienie oſtrego.

Mieyſce.

ROśćie ſámo przez ſie w niektorych ſtronách/ w náßych tylko w ogrodách ſłáncowáne.

Przyrodzenie.

GAlenus w czwartych kśiegách/ w 18. Rozdźiale/piße go bydź przyrodzenia rozgrzewáiącego/ bo racdowod z liśćia y z korzenia iego ſmáku oſtrego/máiąc przy tym nie máło wilgotnośći w ſobie/ co ſie ſtąd znáczy że gorzkośći żádney w ſobie niema. Roſpráwuią/rozćienczáią/ y przez ćiáło pára wywodzą/ tákże też przez poty.

Moc y ſkutki.

KAßlącym z dawnego czáſu.
Ciężko y Gwizdżo tchnącym.
Pokurczonym y pokrzywionym/ ták liśćie iáko korzenie vſußone w winie/ ieſliby przytym gorączki nie było/ ábo w wodźie wárzyć/ ábo w miodowey ſyćie/ náczczo y ná noc po dobrym trunku ćiepło dáć pić.

Kaßlom záſtárzáłym. Gwizdżo tchnącym. Pokurczonym.

Z nyrek/ y pęchyrzá muł piáſczyſty mocżem wywodźi y wychedaża/ wárzone z Piotrußka/ z wyſokim Slazem ábo z polnym/ z Liſim ogonem/ ktory drudzy zowią Lipka/ z Pokrzywiánym liśćiem w grochowce.

Muł piáſczyſty z nyrek y z pęchyrzá wywodźi.

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie.

Zecz pędźi.

Mieśieczne pániom czyśćienia záwśćiągle wzbudzą/ bądź tylko ſáme/ ábo z inymi źioły przynależącemi wárzone á trunkiem vżywáne.

Mieśięcżną wzbudzą.

Poty wzbudzą/ tákże pijąc z winem wárzone. Jnym wielu chorobom rozmáitym/ y tym ktorym źiele Brát z śioſtrą rzeknące Łáćinnikom *Flos vel viola Trinitatis*, ſłuży.

Pocenie czyni.

Rány/ ſadzele/ y bolączki otwárte wychedażą/ y záplugáwiáć ſie im broni. Tákże od dźiwego mięſa nároſczenia záchowuie/ wárząc ie w winie ábo wodźie/ á wymywáiąc. Toż ſok z nich wyżęty czyni.

Rány. Sadzele. Wrzody chedoży.

Kłoćiu z ćiężkim y z przykrym bolem w krzyżách ábo pod krzyżámi niżey/ białymgłowom z zátrzymánia mieśięcznego ich czyśćienia. Tákże/

Kłoćiu pod krzyżámi

Máćicy záźiebioney do rozgrzania/ y do wzniecenia zátrzymánia czyśćienia mieśięcznego

Máćicy záźiebiey

cznego / nápárzánie bárzo kosztowne y vżyteczne. Wźiąć tych źiół / Kokornaku / Slazu máłego y wysokiego / suchotnego źiela / Zimnych Fiołkow / po gárśći ábo po dwu / y wárzyć w wodźie / w ktoreyby mákuch z lnianego naśienia był rozmoczony / á tym mieyscá boleiące nápárzáć. Mleśi[illegible]no wzbudza.

Ktoby chćiał może z tych źioł y z kwiatkow ich / wodki / soki / syropy / oleiek / extrákt vczynić / ku poratowániu pomienionych dolegliwośći ludzkich.

Rozsądek.

NIektorzy to źiele Skopkámi przedtym Rozdźiałem opisánymi zá iedno mieć chcą / ále sie mylą. O tych żaden stárych Ziołopisow nic nie pisał.

Płodźieniec ábo Płodźisámiec. Rozdźiał 66.

Cratægogonum, & Policarpum. Hip.

Waldthirschen.

PŁodźieniec / Płodźisz / y Płodźisámcem názwáliśmy go od skutku. Abowiem iáko máło nie wszystkie ziołá / ták y to dostáło sobie v nas nazwiská od mocy y skutku z przyrodzenia iemu dánego: Co sie wnet troche niżey pokaże. Ten dwoiáki iest; pierwszy korzenia bárzo niewiele ma / y to máłego / drobnego / y zdrewniáłego. Klacza czworográno witego / kno dowátego / od ktorych gáłązki pármi wyrastáią ná łokieć wzwysz podczás y wyszey: Ná ktorych listeczki od spodu źieloności ćiemney / podobne liśćiu Czárnuchy dźikiey ábo leśney / ktora drudzy Bźiucha / ábo Krowia rzą miánuią / tylko że te krotsze á szersze / á od klacza swego troche wykroione / po dwu á po dwu pochodzące. Ku wierzchu miedzy liśćiem drobnieyszym. Kwiatki iáko iákie helmy / ieden przećiwko drugiemu pará / naprzod bládożołte / potym złotey bárwy pochodzą w Máiu y w Czerwcu. Z tych potym strączki w ktorych sie záwiera naśienie Prosu podobne / skąd od poślednieyszych Ziołopisow *Milium Sylvaticum*, to iest leśnym Prosem iest názwáne.

Drugi / pierwszemu wszystkim podobny / korzeniem / rozgą / liśćiem / kwiátem / tylko że białych kwiatkow / y tym tylko rożny od pierwszego iest.

Mieysce.

ROsną obá w gestych gáiách / y w ćiemno oparzystych krzewinách lubiąc grunt wilgotny.

Przyrodzenie.

CIepłego y suchego iest przyrodzenia we wtorym stopniu ná końcu / drudzy w Czwartym go kłádą / co sie znáczy z wielkiey gorzkośći y ostrośći smáku iego.

Moc y skutki.

PIszą o tym źielu / iż gdyby niewiástá po swym mieśięcznym wyczyśćieniu naśienia poł kwinty / trzykroć káżdego dniá ráno náczczo / po południu we dwie godźinie / y kłádąc śie spáć / z piąćią / ábo z sześćią łyżek wody chedogiey piłá / przed poczęćiem płodu / á czyniłáby to przez czterdźieśći dni porządnie: Tákże też mąż pod tąż miárą / y tym sposobem / y ták długo / przed społecznym małżeńskim złączeniem vżywał / płodem meskim zástąpi. O inych skutkách tego źiela nic nie wiemy. Do zástąpienia płodem meskim pomaga.

Rodźieniec / ábo Czynirod. Rozdźiał 67.

Phyllon Bryon.

Welsch bingelkraut menlein.

Y To ziele rozmáite nazwiſká dla ſwych ſkutkow v nas odnoſi Rodzieniec / Czynirod / Płodziß / Dziećinnik / ábo Dziećiniec / á to dla tego / że do płodu oboiey płći po łáſce Bożey pomaga. Zowiemy go też Liſtnikiem / á to z Greckiego nazwiſká / ktorzy go *Phyllum* zowią: Ten dwoy ieſt / ſámiec y ſámicá. Sámica Grekowie zowią *Arrheogonum*, ábo *Phyllum Arrheogonum*: My Meżczypłodem. Ten korzenia twárdozdrewniáłego / roſpierzchłego / białego odnożyſtego / ná pálec miązßego / z ktorego klacze twárdochroſtowáte wyraſtą wzwyß ná ſtope / niekiedy ná łokieć / geſte y wielkogáłąſkowáte. Liſtu miekkiego / koſmátego y wełniſtego / parą pochodzącego / ſłonokwaſkowátego ſmáku / oliwnemu liśćiu podobnego. Miedzy tym ná máłych ſtopkách kwiát biały / z ktorego potym naśienie popieláthey bárwy wietßze Mákowego / w ßupinkách / po parze złączonych ná iedney ßypułce / iáko ná Soſnce

Sámice Grekowie zowią *Thelygonum*: to ieſt Dziewczypłod / pierwßemu we wßem podobny / iedno wyßßy. Rozdżek mdłych y ſłábych Liśćia podobnego pierwßemu miedzy ktorym ná długich ſtopkách bládozielone / á mßyſte / śćiſłe kwiatki wychodzą: Z ktorych záczáſem naśienie w ßupinkách okrągłych / groniáſto / właśnie iáko kiedy oliwny owoc z kwiatu okwitáiący y opádáiący naprzod ſie pokázuie. A tym ſámym tylko od ſámcá ieſt rożny.

Mieyſce.

Roſną ná wyſokich kámieniſtych gorách / ná ſkáłách / w ćiepleyßych kráinách od náßych iáko we Fráncyey / w Hißpániey / we Włoßech. Kwitną obá w Kwietniu.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia grzeiącego / y wyſußáiącego w pierwßym ſtopniu: ſmáku ſą kwáśnoſłonego.

Moc y ſkutki.

ROdzienicá ábo Meżczyplodu / naśienie z winem w trunku vżywáne od pań / czyni że ſyny rodzą. Tákże Liſtniká Dziewczypłodu náśienie pite / corki czyni rodzi. Ine ſkutki ſpolne z Sczyrem náßym máią. *Synow rodzenia pomaga. Corek rodzenia pomagá.*

Rozſądek.

ROzumieią niektorzy to ziele bydź Rdeſtem wietßym / ále ſie bárzo mylą: bo Rdeſt ná mieyſcách wilgotnych y mokrych poſpolićie rośćie / á nie ná gorách ſuchych / y ſkáłách. Drudzy go mienią bydź Sczyrem / ále y to fałß: Bo Sczyr w ogrodziech tylko / á nie náſkáłách ſie náyduie. Do tego Sczyr nie ma liśćia oliwnego / ále ráczey do liśćia ziela owego / ktore zowiemy Dzień y noc / ábo do Pomurnego ziela. A też by był Dioſkorydes rożnych Rozdziałow nie vczynił / áleby był w iednym Rozdziale oboie opiſał. Acz też tychże ſą ſkutkow Sczyrem iáko ſie ná końcu przypomniáło / ále kßtałtem nie we wßyſtkim. A iż bárzo máło Dioſkorydes o tych ziołách / to ieſt o Płodziſámcu y Rodzienicu / nam zoſtáwił / przychodzimy w wnimánie / że nie właſne ieſt iego opiſánie ich / ále od kogoś inego przydáne / bo y Galenus y Egineta żadney wzmianki o nich nie czynią.

Iayká ábo Liśie Iayká. Rozdział 68.

DIoſkorydes dwoiákie tylko Liśie Iayká opiſuie: Ale tych znáyduie ſie wiecey / ktore tu porządnie opißemy. Pierwßych znáyduiemy piećioráki rodzay: Jeden ktory Wſtáwáczem zowiemy dwoj ieſt / ſámiec y ſámicá. Sámiec liśćia obßernego iáko v białey Lilijey niemal y długiego ſpodnie po ziemi rośćiela: w wierzchu około klącza geſto ſtoiące: miąßße y ſoku pełne. Rozgi obley wzwyß ná

pul łokćiá/ podczás wysszey gládki: iedyny z korzenia pochodzacy: w wierzchu máiac kwiát chocholáty bronatny: Korzeń Cebuláty / obdłużny: wąski/ ná kształt oliwki białey/ gládki ktory śie w pare dźieli iáko pará iaiek. Ten v wierzchu pełnieyszy y miąższy / v spodku zmárszczony y słábszy. Sámicá tákoważ we wszystkich cześćiach swoich iest/ w korzeniu/ w kłaczu/ w liśćiu / w kwiećiu / tylko drobnieysza.

Orchis, Cynorchis, Testiculus canis vel vulpis.

Knabenkraut.

Wtore tákże pierwszym máło niepodobne korzeniem y liśćiem/ ieno że to węższe y spiczástsze. Kwiát w wierzchu chocholáty/ bládoblekitny / nákrapiány / ná pozor iáko przyłbicá/ ábo Helm otwárty / z ktorego pioro ná końcu rozdárte pochodźi/ ná ten niemal kształt iáko Sáturnusá málu[ia] dźiećie pożerá iacego / z ktorego geby poślednie tylko dźiećiecie cześći widáć. Korzeń tych iáiek iáko dwá Orzeszki Muszkatowe z kilká korzonkow innych obdłużnych / przy wierzchu odwisłych / iáko v pierwszych / y v inych wszystkich / ktorekolwiek śie ieno znáyduia.

Trzećie liśćia Jezyczkom / abo Bábce wąskiey podobnego / żyłowátego/wąskiego. Rogi gládkiey obley/ ná tey kwiát kłośisty/ y chocholáty (rozmáitemi fárbámi ozdobiony) ábo rozmáićie fárbisty. 3.

Tym czwarte liśie iáyká sa podobne/ tylko listu wietszego/ szerszego y dłusszego. 4.

Piate sa listu miąższego/ szerszego/ y gesto nákrapiánego. Kwiátem pierwszym podobne / ieno źieleńsze. Tym szoste sa podobne/ y liśćiem czarno nákrapiánym / y pará iáiek ábo korzonkow. Kwiatu białego/ y blekitnego/ máiac kształt kápturká błazeńskiego : zapáchu przyiemnego. 5.

Ostátnie / listu gládkiego / wąskiego/ żyłowátego ábo żiebrowátego / iáko liśćie wąskiey Bábki. Kwiátu szeroko otwártego/ á iákoby w tył odwisłego. 6.

Mieysce.

TE rosna ná łakách gornych/ ná págorkách / w lesiech / ná winnicách/ rosna y w rowniách/ ná mieyscách wilgotnych. A pierwsze dwie na łakách piaszczystych / y mieyscách skálistych.

Przyrodzenie

PSie / ábo liśie iáyká/ sa przyrodzenia ćiepłego y wilgotnego/ iáko Galenus w 8. kśiegách o ziołách pisze/ co śie z ich słodkiego smáku znáczy. Wszákże wietszy korzeń ábo iáyko / ma w sobie wiecey wilgotnośći szymowátey ábo szymiástey/ y ná=

ſtey/ y nádymáiacey ábo opuſzáiacey y niedobrey. Záś mnieyſze iáyko ktore ieſt pomárſczone/ ieſt wilgotnośći zmiłkłey y wyſchłey / ták że ſie więcey zda bydź ku wyſuſzániu / á niżli odwilżániu ſkłonne. A przeto do wzbudzenia Venuſá nie ták ieſt potężny iáko wielki/ y owſzem/ iáko twierdza niektorzy/ że bárziey chęć od niego oddala/ y ſzkodźi.

Czás bránia y kopánia.

KWitna w Lipcu. A máia bydź do vżytku lekárſkiego kopáne w Máiu/ pierwey niżliby ſie w kwiát rozwiał.

Moc y ſkutki.

Do ſpráwy małżeńſkiey gnuśne y nie potężne wzbudza.

Tych korzonkow/ ábo iáiek liśich potráwą vżywáią / zwłaſzczá w małżeńſtwie będacy do ſkutku małżeńſkiego gnuśni / y nie potężni. Vżywáią y wſzetecznicy / y żadze ćieleſney pełni/ á niepowśćiągliwi / ták wárzonych/ iáko pieczonych. Abowiem / iáko *Galenus* piſze / máią w ſobie wiele zbyteczney wilgotnośći. A vżywáią ich rozmáićie z winem ábo z málmázyą rozćieráne piiąc. Drudzy w mięśnych/ ábo w iákich inych polewkách wárzonych. Jni z pláckámi pieczonych. Niektorzy miáſto ſáłaty z oliwą á z octem przyſmákiem.

Spoſob ich vżywánia rozmáity.

Item: *Confectum.*

Z miodem á z białym pieprzem ná kſztałt konfektu vczynione/ á po łoćie według wagi przez kilká dni porządnie vżywáne/ winem ábo málmázyą popiiáiąc/ wſádzą męże ná ſwe świerzopy/ á ile ſtáre á iuż w śiłách przyrodzonych oſłabiáłe y oźiębłe.

Item. Więtſze iáyká ktorym ſłużą.

Piſzą niektorzy/ iż gdźieby więtſzego iáyká ábo korzonká tego źiela otrok záżywał/ żeby mu ſie ſynowie rodźić mieli. Záś mnieyſzego/ gdźieby białegłowy vżywáły / corki. *Dioſ.*

Białegłowy w Teſſáliey.

Tenże Dioſzkorides o białychgłowách w Teſſáliey piſze / gdźie chcą w mężczyznie lubość do ćieleſnośći wzbudźić z koźim mlekiem dáią im pić więtſzy. Záś kiedy chcą też żądzą w nich zátłumić/ y zgáśić/ mnieyſzego y zwiedłego im dáią.

Mnieyſze iáyká ktorym ſłużą.

Przeto mnieyſze iáyko tym bárzo ſłuży / ktorzy żywot ſwoy w czyſtośći/ y w trzymięźliwośći chcą záchowáć: iáko kápłáni/ ludźie zakonni/ y zakonnice/ bo im ieſt do vżywánia przyſtoynieyſze/ wielkie ſzkodliwe.

Jni to mieyſce v Dioſzkoridá ináczey wykłádáią / że to ſámym białymgłowom należy/ á nie mężczyznie / pić im wielki z koźim mlekiem dáiąc / iurne do ćieleſnośći y małżeńſkiego ſkutku ie czyni: záś máły z tymże mlekiem piiy/ tłumi y záwćiąga im iurność.

Więtſzy z owczym mlekiem vżywány trunkiem / nerwy ábo pięte żyły nápina / á z wodą vżywány oſłábia. *Plin.*

Nerwy nápina. Też oſłábia.

Drudzy te korzonki w gorącym popiele pieką / á do vżywánia długim pieprzem poſypuią.

W cukrze záczyniony.

W Aptekách ie w Cukier kłádą / iáko ine fructy do tey potrzeby.

Suchotom.

Suchoty máiącym / ábo do nich ſkłonnym / bywáią wielkim vżytkiem vżywáne z Limbárowymi orzeſzkámi/ z piſtáceámi / álbo z Włoſkiey Kłokoczyny orzeſzkámi/ á z cukrem. Abowiem prędko tuczą/ y ćiáło mnożą/ zwłaſzczá przydawſzy iadrá z orzechá Jndiyſkiego przez noc w mleku moczonego.

Pániom niepłodnym.

Pániom niepłodnym tenże konfekt bárzo ieſt vżyteczny/ przydawſzy do tego ieſzcze Cytwaru/ Galgánu / Gwoźdźikow / dáiąc im go náczczo / przed wieczerzą / y ná noc vżywáć. Przytym nie zániedbáiąc domowego lekárſtwá.

Wrzodom záplugáwionym.

Wrzody zgniłe / y ſádzele ſproſnie záplugáwione wychędażáią / tłuczone á plaſtrowáne. *Apul.*

Opalonym. Nábrzmiáły.

Opalonym od ogniá.

Nábrzmiáłośći y ſpuchnieniu ktoregokolwiek mieyſcá / ieſt lekárſtwem przykłádáiąc go.

Sok z korzenia iego.

Oczom boleiącym.

Oczom boleiącym z fluſu do nich ſpadáiącego / bywa rychłym rátunkiem. Sok z miodem zmieſzány tym námázuiąc: y fluſy zćiekáiące oddala.

Podágrom y chirágrom.

Piſzą niektorzy/ że Podágrykom może być záledwie co lepſzego nád ten ſok z miodem náćieráiąc nim boleiące nogi y ręce.

Rozſądek.

NA miedzy Tłomáczámi / bá y ſámemi niektoremi piſárzmi rożnice nie máłe o tych korzonkách / ábo iáykách dwu. Jedni piſzą / że więtſze iáyko mężczyznie tylko do zbudzenia ćieleſney żądze ſłuży. Drudzy/ że tylko do ſpłodzenia mężczyzny. Trzeći / że ták białymgłowom/ iáko otrokom/ do oboiegu tegż ieſt przyſtoyny. Czwarći/ białymgłowom tylko tenże wielki bydź przynależący do rodzenia corek. Drudzy / przećiwnym obyczáiem to vdáią: to ieſt/ że máłe iáyká / pánie ták do Venuſá/ iáko do rodzenia corek ſpoſabiáią. Jni tenże máły korzonek/ ábo iáyko zwiędłe/ powiádáią/ tłumić/ gáśić/ pſowáć/ żądzą ćieleſną w mężczyznách. Tákże o wielkim niektorzy vdáią / iż świeży z koźim mlekiem piiąc/ wzbudza do ćieleſney żądze: záś tenże vſchły/ odeymuie ią y tráći z tymże mlekiem koźim vżywány.

Ná co krotka ſolutia dáie. Ponieważ/ iá,

koſmy

kosmy zrázu ná początku tego Rozdziału powiedzieli/ dwoiákiego rodzáiu iest/ sámiec/ y sámicá. Tedy korzonek álbo iáyká więtße v sámicá/ sámym otrokom do małżeńskiego skutku tylko służy: mnieyße wádzą. Zás korzonek więtßy v sámice/ białogłowskiey płći służy: mnieyßy záwádza. Bo się ieden korzonek drugiemu przećiwi/ y ták iż ieden z drugim vżywány/ obá swą moc y skutki vtrácáią. Theophrástus pißąc o tym źielu/ korzonek więtßy ábo iáyko/ ták męszczyźnie/ iáko białogłowie/ y do wzbudzenia żądze ćielesney/ y do płodu/ powiáda go bydź vżytecznym. A to przeto/ że wilgotnośćią/ y ćiepłotą swą przyrodzoną duchy wzbudza y czyni do żądze ćielesnej pochopne y prędkie iáko máteria do tego przynależąca. Mnieyßy że gorętßy/ sußy/ nie może duchow ábo párności tákiey czynić/ ále swą gorącośćią/ y suchośćią/ przyrodzone naśienie niszczy/ zwłasczá w męszczyznach/ ktorych náturу są ćiepłe. W białychgłowách nie ták/ bo są przyrodzenia źimnieyßego y wilgotnieyßego/ ktore swym ćiepłem rozgrzewa źimnosć/ y zbytnią wilgotnosć wyußa/ y ták do płodu czyni sposobne. Wßákże/ ktoreby były tákże przyrodzenia gorącego y suchego/ ßkodźi/ y psuie/ nie tylko płod/ ále y żądza ćielesna im odeymuie. Wielki zás/ ile sámice/ iáko y sámiecá męszczyźnie przyległy/ y służy.

Mogłby się też kto/ á słußnie dźiwowáć/ że iedenże korzonek ná dwoie rozdźielony/ iáko ná pare iáiek/ iednák obá/ nie iednákich są skutkow/ áni iednego przyrodzenia. Abowiem ieden iest ku pomocy/ drugi ku ßkodźie: Jeden płodne/ drugi niepłodne czyni. Przyczyná temu iuż się wyßey powiedźiáłá. Ale zkądby tá suchosć y gorącosć iednemu przychodźiłá/ drugiemu wilgotnosć y ćiepłotá/ tenże Theophrástus przyczynę tę dáie: Iż ieden iednego roku nástawa/ drugi niszczeie. A tenże ktory przyßłego roku nástawßy/ do drugiego roku przetrwa/ iuż sußy bywa: zátym y zmarzłki ná się bierze dla stárośći/ á to gorßy. Drugi ktory nowo nástawa/ dla młodośći y pełnośći soku/ ma dosyć w sobie wilgotnośći z nieiáką ćiepłotą skromną/ pomiárkowáną/ y przynależącą.

Troiáiest. Rozdźiał 69.

Triorchis, Serapias, Testiculus alter.

Ragwurtz.

Troiaiest/ drugi Lisich iaiek rodzay/ ktorego tákże iest kilko ro wyobrázenie/ y z imionámi swymi. Sámiec máły y wielki/ tákże sámicá. Te ácz w liśćiu y w korzeniu rożnośći nie máią/ ábo bárzo nie wielka/ iednák w kwiećiu máią znáczną. Liśćie Luku wielkiemu podobne máią/ ábo rádniey białey Liliey liśćiu/ ieno węßze y krzywe. Pręt ná piądź wzwyß: kwiátu sámiec z bronatną czerwony á z lekká białáwy/ ábo z bronatną czerwonáwy. Zás sámicá rozmáićie fárbistego/ bronatnoźielona/ białoczerwona/ á od spodku ßáráwa: te iednákie korzonki iáko iáykie iayká niewielkie máią/ od pierwßych dáleko mnieyße/ á pospolićie po trzy/ pod czás y po dwu. Są drugie ktore Troiaiestem pachniącym mianuiemy/ ine żołtym/ trzylistnym ábo Troylistnym/ leśny/ gorny/ etc. Ale te iż niemal są iednego rodzáiu/ ták przyrodzenia y skutkow.

Mieysce.

NA łąkách y ná polách rosną/ á ná końcu Máiá ábo ná początku Czerwcá tylo się pokázuią/ potym ich nie vyźrzeć/ bo prędko niszczeią y giną.

Przyrodzenie.

WYsußáią potężniey niż w pierwßym stopniu.

Moc y skutki.

MOieyscá nábrzmiáłe y nápuchłe leczy y rozgania z nich puchlinę/ korzonki tłukąc á przykłádáiąc. Sámiec więtßy w otrokách mnieyßy, w pácholętách/ á sámicá w białychgłowách. Tákże bolączki nábrzmiáłe y nábiegłe rozgania. *Dios.* — Nábrzmiáłośći y bolączkom nápuchłym.

Wrzody plugáwe złe á ćiáło roziadáiące wychędażáią/ y bronią się im rozßerzáć. *Gal.* *Dios.* ábo też suchemi zásypuiąc. — Wrzodom ćiáło wyiadáiącym.

Fistuły záwieráią/ y goią kłádąc ie w nie. — Fistułom.

Przymioty ognište w bolączkách wyćiąga/ bądź sáme korzenie tłuczone á przykłá- — Przymiotom ognistym.

dane/ badź z miodem vtarte y plastrowáne.

Gnilec y wrzody szkodliwe w vśćiech rozjádáiace leczy. *Dios. Gal.* — Gnielcu y owrzedźiáłośći vst.

Biegunki wszelákie zástánawiáia pijac ie z ćirpkim winem. — Biegunkom.

Do wzbudzenia Wenusá y do płodu nic nie należy. *Gal.* — Do Wenusá pobudza.

Od ogniá opalonym/ sa goiacym lekárstwem/ y boleśći im vkłádáia. *Dios. Gal.* — Opalonym ogniem.

Jne skutki społeczne máia przed nimi/ iáko Dioskorides y Galenus twierdza.

Flágmie z pierśi rumuia/ trunkiem ich vżywáiac. *Plin.* — Flágmie w pierśiach.

Rozsadek.

TE iayká Aetius y Egineta *Triorches* zowia/ my Troiaiestem/ przeto że sie częstokroć znáyduie o trzech iaykách.

Storczyk żołty ábo Trzylistnik. Rozdźiał 70.

Satyrium trifoliatum.
Stendelewurtz.

STorczyk żołty ábo Trzylistnik/ ktorzy Koźlaszkiem nie ktorzy zowia: Korzenie ma podobieństwem do Lisich iáiek/ para tákże/ ieno dáleko wietsze. Z wierzchu żołtogoráce bárwy/ we wnatrz białe: smáku słodkiego y przyiemnego. Pretá źielonego/ obłego y głádkiego ná łokieć trzylistnego/ do liśćia kobylego Szczawiu máia podobieństwo niemáłe/ ieno dobrze mnieysze/ rumienáwe. W wierzchu klacza kwiátu chocholátego białego. Naśienie polnemu Krokosowi podobne.

Mieysce.

ROśćie rad ná mieyscách gorzystych/ ná págorkách źielistych: w Czerwcu sie pokázuie.

Przyrodzenie.

JEst przyrodzenia ćieplego á wilgotnego/ ná końcu pierwszego stopniá.

Moc y skutki.

KRecz/ to iest szyie záłomiona ábo zákrecona/ ábo y twarz w tył obrocona leczy/ piiac korzeń z czarnym ábo z czerwonym winem ćirpkim. — Kregu.

Namietność ćielesna do Wenusá á ile otrokom wzbudza/ badź sámego vżywáiac/ ábo go z winem pijac. — Do máłżeńskiego skutku pobudza.

Od páieczego gonu obráżonym/ iucha wárzonego źiela wymywáiac y náparzáiac źiele wárzone ábo surowe przykłádáiac/ iest rátunkiem. — Od páieczego gonu vkaszonym.

Jászczurczemu vkaszeniu/ tym sposobem vżywáne/ osobliwym iest lekárstwem. Ale gdźieby tego źiela wárzonego iuchę człowiek zdrowy pił/ nie bedac od ktorey bestyiey z tych pomienionych obráżony/ też boleśći w sobie poczuie/ iáko ten ktory iest obráżony. *Æginet.* — Od Jászczurki obráżonym.

Członek mezki nie potężny do skutku małżeńskiego ábo do Wenusowego/ dźwiga y násorza/ zkad v nas názwiská dostało/ Storczyk/ że korzeń mezki násorza/ łamánie w członkách y w stáwách/ ktore Artetyka zowia/ vkłáda korzeń z kwaskowátym miodkiem/ *Oxymellites* zowia/ vżywány. Ale im z drugiey strony wáde czyni/ iż ich do Wenusá wzrusza. *Plat.* — Członek mezki násarza. Artetyce. Szkodźi.

Naśienie przyrodzone w mezkiey płći mnoży/ korzonki w miedźie záczynione y vżywáne. — Naśienie mezkie mnoży.

Storczyk wietszy. Roz. 71.

Satyrium Erythronium.
Satyrium Erythraicum.
Groß Ragwurtz.

TO źiele zowiemy Storczykiem czerwonym/ ábo wietszym/ ábo sámcem. Korzeń ma wielki/ okragły: z wierzchu łupiná ćienka twárda y rumienáwa okryty/ we wnatrz biały/ smáku słodkiego y przyiemnego. Klacza przymieszszym y twárdszim/ ze dwu y ze trzech spoionego/ po wierzchu

rumiánego.

rumiánego. Liścia obszernego/iáko v Kobylego Sczawiu / ieno mnieyszego zielonego / gęsto czerwonemi kropkámi nákrapiánego: y ták/ że się więcey zdádzą bydź rumiáne niżli zielone. Kwiátu szárłatnego ábo żołtogoracego / iáko v Máślezki: ktory niżli się rozwinie/iest podługowáty/ á gdy się otworzy/ w sześć listeczkow się rozkwita: z tego potym nasienie podobne nasieniu Włoskiey wierzby/ ále więtsze/gładkie/twárde/ y lśniące. w Kwietniu y w Maiu kwitnie.

Mieysce.

Rośćie ná gorách słońcu wyłożonych y otworzystych/ zwłaszczá w Syryey/ gdźie naprzednieyszey dobroći powiádáią go bydź.

Przyrodzenie.

Iest przyrodzenia wilgotnego y ćiepłego/ nie dáleko środku wtorego stopniá.

Moc y skutki.

O Tym Storczyku powiádáią/ że tákiey mocy iest/ że tylko w ręku trzymány/ do Wenusá y żądze ćielesne małżonki potężnie wzbudza. Toż zapách iego czyni: á tym bárziey y potężniey / gdźie z skorki swey będąc obłupiony / był iedzony / ábo w winie rozstárty trunkiem vżywány. *Diosc.*

De Wenusá pobudza.

Plinius przydáie/ że koniom á ile Drygantom zmordowánym pracámi: Tákże Kozłom / Báránom / do społecznego złączenia z sámicámi/ gnuśnym y niedbálym ábo nie potężnym/ bywa z winem rośćierány/ á w geby ich lany.

Koniom. Kozłom. Báránom

Rozsądek.

Tylko te dwá Storczyki od Dioskorydá są opisáne/ biały od poślednieyszych.

Storczyk biały, Rozdział 72.

Satyrium album.

Weyß Ragwurtz.

Trzeći Storczyk / ktory biáłym zowiemy: korzeń ma niemáły/ twárdy/ y biały/ á pomársczony. Ten iest Cudzoźiemski y z inąd do Europy przychodźi.

Mieysce.

Rośćie w Indyey / skąd do Wenecyey bywa przywożony / tákże do Luzytániey/ á z támtych mieysc w te strony. Im więtszy/świeższy/ y pomársczony korzeń / tym vżytecznieyszy y lepszy/ drobny y gładki/ mkczemny y niepotrzebny.

Przyrodzenie.

Odwilża y rozgrzewa w wtorym stopniu/ iáko pierwszy. *Mes.*

Moc y skutki.

Zámániu w członkách / Artetyką zowią. Podagrze y Chyragrze/ náparzáiąc y plastruiąc. *Salomon Eben Hasem. Abige.*

Artetyce. Podágrze. Chyrágrze

Nasienie przyrodzone w męzkiey płći mnoży z winem go pijąc. Ale w iądrách otrocych boleśći wznieca sam sczegulny/ choćiaż z winem pity: przeto z Gorczycą ma bydź vżywány. *Mesaringi.*

Násienie mnoży przyrodzone.

Puchlinę wodnistą z ćiálá wywodźi biorąc go poł lotá z winem ná raz. *Mesarugi.*

Puchlinę.

Szkodźi.

Iądrom męzkim szkodźi bole w nich wzniecáiąc / iáko się też wyższey przypomniáło.

Szkodźi.

Rozsądek.

Te troie źiela názwiská swe wźięły / ták v Grekow/ Láćinnikow/ iáko y v nas/ od swych skutkow do wzruszenia Wenusá. Abowiem nam Storzyszek od stworzenia męzkiego członká rzeczony: Grekom y Láćinikom *Satyrium*, od Sátyrow onych leśnych Bogow Pogáńskich / ktorzy z igráwáiący się z Nymphámi leśnemi swemi towárzyszkámi/żeby z nimi do obcowánia potężnieyszy byli/ wynálezli vżywánie tego źiela: od ktorych Sátyrow/*Satyrium* iest rzeczone.

Dłoń Chryſtowá ábo Ráczki/ Rozdźiał 73.

Palma Chriſti, Satyrium baſilicum vel Regium, Serapias.

Creutzblumen. Creutzwurtz. Händtlenswurtz.

DŁoni Chryſtowych/ ábo Ráczek/rodzay kilkoráty ieſt/ ſámcow dwá/ ſámic dwie/mnieyße y wietße. Dwie tákże nákrápiáne/ máła y wielka. Trzy ktore ná bágniſtych y wilgotnych mieyſcách ſie náyduie. Te wßyſtkie iednoſtaynego ſa przyrodzenia/ mocy y ſkutkow/choćiaß máia miedzy ſoba iákakolwiek rozność. Bo iedne ſa gładkie/ drugie nákrápiáne/ niektore żebrowáte y żyłowáte/ iáko liśćie Bábczáne/ iedne ßerßego liſku od drugich.

Pierwßy ktory wielkim ábo ſámcem zowiemy/ ieſt liſtu ßerßego nizli Czoſnek/czarnymi kropkámi nákrápiánego. Pretu gładkiego obłego. Kwiátu chochołowátego mienionego/ biało bronatnego/ zapáchu wdźiecznego. Korzonki ma ná kßtałt dwu dłoni złożonych Pięćiperſtowych/ od ktorego podobieńſtwá Dłoń ábo Ráczká ná zwiſka doſtáłá.

Druga mnieyßa ábo ſámicá/ ktora drudzy ſámcem mieć chca/ á wietßa ſámica. Tá ma liśćie ßáfránowemu podobne. Pręt trzćinny ná trzy dłonie wzwyß gládki. Kwiát tákże chochołowaty bronatny/ ná kßtałt ßárłatowego/ ieno ćiemnieyßey bárwy. Ten zá czyrſtwa y świeża/ma zapách przyiemny

Mieyſce y czás.

ROſna poſpolićie ná łakách/ ná págorkách/ y gorách trawiſtych/ á słońcu wyłożonych y otworzyſtych. Rośćie też w rowninách ſuchych y wypráglych. Znáyduie ſie y w leśiech. Drugie ná bágnách y mieyſcách wodniſtych. Sámicá w Máiu/ ſámiec Czerwcu kwitna.

Przyrodzenie.

WSzyſtkie ſmáku ſa gorzkiego/ iednák czarno nákrápiány gorzczeyßy: przeto Awicená y niektorzy z poślednieyßych twierdzá ie bydź ſuche y ćiepłe we wtorym ſtopniu: ściencząia/ rzedzą/ roſpráwuia/ y hrube wilgotnośći wywodza.

Moc y ſkutki.

DŁoń wietßa chryſtowá teß wßyſtkie ſkutki ma/ ktore máia Liśie iayká. Z oſobliwośći iednák to ma/ że lipkośći hrube á lipkie ſtolcami wywodźi z ćiáłá/ y w żyłách mieſßych wyćiera ie/ korzeniá vżywáiac trunkiem. Wilgotnośći flágmiſte wywodźi.

Puchline wodna potężnie wyćiaga/ ſok z korzeniá ſam/ ábo cukrem roſtworzony/ po poł łotá piiac raz y cztery do tegodniá. Puchlinie

Jad y tućizne z przyrodzenia ſwego własnego z ćiáłá wywodźi/ ták ſtolcámi iáko Jádem y tućizno.

womitem

womitem / korzenie piiąc z winem / ábo ſol'tego.

Twarz chędogo czyni. Twarz chędogo y śliczna czyni ſwym wyćieraniem. Do czego też wodká z niego dobra. Ábowiem

Zmárſzki. Czáry odpądza. Zmárſzki wyćiaga ná twarzy.

Piſza niektorzy / iż ktoby ie przy ſobie noſił / temu nie mogą nic czáry y guſlá Bábſkie vczynić.

Rádunk. Tym ktorzy pádáiącą niemoc miewáią / iuchá z tego źiela wárzonego y z ſwym korzeniem / bywa oſobliwym rátunkiem / roſtwarzáiąc nia wino choremu do wieczerze y obiádu.

Od rozumu odchodzącym. Od rozumu odchodzącym / korzeń tego źiela z ſokiem Wołowego ięzyká bywa vżytecznie / trunkiem dány.

Podágrze. Bolenie żył ſuchych z źimnych á flágmiſtych fluſow oddala / ktore podágre czynią.

Rádunk. Pádáiącą niemoc leczy naśienie ich / piiąc z winem białym po ćwierći łotá ná wage / ábo po kwinćie.

Kern. Toż y korzeń czyni przez dźiewięć dni go piiąc / iáko y naśienie.

Womity wzbudza. Womity wzbudza. *Nicol. Florent.*

Czwártácze. Zimnice czwartodniowa odpądza korzeń po pol łotá z winem białym ná raz piiąc / á to przez womity / dáiąc go przed tym godźinę dwie niżliby nádeſzłá. *Nicol. Flor.*

Mnieyſzey Raczki ſkutki.

Czerwonce. MNieyſzey ábo ſámice Dłoni Chryſtowey kwiát vſuſzony y miáłko vtárty / z poł łotá ná raz z wodą / w ktoreyby pierwey ſtal gáſzona kilká kroć byłá / pić dáiąc / wielkim rátunkiem bywa czerwoney biegunce. Toż wodká z niego czyni trunkiem vżywána.

Rozſadek.

CI ktorzy Chryſtowe Dłonie miedzy Storczyki pokłádáią / przyſtoynieyby go byli miedzy Liśie iayká położyli / gdyż dáleko więcey podobień im kſztałtem / á niż Storczykom.

Zwieśinoſek / Rozdźiał 74.

Horminum, Satiuum, Geminalis Horten.

Jungfrawn Locken. Gárten Scharlach

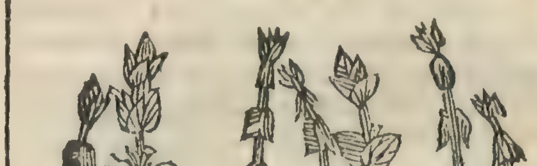

ZWieśinoſek dwoy znáduiemy: Siany ábo ogrodny ieden. Drugi płonny ábo leśni / ktory też Szałwia czarna zowią. Pierwſzy Szánćie podobny liśćiem / ieno że ten ma więtſze y ſzerſze klącze / czworogránowite / ná połłokćiá wzwyſz / podczás wyſzſze / około korzeniá ná wierzchu ma iákoby ſtraczki ku źiemi odwiſłe / chwieiące śie / w tych naśienie obdłużne / czarne: kwiátu około klączá przy liśćiu wzad odwiſłego / bronatnego. Naśienie naczeſćiey do lekárſtw przychodźi: Korzeniá niemáłego / twárdego.

Drugi Leśny ábo płonny / ktory też czarną Szałwią zowiemy / dla liſtu ćiemnozielonego / Szałwiey podobnego. Pręt máiąc ná pułtorá łokćiá czworogránowity / koſmáty / oſtry / y laſkowáty / ábo pęgowaty. Kwiát Szałwiiowy / bronatny: z ktorych ſtraczki potym wyraſtáią / tákże ku źiemi náchylone / w ktorych náśienie okrągłe / ſzáre ábo śmiade / lipkie: korzeniá zdrewniáłego y nie ćienkiego.

Mieyſce.

PIerwſzy w ogrodách bywa śiány. Leśny ábo płonny / ná polách/ y łąkách/ przy gorách ſuchych ná págorkách / przy ſcieſzkách/ y drogách / w mieyſcách trawiſtych y zieliſtych.

Przyrodzenie.

MIernie wyſuſza / y rozgrzewa/ co ſie z ich gorzkośći znáczy / tákże ſtwierdzáiacey čirpkośći rozčina / roſpráwuie / y śćiera.

Moc y ſkutki.

Do Wenuſá pobudza

NAśienie ogrodne Zwieśinoſká z winem w trunku vżywáne / pobudkę czyni do małżeńſkiey ſpráwy / y do Wenuſá. *Dioſ.*

Jádowitym Párō y dymom.

Jádowitem z kruſzcow dymem záráżonym / y żołądkom z tegoż zápſowánym / toż bywá lekárſtwem oſobliwym.

Bielmu y bliznom ná oczách

Bielmo z oczu. Tákże

Blizny y wrzedzeniczki z nich toż naśienie śćiera / z chędogim miodem co namieley vtárte / y w oko puſczáne.

Zielem w wodzie wárzonym nápárzenie / Pániom tym dobrze czynić / ktorym kwiáty ábo mieśieczne czyśćienia ſą nád przyrodzenie przed czáſem zátrzymáne / od pępku áż do otworu łoná / ábo y przez otwor łoná tákże krzyże tym nágrzewáiąc. Abo kąpiel ſobie z tego po pępek czyniąc. *Tragus.*

Mieśieczney.

Wątrobie y śleziony zámulon ey.

Wątroby / y

Śleziony zámulenia obá wyćieráią / ziele w winie wárząc / á trunkiem vżywáiąc náczczo y ná noc.

Dycháwicy.

Duſzności y dycháwicy ſą rátunkiem / z Szántą wárząc w miodowey ſyćie ábo w ſłodkim winie / á ćiepło piiąc / *Dioſ.*

Kámień krſzy.

Kámień krſzy / y moczem wywodzi / ſok z polnego Zwieśinoſku świeży z wodką Liſiego ogoná piiąc. *Tab.*

Nápuchnieniu. Oćiekłośći.

Nábrzmiáłośći gdziekolwiek záśiádłe.

Otoki wſzelákie / z wodą vtárte / iáko Dioſkorydes świádczy / ábo tylko z octem ſáme / y ábo z przydániem miodu plaſtrowáne rozgánia. *Plin.*

Tkwiące rzeczy z ćiáłá wyćiąga.

Rzeczy w ćiele tkwiące / iáko ćiernie / drzazgi / ſkło / gwoździe / żelezcá / etc. toż naśienie z wodą ábo z miodem roſćieráne á przykłádáne / wyćiąga. Tychże ieſt ſkutkow ſámo ziele z liśćiem roſćieráne á plaſtrowáne.

Zwieśinoſku polnego / ábo czarney Száłwiey ſkutki.

Hermium Sylueſtre.

Polny Zwieśinoſek / tegoż co y ogrodny przyrodzenia y ſkutkow ieſt / ieno ieſcze potężnieyſzy. Przeto wchodzi do máśći Moſzkowey / ktorą *Vnguentum Muſceum* ábo *Glaucinum* zowią.

Do Moſzkowey máśći wchodźi.

Zimnicō

Liśćie obudwu ieſt vżyteczne przećiwko rozmáitym zimnicom / vżywáiąc go przez kilká dni káżdy poránek náczczo po kilku liſtow. Abo iáko ini piſzą / przećiwko Trzećiącce trzy liſtki / przećiwko Czwártączce cztery / czyniąc to ták długo áż vſtánie.

Trzećiączce. Czwártączce.

Do Wenuſá pobudza.

Do ſkutku małżeńſkiego gnuśne / potężniey pobudza niżli ogrodny. Naśienie iego z winem piiąc.

Wino z Zwieśinoſká.

Kwiátu tey Szálwiey polney / gdzieby do Moſzczu nákłádł / wino Muſzkatelą pachnąć będzie / ktore mozgu zbytnie oziębłe[v] ſłuży. Żołądkowi záziębionemu oſobliwym bywa lekárſtwem y rátunkiem rozgrzewáiąc ie / y wilgotnośći zimne w nich trawi / trunkiem go vżywáiąc.

Białom vpławom białogłowſkim ſłuży bárzo.

Z oczu bliznomy wrzedzienice śćiera.

Blizny ábo wredzieniczki z oczu y bielmá śćiera / ſok z świeżego liśćia polnego Zwieśinoſká / w nie puſczány.

Zwieśinoſek wielki pachniący. Rozdział 75.

WIelki Zwieśinoſek / ktory pachniącym / y Szałwia płonna / Szałwia ś. Janá / Szałwia leśna wonna zowiemy. Bo oprocz tego że też Szałwiey czarney / wyżſzey opiſáney / podobny / ále y to przy tym ma / że ieſt wonnośći bárzo przyiemney y miłey / zwłaſczá ſuchy. Ten ieſt liśćiá weczwornáſob większego y ſzerſzego / á niżli Zwieśinoſek pierwſzy płonny / ábo Szałwia czarna leśna. Ktemu oſtreyſzego / pomarſczonego / á po ziemi leżącego. Kłącza ná pułtory ſtopy / podczás ná pułtorá łokćiá wzwyż / oſtrokoſmátego / á czworográniſtego / od śrzodku geſto od nożyſtych z ktorych odnożek kwiećie kłoſkowáte / bládo błękitne / zapáchu oſobliwego pochodzi. Z tego potym

go potym naśienie w przegrodzonych łuſczynkách / czárno łſnace / okragłe. Korzeń roſpierzchły / drobny / czárnáwy / przy wierzchu ziemie.

Sclarea, Matriſylua, Herba S. Ioannis.

Groß ſcharlach.

Mieyſce.

W Ogrodách bywa śiany / y ſtánowány / w inych ſtronách ſam przez ſie rośćie.

Przyrodzenie.

TEgoż przyrodzenia y złożenia z żywiol / ktorego Száłwiá czarna. Ściencza / otwiera / roſpráwuie.

Moc y ſkutki.

Dymienice.
Gruczoły / y
Zołzy twárde roſpadza / ſámo liśćie z octem rozcieráne / á plaſtrowáne. Toż czyni z miodem vtárte / y przykłádáne.

Dymienicom. Gruczolom. Zolzom.

Wrzedźienice ná ćiele iádowite y boleiace roſpadza / toż liśćie tłuczone y plaſtrowáne / pierwey niżliby ſie ná nich wierzchy poczyniły.

Wrzedźienicom boleiacym.

We Włoſzech białegłowy wzroku ſłabego / y mgliſtego / kłáda ſobie po źiárnku tego naśienia / ktore ták długo w oczách trzymáia / poki do wzroku iáſnego nie przyda.

Wzrok ćiemny poſila.

Przećiwko páwłoce y zaſłonie w oczách toż czynić dobrze. Zoſtáie to źiárno bez wſzeláki przykrośći w oczách.

Páwłoce zaſłonie ná oczach:

Dernie.
Trzaſki.
Skło / y ine rzeczy w ćiele tkwiace wyćiaga / naśienie w wodźie rozćieráne / a plaſtrowáne. Toż y liśćie roſtarte á przywinione czyni. (*Matth*-

Rzeczy tkwiace w ćiele wyćiaga.

Rozſadek.

ZWieśinoſek płonny / ktory Łáćinnicy y Grekowie Horminum zowia: á Zwieśinoſek wielki / ktory Sclaream miánuia / ácz ſa Dioſkoridowi rozne / iákoż wprawdźie ſa / iednák ſkutkámi y przyrodzeniem ſobie podobne bárzo.

Wyká wonna / Rozdźiał 76.

DWoyiáka Wykę wonna znaydujemy / wielka y máła. Pierwſza náſzym iezykiem zowiemy / Wyká wonná. Druga / Rześna. Wonna ma liſtki podobne Ciećiorce / po kázdey ſtronie iedenaśćie ná iedney ſtopce / z obu ſtron przećiwko ſobie parámi położone / á w wierzchu káżdey ſtopki ieden. Rozdżki ćienkie / gibkie /. Kwiátki bladobronatne / iáko ná Grochu / ieno mnieyſze Z tych ſtraczki krzywe / iáko śierpiki zgięte / pláſkie / ná wierzchu záoſtrzone / y ſpiczáſto kończyſte / w ktorych naśienie / ábo źiárnká rumiáne / á iáko ſzáblá z obu ſtron oſtre. Smáku gorzkiego. Kwiat zapáchu wdźiecznego. Korzeń tylko ieden / od ktorego niewiele odnożek drobnych pochodźi. Ziołko to ieſt páchniace: y przeto ći co máśći pachniace czynia / rádźi go vżywáia.

Hedy∫arum, Pelecinum, Securidaca,

Peltſchen.

Wykă Rześna/ăbo măła/podobna ieſt liśćiem pierwſzey/ieno dáleko drobnieyſze/y geſtſze/á ná wierzchách ſwych tepe. Tákże roſczki y gáłązki/y we wſzyſtkich cześćiách ſwych wſzytko drobnieyſze. Kwiátki rowne iáko w pierwſzey/ále drobniuchne. Z tych potym ſtrączki/iáko rożki nákrzywione/w wierzchách ſwych kończáſte/ á w tych naśienie pierwſzemu podobne/tylko drobnieyſze.

Mieyſce.

Rosna obie rády miedzy zbożem á nawiecey miedzy Ieczmieniemy Pſzenicą. Ná Podgorzu mnieyſza zowią Spieniem/ ábo Spien/ że ſpina zboże/ktorym ſpiećiem zádu∫za ie/ niſzczy y wniwecz obráca. Nie ieſt wdźiączne to źiele oraczom.

Przyrodzenie.

Z Naśienia iego/ktore ieſt liſowá torumiáne/ y z iego gorzkośći pokázuie ſie bydź przyrodzenia rozgrzewáiącego/ y wyſuſzáiącego/ iáko Gálenus w 6. kśiegách o ziołách mowi.

Moc y ſkutki.

Zołądkowi źimnemu/ naśienie Wyki wonney z winem pić dobrze/ bo go rozgrzewa. (*Dioſ.* — Zołądkowi źimnemu.

Mocz nad przyrodzenie zátrzymány pedźi. — Mocz y

Mieśiączne pániom czyśćienie záwśćiągnione wzbudza/ toż naśienie pijąc z winem. — mieśiączno wzbudza.

Wchodźi do tych lekarſtw/ ktora przećiwko zarázom/ iádom y trućiznom bywáia czynione. — Wchodźi do lekarſtw przećiw iádom.

Wchodźi też do máśći páchniących/ dla ſwey wdźięczney wonnośći. — Do pachniących máśći wchodźi.

Wnetrznośći wſzytkich zámulenia otwiera/ y wychedaza/ tákże z winem vżywáne. Toż źiele ſámo/ ábo liśćie czyni. — Wnetrzu zámulenie.

Sleźienie zátwárdźiáłey/ co Krązowia/ ieſt lekárſtwem/ naśienie z winem pić dáiąc/ á z liśćiem roztárte/ y z octem zwierzchu náćieráiąc. — Zátwárdźiáłey Sleźioniein.

Szkodźi.

Niewiáſty czyni niepłodne/ przeto ſie go ſtrzedz máą. — Szkodźi.

Rozſądek,

Tychże ſkutkow ieſt Wyká Rześna/ ábo mnieyſza/ ktorych wielka.

Wytrych/ ábo Klucz/ abo Podkownik ábo Otwieracz/ Rozdźiał 77.

Wytrych/ Klucz/ Otwieracz/ Podkownik/ y ine imioná/ ktore mogą mu bydź dáne od ſkutkow ná/ o ktorych troche niżey ſie wnet powie. Podobne to źiele liſtem Rześiſkey Wyce/ábo małey. Máiąc kſztałt ſercá ná ſtronę nákrzywionego: środkiem przez liſtek wzdłuż żieberko bieży. Tych liſteczkow po iedney ſtronie nie máło po-

Hediſarum equinum, Sphera cauallo, Lunaria maior chimiſtis, Solea equina, Ferrum equi, Securidaca montana.

Peliſchen.

chodzi ná káżdey ſtopce po obu ſtronách. Rośczki ma geſte/ oble/ miekie/ po ziemi leżace/ gáłazkowáte. Kwiátkow żołtych kßtałt Járnowcowego ábo Janowce° kwiećia. Z tych potym ſtraczki obdłużne/ pláſkáte/ po iedney ſtronie iákoby kruſzki ábo krezy tráfione/ álbo kárby powywierćiáne/ á zlekä z przodku przerznione. W tych ſtraczkách naśienie nakßtałt Mieśiacá w pierwßey kwadrze/ ná podkowe coś pochodzacej: ztad ma názwizko. Drudzy go Mieśiaczkiem zowia/ od kßtałtu ktory naśienie ma do Mieśiacá. Smáku wßytko źiele gorzkiego/ iáko Wyká wonna. W Máiu kwitnie.

Mieyſce.

NA gruntách kámieniſtych/ ná gorách wyſokich rośćie. Rośćie w rowninách mieyſcy ná Podolu/ ná źiemiách wyſchłych y chudych/ álbo iáłowych.

Przyrodzenie.

TEgo własnie przyrodzenia ieſt/ ktorego Wyká pachniaca: co ſie ſmáku iego gorzkie° znáczy/ że rozgrzewa y wiſußa wtorym ſtopniu.

Moc y ſkutki.

Rány wnetrzne ſpaia/ y goi/ z inemi źioły przyſtoynemi wárzony/ á trunkiem vżywány. Ránom wnetrzný.

Podkowy koniom z nog zdźiera/ iáko twierdza niektorzy. Tákże Podkowy oddźiera.

Petá/ ktoremi ná páſzy bywáło ſpetáne/ odmyka ſwym dotknieniem: y ſtad wźieli to mniemánie o złodźieiách/ iákoby go mieli vżywáć do zamkow y kłotek otwierániá/ ktorego by tylko do zamku ábo kłotek przytknał/ záraz rygel odſkoczy/ y kłotká ſie odemknie. Ale tá wiárá przy ſámych vdawáczách zoſtáie. Petá. Kłodki y zamki odmyka.

Alchimiſtowie twierdza/ y ludźiom w ſwych báśniach vdáia/ że tym ſámym źielem śrebro żywe moga ták zgeśćić y ztwárdźić/ że z niego bedźie bránt śrebrny. Ktorym w ten czás wierzyć/ gdy oczywiśćie od nich vźrzemy. O inych tego źiela ſkutkách wywiedźieć ſie nie możemy/ z ſtárych Ziołopiſow żaden nic o nim nie piſał. Alchimiſtſkie báśni. To trzteći bránt gyni.

Długoſz/ ábo Czerwony korzeń I. Rozdźiał 78

DŁugoß/ liśćie ma długie iáko Czerwieniec/ ktory też czerwonym wołowym Iezykiem zowiemy/ Láćinnicy Anchuſam/ ná cztery pálce wzdłuż/ á ná pálec wßerz/ miekkie/ po źiemi rozłożone. Ani kłacza/ áni kwiátu/ áni naśienia nie máiac. Korzenia obdłużnego/ z odnożkámi drobnemi y ćienkimi/ mdłego á rumiáno liſowátego.

Mieyſce.

Rośćie ná płoninách / ziemiách iálowych / y ſuchych / nie vżytych / y ná págorkách.

Onoſma, Oſmada, Onomis, Phlomitis.

Przyrodzenie.

IEſt ſmáku gorzkiego y oſtrego ztad ſie znaczy bydź przyrodzenia ćiepłego / y ſuchego.

Moc y ſkutki.

Piſza o tym źielu / że gdźieby brzemienna białogłowá ná nie wſtąpiłá / ábo go przeſtapiłá / záraz płod porzući. Boday w Chrześćiáńſkich ziemiách ták dobrze nie roſło.

Tákże liśćie w winie roztárte / á trunkiem vżywáne / w żywoćie płod zábiwſzy wywodźi.

Rozſadek.

DŁugoſzem to złe / á pániam brzemiennym ſzkodliwe źiele názwáne / że liśćia ieſt długiego / y wąſkiego. Názywáią go też Czerwonym korzeniem / ale to nazwiſko ieſt drugim poſpolite : o ktorych ſie bedźie / da Pan Bog / w czwartych kśiegách mowiło.

Grzybienie / ábo wodna Lilia biała / Rozdźiał 79.

Nymphæa Nenumfar

Seeblum / Waſſermähen / Harwurtz / Hartzſtrang / Waſſer Lilgen.

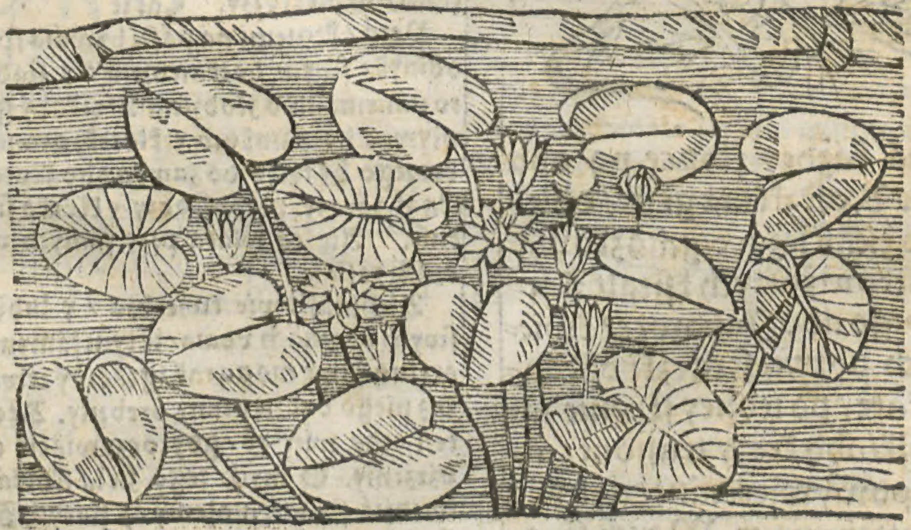

TRoiákie Grzybienie mamy : dwoie wielkie / białe y żołte: trzećie máłe Wielkie liśćie máią podobne do liśćia Bobu Egyptckiego / ktory *Ciborium* y *Fabam Ægyptiam* Łáćinnicy zowią : ieno mnieyſze á dłuſſze / z tych iedne ſpływáią / drugie ſą podwodą. Też z iednego korzeniá pochodźi ich wiele. Kwiát Liliey ogrodney białey podobny / wśrzodku piorká drobne / ábo kędźierzáwinki żołte / z tych potym wyraſta owoc iáko mákowki wielkie / w ktorym naśienia pełno pláſkiego / czarnego / twárdego / wietſzego niżli Proſo. Smáku Szocowicznego / lipkość iákaś z śiebie puſzcząiąc. Głąb ábo pręt gładki / lekki czár=

ki czárnáwy / niezbytnie miąsszy / podobny wodnemu Egyptckiemu Bobu. Korzeń czarny / sękowáty / ábo pstry / máiąc po sobie iáko iákie oczká białe. Miąsszy iáko reká / dwułokietny / podczás dłusszy.

Mieysce.

ROśćie w Stáwiech / w Jeziorách / y w wodách stoiących. Kwiát ma bydź zbierány tego czásu gdy sie dobrze rozkwitnie. Korzeń w Jesieni / ktory może do dwu lat chowáć.

Przyrodzenie.

KOrzenie y naśienie Grzybienia białego wysusza bez sczmienia y sczypánia / do tego chłodźi / we wtorym stopniu / ma też coś troche wyćieráiącego w sobie. Kwiećie chłodźi y odwilża we wtorym stopniu / iáko Gálenus w 8. kśięgách o ziołách pisze. A iáko Albásáry Aráb mowi. Chłodźi w trzećim / odwilża we wtorym. Potężnieysze w swych skutkách / niżli Fiiołki bronatne.

Moc y skutki.

Białey ćieczce.

Biegunki białe / korzeń białego Grzybienia suchy z winem dány zástánawia. Toż naśienie czyni. (*Dios. Gal.*

Czerwonce.

Tym sposobem w Czerwoney ćiekącce vżywány záwśćiąga ią. Tákże naśienie ie°.

Brzydkośći.

Brzydkość y niełubość w żołądku vkłáda / w trunku z winem vżywáne.

Slężionie.

Slężione śćienczá nábrzmiáłą / á práwie ią trawi / vżywáiąc korzeniá tego Grzybieniá białego z winem / ábo z kwaśnym miodkiem / ktory Oximel zowią w Aptekách.

Mechyrzowi.

W Męchyrzu boleśći vkłáda korzeń plastrowány ná przyrodzenie: z winem go też suchy piiąc toż czyni.

Zołądku boleść.

W żołądku boleśći vśmierza / tákże plastrem go kłádąc. (*Diosc.*

Plamom ná ćiele.

Plamy / y zmázy wszelákie ná ćiele wyćiera / z wodą rozćieráne tym námázuiąc. Abo vtłuc go / y w wodźie go moczyć / á tą sie vmywáć.

Plesznwáćiáł.

Plesznwátość głowy włosámi okrywa / z mąką / ábo z żywicą / ábo z smołą plastrowány. (*Ætius.*

Pomazániu nocnemu we śnie / z buynośći y z iurnośći ćiáłá do ćielesnośći / ábo do Wenusá / bywa doświádczonym rátunkiẽ.

Nocnemu pomázániu.

Sny tákże plugáwe o nierządnych miłośćiách oddala. Przeto / ktorzy czystość żywota záchowáć chcą / iáko kśiężey / Zakonnikom / y Zakonnicom / osobliwie Práłatom / ktorzy z roskosznieyszych potraw / y trunkow / do iurnośći ćielesney bywáią częstokroć wzbudzeni / vżywáć go dobrze / by tylko zásługá boiu v P. Bogá nie zginęłá. Ták w trunku korzenia vżywáiąc / iáko y sámo° przez sie / ábo przydáć do tego Kámfory / y Bursztynu po :ij. po dwie częśći od kwinty. Tychże skutkow iest naśienie tego / *Dios.* Przeto ktoby / bądź korzenia / bądź naśienia / ábo wespoł oboygá przez dwie niedźieli / iákimkolwiek sposobem vżywał / wszytkę chęć / y iurność / do skutku małżeńskiego vtráći.

Przećiwko snom plugáwym.

A raz sie go tylko náczczo nápiwszy / przez czterdźieśći dni buyność ćielesną záwśćiąga. (*Plin.*

Wenusá tłumi.

Naśienie przyrodzone komuby dobrowolnie / nie tylko przez sen w spániu / ále y ná iáwie płynęło / temu ták korzeń Grzybieniá białego / iáko naśienie / przerzeczonym obyczáiem vżywáne zástánawia. (*Gal.*

Naśieniu nasiemu płynącemu.

Toż też czyni korzenie / ná mężki członek plastrowane. Tákże świeże liśćie / ná nyrki przykładane.

Item.

Tok zbytni krwie z ran zástánawia / prochem ie zásypuiąc tego korzenia. Toż czyni korzeń cáło w ránę włożony. *Theoph. Ætius*

Toku krwie.

Ciáło tuczy.

Ciáło tuczy.

Głos gładki czyni korzeñ / ták sam vżywány / iáko ná wszystek mężki członek plástrowány. A to z tey przyczyny / że buyność y iurność do żądzey ćielesney / y do Wenusá tłumi y odeymuie. (*Plin.*) Ale to potężniey świeży korzeñ spráwuie / á niżli suchy.

Głosu gładkiemu.

Opierzchłośći włosow z głowy bróni / poćieráiąc ią nim.

Włosem opierzchłym.

Kwiećie tego Grzybienia / iż iest zimnego y wilgotnego przyrodzenia / w chorobách gorących / iáko w gorączkách / spánie przywodźi / ták sámym iego vżywániem / iáko rąk y nog obmywániem / długo w wodźie go mocząc abo párząc.

W gorączkách.

Vpławy białe pániom záwśćiąga kwiećie tego białego Grzybienia / z czerwonym winem kwásnym rozćieráiąc / á piiąc.

Vpławom białym.

Włosy żołte chędogie pánnom czyni korzeń w ługu długo moczony / tym głowę przemywáiąc często.

Włosy cudne czyni.

Wodká.

Aqua stillatitia.

WOdká z kwiećiá Grzybieniá białego bywa bárzo vżyteczna przećiw wszelákim chorobom kolerycznym y gorącym / ták iey vżywáć trunkiem iáko náćierániem. Przeto

Głowy boleniu.

Głowy bolenie niezmierne z goracey przyczyny/ wziawßy iey ze cztery łyżki/ ták wiele wodki Loczygowey/ ábo z ſáłaty/ wodki Bukwicowey dwie łyżce Syropu Fiiołkowego cztery łoty ábo łyżki. To choremu dáć ná raz wypić/ czyniac y powtarzáiac to kilká kroć.

Niespániu.

Item. Gdzieby chory z tákiey goracośći bolenia głowy ſypiáć nie mogł: wziać tey wodki zdzieśieć łyżek/ do ktorey Julepu/ ábo ſyropu Mákowego ze cztery łyżki przydáć/ y na noc dáć wypić.

Gorączko

W goraczkách w ćiężkich/ w ktorych by y ſuchy káßel był/ tey wodki nápoły z wodka z Podbiału wielkiego/ á ſyropem Fiiołkowym/ ábo z Mákowym/ przez kilka dni pić choremu dobrze.

Suchotny gorączko.

W ſuchotnych goraczkách bárzo vżyteczna/ ktore ſwa wilgotnośćia odwilża/ ieno obyczáynie ie vżywáć z ſyropem Fiiołkowym.

pleurze. wnętrznośćiom zápalonym.

W pleurze z goracey przyczyny. Tákże We wßelákim wnetrznym zápaleniu/ iáko w zápaleniu watroby/ Sleziony/ Nyrek/ Máćice/ Pechyrzá/ bárzo vżyteczna/ tylko w miáre iey vżywáć niezbytnie/ dla wyniſczenia naśienia przyrodzonego.

Głowy boleniu.

Bolenie głowy z zbytney goracośći y rozſpalenia odeymuie/ chuſtke w niey maczáiac/ á ná głowe kłádac.

Watrobie zápaloney

Gwałtownemu watroby zápaleniu wziać iey y ßeść łyżek/ z ták wiele wodki Sczyrbákowey/ ábo Podrożnikowey/ octu Rożánego dwie łyżce/ Sándáłow wßyſtkich trzech po kwinćie/ w tym płáty maczáiac/ letnio ná bok práwy przykłádáć.

Goraczce.

Przećiwko zbytniey goracośći ſercá/ teyże wziać wodki/ z ták wiele wodki Borákowey/ y Sczáwikowey/ á w tym chuſteczki maczáć/ y ná ſerce kłáść. Tymże ſpoſobem do innych dolegliwośći goracych może iey vżywáć/ ták przez vſtá/ iáko zwierzchu przykłádáiac letnio/ nie zimno.

Korzeń y naśienie.

Wydymániu w ſtolcu.

Nádymánie w ſtolcu/ y omylna chęć do pochodowánia odpadza/ tego Grzybienia ſuchy korzeń piiac. *Plin.*

Wrzodom ćiekacym.

Wrzody ćiekace/ plugáwe/ goi y wychedaża ie/ wymywáiac ie wodka ábo iucha korzenia wárzonego/ á prochem iego záſypuiac.

Przetárćiu od botow.

Przetárćie od botow tákże záſypuiac leczy. *Plin.*

Gorączko

Naśienie dawáia pić w gwałtownych goraczkách.

Syropus

Syrop Grzybienowy.

Z Kwiećia białego ſyrop bywa potrzebnie czyniony. Wziać kwiećia obrane° pol funtá y w wodźie go wárzyć do pierwßego wezwrzenia/ przecedźić y mocno wyżać/ do tego puł funtá cukru włożyć/ y znowu wárzyć do zgeſczenia. Ale w Aptekách przydáia innych rzeczy wiele do tego chłodzacych. Te ſa do tychże chorob goracych vżyteczne/ do ktorych wodká ſłuży/ iáko w chorobách kolerycznych oſobliwie.

Gorączce.

W goraczkách ſuchotnych/ ieſt oſobliwym rátunkiem.

Káßlu ſuchemu

Káßle ſuche z goracych przyczyn leczy/ z wodka Podbiału ßerokiego vżywany.

Prágnieniu.

Prágnienie nieznośne w goraczkách odbala z wodka Fiiołkowa/ ábo Jeczmienna piiac go. Toż pierśiom wewnatrz wyprágłym ſłuży.

Gárdłu y pierśiom ſuchym

Sen przywodźi.

Sen w goraczkách przywodźi.

Głowy boleniu.

Głowy bolenie vśmierza/ z wodka Loczygowa pić go dáiac.

Wino.

Vinum

Káßlom ſuchym.

GRzybienia białego korzenie w winie moczone/ káßle z goracey máteryey záſtánawia ſwym vżywániem. (*Aben Meſua.*

Żywot odmiękczą.

Żywot odmiękcza. *Aben-Meſua.*

Watrobie zápaloney

Watrobe zápalona wychedaża.

Konfekt z kwiećia białey Liliey wodney.

Conſerua. Neuum pharis.

TEm ſpoſobem bywa w cukrze konfekt z tego Grzybieniowego kwiećia robiony/ iáko z Fiiołkowego.

Gorączko morowym

W goraczkách morowych/ y w innych gwałtownych/ wielkim ieſt rátunkiem.

Sercá vpaleniu.

Serce zbytnie w nich vpalone chłodzac pośila/ zwłaſczá z Borákowym cukrem/ ábo z konfektem zmießány/ y vżywány.

Suchotny

W ſuchotách wielkim y známienitym bywá vżytkiem. Owa tym wßytkim dolegliwośćiom ſłuży/ ktore z kolery pochodza/ y ktorym ſyrop iego ſłuży.

Oleiek Grzybienia białego.

Oleum.

Z Tychże kwiatkow białych bywa oleiek do wychłodze czyniony/ tym ſpoſobem: Wziać kwiećia funt/ oliwy cztery funty/ y dáć temu w ſklenicy przez długi czás ná iárkim słońcu moknać: ten poteżniey chłodźi á niżli Fiiołkowy. *Item*, Sen vtrácony. Abo

Chłodźi

Snu vtráconemu.

Spánie w goraczkách/ ábo w roſpaleniu głowy przywodźi/ ſkronie y nozdrzá nim námázuiac. Tákże czoło y pulſy v pieśći náćieráiac.

Głowy boleniu.

Bol głowie z goracey máteryey vkłáda/ czoło/ ſkronie nim námázuiac. Teź kwiećie w wodźie moczyć/ á te wode pić w tákim boleniu głowy/ dobrze. *Item*, Kwiećia tego woniáć/ pod noſem go vſtáwicznie trzymáiac.

Nyrkom zápalonym ten oleiek z Fiiołkowym po trzy łoty/ ábo łyżek oboigá/

wziąć

wziąć Rożánego oleyku łyżkę / wosku troche / y spuścić to wespol ná ogniu wolnym á tym ie námázowáć.

Gorączka W goraczkách gwałtownych / tym páćierze w grzbiećie mázac wychłada.

Suchotny węgło. W suchotnych goraczkách / chusty w nim maczáć / á ná wszystkie pierśi przykłádáć / dobrze.

Olеum. Czynia też z tego oleyku máść do przywiedzienia vtráconego snu / y do zbytniego rozgrzania członkow ktorych kolwiek.

Grzybienie żołte. Rozdział 80.

Mymphæa lutea, Nymphæna, Nenumhpar luteũ.

Geel seeblum.

ŻOłte Grzybienie / od żołtego kwiátu rzeczone. Listu iest pierwszemu podobnego. Korzeń tylko biały sękowáty y knodowáty / miąszy. Kwiát żołty / lśniacy / rozłożysty: ktory gdy opádnie wyrásta zátym iákoby zbánuszek zielony / ná kształt mákowki / z tákąż ná wierzchu pokrywką / á v spodku żołte piorzeczká / iákoby kędziorki / ábo kręzy: w tey głowce naśienia w sachách / ábo w przegrodkách pełno.

Miejsce

TAkże iáko białe Grzybienie ná ieziorách / ná stáwách / y wodách stoiacych rośćie.

Przyrodzenie.

KOrzeń y naśienie wysusza / bez wszelákiego sczypánia / y sczmienia

Moc y skutki.

Vpłáwo białym. KOrzeń y naśienie tego Grzybienia pániom białe vpławy potężnie zasianawia / z czarnym winem / ábo z czerwonym piiąc. Jescze potężniey z Bursztynem / á z sokiem ábo z iuchą z Pigw / przez kilká dni vżywáiac. Acz Gálenus pisze go bydź nie bárzo potężnym do tákowych vpláwow záwściągnienia. Ale rzecz doświádczona ináczey pokázuie.

Kordyáce. Kordiáce.

Drżenia sercá. Drżeniu sercá.

Goraczoś ci około sercá. Goraczości serdeczney / ábo około sercá / kwiát tego Grzybienia z białym winem przedniem pić dobrze / mocząc y rośćieráiac ie w nim. Tákże go woniáiac / y ná serce przykłádáiac.

Czerwonce. Czerwoną ćiekaczkę / korzeń z winem czerwonym vżywány leczy.

Oleiek.

Olеum. Czynia z żołtego kwiećia Grzybieniowego / iáko y z białego oleiek: Ale z białego nie [illegible]y / bo też częśćiey do potrzeb lekárskich vżychodzi.

Nobile vnguentum pro cordis affectionib. calidis. Z oleyku z kwiećia tego Grzybienia żołtego czynia máść niektorzy: nie tylko przećiwko serdecznym dolegliwośćiom / o ktorych sie trochę wyszey powiedziáło / ále też przećiwko wszelákim y gwałtownym goraczkom / ktore swym zbytniem y vstawicznym vpaleniem / serce mdla y wátla. A te máść tym sposobem czynia: Bioza oleyku z tego żołtego Grzybieniowego kwiećia [náprzykład] sześć lotow / kwiátu tegoż żołtego vsuszonego y miałko vtártego pol lotá / Sándału czerwonego / naśienia Szczawikowego / korálow czerwonych / káżdego po trzećiey częśći kwinty / Perel / drzewá Orlego ábo Ráyskiego / kośći z Jeleniego sercá / po [illegible] to iest / po sześć tey częśći kwinty / Kámfory co pięć ziarn pieprzowych / ábo Jęczmiennych záważy / wosku białego / w wodce z tegoż kwiatu Grzybienia wyćiagnioney przepłokánego / co by sie zdáło do tych rzeczy dość: To wespoł złożyć y zmieszáć / á według postępku Aptekárskiego máść vczynić a do pomienionych potrzeb chowáć.

Rozsądek.

Źle rozumieia / ktorzy Grzybienie Greckie y Arábskie od nászego bydź rożne vdáia.

Grzybienie małe / ábo Lilia wodna mnieysza biała / y żołta. Rozdział 81.

GRzybienie mnieysze tákże dwoie w wodách stoiacych widáć / kwiátu białego y żołtego / oboie wielkiemu bárzo podobne li-